

Johannes <Buridanus>

Questiones Joannis Buridani super decem libros ethicorum Aristotelis ad
Nicomachum

Parrhisii [1513]

2 A.gr.b. 398

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10139367-6



20

A. gr. 6398.

Aristoteles



EX ELECTORALI BIBLIO-
THECA SERENISS. VTRIVSQ.
BAVARIAE DUCVM.

isob. 6h.

0

**Questiones Joannis buridant
super decem libros ethicorū ari
stotelis ad nicomachum**



¶ Venundatur per hunc a Pōceto le preux eiusdē civitatis bibliopola ad
signū Luci in vico sancti Iacobi prope mathurinos edem commorante

1513.

<36613500120012



<36613500120012

Bayer. Staatsbibliothek

Handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and the quality of the scan.

Non ut scia-
mus quid sit
virtus: scrutamur
sed ut bo-
ni efficiamur



Scientia et nobilitatis
excellens philosophia
moralis extollit. Aristoteles.
Secundo. Ethicorum
cum dicitur et non tem-
plationis gratia. Non ei-
quit ut sciamus quid est
virtus: scrutamur. sed ut
boni efficiamur. qua nul-
lum esse virtutis proficuum

eius. Hec autem verba non possunt simpliciter intelli-
gi. quoniam et si ab operibus speculatione de ipsa vir-
tutibus anime et earum operationibus prescin-
deremus: adhuc esset speculatio talis multo no-
bilior et magis intellectum perficiens interius:
quod speculatio de mineralibus vel de plantis aut
animalibus. aut quod speculatio geometrie vel arithme-
tica. Nam si scientiarum altera altera meliores
dicimus ex eo quod meliores quidem et honorabiliores
est ut in phemio de anima dicitur. Cum post deum
et intelligentias nihil in mundo melius anima
rationali regiat siue excellentius aut mirabilius.
Cuius autem nostre virtutes et utiliter habet et dis-
positiones et operationes in morali scientia per-
tractatur. necesse est ut ista scientia proponatur alijs et
nobilitate speculationis. Oportet ergo ut prealle-
gata verba. Aristoteles. sensu habeat respectum. videlicet
quod si sicut dictum est nobilis et excellens est virtutis
speculatio: adhuc multo nobilior et multo meli-
or est virtutum operatio. Quid enim hoc melius
esse potest quam quod ad felicitatem peroptatam perducatur.
Hec autem felicitas est finis virtutum operatio et
terminat. Et in primo et decimo. Ethicorum. Huius
ergo scientie magnum est proficuum in speculatione
ne loquendo simpliciter. sed nullum aut valde mo-
dicum est in respectu ad finalem nostram beatitudinem
quam adipiscimur operando. Illi scientie naturas
rerum exteriorum docent seu determinant: hec autem
nostre mentis interiora scrutatur. Hec est illa phi-
losophia de qua. Seneca loquitur in epistola. Li-
quere ad lucillum dicens. Philosophia animum
format et fabricat. vitam disponit actiones regit:
agenda et omittenda demonstrat. Propter quod ali-
qua eius partem aggredi volui disputando ali-
quas questiones circa eam: de eius veritate prout
ingenij mei permittit debilitas declarando. In
hoc autem opusculo propter meam inexperience et ine-
pitudinem mei iudicij sententia et auctoritati-
bus doctorum antiquorum magis quam novis ra-
tionibus. etiam quantumcumque mihi apparentibus
adhærebo. Pluries enim me iuveni deceptum ra-
tionibus noviter emergentibus. antiquorum autem
sententias nunquam specialiter in moralibus. Pro-
pter quod in hoc opere aliqua corrigam eorum que
alias credidi esse vera: Rationes enim in hac scientia
ex actibus humanis sumuntur quorum noticia non
habetur sine experientia multa. Propter quod di-
cit. Aristoteles. Ethicorum. Oportet attendere ex-
pertorum et seniorum prudentium in demonstrabi-
libus enuntiationibus non minus demonstratio-
nem. propter habere enim experientiam visus vident
principia. Ipsa autem scientia seu philosophia mor-
alis duas habet partes primas unam principi-
alem: aliam administrativam seu instrumentalem
Sicut enim in speculativa hec quidem scientia
naturas rerum docet. ut metaphysica. physica
et mathematica. Illa vero modum docendi et di-

Intellectus
illius aucto-
ritas.

cendi subministrat scilicet logica. Sic in moralibus oportet
hanc quidem docere morale vitam. hanc autem illi
modum docendi subministrare. Prima ergo prin-
cipalis pars scilicet que docet bene vivere ad salutem
traditur in libris. Ethicorum. Economicorum
et politicorum. Secunda vero pars que hunc mo-
dum docendi docet traditur in libris rhetorice et
poetrie. Illi scientia victorum duorum librorum ve-
re et proprie dicenda est non logica simpliciter ne-
que moralis scientia simpliciter. sed logica moralis.
Sed statim aliquis dubitabit propter quid philosophia
moralis habet specialem logicam magis quam alie ar-
tes vel scientie. Ad quod dicendum est quod eorum circa
que ratiocinatur intellectus noster aliqua sunt de
quibus diverse passionibus appetitus non innate
sunt alienare iudicium rationis et de his con-
siderant scientie speculativae aut etiam artes: prout
ars distinguitur a prudentia ut in vi. huius ap-
parebit. Illa vero sunt de quibus diverse passio-
nes appetitus innate sunt diversificare iudicium
rationis: de quibus in secundo rhetorice dicit. Aristoteles.
Non enim idem videtur amantibus et odientibus. ne-
que iratis et se habentibus mansuete. et de his con-
siderat et tractat moralis philosophia seu ipsa
prudentia. Unde et hoc vi. huius dicit. Aristoteles. quod opus
practicum id est moralis intellectus est veritas con-
formiter se habens appetitui recto. Propter quod
duplici logica seu dialectica indigemus una quidem
que simpliciter docet modum inveniendi dubia
veritatem: et illam vocamus logicam simplici-
ter vel dialecticam. et aliam tractatam que docet modum
quo simul et dubium et verum inveniuntur et appeti-
tus sic afficitur et disponitur ut determinet vel
non impediat intellectum: ad concedendum conclu-
sum. et hec vocatur dialectica moralis: que sub
est dialectice simpliciter sicut et sub alternata nam
dialectica simpliciter respicit intellectum sim-
pliciter. Rhetorica vero siue moralis dialectica
respicit intellectum sub tractata ratione scilicet finis hoc quod
trahibilis est per appetitum Cum igitur non nisi
finis moralis sit innatus appetitus alienare iudicium
rationis: Hinc est quod in alijs artibus et
scientijs sufficit nobis logica simpliciter: sed in
moralibus indigemus logica speciali. Huius au-
tem moralis logice due sunt partes scilicet rhetorica et
poetria. que sic differunt: quia rhetorica clara
sententiam desiderat et verbis virtutem in sua propria
significatione retentis. Poetria vero suam de-
lectabiliter obscurare nititur per verborum trans-
positionem vel alio modo. Pars autem moralis
philosophie principalis dividitur in tres partes.
Prima namque instruit hominem finem se. Docet ei nos
quod vivamus honeste: quocumque statu indifferen-
ter habeamus vel gradum in communicatione do-
mestica vel civili. propter quod illa pars prima et
ultima morum principia determinat: et virtutes
secundum quas oportet omnem hominem vivere inuesti-
gat. distinguit explicat et pertractat. et illa pars
traditur in decem libris ethicorum. Secunda pars
instruit hominem in quantum ipse est pars aliqua
domestice communitatis. Illa supposito ex libro
ethicorum quod omnes de domo vivunt secundum morales
virtutes. et tendant ad humanam felicitatem adi-
piscendam: put possunt et status eorum permittit. in
modum vivendi multas speciales differentias
exigit quo ad diversas partes domus. Aliqua
enim oportet operari servosque non deceret pa-

Dubius qua-
re philosophia mor-
alis specia-
lem habeat lo-
gicam.

Duplex phi-
losophia
lectica.

Due sunt par-
tes moralis
logice.

Tres sunt par-
tes moralis
philosophie.

trem familias : aliqua decent parentes que non decerent filios. et aliqua virum que non uxorem et econtra. Si r fm diuersitate domoru aliq de cent ista domū que nō decent illā. Nec g scda ps docet distincte qd agam? et quō viuamus fm exigentiā nre dom? vel officij in ea nobis cōmissi. et tradit in libris Economicor. Tertia ps instruit hoies inq̄tū ipse est ps aliq ciuitatis seu politice cōitatis Sicut ei diuersis hoibz diuerse debēt o- perationes. ac etiā diuersis ptibz eiusdē dom? ita diuersis politijs et diuersis politie ptibz ope randū est aliqñ aliē et viuēdū. q omia ps tertia p scrutat distincte. Et ita manifestū ē de economi- ca q ipa p̄supponit ethicā subalternaq ei. politi- ca aut p̄supponit economicā et ethicā. et subalter- naq vtriusq. Et igr hūc ordinē teneam? v̄ obfue- mus: incipiemus a libris ethicorum.

Questio
Arguitur:

Querit pmo. Atū de virtutibus sit scia. Arguit q nō. qz si virtus sciat scit per humanos actus: qz ex eis causat. Res- at causata sciri nata est p suas cās. vt ptz pmo huius. rōnes enī de his sūt scz de actibz et ex his. Sed hoc esse nō pōt. qz actus humani scibiles nō sūt. Probatio qz actus et gñatiōes sūt circa sin- gularia phemio metaphysice: d singularibus aut nō ē scia. Etia actus humani p̄tinent sūt et scia ē de necarijs igr. Etia qz de actibz hūanis nullū pōt sumi vniuersale p̄ncipiū i ordie ad v- tutē. qz idē act? i isto nūc erit virtuos? i alio vō vel albi vel alit erit viciōs. Itē scibile nō ē qd p- uenit ex cōcursu casuali accidētali ordinatay nā ppter hoc nō ē scia de ente p accidēs vt pz vi. metaphysice. virt? aut ē huiusmodi. Hā p̄curren- tes ad eā causē sūt scire. velle et p̄seuerare in dif- ficilibus. Nec aut adinuicē nō p se s; accidētali- ter ordināt. qz sepe qd scire deteriat: velle aspna- tur et op? nō p̄sentit. Itē ois scia ē eoz q sūt sp v̄ in pluribz. et ppter hoc nō est scia de casualibz et fortuitis scdo physicoz. Arit? at i paucioribz est qz hoies vt i pluribz sūt mali tertio topicoz. Itē ad eā de qbz est scia scire multū pdest et valz s; in Scdo hui? dicit Ar. q ad virtutē qdē scire par- aut nichil pdest iō rē. Oppōitū dicit Ar. pmo hui? si felicitas ē opatio s; virtutē pfectā de vir- tute tractandū ē. Et apparet p excellētissios do- ctōres q de virtutibz fecerūt tractatus. P̄nt poi- due p̄clusiones. Prima p̄clusio ē q large sumē do sciaz De virtutibz pōt ēē scia. Qz virtus disti- nibilis ē est ei virt? s; Ar. q h̄ntē p̄ficit et op? ei? bonū reddit. v̄ virt? ē h̄nt? electio? i medietate ex- istēs quo ad nos rē. Diffinitio aut facit scire rez scōz noticiā incōplexā et ē mediū i demonstratiōe q res scit cōplexa notitia. Itē virt? hz cās det- minatas scz rōnē distinguēt int bonū et malū et volūtātē eligentē bonū et refutātē malū et assue- factionē i opibz bonis scōz p̄dictā electionē volū- tatis et iudiciū rōnis. Etia hz virt? p̄prias et de- teriatas passiones sicut ēē circa difficilia: ēē mo- deratiuā passionū rē: sicut apparebit in p̄cessu. Scda p̄clusio est q hec scia de virtutibz ē hōi m̄- tū necessaria: nō qd simpliciter sic q sine ea nō pos- sit hō ēē nec viuē: s; i ordie ad finē sibi debitū adi- piscendum. Quia cognitio finis hūani scz felici- tatis est homini multum necessaria vt ad illum finem attingere possit ad vitā enī pfectam (sicut dicit Ar.) Cognitio eius magnum habet incre- mentum. quomodo enim sagittator recte sagit-

In oppositū
Rideo.

Prima cōclu-
sio

Secunda cō-
clusio

taret ad signū si nō videret signū: et ita quomō finē ignorās poterit in eum dirigē actus suos? sed ad notitiā felicitatis est necessaria notitia v- tutis. cū felicitas sit opatio s; virtutē pfectā. vñ Eustratius pmo hui? qd virt? i diffinitōe felici- tatis assumpta est. fiat vtiq; diffinitio felicitatis manifestior nobis dicētibus de virtute. Item il- lius est scia homini necessaria quod est directi- uū et p̄fectiū eius tam in se q in ordine ad al- terū. non enim est possibile hominem esse p̄fectū si non habeat rectitudinem in seipso p subiectio- nem exteriorum viriū inferiorū ad ipam rōnem: et ad alterum p̄mixtam rōnis cū alijs cōcatio- nem. virtutes autem sunt huiusmodi: sicut infe- rius patebit. Sed p istā cōclusionē obijciē quo- niam Ar. in de motibus animalū omia p̄nci- pia humanorū operum et aliorum aialiu redu- cit in cognitionē et appetitum et organa corpo- rea. si enim rō potest discernere qd bonū et quid malum: et ipsa semper ad optia deprecatur. et vo- luntas pōt eligere bonum et fugere malū. et ope- ris exsecutio fieri potest membris corporalibus quid vltra indigemus alio ad bene operādum: virtus autem moralis nullū eoz est propter qd videtur hōinem nullatenus indigere virtutibus Ad hoc aut respondendū est q in homine p̄ter- rationem est appetitus sensitius sepe fortiter inclinans in p̄rium eius qd recta ratio dicat. vt patet in fine primi huius. ppter qd est multū difficile fm dictamen rationis operari et omni- no tediosum ac displicens. nisi per consuetudinē acquisitus fuerit habitus virtuosus moderans appetitū sensitium. et inclinās ipm ad p̄cepta rationis: vnde decimo Ethicorum dicitur q tem- perate et p̄seueranter viuere non est delectabi- le multis. Nec autem non erunt tristitia consueta facta. consuetudo autem est altera natura. Ex q- bus concluditur responsio affirmatiua patet per Aristotelem Albertum commentatorem. beatum Thomam qui omnes hec concedunt. Sciendum est tñ q si scia capiatur prope pro- ut distinguit p̄ prudentiā et alios habitus itelles- ctuales videbit in vi. hui? an de virtutibz sit scia vel prudentia vel alter habitus intellectualis. Ad rationes principales respondendum est. Ad primam dicendum est q de actibus humanis est bene scientia. Quis enim singulariter existant et fiant vniuersaliter tñ possunt ab intellectu ap- prehendi sicut et alia singularia. Etia hz actus hu- mani sūt contingentes in ordine ad hominem absolute sumptum: sunt tamen determinati in ordine ad suas causas. semper enim vel in plu- ribus actus virtuosū a virtute procedunt. et vici- ois a vitio. Etiam licet de nullo actu sumpto secundum eius substantiam absolute possit vni- uersaliter dici q sit virtuosus aut viciosus: potest tamen hoc vniuersaliter dici de actu recte ra- tionis consono: aut etiam de actu debitis et de- terminatis circumstantijs circumstantionato. Ad aliam dico q causarum virtutis et actuum virtuosorum concursus est naturaliter ordina- tus. et si alteretur ordo: hoc est ex innaturali et praua dispositione: que omnino abiicitur per ac- quisitionem virtutis. Ad aliam dico q non est scientia de hoc quod est homines in pluribus es- se bonos. sed de hoc quod est hominem assuefa- cientem se in bonis operibus bonū fieri et virtuo-

Cōtra p̄cedē
tē p̄clusionē
obijciō.

Risio.

Ratiōes

tutis acquisitionem prompte et delectabiliter bene operari. hoc enim non est in paucioribus: sed semper. et ita in multis alijs. Ad aliam refertur loco suo. Si etiam aliqua dicenda sunt de scientia et de eius differentia ad alios habitus intellectuales. hoc spectabit ad sextum huius. et sic est finis questionis.

Arguitur.

Questio



Meritur secundo. Atrum moralis scia q de se virtutibus itromittit sit practica vel speculativa. Quid sit speculativa videtur: quod diffinitive et demonstrative procedit et per propositiones universales. diffinitio autem demonstratio vere facit scire. scire autem est proprius finis

speculative ut dicitur secundo metaphysice. Etiam universaliter scire nichil movet ad opus. unde tertio de anima dicitur. Aristoteles. particularis estimatio vel ratio movet. non que universalis. scientie vero ex eo practice dicuntur quia dirigunt et stant ad opus igitur. et cetera. Item morales scientie sunt de ipsis virtutibus: scientia autem de virtutibus non est practica probatio quod hoc est ex eo quod virtus ex actibus humanis generatur: vel quod ipsa est principium actuum humanorum sed non propter primum quia ita esset logica practica et grammatica. ita etiam esset practica scientia de omnibus intentionibus et relationibus rationis. cuiusmodi communiter ponitur identitas: quod est falsum quia ista pertinent ad metaphysicam. Hec propter secundum quod ita intellectus et sensus de quibus in scientia naturali determinat sunt principia operationum hominis sicut virtus: et ita sequeretur quod scientia naturalis esset practica. Item scientiarum principalissima et maxime architectonica non est practica: quoniam speculativam scientiam ponit. Aristoteles principaliter practica proemio metaphysice et sexto. sed moralis scientia scilicet civilis est principalissima et maxime architectonica secundum. Aristotelem primo huius: quod probat quia ipsa est ordinatrix omnium aliarum: quas enim debitum est disciplinarum in civitatibus: et quales unum quemque addiscere oportet et usquequo. hec preordinat. unde dicitur. Aristoteles: hoc erit virtus humanum bonum. quod propter ipsum volumus et alia propter ipsum. Oppositum arguitur quia. Aristoteles sexto metaphysice scientias speculativas distinguens ponit eas non nisi tres: scilicet. physicam mathematicam. et metaphysicam quarum ista nulla est. Item finis eius non est cognitio sed opus patet primo huius. Etiam secundo huius. dicitur scientiam hanc non esse contemplationis gratia. Non enim ut sciamus quod dicitur sed scrutamur: ut boni efficiamur. talis autem est practica. non theoretice finis est veritas. practice vero opus secundo metaphysice. Dicendum est primo unde sumi debeat distinctio inter speculativam et practicam: et videtur hoc loco large hoc nomine praxis vel practica. Secundo videbitur quod ipsa est practica. Tertio quod non est metaphysica nec servilis sed libera. Quatum ad primum duplex ponitur differentia inter scientiam practica et speculativam. Una ex fine: quoniam scientiam secundo metaphysice dicitur: theoretice finis

Aristoteles.

Primum punctum quod non est metaphysica nec servilis sed libera. Quatum ad primum duplex ponitur differentia inter scientiam practica et speculativam. Una ex fine: quoniam scientiam secundo metaphysice dicitur: theoretice finis

est veritas: practice vero opus. et tertio de anima dicitur. et intellectus practicus differt a speculativo fine. et commentator ibidem quod finis speculativi est scire: operativi vero opus. Secunda differentia ponitur ex obiecto quia speculativa est de ipsis que a natura existunt preter nostram operationem: practica autem est de operabilibus a nobis mediate cognitione ipsorum. unde sexto metaphysice. Practica omnis est activa vel factiva. factiva autem est cuius in agente est principium intellectus aut ars aut potentia quedam. Activa autem cuius in agente principium est proheresis. Sed dubitatur a quo istorum debeat principaliter practica denominari: an ab obiecto an a fine. Aliqui autem de hoc opinantur quod a fine quia finis est causa causarum et necessitat et determinat agens ad agendum. et forma determinationem suam accipit ab agente. materia etiam ab agente determinatur secundum exigentiam forme. et ita patet quod prima et originalis determinatio et distinctio est ab ipso fine qui est causa causarum. Unde secundum exigentiam finis necessarie est omnia moderari. ut dicitur in continens super secundo physice. Item naturalis speculative considerat de morte et vita. iuventute et senectute: somno et vigilia: de anathomia. et generatione et partibus animalium quia stat ad scire. Medicus autem de his practice considerat quia considerationem suam ordinat ad opus: ergo ex fine non ex obiecto principaliter practicum et speculativum distinguuntur. Item distinctio scientiarum ex obiecto videtur esse specifica distinctio. sed speculativum et practicum videntur esse non specificiter differentie sed consequentes scientiam in esse constitutam. scientia enim secundum se habetur per seibile secundum universalem rationem secundum quam accidit ei quod sit operabile. Item Aristoteles tertio de anima dicit intellectum speculativum differre a practico fine et ita videtur esse de scientiis. Credo quod magis principaliter et originaliter sit hec distinctio per obiecta quia in potestate nostra non est scientiam unam facere speculativam aut practicam. nos autem possumus eandem scientiam ordinare ad opus: aut non ordinare. sed stare in scire. ut istam scientiam ethicorum. Propter quod Aristoteles secundo huius reprehendit eos qui statim huius scientie ponunt in scire: dicens quod multi quidem non operantur sed ad rationem fugientes existimant philosophari et sic fore studiosi. et simile aliquid faciunt laborantibus qui medicos quidem audiunt studiose: faciunt autem nihil horum que precepta sunt. quemadmodum igitur neque illi bene habebunt corpus ita curati: neque isti animas ita philosophantes. Item scientia ab isto scire non distinguitur nisi sicut abstractum a concreto: et ita scientiam speculativam distinguere per finem a practica est ipsam per se ipsam distinguere a practica. modo licet hoc sit verum formaliter et essentialiter tamen hoc non est verum originaliter. sed ex obiectis provenit earum distinctio. sicut ex eo effectus producti sunt alij secundum species. quod ab aliis agentibus sunt producti. Item scientiam ordinari ad opus vel non ordinari. non est causa eius quod est seibile esse a nobis operabile vel non operabile: sed e converso ex eo quod seibile

cticam et speculativam.

In ab obiecto an a fine denominanda sit scia practica sunt operationes.

Resolutio doctoris

est a nobis operabile nos scientiam eius ordina-
mus ad opus. et ex eo quod subiectum non est a no-
bis operabile nos scimus in scire ergo patet quod
distinctio huiusmodi finium provenit originali-
ter ex distinctione obiectorum. Est tamen scien-
dum quod distinctio scientiarum non est ab obiectis
simpliciter et absolute sumptis: sed secundum determi-
natas rationes formales considerandi. et ideo o-
riginalis scientie distinguuntur eis a quibus sumi-
tur rationum formalium considerandi distinctio. Hec
autem sunt prima principia ut in metaphysica proba-
uit. hec autem principia prima possunt esse fines omnium
in scientia consideratorum sicut est specialiter in omni-
bus scientiis practiciis et in metaphysica et forte
in physica. Ideo non reputo inconuenientes scienti-
as aliquas distinguere primo et originali ex finibus
consideratorum. sed illi non sunt fines de quibus
loquebamur: quoniam dicebamus finem speculative
scientie esse scire et practice opus. hi enim sunt fi-
nes scientiarum non scitorum. Etiam aliqua est scientia
speculatiua que obiectum suum non considerat in
habitudine ad finem ut mathematica propter quod
non potest vniuersaliter dici scientiam speculatiuam di-
stingui a practiciis secundum fines in eis considera-
torum. Ad rationes alterius opinionis dicendum
est. Ad primam quod si fines scientie speculative et
practice qui sunt scire et operari distinguunt aliquas
scientias. tamen (sicut deum fuit) illi fines iterum
sunt distincti propter obiectorum potestatem distinctionem
nec isti fines sunt cause causarum omnium: sed potius fines
rerum consideratarum. Ad aliam dicendum est quod si
de animalibus et partibus et passionibus eorum
sit scientia speculatiua et practica: hoc tamen est
secundum aliam considerandi rationem. est enim de eis sci-
entia speculatiua in ordine ad naturam et ad ea
que preter nostram operationem insunt eis. est autem
de eis scientia practica in ordine et quantum ad ea que
circa ea possumus operari. et hinc est quod practici (ut
medici) tenentur speculatiuam habere: eos quod ars in
opere suo in quantum potest debet imitari naturam
Ad aliam dicendum quod in scientiis speculatiuum
et practicum specificiter distinguuntur. immo genere
licet non generalissimo. et licet scientia precedat
actuale opus tamen non precedit hoc quod est sub-
iectum eius esse quid a nobis operabile. Ad
ultimam quando dicitur: intellectus speculatiuus
differt a practico fine. dicendum est quod idem est
secundum substantiam intellectus speculatiuus et practicus
ideo hec non conueniunt sibi nisi secundum denominationem
ab habitu sibi inherente vel ab opere ac quod se
applicat. Dico igitur quod quicquid intellectus potest
dicti practicus habitualiter: et hoc secundum quod habet ha-
bitum practicum: siue ipsum ordinat ad opus siue non
Aliomodo de practico actuali in quantum habitu
practicum ordinat ad opus. si autem non ordinat ipsum
ad opus tunc de actuali non practicus: sed specu-
latiuus. sed sit habitualiter practicus. Et ita procedi
potest quod distinctio actuali practici intellectus ab
actuali speculatiuo puenit ex dictis finibus: si
dicitur Aristoteles. sed habitualiter practicus et speculatiuus
ex distinctione habituum. et per omnes obiectorum
distinguuntur secundum predicta. Hoc viso dico quod scientia
moralis debet dici practica quod est de operabilibus
a nobis. et quod debet acquiri propter opus. et valde in-
conueniens esset homini sistere ad scire. cum sine eius
operatione non possit homo finem seu bonum proprium attingere

Ad rationes
opposite
opinionis

Secundum predictum
quod conceditur scientia
moralis esse
practica

et hoc esset contra huius scientie naturam quod habens
eam non operaretur secundum eam. honestum namque de quo
est ista scientia suavi nos trahit et sua dignitate nos
allicit: ut dicit tullius in sua rhetorica. Ideo con-
uenienter hec scientia practica dici debet. Dico tertio
quod hec scientia moralis non est mechanica. nec ser-
uilis: sed libera quod ista scientia est de virtutibus et
operationibus honestis quas volumus propter se
etiam omni alio circumscribito: ut patet primo huius.
tales autem non sunt operationes mechanice. Item
scientia illa non est mechanica nec seruilis que pre-
ordinat quas debitum est disciplinarum in ciuita-
tibus et quales vniuersis addicere opus. et sic quo-
et iterum sub qua videmus preciosissimas virtutes exis-
tes ut puta militare. economicam. et rhetoricam.
scientia autem moralis est huiusmodi virtutis primo huius
Item illa scientia non debet dici seruilis sed libera
quod magis est conueniens ingenuis et excellentibus: tunc
autem est ista scientia que tractat de virtutibus et ho-
nestis operibus. unde dicitur primo politice quod mo-
rales virtutes existimandum oportet quidem prin-
cipare omnes: sed non eodem modo sed quantum
vnicuique ad suum opus. propter quod quidem principem
perfectam habere oportet virtutem moralem. Sed ut vi-
dit albertus contra hanc conclusionem obijciunt qui-
dam: quod mechanica dicitur illa in qua illud quod
est artis deservit operi constituto. sed sic est in scientia
moralis in qua ille dicitur optimus qui id quod de il-
la nouit refert ad opus. Item mechanica scientia
ex hoc esse videtur quod eius opus transit in exte-
riorem materiam: et non manet in agente: ut patet de
arte edificatiua et fabili. sed sic est de hac scien-
tia. Nam opera virtutum in alterum transeunt. Unde
dicitur decimo ethicorum: iustus quidem inuigilans ad
quod iuste oportet: et cum quibus aliter autem et tempera-
tus. et fortis. et aliorum vniuersis. Item Aristoteles. pro-
prio metaphysice solam metaphysicam vel specu-
latiuam philosophiam probat esse liberam. quod liberum
est (ut dicitur) quod sumet et non alterius causa
est: practice autem propter aliud sunt: scilicet
propter opus. Ad primam respondet albertus
quod mechanice et alijs practiciis commune est il-
lud quod est artis referre ad opus. Ex commu-
ni autem non arguitur proprium quod esset fallacia con-
sequentis. et coniunctio inutilis in scientia figura ex
duabus affirmatiuis. Ad aliam que querit unde
de sumatur differentia scientiarum moralium ad
mechanicas. potest dici quod si vtriusque opera tran-
seant in materiam exteriori: tamen hoc est differen-
ter quia ex ope mechanico nulla perfectio in o-
perante redundat nisi forte quod necessitates corporis
poris acquirunt. opus autem virtutis est principa-
liter propter anime operantis perfectionem. opera-
mur enim sed virtutem principaliter ut boni fiamus
Vel dicitur quod mechanice artes sunt propter cor-
poris sustentationem. morales vero ad anime de-
corationem: Vel dicitur quod mechanici communiter
regulantur in suis operationibus ab illis propter quos
opera fiunt. Non enim edificator eligit quam do-
mum faciat sed ille pro quo facit eam. et ita me-
chanice non agunt prope ex electione: sed ex ar-
te in se. morales autem sunt electiue suorum actu-
um et officii. et hanc differentiam visus est. Aristoteles.
dicere vi. metaphysice ubi dicit. factiuarum
enim in faciente principium est aut intellectus
aut ars. aut potentia quidam. actiuarum vero que

Tertius pun-
ctus quo con-
cluditur non esse me-
chanica nec
seruile

Obiectioes
precedentes

Ratio alberti

in agente proheretis. Idem enim agibile et eligibile. Videtur autem per factivas intendere mechanicas per activas vero morales. Ad aliam potest dici quod liberum et servum possunt imaginari simpliciter et in genere. liber enim simpliciter est solus deus. In genere autem liberum est quod in illo genere principaliter est et ordinatum aliorum. servile autem quod minus principale et alteri deferens. et ita in illis quod nobilioribus servit est accipere liberum et servum: secundum quod unum est altero nobilior aut vilior. et ita descendendo de nobilissimo ad vilissimum. omnia media possunt dici servilia et libera ad aliud et ad aliud sumpta. moralis igitur scientia respectu divine sua est. si servare deo regnare est. ipsa tamen respectu mechanica libera simpliciter dici meretur. Ad rationes principales. Ad primam dicens est quod finis speculative est scire non ultra ordinatum ad opus. practice autem finis non est scire tamen: sed ordinatum ad opus. et ex hoc credo notum esse quod non omnes practicas oportet esse minus nobilem speculationem quacunque. quoniam si aliqua practica de nobiliori subiecto et nobilioribus passionibus et secundum principia nobiliora considerat quod aliqua speculativa. quis dubitat ipsam nobiliozem esse licet ponatur nullum inde sequi opus: non videtur esse dubium. Et si propter considerationem eius opus bonum inde sequatur. tunc inde multo nobilior efficitur. propter quod absurdum est quod aliqui dicunt mathematicam esse nobiliozem morali scientia. et forte etiam neque naturalis: sed solam divinam. Ad hoc autem quod adiungitur scilicet quod universalius scire nichil iubet operari. Dicendum est quod et si non iubeat. tamen discernit quod eligibilis et quomodo prosequi valeat quod eligibilis iudicat. Et ita ad aptat voluntatem aliquid eligendum et vires corporales ad exsequendum et ita totum ordinatur ad opus propter quod totum est practicum. Ad aliam dicendum quod practica est non de omnibus operabilibus: sed de operabilibus mediante nostra cognitione vel scientia de ipsis habita. Similiter potest dici quod logica vel gramatica possunt intrinsece scilicet secundum finem proprium dici practice. secundum autem finem principaliorum ipsarum. quia magis ad speculationem scientias quam ad practicas ordinantur. possunt dici speculative magis quam practice. sed non speculative simpliciter. sed instrumentaliter speculative. Etiam potest dici quod ad practicas non spectant entia facta per intellectum nostrum gratia sciendi cuiusmodi sunt entia logicalia et intentiones et relationes rationis et hominum. Ad aliam potest dici quod moralis principalissima dicitur et architectonica non respectu cuiuslibet scientie speculative: quoniam divina scientia principalior est: ut patet proemio metaphysice. sed respectu omnium practicarum. Scias autem in hac questione nichil complete esse dictum quod completa perscrutatio pertinet ad sextum librum. et sic finitur questio.



Quæritur etiam quid sit subiectum in morali scientia: videtur quod deus. quod dicitur in primo libro. quod in morali bonum optimum quod est finis quod propter ipsum volumus et alie propter ipsum. et quod complectitur fines alias scientiarum. hoc autem est deus. omnia namque finaliter ordinantur in ipsum. Oppositum dicitur in primo libro huius quod bonum in hac scientia que-

situm est ab homine operatum et possessum. et hoc non est deus. Et sic affertur quod homo sit subiectum. quia de his que sibi accidunt est ipsa tota scientia scilicet de virtutibus moralibus et habitibus intellectualibus et humanis actibus. subiectum autem poni debet cuius proprietates et accidentia considerantur in scientia. Contra hoc opatus est a natura. scientia autem moralis cum sit practica debet esse de operabilibus a nobis. Dicitur Albertus quod subiectum huius scientie est bonum hominis secundum quod homo. hoc probatur quod de ipso et partibus eius tractatur per totam istam scientiam. Etiam quia secundum eius divisionem dividitur ista scientia. Nam homo simpliciter accepto bona quodam conveniunt de quibus est ethica. Ipso autem considerato ut est pars domesticæ civitatis sibi conveniunt bona de quibus est economica et ita secundum quod est pars civitatis civilis sibi conveniunt alia de quibus tractat politica. Hanc autem opinionem quidam infringere volentes dicunt in omni scientia debere presupponi de subiecto quid est sic autem non est de humano bono in hac scientia cum dicat Albertus. quod tentandum est figuratim accipere illud quid quidem est. et cuius disciplinam aut virtutem. Respondetur quod non inquiritur quid est humanum bonum in communi. sed in speciali inquiratur quid inter species humanorum bonorum sit summum bonum et etiam inquiritur quid rei et propter supponitur quid nominis. Etiam arguitur sic de subiecto presupponitur quia est. bonum autem hominis de quo ista scientia considerat. non supponitur esse. non enim supponimus hominem esse bonum. sed hanc scientiam acquirimus ut boni faciamus ut dicitur. Secundo huius. Respondetur quod in practicas sufficit presupponere subiectum esse in potestate nostra. ut domum in potestate domesticæ. Alii etiam contra ipsum sic arguunt hoc subiectum est commune omnibus artibus mechanicis. panninamque solum. cultellum. et talia huiusmodi non sunt bona bestiarum et inanimatis sed solis hominibus. ideo sunt bona hominis secundum quod homo. non est igitur scientie moralis proprium hoc subiectum. Et ita nihil magis videtur esse bonum hominis secundum quod homo quam suum proprium esse substantiale. bonum enim equaliter dicitur esse secundum Albertum. primo huius. Similiter forma essentialis hominis. cum sit eius propria perfectio. bonum esse dicitur hominis secundum quod homo. hoc autem scientia de his non considerat. sed magis scientia naturalis. Dicitur Tullius ut recitat Albertus quod genus quod omnia ambit moralia honestum est. quod definiens dicit. honestum est quod sua vi nos trahit. et sua dignitate nos allicit. et ita vult quod honestum sit commune subiectum scientie moralis. Contra quod Albertus sic obijcit. Accidens eius de quo tractatur in aliqua scientia non debet poni subiectum in ea: sed passio. honestum autem est virtutis accidens et non ipsa virtus. Est ei honestum quod ab honore dicitur. propter ipsum virtutis. cum ergo de virtute tractet ista scientia cui ex primo accidit honestum esse. sequitur quod honestum in ea non erit subiectum. Juvenatibus autem Tullius respondet quod si accipit. Tullius honestum pro ipso honore quod est exhibitio reverentie in testimonium virtutis: sed pro eo bono ratione cuius homini debet honor. et ita Alberti obiectio non concludit. Alii autem magis declarantes subiectum dicunt quod operatio humana non quecumque sed in qua consistit humana felicitas est

Arguitur

In oppositum
Opinio alberti de subiecto huius scientie

Ad rationes
questionis

Notabile
Questio.
Arguitur.

In oppositum

proprium subiectum huius scientie quod probant
 Primo quia eius cognitio finaliter intenditur
 in hac scia est enim hec operatio optim^a et ultim^a
 humane vite finis. hanc autem (sicut dicit. *Ep.* pro
 pter seipsam querimus et aliam propter ipsam. Secun
 do illud est subiectum in aliqua scientia quod tam
 quod primo cognitum occurrit in ea et cuius gratia
 cetera considerantur sic autem est de dicta opera
 tione. probatio quia quantum ad primum dicit philosophus
 primo huius tentandum est de ipso figuratim
 quid est et quantum ad secundum manifestum est quod eius
 gratia de virtutibus agitur in ista scia ut dicit.
Ep. dicit enim. Si autem felicitas operatio quedam
 est secundum virtutem perfectam. de virtute scrutandum
 Sed hec opinio videtur irrationabilis quia sub
 iectum scientie debet subici passionibus principa
 liter in illa scientia consideratis. operatio autem
 hominis in qua hominis felicitas consistit non subij
 citur virtutibus moralibus neque intellectualibus
 neque earum passionibus. sed eas finaliter consequi
 tur Nec oportet in scientia subiectum esse fierem
 ultimum ad quem cetera ordinantur licet princi
 paliter intendatur. sic enim deus in metaphysica
 esse subiectum. et defensio a caumatibus et plu
 uis et in arte domificatoria. finis enim in pra
 cticis non est subiectum. sed principium. ideo felicitas
 principaliter intenditur non per modum subiecti
 sed per modum principii. Videtur mihi quod proprie
 loquendo de subiecto neque bonum humanum ne
 que bonum honestum. neque deus. neque felicitas. ne
 que virtutes. neque quecumque operationes hominis
 debent poni subiectum philosophie moralis. Se
 cundo videtur mihi quod homo in ordine ad ea que
 sibi conueniunt ut est liber. vel homo ut est felici
 tabilis. hoc est quantum ad ea que sibi conueniunt
 ad ducendum felicem vitam est subiectum pro
 prium in hac scientia. Primum patet. quia sub
 iectum non consideratur in aliqua scientia secun
 dum quod attribuitur alteri secundum illius modum
 secundum quem passionibus attribuitur subiecto
 tunc enim consideraretur de subiecto per modum pas
 sionis sed de predictis consideratur in philosophia mora
 li ut homini attribuitur sicut subiecto. Nam secundum eu
 stratum ethicis consideratur est ut bonus homo
 fiat et optimus sequens ea que tradita sunt in mo
 rali negotio viuens prudenter et propriam ra
 tionem habens ire et concupiscentie dominans
 et mensuram motibus earum imponens. ut de omni quod opera
 tur paratus sit rationem reddere rectam. Econo
 mica autem et politice consideratio est ut adipisca
 tur unusquisque domesticum et civilem multitudinis ea
 quibus indiget secundum analogiam. ut omnia hominibus tam
 bene disponantur ut nullo eorum quibus indigent
 hi qui in domo vel ciuitate sunt deficientes possint
 conseruare cohabitationem. Secunda conclusio patet.
 Illud est subiectum philosophie moralis de quo principales et
 prime passionibus in ea considerate demonstrantur. hoc autem
 est de homine nam habere propriam operationem probatur de homine
 primo ethicorum. Item fieri virtuosum vel vitiosum vel stu
 diosum aut prauum per assuetudines et ipsum esse inatam
 ad virtutem probatur de homine secundo ethicorum. Item si habere
 in sua potestate fieri bonum vel malum studiosum vel
 prauum probatur de homine tertio ethicorum huius. Si vero in pri
 mo politice probatur hominem esse naturaliter civile a
 nimal. Et in economica ipsum esse animal coniuga
 le Et vniuersaliter apparet quod totum morale nego

tium resoluitur ad hominem tanquam ad subiectum pro
 prium. Item probatur est quod homo est subiectum in philosophia
 morali. Sed quod hoc non sit sub omni ratione con
 siderandi sub qua potest considerari sed deteria
 te sub ratione predicta probatur per differentiam philosophie
 moralis ad alias scientias. Scientia namque natu
 ralis de homine et alijs entibus naturalibus et
 eorum operationibus considerat secundum quod sunt a natura.
 metaphysicus autem de homine et alijs entibus secundum
 quod entia sunt et secundum quod in prima entis principia re
 duci possunt determinat. practice vero scientie omnes
 considerant de his quorum vel circa que sunt ope
 rationes humane sed quod ad intellectum practicum re
 ducuntur. Ideo ad differentiam. speculatiuarum
 cum hec scia sunt practica oportet dicere quod ho
 mo sit subiectum in ea in ordine ad opera que sibi
 debentur secundum intellectum practicum eius Sed iterum
 quia practicarum quedam sunt mechanice alie
 morales. Inter quas est differentia sicut in prece
 denti questione dictum fuit quia etiam mechani
 ci non sunt proprie domini neque electiui suarum
 operationum. propter quod seruiles dicuntur. Mo
 rales autem nulli dicuntur nisi secundum quod sunt
 suorum actuum electiui et domini. propter quod
 morales scientias dictum fuit non esse seruiles.
 sed liberas. ideo addere oportuit quod homo esset
 huiusmodi subiectum sub ordine ad opera sibi de
 bita non quocumque modo sed secundum quod est liber. vel secundum
 quod est felicitabilis quod rationabiliter iustineri potest. quia
 felicitas est consideratorum ultimus finis. et ulti
 mus finis in operationibus est primum princi
 pium a quo sumi debet originaliter ratio forma
 lis considerandi. Et hi duo modi dicendi viden
 tur esse satis propinqui. Est tamen notandum quod ma
 teria philosophie moralis circa quam versatur dici po
 test ipsa felicitas et humane operationes electi
 ue. et ipse virtutes et honestum bonum. et bonum humanum
 et hominis melioratio. ut dicit. Eustratus. et ita
 locuti sunt antiqui morales. Tullius. et Alber
 tus et ceteri. de subiecto philosophie moralis
 large capiendum subiectum pro quocumque circa
 quod versatur consideratio moralis. Notandum
 etiam quod ex his considerari potest quid sit in ethi
 ca proprium subiectum. aut etiam in economi
 ca et in politica. Erit enim in ethica subiectum
 homo quantum ad ea que sibi debentur communi
 tervt est homo in ordine ad felicitatem. economi
 ce vero subiectum est homo quantum ad ea que sibi spe
 cialiter conueniunt prout est pars domesticæ co
 munitatis in ordine ad felicitatem eodem modo
 proportionaliter de subiecto politice dicatur
 his visis videtur esse satis manifestum quomodo
 do prius facite rationes et narrate opiniones pro
 cedunt visis suis sicut dictum est. Nec de questione
 Quarto queritur. An bonum est quod
 omnia appetunt. Arguitur quod non
 quod quod non cognoscit non appetit. nam
 duodecimo metaphysice dicitur appe
 titur aut quia videtur. sed non omnia cognoscit
 igitur. Secundo appetitus est ratione carentie
 primo physicorum. sed quidam sunt nullo bono care
 tia ut deus Tertio voluntas non appetit necio
 sed contingenter. alias non esset libera. igitur quicquid potest non
 appetere et tunc non omnia bonum appetit. Quarto
 malum cum sit contrarium bono. non appetit bonum. Nam
 si unum contrarium appeteret suum primum. tunc appete

Eplo docto
 ris cui est pri
 ma conclusio.

Secunda conclu
 sio.

Materia et
 ca qua versatur
 moralis phi
 losophia.

Ethice econo
 mice et politi
 ce subiectum

Ad rationes

Questio
 2a.



ret suā corruptionē qđ ē falsū quia pmetator vi-
cit pmo physicozū qvntū quodq̄ ens diligit se p-
manere in eē. igitur nō oīa zc. Etia mali homines
mala ex electione opantes nō appetūt bonū sed
malū. electio enim includit appetitū eius quod
eligitur. igit. zc. Item appetitus contrariū i con-
traria ferūtur: igit nō ferūtur ambo in bonū: cūz
bonum non sit bono cōtrariū. vt in scōo dicitur
Item quidam electiue priuāt se oī bono: vt q̄ des-
perantes seipsos iterumunt. q̄ nullū bonū tales
appetūt. **In oppositū** dicit. **Ex.** Et aī rōe quia bo-
num dī equaliter enti pmo huiusmodi aut ens se-
ipsum appetit quia diligit se permanere in esse
cōmentator pmo physicozū. Item bonū ē per-
fici et in sua perfectione saluari. sed oē ens appe-
tit perfici si sit imperfectū: et in sua pfectione sal-
uari si sit perfectū igit. **Dico** q̄ oīa bonū appe-
tūt. qđ albertus sic declarat. pmo ens qđ ē ipse
deus ē primūz bonus et optim. ipe aut itelligit se-
ipsum et diligit seipsum ita qđ ē idē i eo itelligēs et itel-
lectū. amās et amatū. vt dicitur duodecimo me-
taphysice ipe igit appetit bonū. Cetera aut cau-
sata sunt ab eo pmo bono. causatū aut sēp ge-
rit aliquā similitudinē siue causē. iō oportet ce-
tera oīa bōa eē ppter qđ dicit. **Ex.** pmo huius
qđ bonū dī equaliter enti. **Agēs** aut tū dat de
psequentibus formā q̄tū dat de forma fm cō-
mentatorē octauo physicozū: q̄tū igit primūz bo-
nūz vnicūq̄ influit entī de bonitate tū influit
de cōsequētibz formā siue eēntiā bonitatis. **Hec**
aut sūt tria. **Primū** est assimilatio qđā ad pīm
bonū: et ad hāc quidē assimilationem cōsequitur
lēm scz appetitus et inclinatio ad pīz bonū si-
cut videmus corpora naturalia naturaliter in-
clinari ad sua loca propria propter similitudinē
et cōueniētiā. **Alia** autē inclinatio frustra eēt ni-
si sequeretur eam mot⁹ qđā actualis in illud ad
quod est inclinatio. **Ideo** dat sibi **Tertio** mot⁹
actuale tēdēdi in bonū. **Ideo** sic ē qđ oīa entia
motus habent et operationes vel actiue vel pas-
siue tendentes in bonū suū. vel saltem habent
inclinationes et potentias ad hūmōi mot⁹ et opa-
tiones: vel sunt ipsemet inclinationes vel poten-
tie/vel dispositiones ad hūmōi motus vel opera-
tiones oīa igit inclinationē et tendētiā habēt ad
bonū. **Dubitat** autē vtrū sit idem bonū qđ
oīa appetūt vel aliud et aliud. **Ad** qđ respondet
Eustrat⁹ qđ est quoddā cōe bonum quod oīa sūt
meliora appetūt et qđnā excellētiora. **Sz** q̄cūq̄
qđē sūt maxie p̄p̄qua illi bōa p̄t illud simpli-
citer facta sūt. et illo immediate frūitur: et hoc ē
de⁹ gloriofus. **quecūq̄** autem non possit illud p-
festim sunt et immediate habent vñquodq̄ eo-
rū propriūz sibi ipsi et continuum aliqđ bonum
per quod mediate referuntur ad illud pīmūz et
cōe bonū. **Et** est notandū qđ nō oīa entia appetūt
pīmūz bonum vt ipsum formaliter et essentialiter
adipiscantur. sed fm similitudinē ita scz p ap-
petunt quandā sibi p̄p̄riā et pueniēte pfectionē
nē acquirere aut habitū conseruare inquantūz
ipsa est quedā participata similitudo pīmūz bo-
ni. **Ad** rōes in oppositū. **Ad** primam dicendū
est qđ illa auctoritas appetitur quia videt intel-
ligēda est in hūitibz cognitioez de q̄bus illis loq̄-
bat. sed i illis q̄ nō cognoscūt sufficit. qđ a cogno-
scēte dirigātur ppter qđ dicit cōmentator duo-
decimo metaphysice qđ natura agit perfecte et

ordinate. Quis non cognoscat. tāq̄ rememora-
ta ex superiorioribus causis que sunt intelligen-
tie. **Ad** secundam dicendum qđ duplex est ap-
petitus: vnus imperfectorum ad pfectionē et
nēm ad quam sunt in potentia acquirendam
et iste est ratione carentie: et debetur passiuus de
quo loquitur pmo physicozū. **Alius** est per-
fectorum ad pfectionem habitam conseruandam:
aut etiam ad alius minus honorabilibz p-
fectionem largiendam. et sic appetunt deus et
quecūq̄ perfecta: et iste appetitus magis debe-
tur actiuus. **Ad** aliam dicitur qđ licet voluntas
non semper sit in actu volendi. tamen per suam
naturam semper habet inclinationem ad actū
volēdi specialiter respectu pīmūz boni. sicut ignis
semper habet inclinationem ad vrendum. licet
non semper sit in actu vrendi. et de hoc ē magis
locus dicendi perfecte in tertio libro. Sed aliq̄s
obijceret. si voluntas ante actum volendi incli-
naretur ad actum volendi. tunc cum inclinari
ad aliquid sit appetere ipsum: voluntas ante a-
ctum volendi appeteret. sed appetitus in volun-
tate non videtur aliud eē qđ velle. ergo vellet an-
teq̄ vellet quod est impossibile. **Dicendum** est qđ
triplex est appetitus scilicet naturalis scilicet actiuus
et intellectiuus. **Naturalis** ē inclinatio cuiusq̄
qđ potentie naturalis siue actiue siue passiue ad
actum sibi propriū et cōuenientem. quā qui-
dem inclinationes habet ex natura sua propria
abiq̄ preueniente cognitione. et sic intellectus na-
turaliter inclinatur ad intelligere etiam anteq̄
intelligat et voluntas ad velle etiam anteq̄ velit.
Appetitus sensitiuus est inclinatio in rē sensatā
mediante iudicio sensus de eius bonitate vel ma-
licia. **Appetitus autem intellectiuus** qui voca-
tur proprio nomine volitio seu volūtas p voli-
tione accepta. est inclinatio in rem intellectam
mediante iudicio intellectus de eius bonitate vel
malitia et ita non concedo oēm voluntatis ap-
petitum eē velle. velle enim est liberum. appeti-
tus aut pcedēs est naturalis. vtrum autēz ta-
lis appetitus sit idem realiter quod ipsa volun-
tas accepta pro potentia volitiua vel non. non
est discutiendum ad p̄sens. **Ad** aliam dicendū
qđ in ipso malo est duo considerare scilicet ipsā
maliciā et ipz subiectū cū subiectū eēntialit̄ bonū
licet per effectum sit malum denominatiue per
maliciā sibi inherētem. malicia autem vel ē
priuatio sola dispositionis debite et cōueniētis
et tunc non est contra nos si non appetit aliqd
quia ipsa non est aliqua entitas. **Vel** ipsa mali-
cia est dispositio positiua indebita et cōueniēcis
illi subiecto: sicut corpori humano eēt mala ca-
lidas at frigiditas excessiua inducens infirmi-
tatē. et hūmōi dispositio licet sit mala ipi subiecto
in quo ē tñ scōz et eēntiā absolute ē aliqd bonū.
et vt sic appetit suū p̄p̄riū p̄seruationē tāq̄ aliqd
bonū. **Cū** ēt dī qđ mali ex electione mala op̄at̄
dicendū est qđ ipsi nō appetūt illā maliciā. s; eius
subiectūz aut aliquid malitie p̄nexū: qđ scōdūz
se nō est malū sed aliquā veri et boni rōnē parti-
cipat. propter quam appetit bonum illud. **Ad**
aliam dī qđ appetitus contrarij sunt ad contra-
ria sed non oportet illa eē contraria scōdūz bo-
nitatem et malitiam. sed scōm alias determina-
torum generum cōtrarietates. vt ignis appetit
sursum et terra deorsūz. quorum vtrūq̄ ē vtrūq̄ bo-

**Duplex ap-
petitus.**

**Triples ap-
petitus**

**In malo est
duo p̄sidera-
re.**

num. hec tamē sunt contraria scōm locum. Po-
test etiam dici qd si respectu eiusdem vnum cōtra-
riorum est bonum et alterū malū. tñ respectu di-
uersorum non est inconueniens vtrūq; cōtrario-
rum esse bonum. Ad vltimam dñ qd homo in an-
xietate positus appetit ab ea liberari. et ita ap-
petit bonum. et non videns quomodo ab huius-
modi anxietate liberetur nisi per suipsius inter-
emptionem elegit interficere se ipsū. Appetit igit
primo bonū simpliciter. gratia cuius per ineptā
rōinationem illud quod omnino simpliciter est
malum videtur sibi bonū et sic appetit illud nō
sub rōne mali. sed sēdū qd sibi ē appārēs bonū.

Questio 17.



Quæritur. An oēs
actus humani ordinētur
ad vñ vltimū finē. Ad
q non: qz appetitus diui-
tiarū infinitū pcedit pri-
mo politice. et p pñs ope-
rationes ppter diuitias
infinitū sunt. Secundo
iste finis vltimus si esset
hoī inherēs. ēēt accidēs
et accidēs nō potest esse finis ipsius hoīs. cū finis
debeat ē nobilior et naturalis prior: qz est causa
causarū. Nec est aliquid extrinsecū. qm nō opa-
tū a nobis: quia illis vltimū propter nos. et su-
mus eorū finis vt dñ scōm physicoz. Nec nō opa-
tū quia hoc nō videtur ēē nisi de qd nō ē ppr
finis noster. sed oīm de quo non querimus. Etia
non ad ipiscimur ipsū essentialiter. sed qd aliquid
aliud pprū nobis adipiscimur: qd ē sicut qdā p-
ticipata similitudo ipsius scōm Eustratiū. tunc
illud est finis pprius. de quo querit vt pñ: si est
inherēs aut separātū. Item etiam de fine sepa-
rato et non operato a nobis non intendimus in
hac scia dicere. nam dicit. Ap. primo huius qd bo-
nū quod queritur ē ab hoīe operatum et posset
sum. Item vltimus finis hominis est quid op-
timū. id ē quod i ipsum ordinatur est bonū. nō
sūt aut boni oīs humani actus. Item vltimus
finis hoīs ē quedā operatio ipsius fm pfectā vir-
tutē vt dicitur primo huius. Ipsa autē cum sit
vltimus finis. non amplius ordinatur in finē. er-
go nō oēs operationes hoīs in eundē finē ordina-
tur. Item si ordinantur in finem vltimū. pro-
bo qd nō in eundē. quia voluntas est libera: ideo
tendere potest modo in vñ finē modo i aliū.
Etiam motus contrarii non tendūt in eundē fi-
nem puta motus grauis et levis sed operationes
humane multe sunt contrarie vt diligere. odire
iuste agere. et iniuste. Etiam primo huius dicit.
Ap. q in hoīb est ratio. que rō sepe ad optima
deprecat. ē aut et in ipis aliud pter rōem inna-
tū quod aduersatur et obuiat rōni. Item nō est
idez bonū appārēs et existens. aliq tñ operatio-
nes hoīm tendūt in hoc. et aliq in illud. ergo nō
in idē. Oppositū af primo. qd oēs actus hoīs i
finē tendūt: dicit enī. Ap. q bonū quoddam ap-
petere videtur. Et q in vltimū quia dicit. Ap. q
aliter pcedere in infinitū qd est inconueniens. S
q in eundē patet qz finis politice est vnus. cū poli-
tica sit vna scia. ille tñ cōplectitur oēs alios. vt
dicit. Ap. Dico duas clusiones. Prima q oēs
operationes humane i aliquē finem tendunt. Se-
cunda q in aliquem vltimū. Deinde perscruta-
bitur an in eundē vel diuersos. Prima conclu-

In oppositū

Rñdeo.

si patet ex precedenti questione vbi dicebatur Prima con-
oia bonū quoddā appetere. bonū autē appetitus clusio
habet rōne finis. Secunda clusio p quia aliter Secunda
hoc ēē ppter illud. et illud ppter aliud. et sic in
infinitum quod est impossibile quia declaratum
est scōm metaphysice qd impossibile est pcedere i in-
finitū in causis finalibus: et similiter pemo huius
ius id probatum est quia desiderū humanū ēē
vanū et inane. Sed dicent aliquis qd hoc nō ē in-
conueniens de multis hoīm desideriis irratio-
nabilib. licet hoc esset inconueniens desiderio or-
dinato ratione recta. voluntas enim aliq ē im-
possibile vt dñ tertio huius. Ad hoc dicit mul-
ti qd questio intelligenda est de operationib. ho-
minem meliorantibus quia de his loquitur. Ap.
Sed tunc restat dubium si queratur de oīb
operationibus tam bonis q malis qd esset dicē
dū Credo qd oēs ad aliquem finem vltimū tendūt
qm si sint operationes naturales sine cognitio-
ne mediante: tunc finem vltimū habent. quia
deus et natura nihil faciunt frustra. si vero sint
operationes secundum rectā rationem. tunc fi-
nem vltimū habent. quia nō sūt frustra: cū na-
turaliter dirigantur a deo vel a natura. Nam
multum esset inconueniens deū habere sollicitu-
dinem de brutis. plantis. et inanimatis. propter
quā in finē sibi debitū procedūt: licet non cogno-
scāt: et ipsum dimisisse hominem qui est nobilis-
simū viuētū sine sollicitudine ipsius. Si autē
sint operationes animales scz mediante sola co-
gnitione sensitiva aut etiā opatiōes secundū rō
nē distinctā cū ipse nō tēdāt nisi in aliquo app-
hensum et nō pōt ēē apphensum in infinitū: sequit
q tendunt in aliquod vltimū. Et si dicatur nō
est inconueniens tendere in aliquod cōprehensum et
mediante illo i aliud i apphensū. Dico q tendē-
tia in illud non apphensū est virtute nature q
vltimū finem habet. De tertio dicunt quidam
quattuor conclusiones bene subtiliter: Prima
q non est idem vltimus finis fm speciem natu-
nature. qz operatio corrūpēs bonū qd fm natu-
ram est finis hoīs et operatio inducēs illud et
saluans nō habent eundē finē fm speciem nature:
sed oppositos. sed sic est de operationib. virtuo-
sis et viciosis if. Secundo q nec habent eundē fi-
nem fm pportionem nature. quia quēq; ha-
bent eundē finē fm pportionem nature si vñ
eorum habet p se optimū finē s; naturam quo-
libet aliorum pro se habebit optimū finē s; natu-
ram. vt sicut graue deorsū ita leue sursum sed o-
perationes virtutū habent finē optimū scōm na-
turā. viciose vero non. Tertio q nec scōm specie
opiniōis: qz non omnium hoīm est eadē species
opiniōis de vltimo fine: vt dicitur infra q non
oēs operationes huāne sequentes huiusmodi o-
piniōes habent eundē finē fm specie opiniōis.
Quarto dicit q idē est finis oīm operationū
humanarū fm pportionē opiniōis. quēlibet enī
habet illud p vltimo fine quod opanti videtur
optimū sicut ille q ex desperatione seipsū iterfi-
cit. videtur enī sibi euentre possibilū optimū ē ab
anxietate i qua possit ēē liberari. et ideo gratia
huius interficit. Forte posset dici alio modo ra-
tionabiliter: q sicut est in maiori mundo ita est
in minori oia nāq in maiori mūdo in vñ vlti-
mū finē tēdūt qui est deus. Unde non ē aliquid
ita malū si habeat aliqdensitatis positue quē

Dubie.

Solutio
Primo mē
brum.
Scōm

Tertio

De tertio p
ma conclu
sio.

Scōm

Tertio.

Quarta:

hæat aliqd bonitatis; sic dictum fuit i alia qstioe. qm bonu dñ eqli ent. s; aut q bonitatis aliqd h; vt sic tedit in bonu. s; ita debz imaginari i miori mudo scz in homine q omnes hominis opationes in vnu finale bonu tendere debent s; illud quod in se habent bonitatis. Nulla est enim ita praua hominis operatio q nichil habeat boni: q enim seip suz interimit desperas saltem a calamitate z angustia liberaf in qua erat positus. Quis incitat in peius Et iterz ad huius positionis maiorem explanatione oportet videri: q sicut i maiori mundo no omnia immediate nec formaliter fruunt illo ultimo fine ad que vltimate tendunt: s; quia quodlibz aliquid sibi adipiscit boni pprii per quod bonum inqntu est quedā participata similitudo pmi boni- ipsuz refertur ad pmi z finale bonum. vt dicit Eustrati. ita oportet imaginari q ho no secundum qualibet sua operatiōnem adipiscit formaliter finale bonu humanu qd est humana felicitas: s; p qualibz operatione sua tedit ad aliquod ptiale bonu quod quandaz habet ad ipsam felicitatem similitudinem: mediantē qua in ipsam felicitatem reducitur. Multa est enim ita praua operatio que non ad aliquid vtile aut pulchrum aut delectabile simpliciter vel secundum quid adipiscendum ordinat. hoc autem iam habet similitudinem quandam vt sic. ad ipsam felicitatem que est optimuz pulcherrimum z delectabilissimu z per se sufficientissimu vt dicitur primo huius. Sciendum tamen q ille operationes que cum aliqli ad ipsam felicitatem similitudine plus habent de vltimi similitudine admixta: vitiose sunt z penitus abhorrende. Sciendum etiam non omnes illos homines esse frustratos suo fine. qui ipsum formaliter non adipiscuntur. sicut etiam nec naturalia sunt frustrata si non immediate z formaliter fruuntur ipso deo. sufficit enim qntu ad multas operationes q ad aliquē operationē pueniant sibi possibilem ordinatam debite z sine deformitate ad ipsam felicitatem. sicut sunt mechanici qui procurant alijs vite necessaria quibus habitis alij possunt tendere iam ad maiora z propinquiora fini. non possunt enim omnis finem vltimum formaliter adipisci. Quorum autem actus sunt humano fini difformes z eius adeptiōnem impediētes. illi non solum frustra sunt. sed z alijs magnum inferunt detrimentum. Ad rationes. Ad primam dicendum q in eadem specie nichil prohibet appetitum ferri in infinitum. id est nunq quncq qntitate habita faciri. vt q aliquis velit tempore infinito vivere aut quibuscunq possessionibus habitis vel honoribus adhuc plus habere. talia enim que sunt eiusdem speciei sunt accidentaliter ordinata. et non est inconueniens in causis accidentaliter ordinatis procedere in infinitum per cōmentatorē Scdo metaphysice s; in finibz subordinatis p se opz esse vltimu finē. Ad scdam dicēdu fm aliquos q vltimus finis z ppus hois est hūana felicitas: q ē opatio hois s; hois nobilissimā potētiaz z respectu nobilissimī obiecti. z qñ dñ illa opatio cū sit accidēs nō est nobilior hoie neqz pōr: dici pōt q et si nō sit nobilior hoie est tñ nobilior ceteris eius actibz z opationibz. et si nō sit scdm se nobilior homine. tamen est nobilior

secundum q est similitudo primi boni z secundum q relucet i primo bono. Vel potest dici qd finis proprius hominis scz felicitas ē finis quo. deus aut est finis grā cur. Et nō opz finem quo esse nobiliorē simplr illis oibz quorum est finis.

Alij dicunt q finis humanus proprius z vltimus omnino. nō est ipsa felicitas: s; homo felix. ita q ipsa felicitas est finis quo. z homo felix finis gratia cuius. ipsa enī felicitate est formalit homo felix. z ob hoc felicitas desideratur vt ipsa formaliter homo sit felix. est autem homo felix melior z homine absolute sumpto z felicitate z oibz q pnt hōi puenire Ad aliam dictum est qnulli sunt actus humani ita mali quin ad aliquid aliquo mō bonu tendāt. Ad alia dicendum q si aliqua opatio sit hois vltimus finis: tunc ipsa non habz finem aliu a se ppriu hois. sed tñ ipsa est ppter se ipsam z alia ppter illam. ideo redit q omnia sunt ppter idē: si at homo felix ponatur finis vltimatus. patet q rō non procedit.

Ad aliam deliberate voluntatis dicet inferius. Forte enim ad libertatem voluntatis nō spectat q possit ferri in aliquod obiectū nisi rōne alicuius bonitatis aut existētis aut apparentis. aut simpliciter aut fm quid. Omne aut ens vt sic refertur in primum bonum Ad aliam dicendum est q si sensus z ratio ferantur in tria: tamē hoc non est inqntum sunt contraria: fm bonitatem z maliciam. sed inqntum conueniunt in bonitate scz q hoc est bonum rationi: z illud sensui saltem apparenter: z ita vtrumqz istorum participat felicitatis similitudinem aliqualem ppter quā refertur ad ipsam. Ad vltimam dicendum est q apparens gerit similitudinē existentis ppter quā refertur ad existens. Nec de questione.

Questio.

Arguitur.

Sexto queritur. Etrum propria intentio politice sit de summo hois bono? Arguitur q nō: qz summum hominis bonu ē ipa felicitas dñ q n tractat in politica s; i ethica pmo libro z decio. Item scia inqntu principalior est z magis architectonica: tanto finis eius est melior z desiderabilior pmo huius. s; metaphica ē nobilior et pncipalior q ista scia. vt pz pemo Metaphice z sexto huius imo ē oibz pncipalissima. et sit ipsa sapientia. ergo ad eam spectat finis humanus simpliciter optimus. Item summum hominis bonum consistere videtur in speculatione nobilissimi obiecti. vt infra videbitur: hoc autem ad politicas scientiam non spectat. cum sit practica. Item politica non est scientia communissima: sed specialis respectu metaphysice z ethice. ergo debet habere finem specialem. summum autem bonum hominis non est speciale: sed commune omnium aliorum fines complectens: prout primo huius habetur. igitur. zc. Oppositum dicit Ar. Primo oportet scire quomodo distinguuntur Ethica Economica z politica z que sit vniuscuiusqz earum intentio. Secundo videndum est propositum. Quantu ad primum dicit eustrati q ethice subiectum est secundum vnum hoies meliora etio. vt bonus z optimus fiat. Economice autem domus z inhabitantes subiectus. Politice vero ciuitas subiectum. z qui in ipsa sunt cohabitantes. Ex quibus verbis aliqui dicunt Ethicam esse de vno homine solo secundum q gerit solitari

Ad rationes

am vitam Economicā vero de ipso fm q est po
domestice cōmunitatis. et politica; fm q est po
multitudinis ciuilis. Sed hoc de Ethica nō est
verū. cōsiderat enī de quibuscūq virtutib⁹ vt de
amicicia q indiget cōmunicatiōe dicēte Aristotē
tile decimo hui⁹. Iustus quidē indiget ad quod
iuste operet⁹ et cū qbus. simul et tēperat⁹ et for
tis. et aliorū vni⁹ quisq. Et addit q et sapiens
scdm seipsū existēs potest speculari. tñ melius ē
cooperatores hēre. Dicit etiā in octauo qd plu
res simul cōmunicantes sūt ad intelligere et age
re potētiōres. vita igr solitaria nulla est. et si est:
nō est moralis. s; vel altiori recta pncipio q sūt
virtutes morales vel vite bestialis. additiōe as
sumens. Unde: Aristoteles pmo politice. Homo
naturaliter ciuile animal est et q vt ciuile est p
pter naturā: nō propter fortunā. hō enī solitari⁹
prauus est aut melior q hō. Itē ibidē dicit non
potens aut cōmunicare vel nullo indigēs pp
per se sufficientiā nulla est pars ciuitatis quare
aut bestia aut deus. Dicam⁹ igr sicut diximus
supius i diuisiōe moralis pbie et i tertia qstīōe q
ethica cōsiderat de vnoquoq homine fm q est
felicitabilis seu meliorabilis quēscūq gradū in
differentē obīneat i cōmunitate domesticā vel
ciuili: economica etiā cōsiderat de cohabitanti
bus in domo quantū ad opa diuersa q sibi debē
tur fm diuersos gradus et status quos hnt in cō
stitutione domus. Alia namq debent patrifā
miliis. alia mulieri. alia liberis. alia suis: ad
hoc q decēs et iusticiēs et virtuosos possit saluari
eorum cohabitatio et status et sic economica felix
ad domū et partes domus. ita politica ad ciui
tatē et partes ciuitatis. Sed dubitabit aliq: cū
fm dicta nō de pauciorib⁹ cōsiderat ethica q eco
nomica vel politica cū cōsideret de vnoquoq ho
mine vt tu dicis: quare q dicit eufraci⁹ ipsū in
tendere de vnius hominis melioratione et qua
re etiam vocatur monastica a monos quod est
vnum. Dicendum est quod quēcūq indiuisio
nem et indistinctionem habent vt sic vnum dicū
tur vt patet quinto metaphysice. et qcūq disti
ctionem habent vt sic multa per oppositum di
cunt. Hunc autem ethica nō distinguit inter di
uersos gradus hominum pstituentium domum
vel ciuitatem sed indifferentē et communiter de
vnoquoq homine cōsiderat fm q est felicitā
bilis vel meliorabilis. economica aut et politi
ca distinguunt inter diuersos gradus habitan
tium in domo vel ciuitate: declarantes que ope
ra diuersa diuersis conueniant gradibus coha
bitantium ad salutem omnium et honestatem vi
te et cohabitationem simul cum perfecta sufficiē
tia pcuranda. Et ita patet q ethica est de vno
homine: non vno solo sed vno communiter et in
differentē ad omnes accepto. Economica au
tem et politica sunt de pluribus quia de homi
nibus distinctis secundum gradus et status di
uersos ad ordinandā cohabitationem et coha
bitantium vitā decentē et sufficientē requisitos. Et
ex his tam patere potest q ethica pot est et vti
lior q economica et politica. et q eas sibi subal
ternat propter quod oportet describere et inqui
rere humanū bonū quid sit que et quod sunt v
tutum species. que et qualia debeat agere vnus
quisq indifferentē quēscūq statū genēs ad illō

sumū bonum adipiscēdum vel formaliter vel se
cūdu gradum ppinquū secundū q est possibile
vnicuiq. Sed economica et politica hec ab ethi
ca pro constāti habentes intendunt quō per di
uersos hōim vel habitantiū gradus et ordines
huiusmodi sumū bonū virtutes. et earū opera
tiones possunt vniuersis pcurari distribui et sal
uari fm q spectat ad vniuscuiusq statum. Hoc
viso sūt tres conclusiones fm. Hui⁹. Prima est
q ad politicā spectat cōsideratio summi boni ip
sius hominis. Secunda est q hoc etiam spectat
ad ethicā. Tertia est q de huiusmodi bono cō
siderat alit⁹ et diuinus politica q ethica. Ad
pbatōnem istarū cōclusionū oī supponere q ip
sius hōis est aliquod sumū bonū quod. Hui⁹. sic
pbat. si est aliquis finis oīm opē et opationis
humanarū quē ppter ipsū qrimus et alia pro
pter ipsū ille est hōis finale bonū et optimū. qm
talis esset oīm aliorū vltimatus finis. sicut au
tē finis semper habet rationem melioris respe
ctu ordiatōis ad finē ita finis vltimatus oīm est
optimus. sed oīm operum humanorum est vnus
talis finis vt probatū est alia questione. igitur
et. Secūdo conueniens est supponere q illi finis
mi boni cognitio magnū habet ad humanā vitā
incrementū. quod sic pbat. secundū. Hui⁹. homo
si debeat ducere bonā vitā. oportet q versus il
lud finale bonum dirigat omnes actus suos. se
cundum cuius cōmunicatiōe oīs sunt bona. et
secundum eius oppositū sunt praua. Itā sicut
dicit cōmentator secundo metaphysice. nihil est
bonū nisi propter causas finales. modo sicut sa
gittator signum non percipiens non potest ad
ipsum nisi casualiter dirigere sagittā: sic homo
finale bonum ignorans non habet vnde dux ip
sum valeat dirigere actus suos: igitur ad vitā
cognitio eius magnū habet incrementum. Et
ex hoc sequitur statū vltimū q alicui scientiā
humanarū conueniens est de tali bono scruta
ri. Hui⁹ suppositis pbat. prima conclusio sic.
principalissime et maxime architectonice scien
tie est cōsiderare sumū et finale humanum bo
num. sed sciētia ciuilis est huiusmodi: igitur. ma
ior probatur: quia fines principaliorum et ma
xime architectonicarū scientiarū semper sūt
meliores et desiderabiliores finibus artium que
sub eis sunt tanquam complectentes huiusmo
di fines inferiores. sicut declarat Aristoteles in
littera. q oportet principalissimā scientiā et ma
xime architectonicā cōsiderare finem vltimū
et optimū omnes alios cōplectentē. minorē pbat
Aristoteles pmo sic. Illa scia est pncipalissima
et maxie architectonica que pordiat circa omnes
disciplinas q debent sūt in ciuitatib⁹: et qles vnū
quemq oportet addiscere et vsqquo scientia au
tem ciuilis est huiusmodi. igitur: et cetera:
Secundo: illa scientia est pncipalissima et maxie
architectonica sub q pncipalissime existūt vtutes si
ue facultates. s; sub ciuili existūt pncipalissime vtu
tes puta militaris. econoica et rhetorica igr et. Hui⁹
aut rōnū declarationē redire in expōne tex
tus. Et scias q iste rōes nō pbat nisi q sciētia ci
uilis sit pncipalissima inter artes de hūanis opi
b⁹ practice pncipales. ciuilis ei scia nō alit⁹ pside
rat de hūano fie. Scia aut cōs hūani bōi spectā
tie pncipalissimā et vniuersalissimā. oīz entū finis

Scōz pūctus
sub trib⁹ pclā
tionibus an
politica sit s
lūme hōmīs
bono.
pma conclusio
probat.

Dubium

Responsio.

Secunda cō
clusio pbat.

contēplationē attendēs nō est politice subiecta
sed econtra ppter quod dicitur sexto hui⁹ qd pū
dētia p̄cipit gfa sapiētie ⁊ nō illi. Secūda cōclu
sionem pbat. Hui⁹ idem est unicuiq; homī bonum
et ciuitati et toti genti. scz esse virtutibus et pū
dētia perfectum: vt dicit eustraci⁹. ciuitates ei
ppter hoīes sūt: nō ecōuerso. Ideo nō ē ciuitatis
vltū bonū qd nō sit cuiuslibet hoīm in habitan
tiū bonū. sed ethica p̄siderat bonū vniūscuiusq;
hoīs: politica vō bonū commune ciuitatis. ergo id
bonum p̄siderant politica ⁊ ethica. sed probatur
est politica: p̄siderare sūmū bonū humanū igit.
Tertia conclusio p̄ p. Hui⁹. si est amabile alicui
vni procurare bonū ⁊ pcuratū seruare. pfectius
et meli⁹ erit et diuini⁹ hoc pcurare ciuitati at
toti genti ⁊ ciuitatibus plurib⁹. hoc enī magis
adsimilat deo sūmo qd est oīm bonorum vniuer
salis distributor. sed ethica vni homī nō soli: sed
ad quēlibet gradū vite idifferēter acceptū (sicut
dictū est) nisi bonū humanum pcurare. ⁊ pcura
tum seruare. politica aut toti ciuitati. igit ⁊ c.
Est tamen diligēter attēdēdū qd humanū bonū
quātū ad ipsius quidditatē ethica pfecti⁹ p̄side
rat qd politica. qz hec idiffinitue illa aut suppositie
solū sic dictū fuit. ⁊ quātū ad ipsi⁹ pcuratōnē p
curatū p̄uatōnē politica dīnī ip̄s scrutat⁹ vt nūc
pbatū ē. Et p hoc p̄ solutio ad p̄mā p̄ncipaliū
rōnē. Ad scdāz vō qd ad metaphysicā spectat cō
siderare de oīz entīū vniuersalissimo ⁊ vltimo fi
ne et de speculatiōe p̄māz cārū hūmāni finis: de
quo fine hūano politica solū practice p̄siderat.
Ideo p̄cedit qd de fine nobiliori p̄siderat meta
physica qd politica vel si de eodez tñ metaphica
mō altiori. ideo cōcedit ē nobilissima. Ad aliaz
dicendū qd politica bene p̄cipit ⁊ ordinat circa
speculatiuas scientias quas scz debitum est esse
in ciuitatibus ⁊ quales vniūquēq; addiscere opz
et vīq; quo: vnde etiā demonstrat humanum bonū
in actu speculandi consistere. sed nihil speculari
docet nec intrōmittit se que cōclusiones. ⁊ quō
et ex quibus principiis deducāt. Et ita de actū
speculatiōis in quo cōsistit hūanū bonū specty
ad hanc artē practice solū: speculatiue aut ne
qua qd sed ad aliquā aliā scz metaphysicā. Ad
vltimā dicēdū qd scia ciuili⁹ inter practicas est
vniuersalissima et maxime architectonica exce
pta ethica. ⁊ forte econōica. s; adhuc ab ethica
et econōica non differt in fine p̄ncipaliter cō
siderato. sed differt l modo cōsiderādī eundem fi
nem sicut dictum fuit. Et sic est finis questionis.

Questio
Arguitur.

Sextimo querit⁹: vtrū scia moralis sit
vtilis iuuenibus et passionum secu
toribus. Arguitur qd sit vtilis iuueni
bus: qd nōdū sunt erroribus seducti
ideo vō qd facile p̄nt suscipere hui⁹ sciē
tie effectū. Item iuues p̄ficiunt in speculatiuis
vt in mathematicis vt dicitur sexto hui⁹. ergo
proficere debent in practiciis scz in moralibus p
batur consequentia. quia speculatiue sciētie sūt
gradus superioris quam practice. modo quod
potest in maius videtur posse in minus. Etiam
moralis scia est de magis sensibilibus que vidē
tur iuuenes magis posse capere qui nondū ha
bent rationem efficacem. Item secundo hui⁹ vō
qd non parū differt sic vel sic bene vel male exitū
iuuenē confestim assuefieri. Assuefacere vero iuue

nem p̄xigit cognitū esse assuefaciendū modū qui
cognoscitur p hāc sciam. ppter quod octauo po
litice dicit Ar. legislatozī maxie negociandum
esse circa iuuenem disciplinam. Deīn aī idem de
passionum secutoribus Nam hec scia vel nulli⁹
est vtilitatis: quod absurdum est vel est vtilis iu
uenibus: quod negat. Ar. vel etatem ampliozē
habētibus et hoc aut virtuosīs aut viciōsīs qui
subiecti sunt passionibus. sed non virtuosīs quia
iam tales habent hui⁹ sciē effectum. ⁊ reliq̄tur
qd est vtilis passionum secutoribus. Item tertio
hui⁹ dicitur qd leges puniēdo malos prohibēt
ab eo quod est deterius: quoddē aut gen⁹ puni
tionis ē ostēdere malo turpitudinem vite sue qd
fit per hanc scientiam. igitur. Oppositum dicit
Ar. Dicendū est qd hec scientia est vtilis omnibus
aliquid intelligere potentibus: nisi forte simpli
deprauatis et in sua malicia obstinatis. his enī
non est vtilis hec scientia. sed dānosa magnum ī
ferens ciuitati detrimentum quoniam seuisima
est iniusticia habens arma vt dicitur primo po
litice. Probatur igit qd ceteris sit proficua p̄ri
mo de pueris. qm̄ consuetudo audiendi aliquid
in pueritia. firmat illud in mente auditoris: et
que audiri nō cōiueuerūt. minus nota sūt ⁊ ma
gis extranea videntur vt dicit in secundo meta
physice. An cōmētatoz in plogo suo tertio phys
icorum dicit qd cū quis assuetus fuerit a pueritia
credere sermones falsos: illa consuetudo iducet
ad negandū veritatem ppter qd multū pdest pue
ris sepe p̄ncipia hui⁹ sciē aut ē cōclusiones
aliquas pponē. ⁊ ip̄os s; qd patit eoz debilitas
in xtuosis operibus enutrire. Non tamen dico
qtales hēant vires sufficētes ad hāc sciaz sciētifi
ce audiendam. Deinde probō qd valeat iuuenib⁹
qm̄ scientia moralis est apud aīam sicut medicī
na ad corpus. per artem autem medicine p̄fer
uari possunt ab egritudine qui ad eam qm̄ p̄nt
sunt et dispositi. Ita igitur et p hanc sciam iuue
nes qui ad vicia p̄nt sunt p̄feruari possunt: ne
habitus induāt viciōsōs. Sciendū tñ qd nec ista
scia sufficit ad ipsos fieri bonos. qd sic declarari
potest. quia pueri vacuam habent rōnem natu
rales aut ad augmentū ⁊ nutrimentū maxime
conantē. ppter qd sensibus vtuntur ad eā solū quā
habēt ad vīā necessitatē. quē admodum ⁊ bruta.
et ita necessario sequuntur passionēs et quādam
assumunt in eis assuetudinem a qua non p̄nt re
trahi nisi qm̄ violentia non parua. ppter qd cū
ad iuuentutem trāsierint: non pōt hec doctrina
sūū in eis habere effectū: nisi cum hoc parentū
monitionibus nec nō multoties cōuitijs obp̄zi
is. cōtumelijs. aut verberibus cogantur Nam si
cut dicit. Ar. hui⁹ sciē finis non est cognitio: s;
actus virtuosī illicitos passionum imperus mo
derantes. Iuuenes aut (sicut dictū est) ex assue
factione puerili nec nō ex natura fortiter adhuc
ad nutrimentū et augmentū conante. similiter
et ad coitū p̄perante sūt passionū secutores. pro
pter qd nisi coacti non vellent hāc audire sciam
ad oppositū sue consuetudinis et quodāmō na
turalis dispositionis ⁊ p̄prie delectationis ex
hortatē: nec hui⁹ scientie p̄ncipiis assentirent
nec aliquid ex ea oīno pducere ad effectū. ⁊ ita
isti non essent p̄p̄ri neq; idonei hui⁹ sciē audi
tores. Ipsi tñ ex parentū coactione vel m̄gō

In oppositū
Rūlo

rum regimine nō potētibz proprijs vacare de
siderijs pderit ista scia. qz cū rōne facili ē qz si
ne ratione coactionibus aut admonitionibz o-
bedire. Et propter p̄suetudinem: sicut dictum est
de pueris. Adhuc etiam est sciendū qz propter i
experientiā actūz humane vite nō sunt euiden-
tia iuuenibus huius scie p̄ncipia. s; forte credita
solum et accepta auctoritate doctorum. quoni-
am p̄ncipia sumuntur via sensus. experientie
et memorie. hec autē scientia est de actibus hūa-
nis. et si non sint eis euidētia p̄ncipia: constat
qz nec p̄clusiones. ppter qd patet qd tales nō sūt
huius scientie p̄prij auditores. Si quis autē pre-
dicta recolligat: poterit de iuuenibz h̄fe quat-
tuor p̄clusiones. Prima est qz iuuenes ppter ea
de actibus humanis non esse expertos non sunt
huius scientie p̄prij auditores: ad habendum de
his de quibus ista scientia considerat euidētia.
Secunda conclusio qz illi bene sunt idonei audi-
tores et viles ad habendū de his aliquā credu-
litate tū ex doctorū auctoritate qz ex audiendī
consuetudine. Tertia conclusio est qz iuuenes nō
sunt p̄prij huius scientie auditores q̄tum ad a-
ctus virtuosos qui sunt huius scientie fines exer-
cendum: nisi aliqua parentum vel aliorum ip̄os
regentium cōcurrēte coactione ppter nimis eē
passionum et impetū excessiuorum secutores: et
ppter habere habitum quodāmodo contrariū
ex puerili assuefactione. Quarta conclusio ē qz
ipsi existētes sub debito regimine sunt viles au-
ditores vt ad virtutes disponant. et a vitijs pre-
seruentur. Deinde ostēdo qz hec scia valeat etate
p̄uocatis. Nam talium aliqui sunt deprauati
iudicij et deprauate voluntatis. propter esse ni-
mis in vitijs assuetos. Alij sūt p̄prij habentes
firmā bene agendi voluntatem: et in virtuosis
operibus assueti. Alij sunt medij rectum habē-
tes rationis iudiciū et bonā volūtate. sed tñ ali-
qñ superatam et trepidantē ex impetu passionū.
sicut est continens: et post est incontinens: s; qz
cut dicit. Eustratius) i nstat rationi. et p̄scinde-
re se ipsum ab appetitu irrationali vult. et supe-
rare non potest. Porum autē triū modorū p̄mi et
vltimi vocant ab. Ari. Iuueniles s̄m mozem qz
non sunt in bonis moribus p̄uocati. quorum p̄mi
non sunt viles auditores ad actus q̄ sunt hu-
ius scientie finis exercendos. sed sic possunt esse
viles. quia tales tandem cognoscent qz vita sua
per alios et magnos viros reputatur turpis et
feda. vituperabilis. et obp̄riosa. quod cognoscē-
tes de necessitate minus gaudebūt in ea. et sic mi-
nus afficientur ad ea: et habebunt quendam im-
petum ad directionem meliorem: nisi fuerint pe-
nitus in malitijs suis obstinati. et ita paulatim
addentes (sicut dicit Eustratius) forte vtiqz tan-
dem ad melius disponentur. Scōi autē sunt p̄u-
les auditores huius scientie. tales enim huius
scientie p̄ncipia acceptabunt sine formidine tā-
qz multoties habentes experientiā de ip̄is. et ita
conclusionibus exinde secutis firmiter p̄beunt
assensum. et sic bona voluntate quod melius est
eligentes et opere p̄sequeutes poterunt huius
scientie finem perfectissime adipisci. Vltimi autē
si non possunt statim impetus passionum con-
uincere. per hanc tamen scientiam rationis iudi-
cium dirigēt et voluntatem bonam ad melius
p̄uocantem et quasi cogentem. necessario re-

frenabunt passionū motus illicitos et tandem se
conuertentes ad opera virtutum ad humanum
finem attingent. Et p hoc solū rōnes i p̄ncipio
questionis adducte. Ad primam dicendum qz li-
cet iuuenes non sint instantim seducti erroribus
sicut senes prau. tñ fortior est in eis passionū im-
petus qz iudiciū rationis. et huius artis admo-
nitio. propter quod alio cum hac scientia indi-
gent auxilio sicut dictum fuit. Ad aliam di-
cendum qz intellectus i iuuenibus non habz spe-
culationi quicqz contrariū s; solum simplicem
p̄uocationē que nihil speculationi resistit. sicut
neqz tenebra luci. sed virtus in iuuenibus procu-
randa contrariam habet in ipsa naturam et cō-
suetudinem ex etate puerili acquisita: modo su-
pradicto. ipsi virtuti et eius operationibus for-
tissime resistentem. Ideo magis potest specula-
tionis actum exercere qz opus virtutis. Etiam
in speculatiuis: specialiter in mathematicis et lo-
gicis magis possunt iuuenes primitus ap-
prehendere. p̄ncipia enim ipsarū non ita depē-
dēt experientia nostra sicut in hac scientia que ē
de actibus humanis et ex his sicut dicitur p̄mi
mo huius. Ad aliam dicendum qz iuuenem
assuefieri confestim in virtuosis operibus nō est
p̄ncipaliter per hanc doctrinam. sed pe parē-
tum aut aliorum violentiam cogentem. et sic fi-
nitur questio.



Et autē q̄ritur. An felicitas p̄sistit i bo-
nis exterioribz. Et qz i diuitijs. qz fe-
licitas est status oīm bonorū aggre-
gatiōe p̄fecta: vt dicit Boetius. Etio
cōsolatiōe. s; hoc competit diuitijs
da (put dicit. Ari. q̄nto huius) numisma ē inuētū.
vt sit fideiussor h̄ndi p̄ eo qd cūqz hō voluerit. Se-
cūdo felicitas cū sit sūmū bonū ē sūme appetibi-
lis. diuitie autē sūme appetit. da i sūmū vt ap-
paret p̄mo politice. Tertio fortuna videtur ef-
se idē felicitati aut p̄pe felicitate scōo physicoz
Fortuna at exteriorū bonorū maxime dñā est.
Quarto videtur in honoribus consistere. qz feli-
citas est premiū virtutis: vt dicitur p̄mo huius: et
etia q̄nto huius dñ qz virtutis p̄miū est honor. er-
go honor videt esse felicitas. Quinto felicitas ē
maxime appetibilis. honor autē maxime deside-
ratur specialiter ab excellentissimis et in virtu-
te strenuissimis. qz tales se p̄us morti exponerēt
qz paterētur honoris detrimētū. Oppositū dicit
Ari. Primo dicendū ē ḡnāliter qz i bonis exte-
rioribus non consistit felicitas. Scōo hoc i speciali
declarabit de diuitijs et honoribz. Primum p̄ba-
tur p̄mo ex felicitatis ip̄i homi app̄p̄atione
qz felicitas debet esse p̄p̄iū bonū ip̄i homi et i ip̄o
existens. Vltimē nō ēt formalis felix: sed bona ex-
teriora nō sūt h̄mōi. An. Seneca i epistola 3m
merito ad Lucillū ola mea mecū sūt. Et ep̄a tu
me iquis: nō ē tuum qz fortuna fecit tuū. cuius
rōnes assignat dicēs dare bonū qd potuit aufer-
re p̄t. Vltimē in ep̄a p̄seuera dicit. Reminē eo
fortuna p̄uexit vt nō tñ illi minaretur q̄tū p̄o
miserat. Scōo arguitur ex ip̄i felicitatis et bo-
norū exteriorū acquisitione diuersa. qz exte-
riora bona qñqz p violētiā acq̄rūt. qñqz p fraudes
et malitias occultas. qñqz etiā ex solis parētibz
aut p̄decessoribus pcurantur. filijs autē successo-
ribz nichil bonū: sed aliqñ malū opantibz. hec

Ad rōnes

Questio
Et

In oppositi
Responsio
Prima p̄mo
ḡnāl qz i ex-
terioribz bon-
is nō sit fe-
licitas.

Resolutio 8
iuuenibz sub
q̄tuo con-
clusionibus.

De p̄uocatis
quorū varia
sūt genera

aut non conveniunt felicitati. Item ex felicitatis excellentia summa in bonitate: quia felicitas optimum est bonorum humanorum ut dicitur primo huius: bona autem exteriora neque optima sunt neque secundum se bona. cum eis contingat male uti. et quia pessimi sepe plus abundant eis quam boni. bona etiam exteriora cum magno labore acquiruntur. cum maiori timore custodiuntur. et cum maximo dolore relinquuntur. tale autem non est summum bonum. Item ex felicitatis per se sufficientia quia bona felicitantia satiant appetitum habentis. cum felicitas sit ultimus finis ultra quem nichil queritur. et quia felicitas est bonum per se sufficientissimum ut infra dicitur. sed bona exteriora non sunt huiusmodi. Propter enim appetitus est infinitus ut dicitur primo politice nisi superiori virtute regatur in qua maius bonum iam consistit. cum reges sit nobilior recto. Item ex felicitatis stabilitate quia felicitas difficulter auferretur ut dicitur primo huius. bona autem exteriora labilia sunt. An Seneca ad Lucillium epistola LXXXIII. Dia enim ista in que dominum casus exercet servilia sunt. pecunia et corpus et honores imbecilla. fluida mortalia possessionis incerte. Deinde specialiter probatur quod in divitiis non consistit felicitas quia maxime contingit eas acquirere per fraudes et violentias. et quia non propter se acquiruntur. sed quia utiles ad aliud. et quia sepe nocumtum inferunt habentibus multum namque perierunt propter divitias primo huius. Etiam septimo politice dicitur omne quod utile est eo et rursus excessum aut nocere necessarium aut nichil esse proficuum habentibus. Deinde specialiter de honoribus hoc apparet. quia felicitas que est summum bonum felicitatis non debet esse in potestate alterius nam statim altero volente contingeret ipsum non esse felicem. honor autem non est in potestate eius qui honoratur. sed est actus liber honorantis. Item honor est exhibitio reverentie in testimonium virtutis vel excellentie secundum quod honor ceteris describitur. maius autem reputamus illud in cuius testimonium requirimus alterum quam illud alterum quod querimus in testimonium. testimonium enim non querimus nisi gratia alterius. Sed obicitur quia testimonium non querit aliquid de sua bonitate vel excellentia gratia ipsius bonitatis vel excellentie quia iam habet. sed gratia evidentie ipsarum ut scilicet fiat alijs evidentes et ut inde ille laudet ab alijs. ergo in bonitate et excellentia propria et intrinseca non quiescebat appetitus. sed ultra petebat hoc alijs esse notum. et inde laudari ab alijs cum ergo felicitas sit ultimus questus et per se sufficientissimus: et per se debeat omnino quietare appetitum. videtur quod non omnino in bonitate intrinseca sit felicitas. sed magis in noticia illius bonitatis apud alios aut in hoc quod ab alijs laudet et ita redit quod felicitas est in aliquo bonorum exteriorum. Forte dicendum sic habetur in primo ethicorum quod sicut quibusdam magis preciosum est videri esse sapientes quam esse et non videri. et tales sunt sophiste. Ita etiam quibusdam magis amabile est videri esse bonos quam esse et non videri. et tales sunt sophiste in moribus et hypocrite. Dico igitur quod sophista bonus honorem querit ut ab alijs videatur bonus et laudabilis. sed simpliciter bonus nichil ultra querit finaliter. sed tamen honores sibi exhibitos gratanter acceptat.

Secunda conclusio
de spirituali de
divitiis

Tertio de
honoribus.

Obiectio.

Nota primo.

eo quod seipsum cognoscit esse honore dignum. et despiciat non impedientes sibi honorem tanquam superbos. et iniustos. aut ignaros non attribuere sibi illud quod dignus est et quod sibi impendere tenetur. Vel forte dicendum quod sicut deus cum sit sufficientissimus seipsum diligit prima intentione. et eius dilectio in se ipso perfectissime quietatur. et tamen secunda intentione transit super creaturas ut eis suam bonitatem largiatur ut dicit commentator Secundo celi quod bonum suum ipsum se diffusivum. Ita simpliciter bonus seipsum bonum et felicem diligit: et in seipso sua dilectio quietatur prima intentione post ipsum deum. sed tamen secunda intentione transit in alios: et desiderat suam bonitatem alijs fieri evidentem ut ad eam advertentes et versus eam per debitam reverentiam accedentes ipsam participent et efficiantur meliores: aut in bonitate habita conferunt. secundum quod entia versus primum bonum tendentia bonitatem sibi acquirunt aut acquiritam confuunt. Et sicut videmus quod ex honore quem deo impendimus sibi melius nichil accrescit sed nobis. Ita si minores impendant honorem felici nichil inde ipsi felici melius accrescit sed honorantibus ipsum. Ad rationes in oppositum. Ad primam dicendum quod sic numus valet quod pro ipso habemus quicquid volumus. tamen ex hoc non sequitur nisi quod est utilis ad illa habenda: et quod non valet nisi propter alia et non propter se cuiusmodi non est felicitas. Etiam dicendum est quod pro numo habemus quicquid volumus de exterioribus bonis. sed non de interioribus que maiora sunt. Ad aliam potest dici quod si quis appetat divitias in infinitum hoc est propter corruptionem appetitus inordinatum deficiunt concupiscere inordinate que non moderatur ratione: ut patet primo politice. Etiam si appetunt in infinitum hoc est propter sui imperfectionem quia non satiant appetitum. si enim essent summum bonum ipse satiarent appetitum. Ad aliam dicendum quod fortuna non est felicitas. sed dicitur propter quod ea ei deseruit instrumentaliter. ministrat enim quicquid necessaria vite que necessario requiruntur ad felicitatem accedendam. Ad aliam dicendum quod felicitas est primum verum et essentiale primum virtutis: sed honor est illud primum accidentale et extrinsecum quod alijs tenentur reddere virtuosus. Ad aliam dicendum quod si quis plus diligit honorem quam virtutem hoc est quia plus diligit videri bonum quam esse et non videri. et est sophista in moribus. nec si potest felix fieri: sed quod propter ipsam bonam operationem secundum seipsam se periculis exponunt. isti sunt boni simpliciter et felices. Hec de questione.

Ad rationes

Questio.

Quoniam queritur. An felicitas consistit in voluptatibus seu in aliquo bono corporis. Respondeo quod in voluptatibus. quia bonum propter est quantum et non propter aliud est ipsa felicitas. tale enim est ultimus finis. et nichil est ultimus finis homini bono nisi ipsa felicitas. sed voluptas propter seipsam queritur. unde decimo huius dicitur nullum interrogare cuius gratia delectatur ut secundum seipsam existentem eligibilem delectationem. primo etiam rhetorice dicitur. delectationem enim omnia persequuntur. et gratia ipsius appetunt delectari. Item quod summe est appetibile hoc est felicitas. sed voluptas est huiusmodi. propter hoc enim appetunt eam sapientes et insipientes et ratione carentes. et omnes magis

Liber. i.

prime abhorrent tristitia: intantū vt ad eam vitā
dū seiplos interficiāt. et in infirmitate possi p-
pter tristitiā credūt sanitatē esse summum bonū
cū igit nos maxime abhorreamus tristitiā de-
lectationi et voluptati oppositā. sequit q ipso vo-
luptas sūme est appetibilis. Tercio felicitas est
qd delectabilissimū pmo huius nichil aut est de-
lectabilius q illud qd est essentialiter delectatio
modo voluptas est huius igitur. Deinde arguit
q in aliquo bono corporis: qz qnto aliquid est
imperfectius. tanto maiori indiget perfectione
pppter hoc enim perfectio materie que est forma
substantialis est maior q perfectio substantie actu
subsistentis que est aliqd accidēs. sed corpus est
imperfectius aia. ergo maioribus indiget perfectio-
nibus q aia. felicitas aut debet esse sūma perfe-
ctio. ergo ipsa est aliqua perfectio corporalis.

Itē sanitas que est dispositio corporis pser-
uat esse et viuere hois. et vsū sensus et rōnis. infir-
mitas autem sibi p̄ria hec oīa tollit. ergo infir-
mitas est hōi pessima: et sanitas optima. optimum
aut est felicitas igit. Itē bonū vniuersale quo re-
moto remouet oē bonū ē meli⁹ et appetibili⁹ q
bonū quod iā pticulare quo f̄moto remanēt ad
huc alia bōa. s̄ sanitas remota remouēt alia bo-
na: scz opatiōes debite corpis et aie. opatiōe aut
intellect⁹ aut alicuius virtutis moralis remota.
adhuc remanēt p̄nt debite corpis opatiōes. iō sa-
nitas videt eē melior. Itē oīz terribilissimum est
mors q̄rto hui⁹. q̄ sūmū appetibilis ē vita mortis
opposita p locū a p̄ria. sanitas aut ē magis vite
salutaria q q̄cūqz virtutis opatio. iō est magis
appetibilis. et sic magis p̄z ad ipsā felicitatē. Op-
positū p̄z pmo hui⁹ et decio Et septio politice dī
ilquidem est aia p̄ciosior corpore et possessione:
ideo necesse est et dispositionem optimā p̄portio-
liter his h̄re. Nōndum est f̄m Enstratum q̄ si-
cut sunt in aia q̄ttuor principales virtutes mora-
les scz prudētia tpantia fortitudo et iustitia. sic
ex parte corporis sunt q̄ttuor his p̄portionalia
prudētie. nāqz p̄portionale est sensus viuacitas
in corpore. p̄portionale aut tpantie est pulchri-
tudo. qz sicut tpantia est modificatiua et cōmen-
suratiua passionū p qd aie decor et claritas ap-
paret. sic pulchritudo in cōmēsuratiōe debita
membrorū et oīm corporaliū dispositionū consi-
stit. p̄portionale autem fortitudini in corpore
est robur. qz sicut fortitudo facit hominē p̄stan-
tem circa difficilia piculorū. sic robur facit cor-
pus constans ad ferendum onera laborum. pro-
portionale autem iusticie est sanitas. qz sicut iu-
sticia f̄uat equalitatem et medium inter dantē et
recipientē. sic sanitas requirit eq̄litatē et p̄por-
tionē in complexionē humorum. Item nōndū q
bona corporis vel habitus corporales sunt quo-
rū p̄ncipaliores sunt q̄ttuor p̄dicti. vel operatio-
nes vel delectationes consequentes. voluptates
aut de q̄bus quesitum est sūt de delectationibus
corporalibus. qz p̄prio nomie voluptas est de-
lectatio sensus f̄m p̄iunctionē obiecti conuenien-
tis ad ipsū. specialiter in gustu et tractu. His vi-
sis dico p̄mo generaliter q in nullo bonorum
corporaliū cōsistit felicitas humana p̄pter q̄t-
tuor. quorū p̄mū est q felicitas nō est cōis homi-
nis et brutis. scdm est q felicitas nō est cōis bo-
ni et mali. tertiū est q felicitas nō p̄bet occa-

siōē ad peccandū. q̄rtū est q felicitas nō est os-
dinabilis ad maius bonū. cū ipsa supponat esse
maximū bonū. Bonis aut corporis conueniunt
opposite p̄ditiones. p̄mo qz quelibet corpo-
ris p̄ditio vel potentia in aliquibus brutis inue-
nit etia p̄fectius q in hōibus. qd Seneca decla-
rat in ep̄la Inimicitias ad luciliū ita dicens v-
s. homo et leones. formosus est. et pauones. velox
est. et equi habet vocē. sed q̄nto clariorē canes a-
cutiorē aquile grauiorē tauri: dulciore mobili-
orēqz luscini. Scdo et tertio pulcherrimos et ro-
bustissimos hoies p̄tingit sepe esse pessimos qui-
bus sepe p̄bent et fortitudo et pulchritudo occa-
siōē peccandi. Quarto bona corporis ad bo-
num maius ordinant qz sicut corpus ad aia. i-
ta bonū corporis ad bonū aie. sed corpus natu-
raliter ordinat ad aiam tanq̄ ad finem. qz sicut
dicitur septimo politice semp veterius est gratia
melioris. Item sp̄cialius dico q habitus corpo-
rales non sūt id in quo felicitas p̄sistit qz vlti-
mus ordinant ad opus. Item adhuc specialius
sensu viuacitas ad actū ordinat. et sicut cogni-
tio intellectiua nobilior est sensitiua. ita intel-
lectus viuacitas nobilior est corporis viuacita-
te. Pulchritudo at sepe trahit ad luxuriā. Ro-
bur aut est magis dispositio ad subiectionem q
ad dñationis dignitatem. vñ p̄mo politice dicit
A. Ault quide; igit natura et corpora differen-
tia facere que liberos et suorum hec quide; for-
tia ad necessariū vsū. Nec aut recta et inutilia
ad tales opationes. s̄ vilia ad ciuile vitam. Et
Scdo de aia molles carne apti mēte dicūt. Etia
sanū cōtingit esse fatuū in fortunatus et impium
Etia sanitas est dispositio corporis et membrorū
f̄m quā possunt corpus et membra in opationes
sibi debitas. ideo ordinatur ad opus Etia aliqñ
virt optimi infirmant. Simil ē pater q i cor-
poris operationibus nō est felicitas. qz nobilio-
ris operatis nobiliores sūt operationes. iō opa-
tiones anime sūt nobiliores. Itē nec i voluptati-
bus. qz frequentantes voluptates (vt dicit. Ari.)
sūt oīno bestiales. vitā pecudū eligentes. nō enī
sup eleuāt vitā suā super p̄ditiones vite bestialis.
Etiam voluptas in cibo et potu et coitu maximā
p̄bet occasionem delinquendi vel etiam corp⁹
ipm totaliter corrūpendi Etiam etsi ipa qñqz p-
pter se desideratur in natura ad aliud ipam or-
dinauit. scz vt per eā p̄sequeretur hō cibū et potū
ad vite salutē. et coitū ad cōseruationē sp̄ci De
voluptate aut dicit. Seneca cōparās eaz ad vir-
tutem libro de vita beata. Voluptas ad vitā tur-
pissimam venit. Infelices quidem non sine volu-
ptate imo ab ipsa voluptate sūt. virtus aut vitā
malā vel miserā non admittit. Voluptatē autē
sepius inuenies latitantē ad tenebras. captiua-
tā circa balnea et sudatoria mollem. enervatam
mero. atqz vnguētō madētē. pallidā obfuscata
in medicamentis inuolutā. voluptas aut cū ma-
xime delectat extinguitur nec multum loci habet
cito implet et tedio ē: et post primū ipetū marcescit
Absit aut felicitati que est summum bonum. ta-
lia conuenire. Ad rationes. Ad primā dicendū
q etsi voluptas qñqz p̄pter se queritur tñ na-
ta est etia p̄pter aliquid melius queri qd repu-
gnat felicitati. Ad aliā dicēs q si voluptas ap-
petibilis est hoc ē qz ē vite necessaria. sed non de

Secunda.

Tertia

In oppositū

Responsio.
Virtutibus aie
p̄portionalit
aliq̄ ē corpe.

Pria p̄clio

Ad rōnes

bet intense appeti qz statim esset causa rinitium turpis vite. Si iter pōt dici qz tristitia voluptati opposita sū illā rōnem fm quā opponit voluptati non est maxime obhorrenda. immo plū abhorrenda sūt vitia aīam deturpantia. Ad Seneca ad lucillum epla Inimicitias. Vir bonus qd honeste se facturum putauerit. faciet. etia; si laboriosū erit. etia; si dānosū. etia; si periculosū. Ad honesto nulla re deterrebitur ad turpia nulla spe mutabitur. Sciendum tñ qz tristitia magna maxime de facto abhorretur. qñ est pñens. specialiter ab illis q nō sūt in virtutib; firmati. qz valde grauat sensū intantum q aliqui nō pōt sensus intellectui deseruire. qz oīno p tunc iudiciū rōnis amittit. q sic xti; totus appetit ad fugiendū illud triste. Sed ante q post cū perfecte bonus habet iudiciū rōnis libez. plus eligeret illam tristitiam pati q agere vitiose. Ad aliam dicendū q licet voluptas sit essentialit; delectatio. tñ non sequit; q sit sūma delectatio. Etia; non oportet felicitatē esse ipam delectationē. sed delectabilē denotatiue. quīs enim multi delectationē ppter se desiderāt qz delectabilē ppter delectationem. tñ natura aliter ordinauit. fecit enī delectationē ppter rem delectabilē vt appetere tur qz prosequere. qz ideo res delectabilis est simpliciter melior q appetibilior ipsa delectatione. ppter qd delectatio non est ipsa felicitas. Ad aliam cōcedo q materia indiget maiori perfectione q forma. quia indiget ipsamet forma. qz ita corpus indiget maiori pfectione q aīa. qz indiget ipsa aīa pfecte ipsum. si nos diuidamus ppositū ex materia q forma in duas partes scilicet in formā q dispositiones debitas pposito ratiōe forme ex vna parte: q materia q dispositiones debitas pposito rōne materie ex alia parte. tñ dispositiones formales erunt meliores q nobiliores q dispositiones materiales. qz ita est de aīa q corpore. Ad aliam dicendū q si sanitas est bona et appetibilis qz conseruat vitā qz sū rationis. tunc ipsa est bona ppter aliud: q sic illd aliud ē melius sanitas enī cui; sit habitus qdā: ordinatur ad aliud scilicet ad opus: ideo ipsa non est finale bonū neq; optimum. Ad aliam dicendū q ita pparet si ratio valeret q oīa ordinata ad finem essent meliora q appetibilia fine qñ vt ipsis remouet; remouet; finis: q non econuerso. Ita etiam materia esset melior q forma. qz ipsa remota remouet; forma q non econuerso. Ideo dicendū q si sanitate remota alia posteriora bona remouent. hoc est qz ipsa est necessaria ad illa posteriora consequenda: sic ordinatū in finem est necessarium ad finē psequendū. tale aut; nō est melius neq; appetibilius fine. Ad aliam pōt dici q appetitu sensuali oīm terribilissimū ē mors: q non appetitu rōnali. immo fm rectā rōem plus est abhorrendū vitis aīam deprauare q bñ mori: q aīam a corpore separari non existentē irretitā vitis: spēalit; cū tps vite sit breue: q mors sit de necessitate nature: sic dicit pmetator; plogo. vi. phisicorum q sic est finis questionis.



Secundo querit. Vtrū felicitas i virtute consistat: an i opatione. Virtus. Et q nō in opatione. s; magis in virtute. qz opatio est laboriosa. ideo nō est delectabilissimū q ita nō ē in eo felicitas

Secdo sic dirigēs videt; ē melius directo q nobili. Viri; aut; dirigunt q dat opationē bonā. igit; qz. Tertio cū felicitas sit qd pfectissimū nullo alio pficitur sed opatio alio pficit; pficit enim opationē delectatio vt hētur decimo hui; .g. qz. Quarto sepe i die contingit hoīem operari. q iterū esse sine opatione. qz ita si in opatione consistet felicitas qtingeret sepe in die hoīez eūdem esse felicem q miserum qd est absurdum. Quinto bonū diuturnū ē eligibil; q meli; Tertio thopicoz. vñ felicitas difficile auferē pmo huius. o. In oppositū peratio aut; citissime trāsit q virt; durat. id. qz. Oppositū vult Arist. Seneca sensisse videtur q in virtute consistat felicitas. ita q nichil sit simpliciter scd; seipsū bonū nisi virt;. Dicit ei i libro suo de vita bñ Erras cū interrogas qd sit illd ppter qd virtutes perāt. qris ei aliqd supra sūmū Interrogas qd petā ex virtute ipa: nichil meli; h; se ipsa. Itē in pñimis eplaz suaz ad lucillū vñ epla claranū epla subin epla Inimicitias q aliz pñib; vñ nū; fuisse demonstrare q nō sit bonū nisi vñicū scilicet honestū. qz illd neq; crescere possit neq; diminui: q ip; dicit ē virt;. Et ead; sniaz seq; et pfirmare videt; Tullius in libro suo de paradoxis. vide eos si placet. Qd aut; in virtute felicitas magis q in opatione consistat. sic pñaderi videt;. In illo magis consistit felicitas. qd est bonū nō alio sed seipo q in illo qd nō seipo s; alio bonū efficit. opus aut; virtutis nō seipo bonū ē s; ipa virtute. virtus aut; ex se bona ē q eligibilis. g. qz. Maior videt; nō de se. Minor probatur pñmo qñ ad hoc q op; nō est seipo bonū s; virtute. qñ eadē opatio fm ipsius opationis substantiā pñiderata pōt esse aliqd bona aliqd mala. vt ire ad eccliam in hoīe deuoto opatio bona est. et in hypocrita mala. quoniam a virtute pcellerit bñ sit. q a malitia male. q hoc Arist. exprimit Secdo ethicor. d. q virtus oīs cui; virtus fuerit virtus q illud bene habēs pficit q opus eius bonum reddit. puta oculi virtus q oculū studiosū facit et opus eius. oculis ei virtutē bñ videm;. Et cōcludit Arist. Si itaq; hoc in oībus ita se habet. qz hominis vir; erit virtus habitus ex quo bonus fit. q a quo bonū opus suū reddit. Secdo dicta minor pbat; qñ ad hoc q virtus sit fm seipsam bona q eligibilis. qz etsi nullū opus inde seq;tur. tñ virtus alim pficit interius. q hominem reddit bonū An pmo ethicor; dicit; Arist. honores xō q voluptatē q intellectū q oīm virtutē eligimus quib; q ppter ipsa. nullo ei adueniente eligem; vñ quodāq; ipsoz. Seneca aut; Tullius q oēs alij morales phi honestū clamāt sūmū q fm seipsū bonū virtutē tñ honestū dicētes vñ dicit Arist. pñmo rhetorice honestū qd igit; ē quoddāq; ppter se eligibile exis. Laudabile est at; quoddāq; bonū existēs. delectabile aut; qz bonū. Et addit. Si at; hoc est honestū. nec ē virtutē ē honestā. g. ipsa bona exis. laudabilē est q delectabilē. qz bona est q fm seipsa eligibilē. Secdo eadē conclusio vñ posse pbari sic felicitatē hūanū dicim; id qd est hōi optimū hoc eōd; pcedit. illd gē magis felicitas hoīs quo magis dicim; hoīez simplr bonū q optimū. Alud at; ē optimū hōi quo ipē optim; efficit. s; virtute magis dicim; hoīez bonū simpliciter q optimū q opatione. Ita minor p; pñmo qd experimētali inductione. nō ei dicim; simplr militē esse pbū. q

In oppositū
Qui i virtute
consistat felicitas
seneca.

Tullius

Aristoteles.

Idē rōnibus
Probat.

Questio.

Arguitur.

fortissime bellā in hoc bello victoriā obtinuerit. nec dicimus esse bonū p̄m. si hac vice ridentem duxit in redargutionē. s; tūc solū cum ex habitu putam⁹ hoc ip̄i fecisse. Scđo dicta mīor p̄bat ex eo q̄ h̄tus bon⁹ puta virt⁹ in nullo p̄t esse nisi in bono. opatio at bona p̄t eē i ho'e malo. licet enī homo sit p̄cōr z h̄tuatus in malitia tamen ex arbitrii libertate p̄t bene agere. Nam sicut dicitur Tertio ethicorū. Semper sumus domini n̄farū opationum. licet non semper n̄forū habituum. Secundo dicta minor probat auctoritate Ari. quinto huius. vbi dicit q̄ nocumentum inferentes ex ira vel ex passione aliqua peccantes sunt et iniustificationem faciunt. sed tamen neq; iniusti p̄pter hoc dicuntur neq; mali. qz non p̄pter malitiam nocumentum inferunt. sic q̄ patz q̄ homo non ex p̄cō non ex passione. non ex iniustificatione dicitur iniustus aut malus. sed ex habitu malitie. ergo per locum a contrario. Non ex opere bono aut ex iusta operatione dicitur homo iustus aut bonus. sed ex habitu virtutis. ideo etia; Scđo huius dicit Ari. q̄ hominis virtus est habitus ex quo bonus homo fit et a quo bene opus suum reddit. has aut duas rationes ad conclusionem predictam. notat Seneca in epistola Inimicitias de hominis beatitudine dicens in homine nichil ad rem pertinet q̄ tum aret. q̄tum feneret. a q̄ multis salutetur. q̄ p̄cioso incumbat lecto. q̄ perlucido poculo bibat. Sed q̄ bonus sit. deinde ostēdit quo ipse bonus sit. dicens bonus aut est si ratio explicata z recta est ad nature sue voluntates accommodata. Et addit hoc vocatur virtus: hoc est honestum z unicū hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem: sola ratio perfecta beatum facit. Et quia forte propter hec dicta posset aliquis errare dicens. vos negastis opera virtutis esse bona Ideo respondet ad hoc Seneca dicens. dicimus et illa bona esse que a virtute perfecta contracta sunt. i. opera eius omnia. sed ideo ipsa vnum bonū est quia nullū sine illa est. Idem etiam declarare videtur ep̄la subinde dicens. hoc liqueat nichil esse bonū nisi honestum: et oīa incommoda suo iure vocabunt bona que mō vtrius honestauerit: dicit etia; (q̄rū. s. ad opa) nichil eē melius in cōiunio tacere q̄ in equuleo torqueri. An dicit hoc mirum videtur tibi illud. licet magis mireris. tacere in cōiunio malus est torqueri in equuleo bonū est. si id turpis hoc honeste sit. bona ista aut mala non efficit natura s; virtus. hec vbiq; apparuerit oīa eiusdē mensure ac p̄cij sunt. Ari. aut videt h̄e opinionem contrariā p̄mo z decimo huius. Nam ei in virtute s; in opatione dicit felicitatē p̄sistere: ad quod p̄bādū multas adducit rōnes. Prima p̄mo hui⁹ talis est. videt aut z p̄tingere dormire habētem virtutē z non opari p̄ vitā: z cū his mala pati z infortunatū esse. Ita aut viuētē nullus vtiq; felicitabit: nisi positionem custodiat. Scđa ratio etia; p̄mo huius talis ē. p̄fectius q̄dē dicimus q̄d s; seipsū est p̄fectibile eo q̄d p̄pter alter: z quod eligibile est semp z nūq; p̄pter aliud: talis aut felicitas eē maxime videt h̄c enī semp propter se eligimus z nūq; p̄pter aliud: honore vero z virtutē oīm. z intellectū z voluptatem eligimus q̄dam z p̄pter ip̄a: nullo enī adueniēte eligimus

vniq; ip̄os: et etiā felicitatis ḡa: per hec suspicantes felices fore. ergo in nullo istorū est felicitas. Tertia rō q̄ videtur eadem secūde est tal felicitas est humane vite finis vltimus: hic aut non est virtus sed opatio. Opatio nāq; finis ē virtutis. An p̄mo huius virtutē laudamus propter opa et actus. Quarta rō talis est. melius et excellentius est opari s; virtutē q̄ h̄e virtutē tūc sicut excellentius ē vti diuitijs q̄ eas possidere tūc: p̄pter q̄d in olimpiadib⁹ non optimi z fortissimi coronant. s; agonizantes: vt dicit Ari. Felicitas aut optimo z excellentissimo statui attribuitur. An Boetius tertio de solatide dicit q̄ beatitudo est status oīm bonorum aggregatio p̄fectus: ergo felicitas non est in virtutis h̄itu: s; in ei⁹ opatione ponēda. Itē ex alijs dictis Ari. z cōter concessis possūt sumi rōnes tales. Nam felicitas ē q̄d delectabilissimum p̄mo huius: delectatio aut non h̄tuit s; operationi necessario cōnexa est. delectationes enī inseparabiles sūt ab opationibus virtuosis: vt dicit decimo huius igit. z. Item felicitas est q̄d sufficientissimum p̄mo huius: talis aut habito nichil eligē debemus extra: s; virtute habita oīs h̄s bonus adhuc eligit s; ea opari. ergo in virtute nō p̄sistit felicitas. Acquiescentes opinioni Senecę possent dictis istis obviare p̄babiliter. dicerēt enī ad p̄mā rōnem absurdū esse dicē q̄ h̄s felix fiat miser v̄l felicitatē amittat: si necessitate naturali dormiat. imo laudabile est dormire q̄n oportet. z q̄tum oportet. super excedere autem in vigilijs esset malum z vituperabile. nichil autem est laudabile propter quod felicitas amittitur. Item isti non concederent q̄ homo felix ex opere virtuosissimo potest p̄uari felicitate. z infelix fieri ip̄o viuente. possibile est tamen felices in excellentissimo actu fortitudinis tales suscipere lēssiones in bello vt inde per totam vitam amittat vsum rationis z nichil amplius operetur s; virtutes. Putant igitur isti felicitatem habitum esse talem qui hominem perfectum reddat z bonum tam in uigilia q̄ in somno: tam in opere q̄ extra: q̄cūq; fuerit necessitate sibi non imputabili: ab opere impeditus. Dicerent etiam isti non esset fortunatissimum infortunatissimo feliciorē. s; de hoc postea dicetur. Ad secundam z tertiam rationes responderent secundum ea q̄ commentator dicit in secundo celi commento decimo septimo z commento viceesimo primo vbi duplicem docet distinguere finem scilicet finem dictum secundum p̄mā intentionē. z finē dictū scđm secundam intentionē. vbi ḡa cū dicat Ari. Scđo celi q̄ oē habens opus est ḡa op̄is: hec autem inferiora preparantur ad deū z intelligētias z ad corpora celestia sicut factus ad faciens. siue opus ad operans. igitur deus z corpora celestia sunt gratia istorum inferiorum. z hec inferiora sunt fines ip̄orum. sed hoc non est intentione primaria quoniam illud propter quod aliquid intenditur prima intentione est nobilius ip̄o: vt dicit commentator: imo hoc est secunda intentione sic scilicet q̄ perfectum bonum innatum est alijs largiri z diffundere suam bonitatem. ideo opus seu operatum aliquod intendit: nō q̄dē tanq̄ aliquid ip̄o melius: nō etiā qz bonitatis inde aliquid sibi accrescat nec q̄ inde necessitatē aliquam ope-

randi recipiat. s. e contra per oia. natura ei facto
 ris ab ipso faciente sequit de necessitate ut dicit
 committator. Diceret igitur isti q opus virtutis
 finis est ipse virtutis. non quidem intentione
 prima. sed secunda. Opus ei virtutis de necessi-
 tate est a virtute quotienscunq non fuerit im-
 pedimentum. et obiectum fuerit presens: sicut
 calefacere de necessitate est ab igne: propter
 quod nequaquam concludi potest opus esse
 nobilius vel melius virtute sed e contra. Sed
 q hec sit intentio. Seneca manifestu est in libro
 suo de vita beata. ubi dicit sicut prius allegatu
 est. Erras cu interrogas quid sit prius ppter qd
 virtutis petu supple pma intentione cuius ratio
 nem assignat dicens queris enim aliquid supra
 summum. Et addit. interrogas quid petu ex vir-
 tute ipsa. nihil habet melius ipsa. Ad eandem et
 sententiam trahi possent verba. Ari. tertio ethi-
 corum dicens. Finis aut opationis hominis est
 qui s. habitus et roti fortitudo bonu talis aut si-
 nis. quasi dicat habitus virtutis est finis. et bo-
 num opis virtuoli scz prima intentione. licet se-
 cunda intentione sit e contra. Ad quartam dices-
 retur fm Senecam q neq melius neq excellen-
 tius est operari fm virtutem q habere virtutes
 tm. qm opus virtutis nullam habet nisi ex vir-
 tute bonitates. ppter qd Seneca sepe clamat
 vnu solu esse bonu hominis. et hoc esse virtutem il-
 lud tñ bonu sit euidetius in opere q sine opere. s.
 non maius. Potest etiam et aliter soluere ratio-
 nem illam. si nanq concedas q melius sit et eli-
 gibilius operari scdm virtutem q habere virtu-
 tem tm. dices hoc non esse quia melior sit opera
 tio virtute: sed quia felicitas (ut dicit. Ari. pmo
 huius) que est summum bonum connumerata cu
 minimo bonorum redditur eligibilior. virtus er-
 go quam isti ponunt summum bonum erit eligi-
 bilior cu alio bono scz cu opere q sine ope. sic q
 dices tu eligibilis opari s. virtutem q habere
 virtutem tantum. Item causa disputationis. co-
 tingit aliter etiam obuiare dicte rationi. Si eni
 ad sapientiam et eius opationem propria descē-
 deremus in quibus vel in eorum altero felicitas
 humana ponenda est. nō cōcedas tibi q semper
 melius sit et eligibilis speculari fm sapiam q
 habere sapientiam sine speculatione. Nam quā-
 do naturali necessitate oportet dormire. nō ē me-
 lius neq eligibilis speculari q dormire. sed e-
 contra. illud aut in quo felicitas hominis ponē-
 da est semper videtur homini eligibilissimū hoc
 aut non videtur esse nisi virtus. Sciendum est
 q simpliciter eligibilis est speculari q dormi-
 re. licet eligibilis sit dormire fm quid. specula-
 tio enim est finis dormitionis. non e contra: Nō
 enim speculari ut dormiam. sed dormire eli-
 gimus ut speculemur. Ad quintam rationem
 forte dicerent isti q sicut. Ari. in delectatione
 non ponit felicitatem consistere sed in opere dele-
 ctabilita Seneca i delectatione nec in ope dele-
 ctabili poneret eam. sed in eo quod sua bonitate
 est causa bonitatis operis et eius delectationis
 et hoc est habitus virtutis. nec aliter dicere
 delectationem pertinere ad felicitatē virtus eni
 est que opus reddit et bonum et delectabile. Ad
 ultimam rationem diceretur secundus prius di-
 cta q habitus sine ultimo optimo et per se suffi-

cientissimo nihil ultra est eligibile prima inten-
 tione sed secunda bene. sicut deus per se sufficien-
 tissimus existens eligit creare mundum et alijs
 suam bonitatem largiri. vel dicitur q ultra bo-
 num per se sufficientissimum nihil eligitur nisi
 quod ab ipso sequitur necessitate naturali. quē-
 admodum etiam. Aristote. concederet esse dele-
 ctationes eligibilem que consequitur operatio-
 nem in qua ponit felicitatem. virtutem enim ha-
 bentem necesse est operari virtuose quandocun-
 q et quotienscunq fuerit oportunitas. Idem au-
 tē opionē. Seneca sic narrauit et declarauit nō q
 ex toto sibi assentiam. sed quia mihi videtur ei-
 se probabilis. Nec enim questio propter predi-
 ctoz controuersiam doctorum excellentissi-
 morum videtur mihi valde difficilis. Intantum
 q ego fateor me nō posse satisfacere mihi ipsi ta-
 men oportet aliquid dicere. sed tamen nihil hic
 de illa vera beatitudine dicimus. qua in patria
 sancti fruitur. sed de illa sola huius vite de qua
 philosophi humana ratione locuti sunt. Aides-
 tur ergo mihi distinguendum esse de felicitate.
 quoniam felicitas vno modo capitur pro statu
 eligibilissimo quem hō possit hē. et ita bene dis-
 tinit eam. Boetius tertio de consolatione. di-
 cens q ipsa est status omnium bonorum aggre-
 gatione perfectus. et videtur mihi q hec felici-
 tas non ē aliquid vnum per se secundum simpli-
 cem formam vnam. sed aliquod vnum integrum
 integritate ordinis. sicut mundum vel excerci-
 tum dicimus esse vnum. hec enī felicitas omnia
 simul continet que vir bonus habere mallet q nō
 habere verbi gratia virtutes omnes morales. et
 intellectuales. et operationes expedientes secū-
 dū illas virtutes: corporis sanitatē et vite necessaria
 multa alia. de qb dicemus post. de hac aut feli-
 citate videntur debere intelligi plurima verba.
 Aristotelis. videlicet nō omnino felix est qui spe-
 cie turpissimus est ignobilis. vel solitarius et li-
 ne prole primo huius. Item septimo huius ro-
 tatum autem et infortunio magnis incidentes
 felicem dicentes esse si bonus est. vel volētes vel
 nolentes nihil dicunt. De hac autem felicitate
 questio mota non intelligitur. quia statim esset
 manifestum q nec in virtute tm consistit ita feli-
 citas. nec in ope tantum. sed illis et illis simul
 cum alijs ad vitam sufficientissimam requisitis
 Alio modo sumitur pro vno vnico simplici bo-
 no quod inter cetera que possunt homini conue-
 nire est optimum. ideo querere si felicitas hec in
 virtute an in opere virtutis consistat nihil aliud
 est querere q vtrū virtus sit melior operatione
 an e contra. de quo est presens difficultas. Disti-
 guenda autem sunt opera virtutum. quedam ei
 sunt ab ipsa virtute. siue a potentia in qua vir-
 tus existit elicita et ei immanentia. ut ratiocinari
 iudicare. eligere. et omnino velle vel appetere.
 Alia sunt imperata et in membra corpora vel
 in res exteriores transeuntia. sicut dare paupe-
 ribus bellare contra inimicos. vnicuiq quod
 suum est tribuere vel etiam priuatiue loquendo
 a delectationibus abstinere. nemini iniuriam i-
 inferre et cetera. Quantum igitur ad istos
 actus transeuntes videtur esse manifestum q nō
 sint meliores actibus immanentibus neq ipsi
 virtutibus. Actus enim immanentes sunt tan-

Opinio do-
 ctoris de feli-
 citate v q sit
 phi locuti.

Distinctio d
 felicitate.

multiplici lo-
 pera virtutis

quā imperātes et dirigētes. Actus autem tran-
seūtes sunt tanq̄ iperati et directi. dirigens aut
nobilis ē directo. et impans imperato. Actus
etiā immanētes et ipse virtutes pficiunt animam
interius. Actus vero transeūtes eā decorāt exteri-
us solū. hoc aut melius ē videtur quo anima in-
terius pficitur omni eo quo ipsa solū exteri⁹ de-
coratur. Quantū etiā ad actus immanētes vide-
tur ē dicēdū scdm. Ari. q̄ actus virtutis. salte⁹
inter ceteros pncipalissimus et optimus. est me-
lior honorabilior et nobilior ipsa virtute: quod
psuaderi pōt. primo ex parte obiecti. Virtutes enī
et opera virtutum non solum vidētur ab aīa ac
anime potētis bonitatē et nobilitatē recipere: s; et
etiam ab obiectis. propter qd. Ari. sexto huius
sapientiam ex parte obiectoꝝ sup ceteros habi-
tus intellectuales extollit: dicens: Erit utiq; sa-
pientiam intellectus. et scientia. et (quēadmodū
caput habens scia) honorabilissimozū. Et addit
scōueniens si quis sciam politicam vel pruden-
tiā studiosissimā existimat esse. si non optimū eo
eozū q̄ in mundo sunt homo est. Et i phemio de
anima: honorū honorabilium noticiā opinātes
magis aut altera altera et. Ex his videt posse
concludi q̄ illoꝝ bonozū que interius pficiunt
aīam illud est melius et nobilius quod magis et
perfectius attingit obiectum. Actus aut magis
et interius attingit obiectum q̄ virtus. itē ei
intuemur ipsū deū actuali cōtemplatione quam
habituāli sapientia. igit et. Scdm eadē cōclusio-
pbat sic. causa ceteris paribus videtur esse nobi-
lior causato. opatio aut magis est causa virtu-
tis q̄ virtus operationis. probat primo non pōt
enī virtus generari nisi ex bonis et rectis opib⁹
sicut postea videbit. opatiōes aut bone et recte
fieri possūt absq; virtute. Ad hoc ei libertas nostra
est ut post videbit. quātūq; ei prauū finē habi-
tū existētes possūt in opus bonum: licet hoc sit
difficile et rarū valde. ppter hoc ei i tertio hui⁹
dicitur q̄ opatiōis qdē a pncipio usq; ad finē vo-
mini sumus. libero enim arbitrio et a se virtute
possumus elicere bonā opationem. non ergo est
virtus bone opationis causa necessaria. sed sic
conferat q̄ rectitudo est potētie ne male agat
et confirmatiua eius ut semp prompte et delecta-
biliter bonam eliciat opationē. quā tamē elicere
posset sine virtute. ideo. et. Item ex dictis potest
fieri ratio talis. Nam si ex his que in potestate nra
sunt laudandi sumus aut vitupandi. igit
ex his bonis et malis q̄ magis in potestate nra
sunt magis sumus laudandi vel vitupandi opera-
tiones aut sūt magis in pte nostra q̄ virtutes
opatiōis enim sumus dñi a pncipio usq; ad fi-
nē habitūz aut non nisi a pncipio. imo nō sum⁹
eozū dñi nisi q̄ dñi sum⁹ opatiōis: ut apparet
tertio huius ergo laudandi sumus magis vel
vituperandi ex operationib⁹ q̄ ex habitib⁹. mō
illud bonū videtur esse melius quo magis sum⁹
laudandi. et illud malū peius quo sum⁹ magis vi-
tuperandi. bona igit opatio melior est virtute. Ad
huc aut rationes adduci possent per oppositū
rationum q̄ alij ad cōtrariū adduxerunt sicut
videbitur ex solutiōe eaz. Ex quib⁹ etiā et pefa-
tis rōnibus apparet virtutē esse gratia opatiōis
eligibile pma intentiōe sicut voluit. Ari. et non
intentiōe secunda sicut alij crediderūt. Et itē ego

vidi populares rusticos hoc cōcedere q̄ scilicet
operatio sit eligibilior virtute. petij enim quid
plus vellent vel absq; habitu cognoscere omnia
que vellent: vel habitum habere et nihil vnquā
actu cognoscere. Responderunt se de habitu nō
curare. Ad rationes ergo alterius opinionis
respondendum est. Ad primam maior est conce-
denda. sed minor interimitur. et quando dicitur
q̄ operatio eadem secundum eius substantiam
potest esse aliquando bona aliquando mala: di-
cendum q̄ licet hoc concederetur esse verum de
aliquibus operationibus scilicet que in diuer-
sos fines ordinari possunt: hoc tamen non est ve-
rum de operatione finalissima que est ipsius dei
perfecta contemplatio. hec enim semper ē bona
et nō pōt esse mala. de operationib⁹ etiā virtutū
moralium pōt dici q̄ opatio materialit sup̄ta pōt
aliquā esse bōa: aliquā ē mala: aliquā virtutis et ali-
quā malicie. s; opatio formaliter sup̄ta s; circū-
stātionata fm dictamē recte rōnis nunq̄ pōt ēē
mala. et sic debz intelligi q̄ ipsa sit melior virtu-
te et eius finis. Ad hoc ei finaliter virtus pdest
nobis ut omnes nostre opatiōes cōsonent recte
rationi. hoc aut bñ cōceditur q̄ oēs operationes
a virtute venientes sunt bone: et a malicia ma-
le sed nō sequitur ecōuerso: s; q̄ oēs operationes
bone sūt a virtute: et male a malicia. possum⁹ ei
ex libero arbitrio etiam cum habitu malo bene
agere sicut dictum fuit: quando autē dicitur q̄
virtus opus bene reddit: dicendū ē ut dictū fuit
q̄ hoc non est vix pncipaliter: saltē in potentia
libere opante de qua debet nunc esse sermo. Sed
virtus sic solū reddit opus bene q̄ deteriat et cō-
firmat potētia que ex se sine virtute et sine ma-
litia poterat agere et bene et male: ut sēp agat
bene et nunquam male. non ergo dicimus q̄ op⁹
sit bonum pncipaliter ipsa virtute: sed vel seipso
vel ipsa anima aut eius potētia libera vel ex
eo q̄ consonat recte rationi. aut nature rerum
vel diuine sapientie vel diuine voluntati. que ei
sunt pime regule boni operis: videbim⁹ magis
infra. Quando etiā dicitur q̄ virtus magis eli-
gibilis est ppter seipsā: hoc cōceditur non tamē
solū ppter se: sed etiā ppter opus. ut dictū est a
quo quidem ope ipsa videt esse bona. Ad dicitur
secundo huius ex bene ei edificare boni erunt edi-
ficatores ex male aut mali: sit utiq; et in virtuti-
bus se habet et. Ad scdm rationem maior est cō-
cedenda et minor neganda. qm aut dicit q̄ hoc
docet experimētalis inductio. dicēdū est q̄ licet ex-
teriores operationes hoīm nobis appareant: s; te-
riorēs in de quibus hic loqmur que vere red-
dunt hoīem aut bonū aut malū nobis occulte
sunt. si quis enim oret deū. nescio vtrū sicte vel s
uore. immo si quē sepe scimus male agere dato
aliquā optimam egerit opationem et optie tamē
putarem⁹ eū fingē et nō bñ agere igitur ex vna
opatione etiā optia nō iudicam⁹ hoīem esse bo-
nū quā ea sit simplr melior quā ipse esset ex ha-
bitu sine operatione habitus enim nobis sūt eu-
dētiōres et eligibiliores saltē arguitue cum si-
gno. qm multoties agere bonas opatiōes exte-
riores que nobis sūt euidētes est signū boni habi-
tus. ideo simpliciter iudicam⁹ hoīem esse bonum
habitu s; ppter euidētiā. Sed qm dicit vltimus
q̄ virtus nō pōt esse nisi in bono hoīe: concedo

et qñ dñ operatio bona pōt esse in malo: dicendū est q aliqua est hoīs operatio pfectissima que ē finis oīm aliarū et illa continet virtualiter totā bonitatē hoīs ponamus q illa sit perfecta dei contemplatio dñ igitur q illa non est nisi in homine bono. nullus ei potest perfecte diligere ut intelligere deū nisi salte; sit bonus. Et qñtū an fuisset valde malus tamen ex hac opatiōe mere tur venia; peccatoris. sicut fuit de beata maria magdalena non ei erat sic bona q talē dei gratiā mereretur ex habitu: sed ex opatiōe. magis enī videt q habere habitū pñuū q bonū. cum habitus non nisi ex frequentatis et multiplicatis operationibus generetur. vt postea dices. et ipsa fuerat publica in ciuitate peccatrix. alie tñ sunt boni operationes spēales que non sunt vltima et finis hoīs sicut sunt operationes virtutū moralium spēaliū et nulla taliū pñet totā hoīs bonitatē. ppter qd concedi potest de illis q hō mal⁹ aliqui opat oñ. ideo talis opatio non reddit hō min⁹ bonū simpliciter: ea tñ melior hō efficitur quā prius erat et ad hoc q fiat simpliciter bon⁹ disponitur. sic ei necnā virtute spēali quantū est ex se est homo bonus simpliciter nisi forte tñ ad vñā virtutē sequuntur omēs. sicut in sexto videbitur De auctoritate. **¶** qñto huius dicendū est: qz inferens nocuentū ex passione non est malus habitualiter. sed tñ est malus formaliter vel magis ad mentē. **¶** (vt puto) dicendum est q homo non dicitur simpliciter mal⁹ ex eo q pñ sensibilis est inordinata. sed si pars superior sit infecta: puta rō et voluntas si aut operentur malū aliq ex passiōe siue electiōe. hoc arguit q pñ inferior inordinata est. sed nō arguit q pars superior sit penitus infecta. licet nec bene se habeat cum partē inferiorē teneatur regere quam nō regit. ideo tali peccato nō dñ homo simpliciter et perfecte iniustus siue malus. Si aut (sicut dicit. **¶**.) hoc operet ex electiōe: tunc dñ simpliciter iniustus et malus qd ē qz pars superior infecta est. Electio aut illa opatio est: nō habitus. immo etiā electio siue hñe esse pōt sic igitur bene vult **¶** q opatione non quidē scūs: nec appetitus scñtiui sñ rōnis et voluntatis dicit hō simplr malus et iniustus: et ita pñs et iustus et bonus. **¶** Ad rationes principales. **¶** Ad primam dicendū q operatio in qua consistit felicitas nō est ex se laboriosa imo summe delectabilis. sed circa eaz labor accidit ex parte corporis. et virium sensibilibus intellectui. in cuius operatione ē felicitas deseruiētū. imo etiā tāta est michi ope virtutis delectatio q ipsa oīm exstinguit vel saltem irreputabilem reddit tristitiā et laborem. **¶** Ad aliam dictū fuit q nō virtus pñcipalr: sed ipsa aīa vel eius potentia libere dirigit operationē et determinat. **¶** Ad aliam dicendū s; pñs datā distinctiōne q felicitas primo mō accepta scz p statu oīs bonorū aggregatiōe perfecto. nullo perficitur extrinseco scz qd non sit pñ eius: cum ipsa sit ex singulis his bonis que studiosus homo sibi eligit siue exteriorib⁹ siue interioribus. integref: Felicitas aut scdō mō accepta que ē optimū bonorum simplicium hñanorū nullo alio meliori ipsa pñci pōt. multis tñ alijs ministerialit pñci q bus (sicut postea dices) dicit. **¶** eam indigere. **¶** Ad aliam dicendū q miseria felicitati opponitur

vel contrarie vel priuatiue. si contrarie: tñc esse miserū non est idē qd felicitate carere: sed est esse malicijs et malis opibus irretitum. Si aut miseria capiatur priuatiue tñc pñcie loquēdo erit carētia felicitatis in subiecto apto nato: et quādo: et quō aptū natum est frui ipsa felicitate. et sic dormiens vel alia necessitate impeditus ab ope non est miser. sicut dormiens vel in tenebris existens non est cecus. concedo tñ q homo felicissimus in hac vita put de felicitate locuti sumus non semper et continuo in actu: quāto in habitu fruaf ipsa felicitate. sed sufficit q tñ: et sic fruaf ea q tñ et sicut hñane nature debilitas pñuit. sicut aut sēper fruif ea: scz q si opz aliquando ab opatione cessare. vel alias opationes exercere tamē ordinat alias oēs operationes ad illam felicissimam. et iō quieti vacat vt postea fm eā possit delectabilius et feruentius operari. sic enī omīs eius quies. vel operatio felicitatis lucidissima bonitate refulget. dictā aut fruiōis interruptiōnem et humane felicitatis diminutionē a viuina notauit. Aristoteles decimo metaphysice dicens. si ergo bene habet vt nos quādoq; deus semper: mirabile. si autem magis: adhuc mirabilius. habet autem sic: **¶** Ad aliam dicendum est q in his bonis que sunt eiusdem speciei si etiā cetera sint paria: diuturnius est melius. si autē non: non oportet. sic autem non est i proposito. quando autem dicitur q felicitas difficile auferatur et est permanentissima: dicendum est q est permanentissima: non inter alia quecuq; sed inter nobiles hominis operationes vel etiam ipsa sic est permanentissima q semper i omni operatione vel quiete bonitas eius refulget supradicto modo. et sic est finis. questionis.



Ad decimo queritur de quodā dicto.

Aristotelis scilicet si amicus et veritas dissentiant: Atrū veritas sit amicitie preferenda? Arguitur q nō auctoritate tullij libro suo de amicitia

dicentis ego vos hortari posūz vt amicitia omnibus rebus humanis anreponatis. nihil enim est tam nature aptum tā conueniens ad res vel prosperas vel aduersas. Item sexto huius. amicus est alter ipse. Et nono huius amicorum est idem velle et nolle. Charitas autem est ordinata sic q tu debes teipm plus amare q aliud qd: cunq; in mundo ergo et amicum tuum sed illud est alijs preferendum quod est magis amandū ergo et cetera. Tercio octauo huius dicit. **¶** sine amicis enim vllus vtiq; non eligeret vivere habens cetera bona omnia. tale autem est omnibus alijs preferendum. Item illud est faciendum per quod politica communicatio magis saluatur sed ipsa magis saluatur preferendo amicitiam veritati q contra ergo et c. Maior patet quoniam salus ciuitatis que in politica communicatione consistit ceteris omnibus preferenda est dicente. **¶** primo huius. Si enī idem est vni et ciuitati malus et perfectius quod ciuitas videretur et suscipere et saluare. amabile quidem et vni soli. melius vero et diuinius genti et ciuitatibus propter quod etiā viri strenui sñi mortu per virtutem fortunis exponunt se p salute communi. Minor aut declaratur quia q sum est inter ciues de politica cōmunitate tāta

Questiō

Arguitur.

Ad rōnes.

inter eos oportet esse de amicitia propter quod octauo huius distinguitur. Species amicitie secundum species politice corruptio igitur amicitie est destructio communicationis ciuiliis. unde Tullius in libro suo de amicitia. Quanta vis amicitie concordieque sit ex dissensionibus atque discordijs percipi potest. que enim domus tam stabilis que tam firma ciuitas est que non odijs et discordijs funditus possit eueri et octauo huius dicitur videntur autem et ciuitates continere amicitiam et legistatores magis circa ipsam student quam circa iusticiam. et modo constat quod ubi veritas dissentit amico qui prefert amico veritatem ipse dissentit amico talis autem corruptio amicitiam cum amicitia requirat amicorum idem velle et nolle igitur. et Item iustitia est virtus excellentior quam veritas cum ipsa sit virtutum preclarissima ut dicitur quinto huius illud ergo preferendum est veritati principaliter quod preferendum est iusticie sed amicitia preferenda est iustitie ergo. et Minor probatur nam melius est quod est magis per se sufficiens melius etiam est quod minus indiget altero ut dicitur primo rhetorice si amicitia est magis per se sufficiens minus indiget iustitia quam contra dicente. et octauo huius quod amicis quod existetibus nichil opus est iustitia iusti autem indigent amicitia et ideo sicut dicitur et legis possitores magis circa ipsam student quam circa iusticiam. Oppositum dicitur et primo huius dicitur enim videbitur autem utique melius esse forsitan et oportere pro salute veritatis familiaria destruere. Et subdit ambobus enim existentibus amicis sanctum est prehonore veritatem. Sciendum est quod triplex est amicitia sicut determinabitur in octauo huius videlicet propter utile propter delectabile et propter honestum due autem prime possunt quandoque esse prauae et inter prauos et ideo non est mirum si veritas talibus amicis et amicitijs preferatur. Tertia autem amicitia est que sola est amicitia simpliciter nec potest esse mala nec inter malos ut in octauo et nono dicitur. est enim virtus quod vel cum virtute semper ut dicitur in octauo huius et de hac amicitia quid nunc. Sciendum scilicet quod veritas secundum quod de ea loquimur hic est confortis nostre cognitionis autem etiam nisi finis ad rem et hec veritas est perfectio ac bonum nisi intellectus ut dicitur in sexto huius propter quod intellectus noster deficit semper a complemento sue perfectionis quam diu fuerit opinionibus falsis informatus. Et tamen non est propter hoc imaginandum quod falsitas sit peccatum nobis imputabile non est enim culpa nostra sed est nostre nature debilitas si ignorantia fuerit inuincibilis constat autem quod plures veritatis amatores et ipsius profundius scrutatores incurrunt sepe falsas opiniones sed inuincibiliter propter debilitatem sui intellectus sed tunc mendaces essemus et in culpa si falsum aliquod preferemus aut sustineremus scilicet. Tercio sciendum est quod cum amicitia sit virtus aut non sine virtute et etiam sit mutua ut in octauo dicitur et in nono manifestum est quod ipsa in neutro amicorum stare potest cum vicio seu peccato sibi imputabili. Ex quibus apparet quod nullus amicus vellet sustinere vel preferre nisi aliquod scienter immo vellet docere omne verum et omnes relinquere falsas opiniones quoties veritas sibi apparuerit. His visis dicendum est quod si veritas et amicus dissonent veritas semper est preferenda ami-

co ita scilicet quod magis est sustinenda veritas quam amici falsa opinio quod probatur quia bonum semper magis faciendum est quam malum sed primum est bonum et secundum malum igitur maior est non de se minor probatur quia bonum est sustinere quod est bonum nostri intellectus et reprimere illud quod est malum. Si reuerfo malum est destruere illud quod est bonum nostri intellectus et destruere malum eius sed nostri intellectus bonum est veritas et malum falsitas ut dicitur in sexto huius ideo. et. Secundo omne bonum est amico procurandum sicut si bi ipsi cum amicus sit alter ipse ut dicitur in viij. si bonum est amico sua opinione informato quod veritas sibi manifestetur et ea informetur sic enim et non aliter poterit intellectus eius frui proprio bono suo ergo hoc est faciendum. Similiter illud non est perfectius quod grauat et peiorat amicum sed sustinere opinionem amici grauat eum quod sic magis in tali falsitate firmatur et impeditur a bono suo. Item illud faciendum est quod placet amico sed amico sicut dicitur est placet doceri omnem veritatem et a se abscindi omnem falsitatem ergo hoc est faciendum. Ad rationes. Ad primam dicendum est quod intentio Tullij erat quod amicitia asponeret omnibus rebus humanis non simpliciter quod non est anteponeunda operationi illi in qua felicitas consistit sed quod anteponeretur omnibus rebus humanis que possent sibi obesse veritas autem et alia bona virtutum non obstant amicitie imo amicum amamus et amicitia propter virtutes et operationes virtutum. Ex quo et cum rationibus predictis sequitur quod magis amanda sunt virtutes et opera virtutum. Ad aliam concedo quod tu debes amare te et amicum valde ideo debes tibi et sibi procurare maxima bona que sunt bona virtutum. Concedendum est quod amicus preferendus est omni eo quod posset bono eius obesse illa autem non esset bona amicitia que nutrirer amicum in malo. Ad aliam dicendum est quod bonus homo magis eligeret priuare omnibus amicis quam bono virtutis non enim credit homo bonus amicitiam aut amicum esse optimi sibi bonum igitur auctoritas. Ari. sic intelligenda quod nullus quandoque alia bona habens eligeret viuere sine amicis magis quam cum amicis. Ad aliam maiorem est concedenda et minor neganda et concedendum quod destructio amicitie est corruptio ciuiliis concedendum est et quod dissentire amico in velle aut nolle est corrumpere amicitiam sed quando dicitur quod si amicus et veritas dissentiant preferre veritatem est dissentire amico dicendum est quod hoc est bene dissentire opinioni amici sed non voluntati eius cum ipse velit doceri omnem veritatem sicut dictum fuit. Sed pono casum quod amico tuo placeant opiniones in quibus reprobatibus earum offendatur quid facies tu. Dicendum est quod in hoc ille esset vitiosus nec esset illi consentiendum sed reuocandum esset ab errore quod si fieri non posset amicitia esset dissolueda. Ari. Tullius in libro de amicitia dicit hec ergo lex in amicitia censeatur ut neque rogemus res turpes neque faciamus rogati turpis enim excusatio est cum incidit in peccatum cum se quis contra rem publicam amici causa fecisse fateatur et. Seneca de beneficijs libro secundo de illo qui est aliquo defectus vitio dicit si potero reuocabo si minus non adiuuabo scelus non committam ut ille quandoque dicere possit ille me amando occidit. Ad ultimam dicendum est quod. Aristoteles

In oppositu

Primum non
Triplex amicitia

Secundum non
de veritate.

Tercium non
de impossibilitate
de amicitia cum peccato

Responsio
ad questionem

Ad rationes

in dicta auctoritate non prebatur amicitia illi legali et cōi iusticie quam in hoc dicit esse virtutē preclarissimā: p̄ficiam virtutes: et simul oēm virtutē: sed vni eius speciei pura iusticie punitie. Vel etiā dicendum est q̄ ibi. Ari. loq̄bat de civili amicitia que consistit in sola concordia ciuū: nec talem amicitia prebatur iusticie simpliciter: sed in casu sc̄z quantum ad magis posse ciues cōiungere non quantum ad ipsos esse meliores et sic est finis questionis.

Questio
Arguitur.



Quoddecimo q̄rit: Vtrū felicitas consistit in aliquo bono separato? Et ad q̄ sic. q̄a consistit in vltio fine hoīs. q̄a illud ē hominis sūmū bonū ad q̄d hō et oēs ei⁹ opatiōes ordiari debēt. hyltīm⁹ finis hoīs ē bonū separatū sc̄z deus. q̄m gr̄a ipsius omnia sunt. Item quoddecimo metaphysice querit. Ari. vtrū totius vniuersi natura habeat suū bonum et optimū aliquid separatū vel ordinē. Et r̄ndet q̄ vtrūq̄ ē bonū ipsius totius vniuersi sc̄z et bonū separatū et ordo: sed magis bonū separatū: q̄ ppter ip̄s est ordo: et nō ip̄m ppter ordinē ergo similiter in hoīe. q̄ sicut est in maiori mundo ita in minori. viij. physicozū. Item cuiuslibet bonū magis consistit in fine gratia cuius quam in fine quo. q̄ finis quo est ppter finem gratia cui⁹ et ideo bonitatem habet ex bonitate finis gratia cuius. quia nihil est bonum nisi ppter causas finales. commētator quoddecimo metaphysice optimū aut in hoīe s̄m Ari. est eius operatio nobilissima. et operatio non est nisi finis quo. ergo oportet finē gratia cuius esse aliquid separatū et ita in illo separato magis consistit hūanū bonū. Item auctoritate commētatoris. xij. metaphysice dicētis intelligentie inferiores p̄ficiuntur p superiorē et ita bonū et p̄fectio et p̄p̄ns felicitas intelligentie inferioris in extrinseco consistit sc̄z in superiori intelligentia et ita videt̄ pari rōne in hoīe esse. Item p̄mo politice plante sunt gratia animalū: et alia animalia sūt gratia hoīs. et sicut dicit viij. politice. Semper deterius est gratia melioris hoīs igit̄ sunt gratia dei et intelligētiarū. sed vniuscuiusq̄ bonū et optimū stat in eius fine gr̄a cuius est. igit̄ et. Oppositū dicit. Ari. p̄teplatio nē. Sciendū ē p̄mo q̄ p bonum separatū nō itelligim⁹ p̄fic q̄d cūq̄ bonū extrinsecū hoī sicut esset pecunie vel honores. q̄m de his q̄stū fuit p̄us. sed intelligi bonū p se subsistēs separatū ab omni bono naturali q̄d est p se bonū et cā in omnia alia essendo bona. Sciendū est sc̄do q̄ tale bonū separatū p̄t tripliciter ymaginari esse. vñmō q̄ sit cōe s̄m p̄dicationem q̄ditatiuam ad oīa bona p̄ticulāria ita q̄ sit q̄ditas oīm bonozū p̄ticulārū et hoc q̄nq̄ v̄t s̄m platonis sc̄do mō q̄ si nō sit q̄ditas oīz bonozū p̄ticulārū: ē tñ formale exemplar oīz bonozū p̄ticulārū et eiusdē rōnis cū eis differēs solū ab eis q̄ existit sine materia: et alia sūt in materia. Ad q̄d omnes artes quodcūq̄ bonum intendentes aspicientes p̄nt melius ad p̄fici bonū intentū et hūc etiā modū videt̄ aliqui sapere v̄ba platonis. tertio mō q̄ illud bonū separatū sit oīm aliozū finale bonū: gr̄a cui⁹ cetera sūt et operant̄ q̄d ē celi. et totius nature primus princeps. q̄d nō est q̄ditatiue predicabile de alijs nec eiusdē rōnis: sed alterius et maxie distantis a q̄ditatibus et rōnib⁹ aliozū bonozū: sed tamē

In oppositū
p̄mo nō
tādū ē bono
separato

Sc̄m nōn
Tripl̄r ima
ginari p̄t
tale bonū.

includēs (in se simplicissime viuēs) oīa alia bona virtualiter et excellenter et hoc est deus gloriōs⁹ duos aut p̄mos mōs non concedit. Ari. et tertū ap̄bat et demonstrat. Tertio sciendum q̄ felicitatē consistere in bono separato p̄t intelligi tripliciter. Anomō formalī. Alio mō subiectiue. Tertio mō obiectiue. dicitur ergo q̄ formaliter nō consistit in bono separato quia felicitas ē formaliter qua homo ē felix formaliter. sed nullo separato existit formaliter felix: sicut neq̄ partes dī albus per albedinem separatā ab eo. Etia de felicitate nos loq̄mur s̄m q̄ eā possumus in nobis p̄operatiōes nostras acq̄rere et possidere. hoc aut nō est bonū separatū. et hāc rōne intēdebat Ari. cū dicit. Non vtiq̄ erit opatū neq̄ possessū hoī. nūc autem aliquod tale queritur. Secundo dicit q̄ subiectiue non consistit in bono separato. sed in hoīe. quia aliter homo non esset ipsa felicitate humana felix formaliter. Tertio dico q̄ consistit in bono separato obiectiue quod ē deus quia sicut (declarat p̄mo huius) felicitas humana est operatio hominis secundum virtutem perfectissimam. omnibus autem virtutibus corporalib⁹ virtutes anime sūt excellentiores et perfectiores cuiusmodi sunt virtutes morales et virtutes intellectuales inter quas sublimior est sapientia: sicut dicitur in sexto huius. et ita felicitas est operatio secundum sapientiam: sicut etiam in decimo videbitur constare autem q̄ sapientia et opus eius consistunt obiectiue circa primas causas et circa prima principia: et specialiter circa illud gratia cuius omnia sunt quod est bonum vniuscuiusq̄ totaliter optimū in natura oīm vt dicitur proemio metaphysice hoc aut ē ip̄e de⁹ et illud idem declaratur satis sexto et decimo huius. Item si felicitas in opere scientie speculatiue consistit vt declaratur decimo huius opz q̄ specialiter consistat in ope scientie nobilissime speculatiue: talis autē est subiecti nobilissimi dicente Ari. p̄mo de aīa scīaz esse bonorum honorabilū magis aut alterā altera. et c. optimum aut et nobilissimū obiectū est deus. Item dicit̄ est vltim⁹ et vniuersalissim⁹ oīm finis: nichil aut hūc finem h̄se bene nisi s̄m q̄ in suū finem reducitur et sic omnia si bene debeant se h̄se debēt reduci in ipsū deum a quo omnia bonitatē h̄nt sicut et entitates et hō ppter ipsam felicitatē ē inat⁹ se habere bñ ideo quo ad eius felicitatem est nccē ip̄m reduci in deum. Sec⁹ cōclusionēz obijcit quia Arguit̄ infra videt̄ eaz improbare dicēs q̄ oēs artes bonū quoddā appetēs et quo idigēt inquirētēs derelinquunt cognitionē talis boni separati tāq̄ aliqd̄ inutile q̄d ei inuabit̄ textoz vel faber ad suā artē sciēs tale bonū separatū vel q̄liter erit quis magis medicus et ob hoc curabit̄ nec medicus tale bonū medicinādo it̄ c̄dit. sed sanitatem hoīs nō idealis vel separate sed huius indiuidui vel illi⁹ mō videt̄ q̄ hoīs in oībus suis opationib⁹ debet debēt ad illud aspicere in quo finale bonum hominis q̄d est sua felicitas consistit: sicut sagittator aspicit ad signū cū vsus ip̄s omnes debet dirigere suos actus sicut patet in proemio et ita non videtur q̄ in tali bono separato tāq̄ exemplari obiecto consistat humana felicitas ad hoc facilius soluit̄ s̄m dicta in p̄mo. Nā sicut entia ordinata sūt ad cōe quoddā bonū et illud

Tertū notā
dū tripl̄r itel
ligi p̄t felicitatē
consistē in bono separato

Ad hō cōcluz
fuit:

Cōtra p̄cluz
fionem

intendunt et appetunt sed non oia ipsi formaliter adipiscuntur et immediate sed solum illa que sunt a liorū suprema et illi bono summo ppinq̄ cetera vero sufficienter attingunt bonū sibi debitū s; adipiscunt sibi quoddā ppiū p quod inquātū ipm̄ est quedam picipata similitudo pmi boni ipsa refertur ad illud pmiū et cōmune bonum. sic s; oportet opationes hūanas esse ordinatas et vnā esse supremā que vocat̄ felicitas humana. scdm̄ quā hō est innatus illud obiectū nobilissimū in tueri et cōtemplari. Alie aut̄ sunt opationes inferiores quibus sufficit ad bonum particulare respicere quod est hominibus pficuum vel ncēm vt possint tandem ad illam attingē supmā et nobilissimā operationem. sic enim om̄es actus humani in finē vltimū reducuntur et hāc viā non intendit **Az.** reprobare: sed illā que cuiuslibz boni ab homine opati et possessi ponit bonū separatū quod sit eius formale exemplar ad quod om̄es artes aspicere debent fm̄ q̄cunqz suas pōp̄as et particulares operationes: s; sufficit opatiōes inferiorū aspicere ad bonū quod a nobis opabile pferens ad supiorē opationē et sic deiceps donec puenit homo ad opationē supmā scdm̄ quā bonū separatū valeat intueri et cōtemplari et hanc tertiā pclusionē pbāt sufficē oēs ratiōes in pncipio questiois adducte. Ratiōes post oppositū intelligūt de bono sepato q̄ tale bonum non est ponēdū sicut plato posuit sed magis vt dictum est et sic finitur questio.

Ad rationes
Questio.



Tertio de cōf. q̄rit: **Az.** pfecti? siue meli? sit qd est eligibile ppter se tm̄ eo qd est eligibile ppter se et ppter aliu? Et af q̄ si qz mai? qd ē in dē et apli? Feligibile ppter se et ppter aliu? est bonū ppter se et apli? q̄ meli? Scdm̄ sic felicitas q̄ ē sūmū bonū hono. abiliū pnterata cū mīmo bonū reddi? eligibilior et p p̄is melior q̄ a sūmā maxia rō eligibilitatis q̄ est eligibile eē ppter se reddi? adhuc maior addita sibi vna rōe eligibilitatis scz q̄ sit eligibile ppter aliud Tertio sūmū bonū qd ē deus ē eligibile nō solū ppter se s; ppter aliud. pbat qz qd est grā alterius est eligibile ppter alterū mō deus est grā alteri? p **Az.** scdm̄ celi dicētem q̄ oē hūis opus ē grā opis et ibid̄ dicit deū hēre opationē et cōmētator declarās quō hoc fit dicit. q̄ illū qd inueni? ppter se p̄maria itētiōe vt de? necessē ē vt inueniat ppter aliū scdm̄ itētiōe nec alias eēt natura innata ad largiēdū. Oppositū dicit **Az.** Et pbat s; albertū qz finis s; p̄paz rōes finis est melior sp̄ eis q̄ sunt propter ipm̄ ppter quod vltimus finis est optimus et eligibilissimus et nichil aliud q̄ vltim? finis. omne aut̄ quod est eligibile ppter aliud licet etiā sit eligibile ppter se finē habet ppter quem est. et sic non est vltimus finis: quod autem est ppter se eligibile et nunq̄ ppter aliud est vltim? finis ideo hoc est illo melius et simpliciter optimum. Notandū est q̄ nō loquitur hic de eligibili proprie sic de eo dēterminat̄ in tertio huius. quia electio non est finis sed eorū que ad finē vt patet ibidem ideo nichil esset sic eligibile propter se tm̄ sed accipimus eli-

Primū nōd
de eligibile.

gibile large pro appetibili. Secundo notandū q̄ aliquid aliquā appetit siue eligi? propt̄ alterū dupliciter scz p̄ma intentione et scdm̄ vt dictum fuit in decima questione et hoc est quia duplex est finis scdm̄ cōmētatorē scdm̄ celi scz scdm̄ p̄mā intentionē et scdm̄ secundā. Finis aut̄ scdm̄ p̄mā intentionē est semp̄ melior eis que sunt propter ipsum et ex eius bonitate alia dicunt̄ esse bona et sic dicit̄ septimo politice qd̄ semper deterius est gratia melioris. et ita deus est omnī aliorum finis vltimus et felicitas humana omnī bonorū humanorū. Finis aut̄ fm̄ scdm̄ intentionē est res inferioris ordinis opata vel regulata ab agente nobiliori vel opus eius. natura enī boni et pfecti et optimi est largiri alijs bonitatē. et sic dicimus deus et intelligentias agere ppter ista inferiora talis autem finis non est cā proprie eius quod est vel agit ppter ipm̄ nec necessitat̄ ipsū ad agendū sed necessitatē ab eo et causatur nec illud qd̄ est propter talem finem habet bonitatem ex illo fine s; econtra. deus enī non agit propter nos vt inde aliqua bonitas sibi accrescat sed vt nobis et hoc intēdit cōmētator Scdm̄ celi vbi dicit sic pportio eorū que sunt hic ad corpora celestia est sicut pportio facti ad faciēs. et factum est de opationibus facientis sicut finis et in p̄ma p̄bia declarabitur q̄ hēc scz corpora celestia et intelligentie nō sūt ppter ea que sunt hic p̄ma intentione et q̄ sunt duo fines. vnus secundū p̄mā intentionem et alter fm̄ secundā. ergo plures esse motus celestes ppter ordines in generatione non est p̄ma intentione s; scdm̄. corpora enī celestia nobiliora sunt his et ppter qd̄ aliquid inueni? p̄ma intentionē est nobilior eo et declaratur est scz in scia diuina q̄ ista scilicet corpora celestia cū intelligentijs nō inueniuntur nisi ppter se p̄ma intentione s; illud qd̄ inueniuntur ppter se p̄ma intentione necesse est vt inueniatur propter aliud scdm̄ intentionē nisi illic nō esset innata natura ad largiēdū. Hęc aut̄ sunt verba cōmētatoris Scdm̄ celi cōmento decimo septimo et cōmento vicesimo p̄mo. Ex quibus cōcludi pōt q̄ optimū vel simpliciter vel in aliquo genē nō sic oportet esse ppter se tm̄ qn̄ sit ppter aliud scdm̄ intentionē. Unde ad dei similitudinem dicimus hōem felicē q̄ inter ceteros est intentione p̄ma ppter seipm̄ et ppter alios intentione scdm̄ scz ppter debere alijs subuenire et alios dirigere ad salutem. Tertio sciendū q̄ aliqd̄ ptingit propter alterum aliquando eligi? vt appeti p̄ma intentione dupliciter. vno modo secundū appetitum naturalem sine recta rōne regulatum Alio modo secundū appetitum innaturalem et distortum dico igitur q̄ scdm̄ appetitum innaturalem et deprauatum vitiose contingit p̄ma intentione quod est simpliciter melius appeti propter peius. verbi gratia Auarus qz principalr̄ intentione posuit in pecunia pgregāda non desiderat honore prudentiā aut sapientiā ex pncipali intentione aut etiā obedit deo et legibus: sed ppter pecuniā quā pncipali? desiderat de his igitur que tali appetitu ppter se p̄ma intentione appetit non oportet q̄ sint simpliciter meliora his que ppter aliud appetuntur: sed tñ meliora sunt ad illā opinionē appetētis. Ex his aut̄ p̄t q̄ illa verba **Az.** perfectius aut̄ dicimus quod scdm̄ se

Scdm̄ notū
eligibile ppter
aliquū dūp̄r.

Tertū de e-
ligibili mul-
tiplicy

Responsio ad
questionem.

ipsum ē psequibile eo qđ ppter alterū z qđ nūq̃
ppter aliū est eligibile his que fm seipsa. 2c. In-
telligenda sunt de appetibilitate z eligibilitate
ppter se z ppter alterū prima intentione z non
secunda z fm rectū appetitū z non viciosum. Et
sic intelligendo dico ad questionē tria. Primo
qđ eligibile ppter se est melius eo quod est eligi-
bile ppter alterū tātu quia ex eo aliquid dicit
eligibile ppter se quia in se formalit̃ habet ali-
quā rationem bonitatis omni altero possibili ex
eo provenire circumscrip̃to. sc̃z quia de se pficit
nos aut decorat vel quietat appetitum siue fm
corpus vt pulchritudo sanitas vel delectatio:
vel sc̃m aiam vt sapiētia vel prudentia aut vir-
tutes morales aut exterius vt honores amici
ples bona z parentū ingenuitas. h̃ ex eo dicit
aliquid eligibile ppter alterū tñ quia non ha-
bet de se rōnē bonitatis: h̃ solū in eius relatōe ad
alterū vt pecūia vel medicīa amara vel h̃ modi
modo melius est simpl̃r quod sc̃m se habet ra-
tionē bonitatis qđ quod non ideo 2c. Et sciendū
qđ hic loq̃mur d̃ bono nobis non sc̃z vni cuiusq̃
naturā qđ sic om̃e ens h̃eret de se formaliter a-
liquā ratiōem bonitatis qđ bonū dicit̃ eq̃luter enti
primo huius. Itē sciendū est qđ aliquando possi-
bile est aliquid quod eligi ppter se ita modi-
cā habere bonitatē. z etiā cū aliquid eligi ppter
alterū tantū possibile est illud alterum tante esse
bonitatis z excellentie quod illud eligibile pro-
pter se minus eligeretur quam illud quod pro-
pter alterum esset eligibile. verbi gratia infir-
mo melior z eligibilior est cibus amarus con-
ferens ad sanitatem quam cibus voluptuosus
ei non conferens. vel etiam magis eligibilis est
labor in acquisitione virtutum quam corporis
pulchritudo aut voluptatis: et ita patet qđ con-
clusio predicta vel est intelligenda vtroq̃ illo-
rum modorum accepto secundum se sine rela-
tione eius ad aliud Et sic esset conclusio vera se-
cundū abusuā parationem qđ sic eligibile pro-
pter se esset eligibile z bonum. aliud autem ne-
q̃ eligibile neq̃ bonum. vel est intelligenda si il-
lud bonum quod ppter se eligi: z illud qđ ppter
alterū eligitur sint equalis bonitatis aut quasi

Secundo dico qđ bonū electū ppter se z nūq̃
ppter aliud est melius z eligibilius bono ppter
se z ppter aliud eligibili cui. ratio est qđ quod
est ppter se eligibile z nūq̃ ppter aliud siue hoc
sit simpliciter siue in aliquo g̃re est vltimus fi-
nis z nichil existit ipso melius vel simpliciter in
genere sed quod est ppter aliud eligibile q̃uis
etiam sit ppter se non est vltimus finis imo ha-
bet aliquid melius ipso: cū semp̃ prima intentōe
deterius sit g̃ra melioris: z non econuerso sicut
dictum fuit ergo 2c. Tertio dico qđ illud quod
est eligibile ppter se z ppter aliud nō diminiuit
a sua bonitate ex eo qđ est eligibile ppter ali-
ud quia bonū additum bono est melius z eligi-
bilius sicut dicit Ari. de felicitate connumerata
cū minimo bono ergo simpl̃r plures rōnes bo-
nitatis in aliquo congregatē nō diminiuit eius
bonitatē: sed reddūt ipsum melius z eligibilius
immo qđ plus est tale bonum est magis deside-
rabile ppter aliud qđ ppter se: cum illud aliud
propter quod desiderat̃ sit melius eo z deside-
rabilius. verbi g̃ra q̃uis sciētia moralis sit eli-

gibilis z bona ppter se z propter opus. tñ mul-
to eligibilior est ppter opus qđ ppter se. ppter
quod dicitur sc̃do huius: qđ non vt sciamus scru-
tamur quid est virtus sed vt boni efficiamur. qđ
nullum vtiq̃ vel paucū esset pficū eius. hoc est
dictū qđ istā sc̃ia debemus q̃rere p̃cipaliter p-
pter opus qđ ppter se. Ex dictis autem pōt vni-
gener attendens soluere omnes rationes z sic
est finis questionis.

Quarto decio querit̃ Atrum felicitas sit
quid p se sufficientissimum? Arguitur
qđ non quia dicit Ari. per se sufficiens
ponit̃ quod sufficientem z eligibilē facit vitā et
nullo indigentē: h̃ habita felicitate multis indi-
gemus ad vitā vt cibo z potu g̃ 2c. Item per se
sufficiens totalr quietat et faciat appetitū talē
aut nō est felicitas: qđ ipa p̃nuerata cū minimo
bono reddit̃ eligibilior vt dicit Ari. ppter quod
ipsa h̃ita appetitus tanq̃ nō satiat adhuc ten-
dit in alia g̃ 2c. Tertio felicitas nō p̃sistit in bo-
nis corporis nec in bonis exterioribus sicut d̃m
fuit: z tñ indigz eis sicut p̃t p̃mo h̃ 2 decio tale
aūt qđ indigz alijs extra se non videt̃ p se suffi-
ciens igit̃ 2c. Quarto dicit Ari. p se sufficiens
dicit̃ nō ip̃i soli viueti vitā solitaria: h̃ ex paren-
tibz z filijs z vxorē z vlt̃ aicis z cibz n̄la tñ spe-
cula ē ad h̃ oia sufficiens cū tñ in .io. demrāt Ari.
in speculatione felicitatē p̃sistere id. 2c. Op̃
positū dicit Ari. in hoc p̃mo: z boeci⁹ tertio de 2
solatione dicit eā esse statū oīm bonoꝝ aggre-
gatione perfectum. tale aūt est per se sufficiens.
Ari. p̃mo huius attribuit plures felicitati pro-
prietates que satis vident̃ sequi exinuicem vide-
licet qđ ipsa sit qđ optimū. z qđ ipsa est vltimus fi-
nis: qđ ipsa sit ppter seipsā eligibilis. qđ ipsa non
est eligibilis ppter aliquid aliud. qđ om̃ia sunt
ipsius gratia eligibilia. qđ ipsa est bonū pfectum
qđ ipsa est quid pulcherrimum. quid delectabilis-
simū. quid sufficientissimum. per se. quia hec om̃-
nia se inuicē psequunt̃ ideo de quolibet istorum
aliquid compendiose dicit̃. ¶ Rōndum est ergo
sicut fuit dictum in decima questione qđ felici-
tas potest sumi dupliciter. vno modo pro statu
eligibilissimo quem homo possit habere sc̃z inte-
grato ex his oibz que vir bonus mallet habe-
re qđ non habere. Alio modo pro vniū simpli-
ci bono quod sit optimū oīm humanorū bono-
rum id est oīm bonorum que sub humana posses-
sione vel sub humano vsu cadunt hoc autem nō
oportet pbare h̃ ex noīs ip̃ositōe supponē quid
enim est quod dicit̃ per nomē est p̃ncipium om̃-
nis doctrine z hoc notauit Ari. p̃mo h̃ dicens
oīm op̃atorū humanorū summū sc̃z noīe qđ d̃z
a pluribus p̃cessum est felicitatem enim z multi
et excellentes dicunt. Felicitas ergo p̃mo modo
sumpta est summū bonum per aggregationem
oīm bonoꝝ humanorū. felicitas autē sc̃do mo-
do accepta est summū simplex bonum oīm bo-
noꝝ simpliciter humanorū pfectissimum. Et sci-
as qđ felicitas primo modo sumpta melior est z
eligibilior felicitate sc̃do modo dicta. et hoc ex-
pressit Ari. p̃mo huius loquēs enim de predicā
simplici felicitate dicit. qđ ipsa nulli alteri bo-
no p̃numerata sit eligibilissimū alioꝝ. tamē ipa
p̃numerata cum minimo bono erit adhuc eli-
gibilior Nam sicut d̃ primo rhetorice semper

Ad rationes

Questio.

Arguitur.

In oppositū

Responsio
p̃p̃tates fel-
citatis i g̃nali

De prima
Acceptioe
felicitatis

Scda pprie-
tas felicitatis

Notabile.

Tertia.

Quarta

Quinta.

Sexta.

plura bona sunt vno bono vel paucioribus eligi-
biliora si illud vnu vltima pauciora fuerit in illis
pluribus connumerata. Sed hoc obicitur
statim qua sequeretur qd homini felici pecunie
semper plures et plures in infinitum essent eligibi-
les quod est falsum vt patet primo politice. So-
lutio dico qd bonum gratia melioris est eligibi-
le si solus eligibile est et bonum quomodo pdest
vel saltem quod non obest ad bonum melius obti-
nendum modo autem illud quod obest non esset
amplius eligibile neqz bonum si fugibile et nociuum
pecunie igitur vsqz ad aliquem terminum profunt ad
vitam felicem ducenda. qd obesset in superabundan-
tia propter quod nunqz sic erant eligibiles. sic ergo pa-
tet de prima proprietate felicitatis supius enume-
rata. ¶ Scda pprietas erat qd ipsa est vltim⁹ fi-
nis. qd non est intelligendum simpliciter. sic enim de⁹
solus est vltim⁹ finis scz in genere humanorum bo-
norum. huius ratio est qd semper finis respectu eorum
que sunt ad finem habet rationem melioris et eligibili-
oris eo qd alia sunt propter finem eligibilia. et propter
qd vnuquodque tale et illud magis. oportet igitur esse
vnu finem optimum aliorum. felicitas autem est opti-
mum aliorum bonorum et finis. et per hunc vltimus
finis. et loquor hic semper de bono fine qui dicitur
prima intentione. Alii autem sic ipsam proprietatem
intellerunt qd felicitas esset finis hominis felicitis qd
forte non est verum. quoniam scilicet videtur simpliciter esse meli-
or et nobilior qd sua accidentia. vt dicitur a mentator
Scdo de anima. felicitas autem est accidens ipsius hominis. qd
homo melior et nobilior est sua felicitate. et per hunc
erit finis eius prima intentione. cum in alia que-
stione dictum fuerit qd deterius semper est gratia
melioris. ¶ Tercia sicut dictum fuit in alia questione
operatio non est finis forme operantis nisi finis quo
et scda intentio. scilicet e contrario forma agens est prima
intentione finis sue operationis. felicitas autem est
operatio humane anime qua homo est homo. ergo felicitas
non est finis hominis prima intentione. verum est tamen
qd est finis quo ipsi. sic qd deus est finis gratia cui⁹
homo est. ad quem finem homo per ipsam felicitatem attingit
eo modo quo potest. ¶ Respondendum est qd cum in ordina-
tis melius semper habeat rationem finis respectu a-
liorum felicitas est finis omnium bonorum humanorum
id est hominis appropositorum homo tamen est finis felicitatis. felici-
tatem enim propter nos ipsos diligimus vt ipsa perfici-
amur. et iterum hominis finis est homo felix. Ad hoc
enim homo natus est vt fiat felix. felix namque homo est
melior et homine tamen et felicitate tamen et semper totus
perfectus qualibet eius parte. ¶ Tertia proprietate
erat qd ipsa esset propter seipsam eligibilis. cuius
ratio est. qd ipsa est ex seipsa perfectio nobilis.
¶ Quarta proprietate est qd non est propter alius
eligibilis. qd intelligi debet intentione prima. et in
ter humana bona. sic enim ipsa est vltimus finis. qui
dicto modo non est amplius gratia alterius. ¶ Quinta
pprietas est qd omnia alia gratia eius sunt eligibi-
lia. id est omnia alia humana bona. cuius ratio est quia
sicut perfectio vniuersi in ordine entium adinuicem
et ad vnu primum principium consistit. ita perfectio ho-
minis consistit in debita ordinatione omnium bono-
rum suorum. debita autem ordinatione in hoc attendit qd
omnia in vltimum finem ordinantur. et ipsius gratia eli-
guntur. ¶ Sexta pprietas qd ipsa est quid perfectis-
simum cuius ratio est qd perfectissimum de quo a nul-
lo habet excellentiam nec extra ipsam aliquid ac-

cipit vt de quinto metaphysice constat autem qd
felicitas non simpliciter sed in genere humanorum bo-
norum a nullo habet excellentiam in bonitate. cum
ipsa sit quid optimum. nichil etiam bonum est quod ipsa non
contineat. hoc est manifestum de se de felicitate p-
mo modo supra. et etiam hoc apparet de felicitate
Scdo modo dicta qd ipsa virtualiter continet omne bo-
num humanum. cum omnia alia sint gratia ipsius bona et eli-
gibilia in tantum qd omne personam ei bonum est. et omne dis-
sonum malum. ¶ Septima pprietas qd ipsa est
quid delectabilissimum. qd magis videri debet se-
ptimo et decimo huius. vbi de delectatione tra-
ctatur. ratio autem ad hoc assignabitur. talis delectatio
sequitur operationes potentie cognitive circa obie-
ctum sibi pueniens et quanto potentia erit optime di-
sposta et perfectissime et obiectum puenientissimum
tanto delectatio erit perfectissima et maxima vt in
decimo videbitur. felicitas autem est operatio opti-
me potentie que sit in homine. qd intellectus et finis
optimus eius dispositiones. qd finis eius virtutem
perfectissimam. et respectu obiecti convenientissimam.
qd dei. consistit enim felicitas in dei contemplatione.
sicut in decimo videbitur. ergo maxima et perfectis-
sima delectatio persequitur ipsam felicitatem. Et si
dicatur hoc est sicut iudicium plurimum quoniam plures se-
quuntur delectationes corporales tanquam maiores.
Solutio. Non est eis credendum. primo qd non no-
uit mellis dulcedinem qd mel non gustauit. Scdo
qd tales habent appetitum infectum propter intempe-
rantiam vel incontinentiam. sanis enim credendum est
de sapore ciborum. ita crede in hoc viris studio-
sis qd studiosus circa singula recte iudicat p-
mo huius. ¶ Octava pprietas est qd felicitas est
quid pulcherrimum. cuius ratio est quoniam pulchritudo
prope vel est dispositio quedam exterior totius ha-
bitus ordinis suarum partium. vel est dispositio par-
tis alicuius in ordine ad alias partes vel ad to-
tum. putatur congruit operationi totius. primo modo
pulchritudo est debita omnium membrorum vel partium
membrum totum constitutum dispositio secundum quantitatem
et qualitatem. et secundum ipsorum adinuicem ad totum comensu-
rationem. putatur congruit ad debitas operationes to-
tus et cuiuslibet partium exercendas. Scdo modo
pulchritudo est dispositio debita partis alicuius
secundum quantitatem et qualitatem putatur congruit ad eius
operationem propriam et ad operationes totius exercen-
das. hic autem supponatur quoniam plenior perscrutatio
nem non admittit moralis consideratio. qd (sicut
dicitur ad 1.) moralis figuratur et grosse veritatem
inquirat. primo igitur modo pulchritudinis felici-
tas accepta primo modo dicitur pulcherrima. quoniam
in statu hominis eligibilissimo qui est ipsa felicitas
necesse est omnia in se et adinuicem optime se habere.
Scdo modo pulchritudinis felicitas dicta Scdo modo
est pulcherrima. ipsa ei sic accepta pars est quidam
totius status hominis. pars quidem in se ipsam opti-
ma et perfectissima. et finis omnium aliorum. sicut dictum
fuit. propter quam omnia alia debite vel indebite di-
spositiones et per consequens pulchra vel turpia fi-
unt. secundum quod persona sunt ei vel dissona. si igitur pro-
pter quod vnuquodque tale et illud magis. sequitur
ipsam esse pulcherrimam aliorum. ¶ Ultima pro-
prietas felicitatis est qd ipsa est quid per se sufficien-
tissimum. qd de felicitate primo modo dicta patet ex
terminis. felicitas autem scdo modo accepta potest dici
per se sufficientissima. non forte quo ad eligibilis-

Septima

obiectio

Solutio

Octava
Quid pul-
chritudo.

Ultima pro-
prietas.

Quattuor
modi quibus
felicitas pot
dici qd suffi
cientissimum

Secus mod

Tertius.

Quartus.

simu statū qd nullo indigeamus alio. nam forte non vltiter quietat et sariat appetitū. h. altero forte quattuor modor quor. Primus ē q ipsa felicitas diuisa ē omnia alia bona humana est oim illorum sufficientissima. Est enim melior sufficientior et appetibilior omnibus alijs. Si tñ ipsa p se sumpta pparet ad ipsammet acceptam cū alijs bonis. tñ ipsa non esset sufficientissima ipsa nāq (sicut dicit Ari.) cū alijs bonis sumpta est sufficientior et eligibilior q ipsa tm. ¶ Secū dus modus est q ipsa felicitas quo ad illud ppter quod ipsa est prima intentione ē per se sufficiens. ipsa enī cū sit vltimus finis. non est pta intentione nūl ppter se. ppter quod dicto modo nichil appetimus vltra eā. sed quo ad illud ppter quod ipsa est scda intentione ipsa non ē per se sufficiens. quia secūda intentione felicitatis est indigentibus subuenire. parentibus liberis et toti plebi bñfacere. et vtr omnibus modis possibilibus suā bonitatē alijs largiri ad quod faciendum indiget diuitijs. et amicis. et pluribus alijs sic ergo possunt intelligi multa verba Aris. verbi grā non oīno felix est qui specie turpissimus et c. i. non est etus perfecta felicitas quo ad illud ppter quod ipsa est scda intentione. ¶ Tertius modus est q ipsa est per se sufficientissima ad reddendum hoīem bonum et optimū. sed non q̄tum ad illud bonitatis actuale siue extrinsecum decoramentum. ¶ Quartus est qui forte philosophorum infidelium intellectus transcendit. et est talis. felicitas est dei perfectissima contemplatio que tantam in deo monstrat bonitatē et excellentiam. et tāta in ipsius adeptione delectationem ostendit q homo nichil oīno reputat alia quecūq bona. imo neq p̄rium corpus. sed potius deo volente dissolui desiderat. vt ipsi deo summo possit in patria coniungi per gloriam hec igitur felicitas oīo sariat appetitū quo ad ea q in hac vita pnt homini puenire. Rationes aut in principio questionis adducte pncipales nichil ē dicta pcludunt. et sic est finis questionis.

¶ Questio quinta

p̄is aritū.

Secundum.

In oppositi

Duo requir
ad delecta
tionem.

Tertio se h
apetit cēsti
u ad ratioē

Quinto decimo queritur de quodam dicto Ari. Atq multor delectatiōes sint aduicē p̄rie. Et vñ q nō. qz oīs delectatio fm q ē delectatio ē aliqd bonū. bonum aut bono non est contrarium. i. malo. vt patz in p̄dicamentis. ¶ Itē sātū vñum est vñ contrarium vt patet decimo metaphysice delectatio autē est contraria tristitie. vt patet septimo huius. ergo non delectatio delectationi. ¶ Oppositum videtur dicere Ari. dicens multis quidem igitur delectabilia aduersantur aduicem quia nō naturalia sunt ¶ Rotandum est q delectatio proprie reperitur in cognoscentibus solum. qñ ad delectationem duo requirunt scz conueniētis adeptio et cōuenientie apphēsiō. ¶ Secūdo notādū q appetitus sensitivus aliqñ ē recta ratioē regulatus. aliqñ nō. et si non. tñ vel est sue nature proprie derelictus et tunc est similis appetitui brutorū animālium. aut est ppter vitiōrum assuefactionem deprauatus. Appetitus ergo recta ratioē regulatus. nunq obuiat recte rationi. Appetitus vero vitiōse defedatus semper. vt sic obuiat recte

rationi. Appetitus aut sensitivus sibi simpliciter relictus est medius ad vtrumq. Et etiā sciendum est q natura semper ordinatur et ordinat operationes suas ad finē. et p cōsequens ad bonū. Et appetitus recta ratione regulat? dici mere? naturalis simpliciter et pfecte. Appetitus autē sensitivus sibi derelict? pot dici naturalis: h. vñ minute et qñ in potentia. Appetitus vñ vitiōsus oīno dicit nō naturalis sicut ē naturam. et sic cū Ari. dixit q multis delectabilia aduersantur qz nō naturalia sūt. p̄t q loqbat de habētibz appetitū vitiōsū. multi enī sunt tales et cum dixit Amantibus aut bonū sunt delectabilia que nature delectabilia sunt. hoc Ari. pretendebat de habētibz appetitū recta ratione regulatum. ¶ Item nōndū q quicquid appetit vñ quicq hoc est sibi pueniēs fm suā reputationem et per p̄is illud est sibi delectabile. Ideo dicit Ari. vñcūq esse delectabile ad qd dicitur amicus. vt equus amanti equū. et spectaculū amāti spectaculū. ¶ Item nōndū est q virtus cōsistit in medio duar malitiar. malitie autem se habent extreme aduicē. vt postea dicit. iō vitiū virtuti p̄riatur sicut extremum medio. vitiū aut vitiō. sicut extremū extremo. ¶ Tria conclusio est q delectabilia vitiōsis sunt contraria si vita eor sint vñus virtutis extrema contraria. sicut est de auaro cui delectabilis est superflua pecunie cumulatio. et de p̄digo cui delectabilis est immoderata cōsūptio. et sic potest induci de alijs vitiōsis: et ita patet q talium delectationes sunt p̄rie obiectiue. sunt etiam contrarie originaliter. qz aliqliter eorū origines sunt vitiā que sunt cōtraria. nō sicut malū bono. sed sicut duo mala extrema. ¶ Secūda cōclusio sit ista. q hñtibz appetitū sibi simpliciter derelictū nō sunt delectabilia cōtraria. nisi forte ppter appetitū dispositiones cōtrarias. eidē enim potentie idē est delectabile. alteris aut potētis aliter sunt delectabilia. vt gustui sapor pueniens et visui color. h. talia non sūt cōtraria. Nam p̄riorū eadez est scia eadē est potentia cognitiua. et idē genus. vt patet decimo metaphysice. possibile tñ est q diuersis ppter earū dispositiones cōtraria sint delectabilia. vt colerico et flegmatico. vel sano et egro vel p̄ris infirmitatibus laborātibz vt calefactis et frigefactis vt i estate frigus est delectabile in hyeme calor. ¶ Tertia cōclusio sit ista: q hñtibz appetitū rōne regulatū et circūstantijs exterioribus eisdem existentibus delectabilia non sunt cōtraria. qz talibz vt sic non sunt delectabilia nisi opera virtuosa. vel ordinata ad opera virtuosa. talia autem non sunt cōtraria: nisi forte hoc pueniat ex circūstantiarū exteriorū contrarietate. h. bñ possibile est circūstantijs existibus cōtrariis q non in bonitate et malitia h. naturaliter sint eis p̄traria delectabilia. Xbi gratia indigenti delectabile est acquirere pecuniā. et acquisitam suare ppter necessitatem. Abundanti aut diuitijs erit delectabile pecuniā indigētibz distribuē: iustus autē delectat in laudādo bonos. et in vitupando malos et sic de alijs. ¶ Quarta cōclusio est delectabile sensui sibi derelicto seu vitiō infecto p̄rium est ei sepe qd est delectabile fm rectam rōnem. Nam (sic vt p̄mo huius) ratio recta semper ad

Natura ordi
nat opatio
nes suas ad
finem.

Appetit non
est nisi cōue
nientis.

Prima con
clusio.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Delectabilia
et delectatio
nes contra-
rie fm natu-
ra nō sūt p-
rie flatiōes ad
suas origies

Responso ad
rationes.

quod mōis-
tatio p-
delectationi.

Ad primo.

optima deprecatur. h. videt in hoibus aliud qui-
dem pter rōnem innatum qd aduersat et obuiat
rationi scz sensualitas. Hoc aut viso de delecta-
bilibus. pportionabiliter dicat de delectationi-
bus. ¶ Notandum etiam q delectabilia que fm
eorū naturas p-rias dicta sūt esse p-ria; aut
etiā delectationes. nō contrariant scz relatōes
ipsoz ad vitia que sunt origines appetituz cō-
trarior. h. sic sunt vnum scdm pportionem. Nam
sicut se habet supflua pecunie psumptio ad pro-
digum. ita se habet ipsius immoderata retentio
ad avarum. ¶ Ad rōes. Ad primā dicendum est
q bonū nō est p-rius bono fm relationem vel
pportionem ipsoz ad ea quibz sūt bona. sed pro-
portionabilis eadē sūt. h. fm eorū naturas pro-
prias possūt esse p-ria. vt sursum qd est bonum
igni. et deorsū qd est bonum terre. et dicendum est
ita de delectationibus. Ad aliam dicendum est
q delectatio formaliter p-ria est tristitie et non
delectationi. h. aliqua delectatio alicui delecta-
tioni p-riari pot obiective vt originalis. sic vi-
ctum fuit. Etia dicendū est q delectabilia scdm
eandē potentia et eodē modo disposita non sunt
p-ria: h. potius delectabile et tristabile sed delecta-
bilia fm diuersas potentias. vt scdm rationē et
scdm sensū. aliq etiā delectabilia scz eandē pote-
tia p-rie disposita bñ sūt contraria et sic est fi-
nis questionis.

Sexto decimo qris Atq ad felicitates
requiruntur vtriusque virtutis. et delectatio. et bonorum
exteriorum abundantia. et bona corporis dis-
positio. Quod non requiritur vtriusque virtutis af-
fectus. quia sepe in die oportet feliciem fieri
miserum. Deinde arguitur q non requiratur delecta-
tio. quia illud non requiritur ad felicitates quod ab-
sicientes minus peccabimus et magis possumus
acquirere virtutes. delectatio autem est homini. vt di-
cit in fine scdm huius. ¶ Secundo delectatio non stat
cum tribulatione et perturbatione. sed cum felicitate
stat tribulatio et perturbatio. dicente Aristotele. q ma-
la accidentia. magna tribulant beatū et perturbant
cū tñ nullus beatorum stat miser. Deinde q non
requiritur bonorum exteriorum abundantia arguitur
q nihil ad felicitatem requisitū debet occasionē
mali prestare: abundantia autem bonorum exteriorum
prestat qm mali occasionem. q multi pereunt pro-
pter diuitias primo huius. et septimo politice dici-
tur omne quod utile est eius excessum aut nocē ne-
cessariū aut nihil esse pficuum hñtibus. Etiam
amici dant occasionē iniusticie. Nam amor et odium
pervertunt iudiciū. vñ Aristotele. primo celi. oportet
disquisitores non inimicos esse iudicatuos ve-
rum sufficienter. et dmentator ibidē dicit q ma-
xima causa diuersitatis est amor et odium. ¶ Item
nobilitas parentū prebet occasionem superbie. pro-
lis autem secunditas occasionem auaritie. idē de
inde Quod non requiritur bona dispositio corporis
q prebet occasionē delinquendi. verbi gratia vt sa-
nitas perfecta. vñ dicit Eustratius q sancti viri
corpora sua afflictionibus cruciant ne possint
iudicium rationis rebellare. Similit̃ Seneca
ep̃la ad Lucillum tu me inquit dicit durius esse
tractandū corpus. ne aia male paret. Similit̃
fortitudo. dicente Aristotele. q multi pereunt propter for-
titudinē. idē et. Similit̃ pulchritudo prebet occa-
sionem vacandi curiositati. et impudico amori.

vt sepe docuit experientia ergo. et. Albertus etiam
arguit q Plato turpis figure fuit scilicet latiss-
simā faciem hñs. propter quod etiam Plato vo-
tus est. Similiter Tullius propter torturam et
faciei acumen figuram Ciceris habebat propter
quod et dictus est Cicero. qui tamen virtuosus re-
putati sunt et felices. Oppositum dicit Aristotele. dicit
enim qm ad virtutis vsum non parum differ-
re in possessione vel vsum optimum existere et in ha-
bitu vel operatione dicit etiam q non optimi et
fortissimi coronantur. sed agonizantes. dicit au-
tem qm ad delectationem. non solum ad felici-
tatem requiri delectationem. sed quod habeat
voluptatem in seipsa. et q est delectabilissima.
De alijs autem dixit q videtur felicitas eorum
que exterius bonorum indigens. impossibile enim
vel non facile bona operari imposset tribuere ex-
istentē multa quidē operata sunt per organa per ami-
cos. et per diuitias. et per ciuilem potentia. quibusdam
autem denudati conquinant beatitudinem non oīno
enim felix qui spē turpissimus est vel ignobilis
vel solitarius vel sine prole. Maius qstionis so-
lutio pma facie videt posse ex pcedentibus ques-
tionibus apparere. vbi querebatur de p se suffi-
cientia felicitatis. in quo ipa consistat. h. tamē nūc
eius solutionem repetendo de articulabitur per
quem modum ea omnia de quibus nunc ques-
tum est ipsi conferant felicitati. Dictum autem
est prius q si felicitas capiatur per statum oīm bo-
norum aggregatione perfecto q hec oīa ad ea
requirunt. sicut partes integrantes ipsā. oritur
tamē quia totalitas et vnitas felicitatis sic sum-
pte est totalitas et vnitas ordinis partium ad
inuicem et ad vñ aliquid pmi. gfa cuius omnia
alia sunt sicut est de vnitate exercitus. Est igit̃
in tali felicitate aliquid per modum ducis in ex-
ercitu et aliquid ei ppiquū sicut sunt milites ad
ducem et aliquid remotius. sicut serui ad ducem
equi currus et alia organa requisita ad exerci-
tus pplementum: prout inferius poterit appa-
rere. Si vero capiatur felicitas per illo simplici
bono humano quod est optimum omnium aliorum
ad quod omnia alia ordinari et reduci debent
verbi gratia ponamus q illa sit secta dei con-
templatio. tunc si queratur: quo modo ad hanc
felicitatem se habeat virtutis vsum: hoc est ope-
ratio secundū virtutem: distinguendū erit de vir-
tutibus. quoniam alie sunt morales. et alie in-
tellectuales. Intellectuales: vt sapientia. scien-
tia. intellectus. prudentia. et ars. et dicemus tūc
q opus nobilissimum et finale sapientie ad ip-
sam spectat felicitatem tanq eius propria et
formalis essentia. quoniam felicitas in opere sa-
pientie consistit. sicut videbitur in decimo.

¶ Opus autem scientie deseruit operationi sapi-
entie. quia sapientia est circa causas altissimas
scilz vltimate circa ipsum deum. Ad huiusmodi
autem causarum primarum cognitionem accedere
non possumus propter ipsas esse a sensu remo-
tissimas nisi per cognitionem suorum effectuum
nobis notiorum circa quos scientia versatur.
¶ Item opus intellectus operi scientie et sapi-
entie deseruit. quoniam cognitio principiorum
ad noticiam pclusionum habendā ordinari vi-
detur. vel etiam opus intellectus ad opus sapi-
entie spectat cum sapientia sit finis intellectus

In oppositū

Ordo eorum
q requirunt ad
felicitatem sū-
ptā collectivē

Quod opus a
liarū virtutū se
hñt ad felici-
tatem sūptā p
simplici actu

et scientie. deinde prudentia et opus eius immediate sequuntur post tres predictas virtutes intellectuales: et earum operationes ad eas immediate ordinantur. Dico autem quod immediate ordinantur precipiendo et ordinando sapientie gratia circa ea que ad earum acquisitionem et operis eorum exercitium liberum requiruntur. dico etiam quod immediate sequuntur quia prudentia precedit virtutes morales tanquam respectu earum architectonica. discernens ordinans et precipiens que et quomodo finem unamquamque virtutem operemur sicut postea declarabitur. Post prudentiam sequuntur virtutes morales que ut sunt ad ipsum virtuosum rescindunt ipsum ab impedimentibus passionum irrationabilibus impediens eum ab acquisitione scientie et ab eius operis exercitio. Unde septimo physicorum dicitur quod in quiete et residentia fit anima sapiens et prudens. propter quod infantes nec possunt addicere nec iudicare: similiter in senibus multa perturbatio circa ipsos. stat autem et pausa perturbatio. aliquando quidem a natura. aliquando quidam ab alijs. id est a virtutibus moralibus: et maxime a castitate. sicut dicit commentator. sic igitur virtutes morales sunt felicitati necessarie tanquam remotive prohibentium: et tanquam disponentes ad sapientie tranquillam et delectabilem cum hoc etiam quod maxime decorant animam felicitis et ipsam felicitatem. Secundum autem quod usus moralium virtutum est ad alios. sic maxime deficiunt virtutes ad secundariam felicitatis intentionem que est in largiendo et distribuendo alijs suam bonitatem. aut consulendo monendo vel predicando. aut necessaria ad vitam vel ad bonam vitam et decentem largiendo. aut populum regendo scilicet fovendo bonos et corrigendo malos: et tyrannorum impetibus resistendo. pacem inter ciues et concordiam procurando aut aliter qualitercumque finem quod ipsi felicitatem possibiles. et finem quod exigit conditio aliorum: et in hoc etiam consistit maximum felicitatis decoramentum exterius in oculis aliorum. necnon etiam virtutis. et sic ordinantur ad ipsam felicitatem non solum ipsi felices sed etiam alijs acquirendam sic notum est. Post virtutes morales sequuntur bona corporis que sunt convenientes dispositiones ad bona anime. quoniam bonum corpore dispositio si bonum corpore utatur. bonum dispositus est ad anime virtutes. et operationes. si anime sequuntur corpora sic in de physiognomia dictum est. Et non est dubium quod sanitas saltem talis cum qua stat liber usus rationis est dispositio necessaria ad acquisitionem sapientie. et eius operationis exercitium in qua felicitas consistit. fortitudo autem et pulchritudo felicem decorant valde et eum reddunt alijs gratiorem. et ob hoc etiam multum valent ad ipsius felicitatis secundariam intentionem. quoniam cum homo habuerit gratiam hominum: tunc melius et amabilius alijs sibi obediens. et magis suis documentis et preceptis et admonitionibus acquiescent. et sic in alijs sue bonitatis largitio potius habebit effectum. et ad hanc debitam corporis dispositionem suandam vel amissam recuperandam finem quod possibile est. ordinatur medicina et multe artes subministrantes medicinam. Deinde sequuntur exteriora bona. quorum aliqua sunt ad vitam suandam necessaria sicut cibus et potus: et vestitus; et per ista hec sunt organa felicitatis

acquisitioni necessaria. cum idem sit bonum vivere et quod esse esse felice. et non vivere impossibile sit vivere bonum. Tres predicta haberi non possunt cum tali vacatione que ad sapientiam adipiscendam requiritur sine aliquibus divitijs licet natura paucis preterea sit ideo tales divitijs sunt etiam organa felicitati adipiscende necessaria. propter quod dictum est. Indigentius melius est ditari quam philosophari. abundantes autem divitijs. proles secunda. et bona parentum. ingenuitas. honores et copia amicorum felicitatem ipsam decorant exterius et cum hoc sunt organa ad perfecte conservandum ea que pertinent ad felicitatis secundariam intentionem multa namque (sicut dicit Ari.) operata sunt per organa. per amicos. per divitias. et per civilem potentiam. ista tamen non sunt de necessitate felicitatis quo ad eius essentiam et intentionem primariam prout unusquisque satis videre potest. Adhuc autem videmus homines vel ad vitam vel ad decorem vite. vel ad populum debite regendum vel ad ea que his necessaria sunt et utilia procuranda multis indigere que natura nobis non ministrat: sed humane idultrie subduntur. ideo secundum quod talia propinquius vel remotius ordinantur ad ipsam felicitatem vel ad aliquam felicitati deferentiam. dicendum est quod ita tandem omnes artes mechanice predictorum operative et factive felicitati subseruiunt. unde videtur quod inter cetera remotissime se habeant ad ipsam felicitatem quia non sunt ad ipsos artifices fieri felices formaliter: sed ut alijs ministrant ea que sunt necessaria vel convenientia ad ipsos fieri felices. Notandum est tamen quod nec tales debent miseri dici nisi sint vitiosi irerunt et in malis operationibus assuerunt. sed si debite faciant ea ad que deputati sunt secundum suas artes. dicendi sunt felices. non formaliter neque simpliciter: sed secundum quam analogiam et attributionem ad vere felices. sicut cibum dicimus sanum. et vinum sanum secundum analogiam ad sanitatem animalis. Sed de delectatione quia magis de ea in sequentibus determinabitur. sufficiat ad presens quod dicitur Aristoteles in littera scilicet quod felicitas non indiget delectatione tanquam exteriori adiutorio. sed ipsa est secundum seipsam delectabilissima. Notandum est quod Seneca non videtur consentire felicitatem bonis exterioribus ornari neque bonis corporis. Unde ad Lucillum in epistola clarum. Errare michi visus est qui dixit. Gratius est pulchro ventens in corpore virtus. non enim illo honestamento eget ipsa. Et exemplum accipiens in clarano dixit quod natura sub eius deformi corpore animum collocavit perfectissimum. volens hoc ipsum nobis ostendere possibile ingenium fortissimum ac beatissimum sub quolibet cute latere et subdit non deformitate corporis fedari animum: sed pulchritudine animi corpus ornari. imo etiam videtur velle Seneca quod expedientior ad felicitatem sit adversa fortuna quam prospera. cuius ratio esse videtur: quoniam nam vel felicitas in virtute consistit. vel saltem virtus se habet ad felicitatem prime. propter quod illud magis felicitati expedire videtur per quod videtur magis incitari. magis expit. et magis roborat. Sed virtus magis in adversitatibus quam in prosperitatibus incitatur.

quod artes mechanice finem tuum se habent ad felicitatem

quod soli viciosi sunt miseri.

bona exteriora non ornant felicitatem secundum senecam.

animus fortissimus in maxima beatitudine sub quolibet cute latere potest

bona corporis disponant ad felicitatem.

quod ipse de felicitatis secundaria intentione dicitur alij felicitatem actionis

quod bona fortiter sunt necessaria.

experitur, et roboratur. Et minorē autē Seneca declarat epistola multum tibi sic dicēs vires expertus es tuas que nunquam certam dare fiduciam sui possunt: nisi cum multe difficultates hinc et illinc apparuerint. aliquando vero et propius accesserint sic verus ille animus et in alienum non venturus arbitrium probatur. Et subdit ad declarationem predictorum. Non ut athleta magis spiritus ad certamen asferre potest qui nunquam lussatus est. ille qui sanguinem suum vidit. cuius dentes crepuere sub pugno. ille qui supplantatus aduersarium toto tulit corpore: nec proiecit. animum piectus. que quotiens cecidit contumaciō resurrexit: cum magna spe descendit ad pugnam. multū enim adicit sibi virtus lacerata. vñ in epistola subinde dicit virtutem enim intelligo animosam et excelsā quā incitat quicquid infestat. Eandē etiā infamē videt. Seneca pulchre declarare libro suo de diuina prouidentia: vbi diffuse tractat istā questionem videlicet cum omnia diuina prouidentia regant. quare tot mala viris bonis accidunt: et vide (si vis) totū librum. Et vltērius loquens ibidem de prouidentia et sollicitudine diuina dicit: ipsi inquit deus consulit quos esse et honestissimos cupit: quotiens illis materiā prebet aliquid animo se fortius facienda. ad quā res opus est aliā rerum difficultate. hos itaque deus primo probat quos amat. et inducit. recognoscit et exercet: eos autē quibus indulgere videtur et quibus parcere molles venturis malis seruat. hec Seneca. Ex his ergo arguitur sic illud est magis expediens ad felicitatem quo induramur et exercemur ad opera virtutum exercenda. et illud quo molles venturis malis seruamur sed aduersitatibus induramur. et prosperitatibus molles venturis malis seruamur ergo et cetera. Immo etiam videtur quod ex principiis Aristotelis ad eandem conclusionem debemus arguere sic. cum felicitas non inueniatur sine virtutibus moralibus videtur quod illud expediat et eius oppositum impedit ad felicitatem acquirendam sine quo virtutes morales acquiri non possunt. sed sine aduersitatibus acquiri non possunt. probatio posita quod omnia veniant tibi ad nutum: tunc tibi nichil graue vel terribile occurret. non ergo actus fortitudinis exercebis: nec igitur tibi fortitudinem acquires. sed non generatur virtus nisi ex multiplicatis operationibus. Si autem fortitudinem non habueris: nullam virtutem aliam habere poteris quoniam connexę sunt sicut dicitur in sexto: ergo. et cetera. Iterum videtur quod felicitas magis exterius decoratur in aduersa fortuna quam in prospera. tali ratione. Supponatur quod virtutum opera sunt meliora penitus et magis ad felicitatem pertinentia quam diuitie vel honores: propter quod vir bonus ea prefert omnibus. vnde Seneca ad Lucillum in epistola Inimicitias dicit vir bonus quod honeste se facturū putauerit faciet etiam sine pecunia. si laboriosum erit faciet. Si etiam damnosum faciet. etiam si periculosū erit. Rursus quod turpe erit non faciet etiam si pecuniā afferet. etiam si voluptatē etiam si potentiā. ab honesto nulla re deterrebit ad turpia nulla spe iuitabit. Ex quā suppositione manifestū est quod per exteriorē euidētiā virtuosorum operum felicitas magis decoratur etiam exterius

quod per consuetudinem diuitiarum et honorum. sed exterius sunt euidētiora opera virtutum in aduersitatibus quam in prosperitatibus. quod Seneca declarat in libro suo de diuina prouidentia. dicens gubernatorem in tempestate maris in acie militem intelligas. vnde possum scire quod tum aduersus paupertatem tibi animi sit si diuitijs affluas: vnde possum scire quod tum aduersus ignominiam et infamiam odiūque populare constantie habeas si inter plausus senescas propter quod bene dicit Ari. primo huius quod in olympiadibus non optimi coronantur et fortissimi sed agonizantes: vnde concludendo videtur verum esse quod in predicto libro Seneca dicit auctoritate democriti nichil michi videtur infelicius eo cui nichil vniquam euenit aduersum. non licuit enim illi seipsum experiri. ergo. et. Hec autē opinio Senecę videt satis catholice fidei sonare. quoniam in hoc dei confessores et martyres quo ad prepositum spectat. hanc habere convenientiam videntur. quod hic in via felicem vitam duxerunt propter quam in patria beatitudinem meruerunt sed hec videtur eorum differentia quod illam felicem vitam perfecērunt confessores quidem in prosperis. et martyres in aduersis. Si ergo ecclesię propter eorum felicem vitam in vita vel inde secutam beatitudinem in patria deferat eis reuerentiam eorum feliciorē vitam affirmare videtur quibus defert ampliorē reuerentiā: hoc autem est martyribus. igitur. et. Ergo hic asserere possum quod hec istorum doctorum excellentissimorum necnō et predecessorum et successorum suorum controuersia perpetuā difficultatē me et maiores me supercedentem ostendit. propter quod in ea valde superficialiter pertransibo. Dicam ergo cum concessum fuerit quod in dei contemplatione perfecta que non est sine dei cognitione et eius dilectione consistat vera felicitas. tñ dubiū relinquit an principaliter consistat in dei cognitione vel in eius dilectione hoc est an consistat in actu intellectus aut in actu voluntatis: de quo perscrutabimur in decimo. quocūque autē modo dicam oportet quod illa dei cognitio que ad felicitatem requiritur sit talis quod ea firmissime absque offi formidine iudicemus tanta esse dei bonitatē et excellentiam quod nulla sit ei cōpabilis in quocūque. imo quod omne deo placens preteritū sit diuitijs et honoribus et alijs quibuscūque in vsum nostrum venientibus: imo nobis ipsis et per ipsos melius esset mortem crudelissimē pati quam aliquid committere deo odiosū. Et etiam oportet quod illa dei dilectio que ad felicitatē requiritur sit talis quod ob eius summā bonitatē nos absque tergiversatione quacūque per nos electionē preferamus omni deo placēs diuitijs. honoribus. et alijs quibuscūque imo nobis ipsis. Iste autē actus voluntatis ad predictū actū intellectus necessario presequitur ut puto: vel saltem cum eo stare non potest voluntatis actus cōtrarius. si ei voluntas aliqui potest in vtriusque contrariorū libere. id est ex eo quod vnus alteri non sine quacūque formidine prefertur. de hoc autē magis dicetur infra: im possibile autē est in tali actu voluntatis simul existere et peccare. Sed iterū quia ista concessa fuerunt tñ adhuc magnus restat dubiū in sequentibus tractandis vtrū loquēdo secundum philosophos predictos actus intellectus requirat necessario habitum

aduersa fortuna plus adducat ad felicitatē quam prospera secundum Seneca

quod cognitio dei requiritur ad felicitatē et quod actus voluntatis.

intellectuale per doctrinam philosophicam acq̃si-
tū. quem sapiam vocamus. ubi in diuinorum attri-
butorum multitudine sit demonstrata nobis diui-
ne bonitatis imenitas et excellētia. et vtrū abs-
q̃ tali habitu possit elici talis actus vel pura fi-
de: vel alias: Si dicatur p̃mo mō: tunc manife-
stū ē q̃ sapia pbica req̃rit ad felicitatem et p̃ p̃ns
oia q̃ ad sapiam requirūt ad quam acquirēda
requiritur aliqualis cōpetens sanitas. et diuitie
aliquales. nō enī aliter esset possibile vacare stu-
dio. et lōgo tēpore. et p̃fecte. q̃ tñ requirūt ad tā
lē sapiam acquirēda verū ē tñ q̃ ea acq̃sita possu-
mus in p̃dictū ip̃ius actū transire sine diuitijs et
egritudines et passiones hñtes. et in carceribus
ligati. et detenti. et in martirij visq̃ ad mortes
afflicti q̃ diu nobis posset manere vsus rationis
Si autē p̃dictus actus elici posset absq̃ tali hñtu
pbico tunc non necessario talis sapientia pbica
requireret ad felicitatē. sed tñ esset ad eā p̃utilis
qm̃ esset valde difficile q̃ p̃dictū iudicium intel-
lectus esset firmū nisi prius essem de diuine boni-
tatis immensa excellentia informati. ¶ Itē du-
bitū est de supradicto actu voluntatis an inue-
niri possit in moralibus elici possit an non Si autē dica-
tur q̃ non tñ ad felicitatē nēcie sūt virtutes mo-
rales. et per p̃ns omnia que ad eas requirūt
Si autē dicat q̃ sic: tñ ad eā nō erūt necessarie sed
perutiles valde qm̃ si quis habeat appetitū im-
moderatum ad diuitias. vel ad honores aut ad
delectationes inclinatus: valde difficile esset spe-
cialiter obiecto passionatiuo p̃nte q̃ omne hone-
stum efficaci voluntati p̃ferret et diuitijs et hono-
ribus. ac etiā proprie vite. si ergo p̃dicto mō cō-
cederet q̃ hō posset in actū beatificū transire si-
ne pbica sapientia et sine virtutibus moralib⁹
tñ optet et hoc exponere quod dicit. Ari. scz q̃
felicitas est opatio fm̃ virtutē opz enim dicere q̃
ipsa est opatio quedā fm̃ virtutē. vel talis q̃lis
esset si esset fm̃ virtutē. ¶ Nec igit sub opinionum di-
uersarū dñia dicta sint de virtutib⁹ quō ad feli-
citatē requirantur. De bonorum autē corporis et
exteriorū abundantia. similiter de calamitatib⁹
iniurijs et oppressionib⁹ dici pōt q̃ hec oia quo
dāmodo faciūt ad exteriores decorē felicitatis i-
q̃tum circa ea exercentur opa virtutū moralium
in quibus ver⁹ felicitatis ornat⁹ consistit. Illud ei
est verus exterior felicitatis ornat⁹ in quo re-
fulget exterius bonitas et excellentia felicitatis
hoc autē est in virtuosis opationib⁹ et non i am-
corū carnalī copia. nec in pecuniarū abundan-
tia. nisi solum i q̃tū virtutes circa talia opantur.
aut ēt circa aduersa. sicut enī virtute mala fortu-
na vincitur. sic ornat⁹ bona. Que autē fortuna
sit eligibilior ip̃i felici puto q̃ bona. sicut dicit.
Ari. quod etiam Seneca cōstetur: quia enī feli-
citas in aduersitatibus sicut in prosperitatibus
corē sue claritatis ostendat. concedit Seneca q̃
nō erūt aduersitates eligibiles. Itā i epla a cōi-
bus. cū discipulus su⁹ sibi mouisset q̃stionem an
oē bonū sit optabile. et arguisset q̃ nō q̃ fortiter
torqueri. patienter egrotare sūt quedā bona: cū
sint opa virtutis. nullū tñ videm⁹ q̃ nō vellet ēē
sanus. Ad hoc ip̃e respondet dicens distigue mi.
lucilli ista. et intelliges esse i his aliqd optā-
tor mēta abesse a me velim. sed si sustinenda fuerint
vt me in illis fortiter honeste aīoseq̃ gerā opta-

Resoluit dubiū
an ad actū fe-
licitatis req̃-
rāt virtutes

Resoluit au-
ctor q̃ fortu-
na bōa ē feli-
ci eligibilior
q̃ aduersa

bo. nō sū tā demēs vt egrotare cupiā. sed si egro-
iādū fuerit vt nihil intemperate nihil effemina-
te facias optabo ita nō icōmoda optabilia sunt
sed virtus. ¶ Itē epistola claranū. Ip̃e dicit et
hoc rñdeo plurimū interesse iter gaudiū et dolo-
rē si queras electio. alterā petā. alterū vitabo: il-
lud fm̃ naturā ē. hoc p̃. ¶ Item in libro suo de vi-
ta beata dicit: si p̃tēnet se sapiens etiam si fuerit
mīme statur: et se se tñ p̃cerū vellet. malā valitu-
dinem tolerabit. bonum optabit. totum fortune
regimē despiciā: sed ex illo si vabitur electio me-
liora sumā hec Seneca: ¶ Ad rationes q̃ i op-
positū rñdendū ē primo ad illas q̃ ex vicijs Se-
nece sūt. De hoc igitur q̃ Seneca rephat illū x
siculum gratior est pulchro veniēs i corpe virtus
dicendū est q̃ virtus h̃ duplicē opationē: vnā
scz interiorē que ē vere finis virtutis. et illa opa-
tio vna cum virtute est que p̃ficiat hōiē et reddit
hōiē vere bonū. Aliā vero h̃ opationē exte-
riorē fm̃ quam virtus suā bonitatē largitur alijs
Auit igit Seneca q̃ virtus fm̃ seipsam vel quo
ad eius operationes iūscā nō reddit meliorē vt
gratior p̃pter quēcūq̃ bona corporis exteriora
nō negat tñ: qm̃ ipsa sit gratior et melior quo ad
opationē extrinsecā. negat etiā Seneca q̃ propt̃
exteriora vel corporis bona virtus sit melior ip̃
si virtuoso. sed nō negat qm̃ ipsa sit melior alijs
ad quos ipsa tendit. et id (vt puto) diceret. Ari.
¶ Dne ei q̃ rex francorū vnus pauper hō habe-
ant i se virtutē fortitudinis aut liberalitatis fm̃
quas ip̃i semp habeāt voluntatē bonā et p̃fectā
opadi. fortiter et liberaliter quēcūq̃ oportuerit:
vult Seneca q̃ iste virtutes et eaz opationes non
reddūt regē in se meliorē q̃ pauperem. s̃ reddūt
regē toti patrie meliorē q̃ pauperem. Tunc ad
illā rōnem in q̃ dicit. Illud expedientius ē ad fe-
licitatē p̃ q̃ virtus incitatur. expitur. et magis
roborat. pōt dici q̃ post ip̃arū virtutū et felicitatis
adeptionē nullo indigem⁹ incitamento nul-
la experientia nullo roboramēto. nā et si materia
nō occurrat nobis exterior circa quā exercenda
sint exteriora opa virtutū: tñ oī die imo quēcūq̃
nostr⁹ fragilitas nature permiserit interiores
exercemus operationes virtutū in ipsa dei pri-
us exposita contemplatione. in qua nos volun-
tate perfecta omne deo placens. i. omne quod re-
cte rōni cōsonat operamur. que sicut dicit Sene-
ca est in nobis tanq̃ diuinus sp̃s immersus pre-
ferendus omnibus et vniuersis diuitijs. honori-
bus. et amicis imo nobis ip̃is. hac igitur cogi-
tatione si fuerit perfecte firmitatis omnes vir-
tutes incitantur atq̃ roborantur. immo per ta-
les actus interiores possent in nobis omnes ge-
nerari virtutes vt puto: etiā si deficiente obiecto
vel alias impediti non possemus exterius ope-
rari. sed hoc esset magis difficile de quo postea
magis dicetur. propter quod concedendum est
valde valere ad generationem virtutū exterius
exercitium. sed tñ dici potest q̃ sicut in aduersita-
tibus experiri posset fortitudo: ita in prosperita-
tibus temperantia. iusticia. magnanimitas. li-
beralitas etc. Iterum certū videtur mihi q̃ hō
mo diues cui latissima est fortuna valde bene
potest experiri actum fortitudinis si vult. verbi
gratia vadat ad palatium regis et inuenies ibi
multos iniuste oppressos per tyrannos princi-
es

Itā nō ad rō-
nes q̃ videt p̃-
ba re fortunā
aduersā p̃-
cōducē felici-

Duplex opa-
tio virtutis ex-
terioris ornat⁹
bōa externa.

q̃ diues faci-
le experiri pos-
sit aduersā
fortunā

Ad rōes p^{ri}-
cipales que-
stionis

pes et prelatos. des ergo eis consilium et fauorem expensis propriis: constat qd si tu scis odium illorum principū et prelatozū incurres: imo p^{ri}culum amissionis oīm bonozū exteriorū: imo et mortis. quā mortē si vtiliter propter bonū virtutis elegeris. ipse maximū fortitudinis actum experieris. videtur ergo mihi qd exteriores actus singularum virtutū exercere magis sit in libera p^{ri}ate fortunatozū qd in fortunatozū vñ ego cōcedo vocē illā democriti prius allegatam: nichil enim mihi inquit videtur infelicius eo cui nūc qd nichil vñ qd euenit aduersū. concedo quidem non tñ propter illam causam quam subiūxit dicens: non licuit enim illi se experiri. sed propter hoc qd non voluit se experiri si enim de bonis suis voluisset indigentibus large subuentre in necessitate et oppressos voluisset iuuare. p^{ri}us laboribus et expensis. et contra potentes domos etiā p^{ri}us amicos: puto vidisset si se p^{ri}us ita sibi arrisisset fortunā s; sepe rancores et inimicitias et insidiosas iniurias ostendisse p^{ri}minantes sibi qñq; mortis periculū qñq; scandalum. qñq; diuitiarū ruinā. in quibus se potuisset experiri si voluisset. sic ergo de rationibus illis expeditum sit. ¶ Ad principales rationes. Ad primam visum fuit in decima questione. ¶ Ad aliam dicendum est qd delectationes sensuales immoderate abijciēde sūt sed nō ille que consequuntur operavirtutum moralium vel intellectualium que sunt maiores. puriores et meliores. et tales habz annexas sibi felicitas. ¶ Ad aliam dicendum est qd felix in opere virtutis delectatur. licet bene tristetur de infortunij amicorum vel vicinorum hec enī stant simul. vel etiam forte gaudet fm partem superiorem. et tristatur secundum sensum. ¶ Ad alias simul dicendum est qd homo bonus vñ vti tur omnibus bonis tam corporis qd exterioribz ideo nullam vñ ei occasionem mali sed sibi de seruiunt organice ad opationes virtutū. s; hec oīa essēt mala male vtētibz. et eis darent occasionem ac p^{ri}atē peius faciendi qm seuiissima est in iustitia hñs arma p^{ri}mo politice. nec felices bene vtentes diuitijs et fortitudine sūt illi qd perire p^{ri}pter diuitias vel fortitudinē: nec felices pecunias querūt ad excessū. Sed añq; excedāt distribuit eas liberaliter fm qd op^{ri}. De turpitudine aut Platonis. et Tullij p^{ri} ex dictis supra qd sit dicendū. et sic est finis questionis

Sextimo decimo q^{ri}st. At^{ri} felicitas vñ adueniat s; fortunā vel s; cāz diuinā/vel hūanā. ¶ At^{ri} qd s; fortuna iā. quia aduenit extra semp et frequenter vt notū ē. s; hñmōi est fortuna et que a fortuna esse scimus vt dicimus scdo physicozū. Oppositū dicit. Ari. p^{ri}mo huius. Maximū aut et optimū cuiusmodi est felicitas concedere fortune valde perniciosum erit. Ad a causā diuinā arguit quia dans fortunam dat omnia consequētia formam cōmentatoz vi. physicozū. deus aut dat animā humanā: cū nō sit educta de potētia materie sed creata. felicitas sequitur eā sicut eius propria perfectio. igitur etc. ¶ Itē felicitas diuinā qd ē et bonū p^{ri}mo huius. diuinū aut nō dici videtur nisi a deo igitur etc. ¶ Oppositū at^{ri} qd oīno ipermutabilis non videtur effectus esse nisi perpetuus. vt patet vi. physicozū. de

autem omnino est imutabilis. et felicitas non est perpetua. igitur etc. Arguitur etiam qd a causa humana: quia felicitas est operatio fm virtutem p^{ri}mo huius. virtutes aut insunt hoībus per humanā causā s; per assuefactiones vel exercitiū vel disciplinā. sicut post videbitur. igitur. ¶ Oppositū at^{ri} quia tunc hō cū añ non esset felix. faceret se felice. et ita iperfectū faceret se perfectū qd videtur inconueniens. qz op^{ri} agens esse tale quale passum est in potētia. et actus ē pfectior potētia nono metaphysice s; etc. Etiam idē fm idē et respectu eiusdē esset agēs et recipiēs: et ita i actu et potētia. quod reputat impossibile. et pbat^{ri} p^{ri}ma quia felicitas inest homini fm virtutē perfectissimā ip^{ri}l^{ri}. vt videtur dicere. Ari. p^{ri}mo huius. et non est dicendū qd agat eam fm virtutem minus nobilē. cū agere sit nobil^{ri} qd pati. Dico est p^{ri}mo fm Ari. qd attribuere felicitatē ip^{ri}l^{ri} fortune ē valde p^{ri}nciosū: p^{ri}mo qz felicitas ē maximū hūanozū bonozū et opt^{ri}z t^{ri}ia at^{ri} attributē fortune est valde p^{ri}nciosū. p^{ri}mo qz si maximū opt^{ri}z bonozū ē a fortuna tūc opt^{ri}z viri et prudētissimi essēt opt^{ri}z fortunati. cui^{ri} p^{ri}us septissimum videmus. Etia fortuna ita tribuit homi malū sicut bonū. meli^{ri} igitur est dicere ipam felicitatem esse a deo vel a natura vel a virtute vel ab aliq^{ri} taliū causarū puenire qd deteriate sūt ad bonū et ad optimum semp fm qd est possibile. qd a fortuna. Scdo qz ex diffinitione felicitatis apparuit felicitatē esse opationēz hoīs fm virtutēz pfectā. t^{ri}ia aut nō euenit a fortuna. Tercio qz si felicitas esset a fortuna: sequeretur qd periret oīs ars et industria politica. qd ē absurdū et p^{ri}nciosū dicere. cōsequētia aut p^{ri}z sic dictū quidē est in proemio optimū humanozū bonozū qd est ipsa felicitas ē finē politice et idcirco ad eam op^{ri} oīa politice negotia ordinari quod etiā de facto manifestū ē quoniam politica plurimū habz studiū faciēdi ciues bonos et bonozū ac opt^{ri}z opatores. et p^{ri}us felices que at fortuna sūt nō op^{ri} qñcūq; sapientem vel prudētē studere ordinare: neq; artificem quēcūq; qz fortuna est extra rōnē scdo physicozū. Et hoc declarabit magis specialiter: qz omniū cārū civilū genera (sicut dicit Ari. p^{ri}mo rhetorice) tria sūt: scz deliberatiū disceptatiū et exclamationiū. que alij vocant consiliatiūz iudicialē et demonstratiūz. mō constat qd si hūanū bonū ad qd ordinari debent omnes hūane opationes sit a fortuna p^{ri}bi consiliatiūz siue deliberatiūz quia de his que a fortuna fieri cōtingit nihil oportet precōsiliari. s; de his solū quecūq; nata sunt reducit in nos et quoz p^{ri}ncipiū generatiōis est in nobis p^{ri}mo rhetorice. et idem dicitur tertio ethicozū. Scdo p^{ri}et disceptatiūz seu iudicialē qm hoc genus p^{ri}atis est circa preterita p^{ri}pter punitionem aut remunerationē. nullus enī puni^{ri} vel premiā iudicialiter de his que a fortuna eueniūt. sed d^{ri} his que sūt in p^{ri}ate nostra tertio ethicozū. Tercio p^{ri}et exclamatiūz siue demonstratiūz qm huiusmodi gen^{ri} est de p^{ri}ntētibz ad laudē vel vituperiū de his que bene vel male sūt. laus autē non est de bonis fortune dicente seneca: quid enim est stultius qd in homine aliena laudare scilicet bona fortune: ea enim ad aliū transferri possunt. habes familiam formosam: domum pulchram: mulieres b

Aristo ad q^{ri} questionem.

Probat qd felicitas non sit a fortuna

Tria cap^{ri} et tria g^{ri}ia ex q^{ri} pbat qd felicitas non sit a fortuna

¶ felicitas in
alta cā hūana

sciam et optime figuratam: nihil horum tui est. Et boetius dicit: Si diues es: lauda fortunam. si nobilis: lauda parentes. si sapiēs: lauda te ipsum. Patet igitur. quantum sit absurdum felicitatem attribuire fortune: cum hoc q̄ fortuna variabilissima est. quod non competit felicitati sicut dicitur primo huius nostra tertio ethico: rum. ¶ Secundo dicendum est q̄ felicitas provenit hominibus ab humana causa quod patet ex eius diffinitione. Est enim hōis opatio scdm virtutem ipsius perfectissimā: ppter quod nō est dubium si virtutes hōis inint a causa hūana qn felicitas sit a causa hūana. virtutes autem tam morales q̄ intellectuales ab hūana causa pueniūt. q̄ ex hūanis opatiōibz acq̄rūt. hē q̄dē per disciplinam et studiū. alie per assuetudinem et exercitiū. ¶ Item felicitas hūana cū sit finis ipsius hōis: debet oibus hōibus esse cōis. sic q̄ sit in cuiuslibet potestate fieri felicē: vel simpliciter: vel salte p̄ut ibi puenit fm gradu et statum quē habz in politica cōitate. Aliter enī natura faceret hōiem frustra q̄tū esset de per se. q̄ faceret eum non per se attingibiles sui finis. mō deo et natura nihil faciūt frustra primo celi. sed felicitas nō sic esset hōi cōueniēs nisi esset a cā hūana igitur &c. ¶ Item felicitas debet a tali causa poni f̄z quā huius conueniunt p̄ditiōes nobiles q̄ libi cōmunit attribuit. hoc aut erit si sint a causa hūana: sc̄z si sit ab anima rationali fm eius potētiās et virtutes perfectissimas. sic enī erit finis et p̄mū sc̄z finale p̄mū virtutis et optimū. et quid diuinum et beatū diuinū enī dici potest per quod hō maxime assimilatur deo. hoc aut erit per ipsam felicitatem sic postā. similr aia rationalis f̄z suas proprias potētiās et virtutes innata est deū cōtemplari. nec alit cōtemplatio licet sit ab homine: dicitur merito q̄d diuinū et beatū scdm q̄ est obiectiue circa deum. hē aut nobiles condicōes solent attribui ipsi felicitati. Et istas rationes tangit. Ari. in littera: licet ordine retrogrado. Tertio dicendū est q̄ felicitas est a causa diuinā: quia si aliquid aliud deorū est donū hōibus rationale est felicitatē dei donum esse vi dicit. Ari. cuius ratio est q̄ cū deus sit optimus: et effectus debet proportionari cause rōnabili est optimū in hōie quod est ipsa felicitas esse a deo q̄ aliud quodcunq. deterius. Irrōnabile autem eiet nihil a deo datum hominibz: cū deus sit prima causa ex q̄ dependet celum et tota natura duo: decimo metaphysice et causa primaria plus in fuit ineffectū q̄ sc̄daria i libro de caus. propter q̄d etiam d̄f p̄mo celi q̄ ab eo cōicatum ē oibus esse et vivere his quidem clarius his vero obscurius. Est igit sciendū q̄ felicitas hūana secūdu Ari. est ab homine siue a causa hūana tāq̄ a cā propria et determinata: sed a deo tanq̄ a causa vniuersali et p̄maria. sicut et omia alia bona in istis inferioribus inuenta: cum hoc q̄ sunt a deo tanq̄ a prima causa et vtili requirunt causas a liquam particularē et p̄p̄iā. dicimus tñ q̄ quodam specialiōri et immediatiōri modo felicitas est a deo q̄ alia bona q̄ i his inferioribus inveniuntur. inq̄tum deus est proprium et principale felicitatis obiectum cuius tamen contemplatio que est ipsa felicitas humana nō acquiratur nobis sine multo labore nostro. et studio frequen-

¶ eas inest a
cā diuina.

ti. a cōsollicita perseverantia in virtute. saltem vt in pluribus vnde verificator. Dat deus omne bonum sed non per cōmua taurum. Atum autem sint alique virtutes nobis diuinitus infuse sicut dicit theologi: non est presentis periculationis. Nam sicut dicit. Albertus primo de generatione. Quid ad nos de dei miraculis cum de natura loquimur: non autem (sicut et. Ari. in hoc libro) philosophice loquimur de felicitate secundum q̄ est nobis acquisibilis i hac vita secundum nature et conditionis humane communem cursum. ¶ Ad rationē de fortuna dicendum est q̄ que extra semper et frequenter eueniunt quo ad tempus vel quo ad supposita si in ordine ad causam a qua pueniunt. eueniāt semper vel vt in pluribus non sunt a fortuna. vt eclipsis solis et lune. hominem fieri regem aut papam. sed que raro eueniunt in ordine ad causam a qua pueniunt. si cum hoc sint non intēta ab agentibus. talia a fortuna vel a casu euenire dicimus. vt inuentionem thesauri in fossione terre ad seminandum blada. felicitas autem intendit ab eo q̄ ea acq̄rit et semp. vel in pluribus. puenit. aut a determinata causa a q̄ nata est puenire sc̄z ab opibz virtutū et speculatiōis studio frequētatis. Ad rōnes arguētes q̄ a deo Ad primā dās formā dat p̄sequētia ad formā q̄ nctio et inseparabiliter p̄sequūt formā. sicut rusticitas respectu hōis et igni ferri sursum ipedimēto remoto. de alijs aut si ē nctm. felicitas aut. si sic consequitur hūanā aiam. Ad aliam dici potest q̄ felicitas diuinum quid sit. nō q̄ a deo sit vt a p̄p̄ia cā. sed. q̄ fm eā hō efficitur similim deo. vel q̄ habet deū p̄obecto p̄ncipali et p̄p̄io. Ad rōnes q̄ arguit q̄ non a cā humana dicendū est forte q̄ perfectū p̄ma p̄fectiōe remoto p̄obibente pōt se tacere in secūda p̄fectiōe. vi graue quod mouet se deorsū. hō aut h̄z p̄mū actū sc̄z aiam et felicitas est secundus actū ideo &c. vt dicendū q̄ hō per se non sufficit ad faciendū se felicē. sed requiritur et obiectum et intellectus agēs quod quomodo sit. non ē p̄ntis speculationis. et sic est finis questionis.

Ad rōnes p̄p̄
cipales.

Duplicia sūt
p̄ia formam



¶ Quarto decimo q̄rit. Atrū hō possit dici de felix i hac vita. ¶ Si q̄ si q̄ felicitas est ita: oīz bonorū aggregatiō p̄fect: sc̄z boetii. Et. Ari. dicit p̄mo huius q̄ ipsa ē bonū simpliciter perfectum et optim et per se sufficientissimū et delectabilissimū et stabilissimū: quia dicit nullus vtiq. beatorū fieri miser. sed in hac vita nullus est tale bonū. p̄bat p̄mo q̄tū ad dictū boetii quia talis status in iuuentute haberi non potest p̄p̄ non esse iuuenē perfectū sc̄z omnes scientias et virtutes: et q̄ dicit Ari. nullū debere dici felice nisi in vita perfecta. sed nec in senectute: quia tā bona corporis diminuitur. Et iterum si aliquis in hac vita concedat habere talē statū: tamen deficit stabilitas: quoniam per fortunam potest amittere bona exteriora et per egritudinem vel lesionē potest amittere bona corporis imo etia anime bona sc̄z per furiam et inaniam aut huiusmodi. et ita patet nullū esse stabile bonum in hac vita. ¶ Item neq. haberi potest simpliciter perfectū et p̄ se sufficiens quia tali adeptō nichil amplius desideraretur. sed desiderū hōis in hac

arguitur q̄
mō q̄ nullū
sit felix i hac
vita.

Vita satiarī non potest. homo enim naturaliter desiderat permanentiā boni quod habet: sed omnia bona in hac vita sunt transitoria sicut et ipsa vita. Item bonum optimum et delectabilissimum non copatur secū malas cōturbationes, tribulationes et tristitias sed hec omnia excludit: nullus autē extra p̄dicta possit ēst i hac vita ppter infortunia possibilia supuenire. sicut p̄ in lra. Preterea bonis diu habūdantē et miserabilem finem nullus vtiq; felicitabit: vt dicitur i lra. sed quēcunq; bonis abundantem contigit miserabilē finire sicut vīdē est de p̄mo q̄ lōgo tempore p̄le secundus diuitijs et honorib; abundans, virtutibus insignitus, pace quietus, contrariis in senectute subiicitur: et sic miserabiliter finit. Oppositum arguit auctoritate. Ari. dicentis: quid igitur p̄hibz dicere felicem scdm virtutē p̄fectā opantē et exterioribus bonis sufficienter vitatū non contingentē tpe sed vitā p̄fecta quasi dicat nihil. dicit etiā. existet at vtiq; felici quod questū est: et erit per vitā tali. Notandū est q̄ a theologis dupliciter distinguitur felicitas scz p̄miatoria et meritoria. differūt aut qm̄ p̄miatoria oīa mala excludit et culpe et pene: et omnia includit bona quib; homo dignus est: et omne complet desiderij et gaudiū. Felicitas autē meritoria mala culpabilia excludit. Alii felix non esset vere bonus. sed non excludit mala penalia. Item licet hec felicitas includat bona per que hō dignus est: tamē nō includit omnia bona quibus homo dignus est. Item nec talis cōplet oē desiderij et gaudiū. de ista nāq; dictum est beati pauperes: beati mites: beati qui lugent: beati qui persecutionem patiuntur et. Dicitur ergo q̄ felicitas meritoria habet in hac vita et q̄ de hac. Aristoteles locutus est p̄mo huius. Ideo dicit q̄ infortunia magna perturbant et conturbant beatum tristitias enim inferunt et a multis impediunt operationibus: verumtamen et maximum refulget in his bonum et cetera. dicit etiā q̄ cum operationes fm virtutem sūt domine felicitatis: nullus vtiq; beatorum fiet miser. neq; enī opabit aliquando odibilia et mala. vt enī vere bonum et sapiētē omnes existimamus fortunas decenter ferre: et existentibus semper optima opari. Et hac felicitatē descripsit. Ari. q̄ ē opatio fm virtutē perfectissimā in vita perfecta. qz est dei sollicita et cōtinua contemplatio fm q̄ est possibile in hac vita. Dicit etiā q̄ felicitas est quid optimum delectabilissimum et pulcherrimū scz quo ad merendū in hoīs ptate. et hac felicitatē dicit. Ari. nullatenus esse fortune subiectam s; potz sibi subicere fortunā: ferēdo fortunas et vbiq; omnia prudēter. Secundo vero dicitur q̄ felicitas p̄miatoria non habetur in hac vita. quoniam in hac vita nullus est extra omnia mala penalia: nec illi qui maxime merentur habent omnia bona quibus digni sunt sed aliquando finiunt vitam suam in tormentis: plus cupientes mori bene q̄ vivere male. de hac tamen felicitate. Aristoteles nihil locutus esse videtur vt aliqui dicunt. Sed tamen aliqui de hoc dubitant. dicunt enim quidam philosophum negasse felicitatē post mortem nisi secundū q̄ felicitas quam quis habuit in vita sua remanet in memorijs hominum post

mortem ipsius. Alii autem dicunt oppositū. p̄mi mouentur ex eo q̄ dicit. Aristoteles tertio de anima. Non reminiscimur post mortem quia passiuus intellectus est corruptus sine quo anima nihil intelligit. Item quia videtur Aristoteles p̄mo huius inuenire q̄ mortui non habeant esse reale: sed solum in memorijs hominū sicut iniusta et mala que recitātur in tragedijs. Item quia dicit ad eos nihil redundare de operibus viuentium nisi fragile quidem et paruum. quod non videretur verum si haberent esse reale p̄ter memorias viuorū. Alii autem his contrarij dicunt. Aristotelem posuisse felicitatem hominibus existere post mortem. et hoc dicunt ex verbis ipsius esse manifestissimum. p̄mo quia secundo de anima dixit intellectū separari ab alijs potentijs anime sicut perpetuum a corruptibili et absurdum est dicere q̄ intellectum post mortem credidisset. Aristoteles perpetuo ociosum. Item quia p̄mo huius asseritur his qui decesserunt conferre bonas operationes amicorum. Similiter autem et infortunia quedam quid autem conferrent si nullas haberent post mortem felicitatem vel miseriam. videtur q̄ nichil. dicit etiā p̄dicta non sic cōferre q̄ non felices felices. vel felices non felices faciant. et ita videtur supponere mortuos esse in statu felicitatis vel miserie. Item in libro de p̄mo seu de morte. Aristoteles. secundum q̄ ibi de. Aristotele. recitatur. apparet hoc manifeste. quia ibidem refertur discipulis suis in morte sua predicasse felicitatem futuram. ad quod probandum rationes ibidem apposit. quoniam philosophia dicit hominem ad gradus altissimos et diuinos. cum in opere ipsius philosophie consistat humana felicitas: vt habetur d̄ cimo huius. illos autem gradus altissimos obtinet philosophus aut in hac vita aut post mortem. si post mortem. habetur propositum. Si in hac vita: hoc videtur inconueniens. quia videmus si quis philosophiam multo labore et cōtinuo fuerit adeptus: morietur vel efficietur senex et impeditur ab speculationis exercitio propter corporis fragilitatem. Item videtur multum inconueniens illos qui felicitatem humanam adepti sunt minus habere de suo labore p̄mij q̄ illos qui sunt ab humana felicitate remoti. sed constat q̄ de bonis et voluptatibus et honoribus huius mundi magis gaudent et p̄miantur diuites que nō sunt philosophi q̄ philosophi. Nam philosophus (vt in dicto libello dicit. Ari.) mortificauit omnia huius mundi desideria scz que sunt in commestione potu et coitu et alijs delectationibus carnalibus et mundanis. ergo si philosophus de suo labore nullas expectaret remunerationem post mortē. valde esset inconueniens ponere felicitatem humanam in ope philosophie. et nō i diuitijs. quod est contra ea que demonstrata sunt p̄mo huius et de cimo. Item honor videtur maximum p̄mij quod possit in hac vita reddi hōi virtuoso p̄ suis operibus virtuosus ad hanc enim intentionem videtur dicere. Ari. quarto huius q̄ p̄mij virtutis est honor. sed honor non ē sufficiens hōi virtuoso dicere. Ari. quarto huius q̄ virtus p̄fecte non fiet dignus honor id est honor nō

Rōnes illc qui tenet argumētālē n̄ potuisse felicitatē p̄ hac vitā

Rōnes q̄ sit felicitas p̄ hac vitā

In oppositū

Duplex felicitas scz theologia

Felicitas meritoria h̄et i hac vita

Felicitas p̄miatoria n̄ h̄et i hac vita

**Solutiones
rōnē p̄tis op
posite.**

est premiū cōdignū virtuti. ergo vel virtuti nul-
lum erit dignū premiū quod est inconueniens.
vel hoc erit in alia vita. Nec autē via si teneatur
facile erit soluere rationes contrarias. dicitur
enim q̄ post mortē non reminiscimur: quia vir-
tutes organice a quarū vna est virtus memoria
sua seu reminiscitua corrūpitur per mortē: q̄
autē dicit. Ari. animas nihil intelligere sine intel-
lectu passiuo concedi potest per modum remini-
scentie. quin tamen auter intelligat non oportet
ex dictis. Ari. inferre. Sicut etiam q̄ nec. Ari.
primo huius affirmat mortuos nullū esse habere
reale: nec ipsi solum in esse fragile quoddam
bonū aut malū sed solū affirmat opa viuorū
parū eis cōterre: sic intelligendo parū q̄ nō pos-
sunt de non felici facere felicem vel e cōtra. Nec
autem dicta non tollunt imo potius innunt e-
ternā felicitatē vel miserā. Sunt autē et alij inul-
ti quibus videtur q̄ nec. Ari. posuerit beatitudi-
nem assertiue p̄ter q̄ in hac vita: nec aliam ne-
gauit expresse. nec de ea perquirari dicunt p̄-
tinere ad ipsum. cum solum de his tractauerit et
illo modo: de quibus et quomodo potest inquiri
veritas per rationes hūanitas inuentas abs-
q̄ reuelatione diuina quod non videtur esse pos-
sibile de eterna felicitate. Nec dicunt lib̄i de po-
mo fuisse cōscriptū de morte. Aristotelis nisi fi-
cte. Sed quomodo cūq̄ fuerit: redeuntes ad nos-
tram intentionem que est in hoc toto libro ni-
hil nisi pure philosophice tractare: hoc solū in
hac questione inquiramus: vtrum homo debe-
at dici felix dum viuit: vel expectandū sit finem
sicut voluit solon. Arguitur q̄ non dum viuit
quia felicitas non attribuitur hominibz secū-
dum vitam bonam et perfectam: talis autem vi-
ta affirmari non potest de aliquo dum viuit: sed
solum post finē. igitur et. maior patet quia pri-
us dictum est idem esse bene viuere et quod est
esse felicem. et addidi perfectam: quia in defini-
tione f. licitatis assumpta fuit vita perfecta: et q̄
felicitatem inconueniens est dicere mutabilem.
Ita q̄ felicem contingit rursus fieri miserum
multoties: et q̄ miserabiliter finientem nullus
viriū felicitabit sicut dicit. Ari. minor patet quia
quemlibet p̄ infortunia contingit in vitis die-
bz suis subijci tristi vite: scilicet per paupertatē
per infirmitatem, per violentiam et in carcera-
tionem et ita mori. si autem dicat aliquis talem
vitam bonam esse merito: hoc exclusus est per
suppositionem dicentem post mortem nullam
esse remunerationem. **Oppositum arguit** q̄
homo dicitur felix dum viuit vel in morte. h̄ non
in morte: quia felicitas consistit in bene viuere et
bene operari in morte autem tollitur vtrumq̄.
igitur et. Sciendum est solonem vt ex dictis.
Aristotelis apparere videtur dixisse q̄ licet felici-
tas humana debeatur homini secundum vitam
suam: tamen nullus conuenienter potest homi-
nem felicitare dum viuit. quia nescitur vtrum
finiet bene: quod requiritur ad felicitatem. cum
felicitas sit bonum perfectum et stabilissimum.
sed in morte debemus hominem felicitare tan-
quam extra mala et in fortuna existentem. non
sic q̄ tunc dicamus ipsum felicem esse: sed q̄ tunc
firmiter asserere possumus ipsum fuisse felicem per
vitam. **Contra hanc rationem obijcit.** Aristot-

teles: quia inconueniens est propositionem esse
veram de preterito nisi aliquando fuisset vera et
presenti. non enim verum est describere nisi ex
eo q̄ aliquando erat verum describere. ergo cō-
cesso q̄ in fine vite verum sit hunc fuisse felicem
necesse est vt ante verum esset ipsum esse felicem. q̄
non erat nisi dum vivebat. **Solutio** huius que-
stionis fm̄ xba. Ari. potest esse q̄ hominem vere cō-
tingit dicere eē felicē dū viuit aut etiā miserum
qm̄ oī alterū duorū cōcedere: vel q̄ felicitas ca-
su posito concessio consistat i bonis subiectis for-
tune sicut sūt diuitie honores voluptates et. vt
q̄ consistat i bonis non subiectis fortune cuius
modi sūt operationes et. et. Si dicam p̄mo
in q̄ sc̄i q̄ fortuna sit dñā felicitatis et miserie tūc
nullū erit in cōueniēs felicitatē concedere varia-
bilem et instabilem. sicut est ipsa fortuna. ita q̄ eū-
de (sicut dicit. Ari.) felicē rursus miserū dicemus
multoties quasi camelopta quēdā felicē. nūciā-
tes et debilitate firmatū. **Hoc autē posito nō** opor-
tebit in felicitando hominem expectare finē. h̄ q̄ tūc
cūq̄ sibi prospera erit fortuna: dicemus eū felicē:
et iterū miserū si fortuna mutet. Si autē dicamus
operationes fm̄ virtutē eē dñas felicitatis: erit fir-
ma stabilis et inmutabilis. qm̄ tales sūt operationes
secūdū virtutē. parue ei prosperitates vel aduersi-
tates in virtuoso nullā faciūt inclinationē ille
mutationē vite magne x̄o prosperitates b̄iorem
vitā faciūt: quia eis vti virtuosus ad opera bona
multe aut aduersitates et magne virtuosus siue
beatus tribulat exterioris a multis operationibz
impediendo: conturbant interioris aliquo modo
tristitias inferendo. nō ita tñ q̄ ratio succumbat:
sed ita q̄ ferēdo patiet et oīno prudēter ifortunia
refulget bonū virtutis. in quo etiam bono virtu-
tis ipse felix magis gaudet q̄ in aduersitatibus
tristis. Et ita patet q̄ si sc̄m virtutes operatio-
nes sint dñe felicitatis: felicitas ita itabit stabili-
lis et firma q̄ nullus beatorum fiet vtiq̄ miser.
neq̄ enī (sicut dicit. Ari.) aliqui operabūt odibilis
et mala. vt enī vti e bonū sc̄i virtuosum et sapiē-
tes oēs existimamus fortunas decet terre: et exi-
stentibus operari temp̄ optima. Ex his ergo p̄
q̄ firmiter possumus hominē sc̄m virtutem p̄se-
cū felicitare dū viuit: et nō oportebit expectare
finem. **Hec est ergo clara solutio questionis.** Sed
dubitatio occurrit alia q̄ soluta ē questio quo-
dāmodo p̄ditionalis et disiunctive. quidē ē simplr
cōcedēdū casu posito sc̄i q̄ nulla sit post mortē
felicitas neq̄ p̄miatio: vtrū felicitas humana
debeat poni in bonis fortune subiectis. aut i o-
pere virtutum. Et videtur omnino q̄ oportet fe-
licitatem ponere in voluptatibus. virtutes enī
et scientie cum labore acquiruntur: et cū labore o-
pera eorū exercentur. ideo non videtur i his bo-
num existere neq̄ delectabilissimum nisi ratione
p̄miij subsequēntis. igitur p̄mio futuro non
existente non conueniēt huiusmodi operationi-
bus virtutum conditiones felicitatis. sed conue-
nient vite voluptuose. diuites enim ad nu-
tum habentes omnia voluptuosa: et sic vtiq̄ in fi-
nem viuentes sani et incolumes diuitijs et ho-
noribus habundantes delectabilissimāz semper
continuant vitam. ideo et cetera. Sed hec ratio
videtur irrationabilis omnino delectatio enī se-
quitur cognitionē ideo dicit. Ari. q̄ delectari et

**Probat q̄
in hac vita
hō sit felix
suppō q̄ felici-
tas sit i ac-
tibz virtutis**

**Argumenta
ad p̄ncipale
autentum.**

In oppositū

**Dubitatio i
cidis suppō
q̄ nō sit vita
p̄ i q̄ i quō
cōsistit felici-
tas.**

tiorez qz per obliuionem non pnt fieri: cu nos cu his que in vita occurrunt habeamus ipsaruz ptinum exercitiu. speculatiu aut habitus per obliuionem et per actus interruptiones pdi pnt

¶ Item habitus in potentijs firmanur. et per continuationem et per exercitium actus. modo (sicut dicit beatus thomas) Non eminet nobis ita ptinu exercitiu speculatiu sciartum sic operationu fm virtute. continue eni occurrut ea in quibus oportet agere secundum virtutem: sicut vsus ciborum. mulierum consortia. colloca- tiones hominu adinuicem. et huiusmodi in quibus continue versatur humana vita. et hoc est (vt dicit Aristoteles) causa huius quod est non fieri virtutis obliuionem. vt autem quesiti veri- tas euidentius appareat et obiecta soluantur: dici potest qz firmitas habitus attendi potest aut ex obiecto. aut ex subiecto. aut ex frequen- ti ipsius actus exercitio. si ex obiecto sic scien- tie sunt permanentiores quo ad easdem conclu- siones semper esse veras qz virtutes quo ad eas- dem operationes esse virtuosas. sic enim virtu- tes sunt valde permutabiles. quonia bona et tu- sta circa que sunt virtutes tanta habent differ- tiam et errorem vt illa opatio que hic et nunc et ad istum est virtuosa: sit ad alium vel alibi vel alio tempore viciosa. et sic de alijs innumerabilibus circumstantijs. Si autem velit quis attendere permanentia ex subiecto: sic secundu comentato- rem tertio de anima duplex oportet intelligere subiectum intelligibilu speculatiuoz. vnu p qd sunt entia: aliud p qd sunt vera: hoc est intellectu possibile: et fantasma vel speciem intelligibilem ex fantasmate depedentem. modo licet pnu subie- ctu scz intellectus possibilis sit inuariabilis appeti- tu sensitiuo. tn fm subcm scz fantasma sine quo aia nichil itelligit (vt dicitur tertio de aia) variabilis est multo qz appetitus sensitiuus ductus p suetudine longa que est altera natura. ideo sic sunt virtu- tes permanentiores disciplinis. Si vero perma- nentiam habitus sumamus ex frequen- ti actus ex- exercitio: tunc huius frequentie duplex potest es- se ratio. Ana est nobilitas actus illius et hone- stas nos ad ipsam sua vt et sua dignitate tra- hens et alliciens. et ista ratio maiorem habet ef- ficaciam in actu speculationis. saltem circa ob- iecta nobilissima (sicut aliqui dicunt) qz circa ac- tum virtutis. sed tn propter conclusionum sci- bilium innumeratam multitudinem et difficul- tatis in earum deductionibus immensam pro- funditatem. et propter de ipsis nullam experien- tiam habere. nec eas vnq nobis nisi ex intentio- ne querentibus occurrere non est nobis possi- bile sic actum speculationis frequentare. nisi circa conclusiones paucas. quin interueniat ob- liuio. Alia aut ratio frequentationis actus est ea nobis occurrere circa que sumus coacti age- re. et hec ratio maximam habet in actibus vir- tutu moralium efficaciam. sicut ante dictu fuit. et ideo sic virtutes sunt pmanentiores disciplinis.

¶ Ad rationes. Ad prima dicendum qz proce- dit bene qtu ad maiorem esse permanentiam disciplinarum ergo ad easdem conclusiones semp esse veras qz virtutum quo ad easde opationes se- per esse virtuosas. **¶** Ad aliam dicendum qz licet non ex parte subiecti quod est intellectus

accidat scientie variabilitas. accidit tamen sibi propter alterius subiecti varietatem scz fantas- matis vel speciei intelligibilis vt a fantasmate dependet. Ad aliam dicendum est qz licet actus speculationis specialiter circa diuina sua di- gnitate nos magis trahat et alliciat. qz virtutis vt quidam dicunt. tn in actibus virtutum sunt alie cause permanentie fortiores. Ad hoc autem quod dicitur in opere speculationis felicitatem consistere. et sic in eo oportere felicem maxime continue viuere. dicunt quidam qz formaliter no in dei speculatione. sed in eius perfectum dile- ctione consistit felicitas. quod si sit verum de- bet videri decimo huius. vel dicendum est qz ex variarum conclusionum speculatione circa na- turalia et ista inferiora ascendimus tandem ad speculationem circa deum et intelligentias. Et iterum ex noticia multarum diuersarum et spe- cialium conclusionum de intelligentijs et de deo acquiritur nobis vna finalis dei noticia conti- nens in virtute et dignitate noticias omnium conclusionum precedentium licet non formalit et in tali noticia consistit humana felicitas. nec vnq illa obliuiscitur sed continue fm qz est pos- sibile ipsum deum fm illam noticiam intuetur et contemplatur. licet in conclusionibus alijs q pmitus ad hac noticiam pfecta duxerunt apud felicem interueniat multa obliuio.



Acclimo qrit Atz felicitas sit de nu- meo honorabiliu vt laudabiliu. At qz de numero laudabiliu q ppr qd vnu qd tale. et illud magi. hz virtutes lau- dam? ppr op? vt dicitur Atz. qz virtutis opus e laudabile. Et pfirmatur quia dicitur Aris- laudes enim sunt operu similiter et corporalium et animalium. hz felicitas opatio est fm virtutez vt prius dictu est. ergo. et c. **¶** Item si felicitas no laudaret. hoc esset ppr sui excellentiam et opti- mitate. vt Ari. velle videt dicens q optimorum non e laus. hz propt hoc no debet laude care. cuz deuz laudemus qui e simplicit optimus. **¶** Item sic simplicit ad simplicit. Ita et magis au ma- gis et maxime ad maxime vt dicitur tertio thopico- rum: hz virtus laudat ex eo q bona: ergo maxi- me bonum cuiusmodi est felicitas maxime lau- dabitur. **¶** Oppositum at p Aris. dicentem q optimorum no e laus. et q nullus felicitate lau- dat. hz vt quid diuinius et melius bificat. et pri- mo rhetorice diffinitur laus q est sermo illuci- dans magnitudinem virtutis. felicitas aut no e virtus io non laudat. **¶** Item dandum q laus/ com- mendatio glorificatio. bificatio qnc se habent adinuicem sicut comunius et specialius si eni laus puenient accipiat. extendit se ad boni cuiuslibz p fessionem. Commendatio vero restringitur ad boni operis confessionem. ex virtute enim lau- damus: hz ppr no nisi ex ope commendamus. vn primo rhetorice dicitur q laus est fmo eluci- dans magnitudinem virtutis. comendatio autem operu e. propt quod comendamus eos qui ege- runt. laudamus autem eos qui non egerunt. et c. glorificatio vero restringit comendationem ad boni opis frequentia ergo glorificatio describitur q est frequens fama cum laude. sed bificatio res- tringitur ad excellentissima et omnimoda boni o- peris. perfectione. io dicit Boetius q btitudo est

q ad felicitate spe culati- ua qrit vna a- nimalis noti- cia cui no est obliuio.

Argu. primi

In oppositu

laus comenda- tio glorificatio et bificatio quod se habet.

Tertio attē- di ē hīc firmi- tas pmdoc.

duplex sibi i- telligibilis speculatioz

frequentatio actui ex quo- bz accidē pōt

Ad rōnes an- oppositum

**Delectabilia
et delectatio
nes contra-
rie fm natu-
rā nō sūt p-
rie flatiōes ad
suas origies**

**Responsio ad
rationes.**

**quot mōs-
ctatio p-
delectationi.**

Ad primo.

optima deprecatur. h. videt in hoibus aliud qui-
dem pter rōnem innatum qd aduersat et obuiat
rationi scz sensualitas. Hoc aut viso de delecta-
bilibus. pportionabiliter dicat de delectationi-
bus. ¶ Notandum etia q delectabilia que fm
eorū naturas pprias dicta sūt esse p-
traria: aut etia delectationes. nō contrariant scz relatiōes
ipsoz ad vitia que sunt origines appetituz cō-
trarioz. h. sic sunt vnum scōm pportionem. Nam
sicut se habet supflua pecunie psumptio ad pro-
digum. ita se habet ipsius immoderata retentio
ad avarum. ¶ Ad rōes. Ad primā dicendum est
q bonū nō est p-
trariū bono fm relationem vel
pportionem ipsoz ad ea quibz sūt bona. sed pro-
portionabiliter eadē sūt. h. fm eorū naturas pro-
prias possūt esse p-
traria. vt sursum qd est bonum
igni. et deorsū qd est bonum terre. et dicendum est
ita de delectationibus. Ad aliam dicendum est
q delectatio formaliter p-
traria tristiciē et non
delectationi. h. aliqua delectatio alicui delecta-
tioni p-
trariari pōt obiectiue vlt originaliter. sic vi-
ctum fuit. Etia dicendū est q delectabilia scōm
eandē potentiā et eodē modo dispositā non sunt
p-
traria: h. potius delectabile et tristabile sed delecta-
bilia fm diuersas potentias. vt scōm rationē et
scōm sensū. aliq etia delectabilia scz eandē potē-
tiā p-
trarie dispositā bñ sūt contraria et sic est fi-
nis questionis.

Sexto decimo qris Atz ad felicitatez
requat vs vltutis. et delectatio. et bonū
exteriorū abundantia. et bona corporis di-
positio. Qd nō requit vs vltutis af.
q sepe in die oportet feliciem fieri
miserum. Deinde arguit q non requirat de-
lectatio. q illud non requit ad felicitatez qd ab-
sicientes minus peccabimus et magis possumus
acquirē virtutes. delectatio aut est hmoi. vt vi-
ctis in fine scōi huius. ¶ Scō delectatio nō stat
cū tribulatione et p-
turbatione. sed cū felicitate
stat tribulatio et p-
turbatio. dicente Ari. q ma-
la accidentia. magna tribulat beatū et p-
turbat cū tñ nullus beatorum stat miser. deinde q non
requit bonoz exteriorū abundantia arguitur
q nichil ad felicitatē requisitū debet occasiōē
mali p-
stare: abundantia aut bonoz exteriorū
p-
stant qñq mali occasiōem. q multi p-
tere pro-
pter diuitias pmo huius. et septimo politice dici-
tur omne qd vtile est eius excessum aut nocē ne-
cessariū aut nichil esse pficuum hñtibz. Etiam
amici dant occasiōē iniusticie. Nam amor et odis-
um puerunt iudiciū. vñ Ari. primo celi. oportz
disquisitores non inimicos esse iudicatuos ve-
rum sufficienter. et p-
mentator ibidē dicit q ma-
xima causa diuersitatis est amor et odis. ¶ Itē
nobilitas parentū p-
bet occasiōem supbie. pro-
lis aut secunditas occasiōem avaritie. id ē de
inde Qd non requit bona dispositio corporis
q p-
bet occasiōē delinquendi. verbi gratia vt sa-
nitas perfecta. vñ dicit Eustratius q sancti virt-
corpora sua afflictionibus crutiant ne possint
iudiciū rationis rebellare. Similit Seneca
ep-
la ad lucillium tu me inquis dicit durius esse
tractandū corpus. ne aia male pareat. Similit
fortitudo. dicente Ari. q multi p-
tere prop-
titudine. id ē et. Similit pulchritudo p-
bet occa-
sionem vacandi curiositati. et impudico amori.

vt sepe docuit experientia ergo. et. Albertus etia
arguit q Plato turpis figure fuit scilicet latiss-
simā faciem hñs. propter quod etiam Platovo-
tus est. Similiter Tullius propter toruram et
faciei acumen figuram Ciceris habebat prop-
quod et dictus est Cicero. qui tamen virtuosus re-
putati sunt et felices. Oppositum dicit Ari. dicit
enim q-
tum ad virtutis vsum non parum differ-
re in possessione vel v-
su optimum existere et in ha-
bitu vel operatione dicit etia q non optimi et
fortissimi coronantur. sed agonizantes. dicit au-
tem q-
tum ad delectationem. non solum ad fel-
citatem requiri delectationem. sed quod habeat
voluptatem in seipsa. et q est delectabilissima.
De alijs autem dixit q videtur felicitas eorum
que exterius bonoz indigens. impossibile enim
vel non facile bona opari imposset tribuere ex-
istentē multa quidē opata sunt p organa p am-
cos. et p diuitias. et p ciuilem potentiā. quibusdam
aut denudati conquināt bestudinem non oīno
enim felix qui spē turpissimus est vel ignobilis
vel solitarius vel sine prole. Quibus q-
tionis so-
lutio pma facie videt posse ex pcedentibus que-
stionibus apparere. vbi querebatur de p se suffi-
cientia felicitatis. in quo ipa p-
sistat. h. tamē nūc
eius solutionem repetendo de articulatibz per-
quem modum ea omnia de quibus nunc quesi-
tum est ipsi conferant felicitati. Dictum autem
est prius q si felicitas capiatur p statu oīm bo-
norum aggregatione perfecto q hec oīa ad ea
requirunt. sicut partes integrantes ipsā. dñter
tamē quia totalitas et vnitas felicitatis sic sum-
pte est totalitas et vnitas ordinis partium ad
inuicem et ad vñ aliquid p-
mū. gfa cuius omnia
alia sunt sicut est de vnitate exercitus. Est igit
in tali felicitate aliquid per modum ducis in ex-
ercitu et aliquid ei p-
p-
quū sicut sunt milites ad
ducem et aliquid remotius. sicut serui ad ducem
equi currus et alia organa requisita ad exerci-
tus p-
plementum: prout inferius poterit appa-
rere. Si vero capiatur felicitas p illo simplici
bono humano quod est optimum omnī alioz
ad quod omnia alia ordinari et reduct debent
verbi gratia ponamus q illa sit secta dei con-
templatio. tunc si queratur: quo modo ad hanc
felicitatem se habeat virtutis vltus: hoc est ope-
ratio secundū virtutem: distinguendū erit de vir-
tutibus. quoniam alie sunt morales. et alie in-
tellectuales. Intellectuales: vt sapientia. scien-
tia. intellectus. prudentia. et ars. et dicemus tūc
q opus nobilissimum et finale sapientie ad ip-
sam spectat felicitatem tanq eius propria et
formalis essentia. quoniam felicitas in opere sa-
pientie consistit. sicut videbitur in decimo.
¶ Opus aut scientie deseruit operationi sapi-
entie. quia sapientia est circa causas altissimas
scilz vltimate circa ipsum deum. Ad huiusmodi
aut causarum primarum cognitionem accedē
non possumus propter ipsas esse a sensu remo-
tissimas nisi per cognitionem suorum effectuz
um nobis notiorum circa quos scientia versat-
tur. ¶ Item opus intellectus opi scientie et sapi-
entie deseruit. quoniam cognitio principiorum
ad noticiam p-
clusionum habendā ordinari vi-
detur. vel etiam opus intellectus ad opus sapi-
entie spectat cum sapientia sit finis intellectus

In oppositū

Ordo eorū
q requirunt ad
felicitatē sū-
ptā collectie

Quō opā a
liar vltutū se
hñt ad felici-
tatē sūptā p
simplici actu

et scientie. deinde prudentia et opus eius immediate sequuntur post tres predictas virtutes intellectuales: et earum operationes ad eas immediate ordinantur. Dico autem quod immediate ordinantur precipiendo et ordinando sapientie gratia circa ea que ad earum acquisitionem et operis eorum exercitium liberum requiruntur. dico etiam quod immediate sequuntur. quia prudentia precedit virtutes morales tanquam respectu earum architectonica. discernens ordinans et precipiens que. et quomodo finem unamquamque virtutem operemur sicut postea declarabitur. Post prudentiam sequuntur virtutes morales que vel sunt ad ipsum virtuosum rescindunt ipsum ab impedimentis passionum irrationabilibus impediunt eum ab acquisitione scientie et ab eius operis exercitio. Unde septimo physicorum dicitur quod in quiete et residentia fit anima sapiens et prudens. propter quod infantes nec possunt addicere nec iudicare: similiter in senibus multa perturbatio circa ipsos. stat autem et pausa perturbatio. aliquando quidem a natura. aliquando quidam ab alijs. id est a virtutibus moralibus: et maxime a castitate. sicut dicit commentator. sic igitur virtutes morales sunt felicitati necessarie tanquam remotive prohibentium: et tanquam disponentes ad sapientie tranquillam et delectabilem usum cum hoc etiam quod maxime decorant animam felicitis et ipsam felicitatem. Secundum autem quod usus moralium virtutum est ad alios. sic maxime deficiunt virtutes ad secundariam felicitatis intentionem que est in largiendo et distribuendo alijs suam bonitatem. aut consulendo monendo vel predicando. aut necessaria ad vitam vel ad bonam vitam et decentem largiendo. aut populum regendo scilicet fovendo bonos et corrigendo malos: et tyrannorum impetibus resistendo. pacem inter ciues et concordiam procurando aut aliter qualitercumque finem quod ipsi felicitati est possibile. et finem quod exigit conditio aliorum: et in hoc etiam consistit maximam felicitatis decoramentum exterius in oculis aliorum. necnon etiam virtutis. et sic ordinantur ad ipsam felicitatem non solum ipsi felices etiam alijs acquirendam sicut notum est. Post virtutes morales sequuntur bona corporis que sunt convenientes dispositiones ad bona anime. quoniam bonum corpore dispositio si bonum corpore viat. bonum dispositus est ad anime virtutes. et operationes. si anime sequuntur corpora sicut in de physiognomia dictum est. Et non est dubium quod sanitas saltem talis cum qua stat liber usus rationis est dispositio necessaria ad acquisitionem sapientie. et eius operationis exercitium in qua felicitas consistit. fortitudo autem et pulchritudo felicem decorant valde et eum reddunt alijs gratiorem. et ob hoc etiam multum valent ad ipsius felicitatis secundariam intentionem. quoniam cum homo habuerit gratiam hominum: tunc melius et amabilibus alijs sibi obediunt. et magis suis documentis et preceptis et admonitionibus acquiescent. et sic in alijs sue bonitatis largitio potius habebit effectum. et ad hanc debitam corporis dispositionem suandam vel amissam recuperandam finem quod possibile est. ordinatur medicina et multe artes subministrantes medicine. Deinde sequuntur exteriora bona. quorum aliqua sunt ad vitam suandam necessaria sicut cibus et potus: et vestitus: et per istos hec sunt organa felicitatis

acquisitioni necessaria. cum idem sit bonum vivere ei quod est esse felix. et non vivente impossibile sit vivere bonum. Tres predicta haberi non possunt cum tali vacatione que ad sapientiam adipiscendam requirit sine aliquibus divitijs licet natura paucis preta sit ideo tales divitie sunt etiam organa felicitati adipiscende necessaria. propter quod dictum est. Indigentius melius est ditari quam philosophari. abundantes autem divitie. proles secunda. et bona parentum. ingenuitas. honores et copia amicorum felicitatem ipsam decorant exterius et cum hoc sunt organa ad perfecte conservandum ea que pertinent ad felicitatis secundariam intentionem multa namque (sicut dicit Ari.) operata sunt per organa. per amicos. per divitias. et per civilem potentiam. ista tamen non sunt de necessitate felicitatis quo ad eius essentiam et intentionem primariam. prout unusquisque satis videre potest. Adhuc autem videmus homines vel ad vitam vel ad decorem vite. vel ad populum debite regendum vel ad ea que his necessaria sunt et utilia procuranda multis indigere que natura nobis non ministrat: sed humane idultrie subduntur. ideo secundum quod talia propinquius vel remotius ordinantur ad ipsam felicitatem vel ad aliquam felicitati deferentiam. dicendum est quod ita tandem omnes artes mechanice predictorum operative et factive felicitati suberviunt. unde videtur quod inter cetera remotissime se habeant ad ipsam felicitatem quia non sunt ad ipsos artifices fieri felices formaliter: sed ut alijs ministrant ea que sunt necessaria vel convenientia ad ipsos fieri felices. Notandum est tamen quod nec tales debent miseri dici nisi sint vitiosi irreti et in malis operationibus assueti. sed si debite faciant ea ad que deputati sunt secundum suas artes. dicendi sunt felices. non formaliter neque simpliciter: sed secundum quamcumque analogiam et attributionem ad vere felices. sicut cibum dicimus sanum. et vinum sanum secundum analogiam ad sanitatem animalis. Sed de delectatione quia magis de ea in sequentibus determinabitur. sufficiat ad presens quod dicitur Aristoteles in littera scilicet quod felicitas non indiget delectatione tanquam exteriori adiutorio. sed ipsa est secundum seipsam delectabilissima. Notandum est quod Seneca non videtur consentire felicitatem bonis exterioribus ornari neque bonis corporis. Unde ad Lucillum in epistola clarum. Erare michi visus est qui dixit. Gratiores est pulchro ventens in corpore virtus. non enim villo honestamento eget ipsa. Et exemplum accipiens in clarano dixit quod natura sub eius deformi corpore animum collocavit perfectissimum. volens hoc ipsum nobis ostendere posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub qua libet cute latere et subdit non deformitate corporis fedari animum: sed pulchritudine animi corpus ornari. imo etiam videtur velle Seneca quod expedientior ad felicitatem sit adversa fortuna quam prospera. cuius ratio esse videtur: quoniam vel felicitas in virtute consistit. vel saltem virtus se habet ad felicitatem prime. propter quod illud magis felicitati expedire videtur quam quod videtur magis incitari. magis expi. et magis roborat. Sed virtus magis in adversitatibus quam in prosperitatibus incitatur.

quod artes mechanice finem motum sic se habent ad felicitatem

quod soli viciosi sunt miseri.

bona exteriora non ornant felicitatem finem secundum se necam.

animus fortissimus in beatissimo sub quavis cute latere potest

bona corporis disponant ad felicitatem.

quod ipse. d. felicitatis secundaria intentiones dicunt alijs felicitatem actionis

quod bona fortitudo sunt necessaria.

aduersa
fortuna pl
ducatur ad fe
licitatē q̄ p
ga fm seneca

experitur. et roboratur q̄. et minorē autē Seneca declarat epistola multum tibi sic dicēs vires ex-
pertus es tuas que nunq̄ certam dare fiduciam
sui possunt: nisi cum multe difficultates hinc et
illinc apparuerint. aliquando vero et propius
acceserint sic verus ille animus et in alienum nō
uenturus arbitrium probatur. Et subdit ad de-
clarationem predictorum. Non ut athleta ma-
gno spūs ad certamen afferre potest qui nun-
q̄ iugulatus est. ille qui sanguinem suum vidit.
cuius dentes crepuere sub pugno. ille qui sup-
plantatus aduersarium toto tulit corpore: nec
proiecit. animum plectus. que quotiens cecidit
contumaciō resurrexit: cū magna spe descendit
ad pugnam. multū enim adicit sibi virtus lacessi-
ta. vñ in ep̄la subinde. vicit virtutem enī intelligo
animosam et excelsā quā incitat q̄cquid infestat
Eandē etiā sententiam videt Seneca pulchre decla-
rare libro suo de diuina prouidentia: vbi diffuse
tractat istā q̄stionem videt cū omnia diuina p
uidentia regant. q̄re tot mala viris bonis acci-
dunt: et vide (si vis) totū librum. Et vltērius loq̄ns
ibidez de prouidentia et sollicitudine diuina dicit:
ipsis inq̄ deus consulit quos esse et honestissimos
cupit: quotiens illis materiā p̄bet aliquid animo
se fortisq̄ faciendi. ad quā rē opus est aliq̄ rerū
difficultate. hos itaq̄ deus primo. probat quos
amat. et inducit. recognoscit et exercet: eos autē
quibus indulgere videtur et quibus parcē mol-
les venturis malis seruat. hec Seneca. ¶ Ex
his ergo arguitur sic illud est magis expediens
ad felicitatem quo induramur et exercemur ad
opera virtutum exercenda q̄ illud quo molles
venturis malis seruamur sed aduersitatibus in-
duramur. et prosperitatibus molles venturis
malis seruamur ergo et cetera. Immo etiam vi-
detur q̄ ex principiis Aristotelis ad eandē
conclusionem debemus arguere sic. cum felici-
tas non inueniatur sine virtutibus moralibus
videtur q̄ illud expediat et eius oppositum im-
pediat ad felicitatem acquirendam sine quo vir-
tutes morales acquiri non possunt. sed sine ad-
uersitatibus acquiri non possunt. probatio po-
no q̄ omnia veniant tibi ad nutum: tunc tibi ni-
hil graue vel terribile occurret. non ergo actus
fortitudinis exercebis: nec igitur tibi fortitudi-
nem acquires. sed non generatur virtus nisi ex
multiplicatis operationibus. Si autem fortitu-
dinem non habueris: nullam virtutē aliam ha-
bere poteris quoniam connexę sunt sicut dice-
tur in sexto: ergo. et cetera. Iterum videtur q̄ fe-
licitas magis exterius decoretur in aduersa for-
tuna q̄ in prospera. tali ratione. Supponatur
q̄ virtutum opera sunt meliora penitus et ma-
gis ad felicitatem pertinentia q̄ diuitie vel ho-
nores: propter quod vir bonus ea p̄fert omni-
bus. vnde Seneca ad Lucillum in ep̄la. Inimi-
citas dicit vir bonus q̄ honeste se facturū pu-
tauerit faciet etiam sine pecunia. si laboriosum
erit faciet. Si etiam damnosum faciet. etiam si
periculosū erit. Rursus q̄ turpe erit non faciet
etiā. si pecuniā afferet. etiā si voluptatē etiam si
potentiā. ab honesto n̄la re deterrebit ad tur-
pia n̄la spe iuitabit. Ex q̄ suppositione manife-
stū est q̄ per exteriorē euidētiā virtuosorum ope-
rum felicitas magis decoratur etiam exterius

q̄ per confluentiam diuitiarum et honorum: sed
exterius sunt euidētiōra opera virtutum in
aduersitatibus q̄ in prosperitatibus. quod Se-
neca declarat in libro suo de diuina prouiden-
tia. dicens gubernatorem in tempestate maris
in acie militem intelligas. vnde possum scire q̄
tum aduersus paupertatem tibi animi sit si di-
uitis affluis: vnde possum scire q̄ tum aduersus
ignominiam et infamiā odiosq̄ populare constā-
tie habeas si inter plausus senescas propt̄ quod
bene dicit Ari. primo huius q̄ in olympiadibus
non optimi coronantur et fortissimi sed agoni-
zantes: vnde concludendo videtur verum esse
quod in predicto libro Seneca dicit aucto-
ritate democriti nichil michi videtur infelicius
eo cui nichil vnq̄ euenit aduersi. non licuit enim
illi seipsum experiri. ergo. et. Hec autē opinio
Senecę videt satis catholice fidei sonare. quo-
niam in hoc dei confessores et martyres quo ad p
positum spectat. hanc habere conuenientiam vi-
dentur. q̄ hic in via felicem vitam duxerunt pro-
pter quam in patria beatitudinem meruerunt
sed hec videtur eorum differentia q̄ illam feli-
cem vitam perfecērunt confessores quidez in pro-
speris. et martyres in aduersis. Si ergo ecclesiā
propter eorum felicem vitam in vita vel inde se-
cutam beatitudinem in patria deferat eis reue-
rentiam eorum feliciorem vitam affirmare vi-
detur quibus defert ampliozem reuerentiā: hoc
autem est martyribus. igitur. et. Ergo hic alle-
gere possum q̄ hec istorum doctorum excellentis-
simorum necnō et p̄decessorū et successorū suorum
controuersia perpetuā difficultatē me et maio-
res me supercedentem ostendit. propter quod in
ea valde superficialiter pertransibo. Dicam ergo
cum concessum fuerit q̄ in dei contemplatione
perfecta que non est sine dei cognitione et eius
dilectione consistat vera felicitas. tñ dubiū relin-
quit an p̄ncipaliter p̄sistat in dei cognitione vel
in eius dilectione hoc est an consistat in actu in-
tellectus aut in actu voluntatis: de quo p̄scruta-
bit in decimo. quocūq̄ autē mō dicat. oportet q̄
illa dei cognitio que ad felicitatem requirit sit
talis q̄ ea firmissime absq̄ offi formidine iudi-
cemus tanta esse dei bonitatē et excellentiam q̄
nulla sit ei cōpabilis in quocūq̄. imo q̄ omne deo
placens p̄ferēdū sit diuitijs et honoribus et alijs
quibuscūq̄ in vsum n̄m venientibus: imo nobis
ipsis et per p̄s melius esset mortem crudelissi-
sime pati q̄ aliquid cōmittere deo odiosū. ¶ Et
etiā oportet q̄ illa dei dilectio que ad felicitatē
requirit sit talis q̄ ob eius summā bonitates
nos absq̄ tergiversatione quacūq̄ per n̄s ele-
ctionē p̄feramus oē deo placēs diuitijs. hono-
ribus. et alijs quibuscūq̄ imo nobis ipsis. ¶ Iste
autē actus voluntatis ad p̄dictū actū intellectū
necessario p̄sequit ut puto: vel saltem cum eo sta-
re non pōt voluntatis actus cōtrarius. si ei vo-
luntas aliq̄ pōt in vtrūq̄ contrariorū libere.
id est ex eo q̄ vnus alteri nō sine quacūq̄ formi-
dine p̄fertur. de hoc autē magis dicetur infra: im-
possibile autē est in tali actu voluntatis simul ex-
istē et peccare. Sed iterū quis ista concessa fue-
runt tñ adhuc magnū restat dubiū in sequenti-
bus tractandū vtrū loquēdo fm p̄hos p̄dictos
actus intellectus requirat necessario habitum

q̄ cognitio
dei requirit
ad felicitatē
et q̄s actus
voluntatis

intellectuale per doctrinam philosophicam acq̃si-
tū. quem sapiam vocamus. ubi in diuinorum attri-
butorum multitudine sit demonstrata nobis diui-
ne bonitatis imensitas et excellentia. et verū abs-
q̃ tali habitu possit elici talis actus vel pura fi-
de: vel alias: Si dicatur p̃mo mō: tunc manife-
stū ē q̃ sapia pbica requirit ad felicitatem et p̃p̃rio
oia q̃ ad sapiam requirūt ad quam acquirēda
requiritur aliqualis cōpetens sanitas. et diuitie
aliquales. nō enī aliter esset possibile vacare stu-
dio. et lōgo tēpore. et p̃fecte. q̃ tñ requirit ad ta-
lē sapiam acquirēda verū ē tñ q̃ ea acq̃sita possu-
mus in p̃dictū ipsius actū transire sine diuitijs et
egritudinibus et passionibus hñtes. et in carceribus
ligati. et detenti. et in martirijs vsq̃ ad mortes
afflicti q̃ diu nobis posset manere vsus rationis
Si autē p̃dictus actus elici posset absq̃ tali habitu
pbico tunc non necessario talis sapientia pbica
requireretur ad felicitatē. sed tñ esset ad eā putilis
qm̃ esset valde difficile q̃ p̃dictū iudicium intel-
lectus esset firmū nisi prius essemus de diuine boni-
tatis immensa excellentia informati. ¶ Itē du-
bitū est de supradicto actu voluntatis an in iuxtu-
tibus moralibus elici possit an non Si autē dica-
tur q̃ non tñ ad felicitatē nēcie sūt virtutes mo-
rales. et per p̃p̃rio omnia que ad eas requiruntur
Si autē dicatur q̃ sic: tñ ad eā nō erūt necessarie sed
peritiles valde qm̃ si quis habeat appetitū im-
moderatum ad diuitias. vel ad honores aut ad
delectationes inclinatus: valde difficile esset spe-
cialiter obiecto passionatiuo p̃p̃rio q̃ omne hone-
stū efficaci voluntati p̃ferret et diuitijs et hono-
ribus. ac etiā p̃p̃rio vite. si ergo p̃dicto mō cō-
cederetur q̃ hō posset in actu beatificus transire si-
ne pbica sapientia et sine virtutibus moralibus
tñ optus et hoc exponere quod dicitur Ari. scy q̃
felicitas est opatio fm̃ virtutē op̃ enim dicere q̃
ipsa est operatio quedā fm̃ virtutē. vel talis q̃lis
esset si esset fm̃ virtutē. ¶ Nec igitur sub opinionum di-
uersarū vñia dicta sint de virtutibus quō ad felici-
tatē requirantur. De bonorum autē corporis et
exteriorū abundantia. similiter de calamitatibus
iniuriis et oppressionibus dici pōt q̃ hec oia quo
dāmodo faciūt ad exteriores decorē felicitatis i-
q̃tum circa ea exercentur opa virtutū moralium
in quibus verū felicitatis ornatū consistit. Illud ei
est verus exterior felicitatis ornatū in quo re-
sulget exterius bonitas et excellentia felicitatis
hoc autē est in virtuosiss opationibus et non i ami-
corū carnalium copia. nec in pecuniarū abundan-
tia. nisi solum i q̃tū virtutes circa talia opantur.
aut ēt circa aduersa. sicut enī virtute mala fortu-
na vincitur. sic ornatū bona. ¶ Que autē fortuna
sit eligibilior ipsi felici puto q̃ bona. sicut dicit.
Ari. quod etiam Seneca cōstetur: Quis enī feli-
citas in aduersitatibus sicut in prosperitatibus
corde sue claritatis ostendat. concedit Seneca q̃
nō erūt aduersitates eligibiles. ¶ Hāc i epla a coi-
bus. cū discipulus suus sibi mouisset q̃stionem an
oē bonū sit optabile. et arguisset q̃ nō q̃ fortiter
torqueri. patienter egrotare sūt quedā bona: cū
sint opa virtutis nullū tñ videm⁹ q̃ nō vellet eē
sanus. Ad hoc ipse respondet dicens distigue mi.
lucilli ista. et intelliges esse i his aliqd optab. tor-
mēta abesse a me velim. sed si sustinenda fuerint
ut me in illis fortiter honeste aiose q̃ gerā opta-

bo. nō sū tā demēs ut egrotare cupiā. sed si egro-
tādū fuerit ut nihil intemperate nihil effemina-
te facias optabo ita nō icōmoda optabilia sunt
sed virtus. ¶ Itē epistola clarant. Ipse dicit et
hoc rñdeo plurimū interesse iter gaudiū et dolo-
rē si querat electio. alterā perā. alterū vitabo: il-
lud fm̃ naturā ē. hoc p̃. ¶ Item in libro suo de vi-
ta beata dicit: si p̃tēnet se sapiens etiam si fuerit
mīme stature. et se se tñ p̃cerū vellet. in alā valitu-
dinem tolerabit. bonum optabit. totum fortune
regimē despiciā: sed ex illo si dabitur electio me-
liora sumā hec Seneca: ¶ Ad rationes q̃ i op-
positū rñdendū ē p̃mo ad illas q̃ ex dictis Se-
nece sūt. De hoc igitur q̃ Seneca re pbat illū x
siculum gratior est pulchro veniēs i corpe virtus
dicendū est q̃ virtus h̃ duplicē opationē: vnā
scy interiorē que ē vere finis virtutis. et illa op-
tio vna cum virtute est que p̃ficit hoīes et reddit
hoīem vere bonū. Aliā vero h̃ opationē exte-
riorē fm̃ quam virtus suā bonitatē largitur alijs
¶ Vult igitur Seneca q̃ virtus fm̃ seipsam vel quo
ad eius operationes it̃riscā nō reddat meliorē vī
gratior p̃pter quecūq̃ bona corporis exteriora
nō negat tñ: qm̃ ipsa sit gratior et melior quo ad
opationē extriscā. negat etiā Seneca q̃ p̃p̃rio
exteriora vel corporis bona virtus sit melior ip-
si virtuosō. sed nō negat qm̃ ipsa sit melior alijs
ad quos ipsa tendit. et id (ut puto) diceret. Ari.
¶ Pone ei q̃ rex francorū et vnus pauper hō habe-
ant i se virtutē fortitudinis aut liberalitatis fm̃
quas ipsi semp habeāt voluntatē bonā et p̃fectā
opadi. fortiter et liberaliter quecūq̃ oportuerit:
¶ Vult Seneca q̃ iste virtutes et eaz opationes non
reddūt regē in se meliorē q̃ pauperem. s̃ reddūt
regē toti patrie meliorē q̃ pauperem. Tunc ad
illā rōnem in q̃ dicit. Illud expedientius ē ad fe-
licitatē p̃ q̃ virtus incitatur. expitur. et magis
roborat. pōt dici q̃ post iparū virtutū et felicitatis
adeptionē nullo indigem⁹ incitamento nul-
la experiētia nullo roboramēto. nā et si materia
nō occurrat nobis exterior circa quā exercenda
sint exteriora opa virtutū: tñ oī die imo q̃cūq̃
nostrā fragilitas nature permiserit interiores
exercentur operationes virtutū in ipsa dei pri-
us exposita contemplatione. in qua nos volun-
tate perfecta omne deo placens. i. omne quod re-
cte rōni cōsonat operamur. que sicut dicit Sene-
ca est in nobis tanq̃ diuinus spūs immersus p̃e-
ferendus omnibus et vniuersis diuitijs. honori-
bus. et amicis imo nobis ipsis. hac igitur cogi-
tatione si fuerit perfecte firmitatis omnes vir-
tutes incitantur atq̃ roborantur. immo per ta-
les actus interiores possent in nobis omnes ge-
nerari virtutes ut puto: etiā si deficiente obiecto
vel alias impediti non possemus exterius ope-
rari. sed hoc esset magis difficile de quo postea
magis dicetur. propter quod concedendum est
valde valere ad generationem virtutū exterius
exercitium. sed tñ dici potest q̃ sicut in aduersita-
tibus experiri posset fortitudo: ita in prosperita-
tibus temperantia. iusticia. magnanimitas. li-
beralitas etc. Iterum certū videtur mihi q̃ ho-
mo diues cui latissima est fortuna valde bene
potest experiri actum fortitudinis si vult. verbi
gratia vadat ad palatium regis et inuenies ibi
multos iniuste oppressos per tyrannos princi-

¶ Rñsio ad rō-
nes q̃ videt p̃-
ba re fortunā
aduersā p̃-
cōducē felici-

Duplex opa-
tio virtutis ex-
terioris ornat-
bōa externa.

¶ Resoluit dubiū
an ad actū fe-
licitatis req̃-
rāt virtutes

¶ Resoluit au-
ctor q̃ fortu-
na bōa ē feli-
ci eligibilior
q̃ aduersa

¶ q̃ diues faci-
le experiri pos-
sit aduersā
fortunā

pes et prelatos. des ergo eis consilium et fauorem expensis propriis: constat quod si tu scis odium illorum principum et prelatorum incurres: imo periculum amissionis omnium bonorum exteriorum: imo et mortis, quam mortem si utiliter propter bonum virtutis elegeris. ipse maximam fortitudinis actum experieris. videtur ergo mihi quod exteriores actus singularum virtutum exercere magis sit in libera potestate fortunatorum quam in fortunatorum. unde ego concedo vocem illam democriti prius allegaram: nichil enim mihi inquit videtur infelicius eo cui nunquam nichil videri euenit aduersum. concedo quidem non tamen propter illam causam quam subiungit dicens: non licuit enim illi se experiri. sed propter hoc quod non voluit se experiri si enim de bonis suis voluisset indigentibus large subuenire in necessitate et oppressos voluisset iuuare. propriis laboribus et expensis. et contra potentes domos etiam proprios amicos: puto vidisset si sepe ita sibi arrisisset fortunam si sepe rancores et inimicitias et infidiosas iniurias ostendisset minantes sibi quoniam mortis periculum quoniam scandalum. quoniam diuitiarum ruinam. in quibus se potuisset experiri si voluisset. sic ergo de rationibus illis expeditum sit.

Ad principales rationes. Ad primam visum fuit in decima questione. Ad aliam dicendum est quod delectationes sensuales immoderate abijciende sunt sed non ille que consequuntur operam virtutum moralium vel intellectualium que sunt maiores. puriores et meliores. et tales habent amplexus sibi felicitas.

Ad aliam dicendum est quod felix in opere virtutis delectatur. licet bene tristetur de infortuniis amicorum vel vicinorum hec enim stant simul. vel etiam forte gaudet secundum partem superiorem. et tristatur secundum sensum.

Ad alias simul dicendum est quod homo bonus in virtutibus omnibus bonis tam corporis quam exterioribus ideo nullam parat ei occasionem mali sed sibi de feruiunt organice ad operationes virtutum. si hec omnia essent mala male viderentur. et eis darent occasionem ac potestatem peius faciendi quam seuissima est in iustitia habens arma primo politice. nec felices bene videntes diuitias et fortitudinem sunt illi qui perire propter diuitias vel fortitudinem: nec felices pecunias querunt ad excessum. Sed antequam excedant distribuant eas liberaliter secundum quod oportet. De turpitudine autem platonis. et Tullij per ex dictis supra quod sit dicendum. et sic est finis questionis.

Ad rationes principales questionis



Sextimo decimo quaestio. Alterum felicitas omnibus adueniat si fortuna vel si casus diuina vel humana. Ad quod si fortuna. quia aduenit extra semper et frequenter ut notum est. si homo est fortuna et que a fortuna esse scimus ut dicimus scilicet philosophorum. Oppositum dicitur. Ari. primo huius. Maximum autem et optimum cuiusmodi est felicitas concedere fortune valde perniciosum erit. Quod a causa diuina. arguitur quia dans formam dat. omnia consequentia formam commentator vi. philosophorum. deus autem dat animam humanam: cum non sit educta de potentia materie sed creata. felicitas sequitur eas sicut eius propria perfectio. igitur etc.

Item felicitas diuina quod est et bonum primum huius. diuina autem non dici videtur nisi a deo igitur etc. Oppositum autem quod omnino impermutabilis non videtur effectus esse nisi perpetuus. ut patet vi. philosophorum. de

autem omnino est immutabilis. et felicitas non est perpetua. igitur etc. Arguitur etiam quod a causa humana: quia felicitas est operatio secundum virtutem primo huius. virtutes autem insunt hominibus per humanam causam: sed per assuefactionem vel exercitum vel disciplinam. sicut post videbitur. igitur. Oppositum autem quia tunc homo cum animam non esset felix. faceret se felice. et ita imperfectum faceret se perfectum quod videtur inconueniens. quod opus agens esse tale quale passum est in potentia. et actus est perfectio potentia nono metaphysice 8. etc. Etiam idem secundum ideam et respectum eiusdem esset agens et recipiens: et ita in actu et potentia. quod reputatur impossibile. et probatur prima quia felicitas inest homini secundum virtutem perfectissimam ipsam. ut videtur dicere. Ari. primo huius. et non est dicendum quod agat eam secundum virtutem minus nobilem. cum agere sit nobilius quam pati. Dico est primo secundum Ari. quod attribuere felicitatem ipsi fortune est valde perniciosum: primo quod felicitas est maximum humanorum bonorum et optimus terminus atque attributus fortune est valde perniciosum. primo quod si maximum optimus bonorum est a fortuna tunc optimi et prudentissimi essent optime fortunati. cuius prius sepius videmus. Etiam fortuna ita tribuit homini malum sicut bonum. melius igitur est dicere ipsam felicitatem esse a deo vel a natura vel a virtute vel ab aliquo talium causarum puenire quod deteriate sunt ad bonum et ad optimum semper secundum quod est possibile. quam a fortuna. Secundo quod ex diminutione felicitatis apparuit felicitatem esse operationem hominis secundum virtutes perfectas. tunc autem non euenit a fortuna. Tertio quod si felicitas esset a fortuna: sequeretur quod periret omnis ars et industria politica. quod est absurdum et perniciosum dicere. consequentia autem patet sic dictum quidem est in proemio optimi humanorum bonorum quod est ipsa felicitas esse finem politice et idcirco ad eam opus omnia politice negotia ordinari quod etiam de facto manifestum est quoniam niaz politica plurimum habet studium faciendi ciues bonos et bonorum ac optimorum operatores. et per omnes felices que sunt a fortuna sunt non opus quicunque sapientem vel prudentem studere ordinare: neque artificem quicunque quod fortuna est extra rationem scilicet philosophorum. Et hoc declarabit magis specialiter: quod omnium carum civilium genera (sicut dicit Ari. primo rhetorice) tria sunt: scilicet deliberatiui disceptatiui et exclamatiui. que alij vocant consiliatiui iudiciales et demonstratiui. modo constat quod si humanum bonum ad quod ordinari debent omnes humane operationes sit a fortuna pibit consiliatiui siue deliberatiui quia de his que a fortuna fieri contingit nihil oportet precorsiliari. si de his solum quocumque nata sunt reducit in nos et quorum principium generationis est in nobis primo rhetorice. et idem dicitur tertio ethicorum. Secundo paret disceptatiui seu iudiciales quoniam hoc genus prout est circa preterita propter punitionem aut remunerationem. nullus enim puniri vel premiari iudicialiter de his que a fortuna eueniunt. sed de his que sunt in potestate nostra tertio ethicorum. Tertio paret exclamatiui siue demonstratiui quoniam huiusmodi genus est de peritibus ad laudem vel vituperium de his que bene vel male sunt. laus autem non est de bonis fortune dicente seneca: quid enim est stultius quam in homine aliena laudare scilicet bona fortune: ea enim ad alium transferri possunt. habes familiam formosam: domum pulchram: mulieres

Ratio ad 4. questionem.

Probat quod felicitas non sit a fortuna

Tria cap. cit. viliu gna ex dicitur probat quod felicitas non sit a fortuna

¶ felicitas in
alta cā hūana

sciam et optime figuratam: nihil horum tui est. Et boetius dicit: Si diues es: lauda fortunam. si nobilis: lauda parentes. si sapiēs: lauda te ipsum. Patet igitur. quantum sit absurdum felicitatem attribuire fortune: cum hoc q̄ fortuna variabilissima est. quod non competit felicitati sicut dicitur primo huius. nostra tertio ethicorum. ¶ Secundo dicendum est q̄ felicitas provenit hominibus ab humana causa quod patet ex eius diffinitione. Est enim hoīs opatio scdm virtutem ipsius perfectissimā: ppter quod nō est dubium si virtutes hoīs insunt a causa hūana q̄n felicitas sit a causa hūana. virtutes autem tam morales q̄ intellectuales ab hūana causa pueniūt. q̄ ex hūanis opatiōib⁹ acq̄rūt. hē q̄dē per disciplinam et studiū. alie per assuefactionem et exercitiū. ¶ Item felicitas hūana cū sit finis ipsius hoīs: debet oībus hoīb⁹ esse cōis. sic q̄ sit in cuiuslibet potestate fieri felicē: vel simpliciter: vel salte put ibi puenit fm gradu et statum quē habet in politica cōitate. Aliter enī natura faceret hoīem frustra q̄tū esset de per se. q̄ faceret eum non per se attingibilem sui finis. mō de⁹ et natura nihil faciūt frustra primo celi. sed felicitas nō sic esset hoī cōueniēs nisi esset a cā hūana igitur etc. ¶ Item felicitas debet a tali causa poni f̄ quā hōi conueniunt p̄ditiōes nobiles q̄ ibi cōmunit attribuit. hoc aut erit si sint a causa hūana: sc̄z si sit ab anima rationali fm eius potētias et virtutes perfectissimas. sic enī erit finis et p̄mū sc̄z finale p̄mū virtutis et optimū. et quid diuinum et beatū diuinū enī dici potest per quod hō maxime assimilatur deo. hoc aut erit per ipsam felicitatem sic posita. sicut aia rationalis f̄ suas proprias potētias et virtutes innata est deū cōtemplari. nec alit cōtemplatio licet sit ab homine: dicitur merito q̄ diuinū et beatū scdm q̄ est obiectiue circa deum. hē aut nobiles condicōes solent attribui ipsi felicitati. Et istas rationes tangit. Ari. in littera: licet ordine retrogrado. Tertio dicendū est q̄ felicitas est a causa diuina: quia si aliquid aliud deorū est donū hoīb⁹ rationale est felicitatē dei donum esse vi dicit. Ari. cuius ratio est q̄ cū deus sit optimus: et effectus debet proportionari cause rōnabili⁹ est optimū in hoīe quod est ipsa felicitas esse a deo q̄ aliud quodcūq̄. deterius. Irrōnabile autem eilet nihil a deo datur hominib⁹: cū deus sit prima causa ex q̄ dependet celum et tota natura duo: decimo metaphysice et causa primaria plus in fuit ineffectū q̄ sc̄baria i libro de caus. propter q̄d etiam dē p̄mo celi q̄ ab eo cōicatum ē oībus esse et viuere his quidem clarius his vero obscurius. Est igit sciendū q̄ felicitas hūana secūdu Ari. est ab homine siue a causa hūana tāq̄ a cā propria et determinata: sed a deo tanq̄ a causa vniuersali et p̄maria. sicut et omia alia bona in istis inferioribus inuenta: cum hoc q̄ sunt a deo tanq̄ a prima causa et vili requirunt causas a liquam particularē et p̄p̄iā. dicimus tñ q̄ quodam speciali et immediatiōri modo felicitas est a deo q̄ alia bona q̄ i his inferioribus inveniuntur. inq̄ tum deus est propriū et principale felicitatis obiectum cuius tamen cōtemplatio que est ipsa felicitas humana nō acquiritur nobis sine multo labore nostro. et studio frequen-

¶ eas inest a
cā diuina.

ti. a sollicita perseverantia in virtute. saltem ut in pluribus vnde verificator. Dat deus omne bonum sed non per cernua taurum. Etrum autem sint alique virtutes nobis diuinitus infuse sicut dicit theologus: non est presentis persequutionis. Nam sicut dicit. Albertus primo de generatione. Quid ad nos de dei miraculis cum de natura loquimur: non autem (sicut et. Ari. in hoc libro) philosophice loquimur de felicitate secundum q̄ est nobis acquisibilis i hac vita secundum nature et conditionis humane communem cursum. ¶ Ad rationes de fortuna dicendum est q̄ que extra semper et frequenter eueniunt quo ad tempus vel quo ad supposita si in ordine ad causam a qua pueniunt. eueniāt semper vel ut in pluribus non sunt a fortuna. ut eclipsis solis et lune. hominem fieri regem aut papam. sed que raro eueniunt in ordine ad causam a qua proueniunt. si cum hoc sint non intēta ab agentibus. talia a fortuna vel a casu euenire dicimus. ut inuentionem thesauri in fossione terre ad seminandum blada. felicitas autem intendit ab eo q̄ eā acq̄rit et semp. vel in pluribus. puenit. aut a determinata causa a q̄ nata est puenire sc̄z ab opib⁹ virtutū et speculatiōis studio frequētatis. Ad rōnes arguētes q̄ a deo. Ad primā dās formā dat p̄sequētia ad formā q̄ nō et inseparabiliter p̄sequit formā. sicut risibilis respectu hoīs et igni ferri sursum ipedimēto remoto. de alijs aut si ē nōcēm. felicitas aut. si sic cōsequitur hūanā aiam. Ad aliam dici potest q̄ felicitas diuinum quid sit. nō q̄ a deo sit ut a p̄p̄ia cā. sed q̄ fm eā hō efficitur similis deo. vel q̄ habet deū p̄obecto p̄ncipali et proprio. Ad rōnes q̄ arguit q̄ non a cā humana dicendū est forte q̄ perfectū p̄ma p̄fectiōe remoto p̄obibente pōt se tacere in secunda p̄fectiōe. vi graue quod mouet se deorsū. hō aut h̄z p̄mū actū sc̄z aiam et felicitas est secundus act⁹ ideo etc. vi dicendū q̄ hō per se non sufficit ad faciendū se felicē. sed requiritur et obiectum et intellectus agēs quod quomodo sit. non ē p̄ntis speculationis. et sic est finis questionis.

Qtauo decimo q̄rit. Etrum hō possit dici de felix i hac vita? Et q̄ si q̄ felicitas est ita? oīz bonorū aggregatiōe p̄fect⁹: sc̄z boetii. Et. Ari. dicit p̄mo hui⁹ q̄ ipa ē bonū simpliciter perfectum et optim et per se sufficientissimū et delectabilissimū et stabilissimū: quia dicit null⁹ vtiq̄ beatorū fiet miser. sed in hac vita null⁹ est tale bonū. p̄bat p̄mo q̄tū ad dictū boetii quia talis status in iuuentute haberi non potest p̄p̄ non esse iuuenē perfectū sc̄z omnes scientias et virtutes: et q̄ dicit Ari. nullū debere dici felice nisi in vita perfecta. sed nec in senectute: quia i bona corporis diminuitur. Et iterum si aliquis in hac vita concedat habere talē statū: tamen deficit stabilitas: quoniam per fortunam potest amittere bona exteriora et peregritudinem vel lesionē potest amittere bona corporis imo et ias anime bona sc̄z per furiam et inaniam aut huiusmodi. et ita patet nullū esse stabile bonum in hac vita. ¶ Item neq̄ haberi potest simpliciter perfectū et p̄ se sufficiens quia tali adepto nichil ampl⁹ desideraretur. sed desiderū hoīs in hac

Ad rōnes p̄ncipales.

Duplicia sunt
p̄ma formam

argumētū p̄
mū q̄ null⁹
sit felix i hac
vita.

Vita satiarī non potest. homo enim naturaliter desiderat permanentiā boni quod habet: sed omnia bona in hac vita sunt transitoria sicut et ipsa vita. ¶ Item bonum optimum et delectabilissimum non copatitur secū malas cōturbationes, tribulationes et tristitas sed hec omnia excludit: nullus autē extra p̄dicta possit ēst i hac vita ppter infortunia possibilia supuenire. sicut p̄ in lra. Preterea bonis diu habūdantē et miserabilem finem nullus vtiq̄ felicitabit: ut dicitur i lra. sed quēcūq̄ bonis abundantem contigit miserabilis finis sicut vīdēt de priamo q̄ lōgo tempore p̄secundus diuitijs et honorib⁹ abundans virtutibus insignitus pace quietus, contrarijs in senectute subiicitur: et sic miserabiliter finit. ¶ Oppositum arguit auctoritate. Ari. dicentis: quid igitur phibz dicere felicem scdm virtutē p̄fectā opantē et exterioribus bonis sufficienter ditatū non contingentē tpe sed vita p̄fecta quasi dicat nihil. dicit etiā. existet at vtiq̄ felici quod questū est: et erit per vitā tali. Notandum est q̄ a theologis dupliciter distinguitur felicitas scz p̄miatoria et meritoria. differūt aut qm̄ p̄miatoria oīa mala excludit et culpe et pene: et omnia includit bona quib⁹ homo dignus est: et omne complet desiderij et gaudiū. Felicitas autē meritoria mala culpabilia excludit. Alii felix non esset vere bonus. sed non excludit mala penalia. ¶ Item licet hec felicitas includat bona per que hō dign⁹ est: tamē nō includit omnia bona quibus homo dignus est. ¶ Item nec talis cōplet oē desiderij et gaudiū. de ista nāq̄ dictum est beati pauperes: beati mites: beati qui lugent: beati qui persecutionem patiuntur et c. Dicitur ergo q̄ felicitas meritoria habet in hac vita et q̄ de hac. Aristoteles locutus est primo huius. Ideo dicit q̄ infortunia magna perturbant et conturbant beatum tristitias enim inferunt et a multis impediunt operationibus: verumtamen et maximum refulget in his bonum et cetera. dicit etiā q̄ cum operationes fm̄ virtutem sit domine felicitatis: nullus vtiq̄ beatorum fiet miser. neq̄ enī opabit aliquando odibilia et mala. ut enī vere bonum et sapiētē omnes existimamus fortunas decenter ferre: et existentibus semper optima opari et c. Et hāc felicitatē descripsit. Ari. q̄ ē opatio fm̄ virtutē perfectissimā in vita perfecta. qz est dei sollicita et cōtinua contemplatio fm̄ q̄ est possibile in hac vita. Dicit etiā q̄ felicitas est quid optimum delectabilissimum et pulcherrimū scz quo ad merendum in hōis ptate. et hāc felicitatē dicit. Ari. nullatenus esse fortune subiectam s; potē sibi subicere fortunā. ferēdo fortunas et vtiq̄ omnia prudēter. Secundo vero dicitur q̄ felicitas p̄miatoria non habetur in hac vita. quoniam in hac vita null⁹ est extra omnia mala penalia: nec illi qui maxime merentur habent omnia bona quibus digni sunt sed aliquando finiunt vitam suam in tormentis: plus cupientes mori bene q̄ vivere male. de hac tamen felicitate. Aristoteles nichil locutus esse videtur ut aliqui dicunt. Sed tamen aliqui de hoc dubitant. dicunt enim quidam philosophum negasse felicitatem post mortem nisi secundū q̄ felicitas quam quis habuit in vita sua remanet in memorijs hominum post

mortem ipsius. Alii autem dicunt oppositū. Primi mouentur ex eo q̄ dicit. Aristoteles tertio de anima. Non reminiscimur post mortem quia passivus intellectus est corruptus sine quo anima nihil intelligit. ¶ Item quia videtur Aristoteles primo huius inuenire q̄ mortui non habeant esse reale: sed solum in memorijs hominū sicut iniusta et mala que recitatur in tragedijs. ¶ Item quia dicit ad eos nihil redundare de operibus viventium nisi fragile quidem et paruum. quod non videretur verum si haberent esse reale preter memorias viuentium. Alii autem his contrarij dicunt. Aristotelem posuisse felicitatem hominibus existere post mortem. et hoc dicunt ex verbis ipsius esse manifestissimum. Primo quia secundo de anima dixit intellectū separari ab alijs potentijs anime sicut perpetuum a corruptibili et absurdum est dicere q̄ intellectum post mortem credidisset. Aristoteles perpetuo ociosum. ¶ Item quia primo huius asseritur his qui decesserunt conferre bonas operationes amicorum. Similiter autem et infortunia quedam quid autem conferrent si nullas haberent post mortem felicitatem vel miseriam. videtur q̄ nichil. dicit etiā p̄dicta non sic conferre q̄ non felices felices. vel felices non felices faciant. et ita videtur supponere mortuos esse in statu felicitatis vel miserie. ¶ Item in libro de pomo seu de morte. Aristoteles. secundum q̄ ibi de. Aristotele. recitatur. apparet hoc manifeste. quia ibidem refertur discipulis suis in morte sua predicasse felicitatem futuram. ad quod probandum rationes ibidem apposuit. quoniam philosophia dicit hominem ad gradus altissimos et diuinos. cum in opere ipsius philosophie consistat humana felicitas: ut habetur d cimo huius. illos autem gradus altissimos obtinet philosophus aut in hac vita aut post mortem. si post mortem. habetur propositum. Si in hac vita: hoc videtur inconueniens. quia videmus si quis philosophiam multo labore et cōtinuo fuerit adeptus: morietur vel efficietur senex et impeditur ab speculationis exercitio propter corporis fragilitatem. ¶ Item videtur multum inconueniens illos qui felicitatem humanam adepti sunt minus habere de suo labore p̄mij q̄ illos qui sunt ab humana felicitate remoti. sed constat q̄ de bonis et voluptatibus et honoribus huius mundi magis gaudent et p̄miantur diuites que nō sunt philosophi q̄ philosophi. Nam philosophus (ut in dicto libello dicit. Ari.) mortificauit omnia huius mundi desideria scz que sunt in commestione potu et coitu et alijs delectationibus carnalibus et mundanis. ergo si philosoph⁹ de suo labore nullas expectaret remunerationem post mortē. valde esset inconueniens ponere felicitatem humanam in ope philosophie. et nō i diuitijs. quod est contra ea que demonstrata sunt primo huius et decimo. ¶ Item honor videtur maximum p̄mij quod possit in hac vita reddi hōi virtuoso p̄ suis operibus virtuosus ad hanc enim intentionem videtur dicere. Ari. quarto huius q̄ p̄mij virtutis est honor. sed honor non ē sufficiens hōi virtuoso dicere. Ari. quarto huius q̄ virtus p̄fecte non fiet dignus honor idest honor nō

Rōnes illi qui tenet argumētū nō potuisse felicitatē p̄ hac vitā

Rōnes q̄ sit felicitas p̄ hac vitā

In oppositū

Duplex felicitas scz theologia

Felicitas meritoria hē i hac vita

Felicitas p̄miatoria hē i hac vita

**Solutiones
rōnē p̄tis op
posite.**

est premiū cōdignū virtuti. ergo vel virtuti nul-
lum erit dignū premiū quod est inconueniens.
vel hoc erit in alia vita. Nec autē via si teneatur
facile erit soluere rationes contrarias. dicitur
enim q̄ post mortē non reminiscimur: quia vir-
tutes organice a quarū vna est virtus memoria
eius seu reminiscitua corrūpitur per mortē: q̄
autē dicit. Ari. animas nihil intelligere sine intel-
lectu passiuo concedi potest per modum remini-
scentie. quin tamen auter intelligat non oportet
ex dictis. Ari. inferre. Sicut etiam q̄ nec. Ari.
primo huius affirmat mortuos nullū esse habere
reale: nec ipsis solum in esse fragile quoddam
bonū aut malū sed solū affirmat opa viuoꝝ
parū eis cōferre: sic intelligendo parū q̄ nō pos-
sunt de non felici facere felicem vel ecōtra. Nec
autem dicta non tollunt imo potius innunt e-
ternā felicitatē vel miserā. Sunt autē et alij inul-
ti quibus videtur q̄ nec. Ari. posuerit beatitudi-
nem assertiue p̄ter q̄ in hac vita: nec aliam ne-
gauit expresse. nec de ea perquirari dicunt p̄-
tinere ad ipsum. cum solum de his tractauerit et
illo modo: de quibus et quomodo potest inquiri
veritas per rationes hūanitas inuentas abs-
q̄ reuelatione diuina quod non videtur esse pos-
sibile de eterna felicitate. Nec dicunt libri de po-
mo fuisse cōscriptū de morte. Aristotelis nisi fi-
cte. Sed quomodo cūq̄ fuerit: redeunt ad nos-
tram intentionem que est in hoc toto libro ni-
hil nisi pure philosophice tractare: hoc solū in
hac questione inquiramus: vtrum homo debe-
at dici felix dum viuit: vel expectandū sit finem
sicut voluit solon. Arguitur q̄ non dum viuit
quia felicitas non attribuitur hominibz secū-
dum vitam bonam et perfectam: talis autem vi-
ta affirmari non potest de aliquo dum viuit. sed
solum post finē. igitur et. maior patet quia pri-
us dictum est idem esse bene viuere et quod est
esse felicem. et addidi perfectam: quia in diffini-
tione f. lictatis assumpta fuit vita perfecta: et q̄
felicitatem inconueniens est dicere mutabilem.
Ita q̄ felicem contingit rursus fieri miserum
multoties: et q̄ miserabiliter finientem nullus
vtrūq̄ felicitabit sicut dicit. Ari. minor patet quia
quemlibet p̄ infortunia contingit in vitis die-
bz suis subijci tristi vite: scilicet per paupertatē
per infirmitatem: per violentiam et in carcera-
tionem et ita mori. si autem dicat aliquis talem
vitam bonam esse merito: hoc exclusus est per
suppositionem dicentem post mortem nullam
esse remunerationem. Oppositum arguit q̄
homo dicitur felix dum viuit vel in morte. h̄ non
in morte: quia felicitas consistit in bene viuere et
bene operari in morte autem tollitur vtrumq̄.
igitur et. Sciendum est solonem vt ex dictis.
Aristotelis apparere videtur dixisse q̄ licet felici-
tas humana debeatur homini secundum vitam
suam: tamen nullus conuenienter potest homi-
nem felicitare dum viuit. quia nescitur vtrum
finiet bene: quod requiritur ad felicitatem. cum
felicitas sit bonum perfectum et stabilissimum.
sed in morte debemus hominem felicitare tan-
quam extra mala et in fortuna existentem: non
sic q̄ tunc dicamus ipsum felicem esse: sed q̄ tunc
firmiter asserere possumus ipsum fuisse felicem per
vitam. Contra hanc rationem obijcit. Aristotē-

teles: quia inconueniens est propositionem esse
veram de preterito nisi aliquando fuisset vera et
presenti. non enim verum est me scripsisse nisi ex
eo q̄ aliquando erat verum me scribere. ergo cō-
cesso q̄ in fine vite verum sit hunc fuisse felicem
necesse est vt ante verum esset ipsum esse felicem. q̄
non erat nisi dum vivebat. Solutio huius ques-
tionis fm̄ xba. Ari. potest esse q̄ hominem vere cō-
tingit dicere eē felicē dū viuit aut etiā miserum
qm̄ oz alterū duorū cōcedere: vel q̄ felicitas ca-
su posito concessio consistat i bonis subiectis for-
tune sicut sūt diuitie honores voluptates et. vt
q̄ consistat i bonis non subiectis fortune cuius
modi sūt operationes f. virtutes. Si dicam p̄mo
in q̄ scz q̄ fortuna sit dñā felicitatis et miserie tūc
nullū erit in cōueniēs felicitatē concedere varia-
bilem et instabilem. sicut est ipsa fortuna. ita q̄ eū-
dē (sicut dicit. Ari.) felicē rursus miserū dicemus
multoties quasi camelopta quēdā felicē. nūciā-
tes et debilitate firmatū. Hoc autē posito nō opor-
tebit in felicitando hominem expectare finē. h̄ q̄ tūc
cūq̄ sibi prospera erit fortuna: dicem⁹ eū felicē:
et iterū miserū si fortuna mutet. Si autē dicamus
operationes fm̄ virtutē eē dñas felicitatis: erit fir-
ma stabilis et inmutabilis. qm̄ tales sūt operationes
secūdū virtutē. parue ei p̄p̄eritates vel aduersi-
tates in virtuoso nullā faciūt inclinationē ille
mutationē vite magne x̄o p̄p̄eritates b̄tiorē
vitā faciūt: quia eis vtrūq̄ virtuosus ad opa bona
multe aut aduersitates et magne virtuosus siue
beatus tribulat exterior a multis operationibz
impediendo: conturbant interior aliquo modo
tristitias inferendo. nō ita tñ q̄ ratio succumbat:
sed ita q̄ ferēdo patiet et oīno prudēt i fortuna
refulget bonū virtutis. in quo etiam bono virtu-
tis ipse felix magis gaudet q̄ in aduersitatibus
tristat. Et ita patet q̄ si scdm̄ virtutes operatio-
nes sūt dñe felicitatis: felicitas ita itabit stabili-
lis et firma q̄ nullus beatorum fiet vtrūq̄ miser:
neq̄ enī (sicut dicit. Ari.) aliqui operabz odibilia
et mala. vt enī vtrūq̄ bonū scz virtuosum et sapiē-
tes oēs existimamus fortunas decet terre: et exi-
stentibus operari temp̄ optima. Ex his ergo p̄z
q̄ firmiter possumus hominē scdm̄ virtutem p̄fe-
ctā felicitare dū viuit: et nō oportebit expectare
finem. Nec est ergo clara solutio questionis. Sed
dubitatio occurrit alia q̄ soluta ē questio quo-
dāmodo p̄ditionalis et disiunctive. quid eēt simplr
cōcedendū casu posito scz q̄ nulla sit post mortē
felicitas neq̄ p̄miatio: vtrū felicitas humana
debeat poni in bonis fortune subiectis. aut i o-
pere virtutum. Et videtur omnino q̄ oportet fe-
licitatem ponere in voluptatibus. virtutes enī
et scientie cum labore acquiruntur: et cū labore o-
pera eorū exercentur. ideo non videtur i his bo-
num existere neq̄ delectabilissimum nisi ratione
p̄miij subsequenti. igitur p̄miio futuro non
existente non conueniret huiusmodi operationi-
bus virtutum condiciones felicitatis. sed conue-
nienter vite voluptuose. diuites enim ad nu-
tum habentes omnia voluptuosa: et sic vsq̄ in fi-
nem viuentes sani et incolumes diuitijs et ho-
noribus habundantes delectabilissimāz semper
continuant vitam. ideo et cetera. Sed hec ratio
videtur irrationabilis omnino delectatio enī se-
quitur cognitionē ideo dicit. Ari. q̄ delectari et

**Probat q̄
in hac vita
hō sit felix
suppō q̄ felici-
tas sit i ac-
tibz virtutis**

**Argumenta
ad p̄ncipale
autentum.**

In oppositū

**Dubitatio i
cidis suppō
q̄ nō sit vita
p̄ istū i quō
cōsistit felici-
tas.**

nimalium est sed non plantarum nec in anima
torum. Item etiam in opere consistit vt infravi
debitur septimo libro et decimo. ¶ Item delectatio
ex adeptione conuenientioris et melioris
causatur ergo videtur q̄ circa conditionem no
biliorē et perfectiorē et in nobiliori opere ⁊
in adeptione conuenientioris ⁊ melioris maior
et perfectior erit delectatio. sed non est dubium
q̄ cognitio et operatio secundum rationem et o
perationē est melior et nobilior et homini conue
nientior quam operatio vel cognitio secundum
sensum. ideo si felicitas est quid delectabilissi
mum. ipsa magis erit in opere secundum ratio
nem q̄ in voluptatibus sensus. et hoc infra ma
gis declarabitur. Nec valet quod aliqui possūt
obiicere scilicet q̄ plures homines videmus se
qui voluptates q̄ delectationes illas que sunt
per virtutē et sciām tanq̄ iudicēt illas eē melio
res et maiores. Ad hoc enim respondet gustra
tius primo huius dicēs q̄ mel non gustans non
potest percipere mellis dulcedinē. multi enī vo
luptuosa gustantes et ad opa virtutis ⁊ sapie nō
attingentes. dulcedinē non nisi voluptuosoz p
cipiūt. ppter qd et illi illā solā psequuntur vitā
pecudū eligētes ⁊ oīno bestiales effecti sūt. vt di
citur primo huius. sed virtuosī ⁊ sapiētes. q̄trā
q̄ ⁊ illā que voluptuosozū dulcedinē. et eā. que
virtutis ⁊ sapie opationū ē gustauerūt. et per cō
sequēs de vtrīsque possunt iudicare expellūt. oīno
a se voluptates et odit eas maxio odio: vt di
cit cōmētator in suo proemio octauo physicozū
et in suo plogo. Ad illud autē qd alia opinio ar
guebat dicēdū est q̄ si virtutes et scie cum labore
acquirūt: tñ in ope scientiā ⁊ virtutum tāta est
anime pfectio et delectatio q̄ huiusmodi opus ē
illius laboris premiū nobile sufficiens et condi
gnū si casus positis cōcedatur. diuites enī volu
ptuosī si credant optimā ⁊ delectabilissimā duce
re vitā hoc est quia dulcedinē supiorē nō fēserūt.

¶ delectatio
nis f; itelle-
ctus sit pfe-
ctiores
¶ delectatio
nis minus

**Respō ad quæ-
sitatiōes et
ad rōnes**

Loquēdo de
felicitate fm
extrīseca de-
coramenta
nullūpt certi-
tudinalr dici
felix ī hac vi-
ta
Argumētuz
primum

Ad omnes alias rationes simul dicens est q̄
exclusa felicitate p̄matoria post mortē adhuc
felicitas que est opt̄a et delectabilissima in hac
vita cōsisteret essēcialiter ī op̄ibus x̄tutū: sicut
dictū est: que a sapiēter virtuoso non nisi p̄ mor
tē auferri possūt. sed tamen ad sui decorē ⁊ exte
riorē p̄fectionē indiḡ bonis fortune. que si a vir
tuoso auferri possūt: nō tñ faciliter. p̄ut ad opus
virtutis valent. q̄ ipse semp̄ eis vtitur vt op̄. iō
patet q̄ nūq̄ x̄tuosus subiiciē male vite simplr
sed semp̄ gerit vitā essēcialiter bonā ⁊ per se de
lectabilē. p̄pter quod dicit. Ari. nullus vtiq̄ bea
torū fiet miser. Si aut̄ aliquis velit loqui de feli
citate seu de vita bona non solū essēcialiter: s̄ ⁊
extrinseca decora menta et accidētales p̄fectiōes
et p̄ut felicitas capitur p̄mo dū dū decorū mo
doz. tūc nō possum⁹ hoīez simpliciter beatifica
re dū viuūt: nisi p̄dicialit̄: dicētes beatos viuē
tū q̄b⁹ iexistūt ⁊ iexistēt v̄lq̄ ad finē bona ad p̄di
ctā felicitatē req̄sita ⁊ ita x̄ificā dictū solonis.

Querit decimonono: Atrum virtutes
sint permanentiores disciplinis? Ar
guitur q non: quia sicut esse distin
ctio habituum dependet ab obiectis
circa que versatur et ex p̄cipiis ex
quibus deducunt: ita ex his videt ipsoꝝ p̄ma
nentia dependere. Habitus aut demonstratiui

et speculatiui pcedūt ex principiis necessariis et sunt circa materiam non possibilem aliter se habere. virtutes autem pcedunt ex contingentibus quia ex actibus voluntariis. et cum hoc respiciunt materiam contingentē et erroneā valde. **N**ā bona et iusta de quibus intendit ciuilis et circa quae sunt virtutes tantā habent differētiā et errorem vt videantur lege sola esse ergo et cetera. ¶ **I**tem ex parte subiecti: cum accidentis esse sit inesse videtur quod illud accidens debeat esse permanentius et inuariabilius cuius subiectū est permanentius et inuariabilius. subiectū autē disciplinarum quod est intellectus est inuariabilius quod subiectum virtutum quod est sensus vel appetitus sensitivus: vt quidam dicūt. ergo. et c. ¶ **I**tem sicut dicit. **A**ri. quod virtutum honorabilissime sunt permanentiores propter maxie et maxime continue viuere in ipsis felices siue beatos. et ob hoc nō posse fieri obliuionē circa ipsas. Ita videtur esse dicendum quod omnino habituum honorabilissimi in quibus magis consistit felicitas sunt permanentissimi propter maxie et maxie continue viuere in ipsis felices siue beatos: et ob hoc non posse fieri obliuionem circa ipsos. Et propter hoc etiā quia honestū sua vi nos trahit et sua dignitate nos allicit vt dicit. **T**ullius ideo honorabilissimū maxime nos trahit ad ipsū. et maxie nos allicit vt ob hoc semper maxie perseueremus in ipso. sed habitus intellectuales nobiliores sunt virtutibus moralibus vt patet sexto huius. et in opere ipsorum magis consistit felicitas: vt patet decimo huius § 2c. ¶ **O**portet possumus dicere. **A**ri. et apparet ex primō quia virtuosos videmus diutius in senectute posse actus virtutum moralium exercere quam actus speculationum scientiarum. **S**ic videmus virtuosos statim sine studio longo promptos esse ad opus virtutis. cum fuerit oportunum speculationis aut cum debeant actus speculationis exercere vt legere/disputare. aut predicare videmus longo studio premuniri. imo propter multam obliuionē in speculatiuis contingentem videmus quod si quis eandem debeat hodie legere lectionem quam legerat anno preterito quod eam oportet iterū studere. **A**lbertus respondet quod habitibus duplex videtur conuenire permanentia. **U**no modo secundum se scilicet prout dependent ex suis essentialibus principiis igitur discipline sunt permanentiores: cum sint circa materiam necessariam et ex necessariis principiis. **A**liomodo secundum quod sunt in subiecto. et sic virtutes sunt permanentiores. cuius rationem assignat quia honestum bonum est quod sua naturali et propria vi nos trahit et sua dignitate nos allicit. ideo oportet quod optimum et honestissimum nos maxime trahat et alliciat in sui recordationem. contemplationem. affectum. et operationem: vt obliuio interuenire non possit. tale autē optimum et honestissimum nos trahēs et alliciēs in virtutibus inueniunt. et nō in disciplinis ideo et c. Sed ista responsio videtur aliquibus pati calumniam. quoniam (vt dicunt) actus speculationis videtur esse nobilior actu virtutis moralis. de quo si sit verū vel nō videbitur infra. Si autem hoc concedatur: videtur quod magis deberet sua vi et sua dignitate nos trahere et allicere ad ipsum. **A**lter respondet euertitius dicens quod pro tanto virtutes sunt permanentiores

In oppositu

**Duplex hitu
u3 pinanctis
fm albertus**

cótra aiber =
tum.

tiores qz per obliuionem non pnt sleri: cu nos cu his que in vita occurrunt habeamus ipsaruz ptinum exercitiu. speculatiu aut habitus per obliuionem et per actus interruptionez pdi pnt

¶ Item habitus in potentijs firmanur. et per continuationem et per exercitium actus. modo (sicut dicit beatus thomas) Non eminet nobis ita ptinum exercitiu speculatiu sciaturum sic operationu fm virtute. continue eni occurrut ea in quibus oportet agere secundum virtutem: sicut vsus ciborum. mulierum consortia. colloca- tiones hominu adinuicem. et huiusmodi in quibus continue versatur humana vita. et hoc est (vt dicit Aristoteles) causa huius quod est non fieri virtutis obliuionem. vt autem quesiti veri- tas euidentius appareat et obiecta soluantur: dici potest qz firmitas habitus attendi potest aut ex obiecto. aut ex subiecto. aut ex frequen- ti ipsius actus exercitio. si ex obiecto sic scien- tie sunt permanentiores quo ad easdem conclu- siones semper esse veras qz virtutes quo ad eas- dem operationes esse virtuosas. sic enim virtu- tes sunt valde permutabiles. quonia bona et ma- la circa que sunt virtutes tanta habent differ- entiam et errorem vt illa opatio que hic et nunc et ad istum est virtuosa. sit ad alium vel alibi vel alio tempore viciosa. et sic de alijs innumerabilibus circumstantijs. Si autem velit quis attendere permanentia ex subiecto: sic secundu comentato- rem tertio de anima duplex oportet intelligere subiectum intelligibilu speculatiuoz. vnu p qd sunt entia: aliud p qd sunt vera: hoc est intellectu possibile: et fantasma vel speciem intelligibilem ex fantasmate depedentem. modo licet pmi subie- ctu scz intellectus possibilis sit inuariabilis appeti- tu sensitiuo. tn fm subcm scz fantasma sine quo aia nichil itelligit (vt dr tertio de aia) variabilis est multo qz appetitus sensitiuus ductus p suetudine longa que est altera natura. ideo sic sunt virtu- tes permanentiores disciplinis. Si vero perma- nentiam habitus sumamus ex frequen- ti actus ex- exercitio: tunc huius frequentie duplex potest esse ratio. Vna est nobilitas actus illius et hone- stas nos ad ipsam sua vt et sua dignitate tra- hens. et alliciens. et ista ratio maiorem habet ef- ficaciam in actu speculationis. saltem circa ob- iecta nobilissima (sicut aliqui dicunt) qz circa ac- tum virtutis. sed tn propter conclusionum sci- bilium innumeratam multitudinem et difficul- tatis in earum deductionibus immensam pro- funditatem. et propter de ipsis nullam experien- tiam habere. nec eas vnq nobis nisi ex intentio- ne querentibus occurrere non est nobis possi- bile sic actum speculationis frequentare. nisi circa conclusiones paucas. quin interueniat ob- liuio. Alia aut ratio frequentationis actus est ea nobis occurrere circa que sumus coacti age- re. et hec ratio maximam habet in actibus vir- tutu moralium efficaciam. sicut ante dictu fuit. et ideo sic virtutes sunt pmanentiores disciplinis.

¶ Ad rationes. Ad primam dicendum qz proce- dit bene qd ad maiorem esse permanentiam disciplinarum ergo ad easdem conclusiones sem- per esse veras qz virtutum quo ad easde opationes se- per esse virtuosas. **¶** Ad aliam dicendum qz licet non ex parte subiecti quod est intellectus

accidat scientie variabilitas. accidit tamen sibi propter alterius subiecti varietatem scz fantas- matis vel speciei intelligibilis vt a fantasmate dependet. Ad aliam dicendum est qz licet actus speculationis specialiter circa diuina sua di- gnitate nos magis trahat et alliciat. qz virtutis vt quidam dicunt. tn in actibus virtutum sunt alie cause permanentie fortiores. Ad hoc autem quod dicitur in opere speculationis felicitatem consistere. et sic in eo oportere felicem maxime continue viuere. dicunt quidam qz formaliter no in dei speculatione. sed in eius perfectum dile- ctione consistit felicitas. quod si sit verum de- bet videri decimo huius. vel dicendum est qz ex variarum conclusionum speculatione circa na- turalia et ista inferiora ascendimus tandem ad speculationem circa deum et intelligentias. Et iterum ex noticia multarum diuersarum et spe- cialium conclusionum de intelligentijs et de deo acquiritur nobis vna finalis dei noticia conti- nens in virtute et dignitate noticias omnium conclusionum precedentium licet non formalit et in tali noticia consistit humana felicitas. nec vnq illa obliuiscitur sed continue fm qz est pos- sibile ipsum deum fm illam noticiam intuetur et contemplatur. licet in conclusionibus alijs qz pmitus ad hac noticiam pfecta duxerunt apud felicem interueniat multa obliuio.



¶ Icelimo qrit Atz felicitas sit de nu- mero honorabilium vt laudabilium. **¶** Et qz de numero laudabilium qz ppter qd vnus qd tale. et illud magis. hz virtutes lau- damus ppter opz vt dicit Aris. qz virtutis opus e laudabile. Et pfirmatur quia dicit Aris- laudes enim sunt operu similiter et corporalium et animalium. hz felicitas opatio est fm virtutez vt prius dictu est. ergo. et c. **¶** Itē si felicitas no laudaret. hoc esset ppter sui excellentiam et opti- mitate. vt Ari. velle videt dicens qz optimorum non e laus. hz propter hoc no debet laude care. cuz deuz laudemus qui e simpliciter optimus. **¶** Itē si e simpliciter ad simpliciter. Ita et magis ad ma- gis et maxime ad maxime vt dr tertio thopico- rum: hz virtus laudat ex eo qz bona: ergo maxi- me bonum cuiusmodi est felicitas maxime lau- dabitur. **¶** Oppositum at p Aris. dicentem qz optimorum no e laus. et qz nullus felicitate lau- dat. hz vt quid diuinius et melius btificat. et pri- mo rhetorice diffinitur laus qz est sermo illuci- dans magnitudinem virtutis. felicitas aut no e virtus io non laudat. **¶** Respondum qz laus/ com- mendatio glorificatio. btificatio qnq se habent adinuicē sicut comunitus et specialius si eni laus puenient accipiat. extendit se ad boni cuiuslibz p- fessionem. Commendatio vero restringitur ad boni operis confessionem. ex virtute enim lau- damus: hz ppte no nisi ex ope commendamus. vn primo rhetorice dicitur qz laus est fmo eluci- dans magnitudinem virtutis. commendatio autem operu e. propter quod commendamus eos qui ege- runt. laudamus autem eos qui non egerunt. et c. glificatio vero restringit commendationem ad boni opis frequentiam ergo glorificatio describitur qz est frequens fama cum laude. sed btificatio res- tringitur ad excellentissimam et omnimoda boni o- peris perfectionem. io dicit Boetius qz btitudo est

qz ad felicitate spe culati- uā qrit vna a- nialis noti- cia cui no est obliuio.

Argu. prim.

In oppositu

laus comēda- tio glificatio et btificatio quō se habēt.

Tertio attē- di hīc firmi- tas pndoc.

duplex sōm i- telligibiliu3 speculationoz

frequentatio actui ex duo- bz accidē pōt

Ad rōnes an- oppositum

felicitas et bti-
tudo idem.

non est qd laus
solu attribui-
tur his q or-
dinant ad alia

non est laus
et honorem.

qd laus non fit
de locis nisi
ut ad melius
excitemur.

status oim bonorum aggregatione pfectus. Et
quia p eodem Arist. solz uti noie bilitudinis et fe-
licitatis. id etia supponamus ide significari per
hec noia bilitudo et felicitas. hoc igit modovten-
do noie laudis coter no est dubium qd felicitas
est de numero laudabilium imo laudabilior oi
humano bono. cu dictu sit qd laus coter est con-
fessio boni ex eo quod est bonu. sic igitur magis
bonu est magis laudabile. et sic etiam pcedimus
opa magis laudari qd vtutes. cu vtutes ppter
opa laudemus: sicut etiam deus suplaudabilis
est excellenter. et sic pcedebat rationes in principio
qstionis adducte. ¶ Secundo nondum qd cum a-
liquod nome fuerit commune duabus speciebus
quax una nomen ppriu sibi habuerit: alia vero
species pprio nomine caruerit: solet sepe nomen
coe innominate speciei appropriari: sic Ari. primo
topicoz de proprio quod est nomen coe diffini-
tioni et pprie passioni: dicit qd appropriat proprie
passioni ex eo qd diffinitio noie pprio diffinitio
vocat vel terminus ergo cu laus sit coter confes-
sio ta bonoz opex qd eoz que ad bona opa or-
dinant: et confessio bonoz operum nomen habet
ppriu quod comendatio vocat: ideo sepe nome
laudis restringi solet: et appropriari confessioi bo-
noz que ad bona ordinant opa. et quia vtutes
maxime sunt huiusmodi. ideo dictu est pmo rhe-
torice qd laus stricto nomine est sermo elucidans
magnitudinem virtutis. et pmo huius dictum est
qd laudes sunt per relationem scz ad opus bonum
¶ Et enim vtutes laudant ppter opera et actus et
qd quod ad est aliud ordinatu et non est optimu
ideo pcludit per Ari. qd laus stricto nomine non
est optimoz. Ex quo pcluditur qd felicitas cu sit
optimu humanoz bonorum non est laudabilis in
ter humana bona. sed est tanq diuinius aliquid
et melius gloriificabilis siue beatificabilis.
¶ Tercio iteru nondum qd laudem infimis bonis
attribuimus. non eni solu laudamus hominem
bonu: sed equum et vinu et lapide. honor aut non
debet alicui nisi ratione bonoz excellentium: vn
honor e exhibitio reuerentie in signu excellencie.
Absurdum autem esset exhibere reuerentia lapidibus
equis et asinis. s; etia neq hoibus nisi excellentibz
ergo licet bonu omne comunitur dici possit lau-
dabile: tamen si laudabile volumus restringere vt
p honorabile distinguatur: oportet qd hec distin-
ctio fiat fm minoru bonoz distinctionez a ma-
ioribus. Est aut hec distinctio quia minora bo-
na sunt que dicunt bona ppter aliquid melius
ad quod ordinant. bona aut maiora sunt que p-
pter se bona sunt. et sic fm hanc intentionem et
restrictionem laudabilia no sunt nisi qd ad melius
ordinant. huiusmodi aut non est felicitas inter
humana bona. s; honorabilia sunt que secundu se
bona sunt: cuiusmodi est felicitas vt dicit Arist.
qd principiu et causaz bonorum honorabile quid et
diuinum ponam. Adhuc ide patz ex eo qd laus
et vituperiu sunt contraria. vituperiu aut ppe est
de malo vt a malis retrahamur. ergo laus debz
esse de bono vt ad melius excitemur. vir autem op-
timus non indiget vt ad bonum excitetur. ideo
sequit qd laus pprie non est optimoz. Ex his di-
ctis patet satis quomodo rationes hincinde a pnci-
pio questionis adducte pcedut. ¶ Alterius no
tandū est qd sicut pdicta noia inter se pueniunt in

significando boni alicuius confessione. ita adhuc
alia quedā sunt noia in eode cu pdictis puenien-
tia videlicet et magnificatio reuerentia et digni-
ficatio. Est autem magnificatio confessio boni ma-
gni fm qd est magnu. et sic pz qd hoc nomen pue-
niunt attribuit felicitati. cu ipsa sit maximu hu-
manoz bonoz. ¶ Reuerentia autem est confessio bo-
ni scz qd ab alio datu est. et hoc nomen forte no
solet felicitati attribui qd non dat felici. sed ipse
ea p opa ppria sibi acquirit. nisi scdm qd conue-
nit bene deo de felicitate reuerentari scdm qd ipsa
est hoibus dei donum. Dignificatio aut duplici-
ter accipit vno mo vt est confessio boni alicuius
scdm qd ipm est pmiu dignu. vt cu dicimus spe-
cies pami digna erat impio. et sic non attribuit
felici inter humana bona cu ipsa no sit pmo di-
gna. sed alioz bonoz pmiu pdignu. Alio modo
capit scdm qd est confessio boni qd est alioz bo-
norum pdignum. et sic potest ipsi felicitati potis-
sime conuenire. et.



¶ Pmo pmo circa finem huius pmiu li-
ori qrit Ari. ps ale sensitua aduerset
roni. Ari. qd no: qd qd e exaudibile et bn
obedibile roni. no aduerset roni. ps
aut sensitua est hmoti. ergo et. ¶ Tercio
¶ Natura temper bn et recte opat. nisi impediatur:
qd regulata a supioribus causis in quibus no ca-
dit error vt patz duodecimo metaphysice sed no
esset rectum opus neq bonum si pars sensitua
roni aduersaret pbat quia politia non est recta
neq bona in q subditi aduersant principi. sed ra-
tio debet pncipari parti sensitue vt dicit pmo
politice. g. et. ¶ Tercio ordinata ad finem non aduer-
sant fini sensitua at ordinant ad partem ronale
qd deterius semp est gfa melioris. vt of septimo
politice. ¶ Tercio lic e i maiori mundo. ita et in mi-
nori octauo physicoz. in maiori aut mundo infe-
riora non aduersant supioribus s; tota vtus in-
ferioz gubernat ex supioribus pmo metheo-
roz. g. similis in minori mudo scz in homine ps
interior scz sensitua non aduersat parti supiori
scz ronal. ¶ Oppositu dicit Ari. Aides aut in ip-
sis aliud qd pter idem innatu qd aduersatur et
obuiat roni. Ista qstio introducta e. vt videam
quod partes aie se hntes adinuicem sint. sunt at (si-
cut pz tertio de aia) partes aie dncq vegetalia se
sistua. appetitiua. scdm locu motiua. et intelle-
ctiua. Et itez appetitiua diuidit in sensualem et
intellectuale. Pars at intellectia vocat ronalis
pncipalit. tanq in se ipa hnt rone formalis.
pncipalit. ita qd in se heat rones. non enim cogno-
scit neq roneat: s; participatiue sic qd est inatus
iudiciu ronis exaudire et ratioi obedire sicut dicit
Ari. no ita tn qd a rone cogat sed libere est exaudi-
bile et obedibile roni. vn pmo politice dicit Arist.
qd aia pncipat corpori pncipatu despotico. itel-
ctus at pncipat appetitui pncipatu politico et re-
gali: sicut g subditus liber non semp obedit dno
nec exaudit eius pcepta s; aliqui eis aduersatur:
ita videt esse de appetitu respct intellectus. Ita
etia sicut est in maiori mundo. qd lic hec inferio-
ra sint innata obedire corporibus celestibz. qnq
tn ppter indispositionez materie vel pvarieta-
te agentiu particulariu no obediunt neq celi in
fluentia suscipiunt. ita in minori mudo scz in ho-

¶ Tercio.

¶ Quarto.

¶ Quinto.

In oppositu

¶ In pte aie
appetitiua
via aie et. se-
nitia et itelle-
ctiua.

¶ Aia pncipat
corpi pncipa-
tu despotico
ro x o appeti-
tui sensitui
pncipatu
politico.

due conclusio-
nes de cōpa-
tione appetit-
us ad rōem

debemus imaginari de intellectu et appetitu. Et autem ista magis appareat. pono duas conclusiones de cōparatione intellectus siue rōis ad appetitum sensitivum. Prima est quod sepe appetitus adversatur rōi. Secunda est quod ipse tamen est innatus obedire rōi. Prima conclusio patet primo ex parte incōtinētis. Incōtinēs enim habet rōnem rectam. quod inhonestum est hoc facere. et quod ipsum est fugiendum. sed tamen appetitus ostendit ad hoc inclinatus mouet ad hoc faciendum. et patet quod appetitus in eo adversatur et obuiat rōi. unde Eustratius primo huius dicit. quod incōtinēs seipsum vult rescindere ab irrōali appetitu sed superare non potest. Ex quo etiam manifestum est quod appetitus sensitivus non solum obuiat rōi. sed etiam voluntati. voluntas enim trahens ipsum ad id quod rōe iudicatum est esse faciendum facit quod ipse quasi tremebundus et iustus mouet ad faciendum illud quod iubet appetitus intellectivus. Item idem patet ex parte continentis. non enim diceretur quod appetitus continēs sed simpliciter trahatur vel fortis nisi haberet concupiscētiās prauas quod tamen rōe retinetur non sequitur eas. Item aliquid voluit idem probare ex parte viciosorum. Nam cum rō semper ad optima deprecetur ut dicitur. Aristoteles nulla esset occasio quod ad mala quis traheretur nisi esset in eo appetitus inclinās ipsius ad oppositum rōis. Sed forte non est. Nam rōem semper ad optima deprecari in malis hominibus. Nam praua consuetudo et in vitijs firmatio intantum obfuscatur rōem quod omnino pervertit iudiciū rōis. et ideo quod dicitur Aristoteles. rōnem ad optima deprecari intelligendum est de continētibus et incōtinētibus de quibus loquebatur. Et multo magis ad optima deprecatur in his qui sunt in virtute firmati. Secunda conclusio patet ex parte continentis ubi rō vincit appetitum sensitivum. Sed forte diceretur quod hoc non arguit quod appetitus sensitivus obediatur rōi. sicut si quis devictus in bello duceretur in carcerem violenter. ipso semper posset recalcitrare. non diceremus quod obediret ducēti. forte respondendum est quod intellectus et voluntas cum non sint potētie organice non habent potētiās mouendi corpus nisi potētijs organicis mediātibus et sibi obediētibus sed potētijs sensitivis. si enim essent innate mouere immediate videretur quod non possent vinci ab appetitu sensitivo: cum sint potētie superiores et potentiores. quod tamen est falsum. sicut patet de incōtinētibus. sed instabis quia tunc idem appetitus scilicet sensitivus si inclinabitur in contraria: quod videtur impossibile. probatio sequentis quod continēs dum mouet ad fugiendum voluptuosum inclinatur secundum appetitum sensitivum in illud voluptuosum. propter quod non fugit nisi cum quidam tristitia. et tamen idem appetitus inclinatur ad fugam: cum moueat ad fugiendum. dicendum est quod eundem appetitum similiter in opposita inclinari immediate et propter se est impossibile. sed non est impossibile quod ad unum oppositorum inclinatur immediate et propter se. et si inclinatur ad aliud oppositum gratia alicuius alterius ad quod inclinatur. ubi gratia: canis videns cibum inclinatur ad ipsum propter se. sed tamen propter timorem domini inclinatur ad fugiendum. et ille pericit merces in mari inclinatur ad salvandum merces pro se. sed causa salutis inclinatur ad perdendum eas. et sic cum multa displicentia perdit eas. ita non est incōueniens quod appetitus sensitivus cedat in voluptuosum propter se. et cedat in fugam eius gratia voluntatis vel intellectus precipientis. Adhuc eadem conclusio magis patet in sobrio et forti et quocumque perfecto. quoniam in tali videmus ap-

petitum sensitivum ita perfecte rōi obedientem quod sine tristitia et cum magna delectatione talis recedit a voluptuosum et aggreditur difficilia. Et hoc est quod dicitur Aristoteles. appetitum subiectum esse quod est sobrium et fortis. omnia enim personant rōi. Et cum dictum sit de intellectu et voluntate respectu appetitus sensitivi videndum est quod intellectus se habet ad ipsam voluntatem. quod autem harum duarum potentiarum sit principalis et siue nobilior dubium est. quod postea determinabitur. Sed tamen quantum ad oppositum spectat videtur quod aliquid voluntas potest adversari rōi. Voluntas enim se habet ad appetitum sensitivum sicut dominus ad subditum librum. dominus autem innatus est diligere subditum et cōpati sibi. et idcirco sepe cum appetitus sensitivus fortiter tendit in voluptuosum. voluntas consentit: licet ratio dictauerit oppositum. et ex hoc potest apparere quod tam voluntas quam appetitus sensitivus potest dici irrationalis: quia non habet in se rationem formaliter potest tamen dici utrumque rationale secundum quod utrumque naturae est obedire et exaudire quod ratio dicitur. Et hoc notavit Aristoteles. cum dicit. concupiscibile vero et omnino appetibile participat aliquantulum secundum quod exaudibile est ei et obedibile. Tunc potest dici de potentia vegetativa: quod ipsa tota est irrationalis. ipsa enim non cognoscit. ideo nec ratiocinatur. similiter ipsa non est innata duci ratione. neque rōi obedire. Nam accepto cibo et potu: velimus nolimus: ipsa operabitur: etiam in somno. ubi ligata sunt potentie sensitive. Et idem patet sequens quo ad id opus non minus neque prius operatur potentia vegetativa quam in vigilia. sed magis et melius. verum est tamen quod rō domini habet. et voluntas super vegetativam quo ad ministrandum sibi obiectum circa quod ipsa operatur scilicet cibum et potum. et in hoc attingit nos et recte agere et prave: et potentia vegetativa gravare et ei cōferre. De potentia autem habet locum motus dicens est quod ipsa ex parte anime non est nisi potentia cognitiva scilicet sensitiva et intellectiva: et potentia appetitiva vel sensualis vel intellectualis. sicut patet in libro de motibus animae librum. sed ex parte corporis requirunt organa quibus anima movet corpus. sicut sunt spiritus. muscoli nervi: iuncturae et membra diversa. De his autem que sunt ex parte anime iam dictum est. Sed de organis corporis dicendum est. quod anima secundum suas predictas potentias principatur corpori quo ad homini organa principatur despotico. sicut dicitur primo politice. Quorum enim corpus anime obediret ipsum duci secundum exigentiam potentiarum anime: si non fuerit impediens. Sed dices tamen nonne homini organa debent dici rationabilia: sicut appetitus sensitivus. cum obediatur rōi. dicendum est quod non nisi valde improprie et remota habitudine. sed ex hoc solo quod sunt instrumenta quibus ratio et voluntas utuntur ad extrinsecum opus voluntatis exsequendum. sicut enim possemus securum. cutellum autem et ligna et lapides dicere rationabilia. nec habet ideo organa proprie loquendo obediunt rationi. quod obedire proprie non est nisi eius quod in oppositum libere potest. hec enim organa non possunt in oppositum eius quod volumus vel appetimus. et loquor de motibus voluntariis. multi enim sunt motus alij quorum vegetativa est anima. sicut est motus cordis et motus alimenti ad membra et ad huiusmodi et quantum ad hos motus neque ratio neque voluntas precipit corpori neque dirigit ipsum. Appetitus autem et voluntas rationales dicuntur obedi-

Voluntas autem
quod adversatur
rationi

probatio secundae
conclusionis.

voluntas si potest
movere corpus
nisi mediatis
potentijs
organicis.

Idem appetitus
clinet ad op-
posita ad unum
ex se ad aliud
propter aliud siue
ex inclinatione
alterius poten-
tie superioris.

Alia probatio
clario.

Potentia motus
est secundum locum ex
parte anime si est anima
a cogniti-
va et appeti-
tiva secundum ex
te corporis

Organa cor-
poris si proprie
obediunt rōi
quod non sunt prin-
cipium motus
nec valent ad
oppositum.

Ad rationes

Ad secundum

quare appeti-
tus sensitivus
motu distin-
ctus a volun-
tate.

Ad tertium.

Ad quartum.

Arguitur primo

Secundo

Tertio.

In oppositu

entialiter quod rationi obediunt. tamen in oppositu libere possunt. Tunc respondendum est ad rationes. Ad primam dicendum est quod subditus liber qui natus est obedire domino non semper obedit: sed aliqui sibi aduersari. et ita est in opposito. Ad aliam dicendum quod natura non bene operatur si ita faceret partem inferiorem rebellantem rationi quod non esset innata sibi obedire. Sed si non facit eam actu obediens: non propter hoc male operatur. quia natura nec debet deficere in necessariis, nec debet abundare in superfluis. non ergo debuit parti inferiori actu dare obedientiam: cum ipsa fecerit innatam obedire superiori. et cum parti superiori dederit dominum et virtutes deducendi ad actuale obedientiam partem inferiorem. oportuit propter vite necessitatem an vultu rationis quod natura fecisset appetitum sensitivum in sui obiectum tendentem. ad se ipsum apprehensionem sine regimine rationis. et per consequens quod posset in aliud ab eo quod recta ratio dicitur. Ad aliam dicendum est quod ordinata ad fines disposita et directa modo debito non aduersantur finibus. Alii tamen sunt que si sine regimine relinquerentur non prederent ad finem: ad quem multum perficiunt quando debite reguntur. sicut equi in bello. canes in domo et homines. modo ita est de appetitu sensitivo. Ad aliam dictum fuit quod in maiori mundo aliqui inferiores propter materie indispositionem superioribus aliqui aduersantur. et sic est finis questionis.



Ultimo queritur An virtutes morales sint in appetitu sensitivo subiective vel in voluntate. Ad quod in voluntate: quod quanto habet de iusticia quod est habitus quo iusta iusti operantur et iusta volunt: et pari ratione temperantia est quod temperati temperata operantur et volunt et sic de aliis virtutibus. sed non nisi voluntate volumus. et sic. Item primo huius dicitur quod hominis proprium opus non est attendendum secundum nutritivum et augmentativum vitam. quia hec corporis videtur et plantis. nec secundum sensitivum. quia videtur hec corporis et equo et boui. et omni animali. sed cum virtus moralis et operatio eius propria sint homini secundum quod homo sequitur quod non sunt in parte sensitiva. Item ibidem Aristoteles cum separaret vitam vegetativam et sensitivam. dicit aliquam partem operativam rationem habere quam diuisit. quia hec quidem videtur habere persuasibile rationem. Hoc vero videtur habere et videtur intelligens. et sic patet quod in hac diuisione non potuit intelligere per hanc rationem et intelligens nisi intellectum: neque per hanc persuasibilem rationem nisi voluntatem. cum itaque ablata essent pars vegetativa. et sensitiva in quibus convenimus cum aliis animalibus et plantis. et non potest dici quod per partem sensitivam intendat sensitivam comprehensionem et non appetitivam. quam non minus in appetitiva invenimus cum brutis quam in apprehensiva. Sed ulterius ostenditur quod in fine primi huius Aristoteles eandem ponens divisionem rationem habentis. dicit quod virtutes determinantes secundum rationem habentem dicimus. has quod intellectuales has autem morales. Ad oppositum patet cum primo huius dicat Aristoteles virtutes diuidi in intellectuales et morales secundum divisionem rationem habentis. in habentem rationem principaliter et in seipso. et in habentem rationem secundum participationem: quemadmodum audibile. Et dicit pars concupiscibile et videtur appetibile participat aliquiter ratione secundum quod exaudibile est ei et obediibile sicut patris et amicorum dicimus habere rationem: ita videtur quod virtus moralis ad concupiscibile spectat appetitum quod est partis sensitive et ad irascibile quod invenire videbatur cum concupiscibili

dicens concupiscibile et videtur appetibile ideo et. In ista questione doctores adinvicem aduersantur valde. nituntur enim plures probare quod virtutes morales sint in appetitu sensitivo alii autem quod in voluntate. primo igitur videamus rationes quibus arguitur quod sint in appetitu sensitivo. quoniam prima potest esse: quia potentia innata aduersari rationi indiget ad hoc quod prompte et delectabiliter obediat rationi. habitu inclinante ipsam ad obediendum rationi hoc videtur notum per se. sed appetitus sensitivus innatus est aduersari rationi. sicut in alia questione dicebatur. et tamen in virtuosus necesse est quod delectabiliter et prompte obediat rationi. quod patet secundum hoc ubi dicitur Signus autem oportet facere habitum supponentem voluptatem vel tristitiam operibus. et cetera. Et primo huius ubi dicitur quod appetitum continentis obedit rationi. amplius autem subiectum est quod sobrius et fortis omnia enim personant rationi. ergo appetitus sensitivus idemque habitus inclinante ipsam ad obediendum rationi. quod non aliud est videtur quam virtus moralis. Secundo arguitur sic. et suppono primo quod appetitus sensitivus subiectus est rationi. non sicut omnino finis et coactus. sed quodammodo libere propter quod potest in oppositum eius quod ratio dicitur. sicut dictum fuit in alia questione. Et tunc dicitur Aristoteles primo politice quod anima divina corpori principatu despotico. Intellectus autem appetitui principatu politico et regali principatur. et quod intelligat Aristoteles de appetitu sensitivo: patet illud quod statim concludit dicens. quod propter hoc expediens est corpori regi ab anima et per se possibile ab intellectu et parte rationem habente pars autem passibilis dicitur proprie appetitus sensitivus. Et addo huic suppositioni quod sicut nec ratio ita nec voluntas principatur appetitui sensitivo principatu omnino despotico sed politico et regali quodammodo. potest enim appetitus sensitivus in principum voluntatis. quod incotinente manifestum est quod (sicut dicit Eustratius) instat rationi sed per voluntatem et rescindere seipsum ab irrationali appetitu vult sed superare non potest propter appetitum sensitivum instat ad principum. et ob hoc etiam dicit Aristoteles primo huius. Ad tria enim motus incotinens. Secundo suppono quod appetitus sensitivus sepe inclinat est ad voluptuosam aut aliam inhonestam persequendam. que ratio fugienda dictauerit. propter quod esset triste sibi iudicium rationis sequi. nam propter hoc incotinens non potest quod vult. sed seipsum ab irrationali appetitu seu impetu rescindere. Et ob hoc etiam continentis differt ab illo qui est in virtute firmatus. quia licet per voluntatem sequatur iudicium rationis. et fugiat delectationes inhonestas: tamen de ipsa fuga tristatur secundum appetitum sensitivum. virtuosus autem non. sed omnia personant rationi. sicut dicit Aristoteles. Causa autem huius inclinationis appetitus sensitivi est (sicut dicit secundum hoc huius) quia delectationes nobis ex pueris nutriuntur. propter quod (sicut dicit Aristoteles) difficile est coherere hac passionem temporaneam vite. Alie autem sunt cause ad idem sed non est vis. Tertio suppono quod virtuosus habet appetitum sensitivum obediens rationi sine difficultate et tristitia annexa propter quod dicit Aristoteles quod omnia personant rationi. et in hoc etiam differt virtuosus a continentem. Tunc arguitur sic potentia non finis omnino et inclinata ad oppositum rationis. et tristatur de persequendo iudicium rationis indiget consuetudine et habitu contrario dicte inclinationi. inclinante ipsam ad iudicium rationis insequendum. antequam possit delectabiliter et prompte sequi iudicium rationis. ut de se notum est. sed appetitus sensitivus

Rationes suades
tes quod virtutes
sint. in appeti-
tu sensitivo.
prima.

Secunda suppo-
nitio tria pre-
ma suppo.

Secunda suppo

Tertia suppo-
nitio.
Ex tribus sup-
positionibus p-
missis probatur
intentum.

est talis potentia. et tunc opus ipsum in virtuoso prom-
p-
te et delectabiliter obedire rationi. et indiget habitu
ipsa ad hoc inclinat quod non aliud esse videtur quod vir-
tus moralis. Et iste rationes demonstrat insolubi-
liter apud me quod in appetitu sensitivo oportet a-
liquem habitum generari inclinantem ipsum ad hoc iudi-
cium rationis vel ad hoc quod homo efficiatur virtuosus quod quidem
habitus virtus sit ipsa virtus moralis formaliter aut
non: postea videbitur. Adhuc ad probandum quod
virtus moralis sit in appetitu sensitivo: aliquid argu-
unt sic: In eodem est virtus. et medium et extrema.
virtus autem est medietas passionum ut in Secundo dicitur.
et passionibus sunt in appetitu sensitivo et ratio. Si fa-
cilius posset responderi quod virtus non est medietas pas-
sionum formaliter. sed quod est medietas pietatis. sicut vi-
ditur. vel si virtus est formaliter medietas hoc non
est passionum. sed extremarum malitiarum. Item al-
ij arguunt sic. dicitur Aristoteles. Secundo hoc quod habitus sunt secundum
quos ad passionibus habemus bene vel male. si qui-
dam vehementer vel remisse male. si autem medie bene.
sed appetitus sensitivus est quod patitur. aut vehementer
aut remisse aut medie. et habitus secundum quem sic pa-
titur ipso est. Sed alij respondent quod voluntas trahens
ad se appetitum sensitivum moderat ipsum. per virtutem
in ea exstantes passionibus quod eius. Alij autem arguunt
quod virtus moralis sit in voluntate: sicut argutus
fuit quod esset in appetitu sensitivo. supponendo pri-
mo quod voluntas vel non subiacet intellectui: sed po-
tius ordinatur ei sicut aliquid dicitur. vel si subiacetur ei:
hoc non est per modum coactionis et servitutis. sed li-
bere. nullus enim ponit voluntatem esse minus liberam
appetitui sensitivo. Secundo supponitur quod volun-
tas sepe inclinatur versus appetitum sensitivum. contra
enim cedunt voluntati alii depravari. ut trahatur ad
illud ad quod appetitus sensitivus inclinatur. et non ver-
sus iudicium recte rationis. In hoc ei differt ille qui est in
viciis obstinatus ab incontinentem scilicet quod in inconti-
nente voluntas trahitur ad bonum. licet appetitus sen-
sitivus ad oppositum inclinatur super. In obstinato
autem voluntas et appetitus sensitivus sunt. trahuntur
ad oppositum eius. quod recta ratio diceret. Et hoc est
quod voluntas innata est principari appetitui sensiti-
vo libere. sicut prius dictum fuit. modo (sicut dicitur pri-
mo politice) Expediendum est amicitia servo et domino quod
ad invicem his quod natura tales sunt. id est voluntas in-
nata est habere quandam placentiam appetitui sensi-
tivo et copari sibi. propter quod cum appetitus sensiti-
vus fuerit fortiter inclinatus ad aliquid voluptuo-
sum aut ad aliquid propter iudicium rationis. voluntas tra-
hitur ad idem. recedens a iudicio recte rationis. Tercio
supponitur quod virtuosus habet voluntatem cum propti-
tudine et sine difficultate sentientem recte rationi.
nullus hoc negat. Ex istis tribus suppositionibus
demonstrari potest. quod involuntate indigemus habitu
quodam inclinantem eam ad iudicium rationis. ad hoc quod
propter et delectabiliter et sine strepitu sentiant ra-
tioni recte. Et forme rationis sicut formabatur de ap-
petitu sensitivo et ille habitus nichil aliud esse vide-
tur quam virtus moralis igitur. Item potest sic argui.
potentia que est innata trahit. et ad hoc appetitum sen-
sitivum. et ad hoc rationem. indiget habitu inclinantem eam
ad hoc rationem. ad hoc quod propter et delectabiliter tra-
hat ad hoc rationem. et ad hoc quod nunquam seducat ab appe-
titu sensitivo. voluntas est homini igitur. Et iste
rationes sic dixi de appetitu sensitivo. cum alijs rationibus

habet quod postea ponetur demonstrat insolubile apud me
quod in voluntate oportet aliquem habitum generari. in-
clinantem ipsam ad hoc iudicium rationis ad hoc quod homo
efficiatur virtuosus. Et sic habemus duas conclusiones
demonstratas. Tercio possumus dicere quod uter-
que dictorum habituum potest dici virtus. hic quidem vir-
tus appetitus sensitivi. hic autem virtus voluntatis
quod patet quod virtus potentie attenditur secundum ultimum
in quod potentia potest. hoc est dictum secundum opus per-
fectissimum in quod potentia potest. stat autem quod volun-
tas in opus sibi debitum optimum et perfectissimum
potest. secundum quod inclinatur perfecte ad iudicium recte rationis
ergo habitus sic est inclinans est virtus eius. Si
appetitus sensitivus in opus sibi debitum optimum
et perfectissimum potest. scilicet movere corpus ad optimum
opus. secundum quod perfecte inclinatur ad obediendum impe-
rio perfecte voluntatis. et iudicio recte rationis. et sic
habitus ad hoc ipsum inclinans est virtus eius. Item
hoc potest per modum arguendi Aristoteles. in Secundo hoc. omnis enim
virtus cuius virtus fuerit virtus: et illud bene habens per-
ficit et opus eius bene reddit. et explicat de virtute
oculi. et de virtute equi. Et subdit si itaque hoc in
omnibus ita habet: tunc etiam voluntatis aut appetitus
sensitivi virtus virtus habitus erit: ex quo bona sit
voluntas et bonus appetitus sensitivus et a quo bene
opus suum reddit. modo tales sunt predicti habitus igitur.
Quarto potest dici quod utraque harum virtutum potest di-
ci virtus moralis. in quantum utraque ex more generatur
scilicet ex assuetudine operandi opera virtuosa. hoc vi-
camus quod virtus voluntatis dici debet virtus hominis
secundum quod homo magis quam virtus appetitus sensitivi. quod
sic potest. quod virtus hominis secundum quod homo. debet attendi secundum
potentiam illam quod est habitus propria. et non secundum illam que
est contra sibi et alijs. sed voluntas est ei propria. et ap-
petitus sensitivus non igitur. Et ad hanc intensionem
Aristoteles. volens Secundo hoc inquirere opus proprium hominis
in ordine ad quod virtus eius attendere: separavit
nutritivam et augmentativam vitam et sensitivam. Si
autem dicatur quod licet appetitus secundum copationem ad
obiectum sit contra hominem et brutis. tamen proprius est homini secundum
quod est obediens rationi. et ita pervenit sibi virtus pre-
dicta idem videtur quod eius virtus debeat dici virtus
hominis secundum quod homo. Ad hoc potest dici forte quod non est
ut appetitus sensitivus ut est obediens rationi et im-
perio voluntatis. proprium hominis. Equus enim domatur
vel canis et trahitur per assuetudinem appetitus eius
ad obediendum hominis imperio. Et ita forte dicit
Aristoteles. Secundo huius. equi virtutem equum facit studiosum
bonum ad currendum et ferendum ascensorem et ad expe-
ctandum bellatorem. vel dicendum est quod et si ap-
petitus ut est obediens rationi et voluntati sit habitus prop-
rius. tamen quod ut sic. non convenit sibi virtus nisi in ordi-
ne ad voluntatem: ideo adhuc virtus voluntatis pri-
mo et principaliter diceretur virtus hominis secundum
quod homo. non autem virtus appetitus. nisi ex conse-
quenti. et in ordine ad aliud. Item in operibus
virtuosis voluntas impat appetitui sensitivo. et
ita comparatur ad ipsum sicut dominus ad ser-
vum. sed dominus primo et principaliter et perfe-
cte indiget virtute: subditus autem non. sed solum se-
cundario et participationem domini. et etiam
diminute. quod patet auctoritate Aristoteles. primo
politice dicentis quod principem quidem perfectam
habere oportet moralem virtutem. aliorum autem
unumquemque quantum immittit ipsis. Et ante parum
dicit si enim principans non erit sobrius et iustus
d. iij

Concordat
opiniones.

Rationes quod vir-
tutes morales
sunt in volunta-
te supponen-
do tria.

Secunda suppo-

voluntas habet
amicitiam ad
appetitum sen-
sitivum.

Tertia suppo-

Confirmatio.

quod habitus in volun-
tate sit potius
virtus quod in appe-
titu sensitivo

Appetitus sensi-
tivus ut est obe-
diens rationi non
est proprius hominis

Liber secundus

quomodo principabitur bene. si vero subiectus: quomodo subicietur bene. Et vide hñ totum qđ sequitur ergo virtus pmo 7 pncipalit pertinet ad volūtate. 7 nō ad appetitū sensitiuū. ¶ Item virtus vniuscuiusqđ attendit f3 vltimū. i. pfectissimū opus in quo ipsū pōt. sicut pūs dictū ē. sed optimū opus 7 pfectissimū in qđ potest hō pcedit fm potentia eius in pma: 7 nō fm aliquam inferior eius potentiarū. ergo virtus hominis in qđtū homo attenditur fm eius supmā potentiam. non fm inferiores. 7 non est dubium voluntatem esse supiorem appetitu sensitiuo qđ. 7c. Sed si forte dicat qđ cū intellectus scdm plures sit potentia supior voluntate: sequit iuxta rōnes pmissam. qđ virtus voluntatis nō erit virtus hōis scdm qđ hō. hoc autē an sit ita vel non. videbitur infra. hoc aut solū hñ appareat qđ virtus voluntatis sit pncipalior virtute appetitus sensitiui. ¶ Itē potest sic argui. potentia i qua sunt pncipales virtutes morales est pncipium non solus factionis. s3 etiā actionis siue actus. appetitus aut sensitiuus nullius actus ē pncipiū. hoc pbat. sicut Arist. arguit de sensu sexto huius. dicit enī: sensus neq vniū pncipiū actus. qđ probat quia bestie quidē sensus habent. actū aut nō communicant. nō bestie sicut sensus habēt. ita habēt appetitū sensitiuū. ¶ Itē virtus hominis est fm quā dicit hō bonus simplr. vt p3. Scđo huius. s3 hoc est scdm volūtatem bonam. nō scdm bonum appetitū sensitiuum. qđ pbat ex parte continentis qui absolute 7 simplici sermone dicit bonus: ppter bonā voluntatē. licet habeat appetitum sensitiuū trahentem ad malū. Sed forte putandū est qđ ista ratio non recte pcedit. nō enim puto qđ continentis appetitus debeat simplr dici malus sed bonus. qm magis inclinā xpus rōnem qđ verū sensualia. aliter ipse esset incōtinēs 7 sequeretur sensuales delectationes. cum opinandum sit qđ appetitus sensitiuus immediate mouet corpus et non voluntas nisi ipso mediante: sicut dicebatur in alia questione. Et ideo videtur qđ licet appetitus sensitiuus inclinetur ad sensualia in ipso continente: magis tamen adhuc inclinatur versus rationē. ideo debet dici bonus absoluto sermone: cum a pncipaliori fieri debeat denominatio. s3 tñ ipse nō est pfecte bonus. qm ppter eius nimīū tractū ad sensualia annectit sibi tristitia quedā in obediendo voluntati. 7 non est in cōueniens eūde appetitū inclinari simul ad opposita. sicut in alia questione dictū fuit. 7 exemplificatū. de illo qui ne pereat proicit merces in mare. Sciendum est tñ qđ cum voluntas sit potentia superior 7 hōi ppria: qđ fm eam primo 7 pncipaliter homo dicitur bonus. 7 non secundū appetitū sensitiuū. ideo sequit qđ in ea consistit virtus saltē moralis hōis fm qđ homo. ¶ Item aliqui arguunt sic. in illa potētia est virtus moralis hōis fm qđ homo: in qđ superuenit delectatio opibus virtuosis. dicēte Ari. Scđo h3 signū aut oportet facere habitū supuentem voluntatē vel tristitiā opibus. qđ quidē enim recedūt a corporalibus voluptatibus: 7 hoc ipso gaudet tpatus. qui aut tristat. intēpatus. 7c. Sed in voluntate hñmōi delectatio superuenit opt. nō in appetitu sensitiuo. quoniam inopiabile est qđ potentia delectet in subtractione obiecti pprii 7 sibi natura-

turaliter delectabilis. imō potius tristatur. vñ apūs qui satis debuit esse 7 reputari tēpatus: cū querebat de stimulo carnis id. 7c. Sed puto qđ ista ratio est aliq̄tulum corrigenda. puto enī qđ in virtuoso appetitus sensitiuus ppter eius pfectam inclinationē xpus voluntatē 7 iudiciū rationis delectat simplr insequendo iudiciū rōnis. et qđ hñmōi delectatio tristitiam illam extinguit quam innatus est appetitus hñe ex recessu ab obiecto voluptuoso. vel saltem si nō talit extinguit illā tristitiā. tñ maior est eius delectatio insequendo rōnem ad quā magis inclinā: qđ sit eius tristitia recedendo ab obiecto ad qđ minus inclinatur. Sed tñ quicquid de hoc dicat. rō sufficient cōvincit ppositum nrm. Alii plura sūt media colligendo faciamus talē rōnem: virtus quidem intētionem facit rectā: sexto huius. ¶ Item in fine eiusdem sexti dicit qđ nō solū qđ scdm rationem rectā. s3 qđ cū recta rōne hitus virtus est. ¶ Item scđo huius dicit qđ virtus est habitus electiuus. et qđ ex ea superuenit delectatio operi virtuoso. sed hec omnia soli voluntati cōueniūt. ita quod nō appetitui sensitiuo: vñ saltē sibi pmo et pncipaliter. et nō appetitui sensitiuo. nisi p hoc qđ regit ab ipsa voluntate. 7 i ordine ad ipā voluntatē igit. 7c. Et ex dictis p vniūquisqđ vidē qđ pcedāt rōes in principio q̄stionis adducte. 7 sic ē finis q̄stionum primi libri ethicorum.

Ex additiōib3 virtutis moralis colligite qđ sit in voluntate.

Questio prima secundi libri



Irra secundum librum

Querit pmo Ari. Virtutes morales i sunt vñ hñat nobis a nā. Ari qđ sic. qđ de sexto h3 oib3 ei vñ singulos mores ex istē nā aliq̄lit. etel iustit 7 tpatit 7 fortit. aliq̄r 7 alia hñm3 pfecti a natiuitate. ¶ Itē qđ sūt i nobis ex nālīb3 causis sūt i nobis a nā. sic ē de virtutib3. qđ pueniūt ex potentis. qđ a nā hñm3. s3 intellectu 7 voluntate 7 appetitu: 7 ex actib3 aliarū potētiarū. qđ etiā sūt nāles. cū pprius actus potētie naturalis: sit naturalis. igitur. 7c. ¶ Itē qđ natura incipit. ipsa debz cōplē. aliter est agēs vile. dicēte pmetatore Scđo physicoz qđ agēs illud est valde vile qđ incipit illū agere qđ nunq cōplebit. s3 virtutes incipiunt in nobis a natura. cum natura det nobis virtutum pncipia. Aliter enim non esset in potestate nostra fieri virtuosos. igit. 7c. ¶ Itē illud est a natura per qđ hñs est maxime fm naturam. virtus aut est huiusmodi septimo physicoz. vñ quodqđ enī tunc maxime pfectum est: cū attingit prope virtutē 7 tūc est maxime fm naturā. ¶ Item subdit Ari. q̄rto physicoz qđ oīs motus est aut violentus aut fm naturā. ita pari rōne vidē qđ oīs generatio sit violenta aut fm naturā. s3 generatio virtutum nō ē violēta qđ est fm naturam. igit. 7c. ¶ Item cū natura det alijs entibus p quod possunt attingere suos fines: aliter frustra operaret. 7 non debet esse minus sollicita de homine. qđ de alijs. s3 magis 7 cū homo nō pōt psequi finem suū: qui est ipsa felicitas sine virtutibus igitur videtur qđ natura debz hōi dare virtutes ¶ Oppositum dicit Ari. dicēs moralis vero ex more sit. ex quo 7 manifestum est qđ neq vna mo-

Ar pmo:

Secundo:

Tertio:

Quarto:

Quinto:

Sexto:

In oppositu

qđ sit pncipium actus.

Scđo volūtate hō dñ boni magis qđ fm appetitū sensitiuum.

qđ delectatio i opib3 tpatie sit i voluntate 7 p pñs hñt.

valis virtutis natura nobis insit. qd pbat. nulum enim natura existentium aliter assuescit puta lapis natura deorsum latus: non utiq; assuescit sursum ferri. sed aliquid assuescit ad oppositum virtutis q; zc. Adhuc quicquid a natura novis aduenit: potentias eorum prius ferimus posterius aut operationes. zc. virtutes aut accipimus operantes prius. igitur virtutes non adveniunt nobis a natura. Deinde si q; adveniunt nobis per doctrinam. quia secundo huius: dicitur: non enim ut sciam? quid est virtus scrutamur: sed ut boni efficiamur ergo hec scientia moralis sine suo frustraretur: si virtutes per quas boni efficiamur: non acquirerentur nobis per eam. ¶ Oppositum Ari. secundo huius Sed multi quidem non operantur. ad rationem autem fugientes existimant philosophari et sic fortis studiosi et simile aliquid facientes laborantibus. qui medicos audiunt quidem studiose faciunt aut nihil horum que precepta sunt. quemadmodum igitur neq; illi habent boni corporis ita curati. neq; istam aiam phantes. Deinde si q; p; consuetudinem nobis adveniunt: per Ari. dicente moralis vero ex more fit. vñ et nomen habuit pars declinans a more testat aut et qd fit in civilibus legistatores et cives assuescentes faciunt bonos. Adhuc ex assuesfactione in malis operibus efficiuntur mali. q; per assuesfactionem in bonis et virtuosus operibus efficiuntur boni et virtuosus. Oppositum arguitur q; si efficiantur per assuesfactionem hoc est per assuesfactionem in iustis operationibus non per assuesfactionem in iustis. s; hoc est impossibile q; opera iusta presupponit iusticiam. fm quam dicant iusta sicut albi presupponit albedinem igit. zc. Et sicut si de iusticia: ita argui potest de alijs virtutibus. Tres conclusiones ponit in ista questione. Prima e q; virtutes sunt in nobis per naturam inchoative. Secunda conclusio est q; per doctrinam excitative. siue provocative. Tertia est q; p; consuetudinem perfective. Et dicitur q; prima conclusio et tertia intendebat Ari. cu dixit in istis quidem nobis suscipe eas. perfectis aut p; assuesfactionem. ¶ Prima aut conclusio diversimode intellexerunt. multi enim ad evitandam creationem ne sc; forma fieret ex nihilo supposuerunt aliquid ipsius forme substantialem persistere in materia. qd vocabatur inchoationem forme. et illud dicebant esse actum principium. coadiuvans agens extrinsecum ad complementum forme productionem. dixerunt q; si non esset ita: generatio forme esset violenta. q; tertio huius dicitur violentum e cuius principium extrinsecum e nihil preterente vñ passo. dicit q; fm dictum modum in ipsa voluntate inchoative et virtute p; naturam perfici aut per assuesfactionem. Sed ista opinio reprobatur in metaphisica. id breviter nunc pertransendo de ipsa. videbimus mihi q; si id qd de forma preexistit sit eiusdem rationis cu eo qd de ipsa acquiritur: non est causa rationabilis que magis hoc debet persistere q; illud qd acquiritur: vel que generas vel corruppes possit attingere ad hoc et non ad illud. Etia vel illud presuppositum manebit cu illo qd acquiritur: vel i eius adventu corrumpet. si manebit: tunc ois forma erit gradualis et composita ex partibus eiusdem rationis sicut forme que suscipiunt magis et minus. qd non procedit. et si corrumpetur: tunc non erit actum principium complementum forme. q; nihil agit ad corruptionem. nisi forte per accidentem. et ex eo constat

q; tunc illud existens non magis prodesset in generatione q; simplex privatio forme. vel potentia materie. nec tunc esset aliquid de substantia forme q; producit. Si aut illud de forma qd preexistet esset alterius rationis ab eo qd acquireret et si maneret cum eo qd acquireret. tunc esset forma composita ex partibus diversarum rationum. qd non solet concedi. nec esset aliquid vñ p se. q; utraq; pars esset actus in se. qm qd persistebat non erat potentia pura q; sic non differret a prima materia: et ex pluribus in actu non fit vñ p se. Item tales sic operantes incidunt in id qd credunt evitare: illud enim forme qd acquiritur. precisum ab eo qd preexistit. fieret ex nihilo. sicut dicitur de tota forma. et ita non minus esset creatio hic q; ibi. ¶ Alij autem dixerunt mori propter easdem rationes cum precedentibus. q; forma fm eius q; dicitur vel essentia totam preexistit in materia ante sui productionem ab agente. sed non fm illud modum vel non fm illud esse. fm quod acquiritur preexistit enim q; ad esse potentiale. et acquiritur q; ad esse actuale. Aliter enim (ut dicitur) non esset verum dicere. q; hec eadem forma que nunc demonstrat in actu: erat prius in potentia. cu aliquod si dicat idem nisi mediate eadem substantia vna. Et dicunt q; hoc intendebat commentator octavo metaphisice commento penultimo dicens. Est igitur hoc aliquid vñ qd primo est in potentia. et post transfertur. id potentia in actu. Et sicut ultimo commento dicit q; multi decipiuntur: q; ponit idem qm est in potentia et qm est in actu: est diversum. et in rei veritate est vñ. q; illud qd fuit in potentia: est in actu. et non sunt hec duo diversa. ¶ Item duodecimo metaphisice commento nono. generas igitur animam non e dicere. q; ponit animam in materia. sed q; extrahit illud quod est anima in potentia ad esse animam in actu. Sed huius opinionis sicut et precedentis percuratio pertinet ad metaphisicam. Quia propter transendo suppositum ad philosophico me non bene videtur illa opinio sit vera. Tu q; nulla esset necessitas i generatione forme ponere materiam: cu ipsa non ponatur principaliter. nisi ex eo q; i transmutatione optima idem manere subiectum sub utroque termino transmutationis. ipsa aut essentia vel quidditas forme. esset illud subiectum. idem qd mutaret de non esse ad esse. vel de esse in potentia ad esse in actu. Tu quia esse et essentia suppono ad philosophice idem esse realiter. et convertibiliter. ita q; idem e essentia i actu et esse in actu. et essentia in potentia et esse in potentia. et non q; duo diversa esse sint eiusdem essentie. nisi forte esse addita et accidentalia. quod si diceret tunc generatio non attingeret rei substantiam. Tum quia manente quidditate sine essentia rei manet ipsius nomen idem et diffinitio eadem. quo concessio. non esset generatio neq; corruptio simpliciter secundum commentatorem primo physice et primo de generatione. Tum q; quodcumq; ens non esset magis quidditative homo q; asinus vel lapis licet fm modum essendi esset hoc quidem homo determinate. et hoc asinus. et hoc lapis. Tu quia oportet illa diversa esse vel illos diversos modos distingui realiter ab essentia forme. ex quo corrumpuntur et de novo produciuntur essentia forme semper manente. et sic fm q; precipit a forma oportet scire. vtrum sint accidentia forme vel substantie. et si substantie: vtrum materia. vel forma. vel compositum. et quocumq;

¶ Virtutes non
acquiruntur p; doctrinam

¶ Isti sunt p; consuetudinem.

¶ Obiectio.

¶ Tres conclusiones reponuntur ad questionem

¶ Recte opinio anaxagore q; e de virtutibus sic de formis substantiis

¶ Improbatio

¶ Isti opinio
bi bonitatis

¶ Improbatio

Liber secundus.

Opinio do-
ctoris quo-
ad pma p-
clonem

qz mō ponat. incōuenientia acciderent. Tum qz oia alia argumēta q̄ vidēt cogere q̄ forma ma-
neat: possūt applicari ad cogēdū q̄ illi modi ma-
neāt. si quis ad hoc intendere velit. Et iō vidēt
esse dicendū de virtutibus in nobis sicut de alijs
formis naturalibus p̄ficiētibz suā materiā
q̄ in materia sua talē habēt a natura ichoatio-
nem solum. q̄ suū p̄p̄iū susceptiū et p̄fectibile
per eas. Et p̄ p̄ns habēs inclinationes naturali-
ter ad eas suscipiēdas. sicut materia inclinā
ad formā. et perfectibile ad suā perfectionē
recipiendā. p̄existit a natura in nobis. hoc enim
susceptiū est potētia aīe appetitiua. siue itel-
lectualis siue sensualis sicut in alia q̄stione dice-
batur. hē aut potētie insūt nobis a natura dicē-
te. Ari. scō hui⁹ q̄ potētes sum⁹ a natura z hāc
fīniam expresse sonāt verba. Ari. q̄ dicit innatus
quidē nobis suscipere eas. Illa igitur ichoatio
quā virtutes habent a natura: est illud eē qd ha-
bent in suis p̄cipijs p̄existētib⁹ a natura. q̄cūqz
sūt illa p̄cipia. siue actia siue passia hoc aut
nichil aliud est (sicut dicit) p̄clus q̄ esse ipsozū
p̄ncipiozū. Scōa p̄clusio facili ter pbat qz qd
ostendit et declarat bona ex virtutibus et mala
ex vitijs nobis puenientia. z q̄tūz p̄ virtutes. ad
nām p̄fectionem suā appropiā. z q̄tū ab
ea p̄vitia elōgam⁹. excitat nos z puocat ad acq̄-
sitionē virtutū. sed doctrina moralis est h̄mōi er-
go zc. Tertia p̄clusio pbat qz vel virtutes sūt
nobis p̄fectiue p̄ naturā. vel doctrinā. vel p̄ as-
suefactionē. Itē p̄ naturā. quia secundum natu-
rā nobis innatā indifferētes sumus ad virtutes
et vitiā hoc etiā p̄ p̄ rationes. Ari. in l̄a scz qz
nullū naturaliter existentiū aliter assuefcit. Et
quia quecūqz natura nobis adueniunt. potēti-
as h̄ozū prius ferimus zc. Sed nec insunt no-
bis p̄fectiue p̄ doctrinā. qm̄ p̄tingit rationem de
moralibus habentes. nichil fm̄ virtutes: sed ali-
q̄ fm̄ oppositas malitias opari. z tales virtutē
neq̄ habent nec acquirūt. fm̄ dictūz. Ari. prius
allegatū dicētis. Sed multi quidē nō opant zc.
ergo virtutes insunt nobis per assuefactionem.
Item rōnibus Ari. hoc p̄z que i arguendo tacte
fuerunt. Est tamē intelligendū q̄ virtutes natu-
raliter insieri nobis p̄fectiue pōt intelligi tripli-
citer. Ano mō put naturale distinguit contra
volētū. et ita dicēdū ē. q̄ insūt nobis naturali-
ter. Alio mō put naturale significat idem quod
cōueniens. z in naturale sibi oppositū idē qd in
cōueniens: quēadmodū defectus et monstruosi-
tates dicimus innaturales. et malitie opposite
innaturales. Tercio mō put naturale distinguit
cōtra volūtariū. scz p̄ illud qd sit p̄ nām electi-
uā opationē et liberāz. z ita dictū est non insieri
nobis naturaliter virtutes. Tunc respondendū
est ad rationes i oppositū. Ad primā que argu-
it q̄ insunt nobis a natura. dicendum est q̄ illa
tēperātia vel fortitudo que a nobis a nativita-
te inest: non est virtus moralis. neq̄ principalis
neq̄ s̄z quā hō dicat simpliciter bonus: s̄z habi-
litas quedā z inclinatio ad facili ter talē virtutē
inscipiendū sicut in sexto videbit. De scōa ratioe
bñ apparet q̄ nō pbat virtutes nobis insieri na-
turaliter: put naturale distinguit contra volū-
tariū. Ad aliā dicēdū q̄ p̄ actionē naturalem
cōplēt in nobis virtutes fm̄ q̄ naturalis actio

Probatio se-
cūde p̄clusio-
nis.

Probatio
tertie.

Virtutes fieri
i nobis nāl-
tripl. itelligi
tur.

Ratio ad ar-
gumenta.

Ad scōm

Ad tertium.

distinguit p̄ actionem volētā. sed non s̄z q̄ di-
stinguitur p̄ volūtariā. et hoc sufficit. Quarta
rō pbat q̄ virtutes sūt nobis naturales id est cō-
ueniētes et vitiā innaturalia disconuenientia.
Quinta ratio pbat q̄ insūt nobis naturaliter
put naturale distinguitur p̄ violentum. z hoc i
dē probat ratio sexta. rationes ergo arguentes
ad utrāqz partē de doctrina pcedūt vijs suis.
Ad rōem que arguit q̄ nō ex assuefactione dicen-
dum est q̄ iustitia in nobis sit ex iustis operibus
Sed contingit opera dici dupliciter iusta. Ano
modo quia iuste opantur: et sic forte iustitia sup-
ponunt. nec ex eis iustitia nobis insit. Alio mo-
do quia similia sunt. illis operibus que iustus o-
peratur. et talia iustitiam p̄cedere possunt et ex
eis nobis insit iusticia: et denominantur iusta
a iustitia ratione similitudinis. vel etiā potest vi-
ci. q̄ opus potest fieri iuste dupliciter. Ano mo-
do quia ab habitu iustitie p̄cedit Alio modo qz
procedit immediate a voluntate proprio impe-
tu sue libertatis. sequente iudiciū rationis: vel
forte mediantibus alijs persuasionebus aut ad-
monitionib⁹. primo ergo mō iuste agere p̄cedit
iusticiā. sed alijs modis non oportet. Tunc
ad rationes opinionū ip̄robatarū p̄z r̄fideri
potest. qm̄ primo d̄f q̄ esset creatio si virtus fieret
ex nichilo sui. dicendum est q̄ non sed creatio ef-
fet si non educeretur de potentia subiecti. Si ei
agens prius naturaliter attingeret ad essentia
forme quam pducit. q̄ ad subiectum in quo ea
pducit: tunc esset creatio. si veroprius naturaliter
attingat ad subiectū p̄ cui⁹ trāsmutationem for-
mā de ei⁹ potentia educat. tunc non est creatio
qm̄ etiam dicitur q̄ violentum est cuius p̄ncipiū
um est extrinsecū nullā vim conferente passio: vi-
cendū est q̄ in acquisitione virtutum passum
cōfert vim quia naturaliter inclinā ad virtutē
passiue lapis aut violenter mouet sursum quis
non habet ad hoc inclinationē naturaliter s̄z po-
tius naturaliter resistit. Quod ē alia opinio ad-
iunxit. scz q̄ aliter non esset verūz dicere q̄ hec es-
dē forma que nūc est in actu erat prius in potē-
tia: non valet. qm̄ forma non ex eo dicitur esse i
potentia materie quia in ea habeat aliq̄ eē di-
stinctum ab ipsa materia: sed propter solā mate-
rie dispositionē vel naturā q̄ pōt suscipere illam
formā. Auctoritates at̄ cōmentatoris bñ dicūt
q̄ idem. quod ante erat in potentia. transfertur
ad actum: et sit in actu hoc enī est ipsa materia
que prius existens in potentia ad formā. fit in ac-
tu per eam. Cum etiam dicit q̄ agēs extrahit
illud quod est anima in potentia ad esse animā
in actu: intendit q̄ materia prius est anima in
potentia. i. in potentia ad animā vel in potē-
tia: animata: et post habet animā in actu: p̄-
fectior aut de hoc perscrutatio in metaphysica
requiratur et sic est finis questionis.

Secūdo q̄ri. An aliquid natura exi-
stētialiter assuefcit Et af q̄ sic qz qd
nobis ex puero p̄nutrit ē nobis na-
turale. s̄z delectatiōes corporales sūt
h̄mōi vt d̄f i scōo hui⁹. q̄ ille sūt nobis
n̄fales. z tñ hō p̄t ad oppositū assuefcieri p̄ t̄pan-
tiā igr̄. Itē cū p̄mōes n̄ i sūt nobis p̄ artē nec p̄
fortunā nec p̄ nām electionem: videtur q̄ insunt
nobis per naturā et tñ homo in eis aliter ab-

Opus dupl-
onr iustā

Opus d̄f fie-
ri iuste dupl-
citer.

Ad rōes p̄dā-
tes q̄ virtutes
insūt nobis a-
natura.

Ad primo

Scōo

Quito

Sexto.

In oppositu

Sex modis
sunt naturaleDuplex et hēt
potētia ad a
ctū cuius ē pñ
cipiū,Potētia ex
se deteriatā
ad actū non
aliā assuescit.Duplex ē po
tētia i dris
sive i detiata

Assuescit igitur. Itē intellectus naturalis inclinatur ad veritatem principiorum per se notorum. et tñ p consuetudinem impeditur ab ea ut ait cōmētator i prologo terrarū physicorum. Itē cōmētator ibidē dicit qd aliq i tñ assueti sūt comedere venenū mixtū qd erat eis cibus. et tñ venenū est qd nutrimentū naturā igitur. Item sexto huius dicitur qd qdā sūt virtutes morales naturales quē admodū ei dicit. Ari. in opmatio due sūt species demonstrantes et prudentia: sic in morali due sūt. hēc qd dē xlv naturalis: hēc autē pñcipal. oibz enī vide tur singulos mores existē natura aliquā ete nī iusti. et tēperati. et fortes et alia habem? pñfē a natiuitate. et tñ possibile est ut hō aliter assuescat. ideo zc. Itē. Scdō huius Ari. volēs ostēdere quō victose tractus ad vñū extremū poterit ad mediū per assuefactionē redire dicit in pñū aut nos ipsos attrahere oportet. multū enim adducētes a peccato in mediū veniē? qd declarās exēplo dicit. qd tortuosa lignorū dirigētes faciunt. lignū qd tortuosū p multiplicatā ad cōtrariā plicationē aliter assuescit. et tñ tortuositas sibi naturaliter inerat. Oppositū dicit. Ari. nullū enim natura existētiū aliter assuescit. quod exēplo de lapide et igne declarat et postea subiungit. Neqz aliquid aliud eorū qd taliter innata sūt aliter vñqz assuescit. Sciendum est qd naturale aliqū distinguit qd casuale. aliquādo qd violentum aliqū qd accidentale. aliqū qd supernaturale aliqū qd disconueniens. aliqū cōtra aiāle seu voluntariū. dico ergo primo qd naturale primis qñqz modis aliter pōt assuescere: qd pñqz virtutes hīs quibz modis sūt hōi naturales. et tñ hō aliter assuescit. Quid autē de sexto mō sit dicendū. pñter sap parebit. pñus tñ sciendū est. qd potētia siue virtus aliqua pōt se habere actū. cuius ipsa est pñcipiū dupliciter vñmō qd sit ad vñū actū sic deteriatā qd nō idigeat recipere ab alto ipressionez aliquā ad exequēdū illū actū: sed impedimento nō exāte ipsa est sufficiens exequi ipm sicut ē de gravitate ad locū deorsū. Aliomō qd sit indifferēs ad diuersos actus: ita qd ad deteriatē psequēdū aliquē actū idigeat aliquē pñter recipe ipmōnē deteriantem ipsā ad illū actū. sicut ferrū potētiā hīs mouēdi ad magnetē. nō tñ deteriatā admouēdū donec ipmōnēz aliqū recepit ab adamāre: sicut declarat cōmētator septio phicoz pñmō decimo Et possumus etiā de hac distinctione dare exēplū in morali potētia nāz appetitiua est indifferēs ad virtutē vel viciū vel etiā ad agēdū studiose vel prauē. iō ut deteriet: opationibz determinātibz ad virtutē vel viciū. Indiget etiā virtute morali sibi ipressa deteriante ipaz ad agere studiose: vel vicio deteriante ad agere prauē. Sz xlv sic ē deteriatā ad bñ opand qd obiecto pñter nō exāte impedimento fm eā sempāgm? bñ. Dico igitur qd potētia deteriatā scdō se ad actū nunqz aliter assuescit. qz nō posset aliter assuescere nisi p ablationem prioris deteriationis et per ipmōnē deteriatōis oppositē deteriantis illam potētiā ad oppositū actū. sed potētia de se deteriatā ad aliquē actū non pōt illā deteriatōnē admittēre et oppositā accipere. qz iam nō esset fm se deteriatā sz indifferēs. iō zc. Item potētia indifferēs duplex est. Alia nāqz est que per vñū solū motū vel vñam actionē solā pōt sufficienter

deteriari ad actū. Vbi gñ ferrū ut moueat ad magnetē vel etiā per plures motus vel per plures actiones: subordiatas tamē et diuersarū rationū Alia est que ad sui deteriationem indiget multiplicatis. pñueratis opationibz eiusdē rationis. prima autē istarū potētiarū non est proprie assuefactibilis. sz scdō. cuius ratio est qz assuefactio proprie fit ex multiplicatis operationibz cōsimilibz tāqz generatio habitus inclinantis deteriantis potētiā ad similes opationes. hēc autē vltima potētia inuenit inter multas anime potētiā. et in pparatiōe ad multos actus earū licet nō ad omnes. sed nō inuenitur iter potētiāz corporales omnis enī actus ad quem inuenit esse potētia corporalis psequi pōt perfecte pñā solam actionem. nisi fuerit remota potētia. qd tñ indiget pluribus. sed diuersarū rationum et causa force huius est qz potētie corporales ppter materiā sūt magis passivē qd potētie anime. ideo ex sola actione magis possunt impressio nem suscipere et retinere. Scdm igit hūc modū dici pōt loquendo de naturali put distiguit qd animale. qd nullū natura existētiū aliter assuescit vel etiā scdm predicta posset dici. qd illud dicitur naturale alicui potētie: ad quod ipsa scdm se ē deteriatā. Illud autē dicitur sibi non natura le sed tanqz contingens et accidentale: ad quod ipsa non est scdm se deteriatā. Naturale enī se pe inuenitur capi. pñter distiguit contra accidentale. quod enī per se inest: dicitur naturaliter in esse. nō autē. si accidat sic ergo sumendo naturale: nullū natura existētiū aliter assuescit. cuius dictu fuerit qd potētia determinata non aliter assuescit. Et ita est faciliōr huius questionis solutio: et que minores videtur pati calumnias. Et secundum istam solutionem dici potest ad rationes. Duplex enim qd delectationes in cibis et potibus sunt appetitui naturales: sic qd appetitus est determinatus ad delectandum in cibo bono vel potu bono accepto: et non potest in contrariū assuescere. licet ab hoc impediri possit p egitudine: et ipsius appetitus corruptionem. sed non est deteriatus ad hūmōi delectationes psequendas excessive aut diminutive aut mediocriter. iō pōt ad hōz qdlibet assuescere. Ad aliā pōt dici. qd hō nō assuescit quī pariat saltem per multas passiōes. sz assuescit quālibz passiōibz afficiat et ducaat. puta excessive. vel defectuose. vel mediocriter. qz ad hoc ipse ē indifferēs secundū se. Ad aliā pōt dici qd intellectus ita determinatus est ad assentiendū vñarū primorū pñcipiorū scz oīno primorū et per se notorū capiendā: qd nō pōt assuescere ad negād. sz de aliquibz pñcipijs nō oīno primis et p se notis pñt bñ assuescere ad negādum. qz non est oīno determinatus ad veritates ipsorū secundū se. Ad aliā pñt dici qd natura nō est oīno deteriatā ad vñū cibū. iō pñt assuescere ad aliū. et aliqū ad malū. vel salte ad min? bonū et malo admixtum. Ad aliā dicendū qd lī ille virtutes naturales morales vel moraliū siles sint qdā inclinatioes ad actus aliquos tñ sūt oīno scdm se deteriatē ad illos idē pñguit aliter assuescere. Ad vltimā pōt dici. quod licet lignū creuerit tortuosū. tñ ad illā tortuositatē nō ē secundū se deteriatū: sed accidentāliter. ideo ad cōtrariū trahi pōt. et rectificari pōt per vñā solā

Satis ē dicē qd nāle i qd sūt ut distiguitur qd accidentale

Ad rōes pñcipales

Ad scdām

Ad quartā.

Ad tertiam.

Liber secundus.

longam p̄tinuaz plicationē: sō ibi pprie nō est af-
fueractio. Sciendū ē qd hē rōnes oēs/vel sal-
tem plures nichil apparent cōcludere de natura
li. put distinguit p̄ animale mō prius dicto. si qz
diligēter attēdat. Et sic est finis q̄stionis p̄ntis.

**Questio ter-
tia.
Argumētus
vnum**

Tertio querit̄ vtrū virtutes generātur in
nobis ex opationibus. **A**d quod non
quia sicut effect⁹ h̄z a suis causis entitatē ita vi-
detur ab eis h̄re firmitatem et bonitatē. et ita cā
debet esse firmior et melior effect⁹. s̄z opatiōes
precedentes virtutes nō sūt firmiores virtute /qz
statim trāseūt. nec sunt meliores. cum scdm eas
non dicatur homo bonus simpliciter. scdm autē
virtutē dicitur bonus simpliciter. q̄ ex eis non
generatur virtus et nō ē dubiū qd nec ex opera-
tionibus sequētib⁹ virtutē iā generatā ideo zc.

In oppositū

Oppositum dicit. Ari. qd declarās per sile in
artū generatione dicit. q̄ enī oportet discētes
facere: h̄c facientes dicimus. puta edificantes e-
dificatores sunt. et citharizātes cithariste: sic at
et iusta quidē opantes iusti efficiūtur t̄pata aut
tēpati. fortis xō fortis. Itē postea dicit ex iusta
op̄rati iust⁹ sit ex tēperata t̄pat⁹. vñ speculātes
circa mores. et nō opātes assimilātur egrotātib⁹
qui bñ medicū audiūt et nō faciūt eius p̄cepta
vñ sicut illi non acquirūt sanitatē: ita nec iusti vir-
tutem. **P**rimo dicendū est qd virtus generatur
ex actib⁹. Scdovidendū est quō sumit̄ h̄c p̄po-
sitiō ex. **P**rimū p̄z sufficiēter per rationes Ari.
primū p̄ similitudinē virtutū ad artes sicut iā di-
ctū fuit. Scdō quia ex oppositis causis opposi-
ti habitus sūt mali aut ex malis opatiōibus si-
unt q̄ ex bonis operib⁹ efficiūtur boni et virtuo-
si. et h̄c conclusio est concessa sicut per se nota.

**Inq̄rit quō
capit̄ ppō ex
cū d̄r x̄r ḡna
tur ex actib⁹
Quadrupl̄r
sūtur ex**

Ideo de scdō p̄posito videndū est. propter quod
est sciendū qd h̄c p̄positiō ex pōt dicere habitu-
dine cāe materialis. sicut dicimus cultellū fieri ex
ferro. vel habitudinē oppositi termini: sicut vi-
cimus albū fieri ex nigro: vel habitudinē cause
efficientis. sicut fieri dicimus pugnā ex conuicio
vel cultellū ex fabro. Aliqñ etiā dicit habitudinē
actionis ipsius agentis seu motus ab ipso pro-
uenientis ad rem factā: seu ex huiusmodi motu
seu actione derelicta. sicut dicimus caliditatem
vel raritatē fieri ex calefactione. et licet istuz mo-
dum non exprimat. Ari. quito metaphysice. tñ
possumus ipsū reducere ad illū s̄z quē dicimus

**ex nō. d. hitu-
diez cāe in b-
terialis.
Quid d̄r ma-
ria. trānnēs**

aliqd fieri ex agente vel mouente. Dico igitur p̄-
mo qd virtutes non sūt ex opationib⁹ put ex di-
cū habitudinē cause material: qz materia ma-
net in facto esse necessario. Itā et si aliquando vi-
uidim⁹ materiā in pmanētē et trāseūtē: tñ nū-
q̄ d̄r transiens nisi quādo capitur indistincte a
p̄uatiōe opposita. vel a forma contraria for-
me fiēde. tñ c enī trāst rōne hui⁹ fore vñ p̄uatiōis
Ipsa tñ materie eēntia vt distinguit̄ ab eis semp
manet s̄z opatiōes nō oīz manere facta virtute. q̄
zc. Item materia se habet ad hoc cui⁹ est mate-
ria vt potentia ad actū. sed opatio non magis

**Nō d. hitudi-
ne terioppo-
siti**

habet rationē potentie q̄ virtus. Imo econuerso
potius Scdō dico. qd virtus non fit ex opationib⁹
put ex dicit habitudinē oppositi teri qz opera-
tio non opponitur virtuti stat enīz cū virtute. Imo
q̄to magis virtus acq̄rit̄ tanto opatio p̄fectior
efficit̄. Tercio dico qd virt⁹ non fit ex opatiōib⁹
put ex dicit habitudinē cause efficientis. qm̄ oē

**Nō hitudiez
cāe efficiētis.**

efficiēs pprie non agit effectū. nisi aliqua actiōe
fūdada in motu z transmutatiōe: sed opatiōes nō
pducūt virtutē alia actiōe vel alio motu medio
sed iūt (vt vñ) ipsamet actio quam virtus conseq-
tur. Item effectus non ē p̄cipiū efficientis nisi
forte finale: sed virtus est p̄cipiū opatiōis: et
si nō illius ex q̄ sit tñ r̄similis. z non est p̄cipiū
finale sed potius ecōtra. q̄ zc. Item af cōiter sic.
que sunt in eodē subiecto. vñ nō pōt esse acti-
uum alterius. mō ipsa opatio saltē p̄maria scz
electio et ipsa virtus in eodē subiecto sunt scz in
appetitu agit zc. ppōnes tñ istius rōis nō apb
oēs cōcedūt. ideo de his postea videbitur aliqñ
ter put redit p̄his materia. Quarto dico qd virt⁹
fit ex opationib⁹ put ex dicit habitudinē actio-
nis vel motus per quē virtus acq̄rit̄. qz cū fiat
ex operationib⁹: z aliquo triū modoz p̄dictozū
nō apparet modus alter nisi iste quo virtus fiat
ex eis. Non tñ opmoz qd virt⁹ sit ipsi⁹ opationis
terin⁹ intrinsec⁹ s̄z extrinsec⁹ sicut aliquomō forma
substantialis est terin⁹ alterationis. vñ sicut forā
substantial⁹ ē p̄ alterationē vt p̄ opationē q̄ agēs
materiā disponit et tandē formā attigit sic agēs
per opatiōes disponit ad virtutē et tandē ipsā
attigit. sicut q̄ alteratio non est agēs nec ma-
teria respectu forme substantialis. sed est actio vt
motus quo agēs ipsā producit: ita est de opera-
tionibus respectu virtutis. Sed tunc orit̄ dubi-
tatio qd sit agēs istas opatiōes et ipsā virtutem
Ad qd aliqui dicūt. qd ipsa aīe potentia ē illarū
opationū actiua loquēdo de interiori opatione
que ē vellevel appetere. qz talis opatio d̄r actio
imānēs. qd nō est qz passio imāneat: sic enī dice-
retur oīs actio imānēs. sed qz manz in agente.
cū ergo maneat in ipsa potentia appetitiua: se-
quē qd ipsa potentia erit eius actiū p̄cipiūz.
Item volūtas nō solū recipit actū suū sed eli-
cit. elicere. aut ē agere. Itē voluntas se ipsam
deteriat ad actū suū. Aliter nō esset plus libera-
q̄ q̄cūqz alia potētia passiva. s̄z de rōne puri pas-
siui nō ē deteriare: s̄z deteriari ab actio. igr̄ zc.
Itē cū virtus sit vltimū potētie/et dispōat potē-
tiā ad actum: opz in eodē genere cause se habere
ad actū potētiā et virtutē. sed virt⁹ actiue se h̄z ad
actū suū. qm̄ sicut ars se h̄z ad op⁹ artificiosū ita
virt⁹ ad op⁹ virtuosū. Ars at ē actiū p̄cipiū sui
opis ideo zc. Qd aliq confirmant dicētes opus
prius naturaliter esse ab agente quam in seipso
et prius naturaliter esse in se q̄ recipi in subiecto
sed opus virtutis non habet quod sit bonum ex
eo qd recipitur in subiecto. sed potius econuer-
so scilicet qd ex tali opere subiectum redditur bo-
num. ergo opus habet qd sit bonum ex se. vel ex
eo qd est ab agente. sed ex ipsa virtute habet qd
sit bonum. quia secundo huius dicitur qd vir-
tus habentem perficit et opus eius bene reddit.
ergo opus virtutis est ab ipsa virtute actiue.
Alij autem viam istam reputant impossibilem:
quoniam impossibile est idem respectu. eiusdem
esse actiū et passiuū. Actiū enim agit
secundum qd in actu. et passiuū patitur secun-
dum qd est in potentia. ideo septimo physicozū
et octauo probatur qd idem nō mouetur a seip-
so Et in primo de generatione. Ari. volens pro-
bare qd simile nō patitur a simili intēdēs ducere
ad maius et manifestius incōueniēs dicit qd si

**Ex d. hitudi-
ne actiōis si
mot⁹ ad esse
cūm.**

In dicit quod
aia pducit a
ctu i se et quod
p te agens et
potens.

in se non patitur a simili quod sequitur quod etiam idem patet
ref a seipso. et in octauo physicoz dicit ad hoc
inconueniens. quod idem et secundum idem calidum erit et non
calidum. mouens ei mouet finem quod in actu. et mobile
mouetur finem quod caret actu illo ad quem mouetur.
Imo (quod plus est) isti reputant impossibile quod agens
et passum sunt indistincta subiecto cum actus et
potentia quod dicit carentiam actus non possint si-
mul existere quia aliter nulla esset via ad conclu-
dendum separationem et immobilitatem primi mo-
toris. Ideo etiam quito metaphysice et nono disti-
nis potentia actiua et potentia passiua quod potentia
actiua est principium transmutandi aliud in quantum
aliud potentia autem passiua est quod in ipso patiente
principium est mutationis passiuæ vel patendi ab
alio in quantum aliud. Et in octauo physicoz
probat. Ari. et commentator quod graua et leuia mo-
uentur se: quod non sunt diuisibilia in mouens et motum
dicit enim commentator sic. omne quod mouetur ex
se aut erit distinctum secundum diuisionem in motorem
et motum: aut secundum partes quantitativas. et cum cor-
pora simplicia nullo diuidantur istorum modorum. sequi-
tur ut non moueantur ex se oino. Et si diceretur quod ra-
tione forme moueretur. et ratione materie moue-
rentur. hoc remouet dicens: si igitur aliquis dixe-
rit quod sunt corpora simplicia composita ex ma-
teria et forma quorum utrumque est distinctum a reli-
quo. Dicemus ad hoc quod prima materia non est
existens in actu. et illud quod mouetur debet ui-
di in motore et motum in actu. quoniam illud
quod est in potentia non mouet nec mouetur si
igitur lapis moueretur ex se contingeret quod esset
mouens et motum secundum formam quod est
impossibile. In hac autem ipsorum controuersia et
in eorum rationibus non paucè latent difficulta-
tes habentes alibi locum et profundiori egentes
perscrutatione. quam uerocumque presens admit-
tat. licet enim idem et secundum idem concede-
retur non posse agere in idem et recipere: tamē
non uidetur impossibile quod agens et passum sint
idem subiectiue. Nam secundo de anima dicit
Aristoteles animam esse principium corporis finem
triplex genus cause scilicet formalis / finalis et
efficientis. Anima namque mouet corpus locali-
ter / corpus etiam secundum quamlibet partem nu-
tritur. et anima in nutrice se habet actiue. et co-
mentator dicit octauo physicoz commento vi-
cesimo sexto. nullus ei dubitat quod animal mouetur
ab anima. et quod anima est mouens et corpus mo-
tum. et commento tricesimo dicit. Anima enim que
est motor in animalibus distinguitur a corpore
quod est motum secundum diuisionem. licet non distin-
guatur secundum esse. Item de grauibz et leuibz
dicit commentator quarto physicoz quod forma est motor
et materia mota. et tertio celi dicit quod forma gra-
uis mouet ipsum secundum quod est forma. et mouetur
finem quod est in materia. dicit etiam quod graue mouet
se secundum quod est actu graue. et mouetur secundum quod est
in potentia deorsum. Item de motu ferri ad ma-
gnete et nutrimenti ad membra: dicit commentator
septimo physicoz commento decimo. quod nutrimentum
non mouetur ad nutriendum nisi cum fuerit in aliqua
dispositione cum nutritio. Et similiter ferrum non
mouetur ad magnetem nisi cum fuerit in aliqua qua-
litate cum magnete. et ideo quando magnes fricat
cum alio tunc amittit virtutem. Nam ferrum tunc non

acquirat de lapide in illa dispositione qualitate per
quam innatum est moueri ad lapidem. et ibidem dicit quod
lapis mouetur ex se sed inferius et ignis ad supe-
rius ut perficiant se. Et lincolensis primo poste-
riorum dicit quod scientia principiorum est efficiens
sive origo conclusionum. scia ei principiorum in ani-
ma uidetur gignere sciam conclusionum. Nec uero con-
cludere de necessitate quod alij ad hoc concludere addu-
cunt quod ei idem finem subiectum et per diuisionem non
possit esse per se actiui et passiuum respectu eiusdem
nec in actu quo sit in actu agere et in potentia quod sit in
natum pati: tamen idem finem subiectum diuersum tamen per diuini-
tatem nullum est inconueniens esse actiui et passiuum respectu
ei. sed finem ei diuersas partes. Quod dicitur quod agens agit
finem quod in actu et passum patitur finem quod in potentia
ad actum illum. et per hanc finem quod caret illo actu et in
eodem subiecto non potest esse actus et ei carentia. Di-
cendum est quod agens licet agat finem quod in actu: tamen non
oportet quod sit in eodem actu formaliter cum illo actu
quem pducit in passum. Intelligentia enim que pdu-
cit motum celi non habet in se motum formaliter ne-
que generas animalia ex putrefactione est aut formaliter.
Agens igitur agit finem quod est in actu. sed hoc potest esse
tripliciter. unum quod sit in actu tali quod pducit hoc
potest cum hoc generat homines et ignis ignem et calidum ca-
lidum. Alium quod sit in actu excellentiori et superioris
ordinis quod sit actus producibilis in ipso passum. sicut
est de intelligentia mouente celum. et de celo
generante animalia. et alia multa in istis infe-
rioribus. tertium quod sit in actu per qualitate aliquam
receptam ab aliquo duorum nunc predictorum agentium que
est tanquam uirtus ipsorum. sicut ipsa per qualitates
sibi ab homine infusas generatiui est hominis. et
corpora celestia non immediate generant anima-
lia ex putrefactione nata. quod non sunt proxima: sed
qualitates quedam influxu a celo in hec inferiora
sunt homini animalium propinqua generantia. dicendum
est igitur quod passum debet carere illo actu quem agens in
natum pducere in ipsum. Sed possibile est quod sit a-
lio actu informatum. ideo impossibile est agens esse
se idem subiectiue cum passum. loquendo de agere quod
est tale in actu formaliter quale effectum innatum
est pducere. tunc ei simul esset actus ille et eius ca-
rentia sed de alijs agentibus hoc non potest concludi. si
enim impossibile est quod animal sit animal actu per animam
et sit in potentia ad ambulationem. vel quod graue sit
actu graue et careat ubi deorsum. vel quod ferrum sit
in actu per qualitate receptam a magnetem. et careat
motu vel attractione eius ad magnetem. et sic de alijs.
Et quod ultra subiungitur quod nulla alia habemus
uiam ad concludendum separationem et immobilitatem
primi motoris: potest dici quod imo bene per ipsam firmitatem si-
cut dicit Ari. in fine quinti physicoz. Etiam per a-
liam uiam quam ipse idem ponit in fine eiusdem quinti phy-
sicoz. quoniam cum per se sit prius eo quod est per accidens
ideo in primo motore nulla debet concedi disposi-
tio que non sit necessaria motori ad hoc quod moueat
sed mouere non est dispositio necessaria motori
ad hoc quod moueat. tunc enim nullum mouens pos-
set moueri nisi moueatur. quod Aristoteles declara-
rat esse falsum. quia si opportheret omne mouens
moueri. aut hoc esset eadem species motus que moue-
ret. et tunc docens addisceret. et calefaciens
calefieret. et esset calidum et non calidum sicut
infert Aristoteles. aut hoc esset alia species motus. et tunc cum
ille species sint finite opportheret esse statum vel reflecti

Ita opus agens
est in eodem a-
ctu cum illo
quem pducit
tripliciter itelli-
gitur quod sit actu

Liber secundus.

quod etiam improbat. Ari. et sic patet quod ex dictis non tollitur processus. Aristotelis quod autem dicitur de diffinitione potencie active vel passive non valet quia sufficit alienitas secundum diffinitionem. et quod etiam dicitur graua non moueri ex se et cetera. Dicendum est quod materia non est per se mota sic quod sit motus sufficiens absque alio moto. quoniam haberet potentiam resistendi motori et sic non esset in motu successiuo. sicut declarat commentator quarto physicoz propter hoc quia circumscripto motore qui est forma in ipso graui non remaneret nisi materia ideo indiget medio resistente et moto graue ergo non mouetur ex se per quin indigeat alio motore extrinseco scilicet dante sibi formam grauitatis vel remouente prohibens sicut debet videri octauo physicoz. mouetur tamen ex se per se sic quod habet extrinsecum principium actuum immediatum. et principium passiuum immediatum sui motus. Quicquid autem sustineatur de his puto quod potentia appetitiua non sit actiua sui primi actus interioris. Nam licet non sit impossibile in eodem subiecto diuersum tamen diffinitio ne secundum unam eius partem agere et secundum aliam pati non est visus. Ari. et commentator concedere quod idem subiecto. et diffinitione secundum idem ageret idem patere tur per se. vel moueret et mouetur. stat autem quod appetitus est per se passiuus et receptiuus sui actus sui appetere. ideo et cetera. Ari. tertio de anima mouens quod duplex aliud quidem immobile. aliud autem quod mouetur. est autem immobile actuale bonum. mouens autem et quod mouetur appetitiuum mouetur ei quod appetit secundum quod appetit. et appetitus quidem actus motus quidem est. quod autem mouetur aial est quo autem motum organo appetitus. nam hoc corpore est. Et secundo huius dicit loquens de potentis appetitis potentias esse secundum quas possibles horum dicimur. Et iterum si appetit est sui ipsius motiuus ad actum eius primum. tunc non indigeret obiecto: sed semper esset in actu appetendi positis ei agente et passio et appropriatis adinuicem non videtur ratio quin debeat poni ipsorum aliquis actus. Sed respondetur quod obiectum requiritur ad determindum appetitum. sicut agens proprium requiritur ad determandum agens vniuersale. sed hoc videtur esse fictio frustra ei sit per plura quod potest fieri per pauciora. sed posito quod obiectum habeat vim actiuam in ipso appetitu: et quod obiectum habeat vim passiuam: potest bene saluari actio ipsorum quod oculo poneretur appetitus haberet vim actiuam respectu illius actionis. Et ideo videtur mihi quod appetibile est actiuum illius actus in appetituaz potentiam. sicut enim sensibile se habet ad sensum et intelligibile ad intellectum sic se habere videtur appetibile ad appetitum. sensibile autem mouet sensum ad actum sentiendi. et intelligibile intellectum ad actum intelligendi ergo et cetera. verum est tamen quod appetibile extra non motum appetitus nisi ut est actu apprehensum. et ita actus apprehendendi videtur esse immediatus agens quod obiectum extra et propter hoc in sexto ethicoz dicitur quod prudentia est habitus cum ratione actiuus. sicut ars est habitus cum ratione factiuus. Item multi posuerunt in sensu. et intellectu. et in appetitu speciem ab obiecto receptam distinctam ab actu sentiendi in intelligendi et appetendi quod si esset verum: est dubitatio qualiter species illa se haberet ad actum appetendi: utrum actiue vel passiuue: de quo videtur mihi quod actiue. illa enim species esset similitudo obiecti quod erat principale actiuum similitudo autem actiuum magis videtur se habere actiue ad id quod euenit actiuo quam passiuue. Etiam sicut grauitas producta ab agente se habet ad motum ipsius grauis. et qualitas in ferro producta a magnete ad motum eius ad magnetem: ita potest imaginari quod species illa se habet actum sentiendum intelligendi et appetendi. ad quodlibet enim productum in passio ab agente sequitur quodlibet si non fuerit impedimentum. sicut actus scis ad actum primum. sed grauitas in graui et dicta qualitas in ferro se habent actiue ad motum ipsorum: sicut supponimus. et ad hoc prius auctoritates adduximus ergo et cetera. Atque autem voluntas se habeat actiue ad aliquem suorum actuum etiam immanentium quibus non ad primum. dubium est: de quo postea loquimur. Sed posset moueri scilicet dubitatio quod moralis se habeat ad eius opera scilicet que secundum ipsam virtutem operamur. utrum actiue vel passiuue puto dicendum esse quod eodem modo sicut potentia cuius est virtus. virtus ei cuiuslibet potentie cum attendat secundum ultimum in quod potentia potest. videtur ad idem genus cause reduci cum ipsa potentia cuius est virtus. Et hoc videtur dicere Ari. scilicet huius dicis quod virtus sunt secundum quos ad passiones nos habemus bene vel male. puta ad irasci. bene autem male se habere ad actum non videtur mutare genus potencie. propter quod de quinto metaphysice quod omnia genera potentiarum dicuntur aut in solis accidere fieri aut non fieri aut non bene. Nec rationes ad hoc prius adducte necessario concludunt. cum ei dicimus appetere et intelligere esse operationes immanentes non eo dicimus quod earum actiuo principio maneant subiectiue. sed forte quod subiectum inueniant per modum agentis: sed sit vere passiuum. videre ei est pati sed significet per modum actiuum. sic autem significat forte. quod non solum cognoscere et appetere sunt ab actiuo suo sed ab obiecto. sed et quando importat ad ipsum sedentiam sicut ad terim vel quia fuit antiquorum et vulgarium opinio quod visio et cognitio omnis fieret extra mittendo. vel forte dicuntur operationes immanentes in agente. quia in eodem subiecto manent cum specie obiecti. que ad eas actiue se habent secundum quod predictum fuit. vel forte ratione intellectus a agentis et sensus agentis et appetitus agentis secundum quod quidam ponunt sensum agentem et appetitum agentem et intellectum agentem vel forte quod actiue significantur. quod actiue se habent ad nostras operationes exteriores. et dicuntur tunc actiones immanentes ut distinguamus inter eas et alias operationes nostras que per cognitionem et appetitum operamur exterius. quod quod sit alibi magis videtur. Ad aliam rationem de libertate voluntatis postea considerabitur. et possemus dicere quod si dicamus appetitum vel voluntatem vel sensum vel intellectum elicere suos actus. hoc est propter consimiles causas propter quas dictum fuit quod videre appetere vel le et intelligere significantur per modum actiuum. Ad aliam dictum est quod virtus se habet ad actum sicut potentia et possumus similitudine de arte et de virtute ad prius concedere: si comparamus artem ad intelligere et virtutem ad appetere: vel et si utrumque comparamus ad opus exterius. Nam ad opera exteriora virtutum concedimus actiue se habere appetitum

potentia appetitiua non est actiua sui primi actus sed obiectum vel cognitio.

platio quod noticia mouet appetitum habet et species.

Species visus se habet ad cognitionem et appetitum sicut grauitas ad motum.

Scilicet dubium est: ratio quod moralis se habet ad actum suum.

Quare intelligere et appetere sunt operationes immanentes si sint ab obiecto in quo non manent.

**Negat illā p
pōzaci? pūc
ē ab igēte q
i se 7 i se quā
recipiatur in
iubico.**

est q appetitūū est mouens motū 7 qd animal ab eo mouet. quo aut mouet organo appetitus iaz hoc corporeū est. 2c. Qd aut alij adiderunt dicentes opus pū nāliter esse ab agente q esse in se 7 esse pū in se q recipi in subiecto: non videt michi ver. accideris enim esse est inesse: 7 vniuersaliter nichil aliud in re puto esse q act? aliqd depēdens ab agēte sit in se. 7 q sit ab agente et sit in subiecto licet ista differant ratioe. Alias enī pbaū q dependēt effectuum ex suis causis nichil mltiplicant in se sup essentias ipsorū effectū. 7 vltia dicere q forma pū naturalr sit in se q in subiecto: est fm imaginationem illam q ipsa de foris adueniret subiecto 7 non q ipsa a intrinseco educeretur de potentia subiecti. 7 est generatio quam viam pū non concederet. Et iterū mirabile est dicē q res habet pū esse ab agente q esse in se. qz si esse ab agente distīguat aliquo mō in re ab esse in se: hoc nō est nisi quia esse ab agēte importat relationem quādam ipsius rei ad iū agēs modo illa relatio non est pō naturalr ipsa rei essētia fundāte ipsā nec ē in cōueniens opus virtutis bōitatē suā habere a virtute passiue 7 a recta ratioe actiue. virtus enim inclinat potentiā ad bñ patiendū recta autē ratio illa bonum opus agit in bene disposita potentia. vel est opus melius ipsa virtute. quia nō sumit totaliter bonitatem suam ab ea: sed a recta regula rationis. ¶ Ideo ad rationem principalem respondendum est in principio questionis adductam. et est concedendum q operationes non sunt principale actuum virtutis. sed sunt sicut motus seu actio per quam agēs principale agit ipsam 7 tale non oportet q sit melius vel firmitus q res acta. de comparatione autem operationum ad virtutem quo ad bonitatem: dictū fuit in decima questione pmi libri. Et sic est finis questionis.

Primo.

Secundo.

Tertio.

In oppositu

Quarto seqt. Atz virt? gñref ex opibz f3 fctā rōne pūcūratū: 2c q nō qz recta rō agibilū prudētia est. vt p3 sexto h3. prudētia aut non est sūvirtutis vt ibidē p3. g operationes fm rectam rōem cōmensurate supponunt virtutes. et ita virtutes non sūt ex eis. ¶ Item sexto h3 dicitur: non erit electio recta sine prudētia et in virtute sed opationes fm rectam rōnem cōmensurate non sūt sine electioe rēa. g ipse nō sunt sine prudētia neq sine virtute. ideo supponunt virtutem et ita virtus non sit ex eis. ¶ Item viciōsus cū non habeat rectam rōem non pōt scōz rectam rōem opari. 7 ita non posset viciōsus fieri virtuosus quod non est bonum concedere. ¶ Oppositum dicit Aristoteles secundo huius. Necessarium est scrutari ea que circa operationes qualiter operandum est in eas. he enim sunt domine. et eius quales fieri habitus secundum rectā quidam rōem opari cōmune 7 supponatur. ¶ Item parum post dicit super habundantia igitur 7 deficientia g pūmasia corrumpunt fortitudinem. similiter autē 7 potus 7 cibi amplius 7 minus effecti corrumpunt sanitatem que autem cōmensurata sunt et faciunt et augent 7 saluant. Ita igitur 7 intemperantia et fortitudie habet 7 alijs virtutibus et cetera. Etiam dicit Aristoteles. et omnino 7 qno vltiq

sermone ex similibus operationibus habitus sunt. Et in diffinitione virtutis dicit q ipsa est habitus electiuus in mediate existens determinata ratione: scilicet vt vtiq sapiens determinabit. ergo fieri debet virtus ex operationibus recta ratione determinatis. ¶ Primo videndum est q virtus ex cōmensuratis operationibus generatur. Secundo q non virtuos? potest fieri virtuosus. Tertio videbitur qualiter possibile sit virtutis. ¶ Primi pbat aliqui sic. ex istius operationibus similes habitus sunt. vt dicitur 2a. virtus aut est habitus bonus. ergo sit ex bonis operationibus. non sunt aut operationes bone nisi vt sunt regulate 7 mensurate. recta ratione. 1gf. 2c. Item cum virtus fiat ex operationibus vel hoc est ex cōmensuratis vel nō cōmensuratis. sed non ex non cōmensuratis. quia tales sunt male et viciōse. propter quod erunt generatiue mali habitus 7 defectuos: non ergo virtutis. Sed iste ratioes calumniaz pati vident aliquibus. nō enī est xum q ille sole operationes sint bone que sunt regulate recta ratione. differunt enim multum operationem esse iustam 7 bonam vel ipsam esse iuste 7 bene operatam: vt patet secundo huius non enim iuste 7 bene operatur nisi ex electione secundum rectum iudicium rationis. sed bone est et iusta si solum sit talis qualem coperaretur eam iustus aut bonus. Dubiū ergo videtur aliquibus quomodo debeat illud intelligi. q ex similibus operationibus similes habitus fiant ad quod vt michi videtur declarandum. expedit videre q operationes virtutum moralium possunt assignari qdruplices. prime qdē immanentes ipsi voluntati. 2e vero immanentes appetitui sensitiuo. tertie in existentes membris nostris corporalibus quibus organice vtuntur ad opera exterius exercenda. Quarte vero sunt extra nos ad exterius transeuntes. verbi gratia in operatione liberalitatis postq ratio prudentialis iudicauit dandum esse tali tale donum voluntas primo hoc eligit facere. ideo imperat inferioribus potentijs ad hoc faciendum. Secundo appetitus sensitiuus consentiens imperio voluntatis appetit illud idem facere. ideo mouet corporalia membra ad hoc faciendum. Tertio igitur membra corporalia motum illum ab appetitu recipiunt. Quarto vero possibile est in tali executione: vt a membris motis motus inexterior res recipiatur. Et est sciendum q singule harum operationum ex hoc dicuntur bone: quia sunt cōmensurate ad rectam rationem. hoc est quia sunt tales quales recta ratio decreuit vel decreuerit eas esse debere quantum autem ipse a tali cōmensuratione deficiunt. tantum malicie incurrunt. ¶ Et est sciendum q iste operationes non necessario consequuntur se aduicem et in bonitate et malicia. sed aliquę possunt esse bone 7 cōmensurate. alijs existens malis et incommensuratis. verbi gratia q electio in voluntate sit peroptime consona rationi: tamen forte appetitus sensitiuus ad oppositum passionatus et si ex toto rebellare non possit: tamen cum tristitia multotiens obediēt rationi propter quod non erit eius operatio perfecte consona rationi. Sed iterū dato q voluntas et appetitus sensitiuus optie 7 pōptissime

**viuiso dicitur
dorum.**

**Est opationes
et iusta iustis
7 opatiua**

**qdruplices o
pationes virtutis**

**opatio volū
tat pē ē bōa
et nō appeti
tū ē sitū aut
opatio exterior**

Liber secundus

opatio ext
for it bona
fi itioz h non
bn facta

quō dē of fa
cē bouū et n
bene.

Phil 2 cmo

In oibz potē
tū aīe pnt a
quiri habit.

consonent rationi: tamen forte mēbra ppter in-
conuetudinē nō erūt ad exequendū agilia: ppter
quod nō possum? sepe facere tale op? extra, qle
vellemus. et sic nō erit opus extra bonū: et opus
immanens volūtati erit bonū. e contra possibile
est quod opus in voluntate erit valde malum:
et opus extra erit valde bonum verbi gratia. si
ratio recta dicat amore dei et non per ypocrisim
succurrendum esse huic pauperi. possibile est q
vnus diues homo per ypocrisim non p deo suc-
curret ei: et tū totalit ab inopia releuabit: cōstat
q electio erit praua. opus tamen extra erit val-
de bonum quia erit tale quale etiā fuisset ad op-
tima electione. Propter hoc igitur Ari in secun-
do huius loquens de exteriori opere vel de ope
mēbrorum ponit differentiam inter opus bonū
et opus bene operatum: vel etiā opus malū et ma-
le operatum. Est ei opus bonū si sit tale qle re-
cta ratio diceret ipsum fore debere a quacūq
electione pcellerit. h qz omne operatum of in ha-
bitudine ad operantem. id nō of opus bn ope-
ratum: nisi cū opans bn se habuerit in operādo.
operans aut super reliq oia p? dictamē recte. ra-
tionis est voluntas primo mouet appetitū et eo
mediante mēbra corporalia et res extra. pō non
erit opus bn operatum nisi fuerit electiue bona o-
peratū. Vnde igitur Ari intendebat. Ari. secundo
hui? cū dixit Que aut hz virtutes sūt neq si hec
qualiter habeant iuste vel tempate operata sūt.
sed et si operans qualiter hns opef. Res quidem
igitur temperate et iuste dicuntur qn sūt tales q-
les vtqz iustus et temperatus opabitur. iustus
aut et temperatus est non qui hec operat. h quā-
tum ad interiorē electionem vt iuste et tēpati o-
perantur. Ex quibus etiā vbi apparet q nō ex
bonitate operis exterioris homo dicitur bonus.
sed ex bonitate ipsius electionis solū. Hic sit p-
ma conclusio q habitus in ipsa voluntate gene-
rat p se ex operationibus ipsius voluntatis: hoc
est ex electionibus. quod sic pbo. in qly potētia
rōabilius est q habitus generet ex ppijs illius
potentie operationibus q ex alienis. verbi gfa.
manus non agilitatur ex operationibus pedū
nece contra. sed pedes fiunt ad currendū agiles
ex frequēter currere. guttē ad cantandū ex frequē-
cantare lingua ad loquendū ex frequēter loqui.
Intellectus ad rationandū ex frequēter rōcinan-
ri. Ita igitur et volūtas ad eligendū ex sepe elige.
Quod t. erū pfirmo sic eedē opatiōes non viden-
tur per se esse generatiue diuersorum habitū. sed
sicut dictum fuit in fine primi libri oportz in vo-
luntate generari habitum vnum et in appetitu
sensitiuo alium. Et manifestum est q oportet in
mēbris etiam generari alium quo mēbra a-
gilia redduntur ad exteriorē operationem.
Nec mireris si potentie motiue mēbrorum ac-
quirunt sibi habitum per assuefactionem: qm e-
tiam potentia vegetatiua hoc sibi acquirit: vñ
dicit cōmentator in principio terciū physicozum
q quidem in tantum assueti fuerunt comedere
venenum mixtum q erat eis cibus. similiter etiā
potentia speculatiua in speculatiuis assuescit.
vnde cōmentator vbi prius dicit q cum quis
fuerit assuetus credere sermones falsos a pueri-
tia: erit illa consuetudo causa ad negandum ve-
ritatem. et hoc idem apparet secundo metaphy-

sice. videtur ergo q omnis anime potentia sit ef-
fectiua ppter quod non est mirandum q aliqui
valde mirantur videlicet q in volūtate et in ap-
petitu sensitiuo diuerse ponantur virtutes mo-
rales: id est ex assuefactione acquisite. imo ad-
dendum est q etiam ponende sunt in potentiave
geratiua et in similibz potētijs motiuis seu quo-
cūqz modo operatiuis omnium mēbrorum.
Sed reuertamur ad propositum. et dicamus q
si eedē operationes non sunt p se generatiue di-
uersorum habitū: et opationes mēbrorum gene-
rant in mēbris habitus: oportebit q (qz est
de se) alie opationes generent habitū in appeti-
tu sensitiuo. et alie in voluntate. he autē non vi-
dent esse nisi operationes illaz potētiar. Scō
dico q virtus volūtatis generat ex opationibz
volūtatis cōmensuratis. hoc est consonis recte
rationi. qm vel ex cōmensuratis. vel non pmen-
suratis. non secundum. quia ille sunt generatiue
malicie. igitur et. Tercio dico q opatiōes exteri-
ores cōmensurate. quis sint abiq pmensuratis
electionibus. possunt per accidens multū pficē
ad generationē virtutis in ipsa volūtate: p hunc
modū: qz quāuis huiusmodi opationes inuite fi-
ant et coacte: vel forte ad malū finē: tamen mem-
bra per ear exercitū habitantur: vt quod erat
eis prius difficile et laboriosum fiat eis facile et
sine labore ex quo contingit q appetitus sensiti-
uus ppter difficultatē et labores abhorre-
huiusmodi opationes non amplius eas abhor-
reat. et per consequens non inclinet vel non for-
ti impetu inclinet voluntatē ad oppositū earūz
modo voluntas non tracta vel nō fortit tracta
per appetitū sensitiuum ad oppositū ratiōis. fa-
cilis eligat quod ratio dicitur. ex q electione
si frequēter generat per se virtus in volūtate. Vnde
iter pty sic. qto volūtas per appetitū sensitiuū
magis trahitur p rationem: tanto difficilius est
ei eligere fm rationē et per consequens tanto dif-
filius est in ea generari virtutē: sed appetitus
sensitiuus duplici ratione inatus est trahere vo-
luntatem contra rationem. scz ppter tristitias et
labores in exteriori opatione quam recta ratio
discernit esse faciendā. et scō ppter delectationem
sensus in opposita opatione. Vñ cōm duplicem
cāz notat Ari. Scō hui? cū dicit ppter volupta-
tē quidē enī mala opamur. ppter tristitiā aut a
bonis recedimus. g vna istaz causarum remota
vel remissa. facilius est volūtate acquirē sibi vir-
tutē. pma aut cā remouet vel alleuiatur ex bo-
narū opationū exteriorū exercitijs. a qcūqz ele-
ctione pcellerint. igitur et. Vnde igitur q omnis
opatio dissona recte rōi: siue interior siue exte-
rior obstat valde virtuti. ois aut psona vt psona
vel p se pdest. vel p accidens pdesse potest. Ad
rōnes in oppositū Ad pma dicēdum q prudētia
nō est formaliter recta ratio id ē recta rōcinatio
sicut nec virtus moralis est formaliter recta ele-
ctio imo prudētia ē hitus determinans intelle-
ctū ad rōcinandū prompte et firmit de agilibz
h non dico q talis hitus sit necessarius ad recte
rōcinandū. sicut etiā non pcedo q virtus moral
sit necessaria ad recte eligendū. imo ex liberta-
te arbitrii nos possumus (etiā si prauē habituati
fuerimus) iudicare vere. et eligere recte. licet hoc
sit valde difficile. Ad illud aut qd dicit Ari. Ad secundū

Opatiōes exte-
iores pme-
rate siue itio-
ribz disponūt
ad virtutem.

Appetit? fm
rōē trahit vo-
luntatē p rōē

Ad rōes ad p
mam.

Ad secundū

sexto huius q non erit electio recta sine pruden-
tia & sine virtute. dicēdū q auctoritas non debet
intelligi de impossibili s; de difficili: aliter enim
non essemus semp dñi nra operationum magis
q nra hñtū. cui? oppositū d; videri tertio hu-
ius. ¶ Ad aliā dicendū q vitiosus licet p hñtū
inclinet ad rōinationē & electiōes aliq̄s. tñ illa
inclinatio nō necessitat nos ad hoc. cū nō tollat
arbitrii libertatem. & sic finitur questio.



¶ Quinto qrit. Atq opatiōes pcedētes vtu-
tē & seqntes sint eiusdē spēi. Et arguunt
aliq̄ q n. qz virtuosē opari & n virtuosē
opari nō sūt eiusdē spēi. saltē in gñre moris. sed
an virtutē opamur n virtuosē. & p virtutē vtu-
tē. qm̄ licet opus iustum sine iusticia fieri possit:
nō tñ iuste fieri p̄ neq virtuosē sic p̄z Scdō hu-
ius. igit. 2c. ¶ Itē bonū & non bonū nō sūt in ea-
dē spēi moris. s; opus sequē virtutē est bonū. pre-
cedēs aut nō. cū dicat Scdō h; q vrus hñtēz p
ficit. & opus eius bonū reddit. ¶ Item sicut esse
ctus eē suū h; ex suis causis: ita h; suam vñtiam
ex vñtia causā. s; opatiōes pcedentes & sequen-
tes nō pcedunt ex eadem cā fm spēm. nam seqn-
tes ex virtute pcedūt. & non pcedentes igitur.

¶ Item fm exigētiā finis nccē est cetera mode-
rari. spēalit in morib; ut quod non sit ad bonū
finē bñ fieri nō p̄t. s; fines dictarū operationum
spēi distingūt. Iustus ei iustam opationem opat
p̄t se. nō iustus vere nō. s; vī coactione aliq̄ vel
p̄pter mundanā glāz. vel ne scandalisē vel ali-
quo tali mō. igit. 2c. ¶ Oppositū aliq̄ arguit qz
sicut nō est mediū int virtutē & vititū. ita nec inter
op virtuosū & vitiosū & hoc circa sūm vel obiectū
et alia circa q talia nata sunt fieri. sed opera ex
q̄bz virtus generat nō sūt vitiosa: non enim ex eis
generaret virt? s; sūt virtuosā i se. s; ex parte a-
gētis non sint virtuosē opata. q vī q in se sunt in
eadez spēi moris cū opib; seqntib;.

¶ Item opus
tale qle iustus opat. ē eiusdē spēi cū illo quod iu-
stus opat. s; op? ex quo iusticia generat ē i se. qd
p̄z p̄ Ari. dicēre. ex iusta opari iust? sit. & ex tem-
perata tpat? res at tpatē & iuste dicūt. qñ sunt ta-
tes qles vtiq̄ iust? & tpat? opabit. Itē dicit. Arist.
q nō solū generationes augmētatiōes & corru-
ptiōes ex eis dē & ab eis dē sūt. s; & opatiōes in eis
dem erunt. ¶ Itē act? distingūt p obiecta. et ob-
iecta sūt eadez g. 2c. ¶ Itē ille opatiōes n vidēt
differre nisi i mō agēdi. s; qz virtuosus agit fir-
mit p̄p̄te & delectabilē. alter aut nō. s; idēz a-
gat. mō curs? fortis nō eēt p̄p̄e diuersus a cursu
Platonis p̄t tales vñas igit. ¶ Itē virt? agē-
tis vel patiens nō diuersificat spēi causalitatem
ipsi. s; solū disponit ipm ad vltimū in qd p̄t. &
neq ob hoc effectus spēi diuersificabunt. Ista qd
soluit faciliē fm ea q dicta sūt in pcedēti q̄stione
vbi dictū fuit. q virtus in voluntate generat p se
ex electiōib; ipsius voluntatis psonis recte rōni
et pstat q siles electiōes elicit fm generatā vir-
tutē. cū igit electiōes voluntatis sint bōe vel ma-
le in genere moris ex eo q sunt psonē vel dispo-
ne recte rōi. apparet q hñmōi electiones pceden-
tes virtutē & ex qbus p se generat virt? & electio-
nes seqntes virtutē. sūt eiusdē rōis in gñre mo-
ris. Et ista sit conclusio pma S; ē qz dictū fuit q
opationes exteriores p̄mēsurate. a q̄cūq fuerit
electione. p̄nt p accidens multū pdesse ad gene-

rationes virtutis i p̄avolūtate. id etiā de his vñ-
dēdū est. Atq̄ aīcedentes & seqntes sint eiusdē
spēi. Et manifestū ē q sic in gñre nature sed nos
qrim? de genere moris. ¶ Ideo nōndū ē q iste
opatiōes cū in se sint cōmēsurate recte rōi. etiā
l; a cōmēsurata electiōe nō pcedant. & ipse hñt
ex eo bonitatē moralē q psonat recte rōi. mani-
festū est q ille opatiōes in se sunt bone quēadmo-
dum & seqntes. Ideo pcedēdū est q sunt eiusdē
spēi i gñre moris. Et ista sit 2a conclusio. ¶ Sciēdū
est tñ q si ille opatiōes nō p̄siderēt in se. sed in re-
latione ad opantiē. s; ad ei? electionē: tñ dīcen-
de erūt bone. si a bona electiōe pcellerit. & male;
si a mala. p̄t qd possibile ē aliquē extra opari
opus valde bonū in se. ex quo tñ ope non meref.
s; potius demeret p̄t p̄auitatē electiōis. Dīce-
ret g breuit loqndo de exteriorib; opatiōib; nō
in se s; in relatione ad opantiē dicto mō. s; q
si ipse ab electiōe recta pcellerit tñc aīcedentes
virtutē & seqntes sūt eiusdē rōis. si non: nō quon-
iam sequētes ab electione recta pcedunt. Et hec
sit 3a conclusio. ¶ Ad rōes pmo adductas Ad p̄i-
mā qñ dicit virtuosē opari & nō virtuosē opari nō
sūt eiusdē spēi in genere moris. dicendū q̄tum ad
electiōes ip̄i voluntatis. q forte voluntas sine vir-
tute addita potest ex libertate sua eā bñ eligere:
sicut cū virtute l; hoc sit difficile & rarissime eue-
niat. & tñc diceret q talis electio esset eiusdēz ra-
tōis quo ad bonitatē moris. cū illa electiōe q̄ esset
fm virtutē additā voluntati. Diceret igit q si p v-
tuoze opari tu solū intelligas opari s; virtutē ad-
ditā voluntati maior rō quā tu accipiebas si erat
nccā. si tñ p virtuosē opari tu intelligas oē opa-
ri qd est eā psonū rōi ac si eēt fm virtutem: tunc
maior pcederet. s; dicem? tñc q etiā an virtutes
acq̄sitionē p̄t igit ex libertate voluntatis opari
virtuosē. An aut vī op? nō sit iuste sine iusticia
dico q loqndo de iusticia. q ē virtus acq̄sita. ppo-
silio nō d; intelligi s; impossibilitatē: s; fm diffi-
cultatē. ¶ Ad aliā dicēdū q virt? nō reddit p̄-
cipalit op? bonū. s; dispositiue. qz s; determinat
voluntatē ad bñ eligere firmit & p̄p̄te. qd tñ
sine virtute voluntas poterat ex sua libertate.
¶ Ad aliā dictū ē iā q vī nō ē nccā causa boni
opis. sic q op? bonū nō possit esse absq virtute.
¶ Ad aliā dicēdū q ipa pcedit scdm̄ tertiā p̄lo-
nē supra posita. Quō ar rōes ad oppositū pcedūt
facile ē vidē p̄sideranti p̄dicta. Et sic finit q̄stio.



¶ Sexto qrit. Atq absq opatiōib; extiori-
bz possit in nob vī gñari. Itē q nō qz
Ari. assilat gñationē virtutis ad gñas-
tiōes art; i isto scdō. tñ ē dubiū qars
nō sit i nobis absq opatiōib; extiori-
bz nūq ei bon? hñt citarista: q nūq citarisaret.
aut bon? faber. q nūq fabricaret. vñ dicit Arist.
virtutes accipim? opantes p̄us. quēadmodū & in
alijs artib;.

¶ Que ei oz discētes facē. hoc facien-
tes discim?. puta edificātes edificatores sunt et
citharisantes cithariste. sic at iusta quidē opan-
tes iusti sum? vel efficimur. t̄pata at t̄p̄erati. et
fortia xō fortes ¶ Itē i vi. hui? vī sepe. q pru-
dētia nō p̄t in nobis fieri sine xp̄ientia multa: ex-
xp̄ientia at non est sñ exteriorib; opatiōib; mlti-
plicatis. igit sine illis opatiōib; exterioribus
nō gñatur prudētia. Quō etiā ex hoc p̄z qz pru-
dētia ē ad aīaz. sicut medicina ad corpus. nul-
e ij

Ad tertiam.

Et primo.

Secundo.

Tertio.

Quarto.

In oppositū

Secundo.

Ad res iuste &
tempate.

Tertio

Quarto

Quinto

Solutio q̄sti-
ones ex p̄ce-
dēte q̄tū ad
opationes in-
teriorēzOpatiōes ex-
tiores pcedē-
tes ex mala e-
lectiōe sūt ei? d
spēi moris cū
pcedentib; a
bono hitu p-
siderādo i se
nō i opatiōe
ad operātes.Respō ad q.
q̄tū ad opa-
tiōes iōiores.

Ad rationes

Ad secundū.

Quō vī red-
dit op? bonū

Ad tertiam:

Ad quartā.

Itē primo

Secundo

Liber secundus.

Tertio.

In oppositu

Secundo.

Tertio.

Quarto

Quinto

Ius aut nisi cui magno opere exteriorum exercitio fieri potest bonus medicus. & si nec prudens: & per consequens absque hominis operationibus non potest virtus aliqua moralis generari. cum virtutes necessariae habeant ad prudentiam operationem. ut dicitur in vi. Hoc etiam videtur Aristoteles exprime in isto Secundo dicens. Vbi ergo de quibus ex iustitia operari iustus sit. & ex temperantia temperans: ex si operari aut nullus utique curabit fieri bonus. sed multi haec quidem non operantur ad rationem aut fugientes existimant probo fieri. & sic forte studiosi. si se aliquid facientes laborantibus. qui medicos quidem audiunt studiose. faciunt aut nichil eorum quae precepta sunt quodammodo igitur neque illi bene habebunt corpus curati ita neque isti animi ita probantes. ¶ In oppositu per primo auctore Aristoteles dicens ex recedere enim a voluptatibus efficiuntur spem & effici maxime possumus recedere ab ipsis. si autem & in fortitudine. assueti autem continent tribula actus fortitudinis exterior operando & sustinendo ipsa. fortiter efficiuntur & effici maxime possumus sustinere. Etiam dictum fuit in precedenti questione quod virtus non generatur principaliter ex operationibus exterioribus sed ex interioribus electionibus. voluntas autem si fuerit ab operatione exteriori impedita. tamen potest optime velle. & eligere. & si operationibus exterioribus poterit virtus generari. si tales electiones frequententur. ¶ Itaque dicit Eustratus primo hoc quod nulli volenti & ut operanti. est impossibile possessio virtutis si quod aut fuerit ab exteriori operatione impedita. & tamen habet voluntatem rectam. ipse operatur ut opus. cum nichil oporteat impossibile. & ita (si velit) potest sibi acquirere virtutem. ¶ Itaque declarat Aristoteles Tertio hoc quod virtutes et malitiae sunt voluntarie & in se praeterea. quod non esset. si non posset in exterioribus operationibus generari. quoniam ab eis praeter naturam voluntatem possumus impediri. ¶ Itaque operationes naturae exteriores subsunt fortitudo quodammodo. cum trahant in exteriora bona vel mala. quae subsunt fortitudo. propter quod de primo hoc. quod esse virtuosus iam effectus & felices. per infortunia magna impediuntur a multis operationibus. & si in talibus operationibus non possint habere virtus. ipsa subest fortitudo: quod nuncius dicit. ¶ Quinto dicens est quod non ex parte impedimento extrinseco. non est possibile virtutem in nobis in exterioribus operationibus acquiri. quoniam si rectis electionibus interioribus non potest generari virtus ut dictum fuit. sed electio voluntatis nunc est recta sed de factuosa. si non moueat ad opus exterior operandum. quoniam opus: & sic opus aut opus exercere bonum. si nullum sit rationabile impedimentum: sed aut a naturali necessitate quod opus comedere & dormire: aut ex defectu obiecti vel instrumenti. vel ex aliquo alio obuiante. & sequitur quod amoto impedimento extrinseco: vel nulle erunt recte electiones vel erunt in operationes exteriores. Sed posito quod fuerit impedimentum ubi erga pauperem hoc & solitarie detinetur in carceribus non habet liberalitatis opus exerceat. aut ad quos exerceat. si ille forte cui nichil occurrit terribile per vitam. non habet circa quod exerceat opus fortitudinis. Forte tamen quod nullus fuit talis qui habuerit voluntatem bene agendi efficacem sic dictum fuit in primo libro. Sed quicquid sit de hoc tamen possumus quod circa materiam alicuius virtutis aliquid habet voluntatem bonam & efficacem agendi bene quicquid opus. & impeditus non possit. Puto quod in tali casu sit dicendum sic de prudentia nam si prudentia virtutes morales esse non possunt ut per vi. hoc prudentia autem perfecte generari non potest in nobis sine multiplicatis operationibus etiam exterioribus quoniam per prudentiam perfectam debemus iudicare pro parte circa quicquid agibilia possibilis nobis occurrere. quod bonum & quod malum melius ac peius. ita aut

accidere potest diuersitas circumstantiarum in operationibus exterioribus exercendis quod nullus potest prompte & firmiter iudicare se bene sine experientia maxima. quae haberi non potest sine multo exteriorum operum exercitio. imo quicquid multum experiri solentur in vadis pluribus consiliariis indigemus. & si operationibus exterioribus virtus perfecta generari non potest. Et voco operationes extra non solum exercendo bonum opus politice extra: sed etiam fugiendo & abstinentendo: ab opere malo extra. Sed dico Tertio quod absque exterioribus operationibus per virtus generari imperfecta. quae erit habitus laudabilis reddens hominem bonum simpliciter. Nam ex simplicibus operationibus frequentatis generatur habitus inclinans ad tales operationes. homo autem quod tunc impeditur ab exterioribus operationibus potest magno affectu velle bene agere si possit & scire: etiam potest magno affectu velle scire & addiscere bene agere si posset. ex hominis ergo voluntatibus frequentatis fiet habitus inclinans & firmas voluntatem ad hoc hoc volens. & si autem habitus est simpliciter laudabilis & bonus. quoniam ex operationibus laudabilibus et bonis generatur est. ille enim volitiones erant operationes meliores quas ille homo exercere posset. Et si quare quare non est talis habitus perfecta virtus. dicendum est quod hoc non est quod possit trahi per passiones appetitus sensitui. quoniam ego puto voluntatem adeo liberam esse ac diuinam virium inferiorum & omnium actuum suorum: quod nulla vis inferior potest eas inclinare. nisi ipsa seipsam inclinet libere. vel libere se inclinare permittat. imo quod ipsa potest appetitum sensituum trahere ad exsequendum iussu suum. non quicquid impetu passionis. si igitur dicto habitu firmata sit. non inclinabilis. Sed talis habitus sic deficit a perfecta virtute. quod cum licuerit extra operari. & occurrent circumstantiae varie repugnantes per quas aliqua appareat quod opus uno modo fieri debeat & per alias alio modo ille non poterit proprie determinari ad iudicandum quid sit optimum propter in experientiam. nec etiam per consequens voluntas erit determinata ad prompte eligendum partem meliorem. Alterius etiam potest dici quod talis habitus potest in nobis generari sine exterioribus operationibus tamen sine eis non bene possumus experiri an in nobis fuerit generatus: quod sepe putamus habere perfectam voluntatem bene agendi in absentia passionis. quae perfecta non est. sed debilis & pigra. propter quod inclinaretur ad passionis aduentum. Et hoc bene dicit Seneca libro de diuina prudentia. Nichil inquit michi videtur infelicius eo cui nichil vniquam aduenit aduersum non licuerit enim illi se experiri. gubernatorem in tempestate in acie militum intelligas. vni possit scire quantum vales aduersum paupertatem. si per diuitias affluas: vni possit scire quantum aduersum ignominiam & infamiam. odiosum populare plaudant habere. si inter plausus senectus. ¶ Ad rationis igitur dicendum. Ad primam quod sicut ars intellectu posset quantum ad aliquas conclusiones generales acquiri sine exterioribus operationibus. sed non quantum ad particulares conclusiones diuersificabiles secundum diuersas circumstantias particulares. sic habitus in voluntate sine exterioribus operationibus acquiratur. sed solum ad volendum bene agere ceteris. sed non ad eligendum bene sed combinatio particularis circumstantiarum. sicut dictum fuit. Dicendum est etiam quod et si sine exterioribus operationibus possit in intellectu perfecta prudentia generari: tamen ex illa non

Perfecta virtus non potest haberi sine opibus exterioribus.

Quasi habitus generatur in opibus exterioribus non est perfecta virtus.

Ad rationes an oppositum.

Exempla de arte sic exprimentur & de virtute sine actu exteriori.

posset ex tra fieri bonū opus: ppter nō fieri ad hoc mēbra agilia. nisi p assuetudinem: et ita quāvis pos sit virtus i voluntate pfecta fieri sine exterioribus opatiōibus: tñ nō pueniēt ex ea eq̄ pfectū opus extra. sicut si essemus in opatiōibus exterioribus as sueti. ¶ Ad aliā dicendū q̄ ipa bene pcedit pro scda p̄clusionē. ¶ Ad aliā auctoritatem pbi dicē dum q̄ ex phofari tñ non generat virtus mora lis. s; indiget operationibus voluntatis. et etiam ad eius pfectionē (vt dictū ē) indiget opatiōibus exterioribus. ¶ Ad rōes p̄ oppositū. ¶ Ad p̄mā dicendū q̄ nō est possibile bñ eligere et p̄opte sñ defectu quo ad particulariū circūstātiarū p̄bina tiones sñ experientia p multū exercitiū acq̄sita vt dictū fuit. ¶ Ad aliā dicendū q̄ ipa ē p̄ tertia p̄ clusione et eodem mō om̄s seq̄ntes. An putandū est q̄ p malā fortunā impediri possumus a perfe ctissime virtutis gñatione. s; nō ab eo q̄b est sim pliciter fieri bonos. virtus etiā cū fuerit perfecte gñata: nō pōt p fortunā auferri. et sic finit̄ q̄stio.

Ad rationes
p̄ oppositū

Ad primo.

Sextio q̄rit̄ Atz ex vnica opatiōe pos sit gñari vtrū. Atz q̄ sic qz vel gñat ex p̄ma vtrū. si sic. seq̄t q̄ ex n̄la posteri ori gñat. qz q̄b gñatū ē: nō aplū gñat et p̄ his ipa gñatur ex sola prima.

Si dicas q̄ nō gñatur ex p̄ma tē vel generatur ex scda. vel nō. si sic seq̄t q̄ nō gñatur ex tertia vel q̄rta. sicut p̄r arguebatur. nec generabat ex p̄ma gñat ex sola scda gñabat. Si xō dicas q̄ non ex p̄ma neq; s; a s̄mō q̄raz de tertia. et sic deinceps et pcludā q̄ vel nūq̄ gñatur vel ex aliq̄ vna lo la gñatur. ¶ Itē p̄metator vult septimo p̄p̄s corū q̄ virtutes p̄sistat in indiuisibili: tale aut ge nerationē nō h̄y nisi instantaneā. igit si virtū gñat re ex plurib; operationib; optēt oēs illas opa tiones ad idē instās attingē. s; ad instās gñatio nis virtutis. hoc aut est impossibile cū ille operati ones nō sint s̄l ad inuicē. imo vna desinit. anteq̄ alia incipiat igit. ¶ Itē dicit Ari. septimo p̄p̄s corū q̄ virtū perfectio ē. vnūq̄q; enī tē maxime pfectū est. cū attingit p̄p̄riū virtuti. Ex quo seq̄t q̄ virtus in maxio p̄plemētō p̄sistit. ppter q̄ nulla operatio ad essentia virtutis attingit: nisi illa q̄ at tingit ad maximū p̄plemētū virtutis. s; posteo q̄ decē operationes ad gñationē virtutis req̄rāt: sola vltima attingeret ad maximū p̄plemētū. ḡ ex ip sa sola gñaretur virtū. ¶ Itē Scdo p̄p̄s corū vtrū q̄ cause opantes et singulorū s̄l sūt et nō sūt et quorū sunt cause. ḡ si virtus gñaret ex pluribus operationib; oporteret ipā s̄m̄eē cū illis plu ribus operationibus. q̄b ē impossibile. cū ille plu res operationes s̄l ad inuicē eē nō possint. ¶ Itē sicut se h̄y intellectū ad virtutē intellectualē: sic ap petitus ad virtutē moralē. s; virtū intellectualis puta scia ex vnica opatione puta ex vnica demō stratione gñat ḡ. et. ¶ Itē p̄us o; hoīez esse suffi cienter dispositū ad recipiendū virtutē. q̄ ipse vir tutē acq̄rat: p̄pono igit q̄ sit sufficient̄ dispositū et nūdū h̄eat virtutē. et tūc agat vnica opationem natā facere ad gñationē virtutis. aut igit illa opa tio aliqd opabit ad gñationē virtutis. at nichil. si nichil. tē pari rōe nec scda opabit nec tertia aut q̄rta. q̄b ē incōueniēs. si at opet aliquid: at hoc ē disponēdo ad acq̄sitionē virtutis. at introducēdo virtutē. nō p̄mo mō qz possitū est q̄ ille erat suffi ciēter dispositus. p̄testat ḡ q̄ Scdo mō. et. tē h̄y q̄

Secundo.

Tertio.

Quarto

Quinto.

Sexto.

ex vna sola operatione gñatur virtus. ¶ Item virtus vnica fortior est seipsa diuisa vt d̄r libro de causis. si igitur virtus possit ex multis opatio nib; diuisis gñari. vtrū q̄ etiā poterit generari ex vna intēsa et longa. ¶ Oppositū at qz dicit Ari Scdo huius q̄ virtutes inuit nobis p assuetudiez assuetudo at n̄ req̄rit vnā opationē tñ. s; plures et frequētas. Addit et Ari. s̄le de gñationib; ar tū virtutū dicēs. p̄dicātes edificatores sūt et citharisantes cithariste. sic at iusti a q̄dē opantes iusti. et t̄pata t̄pati. et fortia fortes. p̄stat at q̄ ad h̄ndū arē edificadi vt citharisadi non sufficit vni ca operatio. ḡ nec ad acq̄rendū iusticiā vt tēperā tiā. ppter q̄b dicit Ari. in tertio. h̄y nō s̄l operati ones voluntarie sūt et h̄itus opationū ei q̄dem a p̄ncipio vsq; ad finē vni sumus h̄itus aut non. vtrū dicit Ari. nō si velit iustus exis. req̄scet et erit iustus. hoc at nō vtrū eē nisi qz nō sufficit vnica o p̄atio ad fieri iustū. cui etiā vtrū p̄cordare quod d̄r p̄mo huius vna irundo nō facit ver neq; vna dies annū. nec beatū et felicē vna dies et paucū t̄ps. ¶ Item si prudētia nō sūt virtutes vi. huius. sed prudētia m̄tā exp̄ientia req̄rit. ppter q̄b iuuenes nō vidēt fieri prudētes vt d̄r in eodē vi. experien tia at nō h̄y si multiplici opatione igitur. Dubi um vtrū esse m̄tis de virtutib; moralib; vtrum sint itensibiles. et remissibiles de quo p̄r q̄ret. Si igit dicere q̄ nō. s; q̄ eē eaz in diuisibili p̄sistit: tunc videre d̄cedū q̄ h̄y p̄t esse vtrū p̄p̄nq̄ dispositōe ad receptionē virtutis. vtrū i remota. Et si fuerit in p̄p̄nq̄. hoc itē p̄t itelligi dupliciter. Vno mō q̄ fuerit in p̄p̄nq̄issima. et sic apparet q̄ ex vna so la opatione p̄tūcūq; parua. p̄tūte tñ ad acq̄si tionē virtutis. ipa virtū gñaretur. sic enī arguebat penultima rō facta an̄ oppositū. An̄ intelligēdū est sane. qm̄ ad introductionē forme indiuisibilis ē dare istās i quo s̄m̄ sit i dispositione. p̄p̄nq̄sima s̄m̄p̄r: nisi forte illō instās i quo ipa introdu cit: qm̄ o; illā formā seq̄ncio ad motū p̄tinuum sic apparere d̄z sexto et octauo p̄p̄s corū. per quē motū p̄tinuū sp̄ p̄tinue magis ac magis disponi tur ad illā formā. donec ipa introducit. tal̄ aut motū ē diuisibilis i finitū. et nō ē dare instās p̄p̄mū illi instā i quo forma introducit. hoc at qz spe culatiuū ē dimittat. Intelligam̄ ḡ p̄ dispositi onē p̄p̄nq̄sima illā q̄ n̄ est dare p̄p̄nq̄iorē abs q̄ illo actuali motu p̄ quē virtū introducit. Si at s̄m̄ si fuerit sic in dispositione p̄p̄nq̄issima sed fuerit in n̄ m̄tū remota: tē ad virtutis introductio nē n̄ sufficēt q̄cūq; modica opatio. s; forte suffice ret vna lōga et intēsa opatio. qm̄ tal̄ plus forte posset q̄ decem parue. et sic p̄cedebat vltima rō scā in p̄cessu: Si aut s̄m̄ fuerit in dispositione multū remota ad virtutē. sic essent iuuenes pas sionū secutores vel etiā malitios h̄ituati. tē etiaz non sufficeret ad gñationē virtutis vna opatio s; requirerēt plures opatiōes. et t̄to plures q̄to dispositio eēt remotior a virtute. vtrū magis p̄ria virtuti. Ad equipollendum enī illis plurib; ope rationib; non sufficeret vnus opatiōis lōga duratio. qz propter nature necitates in comedē do dormiendo. necē est breuem quālibet virtutis operationem. nec sufficeret illius operationis in tentio. primo qz valde difficile est ei qui remotus est a virtute. eligere bene efficacissima voluntas te: propter habitum p̄riorem ad oppositum in

Septimo.

In oppositū

Solutio. q̄. su ponit q̄ virtutes sint indiuisibiles.

Si s̄m̄ fuerit i p̄ria dispōe sufficit vna o p̄atio retēra suppositione

Liber secundus

clinantē et si hoc est possibile tñ forte act⁹ intēti-
 ſim⁹ nōdū equipollēt plurib⁹ illis opationib⁹ ex
 quib⁹ gñerē virt⁹. vñ gñi hoc casu si eſt possibile
 virtutē ex vna opatiōe gñari. vel hoc eſt difficulti-
 mū et forte inuiſū. et ſic pcedūt p⁹ adducte rōes
 ad partē negatiuā. Concedendū eſt etiam qd licet
 plurime operationes requirerentur ad genera-
 tionem virtutis: tñ nō oēs attigerēt ad ei⁹ intro-
 ductionē. ſyltima ſola. ſed per quālib⁹ pcedentem
 aliquid acquireret diſpoſitiōis ad gñatiōem vir-
 tutis. et ſic vidēt pcedere q̄ttuor rōes pme ad-
 ducte in pceſſu. Si vñ pcedam⁹ qd vñ ſit forma
 intēſibilis. Quis illa forma nō h̄et nomē virtutis
 niſi ſub eſſe intēſiſſimo vñ ppe. tunc poſſet pcedi
 qd per quālib⁹ operationē aliquid gñabat virtutis
 puta aliq⁹ gradus forme. q̄cū fuerit cōpleta per
 plurimorū graduū operationē aggregationē.
 diceſ virtus. Et ſi ſit nobis cura nūc quō forē in-
 tendūt et remittūt. qm̄ hoc ad cōſiderationem ſpe-
 ctat ſpeculatiuā. ſed dicam⁹ ſolū qd de generatio-
 ne virtutis p̄t pportionabilr̄ itelligi ſicut de ge-
 neratiōe lumis in aere. vna ei⁹ cādela aliq̄d facit i
 aere. et altera aliquid et ide lumē efficiē maius in
 aere. et ſic de tertia cādela et q̄rta. ita etiam vna
 opatio aliq̄d gñat virtutis. et ſcda eē aliquid et
 tertia et q̄rta. et ſit illa forma q̄ cū pfecta fuerit. dī
 virt⁹. et ſicut vñ magnū corp⁹ lūoſū facit mai⁹
 lumē i aere qd decē parua. ita vna magna et excel-
 lens opatio pl⁹ gñerat de virtute q̄ decem remiſ-
 ſe. vñ ſi vna maxima opatio p̄t totam generare
 virtutē vñ ſi. dicēdū eſt ſic p⁹ qd vñ hoc ē poſſibi-
 le ppter cās p⁹ assignatas vñ hoc ē difficultiſſimū
 et inuiſū. h̄cāt opimio ſic magis videbit̄ in alia q̄
 ſit dē vñ michi p̄babilior pcedente. qm̄ vel ſm̄ pri-
 mā operationē aliq̄d relinquit i appetitu vñ ni-
 chil ſi nichil. tē nichil ſe h̄z meli⁹ qd añ. et ita pari-
 rōe dicereſ de ſa opatione. et de ſcia et de q̄rta. et
 ita virt⁹ nūc ex multis opationib⁹ generareſ. Si
 at pma opatio aliq̄d relinquit i appetitu aut illud
 erit de natura ſi ſbna virtutis: et ita h̄re ppoſitū
 aut illō erit aliquid aliud: qd non videt̄ eſſe poſ-
 ſibile. qz nō apparet de quo p̄dicamēto vel de q̄
 ſpē p̄dicamēti illō eſſet: niſi ponereſ de pma ſpē
 q̄litas. et tūc erit h̄it⁹ vñ diſpoſitiō. ſi h̄it⁹: tunc
 oꝝ pcedē qd ſit h̄it⁹ moral. et nō p̄t dici qd ſit vitio-
 ſus. qm̄ opatio faciēs ad generationem virtutis
 nō gñat h̄itum vitioſū. gñat vñ qd ſit h̄it⁹ virtuoſus
 et h̄t̄ itentū. ſi at illō relictū in appetitu per pma
 operationē ſi ſit h̄it⁹ diſpoſitiō: adhuc vñ pcedi
 ppoſitū. qm̄ i pma ſpē q̄litas ſi videt̄ ſpē diſ-
 ferre h̄it⁹ et diſpoſitiō. ſi ſolū accidentaliter. pu-
 ta ſm̄ facile et difficile mobile. verbi gñā ei⁹ ſdem
 ſpē eſt iſta ſcia quā iſte h̄z per vñā demōſtrationē
 de triāgulo qd h̄z tres āgulos et illa quam habet
 alt⁹ de eodez per mltiplicē cōſiderationē circa il-
 lā demōſtrationē. et tñ ille ſcie videntur diſferre
 ſicut h̄it⁹ et diſpoſitiō qz ille ſciaz ſuā faciliter ob-
 liuiſcit. iſte aut neq̄q. Et itez eodez difficultates
 vñ p̄ſſes q̄ occurrūt In graduāli et ſucceſſia ge-
 neratiōe virtutis. occurrēt i graduāli et ſucceſſia
 gñatiōe illi⁹ pme diſpoſitiōis. qd ex p̄orib⁹ opera-
 tionib⁹ dereliq̄reſ i appetitu. ita enī vñ qd illa di-
 ſpoſitiō eſt ad aliq̄d. ſic virtus. niſi forte dicereſ
 qd illa diſpoſitiō et virt⁹ diſferret̄ ſi i perfect⁹ et
 perfectū vñ ſi ſimplex et excellēs. ſicut albedo in
 tenuiſſima et albedo. ex quo h̄em⁹ intentū ſi iſteſſ

ſima albedo ſi ſit ali⁹ qd albedo ex oib⁹ gradib⁹
 albedinis ad perfectionē albedis pertinetib⁹ ag-
 gregata. Cū hoc etiā ſi oēs operatiōes ad gñatiō-
 nē virtutis ſpeciātes p̄ſedat̄ eē ei⁹ ſdem ſpē. Niſi
 mile eſt qd ſint gñatiue forme ei⁹ ſdem ſpē ſicut
 eſt de pma cādela vñ de tertia et ſcda in gñatione
 lumis vt dictū fuit. p̄t qd vñ ſi ex aliq̄ earū ali-
 quid virtutis gñeret. qd etiā ex q̄l. i. gñat vñ ex q̄l. vñ
 ex nulla. ſi gñat pcedit qd ex nulla. vñ pcludi poſſe
 qd ex q̄l. Tūc gñat apparet ſatis quō rōes in pnci-
 pio q̄onis h̄inc et inde adducte pcedant. excepta
 quinta rōe. in q̄ ponit̄ eē ſiſte de generatione vir-
 tutis intellectualis et moral de quo magis vide-
 bit̄ poſtea. Sed tñ p nūc dicendū eſt qd nō eſt oīo
 ſiſte. qm̄ intellect⁹ in ſpeculatiuis nō h̄z potētiaz
 aie ſibi rebellātes: ſed peruertatē iudiciū rōis. p
 pter qd per vñā demōſtrationē poterit habere
 firmā adheſionē. volūtas at et intellect⁹ p̄ctico
 ſepe h̄it ſenſū et appetitū ſenſitiuū rebellātem et
 oīo puerentē iudiciū rōis. et electionem volun-
 tatis. ppter qd adhuc i rectitudie firmāda req̄rit̄
 ſequens vñs. et ſic eſt finis queſtionis.



Quatuor autem virtutes sunt augere vel
 minui. Et quod non quod virtus veteris est
 excellentie teris primo celi. et excellentie
 teris in idivisibili consistit. et tunc si au-
 getur nec minuitur id est. Et tunc p̄metator
 septio physicoz dic virtutē i idivisibili consistere. et
 ſi recessu a virtute. et ob hoc i eis h̄t̄ eē motū. id
 iſtū b̄t̄ nec augeſ nec diminuit̄. Et tunc augmē-
 tatio et diminutio ſūt mot⁹ qdē. ad h̄it⁹ at mora-
 les ſūt mot⁹. vt p̄t septio physicoz. Et tunc vñ ē
 q̄litas. augmētatio at et diminutio ſūt i q̄titate
 id est. Et tunc qd p̄t vñ corūpi. et tūc poſſz beat⁹
 fieri miſer. qd ē p̄t vñ pmo huius dicentē nullus
 vñqz b̄t̄ fiet miſer. Etia vel corūpeſ od corū-
 ptionē ſui ſubiecti qd ē ſm̄. qz aia cū ſuis poten-
 tiis manet q̄diu h̄o manet. qd tñ ē ſubiectū virtu-
 tis. vñ corūpeſ a p̄rio ſuo. qd ē ſm̄. qz oportet
 illō p̄rio ſibi applicari et p̄iſgi ſic calidū p̄iungit̄
 frigidū. ſi debeat ip̄z corūpe hoc aut nō ē poſſi-
 bile q̄lit̄ ei aia vitioſa ſortis p̄iungit̄ aie virtuoſe
 p̄latōis. et quō tāget̄ ip̄z: et ſic error i intellectu
 p̄latōis. h̄ corūpit ſciam i intellectu ſortis: gñat
 nec vitū virtutē cū virtutes ſint permanētiores
 diſciplinis. Et ppoſitū dic Ari. qd at p̄meſurata
 ſūt et faciūt et augeſ et ſaluāt. dic etiā corūpit ei
 t̄p̄tia et fortitudo aſfabūdātia a b̄fectū et a medie-
 tate ſaluaf. dicet̄ et ſi nō ſolū gñatiōes et augmen-
 tatiōes et corūptiōes in eiſdē id est. Et tñ dū eſt qd
 de augmētatione ſi loqm̄ h̄ ppe. qz ſic in ſola q̄
 ſi tate reperit̄ et vñ nō ē q̄ntitas ſi q̄litas. S; lo-
 quimur augmētatione large. put ſe exēdit ad
 iſtēſionē et remiſſionē cuiuſcūqz forme intēſibilis
 et remiſſibilis. ſic loq̄ndo vñ qd oīs forma genera-
 bilis et corūptibilis cuius eē nō p̄ſiſtit in diuiſibili
 ſit augmētabilis et diminubilis. Si at h̄t̄ eſſe in in-
 diuiſibili p̄ſiſtat: tūc nec erit augmētabilis nec
 diminubilis. Aidēdū eſt gñat pmo virtū virtus conſi-
 ſtat i idivisibili. Et ſcdo an augeat̄ vñ diminuat̄
 Quātū ad p̄m vñ eſſe dicēdū qd virtus dupl̄
 accipitur. vno mō p̄p̄iſſime et perfectiſſime et ſic
 at̄rēdit̄ ſm̄ excellentie terminū. et ita virtus in in-
 diuiſibili p̄ſiſtit. qm̄ vñ cuiuſcūqz terminus ē idivisi-
 bilis nam vñtra t̄miz nichil eſt de ip̄a re. et infra
 ip̄ū tota res p̄tinet̄. vñ bigā diffinitio qd termin⁹

Alia solutio
 'upposito qd
 vñ sit itēſibilis

declinat ad
 hoc qd vñ sit
 intēſibilis.

h̄it⁹ et diſpoſi-
 tiō ſpē

q̄t h̄it⁹ itell⁹
 p̄t gñari ex vñ
 nico actu et ſi
 vñ moralis

Et primo

Secdo.

Tertio.

Quarto.

Quinto.

In ppoſitiōe

qm̄ ſiſtibilis
 augmētatio

In q̄rit̄ an
 vñ p̄ſiſtat i in-
 diuiſibili vñ
 ſcdo capē

Quis q̄litas ē
indivisibilis fm
excellētie ter-
minum.

Scda acce-
ptio virtutis q̄
cōis ē fm sibi
iudicē ad sa-
nitatem

De rei diffinitio sic est indivisibilis. q̄ nec addere contingit ei nec auferre ipsa manente diffinitioe et termino. si ei aliquid adderet: illud esset extraneū quiditati rei et si aliquid auferet: tūc residuū non contineret totā rei q̄ditatē et ita. neutro mō remanet diffinitio rei neq̄ terminus. Est aut̄ satis manifestū. q̄ non est solū virtus. s; forma quecūq̄ itē sibilis et gradualis fm quā est verus motus (vt caliditas) est indivisibilis q̄ tū ad excellētie terminū. calidissimū enī nec īcedit nec remittitur. s; calidū. q; nō remaneret calidissimū. vñ non intelligo sic calidissimū esse indivisibile quī sit cōpositū ex multis gradib; caloris. imo ex omib; possibilib; in eodē subiecto simul existere. sed q̄a nec addere contingit nec auferre ipso manēte calidissimo de tali autem virtute non oportet multa loqui quia nunq̄ vel raro inueniē. q; sicut sanitas prout dicit convenientissimam p̄portionē qualitatum et humorū (qua non est possibile cōuenientiorē esse) nunq̄ vel valde raro inueniē. ita neq̄ virtus prout est medietas circumstantiarū omnium secundum convenientissimam operationem q̄ inconuenientiorē esse non possit. Alio modo capitur virtus in moralibus p̄ oī hūmōrāli laudabili. quo quis studiose firmiter et debetabiliter opat̄. et isto mō virtus non consistit in cōis ē fm sibi indivisibili sed h; latitudinē. aliter ei nullus esset virtuosus. sicut ei sanitas se habet ad corpus. ita virtus moralis ad aīam. corpus aut̄ dī sanū sub oī dispositione sub qua corpus et fm se totum et fm suas partes est inatū oīm opationes sibi debetā p̄opte et delectabiliter exercere p̄portio aut̄ humorū et quā alitū sub q̄ hoc pōt si est indivisibilis. imo quotidie diuersificat ipso corpore nō impedito a sibi debitis operationibus. q̄ similiter erit de virtute morali. p̄pter quod dicit Ari. tertio huius qui quidē enī parū a bñ. i. a medio verissimo trāsgredit̄. nō vitupat̄ neq̄ ad magis neq̄ ad min⁹. it̄ q̄ non sit medium in homīe habēte vsum rationis inter virtutē et vitium et ille non n̄ sit virtuosus (quia esset vituperand⁹) sequitur. q̄ ipse sit virtuosus: et ita patet q̄ virtus habet latitudinē q̄ta aut sit huiusmodi latitudo. dicit Ari. q̄ nō est facile sermone deteriare et ē exp̄ly q; nō solū bñ sagittat q̄ signū attigit sed etiā qui p̄pe. hoc viso dico q̄ virtus augeri pōt q; est generabilis. consistit nec in indivisibili tale aut vñ posse augeri. Item sanitas in corpore augetur et minuitur nō enī o; si corpus est in dispositioe fm quā pōt p̄opte et delectabiliter in suas operationes q̄ p̄opte hec sit in summo illi; dispositionis. ¶ Itē cū iā dicimus aliquē factū esse bonū sagittatorē. adhuc ē possibile p̄ frequē exercitiū ipsū fieri meliorē. et ita videtur esse oī bonitate moris q̄ bonus fact⁹ per virtutē pōt fieri melior per virtutis augmentatōē. Itē malitia potest augeri q; inueniuntur homines mali et peiores ergo idem videt̄ esse cōcedēdū de virtute que est ipsi malitie contraria. Item constat q̄ per assuefactionem potest quis omnes circumstantias scrupulosius coniecturare et per consequens medium verius inuenire et inuento firmius imitari hoc autem est virtutem fieri et augmentari virtutem. cū virtus sit medietas duarū malitiarū ex eo q̄ est coniecturatrix mediū i p̄fessionibus et opationib; vt dī scō hui⁹. Itē hoc vñ

satis apparere posse ex dictis in precedenti questionē. ¶ Item posite conclusiones scz q̄ virtus non consistit i indivisibili: et q̄ pōt haberi aliquā diminute aliquā perfecti; p̄firmat̄. auctoritate. Ari. p̄mo politice. dicētis seruus quidē ei oīno n̄ h; qd p̄siliariū femia aut̄ h; s; iualidū. puer aut̄ habet q̄dem sed imperfectū. similiter q̄ necessariū h̄re et circa morales virtutes existimādū oportere q̄dez participare oēs. s; non eodē mō. sed q̄ tū vnicuiq; ad sui ipsius opus. p̄pter qd p̄cipem quidē p̄fectam o; habere morālē virtutē. Item pax post dicit q̄ seruus virtute indiget parua et tāta vt neq̄ p̄pter itēperatiā neq̄ p̄pter timiditatē deficiat ab operibus. Ad rationes factas nunc dicendū est. Ad primā q̄ forte Ari. loq̄bat̄ p̄mo celi de virtute primo mō dicta. quā p̄cessim⁹ in indivisibili consistere. vel meli⁹ ad Ari. intentiones dicendum est q̄ virtus vniuscuiusq; deteriat̄. i. mēsurat̄ et determinate cognoscit̄ q̄ta sit fm excellētie terminū. i. fm maximū in qd ipsa p̄t. Nam si tu vides homīem leuare marcas vel duas marcas. tu n̄ p̄pter hoc scis quāta sit ei⁹ virtus. s; si tu vides eū leuare cētū marcas et tu p̄cipias q̄ vltra leuare nō pōt: tu scis q̄ta est ei⁹. qm̄ ipsa est leuandi cētū marcas. hec igitur auctoritas non tollit qui virtus sit augmentabilis et diminubilis. qm̄ possibile est eundem nunc leuare viginti tñ. et postea triginta. et postea quadraginta. crescēte sua virtute. ¶ Ad aliam dī q̄ in septimo physicozū dicitur ad virtutem moralem non esse motū per se non ex eo qd nō possit intendi et remitti. s; vel ex eo quod est ad aliquid vel eo ex q̄ est perfectio talis que acquiritur nō per se sed per modum sequēle ad aliam mutationem. sicut nos dicim⁹ q̄ ad relationem non est motus. Quis intendi et remitti possit. simile enī continue fieri pōt magis et minus simile. et hoc videt̄ sonare ibi verba. Ari. dicētis sit igit̄ cui⁹ qd alterat̄ et acceptio virtutis et malitie etc. Ad auctoritatē cōmētatoris dicū aliqui q̄ p̄mentator loq̄batur de virtute p̄p̄ssime dicta. s; hoc nō vñ xū. quia cōmētator volebat illic ostendere generaliter q̄ ad habitus morales non est motus. iō debebat p̄muniter loqui de virtute morali et de recessu ab ea. Alij dicunt q̄ in virtute morali duo debemus attendere scz ipsam virtutis substantiam. et ipsius firmat̄ appetitus adhesionem dicunt ergo q̄ ipsa in indivisibili consistit quo ad eius substantiam sed nō q̄tum ad firmam appetitus adherentiam ipsa enī p̄ multiplices actus magis ac magis in appetitu firmat̄. sicut de hūu intellectuali videm⁹ q̄ per vnā demonstratōē habem⁹ sciam p̄conis sed nō bñ firmat̄ in mēte nisi p̄ multiplicē p̄sideratōē circa h̄mōi demonstratōē et p̄clusionē Ista tñ solutio nō sufficit. qm̄ virtus substantialiter est medietas duarū malitiarū et hec medietas nō est p̄ctualis s; h̄is latitudinem sicut dictum fuit. vñ per actus multiplicatos non solum firmior ē hūus s; etiā ver⁹ et appropinquat̄ attigit̄ ideo s; eius substantiam non vñ indivisibili p̄sistere. Alij vero dicūt q̄ de virtute morali debem⁹ imaginari. sicut de luce. licet enī lumē intendi possit et remitti. tñ indivisibiliter acq̄rit̄. sic q̄ corpore lūoso p̄sentato corpori dyafano. lumen in medio sit instans ita perfecte et intense: sicut pōt fieri ab illo corpore lūoso. candela enī posita in domo generat statim lumen sibi p̄portionabile. quod si in

Ad rōes an
oppositum

Ad scōm

Quō intelligi-
tur q̄ ad virtutē
nē motus

Ad tertiam.

De iō quorū
dē q̄ virtus ad-
riē sicut lumē
ex pluribus
candelis

Liber secundus.

ten dicitur propter motum candele. si autem scilicet candela ponatur cum prima. ipsa scilicet in medio generat lumen aliud. Ex quo coniuncto cum primo lumine redditur luminentius. ita dicunt quod quilibet actus aliquid generat de substantia virtutis. sed tamen indivisibiliter quod instantanee licet ex pluribus partibus successive generatis et coniunctis virtutibus reddatur intentior. ad tales autem formas non est motus: quia motus debet esse continuus secundum tempus in quo fit commensurationem. Albertus autem dicit septimo physico. quod virtus et virtutum in indivisibili consistunt. quod impossibile est eundem simul esse partem in vicio et partem in virtute. Alii dicunt quod dicta. Ari. et commentatoris in illo septimo sunt intelligenda solum secundum similitudinem. cum enim dicitur quod virtus est ad aliquid et quod consistit in indivisibili: intendunt quod ipsa in sui acquisitione simul est ei quod est ad aliquid. vel quod consistit in indivisibili: et est similitudo. quod ipsa si accipitur per se per modum sequelle ad alicuius alterius acquisitionem sicut est de omni eo quod in indivisibile consistit et de omni relatione. et hoc sufficit ad probandum quod non sit motus per se ad moralem virtutem. et hoc forte notavit. Ari. cum dixit sit igitur cum quod alteratur et. Alia ratio procedit de augmentatione et diminutione proprie dictis que sunt in predicamento quantitatis. Ad ultimam potest dici quod virtus bene corrumpi potest. et quando nullus virtutis bonorum fiet miser: potest dici quod sepe prodes que ut in pluribus sunt vere sumuntur simpliciter tanquam utiliter vere. sic est hic nullus virtutis beatorum fieret miser. quam virtus non nisi cum magna difficultate corrumpitur et raro. Et quando vel corrumpitur ad corruptionem sui subiecti vel a suo contrario dicendum est quod non oportet. aliqua ei corrumpitur alio modo ut ad remotionem sui preservantis ubi gratia lumen in aere ad remotionem solis. cum ergo actus virtuosus generet virtutem: augeant et salvent ut dicitur in secundo huius: videtur quod per ipsorum remotionem possit virtus diminui et corrumpi. Item contingit aliquid corrumpi a contrario sui generatini. ut si frigidum coagulum coagulatio talis a calido corrumpitur. ita ergo si virtus ex operationibus commensuratis generatur. rationabile est quod ex operationibus distortis corrumpatur huic autem. Ari. sententie seneca videtur esse contrarius in epistolis pluribus ad lucillum videtur epistola claranum. epistola subide. et epistola inimicicias ubi asserit nec minui posse virtutem nec augeri. imo nec honestum quodcumque intantum quod omnia bona dicit esse paria. Et tullius in hoc sequitur seneca in libro de paradoxis. Bonos autem ipsam ad hoc quod neque virtus augeri possit neque minui sunt hec. primo quod non augeri quia quod in maximo consistit augeri non potest. virtus autem in maximo consistit. virtus enim est quod deteriat potentiam ad optimum in quod potest igitur et. Ita est probant quod unus non potest esse altero felicius. quia felicitas summum bonum est. summum autem supra se gradum non habet igitur et. Item isti easdem rationes adducunt de felicitate et virtute quod reputant idem felicitatem et virtutem. Item arguunt sic virtus perfecta bonum est ut dicitur in primo physico. unumquodque enim tunc est maxime perfectum cum attigit proprie virtuti accedere autem perfectum nihil potest vel perfectum non est cui non accessit igitur et. Sed statim videtur quod tales rationes arguant de virtute primo modo accepta de qua hoc concessum fuit ideo tales sunt pro nobis. Quod autem virtus minui non possit arguunt sic. quam vel minueretur aduersitatibus su-

peruenientibus vel prosperitatibus et delectationibus super affluentiis non autem prosperitatibus quam his bene videtur virtuosus. deo sicut dicit. Ari. primo huius talia beatorum vitam faciunt. et hac comdecorare nata sunt. nec aduersitatibus. quam ipse et virtutem incitat et roborat sicut declarabat in decima sexta questione primi huius. Item virtus deteriat ad bene operandum semper in quacumque oblata materia nam sicut dicit. Ari. virtuosus siue felix neque aliquando opabitur odibilia neque mala etiam vere bonum et sapientem omnes existimamus? fortunas deceter ferre et ex existentibus se optima operari quemadmodum ex vastis et ducere bonum parte exercitu uti maxime bellicose et coriorum incisore ex datis coriorum optimi calciam mentem facere. et bone autem operationes nunquam virtutem dimittit: sed magis semper eam augeret et saluant ut patet secundo igitur non est possibile virtutem diminui. unde et. Ari. primo huius causam dicit esse huius quod est circa virtutes non fieri oblivione. propter maxime et continue vivere in ipsis bonis. Has autem duas rationes aliqui volunt infringere per arbitrium libertatis. dicentes quod cum semper dicitur suum non operationum: possibile est beatum contra propriam huius inclinationem prave eligere quod si frequenter generabitur hitus prauus. et destruetur virtus: dicitur ei secundo huius. quod eisdem et per easdem et sit omnis virtus et corrumpitur. Sed ista rationem non credo esse. Nam de virtute perfectissima scilicet primo modo accepta. Nam responsio ad optima deprecatur si propria virtute perfecta sit. et nulli passioni sensus. Alii obligant. quam apud virtuosum omnia personant rationi sicut dicitur primo huius. firmo autem exente tali iudicio rationis et intrepido: omnis libertas voluntatis ad hoc non est. ut ipsa possit in malum ferri contra tale iudicium sicut videbitur in tertio libro. Puto. ergo quod virtus perfecta minui non possit: nisi forte rationis vius per infirmitatem fuerit longo tempore impeditus. quo casu. forte non esset impossibile passiones sensus prius dominas iualescere et propter rationis debilitatem trahere ad se iudicium rationis et electionem voluntatis. sed semper exente rationis vius pleno ac libero: puto quod virtus perfecta semper fieret in nobis firmioris adherentie vel saltem non minueretur. quia talis virtus sicut. Seneca dicit epistola claranum quicquid attigit. in similitudinem sui adducit. et cingit quicquid tractavit id amabilem speculum id mirabile facit. Sed de virtute secundo modo accepta. forte quod dicte rationes non concludunt. possibile enim est cum ipsa non sit in summo gradu quod ipsi passio tantum impetum inferat quod mentem inclinet de hoc ei videtur dicere. Ari. in tertio huius. quod in aliis bus laus quidem non sit. veniam autem. quam propter hoc operatur aliquis que non oportet. quod humanam naturam excedunt hoc etiam per in septimo huius ubi vult. Ari. quod continentia sit hitus laudabilis et virtuosus. ex qua per ipsam potest dici virtus accepta secundo predictorum modo et tamen Ari. illud continentem vocat. qui licet non vincat omnes passiones. tamen vincit illas quibus homines ut in pluribus inclinatur. unde dicit non ei si quis a fortibus et excellentibus delectationibus vincatur vel tristitiis. admirabile sed condonabile si tendens si ergo ita est. apparet quod aliqui casus mentem talis virtuosus inclinant. quod si sepe fieret. verteretur in consuetudinem. propter quam virtus minueretur vel corrumpitur et generaretur malitia. Ex quo correlarie potest inferri quod debiliter firmatis in virtute status medius inter excellentes prosperitates et aduersitates est securior. quam aliquis ex-

¶ Virtus consistit in indivisibili quod generatur per modum sequelle sicut in divisibile

Sunt aliqui corrumpere a suo proprio propter defectum preservantis a proprio sui generatini

¶ Rationes senecae quod virtus non potest augeri.

¶ Rationes quod non possit minui.

¶ Perfecta virtus non potest ministrare te pleno usu rationis sed doctorem

tremorū statū. licet de perfectis viris hoc p̄clu-
di non possit. p̄pter q̄d Salomō orauit dices vi-
uitas et paupertates ne dederis mihi sed tātū
victui meo dederis necessaria: Quod aut virtus
neq̄ possit intendi neq̄ minui volūt illi p̄bare sic
virtus in rectitudine p̄sistit. Rectitudo aut in iudi-
cabili consistit. nihil enī est recto rectius. quic-
quid enī exit a rectitudine rōnē vitij participat
ergo virtus in iudicabili consistit. Itē x̄o nihil
est verius. verū enī neq̄ magis suscipit neq̄ mi-
n⁹ ois ei p̄positio. statim vera est vel falsa x̄i aut
intellectus in vero p̄sistit vt p̄. vi. ethicorū q̄ v-
tutes intellectus in iudicabili p̄sistit. neq̄ magis
neq̄ minus suscipientes. sed oīs virtutes appeti-
tus esse p̄sonās virtutibus intellectus eadē ei op̄
rōnē dicere. et appetitū p̄sequi. vt d̄r in sexto li-
cū q̄ ille iudicabilis. sūt ita et iste. licet aut ad cō-
firmandū istā s̄miam. dicti p̄bi q̄ plurimas ap-
ponāt rōes tñ oīs earū difficultates. vidētur ad
rōes nūc narratas reduci. que q̄dē rōes nihil cō-
cludere vidēt. nisi de virtute accepta primo mō
hec ei i perfectissima rectitudine et in dearticula-
tissima virtute consistit. sic aut recto nihil est rect⁹
neq̄ x̄o ver⁹. sed de virtute sc̄do mō sc̄z large sum-
pta nō oīs q̄ in tali rectitudine vel in tali virtute
p̄sistat. lineā enī insensibilis vel paucē tortuosi-
tatis. rectā sepe dicimus. et sagittatorem lauda-
mus non solū si signū p̄forauerit. sed etiā si nos
multū ab eo deuiaverit. p̄pter q̄d dicit Ari. q̄ d̄
parū a bene. i. a medio verissimo trāsgreditur n̄
vituperatur. dicamus q̄ non oīs illud vitij rō-
nē p̄cipiat. q̄d exit a perfectissima rectitudine. s̄
q̄d exit notabil⁹. vel si aliquāliter rōnē vitij p̄ci-
piat: tñ non d̄r malū simplici sermone. s̄ bonū
sicut q̄d ab albiſſimo parū recedit nō d̄r absolu-
to sermone nigrū. sed album. de vero autem non
esset simpliciter p̄cedendū q̄ nullo vero esset ali-
quid ver⁹. Itā sc̄do metaphysice videtur velle.
Ari. q̄ p̄incipia sūt veriora p̄ncipiat q̄ sūt cā-
eis vt sint vera. sed et q̄uis verū s̄m se non reci-
piat magis aut minus: tñ in eius dearticulatio-
recepti at et magis minus. verb. i. ḡa. Si sint in
buria sua decem denarij. et ego q̄ dicā sūt ibi q̄n-
q̄ vel plures. et tu dicas q̄ sunt ibi decem et nō
plures. vterq̄ n̄m verū dicit. sed tu dearticulati-
us Sic ergo dico q̄ vnus altero p̄udentior erit
si per suā p̄udentiā magis dearticulate poterit
ipsum verū iudicare. possibile enī est q̄ bonū eēt
dare huic pauperi denariū vnum. et adhuc ef-
fet melius dare sibi duos et optimū eēt dari sibi
tres. Dico ergo q̄ ille hitus est bonus et lauda-
bilis s̄m quē iudicamus q̄d est bonū et q̄d malū
et s̄m quem quod est bonum p̄sequimur et recedi-
mus a malo. ille aut habitus est optimus sc̄dū
quē iudicamus q̄d bonū q̄d meli⁹ et quid opti-
mū. et s̄m quē nō solū q̄d est bonū vel melius sed
temp q̄d est optimū p̄sequimur. et puto q̄ solus hō
fuerit talis vñ Seneca ipemet in libro suo de vi-
ta b̄tā p̄sistens se non eēt imo neq̄ fore sapientem
seu virtuosū illa prius dicta s̄ma virtute et sapia
dicit nō sū sapiens imo nec ero. exigo itaq̄ a me
nō vt optimis par sim: sed vt malis melior. hō-
mihī satis est. Et sic est finis questionis.

Quo querit Atrū oīs virt⁹ moralis
sit circa delectationes et tristitias Et
q̄ non q̄ iustitias ē circa opationes et

tristitie non sunt opationes. sed passiōes. Itē m̄
tiplices enumerat. Ari. passiōes i textu alias a
delectatione et tristitia: et oīs oīm passio nūc vir-
tutes aliquas eēt moderatiuas. q̄ p̄ter virtutes
que sūt circa delectationes et tristitias oīs alias ef-
se virtutes circa alias passiōes Et iterū mani-
festū ē q̄ liberalitas et magnificētia sūt circa pe-
cunias. q̄ sūt vile bonum. et magnanimitas est
circa honores q̄ sūt honestū bonū. mō. Ari. distin-
guit bonū vtile et bonū honestū q̄ delectabile. iō
et. Itē cū distinctio virtutū oriat ex distinctiōe
obiectorū. sequeret si oīs virtutes essent circa de-
lectationes et tristitias: q̄ ipse non essent adinuicē
distincte specificē. q̄d ē icōueniēs. Oppositū po-
nit af. Ari. s̄m q̄ aliquid ponunt. duplicē vt in
hac questiōe ponere p̄clusionē. Vna est q̄ x̄i mo-
ralis est circa delectationes et tristitias Sc̄da ē
q̄ ipsa est magis circa delectationes q̄ circa tri-
stitias. primā conclusionem declarant aliq̄ no-
tantes q̄ quattuor sunt que concernit virt⁹ mo-
ralis. sc̄z obiectū p̄mū circa q̄d ipa opat. act⁹
quem ipsa operatur. circūstantie inter quas o-
perat. et sequele actuum aperatorum. Quantū
igit ad tria p̄iora non oīs vt dicunt q̄ virtutes
morales sint circa delectationes et tristitias: s̄
hoc est necessarium quo ad quartum. q̄m omnē
actū cognitiū cuiusmodi sunt actus virtuosī de-
lectatio vel tristitia necessario consequuntur q̄
aut delectatio et tristitia dicto mō se hēant per
modū seqlarū. ad actus virtutū. notauit. Ari. di-
cens Signū āc oīs facere hitū supueniētē volu-
ptatē vel tristitiā opib⁹. q̄ quidē enī recedit a cor-
poralibus voluptatibus. et hoc ipso gaudet: t̄pā
i⁹ q̄ aut tristatur intpat⁹: et q̄ sustinet picula et
gaudet: fortis qui autem tristatur. timidus. et q̄
fortassis hec solutio non est sufficiens: quoniam
virtus aliter est circa delectationes et tristitias
quam per modum sequele ad actū ipsius vt ap-
parebit: oīs ad pleniorē questionis solutionem
p̄mo notare q̄ delectatio causatur in appeti-
tu ex presentia obiecti apprehēsi s̄b rōne cōue-
niētis vel ex ipsi⁹ absentia apprehēsi sub rōne discō-
ueniētis et tristitia ecōuerso. vñ s̄m. Albertum
delectatio est diffusio appetitus p̄pter p̄ntiā ei⁹
q̄d reputatur pueniēs vel absētiā ei⁹ q̄d reputat⁹
discōueniēs. Et tristitia ē p̄ctio appetit⁹ p̄pter p̄-
riās cās. Et q̄ duplex est appetit⁹ sc̄z sensitiuus
et intellectiuius: iō etiā duplex est delectatio vel
tristitia. quedā est sensualis q̄ in appetitu sensi-
tiuō catur ab obiecto sensibili mediāte cognitiō-
ne sensitiua: Intellectualis q̄ catur in voluntate me-
diāte cognitiōne intellectua. Postea sciendum
est q̄ pars sensitiua inata ē multotiens aduersa
rōi sicut i primo libro dictū est q̄d ē q̄ sens⁹ nō
pōt sufficiētē p̄ferre inter obiectū sibi p̄ntiū et
ea q̄ cōcomitatur ipm vel p̄sequitur. aut ē iter
p̄nti⁹ et futur⁹. q̄d rō p̄t. iō sens⁹ illū q̄d de p̄nti sibi
cōuenit et p̄portionat⁹ acceptat. et in eo delectat⁹
q̄uis sit i honestū vel q̄uis noceat i futuro Intel-
lectus aut oīs p̄siderās. fugit illud p̄pter mala cō-
sequētia vel mala admixta. vñ tertio de aia d̄r.
Intellectus quidem propter futurum retrahē-
re iubet concupiscentia aut propter ipsum hec
aut pars sensitiua non sic aduersatur rationi
quin sit innata sibi obedire et trahi ad sequen-
dum ipsius iudiciū. sicut dicebatur in primo.

Secundo.

Tertio

Quarto

In oppositis

Due conclusio-
nes aristotelis

Quattuor p̄-
cernit x̄i

q̄ delectatio
et tristitia s̄z
albertū.

Sc̄d aduersa
sūt rōes q̄ s̄ p̄
discernē iter
obiectū et eq̄
q̄ sequit⁹ ip̄s.

Et si x̄i non
suscipiat ma-
gis et bon⁹ s̄z
se recipit tñ
i sua dearti-
culatione

Et primo

Liber secundus.

**Judiciū sēp
obnubilat in
intellectum.**

**¶ 2^o moralis
triplicē hēt
effectū super
appetitū sen
sitium:**

**¶ Prima conclusio
doctōis.**

Scda

Tertia

**Duplex ē ob
iectū virtutis**

libro. vñ puenit q appetitus sensitivus q innat⁹
est pro se qui delectabile et fugere triste: qñqñ i
viciosis. ita ppter malam consuetudinē hitua
tus est in seqndo delectabile et fugiendo triste s
sensus ppiū iudiciū. q nullatenus obedit iudi
tio rationis si fuerit iuditio sensus ppiū. immo
qñ est pñs obnubilat et pervertit rationē. i tan
tum: q trahit iudiciū eius ad iudiciū sens
quandoq autem per oppositam consuetudinē
scz in virtuosiss. appetitus sensitivus ita trahit
ad rationem: q non silit in sensus iudicio. s rō
nis iudiciū expectat. et insequitur ipsū. dimitt
tens sensum. Ex his igitur videri potest. q virt⁹
moralis triplicem habet effectum super appeti
tum sensitivum. vñ scilicet quia refrenat ip
sum ne nimis propter appetitū sequatur iuditium
sensus sed expectet iudiciū rationis. Se
cundum vero quia determinat ipsum ad obe
diendum iuditio rationis. Quis iuditio sensus
repugnet. Tertium aut. sic temperat et ordinat
delectationes et tristitias sensuales. ut earum i
perus nunq trahere possit appetitū pter vel i
iudiciū rōis. vitium at ecōtra silit appetitum i
iudicio sensus et ad ipsum trahit iuditium rōis
et tñ prebet delectationibus sensualibus et tri
stitiis impetum: q nullo mō pmittit rationē de
opposito scrutari. His vñs pōt poni prima cō
clusio cum opinōe pcedēte q virtus omnis sic
est circa delectationes et tristitias p modū seqle
q virtuosus in omni ope virtutis delectat: q sē
per habens iudiciū apprehēdit ipsū opus vir
tuosū sub rōne cōueniētis et boni simplr. In omī
aut impedimento ab ope virtutis et de oī ope vi
cioso tristatur et apprehēdit ipsum sub rōne
disconueniētis et mali simplr. Scda conclusio pōt
esse q p predicto modo virtus est magis circa de
lectationes q circa tristitias. qñ virtus ēēnali
orē habet habituādem ad actus ppios illi⁹
ipsa est virtus q ad impedimētū illorū actuum
etia q ad actus aliorū cōstat aut q virtuosus sē
per in ppiis actibus delectatur. q opat semp
bene secūdu q est possibile. et nunq male. et ipse
delectatur in bono sicut dictū est. Si autē triste
tur hoc est de impedimēto ab ope virtutis vñ de ma
lo ope alteri⁹. ergo sic delectat magis q tristat.
¶ Tertia conclusio erit q virt⁹ moralē circa de
lectatiōes et tristitias sensuales nō p modū seqle
s pōt p modū obiecti. qñ illud se habz p modū
obiecti respectu virtutis q pñt actū virtutis et
qñ virtus moderat et reprimit. sicut videm⁹ q li
gnū qñ edificator volat et rectificat est obiectū
artis edificatorie. sed delectationes et tristitiae sē
suales pñt actū virtutis. qñ sūt ab obiecto
sensibili in sensu vel in appetitu sensitivo virtus
etiam reprimit eas et moderat: ne impetus ea
rū trahat appetitū pter iudiciū rationis sicut
dictum fuit. iō zc. Et est sciendū q duplex est vir
tutis obiectū scz exteri⁹ et interi⁹ Exteri⁹ est res
extra circa quā exteri⁹ opamur. cuiusmōi sunt ci
bi porus pecunie zc. Interi⁹ aut sūt delectatio
nes et tristitiae quas ille res extra inferūt appe
titui sensitivo vel sensui. Et istam conclusiōem vi
detur Ari. intendere pncipaliter in textu. z rōes
eius pbant eam sicut apparet inducēdo vna ei
rationum dicit q ppter voluptates mala opa
mur propter tristitias aut a bonis recedim⁹. scz

qñ si non sint moderate per virtutē: nos psequi
mur oē voluptuosū et fugim⁹ oē triste pter iud
iciū rōis. ergo op esse virtutem circa delecta
tiones et tristitias ad moderandū eas. Scda ra
tio est. quia omnis virtus est obiective circa
actus et passiones. verbi gratia iusticia est circa
act⁹ quos exercemus ad alios. tēperantia est cir
ca passiones quas inferunt nobis voluptuosa.
fortitudo vero est circa passiones quas inferūt
periculosa et graua. oēs aut huiusmodi actus z
passiones aut sunt delectationes et tristitiae aut
hñt sibi annexas delectatiōes z tristitias qñ mo
derari oñ per virtutem. Tertia ratio est quia pe
ne que a legistatoribus infliguntur medicine sūt
maliciarū ppter qñ oñ q sūt eis pñe. cū medici
na per pñi fiat. qñ aut pñiatur malicie conue
nit virtuti. ergo pene et virtutes cōueniūt sed
pene sunt circa delectatiōes et tristitias sensua
les. scz aut inferētes tristitiā aut delectationem
remouentes. sicut enim supercalefacti sanāt p i
frigidationē z ecōuerso. et sanitas ad calidum
mediocriter et tēperate se hz. ita excessiui volu
ptatū secutores vel tristitiarū fugitores per re
motionē voluptatū z illatiōes tristitiarū sanāt s
aias. et virtus circa eas se habet mediocriter et tē
perate. Quarta rō qñ ex eisdem operationibus
generat habit⁹ boni vel mali et eedē operatio
nes fm generatos habit⁹ sūt. sed in psequendo
delectationes imoderate vel in fugiendo tristiti
as pter iudiciū rōis scz quas non oñ et qñ oñ
et cetera. sūt mali. psequendo aut vel fugiendo
moderate scz qñ oñ et quō opzre. sunt boni ergo
virtutes et malicie generate operat⁹ circa de
lectatiōes et tristitias. et ita etiā pōt iduci in aliis
rōib⁹ s dimitto ppter breuitatem. Quarta con
clusio pōt poni q virtutes aliq magis sūt circa
delectationes sensuales pdictomō q circa tristiti
as et alie ecōuerso. qñ virt⁹ magis pñe respi
cit obiecti sui pñtiā: qñ eius abienitiā. obiecta aut
exteriora q sunt obiecta temperantiū cuiusmōi
sunt potus et cibus et alia voluptuosa que ina
ta sūt fm pñtiā sui delectationē inferre et sūt
abienitiā tristitiā. quarū moderatiua est temperā
tia igit tēperantia magis est circa delectatiō
nes. ecōuerso aut est de fortitudine. qñ terribili
ma que sunt ipsius obiecta fm sui pñtiā inata
sūt in ferre timorē et annexā tristitiā quā mo
derat fortitudo. Silt in opationibus que debet
execeri iusticia est annexus aliquis labor cau
sas tristitiā quē iusticia moderat et extinguit. et
ita fortitudo et iusticia magis sunt circa tristiti
am q circa delectationē mō pdicto. Hoc vñs
pñt solui rationes. Ad primā iā patere pōt ex vi
ctis qñ licz iusticia sūt pncipalr sicut quidā dicūt
eaz q ad alios sūt opationū moderatrix et regu
latrix: ipsa tñ cū hoc reprimit vel extinguit tri
sticias innatas pvenire ex labore huiusmodi
operationibus annexo: vñ aut iusticia sūt pnci
paliter circa passiones vel opationes: dicit loco
suo. Ad aliā dicēdū qñ oēs passiones vel delecta
tiōes vel tristitiae vel eis ānectuntur delectatiō
nes et tristitiae vnde dicit Ari. scdo huius omni
aut passioni z oī actu i seq delectatio z tristitia
dicit. etiam postq multos enarrauit passionum
modos vñlter quidē sequitur delectatio et tri
stitia modo non est possibile benese habere e circa

Quarta conclusio

**Ad rōnes
Ad primam.**

Ad tertiam.
Ad quartam.

passiones huiusmodi. nisi per moralem virtutes
dominentur delectationes et tristitie con-
equetes. Et per eundem modum respondendum est ad aliam
rationem. Ad ultimam dicendum est quod huius
modi delectationes et tristitie non sunt obiecta
principaliter distinctiva virtutum sed ad eas se
habentia communicative et consequenter. Et sic
est finis questionis.

Et primo.



Secundo queritur. An virtutes mora-
les sint impassibiles. hoc est excludit
passiones. Et sic quod passiones sunt
virtutis contrarie. propter hoc quod per ipsas
virtutes repugnantur. modo videtur prius non
trahi perfecte. donec alterum est abiectum. igitur. Item
quod virtus magis superat passiones tanto est
perfectior et perfectissima erit si tollat eas et ex-
cludat. Oppositum patet per. Ari. qui hoc cos
de hoc reprehendit. virtus enim non excludit pas-
siones simpliciter. sed excludit pati ut non oportet et quod
do non oportet et quecumque alia consimilia. Dicens
vero est quod virtus moralis non excludit omnem passio-
nem quod probatur primo quod non excludit eam proprium
actum neque eius sequelas proprias. sed in virtuoso
sequitur ad actum virtutis delectationem in alia que-
stione dicebatur. ideo dicit. Ari. scdo huius signum
aliter oportet facere hitum supveniente voluptate vel tri-
stia operibus ideo et. Etiam dicitur primo
huius quod vita felicitum est secundum seipsam de-
lectabilis dicit etiam quod nullus est bonus qui non
gaudet bonis operationibus. neque enim iustum ali-
quis diceret non gaudere iusta operatione et.
Scdo probatur eadem conclusio sic virtus non ex-
cludit obiectum circa quod ipsa operatur. sed ipsa o-
peratur circa passiones sensuales sicut in prece-
denti questione dictum fuit. Item virtus non
excludit illud quod recta ratio dicat. sed ipsa di-
cat compaciendum esse amico. dolentem con-
gaudendum esse de bono ipsius. Item a natu-
ra factus est appetitus sensitivus passibilis vir-
tus autem non tollit naturam. unde nullus est
qui non delectetur in cibo et potu quando sitit et
esurit. percipit enim cibum et potum esse bonum
et convenientem. modo presentia obiecti precepti
sub ratione convenientis causat delectationem.
Sed dubitatur utrum virtus excludit omnem
passionem malam. de quo sane dictum est quod cum sit
quodam malum pene et aliud culpe. virtus a virtuoso
non excludit malum pene quoniam virtuosus potest per
infortunium capi a tyrannis et perdatibus et in car-
cerari et tormetari. ita penali passione patitur et
finit sensus et finit voluntates. habet enim displicere
etiam multum de malitia eorum et de eius passione
iniusta et de hoc quod impeditur a multis operatio-
nibus virtuosus. unde de primo huius quod infortu-
nia beatum tribulant et conturbant tristitias enim in-
ferunt et impediunt a multis operationibus. de ma-
lo autem culpe videtur aliqui dicere quod virtus mora-
lis ab appetitu sensitivo non excludit omnem cul-
pabilem passionem sed omnem tale excludit ab ipsa
voluntate. primus probatur quod nullus appetitus sen-
sitivus est immunis ab omni passione mala. qui de-
lectatur in operatione mala sed quicumque virtuosus de-
lectaretur in sensu in operatione mala ut in operatio-
ne adulterij vel in bina comestione die ieiunij.
Et confirmatur quod sensus iudicat de obiecto ut nunc
solum possibile est autem quod aliquid est delectabile

et bonum ut nunc: quod est malum simpliciter. ergo cum
obiectum preceptum sub ratione convenientis inferat delecta-
tionem naturaliter. et virtus non tollit naturam
sensus neque appetitus sensitivus. sed quod virtuosus potest
finit sensum acceptare obiectum simpliciter malum et ab eo
pati passione mala simpliciter. Item delectationes sunt o-
portuno viris. hoc autem non est nisi quod patitur finit
sensus mala passione sed inclinat eos ad opera-
tionem malam. Alia conclusio probatur per differ-
entiam virtuosam ad continentem et incontinentem. quoniam vo-
luntas potest habere dispositionem laudabilem in tri-
plici gradu recta namque electio et finit recte ratio-
nis iudicium est laudabilis. ista in aliquo est mala
passione passibilis corruptibilis ut in incontinente
et. et aliquando est mala passione passibilis sed
non corruptibilis ut in continente et aliquo firmas-
ta est ut nec sit mala passione corruptibilis nec
passibilis ut in virtute perfecta patet. Sed forte
et quod prius istam conclusionem non habet omnino cer-
titudinem. licet ei appetitus sensitivus sibi et sensus
derelictus absque regimine rationis. esset semper inna-
tus pati male. sed quod dum tenentur sub regimine
rationis et obediunt sibi perfecte. nunquam patitur nisi bene
modo virtuosus nunquam dimittit sensum seu appetitum sensitivum
sibi in regimine rationis. est enim virtuosus omnino vel
incontinens. Etiam appetitus sensitivus obediunt p-
fecte rationi. aliter non transiret statum continentie. idem virtuo-
sus nunquam patitur male finit sensum. Et notandum quod
quintuplex est status statum primum est animus. sed antequam
ratione utatur ut in infantibus. Scdo status est incontinentie
in quo homo non utitur ratione. sed sensus et ap-
petitus rebellantes rationi vincunt eum tertius status
est malicie sed quoniam appetitus sensitivus propter assue-
factionem pravam ita trahitur ad se iudicium rationis et
electionem voluntatis. quod ea depravat et pervertit per
incontinentem igitur operatur secundum iudicium sensus et per iudicium
rationis pravius aut operatur et finit sensum et finit de-
pravate rationis iudicium. Similiter incontinens operatur
in appetitu sensitivo et contra electionem volun-
tatis pravius aut simpliciter operatur et finit appetitum sen-
sitivum et finit depravate voluntatis electionem. de
continentem autem et incontinentem veterabatur in septimo
libro perfecte. Quartus status est continentie. in
quo ratio vincit sensum rebellantem. Quintus status est
ubi appetitus sensitivus trahitur ad rationem et in omni
operatione sua expectat iudicium rationis. et igitur
ipsus et propter consuetudinem consequenter rationem mo-
deratur in suis passionibus. ita quod sicut dicit Ari.
non patitur ut non oportet et quoniam non oportet et quecumque
alia opponatur hoc autem non est male pati. Item
dicitur primo huius quod in virtuosus omnia consonant rationi et
appetitus sensitivus in incontinente rebellat et est
in continente licet non vincat. ideo mala passio
sensus statum continentie non transcedit passum quod di-
cere quod virtuosus non patitur passione corruptente iu-
dicii rationis et rectam electionem voluntatis quia esset
malum simpliciter nec passione supveniente quod esset inco-
ntinens nec passione rebellante quod statum continentie non
transcederet. nec passione soli sensui et appetui sensi-
tivo derelicta quod hic est status animus passio nullo
alio modo potest esse mala idem et. hoc igitur modo virtutem
habet opinio stoicorum sed quod virtutes sunt impassibi-
les non quidem quod omnes passiones simpliciter excludat
sed quod excludunt omnem malam passionem. Nec o-
pinio prius rationis procedit. Et enim de virtuo-
sus delectaretur finit sensum in operatione mala.

Quintuplex
est status.

Quod virtutes
sunt impassibi-
les finit ratio-
nes.

Liber secundus

puta adulterij: vel bñe comestione in die ieiunij: forte q hoc posset concedi talia operaretur sed implicat q sit virtuosus et q talia operetur vel forte dicendum q si ad talia opera virtuosus violenter applicaretur nullā haberet in eis delectationem sed potius tristitiam et abhominatorem. verbi gratia dicitur q si iuuenis verecundus applicaretur mulieri supervenirent gētes statim recederet omnis sensualis delectatio et erectio virge reprimereetur omnino propter pudorem vel timorem videmus etiam si quis est maritus vno optimo mixtum esse aliquid immundum vel venenum: q tantam habet et inde abhominatorem q ex solo tactu eius ad linguā vomeret immo ppter imaginationem cibis bonis videretur amarus et inferret gustui tristitiam. si ergo timor vel pudor tollit delectationem tactus circa venerea. et imaginatio delectationes gustus circa dulcia: nō est mirū si rō et voluntas cū ppter moralem traxerit ad se sensus et appetitus sensitivus tollit delectationes ipsos circa voluptuosa in honesta. Ad aliā qñ dicit q sensus indicat de subiecto ut nūc solū ppter dicit q ē verū: si appetitus sensitivus i virtuosus ppter consuetudinem expectat iudiciū rōis. vel si a iudiciū rōis delectetur: hoc est ita moderate. q ppter hoc nullo mō inclinatur ad op ppter iudiciū rōis. et hoc si ē male pati. Ad ultimā dicēdū q tērationes sūt ppter pntationem et oblationē q inate sūt i ordiā te trahere appetitū sensitivū p rectū rōis iudiciū nisi firmissime p virtutē moralem fuerit annexus rōi. et he tērationes sūt virtuosas continentibus et in continentibus Et nullū faciunt in ordinatū motū in appetitu virtuosorū ppter ipm rōe esse detentus. In continente aut faciūt i petū p eius voluntatis rectam electionem et p eius rectum iudiciū rōis Et in continente similiter: ita q appetitus hinc inde trahit et pcutitur In icōtinentē igit superat tractus temptationis et in continēte tractus rationis. Ad primā rōnem principalem dicendum est q passiones immoderate obstant quodāmodo virtuti. sed ipse moderate fm rectum iudiciū rationis non obstant ei. imo circa eas est virtus optimorum operatiua sicut dicitur in scdo hutus. Ad aliā dicendum est q virtus superare debet passiones qm ad eas posse reddere temperatas sed nō qm ad eas posse corrumpere. sicut regit bonum dñum non est in corrumpendo subditos s; in posse tenere eos sub regula rationis. et sic est finis questionis.

Arguitur.



Ad decimo queritur. Atrum sit bona diuisio eligibilis in bonum conferens et delectabile et fugibilis in malum nocivum et triste. Arguitur q non quia mēbra coincidunt. idem enim potest esse et bonum delectabile et bonū vtile. imo opera virtutum que sunt optima sunt delectabilissima. Item nullum membrum diuidētiū debet equari toti diuisio nec esse in plus eo: sed bonum est equale eligibili vel amplius. pbatio quia cum electio sit actus voluntatis. oportet q eligibile sit eius obiectum sed obiectum cōmune voluntatis et appetitus est ipsum bonum igitur eligibile non potest esse in plus q ipsum bonum. imo etiam videtur q ipsū bonum sit in

Seco.

plus q ultimus finis quia ultimus finis est bonus et optimus et tamen ultimus finis non est eligibilis. cum electio non sit ipsius finis s; eorū que ad finem sunt. ut dicitur in tertio igit Item illa diuisio non est bona: vbi non mēbra sub altero continentur sic enī duo mēbra coinciderent. sed conferens id est vtile et delectabile pūnetur sub bono ppter quod bonum diuidi solet in bonum honestum et bonum vtile et bonū delectabile igitur et. Oppositum vult. Ari. dicens tribus enim existentibus que circa electionem et tribus que in fugis bono conferente et delectabili et tribus contrariis malo. tristi. nocivo. Nota q hic eligibile non capitur proprie prout est solus eorum que ad finem. sed capitur large pro appetibili s; enī est finis et eorum que ad finem Sic enim large solent uti philosophi hoc non est eligibile vbi gratia dicit. Ari. primo huius simpliciter utiq perfectum est quod est secundum se ipsum eligibile semper et nunq propter aliud hoc autem nomen bonum videtur hic capi pro honesto qñ enim large capitur videtur extendere se et ad conferens et ad delectabile et ut iliter ad omne appetibile. unde bonum communiter sumptū et eligibile communiter sumptum. conuertuntur. Est igitur diuisio ipsius eligibilis in bonum conferens. et delectabile. ut si diuideremus bonū cōter sumptū in vtile honestum et delectabile Sed videtur q tullius et seneca concordant in ista famosa diuisio. dicit enī tullius in libro de officiis sic. In hoc verbo vtile lapsa consuetudo deflexit de via sensuum q eo deducta est ut honestate ab utilitate secernens constituent esse honestum aliquid quod non esset. et vtile quod si honestum q nulla perniciēs maior hominū vite potuit auferri. Sententia autem senecae videtur esse q nihil bonū sit nisi honestum nec malum nisi si turpe unde epistola subinde ad lucillū dicit: si mum bonum est quod honestum est et quod magis admireris. vnum bonum est quod honestum est. Cetera falsa adulterina bona sunt Et subdit omnia deniq que ceteris videtur mala. et manifeste sunt et in bonum abibunt. sed super illa cūmens hic igitur liqueat nihil esse bonum nisi honestum et omnia in commoda sua iure bono vocabuntur: que modo virtus honestauerit. hec autem istorum strenuissimorum doctorum verissima et clara est sententia: si viderimus quid ē honestum et quid inhonestum quid vtile et quid in vtile quid delectabile quid nocivum et quid triste. Sciendum igitur q sicut sanum dicitur principaliter et secundum attributionem: vbi gratia in animali enim dicitur principaliter et formaliter. In vna autem dicitur. quia ipsa significat sanitatem in animali et in cibo quia ipse effectiuus et confortatiuus sanitatis ita honestum dicitur principaliter et secundum attributionem principaliter quidem et formaliter honestum est secundum tullium quod sua vi nos trahit et sua dignitate nos allicit. hoc propriissime ē ipsa felicitas. quam omnes naturaliter desiderant: et ad quam vel aliquam apparentem similitudinem ipsius omnes et boni et mali dirigunt suas operationes. sicut visū fuit in primo. hec autem felicitas non in bonis exterioribus. nō i bonis corporis. sed in bonis anime consistit. perfici

Tertio

In oppositū

Quo capf eligibile et bonū i qñione.

Q solū honestū bonū sit s; se nec a solū turpe malum

honestū dicitur p s; sicut sanū

Qs dirigūt suas opationes ad felicitatē vbi ad eū similitudinem

eam interius et reddētibz eā xē bonā. Et licet felicitas sola sit p̄mū et p̄ncipalissimū honestū. tñ virtutes etiā morales et eaz opationes inferiores honeste dicūt etiā s̄ seipias. iū ppter eaz p̄mū quā habitudinē ad ip̄as felicitatē. que est p̄mū honestū. tñ qz p̄ficiunt interius animā. et eaz reddūt simplr bonā. licz forte nō optimā. tñ quia s̄m seipias eligibiles sūt. Quis etiā et ppter aliud eligant v̄ dictū est in p̄mo libro. qz honestum oē illud dici meret qd s̄m seip̄ū est bonum et in malū x̄i non pōt tales aut sunt virtutes morales et eaz opationes. Et hoc satis exp̄mit Ari. p̄mo rethorice dicēs. honestū qdē igit est qdēqz p̄p̄ se existēs eligibile. laudabile est aut quodcumqz bonū existens laudabile est qz bonū. Et non sit vis quo ad p̄us de h̄az honesti descriptionē declaratiōe iudicet Ari. ad p̄positū si aut hoc est honestū necesse est virtutē eile honestum bonum enim ex h̄a laudabile est. Et addit partes autem virtutis iusticia fortitudo temperantia. et. honesta aut s̄m attributiones dicūt. qdēqz ad dictas virtutes et eaz opationes h̄nt habitudinem non quidē discōuenientie. s̄ pueniētie. sic oēs opatiōes extiores vel extius opata. que s̄m virtutem p̄cedūt. et sicut sūt signa virtutū cuiusmōi sūt honores nō qz p̄p̄ pecūias. s̄ ppter virtutes et virtutis opa exhibent. et sicut sunt ea qdēqz virtutes vtunt in suis opationibus. sicut sunt diuicie. amici. sanitas. fortitudo. et v̄ter oīia bona corporis exteriora. Similiter etiā et oīs matia circa quā virtus opat. Et honesta in ordine ad virtutē. sic enim honeste sūt paupertates egritudines iniurie p̄selle et oīa in quibz fortuna nobis aduersari videt. sic enim manifestā h̄z virtutē illō dēm senece prius allegatū. oīa deiqz q̄ cetis videt mala mansuecūt et in bonū aduocant. si sup illa cōmueris. et. ponit turpia aut sunt essētiālē. qdēqz deturpāt aīam interiū. Omōi sunt vicia et eoz infiora opa. turpia aut scōm attributionē sūt. qdēqz habent habitudinē ad illa vicia et illoz opa. Omōi sunt oīia extius opata scōm vicia et oīa signa vicioz. et ea qdēqz vicia vtūt in suis opatōibz. et v̄ter oīs matia circa quā opant. sic enim sicut oīa sūt honesta studiosis. ita oīa sunt turpia vicioz. vnde sicut teneca dicit qz oīa incommoda iure honesta vocabunt que mō virtus hōestauerit. Ita dicas qz oīa cōmoda iniuria virtuti mala vocabunt q̄ mō carentia viciū deturpauit. Et tūc s̄m p̄p̄iaz vtilis rōem. dicitur oīe medium qd valet nobis ad adipiscendū finēz n̄m. vñ vtile relatiuum est et ad aliquid vtile dē oīe ppter qd finis vltimatus p̄p̄rio nomie vtilis non dicit inq̄tum h̄mōi. licet forte pōt dici vtilis inq̄tum valet ad alia secundā intentionē. v̄ dictū fuit in p̄mo libro. Itā cūqz aut dicit qd odest illius finis adeptiōem. Sciendū igit qz duplices p̄nt esse fines in humana vita. quidā sunt veri fines q̄ vere boni sunt et optimi in humana vita finis ei rō est qz sit bonū et optimū. et isti fines sunt opa virtutū et virtutes quibus homo sicut dictū fuit dicit simpliciter bonus et optimus. Alij sunt fines falsi scilicet ita sūt nobis s̄m corruptā rōem et puerā electiōnem. quos fines statuunt sibi vitiosi alios et alios s̄m suoz exigentiam vicioz. Igitur fines veri et optimi dicuntur fines simpliciter. fines aut mali non dicunt simpliciter s̄ s̄m quid. quēadmodum

latronem dicimus bonū et p̄fectū nō simpliciter s̄ s̄m quid puta bonū aut p̄fectū latronē. Ita vtile dicitur simpliciter quod est ad bonū finem quod aut est ad malū. viciū vtile non simpliciter sed s̄m quid. puta ad talē finem. quēadmodum dicimus latroni esse vtilez noctem obscuram ad furandū. Et tūc pōt clare videre qz tale vtile s̄m quid est simpliciter valde nociuū. hoc autem nocere michi dico. qz quod michi plus mali acquirit q̄ boni. sed per tale vtile plus michi acquiritur mali q̄ boni. quia per hoc viciū anime augetur operatio peruersa deturpans hominem etiam exercetur. s̄m quam homovitiuperatur et dicitur simpliciter malus. hoc aut aliquid extrinsece solum quod videtur conuenire cōpōzi. acquiritur bona aut vel mala anime nullo p̄cio comparabilia sunt alijs quibuscumqz. Ex his igitur manifeste patet qz nichil simpliciter habet vtilis rationem sed potius nociuū. nisi quod ordinatur ad virtutem aut in opera virtutum. cum igitur tale omne honestum dicat s̄m prius dicta manifestum est qz omne vtile honestum est. et omne nociuum turpe. sicut Tullius dicebat. Nec etiam propter vtilis bonitatem cum ipsum sit honestum. conuinci potest qz aliquid bonum sit aliud q̄ honestum sicut Seneca afferebat de delectationibus aut et delectabilibus loquitur satis Ari. in decimo huius. delectabilia enī et delectatione studiosoz sunt delectationes simplr et sunt bone simpliciter. Sed ille etiam honeste sunt. qz se habent ad honestū p̄ncipale et formale v̄z ad virtutes et ad opera virtutū. vel sicut seque. vel sicut materia vel aliquo tali mō. delectabilia aut propria et delectatiōes p̄p̄ie prauoz non sunt delectabilia simplr sed male dispositis. sicut neque dulcia sunt q̄ dulcia sunt laboratibz. etiam ille delectationes boni rationē admittunt et male simplr sunt. qz mouent ad opēz vicioz exercitiū et ad vicioz augmentū. Apparet igit qz oīe delectabile est honestum ideo nec propt̄ delectationes nec ppter delectabilis bonitatem conuinci pōt qz bonū aliqd aliud sit q̄ honestū sicut auiez dictū est qz oīe delectabile vel vtile est honestum ita eōrio verum est qz oīe honestum delectabile et vtile est. vtile ei est qd est ḡa alterius v̄t dictū est oīe aut hōestū ē ḡa alicui. qm oē hōestum vel est felicitas v̄ felicitatis ḡa. felicitas aut h̄z non sit p̄ma intentione ḡa alterius nec per p̄p̄is vtilis. h̄z hōrabilis. tñ ipsa putilis est valde scōa intentione sicut dictū est in p̄mo libro. Et non ē dubiū qz vir studiosus q̄ circa singula iudicat recte in omni hōesta re delectat qz ppter oē honestum erit vtile et delectabile. Sed dubium occurrit difficile vt videt tu dixisti qz viris bonis sunt honeste et p̄p̄oboe sūt egritudines paupertates et. Contra quia vir bonus qd sicut sibi esse bonus hoc appetit. s̄ vir bonus non appetit paupertates egritudines. et. imo sic dicit Ari. p̄mo h̄z talia beatū tribulāt et p̄bāt. igit vir bonus non iudicat talia sibi esse bona. nec igitur illa sunt sibi bona. qz studiosus circa singula iudicat recte p̄us h̄z. Itē qd est bonū bonis illō simplr dicitur bonū et per p̄p̄is appetibile simplr. nullus aut mente sanus appetit egritudines aut iniurias. et. Ad hoc aut p̄t dici alio duoz modoz. Anomodo qz egritudines si p̄parāt ad sanitatē. nec sūt bonis

Sic vtile dē
dupl̄ simplr
et s̄m quid.

qz oē vtile s̄m
p̄r sit hōestū

qz delectatiōes
prauoz non
sūt delecta-
tiones. sic oē
delectabile est
honestum.

studiosus in oī
re honesta de-
lectatur.

Dubium.

turpia dicūt
aliq̄ dupl̄ s̄
essētiālē et p
attributionē

Quid vtile.

Duplex finis
hūan⁹ simplr
et s̄m quid.

Liber secundus

quō egrotat
ē bonū & quō
non.

bone nec vtilis. nec delectabilis. qm̄ si ad aliq̄s honestas operationes expediāt: tū sanitas ad plures & ad desiderabiliores expediret. propter qd̄ egritudo minus bona est sanitate. et minus bonū per pparationem ad maius bonū incōpossibile semp̄ habet rationem mali. igit̄ sicut rationes arguebāt absit q̄ egrotari vellē: vbi ego possem esse sanus. absit q̄ egere velim: vbi habere poterō vite necessaria. Sed si egritudo consideretur precise prout est materia virtutis. s; prout circa eas contingit agere virtuose: sic ipsa est bona bonis. vtilis aut etiam delectabilis. Scd̄o modo pōt dici q̄ egrotare scd̄o simpliciter eius rationem non est bonū. sed egrotare bene est bonum egritudo ei nō est bona scdm̄ eius absolutam rōnem sed ipsa est bona scdm̄ quid. scilicet scdm̄ q̄ hō bñ se habet. adeā Et istas solutiones videtur seneca tenere ep̄a vt a quibus ad lucillū vbi dictam dubitationē mouere videt̄ dicens queris an omne bonū delectabile sit si bonum est inquis fortiter torqueri & magno animo vti & patienter egrotare: sequit̄ vt ista optabilia sint. nichil autē video ex istis voto dignum. ¶ Ad hoc igitur respōdet dicens distingue milucillū ista & intelliges in his optandum esse. tormenta a me abesse velim sed si sustinenda fuerint. vt me in his fortiter animo se honeste q̄ geram optabo. non sunt ira demes vt egrotare cupiam. sed si egrotandum fuerit vt nichil intemperanter nichil effeminate faciā: optabo non enī pati tormenta optabile est sed pati fortiter id opto. quod est virtus. Adhuc confo- ue his que dicta sunt posset addi tertius modus dicendi scilicet q̄ egrotare non cupiam: si sanus esse possem. sed plus egrotare cupiam q̄ nullam habere materiam exercendi virtutem. hīs vīs dī- cendum esse videtur q̄ diuisio boni in honestum vtile & delectabile non est diuisio bona realiter distincta sicut apparuit. tamen ipsa est diuisio conueniens boni in eius diuersas rationes.

Quattuor p
pōes q̄stionū
dissoluentes.

¶ Ad cuius delectationes quattuor propositio- nes capio q̄l per se notas. ¶ Prima est q̄ hōi ratio sumitur licet nō a priori: tamen a posteriori ex eo quod est esse appetibile. Scd̄a est q̄ ali- quid non dicit̄ appetibile simpliciter si sit appe- tibile prauis sed si sit appetibile appetitui recto.

Ad hōestū d
lectabilē vti
quō dñt rōe

¶ Tertia est q̄ appetitus rectus dicitur ex eo q̄ est consonus recte rationi. ¶ Quarta est q̄ rō recta nichil iudicat esse appetibile quod non sit bonū & conueniens ipsi appetitui seu appetenti. ¶ Dico igitur q̄ appetitus rectus ferri pōt in obiectum ex eo q̄ recta ratio hoc dictauit & sic ipsum obiectū habet rationē honesti vel ex eo q̄ iudicat̄ esse consonum & conueniens appetenti: & sic ipsū est delectabile. vtroq̄ aut̄ istorum duo- rum mōx appetitus pōt in obiectū ferri dupl̄. vnomō scdm̄ seipsum absq̄ eius ordinatione in alterum appetibile: & ita illud appetibile habet solū rationem honesti vel delectabilis. Aliomō fm̄ q̄ est in altero ordinabile & sic cum rōne de- lectabilis vel honesti sibi assumit vtilis rationem hec igit̄ est honesta delectabilis & vtilis vā di- stinctio. ¶ Sciēdū tñ q̄ vulgus plus attēdēs se- pius ad sensualia q̄ ad ea que sunt rationis nec tñ omnino expers rationis dicta bonorū distinctio- nem intendit aliter. honestum enim vocant vir- tutes & opa virtutum & honores scilicet in quātum

ad hōestū vti
lectabilē
le apd̄ vulgū

impēdimus honores in signū virtutis delectabi- le aut ppter q̄ noīe vocat̄ illud solū quod est appe- titui sensitiuo sibi derelicto delectabile scd̄u se sicut sunt sibi delicti. actus autem venerit ocia- ludī & somni & huiusmōi. vtile vero vocat̄ pecu- nias & alia exteriora bona que non scd̄u seipsa delectant sensū. sed quia valent ad ea adipiscen- da que sensū delectant. Et ista est distinctio quā tullius & seneca non imerito respōdunt qm̄ pu- tare q̄ aliqd̄ sit eligibile simpliciter & bonum eo q̄ sensū delectat. est pncipiū oīmyiciox. Rationes aut adducte hinc & inde solute sunt iufficient ex- predictis. Et hec de questione. q. 12



¶ Decimo querit̄ sequēter: Atrum difficult̄ sit pugnare voluptati q̄ ire: Atrum q̄ non q̄ p passionē fortioris im- petū difficult̄ pugnare s; ira ē fortio- ris ipetus. vt oēs pcedunt. igitur. 22.

¶ Primo:

¶ Scd̄o qui pugnare cōcupiscentie: pugnare sen- sui tantum. qui autem pugnare ire. pugnare sen- sui & rationi simul. dicit enim Ari. q̄ ira quidem p̄q̄t̄ rōē aliq̄lter cōcupiscentia aut non. modo difficult̄ est pugnare sensui & rationi simul q̄ sensui tantū. ideo. 22.

¶ Secundo:

¶ Tercio septimo huius of facilius est autē transmutare consuetudines natura in quo septimo dicit̄ iram naturaliorē esse concupiscentiis non necessariis contra quas non est pugnandū. ¶ Itē q̄ pugnare ire pugnare duabus passionibus aut tribus. q̄ ira tristitia s; sibi ppter paruipensionē & delectationes ex spe pugnitionis annexas h; vt. patz scd̄o rethori- ce. qui pugnare voluntati pugnare vni tñ. s; de- derio delectabili. & difficult̄ est pugnare pluri- bus q̄ vni.

¶ Tercio:

¶ Quarto:

¶ Oppositū dicit Ari. ¶ Sciendum est q̄ pugnare in pposito nichil aliud est q̄ extin- guere vel moderare passionē vt non trahat ap- petitum sensitiuum p iudiciū rectū rationis. vel pugnare nichil aliud est q̄ referuare appetitum ne passionis impetum irrationabiliter imitetur & hoc sit ex alluefactione contraria impetui scilicet fm̄ vir- tutē moralez.

¶ In opposito

quid pugna
te passioni.

¶ Scd̄o sciēdū q̄ plurime sūt cau- se difficultatis repugnandi passionibus vna est ex eo q̄ passionis impetus est vehementior & sic pugnare ipe est difficultissimū. q̄ ppter sanguinis ebullitionē apud irā ipsa ira est impetuossima vide quantū ad hoc senecam in libro suo de ira ¶ Alia causa est. q̄ passio est magis sensui vel appetitui sensitiuo cōnaturalis & conueniens & sic difficult̄ ē pugnare voluptati. quoniam volu- ptas que est sensualis. delectatio causa ē ex con- uenientia & pporcione sensibilibus ad sensum. Ira aut̄ tristitia habet annexam. que causatur ex dis- conuenientia & i pporcione sensibilibus ad sensum vel appetitum sensitiuum. ¶ Alia cā est q̄ exer- citium opis ad quod passio inclinat efficit passio- nis impetū fortiorē. & ita difficult̄ est pugnare voluptati. q̄ vt dicitur in fine terci huius con- cupiscentie operatio conatum auget. ppter quod etia; dicitur in fine terci huius q̄ senes ad habe- nā patiebant̄: oportet aut̄ hoc pati. & nos ad de- lectationes & in omnibus illoz dicere vocem ex- ercitiū aut̄ operis ad quod inclinat ira scilicet vindi- cte non crescit ira sed diminuit̄. Unde dicitur q̄r to huius pugnis enī quietat impetū ire ¶ Alia causa est quia difficult̄ est pugnare passioni in qua magis habitumur ppter exercitiū fre-

Quis cause
difficultatis
pugnandi
pallidespma

¶ Tercia:

voluptas cre
scit i exercio
et non ira.

¶ Quinta:

quens et a longiori tempore circa illam. et sic difficilius est pugnare voluptati. quia ex puero nobis committitur sicut dicitur Aristoteles. et voluptuosa nobis quotidie assuit non sic assuit de ira. Illa causa est: quia difficilius est pugnare illi qui clam et occulte aggreditur quam ei qui notorie. unde Ieneca epistola hec tibi ad Lucillum. Inicium salutis est noticia peccati. sed ira manifeste aggreditur concupiscentia autem insidiatrix existens furata est in intellectum spiritus sapientis ut dicitur in nono huius. propter quod illa de causa difficilius est pugnare concupiscentie quam ire. Ad rationes principales patet ex dictis quid ad primam sit dicendum. Ad secundam concedo quod ex hoc impetus ire est fortior quia sensus habet aliquid sibi adiuuans scilicet aliquid rationis sed cuius ira tus redierit ad rationem volens se ea iuuare et excusare fiet ei cito notum eius peccatum. cum perficiendo rationem precesserit in ea. concupiscentia autem nec incipit a ratione nec redit ad rationem sine qua tamen ratione non est possibile pugnare passionibus. Ad aliam dicendum est quod ratione naturalitatis difficilius est pugnare ire illi qui fuerit ad iram naturaliter dispositus. sicut videtur velle Aristoteles in septimo. si alius de causa predictis difficilius est voluptati pugnare. Ad aliam dicendum est quod vnum aliquando fortius est duobus quando illa non sunt eiusdem rationis aut consimilia. sicut vnus equus quam duo canes: vel dicendum est quod hoc arguit impetum ire fortiozem esse tempore passionis. Hec de questione dicta sufficiant. **Questio 15.**

Primo. **Q**uercio decimo queritur. An circa difficultas fiant semper ars et virtus? Et quod non quia natura non est circa difficile. lapis enim facilius amouetur deorsum quam per naturam: sed ars imitatur nam Secundo philosophorum et virtus inclinatur per modum nature ut dicitur Tullius igitur. **Secundo.** **Q**uercio oem laboriosum et difficile est triste. **Tercio.** **Q**uercio huius virtus est operatio non est tristis. sed delectabilis et gaudiosa: vnde Secundo huius quisque recidit a corporalibus voluptatibus hoc ipse gaudet: ipse est. Et in primo huius dicitur nullus est bonus qui non gaudet bonis operationibus. **Tercio.** **Q**uercio huius ibi nichil indiget voluptate via eorum scilicet qui sunt in virtute viuunt et agunt quasi aduersus aliquo. sed habet voluptatem in semetipso. **Quarto.** **Q**uercio arguitur auctoritate Senecae in secundo libro de ira dicens. nec ut a quibusdam dictum est arduum in virtutes et alpe et iter est: sed facilius ad beatitudinem via. multo difficilius est facere quam faciunt vitiosi quod declarat dicens quod est animi quiete otiosus quid est ira laboriosus. Quid clementia remissius. quid crudelitate negotiosus: pudicitia vacat libido occupatissima est oim denique virtutum cultura facilius est. vicia magno labore coluntur.

In oppositi. **Q**uercio dicitur Aristoteles. Et arguitur ratio. quia virtus et ars in medio consistunt. medium autem inuenire vel attingere est difficile hoc totum per seculo huius et videbitur per. **Sciendum est quod in operationibus humanis de quibus ad philosophum interduimus. difficultas puenit aliqui ex parte nostre resistit: aut quia ad oppositum inclinatur. Abigra: nobis difficile est scindere lapidem durum aut leuare pondus magnum aliqui aut puenit ex parte nostri. et hoc tripliciter. quoniam cum per intellectum et appetitum et organa corpora operamur: difficultas potest esse vnum ex parte appetitus scilicet ex eo vel quod non habet ad illam operationem inclinationem mur. vel quod habet inclinationem ad operationem optimam operationi. sicut difficile est iterato a voluptate recedere vel etiam nudum huius per repantiam. Alio modo ex parte intellectus scilicet propter non habere sciam de modo faciendi vel sciendi vel propter difficultatem accipere illam sciam. Tercio modo ex parte membrorum corporum licet quod scilicet ex huius operationis exercitio lassantur. vel quod non sunt in huius operatione assueti. Dico igitur quod omnes operationes propter principia ad artem vel virtutem moralem de qua interduimus. sunt nobis difficiles si non habuerimus artem vel virtutem. **Secundo.** **Q**uercio dicitur Aristoteles. Scio dicitur quod efficiunt nobis faciles per artem et virtutem. Hec ambo patet inductiue. nec enim virtus nec artem est portare fabam ad turris cacumen sed ad turris cacumen leuare lapidem decem milium talentorum artis est. aut fortissime virtutis. et constat quod per artem et ingenium homo posset leuare lapidem illum facilius. imo turrem magnam ex vno latere pendente videri leuare solus hominem totam simul similiter pannum texere difficile est non habere artem. quia modum ignorat. et eius membra cito lassantur. hoc autem non est textori difficile. quia et scit modum. et membra habet aptata per assuefactionem. Sic actus impotentie difficultis est imperato propter inclinationem ad actum oppositum. et quod difficile est medium inuenire nisi assuecio. a medio autem de uiare non est difficile. virtus autem est medium coniectatrix. sed imperato facilius est actus impotentie quam ad ipsum habet inclinationem per ipsam virtutem et non ad actum oppositum. etiam propter assuefactionem facile est medium inuenire. **Ad rationes dicendum est quod bene probant operationes artis et virtutis esse faciles propter artem iam habitam et virtutem. quod tamen per se sunt difficiles. Ideo describitur ab aliquibus quod est facile faciens quod in se erat difficile. et hec diffinitio puenit virtutibus moralibus de auctoritate Aristotelis. Se nece et de eius ratione dicendum est. quod si virtutis acquisitio facilius est (saltem in pluribus) vnum opus male agere quam bene. sed procedendum est quod virtuoso facilius sunt opera bona quam mala bonorum quam virtuoso mala et quod malo mala. Primo quia in virtuoso omnes vires alie concordant sunt. et malo autem sepe sensui ratio discordat generans ex remotu conscientie penitudinem. et quia omnia bona opera consonant opera autem viciosa operantur sepe dissonare. cum primo huius dicatur. Non quidem omnia consonant exitia. falso autem cito dissonant vera. imo etiam sepe falsa dissonant adinuicem et repugnant. propter quod optime dicit Seneca. difficile sic esse et tediosissima vitam viciosa. et hec de questione dicta sufficiant.****

Questio 17.

Quercio quarto queritur. An virtus sit habitus. Arguitur quod non quia potentia non est habitus secundum Aristoteles. quia eos contra se inuicem distinguit. sed virtus est potentia tum quia virtus est ultimum potentie. ut ultimum re ducitur ad illud cuius est ultimum tum quia virtuti conuenit potentie descriptio. est enim principium operationis in alio. ut fortitudo aggrediendi terribilia. tum quia describens Aristoteles. primo rhetorice virtutem dicit quod virtus est potentia acquisitiua bonorum et seruatiua et potentia bene factiua multorum. **Secundo.** quod est passio non est habitus. virtus est passio. cum sit

sunt quibus operamur.

Ars et virtus inducitur facilitate.

Ad rationes
Ars est facile faciens quod erat difficile.

Quare facilius est virtuoso bene agere quam vicioso male.

Ad primo

Secundo.

Liber secundus

Tertio.

In oppositi
tria in aia
expte potētie
appetitive q̄
sūt p̄cipia ac
tuum.

Quid passio
est eustratus;

Oblectio

Solutio

Inclatio im
portatēden
tia z fixiones

medium passionum. et medium est de genere ex-
tremorum. ¶ Tertio habitus est de genere qua-
litative in prima specie. virtus autem est ad ali-
quid septimo physicoz. ¶ Oppositum dicit
Ari. Ad cuius evidentiam sciendum est q̄ tria
sunt in anima s̄m eius partem appetitivā; que
sunt humorū actuum p̄incipia: videlicet pas-
siones. potentie et habitus. virtus autem moralis
est p̄incipium quoddam actuum humanorum
sc̄dm partem appetitivā. ut omnes concedunt
ergo oportet q̄ sit alterū illorum triū. propter
quod oportet videre dictōū trium descriptiōes.
Dicit igitur Ari. sine descriptione. q̄ passiones
sunt concupiscentia. ira. timor. &c. Sed dicit Eu-
stratus describens passionem q̄ passio est mo-
tus appetitus sensitivi in fantasia boni vel ma-
li. ad cuius descriptionis intelligentiam dicunt
aliqui q̄ motus hic capitur pro inclinatione q̄
appetitus inclinatur ad bonum prosecutionem
et malum fugiendum. ¶ Contra quod aliqui ob-
ijcientes dicunt q̄ si ita esset. sequeretur q̄ virtu-
tes z vicia essent passiones: quoniam inclinant ap-
petitum ad prosecutionem vel fugā boni vel ma-
li. ut intemperantia ad prosecutionem voluptuo-
si z trantia ad fugam. Sed ista obiectio non va-
let. quia intentio illorū erat q̄ passio est inclina-
cio actualis. qua appetitus actu tendit i boni p̄
secutionem. z mali fugam. virtutes autem z vi-
cia non sunt tales actuales inclinationes. sed ha-
bituales. z p̄prie loquendo non sunt inclinatio-
nes. sed potius p̄incipia q̄sificationis inclinationis
Istā s̄m q̄ dicit Ari. sc̄dm virtutes patimur bene
sc̄z mediocriter. z s̄m vicia male sc̄z vehemen-
ter vel remisse. ¶ Sciendum est tñ q̄ si inclinatio
debeat verificari de omni passione. oportet q̄ nō
solum capiatur pro tendentia ad bonum haben-
dum vel malum fugiendum. s̄z etiam pro fixio-
ne in bono adepto. sicut si diceremus q̄ grave
non solum habet inclinationem ad locum deorsū
qm̄ est sursum. sed etiam quando est deorsum
habet inclinationē ad ibi sistendū. voluptas aut
vel delectatio est passio quedam sc̄dm quam nō
inclinatur appetitus in aliud. sed ipsa s̄stet eum
et firmat in illo opere vel obiecto vel alio quo-
cūq̄. ad quod ipsa delectatio vel voluptas con-
sequitur. ideo dicitur decimo ethicoz. coau-
get operationem propria delectatio. Dicitur
autem in dicta descriptione q̄ passio est appeti-
tus motus qđ male dictum esse videtur. cum nō
solum ipsius appetitus. sed etiam ipsius sensus
sint passiones. sensus enim est virtus passiva a
sensibili. ¶ Ad hoc responderetur q̄ cum gratia
virtutum de passionibus hic agatur. voluit
Eustratus passionem non in omni sua cōitate
hic describere. sed ut restringitur ad illa passio-
nes que s̄m earum excessum vel medium vel de-
fectū inclinant ad opus virtuosū vel viciosū. ille
autem non sunt passiones sensus s̄m se. quia si vi-
sus patit̄ excessivē a sole z defectivē ab obscuro
visibili z gustus excessivē z defectuosē a sapore:
nō p̄pter hoc operat̄ hō malū. nisi sequatur im-
moderata passio appetitus. ubi gr̄a virtuosus vi-
det bñ z clare aut etiam gustat voluptuosū. nec
p̄pter hoc excedent̄ sequit̄ ipsum. viciosus aut ex
solo verbo audito de voluptuoso. p̄pter nimias
appetitus passionem impetuosē z excedent̄ seq̄t̄

ipsum. ¶ Vel dicendū est q̄ virtus in appetitiva pte
ponat̄. iō nullū pōt accidere dubiū an virtus sit
passio nisi rōne passionū appetitus. p̄pter quod z
cū ibi vellemus ostendē virtutē non esse passio-
nem sufficiebat solū loqui de passionibus appeti-
tus. ¶ Vel sicut dicit alij quis sentire sit pati quo-
dāmodo: tñ non dicit̄ eē passioes p̄prie sc̄dm app-
hensionē sensus. s̄z solū s̄m appetitū. quia actus
potētie apphensive est s̄m q̄ res apprehensa est
in apprehēdēte p̄ modū apphēdētis z sic res ap-
phensa trahit̄ quodāmodo ad apphēdētē. Actus
aut potētie appetitive est s̄m q̄ appetitus incli-
natur ad appetibile. et q̄ de rōne patientis est q̄
trahatur ab agente. z nō ecōverso. iō est q̄ actus
potentiarū apphensive nō dicit̄ p̄prie passiones
s̄z solū actus potētiarū appetitivarū. Sed postea
queritur q̄re d̄r in predicta descriptione appeti-
tus sensitivi. cū etiā p̄tingat dare passiones ap-
petitus intellectivi. ¶ Ad hoc respōdet̄ q̄ actus
appetitus intellectivi sc̄z voluntatis non dicit̄
p̄prie passiones tñ q̄ nō sūt p̄ trāsmutationē or-
gani corporalis qđ requirit̄ ad passionē p̄prie vi-
cte rōem. Tñ etiā q̄ sc̄dm voluntatis opationem
hō non agit tanq̄ patiens. s̄z potius seip̄s agit tā-
q̄ vñs sui actus exis. Deinde queritur quare vi-
ciū in fantasia. i. in apphēsiōe boni vel mali. cum
nulla sit alia appetit̄ sensitivi inclinatio q̄ ap-
boni apphensionem vel mali. ¶ Potest dici q̄ ista
clausula non fuit appōsita ad contrahendū
sed ad exponendū obiectum passionis. eo q̄ as-
ctus z potentie cognosci habent per obiecta ob-
iectū aut p̄prium appetitus et sue opationis est
bonum vel malum apphensum. Aliter etiam pōt
dici q̄ vnaqueq̄ potentia inclinatur naturaliter
ad propriam operationem. ideo visus anteq̄ co-
gnoscat inclinatur ad videre. z appetitus ad ap-
petere sine cognitione precedente. z hec inclina-
tio est non passio: s̄z ipsa natura potentie appeti-
tive: passio autem est inclinatio potentie appeti-
tive que requirit̄ primam boni vel mali fanta-
siam. ideo dicit in fantasia boni vel mali ad dis-
ferentiam prime inclinationis. Et est sciendū q̄
si quis vellet describere passionē communē s̄m
q̄ extendit se ad passioes voluntatis: cū non solū
sit virtus moralis i appetitu sensitivo. s̄z etiā in
voluntate ut dictū fuit p̄us. tunc oporteret tolle-
re istam ornam̄ sensitivā. ¶ Iste de descriptione pa-
ssionis. vivendum est de descriptione potentie. vñ
dicit Ari. q̄ potentie sūt s̄z q̄s passibiles hāz id est
istarū passionum dicimur. Et p̄z bñ q̄ hic nō de-
hic non describit̄ in tota sua cōitate. s̄z s̄m q̄ ipsa
pertinet ap̄ ipas virtutes morales z ad passioes
p̄dictas. circa q̄s sūt virtutes morales z malitie
Istaz aut potētiarū dicte passiones sunt actus p̄
p̄z. iō p̄ illos bñ describunt̄ q̄ potentie describi
hñt z notificari pactus. ut p̄z sc̄do de ania. z no-
no metaphysice. Deinde videndum est de descri-
ptione habitū. de quibus etiā dicit Ari. hñt se
se s̄m quos ad passiones habemus bñ vel male. qđ hñtus s̄m
puta ad iracū. si quidem vehementer vel remisse
male hñmus si aut̄ mediocrit̄. bñ. sicut autem z
ad alia. Et p̄z etiā q̄ hñtus non diffinitur in tota
sui cōitate. s̄z solū hñtus morales qui sunt circa
passiones p̄us diffinitas. Sed hanc descriptio-
nē obijciat qm̄ s̄m dicta sicut se hāz posse pati bñ
vel male ad posse pati: ita se hñtus ad poten-

Quas. s̄sati
onis nō sunt
passiones.

Due rōes q̄
act̄ voluntat̄
ñ sit passioes

vnaq̄q̄ potē
tia incliat̄ ad
suā opationē.

qđ potētia.

aristotelem.

ita cū potētia passiua sēp sit i posse pati z hūc i posse pati bñ vel male. sed posse pati bñ vel male est posse pati. igitur hūc est potētia z ita si virtus est hūc. virtus erit potētia. qd negat Ari. dicēdū est q cū potētia sit oppositō vt pñono metaphysice spēalit potētia passiua: sēsus p dictaz descriptionū est q potētia est fm quam possum pati. z hoc indifferēter vel bñ vel male. igitur hūc est fm quē illa potētia determinat aut ad bñ aut ad male. fm enī hūc bonū determinat potētia ad patiendū bñ z non male. z de malo hūc e conuerso. igitur visū dicendū est q virtū ē hūc. qm ipsa ē passio vel potētia vel habitus. igitur est passio vt potētia igitur est hūc. maior pñ ac cepta fuit. minor pbat ab Ari. pmo q virtū nō sit passio qtuor rōibus. Prima est qz fm nullas passiones absolute cōsideratas dicimur boni vel mali. sed fm virtutes morales z vicia moralia dicimur boni vel mali. igitur erit minor nota est de se. sed maior declaratur. quoniam ex hoc q aliquis irascitur. vel aliquā habet huiusmodi passionem. non dicitur bonus vel malus. sed si agit secundum illam passionem qualiter debet. dicitur bonus. igitur. zc. Contra tñ istam rationem arguitur. nam secundum illud homines debent dici mali vel boni qd est causa prauitatis ipsorū. Nam quanto metaphysice dicitur omnino vero ipsi q quotiens z cā existet hūc prauitatis hominū sūt passiones trahētes appetitum pter uolū dicitū rōnis. igitur. zc. Dicendū est q fm passiones obiectiue dicimur z prauū est studiū in habēdo nos bñ vel male in eis. hūc intentio predicte rōnis erat q fm passiones non dicimur determinate boni vel mali. qm tam boni q mali passionē licet aliter z aliter. hūc pū virtutē determinate dicimur boni z per vicia prauū. Scda rō Ari. est hūc passiones non laudamur neq vituperamur. hūc ois q timet vel irascit. vituperatur. hūc qui taliter scz magis aut minus debito. hūc fm virtutes laudamur z fm vicia vituperamur igitur. zc. Contra qz quarto hūc dī q scdm verecundiam laudamus iuuenes. z fm inuerecundiam vituperamus z tñ verecundia est passio quedam igitur. Dicendū est q laus proprie non est nisi de bono. neq vituperiū nisi de malo. aliquid autem dicit bonū vel malū formaliter z aliqd bonū vel malum dispositiue quia scz disponitur ad bonum vel ad malū. mō fm verecundia vel alias passiones nō dicimur boni vel mali formaliter. saltem de bono moris. hūc per eā disponimur ad bonitatem vel ad malitiam. igitur pcedendū est q iuuenes laudamus scdm verecundiam non tanq bonos simpliciter. sed tanq dispositos ad bonū. scdm autē virtutes laudamur tanq boni iaz z vitupamur scdm vicia tanq mali. Tertia ratio ē qz passio namur aliqñ non ex electione hūc repentine. virtutes xō non sūt sine electione. igitur. zc. Contra hoc arguit qz virtutes non amittuntur: si voluntas cessat ab actu suo vt in somno. sed electio est actus volūtatē. igitur virtus est sine electiōe. Concedendū est q virtus pōt esse sine electione actuale pñte. sed nō absq electione pñua. quia generatur ex operationibus elicitis seu ex electionibus pcedentibus. Etia pōt dici q licet virtus nō sit electio formaliter tñ est electio virtualiter qz est hūc electiū. Quarta ratio est quia

scdm passionem mouemur aliquo modo aut in sanguine aut in spiritibus aut scdm aliqua organa corporea. propter hoc enim dicit. Eustratius q passio est motus appetitiue potētie. sed secundū virtutes moueri nō dicimur hūc disponi qualiter debeamus operari. Deinde pbat q virtus nō sit potētia. cum quia scdm potētiā determinate neq boni dicimur neq mali. neq laudamur neq vituperamur. tñ quia potētes sumus natura. virtuosī aut non. Ad rationes principales Ad primam dicendū est q virtus non est potētia Ad probationem dicendū est q virtus nō oportet esse idem cū illo cuius est virtus. hūc aliud. etia dicendū est q virtus non dicitur virtutū formaliter hūc dicitur virtutū denominatiue ab opatiōe. qz scdm eam potētiā determinatur ad eius extremā opatiōē in perfectione id est ad perfectissimā. Ad confirmationem dicendū est q potētia pñte ē pñcipium actiū vel passium operationis. virtus autem non pñte loqndo z pñcipalis hūc est determinatio quodam pñcipij actiū vel passium ad talē agendū vel patiendū. vñ nō est pñte pñcipium operari hūc qualitatis eius. Ad autē Ari. primo rhetorice dicendū est q ibi large capit potētiā extendendo nomē eius ad potētiā determinatiue. Ad aliā dicendū est q virtus nō est formaliter mediū passionum sed pñcipium malitiarum licet cōiectatiue possit pcedi mediū passionum. Ad aliā dicendū q virtus pñte ad eius substantia est qtuor z non ad aliqd. quō aut sit ad aliqd visū fuit pñte aliqd i qdē de augmentatiōe virtutis Et hec de ista questione. q. 15.



Scimo qnto qrit. Atz vñ pñstet in medio. Atz q nō qz bonū extreme op ponitur malo. qz pñte. Scdo magis gnanimitas inclinat ad magnos honores z magnificētia ad magnosū plus z hūc a mediocres. igitur. zc. Tercio mediū attigē ē vñomō: z ita vñ pñstet i diuisibili. z sic vñ nō esset alio virtuosior. qd est fm. Quarto pmo celi virtus attigē scdm virtutū in quod potētia pñte. vñm aut nō est mediū igitur. Quinto sicut est de virtute intellectuali. ita ē in morali. pñte. hūc virtus intellectualis non cōsistit in medio. quia est circa xñ. modo xñ z fm diuidunt extrema pñctionis in qua non est dare mediū. Itē decimo hūc delectatio consistit in indiuisibili. nec esse eius pñletur in tēpore. sicut nec videre. z in indiuisibili non est mediū hūc virtus est circa delectationes igitur. zc. Septimo vñginitas nō est hūc virtus hūc viciū. Item dicit Ari. qdā sunt opatiōes que sūt sic male secundū se. q in eis non puenit dirigē. hūc semper peccare se vel mediocriter. igitur circa hūc opatiōes virtus nō pñstet in medio. hūc i totali z oimoda fuga ipsaz. Etia qz hūc passiones z operationes medietatē nō suscipiūt vt dicit Ari. Oppositum dicit Ari. Et arguit rōe. qz sicut est in speculatiuis: ita est i practiciis. virtus aut i speculatiuis i medio pñstet qz circa xñ. z xñ est mediū inter duo flā mentimur enim fm superabundantiam dicendo rem esse illud q ipsa non est. z fm defectū dicēdo rē non esse illud qd ipsa est mediū aut est rez dicere esse qd ipsa est z dicere eam non esse

q virtū nō sit potētia

Ad rationes principales.

Ad vñtū pñte pñte hūc pñte

Ad hūc pñte pñte pñte

Responsio ad qstionem.

Ad vñtū non sit passio qtuor rationes.

Obiecto

Solutio:

Ad passiones hūc dicēdū de iate boni hūc obiectiue.

Scda ratio.

Obiectio.

Solutio.

Laus nō ē nisi d bono bonū aut duplī dī formaliter z dispositiue.

Tertia rō.

Obiectio

Solutio.

Quarta rō.

Ad primo Secundo

Tercio.

Quarto

Quinto.

Sexto.

Septimo.

Octauo.

In oppositū

Liber secundus

Secundo.

Quod non est. **¶** Sic sicut est in arte. ita est in virtute morali. opus autem in arte dicitur bonum si ad medium sit reductum. ita quod nec apponere contingat nec auferre. igitur simuliter in moralibus opus dicitur bonum si ad medium redigatur opus autem dicitur bonum si virtute igitur virtus in medio consistit. **¶** Non dicitur quod medium hic sumitur quod inter defectum et excessum ita quod nec deficiat nec excedat. **¶** Secundo notandum quod virtus potest intelligi esse medietas dupliciter. Anomodo inter habitus extremos.

Ad medium in primo posito.
Dupliciter intelligitur quod virtus sit medietas.

Virtus dupliciter quattuor.

¶ Alio modo inter passionem extremam. **¶** Tercio sciendum quod virtus (ut dicitur Aristoteles) potest iungi dupliciter. Anomodo secundum substantiam. Alio modo secundum rationem bonitatis sibi attributam. Sed videtur quod ista distinctio sit mala. quoniam bonum est genus virtutis et genus est de substantia eius cuius est genus id capere virtutem quo ad bonitatem sibi attributam. est capere eam per substantiam eius. **¶** Sic bonum dicitur equitatem enim. igitur sicut ens dictum de quolibet nichil addit supra substantiam cuiuslibet. ita nec bonum. Dicitur potest quod bonum transcendens de de bono quocumque secundum substantiam universalem. sicut et ens. quod unumquodque dicitur ens et bonum secundum dependentiam a primo bono et primo ente quod est deus. siue secundum quod est quoddam vestigium. siue quedam participata iustitudo primi boni vel primi entis. hec enim dependentia rei ex prima causa nichil multiplicat in re dependente. sicut dicitur Aristoteles. Secundo posterior. et tale bonum non habet malum illi oppositum. quia esset non ens. sed bonum et malum moris predicatur de habitibus moralibus et operationibus denominatione naturae. et non substantialiter unde operatio secundum substantiam eadem vel contraria potest dici quod bona et quodque mala.

Ad attributum bonitatis habitui morali.

¶ Alii sciendum est quod bonitas habitui morali attribuitur ratione conformitatis ipsius vel sue operationis ad suam rectam rationem. et malitia ratione disformitatis et sic ratio bonitatis tanquam ab extrinseco attribuitur virtuti morali. quoniam ratio est exterior virtutis essentiali.

Quattuor conclusiones prima.

¶ Cuius virtus sit in appetitu. **¶** Ad id igitur quod quattuor ponende sunt conclusiones secundum Aristotelem. **¶** Prima est quod virtus operatur ad rationem bonitatis sibi attributam non consistit in medio sed in extremo. quia secundum rationem bonitatis et malitiae optimum non oppositum malo secundum medium. sed secundum extremum. sed virtus est habitus moralis optimus. igitur etc. **¶** Secunda conclusio est quod virtus non est medium passionum vel operationum secundum eius substantiam. quia medium sic acceptum est de genere extremorum. virtus autem non est de genere passionum vel operationum. sicut apparuit in alia questione. **¶** Tertia conclusio est quod virtus est medium passionum vel operationum obiective. sic intelligendo quod ipsa est circa medias passionem vel operationes. quia virtus est circa passionem vel operationes in quibus habemus nos bene habere aut sunt medie et nunquam extreme. qui enim irascitur plus vel minus debito irascitur male et qui dat plus vel minus debito dat male qui autem nec plus nec minus debito. sed quod oportet et quod ubi et quibus et sic de alijs circumstantijs. talis bene dat et bene irascitur.

Secunda.

¶ Tercia virtus est circa difficile sicut dictum fuit prius. medium autem signum attingere difficile est facile autem est a medio undiqueque deviare. igitur virtus est circa medium passionum et operationum unde ipsa est medij coniectrix et inveniuntur in passionibus et operationibus siue determinatrix appetitus ad medias passiones et operationes. **¶** Quarta

Tertia.

¶ Tercia conclusio est quod virtus est circa medias passiones vel operationes obiective. sic intelligendo quod ipsa est circa medias passiones vel operationes. quia virtus est circa passionem vel operationes in quibus habemus nos bene habere aut sunt medie et nunquam extreme. qui enim irascitur plus vel minus debito irascitur male et qui dat plus vel minus debito dat male qui autem nec plus nec minus debito. sed quod oportet et quod ubi et quibus et sic de alijs circumstantijs. talis bene dat et bene irascitur. **¶** Tercia virtus est circa difficile sicut dictum fuit prius. medium autem signum attingere difficile est facile autem est a medio undiqueque deviare. igitur virtus est circa medium passionum et operationum unde ipsa est medij coniectrix et inveniuntur in passionibus et operationibus siue determinatrix appetitus ad medias passiones et operationes. **¶** Quarta

ta conclusio est quod virtus accepta secundum eius substantiam est medium duarum malitiarum. quia sicut operationes ad operationes. ita habitus ad habitus. sed operationes virtutis sunt medie inter operationes malitiarum. acceptae secundum suas substantias. ut dictum est. igitur. etc.

¶ Sic virtus est sicut rectitudo appetitus. cum sit directiva appetitus in suis operationibus secundum directamen recte rationis. vicia autem sunt tanquam obliquitates et tortuositates ipsius. sed rectitudo est medium inter oppositas curvaturas igitur. **¶** Sic medium est quod rationem virtutis quod extremi participat. sed virtus quod ad eius substantiam non quod ad rationem bonitatis et malitiae. virtutes eorum participat ut dicitur Aristoteles. Secundo huius. fortis enim ad timidum quidem audax videtur. ad audacem autem timidus propter quod putant medium extremi alter ad alterum. et vocatur fortis. timidus quidem audax autem timidus et ita declarat Aristoteles. ibidem de alijs virtutibus. **¶** Sic illud per quod transimus de uno principio ad alterum procedentes. est medium secundum Aristotelem. dicens medium attingendi virtutes dicit quod de vicio illo ad quod magis inclinari sumus incurvamus nos ad primum. quod tortuosa lignorum virgines faciunt. **¶** Ad rationes principales. Ad primam dicendum quod ipsa bene probat primam conclusionem nostram.

¶ Ad secundam respondet Aristoteles. quod huius dicens est aut magnanimitas magnitudine quod extremus eo autem quod oportet medium non enim appetit honores magnos. nec eos persequitur plus quam oportet vel minus. sed quod oportet. et quod. et vocatur. et sic etiam

de magnifico. **¶** Opus igitur magnanimitas vel magnifici secundum suam substantiam est extremum in magnitudine. sed secundum habitudinem ad rationem est medium. **¶** Ad aliam dictum fuit quod de augmentatione vel diminutione virtutis dicebatur. **¶** Ad aliam procedendum quod virtus attendit penes ultimum in bono et perfectione. tale autem ultimum in moralibus est medium ut apparuit. **¶** Ad aliam dicendum est quod virtus intellectualis in medio consistit. quia verum est medium duarum falsitatum extremarum. sicut dicebatur. et cum dicitur quod verum tenet alterum dictio nis extremum falsum. procedo. sed dicendum est quod extrema dictionis non sunt extrema positionis. sed sunt extrema secundum affirmationem et negationem eiusdem de eodem modo posita quod de medio potest negari extremum. et contra. id est alia pars contrariorum fundari potest super unum medium positum altera fundata super extrema. sicut de equali et non equali patet. equale enim est medium. non equale vero de maiori et minori que sunt extrema.

¶ Ad aliam dicendum est quod si delectatio in indivisibili consistat. hoc est sicut de visione vel lumine diceremus. scilicet quod secundum exigentiam agentis et passibilis ipsa tota simul generatur. quoniam si secundum aliam et aliam dispositionem agentis vel passibilis possit esse delectatio magis vel minus intensa vel remissa. non negat Aristoteles. sicut de lumine videmus et de visione. **¶** Ad aliam de virginitate potest dici sic de magnanimitate. vel proportionabiliter sicut statim dicitur de adulterio. nam abstinere ab officio venereo sed tamen debitum modum et debitas circumstantias. est virtus. aliter autem non esset virtus et de hoc quod est in tertio libro. **¶** Ad aliam dicendum est quod circa tales operationes et passiones non est virtus aliquo modo. sed solus circa fugam in qua fuga est

Quarta.

Virtus secundum substantiam participat rationes virtutis patet.

Ad rationes principales.

Ad secundam.

Opus magna nimirum secundum substantiam est magnitudinis et secundum habitudinem ad rationem est medium.

Ad tertiam.
Ad quartam.
Ad quintam.

Ad sextam.

Ad septimam.

Ad ultimam.

Reliqui d'ou
biu an virtus
sit mediū vi-
cioꝝ s; s; a;
ve p ob nega-
tiōem
q; virtus sit me-
diū vicioꝝ s;
substantiam

Ad op; opa-
tiones virtutis
eē medias it
opationes vi-
cioꝝ s; s; a;
q; fortitudo
aliqui inclina-
bit ad fortit
aggrediēdū q;
audacia

mediū qd attēdit circa circūstantias. talia enī fugere debem; sicut op; et aliter non. qui enī ad fugiēdū adulteriū curreret ad extraneissima et longissima loca vel abscederet se in furno: nō esset in hoc virtuosus sed viciosus. Aliqñ autē ego putauit q; virtus non esset vere et s; aliter mediū extremorū vicioꝝ sed solū per negationē extre-
mōꝝ sicut diceremus hōiem esse medium equi et asini q; neq; est equus neq; asinus. qd adhuc pu-
to esse probabile. hoc autē non ē pprie esse mediū. sic enim quodlibet esset mediū oīz alioꝝ. Quod igitur virtus non sit s; et s; aliter medium vicioꝝ credidi sic esse pbādū. Suppono primo q; s; a; dif-
ferētia virtutis et viciū ē. q; virtus nō inclinat s; im-
petum passionis sed inclinat s; iudiciū rōis s; bi g; a. virtus fortitudinis nō inclinat s; ad ag-
grediendū vel fugiendū. s; aliqñ ad aggrediendū aliqñ ad expectandū aliqñ ad fugiendū. prout res-
cta rō dicit hoc vel illud esse faciendū. S; viciū i-
clinat nō ad iudiciū rōis sed ad impetū passio-
nis verbi gratia viciū audacie s; inclinat ad ag-
grediendū ad qd trahit passio audacie. timidi-
tas autē s; inclinat ad fugam ad quam trahit passio timoris. Arguo igitur sic. si virtus eēt me-
diū s; vicioꝝ. aut hoc argueretur ex parte appetitus quē virtutes et vicia inclinant. aut ex
parte operationū ad quas exequēdas virtutes et
vicia inclinant. aut ex parte rōis et passionū s; m
quarum iudicia vel impetus virtutes et vicia incli-
nant appetitū. non est enī ponēda talis medita-
tio sine rōe apparet et non apparent plura ex
quib; ipa possit argui rōabiliter: sed ex appetitū
hoc argui nō pōt. cū ille sit idē inclinabilis perva-
cia et virtutes: nec illud argui pōt ex passionibus
qm nō ē necesse operationē virtutis esse mediam
inter opationes vicioꝝ. sed hoc accidit. aliqñ enī
virtus fortitudinis. s; hic rō dictauerit. fortius
nclinabit ad aggrediendū et expectandū et
moriendū q; viciū audacie. liberalitas etia;
aliqui plus inclinat ad dandum q; prodigalitas
inclinaret. licet aliqui sit ecōuerso. vñ quarto hu-
ius dicit Ari. q; prodigi qñq; quos oporteret idē
gē. hos faciūt diuites. et moderatis quidē vtiq;
s; m mores nichil darēt. adulatoribus autē at s; m
aliā voluptatem tribuit multa. Accidit igit q;
operatio virtuosā sit maior aut minor opatione
vicioꝝ: s; m q; accidit rōem plus dictare vel mi-
nus q; trahat impetus passionis sibi derelictē.
Item illud nō pōt argui ex iudicio rōis et passio-
num impetibus. qm iudiciū rōis nō est mediū s;
riarū passionū. cum mediū debeat esse de genere
extremorū. et ut natū fieri circa idē subiectū. et cū
iudiciū rōis aliqui sit ad eāle vel ad plus q; pas-
sio sibi derelicta traheret. Item si virtus eēt vere
mediū duarū malitiarū: rōabile eēt q; deterians
ad virtutē eēt mediū iter deteriantia ad malitias
qd est falsū qm due passionēs extreme qñ sibi de-
relinquūtur absq; regimine determinant ad mali-
tias ex remas s; bi g; a timor ad timiditatem. et
audacie passio ad audaciā et malitiā. determinās
at ad virtutē nō ē passio sed rō. iō et c; Item prietas
et meditatio virtutū et vicioꝝ argui debet s; prie-
tatem et meditationē suorū ppriorū primorū effe-
ctiuū. s; pprius effectus audacie ē trahere ad ag-
gressum et pprius effectus timoris trahere ad
fugā. et isti actus sūt bene prii. sed proprius esse

ctus fortitudinis est trahere quocūq; rō dictaue-
rit et iste actus nō ē p se mediū illoꝝ. imo accidit
qñq; q; sit ad aggressū et qñ ad fugam Et est simi-
le sicut si seruus sit in via coram domino suo.
poterit ei habere tres inclinationes vnā ad dē
dexteram. aliā ad sinistram et ille sunt prie ter-
tiam quocūq; eundi quocūq; dñs preceperit et si
alibi. ista autē inclinatio non est medium aliarū
sed accidit qd sit ad hoc extremum vel illud vel
aliud medium. Item habituum inclinātū s; m
passiones extremas hitus vere mediū est icli-
nās s; passionē vere mediat ad opationē mediat
sed talis hitus nō esset virtus. Probatio q; virtus
s; m nullā passionē deteriate inclinat s; s; m
iudiciū rōis. Etia q; talis hitus inclinet sepe
ad malum et p rectā rōnem verbi g; a audacia
malicia inclinat s; m audaciam passionē ad ag-
gressum. et timiditas s; m timorē ad fugam. igit
hitus vere mediū inclinet s; m passionē vere me-
diam inter audacē et timorē ad mediū iter ag-
gressū et fugā: s; bi g; a ponamus q; ad expecta-
tionem. mō cōstat q; expectatio ita pōt esse qñ et
vbi non op; sicut fuga vel aggressus. Forte tñ q;
rationes non pcludūt q; fūdat in falso puto s; m
in hoc q; viciū inclinat non s; iudiciū rōis s; solū
s; m impetum passionis. Nā si hoc esset verum se-
queretur q; pueri et mente alienati et vniuersali-
ter quicūq; nō hñt liberū arbitriū vel vsum rōis
essent viciosi. quod est falsum. viciū igitur in hoc
attenditur q; inclinat s; m iudiciū rōis nō q;
dem recte rationis sed deprauate et confone im-
petu passionis. Forte etia q; alie rōes arguebāt:
ac si diceretur q; virtus in medio rei consisteret.
quod non est verū. sicut videbit in alia questioe.
Etiam iterum forte q; nec per ista possēt rōes dis-
soluti qui electiones q; sūt prime et principales vir-
tutū et vicioꝝ opationes pñt s; m virtutem et s; vi-
ciū esse earūde opationū exteriorū tamē ad diuer-
sos fines. verbi gratia liberalis eliget dare ppter
maius recipiat. liberalis autē eliget dare ppter
bonitatem ipsius operationis s; m se ipsam iste
igitur electiones non differunt nisi in finib; g; a
quorum tales actū illi eligunt constat aut q; ta-
les fines nec se habent adinuicem contrarie. nec
medie. ideo nec habitus ppter quod aliqui dixe-
runt q; virtus in sua substantia nihil participat
de substantia vicioꝝ. nec componitur ex eis si-
cut tepidum ex calido et frigido: sed hoc q; dicit
Ari virtutem esse medium vicioꝝ s; m eius substan-
tiam et virtutis viciū participare rōnem
est intelligendum extrinsecā denotatiōe ab exte-
rioribus denotatiōib; s; q; q; vñ i plurib; op; vñ
us vicij excedit qd o; licet nō s; p. et op; alterius
deficit vel in plurib; ab eo qd o; sicut igit hō est
risibilis s; m s; a; q; s; m se. non est tamen risibilis
s; m suā s; a; formaliter s; denotatiue et in scō
mō: ita virtus s; suā s; a; mō mediū vicioꝝ non tñ
formaliter sed denominatiue mō predicto rogo
subtiles vt ad illā dubitationem determinandā di-
ligentiam apponant et sic est finis questionis.



Secundo decimo qñ Ari. virtus pñst in
medio s; rē vel i medio ad nos. Et q;
nō i medio ad nos q; mediū ad nos ē
mediū s; qd et mediū s; m rē ē mediū
simpliciter: igit si virtus in medio ad nos
fuit

Bonifertus i
clinationis
virtutis.

Solutio rō s;
nē i cōi et relt
qui pbabile
q; virtus sit me-
diū vicioꝝ
rum

Electiōes vir-
tutis et vicij
pñt eē earūde
opationū ex-
teriorū

q; aristoteli. d. vir-
tutē eē mediū
vicioꝝ s; s; a;
intelligi de-
notatiōe ex-
trinsecā s; op-
ationū i plu-
ribus.

Ad primo

Liber secundus

Secundo

constat: ipsa non erit virtus simpliciter sed quod est inconveniens. Secundo medium ad nos est valde diversificabile et secundum loca et secundum tempora et secundum homines status et conditiones propter quod oporteret virtutem morales esse valde diversificabile quod est falsum. quia primo huius dicebat quod virtutes morales essent permanentiores disciplinis et in secundo huius dicit quod virtuosae operationes sunt si firme et immobiliter habeant se operetur. Con-

Confirmatio.

firmitur quia ex similibus operationibus tales habitus sunt ut dicitur. Tercio operationes autem medium tenentes ad nos sunt valde difformes modo magne. modo. intese.

Tercio

modo non parue et remisse. et ita oporteret virtutem moralem esse difformem et non simplicem. Item sicut est de iustitia: ita est de alijs virtutibus moralibus sed iustitia tenet medium rei sicut ceterae dicitur etiam. Tercio hoc videtur velle non dicitur secundo huius medium secundum rem esse medium secundum arithmetica proportionem In quinto autem dicit iustus esse equalem secundum arithmetica-

In opposito

cam: et addit nichil enim differre si studiosus praeu praeuavit vel praeu studiosus. neque si mechanicus est viciosus vel studiosus sed ad nocumetum ordinem solus respicit lex igitur propositum. Oppositum vult. Tercio ceterum sine exceptione. inuestigans enim definitionem virtutis dicit omnis sciens superabundantiam et defectum fugit medium autem quod dicitur et hoc desiderat medium autem non rei sed quo ad nos ex quo postea concludit quod cum virtus moralis sit oportet certior et melior: medium utique erit collectatitum. modo videtur quod illo medio debet concludi de quo loquutus fuerat in praemissis si conclusio debeat inferri secundum exigentiam praemissarum. Item inferendo generaliter si ne exceptione definitionem virtutis dicit est quod virtus habitus electivus in medietate consistens quo ad nos

**Tres de inf
medii rei et
medium quo
ad nos prima**

Oportet videre quod sit medium rei et quod medium quo ad nos. Ponit autem Tercio duplicem ordinem iter medium rei et medium quo ad nos. Una est quod medium rei sumitur secundum equi distantiam ab extremis ut si extrema ponantur duo et decem medium erit sex. sed medium ad nos dicitur quod nec excedit nec deficit. hoc est dictum quod nobis nec erit plus debito nec erit minus debito. Secunda ordinis est quia medium rei est idem apud omnes nam apud omnes sex eque distant a duobus et decem. sed medium ad nos non est idem apud omnes. quia giganti praedecere suum esset medium quia neque nimis neque parum navo aut esset nimis. Et nota quod ex praedictis differentis.

Secunda

Tertia de

Alia potest esse ordinis quia medium rei requirit extrema terminata aliter non posset sumi sua eque distantia ab extremis. sed medium ad nos non requirit extrema terminata. cum non sumatur ex aliqua determinata distantia ab eis. sed sufficit ad nos esse in certa et determinata proportionem est enim medium nobis praemensuratum seu debite proportionatum secundum exigentiam omnium circumstantiarum non stre dispositionis: quod autem ab hac commensuratione et determinata proportionem deficit vel excedit quod tumensque deficiat vel excedat etiam si in infinitum tale omne extremum rationem habet: medium igitur rei attribuitur secundum exigentiam extremorum et mensuratur per extrema. Aliud enim est medium duorum et decem et duorum et mille sed secundum exigentiam medium ad nos attribuitur extrema et secundum recessum ab eo mensurantur. Dicitur igitur ceterum quod aliquae virtutes morales et plures attenduntur secundum medium ad nos non secundum medium rei. Secundo dicitur quod non omnes et illa exceptio ponitur propter iusticiam quam dicunt in me-

dio rei existere quod sit secundum in quinto videbitur.

Ad primum tamen non videtur quod oporteat ipsam iusticiam excipere. quia in iustitia videmus regem distributivum in exercitu non equaliter distribuere pecuniam et honores militibus et peditibus. et in punitia et in commutativa sicut nullus enim equaliter punit illum qui regem percussit et illum qui gartiones nec semper equali pecunia bladum equale emitur nec ubique sicut. sed magis et minus secundum necessitatem vel abundantiam: Sed hoc videtur ad quantum libere dimittat. Possimus ergo dicere sicut et Tercio. loquitur quod virtus moralis consistit in medio ad nos et non in medio rei. forte nisi acciderit medium rei incidere cum medio ad nos quod probatur primo quia sicut est de sanitate corporis: ita de sanitate anime. sanitas autem corporis non consistit in medio rei. sed in proportionem media qualitatum tantum gibilium sed eque distantia ab extremis puta calidissimo frigidissimo humidissimo et siccissimo. sic enim omnia animalia sana et membra sana essent eiusdem complexionis. quod est falsum. complexio enim est quae est sanitas in verme: esset egritudo in homine et complexio quae est sanitas in cerebro esset egritudo in corde igitur ita erit de sanitate anime. sanitas autem anime sunt virtutes morales quoniam secundum eas homo se habet bene sicut sanitate corpus.

Item artes quod medium ad nos ubi gratia medicus non eandem dietam dat debili et forti igitur similiter virtutes. Item cum virtus in medio consistat aut igitur in medio rei aut in medio quo ad nos non rei quia hoc est idem apud omnes. opus autem virtutis non est idem apud omnes. Item si debilis aggrederetur: illud quod robustus aggredere: transiret methas fortitudinis. et si robustus non aggredere: illud quod debilis non aggreditur: ipse esset timidus. Similiter namque vituperaretur per excessum comedendo et bibendo. sicut gigas comedit et bibit. Et rex vituperaretur si in distribueret garsioi in guerra sua currenti quod tunc militi. licet guardio adhuc maiorem pariat laborem. et non equaliter venditur panis in foro brugiis et in foro parisiis.

Item medium rei capitur secundum equi distantiam eque ab extremis. propter quod oportet extrema esse terminata. medium autem circa quod est virtus non respicit ad extrema terminata. si enim miles secundum virtutem fortitudinis aggreditur militem. constat quod non solum aggredi duos vel tres erit excessus. sed etiam aggredi decem aut mille aut quotvis sine termino. Et ita est de alijs virtutibus propter hanc extremorum terminationem dicitur. Tercio autem ceterum praegore bonum est finitum malum autem infinitum. Ad rationes: Ad primam dicendum est quod bonum aut malum moris non attenditur ex substantia operis sed magis ex substantia operantis. cum ideo opus secundum substantiam esse possit quandoque secundum virtutem et quandoque secundum viciam. ideo medium ad nos in moribus est medium simpliciter et medium rei non est nisi per accidens. Ad aliam dicendum est quod medium ad nos in passionibus est valde diversificabile secundum passionum et operationum substantiam sed non est diversificabile secundum habitudinem ad rectam rationem. imo semper sibi conforme. quantumcunque enim operatio vel passio media quo ad nos sit intensa vel remissa. tamen semper ipsius ad rectam rationem eadem est habitudo. scilicet conformitatis. sicut eadem est habitudo scilicet dupla duorum ad unum

Probat quod
moralis
medium quo
ad nos per
studium sanita
tis

Ad rationes autem
oppositum
Bonum in moribus
si attenditur
per se secundum
propter operationem
Ad secundam

Medium quo
ad nos diversificabile
secundum habitudinem
proportionem ad
rationem

et viginti ad decem. licet viginti et decem sunt multo plura q̄ duo et vñ. mō virtus non respicit passiones et operationes fm se. sed secundū earum habitudinem ad rectam rationem. Ad cōfirmationem dicendum est q̄ ex sūbibus passionibus et opationib⁹ similesunt habitus. sed passiones et operationes possunt cōsiderari dupliciter. Ano modo prout sūt sibi derelictæ absq̄ ratione dirigente eas et sic trahunt hūm ad similitudinem sue substantie. Aliter sumūt s̄ q̄ sunt directe et formate fm rectam rationem et sic nō oportet q̄ generent habitū simile sue substantie. s̄ cōformē recte rōnis iudicio. tales ei operationes vel passiones subiecte rōni et formate p̄ eā s̄ trahūt appetitū ad suā s̄bam s̄ x̄sus rōnē eis dñan- te. Ad aliā de iusticia dicitur in quito libro qd p̄ dei gratiam peuenimus. et sic est finis questio- nis. 17

Et primo



Septimo decimo q̄rit. Atq̄ vicia extrema pl⁹ opponantur adiuvicē q̄ ipi virtuti. Et q̄ nō q̄ in de cimo meta- physice genere nāq̄ dñā nō hñt viam adiuvicē s̄ distāt magis et imēsurabi- liter. Ieu vicia extrema sūt i eodē genere. x̄t̄ aut in alio genere hoc p̄ i predicamētis vbi dñ. Necesse est oīa s̄ria vel i eodē genere esse vel i s̄ris generibus vel ipsa esse aliorum genera. albi enī et nigrū in eodē sūt. color enī genus est eorū ius- sticia vero et in iusticia in diuersis generibus hu- ius enim virtus huius vero nequitia genus est bonū aut malū nō sūt i genere s̄ sunt aliorum genera. Item quia questio supponit q̄ oppo- nuntur. at contra. quia si virtus vitio opponat̄ aut hoc est p̄dictorie at p̄uatiue vel s̄rie vel re- latiuē sed non contradictorie nec p̄uatiue cum ambo sint positia. et vtrūq̄ etiā ē habit⁹. nec re- latiuē. x̄t̄ enī non est viciū x̄tus. nec e contra nec contrarie quia s̄ria maxime distāt decimo me- taphysice. et ita plus distarent et per s̄is pl⁹ op- ponerentur adiuvicē qd est s̄ s̄ria. decimo meta- physice. Et etiā q̄ cū vnum viciū sit altero vicio cōtrariūm sic cū hoc esset s̄rium x̄tuti. idēet plu- ribus s̄rium quod est contra. s̄ria. decimo meta- physice. Item si virtus contrariatur vicio. v̄ hoc est sicut extremū extremo vel sicut medium extremo. non sicut extremum extremo s̄ primo modo. q̄ tunc s̄rietur vñ vicio tñ. vñus enī ha- bitudinis solū sūt duo extrema. nec scdo mō quia cum vñū mediū ēq̄lter distet ab extremo : opor- teret q̄ virtus equaliter opponeretur vtrūq̄ ex- tremo. qd est cōtra s̄ria. Oppositus vult s̄ria. de oppositione virtutum et viciozū ponit tres conclusiones quas etiā argumēta facta tāgunt

In oppositi- tres p̄cloes.

Prima

Secunda
Tertia

Prima est q̄ x̄tus in medio consistens oppo- nitur viciis extremis et vicia extrema sibi inuicē. Secunda est q̄ vicia plus opponuntur sibi in- uicem q̄ virtuti. Tertia est q̄ vnum viciozū plus opponit̄ x̄tuti q̄ alterum. Ad euidētiā aut̄ prime p̄clusionis vt appareat qualiter hec oīa sibi inuicē opponūt. expedit rememorari qd prius diximus. s̄ q̄ x̄t̄ aut etiā vicia sumi pos- sunt q̄tum ad substantiam eorum vel q̄tum ad rationem bonitatis vel malitie sibi attributam h̄mōi aut ratio bonitatis attribuit̄ habitu s̄ ei⁹ cōformitatem ad rectam rationē et rō malicie s̄ difformitatem. De mō igit̄ oppositionis x̄tus

Tres p̄cloes
de mō oppo-
nis x̄tus a
vicioz

et vicioz q̄tū ad primā cōclusionē. s̄ria. put su- mūt q̄tū ad rationē bonitatis et malicie po- nūt tres p̄clusiones. Prima est q̄ x̄t̄ viciis op- ponit̄ extreme. q̄ opponit̄ eis sicut bonū malo vel sicut p̄forme et difforme que vident̄ vt sic ex- treme se habere. Secunda conclusio est q̄ duo ex- treme vicia nō opponūtur ad inuicem fm rōnes generalē bonitatis vel malicie. qm̄ q̄ sub eodem extremo vñus oppositiōis reponunt̄. illa vt sic nō opponūt̄ ad inuicē. mō duo vicia sub vno ex- tremo inueniuntur s̄ sub malo et sub difformi. quod etiā p̄ q̄ vñus habitudinis impossibile ē plura esse extrema q̄ duo. cū igit̄ virtus vñū te- neat extremorū. oportet ambo vicia sub vno re- poni extremo. Tertia conclusio est q̄ vicia cō- siderata fm sp̄ales suarū malitiarū rōnes oppo- nuntur adiuvicē extreme. qm̄ difformitas que ē generalis ratio malitiarū dicit̄ extreme per ex- cessum et defectum. hec aut̄ sūt speciales malitia- rum rationes duoz viciozū extremorū igitur. et cetera. Sed circa primā istarū p̄clusionū dubi- tat̄ vtrū oppositiō virtutis ad viciū fm opposi- tiōnē boni et mali sit oppositiō s̄ria vel p̄uatiua. Ad idē enī q̄busdā q̄ non possit esse oppositiō contraria quia rōnes bonitatis et malitie sumū- tur fm cōformitatem et difformitatem. cōformi- tas autem est equalitas. et difformitas est ine- qualitas. equale aut̄ et inequale non opponūt̄ contrarie sed p̄uatiue. Item cū malitie tñ nū non habeāt oportet q̄ autē dāt fm recessum a medio vel bono virtutis. cū aut̄ ratio fm recessum ab alio attendit̄. hoc habet p̄uatiōis rō- nes. Ita igit̄ dicunt̄ isti q̄ malitia est p̄uatiō li- cet requirat subtractum positūm puta s̄ba habi- tus vel opationis. Alit̄ aut̄ hoc p̄cederet omni- dāt q̄ inter p̄uatiue opposita non est mediū sed iter bonū et malū est mediū quinto metaphysi- ce nō oīa homo est bonus aut malus aut iustus aut iniustus. Sed commentator hoc soluit ibi- dem concedens q̄ habitus et p̄uatiō non diui- dunt̄ verū et falsū simpliciter s̄ in subiecto pro- prio. homo aut̄ absoluti non ē propriū subiectū iusticie et iniusticie aut bonitatis et malitie. sed homo ciuilis potēs vtrūq̄ rōe. et sic p̄ q̄ hec aucto- ritas est magis ad contrariūm q̄ ad p̄positū ideo potest rōnabiliter p̄cedens opinio sustine- ri. Si autem virtus et viciū sumantur q̄tum ad substantias habituum. sic dicit̄ q̄ vicia oppo- nūt̄ adiuvicē extreme virtutis aut̄ opponit̄ eis il- lud mediū extremis. vicia ei sūt fm plus vt mi- nus debito et x̄t̄ est fm debitum neq̄ plus neq̄ minus. Sed adhuc dubitatur vtrū talis opposi- tiō vicioz sit s̄ria vel p̄uatiua. q̄ non p̄uatiua. q̄ vtrūq̄ fm substantiaz habitus est quid po- sitiuū. sed q̄ non s̄ria. quia ibi nō ē capere ma- ximā distātiā decimo metaphysice. Item min⁹ est fm defectū maioris ideo ibi videtur opponi p̄uatiue. si igit̄ vicia opponūtur fm mai⁹ et mi- nus vel absidatiā et defectū. v̄ q̄ p̄uatiue op- ponunt̄. potest dici q̄ cōtrarietas p̄prie di- cta requirit maximā distātiā. ideo non sic cōtra- riantur. s̄ s̄rietas minus p̄prie dicta put̄ tñ s̄ p̄uatiuam oppositiōnē distiguit̄ dicitur de oīi incōpossibilitate formarū eiusdē generis circa sub- iectum idē. licet etiā non maxie distent. et talis cōtrarietas concedi pot̄ iter extrema vicia vel vi-

Prima

Secunda

Tertia solu-
tio.

Dubium

x̄t̄ opponit̄
p̄uatiue vi-
cio fm rōem
boni et maliQuō oppo-
sit̄ viciis q̄-
tū ad s̄bam

Dubium

Liber secundus

Prodigallitas et illiberalitas non distant ab invicem secundum magis et minus nisi obiective

catur quod duo extrema vicia ut prodigalitas et illiberalitas non distant ab invicem secundum magis et minus vel intensum et remissum nisi forte obiective seu secundum denominationem extrinsecam ab operationibus. quia secundum prodigalitas inclinatur ad dandum excessivum illiberalitas autem ad defectum. secundum illiberalitas secundum substantiam habitus potest esse et est contra intentionem quod prodigalitas et fortius inclinatur appetitum. Et forte quod sic esset dare maximam distantiam inter intensissimam illiberalitatem et intensissimam prodigalitatem tamen quicquid de hoc dicendum sit: cum ex obiectis et operationibus oporteat nos venire in habitum noticiam oportet concedere ut videtur quod vicia extrema secundum eorum substantias accepta plus distant quod virtus et viciis cum oportet virtutis sit medium inter opera viciois sicut equale inter minus et minus. Sed de virtute quod viciis opponitur secundum substantiam acceptam. Dicendum est quod ipsa secundum quod participat utriusque extremorum: sicut dicit Aristoteles fortis quidem est ad timidum audax et ad audacem timidus: sic utriusque extremo opponitur contrarie licet non secundum perfectam contrarietatem de prima igitur conclusione. Aristotelis tanta dicta sunt. Quantum autem ad secundam conclusionem. Aristotelis dicendum est quod virtus quo ad rationem bonitatis et malicie plus opponitur viciis quod vicia ad invicem quia oppositio virtutis et viciis est secundum opposita genera viciois autem secundum eiusdem generis differentias oppositas ut visum est. que autem genere distant magis distant quod que specie solum. Dicendum est igitur quod quantum ad eorum substantias vicia magis opponuntur sibi invicem quod virtuti. cum virtus in medio consistat et extrema plus ab invicem distant quod a medio. Quantum vero ad tertiam conclusionem. Aristoteles dicit potest quod unum extremum viciois plus opponitur virtuti quod alterum cuius due rationes assignantur ab Aristotele. una est ex parte rei quia si duorum viciois unum est virtuti similis: oportet unum virtuti magis esse contrarium. sic est quod unum est sibi similis quod plus si principalem actum virtutis inspicimus. si ei ille actus sit in aggrediendo ut in fortitudine vel in dando ut in liberalitate vel universaliter in aliquo operando. viciis quod erit in excessu illius actionis erit virtuti similis quod illud quod erit in fuga quoniam illud viciis convenit virtuti in bona illius actionis licet differant in modo excessivum enim agere est agere. ideo prodigalitate similior est liberalitati quod avaricia et audacia fortitudini quod timiditas si autem principalis actus virtutis sit in abstinendo ut in temperantia etiam tunc viciis quod est in abstinendo excessivum est similis illius virtuti pari ratione. id temperantie magis assimilatur insensibilitas et magis similitur intemperantia. Alia ratio est ex parte nostra: quoniam illud viciis est magis virtuti similitudinis quod est magis natum sumere augmentum. sic enim magis recedit a medio virtutis. secundum illud est magis natum sumere augmentum. ad quod magis ex passione inclinamur. ubi gratia in fortitudine timor valde nos inclinat ad fugam terribilius et delectatio in temperantia ad persecutionem voluptatis et amor pecunie ad eius retentionem in liberalitate igitur et cetera. Quomodo respondendum sit ad rationes satis ex dictis nunc apparet et in quinta questione Sciendum est tamen quod de opinione virtutis ad extrema tenendum est secundum exigentiam eius quod tenet in quinta decima questione

Declaratio secundae conclusionis a Aristotele quod est principalis.

Declaratio tertie conclusionis. Due rationes ad probandum quod unum viciis magis opponitur virtuti

Alia ad cognoscendum virtutis similitudinem

ne et hec sufficiunt pro nunc de questione.



Et auo decimo Aristoteles. Alia documenta Aristoteles ad inveniendum medium virtutis sunt bona et recta: videlicet quod si quodammodo documentum est quod recedens est ab extremo virtutis magis primo. hoc autem documentum peccat per petitionem principii: quia nullus potest scire quod virtutis magis Aristoteles virtutis nisi virtutem ipsam cognoverit nec potest scire quod extremorum magis distat a medio si medium ignoraverit. propter quod documentum illud ad inveniendum medium supponit medium iam esse inventum. Secundum hoc documentum est quod attrahere debemus nos in primum eius ad quod nos ex inclinatione propria facile mobiles sumus hoc autem documentum est fallax. probatio. sicut enim contingit aliquos esse male natos et per se inclinatos ad vicia: ita contingit aliquos esse bene natos et per consequens inclinatos ad virtutem et ad bonum ut patet in tertio: et propter hoc etiam in sexto dicitur. Aristoteles omnibus enim videtur singulos mores existere natura. aliquantulum etenim iusti et temperati et fortes et talia habemus confestim a natiuitate. si igitur bene natus ab illo recesserit ad quod est natus et facile mobilis: ipse a virtute recedet. quod est praeiudicium. Item illud documentum videtur aliquando opponi primo: cum enim avaricia sit magis prima liberalitati quod prodigalitas: posito quod aliquis ex natiuitate fuerit inclinatus ad prodigalitatem. si a vicio magis contrario recedat tunc se attrahet ad illud ad quod magis inclinatur. quod est secundum finem documentum. et econtra si finem documentum servauerit: ibit contra primum. Tercium documentum est fugere delectabilia. quod videtur erroneum quia sic oporteret fugere felicitatem cum ipsa sit delectabilissima primo huius. Etiam oportet fugere operationes virtutis. quia ille sit secundum seipsum delectabilis primo huius. Quartum documentum est declinare quidem quicquid ad superabundantiam quicquid autem ad defectum. hoc autem videtur praeiudicium. quia utriusque tam superabundantia quod defectus est viciis. et non est bonum ad viciis declinare hoc igitur documentum iubet peccare. Item cum ex communibus operationibus similes habitus fiant et declinare hinc inde si vacillare sine constantia: videlicet quod sic non potest firmus habitus generari. quod tamen spectat ad virtutem. Oppositum ponit. Aristoteles. Dicendum est quod ista documenta bene intellecta sunt bona et sana quia illa sunt documenta bona et sana ad inveniendum medium virtutis. quod docet evitare omne quod deuiat a medio virtutis ista sunt huiusmodi probatio quia deuiat a medio virtutis vel deuiat iducendo ad malum vel prohibendo a bono. si inducendo ad malum: aut hoc est per modum impulsione sicut propria complexio hominis impellit appetitum ad persequendum illud ad quod homo inclinatur. et quo ad hoc ponitur secundum finem documentum aut hoc est per modum tractationis sicut delectabile trahit ad se appetitum. et quo ad hoc ponitur tertium documentum. Si vero hoc sit prohibendo bonum: hoc erit aut causaliter sicut primo corruptum reliquum: et quo ad hoc datur primum documentum de recessu ab extremo magis virtutis contrario et ipsius corruptio. Aut hoc erit occasionaliter cuiusmodi est ignorantia distinctionis boni a malo: et quo ad hoc datur quartum documentum. Nam declinando: aliquid ad quodlibet extremorum poterit quodlibet

Q. 18. Si primum documentum

Contra finem

Secundo ad

Contra tertium documentum

Contra quartum documentum

In oppositum

Sufficiencia quatuor documentorum

Alia sufficiē
tia.

Ad rōes
Ad oppositū

Ad fm.

Alia magis
pria virtuti
vel ex pte rei
et ex pte fā

Quā itelligit
q̄ declinam⁹
alī ad supā
būdāriā aliqñ
ad defectum

esse notum et ipsum medium similiter. qđ vti ſi
q̄ extremorū participat. ¶ Itē defect⁹ intelligendi
mediū pōt puenire ex natura virtutis et vicioꝝ
et quo ad hoc ē p̄mū documētū. vel per natura
appetitus nostri qui est natus moueri ad appe
tibile et quo ad hoc est scđm documētū. vel per
naturā passionis. et sic iſt tertiu documētū. vel
ex parte rationis et sic iſt quartum documētū
¶ Ad rationes q̄ ad primā dicendū est tripliciter
primo q̄ nullus viens ratioē est qui non cogno
ſcat in generali et extrema vicia et virtutem me
diam et licet non precise. tamen fm aliquā lati
tudinem et in hoc poteſt videre qđ extremorum
magis opponitur virtuti. ideo documētū ē vt
volens perfecta et speciali noticia medium iue
nire: recedat primitus ab illo extremo. Scđo po
teſt dici q̄ cū aliquāliter vt dictū est nota fuerit
mediū et extrema: recedendū est ab extremo ma
gis p̄rio non ad inueniendum mediū quo ad il
lam notitiā. ſed quo ad ipſum appetitum. ſc̄z ad
firmandū in illo medio appetitum. Tercio pōt
dici q̄ iuuenes per ſeipſos vt cōmuniter nō ſūt
virtuoſi ſed indigent caſtigatore: et instructore
ſicut diximus in primo libro. instructor autē be
ne nouit mediū. et vidit quid in diſcipulo magis
contrariatur virtuti et ideo documētum ē q̄ re
trahat diſcipulū ab illo extremo magis cōtra
rio. Ad aliam poteſt dici q̄ nulli ſunt ita bñ na
ti quin appetitus ſenſitiuus ſi eſſet et ſibi dereli
ctus duceret ad malū. ſed tñ aliqui minus ſunt
inclinati ad malū q̄ alij: et illos vocamus bene
natos. vel poteſt dici q̄ instructor iuuenum de
bet videre qđ quid ſunt nati. et ſi bene nati ſūt: ſi
vtatur iſto documēto. et ſi male vtatur eo. ¶ Ad
aliam dñ q̄ hoc fm documētum non aduerſat
primo. qm̄ dictū fuit q̄ vñl vicioꝝ extremorum
poteſt eſſe magis p̄rium virtuti vel ex parte rei
vel ex parte noſtra. Quis igit avaritia fm eius
naturam eſſet magis p̄ria liberalitati q̄ prodig
alitas: tamen in illo qui eſſet natus ad prodig
alitas eſſet eō. vel dicendū eſt q̄ ibi locum ha
bet industria instructoris ſicut dictum eſt. Ad
aliam dicendū eſt q̄ documētū tertiu intelligē
dum eſt de ſenſualibus delectationibus. Ad aliā
dicendū eſt q̄ q̄ verus mediū attingere valde
difficile eſt: ideo declinare parum a medio nō eſt
p̄rium nec vituperabile. ſ; potius laudabile. ſi
cut non ſolum ſagittator laudatur qui ſignum
tangit: ſed et qui prope. ſo dicit. ¶ Tri. ſcđo hui⁹ q̄
nos quidem qñq̄ deficientes laudamus: et man
ſuetos dicimus qñq̄ alit grauātes virtutes voca
mus qui ei⁹ pax a bñ trāſgreditur: non vitupera
tur neq̄ ad maius neq̄ ad minus. documētū
igitur q̄rtū non vult: q̄ declinemus ad extrema
vicioꝝ ad vituperiū et malū ſed infra methas virt
utis quod bene prodeſt. non vt in declinatione ſi
ſtamus: ſed vt exinde medium ad extrema pparā
tes ipſum melius cognoſcamus et in ipſo perfe
cte cognito imutabiliter maneam⁹. fm apoſto
li documētum omnia p̄bate quod bonum ē te
nete. vel dicendū eſt q̄ contingit declinare ad
extrema vicia non agendo fm ea. ſ; cōſiderando
malitias ipſoꝝ. et de teſtando: vt ea melius eui
temus vel euitare valeamus. et hec eadē ſolutio
valet ad vltimā rationē. vel etiā dicendū eſt ad
eam q̄ declinare expedit: vt medium cognoſca

mus. ſed ipſo cognito debemus ei abſq̄ declina
tione firmiter adherere. Et ietiā dictū ē q̄ non eſt
declinandū vltra methas virtutis nec niſi recto
regente iudicio rationis et tale operationes ſūt
generatiue et conſeruatue virtutis. Et hec de ſe
cundo libro ethicoꝝ dicta ſufficiant

¶ Libri tertij questione prima:



Arca tertium librum

¶ Ethicoꝝ primo q̄ritur An ſit poſſibile
q̄ voluntas ceteris omib⁹ eodēmodō ſe
habetibus deterietur aliquā ad vnum
oppositorum aliquādo ad aliud. Et
arguitur q̄ licet aliter ipſa voluntas non eſſet li
bera. qđ eſt incōueniēs. p̄ia patet q̄ ex alio non
dñ libera: niſi quia ad neutrum oppositorū ē ne
ceſſitata mō ipſa ſemper ſc̄z in quolibz iſtanti
eſſet ad alterum neceſſitata q̄ res omēs in eodē
ſtanti ſe habent eodēmodo aliter enī et aliter ſe
h̄re eſt in alio et alio iſtanti. niſi p̄dictoria con
cedantur ſimul eſſe x̄a ſed tu ponis q̄ rebus ali
is oib⁹ eodēmodō ſe habētib⁹: ipſa nō pōt ad op
posita determinari ſed ſolum ad alterum oppo
ſitorū. q̄ in quolibz iſtanti ipſa ad alterū oppo
ſitorū neceſſitata. ¶ Oppositum aſ q̄ in iſto nūc ſ; q̄
res ſe h̄z vel voluntas eſt iudicis oſno ad virtū
q̄ oppositorū. vel magis eſt deteriatā ad vnum
q̄ ad alterū. Quis nō concederet ſimplr deteria
ta ſi p̄mōdō: tñc vt q̄ rebus ſic ſtātib⁹. ipſa nūc
ſic deteriareſ p̄batio q̄ qua rōne deteriareſ ad
hoc. eadē rōne ad illud. aut q̄ ad vtrūq̄ qđ ē im
poſſibile. niſi concedas oppoſita ſimul verifica
ri. aut ad neutru et h̄bet intētū. ¶ Qđ aut illud
argumētū ſit cōueniēs: cōfirā auctoritate. ¶ Tri.
quarto phiſicoꝝ capitulo de vacuo. qui mō p̄ſi
mili arguit q̄ graue poſitū i vacuo nō moueret
q̄ ſc̄z nō ē rō q̄re magis moueretur ad vnā parte
q̄ ad aliā. Similr eodēmodō arguit cōmetator ſe
cūdo phiſicoꝝ capitulo de caſu et fortuna. dicēs q̄
cōtigēs eāle ipſoſibile eſt vt eueniat ex eo altera
duarū actionū niſi ex altera cā coniuncta cū eo
qm̄ neutra actiōe dignior q̄ ſit reliqua. Si aut
volūtas fuerit ad vnā parte magis determinata
et inclinata et ad aliam minus: x̄bi gratia. Sit
magis deteriatā ad ea et min⁹ ad b. tunc rebus
ſic ſe habentibus nūc deteriabif ad b. qm̄ min⁹
ſe habet ad b. q̄ ſi eſſet iudifferens eāliter ad a. et
ad b. et tñ ſi eſſet iudifferens non deteriaretur vt
dictum eſt ergo multo minus poterit nūc deter
minari ad b. ¶ Iſtam queſtionē ſic formaui vt vi
deatur p̄ſectus difficultatis eius ſolet enī ſic for
mari. vtrū voluntas neceſſio deteriet ad actum ab
obieto vel aliquo alio: Ad quod multi respon
dent q̄ quis cōcederetur ſi vltimus finis ſub rōe
ſue vñs bonitatis abſq̄ ois mali apparitiōe p̄ſi
tatus fuerit volūtati q̄ ipſa voluntas per ſuā na
turam neceſſio inclinetur in ipm̄ et velit ipm̄: tñ in
reſpectu alioꝝ non eſt ita pro tanto q̄ poſſibile
ea reſpectu eiſdem finis voliti duo vel plura eſ
ſe media per que finis poteſt attingi. incompō
ſibilia tamen. verbi gratia quod de parifiis ad
auſionem poſſum ire vel per lugdunum. vel
per dunonem quorum vtrumq̄ preſentatur vo
luntati ſub ratione boni: et voluntas quod
cunq̄ bonum ſibi ſub ratione boni preſentatum

Argumētū
vnicū.

In oppositū

Recitat op̄a
poſitoꝝ q̄ vñ
lūtas neceſ
ſerē i ſuā et
tīgē i mediū
eē ſi ſit vñc
mediū

Liber tertius.

acceptare potest. et non potest illa duo simul acceptare propter impossibilitatem. ideo libere potest se determinare ad quodlibet illorum absque alio quocumque determinante ipsam vel etiam potest ad neutrum illorum se deteriare. sed in suspensio manere: donec fuit inquisitum per rationes que via fuerit expedientior vel melior. Item quod medium ordinatum ad finem volutum potest sibi annexum habere laborem et tristitiam et sic per rationem potest preferentiari voluntati et sub ratione boni livialis ad finem volutum et sub ratione mali scilicet tristitia. et voluntas estinata velle omne bonum et nolle omne malum et impossibile est illud totale medium simul velle et nolle ideo voluntas ad neutrum determinatur necessario. sed potest ad eorum quodlibet deteriare scilicet ad totum velle sub ratione boni: vel ad totum nolle sub ratione mali. Et ita patet quod rebus sic stantibus quod ego velle esse apud amicum et scio me posse illic ire per iugum vel per ovum et per capio laborem vel voluntas absque alio quocumque determinante ipsam preter ea que dicta sunt potest habere utramque viam refutare propter laborem imo et totaliter ab eo discedere quod prius volebat vel potest libere quodlibet viam acceptare. scilicet hanc vel illam vel etiam per hanc omne deteriorationem in suspensio tenere: donec ratio docuerit vel de teris fuerit que melior et que peior sit. Ista autem positio videtur primo patere per experientiam ita cum enim diceret aliquis involuntate mea est ire vel per hanc viam vel per illam. ideo dicebat verificato. Sic volo sic iubeo sit pro ratione voluntas. Item si non esset ita voluntas non libera. sed semper ad omnem actum suum necessitata quia si in sua determinatione respectu ordinis ad finem ipsa necessitaretur: constaret quod multo magis respectu finis. Item non esset dominus nostrarum operationum: plusquam quod cumque actuum vel passuum naturalium. materia enim potest in utrumque oppositorum transire: per hoc quod res alie aliter se habent. scilicet per diversam agentia sibi applicata: aut per ipsas diversas dispositiones sibi prius inductas per diversam agentia. ita voluntas potest in opposita sed non nisi per res alias aliter se habentes. Item si rebus existentibus ut nunc voluntas mea est determinata ad velle legere ita quod non possit nolle legere rebus sic stantibus legitur quod ex tali lectura nullo modo merito dignus. et ita diceret quod propter nullos actus viciosos homo esset culpabilis: quod rebus sic stantibus oportet ipsum ita agere. et non est in sui dominio ita non agere. Sed ad istam rationem respondetur quod licet rebus sic stantibus ut nunc stant. tu sis determinatus ad velle legere et non possis nolle legere: tamen tu potes libere aliquid repositum mutare. quo mutato poteris nolle legere. Contra: capio illam rem cuius possis primo statum mutare: sicut tu dicis. aut ergo rebus stantibus ut nunc voluntas mea est determinata velle mutare vel ad nolle vel ad utrumque potest scilicet nolle et velle absque alio determinate. Si potest libere in utrumque tunc habeo opposita: ita enim est michi de isto actu sicut erat de legere vel nolle legere. Si autem sit determinata ad hoc vel ad illud: sequitur tunc quod ipse non est dominus illius nec per consequens illorum que necessario consequuntur ideo redit illud quod prius.

Adhuc alij respondent quod licet rebus omnino sic stantibus ut nunc stant ego sum determinatus ad velle legere ita quod non possum nolle legere. tamen: hoc mihi imputatur. quia sui causa ut res ita se haberet. Contra capio rem aliquam cuius sui causa quod ita se haberet: et tunc peto quando conceptus esse causa est: utrum rebus se habentibus ut tunc se habebant vel erant ego necessario determinabar ad velle illud et sic sequitur quod adhuc non eram dominus illius actus: nec per prius aliorum vel per iterum vel le et poteram nolle: et sic habeo propositum. idem enim concedi debet de alijs actibus ergo vel oportet concedere quod vel ex preexistente rebus necessitati sumus ad volendum quicquid volumus. et necessitabimur ad volendum quicquid volumus. quod concedere videretur congruum et iniquum vel oportet concedere quod omnibus alijs eodem modo se habentibus voluntas potest se ad utrumque oppositorum deteriare. imo quod plus est si non esset ita: videretur sequi quod omnia de necessitate evenirent quia nulla videtur esse potentia que ceteris omnibus eodem modo se habentibus vel existentibus possit in actum oppositos transire: vel quod voluntas. ideo ex rerum preexistente omnes potentie necessitarentur ad transibendum in illos actus in quos transirent quod non videtur bonum concedere sed etiam opponi seeterie. Item in libro preclarmentas. et in libro metaphysice. dicitur opinioni concordat parisiensis articulus dicens quod voluntate existe in tali dispositione in qua nata est moveri: et movere sic dispositio quod natum est movere: impossibile est voluntatem non velle error. Item quod appetitus cessantibus impedimentis necesse movetur ab appetitu error: est de intellectu. Contra istam opinionem fortiter arguit quod agere sufficeret approximato passo sufficienter disposito. et in illa dispositione sufficiente in qua alterum innatum est agere et alterum pati: oportet quod fiat actio quam hoc est innatum agere et illud pati. sed si rebus stantibus ut nunc stant. ego sine alio determinante possum velle agere: tunc omnia posita sunt requirita ad hunc actum qui est velle legere ergo necessario ponetur velle legere. Respondetur quod maior est vera de agente naturali: non de voluntario. Sed contra quia motor celi est motor celi est motor voluntarius. et tamen constituitur arguit. Ari. octavo physicorum quod ille necesse movet celum eterno motu. et possunt rationes esse ad istam intentionem adduci et applicari. quod si omnibus stantibus ut nunc stant. non pervenit actus volendi ab ipsa voluntate. oportet aliquam esse causam quietis oppositam illi actui. quam oportet removeri ante adventum illius actus et sic oportebit voluntatem mutari prius. ex quo res ille ponuntur eodem modo manere et se habere et de illa mutatione reiterabo rationem. quia rebus stantibus ut nunc vel voluntas mutatur illa mutatione previa vel non. si non. tantum erit aliqua causa quietis opposita illi mutationi. quam oportet removeri per illam mutationem et sic in finitum. Si vero mutatur illa mutatione. quod tunc utrum de necessitate sequatur actus volendi vel non. si sic. adhuc habetur propositum si non: adhuc erit aliqua causa quietis opposita illi actui volendi quam oportebit per aliam mutationem removeri: et sic in infinitum quod est inconueniens. Item sicut. Ari. dicit in eo dem octavo necesse est in his que sunt ad aliquid

Foris repli ca.

articul' parisiensis. forma

Arguit propter oppositam voluntatem omnibus eodem modo se habentibus non possit se deteriare.

Solutio Replicat.

quod si mutatio ne denotatio nea relatione optatum mutari.

evasio

Replicat

Alta nosia

q' in muta-
tione deno-
minatioes re-
latiuoz al-
terz mutari.

hic accidit ut si qd nō ē duplū in duplum mutari
accidat. si nō utrūq; alitū voluntatem aut velle et
ipaz nō velle ē ipaz alit et alit se hē ad obiectū. q
oportet alterz mutari. Si concedas voluntatem
mutari anteq de non velle transeat in velle. et si
illam mutationē dicas esse ipam delectationez
voluntatis. Cōtra. quia reiterabo rōnem de de-
terminari et nō deſmiari. sicut arguebam de vel-
le et nō velle. ¶ Item ſeqret q' ide respectu eiuf-
de eſſet agēs et paſſū. mouēs et motū. p'is eſt fal-
ſū. q' et aſis. falſitas p'itis pōt declarari ſic decla-
rabat in Scōo huius in illa questione vix viri?
generet in nobis ex opatiōibus. p'ia pbat. quia
conceditur q' actus volendi reperitur in ipſa vo-
luntate. et ita voluntas ſe habet paſſiue ad ipſū.
ſ; etiam hēet ſe ad ipſū actiue. quia determinare
ad actionem ad quā paſſiuum per rationem ſue
paſſiuitatis eſt indifferens coagere vel recipere
p'itū ad vim actiua. Ipſa aut voluntas p'mitū
eſt indifferens ad oppoſitas actiones igitur ſi ſe
ipſam ad alterā determinet oportebit q' ſit paſ-
ſiua inq'tū recipit. et inq'tū eſt indifferens. et q' ſit
actiua inq'tū determinat illam indifferenz.
Et iterum ſcōm illā poſitionē omnia alia a vo-
luntate non ſufficiunt ad producendum actum
volendi adhuc ſufficienter approximata ipſi vo-
luntati ſicut ponit illa poſitio. ergo vel ille act?
volendi nūq' producet vel producet ſine ſufficiē-
te actiue. quod videtur impoſſibile. quo poſito
in eſſe ſequitur impoſſibile. Sed iterum poſito q'
omnibus eodem modo ſtantibus poſſit volūtas
in oppoſitos actus ut in velle et nolle. dicā q' re-
bus ſic ſtātibus p'vna; dī. voluntas erit in po-
tentia ut in quolibet instanti illius diei determi-
net ſe ad quemlibet illorum actuum. ergo poſ-
ſibile eſt ut in instanti velit. et poſſibile eſt pari ro-
tione q' in eodem instanti nolit. his ergo poſi-
tis in eſſe. vellet et nollet ſimul. quod eſt impoſ-
ſibile. ¶ Item Ariſt. et commentator primo ce-
li et mundi et in nono metaphyſice capitulo il-
lo. ſunt autem alij ut megalici videtur expreſſe
velle q' nullum eſt corruptibile quod non corru-
petur. et quod nullum generabile quod non ge-
nerabitur. ad quod probandum talem adducit
rationem. quia aliter non eſſet impoſſibile con-
tradictoria ſimul verificari. Nam poſſibile poſ-
ſito in eſſe nullum ſequitur impoſſibile. quod er-
go poſſibile eſt generari pono q' generabit. tunc
arguit ſic. poſſibile generari non g'habitur. ſicut
p'ceditur ab aduerſario. ſed illud poſſibile gene-
rari generabit per poſitionez poſſibilis in eſſe q'
ſequit q' hoc qd generabit nō generabit. qd ē de
eodē dīdictoria ſit xificari. hec q' rō Ari. et p'men-
tatoris fiet ad p'poſitū. ſi volūtas p't velle et nol-
le idē ceteris eodē mō ſtantibus: et pōt ſic deter-
minare ad non velle. tunc nūq' vellet quod
poterat velle. et ita actus volendi cum ſit gene-
rabilis nūq' generabitur: quod etiam ratio p'-
dicta reprobat propter quas rationes multi fu-
erunt coacti dicere q' omnia futura de neceſſita-
te euenirent. ſic q' omnis effectus nouus ex alia
rum p'rexiſtentia rerum neceſſitatur. ut quando
euenit eueniat. et quando nō. non. et q' contingen-
tia ſunt ſolū attendēda ex hoc q' paſſiua p'inci-
pia ſunt in potentia ut in diuerſis temporibus

diuerſos effectus recipiant ſecundum alteratio-
nes neceſſarias agentiu. vel etiam ex eo q' aliq'
agentia approximata ſunt poſſibilia agere cum a-
liis agentibus et non agē ſine illis in tali mat'ia
ſibi approximata et nō in illa ſibi non approximata
que qdē approximationes vel nō approximationes
ſuis diuerſis ipſibus eueniunt ſm p'extit' rerum
generationē vel exigentiam. Et forte q' hanc opi-
nionē vident ſentire verba cōmentatoris ſecūdo
phyſicorū p'meto viceſimoq'rto dicētis. Et dicū
q' potentia ad eſſe eſt eqli potentie ad non eſſe
intendimus q' duo p'ia inveniunt in ea in tem-
poribus eſſentialit' eqliz oppoſitis: ut pluuiam
eſſe et nō eſſe equalit' ſ; hoc in yeme et hoc in eſtate
et cauſaz alſnatio agentiu hec duo contingētia
eqli in tēp'ibus equalibus ſunt neceſſaria. Et
in eodem cōmento videt commentator ſua dicta
comunit' intelligē de actionez paſſione tā anime
q' etiā non aīe ſicut p'z inſpicienti. hoc etiā videt
Ari. octauo phyſicorū dicēs de potētis que ſunt
p'riorum. hec autē non penitus poſſibilia: ſed ſic
ſe habentia et p'roxia alſutrix cōter cū approxi-
mant' alterz mouet. alſum mouet. et cū ſint ut ſit
hoc quidē motuum hoc aut mobile. ſi ergo non
ſemp mouebat: manifeſtū eſt q' non ſe habebant
ſic poſſibilia. hoc quidē mouet. hoc aut moueri
ſ; oportebat mutari alit illoz. Et omnino vide-
ret Ari. et cōmentator octauo phyſicorū labora-
re ad ostendendū q' ſiue voluntas ſiue quodcūq;
aliud poſt quietē non poſſit mouere aut moueri
niſi alio motu p'cedente: p' quē motū aliquo mō
mouēs mutet aut mobile aut utrūq; aut aliquid
reſtū ad illū motū qui erit poſt detē. p'pter qd
videt eſſe de intentionē illoz. ſi omnibus ſtantibz
ut nūc ſunt voluntas nō mouet ad velle: q' ſic ip-
ſis exiſtibus nūq' ipſa poſit immutari ad velle
et ipſi ſic opinantes dicūt ſic ſoluendas eſſe rōes
ad oppoſitū adductas. ¶ Ad p'mā dicunt q' ex-
periētia videt. eſſe talis q' imutationes volūtat;
ab obiectis ſuis quibus ipſa nēciat ad velle aut
nolle. non ſunt nob' manifeſte. ſed ſi eſſent nobis
manifeſte. nos experiremur q' ipſa voluntas in
omni actu ſuo deſmiat ab alio. Ad aliam dicūt
q' libertas non dicūt penes poſſe in actus oppo-
ſitos: q' ſic deus ſcōm Ari. non eſſet liber: ſed pe-
nes hoc qd eſt poſſe operari gratia ſui voluntas
aut gratia ſui vult ſcilz ex eo q' obiectum eſt ſibi
bonum et conueniens. Ad aliam de dominio di-
cunt per idem. Ad aliam dicūt q' actiones bone
et male non ſunt laudabiles vel vituperabiles
meritorie vel demeritorie p'pter voluntatez poſ-
ſe ſe ceteris eodem modo ſtantibus ad utrūq; op-
poſitorū determinare: ſed ſe ipſis ſunt laudabi-
les aut vituperabiles. vnde actiones dei et intel-
ligentiaz. que ſunt ſūme nēcie ſecūdu Ari. ſunt
meliores et nēciores et laudabiliores omni no-
ſtra actione. Sed procul dubio hec opinio eſt
grauis et periculosa valde. et in fide et in moribus
nec eſſe videt de intentione p'bi: cum ipſe dicat q'
opationē a p'ncipio vſq; ad finē vſi ſum? hūm
aut p'ncipij. et aī dixerat. in quibz enim in nobis
operari et non opari: et in quibus non. Et etia; di-
cit poſt. quē admodū neq; vimitenti lapidem ad
huc ipſū poſſibile reſumē: ſed tamen in ipſo mī-
tere et p'roicere. p'ncipij enī in ipſo. ſic autem in
iſto et in continente ex p'ncipio quidē inerat

Solutōrōnā
pbatū q' vo-
lūtas ſe p't de-
terminare at ſal-
tē euallio

Reprobat
falſitatē op-
p'miōis p'ce-
dentis.

tales non fieri. dicit etiam q̄ ebris duplices de-
bentur increpationes principii enī in ipso. dñs
est enī eius quod non inebriari. vult ergo mani-
feste q̄ tunc quando potavit dominus erat non
solus eius quod est potare: sed etiā eius quod est
non potare et non inebriari. Et ideo simpliciter
et firmiter credere volo fide vna cum aliqua ex-
perientia ex actibus sanctorū et philosophorū hu-
ic credulitati concordantibus et firmiter adherēti-
bus q̄ voluntas cētis omnibus eodem mō se ha-
bentibus potest in actus oppositos. sicut diceba-
tur p̄us. et nullus debz de via communi recedere
p̄pter rationes sibi insolubiles specialit̄ in his q̄
hūm tangere possunt aut mores. qm̄ enī credit
omnia scire et in nra opinionē suā decipi fatu-
us. est De festuca enī tibi sensibilis p̄fērata for-
mabunt cētū rōnes vel quēstiones de quibus con-
trarie sapientissimi doctores opinabunt. p̄pter
q̄d in qualibet hāz deceptus erit alit̄ ipsorū vel
ambo. ideo nō miroz si in hac altissima mat̄ia nō
possi p̄ rōnes et solutiones satisfacere michi ip̄i
Expedi tñ vt consideremus qualiter possunt ra-
tiones ad oppositū aliquālit̄ euitari. saltē q̄ in

Solut rōes hoc videant̄ dcta aliorū: vt hec sit occasio consi-
derandi ad inveniendum veritatē. cū dicit Ari.
q̄ videbāt p̄- dubitare de singulis non erit inutile. Ad p̄-
bas q̄ volun- mam gr̄ationem alterius opinionis dicendū est
tas n̄ se p̄t dē q̄ maior est intelligenda de agente voluntario
mā ad actū hec enī est or̄ia agentis voluntarij et non volun-
tarij. q̄t agens voluntarij pōt se libere ad vtrūq̄
q̄ oppositū dēminare cētis omnibus eodem mō
se habentibus. Ista est enim p̄p̄ietas naturalis
agentis voluntarij sicut posse ridē hōis. propter
q̄d aliqui male arguunt volētes hāc v̄itatē int̄-
mere per inductionem in alijs agentibus. et di-
centes q̄ solutio non est conueniens que p̄ indu-
ctionem dat̄ inītiā in p̄posito solū. nam si hoc
esset xp̄ posset p̄bati q̄ homo non esset risibilis
p̄ inductionem in alijs animalibus omnibz. dicēdū
est q̄ q̄ inductio in aliquibus non concludit in
alijs: nisi illa appareant eiūsdē rōis illis in q̄bz
inductū est saltē in ordine ad p̄dicatum respectu
cuius facta est inductio. Sed qm̄ dicit q̄ p̄pter
talem rōnem arguebat Ari. octauo ph̄icorū mo-
tū esse et nū licz sciret motorem esse agentem vo-
luntarij. dicendū. q̄ licz ratio illa neq̄ hic neq̄
illuc verum concludat: tamen maioris erat illic
apparentie q̄ hic. quoniam potest dici q̄ volun-
tas nostra mutabilis est. potest enim in se nouū
actum volendi aut nolendi recipere a se distin-
ctum. quod de primo motore qui est deus dici
non potest. quando ergo dicitur si voluntas mo-
do non vult. oportet aliquam esse causam quie-
tis siue priuationis oppositē volitioni: potest
dici q̄ illud non est necessarium. cum illa priua-
tio non sit aliqua res tamen quia loco non vo-
litionis potest capi actus volendi positius con-
trarius volitioni: Et quia videtur q̄ si priuatio
non exigit positium esse: tamen videtur exigere
remotionem cause habitus. Ideo potest alit̄ re-
sponderi. q̄ voluntas est causa ipsius quietis v̄
illius volitionis. et qm̄ dicit. oportz igit̄ illā cau-
sā remoueri ad hoc q̄ velit. dico q̄ hoc esset ve-
rū vbi p̄riorum essent contrarie cause. sed vbi idē
est causa libere potens in vtrūq̄ contrariorum
illud non est xp̄. sic autē est de voluntate nostra

licet Ari. non concederet ita esse de voluntate p̄-
mi motoris eo q̄ esset immutabilis. Ad alia;
cum dicitur q̄ oportz aliquid mutari volo. ideo
concedo q̄ voluntas nostra mutatur quia vult et
ante non volebat. nego igitur q̄ voluntas neces-
sario mouetur anteq̄ transeat in velle. immo in
transiendo mutat̄ ex eo solū q̄ vult et ante non
volebat. ita q̄ nō imaginor q̄ in hac voluntatis
mutatione oporteat aliquam rem nouam oc-
currere q̄ ipsam volitionem esse que ante non
erat. Ad aliam forte dicitur post q̄ licet volun-
tas eadem existens agat in se: tamen non om-
nino secundum ideā agit et patitur. propter quod
hoc non est impossibile. de hoc magis videbitur
infra. Ad aliam dicendum est q̄ vtrūq̄ est pos-
sibile ipsi voluntati scilicet: velle et nolle. sed ta-
men impossibilia. potest ergo voluntas in
quodlibet seorsum ab altero exire. vel etiā quod-
libet instanti seu qualibet hora: sed non potest ex-
ire in vtrūq̄ simul. Unde illa propositio vo-
luntas potest simul velle et nolle est duplex.
Nam si simul determinet ista duo verba velle et
nolle propositio est falsa. sed si determinet ly p̄t:
propositio est vera. simul enim est in potentia vt
velit et vt nolit. Ad aliam per idem dicendū est
q̄ cum de aliquo corruptibili aut generabili po-
situm fuerit q̄ nunq̄ generabitur vel q̄ nunq̄
corruptetur: illa suppositione stante: propositio
dicens q̄ ipsum generabitur vel q̄ ip̄us cor-
ruptetur. est propositio impossibilis. qm̄ licet
ipsa non sit fm̄ se impossibilis tñ ipsa est alteri
illi incōpossibilis. Concedo tamen q̄ si materia
esset p̄petua sicut ponit Ari. primo celi et mundi
rōes Ari. ibidem si conuenient̄ exponatur nctio
concluderent q̄tū esset ex cōmuni cursu nature
q̄ omne corruptibile materiale corruptet̄: et oē
generabile materiale generabit̄ loquendo de eo
quod est generabile et corruptibile subiectiue in-
telligendo n̄ en de subiecto propinquo sed remo-
to. Similiter hoc esset dicto modo necessarii de
eo q̄d esset generabile et corruptibile terminatiue
loq̄ndo fm̄ speciem. licet non fm̄ indiuiduū hoc
enim concludunt rōnes Ari. p̄mo celi quod quō
sit non est locus hic differendi. vix aut̄ superna-
tura corruptibile pōt perpetuari v̄tute liberi
agentis nec ille rōnes Ari. dicunt nec p̄dicunt.
Ad aliam rōnem in principio quēstionis addu-
ctam dicendum est q̄ voluntas si sit indifferens
imo etiā si obiectum q̄tū est ex parte sua sit in-
natu fortius inclinare ad vnā partē q̄ ad aliam
pōt se determinare ad partē oppositā. qm̄ autē di-
cit q̄ Ari. et commentator similiter arguebant. vi-
cendum est q̄ non q̄ arguebant in agentibz na-
turalibus et non in voluntarijs. Et hec de quēsti-
one dicta sufficiant. Quēstio. 2.

Secundo queritur. Atq̄ voluntas sit a-
ctiua illoz actū oppositorū. i quoz
vix ip̄a p̄t libē cētis eodem mō se h̄n-
tibz iuxta dēfinita i alia quēstione. Et
q̄ non. q̄ illi actus sūt actus volen-
di et nolendi ad quos voluntas se habet passiue.
sed idem non est eiūsdem actus actiuum et passi-
uum. igit̄. maior videt̄ cōcessa cōmuniter. minor
p̄bat̄ quibusdam rationibus tactis in tertia quēstio-
ne secundi libri. Actiuum enim agit in q̄tum in
actu et passiuus patit̄ in q̄tum in potentia. et idem

Ad secundam

Ad rōes i p̄n-
cipio quēstiois

Ad primo.

Secundo non est respectu eiusdem in actu et potentia.
Tertio. Item passivum movetur ab actu. et eidem non movetur a se ipso patet septimo et octavo physico. et vide si vis rationes que ibidem communiter ponuntur. Tercio ad idem possunt adduci rationes adducte in eadem questione versus finem. scilicet quod licet non sit possibile idem subiecto diversum definitionem secundum unam eius partem agere et secundum aliam pati: tamen nunquam visus est Aristoteli dicere quod idem subiecto et definitione secundum idem ageret et pateretur per se: vel moneret et moveretur ideo dicitur non metaphysice in quantum simul natum est nichil pati a se ipso. Et iterum si voluntas possit se ipsam movere ad actum volendi et nolendi: ipsa non indigeret obiecto ad volendum. quod falsum est.
Quarto Item actus volendi aut nolendi est active ab obiecto ideo dicitur tertio de anima: movens quidem duplex est: aliud quidem immobile aliud quidem quod movetur. est autem immobile quod movens actuale bonum et quod movetur appetituum. movetur enim quod appetit secundum quod appetit et idem habetur in libro de motibus animalium. ergo nulla videtur necessitas ponere quod voluntas sit istorum nisi passiva. Item si eadem potentia posset sui actus esse passiva et activa: non indigeremus intellectu agente preter intellectum possibile. possemus enim dicere quod actus intelligendi sufficienter elicitur ab intellectu possibili una cum obiecto. Item movens est nobilius moto et a gens passio. idem autem est nobilius semet ipso.
Sexto. Item actus et passivum sunt prime differentie divise potentie ideo non possunt simul inesse eidem respectu eiusdem. Item communiter allegatur ex secundo physico quod materia et efficiens non coincidunt et c. **Septimo.** Oppositum arguitur. quod si voluntas non esset activa illorum actuum scilicet volendi et nolendi tunc isti actus non essent actiones plus immanentes quam secare et vrere. quia non manerent nisi in suis passivis et non in suis activis. sicut neque secare neque vrere. Item communiter dicitur quod intellectus et voluntas eliciunt actus suos. elicere autem est agere. Item forme est agere. voluntas autem quedam forma est vel potentia forme ideo. et c. Credo quod voluntas sit activa illorum actuum quorum nos primo domini sumus et quod ceteris omnibus eodem modo se habentibus nos possumus in utrumque oppositorum. quoniam nulla vis potentia aie que sit magis libera et magis divina suorum actuum libertate et dominio perfectionis: scilicet quibus possumus in opposita quam voluntas. scilicet libertas et dominium magis videtur attribuenda agenti quam patienti. Ad istam rationem respondent aliqui quod libertas voluntatis non attenditur in agendo volitionem quia necessario agit eam: nec in recipiendo scilicet in patiando ab obiecto. quod necessario patitur ab eo. Sed attenditur posse movere alias potentias ad presentandum vel subtrahendum obiectum vel illud ad quod sequitur ipsius obiecti actus volendi vel nolendi positionem vel subtractionem. Sed hec non videtur bona responsio: primo quod actus volendi et nolendi videtur esse principales actus voluntatis quam actus movendi alias potentias. eo quod illi sunt imperatores. illi vero imperati. voluntas enim movet alias potentias quod vult eas movere propter quod videtur quod actus volendi et nolendi sunt magis liberi quam actus movendi a alias potentias. et propter hoc etiam potius sunt magis

formaliter et prius et principaliter ex difformitate actui volendi et nolendi quam actui movendi alias potentias ad opus. unde Seneca epistola ad serenum dicit omnia scelera eorum ante effectum operis quantum culpe satis est perfecta sunt. Dicta autem responsio prius ponit. statim ratio per conclusionem. Item de dicta positione magis dicitur. quod secundum eam sequitur quod omnes actus nostri essent necessarii. quod est preposterum. nata. probatur contra. quod si voluntas non vult movere aliquam aliam potentiam. sequitur necesse quod ipsa non movet eam. et si ipsa vult eam movere: sequitur necesse quod movet eam si possit. et si non. sequitur necesse quod non movet. ergo si preter obiecto velle aut nolle sunt necesse. sequitur quod omnia alia sequentia erunt necessaria. Et ista ratio magis declarat exemplificando sic prima preter obiecti ipsi voluntati non est in dominio ipsius voluntatis quod preter omnem actum ipsius voluntatis. si ergo ad huiusmodi presentationem sequitur necessario velle: tunc et ipsum velle non erit in dominio ipsius voluntatis. Ita scilicet quod tunc possit et velle et non velle. Sed tu dices voluntas potest libere movere intellectum ad subtractionem obiecti. Contra quod voluntas non potest sic movere intellectum nisi velit ipsum sic movere. et si ipsa vult sic movere eum. sequitur necessario ipsam sic movere eum. sed non est in dominio voluntatis quod ipsa velit aut non velit sic movere intellectum. quin per adversarium si obiectum huius volitionis est preter ipsi voluntati subtractione volubilis ipsa necessario vult. et si non sit. preter ipsa non potest velle ergo nec est in dominio voluntatis sic movere intellectum vel non movere. Item potest sic argui ad ostendendum quod secundum datam responsionem ex preteriali existentia rerum necessario sequeretur et inevitabiliter omnia que eveniunt quoniam si obiectum est presens nunc: ipsa necessario vult nunc. et si ipsum non est presens: nunc tunc ipsa non potest velle nunc. Si autem ipsa vult: tunc querit de subtractione obiecti vel eius retentione quoniam hoc quod est intellectum subtrahere obiectum vel est preteritum voluntati sub ratione volubilis vel non. si non. non potest velle nunc subtrahere et per consequens non potest movere nunc ad subtrahendum. si autem sit sibi presentatum sub ratione volubilis sequitur per adversarium quod ipsa vult necessario movere intellectum ad subtrahendum. aut ergo ipsa potest eum sic movere vel non. Si non potest: sequitur necesse quod non movebit. Si potest: et cum hoc vult. sequitur necesse quod movebit. et ita potest argui de retentione obiecti et de omni actu. modo eodem modo argueretur per quoscumque qui dicerent quod obiectum ut intellectum aut actus intelligendi vel species obiecti existens in intellectu aut in voluntate aut intellectus informatus intellectione aut specie intelligibili. moverent necessario voluntatem ad volendum. Ideo tales opiniones dimittantur. Item ad principale arguitur sic mala actio magis imputanda esse videtur agenti quam patienti. sed mala actio imputatur non obiecto sed nobis. ex eo quod ubi eramus ipsius et opposite actionis. ergo illarum actuum nos actui sumus secundum illam potentiam secundum quam libere poteramus sic et aliter operari. hec autem potentia videtur esse voluntas igitur. Ad hoc respondent aliqui quod voluntas non ex eo est divina sui actus quod sit actus ipsius: sed quia in eius potestate

Putatio obiecti preterit obiectum actus voluntatis.

Mala actio magis imputatur agenti quam patienti.

Euasio.

Replica:

resistit et obla
re ad actum
potentia p[er]io
m[er]ia n[on] f[ac]it

q[uod] s[ed] si agat
i[n] intellectu sal
t[er] p[er]io[do]z
et discursum.

si aliquos e
s[ed] agens pa
t[er] s[ed] et vo
luntas s[ed] et i[n]
tellectus.

est imitari ab obiecto sibi presentato et non im
mutari. et ob hoc mala actio sibi imputatur et
non obiecto. quia obiectum necessitate natura
rali (si in voluntate non steterit) immutat. Sed
hec responsio non videtur valere. Primo quia
si obiectum naturali necessitate immutat. et in
dominio voluntatis est immutari et non im
mutari: tunc sequitur q[uod] voluntas potest res
istere actioni seu impetui obiecti. et q[uod] ipsa se i[n] ip
sa potest se determinare ad hoc q[uod] immutetur
vel non immutetur. sed resistere et determinare
videntur ad actiuam potentiam pertinere pro
pter quod voluerunt Aristoteles et commen
tator quarto physicoz q[uod] si vacuum esset gra
ue moueretur in eo in instanti scilicet quia ma
teria cum sit potentia pure passiva non videtur
posse resistere forme mouenti ergo. et. Secun
do dicta responsio videtur deficere quia cum a
gens sit nobilior passio: et agere nobilior q[uam] pati.
et cum liberu[m] sit nobilior q[uam] non liberu[m]. si vo
luntas esset passiva tantum actus volendi. et ob
iectum actiuum. sequitur q[uod] obiectum magis li
bere ageret q[uam] voluntas pateretur. et iteru[m] cum
passiuum de se sit indifferens: magis videt[ur] per
tinere ad actiuum determinare illam indifferen
tiam. q[uam] ad passiuum. voluntas autem determinat
illam indifferentiam ideo. et. Et ad principa
lem conclusionem arguitur sic non minus videtur
voluntas actiuus actus volendi: q[uam] intellectus
actus intelligendi q[uia] rationes difficiliore que
videntur arguere q[uod] voluntas non possit esse a
ctiuus volitionis. possunt consimiliter applicari
ad intellectum respectu intellectionis. ideo vi
detur ideo dicendum utrobique. sed intellectus est
actiuus intellectionis non solus passiuus. quod
patet quia non est verisimile q[uod] obiectum in sen
su possit agere in intellectu compositionem vel
diuisionem eozum quoru[m] nunq[uam] fuit in sensu con
positio vel diuio. verbi gra terminor[um] vniuersa
lium vel etiam conceptum dei vel intelligen
tiarum. et minus est verisimile q[uod] possit agere
totum discursum intellectualem a premissis ad
conclusiones circa insensibilia puta circa de
um et intelligentias hec ergo omnia facit in
tellectus. Et adhuc arguunt aliqui sic tam
de intellectu q[uam] de voluntate vel etiam de sen
su: effectus non est nobilior suo principali effi
ciente. sed actus volendi et nolendi est nobilior
ob obiecto et actu sentiendi. ergo non est ab eis
ut a principali actiuo. Similiter diceretur q[uod]
actus sentiendi est nobilior obiecto extra. puta
lumine vel colore. ergo non est actiuus ab eo
saltem principaliter. Et scias q[uod] propter illam
rationem ponunt multi sensum agentem et vo
luntatem: sicut Ari. ponit intellectum agen
tem. Et potest ratio fortificari. sic quia agens
saltem principale debet esse nobilior passio ob
iectum autem non est nobilior passio aut sensu
aut intellectu aut ipsa voluntate. ergo et cetera
Sed forte responderi potest q[uod] effectus potest es
se nobilior omni agente propinquo. Nam si
cut dicit commentator duodecimo metaphysi
ce commento decimonono calor solis et stella
rum receptus in aqua et terra generat anima
lia ex putrefactione. et tamen ille calor. cum
sit accidens quoddam. non est nobilior ipso a

nimali generato et ipsa substantia anime. Suf
ficit ergo q[uod] agens propinquum sit virtus agen
tis nobilioris. siue q[uod] agat in virtute agentis
nobilioris. propter hoc enim dicit commentator
ibidem q[uod] calores generati ex caloribus stella
rum generant speciem. et q[uod] species animaliu[m]
um habent mensuras proprias ex cantitate mo
tuum stellarum et dispositione ipsarum ad in
uicem et propinquitatem et remotiorem et q[uod] ista
mensura prouenit ab arte diuina intellectuali.
vnde sicut dicit commentator secundum hoc in
telligendum est q[uod] natura facit aliquid perfecte
et ordinate quous non intelligat. quasi reme
morata ex virtutibus agentibus nobilioribus
ea que dicuntur intelligi. Non est g[er]o difficile ima
ginari q[uod] res materiales extra animam existentes
non virtute propria sed virtute dei et intelligenti
arum. quoru[m] ipse sunt effectus et virtutes. que
dam possunt in sensum agere cognitionem sen
sitivam et in intellectum cognitionem intelle
ctiuam. Et sic forte intellectus agens quez Ari.
ponit substantiam separatam actu existentem
excellentiorem intellectu nostro possibili. po
nendus esset non pars anime nostre vel poten
tia eius. sed ipse deus virtute cuius obiectum a
git et in sensum et in intellectum. Et sic etiam
apparet quomodo bene ponit Ari. intellectum
agentem. et non sensu agentem. q[uia] deus intellectus
est. et non sensus. Et hec opinio videretur michi
probabilis nisi ei obstar[et] pariter articulus. vbi
dicitur sic q[uod] intellectus agens sit quedam sub
stantia separata superior ad intellectum possi
bilem et fm substantiam potentiam et operatio
nem sit separatus a corpore nec sit forma cor
poris humani. est error. Et forte q[uod] articulus po
test exponi scilicet q[uod] positus fuit contra dicentes
intellectum agentem esse humane spei appropriat
u[m]. et nullam esse formam substantialem humano cor
pori inherentem nisi corruptibilem et eductam de
potentia materie. si autem intellectus agens quem
tertio de anima ponit Arist. sit pars anime n[ost]re
et ob hoc ponatur in anima: q[uod] obiectum cui sit
ignobilior non est sufficiens ad agendum in in
tellectum possibilem ipsam intellectionem. Tunc pu
to q[uod] similiter ponendi essent sensus et voluntas
agentes. s[ed] de hoc erit alibi perscrutandum. si t[ame]n
in anima nostra poneretur voluntas agens di
stincta realiter a voluntate passiva. videretur
concedendum iuxta prius dicta. q[uod] libertas et
dominium nostrarum operationum attribuenda
esset nobis per istam voluntatem. non ra
tione voluntatis passive. sed ratione actiue. et
si voluntas passiva sit eadem realiter cum acti
ua: t[ame]n libertas et dominium attribuenda essent
nobis per illam voluntatem. non ratione qua ef
fet passiva. sed ratione qua esset actiua. et si non
sustineretur iuxta prius dictum modum ponendi
intellectum agentem q[uod] obiectum virtute cau
sarum superiorum scz dei et intelligentiaru[m] abs
q[uo] alio actiuo posset agere in nostrum intellectum
et in nostram voluntatem. t[ame]n non puto q[uod] esset p[er]cedē
dum q[uod] tum ad o[mn]es actus ipsius intellectus et ipsius
voluntatis. Ita q[uod] intellectus et voluntas nullius
actuum suorum essent actiui. quis enim intelle
ctus et voluntas posset ab obiectis absq[uo] alio acti
uo recipere suos actus priuos scz sp[eci]es istorum

opio q[uod] itelle
ct[us] agens sit
ipse de[us] virtute
cui agit ob[er]u
in intellectu
possibilem.

Intelligendo
s[ed] p[er]io[do] ex
actu et poten
tia sic posuit
argumentales
facile difficul
tas remedio
soluitur.

q[uod] itele[ct]us so
li patitur p[er]
spectu

prme intelle-
ctionis sic di-
citur e dyvolun-
tate.

Tres dubita-
tiones prima.

Secunda

Tertia.

Respō ad pri-
mam.

Quō itelle-
ctus agit fas
iudicēs et re-
lationes rōis
intelligit.

Infolle ar-
gumētū itel-
lectus agat suū
intellectione.

objectorū ut aliqui ponunt. vel etiam simplices
apprehensiones istorum et simplices affectiōes ab
ipsa. ut aliqui dicunt: tñ puto qd ipse intellectus
sit actiuus ppositionis et diuisionis et discursus
et iudicij: maxime circa insensibilia. et qd volun-
tas sit actiua ipsorū actiū quorū ipsa libere est
dñā domino quo ipsa pōt in vtrūq oppositorū
mō supradicto. Sed hic oriuntur dubitationes
prima est vtrū voluntas in omni actu quē ipsa
recipit patiā ab objecto. vel in nullo actu ipsi
us patiā ab objecto. vel ab aliquo et ab alio nō
Secunda dubitatio erit vtrum voluntas actiua
actus volendi et voluntas receptiua eiusdem sit
vna et eadem potentia anime vel diuersa.
Tertia dubitatio erit qd non videtur inconueni-
ens dicē qd voluntas et intellectus se habeant ac-
tīue ad suos pmos actos: qm si actīue se habe-
ant ad alios quos tñ recipiunt sicut et pmos: qd
phibebit dicē qd se habeant actīue ad pmos hoc
tñ repugnat dictis prius in questione tertia se-
cundi hōi. Et iste tres dubitationes sunt diffi-
ciles et possit de qualibet fieri questio per se.
Ad primā dubitationē respondent aliqui qd vo-
luntas in nullo actu suo patiā ab objecto voli-
bili. nec appetitus ab appetibili. nec oīno intel-
lectus ab intelligibili. aut sensus a sensibili. im-
mo qd intellectus est totalis causa actiua sue in-
tellectionis et sensus sensationis et voluntas vo-
litionis. quod intēdunt arguē primo sic agēs est
nobilis effectus suo et ipso passo. Obiectū autē
non est nobilius ipso sensu vel intellectu vel ipso
sentire vel intelligere. Item virtus intellectiua
est excellentior virtute nutritiua. s. virtus nutriti-
ua est totalis causa actiua sui actus. ergo et vir-
tus intellectiua. Item appetitus naturalis est
totalis causa sui actus. ergo magis appetitus
animalis vel appetitus rationalis. cum sit excel-
lentior quod enī spectat ad pfectionē et ad nobi-
litate. si cedat potentie inferiori conuenire. nō
debet negari de potentia superiori sine causa ra-
tionabili. Item qd intellectus sit totalis causa
apprehensionis simplicis arguē p hoc qd hoc pōt
intelligē hominem abstracte a singularibus ad
hoc autē non pōt agē obiectum extra. qm extra
non sūt nisi homines singulares. homines autē
singulares non agūt aliquid ad intelligēdū ali-
quid abstracte ab eis. Item intellectus agit i
tellectiones secundas. ad hoc autē nō agit obie-
ctum extra neq prime intentiones quia tunc se-
cunde intentiones distinguētur fm diuisiones
objectorū extra vel primarū intentionum. qd est
fñ. cū scōe intentiones eiusdē rōis fundantur
sup res vel sup pmas intentiones decē predica-
mentorū. Item intellectus intelligit re' atōes
rōis. iste aut relationes non possunt agē tales
intellectiones. cum iste intellectiones sint abso-
lute et maioris entitatis. et ita etiam arguētur de
intellectione non entis. vel de intellectione pri-
uariōis. Item qd intellectus sit totalis causa a-
ctiua ppositionis et diuisionis. arguē p hoc qd
intellectus diuidit idē a se et pponit cum suo op-
positio hoc aut non facit obiectū. Et pfirmat qd
si obiectū habeat potentia actiua: non habet po-
tentia rationalem. s. p cise naturalem. ideo non
pōt agē actus oppositos. s. circa idē intellectus
pōt in actus ppositos: cū possit idem de eodem

affirmare et negare. ideo. 22. Item qd plura a
gentia diuersarū rationū concurrunt per se ad
vñ effectū: oportet illa eē subordinata scz vñum
pū esse et pncipaliter altero. et ipsum agē i alterū
ita qd pñū agens mediante actione eius in secū-
dum agat in effectū postremū. Si aut ad intel-
lectionem concurrant actīue obiectū et intellectus
non pōt dici qd obiectū sit agens pncipaliter er-
go intellectus erit pū et pncipaliter agens. et
sic oportebit dicere qd intellectus intelligendo
agat in ipsum intelligibile. et ita sensus in sensi-
bile et voluntas in volibile quod non apparet ef-
se xpx. Dicūt ergo isti qd obiectū non requiritur
ad intellectionē vel volitionē ut actiū sed so-
lū ut terminariū. Sed ista opinio videtur con-
tra Ari. pmo enī qd ad sensum et sensibile dicit
scō de anima. qd sensus in ipso moueri aliquid et
pati accidit. dicit etiam qd actiua opationis ipsi
us sensus sunt extra scz visibile. et audibile. et cō-
mentator ibidez dicit qd sentire sensus sit per pas-
sionem sensu a sensibilibus. non p actionē sensu
um in sensibilia. et ibidez Ari. et commentator vi-
dentur dare rationem ad probandū qd obiectum
agat ad sensationē. quia si nichil ageret ad eam
tunc sensus posset sentire sine obiecto consequē
est falsū ergo. 22. consequentia patet. quia sōdit
Ari. Si pūstibile esset combustiuum. ipsum cō-
bureret se et non indigeret ad hoc exteriōri igne
quod ideo est quia positis sufficientibus actiua
et passiva et sufficienter approximatis: ponitur
actio vel poni pōt sine alio extrinseco modo cū
obiectum non patiatur ad sensationem si etiam
non ageret ad eā sensus esset sensationis sufficiēs
actiua et passiva. propter quod sentire pos-
set sine obiecto extrinseco. Quod autem Arist. et
commentator dicunt de sensu et sensibili idē in-
telligunt de intellectu et intelligibili et de appe-
titu et appetibili. ut apparet tertio de ania. Sed
hanc predictam rōem. Ari. quā puto esse demon-
stratiuam. illi volunt infringere. dicunt enim qd
totali actiua sufficienter approximato totali
passiua non semper oportet qd possit agere. pri-
mo quia actio (ut dicunt) ponitur in agente sub-
iectiue. et sic agens est ipse actiua et passiva
et tñ non potest agere eam in se sine passiva ex-
trinseco. Secūdo quia fundamentum ut dicunt
est aliqui totale actiua relationis fundate in
ipso. et tñ non potest eam agere in se sine corre-
latiua. Tertio quia motor non posset mouere lo-
caliter suum mobile sine loco. Quarto dicunt a-
liqui qd sine presentia sensibilibus potest sensus sen-
tire ut in somniis sine presentia appetibilis ap-
petere. ut homo sine presentia cibi potest cibum
appetere. Ille tñ instantie nichil michi videntur
proficere. quia supponunt falsum ut puto. nō enī
puto qd actio prout est res distincta ab agente
in agente recipiatur subiectiue. sed in passo. nec
puto qd relatio prout est res distincta a funda-
mento recipiatur in fundamento eē. sed in ania
de motu autem locali dici posset qd semper pre-
ter agens et passum ad actionem requiritur ali-
ud. s. quod sit in passo ab agente: vel in quo aut
circa quod passum sit ab agente. sic igitur in al-
teratione requiritur qualitas que sit i alterabili
ab alterante. ita in motu locali requiritur locū
in quo sit mobile a mouēte. locus enī (sicut mul-
s iij

Qd diuisa a
gētia cōcur-
rūt ad eūdem ef-
fectū vñū a-
git i alterū.

Inprobatio
opinionis qd
obī se hē
tñ passiue.

Instantie qd
triuole et quā
ponūt tñ qd
actio sit i a-
gēte et relatio
sit distantia a
fundamento

Quo motus
localis et sine
loco.

ti dicunt) est illud totum quod ipsi mobili acqui-
ritur a mouente. non sic autem erat de obiecto.

¶ Alij etiam dicunt qd motus localis posset fi-
eri sine loco quo ad illud quod mobili acquiri-
tur intrinsece amouere licet si quo ad illud quod
sibi acquiritur extrinsece eo qd hoc est ipse locus
dicunt ei qd si deus totum mundum volueret mo-
tu diurno: qd vltima spera non minus mouetur
q nunc. et tñ nulla esset loci mutatio. vñ qvis ex-
tra celum nō sit locus. tñ articulus pñ. dicit er-
rorem esse dicere qd deus non potest mouere ce-
lum motu recto. ergo he instantie difficultates
habent: s; non hic tractandas. de somnijs autem
dicendum est qd species sensibilibus prius facte
in fantasia ab obiecto et ibidem referuate mo-
uent actiue sensum ad actum. vnde patet qd ille
supplent vices obiectorum. de appetitu etiam
dicendum est qd licet appetitus naturalis sine co-
gnitione fiat. tamen appetitus animalis et ra-
tionalis de quibus hic loquimur. non fiunt sine
cognitione: nec cognitio sine obiecto presente
aut realiter aut per species in fantasia vel in me-
morie referuatæ. videtur etiam michi qd absur-
dum esset dicere qd obiectum necessario requira-
tur ad sensationem. et tamen nichil operatur in
sensu: nec sensus in ipsum. obiectum enim non
ex eo requiritur qd terminet intellectionem vel
sensationem id est vt intelligatur vel vt sentia-
tum possum enim rosam intelligere nulla rosa

q obm agat
ad cognitionem
q obm agat

existente. immo etiam sentire per speciem refer-
uatam in memoria vel in fantasia. ¶ Item
qd obiectum vel species obiecti agat ad sensatio-
nem intellectionem vel volitionem ex hoc ar-
gui videtur qd sensationes diuersitate obiecto-
rum fiunt diuersæ. diuersitas enim in effectu vi-
detur aut ex diuersitate agentis. aut ex diuersi-
tate materie prouenire. sicut dicit commentator
duodecimo metaphysice. Alij tamen instant con-
tra istam rationem per hoc qd circa idem obie-
ctum intellectus potest formare actus contra-
rios scilicet affirmare et negare. Sed ad hoc vi-
cendum est qd hoc est bene possibile virtute agen-
tis liberi. si enim volo. affirmo. et si volo: nego.
sed sine libero agente illud non esset verum. mo-
do sensus non habet se libere ad sensationem ne-
q intellectus ad intellectionem ante et preter
omnem actum. volendi. ideo instantia non va-
lebat in proposito. Nunc igitur soluende sunt
rationes aliorum. ¶ Ad primam dicendum
est qd non oportet actuum esse omni passio nobi-
lius. nec omnem actionem esse nobiliorem om-
ni passione. Sed oportet omne actuum esse no-
bilius eo passiuo in quod agit. Quibus tamen
conditionibus obseruatis. scilicet qd illud sit pñ-
cipale actuum. et quod passiuum nō habeat no-
biliorem passionem q illam quam recipit ab il-
lo actiuo. propter ergo defectum prime condi-
tionis dicunt aliqui qd obiectum non est nobi-
lius intellectu aut sensu: licet agat in ipsum. quia
dicunt qd ad intellectionem agunt simul obie-
ctum et intellectus agens. et ad sensationem ob-
iectum et sensus agens. sed obiectum non est a-
gens principale. Alij autē dicūt ppter defectum
secunde qd obiectū non est nobilius. quia dicunt
qd obiectum agit in sensum vel in intellectus spe-

Instantia ali-
quorum.

Quo agēs ē
nobili⁹ passio
duabus condi-
tionibus obseruatis.

ciem suam. tñ. et non ipsam sensationem. vñ intel-
lectionem sed sensus agens et intellectus agens
agunt eam in sensu vel in intellectu passiuo dis-
posito per speciem receptam ab obiecto. mo-
do intellectio est nobilior operatio intellectus
q receptio: vel etiam qd actio rei intelligibilis.
Alij etiā dicunt vt dixi pñ qd si obiectum agat
in sensum vel in intellectum ipsam sensationem
vel intellectionem: hoc tamen non est virtute p-
pria. sed virtute causæ supior. ideo nō est nobi-
lius propter defectū prime conditionis. Alij ite-
rū dicunt sicut pñes qd obiectū agit in intellectu
spēm suā tñ. intellectus aut factus in actu p spe-
cie obiecti. agit in se intellectionē. sicut nos dici-
mus qd habes actū pñ pōt exire sine extero-
ri actiuo in actum fm. vt graue cū habuerit gra-
uitatē a generante mouet se deorsum et isti dicūt
qd intellectus fm eius nām simplicē vñ possibit.
et sibi puenit rō recipiēdi quicquid recipit et vñ
agens fm qd actuat p spēm intelligibilem: non
qd spēs agat pñcipalr s; intellectus est pñcipale
agens. et ipēs obiecti ē dispōncia ipsi⁹ ad agēdū
ppter qd adhuc nō o; obiectū ē nobili⁹ pñ qd
nec pñ rō ipsorū pcedit nec scōa. Alij etiam
dicendū ē qd nō ē sūt de appetitu aīali et appe-
ritu nālī. quia appetitus naturalis nichil est vi-
sinctum realr ab ipsa potentia naturali actiua
vñ passiuā. nec actus appetendi vt distinguē ab
appetitu est aliqd aliud ab actu agendi vñ patiē-
di. sic autē non est de appetitu aīali vñ pōt dici
qd sicut appetitus nō mouet et dirigit ab obie-
cto cognito. ita appetitus naturalis mouetur et
dirigit ab obiecto cognito a supioribus causis
hoc est ab obiecto p quanto relucet in intellectu
bus causæ supior s; intelligētiarū. propter qd
dicit pñmentator duodecimo metaphysice quod
nā operatur perfecte ordinate qvis si intelligat
quā rememorata ex virtutibus agentibus no-
biliores ea q sunt intelligētiarū pñ qd quod illa
ratio capiebat falsū de quarta ratione alibi per-
scrutatū est. Ideo breuiter ē dicēdū hic qd cū intel-
ligimus hōiem vñ non sic intelligimus abstra-
cte qd intelligamus aīā rē ab hōmibus singula-
ribus s; sic qd nullū hōiem singulārē intelli-
mus distincte ab alijs s; omīs idēctē talē autē
intellectionem pōt agē quib; hō singularis me-
diantibus virtutibus sensitiuis vñ cum actio-
ne intellectus omnes enim hōmēs singula-
res circumscripitis accidentibus et extraneis
sunt omnino similes et eiūdem rationis. ¶ Ideo quicquid est similitudo vñius istomodo si
licet circumscripitis extraneis est similitudo om-
nium aliorum indifferenter verbi gratia quod
est simile huic albedini est simile omnibus al-
bedinibus isti similibus si ergo iste hōmo me-
diante sensu egit suam similitudinem licet in-
uolutam similitudinibus accidentium et extra-
neorum in intellectu cum intellectu abstra-
xerit a similitudine substantie similitudines ac-
cidentium extraneorum illa similitudo erit ita
similitudo omnium indifferenter sicut illius a
quo causabatur. Ideo non solum iste sed om-
nes indifferenter tunc intelliguntur quia intel-
ligere rem sit per habere in intellectu eius simi-
litudinem. ¶ Ad aliam concedendum

q intellect⁹ a
gat se mediā
te spē s; gra-
ue mediante
grauitate.

Quo appēti-
tū nālī agū vñ
rect⁹ ab agē-
te supiorē

quod cū notū
cū vñ.

Quo sensibi
le mediate a
gu i intellectu

Similitudo celi
et motus eius
ad intellectum
et spiritum eius
quo causam no
tatur

Ratio ad pri
ncipale dubi
tationem

Ad secundam
dubitacionem

est qd obiectum non agit immediate omnem
intelleccionem nec sufficienter sed intellectus co
agit immo principaliter agit qd obiectum nec
est imaginandum qd omne quod intelligitur a
gat ad iui intelleccionem sic stat dictum fuit qd omne
hoies indifferenter simul possunt intelligi licet
vnus solus ho egerit ad illam intelleccionem sed sic
debet intelligi qd obiectum extra primo agit in se
su sensationem sui vel saltim spem suam p quam vel cu
qua vel mediante qua sensus agit sensationem
Ipsa autem sensatio vel ipse existens in sensu agit i
intellectum simul ipsam intelleccionem vel saltem
spem intelligibilem per quam vel cu qua vel me
diante qua intellectus agit intelleccionem. Nam
intellectus intelleccionibus simplicibus informa
tus potest iam per huiusmodi simplices intellecciones vel
eis mediantibus pponere vel diuidere et postea
discurrere et sic tandem agere intelleccionem multo
tunc sub sensu non cadentium sic enim intellectus
potest agere intellecciones dei et intelligentiarum
prime materie et intentionum et relationum or
taliu et sic solus pcedunt omnes sequentes ratio
nes ipsorum saltem preter ultimam. Ad quam di
cendum qd intellectus agit intelleccionem p ipse
intelligibilem sicut corpora celestia agant in ista
interiora p motum motus enim celi non ita agit qd
celum nichil agat imo celum agit per suum motum tan
q per dispositionem sibi necessariam ad agendum
sicut qd celum non agit ita et ipse intelligibilis
non agit intelleccionem ita qd intellectus nihil a
gat imo intellectus agit intelleccionem p ipse
intelligibile recepta ab obiecto tanq p disposi
tionem sibi necessariam ad agendum sicut qd ce
lum non agit i iuum motum nec contra ita non oportet
q intellectus agat in speciem intelligibilem
nec illa species in ipsum nisi ipsam intelleccionem
quam simul agunt sicut celum et motus eius simul
agunt in ista inferiora. Potest ergo dici ad du
bitacionem principalem q voluntas sic in omni ac
tu volendi patitur ab obiecto quia obiectum o
portet esse cognitum eius aut cognitio agit ad
actum volendi et aliquo modo immediate vel
mediate agebatur ab aliquo exteriori obiecto
modo prius exposito. Hunc ad secundam dubitacionem
principalem videtur esse dicendum de volu
tate actiua et passiuia volitionis sicut diceretur
de intellectu actiuo et passiuo intelleccionis.
Et ut exprima quid opus notandum est ut pu
to q intellectus et voluntas non sunt diuerse res
ab invicem nec ab ipsa substantia anime sed a
nima ipsa in ordine ad actum intelligendi dicitur
intellectus et in ordine ad actum volendi
dicitur voluntas eo modo quo magis declara
bitur in sexto libro. Potest ergo dici q ipsa
anima est actiua et receptiua omnis intelleccio
nis et omnis volitionis sed forte q hoc non est
totaliter secundum ideam immo substantia grauis
secundum seipsam est in potentia ad mouere de
orsum et potest agere illum motum secundum
quem informat actum grauitatis ita anima
secundum seipsam potest intelleccionem vel vo
litionem recipere sed agere eam non potest
nisi secundum q aliquo priori actu informa
ta ita q ratio non recipiendi sit ratio ex par
te anime ratio vero agendi sit ex parte anime
actualiter ita scilicet qd actus magis pui alicui alte

ri actui intelleccionis aut volitionis se habeat
ad istum actum intelleccionis aut volitionis actiue
non passiuie scilicet q sit dispositio aie necessaria ad
agendum non ad patiedum magis enim sicut puto
debet poni dispositio ad agendum q ad patiedum
qd agens agit sicut est in actu paties aut patit sicut
q est i potentia videtur q michi q aia informata
ipe intelligibili ab obiecto potest i se formare actum
intelligendi et ipsa simplicibus intelleccionibus
informata potest i se formare actum ponendi et po
stea actum diuidendi saltim quo ad principia p se no
ta et postea actum discurrendi et sic psequenter. Et
ita qd ad actum volendi dicam q ipsa aia informa
ta aliquo actu priori puta vel iudicio de boni
tate aut malitia volibilis vel quadam placencia
vel displicencia sicut dicitur post potest se mouere
ad actum volendi sicut q eadem res scilicet aia de vo
luntas passiuia sicut q potest actum volendi recipere et
de voluntas actiua sicut q potest actum ipse pducere
hoc autem est finis q informata e actu priori dicto.
Hoc q videtur michi q aliu oporteat ponere intelle
ctum agentem aut aliam voluntatem agentem nisi forte
deu ipse qd mo prius dicto potest dici intellectus aut
voluntas coagens ad omnem nostram intelleccionem
vel volitionem pluralitas aut non est ponenda
sine necessitate cogente nichil autem videtur cogere
plus q dictum sit ad ponendum qm i pbi no co
cedant q idem et finem idem totaliter sit eiusdem ac
tiui et passiuum non vtriusq inueniens q idem non
totaliter sed partialiter sit eiusdem actiui et pas
siui modo prius dicto. Huiusmodi multi aliter opi
nati sunt videlicet q sicut vnum corpus qd com
positum est ex duobus principijs vno potentio
nali scilicet materia et altero actuali scilicet forma et q
sibi competit pati per materiam et agere per for
mam. Ita anima intellectiua composita e sub
stantialiter ex duobus principijs ex quibus sic
per se vnum eo q sunt sicut actus et potentia prin
cipium ergo potentiale vocant intellectum pos
sibilem aut etiam voluntatem possibilem et prin
cipium actuale vocant intellectum agentem vel
etiam voluntatem agentem et sic dicunt animam
in se agere omnem actum intelligendi aut volendi
sed agere per principium actuale et recipere p po
tentialem. Alij etiam multi dicunt q non est in
conueniens idem finem idem oino realiter esse ac
tiuum eiusdem et passiuum sed finem aliam et aliam
rationem dicunt enim q non est inconueniens vnu
et idem carere aliqua dispositione finem actum for
malis in cuius ipse est susceptiuus et eadem conti
nere finem actum virtualem sicut nos videmus cal
cem esse actu formaliter frigidam et virtute actiue
calidam dicunt qd aia intellectiua eadem et in
diuisibilis existens et finem idem omnino realiter
est receptiua intelleccionis inquit est capax ip
sus scilicet inquit continet eam virtualiter. Sed hec
opinio videtur esse contra philosophum sicut enim posset di
ci q celum moueret se nec esset via ad probandum
q oporteat preter ipsum celum ponere intelli
gentiam mouentes et etiam illa differentia finem rationem
si non preueniat p operationem nisi intellectus
nichil faciet ad actionem vel passionem et si pueniat
at puto q erit differentia realis q hoc tamen alibi tra
ctandum est. Hec valet ad propositum exem
plum de calce aut sinitibere quia calx aut sinit
q iiii

Rectitatio opio
ne decepta
aut qd facto
vtriusque ar
torelio suo
de anima

Rectitatio opio
ne qd idem s re
moueat et s
eadem partem

Improbatio

liber ratione diuersorum principiorum est i po-
tentia passiva et in potentia actiua ad calidita-
tem scilicet ratione materie ratione forme. Et
iterum siue hoc opinio siue precedens teneatur:
tamen. oportet redire ad ea que prius diceba-
mus. in substantia enim aie nostre nō ē sufficiens
actiuum et sufficiens passiuum ipse ctionis et
volitionis. cum ad primos actus requiratur ob-
iectum: et ad posteriores actus requiratur actus
primi. necessario. nam obiecta necessario requisita
ad actus primos. et primi necessarij ad poste-
riores habent se ad actus illos quibus sunt ne-
cessarij vel passiue vel actiue aut principaliter
aut dispositiue. propter quod puto q prima opi-
nio sit tenenda. Ad tertiam dubitationem prin-
cipalem potest dici q anima cum sit nuda pure
ante eiu esse principium actiuum: et sit passiva
ipsius: non est possibile quod ipsa sit actiua eius
nisi idem et secundum idem totaliter esset eius-
dem actiuum et passiuum. quod non puto. et etiā
quia obiectum est illius primi actus actiuum et
sufficiens vt videtur sicut enī color in parietate
vna cum lumine est actiuum sufficiens in medio
sue spēi. ita videtur q spēs in medio pōt ita suffi-
cienter agere in sensu. licet forte non ipsam sensa-
tionem. sed ipse sensus fm q spēi sensibili infor-
matus. et ita non videtur remotus q fantasia
possit agere spēm suam in intellectu licet forte nō
ipsam itellectionem. Et hoc qd aliqui dicunt scz
q obiectum sensibile et sensus agens distinctus
a sensu passiuo agūt simul actū qui primo reci-
pitur in sensu passiuo: non videtur rōnabile. qm
licet dispositio actiua ad agēdū in herēs sibi nō
agat in ipz actiui nec ecōtra sicut aī dicitū fuit
de celo et motu eius tñ duo agētia sepata et di-
uersarū rōnū nō vidēt p se reqri ad aliquam ac-
tionem. nisi sint subordinata. ita q primū agat
in fm. mō non apparet quō sensibile ageret i sen-
sū agēte nec ecōtra. ergo. Et sicut dico de sensi-
bili ad sensum. dicatur de intelligibili ad intelle-
ctū quid aut de volūtate quo ad hoc restaret vi-
cendum. forte videbitur in alia qnestiōe Ad rōes
principales est rōndendū fm pdicta q non est po-
ssibile q idē realiter sit eiusdem actiui et passiuū
et fm idē totalr. s. prialiter. et hoc nō ē impossibile.



Ad tertio Atz actū volēdi aut no-
lēdi pcedat in ipsa volūtate aliqd al-
ter actū at alia qcuq; dispositio medi-
ante q actus volendi fiat i ipsa volū-
tate Atz q sic q volūtate cū seipaz de-
terminet. vt actiua sue determinationis. volitio-
nis est actiua non est. qz cum ad ipaz se habeat
passiue. si cū hoc esset eius actiua. ipsa non inde-
geret obiecto ad volēdū. q non est idē volitio et
ipsa volūtatis determinatio. nec illa determinatio
est ipsa voluntas. quia volūtate existente semp.
non semper est illa determinatio: igitur oportet
illā determinationē esse dispositionē mediā inter
volūtate et volitionē. Scdo posito q obiectum
vnum fuerit voluntati presentatum sub duplici
ratione. scz et mali: verbi gratia adulterium sub
ratione inordinati et sub ratione delectabilis
voluntas vt aī dictum fuit pōt non solum totū
obiectum velle aut ipsum totum nolle. sed etiam
differre donec ratio quid sit eligibilis iudicaue-
rit. et etiam potest imperare vt de hoc intellectus

inquirat. peto ergo vtrum voluntas cum fuerit
ita in suspensio. sit aliquid passa ab obiecto vel q
litercunq; immutata. aut non: si sic igitur dispo-
sitionem aliquam recipit preuia volitioni aut
volitioni illi obiecti. Si non: quomō igitur pōt
imperare intellectui de iqdītōe circa illud obies-
ctum cū non possit hoc aī illius obiecti pūtiā
et quō est potēs se determinare ad illud obiectum
volēdū aut nolēdū. cū aī obiecti pūtiā nō pos-
set: nullus vtiq; diceret vt vī. Tercio cū volū-
tas sit in potentia passiva ad recipiendum actū
volendi et obiectum non sit sufficiens actiui ip-
sus. nō potest minatio voluntatis pcurrat: opz
q volūtate sit illius actus aliquo mō actiua. si q
non sit p dispositionem mediā aliaz a volūtate.
tūc ipsa volūtate eadē existens et fm idē erit eius-
dē actiua et passiva. qd pcedēs. vt totā pūtiā de-
struere. Oppositus tamen aī quia cū nihil aliud
ab ipsa voluntate sit magis liberū q ipsa volū-
tas. loquēdo de libertate q dicitur posse in vtrū-
q; actū oppositor. videt q ipsa sit libera per se
ergo obiecto pūte. nullo indiget alio ad volēdū.
quia si alio idigeret. ipsa non esset eius qd est vel-
le aut nolle dñā s. se neq; libera. sed p illud quo
ipsa ad hoc indigeret. Itē illud medium vel esset
idē ad volēdū et nolēdū. vel esset aliud et ali-
ud Si dicatur q sit idē volendi et nolendi. tunc
est ita idifferens sicut et ipsa voluntas: ppter qd
nihil facit ad deteriorationē actus. iō frustra poni-
tur. Si dicat qd aliud et aliud tunc opz q volun-
tas ad vtrūq; eorū sit indifferens sicut et ad ac-
tū volendi et nolendi. et tunc qrit quō deteria-
bit se ad alterū eorū sicut de actibz volēdi et nolē-
di qrebat et sic ista media frustra ponerentur cū
ipsis positis nulla cesset ibi difficultas. Nota q
questio specialiter hic est intelligenda quo ad or-
dinata in finem. de quibus in prima questione
dicebatur q volūtate libere potest velle aut nol-
le aut differre. de fine enim ultimo nihil ad pns
intendimus. Notandum etiā q tres rōes q nūc
adducte fuerūt tres tangunt difficultates. satis
magnas. vna est an determinatio ipsius volūta-
tis ad volēdū vel nolēdū sit aliqd actū realr distinctū
ab actu volendi vel nolendi. Secunda est an ad
huc ante huiusmodi voluntatis determinationē
aliquis actus pcedat causatus in ipsa volun-
tate ab obiecto sibi pūtato vel a rōe sibi illud ob-
iectum pūtante. ppter quem actum ipsa sit po-
tens se deteriorare ad volēdū vel nolēdū cum an-
te obiecti pūtiā non posset. aut per quam ipsa
sit potens imperare intellectui de inquisitionē cir-
ca illud obiectum cū aī nō posset. Tercia difficul-
tas est vtrum voluntas sit solum passiva ip-
sus actū volēdi at nolēdi. at cū hoc actiua. et quō
De tertia aut difficultate dictū est i questione p-
cedenti. Sed de prima videntur opiniones con-
trarie quidam enim ponūt q obiectū volūtatis
est actiuum actū volēdi et nolēdi in ipsam volun-
tatē de rōne aut actiui est suam inducere simili-
tudinem in passiuum. ideo oportet q passum ad
illam similitudinem prius existat in potentia et
recipiēdo eam ab agente sit i actu et ita vniuer-
saliter de rōne agētis est actuare passū s. est di-
fferentia inter passum naturale et voluntarium
quoniam passum naturale necessatur ab agen-
te ita q agente pūte necessario recipit actus et

Ad tta dubi-
tationem.

Tenet resolu-
tione q nifus
et intellectus et
hnt pure pas-
siue ad suos
pmos actus
spēs qd sit p-
rie actus

Ad 3.

Et pmo

Scdo

Tercia

In oppositū

Scdo

Tres difficul-
tates s. tria
argumenta.
prima.
Scda

Tercia

Rectat opi-
nionē q actū
volēdi tante
totalr ab o-
blatio deter-
minatio at ipz
pcedēs a vo-
lūtate.

si non fuerit impedimentum extrinsecū, sed pas-
sum voluntarium nō necessatur ab agēte: ita
q̄ agente p̄te nō necessario recipit actū ei⁹, sed
p̄erigit q̄ ipm passiuū determinet libere ad pa-
tiendum ab hoc obiecto vel ab illo, vel ab eodez
obiecto fm̄ vnam rōem vel aliam. Aliter enim
libertas non saluaretur. Isti igitur ponunt il-
lam determinationē actum esse quendā aliū ab
actu volēdi aut nolēdi p̄tū sibi. Et quo ad ter-
tiā difficultatē istividentur ponere q̄ volūtas acti-
ua sit illius determinationis, et non obiectum et
q̄ obiectum econuerso sit actuum actus volen-
di et nolendi, et non ipsa voluntas, qm̄ volūtas
nichil agere v̄ nisi ad sui determinationē vt ab
hoc obiecto vel illo patiatur. hec ei⁹ determinatio
non est actiua actus volēdi, sed soluz dispositiua
passi vt patiatur ab obiecto, et ab eo actū volē-
di recipiat. Sed contra istā opinionem auj obij-
ciunt, primo quia tunc post illā determinationē
necesse ēēt volūtatē pati ab obiecto, quod non v̄
verū, qz tunc non ēēt dñā sui actus a p̄cipio v̄
q̄ ad finē: cuius oppositū dicit. Tri-tertio hui⁹
Ad hoc respōdet ipsi q̄ imo, qz voluntas ab hu-
iustmodi sua determinatione potest libere desiste-
re omni hora apud quam desistentiam cessaret
pati ab obiecto. Sed illa responsio non videtur
valere, quia si voluntas pōt se determinare ad
hoc et ad illud non videtur q̄ magis se determinet
ad hoc q̄ ad illud: nisi qz vult hoc magis q̄ illud
et ideo primi act⁹ in quos et sibi oppositos vo-
luntas libere pōt, videtur esse actus volēdi et no-
lendi. Aliter etiam obijciunt contradicāz opini-
onem sic, qz cū alia sit voluntatis deteriatio ad
volendum et alia ad nolendum, oportet q̄ añ de-
teriationē ipsa voluntas sit indifferens ad vtrā
q̄ determinationē s; q̄ ē ad plures actus in-
differens non trāsit i aliquem ipsorum absq̄ p̄-
uia determinatione ergo opz q̄ illam determina-
tionem precedat alia deteriatio et sic in infinitū
Sed respondetur q̄ nō est ita qz voluntas ex eo
q̄ est agens liberū seipsa absq̄ omni p̄uio me-
dio potest in vtrāq̄ deteriationem trāfire, qz ta-
le agens seipso potest in actus oppositos. Sed
tunc querit quare ergo oportet ante actū volen-
di vel nolendi esse deteriationē p̄uiaz: dicā enim
sicut tu q̄ voluntas qz libera potest seipsa absq̄
alio medio p̄uio trāfire in actum volendi aut
nolendi. Sed dicitur q̄ non est simile, qz volūtas
ponitur actiua huius determinationis, et nō po-
nitur actiua actus volendi aut nolendi. Ad rōez
autem actui et nō passiuū passiuū ē spectat de-
terminatio voluntatis: igit cū sit indifferens ad
volendū et nolendum, et passiuū solum se hīs nō
posset determinate in hoc aut in illud trāfire si-
ne determinatione p̄uia, sed in hāc deteriationē
vel in aliam determinate pōt trāfire sine me-
dio, quia est actiua illarum. Sed adhuc nō suffi-
cit illud, qm̄ obiectū non minus videt actiuū il-
larum deteriationū q̄ volitionis et nolitiōis, qz
sicut non pōt voluntas velle aut nolle sine obie-
cti p̄tia, ita nec se determinare, obiectum autem
ad illam deteriationē non requiritur passiuū er-
go requiritur actiue cū igitur frustra sit per plu-
ra quod fieri potest per pauciora, videtur q̄ il-
le determinationes p̄uie sūt abiciēde. Et ita vi-
ctū est de p̄ma difficultate De scōa aut difficul-

tate dicunt aliqui ponentes in intellectu spēs in-
telligibiles distinctas ab actibus intelligendi q̄
sicut oportet in intellectu tales species intelli-
biles esse p̄euias actui intelligendi: ita est in vo-
luntate statim enim obiecto voluntati p̄euias
to species in ipsa imprimatur necessario p̄euias
actui volendi v̄ nolēdi sed differenter quia na-
turali necessitate intellect⁹ spēs intelligibili infor-
matus trāsit ad actū intelligendi voluntas aut
cum fuerit informata hīs speciebus non necessa-
rio trāsit in actum volendi vel nolendi, sed libe-
re potest in ipsum trāfire, vel differre, et potest
libere imperare intellectui vt amplius de il-
lo obiecto inquirat, aut ab huiusmodi conside-
ratione omnino desistat, quod añ receptionem
sp̄erū non poterat sed si potuerimus (vt i sexto li-
bro videbit⁹) q̄ intellectus et voluntas nō sint ad
inuiē et ab aia diuerse res: non videt q̄ ad incli-
nationez volūtatē vel saltē ad eius p̄placētiā
in obiecto alia ex parte obiecti redrāt spēs sūt re-
p̄tatio q̄ spēs obiecti, et iudiciū de bonitate v̄
malitia rei volibilis in intellectu exis. Nō ei⁹ ef-
fet graue dicere sicut aia formata spēs intelligi-
bili pōt trāfire in actū intelligendi (sicut p̄t dictū
fuit) q̄ ipsa ita informata iudicio de bonitate et
malitia rei volibilis pōt trāfire in obiecti p̄pla-
cētiā quādā vel displicētiā q̄ iā videtur esse q̄
dā actus voluntatis, p̄pter q̄ aliqui dicūt p̄ba-
biliter sicut mibi v̄: q̄ sicut actiua grauium et
lenium primo generant in suis passiuis calidi-
tatem aut frigiditatē mediātibus quib⁹ pōt con-
sequēter trāfire in grauitatē aut leuitatē q̄ q̄dez
grauitas et leuitas sūt iā inclinatioes actuales
ad motū et ad quas si non fuerit impedimentum
statim necessario p̄sequit mot⁹ sursum vel deorsum
post quem motu graue, au leue naturalr i loco
pprio quiescit et fugit: ita iudiciū vel aia infor-
mata iudicio de bonitate vel malitia obiecti p̄t
mo generat in ipsa voluntate p̄placētiā quan-
dā in obiecto vel displicētiā in obiecto mediā-
tibus quib⁹ ipsa volūtas acceptare pōt obiectum
vel refutare q̄ quidē acceptatio vel refutatio sūt
iā actuales inclinationes volūtatē ad quas mo-
tus p̄sequit si nō fuerit ipedimētū post quē mo-
tū volūtas figit et quiescit i bono adepto q̄ q̄dez
quies v̄ fixio dñ delectatio vel si fuerit ipedimē-
tū a p̄secutiōe boni, vel fuga mali: fiet in ipso vo-
lūtate tristitia, mō q̄ dicere q̄ si obiectum fuerit
volūtati p̄tātū sub rōe boni, tūc statim causabit⁹
necessario i ipsa volūtate dict⁹ act⁹ p̄placētiē, et
si fuerit sibi p̄tātū sub rōe mali, causabit⁹ act⁹ di-
splicētiē et si p̄tēt sibi sub rōe boni et mali, causa-
bit⁹ i ea sūt vtriq̄ act⁹ scz p̄placētiā ex obiecto il-
lo et displicētiā vbi ḡsa si intellect⁹ iudicat q̄ dele-
ctari sit bonum et turpe aliquid agere sit malū
et cū hoc iudicauerit in adulterio multam fieri
delectationez et multā turpitudinem statim nōcio
in ipsa volūtate sistet t̄le iudiciū consequet et cō-
placētiā q̄dā rōne delectatiōis, displicētiā rōne
turpitudinis, nec ista repugnāt sicut de illo qui
proicit tempore tempestatis merces in mare ip-
se enim multam habet tristitiam siue displicen-
tiā in h̄mōi p̄tectione p̄pter diuitiaz perditio-
nē et tñ cū illa displicētiā p̄iectio sibi placet vt
ipse saluet, complacētiā enī displicētiā circa
idem opus non opponuntur si fuerit secundum

Recitat opio
nē q̄ sit spēs
i volūtate p̄-
cedēs actū sicut
intellectu

Reprobat il-
lā qz iudiciū
intellect⁹ su-
plet vicē ta-
lis speciei.

Opio docto-
ris q̄ iudiciū
de re cau-
set nōcio p̄pli-
cētiā sūt displicē-
tiā si tñ ac-
ceptionem
sūt refutatio-
nem

Complacētiā et
displicētiā s
eadē re si repu-
gnāt s; vtrū-
q̄ s; bñ acces-
ptatio et refu-
tatio.

iprobatio

Eusio

Alia iproba-
tio

Eusio

Reulica

Eusio

Replia

Ad scōaz dif-
ficultatem.

Liber tertius

**Probat ex
peritia.**

**Rōe idē pbat
videt ponere
spēm i volū-
tate an actus
qđ repbat
in qđ pcedēte**

**Calūnia ra-
tiones**

Alia rō.

diuersas rationes in tēpore illo cōpossibiles i eo
dē Sed quia acceptatio et refutatio sūt ipetus
ad actū psequendū vel fugiendū. et isti motus scz
psecutio vel fuga ppter pparietates sunt incō-
possibiles in eodem. Ideo etiā nō possunt simul
in voluntate fieri hūmōi acceptatio et refutatio.
sed voluntas libere potest acceptare opus illud
sine refutatione vel refutare sine acceptatione
vel etiā nec refutare nec acceptare. sed dis-
ferre vt videtur michi. quod quasi quilibet ho-
mo experiri potest in seipso. Multos nāq video
cum in aliquo turpi opere sibi ratio aliqua bo-
nitatis apparuerit ppter delectationē dicētes
o vtinā hoc esset tāte honestatis quāte ē turpitu-
dinis. hoc aut nō dicit nisi ppter complacētā i
apparenti delectatione. et displicentiā in turpi-
tudine. hoc etiā videt pfluaderi psserōe. qđ satis
videtur mirabile si obiectū pntatū volūtatē nul-
lam penitus recipet impressionē a volūtatē ne-
qđ voluntas ab eo: imo neqđ a quocunq alio: qđ
volūtas possit i se ipā agere cū ante non posset
Suppono ei ex dictis pū qđ volūtas sit actiua
illius actus sui cuius ipsa est pmo domina: et qđ
illū actū agat in seipsam. licet igit nō miremur
de hoc qđ actiui appproximatū passiuo pōt in a-
ctionem suā trāsire circa illō passiuū cū ante non
posset: tñ miramur si actiuum appproximatū
passiuo nō potēs agere in passiuū possit in ipā a-
gere ppter alicuius tertiū pntiā qđ quidē tertiū
nichil ipmit nec i actiui nec i passiuū: nec vllā re-
cipit ab eis ipssionē et tñ obiectū voluntati pnta-
tū esset tale tertiū. si nichil ipprimeret in ipā vo-
lūtatē cū volūtas ponat sui actus actiua et pas-
siua. Ista tñ ratio licet habeat apparentiā forte
solū pōt faciliter. cū posuerimus qđ intellectus
et voluntas non distinguūt ab aīa neqđ ab iui-
cē realiter. sed qđ ipsa aīa vī intellectus in ordi-
ne ad actum cognoscendi: et dicitur volūtas in
ordine ad actum appetendi. diceretur igit quod
obiectū pntatū anime impmit in ea similitu-
dinem suam mediante qua anima cognoscit ipā
Istac autem impressione mediante potest anima
que est idē quod voluntas in actum volendū
nolendū acceptandū vel refutandū: cum ante nō
posset. Alia igitur ratio videtur michi pbatilis
talīs. si obiectum sub ratione boni appprehensū
fuerit: et voluntas sua libertate posset in nullā
habere complacētiam: sequeretur qđ illa liber-
tas non esset nobis in auxilium sed potius i ma-
gnū detrimentum. consequens est falsum. er-
go et cetera. falsitas consequentis omnino cō-
cedi debet. cum libertas sit nobilis cōditio et na-
turaliter imo diuinitus indita voluntati. conse-
quentia probatur. Ad cuius euidentiam est sciē-
dum qđ libertas secundum quam voluntas po-
test non acceptare quod sibi pntatū fuerit
sub ratione boni: vel non refutare quod pntatū
est sub rōe mali. pdest valde nobis ad vite dire-
ctionem: pro tanto quia in multis in quibus p-
ma facie sunt aliq̄ue rationes bonitatis appa-
rentes: latent sepe mille malicie vel annexae vel
consequentes propter quod acceptare illud qđ
apparebat bonum esset nobis inconueniens et
damnosum. et sic etiā quod prima facie vi-
detur esse malū. habet aliquādo bonitatē latētē
propter quā refutasse illud esset nobis malum s;

tñ illa potestas non accipiendi vel nō refutandi
nō pdest nobis finaliter vt in huiusmodi non ac-
ceptione vel non refutatione sistamus hoc enī
esset impedimētū ad opus nobis debitū auferre
sed illa potestas nobis pdest vt ante obiecti ac-
ceptionem vel refutationem: inquiramus de
omni bonitate vel malicia qđ illud obiectū pseq-
tur. vel ei annectitur. vt tādē qđ est melius sim-
pliciter acceptemus. et qđ est simplif peius refu-
temus. hec alit vtilitas auferetur tota si volun-
tas in apparēti bono nullā haberet pplacētā
vel in apparēti malo displicētā. ad quid enī
ipsa imperaret de ampliori inquisitione circa ta-
le obiectum: manifestum est qđ totus noster im-
petus auferet ad cōsiliandū de acceptandis aut
refutandis quod esset nobis damnosū valde. Et
confirmatur quia libertas non est data nobis
vt nocere possit homini ordinata saltem bene s;
ipsa noceret si contingeret hominem nullam in
bonis vel malis sibi apparentibus habere com-
placētiam vel displicētiam. quia tunc nullā
haberet occasiones amplius inquirendi de eis
an essent bona vel mala simpliciter. aut acceptā-
da vel refutanda. ppter qđ sepe acceptandorū
acceptatione et refutandorū refutatione pua-
retur. Item vniuscuiusqđ bonū consistit in hoc qđ
ipm referet in pūmū et finale bonū quod est ipse
de cuius gratia omnia sunt et operantur. sed
(sicut in pmo libro dicebat) non omnia possunt
illo finali bono et sūmo fine formaliter frui. pro-
pter qđ vniū quodqđ ens spē ale hz aliquod pūū
sibi bonū quo imēdiate fruit et qđ reducit ad p-
mū bonū in qđ illud est qđā silitudo picipata
ipssus bonitatis qđ cū non possit semper imēdia-
te ferri in ipm pūmū bonū ē inata in ipm referri
mediante obiecto qđ aliquā gerit similitudines
pūmū boni. oē at qđ apparet bonū nō apparet
bonū. nisi qđ gerit aliquā silitudinem pūmū boni qđ
volūtas per hoc pnt referri i pūmū bonū qđ fert i
illud rōne talis silitudinis. ppter qđ videt qđ li-
bertas eēt mala si p ipā voluntas posset oīno
nō ferri in obiectū apparēs bonū Sed dices: vñ
volūtas fert in pūmū bonū p hoc qđ ipsa fertur in
obiectum simpliciter bonū et nō per hoc qđ fert
in obiectū apparēs bonum. Ad hoc dicendū
est qđ voluntatis nō ē discernere si obiectū appa-
rens bonum simpliciter sit bonum aut nō bonū
Si igit posset aliqñ per suā libertatem non ferri
omnino in apparēs bonū et nō existēs: sequitur qđ
per eandem libertatem poterit omnino nō ferri i
apparēs bonū et exis. qđ videt inconueniēs cō-
cedēdū est tamen qđ bonitas apparēs i obiecto
non deteriat volūtatē ad ipius obiecti accepta-
tionē. imo nec in habendā in obiecto toto fm ip-
sum totū cōplacētā. qñ sic voluntas nēcitari
posset ad peccandum. quod oīno negare necesse
est. Sed p predicta occurrūt dubitationes videt
primo seq ex dictis qđ volūtas etiā hominis opti-
mi haberet necessario pplacētā in oī opere vbi
delectatio vel vtilitas appareret: licz nō accepta-
ret illud opus hoc autem dicere est absurdum li-
cet enī vtilitas in homicidio vel delectatio in a-
dulterio possit apparere: tñ vir bonus nullam
omnino pplacētiam sed potius abhōiationem
habet in talibus ¶ Itē voluntas quantū ad
huius cōplacētiam vel displicētiam nō erit vñā

**Rō potissimā
auctores qđ
sit talis ppla-
cētia qđ est cō-
sultatiōis**

**Bonū cuiuslibz
rei pstitit
i hoc qđ refer-
tur i pūmū et fi-
nale bonum**

**Nichil ap-
paret bonū
nisi qđ gerit
silitudines pūmū
boni.**

**Obiectū pūmū
oppioem**

Scho

fui actus et sic ipsa non erit libera simpliciter. **¶** Item possibile est erroneum esse iudicium intellectus et quod est malum apparere bonum. igitur tunc voluntas erit necessitata ad peccandum scilicet ad complacentiam in re mala quod est inconueniens. **¶** Item hec opinio videtur sustinere articulos parisienses propositos quorum unus est quod voluntate ex parte in tali dispositione in qua nata est moueri: et mouente et sic dispositio finis quod natum est mouere: dicere quod impossibile est voluntatem non velle. error. Alius articulus est dicere quod appetitus cessantibus impedimentis: necessario mouetur ab appetibili error est de intellectu. **¶** Ad primam dubitationem soluendam est per ea que deteriorata fuerunt in undecima questione scilicet libri ubi visum fuit quod nihil est utile vel delectabile simpliciter quod non sit honestum et bonum simpliciter studiose autem qui circa singula iudicat recte nihil apparet delectabile vel utile nisi quod est simpliciter et secundum veritatem delectabile vel utile propter quod viro perfecto nunquam apparet delectatio vel utilitas in homicidio vel adulterio. licet hoc possit apparere continenti non dum scilicet in virtute firmato. **¶** Ad aliam dubitationem potest dici quod huiusmodi complacentia vel displicentia est primus actus voluntatis. puta voluntas ab intellectu distinguitur. **¶** Nam intel ligere proponere diuidere rationari et iudicare sunt actus pertinentes ad animam secundum quod ipsa dicitur intellectus sed complacentia et displicentia obiecto cognito acceptato vel refutato et iteque gaudium et leticia sunt actus pertinentes ad animam secundum quod ipsa dicitur appetitus cum igitur dictum fuerit primo quod voluntas non est actus sui primi actus sed passiuus tamen et quod libertas non est conueniens passiuo in quantum passiuum est. sed potius actiuo in quantum actiuum. non videtur inconueniens procedere quod voluntas non sit libera siue dicta sui primi actus. ita scilicet quod ceteris eodem modo se habentibus siue existantibus ipsa possit in ipso et ipsius oppositum si ipsa libera est dicta siue acceptationis aut refutationis presequentis. et hoc sufficere videtur. **¶** videtur licet quod voluntas sit illorum actuum dicta in quibus ex istis meritis vel peccatis. modo vero quod in complacentia vel displicentia predictis nec mereamur nec peccemus se. in obiecti totius acceptatione aut refutatione verbi gratia: adulterium non prauum ex eo quod est sensui delectabile: sed quod in honestum. Si igitur complacentiam habeamus in adulterio propter sensum delectationem apparentem tamen: et displicentiam propter inhonestitatem: et non acceptem totum ratione delectationis apparentis: sed refutemus totum ratione in honestatis: hoc non est peccatum secundum meritum. hoc enim erit temerari et non obedire. sed resistere temptationi quod non est peccatum. **¶** Ad aliam dubitationem dicendum est quod si iudicium intellectus fuerit erroneum propter circumstantie alicuius iudicibile ignorantiam non erit peccatum sequi iudicium rationis. sed si fuerit in nostra potestate tale iudicium corrigere per diligentem rationationem et inquisitionem: peccatum erit non in sola complacentia. sed in quo ita iudicatum est si inquisitione ulteriori acceptemus. **¶** Ad articulos allegatos audiui semel ab uno doctore theologie famoso valde dici quod non reputaret inconueniens extra parisiensem diocesim aliqua opinari per episcopum parisiensem deteriorationem. sed mihi videtur dicendum quantum ad primum articulum iam allegatum quod actus simplicis complacentie vel displicentie non est actus volendi aut nolendi proprie sed nolle aut velle ac-

ceptare et refutare. nam si petatur a continente vltimo via tu cognoscere tale mulierem: non respondebit volo. sed dicit velles si non esset inhonestum vel peccatum: faciens se propter delectationem apparentem habere in illo actu quamdam complacentiam. nolle tamen ipsum. **¶** Ad secundum articulum potest dici quod voluntas non necessario mouetur ab appetibili quo ad actus volendi aut nolendi. Ex eis autem que nunc dicta sunt et precedenti questione satis apparet quod sit dicendum ad principales rationes in principio adductas pro parte affirmatiua. Sed ad rationem primam in oppositum dicendum est quod licet voluntati sit dispositio necessaria per viam ad volendum: tamen libertas in volendo est non ratione dispositionis illius. sed ratione voluntatis. **¶** Ad aliam procedit quod in voluntate nulla requiritur dispositio preuia deteriorans voluntatem ad necessarium volendum aut nolendum. sed bene requiritur dispositio preuia sine qua voluntas agere non posset in se actum volendi aut nolendi.

¶ Verum quarto: An sit propositis duobus bonis per rationem: maiori bono et minori bono: non impossibile voluntas dimisso maiori bono possit velle minus bonum? **¶** Et sic quod aliter voluntas non esset libera neque dicta sui actus a principio usque ad finem. cuius oppositum dicitur. **¶** Aristoteles tertio huius. Secundo si illud maius bonum esset sibi preteritum ab ipso minori bono. ad huc ipsa posset non velle ipsum. posset ei differre ad inuestigandum prius si esset in illo bono proposito aliter quod malum latens. aliter non esset libera neque dicta sui actus. sed statim necessitata ad volendum. igitur non minus potest ipsum non velle si sit preteritum cum minori bono. sed ex quo ipsa non vult magis bonum: quod prohibet sibi velle minus bonum: videtur quod nichil. **¶** Tertio si voluntas potest in malum sub ratione mali multo magis potest in minus bonum. sed ipsa potest in malum. probatio quod eadem est potentia oppositorum ut visus albi et nigri. bonum autem et malum sunt opposita. ergo si voluntas est boni ita potest esse mali. Et confirmatur quod potentie rationales se habent ad opposita non metaphysice. voluntas autem est in ratione tertio de anima. **¶** Item hoc probatur per articulum parisiensem in quo dicitur quod duobus bonis propositis ipsi voluntati quod fortius est fortius mouet error: nisi intelligatur quantum est ex parte boni mouentis igitur vero quod voluntas potest fortius moueri a minori bono quantum est ex parte sua: et acceptare ipsum dimisso maiori bono. hoc idem videtur velle. **¶** Aristoteles tertio huius dicens videtur autem non idem eligere et opinari. sed opinari quidem melius: propter maliciam autem eligere que non oportet.

¶ Oppositum dicit Aristoteles. eligimus autem que scimus maxime bona existentia. **¶** Item non esset aliter verum quod dicitur. **¶** Aristoteles. ignorat quidem malus que oportet operari et a quo fugiendum posset enim esse malus in eligendo minus bonum. et dimittendo maius bonum. et tamen non ignoraret illud esse maius bonum et aliud minus bonum. Dicunt quidem quod duobus bonis incompossibilibus presentatis per intellectum ipsi voluntati et stante iudicio rationis in vniuersali et particulari: quod vnum est alio maius bonum: tamen voluntas tunc et pro tunc potest velle et acceptare minus bonum et dimittere maius bonum. et voco iudicium in vniuersali quo iudicamus vnum simpliciter esse maius bonum alio et iudicium in particulari quo iudicamus secundum omnes

Ad rationes principales in oppositum

Ad secundam

Q. 4.

Et primo

Secundo

Tertio

Confirmatio
Quarto

In oppositum

Ad aliquod

Quid iudicium
vniuersali et quod
particulari.

Tertio.

Ad

Argumentum.

Concedit quod voluntas non sit libera respectu sui primi actus primo non sit quod suus actus quod sit siue se habet

Ad tertium.

Ad articulos parisienses

tales non fieri. dicit etiam qd ebris duplex des-
bentur increpationes principii eni in ipso. dñs
est eni eius quod non inebriari. vult ergo mani-
feste qd tunc quando potavit dominus erat non
solus eius quod est potare: sed etia eius quod est
non potare et non inebriari. Et ideo simpliciter
et firmiter credere volo fide vna cum aliqua ex-
perientia ex actibus sanctorum et philosophorum hu-
ic credulitati concordantibus et firmiter adheren-
bus qd voluntas cetis omnibus eodemmo se ha-
bentibus potest in actus oppositos. sicut diceba-
tur prius. et nullus debet de via communi recedere
ppter rationes sibi insolubiles speciatim in his q
idem tangere possunt aut mores. qui eni credit
omnia scire et in nra opinionem suam decipi fatu-
us. est De festuca eni tibi sensibilis presertata for-
mabunt cetum rones vel questiones de quibus con-
trarie sapientissimi doctores opinabunt. ppter
qd in qualibet harum deceptus erit alii ipsorum vel
ambo. ideo no miror si in hac altissima materia no
possum p rones et solutiones satisfacere michi ipi
Expedi ita vt consideremus qualiter possunt ra-
tiones ad oppositum aliquam euitari. scilicet qd in
hoc videantur dicta aliorum: vt hec sit occasio consi-
derandi ad inueniendum veritatem. cu dicit Ari.
dubitare de singulis non erit inutile. Ad pri-
mam qd voluntas si se potest de se ipso de-
terminare qd maior est intelligenda de agente voluntario
hec eni est oratio agentis voluntarii et non volun-
tarii. qd a gens voluntarii pot se libere ad vtrum-
qz oppositorum determinare cetis omnibus eodemmo
se habentibus. Ista est enim proprietates naturalis
agentis voluntarii sicut posse ridere hois. propter
qd aliqui male arguunt volentes hac veritatem in-
mere per inductionem in alijs agentibus. et di-
centes qd solutio non est conueniens que indu-
ctionem dat inductam in pposito solu. nam si hoc
esset xpx posset pbari qd homo non esset risibilis
p inductionem in alijs animalibus omnibus. dicendu
est qd qd inductio in aliquibus non concludit in
alijs: nisi illa appareant eiusdem ronis illis in qbz
inductu est scilicet in ordine ad predicatum respectu
cuius facta est inductio. Sed qd dicit qd ppter
talem rone arguebat Ari. octavo phisicorum mo-
tu esse et nu licet sciret motorem esse agentem vo-
luntarii. dicendu. qd licet ratio illa neqz hic neqz
illuc verum concludat: tamen maioris erat illic
apparentie qd hic. quoniam potest dici qd volun-
tas nostra mutabilis est. potest enim in se nouu
actum volendi aut nolendi recipere a se distin-
ctum. quod de primo motore qui est deus dici
non potest. quando ergo dicitur si voluntas mo-
do non vult. oportet aliquam esse causam que
tis siue priuationis opposite volitioni: potest
dici qd illud non est necessarium. cum illa priua-
tio non sit aliqua res tamen quia loco non vo-
litionis potest capi actus volendi positius con-
trarius volitioni: Et quia videtur qd si priuatio
non exigit positium esse: tamen videtur exigere
remotionem cause habitus. Ideo potest alii re-
sponderi. qd voluntas est causa ipsius quietis vt
illius volitionis. et qd dicit. oportet igitur illa cau-
sa remoueri ad hoc qd velit. dico qd hoc esset ve-
ru vbi priorum essent contrarie cause. sed vbi id
est causa libere potens in vtrumqz contrariorum
illud non est. xpx. sic autem est de voluntate nostra

Solut rones
q videbantur
bas qd volun-
tas si se potest
de se ipso de-
terminare ad actum

licet Ari. non concederet ita esse de voluntate p-
mi motoris eo qd esset immutabilis. Ad aliam
cum dicitur qd oportet aliquid mutari volo. ideo
concedo qd voluntas nostra mutatur quia vult et
ante non volebat. nego igitur qd voluntas neces-
sario mouetur anteqz transeat in velle. immo in
transeundo mutat ex eo solu qd vult et ante non
volebat. ita qd no imaginor qd in hac voluntatis
mutatione oporteat aliquam rem nouam oc-
currere qd ipsam volitionem esse que ante non
erat. Ad aliam forte dicitur post qd licet volun-
tas eadem existens agat in se: tamen non om-
nino secundum ideam agat et patitur. propter quod
hoc non est impossibile. de hoc magis videbitur
infra. Ad aliam dicendum est qd vtrumqz est pos-
sibile ipsi voluntati scilicet: velle et nolle. sed ta-
men impossibile. potest ergo voluntas in
quodlibet seorsum ab altero exire. vel etia quod
libet instanti seu qualibet hora: sed non potest ex-
ire in vtrumqz simul. Unde illa propositio vo-
luntas potest simul velle et nolle est duplex.
Nam si simul determinet ista duo verba velle et
nolle propositio est falsa. sed si determinet ly potest:
propositio est vera. simul enim est in potentia vt
velit et vt nolit. Ad aliam per idem dicendum est
q cum de aliquo corruptibili aut generabili po-
situm fuerit qd nunq generabitur vel qd nunq
corrumperetur: illa suppositione stante: propositio
dicens qd ipsum generabitur vel qd ipsum cor-
rumperetur. est propositio impossibilis. qm licet
ipsa non sit fm se impossibilis tñ ipsa est alteri
illi incopossibilis. Concedo tamen qd si materia
esset ppetua sicut ponit Ari. primo celi et mundi
rones Ari. ibidem si conuenient exponatur natio
concluderent qd esset ex comuni cursu nature
q omne corruptibile materiale corrumperetur: et o
generabile materiale generabile loquendo de eo
quod est generabile et corruptibile subiective in-
telligendo non en de subiecto propinquo sed remo-
to. Similiter hoc esset dicto modo necessarii de
eo qd esset generabile et corruptibile terminatiue
loquendo fm speciem. licet non fm indiuidu hoc
enim concludunt rones Ari. primo celi quod quod
sit non est locus hic differendi. vix aut superna-
tura corruptibile pot perpetuari. Vnde liberi
agentis nec ille rones Ari. dicunt nec dicunt.
Ad aliam rone in principio questionis addu-
ctam dicendum est qd voluntas si sit indifferens
imo etia si obiectum qd est ex parte sua sit in-
natu fortius inclinare ad vnam partem qd ad aliam
pot se determinare ad partem oppositam. qd autem di-
cit qd Ari. et commentator similiter arguebant. vi-
cendum est qd non qd arguebant in agentibus na-
turalibus et non in voluntariis. Et hec de questi-
one dicta sufficiant. Questio. 2.

Ad secundam

Ad rones in p-
cipio questionis

Ad primo.

Secundo queritur. An voluntas sit a-
ctiua illorum actuum oppositorum. i quorum
vix ipa pot libe cetis eodemmo se hñ
tibus iuxta determinata i alia questionibus. Et
qd non. qd illi actus sunt actus volen-
di et nolendi ad quos voluntas se habet passiue.
sed idem non est eiusdem actus actiuum et passi-
uum. igit. maior videt concessa communiter. minor
pbat quibusdam rationibus tactis in tertia qstio-
ne secundi libri. Actiuum enim agit in quodam in
actu et passiuum patitur in quodam in potentia. et idem

Secundo

non est respectu eiusdem in actu et potentia.

Tertio.

Item passivus movetur ab actu. et eidem non movetur a se ipso patet septimo et octavo physico. et vide si vis rationes que ibidem communiter ponuntur. Tertio ad idem possunt adduci rationes adducte in eadem questione versus finem. scilicet quod licet non sit possibile idem subiecto diversum definitionem finem unam eius partem agere et secundum aliam pati: tamen nunquam visus est Aristoteli dicere quod idem subiecto et definitione secundum idem ageret et pateretur per se vel moneret et moveretur ideo dicitur non metaphysice in quantum simul natum est nichil patitur a se ipso. Et iterum si voluntas possit se ipsam movere ad actum volendi et nolendi: ipsa non indigeret obiecto ad volendum. quod falsum est.

Quarto

Item actus volendi aut nolendi est active ab obiecto ideo dicitur tertio de anima: movens quidem duplex est: aliud quidem immobile aliud quidem quod movetur. est autem immobile quod movens actuale bonum et quod movetur appetitivum. movetur enim quod appetit secundum quod appetit et idem habetur in libro de moribus animalium. ergo nulla videtur necessitas ponere quod voluntas sit istorum nisi passiva.

Quinto.

Item si eadem potentia posset sui actus esse passiva et activa: non indigeremus intellectu agente preter intellectum possibilem. possemus enim dicere quod actus intelligendi sufficienter elicitur ab intellectu possibili una cum obiecto. Item movens est nobilius moto et a genere passivo. idem autem est nobilius semet ipso.

Sexto.

Septimo.

Item actus et passivum sunt prime differentie divise potentie ideo non possunt simul inesse eidem respectu eiusdem.

Octavo

Item communiter allegatur ex secundo physico quod materia et efficiens non coincidunt et c.

In oppositum

Oppositum arguitur. quod si voluntas non esset activa illorum actuum scilicet volendi et nolendi tunc isti actus non essent actiones plus immanentes quod secare et vrere. quia non manerent nisi in suis passivis et non in suis activis. sicut neque secare neque vrere.

Secundo

Tertio.

Item commune dicitur quod intellectus et voluntas eliciunt actus suos. elicere autem est agere. Item forme est agere. voluntas autem quedam forma est vel potentia forme ideo. et c.

Credo quod voluntas sit activa illorum actuum quorum nos primo domini sumus et quod ceteris omnibus eodem modo se habentibus nos possumus in utrumque oppositorum. quoniam nulla videtur potentia a se que sit magis libera et magis propria suorum actuum libertate et dominio.

Opinio quod

voluntas non est

libera nisi in

movendo ali-

as potentias

scilicet quibus possumus in opposita quod voluntas. scilicet libertas et dominium magis videntur attribuenda agenti quam patienti. Ad istam rationem respondent aliqui quod libertas voluntatis non attenditur in agendo volitionem quia necessario agit eam: nec in recipiendo scilicet in patiando ab obiecto. quod necessario patitur ab eo. Sed attenditur in posse movere alias potentias ad presentandum vel subtrahendum obiectum vel illud ad quod sequitur ipsius obiecti actus volendi vel nolendi possumus vel subtractio. Sed hec non videtur bona responsio: primo quod actus volendi et nolendi videtur esse principaliores actus voluntatis quam actus movendi alias potentias. eo quod illi sunt imperatores. illi vero imperati. voluntas enim movet alias potentias quod vult eas movere propter quod videtur quod actus volendi et nolendi sunt magis liberi quam actus movendi alias potentias. et propter hoc etiam patet sunt magis

formaliter et prius et principaliter ex diffinitione actus volendi et nolendi quam actus movendi alias potentias ad opus. unde Seneca epistola ad serenum dicit omnia scelera eorum ante effectum operis quantum culpe satis est perfecta sunt. Dicta autem responsio prius ponit. statim ratio per conclusionem. Item de dicta possumus magis deficere. quod finem eam sequitur quod omnes actus nostri essent necessarii. quod est preterterminata. probatur prima. quod si voluntas non vult movere aliquam aliam potentiam. sequitur necessitas quod ipsa non movet eam. et si ipsa vult eam movere. sequitur necessitas quod movet eam si possit. et si non. sequitur necessitas quod non movet. ergo si prout obiecto velle aut nolle sint necessaria. sequitur quod omnia alia sequentia erunt necessaria. Et ista ratio magis declarat exemplificando sic prima premissio obiecti ipsi voluntati non est in dominio ipsius voluntatis quod precedit omnem actum ipsius voluntatis. si ergo ad huiusmodi presentationem sequitur necessitas velle: tunc et ipsum vel le non erit in dominio ipsius voluntatis. Ita scilicet quod tunc possit et velle et non velle. Sed tu dices voluntas potest libere movere intellectum ad subtrahendum obiectum. Contra quod voluntas non potest sic movere intellectum nisi velit ipsum sic movere. et si ipsa vult sic movere eum. sequitur necessitas ipsam sic movere eum. si non est in dominio voluntatis quod ipsa velit aut non velit sic movere intellectum. quin per adversarium si obiectum huius volitionis est prius ipsi voluntati sub ratione volibilis ipsa necessario vult. et si non sit, prius ipsa non potest velle ergo nec est in dominio voluntatis sic movere intellectum vel non movere. Item potest sic argui ad ostendendum quod secundum datam responsionem ex premissa existentia rerum necessario sequeretur et inequitabiliter omnia que eveniunt quoniam si obiectum est presens nunc: ipsa necessario vult nunc. et si ipsum non est presens: nunc tunc ipsa non potest velle nunc. Si autem ipsa vult: tunc quod de subtractione obiecti vel eius retentione quoniam hoc quod est intellectum subtrahere obiectum vel est presens voluntati sub ratione volibilis vel non. si non. non potest velle nunc subtrahere et per consequens non potest movere nunc ad subtrahendum. si autem sit sibi presens sub ratione volibilis sequitur per adversarium quod ipsa vult necessario movere intellectum ad subtrahendum. aut ergo ipsa potest eum sic movere vel non. Si non potest: sequitur necessitas quod non movebit. Si potest: et cum hoc vult. sequitur necessitas quod movebit. et ita potest argui de retentione obiecti et de omni actu. modo eodem modo argueretur per quoscumque qui dicerent quod obiectum ut intellectum aut actus intelligendi vel species obiecti existens in intellectu aut in voluntate aut intellectus informatus intellectione aut specie intelligibili. moverent necessario voluntatem ad volendum. Ideo tales opiniones dimittantur. Item ad principale arguitur sic mala actio magis imputanda esse videtur agenti quam patienti. si mala actio imputatur non obiecto sed nobis. ex eo quod ubi eramus ipsius et opposite actionis. ergo illarum actionum nos actui sumus finem illam potentiam finem quam libere poteramus sic et aliter operari. hec autem potentia videtur esse voluntas igitur. Ad hoc respondent aliqui quod voluntas non ex eo est propria sui actus quod sit activa ipsius: sed quia in eius potestate

Putatio obiecti preedit omne actum voluntatis.

Mala actio magis imputatur agenti quam patienti.

Responsio.

Replia:

resistit et stella
re ad actum
potentia p[er]io
m[er]ita n[on] f[aci]t

q[uod] s[ic] si agat
i[n] intellectu sal
t[er] p[er]io
et discursum.

si aliquos e
s[ic] agat pa
t[er] s[ic] et vo
luntas s[ic] et i[n]
s[ic]lectus.

est imitari ab obiecto sibi presentato et non im
mutari. et ob hoc mala actio sibi imputatur et
non obiecto. quia obiectum necessitate natura
rali (si in voluntate non steterit) immutat. Sed
hec responsio non videtur valere. Primo quia
si obiectum naturali necessitate immutat. et in
dominio voluntatis est immutari et non im
mutari: tunc sequitur q[uod] voluntas potest res
sistere actioni seu impetui obiecti. et ip[s]a se i[n] ip
sa potest se determinare ad hoc q[uod] immutetur
vel non immutetur. sed resistere et determinare
videntur ad actum potentiam pertinere pro
pter quod voluerunt Aristoteles et commen
tator quarto physicoz q[uod] si vacuum esset gra
ue moueretur in eo in instanti scilicet quia ma
teria cum sit potentia pure passiva non videtur
posse resistere forme mouenti ergo. 2^o. Secun
do dicta responsio videtur deficere quia cum a
gens sit nobilius passio: et agere nobilius q[uam] pati.
et cum liberus sit nobilius q[uam] non liberum. si vo
luntas esset passiva tantum actus volendi. et ob
iectum actuum. sequitur q[uod] obiectum magis li
bere ageret q[uam] voluntas pateretur. et iterum cum
passuum de se sit indifferens: magis videt per
tinere ad actum determinare illam indifferen
tiam. q[uam] ad passuum. voluntas autem determinat
illam indifferentiam ideo. 2^o. Et ad principa
lem conclusionem arguitur sic non minus videtur
voluntas activa actus volendi: q[uam] intellectus
actus intelligendi q[uia] rationes difficiliore que
videntur arguere q[uod] voluntas non possit esse a
ctiva volitionis. possunt consimiliter applicari
ad intellectum respectu intellectionis. ideo vi
detur ideo dicendum utrobique. sed intellectus est
actiuus intellectionis non solus passivus. quod
patet quia non est verissimile q[uod] obiectum in sen
su possit agere in intellectu compositionem vel
diuisionem eorum quoru[m] nunq[uam] fuit in sensu con
positio vel diuissio. verbi gratia terminor[um] vniuersa
lium vel etiam conceptum dei vel intelligen
tiarum. et minus est verissimile q[uod] possit agere
totum discursum intellectualem a premissis ad
conclusiones circa insensibilia puta circa de
um et intelligentias hec ergo omnia facit in
tellectus. Et adhuc arguunt aliqui sic tam
de intellectu q[uam] de voluntate vel etiam de sen
su: effectus non est nobilior suo principali effi
ciente. sed actus volendi et nolendi est nobili
or obiecto et actu sentiendi. ergo non est ab eis
ut a principali actiuo. Similiter diceretur q[uod]
actus sentiendi est nobilior obiecto extra. puta
lumine vel colore. ergo non est actiuus ab eo
saltem principaliter. Et scias q[uod] propter illam
rationem ponunt multi sensum agentem et vo
luntatem: sicut Aristoteles. ponit intellectum agen
tem. Et potest ratio fortificari. sic quia agens
saltem principale debet esse nobilius passio ob
iectum autem non est nobilius passio aut sensu
aut intellectu aut ipsa voluntate. ergo et cetera
Sed forte responderi potest q[uod] effectus potest es
se nobilior omni agente propinquo. Nam si
cut dicit commentator duodecimo metaphysi
ce commento decimonono calor solis et stella
rum receptus in aqua et terra generat anima
lia ex putrefactione. et tamen ille calor. cum
sit accidens quoddam. non est nobilius ipso a

nimali generato et ipsa substantia anime. Suf
ficit ergo q[uod] agens propinquum sit virtus agen
tis nobilioris. siue q[uod] agat in virtute agentis
nobilioris. propter hoc enim dicit commentator
ibidem q[uod] calores generati ex caloribus stella
rum generant speciem. et q[uod] species animaliu
um habent mensuras proprias ex cantitate mo
tuum stellarum et dispositione ipsarum ad in
uicem et propinquitatem et remotionem et q[uod] ista
mensura prouenit ab arte diuina intellectuali.
vnde sicut dicit commentator secundum hoc in
telligendum est q[uod] natura facit aliquid perfecte
et ordinate quous non intelligat. quasi reme
morata ex virtutibus agentibus nobilioribus
ea que dicuntur intelligi. Non est igitur difficile ima
ginari q[uod] res materiales extra animam existentes
non virtute propria sed virtute dei et intelligenti
arum. quorum ipse sunt effectus et virtutes. que
dam possunt in sensum agere cognitionem sen
sitivam et in intellectum cognitionem intelle
ctiuam. Et sic forte intellectus agens quez Ari
ponit substantiam separatam actu existentem
excellentiorem intellectu nostro possibili. po
nendus esset non pars anime nostre vel poten
tia eius. sed ipse deus virtute cuius obiectum a
git et in sensum et in intellectum. Et sic etiam
apparet quomodo bene ponit Aristoteles. intellectum
agentem. et non sensum agentem. q[uia] deus intellectus
est. et non sensus. Et hec opinio videretur michi
probabilis nisi ei obstarat pariter. articulus. vbi
dicitur sic q[uod] intellectus agens sit quedam sub
stantia separata superior ad intellectum possi
bilem et fm substantiam potentiam et operatio
nem sit separatus a corpore nec sit forma cor
poris humani. est error. Et forte q[uod] articulus po
test exponi scilicet q[uod] positus fuit contra dicentes
intellectum agentem esse humane spei appropri
tum. et nullam esse formam substantialem humano cor
pori inherenter nisi corruptibilem et eductam de
potentia materie. si autem intellectus agens quem
tertio de anima ponit Aristoteles. sit pars anime n[ost]re
et ob hoc ponatur in anima: q[uod] obiectum cui sit
ignobilius non est sufficiens ad agendum in in
tellectum possibilem ipsam intellectionem. Tunc pu
to q[uod] similiter ponendi essent sensus et voluntas
agentes. si de hoc erit alibi perscrutandum. si t[ame]n
in anima nostra poneretur voluntas agens di
stincta realiter a voluntate passiva. videretur
concedendum iuxta prius dicta. q[uod] libertas et
dominium nostrarum operationum attribuend
um esset nobis per istam voluntatem. non ra
tione voluntatis passive. sed ratione actiue. et
si voluntas passiva sit eadem realiter cum acti
ua: t[ame]n libertas et dominium attribuende essent
nobis per illam voluntatem. non ratione qua ef
fet passiva. sed ratione qua esset activa. et si non
sustineretur iuxta prius dictum modum ponendi
intellectum agentem q[uod] obiectum virtute cau
sarum superiorum scz dei et intelligentiarum abs
q[uo] alio actiuo posset agere in nostrum intellectum
et in nostram voluntatem. t[ame]n non puto q[uod] esset p[re]ced
dum q[uod] tum ad o[mn]es actus ipsius intellectus et ipsius
voluntatis. Ita q[uod] intellectus et voluntas nullius
actuum suorum essent actiui. Quis enim intelle
ctus et voluntas posset ab obiectis absq[uo] alio acti
uo recipere suos actus priuos scz spes istorum

opio q[uod] itelle
ctus agens sit
ipse deus virtute
cui agit obiectum
in intellectu
possibilem.

Intelligendo
aiaz p[er]io ex
actu et poten
tia sic posuit
argumentales
facile difficul
tas remedio
solutur.

q[uod] itele[ct]us so
lu patitur i[n]
spectu

prime intelle-
ctionis sic di-
citur e' voluntate.

Tres dubita-
tiones prima.

Secunda

Tertia.

Respo ad pri-
mam.

Quo intelle-
ctus agit fas
iudicium et re-
lationes rationis
intelligit.

Insuper ar-
guuntur itel-
lectus agat suum
intellectionem.

obiectorum ut aliqui ponunt. vel etiam simplices apprehensiones istorum et simplices affectiones ab ipsa. ut aliqui dicunt: tñ puto q' ipse intellectus sit actiuus ppositionis et diuisionis et discursus et iudicij: maxime circa insensibilia. et q' voluntas sit actiua ipsorum actuum quorum ipsa libere est dñia domino quo ipsa pot in vtrūq' oppositorum modo supradicto. Sed hic oriuntur dubitationes. Prima est vtrū voluntas in omni actu quē ipsa recipit patiat ab obiecto. vel in nullo actu ipsi us patiat ab obiecto. vel ab aliquo et ab alio nō. Secunda dubitatio erit vtrum voluntas actiua actus volendi et voluntas receptiua eiusdem sit vna et eadem potentia anime vel diuersa. Tertia dubitatio erit q' non videtur inconueniens dicē q' voluntas et intellectus se habeant actiue ad suos pmos actus: qm si actiue se habeant ad alios quos tñ recipiunt sicut et pmos: qd phibebit dicē q' se habeant actiue ad pmos hoc tñ repugnat dictis prius in questione tertia secundi libri. Et iste tres dubitationes sunt difficiles et posset de qualibet fieri questio per se. Ad primam dubitationem respondent aliqui q' voluntas in nullo actu suo patiat ab obiecto volibili. nec appetitus ab appetibili. nec oīno intellectus ab intelligibili. aut sensus a sensibili. immo q' intellectus est totalis causa actiua sue intellectionis et sensus sensationis et voluntas volitionis. quod intēdunt arguē primo sic agēs est nobilius effectu suo et ipso passio. Obiectum autem non est nobilius ipso sensu vel intellectu vel ipso sentire vel intelligere. Item virtus intellectiua est excellentior virtute nutritiua. s' virtus nutritiua est totalis causa actiua sui actus. ergo et virtus intellectiua. Item appetitus naturalis est totalis causa sui actus. ergo magis appetitus animalis vel appetitus rationalis. cum sit excellentior quod enī spectat ad pfectionem et ad nobilitatem. si cedat potentie inferiori conuenire. nō debet negari de potentia superiori sine causa rationabili. Item q' intellectus sit totalis causa apprehensionis simplicis arguitur p hoc q' hoc pot intelligē hominem abstracte a singularibus ad hoc autē non pot agē obiectum extra. qm extra non sūt nisi homines singulares. homines autē singulares non agūt aliquid ad intelligēdū aliquid abstracte ab eis. Item intellectus agit i tellectiones secundas. ad hoc autē nō agit obiectum extra neq' prime intentiones quia tunc secunde intentiones distinguuntur fm diuisiones obiectorum extra vel primarū intentionum. qd est fñ. cū scde intentiones eiusdē rōnis fundantur sup res vel sup pmas intentiones decē predicamentorum. Item intellectus intelligit re' arōes rōnis. iste autē relationes non possunt agē tales intellectiones. cum iste intellectiones sint absolute et maioris entitatis. et ita etiam arguētur de intellectione non entis. vel de intellectione priuariōis. Item q' intellectus sit totalis causa actiua ppositionis et diuisionis. arguitur p hoc q' intellectus diuidit idē a se et pponit cum suo oppositio hoc aut non facit obiectū. Et pfirmat q' si obiectū habeat potentia actiua: non habet potentia rationalem. s' pñse naturalem. ideo non pot agē actus oppositos: cū possit idem de eodem

affirmare et negare. ideo. 22. Item qm plura agentia diuersarū rationū concurrunt per se ad vñ effectū: oportet illa eē subordinata scz vnum pū esse et pncipalius altero. et ipsum agē i altera ita q' pmi agens mediante actione eius in secū dum agat in effectū postremū. Si aut ad intellectionem concurrant actiue obiectū et intellectus non pot dici q' obiectū sit agens pncipalius ergo intellectus erit pū et pncipalius agens. et sic oportebit dicere q' intellectus intelligendo agat in ipsum intelligibile. et ita sensus in sensibile et voluntas in volibile quod non apparet esse xpx. Dicūt ergo isti q' obiectū non requiritur ad intellectionem vel volitionem ut actiū sed solum ut terminatiū. Sed ista opinio videtur contra Ari. pmo enī qm ad sensum et sensibile dicit scō de anima. q' sensus in ipso moueri aliquid et pati accidit. dicit etiam q' actiua opationis ipsi us sensus sunt extra scz visibile. et audibile. et commentator ibidem dicit q' sentire sensus sit per passionem sensu a sensibilibus. non p actionem sensum in sensibilia. et ibidem Ari. et commentator videntur dare rationem ad probandū q' obiectum agat ad sensationem. quia si nichil ageret ad eam tunc sensus posset sentire sine obiecto consequens est falsū ergo. 22. consequentia patet. quia sicut Ari. Si combustibile esset combustiuum. ipsum combureret se et non indigeret ad hoc exteriori igne quod ideo est quia possit sufficientibus actiue et passiuo et sufficienter approximatis: ponitur actio vel ponit pot sine alio extrinseco modo cui obiectum non patiat ad sensationem si etiam non ageret ad eā. sensus esset sensationis sufficiens actiuum et passiuum. propter quod sentire posset sine obiecto extrinseco. Quod autem Arist. et commentator dicunt de sensu et sensibili idem intelligunt de intellectu et intelligibili et de appetitu et appetibili. ut apparet tertio de anima. Sed hanc predictam rōem. Ari. quā puto esse demonstratiuam. illi volunt infringere. dicunt enim q' totali actiue sufficienter approximato totali passiuo non semper oportet q' possit agere. primo quia actio (ut dicunt) ponitur in agente subiectiue. et sic agens est ipse actiuum et passiuum et tñ non potest agere eam in se sine passiuo extrinseco. Secūdo quia fundamentum ut dicunt est aliqui totale actiuum relationis fundate in ipso. et tñ non potest eam agere in se sine correlatiuo. Tertio quia motor non posset mouere localiter suum mobile sine loco. Quarto dicunt aliqui q' sine presentia sensibilis potest sensus sentire ut in somnijs sine presentia appetibilis appetere. ut homo sine presentia cibi potest cibum appetere. Ille tñ instantie nichil michi videntur proficere. quia supponunt falsum ut puto. nō enī puto q' actio prout est res distincta ab agente in agente recipiatur subiectiue. sed in passio. nec puto q' relatio prout est res distincta a fundamento recipiatur in fundamento eē. sed in anima de motu autem locali dici posset q' semper preter agens et passum ad actionem requiritur aliud. scz. quod sit in passio ab agente: vel in quo aut circa quod passum sit ab agente. sic igitur in alteratione requiritur qualitas que sit i alterabili ab alterante. ita in motu locali requiritur locus in quo sit mobile a mouēte. locus enī (sicut mul

Qñ diuisa a
gētia cōcur-
rūt ad eūdem ef-
fectū vñ ag-
gūt i alterū.

Inprobatio
opinionis q'
d. obm se hē
tñ passiuē.

Instantie qd
triuole et quip
ponūt tñ q'
actio sit i a-
gēte et relatio
sit distincta a
fundamento

Quo motus
localis et sine
loco.

et dicunt) est illud totum quod ipsi mobili acquiritur a mouente. non sic autem erat de obiecto. Alij etiam dicunt qd motus localis posset fieri sine loco quo ad illud quod mobili acquiritur intrinsece amouere licet si quo ad illud quod sibi acquiritur extrinsece eo qd hoc est ipse locus dicunt ei qd si deus totum mundum volueret mouere diurno: qd vltima spera non minus mouetur qd nunc. et tñ nulla esset loci mutatio. vñ quis ex tra celum nō sit locus. tñ articulus pñ. dicit errorem esse dicere qd deus non potest mouere celum motu recto. ergo he instantie difficultates habent: s; non hic tractandas. de somnijs autem dicendum est qd species sensibilibus prius facte in fantasia ab obiecto et ibidem reuerate mouent actiue sensum ad actum. vnde patet qd ille suppleat vices obiectorum. de appetitu etiam dicendum est qd licet appetitus naturalis sine cognitione fiat. tamen appetitus animalis et rationalis de quibus hic loquimur. non sunt sine cognitione: nec cognitio sine obiecto presente aut realiter aut per species in fantasia vel in memoria reueratas. videtur etiam michi qd absurdum esset dicere qd obiectum necessario requiratur ad sensationem. et tamen nichil operatur in sensu: nec sensus in ipsum. obiectum enim non ex eo requiritur qd terminet intellectionem vel sensationem id est vt intelligatur vel vt sentiatum possum enim rosam intelligere nulla rosa existente. immo etiam sentire per speciem reueratam in memoria vel in fantasia. Item qd obiectum vel species obiecti agat ad intellectionem vel volitionem ex hoc argui videtur qd sensationes diuersitate obiectorum sunt diuerse. diuersitas enim in effectu videtur aut ex diuersitate agentis. aut ex diuersitate materie prouenire. sicut dicit commentator duodecimo metaphysice. Alij tamen instant contra istam rationem per hoc qd circa idem obiectum intellectus potest formare actus contrarios scilicet affirmare et negare. Sed ad hoc dicendum est qd hoc est bene possibile virtute agentis liberi. si enim volo. affirmo. et si volo: nego. sed sine libero agente illud non esset verum. modo sensus non habet se libere ad sensationem neq; intellectus ad intellectionem ante et preter omnem actum. volendi. ideo instantia non valebat in proposito. Hunc igitur soluende sunt rationes aliorum. Ad primam dicendum est qd non oportet actiue esse omni passo nobilius. nec omnem actionem esse nobiliorem omni passione. Sed oportet omne actiue esse nobilius eo passiuo. in quod agit. Duabus tamen conditionibus obseruatis. scilicet qd illud sit principale actiue. et quod passiuum nō habeat nobiliorem passionem qd illam quam recipit ab illo actiue. propter ergo defectum prime conditionis dicunt aliqui qd obiectum non est nobilius intellectu aut sensu: licet agat in ipsum. quia dicunt qd ad intellectionem agunt simul obiectum et intellectus agens. et ad sensationem obiectum et sensus agens. sed obiectum non est agens principale. Alij autē dicunt propter defectum secunde qd obiectum non est nobilius. quia dicunt qd obiectum agit in sensum vel in intellectus spe-

qd obiectum agat
ad cognitionem
alij h. respōdēt

Instantia aliorum.

Quo agens
nobilius passio
duabus conditionibus
obseruatis.

ciem suam. tñ. et non ipsam sensationem. vt intellectionem sed sensus agens et intellectus agens agunt eam in sensu vel in intellectu passiuo disposito per speciem receptam ab obiecto. modo intellectio est nobilior operatio intellectus qd receptio: vel etiam qd actio rei intelligibilis. Alij etiam dicunt vt dixi prius qd si obiectum agat in sensum vel in intellectum ipsam sensationem vel intellectionem: hoc tamen non est virtute propria. sed virtute causae supior. ideo nō est nobilius propter defectum prime conditionis. Alij ite rñ dicunt sicut potesq; obiectum agit in intellectu spem suā tñ. intellectus aut factus in actu p spe cie obiecti. agit in se intellectionem. sicut nos dicimus qd habes actū pñ pōt exire sine exteriori actiue in actum fm. vt graue cū habuerit grauitatē a generante mouet se deorsum et isti dicunt qd intellectus fm eius nām simpliciter dñ possibit. et sibi puenit rō recipiendi quicquid recipit et dñ agens fm qd actiue p spem intelligibilem: non qd spēs agat pncipalr s; intellectus est pncipale agens. et spēs obiecti ē dñpō nēcia ipsi ad agēdū ppter qd adhuc nō o; obiectū ē nobilius pñ qd nec pma rō ipsor. pcedit nec scōa. Alij etiam dicendū ē qd nō ē sñ de appetitu aiali et appetitu nāl. quia appetitus naturalis nichil est distinctum realr ab ipsa potentia naturali actiue vlpasuiua. nec actus apperendi vt distinguē ab appetitu est aliqd aliud ab actu agendi vlpasui di. sic autē non est de appetitu aiali vlp pōt dici qd sicut appetitus nñ mouet et dirigit ab obiecto cognito. ita appetitus naturalis mouetur et dirigit ab obiecto cognito a supioribus causis hoc est ab obiecto p quanto relucet in intellectu bus causar supior. sc; intelligētiar. propter qd dicit pmentator duodecimo metaphysice quod nā operatur perfecte ordinate qd nō ē intelligētiar. quasi rememorata ex virtutibus agētib; nobilioribus ea qd sunt intelligētiar pñ qd quod illa ratio capiebat falsū de quarta ratione alibi per scrutatū est. Ideo breuiter ē dicēdū hic qd cū intelligimus hōiem vlr non sic intelligimus abstracte qd intelligamus aliā rē ab hōimib; singularibus s; sic qd nullū hōiem singulare intelligimus distincte ab alijs s; omne idēdistice talē autē intellectionem pōt agē quib; hō singularis mediantibus virtutibus sensitiuis vna cum actio ne intellectus omnes enim homines singulares circumscripitis accidentibus et extraneis sunt omnino similes et eiusdem rationis. Ideo quicquid est similitudo vnius istomodo si licet circumscripitis extraneis est similitudo omnium aliorum indifferenter verbi gratia quod est simile huic albedini est simile omnibus albedinibus isti similibus si ergo iste homo mediantē sensu egit suam similitudinem licet inuolutam similitudinibus accidentium et extraneorum in intellectu cum intellectus abstraxerit a similitudine substantie similitudines accidentium extraneorum illa similitudo erit ita similitudo omnium indifferenter sicut illius quo causabatur. Ideo non solum iste sed omnes indifferenter tunc intelliguntur quia intelligere rem sit per habere in intellectu eius similitudinem. Ad aliam concedendum

qd intellectus
gat se mediū
te spē sñ grā
ue mediantē
grauitate.

Quo appetitus
naturalis mouetur
et dirigitur ab
agēte superiori.

quo cā nōt
cia vtilis.

Quo sensibi
le mediāte a
git i intellectu

est q̄ obiectum non agit immediate omnem
intellectionem nec sufficienter sed intellectus co
agit immo principaliter agit q̄ obiectum nec
est imaginandum q̄ omne quod intelligitur a
git adiut intellectionē sic statū dictū fuit q̄ om̄s
hoies indifferenter simul possunt intelligi licet
vn̄ solus hō egerit ad illā intellectionē sed sic
debet intelligi q̄ obiectū extra primo agit in se
su sensationem sui vel saltē spēm suā p̄ quā vel cū
qua vel mediante qua sensus agit sensationem
Ipsa autē sensatio vel ip̄s existens in sensu agit i
intellectū simul ip̄am intellectionem vel saltem
spēm intelligibilem per quā vel cū qua vel me
diante qua intellectus agit intellectionē. Nam
intellectus intellectionibus simplicibus informa
tus pōt iā per h̄mōi simplices intellectiones vel
eis mediantibus pponere vel diuidere et postea
discurrere et sic tandē agere intellectionē multo
rū sub sensu non cadentium sic enim intellectus
potest agere intellectiones dei et intelligentiā
prime materie et intentionum et relationū or
taliū et sic solū pcedunt omnes sequentes ratio
nes ip̄orū saltem preter ultimam. Ad quam vi
cendum q̄ intellectus agit intellectionem p̄ ip̄s
intelligibilem sicut corpora celestia agāt in ista
interiora p̄ motū motus enī celi non ita agit q̄
celū nichil agit imo celū agit per suū motū tan
q̄ per dispositionē sibi necessariā ad agendum
sicut q̄ celum non agit ita et spēs intelligibilis
non agit intellectionem ita q̄ intellectus nihil a
git imo intellectus agit intellectionem p̄ ip̄m
intelligibile receptā ad obiecto tanq̄ p̄ disposi
tionem sibi necessariā ad agendum sicut q̄ ce
lū non agit i iū motū nec contra ita non opor
tet q̄ intellectus agat in speciem inte ligibilem
nec illa species in ipsum nisi ip̄am intellectionē
quam simul agunt sicut celū et motus eius siml
agunt in ista inferiora. Potest ergo dici ad du
bitationē principālē q̄ voluntas sic in omni a
ctu volendi patitur ab obiecto quia obiectum o
portet esse cognitum eius aut cognitio agit ad
actum volendi et aliquo modo immediate vel
mediate agebatur ab aliquo exteriori obiecto
modo prius exposito. Nam ad scdām dubitatio
nem principālem videtur esse dicendum de volū
tate actiua et passiua volitionis sicut diceretur
de intellectu actiua et passiua intellectionis.
Et vt exprima quid op̄orū notandum est vt pu
to q̄ intellectus et voluntas non sūt diuerse res
abiniuem nec ab ipsa substantia anime sed a
nima ipsa in ordine ad actum intelligendi dicit
tur intellectus et in ordine ad actum volendi
dicitur voluntas eo modo quo magis declara
bitur in sexto libro. Potest ergo dici q̄ ipsa
anima est actiua et receptiua omnis intelleccio
nis et omnis volitionis sed forte q̄ hoc non est
totaliter secundum idē imo substantia grauis
secundum seipsam est in potentia ad mouere de
orsum et potest agere illum motum secundum
quem informat actum grauitatis ita anima
secundum seipsam potest intellectionem vel vo
litionem recipere sed agere eam non potest
nisi secundum q̄ aliquo priori actu informa
ta ita q̄ ratio non recipiendi sit ratio ex par
te anime ratio vero agendi sit ex parte anime
actualiter ita sc̄ q̄ actus inais p̄uī alicui alte

Sititudo celi
et motus eius
ad intellectū
et spēm eius
quo cōfās no
ficiā

Ratio ad pri
cipālē dubi
tationem

Ad scdām
dubitatiōem

ri actus intellectionis aut volitionis se habeat
ad istū actū intellectionis aut volitionis actiue
non passiuē sc̄ q̄ sit dispositio sic necessaria ad
agendum non ad patiēdū magis enī sicut puto
debet poni dispositio ad agendū q̄ ad patiēdū
q̄ agēs agit h̄z est in actu patiēis aut patiē h̄z
q̄ est i potētia videtur q̄ michi q̄ aia informata
ipe intelligibili ab obiecto pōt i se formare actū
intelligendi et ipsa simplicibus intellectionibus
informata pōt i se formare actū ponendi et po
stea actū diuidendi saltē quo ad p̄ncipia p se no
ta et postea actū discurrendi et sic psequēter. Et
ita q̄ ruz ad actū volendi dicā q̄ ipsa aia informa
ta aliquo actu priori puta vel iudicio de boni
tate aut malitia volibilis vel quadā p̄placencia
vel displicētia sicut diceretur post pōt se mouere
ad actū volendi sicut q̄ eadem res sc̄ aia d̄ vo
luntas passiuā h̄z q̄ pōt actū volendi recipere et
d̄ voluntas actiua h̄z q̄ pōt actū ip̄m pducere
hoc autē est fm q̄ informata ē actu priori p̄dicto.
Nō q̄ videt michi q̄ aliū oporteat ponere intelle
ctum agentē aut aliā voluntatē agentē nisi for
te deū ip̄i q̄ mō prius dicto pōt dici intellectus aut
voluntas coagens ad oēm nostrā intellectionem
vel volitionem pluralitas aut non est ponenda
sine necessitate cogente nichil aut videtur cogē
re plus q̄ dictū sit ad ponendum qm̄ h̄z p̄bi nō cō
cedant q̄ idem et fm̄ idem totaliter sit eiūsdē ac
tiui et passiui non vt tñ iconueniens q̄ idem non
totaliter sed partialiter sit eiūsdē actiui et pas
siui modo prius dicto. Adhuc multi aliter opi
nati sunt videlicet q̄ sicut vnum corpus qd̄ com
positum est ex duobus principijs vno potentio
nali sc̄ materia et altero actuali sc̄ forma et q̄
sibi competit pati per materiam et agere per for
mam. Ita anima intellectiua composita ē sub
stantialiter ex duobus principijs ex quibus fit
per se vnum eo q̄ sunt sicut actus et potētia p̄n
cipium ergo potentiale vocant intellectum pos
sibilem aut etiam voluntatem possibilem et p̄n
cipium actuale vocant intellectum agentē vel
etiam voluntatem agentem et sic dicunt animā
in se agere oēm actum intelligendi aut volendi
sed agere per principij actuale et recipere p po
tentialem. Alij etiam multi dicunt q̄ non est in
conueniens idem fm̄ idem oīno realiter esse ac
tiuum eiūsdē et passiuum sed fm̄ aliam et aliā
rationem dicunt enim q̄ non est iconueniens vñ
et idem carere aliqua dispositione fm̄ actū for
malē in cuius ip̄m est susceptiuū et eadem conti
nere fm̄ actum actualē sicut nos videmus cal
cem esse actu formaliter frigidā et virtute actiua
calidā dicunt q̄ aia intellectiua eadem et in
diuisibilis existens et fm̄ idem omnino realiter
est receptiua intellectionis inq̄tuz est capax ip
sius sc̄ inq̄tum continet eam actualiter. Sed hec
opinio videtur esse contra phōs sic enī posset di
ci q̄ celum moueret se nec esset via ad probandū
q̄ oporteat preter ipsum celum ponere intelli
gentiā mouētes et etiā illa differentia fm̄ rōez
si non preueniat p operationem nisi intellectus
nichil faciet ad actionē vel passionē et si puenit
at puto q̄ erit differentia realis d̄ hoc tñ alibi tra
ctandum est. Nec valet ad propositum exem
plum de calce aut iungibere quia calx aut iun
g

Rectat op̄o
ne deceptōez
aut qd̄ facto
vñ tūlle aia
Intellectu suo
de anima

Rectat op̄o
ne q̄ idē f̄ rē
moueat et h̄z
eadē partem

Improbatio

liber ratione diuersorum principiorum est i po-
tentia passiva et in potentia actiua ad calidita-
tem scilicet ratione materie ratione forme. Et
iterum siue hoc opinio siue precedens teneatur:
tamen. oportet redire ad ea que prius diceba-
mus. in substantia enim aie nostre nō ē sufficiens
actiuum et sufficiens passiuum ipse ctionis et
volitionis. cum ad primos actus requiratur ob-
iectum: et ad posteriores actus requiratur actus
primi necessario. nam obiecta necessario requisi-
ta ad actus primos. et primi necessarij ad poste-
riores habent se ad actus illos quibus sunt ne-
cessarij vel passive vel active aut principaliter
aut dispositiue. propter quod puto q prima opi-
nio sit tenenda. Ad tertiam dubitationem prin-
cipalem potest dici q anima cum sit nuda pure
ante eua esse principium actiuum: et sit passiva
ipsum: non est possibile quod ipsa sit actiua eius
nisi idem et secundum idem totaliter esset eius-
dem actiuum et passiuum. quod non puto. et etiā
quia obiectum est illius primi actus actiuum et
sufficiens ut videtur sicut enī color in parietate

Ad etia dubi-
tationem.

Tenet resolu-
tione q nifus
et intellectus
hnt pure pas-
siue ad suos
pmos actus
ipsos qd sit p
prie actus

una cum lumine est actiuum sufficiens in medio
sue spēi. ita videtur q spēs in medio pōt ita suffi-
cienter agere in sensu. licet forte non ipsam sensa-
tionem. sed ipse sensus fm q spēs sensibilis infor-
matus. et ita non videtur remotus q fantasia
pmos actus possit agere spēm suam in intellectu licet forte nō
ipsam itellectionem. An hoc qd aliqui dicunt scz
q obiectum sensibile et sensus agens distinctus
a sensu passiuo agūt simul actū qui primo reci-
pitur in sensu passiuo: non videtur rōnabile. qm
licet dispositio actiua ad agēdū in herēs sibi nō
agat in ipz actiū nec ecōtra sicut an dictū fuit
de celo et motu eius tñ duo agētia sepata et di-
uersarū rōnū nō vidēt p se reqri ad aliquam ac-
tionem. nisi sint subordinata. ita q primū agat
in fm. mō non apparet quō sensibile ageret i sen-
sū agēte nec ecōtra. ergo etc. Et sicut dico de sensi-
bili ad sensum. dicatur de intelligibili ad intelle-
ctū quid aut de volūtate quo ad hoc restaret vi-
cendum. forte videbitur in alia qnestiōe Ad rōes
prius ipales est rōndendū fm pdicta q non est po-
ssibile q idē realiter sit eiusdem actiū et passiuū
et fm idē totalr. s. pialiter. et hoc nō ē impossibile.



Ad tertio Atz actū volēdi aut no-
lēdi pcedat in ipsa volūtate aliqd al-
ter actū at alia qdūq dispositio medi-
ante q actus volendi fiat i ipsa volū-
tate Atz q sic q volūtas cū seipaz de-
terminet. v. actiua sue detetminationis. volitio-
nis est actiua non est. qz cum ad ipaz se habeat
passiue. si cū hoc esset eius actiua: ipsa non indt-
geret obiecto ad volēdū. q non est idē volitio et
ipsa volūtatis detetminationis. nec illa detetratio
est ipsa voluntas. quia volū tate existente semp.
non semper est illa detetmatio: igitur oportet
illā detetmationē esse dispositionē mediam inter
volūtate et volitionē. Scdo posito q obiectum
vnum fuerit voluntati presentatum sub duplici
ratione. scz et mali: verbi gratia adulterium sub
ratione inordinati et sub ratione delectabilis
voluntas ut an dictum fuit pōt non solum totū
obiectum velle aut ipsum totum nolle. sed etiam
differre donec ratio quid sit eligibilis iudicaue-
rit. et etiam potest imperare ut de hoc intellectus

Ad 3.

Atz pmo

Scdo

inquirat. peto ergo vtrum voluntas cum fuerit
ita in suspensio. sit aliquid passa ab obiecto vel q
litercunq immutata. aut non: si sic igitur dispo-
sitionem aliquam recipit preuia: volitioni aut
nolitioni illi obiecti. Si non: quomō igitur pōt
imperare intellectui de iqdū e circa illud obie-
ctum cū non possit hoc an illius obiecti pūtam
et quō est potēs se detetmiare ad illud obiectum
volēdū aut nolēdū. cū an obiecti pūtiāz nō pos-
set: nullus vtiq diceret v. v. **Tertio** cū volū-
tas sit in potentia passiva ad recipiendum actū
volendi et obiectum non sit sufficiens actiū ip-
sius. nisi detetminatio voluntatis pcurrat: opz
q volūtas sit illius actus aliquo mō actiua. si q
non sit p dispositionem mediā aliaz a volūtate.
tūc ipsa volūtas eadē existens et fm idē erit eius
dē actiua et passiva. qd pcedēs. v. totā pūam de
struere **Oppositū** tamen at quia cū nihil aliud
ab ipsa voluntate sit magis liberū q ipsa volū-
tas. loquēdo de libertate q dicitur posse in vtrū
q actū oppositor. videt q ipsa sit libera per se
ergo obiecto pūte. nullo indiget alio ad volēdū.
quia si alio idigeret. ipsa non esset eius qd est vel-
le aut nolle dñā s. se neq libera. sed p illud quo
ipsa ad hoc indigeret. Itē illud medium vel esset
idē ad volendum et nolēdū. vel esset aliud et ali-
ud **Si** dicatur q sit idē volendi et nolendi. tunc
est ita idifferens sicut et ipsa voluntas: ppter qd
nihil facit ad detetmationē actus. id frustra poni-
tur. Si dicat qd aliud et aliud tunc opz q volun-
tas ad vtrūq eorū sit indifferens sicut et ad ac-
tū volendi et nolendi. et tunc qrit quō detetia-
bit se ad alterū eorū sicut de actibz volēdi et nolē-
di qrebat et sic ista media frustra ponerentur cū
ipsis possitis nulla cesset ibi difficultas. **Nota** q
questio specialiter hic est intelligenda quo ad or-
dinata in finem. de quibus in prima questione
dicebatur q volūtas libere potest velle aut nol-
le aut differre. de fine enim ultimo nihil ad pns
intendimus. **Notandum** etiā q tres rōes q nūc
adducte fuerit tres tangunt difficultates. satis tates s. tria
magnas. vna est an detetmatio ipsius volūta-
tis ad volēdū vel nolēdū sit aliqd actū realit distinctū
ab actu volendi vel nolendi. **Secunda** est an ad
huc ante huiusmodi voluntatis detetmationē
aliquis actus pcedat causatus in ipsa volun-
tate ab obiecto sibi pūtato vel a rōe sibi illud ob-
iectum pūtante. ppter quem actum ipsa sit po-
tens se detetiare ad volēdū vel nolēdū cum an-
te obiecti pūtiā non posset. aut per quam ipsa
sit potens iperare intellectui de inquisitione cir-
ca illud obiectū cū an nō posset. **Tertia** difficul-
tas est vtrum voluntas sit solum passiva ip-
sius actū volēdi at nolēdi. at cū hoc actiua. et quō
De tertia aut difficultate dictū est i questione p-
cedenti. Sed de prima videntur opiniones con-
trarie quidam enim ponūt q obiectū volūtatis
est actiuum actū volēdi et nolēdi in ipsam volun-
tatē de rōne aut actiui est suam inducere simili-
tudinem in passiuum. ideo oportet q passum ad
illam similitudinem prius existat in potentia et
recipiēdo eam ab agente sit i actu et ita vniuer-
saliter de rōne agētis est actuare passū s. est di-
ferentia inter passum naturale et voluntarium
quoniam passum natura le necessitatur ab agen-
te ita q agente pūte necessario recipit actū et

Tertio

In oppositu

Scdo

Tres difficul-
tates s. tria
argumenta.
Scdo

Tertio

Rectat opi-
nionē q actū
volēdi tante
totali ab o-
blatio deter-
miatio at ipz
pcedēs a vo-
lūtate.

si non fuerit impedimentum extrinsecū, sed pas-
sum voluntarium nō necessitatur ab agente: ita
q̄ agente p̄te nō necessario recipit actū ei⁹. sed
p̄exigē q̄ ipm passiuū determinet libere ad pa-
tiendum ab hoc obiecto vel ab illo. vel ab eodez
obiecto fm vnam rōem vel aliam. Aliter enim
libertas non saluaretur. Isti igitur ponunt il-
lam determinationē actum esse quendā aliū ab
actu volēdi aut nolēdi p̄iū sibi. Et quo ad ter-
tiā difficultatē istividentur ponere q̄ volūtas acti-
ua sit illius determinationis. et non obiectum et
q̄ obiectum econuerso sit actuum actus volen-
di et nolendi. et non ipsa voluntas. qm volūtas
nichil agere v̄ nisi ad sui determinationē vt ab
hoc obiecto vel illo patiat. hec ei⁹ determinatio
non est actiua actus volēdi. sed solū dispositiua
passi vt patiat. Sed contra istā opinionem auj obij-
tiunt. primo quia tunc post illā determinationē
necesse ēēt volūtatē pati ab obiecto. quod non v̄
verū. qz tunc non ēēt dñā sui actus a p̄ciptio v̄
q̄ ad finē: cuius oppositū dicit. Tri. tertio hui⁹
Ad hoc respōdet ipsi q̄ imo. qz voluntas ab hu-
iusmodi sua determinatione potest libere desiste-
re omni hora apud quam desistentiam cessaret
pati ab obiecto. Sed illa responsio non videtur
valere. quia si voluntas pōt se determinare ad
hoc ⁊ ad illud non videtur q̄ magis se determinet
ad hoc q̄ ad illud: nisi qz vult hoc magis q̄ illud
et ideo primi act⁹ in quos ⁊ i sibi oppositos vo-
luntas libere pōt. videtur esse actus volēdi ⁊ no-
lendi. Aliter etiam obijciunt contradictariā opini-
onem sic. qz cū alia sit voluntatis deteriatio ad
volendum et alia ad nolendum. oportet q̄ an de-
teriationē ipsa voluntas sit indifferens ad vtrā
q̄ determinationē s; qd ē ad plures actus in-
differens non trāsit i aliquem ipsorum absq̄ p̄-
uia determinatione ergo opz q̄ illam determina-
tionem precedat alia deteriatio et sic in infinitū
Sed respondetur q̄ nō est ita qz voluntas ex eo
q̄ est agens liberū seipsa absq̄ omni p̄uio me-
dio potest in vtrāq̄ deteriationem trāfire. qz ta-
le agens seipso potest in actus oppositos Sed
tunc querit̄ quare ergo oportet ante actū volen-
di vel nolendi esse deteriationē p̄uiā: dicā enim
sicut tu q̄ voluntas qz libera potest seipsa absq̄
alio medio p̄uio trāfire in actum volendi aut
nolendi. Sed dicitur q̄ non est simile. qz volūtas
ponitur actiua huius determinationis. ⁊ nō po-
nitur actiua actus volendi aut nolendi. Ad rōez
autem actui et nō passiuū vt passiuū ē spectat de-
terminatio voluntatis: igit̄ cū sit indifferens ad
volendū et nolendum. ⁊ passiuē solum se h̄is nō
posset determinare in hoc aut in illud trāfire si-
ne determinatione p̄uia. sed in hāc deteriationē
vel in aliam determinate pōt trāfire sine me-
dio. quia est actiua illarum Sed adhuc nō suffi-
cit illud. qm obiectū non minus videt̄ actiuū il-
larum deteriationū q̄ volitionis et nolitiōis. qz
sicut non pōt voluntas velle aut nolle sine obie-
cti p̄tia. ita nec se determinare. obiectum autem
ad illam deteriationē non requiritur passiuē er-
go requiritur actiue cū igitur frustra sit per plu-
ra quod fieri potest per pauciora. videtur q̄ il-
le determinatiōes p̄uie sūt abiciēde. Et ita vi-
ctū est de p̄ma difficultate De scōa aut̄ difficul-

tate dicunt aliqui ponentes in intellectu spēs in-
telligibiles distinctas ab actibus intelligendi q̄
sicut oportet in intellectu tales species intelli-
biles esse p̄uias actui intelligendi: ita est in vo-
luntate statim enim obiecto voluntati p̄sentia-
to species in ipsa imprimitur necessario p̄uia
actui volendi v̄ nolēdi sed differenter quia na-
turali necessitate intellect⁹ spēs intelligibili infor-
matus trāsit ad actū intelligendi voluntas autē
cum fuerit informata h̄is speciebus non necessa-
rio trāsit in actum volendi vel nolendi. sed libe-
re potest in ipsum trāfire. vel differre. et potest
libere imperare intellectui vt amplius de il-
lo obiecto inquirat. aut ab huiusmodi conside-
ratione omnino desistat. quod an receptionem
spērū non poterat sed si potuerimus (vt i sexto li-
bro videbit̄) q̄ intellectus et voluntas nō sint ad-
inuiet et ab aīa diuerse res: non videt̄ q̄ ad ichi-
nationē volūtatē vel saltē ad eius p̄placētiā
in obiecto alia ex parte obiecti redrat spēs sit re-
p̄tatio q̄ spēs obiecti. et iudiciū de bonitate v̄
malitia rei volibilis in intellectu exis. Nō ei⁹ ef-
fet graue dicere sicut aīa formata spēs intelligi-
bili pōt trāfire in actū intelligēdi (sicut p̄i⁹ dictū
fuit) q̄ ipsa ita informata iudicio de bonitate et
malitia rei volibilis pōt trāfire in obiecti p̄pla-
cētiā quādā vel displicētiā q̄ iā videtur esse q̄
dā actus voluntatis. p̄pter qd aliqui dicūt p̄ba-
biliter sicut mihi v̄: q̄ sicut actiua grauium et
leuium primo generant in suis passiuis calidi-
tatem aut frigiditatē mediātibus quib⁹ p̄nt con-
sequēter trāfire in grauitatē aut leuitatē q̄ qdēz
grauietas ⁊ leuitas sūt iā inclinatioes actuales
ad motū ⁊ ad quas si non fuerit impedimentum
statim necessario p̄sequit̄ mot⁹ sursum vel deorsum
post quem motu graue. au leue naturalr i loco
p̄prio quiescit ⁊ fugit: ita iudiciū vel aīa infor-
mata iudicio de bonitate vel malitia obiecti p̄i-
mo generat in ipsa voluntate p̄placētiā quan-
dā in obiecto vel displicētiā in obiecto mediā-
tibus quib⁹ ipa volūtas acceptare pōt obiectum
vel refutare q̄ quidē acceptatio vel refutatio sūt
iā actuales inclinationes volūtatē ad quas mo-
tus p̄sequit̄ si nō fuerit ipedimētū post quē mo-
tū volūtas figit̄ et quiescit i bono adepto q̄ qdēz
quies v̄ fixio dē delectatio vel si fuerit ipedimē-
tū a p̄ecutiōe boni. vel fuga mali: fiet in ipsa vo-
luntate tristitia. mō ḡ dicet̄ q̄ si obiectum fuerit
volūtatē p̄tatiū sub rōe boni. tūc statim causabit̄
necessario i ipa volūtatē dict⁹ act⁹ p̄placētiē. et
si fuerit sibi p̄tatiū sub rōe mali. causabit̄ act⁹ dē-
splicētiē et si p̄tatiū sibi sub rōe boni ⁊ mali. causa-
bit̄ i ea sibi vtriq̄ act⁹ scz p̄placētiā ex obiecto il-
lo et displicētiā vbi ḡsa si intellect⁹ iudicat q̄ dele-
ctari sit bonum et turpe aliquid agere sit malū
et cū hoc iudicauerit in adulterio multam fieri
delectationē et multā turpitudinem statim nōcio
in ipa volūtatē sisset tūc iudiciū consequet̄ et cō-
placētiā qdā rōne delectatiōis. displicētiā rōne
turpitudinis. nec ista repugnat sicut de illo qui
proicit tempore tempestatis merces in mare ip-
se enim multam habet tristitiam siue displicen-
tiam in h̄mōi p̄tectione p̄pter diuitiāz perditio-
nē et tñ cū illa displicētiā p̄ectio sibi placet vt
ipse saluet. complacētiā enī displicētiā circa
idem opus non opponuntur si fuerit secundum

Recitat opio
nē q̄ sit spēs
i volūtatē p̄-
cedēs actū si
cut intellectu

Reprobat il-
lā qz iudiciū
intellect⁹ su-
plet vicē ta-
lis speciei.

Opio docto-
ris q̄ iudiciū
ū de re cau-
set nōcio p̄pli-
cētiā aut displicē-
tiā si tñ ac-
ceptionem
at refutatio-
nem

Complacētiā ⁊
displicētiā dē
eadē re si repu-
gnat s; dñū
sa s; bñ acces-
ptatio ⁊ refu-
tatio.

iprobatio

Euasio

Alia iproba-
tio

Euasio.

Reulicā

Euasio

Replie

Ad scōa: dif-
ficultatem.

Liber tertius

diuersas rationes in tēpore illo cōpossibiles i eo dē Sed quia acceptatio et refutatio sūt ipetus ad actū psequendū vel fugiendū. et isti motus sūt psecutio vel fuga ppter p̄trarietates sunt incōpossibiles in eodem. Ideo etiam nō possunt simul in voluntate fieri h̄mōi acceptatio et refutatio. sed voluntas libere potest acceptare opus illud sine refutatione vel refutare sine acceptatione vel etiam nec refutare nec acceptare. sed disferre ut videtur michi. quod quasi quilibet homo experiri potest in seipso. Multos nāq̄ video cum in aliquo turpi opere sibi ratio aliqua bonitatis apparuerit ppter delectationē dicētes o utinā hoc esset tātē honestatis quātē ē turpitudinis. hoc autē nō dicūt nisi ppter complacētā i apparenti delectatione. et displicentiā in turpitudine. hoc etiā videt̄ p̄suaderi possē. q̄ satis videtur mirabile si obiectū p̄ntatū volūtati nullam penitus recipet impressionē a volūtate neq̄ voluntas ab eo. imo neq̄ a quocūq̄ alio. q̄ volūtās possit i se ip̄a agere cū ante non posset. Suppono ei ex dictis p̄us q̄ volūtās sit actiua illius actus sui cuius ipsa est p̄mo domina. et q̄ illū actū agar in seipsam. licet igit̄ nō miremur de hoc q̄ actiūū approximātū passiūū pōt in actionem suā trāsire circa illō passiūū cū ante non posset. tñ miramur si actiūū approximātū passiūū nō potēs agere in passiūū possit in ip̄a agere ppter alicū tertiū p̄ntatū q̄ quidē tertiū nichil ip̄mit nec i actiūū nec i passiūū. nec vllā recipit ab eis ip̄sionē et tñ obiectū volūtati p̄ntatū esset tale tertiū. si nichil ip̄meret in ip̄am volūtātē cū volūtās ponat̄ sui actus actiua et passiua. Ista tñ ratio licet habeat apparentiā forte solū pōt faciliter. cū posuerimus q̄ intellectus et voluntas non distīguit̄ ab aīa neq̄ ab iut̄ cē realiter. sed q̄ ipsa aīa dē intellectus in ordine ad actum cognoscendi. et dicitur volūtās in ordine ad actum appetendi. diceretur igit̄ quod obiectu p̄ntatū anime imp̄mit in ea similitudinem suam mediante qua anima cognoscit ip̄a. Iac autem impressione mediante potest anima que est idem quod voluntas in actum volendi et nolendi acceptandi vel refutandi. cum ante nō posset. Alia igitur ratio videtur michi p̄babilis talis. si obiectum sub ratione boni apprehensū fuerit. et voluntas sua libertate posset in nullā habere complacentiam. sequeretur q̄ illa libertas non esset nobis in auxilium sed potius i magnum detrimentum. consequens est falsum. ergo et cetera. falsitas consequentis omnino cōcedi debet. cum libertas sit nobilis cōditio et naturaliter imo diuinitus indita voluntati. consequentia probatur. Ad cuius euidentiam est sciendum q̄ libertas secundum quam voluntas potest non acceptare quod sibi p̄sentatum fuerit sub ratione boni. vel non refutare quod p̄ntatū est sub rōe mali. pdest valde nobis ad vite directionem. pro tanto quia in multis in quibus p̄ma facie sunt alique rationes bonitatis apparentes. latent sepe mille malicie vel annexae vel consequentes propter quod acceptare illud q̄ apparebat bonum esset nobis inconueniens et damnosum. et sic etiam quod p̄ma facie videtur esse malū. habet aliquādo bonitatē latētē propter quā refutasse illud esset nobis malum s̄

tñ illa potestas non accipiendi vel nō refutandi nō pdest nobis finaliter ut in huiusmodi non acceptatione vel non refutatione sistamus hoc enī esset impedimētū ad opus nobis debitū auferre sed illa potestas nobis pdest ut ante obiecti acceptationem vel refutationem. inquiramus de omni bonitate vel malicia q̄ illud obiectū p̄sequatur. vel ei annectitur. ut tādē q̄ est melius simpliciter acceptemus. et q̄ est simpliciter peius refutemus. hec autē vtilitas auferetur tota si voluntas in apparenti bono nullā haberet p̄placētā. vel in apparenti malo displicētā. ad quid enī ipsa imperaret de ampliori inquisitione circa tale obiectum. manifestum est q̄ totus noster impetus auferet̄ ad cōsiliandū de acceptandis aut refutandis quod esset nobis damnosū valde. Et confirmatur quia libertas non est data nobis ut nocere possit homini ordinata saltem bene s̄ ipsa noceret si contingeret hominem nullam in bonis vel malis sibi apparentibus habere complacentiam vel displicentiam. quia tunc nullā haberet occasiones amplius inquirendi de eis an essent bona vel mala simpliciter. aut acceptanda vel refutanda. ppter q̄ sepe acceptandorum acceptatione et refutandorum refutatione p̄uaretur. Item vniuscuiusq̄ bonū consistit in hoc q̄ ip̄m referat̄ in p̄mū et finale bonū quod est ip̄e de cuius gratia omnia sunt et operantur. sed (sicut in p̄mo libro dicebat̄) non omnia possunt illo finali bono et sūmo fine formaliter frui. propter q̄ vniū quodq̄ ens ip̄e ale h̄ aliquod p̄p̄iū sibi bonū quo imēdiate frui et q̄ reducit̄ ad p̄mū bonū in q̄tū illud est q̄dā s̄titudo p̄cipata ipsius bonitatis q̄ cū non possit semper imēdiate ferri in ip̄m p̄mū bonū. ē inata in ip̄m referri mediante obiecto q̄ aliquā gerit similitudines p̄mi boni. oē at̄ q̄ apparet bonū nō apparet bonū. nisi q̄ gerit aliquā s̄titudinem p̄mi boni q̄ volūtās per hoc p̄t referri i p̄mū bonū q̄ fert̄ i illud rōne talis s̄titudinis. ppter q̄ videt̄ q̄ libertas eēt mala si p̄ ip̄am voluntas posset oīno nō ferri in obiectū apparet bonū Sed dices. vñe volūtās fert̄ in p̄mū bonū p̄ hoc q̄ ipsa fertur in obiectum simpliciter bonū et nō per hoc q̄ fert̄ in obiectū apparet bonum. Ad hoc dicendū est q̄ voluntatis nō ē discernere si obiectū apparet bonum simpliciter sit bonum aut nō bonū Si igit̄ posset aliqui per suā libertatem non ferri omnino in apparet bonū et nō existēs. sed q̄ per eandem libertatem poterit oīno nō ferri i apparet bonū et existēs. q̄ videt̄ inconueniens cōcedendū est tamen q̄ bonitas apparet i obiecto non deteriat volūtātē ad ip̄ius obiecti acceptationē. imo nec in habendā in obiecto toto s̄m ip̄sum totū cōplacētā. q̄n sic voluntas nōcitat̄ posset ad peccandum. quod oīno negare necesse est. Sed p̄ predicta occurrūt dubitationes videt̄ primo seq̄ ex dictis q̄ volūtās etiā hominis opt̄m haberet necessario p̄placētā in oī opere vbi delectatio vel vtilitas appareret. licet nō acceptaret illud opus hoc autem dicere est absurdum licet enī vtilitas in homicidio vel delectatio in adulterio possit apparere. tñ vir bonus nullam omnino p̄placētiam sed potius abhōiationem habebit in talibus. Itē voluntas quantū ad huius cōplacētiam vel displicētiam nō erit vñā

Probat ex peritiā.

Rōe idē pbat videt̄ ponere spēm i volūtate an actus q̄d rep̄bavit in q̄ p̄cedēte

Calūnia rationes

Alia rō.

Rō potissimā auctores q̄ sit talis p̄placētia q̄ est cōsultatio

Bonū cuiuslibet rei p̄sistit i hoc q̄ referatur i p̄mū et finale bonum

Nichil ap̄paret bonū nisi q̄ gerit s̄titudines p̄mi boni.

Obiectū s̄mū oppioem

Scho

fui actus et sic ipsa non erit libera simpliciter. **¶** Item possibile e erroneu esse iudiciu intellectu et quod e malu apparere bonu. igit sic voluntas erit necessitata ad peccandu scz ad coplacetiam in re mala qd est icoueniens. **¶** Item hec opio videt sustinere articulos parisienles pdenatos quoz vnus e q voluntate exi te in tali dispositione in qua nata est moueri: et mouente et sic dispositio fm q natu est mouere: dicere q impossibile e voluntatem non velle. error. Alius articulus est dicere q appetitus cessantibus impedimentis: necessario mouetur ab appetibili error e de intellectu. **¶** Ad prima dubitationem soluendam e p ea que deteriatu fuerut in vndecima qstioe scilicet libri vbi visu fuit q nihil est vtile vel delectabile simpliciter qd non sit honestum et bonu: simpliciter studioso aut qui circa singula iudicat recte nihil apparet delectabile vel vtile nisi qd est simpliciter et fm veritatem delectabile vel vtile ppter quod viro perfecto nuq apparet delectatio vel vtilitas in homicidio vel adulterio. licet hoc possit apparere continenti nodu scz in virtute firmato **¶** Ad aliam dubitationem pot dici q huiusmodi coplacetia vel displicentia est primus actus voluntatis put voluntas ab intellectu distinguit. **¶** Ma intel ligere pponere diuidere rocinari et iudicare sut actus pntes ad aia: qz q ipa dicet intellectus sed coplacetia et displicentia i obiecto cognito acceptato vel refutato et itez gaudiu et leticia sut actus pntes ad aiam fm q ipsa of appetit cum igitur dictu fuerit pmo q voluntas no e actiua sui pmi actus sz passiuu tñ. et q libertas non est conueniens passiuo in quantu passiuu e. sed potius actiuo in quantu actiuu: no videt icoue nics pcedere q voluntas no sit libera siue dñia sui pmi actus. ita scz q ceteris eodem se habentibz siue existētibz ipsa possit in ipz et ipsius oppositi sz ipsa libera est dñia sue acceptationis aut refutationis psequentiis. et hoc sufficere videt vide licet q voluntas sit illoru actuu dñia in quibus ex isti meritū vel pctm. in vñ q in complacētia vel displicētia pdictis nec mereamur nec peccemus sed in obiecti totius acceptatione aut refutatione verbi gfa: adulteriu no prauū ex eo q e sensui delectabile: sed qz in honestu. Si igitur coplacentiam habeamus in adulterio ppter se delectationem apparentem tñ: et displicētiāz propter ihonestatē: et no acceptem totu rōne delectationis apparentis: sed refutemus totu rōne in honestatis: hoc no eēt pctm sz meritū. hoc enī erit tentari et no obedire. sed resistere tērationi quod no e pctm. **¶** Ad alia dubitationē dicendum est q si iudiciu intellectus fuerit erroneum ppter circumstantie alicuius iudicibilē ignorantia no erit pctm sequi iudiciu rōis. sz si fuerit in nostra pte tale iudiciu corrigere p diligētē rōcinatōem et inqstionē: pctm erit non in sola complacētia. sed si quo ita iudicatu est si iniquitōe vltiori acceptemus. **¶** Ad articulos allegatos audiui semel ab uno doctore theologie famoso valde dñi q non reputaret incoueniens extra parisiensem diocesim aliqua opinari p episcopi parisienles deteriorationē. sed mihi videt dicēdu quantu ad pmi articulu iā allegatu q actus simplicis coplacētie vel displicētie no e actus volendi aut nolendi proprie sed nolle aut velle ac-

ceptare et refutare. nā si petatur a continente vñ ro via tu cognoscere talē mulierē: no respōdebit volo. sed dicet velles si no esset inhonestu vel peccatu: scans se propter delectationem apparentem habere in illo actu quāda coplacētia. nolle tamē ipm. **¶** Ad fm articulu pot dici q voluntas no necessario mouet ab appetibili quo ad actus volendi aut nolendi. Ex eis autem q nūc dicta sūt pcedēti qstioe satis apparet qd sit dicēdu ad principales rōnes in pncipio adductas pro pte affirmatiua. Sed ad rōem primā in oppositu dicēdu est q licz voluntati si dispō necessaria pua ad volendū: tñ libertas in volendo est no rōne dispositionis illius. sed rōne voluntatis. **¶** Ad alia pcedit q in voluntate nulla requirit dispō pteuā deteriorans voluntatē ad ncario volendū aut nolēdu. sed bñ requirit dispō pteuā sine qua voluntas agere non posset in se actum volendi aut nolendi.

¶ Arit qrtio: Arit ppositis duobz bonis p rōez: maiori bono et minori bono: no e possibile voluntas dimisso maiori bono possit velle minus bonu. **¶** Arit q sic qz alit voluntas no eēt libera ne q dñia sui actus pncipio vsq ad finē. cui oppositu dicit. Arit. etio huius. **¶** Scdo si illud maius bonu esset sibi pntatum absq minori bono. ad huc ipsa posset non velle ipm. posset ei differre ad inuectigandum prius si esset in illo bono proposito ali qd malu latēs. aliter no eēt libera neq dñia sui actus. sed statim necessitata ad volendū. igit no minus potest ipm non velle si sit pntatu cū minori bono. sed ex quo ipsa non vult magis bonum: qd prohibet sibi velle minus bonu: videt q nichil. **¶** Tertio si voluntas pot in malu sub rōe mali multo magis pot in minus bonum. sed ipsa pot in malu. pbario qz eadē est potētia oppositorū vt visus albi et nigri. bonum aut et malum sunt opposita. ergo si voluntas est boni ita potest esse mali. Et confirmatur qz potentie rōnales se habent ad opposita nono metaphysice. voluntas aut est in rōne tertio de aia. **¶** Item hoc pbat per articulu parisienlē in quo dñi q duobz bonis ppositis ipsi voluntati quod fortis est fortis mouet error: nisi itelligat quātum est ex parte boni mouentis igitur vñ q voluntas pot fortius moueri a minori bono quātū est ex parte sua: et acceptare ipm dimisso maiori bono. hoc idem videtur velle. Arit. tertio huius dicēs videt autē no idem eligere et opinari. sed opinari quidē meli: ppter maliciā aut eligere que non oportet. **¶** Oppositum dicit Arit. eligimus aut que scimus maxime bona existentia. **¶** Item non esset alit verum qd dicit. Arit. ignorat quidē malus que oportet operari et a qbz fugiendū posset enī esse malus in eligendo minus bonu. et dimitrendo maius bonu. et tñ non ignoraret illud esse maius bonu et aliud minus bonum. Dicunt quidē q duobus bonis incompossibilibus presentatis per intellectū ipsi voluntati et stante iudicio rationis in vniuersali et particulari: q vñ e alto maius bonu: tamen voluntas tñ et pro tñ pot velle et acceptare minus bonu et dimittere maius bonum. et voco iudiciu in vniuersali quo iudicamus vnum simpliciter esse maius bonu alio et iudiciu in particulari quo iudicamus fm omēs

Ad rōes principales i opo positum

Ad scdm

Q.4.

Ad primo

Scdo

Tertio

Confirmatio Quarto

In oppositu

Rñs aliquo rum.

Quid iudici vñ vñ qd i particulari.

Tertio.

Adno

Argumentu.

Adcedit q voluntas no sit libera respectu sui pmi actus pmo no sit q su actus qz lo lo siue se hēt

Ad tertium.

Adno articulos parisienles

Liber secundus

**Rōes q̄ p̄ta
tis maiore
bono xij mi
noze volūtas
p̄t eligere bo
nū bonū stāte
ē iudicio q̄
aliud sit ma
ius bonum!**

**Et q̄ volun
tas nō possit
eligere bonū
bonum**

Secūdo

Tertio.

**Voluntas p̄t
velle aliq̄**

circūstantias apparētes vñū esse p̄tūc magis
bonū altero. Ad hāc igit̄ p̄clusionem proban
dam arguunt sit licet p̄cederet q̄ voluntas ad
volendum necessitaret a summo et perfecto bōo
apprehensio q̄ est vltim⁹ finis: in qua nulla pōt
apparere ratio malicie vel defectus: tñ ab alijs
bois defectibus scz ordinatis i finē cuiusmōi sūt
bona in composibilia de quibus questio formaē
ipsa necessitatur ad volēdū. aliter enī ipsa nō esset
magis dñā sui actus q̄ appetitus sensitivus at
quelibz alia potentia. et hoc ē dictū fuit prius
h voluntas in respectu bonorū ipam non. nēcīā
tū ad volendū pōt libere q̄ libet velle et q̄libet
dimittere. q̄ zc. Item. infer talia duo bona cadit
electio eligibile autem inq̄rū eligibile excludit
rationem necessarij: ita q̄ p̄ rationem ipsū ē q̄
voluntas necessario ferat in ipm igit̄ zc. Contra
istā opinionē arguit aliq̄ satis debite. primo sic
voluntas non pōt ferri insicognitū vt satis patz
tertio huius. sed intellectus dñ cognoscit maius
bonū n cognoscit minus bonū. cū intellectus nō
possit simul plura cognoscere: vt dicit̄ i topicis
et in quarto metaphysice. q̄ nō pōt ferri volun
tas in minus bonū. Ad satis posset eis negari q̄
intellectus non possit simul plura itelligere de
quo tñ nihil plus ad p̄ns. Secūdo arguit sic si vo
luntas posset velle minus bonū: seq̄t q̄ ipa posset
velle nō velle siml illud minus bonū et dico hoc
put simul p̄struif cum hoc quod est velle et non
velle: et non cū hoc xbo posse mō hoc est p̄mā
principium vbi dñ. quod impossibile est. dem si
mul inesse et non inesse. p̄sequētia probatur qz
tu ponis q̄ pro illo tunc pōt velle illud min⁹ bo
num. et tamen certum est q̄ etiam pro illo tunc
pōt ipm non velle: scz qz non est dubiū q̄ potest
velle magis bonum. igit̄ pōt ipm velle et nō vel
le pro eodē tūc. et per p̄ns simul. Sed ista rō est
sophistica. Hāc similtas pōt hic attendi vel consi
derari dupl. Ano mō q̄ iungat illa opposita in
eodem tēpore ita q̄ sit sensus q̄ possibile sit vt a
bo opposita simul coniūcti exeat in esse. et hoc ē
impossibile. Aliomō q̄ similtas non iungat in
ter illa opp̄ita: sed solū dicat idēitatē tēporis
pro quo possibile est vtrūq̄ p̄dictorū. nō tamē
coniūctim s; i differēter exire i esse. ita q̄ sit sen⁹
possibile est vtrūq̄ oppositorū indifferēter nō
vñū cum alio pro eodē tūc exire in esse et hoc ē
bene possibile. ¶ Item alij arguunt sic sicut vo
lūtas nichil pōt velle absolute nisi sit app̄hēsiū:
ita nihil pōt p̄sequi vel fugere nisi q̄ iudicatu
fuerit esse p̄sequendū vel fugiendū qz non solum
volūtas vel appetitus sed et iā intellectus mouet
ad p̄secutionem vel fugam: tertio de aīma. mō
intellectus nunq̄ iudicaret illud esse p̄sequendū
quod scit esse minus bonū: et hoc dimittendo ma
ius bonū. igit̄ zc. Sed ad hoc rñdet q̄ intellectus
potuit p̄sentētiare de fine q̄ est p̄sequendus. x
tute cuius sententie voluntas non solū in finis
illius p̄secutionem inclinari poterat: sed etiam
in omne mediū quod iudicatum fuerit valē ad
illū. finē. mō ambo illa bona incōpossibilia po
tuerunt iudicare valere ad finē. licz hoc maius et
illud minus. ideo videtur q̄ voluntas ad hoc q̄
tendat in quodlibz illorū mediorū: non indiget
alio iudicio p̄vio. ¶ Item nec forte est bene de
monstratū q̄ voluntas nō possit inclinari in bo

nū apprehēsiū p̄sequēdum donec intellectus iu
di cauerit illud esse p̄sequendū multi enim
dicerent q̄ sufficit intellectum iudicare q̄ hoc sit
bonum et possibile p̄sequi. sicut enim volūtas
in illud quod sub ratione boni fuerit apprehēsiū
ferri potest etiam si sit impossibile ita forte fer
ri potest in p̄secutionem ipsius statim quod
fuerit apprehensum sub ratione boni p̄sequibi
lis. nō enī minus videt̄ possibile q̄ voluntas pos
sit vñā p̄missarum sillogismi practici supplere
q̄ concupiscētia et tñ cōcupiscētia vñāz. supplet
aliq̄: sicut patet per. Ari. in libro de causa mot⁹
animalium dicentem p̄ceabile concupiscētia
dicit: aut istud potabile sensus dicit. aut fanta
sia. aut intellect⁹ statim dicit et bibit. Sed forte
licet hē rationes contra dictam opinionem non
demonstrent tamen nec ista opinio potest esse ve
ra potest enim sic argui contra eam. impossibi
le est voluntatem ferri in malum sibi p̄sentatū
sub ratione mali. quia obiectum eius est bonū
verum et apparens secundo rhetorice. nullus ei
voluntarius et cognoscens p̄aua eligit. sed i ca
su posito minus bonum p̄sentatur voluntati sub
ratione mali. p̄batio quia ponitur voluntati p̄
sentati sub ratione qua est minus bonum: et in
composibile maiori bono. modo minus bonū vt
opponitur maiori bono habet rationem mali. si
cut minus album vt opponitur magis albo hz
rationem nigri et sic de alijs. Prius vt patz tertio
physicorū. ¶ Item si voluntas pōt velle min⁹ bo
num hoc p̄oueniret sibi ex sua libertate: quia si
non esset libera: tunc fortius obiectū semper de
uinceret debilius obiectum vel saltē non deuin
ceretur ab obiecto debiliore. sed ex sua libertate
non pōt habere q̄ posset velle minus bonū. p̄ba
tur quia illa libertas oppositionis quaz habet
voluntas non est sibi data siue a deo siue a natu
ra propter suū malum. sed p̄pter suum bonum
cū illa sit p̄ditio prinēs ad nobilitatem et excel
lētiaz vt oēs p̄cedūt. et cū deus et natura nullas
faciant in entibus dispositiōes persone nisi ordi
natas ad bonū iporū. s; quecunq̄ dispositio per
quam appetitus potest ferri in malum sub rōne
mali. vel in minus bonum sub ratione minoris
boni et incōpossibilis cum maiori bono. dimit
tendo magis bonum. esset dispositio petor. et ma
gis animalium tendens q̄ illa dispositio per
quam appetitus esset ad bonum vel ad magis
bonum determinatus vel necessitatus. igitur vt
detur q̄ libertas non det voluntati posse volen
di malum. vel minus bonum in casu propo
sicio Et vt ista ratio eadem citius appareat pos
sumus videre q̄ appetitus sensitivus in rñ supe
rat appetitū naturalem in melius q̄rum aīa rñ
superat in animatum. vnde graue semp tendit in
suū p̄prium et naturale bonum nō obstante q̄
illi naturali et p̄prio bono fuerit annexa malī
tia maior scilicet corruptiua ipsius. vt lignūz
esset sursum tendit semper deorsum dato q̄ ca de
ret in ignem a quo statim combureretur. appeti
tus aut sensitivus in obiectū. p̄prium tendens. vt si
sitiēs appetat aquam. non ita tendit in ipsū. qm
propter sensibile malum inter medium vel illū
obiecto scz aque immixtum retrocedat ab aque
p̄secutione: et aliam forte viāz querat per quam
sine sensibili nocumento possit finem adipisci ad

absq̄ hoc q̄
intellect⁹ iudic
ipz ē p̄sequē
quā satis ē q̄
dicit ipm esse
bonum

Argumēta
doctoris ad
idem

Ad in⁹ bonū
vt opponit
maiori bono
habet rōnem
mali

quem tendit. Item appetitus liber scz voluntas in tñ supat appetitū sensitiuū in melius qz appetitus sensitiuus sibi derelictus nccio tendit in omne illud qd est sibi pñtatū sub ratione boni, nisi sit actuale impedimentū. vel actuale z sensibile malus: propt qd ab illius apparentis boni psecutione retrocedat. ppter qd animal illo appetitu ductū mltā qñqz incurrit inconueniētiā ppter mala nō actu percepta annexa illi appa renti bono vel in futurū ad ipsū pñā. Appetitus aut liber scz voluntas ex sua libertate opositio nis hz qz non fert nccio in bonum appñensū. licet actu nullū appareat annexum vel pñs malū. sed pōt differre vt antea fiat inquisitio. si appñen so bono sit aliqua annexa vel pñs malitia. z qz ta. per quā dilationē z putam inquisitionem pōt homo qñ oēz evitare prauitatem. ad hoc igitur data est huiusmodi libertas z non ad hoc qz pos sit in malum sub ratione mali aut in minus bo num sub ratione minoris boni. Et ideo bene di cit Ari. qz omnis malus ignorat. scz qz nunq vo luntas tendet in malum si esset sub ratione mali cie appñensum z iudicatū. z hoc taz particulari iudicio qz vniuersali. Alij autem dicūt opinionē pñam scz qz in casu posito voluntas necessario fert in maius bonum. quod pbant quia agente sufficienter approximato passo sufficient dispo sito in illa dispositione in q alterū est natū agē et alīx natū pati: oportet qz fiat actio. Et si dice ret qz hoc est xp de agente naturali prout disti guitur p voluntarium: nō valet vt dicunt. quia Arist. octauo physicoz vult qz si pñus motor z primū mobile fuerint etnī. cū semp fuerint in op tima dispositione hoc ad mouere z illud ad mo ueri: oportet qz motus semp fuerint: z tñ constat qz tale mouens est voluntarie agens. mō ita est qz in casu posito agens z passū z omnia alia re quisiata ad volitionē maioris bōi sūt omnino suf ficienter se habentia. z cū omnes pcedāt qz tunc et pro tunc possit velle maius bonū. igitur videtur qz ipsa necessario vult illud maius bonū. igitur zc. Sed ista positiō cum sua ratione si essent de tollerent libertatē z dominū voluntatis. z oīno ponerent ex nccitate euenire omnia. sicut appa ruit in pñā questione terciū libri. ad quā recur ras si vis. Ideo mediā opinionem tenendo ponē tur tres cōclusiones. ¶ Prima conclusio est qz voluntas stante casu posito non potest tunc z pro tūc velle minus bonū. Et dixi non potest tunc et pro tunc: quia tūc voluntas pōt velle minus bo nū pro alio tempore in quo non amplius stabit illud iudiciū. et est in potestate voluntatis impe rare intellectui vt desistat a pñderatiōe illi bo ni maioris. z tūc poterit acceptare min⁹. ¶ Se cunda cōclusio est casu posito voluntas nō nccio fert in psecutionē maioris boni: sed pōt differre actum volendi vt aut et fiat inquisitio maior de his oībus que cōcomitari possunt vel inseq illud magis bonū. Nam si ipsū esset absqz aliquo mi nori bono presentatū voluntati: ipsa posset fm dicta prius differre actum volendi. ergo multo magis hoc pōt: qñ presentatur cū alio incōpossi bili bono. Et hec conclusio videtur necessaria ad saluandum voluntatis libertatē z dñum. g. zc. ¶ Tercia pclusio si voluntas debeat eligere ipsa nccio eliget maius bonū. qz aut maius bonum

aut minus hz nō pōt minus p tunc igit opoz hz maius. Ad rōnes in oppositum pñ qz rō prime opinionis bñ pcludit scdā pclusionem nñam z nichil plus. Ad rōes pñcipales. Ad pñam patz qz eodē mō pcedit. Et sñr secunda: nū qz querit si voluntas pōt non velle maius bonū: qd pñbz eam velle minus bonū: ad qd dicendum est qz pñ hbitio hec puenit ex hoc qz tunc minus bonū pñ sentat sibi sub ratione mali mō licet voluntas nō nccio ferat in bonum sibi presentatum: sed possit differre rōne sue libertatis: tñ nō pōt in malum sub ratione mali. Ad aliam dicendum est qz ea dē est potētia cognitiua oppositorū. hz non appe titiua. nisi vñus fm acceptationē z alterius fm refutationē. sicut enī bñ pcedit qz voluntas est z bo ni z mali vel dicēdū est qz potētia est oppositorū sub obiecto suo pñentoz. vt visus albi z nigri cō tentoz sub colore. iō voluntas est bñ oppositorū pñentoz sub bono. Xbi gñā. est ei aliqñ voluntas mouendi. aliqñ dēscendi. aliqñ loquēdi. aliqñ ta rendi. Ad articulū parisiensem dicēdū est qz volū tas non nccio mouet fortius a maiori bono. qz pōt a neutro moueri. quo ad actū volitionis: nō quo ad placentiā. sicut dictum fuit. Ad auctatē Ari. dicēdū est qz aliqñ melius opnamur in vñ qz qñ ad factū pñulare descendimus opinio enī ppter pñs delectabile vel propter pñs tristabile mutatur ita qz fm particularem opinionem er ramus. z ita aliquid eligimus quod non opoz et de hac opinionis mutatione propter pñtem tristitiam vt delectationē loqz Arist. caplo de tē perantia pparado qñ ad hoc pñantia ad forti tudinē. due aut auctes pñe ad oppositū addu cte sunt p scdā pclusionē. tertia auctas est p pñā conclusionē. Hec de questione.

Querit qñto. Atz voluntas possit velle p vt pter iudiciū rōis. Et atz qz sic. qz alit nō eēt de libera. Et pñmat qz appetit⁹ scitiu⁹ pñ adueriari rōi vt dñ pñmo hz gñ voluntas magis cū sit ma gis libera. z vt qz hoc nos pñsumus pñmo huius in vltima z penultima qñtionibus. ¶ Item videtur hoc arguē pñfēn articuli. quoz vñus ē dicē qz si rō est recta voluntas est recta error. Alius est qui cōter allegat. exñte maiori vñ in actu z minori particulari in actu qz voluntas si possit in oppositum error. Alius est exñte voluntate in vltima dispositione qz nō possit velle oppositum error. ¶ Itē alit nō eēm⁹ dñi nñax operat onū a pñcipio vsqz ad finē. cuius oppositū dicit Ari. pñā pñ qz iudicato qz hoc eēt pñqñdū. nō posse mus tunc fugē vel iudicato qz esset fugiendum. non possemus ipz tūc pñqñ. mō nos esse dominos actū nñoz significat nos libē posse in vtrūqz oppositorū actū. iō zc. ¶ Itē seqret qz voluntas in volēdo nō possit peccare. pñs enī sñm de se. pñā pñat. qz si iudiciū esset rectū velle non possit esse obliquū. z sic voluntas nō peccaret Si aut iudiciū esset obliquū. velle nō possit rectū. igit nccio esset obliquū. hz pñs nñū ē i eo ad aqñ ncciamur ideo. zc. ¶ Item voluntas ceteris eodē modo se habentibz pōt in vtrūqz oppositorū: sicut dictum fuit. hz opz alīx oppositorū esse p vel preter iudi cium rationis. cū non sit possibile simul opinari pñdictoria: vt patet quarto metaphysice ideo. z c. ¶ Oppositū dic Ari. tertio hz. pñrat qdē oīma

Ad rōnes pñ cipales.

Ad qñ si pñ tē velle min⁹ bonū ē qz pñ tat tue hz rōe mali.

Questio 5.

Ad primo.

Tres articu li parisiē.

voluntas non nccio fert i il lo i quo n ap pñt rō mali

Expō hz oīs malus igrat

Tres pñmo nes hz mente doctores. Prima.

Scdā pñmo.

Tercia.

Liber tertius

Secundo.

Tertio.

Quarto.

¶ voluntas et appetitus sensitiuus non ferat in cognitum.

Obiectio

Secundo.

Solutio

ius que opz opari a quibz fugiendū est qđ non esset xpx si recto exite iudicio voluntas potest esse obliqua. Ad idem etiam dicit Ari. qđ scđq vnus quisq talis finis ei videt. ¶ Item septimo huius dicit qđ cū sillogismi practici sit duplex pmissa. hec quidē vniversalis alia vero particularis: cū ex ipsis facta fuerit vna ratiocinatio necesse est opari pfectum. et exēplificat dicens puta si omne dulce gustare oportet. hoc aut dulce est vinū aut aliqd singulari nēm potentē et nō phibitū sit hec et opari. ¶ Item oppositū eius qđ est rōe de teriatū. vt nō est pñtatum volūtati vel est ei pñtatum sub rōe mali. sed voluntas velle non pōt nec qđ sibi pñtatum nō est. nec malū. s; rōne mali. igitur rē. ¶ Item si voluntas posset in oppositū eius qđ est rōne de teriatū: seqt qđ prudentia posset in nobis generari sine vīte morali et ecōtra. cuius oppositū de teriatū sexto huius. pñtia patz qđ ex quo ratio posset esse recta voluntate exite obliqua: positoq hoc fieret frequent: habitus rectus generaretur in intellectu ex assuefactione et ille esset prudentia. et habitus prauus generaretur in voluntate. et ecōtra. Etia posset fieri si ratio posset ēē recta voluntate existente obliq. g. rē. ¶ Rōndus est qđ appetitus sensitiuus et appetitus intellectiuus qđ vō voluntas vocant appetitus cognoscitiui. nō qđ cognoscāt fm qđ est pñtis ratio appetitus s; qđ actus ipsor consequunt nēcio cognitiōne pñtia obiector suor. appetitus enī sensitiuus et appetitus intellectiuus in hoc distinguunt p appetitum naturalem. qđ appetitus naturaliter in obiectū absq ipsius obiecti pñtia cognitiōne. qđ igitur ponunt qđ appetitus sensitiuus aut voluntas ferri possit in incognitū. negāt pñtia rōne ipsor fm quā distinguunt ab appetitu naturali. Et si qđ dixerit qđ anima rōnalis an actus intelligēdi aut volēdi inclinē in huiusmōi actus intelligēdi et volēdi eo qđ vnūqđq inclināt ad opus pñtiū: dicem? nos qđ hoc est xpx. sed talis inclinatio est fm appetitum nālem. anima namq in tales actus ignotos inclināt nō fm qđ ipsa vici voluntas: s; fm qđ ipsa est quedā forma naturalis. Sed p hoc nōbile arguitur quia vidētes si nē aliqd et desiderantes ipsū et nullū mediū ad illū finē attingendū percipientes pdoneū: tñ mediū pdoneū volumus. ppter qđ ad ipsū inueniendū cōsiliamur. ergo tunc volumus ignorū. Sicut est in speculatiuis qđ media volumus ppter hoc s; et ea cū studio magno qrimus ad qñtione ppositā teriandū. licz nulla talia media agscamus. ¶ Itē si voluntas mouet intellectū ad pñsiderandū aliqd obiectū: quero an illū obiectum est notū vel ignotū. si notū: tñ intellectus iā considerat ipsū. et sic nō indiget qđ voluntas moueat ipy ad considerandū. Si aut sit ignotū tunc cū voluntas non moueat ad aliqd nisi mediante actu volēdi: seqt qđ ipsa vult ignotū. Solutio dicendū est qđ ipsa voluntas mouet intellectum ad considerandū vt inueniat mediū valēs ad attingendū finē volūtū. hoc aut non posset esse nisi p intellectū sibi pñtatum sub rōne boni hoc qđ est consiliari ad tale mediū inueniendum. sicut igitur hoc iudicat intellectus esse bonum. Ita hoc vult voluntas vnde sicut intellectus nō cognoscit de teriate hoc mediū qđ postmodum inuenit. Ita nec voluntas determinate fertur in illū mediū. s; fer

tur in consiliatim ad inueniendum mediū: et hoc cognoscit intellectus et iudicat esse bonum. cum aut intellectus hoc determinatum mediū inuenit et iudicauerit esse bonū: tunc voluntas poterit determinate velle ipsum et nō an. Similiter dicendum de medio inueniendo ad conclusionē propositam in speculatiuis sicut intellectus iudicat bonum esse mediū ad hoc inueniendum: non agnoscens determinate aliquod mediū: ita voluntas in nullū mediū determinate fert sed in mediū inuētiōne cōmunit. Similr etiam dicō qđ voluntas nunq mouet intellectū ad cōsiliandū nisi intellectus pñdicauerit qđ considerare illud obiectū est bonū. Nec est inconueniens qđ intellectus actus cognoscat aliquod obiectū sub vna ratione. et dubitet de eo sub alia. et quod tunc iudicet bonū esse considerare vltēius circa ipsū. Et scias qđ voluntas non solū presupponit ad actum volēdi qđ obiectū sit cognitū quocūq modo: sed etiā qđ sit iudicatum esse bonum. vide licet honestū delectabile vel vtile. cum enim bonū non nisi sub ratione boni sit obiectum appetitus: oportet si debeat mouere appetitū qđ sub ratione boni sibi presentet. Et sicut dixi de bono et de rōne boni quo ad actum volēdi: ita debet intelligi de malo et de rōne mali quo ad actū nolēdi. Pono ergo tres conclusiones que non nisi modicula declaratione exēplari indiget at tentis pñctis. Prima est qđ voluntas pōt illud non velle qđ p intellectū iudicat esse bonū. Aliē enī non esset vñg sui actus. dictū enī fuit prius qđ voluntas pōt differre actum volēdi vt antea ficit inqñtio si bonitati apparēti fuerit aliqua malicia pñs vel annexa pōt etiam illud non velle ppter annexā tristitiā vñ laborē. Et eodem mō dicendū est qđ voluntas pōt non nolle qđ intellectus iudicat esse malū. Secunda pñctio est qđ voluntas non pōt velle illud in quo intellectui nulla apparet bonitatis ratio. qm tale nō lōmodo esset pñtatum intellectui seu voluntati sub rōne volūbit Et eodem mō dicendū est qđ voluntas non pōt nolle: licet possit non velle illud in quo nulla apparet intellectui ratio malicie. qđ tale nō lōmodo est pñtatum intellectui sub rōne fugibilis vel refutabilis. rē. Tercia pñctio est qđ voluntas pōt velle illū qđ aliquo modo iudicatum est esse malū et nolle illud qđ aliquo modo iudicatum est esse bonum. sicut si adulterium apparuerit inhonestū et delectabile: voluntas non obstante inhonestate pōt velle adulterium ratiōe delectatiōis vel pōt non velle ratiōe inhonestatis. et ita est de illo qui tempore tempestatis proicit merces in mare. et hec dicta satis ruerunt prius. sic igitur patet qđ voluntas potest velle contra partem iudicij. sed non contra totum vel preter totum. ¶ Ad rationes. Ad primam dicendum est qđ voluntas non dicitur libera quia possit vel le malum sub ratione mali vel nolle bonum sub ratione boni: sicut enim libertas per se disponderet ad peccandum. et esset vtilis conditio et mala. sed dicitur libera loquendo de libertate oppositiōnis: quia ipsa potest in opposito / quia ipsa potest non velle quod prima facie apparet bonum et non nolle quod prima facie apparet malum et quia potest illud velle aut nolle illud in quo simul apparent rationes boni et mali. ¶ Ad

voluntas si fertur in aliqd nō sicut iudicatum esse bonum.

tres pñctioes

Prima.

Secunda.

Tercia.

voluntas potest velle pñtū in dicit s; non pñ totum.

Ad rationes

Quas voluntas est libera

Liber tertius

Ad secundam extra p actū volēdi nō est immanens. ¶ Ad alia dīcēdū est q nō optet quālibet potētia quē libet actū eius elicere. s; aīa sicut dictū ē exis sub actu pōri elicit in se actū pntem si igit actus prior: et actus pns ptinuerint ad eādem potētia tūc dīcīm⁹ q illa potētia elicit i se illū actū pntē. s; si pōr actus ptineat ad vna potētia et actus pns ad aliam: tūc pōt dīcī q vna potētia elicit actū alteri⁹. ¶ Ad alia dīcēdū ē q volūtas mouet ab intellectu vbi act⁹ intellectus ē pui⁹ actui volūtatis. et vbi est ecōtra. fit. ecōtra et ē. et sic est finis questionis.

Questio septima. ¶ **Primo.** ¶ **Secundo.** ¶ **Oppositū.** ¶ **Quid violētū.** ¶ **Obiectio.** ¶ **Dubitatio.**



¶ **Consequē qrit et septio.** ¶ **Utrū oēs nfe opatiōes violēte sint inuolūtariē.** ¶ **Arguit q si q; si p go magnā pātiā violētā p amasū in ei⁹ defloratiōe. tū de hmoi defloratiōe vitupaf mō de inuolūtariis nec laudamf nec vitupamf igr. et ē.** ¶ **Secūdo hō exis i pfūdo puteo p violētā trahit sup⁹. q; ipossibile ē gūe manēs graue moueri sursum nisi violēte. hoc tū ē sibi volūtariū.** ¶ **Oppositū dicit Ar⁹. vidēf aut inuolūtaria et q violēta et p ignoratiā facta.** ¶ **Primo vidēdū ē qd sit violētū. Secūdo qd ē inuolūtariū. Tertiū vidēdū ē ppositū violētū (vt dicit Ar⁹. 3^o hui⁹) est cui⁹ pncipiū ē extra tle exis in q nīhil pferit opās vel patiēs.** ¶ **Itē dicit post violētū est cui⁹ pncipiū extrīsc⁹ ē nīhil pferēte vi passo.** ¶ **Cū igr dicit cui⁹ pncipiū est extra. itēdit de pncipio actiūo. qm pncipiū passiūū nūq; est extra. et cū dicit nullā vim pferēte passo. itēdit vt qdā dīcūt q passūz nullā habeat ad illā opationem vi coactiūā. nō enī vult (vt dīcūt) excludere vim passiūā. q; lapis mouet sursum violēter et tū h; ad illum motū vim siue potētia passiūā. alit nūq; passiue moueret sursum nisi imposibile moueri moueret. S; q; aqua ab igne dicim⁹ naturalit⁹ calefieri. ipa tū ad hoc nō coagit. Nā p formā aq nō coagit ad calefactionē magis enī resisteret ei. cū caliditas sit sibi inaturalis: nec coagit p materiā q; illa est pure passiua. igr vī ad violentūz nō sufficere q passiūū non coagit. p hoc aliq; ponūt i materia quasdā formāz naturalīū ichoatiōes quas vocāt puationes: et ob hoc Ar⁹. dicit puationes ēē pncipia rez naturalīū. Aliq; vocāt eas potētias naturales. Alij formas icōpletas. et dīcūt q p hmoi ichoationes maīa naturalit⁹ tendit in hmoi formarū cōplementa. S; forte dubitat bñ. vtrum in materia sit ichoatio mot⁹ vel ipi⁹ vbi sursum sicut et alioz accidentiūz. Et si dicat q nō videt irrationabile. cum vbi sursum aliq; acqri possit naturaliter. et in ei⁹ aquisiōne fiat trāsitus de potentia in actūz. de puatione in habitum et de incōpleto ad ppletum. nec etiā ad pns pcedimus hmoi inchoationes. nec eaz pbatio spectat ad nos in hoc loco. Ideo forte dicendum est q ad esse volētū nō sufficit carentia actiuitatis i passo. imo requir⁹ resistentia positiua imo forte nec sufficit resistentia q; ita mot⁹ celi esset violent⁹. mobile enī resistit motori fm pmentatorē quarto physicoz. Aliter enī celum moueret in instāti. s; requir⁹ tendentia i oppositum motum vel i oppositam opationem. vī g; q; graue h; tendētā actiūā ad deorsum. q; motus eius sursum est violent⁹. aqua aut frigida l; p suā formā vel per**

frigiditatem resistat calefactiōi. tū tendētā nō h; actiūā ad oppositā opationem. iō calefit naturaliter. Sed adhuc ē dubiū: pmo q; i diffinitōe violētū nō ponit Ar⁹. q; passum tle; debeat hēre inclinationē. s; solū dicit q nullā pferat vī. ¶ Itē bñ dubiū est vīz aqua calefacta hēat aliquā vim seu inclinationē actiūā ad frige factiōes. multi enī opināf q sic q; videm⁹ q i estate aere exite calido et naturalit⁹ et actualit⁹ aq calefacta vel ferrūz vel plumbūz redeūt ad frigiditātē naturalez notabilit⁹ excedētes frigiditatem aeris. qd g; frige facit: p; q aer. vel aqua vel ec; intrīseca natura. s; nō aer. q; nō frige faceret vltra gūdū sue frigiditatis: spēalit⁹ cū ipē non sit frigid⁹. vt dictūz ferrū vel plūbūz. s; calid⁹. Ideo dīcūt alij cū opatio fuerit pfectiua passiūm ei⁹ naturā: tūc passūz h; ad illā inclinationē naturalē. p; quā illa opatio vī naturalis et qlois formas sbīalis ē naturalit⁹ pfectia materie: iō materia ad oēm formā sbīalez naturalit⁹ inclināf et mouet. et p pns ad oēs illas dispōnes qad hmoi formas sbīales disponūt. iō aq calefactio est naturalis ex pte materie l; nō ex parte forma que. s; mot⁹ lapidis sursum nec est naturalis ex parte forme grauis. q; ad oppositum inclināf. nec ex parte materie q; motus localis fm ei⁹ psciam rōem ad nullā acqsiōnem forme sbīalis disponit cum corpora celestia videamus fm locus moueri q ponunt ingenerabilia et icorruptibilia. vī pmentator quarto physicoz dicit q oīs trāsmutatio aufert a natura trās mutati nisi trāsmutatio in loco trāsmutatio at in loco nequaq; sbīam mutat qm est de p se. ¶ De scō sciendūz est q involuntariūz vī dupliciter vnomō p negationē act⁹ volēdi: vt q; volūtas nō tēdit in ipz. Alio mō p positionē act⁹ ptrarij vt q; voluntas illud refutat et aspnatur. ¶ Et sciendūz est q duplex est act⁹ voluntatis. vī i ipa manēs scz velle aut nolle. et solet vocari actus voluntatis elicit⁹. alter nō manēs i ea scz ille quo alie potētie aīe vel mēbra corpora: impio voluntat; mouent aut mouētur. et vocat⁹ act⁹ impatus hoc vīso. dicendum est q qstio pposita locū nō h; in actib⁹ voluntat; elicit⁹. q; in eis nō est dare inuoluntariū. nec violentum. q; nulla volitio pōt dīcī inuoluntaria nisi sit oppositio i adiecto oīs enī actus volūtatis ē aliqua liter volitio. vī refutatio siue nolitio alicui⁹ ē volitio carētie illius. Et itēz ex alio nō vī act⁹ voluntariūz pprīe nisi q; a voluntate elicitus vel ab ea impatus. nō pōt etiā in illo actu cadere volentia q; cū volūtas sit p tus abstracta. nullum agens pōt agere i eā nisi vel eius obiectū vel ipa met vel forte p; abstracta supior. obiectum at non violētāt. q; aut libere mouet ab eo aut naturaliter. ipa etiā seipam nō violentat. q; violētans debet esse extra: Si nēq; p tus supior violentat eā. q; si aliq; ponat agere i volūtate: hoc nō pcedet ab Ar⁹. nisi p modū obiecti sibi p cognitionē repitari qd qdēz obiectū (vt dictū ē) nō violentat. aut p illū modum p quē de⁹ et intelligentie in omnem naturam agunt pseruando eā vel dirigendo i suūz finem et in suas debitas opatiōes. hoc at nō est violentare sed naturā pseruare et causare. igr qstio solum h; locū in actiōibus impatis de quib⁹ dicendū est q os

Secūda dubitatio.

Inuolūtariūm vī dupliciter.

duplex act⁹ voluntatis.

Dupliciter opatio dicitur violenta. patio dicitur aliquando violenta passio: ut si quis mouetur
 fursum, aliquando autem dicitur violenta agentis: et hoc extrin-
 secus. scilicet quando opatio est contraria ei ad quam agens incli-
 nat passum. ubi gratia si ego nitor trahere nauem
 ad unam partem: et tu fortior existens trahis ad aliam
 partem, dico quod tu violentas me. cum igitur opa-
 tiones impate non sint in ipsa voluntate, constat
 quantum spectat ad propositum quod ipse possint dici
 violente dupliciter. Uno modo ex parte subie-
 cti illius operationis scilicet quia in eo est vir-
 tus inclinativa ad oppositum illius operationis
 Alio modo ex parte voluntatis quia scilicet il-
 la operatio est opposita ei ad quam voluntas ni-
 titur trahere illud subiectum de prima igitur vio-
 lentia non oportet quod violentum sit inuolunta-
 rium sicut arguebatur de illo qui existens in pu-
 teo trahebatur superius, de secunda autem vio-
 lentia dicendum est quod violentum est inuolunta-
 rium sicut patet ex terminis unde patet quod motus
 naturalis naturalitate subiecti potest esse inuo-
 luntarius, sicut si tectores domorum cadant ad
 terram, et econuerso violentus, ex parte subiecti
 potest esse voluntarius. **¶** Propter quod notandum
 est quod si definitio quam ponit Aristoteles de violento de-
 beat exponi, ita quod omne violentum sit inuolun-
 tarium: oportet quod per passum intendamus hu-
 manum corpus sub illa ratione sub qua inest si-
 bi voluntas, id est potentia volitiva, et per princi-
 pium actuum quod est extra intelligamus om-
 ne actuum principium quod potest nos moue-
 re contra imperium voluntatis, et ita actiones
 nobis naturales ex parte multarum potentia-
 rum in nobis existentium dicerentur aliquando
 violente, et hoc forte potest rationabiliter dici quod
 denominatio debet fieri a principali. Forte au-
 tem quod omnium potentiarum nobis inexisten-
 tium voluntas est principalior, et si hoc non sit
 vniuersaliter verum: tamen non excipitur nisi intel-
 ctus id potest dici naturale nobis quicquid nobis
 conuenit ex imperio voluntatis, licet dissonent
 aliquae potentie nostre vel resistant aut ad oppo-
 situm inclinent. Et potest dici violentus, ad quod
 cumque nos trahunt alie potentie contra volunta-
 tis imperium vel inclinationem. Si autem capiamus
 violentum in nostris operationibus secundum quod contra
 omne naturale distinguitur: tunc nulla opatio
 esset nobis violenta ad quam ex quacumque potes-
 tia in nobis existente siue ex parte corporis siue
 ex parte anime inclinaremur. Et illud violentum
 videtur significare descriptionem hic date. Sed
 tunc dicendum est quod non omne violentum est inuo-
 luntarium. Ex his igitur rationibus secunda in principio questionis ad-
 ducta est soluta. prima autem sic solui debet, quod licet ali-
 qua in defloratione per gressum fiat membrorum violentia
 tamen appetitui percupiscibili non fit violentia, imo
 ille vim confert operationi. Similiter etiam et volun-
 tas, nam cum defloratio iudicata fuerit per intel-
 ctum inhonesta et delectabilis, in voluntate fit
 displicentia quodam ratione inhonestatis, et proplacenta
 ratione delectationis, voluntas tamen tracta per dele-
 ctationem vult deflorationem, vel saltem non vult euz
 efficaciam resistere, id est permittit se superari ab ap-
 petitu sensitivo, sed tamen ipsa tracta ad oppositum rationem
 inhonestam, vult quamdam membrorum exteriorum re-
 bellionem, et etiam rationem subducta sic iudicat scilicet quod re-
 bellio fiat, ut seruet honestas vel excuset aliqua

liter inhonestas. Nec de questione.



Ueris octauo. Atque operationes quae propter
 metum fiunt, scilicet quod alias non fierent sunt in-
 uoluntarie, ut in tempestatibus maris si
 merces euntian, vel ut exemplificat,
 Aristoteles, si tyrannus aliquem precipiat
 turpe aliquid operari dominus exis pentum et filiorum:
 et operante quodam saluent, non operante autem iterimant.
¶ Arguitur quod sint inuoluntarie per Aristotelem, dicente sim-
 pliciter quod de nullus eicit voluntarius in salute autem sui, et
 aliorum omnium intellectum habentes eiciunt. Sed in libro to-
 picorum dicitur quod sine addito dico simpliciter dico, quod abso-
 luto modo ille operationes inuoluntarie procedunt sunt
 Item etiam per auctorem eiusdem par post philosophum: ubi dicitur
 simpliciter autem fortis inuoluntaria, nullus ei utique eli-
 geret sed seipsum talium aliquid. Confirmatur quod quod in
 alicui secundum se, non auferretur ab eo propter quodcumque actuale
 aut extrinsecum adueniens, sicut per de homine et risi-
 bilitate sed Aristoteles, dicit nullus utique eligeret sed se ali-
 quid talium, et sic videtur tales operationes esse inuoluntarie
 secundum se, igitur quocumque alio adueniente ipse remane-
 bunt inuoluntarie. **¶** Oppositum arguitur, quod dicit Aristoteles
 mixte quod sunt tales operationes assimilantur aut magis
 voluntariis et cum ad hoc adduxerit rationes ad pro-
 bandum, concludit voluntaria itaque talia. Confirmatur
 quod sicut dicit Aristoteles, inuoluntariis quod laudes et vitu-
 pia fiunt et inuoluntariis autem venia et quicquid minus, et
 postea dicit in operationibus autem talibus quicquid lauda-
 mur quicquid autem econuerso vitupamur, igitur tales o-
 pationes non sunt inuoluntarie sed voluntarie. **¶** Propter
 mo videndum est quod tales operationes sunt voluntarie
 aut inuoluntarie. **¶** Secundo videtur in eis debeant fieri
 laudes et vitupia vel venia et minus, quod de hoc age-
 bant rationes. **¶** Quantum ad primum sciendum est quod homines
 operationes prout dupliciter considerari. Uno modo secundum suam
 absolutam rationem, Alio modo in ordine ad percurrentes
 circumstantias. Si primo modo consideret: sic dicuntur inuo-
 luntarie quod quod nullus eligeret nisi ratione accidentali
 circumstantiarum: non est eligibile siue voluntarium sed ei
 rationem absolutam, quod propria ratio rei non sumit acciden-
 tia, sed nullus eligeret tales operationes nisi propter acciden-
 tales circumstantias, ubi gratia nullus eligeret percipere
 merces in mare, nisi propter tempestatem aut aliquid hu-
 iusmodi quod non est de essentia neque de intrinsecitate
 ipsius operationis. **¶** Item quod ut in pluribus est notum
 et rarissime voluntum debet dici secundum ei rationem absolu-
 tam in voluntarium et non voluntarium quod quod inest ali-
 cui per accidentem inest ei ut in paucioribus et econuerso
 quod inest alicui ut in paucioribus igitur ei per accidens
 et a tali non denotatur res considerata secundum se, modo ra-
 rissime est quod homines velint percipere merces in ma-
 re, igitur et cetera. Si autem homines operationes considerentur in
 ordine ad circumstantias inducentes metum, propter quod
 fiunt: sic dicuntur sunt voluntarie et eligibiles, quod omne
 ordinatum ad finem voluntum est voluntarium ut sic, sed
 tales operationes sunt homines quod ordinantur ad bonum per-
 curandum vel saluandum quod timeamus amittere vel
 ad malum euitandum quod timeamus incurramus, tale autem bo-
 num volumus procurare vel saluare et tale malum eui-
 tare igitur et cetera. Sic ergo per quod homines operationes sunt vo-
 luntarie quodammodo et inuoluntarie quodammodo et id di-
 citur Aristoteles, quod sunt mixte. **¶** Sed tunc dubitatur utrum sint
 magis voluntarie quam inuoluntarie vel econuerso. Ad
 quod videtur respondendum esse quod questio multipliciter formari
 potest, et capiamus exemplum de percipere merces in mare
 potest igitur vniuersum quod in eo videtur percipere merces in
 huius

Questio octaua.

Ad primum.

Confirmatio

Oppositum

Confirmatio

Duo articuli

Operationes
 facte propter me-
 tum dupliciter.

Dubitatio
 principalis.

mare sit volūtariū & dicēdū est simplr q̄ si. vñ
Ar. dicebat simpliciter aut forsitan iuolūtariē n̄
lus enī vtiq; eligeret fm̄ seipm̄ aliqd̄ taliū / sicut
in p̄ma q̄one dictū fuit Alio mō vtrum eijcere
merces tpe tēpestatis p̄ salute sui & alioz sit vo
lūtariū. Et dicēdū ē simplr q̄ sic. & hoc dicebat
p̄clusio scda. Alio mō p̄t q̄ri singularit̄ de illo q̄
sic eijcit merces i mare vtrū talis volūtariē sic
eijciat vel vtrū ēt talis p̄ticularis eiectione sit vo
lūtaria: & dicēdū ē simplr q̄ sic q̄ sic q̄rere ē de
singulari opatiōe & sic singularit̄ p̄siderata. mō
res vt singularit̄ p̄siderat. s. fm̄ dñaz ei⁹ ab ali
is i diuiduis sue sp̄ei. accipit cū accidētali b̄ cir
cūstantijs. cū alibi declaratū sit q̄ vñ indui
duum nō p̄cipit distigui ab alijs sue sp̄ei. nisi p̄
accidētia extranea. mō h̄z circūstācias ēvolūta
ria vt dictū fuit ḡ & c. ¶ Itē ille opaf volēs i cu
ius ptāte est opari & non opari. sicq̄t est de illo
q̄ p̄ncipiū mouēdi mēbra sua i tali opatiōe in
ip̄o ē vti dicit Ar. Itāc igif p̄clonē itēdit Ar.
A similāf at magis volūtarijs. volūtariē. n. tē
cū opate sūt. igif. ¶ Quātū ad scdm̄ sciendum
est q̄ tumor vel met⁹ p̄t nos inducere vel ad opa
tionē fm̄ se bonā vel ad opatiōem fm̄ se malā
Si p̄mo mō. tunc timori obedire est laudabile.
p̄bi ḡra de timore culpe nō est dubiū. timere ei
turpitudinem ob hoc agere bñ p̄tinet & ad vir
tuosos & ad verēcundos q̄ de hoc laudant. non
timere at p̄tinet ad vitiosos & ad iuerēcundos q̄
de hoc vitupant. similis p̄z de timore pene. pue
ri enī si p̄t timorē p̄berum vadant ad scholas &
bñ adiscant: laudantur. magis tñ laudarētur. si
absq; timore pene talia oparent. q̄ autez nō ce
derent timori. ita q̄ p̄pter quēcunq; timorē nō
vellent addiscere: ip̄si vituparent. ¶ Itē sic pos
set dici de viciosis. qui p̄pter quēcunq; timorē
non vellent opari bonuz. ip̄si eēnt oīno obstina
ti i malitia & non reducibiles ad p̄tutem. sed q̄
cederent timori. illi eēnt magis reducibiles ad
p̄tutem: & iō de hoc possent laudari quodā mō
& nō simpliciter. Possent etiā dici q̄ opantes bo
nū p̄pter timorem pene laudamus: non simplr
s̄ respectu illoz qui nullo mō vel timore trahi
possunt. vel etiā laudam⁹ nō propter p̄sens s̄
p̄pter spem de futuro. Si autē timor inducit ad
maluz: tunc vel ille timor est ex pua causa: ita q̄
nō caderet i constātez virū. vel ex magna cau
sa ita q̄ caderet i p̄stantē virū. Si p̄mo modo
tunc cedere timori est vituperabile: & nō cedere
laudabile. viciōsi enī & incōtinētis est ex parua
causa cōmittere turpe. Si aut sit timor cadens
i cōstantē vix: tunc vel malū ad qd̄ inducit est
paucē turpitudinis vel mediocris vel excellen
tis. Si paucē: tūc incedēdo timori nō solū habz
locū venia. s̄ & etiā misericordia. Si mediocris
tūc habet locū venia & nō mīa. vt dicit Ar. Si
aut sit turpitudinis excellētis. vt occidere p̄fēz
vel negare p̄p̄iā fidē vel legem vel h̄mōi: tunc
cedere timori est vitupabile. & nō h̄z locum ve
nia neq; mīa. & iō dicit Ar. ad qdam fortassis
nō est cogi: s̄ magis moriēdū patientē durissi
ma. qd̄ si sit h̄m. vi. lcbif capitulo de fortitudine
Dicēdum est tñ q̄ i p̄dictis casibus est lauda
bile non cedere timori. q̄a semper est laudabile
p̄ponere honestū pene sc̄z plus diligēf honestū
q̄ timere penā. vñ Seneca epistola inimicitias

Articulus.

Duplex ti
mor iducēs
ad malum

Vir von⁹. s. p̄fect⁹ p̄tute ab honesto nulla re de
terrebit. ad turpia nulla spe iuitabit. Si h̄o idu
cat ad opationē neutra tunc dicēdū est q̄ lau
dabile ē cedere timori. & si cedeſ vitupabile quo
mā hoc est p̄tinatia. & p̄tinatia est vitupabilis.
qd̄ p̄z p̄ eius dñam ad cōstantiā. Cōstantia ei
est q̄ tenet aīm immobilē p̄ salute p̄tutis. p̄ti
nata aut q̄ tenet aīm immobilē p̄ victoria: pro
pne volūtatis. mō p̄pter p̄p̄iā voluntatē pati
triste non ordinatū ad aliqd̄ bonū est vitupabi
le. ¶ Rōnes aut p̄cedūt vix suis nisi forte illa
que dicit q̄ illud quod inest alicui h̄z se non au
fertur ab eo p̄pter quodcunq; accidētale extri
secum eueniēs. Ad hoc enī dici pōt q̄ h̄m est &
ideo i talibus opationibus semp remanet ra
tio iuolūtarij. Quis tñ ab extrinseco accidat eis
rō volūtarij. iō q̄tūcūq; sint voluntariē: tñ hoc
nō est pure. s̄ cū iuolūtarij immixti dē. vel di
cendū q̄ bonū aut apparēs bonū est obiectum
voluntatis & vniuersaliter appetitus: & iō sicut
p̄tingit h̄re rōem boni: ita & rōem voluntarij. &
sicut rōem mali: ita & iuolūtarij. bonū aut ali
quid dicif aut fm̄ q̄ h̄z rōem finis / aut fm̄ q̄ or
dinat ad finem. fm̄ aut q̄ h̄z rōem finis est sim
pliciter bonū & fm̄ se. s̄ scdm̄ q̄ ordinatū ad finē
est bonum h̄z relationē ad aliud. & ita de malo
p̄t q̄ idē pōt esse aliquo mō finis & alio mō or
dinari ad finē. sicut p̄z p̄mo ethicoz vbi dicif q̄
illud est p̄fectius qd̄ est fm̄ se eligibile & nunq;
p̄pter aliud q̄ illud q̄ fm̄ se & p̄pter aliud est eli
gibile. & adhuc possibile est q̄ eodē vtamur ad
diuersos & multiplices fines. hos quidem bo
nos hos aut malos. iō nullū est incōueniens q̄
i eodez multiplices inueniant rōes boni & ma
li. & alique fm̄ se & aliqua ad aliud. & p̄ p̄sequēs
multiplices rōnes eēndi volūtariū & iuolūtari
um p̄pter qd̄ non est impossibile vt illd̄ qd̄ est p̄
se & scdm̄ se voluntariū sit i ordine ad aliqd̄
aliud iuolūtariū. & c. Et sic est finis questiois



Quo querif Vtrū opatiōes aīe q̄ fi
unt p̄ ignorātiā sint iuoluntariē.
¶ Arguif q̄ nōq; de iuoluntarijs
opatiōib⁹ nō punimur s̄z de multis
p̄ ignorātiā punimur vt si ebrietate
carētes vsu rōnis fatiam⁹ iniuriā. ebrys eivt di
cit Ar. debent duplices vitupatiōes ¶ Secdo
sc̄q̄ref q̄ oēs male opatiōes eēnt iuolūtariē &
ita malus nūq; deberet puniri qd̄ ē fm̄. & patet
p̄na p̄ Ar. dicentē ignorat qdā mal⁹ q̄ oz opa
ri & a qd̄ fugiendū. ¶ Itē si oē ignotū eēt i
uoluntariū: tūc oē scitū eēt volūtariū p̄ illā re
gulā Si oppositū i opposito & p̄positū i po
sito. s̄ p̄ns est fm̄. q̄ violenta sunt bñ scita que
tñ nō sunt volūtaria. ¶ Itē iuolūtariū est tri
ste & i penitudine vt dicit Ar. s̄ qd̄ ignotum
est: nullā infert tristitiā aut delectationē. quia
delectatio & tristitia sunt passiōes sequētes co
gnitionē igif & c. ¶ Oppositū dicit Ar. vidēf
aut iuoluntaria eē que violēta vel q̄ p̄t igno
rantia facta. ¶ Itē dicit Ar. Qd̄ at p̄t igno
rantia nō volūtariū quidē oīne est: igif omnes
nostre opationes q̄ innate sunt a volūtate p̄ce
dere vel volūtariē si sint facte p̄ ignorātiā sunt
iuoluntariē & p̄z p̄na q̄a ex alio nō vident dif
ferre non voluntariū & iuolūtariū nisi sicut ne
gatio volūtarij & puatio voluntarij mō negatio

Ad rōnes.

Questio no
na.
Ar p̄mo.

Secundo.

Tertio.

Quarto

Oppositum

in subiecto apto nato non differt a priuatione. ¶ Itē oēs opationes nre q̄ innate sunt a voluntate pcedere vel sunt volūtarie vel inuolūtarie. s; q̄ p̄ ignorātiā fiunt nō sūt voluntarie. q; volūtariū dī ex eo q̄ voluntas in ipm̄ ferf. voluntas aut nō ferf in incognitū. ¶ Sciendū est q̄ cum noīa sint imposita ad placitū non oporeet nos hic litigare de significatis vocabulorum s; sumere ea s; q̄ p̄sueuerunt vti eis philosophi i moraliibus. dico igit q̄ p̄ inuolūtariū non debemus intelligere simplicē negationē vel simplicē priuationē actus volēdi absq; actu positiuo cōtrario actui volēdi s; p̄ inuolūtariū intelligimus actū positiuum p̄trariū actui volēdi s; actū nolēdi iō dicit Ar. inuolūtariū aut quidē triste et in penitudine. ¶ Oporet etiā opationē tristē esse et cū penitudine s; ad hoc q̄ dicat inuolūtaria. sed p̄ non voluntariū debemus itelligere cuius cuius actus volēdi negationē. siue sit negatio simpliciter siue negatio priuatiua. et hoc siue sit absq; actu p̄trario positiuo siue cū actu p̄trario iō dicit Ar. qd̄ aut p̄pter ignorātiā non voluntariū om̄e est. ¶ Oporet aut p̄mo videre q̄ voluntariū duplicif dicit pōt. vno mō p̄tualiter alio mō formalit. Formaliter voluntariū est illud in qd̄ actus volēdi directe ferf vt si dicis ego volo comedere vel bibere tunc comedere vel bibere est formalit voluntariū. Sed p̄tualit voluntariū dicit illud qd̄ innatū est p̄seq ad illd̄ qd̄ est formaliter voluntariū. s; bi gfa si aliq; vult multū bibere et inebriat iebriatus iniuriat: dicemus q̄ inebriari et iniuriari sūt volūtaria. q̄a inebriari est inatū p̄sequi ad magnā potationē et iniuriari ad iebriationē. et sicut exēplificatū est de cōmissiōe. ita exēplificari pōt de om̄issōe s; bi gfa tu voluisti ludē vltudē i vespe. ex q̄ seq̄ q̄ p̄ studiū vel ludū dormiēs forti somno non vadis ad matutinas: tunc diceremus quod illud dormire et illd̄ non ire ad matutinas et non lucrari distributiōes est volūtariū nō qd̄ for malit q̄a tu bñ velles h̄re distributiōes illas s; p̄tualit siue p̄secutiue. ¶ Itē sciendū q̄ opatio pōt dici formalit volūtaria duplicif. vno mō q̄ act⁹ volēdi directe ferf i ipaz dū ip̄e fit. Alio mō q̄ nō ferf dum ip̄a fit s; postq̄ est facta s; bi gfa fodiēs terrā tuā nō volebas iuenire thesaurū q̄ nesciebas. sed cuz iuenisti. multū tibi placuit iuenisse: illa igit inuentio thesauri fuit formaliter voluntaria. non dū fiebat s; postq̄ facta est. et sic patet q̄ opatio pōt dici voluntaria tripliciter s; p̄tualiter et formaliter dū est in fieri et formalit dū est in facto esse. ¶ Itē sciendū est q̄ sicut pōt ex dictis videri nos possumus de re aliqua h̄re ignorātiā duplicif. vno mō q̄ illa ignorātiā sit voluntaria Alio mō q̄ non. Et dī voluntaria aliqñ formaliter aliqñ p̄tualiter. sicut qñ dicimus non dicas mihi aliqd̄ de tali facto q̄a nihil volo scire de eo. Sed p̄tualiter pōt triplicif p̄tingere sicut tangit i textu. p̄mo qd̄ qñ volumus aliquod opus ad quod sequitur impedimentum vsus rōnis vt ex nimia potatione seq̄tur ebrietas que tollit vsū rationis. Secdo mō qñ volumus aliquā aliā opationē exercere q̄ licet non tollat vsū rōis tñ impedit a consideratione eius quod debemus scire vt si quis vult ludere duz debet audire p̄cepta dñi. Tercio mō

vt si desides existentes volumus esse ociosi et nihil laborare ad quod ex negligentia sequitur nō considerare circa illud ad quod tenemur et facilliter possumus scire. ¶ Prima igitur ignorantia q̄ s; est formaliter voluntaria dicitur ignorantia affectata. Secda aut ignorantia quā declarauimus p̄tingere tripliciter s; que est p̄tualiter voluntaria. dī ignorantia crassa vel supina methaphorice qd̄em crassa quia crassi sunt cōter desides aut sunt somnolenti p̄ quod impediuntur a p̄sideratione diligēti eius i quod debēt esse diligentes Supina etiā dī quia tales tanq̄ supini dicunt q; non h̄nt rōem eleuatā ad illud quod scire tenētur. Alia est ignorantia q̄ nullo istoz modorū est voluntaria. q̄ vocatur inuincibilis: s; qñ quis p̄ oēm diligentiam q̄ pōt vel quam tenetur apponere non potest rem scire et istius ignorantie nos non sumus causa neq; dñi neq; ista nobis imputatur Aliarum aut duarū dñi sumus et nobis imputatur. ¶ Iuxta dicta possumus ponere quinq; p̄clusiones. ¶ Prima est q̄ nulla operatio q̄ fit p̄ ignorantia est voluntaria formaliter dum ip̄a fit. quia actus volēdi non fertur directe in incognitū. potest tñ eē voluntaria post factum esse. vt si tunc placeat fecisse potest etiā esse voluntaria p̄tualiter vt si illius ignorantie sumus causa. ¶ Secunda conclusio q̄ omnis opatio facta p̄ ignorantiam affectatā vel supinā est voluntaria p̄tualiter. quia sequitur ad voluntariam ignorantiam. est tamē possibile q̄ post factum sit inuoluntaria formaliter: et cum displicentia multa. vt si ebrius hominem interficiat: multum sibi displicebit cum redierit ad vsū rationis. ¶ Tertia p̄clusio q̄ opatio facta per ignorantiam inuincibilem non est voluntaria p̄tualiter cum non sequatur ad aliquid voluntarium nec formaliter sicut patet in p̄ma conclusione. tñ nihil p̄hibet ipsam esse formaliter voluntariam post factū esse. vt si aliq; fodiendo terram suam thesaurum inueniat. ¶ Quarta conclusio est q̄ ad hoc q̄ operatio fit simpliciter inuolūtaria requirunt duo. p̄ria quod nullo dictoz modorum sit voluntaria. q; inuolūtariū simpliciter omni voluntario opponitur. Secdo requiritur q̄ sit nolita positiue post factum esse cuius ratio est quia cum nō possit esse positiue nolita in facto nec ante factum: quia tūc ignoratur. p̄t q̄ si nō esset nolita post factum esse. q̄ non opponitur voluntario positiue s; solum negatiue vel priuatiue. modo dictum fuit q̄ inuolūtariū debet opponi positiue ipsi voluntario. ideo et c. Ex his sequitur quinta conclusio s; q̄ operationum factarum p̄ ignorantiam inuincibilem sola illa dī simpliciter inuolūtaria que fit p̄ ignorātiā inuincibilem et que cū post factum eē puenit ad noticiam esset tristis et in penitudine sicut dicit Ar. ¶ Sciendum autē est q̄ etiam alium modum soluendi questionem propositam videtur Ar. innuere dicens alterum autē videtur esse propter ignorantiam operari ab eo q̄ est ignorantem facere. ebri⁹ enī vel qui irascitur nō videtur p̄pter ignorantiam operari. sed propter aliquid eorum que dicta sunt non sciens aut s; ignorās ignorat quidem igitur omnis malus que oporet operari et a quibus fugiendum. et propterea

Quinq; cōclusiones
Prima

Secda p̄clu.

Tercia conclusio.

Quarta p̄clusio.

Quinta conclusio.

Aliud est opari per ignorantia et ignorans.

Quid inuolūtariū. propter

Dupl̄r dī voluntariū

Dupl̄r dī opatio voluntaria formaliter

Dupliciter ignorantia dī voluntaria

Dī voluntaria p̄tualit.

Quæ sunt
conclusiones
significans aliud
modum

le peccatum iniusti et vniuersaliter mali fiunt inuoluntarium aut dici vult non si quidem ignorant quod confert. Non enim que in electione ignorantia causa inuoluntarij s; malitie. Et ista solutio i eandem reddit sententiam cum prioribus dictis si debito modo exponatur: possunt enim poni due conclusiones. Prima quod omnis operatio facta propter ignorantiam est inuoluntaria. Secunda quod non omnis operatio facta ignorenter est inuoluntaria. Iste due conclusiones patent viso quid intendimus per facere propter ignorantiam et per facere ignorenter. Nam facere ignorenter intelligitur quod faciens non habet omnino rectum usum rationis ex quacunque causa sit. Sed hic intelligimus operationem fieri propter ignorantiam tunc solum quod ignorantia est principalis causa illius operationis. ad quod duo requiruntur. Primo quidem quod illa ignorantia sit inuincibilis. quia si esset voluntaria ignorantia puta affectata vel supina tunc illa ignorantia non esset causa principalis et originalis illius operationis sed voluntas que esset illius ignorantie causa. Ideo bene dicitur Aristoteles quod operatio mala que fit apud tales ignorantia non fit propter huiusmodi ignorantiam tamen quod propter causam principalem s; propter voluntatis malitiam. Secundo requiritur quod illa operatio cum facta fuerit et precepta sit tristis et in penitudine quod si esset placens et grata tunc non esset facta propter ignorantiam. quia si prescivisset tunc magis fecisset et ita patet quod ista solutio Aristoteles est totaliter eadem priorum. Rationes autem ad utramque preter adducte procedunt vijs suis si quis diligenter attendat. Hec de questione.

Queritur
decimo
An primo



Consequenter queritur decimo. Ut operationes que propter iram vel concupiscentiam fiunt: sint inuoluntarie. Arguitur quod sic quia illud non est voluntarium quod puenit ex principio non voluntario sed iste operationes sunt huiusmodi quia ira non est voluntaria. Probatio quod quod non sponte fit non fit voluntarie. sed dicitur Aristoteles 2^o huius irascimur quidem et timemus non sponte iterum illa non sunt voluntaria. que homo non opatur per voluntatem sed aliquando adhuc contra voluntatem sed tales operationes non sunt per voluntatem. probo quod ponunt fieri per iram et concupiscentiam que pertinent ad appetitum sensitivum qui est alius a voluntate. etiam quia voluntas est in ratione 3^o de anima id quod non fiunt secundum rationem non fiunt secundum voluntatem tales autem operationes non fiunt secundum rationem igitur. Et tunc probatur quod non solum propter voluntatem sed aliquando contra in pertinentibus auctoritate. Eustratij primo huius dicitur Incontinens est quod in stat rationis et rescindere seipsum ab irratabili impetu vult et supare non potest. Et 3^o huius dicitur Aristoteles quod in continens concupiscens quidem opatur eligens pro non. pertinent autem econverso eligens quod concupiscens aut non et electio quod concupiscentia contraria. igitur cum electio sit actus voluntatis. patet quod aliquando concupiscentia et ira est contra actum voluntatis. id dicitur primo huius ad contraria eius motus pertinentium. Et oppositum dicitur Aristoteles. forsitan ei non bene dicitur inuoluntaria esse quod propter iram vel concupiscentiam. quod probatur pluribus rationibus. et in fine capituli concludit inconueniens itaque inuoluntaria hec ponere. Dicendum est cum Aristoteles operationes que propter iram vel concupiscentiam fiunt sunt voluntarie ad quod per

2^o.

3^o

Oppositum

Rationes quod
operationes
propter iram

stotele quod operationes que propter iram vel concupiscentiam fiunt sunt voluntarie ad quod per

bādum adducemus rationes Aristoteles. ut solvatur quod sunt voluntarie in eis dubium apparere. Prima talis est. si talie. non esset voluntarie que propter iram vel concupiscentiam fiunt operationes. sequeretur quod bruta et pueri nihil operarentur voluntarie. quia bruta et pueri non nisi propter iram vel concupiscentiam vel timorem vel aliquam passionem operantur. cum careant ratione vel rationis usu. Iste est solum igitur et animus. Sed quod dicitur Aristoteles. bruta operari voluntarie cum voluntas est cum ratione 3^o de anima et bruta rationem non habent. Etiam si pueri animus usum rationis operantur voluntarie et inuoluntarijs sicut dicitur Aristoteles. fiunt laudes et vitupia. igitur tales pueri de suis operationibus sunt laudandi aut vituperandi. quod est solum. Et tunc si brutum voluntarie operatur ita maniacus seu mente alienatus et ita mala que facerent esset sibi imputanda quod est solum. Ad hoc dicendum est quod nomine voluntatis aliquando utimur committere put se extendit ad appetitum sensitivum. et hoc dicimus sepe canem comedere velle et bibere et a voluntate sic accepta voluntaria dicitur operatio quicunque mediante cognitione sponte operatur scilicet absque coactione. et ita bestie et pueri et mente alienati voluntarie operari dicuntur. et per hoc soluta est instantia prima. Vel etiam dicendum est quod hic sumitur voluntarium non precise pro eo ad quod voluntas inclinatur: sed versus per non inuoluntario et quod inuoluntarium est aut propter ignorantiam aut propter violentiam et cum penitudine et nullum istorum est in operatione que fit per iram vel concupiscentiam: id talis operatio voluntaria dicitur id est non inuoluntaria. Ad secundam dicitur autem obiectionem et ad tertiā simul dicendum est quod in quibus non est rationis usus etiam animus passionis aduentum sicut est de pueri bruti aut maniacis voluntarium modo sic predicto de se seu sumptum non est laudabile neque vitupabile neque puniendum neque premiandum neque viciosum moraliter nisi sicut equum laudamus non in ipso sed ad nos quod eo possumus uti bene et ad nutum: sed in illis quod animus passionis aduentum habebant rationis usum tale voluntarium erit laudabile tanquam et vitiosum et punibile vel vitupabile tanquam viciosum et punibile cuius ratio duplex est. Prima quod licet ira et concupiscentia multum turbent et ligent usum rationis tamen non tollunt illud totaliter nec tollunt hominem dominum. quoniam ipse posset ratione impetum ire vel concupiscentie reprimere et non permittere se duci passione. Secunda ratio est quia cum animus passionis aduentum habet homo plenum rationis usum: potens erat aduenientem moderare passionem et eius impetum refrenare et semper eam ducere ratione. sicut fortiter videmus versus ad mortem plenum habere rationis usum quod tamen non sine passione bellat sed cum ira multa. unde 3^o huius fortes quod dem igitur operantur furore aut coopac. Et iterum post naturalissima aut videtur que propter furorem esse percipiunt electionem unde et documentum homini ut dicitur Aristoteles. erat propter tunc immitte furorem et furorem erige scilicet in bellis. Dico igitur quod operationes que propter iram vel concupiscentiam fiunt non ex eo vitupabiles. si sint prave. quod fiunt propter passionem. sed eo quod voluntas et ratio poterant rebellare et non rebellare et non rebellant vel si aliter qualiter rebellant non tamen omnino quantum possunt et quantum deberent ut in incontinens. Ad conclusionem autem principalem secunda ratio Aristoteles est talis. vel conclusionis nihil est voluntarium quod per passionem operatur principalis

Obiectio

Solutio

Alie rationes

Probatio

conclusionis

principalis

tum est. vel aliqua huiusmodi sunt voluntaria
scz bona et aliqua inuoluntaria scilicet mala sicut
aliqui antiquorum dixerunt. sed vtrumque illo
cedere inconueniens est. et c. Probatur minor
primo quod inconueniens sit nullum illorum que propter
passionem operantur esse voluntarium. quia oportet
tunc esse et rationi personam in aliquibus irasci
et per iram operari ut in bello contra inimicos ut alle-
gatum fuit et videbitur infra. Similiter oportu-
num est aliqua concupiscere ut sanitatem et dis-
ciplinam et hinc hanc concupiscentiam operari ad
persequendum: modo dicere quod nullum tale quod
oportet fieri secundum rectam rationem esset aliquod vo-
luntarium sed semper inuoluntarium esset absurdum
valde. Secundo probatur quod inconueniens est dicere
quod bona sunt voluntaria et mala inuoluntaria quod
per passionem operantur quia cum huiusmodi operationum
scz bonarum et malarum per passionem factarum est ean-
dem causam: quod utrumque voluntarie dicatur aut utrumque in-
voluntarie. Sed tu obijciendo dices quod licet utri-
usque operationis scz bone et male sit eadem causa scz
passio: non tamen eodem modo. quod enim male operatur
propter passionem: ipsa passione ducitur tanquam
principali agente. qui autem propter passionem bene
agit: ipse et passio eius ratione ducuntur et ita
ratio et voluntas sunt principale agens passio autem
cooperatur. sicut prius dicebatur fortis propter bo-
num operatur furor autem cooperatur. cum igitur
operatio trahat speciem et denominationem a
principali agente et non a coopante: non videtur
sequi quod mala operatio voluntaria dicatur dato quod
bona debeat dici voluntaria. ¶ Sciendum est
quod in habente usum rationis tam operationes bo-
ne quam male procedunt principaliter et originaliter
non a passione sed a ratione et voluntate et si
non sit dubium de bonis potest declarari de ma-
lis exemplo sensibili ponamus quod rex habet do-
minium in regno et potestatem subiiciendi sibi
et in subiectione tenendi omnes de regno. possi-
bile est tamen quod propter desidiam vel amorem suo-
rum subditorum aliquorum permittat tamen inua-
lescere potentiam ipsorum. ut non possit eam
postmodum reprimere. sed ut forte regnum ac-
cipiant et impetu suo regnent ut in flandria vidi-
mus sepe. hec igitur inordinationes non a subdi-
tis illis dicuntur principaliter emanare et origi-
naliter. sed a rege cuius erat posse illos et debe-
re reprimere et sub debita subiectione tenere rex
enim potestatem illam voluntarie dedit eis scz princi-
paliter agere videtur qui potestatem agendi tra-
dit alteri. quod qui secundum potestatem traditam operatur
modo ratio et voluntas sunt in homine sicut rex in re-
gno dominum habentes liberum super totum regnum
scz super hominis omnes virtutes et operationes. donec
voluntarie permiserint passiones inualescere ex-
cedere ideo et c. ¶ Ad hoc etiam soluendum valet
quod prius dictum fuit scz quod voluntarium aliud
est formaliter aliud est virtualiter. Si igitur con-
cederem quod voluntas non directe fertur in operatio-
nem malam que fit propter passionem tamen volunta-
rie permittit passionem inualescere. propter quod
quicquid sequitur exinde totum dicitur voluntarium
usque et si non formaliter: tamen virtualiter. Tertia ratio Aristotelis
est talis inuoluntaria tristitia sunt et in penitudi-
ne scz que per concupiscentiam sunt delectabilia sunt
ergo et c. Sed dices tu si que sunt per concupiscentiam

am sunt delectabilia tamen que sunt per iram non
sunt delectabilia. quia ira non est sine magna tri-
stitia. Dicendum est quod licet ira sit cum tristitia
propter apparentem pemptionem seu parvipensio-
nem eorum que in ipsum sicut dicitur secundo rhetorice.
tamen in opere secundum iram facto magna est delectatio.
propter spem punitionis ubi ibidem laudat
Aristoteles homerum dicentem de ira quod multo dulcior
melle distillante in pectoribus virorum crescit.
¶ Unde dicit Aristoteles. assequitur enim delectatio quedam
propter hoc: scz propter spem puniendi et propter
ea quia demorantur in puniendo que igitur tunc
inferunt fantasiam delectationem facit sicut que sunt
minori. Quarta ratio Aristotelis. talis est ille operatio
sunt voluntarie que sunt fugiende et de quibus ho-
mines vitupantur nam in voluntaria non potest ho-
mo fugere neque de his vituperatur cum non sit
in sua potestate. sed de his que male fiunt tam
secundum passionem quam secundum delectationem vitupe-
rantur homines et utrumque potest homo fugere cum
iam dictum fuerit quod in sua potestate est quod semper
passionem subiiciat rationi igitur et c. Quinta
ratio Aristotelis. est ista si passiones irrationales hoc
est passiones appetitus sensitivi sunt in ipsius ho-
minis libera potestate. oportet operationes que
secundum huiusmodi passiones fiunt etiam esse
in eius potestate sed passiones sunt in libera po-
testate hominis ipsius quo ad moderationem is-
parum et suorum impetuum refrenationem. igitur
ille operationes sunt in sua potestate modo cer-
tius est quod homo voluntarie operatur illud quod
libere potest operari. igitur et c. Et ista ratio est omnium
precedentium completiva ad concludendum quod ope-
rationes que propter passiones fiunt ita sunt volun-
tarie: quod nobis debeant imputari. si enim non pos-
sumus passiones moderare: et suos impetus refre-
nare: aut etiam conatui ipsarum resistere et obui-
are ut esset necesse in opus ad quod inclinat tra-
sire: sine dubio operationes sequentes non essent
nobis imputande. ¶ Ad rationes in oppositum
Ad primam. cum dicitur illud non est volun-
tarium quod procedit a principio non volunta-
rio: dicendum est quod verum est si voluntas non co-
currat vel non concurrerit et cum dicitur quod passi-
ones non sunt voluntarie. dicendum est quod imo
aliquo modo scz quo ad ipsarum moderationem
et suorum impetuum refrenationem: licet non
forte quo ad ipsarum omnimodam adnullatio-
nem propter quod aliquando non sponte timemus
vel irascimur. sed tamen sponte irascimur vel time-
mus moderate vel immoderate. ideo dicebatur
in secundo huius quod habitus morales qui sunt
in potestate nostra sicut declaratur in secundo hu-
ius sunt secundum quos ad passiones habemus bene
vel male. puta ad irasci si quidem vehementer
vel remisse habemus male. si autem modice bene
Similiter etiam alij sumus domini eius quod
est euitare totaliter passionem. scz fugiendo ab
obiecto et iteque sicut dictum fuit quod passio vehe-
mens affecta fuerit: tamen voluntas potest eius conatus
obuiare. ut non transeat ad opus. et ideo semper vo-
luntas est aliquo modo causa operationis. aut positivae
si consentiat appetitui sensitivo. aut negativae si non
regat eum. sicut submersionis navis nautae per sui
absentiam dicimus esse causam. et sibi imputari debere
Sed videtur forte alicui quod ista dicta contradice-

Quarta ratio

Quinta ratio

Ad rationes in
oppositum.

Obiectio

Secunda proba-
tio

Obiectio

Quod omnes
operationes pro-
cedunt prin-
cipaliter a
ratione

Tertia ratio.

Obiectio

rent alijs dictis nostris in fine pmi libri ubi dicebatur qd necratio nec voluntas pncipal appetitus sensitivo principatu despotico sed politico et regali quia libere appetitus sensitivus potest in contrarium et rationi et voluntati. ¶ Item illud dicebatur qd intellectus et voluntas non possunt movere corpus nisi mediante appetitu sensitivo et qd aliquando vincuntur ab appetitu sensitivo sicut de incontinentibus et ad hoc allegabatur auctoritas Eustratii qd incontinentes rescindere seipsum ab irrationali appetitu vult sed supare non possunt et non solum ista dicta sunt a nobis sed etiam septimo huius dicitur. Ar. sepe qd incontinentes et molles vincuntur a passionibus his aut dictis contrariari videtur qd voluntas possit passionum impetibus obviare et appetitum sic detinere qd non moveat ad opis exercitium ad qd per passionem inclinatur. Ad hec autem omnia dici potest qd appetitum sensitivum non ita libere dicimus esse sicut ipsam voluntatem necitat ei appetitus sensitivus ad agendum et movendum ad persecutionem et vlt ad oēs actus suos aut ab obiecto aut ab operationibus aut ab eius habitu aut ab inatis dispositionibus aut ab ipsa voluntate aut a ratione aut ab omnibus istis simul vel pluribus ipsorum adiunctis combinatis: quod non est ita de voluntate qd seipsa libere ceteris similis se habet potest in oppositos actus sicut dictum fuit Sed id libere dicitur appetitus sensitivus ad voluntatem se habere. ex eo solum quod quicquid per fortiorē impetum passionis potest in oppositum eius quod ratio dicitur et ad quod voluntas inclinatur eo modo quo in septimo determinabitur. ¶ Item nec appetitus sensitivus ita potest in contrarium voluntati qd possit contra totum eius conatum sed quia per fortē tractus passionis potest contra conatum debile voluntatis incontinentibus et voluntas trahit ad oppositum passionis. sed non sua vi tota propter quod permittit se vinci. i. conatum passionis supare conatum ipsius. et quod dicit Eustratius supare non potest intelligi debet qd tanto voluntatis conatu quantum incontinentes habent. i. p se supare non potest impetum passionis sed moriari potest quod tamen est in domino voluntatis vnde nullum potest habere passio tantum impetum in trahendo appetitum quoniam voluntas in habite usus rationis possit in maiorem. ¶ Ad aliam principalem satis per ex dictis. Et sic est finis questionis.

Questio prima
Ar. primo

Oppositus

2.

Queritur pnter et undecimo. Utrum homo possit peccare moraliter illo tempore quando non potest uti ratione. ¶ Ar. qd si tunc non est dominus suorum actuum per quod ignis vel bestia. sed potestas sunt in ratione seu in natura potestatem de se huius et ceteris. ¶ Oppositum autem quia dicitur Ar. qd ebrius duplices debet increpationes. quod sic exponitur quia una debet sibi ratione ebrietationis. alia ratione eius quod in ebrietate committitur si occiderit. et cum non nisi peccato debeant fieri increpationes. videtur qd ille in ebrietate dum non potuit ratione uti: peccavit. ¶ Item pono qd servus teneatur hora meridiei aliquid implere preceptum domini sui quod impossibile sit alia hora adimplere. et qd propter multam potationem incipit hora tertia dormire usque ad nonam. statim qd ille peccabit peccato omissionis quod de omissione increpabitur vel punietur a domino. aut et ille committit illud peccatum hora tertia dum potat vel dum incipit dormire. vel hora meridiei dum deberet preceptum domini sui ad implere. si hora meridiei: tunc patet qd peccat dum non habet usum

rationis. et si habet intentum. si quando bibit vel incipit dormire: hoc non videtur possibile. quia tunc peccatum precedent actum peccati. quia nundum actus commissit vel omisit possibile enim fuit qd expgeret ab alio et mandatum domini adimpleret. ¶ Quia de duplici peccato mentionem fecerunt argumenta videlicet omissionis et commissionis: dicendum erit de utroque. primo de peccato commissionis. ubi gratia si ebrius occiderit de quo dicitur qd ebrius potest esse duplex. unus in quo remanet aliquid de usu liberi arbitrii. et de isto dicitur qd questio non habet dubitationem. Alius qui propter nimiam ebrietatem nullum habet usum rationis plus quam fatuus vel puer de quo si occiderit vel percusserit: diverse sunt opinionones. una qd non peccat moraliter quod probatur multipliciter. primo quod quicquid quo peccato non est peccato in temperantia quia materia intemperantie non est percussio. nec peccato iniusticie quia peccatum est secundum voluntatem et rationem non rectam. ille autem nunquam circa materiam iniusticie habuit voluntatem aut rationem non rectam ubi gratia si ponamus qd toto tempore quo habuit usum rationis voluit ad omnes agere iuste. et multo minus videtur peccare secundum aliud vicij genus. igitur et ceteris. 2o quod ex hoc ille peccare dicitur: quia fuit causa sue ebrietatis. sed hoc non sufficit. quia tunc si quis esset sibi causa egritudinis ex qua tamen fieret maniacus: tunc ipse peccaret quocienscumque mala postea faceret ex mania et omnia facta sua sibi imputaretur. hoc autem videtur falsum. quia legislatores non punirent eum. ¶ Sed dicunt aliqui maniacum qui ex culpa sua maniam incurrit peccare quocienscumque per maniam malum incurrit vel operatur: licet non puniatur a lege. leges enim puniunt ad medicandum sed ad retrahendum hominem a peccato. unde secundo huius dicitur Ar. qd pene facte per legislatores medicine quod sunt et tercio huius dicitur qd legislatores puniunt et cruciant mala operantes bona autem operantes honorant hos quod de provocantes hos quod de prohibentes quia ergo maniaci retrahi non possunt ideo non puniuntur a lege quous peccet. ¶ Sed contra quod de aliquibus delictis ut de homicidio leges statuunt penas non reuocativam sed mortis. ergo saltem talis pena deberet maniacis inferri si occidendo peccarent. ¶ Item dato qd aliquis per culpam suam esset absque remedio dispositus ad manias. adhuc tamen habens usum rationis videtur magna crudelitas dicere: qd non sit in sua potestate operari ad salutem et ad evitacionem eterne pene scilicet penitendo toto corde de delicto suo. sed constat quod nihil horum esset in eius potestate. quia quantumcumque nunc peniteret et confiteretur. tamen mania adveniente peccaret multociens de quo postea non peniteret et ita condemnaretur. Tertio ad conclusionem principalem adducitur auctoritas Ar. 2o. politice. ubi dicit qd lex dicens maiorem penam infligendam ebriis si percusserint quam sobriis: non respicit ad veniam sed ad conferens. quia ebrii magis debent obtinere veniam videtur ergo velle Ar. qd ebrii non sunt puniendi si percusserint propter peccatum quod fecerunt sed propter peccatum. i. propter hoc qd fecerit alteri malum vel forte propter hoc ut alias abstineant ab ebrietate ut inde non sequatur malum. ¶ Item ex dicta auctoritate arguitur sic. sermones simpliciter prolati debent intelligi de his que ut in pluribus sunt ebrii autem ut in pluribus habent alii

Duo articuli

Duplex e-
brius

De ebri-
fecte ebrius
si peccet tpe
ebrietatis

Obiectio

quem vsus rationis specialiter percutientes. ideo de his videbatur loqui Ari. et non de his qui nullum haberent vsu rationis de quibus intēdimus in hac questione. Si igitur tales ebrii minus peccent quā sobrii ex eo quod habent minus vsus rationis. Alii enim non deberent magis obtinere veniam scilicet nisi minus peccarent: videtur sequi quod nihil habentes de vsu rationis nihil peccant. Nec hoc videtur esse hoc quod Ari. dicit ebrios duplices debentur increpationes. loquitur enim de ebriis communiter accidentibus scilicet qui non carent vsu rationis. Simili modo dicunt isti de peccato omissionis scilicet quod si quis habet vsu rationis dum terretur aliquid operari et non operatur illud ipse tunc peccat formaliter peccato omissionis: si tunc nullum habuerit vsu rationis: ipse tunc non peccat. sed peccauit quia se in tali statu posuit quod non vteretur ratione dum tenetur uti et operari: et tunc dicunt isti quod tale peccatum solet vocare peccatum omissionis. ex eo quod accipit naturam peccati ex idebita vel defectiva consideratione omissionis et ex voluntate non recte se habente ad omissionem. ubi ergo si aliquis in potatu quod oportet eum dormire dum deberet mandatum dei exercere ipse potando non solum peccat peccato impanie. sed et peccato in obedientie et omissionis. dupliciter enim agit

Solutio contra rectam rationem quod recta ratio iubet quod abstinere ab illa potatione et eo quod indecens est secundum se et ut non omittit quod facere tenetur. Ad rationes in oppositum dicitur quod illa hora tertia peccauit peccato omissionis modo predicto. quod tunc illud commisit ad quod nata est sequi omisio. et cum dicitur quod nudum omisit quod potest ab alio expurgari et mandatum dei adimpleretur: dicendum quod si ita fiat tunc ipse propter hoc non absoluitur a peccato. quia in eo non stetit quando omittit et si dicas quod nullus eum puniret tamen quod si omisit sed id est ut quod ipsa formalis omisio est peccatum: potest dici quod non in causa proposito. sed ipse magis punitur si ratione peccati maioris scilicet ratione damni consequentis. punitio enim non solum respiciunt peccatum: sed etiam damnum cuius oportet fieri restitutionem. vel etiam dicamus quod legum punitioes aut premitationes non sunt attendendo interiorē conscientiam. quia illa ignorat. sed ad exteriorē facti euidētiā. licet tamen peccatum sit formaliter ex conscientia interiori secundum senecam in libro ad serenū dicentem omnia scelera etiam ante effectum operis quod tunc culpe satis est: perfecta sunt. Alii autem dicunt quod tales peccant non solum dum operantur illud ad quod sequitur carētia vsus rationis: sed etiam postquam iam carent vsu rationis committendo quod omittendo quia quodcumque malum committere voluntarie vel opus debitum omittit re voluntarie est peccatum id est de hoc homines et vituperant et puniunt. sed talis commissio et omisio sunt hominibus quia licet non sint voluntarie formaliter sunt tamen voluntarie antecedent vel actualiter sicut dictum fuit primo. Ad rationes autem alterius opinionis respondet ad primam quod in ebrietate percutere vel occidere peccatum est iniusticie. et cum dicitur quod ille nunquam habuit rationem vel voluntatem dissonam rationi circa iustum vel iniustum: dicendum quod imo scilicet illo tempore quo nimis potauit. quia tunc poterat et debebat secundum rationem iudicare quod ex nimia potatione sequi poterat ebrietas ad quam iterum potat sequi iniusta operatio id est plus uel le debeat non bibere ne postea committeret iniustum: quod propter perit delectationem velle bibere. si igitur tunc ita non deteriauit rationem nec voluit efficaciter voluntate: certum est quod et ratio et voluntas

prave se habuerunt penes iustum et iniustum. Ad aliam potest dici quod non est simile de ebrietate et mania quod quilibet facilius scire potest et tenetur quod ex inordinata potatione sequi ebrietas hominis ideo ebrietas hominis imputanda est tanquam voluntaria. sed nec facilius potest homo scire nec tenetur ex qua operatione sequitur mania. possibile enim est quod in aliquibus propter complexionem ad hoc aptam mania sequitur ex potatione non multa vel ex coitu paucis vel ex aliquo alio alioque tamen in aliter complexionatione non sequeretur ideo mania non est hominibus imputanda tanquam voluntaria non enim omne quod ex voluntario sequitur. est voluntarium et imputandum sed solum illud quod homo potest facilius et tenetur scire esse naturam ex tali operatione puenire. Et si dicas ponamus quod homo sciatur complexionem suam talē esse quod ex coitu innatus sic cadere in maniam. et propter appetitum delectationis inordinatū coeat et fiat maniacus. quod tunc erit dicendum. forte concedi potest quod talis semper peccabit de cetero quotiescunque aliquid malum operabitur sed ob hoc leges non puniunt eum quia rarissime accidit talis casus. sepius autem est quod alii fiunt maniaci et quia legislator non potest omnia quod rarissime eveniunt providere: nec posset bene iudex scire si homo esset ita factus maniacus aut aliter: ideo omni universaliter decernit lex nullum maniacum fore puniendum. sic enim dicit. Ari. primo rhetorice quod necesse est aliqui legem dicere universaliter licet non sit universaliter bonum et iustum. sed in pluribus scilicet quocumque non est facile deteriare propter infinitatem. Ad illud autem quod opponitur sed penituerit et confessus fuerit sed posse aliquem vsu rationis amittere forte dici potest quod deus qui est magis pronus ad veniam quam ad punitionem de gratie sue plenitudine remittit tibi culpam omnium malorum que posterius operabitur coadiuvante penitentie quam ille non solum habet de hoc quod maniam incursum est sed quod mala et in honesta perpetraturus est. de hoc autem magis certificare spectat ad theologiam non ad istam scientiam. Ad aliam rationem dicendum est quod auctoritas Ari. secundo polytice non dicit quod ebrius si percussit non peccet sed quod minus peccat. ideo dicit quod lex magis puniens eundem percussorem quam sobrium si respicit solum ad peccatum sed ad preces. et quando dicitur si ebrius minus peccat quia habet minus vsu rationis tunc si nullum habeat vsu rationis nihil peccabit: dicendum est forte quod ipse non minus peccat propter minus habere vsu rationis immediate. sed propter esse illud opus minus voluntarium. ideo si nullo modo esset voluntarium nullo modo peccaret. sed licet nullus habeat vsu rationis adhuc erit voluntarium antecedenter seu actualiter. sed non formaliter sicut dictum fuit. Et si dicas ad minorem vsu rationis sequitur minus voluntarium. sed ad nullum vsu rationis sequi nihil voluntarium. dicendum est quod ad minorem vsu rationis sequi minus voluntarium formaliter. id est ad nullum vsu rationis proceditur sequi nihil voluntarium formaliter tamen minor vsus rationis aut totalis eius carentia nihil tollit de ratione voluntarii actualis. Ad rationem principalem dicendum est quod iustificat ad peccandum dñum esse opus aut eius ad quod opus est innatum consequi modo quo satis patet apparet prior opinio versus inchoat probabilior. de qua questione.



Merito sequenter duodecimo: Ari. operatio humana sit bona vel mala ex circumstantiis. Arguitur quod non quod bonum

quod non sit sine ebrietate et ebrietas tamen sole et ebrietate casus manie

quod de virtute tritioris remittit et mala futura.

2.12

Ad primam.

Alia opinio quod ebrius peccat quia non habet vsu rationis

Ratio ad rationes que videntur probare quod facta in ebrietate non sunt mala.

Secundo

Tertio

In oppositum

**Etia pncipa
lit videda**

**Quid circū
stantia.**

Obiectio

Secundo

Tertio.

Quarto

et malum sunt in rebus sexto metaphysice. circūstantie autem sunt extra rem. ergo etc. Item operatio non habet entitatem ex circūstantiis igitur neque bonitatem cum dicatur bonus equaliter enti. ut dicitur primo huius. Item operatio non dicitur ex illo bona vel mala quod est indifferens ad bonitatem vel malitiam. sed circūstantie sunt huiusmodi. verbi gratia instrumentum est circūstantia ut manus aut virga. sed manu et virga contingit percutere et bene et male. Similiter etiam quomodo est circūstantia ut percutere fortiter vel reisse et tamen utriusque contingit et bene et male. Oppositum est manifestum per totum librum ethicorum. unde et. Ari. in isto tertio libro enumerat circūstantias ad ostendendum quod operatio mala ex defectu alicuius circūstantie excusatur aliquando propter inuincibilem illius circūstantie ignorantiam. et in secundo libro dicitur quod timere et audere et concupiscere et adverteri et irasci et misereri et utiliter delectari et tristari est magis et minus. et utraque non bene quia autem et in quibus et ad quos et in cuius gratia et ut opus et mediū et optimū quod in virtute. Primo videndum est quid sit circūstantia. secundo quot sunt circūstantie. tertio propositum. De primo dicunt aliqui quod circūstantia est quedam particularis conditio actus humani extra eam actus existens ad ipsum tamen aliquomodo pertingens et quia particulares conditione rei singularis dicuntur accidentia individuantia ideo ut dicunt quod circūstantia dicitur transumptive ad similitudinem loci quod locus circūstat locatio et est extra essentiam eius dicunt etiam quod cum circūstantie sint tales accidentales conditiones. ideo esse ex quibus per se dependet substantia actus aut quodcumque pertinet per se ad substantiam actus non dicitur circūstantia sed ea sola que substantie actus aut causae per se ipsius coniuncta sunt verbi gratia ut dicunt in actione furti non est circūstantia quod sit alienum quia hoc pertinet ad substantiam furti ex parte obiecti sed si furtum sit magnum aut paruum. Contra tamen ista dicta aliqui sic obijciunt. Ari. ponit circūstantias esse quod circa quid gratia cuius. he autem sunt quattuor cause per se requisite ad omnem operationem humanam. Item illud dicitur circūstantia quo ignoratio dicitur ignorari circūstantia sed ignorata quicunque causa ignoratur circūstantia ut patet in littera Ari. igitur etc. Item non videtur bene dictum quod esse alienum pertineat ad substantiam actus furti. quod si sint hic duo denarii alius guillermus alius petri. et guillermus utrumque accipiat postea quod substantia operationis est acceptatio huius denariorum illius que secundum se est eiusdem rationis. et tamen una illarum acceptationum est alieni et alia non alieni. ergo etiam alienum non de substantia operationis. sed accidens sibi. Item si esse alienum pertineret ad substantiam actionis furti et propter hoc non esset circūstantia. sequebatur quod nulla esset circūstantia in quocunque opere virtuoso vel vicioso. consequens est falsum de se probatur consequentia quia si esse alienum pertinet ad substantiam actionis furti. hoc non est quia ad acceptationem sibi se pertineat. sed quod requiritur ad hoc quod sit furtiva et viciosa. modo ita dicerem quod ad substantiam actionis liberalis

pertinet quod oportet et cui et quando et ubi etc. non quidem quia pertineant ad operationem secundum se. sed quia necessario requiruntur ad hoc quod operatio sit liberalis et virtuosa et sic omnia talia non essent circūstantie. Item quod alienum sit circūstantia magis quam magnum vel paruum probatur quia illud est circūstantia ex quo actus de se neuter sit bonus aut malus. modo accipere denarium est actus neuter quantum est de se et sit malus per esse alienum. bonus per esse proprium. Si autem ponas esse alienum semper actus erit malus siue parvus siue magnus ideo etc. Et ideo isti sic diffiniunt circūstantiam. quod circūstantia est res ad quam vel a qua operatio dependet. et ideo quolibet operationis causa est eius circūstantia. et iterum quolibet localis et temporalis differentia quia dependet ad eam licet non ab ea si magis credo opinionem priorem esse veram. ab surdum enim videtur quod in operatione circa quod versatur temperantia vel intemperantia delectationes tactus sint circūstantie et in operationibus circa quas est liberalitas pecunie debeant dici circūstantie nec omnino illud quod necessario requiritur ad substantiam operationis tam virtuosam quam viciosam. sed bene verum est quod omnes dispositiones accidentales omnium ad operationes requiruntur propter quorum diversitatem operatio eadem redditur aliquando studiosa et aliquando prava. et aliquando melior. et aliquando peior. dicuntur circūstantie. nec valent rationes contra hoc adducte. Quando enim. Aristoteles arguit circūstantias esse quis quid circa quid et gratia cuius. non intendebat per hoc causas necessarias secundum substantiam suam acceptas. secundum earum accidentales conditiones. verbi gratia quantum ad circūstantiam quis si omnis actus temperantie vel intemperantie operator est necessario homo non dicimus quod homo sit circūstantia sed quia ipse ut quod est exoratus vel non exoratus presbiter vel laycus. potest enim exoratus bene coire non exoratus autem non. et presbiter magis peccat quam laycus. similiter per circūstantiam quid non intendit ipsam operationis circūstantiam sed aliquid quod concomitatur operationem vel consequitur. verbi gratia si aliquis profert verba aliqua. illa platio non esset circūstantia sed hoc quod illa verba deberent esse secreta vel non secreta quod ex eis sequitur nocumentum vel rancor vel salus et pax. Ideo de ignorantia huius circūstantie dicit. Ari. putantes autem excidere ipsos vel non scire quia ineffabilia erant. Similiter per circūstantiam circa quid non intendit materiam necessariam vel materiam contingentem vel disponentes accidentales materie necessarie. sicut intersectionis non est circūstantia quod vinum interficiatur sed quod homo vel equus. imo etiam aliquando neque homo sed quod sit amicus vel inimicus aut huiusmodi. unde Ari. exemplificando de ignorantia huius circūstantie dicit. estimabit utique aliquis filium opus pugnatozem esse. Similiter per circūstantiam gratia cuius non intendit finem necessarium aliqui cuius operationis sed contingentes. quando scilicet possibile est propter diversos fines aliquid idem operari. Similiter etiam per quando non intelligimus tempus in quo necesse est fieri operatio

Quinto

**Alia diffinitio
circūstantie
alios.**

**Ratio ad ob
jectiones**

**Quid itelle
gat pntas
circūstantias
quis quod circa
quid et gratia
cuius.**

nes ut quia frumētū metat quis in augusto. sed
circūstātia ē si die festo vel nō festo z sic de alijs
Et ita patet solutio ad primum argumentū qđ
contra priorē opinionē alij adduxerūt. Ad secū-
dū dicēdū est qđ nō sp ppter ignorantia cause ne-
cessarie dī circūstātia ignorari nisi forte ex eo qđ
ad illū necessarie cāe igrātia seqđ igrātia dispo-
sitiōis accidētalis. Ad aliā pcedēdū est qđ respec-
tu simplicis acceptiōis circūstātia ē eē alienū z ē
circūstātia circa qđ. s. respectu furti qđ furtū nō i-
portat simplicē acceptiōnē sed iā modificatā scz
acceptiōnē alieni: esse alienū non est circūstan-
tia. sed magis illū alienū esse magnū vel parū/
sacrū vel nō sacrū z hmoi. illū enī quod est circū-
stantia respectu simplicis opationis non est am-
plius circūstantia respectu cōgregati scz opa-
tionis modificate et ideo dicit. Arg. in secundo
huius qđ aliq operationes sunt de se male ita qđ
per quas cūqz circūstācias non possunt fieri bo-
ne z exemplificat de operationibus modificatis
puta furto vel adulterio et hmoi. dicit enī nō
autem suscipit oīs operatio neqz oīs passio aīe
medietatē quedam enī pfectim nō iata cōuoluta
sunt cū malicia puta gaudium de malo z inuere-
cūdia z inuidia et in operationibz adulteriū fur-
tū z homicidiū hec enī oīa z que talia dicuntur
secundum seipsa mala esse sed non supabundā-
tie ipsoz neqz defectus. non igitur est vnqz circa
hec dirigere sed semper peccare. nec est bene vel
non bene circa talia in eo qđ vt oportet quando
et quō puta adulteriari sed simpliciter facere qđ
cūqz horum peccatum est. Ad aliam per idem
patet solutio conceditur enī qđ actionis virtuosē
vt virtuosā est non est circūstantia fieri vt opor-
tet et vbi quando z cetera. sed hec omnia sunt
de necessitate actionis virtuosē vt virtuosā est. Et
similiter actionis viciōse vt viciōsa est non est cir-
cūstantia qđ fiat vt non oportet et quando et ce-
tera. z ideo bene dicit. Aristote. secundo huius
qđ non contigit propter circūstācias omnis pas-
sionis vel operationis vel habitus esse medium
superabundantiam z defectum. etenim sic esset
superabundantie defectus medietas et super-
abundantie superabundantia. et defectus. defe-
ctus quod reputatur impossibile quemadmo-
dum enī tpantie z fortitudinis non superabū-
dantia et defectus ppter mediū esse aliquāliter
extremū. ita neqz illoz medietas neqz superabū-
dantia z defectus sed vt vtiqz opatū est viciōsū ē.
vlt igit neqz supabūdātie neqz defectus medie-
tas neqz medietas supabūdātia z defectus. Et
eodē mō soluit ad vltimā sicut ad duas pceden-
tes. Igitur teneri pōt qđ circūstantia simplr sit
qđcūqz actualis pōitio pcurrēs ad hūanā opatio-
nē circūstantia aut moralis est quecūqz accidē-
talis pōitio ad hūanā opationē p quā opatio pōt
reddi bona moralr vel mala aut melior aut peior
z hoc dictū sit de pzo articulo. Quātū ad scdm
sciēdū est qđ octo ponuntur cōit circūstātie. s. due
respicientes mēsurā extrinsecā puta locū z tēp⁹ et
vocātur vbi z qñ et qñqz respicientes cās vna scz
quātū ad cāz materialē z vocat circa qđ. vna etiā
quātū ad finalē z vocat cur. vlt gfa cui⁹ z due quo

ad cām efficiētē scz vna quātū ad agēs pncipale
z vocat qđ. z alia quātū ad agēs istrumētale quā
vocat Arg. qđ scz istrumēto z Tullio vocat qđ. au-
xilij z vna qđ ad causā formalē. scz qđ ē qñtas et
quātitas vel qđcūqz mod⁹ opatiōis scz istrumans
ipaz opationē z vocat quō vlt qualr. Octaua autē
circūstātia est ex pte effect⁹ pcomitātis vlt pñtis
opationē z vocat qđ. S. Arg. nō enūerat nisi se-
ptē qđ nō distinguit it vbi z qñ s. vtrūqz vocat i qđ
i. i qđ locovl i qđ tpe. Silr neqz Tullio ponit nisi se-
ptē qđ nō distinguit inter qđ z circa qđ. Et ille se-
ptē. Tullij circūstātie pñtēs i hoc pñsu. Quis qđ
vbi qđ. auxilijs cur quō qñ. De tertio articulo
dicēdū est qđ aliq sūt opatiōes qđ sp z vniuersaliē
sūt bone vt dilectio dei. Aliq autē sp z vniuersalr
male vt furtū z adulteriū aliq autē qñqz bone z a-
liqñ male vt venereus act⁹ z poratio vini. ille igit
tur opatiōes qđ sp sunt bone vel qđ sp sūt male nō
hñt suā bonitatē vel malitiā ex circūstātijs: quia
hoc hñt ex aliquo qđ ad eas necessario reqritur.
Aliter nō sp essent tales. circūstātie autē nō sunt
necessarie s. pñtiōes accidētales igit zc. Lōce
dēdū est tñ qđ ex circūstātijs sūt magis vel min⁹
bone vel male. sed ille opatiōes qđ sūt neutre seu
indifferētes sūt bone vlt male ex circūstātijs. qđ nō
ex aliq necessario ad eas reqsito tñc ei esset sp ta-
les s. ex pñtiōibz accētalibz qđ sūt circūstātie.
Sed vbi ita quā cām vlt quē modū cāe itēdm⁹
p ex cū dicim⁹ opationē esse bonā ex circūstātijs
Dicēdū qđ moralr bōitas opatiōis pñt i ei⁹ pfor-
mitate ad rectā rōnē malitiā i difformitate. hui⁹
autē pformitatis vel difformitatis fūdāmētū remo-
tū z materiale est ipa opatio secūdū se. fūdamen-
tū autē ppiquūz formale sūt circūstātie. z ita hec
circūstātie se hñt materialr ad bonitatē vel mali-
ciā siue fūdāmētaliter scz ad pñctā pformitatē
vel difformitatē. s. ad opationes se hñt magis
formalr scz sicut fūdāmētū ppiquū z formale ad
fūdāmētū remotū z materiale. ita cum dicimus
opationē esse bonā ex circūstātijs et denotat ma-
teriam respectu bonitatis: et formam respectu
operationis. Ad rationes igitur dici posset qđ
bonū z malum sunt i rebz. i. nō in aīa. circūstātie
autē istomō nō sūt extra rē s. i rebz qđ pter aīaz vlt
dicēdū ē qđ i octauo methaphice loqbat. Arg. de
bonitate entitatiua. put bonū puerit cū ēte nos
autē locuti sum⁹ de bonitate moris. Et eodē mō
soluit ad aliā rōnē. Ad vltimā dicēdū est qđ vna
circūstātia nō sufficit ad reddēdū opationem bo-
nā determinate vlt malā determinate. s. reqrit oīs
vel plurimū circūstātiar adiuicē pbinatio. vel dicē-
dū qđ circūstātia pōt esse idrñs opationi bone vel
male p tāto qđ bona opatio reqrit oīm debitarūz
circūstātiar obseruatiā. mala autē dī ex vni⁹ soli⁹ ea-
rū nō obseruatiā qñis oēs alie obseruē iō mul-
te pñt esse eedē circūstātie i opatione bona et
in mala. hec de questione.

Uteris pñt tredecio. Utr electio sit ipi⁹
q finis vlt solū eoz que ad finē. Arguitur
q electio sit ipius finis pzo z pncipalr
auctoritate Arg. pzo hui⁹ dicētis qñ aut plures
vidētur fines hoz aut eligim⁹ quosdā ppter alte-
rū et parz post subdit pfecti⁹ est qđ nūqz ppter ali-
3 i

obitatio

quā habitū
dine dicit. i.
In hac locu-
tione opatio
hūana ē bōa
ex circūstā-
tijs.

ad rōnes
pncipales

Ad vltimā.

questio. xij.

arguit pzo.

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

secunda pars

Numerus z
sufficiētia
circūstātiar

Confirmatio

Secundo:

Tertio:

Quarto:

In oppositi

quomodo se
habz electio
ad voluntatez

qd eligibile

Quo electio
differt ab iraQuo electio
differt ab op
pinione

ud est eligibile hys q scdm seipsa z ppter hoc eli-
gibilibz et simplr ruz pfectu qd scdm seipsz eli-
gibile sp z nuz ppter aliud tale itaqz felicitas ma-
xime esse videt. hac ei eligimz ppter seipsaz z nuz
ppter aliud. Ex his q p qz finis e eligibilis z p-
mo et ppter se. Et pfirmat qz ppter qd vnquodqz
tale et illud magz sed eligimz alia ppter finē qz fi-
nē magz eligimz. Itē illi est electio circa quod
pius actū rectificat cū pius sit habitus electio qz
circa finē ppter rectificat actū qz rectificat intentio-
nē vt dī i sexto huius. et itē est ipsius finis igit
zc. Itē secūdo huius distinguit Arz. ea q sub ele-
ctione cadūt i bonū pferēs et delectabile modo
nō videt bonū digigui a pferēte nisi sumat bonū
p eo q est sui gfa pferēs ei ē qd est gfa alterius
sed qd est sui gfa est finis igit finis cadit sub ele-
ctione. Itē tertio huius dī eligimz qdē q maxī
xime scimz bona exītia sed finē maxīe scimz eē
bonū igit zc. Oppositū vult Arz. i isto tertio
Ista qstio qrit de obiecto electionis scz de ipso
eligibili quod qdē eligibile qd sit colligi pōt ex
pgregatiōe ppetatū suaz q pueniēter pnt manī
festari p dñam ei ad voluntatē irā et opinionem
Inter eas aut ponit Arz. plures dñas qz nō ē
hic opz repetere Sed dicamz nūc q electio ad vo-
luntatē sūptā p actu volēdi se hz sicut superius
ad iferi est ei electio volitio qdā. ppter quod cū
iferi icludat suplus Iā seqtur q eligibile ē bo-
nū vel apparēs bonū cū i aliū nō ferat volūtas
et huic pcordat dictū Arz. Eligimus quidē que
maxīe scimus bona exītia. Sed tñ electio in
tñ pht volitionē q electio reqrit plura esse pro-
posita bona / qz ipsa pferat vnū aliqd alteri aut
aliq alij vel alijs. hoc em et nomē electionis sic
significare videtur sicut dicit Arz. est ei eligere
pluribz ppositis bonis hoc illi pponere vel pac-
ceptare z aliud dimittere ppter qd opz q illa bo-
na plura iter q cadit electio quādā habeat ad in-
uicē icōpossibilitatē. si em possemz simul acce-
ptare ea et pseq et ita facilliter et pmode sicut al-
terz ipsoz p se: nulla iterea caderet electio igit
ptz q eligibile est bonū cū altero icōpossibili bo-
no ppositū. Itē electio pht volitionē qz vol-
tio est tā possibilis qz icōpossibilis et tā opabi-
lū p nos qz non opabilis p nos. vellet enī ali-
qs immortalis esse et deuicere gigātes sed qz ele-
ctio tēdit i actuale opz ideo nihil eligimz nisi qd
credimz esse possibile et p nos opabile. Item
electio differt ab ira qz q per irā sūt repēine fi-
untz cū ipetu. tale aut nullū fieri dicimz electiue.
ppter qd electio reqrit puiā p considerationē si qd
bonoz ppositoz sit meli⁹ aut facili⁹ psequibi-
le et sic de alijs circūstantijs. hec aut ptilatio vlt
collatio ptilium dicitur ideo q est actu eligibile
debet esse pconsiliatū vñ dicit Arz. ptilabile
aut et eligibile idē verūtamē determinatū est eli-
gibile hoc ē dictū q idē est q ptilabile et eligi-
bile nisi q anqz sit actu eligibile opz q sit tā con-
silio predeterminatū. electio aut est desiderium
pconsiliatū dicit Arz. ex consiliari em iudicā-
tes desideramz scdm ptiliū. vlti⁹ electio dif-
fert ab opinione qm et si circa idē obiectum re-
motū et materialiter sūptū feruntur opinio et

electio tñ opinari est q hoc sit opandū vel q sit
talr opandū. ita q opinio est iudiciū quoddam
de pplexione formata apud intellectū de re opi-
nabili et loquor de opinione practica iō opinio
ptinet ad intellectū. sed electio tēdit i opz simplr
ad psequēdū vel fugiēdū eligimus aut hoc opa-
ri vel hoc talr opari. ita electio imediati⁹ se hz
ad opationē qz opinio. ppter qd z electio i appe-
titu ponēda est nō i rōne. rō ei non est opatiōis
pncipiū nisi mediāte appetitu. Ex his omnibz
igitur colligi pōt q eligibile put est pprūz for-
male electionis obiectū est bonū possibile opa-
bile per nos cū alio icōpossibili bono ppositū p cō-
siliatū secūdu q in ei⁹ psecutionē nat⁹ est ferri
appetit⁹ et capio appetitū p voluntate nā cum
electio sequat p se ptiliū qd est act⁹ rōnis. neces-
se est q ptineat ad appetitū rōnalē et nō ad sen-
sualē nisi forte psecutiue inqstū scz itius appe-
titus trahibilis ē ad rōnabile mō. quo dictū fu-
uit in primo libro. electio aut est desiderii ten-
dens in hñōi eligibilis psecutionē scz tēdēs in
psecutionē boni possibilis operabilis p nos cū
alio bono icōpossibili ppositi z pconsiliati id ē
p ptiliū iudicati qd sit alteri bono pferendum. Et
scias qz sicut dictū est de bonis pluribz icōpos-
sibilibus qad psecutionē: ita intelligi debet de
pluribz malis icōpossibilibz quo ad fugā sicut
enī bonū p altero bono pseq eligimz ita z vnū
fugere malū p altero. hec aut pdicta electionis
descriptio iplicite ptinet in hoc q electio est de
desideriū pconsiliati ideo cū hanc vltimam Arz.
pclusisset dicit electio qdē igit tipo nunc nō vt
psuetum est est dicere secūdu subscriptionē sed
vniuersalr dicta sit. Idis autē visis dicendū est
ad questionē q electio est non finis sed ordina-
tor in finē. quod pbatur pmo quia electio nō est
nisi pconsiliati vt dictum est. sed in consequē-
ti capitulo dicit Arz. z declarat q nos consilia-
mur non de finibus sed de his que ad fines. Itē
consiliabile est bonum cum altero icōpossibili
bono ppositū. sed finis nullū habet sibi icōpos-
sibile bonū qz sicut dicit pmetator scdo metha-
phisice nichil est bonū nisi ppter cās finales. ita
quod oē bonū ex eo ē bonū qz ē finis vel pferēs
ad finē. z vnūqzqz tñ hz de rōne malitie: quātū
est impedimētū finis z ita nihil est bonū quod ē
icōpossibile finī vt sic igitur de fine non est p-
tiliū. Et scias q si fines aliqui diuersi videant icō-
possibiles vt fines diuersaz multaz artū: hoc ē
quia non sunt fines vltimi. sed i vltiori finē or-
dinati. qm vnus est solus finis vltimatis omniū
actuum humanoz sicut in primo libro fuit de-
claratū. plura aut ordinata in eundē finē nullū
est icōueniēs esse icōpossibilia vt q de. parisi-
us ire possū ad autnionē ppendio vel aurelianū
z sanitatem pcurare aliqui vel dicta vel euacua-
tione et sic de alijs. Contra ea que dicta sūt plu-
res occurrunt instantie. pmo videtur q electio
non sit actus voluntatis sed rationis auctorita-
te eustracii sup pñā ppositionē pmi libri ethico-
rū dicit em q electio est de duobus bonis iudic-
um hominis hoc alteri pponens. deinde vt dicit
sequit motus seu impetus ad actū. modo iudi-

Cōpleta dif-
finitio eligi-
bilis

Obiectio

- clum est act⁹ rōnis. ipet⁹ aut sequens videt⁹ esse mag⁹ i p⁹ appetit⁹. dicit⁹ ēi q⁹ electio ē tāq⁹ p⁹clusio p⁹lūi ad eadē autē p⁹tutē spectat rōcinatio et rōcinatiois p⁹clusio. r⁹ p⁹lūi est i p⁹ intellect⁹ rōcinatio. i g⁹ r⁹. ¶ Itē d⁹ sexto hui⁹ q⁹ electio est i intellect⁹ appetit⁹ vel appetit⁹ intellect⁹. sup⁹ q⁹ dicit⁹ eultrati⁹ op⁹z inquit⁹ cire q⁹ gen⁹ electiois non est intellect⁹ simpl⁹ nec appetit⁹ simpl⁹ s⁹ ambo mixti. g⁹ electio nō est solū i volūtate sed etiā i rōne. ¶ Itē de hoc q⁹ dicit⁹ est voluntatē esse i p⁹lūi q⁹ voluntas nō est ei⁹ q⁹ nūl⁹ participat de obiecto voluntat⁹. sed i p⁹lūi nūl⁹ participat de rōne boni. q⁹ est voluntat⁹ obiect⁹ q⁹ i p⁹lūi nūl⁹ est nec esse p⁹t⁹ bonū autē est ens q⁹ equal⁹ d⁹ enti p⁹io hui⁹. ¶ Itē nō mag⁹ videt⁹ q⁹ volūtio sit i p⁹lūi q⁹ electio p⁹batur sicut enī tu sciēs q⁹ i p⁹lūi est te imortalē esse nō dicis eligo fieri imortalē ita nec dicis volo fieri imortalis sed dicis vellē fieri imortalis. iste autē mod⁹ p⁹ucti⁹ videtur de suo modo significandi subsignare p⁹uctionē ita q⁹ sit s⁹us vellē si esset possibile. mō ita dicerent multi eligerēt fieri imortales si eēt possibile z ita videtur esse eadē rō esse v⁹obiq⁹. ¶ Itē arguit⁹ de hoc q⁹ dicit⁹ ē electionē ēē i appetitu rōnali s⁹ i vo lūtate nō i appetitu s⁹ibili. Cōtra q⁹ bruta q⁹ appetitū nō hūit nisi sensibile/ eligere videt⁹ vt canis carnē p⁹ pane acceptat z equ⁹ vna herbam p⁹ alia q⁹ ad electionē p⁹tinere videt⁹. ¶ Itē s⁹ p⁹onaf⁹ i appetitu sensuiuo sicut multi putāt et p⁹ r⁹ ē habir⁹ electiū v⁹ d⁹ i s⁹ d⁹ videt⁹ seq⁹ q⁹ electio sit p⁹oneda in appetitu s⁹ituiuo. ¶ Ad p⁹ma dubitationē dicēdū est q⁹ multe sūt forme z naturales z artificiales q⁹ aliq⁹ significatur s⁹ipl⁹ z aliq⁹ nō. s⁹ cū alicur⁹ extrinseci p⁹notatiōe/ vbi g⁹ p⁹cauitas nō significatur s⁹ipl⁹ p⁹ similitudine sed cū nāso/ p⁹cauitas ei nō ē similitas nisi sit nāso/ ce na ē significat comestione nō s⁹ipl⁹ q⁹ nō differret a p⁹adicio sed eū certo tpe s⁹ i sero. Et Ar⁹ sexto methaphysice ponit exēpla multa de p⁹similib⁹/ sic etiā electio significat desideriu nō s⁹ipl⁹ s⁹ p⁹cosiliabilis nō ē ei electio nisi sit p⁹cosilia n⁹ s⁹ tamē talia noia nō v⁹ n⁹iformiter ip⁹ortāt ea plura q⁹ ip⁹ortāt s⁹ynū formāl⁹ z i recto z aliō i obliq⁹ z matertāl⁹ vel cāl⁹ vel p⁹comitatieue vel aliter q⁹litetūq⁹ s⁹com diuersū modūz hūitūis i p⁹ ad formale significatū. sicut g⁹ simitas ē for māl⁹ z i recto p⁹cauitas et ipsi⁹ nāsi i obliq⁹ z sub iectiue/ z sicut cena ē comestio formāl⁹ z obliq⁹ in sero ita electio ē desideriu formāl⁹ z i rector p⁹silij a⁹cedet⁹ z i obliquo sicut patuit ex p⁹dictis. ¶ Ad ig⁹ dicit⁹ eultrati⁹ electionē esse iudiciū: v⁹ exponi rect⁹ p⁹ obliq⁹ sicut si dicim⁹ archa est lignū. ex ligno ē ei electio iudiciū hoc al⁹ p⁹ponēs vel dicat⁹ q⁹ electio ē iudiciū a⁹cedet⁹ z dispositiue. sed formāl⁹ z p⁹letive ip⁹a est desideriu z nō iudiciū. ¶ Ad aliā p⁹ idē dicendū est q⁹ electio nō ē formāl⁹ p⁹clusio p⁹silij. s⁹ ē desideriu ei⁹ q⁹ p⁹ iudiciū p⁹clusū ē ita s⁹ q⁹ p⁹silij p⁹cludit hoc ēē fadiēdū/ z electio ē hoc facere s⁹ q⁹ p⁹ iudicatū ē esse faciēdū. Ad aliā dicēdū ē eodē mō/ ē ei electio appetit⁹ z intellect⁹ v⁹ itelle
- ctus appetit⁹ q⁹ est hoc q⁹ dē i recto hoc autē i obliq⁹ v⁹ hoc formāl⁹ z p⁹letive hoc autē a⁹cedet⁹ ter z dispositiue. ¶ Ad aliā dicunt q⁹ dā q⁹ i p⁹lūi b⁹le d⁹ dupl⁹ v⁹ nomō s⁹ipl⁹ vt chimera Aliomō nob⁹ q⁹ tū ē possibile/ vt imortalitas mō dicunt q⁹ volūtās nō ē i p⁹lūi s⁹imomō sed s⁹comomō b⁹. S⁹ hoc nō videt⁹ b⁹ dicit⁹ q⁹ nō solūz velle m⁹ ē i mortales. s⁹ aliq⁹ vellēt esse meliores deo et potēiores. Alij vellēt deūz nō ēē q⁹ tū sunt i p⁹l⁹ i p⁹lūi b⁹le d⁹ dicēdū ē q⁹ sicut nō ens p⁹t intelligi sub s⁹pe entis imo p⁹t opinari esse ens: ita p⁹t z nō bonūz sub s⁹pe boni p⁹phēdi iō volūtas p⁹t in ip⁹m ferri l⁹ nō sit bonūz nec ens nec possibile. S⁹ adhuc dubitā⁹ posito q⁹ aliq⁹ sciāt z actu cognoscat hoc ēē i p⁹lūi b⁹le v⁹trū stāte illa cognitioē possit velle illū. Et credo q⁹ sic ali qui em mali sciēt⁹ ip⁹os. ēē q⁹ de⁹ nō sit vellēt tū deum nō ēē. v⁹ credēt⁹ q⁹ nō p⁹t ēē imortales. vellēt tū ēē imortales z sic de alijs. z hoc ē quia p⁹t opinari q⁹ talia eēt bona si eēt. iō vellēt illa ēē z illa sibi inesse v⁹ illa nō ēē nec sibi inēē. ¶ Ad aliā dicunt multi q⁹ nō solū volūtās ē i p⁹lūi b⁹le s⁹ ē electio. v⁹ aliq⁹ elegerūt a⁹cedere ad celū iō ad hoc p⁹struxerūt turrez. z dicūt q⁹ hoc nō intēdebat. Ar⁹ negare s⁹ dicit⁹ voluntatē ēē i p⁹lūi b⁹le z electionē nō q⁹ electio raro ē i p⁹lūi b⁹le voluntas autē sepe p⁹p⁹ hoc q⁹ volūtās nō p⁹supponit deliberationēz iō sepe errare p⁹t. electio aut⁹ q⁹ seq⁹tur deliberationē min⁹ errat iō q⁹ velle i p⁹lūi b⁹le ē tāq⁹ ex errore: seq⁹tur q⁹ electio nō ē i p⁹lūi b⁹le nisi i raro. volūtās aut⁹ multo ciens et hoc sufficit. Aristoteli ad p⁹cludēdū d⁹ ferētā electiois ad volūtātē. S⁹ hec solutio nō videtur p⁹grua q⁹ s⁹ciū⁹ esse i p⁹lūi b⁹le dicit⁹ b⁹ cathegorice vellē illud vel vellē q⁹ esset possible nūq⁹ tū dicim⁹ eligerē illud nisi p⁹ditionem addēdo vel subintelligēdo s⁹ si esset possibile et hoc p⁹t q⁹libz expiri in seip⁹o. z cū d⁹ q⁹ vellē videtur p⁹tute p⁹uctiū modi p⁹significare hāc p⁹uctionē. si dicēdū q⁹ tu supponis falsū nō em vellē est p⁹uctiū modi. sed optau⁹ cū dico vellē esse imortalis dicim⁹ em: v⁹tinam esse imortalis v⁹tinā de⁹ nō esset iō rō nō valet. ¶ Ad aliā dicēdū est q⁹ non oīs acceptatio vni⁹ p⁹ altero est electio p⁹prie sed solū si fiat secūdū p⁹uā deliberationē. Et itē non eligit p⁹prie q⁹ nō est d⁹ns acceptadi z hoc et illud. bruta nō est h⁹mōi. sed ab obiecto v⁹ ab instructu natu⁹ ali. determinatur vel necessitatur. bruta igitur electione non participant sicut dicit Aristoteles. licet aliquid simile habeant electioni. ¶ Ad aliā dictā fuit i p⁹io libro q⁹ p⁹r⁹ moralis z p⁹ncipalis ē i volūtate iō nō valet. ¶ Ad rōnes p⁹ncipales dicēdū est. Ad p⁹ma q⁹ Ar⁹ i p⁹io hui⁹ nō capiebat electionē p⁹prie sed p⁹munis. put ad oē desideriu se extēdit. Ad aliā dicēdū est q⁹ illa regula p⁹prie quod vni⁹q⁹q⁹ tale zc. nō tenet nisi vbi ea ābo q⁹ p⁹parant ad iūicē cōueniūt i p⁹ditionē i q⁹ p⁹perant z q⁹ ip⁹a vni p⁹prie q⁹ hoc ē iest al⁹ v⁹ nō seq⁹tur si hō ē ebr⁹ p⁹prie v⁹ nū q⁹ vni sit mag⁹ ebrū mō electio nō p⁹uenit si nō iō regula nō h⁹z hic locū. regula ei nō valet ad p⁹bādū q⁹ hoc i⁹ sit illi. s⁹ ad p⁹bādū q⁹ i⁹ sit mag⁹/ supposito q⁹ i⁹ sit sicut dictū est. Ad aliā d⁹ f⁹o

ad tertiam.

q⁹ possit quis velle i p⁹lūi b⁹le s⁹ciū tale.

ad quartam.

ad quintam.

q⁹ bruta nō p⁹prie eligunt.

ad sextam.

Ad ratiōes p⁹ncipales.

te q̄ntus nō rectificat itētionē circa finē vltima
tū s3 circa fines q̄dā ptiales ordiatos i vltio
rē finē. r si rectificat itētionē circa finē vltimatū
hoc nō ē q̄ eligat ipm s3 eligat ea q̄ ad ipsuz. Ad
aliā pōt dici sicut ad p̄mā. Ad vltimā dicendū
q̄ illa ppositio eligimus ea q̄ maxime scim⁹ bo-
na existia debet itelligi de illis bonis incōpossi-
libus q̄ intellectui et voluntati sunt s3 p̄posi-
ta et iter que habita est collatio p̄siliatua de q̄
numero non est finis sicut dictū fuit et cetera.

Questio 17.
Arguit p̄rio

Secundo

in opposituz

Quid consi-
liabile.

exp licat
tis illi⁹ dīpar
nitlonis. ff.

Consequē q̄rit q̄rtodecīo. Q̄rit p̄silia-
bler eligibile s3 idē. Arguit q̄ nō q̄ po-
tērie distīgūt p̄ act⁹ r act⁹ p̄ obiecta. s3

p̄siliū r electio sūt diuersi act⁹ r diuersariū potē-
tiaz s3 intellect⁹ r volūtati r eoz obiecta sūt p̄si-
liabile r eligibile. i ḡ r c. ¶ Itē illa nō sūt idē q̄-
rū vñū repit sine alio r eōuerso. talia ei nec sūt
idē p̄uertibilr nec sūt sicut supi⁹ r iferi⁹ r oīno
neut⁹ ad alterū p̄seq̄. iō si aliqñ sunt idē. hoc ē
pure p̄ accidēs sicut albi et musici. ars autē de
tali accidēte nō itēdit. s3 p̄siliabiler eligibile sūt
hmōi. p̄bat q̄ electio nō ē ipi⁹ finis vt dictū fuit
nos aut aliqñ p̄siliū q̄rim⁹ de fine q̄sq̄ aut dubi-
tamus r cū diligētī p̄silio i q̄rim⁹ ad quē finē ad-
uersarij nri faciūt q̄ faciūt aduocati etiā petunt
p̄siliū quē finē i sua petitiōe p̄cludāt. sic i ḡ p̄si-
liabile aliqd ē q̄ nō ē eligibile. s3 q̄ ē aliqd sit
eligibile q̄ nō ē p̄siliabile. p̄bat q̄ certas disci-
plinas eligim⁹ scdm q̄s tñ nō est p̄siliū vt dicit
Ar. Etia electio ē i magnis r p̄is p̄siliū at nō
sed solū de magnis de q̄b⁹ dī credētes sum⁹ no-
bis ipsi velut nō sufficiētib⁹ i ḡscere vt dicit Ar.
Etia op̄tuo sū est ex electiōe cū sit hīr elec-
tiu⁹ r q̄ electio r p̄pā maxie p̄tut r ea magis
mores diiudicam⁹ q̄ op̄atōib⁹ vt dicit Ar. sed
p̄siliū nō cadit i oī op̄tut q̄ nō cadit nisi i du-
bijs. plurima aut op̄tut nō sūt dubia ipi⁹ p̄tuo-
so. ¶ Oppositū dicit Ar. p̄siliabile aut et eligi-
bile idē. dicit ē exīte eligibili r cōsiliabli r c. vi
se fuerūt p̄i⁹ p̄dūmoes eligibilis. nunc vidende
sūt p̄dūmoes cōsiliabilis. tūc poterit videri q̄ sit
ipoz adiutē hīudo. ¶ Possum⁹ aut talē cōsilia-
bilis descriptionē ponere scdm illas p̄p̄tates
q̄s Ar. iueſtigat i lfa. ¶ Cōsiliabile ē cōtīgēns
hūanū op̄abile. p̄ nos dubiū magnū r q̄rit p̄p̄tē
nē. r dico cōtīgēs q̄ null⁹ de nēcio aut de ipof-
sibili q̄rit p̄siliū quia p̄p̄tē q̄d cūq̄ consiliū
nostrum nihil alr esset aut non esset fieret vel nō
fieret ideo frustra i talib⁹ cōsiliū q̄rere. ¶ Et
si dicas aliq̄ q̄s ierunt cōsiliū de ascēdēdo ad ce-
lū r de cōstruēdo turres et scalas altissimas tā-
gētes celū q̄ tñ sūt ipossibilia. dicēdū est q̄ illa
nō crediderūt esse ipossibilia. ¶ Iō glos adū est q̄
cōsiliabile ē cōtīgēs scd3 op̄inionē q̄rēt p̄siliū
ita q̄ de his nullis p̄siliamur q̄ scim⁹ ipossibilia
esse aut nēcio euenire s3 nō est icōueniēs cōsi-
liari aliqñ de ipossibili cū nō sciam⁹ ipm esse. i-
possibile iō dicit Ar. q̄ p̄siliātes s3 q̄dē ipossibi-
le iueniāt discēdūt vt forte dicēdū ē sicut postea
dicef i solutiōe cuius dā dubitatiōis. Scdō dico
q̄ p̄siliabile nō est q̄dēq̄ p̄tīgēs sed hūanū. i-
p̄ hōiem op̄abile q̄m de p̄tīgētib⁹ pure naturalib⁹
nō q̄rim⁹ p̄siliū vt pluerē nīgere vt tonare q̄ p̄-

pter nrm p̄siliū nō eueniret. alit⁹ r dico pure na-
turalib⁹ q̄ aliq̄ sūt i q̄b⁹ nos op̄amur cū natura
aliq̄ ē i cūpim⁹ r disponim⁹ ad id q̄ natura cō-
pletz facit. de talib⁹ aut p̄siliamur bñ scd3 q̄ sūt
nata alit⁹ et alit⁹ euenire p̄p̄tē nrm op̄ationem.
pōt etiā dici q̄ p̄ istā clausulā hūanū differt p̄si-
liabile a fortuito fortuita. enī nō p̄p̄tē dñr hūana
q̄ nō sūt i ipi⁹ hōis ptāte vt eueniāt vt nō eue-
niāt. Cōtra illā p̄ditionē arguit q̄ nō ē malū
regi si vellet flamigos iuadere. q̄rere p̄siliū ab a-
strologis si pluuie multe fierēt vel nō q̄ melius
posseos iuadere tpe sicco q̄ pluuioſo. Ad hoc
pōt rñderi ex dict⁹ q̄ q̄cūq̄ op̄atiōes nature p̄nt
reduci i nrm op̄atiōes. nō ē icōueniēs eas vt sic
subijci p̄silio alit⁹ nō. vt tales pluuias nō q̄rim⁹ tā-
q̄ id q̄ ē p̄p̄tē p̄siliū hīr op̄adi. s3 tāq̄ id q̄ exīte
vt nō exīte q̄rere p̄p̄tē p̄siliū aliqd ē vt nō optādū
mō illd solū p̄p̄tē dñr p̄siliabile q̄ p̄ iudiciū solū iu-
dicam⁹ ē op̄adi. Tercio dico q̄ op̄abile p̄ nos
i p̄ illos q̄ p̄siliū q̄rit q̄ sicut dicit Ar. q̄r vt i q̄
scite optie p̄uersant null⁹ lacedemonioz p̄siliaf
p̄siliamur aut de his q̄ i nob⁹ op̄abilib⁹. Cōtra
q̄ sepe q̄rim⁹ p̄siliū p̄ amic⁹ r dñs p̄siliū q̄rit q̄d
seru⁹ r p̄ q̄d fili⁹ op̄et. ¶ Ad hoc breuiter rñdet
Ar. q̄ ea q̄ p̄ amic⁹ sūt p̄ nos aliq̄r sūt p̄uci-
piū ei i nob⁹. r ita ē de his q̄ sūt per filios vt sub-
ditos. Quarto dico dubiū q̄ p̄siliū oē q̄stio ē s3
cū dicit Ar. r certū ē q̄ q̄ perfecta certitudine
sciret q̄d deberet agere r quō r p̄ q̄ media r q̄n r
sic de oib⁹ alijs circūstāijs. i p̄e nūq̄ peteret p̄si-
liū. s3 scdm suā sciaz iciperet op̄ari nisi forte q̄
aliqñ de his q̄ bñ scim⁹ petim⁹ cōsiliū ab amic⁹
r vt ipsi sūt et credāt ē nrm participes operatio-
nis r vt nrm op̄ationē dirigāt mag⁹ r i cā appo-
nāt auxilliū r sic p̄siliari nō ē p̄p̄tē p̄siliari s3 ficti-
tie tñ r p̄p̄tē hoc dicit Ar. q̄ circa certas r p̄se
sufficiētes disciplinaz nō ē p̄siliū. puta de lris
nō ei dubitam⁹ q̄r scribēdū sit. Quinto dico ma-
gnū. notabilis alicui⁹ bonitat⁹ vel malicie q̄ d
eo q̄ nulli⁹ ē bonitat⁹ vt malicie frustra peteret
p̄siliū vt derūdēdo festucā i talib⁹ ei facere s3 q̄d
cūq̄ occurrit ita q̄ fatuitas ēēt studiū apponere
i petēdo de talib⁹ p̄siliū prudēt⁹ ei nō ē octoſis
studii suū applicare mō sicut dicit Ar. dicēdū
p̄siliabile nō p̄ q̄ cōsiliat vt i q̄ aliq̄s iſipies vel
iſan⁹ s3 p̄ q̄b⁹ intellectū hñs. ¶ Ad ei studiosus iu-
dicabit p̄siliabile ē hoc ē dicēdū ē p̄siliabile r q̄
nō. nō q̄ studios⁹ circa sigla iudicat recte. p̄ q̄
p̄siliabile d3 ē magnū. q̄d itez p̄ q̄m sp̄ i malo-
rib⁹ maiora solem⁹ q̄rere p̄silia vt Ar. Cōsilia-
tores aut assumim⁹ i magnis discēdētes nobis
ip̄s velut nō sufficiētib⁹ dīḡscere. Sexto dico q̄
sitū p̄p̄tē finē. q̄ null⁹ p̄siliū q̄rit de fine. s3 sēper
statuēs sibi finē q̄rit p̄siliū q̄r meli⁹ aut facili⁹
statuē finē poterit adipisci. ¶ Et tñ sciendū q̄ fi-
nes sūt aliqñ plures subordinati. sicut Ar. exē-
plificat q̄nto methaphisycē caplo de cāis q̄ sūti-
tas ē finis attenuatiōis r attenuatio purgatiōis
et purgatio farmatie. s3 i ḡ p̄siliū sit de aliq̄bus
finib⁹ hoc ē q̄ nō sūt vltimeni r itēti s3 i vltio-
rē finē ordiat. r q̄ i oī p̄silio necesse sit finē p̄si-
tuere p̄t⁹ vñicūq̄ volēt p̄siliare. ¶ Itā si q̄ras
ab aliq̄ cōsiliū itā p̄ter a te de q̄vis hñe cōsiliū

Obiectio

Responsio.

Quomodo
filius est de fi-
ne et quomodo non

Quid consilius
obiectio.

Solutio.

Quomodo pueni-
unt pfilia-
le et eligibile

et hec qstio ē vt statuas finē. z si nō vis statuere
sz dicas ego peto pfilū qd faciā: tūc certe si de
beat tibi pfulere: opz qz ipe supponat finē. scz vlt
tuā salutē vlt tuā vtilitatē vlt aliqd tale. alit nō ha-
beret sup q tibi daret pfilū. Sz tu obijcies. pba-
tur qz pfilū sit de fine nā si qraf ad te de qvis ha-
bere pfilū statū dices de felicitate quō poro eā a-
dipisci. felicitas aut ē vltim⁹ hnis igit. Dicen-
dū ē qz de fine bñ ē pfilū tāqz de eo gfa cui⁹ pfilū
um inqrit. vlt etiā tāqz de pncipio pfilatiue i qsi
tōis. sz nō ē de fine pfilū tāqz de eo qd qrit per
cōsiliū. qz qd qrit ē dubiū. finis aut vltim⁹ nō ē
dubi⁹ sz sp psupposit⁹. opz ei i oib⁹ opatiōibus
finē eē pmiū i iterōe qvis vltimū i executiōe. Sic
igit declarata ē descriptio pfilabilis ex q pate-
re pōt descriptio pfilij. Cōsiliū ei ē iquisitio pti-
gēt hūanū opabilis p nos dubij z magni z qūti
p p finē. Sz adhuc restat vñ dubiū circa hanc
pfilabilis vlt cōsiliū descriptiōe. Hō enī videt q
oporteat illd qd p cōsiliū inqrit: eē p nos opabi-
le sz aliqn nobz ipossibile. vñ dicit Arz si qd ē i-
possibile iueniāt discedūt si aut possibile videa-
tur icipiūt opari. igit qd p pfilū inqrit z iuenitur
aliqn ē possibile aliqn ipossibile. Ad hoc aliq di-
cūt q duplex est pfilū scz vtile z vanū mō devti-
li dictū est q sit pti gēt p nos opabilis. Sz cōsili-
liū vanū bñ ē ipossibilis aut nō p nos opabilis si
cut bñ pcludit rō. Sed p pbo qz tale cōsiliū non
sit vanū sz multū vtile. qz qd tollit occasiōē ipe-
diētē nos a psecutiōe bonoz nobz possibilū ē
vtile et nō vanū. sz tale pfilū ē hmoi. qd p3 qz cū
de fine multū desiderato nescim⁹ an sit nobis
possibilis an ipossibilis: nūqz desistim⁹ ab eo sz
ei magno affectu isistim⁹. et hec est occasio vt a-
lijs min⁹ desideratis nobz tñ possibilib⁹ nō isis-
tam⁹ vbi gfa Si qd spat epatū optinere: z nō
videt ipossibilitatē medior: possibile est q ob il-
lā spē nō capiat mulierē sibi p sentatā i vtore di-
uitē z sibi putilē quā accepisset si p cōsiliū iue-
nisset ipossibilitatē epatū obtinēdi desideratū ex-
pedit igit plurimū tale pfilū. p p p qd dicen-
dū q nec ille finis quē p cōsiliū inenim⁹ nobis i
possibilē ē finis vltiue statut⁹. nec illd mediū qd
p cōsiliū iuenit ipossibile. ē illd i cui⁹ iuentione
terminat cōsiliū. supponim⁹ ei nos loq. de cōsi-
lio. sapiētz nō de consilio fatui. sicut pri⁹ allega-
batur ab Arz sapiēs aut nō statuit oīno sibi finē
vltiatū illd qd i grat an sit possibe l i possibile sz
statuit sibi finē scire an illd ē possibile vlt ipossi-
bile qd qd vlti⁹ ordiat idrnt ad isistēdū ei si sit
possibile z desistēdū si sit ipossibile. z itez illud
desistere vlt isistere ordiat vlti⁹ i aliū finē cōem
vt i hūanū bonū cū i pzo libro declaratū fuerit
oīz opationū hūanaz eūdēz vñ eē vltimū finēz
cū aut p cōsiliū sciuerim⁹ illd eē ipossibile: non
stam⁹ i eo. sz cōcludim⁹ ex totali cōsilio desisten-
dū eē z desistim⁹ mō ipz desistere ē cōtīgēs opa-
bile p nos z c. Sic g p3 qz vlt cōsiliabile acceptū
p eo qd ex totali cōsilio cōcludit. z cōtīgēs z c.
sicut pri⁹ diffiniebāt. ¶ Itz visis cōsiderari pti
quō cōueniūt z quō drnt cōsiliabile et eligibile.
pzo qdē pueniūt qz vlt qz ē bonū. z hoc pua ap-
paruit de eligibili. z nūc appere pōt de pfilabili

qz oē qd ordiatū ē ad finē: h3 vt sic rōnē boni sz
pfilabile ē hmoi. qz gfa finis statuti adipiscēdi
pcludit eē opādū. Sedo pueniūt i hoc qz vlt qz
ē pti gēs opable p nos z hoc p3 expisse ex ipoz de
scriptiōib⁹. Tertio pueniūt i hoc qz vlt qz ē ordi-
natū i finē z nō finis saltē vltim⁹. z hoc ē expssū
i descriptiōe pfilabilis hic assignata. et seqt ad
descriptiōē eligibilis pti assignatā. Drnt at pzo
qz electio ē act⁹ formalr volūtat sicut dictū fuit
cōsiliū aut ē act⁹ ipi⁹ itelle ct⁹. qz cōsiliū vlt ē iu-
diciū iuētū et cōclusū qd opādū sit et quō et sic
de alijs circūstātis ad finē statuti adipiscēdū.
aut ē rōcinatio seu i qstio ad hmoi iudiciū hndū
vel pcludēdū mō vlt qz eoz ē act⁹ itelle ct⁹ igit
z c. Ex hoc aut pfilij z electiōis drnt seqt drnt
pfilabilis ad eligibile. qz pfilabile formalr acce-
ceptū ē obiectū itelle ct⁹. z eligibile obiectū vo-
lūtat. Sedo drnt qz pfilabile ē dubiū eligibile
aut nō. sz iā pfilio iuētū z iudicatū z hoc p3 satz
expisse ex ipoz datz descriptiōib⁹. z iō cū dixisset
Arz qz pfilabile z eligibile idē: subiūxit vextū
definiatū ē eligibile. Tertio drnt vt mibi vlt qz pfi-
liabile formalr acceptū ē enūciatio qdā dicēs ali-
qd eē opādū l nō opādū aut sic l sic opādū. Eligi-
bile aut ē ipa opatio z sic modificata quā et quō
pfilū enūciauit eē opādū/ pfulēs ei dicit hoc eē
opādū z sic opandū. eligēs aut diceret eligo hoc
opari hoc fugere hoc pseq et sic opari aut pseq
Et hoc notauit. Arz. dicēs q eligim⁹ qdē accipe-
re vlt fugere vlt aliqd taliū. apamur aut qd ē vel
cui pfert vel q l r z c. pfilū ei ē sicut opinio qdaz
vlt rōcinatio generās opinionē sicut satz ex dictz
potuit apparere. Alie aut assignant ab alijs dif-
ferētie vna est q cōsiliū est in magnis solū ele-
ctio aut est et i magnis et i pnis sicut pomū vel
esculū eligim⁹ in cetera pomayl. escula Sz hoc
nō videt eē de itētiōe. Arz. nec videt eē vlt naz
diffinitū nō pōt iueniri vbi nō iueniūt ea q i ei⁹
diffinitōe ponūtur. alr ex diffinito nō posset in-
ferri diffinitio. ei noli has ppositiōes itelligere
scdm pscrutatiōē logicā de ppetate sermonis
sed put mātia exigit qm i ope pnte de scrupulo
sis subtilitatib⁹ logice nō curam⁹ sz i diffinitio-
ne eligibilis accipit q sit pconsiliatū sicut vult
Arz. iō z c. Itē ex oī mō loqndi appet q electio
nō magz ē i pnis qz cōsiliū. in pnis ei nō dicim⁹
nos eligisse sed sicut occurrebat accepisse. Et
itez siue i pnis siue i magnis qd repētime acce-
ptam⁹ hoc nō dicim⁹ eligisse sicut pri⁹ dicebat
Si aut vñ p alio cū pua cōsideratiōe accepta
m⁹ siue i magnis siue i pnis: p3 q ita et de hoc
cōsiliū accipim⁹. Hō ei alid ē cōsiliū qz hec pre-
uia cons deratio aut hmoi pssideratiōis cōclusio
vñ sicut tu potes dicere q hoc pomū inter cetera
elegisti. ita potes dicere q ex pua pssideratione
vlt tecū vlt cū alio q modū h3 pfilatiue i qstiois
ipm p alijs accipiēdū iudicasti si aut ipz cepisti
p p euidētiā ei⁹ p alijs pulchritudinē hoc non
fuit nisi sicut canis capit carnē an panē tractus
ab obiecto dicēdū igit q i magno z i pmo pfilū
et electio pueniūt maxie ei. ppe locū hnt i maio-
rib⁹ i minorib⁹ aut min⁹. i his aut q nullius vel
q i null⁹ sunt bonitatis vel malicie delectatio

Quod drnt.

Quid consi-
liabile forma-
liter et eligi-
bile.

Arrat que-
stio dñas q
solēt poni in
ter electionē
et consiliū

nis aut tristitie utilitatis aut nocumēti: nihil vel modicū cadit electio vel consiliū sapiēti. **Alia** dñia solet assignari qd consiliū nō cadit nisi i his q pmit⁹ dubitabilia occurrūt. electio autē i his q alijs sepe iueni⁹ q nūq dubitata fuerūt. sicut i pñcipio qñtiōis arguebat: de his q sūt scōz certas disciplinas z aliqñ sepe scōm pñtutes. Sz si cut pñ⁹ dicebat hoc eēt q Aristotelē q i descriptiōe electionis accipit consiliū iō forte dicēduz est q eligibile dū eligi⁹ nō est dubiū qz ē iā consilio diffinitū. sz tñ ipz ē de se dubitabile nisi eēt pñio consilio dēmiatū. qñ nō eēt eligibile nisi eēt cū alio bono i pñssibili ppositū sicut dictū fuit z si vñ illoz bonoz absq collatiōe ipsi⁹ ad alterū acceptare⁹: adhuc nō eēt electio. qz talis acceptatiō nō esset vñ⁹ p altero. sed magz tanqz siue p altero sz magz tanqz p altero acceptatiō electio aut de nōis ipositione significat vñ⁹ p alio acceptatiōe. Ad hoc aut qd arguit de opatiō nib⁹ circa certas disciplinas z circa pñtutes. Dicūt aliq q ibi cadit electio nō pñtute pñtis cōsiliij sed dudū pñtiti: scz i acqñitiōe artz vel pñtutis: extūc enī hō p multas rōcinatiōis pñlatuas habitū pñlusiōis accepit p quē sp ipostex absq nouo consilio pōt dēmiatē eligere scōm exigētiā artz vel pñtutis ppter qd sp pñ⁹ dē hñ⁹ electiuus. Alij aut dicūt q sicut i talib⁹ certis actib⁹ nō ē consiliū ita nec electio. qz ppter dēmiatiōes vñū nō accipit pñtē p altero sz tanqz sine alio qz sine collatiōe ad ipz. sz de pñtutib⁹ dicūt q pñtus sp est circa difficultia vt dictū fuit i scōo mō circa talia est sp nēcia pñia pñsideratiō et oim circūstātiarū collatiō vt opus scōm earz debitiū moderet iō sicut pñ⁹ vñ⁹ electione ita sp z consilio. Ad huc solet alia dñia assignari q eligibile est bonū cum alio icōpōssibili bono ppositū. vt apparuit consiliabile aut nō reqrit q cū alio icōpōssibili pponat. qz nō solū est consiliū qñ pposit⁹ finis p plura media pcurari pōt: sed etiā qñ perynū solum. vñ dicit. Arz. sed ponētes finē aliquē. qualiter et p que crit itendunt et si p plura qdā videatur fieri per qd optime z facillime itendūt si autē per vñū pcurat qualr per hoc. z illd per quid z forte tñ dici pōt q hec dñia non est vera quia lz vñū solū iueniat mediū ad finē statutū atigē dū: tñ nullū sup ipm adhibet consiliū. nisi qz suuz pñdictorū aliquā pñtēdit apparētiā bonitatē scz aut honestatis aut utilitatē aut delectationis. vñ nisi consiliū fiat qñ illd mediū pcurat vbi iterum opz qñtiōes sub dubio pponi ad opposita z vt ad vñū sit dicere consiliū est qñtiō z qñtiō est oppositoz et aliq modo icōpōssibiliū. Alia dñia solet assignari qd consiliabile aliqñ iueniat ipōssibile vt dicit Arz. si qdē ipōssibile iueniat discedūt: sz eligibile nunq est ipōssibile sed de improbatione hui⁹ dñie fuit visū pñs. Consequēter vidē dñest de pñcipali qñtiōe scz quōd sint idē eligibile et cōsiliabile. ppter quod sciendū est q obiectuz tā consiliij q electionis pōt sumi tā materialiter qz formaliter obiectū enī consiliij scz ipm consiliabile sūptū materialr est pñtīgēs. hūanuz opabile per nos ordinatū ad finē. Sed consiliabile formaliter sūptū ē ppositio dubia de hñmōi opabili for

mata an sit pñt finē statutū opatiōi vñ quōd sit tu opatiō. totale aut obiectū pōt eē pñdictū opabile scōm q ppositio dubia de ipō formata ē idē sibi pñt finē. Obiectū aut electiōis scz ipm eligibile sūptū materialr ē bonū possibile opabile p nos ordinatū ad finē formale autē i eo ē iudiciū itelleci⁹. q illd opabile iudicatū ē eē pñtēdū alii bono. z iō pñdictiōe materiali siue obiectali dicebat. Eustrati⁹ pñmo hui⁹ q electio ē duob⁹ ppositis iudiciū hōis hoc alii pponēs totale aut obiectū ē pñdictū opabile scōm q aliō iudicatū ē alteri eē pñtēdū. Ex his pñt satz z ex dictis q eligibile z consiliabile materialr sūptū sūt idē qz in oib⁹ ipoz pñtitiōib⁹ oñsū ē eligibile z consiliabile pñtē nire sz sūptū formalr nō sūt idē qz i ipoz pñtitiō nib⁹ formalib⁹ oñsū ē differre consiliabile et eligibile. z sic pñt q totalia obiecta pñt pñtēdū scz materialiter et parti dñtāt scz formalr. Et sic pñt solui rōnes q in pñcipio questionis sunt adducta si quis considerauerit diligenter. z sic est finis questionis.

Uerū qñtodeciō. **Utrū** consiliū sit qñtiō resolutoria. Arz q nō sit qñtiō qz nec i consilio qñtiō si ē nec qd ē neqz qz ē nec pñt qd sz consiliamur quōd xp q media finē statū possum⁹ attingere q cū oīs qñtiō sit alia pñdictorū. Scōo posterior seq⁹ q consiliū nō ē qñtiō. Itē qñtiō nec ē recta nec obliq sz rectitudo l obliqitas i ei⁹ dēmiatiōe pñtē sūt consiliū at ē aliqñ rectū aliqñ obliqū. Sz ipz nō ē qñtiō sz magz i qñtiōis dēmiatiōe pñtē mīoz aut pñtē hui⁹ caplo de eubulia. Itē dē Arz. Ex consiliari ei iudicatēs desideram⁹ scōz consiliū z qz desiderū seq⁹ iudiciū itelleci⁹. vñ q consiliū scōz qd desideram⁹: sit nō qñtiō sz qñtiōis dēmiatiō l dēmiatiā pñlusiō. Itē si sit qñtiō tñ nōi dē qñt it resolutoria pñt qz resolutoriū vñ esse dñia dēmiatiōis l silogismi nōi qñtiōis. Scōdo qz resolutio ē pñtē ab effectu pñtēto ad iuētiōē z diffinitionē cāp consiliū at ē pñtēto pñtē qz a statuto finē ē cā cāp pñtēto ad iuētiōē et diffinitionē ordinatōz i finē qñtū effectu qñtē cāp pñtēto vult Arz. sz qñtē finē aliquē qñtē z p qñt itēdūt z si p plura qdā videat fieri p qd facillime z optile itēdūt. Si at pñtū pcurat qñt p hoc erit z illd p qd qñtē vñtē vñtē ad pñtē cāp qñt iuētiōe vñtē ē mō manifestū ē q talis pñtē ē resolutoria vñ subdit Arz. q ei consiliat videat qñtē et resoluerē dicto mō quēadmodū opagrama videatur at qñtiō nō oīs consiliū puta methemathice cōsiliū aut oē qñtiō z qd vñtē i resolutione pñtē mū eē i qñtē. Itē dñū q consiliū ordinat ad opatiōē tanqz ad finē iō finis opatiōis ē pñcipalis z vñtē finis consiliij. itē cū ipa opatiō exterior z ip consiliatiua qñtēto interior sit diuersa pñtēto: opz ipaz esse diuersos fines pñtēto et imēdiatos. ē cū finis opatiōis ad qd vñtēte tēdit opatiōz ad qd terminat. et ita ē finis pñtēto consiliatiue qñtētois est illd ad qd ipa tēdit et terminat et ista non sūt idē sz oppositiō mōse hñtē qz qd ē vñtēto i gñtēne. est pñtēto intentione. ideo omnis inquisitiō consiliatiua statuit sibi tanqz pñcipium notum illuz finē ad quem homo intendit post habitū cōsiliū suā totā opatiōē ordinare et dēmiare ppter qd

Questio. xv.

Arguit pñtē

Secundo.

Tertio.

Quarto.

in oppositiō.

q finis cōsi-
lij pncipiū
operationis

manifestū ē qd iqdntio pñlatia ad nñhil aliud ten-
dit: qd ad sciēd media magis pñeniētia p q possit
finis opatiōis attingi. et illis iuētis scipim opari
et cessat pñliū. et sic pñ q finis pñus pñlij sic or-
diata i finē opatiōis a qd i cipim opari vñ illū
qd ē i opatiōe pñcipiū ē i pñlio finis et ecōuerso.
Et ex his iā pñt eē manifestū quōd Tullius i sua rhe-
torica male rephēdit Arg. dñ ei. Arg. pñio rheto-
rice sue q finis pñliadi sūt vñle et nociuū qd ei ex-
hortat i deliberatio negotio tāq meli pñliat. qd
at dehortat tāq deteri pñliat. alia at ad hoc
coassumit aut iustū aut iustū aut pulchrum aut
turpe Tullius aut volēs i hoc cāu Arg. corrigere.
dñ i deliberatio aut gñe Arg. placuit vñlitate
esse finē. nobis aut et honestate et vñlitate Tul-
lius aut nō bñ dñ qm et i aliquid mediū p qd finis
pñio itētus acqñt qd p pñliū inuenit hēat scōz
se rōnē honesti. pñi gñe si qd ad aīe salutē adipi-
scēdā hēat ex pñlio q pñtutes sibi morales acqñ-
ret qd scōz se rōnē hñt honesti. tñ ad tale honestū
f. ad pñtutes illas morales nō. dñeriat pñliū sub
rōe honestatis s. vñlitate s. pñt valēt ad salu-
aīe. vñz ē tñ q finis vñliat oīno et remoti pñi cō-
siliū qd est finis opatiōis. ē nō vñle s. honestū vel
delectabile. qd vñlitas rōnē est inqñtū vñt e q sit
vñliat finis qd bñ sciūt Arg. pñio rhetorice vñl
dñ ex qd aut oīz de his scōz de pñliabilib et hor-
tari et dehortari dicam. fere itaqz et singlitter vñl
cuiqz et cōter oībus. finis qdē est quē pñctates
et eligūt et fugiūt. et hoc est vñ i sūma est dicere fe-
licitas et pñtes ipñi. Et istis vñis pñt videri qñs
pñess. sūt iqdntio pñliat. pñt qd sciēdū q pñess
sūt resolutoi. dñ q ex effectu pñtictionē suā
rū causāz tādē pñt ad iueniēdū pñas et remo-
tissimas cās pñess. aut pñess. dñ q ex causis pñ-
mis et remotis p cās pñpñqores tādē pñt ad
vñliatū effectū. pñmus ei pñess. dñ resolutoi.
q oīz oēs ipñi effect. cās dñliguere vñ qñz scōz
sūt i sua simplicitate iueniāt vñt appeat quōd ex eis
sūt acceptis. pñt et resultat vñt effectus. pñess
sūt igit ex effectu ad cās dicamus resolutoi et
puerfū dicam. pñess. Et scōd sciēdū q du-
plex iuenit finis scōz finis opatiōis et est illud qd
vñlitate p totā opatiōē pñducit in esse. Aliū est fi-
nis rei opate qd pñt totā opatiōē pñstere. nos aut
i hoc loco intēdimus de fine opatiōis. talis aut
finis dupl pñt pñparari ad ātecedētia ipñi. Et no-
mō scōm pñfectionis et bonitatis ordinē. et sic hñz
rōnē pñm et p pñs hñz rōnē cause oīm alioz. Alio
mō scōm ordinē gñationis et sic hñz rōnē vñl p
pñs rōnē effectus. oīz alioz iō dñ scōd pñsicoz
et qñto metaphysice q cās sunt adinuicē cās. Et
his igit statipñcludi pñt q iqdntio pñliatua scōz
ordinē pñfectionis est pñess. pñess. qñ sic pñ-
cedit a cā pñm ad effectū postremū. sed scōm or-
dinē gñationis est pñess. resolutoi. qñ sic est
de vñtio effectu ad inueniēdū ei pñmas causas
sicut apparuit. Deinde vñtio videri pñt quōd pñ-
liū sit qñtio pñter qd. Sciēdū est q qñtio ab hoc
pñbo qñro dñ qñro at dubiā hñz signatōez sicut tāgit
Liconiēsis scōd posterior. Et nomō significat iō
qd peto vel iterrogo et tñc qñtio ē dubitabil. pño
dubitabil. pñposita vñt vñtū mūd. ē eñ. Scōdomō

qd pñess. re-
solutoi et
cōpositiui

duplex finis
operationis
et in operate.

Finis opera-
tionis pñ du-
plē cōparari
ad ātecedētia

quō cōsiliū ē
pñess. cōpo-
sitiui scōz or-
dinē pñfectio-
nis et resolu-
tiui scōm
ordinē gñati-
onis

significat idē q iuestigo et tñc qñtio est pñess. ad i-
qdntū vñtate pñio mō accepte. Et scōd sciēd
q pñliū tripliciter accipit pñt. Et nomō p dubitabil
pñone qd sit agēdū vel qñr sit agēdū p modū
dubitabil. pñonim. et sic pñliū est qñtio pñio mō
dicta et pñnet spālrad illū q pñt pñliū. Scōd
pñliū accipit p pñliatua iqdntio q iuestigamus
qd sit agēdū et qñr et sic cōsiliū est qñtio scōd mō
accepta. et sic ē dñ qñtio resolutoi sicut pñi ap-
paruit et pñnet ad dñtē pñliū. pñio mō ei nō dñ
qñtio resolutoi s. pñt resolubilis. Tercio mō
sumit pñliū p iudicio pñdictā iqdntio iuētōz
hoc sit faciēdū vel nō faciēdū et sic nō ē qñtio s. q
ñtōis pñlo et finis et hñz modū fofal i obiectione ele-
ctōis sicut i alia qñne dicebat. Tñc rñdēdū est
ad rōes Ad pñmā dicēd ē q oēs qñnes sepe hñt
locū i cōsilio ad cui vñdētiā sciēdū q aliquid qñ-
mō de medio ad statutū finē si ē vel nō. de q iuētē
tes q nō est vel ēt q nō est possibile: desistim. si
cui dñ Arg. et scito q mediū est qñm. qd ipñi est
volētes ipñi dñfinire vñt ex ei dñfōne vñdentes
ei cās et pñtates sciam. qñr et p qñt. Tercio q
rim. qñ ē hoc ē dictū q qñm. pñtates sibi attri-
butas vñt vñtū sit turpe vel honestū delectabile
vel triste. Quarto qñm. pñt qd sit turpe vel ho-
nestū delectabile vñt triste. qñnes at ille scōz qñlter
aut p q finis statui. attingi possit vel reducūt ad
pñt qd si qñr de causis vel ad qñ ē si qñr dñ pas-
siōib. et hoc dñ videri scōd posterior. Et ad ma-
gis vñdēdū quōd pñedit iqdntio pñliatua. Sciēd
ē q pñio statūēdū ē finē ad quē attingēdū volum.
cōsiliari scōd pñsideranda sūt media p qñi habe-
rēt finis ille haberēt finis ille. Tercio vñdēdū ē
vñtū illa media sūt possibilia vel impossibilia.
Quarto ex hac pñsideratiōe abiiciēdū qd iuēt i
possibile et acceptāda sūt q iueniēt possibilia.
Quinto cū pña appeāt media possibilia. fieri dñ i
ter ea collatio qñtū ad oēs rōes bonitatis vel mali-
tie felicitatis. difficultatis. leticie. tristicie. pñgruē-
tie vel icōgruētie ipñz ad finē cito post et bñ atti-
gēdū Sexto q i tali collatiōe illū qd appet me-
li. eligi dñ et alia refutari Septio debem. pñferre
oīm maliciā vel difficultatē vel tristiciā medio
electo cōnexā ad bonitatē finis Octauo ex hac
collatiōe debemus aliquid desistē et ab illō medio
et a fine si malicia mediū appeat excedere bonita-
tē finis. aut isistē vñtū si bonitas finis excedat
Si aut isistam. tñc nono debem. ab illo medio
opatiōē scipere si sit i pñtate nñsa nisi forte pñt
ipñi aut loci aut alicui. hñmōi dñscōueniētiā dñ-
feram. si aut illud mediū nñdū sit in pñtate nñsa
vñt ab eo scipiam. opari s. ab alio pñt. tñc decio
debem. illū mediū statūē tāq finē et hñdū ē vñtē
ri. pñliū qñr et p qd possit attingi scōz modū dictū
de pñio fine. Et notādū ē q sūt pñcipio iueniāt
vñtū solū mediū ē possibile: tñc statū de ipñ fieri
dñ sicut dictū ē ē faciēdū de medio iter alia ele-
cto qñ pña fuerit iuēta possibilia. Ad aliā pñ-
dēdū ē q cōsiliū scōd mō vel etio mō acceptū ē
rectū vel obliquū s. nō pñio mō acceptū. qñ de q
ñtōe pñio mō sñpta est vñz q nec sit recta nec ob-
liqua. tertia rō loquit de cōsilio dicto etio mō et
qñta rō soluta est i pñtatiōe Et sic finis qñtis

triplex accipit
tur cōsiliū.

Secundo

Tercio

Ad rōnes

q quattuor
gñā qñnū ha-
bent locū in
cōsultatione

quomodo p
cedendum
est iqdntio
cōsiliatua.

Questio de
cima sexta.
Arguit pñio q

Uerit sexto decio Quid sit fortitudo sit
pñus moral. Et at qñd qñ multi mali
sūt fortes z robusti. pñuosi at nō sūt ma
li igit zc. ¶ Itē pñe pietatix mediū qñ ē i pas
sionib⁹ z opatōib⁹ scđo hui⁹ s⁹ fortitudo nō ē tal
mediū pietatix s⁹ extremū ē ei circa maxia pi
cula. null⁹ ei mag⁹ sustinet picula qñ fort⁹ vt dicit
Ar⁹. z ētyt dī circa mortē cū tñ maximū tribiliū
sit mors vt dī i lfa terius enī z addit mortuis ei
vñ neq⁹ bonū neq⁹ malū Itē nulla virt⁹ inclinat
ad delectationē mali cū pficiat hñtē z op⁹ ei⁹ bñ
reddat vt dī scđo hui⁹ z cū sit pñona nfe rōnī. s⁹
fortitudo incliat ad malū qñ ad mortē recipiēdā
vt pñtio hui⁹. mors at ē oīno pessimū qñ puat z
bona nase z bōa mors z oīa alia bona. ¶ Oppo
sitū dī Ar⁹. z alij Sciēd⁹ ē q fortitudo equoce dī
vno ei mō dī de fortitudie corpis q est idē qñ ro
bur. Est aut robur vt dī pñio rhetorice potētia
mouēdi alit⁹ vt vult z ista nō ē pñ⁹ moral cū sit
dispo corpāl z a nā pueniēs ex bonitate neruo
rū z duricia ossiū. Alio mō dī de fortitudie aīe
ē hñ⁹ aīe q dī se hñ bñ circa tiores z audacias q
i bellic⁹ picul⁹ eminet sicut pñ i tñio hui⁹. Et hec
aīe fortitudov⁹ ēē dicta ad similitudinē fortitudis
corpāl sicut ei fortitudo corpāl ē i posse alit⁹
mouē vt volam⁹ z i posse sustinere grauissia. ita
fortitudo aīe ē i aggrediēdo bñ z sustinēdo tribi
lia z maxia picula. z iō multum pñert fortitudo
corpīs ad actū fortitudis aīe exercēdū in bello.
¶ Scđo sciēd⁹ ē q audacia ē passio appetit⁹ ira
scibilis inclinas ad expectationē vel aggressū tri
biliū tñ. z atē passio pñia scz ad nō aggressū icli
nās vñ. ad fugā tribiliū. ¶ Tercio sciēd⁹ ē q ē i
aggrediēdo z i fugiēdo tribilia aliqñ pñgit z ex
cedē z defice z vñobiq⁹ male z vitupaliē. qñ pñ
pñio de excessu i aggrediēdo. Hā si qñ pñ modico
aggredere⁹ decē hoīes fortes z armatos. et ita
se exponeret mortī ipse multū ēē vitupal⁹ z eod
mō ē de defectu i fugiēdo. nā si decē fortes z ar
mati hoīes vellēt vñū iuadē ad mortē. z ille abf
qñ dāno suouel cuiuscūq⁹ alit⁹ poss⁹ fugiēdo i
trare castrū z soluare se. pñtat si nō fugēt. ipse ēē
vitupal⁹. hñ recta rō nō dīctaret q hñ bon⁹ q pñ
rei publice pñesse vellet. pñ modico vitā amittere
Silf pñ declarari de excessu i timēdo z fugiēdo
Hā si cētū hoīes ēēnt i forti castrō z alij cētū ve
nirēt ad iuadēdū castrū: magna ēē absurditas
si illi fugerēt a castrō qñ faciliē possēt. defēdē z
q dīmitterent castrū capi Silf ēē de defectu in
aggrediēdo si ei milites cētū hñtes stipēdia pñ
fēsiōe citatis et viderēt decē iūmicoz suoz capē
z portare spolia citat⁹. māifestū ē qñ isti ēēnt ma
li et vitupales si nō iuaderēt illos. Ex his at sta
ti māifestū ē q i audiēdo et timēdo i fugiēdo et
aggrediēdo ē dare mediū bonū z laudabile. qñ si
cut dī Ar⁹. scđo hui⁹ i qbus qñ supabūdātiā vi
ciosā est et defect⁹ vitupal⁹. mediū laudat⁹ et dili
gīf nā si totū ēē malū et vitupabile sicut ē i fur
to z i adulterio: defectus q dīceret carētiā et remo
tionē illi⁹ malī et vitupalīs nō ēē malus neq⁹ vi
tupalīs s⁹ et bonus laudabil⁹ nā carētiā et remo
tio malī ē bona. s⁹ dīctū ē q et excess⁹ et defect⁹
i aggrediēdo et fugiēdo ē malus et vitupabil⁹

In opposi
tum.

qd audacia
et timor

mediū est laudabile et bonū mediū dico ad nos
qñ attēdīf penes circūstātiās vt recta rō dīctat
scz aggrediēdo vñ fugiēdo vel ēē i aggrediēdo vñ
nō fugiēdo qñ oīz et vñ oīz et quō et cū qbus oīz
et sic de alijs circūstātijs. Hoc vñso dīcēdū est q
fortitudo ē pñus moralis qñ hñtus electiuus icli
nās ad tenēdū mediū laudabile i passiōib⁹ z opa
tiōibus iter supabūdātiā viciōsā et def cñ vitu
pabilē scđz q recta rō dīctat. ē pñus moral⁹ vt pñ
scđo hui⁹ s⁹ fortitudo ē hñmōi qñ p fortitudinē
nihil aliud volum⁹ itelligere nisi hñtū p quē hñ
se hñ bñ circa tiores et audacias in aggrediēdo
vel fugiēdo tribilia s⁹ hñ se bñ i illis est i eligē
do et tenēdo mediū iter extrema viciōsa sicut vñ
ctū est iō zc. ¶ Ad rōnes q dīcēdū ē q pñia p
cedit de fortitudie corpāl quā cōcedimus non
esse virtutē moralē. ¶ Ad aliā dīcēdū est sicut
de magnanimo dīct Ar⁹. q nō est inconueniēs
ipm in substantia opis esse extremū sed in eo q
vt oīz ipse est mediū. de hoc aut quod vñtima ra
tio petit: dīctur post. Et sic est finis questionis.

ad rationes.

¶ Scđo septio qñf vñtū fortitudo sit vna
virtus. ¶ At qñ nō. qñ vñus medi⁹ hñtus
nō vñ hñe nisi duo extrēa viciā sibi oppo
sita. s⁹ fortitudo hñ qñtuor scz excessū i audēdo
et i aggrediēdo et def cñ i audēdo et aggrediē
do et itē excessū i timēdo et fugiēdo sicut nūc
dīctū fuit et appet p Ar⁹. scđo et tñio hui⁹ q for
titudo nō videt⁹ ēē vna pñus. ¶ Oppositū vñ vel
le Ar⁹. Ad hoc rñdēt aliq⁹ fortitudo ē vna gñe
dīsa tñ i duas spēs qñ vna mediat i audēdo et a
lia i timēdo qñ pcludere dīctū sufficiētē rōnes
statī adductā Ad cur⁹ pñfirmationē itē adducit
q oppōnes istoz hñtū vñz audacie coardie ex
vna pte et itimiditas et timiditas ex alia itñ sūt
oppōnes dispateq⁹ audacia et coardianec oppo
nit timiditati nec i timiditati s⁹ qñz cū qñz stare
pñt vñz audacia cū timiditate et intimiditate et
silf coardiacū timiditate et itimiditate et silf e
cōuerso tā timiditas qñ itimiditas cū vñtraq⁹ alia
rū scz audacia vel coardia qñ si ita sit nō est possi
bile esse idē mediū i pñz. S⁹ q ita sit pñat pñio
auct⁹. Ar⁹. q eosdē dī ēē audaces et timids dī
ei pñter qñ et sūt multi ipoz audaces et timidi
oppositi aut nō insūt simul eidē. ¶ Scđo qñ op
positi hñtus ad oppositos actus iclināt s⁹ coar
dia ad nō aggrediēdū iclinat et intimiditas ad
nō fugiēdū siue ad expectandū. isti aut act⁹ nō
opponunt⁹ qñ simul stare pñt. q coardia et intimi
ditas nō opponunt⁹ tertio qñ nullus dīceret q au
dacia et timiditas opponerent⁹ nisi crederet q
tior et audacia ēēnt opposite passiōes (et nō cu
rem⁹ si audacia aliqñ capiat⁹ p hñtu et qñq⁹ pro
passiōe qñ noīa sunt ad pñm) s⁹ timor et audacia
non sunt opposite passiōes qñ simul stāt sepe ei
audens alit⁹ inuadere timet bñ ipm. pñter qñ
libenter capit arma et sociū secū qñis etiā iua
deret sine socio et sine armis. Et multi etiam co
ardi sūt pñter qñ nō inuadūt qñ si inuadantur
non apparēt timidi qñ nō fugiūt s⁹ viriliter pñli
tant⁹ et sepe vincunt audacissimos aggressores
¶ Quarto qñ eūdē actū opposita viciā sūt inata de
pñauare scz quē virt⁹ nata est rectificare. s⁹ auda

Questio de
cima septia.
arguit pñio.

in oppositū.

Recitat op
pñiōes mo
der norum

pbat q coar
dia et itimi
ditas nō sunt
cōtraria

q tior et au
dacia nō sunt
opposite pas
siones.

cia et timiditas non sunt inate deprauare eundem actum. quia timiditas deprauat fugam vel expectationem. ne audacia autem non: sed aggressus. Sed ista opinio videtur deficere dupliciter primo in quantum ponit non esse eam fortitudinis habitum qui aggredimur sicut opus et qui expectamus vel fugimus sicut opus. Secundo in quantum ponit timorem et audaciam non esse prius passiones. primum patet per hoc quod ex auctoritate Alberti dicitur quod quatuor extrema ponantur fortitudinis tamen non nisi unum medium est fortitudo cuius rationem assignat dicens quibus enim quatuor sunt: superabundans in timore deficientis in timore superabundans in audacia deficientis in audacia: tamen hec quatuor sunt duplices moris sunt. quod ei superabundans est in timore deficientis est in audacia. et abundans in audacia deficientis in timore. et sic iterum audacia et timor unica medietas est fortitudo. Item per rationem viciu speculatiue sine quod per auctoritatem et rationem. primo auctoritatem quod quarto habet dicitur Aristoteles quod per digressum non recte dicitur quod per iterum panem et per sumit pecuniam sed magis dicitur iterum per digressum ei quod per se ipsum per digressum. et est quod quod dat non boni gratia sed per aliam quandam causam non est liberalis sed alius quod ubi gratia si dat per adulterium erit adulter vel in partibus si per plures res erit cupidus et sic de aliis. Et ratio habet dicitur finis autem omnis operationis est quod secundum habitum et fortitudo autem fortitudo boni talis autem et finis deterioratur autem unumquodque sine. Ad hoc etiam ratio quod per est habitus electus. non igitur electio sit eorum quod ad finem tamen est per finem et secundum exigentiam diuersorum finium diuersificatur electio et specificatur. Item nihil est bonum nisi propter causas finales promentator secundum metaphysice id necesse est omnia sumere spiritum et rationem sue bonitatis ex fine. non per se bonitas hominis. Ad secundum habet dicitur est virtus habitus ex quo bonum homo fit et a quo bonum opus suum reddit virtus ei omnis cuius virtus fuerit virtus et illud bonum habitus perficit et opus eius bonum reddit percludit quod per virtutes morales specificantur ex suo fine. Et hac autem perclusio arguitur sic per se vna quod est ad unum finem. sed in bellicis periculis vix ad salutandum coram bonum vel ad bene se habere in bello vel ad obtinendum super inimicos conuenit aliqui expectare sine aggressu aliqui non aggressu et inuadere aliqui autem se retrahere et fugere aliqui tunc aliqui audere et secundum rationem dicitur et secundum rationem dicitur exigentiam circumstantiarum. et videtur quod vna et eadem per sit firmas homines in bellicis periculis ad obediendum rationi et persequendum quod ratio dicitur de timore vel audendo vel fugiendo expectando vel aggrediendo. Item hoc maxime procedi debet si appuerit quod timor et audacia fuerint prius passiones nam sicut id est agens intendens caliditate et remittens frigiditatem ita et idem erit intendens timorem et remittens audaciam. et sic est pari ratione se quod idem erit habitus inclinans ad unum et declinans ab alio. Sed quod timor et audacia sunt prius passiones probatur auctoritate Aristoteles secundum rethorice dicens quoniam autem de timore manifestum quod est et de timedis et quod singuli habentes formidant manifestum est ex his audere quod est et circa quia audaces et quod dispositi audaces sunt ausibiles ei prius timido. et hoc Aristoteles ibidem declarat inducendum in primis considerandum quod si videas satis erit probatum tibi propositum. prius enim sunt passiones appetitus quod a prius obiectis sunt sed timor et audacia sunt habundantia ut patet ibidem igitur. Tunc ad rationes respondendum est quod hoc adducte fuerit. Ad primam quod dicebatur quod non modo dicitur si videtur habere nisi duo extrema: potest dici quod uno

infinitas et tot quod sunt circumstantie obseruandeque secundum non quod videtur cuius non obseruationem prout peccare vel in maius probare quod plus vel in minus. vnde per quod igitur mansuetudo sit vna per tamen res sunt species. Aristoteles sibi tres species iracundie sibi opponit si atroco fortitudinis colam amaram et difficile id dicebat in secundo malum autem infinitum bonum quod finitum peccare quod multis modis dicitur rigere per vnum quod per autem obiectie iteregat ex multitudine die circumstantiarum per quod non obseruatiua recta multum tamen sibi perit opponi vicia. Ad aliam quod dicitur quod audacia et timiditas non opponuntur: dico quod si per audaciam intel ligatur habitus inclinans ad excessum in audendo et per timiditatem habitus inclinans ad excessum in timendo. tunc opponuntur et sic sibi stare non possunt. sed quod multa virtutum et viciorum nomina deficient. Item non potest haberi bonum loquens siue specificatiue dicitur nomina in talibus si autem per audaciam intelligatur excessum in aggressu et per coardiam defectum in aggressu et per timiditatem excessum in fuga vel defectum in expectatione et per timiditatem defectum in fuga vel excessum in expectatione. tunc audacia non opponitur per timiditatem vnde virtutis tamen coardie neque timiditas coardie sed timiditas potest esse per se: sed quod tu dices quod istarum disputarum opponuntur sunt diuina vicia opposita sunt habitus medij. dico quod non. quod iste opposites sunt diuine per hoc quod attenduntur secundum diuersas circumstantias quod omnes sibi debent obseruare vna per. Et si dicas quod est possibile quod timiditas et coardiam sunt extrema eiusdem virtutis et tamen non opponuntur adiuncte cum in secundo dicitur quod extrema magis opponuntur adiuncte quod virtutis dicitur quod hoc est quod non sunt extrema eiusdem virtutis secundum eadem circumstantiam. vnde igitur per digressum et illiberalitas sunt extremayni virtutis secundum liberalitatis tamen si secundum diuersas circumstantias vel distinctos actus attendatur: ipse non sunt opposites. sed sibi stare possunt. vnde dicitur Aristoteles quod multi per digressum accipiunt vnde non oportet et sunt secundum hoc illiberales. sunt igitur bonum per digressum in dano et illiberales in accipiendo. et est Aristoteles quod vix est quod multi quoniam quod oportet idem quod dices facit ita sunt per digressum moderatam autem secundum mores nihil vix daretur et sic sunt illiberales. Ad aliam quod arguitur quod timor et audacia non sunt prius passiones. dicitur quod audacia adtertiam in extrema excellencia et respectu eius non plus patet secundum timorem quod leticia tristitia vel caliditas frigiditas sed audacia remissa habet aliquas gradus timoris. medium autem participat utriusque extremorum. et quod dicitur coardiam non inuadit et tamen non sunt timidi. dicitur quod si per defectum audacie non inuadit quod ipsi aliquas gradus habent timoris. aliquid tamen aliqui ratione moti non inuadit et tamen sunt timidi nec coardiam. et quod dicitur illi coardiam quod non inuadit aliquid si inuadit periclitatur. viri et sepe viciunt perpter quod non videndum esse timidi. dicitur est quod sicut audacia moderata ita timor moderatus et ratione ductus non nocet ad bellandum bene et ad vincendum sed perdest. Ad vltimam dicitur est quod aliqui sunt vicia eadem virtuti opposita quod tamen non deprauant eundem actum vel saltim eundem eius circumstantiam id non valz. Et sic est finis questionis.

Secundo octaua quod Aristoteles dicitur fortis aliqui magis debeat eligere mori quam fugere vbi per fugam saluaretur. Arguitur quod non quod si de duobus malis minus malum est eligendum sed fugere et saluari est minus malum quam mori. quod minus malum est vbi pau ciora bona amittuntur. modo in fuga amittit solus bonum virtutis et saluat bonum nature. In morte autem amittit et bonum virtutis et bonum nature et totum moris est ut dicitur Aristoteles est terius et nihil adhuc mortuis videtur

Ad secundam

vnde virtutis potest esse per se vicia opposita quod tamen non opponuntur inter se

adtertiam

ad quartam

Questio de octaua. Aristoteles primo.

Secundo

bonū neq; malū esse. ¶ Itē pmo rhetorice magis eligibile est delectabilius min⁹ delectabili et minus triste magis tristi. sed minus triste est fugere q̄ mori. q̄ i morte est maxima tristitia sc̄s. s̄z ē t̄ intellect⁹ sp̄alr i i p̄tuofo q̄ dicit Ar. q̄ to utiq; p̄tutē habeat oēm z felicioz sit magis i morte tristorerit tali em̄ marie viuere dignū. z iste maximis bonis p̄uaf sciē. triste aut hoc igr. ¶ Oppositū dicit Ar. mors q̄dē z vulnera trī. si z forti z volēt i erunt. dicit ē p̄ncipalr aut dī cet utiq; fortis q̄ circa bonā mortē ipaudus. si ergo est dare bonā mortē sicut videt Ar. sup. ponere: pcedendū est q̄ illā fortis magis d̄z elīgere q̄ p fugā turpe pmittere. dicit etiā Ar. q̄ r to hui⁹ q̄ cū p̄clitē nō parcēs est vite vt nō dīgnū exis oīno viuere. dicit etiā tertio hui⁹ q̄dā aut fortissis nō est cogi s̄z est magis moriendū patientē durissima. Si ista q̄stio supponit scdm̄ fidei veritatē felicitatē p̄mtatorlā post hanc vitā tunc nō h̄z magnā dubitationem quin in aliquo casu magis sit moriendū q̄ fugiendū. verbi grā si quis videret q̄ ppter suā fugā magnus xp̄ia noz popul⁹ p̄iret z q̄ multas ipsoz possessiōes posset infidelis optinere q̄ oīa p suā defensionē z mortis expectationē p̄nt saluari: constat q̄ tali magis esset eligendū mori quā fugere q̄ solum corp⁹ in tali morte admitteret. aīa vero magno inde decoraret p̄mio/mō de aīa p̄ncipalr est curandū. z vlr magis esset eligendū mori q̄ pmittere q̄dēq; p̄cū mortale. S̄z si supponat nūlla alia esse vita z nulla esse felicitas hūana nisi ihac vita sicut mlti phī senserūt z Ar. innuere videt in hoc loco dicens z nihil adhuc mortuis videtur neq; bonū neq; malū esse: tūc q̄stio maiorē h̄z difficultatē z opiniones p̄rias. ¶ Quā em̄ opinio est q̄ in morte expectāda aut euidenter appet q̄ oīno ipossibile est saluari nisi p fugā aut hoc nō appet euidēter: s̄z adhuc spes h̄fi pōt de optinēdo vel nō moriendo. Istō igr casu sc̄do: d̄z q̄ mortis p̄iculū p cōi salute magis est intrepide z impauide expectādum: q̄ fugiendū. z q̄ in tali expectationē est sūmus fortitudinis acius. z q̄ ad hāc sententiā d̄st exponi oēs auctoritates dicētes moriendū esse z nō fugiendū. S̄z de pmo casu d̄f q̄ fugiendū est z p nulla re mortē expectādū. q̄d p̄batur pmo p p̄mā rōnē in p̄ncipio q̄stionis adductam. Sc̄do q̄ nulla opatio virtutis est q̄ nō est felicitas vel ad felicitatē ordinata. s̄z mors oīno opponitur felicitati z destruit eā. igr mori nō pōt esse op⁹ virtutis z sic nullomō eligendū est mori. Tertio q̄ virt⁹ nō i eliat p̄ naturā q̄ est p̄fectio nature. s̄z inclinatio ad moriendū esset p̄ naturā. q̄ ad totū nature destructionē. Quarto q̄ talis mors vel expectaretur p̄p̄ bonū p̄p̄ius vel p̄p̄ alienū nō p̄p̄ p̄p̄ius q̄ totū in morte amittit. nec p̄p̄ alienū q̄ ex q̄ non ponitur alia vita: ipse non posset alios saluare nec p̄curare maius bonū q̄ illud q̄d ipse p̄dit mō in tali casu q̄libz d̄z p̄ferre bonū p̄p̄ius bono alieno sicut nos ponētes aliā vitā dicim⁹ q̄ vnusq; magis d̄z desiderare salutē p̄p̄iā: q̄ salutē oīm alioz. caritas em̄ est ordinata. Quinto q̄ nō esset magis moriendū ex ele-

In oppositum.

probat q̄ supposito q̄ nō sit vita post istā q̄ fortis nō d̄z mori p̄ patria.

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

ctione si non sparem⁹ de alia vita q̄ si spēm⁹ s̄z multo min⁹. sed nos videmus sanctissimos viros strenuissimos fortissimos approbatissimos qui fugiebant ab infidelibus cum videbant mortem aliter euitari nō posse p̄bi grā. guillemam de orēges z plures alios q̄s hystorie sūme commendāt. Alij autē dicunt q̄ magis est moriendū q̄ aliq̄ marie turpia pmittere. verbi grā q̄ infem occidere vel ēt q̄ in bello fugere vbi ēt ex fuga seq̄ret p̄pli cōis et ciuitatis destructio q̄ p non fugā vel mortis expectationē saluarent q̄d p̄batur pmo supponēdo q̄ necesse est aliq̄n mori et p mortē illa oīa p̄dere bona z nature z virtutis. s̄z supponē habita q̄ nō sit alia vita. s̄z mortē i p̄ntis sustinēdā nō debem⁹ fugere nisi p q̄to differt a futura morte. mō nō differt in p̄dēdo oīa bona. q̄ mors vtrāq; p̄deret oīa. s̄z differt solū i plongatiōe oīm bonoz habitoz. vel eoz abbreviatiōe sc̄d̄z t̄pis durationē. Supponit ēt sc̄do q̄ hui⁹ t̄pis plongatio est brevis. q̄ vita brevis sicut dicit p̄pocras z auerrois in p̄logo octauo phisicor. ¶ Tertio notādū q̄ l̄z bonū diuturnū sit meli⁹ cetis p̄ibus in bonū q̄d scdm̄ spēm̄ excedit alter non pōt ab illo alio excedi p illi⁹ alii diuturnitatē maiorē. p̄bi grā vermis durās p solā diē est melior z nobilior bonitate nature q̄ lapis durās p mille ānos. Arguit igr sic illud est p̄eligēdū in q̄ mai⁹ bonū acq̄rit z min⁹ bonū amittit. s̄z in tali morte magis z mai⁹ bonū acq̄rit q̄ i fuga z min⁹ bonū amittit. p̄batio q̄i fuga nō acq̄rit nisi plongatio boni nature z bonū p̄tutis amittitur i expectationē aut mortis bonū q̄d p̄sistit in sūmo actu fortitudinis acq̄ritur z sola plongatio boni nature amittitur. mō bonū nature cū bono p̄tutis est mai⁹ bonū q̄cūq; modico t̄pe. q̄ bonū nature sine bono p̄tutis multo t̄pe. sicut p̄t̄ ex dictis cū bonū virtutis p̄tineat ad p̄fectionē boni nature z sit sp̄e difficiū ab eo. ¶ Itē ex eodē p̄ncipio Arguitur de duob⁹ malis min⁹ malū est eligēdū. s̄z naturā ornari virtute z attingere finē ad quē ordinat. l̄z modico t̄pe est min⁹ malū: q̄ naturā sine p̄tute z a sine sibi debito frustratā imo z viciatā durare longo t̄pe. p̄mū aut istoz p mortis expectationē attingitur. z secundū p fugā igr z c. Nec valet dicere q̄ iste q̄ fugit poterit in postez multa opari virtutis opa q̄ non posset si morētur. p̄rio q̄dē hoc nō valet q̄ incertū est mors em̄ est incerta et ēt virt⁹ eius esset amissa z itez q̄ nisi idē casus acciderit vbi talē itez mortē expectet: nunq̄ accidet q̄ ip̄e virtutis effectū tante bonitatis imo neq; p̄parabilis exercere possit imo z t̄m malū fuit in fuga p̄petratū q̄ per oēs futuros act⁹ virtutis illi⁹ etiā l̄z nō esset amissa/non esset facta redēptio/ ideo videtur q̄ ille sēper in postez esset mal⁹ magis q̄ bonus. ¶ Itē per simile arguitur sic. sicut sanitas corporalis ad corpus se h̄z. ita bonitas virtutis ad aīam. mō nullus est q̄ ad solas corporis dispositiones aspiciens pl⁹ vellet longo t̄pe magna egritudine z longo dolore languere q̄ breui t̄pe sanitate gaudere. vñ videmus oēs cū infirmitatis dolore patiantur dicere plus velle mori q̄ sic esse longo t̄pe. vñ iob plenus vermib⁹ d̄i

alia opinio q̄ est subeunda mors.

¶ Bel⁹ secūdu semp extitit diuturnitatem min⁹ ris boni.

¶ Euasio

est sedet animā meā vīte mee igitur sūm omīs ad
aiam recte attendentes plus dñt velle aiām in si
gniri virtutibus l3 modico tpe: q̄ vicijs longo
tpe deprauari. Istā sniam tenuerūt antiq̄ phi z
approbatissimi morales / illoz q̄ nullā opinati
sunt aliā q̄ in hac vita futuram britudinē. vnde
seneca multos allegat tales z ipemet fuit de nu
mero ipsoz: ipse em manifeste negat post mor
tē felicitatē prematoriā in eplā ad luciliū lon
ge mihi z manifestius in hoc suo ad marciā
de consolatione filij sui z tñ manifeste ipse pre
dictaz sustinuit sniam semp em predicauit mor
tem non esse timendā. Similr Tullius in li
bro suo de officijs dicit nemo em iustus esse po
test qui mortē qui dolorē q̄ exiliū qui egestatē ti
met aut q̄ ea que sunt his p̄traria equualētia
ponit. Et tñ intelligendū q̄ hō virtuosus z qui
cōi populo potest pdesse plurimū/nunq̄ nisi i ar
duissimo casu deberet mortē sic euidentē expe
ctare. imo nec se periculis exponere nec ille ef
fet actus fortitudinis sed audacie p̄raue. nā p̄tra
rectū iudiciū rationis esset q̄ hō qui multū pōt
sibi et al ijs et toti publice rei prodesse: vellet p
dere se. vbi nulla vel parua sequeretur cōmodi
tas. p̄pter quod de magnanimo dicit Ari
stoteles quod ipse non est microlidinos id est i
paruis periclitator neq̄ in philoludinos id est
amator periclitatiōis. sed est megaloludinos id
est pro maximis periclitator z cū periclitat nō
parcens vite et non dignū ecñs oīno viuere. pro
pter qd neq̄ decet reges et p̄cipes seip̄os sta
tim exponere periculis: sed tunc. solū cum non
possint aliter resistere inimicis. Si igitur hec opi
nō teneatur possunt solui rationes aliorum.

Ad primā in principio questionis adductaz:
dicendū est satis q̄ in aliquo casu mortem elige
re et expectare est minus malum: q̄ fugere. imo
hoc est simpliciter bonū et illud simpliciter ma
lum. Ad aliā rationē cum dī q̄ delectabilis
est eligendū concedo et cū dicitur fugere est de
lectabilis vel minus triste. dico q̄ vix est secū
dū sensum saltē sibi derelictū: aut etiā apud ma
los secundū intellectum. sed apud bonos et in
virtute perfectos non est verum. quia tales sē
per in maiori bono magis gaudent. concedo ta
men q̄ isti bene tristantur de morte: sed tamen
plus delectantur in opere virtutis quod exer
cent: q̄ in morte tristent. Ad aliā rōnē q̄ p a
lia opinione fuit adducta. qñ dī nulla est opatio
virtutis q̄ nō est felicitas vel ordinata ad felici
tatē: pcedo z qñ dī mors nō esset i casu posito
felicitas nec ordinata ad felicitatē pcedo si mors
accipiat pro instantanea corruptione vite. id
nec dico q̄ mori sit actus virtutis. sed expecta
tio mortis vt communitas saluetur. et magis e
ligere q̄ communitas saluetur q̄ q̄ mors retar
detur est sūmavite politice felicitas quia est ma
ximus virtutis actus. Ad aliā dico q̄ vir
tus est perfectio nature ideo inclināt ad illud
quod est nature magis bonū sed nature est ma
gis bonum q̄ perficiatur per adeptiōem sui fi
nis: q̄ q̄ dūret diutius illo fine z in illa perfecti
one priuata. Ad aliā patet quomodo talis

expectatio est et ad propriū bonum maximū
et ad bonum alienū. Ad vltimā dicendū est q̄
guillelmus et alij virtuosī fugerūt sepe q̄ nō vi
derūt q̄ expectatio mortis prodesset sed q̄ plu
rimū suo toti populo obesset. Hec de q̄stione.

Meritur decimonono. Utrum fortitudo sit virtus cardinalis. Arguitur q̄ non sit virtus cardinalis.

q̄ magnanimitas non ponit. cardinalis. Arguitur. saltem putat a fortitudine distinguī. q̄ esset plu
res q̄ cōter ponantur. sed tñ magis videtur de
magnanimitate q̄ de fortitudine q̄ magnanimitas
est p̄ncipalior z melior q̄ magnanimitas vt di
cit Ar. est optimus z maxie dignus z q̄ videf
esse magnanimitatē qd in vnaquaq̄ virtute magnū

Itē secundū albertū virtutes ex eo dñr car
dinales: q̄ i eis velut i cardinib⁹ tota voluit hūa
na p̄uersatio. s3 i fortitudine nō voluit tota hōis
p̄uersatio. q̄ sicut dicit Ar. fortitudo est circa
terribilia non q̄cūq̄ sed circa mortē q̄ in bello
mō tota hūana p̄uersatio non vertit circa bella
sed paucos decet bellare z rarissimē. Opposi
tū tñ arguit. cōterei ponit q̄tuor virtutes car
dinales sc3 p̄udentia fortitudo tēperātia iustitia.
p̄pter qd z de istis solis seneca libellū p̄posuit
specialē in cuius p̄ncipio dicit spēs virtutum
multoz sapientū sententijs diffinitē sunt q̄bus a
nim⁹ hūanus ad honestatē vite posset accedere
haz aut p̄ma est p̄udentia. scda magnanimitas
seu fortitudo. tertia p̄tinentia siue tēperātia. q̄ta
iustitia. Angule ergo his officijs q̄ subius anne
ra sunt honestū ac bñ morigeratū virū faciunt.
Et Tullius in sua rethorica volēs oēs distigue
re p̄tes virtutis non ponit ipsi⁹ p̄tes p̄mas nisi
q̄tuor istas / dicēs virt⁹ est animi hūis nature
mō rationi p̄sentane⁹ q̄ obiecto oib⁹ ei⁹ p̄tib⁹ cogni
tis tota vis erit honestatis simplicis p̄siderādo.
h3 q̄ p̄tes q̄tuor p̄udentia iustitia tēperātia
z fortitudo. In ista q̄stione p̄movidendū est q̄
re virtutes dñr cardinales. secūdo videbif q̄ q̄
tuor sole dñr cardinales: z ibi apparebit quomō
fortitudo debeat dici cardinalis. Albertus igr
dicit q̄ virtutes cardinales sunt in quib⁹ velut
in cardinib⁹ voluit tota hūana p̄uersatio. sic em
vt dicit vocamus cardines celi polos z dextraz
z sinistrū i oriēte z occidente z cētrū in q̄bus ve
lut in cardinib⁹ toti⁹ reuoluit mūdus. sic em vo
cam⁹ in introitu dom⁹ cardines hostioz in q̄b⁹ ta
nua reuoluit p̄ quā ē introit⁹ z exitus in domo
z rōnabiliter p̄cedi dī q̄ hec sit ratio nois sc3 vn
de virtutes nomē cardinales sūpserunt. Sed vt
magis appareat eaz ab alijs sep̄atio videf adiū
gendū esse q̄ ille virtutes vocatē sūt cardinales
q̄bus habitis esto q̄ nulle aliaz habeant homo
dicif simplr moralr bonus scdm q̄ de bonitate
moralī locuti sūt phi/ q̄ aliq̄ deficiente: habitis
q̄bus cūq̄ alijs: homo nō dicif simplr bon⁹ mo
raliter: ideo igitur dicuntur cardinales quia su
per eas velut sup cardies suscētatur z voluit to
ta moralis bonitas hūana. Alie aut virtutes bñ
sunt de congruitate et decore bonitatis huma
ne. sed non de eius necessitate prout inferi⁹ ap
parebit. Uideudum est ergo nunc que virtu
tum secundum hanc cardinalat⁹ rationem de:

ad sextam

Questio de
clanona.
Arguitur.

Secundo

In oppositi

Quid virtus
scdm tullijq̄re virtutes
dñr cardina
les.Additio au
ctoris.Que virtutes
sūt cardialesAd rationes
principales.

Ad secundā.

Ad tertiam.

ad quartam.

ad quintam.

**Definitio vir-
tutū cardia-
liū q̄ p̄ficiūt
appetitum
scdm tria bo-
na**

bent dici cardinales virtutū igitur quedā perficiūt intellectū et alie appetitum/p̄ficiētes intellectu sunt quoniam quatuor sunt speculatiue scilicet sapientia scientia intellectus que iam non sunt de necessitate bonitatis humane simpliciter essent de ratione opportunitatis multi ei bone voluntatis et sancti viri duxerūt vitam actiuā nullam habentes aut quasi nullā de rebus speculatiuā noticiā. de sapia autem dicitur post. Ars etiam moralis que est circa factibilia non est de necessitate bonitatis humane non enim opus hominem bonū esse fabrum vel edificatorem notū est propter quod relinquitur quod sola prudentia/hec autem est humane bonitati necessaria. quia sine ea non potest esse rectitudo appetitus ipsa enim est regula omnium virtutum moralium et omnes in ea conuertuntur. ut appareat in sexto huius. imo sicut apparuit in secundo non est opus bonū nisi secundum quod consonat recte rationi que nihil aliud est quam prudentia vel actus eius virtutes autem p̄ficiētes appetitū sunt habitus electiui ut in secundo dictum est omne autem eligibile dicitur secundum alteram trium rationum. scilicet utilitatis/delectationis/aut honestatis. ideo necesse est omnem talem virtutem versari aut circa utile/aut circa delectabile/aut circa honestū/aut circa mala eis opposita. et hoc dicitur Ar. scdo huius tribus ei existibus que circa delectationes et tribus que in fugis vno conferente delectabili et tribus contrariis malos nociuos tristi circa hec quidem omnia bonus directiuus est malus autem peccans si igitur fuerint virtutes circa utile hoc poterit esse tripliciter. vno modo consumendo seu distribuendo scdm modo aggrediendo seu accipiendo. terciomodo retinendo seu seruando. Et iterum quodlibet istorum modorum dupliciter: nam consumere seu distribuere potest aliquis vno modo dando seu expendendo quod suum est Alio modo reddendo quod est alienum vel etiam aliis quorum vel cuius est distribuendo: primus modus pertinet ad liberalitatem et magnificentiā pdigalitates vel bannasiam illiberalitatem vel paruificentiam Scdm modum pertinet ad iusticiā vel iniusticiā. nam propter officio reddere alienum iustum. alteri autem distribuere iniustum. In primo autem modo si quis non obseruet medium liberalitatis vel magnificentie sed excedit non est peccatum mortale. nisi forte finem intendat iniustum vel intemperatum vel contra fortitudinis actum/nec ob hoc simpliciter malus. vbi capitulo de liberalitate dicitur. Ar. q. pdigus videtur esse non prauus scdm morem: non enim mali neque inutilis superabundare datem et non accipientem. Sed in secundo modo cadit peccatum mortale per quod homo dicitur malus simpliciter. Similiter in accipere et congregare potest dupliciter. vno modo capiendo quod suum est. Alio modo capiendo quod alterius est. primus modus pertinet ad liberalitatem vel illiberalitatem magnificentiā vel paruificentiam. scdm modum ad iniusticiā: et in secundo modo peccant mortaliter in primo autem modo non nisi taliter capiat quod acceptio iniusta vel inenipata fiat vel forte contra fortitudinem si autem retinere et seruare potest esse dupliciter vno modo retinendo alienū iniusto officio et hoc pertinet ad iniusticiā et reddit hominem simpliciter malū et aliomodo retinendo suū et hoc pertinet ad liberalitatem vel

magnificentiam vel vicia eis opposita nec illud reddit hominem simpliciter malū propter quod manifestū est. quod vicia liberalitati magnificentie simpliciter opposita non faciūt hominem simpliciter malū sed solū si spem alteri vicij sortiantur puta ut plurimum si opponantur iusticie propter quod iusticia tanquam necessaria ad existere hominem simpliciter bonū et non malū ponit virtus cardinalis non autem liberalitas neque magnificencia. Et nota quod aliqui videntur dicunt sapiētes si diues videat pauperem in magna egestate esuriente et non dat ei elemosinā: sed potius reliquas mense sue dat canibus aut porcis: tunc iste modus solū modo dat imo etiam non reddit. quod in tali casu illud quod diues possidet: tunc est pauperis ideo non solū peccat per illiberalitatem non dādo: sed etiam per iniusticiā non reddendo. Similiter etiam nullus tunc seruare bona vilia: nisi ut aliqui p̄sint sibi vel alijs. ideo si quis per illiberalitatem seruaret blada sua tot et tanto tempore quod putreficerent: tale viciū iam subtraheret genus iusticie: quia talis alienaret et perderet ea que aliqui deberent in posterum esse alterius. et tales p̄sint peccare mortaliter sed non per solā illiberalitatem vel pdigalitatem vel paruificentiam vel bannasiam. propter quod dicitur Ar. de pdigo simplici quod non videtur prauus ita dicit de paruifico et bannasio sunt quidem igitur habitus malicie non tamen opprobria quedā inferunt. propter neque primo nociuos esse neque valde turpes. de illiberalitate autem hoc non dicitur quia valde cito et multipliciter inatus est genus iniusticie subtrahere. Si autem virtus moralis fuerit circa delectabile aut tristabile hoc erit dupliciter. vno modo largiendo Alio modo recipiendo et primus quidem modus non facit hominem simpliciter bonū aut malū nisi forte per iniustum aut intemperatum actū largiret quis habiturus delectationem vel tristiciā/propter quod amicitia siue affabilitas et eutropolia que dictum sunt delectationes et tristicie non ponunt virtutes cardinales multi enim boni viri sunt satis inhabiles ad istas duas virtutes. Si autem sit virtus circa delectabile vel tristabile in sustinendo hoc erit dupliciter vno modo circa delectabile principaliter et circa tristabile scdm ratio. Alio modo conuerso. si igitur virtus fuerit circa delectationes in sustinendo vel non sustinendo: sic circa multas delectationum imoderatas vsus et excessiua susceptio reddit hominem simpliciter malū quia ducit hominem ad bestialē vitam ad egritudines ad p̄sumptionē corporis et ad p̄uationem omnium aie bonorum intellectualium et moralium. sed hec omnia et multa alia mala affert nobis imoderata p̄secutio et excessiuius vsus delectationum que sunt in cibis potibus et veneris actibus sicut postea videbitur in capitulo de temperantia. propter quod temperantia que est virtus circa has delectationes est humane bonitati necessaria. ideo ponit cardinalis virtus. Si autem virtus fuerit principaliter circa tristabile: hoc est dupliciter. vno modo scdm quod illud tristabile est inatū inducere timorem Alio modo put est inatū commouere ad irā. primomodo est fortitudo que est virtus cardinalis scdm autem modo est mansuetudo que non est virtus cardinalis. quia vicia sibi opposita non reddunt hominem simpliciter malum nisi forte illo casu quo excedens ira mouet ad ini-

stum actum et ita contingit etiam quod aliqui boni homines multo plus et longiori tempore irascuntur quam oportet sed tamen per habitum iusticie retinent se ne transseant in iustam vindictam. dolor tamen cordis patietes propter iram. si autem virtus moralis fuerit circa honestum hoc est dupliciter quam honestum potest tripliciter intelligi. Uno modo secundum quod pertinet ad virtutem cognoscitivam specialiter cuiusmodi sunt habitus intellectuales de quibus dictum fuit. Alio modo ut pertinet specialiter ad virtutem imperativam et huiusmodi est veritas in colloquiis in humano punctu circa quam est virtus moralis quam vocat Aristoteles veritatem que non est cardinalis quoniam vicia sibi opposita non reddunt hominem simpliciter malum nam maius viciu quod sibi opponitur est iactantia. Iactator autem tripliciter est ut dicitur Aristoteles. unus est maior eximius fingens nullius gratia nisi scilicet quod gaudet in huiusmodi fictione. secundus talis fingit glorie vel honoris gratia. tertius autem gratia lucris secundus igitur et tertius non opponuntur simpliciter virtuti veritatis sed secundum magnanimitatem vel philothimiam. tertius autem liberalitati. sed primum opponitur si plerumque veritati que est veritas et iste eo pravus esse videtur quod est mendax et mendatio gaudet tamen dicitur Aristoteles quod bonus magis videtur quam malus. Tunc notandum est quod mendacium uno modo sumitur large per quicquid falsam significationem absque intentione fallendi et nocendi et tale mendacium est simplex iactantia et hoc forte non facit hominem simpliciter malum nec est mortale peccatum. Aliud est mendacium proprie dictum quod est falsavocis significatio cum intentione fallendi et nocendi quia talis iam habet intentionem non iustam ideo tale mendacium prout opponitur iusticie reddit hominem simpliciter malum igitur per quod hec virtus non est ponenda cardinalis. tertio modo honestum capitur ut pertinet specialiter ad virtutes appetitivas. et hoc dupliciter scilicet essentialiter honestum cuiusmodi sunt virtutes morales et actus ipsarum et honestum significativum cuiusmodi sunt honor laus et gloria. primum honestum vocatur aliquod rationabiliter honestum intrinsecum et secundum vocatur honestum extrinsecum/circa igitur honestum extrinsecum. primum magnanimitas et philothimia que non sunt virtutes cardinales. multi namque sancti viri et contemplativi spiritus fuerunt huiusmodi honores exteriores: ut magis possent vacare contemplationi propter quod nec Aristoteles dicit hanc virtutem esse principalem: sed dicit videtur quid igitur magnanimitas ut ornatus quidem esse virtutis/nec dicitur quod vicia sibi opposita redderent hominem simpliciter malum sed dicit non mali quidem igitur videtur neque isti/verum est tamen quod si quis propter nimium honoris appetitum vellet alios iniuste suppeditare et honorem eis debitu subtrahere: et omnis suis obedientiam debita non reddere: talis peccator et iniusticiarius fieret valde malus. Si autem virtus moralis sit circa essentialia honestum scilicet circa virtutem propter imminens periculum non perdam sed retinenda sic est de necessitate bonitatis humane. et est virtus cardinalis que dicitur fortitudo. sicut magis in alia questione apparebit. et sic patet quod quattuor sunt inveniuntur virtutes cardinales et non plures. Tunc igitur ad rationes. Ad primam dicitur quod ma-

gnanimus non optimus est ipsa magnanimitate sed specialiter ex virtutibus cardinalibus quattuor predictis quas magnanimitas presupponit sunt enim magnanimitas et vicia sibi opposita in dignificando se vel non dignificando magnis et maximis honoribus nullus autem his dignificare potest se nisi sit eis dignus et per omnes omnibus virtutibus specialiter principalibus que sunt humane bonitati necessarie insignitus. non est igitur magnanimus optimus ex appetitu honoris. nec ex eo quod se dignificat eis sed quod dignus est eis per alias virtutes. ideo alie virtutes sunt meliores et principales/saltem quattuor cardinales. Ad aliam dicitur quod non dicitur cardinalis quia circa eam versatur humana perversatio quocumque modo/sed quia super eas humane bonitas sustentatur modo dicto/talis autem est fortitudo sicut magis in alia questione videbitur et.

Accessimo queritur. Utrum fortitudo sit solus circa pericula mortis que in bello sunt. Arguitur quod non quia fortitudo ponitur per cardinales et ita debet esse de necessitate humane bonitatis. modoque plurimi sunt boni viri non habitati circa bella ergo fortitudo non est solus habitus circa bella. Item tullius diffinit fortitudinem quod fortitudo est considerata periculis susceptio et laboris perperessio hoc autem esse potest non solus in bellicis sed etiam in alijs. Oppositum videtur dicere. Aristoteles circa quia igitur terribilium fortis et risidet dicens: et circa maxima nullus enim magis sufficit pericula. terribilissimum autem mors videtur videri neque mortem circa mortem que in unius fortis esse. puta in mari vel in egritudinibus in quibus et risidet dicens vel in optimis tales autem que in bello. Item dicitur per cardinales autem dicitur fortis que circa bona mortem ipsam et quicquid mortem inferunt repentina exitia. talia autem maxime que secundum bellum. Sciendum est quod fortitudo sumitur. contra et prope supra est generalis omni virtuti morali. nihil ei aliud est quam illa firmitas animi de qua dicitur in secundo quod quod fortitudo operatur opus quod operatur pro sciens deinde eligens et eligens propter hoc. Tercio firme et immobiliter sicut ei requiritur fortitudo corporis ad sustinendum et portandum magna pondera/ita requiritur anime fortitudo ad aggrediendum et operandum difficilia/modo dicitur secundo huius quod circa difficilius semper sit et virtus ideo per quod fortitudo generaliter supra ad omnem se extendit virtutem. Sed fortitudo proprie et specialiter sumpta est solus circa pericula corporis scilicet aggrediendo vel expectando vel sustinendo sicut oportet ad acquirandum vel salvandum bonum virtutis/aut ad fugiendum malum culpe. cum enim sit triplex bonum scilicet delectabile utile et honestum. Et triplex malum oppositum scilicet triste nocivum et inhonestum siue culpabile ut per se huius. constat quod nullus homo dicitur simpliciter bonus moraliter/nisi si preferat bonum honestum bono utili et bono delectabili propter quod virtutes cardinales que reddunt hominem simpliciter bonum: sicut necessario tres morales una scilicet firmans hominem ad preferendum bonum honestum scilicet bonum virtutis bono utili et est iusticia. Secunda vero firmans hominem ut bonum virtutis preferat bono delectabili et est temperantia et

Ad secundam

Questio. xx. Arguitur primo.

Secundo.

In oppositum

Fortitudo capit dupliciter.

Nullus est bonus nisi conferat bonum honestum bono delectabili et utili

Triplex iactantia et cui opponitur.

Duplex mendacium

Ad rationes Ad primam

Quomodo vir-
tutes cardia-
les se mutuo
differunt

tertia firmat hominem ne propter tristitias cor-
porales in periculis eminentes amittat bonum
virtutis et incurrat malum, culpe et est fortitudo
per quod etiam confirmatur quod in alia quæ-
stione dicebatur, scilicet fortitudinem esse virtutem cardia-
lem. ¶ Secundo sciendum quod quattuor virtutes cardia-
nales talis sunt conditionis ad invicem, quod quilibet seip-
sam et alias tres defendit et salvat, ne per vicia si-
bi opposita aut per passiones per ipsas moderabiles
ipsa vel alie corrumpantur. ubi gratia mulier conjugata
tentari potest quaduplex de adulterio promittendo,
vno modo per blandicias et lascivias et alia
huiusmodi delectationes promittentia et ab hac
acceptatione defendit seipsam domina continentia.
Secundum potest tentari per timores ut quod nisi fece-
rit preberabit turpiter et vulnerabit et ab hoc de-
dit continentiam domina fortitudo. Tercio modo po-
test tentari per promissiones et donas ab hoc de-
fendit eam domina iusticia, quod talis venditio esset ini-
usta. Quarto modo potest tentari per falsas persua-
siones quibus ostenderetur quod eliceret adultera-
ri ut puta si dicat frangenti fidelicet ut franga-
tur eide maritus aut tuus tibi fide quotidie fran-
git adulterando aut homo et ab hac tentatio ne
defendit temperantiam domina prudentia. Simi-
liter etiam exemplificari potest de defensione a-
liarum virtutum, nam tentari potest homo ut non
aggrediatur vel non expectet pericula. Primo
quidem ex timore tristitie corporalis aut etiam mor-
tis. Secundo ex affectu ad carnales delectatio-
nes ut quod vult semper habere cibaria delicata, et
quia flendo cum amplexibus dicit: mulier quod vul-
tis me sola relinquere et desertam. Tercio per promissio-
nes et munera. Quarto per falsas persuasiones
scilicet quod liceat talia non aggredi aut non expectare pe-
ricula, igitur a prima tentatione custodit seipsam forti-
tudo a secunda aut continentia a tertia per iusticia, et a
quarta prudentia et ita est etiam de alijs duabus virtutibus.
Et ita patet quod ille quattuor virtutes in tantum
sunt humane bonitati necessarie: quod una deficien-
te non possunt alie permanere et ita corrumpen-
tur omne bonum virtutis. ¶ Tercio sciendum est
quod bellum potest sumi dupliciter vno modo pro-
ut ex utraque parte est et inuasio et defensio: scilicet
quod defensores defendendo inuadunt: et inuasores
inuadendo, defendunt. Alio modo sumitur
communiter bellum per quacunque periculi corporis
expectatione vel susceptione, ubi tamen possibi-
le est periculo recalcitrare aut ipsum non expecta-
re: quoniam si hoc non sit possibile: non habebit aliquo
modo belli rationem, verbi gratia non dicitur bel-
lum si iudex suspendat latronem: sed si hoc fue-
rit possibile scilicet recalcitrare vel fugere: tunc erit
ibi bellum, saltem sensus ad rationem. Ratio nam-
que iubebit expectationem propter fugam turpi-
tudinis: et sensus recalcitrabit dicens quomodo
expectabo mortem imminet: non possum tanto sus-
tinere dolorem si igitur bellum sumatur, primo modo
tunc fortitudo non est solum circa belli pericula
probatio quia martires qui summum fortitudinis
actum exercuerunt, saltem plures non bellabant
inuasorie neque proprie defensorie, sed solum sus-
tinendo mortis periculum et mortem: quam mortem

Bellum du-
pliciter capitur

negando fidem et incurrendo malum culpe poterat
evitare. Si vero si mulieri inferant verbera et vul-
nera: et ipsa sine inuasione opposita plus eligit
taliam sustinere quam adulterium promittere: erit hic ac-
tus fortitudinis sicut ex duobus notabilibus pre-
cedentibus patuit: et non est hic proprie dictum
bellum, sed si bellum sumatur secundum hoc fortitudo
erit solum circa bellica pericula saltem principaliter, quod
fortitudo est solum circa pericula quod nata sunt inferre mor-
tem vel tristitiam corporalem sicut dictum fuit, aut ergo
possibile est homini periculis aut tristitiis obviare
vel non expectare: aut sustinere: aut impossibile est
eis obviare. Si primo modo tunc est ibi bellum com-
muniter sumptum, et habet propositum si secundum modo
tunc in expectando et sustinendo nulla est moras
lis virtus, cum virtus sit habitus electivus: et ele-
ctio nec est impossibile nec necessarium: sicut
apparet igitur et cetera. ¶ Sciendum est tamen quod circa
taliam periculam vel circa mortem talem quibus nul-
lo modo possibile est obviare non sit principaliter for-
titudinis tanquam circa specificum eius obiectum: tamen
aliquomodo accidentaliter ipsa habet locum in
talibus, unde dicit Aristoteles, sed adhuc et in mari et in
egritudinibus intimidus qui fortis non sic autem
ut marinari hi quidem scilicet fortes desperant
salutem: et tamen mortem talem aspernant id est
contemnunt, hi autem scilicet marinarii bene speran-
tes sunt propter experientiam et non intelligen-
te quod fortes talem mortem ita contemnunt: quod de ea
nihil curant: imo de tali morte valde tristantur
multo magis plus vellet aliter mori scilicet in bello
pro salute populi et pro bono virtutis, sed ita con-
temnunt eam, ut propter timorem nunquam in eis
turbetur iudicium rationis. Sciendum etiam quod
fortitudo non est circa omnia bellica pericula,
sed solum circa talia quorum inuasio vel expe-
ctatio ordinatur ad bonum virtutis salvandum vel ad ma-
lum culpe fugiendum, unde et si quis inuasus ab
alio defendit se viriliter ad salvandum vitam suam:
ipse non propter hoc operatur fortitudinis actum, putat for-
titudinis est moralis virtus, sic enim in bello se habe-
ret canis ad canem, hoc igitur naturale est et non
morale. Ideo dicit Aristoteles, boni viri scilicet honesti
gratia fortis sustinet et operatur que secundum
fortitudinem. Dicit etiam: oportet autem non propter ne-
cessitatem forte esse, sed quoniam bonum. Ex his autem
sciri potest quod sit obiectum fortitudinis extrinsecum
et specificum. Et dico extrinsecum quod fortitudo tanquam
circa obiectum intrinsecum est circa timores et audacia-
as putat videbit in alia questione. Est igitur ob-
iectum predictum fortitudinis terribile, sicut pericu-
lum corporalis doloris illativum: evitabile per turpem
actum inuasibile vel expectabile ad bonum virtutis
salvandum, fortitudo autem est habitus electivus
medii secundum rationem circa dicti obiecti expectati-
onem vel inuasionem, aut non expectationem vel non
vel inuasionem. ¶ De hoc autem quod est fortitudinis
esse circa mortis periculum sciendum est quod hoc tripliciter
intelligi potest vno modo quod nullus sit fortitudinis actus
nisi circa mortis periculum secundum quod maximus
fortitudinis actus sit circa mortis periculum, tercio
modo quod omnis fortitudo sit habitus inclinans ad sus-
tinendum quodcumque malum penes si casus occur-

Quod fortitu-
do est etiam quod
modo circa tas-
lia pericula.

Quid obiectum
extrinsecum
fortitudinis.

Triplex ite-
ligitur quod forti-
tudo sit tantum
circa mortis
periculum.

reret vsq; ad mortē inclusiue/anteq; pmittatur
malum culpe/saltē peccatū mortale. pmo igitur
modo non est fortitudo circa mortis periculū
qñ mulier fortis poterit actum fortitudinis ex
ercere vt si nō cōmittat adulterium: plus eligat
recipere verbera multa sibi illata: q̄uis nō im
mineat ex eis piculū mortis: talia ei sustinet pa
tienter per habitū fortitudinis: et maiora etiam
sustineret si casus occurreret: imo putandum
est vlr q; sustinere firmiter et patienter labores
quoscuq; excessiuos vel quascūq; tristitias cor
porales excellentes siue i ieiunijs siue in vigilijs
siue i frigoribus et caloribus vel rōnib; aut alr
q̄litercuq; ppter bonū p̄tutis saluandū est act;
spectans ad fortitudinē nā si p̄tus gñat i nobis
ex opationib; per assuefactionē/sicut dictū fuit
in scdo libro: et paucissimi casus et rarissime oc
currentibi iminet mortis piculū: pstatq; si soli act;
circa mortis piculū esset act; fortitudinis: fortitu
do nō nisi i paucissimis hoib; gñaret. Et iterū
macerare corpus per longas vias et vigilias pro
pter bonū p̄tutis est opus bonū et p̄tutū et nō
est alia p̄tus ad quā melius reduci possit q̄ ad
fortitudinē: grauiā enī sustinere nō spectat p̄nci
palr ad t̄pantiā: s; a delectabilib; abstinere. vñ
fuit michi esse ita: sed ita nō est tristitie nāq; q̄s
obiectū terribile per sui p̄ntiā est inatum i ferre
pertinet ad materiā fortitudinis: tristitie vero
q̄s obiectū delectabile tactui ē natū i ferre p sui
absentiā p̄tinet ad materiā t̄pantie et in t̄pantie.
quā p̄tus eadē d; moderari p̄trarias passiones
Scdo autē modo cōcedendum est fortitudinē eē
circa mortis piculū: q; si p̄tutis ē eē circa diffici
le vt dicebat in scdo: tūc maximū act; p̄tutis est
circa difficilissimū: difficilissimū autē est expectare et
sustinere mortis piculū q; tribilissimū ē mors et
hāc p̄clusionē et hāc rōnē itēdebat. Ar; i mente
allegata i p̄ncipio istius questiois. Et si querat
quare locutus est ipse de solo tali maximo actu
Respondeo q; hoc est quia virtus determinat et
cognoscit scdm vltimū in quod pōt vt patz pmo
celi. tamen non obstante hoc ipsa pōt in minus
qui enī habet fortitudinem corporalem leuandi
centū talēta: ipse pillā fortitudinē potest leuare
decem talenta vel vnū. sed in leuando duo talen
ta nō cognoscitur sua fortitudo Tercio etiā mo
do pcedendum est q; omnis fortitudo secūdu q;
est habitus omnino perfectus inclinatur ad susti
nendū mortē anteq; pmittatur quodcūq; malū
culpe: q; talis fortitudo inclinatur ad maximū actū
fortitudinis modo. fortitudinis actus est: quod
cūq; bonū rationis per quod omnia redduntur
simp̄l bona p̄ferre cuiusq; bono corporis et
magis abhorere quodcūq; malū culpe q̄ qdē
q; malū pene eo q; nullū bonum corporis equi
pollet bono rōnis: neq; etiā malū pene malo cul
pe: tamen fortitudo accepta p dispositione iud
dabili circa fortitudinis obiectum que nudū est
habitus perfectus et secūdu quā homo d; sim
p̄l et absolute bonus l; non perfectus nō incli
naret forte ad sustinendū mortē ppter quodcūq;
q; malū culpe et uitandū. sed solū propter tale in
quo nō habet locum misericordia neq; venia de

hoc aut dictū est prius in illa questione vtrū opa
tiones que ppter metū fiūt sint inuoluntarie.

Ad rationes ille procedunt vijs suis.



icesimo p̄io q̄rif. Vltz fortitudo
sit medietas circa tiores et audaci
as: Et arguit q; nō q; p̄t; illa nō ē
circa timores et audacias q̄ ē circa
iras et tristitias cū circa diuersas
passiōes sint diuersę p̄tutes: s; fortitudo ē circa
iras dicēte. Ar; q; fortes furores spem hñt. vñz
homer; p̄tutē imitte furore et p̄tutē et furore eri
ge. fortes quidē igit ppter bonum opantur fu
rore aut coopatur naturalissima aut videt q; ppter
furorem esse et p̄cipiens electionē et cui; grā
fortitudo. Si l; fortitudo est circa tristitias dicē
te. Ar; in sustinendo vtiq; tristitias fortes dñr
ppter qd et tristis fortitudo/etiā Ar; videt lau
dare fortitudinē super t̄pantiā p hoc qd diffici
lius est tristitia sustinere q̄ a delectabilib; abstin
re: et ita videt velle q; sicut t̄pantiā est circa dele
ctatiōes ita fortitudo circa tristitias. T̄tes qd
assumit sibi furore non mediat circa tiores et au
dacias q; furore ad extremū audacie p̄tūre videt
sed fortitudo assumit sibi furore vt allegatū est
ab homero igit rē. T̄te dicit tullius fortitudo
est piculorū susceptio et laborū p̄pessio: et ita forti
tudo est circa labores et piculū q̄ nō sūt tiores et
audacie igit rē. T̄te vel esset circa q̄scūq; tiores
res qd est q; Ar; vel circa aliq; et nō circa alios
quod videtur inconueniens cum non appareat
alia moralis virtus ad moderandum illos alios
timores. Oppositū dicit Ar; p̄mō videbit
q; fortitudo est circa timores et audacias. Scdo
circa quos timores et quas audacias. p̄mum
sic patet virt; moralis ppter hoc requirit i ad bñ
p̄mpte et delectabiliter operandū: q; appetitus
innatus est aduersarij rationi ideo q; inclinatur
ad oppositum rationis: sed obiectum exterius
non inclinatur appetitū: nisi per passionem quam
ifert appetitui: ergo p̄tus circa aliquod obiectū
exterius exis debet etiam esse circa passiones p
quam appetitus est innatus inordinate circa il
lud obiectum exterius inclinari igitur virtus exi
gitur ad moderandū illam passionē ne suo impe
tu trahat appetitum contra iudiciū rationis
modo constat q; bellica pericula circa que ē for
titudō nō sunt innata distorte inclinare appeti
tū nisi ad fugiendū vel non aggrediendum p ti
morem: aut aggrediendum et expectandū per au
daciā. ergo oportet fortitudinē esse circa timo
res et audacias scz moderando et mediando in
ter eas secūdu iudiciū rōnis. Quantū ad se
cundum sciendū est q; obiectum timoris est ap
parens malū futurū. vñ secundo rhetorice Ar;
diffiniēs timorē dicit q; timor est tristitia qdam
vel turbatio ex fantasia futuri mali. T̄salū au
tē ē triplex scdm q; triplici opponit bono: est ei
malū i honestū qd honesto bono opponit. et ma
lū nociuū qd opponit bono vtili: et malū triste qd
qd opponit bono delectabili. q; qd ē tria bōa quō
distigant adiuvicē appuit i scdo libro In hoc au
tē locovtamur hac ip̄or acceptiōe q; p bona ho
nesta itelligam; p̄tutes et opa p̄tutū q; dñr hone

Questio. xxi
Ar primo.

Secundo.

Tercio.

Quarto.

Quinto.

In oppositū

Quō fortitu
do ē circa ti
mores.

Triplex ma
lū scdm tria
gñā bonorū et
qd itelligat p
bonū honestū
vtilē et dele
ctabile.

Circa q̄s t̄io
res ē fortitu
do.

Triste cap̄
dupliciter.

Ita formalr et honores qui honesta bona dicunt
significatiue inq̄tum nobis in signū p̄tutis ip̄e
dunt per bona aut vtilia intendamus pecunias
et possessiones alias quarū dignitas consuevit
nūmismate mēsurari. sed per bona delectabilia
intelligamus q̄cunq̄ per se inata sunt sē sibi? ex
terioribus inferre delectationē capiam? etiā p̄
portionabl̄ tria mala his bonis opposita sic ei
distinctis bonis et mansuetudines i hoc optie disti
gunt aviciis: q̄ q̄ p̄fert honestū delectabili et vti
li bñ agit. q̄ ecōuerso peccat. Dicimus ḡ p̄rio q̄
fortitudo nō est circa t̄iores mali quod opponit
bono honesto. quia fortitudo est principaliter ad
refrenā dum timorem ne inducat nos ad fugam
licet etiā aliqui scdm fortitudinē sit fugiendum
ideo fortitudo est circa talis mali timores quod
non est sp̄ fugiendum sed aliqui expectandū sed
malum inhonestum est semp̄ timendum et fugiē
dum q̄tū est possibile. cum opponatur bono se
cū dū rōnē quod est simplr bonū et oīni bono al
teri p̄ferendum iō rē. Et hanc rationem intēde
bat. Arg. cū dicit. sed nō circa oīa mala videtur
esse fortis. q̄dam em̄ et oportet timere: et bonus
est timere. quod autem non malum id ē ea nō tie
re ē malū puta malā opinionem/ et infamā. qui
quidem enim timet. dicens et verecundus. q̄ au
tem non timet. inuerecundus. infamia enim oppo
nitur bone fame que est bonū honestū: licet non
essentialiter. tñ significatiue modo sicut i dispu
tationibus non solū cauendum est redargui sed
etiam videri redargui: ita non solum timendum
est et cauendū essentialiter inhonestū: cuius mo
di sunt vicia et opera ipsorum. sed etiam timendū
est inhonestū significatiue cuiusmodi sunt. scā
dalum/ vituperiū. et infamia. Considerandū est
tñ q̄ honestū significatiue non ita timendum est
et fugiendū q̄ ob eius timores vel fugam incurra
mus inhonestū essentialiter sed potius sustinen
dum esset patienter scandalum vel infamā: q̄
agatur contra virtutem. vñ qui propter timores
infamie vel scandali ageret contra bonū virtutis
ipse peccaret contra magnanimitatē vel honore
amatiuam secundum excessum. et esset laimus
vel philothimus. propter quod patet q̄ talis ti
mor non spectat ad fortitudinem. Scdō dicēdū
est q̄ fortitudo non est specialiter circa timores
mali nociui q̄ opponit bono vtili quia circa ta
le bonū est liberalitas et magnificentia et vicia
eis opposita. propter quod liberalitas et magni
ficentia debent moderare passiones quas h̄mōi
bona sunt innata nobis inferre. cuiusmodi sunt
timor p̄dendi vel expendendi vel non acquirēdi
et audacia dandi et consumendi. ideo circa timo
res et audacias talium non est fortitudo. De ma
lo autem tristi. Sciendum est q̄ triste solet dupli
citer cap̄. Uno mō. put scdm sensum tact? est i
natum inferre dolores p̄ suā absentia. cuiusmo
di sunt cibus et potus et venerea. et circa talia ē
temperantia et non fortitudo. Alio modo cap̄
vt ē doloris illatiuū p̄ sui p̄sitiā sicut sūt egri
tudines verbera. vulneratiōes. et h̄mōi. vel etia
moris picula. et apparentie. et tunc oportet ite
rū distinguere. qm̄ vel est in potestate n̄ra cuita

re talia picula/ et tales tristitias. vel nō. sinō. tñ
circa timores talium nō erit fortitudo. sicut dice
bat in alia questione et p̄pter hoc dicit. Arg. q̄
non videbit esse fortitudo circa mortem q̄ i ma
ri vel in egritudinibus. s̄ si i potestate n̄ra sit ta
lia cuitare. tunc circa talium timores et audacias
erit fortitudo. erit enī habitus inclinās ad nō ti
medum sed audendum tristitia et picula quoz ex
pectatio et susceptio est honesta et fuga turpis.
et ecōuerso inclinabit ad non audendum/ s̄ timen
dū vbi nō est honesta expectatio: neq̄ fuga tur
pis. et ita videtur manifestū esse q̄ p̄tutis fortitudi
nis specificat et distinguit ab aliis virtutib? p̄ti
mores et audacias. et nō oēs. sed circa bellica pi
cula et tunc reddit q̄ dicitū fuit in alia questione.
¶ Tunc r̄ndendum ad rōnes. Ad p̄mā dicēdū
est: q̄ fortitudo non est circa iram p̄ncipalr et di
recte: s̄ indirecte. et q̄si accidētali. q̄ non ē mo
dificatiua ire sed magis assumit irā ad moderā
dū et rep̄mēdū timorē et ad corroborādū audaci
am i sustinēdo vel aggrediendo maxia picula. et
ad faciū et min? sensibilibiter sustinēdū corporis
maximas tristitias. de tristitiis aut dicēdū est q̄
oīs p̄r? vñ ē aliq̄ mō circa delectatiōes et tristiti
as. et cū hoc etiā fortitudo ē q̄dā speciali mō cir
ca tristitias: i q̄tū est circa terribilia q̄ inata sūt
inferre tristitiā. s̄ ip̄a nō ē p̄p̄e circa tristitias tā
q̄ moderatiua ear? s̄ inclinās ad sustinēdū ma
ximas tristitias corporales. s̄ ip̄a sic ē circa t̄io
mores et audacias s̄ tanq̄ moderatrix ip̄arū
ne impetu suo inclinēt ad turpē actū. Ad aliā
dicendum est q̄ fortitudo non mediat int̄ timo
res et audacias in medio rei. s̄ medio rōnis. ita q̄
tñ sumit de timore vel audacia. q̄tum recta rō iu
bet secūdū exigentiā opis et circūstātiarū modo
q̄nq̄ opz sibi maximā sumere audaciā. vñ tñ sp̄
sit sub dñio rōis. iō q̄nq̄ fortitudo assumit sibi
furore et irā magnā ad augēdū audaciā. Ad a
liā dicēdū ē q̄ labores et picula sunt obiecta t̄io
ris et audacie. de alia rōe visū ē satis in corpore
questionis. Nec de questione.



¶ Q̄rit vicē iōscdō. Utz i aggredi
endo sit p̄ncipalior act? fortitudis
q̄ i expectādo vel ecōtra. ¶ Arg. q̄ i
aggrediēdo p̄fer rōnes p̄iles illis
sex p̄ q̄s Arg. cap̄ de liberalitate
pbat dationē eē p̄ncipaliorē actū q̄ acceptionē
p̄ria ē. q̄ vti est meli? q̄ possidere. s̄ aggredi ē
vñ viribus suis expectatio aut videt nō eē nisi
possidere vires igr? et c. Scdā rō ē q̄ p̄tutis mag
bñ facere q̄ bñ pati. s̄ aggredi ē bñ facere: ex
pectare aut vñ sustinere ē bñ pati. igr? et c. ¶ Tertia
rō bñ opari ē mag? p̄tutis q̄ turpia nō opari. sed
aggredi ē bñ opari. expectare aut q̄ ē nō fugere
ē turpia nō opari iō et c. ¶ Quarta rō ē q̄ p̄tutis
opationi p̄tutis debet laus et ḡra. s̄ mag? laudā
tur iuadētes et inimicos repellētes q̄ expectātes
et sustinētes igr? et c. Quinta rō ē q̄ p̄tutis est circa
difficile. et p̄tutis ius circa difficilius. sed diffici
lius est aggredi. q̄ expectare. igr? et c. ¶ Sexta
rō. est q̄ p̄tutis ius ē ceteris parib? quod maiorē
p̄bet rei publice utilitatem. quia tale est amabile
et p̄tutis actus sūt amabiles. s̄ aggredi est vti

Ad rationes
p̄ncipales.

Ad secundā

Ad secundā

Questō. xxi

Arguit p̄rio

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Quinto.

Sexto

In oppositi

Triplex actus
fortitudinis

probat q ag-
gressus sit pnc-
ipalior q fu-
ga.

probat q su-
stinere sit a-
ctus pncipa-
lior fortitudi-
nis

lius. cum per aggressum magis repellant inimi-
ci igitur et. Oppositum videtur velle. Arz. dicens i
sustinendo itaqz tristitia fortes dñr. et p totū capi-
tulum de fortitudine. Arz. magis loquit de actu
sustinendi qz de actu aggressus tanqz actus susti-
nendi sit pncipalior vñ dicit q fortis est circa ma-
xima terribilium. nullus enim magis sustinet.
Dicendum est qz cum non sit semper optimum
aggredi veletiam expectare. sicut in precedenti
bus apparuit. ¶ Ideo triplex est fortitudinis a-
ctus scz fuga. expectatio. et aggressus. de quoz
actuum adinuicem comparatione dicendum est
primo qz fuga est minus pncipalis actus ceterz
duobus. secundo qz expectatio est actus pncipa-
lior qz aggressus. pñm sic pbat quia sicut dñr
scdo hui? circa difficili? semp ars sit et pñ? et ei
bene melius in hoc. sed difficili? est aggredi ter-
ribilia et tristitia qz fugere ea. quoniam tristitia stu-
pefacit et corrūpit naturā habentis tercio hui?
¶ Item supponitur qz fortitudo magis opponi-
tur timiditati qz audacie et hoc dicit Arz in secū-
do huius. et pbat quia ad timorem terribilium
magis innati sumus qz ad ipsorum audaciam. si-
cut experientia docet. sed ad que ipsi magis na-
ti sumus aliquantulum hec magis contraria medio
vident. vt dñr scdo hui? igitur et. Ex hoc arguit sic
ille actus virtutis est minus pncipalis qz magis
assimilatur vicio magis opposito virtuti sed fu-
gere magis assimilatur timiditati seu actui ipsius
qz expectare vel aggredi. que qdē timiditas magis
opponitur fortitudini. igitur et. ¶ Itē ille actus est
minus pncipalis qui est magis remotus ab actu
pncipalissimo. sed fuga est hñmōi quia actus pñ-
cipalissimus fortitudinis est expectatio sicut di-
cetur i alia questione. fuga autē magis distat ab
expectatione qz aggressus qz totā tollit substan-
tiā expectationis. aggressus autē nō s3 addit ei.
¶ Scda conclusio pbat pño. qz sicut bene facere
bonū puta liberaliter dare est virtuosius qz bene
pati bonū. puta qz liberaliter recipere. sicut dicit
tur capitulo de liberalitate. ita p locū a pñio bñ
pati malū ē virtuosius. qz bñ facere malū sed forti-
tuter sustinere est bñ pati malū scz tristitiā. fortit-
er aut aggredi ē bñ facere malū scz inimicos igitur
et. pñ qz fortis expectatio pparat dationi libe-
rali et fortis aggressus acceptiōi. scdo qz sicut pñ-
us allegatū est circa difficilius semp ars sit vir-
tus et. id ille actus vñ. pncipalior ad pñtē specta-
re qui difficilius est. sed difficilius est expectare
bñ scdm fortitudinem qz aggredi. igitur et. mñ-
nor pbat quodupl. pñmo qz bñ sustinere respi-
cit pñe loqñdo fortiorē inuadentē. bene autē in-
uadere respicit magis debiliore defendētē. inua-
dens em si scdm rōnem inuadat. sp inuadit p mo-
dum fortioris sperās salutē. sed. expectās aliqñ
vidēs mortē et desperās salutē sustinet pericula
et mortē. ne malū culpe pmitat. modo facili? est
aggredi debiliorem et vbi est spes et de salute. qz
expectare fortiorē et vbi desperat de salute qñ
terribilissimum mors. Scdo qz expectatio ē mo-
derando timorē mixtū adhuc cū labore corporis
et dolore. inuasio autē moderat audaciā. mō diffi-
cilimum est talem moderare timorem qz timor

et dolor sunt innativehemēter trahere appetitū
Tercio quia difficilius est diu et perseveranter
manere in periculis et doloribus. qz subito mo-
tu moueri ad pericula. sed expectare impōrtatē
poris diurnitatē aggredi autem potest quis su-
bito motu. et ideo de audaci et forti dicit Arz. au-
daces quidem preuolantes sunt ante pericula. i
ipsis autem discedunt. fortes autem in operatio-
nibus acuti. prius autem quieti quarto quia ex-
pectans et sustinens percipit in presenti pericu-
la et dolores. aggredienti vero nundum sunt pñ-
sentia pericula et dolores. sed mala pñsentia for-
tioris iunt motus qz mala futura. vñ dicit Arz.
caplo de pñtia. hec quidē em. scilicet pericula fu-
tura vel vñ pñsiderata. sine tristitia sunt. hec autē
scz pericula pñtia et in particulari appñhensia. pñ-
pter tristitiā stupefaciūt. vt arma pñciāt. et alia
disformiter faciāt tristitia nāqz stupefacit et cor-
rūpit naturā hñtis. Et scdo rhethorice dñr sūt au-
tē ausibilia periculosa lōge entia. nō em oia timē-
tur sed quecunqz tristitias magnas aut corrup-
tiones pñt. et hoc. si non longe sed pñe videan-
tur. sciunt em oēs qz morient. sed qz non pñe nī-
hil curant. tercio ad pñcipale arguit ille actus vir-
tutis est pncipalior pñmediaci? respicit bonum
honestū scz bonū pñtū sed expectatio est hñmōi
pbat quia aggressus licet sit finaliter pñt bo-
num virtutis saluandum. tamen immediate est
vel ad victoriam aut lucrum optinendum. sup-
inimicos. vel ad repellendum inimicos vt nō ob-
tineant in futurū. sed expectatio (specialiter vbi
mors apparet) ad nullum eorum tendit imedia-
te. sed solum ad honestum fouendum. et ad eui-
tandum malum culpe quod pñmittitur i fuga igitur
¶ Quarto arguitur sic ille actus videtur pncipa-
lior actus virtutis. qui magis distat ab extremis
vicis. sed expectatio est hñmōi. qz fortitudo ma-
gis conuenit audacie in aggrediendo. qz in expe-
ctando. et ex alia parte magis conuenit timidi-
tati in fugiendo qz in expectando. ergo et. ¶ Et
est attendendum qz aliquando magis in aggredi
qz expectare imo qz expectatio sine aggressu eēt
viciosa. et sūtr aliqñ fuga est melior ideo ppara-
tio ista de qua locuti sumus. non est attendenda re-
spectu eiusdem actus et eodem modo circūstan-
tioni. sed respectu diuersorum. ita scz qz supre-
mus actus expectationis est virtuosior supremo
actu inuasionis. ¶ Notandū etiā ē qz fuga ē mini-
mus fortitudinis actus. ideo sibi nulla attribui-
partium fortitudinis que cōter solent enumera-
ri aucte. ¶ Tullius dicit ei Tullius in sua rhetori-
ca qz fortitudinis partes sunt magnificentia pñ-
dentia patientia et pñeuerantia. et ista noia nō vi-
dent esse. pñpā sumpta. sicut etiam Seneca mñ.
pñe fortitudinē vocauit magnanimitatem. he au-
tē pñes sic artificialr distigui pñt. qñ duplex est
primarius et pncipalis actus fortitudinis scilz
expectatio et aggressus. et iterū duplex est eius
pñs et secundarius actus scz periculi vel doloris
susceptio et dolor pñessio pñt qz bonā expecta-
tionē. eqñr pñstantia reddens eā firmā et instus-
pescibile. vñ de hac pñe loqñs Arz. dicit pñcipa-
litr autē dicit fortis qz circa bonā mortē impa-

Notabile
Quattuor p-
tes fortitudi-
nis scdm tul-
lium.

Eaz suffici-
entia.

uidus: et quocumque morte inferunt repentina exi-
tia: et quod fortis est stupescit: is ut homo. sed propter bonum
aggressum requirit fiducia: vel fiducia reddens aggressi-
um viandum et acutum. unde de ista parte dicitur. Arg. despe-
rans utique quod timidus. fortis autem propter. in audendo
est bone spei est sed propter dolor corporali susce-
ptione requirit patientia reddens ea tolerabile et ip-
sae turbabile specialiter propter delectationem quam habet for-
tis in hoc quod persuat sibi et auget bonum utitur in ta-
les patientia dolores. de qua parte dicitur. Arg. mors quod
de vulnera tristitia forti et volenti erit. sustinet autem
hoc quoniam bonum sed propter laborum perperationem re-
quirit perseverantia. supra in non ut opponit molli-
ei de qua dicitur in septimo. sed ut est circa labores
ad fortitudinem pertinentes. hec igitur perseveran-
tia reddit predictam laborum perperationem infatigabilem in
modo humano. de qua dicitur. Arg. audaces quidem
puolentes ante pericula in ipsis autem discedunt fortes
autem in operationibus acuti sic igitur patientia sequit
quantia sicut dolores expectationem et perseveran-
tia fiducia sicut labores aggressum. Tullius igitur
per magnificentiam et Seneca per magnanimitate
debent intelligere quantiam quam nobis a magni-
tudine sumptis appellauerunt propter hoc quod spectat
ad maximum fortitudinis actum. Tunc respondendum
ad rationes. Ad primam dicendum est quod uti fructuosus
est et melius quam possidere: sed expectare sustine-
do pericula presentia et dolores est multo magis
ut viribus aie quam aggredi: sicut dictum est in octavo.
Ad secundam. Ad aliam dictum fuit in prima ratione scilicet conclusi-
onis. Ad tertiam potest responderi per tertiam ra-
tionem secundae conclusionis. bonum enim honestum tantum
habet uti bono promissionem. quod melius est fugere turpe
quam quodcumque vitale procurare. et cum hoc expectas bene
secundum dictam rationem non solum fugit malum culpe sed
maximum et optimum fortitudinis actum exercet.
Ad quartam dicendum est quod populus aliquando lau-
dat non laudabilem quem sed studiosus non lauda-
ret. laudat enim illum quoniam delectabile et utile. pro-
bit licet per immoderatum actum aut turpem. et ita sepe
laudantur audaces et prodigi et bomologi. dicen-
te. Arg. quarto huius quod pluribus gaudet. tur-
do et ipso conuictari magis quam opus et bomologi
eum trappelli appellantur et gratiosi dicendum igitur
quod studiosi magis laudant expectant optime/
quam optime inuadentem. licet magis debeat lauda-
ri inuadens ubi ratio dicat inuadere et non solum
expectare. Ad quintam dictum fuit in secunda ra-
tione secundae conclusionis. Ad sextam dicendum est quod non
est melius quod reipublice virilius. sic enim mul-
ta pecunia esset melior quam unus homo bene probus
unde dicitur. Arg. milites fortissimi nihil prohibet non ta-
les. non vera fortitudine fortes esse optimos.
et maxime utiles: sed eos qui minus quod fortes. Alii
autem nullum bonum habentes pati quod enim illi ad pericu-
la. et vitam ad perua lucra promutant. potest etiam dici
quod optima expectatio et susceptio mortis. ita pos-
set aliquo casu saluare civitatem et totam gen-
tem adhuc in maiori periculo existere. sicut optimus
aggressor. Et sic est finis questionis.

ad rationes pri-
cipales.

Ad secundam
Ad tertiam.

Ad quartam

Ad quintam.

Questio. xxx

Decimo tercio queritur. Utrum inter quos
similitudinarias fortitudines / fortitudo
politica magis assimiletur per fortitudi-

nam. Arguitur quod non quod pertinet sub se fortitudinem
a principibus coactam. modo coactio repugnat omni
novere fortitudini et omni virtuti. Item illa
que magis participat modum virtutis assimilatur
magis vere fortitudini. sed fortitudo militaris est
hominum probatur quia prudentia est regula virtutis
et in ea conueniunt virtutes omnes: ut patet in sexto
ideo illa fortitudo magis habet rationem virtutis quam magis
virtutis prudentia. modo fortitudo militaris est
hominum quod milites sunt experti in bellis. et sciunt quod
modo habendum sit in bello ad percutere et inuadere ad
se defendere et custodire. Nec autem scia non aliud
esse videtur quam prudentia. cum prudentia sit recta ratio
agibilia igitur. Item videtur quod fortitudo
ex ira sit similior vere fortitudini. tunc quod per fortitu-
dinem ira assumit sibi in adiutorium. dicente. Arg.
fortis quod igitur propter bonum operatur. furor autem cor-
opat eis. Tunc quod dicit etiam. Arg. quod naturalissimae
detur que propter furor fortitudo percipiens ele-
ctionem propter quod et fortes furoris species habent
Item videtur quod fortitudo ex spe sit similior. quia
dicitur. Arg. desperans utique quod timidus. fortis autem
contrarius in audendo ei bone spei est. propter quod
etiam fiducia posita fuit superius una primum fortitu-
dinis. Item videtur quod fortitudo ex ignorantia sit
sibi similior. quia forti maxime videtur appropriari
ignorantia dicente. Seneca in suo libello de quatuor
virtutibus capitulo de fortitudine quod maxime
genus vindicte sed spectans ad ipsam forti-
tudinem est ignorare. et. Arg. de magnanimo quem
asserit in omni virtute magnum esse dicit quod ma-
gnanimus. neque memor mali est. non enim est ma-
gnanimi recordari mala. sed magis despicere.
Oppositum arguitur quod de fortitudine politica
dicitur. Arg. Assimilatur autem maxime ei quod dicta est.
hoc est vere fortitudini: cuius rationem subdit di-
cens. quoniam propter virtutem sit propter verecundiam enim
et boni desiderium. honoris ei gratia et fuge obpro-
brium exitus. Primum videndum est quod et quot ponatur
similitudinarias fortitudines. Secundo quam simi-
tudinem vel dissimilitudinem habeant cum per fortitudinem
Tertio ex his videbitur oppositum. Quantum ad
primum manifestum est quod. Arg. quoniam ponit similitu-
dinarias fortitudines. quarum. Primum in duas di-
uiditur. et ita sunt sex. Primum ergo est fortitudo poli-
tica et est illa per quam ciues propter ea quod principes
possunt eis largiri vel inferre aggrediuntur potenter
belli pericula: quod est duplex. Primum est secundum quem
vident sustinere pericula ciues propter eas que ex
legibus increpationes et obprobria et honores et
propter hoc fortissimi vident esse. apud quos ti-
midi honorati et fortes honorati scilicet a prin-
cipibus. Secunda est per quam ciues propter
timores pene corporis aut amissionis possessio-
nis aut hereditatis periclitantur sed quod sic solent
dum pugnare. fugientes autem non aggrediuntur pericu-
lum Tertiam fortitudinem est secundum quam propter expien-
tiam et artem bellandi homines audacter aggrediuntur
pericula et hec est fortitudo militaris: milites
enim propter experientiam sciunt multa que in bellis
videntur in expertis terribilia nullum habere peri-
culum sicut sunt fragor armorum. strepitus equorum et
huiusmodi. per artem etiam bellandi sciunt in-

Secundo.

Tertio

Quinto.

Sexto.

in oppositum.

Sext species
fortitudinis
non vere.

Prima

Secunda.

Tertia.

ad quartam.

ad quintam.

ad sextam.

quattuor co-
ditiones opis
virtuosi.ad fortitudo
scdm tullii.appatio speru
fortitudinis
non vere ad
necessitate.

uadere ad nocendum et custodire se ut non pa-
tiantur. propter quod isti alij quemadmodum ier-
mibus armati pugnant et athlete idiotis. id ne-
mirum si sunt magis audaces. **Quarta** forti-
tudo est per furorem suum iram. impetuosis-
mus enim est furor ad pericula. et iste modus non est ho-
mini proprius. sed communis feris. feras enim vide-
mus aliqui potenter adinuicem bellare propter uir-
tutem. **Quinta** fortitudo est ex spe vincendi. propter mul-
titudinem alias vicisse. **Sexta** fortitudo est ex igno-
rantia periculi vel periculi eius aliqui enim vere
timidi pericula maxima aliqui aggrediuntur. quia
non putant ibi talia esse pericula. unde (sicut di-
cit Ar.) cum perceperint se periculum. statim fu-
giunt. **Quantum** ad secundam propositum sciendum
est quod ad omne opus virtutis virtuosae operan-
dum multe requiruntur conditiones. quarum quat-
tuor multum principales ponit Ar. secundo huius
primum quidem oportet quod sciens operetur. quia
et oportet omne virtutis opus prudentia regula-
ri. scilicet quod eligens. quia virtus est habitus electivus.
tertio quod eligens propter hoc. id est propter bonitatem
et honestatem ipsius operis secundum se. quarto quod fir-
me et immobiliter. quinta conditio addenda est
quod delectabiliter. unde primo huius nullus virtuosus
bonus est qui non gaudet bonis operibus. et in-
ducit ibidem iniusto et liberali. et ita dicit esse
in alijs. Ex quibus finaliter concludit. si autem
sit secundum seipsas. virtutes erunt secundum virtutem ope-
rationes delectabiles. **Secundo** etiam scien-
dum est quod duo fuerunt positi principales acrus
fortitudinis scilicet expectatio et aggressus. appa-
ret ergo quod quatuor praefortitudines cum vera forti-
tudine conveniunt in prima praedictae virtutis. quia omnes
isti scientes et considerantes pericula aggrediuntur ea.
Sexta vero fortitudo deficit in hoc. nam invadentes
ex eo quod periculum ignorant. non invaderent si
scirent. quod remota causa remouetur effectus. vere
autem fortis non est talis. quia secundum Tullium fortitudo
est considerata periculum susceptio. et laborum per-
fessio. Tercio apparet quod haec omnes fortitudines
in secunda praedictione virtutis praeter quartam conveniunt
quod est ex ira vel ex passione. quod enim ex passione
fit. non fit secundum electionem. unde tertio huius nequaquam
quod propter iram secundum electionem esse videntur. et quia opus
passionem convenit brutis quod electionem non
communicat. alie autem quatuor fortitudines multum dif-
ferenter eligunt. Nam prima fortitudo et tertia et qui-
ta et sexta sponte eligunt. Secunda autem cum coactio-
ne quodammodo. nam metus pene et si non cogit simpliciter. tamen
modum huius coactionis in quantum quod metu eligi non est
voluntarius simpliciter. sed mixtus ex involuntario ut
apparet tertio huius. et quantum ad hoc ista secunda for-
tudo magis recedit a vera fortitudine sicut et
metus aliqui excusat actus turpitudinis in pra-
vis opibus. ita enim quodammodo accusat actus de-
centia in studiosis. propter quod dicebat Ar. Sed cum
non propter necessitatem forte est. sed quia bonum. Tercio ap-
paret quod ceterae fortitudines deficiunt a ve-
ra fortitudine in tertia conditione virtutis. nulla
enim elegit opus fortitudinis propter seipsam. sed pri-
ma propter honores adipiscendos exteriores. et vi-
tupia vitanda. secunda vero ad evitandum penas vel

danum. tertia autem propter lucrum et stipendia habenda. si
haec tertia debeat ab alijs seungi. quarta autem non
eligit sicut dictum fuit. sed tamen secundum passionem ire sta-
tuit sibi vindictam in fine. quanta autem et sexta viden-
tur sibi statuere finem. victoriam ex eo enim quod eam
sperant aggrediuntur. **Quarto** manifestum est
quod in quarta praedictione virtutis prima fortitudo convenit
multum vere fortitudini. quia manente causa manet effe-
ctus sed isti propter honorem adipiscendum bellant. et
magis perseverantibus et sustinentibus maior debet
honor. id est tales appetunt et sustinere et perseverare.
Secunda autem fortitudo est minus firma. quia cum
viderint occasionem recedendi quam excusari possunt
ut penam dubitanti non incurrant. recedunt statim.
Tercia autem fortitudo non est stabilis. quia milites
bellant audacter solum propter fiduciam in arte sua
quam sperant esse fortiores cum igitur per eandem artem
citissime percipiunt excrescentiam periculi. intumescunt
etiam cum arte sua non sperant esse fortiores. fugiunt
prout sicut dicit Ar. **Quarta** etiam fortitudo non est
constans. quia ira tempore digerit et transiit. ut dicitur secundum rhe-
torice. quia non est ira nisi cum spe vindictae. propter quod
sicut dicitur primo rhetorice non irascuntur homines vel
minus irascuntur his qui multum super se potentes. quia
scilicet desperant vindictam. cum igitur supercreverit per-
iculum ut non sperant obtinere posse vindictam. cessat
ira et fugiunt. Similiter quanta fortitudo stabili-
lis non est. cum enim bellant ex sepe obtinendi eo quod a-
lias obtinuerint. sepe etiam videntur ultra so-
litum excrescere periculum cessat spes et fugiunt. **Sexta**
autem fortitudo statim fugit cum sciuerit pericu-
lum. quia cessat ignorantia. **Quinta** videtur quod in quin-
ta conditione virtutis conveniunt omnes fortitudines
praeter secundam. omnes enim bellant propter desiderium et spe-
m finis delectabilis optinendi modo in tali spe est de-
lectatio. unde primo rhetorice sperantes quod adipi-
scantur gaudet. ut puta in febribus homines sitim spe-
rantes bibere gaudet. Sed diceretur tu. quare non gau-
det secunda fortitudo. nonne etiam bellat propter finem
delectabilem. scilicet propter corporis salutem. dicendum
quod illa non gaudet in actu illo bellandi. quia non ope-
ratur per modum concupiscentie finis sed per modum timo-
ris amissionis. timor autem semper est cum tristitia.
Et ita per finem illud scilicet salutem posset habere sine bello
si non cogeretur a principio. cum igitur omnis coactio et vio-
lentia sit tristis. sequitur quod ille modus procurandi
salutem scilicet per bellum est illi tristis. violenter enim peri-
cula sustinere et dolores est videlicet triste. **Sexto**
et ultimo manifestum est quod omnes ille fortitudines
vere fortitudini assimilantur in aggressu. scilicet quod
et quae assimilantur sibi in expectatione. manifestum
fuit satis in quarta praedictione virtutis. De tertio pro-
posito dicendum est quod prima fortitudo inter ceteras
maxime assimilatur vere fortitudini. quod probatur ex
dictis quoniam sibi magis conveniunt conditiones virtutis
et per se vere fortitudinis. ipsa enim operatur sciens
quod non facit sexta. Ipsa etiam operatur eligens quod non
facit quarta neque secunda. nisi improprie scilicet electio-
ne quasi coacta et quasi involuntaria quod est con-
tra rationem virtutis. ita etiam prima fortitudo
super ceteras magis firme et immobiliter operatur. probatur quod prima
est eius finis est delectabilissimorum ut dicitur pri-

resolutio quod il-
la per se ma-
gis assimilatur
fortitudini ve-

mo rhetorice. Item quo ad tertiam conditionem virtutis manifestum est quod licet nulla istarum fortitudinum statuatur sibi per se finem vere fortitudinis: tamen prima fortitudo statuit sibi finem meliorem et propinquam finem vere fortitudinis. quoniam omnes iste fortitudines propter scdam statuunt sibi finem aliquid exteriorum bonorum: modo iter omnia bona exteriora honor est optimum et prout conveniuntissimum quod ei honor sit optimum omnium exteriorum bonorum probat Aristoteles. Quarto huiusmodi dices maximum autem hoc virtutis ponemus quod dicitur attribui: et quod maxime desiderant quod in dignitate et quod in optimis primis tale autem est honor maximum enim hic virtutis eorum que exterius bonorum. Item honor est virtuti convenientissimum quia est primum virtutis primo huiusmodi et quia desiderium honoris ducit naturaliter ad desiderium virtutis: qui enim desiderat honorem ipse naturaliter debet ipsum desiderare per quod debetur sibi honor: et propter quod prudentes et boni honorant ipsum sed hoc est propter virtutes et per virtutes. quoniam secundum veritatem solus bonus est honorandus. Quarto huiusmodi honor enim et laus ita sunt virtutis sicut scandala et vituperia vicio. Item ad hanc conclusionem perbandam Aristoteles adducit hanc rationem. assilatur autem hec scilicet prima fortitudo maxime ei que prius dicta est. vere fortitudinem quoniam propter virtutes fit. propter verecundiam enim et boni desiderium honoris enim gratia et fuge opprobrii turpis existentis. Sed in hac Aristoteles ratio non dubia latent. quoniam si talis operetur propter virtutem tunc ipsa esset vera fortitudo non solum sibi utilitaria. Item Aristoteles videtur probare quod ipsa fiat propter virtutem. quia ipsa fit propter verecundiam. hoc autem non sequitur. nisi diceremus verecundiam esse virtutem. quod non est verum: ut patet quarto huiusmodi. imo cum virtute non stat verecundia. dicente Aristoteles. quarto huiusmodi neque enim studiosi esse verecundia. Item etiam videtur arguere quod fiat propter virtutem. ex eo quod fit propter boni desiderium scilicet honoris gratia. et fuge turpis. imo hoc non concluditur. quia virtus non operatur propter desiderium cuiuslibet boni. sed propter bonum ipsius operis virtuosum secundum se. non gratia alterius extrinsecus unde dicitur Aristoteles. finis autem omnis operationis est quod secundum habitum et fortitudo autem fortitudo bonum. talis autem et finis. determinat autem unumquodque finem. boni virtutis gratia fortis sustinet et operatur que secundum fortitudinem. Sed ad omnes istas obiectiones simul dici potest quod non erat intentio Aristoteles. quod illa prima fortitudo fieret propter virtutem sic quod actus eius perveniret ex habitu virtutis. scilicet quod ipsa et eius operationes disponunt ad virtutes. dictum enim fuit quod desiderium honoris est innatum ducere ad desiderium virtutis. modo quod disponit ad alterum. dicitur esse propter illud. hoc est illius gratia. quod igitur illa fortitudo disponat ad virtutem probat Aristoteles. convenienter per hoc quod est propter verecundiam et gratia honoris. quoniam verecundia disponit ad virtutem. prohibet enim a peccato ut dicitur quarto huiusmodi. Adhuc autem bene restaret dubitare de comparatione secunde fortitudinis. et aliarum sequentium ad invicem. sed non est magna vis. ideo potest responderi. Ad rationes. Ad primam potest dici quod Aristoteles. posuit fortitudinem politicam magis similem vere fortitudini. non quoniam

ad rationes
principales.

ad scdam fortitudinem. sed quoniam ad primam. sicut patet in ista. Ad aliam dicendum est quod miles non bel-
lat fortiter ex prudentia sed ex arte. Ars enim est re-
cta ratio facibilis prudentia pro est recta ratio agibilis
ineligibilis. idem enim eligibile et agibile sexto me-
thaphysice. Ars igitur docet quod et per quod media opus
faciendum possit citius et facilius cum minoribus
expensis et minori periculo consumari. et quod et per
que media opus consummatum erit secundum melius
et perfectius. nihil autem intronitit se ars utrum opus
illud ordinem ad finem bonum vel ad malum. Domus
cator enim ita domum faceret bonam et firmam per ar-
tem per latronum hitationem. cut per dei adorationem. sed
prudentia sibi statuit optimum finem. et docet omne
opus in illum finem dirigere et tale modum et talia
media in ope suo eligere. in quibus honestate sem-
per servata possit melius opus suum in finem statu-
tum dirigere: unde in scdo huiusmodi dicitur Aristoteles. adhuc autem
neque sile in artibus et virtutibus. quoniam in arti-
bus sunt bene habent in eis. sufficit igitur hoc. qua-
liter habitus fieri. quod autem secundum virtutes sunt neque si
hoc qualiter habeant. iuste vel temperate operata
sunt. sed si operans qualiter habitus operetur. primum
quidem si sciens. deinde si eligens. et eligens pro-
pter hoc. et quod autem dicitur hic de virtute. suo
modo dici potest de prudentia. cum prudentia non
sit sine virtutibus moralibus. neque virtus mora-
lis sine prudentia modo constat quod miles ita sci-
ret bellare et bellum ad perfectam victoriam de-
ducere si bellaret. propter lucrari vel tyrannizare
aut propter finem pessimum. sicut si bellaret propter
summum virtutis bonum. igitur patet quod hec sci-
entia non est prudentia. sed ars. de tali autem sci-
entia debet intelligi quod in scdo libro dicebatur.
ad virtutes autem et scire quidem nihil aut parum potest.
Ad aliam dicendum quod non ex eo aliquid dicitur
simile virtuti. quod virtus illud assumit in adiutorium
sibi. imo virtus omnia bona humana et corporis et
animae et exteriora sibi assumit in adiutorium. et
eis virtus bene ad debitum finem. sicut dicebatur in
primo libro. passiones autem appetitus sensitivi non
sunt male secundum se quia natura non instituit eas.
et quoniam neque dicimur secundum passiones studiosi vel
pravi. neque laudamur neque vituperamur. Et di-
citur secundo huiusmodi. bone igitur sunt cum eis vir-
tute bene. et male cum male virtute. ergo assilunt iram
et alias passiones in adiutorium sibi moderatas tamen
sive regulatas secundum dictamen rationis. viciu autem
virtutis eis secundum extremum et male unde se-
cundo huiusmodi habitus autem sunt secundum quod
ad passiones habemus bene vel male. si quidem
vehementer vel remisse. male habemus. Si au-
tem medie bene dico igitur quod fortitudo assumit si-
bi in adiutorium et iram et artem militarem et ho-
noris desiderium. et multa alia. sed non nisi diri-
gendo ea in debitum finem. id magis est virtuti con-
veniens. et disponit magis ad directionem in debi-
tum finem virtutis. hoc autem est desiderium honoris. quod
disponit (sicut dictum fuit) ad desiderium virtutis et
rectam electionem. ars autem militaris et ira disponunt
magis ad subtilius et citius perficiendum opus operan-
dum nullam habens deteriorationem ad finem bonum sive
malum. ideo nihil valet ira virtuti nisi preaccipiens

Ad scdam
Dicitur inter ar-
tem militarem et
prudentiam for-
titudinis dis-
tinctionem

ad tertiam

electione. s3 tunc est fortitudinis convenientissima
 spualr quo ad aggressum. qz dat ei imperiū for-
 titudinis desiderii virtutis aut honoris. etiā si a-
 liā nō passum electionē qz honoris valet mul-
 tū ad desiderādū et acqrendū virtutē. id pma for-
 titudo est melior. cū hoc etiā qz sicut irā reddit i-
 petuosiorē aggressū. ita desiderii honoris cōstā-
 tiore expectationem qerat fortitudinis maiora
 ctus. qd etiā dictū est fortes furois spēm hñt
 glosari d3 speciem. i. similitudinē non in electione
 nec in fine. s3 in ipetuositate aggressus i qua ad
 huc est multa dissimilitudo. qz sicut est audacia ita
 z furor in pncipio acut⁹ est valde per tps aut di-
 gerit z remittit valde. vt d3 scdo rhetorice. for-
 tes aut in opationibus acuti z pñates pus autē
 qet⁹ in quo etiā plus puenit eis fortitudo pma
 qz qrtia. ¶ Ad aliā dicendū qz ha fortitudo assu-
 mit sibi spē in adiutorii ad pseuerandū i aggress-
 su. sed illā spē non assumit pncipalr ex sepe vi-
 cisse sicut qnta fortitudo. s3 ex virtute firmante
 mentē eius i desiderio boni finalis qd sperat z i-
 tendit p constantem pculorū susceptionē z ag-
 gressū viuidū adipiscere. etiā si mortē desperet.
 ¶ Ad aliā dicendū est qz sexta fortitudo pcula
 ignorat. vera aut fortitudo nō. s3 ea pñderat
 z puidet. vñ dicit Tullius qz fortitudo est pñdes-
 rata pculorū susceptio et labor perperio qzuis
 etiā i repentinis timorib⁹ sit i pñda ppter ha-
 bitū et iperturbata qd nō est ita de quia fortitu-
 dine. s3 vere fortitudinis est ignoscere mala sibi
 illata z iniurias. sic vt eoz memoria nullū det ei
 preter iudiciū rōnis ipetū ad vindictā vel ad vi-
 dicte excessū. ppter qd dicit Seneca. si fortis fu-
 eris et inimicū in pñte tua videris. vindictā pu-
 tabis vindicare potuisse. Et sic est finis qōnis.

ad quartam.

oīa int spem
 pte fortitudi-
 nis qntū mo-
 dū fortitudi-
 nis non vere

qstio. xliij.
 Ar primo



Vicesimo qro querit. ¶ Trū fortis
 i oī actu fortitudinis delectet. Ar
 qz nō. qz dicit Ar. in sustinēdo vti
 qz tristia fortes dñr. ppter qd z triste
 fortitudo dicit etiā Ar. nō vtiqz i
 oībus pñtibus delectabilr opari. pter qz in qntū
 finē attingit. hoc aut dicit ppter fortitudinē in
 qua nō existit delectabilr opari. s3 tu dices qz il-
 la clausula pter qz in qntū finē attingit solum argu-
 mentū. nō ei delectat fortis i vulneribus aut in
 morte scdm se. s3 scdm qz p hoc attingit finē for-
 titudinis. ¶ Cōtra qz dicit Ar. qz licet finis for-
 titudinis sit delectabilis tñ a supercellentib⁹ do-
 lorib⁹ euanes cit illa delectatio. Etiā sicut dicit
 Ar. ppter multa esse hec s3 tristabilia parum
 existens cui⁹ gñ nihil delectabile videt habere
 ¶ Itē sustinere mortē est aliqñ actus fortitudi-
 nis. sicut dictū fuit ante. s3 in sustinēdo mortē
 fortis non delectat. pbatio qz vel delectaretur
 scdm sensū vel scdm intellectū. sed nullo modo
 igit zc. pbo pmo qz nō scdm sensū qz delectatio
 nō videt simul in eodē z scdm eandē potentiaz
 stare cū tristitia ppter hoc qz est sibi contraria et
 tñ ille tristat scdm sensū vñ dicit Ar. pcuti aut
 dolorosū. si carnales et triste oīs labor. Et cōfir-
 mat. qz z si tristitia remissa cōpatit aliquā dele-
 ctationē. tñ tristitia maxia nullā cōpatitur. s3 il-
 le maxia sustinet tristitiā. qz nullus videt esse

Quasio.

Replica.

Secundo.

maioris tristitie capax scdm sensū saltē qz mor-
 tis terribilissimū eī mors. vt dicit Ar. deinde
 pbo qz nō delectet. scdm intellectū. pmo quia d3
 pmo hui⁹ qz i pñtoso oīa cōsueuat rōni. qd nō es-
 set vex si tristitia maxia sensus fieret cū delecta-
 tione intellectus. Itē scdm intellectū tristat val-
 de. de hac eī tristitia loquens Ar. dicit qz vti
 qz virtutē habeat oēm z felicior. sic magis i mor-
 te tristior erit. tali eī maxie viuere dignū. z iste
 maximis pñatur bonis sciens triste autem hoc.
 ¶ Itē si sustinendo mortē fortis delectaretur. ¶ Tertio
 hoc esset ppter virtutē vel virtuoli operis acq-
 sitionē vel exercitiū. sed ob hoc delectari nō d3.
 qz in sustinēdo mortē nec virtutem nec op⁹ vir-
 tutis acquirit. sed totū amittit. igitur zc. Et con-
 firmatur. qz eodē actu nō acquirit aliquis bonū
 virtutis z pñatur eodē. sed in sustinēdo mor-
 tē fortis pñatur bono virtutis. vñ dicit Ar.
 z iste maximis bonis pñatur sciens. ¶ Itē de
 lectatio in actu fortitudinis est quidē actus for-
 titudinis ergo si fortis delectaretur in oī actu
 fortitudinis. ille delectaret in illa delectatione.
 et itē in alia delectatione z sic in infinitū quod
 est inconueniens. ¶ Oppositum arguit qz dicit
 Ar. scdo hui⁹. amantibus aut bonū sunt dele-
 ctabilia qz natura delectabilia. tales aut scdm vir-
 tutes opationes z addit. nullus enī est bonus qz
 nō gaudet bonis opationibus neqz enī iustū ali-
 qs diceret vtiqz nō gaudent iusta operatiōe. ne-
 qz liberalē nō gaudent liberalib⁹ opationibus
 simile aut z in alijs. ¶ Item scdo hui⁹ dicit. si
 gnū aut oī facere hñtū supuenientē voluptatē
 vel tristitiā opibus qui qdē recedit a corpali-
 voluptatibus et hoc ipso gaudet. tpatus. qz autē
 tristat. in pñtus. z qui sustinet pñtia et gaudet.
 fortis qz aut tristat. timid⁹. hoc idem vult Sene-
 ca epla ad luciliū allegans enī Attalū Stoicū
 z Epicurū dicit Attalus Stoic⁹ dicere solebat
 malo me fortuna in castris suis qz in delicijs ha-
 beat Torqueor s3 fortis. bñ est. occidit. s3 fortis.
 bñ est audi epicurū dicet et dulce est. nihil enim
 est virtute pñtius. nihil pulchrius. et bonum
 est z optabile qz qd ex eis gerit impio. ¶ Itē
 in epla quid qris. dicit sicut in pñctis adhuc in-
 ter scindit leticia. sapientis pñ gaudiū nulla cā-
 rūpit. nulla fortuna. semp et vbiqz transqllū est
 cuius rōnem assignat dices nō enī ex alieno pñ-
 det. nec fauorem fortune aut hoies expectat. do-
 mestica illi elicitas est. exiret ex animis si intrā-
 ret vbi nascitur. ¶ Sciendum est sicut videbit
 vbi de delectatione tractabitur qz delectatio vel
 saltē minoratio quedā tristitie cōsequit insepa-
 bilr oēm apparentē adeptionem cuiuslibet sub
 rōne boni appñens. aut etiā hui⁹ adoptionis
 spem vel memoriā. et oēm apparentē pñuatio-
 nē cuiuslibet sub ratione boni appñens aut hui⁹
 pñuationis spem vel memoriā sequitur tri-
 stitia inseparabiliter vel saltem aliqua remissio
 delectationis et suo mō dicendum est econuer-
 so de appñens sub ratione mali. z hec suppo-
 nimus in hoc loco. Quibus suppositis aliqui di-
 cunt qz fortis in oī fortitudinis actu delecta-
 tur quo ad intellectū. s3 non quo ad sensū. quod

Tertio

Cōfirmatio

Quarto

Oppositum

Secundo

Tertio

Notabile

pbat intētu
 ex notabili.

probat qd fortis oem actum fortitudinis quem exercet apprehendit sub ratione boni. propter quod et ipsum electiue operatur. cum virtus sit habitus electiuus. aliter enim non operaretur secundum virtutem cum dicitur in secundo huius quod ea que secundum virtutes fiunt neque si hoc qualiter habeant iuste vel temperate operata sunt. sed et si operans qualiter huius operetur. Primum quidem si sciens deinde si eligens et eligens propter hoc. et cetera. Ergo secundo notabile presuppositam delectatio de necessitate sequitur illud opus et quod illa cognitio qua fortis apprehendit huius opus esse bonum est cognitio intellectiva et non sensitiva. sensus enim non apprehendit illud sub ratione boni quo maxime leditur et exterrefcit scilicet vulneris susceptio et mortis expectatio. in quibus aliqui persistit opus fortitudinis maxime secundum sensum ledunt et exterrēt. ergo delectatio consequens huius opus non est delectatio sensualis sed intellectualis. Et hec ratio bene videtur probare quod in tali actu fortitudinis intellectus delectatur et sensus tristatur et dolet sed dubium relinquimus an cum hoc intellectu in tali actu tristatur et sensus delectatur. Ad hoc videtur statim dicendum esse quod intellectus in tali actu multipliciter tristatur et specialiter si secundum quod multi philosophi putauerunt alia vita scilicet felicitas premissoria non speratur quam fortis per tale actum iudicat se bona maxima perditur scilicet omnia bona virtutum et cum percipiat esse dignum ipsum vivere et se posse consistere multum perficere. iudicat se moriturum. triste autem hoc sicut dicit Aristoteles. Tunc conceditur quod fortis in tali ope fortitudinis magis delectatur quam tristatur. quam aliter ipse cum posset desistere ab ope illo effugeret. et quam quanto aliqua meliora esse vel peiora iudicant. tanto ea adepta maior delectatio et tristitia consequitur fortis autem tale opus fortitudinis iudicat esse magis bonum quam iudicet malum esse vulnera sustinere et mori. quod ex hoc apparet. quod ita est secundum rei veritatem sicut dictum fuit in questione decima octava huius libri fortis autem iudicat sicut est. eo quod studiosus circa singula iudicat recte et si talis magis delectatur quam tristatur. non est dubium quin multo delectaretur excellentius. si recte speraret per tale opus mereri vitam eternam. et nihil amittere de bonis virtutum. imo etiam tunc nulla videtur apparere causa tristitie secundum intellectum. nisi forte de peccato aliorum qui sibi tale inferunt mortem iuste. Possent etiam dici quod fortis delectatur aliquo modo in tali ope secundum sensum. quam licet talis appetitus sensitivus sibi et obiecto sensitivo derelictus nullo modo in tali ope delectaretur sed omnino tristatur. tamen appetitus sensitivus per virtutem inclinatus ad imperium rationis aut ipsius voluntatis. delectatur in sequendo iudicium rationis et imperium voluntatis nam ad quodcumque opus appetitus fuerit inclinatus. in ipso adepto gaudebit. et tu potes exemplum accipere ex hoc quod inclinatio et operatio virtutis vegetative variatur aliqui non secundum sui obiecti exigentiam sed etiam secundum exigentiam et imperium virtutis superioris puta sensibilis. unde si cibum parum deterius apparuerit conveniens. perficiet. et si apparuerit discorveniens immundus et venenosus. laqueum sit secundum se bonus et optimus non perficiet. sed nocebit. inquit quod aliqui mors secuta est. Quid igitur prohibet sensum aut appetitum sensitivum non solum ad

probat quod fortis
moriendo delectatur et
sensum suum

exigentiam sensibilis sed ad iudicium intellectus et ad voluntatis imperium inclinari. sic enim mihi videtur in talibus debere. quod dicitur primo huius scilicet quod in homine virtuosum omnia consonant rationi. Tunc ad rationes respondendum est. Ad primam concedendum est quod in ope fortitudinis fortis et delectari potest quo ad aliquid et tristari quo ad alia. nam si in eodem actu congregari possint aliquae rationes bonitatis et aliquid malicie sicut dictum fuit sepe. virtuosus autem in bonis delectatur et in malis tristatur. ad hoc autem quod dicit Aristoteles. delectationem propter fortissimos dolores sensus evanescente. dicendum est quod in homine perfecto quodam sensus poterit intellectui ministrare. nunquam delectatio in ope virtutis evanescit totaliter. sed cum pre dolore et organi lesione ministerium sensus minus sufficiens fuerit. aut omnino desierit. minorabitur aut omnis deficit actus intellectus propter quod neque mirum si tunc dicta delectatio minoretur aut etiam totaliter evanescat. Ad aliam dici potest quod durante visu rationis fortis et secundum sensum et secundum intellectum delectatur in ope fortitudinis. Et quoniam dicitur quod delectatio non stat simul cum tristitia dicendum est quod imo bene respectu diversorum. vel etiam respectu eiusdem secundum diversas rationes puta bonitatis et malicie existentes in eodem vel apparentes sicut ante dictum fuit sepe. Ad confirmationem quoniam dicitur quod tristitia maxima nullam compatitur delectationem. concedo. et quoniam dicitur quod fortis in sustinendo mortem patitur maximam tristitiam secundum sensum. dicendum est quod non imo per maiores delectationem intellectus vel etiam ipsius sensus ob inclinationem quam habet ad rationem. dolor minoratur aut etiam aliqui sicut in sanctis viris quasi totaliter extinguuntur. Quoniam non est verum quod in omni morte sit tristitia tanta. quanto homo est capax imo minuitur si propter virtutem mors patienter sustineatur et augetur si impatienter propter maliciam. Ad hoc autem quod arguitur de intellectu dicendum est quod cum possibile sit eundem simul delectari et tristari secundum diversa vel ad diversa. potest concedi si fortis non speraret aliam vitam quam ipse tristatur de futura et certiori virtutis amissione. et quod cum hoc magis delectaretur in exercitio presentis operis virtuosus sicut dictum fuit. Ad aliam dicendum est quod fortis in susceptione vulnerum et expectatione mortis propter virtutem conservat virtutem usque ad mortem. et exercet opera virtutis quodam potest uti ratione. ac eo ipso delectatur sed conceditur quod in puncto mortis si non fuerit usus rationis evanescit delectatio. Ad ultimam dicendum est quod delectatio sequitur cognitionem. quod non oportet fortem de delectatione delectari. nisi per actum reflexum cognoverit et iudicaverit quod illa delectatio est bona sed ipse solum delectatur in omni actu illo quem scit esse bonum. Hec de questione.

ad rationes.
Ad primam.

ad secundam.

ad tertiam.

ad quartam.

ad quintam.

ad ultimam.



Quoniam vicesimo quinto. Quoniam tripantia sit virtus moralis. An quod non quod virtutes morales in medio persistunt. tripantia autem non quod dicit Aristoteles. quod ipsa minor est circa tristitiam et magis circa delectationes. Et nulla virtus moralis est in inclinationem nature. sed tripantia est in inclinationem nature. igitur et cetera. maior pars quod secundo huius dicitur quod virtutes morales licet non sint a natura tamen non sunt preter naturam.

questio. xxv.
An primo.

et qz ibidem dicit q nullū natura existentū aliter assuefcit virtus aut vt ibidem dicit per assuefactionē generat ergo non pōt esse q inclinatioē nature mior vero p3 qz tpancia reprimit delectationes ad quas tñ natura inclinat sicut p3 tā ex diffōne delectationis p3io rhetorice vbi dicit q delectatio est constructio simul tota in existentem naturā tñ qz tristitia est q natura dicente Ar3. tertio huius qz tristitia stupefacit et corrūpit naturā hñtis q delectatio sibi opposita est scdm naturam. **Oppositū** vult Ar3. et Tullius et alij oēs Sciendū est vt recitat Eustratius q quidā valde neq3 noie pseudo et alij. dicunt q fuit machometus posuit et pdicauit humanā felicitatem consistere in voluptatibus et iō oīs esse psequendas delectationes qñtū erat possibile absq3 oī refrenatione qd si esset verū nulla esset virtus tpancia. hanc aut suā opinionē fulciebat rōnibus. p3io qz natura in suis p se opationib3 nihil ordinat ad malū sed totū ad bonū. qz ipsa in opere suo dirigitur a deo et intelligentijs i quibus nulla est malicia neq3 error sed natura appetitū concupiscibile dedit nobis qui per se ordinatus est ad concupiscendū delectabilia et ad delectandū in eoz adeptione. q3 bonū est et concupiscere et delectari. et sic magis delectari est magis bonū et maxime. **Itē** qz potentia ad actus ordinatur et actus sunt perfectiores potēt ijs vt dicitur nono metaphysice videt q q3to magis potentia reducitur ad actū tanto est melior. appetitus aut est potentia cui actus est concupiscere et delectari igit3. **Itē** illud qd est scdm se bonū q3to est mai3 tāto meli3. sed delectatio est secundū se bona. quod p3 tñ qz oēs appetūt et homines et aīalia decio huius tñ qz est scdm se eligibilis p3io rhetorice vbi dicit delectationē enim oīa consequunt et gfa ipsius delectari appetūt. **Tū** qz bonū delectabile distinguū q3 bonū vtile ex hoc aut dicit bonū vtile qz ordinat ad aliud q3 videtur q bonū delectabile sit bonū scdm se igit3. **Itē** aues non sunt peiores si psequantur oēs delectationes et ita de brutis sed natura minus fuit sollicita de spē humana. q3 de auib3 et brutis imo magis ergo nō debuit hoībus istituere delectationes quas psequi esset malum. **Ad** hoc etiā adducte fuerūt rōnes in pmo libro qñ de eo querebat. et hec opinio ibide iprobat fuit. et adhuc iprobari pōt. qz valde sūt miseri et bestia peiores q spreta rōne dant se totaliter sensualitati cū rō sit virtus superior et valde excellentior dico aut peiores q3 bestia qz non d3 bestia inculpari si sequit3 sensualia cū non habeat rōnem. sed q oīno dant se voluptatib3 ipsi spernunt rōnem qz null3 talis potest addiscere vel itendere ad opera intellectus sicut videm3 ex perimētā in oībus cū em3 cibo et vino ventrē i pleuerint ascendūt fumū ad caput turbātes imaginationē et tandē sensū ligantes et op3 dormire spaciose et postea caput dolere et alia mēbra donec iter potauerint. hec est certe bñ miserabilis vita. **Itē** seq3 illud in quo puenim3 bestiis sc3 delectationes sensuales spēaliter tactus. et dimittere illud in quo siles effimur deo et itel

ligētis est miserabile valde. tales aut sūt q delectationes sensuales psequunt3/dimittunt em3 op3 phie de quo dicit Seneca. hoc mihi pmisit phia vt me parē deo faciat. Quātū aut detrimētū nobis afferūt imoderate delectatiōes p3 p3io mo qz substantiā t3palē sc3 diuinas cōsumūt scdo corpus corrūpunt. vñ Ar3. inde morte sua q intentus est multū comestationi et potui et vititur hñmōi nimis delectabilib3 in qbus delectat3. tanto t3pe quo comedit et bibit corrūpit corpus suū infirmitatibus et tristitijs. Sifr q multū vitit delectatione venerea inueterat corp3 suū et bām suā macillentat. tertio bona aīe intellectualis impediunt sicut dictū est et vere phie pdicunt dicēte Aristotele in de morte sua q phis pur3 et perfectus mortificauit oīa sua desideria i comestatione potu et coitu et thesauris. auri et argenti et ptempst oēs delectationes ducētes ipm ad destructionē corpis et aīe. Quarto hñmōi imoderate delectationes nō sunt vere delectationes. qz multas hñt tristitias et aīcedētes et annexas et cōsequentes. aīcedētes quidem qz cum hoīes imoderate cōcupiscunt voluptuosa. cū non habeant. tristitiam. vñ tertio huius dicit Ar3. qz intemperatus tristat non adipiscens et cōcupiscēs cū tristitia enī cōcupiscētia. annexas aut habent tristitias. ppter qd dicit Ar3. qz tristitiā facit ei delectatio appetitus enī intpati nūq3 faciat3 s3 semp vltra cōcupiscit licet vēter aut mēbra amplius sustinere nō possint et multū displicet ei comedisse vt semp posset comedere et dolose dicit o q3 bona cibaria quāq3 non famesco. tristitias aut h3 sequentes vt puta dolores capitis ardorem stomachi guttur infectū colericas humoribus amaris et viscosis quas ei scere nō potest infirmitates multotiens graues aliqui ei mortē. Quinto hec delectationes tollunt veras et perfectas delectationes. qz tollunt vt dictū est aīe rationalis operationes in qbus est perfecta delectatio. cū enī delectatio sequat3 cognitionē perfectę delectationes sequunt3 perfectā cognitionē vñ Seneca eplis ad lucillum sapiēs nūq3 sine gaudio viuit qd qdē gaudiū nō interrūpit neq3 desinit et decimo huius dicit q phia videt3 mirabiles delectationes hñe puritate et firmitate licet hoc voluptosi nō concedāt neq3 mirū qz sicut dicit Eustratius non pōt iudicare de dulcedie mellis q mellis dulcedinē nō gustauit. Sexto qz hñmōi delectationes cum excesserint. ipse seipfas corrūpunt. t3patius em3 habens semp appetitū ordinatū plus delectatur in pane et cibi melioris videt3 esse saporis q3 fastidiosus appetitus i delicatissimis cibarijs vñ narrat de quodam abbate delicatissimo cū pze nimio voluptuosoz vsu defedatū hñet appetitū et medicum nō inueniret q sibi sciret reddere appetitum. qz nolebat abstinere. iter arripuit apud montem pessalanū credens ibi medicos inuenire meliores et obuiauit militi tyranno fortissimo cui de statu suo perenti cū differuisset veritatē. miles ille dixit dñe abbas ego vestram habebō pecuniā et curabo vos. et abbatē inuitū duxit secum et incarceratū sola panis et aqua modica p mēse

Erñ de qd
abbate quō
abstinētia cā
est sanitatis

Oppositum

Falsē rōes q
oīs delecta
tio sit bona

Secundo

Tertio

Quarto

Reprobatio
illaz rōnum

ad rationes epi-
curiorum.

ad secundas

ad tertiam

ad quartam.

decisio quodis

sem portione nutriti quo transactovenit ad eū
dicēs. dñe abbas quomodo est vobis. cui respon-
dit fame morior dñe carissime. miles petit non
ne panem satis habuisti. respondente q non pe-
tisti potestis vos comedere panem. et rñdit dñe
mibi plus sapit q vnq sapiuerunt mibi cibaria
delicata. sanatus sum retinatis pecuniā et per-
mittatis me abire. et dicit miles libenter et rede-
atis quotienscunq mea indigueritis medicina.
Illius aut peruersissimi pseudo rōnes sophisti-
ce pcedunt. ¶ Ad primā ergo dicendū est q na-
tura dedit nobis appetitū concupiscibile ad cō-
cupiscendū et ad delectandū s nō q ltercūq s
scdm regimē rōnis cū ipsa etiā natura nobis de-
disset rōnē naturaliter appetitū pncipatē et ita
errat appetitus cōtravlem hoīs naturā si dele-
ctaret vltra q rō recta iubet. ¶ Ad aliā sñr di-
cendū est q appetere et delectari scdm rōnis re-
gulam est actus ppius appetit⁹ sensitui hoīs
scdm q hō est. alia aut delectari tollit hoīs dñam
a brutis. ¶ Ad aliā dicendū q delectatio vnicui
q naturalis et ppiā est sibi bonū scdm se. s de-
lectationes inordinate sūt non bone scdm se. s
apparētes bone hñtibus appetitū nō naturales
s innaturaliter viciatū. ¶ Ad aliā dicendū q na-
tura non instituebat nobis delectationes excef-
suas. cū iste corrūpāt naturā sed instituebat no-
bis rōnem debentē et potentē regere nos et ser-
uare in naturalibus et nobis pficiētib⁹ delecta-
tionib⁹. ita q nō est ex nostra natura sed ex ma-
licia si alias psequamur. ¶ His vñs sciendū est
ad euidentiā qōnis q delectationes tactus et gu-
stus vt q sunt in comestationibus et potationib⁹
et veneris actibus contingit plus cōcupiscere
q oz. et plus inseq et plus acceptare q oz. scdm
vitā decentem et bonā sicut in dicte opinionis i-
pbatōne apparuit. Iterū contingit circa hñmōi
delectationes se hñe minus debito et q recta rō
dictat et vita honesta requirit sicut in aliā qōne
videbif. tpantia aut est hñtus inclinans ad medi-
um tenendū circa hñmōi delectationes sczvt nō
habeamus nos circa eas plus vel minus debito
sed oīno sicut recta rō dictat scdm decentē vitā
et bonā. vñ dicit Ar. tertio huius tpatus aut me-
die circa hec hñ neq em delectat qbus intēpera-
tus maxime sed magis tristat. neq vñr quib⁹ non
oz neq vehementer tali nullo. neq absentibus
tristat. neq cōcupiscit vel mensurate neq ma-
gis q oz nullo neq qñ non oz vñr talium nullo.
hec igit dicta sunt contra supabundantiā. sed q
aut contra defectū quecūq aut ad sanitatē sunt
vel ad bonā habitudinē delectabilia existentia.
hec appetet mensurate et vt oz et alia delectabi-
lia existentia his non ipedimenta vel preter bo-
nū vel super substantiā sicut em hñs scz propter
bonū honestū. vel que substantiā tpaliū bonorū
excedunt appetens magis diligit tales delecta-
tiones q dignum est. tēperatus aut non talis s
vt recta ratio dictat. Ex his aut pbat q tem-
perantia sit virtus moralis q oīs habitus incli-
nans ad mediū tenendū in operationib⁹ vel pas-
sionibus inter superabundantiā viciōsam et de-
fectum vituperabilē scdm q recta rō dictat. est

virtus moralis. tpantia est hñmōi igit tpantia sa-
tis pz ex diffinitione virtutis data in scdo hoc et
p Ar. dicentē in qbus aut supabundantiā vicio-
sa est et defectus vituperat. mediū laudatur et
dirigitur hec aut ambe virtutis. tpantia pz ex di-
ctis. hoc enim vocamus temperantiā q scz me-
diat scdm dictamen rōnis inter excessus et defe-
ctus delectationum tactus et gustus. qui ambo
sūt viciōsi et vituperabiles sicut dictū fuit. Itē
virtus est habitus ex quo bonus hō fit et a quo
opus suū bene reddit scdo huius tēperantia aut
est hñmōi sicut ex dictis potuit apparere. ¶ Ad ra-
tiones dicendū est ad primā sicut in scdo dice-
batur q mediū virtutis non attenditur scdm e-
qualem distantiam ab extremis sed scdm passio-
nis vel operationis confirmatē ad rectam rō-
nem. nec mediū aliquo mō mensuratur scdm re-
cessum ab extremis sed econuerso. qd cūq enī
euenerit conforme recte rōni siue realiter pūm
siue magnū. hoc erit mediū virtutis. hoc aut me-
dio signato plus vel minus erit viciōsum. ppo-
pter solutionē alterius rōnis. Sciendū est q na-
tura vno mō dī de s bā rei que est forma vel ma-
teria sicut apparet scdo physicoz. aut etiā cum
hoc de dispositionibus nēcio rei substantiā con-
sequētib⁹ mediātibus qbus formas suas exer-
cet operationes et de tali natura vñr est q nullū
natura existentis aliter assuescit vt dī scdo hui-
us. Aliter dī natura qñtū spectat ad ppositū de
dispositionibus vel hñtibus acquisitis aut etiā
de dispositionibus nō tñ spēi necessariis iditis
nobis a natiuitate in clinantibus hoīs ad alias
et alias operationes et passiones vel etiā ad ali-
os et alios opationū modos et passionū. et hñmōi
dispositiones et hñtus nature dñr qz ad modum
nature inclināt. et de tali natura nō est vñr q nul-
lū natura exñtū aliter assuescit. ideo pñtes mo-
rales nec sunt scdm pñā naturā nec cōtra ipse
tñ et vicia dici pñt nature scdo mōvt pz ex dictis
est qz scdm consuetudinē sūt mō pmo rhetori-
ce dī consuetū aut vel de innatū iā sit sñr em cō-
suetudo nature qd pbat dicens ppe qdē et sepe
ei qd sp est et natura quidem eius quod semper/
consuetudo aut eius quod sepe. dicendū igit q
oīs delectationes sunt naturales aut secundū
primā naturā aut scdm scdam siue scdo mō di-
ctam. et hoc intendit diffinitio delectationis. s
multe tales possunt esse valde prauē scz si sunt
scdm dispositiones vel habitus prauos et illas
reprimat temperantia. Et sic est finis questiois.

¶ Meritur vicesimo sexto Quid sit insensibi-
litas sit viciū. ¶ Arguit q non qz vi-
cia pñt hñ contingere cū fuerint i pñā
te nñā tertio hui⁹ s insensibilitas spēalr tact⁹ et
gustus si diu debeamus viuere non pñt hñ pue-
nire qz tactus et gustus sunt necessarij ad vitam
Et confirmat qz si insensibilitas sit possibilis:
consistit in min⁹ concupiscēdo et min⁹ delectā-
do q sit nēcium nature sed hoc non est in pñāte
nñā. quod pz pmo de concupiscētia qz fames est
concupiscētia cibi necessarij ad nature sustenta-
tionē et ita sicut qñtū ad potū mō sitis et fames
non sunt in pñāte nostra. ¶ Secundo hoc pz de

ad rationes
principales.qñtio. xxi.
arguit pño.

Confirmatio

Confirmatio

delectari quia naturali necessitate delectatio sequitur adaptionem rei percipite si igitur percipere non est in platea nostra sequitur quod neque delectari. Et hoc perfirmatur auctore Aristotele tertio huius dicentis percipere naturas cōes et proprias dicit cōes esse naturales et peruenire oib⁹ dicit ei oīs percipit quā idigēs fuerit siccū vel humidū cibū quāq; autē ābos et lectū inquit hō merus iuuenis et crescēs et pāpōst dicit in naturalibus igitur cōcupiscētis peccant et in vnum in plus in vno modo tantū scz in plus vñ Eustrati⁹ in min⁹ em p cū a naturali ipedit appetitu et indigentia. ¶ Itē non est viciū qd est optimū hōi bñ disposito secundū naturā sed insensibilitas q pstitit i totali exterminatione delectationum sē sua lū est oportuna hōi bñ disposito aucte Eustrati⁹ pmo huius dicentis. Querētē q pfectū ē opz festinare ad oīmōdā exterminatione irrōnaliū passionum et Arist⁹ in de morte sua dicit q phl's purus et perfectus mortificauit oīa desideria sua i cōestione et coitu zc. pmentator octauo physicorū in plogo dicit q cū hō perfectus sciētis speculatiuis viderit vilitatem appetitū sensu alū eū ciet eos oīno et odiet odio maximo. Item illud non est viciū quod pdest ad acq̄sitionē naturis scz i sensibilitas et pstitit in totali fuga delectationū vel i multa fuga v3 ad acq̄sitionē naturis dicēte. Arist⁹ scdo hui⁹ q si velim⁹ acq̄rere naturā oz nos habere ad delectationē sicut senes plebis troianorū se habāt ad helenā sic autē se hēbāt ad ipam q nō solū nolebāt eā tāgere scz etiā nec videre vñ dicit Arist⁹ sic i oī aut maxie obseruādū delectationē et delectabile nō ei nō accipiētes iudicam⁹ eā qd igitur senes plebis patiebantur ad helenā hoc opz pati et nos ad delectationē. et i oib⁹ illoz dicere voce sic igitur abiciētes ipsaz minus peccabim⁹.

Tertio

Quarto.

¶ Itē oē viciū h3 i nobis aliqd mortuū quod peruertit iudiciū rōnis et electionē voluntatis cū rō ad optia sp dep̄ctetur pmo hui⁹ sed nullū est i nobis mortuū ad insensibilitatē qz rō nō cū ad optia dep̄ctet neq; volūtas qz inata est seq iudiciū rōnis nisi p appetitū sensitiuū trahat nec sēsus aut appetitus sēsiu⁹ qz incliat naturā ad delectationes sensuales. ¶ Oppositū vult Arist⁹. Sci dū est q hic p insensibilitatē itelligim⁹ habitū moralē quo qd inclinā ad min⁹ cōcupiscēdū gustus et tact⁹ delectabilia et ad min⁹ i eis delectandum q recta rō dicitur. Et ex hac ei⁹ descriptiōe statim manifestū est q insensibilitas si sit possibilis est viciū tū qz rō rectā rōnē tū qz tenet extremū ipantie i min⁹ sed tota q̄stionis difficultas stat i videndo quō sit possibilis i sensibilitas et vñ hēat ortū de hoc igitur dicit aliq q insensibilitas pōt pupl'r sumi.

Quinto

In oppositū

¶ Ino modo p totali carētia passionū siue delectationū circa tactū et gustum. Alio mō p appetitū gustū inclināte ad talē carētiā pmo mō i sensibilitas nō ē viciū qz nō ē possibilis hōi sanī corporis aut ē potēt iuere diu scz scdo mō ē possibilis et est viciū. Sed salua reuerētia illud non est totaliter v3 qz viciū put de ipō hic loquimur ē habitus moralis hui⁹ aut nō est potētia neq; passio neq; opatio mō appetit⁹ et desideriu non sunt aliq qz potentia vel passio vel operatio Alii dicunt q viciū insensibilitatis est possibile non in homi-

Insensibilitas dupliciter capitur.

nibus bone pplexionis naturalis. scz peruenire pōt ex praua et defectuosa pplexiōe naturali. Scz hoc itē nō videtur forte valere qz sic nō ē viciū morale sed naturale viciū enī morale oz nobis acq̄ri per opationes et ex p̄suetudine et p electionē hōi opationū vt p3 i scdo ethicorū. ¶ Scd videt michi qz modus possibilitatis ponendus est talis hō percipiēs mala et turpitudines ex nimia comestione et potatione puenientes pōt p intellēctum false iudicare q delectandōes cibi et pot⁹ sint oīs nō q̄tū natura pati potest abiciēder hoc sic iudicatū pōt volūtas eligere et ita illa cibaria eligit septa nature et pauciora quam natura expeteret. Et multotiens ita faciens ad hoc habitabitur et satis pcedi oz q pplexionis qdē inaturalitas multū iuuat ad ieiunandū hōi iudicia erronea et electiones viciosas et p p̄s ad dictū habit⁹ gñationē forte etiā qz et cibi prauī in qd aliquis fuerit assueus inficiunt appetitū vt non appetat qd est appetendū vel q̄tū esset appetendū ad debitā nature sustentationē et ad decentē vitā deo igitur q habitus in nobis sic gñat incliat nos ad min⁹ appetendū et sumēdū et minus delectandum q exigeret debita nature sustentatio et p̄sone status et alie circūstantie pcurrentes est viciū valde pira naturā et p bonos mores et valde inhūanū minus in malū qz ip̄tā. ¶ Scd si p naturā valde p3 qz et naturam inferiorē scz vegetatiuā in capiendū alimētum minus debito et contra naturam mediā scz sensibile vel sensitiuam in minus debito concupiscendo et delectando et contra naturam superiorē scz rōnalem quia ratio iubet q oportet et q̄tum oportet et ita de omnibus aliis circūstantiis. Dico etiā q est cōtra bonos mores quia impedit actum prudentie non solum ex eo q opponitur ipantie sed quia grauat corporis naturā q ultra debitum grauat et petorata oportet organa sensuū et per p̄s sensus et interiores et exteriores petus disponi et ita minus deservire rationi propter quod et iudiciū rationis nō ita validū esse et si ita fuerit ipedita prudentia que est recta rō agibiliū sequitur q actus oīm virtutum moralium impediuntur quorū ipa prudētia est directiua talis etiam habitus impedit specialiter actū fortitudinis quia corpore ultra debitum macerato non est bene possibile bellicosus actus exercere et labores belli potenter sustinere tollit etiā am corporis decentiam q multū pdest statibus honestis virozū et mulierum tollit etiā iocunditatem cōiuiorū et ita de multis aliis. Dico etiā q est viciū valde inhūanū quia non solus ptra hōiem scdū q homo scz etiā contra ipm se cū dū q aīal et scdm q viuēs cū dictū fuerit q nō solū est ptra naturā rōnālē sed et p sensitiuā et cōtravegetatiuā et hoc satis exp̄ssit Arist⁹ dicēs nō enī humana est talis insensibilitas et enī reliqua aīalia discernunt cibos et his quidem gaudent his autē non si aut huic nihil est delectabile neq; differt alterū ab altero longe erit vtiq; ab humano esse de isto autem vicio loquitur Seneca i epistola quinta ad lucillum dicens videam⁹ ne ista per que admirationem parare volumus ridicula et odiosa sint nempe propositum nostrum est se-

Unde ostē i sensibilitas.

q insensibilitas sit cōtra triplicē naturā et bonos mores:

cū dū naturā vivere hoc p̄tra naturā est putatorq̄
re corp̄uū. et faciles odire mūdicias. et squalorē
appetere et cibis nō t̄milib⁹ vti s̄z icet et horri
dis. quēadmodū desiderare delicatas res luxurie
est: ita vltatos et nō magno pabiles fugere demē
tie ē dicovlter⁹ q̄ talis insensibilitas min⁹ ē viciū
q̄ it̄pantia q̄ min⁹ opponit̄ p̄tutē s̄z it̄pantie vt di
ctū ē ī sc̄do libro. et q̄ de insensibilitate facili⁹ ē re
dire ad it̄pantiā. quia ad redeundū iuvat natura
lis inclinatio appetitus ad delectationes. et q̄ p̄
pter oppositionē eius ad naturā min⁹ pōt capere
augmentū. et q̄ min⁹ tollit vltū rōnis: tota enī vita
it̄patorū in comestitionib⁹ p̄sumit et potibus diu
turnis et sōnis veleoz. p̄curationib⁹. his autē mī
nus debito vltē tps h̄z vacādi rōi. Et si dicat̄ q̄
quia mai⁹ est viciū q̄ peccat̄ p̄ naturā rōnabilem
sensibilē et vegetabilē cuiusmodi est insensibilitas
vt dictū est. q̄ q̄ peccat̄ p̄ rōnālē solū cuiusmodi
videtur it̄pantia. ¶ Dicendū est ad hoc q̄ it̄pā
tia s̄z peccat̄ contra naturā sensibilē quia. īfī
cit appetitū sensitivum vt dictum fuit in alia que
stione de illo abbate misero peccat̄ etiā contrave
getabilē quia nulla pōt fieri digestio tantū cibi vt
potus vnde graues eueniūt infirmitates. vel eti
am mors. et itē q̄ p̄tutes inferiores nullius sunt
nobilitatis ī p̄paratione ad p̄tutē superiorē. ideo
viciū magis esset q̄ peccaret multū p̄tra rōnem
q̄ illd q̄ peccaret min⁹ p̄ rōnē. licet plus contra
p̄tutes inferiores. Et sciēdū est q̄ quia mediū
p̄tutis est et ad nos et non rei. p̄cedendū est q̄ mo
nachī et alii regulares vel etiam alii sacerdotes.
quibus nullum incumbit opus graue. si ieiunatis
vel strictissimis abstinentiis corpus suum mace
rant vt robur et pulchritudinem diminuant ad et
nam adipiscendam salutem. ipsi non peccent sed
magis opantur opus it̄pantie. dū tamen non itā
to deficiant q̄ percutiant rationem aut egritudi
nes manifeste incurrant. sed si ita facerent p̄nci
pes et milites et manu operatores. et alii quibus
incūbit ī aspectibus subditorū decētes esse.
aut quib⁹ incumbit corporeos sustinere labores
ipsi forte peccarēt secūdū viciū insensibilitatis.
¶ Tunc ad rationes dicendū est q̄ viciū insen
sibilitatis non consistit in totali extirpatione sen
sus et appetitus sensitivi quia tollent statim vitam
¶ Ad p̄firmationem dicendū q̄ non famescere
vel nō sitire licet non sit ī n̄ra potestate. t̄m ī no
nis ē min⁹ accipere de cibo vt min⁹ delectabile q̄
exigeret natura. vel status persone. et ex tali assue
factione possibile est q̄ famies et sitis non fiant in
nobis nisi secūdū exigentiam illius modice suz
ptionis et q̄ in maiori non declaratur appetitus.
Ad auctatē Ar̄. et Eustratu pōt dici q̄ materia
moralis habet tantā d̄niam et errorē vt d̄z p̄mo
huius q̄ non est b̄n possibile p̄positionez capere
vltē siml̄r verā sine exceptione. vnde sicut dicit̄
p̄mo rhet̄orice et q̄nto hui⁹ opz ī moralibus ali
quando dicere vlt̄. s̄z non sit vlt̄. sed vt ī pluribus
q̄ igitur raro peccat̄ ī p̄cupiscentiis naturalib⁹
rarissime et min⁹ p̄pter q̄ etiā et insensibiles fi
unt paucivalde vt d̄r ī l̄ra: nō simpl̄r dixerūt pec
catū ī min⁹ naturali idigētia phiberi. de hoc au
tē magis postea dicet̄. ¶ Ad aliā dicendū est q̄ in

sensibilitas nulli est opportuna. Ad auctatē Eu
strati dicendū est q̄ per irrōnales passiōes intel
ligit illas que essent p̄ rectū iudiciū rōnis: ille q̄
p̄ q̄to sūt ita irrōnabiles debēt oīno extirpari vt
nō solū remaneāt passiōes rōnales. p̄f̄e recte rōi
Ad auctatē Ar̄. dicendū ē q̄ ph̄s p̄fect⁹ sic morti
ficat delectatiōes q̄ nulla h̄n p̄iātē ducēdi ip̄s p̄
ter rōnē. s̄z nō sic mortificat q̄ total̄r anullet eas.
Eodē modo dicendū est ad auctatē p̄mentatoris q̄
ph̄s p̄fect⁹ vilitatē appetitū s̄z vilitatē eniciet oī
no et odiet odio maxio s̄z vilitate ablata sibi re
manebit s̄z vilitas appetit⁹ p̄format⁹ rōi. ¶ Ad
aliā dicendū q̄ ī s̄z vilitas nō p̄dest acq̄sitiō p̄tutē
Ad auctatē Ar̄. dicendū q̄ loq̄bat̄ de delectatiōi
bus excessiuis nō de his q̄ p̄ueniūt ad naturē sus
tentionē et status honestatē. ¶ Ad vltimam vi
ctū est ī q̄stione q̄le possit ēē motiū nobis ad ī s̄z
sibilitatē dicendū est ei q̄ rō sp̄ ad optia dēp̄cat̄ si
nō fuerit decepta p̄ diminuta īaq̄sitiōnē vel p̄ so
phisticā rōnē vel alitr̄. Hec de questione.



¶ Tercis vicesimoseptio. ¶ It̄pantia
sit circa delectatiōes tact⁹ et gustus
solū. Arguit̄ q̄ nō q̄ circa delecta
tiones aliorū sensū est dare p̄tutes
moralē et nō aliā q̄ it̄pantiā. sicut p̄z
p̄ iunctionē ī aliis p̄tutib⁹ igit̄ r̄c. Abait̄ p̄z q̄
vbi ē dare mediū laudabile et extrema vitupabi
lia. vbi ē dare p̄tutē moralē. mō (sicut dicit̄ Ar̄.
p̄ vltū videt̄ vniq̄ ēē et vt opz gaudere et his pu
ta colorib⁹ et figuris et scriptura et s̄dm superabū
dantiā et defectū. Similiter in his que circa au
ditū. ¶ Item magis indigemus p̄tute moralī ad
moderandū delectationes q̄ magis inuate sit ca
pere augmentū q̄ ille p̄sit magis superabundare et
p̄ p̄ns ēē magis victiose. sed delectationes visus
sūt magis inate capere augmentū q̄ tactus et gu
stus q̄ magis indigemus p̄tute moralī ad moder
andū eas que t̄m nō v̄ nisi it̄pantia. Ad nōz p̄bat̄
quia sensum visus inter ceteros magis diligim⁹
p̄hemio methaphysice. s̄z delectationes maxime
innate sunt augeri circa id q̄ magis diligim⁹ q̄
d̄z p̄mo huius vnicuiq̄ aut delectabile ad quod
ducitur amicus talit̄ vt puta equus quidez amātī
equum et c. ¶ Itē circa illas delectationes ē it̄pan
tia moderādo circa quas ē it̄pantia excedēdo sed
it̄pantia ē circa delectabilia visus puta ī illis q̄
luxuriose et excessiue delectant̄ ī aspectib⁹ mulie
ri et c. s̄z r̄ndet̄ q̄ tales nō delectant̄ ī visu
sc̄d̄z se. s̄z vt referūt ad tactū. sicut dicit̄ Ar̄. q̄
canes nō gaudēt sc̄d̄z se odorib⁹ leporū s̄z cibatio
ne odorib⁹ aut gaudēt ī ordine ad cibū. Cōtra q̄
sc̄dm hoc luxuriosus nō magis delectaret̄ ī visu
vni⁹ mulieris q̄ alteri⁹ nisi ī q̄tū p̄ visu iudica
ret esse dulcioris tact⁹. s̄z p̄ns ē f̄lm. q̄ si cēt mu
lier turpis figure et turpioris coloris: quīs esset
lenissīa it̄pantissima et oīno tactui siue visui p̄por
tionatissima nō delectaret̄ ī ea sc̄dm visu igit̄ vis
detur q̄ intemperantia est circa propriam visus
delectationem. Item Tullius diffiniens temper
antiam ī rhet̄orica sua dicit̄ q̄ temperantia est
rationis ī libidinem atq̄ ī alios non rectos im
petus firma et moderata d̄natio modo constat q̄
non solum circa delectationes actus et gust⁹ sūt

Arguit q̄ in
sensibilitas sit
deterior intē
perantia.

Solutio.

Notabile

Ad rōnes

Ad secundā

Ad tertiam.

Ad quartā.

Ad vltimam

questio. xvii
Argut p̄rio.

Secundo.

Tercio

Quarto

Replica.

Quarto

In oppositu

¶ Aristoteles
intelligat per
delectationes
animales et
corporales
in p^{ri}o reg^o
p^{er} p^{er}cupiscen-
tias rōales et
irrōales

non recti impetus: dicit etiam q^{uod} temperantie p^{er}-
tes sunt p^{er}mentia clementia et modestia/ mō cle-
mentia non solū est circa delectationes tactus et
gustus igit^{ur} r^{ati}o. Item Seneca i libello suo de q^{ui}-
tuor p^{ri}ncipib^{us} cardinalib^{us} loquēs de p^{er}mentia quā
capit p^{er} p^{er}mentia dicit si p^{er}mentes es cunctis esto be-
nignus. nemini blandus/ paucis familiaris/ oib^{us}
equus. Nec aut^{em} nō solū habet locū circa delecta-
tiones tactus et gustus igit^{ur} r^{ati}o. ¶ Oppositū vult
A^{ri}st^{ote}les qui dicit q^{uod} circa delectationes aīales nō est
p^{er}mentia. sed circa corporales non oēs q^{ui} nō est
circa delectationes visus auditus vel olfactus ni-
si secundū accidēs. sed tactus et gustus. Sciendū
est q^{uod} a^{ri}st^{ote}les distinguit p^{ri}mo delectationes i aīales et
corporales. quā distinctionē ipse sic exponere vi-
detur q^{uod} passionēs aīales sunt que in aīa tñ fiunt
nihil patientie corpore delectationes autem cor-
porales sunt que sēnsui vel appetitui sensitui in-
feruntur patiente corpore. Sed hoc non videtur
q^{ui}busdā bñ dictū. nā delectatiōes et tristitie circa
honores et inhonorationes circa pecunias et ea-
rum amissionē aut circa p^{ri}ntiam amicorum et eo-
rum absentiam et recessum videntur scdm A^{ri}st^{ote}lem
esse delectationes aīales. et etiam per cō-
sequens tristitie aīales. sed in his sepe videmus
corporis sensibilem et notabilem passionem. ideo
nō vide nē aīales esse ille sole q^{ui} fiunt nihil patientie
corpore. Et aliqui iā isti objectioni acquiescunt
et dicūt q^{uod} p^{er} passiones aīales itēdit A^{ri}st^{ote}les delectatio-
nes que fiunt secundū interiorē apprehensionē
corporales autē scdm exteriorē. q^{uod} aut^{em} A^{ri}st^{ote}les dicit
delectatiōes fieri nihil patiente corpore sed magis
mēte. dicunt q^{uod} hoc dictū non debet simpl^{iter} intel-
ligi sed p^{ar}atiue q^{uod} corpus magis patit scdm ex-
teriorē apprehensionē q^{uod} scdm interiorē cū sen-
sus exteriores sūt magis corporales et interiores
magis spūales. Sed aliter pōt dici q^{uod} A^{ri}st^{ote}les idem
intendit per istā diuisionē delectationū q^{uod} itēdit
per diuisionē concupiscentiarū p^{ri}mo rhetorice.
vbi dicit. Concupiscentia em̄ est delectabilis ap-
petus concupiscentiarū aut^{em} he quedā irrōales sūt
he autē cum ratione. quas igit^{ur} hic vocat aīales
put aīale ab aīa specialiter hūana diuina vocat
illic rōales et quas vocat hic corporales vocat
illic irrōales. et q^{uod} ita sit patet satis inspicienti
p^{er}cessum eius hic et illic vocat enim hic concupi-
scentias corporales eas que secundū tactum et gu-
stū fiūt et q^{uod} scdm visū auditū olfactum vt patet
in ista eadē aut^{em} vocat illic irrōales dicit em̄ dico
autē irrōales quidē quecūq^{ue} concupiscūt nō ex
eo quod est estimare aliquid. sunt aut^{em} tales quecū-
q^{ue} dñr esse natura sicut que per corpus existūt. vt
que alimentis sūt et fames. et scdm vnāquāq^{ue} spe-
ciem alimentis concupiscentia et que circa gusta-
bilis et circa venerea et totaliter tangibili et cir-
ca olfactū boni odoris et auditum et visum. Et cō-
firmatur q^{uod} idem intendit per corporales et irra-
tionales per hoc q^{uod} de irrōalibus dicit q^{uod} p^{er} cor-
pus existunt et quod itē intendit p^{er} rōales et aīa-
les apparet quā de rōalibus dicit dico aut^{em} delecta-
tiones cum rōne. q^{ui}scūq^{ue} ex p^{er}suasos esse. multa ei
et vidisse et possedisse p^{er}cupiscunt qui audierunt
et p^{er}suasi fuerunt. Et videtur mihi scdm hec di-

cta q^{uod} p^{er}cupiscētiās seu delectationes illas vocat
irrōales q^{uod} nobis sūt absq^{ue} oī p^{ri}nti rōinatione i-
tellect^{us} p^{er} naturā p^{er}cupiscibilis et sensus et appe-
tit^{us} sensitui. illas aut^{em} vocat cū rōne q^{uod} nō sūt no-
bis nisi p^{ri}nta rōinatione intellectus p^{er} quē nobis
aliqd appeat bonū vel vtile aut etiā in futuro de-
lectabile. quod nō iudicare p^{er} sensus p^{ri}ntiale iudi-
ciū et hūmōi sunt amor honoris vel discipline/ vt
fabularū/ vel pecuniarū/ vel amicorū/ p^{er}pter quod
neq^{ue} brutis p^{er}ueniūt neq^{ue} pueris aīvū rōis. talia
aut^{em} ponit A^{ri}st^{ote}les delectatiōes aīales. de q^{ui}b^{us} dicit
A^{ri}st^{ote}les. nihil patiente corpore. q^{uod} nō d^{icitur} intelligi quā
sepe ex honoris dispendio vel amissione pecu-
nie turbet hō corp^{us} et sensibilib^{iter}. sed q^{uod} nō sic
turbat nisi ex p^{er}u turbatiōe volūtatis p^{ri}mo q^{uod} dā
iudicio rationis. Secundo sciendum est q^{uod} q^{uod} de-
lectatio causas ex apprehensione p^{er}uenientis. et
apprehensio pōt fieri p^{er} q^{uod} nōq^{ue} sensus exteriores/ et
eis mediātibus per interiores p^{er}ueniendo oē iudi-
cium rationis. iō delectationes corporales diuidū-
tur scdm quinq^{ue} sensus. sed tñ alterius modis sūt
delectationes tact^{us} et gustus ex vna parte et de-
lectationes aliorū triū sensuū ex alia p^{ar}te: quia de-
lectationes tactus et gust^{us} sunt cōes nobis et brutis.
p^{ar}tie aut^{em} aliorū sensuū delectationes nō p^{er}ueniūt
brutis sed nobis tantum et dico p^{ar}tie quia bru-
ta bene delectant^{ur} secundū visū et auditum et ol-
factum in relatione ad tactum et gustū. scdm. s. q^{uod}
per visū auditū olfactū manifestatur eis obiectū
tactus et gustus. aliter non/ et hoc est q^{uod} dicebat
A^{ri}st^{ote}les. non est aut^{em} in alijs aīalibus secundū hos sen-
sus delectatio p^{er}ter scdm accidēs neq^{ue} ei odorib^{us}
leporis canes gaudent/ sed cibatione sensū autē
odor fecit: neq^{ue} leo voce bouis sed comestione q^{ui}m
aut^{em} p^{er}pe est p^{er}vocē sensit gaudent et vtiq^{ue} hac v^{er}-
sū aut^{em} neq^{ue} vidēs neq^{ue} iueniens vtiq^{ue} ceruū v^{er}-
agrestē caprū s^{ed} q^{ui}m cibū hēbit. et iā de odoribus
declaratū est sufficienter i libro de sēsu et sēfato
q^{uod} odores aliqui p^{er}sequuntur saporē quorū speci-
es etiam secundum saporū species distingunt^{ur}
et isti non sunt secundum seipsos delectabiles.
sed scdm relationē ad saporē et ad gustum. p^{er}pter
quod (vt ibidem dicit A^{ri}st^{ote}les. (videm^{us} q^{uod} odores car-
nium et piscium sunt delectabiles esurientibus et
appetentibus cibum/ repletis autem et cibo non
indigentibus non sunt delectabiles. sed potius
abominabiles. et isti sunt communes nobis et a-
nimabiles. Alij sunt odores secundum seipsos
sine relatione ad cibum delectabiles vt qui rosa-
rum violarum et multorum florum non enim gra-
tia cibi gaudemus in odoribus rosarum et de-
lectationes circa tales odores sunt proprie nobis:
non enim videmus q^{uod} canes ad odores rosarū ac-
cedant tanq^{ue} in his delectationem habentes. Et
si animalia non gaudent odoribus nisi in relatio-
ne ad cibum aut ad coitum vel ad aliquod hūmōi
p^{er}tinēs ad salutē vite. videt^{ur} eadē rōe q^{uod} nec aliter
debent gaudent secundum visum vel auditū na-
tura enim que non deficit in necessariis nec abū-
dat in superfluis. dedit animalibus sensus. solū
ad vite salutem scilicet ad p^{er}sequendū vite necc-
saria et congruentia/ et fugiendum corruptiua et
nocua. p^{er}pter quod sicut pat^{et} tertio de anima na-

Drinaut de
lectatōes
gustus et tal-
ctus et aliorū
sensuum.

tura nō dedit aialibus terre fixis sensus de lōge percipientes suū obiectū. qz frustra dedit/cum pceptū psequi nō possent obiectū. sed generā aīa liū pgressiuo dedit tanqz necēarios sitalia opz aīalia saluari: sensus aut nō solū dati sūt hoībus qz sensus ad ad vitā saluandā. s3 z ppter cognoscere vt s3 itelle aliū dati sūt etui ministrēt. i q nos excedim? aīalia bruta ppter hoīb? qz bīu qd et i multis sensib? q nihil nobis ad vite salutē pficiunt: delectamur admirādo sicut d3 pīo r hē thozice adiscere z mirari delectabile vt ad mul- tū cui? tō ibidē dāt qz in mirari ē pcupiscere ad discere: in reddiscere aut i id qd scdm naturā istī tuit. z ob hoc etiā i phemio methaphysice d3 qz s3 sus nōs ppter seipos diligim? z maxime sensus visus z c. Sed cū obiecti istī notabili qm aues vi dem? i cātu suo delectari z nō ppter cibū. Ad qd dicendū est qz si nō ppter cibum tñ ppter coitum qui ad sensum tact? spectat delectant? animalia in cantu suo. natura nāqz propter sollicitudinem tristitiā et laborē que sunt in fetuū gñationib? et pparationib? et nutritionib? ordinavit delecta- tionē vbiqz admixtā s3 in coitu i lasciuia pcedē tib? pcomitātib? z seqntib? q sūt pcat? ludos et alios gest? multos. ppter qd etiā apparet qz hmoi bruta non nisi in cantib? aut vlulātib? et vocibus ad suam speciem pertinentibus aut eis similib? delectantur. his autem visis videtur qz septies sūt ponende pclusiones secundum Arz. Prima est qz circa delectationes aīales non est tēperantia quā per coēm pcessionem pbare videt. Arz. qz s3 qui circa honores aut disciplinas vel subularum nar rationes vel pecunias vel amicos delectant? vel tristantur neqz temperati neqz intemperati dicū- tur. Secunda conclusio est qz circa delectationes proprias visus auditus z olfactus non est tempe- rantia quod eodē modo pbat. Arz. dicens qz enī gaudent his que per visum puta coloribus et fi- guris et scriptura neqz tpatī neqz intpati dicunt? similiter autem in his que circa auditum supabū dānter enim gaudentes melodiis et ipocristi nul- lus intpatos dicit. neqz eos qui vt oportet tempe- ratos/neqz eos qui circa edores pter secundū ac- cidens gaudentes enim malorum vel rosarū vel thimiamatum odoribus non dicimus intempera- tos sed magis eos qui vnguentorum z c. Tercia pclusio videt esse qz etiā circa delectatiōes gu- stus ppatas hoc ē pū nō reducerent in delecta- tiones tactus non est tēperantia. qz nullos itpatozū videm? i optio sapore. cibi vel vini gaudere si sup- ponantur lingue. nisi ppter ipsoz icōparationez z si qui gaudent delicatissimis saporibus vtentes tñ moderate cibis z potib? nō dicim? illos intpa- tos esse pbi gratia sicut dicit Arz. illi qui vīa p- bent et pulmenta potūt. z nō multū gaudēt his q ad cibatio nē vlt potationē nō intpati dñr. sed vsu imoderato oī qui sit per tactū dicūt? itpati et in- cibis et in potibus et in venereis dictis propter quod (vt dicit Arz. et orauit quidam puluicraz existens / guttur ipsius longius gruis fieri vt de- lectaretur tactu. Quarta conclusio qz circa de- lectationes tactus est tēperantia. quod potest p- bari per locum a diuisione cum enim sit circa de- lectationes z non aīales neqz alioz quatuor sen-

sum. relinquit qz sit circa delectationes tactus. Itē hoc appet qz gulosos oēs z luxuriosos intpa- tos dicim? tales aut sunt qz circa delectatiōes ta- ctus abundant s3 circa quod est ipantia excedēdo circa illud est ipantia moderando. et oēs hoc pce- dunt. Quinta pclusio qz circa delectationes ta- ctus nō oēs est tēperantia qz sicut alij sensus nō so- lū dati sūt nobis ad salutē vite sed etiā ppter co- gnoscere: ita et tactus qzuis sit nobis necessari? vñ sensus nōs oēs pter corpulitatē z nihil age- re debentes ppter seipos diligim? i3 visū isto mō inter ceteros maxime diligam? sicut dicitur phe- mio methaphysice. propter quod et alique sunt de- lectiones tactus proprie nobis in quibus cete- ra non cōcant animalia. Similiter etiam multe sunt nobis delectationes in quibusdam ludis li- beralib? vt apparebit i quarto. z in actibus serio- sis humani conuictus/quinon solum per alios s3 sus sed per tactū etiam exercentur in huiusmo- di autem delectationibus gaudentes nullus ab hoc temperatos dicit vel intemperatos ergo cir- ca hmoi delectatiōes nō est tēperantia vel intēperantia z hanc pclusiōnē cū sua declaratiōe inuendebat. Arz. cum dicit et enī liberalissime earumque per- tectum delectationum ablate sunt scilicet ab illis delectationibus circa quas est tēperantia puta que in gymnasiis per circuitiōem et calefactionem facit. Sexta conclusio est que circa alioz sen- suum delectationes prout referuntur ad delecta- tiones et concupiscentias tactus. est tēperantia quia virtus moterans circa finem debet modes- rare circa ea que ordinantur ad finem et que dant imperum ad finem. sed delectationes et compla- centie que sunt per alios sensus: circa tāgibilia ordinantur ad sequentes delectatiōes tactus et dāt ipctus ad eas: circa qz tñ moderatē tēperantia si- cut dictum fuit igitur z c. maior patet quia cū vir- tus sit habitus electiuus z electio siteorum que ad finem necesse est scdm pntē se habere bñ nō solū circa finē sed etiā circa ordinata ad finem/ z etiā qua nō pōt faciliter repūmī finis nisi repa- mantur ea que dant ipetum ad finē. minor p3 per experientia pstat ei qz color odor z sapor delecta- biles in cibo et potu multum augent concupiscē- tiam cibi et potus et delectationem i vsu ipsoz. Si r etiam visus pulchre mulieris et lascive cā- tantis pmouet intpatum ad concupiscendū et p- seqndū vsu eius. na qz absqz tactu sit in eo sepe manifesta pmoio mēbroz ad coitū ordinatorum Item circa illas delectationes vt complacētias est tēperantia que sūt gñatue tristitie s3 de ab- sentia tangibilium. sed pplacentialioz sensuum circa tangibilia sunt hmoi igitur z c. maior patet per Arz. dicentem. sed intemperatus quidem est in tristitādo magz qz opz/ qm delectabilia nō adipi- scitur. temperatus aut in non tristari absētia. mi- nor patet experimētaliter in amore hereos. Et si mulier videmus qz gulosus quandoqz cum videt cibū quē per visum aut olfactū iudicat delectabi- lem et vti nō pōt ipso: ardet super eo z multas vellet inhonestas et labores incurrere ad habē- dū illū. et ad istū sensū pōt exponi qd dicit Arz. z tristitiā aut facit ei delectatio i. delectatio et cō-

Quinta

Sexta

**Septem cō-
clusiones
Prima**

Secunda.

Tertia.

Quarta.

placētia quā in patus habet in vfu vel i olfactu
delectabiliū. scđz tactū facit ei tristitiā z ardorē
in appetitu cū nō possit eis viū tristat enī vī dicit
Arz. nō adipiscēs z pcupiscēs: cū tristitia enī cō
cupiscētia. ppter qđ etiā dicit i pīo hui⁹. qđ igitur
plebis senes panebant ad helenā hoc opz pati z
nos ad delectationē z i oib⁹ illoz dicere vocē ple
bis enī senes nō dicebāt helenā fugiēdā eē scđz
tactū tñ: sed etiā scđm vīū. qm aspectus ppter
ei⁹ pulchritudinē excitabat ad ardorē. ¶ Septima
pclusio pōt poni qđ tēpantia est magis circa dele
ctationes gust⁹ qđ circa delectationes alioz trium
sensuū puta vīū audir⁹ z olfact⁹. tū qđ gust⁹ est
quidam tactus: tū quia gustus est maxime pteu
dicat ius puenientie cibi z potus circa quas sūt
tēpantia et itēpantia ppter quod z gustus post ta
ciū est maxie nēcari⁹ z aīalib⁹ pūmūsim⁹. iō dē
Arz. qđ circa tales delectationes tēpantia z itēpan
tia ē: qđ reliq̄ aīalia pūmūcāt. vñ seruiles et be
stiales vident⁹. hec autē sūt tactus et gust⁹. ¶ Scđm
dum est qđ p quāto tēpantia est circa venerea: ip
sa est magis circa vīū z psequēter circa audiū
minime autē circa olfactū z gustū: in quantū autē
tēpā est circa cibos z pot⁹ tēpā magis est circa gustū
z psequēter circa olfactū z postea circa vīū z minime
circa audiū: qđ vīū maxie iudicat de venereis
sicut gustus de cibo z potu iste igit vīdēt eē pcell⁹
Arz. i pposita q̄stione. ¶ Illud tñ pcell⁹ qđam
addit octauā pclusionē scđz tēpantia nō sit ppe z
pncipalr circa delectationes pphas vīū audir⁹
z olfact⁹: est tñ circa eas pūmūter z scđario et
hoc dicit ppter rōnē pma in pncipio q̄stionis ad
ductam. imo qđ plus est dicunt qđ tēpantia hz esse
quodā mō circa delectationes intellect⁹ qđ in eis
est supabū dānter delectari. sicut qđ mīis delectā
tur in qbusdā sciētis vñ nīl aliū velint acce
re p totam vitā. pūgit etiā i eis a delectatiōe de
firere z ita iest accipere mediū pūmū qui nō vide
tur esse nisi tēpantia. Sed hec pclusio nō vidēt eē
vera ad cui⁹ i pbatōnē norandū ē et ppter diuer
sos philosophos loquentes de virtutibus dilige
ter aduertendū qđ duplr solent distinguī morales
virtutes. ¶ Unomō specificē ex distinctione ob
iectoz z ista est artificiosissima distinctio quā inter
ceteros solus sufficienter dedū Arz. Aliomodo
solent distinguī ex diuersis ppetatibus. qđ oēs
vnaqueqz virtus obseruat circa ppetū sibi obie
ctū. et hoc modo distinguendo pūuerunt seneca
z tullius quatuor pūtes cardiales z pncipales
quaz vna est que firmat aīm in opere bono circa
difficilia et est fortitudo: que cōmūis est oī ope
virtuoso. quia secundo huius dī sp enī circa diffi
cilius fit ars z pūus. ¶ Eodē etiā secūdo dicit qđ
opera pūosa non sunt nisi firme z immobiliter
fiant et hoc conuenit oī virtuti scđm qđ est habit⁹
nullus enī circa difficile z laboriosum potest se
habere bene nisi ad hoc modo nature per habitū
z pūetudinem inclinet. vñ de tullius dicit qđ vir
tus est habitus modo nature rationi consentane
us. virtus enim ex consuetudine fit: et consue
do est altera natura. Scđa pūus est qđ moderat ex
cessus et defect⁹ in passionibus z opationib⁹. z ē
tēpantia qđ etiā pūmūis ē oī opī pūoso. cū oī opere

circa quod est pūus sit superabundantia praua
z defectus vituperabilis / z hoc puenit oī pūuti
secundū qđ est medietas siue mediū electiua. Ter
tia virtus mensurat passiōes z opatiōes ad illos
ad quos opandū est et dirigit ad pūmū bonū et
est iustitia / qđ etiā est pūmūis oī pūuti sicut dicit i
qnto. ¶ Quarta pūus est prudētia qđ etiā pūmūis ē
in oī ope pūuio in qđ tū opz mediū pūutis detēma
tū esse rōe vñ vñqz sapiēs detēminabit: sic igit dī
sūgit tullius pūtes pūo de officiis dices oē qđ
est honestū / iō quatuor partū orit ex aliq̄ aut in p
spiciētia veri solertiāqz versat. quod dicit quā
tu ad prudētiā / aut i hōis societate iudēda tribuē
endo suū cuiqz z rep pctarū fidei quod dicit qđ tū
ad iustitiā: aut iū animi excelsi ac inuicti magni
tudine ac roboze quod dicit quā tū ad fortitudinē
aut in oīm que sūt quodcūqz dīr ordine z modo
quod dicit quā tū ad tēpantiā. ¶ Et tu iā potes vide
re qđ illerōes qđ fuerūt in pncipio q̄stionis addu
cte aucēte tullii z Seneca hac sua via pcedūt: z
nō pnt aliter exponi bñ dicta ipoz de speciebus
et ppetatib⁹ qđ isti pūutib⁹ pūciis quatuor pū
tes attribuit et quas oēs sic distinctas pūtes assi
gnauerūt spēs mōs ptes vel effect⁹ pūutū qđi to
talr pūiscuet iordiate valde pūiscētes i epe spe
cies seu mōs pūutis ex obiectoz distinctione sum
ptas eis qđ scđm diuersos act⁹ aut diuersos agē
di mōs circa idē obiectū sumunt / aut etiā eis nōi
bus qđ diuersas eazdē pūutū ppetates signant.
Istis igit vīis manifestū ē qđ tēpantia nō debeat dici
virtus generalis siue magis ppe loquendo ppe
tas cōis omni actui pūuio. Sed qđ debet eē ppe
specialis et circa speciale obiectū non pōt cōcedi
qđ sit circa delectationes pphas alioz sensuū a ta
ctu et gustū: vñ circa delectationes intellect⁹: naz
pari ratione esset et circa delectationes in pecu
nis in honozibus et ludis et i omnibus aliis qđ
est falsum: quia circa hec alie ponentur virtutes
speciales. ¶ Item passiōes pertinentes ad valde
disperatos mores et quasi nullas habentes ad
inuicē pūectionē vel oppositiōnē non vident pū
nere ad eandē pūutē specialē. sed delectationes ta
ctus et gustus et etiam alioz sensuum in ordine
ad delectationes tactus sūt valde dispate et icōne
re se hñt i morib⁹ ad delectatiōes aīales et ad de
lectatiōes pphas vīū audir⁹ z olfact⁹: qm pme
spectant ad morē z vitā bestialē. oīno cū i eis cō
municant aīalia nobis. Scđa autē eleuāt hōies su
per morē et vitā bestialē: qūis homo se male ha
buert circa eas igitur ille et iste non pertinet ad
eandem virtutē specialē. cū igit circa bestiales
sit tēpantia nō pōt poni nisi equoce loqmur de tē
perantia qđ sit circa hūana. et istā rōnem notauit
Arz. nobis valde bñ dicens non est autem neqz i
aliis animalib⁹ scđm hos sensus delectatio pter
scđm accidēs z ē circa tales autē delectationes tē
perantia et itēpantia est quibus reliqua aīalia cō
municāt vñ seruiles et bestiales vident⁹: hec autē
sunt tactus et gust⁹. hic autē eē mūissim⁹ sensuum
scđm quē itēpantia et videbif vñqz iste ex probas
bilis. qm nō scđm qđ hōies sumus extitit sed scđz
aīalia talibus vñqz gaudere et maxime diligere
bestiale et hoc idē potest videri in septimo vbi de

Septima

Notabile

Octaua con
clusio supad
dita a nōnul
nullis.Duplr distin
gūt pūtes
a philosoph⁹Distinctio vir
tutū penes p
petates et
modos



continentia et incōscientia tractabit que circa eā
de fuit materia tpancie sicut illic dicitur. ¶ Ad rōes
Ad rationes igitur dicendum est. Ad primā quod circa visū olfactū audi
principales. tū delectamur multoties scdm qdē lasciuas ad
venerem ordiatas multoties em circa ludos mul
tos et etiā multoties scdm decētia p̄municationis
in actib⁹ seriosis et apparet iā qd p̄tutes fuit circa
hmoī delectatiōes/qm tpancia q̄tū ad lasciuas:
et eutrapelia q̄tū ad ludos/et amicitia p̄ affabili
tas q̄tū ad act⁹ seriosos. ¶ Itē delectamur aliqñ
secundum istos et alios sensus p̄t ipm cognō
scere secundū se et propter admirari circa obiecta
ipsoz q̄s delectationes aut nihil aut nimis ozre
primere qd disponit ad bonū rōis. et si qd nimis
circa aliq̄ sensibilia delectant scdm istos sensus
et ad moderandū hmoī delectatiōes opz pcedere
p̄tutes aliq̄s morales: dicit albert⁹ qd nō habent
noīa ip̄posita: qd est qd nec difficile est tales de
lectatiōes moderare nec p̄seq̄ eas ē multū difforme
p̄pter quod nec Ar. curauit de eis tractare: v̄
etiā sicut dicit idē albert⁹ p̄t moderas tales de
lectatiōes dicit tpancia nō p̄p̄e s̄ p̄munit accepta
et equoce siue methaphorice scdm quādā s̄ ludi
nē ad verā tpanciā sicut dicit Ar. de p̄tinentia se
ptimo hui⁹. aliq̄ etiā hmoī delectationib⁹ specia
liter olfact⁹ vtunt ad sanitatē via medicie: qd scz
odores cerebro p̄sunt sicut dicit in de sensu et s̄sa
to et qd sic p̄sequunt eas p̄pter iordiatū timorez
egritudis: efficiūt molles: de q̄ mollicie determi
nabit i septio libro: et ita videt qd nulle pel paucis
sine sint illoz sensuū delectatiōes q̄ moderatiōe
indigeant: qd nō sint reducte ad aliquas p̄tutū vel
maliciāz specialiu de q̄b⁹ dixit seu tractauit Ar.
in isto libro. ¶ Ad aliā rōnē dicendum est qd nō ē
malum si delectationes visus scdm qd ordinant
ad cognoscere secundū se et ad scire: capiāt aug
mentum ideo vt sic nō indigeāt virtute reprimē
te nō alia virtute p̄ter p̄dictas forte ei qd ad hoc
sufficiunt eutrapelia et affabilitas seu amicitia
¶ Ad aliā pceditur qd tales delectationes q̄ sūt
in aspectibus mulieruz p̄tinet ad tpanciā qd
sunt in ordine ad tactū: sed ad obiectionem p̄tra
riā dicendum est qd delectatio circa sensibilia nō p̄
ficiunt sine fantasia sed per fantasiā vel augetur
vel diminuit vel tollitur omīno nā si in vino tu
vides aliquā imūdiā: tu habebis abominatiōē
ita qd tu non posses illū bibere. quod tñ si hoc nō
vidisses videres tibi bonū. et aliqñ qdā comme
dimus vel potauimus si dicat nobis qd imundus
fuerit gñatur in nobis abominatio stomachi vt
oporteat totū vomere extra. sic igitur p̄z qd de
lectatiō el abominatio alicui⁹ sensus circa obie
ctū alteri⁹ reddit delectatiōē illi⁹ alterius s̄s⁹
circa tale obiectū mīnorē v̄ maiorē: pulchritudo
igit mulierum accepta secundū visum vel cantus
eius acceptus secundum auditum reddit vsum
tactus delectabiliorē propter imaginationem:
quis esset secundum seipsum minus delectabi
lis et ita patet qd talia reducuntur in delectatio
nes tactus. Aliē rationes que auctoritate Tullij
et Senecę fiebant solute fuerunt in positione q̄
tionis: et sic est finis questionis.

Ad secundā

Ad tertiam.

q̄ delectatio
vniuersus
p̄tinet ad al
teram p̄pter
fantasiā.

¶ Veritur vice simooctauo. ¶ Trū tpa
tia sit vna p̄t scdm specie. ¶ Argui
tur qd nō qd p̄t diuersas et p̄tes
assignāt vel species: aliq̄ qdē p̄tine
tiā clementiā et modestiā. Alij aut
honestat vel verecundiā. Alij p̄o abstinētiā fru
galitatē per simoniam sobrietatē/pudicitiam/ ca
stitatem/et plura alia. ¶ Itē virtutes distingunt
per actus et actus per obiecta sed actus venerei
sunt multum disparati et diuersi a comestione et
potatione et s̄r eozum obiecta puta cibi et pot⁹
a mulieribus: igit cum circa hec oīa sit temperā
tia: videtur qd ipsa non sit vna virtus. ¶ Itē ille
delectationes nō p̄tinent ad vna p̄tutē q̄ spectat
ad diuersos et valde disperatos mores vt diceba
tur in alia q̄stione: sed delectatiōes ex ciboz potu
et delectationes ex venereis actib⁹ sūt hmoī qd
p̄z per hoc qd ille inuentuntur in nobis scdm oēm
etate et a p̄ncipio vite nobis p̄nutrit hec autē nō
sed scdm p̄s determinatū solū qd ē. ¶ Oppositū ar
guitur auctoritate. Ar. qui non distinguit nobis
illam p̄tutē tanq̄ credens eam esse vnam solam
Itē plures essent virtutes cardinales quā q̄
tuor qd nō dixerūt p̄t. ¶ Notandū est qd tpancia
est p̄t circa delectatiōes tactus secundū se: aut
circa alias delectationes vt reducunt in istas si
cut dictū fuit in alia questione. ¶ Et si quis temperā
tiam velit magis communiter accipere: put ē mo
deratiua delectatiōnū alia: tūc statim pcederet qd
ipsa nō est vna p̄t: s̄z plures sicut dicebat i alia q̄
stione: nō est igit q̄stio ad p̄s nisi vt tpancia scdm
qd est p̄t circa delectatiōes tact⁹ puta circa ci
bos et potus et venereos act⁹: sit vna scdm sp̄m
vel plures. ¶ Ad qd qdā r̄ndet qd ē vna scdm spe
ciē subalternā: sed nō est vna scdm sp̄z specia
lissimā p̄t rōes adductas: et itē qd ē delectatio
nes tact⁹ sit obiectū tpancie. tñ hoc nō ē scdm eaz
rōes p̄munit. cū nō sit circa oēs delectatiōes tact⁹
qd dicit Ar. qd liberalissime earū que per tactum
delectatiōnū ablata sūt: dicit etiā qd neq̄ circa oē
corpus sed circa partes q̄dā nō igitur capis ne
q̄ specificat tpancia scdm rōem cōez delectatio
nū tactus. qd opz qd scdm earū speciales quas daz
rōes accipiatur et specificet: s̄z rōes speciales de
lectatiōnū tact⁹ sunt diuersę i cibis et potib⁹ et
in actibus venereis igit opz tpanciā circa illas di
uersificari sp̄. ¶ Itē gulositās et ebrietas et lu
xuria sūt vicia scdm sp̄m difficta et opposita tpa
tie scdm excessū: mō q̄uis eidē p̄tutiduo vicia op
ponant. vñ scdm excessū alterz secundū defectū:
eo qd p̄t ē medietas: tñ nō videt qd eidē p̄tutiduo
deant opponi plura vicia scdm excessū: neq̄ plura
scdm defectū: opz qd q̄ alia sic specifica rō tpancie
scdm quā sibi opponit gulositās vel ebrietas: et
alia scdm quā opponit sibi luxuria. Itē scdm aliā
rōem specificā delectamur in calido et sicco/ et se
cundū aliā i frigido et humido iō fames et sitis vi
dent esse appetit⁹ diuersi specie. qd delectatiōes
scibo et potu sūt alteri⁹ et alteri⁹ sp̄s: sed temp̄
rantia est circa vtrāq̄: ergo si virtutes distingū
tur per obiecta: temperantia non erit vna virtus
Alij aut dicūt qd temperantia est vna p̄t secundū
speciē qd ē delectationes tact⁹ secundū quas su

Questio vi
gelia octaua
arguit p̄mo.

Secundo

Tertio.

In oppositū

opposito qd tē
perantia nō
sit p̄t sp̄al

Secundo.

Tertio.

Oppositio op
posita

Tertio.

confirmatio.

secunda con-
firmatio.

in se repantia esset diuerse secundum speciem: tunc consum-
lis moris sunt quia consumit motum habet trahendi appeti-
tū scilicet per modum concupiscentie bestialis quod autem est
simili modo et more trahit appetitū eadem virtute re-
frenari possunt et rectificari igitur et cetera. Et si non es-
set una virtus hoc esset propter diuersitatem delectatio-
nis in cibis et potibus et veneris actibus sed propter
hoc non tollit unitas eius ideo et amator contra
conceditur minor probatur quia hec tria adinuicem ordi-
nantur potest enim ordinatur ad cibum temperantia cibum
autem non solum ad corporis nutrimentum sed etiam ad
materiam veneris modo eadem virtus circa finem et cir-
ca ordinata in finem quatuor sunt species diuersa igitur
tunc et cetera. Et confirmatur eadem minor quia eadem debet ef-
ferri moderatas aliquam passionem et moderatas ea quae
prouocant et augumentant illam passionem quia talia eius-
dem moris sunt sed constat quod delectationes in cibis et
potibus et eorum usus prouocant ad veneris et inclināt
similiter superfluo ciborum prouocat potus concupiscentiam pro-
pter quod ista tria contra persequuntur se invicem et comita-
tur ideo eiusdem moris sunt et ad eandem spectant vir-
tutem. Adhuc confirmatur illa minor quia licet multi
ponant quod aliter est formalis scilicet tactus calidi et
frigidi et sensus tactus humidus et siccus: tamen omnes con-
cedunt eundem esse sensum calidi et frigidi: et similiter
eundem humidus et siccus quia idem est sensus contrarietatis
ita patet quod idem est sensus formalis delectationis in calido et
delectationis in frigido et similiter est delectationis in humido
et delectationis in sicco si igitur fames est appetitus calidi
et siccus et sitis frigidi et humidus videtur non esse al-
terius sensus sitis et alius fames nec alius cibum et
alterius potus propter quod videtur nec delectationes
id eorum debet esse alius et alterius virtutis. Similiter
idem declarat de veneris et de cibis quia sicut alter
dicit semel quod in veneris emittit et cibum quod assumi-
tur secundum eandem rationem specificam delectatur scilicet secundum
conclusionem convenientis et proportionati sensui tactus
quoniam hoc secundum diuersos modos accidentales scilicet
bis enim delectamur tamquam in parte similibus et convenientibus
tamen et alieno spiritu operante ad perfectam similitudinem re-
ferendis et hic est spiritus caloris degestiui propter quod
natura parte de cibis abicit et parte sumit. In ve-
neris autem delectamur tamquam in similitudine con-
uenientibus et proprio et conaturali spiritu in nervis ta-
gilibus diffuso propter quod coniunctio delectatio iten-
tissima est et hoc copulat delectatio igitur tactus
et eodem in nutritiuus et generatiuus est et secundum idem in
cuius quod tactus convenientibus in speciali tamen habet mo-
dum diuersum nutrimentum ei delectatur ut non totum con-
ueniens semel autem perfecte assimilatum ad hoc etiam
facit quia nervi sensibiles in palato et stomacho diffu-
si sunt duri et non in summo passibiles et hoc ideo
fecit natura quia sepe a duris et dissimilibus aguntur
propter quod si facile passibiles essent a talibus cito
obstupescerent et homo defrueret propter quod non
profundat in ipsis ad intimam delectationem nec etiam
tristitia resistere duricia nervorum in inguinibus
autem natura molliuissimos et tenuissimos posuit ner-
uos qui facillime sentiant tactum eius quod est con-
uenientissimum secundum naturam patet igitur quod delecta-
tio nutrimenti et veneris in tactu est et secundum unam
communem rationem tangendi quoniam secundum proprium mo-
dum non substantialiter quidem sed accidentaliter habet dif-

ferentiam et ideo temperantia in his una est virtus: quoniam
in modo differens aliquam frugalitas dicatur secundum quod
refertur ad cibum aliquam autem castitas secundum quod refertur
ad veneris. Et hec omnia sunt dicta albertum propter a-
formam. Igitur si hec opinio teneatur raderi poterit et
nec in eo possit. Ad primam dicendum quod aliqui di-
cunt temperantiam generaliter acceptam ac omnem specialem
virtutem sicut in alia questione videtur fuisse illi autem quod di-
cunt temperantiam putant specialem virtutem non diuidunt
specificis et essentialibus differentiis sed videtur secundum ci-
diuersas proprietates vel secundum materiales seu acci-
dentales obiectorum suorum differencias. Due enim sunt omnes
perfecte virtutis proprietates scilicet fuga turpitudinis
et amor pulchritudinis siue honestatis et ita quod si
signat temperantiam duas partes scilicet verecundiam quantum
ad fugam turpis et honestatem stricto nomine superius
quantum ad amorem honestatis. Alii autem secundum accidentales
obiectorum differencias diuidunt temperantiam vocantes
eam in ordine ad cibum abstinentiam vel frugalitatem vel
per simoniam in ordine vero ad potum sobrietatem et in or-
dine ad principalem veneris actum castitatem et in ordi-
ne ad extrinsecos mores ordinatos ad veneris cuius
modi sunt oscula amplexus et aspectus et huiusmodi pudicitiam.
Et adhuc alii multas ponunt sub diuisionibus vel a-
lias diuisiones quod non tollunt specificam et essentialiter
perentem unitatem. Ad aliam rationem dicendum est quod
omnes illi usus ei actus et omnia illa obiecta in idem
secundum speciem vel etiam secundum morem conueniunt in trahen-
do appetitum quia secundum easdem delectationes alliciunt
appetitum sicut dictum fuit. Ad aliam dicendum est quod
omnes ille delectationes eiusdem moris sunt. Si autem de-
lectationes veneris non conueniunt nobis secundum
omnem materiam in pueritia hoc est propter defectum ma-
terie puta spermatis quia natura tunc toto nutri-
mento vtitur ad augmentum ad hoc etiam facit in di-
sposito organorum sed organa disposita et mate-
ria parata manifestum fuit quod delectationes ille et iste
sunt eiusdem moris. Ad rationes alterius opinionis
Ad primam dicendum est quod temperantia est circa omnes
delectationes tactus secundum se acceptas sed non est
circa delectationes tactus vel ordinatas et relatas
ad alias delectationes puta ad delectationes secundum
intellectum vel eas que sunt in ludis aut huiusmodi:
quod sic ipse iam mores alios subtrahit cum prius di-
ctum fuit quod habitus morales determinantur fine. Vnde
quinto huius dicitur Aristoteles. Si quidem lucranda gressu
cham et accipiat hic autem apponens et iactura patiens
propter concupiscentiam iste quidem luxuriosus videbitur
vnde esse magis quam avarus ille autem iniustus luxu-
riosus autem non. Ad hoc autem quod dicitur non circa omne cor-
pus sed circa quasdam partes corporis secundum quas
contigit delectari secundum tactum unde de continentia
et continetia loquens Aristoteles septimo huius dicit eas
esse circa easdem delectationes et tristitias circa quas
sunt temperantia et intemperantia et cum dicit continentiam esse
ei eluriei et sitis et caloris et frigoris et omnium que cir-
ca tactum et gustum quod igitur dicitur Aristoteles temperantia est
intemperantia non esse circa omne corpus sed circa
quasdam partes: debet intelligi non simpliciter sed
comparatiue quia scilicet multo plus est circa quas-
dam partes et minime circa alias. Ad aliam potest dici
quod gulosis ebrietas et luxuria distinguuntur secundum

ratio ad rationes
probantes quod tem-
perantia non sit
virtus specialis

due proprietates
cuius virtutis

ad secundam

ad terciam

ad rationes proba-
tes quod temperan-
tia sit virtus spe-
cialis.

et cidentales dñtias sicut dictū fuit de frugalitate sobrieta te castitate vel pōt dici sicut dicebatur ad rationē q̄ p̄similis fiebat p̄traveritatē fortitudinis i illa questi one vtrū fortitudo sit virtus moralis. Ad aliā quō rñdēdū est p̄t̄ i positione.

q̄stio. xxi.

arguit p̄mo.



Uerit̄ p̄sequētycesimonono. Ut̄ in p̄cupiscētijs naturalib⁹ possit esse p̄ctm̄. Arguit q̄ nō q̄ de his q̄ a natura nobis iñt̄ nūl⁹ i crepat tercio hui⁹ sed p̄cupiscētie ex eo natu

Secundo.

Tertio.

In oppositū

tria vidēda

rales q̄ nobis iñt̄ anatura igit̄ de his nō i crepamur sed oēs de p̄ctō inerepatur igit̄. Et illud nō est p̄ctm̄ ad cuius oppositum nō possumus assuescere sed ad oppositum naturalū p̄cupiscētiarū nō possumus assuescere q̄ nullū natura existentū aliū assuescit sc̄do hui⁹ ergo i cōcupiscētijs naturalibus nō p̄t̄ ḡ peccare. Et dicit. Ari. repletio enī indigentie naturalis concupiscētie est. sed i repletionē indigentie nō est p̄ctm̄. imo i superhabundādo vltra indigentia igit̄. Et oppositū dicit. Ari. i naturalibus igit̄ concupiscētijs pauci peccāt et i vnum implus. Item p̄cupiscētia vener eoz est naturalis et tñ contigit i ea peccare fornicādo. Et primo vidēdum qd i hoc loco debeamus itelligere per concupiscētiā naturalē. Sc̄do videbit̄ quō i eis cadit p̄ctm̄ tercio specialiter videbit̄ an simplex fornicatio soluti cū solnat sit p̄. Et de p̄mo articulo dicēdū est q̄ idem itēdit. Ari. i hoc loco per concupiscētijs naturales et per p̄cupiscētijs cōes et idē itēdit per p̄p̄as et per nō stras. Ponit igit̄ talē distinctionē q̄ p̄cupiscētiarū hēe qdē cōmunes videt̄ esse hēe qdē p̄p̄ie et apposite quā quidē distinctionē dicūt aliq̄ esse eādē illi distinctioni que ponit p̄mo rhetorice q̄ sc̄z cōcupiscētiarū quedā sūt irrōnales et alie cū rōe q̄s enī hic vocat naturales et cōes vocabat ibi irrōnales et quas vocat hic p̄p̄as et n̄as vocabat ibi cū rōe. Sed hoc nō videt̄ esse verū q̄ illic vocavit oēs illas p̄cupiscētijs irrōnales q̄s ibi videt̄ vocare cōes et p̄p̄as vel adhuc plures. Dixit enī q̄ irrōnales p̄cupiscētie sūt que alimēti sitis et fames et sc̄dm̄ vñā quāq̄ spēm alimēti p̄cupiscētia et q̄ circa gustabilia et venerea et totalit̄ tāgibilia et circa olfactū boni odoris. et auditū et visū modo tā cōes q̄ p̄p̄ie i hoc loco ponunt̄ circa tāgibilia et gustabilia cū circa vitas q̄ sit temperātis et item perātis. Melius igit̄ videt̄ q̄ distinctio p̄mi rhetorice exponat sicut p̄us exposita fuit vbi q̄rebat̄ iur vtrū tpantia sit circa delectatiōes tactus et gustus solū. Ita igit̄ distinctio p̄cupiscētiarū i cōes et p̄p̄as videtur tota sub irrōnalibus p̄tineri cōcupiscētijs quas vt dicit albertus epicuri diuiserunt i tres p̄tes p̄me sūt naturales et necessarie cui⁹ mōi est p̄cupiscētia cibi et potus et de naturalis q̄ a natura h̄z ortūz necessaria d̄ q̄ cibis et pot⁹ sūt necessari ad corporis salutē. Alie sūt naturales et nō necessarie cui⁹ mōi est p̄cupiscētia venereoz ipsa ei a natura h̄z ortūz s̄z nō est necessaria ad corporis sustentationē. Tercie p̄te nec sūt naturales nec necessarie cui⁹ mōi sūt p̄cupiscētie sequētes habuit accēditū nā vt d̄ sc̄do hui⁹ sc̄dm̄ vñū quēq̄ habitum p̄p̄a sūt et bonaz delectabilia

in no p̄cupiscētiarū tres p̄tes sc̄dm̄ epicureos

Quartū aut̄ mēbz n̄ ē possibile sc̄z q̄ sit p̄cupiscētie necessarie et nō naturales q̄ natura nō dēicit in necessariis h̄c aut̄ distinctionē vt dicit albert⁹. Ari. hic reducit ad duo mēbz p̄tāto q̄ p̄cupiscētie venereoz et si s̄t n̄ necessarie ad salutē indiuidui sūt tñ necessarie ad salutē sp̄ei q̄ igit̄ cibi et pot⁹ et venerei actus absolute cōter accepti sūt naturalit̄ necessari i deo p̄cupiscētia naturalis siue cōis vocat̄ p̄cupiscētia cibi et pot⁹ et venereoz simpliciter et i cōi. Et cōcupiscētie aut̄ p̄p̄e q̄ nō sūt necessarie sc̄dm̄ naturā sūt p̄cupiscētie sp̄ealiū cibo rū et potuū vel mulierū p̄bi ḡa q̄ aliq̄ p̄cupiscūt pulmēta pisciū alii p̄dicū vel caponū alii vinū de rupella alii claretūz. alii mulieres simplices. alii lasciuia valde. Est igit̄ hēc distinctio p̄cupiscētiarū sc̄z cōe et sp̄eale. Nā cibi et potus cōter et idr̄i ter accepti sūt necessari ad salutē nature dēmi natio p̄o ad tales vel tales cibos aut pot⁹ aut cotus nō est necessaria nature et ideo p̄p̄as vocat̄. Ari. appositas q̄ s̄p̄ sp̄eale d̄ sc̄dm̄ appositionem differētie ad ipsū cōe. bñ enā dicit q̄ p̄p̄e cōcupiscētie habēt aliq̄ naturale q̄ sc̄z cōe i p̄p̄or sp̄eali soluat̄. Et ita dictū sit de p̄mo articulo. Et de sc̄do articulo videt̄ esse dicēdū sc̄z Ari. q̄ tā i p̄cupiscētijs naturalibus q̄ i p̄p̄is p̄tingit peccare. sed multo magis in propriis q̄ communibus q̄ p̄t̄ p̄mo declarari ex p̄te it̄pantie. Sc̄do ex parte isensibilitat̄. Et ex p̄te it̄pantie q̄ vbi est fortius trahēs ad cibū vel potū sumendū ibi p̄tingit excedere. sed i p̄p̄is p̄cupiscētijs est fortius trahēs q̄ ipsa naturalis p̄cupiscētia trahit p̄cupiscētiā oppositā et obiectū sp̄eale p̄bi ḡa si q̄s absolute indr̄iuer p̄cupiscit cibū et alē sp̄eale p̄cupiscētiā h̄z ad p̄dices posito q̄ vterq̄ sat̄ comederit de capoibus et appozet̄ eis p̄dices. p̄stat q̄ p̄mus nō inclinabit̄ ad comedēdū p̄dices sc̄z aut̄ adhuc accipiet de p̄dice. Et cōis p̄cupiscētia cibi et potus videt̄ p̄cise stare i ipso tactu p̄cupiscētia p̄o propa videt̄ puenire ex delectatione alterius sc̄sus circa obiectū tactus vt ex delectatione gust⁹ in sapore dulci vel vis⁹ i pulchro colore vel hui⁹ modi mō dictū fuit p̄us q̄ delectatiōes vnius s̄t sus circa obiectū alius sc̄sus augēt̄ illius alit̄ sensus p̄cupiscētiā et delectationē circa illud obiectū igit̄. Et item pluribus modis p̄tingit peccare tā i propriis q̄ i p̄munibus q̄ i p̄munibus sc̄dm̄ excessū peccat̄. vñomodo tantum sicut dicit. Ari. stoteles sc̄lz i accipiēdo plus q̄ oportet ad delectatiōem sustentationē et status decentiā i p̄p̄is aut̄ peccat̄ et i accipiēdo plus q̄ oportet et i p̄cupiscēdo vel accipiēdo illud qd nō op̄v̄t si paup̄ vult habere cibaria delicata vel si q̄s i mensa corā socio suo capiat morcellum delicatū et comedat ipsū vñ sciendū est q̄ sc̄dm̄ p̄dictā diuisionem triplex potest sumi modus it̄patorū aliq̄ enī quocūq̄ cibo vel potu nititur ventrē sup̄ iplere et eos vocat̄ simpliciter gulosos q̄s Ari. vocat castrimargos a castris q̄ est venter et merges q̄ est furor vel isania. Alii aut̄ non curāt q̄ modicū habeant de cibo vel potu dūz tñ illos habeāt delicatissimos et illi vocāt̄ur leccatores. Alii aut̄ sūt pessimi q̄ et delicatissimos querūt cibos et ventrē eis sup̄ iplere nitūt̄ sūt enī simul leccatores et gulosi

qd p̄cupiscētia naturalis siue cōis.

qd p̄cupiscētie p̄p̄ie:

sc̄dm̄ articulo quō est p̄ctm̄ i p̄cupiscētijs naturalib⁹

Tres modi i tēperatorum circa cibos

¶ Adhuc etiā videt qd qd ad iustitiam pertinet
magis peccare in concupiscentiis propriis magis peccare qd in concu-
bis qd peccare in concubis secundum defectum videtur esse i-
n minus appetitum vel accipiendo de cibo qd sit oportu-
m ad naturae sustentationem et statim decetia sic aut peccare
sicut dicit eustracius prohibet ab appetitu natura-
lis indigentie ideo rarissime et cum difficultate
potest in nobis accidere motum inclinans nos ad tale
peccatum scilicet peccare in propriis concupiscentiis secundum defe-
ctum est minus discernere vel minus eligere et accipere
delectabiliores cibos et potus qd sit opportunum ad
naturae sustentationem et statim decetia natura enim qd
nichil frustra facit non instituit in cibis et potibus
delectationem: nisi esset convenientes ea cum moderami-
ne acceptare ceteris ei paribus cibis delectabilis
ne acceptare ceteris ei paribus cibis delectabilis
melius nutrit corpus et corporis virtutes. et per proprias
tutes alicuius aia sequitur corpus de physiologia melius
melius disponit qd delectabilis. propter qd recta ratio
iubet illa acceptare delectabilia moderate (sicut
dicit Aristoteles). qd ad sanitatem sive vel ad bonam habitu-
dinem vel non ex superfluitate impeditur. vel propter bonum
num vel superfluum modo constat qd ad minus discernen-
dum et eligendum talia delectabilia potest idem esse
motum qd prius scilicet in questione de virtutibus in se habilitas
sive virtutis dicitur fuit illud igitur motum potest nos incli-
nare ad peccatum in minus in propriis concupiscentiis
et in concubis. In propriis autem non prohibet nos peccare
re appetitum vel naturalis indigentie qd repleti potest
cibo indelectabiliori et ineptiori propter qd facilius
esse videtur in his currere tale peccatum qd in concubis
et de hac infirmitate scilicet qd est circa concupiscentias
as proprias videbat specialiter Aristoteles loqui cum dicit de fi-
cientes circa delectationes et minus qd oportet gau-
dentes non multum sive non enim humana est talis infirmitas
bilitas et ei reliqua a talia discernunt cibos et his qd de
gaudet: his autem non si autem hunc nichil est delectabi-
le: neque differt alter ab alio longevis erit ab humana
no. esse videtur igitur qd assignari possent tres infirmitates
tates consideres tribus modis in partibus. Quatuor
ad tertium articulum videtur qd concupiscentia venereorum
est naturalis et humana natura ei est naturalis libe-
ra et nulli naturaliter obligata nisi forte putes fili-
os et filios penitus scilicet non vir extraneus extraneae mu-
lieri aut e converso. Et ideo non sit peccatum secundum mores
virum absque ligamento matrimonii cognoscere mulie-
rem: et aliquid iam dicitur propter istam rationem qd talis fornicatio
non est peccatum nisi qd prohibetur in lege ita qd non dissolvat
recte rationem attendenti simpliciter ad naturam et mores
sicut enim si peccatum potest sumi alimetur sumi debet ad
vite necessitatem qd non si est aliter obligatum ita ad speci-
ei humane conservationem sumi potest et debet cum mode-
ramine cum qd mulier nulli aliter obligatur bonum
naque coe percurat et nemi sit iniuria propter qd preceptum
fuit ite crescite et multiplicamini super terram. Si ista op-
portio non videtur a legibus vera. qd peccatum est oporteret contra
legalem iusticiam. fornicatio autem est contra legalem iustici-
ciam qd aliquid sic ostendit lex non respicit ad illud qd
in aliquo casu accidit sed ad illud qd contra accedit sed
contra ex fornicatione potest malum provenire qd evitare
tur per ligamentum matrimonii aut equipollens ei igitur
cum se per lex ad boni percuratorem et mali remotio-
nem attendat: iustum legale neque fornicari permittit
sed adiuvare ante coitum obligari. Quod autem ex for-

nicatione contra malum evenire potest declarat per illud
qd. Aristoteles adducit secundo politice contra opinantes qd
optima esse politica mulieres omnibus esse coes non
enim sciret quorum filii virorum essent pueri et ita vel vi-
ri nullos reputaret se habere filios vel reputaret
illos tanquam sibi coes alius per modum nulla esset
virorum sollicitudo ad pueros. et secundum modo esset p-
ua. qd sicut ibidem dicit. Aristoteles. Adhuc curam sortit
qd plurimorum est coe de propriis enim maxime curat
de concubis aut minus qd qd vinctus attinet apud
illos enim tanquam altero curate negligent est magis
sicut in ministerialibus servis multi enim servit-
res quibus deest servit paucioribus hoc tamen esset i-
conveniens valde pueri namque propter hanc naturae huma-
ne fragilitatem et infirmitatem plurimum parentum
egent auxilio qd per solam matrem presumari non pos-
set. Sed huic rationi respondent alii dicentes qd quis
lex patitur solam respiciat ad illud qd contra eve-
nit: tamen lex nature respicit ad particulares causas ideo
potest excipere ab universali lege legis positivae sicut
per quinto huius capitulo de epideictica et primo rhe-
torice pono ergo casum qd iohannes et maria firmam
habebant voluntatem permanendi simul usque ad mortem
et solitudinarie coeundi adiuvare et sufficientem enu-
trienti. Et nec illud sit in lege positivae prohibitum
ergo peccabunt si coeant absque altero ligamento vi-
detur qd non qd remotum est inconveniens ad quod
ratio ducit. Sed adhuc videtur esse videtur qd il-
li peccarent mortaliter quoniam operarentur propter illud qd re-
cta ratio diceret nam illomodo debet fieri copulatio
virum ad mulieres: quod ipsi de ple maiorem habeant
curam cum gratia plus sit a natura coitus institutus. sed
maior curam habent de ple si adiuvare fuerit obli-
gati: qd tunc vir non solum diligit et curabit puerum
qd filius suus sed etiam filius sue mulieris. econver-
so mulier non solum qd filius eius sed etiam qd filius sui
virum. Propter ad bonum economice attingendum
perfecte non sufficit vir sine muliere nec mulier
sibi sine viro patet primo politice et in economi-
ca illo autem modo debent mutic permanere vir et mu-
lier quo innati sunt maiorem habere sui invicem curam
hoc est autem si vir effectus fuerit mulieris et mul-
ier viri namque enim magis curabit de suo. Et vo-
luntas humana est mutabilis nec potest vir scire vo-
luntatem mulieris neque mulier viri et recta ratio dicit
qd teneatur certum et dimittat incertum. igitur recta
ratio dicit qd mulier a plus nutritionem et ad alia que
sibi vir ministrare tenetur: assicuretur de viro.
Sed adhuc alii ponunt alium casum qd mulier sit
dives et potens omnino sine viro adiutorio per se
prolem per suas divitias et per suam curam enutrire
et educere videtur ergo qd talis mulier non pec-
cat mortaliter si eligeret a solo viro cognoscere cui
non vellet obligari propter suam servandam liberta-
tem. sed solum obligaret se ad plus sufficientem
enutritionem et cum hoc posito qd illud non esset ex
positiva lege prohibitum. Adhuc autem videtur qd
illa peccaret mortaliter primo quia declaratum est
qd ex generis humani secundum accepti procreatore
oportunitate est secundum rationem rectam ut ad plifican-
dum fiat viri et mulieris coniunctio per obligatio-
nem. quod autem provenit humano generi secundum se
non debet auferri propterea extrinseca cuiusmodi

Rōes qd ma-
trimoniū sit
de iure natu-

tercius articulus
an simplex
fornicatio sit
peccatum.

Rō qd non

Liber tertius

	<p>sunt pecunie et amici. Et iterum posset esse controuersia viri ad mulierem quis possiderit puerum posito quod uterque vellet ipsum habere. constat quod hoc fieri non posset specialiter si vir et mulier separarentur. cum non sint adinuicem obligati oporteret igitur alteri ipsorum fieri iniuria: quod recta ratio non diceret oportere igitur obligationem fieri ut puer sit possessio viri simpliciter et quod filius suus et quod filius uxoris sue et ita etiam de muliere sic ergo patet quod talis fornicatio quod excludit obligationem viri ad mulierem et econtra non est licita secundum mores sed preter iudicium rationis. ¶ Tunc ad rationes in principio questionis adductas. Ad primam dicendum est quod concupiscentie naturales inhiunt nobis a natura secundum earum substantiam absolute sed non secundum omnem modum ipsarum puta secundum excessum vel defectum ideo propter excessum vel defectum est in eis peccatum. Ad aliam patet per idem. ¶ Ad auctoritatem Aristotelis dicendum est quod concupiscentia illa est naturalis et conueniens et quantum ad substantiam et quantum ad modum qui est indigentia replenda sine excessu et sine defectu sed concupiscentia naturalis secundum substantiam non tamen secundum modum potest esse aliquando ad excessum aliquando ad defectum et sic est in ea peccatum. Et sic est finis questionis.</p>	
Ad rationes principales	<p>¶ Riccio querit. Utrum uirginitas sit virtus vel vitium. ¶ Arguitur quod non sit virtus quia virtus non est a natura sed a consuetudine sed a natura est uirginitas quia a naturae nascuntur uirginitas viri et mulieris.</p>	In oppositum
Ad tertiam	<p>¶ Item virtus non est illa quae magis conuenit iunioribus quam senioribus. nam ex quinto et quarto huius probatur. Aristoteles verumtamen non esse virtutem quod conuenit etati iuuenili: sed plures sunt uirgines iuuenes quam senes ideo etc. ¶ Item virtus consistit in medio uirginitas autem non sed in extremo scilicet in abdicatioe omnis ueneris actus non solus qui oportet et ubi: sed ubique et semper. ¶ Item non quod coniungit male uirtuti: primo rhetorice sed in aliquo casu esset malum uirtutis uirginitate ut si primi parentes scilicet adam et eua uisui fuissent ea.</p>	Quinque conclusiones
questio tricesima Arguitur	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	Probatio per conclusionem
Secundo.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	
Tertio.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	
Quarto.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	
Quinto.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	
Confirmatio.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	
Sexto.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	
Septimo.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	
Octauo.	<p>¶ Item virtus non corrumpitur ex operatione bona: sed uirginitas corrumpitur ex operatione bona igitur etc. maior patet quod corruptio boni non est bonum sed malum minor patet quia non peccat uirgo si nupserit sed bene facit si quomodo oportet et cum quo et quando et sic de alijs circumstantijs. ¶ Et confirmatur quod cum virtus sit habitus et per consequens de difficilli mobilis: non videtur corrumpi per solam operationem adhuc licitam et honestam uirginitas autem sic corrumpitur. ¶ Item virtus perditur videtur posse regenerari quia virtutes et uicia in potestate nostra sunt tercio huius uirginitas autem regenerari non potest. ¶ Item virtus inclinat ad operandum quod oportet et quando et ubi oportet sed non oportet abstinere semper: imolentum est nubere igitur uirginitas quae inclinat ad semper abstinere non est virtus. ¶ Item nulla virtus inclinat contra illum finem ad quem natura ordinauit rem quia si nunc habet rationem optimi specialiter finis quem statuit natura quoniam natura semper facit de possibilibus quod melius est licet enim non cognoscat tamen perfecte et ordinate operatur tamquam directa ab infal-</p>	

libili cognoscere scilicet deo et intelligentijs secundum preme-
tatores duodecimo metaphysice sed natura ordi-
nauit membra genitalia virtutem aie generatiua ad
actus venereos propter prolem habendam ergo vir-
ginitas que ad oppositum inclinat non est virtus.
¶ Oppositum videtur esse de intentione theologorum
Similiter autem et vulgus enim uirgines de sua
uiginitate comendat. habitus autem omnis laudabilis
videtur esse virtus. Dicunt alij quod uirginitas sumi
potest in omni pro integritate corporis. Alio modo
pro habitu electiuo huiusmodi integritatis obser-
uande per totam uitam. ¶ Secundum hoc ponunt quinque
conclusiones. Prima est quod uirginitas pro integritate
corporis est conditio nobilis. Secunda quod non est vir-
tus moralis. Tertia quod uirginitas pro habitu ele-
ctiuo predicto modo est virtus moralis. Quarta
quod est uirtus distincta specie a uiduali castitate. Quinta
est quod non distinguitur ab ea magnitudine et prau-
tate sicut magnificencia a liberalitate. ¶ Prima
conclusionem sic probatur illa conditio est nobilis in
corpore humano quod magis decorat humanum cor-
pus quam opposita conditio sed integritas corporis est
huiusmodi quod probatur: primo quia huiusmodi inte-
gritas est habitus naturalis et fractio sibi opposi-
ta est sicut prauario. Secundo quia illa integritas est a
natura: et autem fractio est cum quadam uolentia. Ter-
cio quia talis fuit status innocentie et talis erit stat-
us glorie sed hec ratio pretermittatur quia processum secundum
theologie principia maioris est facultatis in hoc ei
processu nichil intendimus aggredi nisi quod et in quibus
tum ex humana ratione precise concludi potest.
¶ Quarto quia talis integritas non perditur: nisi cum actu
uerecundiali. uerecundia autem in prauis et turpibus
est uideatur dicere. Aristoteles. quarto huius capitulo
ultimo et primo rhetorice dicitur. turpia enim uer-
cundant et facientes et dicentes et facturi. ¶ Secundo rhe-
torice describitur erubescencia quod est turbatio cir-
ca ea malorum que uidentur ferre in gloriationem aut
presentium aut factorum aut futurorum. ¶ Secundum con-
clusionem probatur quia talis integritas non est habitus
aie sed corporis. nec est electiuus sed eligibilis: et
sic a natura: non ex assuefactione. virtus autem oppo-
situm. ¶ Tertia conclusionem probatur quia uirgini-
tati sic accepte conuenit diffinitio uirtutis proba-
tio. Primo quidem patet ex terminis quod ipsa est ha-
bitus electiuus: sed ad declarandum quod ipsa sit in me-
diatate existens quo ad nos determinata ratione
etc. ¶ Notandum est est igitur quod natura non ordina-
uit actus venereos ad indiuiduum: sed ad speciem per
manentiam ut dicitur secundo de anima et omnes concedunt.
¶ Secundo sciendum quod naturalia determinata sunt
ad maximum et minimum primo philosophorum et specia-
liter hec concedi debet de multitudine hominum. natu-
ra enim facit de possibilibus quod melius est et non
habundat in superfluis nec deficit in necessarijs. co-
stat autem quod humane nature propter complexionis
subtilitatem et nobilitatem et operum sibi debitorum
multitudinem per consequens organorum corpora-
lium diuersitate tot et tante sunt indigentie: quas na-
tura non suppleuit. sed rationem quam homini dedit
ut suppleret reliqua quod unus homo aut duo aut ce-
tum. etc. pauci non sufficienter ad hanc humanam re-
plendum indigentiam quam plurimis enim artibus indige-

In oppositum

Quinque con-
clusiones

Probatio per
conclusionem

probatio scilicet
conclusionis

Probatio scilicet
conclusionis

Intendit pro-
bare quod uirgi-
nitas sit uirtus
diuina

mus quas artifices adinuicē p mutantes p suis opibus hñe possūt ea qbus indigent de opibus aliorū adeo dñ pmo politice q ciuitas a natura est z q hñ natura ciuile aīal est ppter qd iā pcludi potest q vbi siue in toto mūdo sicut erat in primeua mundi pstitutione siue in aliq climate nō esset hñ mīnū multitudo sufficiens ad dictas supplendū i digētiās nulla natura phibet z p psequēs recta ratio nō dictaret (qz nihil eoz q preter naturā sūt bonū est vt dicī septimo politice) q hoīes abstinerent oīno ab illo actu scz venereo quē ad homīnū multiplicationē z speciei permanentiā pūda nature sagacitas ordinauit. Et itē pōr tanta eē populī multitudo q si vltēr⁹ excresceret multū non esset terra sufficiens ministrare cibū hoīb⁹ ppter qd illo tpe ius z ordo permittit. imo requirit vt non oēs fecundent spēaliter cū non liceat hoīes interficere sicut boues/cū igitur istis hñibus humanū genus sit multiplicatū sufficiēter: z dictamē rōnis sit concors iuri nature manifestū est q recta ratio pmutit pmo psuadet aliquos per totā vitā a venereis abstinerē. Illis igit vīsū manifestum est q virginitas imēdictate consistit. nā velle frangere dictā corporis integritatē corpus decorantē antequā fuerit oportunū aut vbi vel cū quo vel non oī tenet vnū extremū vituperabile/nolle autē frangere p necessitate generis humani saluandi z multiplicandi tēpore defect⁹ tenet altē extremū simpliciter dissonū ratiōi. Ex quibus etiam patet q ista medietas est quo ad nos et determinata ratione. ¶ Item omīs habitus electiuus laudabilis circa materiam moralem est virtus moralis. virginitas est hñōi igitur z c. maior videtur nota de se minor patet iam enim dictum est q ipsa sit habitus electiuus/sed q sit circa materiam moralem patet quia in seruando vel frangendo corporis integritatem cōtingit excedere vel etiam deficere scdm diuersas circūstātiās vt apparuit. sed q sit laudabilis pbatū pmo qz habitus ille est laudabilis q est electiuus nobilis conditionis qñ oī z vt oī z c. sed i integritas corporis est conditio nobilis vt dicebat cuius virginitas est habitus electiuus qñ oī qz tēpore quo natura z mores scdm predicta permittunt abstinerē imo etiā persuadent presertim cū plurimi ppter delectationē se venereis immisceant sufficienter ad hñani generis debitam multiplicationē conseruandā illo igit tpe laudabile esse videt ad hanc nobilē corporis conditionem seruandā a delectationibus nequāqz necessarijs neqz vtilibus abstinerē. Et itē aliq hoc confirmāt sic ab illo actu quē ordo nature vel dictamē rōnis nō iuberet exercere/abstinentia est laudabilis: que valet ad sūmas aīe virtutes acquirēdas z ad illaz virtutū opera exercendā sed virginalis abstinentia est hñōi magis ei poterit hñ vacare phie et operibus virtutū: quanto minus i venereis z alijs delectationibus carnalibus non necessarijs fuerit occupatus. ¶ Quartā cōclusionē pbant sic ille virtutes morales sunt specie disticte que sunt pmo electiue diuersoz eligibilū quia habitus distinguūt p obiecta sed virginitas z vidualis castitas sunt hñōi igit z c. minor pba

tur qz virginitas pmo est electiua integritatis. l3 consequēter sit electiua ppetue abstinentie ab actib⁹ venereis. nō enī potest dici q sit pmo electiua abstinentie et scdo integritatis. qz tūc post corruptionē hoīs posset illud redire qd esset forma le z primū virginitatis obiectū quod null⁹ asseruit vidualis aut castitas non est talis integritatis electiua. cū electio nō sit impossibilū. s3 est electiua ppetue abstinentie ab actibus venereis igit. z c. De quinta autē istaz cōclusionū non facio vī ad presens sed redeo super alias pclusiones examinandas ppter opinantiū diuersitatē/videtur enī multis qz circūscriptis oībus legalibus aut fidei documentis que non ex hñana rōne cōvinci et secundū phōz snias pdicendū sit tribus illaz cōclusionū scz prime tercie z quarte. ¶ Contra primam cōclusionē arguit illa conditio est nobilior quam natura z recte rōnis dictamen iusserunt: quam opposita conditio q sine vicio seruari non potuit: sed apertura corporis ad plificandū est vel aliqñ fuit ex iussu nature et dictamine rōnis vt isti concedunt. integritas aut seruari non potuit sine vicio saltem aliqñ scz tpe necessitatis si cui ipsi dicūt. ergo talis apertura corporis est conditio nobilior: quā sit eius integritas. imo talis integritas esset vilis et vituperabilis scdm mores. ¶ Sed respondetur q ille tūc erat z nunc este conuerso. Sed illa rñsio ita videt concludere ppositū scz q corporis integritas scdm se non est nobilis conditio plus qz pditio opposita s3 accidit sibi scdm diuersas circūstātiās q sit nobilis aut ignobilis. ¶ Cōcedendū est igit q illa corporis integritas est pditio decens illo tpe iuuentutis/quo nundū recta rō nubere pmittit. s3 cū mulier scdm circūstātiās debitas accepit maritū z ipreignata est: aptura nobilior est conditio et melior. qz finī ppinquior ad quē natura sexū muliebri z illa mēbra genitalia ordinauit. sicut arbor non est nobilior simplr qñ floret qz qñ fructu crescēte flores ceciderunt. Nec ratio alioz videtur pcludere dicere enī q pdicto tpe non ita decorat hñanū corpus integritas illa: sicut facit corpus aptura. z qñ dicī illa integritas est habitus et fractura est priuatio: dico q l3 flores dicūt habitū et casus floz priuationem: tñ arbor est nobilior simpliciter post casū floz scz ppter aliud qd psequitur melius qz sint flores. Dico igit q quīs absolute loquendo habitus sit semp nobilior in genere entis qz sua priuatio: tñ non quicunqz habitus est vnicuiqz melior z nobilior qz suo priuatio. pe-

q virginitas sit pmo electiua integritatis et scdo abstinentie a venereis.

af cōtra primam pconē

Respo

Corporis integritas non est nobilior pditio nisi p tpe

nō sēp hñtus est melior priuatione.

extrema virginitatis.

pbatio quartae cōclusionis

aliquomodo naturalis. tñ aliqd ē ibi violētie. Dico
q hoc nō ignobilitat opationē/ nisi tu dicas om̃s
ñas opatiōes esse ignobiles. In actu ei fortitu-
dinis maxima est violētia. et si difficultas om̃i-
no ex violentia quedam puenire concedatur: tñc
in oī ope virtutis est aliq violētia: et vlr q nihil
opari vult cū violentia dormiat i lecto suo semp-
nā loqui est cū violentia lingua enī grauis est et
grauē nō nisi cū violētia mouet sursum aut ad lat⁹
¶ Tercia rō fuit dimissa qz theologica. Ad quar-
tā pōt dici q si vir et mulier coeant an tps illud
cuius expectationē recta rō iuberet: nō est mirus
si debeant verecūdari cū tunc non dicens sit illa
operatio: tps aut illud ab Ar. septio politice mu-
lieribus decē et octo ānoz. viro aut triginta trius
statuif/ illo aut tpe facta inter vir et mulierem o-
bligatiōe legalis vel quā exigit rō naturalis: et mo-
ralis sicut dictū fuit i alia q̃stione: nō oī vix vere-
cūdari spēaliter qz iā deberet esse virtuosus et pru-
dens. cui⁹ verecūdari non est vt dī q̃rto ethicorū.
Sic etia mulier forte non verecūdaret in absco-
so loco secrete cū marito exis mō quo decet talē
fieri actū: et forte si verecūdaret hoc nō esset p̃nci-
palr de illo actu sed qz nō experta societate viri
spēaliter extranei semp timeret ne p̃bo vel gestu
vel alia quacūqz cū viri p̃cipitatione incurreret a-
liqd inhonestū. Et h̃mōi etia verecūdie cā multa
est doctrina p̃suetudinalis parentū q semp virgi-
nitatis amissionē simplr reprobaauerunt et corpo-
ris semp laudauerūt integritatē seruare. que qdē
doctrina illā regulā Aristotelis in sc̃bo hui⁹ inse-
ditur in p̃rium aut hui⁹ ad qd nati sum⁹ nos ip-
sos attrahere oī. multū ei abducentes a peccato
in mediū veniemus. q totuosa lignorū dirigētes
faciunt h̃ac aut p̃suetudine (q̃ altera est natura)
virgines semp habituare/ putant illū actū eē tur-
pem et verecundant: donec ad p̃riū fuerit assue-
te. ¶ Contra terciā p̃clusionē sic obijci⁹. oīs ha-
bitus q s̃cōm ei⁹ p̃pūā rōnē est virtus: semp in
quocūqz et q̃ncūqz iueniatur: erit virtus. sed illi
cōcedunt qd tpe necessitatis virginitas nō esset
virtus. q̃ ipsa s̃cōm se nō est virtus. ¶ Itēz s̃c̃s
do p̃ecise in hūana rōne quō expediret sc̃bz mo-
res q rex francie vir p̃fectus et potens in plē p-
fectā abstineret a venereis oī tpe: spēalr illo ca-
su quo verisimile esset tyrannus pessumū sibi succe-
dere si decederet sine ple: oī tñ p̃cedi q cū virgi-
nitate stare pōt virtus tēperantie. qm̃ aliqbus im-
p̃fectis p̃sonis sc̃bz rectā rōnē expediret et dece-
ret p totā vitā a venereis abstinere verbi g̃fa.
Leptos vt non inficerent sanos. aut ne plē pu-
tridā generarent. Et egen is q nō possent suffi-
enter nutrire prolē. aut egrotatiuis quoz obesset
coitus sanitati: et de qbus esset verisimile q nō pos-
sent habere plē nisi diminutā et orbatā. tales ig̃
si p totā vitā a venereis abstinerēt: se haberēt cir-
ca venerea vt oī. qd p̃tinet ad t̃pantiā. Nec vidē-
tur rōnes aliorū p̃cludere p̃manāqz rō bñ probat
q habitus electi⁹ p̃petue itegritatis corpis aut
abstiniētie a venereis nō est s̃cōm se p̃tus cū in a-
liquo casu vel aliqñ cōtingat hoc non expedire.
Concedit tñ q hoc aliqbus expedit s̃cōm recte
rōnis dictamē: sicut dictūz fuit. l3 forte rō hūana

sibi relecta non cōcederet q hoc expediret diuisi-
bus et corpore potentibus aptis perfecte ad plē
Itā si ali⁹ quoz interesset abstinēt: non nimis
sed forte minus debito exeresceret populi multi-
tudo. ¶ Ad aliā rōnem dicendū est q in aliqbus
p̃cederet q ille habitus electi⁹ talis integrita-
tis esset laudabilis. sed nō in alijs. non em̃ vidē-
q illa corporis integritas in filia regis q sine q̃cū
qz vicio vel quacūqz turpitudine frangi potest et
quā natura nō ordinauit ad p̃manentia sit tñ bo-
nū: q̃tū esset habere plē q multū p̃plo p̃deset
¶ Itē etia dī q virginalis abstiniētia valet ad vacā-
dū p̃hie in opibus virtutū: dicerent naturales q
nō. sed ad hoc valet abstiniētia moderata. Ar. ei⁹
p̃nceps phōz vxores habuit et plē. Et naturales
dicunt q coitus moderatus confert ad sanitatē
et ad corpis bonā dispositionē. et aīe sequunt cor-
pora vt dī in de phisionomia. Et Ar. dicit t̃pat⁹
aut quēcūqz ad sanitatē sunt et ad bonā habitudi-
nē delectabilia existentia hec appetit mensurate
¶ Contra quartā cōclusionē sic obijci⁹ virgini-
tas ita cōuenit viris sicut mulieribus. sed i amissio-
ne virginitatis nulla fit corruptio corporis vi-
ri. sed post remanet totū itegru corpus viri sicut
ante corp⁹ aut i nullo frangit sed p̃ductū aptū
ad hoc aptū supflū emittit. q virginitas non est
circa corporis integritatē tanq̃ circa p̃mū et for-
male obiectum. ¶ Itē illa corporis integritas au-
ferri posset a muliere p̃bissima per violentiā nō
solū per coitum. sed etia per cutellū aut aliud in-
strumentū. ig̃ quō virginitas posset esse virt⁹ si
esset circa talē integritatē tanq̃ circa p̃ncipale
et formale obiectū non em̃ vidē esse virtus mora-
lis que pōt a nobis per violentiā auferri. ¶ Itē
Ar. non vidē dicere q p̃ritutes morales sint p̃n-
cipaliter ad bonum corporis seruandum imo ad
preferendū potius bonū rōnis bono corporis et
bonis exteriorib⁹ et ad minime curandum de eis
nisi put ordinantur ad bonū ratiōis. Diceretur
igitur q virginitas et vidualis castitas secundū
q quelibet ear⁹ potest in aliquo casu esse virtus: opinio bñ
nihil aliud sunt a tempantia. Nec cōtra istā sen-
tentia vidē procedere rōnes prius adducte ni-
si forte due vltime. fieret enī penultia sic virtus i spē a castita-
clinat ad illud quod oī. sed neqz pauperes neqz
egrotatiuos oīz semp abstinere. licet em̃ eis vxor
rari: ergo virginitas in clinans ad sēper abstinē-
re nō esset virtus. qd vidē cōtradicare predictis
Sed dicendū q oī dupliciter accipi⁹. vno modo
put significat idē quod esse necessariū. et sic non
oportet illos abstinere. nec per tale oportere de-
terminant actus virtutū. Aliomodo capi⁹ put
significat idem q oportū esse seu consonū rō-
ni: et ita oporteret semp illos abstinere: qz senti-
per esset p̃sonū ratiōi. et per tale oportere deter-
minantur actus virtutum. ¶ Ad aliā et vltimā
potest dici q natura dedit hōibus virtutē genera-
tiuā et membra genitalia ad prolificandum vbi et
q̃ esset consonū ratiōi. vnde quod natura dedit
in nobis non ad indiuidui salutem / sed ad spe-
ciei conseruationem: non oportet in quolibet in-
diuiduo exerceri. sed sufficit q in talibus et i tot
q finis iste possit sufficiēter attingi. Et finis q̃stio

Contra terciā
p̃clusionem.

Contra quar-
tā p̃clusionē.

Secundo

Tertio.

Solut rōes
p̃ t̃tia p̃clōe.



Merit tricesimo pmo et ultio. **U**triusque
incontinentia sit viciu peius timiditate.
Arguit qd nō qd peius est viciu qd
meliori virtuti opponit. s3 timiditas
ē hmoi. igit maior satis p3 i septio
hui9 vbi virtuti excellentissime sc3 herdice. Arg. op-
ponit excellentissimā maliciam sc3 bestialitatem.
et hoc ē rōabile: qd viciu pnat hoiez virtute sibi op-
posita mō pei9 est qd pnat nos meliori bonovici-
um qd peius ē qd opponit meliori virtuti. s3 mior
apparet qd timiditas opponit fortitudi et inpan-
tia incontinentie. mō. Arg. pmo rēthorice pferit cetis
virtutib9 fortitudinē et iustitiam: et deinde liberali-
tatē. **I**te viciu est pei9 qd est magis volūtariū
qm iuolūtariū excusat a pctō: et qd Arg. i isto ter-
tio ex eo qd dicit incontinentiā ēē magis volūtariā: pclu-
dit eā esse exprobrabiliorē. sed timidas videtur
esse magis voluntaria qd incontinentia. null9 enī con-
cupiscit itēperare esse sicut dicit Arg. multi tñ ne-
morianf volunt fugā: que pertinet ad timiditatē
In oppositū **O**ppositū arguit per easdem maiores accipie-
do oppositas miores. videt enī qd incontinentia sit p-
melior fortitudine p illā pconsiderationē tertii tho-
picor. melius est qd oī tpe et i plurib9 est vtili9 vt
iustitia et incontinentia fortitudie. **I**ta sicut d3 septio
politice fortitudie qdē et pseueratā op9 est ad nō
vacationem. i. tpe belli: pphā aut ad vacationē
i. tpe pacis iustitia aut et incontinentia i vtriusq3 tpi-
bus et magis pacē ducētib9 et vacatātib9 videt igit
qd incontinentia meliori opponit virtuti qd timiditas:
iō videt esse peior. **I**te incontinentia sicut dicit Arg.
est magis voluntaria dicit enī. volūtario aut ma-
gis assimilaf incontinentia qd timor: vñ pcludēs intē-
tū dicit ppter qd exprobrabilior. **I**te bestialitas ē
supercedēs malitia vt appet septio hui9 qd viciu
est peius qd magis accedit ad bestialitatē. talis
aut est incontinentia. dicēte Arg. vñ seruiles et bestia-
les vident. dicit etiā cōissim9 aut cōissim9 cōm quē
incontinentia. et videbif vtiq3 iuste exprobrabilis. qm nō
scd3 qd hoies sum9 existit se ad scd3 qd aīalia tali-
bus vtiq3 gaudere et maxime diligere bestiale.
Providendū ē qd sit melior an fortitudo vel
incontinentia qm de hoc dubitare videt rōnes adducte
Scdō videbif pncipale ppositū. **Q**uātū ad pri-
mū sciēdū qd cū hoc qd virtutes et earū iteriores ac-
tus. perficiūt nos formalr intus ipe psumt ad
multa alia et nobis et aliis ad quorū comoditatez
exteri9 opamur. vbi gfa incontinentia diuitias extiores
saluat corp9 ab egritudinib9 pseruat. dat vsū rōis
liberum et sic ad omne opus bonuz rationis. adi-
piscendū disponit. fortitudo repellit inimicos
ciuitates aliqñ saluat: et leges liberalitas aut idi-
gētib9 succurrit. et sic de aliis. **I**te virtutes pnt
adiuicē pparari i bonitate duplr. vñ mō qd ad ea-
rū substantiā iustitiae et opa ppar et iteriora iparū
qā iam iteri9 pficiūt. **A**liomō qd ad alia bona ad q
nobis dicte virtutes psumt. **E**t pmo videt qd for-
titudō sit melior qd incontinentia. et scdō videt mihi
cōuerso. **P**rima conclusio sat pbari pōt vt mihi
videt p tres rōes adductas i feri9 vi. qstioe qnti
hui9. ad arguēdū qd fortitudo sit maior et melior
qd iustitia. sit incontinentia accipim9 loco iustitie. **E**t sit
pma rō sub hac forma. **A**d agēda facilia nō req:

rit p9 vñ nō multa p9 s3 p9 iō d3 maior qd pōt
in difficultiorē actū. p9 ei attēdit scdō vltimū in
qd potētia pōt vt d3 pmo celi. hoc aut nō ē aliqd
facile. sed ē illd qd ē maxie difficile. virtutē ei le-
uatūā mille talētoz dixim9 maiorē virtutē leuatūā
na duoz. qd nō est nisi qd difficulti9 ē leuare mille
talenta qd duo iō dicit Arg. scdō hui9: circa diffi-
cili9 sp ars et p9 etenī bñ meli9 in hoc. sed forti-
tudo circa difficulti9 ē. qd quātū ad hoc dicit Arg.
tertio hui9 difficulti9 ei tristitia sustinere qd a dele-
ctabilib9 abstinerē i sustinendo autē tristitia fortes
dicuntur. et in expectando vel aggrediendo terri-
bilissima. ideo rē. **E**t cape si vis in dicto loco du-
as alias rationes pnter. **I**tem pōt arguif scdus
est scdū se melior que inclinat ad bonū opandū
qd q inclinat ad malū nō opandū. cū dicat Arg. qarto
hui9 qd virtut9 magis est bñ opari: qd turpia nō opa-
ri: sed fortitudo magis directe inclinat ad operā-
dū bonū incontinentia aut magis directe ad non opan-
dū malū qd apparet ex eo d3 scdō hui9 ppter volu-
ptatē qdē mala opamur ppter tristitiā aut a bonis
recedim9. incontinentia igit qd voluptatē refrenat appe-
titū vel ipetū trahit ad nō male opandū et fortis-
tudo corporis tristitiā et laborē nō abhorēs incli-
nat ad boni opis exercitiū. iō rē. **S**cdā cōclu-
sio p3 si qd ispicat i pcedētib9 qstionib9 qdā ma-
la nobis eueniāt p incontinentiā et si videam9 sicut aī
dicebā qd incontinentia diuitias extiores saluat corp9
ab egritudinib9 pseruat dat vsū rōis liberū: et
sic ad oēm virtutē aliā morālē et intellectuālē adipi-
scēdū et ad oē opus virtutis exercēdū disponit. et
itavalet ad oīa ad q valēt alie virtutes opz ei itelli-
gere qd incontinentia qñ ita sit ad alias virtutes sicut sēs9
tactus ad alios sens9. **I**ta sicut videm9 qd visus et
auditus sūt sensus supiores et scd3 se nobiliores
qd tactus tñ tactus est nobis magis necessari9 cū
sit tāq3 fūdamētū aliorū sensuū sine quo alij sēs9
esse nō pnt: ita fortitudo et iustitia sūt virtutes pu-
riorēs et scd3 se nobiliores qd incontinentia s3 incontinentia
est magis necessaria tāq3 existēs quasi fūdamētū
aliarū virtutū. ipa enī moderat passioēs tact9 et gu-
stus q sūt maxime seruiles et bestiales: in qd et iā
cū bestiis puenim9 sicut d3 i tercio hui9 tñ mō pas-
siones sūt maxime necessarie ad vitā et tāq3 fūda-
mētū aliarū passionū sicut sēs9 tact9 et oīa alio-
rū sēs9 et exteriorū et interiorū. rōale aut videt qd sic
vna p9 se hēat ad aliā sic passio moderata p vna
virtutē se h3 ad passionē moderatā p aliā virtutē
Tñ sciēdū est qdū ad pma dictarū pclusionū si-
cut dictū fuit i duodecīa qstione scdī libri qd diffi-
cultas i moderādo aliquā passionē vel i ei9 ipetū
refrenādo. puenit ex multis causis. **P**rima enī cā-
erat qd vehemēti9 et acutior est ipetus passiois et
sic fortitudo est circa difficulti9 qd incontinentia qd timo-
res mortis et tristitie corporales sūt acutior9 ipe-
tus qd delectatiōes. alie aut cause sūt ibidē enūe-
rate plures scdō qd pntē eēt qd incontinentia est circa
difficulti9 qd fortitudo ppter qd difficile videtur di-
ctas virtutes adiuicē simplr cōpare. **S**ilr qdū ad
scd3 pclusionē sciēdū est put dicef i scdā qoue qn-
ti libri qd incontinentia qd ad pntentia sit vtilior et me-
lior ipsi incontinentia qd fortitudo forti tñ in casu nihil p-
hibet fortitudinē. vñ9 viri plus pdesse pmunita

Probatio se-
cūde conclu-
sionis.

Notabile

Virtutes cō-
parant ad in-
uicē i bonita-
te duplr

due pclusio-
nes

probatio pmo.

scds articulo Aliquod quod ipatia cetum ppe qd pncipes pmutas magis extollit fortitudinem qd ipatia: sicut et Arz. pmo rhetorice. **Quatuor** ad pncipale qd itum est sciendum qd malicia viciu pt attēdi aut ex eo qd pnat aiaz bono pntur sibi oppositū aut ex eo qd ificit a ni mā positue. Sic igit attēdat pncipalē tūc appet fatz qd illd viciū ē defit? qd opponit meliori pntu: ti et eo mō ē defit? quō melior ē pnt? sibi opposita. Sz si malicia viciū attēdat scdo mō. sic mihi vī: def qd ipatia sit defior timiditate. cui? rō vide fēē qz tāto aliqd est defior: qto ex debilliori motiuo trahit ad aliqd turpe opādū nā excellētia motiui aliqtr excusat a pctō: et ecouerso debilitas accu: sat ppe bz septio hui? nō ei si qd a fortib? et sup excellētib? delectatiōib? viciū vī trīstītūs: admi: rabile sz p dōabile si pntēdēs sz ipatus debilliori motiuo trahit ad tpe opādū sicut ailegatum fuit etio h? qd difficili? est tristitia sustinere qd a delecta: tiōib? abstinere. Hā sicut dicit Arz. tristitia stupe: facit corūpit naturā hnt? et aut sustinere diffici: le ē valde moderata aut a delectatiōib? abstinētia nec stupefacit naturā nec corūpit. sz saluat. ppe qd hoc nō videt ē mltū difficile. Itē cū iuolūta: ria nō sit vitupabilis: tāto vī cū ē vitupabilis: qto ē magis volūtariū: sz ipatia ē magis volūtaria qd timiditas. qm ipat? et vult obiectū scz ipz dele: ctabile et vult passionē scz ipaz delectationē. ppe qd et de ei? abfētia tristat sz timid? nec vult obie: ctū puta tribile nec vult passionē puta tiorē. sed vult fugā tū ppe salutē vite qd ē ex hoc pz qti: midī cōit nūitū opa sue timiditatz occultare qd tū pnt. ipati autem gulositates suas ofidunt. Item viciū eo ē pei? qd ē magis inatū suscipe augmētū. sz ipatia ē magis inata suscipe augmētū. tū qz pas: sio ducēs ad ipatiā ē magis sensui pueniēs. ppe qd scī? i ea qm dormit vī sicut bz septio h? pū: piscētia insidiatrix exns furata ē intellectu spisse sa: piēt? tū qz op? ipatie augz pūpiscētie cōatū sic dī Arz. fuga aut p quā recedit a terribilibus nō augz tiorē. tū qz frēqnti? obiectū ipatie nob? adē: iō. et. Ad rōes dicēdū ē qd ex positione satis visuz fuit quō pzia rō pcedit. Ad aliā dicēdū qd ipatia ē magis volūtaria. et qm dī null? pūpiscit ipatus eē dico qd vey ē. ita ē null? pūpiscit eē viciō? qd cūqz viciō sub rōe viciū aut mali apphēso mlti tū excellēt pūpiscit delectari. ppe qd ducit ad itē perantia: intēperantia igit ob hoc apparet magis volūtaria: qd intpati volūtas trahit ad op? pnatū ex motiuo debilliori sicut dictū fuit. Et in hoc fi: niunt qstiones sup tertiū libz ethicoz. Arz.

questio pta. **Secundo.** **Tertio.** **Quarto.** **Quinto.** **Confirmatio.** **In oppositū.** **Obiectio.** **Secundo.** **Tertio.** **Quarto.** **Ad secundū.**

Arca libz qrtū qrit pzo. Et libe: ralitas sit pnt? moralis. Et videt qd nō qz pnt? moral? (vt hēt scdo h?) est circa passiōes et opatiōes. ppe i eod scdo diffiniēs Arz. hnt? morales de: iūc hnt? qdā sūt scbz qd ad passiōes hēm? bñ l' ma: le: sz liberalitas ē circa pecūias qd sūt passiōes et opatiōes g rē. Itē qd hz vna pntē moralē hz oēs ppe eay pnextionē i prudētiā appet sexto h? sz qd hz liberalitatē: nō opz qd hēat fortitudinē. qd dī Arz. etio h?. qdē ei i bellic? piculis timidi exites liberales sūt et ad pecūiaz amissionē audēt hnt ergo rē. Itē pnt? nec icliat ptra debitū nature euz

nihil pnt naturā sit bonū vt dī septio politice nec icliat ptra rectā rōezt appet scdo h?. sz liberali: tas ē has icliat. qz et natura et rō dicit vt ynus qd qd pl? se diligit qd alios. et p pns qd bōa sibi pcurz magis qd alis cū i octauo hui? dicat magis amico magis eē dādū. sz liberalitas ad oppositū iclinat qz dī Arz. liberalis aut ē vehemēt supabūdare i dationē vt dereliqit sibi pnt mīora. Itē vna pnt? nō i pedit actū alteri? sz liberalitas ipedit actum ma: gnificētie. qz dī Arz. dūari at si facile liberalē. qd tū reqrit ad actū magnificētie exercēdū igit rē. Itē si liberalitas eēt pnt? tū videt qd nō sit distim: cta a iustitia. qm pecunie circa qd ē liberalitas vī: dēt eē maria iustitie. qz dī Arz. quito hui? qd aua: rus iniust? circa bona erit: non omia. sed circa qd cūqz bona fortune et infortunū. tales aut maxie sūt pecunie. Et pfirmat qd cū virtutes qtuor cardiales sint ceteris pncipaliores et meliores. et Arz. pzo rhetorice liberalitatē extollit supra tē perantiā. videt qd nō ē sit liberalitatē. esse vna de pntib? cardinalib?: mō ipa sub nulla cardinaliuz pntū magis reponi videt quā sub iusticia. ppe qd tullius pmo de officiis dicit nihil enī liberale qd nō idē sit iustū. Et oppositū vult Arz. pmo dicēdū est qd liberalitas est circa pecūias. Scdo qd ipsa est pnt? moralis. Tertio qd ipsa est pntus disti: cta a iusticia. Et qrtio qd ipsa est pnt? mīor qd ipatia. De his enī oib? tactū fuit i arguēdo. Primā cō: clusionē pbat Arz. sic Circa ea est liberalitas: circa que bene se habens laudat de liberalitate sz (sicut dicit Arz. de liberalitate laudat qd nō i bellicis neqz i qd? ipatus rursus neqz i iudiciis sed circa dationē pecuniarū et sūptionē. ideo rē. Et est sciendū qd pecuniam non capimus in hoc loco stricte pro nūmismate solum. sed large: sicut dicit Aristo. p omnibus quoz dignitas num: mismate mēsurat. Sz alicui videt qd liberalitas nō solū est circa talia qd scz nūmismate mēsurant qm bonū doctrine nō pnt nūmismate mēsurari. et tū doctor pnt liberalit? dare doctrinā suā. Itē bo: nū corpus hūant nō pnt nūmismate mēsurari. et tū liberalitas ē si qd exhibeat corp? suū grat? ali: cui in obsequiū alicui? operts. Itē seruus cū ha: beat corpus et animam nō pnt nūmismate mē: surari et amen miles pnt liberaliter dare seruum suū. imo etiam Seneca ponit in primo de bene: ficiis qd contingit etiam liberaliter seipsum dare. Ad primum istorum dicendum qd dare. liberalit? non est ppe nisi quis quod suum est trāfferat i dñū alterius: aut qd tū ad rē ipam aut qd tū ad vī rei. Doctor igit ppe loquendo non dat scientiam liberalit? ipsi discipulo. qz sciētā suā nō pnt trā: ferre i dñū discipuli. nec vñqz habuit sciaz quā discipulus sibi acqritsz dat discipulo laborē quē hz in docendo. vel etiā dat vī suū ipsius discipu: lo ad sciam acqrendā. et hoc pnt nūmismate mē: surari. rō nāqz dictaret bñ aliqñ qd doctor suūp: sius vīsum ad talem laborem daret pro pecunia: si pecunia idigeret. Ad aliā dicendū qd null? li: beralit? corp? suū dat: sz bñ corpis vīū. Ad aliā dicendum qd res venales vel donabiles non mē: surant nūmismate secūdū seipsas sed scbz qd ve: niūt i hūanum vīū siue i vtilitatē vtenū. modo

probatio scde
pclusionis.

licet seru⁹ secundū seipm nō sit nōmismatemē sue
rabilis: tñ vtilitatē q̄ ex eo venit pōt dñi⁹ num-
mismate mēsurare. z q̄tū ad hoc dare seruū pōt
ad liberalitatē pertinere. Sicut dicendū q̄ dare se
ipsū liberalit^r nō ē nisi dare suū p̄sum. Scdāz
pclusionē videt^r Ar⁹. p̄bare sic. Circa ea q̄bus cū
q̄ contigit vti bñ et male idigem⁹ p̄tute morali
inclinate et defmīnate ad agēdū bñ. seō nō est du-
biū q̄ pecuniis possum⁹ vti bñ et male imo p̄mo
rhetorice dicit Ar⁹. q̄ oib⁹ hūanis bonis p̄tingit
male vti exceptis p̄tutib⁹. dicta aut^r p̄t⁹ est quam
liberalitatē vocam⁹. q̄ zc. p̄tē vbiq̄q̄ supabun-
dātia est vituperabilis et defect⁹ p̄rau⁹ ibi medi-
diū est bonū z laudabile. s; i datōib⁹ z acceptiōi-
bus pecuniarū p̄tingit z excedere z deficere vitu-
perabil^r z p̄raue sicut i seq̄ntib⁹ videt^r q̄ mediū
in hīs tenere est bonum et laudabile sed vbi me-
diū est laudabile et extrema vituperabilia: in-
digemus virtute morali que sit illius mediū con-
iectrix et electrix ergo p̄tute morali idigemus
i pecuniarū datōib⁹ z acceptiōib⁹ talē aut^r p̄tutē
vocam⁹ liberalitatē idē zc. Tercia p̄clusio p̄batur
qm̄ ad passiōes diuersorū mox z nō oppositas s; z
disparas moderādas z eaz ipet⁹ refrenēdos idē
gem⁹ diuersis p̄tutib⁹ moralib⁹ refrenātib⁹: sed
affectōes hōis circa pecūias p̄pas z circa alienas
sunt tales diuerse passiōes q̄ diuerse sūt p̄tutes
circa pecūias p̄pas z alienas. liberalitas aut^r ē cir-
ca p̄pas. z iustitia respicit alienas. q̄ ipse sūt diuer-
se p̄tutes. Et ista rō plen⁹ declarabit^r z etiā con-
clusio magis p̄bat in q̄nta q̄stione quinti huius.
Quarta p̄clusio p̄batur p̄ ea q̄ dicta fuerūt
in xix. q̄stione tertiū hui⁹ vbi dictū fuit q̄ p̄tutes
cardiales sūt de necessitate bonitatis hūane. alie at
nō: s; de ei⁹ p̄gruitate et decore. et q̄ t̄pantia ē vir-
tus cardinalis: nō liberalitas. Ille at^r p̄tutes sūt
meliores q̄ sūt de necessitate bonitatis hūane: q̄ ille
q̄ nō idē zc. Ad rōes ad p̄mā dicendū q̄ libera-
tas ē circa pecūias tāq̄ circa obiectū remotiū si-
cut t̄pantia ē circa cibos et pot⁹ z meliores. sed
ē ipa p̄p̄iquē ē circa pecūias datōes z sūptiōes
q̄ sūt q̄dā opatiōes. sicut t̄pantia ē circa comestio-
nes z potatiōes. Sicut etiā liberalitas ē circa affe-
ctiōes q̄s inati sum⁹ habere ad pecūias p̄pas si-
cut t̄pantia ē circa affectiōes q̄s hēm⁹ ad delecta-
bilitatē tactus: z ita patet q̄ liberalitas ē circa pas-
siones et opatiōes sicut z q̄libz alia virt⁹. Ad
aliā p̄t dicit q̄ q̄ h; vna p̄tutē cardinale p̄fecte h; z
oēs alias cardiales: s; nō opz q̄ hēat oīs alias.
Forte ē q̄ de cardinalib⁹ aliq̄s p̄t hēvna nō scd; z
hūit p̄fecte firmatū s; scd; oīs p̄dēz laudabilē: q̄
tñ nō h; alias. s; vna nō possit haberi i hūit p̄-
fecte firmato sine aliis. de q̄ magis videbit^r i vi. libro
et scd; hoc expōe auētē. Ar⁹. Ad aliā dicendū q̄
vnuq̄q̄ p̄l⁹ se d; diligere q̄ alios z magis sibi. p̄-
curare bona q̄ aliis s; hoc nō sit retinēdo sibi p̄-
cūias dādas: imo dādo dādas z retinēdo reti-
nēdas q̄n opz z q̄b⁹ zc. q̄m hō sic sibi p̄curat z ac-
q̄rit p̄ bonis ext^riorib⁹ bona p̄tutū q̄ penit⁹ alia
bona supercellūt. Istō ei mō defmīat Ar⁹. nono
hui⁹ q̄ marie amādū sit seipsū z sibi maxie bōa
p̄curādū vbi dicit^r eē qd s; studioso d; z amicorū
gē multa agere/ z p̄fic/ z si opz mori p̄iciet enī

z pecūias et honores z total^r circūpugnabilia
bona. p̄curans sibi ipsi bonū virtut⁹. Ad aut^r in
auctoritate allegata dicit Ar⁹. vti dereliqui sibi
si mīora d; intelligi nō de pecuniis ad nēcessitē vi-
te z stat⁹ honestatē seruādā nēcessē sed de hīs q̄
vltira abūdāt. Ad aliā pōt dicit q̄ liberalitas
nō ipedit actū magnificētie. q̄ liberalis non dat
nō dāda. sed oia retinet retinēda. Quod aut^r dicit
Ar⁹. nō facile ditari liberalē: nō d; intelligi de ve-
ris diuitiis q̄ ad vite nēcessitatē z stat⁹ decētiā req̄-
rūt^r. de q̄b⁹ seneca q̄rēs q̄s sit diuitiarū modus:
rīdet p̄m⁹ habere qd nēcessē est. scd; qd stat⁹ ē. d; z
dicta auctoritas intelligit^r de supfluis diuitiis: de
q̄b⁹ vltra debū vltis ipossibile ē actū liberalē
ne dū magnificū exercere. put in seq̄ntib⁹ aplius
apparebit. Ad aliā dictū fuit i positione q̄ li-
beralitas est circa pecūias p̄pas. et iustitia cir-
ca alienas. Ad p̄firmationem dicendū q̄ t̄pantia
est p̄t⁹ maior q̄ liberalitas. s; vulg⁹ liberalitatē
supertollit q̄ plurib⁹ p̄ficat i bonis ext^rioribus
q̄ sola bona vulg⁹ sentit z hoc sēsit. Ar⁹. primo
rhetorice p̄p̄t qd ipse dicit q̄ fortes et iustos z
deinde liberales maxie honorant sc; vulgares. z
nō dicit q̄ sint maxie honorādi. z ita etiā d; intel-
ligi hoc qd dicit Ar⁹. q̄to hui⁹ amant^r aut^r maxi-
me liberales eoz q̄ i p̄tute. nō ei dicit sint maxie
amandi sed quod amantur. hēc de questione



Quis scdo dicit dare z accipere p̄su-
mere z custodire sint act⁹ liberali-
tatis. Ar⁹ q̄ nō q̄ liberalitas ē vna
p̄t⁹ scd; spēs idē d; vntū hēc actū
scd; spēcīe cū p̄tutes z potētie di-
uigant p̄ act⁹. s; p̄dicti act⁹ sūt plures z diuersi
scd; spēs q̄ zc. Itē ille act⁹ null⁹ ē p̄tut⁹ per
quē p̄sumit illud qd ad felicitatē req̄rit^r. se diuitie
q̄ p̄bare z p̄sumere p̄sumunt req̄rūt ad felicitatē
vt dictū fuit p̄mo hui⁹. q̄ dare z p̄sumere nō sunt
act⁹ alicui⁹ p̄tut⁹. Itē act⁹ p̄tut⁹ nō sunt eiusdē
p̄tutis: q̄ quinto hui⁹ d; q̄ potētia qd ē et scia vi-
dent^r p̄tut⁹ eadē eē. hūit aut^r nō. q̄ si dare z p̄sume-
re sint act⁹ liberalitatis: accipere et retinere nō erūt
actus eiusdē. cū sint eis p̄tut⁹. Oppositum dicit
Ar⁹. Bicut dicendū ē q̄ p̄dicti act⁹ scd; substantiā
eoz accepti nō sūt act⁹ liberalitatis: magis q̄ vicio-
rū oppositorū. Scdo dicendū ē q̄ isti act⁹ mo-
dificati scdm q̄ recta rō p̄suadet sūt act⁹ liberali-
tatis. Tercio dicendū est q̄ dare vlt⁹ p̄sumere ē act⁹
p̄ncipalior liberalitatis: q̄ accipere vlt⁹ custodire p̄tut⁹.
ma p̄clusio sic p̄z null⁹ act⁹ p̄tut⁹ ē scd; excessus
vel defectū vitupabilis. s; scd; excessus defectū
z vitupabil^r p̄tingit dare et accipere: et p̄sumere z cu-
dire sicut p̄tut⁹ videbit^r agit^r zc. Ad secunde
p̄clusionis euidentia sciendū est p̄mo: q̄ cū libe-
ralitas sit circa pecūias p̄pas vt dictū fuit in a-
liā q̄stioe. q̄s sit pecuniarū p̄pas vlt⁹ p̄p̄t⁹ p̄cūia
igit pōt vnomodo sumi p̄p̄t⁹ put se extendit so-
lū ad nūmismā. et ita p̄p̄tut⁹ ei⁹ vlt⁹ esset mēsurā-
tio p̄mutabilium: sicut dicit^r quinto huius sed sic
non est liberalitas circa pecūias. idē dimittit ille
modus Aliomodo sumitur pecunia p̄mutat^r put
se extendit ad oē illud cuius valor pōt nūmismate
mensurari. cui⁹ mōi sūt agri dom⁹ et oīs hūmāi
possessio cuius dñum pōt ad aliū trāsferrī. z istō

Ad quartaz.

Ad quintam

q̄stio secūda
Ar⁹ primo.

Secundo.

Tercio.

In oppositū

Tres p̄clusio-
nes.

probatio p̄me.

probatio scde.

Dupl^r capite
pecunia

modo liberalitas ē circa pecūias dicēte Arꝑ. pecūias autē dicimꝰ oīa q̄cūq; dignitas nūmismate mēsurat. Lū autē pecunia sic accepta multa sub se ptineat ⁊ valde diuersa gñat naues vieas cal ciamēta seruos ⁊c. manifestū est q̄ h̄mōi pecūie duplex pōt esse vsus. quidā cōis oībꝰ h̄mōi gñibꝰ pecuniarū. alīꝰ specialis vnicuiq; generꝰ. Spēa- les igitꝰ vsus specialū generꝰ qz sūt valde distan- tes: nō solū scdm specīē sed etiā secūdū genꝰ non ptinēt: vt sic ad vnā virtutē. Nō nec ita est libera- litas circa pecūias. ¶ Cōis pōtꝰ pecuniarū du- plex ē vnꝰ ē pecūiarꝰ pparꝰ p̄cise scdm q̄ p̄p̄sūt Aliꝰ ē alienarꝰ v̄l saltē pparū i ordīe ad alienas cuiꝰ mōi sūt distributiones ⁊ pmutationes Scdꝰ aut illoꝝ vsuū spectat ad iusticiā nō ad liberalita- tē: vt dicebat i alia q̄stione. et p̄mus vsus ac libe- ralitatē. iō videre opꝰ q̄s sit iste vsus. Dicamꝰ igitꝰ q̄ ille vsus pecuniarū est datio et cōsumptio. q̄ p̄ qz vsus in aliq̄ opatiōe consistit. opatiōes autē cō- munes circa pecūias p̄pas non vidēt eē nisi da- tio et cōsumptio acceptio et custodia: acceptio autēz custodia nō pertinet ad vsū pecūiarꝰ. ḡ relinqꝰ q̄ cōis vsꝰ eaz sit datio ⁊ cōsumptio. Qd aut acceptio et custodia nō ptineāt ad vsū pecuniarū sic patꝰ gñatio rei nō est eiꝰ vsus sed ad vsū ordīat sicut gñatio eq̄ nō est vsus eq̄/neq; factio nauis est vsꝰ nauis sꝰ eq̄tare ⁊ nauigare. gñatio rei ei est ad eē rei qd est finis gñatiōis: res aut gñat ad vsū q̄ est rei gñate finis: sed acceptio pecuniarꝰ est eaz ge- neratiō. ḡ acceptio nō est vsus pecunie. Iterum possidere non est vti. sed ad vsū etiā ordīat. est ei possidere sine q̄cūq; possidentis aut rei opatione mō vsus in opatione est: sꝰ custodire nō ē nisi pos- sidere ḡ custodia nō est vsus pecunie. nullus ei di- ceret hōiem eq̄v̄t q̄ sp̄ dormiēs h̄eret equū sp̄ in stabulo ⁊ dormiētē. Hoc v̄so p̄z scdā p̄clusio per argumētū Arꝑ. dicētis: q̄rū ē aliq̄ vtilitas/ his p̄ti- git bene vti et male. diuitie aut sūt vtiliū vnuq; qz aut optime vnt q̄hꝰ circa pecūias virtutes. iste aut est liberalis. Lū aut vsus pecunie sit datio et cōsumptio manifestū est q̄ optie vti pecūiis ē eas dare et p̄sumere q̄n ⁊ quibꝰ opꝰ ⁊c. ḡ cōcludit q̄ ip̄ius liberalis est dare pecūias ⁊ cōsumere tali modificatiōe quā recta rō dictabit. ¶ De hac au- tē modificatiōe docēt nos Seneca ⁊ Tullius ⁊ Arꝑ. multas esse regulas obseruādas. P̄ria ē ex pte dantis vñ Arꝑ. scdm substantiam vt i qz liberali- tas dā. nō ei i multitudīe datorꝰ q̄ liberale: sed in dāris habitu. hic aut sedꝰ substantiā dat. Nil au- tē phibet liberaliorē eē minora dantē si minoribꝰ bus det comes esset illiberalis si nō plus daret q̄ decet milite dare et miles pdigꝰ: si tātū daret q̄tū comitē dare decet. vñ dicit Arꝑ. tirānos nō dicimꝰ pdigos multitudīe ei possessionis non vi- detur facile esse dattonibꝰ et expensis supabūda- re. De hac aut regula loqꝰ Tullius p̄rio de officiis dicēs. Cauēdū est ne benignitas maior sit q̄ fa- cultates. qd pbat dicēs q̄ benigniores q̄ res pa- tiē eē volūt. p̄mū i eo peccāt q̄ iuriōsi sūt i proxi- mos q̄s ei copias his equius est relinqꝰ: eas trās- ferunt ad alienos. Inest aut et in tali liberalitate cupiditas plerūq; raptendi per iniurias: vt ad la- giendum suppetat copie. ¶ Secunda regula est

ex parte eius cui dat. nō opꝰ eē dare prauis aut vilibus sed indigētibꝰ aut amicis honestis ⁊ mo- rigeratis aliis ei dare pdigi ē vñ Arꝑ. pdigi q̄hꝰ quos oporteret indigere hos diuites faciūt mode- ratis vtiq; secūdū mores nihil vtiq; darent. adu- latoꝝ aut v̄l secūdū aliā aliquā voluptatem tribuūt multa. Quod enī nō sit liberale dare ma- lis apparet quia prauī prauēvuntur bonis vili- bus: bonis enī illis armati sunt seuisima aut est iniustitia habens arma: primo politice. dāns aut bona male v̄tenti particeps efficitur talis vsꝰ vñ Seneca de beneficiis. pecuniā nō dabo illi queꝰ p̄sumpturū adultere sciā ne: in societate turpē fa- cti vel consilii inueniar. Si potero: reuocabo. si minus: non adiuuabo scelus. ¶ Tertia regula ē ex parte doni. et hoc duplꝰ: aut scdm pparationē rei dande ad oantes aut secūdū pparationē re- cipiētē. P̄rimo mō opꝰ dātē re accepisse ⁊ pos- sedisse bñ. q̄ enī re dat male acq̄sitā ⁊ possessam non dat dandū sed reddēdū vñ. Arꝑ. sequitꝰ ei de centi dauonitatis acceptio. nō talis aut p̄ria est. seq̄ntes igitꝰ sūt si l in ipo p̄rie aut manifestus q̄ nō. ¶ Secūdū aut pparationē rei dande ad acci- piētē duo sūt obseruāda p̄cepta. P̄rimū q̄ talis res detur que sit pporcionata statui recipientis. Secūdū q̄ sit ei nociua. P̄rimū docet nos bene Seneca in libro de beneficiis dicēs. Lauebimꝰ ne munera superuacua mittamꝰ v̄l: rustico libros litteris aut studiis vedito rhetia. Quātū ad scdꝰ dicit/ respiciamꝰ ne dū grata mittere volumꝰ: su- um cuiq; moribꝰ puocantia mittamꝰ. sicut ebriō so- vino. Abale datū icipit esse munꝰ i q̄viciū acci- piētis agnoscat. Sūt qdā nocitura petētibꝰ que non dare sꝰ negare bñficiū est. Estimabimꝰ itaq; vtilitatē potius q̄ voluntatē petētiū. sepe ei noci- tura p̄cupiscimus. negabimꝰ q̄cquid ardoꝝ cōtra se vsurus petit. ¶ P̄tē quarto opꝰ tempus ⁊ locū congruū obseruare. non ei oīa publice nec omia occulte danda sunt. vñ Seneca. P̄recipiunt itaq; omnes actores sapientie quedā palā/ quedam se- creto consequi. Volam quidem q̄ p̄seq̄ gl̄iosum vt militaria dona et honores et q̄cqd nouitia pul- chrius sit. Rursus que non pducunt neq; hone- stiozem faciūt/ sed succurrunt infirmitati egestati. ignominie tacite dāda sunt. vt nota sint solꝰ qdꝰ p̄sunt in interdū etiā qui iuuatur fallēdus ē: vt ha- beat nec a q̄ accipit sciat. Quinto ex modo dan- di requiritur q̄ cito detur. vnde p̄ouerbiū est. Qui cito dat bis dat. vnde Seneca. Ingratū ei est beneficium quod diu inter manus dantis ad- hesit: quod quasi egre dimittere vsus est. et sic da- re ac sibi eripere. Si quid igitꝰ more iterueniat euitemus omnino ne deliberasse videamur p̄p̄i- um enī est beneficientis cito facere. qui enī tas- de et de die in diē p̄trahens p̄fuit/ non ex animo fecit. et duas res maximas pdidit et tempus ⁊ ar- gumentum bonē voluntatis. Sexto sumuntꝰ do- cumenta ex eo q̄ est dantē qualiter se habere. Et enī liberalis dare delectabiliter/ dare humiliter: dare sine fortitudīe amissionis ⁊ absq; spe remu- nationis. Et quātū ad p̄mū dicit. Arꝑ. q̄ libe- ralis est dare delectabiliter et sine tristitia. quod pbat per hoc q̄ hoc est omni virtuti: cōmune nō

tertia regula
ex pte doni p
respectu ad
dantem.

per ppatio-
tionē cui dat

q̄rta regula ex
pte tps ⁊ loci

quinta regula
ex mō dandi.

Sexta regula
la ex pditioni-
bus dantis.

Duplex ē vsꝰ
cōis pecunia-
rum.

q̄ acceptio ⁊
custodia si sit
vsꝰ pecunie.

Itē liberali-
tatis p̄ma ex
pte dantis

Scdā regu-
la ex pte illi
cui datur.

cens qd eni scdm virtutē delectabile: z nō triste
vel minime triste. Hoc etiā pbat spectat de libe
rali dicēs. Necqz dicef liberalis qui triste mag
vitiqz eliget pecunias bona opatiōe. hic aut nō li
beralis. Et qm ad scdm dicit Seneca. Nihil eq
vitandū in bñficio q supbia. Jocūda sō sunt q
hūana frōte leni plana qz tribūnt. q cū darz mihi
supior nō exaltavit supra: s3 quā potuit benign
fuit: z detrahit nūeri suo pōpā. domū nāqz libera
litatis plurimū auget qn donans ex hūilitate se
ipsum pdonare videt. Et qm ad tertiū dicit idēz
Seneca Dign⁹ inqz est decipi q de recipiēdo co
gitavit dū daret liberalis eni emissiu⁹ est nō acce
ptiu⁹ neqz custoditū⁹ vñ pcludit Arz. Ditari at
nō facile liberalē neqz acceptiuū exntē neqz cu
stoditūū. emissiuū aut et nō honorantē ppter ipas
pecunias sed gfa datiōis. Septio z pncipalissie
nece est debitū finē itēdere. Itā sicut dī Arz. q se
cū dū pntut opatiōes bone z boni gfa et liberalis
igf dabit boni gfa z recte. q aut dat qb⁹ nō ozvel
nō boni gfa. s3 ppter quādā aliā cām nō liberalis
sed alius qd dicef vñ de pdigis dicit. Arz. q da
re pcupiscentes z ppter nihil boni curare idnt
z vndiqz accipiunt. Et Tullius in de officiis. U
dere licet plerosqz nā tā natura liberales q qua
dam glia ductos. vñ bñficiū videant facere mul
ta. q per sophistica magis ostentatione videntur
q ab honestate. talis aut simulatio vanitati pū
ctior est q aut pntut aut honestati. Sicut gē dictū
est de datiōe liberalis et per pñs de psumptione
siue de expensis: qz sicut dicit. Arz. expensas em
in datione ponimus. Sicut itaqz pbat q dare et
psumere moderata rōnē recta sūt actus liberali
tatis. pōt itatē ex hoc concludi q etiā accipere z
custodire modificata sunt actus liberalitatis. qz
cuius velle est dare z psumere vt opz. z qn et qb⁹
eius etiā est accipere et custodire vt opz z c. sed
liberalis est sic dare z psumere vt dictū est. gigitur
maior per hoc pbat q dantē multoties z psum
mentē nihil aut accipientē et custodientē cito de
relinqueret substantia tpalis. z ita perirēt oēs eius
act⁹ qz nō haberet apli⁹ qd dare et psumere. Itē
cuius est aliq⁹ opus exercere ei⁹ est etiam opatiō
ad illud opus ordinantur. sed accipere et custo
dire qn et quō oz. ordinant ad psumere z dare qn
opz qm rei gñatio et possessio ppter vsū sunt. ac
ceptio aut et custodia sunt generatio pecunie et
eius possessio. datio aut z psumptio sūt vsus ei⁹ s3
cū dictū est ppter quod dicit. Arz. vnde aut opz
accipi et puta a pzijs possessionib⁹ non vt bonū
sed vt necessariū. vt habeat dare. neqz qbus libet
dabit sic p pñs custodiet vt habeat dare qb⁹ oz
et qn z vbi. Itē aut acceptio et custodia sic mo
dificari oz. pñs qdē oz vt nō sit iusta: nā sicut
dicit Tullius i de officiis. Nihil vtiqz liberale qd
nō idē iustū sit. Scdo q nō sit de cupiditate vel
avaricia suspecta propter excessū. Tercio q nō p
mittat labi substantiā ppter defectū: et de his duo
b⁹ vltis dī. Tullius i de officiis. habēda aut rō est
rei familiaris: quā qdē de labi finire. flagitiosus
est sed itavt illiberalitatis avaricieqz absit suspi
cio posse eni liberalitate. vñ nō spoliantē de pa
trimonio nimirū est pecunie fructus maximus.

Tertia conclusio pbat pōt septem rōnib⁹ pñma
est. bonū rei vtilis magis est in vsu eius ad illud
ad quod ipsa est vtilis q in eius possessione qz si
ma i p habet rationē melioris. sed (sicut dictū fu
it) dare et expendere sunt vsus pecunie. ad possi
dedū aut spectat recipere et custodire. igit. z c. vñ
bñdicebat Arz. pmo. rhetorice. tmin⁹ pē posses
siois qdē est ita possedisse vt i ipō sit vsus ipsoz
totalr ei diuitē cē est i vsu. magis q i possessione
etei opatio est talitū. et vsus diuitie. Scda rō ē qz
magis est pntutis bñfacere q bñ pati. nā pntus acti
ua potior est passiva. sed dare est bñfacere. et re
cipere est bñ pati. ergo z c. bñ ei facere est tāqz dei
opatio cui⁹ est oib⁹ dare esse bñ pō pati est opatio
materie cui⁹ est ab oib⁹ recipere esse. qd aut magis
est pntutis an dei operatio vel materie nullus vti
q dubitabit. Sed tñ huius rōnis oppositū videt
Arz. velle pmo rhetorice dicēs bñ pati q bñ fa
cere vtiqz videbif eligibilius esse cuius rōnē assi
gnat dicēs q ad veritatē bona his q ad opinionēz
eligibiliora sunt et meliora. sed bene pati ē bonū
ad veritatē. qm illud est bonū ad veritatē qd qlibz
eligeret etiā si lateret s3 bñ pati est hmodi. nā z nul
lo alio picipiēte vellet tñ vñ qsqz bñ recipere et di
tari. sed bñfacere est bonū ad opinionē. qm sicut
dicit Arz. terminus eius quod est ad opinionē est
quod si latere debeat non vtiqz eligeretur. sed fa
cere bonum latens non videbif vtiqz eligi. Ad
hoc dicendum q in pmo libro rhetorice. consi
derationes ponuntur pñs que pñs bñfacere
dinē nō excedunt. quonā rhetorica quedā dya
letica est. rationes aut pñs bñfacere viam habent ad
vtrāqz partem contradictionis. pñs bñfacere ē qd
videtur omnibus vel pluribus vel sapientib⁹ z c.
pmo thopicozum sepe aut contraria vidētur plu
ribus s3 vulgo et sapientibus. bonū eni distigui
tur in honestum et vtile et delectabile sed de ho
nesto bono loquuntur vulgus z sapientes mō pñs
vulgus eni nō potens pñs pñs pñs pñs pñs pñs pñs
pit ea bona q pñs pñs pñs pñs pñs pñs pñs pñs
riora bona corporis attēdūt iō sūmum honestat⁹ bo
nū reputant honores et famā. ppter quod z hūa
nā felicitatē ponūt i honozib⁹ : g tales bñ facere
si lateat nullā boni rōem habere putāt nō i meri
to qz nec vtile est nec delectabile. pñs sed nec ho
nestus est. qz nulli⁹ honozis ē assecutus quod latz
sapientes aut percipiētes maxima bona pñs
interius an animam decoratā q pñs pñs i debito iu
dicio rōnis et recta electione volūtatis. parū re
putant exteriora bona ppter qd sciunt beneface
re. etiā secreto simplr meli⁹ esse q bene pati. pñs
igitur q dicta Arz. hic et i pmo rhetorice. pba
bilia erant sed differenter qm illic plurib⁹ hic au
tē. sapientib⁹ Et itēz s3 meli⁹ esset bñ pati q bñ
facere q ad honesta bona interi⁹. aiā pñs pñs
tñ non est ita q ad exteriora circa q est liberalitas
imo dare multo melius est. qm in dādo nos bene
patimur interius secūdū honestū bonū. Itē dicit
nono huius q studiosus pñs pecunias amicis
z honores. sibi pñs bonū maius tribuēs s3 bonū
virtutis. Tercia aut rō Arz. est. quia magis est vir
utis bona opetari q turpia nō opari. sed bñ da
re est bñ opari z bñ recipere est nō turpe opari.

pbatio tertie
conclusionis.
septē rōnibus

Scda ratio.

Obiectio.

Solutio

Septia regu
la ex pte finis

q custodire z
accipere si nō
actuali libera
litati

ergo 2^a maior ē de se nota 3^a ad euidētiā mior
sciēdū qd hic p bñ opari itēdim⁹ honestū bonum
et etiā capim⁹ turpe put opponitur honesto bñ
aut dare nō est dubiū qd ē honestū scd⁹ se 3^a bñ reci
pere solū h⁹ vult rōez et nō honestū scd⁹ se 3^a ē
neq⁹ turpis vñ de magnanimo qd maxie (bñ tñ)
tēdi ad honores dicit Ar⁹ qd ipe ē potēs bñficiā
re bñficiat⁹ aut verecūdat⁹ hoc qdē ei superexcellē
tis hoc qdē supercellū qd p⁹ qd bñ recipe nō ē scd⁹
se bñ opari 3^a solū ē nō p⁹ p⁹ opari. 3^a sit bñ opa
ri i ordie ad dationē scz si qd ad hāc itētionē bñ
recipiat vñ bñ det. p⁹ qd ē p⁹ cludi pōt qd bñ reci
pere nō ē act⁹ liberalitatis scd⁹ se. sed solū scd⁹
q⁹ vtile scz ad dare p⁹ sumere ordiatū. Quarta rō
Ar⁹ ē qd laus et glia debent op⁹ p⁹ uoso. sed laus
et glia mag⁹ redduntur dāt⁹ qd accipiēt⁹ aut etiā
q⁹ nō accipiēt⁹ iō 2^a c. Quarta rō ē qd circa diffici
lius sp sit ars 2^a p⁹ et meli⁹ vñ d⁹ scd⁹ h⁹ 3^a facili
us est recipere qd dare: quia ad accipe magis icli
nat appetitus sensitiu⁹ sñ et etiā (sicut dicit Ar⁹)
facilius est non accipe qd dare. p⁹ p⁹ ei mun⁹ cōit
omittūt hoies difficilius qd nō accipiūt alienū eo
q⁹ hoies natural⁹ ad bonū p⁹ p⁹ afficiunt igitur
Sexta rō est qd mag⁹ est liberalitas ille act⁹ se
cū dū qd magis laudam⁹ hoiem de liberalitate 3^a
dantē laudam⁹ cōit de liberalitate. capiētē ei vel
etiā nō capiētē nō multū de liberalitate laudam⁹
laudātes ei nō capiētē nō dicim⁹ ip⁹ liberalē. 3^a
nō cupidū exstē. laudātes aut capiētē dicim⁹ ip⁹
hūilē vñ amicu⁹ 3^a nō p⁹ liberalē. Septia rō est
qd p⁹ uoso maxie amā⁹ liberales: et hoc ē iō quia
sūt viles aliis 3^a ex dationē ē qd sūt viles et qd amā
tur igit p⁹ qd liberalitas p⁹ncipali⁹ ē circa datio
nē qd circa acceptionē vñ ē nō acceptionē. Ad
rōes Ad p⁹ mā dicēdū qd liberalitas ē vñ solū p⁹ m⁹
et p⁹ncipal⁹ act⁹ scz dare ad ip⁹ ei reduc⁹ p⁹ sumere
qm (sicut dicit Ar⁹) expēsas i dationē ponim⁹ et iā
dictū ē qd recipe et custodire ad dare et expendere
ordinat⁹ Ad aliā dicēdū qd diuitie nō valēt ad fel
citatē vñ iate vñ custodibiles. 3^a vñ p⁹ sūptibiles Ad
aliā dicēdū qd dare qm op⁹ et custodire qm op⁹ op⁹
p⁹ riant⁹ sed dare qm op⁹ et custodire qm op⁹ nō cō
trariantur sed vñ ad aliud ordinatur 2^a.



Tertio querit⁹ vñ p⁹ digalitas sit vi
ciū liberalitati oppositū Ar⁹ qd non
qd sicut p⁹ ad bonū ita viciū ad ma
lū 3^a scd⁹ h⁹ d⁹ qd p⁹ ois cuius vñ q⁹
fuerit p⁹ et idē bñ qñs p⁹ ficit et eius
op⁹ bñ reddit⁹ qd viciū oēz hñtē malū et ei op⁹ ma
le reddit⁹ 3^a p⁹ digalitas nō reddit⁹ hoiem malū di
cēte. Ar⁹ qd p⁹ dig⁹ vñ nō ē mal⁹ scd⁹ morē nō ei
mali neq⁹ iutilis supabūdare dātē et nō accipiētē
3^a tē p⁹ dig⁹ est qd supabūdare i dationē 3^a talis nō op
ponit⁹ liberali dicēte. Ar⁹ Liberalis aut vehemē
ter ē et supabūdare i dationē vñ derelict⁹ sibi p⁹ m
noia. 3^a tē si nō ēēt possibile suas dare et p⁹ sumere
diuitias vñ tra qd op⁹ p⁹ digalitas nō erit viciū sed
hoc nō ē possibile qd p⁹ bos et deuotissios viros vi
dim⁹ oēs suas reliq⁹re diuitias scz religiosos mē
dicātes Et p⁹ firmat⁹ qd si ē possibile nimis a se ab
dicare talia qd sūt occasio peūdi 3^a dicit Ar⁹ p⁹ rō h⁹
q⁹ m⁹ n⁹ p⁹ rē p⁹ p⁹ diuitias igit⁹ oppositū vult Ar⁹
qd dicit qd liberalitas est p⁹ tus circa pecunias et qd

p⁹ digalitas et illiberalitas sūt circa pecunias su
perabūdantia et defect⁹. In scd⁹ aut libro d⁹ in
cōi diffinitioe p⁹ tūz qd p⁹ t⁹ est medietas duar⁹ ma
liciar⁹ h⁹ aut scd⁹ m supabūdantiā hui⁹ p⁹ scd⁹ de
fectū et postea d⁹ qd extremavicia opponūt ad in
uicē et ad p⁹ tūte. qd p⁹ digalitas ē malicia liberalita
ti opposita 3^a tē cū dixisset Ar⁹ liberalē bñ se hñe
circa pecunias dixit p⁹ dig⁹ aut et i his peccat. No
tandū est sicut d⁹ i libro de sēsur sēfato qd sermo
audibilis exst⁹ est cā discipline. Op⁹ ei et de sub
iecto et de passiōe et de alijs vñ sub sermone ca
dentib⁹ in doctrina supponere qd d⁹ p⁹ nomē hoc
ei nō pōt p⁹ bari rōe cū noia sint ad placitū istitu
ta ad significādū sed o⁹ cōi vñ assētre Suppo
nim⁹ igit⁹ scd⁹ moralū doctores qd p⁹ liberalitatē
intelligimus habitū quo quis bene se hñ circa pe
cunias i datione vel p⁹ sūptione custodia vel acce
ptione p⁹ p⁹ digalitas aut intelligim⁹ habitū qd qd
p⁹ rēter vel contra dictamen recte rationis circa
pecunias excedit in datione vel p⁹ sūptione vel
deficit i acceptione vel custodia et per illiberalita
tē intelligimus hitū qd qd p⁹ dictamē recte rōis de
ficit circa pecunias i datione vñ p⁹ sūptione vñ sus
perabūdantia in i acceptione vel custodia ipay. Et si
ita sit manifestū erit p⁹ se qd p⁹ digalitas et illibera
litas sunt vicia liberalitati opposita si fuerit pos
sibile circa pecunias supabūdare vñ deficere. Ad
cō igitur qd p⁹ digalitas est viciū liberalitati oppo
positū qd sic p⁹ baf p⁹ tigit p⁹ dictamē recte rōis cir
ca pecunias abundare in datione et p⁹ sūptione
et deficere in acceptione et custodia qd p⁹ digalitas
est viciū p⁹ nā tenet ex dictis et añs p⁹ baf ex dictis
i alia qñstione. Hāc dictū fuit p⁹ mo qd op⁹ dare secū
dū substantiā si igit⁹ def⁹ vel p⁹ umaf plus qd substantiā
tia patiat⁹ p⁹ t⁹ quod erit p⁹ t⁹ cōtra rectā rōem
in superabundantia dationis Et quod illud sit pec
catū p⁹ tra rectā rationē p⁹ suadet p⁹ mo qd talis da
tio vel p⁹ sūptio dat occasionē peccadi scz accipiē
di vñ non op⁹ dicente Ar⁹ qd plus dantes vel cō
sumētes qd exigit substantiā accepturi sūt p⁹ p⁹
velle p⁹ sumere facile aut hoc facere velociter enī
derelinquit eos existētia coguntur ergo aliūde
acq⁹ rere. Et iā Tullius i de officiis ducit ad ma
gñū incoūueniēs dicēs. Multū enī p⁹ rimonia effu
derūt icōsulte largiēdo qd ei stultū qd qd libet fa
cias curare vñ illū diuti⁹ facere nō possis qñ d⁹ d⁹
cat si desideras dare stultū est ita dare qd apl⁹ da
re nō possis. Et addit Tull⁹ Atq⁹ etiam sequen
tur largitionē rapine cū enī dando egere ceperit
alienis bonis man⁹ afferre cogunt⁹. Et addit ter
tium incoūueniēs dicens. Ita cū beniuolentie cō
parande cā bñficiū esse volūt. nō tāta studia asse
quuntur eoz qd dederit: qñta odia eoz quibus a
demerint. Sic igit⁹ superabūdantia peccat p⁹ mo
dando plus qd op⁹. Secūdo peccat dādo qd nō
op⁹ puta hñstionibus et comeditis adulatoribus
et p⁹ aue huius enī dationis multe sunt irrōabi
litates p⁹ rimo enī talis datio ducit ad illibera
litatez et rapinā. Secūdo dat malis occasionē
malefaciēdi p⁹ aut enī p⁹ aue vtuntur bonis sibi
datis et ita melius esset eos indigere: seuisima
enī est iniusticia habens arma. Tertio talis datio
ducit ad intemperantiam et tandem ad corpis et

Quid signi
ficat liberali
tas

q⁹ sit p⁹ t⁹ in
supabūdantiā
dationis pro
bat multis ra
tionibus

Quarta rō.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Ad rōnes.

qñstio tertia.
Ad p⁹ rimo

Secundo

Tertio.

Cōfirmatio.

In oppositū

aliorum bonorum consuetudinem et istas irrationabiles
tangit. Arg. simul dices Sed multi prodigorum et acci-
piunt non oportet et sunt secundum hoc iliberales acce-
pti aut sunt propter velle consumere et quicquid quod opor-
tet indigere hoc omnes diuites faciunt et moderatis quidem
secundum mores nihil vitiosum daretur adulatoribus aut vel
secundum aliam aliquam voluptatem tribuunt multa propter quod
in partem ipsorum sunt multi facile enim consumetes pro-
pter in partem consumpti sunt et propter non ad bene vivere ad
voluptates declinant. Tales enim nec ad honestum
intendunt quia non daretur prauis nec ad utile quia pecu-
nias ita superflue non consumerent ergo necesse est
eos ad reliquum appetibilem scilicet ad delectabile de-
clinare. Item tales efficiunt iniusti quodammodo ad
bonos et ad amicos secundum Tullium in de officiis di-
centem quod tales propter se peccant et sunt iniuriosi in pri-
mos quas enim copias his scilicet primis iustis restre-
linqueas transferunt ad alienos. Item sunt talis libe-
ralitati plerumque cupiditas capiendi et auferendi pro-
inuria ut ad largiendum suppetat copie. Item secundum
Senecam tales vix tractantur ita sunt fautores et consi-
liatores prauitatis vnde dicit in de beneficiis. Pecun-
nia non dabo illi quem consueperunt adultere scilicet ut
in sociate turpis facit vel consilium non inueniat si po-
tero reuo cabo si minus non adiuuabo scelus Item
de principe suas distribuente pecunias militibus ex-
traneis dicit Tullius. Quod te malum rationis induxit
ut eos tibi fideles putares fore quos pecunia cor-
rupisses sit enim deterius atque ad idem semper expecta-
dum paratior. Tercio peccat dādo non gratia cui
oportet et hoc patet quia si omnia cetera vicia potest subin-
trare dās enim propter plus accipere cupidus est et
si propter mechari mechus est et si propter vulnerare
vel occidere iniustus et homicida et sic de alijs.
Et de esilibus dicit Arg. quod propter nichil boni cura-
re indifferentur et vndeque accipiunt dicit etiam quod pro-
pter non ad bonum vivere ad voluptates declinant.
Peccat etiam dādo que non oportet et ubi non oportet
et ita de alijs circumstantijs sicut in alia questio-
ne dictum fuit propter quod manifestum est satis pro-
dignitate esse viciū secundum excessum dationis. Et
idem etiam patet de defectu custodie et acceptio-
nis. Itā sicut contingit hominem depauperari et status ho-
nestatem amittere propter excessum dationis ita
etiam propter defectum custodie et acceptio-
nis. Quibusdam tamen illud non videtur esse dicitur ei quod
alijs circumstantijs obseruatis nullum est viciū sed
potius ratio consonum omnes alienare diuitias quod patet
primo de apostolis qui relictis omnibus secuti sunt christum
secundo patet hoc idem de religiosis medicantibus. Sed
iste rationes non sunt ad propositum nostrum quia multa
credimus esse facienda ex doctrina fidei penite-
tialiter propter mereri ad salutem eternam quam oppor-
tunitas fidei circumscripta non posset ex humana ratione
conuinci. Sunt etiam multi dicentes. Ego quod tigi-
tis male vixi nullum est viciū relinquere eas totalis-
ter propter finem bonum imo hoc videtur consonum rationi et
opus virtutis scilicet contingit eas relinquere propter bonum
finem si bene. Alii vero probant primo quia relinque-
re propter magis vacare philosophie. Item enim potest pecunie si-
ne quadam sollicitudine seruari et non est possibile
inveniri perfectissime et penitus vacare ei quod est de ali-
is curiosus. Secundo quia multi sunt innati vicijs

quod sit peccatum
supabundant
dādo seruat
alijs circum-
stantijs

ciant circa pecunias et ad hominum affectionem vitā-
dā relinquere omnes diuitias est bonum et ad bonum finem
Tercio quia pecunie sunt multis occasio delectatio-
nis in ordinata et dimittere eas ad obuiandum tali
occasione est ad bonum finem et consonum rationi. Quod etiam dicitur
philosophus secundo huius quod in omni maxime obseruandum delecta-
tionem et delectabile non ei non accipientes eam iudicamus
eā. Quarto quod difficillimum est semper bene se habere circa
pecunias propter appetitum qui naturaliter inclinatur et
de facili afficitur circa eas propter quod periculosum est eas
possidere modo bonum est tene certum relinquere scilicet certum
Quinto adducit exemplum de socrate qui cum fuisset
magnus philosophus et maxime moralis pieci diuitias suas
in mare non est autem dicendum quod male fecisset talis
philosophus et sine bono fine. Sed forte de hac opinione
cōcedi potest hoc solū quod in casu periculoso ne malum cul-
pe committatur rationabile est omnes alienare vel reliquere di-
uitias ubi gratia si quis in aui diuitias suas omnes habens
viderit repestare subuersuā nauis nisi ad aliena-
tionem nauis totum periclitatur in mare consonum est ratio ut per-
dat omnes illas diuitias aut si tyrannus cogat omnes diui-
tias reliquere aut propter legem bonam negare vel aliquid
turpissimum committere. Sed quod hoc reliquere omnes diui-
tias pure voluntarie nullo modo videtur circumscripta si de
consonum rationi. Primo quia reliquere bona felicitati
opportuna non videtur consonum rationi diuine aut sunt felicitati
et oportune videtur dictum fuisse in primo libro. Et in decimo
etiam dicitur Arg. Opus autem erit et exteriori prosperita-
ti homini entis non ei pro se sufficiens natura ad specula-
tionem operis sui corporis sanum esse et cibum et reliquum famu-
latum existere et dicitur homini entis quia non indiget si pone-
ret deus vel bene se habere. Item ille actus non est pro-
nus ratio quod tollit operationes multarum virtutum talis autem
alienato est homini quia tollit actum liberalitatis quod est da-
re et magis actum magnificencie scilicet actus exterioris
nec talis posset in bello opus fortitudinis exercere
nec indiget tibi subuenire nec multum reipublice pro-
desse et si dicas quod primo predicando propter hoc docedo istud
non valet quia non minus talia posset si haberet vite necesse
imo magis. Item tales incidunt in illud quod credunt eui-
tare credunt ei euitare sollicitudinem et curiositatem scilicet
in hoc incidunt non ei potest vivere delectare manā pro-
pter quod oportet eos sollicitari multum de procurando
sibi victum et est periculum ne forte ob hoc efficiantur fu-
res aut adulescentes aut fraudulenti. Itā sicut dicitur se-
cundo politice penuria seductionem efficit et mali-
gnitatem. Item credunt euitare affectiones circa pecu-
nias in quibus incidunt et in perniciem hominem naturaliter in-
clinatum ad affectiones prauas potest magis ad tales
affectiones mouere naturalis indigentia et viget ne-
cessitas quod possessio diuitiarum sufficiens ad vitam Item
isti credunt euitare delectationes tactus et gustus
trahentes appetitum propter rationem et incidunt in pe-
ius scilicet in tristitias et in multiplices angustias ta-
ctus in famem et sitim in frigidibus et laboribus
et alijs tales autem tristitie plus possunt trahere ap-
petitum propter rationem quod delectationes cum dicat
Arg. Tercio huius quod difficulte est sustinere tristitia-
em de delectationibus abstinere tristitia namque stupet
facit et corrumpit naturam habentis. Item isti
credunt euitare difficultatem que est in habendo
se bene circa pecunias et non est dubium multo
difficilius est bene se habere in paupertate quam in diuitiis.

quod reliquere di-
uitias inclusa
fide non sit pro-
num rationis.

ut non sit
ut non sit

ut non sit

ut non sit
ut non sit

solutes rō
nūp cis oppo
site.

ad rōnes pñ
cipales

ad secundas

qñtō quarte.
arguit pmo.

tis moderatis. Et videt q michi p inductionē q
paucissimi paupes inueniunt q nō vellent seruire
pauis diuitib⁹ ppter habere vite necessaria et di
co seruire i operib⁹ pertinentib⁹ ad suā prauita
tem. vt i meretriciis ⁊ rapinis in gulosisatib⁹ ⁊ ty
rannisationib⁹. nā quasi naturali necessitate ad
hoc cogunt. Et p hoc manifestū est iā q rō illorū
nulla erat. s; cōtra eos retorqri pōt oīno. ¶ Pri
mo qz supponit diuitias nō esse bonas simpliciter
cuius oppositū dicit Ar. quito ethicoz. bona nā
qz fortune vocat semper bona simpliciter. licet nō
sēp sint bona vnicuiqz. qz nō sūt bona malaytent
quod quō sit verū suo loco dices. Itē ratio illorū
peccat i accipiendo q aliqd sit bonū si ordine. Ad
bonū finē. nā si ita esset. furari ⁊ occidere hōi em
innocentē iniuste esset bonū posset enī aliquis fa
cere hoc ppter lucrū ad emendū libū ad studen
dū vel ad subueniendū pfi idigenti ⁊ bono et ita p
pter bonū finē. Sicut ergo sexto huius cōtingit
verā cōclusionē falsos silogismos fortiri et quod
oportet facere. fortiri ip qd nō oportet ⁊ hoc nō spe
ctat ad eubuliā s; ad malitiā. Ad autē ppositū fu
it de socrate pōt cōcedi q i hoc errauit vel saltē
melius fuisset illā pecuniā dedisse pauperibus ⁊
aliqui dicūt q hoc fecit socrates vt iduceret po
pulū ad bonū et tolleretur eius errorē. qz tūc opinio
ppli ponebat felicitatē i diuitiis. ⁊ nō michi no
tum vtrū oēs pdidit suas diuitias. forte enī q re
tinuit vite necessaria. Itō igit videt scōz hūanā
rōnem esse boni viri ⁊ pfecti diuitias abijcere to
talit s; eis vt bñ ⁊ ressecando supfluas pauperibus
subuenire ⁊ amicis vñ dicit Seneca i suis eplis.
Infirmi ai est. nō posse sustinere diuitias. Vñ et
cū de paupate pdicasset discipulo suo. Lucillio
dixit nō puto pauperē cui qtulūcūqz supest satis
est. tu tñ malo serues tua. malo id est magis volo
¶ Ad rōnes. Ad pma pncipalē dicēdū q sicut vir
e⁹ reddit hoiez bonū ita viciū oppositū reddit ip
sū malū mō (sicut dictū fuit i illa qñtione tertiū li
brū vtrū fortitudo sit virt⁹ cardinalis) quattuor vir
tutes cardinales reddūt hoiez simplr bonū alie
autē vtutes nō s; scōz qd s; circa suū obiectū ver
bi grā liberalitas vel eutrapelia nō reddit hoiem
simplr bonū s; bonū bñ se hñtē circa pecunias
vl ludos ⁊ ita pdigalitatē nō reddit hoiez malū simplr
sed malū circa pecunias. Vel pōt dici q hō pōt
dici malus duplr. Vno mō qz alijs inuiros ⁊ sic
prodigus nō est mal⁹. Alio mō qz hñs appetitū i
ordinatū alicuo mō ⁊ ita pdigus pōt cōcedi ma
lus. ¶ Ad aliā dicēdū q nō eodē mō pdig⁹ sup
abūdat i datione ⁊ liberali nā liberalis sic supabū
dat q de diuitiis pter necessaria sibi ipsi derelin
quit minora distribuendo eas qbus oportet ⁊ qñ
z ē illas tñ nō alieāt q sibi necessarie sūt ad vitā
⁊ ad suū stat⁹ hōestātē seruādā. s; pdig⁹ excessiue
alienat et necēias ⁊ nō necessarias dādo qb⁹ nō
oportet ⁊ quō nō oportet sicut dictū fuit. Aliarō
soluta est i positione qñtionis. Itē de questione.



Quarto querit. vtrū illiberalitas sit
viciū liberalitati oppositū. Ad nō
sit viciū arguit sic qz tunc pdigali
tas esset virt⁹ p illā regulā thopticā
Si oppositū i opposito ⁊ ppositū

in pposito Itē nullū viciū puenit nob⁹ a natura. nī
chil enī naturale viciōsū est. nā sicut dicit pmen
tator duodecimo metaphysice natura ⁊ fecte opa
tur ⁊ ordinate qz nō intelligat tanqz sit reme
morata ex virtutib⁹ agētib⁹ nobilioribus ea que
dicunt intelligentie. ideo non abundat i supfluis.
nec in necessarijs deficit tertio de aia. ergo erro
res nulli sunt naturales. sed illiberalitas est na
turalis hoibus ⁊ prouenit ex natura qz ex sene
ctute que est naturalis. Dicit enī Aristoteles vide
tur enī senectus et oīs impotentia illiberales fa
cere ⁊ magis connaturale hoibus prodigalitate
¶ Item omne viciū est sanabile. aliter virtu
tes ⁊ vicia nō essent in nostra potestate. sed illibe
ralitas insanabilis est sicut dicit Aristoteles.
¶ Item q non opponatur liberalitati probatur
sic. quia viciū iusticie oppositum non opponit li
beralitati. cum liberalitas et iusticia sint diuerse
vitutes s; illiberalitas opponitur iusticie. probo
quia vñ rarios aleatores mortuorum spoliatores
latrones et prodigos indifferēter vudiqz accipi
entes vocat Ar. illiberales et tñ isti oēs sunt in iu
sti etiam avarus est iniustus vt dicitur in quinto
libro. ⁊ tñ illiberalis est avar⁹ quia dicit. Ar. illi
beralis in dādo ⁊ expendendo deficit. In accipi
endo autē ⁊ custodiēdo superabūdat talis autē dicit
tur avarus. ¶ Oppositū dicit. Ar. dicit enī con
grue vtiqz liberalitas illiberalitas contrariū dicit
tur. ¶ Primo videndū est q illiberalitas est viciū
Secundo videnda est differentia eius ad avarici
am. et per hoc apparebit ppositum. ¶ Prīmū pa
tet ex vi nominis. quia dictum est in alia qñtione
q per illiberalitatem intelligimus habitum quo
quis contra dictamen recte rationis deficit circa
pecunias in datione vel consumptione vel super
abundat in custodia vel acceptione. Si ergo con
tingat aliquem talem habere habitum. manifestū
est de se q ille habitus erit viciū. ¶ Quod
ego contingat dicto modo scilicet pter vel con
tra recte rationis dictamen abundare vel deficere
re. declaratur. ¶ Prīmus enim error ptoest esse
in non dando. Si quis enim habuerit vltra si
bi necessaria et vltra status sui exigentiam diui
tias habundantes immensum. et nullas ipsarū
distribuat pauperibus amicis et vicinis. manife
stum est. q ille primo contra rectam rectionem a
git. quia corrumpit amicitiam ipsius ad alios et
aliorum ad ipsum. omnes enim sciunt q tales
vniuersaliter odiuntur. Dicit etiam Aristoteles
les. amantur maxime liberales eorum qui in vir
tute. vñles enim. hoc autem in datione. ergo per
oppositum illiberales maxime odiuntur. Et Bo
etius in de consolatione dicit. q liberalitas. fas
ci hominē maxime honoratum ergo per oppo
situm illiberalitas in honoratum. Secundo il
le agit cōtra regulam nature. nam sicut natura
de superfluo alimenti operatur ad productionē
et nutritionem. sibi similis in spē. ita et de super
fluo diuitiarum rectarō dictat ad imitationē na
ture alius subuenire. Tercio ille operatur contra
naturā hominis. nā pmo politice homo natura
ciuile aīal est. ⁊ qui inciuilis ppter naturā ⁊ non
propter fortunam aut prau⁹ est aut melior qz hō

Secundo

Tercio

Quarto

in oppositus

duo articuli

q illiberalis
agit ptra rō
nē pmo error
in non dādo.

mo: sed maxima videtur iniustitia esse si quis habens sibi noxia vel iustitia non velit ea distribuere vicinis et amicis indigentibus et quibus illa essent utilis valde sed constat quod tali nichil potest distribui talis excessus unde septimo politice oporteret quod utile est eorum excessum aut nocere necessarium est aut nichil proficuum esse habentibus pecunie illi iniuriales efficiuntur valde pauperibus vicinis et amicis. Secundus error illiberalitatis est in defectu consumptionis pecunie siue in defectu expensarum sunt enim aliqui diuites abundantes qui propter nimiam ad pecunias affectionem non audet expendere quod necessarium esset debite sustentationi ipsorum et sue familie quod esset necessarium ad sui statum honestate seruanda primo quod isti non solum errant ad alios in quantum non dant sed etiam ad se ipsos in quantum necessitate propria non expendant secundo tales tollunt ab ipsis diuitibus totam suam bonitatem diuitie enim non sunt bonum propter se sed quia utiles ad aliud sunt ergo bone propter fines per eas acquiri potest. Illi autem fines ad quos utiles sunt pecunie non attingunt nisi apud ipsarum pecuniarum dationem et consumptionem ergo tales tollunt finem diuitiarum sed tollentes finem rei ordinatam ad finem tollunt eius bonum cum nichil sit bonum nisi propter causas finales ut dicit commentator secundo metaphysice tertio isti frustrantur in eis credunt enim per non dare et non expendere diuites esse et non sunt sed miseri et pauperes: nichil enim habent sed habentur nam quanto metaphysice habere dicitur uno modo ducere secundum suam naturam aut secundum suum impetum propter quod febribus dicitur habere hominem et tyranni civitates. Amplius proprietas secundum suum impetum aliquid moueri vel operari habere dicitur hoc ipsum columnae suppositae ponderosa constat enim quod tales pecunia maxime ducuntur et operationes sibi debitas exercere prohibentur quia pecunie sic eorum determinatur affectionem quod non audet eis uti habentes ergo pecunias sunt illi soli quod pecunia libere ducunt in suum finem consumendo dando quod sicut fuerit oportunitatem et illi soli diuites sunt dicente Aristotelem primo rhetorice. Totaliter autem diuitie esse est in utriusque magis quam in possessione. Tertius error illiberalitatis est in excessu acceptionis quod enim ardentes sunt cupiditate nimio primo quod vendit quod accipit et ita quicquid ab indigentibus quibus dandum subuenire deberet multoties enim tales videmus peccare etiam debita propria repetendo scilicet debitores pauperes cogendo per iudices auferre cum superfluis expensis aut carceribus aut alio tali modo quod debitorum omnino sine spe reuelationis confundunt imo multi etiam suam prestant pecuniam indigentibus ut possint repetendo cogere eos sibi vendere quod habent morticias hereditates quod est satis iniquum. Secundo multi sic acceptiuum sepe exponunt se modis lucrandi vilissimis ut hi qui sunt mundatores latinarum hi autem suspensores latronum et alij de meretricio pascunt alij de adulterationibus et alij de comediis inhonestis etc. Tertio multi tales incurrit sepe facilem vicium iniusticie sunt hi quod raptos vel tyranni hi autem fures vel latrones hi vero insidiatores fraudulentum et homicidium vel usurarii et homines. Et sic patet quod isto modo magnus est vicium illiberalitatis. Quartus principalis error illiberalitatis est in excessu custodiendo errant autem diuites de excessu pecunie custodientes primo quia ad custodia excessum necessarium sequitur defectus dationis et consumptionis. Secundo quia periculosum valde est talis custodia propter insidiosos latrones aliquos propter principes quod de facili tales manus apponunt tyranni nichil aliud dicitur ideo dicitur primo huius quod multi perire propter diuitias. Et ad vitium valde defectuosum sunt quod dicitur omnibus quatuor erroribus occasionant pauperum ei sunt cum diuites fieri credat de quibus Seneca in suis epistolis non quod parum habet sed quia plus cupit pauper est. Quid enim refert quantum illi in archa quantum in hoc trece iaceat quantum pascat aut feneret in alieno. Inimuliter si non acquirit sed acquiritur computat quod sit diuitiarum modus queres. Idcirco minus habere quod necesse est. Secundo quod satis est. Item tales ad finem impossibilem viuunt de quibus dicitur Aristoteles secundo politice malitia hominis irreplebilis est ad primum quod suffiunt duo oboli solum cum autem hoc ita fuerit habitum semper indigebunt pluribus et usque in infinitum venient. Infinita enim natura concupiscentie et hoc quo ad illos qui vicio cupiditatis deprauati sunt ad cuiusque repletionem multi viuunt. Quantum etiam ad tales dicitur primo politice secundum poemam solonis quod diuitiarum nullus terminus preinitus viris ponitur et quod infiniteque diuitie que ab hac pecuniaria. Quantum ad secundum propositum sciendum quod sicut prius dictum fuit et in quinto dicitur liberalitas est circa pecunias proprias iusticia autem circa alienas. Et iterum dicitur ista iusticia differre videntur in hoc quod liberalitas est magis ad seipsum quam iusticia et iusticia magis ad alterum liberalitas enim moderat affectiones quas homo habet ad pecunias secundum se ipsum iusticia autem moderat affectiones quas homo habet ad pecunias in ordine ad alterum scilicet in applicando sibi vel suis illud quod erat alteri unde illiberalis proprie dicitur qui immoderate cubit sibi et custodit iniustus autem dicitur qui immoderate auferit ab alio immoderate retinet rem alienam unde manifestum est quod aliquis nullam habens affectionem ad pecuniam sibi abdicandam et derelictam consequens non illiberalis potest iniustificare manifeste verbi gratia quod aliquis sola causa nocendi interficit oues et boues vicini aut comburit domum eius ex quibus apparere potest quod auaricia proprie sumpta peccat simul contra liberalitatem et iusticiam contra liberalitatem in quantum habet ad diuitias accipiendas et seruandas inordinatum affectum nam sine tali affectu homo non diceretur auarus quantumcumque esset iniustus illud enim nunquam diceremus auarum qui sola causa nocendi comburit domum vicini et oues et boues interficit sed illud dicimus auarum qui cupit accipere et res vicini sibi retinet illa enim et quicquid sit circa pecunias alienas tamen quodam modo est circa proprias in quantum inuit eas tanquam proprias retinere et eas sibi appropriare. Tertius etiam ipsa auaricia peccat contra iusticiam quia si quis nullo modo vellet pecunias alienas aut alij debitas accipere neque retinere unde proprie ille non diceretur auarus quia non peccaret mortaliter et auaritia ponit peccatum mortale sed talis diceretur peccus et tenax ergo auarus est qui cupit

secundus error illiberalis

quod illiberalis tollit finem et bonum diuitiarum

quod illiberalis habetur a diuitijs

tercius error

quartus error

secundus articulus

de ista iusticia amz illiberalitatem

auaricia est peccatum contra liberalitatem iusticiam

pecuniam non solum ppria sed etiam aliena Et ita si qd cupit accipiat ipse infert alteri nocumē tum. Et si nō possit accipere tñ voluntatē habet eius qd alterius esse nocumētū scit ppter qd in iustus est qz sicut dicit Seneca ad serenū scelera etiam ante operis effectū qdū culpe satis est pfecta sunt hec aut avaricia genus est oim viciozum ex illiberalitate et iniusticia cōpositoz cuiusmodi furtiva symonia furtū latrocinū rapina zc Illiberalitas aut precise accepta est scdm nīm am circa pecunias pprias affectionem. Ex quo patet qz directe opponit liberalitati z nō iusticie iusticia aut precise accepta est scdm voluntariā nocumēti illationē propter qd non opponit liberalitati sed iusticie. nō est aut inconueniens ad idem opus plura qñq vicia concurrere licet forte nō equaliter vnde si capiēs bona aliena intendat pncipaliter nocere z cōsequenter sibi illata bona appropriare tunc est iniustus pncipaliter z secundario illiberalis et si pncipaliter intendat illa bona sibi appropriare z ob hoc velit alterius dānum tunc ipse pncipaliter esset illiberalis z cōsequenter iniustus. Ad rōnes. Ad pma dñ q illa regula thopicoz tenet vbi duo opposita vnius oppositionis nō continent sub aliquo oppositorum alterius oppositionis vbi aut nō est sic quia z illiberalitas et prodigalitas ambo sub vicio sūt vel dicendū est q regula tenet vbi oppositiones essent conformis vtriusq extremi ad extremū sic aut nō est hic qz prodigalitas z illiberalitas opponunt si cut extrema virtus aut z viciū sunt medium z extremum. Ad aliā dicendū q nullū viciū sic est a natura q de necessitate ad naturā cōsequat scu ad quācūq dispositionē a natura pueniēte sed beneficia sic sūt a natura qz aliqz dispositiones a natura puenientes inclināt vel sunt occasiones inclinādi ad vicia z ita est de senectute ad illiberalitatem. Dicendū etiā q licet nullū malum sit a natura q est forma sed potius ex illi nature defectu tñ mltamata pueniūt a natura q est materia z per accidēs ipsa māq ē ipotētia ad oēs formas et illas formas appetit naturalit quibz caret propter qd suscipit oim agentis sibi appropinquat actiones idcirco cum agentia humane forme vel eius naturalibus dispositionibus contraria fuerint humano corpori applicata agēt i hoīe dispositiones contrarias et disconuenientes humane forme z p cōsequēs malas. Ita ergo senectus et infirmitates et mors pueniūt hoī ex natura q est materia. Ad aliā dicendum q. Arz. dicit illiberalitatem esse insanabilem nō quia sit simpliciter insanabilis sed quia difficulter. Ad aliā solutum est satis in positione questionis. zc.



Veritur qnto vtrū illiberalitas sit mal' viciū prodigalitate. Arguit q non qz mal' viciū est quo qd peccat ad seipm qd q peccat ad aliū qz magis est ptra ordinē nature nocere si bi qz alijs sz p prodigalitē peccat qd ad seipm qz corripit sub nam vñ suū tēti tēber et p qd icidit in paupertē z derisionē illiberalis aut peccat ad alios qz nō dat alijs imo non videt ad alios peccare qz nullum ius habent in illius rebus lo

quando dello illiberali qui pñse peccat cōtra liberalitatem z nō cōtra iusticiā: id videt qz ipe de iure pōt retinere q sua sunt z alijs de hoc iuste cōqri nō possūt. nō ergo peccat in eos. Item. iāto viciū est maius qto maiori vitiū opponit sz prudentia est pncipua virtutū cui in opponit prodigalitas qz Arz. in l'f' vocat prodiges oia dātes idiotas et insipientes. Itē capiamus de prodigalitate z illiberalitate duas cōditiones oppositas prodigalitatis enī est dare qd nō oportet sed dare quibz nō oportet est peius q nō dare quibz oportet ergo zc. Alinoz ptz triplicis. Primo qz subtrahere bonum morale peius est qz subtrahere bonū tpale quāto hoc mel' est illo sz dās quibz nō oportet sz prauis nutrit eos i sua prauitate qz prauū prauertunt sibi dātis ppter qd Seneca dicebat i de bñficijs pecuniā nō dabo illi quē cōsumptū adultere sciā z c. nutriendi aut z adiuvās prauū in sua prauitate subtrahit ab eo bonū moris sed non dās quibz oportet solū bonū tpale subtrahit iōz c. Secundo pbat illa minor qz peius est ad qd peiora sequunt sed ad dare quibz nō oportet peiora sequunt pbat qz si dāt malis quibz non oportet dare ipi male vīdo dātis efficiunt peiores se uisima enī est iniusticia habēs arma pmo politice sed si nō dāt bonis quibz oportet dare ipi ppter hoc nō efficiunt mali iōz c. Tercio pbat sic peius est pdere bonū vtile qz seruare qz seruato possimus aliqñ iposterū vñ ad bonū finē pdito aut nō sed dās quibz nō oportet dare pdit pecuniā suā plusqz si piceret eā i mare nō dās aut quibz oportet dare salū seruāt eā ergo zc. Oppositū dicit Arz. q prodigus videt vtrū non parū melior esse illiberali. Item non dās quibz oportet est illiberalis dās aut quibz non oportet est prodigus. vt dictū fuit sed non dās quibz oportet est peior ergo illiberalis est peior. Alinoz probat qz non dās quibz oportet peccat in bonos tñ qdū non dat eis qz eis oportet dare ergo zc. dās aut quibz nō oportet peccat in malos sed grauius est peccare in bonos qz in malos igit. Sciendum est q prodigalitas aliqñ componit cū illiberalitate qz sicut dicit Arz. multi prodigoz accipiunt vñ non oīz sz scōz hoc sūt illiberales accepti uēi sūt ppter velle cōsumere facile aut hoc velociter enī dereliquit eos exītia cogunt igit aliūde acquirere. Sed tu obijces cū vicia extrema sint adinuicem magis opposita qz vitiū z virtus cū vicio stare nō pōt quo ergo extrema vicia cuiusmodi se prodigalitas z illiberalitas stare poterūt i eodē sūr dicendū est q in ope vtrius multē sūt circūstātie attēdēde z modificāde scdm quāru cuiuslibet excessū vel defectū oriunt extrema vicia ergo si extrema vicia fuerit scdm excessū z defectū eiusdem actus z earūdem circūstātiarū opponunt et simul stare nō pñt sed extrema vicia si sint scōz diuersos actus aut scōz eūdē penes diuersas circūstāties tūc nō opponūt adinuicē sed opponunt virtuti cui est oēs actus modificare scōz oīz obseruātiā circūstātiarū: nō est igit icōueniēse eundem esse prodigū i dādo multū quibz nō oīz et illiberalem accipiendo vnde nō oportet. Sunt aut quidā prodigi alijs simplices q excedent dātū sūt

ad rōnes pncipales

ad secundas

ad terciam

questio qnta arguit pmo.

Secundo

Tercio.

pbat omnis triplicis.

Secundo

Tercio

in oppositus

prodigalitas aliqñ opponit cū illiberalitate

Obiectio.

Solutio

et consumptiui et non acceptiui neque seruatiui et sunt etiam simplices illiberales qui excedenter acceptiui sunt et seruatiui et nequaquam consumptiui et datui. ¶ Primo ergo comparemus simplices prodigos ad simplices illiberales. Et primo dicamus generaliter quod illiberalitas est peior prodigalitate. Secundo specialiter dicamus de quo argutum fuit peius est non dare quibus oportet quod dare quibus non oportet. ¶ Primo probatur primo ex ratione sumpta ex curabilitate prodigalitate et in curabilitate illiberalitatis. viciū ei ceteris paribus est peius quod est minus curabile. scilicet illiberalitas est minus curabilis prodigalitate. probatio prodigalitate ei primo curabilis est et curari potest ab egestate quod sicut dicitur Aristoteles non est facile ex nulla parte accipiente omnibus dare vel locis enim derelictis secundum bonam datis ideotas. quod et videtur prodigi esse naturalis ergo necessitas et indigentia cum apparuerit depauperatio cogit ad magis retinendum et minus dandum et providendum malitiam prodigalitatis et omnino consumpta secundum bonam rationem non est amplius possibile dare neque consumere sed oportet et accipere et petere ad viuendum. ¶ Secundo etiam prodigalitas naturalis ab etate curatur quod namque senectus pluribus sabiacet indigentis et minus procurare potest ideo natura non deficiens in necessariis magis inclinatur ad retinendum quam in iuuetute bene ergo dicitur Aristoteles de prodigalitate bene sanabilis est ab egestate et etate. ¶ Tercio etiam curatur facillime ex dictamine rationis prodigi enim simplices non sunt nisi ad honestum conantes dant enim et consumunt quod hoc honestum eis videtur et verecundantur accipere et custodire tanquam hoc in goliros esse putantes modo conantes naturaliter ad honestum cito possunt obedire rationi specialiter qui dubitabunt statim honestatis amittere si incurrant paupertatem. ¶ Contra autem illiberalitas difficilissime curabilis est propter paupertatis enim indigentiam non curatur accipientem enim et retinentem et nichil dantem et paucissimum expendentem non est facile subici pauperi. Hec etiam curatur propter diuitias quod sicut dictum fuit primo politice talium concupiscentie natura infinita est. Ad cuius tamen repletionem ipsi viuunt nec etiam curatur etate cum natura videtur inclinatur ad seruandum. unde dictum est quod in senibus sola auaricia suauescit nec dictamine rationis falaciter curatur quoniam isti non sunt inclinati ad honestum sed ad utile propter quod ratio trahitur ad appetitum deprauatur in suo iudicio et semper dicta et utile prosequendum esse. Ideo dicitur Aristoteles Illiberalitas autem insanabilis est videtur enim senectus et omnis impotentia illiberales facere et magis connaturale hominibus prodigalitate multi enim amatores pecuniarum magis quam datores. ¶ Ad idem etiam est secunda ratio que iam tacta est talis peius est viciū quod oritur ex desiderio utilium illo quod oritur ex desiderio honoris / honores quia secundum rationem sunt desiderabiliores quia sicut dicitur Aristoteles quarto huius maximum viciū honoris est eorum que exterius bonorum. Sed dictum fuit quod prodigi cognatum habet ad honores propter quod videtur Aristoteles dixisse prodigum non malum ne-

que iniuriabilem esse iliberales autem utilia preferunt honoribus ergo et cetera. ¶ Tercia ratio quod tacta etiam fuit est talis viciū est peius quod magis innatum est suscipere augmentum quod sic potest a medio virtutis recedere sed illiberalitas est huiusmodi quod patet primo quod sicut dicitur Aristoteles que quidam prodigalitate non multum coaugent non enim facile ex nulla parte accipiente omnibus dare dereliquit viciū velociter substantia dantes ideotas. Secundo quod sicut dicitur Aristoteles illiberalitas magis connaturalis est hominibus prodigalitate quod probatur illud quod notorie apparet dicens multi enim amatores pecuniarum magis quam datores modo dictum est in secundo libro quod illavicia magis augmentum accipiunt et magis contraria sunt virtuti ad quam magis ipsi nati sumus. ¶ Quarta ratio est quod magis viciū est quod est dissimilius virtuti ut patet. scilicet hoc huius sed illiberalitas est liberalitati dissimilior et prodigalitas similior quod prodigus in substantia principalis actus liberalitatis conuenit cum liberali licet non in modo dandi et expendendi hoc autem illiberalis non conuenit cum liberali et ideo etiam prodigus facillime est reducibilis ad medium et hac ratione expressit Aristoteles dicens quod prodigus facillime ad medium potest venire habet enim que liberalis etenim dat non accipit neutrum autem ut oportet neque bene scilicet hoc assuescat vel qualiter aliter transmutetur erit viciū liberalis dabit enim quibus oportet et non accipere unde non oportet. ¶ Quinta ratio. Ille est peior qui nulli proficit quam qui proficit multis prodigus autem multis proficit scilicet quibus dat illiberalis autem nulli cum nullis de suis bonis proficiat imo neque sibi ipsi prodest sed multis nocet nocentis quorum plurima sunt declarata in alia questione. Et hoc notauit Aristoteles dicens quod prodigus quidem prodest multis illiberalis autem nulli sed neque sibi ipsi. ¶ Ultima ratio illud est peius viciū quod magis est huiusmodi quoniam et si prodigalitas innata sit ad intemperantiam ducere dicente Aristotele propter quod et intemperati ipsorum sunt multi facile enim consumentes et per intemperantiam consumpti sunt tamen illiberalitas igniens affectum circa pecunias citissime ducit ad iniusticiam secundum multimodas species turpissimas auaricie sicut dictum fuit in illa questione. ¶ Tunc probatur secunda conclusio cuius tamen intellectus probatio secunde conclusionis primo dandus est talis quod dant quibus non oportet potest ad hoc moueri multis occasionibus. ¶ Uno modo ex dilectione rationis secundum se scilicet in quantum ipsa datio secundum se ipsam videtur esse bona et honesta non enim est dubium quod omnis datio secundum se est honesta si non communicetur ei vel consequatur aliquod in honestum hec est enim una de maximis dei operationibus quod dat omnibus esse et viuere licet his quidem clarius his vero obscurius ut dicitur primo celi propter quod et omnis natura perfecta inclinatur naturaliter ad dandum scilicet generandum sibi sibi cum ergo deus et natura nichil intendat nisi bonum deus enim non intendit ipse dare tanquam aliquod sibi utile nullo enim indigens est neque gallina intendit pullos procreare gratia utilitatis sibi sed quia magis eam grauent quam prosint ergo patet quod deus et natura dationem intendunt tanquam

Tercia

Quarta

Quinta

ultima ratio

probatio secunde conclusionis

rem in se bonā. propter quod et appetit adhuc abf
 qz dictamine rōnis inclinā naturaliter i datio-
 nem si non trahat propter indigētie timorē Alijs
 aut accationibus pōt aliqd moueri ad dandū qui-
 bus non oportet verbi grā. aliqui dāt et malis me-
 retricibus et copulatricibz propt fornicari. Alij
 aut dāt adulatoribz et hystricibus ppter delectatio-
 nē quā hnt i turpibz ipsoz opibus. Alij aut dāt
 prauissimis hoibz vt possint se de sua prauitate
 adiuuare vt ad pfūdendū innocētes aut etiā dāt
 aliq ad aliā quālibet fraudē pcurandā pmiāut p
 pdigi illoz sūt pdigi simplices Alij aut nō sūt sē
 petioribz vicijs affecti et pncipali grā qz pdigali-
 tatē illā incurrūt. q est dare qbz nō oportet dicen-
 dum ergo q multo peiores possūt esse tales pdi-
 gi cōpositi qz simplices illiberales. qui nō dant q
 bus oportet sed tñ illiberales isti peiores sūt pro-
 digis simplicibz et ita debet itelligi cōclusio pro-
 posita hec aut sic intellecta probat facilliter pmo
 qz peior est q inaniore motiuo mouet ad peccan-
 dū. talis agt est q nō dat quibz oportet ille eni ex
 pparentia vtilis pecunie mouet ad nō dandū. al-
 ter aut mouetur ad dandū ex apparentia honesta-
 tis dationis. vtile aut est minus bonū honesto. id
 et a pparens vtile est inanius apparenti honesto
 Et ex hoc etiā patz q talis illiberalis minus est
 curabilis tali prodigo. qz dictū fuit q conātes ad
 honestum citus curabiles sunt. qz conantes ad
 vtile propter quod etiam et peiores sunt tales.
 Item tales simplices illiberales et prodigi non
 sunt mali nisi quia liberali sunt contrarij peior er-
 go est qui magis ei contrariat. sed ei magis con-
 trariatur non dans quibus oportet quia tollit to-
 totum liberalitatis actum. dans aut quibus non
 oportet ex sola dilectione dationis. non tollit illū
 actum. imo si dat quibus non oportet propter da-
 tionis dilectionē multo magis daret quibz opor-
 tet. quod est liberalitatis effectus. ¶ Et confir-
 matur. quia non dans quibus oportet directe op-
 ponitur liberali cuius est dare quibus oportet s3
 dans quibus non oportet non opponitur per se
 directe. liberali: sed solum indirecte inq̄tum per
 hoc prohibetur a dando quibus oportet quod
 ex hoc patet sicut dicit. Arz. q tyrannos nō dici-
 mus prodigos licet multa dent quibus non opor-
 tet nam multitudo possessionis eozum exhauriri
 non potest quin dando quibus non oportet pos-
 sint etiam affluenter dare quibus oportet. vnde
 etiam de liberali dicit. Aristoteles neqz quibus li-
 bet dabit vt habeat dare quibz oportet dicit etiā
 post non tamē dabit quibus non oportet neqz qñ
 non oportet. neqz quecunqz alia talia non enim
 vtiqz adhuc operabitur secundum liberalitatem
 et hoc consummens: cuius rationem assignat di-
 cens. non enim vtiqz habebit in que oportet con-
 sumere rego apparet secundum. Aristotelis ver-
 ba q dans quibus et quando et vbi nō oportet. ex
 eo peccat contra liberalitatem. quia non habebit
 quid consumere in quem et quando et vbi oportet
 bit. non aut autem comparare possumus simpli-
 cem illiberalitatem ad prodigalitatē cum illi
 liberalitate ppositā. de quo multi dicūt per se ma-
 nifestū esse. q talis pgalitas est peior qz pluravi

cia peiora sūt vno. Sed forte nō bñ est sic simplr
 affirmare: qñ accipiēs vndiqz vt possit dare. dñ
 tñ nō iniuste voluerit accipe sed solū sua. a suis
 debitoribus qzuis nimis stricte et nullam eis fa-
 ciens gratiam repetendo. talis forte meliores po-
 test habere intentionem et magis corrigibilis eē
 qz illiberalis simplex vti nolens dare vel consu-
 mere. sed oīa sua (nullam faciens gratiam suis
 debitoribus) accipere et seruare. talis enim nul-
 lam videtur vel modicam habere affectionē ad
 honestum. alter autem nititur ad honestum licet
 non recte. propter quem nifum ad honestum eti-
 am illiberalitatem videtur accipere. qui autez tē-
 dit ad honestū bene corribilis esse videtur secu-
 dum p̄dicta. Sed cum plures sint modi illibera-
 lum sicut dicit Arz. dubitatur vtrum omnis mo-
 dus illiberalitatis sit peior prodigalitate que ex
 illiberalitate componitur. videtur enim q nō quia
 dicit Arz. qui quidem enim in talibus appella-
 tionibus puta parci tenaces. lūmbiles omēs da-
 tione deficiunt aliena autem non appetunt neqz
 volunt accipere: hī quidem propter quandāz mo-
 derantiam et rememorantiam turpium. vidēt ei
 quidem vel dicuntur propter hoc custodire vt nō
 aliquando cogantur aliquid turpe opari tales qz
 non videntur multum mali. vt videntur habere
 appetitum non principaliter tendentem ad vtile
 sed ad honestum. ideo videntur esse meliores di-
 ctis prodigalibus. Sed tamen illud nec adhuc
 alijs placere videtur. dicunt enim q si quis sua
 custodiat q̄tū est nc̄ium ad vite sustentationē et
 honestatis sui status obseruandā ipse in hoc nul-
 lo modo est illiberalis Sed illiberalis est si vltra
 immensurate custodiat. et talis qzuis non sit ac-
 ceptiuus et qzuis propter indigētie timorem et
 ne cogatur turpe aliquid opari sic custodiat. ta-
 mē peior esse videtur qz pdigus ex illiberalitate
 ppositus qz valde miseri et inuirlis animi esse vi-
 derur. cū hō sufficientes habuerit diuitias et vltra
 qz sic timeat paupertatē vt nō audeat vti diui-
 tias. et qz repletus et vltra. miseram ducat vitam
 ita qz propter timorem paupertatis. que nō nisi
 infortunio venire pōt. fiat statim paupertimus
 ex electione. ¶ Itēz animus dantis tendit dire-
 cte ad honores animus aut illiberalis nō: sed so-
 lum ad turpis euitationē. ppter qd et statim incur-
 rit turpe generosioris enī animi tendere ad ho-
 nestū consequēdū nō solū ad turpe fugiendū. p-
 pter qd dñ in poetria. Arz. q aie virtuose et no-
 biles natureliter inuenerūt pmo artem carminū
 ad laudendū et pferendū facta pulchra et decora
 aie aut deficientes ab his in nobilitate inuen-
 rūt carmina ad vitupandū et detestandū turnia et
 inhonesta ergoz. ¶ Ad rōnes Ad p̄mā dicendū
 est qz hōc qz pdigū mltz p̄ficitalijs et illiberalis
 nullis illiberalis magis peccat ad se ipm qz pdi ad rationes
 gus qz figit affectionē i diuitijs pponens eas ho-
 ribz i quo de sp̄a mens ipsius qd est peius qz cor-
 pus de paupari. ppter tendētā ad honesta et ma-
 gis icurabile sicut dictū fuit. ¶ Ad aliā dicendū
 qz nō solū pdigalitas sed oē vicium peccat cōtra ad secundam.
 prudentiā. qz sicut dñ tercio huius oīs malus igno-
 rat. imo illiberalis fortius peccat ptra prudentiā

dās qbus nō
 oportet oppo-
 nitur directe
 liberali.

gnosif est ten-
 dere ad hone-
 stā qz ad tur-
 pe fugiendū

q̄ prodigus nam prodigus quasi solum peccat q̄ prudentiam ex incōsideratione. nō ei habet multum animū deprauatū cū inclinationē habeat ad honestū illiberalis aut pponēs secūdu appetitū vtile honesto. habet aīm et appetitum deprauatū et facientē errare rōnem. et sic errat ex electione quod est peius q̄ errare ex iaduertētia vel incōsideratione. Sed dices tu quare ergo. Ar. vo-

Quare ar. vocat prodigū insipientem.

cavit prodigū magis insipientem q̄ illiberalem potest dici q̄ hoc fecit quia peius quod est i prodigo est incōsideratio. cū affectionē quasi nō habeat nisi ex incōsideratione. distozam: a peiori ergo notat viciū illud. Sed illiberalis pei⁹ h̄z q̄ incōsiderationē. quia deprauationem appetitus ideo non sufficeret eum vocare insipientem sed prauum vel sic dicunt alij. licet illiberalis sit insipientior simplr. tñ apud vulgus qd cōter circa pecunias afficitur illiberaliter. prodigus vocatur insipientior. id insipientē vocauit eū secūdu vulgī famositatē. ¶ Ad aliam dicendū q̄ dans qb⁹ non opz est melior. Ad iprobationem qñ dicitur q̄ sustrahere bonū morale ē pei⁹ q̄ sustrahere bonū tpale pcedo: sed dico q̄ dans quibus non opz non sustrahit bonū morale nisi forte per accidēs qz non dat ex intentione vt recipientis. mala vtaf dono. sed solum ex intentione honestatis appa-

Ad tertiam.

rentis in datione. prauitas aut recipientis est illa que p se sustrahit ab ipso bonum morale. Sed nō dans quibus opz. sustrahit ab ipsis alijs bonū tpale. et a seipso bonū morale magis q̄ prodig⁹ vt dictum fuit. ideo non valet. ¶ Ad aliam dicendū q̄ peius sequitur in ipso non dante quibus opz q̄ in dante quibus non opz scz maior appetitus deprauatio. sed in alijs potest sequi peius ad dare quibus non opz. sed tñ hoc est ppter dantis intentionem et per accidēs. ideo non valet. ¶ Ad aliam dicendū q̄ melius esset pecuniam pdere totaliter q̄ inordinate affici circa eam. et c.

Ad quartam.

¶ Ad quintam

questio sexta
Ar primo

Querit sexto q̄ ty. vsurarius p se praua etiā si nō ēē phibita. Arguit q̄ nō. qz null⁹ q̄ct⁹ vtriusq̄ p̄volūtari⁹ et vtriusq̄ p̄modus. et nulli nociu⁹ videt esse scdm se mal⁹. sed vsura pōt esse talis q̄ct⁹. q̄ et maior pz qz in q̄nto libro ybi Ar. enumerauit q̄ctus iniustos nō videt enumerare nisi aut nociuos aut iuolūtarios saltē alteri parti. minor pz qz possibile est aliqñ mercato rē si haberet pecuniā posse multū lucrari. si ergo pecuniā capiat. ad vsurā. ille q̄ct⁹ est vtriusq̄ voluntarius. et vsurario lucratiuus. et mercator adhuc multū plus lucratur. de mutuata pecunia. et totū hoc nulli videnti videt esse nociuū id ē. ¶ Itē leges ciuiles p̄posite sint a sapientibus et sūt p̄so fēe recte rōi. scd3 q̄ hūana rō sibi derelicta. (hoc est circūscriptis fide et p̄ceptis) iudicare pōt. id ē q̄nto hui⁹ q̄ lex p̄cepit scdm oēs p̄tutes et malicias. hoc qd ē iudēs scz p̄tutes et opa p̄tutū. hoc aut phibēs scz malicias et opera maliciarū. Ad nihil videt scdm se malū qd exp̄sse p̄mittitur a lege ciuili. sed vsura est h̄mōi q̄ et c. Itē qd qd est licitū recipere. illud est licitū velle recipere. et cu3 pacto etiam recipere. sed p̄cessionē pecunie licitū est recipere lucrū. ergo licitum est cum pacto re-

Scdō.

Tertio.

cipere qd tñ est vsura: maior nota est quia velle vt pactū non viciat opationē scdm se licitam. cū i oī legitimo q̄ctu interueniat velle et: cum pacta sint de iure naturali vt habet in p̄ncipio decretorum. minor patz quia gr̄az facientilicet accipere remunerationē ab eo q̄ recipit. imo recipiens ad hoc tenet vt pz quito hui⁹. mō mutuās alteri pecuniā facit alteri gr̄am q̄ et c. Itē possū tibi licite tradere domū meā ad anū sub tali pacto q̄ red des mihi eā ita bonā et integrā sicut ego tibi tradiderā. et qd vltra tradas decē libras. q̄ videtur q̄ pacto p̄sili possū tibi licite tradere pecuniā meā. ¶ Oppositū apparet quia Ar. simplr vocat vsurarios illiberales. vñ de meretrizio p̄ctis et de vsurariis. dicit. oēs ei isti vnde non opz accipiunt et q̄tū nō opz p̄uere aut in ipsis turpis lucratio apparet. oēs ei gratia lucri et h̄mōi prauū obprobria sustinent. ¶ P̄rio dicendum est de vsura. Scdō de quibusdā vsure p̄p̄quis. ¶ Opz autē accipere qd qd d̄z p̄ nomē vsure. vsura enī nihil aliud significare videt q̄ accipere. et ex pacto aliū obligare ad tradendū vltra sortē. ¶ Notandū ergo est (vt aliqui dicūt) q̄ recipere vltra sortē pōt esse duplr. ¶ Primo modo in relevationē dāni. scz qz mutuans alteri suā pecuniā. ex tali mutuo aliqd dānū incurrit. et hoc (vt aliqui dicunt) est licitū vel saltem non esset secundūm se illicitum nisi esset prohibitum. Alio modo in acquisitionem lucri. vt si mutuans alteri pecuniam nullo modo dānificetur ex mutuo. sed q̄ pecunia sua tñ valeat i manu aliena sicut in manu sua. et iste velut ex mutuo vltra sortem recipere vel etia3 si dānificet et velut vltra sortē plus lucri recipere q̄ incurrit dāni. et hoc mō vsura non est licita. sed secundūm se praua. etiā si nō esset phibita. ¶ P̄mū p̄bat sic quia p̄nat q̄ sortes habeat xx solidos. q̄s debet dño suo sub pena duoz solidoz p̄ lo s̄l r̄ debeat dño suo xx solidos sub pena q̄tuor solidoz et nō habeat pecuniā. dicit q̄ sortē amice p̄cede mihi tuos viginti solidos. reddam tibi viginti duos solidos. propter damnum quod erga dominum tuū incurres. quoniam aliter mal⁹ dānū incurrēt pho q̄ ille q̄ct⁹ ē licit⁹ bon⁹ qz iustū ē licitum. iste aut p̄tract⁹ ē iust⁹ qz iustū ē equādo lucrū dāno cōsistit vt patet i q̄nto. sed dānū sortis est in tali mutuo nō solū viginti solidoz qd p̄nat sed vltra duorū in qd p̄no tenet ex defectu solutionis. q̄ lucy equale tali dāno nō ē q̄ viginti solidos a platone recipiat. sed q̄ viginti duos reddat. ¶ Et si ista conclusio sit vera. videtur quibusdā q̄ cāpfores aut mercatores q̄ quotidie per mutationē sue pecunie lucrantur. q̄bus p̄ p̄ns esset dānū suā ponere pecuniā i manib⁹ alioz. licite si non esset phibitū p̄nt suā tradere pecuniā ad vsuram. dum tñ vltra sortē nihil plus acciperent. q̄ in sua mercatura vel in cābio de illa pecunia lucrarent. ¶ Et videt eis q̄ hoc sustineri possit illo casu quo cāpfoz vt mercator nō haberet diuitias excessiuas sed q̄ i digere p̄tinue lucrari de sua pecunia ad vite necessitatem et status honestatem seruandā. si tñ tales essent diuites abundantes peccarēt. et si non p̄tra iusticiā. tamen contra liberalitatem. tales ei ex p̄i liberalitatis tenentur vicinis et amicis in

In oppositū

Auto vsura

duplr ptingit
recipe vltra
sortē et scdm
hoc due p̄clu
siones.

p̄batto p̄me.

digentibus succurrere non solum concedendo pecuniam in eis sine lucro sed sepe etiam in dando. Et si sine dubio (ut illi dicunt) tales contractus fugiendi sunt quantum possibile est nisi pecuniam que res in magna et evidenti fuerint positi necessitate quam citissime videri potest indigenti et aliis circumstantibus quod ille campsoz vel mercator plus licito reciperet ultra sortem non solum autem cavendum est redargui sed etiam videri redargui. Unde dicitur Arg. quarto huius. Si enim sunt hec quidem secundum veritatem turpia hec autem secundum opinionem nihil differt neutra autem operanda. Secunda conclusio probatur. primo ex his naturalibus conditionibus. hodie natura aial civile est et concitatus. ut dicitur primo politice propter quod et ex huiusmodi nature debito alteri obligatur ad illud quod illi prodest et sibi non nocet non est autem rationi consonum in illo requirere lucrum ad quod quis alteri ex debito obligatur. Item ex conditione misericordie quia miseria est inimica de miseria alterius naturale autem est vel le oppositum eius quod infert tristitiam si ad hoc non sit alterum malum persequens vel annexum. quoniam tristitia stupefacit et corrumpit naturam habentis ut tertio huius dicitur ergo ex debito misericordie ratio dicat quod homo revelet a miseria vicinum bonum vel amicum si perierit absque nocummento potest autem aliquis dando. et tunc ratio recta iubeat dare liberaliter. Statim dare si potest sine detrimento tunc potest aliquis mutuando. si tunc ratio recta iubet mutare liberaliter sine lucro capere ei ultra sortem non esset releuare sed potius aggravare. quoniam illi satis esset sortem exsoluere. Item ex conditione liberalitatis quia lucrum ab indigente exposcere illum qui nullum datur ab eo recepit turpis lucratio est et ad liberalitatem spectat est enim accipere nisi non oportet sed sic facit capiens ultra sortem. Item ex conditione iusticie que in equalitate damni et lucri consistit quoniam iniustum est pro re semel commutata pluries precium recipere non enim servaretur equalitas sed sic fit in usura. Ad cuius probationis evidentiam est sciendum quod duplices sunt possessiones. quedam quarum usus est presumptio ipsarum et non potest remanere dominium ipsarum sicut vini et panis usus consumptio ipsorum est. Alię sunt quarum usus non est ipsarum presumptio sed in usu et post usum manere potest dominium ipsarum sicut sunt ager domus equus. In primis ergo translatio ferri non potest in alium usus sine dominio. In secundis autem potest. In secundis ergo vendi potest relictum dominio propter quod sine vicio tu potes per usu equi vel agri tui ad certum tempus precium recipe ex pacto et iterum post illud ipsum equum repetere vel agrum sed in primis tu non potes quia in translatione simul transfertur dominium. Ad sciendum est sicut dictum fuit prius quod pecunie usus est eius consumptio et in eius dominii translatio ergo patet quod est solavnica commutatio pecunie quo ad usum et dominium et non distincta: cum ergo usurarius de pecunia mutuanda pactum facit de re habendo tantum et iterum pro tempore credentie de habendo aliam certam summam quasi si esset venditio usus et venditione dominii distincta manifestum est quod pluries ipse capit precium pro unica sue rei commu-

tatione ergo est iniustus. Item quod precium ex petit de re que non est sua sed illius a quo petit iniustus et tanquam raptor talis autem est usurarius quia in traditione pecunie statim pecunia est recipientis pro qua in traditione obligatur de recipiens ad reddendum equale et non plus nisi for tradenti tenetur satisfacere de suo labore sic fit quod usurarius tradat decem libras et laborandi ei recipiendi vellet sustinere pro tribus mensibus ergo si precium capit pro tempore credentie manifestum est quod non de suo petit lucrum sed de illo quod est a quo petit. Item ex dictis patet quod usurarius de quo recipit ultra sortem non vendit nisi tempus hoc est contra deum et naturam quod tempus dederunt omnibus ergo ex his etiam manifestum est quod terminatur veresunt usurarii verbi gratia ille dolus vendit in sicca pecunia pro viginti sub pacto accipiendi pecuniam per annum vendit ipsam viginti quinque constat quod talis precium capit a quo tempore pro quo nihil habet in vino quod a principio totum transfert de minimis ad recipientem. Et ex nunc dictis etiam videtur esse manifestum quod non sit verum illud quod secundum aliam in prima conclusione dictum fuit scilicet quod mercatores et mercatores possunt licite prestare ad vicium tamen non plus ultra sortem acciperent de illa pecunia in sua mercatura vel cambio crarent quoniam tales pluries precium acciperent eadem venditione et venderet quod non est iustum. argutum est et hoc puto esse verum. Sed quia dicitur de quibusdam civitatibus quod perueniunt accipere sibi pecuniam orphanorum usque ad certos annos et illam totam eis restituere et interim quolibet non aliquam eis certam summam pecunie ministrare nonne est hec usura viciosa. Potest dici quod non quia iuri naturali consonat quod illi spectant de communi viuunt qui parentibus carent et indigent habere usum rationis propter quod non videtur peccatum quicquid communitas dare talibus assueverit. Sed tu dices domine illa non est causa propter quam communitas quolibet anno ministrat pecuniam sed tota causa est quia pecuniam eorum accepit cuius signum est quod plurimistrat a quo plures pecunias accepit et nihil pauperibus a quibus nihil capit ergo. Forte quod ad hoc dici potest quod illa potuit esse causa vici consuetudinis Sed oportet scire quod distributiones iuste non fiunt secundum arithmetica proportionem sed secundum geometricam ut dicitur in quinto ita quod oportet distributiones proportionari statibus et excellentiis personarum potest ergo communitas ordinare ut proportio puerorum nutriendorum in ciuitate quo ad ipsorum statum et excellentias mensuraretur diuitiis ipsorum quod communitas capit ad custodiendum propter quod rationabiliter maiorem habenti pecuniam magis datur. Adhuc est alter contractus usure talis quod dam indigentes pecunia sicca vendunt vinum non statim tradendum sed post dimidium annum et pecuniam inde recipiunt siccam dant enim illud vinum pro decem libris de pecunia sicca quod valebit secundum communem estimationem viginti tempore traditionis. Constat ergo quod emens

vinum: illicitam committit usuram. nam talis p
illa pecunia tpe receptionis vini non haberet ni
si medietatem illius vini. p citiori aut pecunie tra
ditiōe. acquirit sibi aliam medietatem. ergo de
pecunia sua capit lucrum pro intermedio tēpore
in quod tamen pecunie dominium non habebat.
Ad istum quidem modum reducere volunt em
ptionem bladorum in herbis. frumenta enim in
herbis dabo pro decem ad habendum pecuniam
siccam que tempore messium: valebunt viginti.
Sed forte q non est simile. quia simul vtrobiq;
transfertur dominium rerum vtriusq; in alteruz
nec tantum valet frumentum in herbis quantum
maturum imo totum ante maturationem posset
casualiter periri. vltius est alter contractus
qui sepe fieri solet quod tempore messium vel
post. quando blada vel vina solent esse precii mi
noris. diuites suum bladum vel suum vinum cō
cedunt indigentibus pro reddendo tantum bla
dum vel tantum vinum in estate quando solent
esse precii carioris. vel pro reddēdo precii quo
illud videretur. et hoc dicunt non esse usurā. neq;
illicitum probatio quia hoc videtur esse simplex
mutuatio gratiosa. cum non repetat. nisi tale z tā
tum quale z quantum traditum esset vel erat. Se
cundo quia ille diues rem suam seruare potuiss;
vsq; ad illud tempus. et tunc tantum vēdidisset
q̄tū recipere vult ab illo. Sed hoc videtur mihi
periculosum. qm̄ (sicut dī q̄nto huius) omnia cō
mutabilia debent aliquo vno mensurari. hoc aut
scdm̄ veritatē est opus. hoc est indigētia humana
cum ergo ex indigētia humana proueniat q; bla
dum aut vinum plus venditur in estate q̄ in au
tumno. non videtur equalitas seruari si ex pacto
pro traditione dolij in autumnno velit quis recipe
re dolum in estate. In aliquibus enim posset ma
gnū inconueniens accidere. sibi gratia. numerus
poinorum q̄ valet decem solidos in autumnno va
let quinquaginta in estate. ¶ Item sicut de loco
ita de tempore. Si autē dolum solet parisijs vale
re decē. z attrebatū viginti. nō esset equalitas ser
uata iustitie. q; pro dolo tradito parisijs debe
rem tradere dolum attrebatū. ergo ita de tēpibus et
de quibuscunq; alijs circūstātijs que solent red
dere rem maioris p̄cij vel minoris. Nec v3 q; illi
dicebant talem esse simplicē mutuatiōē. p̄s enī
q; non ppter pactū de tpe quod exprimitur in cō
tractu. vnde forte si nō exp̄meret tēpus redditio
nis aut si tale tps exp̄meret q; cōter res nō sit. ma
ioris precij. tunc non esset q̄cius iniustus. nec eti
am valet quod dicitur diuitē posse rē suā seruare
se vsq; ad tale tps hoc enī etsi sit verū tñ sine di
minutione aut sine periculo perditionis et corrup
tionis aut oīno sine cura z sollicitudine nō ser
uasset. nec op3 si diues per aliquē modū. licitū p̄t
tñ habere de re sua. q; ppter hoc omis modus sit
licitus per quē de ea non caperet nisi tñ. Ad rō
nes. Ad p̄mā dicēdū est q; ille q; cū tus nō est sīpl̄r
volūtarius recipiēti. q; plus vellet recipere et red
dere sine usura. sed necessitas cogit eū ita velle
recipere. Et q; hoc volūtariū. non sīpl̄r sed mix
tum. ¶ Iterū ille p̄tractus scdm̄ se est nociuus reci
pienti quia op3 plus reddere q̄ valeat illud quod

recipit. nec est attendendum ad sequentē res eū
tū. quia euentus sequens non iustificat cōtractū
precedentem secūdū se prauus. cū etiam cōtract⁹
sequens non sit ad usurariū. ¶ Ad aliam dicēdū
est. q; legem precipere circa omēs virtutes z ma
licias potest intelligi dupl̄r. ¶ Unomō per modū
p̄cepti p̄p̄dicti siue iubendo siue prohibendo
et eoz que sic p̄cepit nunq; permittit fieri con
trariū. sed penam facientibus instituit. Alio mō
p̄cipit p̄cepto large sūpto vt extēdit se ad exhor
tationem vel dehortationē et eoz q; sic p̄cipit p
mittit bene fieri cōtraria. p̄mittit ergo multa ma
la aut quia non sunt alijs multum iniuriosa. aut
quia quandoq; seq̄tur ea aliqua vtilitas in q̄tum
minus malum est eligendum ad euitandū maius
malum. et ppter hoc lex permittit usuram nō tñ
p̄cipit ea. nec exhortat sed dehortatur. ¶ Ad a
liam dicendum est q; omne illud quod licitū est
recipere per modum debiti licitū est cū pacto vel
le recipere. sed hoc non est verū de omni eo qd est
licitum recipere per modū doni. qm̄ pactū tollit
doni rōnē. Et qm̄ dī. et propter concessiōē pecu
nie licet recipere lucrum. dico q; verum est aliqui
per modum doni. Sed si dicās q; per modum de
biti tunc oportet distinguere q; recipientē debere
aliquid mutuari p̄ter valorem pecunie traditay
potest intelligi dupliciter ¶ Unomodo q; debeat si
bi aliquid vtile puta pecuniam. vinum vel bladū
et hoc est falsum quia grauaretur. Aliomodo q;
debeat sibi honoris alicuius impensionem p̄ gra
tiarū actiones. vel h̄mōi. et hoc est verum. q; mu
tuans illam pecuniam indigenti opus fecit vir
tutis premium aut p̄tutis est honor. nec in hoc al
ter grauatur. quia in hoc nihil amittit de vtilibus
neq; de honestis. sed potius sibi acquirit quia ho
nor in honorante manet. et quia in hoc ipse opas
tur opus virtutis scz iusticie. hoc enim requiritur
ad retribuendum et. seruandum proportionale.
sicut dicitur quinto huius. gratiarum enim sacz
propus est gratie. ref amularie op3 ei q; grām fe
cit ideo non esset peccatum si mutuās alteri pe
cuniam: pactum faceret q; ille sibi regratiaret.
Alia soluta est expositiōe. ¶ Hec de questione.



¶ Meritur septimo. ¶ Utrum magnifi
centia sit virtus moralis. ¶ Videtur
q; non quia dicit Arz. inops qui
dem non erit magnificus cui⁹ cau
sam assignat dicens. non enim sūt
ei a quibus multa consumet decenter. cum tamē
magnificentia sit circa sumptus magnos z decē
tes. sed sicut diues ita inops potest omnem virtu
tem moralem sibi acquirere. quod probatur. p̄rio
quia absurdum esset dicere nullum pauperē ef
se probum virum. nullus tamen est probus vt si
ne prudentia et qui habet prudentiam habet om
nem virtutem moralem. cum ipse sint sibi inuicē
connece. vt apparet sexto huius. ¶ Secūdo hoc
idez p̄batur quia non est in potestate nostra eē di
uites iō si paup nō posset sibi acquirere virtutes
ipe nō esset i nra prāte. cuius oppositū apparet
terto huius ¶ Tertio idem patet. quia paupertas
sub dominio fortune est. virtutes autem nō iō z c
¶ Oppositum vult Arz. breuiter debet videri qd

Ad tertiam.

dupl̄r intelli
git q; lex p̄ci
pit circa oēs
virtutes z ma
licias

Ad tertiam.

¶ Prestare ali
qd reddēdū
tpe q; solz eē
maioris p̄cij
est usurarium¶ De iudiciū
de loco¶ Questio. vii
¶ Ad primo.

Secundo

Tertio.

¶ In oppositū

ad rōes prin
cipales

Quid magni-
ficentia.

dubium an ma-
gnificentia
distinguat a
liberalitate.

nomine magnificentie debemus intelligere. et illud
pronem inquirere non oportet sed presupponere. propter
hoc quod nomina significant ad placitum. ¶ Dico ergo
quod per magnificentiā intelligitur nunc iudicium ha-
bitum electiuum inclinans ad mala opera et ma-
gnorum sumptuum facienda quoniam ubi quod et quibus fue-
rit opportunum. et sic de alijs circumstantijs. Ex his
statim patet quod magnificentiā sit virtus moralis. quia cir-
ca quicquid opera humana contingit peccare. propter excel-
sum et propter defectum. habitus electiuus inclinans
ad medium tenendum recta ratione dictatur secundum exi-
gentiā circumstantiarum est virtus moralis. hoc se-
pe apparuit ex predictis sed magnificentiā est hu-
iusmodi ergo et cetera. ¶ Minor declaratur primo quod aliqua-
do opera magna oporteat facere et cum magnis
sumptibus apparet. quia quicquid operum consistit vere ciui-
tates. edificare templa. congregare maximos exer-
citus ad bella iminentia vel sperata. dare conui-
uia nuptiarum et huiusmodi. Sed quod in his operibus exer-
cendis contingat aliqui limites excedere rationis: appet-
tū si quis incipere velit opus maius quam exigit
status eius et copia diuitiarum suarum. sic enim redactus
impauitate perderet statum. et seipsum periret in po-
sterum magnifici aut etiam liberalis operis exerci-
tio. ¶ Non dicit Aristoteles quod in omnibus ad operantem referat
quis est et quarum possessionum. digna ei operum his esse
et non solum opus sed etiam faciendum dicere et cetera. Et
iterum. ille regulam recte rationis excederet qui
in paruis operibus scilicet paruis utilibus aut inhone-
stis vel parue honestatis exitibus sumptus ma-
gnos et operi inproportionabiles apponeret. puta
sicut dicit Aristoteles quod histriones cibans nuptialiter et
comedijs tribuens et cetera. et vniuersum saltem si non homini gra-
tia faciet. sed diuitias ostentans et ita de singulis
circumstantijs posset induci. Et eodem modo po-
test apparere quod deficere contingat in predictis ab
eo quod oportet. aut quia non sit quod honestum
esset fieri vel quia minus sit quam deceret. vel etiam
sicut multi qui cum magnum opus inceperint. et
magnos sumptus apposuerint. propter in quibus-
dam paruis parcere pecunie perdunt totam ope-
ris honestatem. aut si tardantes faciunt aut trista-
ti. propter quod apparet satis quod magnificentiā sit
virtus moralis. ¶ Sed maior est dubitatio an ip-
sa sit virtus distincta specie contra liberalitatem.
de quo multi dicunt quod sic. primo quia habent ob-
iecta propria distincta. nam proprium obiectum
liberalitatis est pecunia vel utilitas. Quod enim li-
beralitas aspiciat pecunias. dicit Aristoteles in
principio capituli de liberalitate. Sed quod aspiciat
et eas. vel utiles. apparet per Aristotelem in eodem
capitulo in illa particula quorum autem est aliqua
utilitas et cetera. Sed obiectum proprium magnificen-
tie est operabile magnum vel magnum. propter quod
ex consequenti magnificentiā respicit pecunias
ad illud operandum necessarias. Et hoc notauit
Aristoteles dicens quod magnificus qualiter optimum sit
opus et decentissimum intendet utique magis quam
quanto precio et qualiter minimo. Secundo illi
arguunt ad idem sic. Illi virtutes sunt diuerse.
que in suis electionibus includunt diuersos fines
ista patet quoniam quod determinatur fine ut dicitur
tertio huius electiones ergo sunt distincte et

diuersorum morum que diuersos fines includunt.
distinctio autem electionum distinguit virtutes.
in tertio huius dicat. Aristoteles electionem maximam
priam esse virtutem. et mores magis electionibus
dicari quam operationibus. sed electiones liberalitatis
et magnificentie diuersos fines includunt. quod
liberalitas et magnificentiā conueniunt in
et expendere. tamen magnificentiā hoc intendit
magnum faciat. liberalitas autem ut
pecuniarum debitum exerceat. Alii autem
apponunt aliam rationem talem. virtutes morales
ex eo ponuntur in appetitu ut impetus
sionum moderent et repriment que innate sunt
herere appetitum ad actum inordinatum et turpe
ideo cum hoc sit difficile. dicitur est in secundo huius
quod omnis virtus est circa difficile. hoc primo sup-
ponitur. Secundo supponitur quod aliqua sunt ob-
iecta que secundum se siue sint magna siue parua.
innata inclinare appetitum ad actum turpe.
huiusmodi sunt diuitie et honores. diuitie quid-
tamen quia per eas vita sustentatur. et quia magna
aliquid i eis ex multis paruis efficitur. honores
autem ex eo quod maxime desiderant excellentiam. et
non in signum excellentie exhibent. id est de primo rhy-
thice quod honor est de numero delectabilium. mo-
pterea quod sit fantasia vnicuique quod studiosus sit
Alia autem sunt obiecta que non sunt innata
vere nos ad actus turpes nisi ratione sue
magnitudinis cuiusmodi sunt terribilia circa quod
fortitudo. vnde. Secundo rhythice quod non omnia timor
sed quicquid aut tristitia magnas aut corrup-
nes possunt. Alia autem sunt obiecta quibus mag-
tudo propter non puenit. sicut sunt delectabilia
et gustus. sed secundum se innata sunt trahere ap-
petitum modo igitur quia alia est ratio obiecti accepti
dum se. et phidraui secundum eius magnitudinem. et quia si
sic ipsum habet alium et alium modum trahendi appetitum
propter quod aliquid se habet bene circa parua et mediocri-
non habent se bene circa magna. Ideo neces-
duplicem ponere virtutem circa illa obiecta. quod et si
se et secundum eorum magnitudinem innata sunt trahere
appetitum. propter hoc igitur oportet duplicem esse virtutem
circa pecunias scilicet liberalitatem et magnificentiā
duplicem circa honores scilicet magnanimitatem et
lotumiam. Sed vna tamen circa terribilia scilicet fortitudinem
et vnam tamen circa delectabilia scilicet temperantiam.
¶ Alii autem oppositum affirmant siue contrarium
dicentes quod magnum et paruum. non di-
stingunt specie. aliter enim oporteret ponere dupli-
citer iusticiam. et duplicem distributiuam. vnde
scilicet circa magna et aliam circa parua. Et si
ponere duplicem temperantiam et duplicem fortitudinem.
quia sicut diuitie magne et parue ita sunt
ribilia siue tristitia parua. et magna et delectabilia
magna et parua. et constat quod multi non
lum magnis sed etiam paruis timoribus
tristitia vel delectationibus subducuntur. Verum
vero non nisi maioribus. propter hoc enim fortitudo
distinguit timor in illum qui innatus est cadere
constantem virum in illum qui non propter hoc ena-
Aristoteles in septimo huius non tamen ponit temperantiam
est virtus perfecta in temperantiam et insensibilitatem
sed et plures alios habuit quod nec sunt perfecte

tutes nec perfecte malicie. scz continentiam et i
continētiā mollicie et perseverantiā. Tpat⁹ autē
est qui bene se habet in magnis delectationibus
et in parvis Continēs autē et perseverans sunt q
bñ se hñt in parvis et mediocribus: sed non i ma
gnis. Incontinēs autē et mollis sunt qui vñcunt
etiā a delectationib⁹ debilib⁹ vel tristitias: sed nō
ex electione. Intemperatus autē et insensibilis qui
sunt mali simpliciter. sicut qui i vtrūq⁹ ex electio
ne male se hñt. hic quidē secūdu superabundātiā.
hic pōt cōm defectū. has autē delectatiōes et tristi
tias maiores et minores notant Arz. in septimo
dicens. Est quidem sic habere ut vñci et quibus
multi meliores est ut superare. et quib⁹ multi mi
nores. horum autē hic quidā circa delectatiōes
incontinens hic autē pñēs hic autē circa tristiti
as mollis. hic autē perseverans Ideo etiā dicit
Arz. ibidē non em si quis a fortibus super excel
lentibus delectationibus vincitur admirabile. scz
condonabile si contra tendens talis tamen non
est tpat⁹ simpliciter neq⁹ virtuosus. Si igitur oria
liberalitatis et magnificētie attendit in hoc q
liberalitas est circa pecunias nctio⁹ et sumptus
minores magnificētia autē circa maiores sequit
tur q ipse non erunt distincte virtutes Itē virtus
attenditur circa maximū in quod potentia potest
ut sepe dictū fuit añ: maxis autē difficilimū nō ē
passiōē parvam vel etiam mediocrem modera
re vel etiam passiōis impetum mediocrem. vel
debilem refrenare. sed est vincere et regulare ma
ximas passiōes et fortissimos impetus earum.
Aliter enī continentia et perseverantia de quib⁹
in septimo docet Arz. prout etiam a temperantia
distinguntur essentia virtutes quod Arz. nō pcedit
sed maxime passiōes et fortissimi impetus ear
nō sunt ab obiectis minoribus vel mediocribus
sed a magnis et maximis. ergo liberalitas si non
esset circa maximas pecunias et magnos sūpt⁹
ipsa non esset virtus. Item Arz. dicit liberalitatē
exendi circa omnes que in pecunijs opationes
magnificētiā autem esse circa sumptus soluz
dicit enī sic: non enim quemadmodum liberali
tas extenditur circa omnes que in pecunijs opa
tiones sed circa sumptuosas solū ppter quod vi
detur intentio fuisse. Arz. q magnificētia nō sit
nisi quidā specialis modus liberalitatis. sicut di
ctū fuit in capitulo de tpatia castitatem. sobrie
tatem parsimoniam et hñmōi modos esse tpatie
et non virtutes distinctas ab ea. Item non valet
distinctio obiectorum. quā priores posuerunt scz
q liberalitas sit circa pecuniam ut est utilis tan
q circa ppiū obiectum. magnificētia autē cir
ca opabile magnum qñ virtutū distinctio non su
mitur scdm distinctiōē obiecto⁹ exteriorū scdm
suā substantiā accepto⁹ qz tunc non eēt eadē iusti
tia circa oves et boues domos et agros diuitias
et honores. cuius oppositū in quinto apparebit
nec etiam eadē tpatia circa cibos et potus et mu
lieres. cuius oppositum in tertio dictum est. Sed
distinctio virtutū accipitur scdm distinctiōē pas
sionum quas obiecta innata sunt inferre appeti
tui: que innata sunt inclinare appetitū cōtra rō
nē qñ nō ad aliud indigemus virtutibus nisi ad

huiusmodi passiōes moderandas. et earum im
pet⁹ illicitos refrenandos. Constat autē q pecu
nia propter eius utilitatem innata est mouere ap
petitū ad amorē ipsius. qui quidem amor potest i
clinare appetitū ad nimiam eius retentionem et
defectuolam dationem vel sūptionem. ppter qd
statim concedendum est q circa pecunias: ut sic
oportet aliquam esse virtutem quam omnes libe
ralitatem vocant Si quis autē circa opabile ma
gnū deficiat. vñ parvis dicatur. non videt q
hoc sit. ppter passiōē quā opabile magnum: ut
magnum inferat appetitū. qñv sic nunq⁹ traher
et ad defectū. sed hoc est propter amorē seu af
fectionem ad pecuniā vtilem extem. que incliat
ad opus magnum quod oporteret facere non fa
ciendum vel ad faciendum minus q deceret. ne
tanta pecunia sūmas. propter quod p qñs dē
moris sunt passiōes per liberalitatem et magni
ficentiam moderande. et per cōsequens idem est
obiectum liberalitatis et magnificētie acceptuz
scdm eius rationem. ppiam et formalem. Ideo p
oppositum ratio⁹ illorum pcludi potest q ille non
sunt vtutes specie differentes. Itē nec etiam
est ex quod aliqui illorum imaginant scz q ma
gnificētia solum habeat locum in magnis sum
ptibus ad aliquod exterius factibile magnum. vñ
delicet castrum vel templum vel hñmōi faciendus
imo ipsa locum habet generaliter circa quascunq⁹
q decentes dationes vel cōsumptiones magna
rum pecuniarum. quemadmodum liberalitas est
circa quascunq⁹ pecuniarum decentes dationes
aut cōsumptiones. vñd Arz. dicit q magnifi
centia est circa peregrinoz susceptiones et mis
siones et dationes et retributiones. Item neq⁹
valet distinctio finium quā illi notauerūt. quoniā
tam magnificus q liberalitas intendit decētem
pecunie dationem vel cōsumptionem et reten
tionem. sed in vterq⁹ pñcipali⁹ intendit operis
decentiam. gratia cuius pecunia sit consumenda
quia propter quod vñquodq⁹ tale. et illud magis
et cetera. propter hoc michi videtur q magnificē
tia non sit alia virtus a liberalitate. sed quod ipa
sit modus eius quidam contrahens eam p quādā
materiale seu accidentale dñam puta per ma
gnitudinem operis et expensarum ppter qd di
cit Arz. oēm magnificū esse liberalem. sed nō ecō
uerso. sicut omnis homo corpore magnus est ho
mo sed non omnis homo est hō corpore magnus
Et possit exemplum poni de fortitudine et tem
perantia. quia fortitudo non est solum circa mor
tis pericula. sed etiam circa alia minora pericula
sicut dictum fuit in capitulo de fortitudine. Tas
men excellentissimus actus fortitudinis est cir
ca pericula mortis in bello Similiter temperan
tia non est solum circa totalem abstinentiam ab
actibus venereis sed tamen electio cōtinuata to
talis abstinentie ab actibus venereis in quibus
quando et vbi fuerit oportunitas et sic de alijs cir
cūstantiis et forte maximus actus temperantie q magnificē
propter quod illo casu virginitas ponitur eē vir
tus. Possit ergo dici q magnificētia se habet liberelitem
ad liberalitatem: sicut fortitudo cōtracta per ap
plicationem eius ad pericula mortis in bello. se ad tpatiam.

q vtutes non
distingant se
cū dū obiecta
extiora q ad
substantiā sed
scdm passiōes

q magnificē
tia nō sit tātū
circa magnū
factibile.

q magnificē
tia se habet ad
liberelitem
sicut pgitas

habet ad fortitudinem simpliciter et communiter acceptam. Et sic temperantia contracta ad virginitatem se habet ad temperantiam simpliciter. Vnde sicut non decet quemlibet ad bellum ire/nec quemlibet esse virginem. Ita nec decet quemlibet esse magnificum. Ita tamen intelligendo quod ille non esset simpliciter et perfecte temperatus qui non eligeret totalem abstinentiam si videret hoc oportere: nec ille esset liberalis qui non eligeret expensas magnas si videret oportere. et oppositum non oportere: tamen nec ille temperatus qui non abstineret eo quod non oporteret abstinere. diceretur virgo nec ille liberalis qui non expenderet magna eo quod hoc non deceret ad ipsum diceretur magnificus. Et si quis querat quare ergo determinauit Aristoteles separatim de liberalitate et magnificencia et similiter de magnanimitate. et phylotimia et non fecit ita de fortitudine. dicendum est forte quod hoc fecit ad doctrinam vulgi: vulgus enim et quasi omnes maxime nituntur ad pecunias et honores et ultra quod oportet. et in his maxime voluit civilis communicatio. propter quod voluit magis ostendere et quomodo communiter se habendum sit circa ea et specialiter circa magna. his autem visis omnia satis soluta sunt que his videntur opponi. Apparet etiam quod alii dubitauerunt scilicet an magnificencia sit virtus nobilior liberalitate. dicendum enim est quod non in eodem supposito: quia eadem est virtus in eo qui est magnificus tamen dicendum est quod magnificencia est modus nobilissimus liberalitatis. et potest etiam concedi quod modaliter vel etiam quo ad exteriores actus magnificencia est nobilior ea liberalitate que non est magnificencia videlicet ea liberalitate que est in eo quem non decet magna hoc est dictum quod liberalitas in principibus quos magnificencia decet exercet actus exteriores maiores et excellentiores quam in pauperibus: sic enim bene dicit Aristoteles. quod magnificencia superexcellit liberalitatem magnitudine quemadmodum nomen significat. non repugnat tamen pauperibus ipsam virtutem liberalitatis secundum eius substantiam et secundum eius operationes interiores habere eque perfecte diuinibus. nam sicut dicit Seneca libro secundo de beneficiis. nulli preclusa est virtus. omnibus patet. Inuitat omnes. omnes admittit et ingenuos et libertinos seruos reges et exules. Non eligit domum nec sensum nudo homine contenta est. Et sic est finis questionis.

Questio.viii
Primo

Secundo.

Queritur octauo. Utrum paruificē
tia et banausia sint uicia. ¶ Et uide
tur q̄ non. quia sicut omnis uirtus
est laudabilis: ita omne uicium est
opprobriosum. sed paruificentia ⁊
banausia non sunt opprobriose quia dicit Aristo
teles q̄ opprobria non inferunt. ¶ Item Aristo
teles in quadam epistola ad Ad alexandruꝝ que
sic incipit Aristoteles Alexandro bene agere su
perlaudat ratiocinationem et consilij diligentia
ipse autem dicit in quarto huius ratiocinij anteq̄
diligentia paruifica. ergo paruificentia erit lau-

bilis et nullum vicium est laudabile (deo rē.

Item si banausia esset vicium. hoc esset quia ratione excessus opponeretur magnificentie. sed hoc est impossibile quia magnificentia a magnitudine nomen accepit sicut dicit Aristoteles. Propter quod magis erit excessus in magnitudine tanto magis erit magnificentia. **O**ppositum arguitur quia omnis habitus inclinans ad ultra vel citra quod oportet est vicium. sed banausia inclinat ad ultra et parvificentia ad citra ut vult Aristoteles ideo concludit Aristoteles quod habitus huius scilicet parvificentia et banausia malicie sunt. Non est dubium quin parvificentia et banausia sunt vicia si quis considerauerit quid dicitur per hec nomina nam sicut magnificentia significat habitum inclinantem ad opera magna facienda non absolute sed quos decet et quando oportet. et ubi et gratia. cuius et quomodo oportet et sic de aliis circumstantiis. **I**ta parvificentia significat habitum inclinantem ad non facienda magna que deberet facere attentis circumstantiis. vel ad ea facienda minora. vel cum minoribus expensis aut tardius quod oportet. **B**anausia autem significat habitum inclinantem ad faciendum opera magna que non deberet facere circumstantiis attentis vel ad facere maiora quod oportet vel vniuersaliter ad faciendum magna aliqua circumstantiis concurrentibus talibus. cum quibus circumstantiis talia facere non oportet. **E**x quibus apparet quod tam parvificentia quam banausia sunt habitus inclinantes preter vel contra rectum iudicium rationis. ideo viciosi. **S**ed quod istorum vicioz sit maius dubium est de quo diuersi diuersimode opinantur dicunt enim multi quod parvificentia sit peior. primo quia ipsa est quedam illiberalitas et banausia est quedam prodigalitas. vel saltem parvificentia comparatur ad banausiam sicut illiberalitas ad prodigalitate. sed dictum fuit quod illiberalitas est deterius prodigalitate. ideo et cetera. **I**tem ad propositum possunt adduci rationes. que adducte sunt ad probandum quod illiberalitas esset peior prodigalitate. videtur enim quod banausia sit magis curabilis quam parvificentia. quia curari potest et ab egestate et a dicamine rationis. sicut de prodigo dictum fuit. **I**tem parvificentia ex inordinato motu oritur quam banausia quia illa ex desiderio vitium hec autem ex desiderio honorum. **I**tem quia parvificentia videtur esse remotior a magnificentia quam banausia. quia banausus in substantia actus conuenit cum magnifico scilicet in multa amissione pecuniarum. **I**tem quia banausus pluribus et magis videtur proficere quam parvificus. **I**tem quia parvificentia magis est occasio peiorum vicioz quam ipsa banausia quia ipsa cum fiat ex desiderio inordinato pecuniarum sicut illiberalitas est magis nata ducere ad auariciam. **A**lii autem non acquiescentes istis rationibus asserunt banausiam esse deterius posita quam banausia sit de primo quia banausus peccat cum leticia et gloria hyssionum. parvificus autem cum tristitia et terrore. dicit Aristoteles. peccatum autem tanto maius est quanto magis est voluntarium. et cum maiori leticia. **I**tem deterius est facere quod non oportet dare quod

bus non oportet et expendere ubi non oportet. quam facere quod oportet et dare quibus oportet et expendere ubi oportet non tamen sicut oportet. Quid patet quia actus malus ex obiecto est deterius actu malo ex modo. sed banausus facit quod non oportet in transitu purpuram inferens dat quibus non oportet comedis tribuens et expendens ubi non oportet. hystriones nuptialiter cibans. ut dicit Aristoteles parvificus autem facit quod oportet: facit enim quod faceret magnificus et dat quibus oportet quibus daret magnificus et expendit ubi oportet ubi expenderet magnificus. in nullo enim istorum videtur deficere. sed in his que sequuntur scilicet quia non facit complete et facit tarde et super parum expendere et tristatur in expensis et putat semper maiora facere quam oportet. Isti autem defectus videntur posse stare cum dictis tribus bonis. Ideo banausus videtur esse deterius. Item ex nunc dictis apparet quod parvificus magis convenit cum magnifico quam banausus. viciū autem est peius quod est dissimilium virtuti. sicut dictum fuit in secundo huius. Item peius est nec bene nec bonum facere quam bonum non benefacere: sed banausus nec bonū nec bñ facit ut patet in dictis exemplis parvificus autem bonum facit licet non bene. quia non perfecte ut dictum est ideo. et c. Item deterius est in obsequium peccati pecunias amittere quam pro necessariis vñbus reservare. sed banausus amittit pecunias in obsequium peccati: scilicet in obsequium vanitatis et superbie sue divitiis ostentans. ut ait Aristoteles. Item et in obsequio turpium voluptatum quas capit ab hystrionibus et comedis: parvificus autem peccat et mens pecunias sibi deficere in operibus magis necessariis / non enim videtur magnum peccatum si rex volens construere ecclesiam parceret expensis quantum ad multa accidentalia decoremque: ut magis posset solvere debita: et indigentī populo parcere: et cum militibus pro se laborantibus bona liberalia exercere. Item parvificus quod facit facit boni gratia. licet minus faciat quam decet. banausus autem non boni gratia sed divitias ostentans. ut dicit Aristoteles quia autem boni gratia: operatur melior est eo qui non boni gratia. ideo. et c. De hac autem controversia videtur michi saluo meliori iudicio dicendum esse sicut de illiberalitate et prodigalitate: dictum fuit quod sicut prodigalitas aliquando componitur cum illiberalitate: ita quandoque banausia cum parvificentia: unde de banauso compositus videtur dicere Aristoteles et ubi oportet multa consumere pauca consumet: et ubi pauca multa: et talem ego concederem peiorem quam simplicem banausum vel etiam etiam quam simplicem parvificum. nisi ille parvificus esset illiberalis omnino tam circa maiora quam circa minora. talis enim parvificus esset valde malus. Quod autem banausus compositus sit peior apparet. quia talis omnino nichil boni videtur intendere: non enim in expensis multis intendit operis honestatem: vel decentiam. quia tunc plura expenderet ubi

oportet. nec intendit ad bonum finem et honeste parcere pecunie. quia tunc magis parceret et ubi non oportet multa expendere quam ubi oportet. banausus autem simplex intendere potest ad honestatem credens (licet false) in omni opere suo magnitudinem operis et multitudinem expensarum decere propter hoc quod in plurimos secundum rei veritatem magna decet magnos et divites. Similiter etiam parvificus ille qui circa parva et mediocria non esset illiberalis sed solum circa maiora circa que dicimus esse magnificentiam potest circa talia parcere pecuniis ex intentione boni finis licet false sicut dicebatur videlicet ut i suis amicorum suorum vel subditorum suorum maioribus necessitatibus succurrere possit perfecte sibi et alijs. Sed si velimus comparare banausum qui non sit parvificus parvifico qui non sit banausus. tunc videtur mihi quod convenientius sit adhuc distinguere de utroque. Sciendum est igitur quod ad banausum quod aliis potest dupliciter excedere circa materiam magnificentie. Uno modo ex solo affectu magna faciendi. et tunc erit ibi simplex et vera banausia. Alio modo alicuius alterius gratia videlicet aut lucri aut luxurie vel vani honoris aut turpis alicuius delectationis aut quoquo modo fraudandi gratia. et tunc non esset ibi banausia simpliciter et principaliter: sed aliud viciū maius secundum exigentiam finis principaliter intenti. licet banausia dici possit ex consequenti. sicut dicit Aristoteles in quinto huius quod si quis lucri gratia mechatur. ipse non luxuriosus dicitur: sed avarus magis vel iniustus. Non est ergo dubium quod banausus hoc secundo modo sit peior parvifico quoniam si non sit peior ut banausus: tamen peior esse potest ex alijs maioribus vicijs et principalibus irretitus. propter quod solum querendum est de primo modo verorum et simplicium banausorum. Quantum autem ad parvificum. Sciendum est quod pauper parvificus esse non potest. quia si magna non facit sed parva. hoc est quod parva non magna. sed parva decet et si in omni opere suo intendit multum ad expensas. non est mirum. hoc est enim sue. consonat indigentie divites. autem et potentes: si sint parvifici hoc potest esse dupliciter: aut quia circa pecunias tamen habeant affectionem quod illiberales fiant et in magnis et in parvis et tales sunt valde mali. Aut quod satis bene se habeant in minoribus et mediocribus sed in magnis deficient ab eo quod oportet: et tunc erit maior dubitatio de tali parvifico: et de predicto banauso quis sit deterius quam de alijs modis prius dictis. Et videtur michi quod parvificus sit deterius. quoniam si quis quantumque dives in operibus magnis parceret pecunie: propter hoc quod aliter non esset suis aut amicorum vel subditorum suorum necessitatibus imminentibus succurrere talis non esset parvificus: sed tunc esset solum parvificus: si propter parcere pecunie: diminueret de operis magnitudine quod deceret ipsum: vel si in eo tararet preter rationem aut tristaretur. cum ta-

duplex cōtigit
exercere in
materia
magnificentie

resolutio de
cioris

resolutio quod
parvificus etiam si
plex est deterius

men' diuitie sibi sufficienter abundarent et ad illud opus perficiendum et alia sibi et suis necessaria aut etiam quaecumque magis decerent ipsum operanda vel exercenda quo casu paruificus esset (ut michi videtur) comparandus ad banausum sicut in capitulo de liberalitate comparauimus illi beralem ad prodigum nec aliorum rationes concludunt contra hoc. Ad primam enim dicendum est quod paruificus si tristetur hoc non est de eo quod in opere est malum sed de eo quod in ipso bonum est. modovicius est eque vel plus tristiari de bono sicut gaudere de malo. Ad aliam dicendum quod paruificus sepe nichil facit eius quod oportet sed ab opere toto desistit propter abhorrere expensas. Item et si quid facit eius quod oportet tamen non facit sepe totum quod oportet sed minus banausus autem ille de quo loquimur facit semper totum quod oportet et ubi et quando licet et cum hoc facit plus quod oportet et ubi et quando non oportet et per idem patet solutio ad tertiam rationem et ad quartam. Ad quintam dicendum quod ipsa procedit non de banauso qui ex solo affectu magna faciendi excedit sed de illo qui alterius gratia. Ad ultimam dicendum quod sicut banausus non excedit quod oportet boni gratia ita neque paruificus deficit ab eo quod oportet boni gratia et sicut possibile est quod paruificus id boni gratia faciat in quo conuenit cum magnifico sic etiam et de banauso dicendum est. Ad rationes principales. Ad primam dicendum est quod sicut magnificentia est laudabilis ita banausia et paruificentia sunt vituperabiles licet non sint opprobriose quoniam obprobrium significat vituperum trahendo ipsum in famam vel ad grauem contumeliam quod bene notauit Aristoteles dicens. Sunt quidam habitus hi malicie non tamen obprobria quidem inferunt propter neque nociuos proximo esse neque valde turpes. Ad aliam dicendum est quod diligentia rariocinii capitur aliquando pro nimia perscrutatione et computatione ad minima in expensis et hec est paruificentia. Alio modo capitur pro debito et diligenti consilio de agendis et istam Aristoteles superlaudat. Ad tertiam dicendum quod nomen magnificentie prout ipsum est nomen virtutis sumitur ab operis magnitudine consona tamen recte rationi aliter non

questio nona
Ad primo.

Secundo.



Queritur nono. Utrum melius sit honorari quam honorare. Et videtur quod sic quia melius est quod debetur deo et maioribus in quantum sunt maiores quam quod debetur minoribus in quantum minores et non deo neque maioribus. Ideo dicit Aristoteles maximum autem hic utique ponemus quod distribuiamus sed deo et maioribus conuenit honorari minores autem tenentur honorare adeo. Item quod est appetibilius est melius appetibilius autem est honorari prout experientia docet strenuissimos enim viros in dignitatibus constitutos videmus honorem maxime desiderare et hoc etiam dicit Aristoteles

in littera. Et etiam primo rhetorice dicitur quod non est delectabilissimum quasi fantasia vires quod sit studiosus ex quo patet quod honor est appetibilis quia eodem primo dicitur quod delectationem omnia prosequuntur et gratia ipsius lectari honorare autem non omnia desiderant de magnanimo declarari potest cuius ut dicit Aristoteles esse videtur quod in vnaquaque re magnum ipse tamen non desiderat honorem quia dicit Aristoteles quod magnanimi despectus videntur dicit etiam quod magnanimus beneficius est beneficiarius autem verecundatur honoratem esse videtur quia ipse desiderat honorari verecundatur honorare beneficiarius autem tenetur honorare beneficentem ideo etiam dicere videtur Aristoteles quod magnanimi videntur in memoria habere eos quibus vniuersis faciunt bene vel a quibus autem tiantur bene non minor enim qui patitur bene qui facit vult autem superexcellere cum igitur magnanimus sit circa honores hec omnia significatione videntur quod ipse desiderat honorari et verecundatur honorare ideo. Item premium est illius merito quia meritum est gratia premium et nis semper est melior eis que sunt ad finem. Honorare modum meriti habet in hoc enim a quo quis meretur quod alium honorat honor autem est premium virtutis ipsi honorati ut dicitur Aristoteles. Item in quinto dicitur Aristoteles quod excentibus opibus iusticie merces quedam danda hec autem honor gloria. Item quod est liberius est melius eo quod est seruius quia libertas est conditio nobilis seruitus vilis sed honorari est liberius et honorare seruius quod patet quia seruus tenetur dominum honorare dominus autem seruum non se honorari ab eo ideo. Item quod conuenit soli bono melius est eo quod conuenit indifferenter bono et malo sed honorari conuenit soli bono non honorare autem bono et malo igitur. Maior patet quia melius est in quo et per quod bonum consistat a malo quam in quo conuenit sibi. Minor patet dicit enim Aristoteles secundum veritatem enim solus bonus honorandus tam boni autem quam mali tenentur honorare superiores suos et bonos. Item aliter sequeretur quod magis rex debet velle honorare vasallum quam velle honorari ab eo quod est falsum quia subuerteretur rei publice ordo. Item propositum arguitur melius est quod declinat ad humilitatem eo quod declinat ad superbiam sed honorare et velle honorare declinant ad humilitatem honorari vero et velle honorari ad superbiam ideo. Item virtus magis est benefacere quam bene pati ut dicitur in capitulo de liberalitate sed honorare est benefacere et honorari est bene pati ergo. Confirmatur quia sicut se habet dare ad recipere circa pecunias ita honorare ad honorari circa honores sed circa pecunias dare est melius quam recipere sicut dictum fuit in capitulo de liberalitate ideo. Item primo videndum est quid est honor de quo dicitur Aristoteles primo rhetorice quod honor est benefactive opinionis signum quod sic glossari potest honor est signum per quod honorans ostendit se opinari quod ille quem honorat sit benefactus vel sic honor est signum quo honorans designat quod

ille quem honorat sit benefactive opinionis: id est quod habeat voluntatem et scientiam benefacientis propter quod subdit. Aristoteles quod iuste honorantur quidem maxime qui beneficia prestiterunt non solum sed honoratur etiam qui potest beneficare. Sed aliquibus videtur quod ista non sint benedicta quoniam tyranni et plati pessimi multa prestant et prestare possunt beneficia. boni autem pauperes nec talia prestant nec prestare possunt secundum igitur ea que dicta sunt magis debent honorari dicti tyranni et plati quam boni pauperes et sancti viri quod est falsum quia dicitur quarto huius quod secundum veritatem bonus solus est honorandus. Ad hoc etiam dicendum est quod beneficium dicitur secundum compositionem ex bene et facio. Differt autem multum benefacere et bonum facere sicut dictum fuit in secundo malus enim in quantum malus potest bonum facere ut elemosynam dare licet ex intentione mala. Sed malus in quantum malus non potest benefacere in opere enim est ipsum esse bonum sed ipsum esse bene operatum est in operante qualiter habere et hoc expressit. Seneca primo de beneficiis: dicens non potest beneficium manu tangi sed animo geritur multum interest inter materiam beneficii et beneficium non enim aurum vel argentum beneficium est sed ipsa tribuentis voluntas itaque non quid detur aut fiat refert sed qua mente quia beneficium non est in eo quod fit aut quod datur consistit sed in ipso dantis aut facientis animo: et sic patet quod beneficium proprie non potest malus prestare licet multis possit facere bonum propter quod signum benefactive opinionis nichil aliud esse videtur quam signum prudentie et moralis virtutis et ita de scriptio ista quam dat Aristoteles nichil differre videtur ab illa que communiter solent dari scilicet quod honor est exhibitio reuerentie in testimonium virtutis. ¶ Et forte descriptio Aristotelis est melior si quis ponere velit differentiam inter honorem et honorationem ipsa est exhibitio reuerentie que est operatio quedam actualis dicitur honoratio secundum quam alius honorare dicitur et alius honorari. Sed aliquando ex huiusmodi operatione nihil provenit actum manens post illius operationis designationem sicut est salutatio genuum flexio capitis inclinatio multa talia. Et in his non est aliud realiter quam honoratio aliquando autem post huiusmodi operationem remanet aliquid actum et in talibus non solum est honor illa operatio actualis que honoratio dicitur sed etiam res operata manens est honor propter quod dicitur. Aristoteles primo rhetorice quod partes honoris sunt antiqua primordias sed monumenta imagines templa et huiusmodi alia que constructa sunt in memoria alicuius non enim solum in sua constructione sed et post semper quando durant signa sunt virtutis et excellentie eius pro quo constructa fuerunt patet igitur quod diffinitio. Aristoteles est melior quam convenit omni honori. Alia autem descriptio magis videtur esse honorationis propria descriptio. Nec illud quod nunc dictum est scilicet monumenta: imagines et templa partes esse honoris obstat ei quod primo libro fuit dictum: scilicet

quod honor est in honorante magis quam in honorato non enim ibi dicitur simpliciter quod honor semper sit in honorato sed quod magis quam in honorato quod est verum quia si honoratio est actio ex qua non resultat actum exterius tunc manet in honorante. Si autem resultat exterius actum tunc illud manet extra ipsum honoratum vel semper vel in pluribus vel satis rationabiliter dicamus quod honor est in honorante non in honorato id est in potestate honorantis est honorare vel non honorare sed non est in officio honorati honorari vel non honorari. ¶ Alterius sciendum est quod honor sumitur tripliciter. Primo modo quantum ad eius causam precedentem. Secundo quantum ad eius substantiam. Tertio quantum ad effectum consequentem. Primo modo honor est idem quod res honorabilis pro qua scilicet homo honorari debet. ¶ Et ille est duplex quedam enim sunt res secundum se ipsas honorabiles cuiusmodi sunt virtutes et opera virtutum. Alię sunt honorabiles secundum attributionem ad ipsas virtutes vel opera virtutum tanquam organa quibus uti possumus ad exercendum opera virtutum cuiusmodi sunt omnia bona humana quibus contingit et uti bene et uti male verbi gratia virtutes corporis nobilitas amicorum divitie officiose dignitates ut papatus cardinalatus episcopatus imperium regnum ducatus comitatus similiter quantum ad minores esse camerarium pape vel regis aut capellanum episcopi vel ducis et sic iterum descendendo. Quod autem predicta sint dicto modo res honorabiles apparet quia secundum veritatem boni solum boni sunt honorandi ut dicitur quarto huius virtutes autem hominem bonum reddunt alia autem humana bona non sine virtutibus unde primo rhetorice dicitur quod omnibus bonis humanis contingit uti male et nocere exceptis virtutibus virtutes vero secundum se ipsas et in separabiliter res sunt honorabiles. Alię autem que preenumerata sunt et similia bene dicuntur res bone et honorabiles non simpliciter sed absoluto sermone sed quia plurima contingit his agere bona que sine his fieri non possunt unde dicitur primo huius quod felix indiget his multa namque operata sunt per organa per amicos per divitias et civilem potentiam quibusdam autem denudati conquinant beatitudinem. Non enim omnino felix est qui spiritus turpissimus vel ignobilis vel solitarius vel sine prole tamen tales res non sunt honorabiles accidentaliter et inseparabiliter quia primum non efficiunt meliorem sed peiorem: et ita nec sunt res bone nec honorabiles in pravis sed vituperabiles et male quia seivissima est iusticia habens arma ut dicitur primo politice sunt igitur res bone et honorabiles secundum attributionem ad virtutes scilicet prout virtutibus annectuntur honor autem in substantia uter acceptus est signum benefactive opinionis vel exhibitio reuerentie in testimonium virtutis secundum quod prius diffiniebatur et honor sic acceptus videtur componi ex materiali et formali materiale est ipsa operatio vel ipsa res operata vel quodcumque quod innatum est per modum reuerentie exhiberi aut designare vir

quod honor est in honorato

triplex capis honor

duplices sunt res honorabiles

malus non potest prestare beneficium

omnis est honoratio et honoratio

quod honor substantia

duplex effe-
ctus honoris

quod honor est
delectabilis
simus

quod honorare
et honorari

tutem et excellentiam eius cui vel pro quo exhibetur et huiusmodi honoris materialiter accepti dicit Aristoteles primo rhetorice partes esse sacrificia recordationes in metris templum primordiatem sedis et formale autem est designatio virtutis et excellentie eius cui vel pro quo tale aliquid exhibetur. nam capitis inclinatio posset de ratione exhiberi. et non esset tunc honor sed inhonoratio. sed tunc esset honor si in signum virtutis et excellentie exhiberentur. honor autem quantum ad effectum consequentem est opinio que per huiusmodi reuerentie exhibitionem generatur de virtute et excellentia illius cui exhibetur et illa opinio vel fit apud illummet cui honor exhibetur. vel apud alios si apud alios: sic est idem quod bona fama vel saltem pars vel principium bone fame.

Si vero apud ipsum tunc illa opinio causat in ipso mentis exaltationem et maximam delectationem. delectatio enim causatur ex adeptione conuenientis apprehensi sub ratione conuenientis nichil autem est eque conueniens homini sicut virtutes et opera virtutum. nec homo bonus melius: sibi aliquid esse putat. modo constat quod comprehendit proprie bonitatis et opinio quam homo habet de se ipso valde fortificatur et renouatur per testimonium aliorum. et deinde delectatio multum augetur propter quod dicitur primo rhetorice. quod honor est delectabilissimum propter hoc quod falsitas sic unicuique quod sit studiosus. et magis tamen insinuant quos putant veraces esse. Aliquando autem res in modum honoris exhibite manent post actionem exhibitionem in dominio honorati. sicut dona militaria et officiose dignitates. et tunc effectus honoris non est dicta opinio tamen sed utilitas talium exhibitorum. Alterius sciendum est quod honorari et honorare ab honore siue ab honoratione dicuntur. denominatiue hoc autem actiue hoc quod dem passiuie honorare est honorationem vel honorem facere vel exhibere honorari autem est honorem recipere vel per modum recipientis se habere hoc est esse illum cui vel pro quo honor vel honoratio exhibetur. talem enim hic voco per modum recipientis se habentem. licet aliquando secundum reuerentiam nihil recipiat sed solum terminet honorationis actum secundum intentionem honorantis. dico igitur quod si honor capitur pro re essentialiter honorabili. cuius modi sunt virtutes et opera virtutum. quod idem est honorans et honoratus. qui enim opera virtutis exerceat facit se bonum et in se ipso generat virtutem. et per consequens honorandum in quantum ergo facit se bonum. honorat se. et in quantum bonus efficitur. honoratur. Circa hoc igitur esset dubitatio virum et quo modo facit se homo bonum. et virtuosum an scilicet secundum eandem potentiam illam bonitatem qua efficitur bonus formaliter efficiat recipiat. vel secundum aliam efficiat et secundum aliam recipiat. Et posito quod omnino secundum eandem potentiam. dubium est quid sit melius vel illam bonitatem siue virtutem agere siue recipere eam de quibus nichil plus ad presens dicemus quia dicta fuerunt aliqua de his in tercio libro. et quia non dicimus aliquem proprie honorare vel honorari

formaliter secundum hunc honorem sed magis secundum illum honorem substantialiter accepti qui est signum opinionis benefactive. imo magis proprie dicuntur secundum ipsam honorationem que est exhibitio reuerentie in signum virtutis aut quecumque designatio virtutis alicuius persone. non enim solum honorat hominem qui coram eo flectit genua et inclinatur caput imo etiam Rex vel papa multo magis personas honorat quas in dignitatibus instituunt. designant enim per hoc ipsorum virtutem et excellentiam cum nullo nisi boni debeant in talibus constitui dignitatibus officiosis. De huiusmodi igitur honoribus respondeamus ad questionem propositam et dicamus quod quantum ad ipsius honorationis actum honorare est melius honoranti quam honorari honorato. quod probatur primo quia bonum intrinsecum melius est bono extrinseco. bona enim extrinseca videntur esse minima bonorum ut capitur ex primo huius. sed honorare est intrinsecum honoranti. et hoc poterat. Aristoteles innuere in primo huius. cum dixit honorem esse bonum superficiale. quia videtur in honorantibus magis esse quam in honorato. Secundo quia opus virtutis melius est ipsa virtute quia est finis eius ut dicitur primo huius. propter quod et felicitatem non posuit Aristoteles in virtute. sed in opere virtutis. sed virtus est melior honore ut dicitur in eodem primo igitur opus virtutis est melius honore hoc est dictum quod opus virtutis est melius operanti quam honorati. cui exhibetur. et honorari ipsi honorato sed honorare est ipsi honoranti opus virtutis scilicet opus iusticie quia ad medium iusticie referendum oportet referamur ei qui bene agit ut dicitur quinto huius scilicet impendendo sibi honorem et reuerentiam: unde etiam in quinto dicitur quod exercitantibus actum iusticie merces que danda est danda. hec autem est honor et gloria qui igitur bono honorem sibi debitum impendit. iuste operatur. Item honorari potest mortuus sicut vivus per templorum edificationem per monumenti nobilis constructionem: per nobilium et plurium in intumultu congregationem et sic de alijs: multis modis honorantes autem debitum iusticie reddunt et ita virtuose operantur et est eis magnum bonum. mortuis autem quibus honor impenditur non est aliquod tale bonum. nisi fragile quoddam et paruum. sicut dicitur primo huius. Item bonum aliquod est. melius ei quod reddit meliorem quam ei quem non reddit meliorem honorare autem reddit honoratem meliorem honorari vero non reddit honoratum meliorem quod de honoribus de impensis patet. meliores enim sumus si ideo laudes gloriam et honorem attribuiamus sed deus ipse melior non est hoc igitur inter homines accipitur proportionabiliter quod etiam patet quod virum hypocritam honorabimus tamen dignum nec ipse melior sed sit peior. Item tripliciter honorare contingit scilicet superiori parem et inferiori. Et honorari tripliciter scilicet a superiori. parivel inferiori et quo libet modo honorare est melius. quam melius est in se bene agere quam iuste bene pati. quinto huius. Et tamen melius amabilius bene agere. quam amabilius

bene pati octavo et nono huius et melius est gra-
tuite benefacere quam gratuite bene pati quarto hu-
ius sed honorare superiorem est iuste bene agere et
superiorem honorari est iuste bene pati honorare
vero parem est amicabiliter benefacere et hono-
rari est amicabiliter bene pati. Et iterum hono-
rare inferiorem est tanquam gratuite benefacere. infe-
riorem vero honorari est gratuite bene pati. ideo
et cetera. Etiam sciendum est quod hic loquimur de hono-
rare et honorari secundum quod bene sunt scilicet
in signum virtutis et operum bonorum. Si autem
quis honoret alterum prave ut fraudulentum vel
adulativum vel alio sine pravo satis manifestum
esset quod multo peius esset honorare quam honorari.
dicendum tamen esse videtur quod honorari forte
melius esse potest honorato quam honorare honorato
tamen quoad affectum consequentem multis enim mo-
dis potest ei prodesse ut videtur infra. Ad ra-
tiones. ¶ Ad primam dicendum est quod illud est
melius quod intrinsece convenit deo et maioribus
secundum quod maiores sunt quam quod convenit
minoribus secundum quod minores sed non oportet
ita esse de his que maioribus et minoribus co-
veniunt extrinseca denominatione non enim est
melius diligere regem a quodam seruo suo quam illi ser-
uo diligere a rege ergo multo minus oportet si idem
bonum convenit maiori extrinsece et minori in-
trinsece quod ipsi sit melius maiori quam minori sic autem est
de honorare et honorari sicut dictum fuit. Quando
autem dicitur quod maximus est quod deus attribui-
mus dico quod verum est inter ea bona que possu-
mus eis offerre cuiusmodi sunt exteriora bona
quoniam tamen ista eadem bona que edis et maioribus
sunt exteriora sunt his quibus sunt interiora me-
liora quam deus vel maioribus quibus extrinsece at-
tribuitur non oportet concedere. ¶ Ad aliam di-
cendum quod viri magni nullis indigentes bonis ut
libus maxime debent inter exteriora bona que ab
alijs possunt eis afferri appetere honores. sed tamen
appetere debent magis eis bona interiora scilicet vir-
tutes et opera virtutum. Quando etiam dicitur
quod honor est delectabilissimum. Dicendum est
quod hoc est verum inter exteriora bona et quoad ef-
fectum consequentem sicut dictum fuit de magna-
nimo autem magis dicitur postea. ¶ Ad aliam dicē-
dum est quod premium essentiale et principale melius
est merito sed non oportet ita esse de premio
accidentali extrinseco modo honor non est pre-
mium essentiale et principale virtutis sed ipsa fe-
licitas propter quod dicitur Ar. virtutis quidem per-
fecte novit fieri dignus honor sed tamen virtuosus
ipsum gratanter recipiet ab alijs et non habendo
ipsum maiora ipsi retribuere. ¶ Ad aliam dicē-
dum quod ratio potest ad oppositum retorqueri ho-
norare enim liberius est quia honorari potest aliquis
inuitus et ignorans et etiam nullam habens ar-
bitrii libertatem saltem in ista vita sicut mortuus
honorare autem est volentis et libere eligentis
verum est tamen quod honor designat in honorato nobi-
liorem statum vel nobiliorem conditionem quam in ho-
norante propter quod est quod minor debet honora-
re maiorem sed hic non comparamus statum unius
ad statum alterius. ¶ Ad aliam dicendum est quod ma-

ior est vera de his que bono et malo conveniunt
intrinsece non de his que eis attribuunt extrinsece
Dicendum etiam quod melius est id per quod bonum
in bonitate excellit malum vel minus bonum quam
id in quo sibi convenit modo honoratus non excel-
lit in bonitate honorantem per hoc quod est ho-
norari sed per virtutem propter quam honor sibi exhibe-
tur. ¶ Ad ultimum dicendum est quod sicut prius
dicebatur nos hic loquimur de honorare et hono-
rari secundum quod bene sunt secundum dictamen recte ratio-
nis et ita procedendum est quod melius est regi honorare
vasallum quam honorari ab eo et illud debet rex ma-
gis vel quantum est ex persona sua licet forte non
sit ita quantum est ex re publica quia non persone
regis tamen sed reipublice honor ille exhibetur qui
regi exhibetur nec inde peruenitur reipublice or-
do si rex debite honoret vasallum videlicet sibi do-
na largiendo ipsum ad suum consilium vocando vel
ad suam mensam aut ipsum in aliqua officiosa
dignitate instituendo in signum sue probitatis sed
non bene honoraret si per exhibitionem reveren-
tie honoret eum quia talis honor non minoribus
debetur sed maioribus aut equalibus vel quasi.
Et sic est finis questionis



¶ **Q**uerit decimo. Utrum secundum magna questio decima

nimitatem honores sunt magis appe-
tendi an contemnendi siue utrum ma-
gnanimus magis appetat honores
quam contemnat. ¶ Arguit primo quod ma-
gis appetat eos quam contemnat quoniam ille non contemnit
honores sed appetit qui se magis honoribus di-
gnificat sed talis est magnanimus ut dicit Ar.
¶ Item honorem deus attribuitur honorē ma-
xime desiderat qui in dignitate honor enim in opti-
mis est premium est etenim premium virtutis hoc totum
dicit Ar. tale autem nullus bonus contemnere debet
sed summe appetere et extollere. ¶ Item nullus
contemnit illud in quo delectatur sed magnanimus de-
lectatur in magnis honoribus et studiosus ut dicit
Ar. ¶ Item magnanimus vult supercellere et ef-
ficari et beneficiatus recūdat ut dicit Ar. ta-
lis autem valde videtur honores appetere. ¶ Item fu-
giens humilitatem appetit honorem eo quod humili-
tas est contemptus honoris sed magnanimus fugit
humilitatem ideo dicit Ar. quod ipse non potest cum omnibus
vivere estimans serviles esse blanditores obse-
quiosos et humiles. Item Ar. dicit quod singuli ap-
petunt que secundum dignitatem et magnanimus est ho-
noribus dignus igitur appetit honores. ¶ Item
omnis bonus debet magis appetere quam contemnere
id quod est eligibile et propter seipsum et felicitatis
gratia sed honor et humilitas ut habetur primo huius
igitur et cetera. ¶ Item omnis studiosus appetit operari
secundum virtutem et operari non potest sine obiecto cir-
ca quod est illa virtus igitur debet illud obiectum
non contemnere sed appetere sed magnanimitas est
circa honores magnos tanquam proprium obiectum
ut dicit Ar. ideo et cetera. ¶ Item laymus excedit in
appetendo honores pusillanimitas autem deficit in
appetendis eos sed magnanimus est proximior lay-
mo quam pusillanimitas igitur plus ipse appetit hono-

¶ **Ad primo**

¶ **Secundo**

¶ **Tertio**

¶ **Quarto**

¶ **Quinto**

¶ **Sexto**

¶ **Septimo**

¶ **Octavo**

¶ **Ad rationes principales**

¶ **ad secundam**

¶ **Ad tertiam**

¶ **Ad quartam**

¶ **Ad quintam**

in oppositum

Secundo

Tercio

Quarto

ratio supple-
ta explicat
ceptioe hono-
ris pmissa in
alia questione
pma conclusio

Secunda

Tertia

triplici ratione
magnam quia
pugnari non
in propter se

res quod deficiat ab appetendo. **C**onpositum arguitur quod dicitur. **A**rguitur quod honor et alia bona exteriora sunt quid parum ipsi magnanimo propter quod concludit quod magnanimi despectores esse videntur. videlicet honoris et boni ipsi. **I**tem magnanimus non curat opinionem sed veritatem. **V**t dicitur. **A**rguitur autem contemnit honores quoniam finaliter honor propter opinionem queritur vnde de primo huius amplius aut videntur honorem querere credant se ipsos bonos esse et in primo rhetorice de honor est delectabilissimum propter hoc quod sit fantasiam cuius quod sit studiosus. **I**tem magnanimus non curat laudes vnde dicitur. **A**rguitur neque honores quoniam laus honorem significat specificatum per sermonis expressionem. **I**tem seneca. **T**ullius et alij morales contra sepe predicauerunt contemnenda esse bona exteriora. imo etiam corpus proprium et vitam propter hoc quod eorum amor initium est omnium vicioz. vnde **T**ullius in libro de officiis dicit nemo enim iustus esse potest qui mortem qui dolorem qui exilium qui egestatem timet et **S**eneca in epistola cum istis ad lucillum dicit si vis honor fieri non honoribus adiendum est sed cupiditatibus detrahendum et in epistola clarum dicit omnia ista in que dominium casus exercet seruituta sunt pecunia corpus et honores imbecilla fluida mortalia possessiones incerte virtuos aut talia non appetunt sed contemnunt. **R**espondendum est (vnde michi videtur) secundum distinctionem positam in precedenti questione de honore. **P**rimo enim dicendum est si honor capiatur quantum ad causam propter quam alicui debetur honor principaliter videlicet pro virtutibus aut virtutum operationibus quod magnanimus honorem non contemnit sed appetit aliter enim ipse non haberet rectum appetitum. **S**i autem honor capiatur quantum ad causam propter quam alicui debetur honor non principaliter et per se sed per attributionem ad virtutes et opera virtutum cuiusmodi sunt amicitie diuitie dignitates officiose de quibus dicitur **A**rguitur quod nobiles dignificantur honore et potentes seu ditantes. **T**unc pro secunda conclusione dicendum est quod magnanimus illo casu quo talia non essent sibi in detrimentum virtutis vel operis virtuos non contemneret sed appeteret quoniam talia simpliciter eligibilia sunt suis oppositis sicut visum fuit in decima sexta questione primi libri. **S**ed pro tertia conclusione dicendum est quod illo casu quod retentio et acquisitio talium esset operibus virtutum magnanimus et velociter omnis bonus homo contemneret ea omnino licet enim procedunt omnes rationes plus ad honores contemnendos adducte sic enim dictum est nono huius studiosum amicorum gratia multa agere et pati et si oportet mori proiciet ei pecunias et honores et totaliter circumpugnabilia bona procuras si tibi ipsi bonus virtutis sic dicit **S**eneca epistola inimitias ad lucillum vir bonus ab honesto nulla re deterretur ad turpia nulla spe inuitabitur. **S**i autem honor substantialiter capiatur tunc questio querebatur utrum magnanimus appetit quod alij honorent ipsum de quo doctor quidam bene dicit quod sic secundum triplicem rationem magnan-

mus enim cum sit optimus vnde dicitur **A**rguitur est omni honore dignus et est iustum quod ab alijs honoretur propter quod magnanimus appetit honorari primo quantum hoc est alijs scilicet honoratibus operatio bona et iusta quos desiderat agere bene. **S**ecundo in quantum audientes vel videntes ipsum honorari propter virtutem nati sunt per hoc animi virtutem. **T**ercio in quantum deus in huiusmodi honorationem serui sui honoratur et glorificatur. **S**ed ulterius ipse dicit quod magnanimus potius contemnit quod appetat honorari tanquam bonum sibi quod etiam puto esse verum si circumscribas effectum consequens videlicet opinio que per honorem impensum nata est generari et ipsi qui honorantur alijs de bonitate ipsius cui honor impenditur si quis impendit honorem tibi actus ille honoris statim transit et nichil est hoc effectum conueniente circumscripto et dum talis actus est ipse non est a te actus nec ille actus in te transit propter quod nichil melius in de erit tibi omnino neque actus neque passus verum est tamen (sicut michi videtur) quod si tu honorationem illam precipias tunc in te per hoc generari poterit opinio vel memoria de tuis virtutibus et operibus virtutis et per consequens delectatio multa et amor illius qui tibi debitum honorem impendit et voluntas ad iterum et bene et melius operandum hec autem ipsi magnanimo et omni homini virtutis bona sunt et multum appetibilia quia sunt anime perfectiones et decorem et exaltationes ad bonas operationes sed hec omnia sunt effectus consequentes honorem substantialiter acceptum. **S**imiliter etiam si alij percipiant tale honorem impensum tibi generabitur in eis opinio de tua bonitate que aliud erit quam bona fama vel pars vel principium bone fame sicut dicebatur in alia conclusione constat autem quod magnanimus multum debet appetere bonam famam non enim est dubium quin. **R**egem vel Imperatorem deceat esse magnanimum et tamen **A**risto in libro suo de secretis secretorum valde regem **A**lexandrum incitat ad appetitum bone fame propter quod apparet satis quod magnanimus non contemnit sed appetit honores valde non propter se sed propter effectus consequentes et propter alia prius dicta. **S**ed aliqui dubitant utrum magnanimus vel vniuersaliter homo virtuosus debeat appetere bonam famam tanquam bonum sibi dico quod videtur michi esse dicendum quod sic quoniam si fama bona non sit sibi bonum intrinsecum ipsa tamen est sue bonitatis interioris extrinsecus decoramentum. **E**t item sicut multa per amicos potestas per civilem potentiam operata sunt vnde dicitur primo huius ita bona fama valde prodest ad agenda plurima magna bona nam si bene famatus vult docere vult predicare videbimus omnes ad eius doctrinam confluere et eam in animo delectabiliter recipere et firmare et propter bonam famam regis subditi perfecte sibi obediunt et inde regis actiones in populum meliores et excellentiores habere possunt effectus. **A**liqui tamen magni doctores hoc non concedunt sed dicunt honores magis esse contemnendos quam appetendos

Alie rōes q
magnanim⁹
magz cōtēnit
honores

inde regis actiones in populum meliores et excellentiores habere possunt effectus. Aliq tamē magni doctores hoc non concedunt sed dicūt honores magis esse contenendos q̄ appetendos quo ad opinionē quam de bonitate et excellentia honorati generant tam in ipso q̄ in aliis cui⁹ rationes ipsi tales apponunt. Primo quoniam honores si est virtutis signū. tamen est signū fallax ille enim honor qui debet impendi bono viro potest impendi et impenditur sepe prauo propt̄ qd opinio per tale signum generata erit praua. signū autem fallax cum opinione per ipsum generata magis contemnendum est q̄ appetendum.

Item ille plus paruipendit et contemnit honorē q̄ appetat cui honor paruum quid est. et cui non non fiet dignus. honor talis autem est magnanimus vt dicit Aristoteles. Etiam dicit Aristo. magnanimum non esse dignum honorib⁹ paruis. honores autem accepit pro illis fallacibus signis et opinione ex eis generata sunt praua maxime ipsi magnanimo ppter quod ipse non dignificat talibus honoribus. nec appetit eos. Item vere humilis magis contemnit honores q̄ appetit. cum humilitas consistit in contemptu honoris sed magnanimus est vere humilis. aliter ipse non esset bonus homo. ergo et cetera. Item ille plus contemnit honores q̄ appetat. qui nunq̄ iudicabit sibi contumeliam fieri. quoniam appetitus honoris et glorie facit sentire contumeliam contemni autem facit non sentire. Sed Seneca dicit in libro suo de quattuor virtutibus. si magnanimus fueris nunq̄ iudicabis. tibi contumeliam fieri.

Item etiam Seneca per totum librum suum ad serenū nititur ostendere q̄ in sapientem cui⁹ modi est magnanimus non posset cadere iniuria et q̄ sapiens ledi non possit. ppter hoc q̄ nihil reputat oīa bona fortune. que sola ab eo eripi pnt. vide si vis totum librum. Sed mihi videt q̄ ille rōnes et consimiles ad hoc solū concludunt q̄ magnanimus et vniuersaliter omnis bonus in ordine ad virtutes et opera virtutū ptenit honores omnino. imo et diuitias et amicos et propiū corpus. vbi scilicet predictorū acceptatio vel reiectio seu quecunq̄ procuratio opugnaret virtutibus seu virtutū operationib⁹. sed si nō. nō sicut in tertia et secunda conclusione dictum fuit. vnde videtur mihi q̄ omnes rationes nūc adducte pcedūt scdm̄ exigentiā illarū duarū conclusionū viis suis. Et sic est finis questionis.

Resolutio q̄
ptēnit honores
res i ordine ad
opa virtutū.

Questio. xi.
An primo



Secundo.

Tertio.

Queritur vnde decimo. Vtrū magnanimitas sit virtus moralis. Arguitur q̄ non: quia magnanim⁹ magnitudine quidem est extremus vt dicit Arz. n̄tus aut in medio p̄sistit. scdo hui⁹. Item vel esset prius generalis vel specialis nō ḡnalis. q̄ illa ē legalis iustitia vt appet ex q̄nto hui⁹. nec specialis. q̄ dicit Arz. q̄ magnanimitas videbit̄ eē q̄ i vnaq̄q̄ p̄tute magnū. Item n̄t⁹ moralis saltem principalis in hoīe. non est virtus vlti dispositio corporalis. sed magnanimitas videt̄ esse dispositio corporalis. qm̄ sicut dicit Arz. eius p̄prietates sunt motus lentus vox grauis. locutio

stabilis. que sunt p̄prietates corporales. Item nūl⁹ virtuosus debet habere conditiones oppositas ipsi felici. sed magnanimus habet ei cōditiones oppositas p̄bat. q̄ dicit Arz. q̄ neq̄ bene fortunatus gaudiosus erit. n̄q̄ infortunat⁹ tristis. s̄ in p̄mo libro d̄ q̄ magna ifortuna turbāt et cōtribulant beatū. tristitias enī iferunt. Item nulla p̄tus h̄z prauas p̄ditiones et alijs p̄tutibus oppositas sed magnanimitas h̄z qd declarat auctoritate. Arz. p̄rio q̄ magnanimitas despectores sunt et contemptiui. et ita videt̄ esse superbi. et volunt superexcellere quod est contra humilitatem. Secundo quis magnanimus b̄ficiatus verecūdat et verecūdia nō est viri virtuosū vt dicitur in fine quarti hui⁹. Tertio quia non habet in mēoria eos a quibus bene passus est. et ita videt̄ ingratus esse. Quarto quia est ociosus et tardus et piger. Quinto quia non potest ad alium viuere. qd est contra politicā p̄municationem. Sexto q̄ nō est memor mali quod est contra prudentiam dicit̄ Seneca in libro de quattuor virtutibus. Si prudens fueris preterita recordare. Septimo q̄ magnus est possidens infructuosa fructuosis. qd itē est contra prudentiam. Octauo quia non est humililoquus quod est contra eutrapoliam. Non quia neq̄ est laudatiuus neq̄ curat q̄ laudet qd est contra rhetoricā que est pars politice p̄tutis. Decimo quia manifestus oditor. quod est p̄ amicitia. Ultimo q̄ vti ironia ad multos quod ē cōtra veritatē. Item oppositum dicit omēs morales. Sciendum est q̄ Seneca (vt apparet in libro suo de quattuor virtutibus cardinalibus) non ponit magnanimitatem aliam esse virtutem a fortitudine. propter hoc q̄ ipse non distinguit virtutes morales specificē per distinctiones obiectorum sed per diuersas p̄prietates quas omnis virtus circa p̄prium obiectū seruat sicut dictum fuit in vicesima tertia q̄stione terti⁹ libri. vñ Seneca oēm virtutē scōz q̄ firmat animū i opere bono circa difficilia vocat magnanimitatē siue fortitudinem. propter quod magnanimitas sic accepta non est virtus aliqua specialis. Vnde de ea sic accepta nihil ad p̄sens intendimus. Aristo. autem magnanimitatem distinguit specificē contra fortitudinem et alias virtutes speciales. q̄ sicut p̄ fortitudinē intelligit habitum moderantem passionē appetitus circa terribilia. et per temperantiam habitum moderantem passionē appetitus circa delectabilia tactus. et per liberalitatem habitum moderantem passionē appetitus circa pecunias. ita etiam per magnanimitatem intellexit habitum specialem moderantem passionē appetitus circa honores et inhonorationes. de qua magnanimitate nunc intendimus dicamus ergo q̄ magnanimitas est virtus moralis. quod sic probatur circa quecunq̄ bona vel mala humana circa que contingit se habere male secundum excessum: et male secundum defectum. et bene secundum medium. nos indigemus virtute inclinante nos et determināte ad medium. sed circa honores et inhonorationes contingit et excedere prauē et deficere prauē: et secundum medium bene se habere. ergo circa hoc indiget

Quarto

Quinto

p̄ditiones magnanimi.

In oppositū

quid magnanimitas

genui virtute inclinante ad medium eligendus et tenendum. talem autem virtutem vocamus magnanimitatem quod probare non oportet. quia quid nominis oportet supponere. minor dicitur rationis declaratur. Primo quia ex precedenti questione manifestum est quod honores sunt appetendi secundum rectam rationem. quicquid non obsunt. sed profunt virtuosius operationibus imo magis appetendi sunt quam pecunie si verum est (quod dicit Aristoteles) honorem esse maximum bonorum exteriorum quanto namque aliquid est magis bonum. tanto magis est appetendum propter quod apparet quod defectus virtutis perabilis esse potest in appetitu bonorum et specialiter multum inconueniens esse videtur si quis habens sufficientem scientiam sufficientes diuitias. et amicos ad officium honorabile occupandum in quo possit multas exercere virtuosas operationes et multum prodesse populo. sic se reputet indignum ut se prius honoret ali. prout etiam se multis bonis operationibus. Quod etiam excedere contingit vituperabiliter apparet. si quis plus appetat honores quam virtutes peccat pervertens ordinem. cum non sint appetendi honores nisi propter virtutes et opera earum. tales enim sepe sunt hypocrite. nam ad nihil boni intendentes fingunt se bene agere ut honorentur volentes magis videri boni quam esse et non videri tales etiam querunt adulatores et diligunt. a quibus (cum a bonis non possit) cupiunt sibi signa reuerentie exhiberi tales sunt inuidi. volentes enim superexcellere. cum propter demerita non possunt tristantur de excellentiis aliorum. sunt etiam superbi et valde malici. cum se dignificent honoribus indigni existentes. sic enim credunt se valere totum mundum vel propter diuitias vel propter amicos. aut aliquid hominum. et ita deum neque reuerent neque superiores honorant. sed mediocres premerunt quantum possunt. et inferiores omnino despiciunt et contemnunt. Ad rationes in oppositum dicendum. Ad primam soluit Aristoteles. dicens magnanimus magnitudine quidem est extremus in eo quidem quod ut oportet medium id est medium ad nos seu medium rationis tenet licet ad extremum rei intendat. si se dignificet maximis honoribus hoc est quia est eis dignus et appetit eos. et prosequitur eos quando vbi et quomodo oportet et cetera. Virtus autem non in medio rei consistit. sed in medio rationis. Ad aliam dicendum quod ipsa magnanimitas est virtus specialis specificet et formaliter distincta contra alias virtutes. quia est circa obiectum speciale et distinctum ab omnibus aliarum virtutum obiectis sicut dictum fuit. sed ipsa potest dici virtus communis prepositiue. siue materialiter. pro tanto quia ipsa presupponit omnem aliam virtutem. magnanimi est se dignificare magnis honoribus dignum existentem eis. quibus nullus dignus est secundum Aristotelem. nisi vere bonus scilicet simpliciter virtutibus insignitus. Est igitur magnanimi prepositiue magnum esse secundum omnem virtutem magnanimus autem non appetit maximos honores principaliter. sed maximis honoribus esse dignus. quod fit per in vnaquaque virtute mag-

Ad rationes

Ad secundam

Quomodo magnanimitas est virtus communis

num esse. neque magnanimus appetit propter se sed virtutum gratia videlicet ut possit in excellentiores operationes virtutis magis appetit virtutes. propter quod virtus est intentione primaria magnum esse quaque virtute. Ad aliam dicendum. Virtutes superiores anime cum fuerint perfectiores sibi debitas. habent regulare inferiores. propter quod non est inchoare virtuti proprietates seu operationes aliquas corporales. non tamen sicut est sicut regulatas et imparatas ab illa virtute potentia in qua illa virtus existit. Ad aliam dicendum quod magnanimus et de bonis fortiter gaudet. et de malis tristatur. non tamen se remitte quia parua reputat omnia bona seca in comparatione ad virtutes. que se habent sibi salue. et hoc etiam modo felix est et tristatur. ideo bene dicit Aristoteles. magnanimus fortis gaudiosus erit et non dicitur gaudiosus enim plenitudinem notat et est. Ad aliam dicendum quod magnanimi sunt contentiores bonorum extrinsecorum. non tam simpliciter. sed ubi eorum retentio vel acquisitio affectus oppugnet operibus virtutum. quoniam contemptui adulationum et timorum universaliter omnium que possent a veritate re. quia magis volunt esse boni quam videri bonis. et honorari sed non suorum. et contemptui dei neque hominum nisi malorum. etiam propter adipiscendos honores fictitios temunt virtutes et deum et homines. spectant bonos viros et amplectantur adulatorem. et magis volunt videri esse magni et honorari quam vere magni et honore digni. magnanimi volunt superexcellere in virtuosius operationibus. superbi autem in honoribus. Item magnanimi volunt excellere ex meritis suis et secundum dignitatem et alius bene faciendo. Superbi autem sine meritis et preter dignitatem. et alios dementando. Ad aliam dicendum quod magnanimi non verecundantur proprie. sed verecundantur ubi eo quod habet similem quendam modum verecundantur. quod sicut iuuenis se retrahit a turpitudine propter verecundiam. ita magnanimus per magnanimitatem reddit setardum ad operationes minus honestas ut operetur excellentiores. id cum bene facere sit melius et virtuosius quam beneficiari. magnanimus beneficiatus quasi inde verecundaretur quod in opere ceditur ab altero. statim retribuit et rebeneficiatur. autem verecundia conuenit bonis viris. dicitur post. Ad aliam dicendum quod Aristoteles non dicit quod magnanimus non habeat in memoria semper eos a quibus bene passus est sed loquitur in futuro habet enim in memoria semper eos quibus benefaciet et non eos a quibus bene patitur. sed in memoria habet eos ut retribuat. Ad aliam dicendum quod magnanimus non est piger nec ociosus proprie. sed secundum similitudinem quadam ad maiores operationes intentus quasi vide-

obliuisci minores. que sepius occurrunt ideo videtur ociosus. Item cum debeat operari magna ex impetu unde nihil operari videtur nisi mature et cum deliberatione. propter quod videtur esse tardus et piger et maturus. Ad aliam dicendum quod in rei veritate magnanimum optime vivit ad se ipsum et ad alium. sed videtur adulatoribus multis iocos et solatia sensualia solum affectantibus quod ipse non possit vivere ad alium. propter hoc quod ipse est tardus in verbis et locis ociosis et maturus et seriosus vel dicatur quod ipse non potest ad alium quocumque vivere indifferenter. quia ipse odit adultores et contemnit viciosos sed ad amicos et viros bonos ipse bene vivit. Ad aliam dicendum quod magnanimus non est memor malorum seu iniuriarum sibi illatarum quo ad vindictam capiendam. quia scit se per talia nihil ledi posse nec minorari quod ad bonum virtutis. quod solum reputat vere bonum. sicut Seneca bene declarat in libro suo ad serenum. ipse tamen est memor et bonorum et malorum preteritorum pro quanto memoria ipsorum valet ad melius operandum. Ad aliam dicendum quod vulgari more arg. vocat possessiones fructuosas que absque multo labore multam afferunt pecuniam. Infructuosas autem vocat ubi paucioribus pecunijs existentibus oportet magis laborare. sic enim dicimus beneficium ecclesiasticum fructuosum et liberum ubi multa pecunia colligitur et non oportet deo servire et ubi oportet sepe diuinis officiis intendere. vel reipublice laborare. beneficium diceretur infructuosum et servum. hoc autem ita dicitur quod vulgus plus reputat pecuniam quam virtutes per quas tamen solus acquiritur fructus verus humanus conceditur ergo quod magnanimus magis vult possidere in fructuosa bona quam fructuosa. vulgariter loquendo. eo quod illa sunt vere et simpliciter fructuosa. Ad aliam conceditur quod ipse non est humaniloquus in superabundantia. sed secundum quod oportet et secundum quod decet statum suum. talem autem vulgus reputat non humaniloquum. sed tanquam brutalem hominem propter hoc quod multi delectantur in excessiva loquacitate in qua tamen non deest peccatum. Ad aliam dicendum quod ipse non est laudativus adulative neque excessivus neque quorumcumque contingenter sicut dicit Aristoteles sed moderate laudat solum vere bonos. tenens documentum Senecae dicentis. Parce laudato unde dicit Aristoteles magnanimus autem fuisse contemnit et glorificat vere. multi autem contingenter. Concedendum etiam quod ipse non curat principaliter quod laudetur. sed quod sit laude dignus. Ad aliam dicendum quod iste est manifestus oditor reproborum. ad quos vera amicitia esse non potest sicut videbitur infra. Ad ultimum dici potest quod ironia non opponitur veritati. sed sicut dicitur infra. ironia namque qua magnanimus utitur est (ut aliqui dicunt) veritatis occultatio vel dissimulatio. quam magnanimi utuntur ad multos scilicet ad miseros et serviles. ad quos non est dignum suam manifestare magnitudinem vel (sicut aliqui dicunt) ironia est reprehensio malorum sub

verbis contrarium significantibus per modum indignationis habite de malicia ipsorum. unde si quis male operatur. dicimus vide quomodo tu bene agis quasi diceremus tu es valde malus. quod ironia magnanimum videtur ad multos. quod sunt malitiosi.



Veritur duodecimo. Utrum pusillanimitas sit vicium peius quam hyemotes. Arguitur primo quod non sit vicium quoniam omnes viciosi videtur esse mali de se. sed de pusillanimo et laimo dicit Aristoteles. quod non videntur esse mali. Item solum virtuosus sunt honoribus digni et non viciosi ut vult Aristoteles sed pusillanimitas est dignus honoribus ut apparet per eius descriptionem est enim pusillanimitas quod quod est dignus non se dignificat ut dicit Aristoteles qui siue magnus siue parvis siue moderatis dignus existens adhuc minoribus seipsum dignificat. Arguitur etiam quod hyemotes non sit vicium quia hyemotes videtur consistere in excessivo appetitu honorum sed summe appetere honores non est vicium probatur quia talis appetitus incitat nos ad opera virtutum. cum non nisi propter virtutes et opera virtutum homo debeat honorari. appetitus autem fortis alicuius rei incitat ad operationes per quas illa res inata est attingi. modo ille appetitus non est malus qui nos incitat ad virtutes ideo. Item laimus videtur esse qui appetit honores quibus ipse non est dignus sed hoc non videtur esse contra rectam rationem quia viciosus non est dignus honoribus. et tamen recta ratio videtur dicere quod ipse appetat honores probo quia ipse debet appetere virtutes ad quas ex debito consequuntur honores. sed si recta ratio iubet appetere animas. non videtur esse contra rationem appetere animas. ideo. Item sit ex ignorantia non sit ex vicio. aliter pueri essent viciosi. etiam dictum fuit in tertio quod talia scilicet que ex ignorantia fiunt sunt. in voluntaria et per consequens. neque viciosa neque virtuosa. sed laimus et pusillanimitas ex ignorantia operantur. nam de laimo qui quibus non est dignus se dignificat dicit Aristoteles quod ipse est insipientis. de pusillanimo autem dicit quod videtur ignorare seipsum. deinde arguitur quod hyemotes sit peius vicium quam pusillanimitas quia laimus declinat ad superbiam. pusillanimitas autem ad humilitatem. et superbia est valde mala. et humilitas bona. etiam hyemotes declinat ad iniustitiam quia nititur alios deprimere ut superexcellat in honoribus nec vult honorare maiores et bonos viros. sed potius iniudet eis que iniusticia est valde mala et similiter invidia. Item laimus est indignus. pusillanimitas est dignus. ut patet per descriptiones ipsorum indignus autem est digno deterius. igitur et cetera. Oppositum arguitur per Aristotelem dicentem opponi autem magnanimitati pusillanimitas magis quam hyemotes. et sic magis et deterius est. Dicendum est quod hyemotes et pusillanimitas prout de his loquitur. Aristoteles sunt vicia magnanimitati opposita. Secundo videbitur qualiter pusillanimitas sit peius vicium hyemote.

Questio. xij.
Ad primo

Secundo.

Tertio.

Quarto

Quinto

Sexto

In oppositu

Due conclusiones

pbat opime

pbatio scde.

quod est ambi
tio a psumptio
ne.

¶ Prima conclusio satis patet ex questione pre
cedente: si supposuerimus nominum significa
tiones visum enim fuit q̄ in appetendo honores
et indignificando se honoribus contingit ei exce
dere prauē et deficere prauē et medio modo se ha
bere bene. Magnanimitas autem est habitus in
clinatus ad medium propter quod dictum fuit ip
sam esse virtutem. habitus igitur inclinantes ad
excessum et defectum erunt vicia magnanimita
ti opposita sed per huiusmodi intelligimus habi
tum inclinantem ad excessum et per pusillanimita
tem habitum inclinantem ad defectum. igitur
et cetera. ¶ Sed q̄tum ad secundū sciendum q̄
sub huiusmodi continentur ambitio et presumptio
nam magnanimus primo quidem honores cupit
substantialiter acceptos sicut oportet scilicet nō
propter se sed reducendo eos in opera virtutum.
Secundo dignificat se officiis honorabilibus q̄
bus ipse est dignus non quidem propter excellē
tiores honores sed ut in his officiis excellentes
exerceat operationes virtutum. Et secundum ista
duo contingit errare dupliciter secundum exces
sum. ¶ Primo quidem in appetendo honores
substantialiter acceptos plus q̄ oportet vel aliter
q̄ oportet scilicet si magis appetamus honores
q̄ opera virtutum ad quod statim consequitur se
preter dignitatem officiis honorabilibus digni
ficare. Non ad operandum secundum virtutes
sed ad exteriores adipiscendos honores et hec ē
ambitio. Secundo erratur secundum excessum
dignificando se dignitatibus et officiis honora
bilibus preter dignitatem non tamen propter ho
nores exteriores adipiscendos principaliter sed
magis propter operationes excellentiores in hu
iusmodi officiis exercere et hec est presumptio.
Quod aut hoc sepe contingat apparet inducive
verbi gratia si medicus nundum sufficienter ex
pertus medicinam regi sine aliorum magno con
silio ministrare presumat aut si quis in theologia
nundum profundatus nitatur in predicationib⁹
obscurissima delarare vel similes iuuenis et in
exercitatus assumat officium ordinandi regis ex
ercitum aut omnino si quis officium assumit qd̄
exercere non possit honorifice vel propter inex
perientiam vel propter artis aut diuiciarum aut
amicorum aut alicuius huiusmodi defectus huic
autem duplici vicio secundum excessum corres
pondet duplex viciū secundum defectum quo
rum utrumq̄ sub pusillanimitate continetur.
Primum est quod ambitioni opponitur si quis
minus q̄ oportet appetat vel acceptet honores
substantialiter acceptos. Secundum est quod p
sumptioni opponitur si quis ad officium aliquod
honorabile exercendum ubi posset excellētes vir
tutum operationes exercere habeat sufficienti
am in scientia in amicis in diuitijs et alijs ad hoc
requisitis et non se dignificet illo officio scilicet
q̄ quasi habens animum pigrum reputans se ad
officij onera sustinenda non sufficere refutet of
ficium videtur ergo mihi q̄ huiusmodi talis ambi

tiō sit multo deterior pusillanimo sibi opposito
quoniam sicut arguebatur talis huiusmodi decli
nat ad superbiam declinat ad inuidiam diligit
adulatores sit iniustus peruertit ordinem mo
rum et nature preferens virtutibus honores
cum tamen non nisi propter virtutes querendi
sint honores nec aliquid boni sed potius mali
participent nisi ordinentur ad virtutes. ¶ Sed
videtur q̄ huiusmodi qui est presumptuosus sum
plex qui scilicet ambitione caruerit minoris sit
viciū q̄ pusillanimitas sibi opposita quia ta
lis pusillanimitas non solum priuat se honori
bus exterioribus sed et operibus virtutibus que
posset et teneretur exercere quod est satis ma
lum presumptuosus autem sibi oppositus pec
cat et nititur ad ea que suam facultatem exce
dunt. ¶ Nam peius est a bono desistere q̄ ad
bonum tendere q̄uis immoderate. ¶ Item am
be conclusiones simul probari possunt quoniam
am viciū videtur esse peius ad quod magis in
clinamur ut apparet secundo huiusmodi sed ad am
bitionem magis inclinamur q̄ ad pusillanimita
tem sibi oppositam propter hoc q̄ honor est
delectabilissimum sicut dicitur primo rhetorice
ad pusillanimitatem autem presumptioni
simplici oppositam magis inclinamur q̄ ad pre
sumptionem propter hoc q̄ sicut dicitur pri
mo rhetorice desidia oia etiam negligentie lu
di requies et somnus delectabiles sunt sollicitu
dines autem et studia et conatus tristes. ¶ Ad
rationes dicendum est. ¶ Ad primam q̄ vulgus
illos solos solet vocare malos qui sunt alius in
iuriosi huiusmodi autem presumptuosus sum
plex et pusillanimitas non sunt alius iniuriosi nisi
viciū aliud q̄ magnanimitati oppositum sub
intrat et ita intellexit. ¶ Aristoteles q̄ non sunt
mali quod apparet per causam quam assignat
dicens non enim malefactores sunt ipsi ta
men possunt dici mali loquendo largius quia
circa honores habent inordinatum appetitum.
¶ Ad aliam dicendum q̄ pusillanimitas secun
dum rei veritatem non est honore dignus vo
luntate sua sic inordinata manente sed potius vi
tuperandus sed sic hypothetice debet intelligi q̄
sit honore dignus q̄ ipse sufficientiam habeat
in scientia in corporali potentia in diuitijs in
amicis ad officium aliquod honorabile obtinen
dum et exercendum si vellet sed illo se non digni
ficat ob voluntatis defectum ideo viciosus.
¶ Ad aliam concedendum q̄ appetitus hono
ris ordinatus incitare potest nos ad virtutes sed
inordinatus appetitus quo scilicet honores sub
stantialiter acceptos preferimus virtutibus
non incitat nos ad virtutes sed ad superbiam ad
inuidiam ad iniustitiam et cetera sicut dictum
fuit unde licet honores solum debeant impen
di bonis tamen sepe impenduntur malis vel per
adulatores et lucrum fraudulentum intendē
tes vel etiam aliquando per bonos viros propter
timorem crudelitatis illorum malorum et po
tentie ipsorum in diuitijs et aut amicis sic ergo

q̄ Pusillan
mis inferior
psumptuosus et
non autē am
bitiosus.Ad rationes
principales

De secundā.

De tertiam.

tales ambiciosi non per virtutes querunt honores. sed per opera valde mala. ¶ Ad quartam
Ad quartam cedendum est non esse malum quod quis etiam ante generationem virtutis appetat virtutes. et mediis virtutibus honores. sed si aliter appetat quam mediis virtutibus et propter virtutes. hoc erit propter rationes. si etiam se dignificet honoribus antequam sit eis dignus ipse peccat. ¶ Ad aliam
Ad quintam dicendum est quod ignorantia inuincibilis excusat a peccato. sed non illa que provenit ex inordinatione appetitus. imo sic ignorat omnis malus ut dicitur in tertio. ¶ Ad aliam dicendum quod laus ambiciosus est deterior pusillanimo sed non ille qui sine ambitione esset presumptuosus solum. ¶ Ad aliam dicendum fuit quod pusillanimus non est vere dignus sed esset si vellet. unde concedendum quod aliquando pusillanimus est sufficientior multo in scientia. in potentia. in diuitiis. in amicis ad operationes excellentes virtutum exercendas quam laus. sed ipse magis deficit in interiori affectu. ideo deterior. Et sic est finis questionis.

¶ Ad tertiam
¶ Ad tertiam

¶ Veritur tertio decimo. Utrum phylotimia sit virtus distincta a magnanimitate. de quo videtur procedendum esse sicut processum fuit de liberalitate et magnificencia in septima questione huius quarti. quod notat Ar. expresse in secundo huius dicendi. Sicut autem dicimus habere ad magnificenciam liberalitatem circa parua differente. ita et quedam scilicet phylotimia ad magnanimitatem circa honorem existentem magnam idem etiam dicitur quarto huius. Sciendum est tamen sicut dicit Aristoteles. quod illa virtus que scilicet mediat circa paruos et mediocres honores non habet nomen proprium sibi impositum. sed aliquando vocamus eam phylotimiam. et amantiam honoris et aliquando eam a phylotimia ab a quod est sine quasi non amantiam honoris. et hoc est quia medium comparatum vni extremo videtur participare alterius extremi naturam vocamus ergo phylotimum proprie illum qui regulam rationis non excedit in appetitu honoris. cui nos opponentes ipsum vici osum. vocamus ipsum a phylotimum. A phylotimus autem proprie vocatur qui propter rationem deficit ab appetitu honoris cui opponentes ipsum virtuosus vocamus cum phylotimum. Quoniam igitur contingit in honore in appetitu superabundantia defectus et medium. manifestus est quod phylotimia proprie accepta et etiam a phylotomia sunt habitus viciosi. Phylotimum autem sicut dicit Ar. vituperamus. ut magis quam oportet et unde non oportet. Si etiam non amatores honoris. hoc est a phylotimum vituperamus ut neque in bonis eligentem honestari manifestum est etiam si phylotimia et a phylotimia capiatur minus prope per habitum illo quo honores appetimus quando oportet et quos oportet et a quibus oportet et sic de aliis circumstantiis et quo etiam honores non appetimus quoniam non oportet et ubi et quomodo et quod phylotimia et a phylotimia vel quocumque nomine nominetur. erit virtus moralis. sic enim dicit Ar. Est autem quodammodo amatores honoris laudamus ut virilem et amatorem boni. et non amatores honoris ut mode-

ratum et temperatum. sed sicut de liberalitate et magnificencia dictum fuit quod non sunt diuersae virtutes. ita dicendum est quod phylotimia et magnanimitas non sunt diuersae virtutes. imo si phylotimiam intelligeremus habitum inclinantem ad medium rationis in honoribus vniuersaliter sicut liberalitas inclinatur ad medium tenendum in diuitiis. tunc magnanimitas erit modus quidam phylotimie sicut dictum fuit. quod magnificencia esset quidem modus liberalitatis. Si vero dicatur quod phylotimia sic appropriate respiciat honores paruos. sicut magnanimitas honores magnos. tunc erit dicendum quod ipse sunt non diuersae virtutes sed diuersi modi eiusdem virtutis. pro quibus enim virtutem homo parui status operaretur circa minores honores sicut oportet. per eandem virtutem ipse constitutus suis meritis exigentibus in maioribus dignitatibus operaretur circa maiores honores sicut oportet. Et hec de questione



¶ Veritur decimo quarto. Utrum mansuetudo sit virtus moralis. Arguitur quod non quod vel esset virtus specialis vel generalis non generalis quod ille est iustitia legalis nec specialis quod virtus specialis est circa passionem specialem: modo ira circa quam est mansuetudo non videtur esse specialis sed generalis primo quia concupiscentia denotat generaliter totum appetitum sensitiuum omnis enim appetitus dicitur concupiscentis vel irascibilis. Secundo quia ipsa scilicet ira claudit in se delectationem et tristitiam ut apparet secundo rhetorice quod delectatio et tristitia sunt maxime passiones generales ut apparet secundo huius. Tertio quod omnis passio specialis habet aliam passionem sibi contrariam. sicut amor odium. delectatio tristitia et sic de aliis. ira autem nullam videtur habere passionem sibi contrariam. ideo et cetera. ¶ Item si mansuetudo esset virtus vel ipsa esset eadem cum clementia vel alia. sed non alia. quoniam virtutes eadem sunt quibus vici. ideo oportet ponitur sed mansuetudini et clementie idem vici cum opponitur. scilicet crudelitas. etiam quod ambe circa idem obiectum sunt ambe enim sunt circa iras circa punitiones et vindictas. Nec potest dici quod sit eadem virtus cum clementia. quia mansuetudo spectat ad omnes quos irasci contingit. clementia autem ut Seneca dicit ad nerones non est nisi superioris ad inferiorem ideo et cetera. ¶ Item si mansuetudo esset virtus. ipsa esset circa iras ut vult Aristoteles. sed circa iras nulla videtur esse moralis virtus. probo quoniam circa illam passionem non est virtus. que secundum se tota est prava et penitus abiicienda. cum circa eam nullum sit medium laudabile et virtus omnis est mediis coniectrix et electrix ut dicitur secundo huius. sed ira est secundum se mala et tota liter abiicienda. quod probatur multipliciter. Primo quia ipsa vniuersaliter est in parte irrationabili que innata est aduersari et obuiari rationi primo huius. Secundo quia irati minus preuident primo elenchorum. Tertio quia impedit iram animus ne possit cernere verum et in septimo huius dicit. Aristoteles quod ira et alie passiones est

¶ Ad tertiam
¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

¶ Ad tertiam

rationabiles ligant mentem ut non possit in actum rationis. unde virum passionatum assimilatur dormienti vel insaniam patienti vel vinolento. Quarto quia ira inquitur animam. quod tamen non fit sapiens et prudens nisi descendendo septio physicorum. Quinto quia ira mouet ad vindictam quod est contra rationem politicam et contra ius diuinum. quod dicantur hoc alijs faciamus quod nobis fieri vellemus. nullam autem vellemus de nobis vindictam accipere sed veniam tribuere. Sexto quia vindicta omnis est mala. si non sit iusta. idem motus omnis ad vindictam est malus. si non sit ex zelo iusticie. ira autem mouet ad vindictam. et non ex zelo iusticie. cum ipsa sit in appetitu sensitivo quod non habet iusticiam pro obiecto. Item ad principale arguitur. quia passio non est propria virtuti sed passioni. ira autem que est passio est contra mansuetudinem ut dicit Aristoteles. Secundo rhetorice. quod mansuetudo est passio et non virtus. Item omnis virtus in medio consistit neque ad excessum declinans neque ad defectum sed mansuetudinem sicut dicit Aristoteles. ad medium ferimus ad defectum declinantes. unde postea subdit. peccare autem magis videtur ad defectum. Oppositum arguitur auctoritate Aristoteles. et aliorum philosophorum moralium. Primo videndum est quomodo ira est passio quedam specialis. Et secundo ostenditur quod aliquod sit bonum irasci. Tertio concluditur quod mansuetudo sit virtus moralis. Quarto videbitur quod se habeat ad clementiam. Quatum ad primum sciendum est quod ira ab Aristoteles. secundo rhetorice sic describitur. Ira est appetitus cum tristitia punitionis apparentis propter apparentem paruipensionem eorum que in ipsum aut in ipsius aliquid non pueniunt. Ex qua descriptione statim manifestum est quod ira participat tristitiam et delectationem quodammodo paruipensio speciem mali habet. idem tristitie factiua est. vindicare autem siue punire delectabile est sicut dicitur primo rhetorice. quod ibidem probatur Aristoteles. tali medio. cuius enim non adeptio tristabile illud ad ipsi delectabile. Irati autem tristantur vehementer non punientes igitur punire est delectabile. Ex quo iterum sequitur ut spes vindicte seu punitionis sit delectabilis quia quicquid prout letificat et sperantes et merozantes sicut dicitur primo rhetorice. Ira autem si ne spe vindicte non est propter hoc autem dicitur in descriptione ire quod ipsa est appetitus punitionis apparentis. unde dicitur primo rhetorice quod nullus irascitur his que multum super se posita sunt verbi gratia si rex fore faceret pauperi viro. vir ille bene tristatur et odit regem. sed non irascitur ei quia non sperat vindictam. Sed licet cum ira sint delectatio et tristitia predicte tamen ira non est formaliter nec delectatio neque tristitia. Primo quidem manifestum est quod ipsa non sit tristitia propter iam dicta quoniam tristitia illa que nobis inest propter paruipensionem separari potest ab ira cum non irascamur ut dictum est potentia superexcedentibus. tristitiam tamen multam habentes de paruipensione vel iniuria nobis illata per ipsos. Secundo etiam patet quod ira non est delectatio illa que ex punitione vel spe punitionis efficitur. quoniam illa delectatio in actu alii punitione augetur. ira autem diminuitur. unde dicitur quarto huius quod punio quietat impetum ire delectationem per tristitiam faciens. unde concludi potest quod ira formaliter accepta sit passio specialis licet comitative includat plures passiones.

Quod iterum sciri potest distinguendo passiones diuersas appetitus. Nam si de concupiscibili appetitu loquamur dici potest quod sicut generans leue primo dat formam leuitatis. secundo motum ad locum tertio quietem in loco. Sic bonum appetitus obiectum primo generat in appetitu formam que est quedam qualitas ipsi appetitui et vocatur amor vel placencia. Secundo generat motum seu tendentiam in ipsum vocatur concupiscentia vel desiderium. Tertio generat quietem in ipso adeptio. et vocatur voluptas vel delectatio verum est quod memoria et spes ac si bonum esset presentialiter adeptum generant delectationem. non ex eo quod ipsum est absens. sed quia spes eius in fantasia manet aliquantulum ac si ipsum esset presentis. propter quod dicitur primo rhetorice quod merozantes vel sperantes quasi sentire putant. vel dicam quod bonum secundum quod simpliciter apprehensum generat amorem vel placenciam. secundum autem quod habendum generat desiderium vel concupiscentiam. secundum vero quod habitum generat delectationem seu voluptatem. Et est malum primo generat odium vel displicentiam. secundo refutationem vel fugam. et tertio dolorem vel tristitiam. Ex quibus apparet quod ira cum sit passio tendens ad vindictam magis formaliter potest dici desiderium siue concupiscentia. quod delectatio et tristitia. De appetitu etiam irascibili dici potest quod ipse sicut communiter dicitur versatur circa bonum vel malum sub ratione cuiusdam arduis arduis apprehensum. que quidam arduitas attendi potest vel quatum ad difficultatem vel quantum ad periculum. Si ergo sensus apprehendat periculum et non succumbat sed super. dicitur audacia. et si succumbat. erit timor. si autem apprehendat difficultatem et non succumbat tunc erit spes et si succumbat erit desperatio. Si vero sensus non solum periculum vel difficultatem sed etiam quod periculum vel difficultatem attulit apprehendat. si appetitus non succumbat tendit in punitionem seu vindictam. et erit ira. et si succumbat erit contrarium ire. propter quod manifestum est iterum quod ira passio est quedam specialis. et quod innata est habere morem distinctum ab alijs passionibus videmus enim iracundos qui maxime nituntur ad punitionem et vindictam cum potuerint superare. minime tamen volentes vel ponentes dura seu difficilia sustinere. Et contra videmus multos qui propter audaciam durissima et periculosa ista non abhorrent. mitissimi tamen inueniuntur. et cum superauerint minime puniunt. Quatum autem ad secundum seneca videtur Aristoteles. contrarius. vult enim Aristoteles quod irasci sit aliquod bonum. quod sic probari potest omne illud est aliquando bonum quod natum est iuuare virtutem in suis operationibus. ira autem est huiusmodi quod apparuit in quarto huius auctoritate homeri dicentis. iram mitte furorem. et furorem et virtutem erige. unde dicit Aristoteles. fortes igitur propter quod bonum operantur. furores autem cooperant eis. cum enim fortis bellabit propter bonum virtutis. et grauius vulnerabitur. et mors iminebit. tanti erunt impetus doloris et timoris in sensu. quod vires sensum etiam roe ad iuuandum non sufficerent ad bellandum. nisi ira calefaciens sanguinem diminuerit doloris sensum et abstulerit impetum timoris. Item si nunquam irasci est malum. aliquod irasci est bonum. sed nunquam irasci est malum quod Aristoteles. declarat quarto huius. primo quia

Sufficientia
Passionum
concupiscibilis

Sufficientia
passionum
irascibilis

Secundus articulus
quod irasci
aliquod est bonum

Quarto

Quinto

In oppositi

quatuor articuli

Quid ira

absentia cuius
est tristabilis
cuius proutia est
delectabilis.

quod ira est delectatio et tristitia
et sine illa
esse non possit

victum est quod insipientis esse videtur. sed nun-
 q̄ irasci videtur esse insipientis. videtur enī q̄ ta-
 lis non p̄cipiat iniurias illatas sibi neq̄ tristes de-
 eis. Secundo quia vicium est nunq̄ esse vindica-
 tium. sed nunq̄ irasci est nunq̄ esse vindicatum
 cum ira sit appetitus vindicte igit̄ ē maior pars
 quia si oppositū in opposito: et p̄positum in p̄posi-
 to. familiares aut̄ despiciere vicium est. ergo vicium
 erit iniuriatē sustinere qd̄ faciunt qui nūq̄ mouē-
 tur ad vindictam. Secundo patet illa maior: quia
 feruitas evitanda est tanquam conditio vilis et
 inhumana iniuriatē aut̄ sustinere et nunq̄ moue-
 ri ad vindictam. servile est. unde septimo politice.
 qui non possunt periclitari viriliter servi invadē-
 tium fiunt. Tercio maior dicta p̄batur. quia me-
 lum est dare malis occasionem malignandi et in-
 suriandi: sed qui nunq̄ moventur ad vindictam:
 dant iniuriis occasionem iniuriandi: quia si-
 cut. ¶ Seneca dicit in proverbijs qui peccan-
 tem non corrigit: peccare imperat. Et secundo
 rhetorice dicitur q̄ homines iniusta faciunt inde
 fides solliciti enim est resistere. et inuerecundos
 non enim pugnant pro lucro et in eos qui a mul-
 tis iniusta passi sunt et nō resiliunt et omnino
 (sicut ibidem dicitur) illi moventur ad iniustum fa-
 ciendum: qui quacūq̄ de causa putant non exsol-
 vere penam: aut minus dādum esse: quam sit eis
 lucrum. Item ad p̄ncipale Arguitur sic deus et
 natura nichil agunt frustra. primo celi et mundi:
 sed ira a natura est pluribus pluribus enim spe-
 ciebus animalū infit. absq̄ doctrina vel assuetu-
 dine pluribus etiam hominū infit obiecto p̄-
 sente sicut et alie passionēs ergo frustra non fit
 Quod aut̄ frustra non fit ad finem fit. quēcūq̄
 aut̄ absunt vel fiunt a fine optimo existente ratio-
 nem boni capiunt igitur et ē. ¶ Sed contra sen-
 tentiam Aristotelis. Seneca librum quendam fe-
 cit de ira in qua videtur ostendere q̄ in nullo casu
 ira possit prodesse virtuosus. Et potest esse vna
 ratio talis. Ad hoc Aristoteles septimo politice
 concedit nichil eorū esse bonum que sunt preter
 naturam ira aut̄ est preter naturam. imo cōtra na-
 cturam hominis est. quod Seneca sic declarat. qd̄
 homini iniurius dum i recto animi habitus est qd̄
 ira crudelius homo in adiutorium mutuum genti-
 tus est: ira iercercercitium: hic congregare vult il-
 la discedere hic p̄desse illa nocere etiam ira auis-
 da pene est. cuius cupidinem inesse peccatissimo
 hominis pectori minime secundum eius naturā
 est. beneficijs enim humana vita constat et concor-
 dia. non timore sed mutuo amore. In fedus au-
 xilium q̄ commune astringitur. ¶ Alia ratio for-
 mari potest sic. vir bonus nullius pena gaudet si
 iudicio damnat ipsum ab impietate sua irrevoca-
 bilem: hoc est non quia delectetur eius pena pro-
 cul enim est a sapientie tam inhumana feritas s̄
 vt documentum sit aliorum. ira autem pene ap-
 petens est non ergo est conueniens bono viro
 ¶ Alia ratio est si ira aliquādo prodesse: hoc ef-
 fet ad vindictam malorum: sed nunq̄ esset bona
 vindicatio prout a castigatione distinguitur: et ira
 castigationi non conuenit. igitur ira nunq̄ pro-
 desse maior ex hoc patet: quia ira formaliter est

appetit vindicta et super hoc vna ratio superius
 adducta fundabatur minor: probatur. primo quā-
 tum ad hoc quod vindicta non sit bona prout a
 castigatione distinguitur differt enim sicut dicitur
 tur primo rhetorice p̄nitio et castigatio. castiga-
 tio quidem enim patientis gra est scilicet vt me-
 lior efficiatur. punitio: seu vindicatio facientis
 gratia est scilicet vt satietur. constat aut̄ quod al-
 teri penam inferre non honesti. sed proprie dele-
 ctationis gratia non est bonum. ¶ Et ex eodem
 manifestum est q̄ ira castigationi non expedit nō
 enim medicus irascitur patienti. imo videtur qd̄
 ira necessario trahat ad iniuriam: si punitio
 castigatione immisceatur. quanta nanq̄ pena sit
 et qualis exigenda ratio perfecte discernit cui ra-
 tioni si ira fuerit admixta: vel ipsa frustra erit:
 vel pene addet. et ita punitio fiet vltra debitum
 ratiois. quod omnino repugnat ep̄leze id est na-
 turali equitati vt apparet quinto: huius et primo
 rhetorice in capitulo de ep̄leze. ¶ Item ira non
 potest esse bona nisi i regatur ratione hoc omnes
 concedunt. sed ira non permittit se regi ratione.
 accendit enim sanguinem ad cuius accensionem
 sequitur inordinatus motus spirituum unde cau-
 satur perturbatio sensuū et fantasie sine quorū
 statu non habemus vsum liberum rationis: sicut
 apparet in ebrijs in egrotantibus in maniacis. si
 cur igitur bonum est ebrietatem totaliter exclu-
 dere eo q̄ ipsa sensuū perturbatiua existens se re-
 gere non permittit: ita et ira. Nam sicut bene vi-
 cit Seneca facilius est excludere perniciosā q̄ re-
 gere et non admittere q̄ ad missa moderari nā cū
 se in possessionem posuerunt: potentiora recto-
 re sūt: nec rescindi se minui. vt patuit. neq̄ enī
 sepositus est aīus et extrinsecus speculatur affe-
 ctus vt illos non patiat vltra q̄ oportet p̄cedere:
 sed in affectum ipse mutat. ¶ Item si ira p̄desse
 hoc maxime videtur esse in bellicis rebus: vt acu-
 ens aīem cooperaret virtuti fortitudinis vt p̄us
 dicebat. sed hoc non videtur esse verum. q̄ (sicut os-
 cit Seneca) nunq̄ virtus victo adiuvanda est. se con-
 tenta est. quotiens impetu opus est nō irasci: sed
 exurgit. et in q̄tū putabit opus esse cōcitā remit-
 titurq̄ nunq̄ assumet ratio in adiutorium impro-
 uidos et violentos impetus: ap̄ quos ipsa nihil
 auctoritatis habeat quos nunq̄ p̄primere possit
 nisi pares illis similesq̄ opposuerit vt ire. metu
 inertie irā timori cupiditatē. absit hoc a virtute
 malū: vt nūq̄ rō ad vicia p̄fugiat: sicut non est vir-
 tutis sine timore q̄tum esse non posse: ita nec a-
 cutum esse non posse sine ira an tu putas venato-
 rem irasci fieri cum impetuosissime fugientes:
 prosequit̄ et venientes excipit gladiatores quoq̄
 arstvetur ara denudat. ¶ Item ira aut̄ iratio est
 aut inutilis est. si quis enī q̄ pene avidus penam
 exigit: non exigit eā bene. Si q̄ aut̄ exigit penā
 non ipsius pene avidus: sed quia oportet non est
 annuerādu iratis. ¶ An videtur tibi lex irasci his
 quos non vidit q̄s non novit: q̄s non futuros sp̄-
 rat: in quos tñ penā instituit. ipsius itaq̄ fumen
 dus est aīus qui absq̄ ira punit q̄ bonū. ¶ Item
 ex eo videtur ira prodesse: quia malos terret: et
 contemptū effugit. sed ob hoc ira nichil prodest.

dr̄a inf casti-
 gationē et pu-
 nitionem.

Quarta

Quinta

Sexta

Septima

roes seneca
 aristoteles q̄
 ira sit sp̄ mala

Secunda

Tercia

refolutio do-
ctor qd ira nō
est sumēda ni-
si i bello l3 bñ
filitudo ire

ad rationes
senece

ad secundas

ad terciam

Ad quartas

Ad quintam

primo quidē qz periculosus est timere qd despici
necessarie est enī eū multos timere quem multi ti-
ment. Et iterū si vir sapiens vires habuerit: tunc
absqz ira rectoratiōis iudicio repellat malos pu-
niet: e terribit. Si autē ira sine viribz est tūc magis
exposita pceptui estz derisū nō effugit. ¶ Sene-
ca multas i dicto libro alias rōes adducit: alias
exhortatiōes satis pulchras: ideo vide totū librū
si volueris videf mibi si rōes Arg. z senece fuerit
bñ examinate. qz ira ad punitionē nunqz sumēda
est: neqz ad iniurie repulsionē nisi i illo casu q i bel-
lo tristitia sensus innata esset deicere vires corpo-
ris aut turbare fantasiā: sed tunc ira calefaciens
sanguinem/ et sic tristitiā sensus absorbēs/ expe-
diat valde. forte etiā qz si ira vires aie nō forti-
ficat: tñ ipsa corporis vires augmentat: quod ex-
pediens est in bello et iterū nature sagacitas ad
iutoriū mittit ad illas partes quas iudicauit adiu-
torio indigere. cū ergo ratio sentētia herit i bello
vires corporis z non ipsā fantasiā vel estimatiuā
indigere: ira in adiutoriū assumpta vires mebroz
augebit: dolores sensuū extinguet/ nec adeo fan-
tasiā tanget vt pturbet eā. Et iterū si quis bene
dispositus fuerit in fortitudine sed nundū ad ple-
num perfectus: ipse p turbari poterit i bello timo-
re mortis imminente: nisi in adiutorium irā assum-
pserit: in talibus enī ira firmat rectā rōnem z ele-
ctionem in executione iuli opis: sic enī pcedere
videbatur ratio pma accepta ab Arg. capitulo de
fortitudine: videf ergo manifestū esse qz ira mul-
tis casibus expediat alit naturā non fecisset eam.
In alijs aut casibus non puto irā assumendā ef-
se sed qz tum possibile fuerit expellendā concedē-
dum est tñ qz ira similitudo qnqz sumenda sit: qd
et seneca concedit dicēs nunqz itaqz ira admittē-
da est: red aliqñ simulanda: signo enī animi audi-
entiū cōcitandi sūt sicut: tarce consurgentes ad-
cursū equos stimulis facibz qz subditis incitām?
aliqñ incutiendū est his motus apud quos rō non
proficit sic igit simile operandū est ei qd faceret
ira nō ire motu sed dictamine rōnis: credo qz nō
plus cōcludant dicta philosophi capitulo de mā-
suetudine. ¶ Ad rationes senece Ad primā dicē-
dum est qz ira nō ē cōueniens humane nature nisi
in casibus pdictis in bello vbi non oportet hoīez
esse mitē neqz inimici sui adiutorē. ¶ Ad aliam
potest dici qz ira sibi relicta gaudet pena sed per
rationē in adiutoriū accepta nullo gaudet nisi q
ratio gaudere dicat. Ad aliā videf concedendū
qz ira sibi sine regimine rationis relicta tendit in
vindicationē differentē a castigatione: sed per rō-
nem accepta non intendit nisi iniurie repulsā vel
in castigationem que vindicta large vocari potest
¶ Ad aliam similiter dicendum est qz ira per rō-
nem accepta non extendit impetū suū in puni-
tionem sed solū in viriū corporis fortificationē z se-
sualis tristitie diminutionē/ z in unicorum supa-
tionē: cū ad aliud ratio non accepisset eā et iterū
melius est tales cū ira punire quos nō est possibi-
le nimis punire qz ob ire defectū succūbere vel
qz eorum maliciā relinquere ipunitā. ¶ Ad aliā
dicendū qz sicut moderatus potus nō pturbat se-
summa nec ira moderata: imo sicut dictum fuit i

casu ira continet sensum: qui oīno turbaretur et
succumberet apud nimis doloris ipetū vel timo-
ris. ¶ Ad aliā dicendū qz virtus est p se sufficiens
ad reddendū se per hoīem bonū z bene iudicātes
et bene eligentē qd diu habuerit liberū vsū rōnis
sed virtus bene indiget multis ad determinādū
sensum vt possit ministrare rōi verbi grā: cibo po-
tu z somno z in casibus pdictis ira. Similiter
virtus bene eget multis ad opus exteri⁹ excercen-
dum: videlicet mēbris corporalibz et eozū viribz
et aliqñ alijs exterioribus instrumentis que oīa si-
bi relicta nullius sunt prouidentie sed dirigunt
ratione concedendum est etiā qz virtuosus potest
esse acut⁹ sine ira sed non deficiente sēsu pze dolo-
re vel timore. ¶ Ad aliā dicendū est qz si qd pēnā vlt-
dolorem erigat nō ipsius pene audius: sed quia
oportet ipse non annūciāndus est iratis qz ira nō
operatur pncipaliter: sed vel ratio tñ operat⁹ vel
ira cooperat⁹. ¶ Ad aliā dicendū est qz bonum est
terrere inimicos et timere ab eis: sed ad illos q
non bello graui z periculo repellendi sūt nō est
vtendū: ira: sed ire similitudine nec rōnes senece
plus concludere videntur. ¶ His visis conclu-
di potest qz mā suetudo est virt⁹ moralis qz circa
oēm passionē z operationē ab illa passione innā-
ta procedere circa quā cōtingit excedere pzaue z
deficere pzaue idigemus morali virtute inclinā-
te ad mediū sicut dictū est sepe. Sed ab ira z pu-
nitione cōtingit deficere pzaue: cū dictū sit qz sit
bonum aliqñ irā/ aliqñ ire similitudinē assumere
Similiter contingit circa irā excedere vitupera-
biliter vt oēs cōcedunt: ergo circa iras idigemus
moralivirtute: eā aut vocamus mā suetudinē igit
¶ Item si nunqz esset bonū irasci: tñ cū appetit⁹
ad hoc inclinē nos indigem⁹ habitu morali hui-
usmodi iclinationē reprimēte z ad oppositū in-
clināte quem mā suetudinem vocamus: talis aut
habitus esset virtus qz perficeret habentem z red-
deret opus eius bonum circa paruipensiones q
innate sunt irā generare. ¶ Quantum aut ad vlti-
mum pnciposito sciendū est qz aliq ponunt clemē-
tiam dispositionē esse distinctā a mā suetudine qz
dicunt mā suetudinem esse moderatiuā passio-
nis interioris puta ire: clementiā aut dicunt esse
moderatiuā punitionis exterioris. Et iterū quia
clementia solum est superioris ad inferiorem vt
dicit seneca ad nerōnem mā suetudo aut est circa
iras quas cūqz z maxime inter personas equales
et adinuicē conuēntes. Ego aut puto qz oīs vir-
tus moralis z sit circa operationes exteriores: z
circa passiones interiores sicut ex pzedetermina-
tis apparuit/ z iterū apparebit in quinto. ¶ Nam
propter regulare operationes oportet moderare
passiones non enī indigemus virtute nisi ad tol-
lendum rebellionem appetitus ad rationem/ vel
ad difficultatem que est in sequendo iudiciū ra-
tionis hec aut rebellio vel difficultas oīz nō ha-
bet nisi ab obiectis circa q debem⁹ operari scōz
q inata sūt i ferre passiones appetitu: iclinationes
ipsū pzetervel cōtra iudiciū rōis/ z loquor large
de passionibz z de appetitui prouse extendit ad
ipsā volūtate ppter qd apparet primā differētiā
am quā aliq posuerūt esse falsā Scōa aut differē-

Ad sextam

ad septimam

Ad octauam

¶ articulus

si irasci esset
sep malū ad
huc ad cauē-
dū irā est po-
nenda virtus

¶ articulus

oīa tñ mā-
suetudines z
clementiā cōz
aliquos

Improbatio

ppr regulare
operationis opz
moderare
passiones

ita concedenda est quātū ad hoc q̄ māsuetudo p
sonis oībus debeat clementia aut solum supio
ribus ad quos spectat defectus corrigere subdi
torum. sed hec modalis vel materialis differētia
et non specifica sicut dictū fuit de magnificentia
ad liberalitatē de magnanimitate ad philotomiā
de virginitate ad sobrietatē de p̄cīmonia ad tēpe
rantia: et sicut in quito dicitur de diuersis modis
iusticie ad iusticiā: vnde seneca dicit in libro de
clemētia ad neronē: q̄ clemētia est tēperātia ani
mi in potestate vīfiscendi. vel lenitas superioris
aduersus inferiorē vel inclinatio animi ad leni
tatem in p̄ctā exigenda. hec aut oīa māsuetudo i
superioribus ad inferiores operatur. Ad ratio
nes igitur dicēdū ad primā q̄ māsuetudo est spe
cialis virtus eo q̄ ira sicut dictū fuit est passio spe
cialis et motus specialis. Si aut ira et cōcupiscē
tia diuidūt totū appetitum. hoc diuersimode pro
ut appetitus denominat a passionibus maiorib⁹
et inferioris. impetus/ quomodo aut ira delecta
tionem includat: et tristitiā: dictū fuit. qd̄ at dī ira
non habere passionē contrariā: non videt esse ve
rum nā primo rhetorice ponit. Arg. māsuetudi
nem ei contrariā. Ita dici potest q̄ noīe māsuetu
dinis equiuoce vtimur qñq̄ pro passione contra
ria ire: et qñq̄ pro p̄tute: virtus enī inominata ex
stans noīe passionis illius accipit que minus est i
nata aduersari sibi. Ad aliā solutum est in vlti
mo articulo questionis. Ad aliā patet solutio per
hoc q̄ iam dictū fuit philosophum vti noīe man
suetudinis equiuoce. Ad aliā dicendū est q̄ man
suetudo non inclināt circa iras ad mediū rei. sed
ad minus eo q̄ hoc est consonū rationi et ita incli
nat ad mediū rationis quod omni virtuti commu
ne est. Et sic est finis questionis.



Queritur decimo quinto. Vtrū ille
māsuetus qui est naturalit̄ inclināt⁹
ad iracundiā sit melior illo māsuet⁹
qui est naturalit̄ inclināt⁹ ad irascibi
lilitatē. supposito q̄ iracundiā sit vi
cium peius q̄ irascibilitas ita q̄ circa quālibet
virtutē posset ista questio formari sc̄z de duobus
eadē p̄tute p̄tutis quis sit melior: vel ille qui na
turaliter est inclinatus ad viciū peius: vel ille q̄
est naturalit̄ inclinatus ad viciū minus malum.
Arguit ergo q̄ māsuetus inclinatus ad iracū
diam sit melior: verbī grā māsuetus colericus q̄
māsuetus flegmatic⁹ q̄ non solū est bonū habe
re bonum sed etiā bonū ē vitare malū: ulla ergo
virt⁹ est melior per quā vitam⁹ maius malū ce
teris partibus: sed colericus per māsuetudinem
vitāt maius malum q̄ flegmaticus q̄ ipse vitāt
iracundiā ad quā inclinabat⁹. alter vero iras
cibilitatē. ergo māsuetudo est melior in colerico
sed scdm virtutē meliorē dī melior habens eā er
go. et c. Itē illa aqua esset calidior q̄ reduceret
frigidiorē ad tēperamentū. q̄ illa que reduceret
minus frigidā ad tēperamentū ergo similis illa p̄t⁹
est melior que peiorē facit bonū: q̄ que min⁹ ma
lum facit bonū. sed colericus est peior flegmatico
quia inclinatio ad peius viciū est peior ergo man
suetudo faciens colericū bonū est melior māsue
tudine faciente flegmaticū bonū. ergo coleric⁹ mā

suetus est melior cū habeat meliorem virtutem.
Item p̄t⁹ est melior que est circa difficili⁹. vñ Tercio
de sc̄do huius circa aut difficili⁹ semp̄ ars sit et
virtus ietenī bñ melius in hoc sed virtus colerici
est circa difficili⁹. q̄ ad reprimendū irā que est i
petuoso valde. ideo. et c. Itē parū laudamus se Quarto
nem de castitate q̄ non est inclinatus ad luxuriā
sed iuuenē castū magis laudamus q̄ magis icli
nat⁹ est ad luxuriā ergo illū magis laudare. debe
mus si fiat bonus qui fortiorē habet inclinationē
ad malum: sed colericus inclinatus ad irā fortio
rem habet inclinationē ad malū: magis ergo lau
dandus est si fiat māsuetus. sed melior magis est
laudandus. ergo. et c. Itē melior est qui ex maio
ri affectione sit bonus q̄ qui ex minori sed coleri
cus vt fiat māsuetus indiget fortiori affectione p
quā a fortiori inclinatione retrahat⁹. ergo. et c. et p̄
maior q̄ ex eo reddit⁹ opus bene vel male opatū
quia voluntarie ideo q̄to magis voluntariū tāto
melius aut peius. Oppositum arguit q̄ felici
tas cū minimo bono sit eligibilior primo huius
ideo etiā dī quarto huius q̄ licet solus bon⁹ sc̄z
veritatem sit honorandus tñ diues vel nobilis bo
nus est magis honorandus ergo similis qui cū vir
tute habet plus de alio bono est melior. sed fleg
matic⁹ est h̄mōi: q̄ cū p̄tute māsuetudinis me
liorem vel minimā vel minus malā habet inclina
tionem naturalit̄ ergo. et c. Itē viciū reddit⁹ pe
ius q̄ minus sanabile. ideo capitulo de liberalita
te dī illiberalis peior esse prodigo. ergo similis il
le dicit⁹ melior qui min⁹ est labilis ad egritudinē
sc̄z flegmatic⁹ est min⁹ labilis ad egritudinē. cū mi
norē hēat inclinationē naturalē ad viciū. q̄ qd̄ icli
natio nobis dat laps⁹ occasionē ergo. et c. Itē p̄t⁹
est ad aīaz sicut sanitas ad corp⁹ sc̄z melior est dispo
situs scdm corp⁹ q̄ est san⁹ et formalit̄ et scdm na
turalē inclinationē ad egritudinē ergo melior est
scdm aīam qui est formalit̄ virtuosus et scdm na
turalē inclinationē: q̄ qui prauā habet inclinatio
nem naturalem. Ita questio scrupulos habere vi
detur/ propter quos oportet distingere modos di
uersos quibus ipsa possit intelligi. Vides aut mī
chi q̄ nō sit loquendum ad p̄s nisi de virtutibus
principalibus hōis scdm q̄ est homo talis aut vir
tus non videt esse virtus manus aut pedis aut ca
pitis aut cordis aut oīo corporis nec est p̄t⁹ aīe
quo ad inferiorē partē scilz quo ad sensum vel ap
petitum sensitivū sed est virt⁹ aīe quo ad supiorē
partē videlicet quo ad intellectū et volūtatē et hoc
apparuit in vltimo libro et apparebit in sequentib⁹ et q̄
non de virtutib⁹ intellectualibus hīc agimus sed
de moralibus q̄s in p̄mo libro voluntati attribui
mus: ideo de his ad p̄s dicam⁹. Vides ergo
mīchi q̄ q̄stio primomō formati potest vtrū virt⁹
ipsa māsuetudinis sit melior scdm seipsā in colē
rico q̄ in flegmatico vel econtra. Ad quod rñ
detur q̄ ipsa virtus māsuetudinis in vtroq̄ est eq̄
bona si sit in vtroq̄ ad extremū possibilis perfe
cta. quod si patz oēs concedere vident⁹ q̄ intelle
ctus et volūtas regi non possunt ad male aut etiā
ad minus bene agendū per quācūq̄ passionē vel
inclinationē corporālē et hoc h̄st aut ex dīo sue
voluntatis aut q̄ sūt ab organis et dispositionib⁹

ad rōes p̄nci
pales.

ad secundaz

Questio. xy.

arguit p̄mo.

Secundo.

Tercio.

Quarto.

Quinto.

in opposituz.

Secundo.

Tercio.

sc̄z q̄stionis

p̄ma conclusio.

corporali b⁹ abstracte potētie: aut q² sūt grad⁹ superior⁹ q² sūt potētie corporales: vel aliā de causa scdm q² diuersū diuersa loquunt^r. hoc aut cōcessio cōstat q² volūtas tā i colerico q² in flegmatico imo i quolibet nō orbatō: s³ potēte vti rōe q² cūq² fuerit dispoitione corpali dis possit⁹ pōt ad extremum bñ eligere: et eque bñ in vno sicut i alio. si ergo virt⁹ ex multiplicatis electionib⁹ generat p se in ipsa volūtatē et firmat sicut i precedētib⁹ apparuit manifestū est q² i vtroq² poterit gñari virt⁹ e⁹ perfecta et e⁹ firma cōcedēdū est tñ q² añ virtut⁹ generationē difficil⁹ est eligere bñ illā ipsi iracūdo in q² sensitiv⁹ appetitus magis aduersat recte rōi et recte electioni q² volūtas licet non necessite neq² cogat p appetitū sensitivū: tñ ppter quandā affectionē naturālē quā volūtas habet ad appetitū sensitivū sicut dñs ad subditū sibi seruū: ipsa alliciat ad illud in q² tēdit appetitus sensitiv⁹. et iterū q² dictū fuit in tercio libro q² si pñte nobis obiectū sub duplici rōe boni et mali volūtas necessario quādā h³ in eo cōplacētā rōe boni apparētis et displicētā rōe mali nec illud est i sua ptate sed acceptare totū rōe bonitatis apparētis et ipere ad psecutionē: vel refutare totū rōe malicie apparētis et impare ad fugā vel differre de hmoi acceptatiōe v⁹ refutare est i dñio volūtatē modo cōstat q² illud in q² tēdit appetit⁹ sensitivus p se tñ nobis sub rōne alicui⁹ boni apparētis ppter q² volūtas in illo h³ necessario quādā cōplacētā modo difficil⁹ est ipsi voluntati eligere bñ scd³ acceptationē vel refutationē contra illud ad q² ipa alliciat et in quo habet cōplacētā. q² si nullā haberet ad ipsū p⁹placētā: et puto q² ppter eādē causā plures ceteris peribus req²rerēt electiones recte ad generandā virtutē firmādā et pficiendā in illo qui magis haberet appetitū sensitivū ad cōtrariū i inclinātū. Et his aut videt^r sequi alia conclusio sc³ q² colericus magis laudādu⁹ est de acquisita sibi virtute māsuetudinis q² flegmatic⁹ non q² dē ppter i eo virtutē esse meliorē: sed ppter bñ egisse plus et circa difficil⁹ in hmoi virtutis acq²sitiōne. Si aut q²stio formet^r sicut vtrū māsuetudo sit melior i pī colerico q² flegmatico: dicēdu⁹ est q² nō positiue q² māsuetudo reddit vtrūq² eoz op²timūz optime operatē circa iras s³ cōcedi potest q² quodāmodo p²uatiue māsuetudo est melior colerico q² sc³ retrahit ipm et purgat a peiori vicio et peiorib⁹ operationib⁹ et peiorē in eo repmit inclinationē. Si vero q²stio formet^r sic vtrū māsuet⁹ coleric⁹ sit melior māsuet⁹ flegmatico: pōt dici q² neuter sit melior scdm partē supiorē cū e⁹ perfecta sit virtus in vtroq² sed si flegma sit circa iras melior corpali dispoitione q² colera eo q² ad meliores vel minus malas operationes inclinet: tunc cōcedat^r q² flegmatic⁹ scdm corp⁹ est melior circa iras sic ergo vñ nō est melior altero intēst⁹ ue pōt tñ pcedi q² flegmaticus est melior extēst⁹ue pōt etiam dici q² neuter est altero melior moraliter: q² vterq² est pfect⁹ scdm mores circa iras flegmaticus tñ videtur melior naturaliter. Sic ergo cōcedi potest q² flegmaticus māsuetus sit aliquo mō melior circa iras. Ad rōes sig² vtriusq² p²is rñdendū est. Ad p²mā pro p²ma pte dicendū est q²

ipsa bñ pbae q² māsuetudo est melior seu expeditior colerico p²uatiue mō p²us declarato q² nichil plus cōcludit. Ad scd³am dicēdū est q² ipsa bñ pbat q² difficilior sit generatio māsuetudinis i colerico. et q² pluribus indiget rectis opationib⁹ q² in flegmatico ppter q² de acq²sitiōe māsuetudinis magis meref colericus. et reddif laudabilior v⁹ dictū fuit. et nihil cōcludit plus. nō enī v⁹rit⁹ facit hōiem bonū effectiue sed opatiōes generātes virtutē p quā homo est formaliter bon⁹. Ad aliā dicēdū est q² virt⁹ et ar⁹ sicut dictū fuit i scd³o libro reddūt facilia q² añ artis et virtut⁹ generationem erāt difficilia concedo ergo q² añ māsuetudinis generationē difficil⁹ erat colerico bñ se habere supra iras flegmatico. sed post ei⁹ pfectā generationē nō esset sibi difficil⁹ ideo rōs olū pcludit q² p²ibus idiget coleric⁹ bonis opationib⁹ ad generationē māsuetudinis q² flegmatic⁹ virt⁹ enī nō corūpit vel repmit inclinationē prauā p se: s³ opationes gñatiue virtut⁹ vel dicēdū est q² p²us esset melior q² circa difficil⁹ difficultate se tenēte ex pte obiecti extrinseci redderet hōiez bñ se hñtē. sed nō o² hoc excedē de difficultate pueniēte ex nra naturali inclinationē nisi q² de hac difficultate bñ cōcedif q² p²us circa difficil⁹ est nobis expeditior p²uatiue mō sup⁹ declarato. Ad q²riā dicēdū est q² ipsa q² pbat q² colericū magis laudare debemus de acquisitione māsuetudinis q² flegmaticū sicut supra declarātū fuit. Ad vltimā dicēdū ē q² māsuetudo i colerico nō generat ex opatiōib⁹ maior⁹ affectiōis vel magis volūtarijs sed forte m² volūtarijs ppter h³riā affectionē s³ pcedēdē est bñ q² ipa i colerico idiget p²ib⁹ opationib⁹ ad sui gñationē. Ad rōes i oppositū dicēdū est q² flegmatic⁹ māsuet⁹ concedif aliq²modo melior sc³ vel scdm corp⁹ vel naturalit⁹ vel extēst⁹ue sicut dictū fuit. Ad aliā dicēdū est q² pfecta virt⁹ iclinari nō pōt nisi sicut dictū fuit i scd³o libro. nec sequif q² virt⁹ sit minor vel min⁹ bona: si magis inclinari possit a maiori motiuo s³ esset minor si a minori motiuo iclinaret^r hec etiā rō² bat q² flegmatic⁹ est melior extēst⁹ue. Ad aliā dicēdū est q² in proposito nō est simile de sanitate corporis et de virtute q² egritudo et dispoitione vel inclinatio ad sanitatem vel egritudinē sunt in eodez subiecto/ imo dispoitione ad sanitatē videt^r esse quedā pars sanitatis et dispoitione vel inclinatio ad egritudinē q² dā pars egritudinis ideo ex tali dispoitione vel inclinatione sanitas vel egritudo intendi potest vel remitti virtus aut et praua in inclinatione non fiunt circa idē subiectū sed virtus in voluntatē in inclinatione praua in appetitu sensitivo: ideo virtus per illā inclinationē neq² intendif i⁹trinsce neq² remittitur. Et sic patet questio



Uerif decimo sexto. Utrū affabilitas q² Ar⁹ amicitia vocat sit virtus moralis: Arguif q² non q² nō generalis: cū nō ponatur esse iusticia legalis. nec specialis q² nō potest cōtra alias distingui sed videtur esse circa obiectū cōtinēs obiecta pluriū virtutū. est ei v⁹ dicit Ar⁹. in colloquijs in cōuiuere et sermonib⁹ et rebus cōicare politica autē et economica non circa

duplici rōne coleric⁹ difficil⁹ aq²rit māsuetudinem.

scd³a cōclusio

ali⁹ sēsus q²tionis

terci⁹ sensus questionis

ad rōes ante oppositum

Ad terciā

Ad quartā

ad quintā

ad alias rōes in oppositū

ad secundā

ad terciā

Questio xvi arguif p²mo.

Secundo

Tercio

Quarto

in oppositum

q^o p^otrario hu
mana cui^o ser
mo est: instru
mentū sit ne
cessaria

sermōnes et
gest^o extiores
q^o b^o v^otimur i
cōitatioe pos
sūt tripliciter
considerari

quid actus se
rius

aliud obiectū esse videtur cū tñ non sint specia
les p^otrates s^z circa materiā oīm p^otrū etiā iusticia
tam cōmutatiua q^o distributiua z liberalitas sūt
circa rerū cōicationē. ¶ Similit^o veracitas z eutra
peliasunt in humanis colloquijs etiā dicit^o Ar^o.
q^o affabilitas est circa delectabile hoc aut^o est cō
mune oī virtuti vt dictū est in scdo. vel maxime p
prium tēperāte vt dicit^o in tercio. ¶ Et iā māsue
tudo requiritur ad bene delectabiliter conuiuere
vñ dicit^o Ar^o. eracundos esse difficiles ad viuere si
milis honores circa quos est magnanimitas mul
tum faciunt ad oportunitatē humani conuictus:
¶ Itē nulla p^otrute opamur fide sed affabilitate
opamur fide qm ea opamur ad simulationē ami
ci cū tñ amici nō sumus vt dicit^o Ar^o. ¶ Opposi
tum arguit^o per Ar^o. p^otrimo vidēdū est q^o ad hu
manā vitā utilis est: imo etiā necessaria cōicatio
q^o in p^omo politice declarātū est satis natura enī
que nichil facit frustra: dedit solis hoībus super
cetera aīalia sermonem: per quē līs significant
conferens z nociuū: iustū z iniustū q^o nō est nisi
per cōicationē. ¶ Et itē multis indiget hō ad vi
tā saluandā plurib^o ad bñ ducendā eā que natura
perficē nō posset sed vt fiat vel pficiant^o vel etiā p
fecta indigent^o applicent^o: indigent artib^o hūanis
multiplicib^o z hūana diligētia quā circa oīa nō pōt
vnus habere sed circa paucissima valde magnū
enī est hōi z difficile si sit bonus textor. q^o ipe cū
plurimis sibi deseruientibus artib^o quarū exerce
re nō posset opa possit nos vestire. z alteri multū
est: si domū edificare sciatet possit alteri nauigare
aut capere pīces. alij si ferrū fabricare sciat mul
ta cetis artib^o instrumēta necessario ministras alij
si agrū colere sciat z possit itēdē z sic de diuer^o s
innumerabilib^o artibus i duci posset sine quibus
hoīm indigētia naturalis repleri nō posset oportz
ergo q^o tāta hoīm cōicatio tā domestica q^o ciuilis
q^o hoīm indigentie naturales inuicem suppleant^o
propter hoc p^omo politice dicit^o Ar^o. q^o hō nāa
animal ciuile est. Et qui est inciuilis ppter natu
ram et non ppter fortunā: aut prauus est aut me
lior q^o homo. ¶ Scdo sciendum est q^o sermones
et alij gestus extiores q^o bus vtimur ad alios i hu
manacōicatione pñt tripliciter cōsiderari. nōmō
scdm q^o deseruiūt ad actus seriosos z sic circa ip
sos est affabilitas de q^o q^ostio hic mota fuit. Alio
mō scdm q^o deseruiūt ad manifestationē alicui^o i
tertoris perfectionis nre latētis: z sic circa ipos
est virt^o q^o apud Ar^o. vocat^o veritas. Tercio modo
scdm q^o deseruiūt ad ludos z solatia z sic est circa
ippos eutrapelia. ¶ Sūt aut^o act^o seriosi idē quod
act^o vtilēs vñ necessarij s^z oēs illi act^o vel sermo
nes q^o nec ad p^otrē p^ofectiōis manifestant^o nec
ad solacia iocosa s^z ad aliqd vtile nobis aut alijs
procurandū vel psequendū vel p^otrariū fugiendū
ordināt^o. ¶ Et nō dico q^o affabilitas sit circa act^o
seriosos tanq^o circa p^otrū eius obiectū: qm illi a
ctus sūt z aliarū virtutū oīm vel plurū artū hu
manarū: sed est circa sermones z gestus quibus
vtimur in hōi actibus seriosis ad decent^o z dele
ctabiliter cōicandū. z cōtingit aliqñ gestū z verbis
ad aliū se habere decent^o z delectabiliter. aliqñ aut^o
ruditer litigiose et indelectabiliter: s^z nō inde mite

tur substantia seriosi actus vt venditōis vel emptio
nis dationis vel acceptiōis. Sic igit^o videt^o Ar^o. di
stinguere tres dictas p^otrates dicēs tres ergo q^o di
cte sūt in vita medietates sūt aut^o oēs circa sermo
nes quozūdā z operū cōicationē dñt aut^o qm hec
quidē circa veritatē est: hec aut^o circa delectabile.
¶ Earū aut^o q^o circa delectationē hec quidē in ludis
hec aut^o in his q^o scdm aliā vitā colloquijs. ¶ Ter
cio discendū est q^o discolia siue p^otrua qua conui
uentibus ad oīa vel plurima contrariamur z con
temnim^o oēs: quod est cōtristare: neq^o q^o b^o cūq^o eu
rantes corruptiua est z turbatiua cōicationis hu
mane: tū q^o reddit hoīem litigiosum et lis segre
gat^o scdm empedocle: tum q^o tollit pacē z amicici
am que tenet hoīes in cōi cūgregatiōe tū auctit
naturalē hoīs appetitū quem homo habet ad cō
municationē homo quippe naturaliter appetit de
lectabile z fugit triste. ¶ Et ex isto notabili cū p^o
mo iam manifestū est q^o hōi discolia est praua z
contra bonos mores. Quarto sciendū est q^o plas
ciditas qua quis ita vult oībus placere z nullū cō
tristare q^o ad nulla aliorū dicta cōtendit. sed oīa
etiā si turpia sint z falsa p^omedat z approbat: est i
fectiua cōicatiōis q^o p^otr tū q^o viciū inde cōuiue
tium auget. sicut enī laudata virt^o: sic z laudatū
viciū crescit: tū q^o per hoc viciū suorū p^otricipes
efficimur. z sic iterū p^otr q^o cōtra bonos mores est
talis placiditas. Ex his aut^o cōcludemus vltimo
q^o in hūana cōicatione circa sermones z gestus ad
seriosos actus: indigem^o virtute morali. q^o circa
cēs passiōes vel opationes humanas indigem^o
virtute morali dirigēte siue inclināte nos ad me
dium scdm rectā rationē tenendū: circa quas cō
tingit excedere viciose et deficere prauē nā circa
talia mediū semper est laudabile z p^otruosū prout
sepe dixim^o supra s^z circa dictos sermones z ge
stus tā in delectādo q^o in tristādo contingit z ex
cedere et deficere z vtrobiq^o prauē sicut dictū fu
it. ergo z c. hec aut^o virtus vt dicit^o Ar^o. p^otrium
nomen non h^z sed ei nomē amicicie attribuit pro
pter similitudinē eius ad verā amiciciā. amici ei
delectabiliter adinuicē cōuiuit ita z scdm hāc vir
tutem homo se habet delectabiliter ad cōuiuentes
scdm sermones z gestus extiores. Ab alijs aut^o
vocatur alijs noībus. homerus enī socialitatem
videtur eā appellare. vñ de meledictum dicit ho
minem insocialē. i. discolū z tedio societatis tur
batozem sicut recitatur p^omo politice vocata etiā
fuit vrbāitas ad vrbāam rusticitatis quia viuen
tes in vrbē magis solēt conuiuere z colloqui gra
tiose q^o rurales. Et eadē occasiōe vocata fuit cu
rialitas quia qui versātur in curijs sciunt pre ce
teris graciosē cōuiuere z colloqui quibus cūq^o vñ
de cum aliqñ vocamus curialē ipfū intēdimus
de hac virtute laudare. Incurialem autem voca
mus discolum et in conuictibus honerosū. Ab
aliquibus etiā vocatur iocunditas. non quia per
eā habens efficitur formaliter z interius iocun
dus z letus: sed quia sibi colloquentes z cōuiue
tes reddit iocundos et letos. Antiquitus autem
vocata est facetia et habentes eam faceti. vñ de
betius idē disciplina scolartum gallicos de ista
virtute quia maxime vigeat in eis commendans

q^o discolia z
q^o sit viciū

q^o placiditas

q^o noīb^o i
affabilitas

dicit se venire parissus ad videndum facitos gallo-
rum ritus est idē facitā qđ eloquentia vel decē-
tiavel suauitas in verbis et factis. vnde metrificato-
tor quidē libru quem de plurimis ad hāc pertinē-
nentibus virtutē documētis composuit: vocauit
facitū. Modernorū autē aliqui affabilitatē vocaue-
runt eā affabilitas tñ sermoni appropriat: nec autē
virtus ad sermones et alios se extendit genus ex-
teriores quocūq; tñ noīe vocetur pbatū qđ sit mo-
ralis virtus. ¶ Item a verocia sicut tactū fuit
sunt discolor placiditas et discoloria magis cōtra-
riatur virtuti si placiditatē aliud viciū nō subiret
actus enī principalis huius virtutis est in cōpla-
cendo cōiuentibus et in reddendo cōicationē io-
cundā et delectabilē sed tñ moderate discolor au-
tē peccat cōtra substantiā actus virtutis placid⁹
aut cōtra modum tñ inq̄tum plus et aliter qđ oī
et illos quos nō opz nitit delectare: nō est tñ dif-
ficile qđ placiditas peior efficiat si alter vicio mi-
sceatur ut si nō solū ppter placere et ppter iocūdā
reddere societate: aliqđ placid⁹ fiat sed gfa lucri
vel ut magis possit aliqđ cōiuentiū de fraudare
¶ Ad rōes Ad primā ptz iā satis ex dictis qđ ip-
sa est specialis virtus et a ceteris oībus distincta: qm̄
licet oīes virtutes morales requirant ad perfectā
cōicationē: hoc est tñ scđm diuersos actus et di-
uersa obiecta et licet in oī cōicatione locū habe-
at ista virt⁹: ipsa tñ nō respicit substantiā et actū
nostroz scriosoz neq; pncipales circūstātiās ipso-
rum sed solum sermones et gestus qbus vtimur i
exercitio singulorū nroz actū scriosoz. Ad aliā
dicendum est qđ si i aliquo assimulamur amico nō
propter hoc fūgimur nec dicim⁹ nos esse amicos
si enī equus et asinus in aliquo cōsimili opere na-
turaliter cōmunicāt non fingit asinus si excecuit
illud opus sed ille fingit qui cū amic⁹ nō sit am-
icum se dicit per opera vel verba que propria de-
bent esse soli amico se amicum esse designat. Et
sic est finis questionis.

affabilitas ex-
trema et qđ di-
scoloria sit ma-
gis contraria

ad rōes pnci-
pales.

Questio xviij
arguit pmo.



confirmatio.

Secundo

Tercio.

confirmatio.

¶ Verū decimo septimo. ¶ Verū veri-
tas sit virtus moralis. ¶ Et arguit qđ
non qđ opus pns intellectiue nō est
virtus moralis: tñ qđ virt⁹ nō est
opus tñ qđ virtus moralis pnet ad
partem appetitiuā s; verū flm sunt opus intelle-
ctus ut dī quinto huius. ¶ Cōfirmat qđ ibidem
dī qđ in mente i in pte intellectiua est affirmatio
et negatio in appetitu vero psecutio et fuga nō
verum et flm in affirmatione et negatiōe sūt sexto
metaphisice ergo pnet ad intellectū et nō ad ap-
petitū. ¶ Item ironia qđ veritati opponit nō est
viciū ergo nec veritas virtus aīis ptz per Arz. di-
centē qđ aut moderate vtunt ironia et circa qđ non
valde promptat manifesta ironia at gratiosū vidē-
tur ideo etiā dicit laudabile esse min⁹ magis a pō
declinare. Et iā qđ magnanimus vt dī capitulo de
magnanimitate vt iā ironia ad mltos et nullus vir-
tuos⁹ vt iā vicio iō ironia nō videt cē viciū. ¶ Itē
veritas in extremo cōsistit qđ sēp in altero contra-
dictionis extremo morales aut virtutes nō sūt in
extremo. ¶ Et cōfirmat qđ licet a vero contigat
deficere viciose tñ excedere nō cōtingit s; qđto ma-
gis qđ dicit verū oī substracto mēdacio tāto ma-

gis est verax et p̄tuosus. vnde Arz. dicit per se autē
mēdacissū p̄uū et fugiendū verū aut bonū lauda-
bile p̄tus aut moralis non est nisi vbi contingit ex-
cedere et deficere vtroq; viciose ergo et c. ¶ Op-
positum dicit Arz. Sciendū est qđ veritas hic nō
capitur pro rei entitate scđm qđ ens et verū cōuer-
tunt nec pro adequatiōe intellectus cōponentis
et diuidētis a dea de quib⁹ cōponit vel diuidit qđ
pertinet ad intellectū nō ad appetitū nec capitur
adequatione sermonis significantis in significā-
do ad rē significatā de qua fit sermo. qđ nec talis
veritas in appetitu consistit et ita satis videt qđ ve-
ritas hic non sumit proprie ppter quod hanc vir-
tutem dicit Arz. innominatā esse scz noīe sibi pro-
prio sed tñ in scđo libro vocauit eā veritatem at-
tribuendo sibi illud nomen ab obiecto circa qđ ip-
saverat vel magis videtur dici ab opere qđ circa
suum obiectū operat sermones enī et alij actus
humani exteriores scđm qđ designatiui sunt no-
stre dispositionis i humanis bonis vt puta in nobi-
litate amicorū in habundātia diuitiarū et excellē-
tia habitū intellectualiū in bonitate virtutū cor-
poraliū aut in his vniuersaliē circa quecūq; ia-
ctantia locū habere pōt: sūt subiectū istius p̄tutis
et oppositorū sibi vicioz: et forte non hec sola: vt
videbitur post. Actus autē istius virtutis est veri-
tas que est adequatio sermonū et operū significā-
tium ad res quas designant. Actus autē viciozū
oppositorū sūt duplex falsitas huius sermonū vel
operū qđ consistit in fingendo maiora quā sint:
aut minora. Ex his igitur manifestus esse potest
qđ veritas prout est virtus moralis est huius incli-
nans ad verā rerū designationē p sermones et ali-
os actus extiores p̄t recta rō dictat vicia aut ei
opposita sūt iactātia et yronia. Iactātia enī cōsi-
stet in significādo nobis inesse gl̄iosa que nō sūt
vel maiora qđ sint vel vniuersaliter in excedendo
circa hoc limitē recte rōnis scđm quāq; circū-
stantiam yronia aut cōsistit in deficiēdo circa p̄-
dicta ab eo quod recta ratio dīcatet. ¶ Itē autē
visis manifestum est qđ iactātia est viciū scđm ex-
cessū si declaratū fuerit qđ contingat excedere li-
mites recte rōnis. Similiter manifestū est qđ iro-
nia est viciū scđm defectū si declaratum fuerit qđ
circa p̄dicta cōtingat deficere ab eo quod recta ra-
tio iuberet: hoc enī totū ptz ex terminis scđm ea
que de quid noīis istoz habitū p̄dicta sūt quicqd
enī dissonat recte rationi siue scđm excessū siue
scđm defectū viciū est declarāda ergo sūt duo
p̄dicta p̄mo sic mēdaciū est p̄e p̄uū et fugi-
endum verū aut et bonum est laudabile sicut dicit
Arz. Et recta rō p̄hibet oē p̄uū et oē bonū p̄ci-
pit et hortatur sed mēdaciū cōtingit incurrere ex
scđz excessū fingēdo de se gl̄ia qđ nō sūt vel maiora
qđ sint ei scđm defectū scz negādo que existūt vel
minora faciēdo qđ sint agitur et c. ¶ Itē hoc spe-
cialiter p̄ de iactatore qđ est onerosū cōiuenti-
bus est dissonū recte rōi sed iactātia est huius
modi ppter honerosas supabūdātiās esse sicut
dicit aristoteles statī enī cadit in mentē audiētū
qđ tales iactatores volūt alios sine meritis suis:
superecedere in honore hoc naturaliter displi-
cet audiētib⁹ vñ tullius in libro de officijs rep̄hē

in oppositū

quid actus ve-
ritatis

extrema p̄ti-
tis iactātia et
ironia et qđ ia-
ctantia sūt de-
terior.

ditales dicens turpe est de seipso predicare falsa presertim et cum irrisione audientium imitari mihi gloriosum. Et subdit qui seipsum laudat cito derisorie inuenit. yrones autem non ita sunt onerosi quia non se super alios exaltant: propter quod gratiores secundum mores videntur. ut dicit Aristoteles. tamen nulli dubium est quin sit turpe aperte et amplissime mentiri de seipso secundum defectum. Si enim dicat clericus in scientiis approbatus et notus se nihil scire sed omnino ignorantem esse vel si dicat miles fortissimus et expertissimus in bellis se nihil valere hoc videtur esse irrisio. Ex dictis ergo manifeste concludi potest primo quod veritas est virtus moralis. Secundo quod iactantia peius est vicio quam yronia. Primum patet quia circa omnia agibilia humana circa que contingit operari viciose secundum excessum et secundum defectum pertingit operari bene et prout oportet secundum medium: id circa talia prout idem est inclinante et determinante nos ad medium tenendum sicut sepius ante dictum fuit sed dictum quod circa sermones et actus exteriores: ut sunt designatiui nostre dispositionis errare pertingit et secundum excessum et secundum defectum circa eos idem est moralis prout et illas vocamus veritatem. igitur et cetera. Secundum patet primo quod dictum est quod iactantia est magis onerosa conuiuentibus. Secundo quod sepius puenit ex peiori motu scilicet ex inordinato appetitu lucri vel honoris: qui superbie vel auaricie appropinquat. yrones autem ut dicit Aristoteles magis sunt fugientes molestum et timendum. Tertio quod distantia vero eo quod minus in maiori includitur: non autem minus in minori. unde sicut dicitur post aliquando yronizare contingit sine mendacio. Quarto sicut dicit Albertus quia iactantia pluribus fit et magis dissimiliter contemnitur innatum enim homini est ad alta contendere et magna de se presumere. Est tamen sciendum quod aliquando quandoque minora fingere contingit ad dolose decipiendum: vel etiam ad se astute et sagaciter extollendum preter condignum: et hec yronia iactantiam includit: aut etiam aliam peiorem maliciam. ideo peior est quam iactantia simpliciter et prope vocatur ypocrisis: et de hoc dicit Aristoteles. etenim superabundantia et valde defectus iactantia. Sed dubitat utrum dicendo verum pertingat aliqui peccare contra illam veritatem. Ad quod breuiter dicendum est quod multipliciter et sepe contingit praeue verum enunciare potest enim hoc sepe nocere non solum malis sed etiam bonis. et exempla multa dari possent sed non est vis. quia per se notum est unicuique etiam quod propter beneficia sepius et omnibus exclamaret reputaret iactator: nunquam ergo mendacia sunt dicenda sed neque vera nisi cum debita observatione circumstantiarum scilicet que oportet et quando et ubi et quibus et quomodo. verum enim in medio rei est sed oportet seruare medium rationis. Ad rationes principales dicendum. Ad primam ut apparuit in positione quod veritas prope sumpta non est virtus. Ad aliam dicendum forte quod yronia capi potest dupliciter vno modo in dicendo non esse quod est vel in dicendo non esse tantum quantum est et hoc est mendacium et semper prauum. Alio modo in dicendo minus quam sit non tamen excludendo maius ut si vir multis insignitus magnis amicis dicat: aliquos habeo magnos amicos et sic non est

mendacium. et de tali ironia possunt exponi auctoritates allegare. et etiam dici potest de magna nimo quod aristoteles dicit ipsum uti ad multos non yronia sed yronia. yronia autem mendacium non includit sicut dicitur post yronia autem includit mendacium saltem secundum primum modum predictum. Ad aliam dicendum quod veritas est in medio duarum falsitatum scilicet eius qui dicit esse quod non est: et eius qui dicit non esse quod est sed adhuc dictum est quod circa eam contingit accipere medium rationis et extrema. Et sic sit dictum ad questionem.



Meretur decimo octauo. Utrum in omni mendacio sit peccatum aut non. Ad quod non quod poete boni moris intendentes sepe mentuntur proferentes scienter fabulas falsas et non tamen peccant sed bene agunt et meritorie. Oppositum arguit quod mendacium dicitur Aristoteles esse prauum per se et per se supponit de omni peccato postea videndum est primo quod mendacium intelligi debeat non ei omne falsum est mendacium. sic ei omnes maxime philosophiam profunditates esse sepiissime mendaces quod sepe deficiunt in suis opinionibus et asserunt falsum: si namque duos credideris inter ceteros esse sapientissimos consideraueris: videbis eos in pluribus opinionibus operari: et ita multa dicit falsa saltim unus: si non ab eo nullus tamen ob hoc illos mendaces dicit id diffinit augustinus mendacium quod est falsa vocis significatio cum intentione fallendi. forte tamen quod largi accipit mendacium in opposito scilicet non solum secundum quod in voce persistit sed in operationibus dicente Aristoteles de veridicis aut et falsidicis dicam. sicut in sermonibus et operationibus et fictione. sicut ei dicit eustratus mentiri pertingit tam verbis quam factis fingendo que non sunt. Est ergo mendacium falsa significatio vocis vel operatione cum intentione fallendi. Et illud primum fallendi potest exponi dupliciter vno modo fallendi. id est falsum dicendi. et sic mentiri idem est quod dicere falsum scienter. et sic dicitur quod mentiri idem est quod mentire. Alio modo fallendi. id est decipiendi et defraudandi eum vel eos quibus talia significamus. mentiri ergo sic est idem quod dicere falsum in fraude et illud mentiri se habet ad precedens sicut inferi ad superius. Mendacium ergo contra sumptum primo diuiditur in simplex mendacium et in parium. Est autem parium mendacium iuramentum vallatum. Et utrumque mendacium quattuor species habere videtur. est enim mendacium iocosum officiosum mendosum et pniciosum. Jocosum est quod fit causa dandi solatii. Officiosum est quod fit in bonum alicuius et nulli potest nocere. ut si iratus homo super amicum suum innocentem tenet gladium in manu volens eum occidere et dicat tibi est ne talis in camera tua: te autem mentiendo dicente quod non ille recedet et saluabitur amicus. te autem verum dicente quod sic aut etiam tacendo frangat ille cameram tuam: et iurans homicidium interficiet amicum tuum. tale ergo mendacium esset officiosum. mendacium autem mendosum est quod ex solo appetitu mentiendi fit et non alterius gratia: mendacium vero pniciosum est quod fit in fraudem alterius. Adhuc istis modis aliqui duos apponunt mendaciorum modos scilicet ironicum et poeticum ironicum ut si pater filium de aliquo malefacto reprehendens dicat o quam bene fecisti tu es valde bonus puer quasi dicat tu male fecisti. tu nihil vales. Poeticum ut quando poete fingunt brutum vel etiam iactant

Questio decima octaua
Arguit

In oppositum

quod mendacium

Diuidit mendacium.

quattuor modi mendacij simplicis.

quod mendacium poeticum et yronicum non sit mendacium.

quod yronia ali quando includit iactantiam et est tunc deterius

Dubium.

Ad rationes

ironia capis dupliciter

loqui. Sed putandum est: quia ista non sunt mendacia. Nam licet yronicus sermo ex ipso modo verborum significaret aliud quam sit in re: autem aliud quam sit in mente proferentis. tamen ex modo proferendi et propter materiam subiectam significat oppositum. et sic significat sicut est in re: et sicut est in mente proferentis unde si pater proferret filio et diceret *Quod bene fecisti* vult per hoc significare quod male et hoc etiam filius percipit verbis propriis illud autem sermo significat unicuique cuius constituit intellectum. Sermo quoque poeticus non exprimitur ad significandum quod ita sit nec quod audientes credant ita esse sicut sermo eius scilicet eius propria ipso neminem praeterdit. sed sermo poeticus exemplariter proferit ad faci- lius intelligendum id quod poeta in poetria intendit asse- rit et docet. et hoc patet per Aristoteli in sua poetria. Et propter hanc causam videtur in docendo exemplis. ut facilius intelligatur quod dicitur propter hoc quod in eis est delectatio imaginationis respicit igitur perfectam animam proposita secundum delectationem sui quam habet in ex- emplis. Licet autem quattuor praedicti mendaciorum modi sint multum differentes etiam in simplici menda- cio dicunt quidam quod omne mendacium est primum propter tria primo quod puerilitate includit. Secundo quod iudicat. Ter- tio quod inhumanitate: primum sic patet uti re ad oppositum sui finis ad quem est naturalis et per primum diuinitus or- dinata est puertere ordinem diuinitus institutum: sed hoc ita fit in omni mendacio quoniam sermo datus est hominibus se- cut dicit Aristoteles. primum politice per naturam quod nihil fru- stra facit ad significandum veritatem de delectabili vel tristi conferenti vel nociuo iusto vel iniusto et ut de bono et malo abutimur ergo sermonem et ordinem nature puerimus si in falsum utimur eo. Secundum sic declarat iniquitas dicitur ab eo quod est non et equitas: quasi non equalitas. In om- nibus autem debet esse equalitas secundum rectum ordinem nature. Nam in equalitas appropriet iniustitie se- cundum proprium nominis usum sed in mendacio est. in equalitas sermonis significantis tam ad preceptum men- tis quam ad rem de qua fit sermo inter que tamen debet esse vera equalitas tanquam inter signum et si- gnatum voces ei naturaliter iniustitie sunt ut sint immediate signa conceptuum: et ut sint mediantibus conceptibus signa rerum unde primo periar me- nias. Sunt ergo ea que sunt in voce earum que sunt in anima passionum note: id est signa anime au- tem passionum sunt rerum similitudines. Item quod prius esse videtur in equalitas est inter intel- lectum et voluntatem. intellectus enim iudicat unum et voluntas nititur ad exprimendum con- trarium. Tertium vero sic patet inhumanum est proximum facere deterius: sed qui mentitur facit audientes quantum in ipso est deteriores. bonum enim hominis consistit in intellectu et in voluntate bonum autem intellectus est veritas ut patet sexto huius. propter quod et falsitas erit ma- lum eius. mentiens autem quantum in ipso est au- dientis intellectum informat falsitatem ideo et cetera. Alij autem bene concedunt quod omne periurium est peccatum quoniam si per deum iuramus aut per fidem nostram aut per sanctos nos assumimus eos tanquam falsos testes quod est eis iniuriosum. Item si iuramus per corpus nostrum vel animam no- li ram sensus est: quod ipsum vel ipsam obligamus:

si non sit ita sicut asseruimus quod iterum est peri- culosum. Secundo etiam concedunt quod mendaci- um omne perniciosum est peccatum quia iniustum est sicut de se patet. Tertio etiam concedunt men- daciū mendosum esse peccatum quia verum secundum seipsum amabile est et falsum odibile cum verum sit bonum intellectus sicut in sexto dicitur: propter quod viciosus est appetitus qui delectatur in fal- sitate secundum seipsam et propter seipsam. Adhuc etiam concedunt mendacium iocosum esse viciū quia cum dictum sit quod verum secundum seipsa sit laudabile bonus semper maius habebit solas- tium in dictis veris iocosis quam in falsis. solatia au- tem viciosa sunt que malis secundum suam mali- ciam exhibentur. Sed magis dubitatur de men- dacijs officiosis ut in exemplo predicto. si enim tale mendacium est viciosum hoc non est quia no- cet audienti prodest enim sibi in quantum pro men- daciū quod infert sibi modicum malum ipse euitat magnum malum scilicet homicidium. de duobus autem malis minus malum est eligen- dum. quoniam illo casu bonum est quo repellitur maius malum nec videtur viciosum quia profici- entem inficit non enim inficit eum secundum in- tellectum: quia semper ille verum habet de re co- ceptum. Neque inficit appetitum quia in appeti- tu non est verum neque falsum. nec videtur vicio- sum quia inequata sit voluntas rationi optime enim equatur ei sicut enim intellectus amicum es- se in camera et voluntas hoc vult et dicit quod hoc non vellet sed magis vellet eum esse in alio loco tutiori: non propter hoc erraret ratio etiam tunc iudicat falsum esse dicendum: quoniam volun- tas hoc vult neque videtur viciosum. ex eo quod non est adequatio vocis significantis ad conceptum vel ad rem: hoc enim non est malum rei signifi- cate si signum est falsum. nec est malum voci cuius ipsa secundum se non magis sit determinata ad hoc significandum quam ad quodcumque aliud. ideo etiam nec apparet ibi aliqua perversitas. Et si natura dedit nobis principaliter sermonem ad significandam veritatem conceptus: tamen licet eo aliter uti in casu. Sicut equum quem no- bis dedit natura ad equitandum proijcimus in mare tempore periculi non ergo videtur magnū prejudicium nature: si sermone nobis dato uti- mur ad illud quod utile nobis videtur. Adhuc autem si tale mendacium est viciosum: hoc non dicitur nisi ratione appetitus appetentis vel im- perantis. Sed appetitus non videtur prave appetere vel imperare nisi quia illud quod prave appetitur vel imperatur innatum est inferre malum aliquod aut anime aut alicui potentie eius aut corpori aut alicui alteri. Sed ser- mo talis falsus in sensu predicto nulli videtur esse malus: ut inductum fuit igitur et cetera. Ideo etiam videtur Aristoteles dicere tertio hu- ius quod quandoque laudatur qui turpe aliquod aut triste sustinent pro magnis bonis: modo de vicio nullus laudandus est. Et si dicatur Aristoteles. dicit mendacium esse prauum et per se supponit de omni primo posteriorum: potest dici quod per se in demonstrationibus propriissime

Oppositio quod mendacium offici- ciosum non sit malum.

Rōes per illa oppositione.

Tres rōes quod omne mendacium sit malum

quod sit pueri- litas

quod sit iniquitas

quod mendacium sit inhumanum

resolutio do-
ctoris qd omne
mendacium est
malum.

Dubium.

opinio qd cō
mendacium ē cō
tra veritatem

opinio op-
posita.

rationes p-
cu-

dictis de quibz illo loco loquitur Ar. supponit de
oi: sed i naturalibz demonstrationibz et magis in
moralibz sufficit qd sit i pluribz. Et pmetator on-
dit bñ scdo celi i fine quō accidētū naturalū qd
dā sunt separabilia qdā non tñ accidētia natura-
lia sunt accidentia per se cū per naturā insint que
est de substantia rei. ¶ Si tñ nos pcesserimus qd
mendacium sit scdm seipsū turpe ita qd ab ipso sit
inseparabilis turpitudine: propter ei? difforme ēē
pino pncipio: qd est sincera veritas ex quo videt
qd oē mendacium se deo opponat dicendū qd nunq
erit oportunitas mētiendi: nō enī mala faciēda
sunt vt eueniāt bona: ppter qd Ar. sexto huius
caplo de ebullia dicit qd i exqstioe piliatua pti-
git nō bñ sillogizare vlt ppter sibi prauū assumere
finē vel propter mediū esse prauū ad bonū ppter
qd nō est eubulia vt dicit scd3 quā qd op3 qdē ad
dipiscit nō qdē ppter qd oportuit. Et puto qd ista
via est tutior. vñ Ar. multū extollebat veritatem
amiciciā pmo hui? z idē fecit plato et aliorū plu-
runt philosophorum. Quod autem dicit Ar. ter-
tio huius qñqz laudantur qui turpe aliquid opā-
tur p magis bonis: debet intelligi non de turpi-
tudine viciosa sed ignominiosa tantum vt si quis
propter ipsi? z amicorū suorū redēptionem nudus
incedēs portā virgā in manu emendam offert i
micis. Hec valet inductio facta superius. quom-
am licet sermo talis sit vtilis multum audienti z
amico tamen ex eo inficitur anima proferentis z
quantum ad partem rationalem iudicantem illd
opporere scz mentiri quod nūqz oportet: et quā-
tum ad appetitū eligentem medium prauum ad
finem bonum: quod nunqz est faciendū. vñ est
tñ qd inter cetera mendacia minimū est peccatuz
mendacium officiosū z est de his in qbus venia est z
nō laus. ¶ Sed tamē occurrit dubitatio vñ omne
mendacium peccet ptra pntē illā quā Ar. vocauit
veritatē. Ad quod dicit cōter qd non sed menda-
cium iocosū contra eutrapeliā: mendacium pnciosū
contra iusticiā: mendacium amasiozum contra iē-
perantiam quonā sicut dicit tertio huius finis opa-
tionis omnino est qui secundum habitū dēmiat
enī vñ quodqz fine: ppter quod etiam dicit quarto
huius qd qdāt non boni grā sed ppter aliquā aliā
causam: non liberalis sed alius quis dicitur. Et
etiam quinto huius dicitur si hic quidem lucran-
di gratia mechatur z accipiat: hic autē apponens
z iacturā faciēs ppter pncipiscētiā. iste qdē luxu-
riosus vñqz videbit magis qd avarus. ille autē in-
iustus luxuriosus aut non. Item Ar. determinās
de ista virtute scz de veritate et viciis oppositis ex-
cludit verum quod spectat ad iusticiā dicēs nō
enim de veridico i confessionibus dicimus neqz
quecunqz ad iusticiā vel iniusticiā contēdunt
alterius enim erit virtutis. sed in quibus nullo ta-
li differente et in sermonez in vita verum dicit eo
qd talis est secundum habitum. ¶ Item ista virtus
est inter iactantiam et ironiam. que non habet lo-
cum circa omnem materiam circa quam contrigit
et verum dicere et mentiri: ergo non omne verum
spectat ad hanc virtutē. nec omne mendacium oppo-
nitur ei. ¶ Alij tñ dicūt oppositū pmo qd aristo-
determinans de vicio quod peccat contra istam

virtutē in excessu ponit plures modos. dicēs ma-
iora autē ex tribus fingens nullus gratia prauo
quidē assimulat. nō ei vñqz gauderet. nēd i cio. va-
nus aut magis videt qd ali? z hoc videt pūnere ad
mendacium mēdosū. deinde dicit Si aut grā alicui?
qd dē glie vel honoris nō valde vitupabilis. vt ia-
ctator: ecce qd iste mod? videt pūnere ad materiā
magnanimitatis vel philotimie z viciorū eis oppo-
sitor. Deinde addit ar. qd cūqz aut argēti vel que-
cūqz i argētū difformior. ecce qd iste mod? specta-
re videt ad avariciā: ita igit videt z i alijs. Item
nō posset bñ assignari ptra quā virtutē peccaret
mendacium officiosū vt i pū? dicto exēplo quia nō
apparet qd quā aliā virtutē neqz istā qd neqz iactā-
tia est i tali mēdacio neqz ironia. Item mendacium
mēdosū pōt esse de trufis extraneis qd nō sūt ma-
teria alicui? alteri? virtutis nec etiā spectat ad ia-
ctantiam vel ironiā. igit nō esset assignare. qd quam
virtutē peccaret tale mendacium. Item virtutes sūt ad
inuiicē pnegē sexto hui? ergo nō esset spatus qui
ppter lucrū mecharet. nō ergo videtur icōueniēs
in eodē opere plura concurrere vicia diuersis vir-
tutibus opposita: licet vñ sit pncipalius grā cui?
alia concurrunt. diceretur ergo qd solū mendacium
mēdosum est illud quod pncise peccat contra istā
virtutem omnia autē alia mendacia secūdū qd mē-
dacia sunt peccāt contra istā virtutē sed in quan-
tū sunt gratia alteri? peccāt simul et pncipalius
contra aliā aliquā virtutem. ideo dicit Ar. de il-
lo qui habet istam virtutem: videbitur vñqz talis
moderatus esse amator enī veri z in quibus non
differt verū dicit et in quibz differt adhuc magis
Hec videntur concludere rationes ad oppositū
adducte. ¶ Ad pñā rationē dici pōt qd in eodem
opere plura vicia pcurrūt tñ pncipalis dēnotatio
est ab illo gratia cui? alia sunt. hoc tñ nō obitante
alia sunt ab eo distincta formalr. Ad aliā dicēdū
est qd Ar. excludit verū pertines ad iusticiā non
quia nō spectat ad istā. sed quia pncipalius ad iu-
sticiā. Ad aliā dicēdū est qd istam virtutē ponit
Ar. iactantie medietatē quia mendacia mēdo-
sa qd pncise peccāt contra istā virtutē sepi? sūt cir-
ca materiam circa quā contingit iactantia z iro-
nia qd circa aliā materiam non tñ excludere vole-
bat aliā materiam. ideo pōt ea non solū scdm ex-
cessum opponit istī virtuti iactantiam. sed etiam
mendacium quod nullius gratia sit et quod sit ar-
genti causa.



¶ Quid sit decimonono. Vtrū eutrape-
lia sit pncipalis moralis. Videtur qd nō
qd est circa ludos circa qd nulla vi-
det esse pncipalis. ppter plura qd
ois ars z pncipalis sūt circa difficile scdo
hui? z ludere nō est difficile qd ludere sciūt bru-
ta z pueri. ¶ Item op? virtutis est felicitas vel ad
felicitatē ordinat: ludere aut nō ē felicitas vt no-
tū est nec ordinat ad felicitatē. quia dicit decimo hu-
ius qd actiones ludicæ non ordinant in aliquid aliud
¶ Item ludere est opus intemperati z molliorū
dicitur septimo huius. hoc aut non est virtutis.
¶ Item sequeret qd magis esset virtuosus qui me-
lius sciret ludere: z sic pistriones essent ceteris vir-
tuosiores. ¶ Item videt dicere Ar. qd ludi sunt

Cōcordia qz
i eodē ope cō-
currūt plura
vicia

Ad rōes pnci-
pales oppo-
nitis

Questio de-
cimanona.
Arguit pnci-

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

derisorie ridiculo et puerio: hec autē oīa sonant in malū. Itē circa illud nō est virtus moralis circa quod nō ptingit praeue excedere et praeue deficere: cū virtus consistit in medio duarū maliciarū: sed pmo videt qd i ludo non sit praeuus excessus qd histriones maxie supfluit i ludo: qd qsi i eo psumit vitā suam tñ non peccant in hoc pbatio qd oēs etiam peccarent qd eorū ministerio vterent aut ipfis aliq largirent tanq peccati fautores. quod non videt esse dicēdū. Itē in illo nō videt esse peccatum sed ex excessu qd excusat a pctō. vñ enī peccatū non excusat alter ppter qd dictū est tertio huius peccantes ex ebrietate duplici pena puniendos esse. sed ludus excusat a peccato. quia multa sūt qsi seriose fierent grauitur punirent q facta in ludo nō rephēdunt. videt etiā q defectus ludi non sit vituperabilis qd ad opari sed virtutē nō nocet: imo requit mētis maturitas q vel excludit ludus vel eū nō requit: cū ludus in quadā mentis vagatione consistat. **Oppositū** ponit Ar. Primo videndum est q contingit defectum ludi esse viciōsum. **Secundo** q etiā contingit excessum esse praeuum. **Tertio** concludet ex hoc q eutrapelia est virtus moralis. **Primum** sic p quilibet ex periri potest. q sicut per longā et ptiuā opatio nē corporis exteriorē mēbra lassant ppter quod indigent requie corporali. sensus enī nostri longe vigiliē vsu lassantur ppter quod idigent somno quo ab opere quiescant: ita et secundum lōgā et studiosam attentionem interiorē virtutes interiores animales lassantur. ppter quod requies in eis est necessaria. Nam sicut dicit Aristot. i de somno et vigiliā. Quorūcūq est aliquod opus scdm naturā cum excesserint tempus in quanto pnt illud facere necesse est deficere. hūc aut lassitudinē q fit p attentionē studiosam remedium non est quies corporis qm et descēte corpore talis potest aggrauari et pōt assignari lassitudo nec hūc remedium est somnus. Nam somnus remediatur i sensibus exterioribus etiam sine quacūq interiori attentione lassati imo experti sunt qui cum diligentiā studere solent: q non statim possēt vii sōno sine somnis mirabilibus et aliqñ terribilibus ppter imaginatiuā pmotionem: oportet igit tali lassitudinē remedium esse sibi contrarium sicut ergo lassamur per pfundā mentis attētiōē qua spūs aīales in organis virtutum interiorū pmouētur et resoluuntur ita opus q p mentis dispersam vagationē reducamur. mens aut interior maxime vacat circa ludos ppter q ludi sūt viles homini sicut dicit albertus ne sibi mens efficiat inutilis. **Et hoc** iterū p quia cū deus et natura nihil frustra faciant primo celi natura non dedisset nobis tantam inclinationem ad ludos: nisi i nobis in ali quo pfuissent. Ex quib⁹ manifeste apparet q ali quādo ptingit praeue deficere circa ludos: vñ cui qd patere pōt quō quibusdam non est decēs q sp volunt esse quasi tristes sine solatio. non enim est cum eis facile conuersari. de hoc aut satis loquitur Seneca in libro de tranquillitate animi dicens sicut fertiles agros cito exhauriret nunq intermissa fecunditas. ita animorū impetus assiduus labor franget vires recipiant paulū resoluti et re-

missi nascitur ex assiduitate laborū animorū ebrietatio quedā et languor nec ad hoc tanta hominū cupiditas tenderet nisi naturalē quādam voluptatē haberet lusus. **Et** addit legū pditores festos instituerunt dies vt ad hilaritatē hoīes publice pgregentur. tanq necessarijs laborib⁹ interponētes spāmē tñ. **Secundo** pōt videri q excessus i ludo est multo viciōsior pmo qdē: qd sicut vigilia ē nobilioz sōno et finis eius: ita opa seriosa et attētiō: nes studiose nobiliores sunt mentis vagatione et ludicris opationib⁹: et sunt tanq fines eay. igit stare multū i ludis est tpus amittere et melius p minus bono dimittere et ipsius met ludi finem debiti auferre et per consequens auferre quod boni inat⁹ erat habere. nihil ei est bonū nisi ppter causas finales pmetatoz scdo methaphysice. vñ Seneca i libro de tranquillitate animi dicit ludi iociq frequē vsu oīe aīe pondus oīemq vim eripiet. nā et somnus refectioni necessarius est. hunc tñ sēp si die nocteq ptiues mors erit multū interest remittas aliquid aut soluas. **Et** Tullius pmo de officijs dicit ludo qdē et iocoti l3: sed sicut sōno qdē tibus ceteris tñ cū grauib⁹ serijsq rebus satis fecimus. Item circa ludos cadit error sepe ppter modū et circūstantias. viciōsus enim est ludus si turpia verba et illicita intermiscantur vñ septimo politice totaliter igit quidē turpiloquiū ex ciuitate sicut aliquid aliud opus legislatoz ex terminare ex differentie enim de facili quodcūq turpiū sit et ipsum facere. ppter viciōsus etiā est si non sit pueniēs statui psonarū. nō enī decet oīz multa dicere que deceret seruū: neq senem que iuuenē nō est etiā bon⁹ si sit iniuriōsus iporū. si non obseruentur tempus et locus. sic de alijs circūstantijs: vt per se notū est. **Ex** dictis pcluditur q eutrapelia est virtus moralis quia circa illos actus humanos indigemus virtute dirigente et inclinante nos ad mediū circa quos contingit excedere praeue et deficere viciōse: sed hoc ptingit circa ludos vt dictū est: ergo circa ludos indigemus moralivirtute. hanc aut vocam⁹ eutrapeliā ideo et c. Dicitur aut eutrapelia ab eu quod est bonū et i repositio quod est verto vertis qñ ad locunditatē pueniētiū benevertes facta et dicta i porū. **Ad** rationes ad pma dicēdū q licet ludere sit facile. tñ ludere bene scz secūcū mediuz rationis in oībus circūstantijs est bene difficile. ideo cōceditur q ludere absolute nō est virtus sed ludere quē opus et qñ et vbi et sicut et cū quibus oportet et hoc non est pueri neq bruti. **Ad** aliam dicēdū q ludere in multis non ordinat ad aliud qd ad delectationem que est in ludo: sed tunc non est opus virtutis pōt tñ delectatio que in ludis est intendi ppter refectionē virtutū interiorū: vt inde postea magis possint in suas opationes et hoc bene ordinat ad felicitatē: et sic pōt esse act⁹ virtutis. **Ad** aliam dictum est q ludus immoderatus et vitumato sine intentus ppter delectationem q in eo est ē impatiēt mollis ideo sic non est virtus. **Ad** alia pōt dici q in scdo libro dictum fuit q ad virtutes scire quod parum aut nihil pdest. alia aut non par sed oīa pnt. **Vel** dicendum est q sci re ludere per artē facit ad virtutē: imo tales cōmu-

Scds articu
l⁹ q ptingit ex
cedere i ludo

Serio.

In oppositu
tres articuli.

Prim⁹ q pti
git deficere i
ludo et rōnes
ad hoc.

Tertius articu
cul⁹ q eutrapelia est virtus

Ad rōnes

Ad pnam.

Ad secundā.

Ad tertiam.

niter peccat sōm excessū. sed scire p prudētiā ludere scz scire qñ ludere oporteat et qñ et quō z qbus z c. pertinet ad virtutē. sic aut non sciūt hīstriones. ¶ Ad aliā dicendū est q si derisiones et ridicula puicia fierēt ad inhonoratiōē vel alicuius scādaliatiōē. tunc non sunt virtutes sz malicie. si tñ verba in modū puicij vel derisionis proferrent. talia tamen que nullo modo sint ptra honorē puiciati nec i quodcūq; malū eius vel audiētiū pueri pñt tunc potest viciū non esse malicie sed virtutis aliter non. ¶ Ad aliā dicendū est q excessus viciosus non sumit sōm rē sed ad nos ad hīstrionē aut spectat ludere ad lucrādū sibi necessaria z oībus sibi cōiuentibus ipendere solatia iō si sepe z multū ludit nō excedit mediū rōis sed excederet si in ludis suis vteretur turpiloqo vel si vltavoluntatē luderet eoz qbus seruit. aut si delectatiōē quā haberet in ludendo sibi sinez statueret vltimatū aut aliquo alio trium modo. ¶ Ad aliā dicendū est pmo q ludus non excusat a peccato circa actuz sōm se prauū cuiusmōi sunt adulteriū furtū homicidiū sed accusat: sed i his solis que pctā non sūt nisi ppter intentionez prauā faciētis vtpote si fiat in pēptū legis vel in pxiini iniuriā ludus excusat p qto ladi intentio ad delectatiōē fertur non aut ad iniuriā. vel contemtum. nec iterum excusat aliquem ludus illicitus aut non circumspectus: vel illis displicēs ad quos fit. Ad aliā dicendum est q mentis maturitas aliquando oēm excludit ludū sed non semper ut dictum fuit: ideo tempus erit cum aliis circūstātijs obseruandū. et sic est finis questionis.

qñvicesima
Ad primo.



¶ Queritur vicesimo. Utrum virtuosus sit aliquando verecundari. ¶ Et arguitur q sic quarto huius magnanimus potens est bñficiare. bñficiat? aut verecundari: et tamē dicitur ibidem q magnanimi esse videat qd i vna qñ pture magnus z q magnanimus si qdē maximis dign? optimus vtiq; ergo virtuosus et optimus vtiq; est. aliquid verecundari. ¶ Itē erubescētia q p eodē verecūdie capitur scdo rhetorice sicut ibidē describit. Erubescētia ē qdā tristitiā turbatio circa ea maloz aut presentū aut factorū aut futuroz que vident fere ingloriatiōez. sed virtuosus circa talia tristari z turbari potest ergo verecundari. minor pty quia primo huius dicit. Aristot. q mala accidētia bono tribulāt et conturbant beatum. tristitias ei inferunt et impediunt multis operationibus.

Tertio.

Quarto

¶ Iterum licet virtuosus non sit operari turpia circa que est verecundia. tamen possibile est q eius vxor vel filij vel amici de quibus ipse curat talia operentur. sed secūdo rhetorice dicit Aristoteles necesse erubescere quidem in talibus maloz que videntur esse turpia ipsi autem his de quib? curant ideo zc. ¶ Iterum dicit Arz. secūdo rhetorice q non solum opera turpia sunt erubescibilia sed z signa ipsoz. sed vicioz signa posunt contingere virtuosis vt si maliciose quis in pera alicuius sancti viri ciphum posuerit argēteum: et hospite insequente ciphus inuentus erit. ē enim signus furti illi propter quod ide forte mor tem incurreret. Itē quicūq; habet in se pudē

da pōt verecundari si quocūq; casu ptingat ea reuelari. hoc exprimitur sed virtuosus habent ergo zc.

¶ Itē virtuosus puenit virtus et oē quod est virtutis. sed verecūdia potest esse virtutis: quia i passionib? z opationib? humanis mediū laudabile i ter accessum z defectū vituperabilis est virtus vel virtutis vt patet ex diffinitione virtutis sed Arz. dicit secūdo hui? q mediū secūdu verecūdiā laudatur extremi aut vituperatur. puta lataplex et inuerecundus. ¶ Et confirmatur. quia virtus est cui vicia opponuntur vt extrema medio. sz verecūdie tanq; medie opponitur cataplexia et inuerecūdia q sunt vicia extrema. z de alijs vituperatur igit zc. ¶ Itē dicit Arz. quarto hui? q verecūdia est timor ingloriatiōis: sed cuius est appetere glām z honorem eius est timere ingloriatiōē. sz virtuosus puta magnanimi est appetere glām z honorem tanq; qndā felicitas decorē igitur zc.

¶ Oppositū dicit Arz. Sciendū est q verecūdia vno modo capif p actu q aliquē verecundari dicimus. z sic descripsit Arz. eā q verecūdia est timor ingloriatiōis. et secūdo rhetorice q est tristitia q dā et turbatio circa ea maloz q vident inferre ingloriatiōē. Alio mō capif p habitu vel dispositione naturali ad talē actū inclinante. secūdu quem iuuenem aut aliquem dicimus verecundū etiam quando dormit. ¶ Dicendum est ergo primo q verecūdia pro naturali inclinatione pōt conuenire virtuosus. quoniam talis inclinatio videtur virtuosus imanere si non tollatur per habitum consuetudinalem virtutis sed non tollitur. qñ z licet virtus moralis pseruet ne aliq; naturales inclinationes transeat in suos actus: tñ illas non extinguit cuius signum videmus q si aliq; a natuitate ad luxuriā fuerit inclinatus sub bono regimine fuerit nutritus tempore longo vt optimorum appareat esse morum: si postmodum prauē conuersatus cecidit in peccatum: videm? citissime deteriorē eum fieri quam plures alios q sine regimine et absq; bono more nutriti sunt qd non videtur accidere: nisi quia dispositio naturalis quam ex natuitate contraxit nequaquā delebatur propter assuefactionem ad oppositū et ide est quod dicit Aristot. verecundiam conuenire studioso ex suppositione. quia si turpia operare ē verecundare ē vtiq; Sed de verecundia pro actu quo aliquem dicimus verecundari. Sciendum est q ipsa cum timor ingloriatiōis non est virtus sed passio quedam sicut satis probat Aristot. in littera. propter quod ipsa requirit obiectum quod in natū sit mouere ad hūmōi passionē sed ingloriatiōis timorē. illud autē obiectū est turpe aliquid vlt apparet turpe cadens sub oculis aliorum. z dico cadens sub oculis aliorum quia de turpi opatione non solet aliquis verecundari: nisi cū crediderit eam ab alijs perceptāz fuisse vel percipi debere. quod est sicut dicit Aristot. quia null? de gloria curat nisi ppter glorificantes. et ita pty q aliquem ex eo verecundari contingit quia fantasiaz habet q aliquibus videatur ipsum turpe aliquid operari vel operatur esse. vel saltē aliq; de quo curam habet. quod dico quia quodammodo res dundat in gloriā hominis et honorem. honor z

Quinto

Sexto.

Confirmatio

Septimo

In oppositū

Verecundia capif duplr.

q inclatio ad verecūdiā re manet in virtuosus

Obiectum verecundie.

¶ virtuosū posse
verecundari
dupl'r itelligi
tur.

¶ virtuosus ve
recundatur de
turpitudine a
micosum.

Ad rationes

fama genitorum/filiorum/vxoris/ et amicorum/
propter quod et ingloriationem incurrere de eorū
turpitudine timemus et hec omnia clare notavit
Aristo. et distincte secundo rhetorice ¶ Ergo
distinguendum est sic virtuosum aliquando vere
cundari potest dupliciter intelligi. vno modo ex pro
prie operibus. Alio modo ex operibus aliorū pmo
modo non est possibile. sed secundo modo ptingit.
primū declaratur facilliter qz virtuosus cū simul
sit prudens vt dicitur in sexto nunqz turpe aliqd
operatur vel apparens turpe. et sicut sapienti in
speculatiuis sic prudenti in agibilibus non solū
redargui sed etiam videri redargui cauendum est.
ergo nec obiectum verecundie neqz per cōsequē
verecundia vnqz potest ad opera propria contin
gere virtuosus. Et hanc sniam dicit. Af. sub his
verbis neqz enim studiosi est verecundia. si qui
dem sit in prauis. non enim operandum talia. si
enī hec quidē scdm veritatē turpia: hec autē scdō
opinionē: nihil differt neutra enim operāda. qre
neqz verecundandum. ¶ Alia conclusio probat
quāvisum fuit in primo libro qz virtutes nō sunt
impassibilitates sicut stoici dix erunt. virtuosus
autem gloriam desiderat et honorem quibus ipse
est dignus tanqz sue felicitatis decorementa pro
pter quod rōnabiliter timere videtur et tristari si
quid ei contingat aut eis de quibus curat quod
ingloriationem inferre videatur: et ita verecunda
ri potest si aliquid talesibi contingere potest ex
operibus aliorū: sicut bene demonstrant tertia
et quarta rationes in principio questionis addu
cte et hāc sniam tenet expresse seneca vndecima
epistola ad lucillum vbi modum verecundie se
nibus aduenientem declarat dicens. deiciunt ei
vultum verba submittunt figunt in terra oculos
et depriment ruborem tamen aliter sibi expri
re non possunt. magis quidem in iuuenibus ap
paret quibus et plus caloris est et tenera frons:
nihilominus tamen et senes tangit. Seneca igit
in dicta epistola multo conatu videtur contra
Aristotelem probare qz optimorum virosum sit
verecundari: sed eius processus nihil cōtra Ari
stotelem sed solum quod dictum est cōcludit. his
autem adhuc addendum esse videtur qz etiam li
cet virtuosus timore et tristitia pertinente ad vere
cundiam afficiatur interius aliquando tamē hoc
est moderate: quia licet non sit virtutis totalit ex
tinguere passionē: eius tamen est eam moderare
et subicere rationi. propter quod cum dictis rōi
bus non oportet. vt admodum puerorum virtuo
sus scdm faciē exterioris erubescat specialiter qz
et si curat gloriam et honorem tamen modicum
quod autē principaliter curat et opus virtutis.
¶ Ad rationes ad pma dicendū est qz magnan
mus non ppeverecundatur sed solus scdm qndā
similitudinem. nam hoc habet verecundia: qz retra
hit iuuenē a re turpi. ppter qd et laudam qdē iue
num verecundos ita magnanimitas hominē ma
gnanīmū retrahit ab hoc quod est bñficiari aut al
teri tanqz debitorē obligari quasi hoc habeat qn
dam modum turpitudinis non pzie qz sit turpe
sed quia minus est honestum qz bñfacere et alte
rum in debitorē sibi obligare. magnanimus autē

ex affectu virtuosissimo tendēs in opa semp ho
nestiora. videtur ea quasi despiciere. nō curare q
lz honesta sit: nō hñt excellētiā honestatē. sicut q
verecundia nō pmitit opari turpe: s3 trahit ad ho
nestū. ita magnanimitas hoiez nō pmitit i miori
bono. s3 trahit eū ad ea q maxie vident esse hone
stavit ei superexcellere. magnanimus igit ad silitu
dinē verecūdi. qz i turpe fuerit bñficiari retributi
uus ē pluriū vt ille debitor sibi fiat q icepit sicut
dicit Arz. qz verecundia magnanimi nō est aliqd q
desideriū excellētie i pte. Scda rō tertia qrtā
et qnta bñ. pbat qz possit verecundari ex opibz alio
rū. ¶ Ad aliā dicendū ē qz verecundia nec est pte
nec cū pte: nec ob hoc laudat. sed qz signū est et
dispositio qdā i iuuenibz ad pte et ad pfectam
hmōi rōis solutionē. ¶ Sciendū ē qz verecundia et
inuerecundia subtracta hñt rē turpē vel apparētes
turpē circa quā verecundia laudablr se h3 et inue
recundia vituperablr ppter qd verecundia forma rē
bona. et inuerecundia praua: s3 abe ppter subtractū
annexā sibi hñt aliquā prauitatē. nullū autē tale vir
tus est nec stat cū pte nec tale laudabile est nisi
scdō qd. Ad vltimā dicendū est qz virtuosus nanqz
opaf aliqd ingloriosus. ppter quod de ppijs opa
ti cñibus nihil h3 timere. Et sic finitur qstio pns
et per pns quartus liber.

Ad sextam

Notabile

¶ verecundia habz
subtractum
maluziō nō ē
virtus.

¶ Liber quintus incipit.



In quinto libro qrit pzo. Utz iusti
tia sit moderatus passionum. Af q
nō. qz cōt pnuat iste liber ad pce
dentes scdm dñam iustitie ad alias
virtutes. sc3 qz i precedentibus des
minauit phs de virtutibus que sunt circa passio
nes. In isto aut quito de iustitia que est circa opa
tiones. Et hoc notare videt Arz. i principio ist
qnti dicens de iustitia et iniustitia intendendū esse
circa quales sunt exñtes operationes et hoc facit
p totū librum nihil determinando circa qd hēant
fieri passiones. econuerso autē fecit de fortitudi
ne et tpantia. dicit enī in tertio libro medietatem
esse fortitudinem circa timores et audacias. et q
sunt circa quales timores. et ita etiā de tpantia p
cessit circa delectationes et tristitias. ¶ Item vir
tus moderatus passionū debet poni in appetitu
sensituo vbi sunt passiones irrōnales et rōi rebel
les. nā in voluntate non sūt nisi pueniāt ab appe
titu sensituo. cum voluntas non nisi in hec sequa
tur que ratio presentauit. sed iustitia est in volun
tate. non in appetitu sensituo. quia dicit hic Ari
stoteles. qz iustitia est qua volunt iusta. et in tertio
innuens differentiam fortitudinis et temperan
tie ad iustitiam. dicit eas irrationaliūz anime par
tium esse virtutes: intendens per huiusmodi par
tes vt videtur partes sensitui appetitus scilicet
irascibilem et concupiscibilem. quasi diceret illa
rum partium non esse iustitiam sed intellectuū
appetitus scilicet voluntatis et cetera. ¶ Oppo
situm arguitur quia dicit Aristoteles. iustitiā pē
cularem esse circa delectationem. que a lucro iu
sticiam autem legalem circa oīs quecunqz studio

questio pñs
Af pñmo

Secundo

In oppositū

Est iusticia
ab alijs virtuti-
bus in duobus se-
cundum beatum
thomam.

Reprobatio
secundum moder-
nos

Secundo

Tercio

Solutio

Replica

sus. et in secundo probatum est generaliter sine excep-
tione quod omne negotium virtutis est circa delectatio-
nes et tristitias. ¶ Beatus thomas et sequentes eius
in hoc iusticiam ab alijs virtutibus inter ceteras dif-
ferentias his duobus dicunt differre primo quod iusti-
cia est circa operationes principaliter et non circa passiones
nisi ex consequenti put hoc per passiones iustitiam vel im-
peditur circa operationem. Alie autem virtutes sunt cir-
ca passiones principaliter et non circa operationes nisi
ex consequenti scilicet in quantum operationes exteriores
ex interioribus passionibus pueniunt. Secundo quod ius-
ticia est involuntate. Alie autem virtutes sunt in ap-
petitu sensitivo. ¶ Hanc autem sententiam non immerito
reprobare nituntur probantes primo conclusionem istam quod
omnes morales virtutes prius origine habent modera-
re passiones quam regulare operationes quod probant
primo sic ad omnem virtutem cuius operi sunt innate pas-
siones obviare spectat primo vincere passiones. quod
opus possit virtute id est delectabiliter et firme exer-
ceri sed operi iusticie plurime rebellant passiones
ut amor odium affectio lucri erga et cetera. verbi gratia po-
sita est in homine pugna concupiscentie et rationalis electio-
nis ex una enim parte secundum iustitiam rationis eligit non acci-
pere pecuniam alienam et reddere iam acceptam. Et alia
vero parte propter indigentiam concupiscentie accipere
pecuniam alienam et non reddere iam acceptam. quomo-
do iste poterit delectabiliter et prompte prosequi
opus electum nisi prius vita concupiscentia nullus
enim dubitat quin propter passiones multas iniustus fi-
at. Unde primo celi dicit Augustinus. Et enim opus diffi-
ciles non inimicos esse iudicatos. verum sufficie-
ter super quod dicit commentator maxima enim causa
diversitatis est amicitia et odium. et hoc Augustinus palam
primo rhetorice per palam dicens quod maxime convenit
recte potestas leges quecumque contingit omnia de-
terminare ipsas et quod paucissima committere iudi-
cantibus. cuius iter ceteras rationem assignat di-
cens quod iudicium legislatorum non secundum partem sed de
futuris et utilibus est perfectus autem et iudex iam de
presentibus et determinatis iudicavit ad quos et ama-
re iam et odire et proprium commodum annexa sunt sepe
non possit adhuc videre sufficienter verum sed atten-
dere in iudicio proprium delectabile aut triste et si con-
sideres bonum videbis secundum rhetorice librum ad ni-
chil aliud deferre. ¶ Secundo arguit sic circa
difficilius sepe ars sit et virtus. et enim bene meli-
us in hoc videtur in secundo huius. cum igitur iusticia sit
virtutum preclarissima videtur in quinto huius se-
quitur quod ipsa maxime erit circa difficile: et ideo
dicitur quinto huius quod multis in propriis virtu-
te quidem viti possunt in his autem ad alterum non
possunt. ¶ Sic parum post dicitur pessimus quod est igitur
ad seipsum et ad amicos viti malitia optimus autem non
qui ad seipsum virtute sed qui ad alterum hoc enim opus
difficile ex quibus apparet manifeste quod iusticia non
minus quam alie virtutes habet eas per se respicere quam faciunt
opus difficile sed et magis hec autem non sunt nisi pas-
siones ad contrarium inclinantes sepe scilicet amor odium
affectio lucri timor et homini quare et cetera. unde Tul-
lius in libro de officiis nemo enim iustus esse potest
qui mortem quam dolorem quam exilium quam egestatem timet. ¶ Et
si quis dicat aliunde sit difficultas scilicet inveniendi
proportiones geometricas in distribuendo. ¶ Ad

hoc dicitur quod illa difficultas non per virtutem moralem facit
lucrum vel tollit. Sed parte vel per prudentiam et dico per
artem quod multos vidimus mercatores aut legistas
aut reddituum civitatis collectores aut alios tales
vidisse citissime dictas proportionem et optime sci-
re distribuere si nullus moueret eos affectus lucri
amoris vel odii quod tamen sepe res distribuendas aut per
mutandas propter passiones iniustissime partiunt.
¶ Dico etiam per prudentiam quod difficultas in opere
virtutis est dupliciter. Uno modo in statuendo sibi finem
bonum verbi gratia vellemus equitatem inter ipsum et amicos
et alios servare. Alio modo inveniendi modum et me-
dia quibus talis finis possit congrue acquiri circa
primam igitur difficultatem est virtus moralis et circa se-
cundam prudentiam sicut manifestat Augustinus in fine sex-
ti huius sed non puenit difficultas primo modo nisi pro-
pter passiones scilicet propter affectionem que habemus
ad nos ipsos et amicos nostros inclinantes nos ad
plus accipiendum in lucro et minus in danno. ¶ Sic
in secundo huius declarat Augustinus non de quibusdam virtuti-
bus sed generaliter de omnibus quod circa delectationes
et tristitias est moralis virtus. rationes enim quas ad hoc
ibi adduxit de omni virtute concludunt si quis inspe-
rit propter quod in fine concluditur dicens quare et
propter hoc circa delectationes et tristitias omne ne-
gotium et virtutis et politicum. Et accipiamus rationem
num ibi adductam tale omne animi habitus a quibus inas-
tus est fieri deterius et melius ad hoc et circa hoc
naturam habet scilicet propter affectionem quam homines habent
ad se ipsos et amicos aut propter odium quod habent ad
alios iniustus sunt ideo et cetera. Et ita etiam possent alie
rationes ad propositum applicari ideo et cetera. ¶ Alii autem vo-
lentes beati Thomae supradictam sententiam sustinere
ceperunt ab Augustino quinto huius quod passiones virtutes
homo bene se habet ad seipsum per iusticiam autem ad
alterum sed homo secundum seipsum non se habet bene nisi
si per moderationem impetus omnium passionum pro-
pter quod dicunt quod alie virtutes moderant omnes pas-
siones sensibilis appetitus et ita sunt sicut preuile
dispositiones ac iusticiam in quantum tollunt impe-
dimentum quod posset iusticie per inordinationem appe-
titus sensibilis obviare. Sed necesse virtutes ut di-
cunt sufficiunt in appetitu sensitivo sed indigent
ponere similiter habitum in ipsa voluntate quod pro-
bant quod in illa potentia que non est determinata ad
agere vel non agere adhuc obiecto presente aut etiam
ad recte vel non recte agere oportet habitum ponere
determinantem ad agere recte et non agere non recte.
aliter non esset possibile quod sepe recte ageret pro-
pter firme et delectabiliter talis enim determinatio
difficultatem quandam prebet ad semper agendum re-
cte sed voluntas sic est indeterminata cum se habe-
at ad opposita ideo et cetera. ¶ Et hoc iter confirmat
sic quia non minus intellectus naturaliter deter-
minatus ad verum sibi propositum quam voluntas ad
bonum sed intellectus propter hoc quod potest a re-
ctitudine iudicii: circa verum deficere indiget
habitu ipsam dirigente licet secundum se non sit in eo di-
spositio ad contrarium inclinans ergo et voluntas
quia potest a rectitudine electionis deficere indi-
get habitu ipsam inclinante ad rectam electionem
licet in ea secundum se non sit aliqua dispositio ad co-
ntrarium inclinans. Quod autem habitus ille ponem

dupliciter corrigi
difficultas in
ope virtutis.

Quarto

difficilis beati
thome

Confirmatio

dus in voluntate sit iusticia nitunt sic arguere q̄li-
 bet virt⁹ i illa potētia ponēda est cui⁹ act⁹ rectifi-
 cat sicut t̄pantia est i p̄cupiscibili q̄ moderat actū
 eius circa delectationes et tristitias et fortitudo i
 irascibili q̄ amoderat timores et audacias circa
 terribilia cū igit iusticia rectificet opationē hoīs
 ad alterū et i mediātū p̄ncipiū opationis hūane sit
 appetitiua potētia nō cognitiua potentia manife-
 stū ē q̄ iusticia ponēda est nō in intellectu s̄ in ap-
 petitu. Sed q̄ nō i appetitu sensitivo p̄bat dupli-
 ci rōe p̄mo q̄ obiectū p̄ncipale iustitiez maxime
 legalis est bonū cōe s̄ appetit⁹ sensitiv⁹ nō se ex-
 tendit ad bonū cōe cū sit respectu obiecti p̄ticu-
 laris. sc̄do q̄ iusticia tā legalis q̄ p̄ticularis est ad
 alterū eo q̄ equalitas quā p̄stituit siue in cōmuta-
 tionibus siue i distributionibus cōstituit i ordine ad
 alterū s̄ iste ordo et equalitas nō potest cōstitui p̄
 appetitū sensitivū cuius rō est q̄ talis ordo et eq̄-
 litas non apprehendit sensu sed intellectu appe-
 titus aut sensitivus solū tendit in apphēsiū p̄ sen-
 sum sicut volūtas i apphēsiū p̄ intellectū ergo reli-
 quū q̄ iusticia solū sit in voluntate q̄ illā eq̄litate
 ab intellectu apphēsiā p̄ electionē tendit et quā
 in exteriori opatiōe custodit. Adhuc aut de istis
 quō putauerūt ppter istas rōes iusticiā in sola vo-
 luntate poni debere cū putarent ceteras virtutes
 non involuntate esse sed i solo appetitu sensitivo
 nā sc̄dm ea q̄ dicta fuerunt in p̄mo libro ponet p̄-
 mo cōtra eos ista cōclusio q̄ nō solū iusticia est in
 voluntate ponēda s̄ etiā fortitudo tēpantiaz cete-
 virtutes morales: q̄ statim p̄bat p̄ rōnes iporū qm̄
 non solū ad opa iusticie sed etiā ceterarū virtutū
 necessariū est actus volūtatis sc̄z: recta electio
 virtus nā q̄ ḡnāliter diffinita est habitus electiv⁹
 immediatē exis quo ad nos determinata rōe se-
 cundo huius. Et cōsidera bñ quātū istud est ma-
 nifestū volētib⁹ intueri sensus enī nō iudicat q̄
 magis abstinendū sit a cibo vna die q̄ altera vel
 q̄ magis abstinēas a iuvēcula soluta q̄ se tibi pre-
 sentat q̄ ab illa q̄ tibi matrimonio cōiuncta est sen-
 sus nō iudicat q̄ pro bono virtutis mors sustinē-
 da sit et expectanda in bello sed hec oīa iudicant
 rōne. Si ergo sicut isti assumūt appetit⁹ sensitiv⁹
 solū tēdit in id q̄ apphēsiū est p̄ sensū manife-
 stum est q̄ p̄ abstinētiā ab illa iuvēcula vel a ci-
 bo tali die vel in expectationē mortis ppter opus
 virtutis inclināt appetit⁹ sensitiv⁹ sed volūtas et
 tñ circa talia nō magis est volūtas sc̄z seipsā de-
 terminata q̄ circa materiā iusticie nā si appetit⁹
 sensibilis sit virtute sibi in exite refrenatus pas-
 sio nō faciat impetū in eo tñ nō ppter hoc trahit
 determinat volūtate ad oppositū eius ad q̄ inna-
 tum est eius obiectū p̄p̄iū inclinare ergo sicut ip-
 si cōcludebāt circa materiā iusticie sic cōcludam
 circa materiā t̄pantie fortitudinis et aliarū virtutū
 aut i voluntate necesse ē habitū ponere determinatē
 eā ad electionē rectā ad agere recte nō agere nō
 recte. Adhuc aut isti deficiūt q̄ si alie virtutes mo-
 derāt oēs passiones ipsi nō habēt dicere quō iusti-
 cia sit circa difficile sicut p̄us bene argutū fuit nā
 si volūtas nō sit determinata ad rectā electionē
 ita nō est determinata ad obliquā imo multo mi-
 nus q̄ ad rectā: si nulla passio trahat eā hec igit

determinatio nō est nisi q̄ voluntas libere pōt in
 vtrāq̄ partē si libere cōstat q̄ hoc nō est sibi dif-
 ficile si enī ego possū moveri ad dexterā vel ad si-
 nistrā libere nō est ppter hoc mihi difficile moue-
 ri ad dextrā. Item nō apparet q̄ alie virtutes mo-
 derant oēs passiones nā affectionē q̄ q̄s habet
 ad amicū indigentē et bonū virū qua quis incli-
 natur ad sibi de cōi pecunia plus distribuēdū q̄
 ignoto: nō moderat liberalitas sed iuberet plus
 amico tali dare de pecunia p̄p̄ia circa quā versa-
 tur q̄ ignoto sed iusticia est q̄ moderat et extinguit
 impetum illius affectionis: p̄ quā moderationē
 iustus p̄mpte et delectabiliter eligit non plus distri-
 buere amico q̄ ignoto. Item si fortitudo mo-
 derat timores hoc est circa bella pericula non
 circa pecunie vel amasie vel cibi aut potus amif-
 sionē: et si t̄pantia moderat delectationes hoc est
 circa cibos et potus et venerea nō circa honores
 et lucra igit similiter iusticia moderabit passiones
 circa distributiones aut p̄mutationes faciendas
 Item dubiū est q̄ isti dicunt alias virtutes
 disponere ad iusticiā quasi p̄us hoī inexplētes an-
 te iusticiā cū in sexto dicat Ar⁹ eas adinvicē esse
 connexas ppter eas in vna prudentia necessariā
 connexionē s̄ de hoc videbit i sexto. Item q̄
 alij dicūt sc̄z alias virtutes nō esse principaliter
 circa opationes nō est bñ dictū nā ppter qd vñ
 quocūq̄ tale et illud magis s̄ oīs virtutis est mode-
 rare passiones ppter dirigere operationes q̄
 patet q̄ sc̄dm alteri⁹ operis exigentiā eadē virt⁹
 aliter moderat passionē. verbi gr̄a cū nō oportet
 bellicū periculū expectare sed fugere fortitudo
 reprimūt audaciā et si oportet expectare fortitudo
 sibi audaciā assumit intensā et cū furore sicut dī
 capitulo de fortitudine similiter tēperatiā circa
 propriā vīrē q̄ oportet tēp̄tē concupiscētia quā
 vel eius impetū ei nō reprimūt circa alias mulie-
 res ergo p̄ncipaliter oīs virtus intendit opatio-
 nes. Item virtus moralis oīs respicit finē p̄nci-
 paliter ideo dī sexto hui⁹ virtus quid ei intentio-
 nem facit rectā prudētia aut q̄ ad hāc. Item dī
 post q̄ nō erit electio recta sine prudentia neq̄ si
 ne virtute hoc quidē enī finē sibi virtus hec aut q̄
 ad finē facit operari sc̄z prudētia s̄ finis et bonū
 oīs virtutis est. Opatio vnde dī primo huius oī-
 no quorū est opus aliq̄d et act⁹ in ope videt bonū
 esse et ppter hoc in eodē p̄mo dī q̄ opationes se-
 cundum virtutē sūt dīe felicitatis et q̄ tpe sc̄dm
 seipsas sūt delectabiles et pulchre et bone et desi-
 deratissime. Ideo etiā in sc̄do libro diffinit Ar⁹
 virtutē p̄ opationē: nō p̄ passionē dicēs virtus oīs
 cuius vīrē fuerit virtus et id bñ habens p̄ficit et
 opus eius bñ reddit et in p̄hemio nō ponit Ar⁹
 passiones esse fines s̄ opationes vel opavbi p̄ter
 operationes sūt opa. Item Ar⁹ in quarto hui⁹
 dicit virtutis magis est bñ facere q̄ bñ pati et bene
 opari magis q̄ turpia nō opari s̄ moderare pas-
 siones nō videt esse nisi bñ pati et nō turpia opa-
 ri exterius aut magis est bñ facere et bñ opari vel
 magis adhuc i interiori electione volūtatis. Et
 quis dubitat quin liberalis sit p̄ncipaliter circa
 dationes et p̄sūptiōes videt ergo michi q̄ nō solū
 de aliis virtutib⁹ s̄ etiā de iusticia tenēdū est illud

pbat p̄tratho-
 mistas q̄ t̄pā-
 tia et fortitu-
 do sit i volun-
 tate q̄ ad ea-
 rū opa req̄rit
 act⁹ volūtatis.

Secundo

Tercio.

Quarto

Quinto

Sexto

q̄ virtutis mode-
 rate passiones
 tñ ppter ope-
 rationis

Septimo

Octavo

q̄ opatio sit
 finis virtutis

Nono.

quod in primo declarauit videlicet in illa questione virtutes morales sunt in appetitu sensitivo subiective. nec aliorum rationes contra predictam concludunt cōcedimus enim iusticiam involuntate esse involuntate locum habere difficultatem sed non precise propter eius indeterminationem sed propter appetitum sensitivum trahentem ad se rationem et appetitum rationalem sed et hoc non solum de iusticia sed et de alijs virtutibus procedimus et seuerum quod igitur dicitur iusticia non esse in appetitu sensitivo conceditur. tamen non minus circa iusticie operationes et circa passionem eis obuiantes. quod circa aliarum virtutum operationes vel sibi rebellantes passionem oportet in appetitu sensitivo habitum concedere quo appetitus sensitivus trahatur ad iudicium rationis quod autem dicitur iusticia circa cōcedere bonum potest non bene sapere. cum enim virtus sit circa passionem et operationes que sunt singulares manifestum est quod iusticia non est magis circa bonum commune cōcedere predicationis quod quicunque alia virtus. sed est circa bona singularia quibus tamen plures virtutes prestantur. sicut aliquod unum mare singulare est cōcedere omnibus in eorum volentibus. nam iuga revel piscari. Tunc ad rationes principales. Ad primam dicendum est quod in laetitia est bene. Thome neganda est tanquam faciens errare. Ad autem. Arguitur dicitur considerandum esse de iusticia circa quales sit operationes. per ratio dicit quod iusticia sicut alie virtutes intendit operationes. Ad autem dicitur fortitudinem esse circa timores et audacias et spantiam circa delectationes et tristitias non dicitur quod vellet excludere operationes. Sic etiam dicitur iusticia esse circa delectationes que a lucro. Ad aliam conceditur quod in appetitu sensitivo oportet ponere rationem inclinante ipsam ad obediendum rationi et imperio voluntatis sed magis involuntate impante ut non inclinet ad sensuales sed appetitui sensitivo dicitur perfecte. Et sic est finis questionis.



Veris scilicet. Ut. Arguitur bene describat iusticiam dicens quod iusticia est habitus a quo operatur iustorum sunt et a quo operantur iusta et volunt iusta. Arguitur quod non quod diffinitionem quam lex ponit oportet concedere cum leges fuerint a sapientissimis et cōsiderationem diligenter sumam populi non est igitur bona descriptio que non concordat illi quam lex ponit. Lex autem sic describit iusticiam quod iusticia est cōstantis perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens. huic autem descriptioni non cōsonat descriptio. Arguitur quod nec in ea bona cōstantia voluntatis nec perpetuitas nec universalityas quam hec dictio cuiusque importat quod tamen ad iusticiam requiritur quod non est ille iustus qui ad unum operatur iustum et iustum ad alium. Item Arguitur describit per iustum iusticiam lex autem per ius et ista non sunt idem. Item descriptio iusticie debet extendere se ad omne iuris preceptum. ista descriptio non est huiusmodi probatio. Quia lex ponit triplex iuris preceptum. videlicet honeste vivere neminem ledere ius suum cuiusque tribuere. secundum igitur preceptum non est quod operemur igitur illi precepto non cōvenit hoc membrum illius descriptionis a quo iusta operantur. Item ista descriptio videtur superflua quod omnia opera operatur illo et non alio quo operatur est ergo posita illa clausula quo operatur iustorum sunt frustra apponitur et a quo iusta operantur. Item male videretur describi iusticiam per actum operari quod tunc non maneret iusticia non manente actuali operatione quod falsum est.

consequenter patet quod diffinitio et diffinitum cōveniantur. Item voluntas est quod volumus quod quod volumus. sed iusticia non est voluntas ergo iusticia non est quod volumus iusta. Item non operando vel non volendo iusta sumus iusti sed operando et volendo iustitiam patet scilicet et quanto huius ergo deberet dici quod iusticia sit non quod volumus et operamur iusta sed quod iusti. Oppositum Arguitur per Arguitur etiam contra dicit de iniusticia quod est habitus a quo operatur iniustorum sunt et a quo iniusta faciunt et volunt iniusta. Quia potest esse quicunque et virtutes per actum et obiecta cognoscuntur et obiectum iusticie est iustum quod ponitur in hac descriptio. Videndum est ad presens quod nomen iusti significet. dicam igitur summarie dūtaxat quod ius iustitiam iustitia iustificatio distinguitur et est ius preceptum virtutis ordinatio circa subditos et ea que prestantur eadem sub prestante subditorum. dñs autem ille potest esse vel deus vel in re diuino vel naturam in iure naturalis vel homo ut in omni humano iure. par enim in parem nullum ius instituit sed si rex in aliquo subditis obliget hoc est ex precepto vel ordinatione dñi superioris. scilicet dei vel nature iustum autem est quod unicuique secundum ius id est secundum dñi preceptum vel ordinationem concessum verbi gratia. Si dñs precepit vel ordinavit aliqua esse communia iustum est illa esse communia et iniustum illa esse privata et si econverso econverso. Et quod ex iure hoc est ex precepto dñi subditi obligantur ad iustum id circa necessaria est eis scriptura iustis in libro vel mentalis in animo preceptum dñi et debitum subditi notificans et hec scriptura duplex iusticia est. Iusticia autem est duplex quedam pertinet ad dñm. Alia pertinet ad subiectum. Iusticia pertinet ad dñm est virtus qua dñs ordinatur ad precipiendum et ordinandum circa ea que predestinare possunt subditis vel obesse in bonum ipsorum. Iusticia vero pertinet ad subditum est virtus qua subditi inclinatur ad preceptum seu ordinationem dñi obsequandam. Iustificatio autem est a iusticia pueniens operatio hec igitur sunt que predicta nomina significare videntur propter sumpta. ipsis tamen utimur sepe promiscue videlicet iusticiam pro iusto vel iure aut ius pro iusto : aut iusticia capiendo propter quod multi non vident differentiam inter ista. Manifestum est autem satis ex dictis quod iusticia dñi precedit naturaliter ius et iustum et est causa ipsorum et quod ius procedit iustum et est causa eius dominus enim per suam iusticiam ordinat de subditis ad bonum ipsorum et ita ius ipsum instituit res autem iusta est quia secundum ius est id est secundum domini preceptum et ordinationem sed iustitia subditorum iure et iusto posterior esse videtur. Iusticia namque ex eo subditos in aliquid inclinatur quia ipsum est iustum et illud est iustum quia secundum ius. Et est sciendum quod non omne iustum est iustificatio : quia iustificatio est operatio iustum autem non omne est operatio sed aliquando res operata manens post operationem sed omnis iustificatio potest dici iustum quoniam secundum domini ordinationem unicuique concessa est. imo precepta vel persuasiones si igitur operatio principaliter precipiatur : tunc ipsa est iustificatio si simul et principale iustum : si autem res operabilis manens : post operationem precipiatur prima

in oppositum.

diffinitio iter
ius iustum legē
iusticiā et iusti
ficationem

duplex iusticia

iustificatio quod

quod se habet
ad invicemomnis iustificatio
est iustum et
non contra

Liber quintus.

dus in voluntate sit iusticia nitunt sic arguere q̄li-
 bet virt⁹ i illa potētia ponēda est cui⁹ act⁹ rectifi-
 cat sicut t̄pantia est i p̄cupiscibili q̄ moderat actū
 eius circa delectationes et tristitias et fortitudo i
 irascibili q̄ amoderat timores et audacias circa
 terribilia cū igit iusticia rectificet opationē hoīs
 ad alterū et imediatū p̄ncipiū opationis hūane sit
 appetitiua potētia nō cognitiua potentia manife-
 stū ē q̄ iusticia ponenda est nō in intellectu s̄ in ap-
 petitu. Sed q̄ nō i appetitu sensitivo pbat⁹ dupli-
 ci rōe p̄mo q̄ obiectū p̄ncipale iustitiez maxime
 legalis est bonū cōe s̄ appetit⁹ sensitiv⁹ nō se ex-
 tendit ad bonū cōe cū sit respectu obiecti p̄ticu-
 laris. sc̄do q̄ iusticia tā legalis q̄ p̄ticularis est ad
 alterū eo q̄ equalitas quā p̄stituit siue in cōmuta-
 tionibus siue i distributionibus cōstituit i ordine ad
 alterū s̄ iste ordo et equalitas nō potest cōstitui p̄
 appetitū sensitivū cuius rō est q̄ talis ordo et eq̄-
 litas non apprehendit sensu sed intellectu appe-
 titus aut sensitivus solū tendit in apphēsiū p̄ sen-
 sum: sicut voluntas i apphēsiū p̄ intellectū ergo reli-
 quif q̄ iusticia solū sit in voluntate q̄ illā eq̄litatē
 ab intellectu apphēsiā p̄ electionē tendit et quā
 in exteriori opatiōe custodit. Adhuc aut de istis
 quō putauerūt ppter istas rōes iusticiā in sola vo-
 luntate poni debere cū putarent ceteras virtutes
 non involuntate esse sed i solo appetitu sensitivo
 nā sc̄dm ea q̄ dicta fuerunt in p̄mo libro ponet⁹ p̄
 mo cōtra eos ista cōclusio q̄ nō solū iusticia est in
 voluntate ponēda s̄ etiā fortitudo tēpantiaz cete-
 ra virtutes morales: q̄ statim pbat⁹ p̄ rōes iporū qm̄
 non solū ad opa iusticie sed etiā ceterarū virtutū
 necessarius est actus voluntatis sc̄z: recta electio
 virtus nā q̄ ḡnāliter diffinita est habitus electiv⁹
 immediatē ex his quo ad nos determinata rōe se-
 cundo huius. Et cōsidera bñ quātū istud est ma-
 nifestū volētibus intueri. sensus enī nō iudicat q̄
 magis abstinentū sit a cibo vna die q̄ altera vel
 q̄ magis abstineas a iuvēcula soluta q̄ se tibi pre-
 sentat q̄ ab illa q̄ tibi matrimonio cōiuncta est sen-
 sus nō iudicat q̄ pro bono virtutis mors sustinē-
 da sit et expectanda in bello sed hec oīa iudican-
 t rōne. Si ergo sicut isti assumūt appetit⁹ sensitiv⁹
 solū tēdit in id q̄ apprehēsiū est p̄ sensū manife-
 stum est q̄ p̄ iabstinentiā ab illa iuvēcula vel a ci-
 bo tali die vel in expectationē mortis ppter opus
 virtutis inclināt appetit⁹ sensitiv⁹ sed voluntas et
 tñ circa talia nō magis est voluntas sc̄z seipsā de-
 terminata q̄ circa materiā iusticie nā si appetit⁹
 sensibilis sit virtute sibi in exīte refrenatus pas-
 sio nō faciat impetū in eo tñ nō ppter hoc trahit⁹
 determinatū voluntatē ad oppositū eius ad q̄ inna-
 tum est eius obiectū p̄p̄iū inclinare ergo sicut ip-
 si cōcludebāt circa materiā iusticie sic cōcludam
 circa materiā t̄pantie fortitudinis et aliarū virtutū
 aut i voluntate necesse ē habitū ponere determinatē
 eā ad electionē rectā ad agere recte nō agere nō
 recte. Adhuc at isti deficiūt q̄ si alie virtutes mo-
 derāt oēs passiones ip̄si nō habēt dicere quō iusti-
 cia sit circa difficile sicut p̄us bene argutū fuit nā
 si voluntas nō sit determinata ad rectā electionē
 ita nō est determinata ad obliquā imo multo mi-
 nus q̄ ad rectā: si nulla passio trahat eā hec igit

pbat⁹ p̄tratho-
 mistas q̄ t̄pā-
 tia et fortitu-
 do sit i volun-
 tate q̄ ad ea-
 rū opa req̄rit⁹
 act⁹ voluntat⁹.

Secundo

determinatio nō est nisi q̄ voluntas libere pōt in
 vtrāq̄ partē si libere cōstat q̄ hoc nō est sibi dif-
 ficile si enī ego possū moveri ad dexterā vel ad si-
 nistrā libere nō est ppter hoc mihi difficile moue-
 ri ad dextrā. Item nō apparet q̄ alie virtutes mo-
 derant oēs passiones nā affectionē q̄ q̄s habet
 ad amicū indigentē et bonū virū qua quis incli-
 natur ad sibi de cōi pecunia plus distribuēdū q̄
 ignoto: nō moderat liberalitas sed iuberet plus
 amico tali dare de pecunia p̄p̄ia circa quā versa-
 tur q̄ ignoto sed iusticia est q̄ moderat et extinguit
 impetum illius affectionis: p̄ quā moderationē
 iustus p̄mpte et delectabiliter eligit non plus distri-
 buere amico q̄ ignoto. Item si fortitudo mo-
 derat timores hoc est circa bellica pericula non
 circa pecunie vel amasie vel cibi aut potus amif-
 sionē: et si t̄pantia moderat delectationes hoc est
 circa cibos et potus et venerea nō circa honores
 et lucra igit similiter iusticia moderabit passiones
 circa distributiones aut p̄mutationes faciendas.
 Item dubiū est q̄ isti dicunt alias virtutes
 disponere ad iusticiā quasi p̄us hoī inexītes an-
 te iusticiā cū in sexto dicat Ar⁹ eas adinvice esse
 connexas ppter eaz in vna prudentia necessariā
 connexionē s̄ de hoc videbit⁹ i sexto. Item q̄
 alij dicūt sc̄z alias virtutes nō esse principaliter
 circa opationes nō est bñ dictū nā ppter qd vñ
 quocq̄ tale et illud magis s̄ oīs virtutis est mode-
 rare passiones ppter dirigere operationes q̄
 patet q̄ sc̄dm alteri⁹ operis exigentiā eadē virt⁹
 aliter moderat passionē. verbi ḡra cū nō oportet
 bellicū periculū expectare sed fugere fortitudo
 reprimīt audaciā et si oportet expectare fortitudo
 sibi audaciā assumit intensā et cū furore sicut dī
 capitulo de fortitudine similiter tēperatiā circa
 propriā vīrē qm̄ oportet tēp̄re concupiscentiā quā
 vel eius impetū ei no reprimīt circa alias mulie-
 res ergo p̄ncipaliter oīs virtus intendit opatio-
 nes. Item virtus moralis oīs respicit finē p̄nci-
 paliter ideo dī sexto hui⁹ virtus quid ei intentio-
 nem facit rectā prudētia aut q̄ ad hāc. Item dī
 post q̄ nō erit electio recta sine prudentia neq̄ si
 ne virtute hoc quidē enī finē sibi virtus hec aut q̄
 ad finē facit operari sc̄z prudētia s̄ finis et bonū
 oīs virtutis est. Opatio vnde dī primo huius oī
 no quoz est opus aliq̄d et act⁹ in ope videt⁹ bonū
 esse et ppter hoc in eodē p̄mo dī q̄ opationes se-
 cundum virtutē sūt dñe felicitatis et q̄ ipe sc̄dm
 seipsas sūt delectabiles et pulchre et bone et desir-
 deratissime. Ideo etiā in sc̄do libro diffinit Ar⁹
 virtutē p̄ opationē: nō p̄ passionē dicēs virtus oīs
 cuius vtiq̄ fuerit virtus et id bñ habens pficit⁹ et
 opus eius bñ reddit et in p̄hemio nō ponit. Ar⁹
 passiones esse fines s̄ opationes vel opavbi pter
 operationes sūt opa. Item Ar⁹ in quarto hui⁹
 dicit virtutis magis est bñ facere q̄ bñ pati bene
 opari magis q̄ turpia nō opari s̄ moderare pas-
 siones nō videt⁹ esse nisi bñ pati et nō turpia opa-
 ri exterius aut magis est bñ facere et bñ opari vel
 magis adhuc i interiori electione voluntatis. Etā
 quis dubitat quin liberalis sit p̄ncipaliter circa
 dationes et p̄sūptiōes videt⁹ ergo michi q̄ nō solū
 de aliis virtutibus s̄ etiā de iusticia tenēdū est illud

Tercio

Quarto

Quinto

Sexto

q̄ virt⁹ mode-
 rate passio-
 nes ppter ope-
 rationis

Septimo

Octavo

q̄ opatio sit
 finis virtutis

Nono

quod in primo declarauit videlicet in illa questione virtutes morales sint in appetitu sensitivo subiective. nec aliorum rationes contra predicta concludunt cōcedimus enim iusticiā involuntate esse involuntate locum habere difficultatē s3 nō p̄cise propter eius indeterminationē s3 p̄pter appetitū sensitivū trahentē ad se rōem et appetitū rōnālē s3 et hoc non solum de iusticia s3 et de alijs virtutibus p̄cedimus et seuerū. quod igitur dicit iusticiā non esse in appetitu sensitivo cōcedit. tñ nō minus circa iusticie operationes et circa passiones eis obuiantes. q̄ circa aliarum virtutum operationes vel sibi rebellantes passiones op̄s in appetitu sensitivo habitū concedere quo appetitū sensitivū trahat ad iudiciū rōnis quod aut dicit iusticiā circa cōdē bonum pōt non bene sapere. cū enī virtus sit circa passiones et operationes q̄ sunt singulares manifestum est q̄ iusticia non est magis circa bonū cōmune cōitate predicationis q̄ quicūq̄ alia virtus. s3 est circa bona singularia quibus tñ plures vti p̄nt. sicut aliquod vñ mare singulare est cōdē oībus i eo volētib⁹ nauiga reuel piscari. ¶ Tūc ad rōes p̄ncipales Ad primā dicēdū est q̄ iusticia p̄tinuatio est bñ Thome neganda ē tanq̄ faciens errare. Ad autē. Ar. dicit p̄siderādū esse de iusticia circa quales sit operationes: p̄ tāto dicit q̄ iusticia sicut alie p̄tutes itē dicit operationes. Ad autē dicit fortitudinē esse circa timores et audacias et t̄pantiā circa delectationes et tristitias nō dicit q̄ vellet excludere operationes Sic enī dicit iusticiā esse circa delectationes q̄ a lucro. Ad aliā cōcedit q̄ in appetitu sensitivo op̄s ponere p̄tutē inclinātē t̄p̄m ad obediēdū rōi et imperio voluntatis sed magis involuntate impante vt non inclinet ad sēsualia s3 appetitui sensitivo dñetur perfecte. Et sic est finis questionis.

ad rōes p̄ncipales.

questio scda. arguit p̄mo.



¶ Verū scdo. Utz. Ar. bñ describat iusticiā dicēs q̄ iusticia est hīr⁹ a q̄ opatiuit iustoz sūt et a q̄ opant iusta et volūt iusta. ¶ Arguit q̄ nō q̄ diffinitionē quā lex ponit op̄s cōcedere cū leges fuerit sapiētissimīs et cōsiderationem diligētissimā p̄pilate nō est igitur bona descriptio que nō cōcordat illi quā lex ponit. Lex autē sic describit iusticiā q̄ iusticia est cōstāz p̄petua voluntas ius iustiticiūq̄ tribuēs. huic autē descriptioni nō cōsonat descriptio Ar. qm̄ nec i ea bona cōstātia voluntatis nec p̄petuitas nec vniuersalitas quā hec dictio cuiq̄ ip̄ortat q̄ tñ ad iusticiā requirit q̄ nō est ille iust⁹ q̄ ad vñ opat iustū. et i iustū ad aliū. ¶ Itē Ar. describit p̄ iustū iusticiā lex autē p̄ius et ista non sūt idē. ¶ Itē descriptio iusticie debet exēdere se ad oē iuris p̄ceptū. ista descriptio nō est h̄mōi. p̄batio. ¶ Quia lex ponit triplex iuris p̄ceptū. videlicet honeste viuere nemine lederē ius suū cuiq̄ tribuere. scdm̄ igitur p̄ceptū nō est q̄ operemur igitur illi p̄cepto nō cōuenit hoc mēbrum illi⁹ descriptionis a quo iusta opantur. ¶ Item ista descriptio videt sup̄flua. qm̄ oīs op̄s. op̄at illo et nō alio quo opatiuit est ergo posita illa clausula quo opatiuit iustoz sūt frustra apponit et a quo iusta opant. ¶ Itē male videretur describi iusticiā p̄ actū opati. q̄ tūc non maneret iusticia nō manēte actuali opatione: qd̄ falsū est.

Secundo. Tercio.

triplex iuris p̄ceptum

Quarto

Quinto

consequentia patet q̄ diffinitio et diffinitū cōuertuntur. ¶ Itē voluntas est quavolum⁹ q̄cqd̄ volum⁹. s3 iusticia nō est voluntas ergo iusticia nō est quavolūt iusta. ¶ Item nō operādo vel nō volēdo iusta sumus iusti sed operādo et volēdo iustit. ¶ Sexto. patz scdo et q̄nto hui⁹ ergo deberet dici q̄ iusticia sit non quavolum⁹ et operamur iusta sed qua iusti. ¶ Oppositū Arguit p̄ Ar. et enī ecōtra dicit de iniusticia q̄ ē habit⁹ a quo opatiuit iniustoz sūt et a quo iniusta faciūt et volūt iniusta. Quia potētie q̄cūq̄ et virtutes p̄ act⁹ et obiecta cognoscunt. et obiectū iusticie ē iustū qd̄ ponit in hac descriptiōe. ¶ Videndū est ad p̄sēs qd̄ nomē iusti significet: dicam⁹ igitur sūmarie dūtaxat q̄ ius iustiticiū iustitia iustificatio distigūt ē ei ius p̄ceptū tñ vñ ordinatio circa subditos et ea q̄ p̄nt eadē sub p̄tate subditorū. dñs autē ille pōt esse vel deus vt in iure diuino. vel naturā vt in iure naturalī vel homo vt in oī humano iure. par enī in parem nullū ius instituit. sed si rex in aliquo subdito obliget hoc est ex p̄cepto vel ordinatione dñi superioris. s3 deī vel nature iustum autē est quod vnicuiq̄ scdm̄ ius idē est scdm̄ dñi p̄ceptum vel ordinationem cence sumyēbi ḡa. Si dñs p̄cepit vel ordinat aliqua esse cōmunia. iustum est illa esse cōmunia et iniustū illa esse priuata et si econuerso. econuerso. Et q̄ ex iure hoc est ex p̄cepto dñi: subditi obligant ad iustū. id circa necessaria est eis scripiura l̄falis in libro. vel mētalī in aīo. p̄ceptū dñi et debitum subditi notiffcās. et hec scriptura duplex iusticia est. ¶ Iusticia autē est duplex quedā p̄tines ad dñm. Alia p̄tines ad subiectū. Iusticia p̄tines ad dñm est virtus qua dñs ordinatur ad p̄cipiendum et ordinandū circa ea q̄ p̄desse possunt subditis vel obesse in bonum ip̄ozū. Iusticia vero p̄tines ad subditum est virtus qua subdit⁹ inclinatur ad p̄ceptū seu ordinationem dñi obseruandā. ¶ Iustificatio autē est a iusticia pueniēs operatio: hec igitur sunt que predicta nomina significare videntur p̄p̄e sumpta. ip̄is tñ vtimur sepe p̄misce videlicet iusticiā pro iusto vel iure aut ius pro iusto: aut iusticia capiēdo. propter quod multi non vident differentiam inter ista. ¶ Manifestum est autē satis ex dictis q̄ iusticia dñi p̄cedit naturaliter ius et iustum et est causa adinuicem ip̄ozū. et q̄ ius p̄cedit iustum et est causa ei⁹ dominus enī per suam iusticiā ordinat de subditis ad bonum ip̄ozū et ita ius ipsum instituit res autem iusta est quia secundum ius est id est secundum domini p̄ceptum et ordinationem. sed iustitia subditorum iure et iusto posterior esse videtur. Iusticia namq̄ ex eo subditos in aliqd̄ inclinat. quia ipsum est iustum. et illud est iustum / quia scdm̄ ius. ¶ Et est sciendum q̄ non omne iustum est iustificatio: quia iustificatio est operatio iustum. autē non omne est operatio. sed aliquando res operata manēs post operationem sed otia nō iustificatio potest dici iustum. quoniam secundum domini ordinationem vnicuiq̄ concessa est. imo p̄cepta vel persuasa. si igitur operatio principaliter p̄cipiatur: tunc ipsa est iustificatio si simul et principale iustum: si autem res operabilis manens: post operationem p̄cipiatur p̄ncipalis

in oppositū.

diffinitio iter ius iustū legē iusticiā et iustificationem

duplex iusticia

iustificatio qd̄

quō se habēt adinuicem

oīs iustificatio est iustū et non contra

principaliter tunc operatio erit iustificatio et iusta scilicet non erit principale iustum. imo res operata gratia cuius erat operatio. et ita patet quod iustum est iusticie obiectum. hoc autem dictum de obiecto iusticie. Sciendum est quod cum eius subiectum sit voluntas ut in alia questione dicebatur. eius actus poterit esse duplex scilicet unus interior ab ipsa voluntate et iustitia elicitus et ille est velle iustum. Alius exterior et ille proprie dicitur iustificatio. tales autem duos actus habere commune est omni virtuti propter hoc quod virtus est habitus electivus. et ita semper actus interior est electio. **E**lectio autem semper in aliud opus tendit. nullus enim eligit quod non putat per ipsum operabile esse ut dicitur in tercio huius ergo dicendum est quod hic. **A**rg. convenienter describitur iusticia quod descriptio alicuius est bona que datur per eius proprium genus. proprium obiectum et proprium actus ista est huiusmodi igitur. et dicitur patet quod per hoc omnis virtus et omnis potentia est innata agnoscitur. et etiam quod propria differentia virtutis vel potentie per obiectum proprium vel per actus proprium cognoscitur ut circulo quodam et ita diffinitio virtutis alicuius per genus et per obiectum proprium vel actum est diffinitio tanquam per genus et propriam differentiam. talis autem est bona. Minor autem manifesta est quoniam habitus est genus virtutis et per consequens iusticie licet non sit eius genus proprium. **S**i autem hoc genus remotum velis ad genus propinquum iusticie quod est virtus contrahere. tunc adde ipsi differentias acceptas in diffinitione virtutis. sed hoc non est necessarium. quia non oportet in morali materia ita procedere ex quibus. sed tipo et figuratim sicut sepe dixit **A**rg. in hoc libro postea ponitur in hac diffinitione obiectum iusticie cum habitu dine iusticie ad ipsum. cum dicitur a quo operatur iustum sunt. postea sequitur actus exterior cum dicitur a quo operantur iusta. et ultimo actus interior cum dicitur et iusta voluntas. **A**unc ad rationes dicendum est. **A**d primam quod illa diffinitio iusticie que ex lege allegabatur bona est non de iusticia in tota sui communitate sed de illa specie vel parte iusticie que est circa tertium iuris preceptum quod est unicuique ius suum tribuere. diffinitio autem quam dedit **A**rg. communis est omni iusticie dicendum est etiam quod constantia et perpetuitas quas lex ponit in diffinitione iusticie nichil aliud dant intelligere quam firmitatem permanentiam et difficultatem immutandi hoc autem **A**rg. sub nomine habitus comprehendit. habitus enim est qualitas de difficultate mobilis ut dicitur in predicamentis. **E**t primo hoc propter habitum moralium permanentiam dictum fuit circa nihil sic existit humanorum conscientiarum circa operationes que secundum virtutem de universalitate autem potest in hac dictioe cuius. dicendum est quod in materia iusticie sepe promissum sumitur indiffinitum. etiam singularis sicut quoniam leges ponuntur de iustitia et de robore et de moribus et cum etiam sermones de finitum et demonstrativum sint de per se et per se supponit de omni debent intelligi de omni de hoc autem quod lex describit iusticiam per ius et **A**rg. per iustum dicendum est quod ista sicut dictum fuit quoniam promissum secundum alio capiuntur. **A**d aliam potest dici quod neminem ledere non est iusticie nisi prout habet sibi substra-

ctam operationem humanam quod lapsus non propter hoc est iustus si non ledit. ad iusticiam ergo bene spectat ut ita nostras exerceamus operationes seriosas et alias. quod exinde nemo ledat. tunc enim cum ad hoc intendimus. erunt omnes nostre operationes iuste et iustiz ad iusticiam nisi omne quod sic fuerit operabile vel potest dici quod operari si per actum possit abstinere ab eo. quod innati sumus operari sic enim videtur. **A**rg. dicere secundo philosophorum quod gubernator per sui absentiam est causa submersionis navis non quod ad hoc aliquid positive opere sit quod subtrahit se ab eo quod deberet operari. diceret ergo quod hic in ista descriptione capere operari communiter ad operari dictum positive et private. vel dicendum quod neminem ledere non est directe et principaliter iusticie sed indirecte scilicet in quantum iusticia contrariatur iniusticie et excludit eam cuius iniusticie actus est ledere. sicut enim iniusticie est principaliter et directe ledere. alterum et ex consequenti sibi ius suum non tribuere nec servare. sic e converso erit iusticie. unum modo communi quartum iuris preceptum posset poni per consequens ad primum scilicet nichil agere inhonestum. **A**d aliam dicendum est quod non est superfluitas in hac diffinitione quia illa particula a quo iusta operantur non est posita ad contrahendum partem prioris. sed ad declarandum habitudinem iusticie ad suum actum. sicut prima particula posita fuit ad ostendendum habitudinem ipsius ad obiectum. sic enim magis precise cognoscimus naturam iusticie sicut etiam videmus quod in diffinitione aggregata ex materiali et formali non superaddit formalis ad contrahendum materialem. quod materialis per se ipsam convertitur cum diffinito. sed addit ad evidentioris et plenioris notitiam diffinitioni. **A**d aliam dicendum quod illa clausula a quo iusta operantur non debet intelligi categorice illa quod sepe operemur principaliter sed hypothetice scilicet quoniam oportet operari. **A**d aliam dicendum quod ex voluntate et virtute volumus. sed voluntate tanquam potentia quam possumus in talem actum virtute autem tanquam habitu determinante et inclinante potentiam ad tale actum igitur illa particula quod volunt iusta non facit iusticiam differre a voluntate sed illa particula habitus. **A**d aliam dicendum quod non omnis est iustus qui vult iusta et operatur iusta. sed qui per habitum. habitus enim quo operamur et volumus iusta. est secundum quem iuste volumus et iuste operamur ita quod iuste velle et operari est idem quod per habitum iusta velle et operari.



Teritur tercio. **T**ertium habitus sit contrarietatem vel unum istum. **E**t arguitur quod contrarietatem quod liberalitatis actus non solum sunt dare et expendere sed etiam ut in quarto visum fuit accipere et servare. quod eis contrarietatem similitudinis actus est aliquis aggredi scilicet quoniam oportet et aliquis fugere quoniam etiam oportet sed aggredi et fugere sunt contraria. **E**t confirmatur. quod cuius est operari sicut oportet eius aliquis est operari contrarios actus. quoniam aliquis oportet debilitate et remissione. aliquis fortiter et intense. sed virtutis est sic operari. **I**tem scia concedit contra contrarium esse in isto libro et in nono metaphysice hoc autem non est quod possit in contraria simul. scilicet quod in uno contrarietatem nunc et in alterum tunc. igitur similiter virtutis erit contrarietatem cum opere ut cum nunc puta dare vel aggere

electio per aliud opus tendit

diffinitio iusticie datur per genus per actum et per obiectum.

ad rationes

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

ad quintam

ad sextam

Questio tertia arguit primo.

Confirmatio

Secundo

Tercio.

In opposituz.

**scia opatiuaz
vt potētia et
vt habitus**

tres articuli.

**ut nō detmi
nata ad liguā
passionē vel
opatiōez scōz
substantiam.**

di z tūc alterū putare recte vel fugere. Et ha-
bitus intellectuales sunt contrariorum nono me-
thaphysice. z in isto quinto dicitur Arg. potentia q
dem enī z scia videt contrariū eadē esse ergo si
militar habitus morales erūt contrariū. z patet
cōsequētia qz sicut habitus moralis est determi-
natus appetit. ita habitus intellectualis intellectus
aliter non adderet sup intellectū. z ita
videt esse eadē ratio vtrūq. **¶** **Opposituz** vult
Arg. z Tullius in sua rhetorica dicit q virtus est
animi habitus nature modo rōni consentaneus
qō ex hoc habet veritatē qz virtus ex consuetudi-
ne acquiri. consuetudo autē est altera natura. vñ
primo rhetorice qō consuetudo velut innatus sit. simi-
le enī consuetudo nature. sed potentie naturales
non sunt contrariū sed vñ ut dicitur no-
no methaphysice igitur. z c. Arg. dicit sic non e ha-
bet eundē modū in sciētis z potētis z habitib.
potentia qui ē enī eis scia videt contrariū eadē
esse habitus aut contrariū. contrariū nō puta a san-
tate non contraria. sed sana solū. dicimus enī sa-
ne ambulare qn ambulat vñ qz sanus existens.
Ex quo patet q non loquitur hic de habitu cōter
prout scōz cōtinet habitus intellectuales. cū loquat
distincte de sciētis z habitib. **¶** **Hic** forte dica-
tur q scia opatiua pot vñ nō dicit potētia. scōz in
ordine ad opus. qz sic pot in vtrūq. oppositū. et
alio mō pot dicit habitus scōz in ordine ad assensū
quia determinat intellectū ad assentiendū pti vere
ita q p sciam non posset parti opposite assentire
imo scia existēte in actu suo scōz. neqz per sciam
posset neqz per nō sciam parti false assentire. qn
igit videt q hic Arg. p habitus itendat habitus
morales. **¶** **Primo** videbit de eis quō sint vñ
aut contrariū. **¶** **Scōz** videbit quō in hoc sit conue-
nient dicendū vel different de habitibus morali-
bus z de intellectualibus. **¶** **Tercio** videbit de po-
tētis z viciā inclinā. dico igit q si passioēs
et opationes cōsiderant scōz suā substantiā vñ
ad neutrū oppositū passionū vel opationū deter-
minate inclināt sic intelligendo q fortitudo non
sic determinate inclināt ad audaciam z ad aggre-
diendū qn etiā aliqñ scōz qn oportet iclinet ad
timorem z ad fugiendū. nec sic determinate incli-
nat ad mediā operationē vel passionē quin aliqñ
inclinat ad extremā vñ de scōz huius q nullus
magis sustinet pculā q fortis. sñr fortis in casu
passionem vehementē assumit sibi vñ gfa non
iram mediā s3 furore. vñ Arg. elegans homerum
dicit virtutē immitte furore z virtutē z furore eri-
ge. Et de hectorē dicit austerā per singulos nares
virtutē ebullit sanguis. Et addit Arg. oia ei ta-
lia vident signare furore electionē z ipetum for-
tis quidē igit ppter bonū operant. furore aut co-
operat eis. **¶** **Rō** aut huius est q p virtutē passio
namur et operamur sicut recta ratio dicit. saltē
pro quanto passiones subsūt nostro dñio vñ aut
casu iubet vñ contrariū z alio casu reliquū
patet igit q attendendo ad substantiā passionū
operationū virtus nō est ita determinate vñ qui
aliqui possit esse contrarij verū est tñ q eodem exi-
tente casu vel cōsimili virtus sēper est vñ tan

tum qm sic sēper ratio dicitur idē. **¶** **Sed** dicendū
est q cōsiderando passiones z opationes in ordi-
ne ad dictamē dicte rōis ita q eiusdē vel p similibus
conditionis reputant oēs operationes z passioēs
quas recta ratio iubet. et contrarie quas phibet
virtus sēper inclināt: in idem et nūq in eius
contrariū sēper inclināt: in id quod oportet.
hoc est in id quod recta ratio iubet. **¶** **De** vicijs autē
dicendum est q e contrario se habent virtutibus
in predictis qm si opationes et passioēs cōsiderā-
tur scōz earū substantiā. vñ cū vñ sēper inclināt
in vñ cōtrariū sic q nūq in reliquū nisi forte p
accidēs verbi gfa p digalitas quātū est de se p se
sēper iclinat ad vñ dū vel expēdendū et nūq ad
capiendū vel retinēdū nisi forte p accidēs. puta
q multi p digorūt dēt et expēdāt. capiūt z rapi-
unt vñ nō oportet. sed adhuc nec in hoc sūt p di-
gi. sed illiberales vñ dicit Arg. ita etiā audacia nū-
q iclinat ad fugā sed sēper ad aggressū vel expe-
ctationē. **¶** **Si** aut operationes et passioēs cōsiderē-
tur in ordine ad dictamen recte rōis modo pri-
exposito tūc est manifestū q viciū non inclināt de-
termine in idē sic q aliqñ nō iclinet in cōtrari-
um. **¶** **Hoc** est dictū q viciū aliqñ iclinat in id qō
recta rō iubet vel iuberet z aliqñ in id qō phibet
verbi gfa qnq recta rō iubet aggredi hostes z ex q viciū aliqñ
pectare periculū vñ ad mortē cōstat aut q et ad iclinat ad id
hoc audacia inclinabit. et si recta rō dicit. recede q recta rō iu-
re tñ audax aggrediet periculū et moriet. Et si qō beret.
istoz vult videre casū. debet attendere quod dictū
fuit in scōz libro scōz q habitus et opationes iclināt
consimiles his qō generant. ex recedere aut a vo-
luptatibus efficimur ab ipsis sicut dicit Arg. nūc
aut virtus operat ex opibus recta rōe cōmesura-
tis et dictatis. ppter qō virtus sēper ad operationes
recta rōne dictatas inclināt accidit aut iuxta casū
suū diversitatē qles illes it scōz earū substantiā
viciū aut generat ex operib. ppter rōis dictamen
provenientibus ex impetu passionis ppter quod
viciū iclinat in operationē sequētē impetū passio-
nis accidit aut q passio ad id iclinet qō recta rō
iubet aut ad contrariū. **¶** **De** habitib. aut intellectua-
libus oportet pertransire dicere q habitū in
intellectualū quidā sūt speculatiui vt forte sapien-
tia scia et intellectus. **¶** **Alij** sūt practici. vt ars et
prudētia. q differūt i hoc q speculatiui finē suū
habent scire et i hoc sūt practici aut vltē. tran-
seunt i opus. isciēdo aut duo sūt p mū est apprehē-
hensio terminorū et ppositionū deinde assensus
vero z dissēs. famulo. possūt igit tā habitus specu-
lati q practici cōsiderari dupliciter. **¶** **Unō** mō i
ordine ad apprehensionē suā obiectoz. **¶** **Scōz** mō
bitus practici pnt cōsiderari i ordine ad opus ad
quod finalit ordinant. **¶** **Primo** modo igit ma-
nifestū est qō idem est habitus cōtrariū. qm vñ
contrariū p alterū cognoscit. vt puatio p habitū
apprehendit. ideo dictū ē cōtrariū eadē ē discti-
plina. **¶** **Si** aut habitus intellectuales cōsiderent i or-
dine ad assensum vel dissēs. sic est proportio
biliter dicendū de his sicut de virtutibus morali-
bus sicut enī virtus moralis iclinat determinate
ad psequēdū qō oportet et fugiēdū qō nō oportet

scōz articuli.

**Supl. conf-
derantur.**

ita virtus intellectualis determinate inclinatur ad cō
sentiendū vero et dissentiendū falso. Si autē hīc
practici intellectuales cōsiderant i ordine ad op
dici potest q̄ ars potest esse vtriusq̄ oppositorū
medicus enī p̄ habitū medicine potest occidere et
sanare. et edificator p̄ edificariā facere domū fir
mam vel infirmā scdm̄ de terminationē liberā vo
luntatis. qd̄ enī desiderabit habitū p̄ncipalit̄ hoc
faciet sicut dī methaphysice prudētia tñ nō ita se
habet sed sēp se determinat ad bñ. cuius rō est q̄ ip
sa necessario p̄nectit p̄tutib⁹ moralib⁹ vt appare
bit i sexto q̄bus nō contingit male vti vt dī p̄mo
rhetorice. ¶ De potētis autē modo p̄simili breuif
pertrāsēdum est qm̄ de his maior forte p̄scruta
tio ptinet aut ad nouū methaphysice aut ad tertiū
huius. Si igit̄ p̄ potētiā intelligam⁹ potētiā
cognitiuā scz intellectū et sensū et potētiā ap
petitiuā vt volūtātē et appetitū sensitiuū. de po
tētis enī in a iatorū nichil est hīc curandū. Dicē
dum est q̄ potētiē cognitiuē sūt oppositorū i ap
prehendendō vt visus albi et nigri. lucis et tenebra
rum similiter etiā et in assentiēdō et dissentīdō possi
bile est enī vni p̄rti p̄ sciam assentire et alteri p̄ er
rorem. nisi forte in p̄mis p̄ncipijs q̄bus naturalit̄
assentit potētiā cognitiuā potētiē etiā appetitiuē
contrariorū esse possūt eius qd̄ est acceptare vel
refutare. p̄seq̄ et fugere qd̄ enī p̄ habitū vitiosū vel
per ipetū passiōis acceptamur vel p̄seqmur. illud
idē obiectū refutam⁹ et fugim⁹ p̄ hūitū p̄tutis et p̄
rectū iudiciū rōis. alie āt rōes hui⁹ q̄stōis adducte
procedūt vīs suis si q̄s diligēt cōsideret p̄dicta.

Questio q̄ta



¶ Uerū quarto. Utrum legalis iusti
cia sit vna virt⁹ specificē distincta a
singulis virtutib⁹ videlicet a t̄pantiā a fortitudine a liberalitate. et c̄

arguit p̄mo.

¶ Arguit q̄ nō q̄a q̄rto physicozū
dicir. Arz. nō enī p̄ter p̄tes totū et in p̄mo phys
corum dicit p̄mentator q̄ totū nō est aliud q̄ con
gregatio oīm p̄tū et q̄ oēs partes insit nō p̄nt di
ci aliud a toto. Sed Arz. dicit in isto quinto q̄
hec quidē iusticia scz legalis nō pars p̄tutis est i
tota virt⁹ neq̄ cōtraria iniusticia pars malitie scz
tota malitia ergo ipsa nō est aliud realiter q̄ alie
virtutes. ¶ Itē diuersē virtutes h̄nt diuersa opa
et obiecta. q̄ p̄tutes et potētiē distingui vident̄ per
actus et obiecta scz iusticia legalis nō h̄z alia obie
cta neq̄ alia opa q̄ alie p̄tutes. p̄batō quilla sūt
opa iusticie legalis q̄ lex p̄cipit facere. et eius ob
iecta sūt circa q̄ lex iubet agere. scz dicit Arz. q̄ lex
p̄cipit fortis opera facere. puta non derelinq̄re
artē nec fugere nec arma deicē et quē p̄ati puta
non mechari neq̄ cōuiciari et q̄ māsueti puta nō
percutere neq̄ cōtēdere sibi aut et scdm̄ alias p̄tu
tes et malitias hoc aut iubens hoc aut p̄hibens.

in oppositū.

¶ Oppositū arguit q̄ cū q̄libet p̄tus sp̄ialis sit a
liquis i se et cū ex plurib⁹ in actu non sit vnū p̄ se
iusticia legalis si nō esset aliud a sp̄alibus p̄tutib⁹
simul sūptis nō posse dici virt⁹ vna sed virtū
tes. ¶ Itē nec ipsa posset p̄tutē cū alijs virtuti
bus sp̄alibus enumerari qd̄ est cōtra. Arz. dicen
tem q̄ p̄clarissima p̄tutū videt̄ esse iusticia. ¶ Itē
si iustitia nō esset ab alijs virtutib⁹ distincta. tūc nō
posset esse verū q̄ ipsa sola esset alienū bonū et q̄

Secundo

Tercio.

ipsa esset sola ad alterū. et tñ dicit. Arz. p̄pter hoc
ipsū aut et alienū bonū videt̄ esse iusticia sola p̄tu
tū. qm̄ ad alterū est. ¶ In ista questōe diuersē sūt
opinionēs doctorū scz tñ in hoc cōcordare vident̄
q̄ oportet ponere cōm virtutē p̄ficiētē hoīm in
ordine ad cōe bonū quā vocant legalē iusticiā qd̄
declarat p̄mo qm̄ sicut ad p̄fectionē hoīs in se ip
so requirunt habit⁹ p̄ficiētes ipm̄ ad seipm̄ ita cū
homo sit naturalit̄ et al politici et ciuile. oportet
ad eius p̄fectionē in quāuū est pars politice cōica
tionis. habitū in eo ponere p̄ficiētē ipsū in ordi
ne ad bonū politicū cū oīs pars et illud qd̄ est par
tis sit referibile naturalit̄ ad ipm̄ totū et ordinabi
le in bonū totius et cū nō min⁹ sit laudabile se ha
bere bñ ad cōe q̄ se habere bñ ad p̄pū sed tanto
magis q̄to bonū cōe est proprio maius. de q̄ dicit
Arz. p̄mo huius amabile qd̄ enī et vni soli. me
lius vero et dignius gēti et ciuib⁹. Itē virtutes ad
hoc requirunt q̄ homo bñ se habeat scz p̄p̄te de
lectabiliter et firme circa ea q̄ sunt difficilia vt ap
paruit in scdo sed p̄ter difficultates q̄ sūt i habē
do se bñ ad cōe bonum p̄ quāto homo magis incli
natur ad p̄pū curandū q̄ ad cōe vnde scdo po
litice dī minime enī curā fortitur qd̄ plurimozū
est cōe de p̄pū enī maxime curāt. de cōibus aut
minus q̄ quātū viciūq̄ attinet. Apud alios enī
tanq̄ altero curate negligunt sicut i ministeriali
bus seruitijs multi seruientes qm̄q̄ deterius ser
uiunt pauciorib⁹. ideo etiā dicit Arz. i quinto hu
ius multi qd̄em in p̄pū virtute p̄tutē i hīs aut
quē ad alterū non p̄nt. hoc enī opus difficile ergo
necesse est virtutē ponere scdm̄ quāz homo bñ se
habeat ad cōe bonum. Itē sicut dicit. Arz. in qui
to huius aliqua ex p̄ncipio nichil differt sic vel a
liter fieri scz anteq̄ sint legis positōe determina
ta. ita q̄ neutrum oppositorū facere esset malū quā
do aut lex ponit vnam partē p̄cipiens vel p̄hibēs
multum differt peccare tēni qui nō faceret quod
lege p̄cipit vel qui faceret qd̄ lege prohibet ad
talia aut scdm̄ se indeterminata lege aut determi
nata nulla virt⁹ sp̄ialis dirigit nos eo q̄ ipsa p̄ci
se est circa propiā materiā p̄iectatix medijs pro
ut solū exigit natura et conditio talis. materie er
go indigemus virtute que nos inclinet et dirigat
ad operandū scdm̄ legē hec aut virtus est necessa
rio cōis et scdm̄ eam opus nostrū refertur ad cōe
bonum eo q̄ dicit. Arz. scdm̄ vnam quāq̄ virtutē
p̄cipit viuere et scdm̄ vnam quāq̄ maliciā. p̄hi
bet lex et oīs lex etiā posita est ad cōe bonū p̄pter
quod dicit Arz. Factiua aut totius virtutis. i. ius
ticie legalis sunt legalia quecūq̄ lege posita sūt
circa disciplinā que ad cōe et hoc etiā manifestat
expresse. Eustratius in expositione illi⁹ dicit Arz.
q̄ iusta scdm̄ vnū modū scilicet legalia dicimus
factiua et cōseruatiua felicitatis et particularum
ipsius politica cōione. Hac aut conclusionē cōces
sa diuersificatur opinionēs de differentia huius
virtutis cōis scilicet iusticie legalis ad alias vir
tutes dicunt enī quidam q̄ ipsa ab alijs sp̄e disti
cta est. qd̄ iterum diuersi diuersimode nitunt̄ ostē
dere quidam enī ponunt q̄ sic distinguant. quia
virtutes speciales dirigunt opus suū ad p̄pū
bonum. nam et si quis per has virtutes bonum

oēs pueniunt
q̄ opz ponere
p̄tutē cōem p̄
ficiētē i ordi
ne ad cōmū
ne bonum

oīs pars esse
referibilis ad
totum

intendat alterius. cū quo suum opus exercet: hoc est tamen vel bonum uxoris vel parentū vel filio ruin vel familie vel amicorum vel hmoi. hi autem omnes (vt dicit Eustrati^{us}) tanq̃ sui reputant: nō ad istos agere est ad seipsum agere. ¶ Si autem iustitia particularis cū alienis exerceat opus suū tamen hoc facit ppter ppiū bonum nam ppter nos ipsos et vendimus et emimus. et aliter pmutamus. licet per iustitiam seruemus equalitatem vel accipiendo nobis vel amicis nris de iuribus aliorum. Sed iustitia legalis opera sua dirigit ad cōmune bonū. et ideo Ari. visus ē dicere iustitiam legalem esse circa disciplinam. ¶ Hoc autem visio nituntur isti probare q̃ legalis iustitia sit specie distincta ab alijs virtutibus. primo quidem ex parte finis quoniam ille virtutes sunt specie distincte quarum fine s ppij specie distinguunt: sic est de istis igitur et cetera. Probatur patet quia sicut dicit Ari. capitulo de f. et iudine omnia determinantur fine. ideo etiam dicit quinto huius q̃ si hic quidem lucrando gratia mechatur et accipiat hic nunc expositiones et iacturam patiens propter cōcupiscentiam. iste quidem luxuriosus videbitur utiq̃ esse magis q̃ auarus. Ille autem iniustus. luxuriosus autem non. Et hoc iterum videtur rationabile secundū ea que sexto huius dicunt. virtus enim specialiter respicit finem prudentia autem que ad finem. Unde dicit Aristoteles virtus quidem intentionem facit rectam. prudentia autē que ad hanc. Et iterum post dicit q̃ virtus moralis quidem finem. prudentia autem que ad finem facit operari non aliter ergo secundum diuersos fines distinguuntur diuerse virtutes morales: sed minor pater quoniam primo politice dictum est q̃ specie distinguuntur politicum et economicum si autem ciuitas et domus specie distinguuntur multo magis ciuitas et homo: propter quod et aliud erit bonum hominis secundum se et bonum commune ciuitatis et si non esset ita: non indigerem^{us} preter monasticam tradere politicam et economicam. ¶ Item virtutes sunt inter se diuerse specifice quarum subiecta sunt secundum diuersas rationes formales perfectibilia per virtutes. imo tales virtutes non solum distinguunt specie videtur imo nec esse eiusdem generis saltem proximi: q̃ dicit Aristoteles decimo methaphysice q̃ genere differunt quorum non ē communis materia. sed secundum aliam rationem formalem aliquis perficitur per iustitiam legalem et per alias virtutes probatio. quia alia est ratio hominis secundum q̃ homo et alia est ratio hominis secundum q̃ ciuis nam secundum q̃ ciuis est refertur ad politicam communitatem. ratio autem hominis secundum q̃ homo est ratio absoluta sed per iustitiam legalem perficitur homo vt ciuis: per alias autem virtutes vt homo: propter quod notat Aristoteles. in isto quinto. et declarat tertio politice non esse eandem virtutem omnis boni virtutis et omnis boni ciuis igitur et cetera. ¶ Item virtutes sunt specie distincte quarum obiecta formalia sunt specie distincta. sic est de istis. quod patet secundū quem libet diuersorum modorum assignandi obiecta istarum virtutum. ¶ Ponunt enim aliqui istorum

q̃ obiecta virtutum specialium sunt passionēs et operationes humane speciales. sed secundū spēales rationes. obiectum enī iustitie legalis est passionēs et operationes humane scdm cōm rōez scz secundum q̃ reducibiles sunt i pmutatem ciuilem modo rationes iste sunt distincte formaliter et causant diuersitatem specificam habituum moralium quomodo modum rō mobilitatis in ente mobili et ratio entitatis in ente causant scientias specifice diuersas. puta physicam et methaphysicam. ¶ Alij dicunt q̃ res extra q̃ sūt inate nobis i ferre passionēs et circa q̃s sūt nre opationes. sunt obiecta virtutū. sed scdm diuersas rōnes q̃ secundum q̃ pertinent ad vnūquēq̃ hominem scdm se sunt obiecta specialium virtutū. scdm vero q̃ pertinent ad rē publicā hoc ē ad cōe bonū. sūt obiecta iustitie legalis et tunc idē reddit quod pri^{us}. Alij autē ponunt q̃ passionēs et operationes humane put sunt scdm rectā rōnez moderabiles sunt obiecta specialium virtutū. s. virtutes spēales et earū opationes scdm q̃ ordinabiles in bonū cōe. sunt obiectū legalis iustitie. et sic magis idē pcludere q̃ pri^{us}. ¶ Itē ille virtutes sūt spē diuerse quarū ppe opationes sunt diuerse q̃ virtutes et potentie nō sciunt distinguere nisi p act^{us} et opationes. sed opationes iustitie legalis distincta sunt a ppijs opibus aliarū virtutū nā sicut videm^{us} multe sunt opationes distincte in hoīe scdm ppias et distinctas naturas partium hominis: vt q̃ ē alia opatio ppiā manui et altera pedis: et pter has o3 esse aliquam operationē pmutē toti hoī scd3 se. ita est alia opatio propria homini vniciq̃ scdm se. et alia ē opatio toti^{us} cōitatis ciuilis quā tamē itendit qlibet ciuis in quantum ciuis. et ista videt^{ur} ē opatio scdm legē que ptenet ad iustitiā legalem. Alia autē est aliarum virtutū que pertinet ad vnūquēq̃ scdm se. igitur oportet alias ē virtutes hmoi diuersa opa dirigētes. ¶ Itē sicut ē de ptib^{us} corporis ad totū corp^{us} ita pportio nā s. videt^{ur} de ptib^{us} ciuitatis ad totā ciuitatē. s. accepto cerebro in genere cerebroz hūanorū pfectissimo et scdm quantitātē et scdm qualitātē et o3 sibi debitam dispositionē. constat q̃ eius dispositio et operatio ē cerebro secundū se considerati optima dispositio et operatio. tñ illa dispositio et illa opatio non esset oī humano corpori pueniens nō enī esset conueniens infanti paruo aut viro debilis cordis et parui. q̃ nō saluaret^{ur} mēbroz armonia ergo s. nō oportet nec ē possibile q̃ illa dispositio et opatio q̃ ē hoī optima scdm se sit optima i ordine ad cōitātē ciuilem. et ita non erit eadem virtus que inclinat ad optimam operationē secundū se. et ad optimā opationē scdm cōe bonū. iustitia autē legalis inclinat ad optimā opationē in ordine ad cōe bonū ciuitatis vt dicebatur. Alie autē virtutes i ordine ad ipm scdm se. iō rē. ¶ Si ista opinio non videt^{ur} vera esse: posito nāq̃ cū eis q̃ i hoc legalis iustitia distinguat^{ur} ab alijs virtutibus q̃ illa dirigit opus suū ad cōe bonū. alie autē ad ppiū non vident^{ur} q̃ legalis iustitia sit spē distincta ab alijs virtutibus qm si virtuosī respiciunt ad pmutē bonū et dirigunt ad ipm suas opationes p fortitudinē panniā et alias speciales virtutes tunc virtus inclinans hoīem ad cōe bonū nō erit

Sds modus

Tertio modus

Quarta rō

Quinta rō.

reprobatio il li^{us} oppinōis

q̃ virtutes ppiā culares dirigit op^{us} ad pē bonum.

essentialiter alia quam ille virtutes speciales. hoc
 ē p se notū. sed sic ē. p batio. pmo de magnificētia
 dicit Ar. nō enī i seipm sūptuosus magnificus
 sed i cōia. sicut hoc pz de fortitudie. fortis eivt di
 Ar. p habitū fortitudinis iustinet mortē i bello.
 cū multa tristitia s; tñ volēs qm bonus. sed non bñ
 videt quō recta rō dictare possit q magnus vir z
 potēs multū pdesse sibi z alijs debeat sine fuga
 talē expectare mortē nisi attēderit ad cōe bonum
 qd etiā pz p expōitores. qm cū dixisset Ar. q for
 tis nō ē pncipaliter circa quācūq; mortem v; q
 cūq; pericula. sed circa bonā mortem z optima
 pericula z q talia sunt pericula et mors in bello.
 dicit Eustratius hoc ēē intelligendū de bello. qd
 fit ppter pacē z legū defensionē z pseruationem
 z i hoc pcorād. Albertus alij appōitores. et ita
 pz q fortis scdm habitū fortitudinis attendit ad
 p mune bonū. quod etiā innuit Ar. cū dicit pcor
 des aut et his sunt honores i ciuitatibus z apud
 monarchias qui scz ipendūtur eis. q actū fortitu
 nis exercuerūt. qz scz ppter p mune bonū hoc fe
 cerunt. ¶ Itē si circa materiā fortitudinis esset
 legalis iustitia alia a fortitudine ppter relatio
 nē operis i cōe bonū ciuitatis. sequeretur cum i
 ter hoīem secūdū se z cōitatē ciuilem. sit quedam
 p munitas specie distincta scz domestica. q opor
 teret ponere circa eandē materiā tertiā p tute mor
 talē. ppter fortitudinē z iustitiā legalē scd; relatio
 nem operis i cōe bonū domus. qd nullus posuit.
 ¶ Itē cuius libet p tute moralis ē opus suū cir
 ca materiā ppriā dirigere. scdm oportunitatez
 oīm circūstātiarū. verbi gratia quid oportet
 quomodo qñ vbi cū quibus oportet. z sic de alijs
 Sed vna circūstātiarū ē cuius gratia vt pz
 in tertio huius. ergo si circa materiā fortitudis
 vel temperantie fuerit opportunum solum boni p
 prii sed etiam boni communis gratia operari te
 perantia et fortitudo sic operabuntur z non vir
 tus essentialiter ab his diuersa. ¶ Et pfirmatur
 quia si quelibet virtus specialis non attenderet i
 o pere suo ad commune bonū. sequeretur q ipa
 posset aliquando male operari quod ē falsum qz
 virtutibus moralibus nunq; contingit male vti.
 dicit Ar. pmo rēthorice. consequentia pater
 quia possibile ē q operatio qñq; esset laudabilis
 secūdū p siderationē oīm circūstātiarū circūscri
 pto communi bono: que tamen esset praua si plici
 ter qz lesiuā v; ipeditiua boni communis. v; si qd
 dū debent defendere villam contra inimicos exer
 ceret actū venereū. cū muliere ppa. ad quē actum
 p tunc: si nō oporteret ad cōe bonū attendere: tē
 perantia iclinaret. Hec rōnes ali. z concludunt
 ¶ Propter quaz pme solutionē sciendū ē q vlti
 matus z cōis oīm aliaz p tute hūanaz finis ē feli
 citas z ipas ponit Ar. scdo politice ēē eādē vni
 uscuiusq; hominum et ciuitatis ppter quod eti
 am z vniuscuiusq; hoīm z ciuitatis p tutes eedez
 esse videntur. fines autem speciales virtutū sunt
 opera scdm rōnem rectā modificata secūdū v; cir
 cay hāquāq; materiā specialem circa quam con
 tingit recte agere et non recte. finis enī p prius tē
 perantie est opus circa delectationes tactus z gu
 stus optimū et finis fortitudinis est opus opti

num circa timores et audacias et sic de alijs. **H**ec autem opera sunt optima quando perfecte commensurata sunt recte rōni scđm. exigentiam oīm circumstantiarū: et tunc etiam virtus talis perfecta ē. et perfecte finem suum attingit. Si autē opera illa fuerint p̄p̄inqua dicte commensurationi: sed tamen nō p̄fecte quoad alias circūstantias commensurata: tunc erunt bona. sed non optima et adhuc erunt finis illius virtutis sed nō perfectus finis: ideo nec illa virtus erit perfecta simpliciter sed tamen erit virtus quandiu fuerit tanta operis ad rectam rationem commensuratio q̄ indereddatur operatio bona. Nam (sicut dicebatur i secundo libro) difficile ē valde medium virtutis attingere perfecte. et qui parum a medio declinat aut in maius aut in minus. non vituperat̄ opus igitur secundum eius substantiam acceptū nō est finis virtutis. quia aliquando pōt opus idē secundum substantiam a virtute et aliqñ a malicia puenire: sed ē finis vt perfecte modificatū quantum ad oēs circūstantias scđm dictamē recte rōnis. sic enī opus illud vel ē felicitas ad ipsum p̄p̄inquisime ordinatur p̄ut exigit materia circa quā operatur. et sic patet q̄ finis perfectus virtutis nō est omnino simplex nam recta operis modificatio in qua finis virtutis consistit in hoc attenditur q̄ omnia ad operationem congregentur que possunt eā facere meliōrē. et omnia abijciantur q̄ eam possunt facere deteriozē. ¶ Dico igitur ad rationem primam illorum q̄ opus nostrum circa bellica pericula siue circa timores vel audacias ordinare ad proprium bonum. et ipsum ordinare ad commune bonum. non sunt diuersi fines virtutis seu virtutum. sed sunt partes vnius perfecti finis fortitudinis. virtus namq̄ perfecta fortitudinis opus optime reddit circa timores et audacias secundum q̄ est possibile: quod est ordinando ipsum ad proprium et commune bonum si simul et si fuerit possibile simul ipsum ordinare ad vtrūq̄. et si non possibile simul ipsū ordinare ad vtrūq̄. tunc attentis singulis circūstantiis ordinat ipsum ad melius ipsorum. ¶ Ad aliam dicendum q̄ homo secundum q̄ perfectibilis per virtutes morales non habet rationem obsoletam: sed relatiuam ad omnia quorum circūstantie possunt operationem reddere meliōrē vel deteriozē. non enim est alia specie virtus fortitudinis qua bellas pro filio in quantum tu es pater. aut pro patre in quantum tu es filius aut pro tuis possessionibus seruandis. in quantum tu es diues. aut pro tua familia in quantum es economicus aut pro patria tua in quantum es ciuis: sed omnia ista puta parentes filij possessiones familia amici patria et huiusmodi sunt diuersę circūstantie ad quas oportet forte aspicerē in opere fortitudinis exercendo. ¶ Ad aliam dicendum q̄ obiectorum formalium virtutum specifica distinctio non est propter aspectum ad diuersas vtilitates que ex opere virtutis possunt prouenire nec propter aspectum ad diuersas quas cūq̄ circūstantias. quoniam eadem virtus est quantum ad omnia talia simul combinata medij coniectatrix. sed forteq̄ obie-

Finis p[ro]p[ri]a
v[er]itatis non ē
aliquid simplex.

ad p̄mā rōez
p̄t̄zoppolite

2da ecundă

Ad tertiam.

**Obiecta for-
malia virtutis
sunt res scd3
q sunt nate i
ferre tles pas-
siones.**

Ad quartam

Ad quintam

**Differentia i-
ter partes cor-
poris et iter p-
tes ciuitatis.**

**scda opinio
et mod9 tenēdi
iustitiā legalē
distigi ab ali-
is virtutibus**

**qtuor modis
p9tē ad alie9**

cta virtutū formalia scdm quoz distinctionē vir-
tutes specificē distingunt. sunt res q pnt appeti-
tui i ferre tales passioēs p q̄s hō pōt inclinari ad
opandū pter rōnē. verbi gratia cibi potus et vene-
rea sunt obiectū tpanitē scdm q innata sunt i fer-
re delectationē tact9 et gust9. terribilia sūt obiecta
fortitudinis scdm q innata sunt i ferre timorem
vel audaciā et sic de alijs. ¶ Ad aliā dicendū ē q
eiusdem virtutis opatiōes nō sunt sp eedē secundū
substantiā sed aliqñ sūt p9ie. nā scdm hntū fortitu-
dinis op9 aliqñ fugere aliqñ nō expectare vel ag-
gre di tñ i hoc sunt eedē oēs. q sūt recte rōi pcor-
des. ¶ Locedendū est etiā q aliqñ nō esset eadem
opatio mea q eēt vtilis mihi q ad bona extrinseca
acq̄reda vel seruāda et q eēt vtilis cōitati. s3 eēt
opatiōes p9ie: sed nec p9t hoc ponēde sūt diuer-
se virtutes ad hñdō opatiōes p9ias inclinātes qm̄
tūc virtutes morales essent sibi iuicē p9ie quod est
impossibile. sed ratione iudicante quid sit. atten-
tis circumstātijs honestis an sc3 ad cōemvtilitatē
vel propriam operari. virtus eadem moralis ad
operandū quodcumq̄ rōne sententia iū fuerit in-
clinabit. ¶ Ad aliā dicendum q in hoc assigna-
ta sūt rudo tenet q vniū cuiusq̄ partium propriū
bonū redūdat in cōe bonū totius et econtra. p9t
quod rōnabile ē vt quelibet pars opus propriū
habeat psonū bono cōi totius. et quod ad cōe bo-
nū totius operetur. sed in hoc ē diffinitudo q cor-
poris partes natura ducuntur in suis opatiōibus
hoies p9t virtuosī q sunt pars ciuitatis rōe. natura
autē semper idē inata ē operari. ratio p9o ad oppo-
sita se habet vt patet in nono methaphysice. p9t
quod concedendū ē q cerebrum qd esset optime
dispositionis et operationis in corpore forti et ma-
gno non esset puenientis opationis et dispositio-
nis in corpore debili et paruo. qz ceteris partibus
et toti nō pportionaret suā actionē. sed sua nimia
actione destrueret totū corpus. sed optim9 homo
per p9tū moralē pfectā sp moderabit suā actio-
nem et variabit scdm sniam rationis oīa p9iderat9
et ponderantis que meliorē vel deteriorē reddere
p9t operationē. propter quod virtus moralis eadē
exñs sp habentē pficiet et in oī casu semper opus
eius bene reddet. Alij autē quidā eandē habentes
opinionē cū precedētibus quantū ad hoc q iusti-
tia legalis sit specificē distincta ab alijs. dicūt q
iustitia cōiter de legali dicta et de particulari per
hoc a virtutibus alijs distinguitur q ipsa ē ad alte-
rū. alie autē sunt ad ipm. sed quō sit ad alterū ma-
gis q alie virtutes. declarant sic. p9mo quidē di-
cunt q oīi virtutū conuenit ad alterum esse mult9
modis. p9mo qz op9 ei9 cū altero exercef hoc ap-
paret de fortitudine liberalitate et c. nisi forte de tē-
perantia. et adhuc hoc apparet de tpania q̄tum
ad venereos actus. Secundo quelibet virtus ē ad
alterū per se scdm ei9 p9pā rōnē quia p se mediat
inter circumstātijs se tenētes ex pte illius alteri9
cum quo suum opus exercet quoniam manifestū ē
q opus illud in suā mulierē esset tpanie quod ef-
fet itpārie in non suam. Similit9 ad inimicos esset
opus fortitudinis quod nō esset ad nō inimicos et
vniū hoīem inuadere vel expectare ē forte actus
fortitudinis inuadere aut vel expectare cētū nō ē s3

fortitudinis sed audacie. et dare comediis esset p-
digalitati dare aut bonis et indigentibus esset
opus liberalitatis. Tercio p9t q̄libet est ad alterū
tanq̄ incōmodū alterius redūdans: qm̄ iā dictū ē
est q opera virtutū per se transcunt in alterū er-
go virtus quantum ad illum trāsitū vel esset ocio-
sa incōmoda nocua et damnosa. vel fructuosa et
commoda p9mū dari non potest. quia sicut nec na-
tura nec ars habet aliquod ociosum. ita neq̄ vir-
tus exñs certior arte. nec pōt dari scdm quia tūc
virtus esset iūq̄ et pernicioosa. qz qd scdm illū trā-
sitū sit pmoda et fructuosa. et non illia q̄transit q̄
alijs. sc3 vel illis in quos transit vel gratia quoz
transit vt in suspendio malozum quozum puni-
tio redūdat in bonū rei publice. ¶ Quarto quia
declaratum est in reprobatione pcedentis opinio-
nis q cuiuslibet virtutis ē nō solū ad p9pū. s3 ad cōe
bonū dirigere. p9t quod nullo dictoz modoz cō-
cedunt iustitiam distingui ab alijs virtutibus per
esse ad alie9 sed scdm diuersas itentiōes distigū-
tur sicut si qd p9t hoc solū bene operat9 q op9
scdm seipsum ē honestū ipsi operati: tale erit op9
liberalitatis et virtutum aliarum a iustitia sed si
bene operatur eius gratia quod ē ad tale op9 ope-
randum aliter obligatus hoc erit opus iustitie et
et non aliarum virtutum vt sic verbi gratia si quia
debes mihi decem trades mihi decem: nullum ē
hic opus liberalitatis sed iustitie. si vero non sis
mihi in aliquo obligatus. et ex eo q vides hone-
stum esse tibi q des mihi decem. cum des. erit op9
liberalitatis et non iustitie. patet ergo q alie vir-
tutes sunt ad seipsum iustitia vero ad alterū quo
ad intentionem finis gratia cuius operatur. opat9
enim iustitia quia operans ad tale opus operadū
alteri obligatur. Alie vero virtutes operant9 qz
opus est honestum operanti. ¶ Alterius dicunt
q iura que sunt precepta et ordinationes dñoz
a quibus iusta habent ortum vt dictum ē p9i9 p9t
dupliciter obligare subiectos ad quos feruntur.
p9mo quidem erga dominū qm̄ ex natura dñi-
tationis et subiectionis est q subiecti obligēt9 ad
precepta domini obseruanda ideo iuriantur do-
mino si ea non obseruent. Secundo ad se iuicē
inquantū oīa que subiecti habent iuste dñi pcesse-
runt aliqua. quidē vnicuiq̄ propria. alia vero cō-
munia vel oībus vel pluribus verbi grā animam
concessit nobis deus. corp9 aut et vires de9 et na-
tura. possessiones aut exteriores de9 et natura et
humana iura. Ex hñdō igitur concessione et ordi-
natione dñoz vt subiectoz sortēs obligatur p9oni
vt ille non accipiat qd p9e pcessū ē p9oni qd si
accepit reddat. nec sibi illud appropriet quod eis
ambobus cōiter pcessū est. ¶ Ex his autē mani-
festū ē dicūt q op9 duplicē ponere iustitiam vñā
sc3 qua subditi operant9 ex eo q ad operadū dñi
obligant9. et ista ē legalis iustitia que a lege lega-
lis dicitur: p9t hoc qd operant9 ad pceptū dñi
obseruandū cuius lex ē notificatiua. Aliam etiā
op9 ponere iustitiā q subiecti iusti operant9 ex eo
q ad operandū sibi iuicē obligant9. et ista vocat9
equalis iustitia. et dicitur equalis ab eq̄litate ad
quā pseruandā subditi inter se obligant9. manife-
stū ei ēē videt9 q iter subiectū et dñm propria vir-

Quo iustitia
et cetera virtu-
tes sūt ad al-
terū scdm di-
uersas inten-
siones.

Iura a quibus
iustitia h3 or-
tum dupl9 ob-
ligant.

Ex illa dupli-
ci obligatiōe
sumit9 dñs in-
ter iustitiā le-
galem et par-
ticularem.

Quod iustitia
con accepta
est ab alijs
virtutibus tripl

reprobatio
opinionis.

tute latores legis nulla attendi pot equalitas oia
enim domini sunt nullius enim e nisi de suis au-
ctoritate propria ordinare sed inter omnes eides
domino subiectos attendi equalitas necessario.
inquantum ut sic neuter alteri principatur. s3 quod
eis a domino est pcessum non licet q vnus afe-
rat ab alio magis q contra dicunt igitur isti pri-
mo q iustitia communiter accepta ad legalem et
particularē distinguitur spē ab alijs virtutib3. p
mo propter fines: quia iustitia operatur eius gra-
q operans ad hoc operandum alteri obligatur.
Alie autē virtutes eius gratia operantur q tale
opus ē honestū ipsi opanti. Secundo ppter ob-
iecta quia iustitie obiecta sunt agibilia humana
sub rōe debiti obiecta autē aliarū virtutū sunt agibi-
lia hūana sub ratione honesti soluz. Tertio ppter
subiecta qz multi ponūt iustitiā i voluntate. alias
autē virtutes in appetitu sensibili. Secundo di-
cunt isti q iustitia legalis differt specie a iustitia
particulari siue equali quoniam cum iustitia com-
muniter accepta differat ab alijs virtutib3 p rōem
debiti vel obligationis. o3 si rationes obligatiōis
sint diuerse spē. q etiam iustitia spē diuidatur.
Sed alia est ratio obligationis subiecti ad dñm
z alia subditorū adinuicē. Prima nāq sumitur se-
cundū habitudinē equalitatis. Scda autē scd3 ha-
bitudinē equalitatis. Sed videt q ista opinio
deficiat sicut z pcedēs. qz sicut arguebat cuius li-
bet virtutis moralis esse videt opus suū circa ppā
materiā dirigere scdm oppositū oim circum-
stantiarū. ppter quod o3 attendere ad omēs rō-
nes vel debiti vel honesti vel vtiles vel delectabi-
lis. et etiam ad omnes oppositas rationes videt
indebiti turpis nociui z tristi z scdm collationē
et cōbinationē oim earū adinuicē op3 aliquando
sic aliqñ aliter opari. z si aliqua virtus aliq bonū
mali rationem derelinqueret nihil attendēdo cir-
ca eā in ope suo pstat q posset prauē operari. et
ita virtute morali contingeret male vti. qd nō cō-
ceditur vt d3 primo rhetorice. q aut ita esset. fa-
ciliter potest videri. pstat enī q per habitū fortitu-
dinis o3 aliqñ fugere aliqñ expectare et aliqñ sūt
manifeste cause fugiendi et aliquando manifeste
cause expectandi aliqñ aut sunt ad vtrāq partē
cause fortes et quasi equales. verbi grā. si expe-
ctas non potes euadere mortē. in qua morte cui-
tas plurimū dānificabitur. quia potes ei prodesse
multum. sed si fugis. tunc hostes ciuitatem iueni-
ens iermē. que si expectasses. armata fuisset. anq
fuisset deuictus. z mors fuisset tibi honesta. Po-
namus igitur q rōes expectationis excedāt ratio-
nes fuge in tñ solum. q si aliqñ esset reō ta rōnū ex-
pectationis. rōnes fuge res essent maiores mani-
festū est q in hoc casu bonū ē expectare. et fugere
in honestū. virtus tñ que non ad omnes expecta-
tionis rōes accederet inclinaret ad fugam. q ma-
le ideo d3 secūdo huius q ois anime habitus q q
bus innata est fieri deterior z melior adhuc z cir-
ca hec naturā habet. igitur manifestum est q vir-
tutes morales nunq redduntur diuerse ppter at-
tendere ad diuerfas rōes ppter quas sit opandū
vel non opandū idem opus. Rōes aut istoz sa-
tis solui possent ex ictis sicut rōes opinionis pce-

dentis. ¶ Alia est opinio dicēs q cū virtus mora-
lis non inclinet appetitū circa materiā circa quā
operatur ad aliquod determinatum determina-
tione sumpta ex parte opis scdm se. cū aliqñ for-
tudo inclinet ad fugiendū z aliqñ ad aggredien-
dum et impossibile est q virtus inclinet ad oppo-
sitā vt opposita sunt. sed inclinet ad iudiciū rōis
insequendū quodcumqz circa talē materiā sniaue-
rit vt dictū fuit in scdo iō dicūt q in intellectu nō
sufficiunt prudentie speciales circa vnāquamqz
materiā spēalē agibiliū humanorū ad quorū sentē-
tias insequēdas inclinat vnaqueqz virtutū spēa-
liū moralū. sed requirit cōis prudētia que cōiter
conferat inter omnes materias agibiliū hūanorū
ita necessario requiritur in appetitu communis
virtus moralis preter speciales que inclinet ap-
petitū ad prudentie cōis sniam exequēdam ver-
bi grā veniūt hostes quos ratio pscise ad materiā
fortitudinis attendens diceret repellere per ag-
gressum ad quem aggressum fortitudo per pñs
inclinaret simul autem plures ciuitum super inia-
stificatione de se inuicē pquerent quā iniustifica-
tionē rō pscise ad iustitie materiā attēdēs dicit
iustificare z ad hoc inclinat iustitia veniunt etiam
aliqui plures ad quorum aliquos liberalitate ad
aliquos eutrapeliā vel mansuetudiē z sic de alijs
virtutibus esset videndum: quid faciemus. cū hec
oia vel etiā eoz plura facere non possumus opor-
tebit rōem per cōem prudentiā nec ad inuicem
oia conferre quid melius. quid magis indiget ac-
celeratione. ad cuius sniam quodcumqz iudicauit
exequendum requirit virtus cōis. cum nulla suffi-
ciat specialis. Et hanc communem virtutem di-
cunt esse legalem iustitiā. quā a specialibus vir-
tutibus differre dicunt specificē quemadmodū
i speculatiuis differre videt methaphysicā q cir-
ca ens in cōuersa a sciētijs spēalibus que circa
materias speciales. ¶ S3 ista opinio videt istan-
tiā habere. ¶ Prō qz talis virtus operat aliqñ ad al-
terū aliqñ ad seipsū aliqñ ad cōe bonū z aliqñ ad
p pñū: et si distinguat ab alijs virtutibus per esse
ad alterū. non videt q talis virtus cōis si pñderet
deberet magis dici iustitia q fortitudo vel tem-
perātia vel aliqua qcumqz virtus. ¶ Itē cū hec vir-
tutis dicta non sumeret scdm habitudinē ad le-
ges seu pcepta legis nec scd3 habitudinē ad cōe
bonū qd leges itēdūt s3 scdm hitudinē ad cōem
prudētiā circa quālibz materiā rōcinātē. nō vide-
tur rō qre deberet dici legalis iustitia. cum legale
a lege dicat. ¶ Itē si materie pluriū spēaliū vir-
tutū sit occurrūt circa quarū quālibet eet opandū
si esset possibile. z nō est possibile. licet tunc ad bñ
z perfecte operandum non sufficiat vna virtus spe-
cialis tñ oēs spēales simul iuncte sufficiunt. nāq
si rō prudētiā iudicauerit quod melius est tūc
actū fortitudinis exercere. z qd actū iustitie vel li-
beralitatis op3 ppter hoc differre vel penitus di-
mittere manifestū est q tunc virtus fortitudinis in-
clinabit ad ipsius actū agendū puta aggrediendū
virtus autem liberalitatis z iustitie inclinabunt
ad differendas operationes circa suam materiā.
liberalitas autem non semp inclinat ad dandum
vel expendendū sed ad dandum qñ op3. similiter

tertia opinio
z modus distin-
guendi iustitiā
legalem a ceteris

probatio tertie
opinionis.

Secundo

Tertio

iustitia non inclinatur ad semper corrigendum impios
nec ad semper iustificandas ipsos. in iustificatione
nes sed solum quod opus. et inclinatur ad oppositum quando
opus oppositum igitur patet quod per istas plures virtutes
speciales simul congregatas ille circa quolibet
materiam sibi occurrentem poterit optime se habere
sine alia cum virtute essentialiter distincta a pre-
dicta non enim opus omni diverso rationis iudicio di-
versam correspondere virtutem moralem sed eadem
virtus circa obiectum suum proprium ad omnia iudicia ra-
tionis inclinatur eadem enim liberalitatis virtus nunc
ad dandum nunc ad recipiendum inclinatur: nunc ad re-
tinendum vel accipiendum propter hoc igitur mihi ma-
gius videtur vera sententia Eustratii quam ipsa maxime dicitur
Aristoteles concordare de legali enim iustitia dicitur Aristoteles
ipsa quidem igitur iustitia quedam virtus est perfecta
sed non simpliciter sed ad alterum et propter hoc
perfectissima virtutum esse videtur et quod ipsa non est pars
virtutis sed tota virtus neque prima iniustitia pars
malitie sed tota malitia vult igitur Eustratius quod in
appetitu contingit esse triplicem virtutem unam quidem
naturalem de qua dicitur in sexto libro quod omnibus videtur
singulos mores existere natura aliquam et esse
iusti et temperati et fortes et alia habemus perfecti
a naturam. Aliam autem moralem quam Aristoteles
ibi dicit vocat principalem: que inclinatur appetitum ad ip-
sam rationem propter quod Aristoteles dicit quod ipsa non fit si-
ne prudentia. Hec autem virtus moralis dividitur in
simplicem et compositam. Simplex est unaqueque vir-
tus specialis accepta precise circa aliquam materiam
simplicem ut fortitudo circa timores et audacias
temperantia circa delectationes tactus et sic de
aliis virtutibus. Composita autem est ex omnibus sim-
plicibus aggregata per eam ad invicem et ad pruden-
tiam pertinet et ista virtus non est iam pars virtutis sed
tota et perfecta et quod virtuosus proprius non solum est ad
seipsum agere et ad suos sed etiam ad alios et esse bo-
num sicut dictum fuit et per hoc ipsum ad alterum rationem
capit et nomen iustitie ideo tota predicta virtus idem
habitus ex his secundum substantiam virtus dicitur et ius-
titia secundum diversas rationes. Virtus inquit dicitur
secundum quod est habitus perficiens habentem et opus
eius bene reddens. Iustitia vero dicitur propter inter-
dum ad esse bonum et ad alium operatur et hoc intendit
Aristoteles cum dicit quid autem differt virtus a iustitia
hoc manifestum quidam enim eadem aut esse non idem sed
secundum quod ad alterum quid iustitia secundum autem quod ta-
lis habitus simpliciter virtus quod exponens Eus-
tratus dicit iustitia tota et omnis virtus est sed non
una quedam pars quid autem differt virtus universa-
lis et talis iustitia manifestum ambe enim sunt to-
ta virtus ex omnibus aggregatio secundum rationem au-
tem et esse differunt ad invicem secundum quod tota et
universalis virtus est habitus rationis optimus.
Iustitia autem virtus est talis habitus ad alterum et
enim assensus et dissensus idem ex iustitia secundum subiectum
esse non idem habet ita et universalis virtus et talis ius-
titia. Dicit enim Eustratius quod hec iustitia a perfe-
cta virtute differt hac appositione scilicet quod nam ad
alterum virtus relatum habet: hec autem iustitia ius-
titia legalis nominata est: tum quia ad quam intentionem le-
ges feruntur ad eandem intentionem ipsa operatur
ferunt enim leges ad esse bonum et ipsa ad bonum esse

operatur tum quod leges et ipsa legalis iustitia eadem
materiam respiciunt scilicet omnia contra circa que con-
tingit hominem recte agere et peccare precipit enim lex
circa virtutes omnes et malicias hec quidem ius-
bens hec autem prohibens ut dicitur Aristoteles et ista etiam ius-
titia est tota et omnis virtus sicut dictum fuit. Dif-
fert autem ista iustitia substantialiter ab unaquaque
specialium virtutum et pervenit substantialiter uni-
cuique sicut totum cum qualibet sui parte quoniam
ipsa sicut dictum est ex omnibus aliis integratur.
¶ Tunc ad rationes concedendum esse videtur:
quod ipsa legalis iustitia non est aliqua species una vir-
tutis sicut neque totus mundus est una species en-
tis sed tamen ipsa virtus una dicitur sicut totus mu-
ndus est unum ens per omnem entium pertinentiam et aggrega-
tionem ordinatam et connexam et ipsa contra virtu-
tes speciales enumeratur sicut totum contra par-
tes sepe namque videmus. Aristoteles compositum enumera-
re pro forma et pro materia que sunt partes eius
quomodo autem sola iustitia sit alienum bonum siue ad
alterum satis apparuit quibus enim virtus ad alterum
esse potest scilicet ab omni bonum sed hoc non est nisi
inquantum iustitie rationem assumit nulla igitur virtus
tunc intelligitur alienum esse bonum nisi propter iustitie
rationem intelligitur assumpsisse que tamen rationem communis
est iustitie et aliis virtutibus sicut dictum fuit. nul-
la est differentia substantialis virtutum sed est cuius-
dam perfectionis proprietatis omnium virtutum explicatio
hec de questione.



¶ Quanto queritur Utrum propter legales
iustitias necesse sit ponere aliam iustitiam
particularem. Arguitur quod non quod propter
totum quod omnes includit partes suas nulla
est alia pars ponenda sed iustitia lega-
lis tota virtus est completa: speciales omnes pertinentes
virtutes propter eam nulla ponenda est virtus. ¶ Item
illa iustitia particularis vel distinguitur a legali
iustitia sicut pars a toto vel sic quod unum non inclu-
dit reliquum. Si primo modo tunc non videtur quod solum
sit ponenda una particularis iustitia sed tota quod sunt
speciales virtutes cum omnes sint partes iustitie lega-
lis et sic illa virtus quam Aristoteles vocavit iustitiam equa-
lem non plus secundum rei naturam debet dici iustitia
quam quilibet alia virtus quod videtur inconueniens
Si autem distinguatur secundo modo tunc iustitia lega-
lis non erit omnis et tota virtus ex quo iustitia par-
ticularis non erit pars eius hoc autem est contra deter-
minatum in alia questione. ¶ Oppositum probat
Aristoteles in littera Sciendum est primo quod virtus aliqua
ex eo iustitie nomen habet quia ipsa est ad alterum
non autem ad alterum ex eo quod ad proximum propriam
vel parentes vel filios vel familiam aut amicos.
hec enim omnia reputantur ut nostra propter quod
ad tales operari ad nos ipsos operari sed ex eo
iustitia dicitur ad alterum quia est ad alienos scilicet
cet nulla nobis affinitate coniuncti sunt nisi vin-
culo civilitatis secundum quod homo natura civile
animal est ut dicitur primo politice. ¶ Secundo
sciendum quod humanorum bonorum quedam sunt
nobis propria quedam aliena quedam vero nobis
et aliis communia licet enim nulla sint exteriorum
bonorum aliquibus appropriata per naturam ta-
men bone civitati non expedit omnia esse communia.

¶ Illi

opinio docto-
ria.Triplex virtus
in appetitu.Ad rationes prin-
cipales pro op-
positum

Ad secundam.

Ad tertiam.

questio quinta.
¶ primo.

Secundo

In oppositum

¶ que iustitia dicitur
ad alterum

triplicia bona

¶ recte iustitia
legalis

cundo politice. pbat Arz. sufficienter. id sicut dicit Tullius in libro de officiis plurima bonorum effecta sunt priuata aut veteri occupatione ut quondam inuacua venerunt. aut victoria ut qui bello potiti sunt. aut lege pacitione. conditione forte. aut alio tali modo quod si ita est. oportet virum bonum non solum circa propria habere se bene. sed circa aliena et communia scz ut dicit Tullius qd cōibus ut cōib? utatur. pūatis aut ut suis. si quis autem voluerit sibi plus usurpare violabit ius humane societatis. bona autem communia quodam modo sunt nostra et quodammodo aliena nra enim sunt inquantum nobis licet eis uti. aliena pō sūt inquantum non licet eis nobis uti. pprijs ea nobis appropiande et sic patet qd oia qbus uti possumus humana bona dici pnt scdm duas rōnes quia scz quedam sunt ppria et quedam aliena. ¶ Tertio sciendū ē qd virtutē ad alienos eē pōt intelligi dupliciter. ¶ Uno modo pcuratiue. Alio mō vīue vī uno modo finalit. alio mō materialiter. Dico aut pcuratiue siue finaliter quia dirigit opus suū ad alienum bonū pcurandum saluandum vel augēdum. dicovero siue vel materialiter quis in opere suo vīf alieno bono sibi vel alijs applicando. ¶ Hīs vīs dicā pmo qd penes primum modum essendi ad alium non sumitur iustitia q sit aliqua specialis virtus. sed iustitia legalis que ē tota virtus. ¶ Secundo dicam qd penes secundū modū essendi ad aliū sumitur iustitia que ē specialis qdam virtus distincta contra ceteras virtutes speciales de quibus scilicet determinatum fuit in tertio libro et i qrtō. ¶ Tertio videbit quō talis iustitia pticularis sit pter legalē virtutē et quō non. ¶ Primum sic pbat qd scdm illā ppetatē q conuenit oī ptuti nō sumit aliq specialis pt? imo si a tali ppetate nomē aliq d iponat. opz ipz puenire oī ptuti. Sed opari ad bonū alterius augendū puenit oī ptuti qm oī ptuti puenit opari ad cōe bonū sicut dictū fuit in alia qstione scz opādo ad cōe bonū operamur ad alios inquantū nō solū ex nobis et nris scz etiā ex alienis ciuile cōitas integrat q iustitia dicta a tali ppetate nō ē ptius specialis. sed pt? tota. ¶ Item scdm hoc qd ē opari ad cōe bonum pcurandū et saluandū sumitur legalis iustitia ut dictū ē i alia qstīōe q est tota ptus. sed virt? nō opatur ad alienū bonū nisi secūdū irētionem cōis boni procurandi vel saluandi igitur et c. ¶ Alioz p batur qm recta ratio nunq videretur dictā re qd ad bonū alterius aliquis laboraret nisi propter aliquā tpo ad iutēz pnet ionē ei si nihil eēt vnus ad alium. nihil deberet vnus ad alium epe rari sed alieni nullā habent nobil cū connexionē nisi in ordine ad ciuile communicationem cuius nos et ipsi naturaliter sumus partes inquantum homo naturaliter ciuile animal est: et cōicationū vel in ordine ad leges vel legislatores itendētes ad commune bonum. petet igitur ex qua virtute nos operamur ad alium. non inquantum alienus est ex toto: scz inquantum nobis ex lege vel politica cōicatione pinctus. q sic eperando nos operamur ad cōe bonū. hoc igit spectat ad iustitiam que est tota virtus non aliqua pars virtutis. ¶ Scda pclusio pbat sic: quia circa quēcūq cō

tingit i nostris operationibus excessus vituperabilis et defectus prauus medium est laudabile et bonum et circa tale idigem? virtute dirigente nos ad medium. hoc sepe dictū fuit in precedentib? sed in alienorum bonorum applicatione nobis vī alijs contingit excessus prauus et defectus vituperabilis. ergo circa vsum alienorum bonorum indigemus virtute. ¶ Alioz patet primo quantū ad excessum quia sicut allegatum fuit a Tullio. Si quis aliorum bona sibi iusto domio voluerit usurpare. nullam de suis bonis faciens illi recompensationem. ipse violabit ius humane societatis. q cūqz enim secundum naturam vel scdm legem nra effecta sunt. nemo licite potest a nobis auferre. Si r quantū ad defectum. nā vituperium est et ferule pati iuriam potenti eam bene repellere tales enim dant alijs occasionem iniuriandi. quoniam sicut dicit Arz. primo rhetorice iniuriatores solent iniurias inferre in desides. solliciti enī est resistere et inuerecundos. nō enī pugnatini p lucro. et in eos qui a multis iniuria passi sūt et non resiliunt. licet enim tales peccent contra māsuetudinē inquantū deficiūt ab ira sibi assumēda scdm qd oportet. propter quod de eis loquens Arz. capitulo de mansuetudine dicit qd iniuriantem sustinere et familiares despiciere ferule est. hoc tñ non obstante quin etiam peccent ptra aliā ptutem scdm qd opant scdm materias alteri? virtutis. et qd non habent se bene circa passiones ad virtutē aliā pertinētes. etiā tantis indiget hūane nature fragilitas qd nullus nisi multa capiens ab alijs posset sibi ad vitā suā sufficientia procurare: si igitur necesse est sepe multa que sunt aliorū accipere et sibi applicare. manifestum est qd circa hoc pōt esse viciū in defectū. ¶ Quod aut illa sit virtus specialis distincta ab alijs probat Aristot. sic illa est virtus specialis distincta ab alijs contra quam peccatur non peccando contra aliquas alias virtutū. et qd contra quālibet aliarum contugit peccare non peccando ptra eā. sed sic ē de ista virtute alijs. pbatio quia si quis rapuit alienū domino iniusto et pter legem. ipse vituperatur et dicitur iniustus. et p iudicē cogit ad restituendū tanq male acceptū. Istud tñ peccatū non est contra fortitudinem que est circa pericula bellica nec cōtra temperantiam que est circa delectabilia tact? nec contra liberalitatem et magnificentiam que sunt circa proprias diuitias. imo possibile est qd non propter desiderium pecuniar. aliq sed solū eo qd vult alteri nocere: comburit domū eius. ista igitur peccata non sunt contra liberalitates neqz magnificentiam. et sic de alijs virtutibus. Similiter etiā ptra quālibet aliarū virtutum potest esse peccatū circa res proprias absq hoc qd respiciat vī rē alienā. igit et c. ¶ Item ille virtutes sunt distincte substantialiter et specificē. que sunt circa obiecta distincta. a quibus noster appetitus inuatus est affici diuersis affectionibus et diuersorū morum secundum quas affectiones inclinari potest appetitus ad opa pter rōnes. sed ista iustitia et alie ptutes sunt hūmōi igitur et c. ¶ Alioz videtur n cta p se. ¶ Alioz patet bona enim ppria et bona aliena sunt obiecta circa q nā appetit alit? aliter

dupl? pt? d? ad alienos.

tres cōclusiones.

drā iter legalem iustitiam et pticularē p illos modos essēdi ad alterum

q patētes in iuriam peccat? māfuetudinē et iustitiam. ¶ Tertie cōclusionis pbat qd iustitia pticularis distingit al alijs ptutibus.

pbatio scde pclusionis.

q̄ alif hō effi
ciē circa bōa
alienar circa
propria

afficiē: qm̄ de pecunijs p̄p̄is z alienis dī capitu
lo de liberalitate q̄ qui talibus appellationibus
appellantur puta parci z tenaces z inuibiles oēs
deficiunt datione aliena aut nō appetūt neq̄ vo
lunt accipere. hī igit̄ affectionē iordinatā habēt
ad p̄p̄ias pecunias nō aut̄ ad alienas. alij aut̄ sūt
plures ad p̄p̄ias nō tantā hñtes affectionē quā
do eas habundant̄ consumāt z distribuāt q̄ tamē
neceffe nō possunt rapere alienas p̄pter quod p̄
q̄ ille sunt diuerse affectiones z diuersorū morū
sed ista iusticia versatur circa bona aliena z affe
ctiones ad ipsas dicēte Ar. q̄ ipsa est circa hono
rem vel pecunias vel salutē vel si quodāmodo ha
beam⁹ vno noīe p̄prehēdere hec oīa videlicet sicut
ante dixerat circa quecūq̄ bona est fortuna z in
fortuniū. z addit q̄ circa talia est hec iusticia vel i
iusticia sibi opposita propter delectationem que
a lucro. lucrū aut̄ consistit in accipiēdo alienum.
Hec igitur iusticia est circa quecūq̄ bona aliena
que possumus ab eis auferre. nā circa talia versa
tur fortuna z infortuniū. sed alie virtutes sunt cir
ca bona p̄p̄ia scz vtendo eis sicut oportet. forti
tudo namq̄ corpore proprio z viribus proprijs
vtitur ad bellica pericula. spantia vero bonis su
is ad delectationes tact⁹ z gustus liberalitas aut̄
sicut dictū est z magnificētia bonis suis ad dano
nes z cōsūptiones. Magnanimitas similiter suis
honorib⁹ māfuetudo aut̄ corpore p̄p̄io nō ad irā
prouocatiua. Alie vero virtutes vtunt̄ p̄p̄ijs ge
stibus vel sermonibus aut ad veritatē aut ad con
uiuentium delectationē. Iusticia aut̄ sicut dictuz
est cōsistit est in alienorū vsu bonorū. scz nobis ea
vel alijs applicādo puta permutādo vel distribu
endo vel reddēdo vel aliquo tali mō. De mō agt̄ p̄
quē ista particularis iusticia sit p̄ter legālē dicen
dum est q̄ ipse p̄sit duplici cōsiderari. Vno mō
scz p̄p̄iis substantiā z sic p̄ticularis iusticia pars
est legalis quēadmodū p̄p̄iis alie sp̄ales p̄pter
quod nō est p̄ter eā. sicut p̄tes nō sūt p̄ter totū cō
pletum qd̄ i se cōtinet oēs partes. Alio mō cōsi
derant̄ quātū ad rōes p̄pter quas dicunt̄ iusticie
et sic licet scdm̄ quādā rōnis cōtratē cōueniāt in
quātū vtrāq̄ dī ex eo iusticia qz est ad alterū. n̄ se
cundū sp̄ales rōnes essendi ad alieq̄ distinguūt̄
¶ Non enī est eadē ratio essendi ad alterū p̄cura
ri alteri bona. z vti bono alterius sibi vel alijs ap
plicando. scz sūt rōes dispate. q̄ vlt̄ p̄p̄iis quorū
sunt iste rōes se habeāt sicut totū ad pars oīs ei
virtus inata est opari ad alienū bonū sicut dictuz
fuit i alia questione sola igitur p̄ticularis iusticia
vtitur bono alieno. Et ad hoc intelligendū pōt ad
duci simile tale. cōstat q̄ visibile est in plus q̄ tā
gibile z se hñt sicut totum z pars. si capiāt scz
substantias que scz p̄p̄ias q̄litates dicunt̄ sensibi
les. omē ei tāgibile est visibile z non econtra simi
liter ille substantie scdm̄ quādā cōmunē rōnē sunt
oēs sensibiles scz in quātū q̄litatibus disponunt̄
potentibus imutare sensū. scdm̄ in aliā z aliā rō
nem sp̄ialē sūt sensibiles qm̄ hec in quātū frigi
de vel calide ille vero i q̄tū colorate vel lumine se
dico igit̄ q̄ hoc p̄ticularis iusticia scz triplicē pōt
cōsiderari rōem. ¶ Vno mō scz q̄ hñtus hoīem
perficiens z opus eius hñ reddens z sic dī virt⁹.

quō dñt iusti
cia p̄ticularis
et legalis.

iusticia p̄tici
laris triplicē
consideratur.

Alio modo scdm̄ q̄ vti in opere tali bonis alie
nis z sic dī iusticia p̄ticularis. Tertio modo iquā
tum illud opus ordinat ad cōmune bonum. z sic
dicitur pars legalis iusticie. Sed circa iusticie le
galis p̄dicte distinctionem a p̄tibus alijs spe
cialibus occurrūt dabitaciones vbi dictū est q̄ iu
sticia p̄ticularis z iniusticia sibi opp̄ita consistunt
in alienorū vsu bonorū. alie vero p̄p̄iis in vsu p̄
p̄iorum. ¶ Contra qz iusticia cōmutatiua nō so
lum alienis sed z p̄p̄ijs vti rebus accipiendo si
bi p̄p̄ijs alienas. ¶ Iterum qz dictū est q̄ paren
tes filij amice reputantur tanq̄ n̄ p̄pter quod ad
ip̄os agere est tanq̄ ad nos agere. ideo sequere
tur q̄ int̄ nos z ip̄os non haberet locū p̄ticularis
iusticia vel iniusticia sibi opp̄ita: cū ipsa debeat
esse circa bona aliena. consequens est falsū qz se
pe sunt iter eos per mutationes z distributiōes:
cum equalitatis obseruatōe qd̄ spectat ad p̄tici
larem iusticiā z ad iudicem recurrūt sepe cōque
rentes super iustificatione z homo q̄ filium occi
derit vel vxorē puniret̄ tā q̄ fecisse contra iustici
am. ¶ Itē fortitudo agit circa aliena puta cōtra
hostes. similiter māfuetudo z iracūdia sibi oppo
sita p̄nt agere circa alienos. vt si qd̄ p̄pter irā per
cussit extraneū. similiter liberalitas z opposita
sibi viciat vnt̄ pecunijs alienis. Itā ad liberalita
tem non solū spectāt datio z cōsūptio. pecunia
rum sed etiā acceptio z retētio sicut ergo liberali
ter cōtingit suā pecuniā dare alienis ita liberali
ter p̄tigit recipere pecuniā a alienā. Etā dicit Ar
aleatorem mortuorū spoliatorē z latronē illibera
lium esse latro tñ accipit pecunias alienā sūt per
in pantiā pōt qd̄ vti muliere aliena. Raymus etiā
qui opponit magnanimo dignificat se q̄bus nō ē
dignus honorib⁹ si ergo tales honores sibi nō de
bentur tūc debent̄ alijs z sic ille sibi accipit alie
na. ¶ Ad p̄mū istorū dicendū ē q̄ iusticia nō vti
p̄tice bonis alienis sed etiā p̄p̄ijs ad permutā
dum cū alienis scz vt accipere possit aliena. ¶ Ad
aliā dicendū est q̄ parētes filij fratres amici z ta
les quidā hñt bona p̄uata z diuisa q̄ cōdicare non
volunt nec tenent̄ vt sic reputant̄ tanq̄ extranei
propter qd̄ iustificat q̄ man⁹ i bona alteri⁹ appo
nit ip̄o iutovñ si vxor z filius sūt possessio p̄p̄is
vel mariti: tñ hoc est ad determinatū vsū z vsq̄ ad
aliquē terminū. p̄pter qd̄ nō pōt eos occidere vel
tractare scdm̄ quodcūq̄ libitū voluntatis. p̄dicti
etiā cū hoc hñt aliquē sp̄ialē affinitatē adiuticē
propter quā si vnus agat ad aliū bona sua p̄curā
do z saluādo. dī agere ad seipm̄. ¶ Ad aliā dicē
dum q̄ forte nō agit cōtra hostes vt eos sibi acci
piat z applicet sed vt eos repellat ad suā vel pu
blicā rem saluādā z si qñq̄ fortis itendat sibi ho
stes z res ip̄orum accipere z sibi applicare i lu
crum hoc est qz iuste principem cōmunitatis vel
cōmunitatem inuadētes sūt p̄ncipis de iure si po
tuerit eos accipere p̄pter qd̄ illa re sua vti. non
re aliena qui aut̄ bellāt ad quos non opz. tales in
iustificāt manus i rem alienā ponentes. z c. de mā
fueto aut̄. z iracundo dicendū est q̄ aliqui non nisi
in rem suā agūt vt cū pat. r verberat filiū vel magi
ster discipulū ad castigādū. Aliqñ aut̄ agit ad ex
traneus z tūc nō est cōueniēs cū māfuetudine vel

ptadiaz po
stā it iusticiā
pticulare z et
alias p̄tutes.

Secundo

Tercio

rñso ad p̄mā

ad secundā

parētes sunt
dñi filiorū tñ
ad oēm vsū.

ad terciā

iracundia concurrere iustificationē vel iustifica-
tionē qđ p3 p Arz. qđto hui? dicentē qñ aut sciēs
quidem nō precōsiliās aut ifert nocumētū in iu-
stificatio est vt puta quecūq; ppter irāz alias pas-
siones qualescūq; contigit ei contra quālibet vir-
tutem agere prave non solū per oppositū vitiū s3
etiā ppter passiōes ideo bene dicit Arz. loco pđi-
cto qđ qđ ppter irāvel alias passiōes sūt nocētes
vel peccātes iniustū faciūt qđdēz iniustificatores
sunt nō qđdēi iusti ppter hoc neq; mali s3 habitu
aliter neq; enī ppter malitie nocumētū videt igitur
concedēdū esse qđ aliqñ contingat virtutes ali-
as a iusticia opari circa res alienas s3 p accidēs
pñt enī z magis z sepius operari circa pprias z i
quantū circa res alienas operant. necesse est op⁹
esse iustū vel iniustū scđm particularē iusticiā. De
liberali aut et illiberali similiter dicendū est qđ acci-
dit eis aliqñ vt reb? alienis sed vt sic oportet op⁹
ipsozū esse iustū vel iniustū ppter qđ dicit Arz. qui-
to hui? qđ ad retributionē faciendā z equalitatez
iusticie seruandā refamulari oportet ei qđ grāz fe-
cit. Et eodē modo dicam? de laymo z itēperato.
Ad rōnes aut principales satis patet solutio per
predicia. Et si sic est. finis questionis.

questio sexta.

Arguitur



¶ Verit? sexto. Quid iusticia sit pcla-
rissimā virtutē z maxime pfectā virt⁹
¶ Arguit qđ non qđ ex hoc aliquid
dicitur magis tale qđ est tale simpli-
citer z scđm seipm. qđ ex eo qđ ē ta-
le ad alterū verbi grā ignis qđ est simpliciter levis
est leuior qđ aer z aque que sūt leues ad terrā sed
Arz. dicit qđ iustitia quedā virt⁹ est pfecta non sim-
pliciter sed ad alterū. igitur z c. ¶ Itē iusticia vsus ē
ad alterū aliaz aut vsus virtutū ē ad seipm ppter
quod dicit Arz. qđ alienū bonū videt esse iusticia.
solā virtutū qñ ad alterū ē sed melius et pfecti⁹
est habere se bñ ad seipm qđ ad alios. cū eā chari-
tate quilibet debeat seipz magis diligere qđ alios
igitur z c. ¶ Item virt⁹ illa ē perfectior qđ ē circa
difficiliores opationes sed fortitudo et libera-
tas sunt circa difficiliores opationes qđ iusticia.
ideo z c. maior patet scđo hui? vbi dī qđ circa dif-
ficilius semp ars sit et virtus etenī bñ melius in
hoc minor patet qđ scđz fortitudinē operari ē cir-
ca mortis pericula imo etiā in casu sustinere ma-
ximas vulnēz tristitias z mortē ultimū aut terribi-
lium ē mors ppter qđ opus ē oīm difficilissimū.
Idē etiā videt de liberalitate qñ difficili⁹ z excel-
lēti⁹ esse videt dare ppria bona qđ pñet ad libe-
ralitatem. qđ reddere aliena. nā qđ non vult redde-
re alteri qđ suū ē quō de pprijs daret ei ppter qđ
etiā dī quarto hui? qđ facilius ē non accipere qđ
dare. pprium enī min⁹ emittūt qđ non accipiunt
alienum. ¶ Itē dicit Arz. quarto hui? amant aut
maxime liberales eozū qđ in virtute si ergo pfectio-
nem habentes virtutē debet magis amari videt qđ
liberalitas sit virtutū maxime pfecta. ¶ Opposi-
tum dicit Arz. ipa quidem iusticia virt⁹ ē perfecta
nō simpliciter s3 ad alterū z ppter hoc multotiēs
preclarissimā virtutū videt esse iusticia z neq; he-
sperus neq; lucifer ita admirabilis. In iusticia
aut simul oīs virtus ē. et pfecta maxime virt⁹. Cu-
ius rōem videt assignare talem. virtus ē maxime

Quarto

in oppositū.

perfecta scđm quā habens ipsā p oī non solū ad
se ipsū vt virtute sed ad alterū hoc enī ē opus dif-
ficile. vnde multi quidē in pprijs vt pñt virtute i
his aut que ad alterū nō possunt vt dicit Arz. S3
iustitia attendit scđm vsū virtutis ad alterū igitur
z c. ¶ Rñdēdū ē primo de iusticia legali scđo
de iusticia particulari. Quātū ad pñm dicēdū ē qđ
iustitia legalis ē oīs virtutū pfectissia qđ sic vide-
tur. ¶ Eustratus declarare tripliciter vel qua-
drupliciter contingit virtutē pfectā dicere. Vno
modo si virtutē diuidamus i naturalē z moralem
naturalis qđ imperfecta est moralis aut pfecta. vñ
propter naturalū imperfectionē dicit Arz. Etenī
pueris z bestiis naturales existunt habitus sed si
ne intellectu nociui videntur existentes scđm autē
morales ppter earū perfectionē dicit Arz. hoīez
esse simpliciter bonū. Scđo modo contingit virtu-
tem dicere perfectā si virtutē morālē diuidamus
in partialē z totalē: totalis enī erit pfecta par-
tis aut imperfecta partialē aut virtutē dicovnāquā
qđ specialem virtutē circa suā specialē materiā. vt
fortitudinē circa timores z audacias tñtā cir-
ca delectationes tactus z gustus. z sic de alijs. Di-
co aut totalē ex oībus partialib? seu spēalib? vir-
tutibus habitū aggregatū oēs enī virtutes mora-
les quandā habēt ad se inuicē cōnexionē in appe-
titu ppter quā simul dicunt cōstituere vñ totalē
habitū p aggregationē. respectu ergo totalis vir-
tutis partialis dī imperfecta. z ecōtra totalis dī p-
fecta respectu partialis qñ sicut dī tercio phy-
sorum totū ē pfectū aut ipē penitus aut ximum
scđm naturā est. ¶ Adhuc aut pñt ptialis aliqua
pōt capi dupliciter. Vno modo put aliqñ sine ali-
is existit i appetitu. sicut si quis tpatos semp exer-
cuerit tactus. nullos aut. fores aut liberales. sicut
aliquat in eo tēpanna sine fortitudine et libera-
litate. Alio modo put in appetitu cōnexa ē cū ali-
is virtutib? z primo quidē modo non ē possibile.
aliquā virtutē specialē esse pfectā neq; fir mā. nō
solum ex eo qđ non ē tota virtus sed etiā ex eo qđ
sepe contingeret prout expediret. non posset cir-
ca materiā ppriam actum suū exercere nā si ali-
qua deficiat virt⁹ statim i surgūt passiōes quas il-
la virtus inata esset modificare: quarū impetus i-
pedit appetitū ab inclinatione aliarū virtutū verbi
grā si toto tpe vixeris tgate. nullū in actū fortitu-
dinis exercueris. z tyrānus per vulnera p minas
mortis te cogere voluerit ad actū intpantie. pote-
rit accidere qđ i te tātus erit ipetus timoris z tri-
stie: qđ ille tuā supabit tñtā z eius inclinatio-
nem deuincere. qđ non fecisses si habitū fortitu-
dinis habuisses z cōsimiliter ecōuerso. quantūcū-
qđ enī homo in actu iusticie vel fortitudinis fue-
rit exercitatus seu habituatus. si tetigerit eū concu-
piscencia cito frangeť. sicut de salomone apparuit
et de dauid manifestū ē igit qđ spēales virtutes
illam quā scđm se non habent pfectionē et firmi-
tatem accipiūt i hoc qđ sunt partes virtutis totalis
inquantū ad se inuicē simul cōnectunt ppter qđ
et ipsa totalis virt⁹ multo pfectior ē qualibet spe-
ciali. et etiā quilibet specialis pfectior ē scđm qđ
ipsa sit pars totius virtutis qđ ipsa sit scđm se ipsā
precise accepta. Sed iterū ipa totalis virt⁹ cū per

rñtio duo ar-
ticuli

quartū ptigi-
virtutē esse p-
fectum.

Secundo

virt⁹ ptialis
dupl⁹ pñt
p se z vt an-
te alijs.

totalis sit tri
p[er] considerat

o[mn]i p[ro]p[ri]a
ri p[ro]p[ri]a ad se
q[ue] ad alios

dubium sit
sit p[er]fectior se
cū dū q[ue] opat
ad se an scōz
q[ue] opatur ad
alteram

ip[s]am homo sit inatus agere ad o[mn]e bonū ad quod
possibil e est opus dirigere. p[ot]t tripliciter cōsidera
ri. ¶ Uno mō p[er] se ut p[er] eā hō i[n]clinat ad bñ se hñ
dum i agendo ad seip[s]m et ad suos. Alio mō p[er] se
ut p[er] eā i[n]clinat ad hñ dū se bñ i agendo ad alios.
Tercio mō ut p[er] eā i[n]clinat ad bñ se hñ dū simul
in agēdo ad se et ad suos et i agendo ad alios scz
ad cōe bonum dicte aut p[er]cisiones licet possint fie
ri scdm rōem tñ scdā nō sit scdm rē. qm cū hō na
turalit[er] magis afficiat ad seip[s]m et suos q[ue] alios
q[ue] ipsa et sui magis occurrunt continue tibi i suis
actionibus q[ue] alijs ideo necesse est ut prius assue
scat opari ad seip[s]m q[ue] ad aliū scz ad cōe bonū et
ideo nō est possibile q[ue] aliq[ui]s bñ et p[ro]p[ri]e hēat se
ad cōmune bonū. qm etiā p[ro]p[ri]e se bñ habeat ad se
ip[s]m et ad suos sed possibile est ecōverso scz q[ue] af
fuerit aliq[ui]s scdm o[mn]em spēm p[ro]p[ri]e opari bñ ad
seip[s]m et ad suos nūdū tñ ad alios. sic intelligēdo
q[ue] ip[s]e p[ot]t sufficient[er] o[mn]es circūstācias ex p[ar]te sui et
suorū attendere scdm exigētā cōbinatiōis illo
rum operari ut oportet qm p[ro]p[ri]e ip[s]m et suos nulli
alijs essent et ideo dicebat. Ar[istote]l[is] multis qdē enī in
p[ro]p[ri]is p[ro]p[ri]e possit uti i his aut que ad alter[um] nō
possunt. Scdm hoc igit[ur] manifestū est q[ue] virtus to
ta p[ri]mo modo sumpta scz put reddit hōiem p[ro]p[ri]e
cise bñ operatē ad seip[s]m et ad suos nō est p[er]fe
cta p[ro]p[ri]e o[mn]ino qm ipsa non p[ot]t opus optime diri
gere cum non intendat ad o[mn]es circūstācias et ad
o[mn]ia que p[ot]t operationem reddere meliorē eo q[ue] ni
hil intendit vel modicū de cōi bono sed tota virt[us]
scdō modo accepta perfecta est totaliter qm ip[s]a
p[ot]t ad o[mn]e bonum et p[ro]p[ri]um et cōmune opus suū di
rigere p[ot]t fuerit oportunitas et scdm istā p[ro]p[ri]etatem
conuenit p[ri]ncipari scdm p[ri]orē aut non qm p[ri]nci
cipatus exigit opus ad cōe bonū scd[et] cōitatē aut
p[er]fectā et nō scd[et] imperfectā cōuenit p[ri]ncipari
vnde p[ri]mo politice p[ri]ncipē qdē p[er]fectā habere
oportet moralē p[ro]p[ri]etatem et hoc intendebat Ar[istote]l[is] in
isto q[ue]nto dicens qm p[ri]ncipatus virū ostendit ad al
terum enī et in cōicariōne p[ri]nceps pessimus qdē
igit[ur] qd ad seip[s]m et amicos virtut[is] malitia quid enī
faceret ad extraneos optimus aut nō qd ad seip[s]m
virtute sed qui ad alterū hoc enī opus difficile.
Cum igit[ur] ipsa totalis p[ro]p[ri]e nō sit iusticia nisi put
non solū ad ipsius sed ad cōe bonū operat[ur] qm (si
cut dicit Eustratius) ipsa differt a p[er]fecta i a to
ta virtute hac appositione scz q[ue] ad alterū vsum
relatū habet manifestū est q[ue] ipsa legalis iusticia
virtus est p[er]fecta q[ue] nō naturalis s[ed] moralis et
p[er]fectior q[ue] nō p[ar]tialis s[ed] totalis et p[er]fectissima
q[ue] nān solū ad se sed ad cōmune bonū. Adhuc
aut[em] aliqui dubitāt circa dicta qm licet sit satisma
nifestum q[ue] iusticia est p[er]fectissima p[ro]p[ri]etatem iquā
tum non solū ad p[ro]p[ri]um s[ed] simul ad p[ro]p[ri]um p[ot]t
et ad cōmune bonū operari. tñ q[ue] rōnes has pos
sumus scdm intellectū diuidere. ¶ Dubiū ē scd[et]
quā rōnem maior debeat nobilitas ip[s]i iusticie
scz an scdm q[ue] ad p[ro]p[ri]um bonū operatur an scdm
q[ue] ad cōmune et ad alienum. Ad qd cōmuniter re
sponde[re] q[ue] scdm q[ue] est ad cōmune bonum quanto
bonum cōmune diuinius est et melius bono p[ro]p[ri]a
tō vnde p[ri]mo huius si idem est vni et ciuitati mai[or]
et p[er]fectius qd ciuitatis videt[ur] et suscipere et sal

uare amabile quidē enī et vni soli melius vero et
diuini genti et ciuitatibus. Tamen cōtra hoc est
q[ue] natura et charitas plus dictāt seip[s]m diligere
q[ue] alios p[ro]p[ri]e quod et melius esse videt[ur] opari ad
seip[s]m q[ue] ad aliū. ¶ Ad hoc dici p[ot]t sicut dicit
Ar[istote]l[is] sexto hui[us] q[ue] ad cōe bonū operari est ad nos
operari q[ue] sumus pars cōitatis vñ sine cōi bono
domus et ciuitatis nō p[ot]t p[ro]p[ri]um bonū bene sta
re nec p[ot]t de p[ro]p[ri]is bñ disponere q[ue] nihil intēdit
ad cōe et hoc notauit Ar[istote]l[is] in his verbis. forte nō
est bonū ipsius sine economia neq[ue] sine urbanita
te adhuc aut[em] ip[s]m qualiter oportet disponere ima
nifestum scz non attendi ad cōe bonū. ¶ Vel po
test dici q[ue] i opere iusticie iustus plus multo et p[ri]nci
cipaliter agit ad bonū p[ro]p[ri]um q[ue] ad cōe bonum
agit enī in utilitatem cōem s[ed] per hoc intēdit p[ri]nci
mo et p[ri]ncipaliter sibi bonū honestū acq[ui]rere scz p[ri]nci
mō virtutem et opus intrinsecū p[ro]p[ri]e p[ro]p[ri]e et aia
decorat scdō honore ad quā sibi impendendū cōi
tas obligatur. Hec aut[em] p[er]fectissima virt[us] legalis
iusticia sicut dicit Ar[istote]l[is] virtutū p[er]clarissima esse vi
detur lux enī clarissima tūc videt[ur] cū nō solū in se
lucet sed cū eius splēdor ad longinquā loca diffū
ditur virt[us] igit[ur] illa videtur clarissima quē singulis
suā bonitatē largit[ur] hec aut[em] est iusticia iquātū ad
cōmune bonū operat[ur]. ¶ De p[ar]ticulari aut[em] iusticia
comparata ad fortitudinē dubitauerūt multir[um] va
rie opinati fuerūt multis ei videt[ur] q[ue] fortitudo sit
melior virt[us] qm ad agenda facilia nō requirit vir
tus vel nō multā virtutem sed virtus ex eo d[icitur] maior
q[ue] potest difficiliorem actū virtus enī attendit se
cundum vltimū i quod potentia potest ut d[icitur] p[ri]mo
celi hoc aut[em] nō est aliqd facile sed id qd est maxi
me difficile virtutē enī leuatiua mille talentor[um] di
cimus esse maiorē virtute leuatiua duorum quod
non esset nisi difficilius esse leuare mille q[ue] duo
sed fortitudo est circa difficilius q[ue] iusticia cōmu
tatiua vel distributiua cū fortitudinis sit expecta
re terribilissima et grauissima puta mortē ideo et
¶ Item virtus est maior que potest regulare for
torem impetū passiōis fortitudo aut[em] est h[uius]mōdi q[ue]
maximus est impet[us] tristitie et timoris specialit[er]
mortis h[uius]mōdi aut[em] regular fortitudo iusticia aut[em] non
regular p[ro]p[ri]e nisi affectionē ad lucrū que non est
tant[us] ip[s]e impet[us] igit[ur] et c. ¶ Et cōfirmat ista q[ue] sicut
d[icitur] septimo hui[us] si cōcupiscētie q[ue] vici cōtinētia
essent debiles cōtinētia non esset aliqd magnum
ergo virt[us] similiter que debilem rectificat passio
nem nō est magna virtus sed illa que fortem q[ue]to
ergo fortorem tāto maior. ¶ Item virtutis boni
tas ex hoc attendit[ur] q[ue] i[n]clinat appetitū ad obedi
endum rōi que ergo magis i[n]clinat est maior et me
lior s[ed] fortitudo est h[uius]mōdi qm ad hoc q[ue] appetitus
firme et immobiliter et delectabiliter obediāt rōi
necessaria est fortior i[n]clinatio vbi ad oppositum
est fortior tract[us] s[ed] tristitia corporis et timor mor
tis que trahunt ad oppositum fortitudinis sunt i ad rōes p[ro]p[ri]as
uate fortius trahere appetitum q[ue] luctu affectio
que trahit ad oppositum iusticie igit[ur] et c. Et iste p[ri]mo
rōnes videntur aliquibus demonstrare. Addunt
autem quasdam probabiles rōnes ad idem q[ue] qm
virtus illa est melior que seruat hominem in sua
libertate et facit ipsum p[ri]ncipari talis autem

responsio

al[ia] iust[icia] p[ri]nci
palit[er] agit ad
bonū p[ro]p[ri]ū q[ue]
p[er] bonū cōe
tendit vtilit[er]
tem cōem

dubium an p[er]fe
ctior iusticia
sit p[er]fectis
or fortitudis

Secundo

confirmatio

Tercio

ad rōes p[ro]p[ri]as
biles
p[ri]mo

Secundo

oppositūq; iu
sticia sit me-
lior.

Secundo

Tercio

Quarto

Quinto

Sexto

cōcordia et re
sponsiovna p̄t̄ of me
lior altera du
pliciter.

est fortitudo magis q̄ iusticia unde septimo po-
litice d̄r q̄ q̄ non possunt periclitari virilit̄ serui
inuadentiū sunt. ¶ Itē bonū ē melius quod ē ra-
rius vt primorhetorice d̄r. sed rarissime possunt
hoīes fieri fortes propter hoc q̄ vtutes generant̄
ex actibus et raro casus accidit vbi debeat fortitu-
dine actus exerceri et ipsū etiā ē difficile exerce-
re. econtra aut̄ de iusticia. ¶ Alij aut̄ dicūt opposi-
tum qd̄ probāt per cōsiderationes. Ar̄. tercio tho-
picorum. nā melius ē quod in oī tēpore et in pluri-
bus ē vtili⁹ sed iusticia et t̄pantia sunt in oī tēpore
et oībus vtilis fortitudo aut̄ nō nisi tēpore belliz
viris deputatis ad bellū ergo. et c. ¶ Item p̄ alias
cōsiderationē qz melius ē quod habentib⁹ oīb⁹
nichil indigeremus reliquo quē quod oībus ha-
bentibus idigeremus reliquo tale enī ē magis p̄
se sufficiens sed oībus iustis existibus nichil indi-
geremus fortitudine oībus aut̄ existibus fortib⁹
adhuc indigeremus iusticia ergo. et c. ¶ Item rōes
ad idē sumunt̄ septimo politice qm̄ virtus ē me-
lior ad quā magis debet studere legislator. sed sic
est q̄ magis debet studere ad iusticiā q̄ ad forti-
tudine vbi dicit. Ar̄. et pbat qz idigem⁹ fortitu-
dine tēpore belliz non tēpore vacationis. Iusticia aut̄
indigemus tēpore belli et pacis vacationis et non va-
cationis modo legislator magis studere debet ad
tempus pacis q̄ ad temp⁹ belli et ad pacem q̄ ad
bellū: quod iterū probat Ar̄. qz politicus magis
debet attendere ad meliorē ad fines. s; bellū ē pa-
cis ḡra et non vacationis (ḡra. et c. ¶ Itē
virtus ē melior qua ē opus iusta meliori sed iusti-
cia ē iusta meliori. qz sicut illic dicit Ar̄. tota vi-
ta in vacationem diuidit̄ et non vacationē et bellū
et pacem et pax ē melior bello et vacatō non vaca-
tione fortitudine aut̄ opus ē ad nō vacationē. Iu-
sticia aut̄ ad vacationē et nō vacationem et magis
pacem ducētib⁹ vacatib⁹ vt vbi dicit. Ar̄. igit̄
et c. ¶ Item idē ē finis et terminus optimo viro et
optime p̄litie vt dicitur ibidem optime autē po-
litice optima virtus ē iusticia. qm̄ optima ē poli-
tica i pace et vacatione. i tali aut̄ non ē opus for-
titudine sed iusticia et temperantia vt ibidem d̄r
ergo iusticia ē optima virt⁹ optimo viro. ¶ Item
pōt sumi rō ex isto quinto sic ex eodicit. Ar̄. iu-
sticiam legalē esse optimā et p̄clarissimā qz ē ad
alterum sed iusticia etiā particularis scdm̄ eius
specialem rōnem ē alterū alie aut̄ virtutes specia-
les nō sed solū sunt partes legalis iusticie er-
go iusticia particularis ē alijs virtutib⁹ speciali-
bus melior et p̄clarior. ¶ Ad h̄mōia aut̄ contro-
uersiam concordandā pōt dici sicut dicebat i vlti-
ma questione tercii libri q̄ virt⁹ cum hoc q̄ habē-
tem perficit iterius ipsa pdest ad alia multa no-
bis vel alijs ad quorum bonū opamur verbi ḡra
temperantia diuitias exteriores seruat corpus ab
egritudinibus p̄seruat dat vsum rōis liberū et sic
ad oē bonū rōis adipiscēdū disponit fortitudo
repellit inimicos liberalites idigentib⁹ succurrūt
et sic de alijs. et ideo virt⁹ vna pōt dici melior alia
dupliciter. ¶ Vno modo scdm̄ seip̄am. Alio mō
in ordine ad alia in q̄bus ipsa pdest nobis et alijs
¶ Vno modo igitur videt̄ q̄ fortitudo sit virtus
maior et melior q̄ iusticia. s; scdm̄ mō econuerso.

Prīmā cōclusionē p̄bare videt̄ tres prime rō-
nes q̄ ad p̄minentiam fortitudinis fuerūt addu-
cte et scdm̄ hoc quinta rō p̄cedit. Ad quartā aut̄
dici pōt q̄ fortitudo tēpore belliz cōtra cōtingentia
aduersitates ē forte maioris vtilitatis q̄ iusticia
sed ex eo hoc non sequit̄ q̄ simpliciter sit vtilior.
Secundā aut̄ cōclusionē videt̄ p̄bare rōnes ad
aliā partē adducte et nichil plus. nā sicut dicit.
Tullius p̄mo de officijs iusticie primū munus ē
ne cui q̄s noceat. deinde vt cōibus p̄ cōibus vtat̄.
p̄uatis vt suis. hoc aut̄ oībus et in oī tēpore necessa-
rium ē ad hoīz cōicationē et societate tuēdam pa-
cificam. licet aut̄ fortitudine non sic sēper idigea-
mus. ¶ Tamen eavir oīs bonus idiget sēper ad
interiorem mentis p̄fectionē et eodē mō dicēdū ē
q̄ oībus existibus iustis non idigemus fortitudi-
ne. q̄tm̄ ad exteriorē vtilitatē sed ad mētis iteri-
orem p̄fectionē bene et eodē mō p̄cedūt oēs rō-
nes q̄ sumpte fuerūt eā septimo politice. Et si vl-
tima rō i qua dicebat q̄ iusticia particularis ē ad al-
terū p̄cedat. nō aliter p̄cedit q̄ mō p̄dicto. sed tñ
nec ipsa p̄cedere videt̄. qz nō scdm̄ eandē sed yalde
disparēs rōnes dicte q̄ iusticie sūt ad alterū sicut
dictum fuit. legalis ei ad alterū est qz alteri bonū
procurat scz cōitati p̄ticularis aut̄ sibi p̄curat bo-
num de bonis alienis. Scdm̄ etiā eundē modū
videtur q̄ t̄pantia debeat p̄parari ad fortitudinē
¶ Nam sicut dicebat i tercio difficili⁹ est tristitia sus-
tinere q̄ a delectabilib⁹ abstinere ideo fortitudo
scdm̄ se ē virt⁹ maior et aīaz magis p̄ficiēs. s; t̄pantia
melior ē q̄tm̄ ad vtilitatē quā nobis p̄bet exte-
rius. t̄pantia enī sicut et iusticia idigemus sēper vt
d̄r septimo politice tñ i casu non est iconueniens
aliqñ fortitudinē vnt̄ viri plus p̄desse ciuitati q̄
temperantiā centū fortitudo enī magis ē innata
ad vtilitatē cōez opari q̄ t̄pantia. t̄pantia aut̄ ma-
gis ad vtilitatē p̄p̄iā q̄ fortitudo p̄pter qd̄ p̄m-
ceps et coītas magis extollunt fortitudinē vñ ad
hoc attendēs Ar̄. p̄mo rhetorice dicit. nec ē est aut̄
maximas vtutes esse eas q̄ alijs honoratissime. si
quidē est vtus potentia bñfactiua p̄pter quod for-
tes et iustos maxime honorāt deinde liberales.
¶ Nichilominus t̄pantia videt̄ vtilior t̄pato quo ad
sibi exteriora quā fortitudo. quāta enī mala p̄ue-
niant hoī ex itēperantia dictū fuit i tercio. Et eo-
dem modo videt̄ de t̄pantia et iusticia. t̄pantia enī
magis videt̄ p̄desse tēperato quā iusticia iusto ad
quod aspicientes multi p̄ferunt t̄pantiā iusticie.
et fortitudinē dicentes meli⁹ esse q̄ homo sit vñ
sui quā aliorū hō aut̄ vt dicūt seip̄m regit tēperā-
tia familiā aut̄ et ciuitatē fortitudine et iusticia.
Aspicientes sūt ad cōem vtilitatē dicūt cōtrariū
sicut statim allegatū fuit ab Ar̄. ¶ Vtrū aut̄ iusti-
cia sit scdm̄ se maior vtus et magis p̄ficiens ap-
petitum q̄ tēperantia. dicunt aliq̄ q̄ nō. qz tēpera-
tia est circa delectationes tactus et gust⁹ que sunt
vite necessarie et nobis ex puero connutrite sicut
d̄r scdm̄ hui⁹ propter quod difficilius esse videt̄ ta-
tes cōterere passiōes q̄ delectationem q̄ a lucro
circa quā iusticia est. Sunt aut̄ aliq̄ hoc modo p̄-
ferunt oībus p̄dictis vtutibus iusticiā qm̄ videt̄
maxime difficile iustū esse nā fortitudo et tēpera-
tia passiōes habēt sibi aduersas et multū impe-

quō sp̄ idige-
m⁹ fortitudie
ad mentis or-
natum

dubū vtrū iu-
sticia p̄ticularis
sit melior
temperantia

tuosas sed alias habent se adiuvantes. Si enim aliquis in bello timet mortem ita e converso timet bonorum amissionem. timet captivitatem et servitutem in qua scideret si inimici obtinerent. Item diligunt parentes uxorem pueros amicos propter quorum salutem natura iubet eum periculosissima sustinere sic bellat et a talia bruta. Item odit inimicos et ad eos iram assumit. Si autem fortitudo operatur furor cooperatur sicut dicitur in tercio. Similiter autem circa temperantiam si quis ei concupiscit delectabilia. tunc timet consumptionem substantie temporalis. timet egritudinem corporalem. Sed iusticie omnes modi passionum adversatur puta affectio lucris vel honoris. amor vel odium timor ira et sic de alijs propter quod de his omnibus iudicia perveniunt determinat Aristoteles secundo rhetorice et hoc videtur mihi verum nec rationes aliorum concludunt propter id quod dicta est scilicet quod fortitudo si habet aliquas passiones vehementes impetus obuias tunc plures habet alios adiuvantes iusticia autem nulla. Tunc ad rationes dicendum est. Ad primam quod iusticia legalis esse perfecta simpliciter potest intelligi multipliciter. Uno modo simpliciter i. universaliter scilicet quantum ad omnes modos perfectionis quos potest habere virtus et sic ipsa est perfecta simpliciter dictum fuit. Alio modo simpliciter i. absolute sermone sine addito et sic etiam ipsa est perfecta simpliciter quoniam absolute sermone verum est dicere quod iusticia est virtus perfecta. Alio modo simpliciter i. uno simplici modo tunc vel etiam alio modo simpliciter i. ad seipsum sine relatione ad alterum et istis modis dicitur Aristoteles quod ipsa non est perfecta simpliciter sed ad alterum id est non solum est perfecta ad seipsum sed ad seipsum et ad alterum. Ad aliam dictum fuit quod licet iuste operetur ad utilitatem commune tamen ad proprium bonum intrinsecum maxime operatur. scilicet quod eius actus per hoc maxime perficitur et opere virtutis iterius maxime decoratur. Ad aliam de fortitudine dictum fuit. sed de liberalitate dicendum est quod liberalitas non respicit pecuniam necessariam nisi quantum ad servare et retinere quod non est difficile. sed quantum ad dare respicit pecuniam superflua quam scilicet non est vite sue et statui suo necessaria. de illa enim intelligitur dictum Aristoteles in quarto quod liberalis est vehementer superabundare in datione ut derelinquat sibi ipsi minora. sed iusticia sepe respicit pecuniam alienam que esset valde necessaria vult sicut videmus de pauperibus propter quod isti fortiores habent ad illam pecuniam alienam affectionem quam alij ad propriam superflua et si iudex non indiget. tamen considerat amicum indigentem et inimicum vel extraneum abundantem. aut etiam alijs multis modis passionibus afficitur sicut dictum fuit. que omnes rebellant iusticie. nam sicut dicitur secundo rhetorice non eadem videntur amantibus et odientibus. neque iratis et mansuetis se habentibus. sed aut omnino altera aut secundum magnitudinem altera: amanti quidem eum de quo facit iudicium. aut non iniustum fecisse aut secundum parva videtur iniustum fecisse: odienti autem contrarium. igitur. et cetera. Similiter iusticia quoniam habet circa primum vel amicum tractare de pena gravi corporis aut de eius totali depauperatione. ad hoc autem vel ad tantam non habet locum liberalitas. Ad aliam conceditur quod liberales maxime amantur ab illis quibus pro sunt attendentibus solum vel maxime ad bonum proprium vel commune

dum. sed studiosus attendens ad omnia. iustum siue liberalem honoraret et laudaret



Uerum septimo. Utrum iusticia distributiva et iusticia commutativa sint diverse species sub iusticia particulari. Arguitur quod non. quia unum et multum non diversificant speciem. eo quod

solum important diversitatem in materia a qua non sumitur specifica diversitas. sed per iusticiam distributivam aliquid datur multis per commutativam autem uni soli ad quem fit commutatio igitur. et cetera. Item quod distribuire non pertineat ad iusticiam. Arguitur quia iusticia est saluaria percurativa boni communis sed distribuens bona communia consumit et exhaurit ea ergo non pertinet ad iusticiam. sed potius contraria est ei. Item operantur et virtutes sunt in nostra potestate ut dicitur in tercio. et sunt possibiles existere omnibus non omnibus ut dicitur in primo libro. sed distribuere bona communia non est in nostra potestate nec potest omnibus existere sed videtur ad solum principem pertinere igitur. et cetera.

Oppositum dicitur Aristoteles aliquid dicunt quod iusticia distributiva et iusticia commutativa sunt diverse species iusticie ab invicem distincte. specificiter quod sic probare conantur. penes distincta appetibilia formaliter ponuntur in appetitu distincte virtutes presertim circa talia ad que homo potest affici male sed communia bona particularibus personis distribuenda que sunt obiectum distributive sunt formaliter distincta sub ratione appetibilis a bono proprio quod est obiectum commutative nam aliter afficitur homo ad proprium aliter ad commune. sicut patet secundo politice ubi dicitur minime enim cura sortitur quod plurimorum est de proprijs ei magis curant. Item circa illa ponenda sunt distincte virtutes circa que potest appetitus diversis repugnantibus adversari recte rationi. scilicet sic est circa distribuenda commutanda. nam alia est recte rationi repugnantia cum princeps plus indigno et minus digno tribuit et alia cum accipiens plus reddit minus quia primus est infidelis toti communitati que tanquam iusto distributori bona sua commisit distribuenda unde bonis communitatis abutitur. Secundus autem per se non peccat in communitatem sed in illum cui non exhibet quod oportet ergo est alia et alia malicia et per consequens requiritur virtus alia et alia ad eas tollendas. Item distinctorum extremorum formaliter sunt distincte medietates quia secundum distinctionem extremorum accipitur distinctio medietatum. sed in distributiva iusticia sunt extrema si licet agens et patiens distincta ab extremis commutative quia extrema distributive sunt princeps distribuens bona communia et persone particularis. licet autem commutativa autem sunt una persona singularis respectu alterius persone singularis. nunc autem est alia ratio formalis persone ut est singularis et ut est communis. ergo alia est medietas distributiva. et alia commutativa. Item alia est formalis ratio persone ut est minister rei ab ea ut est dominus rei. sed princeps distribuens non est bonorum civitatis nisi minister. persona autem particularis est dominus rei que venit in commutationem igitur iusticia distributiva que attendit operationem per se

questio. viii

Arguit primo

Secundo

Tercio

in oppositum

Secundo

Tercio

resolutio quod iusticia est melior quam passiones ei non se iuvant

ad rationes principales. quod dupliciter intelligitur quod iusticia legalis sit simpliciter perfecta simpliciter.

ad secundam.

ad tertiam.

ad quartam.

**confirmatio p
me rōis post
oppositum**

ne ut est dñs bonorū que distribuit est alia a cōmu-
tatiua que attēdit operationē persone ut h3 plem
num dñum i bonis q̄ cōmutat ad alterum. Sed
forte sic dicere nō est necessariū rōes ipsorū mul-
ta capiunt que calūmiam pati vident. ¶ Hāc ex rō-
ne prima qd̄ dicitur primo politice manifestū esse
q̄ p̄prium et cōe bonū sint distincta formalit̄ scd̄
rōnem appetibilis et q̄ ad ea aliter afficimur non
videtur verū qz plus et minus nō facit formalem
seu specificā differentia. illic aut̄ solū dictū est q̄
ceteris paribus magis afficimur ad p̄prium bonū
et min⁹ ad cōe. deinde illud non videtur ad p̄po-
situm qm̄ illic est sermo de bonis scd̄m q̄ nra sūt
hec quedā in cōi alia aut̄ in p̄prio sic enī cōiter mi-
nus afficimur ad cōe bonū p̄curādum et saluādū
q̄ ad p̄prium. Iusticia aut̄ p̄ticularis scd̄m p̄pria rō-
nē scd̄m quā distinguit a liberalitate alij p̄tutib⁹
siue distributiua siue cōmutatiua. non respicit p̄-
cipaliter affectionē quā hēmus ad bonū siue cōe
siue p̄prium scd̄m q̄ nrm: sed scd̄m q̄ alienū exis-
tens est nobis aut̄ affinibus nris applicabile. p̄-
ceps enī si que sua sūt ad placitū suū distribuit nō
ex hoc iustus d̄r aut̄ iniustus sed si aliqua bona cōi-
tatis vel sua fuerint aliqb⁹ acq̄sita de iure p̄pter i-
pensi laboris et recōpensationē aut̄ alias et illa nō de-
bitē distribuat iniuste. Si aut̄ iniuste distribu-
at hoc erit aut qz sibi retinet aliqd̄ aliorū q̄ distri-
buere tenetur aut qz cōitati nō sibi vult retinere
aut qz totū distribuēdo plus dat idigno et minus
digno. Si p̄mo modo manifestū est q̄ ipse et iniu-
ste cōmutas ex eadē affectione peccabunt: sc̄z ex
eo q̄ alienū sibi applicādum afficiunt p̄ter rōnē
retinet ei quod alijs debebat de iure. Si aut̄ illud
quod deberet distribuere retineat nō sibi s̄z cōita-
ti adhuc faciet illud. p̄pter affinitatē quā habet
cōmunitati videlicet qz ipse pars est cōitatis vel
minister et sic retinere cōitati est tāq̄ retinere si-
bi nā in ordine ad extraneos nri affines tāq̄ nos
ipsi reputatur et tunc idē reddit qd̄ prius. Si aut̄
nichil retineat sed tñ vni plus debito alteri vtro-
minus distribuat si hoc ex ignorantia nō fecit hoc
idubitatē fecit p̄pter ad vñā personā habere ma-
iorem affectionē q̄ ad aliā. hec autē persona ad
quā habet maiore affectionem i ordine ad aliā. ē
sibi affinis et vnica per qd̄ iterū reddit quod prius
Si aut̄ princeps nō sibi i persona p̄pria sed ami-
co applicat aliqd̄ iniuste sic et amicus p̄ amico cō-
mutas res alterius applicat qñqz iniuste nō sibi
sed amico. Ex dictis aut̄ per oppositū rōis illo-
rum videt̄ posse cōvinci q̄ iusticia distributiua et
iusticia cōmutatiua nō sint diuerse spēs: iusticie
particularis siue etiam diuerse species virtutis.
¶ In circa q̄ innatus est affici appetit⁹ scd̄m eadē
rōnem et eundē morem sed circa distribuēdū ei
commutabilia affici appetit⁹ scd̄m eadē rōnē
prouz circa ipa sunt iusticia distributiua et cōmu-
tatiua et iniusticie eis oppositē sicut fuit visū igit̄
et c. ¶ Scd̄a enī rō ipsorū deficit i tāto q̄ i iudex
vel p̄ceps iniuste distribuens plus peccet. qz in
fidelis est toti cōita et illis i sp̄iali qbus distribu-
it q̄ iniuste commutās tñ nō ex alio motu siue
ex alia affectione peccat vnus q̄ alter: sed ambo
incidunt in p̄ctm̄ ex affectione applicādi vel retē-

**confirmatio
secunde**

nendi sibi aut suis affinib⁹ qd̄ debitum est alijs vel
alijs vnde i3 alio mō peccet fur et raptor tñ cōtra
eadē peccat virtutem. nec oportet q̄ si p̄ctā sint
plura q̄ virtutes sint plures. Hāc ut d̄r scd̄o hui⁹
peccare multis modis d̄r dirigere aut̄ vno modo
Hāc scd̄m cuiuslibet circūstātie nō debita obser-
uantia fit p̄ctm̄ virtutis aut̄ vni⁹ simul est oēs cir-
cūstāties obseruare. ¶ Et eodē modo manife-
stum est q̄ tertia rō deficit nā plurimorum extre-
morum scd̄m diuersas circūstāties acceptorum
pōt vna sola virt⁹ esse medietas cui⁹ est scd̄m oīm
circūstātiarum obseruatiā opus cōformare res-
cte rōni. Item nec est verū q̄ distribuere pertineat
solum ad p̄ncipem imo singulares p̄sone aliqñ i-
ter se distribuūt sicut aliqui mercatores q̄ pecu-
niā suā simul exponūt et post tps aliquod sibi lu-
crum p̄tuntur et distribuūt scd̄m p̄portionē ad il-
lā pecuniā q̄libet exposuerat. Item si est alia rō
p̄ncipis et p̄nceps et alia persona singularis et
singularis. tñ scd̄m affectionē eadē cōuenit vtri-
qz operari iniuste sicut dictū fuit ideo nō differt
virtus specificē i hoc et in alio. Ad qd̄ etiā iuuare
pōt illud qd̄ declarat. Arz. in politicis sc̄z q̄ eadē
est virtus boni viri et boni ciuis et boni p̄ncipis.
¶ Similiter quarta rō non p̄cedit qz non solum
minister ponit distribuere. sed dñi rerū sicut nūc
dictum fuit de mercatorib⁹ qui aliqñ sibi ipsis in
speciali distribuūt quod erat ipsorū i cōi. Iterū
non solū est dñi permutare s̄z minister sepe enim
amic⁹ permutat p̄ amico et procurator p̄ dño et ite-
rum siue sint dñi siue ministri. ¶ Tñ ex eadē affe-
ctione possunt sibi vel p̄mis suis aliqd̄ iniuste re-
tinere. et c. p̄pter hoc ergo puto q̄ iusticia distribu-
tiua et cōmutatiua non sunt diuerse spēs iusticie
sed sūt diuersi modi eiusdē virtutis. Arz. aut̄ aliqñ
solet modos tales diuersos vocare spēs vtendo
noīe speciei large et si ita fuerit tunc videt̄ q̄ iusti-
cia p̄ticularis i eius toto ābitū sit vna sola virtus
moralis scd̄m specieē sp̄ialissimā. ¶ Contra qd̄
tñ dubitationes occurrūt. Primo p̄pter multipli-
cem iusticie diuisionē. Alia nāqz iusticia (sicut di-
ctum est) d̄r cōmutatiua alia distributiua. Alia p̄-
tinent ad p̄tes inter se cōmutātes vel distribuē-
tes. Alia vero ad iudicē reducentē ad egle et iustū
quod iniuste et seq̄liter p̄mutatū est. aut etiā distri-
butū. Alia etiā d̄r iusticia punitiua. Alio p̄nati-
ua. ¶ Itē diuersa vident̄ esse iusta. qdā ē i natura
Alia vero q̄ a lege determinata p̄pter qd̄ videt̄
q̄ scd̄m ea diuerse debēt poni iusticie. Similiter
iusticia operat̄ circa pecunias. circa honores. cir-
ca bona corporis: puta circa lesiones vel infectio-
nes. hec aut̄ sunt obiecta distincta valde. p̄pter qd̄
non eadē virtus videt̄ esse circa ea. Similiter cir-
ca oēs aīe passiones operat̄ iusticia iniuste ei ali-
quis operat̄ p̄pter amorem. propter ouidum. p̄-
pter timorē. p̄pter irā. et sic de alijs passionib⁹ si-
cut dictū fuit i alia q̄stione quō igit̄ poterit iusti-
cia esse vna tñ scd̄m spēm. non apparet. ¶ Sed
dicendum est ad primā obiectionē q̄ oēs ille diu-
siones iusticie sūt scd̄m diuersos modos equan-
di lucrum dāno vel dānū lucro. punitiua ei equat
dāno lucro p̄natiua ecōuerso distributiua autē
equat scd̄m geometricā p̄portionē et cōmutatiua

**confirmatio
tercie**

**confirmatio
quarte**

**resolutio do-
ctorū q̄ iusti-
cia p̄mutaria
et distributiua
non dñt spēs**

**arguit p̄mo.
cōtra resolu-
tionem.**

Secundo

rñsio ad p̄mā

secundū arithmetica. Iustitia autē ptinēs ad partes
eq̃t sc̃o n̄ p̄sensū p̄tū ptinēs autē ad iudicē eq̃t vbi
p̄tes dissensuūt. s̄z i oib⁹ his appetit⁹ inat⁹ ē aduer
sari rōi ex hoc qd̃ inat⁹ sum⁹ affici ad alienū nob⁹

Ad secundā.

aut n̄ris applicadū. nō formale obiectū ē idē z sic
vbiq̃ ē eadē p̄t⁹. ¶ Ad aliā pōt dici q̃ licet bona

Ad rōnes an

oppositū

circa q̃ p̄sā iustitia sunt valde diuersa sc̃o z eorū
sp̄ales rōes. tñ i vna cōi rōe pueniūt sc̃m q̃ cir

Ad secundāz

ca ea ē iustitia vt dicef i alia q̃stione. ¶ Ad aliā
r̄ndebif in seq̃ntibus. Prima enī ratiōnū i p̄nci

p̄io q̃stionis adductarum videt̃ pcludere p no
bis. sed sc̃a z tertia nō bñ pcludūt. ¶ Ad sc̃az

ei dicendū ē q̃ iustitia nō saluat bona cōia nisi vt
eis possint vti. illi de de cōitate z vt distribui pos

sint illis q̃ p cōitate laborauerūt. Aliter enī nulli
vel paucivellent pro cōmunitate laborare sic pe

rrent bona cōmunitas sed p distributiones iustas
bonorū p̄muniū ipsa bona cōmunitas deducuntur

ad finem ppter quem procurata erant et saluata
et per hoc iterum pcurantur et saluantur. Ad ter

tiam potest dici q̃ aliqui non solum ad p̄ncipem
pertinet distribuere sed ad personas p̄ticulares

sicut dictūz fuit. etiam p̄cessum est q̃ iusticiā distri
butiua non est vna species virtutum proprie sed

modus quidam. modo licet quelibet virtus pos
sit oib⁹ nō orbatis iexistere tñ hoc nō ē necessa

riū de oib⁹ modis p̄tutū. Et sic ē finis q̃stionis
¶ Tercio queritur. Utrū iustitia par

ticularis sumat vnitatē z distinctionē
nē ab alijs virtutibus ex vnitatē et

distinctionē obiecti exterioris vlt̃ ope
rationis vel passionis. ¶ Arguitur

q̃ non ex vnitatē obiecti exterioris. quoniam ip̄a
operatur circa res non solūz specie sed genere di

stinctas z pertinentes valde ad diuersos mores
¶ Hā sicut dicit Ar̄. ipsa est circa pecunias z circa

honores z circa salutem vel si quodam habeam⁹
vno nomine comprehendere hec omnia ergo ip̄a

iustitia non posset vna esse. sed specie vel genere
valde diuersificata. ¶ Oppositum arguitur quia

potentie et habitus distinguūt per actus et act⁹
per obiecta sc̃o de aīa. ergo videtur q̃ originali

ter vnitatem z distinctionem accipiant ex obiect⁹
¶ Deinde arguitur q̃ ex operationibus quia vir

tus moralis respicit p̄ncipaliter finem p̄pter
quod dicitur in sexto q̃ virtus moralis finem pru

dentia vero que ad finem facit operari z q̃ virt⁹
intentionem facit rectam prudentia autez que ad

hanc igitur videtur q̃ vniatē z distinctionē virtutū
moralium sumēda sit ex fine. sed opatio est finis

virtutis vt patet in p̄mo libro ergo zc̃. ¶ Opposi
tum arguitur q̃m opationes eiusdē virtutis sunt

promptē et delectabiliter operari ergo et cetera

¶ Oppositum arguitur quia sequeretur q̃ iustitia
particularis tam cōmutatiua q̃ distributiua esset

omnis virtus. quod non est concedendum. conse
quentia patet q̃ q̃libet istarum est circa passiōes

amor enim et odium peruertunt iudicium. Simi
liter ira et timor et delectabile et triste et affectio

lucris et alia talia. vnde secundo r̄thorice dicit
Ar̄. q̃ passiōes sunt p̄pter quas cūq̃ cōmo

ti differunt iudicia ad quas sequitur tristitia z de
lectatio vt ira z mīa z timor et quecūq̃ alia talia

Et ob hoc etiam p̄pter partes r̄thorice iudi
cialē determinat. Ar̄. de singulis passiōibus in

sc̃o r̄thorice. Item eadem passio circa diuer
sa obiecta pertinet ad diuersas p̄tutes p̄bi gr̄a si

morem circa pericula bellica moderat fortitudo.
more de nō obtinēdo delectabile moderat t̄p̄tia

timorē p̄o de pecuniarū p̄sumptione moderat li
beralitas. q̃ ex vnitatē passiōis non reddit̃ virt⁹

vna. ¶ Credo q̃ ex vnitatē z distinctionē obiect⁹
exteriorū sc̃m eorū substantias z rōnes proprias

p̄sideratorū non debet attendi vnitatē vel distinctio
virtutū. q̃m t̄p̄tia est circa mulieres circa pul

menta circavina que sunt genere diuersa. Simi
liter iustitia particularis circa oues et boues cir

cavulneratiōes z mores. circa pecunias. z hono
res que sunt genere diuersa valde. cū tñ t̄p̄tia

sit vna virtus et et iustitia vna. Item circa potus
et cibos et temperantia et iustitia licet sint diuer

se p̄tutes q̃ zc̃. ¶ Puto etiam q̃ neq̃ ex vnitatē z
distinctionē operationum secundum earum sub

stantias acceptis sumenda sit vnitatē aut distinctio
virtutū. q̃m eadem operatio secundum substan

tiam potest esse diuersarum virtutū vt ire ad ec
clesiam ad inimicos ecclesie repellendos erit for

titudinis. Ire autem ad ecclesiam ad fugiendas
carnales delectationes erit temperantie et ire ad

distribuendum vel p̄mutandum vel de distributis
et commutatis iudicandūz erit iustitie. ¶ Tercio

videbitur m̄xi q̃ ex vnitatē vel distinctionē pas
siōum virtutes sumere possunt vnitatem vel di

stinctionē quod per hoc videtur posse probari q̃
si non ex obiectis vel operationibus vt probat⁹

st videtur sequi q̃ ex passiōibus. ¶ Item virt⁹
moralis non p̄pter aliud requiritur in appetitu

nisi vt appetitus subiiciatur rationi et delectabi
liter et prompte obediat ei. sed iterū non videtur

causa quare delectabiliter et prompte non. obedi
at ei. nisi quia passiōes innatē sunt ipsum ad cō

trarium inclinare obiectum enim exterius nō tra
hit appetitum nisi mediante passiōe. vnde p̄vniū

z idem obiectum magis trahitur qui magis pas
sionatur ceteris paribus. ergo virtus in appetitu

non requiritur p̄ncipaliter nisi ad moderandūz
passiōes. p̄pter quod videtur q̃ non nisi secū

dum passiōum distinctionem debeant distingui
virtutes. ¶ Item quare fortitudo est virtus circa

bella. nisi quia timorem inferunt inclinantem ad
operandum i honestū. i. inclinantem ad non con

sentiendum rationi. et quare temperantia est vir
tus circa cibos et potus et venerea. nisi quia de

lectationem tactus inferunt contra rationem in
clinantem et quare liberalitas est virtus circa p

Oppositum.

q̃ ex distinctio
ne obiect⁹
sc̃o substanti
am nō distin
gat p̄tutes

q̃ nō ex disti
ctiōe opatio
nū sc̃m sub
stantiam.

q̃ ex distinctio
ne passiōum

Secundo

Tercio.

Liber quintus.

prias diuitias nisi quia generant appetitui affe-
 ctum ad eas inclinatem contra rationem. et qua
 re mansuetudo est virtus circa paruipensionem
 nisi quia prouocat ad iram per quam inclinamur
 contra rationem. Similiter in proposito propter
 quod iustitia est virtus circa commutabilia et di-
 stribuabilia. nisi quia ad ea que aliorum sunt affi-
 cimur. et sic de alijs virtutibus. ergo virtutes non
 sunt circa res exteriores. nisi pro quanto sunt illa-
 tiue passionum trahentium nos ad primum ratio-
 nis: propter quod sequitur quod secundum res exte-
 riores non nisi in ordine ad passiones et per con-
 sequens principaliter secundum passiones de-
 bent distingui virtutes. ¶ Item omnis ars et vir-
 tus est circa difficile. ut dictum fuit in secundo.
 duplex autem secundum genus contingit diffi-
 cultas in bene operando: prima quidem in scien-
 do quid oporteat agere et quomodo. Ad quam
 difficultatem tollendam requiritur virtus in ra-
 tione scilicet prudentia determinans eam ad re-
 cte iudicandum de agibilibus. Secunda vero in
 volendo et exequendo quod ratio decreuit. et ista
 difficultas non nisi ex eo oritur quod appetitus scilicet
 natur ad oppositum eius quod recta ratio deter-
 minat propter quod requiritur virtus ad huius-
 modi difficultatem tollendam. ergo videtur quod diuer-
 se virtutes in appetitu ponende sunt secundum
 quod difficultates pertingunt ei diuersorum modorum: scilicet
 pertingunt diuerse difficultates nisi propter diuersas pas-
 siones cum non nisi propter passiones scilicet appetitui ad primum
 recte rationis. igitur et cetera. Sciendum tamen
 est quod virtutes non distinguuntur essentialiter per
 passiones: sed se ipsis si sint essentialiter disticte
 distinguuntur tamen originaliter vel saltem occa-
 sionaliter ex distinctione passionum. quoniam cum
 ex similibus operationibus similes habitus fiant
 et ex dissimilibus dissimiles ut dictum est in secundo
 manifestum esse videtur quod causatiue virtutes
 distinguuntur ex operationum distinctione. Sed
 iterum operationes diuersarum virtutum. Uno
 modo sunt similes scilicet in ordine ad rationem
 quia omnes sunt consone rationi: et non sunt di-
 stinctiue ipsarum virtutum abinuicem sed virtu-
 tum a vicis. Alio modo sunt dissimiles scilicet
 dissimilium morum et sic sunt distinctiue virtutum
 abinuicem operationes autem diuersarum virtu-
 tum non videntur magis esse dissimilium morum
 quam operationes eiusdem virtutis nisi quia sunt cir-
 ca res appetitui illatiuas diuersarum passionum
 propter quod videtur quod primo diuersitas virtutum
 originatur vel occasionatur ex diuersitate passionum
 nisi dicamus quod res extra que sunt illatiue vnius
 passionis aliquam habent ad inuicem conuenien-
 tiam vel similitudinem secundum quod sunt illatiue
 talis passionis. et etiam res illatiue diuersarum
 passionum aliquam habent et natura rei diuersi-
 tatem propter quam vna est illatiua vnius passio-
 nis et alia alterius. et secundum illas conuenien-
 tias vel differentias essent sumende rationes ob-
 iectales effectiue ipsarum passionum. et esset di-
 cendum quod ille passiones distinguuntur origina-
 liter et causatiue ex distinctione obiectorum exte-
 riorum secundum tales rationes obiectiuas con-

sideratorum. Et hoc videtur rationabile quoniam
 distinctio effectuum si non sit ex distinctione ma-
 terie necesse est quod sit ex distinctione agentium ut
 dicit commentator duodecimo methaphysice. scilicet
 tamen quia ille rationes obiectales sunt nobis occul-
 tiores quam passiones videtur sufficere morali phyloso-
 pho primitus distinguere virtutes arguitiue se-
 cundum passiones. ¶ Et tamen considerandum
 quod passiones dupliciter distincte sunt quedam ei-
 sunt contrarie ut delectatio et tristitia vel timor
 et audacia et iste sunt eiusdem generis et diuerse
 speciei cum hec sit natura contrariorum. Alie au-
 tem sunt non contrarie sed diuerse secundum ge-
 nus ut ira timor et delectatio. Prima ergo di-
 stinctio passionum non arguit distinctionem vir-
 tutum: quoniam sicut calidum est innatum reman-
 tere frigidum et temperare. ita vna passio est ina-
 ta moderare aliam contrariam. propter quod cuius
 virtus sit moderatiua passionum ipsa vna existens
 debet respicere ambas contrarias passiones et in
 eis medium coniectare secundum dictam rationem.
 Sed secunda distinctio passionum est illa que di-
 stinguunt virtutes. ¶ Tunc ad rationes responde-
 dum est. Ad primam que arguit ex unitate obie-
 cti exteriorum non sumitur unitas virtutis. ex eo quod
 obiecta eiusdem virtutis sunt valde diuersa. potest
 dici quod licet diuersa sint valde secundum rationes propas-
 rerum substantiales. tamen aliquam habent con-
 uenientiam in mouendo appetitum adynam aliquam
 passionem propter quod sic et non aliter sumitur ab uni-
 tate obiecti unitas virtutis. unde non dicimus quod tem-
 perantia sit vna virtus propter unitatem vini pulmenti
 et mulierum secundum earum proprias rationes
 sed prout sunt delectabilia secundum tactum: et
 isto modo etiam conceditur ratio que fiebat ad op-
 positum precedentis. ¶ Ad aliam rationem que
 arguit de operationibus. prececi potest quod operationes
 modo prius dicto sunt distinctiue virtutis: sed ta-
 men visum fuit quod illa distinctio originabatur ex
 distinctione passionum vel obiectorum ratio ve-
 ro ad oppositum videtur concludere pro secunda
 questione nostre positionis. Ad aliam que arguit
 de passionibus. dicendum est quod ipsa concludit pro
 positum nostrum. ¶ Sed ad rationes in opposi-
 tum respondendum est. ¶ Ad primam dicendum est
 ut mihi videtur quod iustitia non respicit principaliter
 et directe nisi vnam passionem cuius ipsa mode-
 rat impetum. scilicet affectionem quam habemus ad nos
 ipsos et affines nostros in habitudine ad extraneos se-
 cundum quam preferimus nos et nostros extraneis
 hac enim inclinamur ad applicandum nobis vel no-
 stris affinibus bona aliorum. quecumque videntur
 nobis congruentia. hanc autem passionem moderat
 iustitia. que non permittit accipere rem alienam nisi
 sicut de iure fuerint accipienda: verum est tamen quod
 omnes alie passiones possunt nos disponere ad hoc quod
 illa passio insurgat. ubi ergo delectabilitas facit quod
 res aliena nobis apparet esse congrua et bonum na-
 propter quod per illam affectionem quam habemus ad nos
 volumus illam rem magis nobis applicare quam alijs re-
 linquere tristitia autem econuerso facit scilicet rem vide-
 ri malam et tunc per affectionem quam ad nos habemus
 volumus illam rem magis alteri relinquere quam nobis

Quarto.

duplex diffi-
cultas secundum
genus

duplex passio-
nes sunt disti-
cte

ad rationes prin-
cipales.

Ad secundam.

Ad rationes
in oppositum

quod iustitia sit
tamen circa vnam
passionem scilicet
amorem sui

quod per rationem
res distinguuntur
ex obiectis se-
cundum quod in se sunt
passiones

Ad secundā.

applicare per amorē aut sunt hoīes affines nobis per odiū aut vel per irā sunt nobis alieni ppter qd ad eos habet locū illa affectio quā habemus ad nos et affines nros i ordine ad alios. **S**ic per timorē vtinur illo quē timemus vt affini nostro ne nobis inferat malū et sic posset de alijs passio nib⁹ declarari ppter quod bene requirit ad hoc: qd aliq⁹ possit dici iustus qd altariū passionū iper⁹ sint extincti vel moderati per alias virtutes vñ si mul peccamus sepe contra plures vtutes qd scd⁹ plures malicias si enī ppter delectationē tactus mulierē alteri⁹ accipiamus peccamus pmo con spantiā et secūdo ptra iustitiā. Si aut ppter tio rem mortis vel vulnera omnino male iudicemus peccamus pmo contra fortitudinē et secūdo contra iustitiā nec istud est mirum si virtutes sint necessario pnexte sicut dicitur in sexto. **A**d ali am dicendum qd nō ē eadē passio nec eiusdē mor ris timor mortis vel vulnerationis circa qd ē for titudo et timor de non obtinendo delectabili vel amissione pecunie circa que sunt temperantia li beralitas timor enī mortis aut vulneris vel car ceris aut hmoi est passio per se et principaliter il lata ab obiecto terribili ppter quod circa timorē talem oportet esse pmo vñā virtutē scz timor de nō obtinendo delectabili est quedā turbatio appe titus que non est nisi sequela qdam necessaria ad nūmā affectionem et iordinatam cir ca delectabi lia et ita est suo modo de timore qd est de amissione pecunie vel honoris vel hmoi ppter quod circa tales timores nō ē alia virtus qd illa que ē circa passiones quarū illi timores sunt sequele neces sarie. Et sic est finis questionis.

qstio nona.
Af primo

Quo queritur. **U**trū mechās ppter lucrū sit avarus siue iust⁹ magis qd luxuriosus. **A**d qd magis sit luxu riosus qd posteri⁹ nō tollit rōem po ris: imo magis psequi ei⁹ naturā sed lucrū ē posteri⁹ ipo mechari qd mechaf vt lucre tur g ex ipso mechari nō ex ipo lucrari dz iudica ri luxuriosus scz op⁹ ppi luxurie ē mechari: non lucrari g zc. **I**te p⁹ z viciū sūt hū⁹ electui septi mo huius et electio ē eoz qd ad finem nō ipsi⁹ finis tertio huius ergo scdm ea que ad finē nō scdm finē debet iudicari p⁹tus vel viciū sed in casu posi ro mechari est ad finē et lucrari finis ergo zc.

Secundo

Ite accessoriū nō variat spēm pncipalē scz pncipalis act⁹ ē mechari accessoriū aut ē lucrū p batio qd positiū ē i casu qd mechaf lucrū gfa modo cuius gfa ē vna circumstātiā vt patet tertio hui⁹ circumstantie autē accessorie et accidentaliter se habent ad opus ergo zc. **O**ppositiū dicit Ar⁹ i littera. Et arguitur quia a fine denotat vñq⁹bz lucrū autē i casu posito ē finis z avaricia resp ci per se lucrū ergo zc. **S**ciendū ē qd questio supponit qd ipse non mechatur ppter tactus de lectationem sed solum vt lucretur qñ si ppter delectationē tact⁹ nō ē dubiū qd ille actus pertine ret ad luxuriā. In illo igit casu dicendum ē ipse pncipaliter peccat secūdu avariciā siue cōtra iu stitiā. **S**ecūdo dicendū ē qd ipse peccat accesso rie secundum luxuriā siue contra temperantiam ita qd ipse nō ē a peccato luxurie absolut⁹. **P**rimū

In oppositiū

ma pclusio.

eds pclusio.

pbatur. **A**d cuius evidentiā sciendū ē pmo qd ad virtutem pertinent duplices opatiōes. scz qdam exteriores z alie interiores qd sunt ipe electiōes vo luntatis exteriores aut nō sūt pncipalr gñatue vir tutis sed soluz scdm qd iipare sunt ab interioribus. Interiores aut qd substantiā p⁹tus attigūt z aiaz ipam iterius pficiūt sunt pncipales i virtute et i perui habētes sup exteriores ppter quod sequitur qd operationes exteriores i illas vtutes vel in illa vicia reduci debent ad quas vel ad que p⁹tinēt ele ctiones ipantes. **S**ecūdo sciendū est qd licet ele ctio nō cadat sup vltimū finē vt dicebat in ter tio ppter hoc qd vltimus finis oēm boni rōem in cludēs nihil habet sibi ptra positum quod iquan tū sibi cōtrariā habeat rōnem boni aliquā scd⁹ quā p ossit cadere sub obiecto voluntatis electio semp cadit inter plura volibilia repugnantia ali quam ad inuicē hñtia quozū volūtas vñum pfert alteri sicut i tertio dicebat: tñ sup spēales p⁹tus fines cadit electio ppter hoc qd habent p⁹ria voli bilia actus nāq⁹ fortitudinis ē volibilis rōe hone statis z contrariū eius est etiam volibile ad cor z poralē tristitiā fugiendā. **S**ic actus p⁹tie ē voli bilis ppter honestatē et act⁹ p⁹trarij ppter corpo ralē delectationē. **P**⁹ aut determinat appetitū ad illō op⁹ eligēdū qd ē finis p⁹tus. viciū aut ad op⁹ positiū vtutes ergo pncipaliter respiciūt tales fi nes faciendo intentionē rectā vicia aut corrūpunt z mētiri faciunt circa pncipia pncipia hoc ē cir ca tales fines vt dī i sexto ideo dicitur in septio qd pncipiū i actionib⁹ qd ē cui⁹ gfa p⁹tus saluat z malicia corrūpit manifestū ē igitur cū p⁹tus z viciū um sint habitus electiui qd pmo z pncipalr eli gunt fines p⁹dictos z gratia ipozū eligunt alia. **S**ed sicut dī septimo hui⁹? Si qd hoc ppter hoc eligat psequi scdm seip⁹z qd hoc eligat vt psequi scd⁹ accidēs aut alter qd enī ppter se eligim⁹ et aliā ppter ipm hoc magis et pncipaliter eligim⁹. **N**ā ppter qd vñq⁹bz tale et illō magis g mani festum ē qd electiones dictoz finū p⁹tinēt pnci paliter ad virtutes z vicia electiones aut ipozūz qd ad illos fines eligunt nō p⁹tinēt ad dictas virtu tes z vicia nisi quodāmo p accidēs et accessorie. **T**ūc arguitur sic ille ē pncipalr avarus nō lu xuriosus cui⁹ electiones finales spectant per se ad avariciā et non ad luxuriā ista patent ex dict⁹ sed sic ē i p⁹dicto casu igitur zc. **P**ositiū enim ē qd mechaf ppter lucrū igit finalr eligat lucrari qd ē avaricie et mechari qd ē luxurie non eligat nisi p ppter lucrū igit zc. **I**te vtutes sicut dictū fuit p⁹ inclinant appetitū ad opera consona recte ratio ni secundū qd recta ratione dictata sunt vicia au tem inclinant ad opera ad que passiones incli nant propter quod cum inclinationes passionum non sunt sepe concordēs dictamini recte ratiois indigemus virtutibus moderantibus passiones et pseruantibus appetitū ab impetibus passio nū trahendo ipsum p⁹tus iudiciū rōis iō manife stū ē qd operationes viciose ad illa vicia reduci de bent ad qd per se spectant passiones ad hñiōi opa vicia p⁹tinēt sed in casu posito affectio ad carna les delectationes que pertinent ad luxuriā nō ad illas opas inclināt ad op⁹z affectio ad lucrū qd p⁹tinēt ad aua

q si cadit ele ctio sup finē vltimū qd iclu dit oīm bonū rationem.

sup spēales fi nes bñ cadit p⁹t⁹ z electio.

Arguit qd sit magis avar⁹ qd luxurios⁹.

Opatiōes viciose ad illas vicia p⁹tinēt ad qd passioes ad illas opas oēs inclinātes

riciā vel ad iustitiam gē. **¶** Secūda conclusio pbat qm virtus non tollit vel reprimat inclinationem viciōsam sed ponit habitū positivū p̄m et inclinatio nē p̄m. ideo per ip̄iā nō solū vōlū mecha- ri sed etiā eligim⁹ nō mechari ergo mechari quorū cūqz modo semp erit cōtra ip̄iā si enī meche- mur ppter delectationē carnalē hoc erit cōtra tē- perantiā in quā tū ei⁹ est p̄uā inclinatio nē repme- re vel auferre. si autē mechemur non ppter de- lectationē carnalē sed alia occasiōe sicut i posito casu. tunc ē p̄tra tēperantiā iquātū est eius incli- nare positivē ad non mechandū. Itē si i dicto ca- su non esset aliquo modo peccatū p̄tra ip̄iā hoc esset p̄ tanto qz tota malicia mediōrū esset ex malicia finis vt videt⁹: sed hoc ē falsū. qz p̄tigit media esse mala sine exite bono. vñ dī sexto hui⁹ qz aliqñ p̄tigit quod qdem opz fortiri per qd opz autem nō s̄z falsū mediū falsū ēē. **¶** Est autē sciē- dū qz i dicto casu nō ē p̄tīm scdm luxuriā acceptā p̄ habitu ip̄iā qm habet⁹ ip̄iā eligi t inclinā- ppter passiones scz ppter corporalē delectationē quod nō est sic in casu posito. sed p̄tīm ē scd luxuriā acceptā p̄uatiue scz p defectu habit⁹ ip̄i- tie cuius ēē vt dictum ē phibere illum actū. Tūc ad rationes dicendum est. Ad p̄mā. qz finis est p̄ncipium intentionis in agibilibus et ponens a- lijs necessitatē et ordinem licet ea que sunt ad fi- nē sint p̄iora via ḡnationis. **¶** Aliam solutiō ē i positione vbi dictum ē qz fines p̄p̄i p̄tutuz sub electione cadunt et p̄ncipaliter. **¶** Ad aliam di- cendum est qz illud ē p̄ncipale qd p̄ncipaliter i- tendit tanqz finis. alia autē sūt accessoria sicut di- ctum fuit. quomō autē cuius ḡra sit circūstātia di- ctū ē i tertio libro. Et sic est finis questionis.

¶ Cimo querit⁹ utrū iustū sit mediū dāni et lucri. Arguit⁹ qz nō quia cū mediū vtriusqz opponat⁹ extremo: nō ē possibile qz sit iustū cū aliqz extremorū sed iusta cōmutatio sepe stat cū lu- cro vtriusqz p̄mutantiū accidit enī sepius qz et vē- dens et emēs i mercaturis lucrant⁹ et accidit aliqñ qz vtriusqz dānificat⁹ vel qz alter lucratur et alter dā- nificatur et cetera. **¶** Itē veniētū ad iustū aliqñ p̄tigit iuste qvñ tota causa adiudicat⁹ et sic i toto lucratur et alter i toto p̄dēnat⁹. et sic dānificat⁹. qz iustū est ex vna parte totum lucrū et ex alia totum dā- num neutrobqz igitur erit mediū lucri et dam- ni. **¶** Item si iustū esset mediū inter dānū et lucrū hoc esset inter damnum patientis iustū et lucrū facientis iustum sed hoc non est ita quia suppo- nit⁹ falsum: scz qz faciens iustū lucratur hoc autēz non ē vix sed dānificat⁹ i multo pluri qz patiens i iustū patiens nāqz iustū perdit solū bona corporā vel exteriora bona. faciens autē iustū perdit iterio- ra bona puta iustitiam amicitiam innocentiam et alias virtutes anime que sunt ceteris bonis ma- iora imo p̄tigit qz faciens iustum totū p̄dit vt si morte p̄cusserit alterū. suspendet et omnia bona sua ip̄alia p̄fiscant⁹. **¶** Oppositum dicit⁹ Arz. in his verbis quare qm qdem pluris et minoris egle mediū lucrū aut et damni hoc quidem pl⁹ hoc aut minus quorū erat mediū equale quod dicim⁹ esse iustum quare directiū iustū vtriusqz erit me-

dium dāni et lucri. Sciendū est qz propter nūc al- legatā auctoritatē in qua concludit ph̄s qz dire- ctiū iustum ē mediū dāni et lucri. videt⁹ aliqz qz hoc nomen qz est directiū iustū velit appropas- re iusto p̄mutatiuo. ppter hoc qz cum locut⁹ fuis- set de distributiva iustitia. et consequenter vellet loqui de cōmutatiua dicit reliqua autem vna sup- ple species iustitie est directiū quod sit in volū- tarijs et inuoluntarijs commutationibus hoc au- tem iustum aliam speciem habet a p̄iore et c. **¶** Itē illi dicit auctoritates considerantes putauerūt qz in sola iustitia commutatiua iustum esset medi- um lucri et damni. non autem in distributiva. cu- ius etiā rationes assignauerunt quoniam iniu- stitia distributiva iudex distribuens plus idigne et minus digno iniustū facit. nihil tamen lucri ha- bet quia totum distribuit nihil sibi retinendo po- namus qz sit ita et tamen operatio iusta videtur ēē media inter iniustum facere et iniustum pati si- cut dicitur in hoc libro ergo in tali distributiva iu- stitia non videtur qz iustum sit mediū damni et lu- cri. vt igitur videamus si sit ita. p̄mo videndum est quid lucrum vocemus et quid damnum. **¶** Se- cundo videndum quomodo damnum vel lucrum p̄tigit penes vtriusqz iustitiā vel iniustitiā et oppo- sitā. Tercio videndū ē p̄positū. **¶** Quātū ad p̄mū sciendū ē qz lucrum dī oē qd aliqz p̄opationē aliqū plus habet in bono vel minus in malo qz ante ha- beret dānū s̄o dī qd aliqz p̄aliqū actionē min⁹ habet in bono vel plus in malo qz haberet ante. et hoc intendit Aristoteles cum dicit plus qdē ha- bere qz q̄ sūp̄p̄i lucrari dī. minus autē his que ex p̄ncipio damniari. Et sciendum qz licet malum nunqz debeat dici bonum. tñ ip̄oprie et p̄paratiue minus malum sepius dicitur bonum in ordie ad maius malū. vñ dicit⁹ Arz. i rōne boni sit min⁹ ma- lum ad magis malū quod pbat dicens est enī mi- nus malum magis eligibile maiori: quod autē eli- gibile bonū et magis mai⁹. Et scdm istū modum loquendi potest dici simplr qz lucrum ē quod qd plus habet in bono. damnum s̄o quod minus. Quā- tū autē ad scdm p̄positū videt⁹ alicui qz i multis p̄mutationibus lucrū non haberet locum. vt si qd alter interficiat qm nullū puenit inde sibi bonum sed forte malū maximū. quia suspendit et oia eius bona p̄fiscantur p̄ncipi. Ad hoc dicendum ē qz aliquis potest dici bonum aut scdm veritatez aut scdm estimationē. licet igitur i casu p̄dicto nullū acquisiuerit sibi verū bonū qui alterum interficit tñ bonum estimatum sibi acquisiuit quod p̄t ex- poni tripliciter. **¶** Unomodo quia volens alterum ledere vel interficere non vellet accipere centum libras et non lederet illuz vel interficeret si i gis le- data acquirat sibi de bono estimato centum libras. Secundo modo p̄t exponi qz estimatio capiatur ex parte recipientis iniuriam scz quia non tantaz vellet iniuriam sustinere p centum libris. iō tan- ti estimatur qz ferens iniuriam sibi acquisiuerit. **¶** Ahuc tertio p̄t estimatio fieri per tertium scz per iudicem qui quātitatē uocamenti quod infer- tur leso estimat: et ledentem tñ boni estimati res- putat recepisse et hec estimatio est iustior prece- dentibus eo qz difficile est passionatum homines

tres articuli.

qd lucrum.

scdm articuli.

Triplroānū
et lucrum sumit
i iustitia scd
estimationē

qd pmutatio
voluntaria: &
inuoluntaria

bene iudicare. Igitur lucrum vel damnum secundum quod pertinet ad iustitiam non accipimus solum secundum rei veritatem sed etiam secundum nunc dictam estimationem. Deinde etiam sciendum est quod distributiones et etiam pmutationes aliquando sunt voluntarie aliquando autem inuoluntarie voluntarias autem dico in isto proposito non solum si vni parti placent sed si vtriq; & non solum vtriq; parti placet pmutationem vel distributionem fieri sed si vtriq; parti placet modus pmutandi vel distribuendi circumstantiis incidentibus attentis et non fraudibus ab aliqua partium occultatis. Inuoluntarias autem dico si non placet alteri partium commutatio vel distributio vel si non placet modus aut si fraude sit aliqua circumstantia occultata qua existente manifesta non placeret aut res aut modus. Sic igitur descriptis voluntariis distributionibus aut commutationibus et inuoluntariis. Sciendum est cum non contingat iniustum pati voluntarie sicut dicitur postquam inuoluntariis commutationibus aut distributionibus nullum accidit lucrum aut damnum contra iustitiam hoc addito quod neuter in precium ponat illud cuius ipse non est usus quod dico ad excludendum vsuras. Et quod talium res fiat distributio vel pmutatio: quas distribuendi vel commutandi licentiam dederit lex. Non enim liceret viros suas commutare uxores. his ergo obseruatis lucrum vel damnum si accidunt non sunt contra iustitiam imo sic in commutationibus est vera mercatura secundum quam contra iustitiam pars accipit quod magis est utile sibi: quod si non ita fiat hoc accidit commutationi. Et si quis obuiare velit dicens quod pueri vel fatui possunt omnes circumstantie declarari & quod si in pmutatione voluntaria sibi ipse plus quam in duplo vel triplo damnetur: est ne ergo talis commutatio iniusta. vel etiam tu dabis procuratori meo vnum par caligarum et ipse notis omnibus circumstantiis ob hoc tibi dabit pro decem de quo posset habere viginti nonne est iniusta commutatio. Ad primum istorum dicendum est: quod circumstantie non possunt fieri pueris euidentes vel fatuis quia non habent plenum vium rationis propter quod secundum dictam prius voluntarie commutationis descriptionem nulla potest ex parte ipsorum fieri commutatio voluntaria nisi vocato tutore si habuerint qui sit tanquam possessor eorum & pro eis volens. Ad aliud dicendum est quod in dicto casu procurator meus est iniustus quia lucrum capit de meo me inuito. Alter etiam fraudulentus agit et iniuste in quantum procurat iniustum mihi fieri licet forte non habeam inde causam agendi contra eum. sed solum contra procuratorem ex eo quod ratum promisi habere et gratum quicquid procurator meus alteri commutaret. De distributionibus autem & commutationibus inuoluntariis dicendum est quod si a non volente plus debito capiatur aut minus debito sibi tribuatur vel relinquatur. illud plus debito et illud minus debito dicuntur lucrum et damnum iniusta. hoc igitur & non alio modo capiendo lucrum et damnum conuertuntur ad iniucem facere iniustum et accipere lucrum & pati iniustum et recipere damnum. Et si forte obijcias quod distribuens fortiter platonem pecuniam

facere iniustum
capere lucrum
idem

debitam eis forte distribuatur plus debito forti et minus platonem & ita faciet iniustum et tamen nullum inde recipiet lucrum quia totam pecuniam distribuendam distribuet ergo non conuertuntur facere iniustum & recipere lucrum. Dicendum est sicut antea dictum fuit quod si distribuitor non per ignorantiam plus debito vni et minus alteri tribuat hoc erit propter magis esse affine vni quam alteri: quod autem affine nro procuramus et acquirimus in ordine ad extraneos tanquam nobis ipsis acquisuisse reputamus. Ex his autem facilius patet quesitum omnes enim illum accusant de iniustitia quod in bonis pmutandis vel distribuendis capiti sibi plus debito vel affini suo et alteri minus debito reliquat ipsi inuito. Illud autem iustum distributore vel pmutatore dicimus quod neque plus neque minus sibi capit vel alteri relinquit. Ex quibus iam patet quod plus debito et minus debito sunt duo iniusta. hoc quidem ex parte facientis. illud autem ex parte patientis. Et ita in operatione iusta sunt duo iusta scilicet vni ex parte facientis & alteri ex parte patientis quorum vtrumque est neque plus debito neque minus. Et non sit vis si vterque pmutatum sit faciens quoniam tunc etiam vterque poterit dici patientis. si enim iste tribuit illi donum tunc iste solutares. manifestum est quod ille recipit donum: et iste solutares quodcumque dicatur in iniustitia & iniustitia semper ad alterum sunt propter quod in operatione iusta duo esse iusta et duo esse iniusta modo predicto. Alterius sciendum est quod illud quod neque plus est neque minus semper est medium pluris et minoris in his in quibus natura est esse plus et minus et ita manifeste concluditur quod vtrumque iustorum est medium duorum iniustorum scilicet pluris debito et minoris. & quia dictum est quod plus erat lucrum minus etiam damnum sequitur quod iustum sit medium lucrum & damnum et quod etiam plus et minus sunt equalia et medium ipsorum est equalis. Ideo etiam concluditur. Arque iniustum est equalis et iustum est equalis. Sed aliqui obijciunt primo quia non videtur possibile quod duorum extremorum sint plura media secundum eundem gradum licet secundum diuersos gradus sit possibile sicut albi & nigri fuscus & pallidus. Item nec opus quod equalium medium sit equalis quoniam si essent soluta tria ligna scilicet vnum trium pedum alterum vnius: et reliquorum duorum manifestum est quod duo prima ligna essent unequalia et tertium esset medium ipsorum et tamen nulli esset equalis. Ad primum dicendum est quod nullum est inconueniens duo fusca eiusdem gradus inueniri in duobus subiectis et tamen vtrumque esset medium albi et nigri. Et etiam forte dici posset quod illa duo fusca non essent media albi et nigri secundum eandem particularem rationem albi et nigri sed secundum hoc subiectum esset innatus esse albus aut niger fuscus in eo esset medium albi et nigri: et secundum quod aliud subiectum esset similiter innatus esse albus aut niger fuscus etiam in eo esset medium albi et nigri fuscus igitur in forte non esset medium albi et nigri nisi secundum quod fortis est innatus esse albus et niger & non secundum quod plato potest esse albus aut niger. Et hoc forte consonat ei quod dicitur quod physico scilicet quod medium est in quod primum apertum est pertingere mutans quod in quod ultimum. Fortes autem de albo in nigrum mutatus

Tertius articulus

nec plus nec minus est medium pluris & minoris

Obiectio.

Responsio.

non trāsit per fuscū. et si ita diceret. tūc sūit i pro
posito dici posset scz q si sortes iuste pmutat pla
toni. Ipse neq plus habens debito neq minus
habet mediū pluris et minoris iquātum ipse pos
set habere plus et posset habere minus. et similit
plato mediū hz iquātū ipse posset habere plus et
posset habere min⁹. et nō iquātū esset possibile q
vn⁹ eoz habeat plus et alter minus.

Ad secundā

discendum q si plus et minus inter que ē accipe
re mediū comparantur ad inuicem et ad medium
solum. ratio concluderet q nulli oporteret illud
medium esse equale: sed si plus et minus et me
dium comparentur ad alterum quo vnū sit
plus et alterū minus reliquū neq plus neq mi
nus tunc oportet q ad quod ista comparantur il
lud medium sit equale. modo sic est in proposito
cum iustitia et iniustitia sunt ad alterū.

Ad rōes pns
cipales.

Tunc ad rationes respondendum. Ad primam dictum
fuit et concessum q lucrum et damnum inter que
iustum mediat non sunt in voluntariis pmutatio
nib⁹ de qb⁹ tñ argumētū pcedebat. Ad scdaz sūit
dicēdū est q illd lucrū illud dānū sunt vtriq pti
debita mō taliū lucrū et dānū nō ē iustū mediū sed
lucrū quod est plus debito et dānū quod ē min⁹ de
bito. sicut Ar. satis exprimit.

Ad secundā

dicendum q lucrum vel damnum iustū non atten
dunt circa bona anime interiora specialiter iustū
facientis eo q ipsa non pōt ea alteri pmutare vel
distribuere. licet iustū aliqd fraudulenta exho
rtatione duceret in pctm. et ideo nīhil ad iustitiā vel
iniustitiā si iniuriator p dīc aliam suam. nam ini
uriā passus nīhil inde lucratur. Si autē iuria
tor p pī iuriā puniat et inde dānū recipiat. hoc
nō ē p illā actionē iniuriōsam i qua estimatiue lu
cratur. sed per aliā iustā per quā iudex temptat
lucrum equare damno auferēs a lucro sicut dicit
Ar. sic finitur questio.

Ad tertiam.

Ad ultimam di
cendum q lucrum vel damnum iustū non atten
dunt circa bona anime interiora specialiter iustū
facientis eo q ipsa non pōt ea alteri pmutare vel
distribuere. licet iustū aliqd fraudulenta exho
rtatione duceret in pctm. et ideo nīhil ad iustitiā vel
iniustitiā si iniuriator p dīc aliam suam. nam ini
uriā passus nīhil inde lucratur. Si autē iuria
tor p pī iuriā puniat et inde dānū recipiat. hoc
nō ē p illā actionē iniuriōsam i qua estimatiue lu
cratur. sed per aliā iustā per quā iudex temptat
lucrum equare damno auferēs a lucro sicut dicit
Ar. sic finitur questio.

bona aīe non
pōt cōmutari
iō pōitio eoz
nō reputatur
damnum.

qstio vnde ca
sa p primo



Ad decimo qritur. Vtrū eodē mō sit
sumendū mediū iustitia distributi
ua et iustitia pmutatiua. Et argui
tur q sic qm cū de ratione distributi
ue virtutis sit q sit medietas et me
dis coniectatū vt appuit i scdo. videtur q in oī
pīute q ē eius dē rōnis specificē debeat eodē mō
sumi mediū sed dictū fuit q iustitia distributi
ua et pmutatiua sūt eius dē speciei specialissime. q
zē. Tñ si non esset in eis eodē modo sumendū
mediū. hoc pueniret ex eo q in distributiua atten
ditur dignitas personarū et non i alia pmutatiua
hanc ei i qnto videt Ar. assignare rationē scz hec
ratio concludere nō pōt qm in pmutabilibus pso
narū dignitas attendit. dicente Ar. q si pncipa
tum hīs pcusserit nō ēz repcūti et si pncipem p
cussit nō solū ēz repcūti sed et puniri. quod nō ēē
nīsi quia attēdiū ad dignitatē et statū psonarū.

Secundo

Item diffinitio virtutis debet esse cōis oī vir
tuti. sed in illa diffinitione specificatur modus de
terminatus sumendi mediū scilicet quo ad nos
et scdm determinationem recte rōis q illo mō et
nō alio debet sumi mediū i oī pīute. et sic eodem
modo zē. Ppositū vult Ar. Ad euidentiam
questionis pmo videndū est quōd mediū sumen
dū sit in iustitia distributiua scdo quōd i cōmutati

Tertio.

Ad euidentiam
questionis pmo videndū est quōd mediū sumen
dū sit in iustitia distributiua scdo quōd i cōmutati

In oppositū

ua tertio videbitur ppositū. Quantum ad pri
mū Sciēdū ē q triplex est distributio quedā enī
distribuitur que sunt debita distribui certis per
sonis vt aliqua bona cōmunia ciuitatis q pro ci
uitate laborauerūt. Alia que sunt debita distri
bui sed nō certis personis vt ecclesiastica bñficia
Alia autē distribuitur per modū puri et liberalis
doni que scilicet distributor posset sibi iuste retine
re. Quantū igitur ad vltimam distributionē iusti
tia non habet locum: neq iniustitia sed liberalitas
aut vicia sibi opposita. Quātū vero ad secundam
videtur esse dicendū q distributor iuste distribuit
si dignis iniuste autem si indignis. Sed contra
licet indigno detur beneficium. nulli sit iniuria qz
nullus est qui ob hoc habeat causam agendi de i
uria modo iustū non videt facere qui nulli facit
iuriam. Solutio licet talis nulli persone spēa
li faciat iuriam. tñ cōitati facit iuriā. ideo de iu
ria pōt agere pmutitas vel illi q i officiis institū
tisunt p pmutitate et pro iuribus eius seruādis
ideo papa posset pcelatos corrigere de iniusta be
neficiozū distributione. Sed tu quererēs quis
haberet actionem contra papam. potest dici q il
li qui etiāz pro pmutitate electi sūt sub papa car
dinales et prelati possunt et debent ipsum papaz
verbaliter reprehēdere ei monstrare suū defe
ctum et hec reputatur magna punitio tantī viri.
De prima autem distributione que maxime p
prie pertinet ad iustitiā et iniustitiā. dicendū
est q distributor sit iniustis tribus modis. Primo
modo si sibi retineat illud vel aliquid eius quod
distribuere tenetur. Secundo si totum distribuat
non tamen quibus debitum est distribuere. Ter
tio modo si quibus debitum est distribuere totū
distribuat sed tamen vni plus debito et alteri mi
nus debito. Et quia debitum est q qui plus me
ruit plus habeat. Ideo manifestum est q sicut se
habent ad inuicem illi quibus est distributio faci
enda in quantitate meritorum. ita se debent habe
re que eis distribuuntur in quantitate precij seu
valoris. et non loquor de meritis nisi pro quibus
facienda est distributio. verbi gratia. si militibus
ratione militie distribuenda est pecunia. nō opor
iet meliori secundum mores plus distribuere. sed
meliori secundum militiam seu ei qui plus circa
militiam laborauit. si igitur sortes ad platonem
sit duplex in meritis. oportet q res sibi data ad
eam que datur platoni sit duplicis valoris patet
ergo q equalis debet esse proportio in rebus di
stribuendis quantum ad valorem et in his quib⁹
sit distributio quantum ad meritum siue dignitas
tem. et hoc intendit Aristoteles. dicens. Et equa
les quibus. et in quibus quod Aristoteles. probat
per hoc q si non ita fiat distributio. pugne erunt
et accusationes propter iniustitiā scilicet si eq
les inequalia vel inequales equalia habent. et in
distributionibus suscipiunt. In hac igitur equali
tate proportionum consistit iustum in equalitate
autem eorum iniustum: quoniam statim sequetur
vnum plus habere debito et alterum minus. nam
cuius proportio rei ad rem alterius excedit pro
portionem ei⁹ ad alterum. ille plus habet debito
ali⁹ aut min⁹ si ēq litate qritatū rez distribuēda

tres articuli.

triplex distri
butio.

Obiectio

Solutio

Triplex sit di
stributio ius
tus distribuē
do cōmunia.

nō attēdit iustū q̄ sicut dictū ē. si sortes eēt maioris meriti q̄ plato nō esset iustū q̄ equale daretur vtriq̄. Posito igit̄ q̄ sorti & plato sint sex denarij distribuendi et q̄ sortes sit duplicis meriti ad platonē argumentū distributivū erit i duobus sylogismis quorū primus erit talis sicut se hz sortes ad platonē ita quattuor denarij ad duos denarios ergo p̄ trāsmutatā p̄portionē: sicut se habent quattuor ad sortē ita duo ad platonē. Scōserit talis sicut se habet totū ad totū ita ipsi scōm eādē p̄portionē diuisis se habet q̄libet pars ad partē sibi correspondētē. hoc ex mathematica supponit sed toti sex denarij sat̄ faciūt toti merito sortis et platonis scōz positi ergo quattuor denarij sat̄ faciūt sorti & duo platoi hoc igit̄ dare eis erit iustū hos sylogismos notauit Ar̄. cū dicit. Est aut̄ iustū i quattuor numinis & p̄portio eadē diuisa enī sunt similiter i q̄bus eque erit. ergo v̄ a terminus ad b ita. g. ad d. & per mutati ergo v̄ a ad g b ad d quare & totū ad totū ergo a cū g & b cum d cōiunctio i distributiōe iustū est. ¶ De cōmutationi hibus aut̄. Sciendū ē si tu de re mea plus capias q̄ michi de tua reddas. u. michi facis iniustū: oportet igit̄ vt tū michi reddas i valore quātū capis. & sic sola sit rerū cōmutabiliū adiucem cōparatio nichil attento de dignitate personarū p̄pter quod iustū nō cōsistit i equalitate. p̄portionum rerū cōmutadarū & personarū cōmutatū sed solum i equalitate rerū cōmutadarū. ¶ His cōsideratis pōt multiplex oīdi diuersitas iter mediū quod ē iustū distributivū. & mediū quod ē iustū cōmutatiuū. ¶ Vna ē q̄ in medio distributiuo sumendo necesse ē attendere ad merita seu dignitates personarū. i cōmutatio aut̄ nihil. Itā sicut dicit Ar̄. nichil differt si studiosus prauū puauit. vel prauus studiosus. neq̄ si mechatus ē studiosus vel prauus. sed ad nocumentū dñam solum respicitur. ¶ Secunda differentia ē q̄ cōmutantes ante cōmutationem sunt equales i ordine ad res cōmutandas. qm̄ res cōmutandē debent esse equales si iusta debeat fieri cōmutatio & vnus habere vñā & alius aliā. s̄z persone q̄bus sit distributio nō oportet q̄ sint equales i ordine ad res distribuendas: qm̄ plus debetur illi q̄ maioris ē meriti sicut dictum fuit. ¶ Tercia differentia ē cōparādo mediū iustū ad excessū iniustū i quo q̄ lucratus est excedit eum q̄ dānum passus ē sc̄z q̄ mediū cōmutat vñ ad talem excessū sumit scōm arithmetica p̄portionem. mediū vero distributivū. nō sed scōm geometricā p̄portionem. ¶ Vocat̄ aut̄ mediū scōm arithmetica p̄portionem quod sumitur scōm diuisionem quātitatū in equalia verbi grā duo sunt mediū ad quattuor et q̄nq̄ ad decem & d̄ p̄portio arithmetica q̄ semper extremum ē cōmensurable medio scōm aliquē determinatum numerum & scōm vnū p̄ncipium. ¶ Ad aut̄ i cōmutatiōibus mediū ita se habeat ad excessū. ¶ Patet qm̄ cum sortes & plato ante cōmutationem repetant̄ equales. si sortes patiat̄ dānum in duobus que plato lucratus ē manifestum ē q̄ plato excedet sortem i quattuor iustū aut̄ consistit i medietate illorum quattuor sc̄z i duobus q̄ quidem duo auferēda sūt a lucro & addenda dā-

no. sic enī redibunt eq̄les sicut erāt ante cōmutationem. n. edium aut̄ i distribuibilibus sic non sumitur. qm̄ si sex distribuenda sunt sorti & platoi et sortes sit duplicis meriti iustū erit vt sortes habeat quattuor et plato duo: ponamus ergo q̄ sorti dentur q̄nq̄ & plato vnū solum: manifestum ē q̄ sortes excedit platonē in quattuor quorum duo sunt medietas et tñ non esset iustū q̄ duo aufererēt a sorte et darentur platoi: tunc enī vterq̄ haberet tria. quod non esset iustū oportet ergo semper mediū attendere scōm geometricā p̄portionem d̄ aut̄ mediū scōm geometricā p̄portionem equalitas p̄portionis aliquorum duorum vel plurium: et d̄ geometrica q̄ pōt res periri i continuis scōm nullum numerum cōmensurabilibus verbi grā sumamus quadratum a et quadratum b: dicemus aut̄ q̄ p̄portiones diametrorum illorum quadratorum quātūq̄ sint quadrati ad latera eorundem sunt equales licet diameter sit i cōmensurabilis coste. Quod aut̄ sic sumatur mediū i distribuibilibus: apparuit sat̄ ex predictis. Itā si in casu prius posito sorti dentur q̄nq̄ et plato vnū tñ p̄portio rei sortis ad re platonis excedit p̄portionem meriti ad meritum oportet ergo non q̄ medietas eius in quo sortes habet plus q̄ plato tollatur ab eo. sed q̄ tñ auferatur q̄ p̄portio rei ad rem sit equalis p̄portioni meriti ad meritū ista videt̄ michi sententia. Ar̄. Sciendū ē tñ q̄ media vtrobiq̄ bene cōueniunt primo q̄ ambo sumunt scōm rectum iudiciū rationis et quo ad nos sicut postvidebit̄: et q̄ mediū vtrobiq̄ ē neq̄ plus habere debito neq̄ min⁹. ¶ Tunc respondendum ē ad rōnes. Ad primā dicendum q̄ i nulla virtute oportet q̄ mediū in operatione vel passione sit semper idem sc̄z substantiā operationis vel passionis. sed oportet q̄ sit idem i ordine ad rōnem. sc̄z q̄ sit semper consonū recte rōni. et hoc dictum fuit prius. ¶ Ad aliā cōcedendum ē q̄ in cōmutatiua non attēditur dignitas personarū saltem per se sed solum dānum illatum et quādo d̄ de p̄ncipe q̄ non oportet p̄ncipem repercuti d̄ q̄ hoc non puenit ex dignitate principis per se sed ex maiori vel minori nocumento illato: q̄ enī percutit p̄ncipem non iniuriatur solum p̄ncipi i persona eius sed toti cōmunitati cuius vice: gerit: non sic aut̄ vel non intāto iniuriatur cōmunitati. q̄ percutit personā puatā ideo dānum ē ex vna pte maius & ex altera min⁹. Et ita esset etiā dicendū de personis puatis plus eū puniretur q̄ percuteretur diuites hoīem et discretum q̄ q̄ percuteretur vnū puerum miserum: oīs enī percutiens alterum contra legem ledit cōmunitatem in q̄tum quilibet ē pars cōmunitatis plus aut̄ ledit cōmunitatem que ledit partem ei⁹ nobiliozem: q̄ qui viliozem. Tercia ratio pcedit via sua. Et sic est finis questionis.



¶ Vodecimo queritur. Vtrum operatio iusta sit mediū inter iniustū facere & iniustū pati. Et videtur q̄ non quia cōmuniter d̄ q̄ philosophus videtur. velle q̄ iusticia non est mea inter duos iniusticias. ergo per locum a cōmutatis neq̄ iustū erit mediū inter duo iniusta

qd mediū geometricum

Ad rōnes

Ad scdā

questio. xi.
Arguitur

sed operatio iusta est quoddā iustum. et facere iniustum et pati iniustum sūt quedā iniusta. ergo. et c. Et confirmat per simile i alijs virtutib⁹ qm̄ operatio tpanta non est media inter intemperate facere et intpate pati sed inter intemperate agere et insensibiliter agere. neq; fortiter operari est mediū inter facere opus forte et pati opus forte sed inter operari audecter et timide. et sic de alijs igit. ¶ Oppositum dicit. Ar. sic determinatis aut his manifestum est. qm̄ iusta operatio mediū est eius qd est iustum facere et iniustum pati. Item dictū est prius qd iustum est mediū duorū iustorū scz ei⁹ quod est plus debito habere qd pertinet ad facientem et eius qd est minus debito habere qd pertinet ad patientē ergo pporcionabiliter iusta operatio est mediū duarum operationū iniustarū scz actiue et passiue.

Responsio Ad istā questionē respōdet aliqui qd iusta operatio non ē media inter iniustum facere et iniustum pati: nisi solū per abnegationē extremorū. et nullo modo scdm ordinē ad extrema: et hoc ē ita impropie qd equaliter dici posset qd iniusta opatio ē media inter iustum facere et iustum. qm̄ sicut iusta operatio nec ē iniustum facere nec iniustum pati ita iniusta operatio nec ē iustum facere nec iustum pati. Qd aut iusta operatio non sit mediū proprie scz scdm ordinē ad extrema inter iniustum facere et iniustum pati probāt illi multipliciter. Primo qd aut esset mediū scdm morē aut scdm rei naturā sed ei neutro modo pbatur primo qd non i genere moris qd mediū i gne moris ē inter extrema i genere moris. sed iniustum pati non ē in genere moris: cū sit iuoluntariū. postea dices et cum tā pueri qd fatui non habentes vsum rōnis possint iniustum pati. et cum de iniusta passione scdm illud precipue qd est iniusta passio nullus laudef vel vituperef licz de modo se habendi i patiēdo scz patientē vel impatienter laudef vel vituperef. Quod aut non sit mediū scdm rei naturā nitunt pbare duplr. pmo sic int ea q sunt idē realit non cadit mediū scdm rei naturā: sed iniustum facere et iniustum pati sunt idē realit ut dicūt. Dicūt enī esse de itētiōe Ar. scio physicorū qd acito et passio sūt eadē res et per pns ageret patifūpta formalr. Scdo qd int mouet moueri si cadit mediū sūt ei idē act⁹ nō de eis ut dicūt esse manifestū i scio physicorū qd qd sic de hoc non videt inter actionē et passionē cadere mediū nisi forte motus cui hec i sunt aut ali quid tale qd ē simul cū actione et passione vel qd prouenit ex actione et passione et iusta operatio nō pōt aliqd tale poni inter iustum facere et iniustum pati. id ē c. Scdo ad pncipalē qstionē arguūt sic mediū et extrema debēt esse i eodē genere ut pz decimo metaphisice sic nō ē hic qd iniustum pati nō ē in genere moris. iniustum aut facere et iusta operatio non sunt i genere moris nec etiā sūt i eodē genere scdm rei naturā qd faceret pati sūt diuersorū predicamentorū. Tercio qd mediū pprie non inuenit nisi iter opposita sed facere iniustum et pati iniustum non sunt opposita pbatio qd vnum oppositum nō ē effectus alterius. modo scdm auctore fer pncipiorū: passio ē effectus illatioq; actiōis.

Quarto Quarto qd mediū attendit pprie iter contraria ptradichōis enī nō ē mediū neq; etiā puatio

nis et habitusq; contradicūt subiecto apto nato neq; pprie felatuoꝝ. sed agere et pati non sūt contraria cū actio et passio sint i eodē subiecto tercio physicorū. ¶ Quinto qd de extremo pcedit ad extremum alterū per mediū. sed de hoc qd ē iniustum facere non pcedit ad iniustum pati per iustā operationem. imo sine operatione iusta seqtur statim necessario ad iustum facere iniustum pati ergo. et c.

Sexto Sexto ipsi arguunt sic bene subtilit impossibilē ē qd sic idem mediū in duab⁹ oppositionib⁹ quarum ē idem extremū ex vna parte et duo diuersa extrema non adinuicē subordinata ex altera parte. verbi grā ponamueq; ipsi a opponāf. b. et c. ita qd nec b. sit mediū iter a. et c. nec c. iter a. et b. ergo qd scdm diuersas vias iur de a. ad b. et ad c. cum possibile ē qd sit idem mediū iter a. et b. et iter a. et c. sicut non ē idem mediū iter paris et attrebatum et iter paris et rothomagū. sed iusta opatio ē media iter iniustum facere et quoddā extremū aliud ab iniustum pati. ergo non ē mediū inter iniustum facere et iniustum pati. minor declaraf. qm̄ iniustum facere ē sibi plus debito tribuere i bonis huic aut directe opponit sibi minus debito tribuere i bonis. et inter illa directe ē iustum: scz sibi neq; plus debito neq; min⁹ tribuere. et tñ sibi minus debito tribuere non ē idē qd pati iniustum. qd hoc possunt facere volūtarie et nullus patif iniustum volūtarie. ¶ Et iste rōnes vel alique earū vident necessario concludere. et Ar. contrarium affirmare. ideo ad concordādum oportet dicere: put michi videt qd facere iniustum: et pati iniustum. et operatio iusta siue operri iustum: possūt accipi dupliciter. nō modo pro ipsa actione qua aliq; facit iustum et pro passione qd aliq; patif iniustum: et iustum p operatione qua aliquis operatur iustum. Alio modo possūt sumi p iustovei iniusto: qd ex hmoi actione vel passione vel operatione reliquitur i agente vel patiente vel operāte si scdo modo patet ex pus dictis qd operatio iusta ē media: hoc est dictū qd iustum quod puenit ex operatione iusta in faciente iustum vel patiente: ē mediū iter iniustum qd ex opatione iniusta puenit i faciente iniustum et iter iniustum quod puenit i patiente. hec ei iniusta sūt plus et minus. iustum aut neq; plus neq; min⁹ sicut dictū fuit. Si aut facere iustum et pati iustum opari iustum capiam⁹ p ipsis actionib⁹ et passionib⁹ et operationib⁹ pcedi pōt qd formalit siue substantia lit nec opponunt nec mediāt adinuicē: sicut probāt plures inductarū rōnum. scdm tñ de nominationē extrisecā ab ipsis operatis pōt concedi qd opponunt et mediāt. et hoc videbat Ar. intendere. Ad vendū etiā ē qd scdm quasdem pprietates vel conditiones ipsarū pōt i eis aliqua attēdi oppositio vel meditatio. nā scdm bonitatē moris et moliciā moris: opponit actio iusta iniuste actioni. hec qdem ē bona illa aut mala. sed iniusta passio quas i media ē per negationē extremorū qd neq; bona moraliter neq; mala. Itē etiā scdm volūtariū et iuoluntariū opponit actio tā iusta qd iniusta passioni iniuste qm̄ he qdem sunt volūtarie illa vero iuoluntaria de iusta aut passione manifestum ē qd contigit eā esse et volūtaria et iuoluntaria. Solutio aut rōnū i pncipio qstiois adducta

in oppositū.

Responsio

Secundo

Tercio

Quarto

Quinto

Sexto

Resolutio



licitia. ro. diffinitiuā ē q̄ est medietas duarū malicia-
rum. Itā Arꝯ. declarare volens diffinitionē virtu-
tis in sc̄do huius dicit. virt⁹ autē medietas est dua-
rum maliciarū: huius q̄dem sc̄d3 habundantiā hu-
ius autē sc̄dm defectū. ¶ Oppositum videt. velle.
Arꝯ. dicēs q̄ iusticia est medietas non sc̄dm eun-
dem modum p̄dictis virtutib⁹: sed qm̄ mediū est
in iusticia autē extremorū vult ergo q̄ vnaqueq; p̄tu-
tum aliarū duobus vicijs extremis opponit. sed
iusticia vni soli sc̄z iniusticie cur⁹ rō esse videt quā-
tangit Arꝯ. q̄ idem viciū est actiuū vtriusq; extre-
morum quorū medijs iusticia est coniectatrix: iusti-
ficans enī simul tribuit sibi plus ⁊ hoc est vniū ex-
tremum ⁊ alteri minus ⁊ hoc est alterū extremū.
¶ Item virtus ex eo est medietas q̄ medijs conie-
ctatrix: illud autē mediū cuius iusticia est coniecta-
trix est mediū inter plus habere debito in bonis
et minus ī malis: et inter minus habere debito ī
bonis ⁊ plus in malis: quorū vniū est iniustū facere
et alterū iniustū pati sicut dictū fuit sepe: sed ad ī-
iustum patientē nullā spectat malicia saltem mo-
ralis qm̄ optimi viri possūt iniustū pati sicut facti
martyres: ergo iusticia soli malicie vni opponit.

¶ Ad istā questionē cōmuniter respondet q̄ me-
dieta s iusticie differt a medietatibus aliarū virtu-
tum ī duobus. primo qz medietas ī alijs virtuti-
bus cōsistit inter duas malicias sicut liberalitas
inter prodigalitatē et illiberalitatē. Iusticia autē
non consistit inter duas malicias. sed inter malici-
am et penā iniustū enī pati non est malicia sed pe-
na sicut dictum est. Secūdo modo differt vt dicūt
qz medietas ī alijs virtutibus attendit scđm rō-
nem et quo ad nos iniusticia autē attendit scđm
rem et quo ad numerū quod patet qz medium sci-
licet iusticie sumitur scđm pportionem geometri-
cam vel arithmeticā. hoc autē est mediū rei nō quo
ad nos. qm̄ mediū ad nos talem non obseruat p-
portionē. imo quādoq̄ est ī extremo rei fortis ei
qñqz sibi maximā assumit iram et audaciā. null⁹
enī magis sustinet q̄ fortis sicut dictū est ī quar-
to. Isti autē ad hoc rationem inducere videntur qz
alije virtutes sunt principaliter circa passiones q̄
non sunt aliquo valore appreciables et quas opz
aliquādo remissiores esse et aliquando īrensiōres
scđm exigentiā circūstātiarū. propter quod
oportet ī eis accipere mediū quo ad nos et se-
cundum rationem. sed iusticia est p̄cipaliter cir-
ca res exteriores alijs rebus equabiles ī valore
propter quod sumendū est mediū scđm rem. hec
autē non placēt alijs sicut forte nec placere debēt
qm̄ illi falsum accipiunt fundamentum cū prius
offensum fuerit q̄ iusticia est circa passiones si-
cut et alije virtutes sunt circa opationes sicut est et iu-
sticia ppter quod poni possūt tres conclusiones.

¶ Prima q̄ iusticia est mediū iter duos habitus contrarios. Secunda q̄ ambo illi habitus sunt q̄dam malicie sine quedā vicia. Terciaq̄ medium

Iusticie sumendum est secundum rationem et quo ad nos
Prima conclusio probatur ex operationibus ge-
 nerant habitus et ex talibus operationibus tales ha-
 bitus sunt per manifestum in secundo libro propter quod se-
 quitur quod ex operationibus extremis generant habitus
 extremi et ex medijs medius. Arguitur ergo sic
 omnis habitus ex operationibus medijs inter ope-
 rationes extremas oppositus est medius inter ha-
 bitus extremos oppositos. sed iusticia est talis ha-
 bitus ergo. et c. **A**baio patet ex supposito minor de-
 claratur quoniam iusticia generatur ex iustis operationibus
 unde secundo huius iusta quod operantes iusti efficiuntur
 sed opera iusta sunt media inter duas extremas
 operationes quoniam operatio iusta est sibi quod alteri tri-
 buere de bonis distribuendis vel commutandis ne-
 que plus debito neque minus. huius autem operationis
 due inveniuntur operationes extreme opposite. scilicet
 una quod est sibi plus debito tribuere et alteri minus
 altera autem est plus debito alteri tribuere et minus
 sibi unde de se notum est. igitur. et c. **S**ic si ex simi-
 libus operationibus similes habitus fiunt: et si ex e-
 libus operationibus fiunt habitus: ad tales operatio-
 nes habitus generati inclinatur sicut dictum est in
 secundo libro: tunc manifestum est quod ex eo quod est
 in commutationibus equale sibi accipere et alteri tri-
 buere: si hoc assuec fiat: generabitur habitus in-
 clinans ad sibi accipiendum et alteri tribuendum equa-
 le et iste habitus erit iusticia ut notum est per se sed
 ex eo quod est in commutationibus plus sibi accipere et
 minus alteri tribuere si hoc assuec fiat generabitur
 habitus inclinans ad plus sibi accipiendum et minus al-
 teri tribuendum et iste habitus est iniusticia sicut de se
 notum est ergo videtur sicut quod e contrario in commuta-
 tionibus ex eo quod est sibi minus accipere et alteri
 plus tribuere: si hoc assuec fiat: generabitur ha-
 bitus inclinans ad sibi minus accipiendum et alte-
 ri plus tribuendum et manifestum est quod iste ha-
 bitus extreme opponetur habitui predicto quem di-
 cebamus esse iusticiam manifestum est etiam quod inter
 eos est iusticia cum inclinet ad operationem mediam
 inter operationes ad quas illi alij habitus inclinatur
 ideo. et c. **E**t ita etiam posset in distributionibus ostendi
 Ita qui equale distribuit affinibus suis et extra-
 neis iustus efficitur quod autem plus affinibus et minus extra-
 neis distribuit iniustus efficitur qui vero minus di-
 stribuit affinibus et plus extraneis manifestum est
 quod ipse ad alterum declinat extremum. Sed forte
 tu dices quod nullus inclinatur potest ad plus alteri tribuendum
 quam sibi retinendum: propter affectionem habere ad nos
 maiorem quam ad alium. Ad hoc dici potest quod imo: per istum
 modum per quem dictum fuit in tercio libro quod aliquis potest in-
 clinari ad insensibilitatem. imo hoc est expresse se-
 pe manifestum quod multi dicunt et in multis ita est quod in
 mercatura plus vellent danificari quam quod alij danifi-
 carent et sicut in pecunijs propter aliquis inclinatur
 potest ad plus a gruo dandum et minus retinendum ita cir-
 ca commutabilia non est impossibile quod inclinet ad mi-
 nus sibi retinendum et plus alteri tribuendum. potest igitur
 ratio sic formari habitus electivus medius est me-
 dius inter habitus electivos extremorum iusticia
 est huiusmodi apparuit. **E**t scias bene quod extrema con-
 traria quorum habitus extremi sunt electivi et quorum
 medius eligit iusticia non sunt plus accipere et mi-

scda pbatio

nus alteri tribuere. ista enī nō sūt cōtraria sed cōsequunt se. s3 illa extrema sūt plus sibi accipe et minus sibi accipe veletia minus alteri tribuere et plus alteri tribuere. cōtraria enī nata sūt fieri circa idē sed nunq̃ simul. ¶ Scda cōclusio satis apparet pōt ex his que dicta fuerūt in q̃stione verū p̃ter iusticiā legalē necesse sit ponere iusticiā particularem in pbatōe scde cōclusionis. Itē nō solum i opationibus hoc ē manifestū sed etiā i passionibus quārū iusticia ē moderatiua. Hāc vicio se habet iterius nō solum qui ad aliena bona nimiam habet affectionē sicut oēs cōcedūt sed etiam in hoc cōtingit esse minus remissū. incōueniētia nāq̃ multa pnt ex hoc accidere puta defectus substantie tpalis et dare cōcātibus sibi occasionē iniustificādi: etiā q̃ natura nō ingenerauit frustra nobis passiones. deus enī et natura nichil frustra faciūt vti dicit pmo celi. ppter qd in oib⁹ naturalibus passiōibus possibile ē deficere ab eo qd op⁹ non vtendo eis q̃tum et vbi et sic de alijs circūstātijs. Iterū illi habet⁹ extremū idē circa bona aliena et affectionem ad ea se habere sicut illiberalitas et pdigalitas ad bona ppria et affectionē ad ea si igitur illiberalitas et pdigalitas sūt habitus viciosi sequit⁹ q̃ et isti. Sciendū ē igit⁹ q̃ si iusticia nō sit media iter duas iniusticias: non ppter hoc sequitur put aliq̃ volūt q̃ non sit media int⁹ duos habitus viciosos. Hāc liberalitas non ē media inter duas illiberalitates sed int⁹ illiberalitatē et pdigalitatem nec tpantia int⁹ duas intpantias sed inter intpantiā et insensibilitatē noia nāq̃ ad placitum imponunt et multa sunt hmoi noia que non sūt posita. vnde pōt dici q̃ viciū iusticie oppositū secundum supabūdantiā vocat⁹ iniusticia viciū aut sibi oppositū scdm defectū non habet nomē ipositum eo q̃ in paucissimis inuenit⁹ sicut Ar. dicit de insensibilitate opposita tpantie. Quare aut de istovicio nō tractauit. Af. forte pōt dici q̃ cū duorum extremorum viciōrū sēper alterū plus opponitur virtuti medie q̃ reliquū et ē peius. Ar. et alij morales modicū curauerunt de illo loqui qd parum opponit virtuti et qd non ē multe malitie sicut ē in pposito. ppter qd sufficiebat Ar. illud quod elici poterat ex his que generalit⁹ dicta fuerunt in scdo libro de virtutib⁹ et ex his etiā que de alijs virtutib⁹ dicta fuerunt in alijs libris ī spēali. ¶ Tercia cōclusio pbat⁹ pmo per cōmunitatis diffinitionē datā in scdo libro diffinitio enim bona debet cōuenire cuilibet cōtento sub diffinito et non debet esse dubiū quin ois virt⁹ operetur scdm dictamen recte rōis ppter quod in ois virtute attendit mediū scdm rōnem. Iterum q̃ mediū iusticie sit sumendū quo ad nos non scd3 naturam rei sic pt3. Hāc si mediū sumeret scdm naturam rei sequeretur q̃ eisdē rebus exstibus mediū esset idē hoc est sūm nā vnq̃pe tu habebis p septario frumenti decem calciamēta et i alio tpe non nisi tria. Item mediū quod i re variat scdm exigētiam humane indigētie sumit⁹ non scdm rei naturam sed ad nos. sic ē de medio iusticie. ideo. et c. Item iusticia distributiua attēdit ad dignitatē et meritū personarū: cōmutatiua etiā q̃tū ad inuoluntarias cōmutatiōes attēdit ad circūstātiās mul-

tercia pbatio

tum et differt vti dicit Ar. si habēs pncipatū pcuti suu vel si alter pcutit eū. Adhuc etiā voluntariū et inuoluntariū differt multū in cōmutatiōibus aut voluntarijs saltē attendit ad humanā indigētiam sicut dictū fuit. ¶ Sciendū ē igit⁹ q̃ iusticia necesse ē pmo rerum distribuendā et meritorū pro quibus distributio faciēda est: aut etiā rerū admutuē cōmutadarū estimare valorem. hec aut estimatio non attendit scdm rerum naturā sed ad nos et indigētiam humanā. Sed post hmoi estimationem beneuolū ē valoris rerū distribuendā ad valorem meritorū vel etiā valoris vnus rei cōmutadarū ad aliā mediū et equale sumendū ē scdm rē et hoc itē debet alia opinio. s3 tñ non obstat q̃ hoc modo mediū sumat scd3 rē. nō ē negādū quin etiā sumat scdm rōnē nā recta rō sic ipsū sumere dicitur vnde rōnes aliorū nichil cōtra hoc cōcludūt. S3 ad auctoritatē. Ar. dicendū ē q̃ dupl⁹ in iusticia attendit mediū vno enī modo mediū attendit in consonātia operis ad dictamen recte rōis et hoc est cōe ois virtuti sed de isto mō nō ē locutus. Ar. in hoc quito. qm hoc sciri poterat ex dictis ī scdo libro in cōi diffinitione virtutis et per ea q̃ dicta fuerunt de alijs virtutibus in spēali oportet enī pporcionabiliter accipe hīc et illic. Alio aut modo speciali mediū attendit in ipsa iusticia scdm q̃ ipsa est ad alterū distributiua vel cōmutatiua bonorū quod mediū attendit scdm equalitatem valoris rerum vel scdm pportionē valoris rerū ad valores meritorū de hoc medio sumēdo defiauit Ar. in hoc quinto: q̃ per p̃dicta nō erat manifestū de ipso. qd igit⁹ dicit. Ar. iusticia esse medietatē nō scdm eundē modū cū alijs virtutibus non est intelligēdum q̃tū ad p̃mū modū medijs sed q̃tū ad scdm. Scdm p̃dicta aut possunt solui oēs alie rōnes que in principio questionis fiebant.

Notabile.



¶ Veritur decimo quarto. ¶ Truys iustum sit idem et qd equale cōtra passum. Arguitur q̃ sic q̃ iustū ē neq̃ plus habere debito neq̃ min⁹ hoc aut soluit optime sūm tu tradis tantū a me recipias qd est egle contra pati igit⁹ et c. Item iustū est ad egle reducere qd ē ineqle ppter quod dicit. Ar. iustū ineqle exis egle temptat iudex sed qd est ineqle reducit⁹ ad egle per egle contra pati nā si me pcutis ineqles sum⁹ eo q̃ tu habūdas in lucro et ego in dāno si igit⁹ te re percutiam tu recipis dānū equale dāno meo et ego lucrum equale lucro tuo ppter qd egles reddimur sicut ante egles eramus. Item phūs negat iustū esse contra passū tā in distributiua iusticia q̃ i cōmutatiua. si igit⁹ sit i distributiua erit etiā in cōmutatiua sed i distributiua iustū est cōtra passū qm sic pportio geometrica saluat⁹: sc3 q̃ qui plus egit ad cōe bonū plus de cōi bono recipiat. Itē si contra passū nō esset iustū. hoc esset q̃ aliquib⁹ personis plus est deferendū q̃ alijs sicut dicit. Ar. de pncipe qui percussit de illo qui pncipē percussit sed non est vni p̃sone plus deferendū q̃ alteri. q̃ dicit. Ar. q̃ nichil differt si studiosus prauū p̃uauit vel prau⁹ studiosū qm ad nocumētū differētiam solū respicit lex et vti vti egle. igit⁹ iustū ē cōtra passū. ¶ Oppositū dicit Ar. q̃ de hoc respē-

Questio xliij

Arguit pmo

in oppositus

dit pitagóricos q̄ defmīnabāt iustū simplr cōtra
passū dicit ei q̄ p̄trapassū nō p̄grat iusto distribu
tuo. dicit etiā q̄ in iusticia cōmutatiua reperit in
stātia in multis z p̄p̄it duas istātiās. scz q̄ non ē
equalit̄ p̄ntend⁹ p̄cutiēs p̄ncipē z p̄nceps p̄cuti
ens nec equalit̄ p̄ntend⁹ ē voluntarie z iuolūta
tarie ledens. Sciendū ē p̄mo qd̄ intelligim⁹ per
equale cōtrapassū. Supponēdū ē igit̄ q̄ i p̄posito
per pati nichil aliud intelligim⁹ q̄ recipere ab alio
lucrū vel damnu⁹ et per facere nichil aliud q̄ alij i
ferre lucrū vel dānū. Equale igit̄ cōtrapassū pōt
intelligi dupl̄r vno mō cōperando passionē vni⁹
ad passionē alteri⁹ vt q̄tū vni⁹ recepit lucrū vel dā
ni t̄m alius recipiat. Alio modo cōparādo passio
nem alicui⁹ i lucro ad passionē ei⁹ dāno. vt q̄ q̄
tum damnu⁹ recipit t̄m lucrū recipiat. Cū aut̄ du
plex sit iusticia scz distributiua z cōmutatiua. Di
cēdū ē p̄mo q̄ cōtrapassū nō habet locū i iusticia
distributiua. Ad cui⁹ declarationē notandū ē q̄ in
distributionib⁹ duplex ē habitudo cōsiderāda qm̄
supponit q̄ bona cōia distribuāt p̄sonis singula
rib⁹ p̄p̄ hoc q̄ ip̄sis debent. Itā si i gratis distri
buerent nō esset p̄p̄rie iusticia sed liberalitas. Est
igit̄ p̄ma habitudo cōtatis ad illos: q̄bus debet
fieri distributio alia aut̄ eorū q̄bus faciēda ē distri
butio adiucē. Quātū aut̄ ad p̄mā habitudinē iusti
cia nō videt̄ esse nisi cōmutatiua. Itā cōitas illis
retribuit p̄ eo qd̄ ab eis suscepit sicut tu sero sol
uis opario tuo suā dietā. Scz q̄tū ad scdaz habitu
dinē nulla videt̄ esse cōmutatio sed solū distribu
tio p̄pter qd̄ a tali ip̄oz adiucē h̄itudine d̄ iusti
cia distributiua mō constat q̄ scdm̄ illā h̄itudinē
cōtrapassū nō h̄z locū. qm̄ cōtrapassū: supponit
ante factū vel aī passū. mō null⁹ i alterz ante e git
vel ab altero ante passū ē. igit̄. z c. De iusticia au
tē cōmutatiua diuersi diuersi mōde r̄ident. Dicūt
enī quidā duplices esse cōmutationes scz volūta
rias z iuolūtarias. Et q̄ i cōmutationib⁹ iuolūta
rijs iustū nō ē idē qd̄ cōtrapassū: sed qd̄ i volūta
rijs ē idē. P̄mū declarāt p̄mo in p̄sonas ineq̄
les qm̄ sicut dicit. Arz. si q̄s p̄cusserit p̄ncipē non
optz rep̄cuti solū sed graui⁹ puniri. cui⁹ rō ē qz in
lesione p̄ncipis ledit̄ tota cōitas cui⁹ vices gerit
p̄nceps si aut̄ ille rep̄cuteret solū: ip̄se sol⁹ ledere
tur p̄pter qd̄ nō esset sufficiēs punitio vel satisfā
ctio. Scdō idē dicūt patere de p̄sonis eq̄libus in
quib⁹ ē magis dubiū si enī equalē sibi q̄s p̄cutiat
aut ab eo rē suā auferat: nō ē satisfāctio sufficiēs
q̄ rep̄cutiat aut q̄ rē ablatā restituere cōpellat.
cui⁹ rō ē qz talis nō solū ifert nocumētū vel in
iuriā p̄ximo quē p̄cussit. sed etiā toti cōitati cui⁹
tutelā z imunitatē violauit z etiā iusticie publice
quā cōtēp̄sit ē igit̄ iustū q̄ ille maiorē penā patia
tur. Ad qd̄ etiā Arz. p̄mo magnorū moralū videt̄
talē iudicare rōnē qd̄ dupl̄r peccat dupl̄r puniri de
bet sed qd̄ alterz p̄cussit peccat qz nocuit ideo t̄m ei
nocere debuit. Scdō peccauit qz i cepit z pacēz i
nocētiā violauit p̄pter qd̄ p̄ctm̄ vlt̄erius puniri de
bet. Itē seq̄ret̄ q̄ nō esset magis punit⁹ d̄ q̄ volun
tarie z fraudulent̄ p̄cussit: q̄ qd̄ iuoluntarie vel ex
rep̄tina passionē. qd̄ ē falsū qz dicit Arz. i isto q̄n
to q̄ scdō neq̄ ē iust⁹ neq̄ mal⁹ alter aut̄ ē iust⁹
et mal⁹ iō p̄tz q̄ p̄m⁹ magis peccat z magis puni

ri debz dicit etiā Arz. i isto p̄posito q̄ iuolūtarij
volūtarij d̄nt multū. Scdm̄ aut̄ nūq̄ p̄bare p̄ rō
nē. Arz. qz illomō ē iustū i cōmutationib⁹ volūta
rijs quō cōitas ciuitatis saluat̄. Scz hoc ē p̄ eq̄le cō
trapati. nā si q̄s recipiat bona alteri⁹ z nō cōtrafa
ciat nec retribuatur seruit⁹ erit: z nō pōt tolerari i
ter ciues. Iterū sicut dicit. Arz. artes destruerēt
si nō fecerit faciēs z q̄tū z quale et paties hoc et
t̄m z tale. Nec aut̄ opinio lz in ea cōcordet̄ q̄i oēs
nec p̄a ē vt puto nec de itētiōe. Arz. Qd̄ aut̄ nō sit
de itētiōe. Arz. apparz qm̄ si loq̄mur de eq̄li con
trapasso eq̄litate q̄titatis. p̄tz q̄ Arz. nō solū i cō
mutationib⁹ iuolūtarijs. negat iustū esse cōtrapas
sum sed etiā iuolūtarijs. dicit enī sed i cōmutatio
nib⁹ qd̄em p̄mutatiuis p̄tinet tale iustū cōtrapas
sū scdm̄ p̄portionē z nō scdm̄ eq̄litate. qd̄ statū i p̄
lōgo sermone declarat i cōmutationib⁹ volūtarijs
vt p̄z aspiciēt̄. si aut̄ loq̄mur de equali cōtrapasso
eq̄litate p̄porciōis: p̄tz q̄ Arz. nō solū ponit iustū
esse p̄trapassū iuolūtarijs. scz iuolūtarijs. dicit ei
p̄mo magnorū moralū seruicēs ei si p̄cusserit libe
rum nō ē iustū cōtrap̄cuti semel sz multoties z cō
trapassū aut̄ iustū i eo q̄ p̄porcionabile. sicut ei li
ber hō ad seruū i effēdo melior: ita p̄trafacere ad
faciendū. Itē scdm̄ p̄dictā opinionē nō apparet
quō concordāt duo dicta Arz. qm̄ p̄mū ē q̄ nichil
differt si studios⁹ p̄raui p̄rauit vel p̄raui studiosū
neq̄ si mechat⁹ ē p̄raui vel studios⁹: sed ad nocu
mentū d̄ntiam solū respicit lex. Alterz dictū ē si p̄
cipatū habēs p̄cusserit nō optz rep̄cuti. z si p̄nci
pem p̄cusserit. nō rep̄cuti solū oz sz z puniri. Itā
enī dicta videt̄ esse p̄traria z sūt ambo de p̄muta
tionibus volūtarijs. Itā dicta opinio nō ē vera p̄
mo qd̄em q̄tū ad volūtarias cōmutationes qz po
ne casū q̄ acceptis sorte z plōne z duab⁹ eorū vxo
rib⁹ de volūtate ip̄oz q̄truoꝝ sortes mechet̄. cuꝝ
vxoꝝe plōnis. non p̄pter hoc erit iustū q̄ platome
chetur cū vxoꝝe sortis. q̄uis oēs vellēt illud. qm̄
nullū p̄ctm̄ aut i honestū pōt esse iustū hoc aut̄ es
set i honestū z p̄ctm̄ ergo p̄trapassū equale nō sē
per habet locū i cōmutationib⁹ volūtarijs. Simi
liter neq̄ vera est opinio p̄dicta put ponit dissimī
litudinē iter volūtarias z iuolūtarias cōmutatio
nes. qd̄ ex positioe n̄fa satis pōt apparē. Scz hāc
opinionē p̄traseo qz si q̄s p̄sideret nō magis vide
tur esse vera: neq̄ de itētiōe Arz. q̄ p̄cedēs. Ideo
pono scdm̄. Arz. tres cōclusiones. Prima est q̄
iustū si sp̄ fit p̄ eq̄le p̄trapassū eq̄litate q̄titat̄. rez
cōmutabiliū. Scdā est q̄ aliqui sed raro fit iustū p̄
eq̄le p̄dictū p̄trapassū z videbit̄ qm̄ sic fit z qm̄ nō.
Tercia cōclusio erit q̄ iustū sp̄ fit p̄ eq̄le p̄trapas
sū eq̄litate p̄porciōis ad aliquā mēsurā. scdōz quā
essari pōt valor rez cōmutabiliū. Prima p̄clu
sio p̄tz i volūtarijs qz p̄cutiēs p̄ncipē vel p̄mo alte
rum p̄cutiēs nō debz rep̄cuti solū eq̄li p̄cussioe ne
q̄ equalit̄ puniri debet volūtarie z iuoluntarie p̄
cutiēs. sicut p̄us argutum fuit nec furtiue rē tuā
accipiēs debet eā restituere solū. sz z vlt̄ra puniri
scdō idē p̄tz i cōmutationib⁹ volūtarijs qm̄ si do
mus tua valet centū solidos z vniū calciamētū va
let duos solidos iustum erit dare quinquaginta cal
ciamētā p̄vona domo sed. l. calciamētā nō sūt eq̄
li vni domui neq̄ scdm̄ q̄titatē ip̄oz continuaz

Notabile.

Opiniones
de iusticia di
stributiua.

r̄n̄sio de mēte
aristotelis

p̄ macōclū
p̄obatur.

scda conclusio
probat.

neq; scdm discretā dom⁹ enī ē maior et calciamē
ta sunt plura. igit. rē. Itē tā i volūtarijs q̄ i inuo
luntarijs nō pōt q̄titatis eq̄litas obseruari inter
ea que non sūt scdm q̄titatē cōmensurabilia. sed
iustū inuenitur vbi cōmutabilia nō sūt p̄mensura
bilia scdm quātitatē vt si ḡrarum actiones reddā
tur pro data pecunia vel si hō inficiat p̄ pecunia
furto accepta igit. rē. ¶ Scda conclusio pōt eui
denter p̄bari si cōsideremus singulas species cō
mutationū. Arz. enī volūtarias cōmutatiōes enu
merat plures. scz vēditionē: emptiōē: mutuatō
nem: fideiussione: vsū de positionē: et conductio
nem: rē pōt addere liberalē: donationē. ¶ Vēditio ē
per quā v endēs transfert dñū sue rei i alterū re
cepto precio. Emptio autē est p quā in eimentē trās
fertur dñū rei alterius dato p̄cio. Et in istis com
mutationib⁹ manifestū est q nō ē seruāda eq̄litas
q̄titatis qm̄ p̄ciū datū est alteri⁹ p̄ditionis a re
vendita vel emptā r non sibi p̄mēsurabilis scd⁹
suā q̄titatē non enī i vēditionib⁹ r emptiōib⁹.
ego do frumentū p cōsimili frumēto: neq; cultel
lum pro cōsimili cultello sed cultellū vel pecuni
am pro frumento. Et hoc intēdebat Arz. cū dixit
non enī ex duobus medicis fit cōmutatio. sed ex
medico r agricola r oīno alteris r nō equalibus
sed oportet hos equari supple scd⁹ p̄porciōne
Mutuatō est per quā mutuās trāsferit dñū sue
rei in alterū vt equalem r similitē recipiat. vt si mu
tuo tibi denariū vel sextariū frumenti: tu teneris
michi restituere denariū vel sextariū frumenti. Et
in hac cōmutatione manifestū est ex terminis q
obseruāda est equalitas quātitatis: nisi forte qz
mutuās facit ḡram alteri. indigenti re sua i quo
casu recipiens non solum tenet reddere equale
rei mutuate. sed adhuc tenet ad gratiar actiones
propter ḡram sibi factā. Et sic itez p̄tz q iustus
hic non cōsistit i sola equalitate q̄titatis. Aliqñ
tñ pōt contingere q hñōi mutuatō fiat ad vtilita
tem virtutis qz si vinū habeas hoc āno i abundan
tia r michi deficiat r appareat q āno sequenti cō
trariū debet euenire. mutuabi s̄michi dolū vini ad
reddendū anno sequenti nouū. hic michi est vtile
qz idigeo: r tibi qz idigebis r vinū tuū seruare nō
posses r in isto casu forte sufficeret ad iustū eq̄li
tas q̄titatis. fideiussio est per quā qd se obligat p
debito alterius si ille defecerit. r tūc manifestū ē
q si soluerit debitū alter tenet sibi in tāto r in ta
li r vltra tenet ei: ad multas ḡrarū actiōes. ¶ Vt sup
aūty idē Arz. vocare scdm quē quis alteri rē suā
gratis cōcedit retento dñio. Et tūc iustū cōsiste
ret in reddendo eādē rem r cū ḡrarū actione. De
posito est scdm quā qd rē suā p securitate i custo
dia alteri⁹ deponit. r tūc iustū est q eadē res sibi
reddat. nisi q deponēs tenet custodiētē ad aliq̄
sallariū vel ad ḡrarum actiōes. ¶ Conductio est qua
quis pro certo tēpe vendit rei sue vsū. et manife
stum est q ibi nō seruaf q̄titas vsus. equalitas ei
vsus r p̄ciū inde receptū nō sunt cōmensura
biles scdm q̄titatē. Donatiō ē scdm quā aliq̄s
transfert rē suā i aliū sine spe re habēdi r sine pa
cto remunerationis. r in ista cōmutatiōe iustū cō
sistit i ḡrarum actiōes reddēdo: vel seruiciū: vel
laudes: vel aliquid hñōi. Itā scdm iusticiā (vt di

cit Arz. (refamiliari oportet ei q ḡram fecit: reci
piens enī ḡram tenetur faciēti licet non de pacto
tñ de iusto r cōdigno. Aliē aut sunt cōmutatiōes
inuoluntarie quas: Arz. enumerat in littera de q
bus est manifestū q si dñū illatū alij est restituē
dum scdm equalitatē quātitatis tñ vltra oportet
iniuriatē puniri ppter i talibus iustū non ē pre
cisē cōtrapassū equalē scdm quātitatē. ¶ Tercia
conclusio pōt p̄bari iuductiue. Itā in emptiōib⁹
vēditionib⁹ r cōductionib⁹ non opz vñ p vno
accipere artes ei vt dicit. Arz. destrueret null⁹ nā
qz edificaret si oporteret. p vna domo recipevñ
solū calciamentū oportet ergo estimare quātū do
mus valet r calciamēta tot apponere q sint equa
lis valoris r tunc cōmutare. hec aūty vocat equali
tas p̄porciōis ad mensurā valoris que aūty sit il
la mensura dices post. Sed i mutatiōe r fideiuf
sine in vsu: r de positione r donatiōe opz etiā ade
quare scdm valorē ḡras r regratiōes. Et si dicas
q hoc ē impossibile: qm̄ si aliq̄s dat tibi decem li
bras et tunc dicas ei grates dñe: tūc non valet tñ
dictum tuū q̄tum decē libris. Ad hoc res pōdeo q
valor rerū estimat scd⁹ humanā idigētiā possibi
le est igit q dās decē libras est valde diues. ita q
nichil vel modicū indiget pecunia: sed magis idi
geret honore r forte recipiēs ei magne bonitatē
et honestatē ita q dās decē libras multū honora
si ille recipiens dicat grates dñe. imo qñq; si solū
digne recipe donū illud. ppter qd sic optime fit
ad equatiō scdm p̄porciōem ad mensurā valoris
De cōmutatiōibus aut iuolūtarijs cōsiderādū ē
q qui alterū p̄ter ei⁹ volūtate dāgnificat: ip̄e du
pliciter iniustificat p̄mo quidē in illū scdō vero i
cōmunitatē. tñ qz ille erat pars quedā cōitatis. tñ
qz violabat legē cōitatis. tñ qz dat alijs exemplū
malū q̄tū igit ad p̄mā iniustificationē opz estima
re nocumētū qd ille passus ēz tāti valoris lucrū
sibi restituere. nō enī sufficit q tñ nocumētū pa
tiatur. nā si cōbussisti domū meā: nō esset michi iu
sta recōpēsatio facta si etiā domus tua p̄bureret ni
hil enī inde lucri haberē. Et sic p̄tz q equalē con
tra passū debet attēdi cōparādo passiōē alicui⁹ i
lucro ad p̄orem passiōē ei⁹ in dāno: r nō cōparā
do passiōē vñ ad passiōē alterius. Sed forte
tu dices dñe possibile ē q ille nō habebit vñ pos
sit recōpēsatio fieri. Ad hoc dicendū est q qz iu
ra non sūt ad impossibile faciendū est q fieri pōt
Infligat ei pena vel corporalis vel alia scdm q̄
titatē r qualitātē delicti si est possibile et si nō est
possibile: tūc fiat p̄p̄inqui⁹: qd fieri pōt. ¶ Quātū
aut ad scdām iniustificationē. opz etiā nocumētū
estimare magis enī nocint si principē pcussit qz si
aliū r si liberū qz seruū: quāto enī ledit maiorē vñ
nobiliorē partē cōitatis tāto cōitati maius intus
lit nocumētū r magis si publice qz si occulte r ma
gis infidiose r cū deliberatiōe qz cū repētiua passi
ōne qz magis cōtēpsit leges cōes nocumētū igit
sic estimato scdm oēs circūstātiās i cidentes opz
tāti valoris lucrū cōitati restituere vel penā p̄por
tionabilē ei infligere vel sicut erit possibile meli⁹
cut dicebat Sic igit p̄tz q cōtrapassū p̄porciōna
bile est iustū in oī cōmutatiōe r nō cōtrapassū eq̄
le q̄titatiue. qd manifeste p̄palauit Arz. i p̄mo ma

teccia conclusio
probat.

Ad rationes

gnorū moraliū: et vide si vis totum caplm. ¶ Ad rationes. Ad pma dicendū est q neq plus habe re debito neq min⁹ sp saluat p ptra passū ppor tionabile. sed non sp per equale vt dictū est. Ad aliā dicendū est eodē mō z qñ dī q equales sūt si percutiens repcutiat. dicendū ē q si illi inter se si anteqles: tñ cōitas fuit lesa ppter qd opz aliā fieri punitiōe z itez dictū fuit q iustū q passum nō at tēdī pncipalr secūdu operationē vnius ad pas sionē alterius. sed scdm pparationē passiōis vni⁹ in lucro ad precedentem eius passionem in dam no. sicut nū sit damni restitutio z ideo ratio pecca bat pro qnto aliter procedebat. Ad aliā dicē dum est q licet contra passum attendat i distribu tionib⁹ scdm pparationē eoz quibus sit distribu tio ad cōitatē: tñ nullū est cōtrapassū scdm ppara tiōē eoz quibus sit distributio adinuicem: z hoc concessum est in positione. Ad vltimē rationis euidentia sciendum est q aliter distributua iusti tia et aliter pmutatua dignitates personarum at tendunt. Distributua namq dignitates et meri ta personarum attendit vt distribuendo eqūitates rez distribuendaz ad dignitates et merita perso narū inueniat z obseruet. Sed pmutatua digni tates personaz attendit ad estimandū qntitatē lu cri et dāni vt possit lucrū equare damno secūdu pportione ad mēsurā pmutabiliū. Ex quibus ap paret quō debent itelligi duo dicta. Arz. allegata prius que pma facere videtur ptraria: et non sūt dicit enī q nihil differt si studiosus prauum pua uit vel prauus studiosū: quod est verū in equando lucrū dāno. nō ei equatur secūdu pportione ipoz ad studiositatē vel prauitatē: sed scdz pportionez ad mēsurā pmutabiliū de qua dicit post. sed mul ti differt i estimando quantitatē lucri vel damni. Secūdo pmo dicit q si pncipatū hñs pcutit. nō oz repercuti. et si pncipē pcutit nō solū repercuti sz etiam puniri qd nō est ex eo q eqtio lucri ad dānū sumatur secūdu pportione ad pncipis vel alte rius cuiuscunq dignitatē. sed quia qntitas nocu mēti est maior si pnceps pcutiat: qz si aliter pder pdicta etiā satis pz quō rōes aliarū opinionū p cedunt idcirco pertransio.

qñto decima
quinta
Argutru.



¶ Qñto decimo qñto. Vtrū oia pmutabilia sint eadē mēsurā comen surabilia. Arguit q nō quia pmesu rabilia debent esse eiusdem generis eo q opz mēsuram esse eiusdē gene ris cum mēsurato imo eiusdē speciei sicut vide tur velle. Arz. x. methaphisice dicens sēp aut co gnatū est metrū magnitudinū quidē ei magnitu do et secūdu vñquodq longitudinis lōgitudo zē. z pmetator quarto physicoz in fine dicit q mē sura non est extra genus mēsurati. sed pmutabi lia sunt diuersa specie et genere ergo non sunt cō mēsurabilia. Item omnia pmesurabilia sūt cō parabilia. sz nō oia pmutabilia sūt pparabilia igit minor pz quia septio physicoz pbat Arz. q ppar bilia nō debēt esse equoca neq habere diuersuz subiectū pmutū neq habere dñam neq i qd neq i que in tātū q scdm colozē nō est pparatio sz scdz albu. et pmentator ibidē expmit q illa non pparā tur que nō sunt eiusdē speciei qñs sūt eiusdē ge

neris. iō zē. Itē Arz. iter pmutabilia enumerat moztē corporalē q nō est pmesurabilis bonis ex teriorib⁹. null⁹ enī sane mētis p tota pecunia mū di vellet q sibi āputaret caput. ¶ Oppositū dicit Arz. pcludens sic opz igit vno aliq oia mēsurari ¶ Vnde mīhi distiguēdū ē sic q pmutabilia cō siderari pnt vnomō scdm rōes suas speciales vel absolutas. aliomō scdm q veniūt i vñū hñanū. pri mo igit mō dicendū ē q nō oz ea ēē pmesurabilia qd pbat qz pmutabilia diuersoz sunt genex scdz suas substātiās et talia nō sunt pmesurabilia. Itē eoz eoz q sunt pmesurabilia quodlibet: si sit mīn⁹ altero. toties replicari possz q fierz alteri eq le aut ē mai⁹ sic aut nō ē de oib⁹ pmutabilib⁹ scdz suas substātiās pderat is. qd pz: qz eq z alini et lapides ferr⁹ boues et capre sue pmutabiles. z tñ pstat q scdz substātie pfectionēz nobilitatē equo imo et qd cūqz aiatū vt musca excederet sp lapidē aut iaiata qñcūqz multiplicata. Et si dicat de⁹ mēsurā oim entū. dicendū ē breuiter q via ēē vel essendi deus sic est mēsurā oim q qñtū dat eis ēē tñ habent: sed non est mēsurā ipsoz sicut hic lo quimur scz scdm quā mēsurabilia pnt adiuicēz adequari et ad mēsurā. De pmutabilibus aut pfi deratis scdm q veniunt in hñanū vñū. distiguen dū est sic q aliq sunt q iuste permutari pnt et alia que non. eo q eoz pmutatio esset ptra leges aut q bonos mores pbi gñā si qz permutaret alī vrozē aut corporale mēbzū aut alqd tale. Quātū igit ad ea q iuste pmutari pnt: dicendū est q oia sunt vna mēsurā pmesurabilia. qd sic pbat Illud opz ēē sine quo saluari non posset hñana ciuitas et cōi catio. et sine quo non posset hñana sustētari natu ra sed nō posset saluari si pmutabilia non essent pmutabilia. q zē. maior pbat qz homo natura ci uile aīal est et cōicatiū vt patz primo politice si igit natura non deficit i necessarijs et nihil facit frustra: necesse est id ēē p qd hoīz ciuitas illa na turalis saluat. alr ciuitas illa frustra esset. z na tura esset defectuosa: minor aut sic declarat. Ad hñanā sustētationē z cōicationē reqñt bonozum q i vñū hñanū cadūt multiplex pmutatio. hēc aut pmutatio non fieret si illa nō essent aliq vna mē sura pmesurabilia. q sine illoz pmesurabilitate non saluaretur hñana natura z cōicatio politica maior istius sillogismi pz qñ tāta est humane na ture fragilitas et idigētia q nullus vel pauci si cut dictum fuit prius possent sibi puidere de ne cessarijs. ad vitā. multi tñ hoc possunt non tñ sine pmutationib⁹. scz q coriarius in calciamentis a bundas pro eis domū frumētū et vestes accipiat ecōtra pmo doificator p domibus recipit frumētū calciamētazē. sīl r i terra nostra crescunt abundā ter frumēta: sed nulla vīna in alia aut terra ēē q permutare opz vt ipsa frumēta q idigēt capiat et nos vīna minor aut pfari sillogismi sic pz null⁹ p modū pmutatiōis nccarie ad sustētationē hñane nature scz sine actu liberalitatis dabit vñā domū pulchrā p bono calciamētō vel p vñā veste. Itā si ista oporteret fieri dñificator nō posset viuere qñ tpe ānū apponit i pstruēdo vñā domū. si igit p il la nō hēret nisi vñā vestē vñā haberet cibū: q nō da bit domum suam pro tot rebus q sunt adequate i

In oppositi.

Distincio de
pmutabilib⁹.

valore domus origiſ pmutabilia adeq̄ri ſi debeāt
pmutationes fieri adeq̄ri aut nō poſſunt niſi ea q̄
ſunt vna cōi meſura meſurabilia & pmeſurabi-
lia. id ē. De his aut q̄ iuſte pmutari nō p̄nt dicen-
dū eſt q̄ illoz ſunt duo genera. q̄dā ei pmutari nō
p̄nt q̄ lege phibita. alia aut q̄ ſcōm pditionē ſue
nature ea pmutari nunq̄. Iſ p̄mū aut genus circū-
ſcripta phibitione eſt eiſdē modi cum his q̄ cō-
mutari poſſunt iuſte: ideo de his dicendum eſt ſi-
cut de illis. De ſecūdo aut genere videtur eſſe di-
cendū q̄ ipſa cū his q̄ iuſte pmutari p̄nt nulla ea-
dē meſura ſūt meſurabilia q̄ ſic videt poſſe pbari.
Nā ſi eſſent pmeſurabilia poſſent eis adequa-
ri et ſic poſſent iuſte pmutari. quod eſt p̄ poſitum.
Itē hoc p̄ductie qm̄ null⁹ recti iudicij vellet p
bobus vel ouib⁹ vel q̄buscūq̄ hoīs exterioribus
vītā corporālē amittere. vel vxorē pp̄a alci ad me-
chandū dare: et ſi poſſet hoc velle ſecūdū rectuz
iudiciū: tunc illud eſſet eis iuſte pmutabile qd̄ ē p̄
poſitū. Itē bona aīe nullis bonoz exteriorum vel
corporis appreciabilia ſunt: eo q̄ ſunt fines ipſo-
rū & ordinata i finē q̄tūcūq̄ multiplicata nō p̄nt
attigere finis bonitatē et perfectionem. et quia
ſunt i genere boni diuerſoz generum hec quidez
honestia. hec aut vtilia. diuerſoz autē genēz non
eſt eadē meſura. Et hoz bonoz icōmeſurabilita-
tē ſeu declarat i multis ei⁹ eplis ad luciliuz de
bonis autem anīme que dicim⁹ honesta bona di-
cit i eplā ſubinde ſic. Sūmū bonū eſt et quod ma-
gis admireris vnū. ſolū bonuz eſt quod honeſtū
eſt certa. autē falſa et adulterina ſunt: et parū poſt
dicit hoc liqueat nihil eſſe bonum niſi honeſtum
et omnia incommoda iure ſuo bona vocabuntur
que modovirtus honeſtauerit. Similiter i eplā
inimicitias vici vnū eſt bonū qd̄ honeſtū. In illis
nihil inuenies verū vel certū quecūq̄ fame placet.
Et ambas iſta duarū ppoſitionū declarat. Se-
neca i eadē eplā multis et pulcherrimis demon-
ſtrationibus q̄ videas ſi placet: nunc aut ita eſt q̄
talīa q̄ iuſte pmutari nō p̄nt ſic i retentione ipſoz
connexa ſunt aīe bonis q̄ abſq̄ eozum detrimen-
to nullus pōt ea voluntarie commutare: propter
quod dāno quod cōitas incurrit: nulluz pōt lucz
equale reddi. Sed circa dicta dubitationes occur-
runt. Prima eſt q̄ ſi ſortes vxorē ſuā ipſa volen-
te dederit ſponte platonī ad mechandū p decē li-
bris q̄s eoz dānificat vel lucrat. ſi dicis q̄ ambo
lucratur ergo eſt bona mercatura. nullus iniuſtū
patitur. et ſic p̄ ſis nullus iniuſtū agit: et ſi dicas
q̄ vterq̄ dānificat igitur nullus iniuſtuz facit. q̄
inuſtuz facere eſt lucrari: ſcilicet plus habere de-
bito in bonis et minus in malis: ſi autē dicas q̄
vnus lucratur et alter dānificatur. ergo vnus ſo-
lus eoz iniuſtum facit et alter ſolus iniuſtū patit
et hec oīno ſunt abſurda quō igit erit. ¶ Secun-
da dubitatio ē vtrū pmutabilia que iuſte commu-
tari non poſſunt ſint adinuicē licet non cuz alijs
pmeſurabilia. ¶ Tertia dubitatio eſt ſi ſortes p-
cuſſerit platonē vulnerauerit vel interfecerit: quo
modo talis iuſtification poterit ad iuſtum reduci.
¶ Ad primā dubitationem dicendū ē q̄ vterq̄
dānificat ſecūdū aīaz quia peccat vnde puniri de-
bet. dāna enī aīe quia ſunt i nra poteſtate: nō ſūt

retinenda ſed amplius punienda. q̄tuz aut ad ex-
teriora bona quilibet eoz lucratur: quia plus de-
bito habet. hz ei qd̄ habere nō dō. Si tu dicis q̄
igit dānificat q̄ ad illa bona exteriora. ipſi enī nō
p̄nt habere indebitū lucrū niſi aliquo altero dāni-
ficato. Ad hoc pōt dupl̄r reſponderi p̄mo q̄ cōi-
tas dānificat i q̄tū dāt alijs occaſionē et exēpluz
male faciendi aut ſaltē i q̄tū cōesleges offendūt.
Secūdo pōt dici q̄ vterq̄ dānificat ſcōm aīaz vt dī-
ctū eſt. Sed q̄tū ad illud ſecūdū videt q̄ nulla ſit
iniuſtification ppter hoc q̄ null⁹ iniuſtū ſibi facit q̄
libet aut ſeipſū dānificat ſcōm aīam. forte dici po-
teſt q̄ vterq̄ ipſoz non ſeipm̄ ſolū. ſed etiā alterū
dānificat in q̄tū vterq̄ ipſoz eſt alteri cauſa vel oc-
caſio dānificadi ſeipm̄: ſic vterq̄ graui⁹ iniuſtifica-
re videtur nō ſolū enim qui bona corporis aut exte-
riora tollit iniuſtificat ſed plus multo q̄ pditionis
aīe occaſionē miniſtrat hec aut iniuſtification nō eſt
forte ſecūdū p̄ticularē iniuſtitia ſz ſcōz legalē. iu-
ſtitia nāq̄ p̄ticularis eē videt circa ea alioz bo-
na q̄ nobis poſſum⁹ applicare vel ab eis auferre
et quoz dāt ē fortuna ſicut dici arg⁹. ¶ Ad aliā du-
bitationē forte dici pōt q̄ dānū vn⁹ dāno alteri⁹
& lucz lucro eq̄ri pōt aliqui. vt ſi vterq̄ eoz vxorē
alteri⁹ accipiat ſcōm oēs circūſtātijs pares vel ſi
vterq̄ p̄l̄r alter⁹ interfecerit aut ei⁹ brachiū ap-
tauerit. ſed lucrū dāno ſaltē icōmutationē volunta-
ria eq̄ri nō pōt vt apparuit i ſolutiōe p̄cedētis du-
bitatiōis. eoz aīa dānificat & dānis aīe nō p̄t eq̄-
ri corpale lucz. ¶ Ad tertiā dubitationē q̄ petit
de pmutationib⁹ volūtarijs dicendū ē q̄ pcutiēs al-
ter⁹ iniuſte dānificat illū quē percūſſu et cōitatem
ſicut ſepi⁹ dictū ē q̄tū igit ad dānū cōitat⁹. forte
videt q̄ ſibi nō pōt lucrū eq̄ri: p̄ tāto q̄ bona pſo-
ne ſingulari & bonū cōe qd̄ nō ē pſōe ſingulari ap-
propabile nō ſūt eiſdē rōnis de dāno aut pſone
ſingularis forte q̄ aliqui lucrū pōt eq̄ri dāno p̄bi-
gā ſi paup̄ hō pcutiat modicū & ſibi deſ i reſtitu-
tione dāni pecunia aliq̄. forte lucrū poterit eē eq̄-
tū dāno vel forte p̄trāſibit dāni q̄tūatē. q̄ modicū
ē dānū ei⁹ eo q̄ aīa illeſa manet. corp⁹ ē vlt nō
eſt leſū vel ſaluabit⁹. et ſic nihil amiſiſſe videt niſi
p̄ modico ipe. p̄ quo ſibi leſio & ihonoratio infer-
run⁹. nullū aut iſtoz ē ſibi tāti p̄cij. q̄tū pecunia p-
pter idigētā. Alī tñ videt q̄ lucz dāno eq̄ri nō p̄t
vlt paup̄ hō regē interficiat videt igit dicendū q̄
vbicūq̄ qdāmō p̄t eq̄le lucrū reſtitui: hoc ē iuſtuz
vbi aut nō pōt pena erit apponenda put erit poſ-
ſibile ſcōm exigentiā nocumēti. ¶ Ad rōes. Ad
primā et ſcōam dicendū eſt q̄ l̄ ea q̄ ſunt iuſte pmu-
tabilia non ſint eiſdem generis ſed valde equo-
ca ſecūdū p̄prias eoz et abſolutas rationes iſi
ſecūdū q̄ cadunt i hūanum vſuz ipſa conueniunt
in eadem ratione ſc̄z quia vtilia vel quia humane
indigentie repletia. De alia autem ratione dictū
eſt ſatis in poſitione.



¶ Veri⁹ decioſexto ¶ Itz idigētia hu-
mana ſit meſura pmutabiliū. Af.
q̄ nō q̄ meſura d̄ceci⁹ eiſdē ḡnis cū
meſurato. & metaphyſice idigētia
aut hūana nō ē eiſdē ḡnis cū ipſis
pmutabili⁹ igit & c. Itē meſura d̄ceci⁹ ſimplex & in-
diuiſibilis decio metaphyſice. ¶ Indigētia hūana

Ad ſecundā
dubitationē

Ad tertiā

Ad rationes

queſtio. xvi.
Arguitur.

prima dubita-
tio

Secunda

Tertia

Ad primā du-
bitationem

In oppositū
Responſio

non est talis qm ptingit hoīem: multipl̄r indigere igitur. Itē mēſura pparit̄ ſecū mēſurabile: ſed i-
digētia nō patit̄ ſecū res venales: qz cū habem⁹
eas nō idigem⁹ eis. ¶ Oppositū dicit Ar. Dicē-
dū ē qz idigētia hūana ē mēſura naturalis pmuta-
bilium qd pbat̄ ſic bonitas ſive valor rei atten-
dit̄ ex ſine ppter quē exhibet̄. vñ pmetator ſcdo
methaphyſice nīhil eſt bonū niſi ppter cauſas ſi-
nales: ſed ſinis naturalis ad quē iuſtitia pmutati-
ua ordinat̄ exteriora pmutabilia eſt ſupplemētuz
idigētie hūane. pbi gfa. ſi idigeo blado qtu abū-
das et tu idiges vino quo ego abūdo pmutō tibi
vinū p blado et itaqz vtraqz nra idigētia ē repleta
igif ſupplemētū idigētie hūane eſt vera mēſura
pmutabilium. Sed ſupplemētū videt̄ mēſurari per
idigētiā maioris ei valoris ē ſupplemētū qd ma-
iorē ſupplet idigētiā: ſicut qto maior ē dolij ca-
pacitas et vacuitas: tanto plus de vino requiritur
ad replēdū iō rē. Itē hoc pbat̄ ſigno qz videmus
qz illo tpe quo vina deficiūt qz magis idigerem⁹
eis ipa ſiūt cariora. Si r vina ſiūt cariora vbi non
creſcūt qz vbi creſcūt: eo qz illic magis idigem⁹
et ſic de alijs. Itē i pmutatiua nō eſtimat̄ preciu⁹
commutabilium ſecundū naturalē valorem ipoz
ſic enim muſca plus valeret qz totū aux mūdī. ſz
eſtimamus valōrē ipoz ſcōm qz veniūt i vſū nrm
et nō veniūt i vſum nrm niſi ad nras ſupplēdas
idigētiās. ¶ Sed ptra hoc obijcit̄ ſic: quia ſeq̄-
retur qz paup homo deberet bladū emere maiorip
ci oqz diues: qz magis idiget blado qz diues. Itē
multa ſunt valde cara quibus modicum idigem⁹
et quibus diuites vtuntur non in eozum idigētis
ſed in eozum ſuperabundantijs voluptatum et ap-
paratum. ¶ Item dubitatur de modo quo com-
mutabilia mēſurantur per indigētiā. Ad p-
mū iſtoz dicēdū ē qz indigētia iſt⁹ hominis vel
illius non mēſurat valōrē pmutabilium. ſed i-
digētia cōis eoz qui inter ſe commutare poſſūt.
¶ Vel dicendum qz pauper quo ad ea quib⁹ abun-
dat multo pluri precio emit ea quibus indiget
qz diues: plus enī apponeret de labore corporali
pro vno ſextario frumenti qz diues pro viginti: ſz
plus pecunie non apponeret eo qz idiget ea: ſicut
frumento vlr enim indiget exterioribus bonis.
¶ Propter ſecundum notandum eſt qz diuites et
pauperes dupl̄r accipiunt. ¶ Unomodo ſcōm habe-
re multū de bonis fortune aut modicum et ſic eos
accipit vulgus. Aliomō ſcōm ſufficientiā: et non
ſufficientiā: et ſic capiuntur vere diuitie et ppa pau-
peras de qb⁹ dicit ſeneca eplā ad lucillum. Itō
qui parum hz: ſed qui plus cupit paupē quod p-
bat̄ dicens Quid ei refert illi qtu in archa qtu⁹
i hoīreſ iaceat qtu⁹ paſcat: aut feneret: ſi alie-
no iminet. ſi nō acqſita ſed acquirenda pputet et
addit de diuitijs dicēs: quis ſit diuitiarum mod⁹
queris et rñdet primus habere quod neceſſe eſt ſe-
cūdu⁹ qd ſat̄ ē. maniſeſtū ē igif qz iſti diuites nō
idigent ſed pauperes oppoſiti eis idigent ſemp
de vulgari tūtē modo diuitū et pauperū dicit ar.
¶ primo rhetorice qz vtriqz concupiſcunt accidit
qdem pauperibus ppter indigētiā cōcupiſce-
re diuitias: diuitib⁹ aut ppter potentiā pcupiſce-
re nō neceſſarias delectationes. Itō maniſeſtū eſt

cōtra obiectū

Ad primam.

Ad ſecundā.

qz vtriqz ſcōm veritatē ſunt idigētes et pauperes de
quo. Ar. pmo rhetorice dicit qz dupl̄r ſunt idi-
gētes: aut ei⁹ neceſſarij ſicut egent: aut vt exceſ-
ſus ſicut diuites. Dicēdū eſt igif qz non ſolū idigē-
tia neceſſarij mēſurat apud egenos pmutabilia
ſed etiā idigētia exceſſus apud diuites. ¶ Ad
tertū dubiū eſt dicendū qz qdā ē mēſura ſcōz eq̄-
tionē q̄titatis. ſz qm mēſura pōt eq̄ri mēſurato
p ſui replicationē: et ſic unitas eſt mēſura nūeri: et
vncia ponderis et quarta dolia vini et vlna pāni et
de iſta loquitur ar. decimo methaphyſice hec ei⁹
eſt ei⁹dem generis cum mēſurabilibus et eſt i
diuiſibilis aut ſimpl̄r aut ſcōm ſenſū aut ſecūdū
iſtitutionē. vel aliquo tali modo. alia eſt mēſura
ſcōm ſilitudinē pportionis: pbi gfa ſicut motus
mēſuramus ſpacio vel tpe. nā ſi motus a ſi i tpe
b et mor⁹ c in tpe d arguem⁹ ſic ſicut a ad b ita c
ad d igif p locū a trāſmutata pportioe ſicut a ad
c ita b ad d. ſed tps b ē dubiū tpi d g mor⁹ a ē dus-
plex motus: c et ita etiā pōt exēplificari ſi motus
mēſureſ ſpacio. Dico igif qz idigētia hūana mē-
ſurat pmutabilia ſcōz ſilitudinē pportionis: non
ſecūdū eq̄tionē quātitatis. Itā ſcōm qz plus vlr mi-
nus idigem⁹ ſcōm hoc res ē pluri⁹ vlr minor⁹ valo-
ris ſcōm aſit equationē q̄titatis valor rei pmuta-
bilis mēſurat p valōrē et idigētiā p idigētiā et
tps p tps et mor⁹ p motū. pbi gfa. ſcito valōrē qz
ti vini pōt p replicationē ſcire valōrē dolij et hoīz i
digētiā cōm mēſurabo p idigētiās ptticularium.
¶ Tunc ad rōnes dicēdū eſt qz due pme pcedūt de
mēſura ſcōm equationem q̄titatis. Ad tertiam
dicēdū qz cōis idigētia bñ pparit̄ rez qbus idiget
exiſtiā aliqbus aprobatā. iō nō vzhēc de q̄ſtione
¶ Clert decioſeptio. ¶ Itz numisma
ſit neceſſariū ad mēſurādū pmuta-
bilis. Ar. qz nō qz vni⁹ mēſurabilis
ſcōz vñā ei⁹ rōem dz eē vnica mēſu-
ra. ſz pmutabilia ſcōm nullā rōnem
mēſurari pñt numismate: niſi ſcōz qz cadūt i vſuz
hūanū vt ſic hñt aliā mēſurā ſz idigētiā hūanā
g ſcōz nullā rōez pñt numismate mēſurari. Itē ſi
numisma eē mēſura venaliū: ſeq̄ret̄ qz ſp p eq̄li
haberem⁹ res venales eq̄les ſz hoc ē ſm qz p decē
libris habem⁹ aliqñ ſolū doliū vini: aliqñ aut duo
aut tria. Itē ex qz pmutatio ē neceſſaria ad hūanā
ſuſtēnationē ſicut dictū fuit pñ⁹: qz natura nō de-
ſicit i neceſſarijs ſeq̄tur qz oē illud eſt iſtitutum p
naturā qd eſt neceſſariū ad pmutandū: ſed numif-
ma ſicut dicit ar. non eſt a natura: imo i nobis ē
ipm trāſmutare et facere iuſtile. g numisma nō eſt
neceſſariū ſeu neceſſaria mēſura pmutabilium.
¶ Oppositū videt̄ velle ar. ¶ Et in pmo politice dicit
quia nō eſt bene poſſibile res natura pmutabiles
transportari ad longinq̄ loca ad habendum ea q
bus idigem⁹. numismatis vſus eſt ex neceſſita-
te adinuentus. ¶ Primo oportet videre neceſſitatē
numismatis ad commutationes. Secundo qz per
ipſum mēſurantur commutabilia. ¶ Quātū ad
pñū dicēdū eſt qz ad perfectā hoīm cōicationē
et ſuſtēnationē numisma eſt neceſſariū i pmutatio-
nib⁹ imo puto qd ipm eſt ſimpl̄r neceſſariū ad il-
lius hoīm q nūc eſt multitudinis ſuſtēnationem.
¶ Hec pcluſio pbat̄ multipl̄r. ¶ Pñō qdē ex diſta-
S ij

Ad tertiam

q̄ſtio decima
ſeptima
Arguitur

In oppositū

Primus ar-
ticulus

ita locor vbi sūt pmutade res pbi gfa i attreba-
to sūt frumēta z nō vīna p frumētis igit suis vo-
lunt habere vīna degas conia: portare aut ad gas-
conia sua frumēta: maioris sūt p eēt qz frumēta
valeret: ita nihil aut modicū vīni reportaret. qd
igit fiet necesse ē ēē aliqd pue quātūtatē vt sit bñ
portabile et valoris magni qd sit pmutabile fru-
mēto et vīno: et hoc est numisma: qd accipia p
frumēto et p eovīnū reportabo et ad istū modū
pmutatiois optimi sunt florent. Secūdo hoc idē pz
ex distātiatē pōz pbi gfa nūc hēovīnū multū an-
no seqnti idigebō: nec vīnū qd hēo seruare possū
qz putrefieret: g necesse ē q ego aliquid accipia p
vīno qz faciliū seruare possū sine sūpiur sine pu-
tre factione z hoc ē numisma. Et hāc rōem pōit
arist. sub his pbiis p futura aut pmutatione si nūc
non idiges qm erit si idigeas numisma nobis. si-
delius for. Tercio idē pz ex nra multiplici idigen-
tia pbi gfa iste paup opz q labore suo lucret sibi
nccaria. laborat igit tribus diebus vni diuiti et sibi
deficiūt panis. carnes. lac. sal. sinapiū zc. q nō hz
ille diues sz hz lapides pcciosos. qd igit fiet nccē
est vt p labore recipiat rē ad qua ptibilē: p c vna
pte hēat lac z p alia panē z sic de alijs z ad hoc ē
nccaria minuta pecūia. Quarto idē pz ex qz dā cō-
mutabiliū magni valoris idiuisibilitate pbi gfa.
equū habeo et indigeo veste calciamentis z cibo
igit equū meū nō dabo coriario qz forte nō hz ve-
stes neqz agricole quia forte nō habere calciame-
ta ē forte agricola et coriario nō idigēt eq igit p
eq oz pecuniā accipe cui vna parē dabo p pāno
alia p calciamēto: reliquā p frumēto. Et vt sit ad
vnu dicere p sideranti multe alie necessitates nu-
mismatis apparebūt. Pro qbus necessitatibus si-
cut aliq dicit numisma aliqz exigit condiciones
Vna ē q sit parū quātūtatē sic ei nō pōt fieri de-
tractio ei qn de facili ppendat. Scda q hēat in
pssionē caracteris alicui pncipis alias posset q
libz figere z significare numisma ex q pmutationū
eqūitas tolleret. Tercia q sit certi pōderz. alr enī
nō posset p ipm certū pciū pmutabilibz imponi.
Quarta q sit bñ pmasiū sñ corruptionē qz alr nō
posset p ipz future idigētie puideri. Quinta q ha-
beat materiā pcciosā vt multū valor possit i puo lo-
co reponi z ad loca distātia faciliū portari. Sexta
q sit i pua diuisibile specialr ppter paupes qm se-
pe multiplicibz rebz idigēt pui pciū. Quātū ad
scdm articulū dicit qdā q pncipes qstiatē valo-
ris iponūt numismati et scdm valorē sibi ipositū
mēsurant p ipm pmutabilia. id dicebat arist. q nu-
misma nō natura: sz noie ē z i nobis ē facere ipm
inutile. Sed forte q sic absolute dicere nō est ne-
cessarium. qm si nulla esset modo pecunia et rex
aliquā de nouo fabricaret. verū ē q posset sibi no-
mē iponere: sz qd vocaret denarius vel obolus
sed ei nō eēt iponere quātū valeret denarius vel
obolus posito ei q rex diceret valeat denari qz
tam vīni hoc nō esset iustū qz vnu vīnū est melius
alio et in vno loco quā in alio. Pz igit pmo q va-
lor pecunie idigētia hūana mēsuret. licz ei forte
nō idigeam ad nras necessitates auro vel argen-
to: tñ diuites idigēt eis ad excessus suos i appati-
bus vel exterioribz ppter quod videm q aurū z ar-

gentū i massa tantū valoris sūt vel qsi tāti: sicut in
moneta. cū igit valor pecunie mēsurat fuerit se-
cūdu pportionē ad hūanā idigētiā oia pmutabi-
lia poterūt appciari scdz pportionē ad pecuniā
qlē ei pportionē hēbūt ad hūanā idigētiā talem
pportionē hēbūt ad pecuniā hūane idigētie p-
porcionatā. vtz est tñ q iā aliq currēte moneta. si
rex aliā fabricaret. posset ei i ordie ad pcedēte p-
ciū istituere. pbi gfa dicere q nou⁹ denari⁹ p tri-
bus veteribz ponat et capiat. sed si scdm sue ma-
rie relationē ad hūanā idigētiā nō valeat: tñ vel
valde ppe. rex peccaret z iuste sup cōem pplz lu-
craret: nisi forte ppter cōe bellū. vlt aliqū atā cōez
necessitatē excusaret a pccō. Ad rōes dicēdu est.
Ad pma q vnicā ē pzia z pncipalis mēsurā pmu-
tabiliū hūana idigētia: sed nō ē icōueniētia aliā ēē
mediā q mēsurata p pma poterit reliq mēsurare.
Ad aliā pcedit q numisma nō est certa mēsurā
venaliū: nisi scdz relationē ipi⁹ z illoz ad hūanā
idigētiā. Ad aliā dicit pōt q tāta multitudo ppli
sicut nūc ē nō possz bñ sustētari sine multz q natu-
ra nō pōt nobz dare sine arte. nec ppter hoc natura
deficit i necessarijs qz dedit nobz rōez p quā oēm
artē possum⁹ nobz acqirere: et p pns oia nobz ne-
cessaria pcurare. Et sic est finis questionis.



Ueris decioctauo. Utrū ius poli-
ticū sit aliū a iure dñatiuo pētrouel
vxoio. Et arguit q non qz oē ius na-
turale est ius politicū. cū ius natura-
rale sit spēs iuris politicū i pzi lfa
sed ius dñatiū patnū z vxozū ē ius naturale: vt
pz pmo politice. ergo zc. Itē dicit arg. iustum po-
liticū esse qbus est lex ad ipos. sz leges plures dā-
tur dñoz ad seruos. patrū ad filios. et viri ad vx-
ores. et econtra g zc. Itē pncipatus despoticus pñ-
cipatus regalis et pncipatus politicus videntur
includere iustū politicū inter pñcipantē et subie-
ctum. sed primo politice declaratur est q dñs pñ-
cipatur seruo despotice. et pater filio regaliter. et
vir vxori politice g zc. Oppositū dicit pñs. Mo-
tādū q ius politicū est ius seruādi debitū ordinē
inter ciues. Sunt autē ciues q sub eodē pñcipa-
tu pmozantes. sunt i viuendo. acquirendo z possi-
dendo liberi z equales. et non dico equales sic q iure
quātū vnus acquiris vel possidet tñ alter. sed sic
sunt liberi z eqles. quod licet vnicuiq equaliter
tantum sibi acquirere quantum potest et acquisi-
ta possidere et vti eis sicut placet absq tamen cō-
munitatis et concuium lesione. Ius autem do-
minatiuum est ius seruādi debitum ordinem in-
ter dominum et seruū. Ius vero paternum est
ius seruādi debitum ordinem inter parentem et
plem. Sed ius vxozium est ius seruādi debitum
ordinem inter virum et vxorem. Dicendum est er-
go q iustū politicū est multipliciter distinctum ab
alio triplici iusto. primo quidem quantum ad ei⁹
materiam vel obiectum quoniam iustum politi-
cum est inter partes ciuitatis et inter ciues vt di-
ctum est et ideo etiam dicitur politicum id est ci-
uile. Alia autem iusta sunt inter partes domus
quia sicut dicitur primo politice primie et minie
partes domus sunt dominus et seruus mar-
tus et vxor: pater et filius. modo ciuitas z dom⁹

Ad rationes

qstio decima
octaua.
Arguitur

In oppositū

Notabile de
iure

Secund⁹ ar-
ticulus

specie differunt. nō solū magnitudie z paruitate
ut pbat. pmo politice. ergo illa tria iusta nō sunt
iusta politica. sed vocant ppe iusta economica.
Itē ius politicū ē inter personas diuisas i prope-
tate et vsu bonorū. Aliud autē triplex iustū ē inter p-
sonas diuisas i vtroq; istorū. seruus enī est tanq;
possessio dñi: filius autē sicut pars patris: vxor au-
tē ē viro p iuncta. Itē iustū politicū ē inter perso-
nas equales quantū ad pncipari et subijci qz neu-
tri ciuū alijs naturalr pncipant vel subijciunt.
Aliud autē triplex iustū ē inter personas natu-
raliter ineqales paterfamilias enim naturaliter
pncipatur seruis vxori et liberis. put offit p-
mo politice. Secūdo autē iustū politicū differt ab
alio triplici iusto quātū ad formā et modū qm ius-
tum politicū ē equalitas eorū simplr inter qz ipm
est in hoc vt quilibet habeat quod suū ē. Aliud
autē triplex iustū ē ineqalitas simpliciter eo-
rum inter quos ē equata tamen secundum debitā
proportionalitatem. Istū enim ē qz pater prebe-
at filio nutrimentum et doctrinam et econtra fili-
us patri reddat honorem et reuerentiam. et sicut
seruus acquirit domino et procurat ita econuer-
so oportet qz dominus seruum custodiat z defen-
dat. Et vt dicit Albertus sicut vir vxori prebet fe-
cunditatem. ita vxor viro rependat generationes
vel vt alij dicunt qz sicut vir honorem ipedit vxor
si sic scilicet qz et honore viri mulier honoratur:
ita mulier reddat viro debitum famulatum. Ter-
tio vero differunt quantum ad finem vel effectus
quoniam iustū do natiuum paternum et vxori-
um ordinat pncipalr ad sustentationē et pserua-
tionē hūane vite. Iustū autē politicū ordinat ad p-
se sufficientiā vite sicut satis pz pmo politice. et
p nullius idē declarat i pncipio sue rhetorice.
Quarto itē pnt differre penes causam efficiētē
iniustū ad iustū reducētē: qm cū par in parē nō
habeat imperium. z illi inter quos ē politicū ius-
tum sint ad inuicem pares vt dictum fuit. opz in-
iuriam. cōtr i per iudicem tertium habētē i hoc
auctoritatē sibi vel suis pdecessoribz a cōitate cō-
missam. In alijs autē iustis nō ē tertia psona s; i
illa pars que alteri preest dirigit eam ad iustū.
domini enī ē seruum punire et patris filium casti-
gere. et viri vxores reprehendere si delinquant. Et
tū intelligendū qz aliqui pat z filius vel vir et vxor
aut etiā dominus z seruus aliqua hnt diuersa bo-
na in quibus dñs nō preest seruo vel pater filio
nec vir vxori. verbi grā possibile ē qz aliquis ē se-
seruus in bonis exterioribus sed non i corpore. p-
pter quod saltē corp⁹ habet diuisum ab his qz sūt
domini filius etiā cum emancipatus fuerit a pfe-
pōt habere proprias possessiones aut etiā sicut
scdm aliquas consuetudines patriarū matre de-
functi filius hz dominium super medietatē bono-
rum similiter vxor aliqui et secūdu aliqua scōsue-
tudinē hz proprie dñum in proprietate aliqua-
rum hereditariū. licet ipsa quo ad vsum sit viro cō-
iuncta. et saltem filius z vxor habent diuisim a pa-
tre vel a viro vitam corporalem: corpus et mem-
bra saltem vsq; ad aliquem terminum. ita qz i his
nō sūt sub dominio patris aut viri. Dicendum
est igitur qz quantum ad omnia bona que seruus

ei dñs vel pater z filius. vel vir z vxor hnt diuisa
ad ipos ē iustū politicū z pnt ad inuicē habere le-
gitimas actiones z recurrere ad iudicē politice. cu-
ius rō ē qz vt sic nō hnt se per modū serui z dñi vl-
patris et filij vel viri z vxoris. sed per modū ciuū
eo qz vt sic sunt tanq; liberi et equales. idē zc. Sz
quātū ad ea bona qz hnt p iuncta in quātū hic est
dñs et ille seru⁹. et hic pater et ille filius z iste ma-
ritus z hec vxor nō ē inter eos iustū politicū sicut
ex dictis apparuit. Ad qd etiā pbandū Aristote-
les duplex mediū assignat pñm qz nō ē iustū
politicū ad qd nō ē iustū sed patris ad filium vel
domini ad seruum zc. nō ē iniustū. ergo zc. ma-
ior patet quia contraria sunt nata fieri circa idē.
minor patet quia seruus/filius/z vxor sunt tanq;
pars. vel possessio dñi patris aut viri. null⁹ autē
ad rem suam vt sua est iniustū facit. tūz quia iusti-
tia z iustitia sunt ad alterum. tūz quia iustū face-
re proprie ē nocere ex electione nullus autem eli-
git sibi pnt nocere ex electione vt dicit Ar. Secū-
dū mediū ē. quia ad illos nō ē iustū vel iniu-
stum simplr ad quos lex nō fertur sed lex nō fer-
tur patris ad filium zc. vnde per nullā legem pa-
ter punitur a pncipibus vel legislatoribus si p-
cusserit filium saltem vt dicit Ar. anteq; sit peli-
con et adultus. z ita de domino et seruo. Ad
rationes igitur soluendum ē. Ad primam pōt di-
ci qz neq; omne ius naturale ē politicū neq; om-
ne ius posituum ē politicū: ita qz naturale z po-
situum nō sunt differentie specificę et essentia-
les iusti politici secundum qz politicū. sed sunt
eius differentie accidentales. sicut si homo diui-
deretur in masculum et femellam. quibus etiam
alie species animalium diuiduntur. nō solum ei
iustū politicū diuiditur in naturale et positu-
um. sed etiam iustū economicū. sepe enī pa-
terfamilias aliqua statuit in domo fore obseruā-
da vltra id quod iustū economicū naturaliter
requirebat. Ad aliam dicendum ē qz legalis iusti-
tia de singulis ad humanam vitam pertinentibus
intrinsecus se sicut dicitur in hoc quinto. propter
quod ipsa per modum documentorum potest de-
terminare qualiter se debeat habere pater ad fili-
um z vir ad vxorem. vel etiam dominus ad seruum
et econtra. sed leges nō feruntur ad eos per mo-
dum preceptorum. propter quarum transgressio-
nem filius habere possit actionem contra patrem
vel vxor contra maritum: nisi sicut dictum est in-
quantum possunt habere diuisa bona. Ad vltimā
dicendum ē qz principatus paternus nō ē prin-
cipatus regalis simpliciter. sed secundum simili-
tudinē siue secundum quid: sicut apparet pri-
mo politice. et octauo ethicozum. et iterum neq;
pncipis alicuius ad subditū ē iustū politicū ppe
iquātū subditi sunt sed iquātū quo ad aliqua sūt
equales z ab inuicēz absoluti. sic enī et nō aliter
ciues aliquando habent actionem legitimā ptra
legem. Et sic finitur questio.



Queritur de cōonono. Vtrū sit aliqd
iustū naturale. Arguitur qz nō. Qz
nulla est iustitia naturalis. Nam ois
iustitia saltem proprie dicta est vir-
tus moralis. et per consequens per
S ij.

Ad rōnes.

Arguitur

consuetudinē acq̄ritur. ergo p̄ locū a p̄iugat; nul-
lum erit iustū naturale. Itē oē iustū i aliq̄ p̄muni-
catione p̄sistit vt p̄z i q̄nto hui⁹ z in octauo. si er-
go p̄municationes hoīm non sunt naturales iusta
non erūt naturalia. inō p̄municationes nō sunt na-
turales. imo merevolūtariē. Itē nullū natura exi-
tium aliter assuescit. secūdo hui⁹. sed scōm oēm
modū iusti aliter p̄tingit assuescere z hoīes fieri i
iustos ḡ z c. Itē sicut dicit ar̄. Naturalē ē q̄d vbi
q̄ h̄z eandē potentiā quēadmodū ignis h̄c z in
paris ardet. sed nulla iusta h̄nt vbiq̄ z apud oēs
eandē potentiā. sed ea mutari ōz sepe p̄pter circū-
stātiāz icidētū varietatē ad q̄d deseruit epe lē
ya. vt postvidebif: p̄pter q̄d etiā dicebat p̄mo hu-
ius q̄ bona z iusta de q̄bus ciuilibz intendit. tantā
habent d̄sam et errorē. vt videant. lege sola eē na-
tura non igit. ¶ Oppositum vult aristoteles q̄ di-
uidit iustū politicū iustū naturale et iustū legale.
Itē videtur q̄ oē iustū est bonū. sed nullū eorūz
q̄ p̄ter naturam bonum. vt dicit ar̄. septimo po-
politice. ergo nullū iustū est p̄ter naturā visa fuit
differentia inter ius iustū. et legem. Ius enī erat
p̄ceptū seu ordinatio d̄si circa subditos. Iustum
aut erat q̄d subdit; p̄cedit scōz iura. Lex aut erat
scriptura iuris i libro vel i aīo. p̄pter q̄d iustū nō
videtur dici naturale: nisi i q̄z ē scōz ius nature ne-
q̄ lex naturalis nisi quia est descriptio iuris natu-
re. Ideo de iure nature videndum est. ¶ Sciendū
est q̄ homines possunt triplices habere dominos:
puta deum naturam et principes. Deus autē du-
pliciter potest ordinare super hoīem. ¶ Unomodo
secundum cōmunē nature cursū sc̄z mediante
natura. Deus enī i operib⁹ nature coagit: imo pl⁹
agit q̄ natura secundū auctorē de causis dicēz
¶ Prima causa plus influīt z c. natura nāq̄ dirigif
in suis operationibus ab ipso deo z intelligētijs
vt dicit p̄metator duodecimo metaphysice con-
tinento decimonono. Hanc aut ordinatiōem dei
non distinguimus ab ordinatiōe nature. eo q̄ hoc
deus et natura simul operantur. Aliomodo deus
ordinat super hominem immediatē et superna-
turaliter reuelando z manifestando nobis aliqua
documenta vite nosre ad que humanaratio natu-
re sue relicta non potuisset peruenisse. et ille dei
ordinatiōes et p̄cepta possunt debent dici iu-
ra diuina non iura nature. neq̄ iura humana nisi
forte passive sc̄z quia hoībus p̄cepta. Sed de
istis forte nihil intendere videtur Aristo. propter
quod de his p̄termittētes descendamus ad se-
cundum dominum qui est natura. Natura aut (si
cut patet secundo phisicorūz) dicitur de materia
et de forma. sed materia nullum habet dominūz
sive principatū: sed omnino dicitur secundum
exigentiam et impetum agentium et formarūz. si
autem in homine sunt plures forme substantiales
vel vnica diuersas habens potentias tamen ni-
hil intendimus ad presens nisi de formis cogniti-
uis vel saltem mediante cognitione operantibus
sicut sunt appetitus et voluntas. Alię autem vir-
tutes sunt communes alijs innanimitatis: et nō
sunt humane sicut de potentia nutritiua dicit ar̄
in fine primi huius. Potentia autem et appetit⁹
sensitiuus licet sit communis ceteris animalib⁹

In oppositū

Notabile.

tamen i n homine spectat ad mores z ad directio-
nē hūne vite: put aliq̄r participat rōez scōm q̄
exaudibilē et eiobedibilē: dictū ē ei p̄mo hui⁹ q̄ il-
la pars sensitiua inata est aduersari rōi z inata ē
etiā obedire. Tenendū est tñ q̄ put ipsa innata
est aduersari rōi nullum debet in humanavita ge-
rere d̄si. sed eius iudicia vel p̄cepta sunt solū
admittenda scōm q̄ p̄sonant rōi. Dicunt ergo q̄
dam q̄ pars sensitiua multas instituit ordinatiōes
et p̄cepta circa vitam humanam in quibus etiā
concorē. est ratio. verbi gratia coniunctio maris
et femine. liberorum procreatio. et vis illate res-
pulsio sicut dicit Albertus. Sed iterū super hoc
pars rationalis multas alias ordinatiōes et p̄-
cepta nobilita per ratiocinatiū inquisitionē ap-
ponit vtraq̄ ergo p̄cepta cōmuni nomine p̄nt
dici iura nature: sed stricto nomine quidam vocāt
p̄cepta rationis iura gentium eo q̄ gentibus. i.
hoīb⁹ propria est ratiocinatio sola vero p̄cepta
sensus vocant iura nature: quia non p̄ inquisitiō-
nem aliquā sed tanq̄ ex instinctu nature pueniūt
Si autē aliqua fuerint que neq̄ per sensū ex istū.
ctu naturali neq̄ per rationē sint magis ad vnāz
p̄tē ex natura rei determinabilia q̄ ad aliam et p̄
principes seu legislatores determinantur q̄nam
p̄tē determinate p̄cipiāt: tūc ista p̄cepta erūt iura d̄-
stincta cōtra p̄dicta iura gētū. et nature z ista iu-
ra videt Ar̄. vocare legalia. ¶ Alij aut aliq̄ vo-
cāt ea ciuilia. Alij alit dicūt q̄ sicut i speculabili-
bus quedāt sūt p̄ncipia p̄ma. q̄ p̄mentator: tertio
de anima dicit esse naturaliter inata seu cognita. multiplex p̄-
positio p̄acti
non q̄ a p̄ncipio n̄re creationis sint cognita: s̄z q̄
sine iq̄stiuā rōcinatiōe ex sola naturali iclinatio-
ne intellectus ad itelligibile p̄hendimus ea sta-
tim z p̄cedim⁹ q̄n nobis occurrunt. Alij aut sunt
p̄clusiones nō statip̄cesse. sed per deductionē ea-
rū ex p̄ncipijs p̄mis p̄dictis. Alij vero sunt p̄tin-
gentia: que si ita sint vel aliter nihī differt i ordie
ad p̄ncipia naturalit̄ p̄cessa vel p̄clusiones ex eis
deductas. Ita in operationib⁹ quārū ad practicū
intellectū quedā sūt p̄ncipia naturaliter ab oībus
p̄cessa. nō ex iquisitione aliqua sed q̄n ex instinctu
naturalis sc̄z ex iclinatione naturalis ad ip̄z ver-
z ip̄m bonū. Alij aut sunt que ex dictis p̄ncipijs
ratiocinando possunt inferri. Et alia sunt q̄ non
differunt si sic vel aliter fiant. ¶ Prima igitur d̄si
iura nature. Sc̄dā dicunt gētū apud legistas
et vtraq̄ cōi noīe apud Ar̄. dicuntur iura nature
quia sc̄z anima rōnalis ex vi nature sue determi-
natur ad ea. licet differenter. scilicet ad prima sine
ratiocinatione. et ad sc̄dā per ratiocinationē. Et
sicut prius dictum fuit cū de differentibus p̄nci-
pes vnā partem determinauerint illa p̄cepta vo-
cantur apud Ar̄. iura legalia. q̄ sc̄z nō ex natura
vi h̄nt sed solū quia a lege posita sunt apud legi-
stas aut vocant iura ciuilia p̄ tanto. quia sūt alia
z alia in alijs z alijs ciuitatibus. Et isti duo modi
dicendi distinguuntur per hoc quod p̄mus modus
ponit q̄ iura nature stricto noīe appellata. prout
p̄tra iura gentium distinguuntur sunt p̄cepta p̄tis
sensitiue. put in instinctu naturali scilicet put a cau-
sis superiorib⁹ que non fallunt ipsa dirigunt in
debitū finē. Sc̄dā aut mod⁹ ponit q̄ iura nō sunt

scd3 humanos mores nisi que rōe iubent sed illa vocatur iura nature stricto noie ad q rō per istin-
ctum nature determinat absq rōcinatiua inqsi-
tione. Et forte q hoc est melius qz nichil i huma-
nis actibus est bonū neq p psequens iustū. nū put
est cōsonū recterōni. Si enī in sensu sistamus: to-
tum bestiale est nichil humanū. Adhuc alij dicūt
q dispositiones ille dicunt hōi naturales que sūt
sibi convenientes ad attingendū propriū et natu-
rale bonum scdm q sibi ē. et possibile. Conueniēs
ei cōter dicūt naturale. et disconueniens innatu-
rale. sicut dicitur q frigiditas est naturalis aque
et caliditas innaturalis. Ea aut que in humanū
vsūvenit tripliciter se habent apd hōiem: et apud
corpus et apud aīam. Apud corpus enī apparet
q quedā determinate congruūt corpori bene di-
sposito sic q eorū opposita non cōgruerent. Alia
aut sunt que et sua opposita indifferenter sibi cō-
gruunt. Alia vero sūt que congruūt corpori non
bene disposito sed egro rōne egritudinis. vt die-
tavel aliqua alia medicina. Que aut perfecte na-
ture congruūt illa dicunt simpliciter congrua et
per consequens simpliciter naturalia. Que vero
congruunt defectibus nature talia dicuntur con-
gruere scdm qd: et esse naturalia scd3 quid et sim-
pliciter innaturalia. Que aut indifferentia sunt
dicuntur accidentalit. Sic igitur dicendū est de
his que spectant ad regimen politicū. quedā enī
expediunt oī ciuitati bene se habenti. propter qd
iustum naturale simpliciter cōsistit in eorū obser-
uatione. Quedā aut congruunt ciuitati defectuo-
se ratione sui defectus: que sibi bene habenti nō
congruerent. in quorū obseruatione iustū cōsi-
stet non naturale simpliciter sed naturale scd3 qd
Alia aut sunt que sic vel aliter facta ciuitati cō-
gruūt indifferenter. et si ad alterā partem per p-
cipem vel consuetudinem determinentur. tunc in
huiusmodi determinationis obseruatione cōsi-
stet iustum accidentale. ¶ Primū igitur istorum
trium iustorū vocatur ab Aristotele iustū natura-
le propter causam predictā. A legis aut scdm
prius dicta diuiditur in ius naturale stricto noie
et in ius gentiū. Tercium aut iustum vocat. Ari-
stoteles legale pro tāto q eo solo magis est iustū:
sic qz aliter. qz lege determinatū et legis vocant
ipsum ius ciuile. qz aliud et aliud inuenitur i alia
et alia ciuitate scdm voluntarias determinationes
principum vel ciuium. Scdm aut iustum aliqui
reducūt ad primum. qm in eo differt ex parte rei
sic et aliter fieri. Alij aut reducunt ipsū ad tertium
qz est aliud et aliud in alia et alia ciuitate. Et ma-
nifestum est q si iustū diuidatur in cōe oī ciuitati
bñ habēti. et in propriū vnicuiqz tūc scdm iustū cū
tercio cadit sub secundo membro diuisionis. Si
vero iustum diuidatur in illud quod ex parte rei
est iustum et oppositū ē iniustū et illud qd ex re nō
differt sic vel aliter fieri sed per solam legis deter-
minationem. tunc scdm iustū. cū primo cadit sub
primo membro diuisionis. Et non est vis quomō-
dicatur. satis enī apparet questū sc3 qm quedā
sunt iusta naturalia scdm dictos modos. ¶ Sed
vltius sciendū est q cōmunissime accipiendū
naturale oīa iusta possunt dici naturalia. nā aliq

sunt pprie naturalia sicut dictū fuit: qz practice in-
tellectus eis naturaliter assentit eo q scdm alber-
tum naturaliter descripta sūt in naturali iudicato-
rio rōnis. et ista sūt cōia pncipia practice rōnis vt
quod bonū est psequendū et malū fugiendū. q nō
est iniuriādū q parētes sunt honorādū: et filij mit-
tendū. nā sicut dicit. Albertus alij hō non esset hō-
nesti pnceps nisi pncipia honesti essēt i eo per na-
turā sicut nec esset particeps scientie si non essēt
in eo pncipia scientie per naturā. Natura enim
nichil facit ad aliquem finē cui non conferat p-
ncipia per quē potest perueniri ad ipsum. aliter de-
ficeret i necessarijs et ageret ociose. Alia aut sunt
scdario naturalia qz sc3 ex pdictis pprie natura-
lib9 deducta sūt modo oīa alia iusta vt iura dedu-
ci possūt ex eis sed differenter. qdā enī ex eis ori-
untur sicut pclusiones ex pncipijs. et ista vocat.
Arg. adhuc naturalia. Alij aut dicunt q stricto
noie vocatur iura gentium. Alia aut oriuntur ex di-
ctis pncipijs nō sicut pclusiones sed sicut pclusio-
num voluntarie determinationes qm ad execu-
tionem verbi gfa concludi pōt q fur puniendus
sit. sed quomodo non concludit eo q scdm rei na-
turā nō differt ytrum isto modo vel alio ppter qd
legislatores vno modo determināt in vna ciuitate
et aliter in alia. et hmoi determinationes possunt
dici cōter iura naturalia sc3 in qm sunt conso-
na pncipijs et conclusionibus practice rōnis. que
pprie iura naturalia dicunt. ¶ Ad rōnes igit
dicendum est. Ad pma q si obiectum habitus est
a natura non ppter hoc oportet habitus esse a na-
tura. sed per doctrinā vel assuetudinē potest habi-
tus acquiri circa obiectum quod est a natura vel
pōt concedi q iusticia est naturalis. i. conueniens
humane nature non qz generata in nobis per na-
turam pout generari per naturā distinguitur cō-
tra generari per doctrinā vel per assuetudinē. et
iterum iusticia est nobis naturalis scdm aptitudi-
nem licet perficiat p assuetudinē. vnde scdo hui9
dicit. Arg. neq igit natura neq ppter naturā in-
sunt virtutes. sed innatis quidem nobis suscipe-
re eas: perfectis aut p assuetudinē. Ad aliā simil-
ter dicendū est q humane cōicationes sūt natura-
les quo ad inclinationē. homo nāq natura ciuile
aīa est pmo politice. sed cōicatio p voluntatē p-
ficiat et per assuetudinē. Ad aliā potest dici q per
quācūqz assuetudinē non posset de iniusto iustum
fieri vel econtra. sed quantū ad opari iuste vel ini-
ste contingit assuescere ppter quod rō nichil con-
cludit de iusto vel iniusto. sed de hoc qd est opari
iustū vel iniustū cōcedi pōt q iuste vel iniuste nō
operamur a natura sed ab habitu. Ad aliā dicen-
dum est q nō oīa naturalia sūt apud oēs sēper ea-
dem sed sufficit q i maiori parte. sicut est de hoc
quod est habere quinqz digitos i manu vel partē
dextrā esse fortiozem sinistrā. pōt ergo dici q na-
turale est idem apud oēs si instātia nō puenit ex
aliquo accidentali: impedimento nature. et itadi-
ctum fuit de iusto naturali. Ad rationem i oppo-
sitū patet per vlt. mū notabile oīa nāq iusta con-
ceduntur esse naturalia scdm noie extensionem.
Et sic est finis questionis.

Ad rōnes

Questio. xx.
Arguitur



Meretur viceſſimo. Quid iuſtū poli-
ticum bene diuidat iuſtū natura-
le et iuſtū legale. ¶ Et arguit qd nō
qz diuidētia debet equari diuiſio ver-
bi grā quicqd eſt aīal eſt aīal rōnale
vel irrationale ⁊ econuerſo quicqd eſt aīal rōnale
vel irrationale eſt aīal ideo aīal bene diuidit in
aīal rōnale et aīal irrationale. ſed in ppoſito nō ē
ita qz nō oē iuſtū naturale aut legale ē iuſtū poli-
ticum. pbatto qz iuſtū paternū vel vxorū ē iuſtum
naturale vt patet pmo politicez tñ nō eſt iuſtū po-
liticum vt dī in iſto quinto ergo ⁊ c. ¶ Itē pars
diuidens non debet eſſe equalis toti neqz in plus
qz totū: ſed iuſtū legale ē in plus qz iuſtū politicū
vel ſaltē ē ei equale. qm iuſtū legale videt eē qd p-
tinet ad legale iuſticiā. tale aut ē oē iuſtus imo oē
virtuoſum cū iuſticia legalis ſit oīs ſue tota virtus
Et confirmat qz iuſtum legale ē qd pceptū ē a le-
ge. ſed lex pcepit circa oēs virtutes et malicias vt
dī in pncipio huius quinti iſtius. ¶ Itē diuiſio
illa nō ē bona que nō cōcordat diuiſionib⁹ datis
ab actoribus ſolennib⁹ aut etiā diuiſionib⁹ in legi-
bus vel ſacris canonib⁹ approbatis. ſz ſic ē de iſta
quod patet qz tullius i fine ſue pme rhetorice cū
duobus mēbris dicte diuiſionis apponit tercius
dicit enī aliud eſſe ius naturale aliud cōſuetudī-
nale ⁊ aliud legale. ¶ Itē Arg. pmo rhetorice
ponit aliā diuiſionē q non videt iſti eadē ſcz qz iu-
ſtum aut ius aliud ē ppiū aliud ē cōe. ¶ Itē
in decreto ius diuidit i naturale ⁊ ciuile modo ci-
uile ſcdm noīs ſignificationē ē idē quod politicū
ergo ius politicū diuidit cōtra ius naturale. Itē
leges apponit terciū mēbrū ſcz ius gentiū qd
nec dicit eſſe ius naturale nec legale ſd diuiſio erat
inſufficiens. ¶ Itē mēbra diuiſionis coincidūt
qz ius naturale ſcribi pōt ⁊ pcepti ⁊ ita erit ius
legale ideo diuiſio nō ē bona. ¶ Oppoſitū dicit.
Arg. viſa fuit pns diſſia inter ius iuſtū ⁊ legē qua
ſuppoſita. ¶ Notandū ē pmo q ſcdm cōm vocū
impoſitionē ciuile ⁊ politicū idē ſignificant ideo
qd dicem⁹ de vno itelligem⁹ idē de alio. ¶ Iuſtū
ergo politicū vel ciuile capiſ tripliciter. ſcz ppiē
cōiter et cōſſime. Iuſtum politicū cōmuniſſime
acceptū ē oē quod legis latorēs cōe bonū policie
conectātes pcepit vel exhortātur. ⁊ ita oē iu-
ſtum quod ē oē opus cuiuſlibet virtutis dicereſ
iuſtum politicū ſic ergo iuſtū paternū ⁊ iuſtū vxorū
⁊ quodcūqz aliud iuſtū dicereſ iuſtū politicū.
ſic enī cōmentator loquēs in pmo huius de
ciuili vel politica ptate dicit ei⁹ paries eſſe precio-
ſiſſimas virtutū videlicet militare ⁊ economicā et
rhetoricā. Iuſtū aut politicū cōiter dictum ſu-
mitur ſcdm id qd ciuitas addit ſupra domū. ⁊ ita
iuſtum politicū acceptū fuit pns diſtinctū cōtra
iuſtum economicū puta paternū vxorū ⁊ diſſiatū.
Iuſtum aut politicū ppiē dictū ē illud qd
attenditur penes pcepta ſeu ſtatuta vel cōſuetu-
dines alicui⁹ ſpecialis policie. vel ciuitatis. ita q
non oportet cōiter ipm alibi eſſe iuſtū. verbi grā
quod i francia iuſtū ē furem laqueo ſuspendi. alibi
aut iuſtū ē ipſū alia pena puniri ſcdm diuerſo-
rum locorū ſtatuta vel cōſuetudines. ¶ Similit
etiā iuſtū legale dī tripliciter ppiē cōiter ⁊ cō-

muniſſime. Iuſtū legale cōmuniſſime ſumptum dī
oē quod ē ſcdm legē ſcriptā vel platam. vel natā.
ſcribi aut pferri. ⁊ ſic iterū oē iuſtū ē iuſtū legale
et ē opus vel obiectū legalis iuſticie. que ē oīs vir-
tus. Iuſtū vero legale ſumptū cōiter dī oē quod
eſt ſcdm legē ſcriptā vel platam. Et illud iuſtum
diſtinguit contra iuſtū eppeles ⁊ cōtra oē iuſtus
quod nō ē actu ſcriptū vel platū. Iuſtum aut lega-
le ſumptū ppiē dī illud qd ex eo ē iuſtum. qz p-
ceptum lege ſcripta vel plata. ita q ſi nō eſſet lege
pceptum ipm nō eſſet magis iuſtū qz ſuū oppo-
ſitum. ¶ Similit aut iuſtū naturale dī triplici-
ter ſcz ppiē cōiter ⁊ cōmuniſſime. Ius naturale
ſumptum cōiter ē oē ius quod ex ſe vim habet aſi
oēm legis poſitionē. qd ſcz ē ex vi nature vel mor-
Et illud ius diſſinit. Tullius i fine ſue pme rhes-
torice dicēs q nature ius ē quod nō opinio genu-
it ſed quedā innata vis iſeruit. Ius aut naturale
ſumptū ppiē dī inſtinctus quidā naturalis quo
ſine vi rōis hoīes dirigunt ſicut ⁊ bruta i ſine ſi-
ue i bonum ſuū aut oē cui practicus itellec⁹ abſ-
qz rō cinatōe naturaliter aſſentit. ſic enī legiſte vo-
cant iuſtū naturale cōtra quod ipſi diſtinguit ius
poſitiuū vocātes ipſum oē illud qd vltra inſtinctū
naturalem aut pncipia practica naturalia concedit
ſa. concludi pōt ex dictis pncipijs per inſtigationē
rōcinatiuam. vel qd tanqz cōſonū eis pncipij. ¶ Ad
iterum ipſi ſubdiuidūt in ius gentiū ⁊ ius ciuile
Ius gentiū appellātes oē illud qd recta rō iubet
quod dicunt idē apud oēs. Ius aut ciuile dicunt.
quod ē ſpēalibus cōſuetudinibus vel ſpēalib⁹ ne-
ceſſitatibus aut utilitatib⁹ introductū. Sed ius na-
turale cōmuniſſime ſumptū ē oē ius recte poſitum
ſue ſit innatū ſue innatis cōſonū ſicut dictū fuit
in alia qſtione. his viſis manifeſtū ē q iuſtū politi-
cum. bñ diuidit i iuſtū naturale et legale ſi diuiſio
debite exponat. In hac enī diuiſiōe iuſtū politicū
accipit cōiter. vel cōmuniſſime ſicut tibi placue-
rit. Iuſtum etiā naturale accipit cōiter ſed iuſtū
legale ſumit ppiē ſic enī oē iuſtū politicū ē na-
turale vel legale ⁊ nullū iuſtum naturale ē legale
nec econtra. nā iuſtū naturale ſic ē oē qd eſſet iu-
ſtum pter legis poſitionē legale aut quod nō ē iu-
ſtum niſi qz lege pceptū. Similit etiā manife-
ſtum ē q diuiſio data i decreto ē bona ſane itelle-
lectis qm expreſſe coincidit cū diuiſione. Arg. niſi
quod capit hoc nomē ciuile loco hui⁹ noīs politi-
cum et dictū fuit q iſta ſūt tanqz noīa ſynonima
Similit etiā diuiſio legiſta ē conueniens. qm
ipſi ppiē capiūt iuſtū naturale ⁊ ſic ſatis apparuit
q ius bñ diuidit in ius naturale et ius poſitiuū
modo pns expoſitū. ¶ Itē etiā bona ē diuiſio quā
dat Arg. pmo rhetorice qm p ius cōe itēdit idē q
ius naturale cōiter ſumptū. tale enī cōe dī qz ē idē
apud oēs. ¶ Per ius aut ppiū itēdit ius politicū
papiē ſumptū. ideo diuiſio hec et illa ſūt eadē. de
diuiſione aut. Tullij dicendū ē q cōſuetudine ap-
probata vtimur tanqz lege ſcripta ideo qm non
diſtinguimus iter legē ſcriptā et cōſuetudinē ⁊ ſic
vſqz nūc locuti ſum⁹. qz tñ nō ē idē penit⁹ lex
ſcripta et cōſuetudo qz ſi ſint ius dē vigoris aut
prope ideo. Tullius inter eas diſtinguens poſuit
tria mēbra forte. Tullij per illā diuiſionē trimē-

ius natura-
le tripliciter.

Notabile.

ius politicū
dī tripliciter

ius legale
tripliciter

breem nō intellexit iura triplicia realit̃ ab iurē di-
 stincta s̃ q̃ idē ius pōt esse natura cōsuetudine z
 lege ius scdm̃ diuersas rōes. Est enī ius nature
 scdm̃ q̃ ipsum innata vis inseruit aut per modū
 principi aut per modum cōclusionis. Est aut̃ p̃sue-
 tudine ius inq̃tum aliqñ debilit̃ a natura tractū
 est et ipsū maius fecit vsus d̃r aut̃ lege ius inq̃tū
 in eo scriptū quod populo expositiū ē vt obseruet
 continetur z hoc totū dicit̃ Tullius sicut manife-
 stum est inspicientib⁹ librū eius. Tullius aut̃ ius
 naturale diuidit in sex species videlicet i religio-
 nem pietatem g̃faz vindicationē obseruatiā z ve-
 ritatem de quibus forte aliquid videre nō est iuri-
 le. Ad videndum igit̃ istarum sp̃erum sufficienti
 am dicamus q̃ iusticia ius z iustū ad alterum sūt
 scdm̃ modum cuiusdā obligationis sicut apparui-
 it satis ex precedentibus. hōies aut̃ primo tenen-
 tur ipsi deo q̃ dedit eis corpus z animā z alia cun-
 cta bona ex quo debito ius religiōis accipit̃. Est
 enim religio sicut dicit̃ Tullius que superioris eius-
 dem nature qnā diuinā vocat̃ curam sanctimonis-
 amq; affert scdo tenentur hōies hōibus ratione.
 qua simul cōiuncti sunt aut scz vinculo cōsangu-
 nittatis aut vinculo amittie aut salte vinculo citi-
 litatis. tenemus aut̃ p̃mo idigentib⁹ ad subueniē-
 dum. Secundo benefactoribus ad remunerādū
 Tercio malefactoribus ad eorum malitiā reprehē-
 dendū. Quarto seniorib⁹ z vlr̃ maioribus ad ho-
 nozem z reuerentiā impēdendū. Quātū ad pri-
 mum est pietas que vt eam diffinit̃. Tullius est per
 quā sanguine cōiunctis et patrie beniuolis offici-
 um z diligens distribuitur cultus. Quātū vero
 ad est scdm̃ g̃fa que scdm̃. Tullius est in qua ami-
 titiarum et officiorum alterius memoria z alteri-
 us remunerādi voluntas continetur. Quātū ad
 terciū est vindicatio que est per quam vis aut i-
 iuria aut oīno omne quod ob futurum est defen-
 dendo aut vlciscendo propulsatur. Sed quātū
 ad quartū est obseruantia que est vt dicit̃ Tullius
 per quā hōies aliquā dignitatem antecēdes
 cultu quodā z honore dignificantur. Tercio aut̃
 homines tenentur generaliter omnibus rebus in-
 quantum ipse sunt dei creature ad eas aut̃ homo
 nullum habet opus cōe nisi scdm̃ sermones ideo
 q̃tum ad hoc est veritas que est vt dicit̃ tullius per
 quā imutata ea q̃ sūt aut ante fuerunt aut futura
 sunt dicuntur. ¶ Tunc ad rationes. Ad primam
 dicendum est q̃ si iustum politici acciperetur cō-
 munissime mēbra diuisionis cōuerterent̃ cum di-
 uiso. Si aut̃ capiat̃ modo medio sicut Arz. dice-
 batur hic loqui de ipso dicendum est q̃ diuisio il-
 la est ac si homo diuideret̃ in masculum z femel-
 lam sicut dictum fuit in precedentibus itaq; di-
 uisio nō est propria z essentialis sed tñ ipsa sic est
 sufficiens q̃ mēbra nō cōincidunt z euacuāt̃ to-
 tum ambitum diuisi. Omnes alie rationes solui
 possunt per ea que superius dicta fuerunt. Et sic
 finitur questio.

ad rōnes

Questio xxi.
 Arguit̃ p̃mo



¶ Veritur vicesimo p̃mo. ¶ Utrū nocu-
 mētū bñ diuidit̃ i nocumentum ex
 ignorantia z nocumētū ex passiōe et
 nocumētū ex electiōe. ¶ Et arguit̃
 q̃ nō q̃ mēbra cōincidunt nocumētū

enī ex electione est nocumentū ex malitia ideo di-
 cit̃. Arz. ¶ An aut̃ ex electione iniust⁹ et mal⁹. Sed
 in tercio dicit̃. Arz. ignorat̃ qdem oīs mal⁹ q̃ opz
 operari z a qbus fugiendū igit̃ nocumentū ex ele-
 ctione est nocumētū ex ignorantia. Item viciū nō
 min⁹ est circa passiōes q̃ virt⁹ sed oīs moralis vir-
 tus est circa passiōes scz circa delectatiōes z tristi-
 cias vt d̃r in scdo igit̃ et viciū ppter quod videt̃ q̃
 oīs viciol⁹ ex passione operat̃: qd etiā ptz p. Arz.
 scdo hui⁹ dicentē q̃ ppter voluptatē qdam mala
 operamur ppter tristitiā aut̃a bonis recedim⁹: cur
 igit̃ nocumētū ex electione sit visiosum videt̃ q̃
 oē tale nocumentū sit ex passiōe. Et illud cōfirma-
 tur qz per rōnē nō peccam⁹ qñ ipsa sp̃ ad optima
 deprecatur vt d̃r primo hui⁹ ergo si peccam⁹ hoc
 est ppter ptem sensibilem inq̃tū aduersat̃ z obui-
 at rōi sed non aduersat̃ ei nisi ppter passiōes igit̃
 oē pctm̃ ex passione. ¶ Iterū diuisio est in suffitēs
 qm̃ aliqñ violentati nocumentum inferimus hoc
 aut̃ nec est ex ignorantia nec ex passione nec ex ele-
 ctione sed ab intrinseco. Item videt̃ q̃ in hac di-
 uisione duo mēbra sufficiūt vel quattuor requirūt
 qm̃ nocumentū puenit aut ex parte potētie cogni-
 tiue aut ex parte potētie appetitiue. Si ex parte
 cognitiue hoc est ex ignorantia. Si ex parte appeti-
 tiue hoc est ex passione. Et si sub diuidas nocumē-
 tum ex parte potētie appetitiue qz vel ab habitu
 et est ex electione vel sine habitu et est ex passione
 Tunc etiā sub diuidetur nocumētum ex parte po-
 tentie cognitiue qm̃ sicut contingit habuiari vel
 non habuiari appetitū ita et intellectum. ¶ Op-
 positum patet auctoritate. Arz. qui illā diuisionē
 ponit in littera tanq̃ bonam. Determinatio illi-
 us questionis satis haberi potest per ea que dicta
 fuerunt in tercio libro. ¶ Sed tamē notandū q̃
 ignorantia potest esse duplex scz vincibilis et in-
 uicibilis. Et illa d̃r vincibilis quā remouisse potuis-
 semus si diligentiam adhibuisse debitā voluisse-
 mus z ista est ignorantia crassa vel ignorantia affe-
 ctata z hec ignorantia nobis imputatur. Inuincibi-
 lis aut̃ est quam remouisse non potuissemus. q̃-
 tumcūq; diligentia debitam apposuissem⁹ et ista
 non imputat̃ nobis ignorantiam aut̃ inuincibilem
 vocat̃. Arz. paralogicam eo q̃ mens sit ignoran-
 tis ipso inuito ligata est sicut ligata est mens non
 potētis soluere paralogismū et aliam ignoran-
 tiam per oppositū vocat̃ non paralogicam. ¶ Se-
 cundo sciendum est q̃ vincibilis siue non paralo-
 gicata ignorantia est duplex scilicet crassa siue su-
 pina et affectata. Crassa aut̃ siue supina dicit̃ur
 super quam non fertur positue actus appetitus
 sed potius super oppositum verbi gratia q̃ nos
 vellemus scire sed debitam diligentiam non vel-
 lemus apponere. Affectata aut̃ est super quam
 positue fertur appetitus verbi gratia q̃ illud vo-
 lumus ignorare et quia oīs homines natura sci-
 re desiderant idcirco manifestum est q̃ non volu-
 imus illud ignorare scdm̃ se sed sepe vt occasio-
 nem habeamus non faciendi aliquid vel non ap-
 ponendi remediū in aliquibus faciendis quod
 deberemus facere si sciremus. Quod igit̃ sit
 secundum ignorantiam affectatam non dicit̃ur p-
 prie fieri ex ignorantia sed ex electione vel ex pas-

in oppositū

diuisio igno-
 rantie z diffini-
 tionis mēbro-
 rum

Notabile se-
 cundum
 diuisio igno-
 rantie vincibilis

notabile sciū

dupl'r nocu-
mētū ex igno-
rantia.

dupl'r male iu-
dicam' de ap-
phēsis s; ex
debilitate itel-
lect' ppter ap-
petitū trahen-
tem

dupl'r cōtigit
error ex pte
appetitus

sufficiētia tri-
um carū ex q
b' sit nocumē-
tum.

sione put scz ignorare volumus: aut ex electione
aut ex passione: qm volumus ignorare vñ illud fi-
eret et vñ quodq; determinat sine vñ of in tercio
libro. capitulo de fortitudine Sed quod sit scdm
ignorantiam crassā. licet nobis impute ad vitupe-
rium et pñtū qz positiue non volumus: idem
ignorare nec illd fieri id circo dñ ex ignorantia fie-
ri: non ex electione neq; ex passione ¶ Sit aut pe-
nitus ex ignorantia quod sit secundum inuicibilem
ignorantiam cū hoc non possit nisi ignorantie impu-
tari. ¶ Adhuc vltius sciendū est qz nocu mentū
inferri pōt aut aliud quodcūq; prauū fieri dupli-
citer scilicet vel ex ignorantia ex parte apprehensio-
nis vel ex ignorantia ex parte iudicii. Est aut igno-
rantia ex pte apprehensionis qñ rem aut circūstātiā
aliquā rei non apphēdim' quā si apphēdissem'
illud nō fecissemus et de hac ignorantia iaz satis
dictū fuit. Ignorantia aut ex pte iudicii est qñ rem
et rei circūstātiā apprehendimus sed de appre-
hensis male iudicamus hoc iterū pōt esse dupli-
citer qz prauū iudiciū vel puenit ex impotētia in-
tellectus precise vel puenit ex aduersitate appeti-
tus puertere rōnem. Ex impotētia intellectus p-
uenit error iudicii qñ apprehensis oībus circūstā-
tijs et appetitu nō trahente rōnem ad aliquā pte
non possumus cū oī debita diligentia oīa videre
et ordinare media per q conclusio deberet inferri
ex primis et infallibilibus practicis pñcipijs. p-
pter quod falsū aliqñ concludim' verbi grā duo
sunt solēnes legū doctores q sine affectione pra-
ua sunt contrarij i multis cōclusionib' et sic aliqñ
eorū in iudicio errauit. falsū cōcludit quēadmo-
dum i speculabilib' vbi ad neutrā pte trahat ap-
petitus philosophi multas ponūt cōclusiones
contrarias et per cōsequens multas falsas. talis
igitur ignorantia dñ inuincibilis. ideo si nocumen-
tum sic inferatur. debet soli ignorantie imputari.
¶ Ex parte aut appetitus error in iudicio nō po-
test nisi dupliciter puenire scz vel ex passione vel
ex electione quod enī sit ex habitu quibz impetuo-
se et sine pmeditatione hoc tñ dicimus tanq ex
electione fieri scz qz habit' ex operationibus ele-
ctis fuit acq'situs ppter quod etiā dñ habitus ele-
ctiuus his igif visis dicendū est q diuisio. Arz.
non sic itelligi debet. quin aliqñ passio cū electio-
ne concurrere possit in illatione nocumenti. ma-
lus enī sepe operat' simulz ex passione et ex habi-
tu electiuo. imo prauus habit' augmētat sepe pas-
sionem simili et etiā possibile est passio cū ignora-
tiā simul cōcurrat in eadē operatione licet nō ca-
dant sup idem obiectū et scdm idem. Sed sic de-
bet itelligi diuisio q oē nocumētū infer' ex alte-
ra trium causarū vel ex plurib' earū: scz ex igno-
rantia passione vel electione vel etiā potest dici q
oēs cause illationem nocumenti modificātes se-
cundum mores sūt ignorantia passio et electio. Ele-
ctio nāq; reddit nocumētū maxime viciōsū. S; z
ignorantia ipsū a peccato vel totaliter vel aliquāli-
ter excusat passio xō mediū gradū tenere videt
enī excusat et accusat. ¶ Harum aut triū causarū
sufficiētia sic haberi potest. cū dictus fuerit in
primo libro q oīs ars et oīs doctrina simili aut
et actus et electio bonū quoddā appetere videtur

ideo null' operat' rem prauā iudicās eā esse pra-
uam si ergo operat' rem prauā. aut apphēdit eā
et eius circūstātiā eā reddentes prauā aut nō. si
non apprehendit. ergo ppter ignorantiam operatur
Si aut apprehendit aut igif bene iudicat de ap-
prehensis aut male Si bene nō operabit' rem pra-
uam cū dictū sit q oīs actus et electio bonum ap-
petere videntur scz vel bonum simpliciter vel ap-
parens. Si male iudicat aut hoc est pñse ex ipo-
tentia intellectus et sic iterū operat' ex ignorantia.
vel hoc est ex parte appetitus quod erat duplicif
sicut dictum fuit. scz vel ex passione. vel ex electio-
ne. ergo oē nocumentum infer' aut ex ignorantia
aut ex passione. aut ex electione. Et iterū sciendū
est q licet in eadem operatione possint simul plu-
res dictarum causarū concurrere tñ operatio pra-
ua sepe depēdet pñcipaliter. et de notatur simpli-
citer ab vna illarum tñ. propter quod iterū nocu-
menta bñ diuiduntur in hec tria. scz in nocumen-
tum ex ignorantia nocumentum ex passione. et no-
cumentum ex electione qñ omne nocumētum est
alterum istorum. et nec membra coincidunt: qñ
nullus operatur aliquid prauū sciens et iudicās
illud esse prauū. ideo quicūq; operatur prauū. ipe
ignorat aut ex pte apphēsis aut ex pte iudicii p-
pter qd i tercio libro dicebat q oīs mal' ignorat
si q. hui' ignorantie appetit' nō fuerit causa possi-
ue sed impotētiā vel negligentia. tñ erit nocumē-
tum ex ignorantia. nō ex passione neq; ex electione
quibz et passio vel electio in opere concurrat. sed
si ex hmoi ignorantie causa fuerit appetitus positi-
ue. tñ nocumētū amplius non dicif ex ignoran-
tia. sed ex electione vel passione. cū aut simul ele-
ctio cū passione cōcurrunt. eo q electio pñcipa-
lior est passione dicere tñ simpliciter nocumentū
esse non ex passione. sed ex electione. ¶ Ugitur
ad rationes dicendum q oēs solute sunt per pre-
dictā si quis consideret exceptis forte duabus vl-
timis. ¶ Ad quarum primā dicendum est q mo-
raliter loquendo si quis oīno per violentiā aliqd
fecerit non reputat' fecisse. verbi grā si quis te vi-
olenter impellat in tuū patrē tu non percutis pa-
trem tuū sed ille qui te impellit. es enī tanq res i-
animata que ab alio impulsā impulsū fecisset in
alterum. ideo de nocumento sic illato nihil loquit'
hic Arz. ¶ Ad aliā dicendū est q in operando a-
liquid prauū sepe est defectus potentie cogniti-
ue ignorat enī oīs malus vt dictū est. ppter q no-
cumenta sic non diuidunt' sed modo supra dicto
scz q totū dñ ex ignorantia si non sit ignorantie cau-
sa actus appetitus vt dictum fuit. et. Et sic est fi-
nis questionis



Ueritur vicesimo secundo Utrum
oīs iustificans sit iniust' ¶ Argui-
tur q sic quia oīs iustificans peccat
vt satis patet per Arz. sed non vide-
tur peccare pctō alteri virtutis oppo-
sito qz iusticie ergo peccat scdm iniusticiā et talis
est iniustus. ¶ Item quicūq; facit iniustū volens
ipse est iniustus sed oīs iniustificās facit iniustus
volens ergo oīs iniustificās est iniust'. Maior pa-
tet qz sicut Arz. dicit in pñcipio quinti huius. Iu-
sticia est a qua operantur iustorū sunt et iusta: operā

qñtū notabile

tripl'r infer
nocumentū

ad rōnes

ad primam

ad secundā

Arguit pmo

Secundo

tur et voluit iusta ergo iniusticia est a qua operati sunt iniustorum et iniusta operantur et voluit iniusta propter quod videtur quod omnes operantur iniustum et volens operari ab iniusticia et per consequens sit iniustus. Ad idem probatur primo quod iniustificans iniustum faciat apparere ex nominis significatione sed quod hoc faciat volens apparere quod nichil inuoluntarium est nisi propter ignorantiam vel violentiam sicut patet in tercio sed iniustificatio non debet fieri ex ignorantia vel violentia sicut arguitur hic velle ergo. Et sic potentie et habitus specificant per actus et obiecta sed iniustificare videtur esse proprius actus iniusticie ergo iniustificans determinatio breuius ab arguitur posita est et sic explicari potest omne iniustum est alteri nocumentum inferre nocumentum aut inferri potest ex ignorantia ex passione et ex electione sicut dictum est in alia questione sed tripliciter et ignorantia quoniam vel ex paralogica et inuincibiliter non peralogica et ex vicibili et hoc aut ex crassa aut ex affectata. Sed iam dictum fuit quod si ex affectata nocumentum inferat reducendum est ad nocumentum ex passione vel ex electione secundum quod ignorantia volita erat propter passionem vel propter electionem ideo duplex tamen remanet nocumentum ex ignorantia. Hoc nocumentum autem ex passione potest esse duplex primo ex passione naturali vel humana siue necessaria. Secundo ex passione habituali de qua autem passio habitualis que ab habitu prauo innascitur secundum quam scilicet homo statim obiecto pretere propter habitum inclinatum passionem repertine vehementer diuturne aut vniuersaliter extra motum et exigentiam obiecti et naturale et dictum fuit quod nocumentum ex tali passione illatum reducendum est ad nocumentum ex electione et habitu. Sed passionalis dicenda est quecumque non propter habitum sed ex sensibilibus naturaliter inferri videtur timor spes gaudium tristitia amor odium et hominis humana aut siue necessaria de qua in ipsa hominis natura necessario habet originem ut sitis fames infirmitas aut huiusmodi. Et scias quod istas passiones que humanas vocamus non distinguimus contra naturales eo quod non sunt naturales sed quia sic loqui videtur. Arguitur. Vtens nobis ad plura sicut licet eis vivere et forte ratio talis usus fuit eo quod utique sint naturales et ille que ab interiori ori natura innascuntur habeant sibi proprium nomen quia necessarie vocantur vel humane relique potuerunt sibi commune nomen retinere sic enim de proprio loquitur arguitur primo. Arguitur hec vocem humane vel necessarie ille autem naturales. Quatuor autem duplex potest esse gradus quedam enim sunt adeo vehementes quod innotescunt mouere constantem virum ut timor mortis extrema fames aut hominis. Aliie sunt debiles que non mouerent constantem virum ad peccandum. Similiter potest distinguere de nocumento ex electione quoniam electio quousque est secundum habitum firmitatem et aliquam secundum dispositionem ad habitum. Propter quod in vniuerso seruiunt esse gradus illationis nocumenti. Primus ex ignorantia inuincibili siue paralogica. Secundus ex ignorantia crassa vel supina. Tercius ex humana vel naturali passione cadente in constantem virum. Quartus ex debili passione naturali tamen humana. Quintus ex electione secundum dispositionem. Sextus autem

ex electione secundum habitum. Vnde ergo de modis et differentiis illationis nocumentorum videndum est quid intelligere debeamus per iniustificare licet enim. Omne iniustificare sit alteri nocumentum inferre tamen ista non conuertuntur loquendo simpliciter et proprie iniustificare enim idem est quod iniustum facere modo non omne nocumentum seu damnum illatum est iniustum verbi gratia si latro suspendit nocumentum inferri ei sed tamen nichil sit ei iniustum et iterum magis ad propositum tempestas maris damnum et nocumentum inferri sepe mercatoribus sed tamen nec tale nocumentum de iniustum sed infortunium mercatorem enim de sola fortuna conquiri licet sed neque de ea iuste conquiri potest sua namque sunt illa bona propter quod auferens ea nullum facit iniustum modo constat si quis per ignorantiam inuincibilem nocumentum intulerit ipse quod ad hoc agit tanquam res iusta. Sicut agit tempestas maris auferens aut lapsum propter quod nocumentum quod sic aliquis patitur fortitunum est solum et non iniustum nisi forte per accidens et materialiter non autem per se nec formaliter dico autem hec quoniam omne damnum siue nocumentum potest iniustum dici secundum accidens et materialiter in quantum scilicet posset sibi accidere iniustum esse puta si uoluntarie inferret sed in predicto casu non est iniustum per se nec formaliter probatur quod simul vno actu non potest aliquis operari secundum iusticiam et iniustum facere sed operando secundum iusticiam contingit ex ignorantia nocumentum inferre adhuc illi quod non hoc meruit sed cui potius esset subueniendum verbi gratia miles ab inimicis iniuste obsessus in castro operatur secundum iusticiam si ad castri defectionem emittit sagittam in medio inimicorum ubi forte patitur suus captiuus detinetur in lite ignorat si autem preter de sagitta percussus nocumentum illud nullum erit iniustum quod iterum ex hoc patet quod nullus de tali illatione nocumentum puniret imo ipsemet pater sic percussus excusaret filium a peccato ergo iniustificare non est quocumque modo nocumentum inferre sed est nocumentum inferre contra iusticiam rationem patet igitur quod nocumentum inferre propter inuincibilem siue paralogicam ignorantiam est iniustificare solum per accidens et materialiter sed non per se neque simpliciter. De ignorantia autem crassa sciendum est quod iusticia secundum eius perfectam rationem non solum inclinatur ad operandum iuste sed etiam ad non operandum iniuste et ad diligentem esse nam per quamlibet virtutem operamur quod oportet quoniam oportet et quod oportet et sic de aliis circumstantiis oportet autem operari diligenter circa proprium et obiectum ergo quod cumque nocumentum inferat ex ignorantia crassa ipse peccat contra iusticiam id est et omnis talis iniustum facit simpliciter loquendo peccat enim sicut dicitur arguitur et contra stat quod de peccato puniatur tanquam de iniusto facto igitur iniustificatum quod super illationem nocumenti non cadit actus positus appetitus ideo dici potest quod talis non iniustificat positue sed priuative quod non est ita proprie iniustificare sicut esset iniustificare positue propter quod talem iniustificare neque arguitur affirmat neque negat. Quicunque autem sciens inferat nocumentum propter passionem vehementem scilicet inatam mouere constitat virum ipse iniustificat positue quoniam ipse totum vult nocumentum inferre tamen videtur dicitur arguitur istud peccatum etiam dignum quoniam talis

omne iniustificare est alteri nocumentum inferre tamen est diuerso

nocumentum inferre est ignorantia crassa et iniustificat priuative

Terdo

In oppositum

nocumentum ex passione est duplex

duo gradus passionum

sex gradus illationis nocumenti in speciali

non scdm malitiā operat sed quasi scdm naturā
sed quicūq; ppter debilem passionē operant inu-
stū ipsi non sunt digni venia. operant enī scdm
malitiā. tales enī licet habitū forte nō habēt. tñ dī-
spōsitī sūt ad ipsum. et scd illā malā dispositionē
operant. Ex his igit apparet manifeste qd sit di-
cendum ad qstionem manifestū est ei q iustificā-
tes ex electiōe vel etiā ex leui passiōe dicēdi sūt i-
usti et mali cuius rō est q; per habitū iniusticie q
libet dī iniustus sed sic operātes operātur ex ha-
bitū vel ppinqua dispositione ad habitū vt dictū
est igit. 2c. Sed ille qui ex graui passiōe operat i
iustū manifestū est q nō sit iust⁹ q; neq; phitū ne-
q; p dispositionē ppinquā ad hītū opat. imo l3 talis
fit iniust⁹ scd3 habitū q; tūc ppter quācūq; pas-
sionem nō iniustificaret. tñ pōt esse dispositus ad
habitū iusticie inquātū nō moueret per cōes pas-
siones. sed multū vellet pati ante q; vellet operari
iniustum de his aut qui per ignorantia operantur
minus adhuc videt q operētur scdm habitū iniu-
sticie ppter quod etiā tales iniusti nō dicūtur. Ad
rōnes ergo dicēdum est. Ad pma q iniustificans
peccat ptra iusticiā. sed nō oportet propter hoc
q; per iniusticiā cōfigit enī peccare cōtra iusticiā
propter nō esse iustum sed nō sequit nō est iustus
ergo est iniustus. ¶ Ad aliā dicēdum est q; Arg.
non dicit iusticiā est oē quo iusta operamur et ius-
ta volumus. sed habitū et ita etiā iniusticia est ha-
bitus nō ergo est iniustus qui non scdm habitū i
iustificat vel scdm ppinquā dispositionem. ¶ Ad
aliā potest dici q iniustificare nō est ppius actus
iniusticie. sed iniustificare ex electione prompte et
delectabilis sicut apparet i scdo. Et hec de qstioe
¶ Veritur vicesimo tercio. ¶ Utrū ali-
quis patitur iniustū volēs. ¶ Argui-
tur q sic qm si antecēdēs est volūta-
rium. illud quod scimus ex eo secu-
turum est volūtarium sed multi ope-
rantur volentes id ad quod sciunt sequi se iniusta
passuros ergo iniusta patiūtur volētes. maior de-
claratur si quis ex nimia potatione iebrietur et in-
ebriatus ledit inocētem. qm tūc ignoret. tñ in-
ebriari et inocētē ledere dicimus volūtariū vñ et de
his i crepat et punit cum tñ nō nisi i volūtarijs lo-
cū habeat laudes et vituperia. et hoc totū manife-
stum est ex tercio libro sed iebriari et ledere inocē-
tem nō sūt volūtaria. nisi q; antecēdēs erat volun-
tarium: scz potatio excessiua. vnde Arg. in tercio
ob hoc dicit ebrū si ledat esse puniendum q; dñs
erat eius scz quod est nō iebriari. pncipiū enī i ip-
so erat manifestum est igit q cōsequēs iudicatur
volūtariū si antecēdēs fuerit volūtariū. ideo etiā
dicit. Arg. si nō ignorās aliquis operat ex quib⁹
erit iniustificās volēs iniustus vtq; erit minor au-
tem apparuit in xpo qui volēs predicauit et docu-
it sciēs tamē ide secuturā iniustā eius passionem
et mortem et adhuc ita accideret i hoīe bono. qm
si tyrānus statueret q; recognos cēs deum more-
retur. tñ homo bonus deum recognosceret sciēs
tamē ide se passurū iniuste ergo iniustū pateretur
volēs. ¶ Itē in tercio dicit q i volūtaria sunt tri-
stia et nō gaudiosa sed plures facti martyres in
iustam moriē gaudētes passi sunt ideo. ¶ Item

bonus homo preeligeret iniustū pati q; peccare.
si aliterū sit necessariū fieri sed oē preelectum est
volūtarium sicut apparet. tercio huius de eo qui
proiecit merces i mare tēpore tēpestatis. de tali-
bus enī operationibus dicit Arg. q mixte sūt assi-
milantur tñ magis volūtarijs volūtariē enī sunt
tunc cū operate sūt finis aut operationis scdm tē-
pus est igit. 2c. ¶ Itē cōtractus vsurari⁹ est iniu-
stus et tamē vtq; cōtrahit volēs ergo recipiens
pecuniam patitur iniustū volēs. ¶ Itē quito hu-
ius dicit Arg. q impossibile iniustū pati nō iustus
faciente aliquo et ita ecōuerso videt esse verum q
impossibile est iniustū facere. nō iniustū patiēte a-
liquo sed si homo desperat⁹ velit interfeci. et roget
te q ipsū interficias si tu ipsū interficias. tu iniustū
facies eris puniendus ergo ipse iniustū patit licet
volens. ¶ Potest etiam alter casus poni. q; sortes
pecuniam sibi et platonī cōmunē diuidat et sibi ex
auaritia maiorem partē retineat platone ob ami-
tiam q; scit sortē idigere volente minus recipe-
re. pater igitur q; sortes iniustificat iniustū aut nō
patitur nisi plato hoc volens scz se minus habere
et sortē plus ergo. 2c. ¶ Itē sicut arguit Arg. qui
sine causa iusta ledit ab alio. ipse iniustū patitur.
cōstat aut q; aliqui detentus amore venereo. cupit
ab amasia percuti et ledi: ergo si ledes ipse iniustū
patitur volēs. ¶ Itē scdo huius dī q malum fit
pluribus modis q; bonū sed iustū pati est bonū et
iniustū pati est malū et iustum pati contigit volū-
tarie et inuolūtariē ergo similiter et iniustū. ¶ Itē
voluntas potest in opposita: sed iustum pati et
iniustum pati sunt opposita et possibile est volen-
tem pati iustum igit et iniustū. ¶ Oppositū argui-
tur rōnibus logicis quas tāgere videt Arg. qm vo-
luntarium et inuolūtarium sunt opposita. similiter
iniustum facere et iniustum pati sūt opposita. sed
oē iniustum facere est volūtarium sicut potest ap-
parere ex precedenti questione ergo oē iniustū pa-
ti est inuolūtarium. per illā regulam thopicam.
Si oppositum i opposito et propositū i proposito.
¶ Item quot modis dī vnum oppositorum tot
modis dī et reliquū primo thopicorum sed iniustū
facere est vno modo tñ scz oē volūtarium ergo
iniustum pati est vno modo tñ scz aut oē volunta-
rium aut oē inuolūtarium. sed certum est q; non
omne iniustū pati est volūtarium. ergo oē est in-
volūtariū. ¶ Hoc etiā arguit auctoritate. Arg.
hoc determinantis et concludentis sic de iniustū
pati quidam igitur qm non volūtarium manife-
stum. ¶ Quidam doctor satis pulchre (sicut mihi vi-
detur determinat istā questionem subter hac sen-
tentia volens volēs preter iniustum pati i quattu-
or casibus. ¶ Primo quidem si eius voluntas sit ta-
cita. non expressa puta titius dānum vicini optās
vult tacite q; ille vicini ipse percutiat vel interfi-
ciat equū suū sperās satisfactionem et vicini pu-
nitionem. si ille vicini hoc faciat ipe iniustificat
et titius iniustū patitur. qui voluntas sic tacita nō
dedit auctoritatem vel licentiam ei hoc faciendi.
propter quod titius habebit actionem contra eum
et iudex coget eū ad satisfaciendū: quod nō esset
si titius expresse dixisset vicino volo siue cōfērio scd3 casus.
q; interficias equū. ¶ Secundus casus est si volū-

Ad rōnes
ad primam

ad secundam.

ad terciam.

questio. xxiij.
Arguit pmo



Quarto

Quinto

Sexto.

Septimo

Octauo

in oppositū.

Secundo

Cōfirmatio.

iustū patit
quatuor casib⁹

Secundo

Tercio.

Tertius

Quartus casus

Obiectio.

Solutio.

Ar. istio loco
locutus est de
voluntario qd
hoc quinto et
ecouerso de i
uoluntario.

tas non sit integra. Hoc est si non cadat integre super totam actionem sed tñ super passionē: verbi gratia qd homo sanctus vellet pro fide pati et ledi vt inde premium psequeret non vellet tamē qd alter lederet ne ille ob hoc finaliter dñum re- portaret: 3 sic iniuste passi sunt volentes xps apli martires et sancti. ¶ Tertius casus est si voluntas non fuerit absoluta et simplex sed inuoluntario p mixta: non enim vellet aliquis soluere vltra sortē qui pecuniaz capit ad vsurā: si posset liberali mu- tuo pecuniam habere: sed quia indiget nimis: id plus vult incurrere damnum vsure: qd pecuniam nō habere: voluntas igit nō cadit per se super illud i qd est iustificatio sed scdm accidēs scz rōe annexi et talis voluntas nō tollit iniustā passionē. 2 sic es- set de illo bono hoīe qui prediligeret iniustū pati qd peccare forte: qd iste casus non habet veritates nisi scdm qd coīcidit cū scdo: 2 de hoc infra videbi- tur magis in illa questione vtrū contingat sibi ipi iniustum facere. ¶ Quartus casus est si voluntas sit ligata non libera: sicut est in puerovēl in graui- ter infirmo: qd cupiūt cōiter que sibi innoxia sunt: qui enī puerum dānificaret. secundū suam volū- tatem: ipe faceret iniustū ei: et qui regeret infirmū scdm suā voluntatem: non scdm voluntatē medi- ci: ipe iniustificaret: et idē ē iudiciū vtr de quolibet qui non est ppos mentis sue. ¶ Sed tu potes ob- ticere qd voluntas et rō incontinētis ligata est tpe pcupiscētie igitur si tunc ab amasia dānificetur volēs: ipe iniustū patietur volens: quod videtur eē cō- tra Arist. ¶ Ad hoc pōt dici qd in ipso erat non li- gari: nam poterat impetui concupiscētie resiste- re si volebat. ideo qd exis in concupiscētiis vo- luit reputatur tanq̄ simpliciter et libere voluisse. Et eodem modo dicendum ē de eo qd malicia ha- bituali detētus ē: eo qd a pncipio potuit non fieri malus licet nūc nō sit i eo req̄scere a malicia et esse bonū sicut dicitur in tertio libro. Ad aut in p̄dicto q̄rto casu dictū fuit: intelligendum est de illis i qd- bus non erat rationem ligare. Sciendum est igit qd Aristoteles in tertio libro locutus ē large de vo- luntario pro omni eo cuius voluntas aliquo mō est in causa et stricte de inuoluntario pro eo solū cuius voluntas nullatenus ē in causa cuiusmodi ē purum violentum: et ignorantia inuincibili igno- ratum: sed in isto loco loquitur ecouerso: quia lo- quitur de voluntario stricte prout voluntas ē exp̄ssa integra simplex 2 libera: et loquitur de inuoluntario large: vt se extendit ad omne illud in quo deficit aliqua istarum conditionum: quod apparet quia dicit quedam peccata vituperabilia esse iuolunta- ria: quod tñ negabat i tertio dicit enim iuoluntario- rum autem hec quidem sunt venialia hec autem nō venialia 2 ē. quare aliter locut⁹ ē hic et illic qz loqundum est secundū materiā subiectā i etio aut libro distinguit inter voluntarium 2 iuoluntariū ad distinguendum in factis malis inter peccatum 2 nō pctm ex pte agentis que distinguuntur per vo- luntariū large sumptū et inuoluntariū stricte sū- prum hic autem loquitur de voluntario et inuolunta- rio ad distinguendum inter penam iustā 2 nō iustā ex parte patientis que distinguuntur per volunta- rium stricte et inuoluntarium large sumptum

sicut dictū est: dicēdū ē igit cū Ar. qd sic accipiē- do voluntariū. nullus patit iniustū volens: qm qd- libet rem suā pōt dare p̄nihilō si velit. vñ p̄dig⁹ cum oīa sua deuastauerit dandoz expendendo su- perflue non pōt p̄queri de iniusta passione: igitur similiter quilibet pōt dare quod suū ē p̄cunqz magnū vel modicū sicut ei placet absqz iniusta pas- sione: sed aliquo dictorum modorum rem suā dare videtur: qui dānū patitur voluntate exp̄ssa i- tegra simplici et libera igitur. ¶ Item nullus pa- titur iniustū qui nō habet min⁹ debito: sed qvult aliquod dānū pati si patiat: non habet idē min⁹ debito: p̄batio quoniam si quis rem suā voluerit alienare scdm rectū iudiciū: tunc non ē debitum qd amplius rehabeat eā. Si aut hoc voluerit scz p̄auū iudiciū: tunc si fuerit p̄pos sue mētis et nō habuerit voluntatē ligatā: manifestum est qd hoc ipe vult propter aliquā maliciā: et tunc iterū nō est debitum neqz dignum qd amplius rehabeat il- lud: imo dignū esset qd adhuc minus haberet iō- zē. ¶ Item nullus vult alienare suā rem nisi p̄- pter habere qd sibi placet autū vel plus aut ho- noris aut delectationis aut alterius alicui⁹: si igitur rem suā sic alienat: ipe secundum suā esti- mationē nō dānificat sed lucratur: igit nō iniustū patit: qm p̄mutabilia sūt app̄ciabilia secundū estimatiōes p̄mutatūz iuxta eoz indigentias nō solū iuxta idigentias necessariōz sed etiā iuxta i- digētiās sup̄fluoꝝ appetitūz sicut dictum fuit p̄- us igitur 2 ē. ¶ Ad rationes dicendū est Ad p̄- mā secundā tertiam et quartā qd ipe p̄cedunt in se- cundo casu vel tertio. ¶ Ad aliam dicendū ē qd hō pōt habere que nō licet ei p̄mutare quia iniustū faceret legibus et p̄munitati vt vitā vxorem filios vel h̄mōi sicut dictum fuit prius: iō ipse neqz pōt alteri auctoritatē dare dānificandi ipm in talibus dānificans igit in talibus volentē iniustificaret: sed forte non i volentē sed i cōitatē et legem: 2 sic p̄cedit casus de occasione hoīs desperati. Alius aut casus p̄cedit scdm casum p̄mū si plato non exp̄sserit suā voluntatē: sed si exp̄sserit tunc for- tes nō iniustificat sed illiberaliter operatur. ¶ Ad aliam dicendū est: qd ille qd ab amasia volens le- ditur vel dānificatur: nō patitur iniustū nisi p̄ ac- cidens et materialr sicut dicit Ar. patitur enim illud cui accideret iniustū esse si non volens pate- rerur: et qñ dicitur ipse leditur sine causa iusta: illa em̄ non opat iuste: qz non opat scdm virtutē: sed po- ti⁹ scz maliciā. Ad hoc pōt dici qd illa nō operat iuste: sed non sequitur igitur iniuste: pōt enī esse operatio que neqz est iusta formaliter 2 p se neqz iniusta: licet sit iusta vel iniusta materialiter 2 scz accidens. ¶ Ad aliam potest dici qd in secundo lo- quebatur de bono et malo moris cuiusmodi non sunt iustū pati et iniustū pati: si enī iniustū pa- ti esset malum moris: tunc nullus bonus patere- iniustū quod est falsum. Et iterū hoc quod di- ctum est malū fieri pluribus modis qd bonum: nō ex eo dictum est qd voluntarie et inuoluntarie fiat. Sed quia p̄git a medio in quo bonum virtutis consistit multipliciter deuiare. ¶ Ad aliam dicē- dū est qd in ea opposita que sunt apparens bonūz apparens malū. 2 in omīa sub eo existentia potest

pbat qd null⁹
patit iniustū
volens.

ad rōes ad p̄
mā scdaz ter-
tiā 2 quartaz.

Ad quintam

Ad sextam

Ad septimā.

Ad octauam

voluntas sed dicitur erenter potest enim i apparen-
bonu et i oia sub eo exstia acceptatiue: et pot in
apparen malū et in ea que sunt sub eo refutati-
ue ideo cū iniustū pati sit malum. non contingit i-
iustū pati volentē. sed nolentem et cetera

questio. xliij
Arguit pmo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

In oppositu

Secundo

Tertio

Quarto

Notabile

Quatuor de cau-
sis hoies ius-
tificat i duo-
bus pms



Merit vicesimoquarto. viri iudex
corruptus ferēs iustā sniam. p par-
te corrupente graui⁹ deliquit q̄ ps
corrupēs Arguitur q̄ non: q̄ cau-
sa pmaria plus influit i causatum
q̄ scda in libro de causis: sed pars corrupēs est p-
ma causa. q̄ primo corrupit iudicē. ideo rē. Item
plus peccat qui i plures peccat ps aut corrupens
i plures peccat q̄ r i iudicē corrupendo ipsū et i
partem iudex aut i pte tñ. id rē. Item ille plus
peccat q̄ iudex. q̄ peccat pto iudicis r alio pto
pars corrupens est hmoi. peccat enim peccato p-
prio in corrupendo iudicem. r peccato iudicis q̄
corrupens est cā quare iudex peccat r quicquid ē
cā cause ē cā causati. igit rē. Item plus peccat
qui ab alio tollit bona aie. q̄ q̄ ab alio tollit bona
exteriora tñ. vel forte bona corporis. inquit bo-
na aie sunt meliora bonis corporis et exteriorib⁹
sed pars corrupens tollit a iudice bonū anime q̄
facit peccatū peccare. Iudex autē a parte contra-
quā ifert iquā scētā tollit bonū ipale tñ id rē.
Item primo huius pncipiū est plus q̄ dimidi-
um totius: sed peccatū pti corrupēis ē pncipiū
oim peccatorū subsequētiū. q̄ est plus q̄ dimidium
Item quarto hui⁹ de liberalitate dicit q̄ virtutis. ē
magis bñ facere q̄ bene pati: q̄ sñr magis est ma-
licie male facere q̄ male pati: sed corrumpere est
male facere r corrupi est male pati: igitur pl⁹ pec-
cat pars corrupēs q̄ iudex corruptus. Item de
pilato qui erat iudex r de iuda qui erat pars dicit
xps pilato qui tradidit me tibi maius peccatū h⁹
Oppositum videtur sentire Arg. dicens mani-
festum aut quoniam distribuēs iustū facit. sed non
plus hñs sp r in primo magnorū moralium dicit
r enī accipiens palmam a p̄fidente: r hoc iudicā-
te nō iustū facit q̄uis iniuste ipi assignet. s̄vñq̄
iudicās malez dās ille iustū facit. Item rationi-
bus q̄s Arg. tangere videt in ista arguit sic. Ille
magis facit rē q̄ ppa potestate facit q̄ q̄ nō facit
nisi i p̄tute alteri⁹. sed iudex ppa p̄tate iustificat
scz auferendo a parte quod suū ē vel sibi tradēdū
minus debito. hoc autē non pōt facere pars nisi
p iudicis potētiā. id rē. Item agēs pncipale r p-
cipiens plus iustificat q̄ agēs subditum. et quasi
iūmētale. Iudex autē est agēs pncipale et p̄ci-
piens i iustificatione pars autē est obediēs r agēs
r subditū q̄ rē. Item ignorātia excusat vel dimi-
nuit peccatū. Id dicit Arg. si ignorans iustūz lega-
le iudicauit non iniustū facit. qui igitur magis co-
gnoscat iustū r iniustū. ille plus iustificat: sed iu-
dex plus cognoscit iustū r iniustū vel plus ipsum
cognoscere tenet q̄ ps. q̄ iudex magis iustificat
Item notādū est q̄ hoies cōiter iustificāt q̄tuor de
causis scz timore. cupiditate. odio. et amore. In
duabus ei p̄mis causis iudex respicit ad seipsum
et in aliis duab⁹ ad aliu: et in duab⁹ p̄mis iudex
proprie dicitur corrupi per partē q̄vel cominatur
aliquid terribile vel dat seu p̄mittit aliquid cōcu-

piscibile. r ita illud terribile vel p̄cupiscibile tra-
hit iudicē ad ferēdū iustā sniaz In aliis autē dua-
bus causis iudex non p̄prie corrumpit p̄ pte: q̄m
pars pōt hanc corruptionē r cām corruptionis
ignorare r possibile est etiā q̄ pars nō sit i causa
odij vel amoris. ideo de istis causis vltimus ni-
hil ē ad p̄positā questionē: iustitia nāq̄ tota vide-
tur esse in iudice. Quidam p̄muniter ponunt
tres p̄clusiones. Prima est q̄ iudex cupiditate
corruptus plus peccat q̄ iudex timore corrupt⁹
que facili⁹ p̄batur. pmo q̄ peccatū tāto ē gra-
uius quanto est magis voluntariū modo peccatū
ex cupiditate est magis voluntariū. qui enī opatur
ex timore ip̄e quasi inuitus r cū displicētia opera-
tur ergo rē. Item tanto peccatum est grauius
quāto ē ex minori motiuo. tunc enim magis pro-
uenit ex malitia voluntatis. vnde vehementia ob-
iecti reddit aliquando peccatum veniale. verbū
gratia timor cadens in p̄stantem virum vi patet i
tertio propter quod etiam dicitur in septimo q̄ si
quis a fortibus r super excellentibus delectatiōi-
bus vincitur vel circumstantiis. nō admirabile. s̄
cōdonabile si contra tendens. sed timor est ex for-
tiori motiuo q̄ cupiditas: quia sicut dicit in tertio
difficili⁹ est tristitia sustinere q̄ ad delectationē:
bus abstinere. Sciendum est tamen q̄ obiectū ti-
moris possit esse ita debile: et obiectum cupidi-
tis ita magnum. q̄ ille qui est timore iustificaret
plus peccaret. ideo nulla regula potest vniuersalr
dari in talibus. sed oportet r in his r in alijs mo-
ralibus dicere proportionabiliter ei quod Aristo.
dicit in nono libro. dicit enī q̄ debitūz magis red-
dendum est q̄ amico dandum: si tñ supercedat
datio vel bono vel necessario. ad hoc declinādū
Ita igitur dictum est simpliciter: q̄ magis peccat
qui ex timore q̄ qui ex cupiditate. sed obiectū cu-
piditatis r circumstantie p̄currētes possent in tātū
excedere obiectum timoris. q̄ esset ad conclusio-
nem oppositam declinādū Secunda p̄clusio
q̄ iudex corrupt⁹ ex cupiditate plus peccat q̄ ps
corrupens. et hec conclusio patet rationib⁹ ad-
ductis prius in arguendo cum quibus iste addā-
tur. Ille plus peccat qui aufert rem proximi q̄
rem iā ablatam recipit quia recipere non ē p̄c̄m
nisi q̄ ablatū. sed iudex aufert ius alterius partē
r ablatū dat vel vendit isti. ergo iudex plus peccat
Item viciū est peius quod est virtuti dissimi-
li⁹ vt dicitur in secundo. ergo similiter opus illud
est peius quod est dissimilius. operi virtutis: sed
opus iudicis est dissimilius. p̄batio quia statim i
principali actu opponitur operi virtutis sed op⁹
partis corrupentis in principali actu conuenit
operi virtutis. et opponitur in circumstantiis si-
cut Arg. dicit de illiberali et prodigo quarto hu-
ius quod sic patet. Iudex vendit quod suū non
est: et hoc est secundū totū genus contra naturā
iuste venditiōis. sed ps corrupēs de eo quod suū ē
emit quod suū non est: r hoc conuenit iuste em-
ptioni: sed peccat. quia magis emit ab eo cui⁹ nō
est. ergo iudex magis peccat. Item ex eo per-
sona magis peccat ceteris paribus quod est i ma-
iori dignitate constituta. sed iudex est huiusmodi
probo maiorem quoniam grauius peccat qui ma-

Index dicit:
corrupti

Tres p̄cluse-
nes.

Prima

scda p̄clusio.

p̄bat multis
rōib⁹ q̄ iudex
magis peccat.

Secunda.

Tertia rō

gis dat alijs occasionem peccandi sed psona peccans q̄to est in altiori dignitate tanto dat magis occasionem peccandi: q̄n ad ip̄am habent om̄es magis oculum q̄ ad psonas viliores: et in ea magis accipiunt exemplum: ideo in quadam epistola dicebat Aristoteles alexandro Scire aut̄ te ō q̄ exempla sunt plurimis hominum his quidam lex: his autem tuavita. ¶ Item ex eo opus est peius: quod ad oppositum magis obligamur. s̄ iudex magis obligatur ad iustam operationem q̄ pars. ergo iudex in iustificando plus peccat: et minor patet quia de iure communi toti humano generi: ipse ad hoc obligatur sicut et pars: sed ī speciali ipse magis obligatur in quantum iudex: quoniam ad hoc iudex vel princeps statuitur in ciuitatibus ut sit custos iusti et legum et ad hoc faciendum communitas reddit sibi premium multum: et in honoribus et in diuicijs et potestate civili. ideo dicit Aristoteles q̄ quando dubitant ad iudicem refugium: et q̄ ad iudicem ire est ad iustum: ire iudex enim vult esse velut iustum animatum. ¶ Sed iterum ista conclusio moderanda est sicut precedens: possibile enim esset q̄ ex tanto affectu malicie pars corrumpens operaretur q̄ multo magis peccaret quam iudex corruptus: sed si equali affectu cupiditatis et equali motiuo vteretur operetur non est dubium quin iudex multo pl⁹ delinquit: et hoc probant inducte rationes. Tertiā conclusionem ponunt q̄ iudex timore corruptus minus peccat q̄ pars corrumpens: cui⁹ ratio est quia peccatus est maius quod est magis voluntarium: et ex minori motiuo operatum: sed in dicto casu peccatum partis corrumpentes est huiusmodi et cetera. ¶ Item principale agens pl⁹ peccat quam agens quasi subditum et instrumentale ut dicit Aristoteles: famulus enim precipiens non iniustum facit principaliter: imo precipiens: sed inferens timorem est sicut agens principale. Iudex autem rex sicut ei subditus aliter nō timeret ab eo iudex etiam illo casu est quasi agens instrumentale ducitur enim impetu inferentis timorem ideo et cetera. ¶ Ista autem conclusio moderanda est quoniam si non fuerit timor causatus ex his obiectis que essent inata mouere constantem virum et secundum illas circumstantias secundum quas mouerent constantem virum: conclusio predicta forte non esset tenenda ppter hoc q̄ iudex valde plus q̄ pars obligatus ē ad iustum faciendum: et tuendum et ad obutoribus viriliter resistendum: non oportet ergo dicere vniuersaliter: sed magnitudinem cause timoris et obligationem iudicis ad iustum neque oportet etiam secundum omnes alias circumstantias quibus hinc inde peccatum magis potest aut minus fieri comparare. ¶ Tunc ad rationes dicendum ē. Ad primam q̄ primaria causa que potestatem habet regulandi et determinandi secundam plus influit in causa tū q̄ secunda: sed quia voluntas nostra libera est: et suus dñi n̄arum operationū. ideo nobis ō quecunq̄ male agimus imputari: ergo falsi iudicij pars non erat causa nisi solum occasionalis et non principalis. ¶ Ad aliam concedendum ē q̄ plus peccat q̄ in plures peccat ceteris paribus:

sed cetera nō sunt paria: id ratio non valet. Et iterum sicut pars corrumpens peccat in iudicē ita iudex in partē corrumpētē quia nutrit eam ī sua prauitate. ¶ Ad aliam dicendum est q̄ nullus peccat nisi peccato proprio nec pars corrumpens ut dictū fuit est causa principalis peccati iudicis: cum iudex esset libere voluntatis erat tñ occasio iudex autē causa principalis: et cū hoc etiā iudex erat occasio peccati partis corrumpentis ut dictum fuit. ¶ Ad aliam dicendum est q̄ aīe bona nequaquā auferri possunt per alius: sed unusquisq̄ peccando (et nullus alius) aīam propriam deprauat. ¶ Ad aliam dictum est iā q̄ pars corrumpens non ē iustus iudicij principium principale: s̄ iudex. ¶ Ad aliam potest dici q̄ licet corrumpere esset peius q̄ corrumpi in hoc sistendo: tñ quia iudex vltius peccat ferendo iniquā sententiam ideo iudex magis delinquit: et iterum dico q̄ pars non corrumpit iudicē principaliter: sed ipse est q̄ seipsum corrumpit: ergo in ipso iudice est corrumpere et corrumpi. Et iterum licet alteri male facere quātum ad bona corporis: aut exteriora sit peius q̄ ab altero male pati: tamē pessimū est: sc̄d aīam male pati. ¶ Ad aliam potest dici q̄ pylatus non cupiditate corruptus fuit sed timore q̄ dicebat ei: Si dimittis hunc nō es amicus cesaris.

Ad tertiam

Ad quartam

ad quintam

Ad sextam

ad septimam



Quoniam vicesimo modo dicitur q̄ difficile sit esse iustum q̄ bonū medicū. Et arguit q̄ nō q̄ ī medicādo ō ad plura respicere: sc̄d ad etatē. ad regionē. ad tempus ad pplexionē. ad corpus celeste: ad q̄litates medicinarū. et h̄mōi: sed ī iusto sicut dicit ar̄. solū respiciat ad nocumētū differentia. mō difficilius est ad plura respicere: q̄ ad pauca. ¶ Itē facilius est illa p̄spicere q̄ nos operamur exterius et p cognitionē. q̄ ea que natura interiorius operat: s̄ iustitia est circa ea q̄ exterius nos operamur: medicina autē est circa interiores naturales effectus: ergo facilius ē ēē iustū q̄ medicū. Itē scia medicinalis est multo pfundior p̄scrutationis q̄ scia legalis que iustum et iniustum determinat q̄ rē. Oppositū dicit Eustrati⁹. et hoc etiā ar̄. sentire videtur. Quidam sic distinguunt difficultas habitus vel operationis potest autē diuē ex parte obiecti vel ex parte operantis. Et ex parte obiecti dupl̄. ¶ Primo modo propter excessum et improprietatem obiecti ad intellectum. Alio modo ppter obiecti variabilitatē. vnde propter obiecti excessum diuina sunt difficiliora naturalibus et moralibus econuerso tamen propter obiecti variabilitatem. ¶ Tres q̄ ponuntur p̄clusiones. Prima potest esse. q̄ ex pte operantis difficilius ē esse iustū q̄ bonū medicū. Sc̄dam conclusionem ponit qdā qdā q̄ sc̄dm obiecti excessū vel latētā difficilius est esse medicū rē. Tertiā s̄r ponit q̄ sc̄dm obiecti variabilitatē difficilius ē ēē iustū. Prima conclusio sic probatur in operatione vel ī habitu prouenit ex parte nostra difficultas: ab eo q̄ pars sensitiva innata est aduersari rationi et subuētere iudicium: ppter qd nō idē videtur ī cōtinentibus in passione et extra passionem existentibus: ut apparet in septimo: sed circa obiectum iustitie magis est innatus appetit⁹ aduersari rōi

Questio. xxv
arguit p̄mo

Secundo.

Tertio

In oppositū

Difficultas
operationis du
pl̄ attendit.Tres p̄clusio
nes.Prima
Secundap̄bat p̄mo
conclusionis

quod circa obiectum medicine. est ei maior honor maior
lucrum et maior delectatio in sanando quam in interfi-
ciendo. sed sepe lucra honores amicorum delectatio-
nes sensuales iterum timores tristitie et inimicitie et
hominum trahunt adieptum iudicium. propter quod Aristoteles deter-
minat primo rhetorice quod maxime pervenit recte posi-
tas leges quodcumque contingunt omnia determinare ipsas et
quod paucissima permittere iudicantibus. cuius rationem
assignat dicens. quod iudicium legislatoris non secundum
partem. sed de futuris et vltimum est perfectus autem et
iudex iam de presentibus et determinatis iudicat ad quod
et amare iam iam et odire et proprium commodum an-
tece sunt sepe. ut non adhuc possint videre. suffi-
cienter verum sed attenditur in iudicio proprium delecta-
bile et triste. In secundo etiam rhetorice dicit non enim
eadem videntur amantibus et odientibus neque iratis et
mansuetis habentibus. sed aut omnino altera aut secundum
magnitudinem altera: amantem quidem enim eum de quo fa-
cit iudicium aut non iustum fecisse aut secundum parva
videtur iniustum fecisse odienti autem proprium. et cetera. Secundam
conclusionem illi probare volunt ex eo quod voluntas
humana valde latens est: sepe enim vnum homines pten-
dunt et aliud excogitant. natura autem non sic sed quod-
cumque intendit illud manifestat per operationem. propter
quod facilius est de naturalibus de quibus est me-
dicina. quam de voluntariis circa quod est iustitia iudicare.
Sed mihi videtur quod in ista conclusione sit defectus
quoniam non ad omne iustum requiritur quod sciamus hominum mentes
occultas. cum hoc sit impossibile. sed sufficit ea cogno-
scere que exterius nobis apparent vel probari possunt
per iuramenta. per testes. per litteras. aut aliquo tali modo
etiam aut non ita nobis videntur esse occulta sicut in-
teriores egritudinis cause et herbarum proprietates.
quod etiam ex hoc apparet quod vulgares eam vident
et apprehendere possunt circa que est iustitia. non autem
ea de quibus est medicina. Terciam conclusionem
credunt probare sic circa illa est maior difficultas
ex varietate obiecti in quibus variabilitas pluribus
modis contingit. sed in actibus humanis circa quod
est iustitia maior est variabilitas quam in perfectionibus
circa quas est medicina. ergo et cetera. minor est sic per
suadent dicunt enim quod in his circa que est medi-
cina solus est variabilitas ex parte materie sed ex
diversa proportionem rerum elementarium. ex diver-
sa mensuratione humorum et hominum: sed in actibus
humanis est variabilitas et ex parte materie et ex
parte finis. et omnium aliarum circumstantiarum. id est et cetera.
Sed ista ratio non videtur verum assumere. medicus enim
non solum aspiciat ad complexionem aut humoris varie-
tatem. sed aspiciat ad firmitatem et etatem et nutrimen-
tum et vite ac exercitii assuetudinem. Iterum ad lo-
cum egritudinis aspiciat aspiciet et ad tempus et ad
aeris qualitatem. imo etiam ad celestis corporis influxum
et alia valde multa. puto ergo sicut dicit Aristoteles.
quod valde difficile est et bonum esse medicum. et esse
iustum. Prima quidam difficultas est in cognoscendo
vltimam rationem iusta et sana et ea que pertinent ad iusta
et sana quorum hec quidem docentur in arte me-
dicinali illa autem in scientia legali. Secunda dif-
ficultas est maior ut dicit Aristoteles. est in sciendo parti-
culares applicationes medicinarum et iustum secun-
dum exigentiam et probationes omnium particulari-
um circumstantiarum. non enim sunt simpliciter sana neque

iusta sed secundum accedens que vltima ratione tradita sunt
sed qualiter operata et qualiter distributa. hec au-
tem difficultas auferri non potest nisi per frequen-
tatas operationes ex quibus habetur generatim quo
faciliter et prompte precipimus et combinamus
omnia que particulariter circumstant. he sunt due
difficultates se tenent ex parte intellectus nec in-
becchis. Aristoteles dicit difficilius esse iustum quam me-
dicum: sed magis secundum similitudinem com-
paravit eos. et si quis eorum dissimilitudinem ve-
lit in his intelligere puto quod medicum esse sit diffi-
cilius. Alia autem est difficultas ex parte appetitus
que specialiter per locum circa obiectum iustitie sicut
satis dictum fuit in prima conclusione: sic enim debet
intelligi quod Aristoteles dicit scilicet quod que legibus
determinata sunt: non sunt iusta nisi per accedens
sed qualiter operata. id est electiue propter ipsius ope-
ris honestatem delectabiliter prompte firme et im-
mobilitervt dicebatur in secundo: hoc autem est plus quam
sana scire. Ad rationes igitur apparet quod proce-
dunt visis suis quare et cetera.



Quid sit virtus moralis. Arguitur
quod non: quia secundum Eustratum
um primo huius. nulli volenti et ut
opz operati est impossibilis possessio
virtutis et in tertio dicit quod virtutes et malicie sunt
voluntarie et in se potestate. sed epheleia non potest
convenire cuilibet volenti: quia ad epheleiam spec-
tat interpretari leges simpliciter positas. hoc au-
tem non est cuilibet sed solum principis legem condentis
dicunt enim iura quod cuius est condere legem. eius
solus est interpretari. Et iterum videtur quod epheleia
ad nullos pertinet nisi ad iudices. non autem omnes
possunt auctoritate iudicis habere. id est et cetera. Item nulla
virtus moralis opponitur alteri virtuti sed epheleia
opponitur virtuti morali que est veritas: quoniam ipsa si-
cut dicit Aristoteles. est in minorativa quibus etiam habeat
legem adiuvantem. Item sicut se habet iustus
epheles ad iustum legalem ita epheleia ad iustum
am legalem. sed iustum epheles est melius iusto lega-
li. ut Aristoteles dicitur. ergo epheleia est melior
legali iustitia. sed nulla virtus moralis est melior
iustitia legali: cum ipsa sit preclarissima virtutum
et simul omnis virtus et maxime perfectior dicit
Aristoteles in principio quinti huius. ergo et ce-
tera. Oppositum arguitur auctoritate Aristoteles. quod
hic de epheleia tanquam de morali virtute. Et contra
firmatur quia epheles est quedam species iusti-
tie ut apparet hic et in principio rhetorice. ergo
epheleia est species iustitie que est semper virtus mo-
ralis: sed omnis species virtutis moralis est vir-
tus moralis sicut quilibet species animalis est ani-
mal ergo et cetera. Primo videndum est quid est
epheles et quid est epheleia. Propter quod sci-
endum est quod cum circumstantie singulares in huma-
nis actibus contingentes sint infinite. ideo legis-
latores non tenentur neque possunt inferendo le-
ges perspicere circumstantias omnes: quod inate sunt redde-
re opus bonum vel malum. iustum aut iniustum melius
aut peius. iustus aut iniustus: sed fuerunt leges com-
munes aspicientes solum ad aliquas circumstan-
tias communiores. propter quod tales casus particulares

probatio secunde
conclusionis

Tertie proba-
tionis conclusio.

questio. xvi.
Arguitur primo

Secundo

Tertio

In oppositu
Confir.

possent emergere quod non est iustum sed oino iustum opari secundum legem scriptam. ubi gra si lex constituta feratur quod depositum sit reddendum petenti. tunc non esset reddendum petenti furioso volenti interficere innocentem. leges igitur quibus sint late vlt. tamen non sunt vlt. tenende. nec id ignorat legislator si dicitur vnde ferens legem vlt. non intendit quod omnino vlt. teneatur. sed solus quicunque non emergit casus exigens legis exceptionem. aliquando igitur et ut in pluribus est iustum operari secundum legem scriptam et aliquando (s. raro) est iustum opari secundum legem scriptam. amo oportet operari preter aut etiam contra scripturam legis. vnde dicitur quedam lex non est dubium in legibus committere. i. peccare cum qui verba legis amplectus contra legem nititur voluntatem. igitur secundum Ar. primo rhetorice. Justorum due sunt species. hec quidam scripta hec autem non scripta. Scripta sunt que legibus de terminata sunt. nam scriptorum due sunt species. quidam cōis scilicet tanquam naturaliter ab omnibus cōiter cognita et concessa puta gratiam habere ei qui fecit bene et bene facere ei qui benefecit et alia talia. Alia autem sunt particularia que sunt legum scripturarum vel iustorum cōium premissiones siue exceptiones propter casus preter solitum emergentes. Est igitur epyetia idem quod iustum in hoc ultimo modo iustorum. Epyetia autem est habitus inclinans ad tale iustum seruandum et operandum. Aliquid etiam epyetia accipitur non pro predicto iusto quod erat obiectum epyetie sed pro subiecto. scilicet pro homine habente tale habitum. hoc ego viso dicendum est quod epyetia est virtus moralis. quia omnis habitus electus directio nis in his quibus contingit ut bene et male. et in quibus contingit et bene et male agere: est virtus moralis: sic ei videbatur Ar. probare in quarto quod liberalitas esset virtus circa pecunias. s. epyetia est habitus electus inclinans in legis scripte directione. qua contingit ut et bene et male tantum secundum excessum scilicet nimis insistendo legi scripte qua secundum defectum puta nimis recedendo a scriptura legis. ergo et cetera. Item omnis habitus electus inclinans ad opus virtuosum siue ad id quod oportet quod opus. et sic de aliis circumstantiis. est virtus moralis: sed epyetia est huiusmodi inclinans enim ad iustum epyetia. opus autem iustum est opus virtuosum. etiam inclinans ad directionem et moderantiam legis scripte ubi oportet eam moderari vel dirigere et quomodo opus. Item omnis habitus electus inclinans ad id quod est personarum rectitudinem: est virtus moralis sed epyetia est huiusmodi sicut apparere potest per ea que dicitur Ar. primo rhetorice. Epyetia enim est non ad legem sed ad legislationem respicere et non ad verba sed ad intellectum legislationis respicere: et non ad actionem: sed ad electionem et non ad patrem sed ad totum: neque quilibet quidem nunc sed qualis quidem spiritus et ut ad multum et cetera. Hec autem omnia et alia que epyetie attribuuntur sunt optima et valde persona rationi. Sed dubitatio est utrum epyetia sit species iustitie vel quod se habeat ad iustitiam. Ad quod dicendum est ut puta quod ipsa non est vera species iustitie distincta realiter contra illam iustitie habitum quo inclinamur ad operandum iustum secundum legem

scriptam. ut alii dicunt. imo vnus et idem est iustitie habitus inclinans in hoc iustum et in illud. nulla ei sit aliquid inclinans ad hoc opus secundum legem scriptam. quia inclinaret ad malum. nec aliqua virtus inclinans ad semper operandum preter legem. quia etiam aliquando operaretur male. sed vna et eadem virtus circa materiam suam inclinans ad operandum semper sicut oportet secundum dictam rectitudinem propter quod vna et eadem virtus est secundum substantiam inclinans ad operandum secundum legem quando oportet et preter legem quando oportet. differens solum secundum rationem et per accidens. sicut sortes in foro differt a seipso in theatro et ita patet quod epyetia magis est modus quidam seu pars quedam moralis iustitie quam quod sit vera species ipsius. Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod epyetia inesse potest omni volenti. et quando dicitur quod ipsius est interpretari legem. dicendum est quod non est nisi forte interpretari ad quem hoc spectat. Propter quod sciendum est quod interpretari legem est cum lex preter aliquam dupliciter verborum fuerit dubie sententia determinare in qua sententia debeat lex intelligi. hoc autem spectat solum ad legis conditorem: sed posito quod lex indeterminata sententia fuerit intellecta: tamen epyetia potest videre et iudicare quod talis casus sub tali lege non comprehenditur. et quod intentio legislatoris non erat talis casus per talem legem determinare: et etiam de casibus sub lege cadentibus preter epyetia secundum exigentiam circumstantiarum iudicare de augmento vel diminutione delicti: et ita penam legis diminueret vel augere. hoc autem non est interpretari legem: sed est uti lege secundum legislatoris intentionem. Et ne regredi super hoc oportet: dubitandum est de hoc quod in predicta ratio. dubium an aliquid quando legem dubiam interpretari. Ad quod sit legem interpretari dicitur potest quod cum casus acciderit secundum legem iudicandus: si sit possibile iudici inferiori siue sui vel alterius detrimento ad legis conditores recurrere. recurrendum est. et non interpretandum. ubi tamen hoc non esset possibile: iudex quilibet inferior potest interpretari legem dubiam. et illum sensum legis accipere qui ipsi videtur esse magis rationabilis verum est tamen quod hec interpretatio iudicis inferioris et interpretatio legis conditoris distans multum quoniam interpretatio legis conditoris dat vigorem illi sensui pro quo legem interpretatus est. ita quod in posterum lex ab omnibus intelligitur quod cuius est condere legem eius solus est interpretare legem. Ad aliam dicendum est ad secundam quod epyetia nulli virtuti opponitur quoniam ipsa non est pene minoratiua nisi quantum oportet secundum veritatem et reiterationis dictamen. Ad aliam dicendum est quod iustum legale secundum quod accipitur pro precise quod est lege scriptum. non est iustum secundum se et formale. sed solum materiale et per accidens sicut in prioribus dictum fuit. quoniam contingit etiam aliquando ipsum non esse iustum. s. tamen aliquando contingit imo ut in pluribus ipsum esse iustum

Ad rationes
Ad primam.

dubium an aliquid
a principe possit
legem interpretari

ad secundam

ad tertiam

duplex iustitia
scilicet scripta et
non scripta.

due species iustitiarum
non scriptarum.

probat quod epyetia
sit virtus

Secundo

epyetia sit
species iustitie.

flum : sed iustum simpliciter in opere est. non quidem in opere exteriori principaliter. sed in electione interiori primo. et in executione operis ab electione procedentis in quantum est possibile secundario. cum ergo iustum formaliter et per se dictum sit melius iusto materialiter. et secundum accidens accepto. ideo est quod iustum epyleia est melius iusto legali sumpto modo nunc predicto. et quando concluditur. ergo epyleia est melior legali iustitia. ¶ Dicendum est : quod iustitia legalis potest dupliciter vocari. ¶ Unomodo iustitia legalis posset vocari habitus inclinans vniuersaliter in ea que legistatores intendunt : et hec est virtus preclarissima. et epyleia non est melior ea sed est ipsamet sicut dictum fuit differens solum accidentaliter ratione. ¶ Aliomodo potest vocari legalis iustitia habitus inclinans ad obseruandum precepta legum : et ista non est iustitia simpliciter neque simpliciter sed bene est habitus inclinans ut in pluribus ad opus bonum. ideo non est viciū. sed est habitus magis bonus quam malus. est enim habitus bonus : sed imperfectus. et sic debet intelligi et concludi quod epyleia est melior legali iustitia.

Duplex capitulum
iustitia legalis.

Questio vigesima septima.

probat quod epyleia sit directio iuris naturalis



Meritur viceesimo septimo. ¶ An epyleia sit directio iuris naturalis aut solum iuris legalis. ¶ Videatur quod sit directio iuris naturalis. quoniam epyleia videtur esse directio omnis iuris quod indiget directione. sed ius naturale aliquando indiget directione. probatio. primo videtur : quod de iure naturali omnes homines essent similis libertatis : hoc autem ius hodie directum est melius : regnum enim melius est ubi vnus alijs principatur quam cymocratia : ubi omnes equaliter volunt principari et eadem gaudere libertate : ut patet in octauo huius. ¶ Item de iure naturali videtur quod omnia debeant esse communia. vnde Marcus Tullius Cicero totius eloquentie facile princeps officiorum primo Sic inquit. Sunt autem priuata nulla natura : sed aut veteri occupatione ut quodam in vacua venerunt aut victoria ut qui bello potiti sunt aut lege : aut pactione : aut conditione : sorte. Ex quo fit ut ager arpinas : arpinatum dicatur. tusculanus tusculanorum : similisque priuatarum possessionum descriptio. hoc autem ius naturale indiget correctione quia secundo politice declaratum est : quod non esset bonum omnia esse communia. ad quod probandum Aristote. inter ceteras rationes ponit vnam talem. Adhuc autem aliud habet nocumentum scilicet quod omnia sint communia : minime enim cure soletur quod plurimum commune est. de propriis autem maxime cu-

Secundo.

rant : de communibus autem minus quam quantum vnicuique attinet. apud alios enim tantum altero curante negliguntur magis. sicut in ministerialibus seruitiis multi seruientes quandoque deterius seruiunt paucioribus. ideo Tullius dicit primo de officiis. quod eorum que alicui propria facta sunt si quis appetet violabit ius humane societatis. ¶ Item de iure naturali est a nullo auferre quod suum est : hoc tamen patitur instantia et indiget correctione. esset enim a furioso gladius proprius auferendus. ¶ Item ubi malus est peccatum ibi magis indigemus directione. sed in iure naturali videtur magis esse peccatum quam in iure legali dicente Aristote. peccatum enim non in lege neque in legis positore sed in natura rei est confessum enim natura operabilium talis est. et manifestum est : quod naturam sepe videmus deficere propter quod et monstra videmus accidere in natura et medicina non ad aliud valere videtur. quam ad dirigendum opus nature circa corpus. ¶ Oppositum tamen videtur velle Aristote. qui non ponit epyleiam esse directionem iuris naturalis : sed legis. vnde dicit et est hec ex natura que epyleia directio legis ubi deficit propter particulare. ¶ Item quod nunquam deficit. non indiget directione sed iustum naturale non deficit. quoniam dicitur septimo politice quod nullum horum quod preter naturam sunt est bonum etiam quanto huius dicitur : quod naturale iustum vbique habet potentiam eandem aut igitur vbique est iniustum quod est absurdum dicere aut est vbique iustum. et sic non indiget correctione. ¶ Item natura dirigitur ab infallibili directore : quoniam a deo et intelligentiis : ut dicit commentator duodecimo methaphysice. ergo videtur quod ipsa non potest errare sic quod indigeat nostra directione. ¶ Sciendum est quod natura nunquam peccat in suis operationibus. vnde si monstra eueniunt milicia non prouenit a natura : sed ab impedimento sibi accidente : imo natura semper facit de sibi possibilibus quod melius est. vnde quis non faciat rectum quia impedita non potest. tamen facit semper recte cum faciat quod melius facere potest. ¶ Sciendum est igitur quod ius vel iustum naturale potest dici dupliciter. ¶ Unomodo put consonat operi nature secundum omnem casum : et tale iustum lege comprehenditur et terminari non potest. quoniam sicut natura secundum diuersos casus ex diuersis impedimentis contingentibus prouenientes diuersis modis operatur : sic iustum naturale diuersum est apud diuersos casus contingentes. et a regula communi excipientes. casus autem illi tante possunt diuersitatis accidere. quod legistator eos prouidere non potest. ¶ Aliiter autem dicitur iustum naturale quod consonat operi communi nature : scilicet operi illi in quo natura non fuerit impedita. et tale iustum lege comprehenditur et profertur. et ipsum sic acceptum et prolatum non est semper iustum : neque tenendum sicut enim natura non semper in opere suo regulam communem obseruat sed illam regu-

Tertio.

Quarto.

Ad rationes

Tertio.

Iustum naturale duplex capitulum

iam diuersificat et modificat si impedimenta occurrant: ut semper faciat de possibilibus quod melius ita illud communius si impedimenta contingant: diuersificandum est et modificandum ut iuxta contingens impedimentum semper fiat quod melius fieri potest sicut ergo natura secundum communem regulam format manum quinque digitorum propter casum tamen quandoque format in manu sex digitos aut quattuor tantum: sic secundum communem regulam iusti naturales reddendum est unicuique quod suus est sed tamen propter casum contingentem aliquando non est reddendum ut si furiosus effectus gladium suum reposit. ¶ Dicendum est igitur quod capiendum iustum naturale: primo modo ipsum est semper iustum et omne sibi contrarium est iniustum: propter quod in eo nulla directio habet locum. ¶ Sed si iustum naturale capiatur secundo modo: tunc indiget aliquando directione et correptione propter casus communi regule repugnantes: propter quod epyelzeia bene est directiua talis iusti naturalis et non solum iusti legalis proprie sumpti quod scilicet solum habet robur ex legislatore quia tamen ius naturale hoc secundo modo solet legescribi: vel saltem quia lege comprehenditur et scribi potest: ideo tale ius siue iustum. Aristoteles vocauit in hoc loco legem siue legale iustum ad differentiam iusti naturalis: primo modo accepti et ita bene dicit Aristoteles quod epyelzes est directio legis ubi deficit propter particulare. ¶ Est tamen notandum quod sicut aliqua sunt opera: nature quibus impedimentum contingere non potest: ut quod sol qualibet die oriatur et luna quolibet mense proprium perficiat circulum: sic quedam sunt iusta naturalia que contra prelatam legem et legem scriptam nunquam deficiunt: verbi gratia quod secundum virtutem est opandum quod mandatis diuinis est obediendum: sicut in negatiuis quod non est inuidendum: quod non est adulterandum et sic de consimilibus: que sicut dicitur secundo huius confestim nominata conuoluta sunt cum malitia: propter quod in talibus locum non habet epyelzes. ¶ Ad rationes. Ad primam concedendum est quod epyelzeia est directiua omnis iuris: quod indiget aliquando directione. ¶ Et concedendum est quod ius naturale secundo modo predictorum modorum acceptum indiget aliquando directione: sed quando dicitur ultra quod omnes homines de iure naturali essent similis libertatis: potest dici quod hoc est verum si omnes viverent secundum virtutem: sed propter peccata multorum oportuit illud ius moderare constituendo superiores aliquos qui potestatem haberent corrigendi delinquentes. ¶ Et iterum in recta politica regi concessa est superioritas ex auctoritate communi civium et ipsi non licet ledere quemquam nisi peccantem: propter quod omnes sunt liberi sicut et rex nisi iuxta peccato suo libertatem suam amittant. unde quinto politico dicitur. Aristoteles non enim oportet putare seruilitatem esse vivere ad politiam sed salutem. ¶ Et iterum neque oportet concedere quod omnes de iure naturali essent similis libertatis nisi omnes

essent etiam secundum corpus similes et secundum animam quod natura non facit: unde primo politico declarat. Aristoteles ex proposito quod aliqui sunt homines naturaliter serui et aliqui naturaliter liberi et secundum differentias corporum et secundum differentias animarum. ¶ Ad aliam quando dicitur quod iure naturali omnia essent communia: potest dici quod verum est si omnes vellent vivere sicut oporteret: sed propter peccata natura rei exigit quod aliter fiat: vel dicendum est quod terre et animalia et talia bene sunt communia de iure naturali antequam sint appropriata: sed cum fuerint appropriata tunc de iure naturali est quod remaneant propriae unde videmus aues et animalia que operantur a natura sibi facere nidos proprios aut proprias mansiones nec amplius nidos vel mansiones illas esse communes ceteris animalibus: primo sua seque existit iure unde Cicero officiorum primo. Primo generi animantium omni est a natura attributum: ut se vitam corpusque tueatur: declinetque ea que nocitura videantur queque sint ad videndum necessaria inquirat et pariet etc. ¶ Ad aliam de furioso dictum fuit satis in positione. ¶ Ad aliam dicendum est: quod in legis positione non est peccatum: quia facit de sibi possibilebus quod melius est: nec intendit ponendo legem quod ipsa sicut describitur sic semper obseruetur in quocumque casu: sed quod casu exigente modificetur: vel non teneatur. similiter etiam in lege non est peccatum: si intelligatur secundum intentionem legis positoris: cum non sit posita ut in omni casu teneatur: sed si intelligatur semper secundum quod scriptura sonat: tunc esset in ea peccatum aliquando: sed hoc peccatum originaliter proveniret ex peccato contingente in natura operis: ex eo enim quod opus a communi regula deuiaret: lex secundum scripturam ipsius pateretur instantiam non tamen intelligendum sicut dictum fuit quod peccatum proveniat in opere a natura sed ab impedimento nature: sic ergo debet intelligi quod dicit Aristoteles in lege peccatum non esse scilicet originaliter: sed in natura: vel in lege peccatum non esse si intelligatur secundum legislatoris intentionem: et est concedendum quod iustum naturale sic communiter acceptum ut est lege scriptum indiget directione. ¶ Rationes autem in oppositum procedunt de iusto naturali primo dictorum modorum accepto. Et sic finitur questio.

Questio vicesima octava



Queritur vicesimo octavo. Utrum contingat sibi ipsi iniustum facere. ¶ Et videtur quod sic: quia ille iniustificat qui facit contra prohibitionem legis: sed aliquis facit sibi ipsi contra prohibitionem legis ergo sibi ipsi iniustificat. Ad id non patet quia aliquis interficit seipsum: modo si cut dicitur Arg. lex non iubet seipsum interficere quod

ad secundam

ad tertiam
ad quartam

Arguit primo

respondet ad
quesitum.

Notabile.

ad rationes

aut non iubet phibet et hoc dictum. Arz. debet intelligi in nocumentorum illationibus. talis ergo si bi facit contra legis phibitione ergo. et c. Item lex punitione non apponit nisi p iustificatione scz ali quis facit sibi ipsi aliquid p quo punitur scz si se ipsum interficiat leges eni p punitione talib? ap ponunt aliquam corporis in honoratione puta cor pus trahendo vel iubendo in sepultu reliqui. Itē ille iniustificat sibi. qui volēs sibi infert nocumen tum. qm iniustificare videt idem esse quod volen tem nocumentu i ferre sed desperas q seipsu iter ficat ipse volens infert sibi nocumentu ergo facit sibi iniustu. Oppositum determinat Arz. i isto qui to etiā ex hoc dictum fuit virtute habere rōne p priam iusticie q ipsa est ad alterum non est ergo ad se ipsu. Dicendū est cum philosopho q nō cō tingit sibi ipsi iniustum facere imo neq iustum. Secundo dicendū est q agendo in seipsum cōtin git iniustum facere. ¶ Primum istorū apparuit in pncipio huius libri ubi dictum fuit q virt? vel malitia ex eo iusticie vel iniusticie nomē habet qz est ad alterum hoc iterū patet rōibus. Arz. in isto capitulo prima est q nullus patitur iniustu volēs vt dictum fuit prius sed q seipm dānificat illud da mnum vult recipere nullus enī desperas inter ficeret se. nisi vellet mori ergo. et c. ¶ Sed videtur q ista ratio nō concludat. qm si quis interficiat se ipse nō vult mori voluntario simplici. sed quia pro pter aliquas ipsius aduersitates tales pati dolo rem a quo non apparet sibi q sine morte liberari possit. et plus vult ab illo liberari q vivere. licet simpliciter illo dolore ablato vellet vivere et non mori ideo occidit se. sed dictum fuit prius q scd? tale voluntarium scilicet non simplex. contingit voluntatem iniustum pati ergo patet q ista rō nō concludit. ¶ Ad hoc dicendū est forte q nec i mo ralibus scientijs nec in naturalib? oportet se per vri rōnibus demonstrari sed aliqui licet vt pba tionibus psuasibilibus. ideo ista rō pōt recipi tā q p probabilis vel posset dici q tūc aliquis scdm volū tarium maxime pōt iniustum pati volens qm reci piens dānum aliquā partem actionis. nullo mo do vult vel saltem magis nollet eā q vellet verbi gratia qui capit pecuniā ad vsurā magis vult reci pere pecuniā quam non recipere et magis vult se obligare q non obligare. aliter nō obligaret se et magis vult vsurario reddere et forte et vltra forte q non reddere aliter nō redderet spōte. sed nō ma gis vult vsurarium recipere vltra forte. q nō reci pere. imo oīno vellet q ipse nō reciperet sed q vel ret sibi cōmunicare. Similiter si tyrānus dicit vel tu dabis michi decem libras vel tibi amputabo manū. si ille datei decem ipse vult plus dare q nō dare. sed magis vellet q tyrānus nō vellet capere q q caperet etiā nullo modo voluit illatione mī narum oportet ergo ad iniustum pati aliquā par tem actus esse nolitā sic aut nō est de eo qui sibi i fert dānu puta si seipsu interficiat qm ipse et totā actionē et quēlibet ei? partē magis vult. q nō vult alit? non operaret eā. Et si dicas ponamus q qui cepit pecuniā velit totā acceptionem ita q magis vult vsurariū recipere vltra forte q nō recipere quia forte vult aīam eius tēnari et ponam? q illā

voluntatem exprimat vsurario. ¶ Queritur ergo vtrū vsurari? vtrum vsurarius iniustificat. Ad hoc respōdeo q iniustificat. sic sed nō illi sed legi latozi. qui prohibet viuras tanq? scdm se prauas. aut etiā cōitati inq?tum dā nificat illum qui est pars cōmunitatis. ipsa nō vo lente q?umcūq? hoc sit ipso volente. ¶ Scda rō scda ratio erz Arz. est quia iustu facere est plus sibi accipere i lucro vel minus in dāno et iniustum pati ē minus habere in lucro et plus in dāno sed eundē nō cōtin git plus et minus habere i lucro vel plus et min? in dāno habere ergo nō cōtingit eundē scdm ean dem actionem iniustu facere et iniustu pati. ¶ Ter tia rō. Arz. est quia si inuasus ab alio tantū noce at inuasori q?um iuasor sibi ipsi. nō iniustificat qz licet vi vim repellere sed inuasor ei iniustificat in q?um primo aggressus est iuriā sed si vterq? vtrū qz aggreditur simul et sibi inuicem equale et equas li modo nocumentu intulerint. neuter alteri iniu stum facit aut ab altero iniustu patitur qm vterq? alteri equale habet in lucro et in dāno. nec aliquis eorum emenda ab altero sibi petere pōt licet am bo iniustu fecerint ciuitati propter quod et ambo ciuitati vel pncipi compelluntur ad emēdā sed cū aliquis subiipsi inferat nocumentu patiens et si mul idē et similiter facit facienti sicut patiens pati enti quia est idem faciens et patiens. ideo. et c. ¶ Quarta rō Arz. est quia genus nō inuenit sine ali qua suarū specierū si ei animal currit oportet ho minem currere aut equū aut aliquod aīaliū alioz sed scdm nullā speciem iniustificationis cōtingit sibi ipsi iniustu facere. mecha? enī null? eā q sui ipsius mulierem neq suffodit sui ipsius murū ne q furatur que sui ipsius et sic de alijs. ergo oīno si bi ipsi nullus iniustu facit. ¶ Contra illā rōnem obijctur p dictum Seneca in libro ititulato quo modo i sapientem nō cadat iniuria ad serenū ubi dicit si quis cū vxore sua tanq? cū aliena cōcūbat adulter erit q?uis illa adultera non sit. videtur er go q aliquis in vxorem propriā mechari potest. ¶ Ad hoc est dicendū qz ille iniustificauit qz ele git alteri nocere licet nō noceret ei mores aut ma gis iudicantur electione q operationibus vt dis cebatur in tercio imo. et si nullū exeat opus ex te rius ex electione sola peccatum est dicente. Seneca libro pallegato q oīa scelera etiam an te effectum operis q?um culpesatis est perfecta sunt. Sed tu queres cui iniustificauit dicēdum est q vel ciuitati cuius cōmunē legem voluit infrin gere vel illi cuius thorum credidit violare sibi au tem u equaq? Sed contra qz licet nocere voluisset tamen nō fecit quod voluit. vnde nullus inde no cumentum recepit nullus ergo passus est iniustu modo nō videtur actio iniusta esse sine iusta pas sione. ¶ Ad hoc respondet. Seneca loco predi cto declarās q multipliciter cōtingit iniuste age re alicui et tū nō est necessariū illū recipere nocu mentum neq iniuriā. iniusta enī actio pōt esse sine iniusta passione licet nō ecōtra. vnde dicit si iniuriā accepi necesse est factā esse. si est facta non est necesse accepisse me multa ei icidere pos sunt que submoueant iniuriā. emissā tela de cēlis narere aliquis casus potest et si quis rem quam e villā mea subripuit i domo mea ponat ille furtus

in opposituz.

responsio.

pma cōclusio probatur.

rōes arz pma

oblectio

responsio

Tercia.

Quarta

oblectio

responsio

oblectio

responsio

scda conclusio
probat

fecerit ego nichil perdiderim: cū ergo dicitur. Arguitur nullus mechatur eā que sui ipsius. et nullus suffodit murū. Et erat intelligendū sic q̄ inde faceret sibi iniuriā. ¶ Secūda conclusio p̄ per duas rationes p̄inas in principio questiois adducta q̄ q̄ seipsum interficit dānificat cōmunitatē in q̄tū ipse est pars cōitatis. et si esset morte dignus et inutilis cōmunitati tū ipse sibi iurisdictionez p̄ncipis usurpat et violat leges cōmunitatis. ideo p̄t q̄m iustificat nō sibi sed ciuitati. vel p̄ncipi dicēdū ē ergo q̄ hoc solum cōcludit due p̄ime rōnes. Ad terciam dicendū est q̄ volentē nocuentū inferre non semper est iustificare. sed si nolēt et sine causa rationabili. Hec de questione.

questio: xix.
Arguit p̄mo



¶ Meritur vicesimo nono. ¶ Trū iniustum facere sit peius q̄ iniustum pati. Et q̄ q̄stio supponere videt q̄ virū q̄ sit malū. ¶ Ideo p̄mit arguo q̄ iniustum pati non sit malum q̄ nichil p̄t melle optimis. et rōis. eo q̄ bonū et malū sūt cōtraria et vñ cōtrariū sp̄aliter si fuerit i excellētia nō cōpatit. secū alterū cōtrariū ergo optimo viro nullum malū inesse p̄t. Et iterum q̄ qualitas alicui cōtingēs denotat ipsū ergo si malū cōtingeret et optimo viro ipse posset dici malus sed optimū virū cōtingit iniustum pati q̄ apparuit in xpo. ideo et c. ¶ Item q̄ est bono bonū est simpliciter dicendū bonū. sed iniustum pati est bono bonū est ei sibi honestū q̄ sicut d̄ primo huius. ¶ In his q̄ beatus pat̄ refulget bonū virtutis cūq̄ ferat facilius malū magna infortunia virilis existens et magnanimus honestū aut oē dicēdū ē simpliciter bonū. ideo iniustum pati est bono bonū. Quod iterum sic cōfirmat illud est viro virtuoso bonum in quo ipse p̄ncipalissimū opus virtutis exercet sed fortis p̄ncipalissimū fortitudinis exercet actum in patiēdo et sustinēdo mortē sibi illatā iniuste sicut apparuit in xpo ideo et c. ¶ Item illud est bonū hōi virtuoso. quod ei virtutē incitat: sed iniusta passio aut oīs alia virtuoso cōtingens aduersitas incitat eius virtutē dicente. Seneca epistola subinde ad luciliū virtutē itelligo animosā et excelsā in quicq̄ infestat. Et in epistola multum tibi. ponit. de hoc exemplū ex parte corporis dicens. ¶ Non p̄t athleta magnos spūs ad certamen afferre. qui nūq̄ sagittatus ille qui saguinem suū vidit cuius dentes sub pugno crepuere ille qui supplantat? aduersariū toto tulit corpore nec piecit animū. piectus q̄ quotiens cecidit cōtumacior resurrexit. cū magna spe descēdit ad pugnam. et multū itaq̄ adicit sibi virtū lacessit. Ad idem etiā dicit seneca epistola subinde hoc liqueat nichil esse bonū nisi honestū et oīs incomoda suo iure bona vocabūtur que modo virtus honestauerit et postea subdit iacere in cōuiuio malū est torqueri in eculeo. bonū ē si illud turpiter hoc honeste sit. ¶ Item si iniustum pati sit malū hoc maxime videtur esse q̄ sit inutile sed ipm non est inutile salte bonis q̄ dictum est q̄ est eis honestū modo q̄ quid honestū est vtile ē scdm tullii i suo libro de officiis dicētis i hoc verbo vtile lapsa cōsuetudo deflexit de via sensimq̄ eo deducta est vt honestatem ab utilitate se cernēs cōstitueret esse honestū

aliquid q̄d vtile nō esset. et vtile quod nō honestū qua nulla p̄ncipes maior hōi vite potuit afferri. Et p̄t rōne p̄bari q̄ iniuste passiones et alie aduersitates cōtingētes viris bonis sint eis viles. quia nō ex alio bonū vtile haberet rōne: nisi q̄ in aliud bonū ordinat. Hec aut oīs vir bonū ordinat ē bonū scz in opus virtuosū ergo hec oīs facit sibi vtilia et nō ē dubiū quin passiones martyriū sactorum fuerūt eis p̄tiles ad p̄miū maius optinēdū. ¶ Item nihil est malū q̄d vir bonū nō timet nec abhorret q̄m vir studiosus appetitū h̄z rectū: bonū aut ē obiectum appetitus: ergo appetit? viri boni recte fertur i ei? obiectū: hoc aut non esset nisi appeteret et p̄sequeret q̄d est bonū et timeret et fugeret quod est malū. sed vir bonū et p̄fectus non timet i iustam passionē scdm tullii in libro de officiis dicentis nemo enī iust? esse p̄t: qui mortem q̄ dolo rem qui exiliū qui egestatem timet aut qui ea que sunt his cōtraria equitati ante ponit. ¶ Item pati i iustum non esset malū si patiēs inde nō reciperet iniuriā neq̄ dānū sed hoc est possibile si verū sit illud q̄d seneca p̄bare nitit in toto libello suo ad se renum videt q̄ quicquid iniuste ageat isapiētē quomodocūq̄ quis sibi facit iniuriā. tñ sapiens nullā p̄t iniuriā recipere. nichil potest perdere: neq̄ ledi. ¶ Deinde arguit q̄ iniustum pati sit peius. q̄ peius est quod magis grauat iniustum autē pati grauat magis patientem q̄ iniustum facere quod ex hoc patet q̄ iniustum pati est tristat. et talis passione sepe aut iniustum agens nō tristatur de illa actione. sed potius delectat. ¶ Item supposito eo q̄ sepe cōtingit q̄ mal? homo iniustum agat in virū bonū. Arguit sic peius est quod grauat virum bonū. q̄ quod grauat virū malū: sed iniusta passio relata ad patiētem grauat virū bonum iniusta aut actio relata ad agētem grauat virū malū: ergo iniustum pati est peius q̄ iniustum facere. ¶ Item lucrari est meli? q̄ dānificari. scz iniustum facere est lucrari et iniustum pati est dānificari vt p̄ in quinto huius ergo et c. ¶ Item pena se h̄z ad culpā in malo sicut premiū ad meritū in bono. sicut ei p̄miū dātur propter meritū ita pena p̄pter culpā infligit: sed premiū est melius merito verbi ḡra felicitas p̄tute ergo pena peior est culpa. Et istā conclusionē multum statim cōcederent dicētes plus velle sepe sine pena tyrānice vivere si esset possibile. q̄ sepe in inferno pena dolere. Unde cōter hōies p̄pter metū pene abstinēt ab iniusta actione ex hac ergo conclusio sic arguit malū pene peius ē malo culpe scz iniustum agere ē malū culpe. iniustum pati ē malū pene ergo et c. ¶ Oppositū dicit aristoteles manifestū aut q̄m et ambo quidā praua et iniustum pati et iniustum facere scz tñ deterius iniustum facere. et c. Quod aut ambo sint praua. p̄bat aristoteles sic oē quod recedit a medio iusticie est malū. sed ambo recedūt a medio: q̄m mediū iusticie est: neq̄ plus habere debito neq̄ minus sed hoc quidē est plus habere debito hoc aut min? ergo et c. ¶ Quod aut iniustum facere sit deterius. p̄bat sic. Arg. q̄d est cū malicia et vituperabile peius est eo quod neq̄ ē cū malicia neq̄ vituperabile scz iniustum facere sic est iniustum pati nō sic ergo et c. ¶ Notādū ē q̄ hic iniustum pati cōparat ad p̄titerē et iniustum facere ad faciētē

niti p̄bare q̄
peius sit iniusta
pati q̄ agere

Secundo

Tercio.

Quarto

multiplicat rō
nes q̄ p̄t sit
iusta agere
est iusta pati

p̄mū notabile

ita q̄ questio sit talis vtrū iniustum pati sit peius
 patienti q̄ iniustum facere facienti. **Primum** er-
 go dicendum est q̄ et iniustum facere est malum
 et iniustum pati. **Secundo** videbit̄ q̄ iniustum facere est
 deterius. **Primum** sic patet bonū sc̄do huius
 diuiditur i bonum honestū bonū vtile et bonū de-
 lectabile et idē apparuit q̄ huic triplici bono tri-
 plex malum opponit̄ illud igitur ē malū quod op-
 ponitur honesto. sed iniustum agere opponit̄ hone-
 sto cū sit vituperabile ergo. **Similiter** illud est
 malū qd̄ opponitur vtili et delectabili sed iniustum
 pati opponit̄ vtili vt de se notum est et delectabi-
 li. quia oē iniustum pati est inuolūtarium sicut appa-
 rer̄ i quito huius. et oē inuolūtarium triste sicut oē
 volūtarium delectabile. **Sed** videtur q̄ tu pos-
 ses probare oppositū sic oē delectabile est bonum
 sed iniustum facere est delectabile facienti quia vo-
 luntarium ergo est sibi bonū **Solutio** dicendū est
 q̄ obiectum p̄prium delectationis non est bonum
 simpliciter sed apparēs bonū qd̄ nō opt̄ sēp esse
 simpliciter bonū. nō ergo cōcludas q̄ iniustum fa-
 cere sit bonū faciēti. sed q̄ sit appēs sibi bonū cū
 omnis malus ignoret vt dicitur tercio huius stu-
 dios⁹ aut circa singula iudicet recte vt habet̄ p̄-
 mo huius: op̄ sepe malū habere flās apparētias
 bonū aut veras. cū aut iniustum pati viro bono appe-
 at malum quia triste sibi et inuolūtariū: sequitur
 q̄ iniustum pati nō solū sit apparēs malū: s; ma-
 lum simpliciter. **Secunda** cōclusio. p̄batur facili-
 ter quia peius est homini quod reddit ipsū malū sim-
 pliciter et viciosum q̄ quod nō. s; iniustum facere
 dico formaliter id est iniuste agere reddit hominē
 simpliciter p̄uū quia iniustum iniuste aut pati non
 cum nichil inuolūtariū sit peccatū q̄. **Itē** qd̄
 inficit animā specialiter sc̄dm eius sup̄mā par-
 tem: est peius q̄ qd̄ non. sed iniustum fa- cere inficit
 aīam sc̄dm partem eius sup̄iorē. qm̄ iniusta ac-
 tio p̄ouenit et ex difformitate rationis et ex p̄-
 uitate electionis. iniustum aut pati non inficit intel-
 lectum. quia patiens non iudicat hoc esse bonū ne-
 q̄ voluntatem: quia hoc est inuolūtariū. **Ad ra-**
 tiones igitur arguētes q̄ iniustum pati nō sit malū
 respōdendū est sc̄dm exigētiā eorū que dicta fue-
 runt in. xvi. questione primi libri. et in decima sc̄di
 libri. **Ad p̄mam** rōnem arguentē q̄ iniustum pa-
 ti sit peius dicēdum est q̄ homo dupliciter graua-
 ri pōt quātum spectat ad p̄positum. vno modo se-
 cundum partē inferiorem puta sc̄dm appetitū sen-
 sitiuum. **Alio modo** sc̄dm partē superiorem puta
 sc̄dm intellectū et voluntatem et vtroq̄mō dupliciter
 vno modo. q̄ tristat̄ vel a delectatiōe impeditur.
 Alio modo q̄ inficitur vel a perfectiōe sibi debita
 remouet̄. Si ergo loquamur de infici manifestum
 est q̄ iniustum fecere grauat oīno partē superiores
 reddēs eā oīno viciōsam et fetidā. iniustum aut pa-
 ti nullomodo grauat illā partē superiorem: sed po-
 tius eā viuificat et decorat qm̄ i ferendo decēter i-
 iustam passiōē refulget bonum virtutis cōcedo
 tñ q̄ iniustum pati grauat aliquā ptē sensibilē vt si
 quis iniuste percussus et vulneratus icadat i egrī-
 tudinem corporales. modo absq̄ oī cōparatione
 peius est infici sc̄dm partē superiorem q̄ sc̄dm infe-
 riorē. Si aut loquamur de tristari cōcedendum

est q̄ iniustum pati pōt grauari multum partem sē-
 sibilem et aliquomodo etiā sed leuiter partē rōna-
 lem. vir enī virtuosus displicētiā habet de iniusta
 passiōe tū p̄pter p̄tīm faciētiā quē vellet esse
 bonum tum q̄ per hoc ipsemet ab aliq̄bus bonis
 operationibus impedit̄: sed tñ in sustinendo de-
 center iniuriā alias virtutis operationes excercet
 in quibus magis delectat̄ q̄ in aliis tristat̄ maxi-
 me sc̄dm partē superiorem. sed si iniust⁹ qm̄ de-
 ctetur in iniusta actione tñ p̄uatur a veris et sin-
 ceris delectationibus q̄ virtutum operib⁹ annexe
 sunt. cū hoc q̄ sicut vita bonorū est sc̄dm seipsā de-
 lectabilis vt nō p̄mo huius ita vita malorū pluri-
 mas habet sibi annexas tristitias. **Ad aliā** dicē-
 dum est q̄ illud est peius quod grauat siue bonus
 virum siue malū inficiēdo partem rōalē q̄ q̄ gra-
 uat alio quocūq̄ modo iniustum aut facere grauat
 inficiendo et iniustum pati non ideo. **Ad aliā**
 dicendū est q̄ lucrari sc̄dy vulgarem modū loquē-
 di est plus habere i bonis exteriorib⁹ vel sensus
 delectationibus min⁹ in malis. sed lucrari sc̄dy
 reueritatē est habere plus in bonis aīe et minus
 in malis ex hoc patz q̄ iniustum facere est simpli-
 cit̄ et sc̄dy reueritatē dānificari: et iniustum pati (si
 passio decēter feratur) est lucrari. **Ad aliā** di-
 cendum est (loquēdo et nunc et in isto toto libro si
 cut loquerentur philosophi videlicet de hac vita
 soluz circūscripta dei gfa specialit̄) q̄ virtus com-
 paratur ad operationem virtuosam: sicut viciū
 ad viciōsā: ideo sicut operatio virtutis est melior vir-
 tute sic operatio vicij est peior vicio opatione aut
 virtuosā nichil est homini melius cum ipsa sit hu-
 mana felicitas sc̄dm. **Arg.** et ita nichil est peius o-
 pere viciōso operi ergo virtuosō nullū debet p̄-
 mium mel⁹ eo. p̄pter quod nec operi viciōso cu-
 iusmodi est iniustum agere debetur pena peior eo
De pena autem inferni et gloria paradisi loquē-
 dum est in alia facultate. Et sic finiūtur questioes
 quinti libri:

ad secundam.

ad terciam.

ad quartam.



De explanationem libri sexti ethico: questio p̄ma:
 rum querit̄ p̄mo: virum virtutes hu-
 mane bene diuidātur i morales et in-
 tellectuales. **Et** arguit̄ q̄ non q̄
 alique sunt naturales. vnde circa fi-
 nē sexti hui⁹ d̄r oib⁹ ei videt̄ singulos mores ex-
 sere natura aliquāliter et enī iusti et temperati et for-
 tes et alia habent̄ cōfessi a natuitate et parū post
 dicitur q̄ eadmodū i opinatiuo due sūt species
 demothēs et prudentia: sic in morali due sūt hec q̄
 dem virtus naturalis. hec aut p̄ncipalis hec aut
 virtus naturalis nec est intellectualis nec est mo-
 ralis cum nō fiat nobis ex more igitur diuisio nō
 erat sufficiens. **Item** diuisio non est bona cu-
 ius membra coincidunt sed sic est hic artes enī ex
 assuefactione generant̄ in nobis per multiplica-
 ras operationes: q̄admodum iusticia vel tempe-
 rantia. vnde sc̄do huius dicit. **Arg.** q̄ edificantes
 edificatores sūt et citharisātes chithariste sicut q̄
 dem iusta operātes iusti efficiunt̄ iusta aut t̄pati
 fortia vero fortes et manifestū est q̄ medicus nō

Secundo

fiat liq̃ p̃ studiū solū sed per lōgā opationū assuefactionē. q̃ cū p̃tutē ex assuefactione fieri sit ex more fieri qd̃ est ipsā esse morālē p̃ q̃ artes sūt habitus morales quas tñ ponit Ar̃. habitus esse intellectuales. ¶ Itē de habitib⁹ nō videt̃ p̃tinere ad sciētiā morālē nisi de moralib⁹ sed oēs cōcedūt de prudētiā p̃tinere ad morālē igit̃ prudētiā est virt⁹ morālīs et tñ est intellectualis ergo mēbra cōcidūt. ¶ Itē si nullū oporteat ponere habitū virtuosū ad bñ opandū i volūtate vel i appetitu sensitivo: tūc oēs humane p̃tutes erūt intellectuales sed nullus habitū opz ponere i volūtate q̃ libera est: et semp̃ dñā sui actus p̃pter qd̃ dñ in scio q̃ operationū q̃ damā p̃ncipio vīq̃ ad finē dñi sumus. Et iterū ipsa nō est inata ferri nisi i bonū vel apparens bonum ergo si intellect⁹ habeat rectū iudiciū. ipsa nūq̃ male volet sufficit ergo in intellectu virtus ipsū determinans ad rectū iudiciū absq̃ habitu aliq̃ volūtatis sed nec ad opandū bene requirit̃ habitus in appetitu sensitivo q̃ subicit̃ volūtati et eū opz obedire p̃cepto volūtatis vnde exp̃imus q̃ volētes operamur sepe talia i quibus sc̃sus plurimū trīstatur vt milites i torneamētis et apparei de q̃bus dem sanctis q̃ cū longo tēpore fuisset mali: et mēio penitētes et cōuersi statim sine habitu p̃tioso faciebāt opa optima et valde meritoria. ideo. et c. ¶ Oppositum vid. f. Ar̃. sc̃ire in p̃mo libro i se cūdo et in sexto opz p̃mo sc̃ire q̃ p̃t⁹ morālīs a more dñ q̃ ex more fit vt dñ sc̃do huius. ¶ Sed aliq̃ dicunt q̃ mos dupliciter accipit̃ ynomō mos idē est q̃ cōsuetudo sicut dicim⁹ mos est illi⁹ patrie. Alio modo idē est q̃ inclinatio naturalis vel quasi naturalis ad aliqd̃ opandū sicut dicim⁹ q̃ mos canis est latrare ergo q̃ ad talē actū naturalit̃ inclinā. dicūt igit̃ isti q̃ p̃t⁹ morālīs dñ a more p̃tignificat quadā inclinationē naturalē p̃pter qd̃ tullius in sua rhetorica dicit q̃ p̃t⁹ est habitus. i. inclinatio habitualis modo nature rōi cōsentaneus. Et quia inclinatio ad aliqd̃ opandū non p̃prie p̃tinet ad intellectū sed ad appetitū qm̃ ipsius intellectus est iudiciū de opationib⁹ sc̃z qd̃ et quō sit opandum sed ipsi appetit⁹ est inclinatio siue tendētia ad illud opandū qd̃ est rōne sc̃ificiatū: ideo p̃tutes ille sole dñ p̃prie morales que sūt i appetitu et nō ille que sūt i intellectu sicut ergo est bona diuisio q̃ p̃tutū humanarū quedā sunt i intellectu et alię in appetitu ita bñ dñ q̃ alię sūt morales et alię intellectuales. ¶ Sed cōtra illū modū dicē dividef esse p̃mo illud qd̃ dñ sc̃do huius vbi cūz Ar̃. dixisset q̃ virtus morālīs ex more fieret nō a natura declarās hoc postea dixit sed innatis quidē nobis suscipe eas perfectis aut per assuetudinē ergo videt̃ q̃ per morē Ar̃. iudēbat assuetudinē cū dixit virtutē morālē fieri ex more ideo etiam post dicit Ar̃. et assueti timere vel cōfidere hī quidē fortes hī aut timidi fiunt. ¶ Itē cū in secundo huius hoc. Ar̃. pbare voluisset q̃ virtutes morales nō insūt nobis a natura dixit sic morālīs vero ex more fit ex quo manifestū est q̃ neq̃ vna moralium virtutū natura nobis nisi nullū enī natura existētiū aliter assuescit modo ista ratio nulla esset nisi mos p̃o assuetudine caperet et idem exp̃imis Ar̃. i p̃mo magnorum moralium. ¶ Itē

sc̃dm istā op̃inione oēs habitus in appetitu inclīnans ad aliqd̃ opandū esset habitus morālīs quod non est verū quia dñ sc̃do huius q̃ neq̃ vna virtutum moralium natura nobis inest et suppleri potest q̃ neq̃ vlla malicia et tñ i sexto dñ q̃ in parte appetitiua sicut i opinatiua est ponere et p̃tutes naturalē et virtutē p̃ncipalem quā qdā virtutem naturalem dicit a natura nobis inesse cōfestum a natiuitate. ¶ Sed forte q̃ aliq̃s obijciēt dicens dñ tu negas illā virtutē naturalē q̃ ponit in appetitu esse morālē. Contra quia. Ar̃. eam moralem vocare videt̃ dicit enī sic oib⁹ enī videtur singulos mores existere natura aequalit̃. et c. Et idē q̃ ipse dicit mores dicit etiā post q̃ admodū in opinatiua due sunt spēs. et sic in morali due sunt hec q̃ dem naturalis hec aut p̃ncipalis vide q̃ ipse dicit in morali. ¶ Ad hoc breuiter dicendū est q̃ inclinationes quas a natiuitate habem⁹ nō sūt mores proprie sed mores dñi sc̃dm similitudinē eo q̃ ad similitudinē morum inclināt. ¶ Alij aut̃ dixerūt q̃ habitus intellectuales nō generāf in nobis ex assuetudine sed ex naturali inclinatioe intellectus ad intelligibile q̃tū ad p̃ncipia oīno p̃māvel p̃ experientiā q̃tū ad multa p̃ncipia que aliter sc̃iri non p̃t̃nt vel p̃ doctrinā rōcinatiua deducēdo conclusiones ex p̃ncipijs vnde Ar̃. in hoc sexto dicit q̃ iuuenes bene sūt geometrici et disciplinati in talibus sciētijs sed nō prudentes et cū dixisset ipsos prudentes nō fieri dedit causā ex defectu p̃suetudinis sed ex defectu exp̃ientie dicēs causa aut̃ est qm̃ singulariū est prudētiā que sunt cognita ex experientiā iuuenis aut̃ exp̃ientia nō est multitudo et ip̃is facit exp̃ientia et p̃pter idē non pōt esse aliq̃s medicus bonus aut nauigatoz bonus sine multis operationib⁹ ex q̃bus experientiā accipiat de casibus p̃ticularit̃ cōmtingētib⁹ sic etiā null⁹ sit bon⁹ chitarista sine multis citarisationib⁹ et illud nō est ex parte intellect⁹ qm̃ hō sine opatiōe posset doceri et sc̃ire quā p̃mo oporteat cordā percutere et quā sc̃do sed frequentata operatio requirit̃ ad se opandū organū corporale puta manus p̃ assuetudinē agilitatē. ¶ Si igit̃ hoc ita p̃cessū fuerit virtutes intellectuales nō erunt morales neq̃ morales intellectuales et ita nō cōcīdunt mēmbra diuisionis Ille aut̃ virtutes quas in isto sexto vocat Ar̃. naturales non sūt hōib⁹ p̃prie dicēte Ar̃. et enī pueri et bestijs naturales existunt habitus p̃pter quos humane virtutes erunt oēs aut morales aut intellectuales et ita licet non quecūq̃ virtutes sūt humane. i. que hōib⁹ p̃prie sūt bene diuiduntur in morales et intellectuales quia mēmbra diuidētia nō cōcīdūt et totū diuisiū ambitum euacuāt. Et si nō placet ista via: it̃ p̃p̃inqua ei videtur aliquibus esse cōcedēda videt̃ enī q̃ non solum potentie nō cognitiue ipsius aīe assuescunt sed etiā potentie cognitiue quod Ar̃. velle videt̃ secundo metaphisice: dicēs nā vt cōsueuimus ita dignamur dici et que p̃terea non similia vident sed propter consuetudinē minus nota et magis extranea. et c. ¶ Et cōmentatoz i p̃logo tercijs phisicorum dicit consuetudo est maxima causa impediens a rebus manifestis per se q̃admodum enī homo quando fuerit assuetus ad aliquas actio

oblectio p̃t⁹ a seipsum

Solutio

alia opp̃inō. q̃ p̃tutes dicātur morales a more. i. cōsuetudine intellectuales nō adq̃rūt nisi natiua inclinationē

Tercio.
Quarto

in oppositū.
most dupl̃t ac
cipit̃ sc̃doz ali
quos

oblectio q̃ p̃t⁹
a dicat̃ morāl
a more. i. incli
natione

Secundo

Tercio

probat q̃ p̃tutes intellectuales etiā exp̃iunt intellect⁹ adq̃runt p̃suetudinē

et si virtutes in intellectu aquiruntur assuetudine non in omni sicut in appetitu

quod directiva operationes

primum directivum in naturalibus rebus natura

secundum principia practica
tercium rationatio.

nes licet noceat ubi erunt faciles ei credet qd sint
virtutes similiter cum fuerit assuetus credere sermones
falsos a puericia erit illa consuetudo causa ad ne
gandum veritate hoc etiam experientia manifestare
videtur multi namque modernorum et magnorum in terra
aliquibus opinionibus adhererunt qd nichil eis con
trarium audire possunt quod tunc forte probabilius
fuerit suis opinionibus si hoc ita concessum fuerit :
tunc manifestum esse videtur qd in potentibus appetitivis
nullus preter eos qd a natura sunt generatur habi
tus nisi per assuetudinem qd non cognoscunt proprie
quod neque doctrina recipiunt nec experientiam.
¶ Ideo virtutes homini potentiarum si non sint a na
tura erunt principaliter ex assuetudine propter quod
vere et proprie morales sunt. Sed in intellectualia po
tentia non solum ex assuetudine sed principaliter ex
doctrina vel experientia habetur generantur. Immo for
te videtur intellectualis adhesio que ex consuetudine
habetur sit firmitior : quod illa que habetur ex ratione
in non est perfectior nec convenientior ad optime ope
randum : quod maxime videtur esse notum in pruden
tia que est magnorum operum directiva tanta enim in re
bus humanis contingit diversitas ex circumstantiis
qz quasi nunquam est eodem modo operandum sed oportet
secundum exigentiam circumstantiarum aliud opus vel alium
modum concludere rationando per ipsam prudentiam
ex practiciis principijs quorum principiorum plura est ne
cesse nota fieri per experientiam similium casuum vel pro
porcionabilium habitus aut ex assuetudine nobis
generatur (cum assuetudo fiat ex similibus operibus)
semper inclinatur ad opera similia propter quod non vi
detur prudentia per assuetudinem nobis infieri prin
cipaliter sed per experientiam doctrinam rationationem
¶ Item si prudentie conclusionibus assuetioremur per
assuetudinem sequeretur qd nec prudentia esset certa
regula operum humanorum : nec haberet regulam per
quam dirigere quod est inconveniens consequentia pa
tet qz sicut veris principijs possumus adherere per
assuetudinem ita et falsis sicut dicitur Aristoteles in secundo
metaphysice et commentator in primo logo tercius philosophi
corum oportet igitur aliter fieri directionem operum
humanorum videlicet qd ex natura rei quedam prin
cipia non solum in speculabilibus sed etiam in practi
cis sunt nobis cognita naturaliter scilicet ex sola na
turali inclinatione intellectus ad ipsum verum aliqui
etiam sunt nobis nota per experientiam scilicet
quia contra vidimus ex tali operatione tale vel tale
consequi malum concedimus tamen principium qd ex tali
opere detrimentum innatum est accidere ex his igitur
principijs sic habitibus ortum ex natura rei rationa
do (si principium non fuerit in forma rationationis sepe
innate sunt conclusiones inferrri consone nature rei
¶ Illis igitur conclusionibus non ex assuetudine assueti
mus sed propter rationationem ex principijs acceptis
a rerum natura per experientiam propter quod apparet
qz primum directivum operum humanorum debet esse re
rum natura a qua principia practica habent ortum
ideo dicitur septimo politice qd nichil bonum est eorum qd
preter naturam sunt. ¶ Secundum directivum est ipsa
practica principia. ¶ Tercium directivum est rationatio
per quam ex dictis principijs conclusiones practice
deducuntur de hac autem rationatione dicit Seneca
epistola clarum ad Lucillum bonum sine ratione nullum

est quid ergo est ratio nature imitatio hunc rationatio
nem tanquam prudentia per ea non per assuetudinem
nos ad unum inclinatur et determinatur extollit Aristoteles in
rationaliter in epistola quadam ad alexandrum dicens ad
huc autem testimonio non immanifestum est qd eos qd
dem qui rationationem evolvunt et cum hac oia volunt
agere tanquam existentes bonos et optimos laudamus
eos autem qd sine rationatione aliquid faciunt tanquam
existentes rudos et bestiales odimus per hanc etiam
am malos ipsorum malicia manifestantes punimus
et bonos ipsorum virtutes declarantes zelamus sic et
futurorum malorum dissuasionem invenimus et existi
tium bonorum provocationem ad melius habemus
et per hanc etiam subvertimus tristitias effugimus
et non obfuturas nobis utilitates acquirimus etc.
¶ Quartum directivum est conclusiones practice per
homini rationationem inveniunt et concludunt. ¶ Quintum
directivum sunt virtutes morales per assuetudinem
nem inclinantes appetitum ad exequendum id quod
ratione decretum est et ad expectandum semper in suis mo
tibus et operationibus iudicium rationis sic enim nature
consonant omnes nostre operationes. ¶ Ergo si as
suetudo aliqua concurrat ad habitum intellectuum
generationem et confirmationem tamen non ex assuetu
dine principaliter generatur sed per experientiam vel
doctrinam propter quod habitus intellectuales non
dicuntur morales sed contra morales merito di
stinguntur. ¶ Tunc secundum secundam viam respondendum est
ad rationes. ¶ Ad primam dicendum est qd ille virtutes
naturales non sunt morales nec sunt intellectuales
sed etiam nec debet dici humane proprie qz pueris conve
niunt et bestiis sicut dictum fuit. ¶ Ad aliam rationem
que erat de artibus satis apparet ex positione qd
sit dicendum. ¶ Ad aliam que dicebat ad moralem
non pertinere nisi de moralibus virtutibus potest dici
qz imo de prudentia in quantum ipsa est directiva vir
tutum moralium modo predicto de alijs autem habitibus
intellectualibus forte non multum spectat ad mo
ralem nisi ad notificandum prudentiam per eius conveni
entias et differentias ad ipsos. ¶ Ad aliam dicendum
est qd in voluntate et in appetitu sensitivo oportet
ponere virtutem moralem non forte necessario ad bene
operandum sicut bene ratio concludit sed ad firme im
mobilitate facilius et delectabiliter bene operandum
¶ Nam sine habitu esset difficile resistere singulis
passionibus appetitus sensitivi et esset periculum
ne voluntas aliqui se permitteret inclinari apud fortis
simos impetus passionum. ¶ Hec autem qd sic dicta sunt li
cet habeant apparitionem tamen non ex toto vera esse vide
tur oportet enim ponere differentiam inter habitus
et actus illos ex quibus generantur videmus ergo qd
actus appetitus siue elicitus siue imperatus non genera
tur per assuetudinem sed sunt semper in nostra potestate ob
iectio presentis cognito et non interveniente impe
dimento extrinseco habitus autem in appetitu non
generantur ex assuetudine pro tanto qz non firmantur
et perficiuntur in nobis nisi per actum frequentatio
nem hoc enim vocamus ex assuetudine generari ita
etiam videtur qd in intellectu actuales conclusionum aut
principiorum noticia non ex assuetudine sed per ex
perientiam vel doctrinam vel hominibus aliam gene
rantur habitus tamen qui cessante actuali consideratio
ne maneret non sic sed firmantur et perficiuntur per fre

quod conclusiones practice
quod virtutes

virtutes mora
les principaliter
aquiruntur assue
tudine non autem
intellectuales

ad rationes
ad primam

ad secundam

ad terciam

ad quartam

descendit ad
ma opinionem

quētatē p̄siderationē. p̄pter quod videmus mul-
tos autissimū ingenij nūq̄ ad habitū posse pue-
nire. q̄z nolūt illā noticiā quā per doctrinā cito et
faciliter capiūt frequentare: de q̄b̄ d̄z cōit q̄ q̄cqd
p̄ vnā aurē intrat exit p̄ alterā. videt̄ q̄ vlr̄ hitū
gñatio p̄p̄e siue i appetitu siue in intellectu sit per
assuetudinē hoc ē q̄ actionū seu opationū frequē-
tationē multiplicatā vel si q̄s dicat q̄ p̄ quēlibet
actū etiā per p̄mū aliqd̄ ip̄i hū acq̄rit̄ n̄ sine as-
suetudinē hoc est sine act̄ frequētatione nec i appe-
titu nec in intellectu habitus firmatur et perficit̄.
Quod autem nos dicimus sciam acquiri per do-
ctrinā sic habet veritatem quia ipsa sc̄z nobis ac-
quiritur per frequentationem actuum qui p̄ do-
ctrinā generantur. Ex quo patet q̄ rationes p̄-
cedētis op̄ionis nihil interimunt eoz̄ que nūc
dicta sūt. nam a p̄ncipio nos conclusionib̄ aut
p̄ncipiis assentimus per rōcinationē aut experiē-
tiā cū et h̄mōi rōcinationē et experientias frequē-
tamur habitus quidem firmatur in nobis quo
quando volumus p̄rompteratiocinamur et q̄ con-
clusionē cui sepe per rōcinationē adhefimus: etiā
sine actuali rōe concedimus. vñ concedendum ē
q̄ dubiis acquiescere p̄pter consuetudinē adq̄sitā
non ex frequēti rōcinatione. sed ex frequenti au-
dire t̄m: non ē prudētie. p̄pt̄ q̄d̄ Ar̄. nō īmerito
rōcinationē extollit. dicendū ē igit̄ ad questionē
propositam q̄ diuisio virtutū humanarū i p̄tutes
intellectuales et virtutes morales appetibiles est
bona q̄d̄ satis apparet in op̄ione p̄cedēte. Ar̄
aut̄ sp̄per virtutes morales intendebat non p̄tutes
intellectuales: sed p̄cise p̄tutes morales ap-
petitus: p̄pter quod p̄z q̄ scdm̄ eius intellectū diui-
sio erat bona: nec aliquid remanet dubium nisi q̄
re per virtutes morales voluit magis intelligere
virtutes appetitus q̄ p̄tutes intellect̄: cū vtr̄q̄
per p̄suetudinē acq̄runtur. Ad q̄d̄ dici pōt̄ q̄
noīa et p̄ba significāt ad placitum. si igit̄ p̄ores vñ
sic erāt istis rōib̄ licuit Ar̄. sic vñ eis. et forte cā.
talis vsus fuit quia appetitus ad acquirendum si-
bi p̄tutē pluri indiget exercitatioē et maiori assue-
tudine q̄ intellectus. vel forte q̄ nomine moris p̄-
p̄te non vt̄mur pro omni consuetudine sed pro
illa solum que modo nature inclinatur appetit̄. au-
tem cum non cognoscat magis inclinatur modo
nature q̄ intellectus. vel vt̄ q̄d̄ dicūt quia p̄tutes
intellectus nomine p̄p̄o secūdū cōm̄ vsū dicte
sunt intellectuales idcirco virtutes appetit̄ cōe
nomen moris sibi tanq̄ p̄p̄ū assumpserūt. vel vt̄
puto q̄z p̄vnicā demonstrationē: intellectus di-
cit̄ vñ sine formidine: licet habitus non firmetur
sed appetitus per vnicū actum non inclinatur
ad opus virtutis immobiliter et sine rebellionē.
Nō sit ergo cura de noībus sed nobis vidisse suf-
ficiat q̄ intellectuales virtutes non sine assuetu-
dine p̄ficiunt̄ et firman̄. Quō aut̄ ad aliā dicēdū
sit apparet tā ex nunc dictis q̄ ex dictis i op̄io-
ne p̄cedente. Nec de questione.



Uerit̄ sc̄do. Et̄z mediū p̄tutis sit il-
lud signū ad q̄d̄ respiciēs h̄is rōem
it̄dit et remittit i ope moralis. Ar̄.
q̄ sic: q̄z ad illū ōz h̄itē rōez aspice-
re cuius p̄t̄ ē p̄lectatrix et electrix q̄z

sicut dicit Ar̄. eadē ōz rōne dicere et appetitū p̄-
seq̄: s̄z p̄t̄ ē p̄lectatrix et electrix q̄z sicut dicit ar̄.
mediū p̄tutis ē r̄c. It̄z sc̄to hui⁹ d̄z q̄ virtus i
tentionē facit rectā. hoc aut̄ non videt̄ esse nisi q̄z
oportet ad illud mediū cuius ipsa est coniecta-
trix intendere et aspicere igit̄ r̄c. It̄z sc̄do hu-
ius declarans. Ar̄. q̄ virtus sit mediū p̄lectatrix
dicit q̄ omnis scientia sic opus bene perficit ad
mediū respiciēs et in hoc ducēs opa. virtus aut̄z
oīni arte certior et melior est: mediū vñq̄z erit con-
iectatrix ergo videt̄ q̄ mediū virtutis sit illū ad
quod respicere debet rationem habens in morali
operatione. It̄z videt̄ Ar̄. in eodē sc̄do mediū
virtutis vocare signum dicens. q̄ mediū virtu-
tis difficile est attingere. quia facile quidem non
p̄tingere signum autem difficile contingere. It̄z
op̄ virtutis est finis virtutis vt̄ dictū est i p̄mo li-
bro sepe. virtutes enim laudamus propter opera
et act̄ sed finis est signū ad quod op̄z aspicere ha-
bentem rationem in operando. quoniam sc̄d̄z exigē-
tiā finis op̄z cetera moderari vt̄ dicit linconiensis
ergo signum ad quod aspicere debet moralis ope-
rans est opus virtutis. sed illud opus est mediū
cuius ipsa est coniectatrix et electrix opus enim
virtutis est modificatiuum secūdū omnes circū-
stantias sic q̄ non excedit quod op̄z nec deficit ab
eo quod oportet. virtus enī vt̄ dicitur in sc̄do cō-
iectatrix mediū est quod est in passionibus et opa-
tionibus. iō r̄c. Oppositum arguitur quia ter-
min⁹ mediū non est ip̄m mediū: sed illud signum
ad quod respiciens h̄is rōem intendit et remittit
est terminus medietatū int̄ quas mediū dicimus
esse superabundantie et defectus scdm̄ rectā rō-
nem. igit̄ r̄c. It̄z signū ad quod aspiciat sagitta-
rius. p̄pter q̄d̄ attingendū remittit vel it̄dit suā
operationē puta arcū eleuando vel comprimendo
nō est ipsa opatio sagittarii sc̄z ipsa sagittatio s̄z
est illud q̄d̄ illa operatione modificata ad mediū
reducta attingit ita igit̄ signū ad q̄d̄ aspiciat mo-
raliter operās non est ip̄a opatio modificata que
est mediū p̄tutis sed id q̄d̄ illa opatione attingi-
tur. It̄z illū ad q̄d̄ aspiciēs rōem h̄is it̄dit et re-
mittit opationē est directiū illi⁹ opationis dire-
ctiū aut̄ debet esse manifestū. mediū aut̄ p̄tutis
nō ē directiū. sed directū. nec ē manifestū et p̄-
cognitum sed est occultū et difficile inuenitur sicut
dictum est in secundo. igit̄ r̄c. Item op̄ q̄d̄
virtus modificat et cuius mediū ipsa est coniecta-
trix est innatum suscipere superabundantiam et
defectū aliter nō indigeret modificatione. s̄z signū
ad q̄d̄ aspiciendū ē non est innatū suscipere hoc
q̄d̄ p̄z quia de rōe signi directiui est i indiuisibili cō-
sistere quia etiam signū illud terminus est vt̄ dicit
Aristoteles terminus autem in indiuisibili consi-
sit etiam quia signum illud debet esse vltimatus
finis enim ille p̄mo intendit et r̄z ḡra ip̄i it̄dū et
remittit ea q̄ ad ip̄z sūt sc̄z apponēdo deficientib̄
et sup̄flua refecādo mō finis vltimatus nō est inat⁹ su-
scipe sup̄abundantiā vitupabilē q̄d̄ ei ē sc̄d̄z seip̄m
bonū et optimū tāto meli⁹ ē q̄to maḡ abundat. iō
r̄c. Diuerse sūt op̄iones i ista q̄stioē q̄z rōnes ad
vtr̄q̄z p̄tē adducte sūt. vt̄ aut̄ p̄t̄as appareat sciē-
dū q̄ respicere p̄p̄e p̄tinet ad p̄tutē siue potentia

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

In oppositū

Secundo

Tertio.

Quarto

due op̄iones

resolutio di-
ctorum.questio sc̄da.
Arguit̄ p̄c.

cognitua. id etiam dicitur Ar. ad qd respiciens rationem huius et habere eius rationem prope non est nisi virtutis cognitue potest ei quod omnis operatio secundum cognitionem specialiter rationatua primo debet respicere finem. postea secundum finis exigentiam debet inquire quid valeat ad illum finem attingendum et quod et postea ab illo quod sic inquitur debet incipere operatio suum: donec attingat finem inquitur: nam si cut dicitur septio methaphisice duo sunt operatio ad illud opandum quod secundum rationem operatio: quoniam unus est ipsa inquisitio rationatua incipiens a finali principio. Alius est exterior operatio quod incipit ab exteriori inquisito. Quoniam igitur opus morale non sine ratione operamur manifestum est quod duorum motuum ad illud opus concurrentium quattuor erunt termini. Primus est finis per exteriori operationem ultimo attingendus. Secundus est descriptio illius finis in anima quod est principium rationatue inquisitionis. Tertius terminus est operatio vel opabile exteriori vel aliud quodcumque ad quod incipimus exteriori operari: ut inquitur finem adipiscamur. Quartus terminus est predicti tertii termini descriptio anima: quod est conclusio per rationem inquisitionis inuenta. Si igitur volumus videre quis istorum terminorum sit illud signum quod Ar. in hoc loco intendit: statim posset appere quod illud signum neque est terminus secundus neque quartus. quoniam ad signum respicimus nos autem non respicimus prope loquendo ad descriptiones rerum in anima existentes imo ille descriptiones sunt ille respectiones quibus ad res in anima descriptas respicimus sicut si lapidem videmus non respicimus ad visionem quod est visus velut lapidis quodam descriptio sed illa visione ad lapidem respicimus. Primus autem dictorum terminorum et tertius potest dici signa ad quod respicit intellectus operantis. Sed tertius non videtur esse illud signum de quo in sexti huius principio loquitur Ar. quoniam ille intellectus prope non est terminus medietatis quod sunt medii superabundantie defectus. Nam tales medietates vel sunt ipse virtutes quod sunt medietates duarum maliciarum vel ipse sunt passionibus et operationes modificate. Tertius autem dictorum terminorum non est terminus passionum et operationum modificarum. sed est ille operationes et ille passionibus modificate gratia finis attingendum nec est terminus virtutum prope quia nec est virtutis iudicium neque finis saltem ultimus quod prope potest dici terminus. nec est etiam virtutis terminus tamquam ipsius definitio: sicut patet de se ideo relinquimus videtur quod primus dictorum quattuor terminorum sit illud signum de quo hic intendit Ar. quoniam ipsi conveniunt proprietates quas assignavit ei est enim vere signum ad quod primo respicit intellectus operantis quia finis est primus in intentione in se ultimus in reali ipsius adeptione. hoc enim est illud signum de quo dicitur Aristo. primo huius quod ad vitam cognitio eius magnus habet incrementum. et quemadmodum sagittatores signum habentes magis vires adipiscuntur quod ostendit ille terminus per se dicitur terminus medietatis siue medietates sunt virtutes siue modificate passionibus et operationes. quod finis earum est et complementum. finis autem est terminus eorum que ad finem inquitur quia ultio adeptum. tunc quod virtute continetur omne bonum aliorum. Item ad ipsum respiciens rationem huius intendit et remittit in passionibus et operationibus: quoniam ipsius gratia deficientia supplemus et superflua refecamus: secundum enim finis exigentiam et cetera moderare. Ad terminandum igitur questionem ostendit videtur virtutis talis finis possit dici medii virtutis. Ad

qd dicendum est videtur quod si loquimur de ultimo fine: ipse non habet rationem medii. quoniam mediu dicitur quod est iter excellens et defectum ultimum aut finis cum sit secundum se ipsum bonum non est inattu excellens suscipere vituperabile: sed ratio melius est quod plene abundat. et ei de numero bonorum aie de quibus dicitur Ar. septio politice. bonorum quod est circa animam unumquodque quod excedit tanto melius esse. de talibus etiam loquitur Ar. septio huius cum dicitur habitum quod dicitur motum quodcumque non est melior superabundantia neque delectatio dicitur et cetera. Et item defectus dicitur carentia superabundantia pro si non sit cum defectu dicitur tota res et aliquid ultra nihil autem pergit ultra finem attingere cum finis sit ultimus. Etiam finis ultimus est optimus optimi nihil pariter secum prauum. et finis ultimus superabundantia praua suscipe non potest nulla igitur praua est ultra tales finem superabundantia. imo omne prauum deficere facit a fine. Et Seneca in epistola clarant in epistola vi a corinthios in epistola subinde et in multis alijs ad lucillum declarat quod summum bonum quod est humane vite finis omnia facit bona quocumque videtur esse mala. tale autem quod possit praua superabundantia recipere. Sed in medijs ad finem ordinatis sepe contingit superabundantie et defectus quoniam aliqua quoniam finis incerta vel vitia ostendunt et inutilia vel etiam impedimenta apponunt. que admodum apud sagittatores in attingendo signum non est superabundantia sed in eleuando vel deprimendo arcum pergit superabundantia et defectus. propter quod signum non attingit. Illud igitur signum ultimum ad quod debemus respicere ut ad ipsum omnes dirigamus nostras operationes non videtur esse mediu virtutis sicut aliqui crediderunt. Sciendum tamen quod multos pergit esse finis subordinatos quorum alij ad alios ultimos ordinantur: fines igitur quod non sunt ultimi sed ad alios ultimos ordinati: potest habere rationem medii. quoniam circa eos possunt contingere superabundantia et defectus. vnde cum speciales et proprii fines virtutis moralium non sunt finis ultimus humane vite: sed ultimus ordinatus ad finem potest cedere quod illi fines habeant mediu rationem. constat autem quod omnis finis respectu ordinato ad ipsum est signum ad quod ostendit respicere operantem ut precedentia moderet et disponat secundum exigentiam eius. propter quod ut sic illud potest dici signum virtutis. Ad rationes igitur respondendum est. Ad primam dicendum quod ratio primo respicit ultimum finem: et appetitus in ipsum principalem desiderat. Secundum: ratio respiciens ordinata in finem inuenit in eis mediu et illud prosequitur appetitus: mediu igitur non est in eo quod primo appetit et ad quod primo respicimus. Ad aliam potest dici quod omnes habent intentionem rectam ad ultimum finem secundum se et generaliter rationem omnes ei vellet vitam delectabilissimam et optimam: sed quoniam ad speciales fines virtutis moralium non omnes habent rectum iudicium. sic ei malicia deprauat intentionem et virtus intentionem facit rectam. Ad aliam procedendum est quod ars respicit primum ultimum finem sibi proprium deinde respicit ordinata in finem et in eis inuenit mediu superabundantie et defectus domificator enim domum faciens propter habendam pecuniam vel propter sui salutem: non respicit mediu in sui salute vel in habenda pecunia. sed extremum ad quod pergit potest. Ad aliam potest dici quod mediu virtutis est bonum signum ad quod ostendit respicere. sed non est primum signum neque terminus medietatis de quo dicitur Ar. loquens et eodem modo ad ultimum rationem patet esse dicendum esse de questione.

In ope mora
li sunt duo mo
tus et quattuor
termini.

qd illoz quattuor
terminorum
sit signum

vult suadere:
quod finis sit illud
signum ad quod
habens rationem
aspicit.

Obiungitur an
his possit dici
et mediu.

finis non ultimus
potest dici me
diu

Ad rationes
autem oppositum.

Ad secundam

Ad tertiam.

Ad quartam

questio tertia



Tertio quod triplex potentia aie sint ab aia realiter distincte. **Ar.** q. nō q. ali qua potentia aie ē q. nō ē res alia ab aia. q. ita ē d. q. libz potentia aie. q. nō v. manifesta: q. argumenta q. viderentur

Secundo

In oppositu

Secundo

triplex poten
tia.

concludere de vna q. ēēt distincta: viderentur sicut concludere de alijs: sicut t. de vna possent solui ita de alijs. aia pbat q. illud qd puenit aie: prius omni ab anima distinctio inherente anime: nō ē res inherens aie alia ab aia: ita p. de se. s. qdā potentia aie est h. m. o. i. g. i. f. z. c. minor p. t. q. aia est in potentia ad qd cūq. sibi inherens ē ei potēs ipz suscipe: z eidē sub i. f. c. i. d. z. c. **Itē** sicut potentia materie se h. z. ad materia: ita potentia aie ad aiam: sed potentia materie nō ē ab ea realiter distincta: quia tunc sub noie abstracto non posset concedi q. aia est potentia.

Oppositū arguit q. si nō esset distincte ab aia: sequer q. nō esset distincte iter se qd apparet falsū secūdo de aia z i. isto sexto z i. pmo libro. **Et** q. potentia vegetatiua separatur ab alijs i. embrione. embrio enim prius viuit vita plante q. vita aialis.

Etiam potentia visiva z auditiva separantur loco z subiecto: hec enī in oculo est: z i. illa aure aia tñ est vna: ideo distinguuntur ab ea et ab inuicē. **Itē** q. sunt diuersorum predicamentorum videntur realiter distincti: potētie aut sunt aut de predicamento qualitatis aut de predicamento relationis z aia ē substantia igit. z. c. **Ista** q. itio ē magis speculatiua q. moralis p. p. q. d. o. z. de ea breui. p. transire.

Sciendū ē igitur q. sicut appet. q. nō methaphis. z. nono q. potentia p. p. dicta est triplex. s. potentia actiua potentia passiua z h. i. t. u. s. i. p. a. s. s. i. b. i. l. i. t. a. t. i. s. **Potentia** actiua describitur **Ar.** q. ipsa est p. n. c. i. p. i. u. m. m. o. t. u. s. a. u. t. m. u. t. a. t. i. o. n. i. s. i. n. a. l. t. e. r. z. a. u. t. i. n. q. u. i. t. u. m. a. l. t. e. r. u. **Potentia** p. o. p. a. s. s. i. u. a. d. e. s. c. r. i. b. i. t. q. i. p. s. a. e. s. t. p. r. i. n. c. i. p. i. u. m. m. o. t. u. s. a. u. t. i. m. u. t. a. t. i. o. n. i. s. a. b. a. l. t. e. r. o. a. u. t. i. n. q. u. i. t. u. m. a. l. t. e. r. o. **De** habitu aut impassibilitatis dicit **Ar.** ampl. quicūq. habitus scdm q. s. i. m. p. a. s. s. i. b. i. l. i. t. a. t. i. s. o. i. n. o. a. u. t. i. m. u. t. a. b. i. l. i. t. a. t. i. s. a. u. t. nō facile i. p. e. i. u. s. m. o. b. i. l. i. t. a. t. i. s. p. r. a. t. e. s. d. i. c. u. n. t. z. cōmentator dicit q. ista potentia est de p. m. a. s. p. e. q. u. a. l. i. t. a. t. i. s. o. p. z. igit. intelligere q. o. i. s. q. u. i. t. a. t. i. s. d. i. s. p. o. n. e. s. s. u. b. i. e. c. t. u. m. a. b. b. i. a. u. t. p. r. o. p. t. e. a. u. t. f. o. r. t. i. t. e. r. a. g. e. n. d. u. m. v. e. l. e. t. i. a. d. i. s. p. o. n. e. s. s. u. b. i. e. c. t. u. m. a. d. b. i. p. a. t. i. e. n. d. u. m. i. n. m. e. l. i. o. r. v. e. l. a. d. b. i. r. e. s. i. s. t. e. n. d. u. m. c. o. r. r. u. p. t. i. o. n. i. b. u. s. v. e. l. p. a. s. s. i. o. n. i. b. u. s. i. p. e. i. u. s. d. i. c. i. f. i. l. l. a. q. u. i. t. a. t. i. s. d. e. s. c. d. a. s. p. e. q. u. a. l. i. t. a. t. i. s. q. u. a. **Ar.** i. n. p. r. i. s. v. o. c. a. u. i. t. n. a. t. u. r. a. l. e. p. o. t. e. n. t. i. a. **I. m. p. o. t. e. n. t. i. a** aut illa quā ponit i. n. s. c. d. a. s. p. e. q. u. i. t. a. t. i. s. nō est p. u. a. t. i. o. p. u. r. a. a. l. i. c. u. i. u. s. p. o. t. e. n. t. i. e. s. e. d. e. s. t. q. u. i. t. a. t. i. s. p. o. s. i. t. i. a. q. u. i. t. a. t. i. p. d. i. c. t. e. cōtraria o. i. s. e. n. i. q. u. i. t. a. t. i. s. d. i. s. p. o. n. e. s. s. u. b. i. e. c. t. u. m. a. d. d. e. b. i. l. i. t. e. r. v. e. l. p. e. i. u. s. v. e. l. e. t. i. a. z. a. d. i. e. p. t. e. p. a. t. i. e. n. d. u. m. a. u. t. e. t. i. a. f. a. c. i. l. i. t. e. r. s. u. s. t. i. n. e. n. d. u. m. c. o. r. r. u. p. t. i. o. n. e. v. e. l. p. a. s. s. i. o. n. e. i. n. p. e. i. u. s. d. i. c. i. f. i. m. p. o. t. e. n. t. i. a. d. e. s. c. d. a. s. p. e. q. u. i. t. a. t. i. s. **E. s. t. a. u. t. s. c. i. e. n. d. u. m. q. p. o. t. e. n. t. i. a. q. l. z. d. i. c. t. o. r. u. z. m. o. d. o. z. e. s. t. a. d. a. l. i. q. d. i. t. a. q. n. i. h. i. l. i. n. t. e. n. d. i. f. p. o. s. s. e. n. i. s. i. a. d. a. l. i. q. u. o. d. i. d. e. o. r. e. s. p. e. c. t. i. u. e. a. d. a. l. i. u. d. d. i. s. t. i. n. i. t. a. e. s. t. q. u. e. l. z. d. i. c. t. a. z. p. o. t. e. n. t. i. a. z. **P. o. t. e. n. t. i. a. e. n. i. q. l. z. d. i. c. t. o. r. u. m. m. o. d. o. z. e. s. t. p. r. i. n. c. i. p. i. u. m. a. u. t. a. c. t. i. u. u. m. a. u. t. p. a. s. s. i. u. u. m. a. u. t. p. r. i. n. c. i. p. a. l. e. a. u. t. d. i. s. p. o. s. i. t. i. u. u. m. p. r. i. n. c. i. p. i. u. m. a. t. s. c. d. z. s. u. a. p. p. a. m. r. o. e. m. r. e. s. p. e. c. t. i. u. u. e. s. t. n. e. c. p. o. t. n. i. s. i. a. d. a. l. i. u. d. i. n. t. e. l. l. i. g. i. t. p. p. t. e. r. q. d. d. f. p. m. o. p. h. i. c. o. z. q. i. m. p. l. i. c. a. t. p. r. a. d. i. c. t. i. o. n. e. d. i. c. e. r. e. q. e. n. s. s. i. t. t. i. n. v. n. u. z. q. i. p. m. s. i. t. p. n. c. i. p. i. u. m. q. z. p. n. c. i. p. i. u. m. c. u. i. u. s. d. a. v. e. l. q. r. u. d. a. e. s. t. h. o. c. t. n. n. o. n. o. b. s. t. a. n. t. e. p. n. c. i. p. i. u. m. v. e. l. p. o. t. e. n. t. i. a. p. d. i. c. a. t. v. e. r. e. z. a. f. f. i. r.****

matie de terminis absolutis dicim. ei q. de. est p. n. c. i. p. i. u. m. o. i. m. a. l. i. o. z. q. d. e. u. s. e. s. t. s. u. a. p. o. t. e. n. t. i. a. e. t. i. a. m. a. r. e. r. i. a. z. f. o. r. m. a. s. u. t. p. n. c. i. p. i. a. r. e. z. n. a. t. u. r. a. l. i. u. i. e. n. a. m. a. r. e. r. i. a. e. s. t. n. a. t. u. r. a. z. f. o. r. m. a. e. s. t. n. a. t. u. r. a. z. t. n. n. a. t. u. r. a. d. i. s. t. i. n. i. t. u. r. p. e. s. s. e. p. n. c. i. p. i. u. m. s. e. d. q. u. o. h. o. c. e. s. s. e. p. o. t. e. s. t. c. u. a. b. s. o. l. u. t. u. m. z. r. e. s. p. e. c. t. i. u. u. m. nō s. u. n. t. i. d. e. m. a. p. p. o. n. i. t. o. a. f. f. i. r. m. a. t. i. u. a. nō s. i. f. i. c. a. t. n. i. s. i. p. p. t. e. r. i. d. e. n. t. i. t. a. t. e. z. n. e. g. a. t. i. u. a. p. p. t. nō i. d. e. n. t. i. t. a. t. e. d. i. c. e. n. d. u. e. v. t. p. u. t. o. q. t. o. t. a. d. i. f. f. i. c. u. l. t. a. s. e. x. l. o. g. i. c. a. e. s. t. n. a. a. d. p. u. t. a. t. e. p. p. o. n. i. s. a. f. f. i. r. m. a. t. i. u. e. n. o. n. r. e. q. u. i. r. i. t. q. t. m. i. n. i. s. c. z. s. u. b. i. e. c. t. u. m. z. p. d. i. c. a. t. u. m. s. i. n. t. i. d. e. n. e. q. s. c. d. z. v. o. c. e. n. e. q. s. c. d. z. p. e. c. t. u. m. i. l. l. a. e. i. ē. p. a. r. o. a. l. e. e. s. t. a. i. a. l. z. t. n. d. i. u. e. r. s. i. f. i. c. a. t. i. n. v. o. c. e. e. t. p. e. c. t. i. b. z. **I. t. e. m.** e. t. i. a. n. o. n. r. e. q. u. i. r. i. t. q. t. e. r. m. i. n. i. s. i. g. n. i. f. i. c. a. n. t. i. d. e. q. z. u. z. a. d. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. u. m. p. r. i. n. c. i. p. a. l. e. z. f. o. r. m. a. l. e. q. m. i. l. l. a. ē. v. e. r. a. h. o. m. o. e. s. t. a. l. b. z. z. t. n. a. b. u. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. a. l. b. e. d. i. n. e. m. q. u. a. z. h. o. nō s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. i. s. z. s. o. l. u. m. r. e. q. u. i. r. i. t. q. t. m. i. n. i. s. u. p. p. o. n. a. t. p. e. i. s. d. e. v. n. h. e. c. ē. p. a. r. o. a. l. e. e. s. t. a. i. a. l. q. z. r. o. a. l. e. z. a. i. a. l. s. u. p. p. o. n. u. n. t. p. e. o. d. e. m. i. t. a. q. i. l. l. d. i. d. e. q. u. o. d. ē. r. o. a. l. e. e. s. t. a. i. a. l. z. s. i. l. r. i. s. t. a. e. s. t. v. e. r. a. h. o. m. o. e. s. t. a. l. b. u. s. q. u. i. a. i. l. l. u. d. i. d. e. m. q. u. o. d. e. s. t. h. o. m. o. e. s. t. a. l. b. u. m. i. t. a. q. a. l. b. u. s. s. u. p. p. o. n. i. t. p. e. o. d. e. p. q. u. o. h. o. m. o. s. u. p. p. o. n. i. t. nō e. i. s. u. p. p. o. n. i. t. p. a. l. b. e. d. i. n. e. q. u. i. a. nō e. s. t. v. e. r. d. i. c. e. r. e. q. h. o. m. o. ē. a. l. b. z. z. t. n. a. l. b. u. m. a. p. p. e. l. l. a. t. a. l. b. e. d. i. n. e. q. m. a. d. i. e. c. t. i. e. d. e. s. i. g. n. a. t. a. l. b. e. d. i. n. e. a. d. i. a. c. e. r. e. e. i. p. q. s. u. p. p. o. n. i. t. v. n. d. i. f. f. e. r. e. n. t. i. a. ē. i. n. t. e. r. i. s. t. a. p. p. o. s. i. t. i. o. n. e. h. o. e. s. t. a. i. a. l. v. e. l. r. o. a. l. e. e. s. t. a. i. a. l. z. i. s. t. a. h. o. e. s. t. a. l. b. u. s. q. z. i. p. m. a. t. e. r. m. i. n. i. p. e. o. d. e. s. u. p. p. o. n. i. t. z. i. d. e. s. i. g. n. i. f. i. c. a. n. t. p. u. t. p. p. o. s. i. t. i. o. ē. p. a. s. e. d. t. a. m. e. n. i. l. l. u. d. i. d. e. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. s. u. b. p. e. c. t. i. b. u. s. d. i. u. e. r. s. i. s. s. e. d. i. n. i. s. t. a. h. o. m. o. e. s. t. a. l. b. u. s. t. m. i. n. i. p. e. o. d. e. s. u. p. p. o. n. i. t. s. z. n. e. c. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. i. d. e. n. e. c. s. u. b. p. e. c. t. i. b. z. e. i. s. d. e. d. e. s. c. e. d. e. n. d. o. i. g. i. f. a. d. p. p. o. s. i. t. u. d. i. c. o. q. q. n. d. i. c. i. m. u. s. d. e. ē. p. n. c. i. p. i. u. m. v. e. l. m. a. t. e. r. i. a. e. s. t. p. o. t. e. n. t. i. a. t. e. r. m. i. n. i. s. u. p. p. o. n. i. t. p. e. o. d. e. l. i. c. e. t. s. i. t. v. n. u. s. t. e. r. m. i. n. u. s. a. b. s. o. l. u. t. u. s. e. t. a. l. t. e. r. r. e. s. p. e. c. t. i. u. u. s. s. e. d. b. n. e. s. t. d. o. u. b. i. u. v. t. z. p. d. i. c. t. e. p. r. o. p. o. s. i. t. i. o. n. e. s. p. u. t. s. u. n. t. p. e. p. n. c. i. p. i. u. m. s. i. g. n. i. f. i. c. e. t. a. l. i. q. u. a. a. l. i. a. r. e. q. d. e. z. p. o. t. e. n. t. i. a. a. l. i. a. r. e. q. m. a. t. e. r. i. a. d. e. q. d. i. u. e. r. s. i. d. i. u. e. r. s. i. m. o. d. o. d. e. o. p. p. i. n. a. n. t. q. d. a. e. i. d. i. c. i. t. q. n. o. n. s. e. d. t. o. t. a. d. r. i. s. t. a. e. s. t. i. n. c. o. n. c. e. p. t. i. b. u. s. q. m. e. a. d. e. r. e. s. p. o. t. p. c. i. p. i. p. e. c. t. u. a. b. s. o. l. u. t. o. e. t. c. o. n. c. e. p. t. u. r. e. s. p. e. c. t. i. u. o. a. d. a. l. i. q. d. a. l. t. e. r. z. e. a. d. e. n. i. r. e. s. q. u. e. s. e. c. u. d. u. p. e. c. t. u. a. b. s. o. l. u. t. u. m. d. z. d. e. u. s. d. z. e. t. i. a. p. n. c. i. p. i. u. m. s. c. d. m. p. e. c. t. u. m. r. e. s. p. e. c. t. i. u. u. m. a. d. c. r. e. a. t. u. r. a. s. **E. a. d. e. t. i. a. r. e. s. q. s. c. d. m. c. o. n. c. e. p. t. u. m. a. b. s. o. l. u. t. u. m. d. z. m. a. t. e. r. i. a. d. z. e. n. a. p. o. t. e. n. t. i. a. s. c. d. z. p. e. c. t. u. m. r. e. s. p. e. c. t. i. u. u. m. a. d. f. o. r. m. a. g. e. n. e. r. a. d. a. d. i. c. i. t. i. g. i. f. q. a. b. s. o. l. u. t. u. m. z. r. e. s. p. e. c. t. i. u. u. m. nō s. u. n. t. d. r. i. s. t. i. t. e. r. e. z. p. e. c. t. a. t. u. m. s. e. d. s. u. n. t. d. r. i. s. t. i. t. u. e. p. e. c. t. u. u. m. q. u. i. b. u. s. e. a. d. e. r. e. s. p. c. i. p. i. p. o. t. e. r. y. l. i. t. e. r. i. s. t. i. e. o. d. e. m. o. d. o. d. i. c. i. t. d. e. s. i. n. g. u. l. i. s. r. e. l. a. t. i. o. n. i. b. u. s. d. i. c. i. t. e. n. i. s. i. f. o. r. t. e. s. e. s. t. p. r. p. l. a. t. o. n. i. s. q. i. s. t. a. ē. v. e. r. a. f. o. r. t. e. s. ē. p. a. t. r. n. i. t. a. s. s. i. c. u. t. i. s. t. a. f. o. r. t. e. s. e. s. t. p. r. q. z. f. o. r. t. e. s. z. p. a. t. e. r. n. i. t. a. s. i. d. e. z. nō a. l. i. u. d. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. a. d. e. x. t. r. a. e. t. p. r. o. e. o. d. e. s. u. p. p. o. n. i. t. l. i. c. e. t. s. u. b. d. i. u. e. r. s. i. s. p. e. c. t. i. b. u. s. s. c. z. a. b. s. o. l. u. t. o. r. r. e. s. p. e. c. t. i. u. o. d. i. u. e. r. s. i. t. a. s. a. u. t. p. e. c. t. u. u. m. nō s. i. f. i. c. a. t. p. o. p. p. i. o. r. e. a. l. i. t. u. p. o. s. i. t. i. o. n. e. i. q. t. m. i. s. u. p. p. o. n. i. t. p. e. a. d. e. r. e. p. e. c. t. a. h. e. c. i. g. i. f. ē. p. m. a. o. p. i. o. **A. l. i. j. a. u. t. d. i. c. i. t. q. c. u. d. i. c. o. m. a. t. e. r. i. a. ē. p. o. t. e. n. t. i. a. v. e. l. d. e. ē. p. n. c. i. p. i. u. m. l. z. t. m. i. s. u. p. p. o. n. a. t. p. e. o. d. e. t. n. p. n. c. i. p. i. u. m. z. p. o. t. e. n. t. i. a. a. l. i. d. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. q. d. e. z. m. a. t. e. r. i. a. q. z. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. r. e. l. a. t. i. o. n. e. s. q. v. e. r. e. s. u. n. t. a. l. i. e. r. e. s. q. d. e. z. e. i. m. a. t. e. r. i. a. t. n. nō s. u. p. p. o. n. i. t. p. i. l. l. i. s. r. e. l. a. t. i. o. n. i. b. z. s. z. a. p. p. e. l. l. a. t. e. a. s. q. u. e. a. d. m. o. d. u. i. i. s. t. a. h. o. ē. a. l. b. u. s. a. l. b. u. s. s. i. g. n. i. f. i. c. a. t. a. l. b. e. d. i. n. e. p. q. t. n. nō s. u. p. p. o. n. i. t. s. e. d. a. p. p. e. l. l. a. t. e. a. z. e. t. i. t. a. d. i. c. e. r. e. q. l. z. i. s. t. i. t. e. r. m. i. n. i. p. o. t. e. n. t. i. a. z. p. n. c. i. p. i. u. m. h. a. b. e. a. t. s. c. d. m. v. o. c. e. m. o. d. u. s. i. d. o. z. a. b. s. t. r. a. c. t. o. z. t. n. i. d. i. c. t. i. s. o. r. o. n. i. b. z. p. u. t. s. u. n. t. p. e. h. n. t. p. p. e. t. a. t. e. s. i. d. o. z. c. o. c. r. e. t. o. z.****

due oppo-
nes an relati-
uū distinguant
ab absoluto.

oppio realitū

oppio q̄ oēs
relatiōes sunt
in aīa

Opinio triū
opinionum]

q̄o potētia p
pīq̄ z remota

Ita q̄ si sit t̄mī abstracti dicat q̄ abstractū acci
piat p̄ p̄creto. hec aut opio b̄p̄tita ē. Aliq̄ enī di
cunt q̄ relatio illa quā potētia significat. ē p̄ter
aiam res alia a materia inherēs ipi materie sicut
albedo inest parietī. Alij dicūt q̄ illa relatio est
ī aīa subiectiue q̄uis denotēt rē extra sicut enī vi
sione in oculo exīte oculus d̄r videre rē extra z la
p̄s videri. ita dicunt q̄ relatione in aīa existente
aīa d̄r referre z res extra referri. Et iste due opio
nes non p̄cederent istam propositionem s̄c̄ ē p̄
nitas sicut nec istam homo est albedo vel lapis ē
visio quia terminus abstractus z absolute s̄p̄t
supponit p̄ forma nō pro subiecto quod illa or
ma innata est denotare sed ipi concederēt istam
fortes est p̄r sicut illam fort es est albus. v̄l lapis
videtur. Isti igit ponūt d̄fam ī terminis respecti
uis in terminos respectuos abstractos et p̄cre
tos quam differentiam prima opinio dicit ē nul
lam nisi secundū vocem t̄mī. Considerandū ē etiā
q̄ tertia opinio conuenit cum prima et diffet a se
cunda in hoc q̄ secunda ponit relationes eē p̄ter
aiam rē aliam a fundamēto et inherētē ei. p̄ri
ma autem opinio t̄r tertia dicunt relationē non eē
p̄ter aīam aliam rem a fundamēto. p̄p̄ q̄ p̄side
randum est quis eorum dicat verum z puto q̄ in
hoc opinio secunda deficiet. salte enī cū dicimus
deū esse p̄ncipiū aliorū: non pōt dici q̄ p̄ncipiū si
gnificet ī dō rē aliā ab ipō dō: cū de⁹ sit oratio si
plex z nihil sit ī eo quod nō sit ipse de⁹: id salte ī dō
necesse ē redire ad p̄mā opinionē v̄l ad tertiā: z
si talis p̄dicatio pōt de eo saluari sine re sibi addi
ta possit etiā ī alijs: p̄p̄ q̄ octosū erit ī materia vel
ī aīa v̄l ī q̄cūq̄ alio p̄ncipio penere relationē p̄ter
aiā sup̄additā fundamēto. frustra enim ponuntur
plura vbi totū pōt saluari per pauciora: de hoc au
tē pertransio q̄m alias ī speculatiuis istā questio
nem plenius explanauit. Considerandū est igitur
an p̄ia opinio d̄r teneri v̄l t̄na de q̄ v̄l mihi dictum
q̄ discordia eorū nō ē ī sententia sed in verbis t̄mī
p̄ba aut ad placitū significāt. p̄p̄ quod nō ē mul
tū de eis sollicitandū. Prima igit opinio ponit q̄
termini relatiui etiā accepti ī abstracto significant
eādē rē quā significāt t̄mini sub p̄ceptu respectio
p̄bi ḡra p̄nitas significat illū q̄ genui sub p̄ceptu
respectiuo ad illū q̄ genit⁹ ē. z si hoc p̄cedat tunc
videt̄ mihi q̄ tota p̄ma opinio p̄cedenda est: z ter
tia in q̄tū ei discordat est neganda. Tertia autem
opinio ponit q̄ t̄mī relatiui ī abstracto significāt
illos p̄cept⁹ respectuos q̄b⁹ aīa refert v̄nā rē ad
aliā et p̄ illis p̄ceptib⁹ supponūt p̄bi ḡra ḡra p̄
nitas significat relationē ei⁹ q̄ genuit ad eū q̄ genit⁹
tus ē q̄ q̄dā relatio ē ille p̄cept⁹ respectiu⁹ q̄ aīa re
fert vel p̄cipit hūc ad illū. Et si hoc p̄cedat. tunc
erit tertia opinio tota p̄a Ar̄. aut z p̄metator magis
insequi videt̄ modum loquendi p̄me opinionis
salte ī terminis ist⁹ q̄stiois. cū ipi sub moribus ab
stractis p̄cedāt materiā esse potētiā z deū esse p̄
cipium vel causam. z s̄līr formam esse naturam z
naturā esse substantiā z ipam esse p̄ncipiū z p̄ p̄is
ipam esse potētiā aut actiua aut passiua. id etiā
teneam⁹ illū modū loquendi. Hunc aut ab illo p̄nci
pio īchoantes dicamus: q̄ tam potentia actiua q̄
passiua q̄nq̄ d̄r p̄p̄inqua q̄nq̄ remota. Dicūt aut

p̄p̄inqua: q̄ sine q̄litate media disponēte ipay ad
agendū vel patiendū agit vel patitur. Dicitur autē
remota q̄ non agit vel patit nisi mediāte qualita
te aliq̄ disponēte ipam ad agendū vel patiendū
p̄bi ḡra materia p̄ma ē ī potentia p̄p̄inqua ad illas
formas siue substantiales siue accitales q̄s ipa
pōt immediate recipe. sed ipa non ē ī potētia p̄p̄in
qua ad illas q̄s nō pōt immediate recipe s̄z immediā
tibus p̄mis dispōib⁹. v̄l ad formā carnis v̄l v̄l
ni verū est t̄mī q̄ aggregatum ex materia et dispōi
bus sufficientibus ad alicui⁹ forme receptionē
d̄r in potentia p̄p̄inqua ad illā formā: sed non ma
teria circūscriptis dispōib⁹. sic etiā in agentib⁹
Intelligentia ei sc̄z Ar̄. esset ī potētia p̄p̄iā ad
mouēdū celū ignis aut sc̄z ei⁹ substantiā p̄cise ac
cept⁹ nō ē ī potētia p̄p̄iā ad calefaciendū s̄z mediā
te qualitate p̄p̄ hoc igit substantie actiue z passi
ue ī p̄ncipalr agāt v̄l patiāt: t̄mī non solū ipse d̄r
potētie actiue v̄l passiue s̄z etiā q̄litates disponē
tes ipas ad agendū v̄l patiendū d̄r potētie. z sic po
tētia ē de sc̄z s̄p̄ q̄litate. Hic adū ē t̄mī q̄ sicut ne
q̄ substantia ita neq̄ q̄litas illa sc̄z rōez absolu
tā d̄r potētia: s̄z sc̄z respectū ad aliā actionē v̄l
passionē ad quā dispōit. possum⁹ igit dicere q̄ ca
lidas ē potētia seu p̄r ignis ad calefaciendū sicut
dicim⁹ q̄ substantia ignis ē h̄mōi potentia remo
ta. Descēdēdo igit ad p̄positū de aīa. sciendū q̄ aīa
īz possit aliq̄s suay op̄onū īmediate exercere: t̄mī
nō pōt oēs: p̄bi ḡra si ponam⁹ ī hoīe v̄nā solā for
mā substantiā sc̄z aīam intellectiua q̄ īz corp⁹ hūa
nū ī forme qua t̄mī sic est abstracta q̄ nō ēeducta
de potentia subiectiue nec extensa ei⁹ extēsiōne. p̄
pter q̄d etiā nō indiget v̄l organo corporeo ad ei⁹
op̄atiōes p̄ncipales putavēle et itelligere t̄mī ipa
ad alias op̄ationes exercendas indiget organo
corporeo z certis dispōib⁹ q̄litatiuis organi in
diget enī oculo ad videndū aure ad audiendū zc̄.
Dico igit p̄mo q̄ p̄ter qualitatiuas dispositiōes
mediātib⁹ q̄b⁹ aīa suas exercet op̄es: nulle sunt
potentie aīe que sint res ab aīa aut ab inuicē disti
cte p̄ter p̄cept⁹: q̄m frustra ponerent sicut p̄r ar
guebat. Dico t̄mī sc̄do q̄ p̄ter h̄mōi q̄litatiuas di
positiōes potētie relatiue q̄ attribut⁹ aīe ī ordine
ad q̄scūq̄ diuersos act⁹ ipi s̄ūt diuersi sc̄z rōem
q̄m potētia nō itelligit nisi ad actū. p̄p̄ q̄d nec ē
rōnē act⁹ cadere in ratiōe potētie et hoc aristō.
expresse declarat nono metaphisice vnde dicit
q̄ possibile diffinitur sp̄ hoc quod est contingere
actu esse: puta dico edificauerē potētiē edificare
z speculatozē potētiē speculari. z visibilē potētiē vi
deri: eadē aut rō et in alijs. ergo potētia ad aliū
z aliū actū h̄z aliā z aliāz diffinitionē īz igit eadē
res oīo sc̄dm modū loquēdi p̄me opinionis sit po
tentia volutiua z potētia intellectiua hoc est dictū
sit intellectus et voluntas sc̄z ipa aīa. t̄mī sc̄dm di
uersos conceptus d̄r intellectus et voluntas ideo
diffinitio diuersificat. cum diffinitio debeat expli
care p̄ceptū termini diffinitū. Est ei voluntas q̄ vo
luntas et intellectus quo itelligim⁹. ipa aut aīa
eadē exis est z qua volumus z qua itelligimus
p̄pter q̄d intellectus z voluntas idē s̄ūt sc̄z rem z
d̄rī secūdū diffinituā rōem et est simile ei q̄d
de motu et actione z passione dicitur tertio p̄p̄

descēdit ad p
positus.

vult q̄ poten
tie t̄mī non di
stīgāt nisi rō
ne.

scorum. Sed quod ad modum loquendi tertie opinionis dicere quod potentia volitiva et potentia intellectiva sunt idem secundum subiectum: id est quantum ad rem quod est fundamentum relationum quas important potentia volitiva siue voluntas et potentia intellectiva siue intellectus utrobique enim fundamentum est anima sed differunt secundum rationem siue secundum definitionem quantum ad relationes ipsas quod ille sunt in anima realiter et essentialiter distincte. Et sciendum quod non solum potentia intellectiva siue potentia volitiva circumscribitur qualitatis dispositionibus ad volendum et intelligendum si quis sunt et circumscribitur preceptibus idem sunt primo etiam potentia sensitiva potentia intellectiva potentia vegetativa et iterum potentia visiva potentia auditiva potentia nutritiva potentia generativa et sic de aliis idem sunt istomodo et ad animam et inter se secundum operationes stellarum potentiarum exercendas alie et alie qualitatis dispositiones exigantur: vnde si oculus esset talis in pede qualis est in capite quantum ad qualitativas dispositiones utique nos oculo pedis viderem? sicut oculo capitis viderem? et per totum corpus est anima substantia que in anima operatur operatur exercere ubi fuerit organice dispositiones ad hoc requisite. Si autem potentia anima capiamus per qualitatis dispositiones quod anima vel dispositum ex corpore et anima dispositum ad diversas eorum operationes exercendas dicendum quod multe sunt anime potentie que et ab invicem et ab anima sunt realiter distincte quod enim dubitat quod alie dispositiones sint requisite in oculo ad videndum et in aure ad audiendum quinetiam alie requirantur ad gaudendum ad augendum que non requiruntur ad nutriendum propter quod homo nutritur et augetur anima possit gaudere et etiam nutritur postquam amplius augmentari non potest. Et sic intelligitur quod etiam per viuit vita plante que vita animalis secundum eadem secundum quam viuit anima et post secundum quod per hanc qualitativas dispositiones requisitas ad nutritionem nec augmentum quod habeat ad satisfactionem. Sed ut magis distincte loquimur videtur esse dicendum quod anima in suis principalibus operationibus non vivit organo corporeo sed in se et intelligere nisi ministratur in aliis anima indiget organo corporeo puta sentire et appetere in vegetare et secundum locum movere et huiusmodi ubi igitur anima indiget corpore organo factum est de se manifestum quod ipsa non potest in opus sine determinatis dispositionibus qualitatis. Sed de velle et intelligere siue de operatione intellectus et voluntatis aliquid dicitur quod ipsa est potentia volitiva siue voluntas puta tamen respectu principis ad actum volendi. Alii autem dicunt quod anima non seipsa percipit sed ut in formata iudicio de bonitate vel malicia rei volibilis est potentia volitiva seu ipsa voluntas et isti non sunt prius sed concordant utrobique dicunt verum: sed primi loquuntur de voluntate puta est potentia remota ad volendum Alii autem intendunt de voluntate ut est potentia per se in qua ad volendum. Sed contra hoc aliquid obijciunt per hoc quod omnes communiter dicunt voluntatem nihil cognoscere sed ceca esse quod non esset verum si esset idem quod anima cognitione et iudicio informata. Ad quod breviter respondendum est quod voluntas non dicitur ceca quia non sit idem realiter quod anima potens cognoscere vel etiam cognitione et iudicio informata sed quia respectus secundum quem anima dicitur voluntas siue potentia volitiva non est ad cognoscere sed ad ulteriorem actum scilicet ad velle. Eadem enim res que dicitur

cognitiva secundum respectum ad actum cognoscendi et que dicitur volitiva secundum respectum ad actum volendi. Alii autem de hoc alio modo opinantur et dicunt quod omnes forme generabiles in ipsa materia primo existunt in potentia in ipsa materia et in actu in primo motore sicut dicit promotor duo. decio metaphysice promoto nono. putant igitur illi quod dicte forme sic in materia et in domo preterites habeant ibidem distinctionem ad invicem ex natura rei puenientem omnem intellectus nisi operationem quam quod distinctionem non dicitur esse reale sed quantitativam vel formalem et ille quoditates seu formalitates in deo existentes sunt illi ydee quas philosophus posuit que sunt actrices omnium formarum que in materia sunt et cause ipsarum res enim sensibiles non sunt nisi in quantum sunt quidam participat similitudines primi entis secundum ydeas in ipso preteritis. Ita etiam in materia prominetur quiditates omnium huiusmodi formarum non quidem actiue et modo formali et perfectio sed passive et modo potentiali et imperfectissimo et propter huiusmodi quiditates in materia existentes extrahuntur ab intrinseco de ipsa materia forme diuerse per generationem et si non esset via aduersus forme in materia esset creatio quemadmodum aduersus anime rationis in corpore aut gratia in anima videtur creatio dicitur esse plures eorum quod deus sic intelligit ista inferiora distincta quia in eo distinctionem habet dictomodo sed non reale. Et hoc dicitur sensisse auctorem de causis cum dicit omnem intelligentiam plenam esse formam. Ad idem etiam reducitur dictum aristotelis in hoc sexto libro cum dicit ad ea que genere altera et anime particularum alterum genere aduersus quod aptum naturam liquidum secundum similitudinem quandam et proprietatem ipsius existit cognitio hoc enim videtur rationabile quoniam sicut forme corporales habent se ad materiam et primum motorem ita forme intelligibiles ad intellectum possibilem et agentem. Hoc autem est magis difficile quod pertineat id istam scientiam. Ideo solus dicamus quod non oportet ista ponere sed sufficit ad omnia saluanda quod forme materiales quantum ad illud esse quod habent in domo et omnia predicta que deo attribuantur sint idem penitus in domo et apud nos secundum rationem differant. Unde ne oporteat derogare simplicitati diuine et fingere distinctionem puenientem actui considerandi quam forte non auderet nominare reale nominant formalem vel tamen ex natura rei melius esse videtur tenere promotoris sceleriam quantum ad hoc duodecimo metaphysice promoto tricesimo nono dicitur sic. In eis autem que sunt forma non in materia dispositio et dispositum reducitur ad unum in esse et duo in consideratione. Et parum post dicit quod anima sunt considerata dispositio et dispositum in eis que non sunt in materia: tunc reducitur ad unam in relationem omnibus modis et nullus modus erit quo predicatus distingatur a subiecto et dispositio extra intellectum si in essentia rei et cetera. Et subdit et magna est differentia in his que differunt in esse et que differunt in intellectu solum. Et concludit finaliter multiplicitas in domo non est nisi in intellectu diffinita non in esse. Et si non opteat in domo ponere tale fictitiam distinctionem videtur quod nec in materia poni debeat quod totum sine ea saluari poterit hic et ibi. Igitur satis utique ex dictis apparet quid sit dicendum. Ad rationes in principio questionis adductas. Prime enim arguunt quod potentia anime per respectum non sit preter animam res

Rectitas opinionem animam pagore de ex intentione forme in materia

qualitatisue dispositiones potest dici potentie

arguit aliquid potentie anime dicitur igitur re ipsa

alia a fundamēto. Alie autē pter ultimā arguūt de potētis aīe p qūtatius dispositionib⁹ ad diuersas aīe opatiōes exercēdas. Ad aliā ultimā pōt dicit q tūmōs diuersoz pōdicamētōz nō oī significare ad extra res diuersas: s; sufficit pceptuū talis diuersitas scōz quā tūmō diuersos hēant modos pōicādi de substantijs demonstratiuis sic p sue tū ē dicere q eēntie pōdicamētōz sūt ipmixte et de bem⁹ p essētiās vel qūditates itelligere qūditatias rationes. Et scōm aliū modū dicēdi dicerem⁹: q non oīa pōdicamēta significāt res ad extra sed aliq pōt significare res i aīa exītes possibiles de reb⁹ extra demonstratiue predicari. et c.

qūstio quarta.

Arguūt pāio.



Quarto querit. Quid sit scīentificū q aīa speculat necessaria et rōcinatiū q ipā rōcinat circa ptingētia sit diuersa potētis seu diuersa ptes aīe. Ad q nō sicut scīus thomas arguit. qm i tertio de aīa distīxit arg. intellectū i duo scz agens cui⁹ ē oīa facere et possibile q ē possibilis oīa fieri vterq; igit ipōz ad oīa se h; esset igit p rōnē vtri usq; intellectus si alia pars aīe esset que itelligit necessaria et alia que itelligit contingentia. Pretereaverum necessarium et verum ptingēs videtur se habere sicut perfectū et imperfectum i gñe veritatis eadē aut potētia aīe cognoscim⁹ pfecta et ipfecta ut eodē visu lucida et tenebrosa. multo igitur magis eadē potētia itellectiua cognoscit necessaria et ptingētia. Itē vniuersalius se habet intellectus ad itelligibilia q; sensus ad sensibilia. quanto ei aliquā virtus est altior tanto ē magis vniuersalis: s; sensus aut visus percipit et incorruptibilia scz celestia et corruptibilia scz inferiora quibus pportionaliter correspondere videt necessarium et contingens multo igitur magis eadē potētia itellectiua cognoscit necēria et ptingētia. ¶ Itē non qūq; diuersitas generis i obiectis requit diuersas potētiās alioqn nō eadē potētia visuā viderem⁹ plātas et aīalia: sed sola illa diuersitas q respicit rōnē for: malē obiecti. obiectū aut intellect⁹ est ens quod ē cōe oībus et substantijs et accidentibus. s; nō eodē modo. vnde et eadē potētia itellectiua cognoscimus substantias et accidentia. pari igitur rōne diuersas necessariorum et ptingentiū non requit diuersitas itellectus potētiās. ¶ Itē aut rōib⁹ addi potest q potētia ponens dīam inter aliqua plura est eadē cognitīua illorum plurium ppter hoc enī. Ad pter quinq; sensus exteriores posuit sensus cōem vniā potētā scō de aīa: sed p itellectum ponimus dīam inter necēria et contingentia igitur eadē est potētia aīe itellectiue respectu necessariorum et contingentium. Itē eadē est potētia cōtrariōz licet nō idē habitus ut d; qto huius. s; cōtingens et necessarium sunt pīa. quia sunt sicut corruptibile et incorruptibile igit et c. ¶ Oppositū dicit Ar. sic. Et supponantur duo rationē hñtis vnum quidem quo speculamur talia entīū quozū pīncipia non contingit aliter habere vnum autē quo contingentia. Ad quod probādū adducit rōnē dicēs ad ea aut q genere altera et aīe particula tū alterū genere ad vtrūq; aptum natum siquidē scōm similitudinē quādā et ppetatē cognitio ipius pīstet. Ad istam qūstionē in his verbis rīdet bīus

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

In oppositū

thomas. hec autē dubitatio de facili soluitur si qd pīderet q ptingētia duplī pī cognosci vnomō scōm rōes vniuersales. Aliomō scōz q sunt in pīculari. vniuersales igit ptingentiū rationes immutabiles sunt et scōz hoc demonstratiōes dant et ptingētia pī duplī cognosci ad scīentias demonstratiuas pīnet eoz cognitio. nō enī scīa naturalis est solū de necessarijs et incorruptibilib⁹. sed etiā de reb⁹ corruptibilib⁹ et ptingētib⁹. vñ p q ptingētia sic pīderata ad eandē ptem aīe itellectiue pīnet ad quā necēria quam phī vocat hic scīentificū. et sic pcedūt rōes iducte. Aliomō pī capī a ptingētia scōz q sūt pīculari et scīvariabilia sūt nec cadit sup ea itellect⁹ nisi mediātib⁹ potētis scīentis vñ et it ptes aīe scīentias ponit vna potētia q d; rō pīcularis siue vis cogitatiua q ē collatiua itēntionū pīculariū. sic aut accipit hic phī ptingētia. ita enī cadūt sub pīlio et ope. et ppter hoc ad diuersas ptes aīe pīnere dīcit necessaria et ptingētia. sicut vñ speculatiua et particularia opatiua. Videt igit thomas itēdere per scīentificū itellectū q ē potētia abstracta et p rōcinatiū pīutē rōcinatiua seu cogitatiua que ē potētia organica scz vna de potētis scīentis in terioribus qō videt sonare pīmentatōz scōz et tertio de aīa qui cogitatiua pīutē dicit quādā rōnez: q cognoscit itēntiōes indiuiduales oīm predicamentoz et pponit eas et dīlīguit et rōcinat i eis et hoc etiā videt. Ar. sentire in hoc sexto libro pīstat autē q p rōcinatiū: itēdit illā pī vel potētā aīe q pīdētia exīst sed Ar. eā ponere videt i sensu qui est virtus cogitatiua dicit enī q singularium est prudentia que sūt cognita expīentia. talis aut expīentia ad illā pīutē cogitatiua pīnere videtur. Itē expīentius loquēs aristo. dicit q prudentia est extremi id est ipsius singularis cuius extremi non est scīentia sed sensus. et ostēdēs qd stīlle scīus dicit nō q pīpōz sed quali sentimus qm i mathematicis extremū trigonum sed ille magis scīus prudentia quoz ille aut alia species. Aristo. autē in hoc loco videt per sensus pīpōz itelligere sensus exteriores per illū aut quo indiuidua cognoscimus in mathematicis. videtur itelligere virtutē cogitatiua: quam etiā aliquando vocamus ymaginatiua. Unde pīmentatōz tertio phīscōz dicit pīpōnes mathematicas esse in capitulo pīpositionū ymaginabiliū. Et vide i pīmo magno rō moraliū q aristo. videt expīse int pīliatiū et scīentificum dīstīguere: ex eo q sensibile et itelligibile altera sunt abinuitem. consiliatiū autem est circa sensibilia. scīentificum vero circa itelligibilia. ¶ Hec autem opīntio quibusdam non videtur rationalis. ¶ Pīmo quidem qntiam prudentia q in illa parte ē quā Ar. hic vocat rōcinatiū est habitus itellectualis. ergo est i itellectu. igitur non est in potētia cogitatiua. Et q forte posset dīci q nomen itellectus aliquando extendimus ad cogitatiua potētiāz eo: q ipsa ratiocinatur et discūrit. licet non nisi in singularibus ideo ostenditur q oportet ponere prudentiā in itellectu qui est potētia abstracta: quoniam prudentia non est singularium tantum sed etiā vniuersaliū sicut postea videbitur. oportet igitur eā attribuerē tali parti aīe que possit vtrāq; cog-

Reprobatio
opīntiōis bīi
thome.

Secundo

noscere talis aut non est virtus cogitativa. quoniam ipsa solum cognoscit singularia. Item cum voluntas sit potentia abstracta oportet quod eius actus scilicet electio sequatur sententiam abstracte potentie. sed ipso consequitur consiliativam rationem ergo illa ratiocinatio consiliativa est abstracte potentie patet igitur quod. Ar. per ratiocinativum non intendit virtutem cogitativam sed potentiam intellectivam abstractam. Item per ratiocinativum et scientificum non videtur hic. Ar. aliud intelligere quod intellectum practicum et speculativum qui ambo sunt potentie abstracte una secundum substantiam sed differunt sive ut dicitur

Tercio

Quarto

defensio bti
thome ex po
silio doctoru
eius

tercio de anima. Item nos ponimus differentiam inter contingentiam et contingentiam in particulari ergo ea cognoscimus per eandem potentiam. sic enim. Ar. secundo de anima probat necessitatem et unitatem sensus communis. Quid autem opinionem predictam ad sensum congruentem volentes reducere dicunt quod intentio beati thome non erat quod prudentia poneretur in potentia cognitiva subiective sed in intellectu non tamen quocumque modo sed ut copulato sensui seu ut habite reflectionem ad ipsam sensum cum oporteat ipsam prudentiam esse circa singularia negotia quod intellectus non cognoscit per se sepe mediante sensu ut dicit commentator tercio de anima. Ar. igitur potentiam intellectivam vocat ratiocinativam prout ipsa cogitativa est singularium sensibilem aut etiam universalem secundum in eorum applicationem ad singularia sensibilia. Eandem autem potentiam intellectivam. Ar. vocat scientificam prout ipsa est cognitiva ipsarum universalium secundum se vel etiam singularium prout ex eis elicitur cognitio universalium. ratiocinativum igitur et scientificum sunt: sicut practicum et speculativum intellectus. Qui sic sine differunt quod practicus intellectus suam considerationem finit in singularibus operabilibus ut circa ea operemur. speculativum autem considerationem suam finit in universalibus speculabilibus non ut circa ea operetur sed operemur sed contemplemur. Nec ergo differentia sic exposta concludi potest dum tamen ulterius consideremus quod hic per ratiocinativum quod dicitur esse circa contingentiam videatur idem intelligere quod consiliativum et consiliativum non fit de quibuscunque contingentibus sed solum de hijs quod per nos operabilia sunt ideo distinguendum est de contingentibus quoniam in omni modo possumus loqui de contingentibus simpliciter et absolute alio modo de contingentibus quo ad nos. Primo autem pluvie et gradines et tonitrua et opera plurima nature sunt contingentia de quibus tamen est speculativa scientia et ad quam se non extendit practicus intellectus. Secundo modo illa solum dicuntur contingentia quoniam principium est in nobis ut sic aut non sic fiat alia autem contingentia per comparationem ad nos seu ad nostram facultatem reputantur. tamen necessaria cum non sint per nos transmutabilia. Hoc igitur modo distinguendo necessaria et contingentia manifestum est quod ratiocinativum seu consiliativum vel viriliter practicum seu operativum intellectus et habitus practicus habent se prope circa contingentia non solum secundum singulares sed etiam secundum universales eorum rationes non tamen consistant in eorum contemplatione. sed ut totum convertantur et applicentur ad singularia operabilia quatenus ea vel circa ea operemur. Scientificum autem seu vel speculativum intellectus et speculativum habitus habent se prope circa necessaria prout contra dictum est accepta contingentia distinguunt talia est

quod intellectus
practicus et spe
culativus sine
differunt.

duplex de poten
tiis scilicet sim
plex quod nos

consideramus non ut ipsa agamus sed solum ut ea cognoscamus. Et attendendum est quod nullum est incommensurabile aliquod practicum intellectum seu practicum habitum ad naturalium seu necessarium cognitionem ascendere. ubi gratia si rex vadat ad prelium vel si agricola seminet blada sua: necesse est ipsos ad motum celi respicere ut tempore opportunitate ad opus suum proficiendum acceptent. et oportet medicum naturam hominis et herbarum cognoscere. tamen talia non considerat practicus intellectus aut practicus habitus principaliter et simpliciter sed vel quod ad quid scilicet pro quanto naturis rebus necesse est opera nostra conformare. Similiter etiam speculativus intellectus vel speculativus habitus aliquando descendit ad aliquam considerationem operabilium humanorum in quantum scilicet propter similitudinem seu proportionem artificialium ad naturalia: possibile est ex artificialibus aliquam accipere noticiam de naturalibus. Ergo ex dictis apparet potest quod ratiocinativum scientificum distinguunt. Nam primo manifestum est quod non distinguunt sicut organica potentia et abstracta sed utrumque est potentia abstracta scilicet intellectus secundo manifestum est quod non distinguuntur per esse precise hoc quod circa singularia hoc vero circa utilia. Tercio patet quod hoc quod de negotiis circa contingentiam illud quod circa necessaria predictum. Quarto patet quod hoc intendit principaliter ad opus finale illud autem statim scire. Quinto patet quod circumscriptionis aie quantitas dispositionibus ratiocinativum et scientificum realiter idem sunt sed differunt secundum rationem hoc enim manifestum est ex precedenti questione. Item potest videri quod quantum ad aie quantitatis dispositiones quod ipsa disponit ad ratiocinativum de contingentibus et de necessariis ratiocinativum et scientificum distinguunt realiter speculativa namque principia et practica altera sunt ab invicem intellectus autem ut in format practicus principis de ratiocinativum autem in format speculativus de scientificum. Et loquor nunc de utroque quo ad investigabiles conclusiones. Et forte hoc intendebat. Ar. cum dicit ad ea que sunt altera genere altera esse aie particularia. siquidem secundum similitudinem et proprietatem cognitio ipsorum existit potest enim dici quod anima seipsa proprietatem habet debita proportionem ad capiendum prima principia propter quod dicitur naturaliter cognita mediantibus autem dictis primis principijs ipsa fit appropriata et disposita et proportionata ad cognoscendum conclusiones ex his immediate ortum habentes. et sic deinceps ita quod per alia et alia principia potest ad alterius et alterius conclusionis noticiam pervenire. Qui tamen iuxta opinionem narratam in alia questione dicunt quod ratiocinativum et scientificum sunt potentie realiter distincte in anima intellectiva non quod realiter dicunt sed quiditative. Quam quidem distinctionem dicunt in anima etiam circumscriptionis omnibus exterioribus pervenire omnem nostrum actum intelligendi hoc autem probare nituntur primo notantes quod sub diversis generibus coterminantur habere eundem modum opponendi vel alii ubi gratia proprietates potest sub colore puta album et nigrum et sub sapore puta dulce et amarum habent eundem modum utrobique enim potest fieri transitus de contrario in contrarium manente eodem subiecto. sed par et impar non habent istum modum quod manente eodem numero qui nunc est par impossibile est fieri transitum a paritate in imparitatem igitur dicunt isti quod diversitas contrarie

practicus intellectus
et aliquis fide
rat necesse est
speculativus
figentia sed per
accidens.

resolutio per quam
correlaria
quod se habet in
intellectu practico
et speculativo

opinio quod in
intellectu practico
et speculativo
ut dicitur reipso

statu eundem modum opponendi hñtū exigit pñtates
 scilicet qui sit primo apprehensui ipsorum vñpñ scō
 de aīa ideo scēsus tactus est duo scēsus vñ hñtur ibi
 dē pñt hoc q̄ appñhēdit diuersas pñtarietates pñ
 mo. s̄ dicūt q̄ talis pñtarietatu diuersitas nō exi
 git pñtarietate intellect⁹ vñ virū ei⁹ s̄ alia diuersitas pñ
 rietatu sc̄z diuersos modos opponendi hñtū neces
 sario exigit pñtarietate virū intellect⁹ q̄avis appñhēsiua
 pñtarietate ē aliqñdō mediū iter extrema pñtarietate
 s̄z idē oīo nō pōt ēē mediū taliū cōtrarietatu cū sit
 diuerse scōm genus et scōm modū sed scientificū
 et rōcinatiū sūt potēcie appñhēsiue diuersas pñ
 rietatu diuersos modos opponendi habēnū pñatio
 quia scientificum apprehēdit cōpositionē et diu
 sionem necessarias inter q̄s nō pōt esse mutatio
 si ei affirmatiua necessario est vera nūq̄ negatiua
 erit vera rōcinatiū aut apprehēdit cōpositionē
 diuisionē cōtingētū inter quas pōt venire muta
 tio possibile enī est in cōtingētibus q̄ mutatio sit
 vera affirmatiua: et alias negatiua ergo scientificū
 et rōcinatiū sunt vires naturaliter distincte. Se
 cundo illi arguūt sic potētia determinabilis per
 plures actus pōt determinari per eos aut eodem
 modo aut alio et alio modo verbi gr̄a potētia sup
 ficiei ad recipiēdum colorē determinat vñiformi
 ter ad recipiēdum oēs colores et indifferēt: q̄ q̄
 tum pōt determinari pñtū tñ p̄ alterū: s̄z potētia
 quā fer⁹ pōt recipe masculinitatēz femieitātēz et ra
 ritatēz et dēsitatē nō deteriat vñiformiter: q̄ p̄
 masculinitatēz femieitātēz determinatur ad semp
 q̄dū erit hō. s̄z p̄ raritatēz et dēsitatē determinatur
 ad tps nō ad sp̄. Prima ergo diuersitas vñ di
 cunt non exigit diuersitatē potētiarū sed scōa ne
 cessario exigit diuersitatē earū mō ita est q̄ scien
 tificū p̄ actū suū determinatur ad sēp. rōcinatiū
 vero nō igit̄. Puto tñ q̄ nō sit ita dicēdū: qm̄
 sicut ēs est nomē trāscēdēs ita res vt puto: ideo
 quēcūq̄ nō extrinseca denotatiōe: sed intrinsece
 sunt distincta puto illa diuersa entia et res diuer
 sas. Quidā aut ali j ponūt distinctiones in intrin
 seca natura rei quiditatuas vel formales et nō re
 ales. Puto q̄ fictio sit noīm ad fugā aliarum
 difficultatū. nulla enī necessitas michi videt̄ co
 gens ad ponēdum tales distinctiones ergo nō sūt
 ponēde nā natura nō facit p̄ plura q̄d pōt facere
 per pauciora rōnes aut eorū non valent cū enī dñ
 q̄ diuersitas contrarietatu nō habentiū eundem
 modum opponēdi exigit in intellectu diuersas po
 tentias: dicem⁹ q̄ non est ita nisi loquamur de di
 uersitate cōceptuali vel de diuersitate que est scōz
 diuersitas dispositiōes q̄litatiuas modo prius cō
 cesso. Et qñ dñ q̄ potētia apprehēsiua alicui⁹
 contrarietatis ē quoddā mediū inter extrema
 contrarietatis dico q̄ non oportet ipsam esse me
 diū per participationē extremorū sed potius p̄
 negationem: ipsorum modo quo exprimit arḡ. ter
 cio de aīa dicēs. necesse qm̄ itaq̄ oīa itelligit imi
 ptum esse. et cñ hō itelligo tñ q̄ huiusmodi negatio
 formarū intelligibilium debeat intellectui pñt
 diminutionē sue nā ē sicut ēēt de pñtia matia sed
 sēp pñt ei⁹ excellētā et imaterialitatēz nō ē im
 possibile hoc modo idēz esse mediū taliū diuersa
 rum contrarietatum ymo hoc est necessarium.

refutatio op
 pinionis

alia opinio

resolutio au
 ctoris.

rñsio ad rōes
 oppinōis po
 nēt̄ distinctio
 nē realem

¶ Sicut enī visus cū sit perceptius lucis potest **notabile**
 oēs colores percipere q̄ oēs colores sunt quedā
 participare similitudines lucis: ita cū intellectus
 sit perceptius pñt entis taliter qualiter: optz q̄
 sit perceptius oīm aliorum entiu eo q̄ oīa tam ne
 cessaria q̄ contingētia ex eo sunt entia q̄ sūt que
 dam participare similitudines pñt entis. Et ite
 rum si intellectus eadē potētia existens non ha
 beret sufficiētē excellētiam et mediationem ad
 percipdum oīa cōtraria imo oīa entia non appa
 ret quomodo oīa possem⁹ simul appñhēdere vñ
 co conceptu videlz conceptu cōmunissimō. Et ite
 rum intellectus vñ potētia existens iudicat de ve
 ritate pñt principij cōplexi et de falsitate sui op
 positi quod quidem principij suū oppositum cō
 muniter se habent et ad necessaria et a contingen
 tia ergo non videtur q̄d oporteat in intellectu ta
 les ponere vires diuersas pñt cōtingētia et ne
 cessaria. ¶ Alia aut rō iporum non conclude q̄ ad scōz rōes
 non oportet q̄ scientificū per quēlibet actum suū
 determinetur ad semp quod sic patet rōcinatiū
 prout hic ab Af. distinguitur contra scientificū non
 habet locum in sciētis speculatiuis sed scientificū
 in quibus tñ sepe mutamus nostras opiniones.
 Et si dicas q̄ opinionē bene mutamus sed nō sci
 entiam dico q̄ ymo bene. sic q̄ ipsa nō necessario
 determinat intellectū ad semp homo enī pōt mul
 tas obliuisci conclusiones post quā obliuionē si
 multa fuerit ipse per rōnem sibi occurrētē pos
 set opinari cōtrarium eius quod ante sciuit et cu
 ius ante demonstrationem habuit. Et iterū nec
 oportet concedere q̄ potētia sit diueria naturali
 ter modo quo illi dicunt si p̄ ymū actum determi
 netur ad semp et per alterū ad tempus multi enī
 posuerunt in celo et in istis inferioribz materiam
 esse eiusdē rōis. et tñ ipam determinari per for
 mā celi ad semp et per formas istoz inferiorū ad tē
 pus. ¶ Ad rōnes igit̄ dicēdū est. Ad primā q̄ in
 intellectus possibilis idē realiter exñs est possibilis
 oīa fieri sed nō immediate sed ordinate vt dictum
 est. ¶ Ad altiam dicēdū q̄ per nos operabilia et
 non per nos operabilia nō distinguūt scōm pñt
 actum et imperfectū. ymo scōm distinctas rationes q̄
 bus obiciūt intellectui hoc quidē pñt vt per
 nos opabile. hoc aut non: pñt quod in rōcinan
 do circa ea vt dictū fuit necesse ē intellectū varie
 se habere. Om̄s etiaz alie rōnes satis cōcedi pñt
 quo ad hoc q̄ intellectus idē existēs realiter pos
 sit cognoscere contingētia et necessaria. nō con
 cludunt tñ quin distinguatur intellectus modis
 predictis inq̄tum est innatus negociari circa ea
 ¶ Tunc respondendum est ad ea que vidētur ar
 guere q̄ rōcinatiū i quo prudētia existit sit virt⁹
 cogitativa. ¶ Ad hoc enī quod dicit cōmentator
 cogitativam rōcinari concedi pñt sed hoc in sin
 gularibus tñ rōcinatiū aut in quo prudētia
 existit ad vñiuersalia se extēdit. ¶ Ad illud q̄d vi
 cit aristoteles prudētiā esse singulariū que nota fi
 unt experiētia cōcedēdum est q̄ prudētia sit sin
 gularium scēsu pñt cognitiū: sed postea ta
 men notorum per intellectū. ¶ Ad illud etiā q̄d
 dicit aristoteles prudētiā esse extremi cuius nō
 non est scientia sed scēsus dicēdum est: q̄ singula

ad rōes pñci
 pales

ad secundaz.

ad rōnes scēf
 thome volēt̄
 q̄ intellectu rō
 cinatiū sit
 idē q̄ cogita
 tiua potētia

ad secundaz.

ad terciam.

rium quorum non est prudentia non est scientia quia scientia non est nisi universalium sed ipsorum est sensus primitus antequam fiant nota intellectui: scilicet tunc oportet ipsa mediante sensu nota fieri intellectui in qua nata est esse prudentia. Ad hoc autem quod dicitur Arg. esse illud sensum non qui proprius est. Dicendum est quod hoc p[ro]p[ri]o dicitur quod prudentia non solum est illorum singularium que per se sensibiles exterioribus app[ar]ent h[ab]ent puta calidi et frigidi albi et nigri sed et multo magis singularium que interiori virtute cognoscuntur scilicet virtute estimativa seu cogitativa que ex sensu satis sensu interiori elicit intentiones non sensu satis ut dicitur Avicenna sexto naturalium verbi gratia intentionem odij vel amicitie lucris vel damni honoris aut in honorat[i]o[n]is circa enim talia magis est prudentia quam circa albu[m] et nigr[u] aut odore[m] aut sonu[m] sed non est intentio Arg. quod sit status in illa virtute sed oportet o[mn]ia tandem cognoscere per intellectu[m] qui solus p[ro]p[ri]e p[er]fecte r[ati]onari et universales agibiles operationes singularibus agilibus applicare. Ad illud autem quod dicitur in primo magis moralium et ad o[mn]es c[on]similes auctoritates dicendum est quod prudentialem pot[en]tia[m] seu c[on]siliativam non dicitur. Arg. esse circa delectabilia sensitiva ex eo quod sit pot[en]tia sensitiva scilicet quod est eorum singularium que prius sensu p[er]cepta sunt sed nec illorum tamen sed et universalium quorumdam put applicabilia sunt ad singularia operabilia. Nec de questione

moralis virtute. Item arguitur sic rectitudo appetitus comparatur ad rectitudinem rationis sicut finis ad ea que sunt ad finem. Ideo de virtute morali que pertinet ad appetitum: et de prudentia que pertinet ad rationem dicitur Arg. quod hec quidem scilicet virtus moralis finem hec autem scilicet prudentia que ad finem facit operari. Et ad eandem etiam intentionem dixerat ante: virtus quidem ei intentionem facit rectam prudentia autem que ad hanc sed ea que sunt ad finem determinantur per ipsum finem finis enim est principium in agibilibus conclusiones autem determinantur per principia. Item corruptio appetitus determinat intellectum ad mendacium circa principia practica unde dicitur Arg. pervertit enim malicia et mentiri facit circa practica principia ergo per oppositum rectitudo appetitus determinat intellectum ad veritatem circa practica principia et per consequens circa conclusiones cum conclusiones determinentur per principia. Istam questionem intendit solvere beatus thomas sub his verbis. Appetitus est finis et eorum que sunt ad finem finis autem determinatus est homini a natura ut in tercio habitum est ea vero que sunt ad finem non sunt nobis determinata a natura sed per rationem investigantem sic igitur manifestum est quod rectitudo appetitus per respectum ad finem est mensura veritatis in ratione practica. Et secundum hoc determinatur veritas rationis practice secundum concordantiam ad appetitus rectum ipsa autem veritas rationis practice est regula rectitudinis appetitus circa ea que sunt ad finem et ideo scilicet hoc dicitur appetitus rectus qui prosequitur ea: que vera ratio dicat. Nec autem opinio non placet qui busdam quoniam appetitus animalis vel humanus non fertur in cognitu[m] sed oportet illud in quo appetit fertur apparere bonum ergo antequam appetitus recte feratur in finem oportet in intellectu esse rectum iudicium de bonitate finis igitur patet quod non solum respectu eorum que sunt ad finem rectitudo rationis determinat rectitudinem appetitus sed etiam respectu finis. Hoc iterum affirmatur sic sicut in appetitu ponitur duplex actus unus respectu finis: qui dicitur voluntas seu volitio alter respectu mediorum ad finem qui dicitur electio: ita in intellectu ponitur duplex actus unus respectu finis et ille ponitur principium practice considerationis et alter respectu eorum que ad finem: et ille est conclusio consilij. Arguamus ergo sic sicut in appetitu se habet electio eorum que ad finem ad volitionem finis ita in intellectu se habet conclusio ad principia ergo per locum a transmutata proportionem sicut se habet electio ad conclusionem ita volitio finis ad principium consilij sed electio determinatur per conclusionem consilij igitur et cetera. Item contra hoc quod dicitur finem omnium esse determinatum a natura videtur dubitatio quoniam tunc omnes eundem statum rent sibi finem: quod est falsum quidam enim felicitatem ponunt in divitiis: alij autem in honoribus: alij in delectationibus sicut apparuit in primo libro. Item iste videtur sibi contradicere ponit enim quod viri determinat intellectus ad recte iudicandum de fine et malitia ad m[en]tendum et ita virtus etiam inclinatur ad finem bonum et malitia ad prauum. Item in tercio libro visum fuit quod in parte nostra sunt virtutes et malitie ergo

Tercio

confirmatio

Quarto

recitat oppositum beati thome prima p[ar]te

oppositum tracta cum ipso

Secundo

Tercio

ad quartam

ad quintam

questio quinta. Arguitur primo



Quinto queritur. Utrum intellectus practicus determinet ad unum per rectitudinem appetitus. Arguitur quod non quod esset circulario in determinat[i]onibus quoniam appetitus determinatur ad rectitudinem per veritatem iudicij practici ex eo enim appetit dicitur rectus: quia consonat recte rationi p[ro]p[ri]e quod scilicet huius dicitur quod virtus moralis que ponitur in appetitu diffinitur per hoc quod est immediate existere determinata ratione. Item intellectus est potentia melior quam appetitus nobilior aut magis est determinare alterum quam a minus nobili determinari sicut dicitur est determinare subditum igitur et cetera. Item ordinare et p[er]suadere est determinare ordinari autem et p[er]suadere est determinare quod patet primo huius ubi dicitur quod irrationale a ratione aliquantulum persuadet et quod etiam appetitus in quo ponuntur virtutes morales est habere rationem non principaliter in seipso sed quodammodo a patre audibile aliquid et hoc est rationale: quia nos ipsius appetitus sed ipsius intellectus est sapere modo dicitur p[ro]phetia methaphysice non enim sapiens est ordinari sed sapienter ordinare oportet neque hunc ab altero sed ab hoc minus sapienter suaderi ergo et cetera. Oppositum videtur velle. Arg. dicens practica autem intellectus veritas confesse habens appetitui recto p[ro]p[ri]e quod videtur dicere post quod prudentia non est habitus cum ratione solum sed supple cum rectitudine appetitus. Ad quod confirmandum adducit signum dicens quoniam obliuio habitus quidam talis est scilicet qui cum ratione solum prudentie autem non est. Etiam post hoc videtur ostendere quod prudentia sit necessario conexa virtutibus moralibus: ita quod non est possibile esse bonum principaliter sine prudentia neque prudentem sine

Secundo

Tercio

in oppositum

Secundo

excusat et def
fedit beatum
thomam

duplex est finis

finis ultimat⁹
duplex affirmat⁹
tur

quod rectitudo
appetitus re-
spectu finis d
terminat appe
titu respectu
eorum que sunt ad
finem.

in potestate nostra est finis prauus aut bonus nobis
statuere et verum dicere aut mentiri de fine sed il
lud non est nobis determinatum a natura cuius oppo
situm est in potestate nostra: ideo finis non videtur
esse nobis determinatus a natura. Item nullum
natura existentium aliter assuescit scilicet huius sed
ad alium et alium finem nobis statuendum assuescit
studiosi aut prauus effici propter quod dicitur in tercio
qualiscumque unusquisque talis et finis videtur ei. Si
propter istas rationes non esse necessarium negare tho
mam posset enim eius opinio verum habere intel
lectum. Si dicamus quod duplex est finis in humanis
actionibus scilicet unus ultimus et principalis alter
medius et minus principalis et ad ulteriorem finem
ordinatus. Igitur beatus Thomas concederet quod fi
nes medij non sunt nobis naturaliter determinati
Sed iterum finis principalis et ultimus puta
felicitas humana potest dupliciter apprehendi. Uno
modo secundum eius communem rationem scilicet secundum quod
est quid optimum et delectabilissimum. Alio modo
secundum eius specialem rationem scilicet considerando que sit
illa res que dicitur felicitas scilicet que est optima et de
lectabilissima an scilicet sit delectatio corporalis vel a
bundantia pecuniarum vel honorum vel opus vir
tutis aut aliud quodcumque et si hoc secundo modo con
sideretur humanus finis adhuc non est nobis natu
raliter determinatus sic quia in sepe propter affectio
nes prauas sensuales erramus circa ipsum sed si
consideretur primo modo sic est nobis naturaliter
determinatus prout beatus Thomas dixit sic
intelligendo quod omnes ex naturali inclinatione intel
lectus ad verum et appetitus ad bonum indicant
esse eligendam beatam vitam et delectabilissimam et se
valle talem ducere confidentes hoc enim est neces
sarium concedere quoniam si deus et natura de platis
et brutis habent sollicitudinem dando eis principia
per quod attingere valeant ad proprium bonum multo
magis est dicendum quod natura dedit hominibus princi
pium per quod determinari possunt ad proprium bonum
prosequendum et attingendum ergo cum non possit
homo peruenire ad proprium eius bonum nisi per ra
tionem unde Seneca epistola ad claranum et lucillum
bonum sine ratione nullum. Et Arg. in epistola ad Ale
xandrum eos quidem qui rectitudinem vident et cum
hac omnia volunt agere tanquam existentes bonos et opti
mos laudamus hos autem qui sibi rectitudine ali
quid faciunt tanquam existentes crudos et bestiales
odimus propter quod etiam dictum est primo huius
rectitudo et ad optima deprecatur ratio necesse est
concedere quod principium rationationis habeamus no
bis naturaliter determinatum unde dicit Seneca epi
stola prius allegata sequitur autem ratio naturam quid
est ergo ratio nature imitatio igitur si finis in agi
bilibus est principium rationationis oportet ipsum
esse nobis naturaliter determinatum. Item non
erat intentio beati Thomae quod rectitudo appetitus
respectu finis determinaret intellectus ad recte
iudicandum de illo fine sicut imaginabantur illi qui
contra eum arguebant sed quod rectitudo appetitus re
spectu finis determinat intellectum ad recte iudica
dum de ordinatis ad finem unde dicebat sic rectitu
do appetitus per respectum ad finem est mensura ve
ritatis in ratione et in rationatione practica per quam

scilicet inquirunt congruentia ad ipsum finem et hoc
totum concedendum. Unde sciendum quod primo intel
lectus recte iudicat de fine saltem quo ad comu
nem rationem ipsius per eius naturam absque rationa
tione. Secundo hanc iudicii rectitudinem sequi
tur naturaliter rectitudo appetitus respectu illius
us finis. Tercio ex eo quod ad finem tendit appetitus
intellectus mouetur ad rationandum ut inquit ea que ad
illum finem in valent per appetitum igitur finis determi
natur intellectus ad rationandum. Quarto per huius
rationationem determinatur ad rectum iudicium de or
dinatis ad finem desideratum. Quinto hanc iudicii re
ctitudinem sequitur rectitudo appetitus circa ordi
nata in illum finem. Sexto per huius appetitum inci
piunt operari hoc igitur modo finis Thomae posset
sustineri. Preter tamen omnia que dicta sunt scien
dum est quod sensus inatus est sepe obviare rationi et
appetitus inclinatus ad sensum quoniam non permit
tit intellectum iudicare vere de fine quo ad eius spe
cialem rationem nec perfecte rationari de alijs et ita non
mentiri facit circa practica principia et circa alia
ut infra dicitur. Ideo simpliciter dicendum est quod
appetitus recte moueratur quod non ad iudicium sen
sus statim in sequendum sed ad expectandum et in se
quendum iudicium rationis inclinatus est non impedit
iudicium vel rationationem sed potius ad perfecte
rationandum et iudicandum et per consequens ad
inueniendum verum de singulis agilibus huma
nis inclinatur et isto modo concedere oportet quod intel
lectus practicus determinatur ad verum per rectitu
dinem appetitus. De his autem magis dicemus in
fra. Ad rationes igitur dicendum est quod appetitus
non ita determinat intellectus quod prius recte ap
petamus quod per intellectum vere et recte iudice
mus sed predicto modo scilicet quod appetitus mo
ribus rectificatus non prohibet sed inclinatur ad
recte iudicandum et rationandum perfecte.
Hec de questione

processus itelle
ctus et voluntat
is in agendis

quod intellectus
inclinatur ad ve
ram rectitudi
nem appetitus

ad rationes

Exto queritur utrum omne scibile sit eter
num. Arguitur quod non sequeretur
quod omne scibile esset verum quod est falsum
consequenter patet per diffinitionem eter
nitatis quam datur Boetius in libro de co

questio sexta:
Arguitur primo

solatione dicens quod eternitas est infinitabilis vite
tota simul et perfecta possessio. Item scia na
turalis habere de gradibus et plurijs de platis
et animalibus vniuersaliter de generalibus et corru
ptilibus que non sunt eterna ergo etc. Oppositum
apparet per Arg. in sexto dicente. Scientia quidem igitur
quid est hinc manifestum si oportet certificare et non
sequi similitudines omnes ei suspicant quod sciam
non contingere aliter se habere contingetiam aut ali
cum extra specularem fiat latet si sunt vel non sunt ex
necessitate igitur est scibile eternum igitur ex necessita
te enim entia simpliciter omnia eterna aut igenita et in
corruptibilia. Item etiam habet primo posteriorum
Item scientia est habitus firmus et semper deter
minatus ad verum qui non potest verti in errorem nec
ab intellectu remoueri nisi forte per obliuionem
hec autem non essent vera nisi scibile esset eternum quod
sicut dicitur in predicamentis scibile sublatum simul

Secundo

in oppositum.

Tercio

scibile capite
dupliciter

conclusio dupliciter
consideratur

autem sciam. et non si scibile non sit non est scientia. Si enim est quod scibile potest capi dupliciter. Uno modo per conclusionem demonstrabili. Alio modo per significatam vel rebus significatis per terminos conclusionis siue per quod vel per quibus termini conclusionis supponuntur. Hec est conclusio omnis homo est risibilis est scibilis quia demonstrabilis est scientia de eam nos habemus sciam de omnibus hominibus et de omnibus risibilibus. Si igitur questio quod scibile per conclusionem demonstrabili tunc iterum erit distinguendum quoniam vel conclusio sumitur quod ad suam realitatem vel quod ad suam veritatem si quod ad suam realitatem tunc nulla conclusio debet dici eterna vel necessaria plusquam a se vel equaliter colores aut saporibus. Quia conclusiones de nouo formam in scripto quod in voce vel in mente: et ita incipiunt esse et desinunt sicut colores et saporibus si vero conclusio capiat quoad eius veritatem potest intelligi dupliciter quod conclusio sit eterna vel necessaria vel impossibilis aliter se habet. Uno modo quod conclusio sit semper vera loquendo categorice et simpliciter isto modo conclusio non est magis necessaria vel eterna quod ad eius veritatem quam quoad eius realitatem quia quicquid ipse ipse non est vera. Alio modo loquendo hypothetice quod scilicet omnis talis conclusio sit vera quicquid proponitur ita quod non possit esse falsa et isto modo vel in equipollenti sensu propositiones dicuntur necessarie et perpetue et impossibiles aliter se habet non alio modo siue sit propositio scilicet siue platea siue apud mentem nostram formate. Hoc igitur modo dicendum quod omne scibile loquendo primo modo de scibili et loquendo per se de scientia est eternum necessarium impossibile aliter se habet in gentium incorruptibile. Et hoc potest declarari per octavam scientie ad sensum et opinionem licet enim sensus et scientia iudicet de veritate et falsitate aliarum propositionum tamen differunt quia sensus non iudicat certitudinaliter nisi apud presentiam sensibilis intellectus aut per habitum scientie iudicat vere ita in absentia sicut in presentia intelligibilis scientia autem differt ab opinione quia licet utraque vere possit iudicare in absentia rerum intelligibilium tamen opinio non iudicat cum certitudine sed cum formidine scientie autem iudicat cum certitudine et sine formidine: hoc totum opponit supponere ex quid nominis scientie et opinionis sed constat quod impossibile est de veritate propositionis iudicare cum certitudine in absentia rerum per terminos significatarum si propositio potest esse falsa ergo propositio scibilis non potest esse falsa et istam rationem intendebat. Aristoteles per illam litteram si oportet certificare et non sequi similitudines omnes suspicamur quod scimus non contingere: aliter se habere contingentia autem aliter cum extra speculari fiant latent. Et hec omnia videntur michi nota per se. Si autem loquamur de scibili per re significatam vel rebus significatis per terminos conclusionis seu per quod vel per quibus termini conclusionis supponuntur sic de questione proposita sunt diuerse opiniones. Una est distinguens inter esse et essentiam vidimus enim quod nomina et definitiones significant essentias rerum quod tamen non significant res esse nec non esse ut habetur in libro posteriorum. Proponit autem hec opinio res eternaliter permanere secundum suas essentias siue secundum suas quidditates: in quantum ad esse non maneant essentie: vero rerum ut dicunt manentes cedem accipiunt esse per generationem: et amittunt esse per corruptionem.

Dicunt igitur isti quod de rebus potest esse scientia dupliciter: Uno modo quantum ad essentiam. Alio modo quantum ad esse verbi gratia cum definitio non dicat nisi essentiam et non dicat esse vel non esse per ipsam scilicet res solum quantum ad essentiam et ita de essentia de monstratur ubi passio per se sequens essentia rei de monstratur de subiecto suo per ipsius definitionem sed demonstratio terminans questionem si est facta sciretur quantum ad esse. Dicunt igitur isti quod si res sunt scibiles ita sunt eterne si enim sunt scibiles quantum ad essentiam solum non oportet quod sint eterne quantum ad esse rei. Illa opinio non placet michi. Primo quia non puto quod esset essentia rei distinguant in ipsa re propter aliam quod videri debet quarto methaphysice. Secundo quia periculosum michi videtur in fide dicere aliquam rem esse eternam que non sit deus. Tercio quia vix michi implicare contradictionem quod essentia maneat et non esse quia quod manet est et habet esse. Quarto quia si essentia manens suscipit esse et non esse non oportebit aliam ponere materiam: quia illa essentia poterit deferre transmutationem et terminos transmutationis cum ipsa maneat eadem. Quinto quia videtur michi quod hoc nomen essentia non est nisi abstractum huius preteriti esse sicut entitas huius preteriti esse et quidditas huius preteriti quod et realitas huius preteriti resideo sicut res de albedine alba ita de essentia esse et entitate ens et quidditate quod vel aliud. Et inconveniens multa preteriti adduci contra istam opinionem sed ego peranseoco quod hoc est in preteriti nominis speculativum. Et videtur autem super librum de generatione distinxit triplex esse rerum scilicet in anima in sua causa et in effectu seu in esse producto. Dicit igitur quod scientia cum habeat de rebus per suas causas non habetur de rebus quantum ad suum esse in effectu sed quantum ad esse quod habet in suis causis propter quod ipse preterit res scibiles esse eternas per esse quod habent in suis causis sed non oportet eas esse eternas propter suum in effectu. Sed nec ista opinio michi placet: quia non est verum quod scientia non habeat de rebus per esse suo in effectu quia tunc effectus non sciretur per suas causas quoniam esse quod habet effectus in causis per distinguunt ab esse in effectu non est ut puto nisi per esse causarum ideo non sciret nisi esse causarum. Item scio per librum methaphysicorum quod tonitruum est sonus facis in nubibus et quod pluvia est aqua in nubibus guratum cadens: hec autem non sunt vera nisi quantum ad esse pluvie et tonitruum in effectu. Item res per esse quod habet in causis distinctum ab esse quod habent in effectu non habent nisi in potentia igitur res non sciretur nisi quantum ad esse potentiale et non actuale. Item si res essent scibiles solum per esse quod habet in causis et ita eterne vel hoc esset per esse quod habent in causis sufficientibus vel in causis non sufficientibus: si non sufficientibus seque reter quod non posset scientia perfecta de eis haberi in sufficientibus tunc etiam essent eterne per esse in effectu quia positis causis sufficientibus ponitur effectus. Item forma est una causa et principalis causa ideo oportet rem scibile secundum istos esse eternam per esse quod habet in causa formali: quod non esset nisi causa formalis sit eterna: et tamen si sit eterna effectus est eternus. Illa igitur opinio

reprobat istam
opinionem ponere
esse distinctum
ab essentia

secunda opinio

egidius distinxit
triplex esse rerum

improbat egidius
de romo

Secundo

Tercio

Quarto

prima opinio

distiguit aliquid
esse et essentiam
ut scibile sit
eternum

multipliciter deficere videtur. **¶** Alij autem distinguunt alia oppio dicitur inter vniuersale et singulare non solum secundum conceptum sed et in re extra in tantum: quod dicunt vniuersale et particulare pro re extra nec esse generabile nec corruptibile singularia autem dicunt esse generabilia et corruptibilia. Dicunt igitur non de singularibus sed de vniuersalibus esse sciam et ita scibilia dicunt esse perpetua licet eorum singularia sint corruptibilia. Sed ego puto quod vniuersale non sit propter animam distinctum a singularibus quod ad prius suppono ex septimo methaphysice: et si esset distinctum tamen nisi esset idea separata non posset manere omnibus eius singularibus corruptis et tamen notum est tibi videri quod si omnes rose nunc essent corrupte corrumpuntur sic quod nulla modo esset vel modo si nulla si tonitrua nulle stelle comate aut nulle eclipses solis aut lune: tamen medicus ob hoc non amitteret scientiam quam habet de rosa: nec astrologus scientiam quam habet de eclipsibus: nec tu scientiam quam habes de libro methauroz de tonitruis et stellis comatis imo tu posses me docere sciam libri methauroz sicut si essent mille tonitrua. Ideo talis distinctio de vniuersali et singulari pro re si concedere tamen non valeret ad propositum.

¶ Alij autem ponentes vtilia putant sunt distincta a singularibus non nisi per operationem anime sicut Ar. et commentator (ut puto) velle videtur dicunt quod scibile pro re extra sic debet esse eternum quod semper sit aliqua res vel semper sint aliquae res per quas vel per quibus terminatur conclusio scibilis supponant ad quod non requiritur aliqua illarum rerum esse perpetua sed sufficit individua eiusdem speciei perpetuo sibi succedere per generationem ita scilicet quod exemplificando de equis vel asinis: nunquam sit verum dicere nullus est equus nullus est asinus. Sed adhuc puto nec illud esse necessarium quoniam sicut dictum fuit non oportet medicum amittere scientiam de rosis si nulle sint rose. **¶** Credo tamen quod res scibiles per quibus terminatur conclusio supponunt non oportet esse perpetuas aliquo predictorum modorum sed possibile est eas sic ex toto esse corruptibiles: quod aliqui sit verum dicere quod nulla talis res est. verbi gratia credere me veram sciam habere de tonitruis et cometis licet nulla modo esset tonitrua et nulle stelle comate neque mirum quod si michi demonstratus fuit quod omnis triangulus habet tres angulos. **¶** Ego per huiusmodi demonstrationem non solum habeo notitiam de triangulis qui nunc sunt sed de preteritis vel futuris et presentibus aliter sequere quod si cras fieret nouus triangulus: ego nescirem tunc quod omnis triangulus habet tres: nisi michi reiteraret demonstratio tunc continens illum nouum triangulum quod est absurdum dicere dico igitur quod per librum methauroz ergo habeo scientiam de omnibus tonitruis preteritis presentibus et futuris si aliqua sint presentia et si nulla sint presentia tunc habeo notitiam de preteritis et futuris solum. **¶** Sed tunc occurrit dubitatio quoniam scientia requirit conformitatem seu adequationem ad res scibiles quod scientia exigit quod sit vere conclusio et veritas consistit in adequatione intellectus ad res intellectas: cum autem res intellecte non essent nulla erit ad ea adequatio quod enim nichil est nulli adequatum ergo de his que non sunt scientia haberi non potest. **¶** Ad hoc respondent aliqui quod siue de

rebus existentibus siue non existentibus aut etiam impossibilibus existere contingit habere scientiam: quo ad propositiones que de his formari possunt perpetue veritatis ita scilicet quod nunquam possunt esse false: dicunt ergo isti quod de his que non sunt etiam que nec esse possunt formari propositiones perpetue veritatis categorice sed tamen negative. ut quod vacuum nihil est et ita sciam habeo de vacuo negativo ubi ei salua est adequatio illa que ad veritatem propositionis requiritur non enim oportet quod sit aliqua res que sit equalis intellectui sed hoc solum requiritur quod ita sit aut non sit in re sicut intellectus intelligit de re esse aut non esse. Intellectus igitur est verus quo intelligit vacuum non esse quia ita est in re quod vacuum non est. **¶** Secundo isti dicunt quod de his que non sunt possunt formari propositiones perpetue veritatis affirmatiue: sed tamen hypothetice ut si vacuum est ipsum est locus: vel si tonitruum est ipsum est sonus in nubibus: et ita de non entibus potest haberi scientia affirmatiua: in dictis enim propositionibus salua est adequatio intellectus ad rem sufficiens ad veritatem quoniam intellectus non intelligit quod vacuum sit locus sed quod si esset esset locus et ita licet in re vacuum non sit locus tamen in re si vacuum esset esset locus. **¶** Tercio dicunt isti quod de his que non sunt nulla potest formari propositio categorica affirmatiua vera saltem de inesse et sub verbo presentis temporis si enim nulla sint tonitrua ista non est vera tonitruum est sonus: quoniam quod non est non est sonus et quod propositio affirmatiua per logicas regulas ex eo est vera quod terminus supponunt pro eodem: quod autem non est nulli est idem. **¶** Ideo dicunt isti quod in scientia de talibus rebus non debemus intelligere propositiones categorice licet categorice proponantur gratia breuitatis sed hypothetice verbi gratia in libro methauroz non debeo istam propositionem tonitruum est sonus in nubibus intelligere categorice quia non esset scibilis sed hypothetice scilicet quod tonitruum vel quicunque tonitruum est ipsum est sonus in nubibus. **¶** Et credo quod tanta fuit orta controuersia inter opinantes ex defectu logice videtur enim michi quod notitia que significant res nullum con significando tempus determinatum significat indifferenter res presentes preteritas et futuras nec mirum quia possum intelligere re nullum con intelligendo tempus determinatum. unde possum apud intellectum ponere inter conceptum rei et conceptum temporis ita presentis vel futuri sicut presentis ut dicendo cesar fuit cesar erit. et ita non est inconueniens aliqui terminum supponere pro preteritis et futuris sicut per presentibus. **¶** Duplex enim secundum antiquos logicos est terminus communis: supposito scilicet naturalis et accidentalis. Accidens est quoniam terminus solum supponit per suppositis alii alicuius determinati temporis naturalis autem est quoniam supponit indifferenter per omnibus suis suppositis siue sint presentia siue preterita siue futura. et hac suppositione vtuntur scientie demonstratiue aliter per demonstrationem ostendentem quod triangulus habet tres. **¶** Non haberemus scientiam de triangulis futuris quod est inconueniens vt dictum fuit. **¶** Et arg. primo posteriorum dat intellectui propositionis de omni ubi termini habent dictam suppositionem naturalem quod de omni hoc est dictum quia si verum est dicere aliquid

oppio notaliu.

causa diuersi
tat oppionu
ex ignoratia
logice.duplex terminus
communis
suppositio

Dubium.

Responsio

rationes

Propositi

Septio q̄rif. vtr̄ actio ⁊ factio p̄tra
inulcē distigant. Añ q̄ nō sequeret̄ q̄stio septia.
q̄ faceret̄ duo p̄dicamēta. q̄ ei rōne Arguit p̄mo
actio eēt vnū p̄dicamēta
⁊ factio

Arguit pmo
Secundo

unt iuicē & neq. actio & factio. añs
erent tūc essent plura genera cau-
uoꝝ quod ē p̄tra Ar. ¶ **Tercio**

tion distingunt inuicē. Nec actio
agibile & eligibile metaphysice di

Et omnes operationes viri

es cum spectet ad prudentiam et
quia de quo huiusque virtutis
imo magno morali

magno magno moraliū & multo
būfactū multoū & magno
dicitur Arg. dicens alterū ei

qđ pññetur subinuicem ne qđ
cũ rōne habirus actiũs al

roefactius est actius al
sic arguere ars et pruden
sed distinctio ista

actio
factus
disting

et factio sunt simon

tractio sunt simon et
predicamentorum sic
in hoc loco. Alio
modo pertinet ad hoc.

to pertinet spēaliter
sic distinguuntur cō
tia non distinguer

ita non distinguere
inguntur est dubita
que transiit in ma
o fabricatio et hu

o fabricatio z hui
netin agente vel

pm⁹ mod⁹ of
stinguēdiatio
nē 2 factionē

не з

美i

Objection.

Responsio

Ethicoz
hominem. verum est illud dicere animal. et si vere
alterum. et alterum. hoc est dictum quod ista propositio
homo est animal vel omnis homo est animal. est de
omni secundum suppositionem naturalem. si quicquid
est verum dicere hominem et tunc sit verum dicere animal: et ita
hec est vera tonitruum est sonus in nubibus referens
ad singula singulis. ¶ Sed statim diceret aliquis
domine vos coincidentis cum opinione preceden
te. quoniam dicite propositioni scibilibus vos assignatis se
sum ipoteticum et alij concedebant de talibus pro
positiones ipoteticas necessarias et scibiles. Respon
deo quod forte hec opinio et illa eandem intendebat
loquendi. primi enim non concedunt in predictis reb
propositionem categoricam in sensu categorico ego
autem concedo eam esse veram secundum suppositionem na
turalem. nec oportet si sensus alicuius propositio
nis declaratur per ipoteticam quod propter hoc illa pro
positio sit ipotetica. si enim omnis propositio esset ipo
thetica. istius rei propositionis homo currit sensus ex
plicari potest per istam ipoteticam fortes currit vel pla
to currit et sic de singulis: et sensus istius omnis homo
currit potest explicari per istam fortes currit et plato cur
rit et sic de singulis. Hec due rationes aliorum pri
us adducte concludunt. Ad primum quando dicitur
quod non est. non est sonus nullum tonitruum est
ergo nullum tonitruum est sonus. dicendum quod si
nulla sint tonitrua maior et minor sunt vere quia
terminantur in viras trahuntur ad suppositiones ac
cidentaliter scilicet pro suppositis presentibus solum
virtute huiusmodi est secundum ad iacentis. id est conclusio bene in
fertur intelligendo quod termini in ea supponant ac
cidentaliter. sicut in premissis. sed non intelligendo
quod supponant naturaliter imo esset fallacia figure
dictionis ex variatione suppositionis. Ad aliam
quoniam dicitur quod in propositio affirmativa vera termini
debent supponere per eodem. concedo per eodem prout
preterito vel futuro sic enim est verum dicere quod aliquis
animal fuit in archa noe quia ibi tunc erat aliquis
animal et ens in archa noe. et tamen concederem
cuius opinione predicta quod si termini propositionis vel
alter eorum per nullo supponerent neque presente neque pre
terito neque futuro. propositio categorica affirma
tiva non posset esse vera. ubi ergo haec est falsa va
cuum est locus non repletus corpore si vacuum ca
piatur significativum. quia tunc termini non present sup
ponere per eodem quoniam vel ambo vel alter eorum per nul
lo supponit. predicta tamen propositio est concedenda si
predicativa diffinitionis dicentis quod nominis de diffini
to talis enim est definitio inter diffinitionem dicentem quod
nominis et diffinitionem dicentem quod diffini
tione dicens quid rei verificatur de termino dif
finito supponente personaliter. ut homo est animal rationale
diffinitio vero dicens quod nominis verificatur de termino
diffinito supponente materialiter. sub hoc sensu
vacuum est locus non repletus corpore id est hoc
nomen vacuum significat locum non repletum cor
pore et est propositio categorica affirmativa et ve
ra et uterque terminorum pro vero ente supponit. Hec
autem omnia quae non sunt moralia nunc dicta sunt trun
cate poteris magis explicite invenire per scrutata

obicit cōtra. intellectus et volūtas. Sed ista tria multā includit dubitationē. pmo qz oīs opatio pūns ad prudētiā videt dici actio ut Arz. velle videt. Et uerū oīs operationes pūntū moralū sunt actiones qz tñ multe transeunt ī materiā exteriorē: fortitudo namqz opat̃ circa inimicos tpania circa cibos et potus et mulieres: liberalitas circa pecunias magnificētia pstruit ecclesias et magna edificia et sic de alijs ergo multe actiōes transeunt ī materiā exteriorē.

Secundo. Itē qūqz artes opatiōes debēt dici factiones et non actiōes. si ars et prudētia bñ distinguāt per hoc qz ars sit hñ factū et prudētia hñ actiū sicut dicit Arz. sed multe opatiōes imāntes pūnt ad artes velle enī et intelligere pertinent ad artes sicut ad prudētiā. quia p intellectū et volūtatē artes operant̃ sicut et prudētia.

Obicit mod⁹ dī. Alij vero dicunt qz Aristo. in nono methaphysice et in p̃hemio ethicorum. et in principio magnorum moralium distinguit duplices operationes has quidem quarū alieqz aliqd sit p̃ter vsum ut edificatio constructio. alias autē quaz non est aliquid aliud opus p̃ter operationem: ut visio intellectio p̃mas igitur operationes vocet Arz. pmo magnorum moralium factiones. circa quas dicit esse artem alias autem vocat p̃prio nomine operationes id ē actiōnes circa quas dicit esse prudētiā.

Obiectio p̃tra. Sed iterum est hoc est dubitabile multipliciter. Primo quia ista positiō incidit in p̃torem quod patet nono methaphysice per aristo. dicentem quorūcūqz igitur alterum est quod sit p̃ter vsum horū actus in factio. ut edificatio in edificato et constructio in constructo. quorūz vero non est aliquid aliud opus p̃ter actionem. in ipsis existit actio. ut visio inidente et speculatio in speculante. ergo qz cūqz inconuenientia adducta sunt contra p̃cedentem opinionem possunt adduci contra istā.

Secundo. Itē Arz. in primo magnorum moralium ponit cūctas r̃sare inter operationes quarū non est aliqd aliud opus p̃ter opationem et tñ cūctas r̃sari non videtur esse actio sed factio. cum magis videatur pertinere ad artem qz ad prudētiā. et non est dubium quin multe sint tales artes quarū p̃ter operationes nihil extra manet operatum prout Arist. satis innuit p̃hemio ethicorum.

Obicit p̃ter. Non obstantibus tamen dictis obiectionibus forte qz opiniones p̃dictae non sunt ex toto abiiciende. puto eī super actionem et factionem seu agibile et factibile volumus obiectiue distinguere artem et prudētiā. qz actio dicta pmo et p̃ncipaliter debet dici ipsa electio interior et ex consequenti siue per attributionem omnis operatio in quantum ab electione siue per electionem procedit dicitur etiam actio p̃pter hoc enī dicit Aristoteles sexto in ethicis qz activarū scientiarū p̃ncipium est que in agente p̃heretis id est electio idem enim agibile et egibile ut dicit Arist. factio autē p̃rio et p̃ncipaliter dicitur operatio siue mor⁹ exterior quo aliquid fit extra mentem: sed secundario et p̃ttributione factio dicitur omnis operatio ad huiusmodi factionem exteriorē finaliter ordinata.

Obicit p̃ter. Nec autem rationabiliter persuaderi possunt. pmo quia praxis si p̃prie sumatur idem est quod actio licet quandoqz communiter accepta extēdit

se ad factionem. quā describēs Eustratius dicit qz praxis est secundum electionem hominis opatio et idē videt sentire Arz. secundo phisicorū capitulo de fortuna. vbi loquendo p̃p̃e de actione et praxi dicit. fortuna quidem ē et quod a fortuna quibuscūqz cōtingere vtiqz inerit. et oīno act⁹ et actio. vñ necesse ē circa practicā esse fortunā. qre qz buscūqz nō p̃tigit bñ agere. neqz a fortuna aliqd facere. et p̃p̃ hoc neqz iatū nihil neqz ifans neqz bestia neqz facit a fortuna qm nō habent ad p̃positū p̃z igit qz actio nō inuenit p̃p̃e nisi ī agētib⁹ a p̃posito agere aut a p̃posito ē agere scōz electionē. Itē ille opatiōes specificat artē et prudētiā. secundū qz attēdit bonitas artē et prudētiā. s̃z bonitas artē attēdit ī bñ se hñdo circa factionē exteriorē et bonitas prudētiā ī se bñ habēdo opatē scōz electionē interiorē. sicut apput scōz hui⁹. vbi dicebat Arz. adhuc autē neqz sile ē ī artib⁹ et ī p̃tutibus scōz moralib⁹ qz p prudētiā regulat̃. qz ei ī artib⁹ sūt bñ hñt ī eis sufficit igit hec q̃r hñtia fieri. qz aut scōz p̃tutes sūt. neqz hec q̃r hñtia habeat iuste et t̃p̃e opata sūt. s̃z si opas q̃r hñs opet. p̃mū qdē si sciens deide si eligēs. Et p̃p̃ post subdit qz scire parū p̃dest ad p̃tutes eligere aut nō p̃p̃ qdē etiā dictū est ī terno libro qz electio p̃p̃ū videt eē p̃tutē magis electiōib⁹ mores idicare qz opationib⁹. videt igit qz electio interior et opatio exterior distingunt artē et prudētiā. p̃p̃ qz hec qdē actio dicit nō ē p̃p̃o illa factio. s̃z ī istū modū dicitur dividetur eē dubitatiōes qz p̃modos p̃ores adducte fuerunt.

Obicit p̃ter. Primo qdē qz oīs opationes spectātes ad prudētiā videt dici actiōes. et tñ multe opationes exteriorē spectāt ad prudētiā ut oīsū fuit. Scōz qz opatiōes spectātes ad artē debēt dici factiones: et tñ ad multas artes speciāt multe electiōes.

Obicit p̃ter. Tertio qz Arz. pmo magnorum moralium cūctas r̃sare dicit oīs r̃sationē intelligens idē ibi quod hic p̃ actionem et tñ cūctas r̃sare non est electio interior.

Obicit p̃ter. Item si non solū electio sed etiā c̃perando scōz electionē p̃cedēs dicatur actio. tunc domificatio qz vere est factio quedam: diceretur actio tunc etiā speculatio erit actio. qm ita qnqz eligimus speculari aut domificare sicut fortiter bellare aut liberaliter dare: et sic sequeretur qz artes seu scientie factiue et scie speculatiue essent scie actiue quod nō p̃ceditur.

Obicit p̃ter. Ad euidētiā istorū est sciendum qz oīs hñi intellectuali cōis est operatio intellectus sed differenter quonā omnis opatio intellectus ordinata finaliter ad dirigendū opationē exteriorē ut ipsa vel res opata sit in se bona et perfecta. s̃z factio siue operatio factiua et pertinet ad artē. oīs aut opatio intellectus ordinata finaliter ad dirigendū electionē ut electio sit in se bona seu honesta dicitur actio siue operatio actiua et spectat ad prudētiā sed oīs opatio intellectus que nec ad dirigendum electionem nec ad dirigendū opationē exteriorē finaliter ordinat̃. sed vel ad nullā aliā opationē hominis ordinat̃. vel solū ordinat̃ finaliter ad vltiorē intellectus opationē. s̃z speculatio seu operatio speculatiua. et spectat ad habitus speculatiuos. Scias tñ qz operatio intellectus domificato ris dirigens electionē lignorū et lapidum. ad hoc qz domus sit in se stabilis et firma et pulchra non

Confirmatio.

obicit p̃ter. Istū modū et p̃cedentes

Secundo

Tertio.

Quarto.

quod opatio obicit p̃ter. intellectus actio factio vel speculatio scōz qz ad diuersa refertur.

ptinet vt sic ad prudentiā simplr: nec etiā hmo electio sed ad artē domificatoriā eo qd hēc oia fināl'r reducunt i factionē exteriorē z ita hmoi electio et opatio nō dicerent actiones sz factiones siue factiue opatiōes. Sz tu dices qd nō oēs electiōnes debēt dici actiōes: nec oēs ptinet ad prudentiā: qd videt p rari p dictis: dicendū ē q electio p prie loqndo non est ipi finis: sed eoz q sunt ad finē finis g'rat dictū ē i tertio sed ipi finis est volūtas ita q finis scdm q hz rōem finis ē volūbilis z ordiat i finē sunt eligibilia ppter finē volūtūm. Duplex aut est finis sicut in quā questione dictū fuit. Vnus q est cōis z vltim' finis oim opabiliū hūanor: z est hūana felicitas. alit' ē finis particularis aliqriū opationū z i vltiori finē ordiabilis vt dom' aut lect' finis cōis z vltimatus q est scdm se z simplr bonus z optimus: est simplr volūbilis et ita omne ordinabile in ipm est simpliciter eligibile secundum q ordinat in ipm: propter quod et volūtio illius finis: z electio eoz g'ra ipi dicende sunt volūtio simplr z electio simplr: z talis electio semper spectat ad prudentiā: quia prudentia simpliciter sibi statuit cōem' vltimū finem totius hūmane vite: sicut post dicitur: sed finis particularis quem ars sibi statuit vt dom' aut lectus. cū nō sit simplr z secundū seipm bon' sed ptigat i pō male vti: nō est simplr z scdm seipm volūbilis et p'p'r nec ea q ad talē finē ordinantur sunt simplr eligibilia scdm q ad talē finē ordinant non enī sequit eligibile ad talē domū facere firmā z pulchrā. q eligibile quia possibile est q talem domum facere firmam et pulchram est valde malū ppter circūstantias incidentes vt si latrones debeant eam in habitare et per p'p'r electio talium ppter talē finē non est dicenda electio simplr. Dicā igitur q electio simplr semper dicenda est actio simplr: ptinet ad prudentiā simplr: electio aut ad aliquē finem particularem. puta ad domum vel lectū faciendum non est actio simplr nec ptinet ad prudentiā simpliciter: sed ad prudentiā scdm qd: scdm quā dimus aliquē non prudentem hōiem sed prudentē domificatōrē vel prudentē nautā: tales aut prudentie secundū quid sunt simplr quedam artes sicut infra magis dicitur iō etiā licet tales electiōnes possint dici actiones secundū quid: tñ simplr dicende sunt factiones. Vltim' vt de omni factione z electione videamus ad quē hūiū spectet.

Sciendū q ars et prudentia habent habitus sibi oppositos: sicut enī ars est habitus cū p' rōne factiuus. Ita habitus sibi oppositus q pōt dici athecuya est habit' cū falsa rōe factiu' z sicut prudentia est habitus cū vera rōe actiuus ita habit' sibi oppositus quē vocare possumus astutiam: est habit' cū falsa rōe actiuus sicut aut astutia et athecuya false iudicat in rōcinando: ita scdm appetitum inepte et disorte eligūt ad finē sibi statuit sed differenter: quia athecuya statuit sibi finē specialem vt domum aut lectū. quemadmodum ars. Astutia aut statuit sibi finē cōem totius hūmane vite scz humanam felicitatē sicut et prudentia z dico astutiam sibi statuere finem ipam felicitatē nō quocunq modo: sed acceptam sub eius vlt' rōne: puta secundū q est vita optima delectabilissima

et p se sufficientissima. sed sepe decipit i iudicando que sit illa rea q est optima zc. Ppter qd multi credentes illā rem esse hōnores aut diuitias aut delectationem corporalem statim volunt talia tā qd fines cōes totius vite sue. et ita sunt astuti ex toto et in nullo prudentes. propter false sibi stare finem a principio. et sunt valde mali: qui autē vere iudicant quid sit illa res que vere est optima delectabilissima z sufficientissima tales statim sibi rem illam tanq finē cōem vite sue ad quē nūtiur omnes suas opatiōes dirigere: qui si aliqui in posterioribus rōcinando deficiant sunt scdm hoc astuti. non tñ ex toto. sed p magna parte. licet non pfecte dicendi sunt prudentes et boni homines nūq enim peccare est valde difficile: propt hoc igit bñ pcludebat. Arz. pmo ethicor loquēs de tali fine cōi hūanarum operationum. q ad vitā cognitio eius magnūz habet incrementū. Cū his vltis rōndendum est ad dubitationes p' adductas.

Ad primam dicendum est: q non est inconueniens idem pertinere ad artem z prudentiam scdm aliā z aliā rōem. z per p'p'r idē esse agibile z factibile vel actionē z factionē. domus enī est factibilis pur intendit vt est res extra operabilis: et sic domificatio est factio. sed dom' est agibilis secundū q ordinabilis in hūanā felicitate: et ita domificatio est actio vnde possibile est q idēz homo eandē domū simul et semel operet z scdm artem scdm quā pōt eā facere firmā z stabile z pulchrā z scdm prudentiā scdm quā ordinat eā in optimū finem et possibile est q opet eā scdm artem z secundū astutiā. vt si domificatōr faciat domum fortem ppter malū finē. z possibile est enī vt operetur eaz scdm prudentiā z tñ sine arte vel etiā scdm athecuyā z aliqui scdm astutiā z athecuyā: et si carens arte domificatoria faciat ppter casū contingentes qle poteri z habitaculū ordinādo ipm ad bonū finē vel ad malū. Et p idē cū p dictis p' qd sit dicendū ad scdm dubitationē.

Ad tertiam dubitationem dicendū est q diuisio quam Arz. ponit i pmo magnorum moralū. debet exponi scdm exigentiā prius dictorum ex illo ei loco hoc solum debet capi. q actio proprie et principaliter dicta est operatio immanens cuius extra non sit aliqd alterum ppter operationem: quod sit p se termin' i seculis illius opationis. electio enī ē talis opatio. sed nō puerit. scz q ois talis operatio sit actio prout actio spectat ad prudentiā: cum visio vel auditio et vlt' omnis cognitio sit talis opatio: debet etiā ex illo loco capi q ois opatio cui' extra sit aliqd ppter operationē. quod est intrinsece z p se termin' illius operationis est factio. sed nec ob hoc dicendū ē q sola talis opatio sit factio prout factio spectat ad artem ptra prudentiā. qm'z citharisare z equitare z cantare pertinent ad artē sicut domificare vel fabricare. Quod aut Arz. explicat de citharisare. dicendum est q per hoc nō iudebat Arz. exemplificare de actione pur actio spectat ad prudentiā sed de opatiōe sibi illi actioni que spectat ad prudentiā q similitudo fuit statim declarata vel dicat q exempla non ponuntur vt vera sunt. verum est tñ q ppter talia dicta Arz. Eustratus et plures alij diuidunt artes in factiuas z actiuas vocā

ad dubitationes.
Ad primam.

Ad secundam
dubitationem
Ad tertiam.

Eustrat' dicit
videt artes in
actiuas z facti
uas.

hūiū oppositi
arti z pruden
tie.

res illas factivas ex quarum operationibus aliqd puenit extra operatiu pter opatione. vt ars fabricilis et domificatoria. Illas aut vocat actiuas ex quarum operationibus nullum puenit extra operatum preter operationem seu vsum: vt ars equitandi vel citharisandi. Et si quis ita vult dicere placet mihi quia nomina significant ad plm. tamen sic dicendo. ars et prudentia no distinguuntur vniversaliter per esse habitum factiuum et habitum actiuum. quod tamen intendit Arg. in hoc loco et quicquid dicatur de nobis. oportet ea que dicta sunt intelligere. si volumus prudentiam ab arte pfecte distinguere.

Ad quartam

Ad quartam iam dictum e q non est inconueniens domificationem que prope est factio et spectare ad artem et ad prudentiam secundum aliam et aliam rationem: et sic posse dici actionem non principaliter: sed secundum attributionem. De speculatione aut dicendum est q ipsa non est actio ppe prout actio spectat ad prudentiam. Nec ipsa spectat ad prudentiam tanq actio prudentie tamen pcedi debet q ipsa pertinet ad prudentiam sicut obiectum prudentie eligibile per prudentiam vel sicut finis volibilis gratia cuius prudentia precipit eligere que ad speculationem ordinant. Speculari igitur non est actus prudentie: sed sapientie. vel alius cuius habitus speculatiui: velle autem speculari vel eligere studere gratia ipsius speculari: e actio prudentie: sed speculari enim quod est actio sapientie excedit actum prudentie sicut finis ea que sunt ad finem. propter quod dicit Arg. sexto huius: q prudentia precipit gratia sapientie sed non illi potest concedi q speculatio dicatur actio secundum attributionem: q ordinem habet ad actionem q est actus prudentie sicut eius obiectum vel eius finis. vel principium.

Ad rationes principales

Ad rationes principales dicendum q prima et secunda et forte omnes alie pcedunt de actione et factione sumptis coter. sic ei pmissi capiuntur tanq symonia sicut dictum fuit. Et si tertia ratio aliud tangat. tamen eius solutio satis patet ex dictis

qstio octaua:
Arguit pmo

Et auo queritur. Quid sit ars si sit? Arguit q non. q scdo huius dicit q virtutes nec sunt passiones nec potestates sed in nono methaphysice dicit Arg. artes esse potestates dicit enim aliquas

Secundo

potentiarum nobis esse acquisitas disciplinatu scz artes id est. Item nulle virtutes debent prohiberi. cum virtus habentem perficiat et opus eius bonum reddat sed alique artes prohibentur qz. Item omnis virtus cuius vtiq fuerit virtus: et illud bene huius perficit et opus eius bene reddit secundo huius. sed ars non reddit opus bene. sed bonum. domificator enim per artem domificatoriam facit domum in se bonam et firmam. qui tamen aliqui male agit quia ad malum finem: dictum ei fuit in questione pcedenti q aliquando contingit eundem effectum fieri secundum artem et contra prudentiam igitur et cetera.

Quarto

Item virtus hominis est secundum quam homo dicitur bonus homo: vt patet

secundo huius. sed homo non dicitur secundum artem bonus homo. quia multi artifices sunt valde mali homines. Item virtutis non est virtus quia sic procederetur in infinitum. sed ars est virtus vt dicit Aristoteles igitur et cetera. Oppositum vult Aristoteles dicenda sunt duo. Primo q omnis ars est virtus quedam. Secundo q nulla ars est virtus hominis secundum q homo.

Quinto

due conclusiones

probatio pme

Prima conclusio sic probatur virtus diffinitive vel descriptiue est qui habentem perficit et eius opus bene reddit vt patet secundo huius. sed omnis ars est huiusmodi probatio quia habens artem proprie est intellectus factiuus quem in quantum est factiuus artes perficiunt: vt notum est de se. opus autem intellectus factiuus vt factiuus duplex est. scz interior et exterior. Interior e rationatio ad iudicium de factibilibus. cuius operis bonitas est veritas. ad quam ars determinat intellectum factiuum. opus autem exterior ab interiori operatum est regular. id est et eius bonitas nata est ortu habere a bonitate operis interioris. propter quod Aristoteles vult q ars reddit opus intellectus factiuus bonum et bene se habens. Item virtus attenditur secundum maximum et optimum opus in quod potestas potest intellectus factiuus secundum quod est factiuus est verum dicere circa factibilia. et ad hoc ars determinat intellectum igitur.

Duplex opus intellectus factiuus

probatio scde conclusionis

Secunda conclusio probetur sic. Illa non est virtus hominis secundum q homo. que non reddit hominem bonum hominem simpliciter p se scdo huius sed ars non reddit hominem simpliciter bonum hominem quia multi sunt docti artifices et experti. qui sunt mali homines. puta iteperati aut iusti. nec mirum quia per artem domificatoriam et secundum artes erigentiam potest domus fieri in se bona firma et pulchra. propter malum finem. sicut propter bonum et ita male humana malicia. Item virtus hominis attenditur secundum maximum opus et optimum in quod homo potest: sed optimum opus in quod homo potest non est circa factibilia circa que est ars. sed vel circa agibilia vel circa speculabilia. cum circa obiectum nobilius debeat esse opus nobilius et melius. id est et. Item virtus alicuius non debet attendi secundum eius partem inferiorem vel viliorem. sed vel secundum se totum. vel secundum partem nobiliorem et excellentiorem a qua totum maxime natum est nominari sed intellectus factiuus est pars inferior q intellectus actiuus vel speculatiuus ideo et c. Dicam igitur q singulis partibus vel potestatis in homine habentibus alias et alias operationes attribuende sunt alie et alie virtutes. ppe determinantes eas ad optima opera in que pnt. alia enim e virtus oculi alia manus: sed nulla virtus partis vel potestatis particularis debere dici virtus totius simpliciter. nisi virtus partis seu potentie principalissime si tamen totum non habeat potestatem distinctam a potentiis singularibus partium. tunc non est inconueniens virtutem partis principalissime toti simpliciter attribuere quia sicut dicit Ari. nono huius quemadmodum ciuitas principalissimum esse videtur. sic et homo. et omnis alia congregatio igitur quilibet ars erit virtus. non hominis secundum q homo. scz intellectus factiuus in ordine ad obiectum illius artis vt ars domificatoria intellectus domificatiui

Ad rationes Ad primam.	<p>et sic de singulis. Ad rationes igitur responde- dum. Ad primam dicendum quod virtus nec est passio nec est potentia proprie. sed est dispositio vel habi- tus potentie determinans potentiam ad optimum eius opus. quandoque tamen videtur large nomine potentie extendendo ipsum ad habitus vel dispo- sitiones verarum potentiarum: et ita artes et omnes virtutes possunt dici potentie. sic enim dicitur Ar. primo rhetorice quod virtus est potentia acquisitiva bonorum et servativa et potentia benefactiva mul- torum. Vel dicendum cum virtutes et malitiae sint de- terminationes potentiarum ad opposita se habere tium ars dicitur virtus in quantum determinat intellectum factivum ad vere iudicandum circa factibilia: sed quia in ordine ad opus exterioris ars se habet ad opposita quoniam sicut per artem medici- ne medicus potest sanare ita potest interficere. ideo artes vel sic vocantur potentie: et indigent ad sim- pliciter bene operandum alia virtute determinan- te eas videlicet prudentia aut morali virtute ideo enim bene dicitur Ar. quod artis erat virtus. Ad aliam dicendum: quod nulle artes prohibent ea ratione qua sunt virtutes scilicet determinantes intellectum ad vere iudi- cium: sed ea ratio quod possumus eis male uti quo ad op- erationes exteriores per infamiam malitiam non igitur propter se prohibent: sed propter infamiam malitiam ne eis armemur seuissima enim est iniustitia habens arma primo po- litice. Ad aliam dicendum quod ars reddit interi- us opus intellectus factivi bene se habens: sed non determinat perfecte opus exterioris. nec ipsum appe- titum ad simpliciter bene se habere sed ad hoc indiget vir- tute dictum est. Alia ratio bene probat quod ars non est vir- tus hominis secundum quod homo. Ad ultimum dicendum est quod artis non est virtus in quantum ipsa est virtus: sed in quantum determinat intellectum ad vere iudicium: sed bene indiget virtute quo ad opus exterioris. ad hoc quod or- dinetur in bonum finem: quod sic erat oppositorum et magis habebat modum potentie quam virtutis ut dictum est.</p>	<p>vel vbi non est possibile recte dicere vel. sicut dicit Arg. in quinto huius. Et iterum quod habitu iudica- te de his que latent. primum dicere: prudentia autem sepe iudicat de his que latent quoniam pruden- tia est circa singularia et contingentia ut dicitur in hoc sexto: constat autem quod non omnia singularia circa que ipsa iudicat sunt in propria sensus. ut si prudentia ro- cinetur de inimicis invadendis vel repellendis non opus inimicos esse presentes: sed contingentia cum sunt extra sensum latent utrum sunt aut non sunt sicut dicitur Ar. in hoc sexto. Et in undecimo me- thaphisice dicitur Ar. et promittitur quod singularia cum recedunt a sensu possunt corrumpi ideo non rema- nebit de his certa cognitio sed estimatio tantum. Item opinio et suspitio non sunt virtutes ut dicit Arg. sed prudentia sepe non transcendit certitudi- nem opinionis aut suspitionis: quod patet quia iustus iudex nullum fert iudicium nisi prius determinatum per prudentiam et conclusum. quoniam tamen iudex ad iudicium de- terminationem nullas habet nisi probabiles vel su- spicabiles coniecturas solam opinionem vel suspi- tionem generantes ideo ratio. Et oppositum dicitur Ar. hic et in principio magnorum moralium. Dicendum est quod prudentia est habitus intellectualis. Et se- cundo quod ipsa est virtus. Primum patet quia per pru- dentiam nihil aliud intelligitur quam habitum determi- nantem animam ad verum dicendum circa agibilia scilicet ve- rum dicere spectat ad intellectum non ad appeti- tum seu aliam anime potentiam ideo ratio. Et secunda conclusio probat quia omnis habitus determinans potentiam aliquam ad eius opus optimum est virtus illius poten- tie. virtus enim attendit secundum maximum in quo poten- tia potest ut dicitur primo celi. ideo etiam dicitur septimo physicorum quod virtus est dispositio perfecti ad opti- mum scilicet ad optimum opus. sed que dam anime pote- tia est intellectus practicus seu actiuus et pruden- tia determinat ipsum ad eius optimum opus scilicet ad recte rationandum circa agibilia et vere dicendum de eis prout est possibile. ergo prudentia est virtus. Item propter solutionem prime rationis sciendum est quod ex hoc oblivio circa quodammodo habet intellectuales contingere videtur quod tales habitus non sepe transcurrunt in actuale opus geo- meter enim non obliuiscitur geometria. si circa geome- tricalia sepe speculetur. possibile autem est ut habes aliquam speculativam scienciam vel aliquam artem: non se- pe consideret circa illam. ubi ergo geometer vel domi- ficatoz possibile est ut fiat mercator et circa opus domorum vel geometrie considerationem relinquitur. propter quod facillime in his accidit oblivio. Sed prudentia contra est virtutibus moralibus necessaria propter sicut dicitur post: et est activa circa obiecta omnium vir- tutum moralium propter quod necesse est prudentem operari conti- nue secundum virtutem per totam vitam nisi forte prohibeatur in firmitate tollente vel rationis assunt enim spiritus nobis ob- iecta prudentie et virtutum moralium. circa que oportet operari et exercere opera prudentie et virtutum moralium non est autem possibile virtuosum non operari bene quicunque opus si potest quod non esset virtuosus. hec est enim ratio propria vir- tuti quod ipsa se operatur quod opus et quod. et sic de aliis circumstantiis. patet igitur quod prudentie non est oblivio non ex eo quod non sit habitus intellectualis sed ex eo quod necesse est prudentem continue secundum eam operari habere enim rationem dedit Ar. secundo huius de permanentia vir-</p>	<p>Quarto Quinto In oppositum due conclusio- nes probatio prime. probatio secunde. quare accidit ob- livio circa a- liquos huius intellectuales.</p>
quare artes iter dum vocant po- tentie.			
ad secundam.			
ad tertiam.			
ad quartam			
ad quintam			
questio nona. Arguitur primo	<p>non queritur. Et trum prudentia sit virtus intellectualis. Arguitur quod non quia habitus intellectuales vi- dentur posse amitti per oblivionem sed prudentie non est oblivio ut di- citur Aristo. ratio. Item virtutes morales distin- guntur a intellectuales secundo huius. sed pruden- tia videtur esse virtus moralis auctoritate Seneca quod si determinavit de temperantia et prudentia fortitudine et iustitia tanquam prudentia esset virtus moralis sicut et alie tres. Et confirmatur quod videtur quod ad morale non pro- tineat principaliter determinare de virtutibus nisi si de moralibus et quasi de aliis determinet. hoc est intentione secundaria. putat scilicet secundum convenientiam et dicitur virtutibus moralium ad alias virtutes ignotes cum nobis virtutes morales. sed omnes morales de pru- dentia determinaverunt ergo ipsa est virtus moralis Item Aristo. volens ostendere quod suspitio et opi- nio non sunt virtutes. adducit istud medium: quod suspitione et opinione contingit falsum dicere igitur ille habitus non est virtus quo contingit falsum dice- re sed huius prudentie contingit falsum dicere videlicet propter invincibilem alicuius circumstantie ignorantiam quod etiam apparet de legislatoribus quod secundum prudentiam leges fratre videntur et tamen leges aliqui fuerunt</p>	<p>enim rationem dedit Ar. secundo huius de permanentia vir- tutis</p>	
Secundo			
Confir.			
Tertio			

Ad rationes
Ad primam.

ad secundas.

Alia solutio.

Ars et prudē
tia q̄tū ex se ē
sūt sp̄ p̄dicti.

tertia solutio

Ad ultimam.

tutū et suarū opationū sunt enī vt dicit pmanēto
res disciplinis. et spēaliter honorabilissime ppter
maxime et maxime vivere i ipis continue beatos
hec enī assignatur rō eius qd est circa ipā nō fieri
obliuionem. ¶ Ad p̄mā igit rōem dicendum est
q prudētia nō ē p̄t moralis put morales ptra
intellectuales distigūt. sed pcedi pōt moralis scōz
pnerionē qz moraliū nō cō pnera. pōt etiā con
cedi moralis directiue qz dirigit oēs virtutes mo
rales in suis opationibz. nō cī iclināt p̄tutes mo
rales nisi i id qd prudētia decretū est ppter qd de
prudētia determinare maxime p̄tinet ad morale
¶ Ad aliā rōem videt. Eustrat⁹ duplicē assigna
re rationē. Prima est qz licet ars et prudētia qnqz
decidant a vero ppter obiectozū ptingentiū varia
tionē tñ vt in pluribz vix dicunt. et iō inter hūta
veridicos reponunt. Sed ista solutio nō v̄f suffi
cere qm tunc opinio p̄s̄r esset hūta veridicus. et
esset ponenda virt⁹ qz opinio vt i p̄libz verū di
cim⁹. Itē ista solutio videt pcedere q prudētia
qnqz p̄rigat dicere f̄lm qd Ars. negare v̄f dicens
f̄irvitiqz qd v̄f dicim⁹ et neqz mētūmur circa nō
contingentia. vel etiā p̄tīgētia aliter habere scien
tia et prudētia ē et sapiētia et intellect⁹. ¶ Alia so
lutio eius est qz ars et prudētia q̄tū est ex se sūt hī
tus veridici qz aut aliqñ dicāt falsū nō est ex eis
sed ex instabilitate ptingentis circa quod versant
dicūt enī qz prudens semp recte et vere rōcinat. ex
cidit aut a fine multotiens quē p̄posuit a p̄ncipio
non vt ipse falsus dicens. sed vt subiectis ipis cō
mutatis: non igitur ille vituperandus qm fine nō
potitus est: sed laudandus quidem qm bñ rōcina
tus est: ars igitur et prudētia sunt habitus scōz
seip̄os veredici finē aut quādoqz consēq qnqz
non hūtuū nō est. sed instabilitatis p̄tīgētis. sic aut
nō est de opinione. sibi ei scōz seip̄am non rōe ob
iecti puenit vt ipa qnqz falsū dicam⁹. quod ex hoc
apparet qz sepe falsas hēb⁹ opiniones circa ipos
sibilia aliter se habere. etiā circa deū. ¶ Tercia
solutio dari potest. quia p̄t potētia attēditur scōz
optimū opus i qd potētia pōt. non simplr s̄z scōz
exigentia obiecti et circumstantiarum icidentum
non enī attendit oculi p̄tus in discernēdo p̄fecte
colores i obscuro imo qnqz maior esset virt⁹ ocu
li. qui posset in obscuro percipere colores p̄f̄se.
qz oculi qui colores non distigueret in lucido. s̄r
non opz dicere qz maiori virtute natura producat
rectum: qz monstrum. imo contingere pōt qz ma
ior sit virt⁹ nature. pducendo mōstrū s̄z cū rectus
pducere non pōt qz ab extriseco ipedita. Itō igit
attenditur p̄tus nature i faciēdo p̄fectū. s̄z i faciē
do de possibilibus quod meli⁹ est circūstantijs cō
tingentibus attentis: sic etiā neqz p̄tus n̄ri intelle
ctus attendit in sp̄ iudicando vere qd sit p̄i⁹ aut
melius simplr: sed in vere iudicando quid sit p̄
ius aut melius scōm qz est possibile scōz materiā
subiectam et suppositis hīs que cognoscere est in
n̄ra potestate. et modo eo qua ea cogitare est in nō
stra potestate. Si igitur p̄clusio inuenta p̄rōcina
tionē prudētiales aliqñ decidat a vero p̄p̄ iūci
bile aliquoz in facto p̄s̄tentiū ignorantiam. hoc
non obstat qm prudētia sit virtus actiui intelle
ct⁹. Et p̄ hoc etiā r̄ndit ad ultimā rōez. Illo nāqz

casu qz de agibili nō possemus firmiorē habere co
gnitionē qz p̄babilis v̄l suspicabilis p̄lecturas
solam in nobis suspittonē vel opinionē genera
tes tñ prudētia scōm talē notitiā pcluderet hoc
aut illud esse agēdū vel fugiendū. iō nō est incon
ueniēs aliqñ rōes solā opinionē vel suspitionē
generantes spectare ad p̄tutē actiui intellect⁹ sed
circa ea de quibus est i potestate intellect⁹ firmas
et i fallibile habere notitiā demonstratiuā. opio vel
suspitio vel ali⁹ qd cūqz h̄it⁹ qz p̄tigeret dicere falsū
nō esset p̄t intellect⁹. sed solū scia intellectus vel
sapiētia. Et hec de questione.



¶ Secundo q̄rit. Ut prudētia sit ab oī
arte distincta. Arguit qz nō qz omēs
ille virtutes sūt eedē qz sūt circa idēz
obiectū et p̄p̄ eadē finē: h̄it⁹ ei maxī
me opatiū v̄f specificare ex obiecto
et fine: s̄z sic ē de arte et prudētia qz circa idē opat
i bello fortis qz p prudētiā opat et miles qz p artē
p̄p̄ eadē finē qz p̄p̄ v̄tōriā. ¶ Itē dicit Ars. v̄f
aut prudētia ē bñ posse p̄siliari circa ipi⁹ bona et
puentiā et p̄ferētia non scōz p̄tē puta q̄lia ad sa
nitatē vel fortitudinē. s̄z ad bñ vivere totū. ex qv̄
det seq qz posse bñ p̄siliari scōz p̄tē p̄tiet ad p̄tem
prudētie s̄z ad totā prudētiā: qm ille nō pōt bñ
p̄siliari ad totū vivere qz nō pōt bñ p̄siliari ad quā
libz p̄tē. s̄z p̄stat qz scōz multas p̄ticulariū artū p̄t
git bñ p̄siliari scōm p̄tē vt artis militaris de hīs qz
ad bellū spectat ad victoriā obtinēdā. nāgator
de hīs qz ad nauigiū. et sic de alijs qz tales artes sūt
p̄tes prudētie. ¶ Oppositū ponit Ars. et pbat qz pru
dētia et ars circa diūcta obiecta p̄s̄tāt hec qdē cir
ca agibile illa p̄o circa factibile qz nec idē sūt nec
sub se iūcē cōtinēf: neqz enī actio factio neqz fa
ctio ē actio vt dicit Ars. dicēdū ē qz ars et pruden
tia totaliter distigūt sic qz nec prudētia ē p̄s artz
nec aliqz ars est p̄s prudētie. iparū nāqz multipli
ces or̄ne assignatur: vna est ex parte obiectorum
q̄tis enī circa idē obiectū materialr sumptū ars
aliqñ et prudētia operentur: tamen obiecta earz
formalia sp̄ distiguntur est ei obiectū artis facti
bile secundum qz factibile. et obiectum prudētie
est agibile secundū qz agibile. licet aut eadē res sit
agibilis et factibilis: tamen hoc est scōz diuersas
rōes sicut di. tū fuit prius: dom⁹ enī est factibilis
secundum factionem que est motus transiens in
materiam exteriorē quo domus extra producti
tur: ipsa aut est agibilis secundum actionem que
est interior electio ad faciendum domū p̄p̄ hone
stum finem aut turpem et p media honesta v̄l tur
pia. Ex hac aut or̄na sequitur scōa qz ars est dire
ctiua factionis vt res facta: sit in se bona et perfe
cta prudētia autem est directiua actionis scōz ele
ctionis interioris vt sit medium honestum ad ho
nestum finem. ¶ Sequitur etiam tertia differen
tia ex parte finis: finis enī prudētie est hone
stum. finis autem artis est v̄tile. omne enim
quod arte factum est non propter seip̄sum fa
ctum est. sed gratia alterius. et hoc est quod di
cit Aristoteles factionis quidem enim alterius fi
nis actionis autē non semp enim ipi en̄ p̄tia fi
nis. Ex hoc iterū seq̄tur quarta or̄na quam ponit
Ars. qz artis quidem est virtus prudētie autem

Suspicio ali
qñ p̄tinet ad
prudētiā v̄bī
nō p̄t melius
haberi.

questio decta.
Arguit p̄mo

Secundo

oppositū

multiplices
or̄ne artz et pru
dentie.

scōa or̄na.

Tertia or̄na.

quarta or̄na.

non ars enim non respicit finem suum ipsius gratia
questus ideo virtute vltiori indigemus ordina
te artificium i debitu finem ista virtus est pruden
tia sed prudentia respicit finem questum suum ipsius
gratia honestu honestum enim est quod suum nos tra
hit et sua dignitate nos allicit ut dicitur Tullius

Quinta dicitur **¶** Sequitur etiam quinta dicitur quod prudentia necessario co
nec est virtutibus moralibus ars autem non quibus enim
pars rationalis procederet dicitur per sensum vel etiam
toti appetitui tunc non est possibile omnem semper bene
subditu dirigere si subiectus fuerit rebellis et ma
lus imo malitia appetitus est inata corrumpere ro
nem sicut ante dictu fuit et postea magis dicitur per
uerit enim malitia et meriti facit sicut dicitur Ar. cir
ca practica principia ideo etiam dicitur Ar. quod bonu pra
ctici intellectui est veritas esse habens appeti
tui recto **¶** Et si queras quare malitia non corrumpit
artem sicut prudentia dicitur est quod malitia appe
titus est in hoc quod statuit sibi finem turpe vel quod in finem sta
tutum tendit per media inhonesta prudentia autem
est que honestum et turpe scrutatur ars autem nichil.

Sexta dicitur **¶** Ex quibus sexta sequitur differentia quam ponit
Ar. quod in arte quidam volens peccare est eligibilior
circa prudentiam autem minus peccare autem volens pec
cat scilicet malitia voluntatis cum qua ars stare potest
prudentia autem non econtra autem ars accusatur de pec
cato inuoluntario si enim peccat et non ex parte volun
tatis videtur sequi quod peccat ex defectu artis pru
dentia autem de inuoluntario excusat prudens enim nu
quam deficit ex defectu voluntatis sed deficere potest
propter inuincibilem alicuius circumstantiarum in
facto consistit in ignorantia. Et est etiam septima dif
ferentia quod semper operadum est scilicet prudentie dicta
men non autem semper sicut ars docet prudentia enim semper
intendit honestu quod est simpliciter bonu ars autem non
sed intendit rem qua possumus uti et ad bonum et ad
malu si enim vel tyrannus turrum construere ad impu
gnandum iniuste populum innocentem non est illud fa
ciendum sed ab illo ope fugiendum vel si latroni ad
hoc faciendum cogantur tunc puterit eis possibile
faciendum est opus debile ac pigritanter et tarde: cu
ius oppositu ars doceret ob hoc etiam dictu fuit quod
artis est virtus prudentie autem non.

Octava dicitur **¶** Octava dicitur est
quod artes speciales plures sunt non habentes connexio
nem adinuicem imo nulla est ars una cuius omni fa
cibilitu ars enim domesticatiua perfecte haberi potest
sine arte coriaria et econtra sed oportet unam solam
esse comune prudentiam omni agibilitu sicut videbi
tur infra.

Nonam dicitur **¶** Nonam dicitur est quod alia et aliam partem
arte perficiunt ars et prudentia hec quidem mentem
actuam illo vero factiuam.

Ad rationes ad primam **¶** His visis respon
dendum est ad primam rationem sicut fuit visum quod ars et
prudentia nec sunt circa idem obiectu formaliter
sumptu nec habent eundem propriu finem miles enim per ar
tem militie intendit finaliter propter victoriam et ope
ratur finaliter ad eam in bello scilicet quod ipsa est fa
cibilis exteriori factioe et non curat ad quem vlti
riorem finem victoria ordinat an ad bonu an ad ma
lum eodem enim modo militaret tyranno et contra
tyrannu fortis autem non intendit finaliter victori
am sed pacem vel salutem populi vel aliq d tale per se
bonum et honestum unde nec vnquam bellaret per tyra
no neque ad impugnandum innocentes semper enim

statuit sibi finem bonu simpliciter et mittit in ipsu
quod potest per honestiora media peruenire.

Ad aliam dicendum est quod vnus est humane vite
finis vltimus et principalis in quem cuius fuerint ordi
nate omnes hominis operationes vel propinque vel remo
te ipse erit bone sed non finis sicut dictu fuit in pri
mo libro quoniam nichil est bonu nisi propter causas fina
les ut dicitur commentator scilicet metaphysice. Ille
igitur finis quodammodo virtualiter complectitur in se
omne humanum bonu cuius igitur omnia hominis opera scilicet
quod habent aliquid bonitatis simpliciter ordinantur ad il
lum finem manifestu est quod qui bene potest consilium ad
illu finem ipse bene bene potest consilium de his que preterit
homo ab bene viuere totu talis autem est prudens quod pru
dentis est finem bonu simpliciter sibi statuere. ni
hil autem est simpliciter bonu nisi ille finis vltimus
vel aliquid aliud in quod ordinatur in ipsu ve
dictu est patet igitur quod prudens est bene consilium ad
bene viuere totu sed quoniam dicitur quod ad hoc sequitur ipsum
bene consilium scilicet quod quilibet eius parte dicendum
est quod hoc est veru scilicet quod quilibet talis pars in il
lum finem vltimu reducitur si tamen quilibet pars co
sideretur scilicet se absque eius reductione in tale finem
tunc posse bene consilium ad tale parte non oportet
esse prudentie sed potest esse artis sicut dictu fuit.
¶ Navigatoris est bene consilium quod bene potest
mus transire mare sine corporis et diuiciarum peri
culo prudentis autem est bene posse consilium vtru suum
placiter bonu et honestu transire mare et per que me
dia possibile est hoc honeste fieri patet igitur quod ali
ter et aliter spectat ad arte et prudentiam posse con
siliari bene scilicet quod parte propter quod ratio non concludit
hec de questione.



¶ Decimo queritur. **¶** Trum intellectus
sit virtus. **¶** Arguitur quod non quod intellectus
est una potentia anime et virtus nec est po
tentia nec passio ut dicitur scilicet huius.

¶ Si dicatur quod ibi equivocat de intel
lectu quoniam intellectus aliqui capit pro potentia intelle
ctiua aliqui pro habitu principiorum per se notorum et in
demonstrabilium et primo modo non est virtus sed
scilicet modo. Contra quod potentia per se sufficenter
determinata ad actu non indiget habitu sibi suprad
ditu respectu illius actus sed potentia intellectiua
est per se determinata sufficenter ad dicendum veru cir
ca prima principia in tantum quod circa ea mentiri non
potest quarto metaphysice et in scilicet dicitur Ar.

¶ In foribus quod deliquit. **¶** Item circa difficile est
omnis ars et virtus scilicet huius sed veru dicere circa p
ma principia non est difficile cum sint per se nota ergo i
tellectus qui dicitur veru circa principia non est virtus.

¶ Item nulla virtus inest nobis a natura sed intel
lectus qui veru dicitur a natura circa principia inat est nobis
a natura. vnde commentator scilicet metaphysice dicit

quod principia sunt nobis naturaliter cognita: et primo
physicorum dicitur quod inata est nobis via ex notioribus
nobis in notiora natura hec autem via non videtur aliis
esse quod habitus principiorum.

¶ Item omnis virtus est cir
ca illud circa quod contingit errare ad hoc enim ponit
virtus ne potentia erret circa obiectu suu. si igitur in
tellectus non possit errare non indiget virtute sed
circa prima principia non contingit errare igitur et.

ad secundam

quod consilium
libet principium ad
arte et prudentiam

Secundo

Tercio

Quarto

in oppositum **q pta oz esse pncipia i demonstrabilia**

Oppositum dicitur. **Arg.** Sciendum est q ois de demonstrationis aliqua oportet esse pncipia idem demonstrabilia que tñ oportet esse scita et credita magis q conclusiones demonstrationū: sicut dictū est in primo posteriorū. **¶** Et non oportet dicere sicut aliqui dicūt q talia pncipia que sūt idemonstrabilia sūt tñ aut duo aut pauca sicut illa que posita sunt in quarto methaphysice imo tot oportet esse pncipia idemonstrabilia vel plura quōt sunt conclusiones demonstrabiles saltem quaz vna nō demonstrat p aliā qd sic patet sint due cōclusiones a et b quarū neutra p aliam demonstratur opotet quālibet esse demonstratā per duas premissas eedem aut premissas eandem inferunt cōclusionem immediate nisi forte fuerint transposite si autem fuerint transposite tñ conclusiones erunt differentes solum sicut enouertens et conuersa. premissas igitur demonstrantes a velerunt ambe eedem premissis demonstrantibus b vel ambe diuerse vel vna eadem et altera diuersa si ambe: sint eedem tñ eadē erit cōclusio vt dictū est quod est contra positum. si aut ambe fuerint diuerse vel altera earum tñ habeo q a et b demonstrabunt per quattuor aut salte p tres diuersas premissas que si sint idemonstrabiles habebit ppositum scilicet q dictarum duarū cōclusionū erunt idemonstrabilia tria aut quattuor pncipia si aut fuerint demonstrabiles pcedetur de demonstrationibus earum sicut prius et habebitur intentum. **¶** Oportet igitur videre pmo qualiter fiant nobis nota in demonstrabilia pncipia. **¶** Secundo videbitur an ad verum dicendū circa ea ponendus sit habitus in intellectu distinctus ab intellectuā potentia. **¶** Tercio videbitur an talis habitus sit virtus. **¶** Quattuor ad pimum sciendū est q loquendo large de demonstratione put demonstratione extendit ad prudentiales vel artū rōinationes quibus concludim hoc singulare faciendū esse vel non faciendū psequendum vel fugiendū in isto loco vel illo et nūc vel tunc pncipia demonstrationū idemonstrabilia non solū sūt vniuersalia s etia singularia nō enī est possibile ex premissis vniuersalibus conclusionem singularem cōcludere silogistice. si cī sciam q ois homo est risibilis non pcludā q hoc demonstratum est risibile nisi sciuerō q hoc demonstratum sit homo ppter qd dī pmo huius q rōnes ex his sūt et de his scy actibus humanis singulariter existentibus actus enī et generationes sūt circa singularia vt dī p hēmo methaphysice. **¶** Sūt igitur pncipiorū idemonstrabiliū quedā vniuersalia quedā singularia. Singularia aut cōiter nota fiunt nobis aut sensu aut memoria aut experimēto verbi gfa sensu sit nobis notum hūc hoīem moneri hunc ignē esse calidū memoria vero notū est nobis hūc hoīem cucurrisse ignem tūc fuisse calidū: hūm hominem comedisse reubarbarum et tunc fuisse purgatum a colera experimēto aut sit nobis manifestū q iste ignis quē nundum sensitū est calidū q hoc reubarbarū est colere purgatum quod ei videmus in multis singularibus quorum memoriā habem hoc experimentaliter virute cognoscimus esse vel fore in alijs cōsimilibus singularibus. tādē aut intellectus formans vni

uersalem cōceptum in multis hūmōi singularibus assumit sibi vniuersale pncipium tanq notum vt q ois ignis est calidus. q oē reubarbarū est colere purgatiū. **¶** Et si queras quot oportet esse sensationes memorias aut experientias ad tale pncipium esse creditum et notū. **¶** Ad hoc respondet cōmentator scōo physicorum cōmento octogesimo dicēs q iudiciū vniuersale nō acquiritur pluribus rebus nisi post magnā considerationē de pluribus indiuiduis. et dicit q hoc diuersificat scōm magis et minus scōm naturā pncipij et naturam considerantis. **¶** Propter quorū euidētia remōrandā sūt dubia aliquorū circa pdicta videtur enī quibusdā nullū tale vniuersale videri licet quod sit nobis notū p experientiam esse pncipium idemonstrabile pmo quidem non est pncipium q nō est p se manifestum scōo nō est idemonstrabile quia licet non silogistice tñ inductive demonstratur dicit enī cōmentator scōo physicorum cōmento octogesimo q aliqd est modus inductionis demonstratiuus etiā in qua nō inducuntur oia particularia qm acquirimus nobis aliqū vniuersalem certitudinem ex cōsideratione multorū singularium anteq compleant oia singularia. et dicit q scōm hoc inductio habet introitū in demonstratione hoc aut nichil aliud esse videt q q vniuersalis ppositio nobis fiat nota p experientiam in multis singularibus. **¶** Item ex hoc videtur differre pncipia quorum est intellectus a cōclusionibus quarū est scia ars vel prudentia. q pncipia fiunt nobis naturaliter cognita conclusiones autem nobis ex pccognitis inotescūt cum igitur illud vniuersale quod nobis sit cognitū p sensum memoriā aut experientiā vel inductionē nō sit nobis naturaliter cognitū: s ex pccognitis acqsitū videtur q nullum tale debet dici pncipium: nec ipsius est intellectū s sciam artem vel prudentiā. **¶** Item de pncipijs singularibus dubitat vtrū sint in sensu vel intellectu nam si dicat q in sensu tūc iporum non erit intellectualis habitus de q querebamus ppter qd de ipsis nichil esset ad ppositum nec etiā sufficit ea esse in sensu cū non sensus sed intellectus sit ille qui scōm sciam artem vel prudentiā rōnatur ex pncipijs si aut dicat q sunt in intellectu sed tñ a sensu eorū certitudo accepta est tūc nō videt q eorum cognitio vel habitus cognitius debet dici intellectus qm nō ex alio videt alicui cognitio vel habitus dici intellectus nisi quia sumit ab ipsi intellectus natura non ab alio certitudinem. **¶** Et iterū cū intellectus subtilior sit et potior sensu non videt q intellectus ex certitudine sensus debeat sibi certitudinem assumere sed potius e cōtra ppter quod videmus q errorem sensus sepe corrigit intellectus. **¶** Ad hec aut et oia hūmōi dubia dicendum est secundum Eufractum q sensus seu sensualis inductio seu experientia nō cōstituit causaliter intellectū cognitionem neq ei certitudinem sed solum ministerialitē representādo species rerū sensibilem ipsi intellectui intellectus aut agēs qui facit de potētia intellectus actu intellectus vt dicit cōmentator tercio de aia quem intellectū egēgem videt. **¶** Linconensis primo posteriorū vocare

dubitatio

Solutio

oppio aliqz q vlc notū p experientiā nō sit pncipiū. Secundo rationes eorū

Tercio

Quarto

rñio ad rōes oppiois ponē tis q vlc notū p experientiā nō sit pncipiū.

reuerū doctorem qui mentem interi⁹ illuminat et
veritatem ostendit sic igitur quicquid nobis credita
fuerint apud intellectū p sensū aut sensibilib⁹ iudu
ctionem aut experiētiā absq; alia ex pncipijs ali
is prioribus intellectuāli rōne debent dici intelle
ctualia principia et inde monstrabilia quorū cogni
tio vel habitus intellect⁹ notatur quia cognita nō
sunt et credita pncipaliter nisi ex natura lumine i
tellectus. Neq; obstat q; talia principia inductio
ne preuia cognoscunt: qm inductio gratia forme
non de necessitate concludit nūq; enim per indu
ctionē cōpleri possunt oīa singularia cū sint infi
nita. vñ si tu sic arguas iste ignis calefacit et ille et
ille et sic de alijs ergo oīs ignis calefacit. oportet
q; tu dicas quō tu sciisti q; si esset de singulis
quos tu accipis in pmissis tu non potest dicere q;
per sensū q; singulos nūq; sensisti et iterū si tu
ita nouisti de singulis. aut tu nouisti eos oēs seor
sum scdm eorū rōnes singulares et pprias. qd est
impossibile vel scdm eorū cōmunem rōnem et
tunc illud esset cognoscere q; oīs ignis calefacit
et ita cōclusio acciperetur in pmissis igitur appa
ret q; inductio de necessitate nichil cōcludit gra
tia forme sed intellectus percipiens i multis sin
gularibus ita esse et nullam videns rōnem ppter
quam nō ita debeat esse. in alijs cogitur ex eius in
clinatione naturali ad verum cōcedere q; ita sit in
alijs et sic ita dem in ipso vniuersalis pncipij cre
dibilitas firmatur. ¶ Sic igitur est intelligendum
q; inductio habet introitum in demonstratiōe non
quia certificatur simpliciter sed ministerialiter solū
sicut dictum fuit. ¶ Utrum autē tale pncipium
sit per inductionē seu per experiētiā acceptum de
beat dici p se notū vel nō. Dicit pōt q; nulla sunt
complexa pncipia p se manifesta p priuationem
oīs preuie noticie tā cōplere q; incōplere. qm sem
per oportet p primā intellectus opationem termi
nos simpliciter apprehendere prius q; p scdm ope
rationē eos cōponere vel diuidere. ¶ Sed cōple
torum pncipiorum quedā sūt quorū termini qd
ad rōnes dicentes qd noīs se manifeste includūt
ita q; ipsis notis statim apparet in intellectu q; sup
ponunt p eodem vel et ita se manifeste excludunt.
ita q; ipsis notis statim apparet q; nō supponūt
pro eodē et talia principia sūt intellectui notis ter
minis p se manifesta p priuationē cuius libet pri
uie noticie cōplere siue in sensu siue in intellectu
nisi forte illa cōplexa noticia requirāt ad notifi
candum quid noīa terminorū hmoi forte pncipia
sunt ens est ens albedo est color homo est animal
etiam albedo nō est nigredo. rōnale nō est irratio
nale mortuū nō est viuū. non cōtingit idē simul
esse et non esse. necesse est quodlibet esse vel non
esse. et sic de multis alijs pncipijs tam cōibus.
q; specialibus. Alia autē sunt cōplexa pncipia quo
rū termini quātū ad rōes dicētes qd noīs nec ma
nifeste se includunt nec manifeste se excludūt ca
reut in medio per qd tale pncipium possit ex ma
nifestioribus necessario cōcludi. Dico igitur q;
ad hoc q; talia pncipia in veritate sua fiant intel
lectui manifesta indigēt q; fuerit in sensu preuia
noticia cōplexionis terminorū. Et illorum pnc
ipiorum quedam fiunt statim intellectui credita

et vna sensatione preuia. alia ex paucis. alia autē
indigent multis preuijs et sensationibus et me
moriam et experientia sicut dictum fuit. ¶ Illa tamē
principia dicuntur p se manifesta p priuationem
pncipiorum complexorum pōrum p que possint
de necessitate concludi. et huiusmodi forte pnci
pia sūt tā singularia q; vniuersalia. vt q; iste ignis
est calidus. iste homo currit iste asinus currit. om
nis ignis est calidus. oē reubarbarum purgat co
lerā. iste equus est quadrupes. et sic de alijs. et hoc
sit dictum de primo articulo. ¶ Quantum ad se
cundum est rememorandum q; pncipiorum que
dam sunt quorū rōnes dicentes quid nominis
terminorum sic manifeste se includunt vel exclu
dunt q; notis terminis intellectus necessario ve
ritati essentit et non pōt dissentire. alia autē sūt quo
rum rōnes terminorum nō sic manifeste se inclu
dunt vel excludunt. propter quod cum talia pnci
pia pmo intellectui offerunt. intellectus nō neces
sario assentit veritati eorum. sed potest dissentire
propter quod circa pmiū modū pncipiorū nō con
tingit errare quia cognoscunt notis terminis. cir
ca scdm autē contingit. ¶ Igitur qdum ad scdm mo
dum pncipiorum non videtur esse dubium. quin
ad prompte facilliter et firmiter dicendum verum
indigeamus habitu acquisito superaddito intelle
ctiue potentie. quoniam potentia circa ea circa q;
innata est dirigere et errare. non est se ipsa sine ha
bitu superaddito determinata sufficienter ad fir
miter et prompte et facilliter dirigere et nūq;
errare. ¶ Sed qdum ad primum modum pnci
piorum dicunt aliqui q; in intellectu preter poten
tiam intellectuam nullus ponendus est habitus
ad dicendum verum circa ea cuius ratio videtur
esse quia in potētia nullus est ponendus. ¶ Ubi
tus superadditus nisi ppter alterum duorum quo
rum pmiū est vt potētia se habēs ad opposita de
terminetur p habitū ad vnum oppositorū magis
q; ad alterum vt appetit⁹ p fortitudinem defini
natur ad expectandum sustinendum pericula sicut
oportet p timiditatem aut ad fugiendum. Scdm
est vt potētia ad vnum certum opus determinata
trāseat in illud opus firmiter et pfecte prompte et
facilliter. intellectus autē ppter nullum istorum cir
ca dicta pncipia videt indigere habitu superaddito
qm statim a pncipio cum talia pncipia sibi occur
runt notis terminis. ipse p se ipsū sic est determi
natus ad dicendum verum prompte et facilliter. q;
statim assentit eis. et pōt eis dissentire. ¶ Alij autē
dicunt rōnē assentiētes dicūt in intellectu nullum
ponendum esse habitum acquisitum ad verū dicen
dum circa huiusmodi pncipia pcedūt tñ in eo po
nendum esse habitum nō acquisitum: s; naturaliter
insitum intellectui. quē quidā dicunt intellectum
agentem alij autē vocāt ipsum intelligibile lumen
qd in anima humana simul creatum est cum ipsa
anima ab intellectu diuino. quē admodum grā
tas et leuitas simul cum formis grāuium et leuiū
generant. Ad quam intentionem commentator
dicit sexto physicorum q; dans formans dat om
nia consequentia formam. Alij autē eidem rōni
assentiētes concedunt in intellectu ponendum
esse habitum acquisitum ad dicendum verū circa

terci⁹ articulo

Iterū diuisio
pncipiorum:ista est oppo
siti thome.hū? nō ponit
i potētia nisi
ppter duo:alia oppo
siti circa pncipia
si ppter se no
ta ē ponēd⁹ hū
tus s; ifusus
a naturaeductio certifi
cat solū mini
sterialiter.

Dubitatio

diuisio pnci
piorū pplexorū

resolutio do-
cto-
ris

dicta pñcipia. sed illum habitum nichil aliud esse
dicunt qñ notitiam vel actuale vel habituale ter-
minorum ipso- pñcipiorum. ¶ De his aut oppo-
nitionibus hoc concedi debet qñ ad noticiā intel-
ctualem pñcipiorum cōplexorum requiritur intel-
ctus agens et intellect⁹ possibilis et requiritur noti-
cia pñcipia rñ minorū. De lumine aut intellectuali his
superadditio posset dici qñ nulla videt rō necessi-
tas ad ponēdum. pñter intellectum agentem tale
lumen intellectus enī agens vt dñ terciō de aīa est
sicut lux ad qñ ergo alia luce vel lumine indigem⁹
Sed tñ hec oīa nichil vel parum faciunt ad ppo-
situm nō enī in presenti de tali actu querim⁹. sed
querimus an ex actuali noticia pñcipiorū derelin-
quatur intellectu aliqñ habitus qñ non erat ante hu-
iusmodi actuale noticiā. inclinās iterū ad consi-
mitem ipso- pñcipiorū actuale noticiā. quē
admodum ex operari fortia fit habit⁹ i appetitu i-
clinās iterū ad operādum fortia et quemadmodū
ex actibus citari ad derelinquē in manu quidā
habitus quo manus inclinā et habilit⁹ reddi ad
ad citariandū. put dictum est in scō libro qñ ha-
bitus ex qualibet operationibus generantur ad si-
miles inclinās non igit querimus vtrum ad dicē-
dum verū circa pñcipia requiratur pñcipia noticia ter-
minorum sed querimus vtrum dicendo semel vel
pluries verū circa pñcipia genere- habitus in in-
tellectu inclinās siue firmās et habilitās ipum ad
iterum dicendū verū circa dicta pñcipia. ¶ Et
forte nō obstat rōne superius adducta. nō esset
inconueniens dicere qñ ex actuali noticia pñcipio-
rum genere- habitus in aīa inclinās aut firmās
intellectum ad assentiēdum illis pñcipiis: ita tñ
qñ non dico qñ ille habitus sit necessarius ad dicē-
dum verū circa illa pñcipia: quemadmodum etiā
neq oportet cōcedere qñ habitus sciētificus sit ne-
cessarius ad assentiēdum conclusioni et dicen-
dum verū circa eā. neq habitus iusticie ad operā-
dum iustū. imo habit⁹ vt apparuit in scō genera-
ex primis operationibus. manifestū est enī: qñ qñ
conclusio aliqua nobis pñmo demonstrat nos abs-
qñ habitu pñuo ad hoc nos inclināte vel determi-
nante cogimur per noticiā pñmissarū debito mo-
do ordinatarum ad assentiēdum conclusioni ad
concedendū eā esse veram. ita igit et cuz nobis
noti sunt termini multo- pñcipiorum cōplexo-
nos ex naturali inclinatione intellectus cogimur
absqñ habitu pñuo concedere talia pñcipia esse
vera. tñ sicut tu vides circa conclusiones oportet
imaginari circa pñcipia cum ei conclusio aliqua
fuerit tibi demonstrata. tñ ppter sophisticationes
ad oppositum occurrentes forte tibi insolubiles
assensus seu adhesio quā virtute demonstrationis
habes ad illam conclusionem debilitabit licet tu
non possis dicte conclusioni dissentire. mens enī
ligata non potest ita firma esse sicut si esset libera
ab oī impedimento seu ligamēto semper enī ad
ligamētū aspiciēs formidat. nisi assuetudo tollat
formidinem. sicut enī assuetudo sustinendi terri-
bilia frāgit formidinem vel timorem quā illa ter-
ribilia nata sunt inferre. sic assuetudo aspiciendi
demonstrationem et assentiēdi conclusioni firmat
adhesionem. et tollit formidinem quā innate sūt in

puta auctor
sit ponēdū hī-
t⁹ ad qñ cir-
ca pñcipia p-
se nota.

ferre sophisticationes ad oppositū occurrentes.
nec illud est mīū imo nos videmus qñ si quis per
modicam exhortationē vel solū forte per audi-
re dici cōsuevit alicui dicto assēire licet falso tā-
te firmitatis erit eius adhesio. quod frangi nō po-
terit etiā si oppositum demonstratur vnde scō me-
thaphēse dicit. Ar. quātam vim habeat qñ con-
suetum est. leges ostēdūt: in quibus fabularia et
puerilia magis quidem valēt propter cognoscere
de his propter assuetudinē: propter quod etiā cō-
mentator in plogoter cī physico-um dicit qñ ideo
fides vulgi est fortior quā fides philosopho-um:
quoniam vulgus nō assuevit audire aliud philoso-
phi aut audiūt multa. ¶ Sic igit est opinandum
qñ cum nobis pponunt pñcipia firmissima licet
eis intellectus necessario assēiat. et nō possit eis
dissentire tamen aliqñ per sophysticationes in op-
positum occurrentes cōtingit adhesionē debilita-
ri. et tandem quādam formidinem generari: et hoc
expertus sum de pñmo pñcipio vt michi videtur
quesiui eum a multis vetulis vtrū crederēt qñ pos-
sent simul comedere: et non comedere et statim re-
sponderunt qñ non tñ cī igit ego sic arguebam vos
scitis qñ de⁹ est oīpotens: ipse pōt totū mūdū ad ni-
chilare creditis ne ergo qñ deus posset facere qñ si-
mul comederetis et non comederetis. et responde-
runt nescio. ¶ Cōcedendum est igit qñ ex frequē-
ti consideratione et adhesionē circa pñma pñcipia
oīo notissima. non firmat assensus adhesio nisi p-
pter habitū ex frequēti consideratione et adhesio-
ne derelictum in intellectu. quo habitu intellect⁹
inclinatur et si non ad assentiēdum tñ ad firmiter
assentiēdum et non formidādu ppter quas cō-
apparentias obuiates. ¶ De terciō aut articulo
dicēdum est qñ habitus pñdictus quo intellectus fir-
mat ad dicendū verū circa pñcipia est virtus qñ
virtus potentie attendit scō opus perfectissimū
in quod potētia potest. sed dictus habit⁹ determi-
nat intellectum ad opus perfectissimū in qñ ipse
potest in ordine ad pñcipia indemonstrabilia qñ de-
terminat ipsū ad firmā adhesionem veritati cū es-
set in potentia ad firmā et infirmā. ergo talis ha-
bitus est virtus ipsius intellectus i ordine ad inde-
monstrabilia pñcipia. ¶ Ad rōnes. Ad pñmā di-
cendū est qñ si intellectus sit determinatus ad di-
cendū verū circa aliqñ pñcipia tñ nō est determina-
tus ad dicendū verū firmiter sine quacūqñ formi-
dine. ¶ Ad aliam dicendū qñ si nō est difficile di-
cere verū: tñ est difficile firmiter dicere et sine for-
midine. ¶ Ad aliam dicendū qñ a natura sumus de-
terminati ad dicendū verum circa aliqua pñcipia
sed non ad firmiter dicendū illud verum et sine for-
midine. ¶ Ad aliam dicendū est qñ si circa aliqua
pñcipia non contingat errare negando ipsa ta-
men contingit eis non omnino firmiter assentire
hec de questione

Curiositas
burdani i ex-
perientis su-
mendis

terci⁹ articulo

ad rōnes
ad pñmam

ad secundā

ad terciā

ad quartā



Quoddecimo querit. Vtrum sapien-
tia sit intellectus et scia. ¶ Arguit
qñ nō quia vnus habit⁹ intellectua-
lis nō est duo habitus intellectuales
sed sapiētia est vnus habit⁹ intellectu-
alis: intellectus aut et scia sunt duo. aliter nō es-

questio. xij.
Arguit pñmo

cipia: sed etiam circa prima principia efficiendi que sunt deus et intelligentie unde dicitur quod sapientia est intellectus et scientia honorabilissima morum natura. et illa honorabilissima dicitur esse homine puta longe diuina scdm naturam manifestissima ex quibus constat mundus. et ideo dicitur sapientia esse circa admirabilia difficilia et diuina. et illa sunt deus et intelligentie ut etiam patet per hunc methaphysicorum. propter quod quod alij subtilius ituentes dicunt quod cum ois natura cognitio intellectiva dependeat quodammodo ex sensitiua. nos non possumus nisi ex sensibilibus ascendere ad noticiam separatorum circa que sapientia principaliter versatur quia cum ista sensibilia valde sit inproporzionata illis substantijs separatis. ipsa non sunt sufficientia media ad ducendum in sufficientem noticiam illarum nisi intellectus noster ex proprio lumine suo naturali esset eapax amplioris noticie de ipsis substantijs quod esset illa que posset haberi de ipsis virtute sensibilibus. imo dicunt ipsi quod illud lumen noster intellectus propter nimiam aspectum ad ista sensibilia obstruitur ut scire non possit naturas abstractorum. propter quod oportet in appetitu sedari sensibiles passiones: ut non trahatur ipse intellectus ad sensibilia. quibus sedatis: deputatur illud lumen et possumus clare itueri substantias separatas illa claritate que est humane nature possibilis in hac vita. ob hoc enim dictum est in fine primi magnorum moralium quod prudentia est sicut procurator sapientie continens passiones et trans parat locum sapientie ut alijs non impedita possit in proprium opus. Dicunt igitur isti quod methaphysicorum. que scdm Arystotelem vocatur sapientia in quantum versatur circa substantias separatas habet se ad huiusmodi substantias primo per modum scientie in quantum non potest nisi per sensibilia venire in noticiam illarum. Secundo per modum intellectus in quantum ultra sensibilia exigentiam virtute proprii luminis sapientie naturas earum. Et forte quod dicti tres modi dicendi non opponuntur adinuicem. Ad rationes principales dicendum est secundum primam viam quod sapientia non est formaliter intellectus neque scientia sed materialiter modo predicto. vel dicendum est iuxta secundam viam quod per quantum sapientia intellectus et scientia sunt habitus distincti: sapientia non est intellectus et scientia sed modum et quasi virtutem habens intellectus et scientie. Nam intellectus est habitus principiorum specialium per se notorum. scientia autem est habitus conclusionum ex se dubiarum prius demonstratarum posterius sapientia autem est habitus principiorum primorum et communissimorum. que modum habet intellectus in quantum concedit ea per se. et modum scientie habet in quantum potest arguere de eis contra negantes. vel dicendum est secundum terciam viam modo consimili scilicet quod sapientia non est formaliter intellectus neque scientia sed est habitus circa talia que nec ex se tamen notificabilia sunt nobis: nec tamen virtute mediorum per que oportet nos duci in noticiam ipsorum sed scdm virtutem modum simul propter quod simul participat modum seu virtutem intellectus et scientie. Hec de questione.

questio. xij.
arguit primo



Primo tercio queritur. Utrum prudentia sit una tamen circa obiecta omnium virtutum moralium. Arguitur quod non quia vel illa obiecta sunt formaliter distincta vel non si dicas quod sic ergo circa ea est

distincte prudentie cum habitus distinguantur per obiecta. si autem dicas quod non hoc videtur falsum. quia tunc sequeretur quod virtutes morales non essent distincte sed una tamen quod est falsum. Item non minus distinguuntur ea circa que versatur prudentia quam ea circa que operantur artes factiue sed propter distinctionem fabricilium artes sunt plures. ergo propter distinctionem agibilium prudentie erunt plures. Item dicitur Arystoteles quod rationem oportet eadem dicere scilicet per prudentiam et appetitum persequi scilicet per morales virtutes ergo sicut oportet plures ponere virtutes morales propter diuersa persequibilia ita oportet ponere plures prudentias propter diuersa dicibilia. Oppositum dicitur Arystoteles in fine huius sexti libri qui per hoc intendit probare virtutes morales non posse abinuicem separari quia connectuntur prudentie. vni existenti. Dicendum est cum philosopho quod prudentia est una tamen circa obiecta omnium virtutum moralium. Ista conclusio patet primo per convenientiam prudentie ad methaphysicorum. methaphysica enim statuit sibi prima principia et sibi proprium illud quod est omnium entium principium scilicet deum. ita quod omnia que considerat ipsa considerat scdm reductionem ad ipsum vel mediate vel immediate verbi gratia reducendo accidens in substantiam et substantias materiales in substantias abstractas. et omnes abstractas in deum et propter hoc ipsa methaphysica una existens est omnium entium consideratiua scdm tamen reductionem ipsorum in primum principium quod est deus alie sunt scientie que non resoluunt considerata in primum principium omnium entium sed in specialia principia sunt plures et distincte scdm distinctionem illorum principiorum nec aliqua illarum est consideratiua totius entis. sed partem eius assignantes aliqua circa hanc speculatur accidentia ut de quarto methaphysicorum. verbi gratia naturalis natura sibi assumit tamquam primum principium et omnia que considerat considerat in habitudine ad naturam et eavltimate resoluendo in ipsam. ideo quia natura non est omnium entium principium ipsa non considerat ens vniuersaliter et ita est de methaphysica et alijs specialibus scientijs et hoc est rationabile quia sicut determinari debet in methaphysica. scientie distinctionem suam originaliter accipiunt ex distinctione suorum principiorum primorum in quod omnia resoluunt et hanc sententiam satis videtur Arystoteles exprimere sexto methaphysicorum. dicens siquidem igitur non est aliqua altera substantia immobilis hic posita et philosophia prima et vniuersalis: sic quia prima et de ente in quantum ens huiusmodi erit speculari. et cetera. igitur consimiliter ille habitus est vniuersalis circa omnia operabilia humana qui sibi primum et proprium principium statuit illud quod est principium omnium operabilium humanorum et qui omnia que considerat considerat scdm habitudinem et reductionem in ipsum. sed prudentia est talis habitus quod patet quia in operabilibus finis operationis est principium considerationis in quod omnia considerata debent reduci. quoniam scdm exigentiam finis operis cetera moderari. vltimatus ergo finis omnium operationum et operabilium humanorum est primum principium considerationis omnium ipsorum. tale autem finem statuit sibi prudentia quod patet primo quia sicut dictum fuit in prioribus questionibus prudentia semper intendit honestum. quia bonum simpliciter. ergo necesse est quod intendat vltimum finem omnium operabilium humanorum consequentia probatur quia cum vnus sit omnium operatio

Secundo

Tercio

oppositum

probat prudentiam esse vnam per convenientiam ad methaphysicorum

Impossibile
est discernere
qd simplr bo
num nisi i pre
spectum ad fi
nē ultimum.

num humanarum finis sicut in primo appuit: et si
nis sit quoddam optimum secundum se in tantum
q ptenet virtualiter oim aliorum bonitatem: propt
quod dicit pmetator secundo methaphisice q nihil
est bonum nisi ppter causas finales manifestum ē
q omne illud est bonum simplr et honestū: qd va
let et ordinatur ad illū ultimum et cōem finē ad
piscendū: et oē illud est simplr malū et inhonestum
quod ē adeptio illi finis ipeditiū. q impossibile
est discernere pfecte qd est simplr bonū et qd non
nisi per aspectum ad illum finem. hoc autē discer
nere prudentis est cū ipse p vt dictum est itendat
honestū et simplr bonū psecutionem et oppositi re
pulsam. ergo sequitur q prudentia pmiū pncipiū
sibi statuit finem oim operum et opabiliū hūano
rū. Quod itez secundo sic pbat dicit Ar. q pru
dentis est bene posse piliari circa ipi bona et pfe
rētia nō scdm pte: sed ad bñviuere totū pstat aut
q bñviuere totū ē felicit siue bñviuere. vñ boeti
dicit q bñtudo ē statū oim bonorū aggregatiōe p
fectus. q prudentis est posse bñ piliari ad bñtudi
nē et hoc etiā expse pbat Se. ad lucillium epla
subide: dicēs qd qd fugiendū sit aut qd petendū
voles scire: ad sūmū bonū ppositū totū vite tue
respice. Illi enī pētre debet qd agimus. vide
eplā totā si plz. prudēs igit finē sibi statuit beati
tudine q est finis oim opex et opabiliū hūano
ex qd seqt q prudentia vna eris erit oim opex et
opabiliū hūano pconsideratiua: scdm q reducibilia
sunt in bñtudinē et ad bñviuendū ordiabilia et hec
sit pma rō ad pnam pclusionē ppositā demonstra
tiua. ¶ Secūda rō erit ad idē talis. sicut apparet
si hñtibz speculatiuis ita pcedēdū ē vñ i pacticis
sz i speculatiuis dicit Ar. qto metha. q nō solū
eoz q scbz vñ dīctorū ē vñ scie speculari. sz et dī
ctorū ad vñā naturā. q sñr vñ hñt pacticī nō so
lū ē ea opabilia pconsiderare q scbz vñ dñr. sz et ea
q ad vñ dñr pstat aut q oia hūana opa et opabilia
ad vñ finē vltimū reducēda sūt vidz ad bñtudinē
sicut dictū fuit i pmo libro. q de omnibus hūanis
operatiōibz et opabilibz debet esse vnus hñtus pra
cticus: scbz illā rōnē scdm quā reducibilia sunt i
illū finē. talis aut hñtus nō est nisi prudentia. id ē
Tertia rō ad idē talis est sicut Ar. dicit scdo de
aia q sensū cōem opz esse vñ respectu scilicet
diuersorū sensuū exteriorū: ppter qd opat in ea po
nēdo pueniētiā et oritū: ita opz hñt scbz quem
ppam aliq plura adiucē ē vñ respectu illorū
plurū. sz scbz prudentia pparam oia obiecta oim
pstatū moralū et oēs ipsoz circūstantias adiucē
pbi gfauentiunt iūmici ad iuadendū ciuitatē: veni
unt et duo ciuitū tibi dicētes dñe discordiā hēm
fac nobis iustitiā vel oportebit nos bellare adiucē.
Et itez tu famescis et sitis valde et habes bo
nū cibū panem et potū: ecce igitur tibi occurrunt
obiecta trī pstatū videlicet fortitudinis iustitie et
tpantie an igit comedes et bibes: vel facies illis
iustitiā vel ibis obuiā iūmici: pstat q dñā pruden
tia hec oia pconsideras et singulas circūstantias hñc
inde attendēs et pparās adiucē: dicet tibi quid
oporteat agere. seqtur ergo q nccē est ē vñ pru
dentia pconsideratiua et collatiua oim opex et opabi
liū hūanoz. Ad rōes i oppositū. Ad pma dicēdū

Ad rationes
Ad primam.

ē q oia opabilia hūana sūt obiecta prudentie scbz
vñā rōez formalē: scbz scbz q sūt i bñtudinē ordia
bilia. sed nō sūt obiecta pstatū moralū scbz eādē
rōem nihil ei hñt ordiare morales pstatū. sz i illis
icliare qd p prudentia ordiatū ē. Sciendū ē igit q
pstatū morales i appetitu ponēdesūt pmit vel
ad refrenādū ipet passionū vel ad tenēdū appeti
tū ne trahat vñ ab obediēdo rōi ipediaf ipetibus
passionū ad hoc ei statū pseqt vt appetit obediāt
rōi inat ē ei obedire ei: et nulla est cā iobediē
tie nisi qz passiōes inate sūt icliare i ipz i pstatū
Igit opabilia hūana sūt obiecta pstatū moralū
scdm q sūt icliatiua appetitū p passiōes qz inata
sūt ei i ferre. ppter q formales eoz rōes pstatū ob
iecta pstatū moralū distigūt scdm q sunt illatiua
passionū genere diuersaz ex qz qz rōabilis pstatū
tes morales sūt plures prudentia tñ manet vna tñ
¶ Ad aliā dicēdū est q artes nō statuūt sibi fines
vltimū et vñ oim opex hūanoz: sz fines spēales
i vltioriē finē ordiabiles sicut appuit i alia qstio
ne ppter qd nulle scie speculative spēales pstatū
totū ens sicut dictū fuit ita nulle artes cōsiderāt
totū opz hūanū. sed oēs assumūt sibi aliquā ptem
opabiliū hūanoz. id plurime sūt artes prudentia p
vna tñ. sicut sūt plures scie sapia p vna tñ. Ad
vltimā dicēdū sicut ad primam.

Notabile.

Ad secundā

ad vltimam.



¶ Quarto qrit. Vñ prudentia mōa
stica et prudentia ciuit et prudentia eco
noica sint idem hñtus aut diuersi
¶ Ar q diuersi qz illi hñt sūt diuersi q
ptra iūcē distigūt he aut prudentie
¶ scilicet distigūt p Ar. i lra igit rē. Itē scia mōa
stica q tradit i libro ethicorū. et scia econoica q tra
dit i libro econoicorū. et scia politica q tradit i li
bro politicorū sūt diuersae scie. q sñr ē de prudentia
monostica econoica et politica. Itē hñt q hñt ob
iecta formalr distincta sunt distincti sz obiecta di
ctaz prudentiarū sūt formalr distincta qm obiectū
monostice vñ esse hñ. obiectū pō econoice dom
et obiectū politice ciuitas. hec aut bona formaliter
siue scdm spēm distingunt et nō solū scbz multitu
dinē et paucitatē sicut dī i pmo politice igit. Itē
hñt illi opatiui sunt distincti qz fines sūt distincti qz
scdm exigentiā finis opz cetera moderari et quia
finis i pacticis ē sicut pncipiū i speculatiuis: spe
culatiue aut scie originalr hñt distinctionē ex di
ctiōe suoz pncipioz sicut debet fieri i metha. q si
militer pacticī hñt ex distinctione suoz finū di
stingunt sz fines dictarū prudentiarū sunt et aliq
scbz bonū pziū: bonū cōe dom: bonū cōe ciuita
tis. ¶ Itē sicut potētie sic et habitus distingūt p
actus sz aliq sūt acti qd bonū pziū dirigitur aliq
qbus dirigit bonū cōe dom: et aliq qd dirigitur
bonū cōe ciuitatis. Itē hoc pfirmat auctoritate
eustratij dicētis q he prudentie orit scbz spēs. qm
spēs orit q vñ pzie pgruūt et q domui et q citati.
Itē et ipse ad hoc videt aliā rōem apponere scz q
hñtus prudentie nobis p expientia inascit vt hic in
nunt Ar. sed iste prudentie curis idigēt et expiētis
diuersis scdm spēm vt dicit eustratius propt qd
et ozeas spēs differre. Oppositū arguit quia sicut
est de pte viri boni et ciuis studiosi ita est de pru

Questio. xxi f
arguitur pzo

Secundo

Tertio.

Quarto

Sexto

Septimo

Oppositum.

Secundo

Tertio

Quarto

prima opinio

secunda opinio

secunda opinio
est biptita

dentia viri boni et ciuis studiosi: sed eadem ē vir-
tus viri boni et ciuis studiosi. vt pbatur tertio po-
litice. ergo et prudentia eorum est eadem. pruden-
tia autem viri boni dicitur prudentia monastica
quam Ar. dicit habere cōe nomen prudentie pru-
dentia vero boni ciuis est prudentia politica. Itē
in hoc libro visum fuit qd virtutes morales nō ex
eo distinguntur qd sunt circa propriū bonū et cōe. qd
sūt nec prudentie. Itē nō solū eorū que secundū
vnu dicunt sed et eorū qd dicunt ad vnu est vna pru-
dentia vt dictū est i alia qstione. sed bonū propriū
i bonū cōe reducitur sicut pars ad suū totū et poste-
rius i suū prius vt apparet pmo politice. qd pruden-
tia erit eadē circa bonū ppiū et cōe. Itē hoc idē ar-
guitur rōnib⁹ adductis ad pbādū pclusionē positā
in alia qstione qd videtur posse pueniēter ad pns. p
positū applicari. De ista autē qstione tñ dicit Ar.
qd idē qdē hī: eē aut nō idē ipis. Diuersimode
aut opinātes hāc cautē diuersimode exponunt. qd
dā enī dicunt qd ille prudentie sunt idē habit⁹ scdm
subiectū: scz ex eo qd in eodē subiecto recipiūt vi-
delicet in intellectu practico. addūt etiā qd sūt i illo
subiecto idē scdm īsepabilē pnerionem sic qd pru-
dentia monastica nō ē pfecta sine econōica et poli-
tica nec eē. bonū enī ppiū nō adipiscitur pfecte sine
cōi bono dom⁹ et ciuitatis. nec ē manifestū bonū
ppiū ei qd ignorat bonū cōe dom⁹ et ciuitatis: hoc
aut vt dicit Ar. diceret i hīs pbs: qd quis forte nō
est hec ipi⁹ sine econōica neqz sine ciuitate. ad
huc aut qd ipi⁹ qd rōz disponere manifestū. Quā aut
dicit Ar. eē aut nō idē ipis: dicit istū sensū eē
qd dicte prudentie sūt i illo eodē subiecto distincte
essētiāl. Itē enī sunt eē et essētia sicut debz videri
in metha. et qd isti ponūt idē eē essētia rei substantiā
rei entitatē: et ipam rē. idē dicit qd dicte prudentie
sunt distincte realr sicut due res quēadmodū dul-
cedo et albedo i lacte sūt due res. ex qd sequit vt ipi
dicūt qd sunt distincte scdm spēs qm in eodē sub-
iecto nō sunt sūt duo accidentia solū solo numero
dista sicut: accipitur in quito metha. Alij aut opi-
nant qd dicte prudentie sunt idē hī realr ita qd nō
sunt diuerse res. Ad qd pbādū hoc mediū inter
cetera adducunt: qd si essent diuerse res possēt se
parari. scz nō pnt sicut statū allegat⁹ fuit ab Ar.
iō rē. Quicquid tñ sit de pitate pclusionis: rō nō
vī efficax. qm prudentia lz sit alia res a pntibus
moralib⁹ hz tñ cū eis neciā pnerionem nisi forte
supnaturalr separent. idē nō sequit si dicte pru-
dentie neciā habeāt pnerionē. qd sit eadē res. hec
aut opinio ponēs dictas prudentias nō eē diuersas
res biptita est i expōne eius qd Ar. subiungit eē
aut nō idē ipis. p hoc enī quidā intelligūt qd di-
cte prudentie nō sunt eodē scbz formales et qdita-
tiuas rōes. idē dicit qd spē distingunt. dicit enī qd
distinctio specifica nō sumit ex eo qd res sint plu-
res: scz sumit ex distinctiōe formalitū rōnū. idē qnto
metha. dicit Ar. qd eadē spē sunt qd rō est vna. di-
cunt igit qd termini significātes eadē rē pnt esse
spē vel etiā genere diuersi pbi gfa ponūt qd subie-
ctū et passio sunt eadē res: vt etiā relatio et fūda-
mentū l actio et passio. qd tñ gne distingunt. vñ qd
Ar. dicit qnto meth. qd qdūqz sūt vñ i nūero sūt
vñ i spē: nō ē intelligēdū de oib⁹ qd sūt vñ i nūero

qdūqz modo sed de hīs qd sūt vñ i nūero scbz diffi-
nitionē. Alii aut dicūt qd cū dī eē aut nō idē ipis:
debet intelligi nō de esse eēali neqz de rōe qdita-
tiua: sed de eē siue de rōe accitāl: dicit ei qd eodē
hītu prudentie rōcinat hō de bō ipi⁹ scbz qd est hō
et de bono ipi⁹ scdm qd ē pā cōitat⁹ domesticē vel
ciuilis. tñ ppter distinctionē int hōiem et domū et ci-
uitatē prudentia scdm respectū ad hec tria diuersi-
ficat accitāl. ac si dicerem⁹ qd sortes vt est in fo-
ro est alius a seipso vt est i theatro. vel forte magz
ppter exēplificādo sicut nos dicerem⁹ eē alterā et
alterā itellectionē dei qd itelligit se et qua itelligit
creaturas nō: qd sit i se altera scz qd sūt iter se alia
qd itelligunt. scz de⁹ et creatura. sic ei licet eodē hī-
tu prudentie imo etiā eodē actu: pcuram⁹ bonū no-
bis et toti cōitati: in hītu illū vel actū illū dicim⁹
alterū esse et alter nō i se scz i extrinseca denotatio-
ne vidz qd alter est bonū qd pcuram⁹ nobz: ab eo
qd pcuram⁹ cōitat⁹. vel qd alteri sum⁹ et cōitas qd
b⁹ illū bonū pcurat. hec aut qd dicta sūt i hīs opinio-
nib⁹ forte magis speculabilia sūt qd pntcant ad
istā sciam. sūt etiā multū gñalia: sicut aut dī scdo
hui⁹ sermones qdē vles iantiores sunt. pnticulares
aut veriores idcirco magis pnticularit oz de hīs p-
scrutari. Considerem⁹ qd pmo qd prudentia monasti-
ca vel prudentia psonalis vel qdūqz alio noie noie
attēdit i posse bñ pntiari ad bonū ppiū acqrdū
et saluandū prudentia aut econōica dī i posse bñ cō-
siliari ad bonum domus pcurandū et saluandū. et
prudentia politica dī i posse bene pntiari ad bonū
politice cōitatis pcurandū et saluandū. Sed bo-
na hōi ppa pnt pntiari i triplicia. scz bona aie cu-
iusmodi sūt pntes et eaz opa. bōa corporis sicut sūt
sanitas pulchritudo delectatiōes corporales. et alia
bona exteriora cuiusmodi sūt pecunie hōres amī-
ci et hōi: hōz aut bonoz sola aie bona sūt bona
scdm seipā. alia aut nō sunt bona simplr nisi scbz
qd ad bona aie scz ad pntes et pntū opa referunt
oia ei bona tā corporis qd aie sūt male vīti mala sūt
pntes. nā dī pmo politice seuissima enī est iustitia
hīs arma. et ppter hoc etiā declaratū fuit i scdo
huius qd nihil est bonū si non sit allqmd honestū
bona aut corporis et exteriora nō sūt honesta si nō
referant i bona aie. scz ipa tūc honesta sūt: qm re-
ferunt ad pntes et opa pntū. Et hīs qd pcludit qd
prudentia monastica pnt i posse bñ cōsiliari et
discernere ad acqrdū sibi pntes et opa pntum
et in scire ordinare oia qd sunt corporis et exteriora
ad opādū scdm pntes hī aut qd sit bñ pntiari
ad acqrdū sibi bona corporis vel bona exteriora
absqz reductione ipoz i virtutes anime: nō
non est prudentia. scz astutia qd est praua et vitupabi-
lis. et hoc bñ declarat Ar. nono huius in illo cap-
itulo dubitatur aut vtrū opz amare seipsum max
mevbi dicit qd in obprobriis vocamus illos ama-
tores sui qui sibi pnt plus tribuunt i pecuniis et
honoribus et delectationibus opozalibus: si qd
aut superfludet iusta agere: ipse maxime oim vel
tpatavel qliacūqz alia eorū que scdm pntes et to-
taliter bonū sp sibi acquirunt null⁹ obprobriose vi-
cet philancum hunc idē amatorem sūt. neqz vitu-
perabit: videbit aut vtrūqz talis magis esse philā-
cus scdm reipitatē. tribuit ei sibi pnt optima et ma-

qd prudentia
monastica e-
conōica et po-
litica.

triplicia bōa

Notabile

maxie bona sic. & talia scdm prudentia monastica
 opaf. Ad vltimus sciendum est qd opa virtutis qd sunt
 ad id i qd trahuntur exteriori magis pstant vt ceter e
 dicere i bnfaciendo vicinis amicis & tot patrie vñ
 d: pmo rhetorice qd pntus est potentia bnfactiua
 multoz & magnoz & oim circa omnia & hoc etiaz
 visus fuit in pcedentibz libris. vnde & in nono hu-
 ius caplo superio allegato dicit Arz. veru em qd
 de studio d: scz ipm amicos gra multa agere &
 pati & stopz mori psciet enim pecuniam & hono-
 res & tota circumpugnabilia bona pcuras sibi p
 virtutis bonu. Ex qbus apparet manifeste qd bñ co-
 siliari & opari ad pcurandū bona amicis & patrie
 in quo consistit prudentia politica est idem qd bñ
 piliari & opari ad bonū virtutis sibi acqrendū ppe
 quod manifestū est qd iste prudentie idem habitus
 sūt & non alius scdz rē. Illo ei hitu & illa opatiōe
 quovel q alijs pcuramus bona eodē habitu & ea-
 dē opatione nobis bonū virtutis acquirimus esse in
 non idē ipis vt dicit Arz. id est ille habitu s idem
 exis scdz rē diversificari pōt scdm rōem. qñ itel-
 ligi pōt i ordine ad bonū virtutis qd p ipm nobis ac-
 quirim: et sic d: prudentia monastica siue psona-
 lis. & pōt intelligi in ordine ad bonū quod p ipm
 coitati acqrimus: et sic d: prudentia econōica vt
 politica. Tñ considerandū est qd bona corporis & ex-
 teriora sunt vulgo manifestiora qd bona aie. qvul-
 gus magis pōt vti sensu q nota sunt bona corpo-
 ris & bona exteriora q intellectu q nota sūt bona
 aie interiora ppe vulgus sepe statuit sibi tanq finē
 vltimū bona corporis vel exteriora bona. vñ & se-
 cū dū vulgū illi dicuntur amatores sui q suscipis pl
 tribuit i talibz bonis vt d: nono huius amatores
 eni sui sicut dicit Arz. vocat eos q sibi ppius plus
 tribuit i pecunijs & honoribz & delectationibz cor-
 poralibz hec ei multi appetunt & studet circa ipsa
 vt optia entia. & apd tales non est idē habitus pru-
 dentia monastica econōica & politica: qñ politica
 prudentia scdz istos pstitit in bñ posse piliari ad
 vtilitatē cōem procurandā & saluandam: pruden-
 tia vero monastica pstitit i posse bñ consiliari ad
 sibi acquirendū diuitias & delectationes corpora-
 les. Nec aut non necris pcurrunt simul imo for-
 te nec simul stare pnt: nō eni est bñ possibile q il-
 le sollicite & fideliter p vtilitate cōi laboret: qui
 multo affectu nititur sibi acquirere diuitias. ppe
 quod (sicut dicit Arz.) multi crediderunt sciaz po-
 liticam non esse prudentia simplr sed illam solaz
 q consiliari pōt ad multas sibi ppias pecunias ac-
 quirendas scdm eni istā opinionē dicebat euripe-
 des qualiter vtiqz prudens esse cui adderā inego-
 ciose: hāc tñ opinionē dānat Arz. tāq flām cū di-
 cit qvis forte nō est & hec aut opinio in hoc vix
 assumit q prudentia monastica que est vere et sim-
 pliciter prudentia pstitit in bene piliari posse et
 operari ad acquirenda sibi ppi bona. sed errat in
 hoc: q credat bona corporis et exteriora esse bo-
 na simplr: et optima: prudēs igit simplr nō nitit
 sibi diuitias acquirere sed bonū virtutis. studiosus
 enim sicut dicit Arz. nono huius proiciet pecu-
 nias & honores et principaliter pro omnibus el-
 git sibi bonū virtutis. Ad rationes dicendum ē
 Ad rationes Ad pma q dicte prudentie p se iuce distigunt nō

tanqz plures habitus scdm rē: sed diuersi scdz rōes
 Ad alia videbit i sequentibz qstionibz. Ad alia Ad secundā
 dicendum est qd bonum hominis bonū domus & bo Ad tertiam
 nū coitatis sub eadē rōe formali piderandi obij-
 ciunt prudentie. scz scdz rōes intrinsecas formali
 & disticte distinguntur specificē. nā sicut tactū fuit
 in alia questione rōes formales piderandi scdz qd
 habitus intellectuales. hñt pntē & distinctionem
 attēdunt scdm ordines seu reductionē posterior
 ad vñ pmi pncipiū: vnde sicut i speculatiuis nō
 solū eoz q scdm vñ sed etia que ad vñ dicunt ē
 vna scia vt p qto methaphisice: ita in agilibz
 est vna prudentia q piderat in ordine ad vñ pñ
 cipiū modo sicut dictū fuit prudentia simplr statuit
 sibi finē vltimū oim opes hūanoz tanqz sibi pmi
 & ppi pncipiū. & in ordine ad illū finē piderat tā
 ppi bonū qd cōe domus et ciuitatis. & ita pōt
 his capi rō sufficiens ad pbandum prudentia mo-
 nasticam econōicam & politicam esse eūdū hitum
 & non plures. Ad alia dicēdū q prudens omnia q
 sub ei pideratione cadūt siue sint cōia siue ppi
 ordinat ad bonū sibi ppi. non qdē ad pecunias
 pias sed ad bonū quod est sua felicitas: prudēs
 ei ad vtilitatē cōem opaf: et qcuqz alia ipe agit:
 adipiscatur sibi bonū virtutis. quod solū est vñ
 ppi vnicuiqz bonū. prudēs igit licet ad multos &
 diuersos fines opet: tñ hoc est scdm reductionē
 oim i vñ vltimū & eūdū finē. propter qd iterū
 patet q prudentia ad bonū cōe domus vel ciuitatis
 ad bonū ppi dirigēs est vna & eadem. Ad alia
 dici pōt scdm pñcia q idē sunt acti qd opamur
 ad cōe bonū pcurandū & saluandū & ad bonū vir-
 tutis nobis acqrendū. cū hoc etia dicit q actus
 sunt diuersi si alij ad alios ordinant nō diuersi
 cant prudentia scdm ei substantia. Ad autē
 eustratij & ad oēs rōes ipi qd sit dicendū videbit
 in alia qstione. Nec de questione.



Secundo quanto qrit. Vt prudentia poli-
 tica & prudentia legisposita sint idē
 hitus. Arz q nō sicut i alia qstione di-
 citū fuit autē eustratij dicēt q pru-
 dentia monastica prudentia econōica
 & prudentia politica sūt diuersi spē ppe hoc q spē
 drūt q vñ pgruūt ppe: & q domui & q ciuitati. & p
 pter hoc q ipe curis idigēt & expiētis diuersis se-
 cū dū spēz ita i pposito dici pōt q nō eadē pgruūt
 pncipi & subditis. & ad eos alie spectāt cure & ex-
 perientie & c. Et hanc rōem notauit Arz. i hoc sex-
 to cū dicit. sapiēs idē eē sp oēs vtiqz dixerūt quia
 apd oēs ē idē albū rectū prudēs aut nō idē quia
 nō sūt oibz eadē bonaz pferētia. Tñ habitus
 distigunt p ppos acti. harū aut prudentiarū acti
 pzi sunt distincti huius enim est legem ponere hu-
 ius aut est scdm legū positaz obseruatiā agere si
 gula agibilia hūanoz. hoc eni intendere videtur
 Arz. pillā litterā eius aut que circa ciuitatem hec
 qdēvt architecoica prudentia legisposita hec au-
 tem vt circa singularia idē & c. Ideo etiam videtur
 Arz. dicere pmo politice subijci qdē eiz pnciparū
 spē drūt. Et pfirmat qñ sicut dicit Arz. pmo po-
 litice q sicut dñs et seruus sunt partes domus disti-
 ctē naturaliter: ita opzptes ciuitatis distinctas eē
 naturalr scz pncipem et subditos. ppter qd opz
 p if

Ad quartam

Ad quintam

Ad sextam.

Questio xv.

Secundo

Oppositum.

Secundo
Conclusio.

prima ratio.

Secunda

Tertia

illoz opa ppa esse natura disticta. & z pōten-
nas distinctas habebūt et hī? distictos. cū poten-
tie et hī? distiguatur p actus. cū igit prudētia le-
gispositiua sit pncipis et prudētia cōi noie politi-
ca sit subditorz: sequit qd he prudētie sūt distictae.
Item si non essent distictae tūc male distigueret
eas Arg. Oppositū arguitur qz sicut magis disti-
guitur domus a ciuitate. siue econōica a politica
qz ptes dom? abiuicē vel qz ptes ciuitatis abiuicē.
cem. vel etiā qz partes policie abiuicē: ita etiam
videt qz prudētia econōica plus distiguit a pru-
dētia politica: qz prudētia pncipis a prudētia ci-
uium. sed prudentia economica et prudētia poli-
tica sūt idē hī? sicut dictū ē i alia qstione. & etia
eadē erit prudētia pncipis et prudētia subditorz.
Itē de his prudētijs dicit Arg. idē qdē habitus
sunt esse aut ipsi nō idē Dicēdū est intelligendo
p prudētiā legispositiua illā q pertinet ad pnci-
pē siue ad gubernatores ciuitatis et p politica illā
que pertinet ad subditos q ipse sunt idē habit? re-
aliter. Ad qd pbandū prima rō ē qz quod didiscit
discipulus hoc idē postea docere pōt ppter qd idē
est habitus doctoris et discipuli edocti. s; legispo-
sitor ē docere subditos qd eos oporteat agere ad
hoc ei leges ponunt. & idē debet eē hī? legisposi-
toris et subditorz cū edocti fuerit et facti pruden-
tes. Itē si alia esset prudētia legislatoris et sub-
diti sequef q fortuna de prudēte faceret imprudē-
tē et cō pns ē sūm. vñ Seneca ad lucillū epla sub
inde dicit sapiēs quidē i prudēs vicit pture fortu-
nā vñ qrit. Se qd ē i tormētis et i alijs que aduer-
sa appellamus mali et rīdet dicēs hoc vī opinor
succidere mētē et icurari et succūbere. quoz nū
hil sapiētibus pōt euenire. stat recit? sub quolibet
pondere nulla illum res minore facit. idē etiā dicit
aristo. q videtur prudens esse posse bñ pñitari
circa ipsi bona pferentia non scdm pte puta qlia
ad sanitatē vel fortitudinē sed ad bene viuere totū
tum pñia autez pbat qm subditus erit prudens si
prudētiā habuerit pertinētē ad subditū absq alia
prudētia. si aut eū fortuna leuauerit ad statū pñ-
cipis et auctē leges pdendi sibi pcesserit: impru-
dēs erit ignorās qd vel qliter oporteat eū agere et
ē legislator prudētiā hñs legispositiua absq alia
erit prudens qdū fortuna ipsuz i illo statu tenue-
rit sed si cadat a statu illo et fiat exul aut seruus
tunc imprudēs fiet ppter qd opatutū exercere nō
poterit ebsit aut hoc. Itē Seneca ad lucillū epl
stola subde dicit q pñtū ē icitat qd qd ifestaret i li-
bello suo de qrtuor pñtutib? cardinalibus dicit si
prudētiā amplecterz vbiq idē eris propē qd Tullius
in sua rēthorica diffiniens prudentiā dicit q
prudētia est bonarū et malarū rez vtrariūq scia
Itē iunius boni viri est vna sola prudentia. sed
vnus et idē vir bonus habet prudentiam legis-
positiua et prudentiā politica. ergo ille sūt eadez
prudētia realiter maior pbat p hoc q oim ad vñū
dictorum inquantū hñōi est vnus habitus scien-
tificus vel vniuersaliter ratiocinatiuus vt appa-
ret quarto metha. sed omnia opera et opabilia ad
vñū hñōem pñtētia debet ille homo per prudētiā
ad vñū vltimatū finē s; ad felicitatem reducere
p igitur qvnius hominis erit circa oia ei? opa

et opabilia vna et eadē prudentia. minor aut p nci-
palis rōis pbat multiplex. pmo qdē quia legispo-
sitorum si sit perfectus opz habere prudētiā legis-
positiua vt notū est p se s; etiā ipm opz scire quid
et quō subditi sunt acturi: qd spectat ad prudētiā
politica qm ad hoc ipse leges ponit vt subditi se-
cūdu q opz singula opent. vñ quito hui? d; leges
aut dicunt de oibus pñctantes. pncipit enī lex que
fortis opera facere: puta non derelinqre acie nec
fugere: et q tpatū: puta non mechari. et que māsue-
ti: puta nō pcutere: sñr et aut scdm alias pñtes et
malicias. hec qdē subēs hec aut phibēs Scdo p; scda rō pnci-
palis
hoc idē qz o; ex subditis pncipē assumi ppter qd
d; tertio politice q non est bñ pncipari eum q sub
pncipe non fuit. talē igit opz habere et subdi talē
prudētiā et architectonica. vnde ibidē subdit arg.
opz pncipē subditū adiscere velut eqstribus pnci-
pari enim qui inter illos subditus fuit: et exercitū
ducere in exercitu ductum igit. Itē hoc manife-
ste pōt appere si aspexerim? ad antiquos patres.
Af. Seneca Tullū et ceteros moralū doctores.
qui et pncipes et subditos prudenter docuerunt et
pncipū pñles fuerunt ad ponendū leges. qd nō
fuisse si non habuissent prudētiā hñc et alia. Itē
mā intelligēdū q prudētia dupl; accipit s; s; pñr
et scd; qd. p prudētia simplr oēs ad felicitatē opa-
tiōes ordiat recte et hec est ab oī arte disticta se-
cūdu q dictū fuit pñs. et est vna oim opabiliū hñā
noz. vñ nāq bonus eodē habitu prudētie diuēt.
as si affluat: et paupertatē si nō ē sit ad felicitatē or-
dinabit. Si etia et ad felicitatē exercitū ducet si
sibi icubat et solutares opabit si oporteat. ad quē
cunq etiam statum fortuna pñxerit cū ipse cun-
cta sic opabit: vt inde deo seruiat et ipm qstū erit
sibi possibile pñplef et diligat. hec enī est vera fe-
licitas. prudētia pñs scdm qd est nō scdm q opat
tiōes suas ordiat ad felicitatē: s; scd; q recte cō
siliat: et recte suas ordiat opatiōes ad aliquē finē
spēalē sic ei prudēte dicim? nauat si bñ pñlietur
omnia recte sciat ordinare ad salutem nauigij. et
prudētem ducem exercitus: si ad victoriaz obis-
nendā. et ita de alijs. he aut prudentie nō sūt pru-
dētie simplr sed sunt artes qdā: he possūt eē mul-
te et distictae. et est possibile tales prudētijs pru-
dentie simplr vel oppoite astutie deseruire scdm
q ē possibile dictos fines spēales ad vltiorē bo-
nū vel malū finē ordinare. contigit ei hñs et bene vñ
et male. vñ multi sunt prudentes naute vel prudē-
tes bellatores: qui tñ nō sunt prudētes hoies: sed
astuti et mali valde. Cū ergo dixim? eandē eē pru-
dētiā pncipis et subditi et cunscunq viri locuti
sumus de prudentia simplr: scdm quam hñs dici-
tur bon? hñs sic s; intelligēdo q sortes eadē pru-
dētia erit bonus homo si fuerit pnceps: et si fue-
rit subditus: et si diues et si pauper et si coisarius
et si nauta et si vlr ad quēcunq statū puenerit. de
hac aut prudētia dicit Seneca libello d quattuor
pñtutibus cardinalibus. Si prudētiā amplectere
vbiq idē erit. et put res ac varietas tpis exigit: ita
te accommoda tempori nec te i aliquibus mutes.
sed potius aptes. sicut manus que eadem est: et
cū in palmā extēdit: et cū i pugnū astringit. prudē-
tia igitur in seipsa non mutabit sed in opere et

prudētia bu-
pñr accipitur

prudētia scd;
quid

Seneca

extra valde diuersificabitur. vñ Seneca epla clas-
 ranū ad Lucillū pdicans vnicā esse prudētiā dicit
 q̄ ipsa in alias atq; alias q̄litates ouertit ad rerū
 quas actura est habitus figurata. Si aut nos pñ-
 cipē et subditū capem⁹ scdm q̄ essent diuersi offi-
 ciarij et i q̄tū spectarent ad eos opa exteriora di-
 uersa: tūc si p prudētiā pñcipis itelligerem⁹ illas
 q̄ op⁹ illud exteri⁹ debitū pñcipi statuit sibi tanq̄
 finē: et p prudētiā subditi vellemus itelligere il-
 lā q̄ aliud opus exteri⁹ debitū subditi statueret
 sibi tanq̄ finē: o3 pcedere prudētiā illas esse di-
 uersas et ita de q̄buscūq; alijs distinctis officiarijs
 et de q̄buscūq; hñtib⁹ diuersis sibi diuersos fi-
 nes statuētib⁹: nec tūc sequeretur prudēs pñceps
 vel prudēs subdit⁹ q̄ prudēs hō. Et ista q̄ sic di-
 cta sunt psonāt hñs que tertio politicorum deter-
 minata sūt i recta nāq; et optima policia pñceps
 sibi statuere debet put suo ppo icūbit officio ve-
 rā sui et ciuiū felicitatē: scdm quā ipse et alij fiāt bo-
 ni: nō q̄dē scdm q̄d sed boni hōies simplici et ad il-
 lū finē ponit suas leges et oēs suas dirigit opatio-
 nes: iō dictū est i q̄nto hui⁹ q̄ leges iubēt scd3 oēs
 pñtes: et phibēt scdm maliciā opari: sic q̄ eadez
 est prudētiā q̄ dicim⁹ aliquē esse prudentē: et esse
 prudētē hōiem: imo etiā et esse prudētē ciuem: p-
 pter hoc q̄ pbari ciuis est posse pñcipari et subu-
 ci bñt dī tertio politice: in prauis tñ policijs nō
 o3 ita esse: puta i tyrānidib⁹: ppter hoc q̄ pñceps
 nō statuit sibi verā felicitatē tāq̄ finē: ppter q̄d nec
 i hñs seq̄t prudēs pñceps q̄ prudēs hō. Ad rōnes
 Ad pñā dicendū est q̄ si p prudētiā monasticam
 intelleris eā scdm quā homo recte consiliatur
 ad sibi bona corporis et exteriora acquirēda et sal-
 uanda: et per prudētiā economicam itelligas
 illā scdm quā domus dicitur sane habitationis et
 bonis exterioribus abundans et per prudētiā
 politicā itelligas illam scdm quam homo bñ
 consiliatur ad reddendum ciuitatem inexpugna-
 bilissimā et mercantijs abūdantissimā et lucra-
 cretissimā: iste erunt diuersae prudētie sicut eu-
 stratus dicit: sed non erunt vere prudētie: imo
 aries quedam et prudētie secundū quid: ita suo
 modo: secundum predicta concedatur de pruden-
 tia architectonica et de prudētia subditi: quod
 autem dicit Aristoteles sapiens esse idem prus-
 dens autem non idem: debet itelligi de pruden-
 tia non quantum ad substantiam habitus: sed q̄
 tū ad substantiam operationis per habitū exercē-
 de. Ad aliam dictum est iam q̄ eadem prudētia
 diuersos exercet actus exteriores propter mate-
 rie varietatem: sed tamen omnes illos ordinat ad
 vñm finem: modo non solum habitus erit vnus
 eorum que secundum vñm dicuntur: sed etiā eo-
 rum que ad vñm vt patet quarto methaphisice.
 Ad aliam dicendum est eodem modo q̄ si pñ-
 cipis et subditi opera sint distincta: tamen
 ipsis secundum prudētiā simpliciter ordināt
 ea ad eundem finem. Ad vltimā potest dici q̄
 Arg. distinguit eas non intrinsece sed quadam ex-
 teriori denominatione sc3 scdm diuersas opatio-
 nes exteriores q̄ pgruunt hñs et illis et c.



Quert decimosexto. Quid prudētia
 sit circa singularia. Arguit q̄ nō q̄
 pmo physicoz dī vñuersale secundū
 rōem nō est singulare aut scdm se
 sum rō quidē vñs est sensus aut pri-
 cularis sed prudētia i ratione est non i sensu: cū
 sit habitus intellectualis etiā quia Arg. prudētia
 diffiniens dicit ipsam esse habitum verum cū ra-
 tione actū circa hominis bona et mala: ergo ipa
 est vñuersaliū et nō singulariū. Item si ipsa ef-
 set singulariū: sequeretur q̄ ipius esset obliuio
 consequens est falsum vt dicit Arist. in lra con-
 sequētia pbat q̄ nō videt esse causa quare pruden-
 tie nō sit obliuio sicut artis vel scientie: nisi q̄ ob-
 iecta prudētie sp continue nobis occurrūt p totā
 vitā: et q̄d op3 circa ea ptinere opari scdm pruden-
 tiā: hec aut causa non haberet locum si prudētia
 esset circa singularia: quoniam pono q̄ secundū
 prudētiā sit iudicatum q̄ non oportet nunc istā
 escam comedere: constat autem q̄ huius conclusio-
 nis obiectus puta ista esca non est semper: imo
 nunq̄ nobis occurrūt ppter quod hanc conclusio-
 nem contingeret citissime obliuisci. Item sicut
 scientia est habitus conclusionis demonstrare: ita
 prudētia est habitus conclusionis per rōcinatio-
 nē prudētiāle concludere: si ergo conclusio nō sit
 vñuersalis sed singularis: ipsa nō extēdet se ad
 alia singularia: et sic per prudētiā nullus esset ha-
 bituatus ad vere dicendum circa singularia q̄ nū-
 dum vidit puta que quotidiē sibi emergēt: hoc au-
 tē est incōueniēs: iō et c. Et pfirmatur hec rō q̄
 si prudētia est singulariū: aut hoc est scd3 rōez cō-
 munem eis i qua ipsa conueniunt: aut hoc ē scd3
 rationes proprias ipoz scdm quas ipsa abinuicē
 distinguuntur: si pmo modo tunc ipsa non erit ma-
 gis singulariū q̄ scientia nec scientia magis vñ-
 uersaliū q̄ ipa qm̄ omnis scientia est rex singula-
 rium licet non scdm rationes singulares s3 scd3
 rationes pñnes: iō dicit pmentator pñmio de
 aia q̄ diffinitiones genēz et speciez non sūt diffi-
 nitiones rex vñiū extra aiam existentū: sed sūt
 diffinitiones rex particulariū extra itellctū sed i
 itellct⁹ est qui agit i eis vñlitate. Si aut dī q̄ pru-
 dētia sit singulariū scdm eoz singulares rōnes se-
 cundum quas abinuicē distinguuntur: tunc vide-
 tur q̄ conclusiones habite de singularibus cogni-
 tis non extenderent se ad singularia que infutur-
 is non occurrent sicut prius arguebatur. Op-
 positum patet quia dicit Aristoteles neq; est pru-
 dentia vñuersaliū solum: sed oportet et singula-
 ria cognoscere quod probat dicens: actiua enim
 actio autem circa singularia: quasi arguat sic om-
 nis habitus actiūus est circa singularia: sed prudētia ē ha-
 bitus actiūus ergo et cetera. Item ad idem ad-
 ducit Aristoteles signum dicens: signum autem
 eius quod dictum est scilicet quod prudētia sin-
 gularium est quia geometrici quidem iuuenes et
 disciplinati sunt: prudentes aut non videntur fieri
 causa autem quoniam et singulare est prudē-
 tia: que sunt cognita ex experientia. Iuuenis au-
 tem expertus non est. Iterum ad idem ponit Ari-
 stoteles aliam rationem dicens adhuc peccatum

Questio. xvi.
 Arguit pmo

Secundo

Tertio

Confir

Oppositum

Secundo

Tertio

Quarto

Itē iudiciū
de hūi z po-
tentia

qd hūi potē-
tia vlt opatio-
nē ē circa sin-
gularia.

potētia vlt hūi-
tus pntdupl-
siderari.

vel circa vniuersale in consiliando vel circa sin-
gulare vel enim quoniam omnes ponderose aque
praeue vel quoniam hec ponderosa cum ergo pru-
dentie sit vt omne per eam euitetur peccatum in
consilio sequitur prudentiam esse non solum vni-
uersalem sed etiam singularem. ¶ Item ad qd
operandum virtus moralis inclinat idem operan-
dum esse prudentia iudicat ideo dicit Aristoteles
q oportet eadem hanc quidem dicere scilicet ra-
tionem per prudentiam hunc autem prosequi scz
appetitū pntē morālē sed virtutes morales in-
clinant ad operandum singularia z circa singula-
ria. 10. z c. ¶ Videf mibi quātū ad quēstionē pntem
idem esse iudiciū de potentia et de habitu perfi-
cientē potentiam siue sit potentia cognitiua et ha-
bitus potentie cognitiue siue sit potentia appeti-
tiua et habitus potentie appetitiue. qm habit⁹ per-
ficiens ipsam potentiam ad hoc ponit vt determi-
net potentia ad bene aut delectabiliter promp-
te vel facilliter operandum illud z circa illud quod z
circa quod potentia innata est operari. si ergo po-
tentia est innata versari circa vniuersalia ita et ha-
bitus et si circa singularia sic z habitus. Scien-
dum est autem q in proposito nihil aliud intelli-
mus per hoc quod est habitus vel potentiam vel
operationem esse circa singulare vel circa singu-
laria qd q habitus vel potentia vel operatio respi-
ciat determinatū singulare z diuisim ab aliis sin-
gularibus vel etiam plura determinata singularia
diuisi ab aliis singularib⁹ qd tūc q fuerint eiusdē
rōis: vt iste actus videndi meus quo nunc video
fortez ita est circa fortem et ita determinate respi-
cit fortē q nullū respicit aliū hōiem. sz p hoc qd ē
habitum vel potentia vel operationem esse circa
vniuersale vel vniuersalia nihil aliud intelligim⁹
quam quod potentia habitus vel operatio respi-
ciat non aliquod determinatum singulare diuisim
sed indifferenter plura singularia secundum qd
conueniunt in aliqua vna ratione. sicut actus in-
telligendi quo nunc intelligo hominem non respi-
cit determinate fortem ita quod nullomodo pla-
tonem sed ipso quemlibet hominem indifferenter
intelligo. Et non sit ad presens cura de vniuersa-
libus an sint preter asiam a singularibus distincta
vel non. ¶ Item sciendum est q potentia vel hūi-
tus possunt dupliciter considerari. ¶ Nomodo se-
cundum se. Aliomodo quātū ad suos actus vel
suas operationes: si ergo considerentur secundū
se videtur esse dicendum q omnes nostre potētie
vel habit⁹ sunt circa vniuersalia siue sint potētie
asiales siue corporales siue materiales siue imate-
riales z siue rationales siue irrationales. hec au-
tē inductive sciri potest: potentia enim calefactia
non est determinata ad calefaciendū illud lignū
magis quam illud sed potest calefacere indifferē-
ter quodcunqz lignum si sibi fuerit applicatum.
hoc etiam calefactibile non est determinatum vt
magis calefiat ab hoc igne qd ab alio sed calefie-
ret a quocunqz igne indifferenter sibi applicato.
potentia etiam nutritiua nō est determinata ad hūc
panē quocunqz enim alio pane pnt nutriti⁹ sicut
ist⁹: vt sius etiam tu⁹ non est determinatus ad hūc
colorem alium enim quemcunqz similem posset

videre: sic etiā potentia appetitiua non ad hunc
cibum vel hunc potum determinata est aliū enim
acceptabit si sibi occurrat. ¶ Dico ergo q prudē-
tia z ars z alius quicunqz habitus scdm se consi-
deratus est circa vniuersalia virtutes namqz mo-
rales non inclinant singulariter determinate ad il-
las operationes ex quibus generate fuerunt. Ill-
le enim transierunt et reuertit non possunt. nec in-
clinant ad aliquas singulares determinate consi-
miles illis. imo indifferēter ad quascunqz pmi-
les. Temperantia enim non inclinat ad tempera-
te agendū circa illum cibum vel istum potum sin-
gularem. ita q non circa aliū sed circa omnem
indifferenter quocunqz occurrerit similiter etiaz
arte citharisandi tu non es determinatus ad hūc
citharam: sed luderes in qualibet tibi presentata
ita etiam habitu prudentie tu non es determinat⁹
ad ratiocinandum et iudicandum de hoc singula-
ri bello vel de hoc singulari actu venereo sed in-
differenter de quolibet bello et de quolibet actu
venereo cui casus tibi occurrerit. z hoc declarat
seneca epistola eam partem ad lucillius exemplo
tali qui iaculari discit destinatum locum captat z
manus format ad dirigenda que mittit cum hanc
vim ex disciplina et exercitatione perceperit quo-
cunqz vult illa vtitur. didicit enim non hoc aut il-
lud ferire sed quocunqz voluerit. Si autē loqmur
de potentiis et habitibus non secundum se sz se-
cundum eorum actus et operationes. tunc quere-
re virum potentie vel habitus sint circa singula-
ria vel vniuersalia nihil aliud est querere: qd vtrū
eorum actus vlt operationes sint circa singularia
vel vniuersalia. Dicam⁹ ergo primo de potentiis qd virtutes mo-
rales sunt cir-
appetitiuis et habitibus earum cuiusmodi sunt
virtutes morales q huiusmodi potentie z habitus
duplices habent actus quosdam imanes quos
solemus vocare illicitos vt amare odire irasci tis-
mere gaudere trisari z iterum velle eligere z oīno
appetere. Alios autē habent actus extra transse-
tes quos solemus vocare imperatos vt comedere
bibere aggredi bellare dare accipere z hmoi.
Quātū igit ad actus exteriores satis patet q sit
circa singularia: nullus enim comedit actu nisi hūc
panem determinate vel illum z sic de alijs. null⁹
etiam bellat actu nisi cum his singularibus inimi-
cis determinate vel cum illis et sic de alijs. Act⁹
enim et generationes circa singularia sunt vt dici-
tur prohemio methaphisice: et hoc est quia actus
tales rem ipam i seipsa attingunt: omnis aut res
in seipsa singulariter existit. Actus aut interiores
appetitus cū psequamur actus cognoscēdi regu-
lant scdz regulā actū cognoscēdi. ita q si actus
cognoscēdi nō fuerit ad aliqđ singulare defmīa-
tus: nec act⁹ appetendi seu volēdi determinabit ad
aliqđ singulare sed circa vlt remanebit. Si autē
act⁹ cognoscēdi fuerit ad aliquod singulare de-
terminatus: tunc act⁹ appetēdi psequens erit de-
terminatus circa illud singulare. cum igitur cogni-
tio nostra de agibilibus aliqñ non descendat ad
singularia ideo possibile est q etiaz volitio stet ad
vniuersale. hanc tñ volitionem si non determinet
ad aliqđ singulare nullus sequitur exterior actus
ideo dz tertio de aia q vniuersalis existimatio vel

Descēdit ad
propositum

qd virtutes mo-
rales sunt cir-
ca singularia
duplices at⁹
virtutum mora-
lium

ratio non mouet dico ergo quod actus voluntatis et virtutum moralium inferiores aliqui sunt circa vniuersalia iustus enim iusticia non solum vult iustum huic determinate aut huic sed omnibus legislatores per legalem iusticiam inclinatur ad ponendum leges vniuersaliter circa materias omnium virtutum. ut inde omnes boni fiant. ¶ Hunc autem veniamus ad actus potentiarum cognoscitur et habitum ipsarum specialiter ad actus prudentie de quo principaliter querebatur et dicebatur quod prudentia quantum ad actus suos puta quantum ad rationationes et iudicia de agibilibus est aliquando circa vniuersalia circa singularia et principaliter circa singularia quod circa vniuersalia. ¶ Istam trium conclusionum prima sic patet. circa humana agibilia multi casus dubij vniuersaliter proponuntur et per rationationem ad partem veram determinatur non propter scire finaliter sed propter agere. sic enim ad hoc leges institute sunt et omnes editi libri morales: scilicet he rationationes determinantes ad prudentiam pertinere videtur si prudentia est recta ratio agibilium ergo et cetera. Item sicut artes se habent circa factibilia sic prudentia circa agibilia artes autem inveniuntur et scrutantur multas conclusiones vniuersales: quod patet maxime in arte medicinali et ita apparet in artibus alijs si libri essent de eis si eis peteres a fabro quare oportet ferrum fabricandum calefieri responderet vniuersali ratione quia malleficari ipsum: oportet ut extentione recipiat igne aut malleficatur. ergo similiter ad prudentiam spectat circa agibilia multas inuenire et tractare conclusiones vniuersales et per rationes vniuersales. Item vna pars prudentie ponit Aristoteles legem politiam. hec autem necesse est ut sit circa vniuersalia leges enim non solum respiciunt sortem aut platonem sed omnes vniuersaliter presentes preteritos et futuros. Unde primo rhetorice dicitur quod iudicium legislatoris non secundum partem sed de futuris et vniuersalibus est ideo et cetera. ¶ Secunda conclusio patet per rationes Aristoteles in littera quia sicut medicina ordinatur ad bene habere secundum corpus ita prudentia ad bene habere secundum animam. medicus autem nunquam perfectus videbitur sistens in vniuersali ratione: sed perficietur in sistendo rationando et operando circa singulares egritudines ideo enim dicitur quod per nouum medicum fit cymiterium hostium: ergo similiter erit de prudentia circa suam materiam. Item si sciueris vniuersali ratione quoniam non est contrahendum rem alienam iusto domino cum in indigebis in operatione transire. oportebit sub illo vniuersali principio sumere particulares propositiones vnde hec res est aliena quis est dominus eius an et sibi placeat quod tu illam accipias. hec autem supposito sub vniuersali principio quedam ratio est quod si sit recta ad prudentiam pertinet cum prudentia sit recta ratio agibilium huiusmodi tamen rationationes sunt circa singularia ergo prudentia est circa singularia. ¶ Tercia conclusio per hec probatur quod in secundo methaphysice dicitur speculative: finis est veritas practice vero opus. ¶ Prudentia autem non est habitus speculatiuus sed practicus: ideo finis eius non est scire sed operari finis autem inter cetera semper principaliter intendit quoniam propter se et alia propter ipsum. ergo circa illa erit prudentia principaliter circa que sunt operationes quod circa que non sunt operationes. sed operationes sunt circa singularia non circa vni-

uersalia ut dicitur per prophetam methaphysice. ideo etiam dicitur tertio de anima quod vniuersalis existimatio non mouet ergo prudentia magis principaliter est circa singularia quod circa vniuersalia. Item sicut omnis ars et virtus est circa difficile et principaliter circa difficilius videtur patet in secundo huiusmodi ita similiter videtur esse de prudentia sed multum difficilius est rationari et recte iudicare de agibilibus in particulari quod in vniuersali. ¶ Tunc quod magis variabilia sunt singularia. Tunc quod singularia magis afficiunt appetitum et magis attrahunt et per consequens inclinatur ad puerendum iudicium rationis propter hoc enim ut patet primo rhetorice potius magis videtur de re verum legislator sed quod perfectus aut iudex quod sicut dicitur Aristoteles iudicium legislatoris non secundum partem est sed de futuris et vniuersalibus: perfectus autem et iudex ita de presentibus et determinatis iudicat ad quos et amare et odire et proprium commodum annexa sunt sepe ut non adhuc possint videre sufficienter verum sed attendere in iudicio proprium delectabile aut triste se quis ergo quod prudentia est principaliter circa singularia: has autem tres conclusiones notauit Aristoteles valde bene dicens quod oportet ambas habere vel hanc magis. ¶ Circum dicta duo occurrunt dubia primum est quia dicitur in de somno et vigilia cuius est potentia eius est actio et hoc videtur manifestum de se scilicet quod actio seu opus potest non circa aliud obiectum versatur quod circa obiectum illius potentie. hoc autem non videtur consonare dictis cum dictum fuerit quod omnes nostre potentie et habitus sunt circa vniuersalia: actus autem ipsorum non sed circa singularia. ¶ Secundum dubium est quia videtur Aristoteles esse intentio per prophetam methaphysice quod omnes actus et generationes sunt circa singularia cuius oppositum dictum fuit nunc quod dictum fuit quod aliqui actus tam appetendi quod cognoscendi sunt circa vniuersalia. ¶ Ad primum dicendum quod nulle sunt res vniuersales sic quod vniuersaliter existent. imo quicquid est vniuersaliter singulariter existit et est vnum in numero sed eedem res possunt dici vniuersales et singulares diuersimode: quod explicite declarare non est presentis intentionis ideo superficialiter secundum predictam pertranscundo. ¶ Dicendum est quod eiusdem est potentia et actio sic quod omnis cuius est actio eius erit potentia sed non conuertitur: sicut enim erat potentia cuius non oportet esse actionem tam loquendo subiective quod obiective: subiective quidem quia omne quod agit poterat agere sed non omne quod potest agere agit et noli curare in proposito virum in dicto sermone debeamus intelligere subiective secundum realem inheretiam. vel subiective solum secundum denominationem: quia non est discutiendum utrum actio sit in agente vel in passio: sed illius nunc dicimus potentiam vel actionem esse subiective quod potest agere et quod agit eius autem dicimus potentiam esse vel actionem obiective in quod potentia potest agere et in quod agit manifestum est autem quod potentia in omne illud potest agere in quod agit sed non agit in omne illud in quod potest agere. visus enim tuus multa potest videre que nunquam videbit: quando ergo dicitur quod potentia est circa vniuersalia et actio non non est non secundum se quod potentia sit circa aliquas res vel et non singulariter existentes sed quod ipsa est idifferens

conclusio tri-
m-
e-
sive tri-
plex conclusio

duo dubia
primum

secundum dubium

ratio ad primum
dubium

probat secundam
conclusionem

probat tertiam
conclusionem

ad scōz dubiū

ter circa plures singulariter existentes ad quarum nullā est determinata sic qñ ita possit in aliā actio aut oīs est determinata ad aliquā illarum rerum ad quas oīs potentia erat indifferens. ¶ Ad aliū dubium dicendū est q oēs actus et generationes sunt circa singularia sic itelligēdo q quilibz actio est determinate ab aliquo singulari agēte pducta et in aliquod singulare passivum determinate recepta. vnde conceptus qñtūcūqz dñ vniuersalis vt cōceptus entis est determinate in aliquo itellectu agēte singulari vel ab aliquo intellectu agente singulari vel ab aliquo singulari fantasinate pductus actiē. tñ non est incōueniēs talē actionem seu actum singularem esse indifferenter representatiuū pluriū cum representatio sit scōm similitudinē. et possibile est idem scōm idē esse simile multis. sic ergo dictum est actum potētie intellectiue vel alicui⁹ habieus intellectuales aliqñ esse circa vniuersalia. i. circas plēs indifferēter representatiue. licet sit determinate et singularis actiui et singularis passiui et ita etiā nō est incōueniēs aliqñ actum voluntatis vel appetit⁹ esse indifferēter circa plura videlicet circa oēs cibos aut oēs potus inclinatiue. ¶ Tunc respondendum est ad rōnes principales. Ad primā dicēdum est q rō vniuersaliū non solū sed etiā singulariū sensus aut est singulariū solū. ¶ Ad aliā dictū fuit q prudētia quo ad habitū scōz se cōsideratū est ē vniuersaliū non singulariū. ideo nō concludit q eius sit obliuio. sed quo ad actus ipsius ipsa est singulariū. ideo concedit q respectu multozū actū ipsius contingit obliuio. non enī oportet prudētem memorem esse oīm que decem annis vel a viginti operatus est. Et similiter dicendum est ad alias rationes quia cōsimili via procedunt. Et nec de questione.

questio. xviij.
Arguit pmo

Secundo

oppositum

¶ Teritur decimo septimo. ¶ Utrum prudentia sit idem habitus cū sciētia morali tradita i libro ethicorum politicorum et economicorum et etiā in libris legū et decretorū. ¶ Et videtur q nō pmo qz sexto huius distinguit Ar. prudentiam contra sciām. ergo nulla scia est eadem cū prudentia. ¶ Item prudētia est vna tātiū oīm agibilium: p hoc enī Ar. probat virtutes morales inuicem esse. cōnexas quia scz simul connectuntur prudentie. vni existentis: sed sciētie in dictis libris tradite sūt plures et ab inuicē disticte ergo non sūt idem habitus cum prudentia. Item multi scientes dictos libros scz potentes p funde disputare de moralibus et legalibus scōm sciām dictorum librorū sunt valde prauī et contra multos qui nūqz dictos libros audierunt sunt viri iusti et sancti. Constat aut cū prauitate prudentiam non stare nec prauitatem moralem cū prudentia sicut apparet sexto huius ergo dictorū librorū sciētia et prudētia non sūt idem habitus. ¶ Oppositum arguit quia legis positua non videtur aliū esse habitus qz legalis siue moralis scia: sed appōit legispositiua ptem esse prudentie ergo. et. ¶ Item prudentia diffinitū est recta rō agibilium

¶ Ita q prudentia cōsistit in recte rōcinando et recte iudicando de agibilibus sed i alio dicte sciētie nō consistunt. ideo. et. ¶ Cum scia sit habitus intellectualis distinctus contra prudentiā aut artem scōm q vtiuntur istis noībus proprie licet dicta nomina scōm eorum cōmunem vñ sepe promiscue capiamus: oportet ad proposita questionis determinationem videre vtrum habitus qui nobis ex doctrina libri ethicorū acquiritur contineatur sub sciētia vel sub prudentia. et hoc est simile inquirere ac si inquirerem vtrū habitus nobis acquiritur ex doctrina librorū medicinalium cōtineatur sub sciētia vel sub arte. ¶ Ad hoc aut videndū oportet habere vñam ppiam sciētie scōm quam oīs sciētia ab oī arte et prudentia distinguit. hoc aut difficile est et oppinionum diuersarū. Dicunt enim quidam q oīs sciētia contra oēm artem et prudentiam distinguit per hoc q ipsa est vniuersaliū et non singulariū ars aut et prudentia sūt singulariū et non vniuersaliū. dicunt ergo q si alique propositiones vniuersales ptineāt ad artem vel prudentiam: hoc nō est per modum conclusionū per eas inquisitarum. sed per modum pncipiorū vel per se notorum vel per habitū sciētificum probatorū ad concludēdum enī singularem conclusionem artis vel prudentie bene indigemus vniuersali māiore sub qua minore singularem capiamus. vñ fiat illogismus scōm exemplū. Ar. sic oēs aque ponderose sūt prauē: hic aqua est pōderosa. ergo hec est praua dicitur ergo q hec prepositio oēs aq ponderose sūt prauē non pertinet ad artem conclusionē sed suppositiue tñ. et si sit dubia pbari debet per habitū sciētificū. propter quod isti dicunt q habitus sciētifico subalternat artes et prudentia verbi grā ars medicine subalternat sciētie naturali. ars mensurād i terras vel vna subalternatur geometrie prudentia autē subalternatur morali sciētie. dicerent. ergo isti q habit⁹ nobis ex doctrina librorū medicinalium acquisitus nō est ars sed dicitur sciētia medicinalis sciētia q dem sed dñ. quia est habitus circa vniuersalia demonstratiue acquisitus. dñ autē medicinalis quia naturas et passiones medicinarū et corporum medicabiliū et modos medicandi docet qñis vñis uarietate. et ita dicerent ipsi q habitus nobis ex doctrina librorū moralium acquisitus nō est prudentia. sed dñ sciētia moralis. sciētia quidem dñ quia est habit⁹ circa vniuersalia demonstratiue acquisitus. dñ autē moralis quia naturā et conditiones habitū et operum moralium docet: qñis vñis uarietate. ¶ Isti aut dictam oppinionem confirmare nituntur multipliciter. pmo quia. Ar. in sexto huius diuidens partem aīe rōnem habentem i sciētificum et rōcinatiū videbatur per rōcinatiū intelligere ptem prudētialem: quia dixit cōsiliari eīz rōcinari idem modo cōsiliū maxime et propriissime ptinet ad prudētiā. propter quod dñ sexto huius prudētis posse bene cōsiliari. et. et quod totaliter vtiqz erit prudens cōsiliatiu⁹. ergo apparet q Ar. in dicto loco credit assignare differentiam inter partem aīe sciētialem et prudentialem quā differentia videt assignare talem q sciētificum est quo speculamur talia quorum

Tercio.

pila opposita
vñia int scias
et artemcōfirmatio dñ
cte oppioni

principia non contigit aliter habere rationem autem
sive prudentiale est quo contingit modo non potest
dici quod in hac differentia per non contingit aliter ha-
bere intelligat ea quod conlatur vel sunt a natura per
nostram operationem per contingit intendat ea quod fi-
unt a nobis quoniam multa sunt a natura quaeque sunt co-
tingentia sicut ea quod facimus sicut enim nostre opas-
tiones singulariter acceptae sunt possibiles aliter ha-
bere: ita multa naturalia ut venti gradines toni-
trua et homines et sicut praedicta naturalia secundum eorum ro-
nes universales sunt immutabilia itaque nostre opatio-
nes Unde conclusiones tradite in libro ethicorum non
minus sunt necessariae et certe quod conclusiones tradi-
te in libro methaphysicorum propter quod si scientificum a
prudentiale distinguatur per esse circa non contingit
ita aliter habere videtur quod habetur conclusionum libri
ethicorum non minus sit scientia quam habetur libri metha-
physicorum. Si autem dicta differentia non potest intelligi per
dicto modo videtur quod sic sit intelligenda quod scientificum
cum est circa universalia prudentiale autem circa sin-
gularia ea enim quae in seipsis et quo ad rationes singu-
lares ipsorum sunt variabilia ipsa eadem sunt quo ad
ipsorum universales rationes immutabilia: propter quod eorum
de non est inconueniens secundum diuersas rationes puta
universales et singulares esse scientiam et artem vel
prudentiam. Et si aliquis obijceret quia secundum
hanc sententiam prudentia vel ars ita esset de his quae
natura sunt singulariter acceptis ut de grandini-
bus de ventis et hominibus: sicut de his qui operi nostro
subiacent: quod absurdum esse videtur. Ad hoc re-
spondetur quod sufficit cognoscere secundum universa-
les rationes ea quod sub opere nostro non cadunt propter quod
de illis nec erit ars nec prudentia sed tamen scientia
sic autem cognoscere non sufficit ea quod sub sunt operi
nostro sed oportet ad eorum singularem noticiam descen-
dere propter hoc quod ea volumus non solum scire sed
facere vel agere: has autem actiones vel factiones
oportet esse circa singularia propter quod propter sciam
quam de his haberemus in universali: oportet ali-
um de ipsis habere habitum in singulari quem voca-
mus artem vel prudentiam. Secundo etiam illi suam di-
ctam opinionem fulcunt sic si ars et prudentia essent
non solum circa singularia sed etiam circa universalia
sequeretur quod multe conclusiones scientificae pertine-
rent ad artem et prudentiam: consequens est falsum
ergo et antequam falsitas consequens apparet
quia tunc scia sepe coincideret cum arte vel pruden-
tia: propter quod non bene distingueretur contra eas sed
consequenter probatur quia ex quo ars et prudentia ef-
ficerentur circa universalia quam circa singularia videtur
quod ad artem vel prudentiam pertinerent omnes conclusiones
quoniam tunc universales quarum noticia valeret ad
nostras operationes dirigendas in debitum finem mo-
do ad hoc valent conclusiones astronomiae quibus
scimus si hiens debeat esse frigida aut estas plu-
uiosa et praestat etiam quod ad opus medicinae valet cogno-
scere naturas herbarum: quod tamen universali ratione spe-
ctat ad sciam naturalem sicut et cognoscere natu-
ras aliorum entium naturalium. Haec tamen opinio
ego non confectio propter hoc quod in questione praecedente
probatum fuit prudentiam esse circa universalia et
non videtur esse dubium quin consilia de agendis per
nos pertineant ad prudentiam et tamen sepe querimus

nostra consilia sub universali ratione non dicentes
iste casus accidit mihi quod faciam ego sed dicentes
quid homo deberet facere cui talis casus accide-
ret: ymovidetur quod ex omni iudicio singulari potest sta-
tim haberi iudicium universale virtute medij et ro-
tationis similis. si enim per prudentiam tu iudica-
cas me nunc debere hoc opus facere constat quod ita
iudicandum est quicquid quocumque tempore debe-
re simile opus facere similibus circumstantiis oc-
currentibus propter quod apparet omnem legem vel
decretalem quacumque positam in casu singulari
habere in universali praeepti et documenti. Et
aristoteles satis exprimitur: videtur quod prudentia
sit universale cum dicit neque est prudentia uni-
versalium solum sed oportet et singularia cogno-
scere et per hunc methaphysice dicit aristoteles ex-
presse artem esse universalem ponens per hoc diffe-
rentiam artis ad experientiam. Videtur ergo mi-
chi dicendum esse quod eorum quae sunt quedam sunt in po-
testate nostra fieri vel non fieri aut etiam sic vel aliter
fieri alia autem non. Illa autem quae sic non sunt in potestate
nostra sunt speculativa et non agibilia neque factibi-
lia et operatio intellectus nostri circa ea de specula-
tio et non actio nec factio puta actio et factio specifi-
cant artem et prudentiam et puta speculatione desti-
guntur: ea autem quae praedicto modo sunt in nostra potestate
ut sic dicuntur agibilia vel factibilia. Sed ad
huc possunt de talibus formari duplices propositiones
quedam quae si concedantur vel negentur non erit in
de universali cadum opus nostrum et tales propositiones
non pertinent ad artem neque ad prudentiam sed sunt mere
speculativae verbi gratia mechanicus non aliter operabitur
si crediderit formas elementum manere substantia-
liter in homine et universali in omni mixto: aut si cre-
diderit eas non manere nec aliter operabitur si credat
vel non credat quod primus gradus caloris quoniam calor i-
tendit maneat cum secundo: nec statu factor aliter opa-
bitur si credat vel non credat quod figura sit res distin-
cta a corpore. propter quod omnes tales propositiones
ad artem non spectant neque ad prudentiam: sed solum
ad speculativam sciam. Aliae autem de praedictis forma-
tur propositiones quae si concedantur aut negentur erit ali-
ter et aliter operandum vel operandum vel non operandum et
tales propositiones spectant ad artem vel prudentiam quae
si sunt per se notae pertinebunt ad artem vel prudentiam
non proprie sicut conclusiones sed per modum princi-
piorum ita quod habitus earum erit intellectus si autem non
fuerint per se notae: sed indigeant conclusionibus alijs no-
toribus tunc vel concluduntur ex alijs propositionibus non
pertinentibus ad artem vel prudentiam sed mere spe-
culativis vel concluduntur ex pertinentibus ad artem
vel prudentiam. Si primo modo sic sine dubio erunt co-
clusiones speculativae et habitus earum erit scientia
vel sapientia et erunt practica principia secundum quae ars
aut prudentia subalternabitur speculativae scie-
per quam demonstrabuntur. Si autem secundo modo con-
cluduntur tunc pertinent ad artem vel prudentiam per
modum conclusionum: et habitus earum erit ars vel
prudentia aut pars artis vel prudentiae. siue sint uni-
versales siue singulares videri videtur michi satis
notum quoniam in libris legum vel decretorum et in libris mo-
ralibus multe scribuntur propositiones de quolibet
predictorum generum sed quoniam mere speculativae scri-

oblectio

responsio

scda pfirmas-
tio pte oppi-
nionisRefutat au-
tem pma op-
pinionemofusio eorum q
suntduplices ppo-
sitiones forma-
ri pnt de agi-
bilibus.

buntur i eis. hoc est de bene esse ad hoc scz q pra
ctica principia ex eis deducibilia fiant nobis ma
nifesta absq recursum ad libros speculatiuaru sci
entiarum. sicut etiam. Arg. in libro physicoru uti
tur habitu metaphysice ptra negates principia
scientie naturalis talibus ergo q snt de bene esse
circumscripitis videt mhi quod habitus acquisit
ex doctrina libroru legum decretoru et vniuersa
liter librorum moralium pertinet ad prudentiam

Resolutio q
scia moralis e
ps prudentie

Ita q prudentia si sit perfecta continet in se ha
bitum illu vel similem tanq partem quada ipi
us qm prudentia non est alius huius habitus q se
cundum quem scimus quid et quo sit agendus ad
bene uiuendum et feliciter et a qbus: et quomodo
sit abstinendum. sed illi libri nichil aliud docent

Resolutio ad rones
pme oppiois

Item prudentia consistit in sciendo agere scdm
omnem virtute et ab oi prauo opere abstinere hoc
aut docent dicti libri ppter quod dicitur quinto huius
lex precipit operari scdm oem virtutem et prohi
bet operari scdm oem malitiam. Nec valent
rones opinionis precedentis. Prima eni ro solu
ta fuit in quarta questione huius sexti libri. Ad
scdm etiam dicendum est scdm predicta non est
inconueniens conclusiones scientificas pertinere
ad prudentiam per modu principioru et forte et
am q non esset inconueniens eadem conclusionem
particularem pertinere per modu conclusionis ad
prudentiam et ad sciam speculatiuam scdm q per
diuersa media posset probari. videlicet per medi
um morale et per mediu speculatiu: sicut ista co
clusio terra est rotunda alio et alio modo pbata p
tinet ad naturalem et astrologu. Ad rones pnci
pales. Ad primam dicendu est q nulla scia est
ad secundam. prudentia qm proprie utimur istis noibus. sed qm
pmuniter utimur illis sunt noia synonyma. Ad
aliam pcedo q prudentia totalis et pfecta est vna
tantum non vnitatem simplicem sed vnitatem ordinis:
et pnerionis multarum conclusionum tale aut vnu
potest habere plures velalde diuersas ptes sicut
totus exercitus regis vnus existens ptenet mul
tos ptiales exercitus comitum ductu: et ita he sci
entie plures snt ptes prudentie vni existentis.

ad rones pnci
pales

ad secundam

ad terciam

Ad alia dicendu est vt putaq nulli prau sciunt
conclusiones ymo neq principia illoru libroru. licet
enim bene sciant quid in illis libris scriptu sit et
quid preceptu et quid prohibitum. tñ neq conclu
sionibus neq principijs neq huiusmodi pceptis
nec prohibitionibus acquiescunt scdm mentem i
teriozem. sic eni malitia mentiri facit circa pncipi
a practica sicut dicit Arg. hi ergo sciunt dispu
tare pluchie et in verbo dicere decoratissimas ora
tiones volunt aut ptraria et faciunt et interiora iu
dicant esse facienda. quando aut dicitur q multi
sunt boni et psequens prudentes qui nunq au
dierunt dictos libros forte potest credi qd pos
sunt esse boni virtuos et prudentes sed non pfecte
virtuos et prudentes. sicut declaratum fuit i sep
ta questione secundi libri. et c.



Meritur decimo octauo. Vtrū eu
bulia synesis et gnome sint virtutes
ab inuicem et a prudentia distincte.

questio. xviii.
Arguit pmo

Arguitur q sunt vtutes quia ha
bentem perficiunt scz intellectu to
tum practicum et opus eius bene reddunt qm ad
practicum intellectu spectat pnsiderare de his que
ad finem et iudicare de his que p pnsilium inuenta
sunt eubulia aut reddit consiliatorem bona et re
ctam synesis aut et gnome rectificat iudicium et
reddunt ipsum bonu. cum ergo virtus diffinitive
sit que habentem perficit et eius opus bene reddit
scdo huius sequitur. q dicti habitus sunt virtutes.

Secundo

Sed arguit q sint vtutes distincte ab inuice
quia hnt proprios actus distinctos: videlicet eu
bulia pnsiliatue inquirere. synesis aut et gnome de
inquisitis habent iudicare. Arguit q sint virtu
tes distincte a prudentia: qz cupndentia sit vna oim
agibilium vt Arg. dicit et visum fuit prius si esset eedē si
bi sequeret q essent eedē inter se cuius oppositu
argutum est. Item auctoritate. Arg. dicentis
non aut ides synesis et prudentia cuius rōnem as
signat qz illi habitus non sunt idem quoru actus
proprij seu fines pprij sunt diuersi: sed sic est de
prudentia quidem pceptiua est. quid eni oportet
agere vel non finis ipsius est synesis aut iudicati
ua solum. Oppositum arguit primo q non sit
virtutes qz virtutes intellectuales sunt qbus ve
rum dicit aia affirmando vel negando vt habetur
in hoc sexto eubulia aut non est huiusmodi qz ip
sa est questio et nundum enūciatio vt dicit. Arg.

Tercio

Quarto

oppositum

Secundo

Tercio

Quarto

Item consiliu cum sit operatio quedam nō est
virtus eubulia aut pnsilium quoddam est vt dicit.
Arg. Item virtutes non insnt nobis a natura
scdo huius. sed synesis et gnome insnt nobis a na
turavt Arg. dicere videtur ergo. et c. Argui
tur etiā q non sunt vtutes distincte a prudentia
quia non snt vtutes morales sed vtutes intelle
ctuales alie a prudentia non sunt nisi quatuor: vi
delicet scientia sapientia intellectus. et ars nulla
autem istarum est eubulia vel synesis ergo. et c.

Item virtutes non snt distincte que sunt circa
idem obiectum. he aut et prudentia snt circa idē
obiectū scz circa humana agibilia. Item ad eū
dem habitū in speculatiuis spectat inquirere verita
tem et de veritate inuenta iudicare scilicet ad sci
entiam ergo ita erit in agilibus. Propter rō
nes hinc inde factas tenet multi q eubulia et sy
nesis snt virtutes ad inuicem et a prudentia disti
cte sed non principales ymo annexe prudentie.

Quinto

Sexto

Alij aut dicunt q non sunt virtutes proprie: sed
partes vnus virtutis scz prudentie vt aut de hoc
possit magis appere veritas. Videndu est quid
sit eubulia: qd synesis et quid gnome. Dicamus
ergo q eubulia dicitur ab eu quod est bonu: et boleis
quod est pnsilium quasi bene consiliatua: est eni eu
bulia habitus inclinans ad bene consiliandum et
lacobulia sibi contraria dicitur habitus inclinans ad
prau consiliandum. Actus ergo pprius eubu
lie est bona consiliatio non tñ prout pnsiliatio clau
dit in se iudiciu de medijs inuentis ad finem sta
tutum. Ex his iam manifestum est q eubulia non
est scia quia non inquirimus quod iam scimus.

due oppoes
quaz scba est
bi thome se
cunda scbe

quid eubulia
seruos iterp
tationem.

pprius actus
eubulie.

Item eubulia nō eustochia ut dicit Ar. neq. solertia qm̄ eustochia vel solertia est ars p̄p̄te scz sine rōcinatione inuentiua mediōz est ad finē statutum siue ad cōclusionem p̄positam eubulia autem consistit in rōcinatione inq̄sitione mediū quā oportet aliquid esse tardā et maturā circa agibilia ne p̄pter circūstātiarū varietatem intercīdat ignorantia ¶ Et est sciēdum qd eustochia et solertia differūt ut superius et inferius solertia nāq. genus est eustochia autem extendit se solū circa agibilia et dicitur ab eo quod est bonū et stocōs quod est cōiecturatio quasi bona et prompta mediū cōiecturatio. Item ut dicit Ar. nō est oppō qd oppō se qd rōcinationē inq̄sitionē et est determinate enūciatiua vni⁹ partis licet cum formidīne eubulia autem est inq̄sitiua et nudum est enūciatiua. ¶ Dicam⁹ ergo scdm Ar. qd eubulia est rectitudo consilij seu habitus inclinās ad recte cōsiliandū ad optimū finem attingendū per optima mediā quādo et quanto tempore oportet et sic de aliis observatiōe circūstātiarum dico aut qd est rectitudo cōsiliij quia sicut male cōsiliari est peccatū et distorere cōsiliari ita bñ cōsiliari est recte cōsiliari eubulia autem ex p̄p̄tate nōis importat bonitatem cōsiliij videlicet ad optimū finem attingendū quia cōtingit ad malū finem dare rectum cōsiliū et hoc nō est bonum cōsiliū ideo nō spectat ad eubuliam dico aut qd per optima mediā qd ut cōtingit i speculatiuis cōcludere verum ex falso ita cōtingit in practiciis bonū finem sortiri per mala mediā ad solum aut bonum cōsiliū nō solū spectat bonitas finis statuti sed etiā inuētiō mediōz honestōrum dico quando et quāto tempore oportet etiam qd quādo qd oportet longo tempore cōsiliari ne intercīdat ignorantia ut dicit prius aliquādo aut parum ne idoneitas attingēdi finē trāseat imo prudētia p̄pter hoc iubet aliquid non uti eubulia seu eustochia solū vltērius addo et sic de aliis observatiōe circūstātiarū ut enī ad bene cōsiliandū oportet videre qd to tpe sit cōsiliandū ita oportet videre ubi et quibus sit cōsiliandū et sic de aliis circūstātiis ¶ De synesi aut sciēdū est synesis dī a sin qd est cū et neis qd est mēs cōgregata ad iudicandū busy nesis aut dī a beu qd ē bonū et synesis cōgregata ab bñ iudicandū a synesis vero dī ab a qd est sine et synesis qd mēs rudis siue sārēs iudicatiua p̄pter qd nomē a sinī translātū est ad significandū quādā spēm aialis p̄pter ruditatē et licet eusynesis addat sup synesim tñ cōiter nos utimur his nōibus tāq. synonymis trahendo significatiōē simplicē ad partē meliōrē quēadmodū hoīez eufortunati et nō hoīem infortunatū dicim⁹ simplr fortunatū sicut igit eubulia se habet ad inq̄sitionē et inuētiōnem mediōz ita synesis vel eusynesis se habet ad iudiciū de mediis inuentis scz qd sit honest⁹ et ad finem attingēdū cōueniētius vñ finis descriptiue pōt dici rectū iudiciū vel habit⁹ inclinās ad recte iudicandū de mediis p eubuliam suētis. ¶ Dico me. i. sentētiā vñ eugnome dī ab eo qd est bonū et gnome qd est sentētia qd bona sentētia sygnome dicitur a sin qd est con et gnome sententia : quasi congregata sententia. ¶ Istis aut nōibus gnome

eugnome et sygnome utimur cōiter tanq. synonymis ut dictū fuit de synesi et eusynesi : gnome autem non quātūcūq. sētētiā designat sed appropriatiue designat sententiā pertinetem ad iustū epytelēs : vñ gnome se habet ad synesim ut iustum epytelēs ad iustū simpliciter et ut epytelēya ad iusticiā ¶ Ergo gnome put designat habitū habitus inclinās ad recte iudicandū de iuentis per eubuliam pertinentibus ad iustū epytelēs. ¶ Et igitur sciēdū ut dicit Ar. qd vltra opera p̄p̄ia p̄dicta synesis et gnome spectat ad prudentiā p̄cipere executionē eorum que per eubuliam inuenta et per synesim iudicata sūt qd sic intelligit ut michi videf termin⁹ prudentie est in dicendo qd oportet agere et quid non et quomodo et qmōdo nōz sic de aliis circūstātiis ad hoc enī volūtas incipit imperare et virtutes corporis exsequi et per illud impare nichil aliud intelligit qd efficacit esse illud qd prudentia dicit esse faciendū. ¶ Nā ad tale valde virtutes alie statim exsecutur quēz illud cui⁹ ad ipam pertinet executio sine igit statuto eubulia p inq̄sitionē cōsiliatiuam inquiri media opportuna p que finis attingi possit synesis aut qd mediōz inuentōz sit honest⁹ et cōueniēt⁹ iudicat qd iudicato prudentie adhuc relinquitur dicere qd hoc est faciendū dicto enī qd hoc mediū in cetera sit optimū ad finē attingendum nudū dictū est qd hoc sit faciendū et hoc vltimū dictum Ar. p̄ceptum qd dicit prudentiā esse p̄ceptiuam et hec oīa videbat Ar. satis innuere cū dixit prudentia qdēz p̄ceptiua est qd oportet agere vel nō finis ipsius est synesis aut iudicatiua solum dicitur ergo multiq. sicut synesis p̄supponit eubuliam et consistit formalit in iudicando de mediis inuentis per eubuliam ita prudentiā dicit supponere synesim et consistit formaliter in p̄cipiendo que per synesim iudicata sūt et ita dicit qd prudentia est virtus formaliter distincta cōtra synesim et eubuliam propter qd cū Ar. enumerant quos habit⁹ intellectuales p̄ncipales ipse nō enumerat eubuliam et synesim cōtra prudentiā vel dicēdum est (ut magis michi videf) qd prudentia p̄fecta scdm quam homo dī simpliciter prudēs homo nō solū prudēs cōsiliator aut prudēs iudicator aut prudēs p̄ceptor vel exsecutor non est vnus habitus vnitate simplici s. vnitate ordinis et cōnexionis multarū partū ab inuicē formalit distinctarū ut mundus dī vnus licet multas contineat partes distinctas scdm spēm quā nulla p se dī mund⁹ sic etiā scientiā aliquā totālē et p̄fectam dicimus aut artē vnā non quia aliquam formā habeat indiffas in se tota sed quia habet multos processus alios diffinitiuos : alios diuisiuos alios argumentatiuos et multas alias conclusiones varias continet tamen hec oīa habent ordinem inter se et cōnexionem necessariā Sicut igit corp⁹ humanū vnū existens multas habet diuersas p̄tēshētes diuersas operatiōes ut cor cerebrū ep̄ caput pedes et manus : sine quarū diuersis opatiōibus opus finale totius expleri nō pōt nec etiā opus vni⁹ partis fit opus alteri⁹ p̄tis Ita oportet ymaginari qd p̄fecta prudentia sit habitus vnus p̄tēshētes plures habitus p̄tēshētes in quorū opatiōibus opus eius finale nō pōt expleri sicut habitū cōsiliatiū habitū

qd p̄cipere vt
p̄tinet ad pru
dentiā.

opio doctor
quō prudētia
se hēt ad p̄
dicta

quō prudētia
dī vna

eustochia so
lertia dicit vt
supi⁹ et inferi⁹

quid eubulia
diffinitive

vñ dī synesis

gnome

confirmatio.

quattuor opa
prudentie

quartū nō est
elicitum.

versus

alius versus.

iudicatiū: et habitum preceptiū: seu executiū
et ut corpus humanum non est cor: tñ vel cerebrū
tantum: sicut mundus non est formaliter celū tñ
aut ignis. zc. ¶ Ita prudentia non est formalit ha
bitus cōsiliatiū vel preceptiū tñ. zc. ¶ Imo p
fectio eius p̄sistit in eorum aggregatione ordina
ta et connexa: vnde non videt. esse dubiū quin ex
his tribus habitibus p̄stituatur vnus totalis ha
bitus vnitatis ordinis et cōnexionis et connectun
tur adinuicē cōsiliū iudiciū et preceptū. sic q
preceptum non posset fieri sine iudicio. nec iudi
cium sine cōsilio. ¶ Item cōsiliū nichil aut modū
cum prodest sine iudicio nec iudiciū sine precepto
talis aut habitus totalis non videtur noiari noīe
congruentiori q̄ noīe prudentie concedā igitur q
illi habitus p̄tiales bñ cōtra se inuicē distinguūt sed
non distinguūtur contra prudentiā simpliciter di
ctam et perfectā nisi vt ptes contra suū totū. cō
cedam etiā q̄ eubulia est virtus intellectus cōsilia
tūi synesis intellectus iudicatiū sed non totius
intellectus actiū. Et q̄ de partib⁹ prudentie iā
incepit loqui videndū est magis cōplete quo
modo partes prudentie distinguūtur. ¶ Dicunt er
go aliqui q̄ prudentie sunt quattuor opera p̄nci
palia. Primum est inuentio modiorū ad finem
statutum congruorum. Scdm est iudiciū de ho
nestate et cōgruentia modiorum inuentorū. Terti
um est preceptū iudicatorum. ¶ Quartū est exe
cutio preceptorū. puto tñ q̄ hoc quartum non sit
opus elicitū a prudentia vt dixi prius. sed vel a vo
luntate vel potentijs aīe aut corporis et virtutibus
earū. si tñ ita esset vt dicit. tunc esset sed illa q̄tuor
opa q̄tuor ptes p̄ncipales prudentie scz inuentia iu
dicatiua. preceptiua et executiua quarū iterum q̄
libet habet plures ptes siue plures exigit vires vt
habilitates vt illi dicunt ad hoc vt possint perface
re opus suū. Nam qñq̄ ad inueniendum mediū
vel non oportet cōsiliari vel modico tempore con
siliandum est dictū est prius. ne idoneitas attingē
di finem transeat. Et tñ oportet vti eustochia si
ue solertia aliqui tñ oportet cōsiliari tñ habet
locum eubulia. que iterum plures requirit vires.
Ad bene enī inueniendū mediū valet multum
preteritorum recordatio que vocari solet memo
ria deinde requirit presentū ad preterita collatio
vel etiā modiorū inuentorum collatio que solet di
ci rō. sed forte q̄ hec rō pertinet ad partem iudica
tiuam adhuc enī ad oīm istorum perfectionem re
quiritur docilitas que estabilitas ad bonam eru
ditionem. parū enī est quod vnus quisq̄ pōt cape
re a se ipso multum autem quod ab alio vnde ver
sus. ¶ Qui solers docilis memor est qui vir rōis
Rectum cōsiliū perficit ille suū. Contra sūt
quattuor defectus impediētes ptem inuentiuaz
scilicet tarditas ingenij contra eustochiā. Indol
entia contra docilitatē obliuio contra memoriā
et inertia siue ignauia rōcinandi et conferendi cō
tra rōnem. vnde versus. ¶ Tardus et indocilis
ignarus et imemor existans. Rectum cōsiliū nō
facit ille suū. Dicunt etiā q̄ pars iudicatiua quā
Ar. vocat synesim quattuor habet ptes vel habi
litates exigit sine quib⁹ non pōt ipsa esse bona et
perfecta. qñ cum de p̄clusionē fiat iudiciū per p̄

missas. oportet sana capere maiorem et minorem
et excludere defectum a maiori et minori. cōcept⁹
igitur maioris est sana existimatio finis et legis. p̄ quattuor ptes
pter quam et scdm quam dicendum est sic operan
dum esse in tali casu. et vocatur. intellectus. cōce
ptus aut minoris est sana apprehensio presentis
operabilis quod agitur vel circa qd agit et vocat
sensus quia p̄ticulare agibile mediante sensu ab
intellectu cōprehendit. defectus aut excluditur
a maiore per recollectionē circumstantiarum oīm
que debetur operi. et hmoi recollectio vocatur cir
cūspectio a minori vero defectus excludit per di
cretionem bonorum et malorū possibilium euent
reactui vel operi quā discretionem macrobi⁹ vo
cat captionem vel cautellam. per quam cauēnt im
minentia mala. vnde versus. ¶ Hinc intellectus
sensus cautella malorū: mens circūspecta. dant
bona iudicia. ¶ Contra aut iudiciū de prauat
ebetudo mentis p̄traria intellectui. insensatio cō
traria sensui. incautella cōtraria cautelle: vbi scz
est p̄cipitatio ad pericula sine necessitate et circū
spectio contraria circūspectioni: vnde versus.
¶ Mens ebes. insensata manens. in cauta piclis
In circūspecta. dant mala iudicia. ¶ Item dicunt
illi q̄ pars p̄ceptiua ad hoc q̄ p̄ceptum sit bonū
et vtile requirit duo ex pte intellectus et duo ex p
te appetitus. ex parte enī intellectus requirit pri
mo certā determinationem. ¶ Scdo requirit ef
ficacem suasionem appetitus enī p̄ceptum formi
dabile non reciperet bene: neq̄ p̄ceptum etiā nō
vallatum suasionibus. Ex parte enī appetitus re
quiritur primo benignitas vt prompte obediat rō
ni. scdo requiritur constantia per quā firmetur i
hutus modi obedientia. vnde versus. ¶ Certa ac
suasiva mens cōstans atq̄ benigna. vtile p̄ceptū
perficit ipsa suū. ¶ Contra ambiguitas contraria
certitudini: fatuitas cōtraria suasioni malignitas
id est p̄teruitas contraria benignitati. et inconstan
tia p̄positi cōtraria constantie reddunt p̄ceptū
vanum et inutile. vnde versus. ¶ Ambiguus fa
tuus inconstans. atq̄ malignus vanum p̄ceptum
construit ipse suū. Ad partem etiā executiuam
quattuor requiruntur vt dicunt scz p̄udentia vi
gilantia diligentia. et sollicitudo p̄udentia enī cu
rat vt nichil desit eorū que sunt necessaria operi.
vigilantia intendit qualiter opus ex oībus p̄missis
agatur: diligentia vero amor cōnexa opus conti
nuat et continuatū tenet sed sollicitudo labori cō
nexa occupatur circa plurima. vnde vers⁹. ¶ Si
curo vigilo si diligo. sollicitorq̄ vtiliter perago que
peragenda volo. Et per oppositum improuiden
tia. somnolenta negligentia et vagabundātia cōtra
riā p̄dictis nunq̄ agunt feliciter opus suū. vnde
versus. ¶ Hec somnolenta nec mens improuida
felix nec corpus aius nec vagabunda manus.
¶ Tullius aut in rhetorica sua tres ponit partes
prudentie per aspectū ad tres ptes tēpis ad quas
semp oportet prudentē aspicere dicente. Seneca
in libro de quattuor virtutibus cardinalibus. Si
prudens est aius tuus tribus tēpibus dispensatur
p̄ntia ordina futura p̄uide et preterita recordare
nam q̄ nichil de p̄terito cogitat. vitā perdit q̄ nichil
de futuro p̄meditatur in oīa incautus incidit: et

quattuor ptes
synesis.

p̄traria quat
tuor p̄tium sy
nesis.

quattuor ptes
p̄ceptionis

quattuor pti
nētia ad ptes
executiua

versus.

Ar. dividit
prudētiā scōz
distinctionē bo
noz q̄ nobis
pcurat.

Alio scōz di
versitatē offi
ciorum.

Ad rationes
In oppositū

Ad scōam.
Ad tertiam.

sunt iste partes tres mediā: intelligentia: et pru-
dentia. Admodum per quā anim⁹ repetit illa que
fuerunt. Intelligentia est p quā ea pspici q̄ sunt
prouidentia p̄o ē p quā futurū aliquod videt anq̄
factum sit. et scōm istas ptes tres sumuntur tres
spēs artis rhetorice scōm Ar. pars enī iudica-
tua respicit p̄terita. pars aut exclamationis p̄ntia
pars vero consiliativa futura. Aliter adhuc i sex-
to huius distinguit Ar. prudentiā scōm disticto-
nem bonorum q̄ ip̄a nobis procurat. aliter enī bo-
num dī monasticū. quod unusquisq̄ sibi pcurat
p monasticā prudētiā. alter dī bonūz economicū
quod unusquisq̄ per prudentiā economicā pro-
curat. domesticō cōitati. Aliterū vero dī bonūz po-
liticum quod unusquisq̄ per prudentiā politicā
procurat cōitati civilī. Et adhuc Ar. ponit alias
prudētie diuisionē scōm diuersitatē officiorū q̄
gerimus in p̄munitate civilī: alia enim est spectās
ad principes que dicitur architectonica siue legis-
positiue. alia vero spectat ad subditos que dī cōi-
noie politica. de quibus ante satis dictum est. Et
modo consimili possemus diuidere prudentiā
economicā in paternā et filialem inuicē et tyro-
riam in dñatiam et seruilialem. sed non est vis.
Ad rōnes dicendum est q̄ ille que arguunt ad
p̄mā partem satis pcedunt per dicta. Ad p̄mā
in oppositū dī q̄ virtutes totales bñ sunt q̄bus
vix dicit aīa sed opz hoc concedere de oib⁹ p̄tuti-
bus p̄tialib⁹ aliquā totalē integrantibus. Ad aliā
dico q̄ eubulia aliqñ et synesis et gnome capiuntur
p opationib⁹ q̄ sunt rectū p̄siliū et rectū iudiciū
et sic non sunt p̄tutes. aliqñ aut capiuntur p hñtib⁹
ad hñmōi operationes inclinantes intellectū et
ita dicuntur virtutes. Ad aliā dicitur vt dicit
Aristoteles de innatis virtutibus et prudentiā vel
etiam de virtute naturali et morali. q̄ ex altera et al-
tera complexione naturali scōm quam sens⁹ na-
ti sunt aliter et aliter et peius et melius deseruire i
tellectui. nos videmus aliquos innatos ad prom-
pte ratiocinandum et media faciendum et inueniē-
dū tā i speculatiuis q̄ in practicis. alios aut inas-
tos ad p̄fūdū et firmitus iudicandū. licet non sint
multū inuentiui. Alios aut septos ad rōcinandū
p̄p̄titudinē et ad iudicandū certitudinem propter
quod aliqui pauco studio prudentiores sunt aut
sapientiores q̄ alij multo. he autē habilitates ad
ratiocinandum et certe iudicandum vocātur ebu-
lia: et synesis naturales que non sunt partes pru-
dentie: sed de innatis. p̄ter has aut habilitates
requiruntur habitus acquisiti p multiplicis opa-
tionis exercitium et longam experientiam agibi-
lium humanorum. inclinantes perfecte ad recte
iudicandum et bene consiliandum seu p̄sulēdum
qui dicuntur eubulia synesis prudentiales. et isti
sunt partes prudentie. Aliterationes satis proce-
dunt vijs suis. Et sic est finis questionis.



Questio. xix.

Queritur decimonono. Utrū virt⁹
moralis faciat intentionem rectam
prudētiā que ad hanc. hoc est dictū
utrū per virtutem morales habeam⁹
rectam estimationem de fine in ip̄is
agibilibus: et per prudentiā de ordinatis ad fi-

nem. sic enim exponēd⁹ est titulus. Questionis quia in
tēdere significat i aliqd tēdere: tēdere aut scz i fi-
nē p̄ncipalē et nō i alia nisi ppter finē. Arguit p̄mo
q̄ virtus moralis magis rectificat ea q̄ ad finē q̄ in
tentionē: quia virtus diffinitiuē est habitus electi-
uus. secundo huius electio aut non est ip̄ius finis
sed eorum que ad finem tertio huius. Item vir-
tus est circa difficile secundo huius. vnde virtus
in nobis requiritur ad reddendum ea facilia et de-
lectabilia que prius erant tristia et difficilia. vir-
tus enim ex assuetudine acquiritur secundo hui⁹
assuetudinis autem est facere facilia et delectabi-
lia que prius erant tristia et difficilia: vnde primo
rhetorice sollicitudines studia et conatus tristes
vel si non assuefiant. consuetudo autem facit de-
lectabile: sed non circa finē scōm se: imo circa ea
q̄ ad finem magis versatur difficultas per tristia
ergo et. Itē videtur q̄ ad vtrūq̄ scz tam ad vir-
tutem moralem q̄ ad prudentiā pertineat recti-
tudo tam circa finem q̄ circa ea que ad finem: q̄
circa vtrūq̄ rectitudo estimationis pertinet ad ha-
bitum intellectualem: rectitudo autem inclinatio-
nis ad morale. Itē videt q̄ nō idigeamus p̄tute
moralī ad rectificandū estimationē de fine: q̄ ad
talē rectitudinē determinati sum⁹ a natura. p̄nci-
pia ei cognita sūt naturalē et p se et si ignorarem⁹
ad quē finē tēdere debem⁹ quō sciremus ad quid
nos assuescere oportet manifestū est igit q̄ sic a
nobis auferret oīsvia determinādi nos ad bonū
quod esset valde incōueniens: sicut enī natura de-
dit alijs ip̄etū tendendi determinate i finē debitū
ita et nobis. non enim minorem deus et natura de-
buit habere sollicitudinē de nobis q̄ de alijs q̄re
et cetera. Item si virtus moralis faceret intē-
tionem rectam. prudentia aut que ad hanc seque-
retur q̄ virtus moralis pcederet prudentiā cō-
sequēs est falsū. q̄ et aīa. falsitas psequētis p̄z q̄
prudētiā vel actus eius ponitur in diffinitione
p̄tutis cū dicatur determinata rōe vtiq̄ sapiēs. i.
prudens determinabit tū quia p̄tutis est inclinare
ad id quod est p̄tatiū est ratione que pertinet ad
prudētiā. tū quia actus appetitus non h̄z for-
mam et modū p̄tutis nisi scōm q̄ rationi confor-
mat. et ita prudētiā determinat formam et rōe ipsi
p̄tuti determinās aut p̄us est ip̄o determinato vt
causa effectui. tum quia dicit Ar. q̄ non est possi-
le bonum esse p̄ncipaliter scz per virtutem mora-
lem sine prudentia: sed p̄sequentia p̄ncipalis p̄-
batur: quia p̄us opz habere rectam estimationem
de fine q̄ haberi possit de his que ad finem sunt:
cum fines in agibilibus sint vt principia in specu-
labilibus. et quia secundum exigentiam finis opz
cetera moderari. ergo et cetera. Oppositum di-
cit Aristoteles. adhuc opus perficitur et secundū
prudētiā et p̄tutem moralem. virtus quidem ei
rationem rectam facit prudentia autem q̄ ad hanc
rationem rectam nō erit electio recta sine pru-
dētiā nec sine morali virtute. hec quidem in finez
illa autem que ad finem facit operari. Item re-
cta estimatio de fine ē p̄ncipiū i agibilib⁹. s̄z p̄tutis
cit rectā estimationē de p̄ncipijs. probatio quia q̄
malicia corrūpit et circa q̄ facit mentiri. ea saluat
virt⁹ moralis et circa ea facit vix dicere. Itē ex im-
31

Arguit p̄mo

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

Oppositum.

Secundo

Tertio

mediate dictis apparet qd ptingit mēiri de fine agibili: qz ita ptingit negare pncipia prudētie mō ut aliqua scia. ut physica vel mathematica nō hz viā ad negatē sua pncipia: ita neqz prudētia z ita apparet qd opz ponere aliunde qd hō determinabitur ad dicēdū vēr: nō p prudētiā qd pntem mō ralem. ¶ Primo videndum est qd vltimus finis agibiliū determinatus est nobis p naturā secūdu cōem ei⁹ rōem. itentū qd null⁹ sic mētī de eo scd3 intellectū qn sit amāduz z psequēd⁹. nec volūtatez ptingit ferri i oppositū exēplū oēs pcedūt salte in teriori mēte (lz aliq ore negēt) vitā optimā esse amādā z psequēdā: z qd p tanto sit magis amādā z psequēdā: qto est melior z delectabilior: z volūtās non potest ferri in oppositū scdm oppositam rōem nullus enī pōt vellevitā malam z tristē sub rationem malicie z tristitie. ideo necesse est si voluntas debeat transire in actū circa vitā optimāz sub rōe optimatatis: qd velit eam. ppter quod dicebat i terrio qd ipius finis est voluntas et non electio. Ex his autē iā manifestum est qd isto modo nec pntis moralis nec prudētia facit itētione rectā: sed naturalis inclinatio intellect⁹ ad verum: z volūtatis ad bonū. nec isto mō malicia puerit nec mētiri facit circa pma pncipia. sed vltim⁹ finis scdm ei⁹ spēalez rōem nō est nobis determinat⁹ a natura. imo ptingit mētiri circa ipm: z volūtate ferri nō oīno recte in ipm ppter hoc qd mētiri contingit in dicendo que est res illa qd est vitā optimā z delectabilissia. fiat enim syllogismus practicus talis vitā qto est melior et delectabilior tanto magis est amandāz psequenda: sed contemplari vel operari secūdu pntem est vitā melior et delectabilior qd sensu aliter delectari vel qd pecunijs aut honorib⁹ abundare. ergo contemplari z opari scdm virtutes est gis amandum z psequendum. id ē. multi sūt mī nozi et ppositi non consentiunt. ppter qd etiā conclusionem non concedūt. z ob hoc etiam volūtās eoz nō recte fertur in finē sc3 in opus pteplationis vel virtutis sed distorte in delectatiōes sensuales pecunias aut honores. Si autem minez dicti syllogismi interiori mente pcederet cōclusio non negaretur nec illo iudicio stante voluntas ferretur in finem non recte stāte enī iudicio qd ptemplari sit magis amādum z psequēdū qd delectari. voluntas non eligeret delectari dimitteis contemplari sicut dicitur in questione quarta tertij. Si igitur queratur qui faciet rectam estimationez de conclusionē respondebo qd recta estimatio de minore euz maiore: qm scientia pmissarum (ut dicit linconiensis pmo posteriorum) gignit scientiam conclusionis in anima: cum igitur quicquid est causa cause sit causa causati illud facit rectā estimationem de conclusionē quod facit nobis rectā estimationem de minore hoc autem quid sit illud dubium est. Quidam enim putant dictū syllogismum non esse prudentialem: quia dicunt prudentie aut tres aut quattuor esse partes tñ secunduz dicta in alia questione: sc3 inuentiam mediōz ad finem ordinatōz. iudiciū de medijs inuentis pceptuam mediatorum: z forte executiū he autem omnes partes circa media ad finem ordinataverantur. ideo tota prudentia videt circa

omīa hmoi media laborare: dict⁹ aut syllogismus non est de medijs sed est solum ad statuenduz nobis finē. non enim sufficit finē esse nobis statutū scdm vlem rōem. sc3 qd optia vitā sit amandā z psequēdā qz si ignorarem⁹ qd res sit illa vitā optima nescirem⁹ qd pseq. ppter qd of tertio de aia qvls estimatio nō mouet o3 qd in particulari scire qd res sit illa vitā qd est amandā z psequenda. quo scito prudentie est inquirere per qd media res illa prosequi valeat z attingi. Item finis est primum pncipium in agilibus. z opz quālibet scientiam z pariratione prudentiam supponere sua pma pncipia: ergo non ptinget ad prudentiam statuere sibi finē: sed hoc nō videtur mihi verū. qm pmissis dicti syllogismi sunt tales qd ipsis concessis aut negatis erit aliter aut aliter opandum. propter quod scd3 dicta pms ille alie pmissis videntur esse practicez ad prudentiam ptingere. Nec valet prima ratio ipso rū qd diceretur ante oēs illas partes esse aliam statuentem illis finem scdm rōem pncipiarē vel forte diceret qd omēs ille tres ptes locū hnt i syllogismo pdicto. oportuit ei pmo mediū syllogismi inuenire. scdo de pmissis ex dicto medio pstitutis z de pclusionē iudicare: tertio pncipere qd media idratur ad finē statutū attingendū in cui⁹ pcepti executione dicte tres partes hnt itez locū. z ita deinceps donec opus sit ppletū. Scda etiā rō eoz non valet qz nō opz sciam sua supponere pncipia scdm quācunqz rationem. dicit enim in philosophia naturalis sit suppositum vel quasi suppositum naturam esse: tamen non est suppositum materiā primam esse: nec formam substantialem esse distinctā a materia. imo inquitur pmo physico rā. ppter qd alij dicūt z magis pbabiliter ut mihi videt qd illa minor qd dicit pteplari z opari scdm virtutes est melior z delectabilior. quā delectari z ē pncipiū practicum p se notū vel quasi sufficit ei ad dicte minoris concessionem experientia z debium ministerium sensus ipsi intellectui hoc est sc3 qd ad ppositionem aliquam concedendam indigeamus experientia z debito ministerio sensus non tollit qd illa propositio sit pncipium per se notum apud intellectum sicut visum fuit in vnde cima questione sexti libri. Et qm ita sit: tamen intellectus impediri pōt a concessione dicti pncipij. vel quia non exercuit opus contemplationis nec virtutis: ppter qd bonitatem ipsius z delectationem consequentem ipsum non potuit experiri vel quia affectiones inordinate sensui appetitus ad delectationes sensuales traxerunt intellectum ad iudiciū ineptum: vel quia tedium tristitia siue difficultas apparuerunt coniungi studio contemplatiuo: siue operi virtuoso. si ei opus virtutis exerceatur. et inordinata affectio sensui appetitus moderetur et tedium tristitia siue difficultas apparens in opere virtuoso remoueat statim intellectus percipiet opera virtutum esse meliora qd delectationes sensuales qd pecunias aut honores. et in eis voluntas magis gaudebit aliter autem non virtutes autem morales inclinant ad exercitium operis virtuosum. moderant affectiones appetitus sensui. et opera virtutum reddunt multo delectabili

Secundo

improbatur
tor dicta op
nionem.rū ad pma
rationem.

Ad secundā

alia oppo

quō pte facit
ad rectam esti
mationē mio
ris pmi sylo
gismi pruden
tialis.oppio quorū
dam qd silof
m⁹ i qd uū de
fine i pncipia
ri nō ptingat
ad prudentiā

litora atque facilliora quam sint opera victoriorum. sicut etiam in reueritate delectabiliora sunt et facilliora. unde primo ethicorum secundum seipsum utique secundum virtutem operationes delectabiles et Seneca quantum ad facillioritatem dicit in libro suo de ira sic nec ut a quibusdam dictum est arduum in fortibus et asperum iter est. Facilis est ad beatam vitam via delirare. negotiosius vacat pudicia. libro occupatissima est. omnium denique fortitudo tutela facilis posito ergo exempli gratia de quo non curem? an sit vel non: quod praedicat syllogismus? vel alter quicumque talis processum per quem finis ultimus humane vite nobis statuatur: sit primus prudentialis processus et dicti syllogismi conclusio sit prima prudentialis conclusio manifestum est satis ex dictis quod non virtus moralis et prudentia faciant ad habendum de dicta conclusione rectam estimationem. apparet enim quod ad principium circa quod non contingit errare scilicet ad maiores propositionis concessionem neque virtus moralis neque prudentia aliquid operatur sed solum illa virtus intellectualis qui vocatur intellectus. apparet secundo quod ad secundum principium circa quod contingit errare scilicet minoris propositionis concessionem prudentia non operatur: sed intellectus et virtus moralis. et dico intellectus tanquam virtus elicitiua iudicii. dico autem virtus moralis tanquam remotiua prohibentium ex parte appetitus: sic ei malicia corrumpit illud practicum principium scilicet in quantum firmat et auget impetum passionis in appetitum. prohibentem intellectum a vero iudicio quia sic sensus inepte ministrat obiectum. Sed tertio apparet quod ad concessionem conclusionis operatur virtus moralis et prudentia: dico autem virtus moralis dupliciter. Unum in quantum operatur ad dicti principii concessionem. ex quo ipsa conclusio inferebatur. Secundo quia remouet prohibentia ex parte appetitus. victiosus autem appetitus rebellat et recto iudicio principii. et recto iudicio conclusionis et precepto sequenti dictum iudicium. et executionem tollit omnino. dico autem prudentia dupliciter. Primo in quantum ipsa vtens logica ordinat processum ad conclusionem ex processibus principii inferendam. secundo in quantum eligat iudicium de veritate conclusionis virtute concessionis praemissarum et ordinati processus. Ex his apparet quarto quod virtus moralis antecedit prudentiam non tamen virtus moralis perfecta sed imbecilla aut per assuetudinem aut per bonam naturam vel per bonam inclinationem naturalem. unde pueri si non habeant inclinationem valde bonam naturalem valde indigent ad concessionem principiorum moralium bono consuetudinali exercitio. per doctrinam: per persuasionem. per castigationem parentum aut amicorum. vel erit valde difficile ipsos fieri prudentes. propter quod dicitur in secundo huius: non parum differt sic vel sic ex iuuenas sue fieri. Et ad hanc sententiam confirmandam valeat quod iuuenes et passionum secutores non sunt huius scientie que est pars prudentie ut dictum fuit viles auditores. Alterius autem post dictum concessum scilicet quando nobis statutus fuerit finis oportet ad media se convertere per que finis ille possit attingi primo quidem inveniundo media illa ut dictum fuit prius. Secundo iudicando de medijs in

uentis: an sint decentia vel indecentia. et que sint decentia ad finem attingendum. Tertio precipiendo quatenus quod iudicatum est decetius exsequatur. In primo autem istorum prudentia operatur sed non virtus moralis. quod ex hoc patet quod astutus homo et valde prauus bene sciret ista media inuenire. Quantum enim ad hoc astutus et prudens modicum differre videntur. In secundo vero illorum scilicet iudicando decetia media simul operatur. hec quidem elicitiua iudicii illa autem remotiua prohibentium ex parte appetitus sensitiui ut dictum fuit. In tertio vero scilicet in precipiendo similiter utraque operabitur. vidum enim inclinans ad sensualia et fugiens laborem deprauat hominem preceptum et iudicium quod autem dicit Aristoteles. virtus intellectiva facit rectam. non erat eius intentio quod ipsa nihil operaretur circa media: sed quod illa primum si ne prudentia operabatur ad processum principiorum primi processus prudentialis facientis scilicet finem. quod autem dicitur prudentia autem quod ad hanc non erat eius intentio quod prudentia nihil operaretur ad conclusionem conclusionis per quam nobis finis statuitur: nec ad processum per quem finis concluditur: sed hoc dicit quod prudentia sine adiutorio virtutis moralis vel quod est inuentiua mediorum concludentium ad statutum finem. In hac ergo ordinatione conclusionis gaudentem est anima mea multum: quod rationes que apparebant difficiles sunt solute si quis ea consideret quod dicta sunt.



icesimo queritur. An virtus moralis possit nobis acquiri sine prudentia. Arguitur quod sic: quod scia cum sit habitus quod virtus moralis conclusio speculatiua. supponit habitum principiorum speculatiuorum. ita prudentia cum sit habitus conclusionis practice supponit habitum principiorum sed ille habitus principiorum supponit virtutem moralem. quoniam illa principia sine moralis virtute non conceduntur. ut dictum fuit. malicia enim corrumpit principia practica. ergo virtutem moralem oportet acquiri ante prudentiam. Item homo dicitur bonus homo simpliciter per virtutem moralem. sed absque prudentia multi sunt boni simpliciter. ergo habent virtutem moralem. Minor probatur. quia dictum fuit quod habitus acquisitus per doctrinam scilicet librorum moralium et decretorum pertinet ad prudentiam. propter quod nullus videtur acquisiuisse prudentiam. qui non studuit dictos libros. et tamen multi sunt boni homines licet in multis libris nihil studuerint. Item ad bene agere requiritur virtus moralis. sed ad bene agere non requiritur prudentia. ergo virtus moralis potest esse sine prudentia. Maior probatur. quia virtus moralis apud animam est sicut sanitas apud corpus. utraque enim perficitur. hec animam illa corpus et opus eius bene reddit. modo sanitas exigitur ad bonam et expeditam corporis operationem. ergo et virtus moralis ab bonam et expeditam anime actionem. Minor vero probatur. quia prudentia se habet ad virtutem moralem sicut ars medicina ad dispositiones corporis. prudentia enim est cognitiua iustorum et iniustorum. pulchrorum et turpium. et omnino illorum circa quod virtutes et malitie versantur. ut ars

Intellectio
plena tituli q
stionis

Arguitur primo

Secundo

Tertio.

Quarto.

Quinto

Oppositum.

Secundo

Tertio.

duplex hitus
virtutis i nob
ta i intellectu
q i voluntate

medicinalis ē cognitiua sanorum et egrorum: et oīno
illoz circa q̄ sanitas et egritudo versant modo ad
bū opādū scdm corp⁹ nō req̄rit ars medicinalis:
sed sufficit sanitas. q̄ ad bñ opādū scdm aīaz nō
req̄rit prudētia sed sufficit p̄t⁹ moralis. Itē ex di
cta p̄portionabili silitudine pōt argui sc: sanitas
pōt haberi sine arte medicinali. q̄ et virtus mora
lis sine prudentia. ¶ Item virtus moralis acqui
ritur ex assuetudine in bonis operibus. sed aliq̄s
potest assuefieri in bonis operibus sine prudētia.
ergo zc. Sed tu dices domine minor est falsa: qz
sine prudētia nō cognoscerē que sunt bona opera
Respondēbo q̄ licet non cognoscam ex se q̄ sūt
bona opera. tñ possum credere prudēti. et ita me
assuefacere in his que prudēs dicit. Itā eū q̄ sana
tur non opz habere sciam medicinalē. sed credere
hñti et opari scdm iussa eius. sic est hic ergo zc.
¶ Oppositū dicit Arz. dicens q̄ licet p̄t⁹ natura
lis possit haberi sine prudētia. tñ p̄t⁹ prudēialis
id est moralis non pōt haberi sine prudentia. Itē
sine recta ratione non est p̄t⁹: cum recta rō i ei⁹
diffinitione ponatur. sed non sit recta. nisi p̄ pru
dentiam igitur virtus moralis non est sine prudē
tia. ¶ Item virtus est habitus bene et recte electi
uus: sed non erit electio recta sine prudentia: vt
dicit Arz. igit zc. ¶ Ad evidentiam huius q̄stio
nis sciendū est scdm Arz. q̄ in nobis tam ex parte
virtutis cognitiue q̄ ex parte appetitiue duplex i
uenitur habitus. scz vnus naturalis. quem ex na
turali dispositione. et certa p̄plexione habem⁹ con
festim a natiuitate. ¶ Ali⁹ p̄ doctrinam vel expe
rientiam et assuefactionem acquisitus Et vtrobiq̄
hitus ille naturalis pōt esse bona dispositio. scz
dispositiones ad bñ agēdū. vel mala scz disponēs
ad male vel non bene agendum: Bonā igit natu
ralem dispositionem ex pte p̄tutis appetitiue vo
cat Arz. p̄tutē naturalē q̄netā et mores innatos
nobis dicēs q̄ oībus videtur singulos mores exi
stere natura aliquantū etenī iusti et tpati et fortes
et alia p̄fessi habem⁹ a natiuitate vocat etiam mo
res non quia sint vere mores. cū sint absq̄ oī con
suetudine. sed mores dicuntur quia mox habent
silitudinē. Et non solū inuenitur dispositio natu
ralis inclinans ad bonos mores. sed etiā ad malos
que vocari pōt malicia naturalis. multi enī a na
tiuitate inclinantur ad iracundiā: ad īpantiaz ad
auariciam. et sic de alijs. et hoc iuenies p̄batuz hñ
ab Aristo. in sexto de animalib⁹. Bonam aut di
spositionē ex pte virtutis cognitiue vocat Aristo.
demoticā. quod forte idē significat quod industria
naturalis praua aut dispositio pōt vocari ebetu
do. et cū hō spūs habeat in organo p̄tutis cogniti
ue mobiles et flexibiles. ad quod disponit humidi
tas et caliditas ipse naturaliter dicitur inuentibus
multitudinis mediorz ad quēcunq̄ fines voluerit
et si cum hoc organum memorie fuerit bene rece
ptiuum. ad quod bñ disponit frigiditas et siccitas
organū. tunc ipse erit bene iudicatiuus et p̄funde p̄
pter experientia q̄ nō nisi ex multis medijs p̄fici.
vñ talis erit naturalis ebulia et synesis. et ita val
de bene erit dispositus ad prudētiā si bene sit di
spositus ad mores siue ad virtutes morales. et si
fuerit dispositus ad vicia. tunc ipse promptitudi

nē habebit maximā ad astutiā: si p̄o p̄rie fuerit di
spositus erit ebes oīno nec pōt ad aliqd dare con
siliū nec de p̄siliatis sciēs iudicare. imo qñq̄ nec
potēs ad hoc quātūcūq̄ volēs recipere discipli
nā. et talis diceret asinet⁹ vel asin⁹ p̄p̄ defectuz
iudicij. Et dicit ab a qd ē sine et synesis. Et diceret
abulio p̄p̄ defectuz p̄silijs ab a qd est sine et bula
qñ sine bula. vel melius ebulio ab e qd est extra. et
qñq̄ etiā p̄tingit aliquos esse rudes in consilio. p̄
fundos aut in iudicio veleconuerso scbz varieta
tem dispositionis naturalis diuersoz virtutis sē
sibilis organoz. dicit et aut dispositiones naturales
ex parte appetitus. quia disponūt ad virtutes mo
rales aliqñ virtutes morales dñr. et qñq̄ dñr pru
dētia qz disponūt ad prudētiā: si q̄ prudētia et vir
tus moralis capiant p̄ dictis naturalib⁹ hitibus
vel dispositionib⁹. nō est dubiū qñ separari possit
et in hoib⁹ et i aīalib⁹ brutis vt apparere pōt i toto
libro octauo de aīalibus et i libro de phisonomia
Arz. et p̄ conclusionē notissimā. sed dicti hit⁹ nō de
bēt dici p̄p̄ et p̄ncipalr virtutes i hoibus. qz non
p̄ficiunt simplr intellectum et appetitum nec eos
determinant ad optimas operationes ipsoz imo
demotes ita disponit ad astutiā vt ad prudētiā
propter quod tales habens habitus scilicet de
imius potest esse pessim⁹ si male fuerit morigerat⁹
virtutes autem naturales semper in idem opus
inclinant quantuncunq̄ circumstantie fuerint res
pugnantes exemplum fortitudo ad semper expe
ctandum pericula. mansuetudo ad semper susti
nendum iniurias et patiendū. liberalitas ad semp
expēdēdū vel indifferenter omnibus dandum. et
sic de alijs nō enī sequitur p̄ncipium directiuum
scz discretiuum circumstantiaz sed inclinant sicut
grauitas que semp monet lignum deorsum siue i
locum p̄seruatiū ipsius: siue in locuz destructiū
ipsius. puta vbi erit ignis p̄burēs ipm. sic aut icli
nare sp̄ in idē non est bonū sed aliqñ malum val
de: qñ aliqñ fugiendū et aliqñ aggrediendū ē
et aliqñ dandum et aliqñ retinendum habitus au
tem illi qui dicuntur p̄p̄rie et p̄ncipalr virtutes
appetitus sunt illi qui semper ad optimum opus
inclinant appetitum. de quibus dicendum est q̄
non possunt acquiri perfecte sine prudētia. qd p̄t
daclarari tales habitus non sunt naturales vt ap
paruit ergo sunt ex assuetudine acquisiti. consue
tudo autem vel est multiplicatum exercitiū simi
lium opationum vel ex hñmōi multiplici exercitio
generatur. ¶ Opationes aut p̄firi dupliciter eē si duplex opatio
miles. ¶ In omō scbz substantiā ipsaz. vt daret da nes aliq̄ dñr
re vel aggredi et aggredi zc. Aliomodo possūt di
ci p̄similes scdm silitudinem seu silitudinariā. p̄
portionem ad aliquam regulam. Exemplum si la
tomus. vñ lapidē faciat acutū. et aliū rotundum
et vñ rectū. et aliū tortuosum. regula data sibi ta
li exñte. ipse dñr sp̄ p̄similiter opari quia p̄formit re
gule sibi date habitus aut inclinans semper appe
titum ad opus bonum nō est generatus ex opas
tionibus scdm substantiā p̄silijs quia tunc sp̄ is
clinaret in tales quēadmoduz habitus naturalis
quod nō esset bonū. non enī oī sp̄ agere consimili
ter scdm substantiā operationis. scz aliqñ aggredi
et aliqñ fugere. aliqñ dare et aliqñ retinere zc. p̄oz

igitur illū habēre esse generatū ex opatiōibus si-
milib? scdm pportione ad regulam regula autem
cuius opatio pformis sit semper bona et optima
est recta rō de agibilibus distribuēs scdm circum-
stantiarū exigentiā qñ opus sit itendendū aut re-
mittendū et ubi: et quō: et sic de alijs ad pfectio-
nem opis requisitis. hec aut recta rō prudētia est vñ
opus ppiūm prudentie ergo manifestū est qñ tu-
tes appetitus dicte pprie et pncipalr non possūt
sine prudentia generari. **¶** Plurimi aut val de
decipiunt opinātes qñ virtutes inclinānt ad certas
passiones et opationes scdm substantiā: puta me-
dias: et sic putāt virtutes esse vere medias extremo-
rū viciōrum. sicut tepidum est medius calidū et fri-
gidū: et ita putant virtutes abinuicē a prudētia pos-
se separari. quod est totū falsum. imo virtutes in-
clinant ad insequēdū sp in oī tpe iudiciū rōis qñ
cunq recta ratio sniauerit. ppter quod ad vicia se
habet quasi totaliter disparte. vicia namq inclīnāt
ad certas opatiōes et passiones. virtus autē sp ad
iudiciū rationis. **¶** Adhuc vltērius sciendū ē
qñ aliquis potest assuefieri in operationibus con-
sonis recte rationi dupliciter. vñ modo qñ non si-
bi sed alteri credat prudenti et scdm eius pñliūm
operē. Et isto scdmō hñtus gñabitur bonū i appe-
titu sed nō pfectus simplr: qñ cū deficeret doctor
exterior: nō hñheret quomodo posset recte opari
et qñ corda hoīm sunt nobis occulta. ppter qñ ali-
qñ credim? talē fore prudentē et bonū virū. qui est
astutus et malus. id nō erit bonū ad eū inclinare su-
um appetitū. ppter qñ opz ad pfectionē virtutis
moralis habere prudētiā in seipō. Et forte qñ hoc
intendebat Ar. cū dixit nō eī qui solū scdm rectā
rōem sed qui cū recta rōne habitus virtus est. **Ad**
Ad pñam. rōnes ad pñā dñ qñ ad concessionem pñmōz pñ-
cipiozū practicozū oēm actum prudentie pcedē-
tium non indigemus virtute morali perfecta: sed
sufficit hñtus moralis i choata p bonā natiuitatem
quā vocam? naturalē vel p assuetudinē doctrinalē
a parentibus vel alijs suadentē vel cohortantem
Ad secundā Ad aliam dñ qñ boni homines dicuntur si solum
habeant hñtū inclināntē ad credendum his quos
putant esse prudētes et ad opandū hoc scdm cō-
siliū ipsoz. talis aut habit? nō ē pfecta virtus vt
dictum est: et tñ illa acqñritur scdm rectā rōem licz
non sit cū recta rōe cū etiā homo lz non possit ha-
bere prudentiam perfectissimā sine scia dictoz li-
broz vel equipolētū. tñ multā potest habere pru-
dentiā et pñs hñtū morale sibi correspondētes
licet non pfectissimā. talis aut dñ bon? simplr. id
non opz oēs habere pfectissimā. vñ pñmōr hetho-
rice dicit Ar. qñ virtutes morales existimādū opor-
tere qñ pncipare oēs. sed nō eodē mō. s3 qñ vñ
cuiq ad suū pñ op. **Ad al iā** pñt dicit qñ sanitas
ad corpus est virtus naturalis appetitus ad ap-
petitum non: vt virtus pncipalis saltem qñtū spe-
ctat ad ppositum. ppter quod in aliquo casu sani-
tas potest esse corpi causa male dispositionis. vt
si quis p intantiam multum comederet. corpi p-
pter sanitatem bene dirigentem et multum i sub-
stantiam corporis conuertentem poterit super re-
pleri vt humores iam peccent in quanto. licet nō
in quali. ex quo oportebit tandem illos humores

corrumpi. et ita generari egritudinem aut morbes
per idē pñ quid sit dicēdū ad aliam rōem vltima
rō soluta est per pñcta. Et sic finitur.



Vicesimo pñmo qñtū **¶** Virtutes mo-
rales sine nēcio pñere ad inuicē. Et
arguitur qñ nō. qñ generantur ex exerci-
tio actus scdm hñtū. aliqñ aut pñt ex-
erceri i actu vñi virtutis absq hoc qñ
exerceatur in actu alterius. **¶** Item aliquis pñt
esse magis dispositus vt a natura vel aliunde ad
vñā virtutē qñ ad aliā. vñ dñ sexto hñtus oīs eī vi-
detur singulos mores existerē a natura rē. sed for-
ma ceteris partibus generatur citius. et pñcitur in
materia magis disposita ad ipam. ergo homo hñ
acqñrere vñā virtutē et non aliam. **¶** Confirmat qñ
si vñā non posset acquiri ante aliā. tñ ex actu vñi
us virtutis alia virtus acquireretur. quod est falsum.
¶ Item opz assignare causam pñexionis vel ex p-
te pñcipii effectiui: quod non videtur quia causā
tur ex actibus. et aliquis pñt exercitari circa vñi
actum absq rē. vel ex parte subiecti quod nō pñt
dñci. quia vt oēs virtutes morales sunt in appetitu
it a omnes intellectuales in intellectu. qñ nō hñt
necessariam connexionē. vel ex parte obiecti. qñ
non pñt esse quia distinguuntur penes obiecta. vel
ex parte finis quod esse non pñt: quia fines pños
habent diuersos. si autem habeant vñū finē com-
munem: ita omnes habitus intellectuales. imo et
omnes humane operationes vt dictum fuit gñ rē.
¶ Item signū hñtū generati est delectatio i ope scdm
hñtus sed aliquis potest delectari in recte operan-
do circa materiam temperantē: absq hoc qñ de-
lectetur in operando circa materiam fortitudinis
ergo rē. **¶** Item quarto hñtus dicit Ar. qñ licet
omnis magnificus sit liberalis. non tamen opor-
tet qñ omnis liberalis sit magnificus. et multi sūt
viri magni pñderis in iustitia fortitudine aut ma-
gnificētia parum scientes de ludis circa quos ē
eutrapelia. **¶** Item operationes non sunt conne-
re nec dispositiones ad virtutes sunt cōnēre nec
vicia sunt connēre: nec habitus intellectuales er-
go simili modo videtur et cetera rē. **¶** Item si essēt
connēre. tunc vñā corrupta omnes corrūperēt:
quod nō videtur necessariū quia corruptio forme
non videtur esse nisi per actionem contrarij vel p
corruptionē subiecti. pñmō nō est necessariū. qñ
actus contrarij vñi virtuti corrumpentes eam non
sunt contrarij alteri virtuti. nec scdmō quia po-
tentie antine manent. **¶** Item hoc erit propñ con-
nexionē iparū prudentie vñi existent i vñi dñci. Ar.
sed vt prius de alijs argutū fuit. pñt argui qñ pru-
dentiā non sit vñā tñ. et qñ virtutes non sunt pñere
prudētie. **¶** Oppositum dicit Ar. dicendū ē bre-
uiter qñ sit pñ virtutes morales nos intelligamus
habilitates naturales de quibus in precedenti qñ-
stione locuti sumus. ille non esset necessario con-
nēre: nec ad inuicē. nec cū prudentia vt appa-
ruit. **¶** Item si pñ virtutes morales intelligam?
hñtū bonos pñuetudinales ipi apperit: posset eē
dupl. **¶** Quomō qñ de illis hñtib? seu virtutib? loq-
remur scdm qñ sūt i statu pñsummate pfectionis.
Aliomō put sūt adhuc inesse aliqua pñfectio.
ergo isto scdmō modo loqremur de virtutib? moralib?

Questio. xxi.
Arguit pñmo

Secundo

confir.

Tertio

Inqñt ex pte
cui? sūt pñere

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Octavo

Oppositum.

bus. puto q sunt ab inuicē sepabiles. vt pbat pri
ma rō z scda z forte alie. Si pō putes capianē
pbat q virtutē scdm statū sue psummate pfectiōis. puto q nēcio
tes sūt pnerē sunt pnerē. qd pbat pmo ex ordie pntū ad inuicē
i esse pfecto. cem sic: qd cūq nō opat circa materiā tpantie vt
oz qmz occurrit sibi materia illa z pmp̄te et dele
ctabiliter. ille nō hz pntū tpantie psumatā. sed q
nō hz fortitudinē psumatā casus pōt accidere q
nō opatē circa materiā tpantie vt opz vel saltez
nō pōp̄te z delectabiliter. qd nō hz fortitudinē
psumatā. ipe nō hz tpantiā psumatā. maior videtur
nota ex libris pcedētibz. pōt ei sp̄ inclināf circa ob
iectū suū ad opandū pōp̄te z delectabiliter quod
oz qm opz z c. nullo ei mō tpantia pfecta pmittit
peccare circa obiectū tpantie nec pmittendo neqz
omittēdo. qz sic erit pntū tpantie qd tpantia nō
pmittit. Adinor pbat quia si quis non fuerit cō
firmatus i fortitudine. tñ terribile poterit iuenire
q mouebit appetitū pter iudiciū recte rōis: sicut
si crudelissia mors imineat nisi mehef itpate a
get ex timore q z c. Ad istā tñ rōem rñdef pba
biliter q si tpantia eēt psumata deficiēte fortitu
dine nūq obiectū terribilissimū moueret ad actū
intpantie circa obiectū tpantie. sed ille prius vel
let mortē sustinere. tñ circa obiectū fortitudinis
moueret ad actum timiditatis. z modo consimili
diceretur de aliis virtutibus. sed forte q ista rñ
sio tolleretur p sequētes rōnes. saltē pdicta ratio
pcludere videtur: q tpantia psumata non posset
esset sine multa fortitudine licet non penitus cō
summata. quis enī ppter iudiciū turpis repulsam
circa quācūqz materiā veller incurrere mortē
crudelissimā. nisi multa fortitudine munitus.
non apparet nisi forte ex arbitrij libertate. se
cundo pbat idem ex ordine virtutum ad prudē
tiam: quia deficiēte fortitudie deficit prudētia cir
ca obiectum fortitudinis. et deficiente prudentia
circa obiectum fortitudinis. deficit prudentia cir
ca obiectū tpantie: z deficiente circa obiectū tpā
tie: deficit temperantia: ergo deficiente fortitudi
ne deficit tēperantia. Propositio pma apparuit
questione decimanona huius libri. virtus enī mo
ralis requiritur ad recte iudicandū de practiciis
pncipijs z ad recte iudicandū de medijs inuēris.
z ad firmiter p̄cipiendum de iudicatis. Secunda
autem ppositio manifesta est per hoc q vna z ea
dem est prudētia circa obiecta omniū virtutū mo
raliū vt dictum est supra. Sed tertia ppositio ap
paruit in questione pcedenti. cum ei virtutis sit i
clinare ad illud quod recte iudicatum ē z pceptū
z non in aliud manifestum est q deficiente recto
iudicio deficit recta inclinatio. ergo z c. Alij tñ
tenentes aliam viam respondēt forte p̄babiliter:
q in casu aliquo tacto defectus iudiciū circa
obiectum temperantie non sit ex defectu tpantie
tantā enī habebat ille tpantiā q nūq passio pri
uens ad tpantiā seduxisset intellectum. sed passio
ptinens ad fortitudinē seduxit illū: iō totū pecca
tum est ex defectu fortitudinis: vt si fortes z pla
to portarēt lignū pōderosuz. z fortes in hoc labo
re debita vi corporalē apposuerit plato aut piger
exis subcubuerit: tunc pstat q lignum cadet ab
humeris vtriusqz z forte ledet fortem. non tamē

ex defectu fortis sed ex culpa platonis. videt q
mihz aliqbz q lz dicta rō bñ pcludat q ad sp̄ opā
dū bñ circa cibos z potz nō sufficiat tpantia. sed i
digeam alijs pntibz cū eaz obiecta circūstiterit
z q ita virtutes nēcio sint pnerē tñ nō pbat quin
absqz fortitudie saltē ppleta possit nobis p̄pleri
tpantia sic q delectationes tactz z gustus non ha
bebunt vñ inclinatiuam appetitus pter iudiciū
rationis nec vñ pueruam iudiciū rationis licz
aliunde peruerit possit scz per alias passiones. iō
forte rationes prius facte per rationem sequentē
fortificabuntur: per quam apparebit amplior cō
nexio virtutum q adhuc apparuerit. Tertio pbat
igitur dicta conclusio probatur ex ordine virtutū
ad finem: virtus enim non solum est habitus ele
ctiuus sed electiuus propter hoc: scilicet honesti
gratia sicut apparuit in secundo. virtutis igitur ē
inclinare in honestum propter honesti vel ipsius
dei amorem secundum seipsum et ob hoc refre
nare passiones appetitus: et ita determinare ap
petitum contra impetus passionum. q nullomō
do subducatur rationem. appetitus autem non po
test firmiter resistere passionibus propter ho
nesti vel dei amorem. nisi sit in tali amore perfe
ctissime confirmatus: quoniam propter vñ
quodqz tale et illud magis: si igitur firmiter resi
sit propter firmiter amare. sequitur q si firmissi
me resistit passionibus q magis firme amat deū
vel honestum. Arguitur igitur sic: si quis habet tē
perantiam psumatam aut aliam quācūqz vir
tutem moralem: ipe firmatus erit in amore dei vel
honesti pfecta sed quicūqz in tali amore firmat
est. ipe nullo genere passionis pmittit se inclinari
contra honestū cum hoc sit in potestate sua: nec
aliqua de causa permittet passiones inualescere
super rationem: aliter enī non esset pfecte firma
tus in honore honesti talis aut est pfectus secun
dum omne genus virtutis moralis: pntes ergo
morales sic connectuntur necessario q nulla pōt
nobis acquiri sine amore honesti. amor autem ho
nesti cogit ad recte ratiocinandū z recte eligen
dum circa obiecta virtutum moralium. non vñ
tantum: sed omnium z etiā cogit siue determinat
ad recte operandum quetiens nobis occurrit ma
teria: ex huiusmodi aut rectis ratiocinationibus
electionibus et operationibus multiplicatis om
nes virtutes morales ex prudentia generantur z
quanto magis ac magis multiplicatur ille electio
nes et operationes: tanto magis ac magis amor
honesti firmatur in appetitu: et iterum econuerso
quanto amor honesti intenditur: tanto magis co
gitur ad rectam electionem et operationem cir
ca singula agibilia: et ita virtutes omnes ma
gis ac magis intenduntur: et iterum cum amor
iusti tandem fuerit consummatus perfecte: tunc
omnes virtutes morales erunt perfecte. volun
tas enim habens potestatem detinendi appetitus
determinabatur ex toto propter assuetudinem et
honesti amorem ad detinendum ipsum: quo
detento nulla erit causa male iudicandi de a
gibilibus. neqz male eligendi vel male profe
quendi. nisi forte ignorantia inuincibilis. que
pnti excusat. Item videt michi q non esset

Eufio

Oppio cōis
nominalium.

spatio florum
hinc inde

ad quintam;

ad sextum

ad septimum

questio. xxiij.

Arguit pmo

Secundo

Tercio

latozem sed sufficit qd aliquid modicu solatij per
ticipet. aut in verbis aut in factis vt cu eo non sit
tristis cōicatio sed delectabilis hoc aut participa
re possunt oēs qui non sunt simpliciter bestiales
vel aggresses et si possūt. tunc necesse est vt i hoc
exercitēs se si sint vere amatores honesti. Ad ali
am concedendū est qd dispositiones naturales ad
virtutes non sūt connexę. nec virtutes sub esse im
perfecto nec vicia. nec habitus intellectuales qz
non oportet qd ad vñ cōem finē aspiciāt in oibus
actibus suis sed perfecte virtutes sūt cōnexę pro
pter hocqz oēs sue operatiōes sūt connexę ad ope
rationem aliquā prudentie vñ existentis vel eti
am ad aliquā cōem operationem volūtatis puta
ad amorem honesti. ¶ Ad aliā dicendum qd si
sit aliqz actus qui ppter eius contrarietate ad vir
tutem vel actum virtutis sit corrupti uis virtutis
necesse est illū esse nō solum vñ virtuti contrari
um sed oī virtuti quia nullius virtutis potest esse
corrupti uis nisi quia in se claudit defectum amo
ris honesti propter quod aliquo modo prefert ho
nesto. hoc aut omni virtuti perfecte repugnat. de
ultima rōne dictum est satis in precedentibus.
Et hec de questione



Ueritur vicesimo scdo. ¶ Utrum sa
pientia sit virtus melior qz pruden
tia. ¶ Arguit qd nō qz virtus felici
tabilior est melior sed prudentia est
felicibilior cū septimo politice di
cat Arz. qd quidā igit vñcuqz felicitatis adiacet
tantum qdum qdem virtutis prudentie et eius qd
est agere scdm has sit cōcessum nobis teste deo qd
felix quidem est et beatus ppter nullum aut extri
secorum bonorum. et c. ¶ Item parū post dicit nul
lum aut bonum opus neqz viri neqz ciuitati sine
virtute prudentia sed multi multa bona opant si
ne methaphysica que sapia dfergo prudentia est
magis nobis necessaria ad bñ operadū et p conse
quens ipsa est melior. ¶ Quidā enī hoc oīno
conuincere putātes arguūt sic illa virtus est me
lior qd perficit meliorem aīe particulam: prudentia
aut est hmoi ergo. et c. ¶ Abatozem videf Arz. po
nere dicimus expresse et in septimo politice. Abi
noz aut probatur multipliciter. ¶ Primo sic illud
est optimum hoīs quod corrumpit per malitiam
et extinguit per bestialitatem sed particula pfecti
bilis per prudentia est hmoi et nō particula specu
latiua ergo. et c. ¶ Abatoz istius palylogismi patet
septimo huius vbi vult Arz. qd optimum in hoīe
malo malitia humana aliter corruptū est qz in ho
mine bestiali qm in hoīe malo corruptū est qz de
prauatum in hoīe vero bestiali sic corruptū est qd
non vñ eo. ¶ Abatoz aut apparet in sexto huius
expresse vbi dicit Arz. qd temperantia saluat pru
dentiam et qd intpantia siue malitia corrūpit eam
que tñ non corrumpit neqz puerit estimationem
speculatiuam puta qm trigonum duobus rectis
equales habet. Scdo minor pncipalis probatur
sic pncipalissimum i hoīe est id qd est maxime ho
mo sed pars perfectibilis per prudentia est illud

quod est maxime ergo. et c. ¶ Abatoz videf nota de
se. Abatoz pbat per rōnes phylosophi nono hui
nam illud in hoīe maxime dfer homo in quod conti
nere vel nō continere homo dfer continens vel incō
tinens et in quod vicere aut vinci homo dfer victor
aut victus sed hoc est pars prudētiālis. non pars
aliqua speculatiua ideo. et c. ¶ Tercio pbat mi
nor pncipalis sic naturale pncipēs melius est obe
diente sed pars prudētiālis precipit parti sapiē
tiali probatur per Arz. sexto huius dicentē qd pru
dentia licet nō precipiat sapientie tñ precipit ei
gratia. Arguam ergo sic cui precipit prudentia illi p
cipit pars per prudentiam perfecta sed prudē
tia precipit parti p sapientia pfectibili scz qd spe
culetur grā sapientie acquirende ppter quod etiā
in pncipio huius sexti et in tercio de aīa vult Arz. qd
pars speculatiua nihil mouet practica aut mouet
ceteras potētiās. ¶ Et confirmat quia cui pnci
patur appetitus intellectiu⁹ eidem pncipat in
tellectus appetitu⁹ que est intellectus prudentia
lis habent enī se inseparabiliter in mouendo ppter
quod Arz. p eodem habuit electionē esse appeti
tum intellectiuū vel intellectum appetitiuū et in
tercio de aīa voluit qd appetitus nihil mouet sine
intelligentia practica neqz hec sine illo sz appeti
tus intellectiu⁹ pncipatur itellectui speculatiuo
et vniuersaliter oibus potētijs aīe. vnde cū volu
mus ambulamus et cū volumus speculamur: et
cum nō: non ideo. et c. ¶ Item ad pncipale argu
unt illi sic prudens nō methaphysicus melior me
thaphysico non prudēte. ergo prudentia est melior
methaphysica consequentia videf de se nota sed
antecedens pbat sic quicūqz simpliciter est bon⁹
homo est melior quocūqz non bono simplici ho
mine sz prudens nō methaphysicus est simplici
bonus hō. quia impossibile est simplr prudentem eē
non esse bonū hoīem vt apparet i isto sexto. sz me
thaphysico nō prudens nō est simplr bon⁹ hō quia
sine prudentia et morali virtute nullus potest esse
bonus hō. ¶ Item illa virtus est melior cuius pnci
palis effectus et ppius est melior. sz finalis ef
fectus prudētie est melior qz finalis effectus sapi
entie pbat quia finis sapie est scire solū vel spe
culari vt apparet p hēmio et scdo methaphysice fi
nis aut prudētie est bñ viuere totū hoc aut est me
lius qz scire tñ. ¶ Item illa noticia est melior q
est regula et mensura bonitatis hūane qz que non
sed sola prudentia est hmoi vt vult Arz. sexto hui
dicens signū aut et enī nunc oēs qm diffiniunt vir
tutem apponūt habitum dicētes et ad que est scdo
rectam rōnem qm talis habitus virtus est qd scdm
prudentiam recta aut que scdm prudentia viden
tur vtiqz dīnare aliquo modo oīs et ob hoc in scdo
huius recta rō accepta fuit i diffinitione virtutis
Similiter etiam Seneca et Tullius p oēs libros
suos videntur oēm nostram felicitatem reducere
ad mores quorū tñ prudentia regula est et dīa. et
si qm dicāt sapientiam felicitare vident vt noīe
sapientie p prudentia. ¶ Oppositum videf sepe
tenere. Arz. in isto sexto dicens erit vtiqz sapia i
tellectus et scia. et quemadmodum caput habens
scientia honorabilissimoz quasi arguat sic habit⁹
ille est melior et honorabilior qd ē circa meli⁹ et ho

confirmatio.

qto pncipaliter

Quinto

Sexto.

oppositum

Secundo

notabilius obiectū sapiā aut versatē circa deū z. i. intelligētiā q̄ multo sūt nobiliores q̄ sūt hō z act⁹ humani circa que versatē prudētia. vñ subdit Arg. incōueniēs vtiq; si quis sciam politicā vel prudētiā studio sūmā estimat esse. si non optimū eorū que in mūdo hō est. ¶ Itē i fine sexu hui⁹ dicit q̄ sicut sanitas facit felicitatē corpis sapiā facit felicitatē aīe z q̄ sicut ars medicinalis est ad sanitatē ita prudētia ē ad felicitatē. Ars autē medicinalis nō p̄ncipatē sanitatē ei p̄cipit sanitatē qd aut quō opes s; p̄cipit grā sanitatē acq̄rē de vlt⁹ p̄seruāde tā q̄ ministra ip̄i sanitatē sanitas sit finis ei⁹ ergo si militē prudētia erit ministra sapiē z sapiā erit finis eius hoc autē intēdebat. Arg. in his p̄bis neq; prudētia p̄ncipalis est sapiē quēadmodū neq; sanitas medicinalis. nō enī vñ ipsa s; videt qualif si at illa cui⁹ grā p̄cipit s; nō illi z ponit. Arg. aliud exemplū s; q̄ dicere prudētiā p̄ncipari sapiē si mile est ac si diceremus politicā p̄ncipari vijs ex eo q̄ p̄cipit circa deorū tēpla z sacrificia: nō tñ diis sed grā deorū z in fine magnorū moralū dicit. Arg. prudētiā se habere ad sapiā sicut p̄cura tor in domo ad dñm qui oīa disponit z p̄parat dñi grā. vñ dñs a necessarijs exsolutus possit opari si bī cōgruentia. sic enī prudētia tanq; ministra p̄rat locū sapiē. cōtinēs passiōes z has tempans. ¶ Item i decimo hui⁹ opationē scdm virtutē optimā z optime p̄tis q̄ est p̄fecta felicitas dicit Arg. esse speculatiuā. qd ibidē pbat multis rationib⁹. Et i p̄hemio methaphysice videt Arg. oīno preferre methaphysicā ceteris habitibus in intellectuālibus dicens z vt dicimus hō liber q̄ suimet z nō alteri⁹ causa est sic z hec sola s; methaphysica libera est scientiarum sola nāq; hec suimet causa est z ob hoc etiā totum genus speculatiuū videt aliqui bus exellere totum genus practiciū: quia practice scientie sunt propter opus: speculatiue autē ppter se s; ppter scire solū. ¶ Itē parū post dicit Arg. nec tali s; methaphysica aliā honorabiliorē opz existimare. z pbat dicēs nā maxime diuina est maxime est honorāda talis autē duplex erit quā ei maxime deus habet dea scientiarū est. et vtiq; si qua sit diuinorū. sola autē ista s; methaphysica ambo hec sortita est necessarios quidē oēs sunt ipsa dignior vero nulla. ¶ In solutione huius questionis ego p̄scindō a sapiā z prudentia humanis omnem habitū nobis sup naturaliter infusū z ab ista vita vitam futurā. quero ergo si non esset alia vita nec aliquis habitus nobis sup naturaliter infusus. ita q̄ methaphysica que de p̄mis causis entium considerat ea que de eis possunt humana ratione conuinci dicatur sapientia et prudentia dicatur que circa agibilia humana s; que sunt i potestate nostra fieri vel non fieri. cōsiliatur iudicat et p̄cipit que sint agēda et que omittenda z qualiter et quando et vbi sint agēda vel omittenda et sic de alijs circumstantijs questio nunc soluenda esset an sapientia sit melior q̄ prudentia vel econtra. Ad quam questionem puto dicendum esse si cut dicit Arg. q̄ sapientia est simpliciter melior z principalior sicut bene probant (vt credo) rationes. Arg. superius inducte de quarum aliquibus forde considerabitur amplius in decimo huius.

Tercio

Quarto

Decimo q̄stōis

Sed ad p̄sentē aliquāliter habitudo sapientie ad prudentiam videatur scdm intentionem. Arg. ¶ Notandū est q̄ sicut in maiori mūdo oīa sunt notabile ordinata sicut apparet in fine duodecimi methaphysice ita oportet in minori mundo s; in hōie: si bene z feliciter se debeat habere: oīa esse ordinata. ppter quod oportet aliquid in eo esse finem oīm aliorum in quod oīa tanq; in optimum reducuntur z hoc est operatio scdm virtutem optimā in qua consistit hūana felicitas. sicut apparet in primo z dicit in decimo. ¶ Que autē sit illa virt⁹ optima dubiū est an sit sapiā vel prudentia vel virtus moralis de alijs aut virtutib⁹ nulli phylosophorum dubitauerunt. quecūq; autē illarū trium virtutum ponat optimā virt⁹ oportet scdm dicta q̄ alie due sint ipsius grā vel operatiōes ipsarū operationis sue grā. ¶ Sapiā autē nō ordinat finaliter ad prudentiam nec ad virtutes morales. nec ad ipsarū operationes cū finis ipsius sit scire tñ vel ipsa veritas z non ad opus vt apparet p̄hemio z scdm methaphysice ergo oportet naturali ordine q̄ prudentia z virtutes morales ordinēt finaliter ad ipsam sapiā et ad opus ei⁹. ppter quod sapiā erit optima virtus hūana. z opus ei⁹ hūana felicitas. ¶ Item si ad dei operatiōes aspiciam⁹ apparebit q̄ illa dei operatio q̄ ipse seipsū cognoscit z amat que nō est opatiua. s; sui ipsius p̄tēplatiua tñ. est vel ex natura rei vel scdm rōnem multo nobilior q̄ illa qua ipse cognoscit alia z agit z conseruat que est opatiua. Similit̄ etiā opatio intelligētie qua ip̄sa cōtemplat̄ essentia diuinā est nobilior q̄ illa q̄ ipsa cognoscit z agit alia ppter quod etiā videt q̄ operatio nri intellectus qua ipse deum cōtemplat̄ tur q̄ est opatio sapiē sit nobilior q̄ illa qua cognoscit z operat̄ eorum q̄ subsūt sibi que est opatio artis vel prudentie qd etiā ex hoc apparet q̄ cū de⁹ sit finis oīm aliorū et nichil si bonū nisi ppter causas finales vt dicit cōmentator scdm methaphysice manifestū est nihil habet aliqd boni z perfecti nisi inquantū p̄cipiat. aliquā dei similitudinem. in intellectus autē nri magis efficit̄ similis ipsi deo p̄ ipsius cōtemplationē q̄ per eorū q̄ sibi subsunt noticiā z operationē. cū deus p̄ncipaliter et prima intentione cōtemplet̄ seipsū z intētiōne scdm co gnoscat z agat alia. sicut bñ declarat cōmentator scdm celi cōmēto decimo septimor decimo tercio. ¶ Item videam⁹ ad quid z q̄tū nobis valeat prudentia z erit manifestū considerāti. q̄ ipsa est cognoscitiua agibilū humanorū z actiua modo nō ē dicēdum q̄ ipsa p̄ q̄to est cognoscitiua p̄scinden do ab ea actiuitatē sit nobilior q̄ sapiā nisi dicas q̄ nobili⁹ sit cognoscere cibū et potum etiā si nulla debeat actio p̄ se q̄. q̄ deū quod est absurdū val de. nec est nobilior scdm q̄ actiua q̄ nihil videtur nobis valere sua actiuitas nisi ad supplēdas corporis necessitates vel ad releuādas appetit⁹ fragilitates. dato enī q̄ oēs essem⁹ semp sani z non i digeremus cibo neq; potu et sic de alijs corporis exterioribus bonis q̄ appetit⁹ nri non ferret̄ i malum sed esset determinat⁹ naturalit̄ ad ferri sēp in bonū videt statim q̄ actiuitas prudētie periret non tñ cognoscitiua q̄ q̄to p̄fectiores essem⁹ tāto magis cognoscere possem⁹ s; vellem⁹. et ita

pbat q̄ sapiā sit p̄ncipalior virtus

videtur statim quod actiuitas conuenit prudentie occasione diminutionis cognoscitiuas autem ratione perfectionis propter quod cognoscitiuitas est nobilior actiuitate: sed prudentia quantum ad cognoscitiuitatem non attingit ad nobilitatem sapientie dictum fuit ergo nec quo ad actiuitatem. Si quis autem querat utrum omnis scientia speculatiua sit nobilior prudentia dicam quod non sicut dixi et declarauimus in principio primi libri.

ad rationes
prima

¶ Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod illo loco Arg. loquebatur de felicitate politica non de felicitate simpliciter. felicitas enim politica consistit in operibus prudentie felicitas autem simpliciter in opere sapientie teste deo qui felix quidem est et beatus propter solam sui ipsius contemplationem non propter quamcumque ipsius in alia vel circa alia actionem.

ad secundam

¶ Ad aliam concedi potest quod nullum sit opus bonum sine virtute et prudentia. nisi voluntas sua libera prae se suppleat vices virtutis et concedendum est quod multa possunt fieri bona sine methaphysica propter quod bene conceditur quod prudentia sit magis necessaria ad bene operandum quam methaphysica. sed non sequitur quod ergo melior sit enim probaretur quod sanitas esset melior quam sapientia et omnino ordinata in finem quam finis nam ordinata in finem sunt necessaria propter finem non econtra ut apparet in scientia physico. ideo bene de methaphysica dicitur. Arg. phemio methaphysice necessarios quidem omnes ipsa dignior vero nulla.

ad terciam

¶ Ad aliam potest dici quod sapientia perficit partem aie nobiliores quam prudentia quia sicut visum pars aie prudentialis et pars sapientialis non distinguuntur nisi ex distinctione actuum vel obiectorum vel ex distinctione dispositionum requisitarum in eadem aia ad acquisitionem prudentie vel sapientie modo apparet ex praedictis quod quantum ad primam differentiam pars sapientialis sit nobilior quia versatur circa nobilius obiectum et eius etiam operatio est nobilior quantum etiam ad secundam differentiam videtur quod sapientialis sit nobilior quia sic ipsa nichil aliud videtur esse quam

respondet ad au-

ctores et rationes

quod videtur per

bare quod prudentia

ita perficit partem

superiorem aie

ad primam

aia iam informata prudentia et virtutibus moralibus et alijs. scientijs speculatiuis. sapientia enim hec omnia supponit sicut finis ea que ad fines ideo dicitur esse postrema via doctrine. ¶ Tunc ergo respondendum est ad rationes que videntur arguere contrarium. ¶ Ad primam potest dici quod Arg. in illo se-

ad primam

ptimo vocabat. optimum in homine totam partem rationalem distinguendo eam contra partem sensibilem ita quod non intendebat distinguere inter partem prudentialem et sapientialem illa autem tota pars rationalis per in-

ad secundam

temperantiam corrumpitur primo et directe quo ad eius partem prudentialem et ex consequenti quo ad partem sapientialem in quantum ipsa supponit prudentialem. sicut egritudo corrumpit directe sanitatem et ex consequenti totam partem sensibilem. ¶ Ad aliam dicendum est eodem modo quod ille rationes philosophi non huius non sunt nisi secundum comparisonem partis intellectualis ad partem sensibilem. posset etiam concedi quod homo secundum communem cursum et communem modum loquendi magis dicitur pars prudentialis quam pars sapientialis quia status sapientie communem statum hominum excedit. propter quod de eo qui opus sapientie exercet dicitur in decimo huius talis autem utique erit melior vita quam secundum hominem. non enim secundum quod homo est sic vivit sed secundum quod diuinitus aliquid in ipso existit.

Propter solutionem alterius rationis potest notari quod omnes homines natura scire desiderant ut habetur phemio methaphysice et Tullius in libro de officiis dicit omnes enim trahimur naturaliter et ducimur ad cognitionis et scire cupiditatem. propter quod forte dicitur

notabile

ad affirmationem

quod naturalis ordine non oportet quod pars prudentialis precipiat parti sapientiali sed solum quod ipsa tantum ministra prouideat de necessarijs et impedimentis remoueat. scilicet continendo passiones ordinandas vires sensibiles habilitando ad facile et prompte sustinendum labores et ita oportet quod pars sapientialis locum idoneitatem operandi hoc enim facto quolibet absque mandato desideraret naturaliter ad discere et opus sapientie exercere posse et in actu transiret ad discendum vel speculandum quoniam ergo dicitur quod si volumus speculamur et si non concedo sed impedimentis remotis et ordinato appetitu nos volumus non ex precepto prudentie: sed ex naturali inclinatione cum hoc etiam si ista ratio valeret. ipsa concluderet quod prudentia esset principalior seipsa quia prudentia non minus precipit parti prudentiali quam parti sapientiali. sicut ergo puer lactat matrem sic sapiens speculatur remotis impedimentis absque precepto prudentie eo solo quod uterque ad utrumque naturaliter inclinatur.

¶ Ad aliam dicendum quod ratio falsum supponit non esse possibile aliquem esse vere methaphysicum sine virtutibus moralibus et prudentia:

ad quartum principalem

primo quia habens affectiones ad alia non potest bene studere. scilicet quia talis statim false iudicaret de diuinis oportet enim ex noticia istorum sensibilibus ascendere ad naturam diuinorum. et ea que perfectiorem arguunt eis attribuere. et ab eis alia remouere credentes ergo propter imprudentiam et moralem malitiam: quod delectationes sensuales vel pecunie vel honores sint meliores quam sapientia vel iusticia credent vel nichil non esse deum aliud quam ventrem suum vel quam diuitias vel honores: vel credent eius bonitatem et excellentiam in hoc consistere. quod utatur neccare et manna et cibis maxime delicatis vel in hoc quod habeat indeficientes thesauros vel plurimos habeat sibi seruitores. et non in hoc quod contempletur seipsum. et si talia non dicant ore. tamen ea videntur habere mente. propter quod videmus valde multos expectantes vitam futuri seculi magis vel le proptero vivere sanos et iuuenes in hac vita quam ad aliam aliquam transire tales ergo habitum circa diuina falsificant et non habent methaphysicam. sed habitum sibi contrarium dicam ergo quod verus methaphysicus est simpliciter bonus homo et perfectus: prudens autem non methaphysicus est simpliciter id est absoluto sermone loquendo bonus homo. sed non perfecte et consummate. cum hoc etiam putandum est quod omnes vere prudentes plus habent de methaphysica non falsificata in mente quam maximus disputator malus homo. ¶ Forte tu obijcias quod secundum dicta videtur quod malicia non solum corrumpat estimationem practica. sed etiam estimationem speculatiua dicendum est ipsa non corrumpit directe et per se estimationem speculatiua. sed per accidens et indirecte. in quantum corrumpit media per que natum sumus ad estimationem speculatiua venire sicut apparuit. ¶ Ad aliam dicendum est quod effectus finalis prudentie sic est bene vivere totum quia prudentia simpliciter dicta statuit sibi finem sapientiam vel opus

ad quidam

ad septimam

sapientie quem in vel quod ipsa non elicit sed ad illum finem adipiscendum ipsa ordinat. circa alia totam vitam finalis aut effectus sapientie est optima et supremam vitam continens omnem vitam inferiorem bonam sicut finis ea que ad finem. Ad aliam potest dici quod prudentia est regula et mensura totius bonitatis humane politice non totius bonitatis humane simpliciter nisi preparative sicut ministra. Dicendum est etiam quod Tullius et Seneca locuti sunt in suis moralibus de felicitate politica solum scilicet actua non de contemplativa que est felicitas simpliciter. Et sic est finis questionum super sextum librum.

questio prima
septimi libri:
Arguit primo

¶ Tunc querendum erit super septimum librum ethicorum utrum virtus heroica et bestialitas sint possibiles homini. Quod non quia virtus heroica est virtus divina sicut dicit Aristoteles. scilicet corpus quam homines transformati solent in deos. sed virtus divina non potest hominibus convenire sicut nec

Secundo

virtus humane bestie. nec homines mortales existentes possunt fieri dii immortales ergo. Item virtus heroica est virtus super nos sicut dicit Aristoteles. excedens virtutes humanas sed talis non potest homini convenire quia virtus unuscuiusque attendit secundum maximum in quo potest ideovirtutes humane attendunt secundum maximam et optimam operam in qua homo potest modo ultra hoc non pervenit homini

Tercio

virtus alia nisi sic dare maximum maius et optimo melius. Item virtus heroica vel est circa obiecta virtutum humanarum vel circa aliud obiectum. Si primo modo tunc non est distincta ab alijs quod videtur esse contra Aristotelem. Si secundum modo tunc non convenit hominibus

Quarto

quia humane virtutes sunt circa omnia humana agibilia. Item de bestialitate arguitur sic bestialis non solum habet intellectum corruptum sicut imbecillus sed non habet intellectum ut vult Aristoteles sed nullus homo est qui non habeat intellectum cum rationale sit propria differentia humane speciei constitutiva. Item bestialitas ponitur circa delectabilia inaturalia sed nulla sunt talia per beatitudinem quia innaturale est violentum et omne violentum triste non ergo delectabile secundum quod delectatio causatur ex coniunctione convenientis convenientis autem non est innaturale

Quinto

tercio quia innaturalitas repugnat definitioni delectationis nam sicut apparet primo rhetorice delectatio est motus quidam animae et constitutio simul tota et sensibilis in existentem naturam. Oppositum vult Aristoteles. Ad videndum quid per bestialitatem et heroicam debeamus intelligere. Sciendum est quod continentia et incontinentia (sicut videbitur post) sunt infra limites virtutis et malitiae virtus autem et malitia dicte humane sunt infra limites humane conditionis contra acceptam bestialitatem vero et heroicam sunt extra dictos limites cum enim homo sit naturaliter medius inter intelligentias et bestias heroica dicitur secundum quam ultra conditionem humanam homo elevari versus deum et intelligentias bestialitas autem est secundum quam citra conditionem

oppositum

quod sit heroica et bestialitas.

humanam deprimi versus bestias. Est igitur dubitatio prima quod sit hoc possibile. Ad quod respondendum est quod in proposito limites humane conditionis contra acceptam vocamus ad quos omnes homines habent assuetudinem et eruditionem hominum autem quidam sunt melius nati scilicet habentes demotica naturalia disponentem ac perfectionem prudentie et habentes mores bonos naturales disponentes ad perfectionem virtutum moralium. Alii autem sunt peius nati carentes demotica et habent prava mores naturales inclinantes ad malitias. modo non est possibile prave natos ad terminum pervenire gradum excellentie ad quantum possunt pervenire bene nati. vel si hoc est possibile propter libertatem voluntatis sicut dicebatur in quiddecima questione quarti libri tamen hoc est difficile et inuisum ergo manifestum est quod bene nati possunt excedere limites humane conditionis communiter acceptae ad illos enim limites possunt ascendere prave nati per bonam assuetudinem et eruditionem si habeant usum rationis. Alii autem aliud est heroica quam virtus vel moralis vel intellectualis quam in summo potest sibi acquirere vir optime natus per optimam assuetudinem et eruditionem. Ita etiam dicatur quod vir male natus tamen per defectum eruditionem et malam assuetudinem vel etiam per egritudinem possit diminui et summi rationis ex toto vel quasi sic quod ad tale gradum bene natus absque egritudine descendere non posset ita scilicet quod sicut bestia solo sensu vel quasi vel etiam sensu depravato regeret vitam suam et ita iam exiret a limitibus humane conditionis. Est et ergo bestialitas habitus secundum quem usus rationis extinguitur vel quasi homo secundum solum sensum vivit. Unde bestialitas incontinentia et malitia sic distinguitur quod incontinentia pervertit rectitudinem in ratione malitiae vero pervertit rationem bestialitas extinguit eam vel sic incontinentia operatur contra electionem malitia vero secundum electionem. bestialitas autem ex impetu passionis omnem deliberationem vel electionem excludens. Ex his ergo satis apparet quod bestialitas et heroica sunt possibiles hominibus non omnibus sed heroica bene natis et bestialitas male natis. Apparet etiam quid sit utraque earum et quod heroica non est virtus specie distincta contra virtutes humanas sed est quidam modus ipsarum consistit enim in excellentia quadam et summitate ipsarum virtutum. Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod heroica non est virtus divina proprie sed secundum similitudinem scilicet quod per eam homo sicut est possibile si nullum efficitur ipsi deo. Ad aliam dicendum est quod heroica non est super omnem hominem sed super maiorem partem ipsorum non enim pertinere possunt ad eam nisi bene nati et optime eruditi virtutes enim humane prout contra heroicam distinguuntur attenduntur non penes summum et optimum in quod potest bene natus sed penes summum ad quod omnes habens usus rationis potest attingere. Ad aliam dictum est quod virtus heroica est circa obiecta aliarum virtutum nec distinguitur ad alijs secundum speciem sed secundum modum. Ad aliam concedendum est quod omnis homo habet intellectum secundum substantiam sed non secundum usum

quod limites humane conditionis

aliter quod virtus heroica.

omnis sit bestialitas et malitia

ad rationes ad primam

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

ad quintam.

delectabilia
naturalia et in
naturalia quod
capitulum in p
positoquestio scda.
Arguit pmo

Secundo

Tercio.

oppositum.

confirmatio

due oppoies.

resolutio do-
ctoiz.

Ad aliam dicendum est quod naturalia delectabilia vocantur in proposito quodcumque innata sunt delectare a naturalia manentia sub dispositionibus convenientibus suis propriis speciebus. Sed propter naturam delectabilia vocantur que delectant a naturalia ratione cuiusdam depravationis ipsorum concedo igitur quod talia sunt convenientia et sic naturalia talibus depravationibus sed non sequitur ergo simpliciter naturalia vel simpliciter convenientia sicut non sequitur amarum habenti gustum infectum ergo simpliciter amarum. Et sic est finis questionis.



Ueritur scdo. Utrum virtus heroica sit in appetitu sensitivo. Arguitur quod sic quia in eodem debent fieri bestialitas et heroica eo quod contraria ad invicem secundum Aristotelem et contraria sunt nata fieri circa idem. sed bestialitas est in appetitu sensitivo probatio primo quia per bestialitatem homo assimilatur bestiis modo non assimilatur eis secundum intellectum nec secundum appetitum intellectum sed secundum sensum et appetitum sensitivum. Secundo quia in homine bestiali non est usus intellectus nec per consequens usus appetitus intellectualis ergo non remanet usus nisi sensus et appetitus sensitivi ergo nec in intellectu nec in appetitu intellectuali ponenda est bestialitas sed in appetitu sensitivo. Item multi ponunt differentiam inter continentiam virtutem humanam et heroicam quia continentia nec mortificat nec temperat passiones sed resistit eis in excessu existentibus virtuti aut humana temperat eas sed non mortificat eas heroica aut mortificat eas omnino nisi frustratur primo huius de hac virtute videbatur loqui cum dicitur querentes quod perfectum est scilicet humanam felicitatem oportet festinare ad mortificationem irrationabilium sed per istam virtutem heroicam modum virtutis mortificat passiones debet poni in subiecto illo in quo passiones innate sunt fieri sed ipse innate sunt fieri in appetitu sensitivo ideo et. Oppositum arguitur quia virtus heroica vocatur divina eo quod per eam homo maxime assimilatur deo ergo heroica ponenda est in parte superiori. Et confirmatur quia heroica videtur esse virtus optima que possit alicui homini convenire optima autem virtus debet esse optime potentia et appetitus sensitivus non est optima potentia. Etiam videtur quod heroica sit illa virtus in cuius opere consistit humana felicitas sed secundum illam virtutem melior est vita quam secundum hominem habens enim eam non secundum quod homo est si vivit secundum quod in eo divinum aliquid existit ut dicitur. Arg. in dicimus illa autem virtus non est in appetitu sensitivo sed in intellectu speculativo sicut Aristoteles ibidem velle videtur. Multi ponunt istam virtutem heroicam in appetitu sensitivo propter rationes factas sed non in appetitu concupiscibili sed in irascibili propter eius arduum. Alii autem propter rationes adductas ponunt eam in voluntate. Et alii dicunt eam esse sapiam in cuius opere dicunt humanam felicitatem consistere. Ego autem puto secundum ea que dixi in ultima questione primi libri si per virtutem heroicam debeamus intelligere virtutem ad cuius perfectionem non possunt naturaliter attingere nisi bene nati. putavimus in alia questione quod virtus heroica ponenda sit et in appetitu sensitivo et

concupiscibili quam irascibili et in appetitu intellectivo et in appetitu practico et in intellectu speculativo in omni enim appetitu nostro virtus moralis ponenda est in omni parte intellectus virtus intellectualis ut apparuit in primo libro et in sexto. Quod cessat rationabile est dicere quod vir bonus natus ad tale gradum virtutis in appetitu sensitivo pervenire potest ad quem alij non pervenirent et per consequens etiam in intellectu et voluntate propter in ipso sensu et appetitu sensitivo magis esse subiectos naturaliter intellectui et voluntati et in eis melius ministrare. Tamen sicut in fine primi libri dicebatur de virtute moralis ita nunc est dicendum de virtute heroica quod nomen eius magis principaliter dicitur de virtute voluntatis aut intellectus quam de virtute sensus vel appetitus sensitivi. Hec ergo virtus heroica dicta principaliter in vita activa est virtus intellectus activi et virtus voluntatis et consequenter virtus appetitus sensitivi propter quam recitat hic Aristoteles de hectoris dictum fuisse quoniam erat valde bonus neque videbatur viri mortalis puer existere sed dei in vita autem contemplativa virtus heroica dicta principaliter est ipsa sapientia vel illa virtus in cuius opere consistit felicitas contemplativa propter quam commentator in prologo suo quem premisit libro physico rum dixit de Aristotele quod talem virtutem esse in individuo uno miraculosum et extraneum existit et quod si hec dispositio in homine reperitur dignum foret esse divinum quam humanus de bestialitate autem puto esse distinguendum quidam enim a natiuitate carere usu rationis propter orbitatem seu defectum virtutis ymaginative vel cogitative. Alii etiam amittunt usum rationis propter egritudinem vel qui maniaci efficiuntur vel mente alienati et constat si isti vivunt bestialiter quod pars superior non est in culpa cum non sit in potestate sua siue ministrare sensui suas exercere operationes sed totum provenit ex defectu partis sensitivae vel corporis nec talis bestialitas est habitus moralis sed est dispositio naturalis vel causalis existens subiective in organo sensus vel appetitus sensitivi. Alii autem sunt qui potentius uti ratione non videntur ea vel agunt aliqua in humana ac si non possent uti ratione et hoc accidere potest dupliciter. Uno modo propter passionem ut in mulieribus aliqui noviter impregnatis que terram comedunt vel carbones propter infectum esse appetitum a fumis ex retentis menstruis ascendentibus. alio modo potest hoc accidere propter consuetudinem. Si ergo talis bestialitas fuerit propter passionem absque consuetudine videtur quod ipsa sit dispositio quaedam in organi sensus vel appetitus sensitivi. tamen de transitu in actum culpam est ratio et voluntas quia cum non sint ligatae ipse possent resistere passioni. Si vero bestialitas fuerit propter consuetudinem tunc putatur quod habitus pravus fuerit generatus et in appetitu sensitivo et in voluntate et intellectu et quod ista bestialitas sit vera malitia maior quam humana. Et videtur michi quod ista sit satis manifesta licet alij multi non dicant sic ideo solvenda sunt rationes. Ad primam dicendum est quod si bestialitas fuerit habitus per consuetudinem acquisitus in potestate rationis tunc habet fieri in eodem subiecto in quo sit heroica. Si autem bestialitas fuerit propter impotentiam utendi ratione tunc positum ponenda est solum in parte sensibili et privative in voluntate et ratione ita quod heroica et be-

tres cause si-
ue modi besti-
alitat.duo modi vi-
tuperabilesad rationes
ad primam

Ad secundā. *Qualitas ad intellectū et voluntatem se habeant sicut lux perfecta et tenebra pura ad dyabolum. Ad aliā rōem et ad rōes in oppositū pōt satis solui p ea que nunc dicta sunt et p ea que post dicent et p ea q̄ dicta fuerūt in vltima questione p̄mi libri et i decima secundi et c.*

questio tertia



Querit tertiū vtrū p̄tinentia sit i voluntate subiective vel i appetitu sensitivo videt q̄ sit i appetitu sensitivo q̄ multiponit t̄pantiā i appetitu sensitivo p̄ hoc q̄ moderat passiones

Confir.

Secundo

ip̄i p̄tinentia aut i eodē subiecto videt fieri t̄pantiā cū ip̄a et t̄pantiā sint circa idē obiectū. Et p̄firmat quia continentia non est melior habitus q̄ t̄pantiā sicut dicitur post. p̄pter qd̄ nec poni debet i subiecto meliori. Et p̄tinentia et icōtinētia cum sint contrarie debent fieri circa idē subiectum: sed incontinentia videtur esse in appetitu sensitivo p̄ batio primo: quia victoria debet attribui vincenti magis q̄ victo. sed in continente sensus seu appetitus sensitivus vincit rationem et electionem.

Secundo quia incontinentia videtur sequi dispositionem corporalem: talis autem habitus non debet attribui potentie separate cuiusmodi sūt intellectus et voluntas. Quod autem incontinentia sequatur dispositionem corporalem probatur p̄ hoc q̄ viri sunt incontinentes mulieres autem non videntur per dispositiones corporales. Secundo p̄ hoc quod dicit aristoteles maxime autem acuti et melancolici secundum effrenatam incontinentiam sunt incontinentes: isti autem ab aliter complexionatis distinguuntur scdm dispositiones corporales.

Oppositum

Id est. Oppositum arguitur quia homines dicimur continentes aut incontinentes bestias autem non propter quod in tali subiecto debent poni per qd̄ homo distinguitur a bestiis: hoc autem est non p̄ partem sensibilem sed per partem superiorem. qd̄ etiam p̄ hoc p̄firmatur q̄ boies bestiales non dicimur p̄tinentes q̄ non hñt rōem et electionē. Notandum ē sicut dictū fuit in p̄mo libro et i scdo q̄ p̄tinentia put de ea loquitur ar̄. in isto septimo libro et i tēperantia conveniunt i hoc q̄ vtrāq̄ rectam habet rōem et electionē: sed dñt q̄ t̄pantiā moderat per se et passiones et oīno detinet appetitū sensitivū ut nō rebellet rōi sed sibi p̄sonet oīno. Continentia autem non ita moderat i p̄t passiones. p̄pter qd̄ h̄z appetitū sensitivū rebellantē rōi tñ per ipsam p̄tinentia vincit i p̄tus ille passionū p̄pter quod p̄tinentia illud exsequitur trepidatē et cū annexa quadā displicētia qd̄ t̄pantiā p̄p̄te et delectabiliter opatur.

In quo pueniunt et dñt cōtinētiā t̄pantiā.

In t̄pantiā et icōtinētiā q̄ modo se hñt.

Incontinentia autem et i t̄pantiā pueniunt in hoc q̄ vtrāq̄ trāsu i actū turpē seq̄ndo motū passionū et dñt q̄ incontinentes rōnē habet rectam saltem cū fuerit extra passionē. p̄pter quā nō transit i actū turpē nisi ex forti passione et cū quadā p̄tendētia sed i p̄tus habet rōnem depravatam et oīno consonam passionibus: p̄pter qd̄ etiā extra passionē exis querit obiectum circa quod excerceat suam turpitudinē. Et dicit q̄ aliqui q̄ continentia non ē in intellectu neq̄ in appetitu sensitivo: quia op̄ illā potētiā in qua ponit p̄tinentia aliter se habere

Opp̄o q̄ cōtinētiā sit i voluntate.

sub p̄tinentia et an sc̄z sub icōtinētia sed intellectus nō aliter se h̄z q̄ rō recta ē vtrōbiq̄ nec appetitus sensitivus aliter se h̄z q̄ vtrōbiq̄ patit i p̄tuo se et rebellat rōi igit̄ et c. Scdo dicunt q̄ p̄tinentia est in voluntate: q̄ cū nō sit i intellectu nec i appetitu sensitivo: relinquit q̄ sit i voluntate. Et q̄ p̄tinentia non t̄pat passiones sed resistit eis: resistētia autem est aliter ad alterū: id op̄z aliā esse potētiā in qua ē cōtinētia ab illa in qua ponuntur passiones. et quia prima dñā continentis et icōtinētis: videtur eē in electione voluntatis: continēs enī eligit secūdu rationem et dimittit passionē. Incontinentes autem eō uerso. Sed contra illā rōem obicitur quia tñc incontinentes oparet scdm electionē quēadmodū itēperatus p̄tis est falsum. quod p̄z p̄ ar̄. ponentē differentias inter itēperantiam ex vna parte et incontinentiā et moeliciē ex alia. dicentē q̄ p̄sequis superabundantem delectationem vel fugies tristitias p̄pter electionē d̄z itēperatus. non eligit aut h̄c quidez ducitur p̄pter delectationē sc̄z incontinentes. h̄c aut p̄pter fugere tristitiā que a concupiscentia sc̄z mollis. Alibi etiam dicitur q̄ delectabiliū p̄sequens superabundantias si p̄pter electionē et intellectus: dicitur incontinentes ar̄ gueretur ergo per suā rōem contra ipsos. sic. An illa potētiā non est ponēda p̄tinentia: quēsimiliter se habet in incontinentē et p̄tinentē: sed voluntas est h̄mōi. sicut ei vtrōq̄ h̄z verā rōem: ita et rectam electionē. sed sicut dicit ar̄. p̄ rōi et recte electioni h̄c qd̄ ē imānet h̄c aut nō imānet. Sed illi r̄spondet q̄ licet voluntas an aduētū passionis eligat se: cū dñt rationē: tamen in aduētu passionis dimittit rōem et sequitur passionē: p̄pter quod adhuc p̄ma differentia p̄tinet et incontinentie est in ip̄a voluntate. Tñ adhuc est dubitatio contra istos q̄ sicut in aduētū passionis voluntas cadit ab electione recta ita et rō: tunc infirmat. imo cū actus voluntatis sit posterior naturaliter actus intellectus videt q̄ infirmas voluntatis euentat p̄pter infirmitatem rōis. id forte dñā p̄tinet et icōtinētie non ē p̄tmo ex pte voluntatis: sed p̄tmo ex parte rationis. De his aut magis videbit̄ infra. Quicquid tñ de hoc dicatur: ego puto esse dicendū de cōtinētia et icōtinētia sicut in fine p̄mi libri dictum fuit de p̄tute et malicia videlicet q̄ in appetitu sensitivo pōt poni continentia qd̄a et icōtinētia: et q̄ etiā in voluntate ponēda est p̄tinentia et incontinentia et q̄ illa q̄ est in voluntate p̄ncipalior est ea q̄ ponitur i appetitu sensitivo: nā i q̄ cūq̄ potētiā pōt esse simul circa idē obiectū i inclinatio ad p̄sequēdū rōem delectationis sensualis et i inclinatio ad fugiēdū rōem turpitudinis iudicate p̄ rōem: veletiam ē: vbi circa idē obiectū inueniuntur i inclinatio ad fugiēdū p̄pter sensuale tristitiā et i inclinatio ad p̄sequēdū p̄pter delectatiā rōe iudicatā ibi pōt poni p̄tinentia et icōtinētia sed dicte i inclinationes si iueniri p̄tnt et i appetitus ē sit i voluntate. igit̄ et c. maior videt manifesta qm̄ si illa potētiā vīcat i inclinatio ad passionē illā q̄ est ad rōem: erit icōtinētia et si eō uerso: erit cōtinētia minor satis appere pōt ex dictis i vltimis q̄stionib̄ p̄mi libri: et ex dictis i tertio libro capto devolūtario: et inuolūtario. et p̄p̄tentiā manū festū ē q̄ canis nō hñt appetitū intellectivū: sc̄z rō

Contra illam opinionem.

R̄spon.

lum sensitivum: inclinatur ad psequendū cibū ppter delectationē. z ad fugiendū qñ dominus tenet baculū. Et mercator in mare tēpestate veniente iclinatur ad saluādū merces ppter lucrū: z ad pden- dū eas ppter sanitatē suicorporis z vlr vbiqz iudicatū fuerit i eodē esse rōnē aliquā bonitatis z rationem aliquam malicie: potentia nata sequi illa iudicia poterit habere duplicem inclinationem. hanc qdē ad psequendū: illa aut ad fugiendū: qñ is ille nō sint efficaces z pplete: nunc aut sensus iudicat debere cibū hūc seq quia delectabilis. z itel lectus iudicat ipm esse fugiendū quia idēcens z vituperabilis: z appetitus sensitivus inatus est vtrū qz psequi iudiciū scdm pū determinata. Sifr intellectus a sensu z appetitu sensitivo stimulatus iudicabit cibū esse psequendū ea rōe qua est delectabilis z p practicā rōinationē iudicabit ipz esse fugiendū rōe turpitudinis z volūtas inata est seq vtrūqz iudiciū ergo zc. ¶ Manifestū est ergo qd sit rōdendū ad pnam rōem. Dicendū est enim q i appetitu sensitivo z in voluntate ponēda est tpan- tia sicut dictum fuit in fine primi libri. Ad aliam cōcedi debet q mores naturales bñ disponūt ad continētiā aut icōtinentiam sicut z ad putes z ad vicia. Si quid aut restat dicendum de mulieribus z bestiis dicetur in alia questione.

Ad rationes
Ad primam.

Ad secundam

qñtio quarta.

Arguit pmo



¶ Qñ quarto. Utz mulieres vlr be- stie vel hoīes bestiales debeāt aliqñ dici ptenētes aut icōtinentes. Argui- tur de mulieribz q sic: qz ptenētia si- cut pū dicebat z icōtinentia sunt in fralimies virtutis z malicie. ppter quod oīs potentes ad virtutem vel maliciam attingere pñt fieri ptenētes aut icōtinentes: sed multe sūt iuēte mulieres valde male z multe virtuose tam pte tpan- tie qz pte fortitudinis inuincibiliter castita- tē seruātes vel illesā pgnitatē z ppter deum aut bonū pteutis seruandū volentes martiriū sustine- re. Et Arz. pmo politice loquens de mulieribus dñs z seruis dicit q mores pteutes existimandū esse oportere quidē participare omnes. ideo zc.

Secundo

Contra alias
partem.

Secundo

Oppositum.

duo redunt
ad incontinē-
tiam.

¶ Itē vbi inuenit vsus rōis z potestas tenēdi se in rōe vel egrediēdi a rōe ibi pñt inueniri ptenē- tiā vel icōtinentia: sed hoc totū inuenit i mulieribz iō zc. De bestialibz etiā arguit qz aliqui dicuntur bestiales licet aliquid rōis habeant ex eo q ipsā modicam participant: tales aut aliquando pñt se ptenere in rōe: z aliqñ egredi. ergo tales pñt dici continētes vel icōtinentes. ¶ Itē de bestiis arguitur qz ex eo q aliqñ duplicē habemus incli- nationē circa idē. videlicet ad psequendū vlr fu- giendū scdm q hec inclinatio vicit illam vel eō nos dicimur ptenētes vel icōtinentes: sed i bestiis aliquando duplex talis inclinatio inuenitur: scilz ad psequendū z fugiendū idē. sicut de cane dictum fuit in alia qñtione. ¶ Oppositū videt velle Arz. in isto septimo. Dicendū est breuiter q ad conti- nentiā z icōtinentiā ppe dictas prout de his in- tēdit Arz. in ist o septimo requirit pmo rectitudo rōis z scdo impetus passionis obuians ipsi rōni ppter qdā apparet bestias aut homīes bestiales

ex toto carentes vsu rōis nō posse dici ppe con- tinētes aut icōtinentes. ¶ Requirit etiā vltimus ad ptenētiā z icōtinentiā ppe acceptas efficacia seu valitudo quedā tam rōis qz passionis si qd ei de- bilem habuerit rectitudinem rōis propter impo- tentiam naturālē. z ab hoc sequatur impetum pas- sionis vt pueri non vituperant. tamen icōtinentia est vituperabilis. illa ergo non est icōtinentia sed vocatur nature fragilitas. Similiter etiam si qd habeat debilē rectitudinē rōis ppter malam assuetudinē: ipse iam exit terminos icōtinentie z subintrat terminos malicie propter quod opz ad continētiā z icōtinentiā proprie dictas rōnē esse forte z nō faciliē declinabilē. Ita etiā appet q si quis a debili passione vincatur: ipse reproba- bitur non solum vt icōtinentes sed vt malus: z si vincat eā nihil mīz. ideo non laudabit inde conti- nentia. n̄ est laudabilis oportet ergo impetū pas- sionis forte esse. Ex his apparet q pueris vel ho- minibus bestialibus continentia proprie vel icō- tinentia non attribuitur propter debilitatem rōis sed nec mulieribus saltem vt in pluribus quia nō sunt firmi iudicij sed variabiles ppter fluidam z fragilem complexionem naturalem: continentia tñ z icōtinentia sicut etiam virtus z malicia at- tribuuntur eis iperfecte z scdm quid vt nō voce- mus eam ptenētiā simplr nec pteutem simplr: sed continentiam aut virtutem pueri vel mulieris. Et hoc videbatur Arz. intendere primo politice dicēs femina quidem hz pñtium sed inualidum. puer aut hz quidez sed iperfectū. z q similiter existimā- dum habere circa virtutes morales. existimandū enim oportere habere omnes sed non eodem mō sed qñ vnicuiqz ad sui ipsius opus. Et addit q non est eadem tpan- tia viri z mulieris neqz fortitudo neqz iustitia. Contingit tñ in aliquibus mu- lieribus multum vigere rōnem ppter bonum na- tiuitatem z assiduā eruditionē. quibz iam simplr ppe attribuende sunt pteutis z malicia: icōtinentia icōtinentia: sicut viris. sed hoc est vt in pauciori- bus. Secūdū hoc q z scdm ea que pdicta sūt rō- nes satis solute sunt z sic est finis questionis.

omnia inter in-
continētiā z na-
ture fragilita-
tem.



¶ Qñ qñto. Utz cōtinentia debeat dici pte? Ad sic p Tullii i sua rhe- torica reponētē ptenētiā sub tpan- tia tanqz partē quandā vel specē ipsius z per Senecā numerantē eā inter vir- tutes cardinales i suo libello de quattuor pteutibz.

¶ Itē icōtinentia est malicia cū ab ea vituperemur ego cōtinentia est pteutis. ¶ Oppositū ponit Arz. q postq tractauerat de singulis pteutibus moralibz tractauit seorsū de cōtinentia. etiā ipsa non distin- gueret ptra tpan- tiā: cū ipsa verset circa materiā temperantie tamen Arz. in isto septimo distinguit inter ipsam z temperantiam. etiā in principio hu- ius septimi. Arz. condidit icōtinentiam malicie z bestialitati z ptenētiā pteutis z heroice. dicit et- iam Aristo. in isto septimo icōtinentiam nō ma- liciam. ergo continentia non est virtus. Etiam cō- tinens non est virtuosus quia dicitur primo huius q in virtuosos non icōtinentē omnia consonant rationi ergo continentia non est virtus. Dicendū pñt sumitur

Secundo
Oppositum.

ptinentia qdam
pñt sumitur

**Continētia q̄
dupl̄r sumit̄**

est breuiter q̄ philosophi sepe vident equo ce noie
continentie sepe enim continentia capitur pro oī
abstinentia ab actibus venereis. et est sic idē q̄ vir
ginitas vel vidualis castitas: de q̄bus in tertio li:
bro satis dictū fuit: aliquando autē capiunt vlr̄ p
temperantia: ita q̄ continentia et t̄pantia sunt noīa
sinonima et ita capit eā Seneca. Et sic p̄tinētia dī
stus sicut t̄pantia. Alio etiam modo capitur pro
specie seu parte quadam temperantie: et ita vide
tur loqui Tullius de ea. Alio modo capitur pro ha
bitu quo insistentes rectitudini rationis resistunt
passionibus in nobis vehementibus existentibus
non auferentes totum tractum ipsarum propter
quod operi nostro: contradicentia quedam vel di
splicētia annexa est. et istomodo determinat Ar.
de ea in hoc libro. et sic etiam capio in presenti q̄
stione. ¶ Itē sciendū ē q̄ p̄t̄r dupl̄r accipitur vno
modo p̄p̄e sc̄z p̄ hitu p̄fecto vidz inclinante et de
terminante potētā ad optimū op̄ i q̄d ip̄a potest
Alio modo large p̄ quolibet hitu inclināte et deter
minante potētā ad opa laudabilia. Et iam sat
manifestū est q̄ p̄tinētia dicēda est vtr̄ large su
mēdo p̄tutē q̄ sp̄ opa p̄sona recte rōi sunt lauda
bilia. p̄tinētia autē resistēs passionibus insitit rōi
vt dictū fuit et sic op̄at p̄sona rōi. idē rē. Sic ergo
bñdicit Ar. videt vtr̄q̄ p̄tinētia et p̄seuerantia stu
diosoz et laudabilis esse. incontinentia autē et mol
licies prauoz et vitupabilis. s̄z si p̄tus sumat p̄p̄e
sicut dicunt aliqui q̄ continentia prout attribuit
appetitui sensitui non est virtus ipsius sensitui
appetitus quia non facit appetitum sensituum
optime se habere cū adhuc rebellet rōi: et cū i eo
p̄t̄r remaneat adhuc ieliatio praua. Sc̄do dicit istī
q̄ p̄tinētia pōt esse p̄tus in voluntate quod sic p̄
bare nitunt. non op̄z illā voluntatē esse minus bo
nā. q̄ resistens forti passioni et forti inclinationi ap
petitus sensitui inclināt ad rōez: q̄ illam q̄ nihil
habens sibi obuium inclināt ad rōem. uno tanto
melior virtus requiri videtur ad operandū sc̄z
rōem q̄to maior est inclinatio contra rōem. sed i
continēte volūtas inclināt ad rōem cōtra tactū ap
petitus sensitui. in t̄pato autē inclināt ad rōem ni
hil habēs obuiū sibi: oīa enī in ip̄o consonāt rōi
ergo volūtas i continēte pōt tantā habere virtutē
sicut in t̄pato. Itē ex multis electionibus p̄sonis
recte rōi pōt acq̄ri p̄tus in voluntate: dato q̄ non
occurrat obiectū extra circa q̄d homo possit op̄ari
sc̄dm p̄tutē. nā i hoīe defēto posset int̄m amor
honesti figi in volūate. q̄ nulla passione p̄mitte
rer se trahi ad actū turpē sicut dicebat in xxi. que
stione sexti libri. et t̄m p̄pter inēptiā passionum
et p̄suetudinē sustinēdi eas appetitus sensitui in
aduentu passionis plus doleret et minus delecta
bilit̄r obediret rōi: q̄ si passionēs essent in eo tē
perate: tales q̄ (vt istī dicūt) esset p̄tuosus sc̄z p̄tē
sup̄iorē: sed nō ex toto p̄pter rebellionē seu nō de
lectabilē obediētiā partis sensitue. propter quod
ip̄m vocarem noīe p̄p̄o p̄tinētem. Tertio istī di
cunt q̄ p̄tinētia stare pōt cū hitu prauo appetitus
sensitui. quia stat cum rebellionē appetitus sen
sitiui et inclinatione contra rōem. omne autē quod
rebellat rōi et inclināt contra rōnē prauū est vt sic
idē rē. ¶ Istarum autē trium conclusionum p̄ma

**stus capitur
dupl̄r**

**Continētia est
in volūate et
nō i appetitu
sensitui sc̄dm
aliquos.**

**Sententia au
ctorū circa p̄
dicta**

indubie vera est apud me. Tertia autē falsa. nam
continens simul trahitur ad p̄sequēdū idem rōne
delectationis. ¶ Parentis et ad fugiendum rōne
turpitudinis et nō itelligo q̄ vnus tractus sit i ap
petitu sensitui solum et alter i voluntate solū sed
in vtroq̄ appetitu puto hunc dupl̄cē esse tractū.
¶ Appetitus ei sensibilis est inatus sed delecta
bile: et est inat⁹ obedire rōi: p̄p̄ q̄d sc̄z diuersas
rōes pōt simul ad vtrāq̄ p̄tē inclinari: et cū appe
titus sensitui organica p̄tus existens videat ime
diate mouere mēbra ad opandū: videt q̄ ad illud
opandū moueat ea ad q̄d fortius inclināt. idē puto
si continens op̄at sc̄dm rōnē q̄ appetitus ei⁹ p̄t
habeat de inclinatione ad obediendū rōi q̄ ad se
quendū passionē. et ita videt magis bonus q̄ ma
lus. et de hoc aliquid dcm̄ fuit in penultima q̄stione
p̄mi libri. Sc̄da autē dictarū conclusionū est michi
dubia p̄mo q̄ videt aliquid q̄ p̄ma rō illorū nō
valeat. q̄m illa voluntas videt esse potētior et fir
mius habituata: que potest et ponit oīem impetū
passionis extirpare: q̄ illa que solū potest resistē
re et tenere se contra passionēs. Sc̄do q̄ videt et
si vtrobiq̄ voluntas sit eque p̄fecta in se: t̄m volū
tas in p̄tuoso excedit in ordine ad electionē. equa
lis ei p̄tus nō videt equalē p̄ducere effici aliquo
resistēte sibi et nō resistēte. ¶ Tercio q̄ si est possibile
sine exp̄ientia passionū voluntatē ob eius liberta
tē purā transire in extremū eius actū passiōe p̄e
sente: sicut si esset expta passionū tamen hoc ē val
de difficile: et rap. ¶ Quarto q̄ volūtas perfecta do
minat perfecte sup̄ appetitū ideo licet non possit
extinguere dolorē vel tristitiā: nec in t̄m modera
re eā: sicut si appetitus assuetus esset sepe sustine
re: tamen ipsa pōt auferre totū tractū appetit⁹ ad
oppositū rōis multū enim refert tritari et tende
re in repulsam rei tristabilis vel etiā delcārī et ten
dere in p̄secutionē vel cōseruationem delectatio
nis vir ei⁹ p̄tuosissimus tristaret si excoīaret. sed
rōe dicēte q̄ inhonestū esset fugere sensitui ap
petitus ex toto subiect⁹ rōi nullū daret impedī
mentum ad fugiendum: sed toto conatu se subij
ceret ad illam tristitiam sustinendam in immensū
manifestum est igitur q̄ appetitum sensituum in
immensum dolere in exercitio operis secundum
rationem non arguit continentiam prout de ea lo
quimur hic: sed conatus in oppositum rationis
quem totum auferret voluntas intēse et perfecte
consummata videtur ergo q̄ continentia non sit
virtus proprie accepta nec appetitus sensitui in
appetitu sensitui: nec voluntatis in voluntate. s̄z
q̄ sit habitus adhuc incompletus. sicut tepiditas
non caliditas in summo. sed est caliditas incom
pleta: et sic etiam incontinentia non est completa
malicia sed est propinqua sibi propter quod ipsa
est vituperabilis. Ex hoc apparet illud de quo q̄
dam dubitauerunt videlicet q̄ temperantia meli
or est habitus q̄ continentia quoniam i bonis ha
bitus completus est melior habitu incompleto. tē
perantia autem est habitus completus: et continē
tia habitus incompletus ergo rē. ¶ Contra quod tinētia sit me
tamen aliqui sic obijciunt temperantia nō agoni
lior t̄pantia. habet ei bellū cū passio
ne rebellare. sed agonis atēs coronant p̄mo hui⁹
a ij

**Appetit⁹ sen
situi⁹ pōt sit
hēred⁹ diuersas
inclinationes.**

Secundo ergo corona magis debet continentie: q̄ t̄pantie
Item sc̄do huius circa difficilius semp̄ z ara sit
z virtus etenim bene melius in hoc. sed difficilius
est. sequi rōnem appetitu rebellāte (q̄d facit conti-
nentia) q̄ non rebellāte. quod facit temperantia
magnitudo enim passionis auget meritū. Item
multi ponunt temperantiam in appetitu sensitio et
cōtinentiam involuntate nobilioris aut potētie
nobilior est habitus ideo zc. Sed iste ratiōes nō
concludūt. ¶ Ad p̄mam enī dicendum est q̄ ego
nisiare nobiscū non est bonū vel non est optimū s̄
agonisare cū obiecto passionatiū est melius. et
hoc potest esse dupliciter. vñomō substernēdo tota-
liter inimicū. Aliomodo sibi recalcitrando z resi-
stendo s. lū. corona aut magis debet p̄mōmō q̄ se-
cundomō. z ille p̄mus mod⁹ cōuenit temperantie.
Sc̄ds aut cōtinentie. ¶ Ad aliā dicendum est q̄
difficultas pueniens ex debilitate rōnis z ipsius
volūtatis: aut etiam ex inobedientia appetit⁹ sen-
situi diminit meritū. ¶ Ad aliā rōnem et ad
principales rōnes apparet satis quid sit dicendū
sc̄dm predicta. Hec de questione.

questio sexta.
Arguit p̄mo



¶ Querit sexto Quid de aliquopabili pos-
sint haberi sit p̄ria iudicia? Arguit
q̄ sic: q̄ aliter nō possum⁹ simul cir-
ca idē habere p̄rias inclinationes sc̄z
vñā ad p̄sequēdū z aliam ad fugien-
dum: cum appetitus non feratur in incognitū s̄
consequēs est falsum vt apparet i p̄tinentib⁹ z i in-
cōtinentib⁹. vñ p̄mo hui⁹. ¶ Ad cōtraria enī mor⁹
icōtinentiū. ¶ Itē icōtinentiā cū agit appetit agere il-
lud q̄d agit: z appetit⁹ nō fert nisi i apparet⁹ bo-
num q̄ apparet sibi q̄ bñ agit. z tamen sepe confi-
tet se scire q̄ non bene agit. dicit enim aliquando
reprehendentibus ipm. scio q̄ nō bñ ago: sed non
possum abstinere q̄ zc. ¶ Itē possibile est q̄ aliquid
sit p̄sequēdū nisi aliqd futur⁹ cōstaret: z possibile
est simul sensum aspicere ad presentes circumstā-
tias solum z intellectū aspicere ad futur⁹ ergo pos-
sibile est simul sensum iudicare q̄ hoc sit p̄sequē-
dum. z intellectū q̄ hoc sit fugiendum: z istam ra-
tionem visus est. Aristoteles notasse tertio de ani-
ma dicens q̄ appetitus sunt contrarij. hoc autē
accidit cum ratio z concupiscentia contrarie fue-
runt sunt autem in temporis sensum habentibus
intellectus quidem enim propter futurum retra-
here iubet: concupiscentia autē propter ipsū iam
videtur enim q̄ iam delectabile est bonum sumpt⁹
propter ea q̄ non videtur quod futurum est. Si-
militer etiam quid prohibet te iudicare visu soles
esse bipedalē z intellectu maiorē terrā: vel etiam
per colorē iudicare hunc esse sortem pervocē aut
non esse specialiter cum visus z auditus sint po-
tentie desperate: nō exinuitē depēdentes. Oppo-
sitū arguit quia seq̄ret q̄ nō esset impossibile p̄ce-
dere contradictoria simul esse vera: non solus ore
sed etiam mente quod est p̄tra firmitatē p̄mi p̄nci-
pij. vnde dicit. Arg. quarto methaphisice impossi-
bile namq̄ quemcūq̄ idem existimare esse et

Secundo

Tertio

Oppositum

non esse. Notandum est q̄ multū differt inreinge-
re simul p̄positiones contradictorias. siue habe-
re in mēte p̄dictorias p̄positiones sit formatas z
iudicare eas esse veras tu enī potes habere p̄posi-
tionē istā i mēte q̄ astra sunt parua: in nihl iudi-
cas: an sit vera vel non: dico ergo q̄ possibile ē
intelligere simul p̄positiones p̄dictorias siue hēre
simul eas i mente formatas: aliter tu non posses
formare primum p̄ncipium: quia p̄tinet in se con-
tradictorias p̄positiones sc̄z idē nō esse z nō seē
eidem. Simili. er tu non posses formare questio-
nē q̄ q̄stio. p̄versa sit inter opposita. vt vtrum de⁹
sit an nō sit. Sed dicā q̄ eandē potētiā cognosciti-
uam iudicare siue credere ambas simul eē veras
p̄bi gratia credere siue iudicare q̄ simul deus sit
nō sit z sic de alijs cōtradictorijs. ē impossibile qm̄
hoc esset p̄tra firmitatē p̄mi p̄ncipij: z q̄ sequeret
q̄ i eodē essent simul p̄ria q̄ talia iudicia sunt cō-
traria vt dicit Arg. quarto metha. Sed dubium ē
de diuersis potentijs puta de sensu z intellectu vel
de duobus sensibus diuersis. Ad quod puto esse
dicendum q̄ impossibile est eundem hoīem iudi-
care simul p̄ intellectu vñū p̄ contradictionē esse verū
z per sensum alterum: z hoc videt michi notū per
expiētiā. iudiciū enim sensus ex toto cadit qm̄
contrariū iudicat intellectus Astrologus enī licz
primo crediderit per sensum solem esse bipedalē
tamen postq̄ habet demonstrationem credat per
intellectum ipsum esse maiorem terrā: nec vñq̄
propter sensum statim illo intellectuāli iudicio:
credet ipsum esse bipedalem. Et puto q̄ causa
huius sit illa quam posuit Aristoteles. videlicet
q̄ in eodem contraria non possunt simul existere.
Eadem autem est anima in nobis vt puto intelle-
ctiua/ sensitua/ appetitiua/ secundum locum mo-
tiua. z vegetatiua nec extensa extentione corpo-
ris: sed tota vbiq̄. licet in bestijs non sit ita. poten-
tie tamen sensitue appetitiue secundū locum mo-
tiue z vegetatiue in nobis sumpte pro dispositio-
nibus qualitatiuis aut quantitatiuis disponēti-
bus ad actus sentiendi secundum locum mouen-
di aut vegetandi et iterum videndi z audiendi et
cetera. sunt bene diuerse realiter z diuise loco et
subiecto: sicut prius dictum fuit cum ergo de vir-
tute contradictoriorum iudicia sint contraria:
impossibile est q̄ sint simul in nobis: quia simul
existerent in anima nostra vnica et indiuisibi exis-
sente. ¶ Iudicium enim non est solum in dispo-
sitionibus qualitatiuis aut quantitatiuis organi-
sed est in substantia anime subiectiue licet tanq̄
in subiecto remoto. sicut autem in materia prima
non possūt propter quascūq̄ dispositiones qua-
litatiuas aut quantitatiuas seē simul forme rea-
liter contrarie: puta calidum z frigidum: ita nec
in anima. Item z eiusdem alia videtur esse causa
videlicet q̄ in potentijs cognitiuis subordinatis
superior semper dominatur inferioribus intantū
q̄ superior iudicante: iudicium inferiorum si fue-
rit contrarium) extinguitur omnino. Quod mani-
feste videbis in frenentis: qui videntes oculos es-
tucam nullomō credunt eam esse festucā sed ser-
pentē vel lupū: vel oīno illud quod potētia estis-
matius superior existēs iudicabit. imo iudicabit

nō possit haberi
iudicia p̄dictō-
ria etiā in di-
uersis poten-
tijs.

Iudiciū sens-
s⁹ ē i aīa sc̄z
doctorem

Obiectio

Solutio

Intellectus huius
apprehensione
proponitur quod
duplex se habet
re ad iudiciuoppositio quod aliud
sit apparentia
quod iudicium

oppositio opposita

se non videre festucam sed serpentem. et audientes par-
uū sonū et dulcē iudicabūt se bella audire vel to-
nitrū. qd g̃ mixtū si hñs rōem in actū de magnitu-
dine solis: iudicat solē eē maiorē terra: et esse fal-
sum oīno q̃ sit minor et q̃ nullomō credat ipsum
esse minorem. Si autē aliq̃ nobis obijciat dicēs
quō vis tu assignare cām. omī p̃ncipiū cū ei⁹ non
sit causa. Rñdeo q̃ p̃mī p̃ncipiū nulla ē causa sic
q̃ pcedam⁹ ipm ppter p̃cessionē alterius pposi-
tionis cuiuscūq̃ nulli⁹ g̃ alterius ppositiōis con-
cessio est cā p̃cessionis p̃mī p̃ncipiū. tñ bñ sūt cau-
se aliq̃ ex natura rei ppter q̃s intellect⁹ nō pōt nega-
re p̃mī p̃ncipiū. sed nō cōcedit ipsum: sicut
sunt cause quare ignis necessario calefacit et nō
potest frigidare. vel etiam quia idē nō potest
sūt esse calidū et frigidū. Sed oportebit videre q̃ i-
tellect⁹ nñ hñs i se formatā ppositionē: pōt ad iu-
diciū de ṽitate ipi⁹ se habere q̃dupl̃r. vñomō q̃
rōe vel apparentia careat ad ṽitā q̃ partem sicut
forte esset de de problemate: an astra sint paria.
Aliomodo q̃ habeat ad ṽitā q̃ partem rationes
probabiles: sed tamen nundū determinantes
ipsum ad ṽitā partē vel ad aliā. sicut esset forte de
plemate an forme substantiales elementorū
maneant substantialiter in mixto. Tertio modo q̃
per rationes ex vna parte ṽicētes determinēt ad
iudiciū vni⁹ partis: sed tñ non sine formidine ad
oppositū: et iste intellectus est sicut vapor conuers⁹
tam in nubē qui licet sit magis aqua q̃ aer: tamē
multam habet dispositionē et tendentiā ad aere⁹
Quartomodo q̃ intellectus ex toto sit ad vnam
partem determinatus omni formidine remota et
iste est sicut vapor cum pfecte factus sit aqua: sic
q̃ nulla remaneat in eo dispositio contraria aque
Dicam ergo q̃ sicut in aqua cōplete generata re-
motē sunt omnes contrarie dispositiones. ita i cō-
pleto iudicio de ṽitate vni⁹ partis omnes abla-
te sunt apparentie ad partem oppositā: sic q̃ nul-
lam habent vim super intellectū. sed sicut nubes
licet verius sit aqua q̃ aer: tñ aliquā referuat aeris
apparentiam et p̃tutē: ita in debili iudicio sal-
uatur effectus apparentie partis oppositē: reddēs
iudiciū debile et facilius in oppositū mutabile vel
adhuc et ad ampliorē determinationē dici potest
q̃ sicut aliqui ponunt formas aque et aeris nō mi-
sceri simul substantialiter. sed scdm dispositiones
ipsarū: ita aliqui ponunt q̃ iudicia contraria non
miscentur simul substantialiter sc̃ dispositiones
eorū sc̃ apparentie. et isti hñt dicere q̃ sicut mate-
ria nō pōt simul esse sub forma aque et aeris. tñ
ipsa in nube exñs sub forma aque propter dispo-
sitiones aeris conuenientes transire potest faci-
liter in aerem: ita intellectus exñs sub iudicio for-
midinali vni⁹ oppositi potest ex facili motu
transire in iudiciū alterius oppositi. Alii autē
ponunt q̃ nō sit aliud iudiciū q̃ apparentia. quod
si pcedatur: cū apparentie oppositē licet sub eē
remisso possit simul stare sic oporteret dicere q̃
et iudicia contraria. ppter quod dicerem⁹ q̃ sicut
tepidum in puncto non esset magis calidū q̃ fri-
gidū vel econtra. ppter quod neq̃ simpl̃r diceretur
calidum neq̃ frigidum: sic hñs ad ṽitā q̃ partē
apparentiā equalē: nec diceretur simpl̃r iudicare

vñā partē nec aliā. Et sicut tepidum habēs plu-
res gradus caliditatis q̃ frigiditatis diceretur
simpl̃r calidum et nō frigidum: ita habēs maiorē
apparentiam ad vnam partem q̃ ad aliam et sim-
pliciter iudicare illam partem: et non aliam. Si
queras cui istarū ṽitā magis assentiam dicā q̃
potest poni differentia inter apparentiam et iudi-
cium: qm̃ sepe ṽi nū videtur expertus sum q̃ cū
rationes viderē ad ṽitā q̃ partē probabiles. tñ ad
neutrā partē iudiciū determinābā me. etiā neq̃ no-
uis rōib⁹ ad vñā partē vel ad aliam superuenien-
tibus sed i suspensio tenebā me. Et itē ṽidemus
non oīns eque cito neque intente cōsentire ap-
parentiis. imo prudens est prius examinare con-
silia. Apparentie nāq̃ videntur se tenere ex par-
te rerū et circumstantiarū suarū. Iudiciū autē
est actus ipsius intellectus circa apparentias: et
nos ṽidemus si voluntas ad vnam partem afficia-
tur. q̃ intellectus plene iudicabit p parte illa ex
apparentia debilissima. nec apparentie valde for-
tes poterunt ipsum mouere ad aliam partem ve-
rū est tñ q̃ sepe nos ṽitū nōie apparentie p actu
intellectus quo ipse assentit apparentiis sibi pre-
sentatis. et sic apparentiā pcedo nihil aliud esse q̃
iudiciū: tūc ei dicerem⁹ q̃ eis dē apparentiis ex p-
te rerū se tenētib⁹ oblati huic et illic. non opz idē
apparere huic et illic. ṽterius etiam puto esse dicē-
dum q̃ eundem hominem iudicare simul vñū cō-
tradictorū esse verum p vnum sensum et alterū
per alterum sensum est impossibile. et hoc etiā vi-
detur mihi notum per experientiam. si enim iste
homo gerat in colore et figura similitudinē for-
tis et in voce similitudinē alterius: tu ṽidens eum
et non audiens iudicabis bene q̃ ipse sit fortis et
econuerso iudicabis q̃ non sit fortis sc̃ audiens
eum et non ṽidens. Si autem simul audias eum et
videas statim extinguetur vnum iudiciū vel eti-
am ambo sic q̃ in suspensio tenebis tuam sententi-
am: dicens ignoro si est ipse vel non. nūq̃ enim
dices credo q̃ sit fortis: et q̃ non sit fortis sed tu
bene dices q̃ ille scdm colorem vel figurā appa-
ret esse fortis et secundum vocem apparet nō esse
fortis loquendo de apparentiis exterioribus. Et
si loquaris de apparentia pro consensu: hoc nūq̃
erit possibile simul. nūq̃ enī simul cōsentire pos-
ses q̃ ipse esset fortis et q̃ non esset fortis. Et isti
us conclusionis ṽi puto causa assignari potest du-
plex vna p̃pria nobis. alia communis nobis et aīa
libus. Prima ergo est q̃ anima nostra indiuisibi-
lis exñs est in toto corpore et in qualibet parte ei⁹
et iudicia sicut dicit nō sunt solū in dispositionib⁹
et iudicia sicut dicit nō sunt solū in dispositionib⁹
qualitatis et q̃ntitatis organorum subiectiue: sc̃ diuersas
sed in substantia anime propter quod cum cōtra-
ria non compatiantur se in eodem subiecto: im-
possibile est hominem siue secundum vnum sen-
sum siue secundum diuersos habere simul contra-
ria iudicia. Alia causa assignatur quia sensus ex-
teriores habent ad sensum communem necessari-
am connexionem: ita q̃ statim iudicia eorum per-
ueniunt ad ipsum. ipse autem idem existens non
potest simul habere iudicia contraria. iudiciū au-
tem vnam partem extinguet iudiciū partis oppo-
site sicut prius dicebatur. propter hoc q̃ ipse est

auctor decli-
nat ad p̃mā
opinionemDue rōnes q̃
nō possumus
hēre iudicia
dictoria etiā
potentias

oppio qd scilicet
exterior non iudicat

Ad rationes
Ad primam

Ad secundam
Ad tertiam

Questio vij
Ad primum

potentia superior ad omnes sensus exteriores. Imo dicunt aliqui forte probabiliter qd in organis exterioribus nullum sit iudicium sed in sensu communi solum. ad quem species diversorum sensibilium deferuntur per organa diversa. cuius signum dicunt esse qd habentes lesum organum interius quibus habeant oculum bonum: sicut frenetici non iudicant aliquid bene per oculum. dicunt ergo isti quod sensus communis unus existens secundum rem dicitur plures secundum rationem dicitur enim visus prout iudicat de coloribus per oculum sibi presentatis. et dicitur auditus prout iudicat de sonis per aurem delatis ad ipsum. et sic de alijs propter quod in somnis ubi ligata sunt organa sensuum exteriora iudicamus de sonis et de coloribus ac si vigilaremus. putamus audire vere vel videre. ¶ Ad primam ergo rationem dici potest quod ad contraria sunt motus incontinentium sic qd appetitus extra passionem inclinatur ad fugiendum. et in passione ad prosequendum et ita non simul. vel etiam dicendum est qd intellectus simul iudicat idem esse delectabilem turpe: appetitus autem ob hoc statim innatus est habere circa illud complacentiam ratione delectationis: et displicentiam ratione turpitudinis isto enim modo complacentia et displicentia non sunt opposite. Sed sicut intellectus non potest simul iudicare qd illud totum sit prosequendum et fugiendum: ita nec appetitus potest simul illud totum acceptare et refutare. et sicut intellectus poterit iudicare totum esse prosequendum ratione delectationis. iudicio tamen debili et formidabili seu formidabili propter apparentem turpitudinem. ita appetitus poterit totum acceptare sed tamen acceptatione debili et cum annexa displicentia propter turpitudinem: et erit voluntarium mixtum: et hec satis apparuerunt in tertio libro. ¶ Et eo eodem modo dicendum est ad aliam nisi qd si quid de scire restat dicendum illud dicitur post. ¶ Ad ultimam dicendum est qd intellectus si aspiciens ad futurum iudicet illud non esse faciendum nisi qd sensus tunc iudicaret illud esse faciendum. tamen adhuc manet iudicium qd illud est delectabile quia hoc etiam videt intellectus. propter quod appetitus in obiecto habet complacentiam. sed non possit acceptare ipsum stante tali iudicio quando qd etiam intellectus acquiescit iudicio sensus non obstante novero futuro preponderans illam delectationem illi novero futuro. et tunc appetitus acceptat sed cum aliqua displicentia propter sibi apparens noverum. ¶ Ad aliam satis respondit fuit in corpore questionis.



¶ Queritur septimo. Utrum incontinentes sciat quoniam praue agit Socrates ut dicit aristoteles arguebat qd non quod nullus ignoranter agit quod non putat esse bonum: appetitus enim qui excitatur ad agendum non est natus ferri nisi in bonum vel apparens bonum. sed non possumus id putare esse bonum quod scimus esse malum cum non possumus simul iudicare contraria sicut dictum fuit in

alia questione. et quod dicitur esse videtur qd pars sensitiva imperet et trahat partem intellectivam sicut servus scilicet ita qd propter sensum putemus illud cuius opposui sciam habere. ergo nunquam agimus quod agere scimus esse malum. ideo dicitur in tertio huius ignorat quidem igitur omnis malus qui operatur operari et a quibus fugiendum. ¶ Item sequitur qd incontinentia esset peior quam incontinentia. ex quo sciens praue ageret. item praue ageret: sed hoc apparet falsum in septimo huius. In oppositum arguitur per concessione multorum qui reprehendentibus eos dicunt scio quod male ago sed abstinere non possum. Item incontinentes extra passionem existens: habet rectam rationem vult argere. ergo per eam ipse scit fornicari esse malum. quoniam ergo fornicatur vel scit adhuc illud quod praue: et habetur intentum vel illud oblitus est quod dici non potest quia oblitio fieri videtur per temporis longitudinem et quia si quis tunc ei totum reducat ad memoriam non propter hoc abstinere. Item si est possibile qd aliquis sciens praue agat ille videtur esse incontinentes scilicet hoc est possibile. probatio primo quod aliter nullum esset peccatum quam conscientiam vel etiam ex certa malicia. Alii etiam opinantur esset ex ignorantia quod non vult argere. qui ponit aliquam partem esse ex ignorantia aliquam ex passione et aliquam ex electione. Secundo etiam quia voluntas non esset libera ex quo non posset in oppositum rationis nec essemus domini nostrarum operationum vel actuum a principio usque ad finem. quod est contra. Arg. in tertio huius. Tertio quod hoc esset contra articulum illum parisiensem stante scia in vltimo et in particulari qd voluntas non possit velle oppositum error. ¶ Opus distinguere primo sic. Quod tangit scire dupliciter. vno modo in habitu solum absque actuali consideratione secundum illam sciam. Alio modo in actu scilicet in actu considerando secundum illam sciam. ¶ Dicendum est qd sciens in habitu solum potest agere contra sciam. quia intellectus non est solus principium motus secundum quod in habitu solus. sed scilicet quod in actu ubi gratia sciens qd propter turpitudinem nunquam est mechandum nihil actu considerans de turpitudine sed considerans actu qd sit delectabile coire cum tali muliere. et qd delectari sit bonum non est mixtum si mechatur: et ista sit prima conclusio. Item aliquis potest esse sciens in actu secundo dupliciter. vno modo in vltimo tantum ut quod nunquam est mechandum. Alio modo in particulari ut quod nunc cum ista non est mechandum. ¶ Dicendum ergo qd sciens in vniuersali tantum in actu potest agere contra scientiam quia particularis et non vniuersalis estimatio mouet ut dicitur tertio de anima. motus enim et actiones sunt circa singularia: sicut ergo sciens actu omnem mulierem esse sterilem: videns hanc mulierem potest operari qd scit pregnantem: eo qd non considerat ipsam esse mulierem: sed considerat qd ipsa habet magnum ventrem: ita non est impossibile scire actu qd nunquam est mechandum. et tamen putare qd nunc cum ista sit delectandum et coire. et ista sit secunda conclusio. ¶ Item aliquid agere contra scientiam actualem et particularem potest intelligi dupliciter. vno modo contra potest agere directe et formaliter. Alio modo contra indirecte et non formaliter sed consecutue. voco autem agere contra directe et formaliter: si secundum eandem rationem ego moueor ad agendum hoc agibile secundum quam ego scio ipsum non esse agendum. Sed voco agere contra non directe sed consecutue si scio

Secundo

In oppositum

Secundo

Tertio

dupliciter considerari
scire

prima conclusio

dupliciter aliquis
sciens in actu
secunda conclusio

dupliciter intelligi

scdm aliam rationem hoc non esse agendum: et scdm
 aliam rōnem ago ipsum verbū gratia agere cōtra
 directe est si scirez formaliter q non esset nūc me-
 chandum cum ista: et mecharer scdm appetitum
 inclinante formaliter ad mechari nunc cum ista.
tercia conclusio ¶ Et hoc videt impossibile quia hoc esset simul
 habere contraria iudicia sicut multi dicunt appe-
 titus enī non inclinaret formaliter i mechari nūc
 cum ista nisi iudicato q nunc sit mechādum cum
 ista: sed simul habere iudicia contraria est impos-
 sibile sicut dictum fuit in alia questione. ideo. rē.
 Et ista sit terciā conclusio. cuius pbatōnem non
 ex toto concedo: ideo volo post ea regredi super
 eam. Agere aut contra indirecte siue consecuti-
 ue et non formaliter est si scirem formaliter q nō
 esset nunc mechandū cum ista et mecharer sed ap-
 petitum inclinante formaliter non ad mechari
 nunc cum ista sed in delectari cum ista per coitus
 et hoc est bene possibile quia forte ignorarem vel
 non actu considerare q sic delectari esset mecha-
 ri. possū enim habere simul iudicia non contraria
 non sunt aut iudicia contraria q non est mechan-
 dum et q est delectandum vel coeundum quia cū
 aliqua tu posses coire non mechandū videlicet cū
 vxore propria. ergo in casu predicto non erant cō-
 traria iudicia nisi ego actu considerassem q sic de-
 lectari est mechari ideo. rē. ¶ Et hec sit quarta cō-
quarta conclusio clusio vel forte hec due conclusiones vltime possēt
 dupliciter quis hz sciaz actualē particularē.
 virtualiter poni sub tali distinctione scientiam ac-
 tualem et particularem potest aliquis habere dupli-
 cem. vñā perfectam vbi nichil remanet ignoratū
 nec inconsideratum nec iniudicatū pertinens ad
 operandum vel non operandum. et tunc non est
 possibile agere contra scientiam. quia oportet
 simul habere iudicia contraria. nam si actu iudi-
 ces non esse mechandū cū ista. et cum hoc actu
 iudices q coire cum ea est mechari cum ea: opor-
 teret te actu iudicare q non est coeundum cum ea
 quia sicut apparet primo posteriorum inducens
 sub maiori minorem simul cognouit conclusionē
 hoc aut stante non coibis. nisi simul iudices coeū-
 dum et non coeundū esse. et hec sit quinta conclu-
quinta conclusio. ¶ Aliam contingit esse scientiam particula-
 rem et actualem incompletam vbi scz aliquid re-
 manet ignoratū vel inconsideratū vel iniudicatum
 et tunc est possibile agere cōtra scientiam non tñ
 contra directe et formalit. sed sicut dicebatur in
sexta conclusio quarta conclusione et ista sit sexta cōclusio. ¶ His
 aut consideratis videndū est de pñcipali quesito
decisio qñstōis propter quod est bene notandū q ille qui liberat
 est ab oī passione sensitui appetit? potest magis
 oēs circumstācias attendere et cognoscere. imo q
 ipsam passionem et motum ei? q ille qui passio-
 ne ligatus est: sicut homo sobrius aut vigilās ma-
 gis potest ebrietatem et somnolentiā et oēs earū
 conditiones inspicere. q ebrius aut somnolent?
 quare: qz passiones sensitui appetitus non sunt
 sine motu sanguinis aut aliorum humorū vel spī-
 ritūū qui motus si sit magnus turbat sensū et pro-
 hibet ipsum intellectui debite monstrare. qui ta-
 men intellectus de particularibus sensibilib? nō
 potest vere et perfec te sine sensus conuenienti mī-

nisterio iudicare. sensus enī (cum scdm prius de-
 terminata: non sit aliud quā appetitus sensituius
 si passione detētus fuerit non ostendet intellectu
 nisi passionem: vel eam sic intense ostendet q in-
 tellectus nihil vel modicū aduertet nisi ad passio-
 nem. et ita iudicabit scdm exigentiā passionis. qd
 non fecisset si extra passionē existens ad oīa ad-
 uertisset. ¶ Dicam ergo q incontinens ante q
 in passione detētus sit et post q a passione libe-
 ratus est: potest oīa libere attendere et cognosce-
 re. et de oībus absq ignorantia vel inconsidera-
 tione vere iudicare. propter quod ipse scire potest
 scientia particulari actuali et perfecta quoniam
 malum esset hoc agere et q male ager si hoc agat:
 et q male egit si hoc egit. propter quod accidit ip-
 sum penitentem esse sicut dicit Aristoteles ergo
 post factum sit incontinens quoniam male egit si
 hoc agat et ista sit septima conclusio. ¶ Octaua
 conclusio est q incontinens dum incontinenter a-
 git: scit in habitu quoniam prauē agit. scit enī
 ante et illud non est oblitus: quia cessante passio-
 ne sciet idem non de nouo addiscens. ¶ Nonā
 conclusio est q in continens dum incontinenter a-
 git scit aliquomodo in actu in vniuersali vel etiā
 in particulari non tamen directe vel non perfecta
 scientia quoniam prauē agit et hoc totū patet ex
 prioribus conclusionibus. ¶ Decima conclusio
 est q nullus incontinens dum incontinenter agit
 scit quoniam prauē agit scientia actuali particu-
 lari. et perfecta. quod etiam totum manifestum est
 predictis. ¶ Ad rōnes igit dicendum est. Ad pri-
 mam q nūq agimus quod agere scimus tunc es-
 se malum scientia actuali particulari et perfecta
 ¶ Ad aliam rationem de comparatione inconti-
 nentie et intemperantie dicitur post. ¶ Ad ratio-
 nes in oppositum. Ad primam dicendum est q
 confitentes se scire quoniam male agunt: confite-
 tur verum de scientia imperfecta vel indirecta.
 potest enim incontinens scire quoniam turpe a-
 git. sed tunc actu non iudicat: q nullo casu turpe
 sit agendum. veletiam econuerso scit tunc nullo
 casu agendū esse turpe. sed non considerat se tur-
 pe agere. ¶ Si aut incontinens confiteatur se scire
 quoniam male agit scientia actuali particulari et
 completa non confiteatur verum et si aliquando ra-
 tionem ad probandum q male agit adducat vel
 repetat tamen inferiori mente non iudicat esse ve-
 rum quod dicit verbū gratia si formet istum filio-
 gismum nullo casu mechandū est: sed nunc coi-
 re tecum est mechari ergo non est nunc tecum co-
 eundum talis proponet maiorem propositionem
 nichil tamen iudicans de ea sicut ebrius vel mania-
 ci proponunt verba empedoclis vt dicit aristote-
 les et si isti qñ que iudicant de maiori tamē statim
 ad delectationem aspicientes cadunt ab illo iudi-
 cio. ¶ Ad aliam responsū fuit q ille nihil obli-
 tus est. sed propter impedimentum sensus intelle-
 ctus non potest in opus suū complete: sicut nec
 in ebrijs nec i somnolentis. ¶ Ad aliam concedē-
 dum est q aliquis potest sciēs agere male modis
 predictis et non aliter. quando ergo dī q nullum
 esset pctm cōtra conscientia dicendum est q ymo

septima conclusio

rñsio directa ad qñtionem.

octa. conclusio

nona conclusio

decima conclusio

ad rationes

ad primam

ad secundam

ad rationes

i oppositum:

ad primam

ad secundam

ad terciam

modis p̄dictis potest enī aliquis agere id qđ actu scit esse inhonestū vel deo displicere. sed tūc non iudicat qđ inhonestū vel quod deo placet sit p̄ferēdū vtilitati vel delectationi qđ apparet sibi ī opere qđ ipse agit qñ etiā dī qđ nullum esset pctm̄ ex certa malitia. dicendū est qđ pctm̄ ex certa malitia nō dicitur qđ peccās dum peccat iudicet vere z cū certitudine se male agere: s; qđ cū certitudine cognoscit oēs cūctatias operis sui et cum hoc etiā cognoscit opus suū esse inhonestū z deo displicere sicut statim dicebatur qñ etiā dicitur qđ oē pctm̄ esset ex ignorantia: dicendū est qđ satis appuit ī pō b⁹ libris quomō et qñ debeat pctm̄ dici ex ignorantia. quādo etiā dicit qđ aliter nō essemus dñi actum nostrorū et aliter voluntas non esset libera dicendum est ex eo qđ voluntas non dī libera qđ possit velle quod iudicatū est esse malum z hoc illo iudicio stāte sed qđ ipsa stāte iudicio de bonitate vel malitia potest differre actū volendū vel nolendū sicut magis visum fuit in terciō libro. De articulo aut̄ parisiensi dicendū est scđm̄ exigentiam dictorum nunc et dictorū ī terciō libro. ¶ Nunc ergo regredior super tercię conclusionis z quintę probationem. Super quo notādū est qđ forte nō oportet ad hoc qđ appetitus ferat̄ ī obiectū. qđ ī rōne sit vtrāq; p̄missa sillogismi practici sed appetit⁹ supplere potest cōclusionem z maiorem verbī grā sit sillogism⁹ practicus qđ oē delectabile est prosequendum: hoc aut̄ vinum est delectabile ergo hoc vinum est prosequendū. Dicā ergo qđ concupiscētia suplet maiorem qđ inclināt ad delectabile prosequendum. ideo ostēso solū qđ hoc vinum est delectabile: ipsa psequitur z hoc videbat̄ intendere Arg. in septimo huius cū dicit qñ quidem vniuersalis op̄tio iussa phibens gustare hoc aut̄ qñ oē dulce delectabile hōc aut̄ dulce: hec operat̄ id est qđ si vniuersalis rō prohibet gustare ppter inhonestatem vel aliā causā hec aut̄. i. cōcupiscētia dicit siue supplet ppter eius inclinationem istā propositionem qñ oē dulce est delectabile z psequendū et cum ostēsum fuerit hoc esse dulce. operat̄ confestim: forte etiā qđ hoc est de intentione Arg. terciō de aīa qui videt̄ velle qđ aīa ī imperfecta mouetur per appetitum et fātaīa licet non habeāt fantāsiā deliberatiuā neq; sillogisatiuā. quomodo ergo est hoc possibile. nisi qđ appetitus est inatus inclinare ī cibū conuenientem fātaīa aut̄ siue sensus ostendit conuenientia huius cibi z statim aīa mouetur ad capiendū ipsū appetitus aut̄ noster siue sensibilis siue intellectualis nō est minor potēte qđ appetitus talium aīalium ergo pseq poterit delectabile ppter inclinationem eius ad ipsum ostēso solū per sensum vel p̄ intellectum qđ est delectabile licet etiā possint rōne libertatis nō acceptare z non psequi illud. Adhuc arg. videtur idem ex p̄ssius determinare ī libro de causis motuum aīalium dicens Cū enī operatus fuerit aut̄ sensu ad id cuius grā aut̄ fātaīa aut̄ intellectu: quod appetit statim facit pro interrogatione enī aut̄ intelligentia appetitus fit z operatio Et arg. dat exemplū manifestum dicens potabile concupiscētia dicit. istud aut̄ potabile sensus dicit. dicit aut̄ fantāsiā aut̄ intellectus statim bibit. z adhuc in

revertit̄ ad p
tionē tercię p
clusionis.

septimo huius expressius dicit Arg. concupiscētia aut̄ si solum dicat qñ delectabile rō vel sens⁹ mouetur ad fruitionem. ¶ Si ergo concedatur non videtur qđ rō que adducta fuit ad terciā conclusionem pbandā sit necessaria. appetit⁹ enī poterit inclinare formaliter ī id psequendum quod non erit formaliter iudicatum esse psequendū verbi grā appetit⁹ habet aut̄ ppter naturā aut̄ ppter consuetudinem inclinationē ad prosequendum delectabile. s; sensus aut̄ vel intellectus solum dicit qđ hoc est delectabile appetitus psequitur ipsū. possit ergo quod intellectus iudicet formalit̄ hoc delectabile nō esse prosequendū. z quod simul appetitus dicto modo psequatur ipsū apparet quod non erūt adhuc ī nobis iudicia cōtraria: sicut illa rō arguebat. propter quod forte illa rō non videt̄ esse demonstratiuā ita forte aliqui negarent illam terciā conclusionem: et quintā sequentem z dicerent sic plene veritatē haberem duos parisienses articulos dicentes qđ stāte scientia ī vniuersalīz ī particulare ī actu qđ volūtas non possit ī oppositū error et qđ si rō est recta quod necesse est voluntatem esse rectā: error qđ tñ plurimi doctores solennissimi tenuerūt illas conclusiones/forte nō oportet eas abijcere. qñ z si rō superius adducta non demonstrat: tñ cū eius probabilitate videtur aliud etiā esse probabile. cum enī voluntas praua sit innata pervertere iudiciū intellectus. unde visum fuit ī sexto qđ malitia facit mēti circa practica principia. si ipsa sic inclinata fuerit ad delectabile prosequendum. qđ ex ipsa delectabilis ostēfione psequatur ipsū videtur qđ ipsa nisi seipsā ab huiusmodi inclinatione retinuerit nō permittit intellectum iudicare quod illud delectabile nō sit prosequendum. si enī sensus tractus ad passionē trahit ad se rōnem: quomodo volūtas impetū habens z ī impetu manēs pmitteret contra se iudicare. Et specialiter non videtur bene possibile: si eadem aīa realiter sit intellectus z volūtas: quod ipsa psequatur actu illud qđ ipsa met tūc decreuerit non esse psequendum neq; apparet quō habet virtualis inclinatio possit trahere volūtatē ī id quod actu decretū est esse malū z non faciendum nisi p̄mitus obnubilet illud decretū vel suspēdat propter qđ dicte conclusiones p̄dictis non obstantibus teneri possunt vt michi videtur. zc.

resolutio qđ ap
petit⁹ pōt̄ incli
nare ad pseqn
dū id qđ nō ē
iudicatū esse
psequendū.



Queritur octauo Quidum volūtas necessario ferat̄ ī id quod per rōnem practica conclusum est? Arguitur quod non. qđ quod necessario appetit necesseario prosequi z necessario manet si potest sed multa sententiata per rationem nec prosequimur. nec psecuta manu tenemus licet possimus ergo. zc. ¶ Item quod de necessitate operat̄ de necessitate operat̄ scđm̄ vltimum siue potēte. sed quod iudicam⁹ esse bonū non de necessitate diligimus scđm̄ vltimū potētie. ymo quod plures sciunt esse bonum vnus diligit plus et alter minus ergo. zc. ¶ Item volūtas non esset simpliciter libera neq; oīa sui actus Ar

questio. viij.

arguit p̄tio.

Secundo

Tercio

guitur etiam per articulos parisienses pluries superius allegatos: et vniuersaliter per rationes quod adducte fuerunt in prima questione tercii libri: ad illam opinionem persuadendam quam tenuimus et forte per rationes que adducte fuerunt in quarta questione tercii libri: ad partem secundam et per rationes que adducte fuerunt in principio quarte questionis tercii libri.

oppositum.

¶ Oppositum arguitur per argumentum dicentem hec quidem est vniuersalis opinio: altera autem de singularibus est: cum autem vna fieret ex ipsis rationatio necessarium conclusionem hic quidem dicere aiam in actibus aut operari confestim et exemplificat dicens puta si oculus dulce gustare oportet hoc autem dulce ut vinum aut aliud quod singulare necessarium potentem et non prohibitum simul hoc operari. Ad idem etiam cape rationes suas in questionibus statim allegatis facientes per partem istam.

Notabile.

¶ Primo notandum est quod sicut voluntas est velle bonum aut inclinari in ipsum: ita eius est nolle malum et declinare ab eo: quicquid ergo dicitur de voluntate in respectu boni quo ad actum voluntatis vel complacencie vel acceptationis et huiusmodi ita proportionabiliter intelligende ea in respectu mali: quo ad actum: nolitiois vel displicencie vel refectionis et huiusmodi.

prima conclusio.

¶ Si ergo questio formetur vniuersali: utrum scilicet voluntas necessario feratur in id quod iudicatum est per intellectum practicum: aliqui distinguunt de ultimo fine: et de his que ad ipsum. tamen in presenti questione distinctionem istam dimitto et videtur michi primo quod voluntas secundum quod dicitur voluntas in nullum obiectum fertur quod non sit iudicatum per intellectum esse bonum vel secundum communem rationem bonitatis vel secundum aliquam specialem: puta delectabilem vel utile vel honestum: et dico iudicatum quod per hoc differunt appetitus sensitivus et intellectivus ex vna parte ab appetitu naturali ex altera parte.

secunda conclusio.

¶ Unde si a iavel intellectiva vel sensitiva inclinatur in aliquid absque preuia cognitione ipsius ipsa non dicitur inclinari in illud secundum appetitum sensitivum vel intellectivum ut dicitur sensitivus vel intellectivus. sed ut dicitur naturalis dico etiam per intellectum quia per hoc differt appetitus intellectivus quod dicitur voluntas ab appetitu sensitivo appetitus enim sensitivus sequitur cognitionem sensitivam et voluntas intellectivam et hec ego puto supponenda esse ex ipsorum nominum significationibus: et dico iudicatum esse bonum: quia secundum rationem boni et non secundum aliam rationem supponit vnum esse obiectum appetitus et illa sit prima conclusio.

tercia conclusio.

¶ Secundo videtur michi quod voluntas non fertur necessario in id quod iudicatum est esse bonum si non iudicatum sit sibi esse bonum licet enim latro sciat iusticiam esse bonam simpliciter et iudicem esse bonum hominem: tamen non diligit eos sed odit: et ita dyabolus odit deum si etiam tu scias aliquid quod militem esse bonum inimico tuo contra te: tu non diligis illum sed odis hoc videtur notum per experientiam et ita sit secunda conclusio.

¶ Deinde prout aliquo modo visum fuit in terciio libro supposita distinctione inter diversos actus voluntatis puta inter actum complacencie actum acceptationis et actum moris aliarum potentiarum ad persequendum acceptatum videtur michi dicendum esse tercium quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum voluntas necessario fertur in illud quo ad actum complacencie: et hec sit terciia conclusio que declarata fuit in terciia questione tercii libri.

quarta conclusio

quinta conclusio

sexta conclusio

septima conclusio

¶ Quarto dico quod si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum communem rationem bonitatis: dico communem rationem bonitatis non est necessitas voluntatem ferri in illud secundum actum acceptationis quoniam iudicium secundum rationem communem est minoris efficacie quam iudicium secundum rationem specialem. ymo iudicium speciale claudit in se iudicium commune: propter quod si voluntas non necessario trahit per iudicium speciale: ipsa minus necessitabitur per iudicium commune.

¶ Sexto si quis iudicaverit aliquid esse sibi bonum secundum rationem integre bonitatis ita scilicet quod illud appareat bonum secundum omnem rationem bonitatis: sic quod omnis ratio malicie excludatur videtur michi si iudicium fuerit dubium: quod nescimus voluntas necessario acceptabit illud: et credo quod hoc sit expertum aliqui enim confitentur se putare quod tale officium vel talis mercatura esset sibi honestum et delectabile et utile amicis suis et quod inde nullum malum consequeretur tamen propter dubium periculum acceptare non audet.

¶ Septimo si predictum iudicium fuerit certum omnino videlicet quod homo credit firmiter sufficienter vidisse omnes circumstantias et combinasse et secundum earum combinationem credit firmiter illud esse sibi bonum secundum omnem rationem bonitatis et nullo modo malum puto quod voluntas necessario acceptaret illud et non intelligo hic per certum iudicium idem quod iudicium verum vel scientificum sed idem quod firmiter creditum omni exclusa formidine sic enim contingit opinionem veram vel etiam falsam esse certam de qua dicitur. Arguitur de eo quidem igitur quod est opinionem veram sed non scientiam esse preterquam incontinentes agunt nichil differt ad rationem: quidam enim opinatum non dubitant sed existimant certe scire si igitur propter quietem credere opinantes magis quam scientes preter opinionem agunt nichil differt scientia ad opinionem: quidam enim credunt nichil minus quibus opinantur quam alteri quibus scientiam manifestat autem erat litus. Nec autem conclusio videtur michi nota per experientiam si namque peteres ab aliquo an vellet hoc esse sibi quod sciret omnino sibi esse bonum et nullo modo malum credens diceret sic: et si diceret non omnes crederent ipsum mentiri.

¶ Illa etiam conclusio probatur sicut in terciia questione tercii libri probabatur quod in apparete bono voluntas necessario habeat complacenciam: et sicut in quarta questione eiusdem libri probabatur quod voluntas dimisso maiori bono non possit acceptare minus bonum quoniam si stare dicto iudicio voluntas possit illud non acceptare: hoc sibi proveniret ex sua libertate ut oporteret scilicet consequens est falsum quod tunc illa libertas esset mala conditio. Tota est bonitas libertatis

ad qd prodest
ptas accipien
di vel nō acci
piēdi aliquid

due oppioes
circa septimā
conclusionem

cōis opio cir
ca quartā cō
clusionem

stēdit q volū
tas necario
sequat iudici
um intellectus

auferretur potestas enī nō acceptādi bonū appa
rens vel non refutādi malū apparens nō prodest
nobis finaliter vt in huiusmodi non acceptatione
vel non refutatione sitamus: sed vt ante obiecti ac
ceptationem vel refutationem in dramade oī boni
tate vel malitia que illud obiectū cōsequitur vel ei
annectitur vt tādē quod est simpliciter melius
acceptemus et qd est simpliciter peius refutem⁹
ergo inquisitione facta plenarie sic quod iudici
um sit iudiciū sit pfecte creditū oī sublata formi
dine nichil ultra prodest potestas nō acceptādi s3
obest quia per eā possum⁹ frustrari bono nostro
etiā nobis manifeste ostenso. ¶ Juxta conclusio
nem istā septimā ponūt doctores q ultimo fine
clare et perfecte viso: necesse est voluntatē velle ip
sum dicūt etiā iuxta tres priores conclusiones q
ipso viso non clare: sed forte solū scdm rōnem cō
munē bonitatis vel etiā ipso nō viso perfecte sc3 se
cundum oēm et totalem rōnem sue bonitatis sed
solū scdm aliquā partialem: non est necesse volū
tatem vel ipsum posset enī dubitare ne illi fini ef
fet annexa rō aliqua malitiē verbi grā licet oēs na
turaliter scire desiderēt id est habeāt ad ipsū sci
re complacentiā vel amorem: in si diceret intem
perato q impossibile est opari scdm sciā et simul
sensualiter delectari: ipe statim diceret non curo
tale opus hoc aut esset quia nō perciperet i eo rō
nem delectabilissimā. ¶ Iterū iuxta quartā cō
clusionem dicūt etiā multi doctores q aliquo alio
ab ultimo fine quod sc3 in se nō claudat perfecte
oēm rōnem bonitatis clare et perfecte viso: nō est
necesse volūtatē velle ipsū: quia vbi deficit aliq
ratio bonitatis potest esse dubius ne ei sit annexa
ratio cōtraria malitiē vel forte dubitari potest an
aliud sit mediū melius ad finē ultimū attingendū
propter quod volūtas potest acceptationem differ
re donec rō de his inquisuerit perfecte. ¶ Ulte
rius ergo quātū ad ea que cū aliqua rōne bonita
tis habēt aliquā rōem apparētis malitiē annexā
puta laborem vel tristitiā aliquā corporalem vel
pecunie amissionem aut hūmōi. ¶ Vides michi si qd
iudicio certo certitudine prius exposita iudica
uerit illud esse sibi bonū nō obstatibus malitijs
apparētibus: q volūtas necessario acceptabit il
lud et hoc eisdem rōnibus apparet cū cōclusionē
precedente. ¶ Non dico q acceptatione alicuius
pre supposita non est necesse voluntatem moue
re ad prosecutionem ipsius nisi illud fuerit iudi
catum esse possibile et sibi possibile: sic enī tu vel
les esse rex vel incorruptibilis sed nichil mouerēs
ad hoc proseguendum. ¶ Iterū decimo manife
stum est quod licet illud appareat sibi possibile tñ
si apparuerit i medijs aliqua rō malitiē puta dif
ficultas labor expense vel hūmōi: volūtas non ne
cessario mouebit ad proseguendum ipsū sic enī p
gri multa perdūt et prudēs anteq etiā psc quā si
nem volūtū bone considerat an bonitas finis sit p
ferenda labori et ex ēssē. ¶ Ultimo vero michi
videtur si facta collatione finis volūtū ad oīa alia
tu iudicio certo certitudine predicta iudicaueris
oib⁹ nō obstatibus psequendum esse volūtas ne
cessario mouebit ad prosecutionem quod probat
sicut septima conclusio probatur ad quā itentio
nem dicit. ¶ Arg. cū aut vna fiet ex ipsis rōcinatio

necessarium conclusū hic qdem dicere aīam i fa
ctiuis aut operari confestim puta si oē dulce gu
stare oportet hoc aut dulce vt vinū aut aliquid sin
gularium necessarium potentem et nō prohibitū si
mul hoc operari et idem etiā habet nono metha
physice quod desiderabit pncipaliter hoc faciet:
quando vt possit extiterit et apzopiquauerit passi
uo quare potēs scdm rōnem esse necesse qñ desī
derat: cui⁹ potentiā et vt habet hoc facere. ¶ Ad ad rationes
rationes ergo dicendū est. Ad primā q multis su ad primam
perueniētib⁹ rō sepe intendens ad alia dimittit
actum priorem iudiciū quem habebat vel ad ipsū
minus intendit et ita non sequit⁹ prosecutio q se
queretur si remaneret semper actus iudiciū vnifor
mis cū hoc etiā alie cause plures apparuerunt p
pter quas nō semper proseguimur acceptata et c.
¶ Ad aliā rōnem q pnt de causa intētionis et re
missionis actū volūtatē: potest dici q actus cō
placētie potest fieri itentioz aut remissioz multi
pliciter. ¶ Unomodo q intellectus iudicat de bo
nitate obiecti certius aut magis dubie. ¶ Aliomo
do quia iudicat bonitatē obiecti maiorē vel mino
rē et qz magis aut minus attendit ad eā. ¶ Ter
cio quia maiorē vel minorē iudicat annexā rō
nem malitiē vel magis aut minus attendit ad eā
quod iterū potest accidere aut propter maiorē vel
minorem i alijs occupationem et itentionem vel
propter fortioz aut debilioz per sensū obiecti
representationē. Et adhuc potest forte dictus vo
luntatis actus intētioz esse vel remissioz propter
consuetudines vel dispositionem ipsius volūtatē
et alijs multis modis. ¶ Et iterū acceptatio se
quens vel refutatio que i casib⁹ predictis est in po
testate volūtatē intēdit vel remittit cōplacētiā
precedētem. Si aut loquamur acceptatione et p
secutiōe i casibus non necessarijs: rō illa non ha
bebit locum cum voluntas libere possit in hoc et
in suum oppositam. ¶ Sed si loquamur de
his in casibus necessarijs sc3 vbi est certū iudici
um: potest dici sicut prius quod actus acceptatio
nis aut motionis in prosecutionem potest esse in
tentioz vel remissioz multis de causis. ¶ Unomodo
propter primā complacētiā maiorē vel mino
rē. Aliomodo propter intellectū iudicare maio
rē vel minorē bonitatē i obiecto vel maiorē
aut minorē esse malitiā annexā ei. ¶ Vel p
pter attendere magis aut minus ad iudiciū. ¶ Vel
propter aliū et aliū consuetudinalem habitum vel
dispositionē volūtatē et sic de alijs causis multz
¶ Alie aut rōes de quibus in pncipio questionis
mensio facta fuit et alie plurime quas diversi do
ctores hinc inde adducunt: procedunt vjs suis
vel possunt solui sufficienter ex dictis hic et in
tercio libro

ad rationes
ad primam

ad secundā

qdruplex ex
cā itētiōis ac
ceptatiōis aut
voluntatis cū
sit naturalis

aliter rōnes sol
uunt ex dictis



¶ Veritur nono. ¶ Utrum appetitus
sensitiuus potest mouere volūtatē. ¶ Arguit pmo
¶ Arguit quod nō qz tercio de aīa
of q agens est nobilius paciente et
ita mouens moto. ¶ Appetitus au
tem sensitiuus non nobilioz voluntate igit et c.

Secundo Item voluntas non fertur in incognitum. ergo potentia aie non cognoscitur non potest mouere voluntatem sed appetitus non est potentia cognoscitiva ideo et cetera. Item in his que non communiceant in materia agens non repatit ut patet primo de generatione voluntas autem (cum sit potentia abstracta) non communicat in materia cum appetitu sensitivo et in ipsa mouet appetitum sensitivum ut dictum fuit in tertio libro ergo ipsa non mouet ab eo. **Oppositum** **Positum** arguitur quia de concupiscentia dicit Aristoteles mouere ei potest vnamquamque particularium. Et idem videtur velle tertio anima hoc enim videtur esse proprium in incontinente: scilicet quod appetitus sensitivus vincat et per consequens moueat partem superiorem scilicet intellectum et voluntatem. **Decisio:** Puto quod de ratione voluntatis prout differt ab appetitu naturali: et prout differt ad appetitum sensitivum: sic quod non feratur in obiectum nisi cognitum per intellectum. propter quod vere voluntatem iam apparere videtur quod sensus vel appetitus nisi mediante intellectu non possit mouere voluntatem nisi mouendo primo intellectum. Sensus autem mouere intellectum dicimus in hoc quod representat ei speciem obiecti per quam vel mediante qua intellectus mouetur ad intelligendum: et hoc est cōe in intellectu tam speculative quam practica de quovideri debet. scio de anima. Sed appetitum sensitivum dicimus mouere intellectum in hoc quod intellectus aliter et aliter iudicat de obiecto appetitu existente in actu vel non existente in actu vel ipso existente in alio et alio actu vel etiam in eodem actu intensius aut remissius ceteris eodem modo se habentibus: et isto modo non est dubium quod appetitus sensitivus potest mouere intellectum et per consequens voluntatem in quantum voluntas est innata diversificari quo ad eius actum sed alterum et alterum iudicium intellectus. Nam ut dicitur secundo rhetorice non eadem videntur amantibus et odientibus: neque iratis et mansuetis se habentibus et cetera et hoc quilibet experiri potest. **Ad** hoc autem per quod hoc fit est duplex scilicet intellectus dupliciter positus et privatus. **Positum** quod cum ex parte anime sit idem realiter sensus et appetitus sensitivus ut dicitur batur in sexto sensus in eo quod appetitus acceptat representat intellectui evidenter rationem bonitatis: propter quam appetitus acceptat illud et omnem malicie rationem obumbrat ad quod enim appetitus maxime afficitur ad illud sensus maxime intendit et ita etiam sensus in eo quod appetitus refugit representat intellectui evidenter rationem malicie propter quam refugit illud. Intellectus autem est innatus iudicare secundum exigentiam representat rationem sibi facte per sensum nisi recurat ad rationationem ab alijs principijs: propter quod non est mirum si intellectus aliter iudicat de obiecto appetitu acceptante ipsum et refugiente. **Ad** hoc autem privatum est quia cum intelligente quemcumque necesse sit fantasmatas speculari: sensu legato vel perturbatis fantasmatibus impossibile est intellectu exire debite in actum suum passiones aut appetitus sensitivus: cum non sint sine corporali passione ligant sensum vel perturbant fantasmatas per sanguinis et spirituum commotionem propter quod intellectus non potest videre verum et si ante videbat opus quod cadat ab illo actu. **Ad** rationes. **Ad** primam dicitur quod appetitus sensitivus non mouet principaliter vo-

tatem: sed solum quia mouet intellectum qui iterum vel principaliter vel solum dispositivus. put diversimode opinatur mouet voluntatem quomodo autem sensus cum non sit honorabilior intellectu possit ipsum mouere. Et idendum est in tertio de anima sensus enim vel non mouet intellectum tanquam principalis motor vel non mouet ipsum ad eius principalior operationem propter quod non opus quod sit nobilior eo. **Alia** ratio soluta est per hoc quod appetitus sensitivus non mouet voluntatem nisi mediante intellectu. **Ad** aliam dici potest quod omnes potentie anime continentur in materia scilicet in substantia anime que eadem ex his se habet per modum subiecti ad eas vel dicitur quod sensus non mouet proprie neque principaliter voluntatem aut etiam intellectum saltem ad intellectionem. **Sed** solum ministerialis scilicet repetendo intellectui speciem obiecti: qua mediante intellectus et voluntas mouetur se ad intellectionem et volitionem. Et de his aliqua dicta fuerunt in tertio libro forte tamen vel plus quam spectat ad subiectam materiam. Et sic est finis questionis.



Queritur decimo. Utrum materia propria seu obiectum proprium continentie et incontinentie sint delectationes tactus et gustus. **Arguitur** quod non quia nomen continentie sumitur ex tenere se in bono rationis contra impetum passionis. sed hoc communiter habet locum circa omnes passiones. et maxime circa iras et timores que sunt fortis impetus ergo continentia et incontinentia non sunt solum circa delectationes gustus et tactus. **Item** tullius secundo rhetorice dicit quod continentia est per quam cupiditas consilij gubernat de regis. non cupiditas maxime videtur esse circa pecunias. Similiter seneca in libello de quatuor virtutibus dicitur continens esse velis cunctis esto benignus: nemini blandus paucis familiaris omnibus equus. **Item** hoc autem documentum et alia plura que in illo libro dicta sunt de continentia non solum respiciunt delectationes tactus et gustus. **Item** delectationes bestiales sunt delectationes tactus et gustus ubi tamen continentia et incontinentia non inveniuntur secundum artem. **Item** continentia solet attribui veneris solum sed delectationes gustus et tactus non sunt solum in veneris igitur et cetera. **Oppositum** arguitur quia vult artem quod continentia et incontinentia sunt solum circa materiam temperantie et intemperantie quarum propria materia siue proprium obiectum sunt delectationes tactus et gustus sicut appuit in tertio libro. **Aristoteles** determinat istam questionem distinguens quod delectabilia quedam sunt necessaria quedam non necessaria. **De** necessaria sunt cibi et potus et veneris actus. **Nam** cibi delectabilia et potus sunt necessarij ad salutem individui yene rei autem actus ad conservationem speciei. **Alia** sunt delectabilia non necessaria sicut honestiora sicut honorum ludum melodie et multa alia que admodum igitur temperantia et intemperantia simpliciter non sunt nisi circa delectationes necessarias scilicet tactus et gustus et veneris actus ut in tertio dictum fuit. **Ita** dicit artem quod continentia et incontinentia simpliciter sunt circa dictas delectationes et non circa alias et intellige dicta delectabilia esse ne-

ad secundam

ad tertiam

quod sensus mouet intellectum

questio decima

arguitur primo

Secundo

Tercio

Quarto

Quinto

Oppositum

duplicia sunt

delectabilia

scilicet necessaria et non necessaria

probatio arg.
q̄ incontinentia
sit solū circa
delectabilia
necessaria

cessaria scdm suū genus non scdm oēm modū ip-
sorum cū excessu enī nō sunt necessaria. sed noci-
ua valde. Has cōclusiones Arg. declarat quasi so-
lum ex modo loquēdi et vidēdi dictis noib⁹. ¶ Pri-
mo sic qz si quis excedit i appetitu lucri vel hono-
ris aut in ira aut i amore filiorū aut parentū vel in
delectabile picturarū aut carminū vel melodiārū
vel hīnōi. si moderat⁹ fuerit i cibis et potib⁹ et ve-
neris actibus nūq̄ dicimus ipsū incontinentē sim-
plici sermone licet aliqñ dicamus ipsum cū addi-
tione icontinentē lucri ire vel honoris. si aut ex-
cedat in cibis et potibus et veneris actib⁹ nichil in
alijs excedens nec ipsū dicimus simpliciter inco-
ninentem. Et ad hoc arg. apponit signum qz incon-
tinentia vituperat⁹ non solū vt pctm id est vt dis-
sonum recte rōni sed vt malitia scdm quam dicim⁹
hoiēm simplici sermone malum hoiēm tāq̄ per i
continentiā peccem⁹ mortaliter. sicut et p inpan-
tiam nullū aut excedētē in predictis vituperamus
tanq̄ malum hoiēm quod videt esse qz non est in
talibus mortale pctm nisi illo casu quo conseque-
retur pctm contravirtutes cardinales sicut dictū
est in tercio libro. Item aliud signum apponit qz
circa eandē materiā vidēt esse molles et inconti-
nentes vt of in isto septimo. molles aut non dicū-
tur circa pecunias aut honores sed circa passiōes
tactus. Item et aliud signū est qz multi dixerunt
idem esse incontinentē et inpanitum et continen-
tem et ipatū. Non aut idem esse continentē et
liberalem aut magnificū hoc aut ex eo videt qz cō-
tinentia et icontinentia sunt circa eandē materiā
temperantie et intemperantie. Item apponit aliud si-
gnū quia continentē magis laudamus cōmuni-
ter loqndo de refugiendo quā de acceptando vel p-
sequendo sed etiā cōiter loquendo aliqñ magis
laudamus de studēdo cum diligentia ad lucrū ad
si honorem ad amorē filiorū vel parentum ad res-
stendum iniurijs et huiusmodi nō nīmī super ex-
cedat q̄ de refugiendo hec oīa ideo. et c. Aliqui eti-
am confirmāt predicta attendentes ad quid nois
satis rōnabiliter dicētes qz continentia a tenere
dicta quādā refrenationē importat. refrenatio at
magis pprie locū hī impulsu ad psequendū q̄ ad
fugiendū. nam i difficilib⁹ et terribilib⁹ sustinēdis
aut repellēdis magis hī locū firmitas ai: que of
constantia q̄ refrenatio pprie loquēdo ppter q̄
continentia pprie non habet locū circa materiā
fortitudinis. ¶ Eox aut ad que pprie quendā ha-
bemus cōiter impulsū quedā sūt necessaria sicut
cibi et potus et veneris act⁹ vt dictū fuit. Alia aut
nō sūt necessaria vt pecunie honores videlicet ludī
et talia. Natura aut que non deficit in necessarijs
nec habūdat i superfluis fortiorē vel saltem magis
continū dat impulsū ad psequendū necessaria q̄
alia. ppter quod magis idigem⁹ refrenatione cir-
ca ea. Ideo ergo cōtinentia refrenationē quādā
importat vt dictū est solū habet locū pprie loquē-
do circa cibos et potus et veneris actus circa q̄
versat ipantia. Sed oportet scire qz sicut circa de-
lectationes tactus predictas est dare habitū virtu-
tis moderantē perfecte passiōes et perfecte deti-
nentē appetitū ne rebellet in aliqua rōni. sed cōso-
net ei per oīa quē vocamus tēperatā et aliū habi-

natura magis
ipellit ad de-
lectatiōes ne-
cessarias

tum: non sic morantem passiōes quā appeti-
tus rebellet rōni non pmittentem tñ vinci rōnem

¶ Quem vocamus cōtinentiā sicut dictū fuit: ita qz p̄tinentia se
oportet dare circa alias passiōes habitus propor-
cionabiles predictis. Illorū aut habitū virtuosū circa delecta-
tiones nō ne-
cessarias
min aibi imposita: saltē vt in pluribus: sicut visū
fuit in tercio libro et quarto et quito vbi de illis ha-
bitibus scz de singulis virtutib⁹ moralibus deter-
minatum est. sed habit⁹ pporcionabiles cōtinentie
nō habent ppria noia sibi imposita. Ideo ppter si-
militudinē pporcionis nomen temperantie trāsfer-
tur ad significandū illos habitus nō tñ simplici-
sed cū additione verbi grā circa timores of conti-
nentia timoris circa pecunias continentia lucri:
circa iras cōtinentia ire et sic de alijs. Et hoc in-
tendit Arg. cū dicit qz in excedētes circa talia sim-
pliciter quidē non dicimus icontinentes apponē-
tes aut: pecunias: incontinentes: et lucris: et honoris
et ire. Si ergo cōtinentia et incontinentia simplici-
sunt solū circa delectationes tactus p̄dictas. vel
etiam alias aliquas in ordine ad p̄dictas sicut de
temperatā dictū in tercio libro. scz circa alias pas-
siōes dicuntur continentia et incontinentia scdm qd
siue scdm appositionē et ista appositio vt michi vī-
detur non significat qz circa delectationes tactus
temperatā et cōtinentia sint habitus magis pprie
distincti ab invicē q̄tū est ex natura rei q̄ habitus
proportionabiles eis circa alias passiōes. sed so-
lum qz nomē p̄tinentie scdm pprietatē sermonis questio.
et visū cōem vocabuli magis appropriat illis pas-
siōibus q̄ alijs. Si querat quare nomen ppriū resposio
magis assignatū fuit habitui circa illas passiōes
q̄ circa alias. Ego forte potero respondere qz cau-
sa fuit volūtas instituentis noia enī sūt significati-
ua ad placitū vel forte qz hoc fuit ppter cōtorem et
magis necessarium visū illarū passiōū q̄ aliarum ad rationes
¶ Ad rōnes igit dicendum est. Ad primā conce-
dendum est qz continentia se extēdit ad oēs pas-
siōes circa quas sūt virtutes morales: si large vta-
mur illo noie. sed non si pprie. Ad aliā satis fuit
solutū in quinta q̄stione hui⁹ septimū in vicesima
septima tercij libri vbi dictū fuit quōd Tullius et
Seneca vnt nōibus ipantie et cōtinentie. ¶ Ad
aliā pōt dici qz si circa passiōes et opatiōes bestia-
les aliquid inueniat pporcionabile cōtinentie et
incontinentie. tñ ibi non est ponēda cōtinentia vel in-
continentia simplici: sed scdm appositionē puta
cōtinentia vel incontinentia bestialis. eo qz bestialitas
posita fuit extra terminos cōes humane conditio-
nis q̄ etiā in illa rōne fuit assumptū videlicet qz
delectatiōes bestiales sūt delectationes tactus et
gustus non est concedēdū precise: imo bestialitas
inuenit etiā circa alias passiōes vt dicit Arg. ad quintam
¶ Ad aliā dicēdum est qz Arg. nō attribuit p̄tine-
tiam et icōtinentiam veneris actib⁹ solū: sed totū
materie ipantie et inpanitē. si aut aliqui viderent of
ctis noibus in veneris solū. hoc facere possūt qz
noia sūt ad placitū et qz forte circa venerea ma-
gis idigem⁹ refrenatione q̄ circa cibos et potus
iuxta illud i septimo huius cōcupiscētiā veneris
decepto est que furata est intellectū spisse sapien-
tis. Nec de questione.

ad rationes
ad primam

ad secundam
et tertiam

ad quartam

ad quintam

Questio. xi.
Arguit pmo



Ad decio querit. Utrum incontinentia
ire sit minus turpis quam incontinentia concu-
piscencie. Arguit quod non imo turpius
quod quanto difficilius est passioni resistere:
tanta minus turpe est vinciri ab ea et sequi

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

probatur minor.
Secundo

Tertio.

Sexto:
principaliter.

Septimo.

Oppositum.

ipetui ei. propter hoc ei dicitur Aristoteles in isto septimo.
Non enim si quis a fortibus et super excellentibus de-
lectationibus vincitur vel tristitia: admirabile sed
condonabile. sed difficilius est resistere concupi-
scentiis quam ire: unde dicitur secundo huius quod diffi-
lius est voluptati pugnare quam ire. Item illa inco-
ntinentia est peior et turpius que depravat prius et ano-
mine nobiliores. sed incontinentia ire est homini de-
pravat enim appetitum irascibilem qui est nobilior con-
cupiscibili. quia natus est uti communiter dicitur
ferri magis in ardua concupiscibilis autem in hu-
milia. Item illi incontinentes sunt turpiores
et peiores quos omnes contra magis timent et ma-
gis fugiunt: sed omnes communiter magis timent et fu-
giunt incontinentes ire. quam incontinentes concupis-
centie ideo et cetera. Item per oppositum rationum Aristoteles. Arguitur
sic: quoniam passio extinguit rationem. ut in mania vel
aliis infirmitate. peccatum et turpitudine excusant
ergo illa incontinentia est turpius que est cum ma-
iori usu rationis: sed incontinentia ire est homini. ut
dicit Aristoteles. Item illa incontinentia est turpi-
us que est propter passionem minus naturalem. put
Aristoteles. velle videtur. inclinatio enim naturalis vide-
tur aliquantulum diminui et excusare peccatum sed
concupiscentia videtur naturalior esse quam ira. quod
patet primo quod obiectum concupiscentie est natu-
ralius quam obiectum ire: cibi enim et potus que sunt
de necessitate salutis humane sunt naturaliores
quam vindicta vel paruipensio. secundo quia illud est
naturalius cuius oppositum est innaturalius. sed
tristitia que opponitur delectationi circa quam est
concupiscentia est innaturalior quam mansuetudo que
opponitur ire. imo homo est naturaliter animal ma-
nusuetum tristitia autem corrumpit: et stupefacit na-
turam. tertio huius. Tertio quia illa passio est na-
turalior: que est nobis color et que est magis nutrita
nobis ex puero sed delectationes circa quas est
concupiscentia sunt huiusmodi ut dicitur secundo
huius ideo et cetera. Item per contrarium est turpius quod sit ma-
nifestius. unde dictum est si non caste tamen caute sed
incontinentia ire est manifestior ut dicit Aristoteles.
Item illa incontinentia est turpius que est in-
iustior ut dicit Aristoteles. sed incontinentia ire est iniustior
probatio quia neutra est formaliter iniusta ideo
preparatio earum secundum iustius et iniustius debet at-
tendi secundum effectus consequentes ad quos ipse tra-
hit modo ira trahit ad iniustius quam concupiscentia
quia ad homicidium ideo et cetera. Oppositum deter-
minat Aristoteles. dicendum est cum Aristoteles. quod incontinentia con-
cupiscentie est turpius quam incontinentia ire quod pro-
batur rationibus. Aristoteles. primo quod illa incontinentia est
turpius que minus vititur tectitudine rationis. in-
continentia autem concupiscentie est homini ideo et cetera. ma-
ior est per se nota. minor probatur quia incontinentia
concupiscentie non vititur ratione aliquo modo sed offeso
solum quod sit delectabile mouet ad fruitionem: ratio
autem aliqua etiam recta preceedit motum ire videlicet
talis repellendum est iniuriam: et puniendus est in-

iuriator: iste autem michi fecit iniuriam et precepsit ho-
mo tendens ad punitionem et vindictam irascitur et
mouetur ad punitionem plus aut alio modo quam de-
beret: non enim perficiens rationem operatur sine mo-
sequens passionem. Item illa incontinentia est tur-
pius: que operatur secundum passionem minus natura-
lem: quoniam inclinatio naturalis videtur aliquantulum
excusare vel diminui peccatum. qui enim sine natu-
rali inclinatione operatur. ex malitia operatur: sed
ira est passio magis naturalis quam concupiscentia
illa secundum quam dicitur incontinentia ergo et cetera. minor de-
claratur. Ad cuius evidentiam sciendum est quod con-
cupiscentie sunt duplices. quedam sunt commu-
nes scilicet concupiscentie cibi et potus contra assue-
torum et necessarium ad vite preservationem. Alię sunt
concupiscentie proprie scilicet cibis potus delicatiorum
non assuetorum vel vitra modum assuetum deli-
cate preparatorum. aut etiam concupiscentie cibi et po-
tus quantumcumque assuetorum in excessu. modo concu-
piscencie communes sunt valde naturales. natura enim
necessitat ad eas propter salutem vite. sed circa tales
les concupiscentias non est incontinentia. imo cir-
ca proprias. consistit enim in excessiuo usu ciborum et
potuum aut inferuenti appetitu nimis delicatiorum
modo ira est naturalior quam tales proprie concupis-
centie. cuius Aristoteles. signum ponit. quod ira patrum magis
transfunditur in filios quam concupiscentia cuius ra-
tio est quia ira in corde habet principium. concu-
piscencia autem magis in nervis: calor autem cor-
dis est principaliter ille qui informat seminem virtu-
te contra totius. et non plexio nervorum: et ex his etiam
patet quod ira sit naturalior quam concupiscentia quanto
cor est nature intimius quam nervi. Item predictis
rationibus potest alia talis ratio annecti. aliquis po-
test operari male multipliciter. vnum modo videtur propter
fortitudinem obiecti passionati: secundum modo
propter naturalem plexionem per quam multum inclina-
tur ad obediendum passioni. tertio propter pigri-
tiam voluntatis negligentis resistere passioni. quoniam
to propter assuetudinem sequendi passionem. mo-
do in primis duobus modis quanto causa est maior
tanto peccatum est magis veniale. propter hoc quod
ille causa est non sunt in potestate nostra: sed in alijs
to causa est maior. tanto peccatum est magis
catum est turpius et minus excusabile propter hoc
quod ille cause sunt ex culpa nostra. prout enim na-
turale distinguit contra voluntarium prout due cau-
se sunt naturales. et due postreme sunt voluntarie
peccatum autem est maius: quanto est magis vo-
luntarium et minus. quanto est magis naturale.
constat autem quod obiectum ire est fortioris imperii
quam obiectum concupiscentiarum propriarum: quoniam
difficilius est tristitiam ex iniuria sustinere. quam a
delectationibus specialiter superfluis abstinere: cum hoc
quod simpliciter loquendo recte dicatur non sustinere in-
iuriam sed repellere. ipsa autem non dicitur sed superflua
as delectationes. Item etiam naturalis inclina-
tio ad iram fortior est quam ad concupiscentiam propriam quoniam
caliditas intensa disponit ad iram. temperamentum autem
magis ad concupiscentiam. caliditas autem inter cete-
ras qualitates est fortioris actionis. et impetuosior
ideo et cetera. Item in ordine ad alios illa incontinentia
est turpius que insidiosus et magis occulte operatur

Secundo.

duplices con-
cupiscentie.

Concupiscen-
tia in nervis
habet principium
ira vero in corde

aliquis male o-
peratur quod dupliciter.

duobus primis
modis quan-
to causa est ma-
ior tanto pec-
catum est ma-
ius.

ad nocumentum aliorum: sed incontinentia concupiscentie est huiusmodi. nam iratus statim manifeste ostendit: quod vult nocumentum inferre. et sic alii magis cauere possunt concupiscentia autem specialiter in venereis prima facie permittit summam delectationem. et infert damnum et tristitiam multam. et omnem aufert meritis delectationem. de quo visum fuit satis in tertio libro. Etiam concupiscentia nititur ab alio auferre bonum virtutis. ira autem non. sed bonum corporis aut exteriora bona. Item sicut incontinentia se habet ad iracundiam. ita incontinentia concupiscentie ad incontinentiam ire. sed incontinentia turpior est quam iracundia quam incontinentia malicia est simpliciter secundum quam dicimus hominem simpliciter malum. iracundia autem non. sicut in tertio libro dictum fuit. Istam rationem notauit Aristoteles. dicens quod incontinentia simpliciter est malicia aliquam videlicet quod ipsa est aliquammodo intemperantia puta imperfecta. Item cum iniustitia sit perfectissima iniustitia et iniustitia pessima maliciarum. illa incontinentia est turpior quae est iniustior: sed incontinentia concupiscentie est iniustior multo quam incontinentia ire. probatio primo quod magis iniuriatur. quam cum delectatione iniuriatur. quod cum tristitia operatur enim magis voluntarie et voluntarium auget culpam: sed concupiscentia iniuriatur cum delectatione ut in adulterio: ira autem semper est cum tristitia et est. Secundo quod in ira non est primo iniuria. sed in eo quod mouerit ad iram in concupiscentia vero est iniuria. propter quod etiam iustus est irasci ei qui per concupiscentiam vult inferre nocumentum quam ei qui per iram. inquam ille qui per iram vult inferre nocumentum haberet causam scilicet iniuriam sibi factam. aliter autem nullam causam habet. sed cui iustus est irasci. hoc est iniustius: propter quod iterum concludi potest quod concupiscentia sit iniustior ira. Iste igitur videntur mihi rationes Aristotelis ad dictam questionem. Dicam ergo recolligendo et addendo quod incontinentia ire est minus turpis. primo in ordine ad operantem. secundo in ordine ad alium ad quem operatur. In ordine autem ad operantem multipliciter. primo ex parte obiecti quia obiectum ire est fortius in passionando. secundo ex parte naturalis complexionis quia complexio inclinans ad iram est actiuior. tertio ex modo operandi quia ira magis vitatur ratione. quarto ex parte habitus quia intemperantia est peior iracundia. et incontinentia concupiscentie est aliquammodo intemperantia. deinde incontinentia ire est minus turpis in ordine ad alium videlicet quia est minus iniusta. multipliciter primo ex parte motus quia iratus propter iniuriam sibi primo illatam habet occasionem iniuriandi: concupiscens autem non. secundo ex parte nocumenti quod infertur: quoniam ira nocumentum infert secundum corpus aut secundum exteriora bona concupiscentia autem secundum animam trahendo alterum ad perniciem. tertio ex modo operandi quod concupiscens iniuriatur insidiosius et cum delectatione: iratus autem non. Ad rationes ergo dicendum est. Ad primam quod difficultas pugnandi concupiscentie prouenit communiter ex assuetudine vel ex pigritie voluntatis. sicut potest videri ex duodecima questione secundi libri. talis autem causa non excusat peccatum. sed deturpat difficultas autem pugnandi ire prouenit ex casualis magis ventilibus sicut dictum fuit. Ad

aliam potest dici quod utraque concupiscentia deturpat non solum appetitum sensitiuum sed et voluntatem. et magis incontinentia concupiscentie. Vel dicendum est quod realiter idem est appetitus concupiscibilis et irascibilis. sed si differant: prout ratio videbatur supponere. per hoc quod concupiscibilis sit circa passiones humiliores. et irascibilis circa arduas: tunc ratio potest ad oppositum adduci. magis enim culpabilis est appetitus quando vincitur propter debiliorem passionem. Ad aliam dicendum est quod vulgus magis communiter timet mortem vel lesionem corporalem aut pecunie vel honoris amissionem. quam anime deturpationem per intemperantiam: sapientes autem et viruosi e contrario se habent. ideo ira magis timetur a vulgo sed forte non a sapientibus. vel diceretur quod ira magis timetur quia terribilior propter acutum impetum ipsius: et non quia peior sicut postea dicetur de bestialitate. Ad aliam dicendum est: quod visus rationis in incontinente vel in intemperato non tollitur. imo deprauatur. et si aliquo modo tollitur hoc est ex malitia voluntatis. Ad aliam dictum fuit quod ira est passio naturalior cuius tamen oppositum videbatur dictum fuisse in duodecima questione secundi libri: sed si quis attente consideret. totum concordat ira enim dicitur naturalior quia procedit a principio in nobis intimiori nature scilicet a corde sicut dictum fuit. sed concupiscentia dicitur connaturalior siue conuenientior appetitui: quia causatur ab obiecto conuenienti appetitui secundum naturam. Est ergo connaturalitas id est similitudo nature in concupiscentia inter obiectum et appetitum. que non est in ira. propter quod dictum fuit: quod concupiscentie operatio auget conatum: et hoc etiam probant rationes hic adducte et nihil plus. Ad aliam dicendum est quod ceteris paribus peccatum manifestius esset turpius. sed si occultatio fiat in fraudem ad decipiendum: ipsa auget peccatum: sic autem est de concupiscentia que palam promittit maximam delectationem. et sub eius specie venenum et in animam et in corpus insudat. Ad aliam dictum fuit quod concupiscentia est iniustior ira quod ipsa magis iniustitiae modum participat. ira enim de per se videtur tendere in iustificationem licet excedat nam iniurie repulsio et punitio in quam tendit ira videtur esse quedam iustificatio. sed concupiscentia specialiter in veneretis statim et ex directo videtur tendere in iniustificationem. vir enim nititur mulierem que nullam sibi fecerit iniuriam subuertere et trahere in peccatum et valde fraudulenter quod delectationem et amicitiam maximam pretendendo. Et sic est finis questionis.

Ad tertiam.

Ad quartam.

Ad quintam.

Ad sextam.

Ad septimam.

recollectio auctoris ex dictis aristotelis.

Ad rationes.

Ad secundam



Teritur duodecimo. Utrum intemperantia sit peior quam bestialitas. Aristoteles. Questio. xii. A. primo. heretica ad temperantiam in bono. ita bestialitas ad temperantiam in malo cum utraque opponatur viris. sed heretica est melior quam temperantia ergo est. Item huiusmodi plus recedit a medio virtutis tanto est peior. sed bestialitas plus recedit a temperantia.

Questio. xii. A. primo.

Tertio.

rantia q̄ in p̄antia q̄m p̄pter eius nimium recessus
trālit līmites hūane p̄ditōis ad rē. Itē cū p̄dicto
ria debeat maxie distare i eodē genere. videt̄ q̄ hī
tus ille sit pessim⁹ q̄ p̄riat optio habitui s; bestia
litas p̄riat optio habitui scilicet herōice idē rē.

Quarto

Itē malū q̄to est peior. tāto videt̄ esse terribili⁹
sed bestialitas est terribilior v̄ dicit Ar. Itē op

Oppositum.

positum determinat Ar. Sciendum est q̄ concu
piscencie et delectationes diuiduntur scdm Arist.
qm̄ alie hūane alie inhumane dicuntur aut hūane
ille que sunt ciborū et potuū q̄ consueuerūt sumi
ad hūanū nutrimentū. In hūane aut sūt ciborū et po
tuū non assuetorū: v̄ si hō comedit pueros aut ca
tos mortuos In hūane q̄ concupiscētie p̄tinet ad be
stialitatē. hūanarū sūt q̄dā sunt naturales et gene
rez magnitudine. Alie aut innaturales aut gene
re aut magnitudine aut vtroq; mō. Sūt aut natu
rales generez magnitudine ciborū et potuū nec
nimis delicate patiorū nec in excessiua quāti
te sumptorū. Sed innaturales genere dicuntur ci
borū et potuū vltra modum delicate patiorū. In
naturales aut magnitudine sunt si i nimia quāti
tate sumantur. concupiscētie q̄ humane et naturales
pertinent ad p̄antiam humane autē innaturales
pertinent ad in p̄antiam. Item sciendum est q̄ ali
quis trahit p̄t ad cōcupiscētiā inhumanas mul
tipliciter. vno modo per electionē p̄pter pessimā
consuetudinē et maliciā voluntatis: alio modo
p̄pter orbitatem. i. p̄pter defectum scz sensuum i
teriorū. sicut est in maniacis vel his q̄ fatui sūt
a natiuitate alio modo p̄pter passionē v̄ in mu
lieribus nouiter impregnatis i quibus sumi ascē
dentes ad caput. ex retentis menstruis inficiūt ap
petitū v̄ q̄q; velint comedere carbonēs aut ter
ram alio modo p̄pter p̄munes egritudines v̄ i fe
bricitantibus. nunc ergo ego puto si quis potens
v̄ i rōe trahatur p̄pter maliciā voluntatis et p̄
pter pessimā assuetudinē ad concupiscētiā in
humanas: q̄ et fiat in hoc bestialis: q̄ talis bestia
litas sit peior q̄ in p̄antia cōis. v̄ bene cōcludūt
tres rationes in p̄ncipio questionis adducte Sed
si bestialitas pueniat alijs de causis. ego puto si
cut dicit Arist. q̄ ipsa sit terribilior q̄ in p̄antia
sed tamen minus mala. Dico autem q̄ terribilior
quoniam aliqd ex eo d̄r terribile quia vehementē
habet impetum: et efficitur terribilior valde si fue
rit in consuetum. bestialitas aut vehementis est i
petus propter nichil deliberare. sed v̄t sensu so
lum. est etiam inconsueta. propter quod potest in
paucissimis inueniri v̄ dicit Arist. Sed quod i
temperantia sit multo peior probat Ar. multum
bene: qm̄ peior est ille habitus qui deprauat homi
nem secundum partem superiorem scilicet intel
lectum et voluntatem: q̄ qui solum deprauat par
tem sensualem sed bestialitas deprauat partē sen
sualem solum et non intellectum et voluntates qz
bestialitas homo non habet vsum rationis: neq;
per consequens electionis: impeditus ab egritu
dine vel infirmitate vel orbitate: qui enim nō pōt
v̄t ratione et electione ip̄e non pōt v̄t eis male p̄
pter qd̄ intellect⁹ et volūtas i eo manent vacui. ab oī
malicia vel bonitate morali. Intemperantia autē
corruptit. i. deprauat et inficit intellectum et vo

luntatem. Intemperatus enim male operatur et
electione: sicut ergo cibus venenosus esset peior
cibo neq; bono neq; malo puta q̄ null⁹ esset nu
trimenti neq; nocumēti. ita volūtas in p̄anti est pe
ior q̄ i hōie bestiali. Itē prauitas aīatorū est peior
prauitate maiatorū. et homo iniustus peior q̄ in
iusticia: sed humana malicia cuiusmodi est in tem
perantia se habet ad bestialem sicut aīatum ad iā
numatum: et sicut homo iniustus ad iniustitiam er
go in temperantia est peior: maior probat qz prau
itas q̄to plus habet de p̄ncipio directiuo. i. cogno
scituo et ratiocinatio: tanto plus pōt nocere. et
ideo tanto peior: seuiissima enim est iniustitia ha
bens arma: modo animatum plus habet de p̄nci
pio cognoscituo q̄ inanimatum et hō iustus q̄
iniustitia: quoniam iniustitia p̄cise sumpta est in ap
petitū sine cognitione: homo aut intuitus in se ha
bet rationem. ostendentem iniustitie modum et for
mam agendi male: minor autem patet quia re
peratus habet vsum rationis bestialis autem nō
vel absq; similitudine aliqua potest ratio formari
sic: prauitas q̄to habet plus de principio cogno
scituo. tanto peior et nocentior. propter quod fur
ste et vniuersaliter viri litterati et subriles si deprā
uentur sunt nocentissimi. Sed in temperantia
plus habet de principio cognoscituo q̄ bestiali
tas ideo et cetera. Itē propter solutionem rōnum
sciendum est q̄ heroica temperantia et intemperā
tia sunt habitus electiui et similiter illa p̄uis be
stialis as quam peiorem esse diximus in temperan
tia et ita omnes ille habitus in eodem genere con
tinentur scilicet in genere habitus electiui in quo
genere contrariantur extreme secundum bonum
et malum heroica et bestialitas. propter qd̄ de ista
bestialitate bene p̄cludūt tres p̄me rationes i p̄nci
pio questionis adducte sicut dixi prius. S; be
stialitas alio modo accepta que scilicet est sine vsu
rationis non est eiusdem generis cum p̄dictis ha
bitibus cum ip̄a non sit habitus electiuus. i. nō
contrariatur heroice p̄p̄e. nec se habet in tempe
rantiam in malo sicut heroica ad temperantiam
in bono: nec bestialitas recedit a temperantia se
cundum malitiam electionis: sed per carentiam
eius modo recessus per carentiam non est peior
q̄ recessus per maliciā: et sic patet quomodo de
beant solui omnes rationes. Et sic est finis que
stionis.



Merito decimo tertio vtrū continen
tia sit hitus melior q̄ pseuerantia.
Ar q̄ nō: qz idē nō ē melius seipso
sed p̄tinetia et pseuerantia vident̄ eē
idem habitus. p̄batio quia ideo v̄de
tur esse habitus circa contrarias passiones. con
trariorū enim eodem est disciplina. et nos videm⁹
q̄ eadem est fortitudo circa timores et audacias:
sed continentia et perseuerantia sunt circa con
trarias passiones: scilicet circa delectationes et
tristitias tactus. v̄t vult Ar. Et p̄firmatur quia
continentia et perseuerantia se habent ad tempe
rantiam sicut habitus imperfecti ad perfectā: mō
non v̄detur ratio quare circa delectationes et tri
stias tactus debeant esse diuersi habitus imper
bi

difficilio p̄ so
lutione rōnū.

questio. xlv.
Ar p̄mo

Confr.

duplices p̄cu
piscencie hūa
ne et in hūane

cōcupiscētie
hūane tā na
turales q̄ ina
turales
p̄tinent ad tē
perantiam vel in
tēperantiam.

Tripl̄r aliq̄s
trahit ad pas
siones in hūanas

Rōes arg. q̄
peior sit in p̄a
tia q̄ bestiali
tas d̄v̄v̄ est
de aliqua.

Secundo

fecti: magis q̄ diuersi p̄fecti: et tñ circa eas ponit
solus habitus perfectus scilicet t̄pantia. ideo et c.

Oppositum.

¶ Item secundo huius circa difficultus semp̄ ar̄
fit et virtus: etenim bene melius in hoc sed p̄seue
rantia videt̄ esse circa difficultus: qm̄ ip̄a est circa
tristitias: et continentia circa delectationes: d̄ au
tem in tertio huius q̄ difficultus est tristitia sustine
re q̄ a delectationibus abstinere ergo perseverantia
est laudabilior. ¶ Oppositum determinat arḡ.
¶ Oportet p̄mo videre puenientia et differentiam i
ter continentia et p̄seuerantia et op̄ supponere qd
est quod dicitur per nomen. cum hoc sit ad placit
um. ¶ Vult ergo Arḡ q̄ perseverantia sic opponi
tur molliciei: sicut continentia incontinentie: et q̄
mollicies et p̄seuerantia: sicut continentia et i
continentia. fiunt circa eandem materiam temperan
tie et intemperantie sc̄z circa delectationes tact̄ et
gustus in cibis et potibus et venereis actibus et cir
ca tristitias his delectationib⁹ oppositas. sed eōs
tinencia et incontinentia circa delectationes: p̄se
seuerantia vero et mollicies circa tristitias: hec
omnia dicit Aristoteles secundum proprium vsū
nominum in ideomate suo. ¶ Sed statim contra
hoc obijciatur quia dicit Arḡ. lusuū esse molle
et tamen delectationes lusuue non spectat ad ma
teriam temperantie vel intemperantie. sed ad ma
teriam eutrapelię que est circa ludos unde tertio
huius capitulo de temperantia videtur. Aristote
lexcipere a materia temperantie omnes delecta
tiones lusuas. puta in narratione fabularum in
melodijs et in gymnasijs ergo perseverantia et
mollicies non sunt circa eandem materiam tem
perantie et intemperantie. Solutio credo q̄ sicut
continentia secundum quid siue large sumpta est
circa delectationes alias circa quas sunt alie vir
tutes a temperantia. ita concederet Aristoteles.
q̄ perseverantia et mollicies secundum quid siue
large sumpte sūt circa alias tristitias circa quas
sunt alie virtutes. imo forte quod in ideomate
nostro nos ita communiter utimur nomine perse
uerantie circa materiam fortitudinis: sicut circa
materiam temperantie. propter quod forte Tulli
us perseverantia posuit partem esse fortitudinis i
rhetorica sua. sed non est vis cum nomina signi
ficent ad placitum sicut dixi. ponamus ergo circa
quamcunq̄ materiam cuiusq̄ virtutis q̄ inconti
nentia sit secundum quam contra iudicium ratio
nis operamur mala propter insequi delectationes
mollicies autem sit secundum quam a bonis ope
ribus recidimus vel etiam delectationes in bone
as querimus propter fugere tristitiam: continen
tia autem et perseverantia sicut secundum quas
tenemur in bono rationis superando tractum de
lectationis vel tristitie: et tunc dicam cum lusu⁹
dicatur ille qui in ludis immorādo excedit. q̄ hoc

Obiectio.

Obiectio.

Solutio

dupl̄r pōt q̄s
excedere i lu
do sc̄z p̄p̄ de
lectationē et
p̄p̄ fugiēdā
tristitiam.

potest esse dupliciter. vno enim modo potest ali
quis insistere ludis propter delectationem p̄nci
paliter que in ludo est: et ita lusuus magis prope
dicetur incontinens q̄ mollis: cum incontinen
tia dicatur respectu delectationis. Alio modo po
test insistere ludis propter fugere tristitiam et re
quiescere a labore. non volendo tamen ociosum
esse ex toto eo q̄ totalis ociositas non est delecta

bilis: et ita lusuus dicitur mollis magis q̄ incon
tinens et si sc̄dm̄ Aristo. nos vocemus molliciem
simpliciter eam que est circa tristitias spectātes
ad temperantiam et molliciem sc̄dm̄ quid que est
circa materias aliarum virtutum tunc oportet vi
dere ad cuius virtutis materiam spectet illa tristi
tia p̄pter cuius fugā ludis insistim⁹: et tunc sc̄dm̄
materie exigentiā dicem⁹ illū mollem esse vel mol
licie simpl̄r vel mollicie secundum quid. Si ergo
continentia circa materiam temperantie: que pro
prie est circa delectationes comparatur ad perse
uerantiam circa materiam fortitudinis. que ē ma
gis circa tristitias: dicemus q̄ eodem modo com
parabuntur adinuicem sicut temperantia ad for
titudinem. de qua comparatione satis dictū fuit i
precedentibus. Sed si comparemus eos ad inui
cem ambas circa materiam temperantie sicut

Aristoteles videtur eas comparare. videtur in hi
p̄mo q̄ non sint habitus distincti secundum sub
stantiam ipsius habit⁹ sed q̄ sint distincti sc̄z mo
dum illum secundum quem diximus i libris p̄io
ribus eandem virtutem in specie diuidi i multas
partes: quod hic reiterare nō oportet. sicut enim
de virtute temperantie diceremus q̄ eadem viri⁹
existens substantialiter posset tamen intelligi vel
in ordine ad delectationes vel in ordine ad tristi
tias. et secundum illos conceptus diuersos nomi
na possent ei diuersa imponi. Ita possemus dice
re de habitu temperantie incompleto: qui nūduz
ad plenum et inxit tractum passionum. idem enim
ex h̄s secūdu substantiam vocatus est in ordine ad
tristitias perseverantia hanc aut̄ idēp̄tatem sub
stantialem continēte ad p̄seuerantia et i continen
tie ad mollicie. notauit Arḡ. bñ cū dixit q̄ nō solū
delectabiliū persequens superabundantias. sed et
tristitiam fugiēs esurie et sitis et caloris et frigoris
dicitur incontinens simpl̄r et non sc̄dm̄ appositio
nem: hoc tñ nō obstante bñ querendum est sc̄dm̄
q̄ illaz rōnū maior sibi debeat attribui nobilitas
de quo cum Arḡ. dicendum est: q̄ continentia lau
dabilior est q̄ perseverantia hoc est dictu q̄ ille ha
bitus dicitur laudabilior sc̄z q̄ est circa delecta
tiones q̄ secundum q̄ ē circa tristitias: hoc enim
Arḡ. intendit p̄bare. ¶ Ad cuius euidentiam sciē
dum est q̄ obiecta materialia t̄pantie sicut cibi et
pot⁹ et venerei act⁹ iferunt appetitui delectationē
per sui presentiam: et tristitiam per sui absentiam
nam circa cibos et potus appetitus non videtur
tristari nisi propter absentiam ipsorum: sic enim
tristatur mollis vel iūperatus de sustinēdo sitim
vel famem modicā vel de non habendo cibaria
delectabilissima vel in superabundantia. Arguit
ergo sic maioris potentie est vincere q̄ non vinci
sed continentia consistit in vincere. et perseveran
tia in non vinci ideo et cetera. maior videtur nota
per se. minor declaratur quoniam vincere consistit
in repellendo inimicos. in posse autem sustinere
eos non consistit vincere sed nō vinci. sed delecta
tiones circa quas est continentia non oportet su
stinere sed repellere. ergo et cetera. tristitias autē
circa quas est perseverantia non oportet repelle
re sed sustinere. p̄pter quod p̄seuerans ē tāq̄ nō
victus p̄tines eū tanq̄ victor. ¶ Sed iteratio

continentia et
p̄seuerantia cir
ca eādē mate
riā nō sunt h̄
tus distincti.

Notabile.

Obiectio.

Rñso.

non videtur valere quod sequeret quod aggressus esset nobilior actus fortitudinis quam expectatio, cuius oppositum determinabatur in tertio libro. consequentia patet: quia expectatio videtur esse ad sustinendum et sic propter non vinci aggressus autem videtur esse ad repellendum et ita propter vincere. Ad hoc respondendum est quod vincere ceteris paribus est potentius quam non vinci et laudabilius: sed circa materiam fortitudinis cetera non sunt paria. bene est aggredi et vincere respicit inimicos debiliores expectare autem et non vinci respicit fortiores sicut dictum fuit in tertio libro. propter quod expectatio est actus laudabilior. quia difficilior e contra autem autem est in opposito. nam delectationes quas oportet repellere sunt fortioris impetus quam tristitia quas oportet sustinere. propter hoc quod obiectum ut dictum fuit infert delectationem per sui presentiam: et tristitiam per sui absentiam: obiectum autem inatum est mouere fortius quam absens. unde ratio continentie specialiter et propriissime attenditur in hoc quod delectabilis presentis homo propter delectationem non vitatur eis plus vel aliter quam oportet ratio vero perseverantie magis attenditur in hoc quod delectabilibus absentibus homo propter tristitiam de absentia aliorum non movetur ad querendum ea plus vel magis quam oportet. modo non est dubium quod fame vel sitive appetitu coeundum hominibus paribus existentibus facilius est non querere cibum delicatum vel non querere lasciviam mulierum: quam non uti inmetis presentia namque obiecti auget concupiscentiam. et ex hoc videtur evidenter quod continentia si laudabilior et circa difficilius propter duo primo quia habet agere contra fortiozem inimicum secundo quia oportet non solum non vinci ab eo sed vincere ipsum. Ex dictis autem apparet quid sit respondendum. Ad primam rationem et similiter ad secundam. nam illa propositio difficilius est tristitia sustinere quam a delectationibus abstinere: veritatem suam habet ubi tristitia causatur per presentiam obiecti sicut est in actibus fortitudinis: multo namque est difficilius sustinere tristitiam vulnerum et laboris in bellorum timoris mortis: quam a delectationis superfluis abstinere: sed de tali tristitia nichil ad propositum et cetera.

duplici ratione
tumelia est lau
dabilior quam
seueratia inter
perantie

questio. xliiij.
Et primo



Queritur decimoquarto. Utrum intemperantia sit peior quam incontinentia. videtur quod non sicut arguit Aristoteles. quia quod malum agit non suus sed dissuasus deterius est eo quod suus agit: est enim minus sanabilis: nam qui suus agit. dissuasus abstinerebit. sed intemperatus male agit suus a ratione in intemperato enim ratio electio concordant passioni incontinentes autem agit dissuasus huius enim recta ratio egredietur ab ea et agit contra eam. Item cum Aristoteles. duplicem ponat incontinentiam scilicet priuolationem que propter non consilium sequitur passionem et debilitatem quam per consilium non immanet propter passionem iterum Aristoteles. ponit priuolationem esse meliorem siue minus turpem: videtur si incontinentia esset turpior quam incontinentia: quia ipsa magis deberet assimilari incontinentie turpiori scilicet debilitati: quam incontinentie meliori scilicet priuolationi: sed hoc est e contrario. magis enim videtur assimilari priuolationi

Secundo

duplex inconti
nentia

quam intemperatus statim sine deliberatione preuia sequitur passionem. id est. c. Oppositum vult Aristoteles. et arguit quia sicut intemperantia se habet ad continentiam in bono ita intemperantia ad incontinentiam in malo: sed intemperantia est melior ut dictum fuit prius: ergo intemperantia est peior. Et confirmatur quia dictum fuit prius: quod continentia et incontinentia sunt infra limites virtutis et malicie scilicet intemperantie et intemperantie: propter quod in continentia videtur esse minus turpis: cum minus recedat a temperantia. Aristoteles. sufficientissime determinat illam questionem in textu. ideo non formam aliam causam nisi ad rationes ipsius expetendas. dicit ergo Aristoteles. quod intemperantia est multo peior. quod probatur primo: quia ille peior qui de malis operibus suis non est penitens. quam ille qui est penitens quam statim manifestum est quod ille qui non est penitens magis voluntarie male operatur. et peccatum est tanto maius quanto est magis voluntarium sed intemperatus non est penitens. eo quod ratio et voluntas concordant sunt appetitui sensitivo. incontinentes autem penitens. propter hoc quod extra passionem cognoscit se male egisse. Secundo illa infirmitas est peior quam est insanabilior sed intemperantia est insanabilior cum non sit penitens. et impossibile est vel difficile liminum non penitentem de peccato abstinere: per penitentiam autem fortificatur intellectus et voluntas inde testando peccatum: fortiores autem facti poterunt resistere passioni in eius aduentu non succubant. Item malicia continua est peior quam non continua: sed in intemperantia est malicia continua: quam intemperatus in passione et extra habet corruptas rationem et electionem incontinentes autem est non penitens quia rationem et electionem rectas habet extra passionem aliter non esset penitens. unde propter hominum unitatem intemperantie et discontinuitatem incontinentie. Aristoteles. intemperantiam assimilatur idropi et phthi. incontinentiam autem epileptie que quidem assimilatio valde rationalis esse videtur in idropi enim est ab humore continua corporis depressio cui maxime gulosis assimilatur in phthi vero est corporis continuus ardor cui luxuria maxime videtur assimilari. imo etiam tota intemperantia: intemperatus enim semper ardet super cibos et potus in epileptia vero cerebrum opilatur: unde ad terram cadit epilepticus et pro tunc sensu priuatur: ita in incontinentie concupiscentia opilat rationem ut decidat a rectitudine iudicii: et in particulari iudicio rectum amittat. Quarto arguitur sic malicia secundum quam peccatum latet est peior quam illa secundum quam non latet: est enim insanabilior. unde Seneca epistola epistolam tuam ad Lucillum dicit ideo difficulter ad sanitatem peruenimus quia nos egrotare. nescimus. et epistola quid non potest dicit sicut somnium narrare vigilantis est: ita vicia sua confiteri sanitatis iudicium est. Item epistola per eam dicit omnia vicia aperta sunt. morbi tunc ad sanitatem inclinant cum ex abdito erumpunt. ac suam vim proferunt et auariciam itaque et ambitionem et cetera mala mentis humane tunc perniciosissima scias esse. cum sibi lata sanitate subsidunt: sed secundum intemperantiam peccatus latet cum nec ante nec post intemperantiam ad rectitudinem iudicii reuertatur: secundum incontinentiam

b iij

Oppositum

probatur quod intem
perantia sit deterius
incontinentia

Secundo

Tertio.

Intemperantia autem
milat ydropi
et incontinentia
epileptie

Quarto

Obiectio.

Confir.

Solutio

Quinto

Obiectio.

Rñsio

Triplr ipco
siliat⁹ seqtur
delectationē.

am vero latet ppter reuertia ad rectum iudicium ideo zc. Sed 3 maiorē illius rōis obijcī pnam p̄siderationē p̄mi rhetorice. nā bona q̄ nō latent p̄ntia sūt meliora q̄ q̄ latēt q̄ p locū a p̄rario ma la q̄ non latent p̄ntia sunt peiora q̄ que latent. Et confirmatur: quia quanto aliquis est peior z obli nator in malicia. tanto minus verecundatur palā peccare. ergo scdm̄ maiorez maliciam peccata mi nus latent. Et p hoc obijcī contra minorem. quia inipatus minus verecundat ihoneste sequi cibos z potus palam. q̄ in continens. id secūdu inconti nentiā p̄ctm̄ magis latet Solutio breuiter dicēdu est q̄ illa malicia est maior cuius opus magis ap parēt esse malum apud bonos qui rectum habēt iudicium: sed malicia tanto est peior z insanabi lior: q̄to etus opus min⁹ apparet esse malū apd operantem: quia tanto ille pl⁹ habet rōnē z electio nem corruptas. z sic pcedunt rationes hinc inde ¶ Quinto arguit: sic: peiores sunt q̄ p̄consiliati et p̄eligentes malā electionē agūt. q̄ qui nec p̄e consiliati nec p̄eligentes ducūtur p passionē ad agere male sunt enī magis per oīa corrupti z pec carum eoz est magis volūtarium: sed inipati magis sunt p̄consiliati z p̄eligētes q̄ incōtinētes agūt enī inipati secundum electionem. incōtinēs autē nō sed scdm̄ passionē. id zc. ¶ Sed alicui videret q̄ minor illius rōis esset falsa: inipatus enī ostēso delectabili non p̄sit p̄silium sed statim mouetur ad fruitionem. statuit enim sibi delectationem. tā q̄ sine vite p̄silium autem non est de fine. Ex hoc potest argui q̄ incontinentia sit peior: quia assimi latur incontinentia debili: q̄ bñ p̄consiliatur z nō imānet p̄silio. Inipantia autē assimilaf. p̄uolanti q̄ sine p̄consilio opatur z Arz. ponit debilem esse peiorem p̄uolante. Ad p̄mū istoz dici pōt q̄ inipatus q̄ plene corruptus est secūdu intellectum z scdm̄ volūtātē statim sine consilio nouo vel de liberatione noua sequitur delectationes: cum per malam assuetudinē corruptus fuerit p insequi se pe delectationes inhonestas scdm̄ p̄silium et de liberationē z electionē. Quis ergo inipatus non p̄siliat neq̄ deliberet in operando scd̄z inipantia tamen habitū illū p quē opatur acq̄siuit p prauas p̄siltationes deliberationes et electiones. et iterū si intemperatus non consiliat de insequendo delectationes: in p̄siliatur z deliberat cum maxia sol licitudie de medijs per que possit frui delectatio nibus: et iterum multo turpius est aliquid turpe sibi statuere in finem: q̄ de eius acceptatione for midare et super hoc consiliari et deliberare. Ad aliam dicendum est q̄ impreconsiliatus sequens prauā delectationē pōt esse triplr. ¶ Inomodo qz ad hoc est assuet⁹: z iste est intemperatus z pessi mus quia si esset p̄consiliatus operaret scd̄z consiliū idē z pei⁹. Secūdomodo qz nō pōt vti p̄silio ppter prauā natiuitatē vel egritudinē. z iste d̄z be stialis vel incōtinēs bestialis. nō simplr. Tertiomō qz cito motus nō attēdit circūstantias causā tes turpitudinē: quas si attendisset non fecisset malū. z iste est quē Arz. vocat p̄uolantem: qui est cibus alijs minus malus: si ei consideret z de cō derando assuescat: statim saluabitur z fiet valde bonus et cum hoc ipse facili ter assuescit de consi

derando quia penitius est z de turpitudine facti z de inconsideratione. huic autē minime assimila tur inipat⁹: qui si oīa p̄uideat. tñ semper turpitu dini adheret. si quis autem illum vocare velit p̄ uolantem: qui nec considerat nec si considerasset abstinuisset: dicam q̄ ille est peior ceteris z propi mus intemperato. ¶ Item sexto arguitur sic ille est peior: qui ex debili passione mouetur ad male agendum: sed intemperatus ex debilissima passio ne imo sine passione quoniam sine fame z siti que rit cibos z potus et multum tristatur q̄ amplius comedere non potest. ¶ Item septimo peior est q̄ per habitum prauum praua operatur q̄ qui sine habitu praua operatur propter passionem. p̄mus enim est simpliciter prauus: secundus autem nō: sed inipatus opat praua p hītū prauū. incōtinēs aut non habet hītū prauum: sed opatur p̄p̄ pas sionē aliter extra passionē nō rediret ad rectitudi nem iudicij ideo zc. ¶ Debes ergo notare: q̄ in continētia nō est habit⁹ p̄p̄: sed est dispositio que dam ad habitum imo cum incontinens extra pas sionē habeat rectā electionē: videt q̄ ipse sit di spositus ad t̄p̄antiam: sed hoc est dispositione nul lius firmitatis: propter quod cadit in aduētū pas sionis id forte videt q̄ incontinētia magis atten di debeat ex infirmitate quadam bone dispositio nis q̄ ex dispōne mala que est sicut quedam pars habitus mali siue tanq̄ habitus malus imperfe ctus: z non esset inconueniens dicere q̄ multi sit gradus incontinentie vna quedam que sit solum propter infirmitatem bone dispositionis: et alia peior que sit per dispositionem posituam inclinā tem ad malum. ¶ Item octauo arguitur. sic ille est peior qui suafus a ratione male operatur. q̄ q̄ non suafus: qm̄ p̄mus habet rōnem deprauantez z scd̄s non: sed inipatus operatur suafus a rōne z incōtinēs non. id zc. ¶ Siē nono arguit sic ille est minus malus qui de falsa credulitate sua est ci to transcredibilis: q̄ qui non s̄z incōtinēs de il la falsa credulitate q̄ habet in passione est faci ciliter reducibilis quia reuertitur cessante passio ne. ¶ Ultimo arguitur sic. ille qui habet rectam estimationē circa p̄ncipia practica: melior est eo qui h̄z eam corruptam. iudicat enī omnes oportere ip̄prohibite sequi delectatiōes tanq̄ hoc sit sim pliciter bonum z honestum. incōtinēs aut illā esti mationem nō habet corruptā. sed scit inhonestū esse z malum sequi multas delectationes: ad quā tamen sciētiam nō plene aduertit adueniēte pas sione id zc. z oēs istas rōnes facit Arz. ¶ Ad rō tiones ergo dicēdu ad p̄mā q̄ aliquis pōt esse suafus de agendo aliquid malum duplicif. vno modo p alterū p̄ponēt sibi cautelose rōes aliq̄s apparentes q̄ hoc facere sit bonum: z sic pceden dum est q̄ ille sit deterior qui dissuasus agit malū q̄ qui suafus. Aliomodo per seipsum sc̄z p̄p̄az rationem. z hoc iterūz potest esse dupliciter ¶ Ino modo q̄ sit suafus tale quod est malū esse bonū p ter ignorantiam circūstantiarum reddentiū op⁹ malū: quas si vidisset. recte iudicasset z talis ad huc non opatur ex malicia: sed ex ignorantia vel in iucibilis vel supina ¶ Aliomodo q̄ oibus sibi notis exñibus circūstantijs iudicet quod est bonū

Sexto

Septimo

Incōtinētia
nō est hīt⁹ sed
dispositioIncōtinētia
est poti⁹ ex in
firmitate bōe
dispōis q̄ ex
mala disposi
tioneduo gradus i
continentie:

Octauo

Nono

Ultimo

Ad rōes.

Ad primam:

duplr aliq̄s ē
suaf⁹ ad aliqdduplr aliq̄s ē
suaf⁹ p seipm

esse malū: et talis est malū simpliciter et secundum totā aīaz corruptus. Sic melior est dissuasus scōz enī istū modum suasionis et dissuasionis pcedebat octaua rō et etiā vltima Arz. **¶** Alia rō soluta fuit in positione scz in solutione scōe obiectionis adducte prius contra quintam rationem. Et sic est finis questionis.

ad secundā

questio. xv.

Arguit pmo



Queritur decimo quinto. **¶** Utrū imā sui opinionibz ppijs sint vituperabiles. **¶** Arguit q non qz respondens i disputationibz maxime laudatur si bñz fortiter sustineat positam opinionēz maxime vitupatur si ad redargutionem ducat videlicet opinionē positā negando vel eius oppositū cōcedendo. **¶** Item aliquis non videt opinionē ppiā imanere nisi ppter fortitudinē rōnis sed fortitudinē rōnis imanere est laudabile. cū hoc sit veritati innitū quā sanctū est pprehendere ut dñ pmo huius ideo. **¶** Item egredi ab opinione pertinet ad molitiē et inconstantiam que sunt vituperabiles nō egredi vero s; perseverare in opinione pñet ad perseverantiā et cōtinentiā que sunt laudabiles ideo. **¶**

Secundo

Tercio

oppositum

aliquis potest imanere suis opinionibz mltiplici rōne

Secundo

Tercio

¶ Oppositū dicit Arz qz tales vocat indisciplinatos et agrestes et magis similes incontinentibus qz continēbus. **¶** Alii qui statim dicūt q immanere falsis opinionibz est vituperabile et veris laudabile sed forte non est malū plus distinguere qz eis enī sit simplicit' bonum et veris opinionibz et malū immanere falsis. tñ ppter circūstantias et modū immanendi aliquis posset male imanere veris et bene falsis. **¶** Nam imanere potest aliquis opinionibus suis: ppter multas causas. pmo ppter efficacitā rōnis et hoc est semp laudabile et non immanere vituperabile et malū siue opinio fuit vera siue falsa voco enī rōnem efficacem que circūstantijs oibus passionibus attendi attentis iudicat recte scdm exigentiā ipsarū licet cōclusio iudicata sit falsa ppter inuincibilē ignorantia alicuius circūstantie. verbi gfa licet iudex p falsos testes fuerit informatus de falso psupposita tñ oī debita diligentia de inquisitione veritatis in examinatione testiu et in alijs nō erit vituperabile sed laudabile tali informationi imanere qdiuvertias non poterit alite apparere cui rō est qz nullū habem' principium vite nre humane directiū nisi rōnez tantum vel reductū in rōnem si sit posterius rōne vel vtes rōne tanqz mediatrice si sit prius rōne ergo rōni diligēt imanere oportet. **¶** Scdm modo aliquis potest aliquā habere opinionē et imanere ei ppter malitiā et hoc est sēper vituperabile et malū scdm enī malitiā nichil bene operat' sic nāqz ipānus imanet opinionē q sit rapiendū et intempatus q sit mechandū. **¶** Tercio modo potest aliquis habere opinionēz ei imanere ppter passionē et hoc iterum est vituperabile si passio sit inata cōiter inclinare ad opus turpe hoc enī esset ppinquum malitie. Si aut passio cōiter inclinaret ad opus bonum sicut est amor filiorū vel parentum adhuc nō est bonū imanere opinionē pncipaliter ppter

passionē qm passionē cōtingit habere excessū vituperabile scdm quē posset aliqz opinionē false et vituperabili imanere sicut recitat Arz. **¶** Istos septimo de nyobe q ppter amorē nimīū filioz opinata est eos pferēdos esse dijs sed imanere opinioi non est vituperabile imolaudabile si rō fuerit causa principalis imanēdi et passio cū causa si enī rō nō vteret' aliqz passionibz ille esset nobis date frustra natura aut nihil frustra facit ppter hoc dñ in tercio huius q fortitudo opafz furo: coopafz vñ enā dñ in septimo huius nō enī oīs q ppter delectationem aliquid opafz est inipatus siue prau' siue in continēs sed q ppter turpitudinē sibi aut accidit turpitudō qz nō regit rōe. **¶** Adhuc in spēali aliquis potest imanere opinionē ppter ex eo q est sua ita q si esset alterius nō imaneret ei et hoc est vituperabile et malū de hoc ei modo loquitur Arz. tales enī sūt indisciplinati qz ab alijs instrui dedignantur et sūt egrestes qz nec in opinionibz nec ppter quens i vitavolūtalijs cōformari ergo sūt vituperabiles. **¶** Iterū vituperabile est et nō esse persuasibile rōne et duci passionē tales aut nō sūt persuasibiles rōne imo tristant' audire pparias suis opinionibz et absqz cōsideratione aliqua negāt totū q tñ nō minus q alij dicūt a delectationibz sicut dicit Arz. **¶** Tales non assimulant' cōtinentibus sed potius incōtinentibus vel inipatis qm sicut inipatus ppter delectationem in cibis et tristitia de absentia ipsorū non potest persuaderi rōne sic isti ppter delectationē i proprijs sētentijs et tristitiā in pparijs tales cū profūdi fuerit igenij sūt periculosi valde si qd ei falsi dicāt aliqz volētes illud sēper sustinere nitiū tur ad palliandū adducere pbabilitates et vias extraneas et multa corrūpūt pncipia aliqz p se nota radix huius vicij est q nos et opera nra nimis placem' nobis q qdem radix infinitorū malorū est initium sicut pulchre declarat Seneca epla magnā ad Luciliū dicens illud pncipue impedit q cito nobis i placem' et vide residuū svis. **¶** Ad rōnes ergo dicendū est Ad pnam q rñdens i disputatione pro posse debet sustinē suā positionē nōv illi ppter modum adhereat si apparuerit irrōnabilis sed vel hinc vel inde veritas elucescat et tūc si rō docuerit hinc vel inde veritas elucescat. **¶** Ad aliā dicendū propriā opinionē dimittat. **¶** Ad aliā dicendū est q alijs de causis multis imanere cōtingit ppter is opinionibz sicut dictū fuit. **¶** Ad aliā dicendū est q imanere opinionē ppter efficaciam rōis spectat ad cōtinentiā et pseuerantiā egredi aut ppter passionē ad incōtinentiā et molitiē: imo etiā egredi ab opinione ppter efficacitā rōnis ad contrarium occurrentis pertinet ad cōtinentiā et perseuerantiā continens enī sicut dicit Arz. facile per suasibilis est a rōne contingibilis non imanere ppter passionem et hoc pertinet ad molitiem et incōtinentiam.



Queritur decimo sexto. **¶** Utrū electio cōcors rōi errāt sit bona vel illa q a ratione errante discordat. **¶** Arguitur ergo de illa que est concors q sic quia potentia non potens discernere qd est malū aut qd bonū non peccat sequendo

Quarta

amor sui multa corruptio dicitur

ad rationes

ad secundam

ad terciā

questio. xvi.

arguitur pmo

Secundo

Tercio

oppositum

Secundo

quod potest dici
electio discordans
a ratione

dubitatio

responsio
in iudicio est
in iudicio non
errare

questio

iudiciū eius cuius est sibi ostendere quid sit bonū et
quid malū. sicut infā, carēs adhuc iudicio rōis nō
peccaret. si mē eius duceret ipsū adfurādum. s; 3
voluntas non cognoscit quid sit bonū aut malū :
imo rationis est hoc sibi dicere: ergo electio vo-
luntatis nō est mala. si concordat rōni errāt. imo
tota culpa videt esse ex parte intellectus. ¶ Item
bonitas regulati attendit ex eius cōformitate ad
regulam electio aut habet se ad modū regulati. et
rō per modū regule ideo. et c. ¶ Itē electio discor-
dans a rōne errāte est mala. q; hoc esset agere con-
tra consciā ergo per oppositū electio cōcors ei
est bona. ¶ Oppositū vult. Ar. qui dicit ambos
extremos habitus oppositos con- tinēre esse pra-
uos videlicet incontinētiā queq; a rōe recta egre-
ditur et pertinaciā que cuiq; rōni immanet inu-
tabilit. ¶ Itē electio rei p se male nō potest esse bona
verbi grā adulterij furti: vel homicidij: et tñ ipsa
potest esse cōcors rōni erranti. ¶ Primum videndū
est quomodo possit dici aliqua electio discordans
a rōne de quo sicut apparere potest ex septima que-
stione huius septimi libri et ex dictis i tercio libro
Dicendum est primo q; stante sētentia rōnis par-
ticulari actuali et completa electio nō potest p tūc
esse discordans. licet pro tūc possibile sit nihil eligere
ex quo patet statim quod electio sit discordans a rō-
ne siue vera siue errante nec est bona nec est mala:
quia nulla. Et ista sit prima conclusio. ¶ Sed tu
queres utrū tunc sit bonum vel malum eligere vel
non eligere. Et adhuc primo respondendū erit de
rōne errante: Et videt michi quod si rō non ve-
rum sed falsum sententiauerit propter inuincibi-
bilem ignorantia ipsa non dī ob hoc errans si be-
ne se habens. nec est malū eligere et operari scōm
eam sed bonum et meritorū ac si rō verum dixisset
verbi grā si iudex propter falsum testimoniū condē-
nauerit hōiem innocentē et si in exam inādo testes
et in alijs ad sniam ferendā requisitis oēs debitiā
diligentiā apposuerit. nō peccabit. et hoc videtur
notum per se: nullus enī obligat ad impossibile
sed rō tunc solus dī errare si falsū sententiauerit
aut propter passionem aut propter malitiā a ut propter
ignorantiā affectatā vel supinā. Tunc ergo dicam
q; nunq; est bonū eligere p cordit rōi erranti: quia
oīs electio eius quod nō esset scōm rectā rōnem
eligendum est mala et voluntati imputanda si volū-
tas fuerit in causa erroris scōm quem illa electio
procedit vel si in potestate sua fuerit ut error ille
corrigere ante electionē ista maior videt esse de-
se manifesta. sed erronee rōnis volūtas est in cau-
sa. quod patet q; si rō primū sententiat propter ma-
tiam volūtas fuit et est causa malitiē. si propter pas-
sionem volūtas debuit eā tenere et eius impetum
refrenare. Si propter ignorantia affectatā volūtas
eam male affectabat. si propter supinā volūtas fuit
pigra et debuit esse diligens est igit in ptate volū-
tatis ut ille error corrigat videlicet si volūtas sua
correxerit malitiā. si tenuerit passionem. si debi-
tam apposuerit diligentia vel saltem si inclinaue-
rit intellectum ad diligentia apponendam. et si di-
miserit affectiones suas prauas. et hec sit scda cō-
clusio. ¶ Sed si queras an semper sit bonum eli-
gere scōm rectam rōnem dicunt multi q; sic. q; re-

cta ratio nichil dicat esse faciendum quod nō sit
bene faciendū. sed quandoq; dictauerit esse faci-
endum aliquid quod est bonū facere bonū est et ip-
sum eligere et facere ipsū ideo. et c. Forte tñ ista cō-
clusio non est sic vniuersaliter concedenda. q; rō
licet sit recta potest aliqui esse dubia quo casu pro-
pter pericula nō est statim eligendū sed pus si est
possibile fieri certificada est rō. difficile enī est si
quis sepe sequutus fuerit rōnem dubiā: ne qñq;
peccatum incurrat unde. ¶ Tullius in libro de
officijs dicit bene precipiū qui vetat quicquam
agere quod dubites equū sit an iniquū qñ incidit
sepe tēpora cum ea que maxime vident digna es-
se iusto poie eo q; quem bonū virū dicimus cōmu-
tantur fiunt cōtraria. ideo etiā Seneca libello de
quattuor virtutibus dicit prudētis est propria ex-
aiare cōsilia et non cito facili credulitate placidū
ergo contingat rōnem (quā rectā) esse aliqui du-
biam. propter hoc q; adhuc ignorat si sit recta aut
non recta. apparet q; non si sepe eligendū scōm
rectam rōnem et iterum posito q; hoc vinum sit gi-
stui delectabile. et q; rō recta hoc iudicauerit et q;
propter aliquid obstas nō sit bonū bibere ipsū et
q; appetitus sit innatus vel inclinatus aut per na-
turam aut per assuetudinem ad psequendū dele-
ctabile manifestū est scōm ea que dicta fuerunt i
fine septime questiois q; appetitus poterit moue-
re ad bibendum sine alio iudicio patet ergo q; oē
iudiciū rōnis erit rectū appetitus tñ scōm illud
iudiciū male operabit. et ita apparet q; non po-
test esse pctm in appetitu nullo existente errore in
intellectu. et quomodo etiā saluandus sit forte il-
le venerabilis parisiensis articulus q; rōne existe-
te recta voluntas potest esse nō recta. ¶ Sciendū
est tñ q; in dicto casu rō de tali operabili nō erat
recta q; non erat iudicatū per intellectum q; illud
vinum esset bibendū tunc enī intellectus errasset
sed cōcupiscentia. suppleuit vices rōnis ex quo
supplemento pctm oriebat apparet ergo q; non
est semper eligendū vel etiā operandū scōm rectā
rōnem puta si fuerit dubia vel nō perfecta. et ista
sit conclusio tertia. Sed si rō recta fuerit certa et
perfecta videt q; semper sit bonū et scōm eam eli-
gere et scōm eam operari q; nihil ob stare videt qñ
semp bñ opere quod sic operabit et ista sit quar-
ta conclusio. ¶ Postea sciendū est q; electio potest
a rōne discordare. si rō fuerit habitualis tñ. vel
vniuersalis tñ. vel imperfecta sicut apparuit ex
predictis. ¶ Sciendū est etiam q; error potest ap-
poni et alius error et veritas nam propter hoc vni-
cio extremo opponit alterum viciū. et virtus dicat
ergo q; si electio discordet a vera rōe propter aliud
iudiciū erroneum superueniē illa electio nō erit
bona sed mala. sed si discordet propter rectum
iudiciū superueniens certus et perfectū illa ele-
ctio erit valde bona et hec sit cōclusio quinta. que
patet ex dictis. ¶ Ad rōnes ergo. Ad primā dicē-
dum est q; maior esset vera nisi ex defectu po-
tentie nō discernentis pueniret defectus in potē-
tia discernente. sed dictum fuit q; ex parte volūta-
te puenit defectus rōnis: vel ex defectu eius est
si rō non corrigi: vel saltem ex eius defectu est
si eligat anteq; rō sit correcta. cū hoc sit in pote-

Tullius

notabile

ad rationes

state sua. Ad aliā dicendū est q̄ regula scōz quā
ad secundam volūtas regulari debz nō est rō erronea sed recta
ad terciā tur habere p̄ obiecto honestū aut id quod deo pla
 cere videt̄ aut aliquid h̄mōi z nō delectatiōes s̄
 cōscia h̄t p̄ sua les neq̄ bona mūdāna si quis enī habuerit ra
 obiecto hone tionem erroneā q̄ delectabile sit p̄ferendū hone
 stuz vel id qd st vel ei quod credim⁹ deo placere. z p̄pter nīmī
 deo placet am turpitudinez p̄ferat aliqñ honestū ipse de hoc
 non faciet cōscientiā sed econuerso sciens q̄ ho
 nestum est delectabili p̄ferendū si aliqñ p̄pter pas
 sionem: vel maliciā postponat honestum. et id
 quod sciebat deo placere ipse reuersus ad se facit
 et de hoc cōsciam. Item debet itelligi q̄ rō q̄
 dupl̄r rō pōt errare tum spectat ad p̄sā potest errare dupliciter vno mo
 do iudicādo q̄ delectabile vel vtile sit p̄ferendū
 honesto. Alio modo iudicādo de inhonesto q̄ sit
 honestū si igif quis habuerit erroneā rōnē p̄mo
 modo. z agat cōtra eam p̄pter rectū iudiciū super
 ueniens ipse nō agat cōtra cōsciam. nec pecca
 bit sed conuertet̄ ad rectitudinē z opus virtutis
 si aut̄ habuerit erroneā rōnem scōo modo z corri
 gens eā agat cōtra eā non peccabit sed ad rectitu
 dinem reuertet̄: sed durāte illo errore si p̄ferat
 delectabile vel vtile et quod credit honestū esse v
 deo placere licet nō sit ita ipse agat contra cōscie
 tiam z peccabit oīs enī voluntas est mala que p̄
 fert delectabile ei quod credit honestū esse deo
 placere qm̄ ita faceret si illud esset vere honestū z
 conforme diuine voluntati. est enī simile ac si vel
 les z procurares nocere proximo tuo. z accideret
 q̄ inde tu prodesse ei non enī est quod bñ vel ma
 le in re opat̄ vel in operante qualiter se habere v
 apparet in scōo huius. Sed tu quers an ergo sit
 operandum scōm talē cōsciam: dicā scōm p̄dis
 cta q̄ sic si illa cōscietia fuerit ex inuincibili igno
 rantia sed si fuerit ex alio modo ignorātie dicam
 q̄ non sed ante electionē z opationem erit illa cō
 scientia corrigenda nec sequit̄ electio discordās
 a rōne errante est mala ergo electio concoz ei est
 bona bonum enī virtutis requirit integram oīm
 suarum causarum circūstanciarum obseruatiam
 malum aut̄ oritur ex defectu cuiuslibet. p̄pter qd
 vno modo tm̄ contingit recte agere. multipliciter
 aut̄ deuiare sicut d̄r in scōo bonitas ergo electio
 nis requirit consonantiā ad rōnem et ad rectum
 iudiciū cū hoc etiā ille qui sic peccat agendo cō
 tra cōscientiam erroneā ipse nō peccat ex eo q̄
 agit contra rationem errantem: sed ex eo q̄ agit
 contra eā per aliā errorem superuenientē videlz
 quia credit delectabile p̄ferendū honesto ob hoc
 enī p̄fert delectabile ei quod credit honestū es
 se. Et sic est finis questionis

questio. xvi.

arguit p̄rio.



Querit decimo septimo. Utrū incōti
 nens per naturā sit deterior inconti
 nente per assuetudinē. Et videt̄ q̄
 non q̄ p̄pter hoc q̄ incōtinētia sit ē
 naturalior q̄ incōtinētia cōcupiscē
 tie pbat Arg. q̄ ipsa sit minus turpi s̄ sicut pus ap
 paruit naturalibus enī ut dicit magis cōsequi ve
 niam appetitibus de praua ei natura nō sumus vi

tuperandi sed de praua cōsuetudine cū ista sit in
 potestate nra z illa non ideo. zc. Item videt̄ q̄
 nulla scit incōtinētia scōm naturā z sic ipsa non
 est deterior q̄ natura nō videt̄ inclinare ad cōtra
 rias sed natura inclināt ad virtutes que incōtinētie
 contrariant̄ vnde scōo huius inatis q̄dem nobis
 suscipere eas sc̄z virtutes p̄fectis aut̄ passuetudi
 nem. Item septimo politice d̄r nihil esse bonū
 eorum que sūt p̄ter naturam cuius rō esse pōt pōt
 quia natura dirigif in suis opationibus ab itelli
 gentijs que non erāt ut dicit cōmentator duodeci
 mo methaphēse si aut̄ aliquis sit incōtinēs natu
 raliter: tunc incōtinētia esset sibi p̄ter natu
 ram ergo incōtinētia nō esset sibi bona quod est
 incōueniēs ergo. zc. Vel arguat̄ sic nichil scōm
 naturā est malum oīs incōtinētia est mala ergo
 nulla incōtinētia est scōm naturam. Oppositum
 arguit quia ille habuit mal⁹ est deterior qui est i
 sanabilior. p̄pter hoc enī p̄batur in quarto q̄ illi
 beralitas sit deterior p̄d̄ galitate. z in isto septimo
 q̄ inēperātia sit deterior q̄ incōtinētia sed Arg
 dicit q̄ sanabiliores sunt q̄ per cōsuetudinē incō
 tinētes naturalibus qd̄ p̄batur quia facilius est
 cōsuetudinē transmutare natura nā p̄pter quod
 vnum quodcūq̄ tale z illud magis p̄pter hoc aut̄
 cōsuetudo est difficilis transmutationis qm̄ na
 ture assimilāt ergo natura est difficilioris trāsmu
 tationis ino videt̄ q̄ talis sit isanabilis oīno qm̄
 nullum natura existētū aliter assuescit ut d̄r in se
 cundo huius. Primo videndū est quō aliquis
 possit dici incōtinēs per naturā. Scōo an ipse sit
 deterior incōtinēte per assuetudinē. vel cōtra.
 Quātum ad p̄mū sciendū est q̄ p̄ter modos ac
 ciendi naturā enumeratos in scōa questione
 scōilibz forte capif aliqñ naturale put̄ distigui ē
 cōtra acq̄sitiū passuetudinē vel egritudinē vel
 h̄mōi. z ita quicquid siue cōueniēs siue discōueni
 ens inest nobis a nativitate scōm p̄ncipia concu
 rentia ad genera. ionē dicimus naturale sic ei di
 cimus aliqñ claudum naturalit̄ vel surdum vel
 gibbosum: nō enī est dicendum q̄ tales difformita
 tates pueniunt a natura rei per se sed pueniūt ex
 impedimēto aliquo nature quod accidit vel p̄pter
 corruptionē alicuius p̄ncipij requisitū ad genera
 tionem vel p̄pter aliquod agens extraneū coagēs
 in materia ex qua debet fieri generatio vel aliter.
 sicut videri debet de generatione mōstrorū scōo
 physicozū. si enī forme agentes p̄ se ad generatio
 nem alicuius sp̄ei essēt in subiecto pueniētissime
 dispositē z inueniēt materiā cōueniētissime dis
 positam z organa req̄sita ad generationē optime
 dispositā nullū agens aliud difforme coageret
 effectus semp fieret in cōueniētissimis dispositio
 nibus ad salutē p̄pter qd̄ op̄nādum est q̄ singu
 le dispositiones generati q̄tum salutē rei sūt cō
 uenientes tm̄ intētes sūt per se a natura z q̄tm̄ salu
 ti discōueniūt tm̄ sūt p̄ter per se intētionē natu
 re. p̄pter quod ut sic nō merentur dici naturales.
 Dicā ergo q̄ aliqñ esse naturalit̄ incōtinēte dupl̄r aliq̄
 potest itelligi dupliciter. Vno modo q̄ dispositio d̄r incōtinēs
 nes inclinātes ipsū ad incōtinētiā q̄tm̄ h̄mōi a natura
 sunt intēte per se a natura z hoc non est possibile.
 cū natura nichil malū iūdat sed sēper oē bonum

Secundo

Tercio.

Oppositum

na fale i ppos
 sito sumit vt
 distiguit 3a
 qm̄tm̄ passue
 dinem.

terci⁹ articulo

ad rationes

ad secundam

ad terciam

questio. xviii.

arguit p^{ro}o.

Secundo

Tercio

Quarto

Aliomodo q^{uo} ille dispositiones sint idite sibi a nativitate. et hoc est possibile non tñ per se per naturam. sed p^{er} defectu alicuius p^{ri}ncipij. vel per impedimentum nature ab extraneo agente. sicut dictu^m fuit. q^{uo} incontinens ille dicitur naturalit^{er} incontinens prout naturale distinguit contra acquisitu^m per assuetudinem vel doctrina^m vel huiusmodi. ¶ Quam tamē ad scdm vide^t mibi dicendum esse q^{uo} incontinens per natura^m est deterio^r scdm malitia^m naturalem. incontinens per assuetudine^m est deterio^r scdm malitiam morale^m. et hoc vide^t ex terminis esse notum. et cu^m malitia nature non videat^{ur} tangere nisi corpus et vires corporales saltē p^{ri}ncipalit^{er} malitia aut moralis parte^m tangat a se superiorem putavoluntatem et intellectum et multo sic deterius ifici partem superiorē q^{uam} inferiorē vide^t posse evidēter concludi. q^{uo} incontinens per assuetudinem sit deterio^r. posito q^{uo} equalibus vincant^{ur} passionibus et eis equalit^{er} contra tendant. et si ista questio debeat scrupulosius pertractari. forte reducendū est eaz ad decima^m quintam questionē quarti libri. ¶ Et scdm istam conclusionē procedit bene prima rō adducta iⁿ principio questionis. ¶ Ad alia^m potest dici q^{uo} natura quātum est de per se inclināt ad virtutes sed multiplices defectus et impedimēta nature a natiuitate possunt inclināre ad oppositum. Et eodem modo dicendū est ad aliam rōnē. ¶ Ad rōnem in oppositu^m dicendum est q^{uo} pravitas iⁿ sa nobilio^r cejeris parib^{us} est peio^r. videlicet si vtraq^{ue} fuerit equaliter assueta. sic q^{uo} equalitet tangat voluntatem et intellectum. aliter nō oportet. Et sic finitur questio.



¶ Merit^o decimo octavo circa tractatum de delectatione. ¶ Utrum ad istu^m septimum librum ethicorū pertineat determinare de delectatione.

¶ Arguit q^{uo} non quia hoc p^{er}tinet ad librum politice. non ergo ad istum antecede^s patet per Ar^{istotelem}. de delectatione aut^{em} et tristitia speculari ad eū qui circa politicā philosophatur. ¶ Item hoc p^{er}tinet ad librum rethorice nō ergo ad istum antecede^s patet quia iⁿ illo libro diffinitur delectatio. et manifestant^{ur} propositiones ad determinādum quid sit delectatio. ¶ Itē hoc p^{er}tinet ad decimu^m librum ethicorū. quod p^{er} quia ibi determinat Ar^{istoteles} de delectatione. ergo non ad istu^m septimū. ¶ Item vide^t q^{uo} determinandū fuisset de delectatione ante determinationē de virtutibus et nō post quia delectationes et tristitie cōteⁿent se habent p^{er} modum obiecti ad oēs virtutes. ut dictum fuit scdo huius questionis nona modo prius determinandum est de obiectis potentiari^{um} et habituū q^{uo} de ipsis potētis vel habitib^{us} ut p^{er} scdo de aia tum etiam de his que cōia sunt oibus virtutibus prius est agēdum q^{uo} de ipsis virtutib^{us} ideo enī prius egit. Ar^{istoteles} de voluntario et in voluntario de electione. te consilio quod est quia cōia precedunt ordine doctrine spēcialia ut p^{er} ex prohemio physicorum. Et iterū delectationes non solū sunt obiecta virtutū moralium. imo etiā sūt sequele quedam

ad actus virtutū moralium. ut apparuit iⁿ scdo scz questione nona. sed iⁿ decimo libro Ar^{istoteles} p^{er}misit tractatum de delectatione tractatu^m de felicitate p^{ro}pter hoc q^{uo} delectatio se habet ad felicitatem per modum sequele necessarie. ergo similiter debuisse p^{er} misisse tractatu^m de delectatione tractatib^{us} de actibus virtutū moralium. ¶ Oppositum apparet p^{er} p^{er} cessum Ar^{istoteles} iⁿ isto libro. ¶ Primo ergo dicam q^{uo} ad moralem philosophū p^{er}tinet tractare de delectatione quod Ar^{istoteles}. hic p^{ro}bat triplici rōne. ¶ Prima est quia oīs scia moralis debet cognoscere finem p^{ri}ncipalem. ad quē aspiciētes nos de oibus operationibus vel passionib^{us} vel alijs ad humanā vitam cōcurrentibus dicim^{us} hec quidē bona scz q^{uo} illi fini cōcordat. hec aut^{em} mala scz q^{uo} illi discōveniunt. nā sicut d^{icitur} p^{ri}mo huius ad vitā cognitio talis finis magnum habet incrementu^m. quē admodum enī sagittatores signū habētes magis vtiq^{ue} adipiscētur quod opoz. sed delectatio est talis finis. quod non est verū de oī delectatione. sed de illa que est ipsa felicitas. modo quo infra dice^t. concessū est enim cōiter q^{uo} felicitas vel est delectatio quedam formalit^{er} vel nō sine delectatione. ideo. et c. ¶ Secunda rō est quia de obiecto circa q^{uo} cōiter versatur oīs moralis virt^{us} vel malicia spectat determinare ad morale sed oīs moralis virtus vel malitia versat^{ur} circa delectationes ut apparuit iⁿ scdo ideo. et c. ¶ Tercia rō que est p^{ro}p^{ri}na p^{ri}me est q^{uo} ad moralem spectat determinare de felicitate. et de his q^{uo} annexa sūt ei delectatio aut^{em} quedā vel est ipsa felicitas vel annectif. ei ideo. et c. ¶ Item ad idē adducit iⁿ decimo huius triplicem rōnem vel quadruplicem. prima q^{uo} de illo debet determinare morales quod appropriat^{ur} hoibus q^{uo} ad diversificādum mores ipsorū. delectatio aut^{em} est huiusmodi. finem enī aliorū morum scdm q^{uo} assuescūt iⁿ alijs delectari p^{ro}pter quod bene dicit. Ar^{istoteles} iⁿ instructores iuuenum erudiūt eos delectatione et tristitia. scz assuescendo eos delectari et tristiari iⁿ q^{uo}bus opoz. tet et non iⁿ q^{uo}bus non oportet. vel forte erudiunt eos trahendo ad opa bona delectatione verbi g^{ra} dādo quedā munuscula eis delectabilia. et retrahendo a malis opibus tristitia. scz verberando. Aliqui aut^{em} iⁿ illa particula vide^t aut^{em} dicunt philosophum itendere nō rōnem predictā sed talem de eo debet determinare moralis q^{uo} apud virtuosū consequit^{ur} oēm actū bonum. sed delectatio est huiusmodi nā (ut d^{icitur} p^{ri}mo huius) nullus est bonus qui nō gaudet bonis operationibus ideo. et c. et ista est vna bona rō. sed verba Ar^{istoteles}. non vident^{ur} eam bene sonare. ¶ Ultima rō est quia de eo debet determinare moralis quod habz multam dubitationē vtrum sit bonum vel nō. sed delectatio est huiusmodi. quod p^{er} antiquos q^{uo} iⁿ hoc habuerūt oppinio nes cōtrarias ideo. et c. ¶ Ista ergo cōclusionē cōcessa dicam scdo q^{uo} ad librum ethicorū. et non ad librum economicorū vel politicorū p^{er}tinet determinare de delectatione cuius rō est quia cum scia libri ethicorū sit superior et vniuersalior scientijs libri economicorū et politicorū tanq^{uo} subalternans eas sibi vti vsum fuit iⁿ questione sexta p^{ri}mi libri ad eā spectat determinare ea que sūt cōia oibus virtutibus vel etiā oibus viuere moralit^{er} volē

oppositum

probat q^{uo} ad phm p^{er}tinet tractare de delectatione

Scdā rō

Tercia

Ultima rō

sicut dyalecti-
ca h3 ad meta-
physicā itare-
thorica ad eti-
cam.

bus ad economicam autē et politicā spectat ea que specialiter cōgruunt alijs et alijs psonis scdm qd aliū et aliū gradum gerunt in politica vel in domo. de lectiones autē cōes sunt oibus: sicut et morales virtutes ideo. 2c. Tercio dico qd bñ pertinet a scdm librum et ad rhetoricā tractare de delectatione sed differēt qm sicut dyalectica simplr se habet ad methaphysicā ita rhetorica que est moralis dyalectica se habet ad sciam istius libri cū ista sit cōmunitissima oim moraliū sicut methaphysica est simplr cōmunitissima oim sciarum modo dictū est quarto methaphysice qd circa idē laborāt dyalectici methaphysici ideo simpliciter circa idē versatur rhetoricus cū ethico sed vt dicitur. Arg. differunt modo prātis ethica enī de delectatione scrutatur demonstratiue: rhetorica vero pbabiliter solū dādo cōes ppositiones ad pbabilit inferendum prebabile. Quarto dico qd ad scdm librum. septimum: et etā decimum pertinet bene determinare de delectatione. Primo probo qd ad decimum quia de eo quod inseparabiliter annexū est felicitati quasi eius passio pprissima determinandū est vbi determinatur de felicitate. delectatio autē est huiusmodi non oīa sed aliqua. vt videbitur in decimo. propter qd ibi determinandū est de delectatione ostendēdo differētias delectationum vt appareat iter ceteras que sit illa que felicitati annexatur. et quomodo ipsa se habeat ad felicitatem. Item de eo quod a multis philosophis moralibus et a vulgo cōiter opinatum est esse felicitas et non est felicitas tractandū est vbi tractabatur de felicitate videlicet ad ostēdendū qd illud nō sit felicitas sic est de delectatione ideo. 2c. Et nota qd ista rō videtur satis posse concludere qd pū in illo decimo tractandū fuisset de delectatione qd de felicitate quia prius extirpanda sūt vicia qd in serende virtutes. Secūdo probo qd etiam ad istum. septimum librum pertinet determinare de delectatione quia vbi tractatur de continentia et incontinentia de molitie et perseverantia tractandū est de delectatione et tristitia sed in septimo libro determinat de predictis ideo. 2c. maior p3 primo quia materia ppria horum habitū sūt aliqua delectatio et aliqua tristitia nō oēs ideo op3 videre qd sūt ille scdo qd pntētia et pseuerantia distinguuntur proprie et originaliter p delectatiōem et tristitiam et similiter molities et incontinentia. Et forte qd addi pōt qd magis erat tractandū de delectatione et tristitia cum tractatu de pntētia et incontinentia molitie et perseverantia qd cu3 tractatu de virtutibus eo qd delectatio et tristitia modo quodam affinioz se habent ad dictos habitus qd ad virtutes morales quod pat3 per hoc quod passiones apud temperantiam nullum habent impetū tanq3 mortificate per temperantiam: et sic etiam de singulis virtutibus sed apud pntētia et perseverantiam passiones remanēt cū impetib3 licet a rōne vincant imo de rōne ipsarū est qd passiones habeāt impetus et fortes. Et iterū cotinētia et perseverantia significat eūdem habitū cū pntētia secundū substantiā licet tñ imperfectū vt dictū fuit prius in isto septimo questione tricesima scda tñ illū habitū pntētia significat simplr cotinētia vero et

perseuerantia significat ipsū modificatū pntētia passionem habitū ei tēperantia (imperfectū in vocam3 in ordine ad delectationem pntētia et in ordine ad tristitiā perseverantiam sicut ibidem dicitur fuit ppter qd delectatio et tristitia sūt de rōne dicente qd nōis pntētie et pseuerantie sicut modus est de rōne partis modo verbi grā sicut albi est de rōne hōis albi. sicut autē nō sūt de rōne pntētie licet forte p modū obiecti pntētia ad rōnem tēperantie et etiā pntētie et pseuerantie. Et iterū pntētis finem fuit ante tractatū de amicitia que in pncipio octavi libri incipit tractare de delectatione ppter maximam delectationis ad amorem pntētiā nem et sequētiā que si pcessas fuerint. Rōnes possūt solui facilliter. Ad primam dicendū est qd politica quēdoq3 accipit pprie put dissiguit pntētiā sciētiā istius libri. et sic ad eā nō spectat tractare de delectatione. Alio modo capis large p tota moralis philosophia et sic loquebat Arg. hic de politica. Ad aliā dictū fuit quomodo dicit pntētia ad istam sciētiā et rhetoricam determinare de delectatione. Ad aliā cōcessum est qd de delectatione pertinet ad primum librum et ad decimum: sed differenter qm ad istū librum spectat pncipalit cōsiderare de delectationibus sensualibus et si alii qua dicant hic de intellectualibus hoc est vt sēsuales p hoc fiant nobis notiores et econverso p totum dicendū est de decimo libro. Alia rō forte cōcluderet nisi alia rō fortior obstaret ei sc3 affinitas maior delectationis et tristitie ad pntētiā et perseverantiam qd ad pntētiā et alias virtutes et cum hoc dici pōt qd noticiā pntētia delectationis et tristitie scdm quā vulgus cognoscit eas sufficiebat ad pntētiā de eis modificatis scdm hūmādinem ad ipsas delectationes et tristitias. De hoc hoc autē qd i decimo libro pntētia tractatū de delectatione tractatū de felicitate causa spēialis assignata fuit qd in pntētiā de huius septimi libri locum nō habet sc3 qd false oppiniones extirpāde sūt prius qd veritas demonstratiue inquiratur



Veritur decimo nono. Quidam oēs delectationes sunt bone vel oēs male vel aliquę bone et aliquę male. Arguit primo qd nulle sūt bone. sed potius oēs male rōibus antiquis. Prima est qd nichil est bonū quas recitat. Arg. Prima est qd nichil est bonū quod nō habet rōnem finis. vel saltē qd stare non pōt cū fine nichil enī repugnās finis est bonū cu3 nichil sit bonū nisi ppter causas finales vt dicit cōmentator duodecimo methaphysice sed delectatio nō est finis nec stat cū fine quia finis existit imperfecto esse delectatio aut existit non in pfecto esse. sc3 in generatione pfectionis verbi grā si patris frigore calefactio erit tibi delectabilis do ne cad temperamētū fueris reductus et nō amplius si etiā repletione indigueris: cibus aut potius serit tibi delectabilis sed non amplius cū fueris repletus ideo. 2c. Secūda rō est qd quod tpa tus fugit nō est bonū in eoq3 etiā illud quod fugere debemus vt virtuosū siamus sed tpa tus fugit de

ad rationes
ad primam

ad secundam
ad terciam

questio. xjc

Arguit pmo
rōibus antiquis
Prima

Secunda

pntētiā pse-
uerantia sē idē
hūit qd nō oīs
fēt atēpācia
nīl sicut ipse
etia pfecto

Tercia.

Quarta

Quinta

Sexta

Septima

arguit rōne
generalī

oppositum.

Secundo

stē rōnib⁹ eu-
dori

Secundo

Tercio.

lectationes ⁊ scđo huius dicit. Arꝑ in oī aut maxi-
me obseruādū ⁊ delectabile ⁊ delectationem abij-
cientes enī ipsam minus peccabimus. ¶ Tercia
rō est illud nō est bonum quod prudēs nō prose-
quitur. sꝫ prudēs et si nō psequat trīste. tamē nec
prosequit delectabile. ¶ Quarta rō est cōfirma-
tiua terciē qm̄ illud nō est bonum quod est impe-
ditū prudentis ab eius operatiōe sed delectatio
est huiusmodi pbat⁹ qz illud impedit prudentem
scđm se. quod q̄to maius sit tāto magis eū impe-
dit. sꝫ delectatio q̄to sit maior tanto magis impe-
dit prudentem verbi grā: maxima in venereis vi-
detur esse delectatio que tñ (vt Arꝑ allegauit in
septimo hui⁹) ab homere furata est intellectū spīs
se sapiētis. ⁊ hoc dicit. Arꝑ nullū enī vtiqꝫ posse
aliquid intelligere in ipsa. Et posset hec rō sic cō-
firmari quod est scđm se bonum. q̄to erit maius
tanto erit melius delectatio aut nō est tanto meli-
or q̄to est maior sed potius tāto peior vt nunc vi-
ctum est ideo. ⁊ c. ¶ Quinto quia ad oē bonum hū-
manū posse operari ⁊ consequi sunt artes institu-
te ⁊ inuēte videt esse ars delectatiōis cū ei satꝫ
nimis consequimur sine arte ideo. ⁊ c. ¶ Sexta rō
quia illud nō est dicendum bonū quod pueri ⁊ be-
stie magis prosequunt q̄ viri virtuosī ⁊ rōne vi-
tes delectationes aut sunt huiusmodi sꝫ. ¶ Se-
ptima rō est illud nō est bonum quod est i honestū
nocuum ⁊ trīste generatiū sed tales multe sunt
delectatiōes ergo. ⁊ c. Et quia hec rō non videt ar-
guere de oī delectatione. ¶ Arguit sic nullum bo-
num est de genere malorū. eo q̄ bonum et malum
in moralibus sūt genera pma ⁊ adinuicem oppo-
sita cum ergo reperiant in genere delectationum
alique male. nulla erit bona. ¶ Itē pter dictas
rōes arguit sic. Arꝑ scđo magnorum moralium:
illud nō est bonum scđm se quod est cōe bonis et
malis delectatiōes sūt huiusmodi. sicut enī boni
delectātur in bonis operibus. ita mali i malis iō
⁊ c. ¶ Oppositū arguit auctoritate Arꝑ. scđo ma-
gnorum moralium dicētis q̄ delectatio bona est
scđm genus. quod aut cōuenit alicui scđm genus
conuenit oī cōtento sub genere illo. verbi grā si a
liquid cōuenit fori scđm q̄ aial oportet q̄ cōueni
at omni aiali. ergo oīs delectatio est bona. ¶ Itē
aucte eudoriꝫ cui (sicut dicit Arꝑ) credebatur i mo-
ralibus qz maxime virtuosus erat nec hoc di-
cebat ex affectione quā haberet ad delectationes
quia erat temperatissim⁹. ¶ Item quattuor rōnī
bus eudoriꝫ arguit primo sic bonum est quod oīa
appetūt vt of primo huius q̄ ex hoc est vt qz bo-
num est pprum obiectum appetitus ideo quāto
potentius aliquid erit i mouendo appetitū tanto
erit magis bonum modo potētissimum est moue-
re appetitum id quod oīa appetunt. ergo hoc est
bonum ⁊ optimū sed oīa quibus delectatio cōue-
nire potest appetūt delectari ⁊ rōnabilia et irrōna-
bilia. ¶ Secūdo sic illud est bonū cuius contrari-
um est malum sed tristitia est cōtraria delectatio-
ni ⁊ est mala ⁊ fugienda ab oībus: qm̄ oēs fugiūt
eam neqꝫ mirum qm̄ corrumpit ⁊ stupefacit natu-
ram habētis vt dicebat i tercio ergo. ⁊ c. ¶ Item
tercio sic delectatio est scđm se eligibilis vt of in
littera ergo oīs delectatio eligibilis probat cōse-

quentia qz scđm se presupponit de oī vt of primo
posteriorum: antecedens ex hoc patet quod of in
decimo. quia nullus cōfessum est nullum interro-
gare cuius grā delectat vt scđm seipsā existētes
eligibilem delectationem. ¶ Quod cōfirmari po-
test eo q̄ delectatio modum finis habet ⁊ non mo-
dum ordinata i finem aliter delectabile nō distin-
gueretur cōtra bonum vtile. cum ex hoc aliquid
dicatur vtile quod est grā alterius eligendum. se-
quitur ergo oēm delectationem esse eligēdam. et
per cōsequēs bonam. cum nichil sit eligibile nisi
quia bonum. ¶ Quarto sic oē illud est bonum:
quod appositum alteri bono reddit ipsū eligibili-
us ⁊ meli⁹ sic est de delectatione probatio quia vi-
cunt oēs melius esse agere iustē vel temperate de-
lectabiliter ⁊ voluntarie q̄ tristabiliter ⁊ coacte.
¶ Item arguit auctoritate Arꝑ. pmo rhetorice
diffiniētis delectationem q̄ delectatio est motus
vel constitutio in existētem naturam oē enī quod
in rei naturam tendit est bonum ⁊ illius rei perfe-
ctiuum ideo. ⁊ c. ¶ Item bonum of equalienti:
primo ethicoꝝ. sed oīs delectatio est ens ergo est
bona. ¶ Item oē cadens sub differentiis eligi-
bilis est bonū qz nichil habet de rōe eligibilis ni-
si q̄tum habet de rōe boni. sed sub differentiis eli-
gibilis cadit delectabile. vt apparet scđo huius
ideo. ⁊ c. ¶ Item cape rōnes pseudonis in tercio
huius quēstioe vicesima quinta. ¶ Primo dicen-
dum est indubitātē q̄ alique sūt bone delectatio-
tiones quia oē annexum per se vel cōsequēs per
se: ad felicitatem et opera virtutum est bonum:
sed felicē ⁊ omne opus virtutis consequitur per
se aliqua delectatio i opere bono primo ⁊ decimo
huius ideo. ⁊ c. ¶ Item delectatio que pnuat au-
get ⁊ perficit operationem bonā est bonum. ergo
delectatio in opere bono est bona hoc etiam pbat
sufficiēter rōnes prius adducte. ¶ Secūdo di-
cendum est q̄ capiēdo q̄ delectationē cōiter mul-
te sūt delectationes. valde male qz valde malū est
quod ducit ad itēperātiā aut etiā ad viciū quod
cunqꝫ: sed delectationes excessiue circa cibos et
potus ⁊ venereos actus ⁊ sic de alijs ducūt ad in-
temperātiā vt pꝫ tercio huius ideo. ⁊ c. Simili-
ter delectationes iordinate circa honores ducūt
hoīem ad elationem ⁊ superbiā delectationes in
pecunijs ducūt ad auaritiā ⁊ sic de alijs. ideo. ⁊ c.
¶ Item quod cōtinuat ⁊ auget operationem ma-
lam est malū: sed delectatio quā habent prauī in
operibus suis prauis ⁊ viciosis continuant. illas
operationes ⁊ augent ideo. ⁊ c. ¶ Tercio scđm
Arꝑ. potest dici q̄ oēs delectationes dicte simplr
et proprie sūt bone. qz bonitas virtutis est ad aīam
sicut sanitas ad corpus ⁊ viciū sicut egritudo si-
cut ergo nō est dicendum sanum simpliciter quod
est sanum. egro. sed quod est sanum sano. et ita nō
est delectabile simpliciter ⁊ pꝫ nec dulce quod est
dulce vel delectabile egro. sed quod sano ita simi-
liter nō est delectabile simpliciter ⁊ proprie q̄ est
delectabile vicioso. sed quod virtuoso nec per cō-
sequens illa of delectatio simpliciter ⁊ proprie q̄
ratione vicij delectat viciosum. sed que delectat
virtuosum. studiosus enī circa singula iudicat re-
cte: sed oīs delectatio que delectat bonū ⁊ virtuo-

confirmatio.

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

decisio q̄stōis

q̄ sūt aliq̄ de-
lectationes
male

q̄ oēs delecta-
tiōes simplr
sūt bone

sum vix est bona. & ois delectatio simplr & ppe di-
cta est bona. Ad rōes gā d pīam dicendum est q
illud nō est bonum qd nec ē finis nec ad finē ordi-
Ad rationes natum. Si autem sit aliquid ordinatum ad finem
tanq̃ p̃eua dispositio necessaria ad obtinēdum
finem q̃uis cum fine adepto remanere non possit
illud erit bonum. nō pfectū simplr quia nihil ē ta-
le nisi finis. nec erit bonum semper. sed aliquādo
scz tpe p̃cessus ad finē. verbī g̃a. flores non stāt
cum perfectione et maturitate fructus: quī tamē
sunt boni tpe suo quia disponunt ad futurā fru-
ctus perfectionem. An etiā dī q̃ delectatio non
stat cum fine. dicendū est q̃ alia manet. cum fine
& alia non. delectatio nāq̃ annexa est operationi
vt apparet decimo huius. opatio autē aliquando
est indigentis nature ad eius repletionē vt come-
opatio aliquē
idigētis natu
re aliquē natu
re pfecte.
dere bibere sanari & huiusmodi: & quia talis opa-
tio nō stat cū perfecto esse eo q̃ in sui rōe claudit
indigentia. ideo neq̃ delectatio talis operatiōis
stat cum perfecto esse. stat tamen cū p̃cessu ad p̃fe-
ctionē. Alia ē opatio nature p̃fecte. vt videre aut
speculari: que stat cū perfecto esse & cum fine vel
est ipsamet finalis perfectio nature. ppter quod
et huic annexa delectatio stat cum fine. **Ad ali-**
am dicēdum: q̃ sicut t̃patus nō fugit cibos & pot̃
vite necessarios: sic nec delectationes ānexas eis
sed eas prosequitur quando oportet & vt oportet
excessivas autem fugit ducentes ad intēperatiā.
& ille non sunt bone: & hoc totum apparet satis in
Ad tertiam. tertio huius. **Ad aliā per idē dico:** q̃ intellect⁹
bene prosequit aliq̃s delectationes & aliqua dele-
ctabilia. nam quecūq̃ ad sanitatē sunt vel ad bo-
nam habitudinem delectabilia exstia hec appetit
mensurate. et vt oportet vt dicitur in tertio. **Ad**
aliā dicendū est: q̃ delectationes necessarie &
cōmensurate scdm rectā rationem non impediūt
prudentem: sed vel ad actū prudentie disponūt.
vel etiam actū illuz p̃ficiunt. excessiue tamen im-
pediunt. ideo concedendum est q̃ delectatio non ē
bona ī genere moris. ex eo q̃ ē delectatio. scz eo
q̃ est consona recte rationi: propter quod tu non
debes p̃cedere delectationē ex eo meliorem esse
q̃ maior est: sed quia magis consona rationi. **Ad**
quintam aliā maior statim neganda est. ad opationes em̃
p̃tutū exequendas non est ars: sed prudentia. id
non oē bonum humanū arte p̃sequimur. minor etiā
Ad sextam est. neganda nā ars ioculatoria vel pulmentaria
videtur esse delectationis vt dicit Aristote. **Ad**
aliā dicendū q̃ viri perfecti magis p̃sequunt̃
delectationes maiores: scz que sunt in operibus
virtutum. q̃ pueri: pueri autē magis prosequunt̃
inordinatas ideo tales non sunt bone. **Ad ali-**
am cōcedit q̃ delectationes aliq̃e sunt noctue et
duplex gen⁹. valde male. sed non omnes. Et q̃ dicitur nulluz
bonum est de genere maloz. dicendū est: q̃ du-
plex est genus. scz naturale & morale. genus natu-
rale sumitur ab ipsa natura scdm se. genus autē
morale sumitur scdm p̃sonantiam vel dissonantiā
ad rectā rōem. sic ei duo p̃ma genera moralia sūt
bonum & malum: bonum quod consonat recte ra-
tioni malum q̃ dissonat ab ea p̃cedam g̃ q̃ nullū
moraliter bonum est de genere morali malozum:
Ad octauam sed nullum est inconueniens bonuz morale & ma-

lum morale esse de eodē genere naturali. imo et
de eadē specie specialissima. q̃nq̃ enī bonum est
comedere carnes. & q̃nq̃ malū. **Ad aliā dīci**
pōt: q̃ non sunt eedē delectationes cōes bonis et
malis: sed he p̃mēsurate. he īmensurate vel etiā
dicendū est q̃ non oē illud est malum quod conue-
nit malis pecunia enī simplr loquendo est bona:
aliud omne quod virtuosus malletq̃ oppositum
pōt t̃i esse q̃ illud est malum malis quia eo male
vtuntur: sed non sequitur ergo malum simpliciter: **Ad rationes**
sicut non sequit vinum est febricitanti malus po-
tus. ergo vinum est malus potus. **Tunc etiam**
r̃ndendum est ad rationes adductas in cōtrariuz
Ad p̃mā dicēdum est: q̃ delectatio simplr &
p̃pe accepta est bona scdm totū genus ipsius: scz
si delectatio capiat cōiter non est verū: hoc ergo **Ad p̃mā rō**
pbat tertiam conclusionem & nihil plus. Et ad **nē eudoxij**
idē reducenda ē auctoritas eudoxij. **Ad p̃mā**
rōnem eudoxij r̃ndebat plato propositionem illā
non esse veram: bonū est quod oia appetunt: dice-
bat enī sensū q̃nq̃ obuiare rōi vt dicebatur etiam
p̃mo hui⁹ id nec nēcio dicebat bonum esse q̃ ap-
petunt scdm sensum. t̃i sicut dicit Arz. plato non
bene negabat illā p̃positionē. p̃mo q̃ quod omīa
appetunt hoc videtur oib⁹ bonū. quod autē vide-
tur oib⁹. hoc est simplr p̃cedendum tanq̃ p̃mu-
nis animi p̃ceptio: q̃nq̃ nec talia interimens pos-
set credibiliora dicere. Item quod prudentes & bo-
ni viri appetunt. hoc est bonum simplr. sed q̃ oia
appetunt boni viri appetunt. ergo hoc est bonum
Et si queras quō malū bonum appetūt. r̃ndet arz.
q̃ cum nihil sit ex toto malum. aliquid est in pra-
uis naturale bonuz quod appetit propriū bonū
& satis de hoc habitum est primo huius questione
quarta et quinta. potest ergo dici ad rationem eu-
doxij q̃ quālibet delectationē nō appetūt omnes:
sed aliquam vnā omnes naturaliter appetūt et
inclinant in eā: licet hoc non percipiant. om̃s enī
naturalr inclinatur in ip̃am felicitatem. & p̃ p̃his
in annexam et delectationem. hoc autē dictum est
satis primo huius. **Ad aliā rōem eudoxij r̃i**
debat plato q̃ non oportet si tristitia est mala. q̃
delectatio sit bona q̃ aliquando malum opponit̃
malo vt illiberalitas prodigalitati: et ita dicebat
tristitiam esse delectationi oppositā quia etiā ma-
lum opponitur malo. & ita dicebat virāq̃ scz de-
lectationē & tristitiā opponi medio: q̃ neutra sit
illaz p̃bi g̃a ī tristitiā & ī delectationē: quod dice-
bat esse bonum: sed quīs verū sit in aliquibus: q̃
malum malo opponitur. tamen in proposito non
pōt esse verū. quia si vtrāq̃ esset mala. vtrāq̃ eēt
fugiēda: q̃ ē falsum quia (sicut dictum fuit) oēs
delectationē p̃sequūt. videt ergo q̃ tristitia dele-
ctationi opponit̃ nō sicut malū malo sed sicut ma-
lum bono. Sed dicemus q̃ nō opz oēm tristitiā
esse malam moraliter: ideo nec omnes delectatio
esse bonam. **Ad aliā p̃cedēdum est q̃ om̃is**
delectatio simplr & p̃pe dicta ē secundum se eligi
bilia: sed capiēdo delectationem cōiter non erit
scdm q̃ mēsurata ē recte rationi. & quando dicit̃
quod delectatio habet modum finis: potest dici q̃
verum ē de illa que consequitur finalē opationē
ci

Ad rationes
in contrariū.

Ad p̃mā rō
nē eudoxij

Ad secundam
eudoxij.

Ad tertiam.

que autem psequitur operatione ordinata ad finem
nō habet modū finis sicut nec illa opatio nisi for
te modum finis quo non gfa cuius : et quando d
q non distinguere ab vili: pōt dici q bonum v
le delectabile et honestum non distinguuntur realr
sed secundum rationem. de hoc aut satis dictum
fuit in secunda questione vndecima. ¶ Ad aliam
dicendum est: q sicut delectatio i operatione bona
reddit opus magis bonū: ita delectatio i ope ma
lo reddit opus valde malū. ideo ergo hē sunt bo
ne ille male. ¶ Ad aliam potest dici q si natura p
prie dicatur: tunc omnis motus vel pstitutio i na
turam esset bonum. sed si natura largius accipia
tur put. ad omnē p̄suetudinē vel ad habitum con
suetudinem extēdit: p̄suetudo enī solet altera
natura dici eo q inclināt q̄si modo nature: tūc nō
opz bonum esse omne quod tendit in naturā vel
etiam quod a natura pcedit. quod enī i p̄suam
consuetudinē tendit vel quod ab ea pcedit non ē
bonū. nō oz ergo oēm delectationem esse bonam
¶ Ad aliam pōt dici q q̄tū vnūquodqz habet de en
titate: tūc habet de bonitate et de pfectiōe nature
est tūc ei hz de similitudine ad p̄mū ens q̄d etiā ē p̄mū
bonū. sed de bonitate moris nō oz ita esse: non ei
opz q q̄tū aliqd hz de entitate tūc sit psonū rōni.
¶ Contra istā solutionē obijciatur quia nullū ē bo
num eoz q p̄ter naturā vt dī septimo politice. tul
lius etiam i libro de officiis dicit nihil esse deco
aduersante natura. Seneca sūr ad Luciliū ep̄la
clarandū idē dicit. non potest ergo malum aliquid
esse moraliter si sit bonū bonitate nature. nec mi
rum: sicut omne verum oī vero consonat: sic omne
bonum omni bono consonare videtur. quod iterū
ex hoc patet q natura deo regitur et intelligentiis
que non errant ideo neq natura errare potest que
sicut vult aristoteles. nec abundat i supfluis nec
deficit i necessariis. q̄ quod nature dissonat deo
dissonat vel intelligentiis: tale aut bonum ē nō
pōt. vnde seneca p̄allegata ep̄la probat de bono
moralit q non possit obuiare bono nature: dicens
sic bonum sine ratione nullum est: sed q̄tū aut rō
naturā quid ergo est rō nature i iuratio: quod est
summum hōis bonū: ex nature voluntate se gere
re. Ad hec aut et oīa p̄similia dicendum est q ali
quid potest dici bonū dupliciter. Vno modo simplr
Alio modo alicui: dī aut aliquid bonū simplr q̄d
secundū eius naturam simplr acceptam dei sūi
tudinem aliquam participat. Dicitur aut bonum
alicui: q̄d est psonū nature illi: nec oportet quod
est simplr bonum esse bonū vnicuiqz p̄bi gfa: ca
lidas scdm eius intrinsecam naturā est pfectior
melior q̄ frigiditas. tamen non est melior aque:
sed mala et disconueniens et corruptius ipi: pcedā
ergo q sicut aliquid est secundū naturam: sic ē bo
nū et sicut est p̄ra naturā: sic est malum quia igit
omne ens simplr acceptū est secundū naturam i
quātū est aliqua similitudo p̄cipiendi i p̄p̄is dei q̄
est causa totius nature ideo quodlibet ens simplr
loquendo conceditur esse bonum: et quia multa
sunt dissona nature hominis et impedimēta p̄p̄e
perfectionis ipsius cuiusmodi sunt omnia vicia
et opera viciosa. ideo illa non sunt bona homini
modo bonū moris nō significat p̄uertibiliter ideo

q̄d bonū simplr: s; significat bonū alicui scz natu
re morigerabilr. id oīs. mos q̄ est scdm naturā mo
rigerabilis ē bonū moris et si ē dissonū nature ei
erit malū moris. oīs q̄ delectatio p̄ q̄ro habz entī
tatē ē bonū simplr q̄ simplr psonat nature: sed nō
oīs ē bonū moris q̄ nō oīs psonat nature morige
rabilr. Ad aliam pcedit: q̄ oē simplr delectabile
et p̄p̄e ē simplr eligibile et simplr bonū: sed delectabile
vicioso nō oz ē eligibile simplr nec bonū
simplr: sed apparens illi bonū. hēc de questione.



¶ Et vicesimo. vtz oīs tristitia sit
mala. Ad q̄ nō: q̄ iustitia cū sit pre
clarissima p̄tutū nihil opaf maluz:
sed ista opaf tristitia scz q̄tū ad ei
spēm punitiua. q̄ illa tristitia est bo
na. ¶ Itē illd ē bonū p q̄d pueri a malo retrahūt
et inclināt ad opa nō solū bona simplr: sed etiam
sibi bona s; tristitia est h̄mōi. ob hoc ei aliqñ p̄be
rant a parētib; nihil nisi bonū simplr et bonū pue
rox iudētib;. ¶ Itē dī scdm huius q̄d p̄pter volun
tates mala opamur. et p̄pter tristitias a bonis rece
dim; q̄d sic intelligit q̄ p̄pter voluptates mala opa
mur et p̄pter fugere tristitias a bonis recedimus. q̄
si est malū a bonis recedere malū est fugere tristi
tias. et si malū est fugere eas: bonū ē p̄ferre eas: s;
nihil est bonū p̄ferre nisi bonū: q̄ tristitia sūt bone.

¶ Itē illd est bonū q̄d opz facere bonū vtz p̄u
dentē: sed bonū vtz opz aliqñ trīstari scz p̄dolēdo
et cōpatiēdo amicis et bonis viris infortunatis
aut iniuriā patientib;. id ē. ¶ Item tristitie et
dolores aliquando contingunt beato vt dicit p̄
mo huius: sed nullum potest ei malum contingere.
¶ Tum quia beatitudo est summū bonū. et tale
nullum p̄patitur malum: sicut summū albū nullū
compatitur nigrum. Tum quia secundum boetū
beatitudo est status omnū bonoz aggregatiōe
perfectus: et omnium bonorum congregatiō nul
lum compatitur secum malum. et hoc expresse di
cit seneca in libro de diuina p̄uidentia (nihil in
q̄ accidere bono viro mali potest) quia nō miscē
tur contraria. ¶ Item omnis tristitia est ens et bo
num dicitur equaliter entī primo huius. ergo oīs
tristitia est bona ¶ Item potest argui per ea que
accepta fuerūt a seneca libro primo questione de
cima sexta. ¶ Oppositum arguitur per aristotelē
dicentem: sed tamen quoniam tristitia malū cō
cessum est fugibile quod. quomodo sit verum vi
detur declarare dicens. hoc quidem ei simpliciter
malum. hoc aut q̄ cōpeditiua. Ex quibus verbis
ratio potest elici talis: tristitia vel est de bono: et
tunc est malum simpliciter vel est de malo et tunc
malum secundum quid inq̄tum scz impedit a p̄
fectionibus operationibus. Unde dicitur primo
huius: q̄ infortunā magna accidentia bono tri
bulant et conturbant beatum: tristitias enim infe
runt et impediunt a multis operationibus. tale autem
nō est bonū. ¶ Item nihil p̄ter naturam est bonū
vt dicitur septimo politice. sed tristitia est contra
naturam: dicere aristotele tertio huius q̄ tristitia
stupefacit et corrūpit naturam habentis. ¶ Itē
tristitia bonis viris illata est mala quia iniuriōsa
tristitia autem malis illata videtur etiam esse
mala: cum sit punitiua malicie. sicut enim opus

Ad quartam

Ad quintam

dupl̄r capitur
materia

Ad sextam.

Obiectio

Seneca

rō i sequitur na
turam.

dupl̄r aliqd
dī bonum

Ad septimam

Questio. xx.

Secundo

Tertio.

Quarto.

Quinto

Sexto.

Septimo.

Oppositum.

Secundo

Tertio.

Quarto

bonū per alicuius boni collationem debet p̄mari
sic opus malū per illationē alicuius mali debet pu-
niri nō enī est malo p̄p̄ malitiā suā op̄ retru-
buēdū bonū ergo oīs tristitia est mala. Itē q̄uis
malū possit opponi malo sicut extremū extremo
p̄p̄ hoc q̄ bonū est in medio tñ bono non videtur
opponi nisi malum: sicut enī oēverum omnivero
consonat ita omne bonum omni bono consona-
re videtur sed omnis delectatio si fuerit modera-
ta et non superabundans erit bona siue invenere-
is siue in cibis aut potibus quia aliter deus et na-
tura non instituisent in eis delectationem et ta-
men non solum delectationi superabundanti op-
ponitur tristitia: verum etiam delectationi mode-
rate: cum inter delectationem et tristitiam sit for-
maliter oppositio: ergo omnis tristitia est mala.

Quinto

Item nulla tristitia est delectabilis: sed omne
bonum siue etiam fuerit honestum siue utile est de-
lectabile ut apparuit in secundo libro in quinta q̄-
stione. Propter solutionem istius questionis
vide questionem octauā tertiū libri ubi posite sūt

p̄ma conclusio
ex tertio libro

iste tres conclusiones. Prima q̄ operatio que
propter metum fit: verbi gratia piscere merces in
mare tempore tempestatis considerata secundū

scda conclusio

ei simpliciter rationem non est dicenda voluntaria:
sed inuoluntaria. Secunda q̄ sit illa operatio

tertia conclusio

consideretur in ordine ad cōcurrentes circumstā-
tias: dicitur voluntaria. Tertia q̄ illa operatio
tunc quando fit: dicenda est voluntaria et vide ibi
delectationem illarum cōclusionum et tunc tu po-
teris in proposito ponere tres conclusiones predi-
ctas proportionabiles.

p̄ma conclusio
p̄formis p̄ce-
dentibus

Prima est q̄ nulla tristi-
tia considerata secundum simplicem rationem tri-
stie est bona: quia illud non est dicendum bonum
scdm eius simplicem rōnem quod vir perfecte bo-
nus magis vellet sibi abesse q̄ adesse talis enim
recte iudicaret circa singularia sed simpliciter omnis
vir perfectus plus vellet esse sine tristitia q̄ tristi-
tia ergo etc.

scda conclusio

Secunda conclusio est: q̄ multe tristi-
tie considerate in ordine ad circumstantias cōcur-
rentes dicēde sunt bone: et hoc satis probat quat-
tuor rationes q̄i principio questionis fuerūt addu-
cte. Tertia conclusio est q̄ ille tristitie tñ quan-
do inferunt dicēde sunt bone et p̄ba conclusionē

Tertia

illam sicut p̄batur tertia conclusio p̄dicte questio-
nis octauē tertiū libri. Aliter potest solui q̄stio
distingūdo tristitias multipliciter: q̄dā ei inferunt

Triplices tri-
stie

viris bonis: alie malis alie neuris ubi ḡa pueri
q̄ nūdū hūuati sunt i bonitate vel malitia. Tristi-
tie autē q̄ inferuntur bonis viris sunt duplices q̄dā
enī pueniūt eis et suis p̄p̄is opatiōib⁹ nō quas
opat bon⁹ dū est bon⁹ sed quas potuit opari aī
q̄ esset bonus: sicut est penitere de peccatis et ne-
gligētis et de amissione sui t̄pis: et tales tristitie
licet habeant subtractum malum tamen forma-
liter dicēde sunt bone. q̄ firmat hōem in virtute
et exciāt ad sp̄ melius opandū et feruētius atq̄ ad
recuperandum t̄ps amissum. Alie sunt tristitie q̄
inferuntur bonis viris aut p̄ iniuriā illatā sibi vel
amico: aut p̄ fortunā aduersā sibi vel amico: aut p̄
nature humane fragilitatē sicut sūt sitis et fames
et egritudines corporales (de q̄b⁹ utrū sint dicēde
bone vel male) dicendū est oīno sicut dictum fuit

de egritudinibus: paupertatibus: iniuriis: et huius-
modi i vndecima q̄stione scdī libri Tristitie autē
q̄ i alijs inferunt sunt multiplices. alique enim
p̄cedūt in eis ex habitu malice. ubi ḡa ex iuidia
oriū tristitia de bono alteri et ex inopia oriū tri-
stia de carentia cibi superdelicati ex timiditate
oriū tristitia de terribili imminēte et vniuersali de
omni actu in quo virtuosus delectaret p̄ q̄to di-
stat vel opponit actui ad quē vicinū inclinaret vicio-
sus contristatur et ista tristitia est valde mala: qm̄
p̄pter ipsam et a bonis operibus recedim⁹ et ad
opaviciosa incitamur et sic ipsa inficit aīam et de-
prauat. Itā etiā q̄ nō est moderata rōe inata
est augmentū suscipere: ex quo hec nocumenta se-
quunt ipsa corp⁹ exsiccat et sic maciem et extenua-
tionē iducit: et q̄ cor p̄stringit et sp̄s obtenebrat et
ingrossat: ingenū ebetat apprehensio nē ipedit iu-
diciū obscurat et mēoriā obtundit oīno super oīs
corpus et aīam affligit et tormentat. Sed his non
obstantibus aliquis de ista conclusione dubitaret
qm̄ illud videt bonū i malis hōibus quod est eis
medicina sed talis tristitia est eis medicina mali-
cie ergo etc. maior est nota de se: minor probatur.
Itā inopia fit per p̄secutionē delectationū i po-
tu et cibo medicine aut sunt p̄traria vi dī scdūdo
ethicorum. et tristitia que fit per absentiam cibi et
potus delectabilium est medicina inopantie. Itē
dicit aristoteles scdō ethicorum. Intentio legislatoris
est facere ciues bonos et ostendit modū per quē
hoc facit tertio ethicorum dicēs: q̄ legislatores pu-
niūt et cruciāt operantes mala bona aut opantes
honorāt velut hos quidē puocantes: hos autē p̄-
hibentes sed iterū quib⁹ penis et punitioib⁹ cru-
ciari debent mali ut a malo phibeantur declaras
aristo. decimo ethicorum dicēs: oīs p̄auū delectatio-
nem appetētem tristitia puniri et oīs tales fieri tri-
stias que maxime contrariantur amatis delecta-
tionibus. Ex his pōt sic argui illud est bonū i ma-
lis p̄ quod phibēt a malo sed it̄patus appetens
delectatiōes ciborum et potuum phibet a malo p̄ tristi-
tiam famis et sitis. ut apparet ex dictis ideo etc.
Itē illud est bonum malis p̄ quod reduci pōt ad
mediū p̄utis: sed it̄pat⁹ cū icliat⁹ sit ad delecta-
tiones ciborum et potuum: reduci poterit p̄ sustinere tri-
stitiā famis et sitis ut apparet scdō ethicorum ubi dī
intendere aut op̄ ad que ipi facile nobiles sum⁹
et in contrarium nos ipsos trahere op̄ quod tor-
tuosa lignorum dirigentes faciunt Itē duorum ma-
lorum min⁹ malū eligendū tāq̄ bonum illo casu q̄
necesse est alterū illoz sustinere: sed necesse est in-
t̄pato vel delectabilis circa que solet actū inopan-
tie exercere esse p̄stia et sic delectabilis in t̄pate vlt̄
ea esse absentia et sic tristabilis p̄mū aut istoz ē pe-
ius scdō. q̄ scdm est bonū it̄pato. Itē p̄ assuetu-
dinē sustinendi tristitiam famis et sitis generatur
inopia: sicut p̄ assuetudinē sustinendi tristitiā ar-
mor et vluerū generat fortitudo nam sicut dicit
Seneca epistola multū tibi ad lucillū vires nūc
q̄ dare certam sibi fuduciā pōt nisi cū multe diffi-
cultates hīnc et illinc apparuerint: quod declarat
exemplis dicēs non pōt athleta magnos sp̄s ad
certamen afferre qui nunq̄ sugillatus est vide si
vis auctoritate illam et alias similes i questione
cij

Incomoda q̄
ptinent ex tri-
stia

Obiectio

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Seneca

Responsio.

aliud est susti
nere id quod
pōt inferre tri
stiam & tri
stari.

ad primam

ad secundam

Resoluit: q
nulla tristitia
est ex se bona

Reuertit ad
propositum

Decima sexta p̄nt libri. q̄ videt q̄ sustinere tales
tristitias sit valde bonū illis i q̄bus nūdū est p̄tus
generata. Ad hec aut oīa & p̄similia dicēdū est di
stinguēdo qm̄ aliū est suscipere vel sustinere id q̄
pōt inferre delectationē vel tristitiā. aliud est in il
lo delectari vel trīstari. **D**icā ergo q̄ sustinere ea
aliud est susti in q̄bus viciōsi rōe vici p̄tristat: ē bonū & gene
nere id quod ratiūm & saluatiū p̄tuit: sed trīstari de hoc est
pōt inferre tri malū qm̄ illud nō est tristabile simplr: sed delecta
stiam & tri bile. cū p̄tuoī delectent in illo. p̄bi grā intpatus
stari. trīstas de carentia ciborū sup̄delicatorū & de nō su
per repletionē v̄trīs. h̄mōi aut carentia & non re
pletio bone sūt: & eas grate & delectabiliter acce
pti p̄tuoī us. sed de tali carentia vel nō repletionē
trīstari ē viciōsū & oppositū p̄tuit. **D**icēdū ē igitur
Ad p̄mā obiectiōnē q̄ medicina malicie ē tristitia
id ē sustinere illū q̄ viciōso esset tristabile: sed in
illo trīstari nō ē medicina malicie: sed ē interius
actus difformis & inclināt ad exteriorē actū mali
cie. Et qm̄ dī q̄ medicine sūt per p̄traria: cōcedo:
sed delectationi de p̄sentia obiecti non contraria
sur tristitia de eius absentia: imo p̄sonant sicut in
gravi p̄sonāt recessus a sursum & accessus ad deor
sum: s; eiusdē obiecti absentia & p̄sentia p̄riant. ideo
sicut sustinere p̄sentiam delectabilis ē malum in
temperato: ita sustinere eius absentiam ē sibi me
dicinale & bonū. **A**d altam dicendum ē eodem mo
do: q̄ in t̄pantia phibetur a malo per sustinere id
quod ē sibi triste: sed nō per trīstari i illo: quoniam
ipse formaliter peccat in hoc q̄ trīstas i illo qm̄ q̄
dī q̄ oportet inferre tristitias que maxime cōtra
riant amatis delectationibus: dicēdū ē q̄ hoc de
bet intelligi non quia trīstari sit bonū illis: s; q̄
sustinere id i que trīstas ē eis bonū et hoc bñ no
tat arg. per hoc q̄ dicit tristitias que maxime p̄tra
riantur amatis delectationib; quasi dicat: id ex
pedit in quo ē p̄trietas. p̄trietas aut non ē inter
delectationē de p̄sentia & tristitia de absentia: sed i
ter p̄sentia i q̄ delectatur & absentia i q̄ p̄tristat: vt
dictū fuit. sed forte nō ē malū addē huius solutio
ni q̄ licet trīstari de carētia cibi excessiui vel sup
delicati sit simplr malū intpato & culpabile tamē
id pōt esse bonū p̄ accidens in q̄tū intēperatus
talē tristitiā abhorret & p̄cipiēs eā inferri sibi a
superiori: p̄pter hoc q̄ excessiue secur⁹ erat dele
ctationes retrahit se ab h̄mōi delectationibus ex
cessiuis ne iterū talē tristitiā incurrat. **E**t ahuc
in isto casu dicēdū est: q̄ trīstari nō erat bonum
intpato: sed bonū erat percipere se trīstari ratiōe
delectationis inordinate p̄secute. **E**t eedē solutio
nes dari p̄nt ad oēs seq̄ntes obiectiōnes quaz ex
plicationes sufficit relinq̄re studiosis. nisi forte q̄
rōna videt ponere q̄ necesse sit itpato vel dele
ctari viciōse i delicato cibo vel trīstari de eius ab
sentia q̄ non p̄cedo esse verū p̄pter volūtatis libe
tatem licet difficillimum sit itpato virūq; euita
re. ad quam difficultatem ip̄e seipm̄ culpabiliter
obligauit. **H**unc reuertor ad p̄ncipium vsi di
scessi & dico q̄ alie tristitie. que sunt sequele ad os
peraviciōsa i q̄b; viciōsi delectant verbi gratia: q̄
nimiam repletionē stomachi: per int̄pantiam con
sequitur cruditas stomachi: dolor capitis: igenij
ebetudo sensuū in iudicia. p̄suptio substantie t̄palis

et sic de alijs: & iste tristitie sunt viciōsis mala pe
nalia valde: sed non sunt (vt puto) p̄ctā culpabilis
lia p̄ q̄to tales potētes sentire iustā dei & nature
vidiciā nolūt ob hoc sua refrenare turpia deside
ria quasi se penitus obstinātes: imo puto q̄ ille trī
stie ad bonū sunt i q̄tū sicut dixi prius homo p̄ci
piens tales puenire ex delectationū excessiua p̄
secutione & obozrens eas cogitur si ad rationem
recurrat ab h̄mōi delectationibus abstinere. **A**lie
vero tristitie inferūtur malis a legislatorib; que
sunt bone si illi mali fuerint sanabiles q̄ sūt me
dicie sue malicie. **S**i aut nō fuerint sanabiles tunc
ille tristitie sunt bone saltē alijs in q̄tū prohibent
illos ab inferendo malum alijs autē in q̄tū tales
tristitie vertuntur alijs in exemplū: q̄ sūt actus
sustitie que est virtus magna. **A**lie tristitie inferū
tur malis sicut et bonis per aduersam fortunam
vel per nature humane fragilitatem vt amissio bo
norū tēporaliū egritudines corporales & huiusmōi
& tales tristitie videntur mihi bone saltē in q̄tū
mali tales passi non possunt alijs iniuriari: forte
etiam q̄ sunt bone illis in q̄tū phibēt eos a peio
ribus operationibus quas operarent si essent di
uites & potentes. malus enim peior efficitur min⁹
strantibus sibi bonis nature & fortune dicēte aris
totele p̄mo politice q̄ seuissima est iniustitia ha
bens arma. **S**ed iterum videtur mihi q̄ ille trīstī
tie sunt ip̄is male q̄ sunt eis materia malicie. i q̄
tū ip̄aciēter ferūt illas tristitias & aliter quā debe
rent: sicut enim virtus omnia honestat commoda
& icōmoda ita malicia omnia inficit et condēnat
Cōcordes ergo p̄clusionē istā sic immediate p̄ce
denti q̄ egritudo corporalis p̄raui viri si cōparat
ad operationē quā circa eā p̄rauius exercet est sibi
mala: quia est materia operis viciōsi: sed si p̄pare
tur ad operationes quas ip̄e si esset sanus & potēs
operaretur: ipsa esset dicenda sibi bona. de tristī
tijs autem que inferuntur neutris vt pueris si sūt
ex aduersitate fortune vel ex fragilitate nature: di
cendum est vt videtur sicut de his que inferuntur
viris bonis in q̄tū tales sperari debent fore bo
ni viri nisi q̄ in hoc est dissimilitudo magna q̄ viri
boni circa tales tristitias operant bñ moraliter.
Alli autem neq; bene neq; male. **A**lique autē trī
stie inferunt eis a parentib; que sunt bone q̄ p̄
hibent eos a malis & ad bona inducūt de alijs au
tem que in hoc proposito occurrunt quid sit dicē
dum quomōdē sit solūdum ad rōes p̄ncipales
hinc inde adductas satis forte sciri poterit ex di
ctis nūc & i p̄cedētib; si quis p̄sideret diligenter.

quod egritudo
mali est si bo
na & mala.



Querit vicesimo p̄mo. **U**trū delecta
tiones sensuales sint meliores intel
lectualib;. **A**ff. q̄ sic q̄ illud est iudi
cādū opus nature q̄ euenit sp̄ vel
in pluribus. **A**liud aut est p̄ter na
turam vel a casu quod euenit i pauciorib;. sed vt
in pluribus est: q̄ homines appetūt sensuales de
lectationes & in paucioribus intellectuales. ergo
nature opus est delectatiōes appetere sensuales
et p̄ter naturam vel casuale est appetere intelle
ctuales. ergo cum natura non errat & omne q̄
est p̄ter naturam sit erroneum: sequitur q̄ dele

Questio. xxi
Arguit p̄mo

Secundo

etationes sensuales sunt verius appetibiles q̄ in
tellectuales et per consequens meliores. ¶ Item
potētius semper videtur esse melius eo q̄ poten
tissimū ē optimū et quia principās naturaliter se
per debet esse melius subiecto. potentioris autē
est principari ergo potentius est melius. sed dele
ctationes sensuales sunt potētiores intellectuā
libus. ¶ Si dictū est septio hui⁹: q̄ delectatio i vene
reis furata est intellectu spisse sapientis: et q̄ i de
lectationib⁹ venereor nullus pōt intelligere. ¶ Itē
cū delectationes simplr sint bone videtur q̄ maio
res sint meliores. sed sensuales sunt maiores p
batio quia magnitudo cause ex effectu cognoscit
sed sensuales habent maiores effectus. ¶ Tum
quia considerationem et iudicium rationis extin
gunt sepe vel pvertunt. Tūq̄ transmutāt corp⁹
ita q̄ quosdā i extases et quosdā aliqñ i insanias i
ducunt. Tum quia opz eas aliqñ ppter sui vehe
mentiam refrenare. ergo rē. ¶ Oppositū vult ar.
hic et in decimo libro: q̄uis alii respondeant sim
pliciter ad istam q̄stionē. tamē videtur mihi ad ma
iorem evidentiam non malum esse distinguere: di
cam ergo cum cognitio intellectiva se extēdat ad
omne illud ad quod se extendit sensitiva ad alia
plura: q̄ duplex potest esse delectatio intellectuā
lis una circa idem obiectum circa quod est sensua
lis. Alia vero circa ea ad que sensitiva cognitio nō
ascendit: dicam ergo primo de primis intellectuā
libus delectationibus duas conclusiones. ¶ Prima
erit q̄ delectationes intellectuāles studiosorū ho
minum sunt meliores q̄ delectationes sensuales
ipsorum. Et ista conclusio probatur primo ex pte
cognitionis quam delectatio consequitur et potē
tie que in cognitione delectatur: qz cognitio itel
lectiva est melior et nobilior cognitione sensitiva
ceteris paribus quia ē perfectio melioris potētie

Oppositum

duplex est de
lectatio itelle
ctualis.

pma conclusio

pbatur scdo.

Tertio

scda conclusio
ex opposito

¶ Secundo hoc apparet ex natura ipsi⁹ delectatio
nis sūt et cognitionis quam psequitur et potētie de
lectantis quia delectatio simplr cū sit bona: et tri
stitia mala: et bonum sit tāto melius q̄to est malo
opposito i permixtus: opz illam delectationem i
genere delectationū bonarū ceteris parib⁹ ē me
liorem que min⁹ hz annexam vel consequētem si
bi tristitiam. sed delectatio intellectuālis non hz
secundum q̄ hui⁹ tristitia annexam ex labore v
fatigatione: propter hoc q̄ intellectus (cuz sit po
tentia abstracta) non laborat nec fatigatur in iel
ligēdo: delectatio autem sensualis ex fatigatiōe
habet necessario tristitiam annexam vel consequē
tem salte si p̄tinetur diu: ppter hoc q̄ sensus in
sentiendo laborat et fatigatur. ppter quod homo
indiget requie tā p sōnū q̄ p ludū: sicut dictū fuit
i pcedētib⁹. Tertio hoc apparet ex eo quod ē p
cipari et subijci: nā i bonis sp principans ē melius
subiecto et regulas regulato. pstat autē q̄ apud stu
diosos intellectus et appetitus intellectuālis hnt
dominium et principatum sup sensum et appetitū
sensitivū. ppter qd ipi scdm suas p̄pas delectatio
nes regulāt delectatiōes sensus et appetit⁹ q̄ de
lectationes in bonis viris intellectuāles sūt meli
ores sensuali⁹. ¶ Scdo ex opposito dicendū ē q̄
in viciosa delectationes intellectuāles sunt multo
peiores sensuali⁹ et loquor de delectationibus

utrobiz viciosa: quia in malis sp principans est
peius subiecto: sed intellectus et voluntas habēt
p̄ncipatū sup er sensum et appetitum sensitivum
ergo si omnes he potētie ad malum inducantur
intellectus et voluntas erūt peiores et culpabiliores
q̄ sensus et appetitus sensitivus: et per p̄s eorū
opationes et delectationes erunt peiores q̄ sen
suales. ¶ Sed rīdetur q̄ in malis ordo pvertit:
quia pars sensualis dominatur intellectuāli tō se
quitur ex rōe p̄dicta q̄ sensus est peior. S; ista
rīctio non valet quia in potentibus utraque nūq̄
pars sensualis scdm veritatem dñat intellectuāli
qm̄ nostre operationes semper sunt in potestate
nostre voluntatis. sp em̄ ratio et voluntas pnt venie
re sensum sed scdm similitudinē dicimus sensū dñā
ri in malis quia de facto ducitur iudicio sensus:
inclinatione appetit⁹ sensitivi. sed hoc est ex pte i
tellectuali pmittente et libere p̄sentiente pbi ḡra.
sicut si rex potens corrigere malos pmitteret sciē
ter ppter aliquā ad eos affectionē ipsos iniustifi
care. ¶ Itē ille est peior qui est in principali culpa
delicti q̄ ille qui nihil aut modicum est in culpa:
sed pars intellectuālis est principalior in culpa. p
batio primo videtur q̄ sensus nihil aut modicum
sit in culpa: quia si auferatur vsus rationis. vt in
inauiatis: hō ppter quācūq̄ delectationē sensus
non erit puniendus. sed solū puniet si habeat vsū
rōnis ex eo q̄ pars intellectuālis permittit sic se
sum operari. ergo pars intellectuālis est in culpa
et si pars intellectuālis reddat culpabilis eo solo
q̄ permittit sensum opari qd nō esset opandū: tu
potes videre q̄to efficitur culpabilior: si cum sen
su i pravo ope delectet. ¶ Et p̄firmat ista rō quia
nulla potentia innata naturaliter determinata ad
aliquid opus nisi detenta sit a superiori p̄tute nō
est in culpa si operetur illud non detenta pbi ḡra
lapis cadēs super hōiem si interfecit eum nō est in
culpa nec ob hoc punitur: sed sensus est innatus
naturaliter determinatus. cū non sit petētia libe
ra ad p̄sequēdum delectabile p̄sens si non fue
rit a superiori virtute detentus et ad tāto magis et
ipetuosius p̄sequēdū q̄to fuerit delectabilis. ergo
si sensus p̄sequitur qd cūq̄ delectabile sibi p̄s: ipse
non est in culpa p̄ncipali: sed pars intellectuālis
cui icūbebant sc̄s detinere. sicut si tu libere et sciē
ter dimittis cadere lapidē supra hōiem: culpa nō
erit lapidis sed tua. ¶ Itē ille delectationes sūt pe
iores q̄ sunt p̄p̄viciosis penitus depravatis: q̄
ille q̄ sunt cōes viciosis et icōtinētib⁹. imo etiam
et p̄tinētib⁹. ista maior p̄p̄ ex eo q̄ cōtinētia po
nitur habitus laudabilis: et q̄ incōtinētia ponitur
minus mala q̄ p̄pleta malitia. sed delectationes
male sensuales videntur esse p̄nunes oībus p̄dis
cuis: delectationes aut intellectuāles p̄cordes cuz
sensuali⁹ p̄avis delectationib⁹ videntur ē p̄
p̄re depravatis et i malitia obstinatis. id ē rē. ¶ Itē
ille delectationes sunt peiores que destruunt oēs
ipetum ad bonū: q̄ ille q̄ nō: sed delectationes in
tellectuales in opibus malis destruūt omnem im
petū ad bonū vel saltē maiorem eius partem qz se
sus nō hz corrigere intellectuāli: delectationes sc̄s ap̄ de de
les nō sic destruūt ipetum ad bonum: quia itelle
ctus innatus est corrigere sensū id ē rē. deinde dicē insensibiliz
cūq̄

Evasio

Replia

Confir

dū est: q̄ delectationes intellectuales circa ea ad q̄
delectationes sensuales nō ascēdunt: q̄ appropia
to noīe vocant̄ intellectuales: sūt multo meliores
q̄ delectationes sensuales. quod pbat̄ p̄mo ex pte
obiectorum: q̄ ip̄e vel saltē aliq̄ earū sunt circa ob
iecta meliora et excellētiōra. sibi gr̄a circa deū et in
telligentias. Tertio pbat̄ ex parte potentie q̄ de
lectationes ppe potentie nobilioris et melioris sūt
meliores delectationibus potentie inferioris et vi
lioris. intellectus autē ē potētia supior et excellētiōr
sensu. iō rē. Tertio pbat̄ ex parte cognitionis
et hoc dupl̄r. p̄mo put delectamur in ipsa opatio
ne q̄ ē cognitio. Scdo put delectamur in obiecto
cognito. P̄mū istoz p̄ trip̄l̄r. p̄mo ex hoc q̄ co
gnitio intellectualis est melior et altioris gradus
Scdo q̄ ip̄a est intellectui magis cognita q̄ sen
sitiva sensui ppe reflexibilitatē intellectus. et de
lectatio p̄surgit ex apphensione rei delectabilis
Tertio sicut dicebat̄ p̄us ppe miorē p̄nerionem
cognitionis intellectualis cū tristitia et labore Scdo
autē p̄dictoz ex hoc p̄: q̄ cognitio intellectualis est
iūtiōr obiecto q̄ sensitiva q̄ attingit ad substantiā
obiecti: sensitiva autē cognoscit rē solū i accidētib⁹
Quarto dicta p̄clusio probatur ex pte hūis: qm̄
hūis optimus circa sensibilia videt̄ esse pruden
tia (nisi pponas sciētiā naturālē) sed hūis optim⁹
circa insensibilia est sapiētia que est melior et pruden
tia et scia naturalit̄ dictū fuit i sexto. ergo ei⁹ opa
tio est melior: et p̄ p̄is delectabilior. Quinto hoc
pbat̄ ex p̄gregatione p̄petatum delectationis
intellectualis. qm̄ i bonis illū ē meli⁹ qd̄ ē mai⁹ pu
rius et firmitus. sed delectationes intellectuales sūt
hūiōr. p̄batio p̄mo sunt maiores: q̄ potētie capa
tioris et obiecti potētiōis: sunt inq̄ maiores ma
gnitudie p̄fectionis: ppe obiecti et potētie ex
cellētiā ut dictū fuit. sunt etiā maiores p̄tēsiōe du
rationis et continuationis: eo q̄ sensibiles hūit fa
stidiū et facietatē. Deinde dico q̄ sūt puriores. Tū
q̄ sunt imutabilis potētie et circa obiectū ab om̄i
matia et p̄ditōe vili separatū tū q̄ nō hūit tristitiā
p̄riam cui admisceat̄ mō q̄ dicit̄ in seq̄nti q̄stioe.
Deinde dico q̄ sunt firmitiores. quia nec ex parte
subiecti p̄nt infirmari vel corrūpi. cū intellectus
separaret̄ ab alijs potētijs sicut ppetuū a corru
ptibili. neq̄ ex p̄rio cum non habeāt p̄rium vel si
aliquomō habeāt tū minus hūit q̄ sensuales neq̄
ex obiecto cū ip̄m sit imutabile omnino. vñ dicit̄
Arg. i. x. hui⁹ videt̄ em̄ p̄hā admirabiles delecta
tiones habere firmitate et puritate. Et tu potes vi
dere q̄ iste rōnes et plures earū p̄bant sufficiēt: q̄
delectationes circa obiecta sensuū excedētia sunt
meliores q̄ delectationes etiā intellectuales circa
obiecta sensibilia. de q̄bus tū p̄batum fuit q̄ sūt
meliores q̄ sensuales et qd̄ est meli⁹ meliori ē mul
to melius minus bono iō rē. Istis tū nō obstanti
bus videt̄ plurimis q̄ delectatiōes sensuales sint
meliores et eligibiliores q̄ p̄dicte intellectuales. et
hui⁹ Arg. assignat euidentissime duas causas: qua
rum p̄ma est: q̄ delectationes corporales habent
tristitiā sibi p̄riam: quā sensus maxie aborret cui⁹
nes sensus ut tristitie delectatio ē expulsiva medicina multa ve
dentur perfe locitate. sibi gr̄a: tristitiā famias et sitis expellit ci
ciores to delectatio que fit in comestione et potu. iō ergo

tales delectationes videntur maxime eligibiles:
q̄ nō solū appetūtur eo q̄ delectationes: sed mul
to magis q̄ expulsivae sūt tristitiarū. et iō tu vides
q̄ tunc apparet maxima delectatio in potu et cibo
q̄n homo valde famescit et sitit. ppter qd̄ ut dicit̄
Arg. aliq̄ p̄parent sibi sibi comēdo falsavel acuta
ut in potu amplius delectent̄ cum hoc etiam vñ
qd̄q̄ magis apparet: cū visum fuerit iuxta cōtra
riū. iste autē delectatiōes sentiunt iuxta tristitias
sibi p̄trarias: ideo magis apparet. delectationes
autē intellectuales nō habēt cōtrariū. ppter quod
nō apparet multis ita eligibiles. Secunda causa
est quia plurimi sciētijs speculatiuis ignorātes:
non possunt. ut delectatiōib⁹ intellectualibus: s̄
gustant sensuales solū. ppter qd̄ non est mirū si ille
apparet. eis maxime et optime qui enī mel non
gustauerit nō percipit mellis dulcedinē. S̄ statim
ex dictis apparet q̄ delectationes intellectuales
sunt longe meliores et p̄fectiores. qm̄ illud nō ē
dicendum delectabile simpl̄r et scdm̄ veritatē: qd̄
delectat infirmū rōe infirmitatis sue sed illud qd̄
delectat sanū et i p̄fecto p̄stitutū esse: sed delectati
ones corporales delectant solū infirmā naturam
s̄ patientē aliquē defectū: puta famias aut sitis
vigilie vel laboris aut caloris vel hūiōr. vñ esuriē
tibus est delectabile comedere: saturatis autē tri
ste delectationes aut intellectuales sunt nature in
digentis: sed in p̄fecto esse p̄stitute. Itē delecta
tiones corporales ex eo q̄ sunt solū medicinales
hūit supabundantiā prauā et vituperabilē. indigen
tia em̄ restituta: nocēt nullū em̄ bonum simpl̄r h̄
talē prauū supabundantiā: sed intellectuales de
lectationes tanto sūt meliores. q̄to magis abūdāt
ppe quod ille sunt simpl̄r bone delectationes et p
fecte. Itē op̄z p̄cedere sūmā eē dei delectationes
illa tū non est nature destitute et indigentis. s̄ ad
extremū p̄stitute p̄fecte. ergo delectationes sunt
meliores q̄ sūt nature p̄fecte q̄ q̄ indigentis et de
siderabiliores: si sit desiderabilius esse p̄fectum
q̄ indigere. Ad p̄mam ergo rōem dicēdū est q̄
omnes appetunt delectationes intellectuales: q̄
oēs natura scire desiderant: sed non oēs p̄nt eas
p̄sequi et gustare ppe multiplicem hūane nature
fragilitatem. quod si possent: om̄s aut plurimi iu
dicarent eas esse meliores. Ad aliā pōt dicit̄: q̄
apud illos qui de vtriusq̄ delectationibus gaudere
p̄nt: delectationes sensuales nō sunt potētiōres
ppe qd̄ d̄ i de morte. Arg. q̄ p̄h̄s purus et p̄fect⁹
(qui sol⁹ vtriusq̄ gustare pōt delectationes) mor
tificauit oīa desideria rē. vñ est tū q̄ delectatiō
nes sensuales non sua p̄tate sed p̄ accidēs impe
diunt delectationes intellectuales: videt̄ in q̄tū
alliciunt sensus: ad ip̄as ut non possint intellectui
ministrare. Ad aliam dictū fuit q̄ delectatiōes
intellectuales sunt maiores: et statim tā dictum ē
q̄ sensuales non p̄pavirute sed per accidēs ab
sorbēt iudiciū rōis. Si autē extases et isanias indu
cunt: hoc nō est quia sint maiores q̄ intellectuales
sed quia fiunt cū quodā motu corporis et spūm
qualē motū nō exigit̄ intellectuales: delectatiōe
aut fieri cū motu non arguit magnitudinē. cū dei
summa delectatio sit cū omnimoda imobilitate.
Et sic est. finis questionis.

Secunda causa

Ad rationes
Ap p̄mam

Ad scdm̄

Ad tertiam

due rōes ppe
q̄s delectatio
nes sensus ut
dentur perfe
ciores

questio. xxi.
arguit pzo.



Queritur vicesimo secundo Utrum delectationes intellectuales habeant tristitias sibi contrarias. **Arguit** qd sic quia sicut aliqui iudicium intellectus sequitur iudicium sensus ita possibile est delectatio intellectus sequatur delectatio sensus sed illo casu delectatio et tristitia ita contrariantur apud intellectum sicut contraria bantur apud sensum. **Et confirmatur** quia in temperatus de habundantia venereorum delectatur non solum secundum sensum sed etiam secundum intellectum aliter non differret ab incontinenti: de hac autem venereorum habundantia temperatus tristaret etiam apud intellectum et tunc hec tristitia illi delectationi esset contraria ideo. **Item** non magis videtur qd delectatio intellectualis habeat delectationem sibi contrariam: qd qd habeat tristitiam sibi contrariam sed ipsa habet delectationem sibi contrariam ideo. **Ad idem** probatur quia ab habitibus contrariis eliciuntur actus contrarii et actus contrarios videntur sequi delectationes contrarie sed habitus intellectuales adhuc pure speculatiuos contingit esse contrarios quia contingit opinari contraria: et opiniones contradictoriarum sunt contrarie: ut dicitur quarto methaphysice. **Item** ex eodem principio. **Arguitur** sic quicunque de vno actu delectatur: ipse contristaretur de actu contrario ergo cum sit dare actus intellectuales contrario adhuc impure speculatiua ut dictum est sequitur qd delectatio intellectualis potest habere tristitiam contrariam. **Item** sicut delectatio sensualis de presentia cibi habet tristitiam contrariam de eius absentia ita quilibet videtur experiri in speculatiuis qd ipse delectatur de inuentione solutionis alicuius difficultatis et contrarie tristatur cum non possit eam inuenire. **Oppositum** videtur dicere philosophus septimo huius ubi dicit quasdam operationes et delectationes esse sine concupiscentia et tristitia: puta eius qd est speculari natura non indigente dicit etiam qd ille delectationes que sunt sine tristitia non habent superhabundantiam hec autem ut dicitur sunt que natura delectabilia: et non secundum accidens tales autem maxime videntur de delectationes intellectuales ergo delectationes intellectuales non habent tristitiam contrariam. dicit etiam. **Arguitur** in decimo huius qd sine tristitia sunt mathematiche delectationes. dicit etiam qd delectationes hec quidem immixte: hec autem mixte. **Et** videtur illas vocare immixtas que non habent contrarium illas autem mixtas que habent contrarium. cum contrarium contrario miscetur: delectationes autem immixte videntur maxime esse delectationes intellectuales. propter quod. **Arguitur** in decimo huius dicitur videtur ei philosophia admirabiles delectationes habere puritate et firmitate. Multi propter dictas auctoritates putant fuisse de intentione philosophi qd delectationes sensuales habeant contrarium et non delectationes intellectuales quod tamen in dictis auctoritatibus philosophus non intendit cum non solum illa dicat de intellectualibus sed et de quibusdam sensualibus dicit enim in decimo huius sine tristitia enim sunt mathematiche delectationes: et earum que secundum sensum et per olfactum

sed et auditus et visiones: multe autem memorie et spes. Nec sequitur si aliques sit delectationes non mixte tristitias: qd non habeant tristitias contrarias quoniam albedo perfecta habet nigredinem sibi contrariam et tamen non est admixta ei nec etiam omnia contraria sunt in inuicem miscibilia: corruptibile enim et incorruptibile ut patet decimo methaphysice sunt contraria et tamen non miscentur forte etiam virtus non miscetur vicio contraria etiam immixta si aliques sunt non miscentur propter quod videndum est quomodo sumas contrarietas delectationes ad tristitiam. **Secundo** videbitur quomodo delectationes intellectuales vel etiam sensuales habeant contrarium. **Tercio** declarabitur quid per auctoritates per adductas. **Arguitur** intendatur. **Quatum** ad primum dicitur aliter et aliter a diuersis dicunt enim aliqui qd delectatio de presentia alicuius obiecti contraria tristitie de absentia eiusdem verbi gratia delectatio in temperato de presentia et visu ciborum contrariatur tristitie de absentia eorum et hoc apparet decimo ethicorum. **Ubi** dicitur qd punitiones malorum fieri debent per tristitias que maxime contrariantur amatis delectationibus et est ibi intentio: qd auarus qui in cumulationes pecuniarum delectatur per subtractionem pecunie puniatur: et superbus per subiectiuam depressionem et gulosus per ciborum subtractionem. et sic de alijs ergo intentio. **Arguitur** est qd delectatio de cumulatione pecuniarum contrariatur tristitie de subtractione ipsarum nullus enim potest dicere qd auarus delectatur in cumulatione: puniatur per tristitiam in cumulatione quia nunquam in cumulatione pecunie tristaret. **Item** fames et sitis sunt quedam tristitie de absentia cibi et potus et tamen ipse videntur contrariari delectationibus ex repletionem quod sic probatur tristitie contrariatur delectatio que est ipsius corruptiua: sed delectatio que est ex repletionem scilicet ex sumptione cibi et potus est corruptiua tristitie que est fame et sitis. Similiter delectatio ex salute nauis est obiectiua tristitie que erat ex eius periclitatione ideo. **Item** delectatio et tristitia comparantur ad appetitum: sicut quies naturalis et quies violenta ad naturam grauius aut leuis delectatio enim est quasi quies naturalis appetitus in bono tristitia vero est quasi quies violenta appetitus in malo cum enim bonum voluntum adepti sumus letamur cum in malo detinemur inuoluntarie tristamur sed constat ex quito physicorum qd respectu eiusdem quies naturalis contrariatur quieti et violente: et quies in termino a quo quieti in termino ad quem ergo tristitia de malo: contrariatur delectationi de bono opposito. **Confirmatur** quia contrarietas delectationis ad tristitiam videtur debet sumi ex contrarietate obiectorum cum actus distinguantur per obiecta ergo tristitia de malo debet contrariari delectationi de bono opposito. **Item** contrarietas delectationis ad tristitiam debet sumi sicut contrarietas sanitatis ad egritudinem quoniam sanitas est ex portione conuenienti qualitatum et egritudo est ex defectu illius proportionis sicut delectatio est ex conuenientia obiecti: et tristitia ex defectu conuenientie sed sanitas que est ex portione qualitatum contrariatur egritudini que est ex defectu illius

deciso i. 1. b. articulo.

pm. articulo.

quo sumit contrarietas i. de delectationibus

Secundo

Tercio

confirmatio

alia opinio.

Secundo

Tercio.

tercia opinio.

Secundo

tria delectati
onē vltimā
am pncipalē
facientia.

lius proportionis ergo delectatio que est ex presē
tia obiecti cōueniētia cōtraria tristicie que est ex
eius carentia ergo. 2^a. Alijs autē videt opposi
tum esse verum nō enī videtur eis q̄ delectatio de
aliquo sit contraria tristicie de suo p̄trario. sed tris
ticie de eodem verbi grā videt eis q̄ delectatio de
presētia cibi nō sit cōtraria tristicie de eius absē
tia. sed tristicie de eiusdem cibi p̄ntia. 2^a hoc nitun
tur pbare sic. cōtraria nō sūt eiusdem moris. sed
delectari de salute ciuitatis 2^a tritari de eiusde
destructione sunt eiusdem moris delectari autē de
eius salute 2^a tritari de eius salute sunt contrario
rum morum. 2^a nō possunt eidem simul inesse iō
et cetera. Item contraria nō consequuntur se
ad inuicem. sed consequuntur si quis gaudet de pro
speritate vicini q̄ tristetur de ipsius aduersitate:
et ecōtra vnde studiosum sicut videmus gaudere
de prosperitate vicini vel p̄mi: sic enī videmus tris
tari de eius aduersitate. 2^a sicut inuidus ecōtra tri
statur de prosperitate sic gaudet de eius aduersita
te. ideo. 2^a. Item actus viciosi cōtrariatur actib⁹
virtutum: sicut virtus vicio. sed gaudere de pro
speritate vicini est actus virtutis 2^a de ea tritari est a
ctus vici. ergo delectatio 2^a tristicia de eodem cō
trariantur. 2^a nō delectatio 2^a tristicia de cōtrariis
Item delectatio fit scdm cōueniētiā obiecti
ad potentiā 2^a tristicia scdm discōueniētiā. mo
do cōueniētia seu similitudo ad albū. nō con
trariatur discōueniētie seu dissimilitudini ad ni
grum. ergo possunt simul inesse eidem cignus enī
scdm albedinem est similis nigrum dissimilis coruo
ergo delectatio appetit⁹ de aliquo nō cōtraria
eius tristicie de contrario. Alij autē dicūt q̄ pro
prie loquēdo de cōtrarietate nulla delectatio p̄tra
ria tristicie: sed delectatio delectationi. nā con
traria p̄prie accepta debent esse eiusdem generis
et nō diuersorum vt apparet decimo methaphysici
ce p̄pter quod dulce in voce nō cōtraria amaro
in sapore: nec vniuersaliter aliquo ex alicui sapo
ri. propter hoc q̄ vox et sapor sunt diuersa genera
sub se. plures species continētia quib⁹ adhuc sub
eodem superiori genere cōtineant. sed delectatio
et tristicia sūt diuersa genera: delectatio ei sub se
plēs species 2^a diuersas habet sicut expresse dicit
Ar. decimo hylus 2^a pari rōne tristicia plēs habet
sub se species tristicarū ergo p̄prie nulla de
lectatio contraria tristicie nec ecōtra. Item de
lectationes sequētes actus contrarios sūt inuicē
contrarie vt delectatio studiosa 2^a delectatio vicio
sa verbi grā: delectatio amici de p̄mi. prosperitate
contraria est delectationi inimici vel iuidi de ipsi
us aduersitate si autē delectatio sit contraria de
lectationi sequit⁹ q̄ ipsa nō sit cōtraria tristicie: q̄
tantum vnū est vni cōtrarium vt dicit decimo metha
physice ergo. 2^a. Ista igitur vident michi satis
difficilia: tñ forte potest via dari ad inquirēduz ve
ritatem ampliorē si distinguamus tria ad delecta
tionem vel tristiciam p̄ncipalit facientia. Primi
um est obiecti conditio q̄ scdm aliam 2^a aliā ob
iecti cōditionem vel naturam ipsū q̄ patet conue
niens vel discōueniēs. apparens autē cōueniētia
delectant. et discōueniētia cōtristat saltem q̄tū
est de per se licet per accidens scz rōne absentie

fiat aliqui econuerso. Scdm est obiecti p̄sentia
vel absentia. Nam p̄ntia cōueniētia 2^a absentia
discōueniētia delectat econuerso autē cōtristat
et forte istud scdm posset reduct ad p̄mū quia dī
scōueniētia absentia iudicat tanq̄ cōueniētia 2^a
cōueniētia absentia tanq̄ discōueniētia. Sed
forte q̄ aliquis obiceret cōtra illud scdm dicēs
q̄ memoria 2^a spes obiecti cōueniētia sūt aliq̄ de
lecta biles cū tamē obiectum nō sit cōiunctum
neq̄ presens. Ad hoc r̄spondet arg. primo rhetorice
dicens q̄ in oībus talibus memorantes vel sperā
tes quasi sentie putāt id quod amatur habēt enī
presentiam obiecti si nō realiter. tñ aliquo modo
scdm fātam. Ex quo cōcludit arg. ibidem q̄ cū
aliquis fiat tristis de hoc q̄ amicus abest. et etiā mor
tuus est in imploracionibus et lamentationib⁹ in
sit quedā delectatio tristicia quidem enī nō adesse
delectatio autē ex memorādo 2^a videndo aliqua
liter illū et qualia egit et qualis erat. Tercium
vero faciens ad delectationē et tristicia est cogni
tio dicte cōueniētie ipsius obiecti vel discōueniē
tie et presentie vel absentie. Nam p̄pter huius ter
cij defectū delectatio nō cōuenit lapidibus vel
vniuersaliter cognitione carētib⁹. p̄mo hoc ter
cium videt ad delectationem 2^a tristicia esse p̄m
cipalissimū in tantū q̄ obiectū delectat si nō fue
rit pueniens neq̄ presens. dū tamen apprehensū
fuerit per modū cōueniētie et presentie. verbi
grā malus s̄re simpliciter turpi et nature hoīs dī
scōueniētia delectatur q̄ indicat illam cōueniē
tem: aliquando etiā in somnis ymaginātes se co
medere vel bibere delectant. Quis nō adsint ci
bi neq̄ potus ymo p̄pter ipsius tercij p̄ncipali
tatem dubium est vtrū delectatio sit idem realiter
quod huiusmodi iudiciū vel apprehensio vel sit
res alia consequens tamē naturaliter ad ipsū de
quo dubio postea inquiramus. Ista autē vīs ap
paret iam q̄ si delectatio nō sit idem quod illud
iudiciū tamē habet ipsum cū duobus antecede
rib⁹ pro substracto vel obiecto passionū autē dī
stinctio contrarietas si nō formaliter tamē scdm
extrinsecam denotationem 2^a originaliter sumitur
ex distinctione substractorū vel obiectorum. 2^a ideo
contrarietas potest delectationibus 2^a tristicis a
tribui ex parte cuiuslibet trium predictorū. Si er
go contrarietas attendatur penes cōditiones ob
iectorum alijs duobus manētib⁹ eisdem. tñ de
lectatio de aliquo obiecto cōtrariatur tristicie de
obiecto contrario verbi grā delectatio frigescen
tis que fit de calore est contraria eius tristicie que
fit de frigore. et delectatio principis de salute ci
uitatis est contraria tristicie eiusdem de ipsius de
structione q̄m ille passionēs sūt cōtrarie que pos
sunt successiue eidem inesse 2^a nō simul sed sic
est de delectatione 2^a tristicia constat autē q̄ frige
scens et manēs in eodē iudicio de cōueniētia 2^a
discōueniētia caloris 2^a frigoris scz in illo iudi
cio q̄ calor est sibi cōueniēs 2^a frigus discōueniēs
nō simul delectari potest de calore p̄ntē 2^a trita
ri de frigore p̄ntē. nisi forte scdm diuersas p̄es
quia nō possunt ei simul p̄sentari calor et frigus: s̄
successiue potest si calor post frigus sibi p̄sentetur
vel econtra. Ista autē modo delectatio nō p̄traria

Secundum

Tercium

vn sumit tri
etas f passio
nibus.

notabile

ali⁹ mod⁹ su-
mēdi p^{ri}etate
et ex pte p^{ri}-
etie et absētie
eiusdē obiectiterci⁹ mod⁹ ex
pte iudiciorūp^{ri}etate dele-
ctionū et tri-
sticiarū aliqñ
utēdi p^{ri}etate
vñ illoz triū
aliqñ p^{ri}etate
duo vel tria.

riatur delectationi qz stāt eodē iudicio p^{ri}dicto de
conuenientia caloris et discōuenientia frigoris im-
possibile est delectari de frigore. ¶ Et est sciendū
qz delectatio tristitia dicto modo p^{ri}arie nō p^{ri}-
riantur i genere moris scz scdm rōnem bonitatis
moralis et malitie sibi oppositē sed pot⁹ p^{ri}sequi
adinuicem tāqz eiusdē moris eiusdē ei moris est
delectari de salute ciuitatis et tristari de ei⁹ destruc-
tione nam vtrūqz spectat bonitatē ciuiū vel p^{ri}nci-
pis similis eiusdē moris est gaudere de p^{ri}mi ad-
uersitate et tristari de ei⁹ p^{ri}speritate vtrūqz enī est
p^{ri}oprium iudicē. ¶ Si vero p^{ri}arietas accipiat
penes obiecti eiusdē p^{ri}ntiā et absentia manēte eti-
am eodē iudicio de ipsi⁹ obiecti p^{ri}uenientia vel dis-
conuenientia tūc delectatio de p^{ri}ntia p^{ri}arietate tristi-
cie de absentia et nō delectatio delectationi et erit
delectatio et tristitia p^{ri}arie eiusdem moris sicut
dictum fuit de p^{ri}mo modo sumēdi p^{ri}arietate et
totū illud pōt declarari sicut declaratū fuit de p^{ri}-
mo modo et pōt capi exēplū de p^{ri}ntia inimicorū ci-
uitatis et eorū absētia et hoc totū ē rōnabile qz di-
ctum fuit qz ille mod⁹ p^{ri}arietatis reducebat ad
p^{ri}orem. ¶ Si autē p^{ri}arietas attendat penes cō-
trarietatem iudiciorū manētibus eisdem alijs de
duobus tūc etiā delectatio ē p^{ri}aria tristitie: qñ
sicut p^{ri}us argutus fuit ille p^{ri}ones sūt p^{ri}arie q
possunt eidem inesse successiue et nō simul: sed cir-
ca eiusdē obiecti p^{ri}ntiam idē nō pōt simul delecta-
ri et tristari: est forte scdm illius obiecti diuersas
rōnes verbi g^{ra} si aliquod obiectū scdm aliud ap-
paret p^{ri}ueniens et scdm aliud discōueniens et hoc
apparet qz idem scdm idem nō pōt simul eodē
iudicari p^{ri}ueniens et discōueniens. tñ successiue ali-
quis posset circa eiusdē obiecti p^{ri}sentia p^{ri}opter
contrarietatem iudiciorū delectari et tristari: quia
ipsius iudicis dispositione mutata possibile est qz
iudicat idem nunc cōueniens et post discōueni-
ens: verbi g^{ra} frigescentis iudicat calozē sibi p^{ri}-
ntire et cū fuerit super calefactus iudicabit eū sibi
discōuenire: p^{ri}pter quod delectatus in p^{ri}ncipio
de calore tristabitur in posterum de eodem et ita
malus homo tristat ex p^{ri}speritate p^{ri}mi qui fact⁹
bonus delectabit de eodem. Et apparet satis isto
modo qz delectatio nō cōtrariet delectationi: ne-
qz tristitia tristitie. Apparere etiā pōt qz in p^{ri}nti-
mentibus ad mores dicta p^{ri}arietas delectatiōis
et tristitie nō solū attendit penes substantiā de-
lectationis et tristitie vel etiā penes eius causas p^{ri}-
se: sed etiā attendit penes rōnem bonitatis et ma-
licie: verbi g^{ra} si delectatio de p^{ri}speritate p^{ri}mi ē
bona moralis oportet qz tristitia de eodem sit ma-
la: et sic de alijs: et hoc est rōnabile qz veritas iu-
dicij est causa et origo rectitudinis et oīum aliorū
actuum sequentiū et falsitas causa obliquitatis et
malicie. ¶ Sed vltius intelligendū est aliqñ de-
lectationum et tristitiarum p^{ri}arietas nō attendi-
tur penes vñ solum triū p^{ri}dictorum: sed simul
penes duo illoz vel oīa tria simul. Si attendat
penes duos ipsorum hoc est tripliciter. Vno modo
penes cōtrariam obiecti conditionem et penes ab-
sentiam et p^{ri}sentiam: tercio scz iudicio manēte eo-
dem et tunc delectatio nō erit contraria tristitie.
Nam iudicio eodē manēte mutato vtroqz alioz

necesse ē vel vtrobiqz delectari vel tristari: verbi
g^{ra} si de p^{ri}sentia amici delectatur ipse etiā de ab-
sentia inimici delectatur qz si inuidus tristat de
p^{ri}sentia salutis respectu p^{ri}mi sui: manifestū ē
etiā qz ipse tristabit de absentia tēpestatis vel p^{ri}-
dicationis sed isto modo delectatio delectationi cō-
trariatur et tristitia tristitie verbi g^{ra} gaudēs de p^{ri}-
sentia petri amici exēntis gaudebit etiā de absentia
eiusdem si factus fuerit inimic⁹: nō simul qz im-
possibile ē eundē eidem et simul esse p^{ri}sentē ami-
cum et absētem inimicum. quod tñ est possibile su-
cessiue et ista contrarietas nō est scdm mores:
sicut de se patet. Et est notandū qz dicta contrarie-
tas delectationis ad delectationē scz qz repugnat
eas simul inesse eidem debet intelligi si dicte due
contrarietates circa obiectū accipiant⁹ circa idē
suppositum in numero. sic enī impossibile est eū-
dem simul esse amicū p^{ri}sentē et inimicū absēte
Sed si dicte p^{ri}arietates accipiant⁹ circa obiecta
diuersa in numero: nulla erit delectationū adinu-
icem repugnātia: imo poterūt simul inesse eidem
possibile enī est qz tu simul gaudeas de p^{ri}sentia
petri amici et de absentia iohannis inimici. Et istud
notabile tu debes applicare aliquibus dicarū cō-
clusionum vel etiā dicendarū vt tibi vides expedi-
re: esset enī nimis p^{ri}lixum oīem scrupulositatē istā
us questionis explicare. ¶ Alio modo pōt atten-
di cōtrarietas ex pte cōditionum obiecti et iudici-
orum simul alio inueniente eodem scz absentia et p^{ri}-
sentia verbi g^{ra} bonus homo et inuidus qui de p^{ri}-
speritate vel aduersitate vicini habet iudicia p^{ri}aria
comparent⁹ ad ipsius p^{ri}mi dictas aduersita-
tem et p^{ri}speritatē vtrobiqz scdm p^{ri}sentia vel vtro-
biqz scdm absētia et tñc apparebit sicut p^{ri}us qz
delectationi nō cōtrariet tristitia qñ in cuiuscūqz
qz p^{ri}sentia bonus delectabatur inuidus in p^{ri}sentia
contrarij tristabit⁹ et in cuiuscūqz absentia bonus
delectabitur inuidus tristabit in absentia contrarij
sed sic delectatio cōtraria erit delectationi et tristi-
cie tristitie qñ eidē simul nō poterūt inesse de-
lectatio et tristitia de p^{ri}sentia p^{ri}speritatis vicini et
de p^{ri}sentia aduersitatis tñ qz nō sunt simul hui-
usmodi p^{ri}speritas et aduersitas nisi forte scz qd
tūm quia idem nō pōt simul habere iudicia p^{ri}aria:
quod tñ ad hoc exigeretur tñ successiue hoc ē
possibile qz idem pōt esse nūc inuidus et post bon⁹
et vicino pōt nūc bona fortuna contingere et post
mala et satis apparet ex p^{ri}dictis qz in dicta con-
trarietate est etiam contrarietas moralis scz rō-
nem bonitatis et malicie p^{ri}opter contrarietate iu-
diciorum. ¶ Alio modo pōt attendi contrarietas
ex parte p^{ri}sentie et absentie et ex parte iudiciorū
simul tercio manente eodem scz natura sine qua-
litate obiecti: verbi g^{ra} qz bonus homo et inuid⁹
comparentur ad p^{ri}sentiam oīno sicut de modo im-
mediate p^{ri}cedente dictū fuit. ¶ Vltimo modo pōt
attendi cōtrarietas delectationū et tristitiarū ex
te oīum trium p^{ri}dictorum simul et si delectatio cō-
trariabatur tristitie et scz rem et moralis scz rō-
nem bonitatis et malicie: verbi g^{ra} si bon⁹ hō de-
lectat in p^{ri}ntia p^{ri}speritatis vicini: inuidus tristabit in
absentia aduersitatis et hoc apparet satis p^{ri}siderati p^{ri}-

ali⁹ mod⁹ exp
te p^{ri}ditionum
obiecti et iudic-
iorumterci⁹ modusquart⁹ mod⁹
ex pte trium

ad rōestertie
oppinionis

eta. Istis autē consideratio apparet q̄ rōnes dicta-
rum opinionū prius narratarum procedunt vijs
suis. ¶ Ad primam rōnem terciē oppinionis di-
cendum est q̄ non oīa cōtraria etiā propie dicta
sunt in eodem genere sed illa que ad inuicem hñt
transmutationem sūt eiusdem generis. et hoc dñ
in decimo metaphysice corruptibile enī et in cor-
ruptibile sunt p̄traria vt ibidem dicunt Ar. et cō-
mentator: et tamen non sunt eiusdem generis et in
predicamentis dicit Ar. q̄ oīa contraria necessa-
rium est vel in eodem genere esse vel i contrarijs
generibus vel ipsa genera esse et exēplificat ibidē
clare de oībus istis modis forte etiā potest dici q̄
delectatio et tristitia circa obiecta p̄traria eiusdē
generis existētia vel circa eiusdem obiecti presen-
tiam et absentia magis sunt eiusdem generis na-
turalis q̄ delectationes circa obiecta disparaver-
bi g̃a circa venereas et circa honores. ¶ Ad aliā

ad secundā

concessum est q̄ est accipere delectationem p̄trari-
am delectationi: sed nec obstat quin ipsa cū hoc
possit esse contraria tristitie: qñ vero dñ q̄ tātum
vnum est vni p̄trarium: hoc debet intelligi sumē-
do scdm idem illā contrarietatem: sed scd̄z diuer-
sa ad ipsum p̄currentia nichil phibet sumi diuer-
sas contrarietates scdm quas idem scdm substantia-
m diuersum tñ scdm rōnem potest esse plurib⁹
contrarium. ¶ Hunc veniamus ad ostendēdum
scdm propositum sc̄z quomodo tam delectationes
sensuales q̄ intellectuales habeāt contrarium.

terci⁹ articulo
reddit ad pro-
positum

Propter quod sciendum est q̄ aliqui delectamur
et tristiamur de obiecto exteriori apprehēso per mo-
dum conuenientis vel disconuenientis presentis
vel absentis. ¶ Et isto modo delectatio potest ha-
bere p̄trarium ex contrarietate obiectorum si ob-
iectū delectationis hēat p̄trariū si dictū obiectū
non habeat contrarium: tñ delectatio illa posset
habere cōtrarium sumptū ex illius obiecti presen-
tia vel absentia vel ex cōtrarietate iudiciorūz ver-
bi g̃a: supercalefactus delectat et scdm sensum
et scdm intellectum de frigido loco et scdm vtrū-
q̄ tristat de calido. Alio autē modo delectamur
aliquādo et tristiamur de actibus vel habitibus no-
stris interioribus cognitiuis vel appetitiuis.

delectamur
de obiecto et
de actib⁹ nrisduplex actus
cognitiuus

¶ Actus autē cognitiuus est duplex vnus simplici-
apprehensiuus in quo nulla ptingit falsitas vt ap-
paret sc̄io de aīa talem autē actum possumus ap-
prehendere sub rōne conuenientis q̄ in rei veri-
tate conueniens est nobis sicut perfectio cōueni-
ens est perfectibili. p̄p̄t q̄d de eo possumus de-
lectari sed talem actum nunq̄ q̄tū est de p̄ se pos-
sumus apprehendere per modū disconuenientis
licet per accidēs hoc possit fieri videlicet inq̄tūz
ipsum cōsequi aliquādo actus falsi iudicii et vl-
terius act⁹ erronei appetitus vel inq̄tū forte or-
ganum sensus ledit in tali actu p̄pter excellentiā
sensibilis vel inq̄tū ad talem actū dolor conse-
quitur propter disconuenientiā obiecti: et sic de alijs
multis modis. et ideo talis delectatio nullū ha-
bet contrarium per se loquēdo sumēdo contrarie-
tatem ex cōtrarietate iudiciorum q̄ sicut dictum
est semper illum actū q̄tū est de p̄ se iudicare
mus conuenientem et nunq̄ disconuenientem. ¶ Itē
talis actus nichil habet contrarium simplices ei.

apprehensiones cōtrariozū vel contradictiozū nō
sunt cōtrarie cum possit simul nobis inesse: ymo
cum cognitio vnus opponitū sit ductiua in cogni-
tionem alterius: ideo de tali actus delectatio nō
habet cōtrarium sumendo cōtrarietatem ex con-
trarietate obiectorum. tñ (vt puto nichil prohibet
illam delectationem habere tristitiā contrariā cō-
trarietate sūptā scdm absentiam et presentiam sicut
enī tu delectaris visu ita carentia visionis esset tñ
bi tristis valde et verbi g̃a homo multo plus tristat
tur in obscuro carcere reclusus q̄ i claro: nō so-
lum p̄p̄t comestitionem et potationem et alias ne-
cessitates: sed etiā p̄p̄t solum videre p̄p̄t se:
et si apud intellectu sicut tu delectaris cū verita-
tem alicuius cōclusionis iuenis sic tristari potes
q̄ aliqui detentus eleucho sophistico nō potes eā
adipisci sic enī videt mīhi q̄ beati de beata dei vi-
sione intellectu aligaudet: et q̄ dyaboli tristitia cō-
traria tristat de carentia illius visionis. ¶ Ali⁹
autē est actus cognitiuus cōplexus et iudicatiuus
de veritate et falsitate complexionis qui iā potest
habere contrariū eo q̄ oppiniones cōtradictiozū
sunt p̄trarie verbi g̃a iudicium q̄ deus est diligē-
dus et iudicium q̄ deus non est diligēd⁹ sunt con-
traria iudicia et simul in eodē stare non possūt: ex
qua contrarietate delectatiōes de illis actib⁹ pos-
sunt dici contrarie non solū scdm rem: sed etiā in
moralibus scdm rōnem bonitatis et malicie sicut
de se patet et est ista p̄trarietas obiectozū delecta-
mur enī de aliquo actu intelligendi qñ ref legue ap-
prehendim⁹ illum actū et obiectum per modum
conuenientis. ¶ Et videt mīhi q̄ ex contrarietate
dictozū obiectozū in presentia casu delectatio nō
est contraria tristitie q̄ non minus habens iudi-
cium falsum apprehendit illud per modū verit⁹
conuenientis q̄ alter habens iudicium verū. ¶ Itē
impossibile est te simul iudicare deum esse odien-
dum et iudicare q̄ illud iudiciū sit falsum. vterq̄
igitur suū iudicium apprehendit per modū verit⁹
conuenientis: ideo vterq̄ in suo iudicio delectat
verum est tñ q̄ post desitiōē falsi iudicii tu redi-
ens ad verum iudiciū posses iudicare te errasse:
et de hoc penitere et tristari: ideo per istum modū
concedi posset in casu p̄tri delectationem esse cō-
trariam tristitie sed hoc esset ex cōtrarietate iudi-
ciorum reflexozū magis q̄ ex p̄trarietate obiecto-
rum iudiciorū verum est etiā q̄ circa talem actūz
cognoscendi sc̄z iudicialem posset esse delectatio
contrariā tristitie sumendo p̄trarietatem penes il-
lus iudicii p̄ntiam et absentia. nam vt dixante
sicut tu delectaris cū percipis te cognoscere veri-
tatem alicuius cōclusionis: ita tu potes tristari de
hoc q̄ percipis te nescire si sit vera vel nō. ¶ Quā-
tum ad sc̄ium propositū: sciendum est q̄ duplex
est delectatio q̄dā est nature p̄fecte vel tāq̄ p̄fecte
alia est nature tendētis in perfectionē scdm q̄ tē-
dit in perfectionem et hoc est q̄ natura perfecta
potest apprehendere suā perfectionem per modū
conuenientis: et sic de eavel in ea delectari et in ta-
li delectatione nulla est mixta tristitia p̄traria: q̄
nec apparet ibi aliquid disconueniens nec appa-
ret ibi carētia p̄fectionis nā si ibi aliqd tale appe-
ret: illa delectatio non esset nature p̄fecte vel tā-

secund⁹ actus
cognitiuus

terti⁹ articulo

quod perfecte sed tanquam diminute natura sunt tendentes in perfectionem potest apprehendere illam tendentiam. siue illum motum per modum convenientis tunc quod per ipsum perfectio acquiritur tum quia per ipsum contraria dispositio remouetur: que erat factiva tristitiae sic potest in tali motu siue de tali motu delectari: sed huic delectationi quedam est amixta tristitia: propter hoc quod impossibile est percipere motum nisi percipiendo carentiam aliquam perfectionis ad quam tendit modo sicut percipiendo partem convenientis delectamur: ita percipiendo eius absentiam tristamur.

¶ His autem visis: respondens ad utramque partem adducte in principio questionis: potest facilius concordari et exponi auctoritates enim adducte scilicet scilicet ad partem negatiuam arguunt non quod delectationes intellectuales non habeant contrarium sed quod delectationes perfecte nature non habent quantum est de perfecte mixtam tristitiam siue sint delectationes intellectuales: siue sensuales ideo quod dicitur Aristoteles de delectationibus mathematicis idem ipse dicit de delectationibus que sunt in actu videndi vel audiendi: sicut prius allegatum fuit. Possunt etiam dicte auctoritates exponi quantum ad hoc quod ostensum fuit in actibus cognoscitivis et specialiter in actu intelligendi substantias separatas: nam sic contingit omnes delectationes habere tristitias contrarias sicut illa que sunt circa obiecta exteriora et sensibilia.

appetere bonitatem et non appetere bonitatem opposuntur: sed non fugere malitiam est peius quam non persequi bonitatem ergo fugere malitiam siue tristitiam est melius quam appetere bonitatem probatur consequentia per illam topicam. si oppositum in opposito et perpositum in opposito. **¶** Oppositum arguitur quod magis diligendus est amicus quam odiedus inimicus delectatio autem amica est et tristitia inimica ideo. **¶** Item fuga tristitiae est a malo repellente appetitus autem delectationis est a bono trahente sed bonum videtur esse potentius malo: tum quia bonum est habitus et malum videtur esse privatio: tum quia malum non est integrum bonum vero est magis integrum: et quia non est dubium qui optimum sit pessimus potentius.

¶ Item finis est principalissimus in mouendo appetitum: sed delectatio mouet per modum finis tristitia autem non habet modum finis: neque etiam carentia tristitiae cum non sit standum in ea: sed ultra ad delectationem procedendum. **¶** Item (sicut dictum fuit) tristitia simpliciter est malum et delectatio bonum: sed magis est prosequendum bonum quam malum fugiendum probatur primo auctoritate Aristoteles quarto huius dicitur quod virtutis magis est bene operari quam turpia non operari scilicet quod illud est magis faciendum quam factum statim est melior: sed bono persecuto status est melior quam remoto malo quod melius est esse bonum quam non malum. **¶** Tercio quod melius est cuius finis proprius est melior sed appetere bonum habet finem proprium meliorem quam fugere malum quod sicut dixi melius est esse bonum quam non malum. **¶** Deinde arguitur quod neutrum a se quod neutrum sit melius altero: quod idem motus non videtur esse melior seipso sed fuga tristitiae et appetitus delectationis videtur esse idem motus sicut recessus a nigro et accessus ad album: idem enim est terminus a quo et terminus ad quem. **¶** Item quorum nullum est bonum neutrum est melius: sed nullum predictorum est bonum quod dicitur in secundo huius quod propter appetere delectationes operamur mala et propter fugere tristitias a bonis recedimus. Et si esset ita: argueretur tunc virtutes delectationes essent magis fugientes de tristitia sustinende. Arguitur et sic quod propter fugere delectationes evitatur intemperantia: et per sustinere tristitiam evitatur vitium timiditatis vel mollicie: sed intemperantia est vituperabilior timiditate et mollicie: illud est melius per quod vituperabilis evitatur ergo. **¶** Contra quod virtus est circa magis difficile ut dictum est in secundo huius: difficilius autem est tristitia sustinere quam a delectationibus abstinere: tercio huius et quod sustinere tristitias est terribilius ducit ad fortitudinem fugere autem delectationes ducit ad temperantiam et fortitudo videtur esse virtus laudabilior quam temperantia: ergo sustinere tristitias ducit ad melius ergo est melius. **¶** Videtur in scholiis quod satis difficile est distinguere presentem questionem. **¶** Tamen dicemus quod dicta comparatio potest uno modo attendi penes quod dicta comparatio potest sibi inuicem contrarias delectationes et tristitias sibi inuicem contrarias scilicet modo penes delectationes et tristitias si bi inuicem consequentes. Tercio modo penes delectationes et tristitias disparatas solum. **¶** Si ergo fiat comparatio inter disparatas intellectuales: verbi gratia: inter delectationes intellectuales et tristitias sensuales / seu corporales: videtur

questio. xliij.

arguitur pro.



¶ Meretur vicesimo tercio. **¶** An tristitia sit magis fugienda quam delectatio appetenda. **¶** Arguitur quod sic quia sicut in naturalibus: ita propter naturam debet esse in voluntariis: scilicet in naturalibus actio contrarij facit ad velocitatem motus aqua enim calefacta citius congelatur ut dicitur primo methauroz. cum ergo fuga tristitiae sit ex contrarietate mali circumstantie: appetitus autem delectationis non sit ex aliqua contrarietate: sequitur quod fuga tristitiae debet esse maior quam appetitus delectationis. **¶** Item fortis ex eo magis laudatur quam temperatus quia resistit impetui fortiori: sed ipse resistit fuge tristitiae: temperatus autem resistit appetitui ideo. **¶** Et confirmatur per hoc quod dictum est tercio huius: difficilius est tristitia sustinere quam a delectationibus abstinere: ergo impetus ad fugiendum tristitiam est maior quam ad prosequendum delectationem. **¶** Item simpliciter loquendo tristitia est malum et delectatio bonum: sed est magis fugiendum malum quam prosequendum probatio quia illud est magis fugiendum propter quod maius malum evitatur: sed per fugere malum evitatur malitia et per consequi bonum evitatur bonitatis seu virtutis carentia et non est dubium quin peius sit esse malum quam non bonum ideo. **¶** Aliter hec ratio format sic illud est magis fugiendum quo non facto status hominis manet peior sed si quis non fugit malitiam ipse erit malus: si vero non appetit bonitatem: ipse non erit bonus: peius est esse malum quam non est bonum ideo. **¶** Tercio dicta ratio formatur sic: fugere malitiam et non fugere malitiam opponuntur iterum

Secundo

confirmatio

Tercio.

aliter formatur ratio

oppositum

Secundo

Tercio

Secundo

michi q̄ aliquę delectationes sūt magis appeten-
de qui quęcunq; tristitie fugiende. & hec sit prima
conclusio que sic probat. sicut se habet appetere de-
lectabile ad fugere triste: ita se habet appetere de-
lectationem ad fugere tristitiā: sed magis est ap-
petendum aliq̄ delectabile intellectuale q̄ fugi-
endum quodcunq; triste corporale. qm̄ mors est tri-
stis ad extremum tristitia corporali scdm̄. Arg- &
tamen aliq̄ sustinendū est mortem propt̄ actum
virtutis exercendū. sicut pbat̄ fuit in sc̄io libro
questione decimo octavo. ¶ Similit̄ etiā econuer-
so videt̄ mihī q̄ tristitie intellectuales aliq̄e ma-
gis sūt remouende: q̄ quęcunq; delectationes cor-
porales psequende. & hec sit sc̄da cōclusio que sic
probat. quia dictum est q̄ vir perfectus in virtu-
te ad repellendū inimicos patere tristitiā sibi intel-
lectualem inferentes non solū oēm delectationē
corporalem postoneret. sed in casu etiā ipse mor-
ti tristissime se offerret. Sed ista pclusio sic sane
ponenda est q̄ tristitie intellectuales remouende
sunt per repulsionem inferentis tristitiā. & nō sic
q̄ ipso manente non sit tristandū verbi gr̄a fortis
ad expulsionem inimicorū exponeret se morti sed
manentibus eis tanq̄ impossibilib⁹ expelli. et pti-
nue populū affligentibus: fortis non cessaret a
tristitia sua sed solum moderare eā rōe. Si aut̄ si
at pparatio penes delectationes & tristitias ptra-
rias: (quas pro nūc ego voco illas que circa idē
obiectum fierent) verbi gr̄a penes delectationem
de solute nauis & tristitiā de salute eiusdem. vel
penes delectationem & tristitiā de eius subuersio-
ne: tūc vel obiectum erit scdm̄ veritatem delecta-
bile: & sic delectatio erit appetenda & tristitia fu-
gienda. & erit questio quod illorū magis: vel obie-
ctum erit scdm̄ veritatem tristabile & tunc erit tri-
sticia sustinenda & delectatio abijcienda: & quere-
tur quid eorū magis: si ergo obiectum fuerit se-
cundum rei veritatem delectabile. (verbi gr̄a: bo-
num proximū vel salus ciuitatis) videt̄ mihī q̄ de-
lectatio magis erit appetenda q̄ tristitia fugien-
da. ¶ Et ista erit terciā pclusio que ex hoc probat̄
q̄ semper appetitus primo respicit finem. & ab eo
maxime determinat̄ in tñ q̄ non nisi gr̄a finis sta-
tuti determinatur ad alia. sed delectatio vel dele-
ctabile habet se ad appetitum per modū finis: tri-
sticia aut̄ vel tristabile nūq̄ ideo. &c. ¶ Item p-
portionabiliter tenendum est de appetitu aīali si-
cut de appetitu naturali sed agens intēdens calo-
rem magis intendit eā per prius inducere calorem
q̄ frigus destruere imo cum omīs intensio natu-
re sit i bonū simpliciter & melius sit naturalit̄ esse
q̄ non esse imo simpliciter non esse non est bonum
sequit̄ q̄ agens calorem intendit per se calorem &
non intendit frigus destruere: nisi per accidens
sc̄z in q̄tum repugnat calori per se intēto ergo si
militer appetitus aīalis intendit per se primo cō-
sequi delectabile: & solū per accidens siue ex p̄se-
quenti remouere triste. Nec obstat q̄ est idē mot⁹
determino a quo & ad terminū ad quem primo q̄
licet sit idem subiecto: tñ non est idem rōne sc̄do
quia & si esset idē re. & rōe intrinseca: tñ non oportet
q̄ sic conformit̄ eadem intētio agentis circa termi-
num a quo & terminum ad quem: imo si non esset

& terminus a quo tñ terminus ad quem itendere.
Si autē terminus ad quem nō intendere nūq̄
terminus a quo abijceret quod ex hoc p̄z q̄ mul-
ta producunt̄ ab agentibus inesse absq̄ abiectione
contrarij. nihil aut̄ ab aliquo agente corrūpit̄
nisi forte per subtractionem actionis aut agētis
absq̄ alterius pductione. dico naturalit̄ licet ergo
non sit p̄cessus melior siue motus melior hinc q̄
ab hinc: q̄ est idem: in rō bonitatis magis attri-
buitur motui ex eo q̄ est hīc q̄ ex hoc q̄ est ab hīc
¶ Si aut̄ obiectum fuerit tristabile scdm̄ rei ve-
ritatem: verbi gr̄a damnū proximū vel destructio
ciuitatis: tunc ego puto q̄ magis est sustinendum
tristitiā q̄ delectationem abijciendū. Et hec sit
quarta conclusio que probat̄. quia quod est virtu-
so proprium est melius: quod est alijs commune
dico int̄ humana sicut int̄ entia quod est propriū
deo est melius eo in que alia communicat̄: & pro-
pter logicē cauillātes ego sic illud itelligo q̄ deo
vel virtuoso magis attribuit̄ rō bonitatis scdm̄
predicata sibi propria q̄ scdm̄ ea que sūt cōia sibi
et alijs. sed virtuoso proprium est tristari de dāno
proximi & vniuersalit̄ de oī quod est tristabile sim-
pliciter. alijs aut̄ cōe est de his non delectari. ver-
bi gr̄a pueris vel alijs qui neq; boni neq; mali exi-
stentes non curarēt de bono proximū aut de malo
¶ Et est sciendum q̄ his duabus pclusionibus i
mediate precedentibus sūt alie due correspondētes
tercie & quarte.
¶ Tercia pclusio
¶ Quarta pclusio
¶ Si ergo obiectum fuerit se-
cundum rei veritatem delectabile. (verbi gr̄a: bo-
num proximū vel salus ciuitatis) videt̄ mihī q̄ de-
lectatio magis erit appetenda q̄ tristitia fugien-
da. ¶ Et ista erit terciā pclusio que ex hoc probat̄
q̄ semper appetitus primo respicit finem. & ab eo
maxime determinat̄ in tñ q̄ non nisi gr̄a finis sta-
tuti determinatur ad alia. sed delectatio vel dele-
ctabile habet se ad appetitum per modū finis: tri-
sticia aut̄ vel tristabile nūq̄ ideo. &c. ¶ Item p-
portionabiliter tenendum est de appetitu aīali si-
cut de appetitu naturali sed agens intēdens calo-
rem magis intendit eā per prius inducere calorem
q̄ frigus destruere imo cum omīs intensio natu-
re sit i bonū simpliciter & melius sit naturalit̄ esse
q̄ non esse imo simpliciter non esse non est bonum
sequit̄ q̄ agens calorem intendit per se calorem &
non intendit frigus destruere: nisi per accidens
sc̄z in q̄tum repugnat calori per se intēto ergo si
militer appetitus aīalis intendit per se primo cō-
sequi delectabile: & solū per accidens siue ex p̄se-
quenti remouere triste. Nec obstat q̄ est idē mot⁹
determino a quo & ad terminū ad quem primo q̄
licet sit idem subiecto: tñ non est idem rōne sc̄do
quia & si esset idē re. & rōe intrinseca: tñ non oportet
q̄ sic conformit̄ eadem intētio agentis circa termi-
num a quo & terminum ad quem: imo si non esset

Solutio

am qui adhuc abhorreret magis mori quam illam tristitiam sustinere. et nos videmus quod una maximam tristitiarum est dolor mulieris pariuriensis: quam tamen licet ex parte non tamen abhorret quantum cupit delectationem invenire. propter quod non abstinere ab actu venereo. potest ergo dici quod quia omnes sensus et tota vita radicanter in proportionem determinata qualitatum tangibilium. et quia iterum intellectiva cognitio dependet ex sensitiva: ideo dolor siue tristitia tactus cum fuerit excellens: quibus primo et directe non opponatur nisi delectationi tactus: tamen ex consequenti opponitur omni delectationi cuiuslibet sensus et etiam intellectus. et universali delectationi que est inesse vivere et in quocumque opere vite. non magis abhorretur naturaliter: quam sola delectatio tactus appetatur. non tamen in quantum soli delectationi tactus opponitur. unde si esset diuisa tristitia illa in tot partes quod delectationibus opponitur. quolibet pars non magis abhorreretur quam delectatio sibi opposita appeteretur: sed minus. unde videmus aliquos sibi procurare famem et sitim ut delectentur in cibo et potu sed non procurant hec ad extremum quia auferrent delectationem maxime desideratam que est de essendo et viuendo. distinctionem autem indeterminationem illius questionis scrupulosius studiosis relinquo.

Ad primam ergo rationem dicendum est: quod actio contrarij repellens et actio puenientis alliciens reddunt bonum motum velocitatem: quod unum istorum solum: sed propter hoc non oportet quod contrarij per se accepti reddat motum velociorem quam convenientes per se accepti. Ad aliam potest concedi: quod tristitia vehementer tactus est vehementioris impetus quam aliqua delectatio partialis tactus nisi illa delectatio sit de esse siue de viuere vel nisi includat eam virtualiter: cuiusmodi non sunt delectationes circa quas est interpe raturus: a quibus est facile abstinere quam tristitia sustinere. quam aliquando fortis sustinet proprium fortitudinis causa autem que tristitia est vehementissimi impetus et valde fugienda: dicta fuit quia scilicet virtua liter opponitur omni delectationi. Ad aliam dicendum est quod magis est persequendum bonum quam euitandum malum et quod dicitur: illud est melius per quod magis malum euitatur: illud posset concedi: et tunc diceretur quod malicia euitatur non solum per fugam mali sed etiam per prosecutionem boni: ita quod prosecutio boni claudit in se per se fugam mali: et aliquid addit ultra quod melius est. Vel potest dici quod fuga mali secundum se est precipue rationem habet pro termino a quo malicia positiue: et per termino ad puationem malicie. prosecutio autem boni habet per termino a quo puationem bonitatis. et pro termino ad quem ipsam bonitatem positiue ideo concedi posset quod fuga mali est melior quam prosecutio boni in ordine ad terminos a quibus sunt sed in ordine ad terminos ad quos tendunt: persecutio boni est melior: et quia motus et inclinationes magis specificantur ex terminis ad quos tendunt quam ex oppositis ideo simpliciter concedi debet quod prosecutio boni est melior. Et eodem modo conceditur alia formatio. Ad aliam dicendum quod petus sit non fugere maliciam quam non prosequi bonitatem. sed sequitur e converso quia sicut declaratum est secundo thopicorum: argumentum in terminis predictorum debet fieri secundum consequentiam e contrario: non secundum consequentiam.

in ipso. Ad aliam rationem que arguebat quod neutrum sit melius reliquo quia est idem motus respondens fuit in questione. Quando etiam arguitur quod neutrum sit bonum de hoc visum fuit prius. ubi visum fuit que delectationes vel tristitie sunt bone vel male. et quod modo. Quando etiam arguitur de his que secundum veritatem non sunt delectabilia: nec persequenda sed fugienda. quod delectationes sint magis fugiende quam tristitie sustinende: potest dici sicut etiam de una alia ratione dictum fuit: quod ratio bene forte procedit comparando motum fugerem motum persecutionis ad terminos a quibus sunt precise sed non comparando eos ad terminos ad quos tendunt: imo sic bene arguit ratio ad oppositum adducta.



Veritur vicesimo quarto. Utrum delectatio sit motus? Arguitur quod sic per definitionem ipsius delectationis datam primo rhetorice: que talis est. delectatio est motus quidam anime et constitutio simul tota et sensitiva in existentem naturam. Item in decimo huius dicitur Aristoteles quod delectatum fuisse contingit velociter vel tarde velocitas autem et tarditas sunt proprietates motus. Item delectatio est passio quedam. sed actio et passio videntur esse quidam motus secundum Aristotelem tertio physicorum. Item si delectatio fiat diuisibiliter: et temporaliter ipsa est motus. sed sic est ergo. et maior patet: quia tunc sibi conveniret descriptio motus scilicet quod ipsa esset actus imperfectus siue actus entis in potentia hoc etiam patet quia destructa esset ratio propter quam Aristoteles negat eam esse motum. Ex hoc enim dicit eam non esse motum quia sit tota simul minor probatur: quia causa propter quam forma aliqua acquiritur temporaliter non videtur esse nisi quia ipsa est diuisibilis recipiens intensiorem et remissionem. et quia habet contrarium. utrumque autem horum convenit delectationi ideo et cetera. Item Aristoteles concedit decimo huius delectationem esse sicut visionem: sed visio est motus. probatio quia visus movetur a visibili: et omnis sensus a sensibili ut appareat secundo de anima. sed non alio motu visus videtur moveri a visibili quam visione. ideo et cetera. Oppositum dicit Aristoteles in decimo huius expresse et satis in se primo. Notandum est sicut dictum fuit in questionibus precedentibus quod delectatio et tristitia requirunt puenientiam vel disconvenientiam obiecti: et est presentia vel absentia et tertio horum notitia. Et certum est: quod delectatio non est idem realiter quod obiecti puenientia vel disconvenientia. nec est idem quod ipsius presentia vel absentia. sed vel est idem realiter quod noticia ipsorum vel consequitur eam inseparabiliter quod istorum sit verum dicitur post. Notandum est secundo: quod motus si proprie capiatur est actus entis in potentia secundum quod in potentia id est actus imperfectus cum tendentia ad ulteriorem perfectionem propter quod necesse est motum siue formam secundum quam aliquid dicitur moveri esse partibilem et fieri non totum simul sed temporaliter partes et fieri non totum simul. et hoc totum supponendum post partem continue. et hoc totum supponendum ex libro physicorum. Alio modo motus accipitur communiter ut se extendit ad transmutationem in communiter ut se extendit ad transmutationem in diuisibilem siue instantaneam. Tertio modo acci-

pſitur adhuc communis prout ſe extendit ad formam iam factam ſed tamen in ſuo conſervari dependentem continue ab agente ſuo. Adhuc quarto modo motus accipitur improprie pro inclinatione ad aliquid faciendum vel recipiendum: et ſic omnis appetitus concupiſcentie vel deſiderij poteſt dici motus. ſic enim dicit commentator primo phyſicorum: quod appetitus materie prime eſt id quod ipſa habet de motu ad formam: et forte motus adhuc dicitur alijs modis de quibus non curamus ad preſens. Dicam ergo quod querere utrum delectatio ſit motus quarto modo: nihil aliud eſt quam querere utrum ipſa ſit idem quod concupiſcentia vel deſiderium de quo poſtea inquiretur. De tertio autem modo capiendi motum ſatis manifeſtum eſt quod Ariſto. de delectatione concederet eſſe motum: quod dependet continue ab obiecto delectabili: ſaltem apprehenſio ſic etiam viſione et omnis noſtram cognitionem dicerem eſſe motum. De ſecundo autem modo per quanto diſtinguitur a primo dicitur in alia quaſtione. Sed de primo modo capiendi motum erit nunc inquirendum. Ad cuius evidentiā primo videndum eſt utrum delectatio ſit diuiſibilis. Secundo utrum fiat tota ſimul vel continue pars poſt partem. Tertio videndum eſt principale quaſtione. De primo breuiter procedendum eſt quod delectationes ſenſuales ſunt quaſtitatiue diuiſibiles ad diuiſionem ſui ſubiecti: propter quod ſubiectiue ſunt in potentia anime corporea et extenſa: delectationes autem intellectuales iſto modo non ſunt diuiſibiles propter hoc quod intellectus et voluntas ſunt potentie ſepate a magnitudine ſic quod non extenſe extensione magnitudinis. Inter utrumque autem utrumque ſunt diuiſibiles in partes graduales ſcylcet prout formam indiſcretibilem et remiſſibilem dicimus diuidi ſi fuerit intenſior et remiſſior omnis enim experimur nos aliqui magis aliquando minus delectari circa aliquod obiectum vel in aliquo opere. Immo ſepe videmus aliquos delectare nos a principio ſatis intenſe: quod poſtmodum ſunt in reditu et diſplacencia: et hoc manifeſte concedit Ariſto. De ſecundo propoſito poteſt dici ſicut dicerem de lumine lumen ei (ſicut et delectatio) intendi poſſe et remitti: in corpore lucido appropinquato corpori illi inuicibili: lumen ſtatim fit ita intenſum: quantum exigit natura lucis et natura dyaphanitatis illorum corporum ita quod propter motum temporalem corporis lucidi ſuper corpus dyaphanum lumen non fit ita intenſum quod eſſet prius: ſic enim dicimus lumen fieri totum ſimul non unam partem gradualem poſt aliam: et hoc vocamus aliquid fieri in inſtanti. Tamen lumen in corpore dyaphano poteſt temporaliter et continue intendi per hoc quod corpus lucidum in ſe ſecundo alteratum efficitur continue lucidius vel per hoc quod corpus dyaphanum alteratum ſecundo ei dyaphanitatem: ſit continue purius vel dyaphanius vel etiam per hoc quod corpus lucidum continue ſit corpori illuminabili propinquius. Sic ergo debemus dicere quod obiecto conuenienti preſentato et iudicato de ei conuenientia et preſentia ſtatim ſequitur delectatio ita intenſa quantum exigit obiectum et iudicium et conditio appetitus ita quod propter iſtorum motum temporalem delectatio non intendit: et hoc apparet per experientiam. unde videmus aliquem eque intenſe vel intenſius delectari cum incipit accipere

cibum vel cum incipit aliquid delectabile accipere vel audire: ſicut poſſe. et omnino quod delectatio ſequitur in ſeparabiliter iudicium de preuenientia et preſentia obiecti et a principio poſſum iudicare obiectum eque preueniens vel plus quam prius: id ſic etiam oportet eſſe de delectatione ſic quod contingit delectationem fieri totam ſimul non prius remiſſa quam intenſa: quod vocamus fieri in inſtanti. Et hoc intendit Ariſto. in decimo huius cum dicit: videtur enim viſio quidem ſecundo quodcumque tempore perfecta eſſe non enim eſt indigens illius: quod in poſterius factum perficiat ipſius ſpeciem. tale autem videtur et delectatio totum enim quoddam eſt ſecundo nullum tempus accipiet quis utique delectationem cuius in plus tempus facte perficietur ſpecies tamen indubitanter tenendum quod delectatio poſſet intendi et remitti temporaliter et continue per hoc quod obiectum ſit preuenientius vel diſconuenientius propinquius vel remotius: per ipſius vel corporis noſtri mutationem vel per hoc quod nos iudicando de eius conuenientia vel diſconuenientia magis aut minus attendimus ad obiectum: propter hoc enim bene dicit Ariſto. in decimo huius quod nullus continue delectatur quia laborat in opere illo ad quod delectatio illa conſequitur. unde ſicut dicit et quidem delectant noua entia poſterius autem non ſimiliter: propter hoc quod primum per deſideria inclinata eſt mens: et itenſe circa ea operatur quodammodo ſecundo viſum aſpicientes: poſtea non ſit talis operatio ſed neglecta: propter quod et delectatio obſcura eſt. Et forte adhuc non eſt magis amplius determinare predicta: videlicet quia mihi videtur quod licet lumen poſſit fieri totum ſimul quantum ad totalitatem extensionis: propter gratia ſi fenestra preſente ſole aperitur: totus aer in camera ſimul illuminabitur et non prius pars propinqua fenestre quam remota. in totalitate intenſionis lumen non perficitur totum ſimul neque fiet: ſcylcet prius remiſſe et poſtea continue intenſius ſecundo quod fenestra magis aut magis aperietur: cum enim fenestra valde modicum aperta eſt lumen in camera erit valde remiſſum prout quilibet experitur: et eodem modo contingeret ſi camera eſſet aperta et illuminaretur per appoſitionem candelae: nam pars lucis candelae prius obſceſceretur hoſtio camere: quam tota lux: et pars lucis non eque intenſe illuminat ſicut tota. Immo quod plus eſt non eſſet inopinabile ſuſtinere (ut mihi videtur) quod totus aer camere ſumptus extenſiue non illuminaretur ſimul: ſed ſemper pars propinquior et coram lucido directior prius: quam pars remotior vel indirectior: quia exprimitur lucem aliquam ſic eſſe debilem quod illuminare non poteſt niſi partes aeris propinquas ſibi. et quanto lux illa augeretur vel minueretur tanto illuminaret aerem ad maiorem vel minorem diſtantiam. modo conſtat quod quacumque poteſtate lucis ad illuminandum cameram data quicumque apertura fenestre erat prius dare minores ſic quod motus apertionis fenestre ſit diuiſibilis in infinitum. videtur ergo quod in apertione fenestre ſunt dare aliquando poteſtatem lucis ſufficiente ad illuminandum partes aliquas in camera propinquas fenestre que nunc ſufficiebat ad illuminandum remotas: et puto quod hoc intendebat alexander dicens omnem tranſmutationem eſſe in tempore: ſed quod dam latere ſenſum: ſicut commentator recitat ſexto

resolutio au-
ctoris

physicorum. **E**stis tamen non obstantibus: puto
secundum Arist. et veritatem dicendum esse quod lumen quod
est ex se factibile est totum simul sed instantanee: ita
quod hoc sibi non repugnat ex parte sui: sed ex parte
agentis aut passivi aut applicationis eorum ad invicem
nam si lucidum posset instantanee applicari per se
fecte corpori dyafano: lumen factum esset eque
intensum in quacunque parte priori temporis sicut
post: ita quod propter moram lumen non efficeretur
intensius plusquam antequam vel postquam accideret: et sic (ut puto)
debemus intelligere secundum Arist. quod illuminatio
fit instantanea: id est quod non repugnat ei ex parte lucis
quod sit instantanea quibus accideret sibi successio per mo-
dum sequele ad motum in aliquo alio: et forte sic
cut dictum est de lumine ita diceretur de visione
nam visibilis ita parva pars videri potest: quod ob-
scure videretur: et maior pars maius et clarius si-
ue intensius videretur modo totum obiectum non si-
militer presentatur visui siue nova presentatio fiat per
aperitionem oculi siue fiat per applicationem visi-
bilis ad visum per motum eius localem aut qua-
litercunque. **E**t forte quod ita esset de omni nostra co-
gnitione vel operatione tam sensus aut intellectus
quod appetitus sensui aut appetitui nisi daretur ista
tia per liberalitatem voluntatis que potest differ-
re actum volendi. ideo possibile est eam nihil vel
le donec et postquam obiectum fuerit sufficienter et per-
fecte presentatur ad intensum actum producendum
hoc enim posito procedendum est: quod actus intensus vo-
luntatis potest fieri totus simul et non prius remissus
quam intensus. **E**t hec ad presens sufficienter de ista
materia scripsi enim ea ut amplius diligenter inqu-
rant: de quodam autem principali videtur mihi esse dice-
dum: quod formas suscipientium magis et minus aliqui
sunt quibus ex se non repugnat fieri totas simul
et quod si fiant partialiter et continue hoc est per mo-
dum sequele ad aliam mutationem continuam: cu-
iusmodi sunt lumen visio delectatio et multa ta-
lia. **A**lie sunt quibus ex se repugnat fieri totas si-
mul quantuncunque agens concederetur approxi-
mationem passio sufficienter: ut caliditas et frigiditas
iste enim forme per moram agentis super pas-
sum intenduntur continue absque alio motu quo-
cunque passivi vel agentis diceret ergo Arist. et verum
est: quod secundum priores formas non est per se motus: quod
motus est generatio continua partis post partem
illius perfectionis secundum quam est motus: sed
illis formis non convenit per se: imo solum ratione
alterius sed per modum sequele: quod earum sit gene-
ratio continua partis post partem ideo et tamen
nullum esset inconueniens concedere quod secundum
illas formas esset aliquando per accidens motus.
id est mutatio continua et temporalis: sicut appa-
ruit ex predictis et quia dictum est delectationem
visionem illuminationem et multa talia esse de na-
tura huiusmodi formarum: ideo manifestum est
quod secundum delectationem non est semper motus: sed
per accidens possit secundum eam esse motus id est mu-
tatio continua cui sed quatenus diffinitio motus da-
ta tercio physicorum: sed actus in potentia secundum quod
in potentia siue actus imperfectus cum processu con-
tinuo ad ulteriorem perfectionem. **A**lterius nota
dum est: quod differentia est inter delectationem sensuale

et delectationem intellectualem. nam delectatio intelle-
ctualis quantum est de se per se fit sine aliquo mo-
tu corporeo: propter hoc quod intellectus vel appeti-
tus intellectualis est virtus incorporea: delectatio
autem sensualis (quia sensus est virtus corporea)
fit cum quodam motu spirituum: nam apud delectatio-
nem sensualem spiritus dilatando se ad amplexan-
dum quatenus sibi presentatum mouetur ad extero-
ra: conuerso autem apud tristitiam spiritus fugientes
motu proprio mouendo ad interiora: et ita
dicendum esset quod delectatio sensualis est quedam
motus non formaliter sed concomitativus. tunc quo-
dam motu spirituum intellectualis autem non. **T**unc
ergo ad rationes respondendum est. **A**d primam
dicendum quod in primo rhetorice diffiniendo de-
lectationem non capiebat Arist. motum partem
in potentia secundum quod in potentia: sed accipiebat motum
coniter: prout se extendit ad actum dependentem ab
agente suo: etiam in conservari post eius produ-
ctionem: sic enim (ut dixi) dicimus aliquem et visionem et in-
tellectionem esse motum. **E**t est sicut si lumen factum
in aere vocaremus motum: quod in conservari depen-
det a corpore lucido unde dicimus aliquem verbaliter
candelam illuminare domum continue: quasi
sed continue produceret lumen: cum tamen non producat. sed
conservet: sic etiam obiectum delectabile vel subiectum
delectabile apprehensum dicimus continue de-
lectare nos: et colorem obiectum visui causare visionem
continue propter quod sic coniter capiendum mo-
tum dicimus lumen esse motum aeris a corpore
lucido: et delectationem motum appetitus ab appeti-
bili: et visionem motum visus a visibili: quod autem Arist.
in dicta diffinitione delectationis sic capiebat mo-
tum: apparet per hoc quod addit et constitutio simul
tota: hoc enim addit ut contrahat nomen motus
ad dictam acceptionem. **A**d aliam dicendum
est: quod auctoritas si complete ponatur est pro nobis
dicit enim quod delectatum fuisse contingit velociter:
delectari autem non et ad exponendum subdit trans-
ponere quidam ergo in delectationem velociter et
tarde est operari autem secundum ipsam velociter non est
dico autem delectari. unde Arist. ex hoc capitulum ad pro-
bandum: quod delectatio non sit motus. dicens quod omni
motui proprium esse videtur velocitas et tarditas
delectationi autem horum neutrum existit dicamus
ergo quod per hec verba Arist. intendit quod cum delecta-
tio sequatur aliquem motum verbi gratia approxima-
tionem obiecti delectabilis: vel quid huiusmodi
contingit quo ad illum motum primum transire ve-
lociter in delectationem sed tamen delectatio for-
maliter accepta non est velox neque tarda: vel int-
dit per transpositionem velocitatis in delectatio-
nem idem quod ex paruo motu excessive delecta-
ri sicut illum dicimus velociter transire qui ex par-
uo motu statim transigitur. **A**d aliam potest di-
ci: quod capiendum nomen passionis ut est unum pre-
dicamentum delectatio non est passio proprie: si-
cut nec prope est motus: tamen sicut coniter potest di-
ci motus: sic coniter non est inconueniens ipsam
delectationem dici etiam aliquem quod delectatio vi-
ditur passio prout nomen passionis est de tertia spe-
qualitatis: sic autem non oportet passionem esse mo-
tum. **A**lii etiam dicunt quod proprie loquendo et for-
dij

Ad rationes
ad primam.

Ad secundam.

Ad tertiam

Ad quodam
capale

Oratio iter de-
lectationes sen-
sus et intellectus

maliter delectatio/ira/timor/verecundia/z huiusmodi non sunt passionibus: sed sunt actus quidam anime permanentes nature: sed per comitativum vel causaliter dicuntur passionibus: quia sunt in corpore causae quorundam motuum spirituum vel humorum.

Ad quartam quibus sepe videtur corpus notabiliter alterari. **Ad aliam**, dictum fuit quod licet contingat delectationem perficit continue et temporaliter: tamen delectationi non repugnat ex eo quod fiat tota simul nec valet quod dicitur ipsam non habere contrarium: quia non est necesse generationem delectationis a contraria tristitia incipere: sed potest fieri delectatio sine tristitia precedente: quia consequitur comprehensionem convenientis que potest fieri sine previa comprehensione inconvenientis.

Ad quintam **Ad aliam** conceditur quod communiter capiendum motum modo plus dico visio potest dici motus et sic etiam delectatio. et c.

questio. xxv.
Arguitur primo



Utrum delectatio sit generatio. **Ad** quod sic. quia tristitia est corruptio generatio delectatio est generatio. **Ad** quod per illam regulam: si oppositum in opposito. **Ad** hoc probatur auctoritate Aristotelis.

tertio huius dicens: quod tristitia corrumpit et stupefacit naturam habentem: aut ergo corrumpit sicut agens aut sicut actio. non sicut agens: quia agens corrumpit per se ipsum obiectum disconveniens inferens tristitia: si autem corrumpat per modum actionis: et actio corruptiva nihil aliud est quam corruptio: sequitur intentum scilicet quod tristitia est corruptio. **Et** probatur quod fames et sitis sunt quedam tristitie: sed ipsis natura corrumpit ex toto si perseveraret sine refecione: ergo tales tristitie sunt quedam corruptiones. **Item** destitutio corporis apud eventum famis aut sitis per actionem caloris naturalis consummentis humidum naturale est quedam corruptio ergo restitutio que fit per assumptionem alimentum deperditum restituitur est quedam generatio: sed delectatio in tali resolutione consistit: probatio quia sicut tristitia consistit in destitutione vel in destituto esse: ita et delectatio consistit in restitutione vel in restituto esse: modo non videtur consistere in restituto esse: quia cum aliquis per cibum sufficitur et potum restitutus est ad plenum cessat delectatio circa cibum et potum. id est. **Item** forma secundum quam est motus dum secundum eam est motus: dicitur motus capiendum motum secundum veriorum acceptionem et vult commentator tertio physicorum. ergo a simili forma secundum quam est generatio dum secundum eam est generatio. Dicitur generatio: sed secundum delectationem est generatio: quia secundum eam est mutatio de non esse ad esse: contingit enim non delectari et post delectari. **Item** Aristoteles ex eo dicebat delectationem non esse motum quia fit in instanti et tota simul: sed hoc non repugnat generationi cum generatio propriissime sit secundum substantiam: que tamen non recipit magis et minus quam non repugnat delectationi quod sit generatio: licet repugnet ei quod sit motus. **Oppositum** expresse dicit Aristoteles septimo et decimo huius. **Sciendum** est: quod nomen generationis et nomen motus licet communiter accepta sine synonymia: tamen accepta proprie

Confir.

Secundo

Tertio:

Quarto.

patet notabile

distinguntur maxime per hoc quod motus est iter terminos positivos: generatio autem et corruptio possunt esse inter terminum positivum et terminum negativum. ut apparet quanto physicorum. **Ex** quo manifestum est: quia delectatio potest fieri non precedente tristitia positiva: quod secundum delectationem non est motus: prout motus distinguendus contra generationem et corruptionem: nisi forte per accidens tamen ex hoc non est notum utrum delectationis sit generatio vel corruptio. **Secundo** sciendum est: quod transmutatio solet distinguere duplex: scilicet instantanea et temporalis siue continua: et debet super hoc notabile poni ex philosophia naturali ut puto: quod transmutatio instantanea non est aliqua res differens a terminis transmutationis et subiecto: sed transmutatio continua et temporalis est bene res distincta a terminis vel ab altero eorum sicut pars a toto. **Verbi gratia**: ponamus animam fieri indivisibiliter generatio anime non est res alia ab anima: licet hoc nomen generatio connotet aliquid quod non connotat hoc nomen anima: sed ponamus caliditatem fieri continue et temporaliter: tunc generatio caliditatis differet a caliditate generata complete per hoc: quod generatio caliditatis non est tota caliditas que potest erit generata: sed est pars eius. **Et** si quis non velit ista supponere: recurratur ad questionem naturalem: quia non sunt in omnibus oia dicenda. **Tertio** sciendum quod Aristoteles sepe solet dicere eorum non esse generationem quam indivisibiliter sunt propter hoc: quod non est eorum generatio distincta a generato esse eorum autem que divisibiliter sunt contingit esse generationem: quia ibi est dare generationem distinctam a generato esse sic commentator dicit in sexto physicorum: transmutationem instantaneam non esse transmutationem per se: sed finem transmutationis et isto modo intelligenda sunt verba Aristotelis in decimo huius cum dicit: non enim omnium hec dicuntur scilicet generatio et motus: sed partialium: et non totorum: id est non eorum que fiunt tota simul instantanee. **Et** addit neque enim visionis est generatio neque puncti: neque unitatis: neque horum nihil motus: neque visio delectationis: totum enim quoddam id est delectationis non est generatio neque motus sicut neque visionis: quia fit tota simul: tamen capiendum large nomen generationis: prout significat aliquid fore cum ante non fuisset absque eo: quod significet rem distinctam a terminis et subiecto siue a generato esse. **Aristoteles** non negat generationem esse delectationis neque visionis. **Ad** quarto sciendum est: quod sicut dictum fuit in precedentibus delectatio et visio possunt fieri particulariter et continue propter mutationem continuam in aliquo eorum que ad causandam delectationem vel visionem exiguntur: sed quia delectationis et visioni non repugnat ex se quod fiat tota simul ideo Aristoteles loquitur de eis ac si fiant semper tota simul: dicens scilicet ipsarum non esse generationem temporalem et distinctam a generato esse: quod si est earum generatio talis: hoc tamen non convenit eis secundum seipsas: sed per modum sequele ad mutationem temporalem in eis: ad que delectatio vel visio persequitur. **Ad** quinto notandum est: quod plures antiqui quorum dixerunt delectationem esse generationem

dr ha iter gna
tionem et motu

scd3 notabile

tertium nota
bile.

qritu notabile

qritu notabile

Queritur vicesimo sexto. An delectatio perficit operationem. Arguitur quod non: quia quod impedit prudentem esse non perficit operationem cum nulla possit esse perfecta operatio sine prudentia: sed delectatio impedimentum est ei quod est prudenter esse. ut dicitur Arg. 2. Quod magis gaudet magis impeditur esse: ut ea que venereorum nullum enim virum posse aliquid intelligere ipsa propter quod etiam de in secundo huius. Quod in omni maxime observandum delectabile et delectationem abicientes enim ipsam minus peccabimus. **R**espondeo idem non perficit se: sed delectatio est operatio. probatur per Arist. septimo huius quod cum dixisset felicitatem esse operationem non impeditur et eligibilissimam dixit. hec autem est delectatio. et si dicat delectationem esse aliud ab operatione. tamen operatio operationem meliorem et perfectiorem esse delectationem. cum in operatione persistat felicitas modo minus perfectum non perficit magis perfectum: sed potius est. sicut materia non perficit formam sed econverso. Etiam quod est perfectissimum non indiget quod alto perficiatur felicitas autem iter humana bona est quod perfectissimum. cum tamen ipsa sit operatio quedam ideo et. **R**espondeo non perficit operationem per modum agentis: quoniam per habitum esset quod operatio esset activa delectationis. cum sit naturaliter prior delectatione. Quod contra nec perficit eam per modum forme. quia decimo huius dicitur Arg. quod ipsa non perficit operationem sicut huius quod inest. et hoc etiam per hoc quod delectatio non est in eodem subiecto cum operatione. quoniam operatio quam delectatio consequitur est aliqua apprehensio que est in potentia cognitiva delectatio autem est in potentia appetitiva. sed iterum nec perficit operationem per modum finis quia finis ultimus est operatio non delectatio. cum Arg. dicat felicitatem esse operationem. et nullomodo perficit eam. **O**ppositum arguitur quia de septimo huius: quod delectationes que sunt a speculari et discere: quod delectationes faciunt speculari et discere et in decimo scire magis perficit autem operationem delectatio et per huius dicitur Arg. perficit autem operationem delectatio et per huius dicitur Arg. consumet eam operationem propria delectatio magis ei singula iudicat et certius exquirat cum delectatione operantes. Sciendum est: quod omnis delectatio per se notabile per modum

Aid rations

ad secundam.
Ad tertiam.

questio. xxvi.
Arguit pmo

Secundo

Tertio.

Oppositums

scd3 notabile

duplex sens9
questionis.

dubitatio quod
delectatio pfi
cit opationez

quif apphēssionē aliquā boni seu pueniētis p mo
dū pntis sicut dictū fuit satis i alia qstioe ppter qd
tria sunt hic plderāda scz obiectū sub rōe boni
pntis apphēssionē ipā apphēssio. z pntis delectatio
ita q p hmoi apphēssionē fit nobis delectatio de
obiecto apphēssio. vey est q etiā aliqñ pōt nobis
fieri delectatio de ipā apphēssione: sed hoc est p
actum reflexū. vel p actū supioris potētie cogniti
ue q apphēssionē illā pōt apphēssionē p modū bo
ni seu pueniētis z pntis: ita q illa pōt apphēssio
fit obiectū scde apphēssionis p quā fit delectatio
de illa pōt: z ita redit q sp delectatio fit de aliq
obiecto p ipi9 apphēssionē. Scdō sciēdū ē: q ob
iectū de q fit delectatio qñqz ē opatio nfavlex opa
tione nra dependēs ita q ipm vel ipsius pntis ē
in nra ptāte aliqñ aūt illud obiectū vel eius pntis
non est in nra ptāte sicut esset aeris serenitas. vel
maris tranquillitas: vel sanitas. vel pulchritudo
corporalis z hmoi ppter quod apparet q qstio p
posita pōt duplr intelligi. vnomodo de opatiōe q
est ipā apphēssio p quā fit delectatio. alio mō de
operatiōe q aliqñ ē obiectū de q p ipi9 apphēssio
nē fit delectatio. Si q loqmur de opatione q fit
obiectū. z illa nō subit ptāti nfe sicut ēvēr9 vlp
uia: pstat q delectatio nra nō pfiit talē opationē
pluuis ei nec pfiit nec augef nec ptiuat ex eo
q de ea delectamur z hoc videt p se notū. Si aūt
illa opatiō de q obiective delectamur fuerit i nra
ptāte. vt eqitare vel citarisare vel speculari z hu
iusmodi. tunc ē dicēdū q delectatio quodāmodo
pfiit z ptiuat opationē. hoc est dictū q ipā aliq
modo est causa vel occasio q operatio fiat intensi
or vel diuturnior: et hoc est per experētiā mani
festū. z rō huius est quia oīa volūt z psequunt de
lectatiōē z bestie z hoīes. vt dī septimo hui9. vñ
etiam primo rhetorice dicit Ar9. delectationez
enī oīa psequunt z gratia ipsius delectari appe
petunt. sed velle aliqd trahit z iclinat ad illud vel
le sine quo esse nō pōt. z delectatio non potest ēē
sine obiecto delectabili nisi forte diminute vt a
pud spem vel memoriā. vel ppter spem obiecti
delectabilis in fantasia reseruatam. ergo delecta
tionis gratia inclinamur ad volendum opationez
delectabilē. vel vlr obiectū delectabile: sed quod
volumus si sit in nra potestate hoc facimus z cō
tinuamus. si aliud nō ipediat q delectatio quā ha
bemus vel quā habere intendim9 de aliqua nra
opatione. incitat nos ad exercitiū illius opatio
nis z ad ptiuationē ipsius. z ita delectatio pfi
cit opationem de qua obiective delectamur. Scz
dubitatur per quē modum cum non videatur pos
se perficere eā nisi per modū fortune vel finis vel
efficientis. Ad quod videtur mihi dicēdū esse
q non proprie per modum efficientis. obiectū ei
delectationis z apphensionis pcedit natura
liter. delectationem z apphensionem. cum ergo
efficiēs pcedat naturaliter effectū. delectatio nō
pōt habere rōem sufficiētis in respectu obiecti tñ
posset dici q sicut desiderū ponitur causa esse
ctius motus ad obiectū adipiscēdū ita delectatio
posset dici causa effectiue quietis z permanentie
i obiecto adepto In naturalibus ei sicut gravitas
est causa motiva gravis deorsum sic ipā est causa

quietatiua eius in loco deorsum. mō gravitati vt
est causa motiva videt correspōdere desiderium
tñ aūt gravitati vt est cā qetatiua videt correspō
dere delectatio. ¶ Alterū nec delectatio videt mi
hi respectu dicte opationis habere rōem forme
ppe loquēdo q obiectū delectationis z apphen
sionis pōt esse extra appetitū z intellectū: z si sit
itra hoc accidit. Sed ipsa delectatio respectu ob
iecti psequēdi faciendi vel pseruandi pōt habere
se per modum finis. sic q hō apphēssionē delecta
tionem sub rōe boni vel convenientis desiderat
eam non habitā habere. vel habitā pseruare. ppter
qd ipsius gfa desiderat habere vel pseruare oē il
lud qd est necessariū vel cōgruū ad eam habēdā
vel cōseruandā. cuiusmodi est obiectū. z sic itel
lectus z appetitus active mouēt ad illud obiectū
non adeptū adipiscēdū. vel adeptū pseruandum
gratia delectationis inde puenientis vel pueni
ture. Et ita patet q intellectus z appetitus z ali
qñ cū hoc virtus alia mota ab intellectu z appeti
tu continuāt augent z pfiit active opationē de
qua obiective delectamur vel delectari intendim9
delectatio autem illa per modum convenientis
apphēssio z amara se habet in hoc sicut finis
Si aūt questio querat de operatione que est ipā
apphēssio per quam de obiecto apphēssio fit
delectatio. tunc etiā docet experētia q delectatio
sic pfiit operationem: q ipā aliquomō est causa
vel occasio q opatio fiat intensior et diuturnior. in
tensus ei z diuturni9 audit melodias vel fabulas
qui de melodijs aut fabulis p auditū delectatur.
Ille diutius z intensius aspiciet aliquem ludam
qui de ludo per visum delectatur. z sic de alijs.
Sed tunc sicut prius dubitatur per quē modū de
lectatio pfiit hmoi apphēssionē. z statim manifestū
est vt mihi videt q hoc non est per modum agētis
Nam delectatio non pcedit naturaliter illam
apphēssionem. sed potius eam sequitur: omne
autē agēs pcedit naturaliter illud quod active
producit. Secundo etiam videtur mihi satis ma
nifestum q delectatio perficere potest talem app
hensionem per modum finis amari intenti sicut
dicebatur de operatione obiectiua. nam qñ sit re
flexio virtutis cognitive z appetitive super illam
delectationem z illā operationē. vel etiā si actus
directus virtutis cognitive superioris feratur su
per eas: tunc illa delectatio sub ratione boni z cō
uenientis apphēssio. et sic haberi vel confer
uari desideratur per pntis omne illud eius gratia
desideramus habere vel cōseruare. quod est ne
cessarium vel congruum ad ipā habendam vlr
cōseruandā cuiusmodi ē illa apphēssio. Et p
cedatur vterius sicut pcedebatur pū9 de opatio
ne obiectiua. Tñ hoc nō obstante remanet dubiū
quod Ar9. reliquit insolutum in decimo huius.
scz vtrum recta z primaria intentione delectatio
nem debeamus eligere ppter opationem vel ecō
tra. accidit enim sepe ppter minus bonum elige
re illud quod est melius z principalius: vt si quis
eligat phylosophari ppter vitari: z est in tali ele
ctione ordo pversus si pncipali z primaria in
tentione appetitus feratur super minus bonum
z eius gfa super matus bonum. si tamē intētiōne

delectatio nō
pfiit opatio
nē q ē ei9 ob
iectū p modū
forme.

quō se h3 de
lectatio adap
phēssionē sui
obiecti.

q nō p modū
agentis

dubitatio de
lectatio sit ppter
operationem

primaria ferat in magis bonū: et aliquā intentione
 scđaria fiat reflexio sup minus bonū: nulla est per
 ueritas ut si prima intentione diligo deū ppter se
 ipsum: et scđaria ppter me. scđ qz michi bonus fi
 nis enī dī istis duobus modis scđ primaria inten
 tione et scđaria put cōmentator pfecte declarat se
 cundo celī et mundi cōmento decimo et cōmē
 to vicesimo primo qz uis ergo sit pfecte notum et p
 se qz aliquā diligim⁹ operationē ppter delectatio
 nem: in dubium est qz earū debeat dici finis alteri
 us intentione pncipali de qdubio posterius inquirē
 tur. dubiū est etiā virū delectatio perficiat dictam
 apprehensionem per modū forme sibi inherētis.
 et statim videt quibusdā qz nō ppter hoc qz illa ap
 prehensio ponit in intellectu tanqz in subiecto et
 delectatio in appetitu. Sed istarō forte non habz
 multam efficaciam: posito qz idē sit realiter intelle
 ctus et voluntas scđ ipsa aīe substantia hoc enī posito
 concederet solū qz delectatio est i aīa tanqz in sub
 iecto remoto in qua tanqz in subiecto ppinquo est
 apprehensio et nō obstat hoc dicere qz aīa illa i
 ordine ad actū apprehensionis vocaret intellect⁹
 et in ordine ad actū delectationis vocaret appeti
 tus. Alij aut dixerūt delectationē esse in appre
 hensione: quā ipsa cōsequit tanqz i immediato sub
 iecto ppter hoc qz aīa nō pōt delectatio nō recipere
 nisi tali apprehensione mediante modo dispositio
 necessaria subiecti ad receptionē alicuius for
 mae subsequētis videt ad illā formā se habere pas
 siue siue subiectiue sicut dispositio necessario agē
 tis ad agēdum aliquē effectū se habet ad illū affe
 ctum actiue forte tñ qz nec ista rō est necessaria p
 mo quia multi ponerent qz aīa nō solū se haberet
 ad hūmōi actus passiue. sed etiā actiue: et ita esset
 dubium an apprehensio illa esset dispositio aīe ad
 delectationē actiua vel passiua scđo qz frigiditas
 videt esse dispositio necessaria materie ad recipi
 endū formā aque: et tñ ipsa nō recipit aquā sic qz
 forma aque educat ab intrinseco de potentia fri
 giditytis: quia tunc forma aque non maneret illa
 frigiditate corrupta puta si aqua calefieret. qz est
 falsum verum est qz nō est simile de frigiditate ad
 formā aque: et de illa apphensione ad delectatio
 nem cōsequentē qz forma aque pōt manere corru
 pta frigiditate delectatio aut nō pōt manere ces
 sante apprehensione in talibus aut formis quaz
 vna necessario p̄supponit aliā in eodē subiecto ē
 satis difficile an posterior sit ab intrinsecoeducta
 de potentia prioris: vel solū de potentia subiecti
 ambarū qd inquirere videt magis esse speculati
 uum qz morale ideo dimittat. Rēspōdendū est
 ergo ad rōes pncipales. Ad p̄mā dicit Arz: qz de
 lectatio sequēs actū prudentie vel virtutis non im
 pedit prudentē vel virtuosū: sed aliena delectatio
 nes ut que a speculari et discere pueniunt ut dicit
 magis faciunt speculari et discere. Ad aliam
 pōt dici qz si operatio capiat large p actu quocū
 qz actiui aut passiui cōcedendum est qz delectatio
 est operatio sed tūc questio nō esset intelligenda
 ytrū tūc delectatio perficiat illā operationē que ē
 ipsamet delectatio pficiēs: sed ytrū delectatio pficiat
 ilā opationem que est obiectū delectationis
 vel ei⁹ apprehensio. Si aut operatio caperet stri

ctius p actu pueniēte ab actiui in passiuū nō per
 modum sequele necessario cōnere actui pcedē
 ti: et passio cōtra opationem dīsticta caperet pro a
 ctu pueniēte ab actiui in passiuū per modū seque
 ntis ad aliū actum et necessario cōnere ei. tūc forte
 dici posset qz delectatio esset nō operatio: sed pas
 sio qm forte delectatio necessario sequit apprehē
 sionem obiectiue cōuenientis et p̄ntis et ei necessa
 rio connectit. Ad hoc aut qz Arz dicit delecta
 tionem esse felicitatē vel operationē dicit post qz
 est predicatio causalis. nō formalis qm etiā dī qz
 minus perfectū nō perficit magis perfectum pōt
 dici qz verū ē p modū finis dicti primaria intētio
 ne. in aliter est possibile sicut dictū fuit et postea di
 cetur qm etiā dī qz felicitas que est operatio que
 dam cū sit qd perfectissimū non indiget qz aliquo
 alio perficiat videndū est qz simplr perfectissimū
 cuiusmodi est solus deus nullo alio perfici pōt: s
 perfectissimus actus human⁹ bñ perficit per aliū
 actum humanū. sic qz ipse cū illo alio actu est eligi
 bilior et magis cōtinuari pōt qz sine eoz ita opatio
 que est felicitas pōt perfici delectationē. Ad ali
 am data fuit solutio i corpore questionis

ad tertiam

oppo qz de
 lectatio pficiat
 opationē p̄
 se qz forma



Veritur vicesimo septimo. Utrū de
 lectatio in ope vni⁹ virtutis vel potē
 tie impedit delectationē in ope alte
 rius. Arguit qz nō qz nunqz aliq
 sūt sui iuicē impeditiua nisi habeāt
 adinuicē aliquā oppositionē: sed opationes vel de
 lectationes duarū diuersarū potētīarū non hnt adiut
 cē aliquā oppositionē qm illa esset oppositio p̄tra
 ria qd esse nō pōt: qz cōtraria nata sunt fieri circa
 idem. Et tūc quecūqz due potentie cognitiue vel
 sūt subordinate ita qz actus vni⁹ depēdet ex actu
 alterius vel sunt nō subordinate ita qz actus vni⁹
 non dependet ex actu alterius. sicut sūvisus et au
 ditus si sint subordinate tūc operatio vni⁹ nō est
 impeditiua operationis alterius: sed potius iuu
 at. Si vero sint nō subordinate adhuc possūt si
 mul in operationem sicut visus et auditus. Si aut
 operationes non impediūt se inuicē non videt qz
 delectationes cōsequētes debeāt se inuicē impedi
 re ideo rē. Item quod est augmentatiū alteri
 us non est impeditiū ipsius: sed delectatio vis⁹
 augmentat delectationē tactus: quod ex hoc ap
 paret: quia delectatio in vneris que est delecta
 tio tactus maioratur si visus fuerit delectatus et
 delectabilis bibimus pulchrum vinum qz turpis
 coloris. imo si in cibo visus: aut olfactus passus
 fuerit abhominatōnem gustus etiam abhominat
 ionem patiet ideo rē. Item que libet delecta
 tio minuit quā hbet tristitiam ergo vna delectatio
 nō minuit aliā delectationē: nō p̄ septimo hui⁹
 vbi dī expellit aut delectatio tristitiam et que con
 traria et que contingens et idem dicit in decimo li
 bro cōsequētia videt manifesta qz quod minuit
 aliquam tristitiā nō videt minuire delectationē
 illi: tristitie contraria: sed potius augere et salua
 re: sicut illud qd minuit frigiditatē saluat potius
 et auget calorem qz impedit. Oppositū appe

questio. xviij.

Arguit p̄mo

Secundo

Tercio

Quarto

oppositum

ad rationes

ad secundam

notabile p^m

notabile sc^o

dupl^r cōtigit
p^res potētiās
delectari i su
is opatiōib⁹

ret per. Arg. i septimo huius. ¶ Sciendū est q^d sa-
tis per experientia z inductionem pōt esse notus
q^d quelibet delectatio minuit vel expellit quālibet
tristitia z q^d etiam multe delectationes aliquarū
potentiarum expellunt vel minuit delectationes
aliarum potentiarū: sed hui⁹ causa declarāda est z
modus per quē hoc fiat. de quo michi videt^r. cum
non sit scdm delectationem vel tristitia motus p^r
se: sed fiant per modū sequele ad aliā mutationē
scdm prius dicta. q^d neq³ delectatio per se corrū-
pit tristitia neq³ tristitia: per se corrūpit delecta-
tionem neq³ delectatio delectationem: neq³ tri-
sticia tristitiam: sed per accidens. omnia ista sunt
possibilia. ¶ Ad quorū evidentia Sciendū est q^d
nos possumus loqui de delectationib⁹ z tristitijs
contrarijs. vel de non contrarijs: si sit sermo de
contrarijs: apparet satis q^d delectatio nō agit sup
tristitiam nec e contra: sed delectatio cōsequit^r ap-
prehensionem conveniētis: z tristitia apprehē-
sionem disconvenientis: ideo q^d corrūpit h^mōi app^r-
hensiones corrūpit ex consequēti delectationem z
tristitiam consequētes. z quod mutat potentia co-
gnitivā de vna h^mōi apprehensionū in aliā. mu-
tat ex consequēti app^r. sūm de delectatione i tr-
stitiā. vel e contra. Si aut loquamur de delectatio-
tionib⁹ z tristitijs non cōtrarijs. adhuc est ma-
nifestius q^d vna per se nō corrūpit aliā saltē acti-
ue: sed per illū modū vna corrūpit aliā quia vna
corrūpit operationē: quam aliā cōsequit^r et sic
ex consequēti corrūpit illam. hoc aut sic sciri pōt
delectatio enī per modum finis amati perficit: au-
get z continuat operationē quā consequit^r. vt di-
ctum est i alia questione in qstum enī delectatio est
scdm seipsā appetibilis per modū finis appetit^r
est innatus inclinare ad eā psequendam z cōtinu-
andem z per consequēs ipsius inclināt ad opera-
tionē quā ipsa psequit^r psequēdā exercēdā z p^r-
nuandum econverso aut tristitia per modū repu-
gnantis finit inficit z repellit operationē quā ipsa
consequit^r in qstum enī tristitia scdm seipsā est fu-
gibilis appetitus iclinat ad illā operationē repel-
lendā quā tristitia consequit^r. Ex his aut sequit^r q^d
aīa g^ra delectationis continuādet augende est in-
tantavalde g^ra tristitiē repellende. circa opatio-
nem et obiectū ad que tristitia consequit^r aīa aut
cum sit virtutis finite non pōt ad diversa simul in-
tendere perfecte: sed intentat vni valde quasi non
pōt alijs intendere. z vniuersalit^r quanto magis i-
tendit vni iāto minus pōt intendere alteri. Juxta
illud. pluribus itentus minor est ad singula sens⁹
hoc ergo modo manifestus est q^d aīa circa aliquā
operationem delectata vel tristata multū intendit
illi operationi. z per consequēs parum itendit ali-
is operationibus. z qsto minus itendit eis. tanto
minor consequit^r eas delectatio vel tristitia. prop^r
quod isto modo delectatio vel tristitia i opere vno
repellit vel minuit delectationem: vel tristitiam
in opere alio. sicut enī delectatio i vno opere mi-
nuit delectationē in alio opere z tristitia tristitiā
et delectatio tristitiā z e contra. ¶ Sed hic opor-
tet diligent^r attendere q^d plures potentias in suis
operationibus simul delectari vel tristari cōtigit
duplicif. vno modo circa idem obiectū vt circa il-

lum cibum vel istā mulierem. Alio modo circa di-
versa obiecta vt gustū circa cibū auditum circa
cantū mulierū. si aut sit delectatio vel tristitia plu-
rium potentiarū circa idem obiectū: tunc vel vira
q³ potētia circa illud obiectū delectabit iudican-
do ipsū cōueniens esse vel viraq³ tristabit iudican-
do ipsum esse discōueniens. vel vna delectabit et
alia tristabit. Si ergo viraq³ delectat. verbi g^ra
visus in pluchytudine mulierū z auditus i eius
dulci cantu. tunc delectatio in op^e vnius potētie
nō minuet delectationē in opere alterius. sed po-
tius augebit. adulter enī plus delectabit in cantu
pulchre mulieris z lascive q³ in cātu turpis z in-
decentis z tu libentius odorares pluchū lozem
q³ turpem cōsimili exstite odore z causa huius est
colligatio sensuū exteriorum ad eādem interiorē
potentiam cū enī plures sensus cōcordant de cō-
uenientia obiecti. estimatiua firmit^r adheret eo-
rum iudicijs. ¶ Et sic inde maior sequit^r dele-
ctatio eodem modo maior sequit^r tristitia si plu-
res sensus cōcordant de disconvenientia. si vero
discordent tūc delectatio vnius minuet tristitiā al-
terius z e cōtra prop^r hoc q^d estimatiua null⁹ erit
firmi iudicij sed quasi dubitabit an totale obiectū
sit sibi cōueniens vel discōueniens z ita nec dele-
ctabitur nec tristabit intense nec per cōsequens
sensus exteriores intense delectabunt vel tristabū-
tur prop^r eorū colligantiā ad virtutes interiores
que tanta est q^d si estimatiua iudicauerit aliquē ef-
se immundiciā in cibo vel in potu q³ tūcunq³ bo-
ni fuerint saporis z odoris z gustus obhominabi-
tur z olfactus. Si aut delectationes z tristitiē
plurium potētiarū fuerint circa diversa obiecta.
et nō subordinata. tūc habebit veritatem illud q^d
prius dicebatur sc³: q^d delectatio minuet delecta-
tionem z tristitia tristitiā: z delectatio tristitiā et
e contra modo superadito. sic enī bñ dicit. Arg.
q^d amātes fistulas nō possunt sermonibus atten-
dere si audiant fistulantem propter q^d gaudētes
quocūq³ vehementer nō operamur alterum z aliā
faciamus alijs quiete placētes. hoc idem etiā ap-
paret in tristitijs nares enī equi cōstringimus vt
non sentiat pedis dolorem. ¶ Scdm aut ea que di-
cta sūt rōnes i principio questionis adducte pro-
cedunt si quis intenderit Alique enī satis arguit^r
q^d delectatio nō per se diminuat delectationē quā-
tamē diminuat modo predicto sc³ q^d aīa vni nul-
lum enī intenta minus itendit alijs nihil probāt.
Et sic est finis questionis.

q³re vna opas-
tio nō ipedit
altas circa id
obiectū q³ cō-
cordat i dele-
ctatiōe vel tri-
sticia

rōnes solunt^r
ex dictas.



¶ Ceteris viceſſimo octauo. ¶ Quidam questio. xxviii
principali intētiōe delectatio sit p-
pter operationē. vel operatio ppter
delectationē. multi aut probare nitū-
tur q^d operatio sit ppter delectationē
intētiōe pncipali per rōnes sumptas ab Arg.
et eudoxio quarū prima sit ista. optimū semper in-
tētiōe primaria debet poni finis aliorū z maius
bonū minoris boni: semper enī deterius est g^ra
melioris. vt d^r. septimo politice: sed delectatio vi-
detur esse quid optimū. ergo. z c. minorē pbat

af q³ opatio
sit ppter dele-
ctationem

rō eudoxij

Eudoxius capiens pro principio manifesto illud esse optimum quod omnia appetunt; illud principium videtur esse concedendum: quia cum bonum sit obiectum appetitum: nichil videtur per modum obiecti posse ad se trahere vniuersaliter omnem appetitum. nisi sit in bonitate potestissimum: quia tale est omni enti bonum. sed non est omni enti bonum nisi quod est optimum secundum seipsum. Si igitur illud principium concedatur oportebit etiam modo consisti illi concedere illud esse optimum omnibus cognitionibus intentibus quod omnia appetunt cognitione vitia sed delectationem appetunt omnia tam rationalia quam irrationalia. puter per experimentum ergo. ¶ Hanc autem rationem positam ab eudoxio per modum disputationis approbat. Arguit in septimo huius dicendi. et persequi ait omnia et homines et bestia delectationem signum quoddam est eius quod est esse aliquantulum optimum ipsa. ¶ Verum est quod statim instari potest isti rationi sicut inuit. Arguit in septimo huius dicendo quod dicta ratio haberet efficaciam si omnes appeterent eandem delectationem: sed non est ita alij enim et alij alias et alias appetunt delectationes et ad inuicem sepe contrarias. licet ergo omnia homo appetat delectationem. in nulla est delectatio quam omnia homo appetat: ideo de nulla delectatione concludi potest quod sit quicquid optimum. ¶ Sed Arguit huic instantie respondet dupliciter primo sub his verbis sequenti non eadem: neque natura: neque appetitus: neque est neque videtur neque delectationem persequuntur eandem omnes. delectationem tamen omnes. Ex quibus verbis sententia confirmatur preacta rationem potest extrahi dupliciter. primo scilicet quia causa quare non omnes appetunt eandem delectationem est quia non omnia eadem natura. id est complexio naturalis indita nobis a naturam nec idem habitus per assuetudinem acquisitus: natura est imperfecta et habitus prauus non persequitur optimam delectationem: sed sibi proportionabilem scilicet prauam vel imperfectam. sed si esset omnium eadem natura scilicet perfecta et idem habitus scilicet optimus. omnes appeterent eandem delectationem. et illa est quam predicta ratio concludebat esse quod optimum quod videtur enim perfecto viro et studioso iudicandum est ac si omnibus videretur. studiosus enim circa singula iudicat recte. Alia autem sententia potest capi ex dictis verbis Arguit quod generi toti delectationum pruenit terminare appetitum quod ex hoc patet. quia omnes appetunt delectationem. sed hoc quod non omnes appetunt eandem significat quod prauae delectationes terminant prauos et bonos et optime optimos illud autem est optimum quod terminat optimum appetitum ergo aliqua delectatio est quid optimum. Secundo autem Arguit. instantie preactae respondet sub his verbis forte autem et persequitur non quam existimant neque quam utique dicerent: sed eandem cuius rationem assignat dicens omnia enim in natura quod dam diuinum ex quibus verbis capi debet quod licet alij homines propter alias ipsorum naturas et alios habitus appetant alias et alias delectationes particulares. tamen omnes appetunt eandem delectationem finalem. et persequuntur. licet hoc ipsi non percipiunt. ideo de ille finali delectatione ratio sufficienter concludebat. ¶ Sed tunc est dubium quomodo verum sit. quod omnes appetunt eandem delectationem. Ad quod potest dici probabiliter quod naturaliter appetit aliquam operationem habentem sibi annexam delectationem. ipse enim naturaliter appetit illam delecta-

tionem: omnes enim natura scire desiderant. ut ostendit primo metaphysice. et omnes ipsum scire aliquantulum persequuntur in hoc non obstante credi debet quod omnes aliquid quam appetunt eandem scientiam finalem scilicet maximam excellentissimi scibilis. nullus enim interrogatus si vellet perfecte cognoscere deum disceret non vellem illum etiam omnes persequitur. vel in forma propria vel quia aliquid in ipsa ordinatum: persequitur omnes enim humane noticie imo vniuersaliter omnes actus humani in illam finalem ordinantur: si in eius opere consistat humana felicitas. et hoc fuit declaratum satis in primo huius: scilicet in quarta questione et in quinta. ¶ Est ergo intentio Arguit quod omnes homines appetunt naturaliter illam summam delectationem que dei summe contemplationi annexa est: cuius ratio est ut dicitur: quia omnia entia quantumcumque deprauata habent naturaliter in se quoddam diuinum. per quod naturaliter tendunt in proprium bonum: et hoc etiam exprimitur in decimo huius dicens forte autem et in primo est aliquid naturale bonum melius: quam secundum se ipsa quod appetit proprium bonum: et illud diuinum vel naturale bonum forte nichil aliud est quam natura vniuersalis secundum quod ipsa est quedam participata similitudo primi boni. vel secundum quod ipsa continet recipere esse suum a primo et summo bono semper enim prima causa plus influit in quodlibet causatum suum quam quocumque secundaria. sic ergo declarata sit ad illud propositum prima ratio Arguit et eudoxij. ¶ Secundo ad idem arguitur sic: quia ex eodem fundamento in omni genere cause causa prima est vniuersalis ratio causalitatis quam cause posteriores: sed in omnia bona humana delectatio videtur vniuersalis ratio causalitatis in genere cause finalis. probatio quia causalitas finis est in mouendo appetitum ad ipsum amorem et prosecutionem eius. nullum autem humanum bonum in. ouer ad hoc vniuersalius appetitum cognoscitur: quam delectatio. cum expertum sit omnes bestias et homines persequi delectationes. ergo delectatio est prima in genere causarum finalium. et per consequens operatio est intentione primaria propter ipsam. ¶ Tercio perfectibile primaria intentione ordinatur ad suam perfectionem propriam tanquam in finem. sed delectatio perficit operationem ideo. et. Et fortificatur ratio quia delectatio perficit operationem non quocumque modo: sed ut supueniens quidam finis ut dicitur Arguit. ¶ Item omnia humana bona sunt intentione primaria propter optimum quod est ipsa felicitas tanquam propter finem: sed Arguit dicit delectationem esse felicitatem et quid optimum quod probat tali ratione. felicitas cum sit operatio perfecta est operatio non impedita. hec autem est delectatio quare erit delectatio optimum. ¶ Item prima intentione semper tertius est gratia in. melioris ut dicitur septimo politice: sed delectatio videtur esse melior operatione: quia ipsa est generatione posterior cum ipsa consequatur ad operationem: que autem generatione sequitur ad operationem priora sunt specie substantie id est sunt posteriores ut dicitur Arguit. nono metaphysice ergo. et. Et confirmatur quia finis habet rationem ultimum ideo quod magis est posterius magis videtur habere rationem. ¶ Item illud est maxime eligibile et per consequens omnia alia sunt eligibilia propter ipsum. Sexto

Euallo

Deffensio

Solutio

Secundo ratio principalis arguitur

Tercio

Quarto

Quinto

Dubium

Septimo.

Octauo

Nono.

Decimo

In oppositum

Secundo

Institia ptra il
lam rōnem

quod est eligibile non ppter aliquid aliud alteri
neq; alterius gfa tale aut confessum est esse dele
ctationem vt dicit Ar. nullū enī iterrogamus cu
ius gfa: delectat vt scdm seipsā exītem eligibilē
delectationem vnde etiā primo rhetorice dicit de
lectationem enī oīa psequit et gfa ipsius dele
ctari appetunt delectari: diffinitū aut est hīs bo
num et finis. ¶ Item optimū magis est ponendū
de illo genere quod est determinatū ad res melio
res et excellentiores. q̄ de illo quod est cōe rebus
viliorib; sed genus delectationis ē magis appo
prium rebus excellentib; et genus operationis ē
magis cōe rebus vilioribus ergo optimū gfa cui
alia sūt magis debet poni de genere delecta: tōis
q̄ de genere operatiōis. maior videt manifesta qz
nichil reputandū ē venerabile in quo cū viliorib;
conuenimus. sed solū in quo cū superioribus mi
nor pbat primo quia aīatis et in aīatis puenit ope
rari sed solis aīatis. nō adhuc oībus: sed solis co
gnoscentib; conuenit delectari. Scdo quia si de
operationibus et delectationib; hoīm optimoz
laquamur opationes erūt circa bona et circa ma
la. circa vtrūq; enī bonus homo bene operat: sed
delectationes determinate erunt ad bonū bonus
enī homo non nīst in bonis delectat. ¶ Item q̄ est
grauis aut levis ī loco suo naturali cōuenientior
est ipsi graui aut leui magis habet rōnem vltima
ti finis q̄ motus siue tēdentia ad illū: sed delecta
tio est tanq; q̄tatio ī obiecto amato: alij aut act;
humani se habent per modū tēdētie in ipsū ideo.
et c. ¶ Item manifestū est q̄ ī ludo delectatio nō
eligitur ppter operationē: sed econuerso: qz sepe
operatio circūscripta delectatiōe esset fugibilis
tanq; leui et dānosa. apparet etiā qz coitus non
eligitur naturaliter ppter operationem: quia mu
lier impregnata adhuc appetit coitū naturalit. et
tamen circūscripta delectatione opatio esset ocio
sa imo potius dānosa q̄ vtilis. si ergo natura ni
chil facit ociose. sequit qz coitus ppter delectatio
nem eligit. non econtra et si hoc in istis concedat
rōnabile est qz ita concedat in alijs. ¶ Iterū mul
ti ponūt amorē idem esse quod delectationē et in
actu amoris consistere felicitatē. et per cōsequēs
delectationem esse felicitatē: sed ppter felicitatē
sunt oīa alia bona humana ergo oīa alia sūt ppter
delectationem. ¶ His tñ non obstantibus Eustra
tius et Alberius in suis comētis tenent expresse
contrariū. Ad qd Eustratius arguit pmo per hoc
qz Ar. non dicit delectationē esse finē operati
ōis: sed velut quendā finem p hoc innuens qz non
sit simpliciter finis et intentione primaria: sed quo
dāmodo scz scdm quid et intensiōe secundaria
¶ Ad idem arguit rōnibus sic fines posterius ad
ueniunt operationib; et generationib; quarū sunt
fines. delectatio aut simul coest et que scdm natu
ram operationi ergo non est finis ei. ¶ Sed ista
tur forte non īmerito contra illā rōnem primo qz
delectatio et si non sit posterior operatione scdm
tēpus. est tñ posterior ea scdm naturā: et iterū ope
ratio non sit posterior ipsa delectatione. cū Eustra
tius dicat eā esse finē delectationis: et iterum aīa
vel corpus aīatum est finis nutritionis et aliarum
dispositionum conuenientium corpori animato.

si deterius sit sēper gfa mellioris. et tñ aīa vel cor
pus aīatum nō aduenit posterius pdictis: sed pri
us. imo etiā felicitas humana videt esse prima i
tentione ppter hoīem. qm homo cum sit substantia
est melior naturaliter et nobilior ipsa felicitate q̄
est accidēs quoddā et semper deterius est gfa me
lioris et tñ homo nō aduenit posterius ipsa felici
tate. sed econtra ergo illa rō. Eustratij nō ma
gnam videt habere efficaciam: nisi forte quia bñ p
bat qz delectatio nō est finis opatiōis p illū modū
p quē terminat gñatiōis aut morē finis gñatiōis
aut morē. ¶ Alia rō Eustratij est qz si delectatio
nes eēt fines opatiōis: sequet qz nulle deberēt
exerceri opatiōes qbus esset maiores annexe tri
sticie q̄ delectatiōes. et econtra sequeret qz oēs ope
ratiōes exerceri deberēt qbus maiores eēt annexe
delectationes quā tristicie cōsequens est falsum
ergo et antecedēs. primo ergo cōsequentia ex hoc
patet quia scdm exigētiā finis oportet cetera mo
derari ideo oportū est facere oīa que sūt pgrua
fini et diminere cōtraria falsitas cōsequēis appa
ret in opere fortitudinis vbi fortis faciēdo quod
facere decet: expectat et sustinet vulnera aut etia;
mortem. vbi plus est doloris et tristicie q̄ delecta
tiones vt dī in tercio huius. et expertum esse vide
tur econtra etiā nulli est oportū exercere coitū
cum non sua muliere. vel vi re alterius ipso inui
to q̄tumcūq; in tali opere plus delectaret quam
tristaret īfaniens enī esset dicēs qz ppter delecta
tiōem operanda essent inhonestas vel ppter nō tristari
honestas fugienda imo oīs habens rectū iudiciū
assereret honestas esse faciēda etiam si sint tristis
vel indelectabilia et oīa inhonestas esse fugienda.
q̄tumcūq; sint delectabilia hoc pulchre dicit
Seneca in ep̄a inimiticias ad luciliū dicens vtr
bonus quod honeste se facturū putauerit faciet.
etiam si ne pecunia si laboriosum erit faciet: etiā
si dānosum erit faciet. etiā si periculosū erit rur
quod turpe erit nō faciet. etiā si pecuniā afferret
etiam si voluptatem etiā si potentiā vel honorem
ab honesto nulla re defrebit: ad turpia nulla spe
inuitabit. ¶ Et Tullius in libro de officijs ne
mo enim iustus esse pōt. qui mortem qui dolorē
qui exiliū qui egestatē timet. aut q̄ ea sunt hīs cō
traria equitatis ante ponit ergo opatiōes non sūt
propter delectationes sed econtra. Sed isti rōnē q̄
uis sic fulcite possent alij respondere dicentes qz
non oēs delectationes sunt eiusdem. rōnis sicut
nec oēs operationes: sed opationibus turpib; an
nexae sunt turpes delectationes. et honestis hone
ste: sicut apparet septimo et decimo ethicorū dele
ctationes aut turpes non sūt simpliciter dicēde de
lectatiōes. q̄ quis dicant delectationes deprauatis
vt apparet ibidē dicere ergo qz sicut mali gfa de
lectatiōis turpium operant turpia et male. sic vi
ri boni gfa delectationum honestarū operant ho
nestas et bene. Supponeret etiā qz pars rōalis oīs
no preferenda est pti sensuali. ī tñ qz oē illud tur
pe dī et malum qd a recta rōe discordat. ¶ Tunc
respondet ad rōnem cōcedendo cōsequentia. si ī
telligat de honestis delectationibus scz cōcordis
bus recte rōi et de tristicijs cōrespondentib; et
quando arguit qz cōsequens sit falsū qz in opere

scda rōeustra
cij

Tullius.

Calōnia

rōi si ad pti
mam rōnem.

fortitudinis plus est doloris et tristitie quā delectationis. diceret q hoc forte est verū de delectatione et tristitia sensualibus. sed nō est verū de intellectualibus. sicut dictū fuit in tertio libro qstioe vicesima quarta. diceretur etiā q p̄tiosus i coitu indecenti nullo modo delectaret scdm intellectū neq iustus in iniusto vsu rei alteri. diceret ergo q nūq ppter delectari operāda sunt inhonesta quia inhonesta nūq sunt delectabilia simpliciter: nec honesta tristabilia. vel si aliquibus honestis annexa est aliqua tristitia. tamen plus ē in eis delectationis quā tristitie: sicut dictū fuit. Et tē alia ratione. Eustratius arguit sic. sicut se h̄z operatio sensus ad delectationē sensualem: ita operatio intellectus ad delectationē intellectualem: s̄z operatio est finis delectationis sensualis tam in cibis et potibus q̄ in venereis actibus: nō enim imaginandū est q natura nobis instituerit cibum et potū finaliter vt delectemur. sed vt nutriamur et viuam. nutriri autē et viuere et opatio est: ergo delectatio est grā opationis. Ad aut natura instituit nobis cibum finaliter vt nutriamur et viuamus et non vt delectemur. apparet primo ex eo q ipsa plantis instituit cibum et potum vel eis proportionabilia: quibus tamē plantis delectatio nō cōuenit. hoc ergo est vt nutriantur et viuāt. Scdo quia in nobis cū expedit ad nutriendū et viuendū accipere cibū scz corpore destituto p cōsumptionem humiditatis calido. tūc maxime delectamur in cibo. corpore p̄orepleto et restituto: q nō expedit ad viuendū et nutriendū capere cibū: cessat delectatio nisi forte p artificialē delectationē ciborū et potuū puocetur. Tertio q cessante delectatiōe vt in somno nō cessat natura neq remittit ab ei actione circa cibū et potū. Quarto hoc apparet ex differentia animalū et plantarū circa nutrimentum: plante em habētes naturaliter alimentū cōiunctū non indigēt electiōe nutrimenti: animalia autē alio indigētes nutrimento et nō semper sibi: neq naturaliter cōiuncto indigēt electione quodammodo quā acceptāt et psequuntur cōueniens et refutant vel fugiūt discōueniens. nam sine tali electione plāte possunt viuere. animalia autē nō possēt ideo natura nō deficiens in necessariis nec abundans in supfluis instituit animalib⁹ delectationē in cibo cōuenienti: et tristitiā in discōuenienti: vt determinarent ad acceptandū nutrimentum cōueniens p annexam delectationē. et ad refutandum discōueniens p annexam tristitiā: quas plantis nō instituit tali determinatiōe non indigētib⁹: ex quo p̄z naturam delectationē et tristitiā ordinasse ad acceptationē vel refutationē nutrimenti. non ecōtra. Sicut etiam videt eē de venereis delectationibus: natura em per coitū intendens generationem ad salutē speciei apposuit coitui delectationē: vt p ipsam animalia determinarent ad exercendū talē actū: sicut em ad salutē indiuidui natura dedit nobis cibū. ita ad salutē speciei ordinauit coitū. ppter qd in plurimis generib⁹ animalū videmus delectationē in coitu. et coitū cessare femelibus impregnatis: licz in aliquib⁹ scz specialiter in hoibus non sit ita ppter cām specialem in libro de animalibus scrutandā. Sed adhuc alij respondent

isti rōni concedētes q sibi cognitio et cōsequens delectatio vel tristitia sunt grā operis sequentis scz nutritiōis et vite. sicut sensus spermatis et p̄is delectatio sunt bñ grā gñationis: neq em talis sensatio et cōsequens delectatio est vltima finis ideo nihil est mirū si in aliquā interiorē opationē ordinent. Sed hoc totū nihil est ad ppositū quēstio em est de opatione q est cognitio obiecti delectabilis et de delectatione psequēte. an illa cognitio sit illius delectatiōis grā vel ecōtra. pbi grā. vtrū visio obiecti sit grā delectatiōis cōsequētis vel ecōtra. et vtrū sensus cibi dat⁹ est nobis ppter delectationē cōsequentē vel ecōtra. diceret ergo illi q natura dedit nobis sensum cibi vt inconuenienti delectaremur in disconuenienti tristaremur et iterū dedit nobis h̄mōi delectationē vel tristitiam vt acceptarem⁹ cibū puenientē et refutarem⁹ disconuenientē et hoc totū natura iterū dedit nobis grā cōuenientis nutritiōis et vite. Sic ergo ex dictis nō est mihi manifestū qd ad p̄sentē qōnem debeat responderi magis tñ illi pti consensio q ponit operationē esse finē delectationis. ppter hoc q plurimi philosophorū excellentissimorū tenere vident illā viam: non em consuevit Aristote. dicere q felicitas in passione consistat: sed in operatione. dicens tñ delectationē esse passionē. et si aliquid dicit delectationē esse felicitatem vel esse quid optimū. hoc non dicit nisi inquantū dicebat ipsam delectationē esse operationē nō impedītā. quā ppositionem (vt puto) nō intendebat esse veram scdm predicationē formalem sed scdm materiam siue causalem. quasi diceret delectiones esse felicitatem id est felicitatē esse per se delectabilem tanq delectatione eam inseparabiliter consequēte. Similiter et oēs theologi magni felicitatē dicunt consistere vel in actu intellectus vel in amore: ppter qd si postea probatū fuerit q nō sit idē amor et delectatio cōcludet q felicitas non sit delectatio sed alia quedā opatio. et hoc esset maxie concedendū si teneret q felicitas formalis consistet in opere intellectus: nō in actu aliquo volūtatis. Item illud magis debet poni finis cui p̄pus cōuenit ratio bonitatis sed p̄pus cōuenit opationi q delectatiōi cōsequēti. ideo et c. maior manifesta est quia finis debet eē optimū oīm aliorum. et sic debet esse primo bonum et q sicut dicit cōmentator scdo methaphysice nichil est bonū nisi ppter causas finales. et ppter quod vnūquodq est tale et illud magis et per p̄us tale. minor probatur per hoc q operationē honestam delectatio sequit honesta et inhonesta tanq in gñe boni et mali delectatio specificet p opationē. et quia possibile ē in actib⁹ virtutū moralū q prudentia vere iudicabit et erit opus bonū: et non sequetur electio. forte etiā quod sequetur electio que etiā erit opus bonū. et non sequet delectatio sed magis tristitia. pbi grā. iudico illū pauperē virtuosum indigere et qd si possem deberē ei subuenire: et seq̄ actus volūtatis quo vellē ei subuenire si possem nō delector tamē. sed cōpatior ei et cōristor eo q non possum ei subuenire. hec g oia opa sūt bona scdm se ipsa sic scz q nō rōne delectatiōis. nullā em opz ibi esse delectationem cū nichil ibi app̄e

hēdāf p modū cōueniētis pñtis: nīl forte sibi fieret reflexio intellect⁹ sup pñctos act⁹ de quibus tūc pñctus posset delectari recta ei rō vñ in his esse reglā bonitat⁹ oīm subseqñtiū siue pñctūz ad volūtatem siue pñctū ad ptē sensitiuā. et hoc apparet satis in scō hui⁹ vbi dicit Aris. q scōm passiones neq studiosi dicimur neq prauī: neq laudamur neq vituperamur. non em̄ laudat aut vitupat q timet aut irascit sed q qualr. qñ dicat. qvltia vel circa rectū iudiciū rōnis irascit aut timet ille vituperat. qui aut vñ rō decreuit laudat: et ita intelligendū est de delectatiōibus et tristitijs cū ipse sint quedam passiones. ppter qd bonitas delectationis reducitur in bonitatē operis rōnis: quod etiā ex hoc pñt q tristitia qñq sunt bone et honeste: qz sunt scōm rectū iudiciū rationis. vt si qd amico vel hōi pñctoso dolenti condoleat. et de ei⁹ tristitia cōtristat. et forte q illud ampli⁹ declarabit qñ tractabitur de felicitate in decio. ¶ Ad rōnes alterius pñtis posset rñderi. Ad primā diceret q opatio melior est delectatione: et cōcederet illud esse optimū qd oīa appetunt intentione pñctia. et hoc nō est nō nisi deus. cōcederet etiā q oīa appetūt delectationē inquantū appetūt deū qui est delectatio: sed etiā sic oīa appetūt operationē: qz sicut de⁹ est delectatio sic est opatio idē ei est deus dei delectatio. et ipsius immanens opatio. vt pñt duodecimo methaphysice: Si autē loquamur de alijs delectationib⁹ et operationib⁹. scz in illis in quib⁹ delectatiōes distinguunt ab operationibus: tūc est eque vel magis concedendū q oīa appetūt operationes qd q appetūt delectatiōes naturaliter apparet enī. actiua et passiuā neutralia naturaliter appetere suas pñctas operationes: ppter qd actiua statim agūt naturaliter passiuo presente et patiūtur passiuā actiuo pñte. qñ etiā dicit q oīa cognitione vtētia magis naturaliter appetūt delectationē pñt dicit q verū est sed non intentione pñctiali si rectus fuerit appetit⁹: sed ea rōne qua annexa est operationi q est finis. et qz eā pñct et decorat apparet em̄ q oīa cognitione vtētia magis naturaliter appetūt operationem qd delectatio nē ex eo q sepe non solū volumus videre delectabilia sed et aliq tristitiam inferentia. ¶ Ad illud qd additū est ab aris. scz q oēs appetūt eandē delectationē. vel oēs pñcti delectationē eiusdē rōnis: dicendū ē sicut pñs q intentione pñctiali appetūt eandē operationem gratia cui⁹ appetūt eādem delectationē consequentē. ¶ Ad hoc etiā qd dicit delectationē scōm totū genus terminare appetitū diceret q nō. intentione pñctiali scz ratione operationis quā psequit si fuerit appetitus rect⁹ et nō infectus. ¶ Ad scōm rōnē qz ex eadē radice pñctit cū pñctia rñdet sicut ad primā. ¶ Ad aliaz pñt dicit q pñctibile qñq melius ē sua pñctione et finis ei⁹ pñctibile enī aliqñ est substantia et pñctio est accidēs ei inherēs: aīa enī nra mult⁹ accidentib⁹ sibi supueniētibus pñctit. et tñ substantia aīe nobilior est oīm accidēte vt dicit cōmentator scō de aīa. cū hoc etiā sicut bñ dicit Eustathius delectatio nō pñctit operationē sicut finis pñctialis et prima intentione dicit. sed vt dicit Aristo. velut quidā finis. i. tanq finis scōm qd et secūda

ria intentione accept⁹: quō deterl⁹ pñt eē finis melioris: vt apparet p pñctatorē scō celli et mundi. ¶ Ad aliā dicitū fuit q scōm pñctationē formālē delectatio nec ē felicitas nec opatio: sed scōm pñctationē materialē vel causalē. ¶ Ad aliā qñ dicit q posteriora via gñctiōis sunt pñctia via pñctationis. dicēdum ē q pñctando res simplices adiuvicē pñctio illa multā patit instantiā aīa nanq rōnalis nobilior est et melior oī suo accidēte. licet ipsa pñctat generatione multa eoz: sed pñctio illa sic hz veritatē q qñ diu durat motus gñctiōis et tendētia rei ad suū cōplementū semp totū finit acceptū qd est posteri⁹ in tali motu est meli⁹ toto qd erat prius. et ita cōcederet cōgregatū ex anima et ei⁹ opatione melius eē q aīa nuda et opatio cū delectatiōe q opatio sine delectatiōe. felicitas enī cōnumerata cū minimo bonoz reddit eligibilior. vt dicit pñmo hui⁹. ¶ Ad hoc etiā quod apponitur scz q finis hz rationem vltimū. dicit vñ mō q hoc ē verum de fine q terminat motū vñ generationē. cōparato ad motū et cām mouentē: scz ille nō est finis dicit pñctia intentione sic enī ista inferiora sunt finis dei et corporoz celestīū vt patet scō celli. finis aut pñctia intentione dictus pñct alijs oībus tanq pñctia causa oīm alioz. sic ei de⁹ est finis oīm alioz. dicit etiam alio mō q finis dictus pñctia intentione ē vltimus via resolutionis effectū in suas causas. et hoc est qz ipsa pñctia causa causarū. de hac aut. causa finali pñctius tractādum est in speculatiue sciētis. ¶ Ad aliam pñctest dicit q multa sūt que scōm se ipsa essent eligibiles que magis sunt ppter alia eligibilia qd ppter seipsas. verbi gñ. virtutes ppter seipsas eēnt eligibiles qñq circūscribēt ab eis opatio inquantū ipse sunt quedā pñctiones anime: et tamen ipse pñctes magis eligibiles sunt ppter opatiōes qd ppter seipsas: ppter hoc q opationes sunt meliores et fines virtutū. sic ergo cōcedam⁹ delectationes esse ppter seipsas eligibiles sed tñ magis ppter opationes qd ppter seipsas. Et ita si qd velit dicere q delectatio pñct opationē q est ipsa felicitas nō sit alteri⁹ gñct eligibilis. Illud debet sic intelligi q ipsa nō est eligibilis gñct alterius vltia pñctiētis: sed nō debet excludi quā sit eligibilis gñct opationis quā psequit inquantū pñctit eam et decorat sicut pulchritudo iuuetutē. ¶ Ad aliā dīcendū est q tā bona qd mala scōm mores pñctesse de eodē genere logico vñ naturalī. dicendū ē etiā q passio q est genus cōe ad delectationē cōuenit animatis et inanimatis sicut opatio. et sicut delectatio q est genus pñctū sub passione nō cōuenit inanimatis. ita neq cognitio q est gen⁹ contentū sub opatione: et sic illa rō nullam cōvincit excellētiā passiois sup opationē. neq delectatiōis sup cognitionē: et etiā licet optimus hō circa obiectū latius oparet q delectet. tamen ita determinatus est ad bonas opationes sicut ad bonas delectationes: et si opetur aliqñ circa mala. tamen intentio nē pñctiali et totaliter finali nunq opat nisi circa bonū et optimū scz circa deum. ¶ Ad aliā pñt dicit q inter passioes aīe delectatio maxime quietat appetitū. tñ si delectatio cōparet ad operationē: aliqua opatio pñctiali et finali quietat appe

ad nonam

titum. Ad aliam dicendum est: quod si operatio ludis ordinatur ad delectationem. tunc illa delectatio ulterius ordinatur ad operationem. nam sicut dicit aristoteles. inconueniens est finem esse lusum. studere ei et laborare ludis gratia insipiens videtur et valde puerile ludere autem ut student secundum anatarsem recte habere videtur. requiem ei assilias ludus imitantes autem continue laborare requiem indigent non utique finis requies. fit ei gratia operatio vis de coitu autem nunc dicendum est quod non est appetendus iterum principaliter propter delectationem sicut dictum fuit causa autem quare post operationem non cessat a coitu si cut alia animalia potest esse quia propter nobilitatem et excellentiam proplexionis humane difficillimum est fetum for- mari in hominibus quam in alijs animalibus. ideo ad succur- rendum hominibus difficultati natura ingenerauit homi- bus omni tempore materiam et delectationem pertinetes ad co- tum ut omni tempore posset fetus humane generari. quod non nisi certo et paucotempore fuit necessarium in pluribus generibus aliorum animalium. Ad aliam dicetur post quod non est idem amor. et delectatio nec est adhuc visum an felicitas poni debeat in amore. Et sic est finis questionis.

ad ultimum

Questio. xxi. arguit primo



probat quod odium non sit tristitia primo.

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

Sexto.

Septimo

secundo principaliter.

Tertio.

Veritas vicesimonono. Utque amor siue dilectio et delectatio sint idem rea- liter. Ad quod non: quia illa non sunt idem quorum contraria non sunt idem. sic est in proposito. et contra maiorem partem: quia si oppo- situm in opposito et propositum in proposito. secundum thopicorum et quia tamen vnum est primum decimo methaphysice. mi- nor probatur: quia contrarium dilectionis est odium contrarium vero delectationis est tristitia. Quod au- tem odium et tristitia non sunt idem. potest argui multipli- citer. Primo quia tristitia contra et violenta et non volunta- ria odium autem est voluntarium. Secundo quia deus nullomodo tristatur: sed semper continue et uniformiter dele- ctatur. ut appetit duodecimo methaphysice. et tamen de- odit malos putat omnes leges concedere videtur. Ter- tio quia odium esse potest tam absentis quam presentis eiusdem existit. tristitia autem non videtur esse nisi vel ex presentia mali vel absentia boni. Quarto quia odium est quo quis vellet alteri non esse: tristitia autem est passio in appetitu derelicta ex aliquo disconuenienti vel nociuo. Quinto quia tristitia non videtur esse nisi circa aliquod singulare obiectum vel circa de- terminata singularia: sed odium sicut dicitur secundum rhetori- cem non solum est circa singulare: sed et ad communia: nam sicut ibi dicitur fur odit et calumniatoris unusquisque et constat ut dicitur: quod non oportet hominem esse tristem si contra odit furem vel calumniatorem. Sexto quia aristoteles secundum rhetoricam ponens orationem inter iram et tristitiam dicit. iratus quidem ergo tristatur odiosus autem non. Septimo quia nullus delectatur de sua tristitia. et tamen bonus homo delectatur de hoc quod ipse odit peccata ideo et contra. Item ad principale illa non sunt idem quod ab invicem separantur: sed sic est de dilectione et delectatione quia creditur a multis: quod demones neque de seipso neque de alijs delectantur. sed continue maxime patiuntur tristitiam. et tamen ipsi diligunt se et nos vide- mus plures seipso excessiue diligentes. et hoc affirmantes: qui sepe nullam consentunt se expe- riri delectationem: sed quasi ad extremum sepe tri- stantur. Item si amor et delectatio essent idem. tunc summum vniuersum esset summum alterius quod

est falsum. falsitas consequentis patet: quia for- tis summe diligit actum fortitudinis. in quo tamen nihil aut modicum delectatur. ut patet per expe- rientiam et tertio ethicorum. Et quia pater aliquis summe diligit filium licet malum. qui tamen de eo non de- lectatur summe: sed tristatur. Et quia possibile est summam amici dilectionem stare cum summum odio inimici. quod non est possibile de summa delecta- tione et de summa tristitia. cum dicat aristoteles septimo huius: quod quilibet delectatio expellit vel minuit quamlibet tristitiam. Et cum delectatio. nem et tristitiam consequantur motus corporales contrarii scilicet dilatatio et constrictio cordis et spirituum: que perfecte simul esse non possunt.

Item delectatio et tristitia cito transire videntur. amor autem et odium manent diutius. Item quod sequitur ad amorem et odium non est idem quod amor et odium: sed delectatio et tristitia sunt hominibus ideo et contra.

Ad hoc patet quia idem non sequitur ad seipsum. minor pro- batur per hoc quod amare aliquem ut dicitur primo rhe- torice est velle ei que putat bona et per oppositum odire aliquem est velle ei que putat mala: sed ad hoc quod est velle alicui bonum vel malum consequi- tur delectatio. si fiat quod volumus. et tristitia si non fiat ideo et contra. Item auctoritate aristoteles. qui de eis in libro rhetorice determinat in diuersis locis tam de diuersis passionibus et alias ponit consideratio- nes ad ostendendum delectationem et amorem et assignat eis diuersas definitiones. et similiter in isto libro ethicorum determinat de eis in diuersis libris tam de differentiis. Oppositum arguit: quia idem est actus qui est eiusdem potentie respe- ctu eiusdem obiecti: sed delectatio et dilectio sunt eiusdem potentie quia voluntatis. et respectu eius- dem obiecti. quia beatus vel intelligentia et amat deum et ideo delectatur. Et quia dicit aristoteles primo ethico- rum unicuique autem delectabile ad quod dicitur amicus. Et confirmatur: quia duodecimo methaphysice dicit commentator et satis aristoteles. quod si agens fuerit. vnum et materia vna et potentia vna. necesse est effectum esse vnum. Idem autem obiectum scilicet bonum sub ratione boni apprehensum in eadem potentia scilicet in volun- tate causat amorem sui et delectationem potentie. ideo et contra. Item illa sunt idem quorum effectus sunt idem. sed effectus delectationis et amoris sunt idem scilicet confirmare perficere et continuare opera- tionem tam enim delectatus in ope quam amans delectationem magis continuat operationem et in ea con- firmatur. Item via potentie in obiectum et contra sunt idem realiter licet differant ratione. sicut dicitur tertio physicorum de ascensu et descensu. vel de via ab athenis ad thebas et e contra. sed delectatio est im- pressio quedam in potentia ab obiecto. dilectio vero est tendentia potentie in obiectum ergo et cetera. Et confirmatur per simile. quia eadem est qualitas impressa in ferro a magnete et inclinans ferrum ad magnetem. Item delectatio significat quietem potestatem in obiecto dilectio vero significat unionem po- tentie in obiectum: sed unionem quiescit de se cam- tentie in obiectum: sed unionem quiescit de se cam- do vnitur. ideo et contra. Item tristitia et odium sunt idem ergo delectatio et dilectio sunt idem. Ad hoc patet: quia aliqd odire nihil aliud videtur quam illud sibi adipisce- re. quod non videtur aliud esse quam de illo esse tristem

Quarto Quinto

Sexto

Oppositum.

Confir.

Secundo

Tertio

Confir.

Quarto

Quinto

opinio qdā q
ois act⁹ volū
tatis sit velle
vel nolle.

Triplex act⁹
volūtatīs af
firmatiue.

opinio aliqñ
q idē sit desī
deriūz postea
tristitia.

Plurimi doctores precipui de ista questione di
uersificantur in suis opinionibus quorum suffi
ceret mihi sententias recitare. dicunt ergo qdam
magis q omnis actus voluntatis est velle vel nol
le: cum enim obiectum fuerit apprehensum sub
ratione boni vel conuenientis sequitur actus vo
lendi. et si sub ratione mali vel disconuenientis:
actus nolendi. si sequatur aliquis actus volunta
tis. et hoc oportet eos intelligere capiēdo velle
et nolle large. prout se extendunt ad complacē
tiā vel displicentiā in obiecto. precedentes ali
quando obiecti acceptionē vel refutationē. Si
tamen velle et nolle capiant p pte. scz velle p ob
iecti acceptione per quam si nihil phibeat moue
mur ad psequendum obiectum si fuerit absens. et
quietamur in eo si sit presens. nō esset aliquomō
concedendum quod omnis actus volūtatīs esset
vellevl nolle. sicut sufficienter declaratum fuit i
tertio libro tertia questione. vnde et isti etiam con
cedunt bene nobiscum triplex esse velle sicut tri
plicem esse actum voluntatis affirmatiuum scilicet
primum complacentiam in obiecto sub rōne
boni vel conuenientis apprehenso. Secundum
vero desiderium quo mouemur ad obiectum nō
habitu psequendum. si non fuerit impediēs.
Tertium autē delectationē secundū quam quie
tamur in obiecto adepto. postea dicunt isti: q act⁹
desiderij bene distinctus est ab actu delectatiōis
quod est simpliciter concedendum vt puto: quoni
am desiderium potest stare cum tristitia delecta
tioni contraria. cum enim famesco cibum appre
hensum desidero. quē si capere non potuero mul
ta sequitur tristitia sine delectatione. nec tamē ces
sat desiderium propter quod dicit commentator
duodecimo methaphisice commento. tricesimo
nono. quod desiderium precedens apprehensio
nem magis videtur dolor q voluptas. Etiam
habita perfecte re desiderata cessat desiderium si
proprie capiat desiderium: sicut enim veritatem
habet quod dicitur appetitum esse ratione caren
tie scz capiēdo appetitum p actu desiderij. Sed
sciendum est q istam conclusionem aliqui sic intel
ligunt: q bene est desiderium quod non est de
lectatio. et delectatio que non est desiderium. sicut
probatum est. tamen dicunt q idem actus volun
tatis realiter prius erat desiderium ante obiecti
habitationem et post est delectatio habito obiecto
et possibile est q desiderium erat ante idem reali
ter. quod tristitia si de re nō habita tristabamur
apud desiderium. dicunt enim q sicut eadez gra
uitate realiter ipsum graue inquietatur sursum et
tendit deorsum et quietatur deorsum cum ibi per
uenerit: sic appetitus eodem actu inquietatur cū
caruerit obiecto delectabili et inclinatur in ipsū
ad ipiscendum. et in ipso adepto. quietatur modo
constat q appetitum in aliqua re inquietari est ip
sum trīstari et ipsum in aliquem rem ad ipiscendā
inclinari est desiderare et ipsum in aliquo quīeta
ri est delectari. dicunt ergo q ista nomina tristitia
et desiderium et delectatio supponunt vel suppo
nere possunt. si non simul. tamen successiue p ea
dem re scilicet pro eodem actu appetitus: sed dif
ferunt secundum rationem propter diuersitatem

connotatorum. Actus enim appetitus idem exis
tens dicitur tristitia per connotationem absentie
conuenientis vel pñtie disconuenientis et dicitur
delectatio p pnotationē pñtie cōuenientis vel ab
sentie disconuenientis. et dicitur desiderium p cō
notationē absentie conuenientis cum possibilitate
habendi. et dicitur fuga vel abominatio per cō
notationem pñtie disconuenientis cum possibili
tate repellendi. Sed hec ego non credo esse vera
nam in appetitu sensuali videmus sensibiliter ali
um fieri motum corporales apud tristitiam et apud
delectationem oppositam. dico alium motus cor
poralem non aialem scz impatum a sensu et appe
titu sed naturalē scz ppter imperiū sēsus et appe
titus verbi grā delectationem consequi cordis et
spūm dilatatio. tristitia vero constrictio. et nō est
dicendum q ppter cōnotationes diuersas termi
norum si res sit eadem debeāt sequi motus reales
oppositi. Sed adhuc corrigendo modū loquendi
predictorum respondeat q motus illi oppositi nō
sequunt ex cōnotatione terminorū: sed ex diuer
sis apprehensionib⁹ sensus vel imaginationis cō
notatis p diuersos terminos. significātes eūdem
actum appetitus. Ita q ex eodē actu appetitus
cum alio et alio iudicio sensus vel imaginationis
sequit alius et alius motus. Tñ illud nundū vide
tur michi bene dictū: q licet haberet aliquā appa
rentiam de diuersis motibus apprehēsis tñ nullā
videtur habere pabilitatē de diuersis motibus
nullo modo p sensū vel imaginationē pre apphē
sis cuiusmodi sūt predicti mot⁹. Et iterū act⁹ ap
petitus sequit necessario et naturalit actū apphē
sionis. itñ q impossibile est appetitū ferri i icognitū
propt qd illā apphēsiōnē videt seq al⁹ appetitus
Et iterū magis ponēdū est causas p pinqs diuerso
rum motū esse diuersas q causas remotas. mo
do motū ab appetitu cognitione. puenientium
appetitus est causa propinquior et cognitio remo
tior ideo et c. Hec est simile de appetitu naturali et
animali. naturalis enī fit semp scdm eandem iicō
tionē. aiaalis aut fit scdm apphēsiōnē aliā et aliā
ppter quod illam conclusionem cū primis docto
ribus pcedamus scz q actus tristitie. actus de
lectationis actus desiderij. et actus fuge vel abo
minationis sunt realiter diuersi actus appetitus
sicut enim desiderium non est idem quod delecta
tio. sic non est idē quod tristitia. quonā possibile
est stante desiderio et ipso non remisso cessare tri
stitiam vel remitti. et delectationē fieri in actu p
secutionis. cū nullum imminet impedimentum.
Sed maior (vt mihi videt) est dubitatio de cōpla
centia precedente actum desiderij. de quo illi dis
cunt q actus ille pplacētie nihil aliud est q de
lectatio quoniam delectatio non fit solum apud rea
lē conuenientis pñtiā: sed etiā apud eius pñtiā
in conceptu. ppter quod spes et memorie delecta
biliū sunt. delectabiles vt dī primo rēthorice. cō
stat autem q illa pplacētia sit ppter delectabilis
presentiā i cōceptu. licet non i re ideo et cetera.
Iterum vt dicunt apparet ex terminis idem nos
intelligere cum dicimus mihi tale qd cōplacet et
tale qd est mihi delectabile vel in te delector et mi
hi cōplacet in te et ita concludunt omnē actus

Doc ipso
auctor

voluntatis affirmatiui esse delectationē vel desiderium. et oēs actūs eius p̄uatiui. i. oē nolle esse iriſtitiam vel abominationem siue fugam intelligēdo per abominationem siue fugam actū desiderio contrarium et ex hoc ip̄i conſequēter concludunt q̄ oīs amor ē delectatio vel desiderium. qm̄ omnis amor est actus ip̄ius appetitus affirmatiui et qd̄ omne odium est iriſtitia vel abominatio propter hoc q̄ omne odium ē actus p̄uatiui appetitus qd̄ iterum p̄firmant ex vi terminorū dicentes q̄ idē intelligimus cum dicimus tale quid amo vel diligō: et tale quid michi placet vel est delectabile.

quod differētia
mor amicitie
et p̄cupiscētie

Item omnis amor est concupiscētia vel amicitia. omnis enī amor vel tēdit in amatiū rōe qua apparet bonum in seipso. vel rōe qua apparet amati bonum. p̄mo autē mō est amicitia: et secundo modo p̄cupiscētia sed oīs p̄cupiscētia si sit de absente ē desiderium. si vero sit de p̄ſente in re ē delectatio ultimata et si sit de p̄ſente in conceptu solum est delectatio precedens desiderium qua desiderium oriūtur et incitatur. Similiter omis amicitia si sit de absente ē desiderium nō quidem quod desideras optet sibi bonum. sed quo optat amico bonum qd̄ non habet. Si autem sit de p̄ſente i. re. i. de bono qd̄ amicus habet. sic est delectatio ultimata qua delectamur in bono amici. et si sit de p̄ſente solum in conceptu erit delectatio precedens desiderium sicut dicebatur de concupiscētia ideo et c. Item actus vel effectus amoris non videtur esse nisi tēdere in amatum. vel vñiri amato vel in ip̄m transformari vel se condonare amato vel se in eo quietare. hec autē oīa pueniūt desiderio vel delectatiōi qui enī delectatur vel p̄placet i. aliquo quasi i. ip̄s spiritaliter transit et dat se ei et ei vnitur. et in eo quietatur vt apparet vnicuiq̄. Et hoc iterum cōfirmat auctoritate Augustini decimo quarto de ciuitate dei septimo caplo dicētis: q̄ amor i. h̄as id ē desiderans habere quod amat cupiditas est amor autē h̄as id quod amatur eoq̄ fruē. leticia est siue delectatio. Amor vero fugiēs quod ei aduersatur timor est et accipit timorem pro abominatione vel fuga que opponitur desiderio et subdit: idq̄ si acciderit sentiens iriſtitia ē: isti sic finaliter p̄cludunt non oēs amorem esse delectationē sed q̄ oīs amor qui nō ē desiderium ē delectatio. Sed quis ista opinio sit probabilis et subtilis. et nō videtur michi q̄ alia posset eque probabiliter sustineri. Et primo quidem appposito excludenda est dilectio seu amor vel amicitia si pro habitu capiat. quoniam illa nō est delectatio cū delectatio sit actus ip̄ius appetitus. questio enī proposita intelligitur de actuali amore quo appetitus actus fertur in amatum ponamus ergo te amare. petrum amore amicitie scilicet propter seipsum et ponamus scdm̄ opinionem p̄narratam triplicem actū appetitus et vocemus tertium delectationē quia sic oēs vocant eū. et vocemus p̄mū p̄placentiam de q̄ forte dubium est vtrū sit delectatio vel non realit̄ sic ergo vtendo nominibus predictis apparet michi q̄ amor ille quo tu amas petrum non est delectatio: hoc probō sic. tu nō delectaris illa delectatione nisi apprehēdas: q̄ sit bene petro. et si apprehēdas q̄ sit male petro. tristis opposita tristitia. sed neutri illoz apprehēdēs tu amas petrum ergo amor ille nec est illa delectatio nec est illa tristitia. Item si scias male esse petro et non b̄n tu non delectaris illa delectatione. sed tristis tristitia contraria. sicut dixi. et tamen non cessas amare petrum. igitur amor ille non est talis delectatio. Item amor tuus obiectiue cadit super petrum dicis enī amo petrum. sed illa delectatio tua non cadit directe sup̄ petrum sed sup̄ hoc quod est bene petro quod apparet quia tristitia contraria super petrum cadit sc̄z sup̄ hoc quod est male esse petro. cū ergo actus sint diuersi quorū obiecta sūt diuersa. sequitur q̄ ille amor nō est illa delectatio. Item dicta delectatio contrariatur dicte tristitie sed amor quo amas petrum non contrariatur dicte tristitie quia simul stat q̄ tu amas petrum: et tristis de male esse petro. ergo et c. Secundo videtur michi q̄ ille amor nō est desiderium. quia tu statim dicis. amo petrum: sc̄z nō dicis desidero eū licet forte dicas. desidero videre eū. vel audire v̄ aliquid boni sibi esse. Item desiderium ē absente. sed tu concedis te amare petrum non considerans aliquid boni abesse ei vel non: ergo ille amor non est desiderium. Item illo amore non minus abominaberis malum petri q̄ desiderab̄ bonum petri. propter quod oportet si ille amor sit desiderium boni petri. quod sit etiam abominatio mali petri. quod est impossibile. cum illi act⁹ sint diuersi. Tercio videtur michi: q̄ ille amor nō sit complacentia si complacentia sit. delectatio quia sicut quilibet delectatio expellit vel minuit quālibet tristitiam siue contrariam siue contingentē vt habetur septimo huius. sic quilibet tristitia videtur expellere vel minuire quamlibet delectationem siue contrariam siue contingentē sed tu summe tristis. videnst̄ iannus velle interficere petrum amicum tuū. et tñ tu non minus amas eum. ergo ille amor tuus non est aliqua delectatio. Item ponatur q̄ ille sit amor carnalis patris ad filium qui sit secundum appetitum sensitivum. et videas filium tuū sub manib⁹ herodis statim interficiēdum tu summe tristaberis. ex quo sequit̄ maxima cordis constrictio. tu etiam summe amabis filium tuum. Alias non tristareris intantum. ergo si ille amor esset delectatio tu summe delectareris ex quo sequeretur maxima cordis dilatatio: sed hoc est impossibile scilicet q̄ simul cor maxime dilatetur et maxime constringatur. ergo ille amor non erit delectatio aliqua. Item sicut bene dicit Arg. i. de cimo huius: q̄ omnib⁹ videtur hoc esse animus. interimens autē hanc fidem non oīno credibiliora dicit: sed oīs homo videns amicum suum duci ad mortē vel etiam seipm̄ diceret se nullā oīno habere delectationē vel saltē nullā magnā: et tñ affereret se valde amare amicum aut seipm̄. ergo ita est et hoc interimēs nō dicit credibiliora et si est ita. tñ ille amor non est aliqua delectatio. Et videtur michi q̄ rationes alioz nihil contra hoc concludūt Ad illud enī q̄ ip̄s inducunt de spe et memoria q̄ sunt delectabiles. dicendum est: q̄ spes et mēo q̄ sunt delectabiles sunt nō ex eo q̄ res delectabilis r̄a delectabiles sunt nō ex eo q̄ res delectabilis presentia lter concipitur. sic enim sequeretur: q̄ etiam desperatio esset delectabilis. qd̄ est falsum et ij

auctoritates
Augustini q̄ a
mor sit omis
passio.

Sufficienter
pbat q̄ amor
nō sit delecta
tio.

Secundo

Tercio

q̄ amor nō sit
desiderium.

Secundo

Tercio

q̄ amor nō sit
p̄placentia

Secundo

Tercio

Ad rōes alte
ri⁹ opinionis

q̄re spes et me-
moriam causat
dilectionem.

sed sicut determinat Ari. primo rhetorice spes
et memorie delectabiles sunt delectabiles: eo q̄ res
memorare et sperare quodammodo reuertunt ad fanta-
siam per quam apprehendunt tanq̄ presentes unde
dicitur. Arg. qm̄ aut est delectari in pati sensu alicu-
ius passionis. fantasia aut est sensus quidē debilis:
et utiq̄ memoranti et spanti psequet fantasia ali-
qua eius q̄d meminit et spat. si aut hoc: et aliam q̄
et delectationes magis memorantibus et sperantibus
qm̄ et sensus. Et parū post dicit adhuc Arist. et in
plurimis concupiscētis sequitur quedā delectatio
aut enī memorantes quō adipiscēbant et spantes
quō adipiscēnt gaudent quā delectatione. ut pu-
ta qui in febribus hñtes sibi memorantes quō bibe-
bant et sperantes bibere gaudēt: et agētes et dispu-
tantes et scribētes et facientes semper aliquid de
eo quod amant gaudēt subdit cam et modū p quē
dicens i oibus enim talibus memorantes quasi
sentire putant id q̄d amant. et addit itē. Arg. ppter
quod utiq̄ et cū tristis fiat: eo q̄ nō assit et i plorā-
tibus et lamentationibus insit quedā delectatio
tristitia quidē enī de non adesse. delectatio autem
ex memorando et videndo aliquāliter illum/et q̄-
lia egit/et qualis erat. Si ergo illi dicant q̄ apud
actum amoris res amata que est delectabilis est
p̄ns in conceptu: dicemus q̄ hoc est verum sic q̄
p̄sentialiter apprehendit: sed in casu possibile est
q̄ non apprehendat q̄ p̄ns: sed quasi absens etiā
cū desperatione ut si credamus amicum duci ad
tormentū mortis et tunc appetitus ab oī delecta-
tione absolutus nisi forte p memoriam aliqua debilis
delectatio misceat tristitia: et tamen actus amoris
manet intensus ppter q̄d amor ille non est aliqua
delectatio sicut dicitur. Ad illud etiā quod ipi dicūt
ex terminis apparere q̄ idē intelligim⁹ cū dicim⁹
tale quid mihi placet et tale quid ē mihi delecta-
bile: dicendum est q̄ si hoc sit verum tunc illa cō-
placētia non est amor formaliter. sed psequit ap-
prehensionē p̄ntie amici vel memoriam et fanta-
sia bonorū eius p̄teritorū: qm̄ etiā ipi dicunt q̄ ex vi
terminorū idē intēdimus cū dicimus tale q̄d amo-
r et tale quid mihi placet: possumus hoc interimere
cum in casu mortis vel damni. amici confiteamur
nos amare eum valde et nihil vel valde modicū
delectari. sed tamen illa verba videntur prima fa-
cie idē significare: ppter hoc q̄ actus amoris et de-
lectationis aliquālis semper vel ut in pluribus
p̄nectuntur et ex huiusmodi consequuntur modo pri⁹ ab
Arist. declarato. ¶ Ad aliam pceditur q̄ omnis
amor sit amicitia vel p̄cupiscētia: et quando dicitur
si sint de absente: erit desiderium: pōt dici q̄ bene de-
siderium psequitur: sed ille amor non erit forma-
liter desiderium: et ita suo mō dicatur de p̄ntie. Ad
aliam dicendū est: q̄ tēdere in amatū scdm̄ ipm̄ q̄
est actus appetitus imāns est desiderium cōse-
quēs ad amorē: et nō ipse amor. vñri autem ama-
to nō realiter sed spūaliter vel se p̄donare amato-
r in ipm̄ rāss formari ut inde amicorū velle et nolle
fiat p̄ntia. vel q̄ inde fiat velle bonum amico et
nolle malū est ipse amor et nō est ipsa delectatio: s̄
delectatio psequitur cū amatū vel aliquid sibi bonū
fuerit apprehensum per modū habitū vel p̄ntis.
Et ita etiā pōt dici de q̄tatione i obiecto amor

ergo consistit in vnione/ q̄tatione vel transfor-
matione spiritali predicta delectatio autem con-
sequitur apprehensionem realem vnionis. ratioe
cuius delectatio communiter dici solet quedam
vnio vel quietatio in obiecto. amor ergo non est il-
la realis vnio vel quietatio nec eam consequit. s̄
stare pōt cū separatione et inquietatione oppositis
Auctas etiā quā allegat ab Augustino videt eē
contra eos qm̄ sicut augustin⁹ dicit amorem esse
delectationē vel desiderium: sic dicit ipm̄ esse tri-
stitiā vel timorē. quod illi nō habēt pcedere: cum
ipi ponāt odiū dici de oppositis eorū de quib⁹ dicitur
amor. id videt q̄ August. dictā ppositionē non in-
telligebat esse verā formali p̄dicationē sed causali
amor enim est causa delectationis apud p̄ntiā ei⁹
quod amatur. et sicut dictum fuit Possūm⁹ etiā
rūdere ad rationes p̄ncipales. ¶ Ad p̄mam dicē-
dū est. q̄ agens idē in eādē materiā puta ignis
in equam: agi primo caliditatem et psequenter ra-
ritatē et leuitatē. ppter quod nō esset cōtra nos si
concederem⁹ idem obiectum causare in appetitu
p̄mo amorē et psequenter delectationē: cum hoc po-
test dici q̄ si ab eodem obiecto causatur in eodem
appetitu amor et delectatio: tamen hoc non est se-
cūdū eādē app̄hensionē sed scdm̄ diuersas. Amor
enī consequit i appetitu ad apprehensionē obie-
cti sub ratione boni vel puenientis. delectatio aut
psequitur ad apprehensionē dicti boni sub rōne
habiti vel p̄ntis. ¶ De intelligentijs de quibus i
dicta ratione sit mētio dicendū est q̄ in eis Arist.
diceret idē esse delectationē et amorē velle et intelli-
gere oēs tales actus quia diceret eas intelligere
q̄cqd̄ intelligunt velle q̄cqd̄ volūt delectari in quo
cūq̄ delectantur p suā simplicē essentiam et nō per
aliquē actū additū sue essentie ppter quod illō ni-
hil est ad p̄positum de nostris velle et intelligere
delectatione et amore. Illud etiā quod dicitur. Arg.
p̄mo ethicorū. vñcūq̄ aut delectabile ad q̄d dici-
tur amicus non significat q̄ delectatio sit amicitia:
sed q̄ ipsa psequitur ad eam apud p̄ntiā rei
amare mō supradicto. ¶ Ad aliā dicendū est: q̄ nō
est icōueniēs: q̄ causa et causatū sint aliqui cause
eius de se tēti. cū causa cause sit causa causatū. mō
dictum fuit: q̄ amor est causa delectationis: et ali-
quādo etiā delectatio pōt esse causa finalis amoris
salte amoris p̄cupiscētie. licet forte non verū
amoris amicitie. id nō ē icōueniēs q̄ idē sit effe-
ctus amoris et delectationis q̄uis non sint idem
amor et delectatio. Ad aliā dictū fuit quō amor
et delectatio plus differant q̄ via obiecti i potētā
et potentie in obiectū. q̄ nec eodē ordie pueniūt
ab obiecto: nec eādē obiecti app̄hensionē psequūt.
¶ Ad aliā etiā de vñōe et q̄tatiōe dictū fuit p̄ns
Ad aliā dicendū est de odio ad tristitiā et displicē-
tiā sicut dictum est de amore ad delectationem et
complacentiam.



¶ Clavis triplex amor vñō circa septimū
vñō delectatio sit q̄litas. Arg. q̄ nō
aucte Arg. q̄ dicit i decimo hui⁹: q̄
l̄ delectatio nō sit de nūero q̄litatū
tñ nō ppter hoc oī q̄ nō sit de nūero
bonorū. ¶ Itē nō videt rō quare magis delectatio
debeat dici qualitas q̄ opationes virtutū vel ipsa

ad auctoritas
tes augustini

Ad rationes
principales

Ad secundā

Ad tertiam

Ad quartam

Ad q̄ntam

Ad sextam

q̄stio vltima
Arguit p̄mo

Tertio

Confir.

Quarto

Oppositum.

Secundo

Modus nota
liū d. distinctio
ne predicamē
torum.

p̄ta p̄clusio.

felicitas maxime q̄ delectationes videntur esse
virtutū vel maliciarū operationes. delectari enī vel
tristari in quib⁹ et quō opz sic de alijs circumstā
tijs est p̄tutis. Aliter autē est malicie. sed Aristō.
dicit q̄ neq̄ p̄tutis opationes q̄litates sunt neq̄
felicitas. ergo similiter neq̄ delectationes. Itē
delectationes et tristities sunt passionēs: et passio ē
predicamētū a qualitate distinctum. Cōfirmatur
quia ad idē p̄dicamētum p̄tinere videntur abstra
ctum et cōcretum: delectare autē et delectari q̄ sūt
concreta delectationis sunt agere et pati. ergo de
lectatio ad predicamētū actiōis vel passionis spe
ctat nō autē ad p̄dicamētū q̄litate. ¶ Item de
lectari et tristari sunt act⁹ ip̄ius appetitus. sicut
sentire et intelligere ip̄i⁹ sensus et intellect⁹ q̄ sicut
sentire et intelligere sunt passiōes. vt aliq̄ dicunt
vel actiones imanētes. vt aliq̄ volūt et nō qualita
tes: ita delectari et tristari. ¶ Oppositū arguit: q̄
in predicamētis Arist. ponit irā gaudiū demētias
et h̄mōi eē de tertia specie qualitatis. ergo si de
lectatio et tristitia cū he sint passionēs appetitus
sicut ille. ¶ Itē bonū et malū ad qualitatem p̄tine
re vident. predicant enī in quale de his de quib⁹
dicuntur delectationes autē et tristities sunt aliquē bo
ne et aliquē male: vt ante dictū est ideo et c. Ista q̄
Aristo est magis speculatiua vel logica q̄ moralis:
sed formauit eam q̄ Arist. tangit eam breuissime
ergo tractandus est hic quia difficultates circa eā
contingentes remittende erunt ad alia loca. dica
mus ergo q̄ multi posuerunt q̄ termini predica
mentales diuersi abstracte accepti nunq̄ suppo
nerent nisi pro diuersis rebus. verbī gratia credi
derunt q̄ nulla eadē res esset substantia et q̄litas
qualitas aut relatio vel actio et passio sed semper
alia et alia: et sic de alijs predicamentis. hanc autē
opinionē credo esse falsam. eadē enī res scdm di
uersos cōceptus rōe diuersę connotationis signi
ficari pōt per terminos diuersorum predicamēto
rum. eandē enī res vt caliditas vel albedo est qua
litas et similitudo vel dissimilitudo et actio et passio.
eadē etiā res est magnitudo et figura: equalitas et
inequalitas est locus. et hec supponēda sunt ex a
libi determinatis. Si ergo volumus scire que res
sunt qualitates et q̄ actiones vel passionēs: et que
substantie vel quātitates. dicam q̄ oīno res est q̄
litas pro qua supponit iste terminus qualitas vel
aliq̄ termini de quibus vere predicat ille termin⁹
qualitas. et similiter dicam de istis terminis sub
stantia et q̄litate: de actione et passionē et alijs pre
dicamentis. Si q̄ nō determinationis. sed exercij
gratia volumus ponere exemplares cōclusiones
prima est: q̄ oīs res est ad aliquid: quia oīs res est
causa vel causati p̄ncipiū vel p̄ncipia tuz idem vt
diuersum est esse causam vel causatū p̄ncipiū vel
p̄ncipatū idē vel diuersum est esse ad aliquid. ergo
et c. sequitur ergo q̄ delectatio est ad aliquid. Et
cum hac conclusione posset p̄babilitate sustine
ri: q̄ non omnis res est relatio. si enim p̄p̄te loq̄
mur: sole res cognite vel cognoscibiles sunt rela
te vel referibiles. n̄a autem est que refert et com
parat hoc ad illud. relatio autē potest dici conce
ptus seu terminus quo anima refert hoc ad illud
sicut enim est aliud calefactio a calefaciente et ca

lefactibilis: ita est aliud relatio a referēte et refer
ribili: et quia hoc nomen relatiū significat poten
tiam ad referre: sicut referibile significat potētiā
ad referri: ideo relatiū principaliter et scdm p̄
prietatem nominis non est nisi anima et consequē
ter dicimus terminū quo aīa refert relatiū: q̄
ergo non omnis res est talis conceptus vel termi
nus significatiuus: ideo non omnis res est relatio
imo nec delectatio est relatio. Et si alij volunt ali
ter vt vocabulis imponendo ea aliter ad significā
dum: tunc concedam q̄ aliter erit dicendū. post
etiā dici: q̄ omnis res est q̄litas vel pars q̄litate
si enim numerus est res numerate vel numerabi
les: et e conuerso res numerate vel numerabi
les numerus: et vnum vel vnitas est pars numeri
et omnis res est vnitas cum alia vnitate numerata
vel numerabili: sequitur q̄ oīs res et omnes res ē
et sunt numerus vel pars numeri: et omnis nume
rus est quantitas. ergo omnis res est quātitas: vt
pars quātitate. et ita delectatio est quātitas vt pars
quātitate. imo delectatio est q̄litas si ipsa sit par
tibilis: q̄ omne partibile est numer⁹ ponētes autē
q̄ oīs res habēs p̄tē extra partē continue sit quā
litas continua que est corpus haberēt ponere: q̄
delectatio non solum est q̄litas: q̄ ē numer⁹: sed
etiā quia est corpus: nō pōt in p̄p̄e dici: q̄ omnis
delectatio sit numerus vel corpus: quia aliqua ē
inextensa et indiuisibilis q̄ de⁹ ita se delectatur
hoc enī est indiuisibiliter ipse de⁹. ¶ Posset etiā
poni: q̄ oīs res est qualitas. ad cuius declaratio
nem opz supponere: q̄ termini de p̄dicamento q̄l
tatis sunt omnes qui p̄p̄e predicantur in quale si
hoc nō sit per modum or̄is specificantis aliquid
gen⁹. plurimi autē termini predicantur in quale de
terminis plurimū p̄dicamētorum. verbī gratia de⁹ dī
iustus et bonus et sapiens et benignus corpus dici
tur figuratum. dī spericum vel cubicum: numer⁹
dī par vel impar: compositus vel incompositus
linearis vel superficialis vel solidus. Albedo di
citur clara vel obscura: intensa vel remissa vox cla
ra vel grossa: acuta vel grauis fortis vel debilis.
Similiter similitudo dicitur intensa vel remissa
potentia dī naturalis vel violenta: rationalis vel
irrationalis: fortis vel debilis. Iterum motus
et actio et passio dicuntur naturales et violenti: regu
lares et irregulares. veloces et tardi. de his q̄ oīa
dicta predicata et cōsimilia predicantur in quale
ideo pertinent ad predicamentum qualitatis. ¶ Notabile.
Item notandū est: q̄ in plurimis terminorū p̄t
nentiū ad predicamētū qualitatis termini cōcreti
et termini abstracti supponūt pro eis dē reb⁹ et de
eisdem predicantur q̄ si synonymi et superinuices
conuertibiles. et h̄mōi vident esse omnes termini
qualitatiui prius enumerati: est enī iustitia vel idē
et non aliud q̄ deus iustus: et figura corporis idē
et non aliud q̄ corpus figuratum et paritas idē quod nu
merus par: et intensio vel claritas albedinis idē
quod albedo intensa vel clara et sic de alijs p̄nu
meratis. non ita dico ita esse de omnibus. q̄ non
est idē albedo hominis quod homo albus vt ca
lidas ignis idē q̄ ignis calidus. et hec hic sup
ponatur quia alibi debent probari. Deinde tertio
notandum est: q̄ q̄litas terminus cōcretus p̄tiet tabile.
e liij

Secunda

Notabile.

Tertium no

ad predicamentū qualitatis tanq̃ predicabilis in q̃le
de termino abstracto vere predicatur iste terminus
qualitas. et ita dicerem de quantitate et de alijs
predicamentis in quibus solent inueniri termini
concreti et abstracti. verbi gratia si esse iustum
esse quale: iustitia est qualitas. si esse pedale vel
bipedale vel numeratū est esse q̃tum: pedalitas
vel bipedalitas et numerus est quantitas. si secare ē
agere et secari pati sectio quedam est actio et sectio
quedam est passio. et sic de alijs. Ex his ergo patet
conclusio prius pposita: p̃mo quidem omnis ma-
gnitudo corporea est qualitas quia est figurata. et
omne figuratū est figura: et omnis figura est qua-
litas. omnis etiā numerus est qualitas quia ē par
vel impar. ergo est paritas vel imparitas. ergo q̃-
litas. et ita potest argui per multa alia predicata:
vt apparuit. ex hoc autē q̃ omne corpus est quali-
tas sequitur sc̃dm illos qui dicunt omne habens
cōtinuē partē extra partē esse corpus: q̃ oīs res
que non est intellectus ṽl in intellectu subiectiue
est qualitas. puto enī: q̃ nulla alia res ab intelle-
ctu et in eo existentibus est quantitatie indiuisi-
bilis. Ex eo autem q̃ omnis numerus est quali-
tas sequitur: q̃ omnis res est qualitas vel pars q̃-
litis: quia omnis res est numerus vel pars nu-
meri. Iterum credo esse pbatum sexto physicoꝝ
q̃ oē quod mouet vel oīno mutat: mouet ṽl mu-
tatur in tempore. et sic omnis motus vel mutatio ē
est velox vel tarda regularis vel irregularis violē-
ta vel naturalis: velox autē et tardum: regulare et
irregulare sunt velocitas vel tarditas. regularitas
vel irregularitas: et per consequens qualitas. er-
go omnis motus vel mutatio est qualitas. et iterū
omnis actio vel passio est motus vel mutatio. er-
go omnis actio vel passio est qualitas. Item sup-
pono q̃ termini de predicamentis quando vbi si-
tus/habitus/ et ad aliqd non supponūt pro rebus
alijs ab illis pro quib⁹ supponūt termini de alijs
predicamentis. et quia nulla est res p qua non sup-
ponāt termini aliorū predicamentorū: sequit sc̃d̃
predicta q̃ nulla est res alia a substantia que non
sit qualitas. Restat ergo videre de substantijs et iā
appare t de oībus substantijs corporeis si ille cō-
cedant esse magnitudines q̃ ipse sunt q̃litates. Si
autē nō pcedāt ēē magnitudines tñ oīs substantia cor-
porea est numerus ppter hoc q̃ sue partes sūt nu-
merus et ipsa est sue partes et oīs numerus est q̃li-
tas iō et c. Q̃is autē substantia imaterialis est libe-
ra: et non est in eis aliud liberum et libertas. et cum
esse liberū sit esse quale libertas est qualitas ideo
oīs talis substantia est qualitas. et de prima causa
appet hoc euidenter de⁹ ei sicut est iustus et bonus
sapientis et benignus: ita ipse est iustitia et benigni-
tas bonitas. sapientia. ergo omnis res ē qualitas
quare et omnis delectatio. Et in speciali potest
argui q̃ delectatio sit qualitas: quia modum ha-
bet luminis et in fieri et in pseruari. et nō est sub-
stātia: sed res inherēs substantie: sicut lūmē. iō cū
omnes dicāt lumen esse qualitatē: pari rōe dicē-
dum erit de delectatione. Sed notandum est: q̃
aliud est querere an delectatio sit qualitas vel ac-
tio vel passio: et querere an iste termin⁹ delecta-
tio pertineat ad predicamentū q̃litis actionis vel

passionis. cū ergo exsecutus sit p̃mus mod⁹ q̃rē-
di: exsequendus est secundus. Ad cuius euiden-
tiam sciendum est q̃ refert dicere calidū calefieri
et calefacere. et caliditas et calefactio esse autē ca-
lidum est esse quale. vñ iste terminus calidū: p̃ti-
net ad predicamentū qualitatis: vel magis proprie
loquēdo ad predicamentū qualis: calefieri p̃o ē pati
et calefacere agere. vñ isti termini calefieri et calefa-
cere vere pertinent ad predicamenta agere et pati
si termini predicamentales distinguuntur predi-
camentaliiter penes diuersos modos predicandi de
ipsis primis substantijs. iste autē terminus calidi-
tas pertinet etiā ad predicamentū qualitatis vel q̃-
lis nō quia predicetur in quale: sed quia suus ter-
minus p̃creitus sic p̃dicat. et eodē modo dicen-
dū est q̃ ille terminus calefactio acceptus actiue
et passiue pertinet ad predicamentū agere et pati vel
actionis et passionis. sicut enī caliditas est q̃litas
ita calefactio est actio vel passio. Alterius notan-
dum est: q̃ licet in delectationibus a tristitijs nō
sint noīa p̃dicta proporcionabilia distincte impo-
sita ad significandū: tñ non repugnat ex parte rei
quin possit imponi verbi gratia: sicut dico calidi-
tas et calidū. sic dicam tristitia et tristis: et pertine-
bunt hec noīa ad predicamentū qualitatis: sicut
abstractū et p̃creitū: sicut dico calefactio calefieri
et calefacere: sic dicā tristatio tritari et tritare et p-
tinebunt hec nomina ad predicamenta actionis vel
passionis vel agere et pati. Et p̃s̃ etiam dicimus
delectatio delectari et delectare. et ita hec nomina
pertinebunt ad predicamenta actionis et passionis
vel agere et pati. Sed hic nobis deficiunt noīa p-
porcionabilia his noib⁹ qualitaris albu et albedo
trille et tristitia: p̃p̃ q̃d hoc termin⁹ delectatio ṽl
mur equoce p̃ abstracto de predicamentū q̃litis et
ṽl mur p̃ concreto hoc noīe delectari ṽl esse i de-
lectatione sicut enī dicimus hūc esse tristē: ita di-
cimus hūc delectari vel esse i delectatione et ita
patet q̃ iste terminus delectatio pertinet sicut ab-
stractum ad predicamenta actionis passionis et q̃-
litis secundū diuersas intentiones. Et non sit cu-
ra ad presens: an delectationes et tristitie acquirā-
tur diuisibiliter vel indiuisibiliter. si enī diuisibi-
liter acquirā: tunc sunt vere mutationes. et si nō
nō vt supponim⁹ ex sexto physicoꝝ siue tñ sic si-
ue sic significari p̃nt p̃ modū mutationis et actio-
nis et passionis. Sic q̃ aliquib⁹ p̃dictorū supposi-
tis et aliqbus p̃batis. R̃s̃idendū est breuiter ad ra-
tiones. Ad primam potest dici: q̃ iste terminus de-
lectatio sc̃dm q̃ accipitur vt nomē verbale signi-
ficans p̃ modum actionis vel passionis vt calefa-
ctio non est de predicamento qualitatis sed actionis
vel passionis. Et idē p̃bat alia rō. Iste enim ter-
min⁹ opatio significat ad modū terminorū de p̃di-
camento actionis vel passionis et vt sic non perti-
net ad predicamentū qualitatis. hoc tamen nō ob-
stante oīs opatio p̃tutis est qualitas sc̃d̃ q̃ appa-
ruit. Alie due rōnes s̃s̃r non p̃cedunt contra p̃di-
cta. Et hec de septimo libro.

q̃ntū notabile

Ad rationes

q̃ntū notabile

questio p^{ria}
octavi
Arguit p^{mo}



Secundo
Tercio
oppositum
triplex capit^l
amicitia
r^{es} ar^g quod
moralem spe
ctat de termina
te de amicitia

Arca octauus librum querit primo
vtrum ad ista sciam ethicorum ptinet
determinare de amicitia: Arguit
tur q^o nō q^o quod ptz ad politicā no
pertinet ad ista sciam cū hec scia sit
diuersa ab illa sed de amicitia ptinet ad politicā
quia de eo ptinet ad politicā q^o maxime ptinet ci
uitatem z ad q^o legislatores maxime studentz cū
ius partes diuidunt scdm diuisionē ptium politi
ce: sed amicitia est hmoi dicēte Ar^g. videt aut et
ciuitates ptinere amicitia legispositores magis
circa ipsā studentz circa iusticiā Ar^g. etiā i medio
hui⁹ octauus diuidit amicitia scdm diuisionē ptium
politice: ideo zc. ¶ Itē de amicitia ptinet ad eco
nomicā: ergo nō ad ista sciaz antecedēs pbat q^o
quedā est spēs amicitie p^{ria} ad filiū z ecōtra alia
viri ad vxorē z ecōtra alia dñi ad seruū z ecōtra tā
lia aut ptinet ad economicā cū diuissio economicē
proprie sit i dictas ptes vt of p^{mo} politice ¶ Itē
de eo quod cōe est hoibus z bestiis z quod puenit
eis a natura nō ptz ad ista sciaz: sed poti⁹ ad natu
ralem: sed amicitia est hmoi dicēte Ar^g. natura q^o
in esse videt ad id q^o genuit genito nō solū i hoī
bus: sed i volatilibus plurimis aialiu z idem di
cit tull⁹ in suo libro de amicitia. ¶ Oppositū p^o
per Ar^g. pōt dici breuē: q^o amicitia capit vno
modo cōmunissime p cōsonātia z debita pporcio
ne entiu adiucē et ad vnu pncipiū in mūdi pstitu
tione vel etiā pūvniū totius i ipsi⁹ cōstitutione
et sic de amicitia ptinet ad methaphysicā vel ad
sciam naturalem: isto ei modo locut⁹ est empedoc
les de amicitia i scia sua naturali Alio modo su
mū amicitia magis pprie p naturali pcorā z cō
municatione multoz aialiu eiusdē spēs adiucē.
etiā circūscptoz rōez sic adhuc ad sciam natu
ralem specialr ad libz de aialibus ptinet de ami
citia. ¶ Nam amicitia sumit adhuc magis pprie p cō
cordia seu beniuola cōicatione hoīm directā rōe
vel etiā p hītu circa hoc acq^osito p assuefactionē
et sic de amicitia ptinet ad morālē Et ista pclusio
nem iēdebat Ar^g. pbat in pncipio hui⁹ vii⁹ mul
tis rōib⁹. ¶ Prima est de eo q^o ē virt⁹ moralis vt
annexū virtutib⁹ moralib⁹ debet moralis scia per
scrutari: sed amicitia est hmoi vt dicet igif zc.
Secda rō est de of hūano actu vel hītu q^o est maxie
necessari⁹ ad bonā et sufficiētē vitā ducēdā ptinz
ad morālē sciaz spālē si ad bonitātē illi⁹ actus vt
habitus exigat q^o sit rōne directus z modificat⁹ z
assuetudine cōfirmatus q^o dico ad excludendū
motum et naturālē opationē cordis vel respiratiō
nem et alios tales act⁹ pure naturales s^z amicitia
istomodo est maxime necessaria ad cōm vitā vt di
cit Ar^g. sine amicis null⁹ vtiq^o eligeret vitēre ha
bens reliqua bona oīa: q^o primo declarat de diui
tibus pncipatus et potēt⁹ habentibus duplicif
p^omo quoad vsum bonoz tēporaliū scdo quo ad
custodiā dicit enī quo ad vsum que enī vtilitas
talis bone fortune ablato bñficio: quod sit maxie
me z laudabilissime ad amicos deinde q^o ad custo
diā dicit vel qualif vtiq^o seruabit et saluabit q^o
ne amicis: q^oto enī maior fortuna tāto minus se
cura deinde declarat de pauperibus dicēs inopia
q^o et reliq^o infortunij solum existimāt refugiu

esse amicos Tullius aut i libro suo de amicitia tā
de diuitib⁹ q^o de pauperib⁹ dicit q^o esset fructus
tātus in p^operis reb⁹ nisi haberes q^o illis eque ac
tu ipse gaudet aduersas vero ferre difficile est si
ne illo q^o easetiā grau⁹ q^o tu ipse ferat Et post ea
subdit nā z scdas res plēdi diuiores facit amicitia
et aduersas res priens cōicā q^o facit leuiores de
inde dicitā necessitatē amicitie pbat Ar^g. in diuer
sis etatibus dicēs iuuenib⁹ necessariū est supple
amicitia ad ipeccabile: et senioribus ad famulā
tum: z ad deficientiā actionis ppter debilitatē ad
tutorij: hīq^o q^o in adolēscētia ad bonas actiōes
deinde declarat idem tā in vita speculatiua q^o in
practica dicēs simul q^o duo veniētes et itelliger
et agere potentiores: deinde simul q^o tum ad nō
declarat necessitatē amicitie p hoc q^o natura neq^o
habūdās i supfluis nec deficientis i necessariis ea
humano generi i^ostituit i tñi q^o videm⁹ hoīes q^o tū
cunq^o ignorātes se iuicem p amicitia dirigere i er
roribus viari. ¶ Tercia rō Ar^g est ista de illo pt
net ad morālē sciam quod maxime saluat ciuita
tes z ad q^o legislatores maxime studēt: sed sicut
dicit Ar^g. amicitia videt continere ciuitates z le
gispositores magis circū ipas studēt q^o circa tristē
ciā igif zc. Unde tullius q^o si exemeris extra rex
naturā beniuolētie iunctionem nec dom⁹ villa nec
vrbis stare poterit nec agricultus pmanēbit z id
si minus itelligit: q^o trauis amicitie cōcordieq^o sit
ex dissentionib⁹ et discordijs pcepti pōt que ei do
mus tā stabilis q^o tā firma ciuitas que nō odij of
sidijq^o possit eueri. ¶ Quarta rō Ar^g est p^oti
qua tēcie talis: de illo cōsiderare debet moralis
que magis est opus i cōicatione ciuitatis q^o iusti
cia. amicitia aut est hmoi q^o sicut dicit Ar^g. amicis
oibus exstibus nihil est opus iusticia: iusti autē ri
stentes idigent amicitia z ob hoc etiā i ciuitatib⁹
sepe rigor iusticie ptermittit i pēis i^olligendis
ne contentio oriat⁹. ¶ Quinta rō etiā propinqua
duabus pcedētib⁹ pōt esse talis: de eo debet cō
siderare moralis quod maxime intēst iustoz et
eoz maxime videt intēst vt sint amicebiles vt di
cit Ar^g. ¶ Ultima rō Ar^g est de eo h^oz cōsiderare
moralis q^o non solū est vtile: sed etiā hōnēstū per
se amicitia aut est hmoi quod pbat signo q^o lauda
mus poliphilos: i multoz amatores licentiā. idē
non pueniat nobis vtilitas: laus aut pprie est bo
ni hōnēstū ppter quod etiā quidā existimāt eoz
dem esse viros bonos z amicos. Et scias q^o iste
rōnes non solū concludunt q^o de amicitia ptinet
ad moralem: sed vltra concludunt q^o moralis de
bet valde sollicitari circa amicitia cū ipsa sit inter
actus vel habit⁹ hūanos valde necessaria z pluri
mum cōmēdata quā etiā tullius vltra cetera bona
humana rēcōmēdat dicēs: est enī amicitia nihil
aliud nisi diuinariū z humanarū rerum cū beniuo
lentia z caritate cōsensio: quā q^odem haud scio an
excepta sapientia quicq^o hoibus melius sit a dijs
imortalibus datū. Et paulo post subdit ad pro
positum: ceteres que expētunt oportune sunt sin
gule fere rebus singulis diuitie: vt vtare. opes:
vt colare: honores vt laudare: voluptates vt
gaudeas: valitudo vt dolore: carcas et mune
ribus fungare: corporis: amicitia vero res pluri

Tercia rō

Quarta

Quinta

necessitas
amicitie

Solutio

Secundo

Tercio

risso ad obiectiones.

mas continet quocumque te veriteris presto est: nullo loco excludit: nunquam interpestita nunquam in olesta est. Itaque non aqua non igne (ut aiunt) locis plurimis utimur quod amicitia. Sed iam aliquis contra ea quod dicta sunt posset dubitare primo contra illam propositionem Arz. sine amicis utique nullus eligeret vivere habens reliqua bona omnia. hoc enim apparet falsum in plurimis sanctis heremitis qui sibi vitam solitariam eligerunt. Et quod felicitas est sufficiens pro seculo de primo huius habens autem tale bonum quod est sufficiens pro se eligeret vivere sine alio quocumque bono. Item non videtur verum quod legistatores magis student ad amicitiam quam ad iusticiam. quoniam omnia eorum precepta sunt de iusticia. et quia legistatores magis studere debent ad illud bonum quod est excellens et communius quam ad minus bonum et minus commune: sed siue amicitia sit virtus siue annexa virtuti iusticia est bonum commune: quoniam ipsa est omnis et tota virtus. et iniusticia sibi contraria est tota malicia: similiter etiam iusticia est bonum excellens cum ipsa sit virtutum preclarissima et neque hesperus neque lucifer ita admirabilis ut de quinto huius. Item non videtur quod in civili conuocatione sit magis opus amicitia quam iusticia quia iusticia saluat omnes mercaturas et omnes contractat bonos et iusticia prohibet fieri violencias et sic omnes possunt per ipsam conuivere pacifice et in sibi debitis operationibus lucrari vitam suam: amicitia autem interdum veruatem obumbrat et fit causa iniustificationis. nam sicut dicit Arz. primo rhetorice iudices propter amare aut odire non possunt sepe sufficienter videre verum et secundo rhetorice dicit ad idem sic amant quidem enim eum de quo facit iudicium aut non iniustum fecisse. aut secundo praua videtur iniustum fecisse: odienti autem contrarium. Nam ut dicit commentator primo celi. Maxima causa diuersitatis in iudiciis est amor et odium si ergo veritas ut de primo huius sit amicitie preferenda: videtur quod magis in civili conuocatione studendum sit ad iusticiam quam ad amicitiam ideo non videtur verum quod amicis omnibus ex finibus nihil esset opus iusticia: quoniam cum iusticia sit secundum se ipsam bonum honestum et perfectius etiam iterum: videtur quod opus esset ipsa habere quocumque alio bono: etiam dato quod ex ea nullum pueniret opus exterius. Et iterum virtutibus moralibus ablati: et ipsa prudentia non posset esse bona vita dato quod omnes adhuc essent amici. sed ablata iusticia auferrentur omnes virtutes morales et prudentia propter earum necessariam conexione ut apparet ex toto huius ergo posita quacumque amicitia: semper erit opus iusticia. Item non videtur bene dictum quod aliquando propter fouendam amicitiam rigor iusticie debeat premiti: quia vel amicitia non est simpliciter bona vel nullus actus iusticie ledit eam: sed rigor iusticie est actus virtutis ergo rigor iusticie non ledit amicitiam: si ipsa sit bona simpliciter. Ad istas obiectiones respondeo. Ad primam dico quod tum ad heremitas quod supposita eterna vita post mortem per fidem et virtutem merenda cum dei gratia per corporis propter macerationem et penitentiary actionem et per orationum ad deum multiplicationem. virtutis aliquid deberet sibi eligere sibi vitam solitariam: sine alio casu ad hoc cogente nihil ad presens discussio: quia hoc ad superiorem pertinet facultatem: sed circumscripsit predictis scilicet sistendo solum in terminis huius vite

modo quo plurimi philosophorum suam sciam tradiderunt: forte diceret quod nullus nisi forsitan in casu metus mortis: aut tyrannorum aut hominum deberet sibi eligere vitam solitariam. tum quia non haberet quod sibi succurreret in infirmitatibus et indigentis senectutis. tum quia secundum vitam actiuam nulli posset sapiens aut siue beatus. ut Seneca dicit epistola in merito ad lucillum licet sit sepienus ad bene viuendum non est tamen se contentus ad viuendum: tum quia secundum vitam speculatiuam et virtutem primam que est ipsa sapientia. nulli est coopatores habere ut de decimo huius: licet tamen sapiens sit per se sufficientissimus. propter quod etiam dicebat septimo huius quod duo simul venientes erunt egere et intelligere potentiores unde commentator quinto metaphysice virum heremitam reputat neque bonum neque malum. Ad illud autem quod opponitur videlicet quod felicitas est pro se bonum sufficientissimum dictum fuit satis decima quarta questione primilibus. propter aliam rationem sciendum quod duplex est iusticia. sicut apparuit in quinto scilicet legalis et particularis legalis autem iusticia que est tota virtus et preclarissima continet omnia legis precepta propter quod legistatores ad nichil magis student: quam ad ipsam et opera ipsius: sed iusticia particularis non continet omnia precepta legis ideo necesse est illam conparationem quam fecit Arz. de iusticia et amicitia intelligere de iusticia particulari. Item sciendum est quod amicitia si capiat proprie non potest esse ad multos nec ad malos imo rarissime inueniri potest inter aliquos quoscumque sicut infra videbitur propter quod nec ista est necessaria ad salutem civilis conuocationis si autem amicitia capiat per concordiam civium et beniuolentiam: sic ipsa potest esse ad multos nec solum ad bonos sed interdum aliquo modo ad malos ipsa est necessaria ad salutem ciuitatis. quoniam ciuitas constituta est ex multitudine civium sibi inuicem conuiuentium et adiuuantium in vita mali autem et discordes nichil intendunt posse sibi inuicem: sed obesse propter quod ex talibus impossibile est componi bene mansuam ciuitatem. Quis igitur amicitia proprie dicta concederet multo nobilior et simpliciter melior quam predicta amicitia contra acceptam. tamen non propter hoc oportet quod sit magis necessaria ad salutem ciuitatis sicut etiam scientie et virtutes sunt nobiliores quam cibis et potus: que tamen ad vitam sunt minus necessariae. Videtur ergo manifeste quod legistatores multo plus student ad iusticiam quam ad amicitiam proprie dictam propter eius maiorem necessitatem in salute ciuitatis et quia non est in potestate legistatores scire cum quo debeas dictam amicitiam contrahere. et cum quo non. Sed possibile est aliquem legistatorem plus debere studere ad amicitiam contra quam ad particularem iusticiam propter hoc quod actus talis amicitie est contra ad omnes vel ad plures actus autem particularis iusticie est inter particulares personas duas vel paucas legistator autem plus debet studere ad communi bonum quam ad speciale. Et iterum propter hoc quod actus communi amicitie continet virtualiter actus iusticie et exstinguit actum iniusticie: esset enim iustus contractus si ex libera ratione duorum concordia ego permutarem tecum capitulum meum ad unum denarium unde est quod partibus de iniustificatione contendentes reductis ad concordiam quia altera sit plurimum damniata cessat actio inter eas: et iterum propter hoc quod

quod circumscripsit fide vita solitaria non sit eligenda.

Notabile

Ethicozum

ad secundam discordia siue inimicitia virtualit cotinet sedicio nem rācorē: iobediētā: z vniuersalit oēm iusticiā: z est difficilissimū eā reducere ad statum. Ad aliā pōt dici qd aicitia p cōi ciuitū cōcordia z beniuolētia saluat i ciuitate omē bonz qd saluat pūcularis iusticia: qd cotinet eā virtualit sicut dicitur fuit: z adhuc aicitia sup addit multū adiutorū: z multā actionē bñficiū ciuitū adiucē. qd est multū nec me ad pfectionē ciuitatis: qñ aut dicit q iterdū aicitia est cā iustificatiōis: dicēdū est q hoc nō est verū de vera z pprie dicta aicitia sicut dicit post. Iterū nec est verū de aicitia ciuitū pro cōi cōcordia z beniuolētia: s; hoc est bñverum de amicicia scdm qd q sine p̄suppositione virtutis et cōis vtilitatis est ad aliquas pūculares ppter pz priam vtilitatē vel propriū delectabile vel ppter cō nutritionē vel cō agūnitatē vel aliqd hmoi: z talis amicicia nō est illa ad quā studēt legislatores z q sit magis op̄ q iusticia imo diligitur studēdū ad reprīmēdū multos act̄ amicicia hmoi cōsequētes. Ad aliā pōt dici q amicicia vera z pprie dicta vel etiā amicicia p cōi ciuitū cōcordia z beniuolētia nō pōt esse sine iusticia ppter qd illa ppositio oībus existētibus amicis nō est opus iusticia sic debet itelligi q opus capiat p idigentia nō est enī eis opus iusticiā: i. ip̄sino nō indigent iusticia qui habent eā tñ ip̄s iusticia quā hñt euz amicicia est eis magnū bonū vel pōt dici q illa ppositio pōt itelligi de iusticia q̄tū ad ei actū disceptatiū p̄tro ueriarū iter ptes z punitiū iustificatiū tñ bñ esset opus iusticia ad iuste z decent distribundū cōmutadū z retribuēdū qñ ad p̄dictā amicicia cōlter dictā nō: seqtur oīa oīb̄ esse cōia amicicia aut vera z pprie dicta ad quā seqtur amicis oīa esse cōia nō pōt esse oīm z ad oēs: ideo dicto modo magis opus est iusticia: qd cōcedim⁹. Ad aliā pōt dici q p rigore iusticie possum⁹ itelligere scripturā legū q nō i oī casu tenēda est s; p epyzelzā in dū ppter fouēdā cōcordiā vel alios cas⁹ sp̄ales modificāda sicut dictū fuit i quito libro. Aliomō per rigore iusticie possum⁹ itelligere actū iusticie punitiū sine actu mie: pbi grā q dñs punit subditum deliquentē q̄tū possibile est punire eū stan te iusticia: z talē rigore possibile est p mīam aliquā iuste p̄mittere: vel ppter amiciciā vel ppter aliā causā vel oīno gratis dñs ei dādo quod suū est vñ sibi debita remittēdo nō iustificat. Eliso quō quō de ea diuersimode determinādū est i diuersis libris moralis scie: de quo breuiter dicēdū est q i libris ethicozū determinādū est de amicicia scdm q valet ad vñ: cuiusq; decētē z delectabilē vitam ducēdā z ad felicitatē obtinēdā: z obtētā decorā dā ad libz aut politicozū spectat de ea scdm q valet ad salutē ciuitatis z habūdātā diuiciā deser uētū felicitati ciuitatis spectat etiā de ea ad econ omicā modo suo accepto ad p̄dictū modū ppor cionabilē scdm pporcionē domesticē cōitatis ad politicā: vel pōt dici q liber ethicozū subalternat sibi libros seqntes sic q ad ip̄sū spectat de amici tia determinare i generali z eā diuidere i species suas z circa illas declarare pueniētias z duratias sed de ea spectat ad libzū politicozū z economi

quō de diuer
sios libros pe
ctat diuersi
mode de mī
nare de am
cicia

corum put ea diuersimode vtendū est in diuersis
statibus politice. vel economice cōmunicationis
oēs rationes adducte in principio questionis sū
per predicta solute.



Veritur scdo Quidū amicicia sit vir
tus. Arguit q nō p hoc q Arg de
terminauit de ea scd: sū postq iā di
misit tractare de virtutib; tā moralib;
q intellectualib; Item scdo magno
rum moraliū Arg. anq; tractat de amicicia dicit
se iā de singulis virtutib; determinasse. Item tullius
in fine libz sui de amicicia videt amicicia distin
guere p̄trastutē dicens: vos aut horoz vi itastu
tem locetis sine q amicicia esse nō pōt vt ea scilz
virtute excepta nichil amicicia p̄stabilis pueris
Item alibi i eodē libro dicit vna est enī amicitia
i rebus hūanis de cui virtute oēs vno ore cō
sentiunt qd amultis ip̄s virtutē cōtinent: z vendi
catio quedā atq; offitatio esse dī. Item effectus
virtutis nō est ip̄s virtutē esse dī. Item effectus
virtutis dicente tullio qui aut i virtute sūmū bonum
ponit preclare illi qdem: sed hec ip̄s virtus amici
tia gignit et cotinet. Oppositū arguit auctorita
te senece ep̄la i merito ad lucillum q amicicia vo
cat virtutē dicens q sapiēs et si cōtentus est se: tñ
habere vult amicū vt se exerceat ne rā magna vir
tus faceat. Item tullius i libro suo de amicicia p̄fert
eā oībus bonis hūanis dicens ego vos tñ hōta
ri possū vt amicicia oībus rebus hūanis an ponā
tis modo nullū habitū qui nō sit virtus est sic oīb; hū
manis bonis anteponēdū. Item parū post dicit
nichil a dijs mortalib; datū hōibus melius amici
tia excepta sapia z videt michi q sapia large acce
pta scz put se ex tēdit ad prudētiā sic excipiēda:
quia virtutes alq; intellectuales sūt excellētiōres
moralibus. amicicia aut si sit virtus nō est virtus intel
lectualis. sed moralis z ita ip̄s p̄fert eā oībus vir
tutibus moralibus: qd esse nō pōt nisi ip̄s sit idē
q legalis iusticia vel pars ei⁹ nobilissīma de q dī
quinto hui⁹ q ip̄s est p̄clarissīma virtutū z q nec
hesper⁹ nec lucifer est ita admirabilis z hoc mul
ti putāt esse verū. Item nullū habitū videt magis
necessarius i ciuiti cōicattione q virtus i qñ Arg.
dicit magis op̄ esse amicicia q iusticiā videt mi
chi q ad cōcordiādū diuersas oppiniones doctorū
solēnium z ad saluādū rōnes eorū que vt putone
cessario cōcludūt. distiguēdū est de amicicia et cō
silit de dilectione z amore. sepe enim istis tribus
nōib; vtimur p̄miscue. Dicā igit q amicicia qñq; amicicia ali
capit p passiōe appetit. nā in scdo hui⁹ Arg. enū qñ capit p
merat aicitia seu amorē z odiū tñ passiōes. z idē passione
magis apparz scdo rethorice vbi dicit Arg. qualē
mouemur ad aicitia z odiū: sicut tpe declarat q
liter mouemur ad alias passiones: z ista aicitia vt
appet scdo rethorice pōt sic describi. aicitia ē pas
sio appetitus iclinās ad bñ volēdū: z bñ faciendū
sico ip̄s grātia. Aliomō aut certū est q amicicia
nō est virtus. nā sicut dicit scdo hui⁹ passiōes neq;
virtutes sūt neq; malicie. Et hoc viso statī sciēdū
ē q ad hmoi passiōes q sūt amicicia et odiū p̄tigit
se habere bñ male scz intense et remissom⁹ aut

estio scdo
guif prio
Secundo
tertio
Quarto
Quinto
Proprium

Secundo

Tercio

quā

nimis: et aliqui mediocriter secundum dictamen rationis sicut patet circa alias passiones et hoc potest sciri ex tristitia et gaudiis vel etiam ex exterioribus operationibus dictas passiones amicitiae odij concantibus vel consequentibus plures enim visi sunt apud novos aduentus amicorum indecens fletum emittere vel gestum et modum amittere tanquam in petu nimio passionis absorbente visum rationis: et interdum visi sunt aliqui propter mortem amici fuisse sponte sibi ipsis pro modum desperationis causa mortis videmus etiam quod plurimos citius debere extraneos ad amicitiam recepisse inde fuisse deceptos sic igitur in multis alijs modis contingit secundum amicitiam excedere quod oportet et nullum est dubium quin etiam in hoc multi deficiant ab eo quod oportet nullum etiam dubitat quin in odio facile sit excedere quod oportet: sed etiam contingit aliquando deficere ab eo quod oportet nam oportet odire turbatores pacis vel destructores ciuitatis et plures alios et si non ratione personarum tamen ratione maliciae: et hoc totum satis determinat eufractus in principio huius octauus. Ex his sequitur manifeste quod circa praedictas passiones oportet aliquam esse virtutem moralem dictarum passionum impetum refrenantem et moderantem ad ea quae dicta ratione decreuit hec est eius causa quare circa alias passiones oportuit ponere virtutes morales verbi gratia fortitudinem circa timores et audacias temperantiam circa delectationes et tristitias gustum et tactum et sic de alijs sicut prius apparuit potest enim sic argui circa quaslibet passiones et operationes contingit excessus prauius et defectus vituperabilis: circa eas oportet esse virtutem electiuam medijs laudabilibus et ad ipsum persequendum inclinationem tunc ex praedictis sume minorem et poteris inferre conclusionem. haec autem virtutem possumus vocare amicitiam: tunc indubitanter amicitia erit virtus. Sed iterum sciendum est quod cum nomina sint ad placitum quod nomen amicitiae non solum inuenitur capere passionem et virtutem praedictis: sed etiam pro maximo et excellentissimo actu dicte virtutis qui est se totaliter condonare amato: et in ipso perfecte suam transferre voluntatem: sed tamen secundum dictamen recte rationis ut vult fiat velle et nolle amicorum: sic autem capiendum nomen amicitiae diceretur quod Aristoteles in octauo huius dicit notabiliter amicitiam non esse habitum: sed assimilari habitui: amationem autem passioni quoniam ille actus qui est condonare se amato et se transformare in amatum quoniam puenit ex impetu passionis de propria non amicitia: sed amatio quoniam vero puenit ex habitu virtuoso secundum sententiam recte rationis: tunc proplevo catur amicitia. sic igitur amicitia assimilatur habitui quia puenit ex habitu virtutis amatio autem passio: nam quia puenit impetu passionis. Scias tamen quod istis nominibus utimur sepe promiscue secundum largum visum ipsum forum. Et est sciendum quod amicitia sic accepta claudit in se condiciones quas Aristoteles in octauo attribuit amicitiae ad hoc eius quod recta ratio dicit totaliter se condonandum amato et secundum voluntatem et secundum operationem necesse est ut amat sit plenus virtute et quod reamet amantem et quod hinc sint uterque manifesti per longum conuictum experta aliter enim esset periculum se sic condonare amato propter quod videtur verisimile quod Aristoteles in octauo loquitur sepe de amicitia pro tali actu quod si concedatur dicendum erit quod

amicitia non est virtus. Et hoc efficaciter probant rationes negatiuae quod amicitia debeat dici virtus. Quorum una potest esse talis si amicitia esset virtus ipsa esset quedam virtus moralis hoc autem esse non potest per rationes quod amicitia non sit virtus. Illud non est virtus moralis cuius generatio praesupponit omnes virtutes morales: sed generatio amicitiae pro dicto actu excellentissimo illius virtutis praesupponit omnes virtutes morales. probatio quod supponit aliquas et ipsa prudentiam tam in amare: quam in amato. igitur praesupponit omnes consequentia patet per connectionem necessariam virtutum moralium sibi inuicem et prudentiam necesse est existenti put declaratum fuit in sexto huius antecedens per Aristoteles. In isto octauo dicentem quod nec acceptari oportet prius nec esse amicos antequam uterque appareat amabilis et credatur. eum ergo non sint amabiles nisi virtuosus ut prius dixeret Aristoteles apparet quod in aliquos amicitia illa fieri non debet donec uterque fuerit expertus de virtute alterius hec autem experientia fieri non potest nisi ante per multum tempus praesupposita virtute in utroque: verum est tamen sicut innuit Aristoteles quod aliquis posset obijcere contra istam rationem. Videtur enim alicui quod amicitiae generatio inter bonos non exigit talem experientiam et tale longum tempus quod bonos et prudentes viros videmus statim quoniam conueniunt ad inuicem facere opera amabilia et ita videtur quod statim sint amici. Ad hoc autem respondet Aristoteles pulchre dicens quod aut cito amabilia faciunt ad inuicem. vult quidem amici esse non solum aut si vero sunt et amabiles et hoc sciunt voluntas quidem igitur velox sit: amicitia autem non. Et haec sententiam Aristoteles confirmat Seneca epistola tertia ad Lucillum dicens errat ille qui amicum in atrio querit et in conuiuio probat diu cogitat an et in amicitia recipiendus sit cum placuerit fieri toto illum pectore admittit tu ergo omnia cum amico de libera: sed de ipso prius. Sed et arguit ad idem sic nulla virtus moralis auferretur ab aliquo propter defectum in alio: sed amicitia sic accepta auferretur si amatus factus fuerit victiosus: quod talis amicitia non potest esse nisi bonorum et secundum virtutem similitudinem ut dicit Aristoteles. tercio arguit ad idem sic nulla virtus subest fortune talis autem amicitia subest fortune. ideo et cetera. Haec apparuit pluries in praecedentibus libris minor ex hoc est nota quod illud ad quem amicitia est possibile est cum tempore per casum fortune mori vel interfici ad quod sequitur non amplius illam amicitiam esse ergo talis amicitia non est virtus tamen ipsa non potest esse sine virtute sicut dictum fuit et ita diceretur quod illa auctoritas disiunctiva Aristoteles. scilicet quod amicitia est virtus quedam aut cum virtute haberet veritatem pro se habere parte. Adhuc potest aliter respondere ad istam questionem secundum alium modum si gnificationis nominis amicitiae tenendum enim est quod circa contrarias passiones et circa operationes inatas provenire ab eisdem est eadem virtus temperans moderans illas passiones et operationes secundum iustum rationis. verbi gratia eadem est fortitudinis virtus timores et audacias temperans: et inclinans ad aggrediendum quoniam oportet et ad fugiendum quoniam oportet et proportionabiliter eadem virtus erit temperans passiones amoris et odij inclinans ad amandum quos oportet et quoniam oportet et quomodo et ad odiendum quos oportet et quod oportet vel etiam ad viuendum se pro amo

rationes quod amicitia non sit virtus

Obiectio.

Responsio.

arguit scdo

Notabile

Notabile

tepatia z moderatua passionu amoris z odij et opationu ide inatay se qd sicut videm⁹ de vna qd qd aliaz virtutu qd aliqui nomē supru ab aliq ope ipso v^l ab aliq passiōe cui⁹ ipa ē tepantiā vel ab aliq pditione matiali sui obiecti vel ab aliq hmoi significat illā virtutē nō simplr z scdm ei⁹ totalē ambitū: s³ pte. s. cōnotā dotalē opationē vel passiōē v^l talē obiecti matiale pditionē vel circūstātiā. pbi g^{ra} sicut i septia qōne qrti libri dictū fuit qd nomē magnificētie significat liberalitatē pte: sicut dictū fuit in xxviii. qōne tercii libri qd ista noia frugalitas/psumdia/sobrietas/castitas/ z pudicitia significat tpantiā pte diuersis pctiōibus: ita pcedi d³ qd hoc poss³ fieri de pte qd ē ponēda circa amorē z odiū. z tūc dicere⁹ qd nomē aicitie put de vera aicitia loquit⁹ Ar⁹. i. isto octauo significat dictā pte nō simplr et scd³ ei⁹ totū ambitū: sed pte p cōnotationē sue excellētissime opationis qd p³us dicta fuit. Si g^{ra} significatio nois aicitie cōcedat eē talis. z positiū fuit qd nomen significas talē pte simplr z scdm ei⁹ totū ambitū sit b nos dicem⁹ qd aicitia se h³ ad b. sicut magnificētia ad liberalitatē sicut ei ois magnificus ē liberalis ita ois aic⁹ ē pteus pte b. z nō ecōuerso z sic indubitatē cōcedēdū ē qd aicitia ē virt⁹ sicut hoc pcedit de magnificētia: s³ nō ē pte distincta a pte b. sicut nec hō alb⁹ ab hoie. hoc ei nomē aicitia se h³ ad hoc nomē b. sicut p³im mō ad sūt totuz. S³ sciēdū qd iste mod⁹ soluēdi qōnē pntē z ille qd p³im poss⁹ fuit sūt pcorde in re: s³ discorde sūt in ponēdo qd z qūo nomē amicitie significat de qd nō est apli⁹ disputatū qd noia significat ad p³im. ¶ P³im⁹ g^{ra} mod⁹ ponit qd nomē aicitie pte sup³ū significat pncipalr illū actū z cōnotat illaz virtutē ita scz qd ipm supponit p illo actu appellādo illā pte. Sed s³ ai mod⁹ soluēdi ponit ecōuerso: z sic vtriq⁹ mod⁹ soluēdi pcessa significatiōne nois sicut supponit ē pte. Et forte qd aristot. istā discordiā nō de re: s³ de nois signatiōe attendēs dicit notabilr cū distinctiōe amicitia ē pte v^l cū virtute: sicut ē in sexto libro dixit qd electio est intellect⁹ appetit⁹: vel appetit⁹ intellectiūus sic ei loq³at qd ad significatiōē hui⁹ nois electio pcurrūt sūt act⁹ rōnis z act⁹ volūtatis dicētes. g^{ra} qd hoc nomen electio supponit p actu rōnis z appellat actū volūtatz pcedūt p³im pte illi⁹ distinctiōnis dicētes at e⁹ pcedūt scdm pte. S³ forte qd ali qd sūt illū modū loq³ndi vellet retorq³re rōnes qd se cū dū p³im modū fuerūt adducte ad p³adū qd aicitia nō sit virt⁹. S³ tēdō scd³ modū soluēdi qōnē rīdendū ē. ¶ Ad p³im dicēdū ē qd illa res que nūc ite vere ē amicitia nō supponebat in sui g^{ra} nōe virtutes morales z prudētiā: imo p eay g^{ra} nōe g^{ra} nōe: s³ bñ verū ē qd ipa p³supponebat illaz ptes z prudētiā ad hoc vt ipa fieret v^l dicere⁹ aicitia sicut dicerem⁹ qd ista res qd ē alba erat a⁹q³ fieret alba. ¶ Ad scd³ rōnē rīdēdū qd p³im qd nūc in te ē aicitia nō aufert a te si ille qd amas fiat viciol⁹: imo ipa manet s³ ipa desinit eē amicitia si cut dicim⁹ qd res alba nō desinit esse si albedo cor rūpat s³ desinit eē alba. z eodem mō dicēdū ē ad scd³. ¶ Ad rōnes pncipales dicēdū qd rōnes arguēt ad pte negatiua hñ pcedūt iuxta p³im modū soluēdi qd p³im. Et p³im rīdēdū ad rōnes i oppo-

sitiū. p³im ad auctatē se n⁹ dicere⁹ qd in dū p³im effectū p³im solēt vocat⁹ tūc. cū g^{ra} de se n⁹ tā magna p³im iaceat d³ exp⁹ tūc iaceat. Ad autē tūc simplr qd dicūt aicitia ali qd puta qd ē ad deū eē in cōs act⁹ hūanos actū excellētissimū qd dicūt esse formalr ipa z felicitatē hūanā. ali qd dicūt felicitatē i actu sapie p³im p³im qd tūc notabilr i illa aucte p³im edo aicitia oib⁹ hūanis bonis excēpit sapiaz. i. actū sapie z sic eēt intētio tullij nō qd aicitia p³im simplr oib⁹ hūanis bonis s³ oib⁹ ex teriorib⁹ aut ē ad morales ptes p³im. Et his dicit⁹ possum⁹ ē cōcordare aucte p³im allegatā ad pte negatiua. s. qd excepta pte nūc sit pte stabili⁹ aicitia. P³im ei dicit qd nō ē intētio tullij oib⁹ pte excipe: s³ excipe pte sapie qd scd³ Ar⁹. ē p³im sūma i cui⁹ actu p³im hūana felicitas. Ad aliā dicere⁹ qd aicitia nō ē pte neq³ hū⁹: s³ ē act⁹ pcedēs ab hū⁹ qd ē pte. Si at scd³ mod⁹ soluēdi teneat quē cūstraciō tēnē videt⁹ cū exp⁹se dicat aicitia vna eē pte: tūc ad p³im rōnes p³im dicit qd de aicitia tractant ar⁹. s. oib⁹ pte tractatū de alijs pte: eo qd ipa nō erat cōter pcessa ab oib⁹ eē pte: v^l forte etiā qd tractat⁹ dea exigebat lōgiorē pcessū qd tractat⁹ de alijs pte: l⁹ forte qd nomē aicitie acceptē p³im nō significat cū illaz pte qd significat s³ pte: sicut dictū fuit mō de cōiorib⁹ p³im ē agēdū z p³im de spāl⁹: vt appet p³im hemio p³im: v^l forte qd tractat⁹ de aicitia p³im qd h³ hū⁹ ad dōell⁹ z ciuillē sciaz qd scd³ istā sciaz qd tractat⁹ de alijs pte p³im qd Ar⁹. ifra docebit diuidē ptes aicitie scd³ ptes cōicariōnis politice. l⁹ forte sicut placuit ar⁹. ordiāre sūt pcessū auctes pte ar⁹. scd³ magnorū moralis pte glosari qd de singlis pte qd erat pcessū cōit ab oib⁹ eē ptes z nō v^l de singlis erat destinātū v^l qd erat destinātū de singlis scd³ rōnes eay s³ ptes z cōes: tūc nō erat destinātū de pte qd est aicitia scdm illā rōnē spālē siue scdm illū modū qd de aicitia. Et sic vltia solō h³et locus si dicem⁹ aicitia eē pte liberalitatē v^l iusticie l⁹ alia pte pte tūc de qd a⁹ destinabat. Ad quē tūc dicit⁹ fuit qd nō iudēbat oib⁹ excipe pte: s³ solā sapiam et ptes itellec⁹ales. Ad aliā pte dicit qd vna pte pte ē effect⁹ al⁹ pte: possum⁹ ei dicē qd sapia siue prudētia ē fiat i nobis ptes morales: l⁹ forte qd tull⁹ itēdit pte gēuise aicitia: nō qd ad id p³im nomē aicitie supponit: s³ qd ad illū qd appellat dē ei fuit hoc nō ē virtutē sed effectū virtutis. hec de questione.

¶ Verif scio v^l aicitia sit virt⁹ distincta a iusticia z alijs virtutib⁹ moralib⁹ de quib⁹ Ar⁹. desinit i tercio q³to z q³to. Et si cōcedere m⁹ aicitia nō ē virtutē: s³ effectū pte: tūc idēz q³tem⁹ de illa pte cui⁹ ipa ē effect⁹. ¶ Arguit qd non sit distincta a iusticia qd dicit Ar⁹. in isto octauo mō qd circēadē et ei⁹ dēz est amicitia et iusticia modo illa virt⁹ nō est distincta a iusticia qd est ei⁹ dēz et circēadē. cū virtutum distinctiō su matur ab his circa quē operat⁹. ¶ Item per hoc iusticia distinguitur ab alijs virtutib⁹ qd ipa est ad alterut⁹ tan qd illud sit sibi p³im. s³ hoc maxime cōuenit pte amicitie nō ē. ¶ Itē auctori tate exp⁹sa cūstraciō dicentis: est aut z attribuerē

Ad p³im o bu oū modorū.

Ad rōes p³im bātes qd aicitia nō sit pte

Ad scd³am.

ad rōes pncipales p³im op⁹ positiū

q³tertia

Ad p³im

Secundo

Tercio.

Arguit qd
amicitia nō dī
stinguīt a li-
beralitate.

In oppositū

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Primus no-
tabile.

vnā virtutē ipsam amicitia videlz iusticie cui⁹ rō
nē assignat dicēs: iusticia enī equalitas qdā ē dī-
tributia ⁊ amicitia amictis equalitatē tribuit. eq-
les ei necessariū est eē amicos quare p̄tula que-
dā vtiq; erit iusticie. ¶ Deī argf. qd nō sit distin-
cta a liberalitate qz bñficiare videt eē p̄p̄i⁹ act⁹
liberalitatē: hoc aut maxie p̄tinet ad amictū. Itēz
p̄p̄i⁹ ē amictū subuenire amico: nō solū p̄ modū
cōmutationis bonoz ipsoz. hoc ei p̄tinet ad mer-
catores iter se extraneissimos exītes: sed magis
ei p̄p̄ia bona cōicando. hoc aut iam p̄tinet ad libe-
ralitatē. Deī af qd nō sit distincta ab illa virtute
quā Aristot. vocat amicitia in sc̄do hui⁹. qz idem
videt esse act⁹ eaz. s. delectabilis cōiunct⁹ inter se
vbi opz et qñ. ⁊c. Deī arguit qd q̄tū ad aliquaz
sui p̄tē p̄tineat sub liberalitate ⁊ q̄tū ad aliā sub
tēperantia ⁊ quātū ad aliā sub magnanimitate: qz
aristoteles diuidit amicitias i amicitia p̄p̄i de-
lectabile. ⁊ amicitia p̄pter vtile. ⁊ amicitia p̄pter ho-
nestū. Tēperantia autē videt esse circa amorē de-
lectabilis. liberalitas circa amorē vtilis: magna-
nimitas circa amorē honorū vel honestozum. ¶
Oppositū oīm istoz af p̄mo qd sit distincta a iu-
sticia: qz legis latores p̄l⁹ studēt circa amicitia qz
circa iusticia. Et qz iusticia p̄stīit in cōmutationi-
bus equatibus lucrū dāno. ⁊ damnū lucro: amicti-
tia autē cōstīit i simplicib⁹ donis ⁊ subuentiōib⁹
et delectationib⁹ et cōicatioib⁹ nulla attēta equa-
litate lucrū ad dānū vel ecōtra. Deī arguit qd sit
distincta a liberalitate qz liberalitas sit circa affe-
ctiones ad pecunias hec autē virtus sit circa affe-
ctiones ad ipsas p̄sonas amatas: ⁊ sic sūt circa
obiecta diuersa. ergo sunt diuersē. ¶ Deī arguit
tur qd sit distincta ab illa p̄tute quā ar. vocat ami-
citiā in sc̄do hui⁹ auctoritate aristotelis: qd dicit in
quarto hui⁹ de illa virtute de qua illic determinat
qz ipsa assilatur amicitie: differt autē ab amicitia
qm̄ sine passione ⁊ sine eo qd est diligere qd⁹ col-
loquit. hec autē p̄tutē que vere ē amicitia non est
sine diligere. Sīlī etia ista virt⁹ nō sīlī faciet ad
ignotos ⁊ notos. illa autē vt dicit aristoteles sīlī
faciet ad ignotos et notos cōsuetos ⁊ icōsuetos
¶ Deī etiam arguit qd ipsa nō p̄tineat p̄tialiter
sub liberalitate ⁊ p̄tialiter sub tēperantia ⁊ p̄tialiter
sub magnanimitate: qz tunc ipsa nō eēt vna p̄t⁹:
cui⁹ oppositū vult eufrattus dicēs: etem vna vir-
tutē est dicere amicitia: sicut dicit aristoteles for-
titudinē ⁊ tēperantia et moralū virtutū vnāquāq;
¶ Notandū est sicut dicitū fuit in alia questioe qd
amor ⁊ odiū sunt quedā passionē qz si in oī ambi-
tusuo capiāt nō p̄tinet ad vnā virtutē sed ad plu-
res. sicut em̄ delectatio ⁊ tristitia cōiter cōsequūt
oēs alias passionē vt declarauit ar. sc̄do hui⁹
p̄pter qd nō oēs delectiōes sunt eozūdē morum:
sed diuersoz sc̄dm diuersitatē passionū ad quas
sequunt. et p̄pter hoc nō est vna p̄tutē circa de-
lectiones sed diuersē: circa delectiones ei tact⁹ est
tēperantia: circa delectiōes et tristitias cōsequen-
tes affectiōes ad pecunias est liberalitas circa de-
lectiones ⁊ tristitias p̄sequētes affectiōes ad ho-
nores est magnanimitas. ⁊ sic de alijs. Ita opoz-
tet intelligere qd amor ⁊ odiū si cōmunissimē ca-
piant extendūt se ad oēs passionē vel formaliter

vel afcedēter vel p̄sequēter vel aliquomō con-
mūtāter. amor em̄ et odiū nō min⁹ se habēt gñālī
qz delectatio ⁊ tristitia. cū oē delectabile sit indu-
ctiū amoris ipsi⁹ ⁊ tristabile odij p̄pter qd circa
amorē delectabiliū sc̄dm tactū nō ē alia virt⁹ qz
tēperantia: et circa amorē honorū magnanimitas
⁊ circa amorē pecuniarū liberalitas ⁊ sic de alijs.
S; si amor accipiat specialī p̄fectiōē non ad
pecunias nō ad hōres nō ad delectatōes nō ad alia
qz cūq; sub illa rōne sub q̄ redūdant in nos vel in
nos: sed p̄fectiōne ad aliū vī ad alios ipsius
vel ipoz gñā: tūc erit passio spālīs circa quā p̄p̄e
est virt⁹ amicitie de qua tractat in isto octauo p̄n-
cipālī vel illa virt⁹ qz p̄pter p̄p̄i⁹ nōis defectus
vocaui b in alia q̄stione qd igit hec virt⁹ b non sit
aliqua p̄dictaz virtutū: p̄bat p̄ hoc qd p̄tutes ille
sunt diuersē qz p̄p̄ie sunt circa passionē spālēs
diuersas ⁊ diuersoz morū: et qd non sunt p̄tē nec
se adinuicē naturalī cōcomitātes vel p̄sequētes
s; virt⁹ b et p̄tutē p̄dicte sunt h̄mōi igit ⁊c. maior
est māifesta: qz nō apparet qd circa diuersas passi-
ones sit eadē virtus nisi qz vel ille passionē sunt
p̄tē sicut fortitudo circa timores et audacias vel
qz illarū passionū vna naturalī cōcomitat aliam
vel cōsequit sicut nos videm⁹ cū ad magnā affe-
ctionē circa pecunias cōsequit naturalī delecta-
tio in earū cumulatōe ⁊ tristitia in eaz cōsuptiōe
et timor de earū amissione: ⁊ liberalitas eadē vir-
tus exīis est circa oēs dictas passionē. minor p̄o
p̄t⁹ satis qz affectio quā habem⁹ ad delectiones
tactus circa quā p̄p̄e est tēperantia nō est affectio
quā habem⁹ ad aliū ipsius gñā/nec iste sunt p̄tē:
nec vna cōsequit naturalī aliā: et idē sīlī p̄t⁹ de
affectiōe qz habem⁹ ad honores/circa quā p̄p̄e
est magnanimitas: ⁊ de affectiōe quā habem⁹ ad
n̄as pecunias circa quā est liberalitas: ⁊ de affe-
ctionē qz habem⁹ ad bona aliena sc̄dm qd sunt no-
bis applicabilia circa quā p̄p̄ie est iusticia p̄tici-
laris: de qd tractatū fuit in q̄nto libro. nulla ei ista
rū affectiōnū est affectio ad aliū ipsi⁹ gñā/nec ad
eā habet p̄tē cōcomitantiā vel naturalē cōm-
gētiā. ideo ⁊c. S; magis videt michi dubiū vtz
illa virt⁹ b sit eadē illi virtuti qz ar. in sc̄do hui⁹
vocaui amicitia cui⁹ extrema vitia dicit eē placī-
ditatē et discōliā. Et videt p̄babile esse qd sit illi
eadē qd sic declarari pōt: amic⁹ ille de quo deter-
minatū est in q̄rto Ethicorū ē circa delectiōes et
tristitias i colloquijs ⁊ i cōiunctu factas/nō qd vir-
tuosus illa p̄tute intēdat p̄ncipālī delectari/s; qd
intēdit alios delectare vt opz ⁊ hoc apparet satis
in q̄rto hui⁹ vbi etia appet qd extremi habīt sunt
in delectādo oēs ⁊ oīa eoz dicta ⁊ facta cōprobā-
do ⁊ in cōtristādo oēs et ad oīa p̄nādo p̄pter qd
apparet virtutē illā esse circa delectationē quam
hēmus ⁊ opationē quā exercemus ad aliū vel ad
alios: ipsius et ipoz gñā: si em̄ alios delectare in-
tēderem⁹ nosiri gñā s; vt inde nobis aliqua vtili-
tas pueniret: tūc illud opus nō esset vt sic illius
virtutis sed spectaret ad blāditionē vel adulationē
vt dicit aristoteles. talis aut affectio put ē cō-
ter ad oēs est multū leuis et remissa: p̄pter quod
ipsa p̄p̄ie nō dī amor vel amatio. ideo neq; sc̄dm
eā vt sic: est habit⁹ qd p̄p̄ie vocat amicitia/sed illa

Circa diuer-
sas passioēs
nō ē eadē p̄-
t⁹ nisi sine cō-
trarie vī vna
naturalī seq̄-
tur alteram.

sine passione. Imo passionē amoris assumit et for-
tem et intēfā. sed tñ sēp sub dictamine rōis. Illa
sūt virtus de q̄ determinat in q̄to libro sifr non
operat oīno sine passione: qm̄ oēs virtutes mora-
les sunt et circa passiones et circa opatiōes. Aliē
nulla eēt difficultas ex pte appetitus sed solū ex
parte intellectus et sic cū prudētia nō idigerem⁹
virtute morali volebat igit̄ Ar̄. dicere: q̄ illa vir-
tus non ē: amicitia ad ignotos vel extraneos: s;
sic differt ab aicitia eo q̄ ipsa ad illos est sine pas-
sione. i. sine inuenta passione. operatur ei ad illos
p̄ quandam leuē affectionem. sicut dictū fuit. sed
Ar̄. reputans modicū q̄si p̄ nihilo ad modū ppa-
tue locutionis dixit sine passione. q̄si sine dixit
etiā sine eo quod est diligere: q̄ talis affectio non
assumit sibi nomē dilectionis vel amoris: donec
receperit magnitudinē intēfionis. iō bñ dixit ar̄.
q̄ illa p̄t̄ vt ad tales ignotos vel nō assuetos opa-
tur assimilāt amicitie: sic q̄ operatē scōm illam
vocamus q̄si moderatū aī cū diligere assumētem
nō est tñ opinā dū q̄ Arist. illā virtutē negaret eē
amicitiā iōtū opat ad bonos viros se mutuo rea-
damantes et hoc scientes. et c.



q̄stio quarta.

Ar̄. p̄mo

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

Sexto.

Uterq̄ quarto. Utrū amicitia bñ di-
uidit̄ i amicitia ppter bonū. i. ppter
honestū et amicitia ppter delectabile
et amicitia ppter vtile. Arguit̄ q̄
non: q̄ inēbra coincidūt. nihil enim
honestū est quod non sit delectabile et vtile et ecō-
uerso: sicut satis argutum fuit in octaua questio-
ne secundilibri. et Ar̄. etiam in octauo huius ostē-
dit: quod vera amicitia copulat i se omnia hec sci-
licet honestatē/delectationē et vtilitatem. ¶ Itē
Aristoteles dicit solam amicitiam que est prop̄
honestum esse per se amicitiam alias autem solū
per accidens. sed non videtur quod amicitia per
accidēs diuidatur sufficienter in duas: quia infi-
nita vni accidunt vt dicitur secundo phisicorū
et quia ea que sunt per accidens non cadunt sub
arte vel scientia vt patet sexto methaphisice. er-
go saltem ista diuisio non est artificialis vel scien-
tifica. ¶ Item pater amat filium naturaliter: et tñ
possibile est: q̄ nec propter honestum bonū vt si
filius sit prauus: nec propter vtile quia filius se-
pe damnificat patrem et nullum bonum affert illi
nec propter delectabile: q̄ pluries ifert patri tri-
stitiam q̄ delectationem. cū sepe agat p̄ter et con-
tra volūtātē patris. ¶ Item p̄nutriti amant seui-
cē et etiā q̄si fuerit separati: et nō ppter honestum
quia possibile est neutrū eē bonū: nec ppter vtile vel
delectabile: q̄ tūc ip̄is separatis cessaret aicitia
quod est falsū. et patet p̄sequentis quia post sepa-
rationem non conferunt sibi vnicē vtilitātē nec de-
lectationem quibus tamen cessantibus cessant il-
le amicitie vt dicit aristoteles. ¶ Itē doctores cō-
ter solēt distinguere amorē concupiscētie contra
amorē amicitie. propter quod amicitia non videt̄
debere attribui amorē concupiscētie: sed circa de-
lectabile et vtile est amor concupiscētie. ergo
circa delectabile vel vtile non debet poni amici-
tia: sed solum concupiscētia. ¶ Itē illa nō speci-
ficāt aicitia q̄ ita pueniūt iā iā iā sicut iā iā cum

dicat Ar̄. q̄ ad inanimata non est amicitia: sed i-
animate res sunt ita nobis vtilēs et delectabiles
sicut aīate q̄ delectabile et vtile nō specificāt amici-
tiā. ¶ Oppositum sepe ponit Ar̄. in hoc octauo
Et arguit̄ rōe quia amicitie distingui debēt scōz
distinctionē amabiliū. cū aut̄ amabile sit nisi bonū
vel apparēs bonum et nihil apparer bonū nisi ap-
pareat honestū vel vtile vel delectabile sequitur
q̄ amabile in hec tria diuiditur et per consequēs
amicitia i dicta tres amicitias. ¶ Primo oportet
videre quid nomine amicitie ipoztatur describē-
do eam per suum genus et suas differentias pos-
sumus ergo dicere quod genus amicitie est amor
vel dilectio large sumpta. Nam amor in plus est
q̄ amicitia: quia amor se extendit ad inanimata
amamus enim panem et vinum: amicitia autem
proprie non est ad inanimata: quoniam amicitia
beniuolentiam exigit. eo autem proprie non volo
bonum vno si ipsum volo seruare: hoc est vt ip̄s
habeam et bibam. ¶ Item etiam amicitia requi-
rit readamationem: non enim aliquos dicimus a-
micos nisi sit amor mutuus ad vtrumq̄: et adhuc
vltra amicitia requirit: quod amatio et readama-
tio nullum lateat adamantium aliter non transcē-
deret gradum beniuolentie possibile est enim il-
los adinuicem esse beniuolos qui se non viderūt.
sed tales non dicimus amicos donec conuiuendo
sit vtriq̄ expertum q̄ ametur: hec autem omnia
probari non possunt nisi per communem vsum lo-
quentium vel doctorum. nomina enim significāt
ad placitum: propter quod oportet precognosce-
re quid est quod per nomen dicitur. dicemus ergo
q̄ amicitia est amor beniuolus mutuus manifest⁹
Ita tamen intelligendo: q̄ amor capitur pro ha-
bitu si amicitia intelligatur pro habitu et pro pas-
sione si pro passione. Secundo sciendum est p̄ut
sufficienter fuit declaratum in vndecima questio-
ne secundilibri q̄ simpliciter loquendo nihil est
vtile vel delectabile quod nō sit honestū: nec ali-
quid est honestum quod non sit delectabile et vti-
le. non est enim diuisio boni in tria bona diuersa
realiter: sed est diuisio eius de 3 bonis seu amabilis
in tres diuersas rationes bonitatis seu amabili-
tatis. propter quod etiam diceremus q̄ simpliciter
loquendo amicitia non diuiditur in amicitiam p-
pter honestum propter vtile et propter delectabi-
le tanq̄ in tres diuersas amicitias sed est diuisio
vere amicitie in tres rationes sibi attributas. ami-
ci enim veri p̄mitus intendunt honestatē: con-
sequenter autem delectationem et vtilitatem. et
hoc satis expressit Aristoteles in octauo huius q̄
solam amicitiam propter honestum vocauit sim-
pliciter et per se amicitiam. quā delectauit simul
continere honestatē delectationem et vtilitatem
¶ Sed tamen sicut dictum fuit in secundo libro
questione vndecima bonum seu eligibile et per cō-
sequens amabile diuisione vulgari diuiditur i ho-
nestum delectabile et vtile tanq̄ in tria bona di-
uersa: quia vulgus honestum vocat virtutes et
opera virtutum et honores prout impenduntur in
signum virtutis: delectabile autem vocat id so-
lum quod est sensualiter delectabile. sicut sunt ci-
bi et potus et veneri actus et ludi. et talia vtile

Oppositum.

Offa iter amo-
re et amicitia

qd amicitia

Notabile.

diuisio boni
scōm vulga-
res.

**Sufficientia
divisionis a:
macitie scdm
vulgarem ac
ceptionem.**

**q divisione se:
cundum veri:
tatem sit ana
logi.**

sunt vocat pecunias et alia exteriora bona que non secundum se delectant sensum: sed quia valent ad ea adipiscenda que secundum se delectant: et istomodo etiam amicitia non simpliciter et secundum rei veritatem sed secundum vulgarem acceptionem plus intendit ad vulgarem acceptionem quam ad rem diuidit in dictas tres amicitias tanquam realiter diuersas. ¶ **¶** Igitur amicitia secundum vulgarem acceptionem bene sic diuiditur delectari potest hoc quod nomen amicitie de quolibet predictarum dicitur de nulla alia quod probatur: primo quod de nulla. quia impossibile est amicitia esse circa aliquid nisi secundum quod habet rationem amabilem. nihil autem habet rationem amabilem nisi secundum quod habet rationem boni vel appetitus boni: bonum autem nihil dicitur nisi secundum quod ei puenit ratio honesti vel delectabilis vel utilis. nec aliquid apparet bonum nisi secundum quod apparet ei aliquid istarum rationum puenire. ergo omnis amicitiam ad rem amatam necesse est esse propter honestatem apparentem vel existentem vel propter delectationem apparentem vel existentem: vel propter utilitatem apparentem vel existentem vel propter plura istorum simul. ¶ **¶** Autem de quolibet istarum dicatur amicitia secundum vulgarem acceptionem manifestum est quos enim primum videmus conuiuere ex affectu et coadiuuare se inuicem in suis operationibus illos vocamus amicos secundum communem vulgi locutionem sed sic conuiuunt aliqui viri studio si in sui inuicem proutibus et virtutum operationibus communi gaudentes. sic conuiuunt amasius et amasia se inuicem delectantes. sic etiam conuiuunt mercatores vel conuagatores ut maiora lucra reportent et sic apparet satis prima conclusio. ¶ **¶** Deinde secundo potest probari: quod amicitia simpliciter dicta secundum rei veritatem diuiditur in dictas tres amicitias: quia amicitia propter delectabile et amicitia propter utile non sunt simpliciter et secundum veritatem dicende amicitie. quod probatur primo: quia amicitia simpliciter non est nisi amabilis simpliciter sed delectabilia et utilia sensu alia: de quibus nunc loquimur non sunt simpliciter amabilia nisi hoc sit honesti gratia scilicet put ordinantur aliquid honestum. ergo et cetera. maior videtur nota de se maior probatur: quia nihil videtur amabile simpliciter nisi bonum simpliciter talia autem non sunt bona simpliciter nisi ut ordinantur in opere honestum sicut apparuit in duodecima questione secundi libri certe talia que vulgus vocat utilia et delectabilia sunt contra omnem inuicem si eis utamur non honesti: sed potius ipsorum gratia delectationes ei ducit ad ipsam pecuniam pro et honores ad illiberalitatem et superbiam ad pretensionem et auariciam omnimodam iniustitiam. ergo talia ut ab honesto separantur non sunt amabilia dico autem ut ab honesto separantur: quoniam tibi pecunie et honores simpliciter et vere amabiles sunt hoc enim simpliciter et vere est amabile. quod viri studiosi amant viri autem studiosi amant etiam hos et potius pecunias et honores: eo quod talia possunt eis ad operationes proutas. ergo talia vere et simpliciter loquendo sunt amabilia: sed tamen illa non sunt eodem amabilia simpliciter et vere loquendo quod non amantur a studio sic: ipsa autem a studiosis non amantur sui gratia sed ut ordinantur ad honestum. ergo simpliciter et vere loquendo ipsa sic et non aliter dicenda sunt amabilia. secundo eadem primorum ratio alio modo probatur sic. habet fortiter species naturam ab obiecto per se non ab obiecto per accidens. sed ad obiectum per se talium amicitiarum non est per se simpliciter dicta amicitia probatur quod obiectum per se non est persona amata sed sunt utilitas et delectatio que impedit amari ad eas autem

non est simpliciter et vere dicta amicitia quia ipsa non est ad inaiata neque ad ea que non readamantur: sed dices quod ita argueretur de amicitia propter honestum. obiectum ei presentis amicitie non est persona amata. sed etiam proutes que nec sunt aiate nec readamantur ergo concluderetur quod illa non esset vere dicta amicitia quod est falsum. ad hoc dicendum est quod proutes dicitur hoc habere eas inesse secundum seipsum. proutes autem quod in homine proutate est fieri proutus manere virtuosum: sic quod ab eo virtus auferri non potest ipso iure: sic autem non conuenit homini secundum seipsum ut sit alterius utilis vel delectabilis. Non enim est in potestate sua quod sit iuuenis et pulcher nec est in potestate sua quod sit diues aut potens alterius negotia procurare. imo nec vita alterius est in sua potestate. ergo remota nec amplius erit sibi utilis nec delectabilis. prout ergo quod amicitia propter utile vel delectabile non est secundum se ad personam amatam imo per accidens probatur: sed amicitia propter honestum est ad personam secundum se ipsam: quia etiam gratia quod puenit hoc secundum seipsum. vel potest dici quod primum honestum non est prout nec opus proutis inuoluntaria persona quod sic videri potest. hoc potestatem habet operari bene et operandi male et per seipsum rationem libertatis propter determinat se ad bene vel male ex ipsa. autem determinatione ad opus bonum homo dicitur bonus et honestus proutus et ex ipsa determinatione ad malum dicitur proutus inhonestus et malus: propter quod opus non prout dicitur honestum quod hoc sed homo potius et prout naturalis: in quantum est causa libere operis eliciens propter quod amicitia propter honestum est per se et primo ad personam et ad aliam ipsius gratia. ¶ **¶** Tercio eadem conclusio probatur sic. amicitia vera debet esse ad amicum gratia ipsius cum proutes et habet debet specificari a fine. sed amicitia propter utile vel delectabile non est ad amicum ipsius gratia ideo et cetera. ¶ **¶** Item quod amo propter hoc quod est mihi delectabilis vel utilis non aliter amo quam canem vel equum vel domum vel proutem. ad hec autem non est amicitia simpliciter et vere dicta ideo et cetera. ¶ **¶** Item pars simpliciter dicta amicitia non potest esse sine proutate. ut dicit Aristoteles in principio huius. ¶ **¶** Item tullius in libro de amicitia hoc primum sesto sententia nisi in bonis esse non posse: sed tales amicitie prout esse sine proutate: quia prout esse in proutibus ideo et cetera. ¶ **¶** Hec conclusio confirmatur auctoritatibus tullij dicentis in libro de amicitia. ¶ **¶** Hoc ergo erunt homines delicia affluentes audiendi si quis de amicitia quam nec visu nec ratione habet cognitam disputabunt. hec nimirum est vita tyrannorum in qua nulla fides nulla caritas nulla stabilitas. potest esse fiducia. omnia semper suspecta. nullus locus amicitie. quis enim autem diligat quem metuat. aut eum a quo semetipsum putet colunt aut simulatione ducatur ad ipsam. ¶ **¶** Item hoc quod admodum horum quos dixi mores vero amico parare non potuerunt: sic multorum opes impotentium excludunt amicitias fideles non enim ipsa solum fortuna ceca est: sed eos etiam plerumque cecos efficit quos amplexa est: quod si tales (ut sit) plerumque ceciderint: tunc intelligitur quam fuerint inopes amicorum. ¶ **¶** Seneca etiam epistola inmerito ad lucillum dicit qui se spectat et propter hoc ad amicitiam venit male cogitat qui utilitatis causa assumptus fuerit tamen placebit quod diu utilis fuerit hac de re florentes amicorum turba circumdat: circa diuersos sollicitudo est et inde amici fugiunt ubi probantur. ex quo vlti-

Resolutio

in o verbo ratio capi potest potissima non enim ois
ues et exaltatus probabis qui te diligit: sed cum
cecideris et oppressus fueris infortunis: tunc vide
bis qd tecum remaneat. qd vt resurgas toto corde
laboret. amici aut ppter vtile ppter est vt tibi di
uiti assident et te oppressum miseri relinquat hec
ergo nulla est amicitia ¶ Tertio dicendum est: q
vera amicitia bene diuiditur in amicitiam ppter
honestum et amicitiam propter vtile et amicitiam
ppter delectabile: non diuisione totius vti i su
as ptes subiectiuas: sed diuisione nominis i diuer
sas rationes sibi attributas et hoc non est aliud ot
ctu: nisi q ois amicitia vera est amicitia ppter ho
nestum et est amicitia ppter vtile: et est amicitia p
pter delectabile. pbo q vera amicitia sit ppter ho
nestu: quia vera amicitia est vera amabilis et ppter
illud quod ipm est vere amabile sed vere amabile
no est nisi vere bonu et ea rone qua vere bonu: sz ni
hil est vere bonu nisi honestu: nec est se bonu nisi
ea rone q honestu sic intelligendo q nihil pot esse
bonu remota honestate qcuq alia ratio sibi possit
attribui illud satis apparuit pti in secundo libro.
¶ Ad ena seneca pfecte declarat epla subinde vbi
dicit sumu bonu est quod honestu est: et (qd magis
mireris) vnu bonu e qd honestu cetera falsa et adu
terina bona sunt et c. Et adhuc magis epla inimi
citas: vbi dicit vnu eni est bonu quod honestu in
his nihil iuenies veri: nihil certi qcuq fame pla
cent et huius probatione ipse psequit in dictis epi
stolis valde pulchre. sequit ergo q ois vera amici
tia est amicitia honesti et ppter bonum. Item ois
amicitia est ppter honestu vel ppter vtile vel ppter
delectabile cu nulla sit alia ro amabilitatis. sz nul
la est vera amicitia ppter vtile vel ppter delecta
bile: put ipa distinguit i re ab honesto: sicut pbatu
est q ois ha amicitia e ppter honestu. Deinde pbo: q
ois amicitia ha sit ppter vtile et ppter delectabile: q
ois ha amicitia e ppter honestu vt dictu e: sed ois ho
nestu e se vtile et se delectabile: et nihil aliud vt de
terminatu fuit i scdo libro qd et c. ¶ Itē q pncipalr
intēdit aliquē finē ipse psequit et accessorie debet
liēdere qdqd bōip se psequit ad illū finē. sed ha ami
citia iēdit honestū pmo pncipalr cū iēdat hone
stū ex eo q honestū et ad honestū p se psequit vtili
tas plurimor delectatio pfecta. q ha amicitia salte
psequit et accessorie intēdit delectationē et vtilitatē
¶ Itē verū amicū desiderat amicū honeste delectare
et bñficiare qd nō pot facere nisi ille bñficiū et de
lectationē recipiat ab ipso q verū amicū vult alicū de
lectari ab ipso bñficiari. sz verū amicū sic se debet ha
bere ad amicū quōvellet amicū se habere ad ipm
q amicū debet velle delectari et bñficiari ab ipso
hoc aut iēdere delectabile et vtile. Et hoc pfirmat
ur sic amicū verū vult amico bona maxima et ho
nestissima pnnētia ad amicitia. id amicū non solū
vult exercere opa pncipalis amicitie q sūt bñficia
re et delectare amicū: sed etiā vult amicū suū opa
consilia exercere quod esse non potest nisi ipse ab
illo amico suū velit delectationes et bñficia recipe
re: hoc autem est amicitiam intendere delectabile
et vtile. Et hoc notauit Aristo. in isto octauo di
cens: q amicorum propter honestum et est vtiq
simpliciter bonus et amico. boni enim et simpliciter et adin

uicem vtiiles: simpliciter autem et delectabiles. boni
etiam et simpliciter delectabiles et adinuicem vni
cuius enim secundum delectationem sunt pro
prie actiones et tales bonorum autem tales secū
dum q sunt similes. ¶ Et ex his inferendum est
vltimo q amicitia propter honestum est amicitia
perfecta et maxima quia illa amicitia est perfecta
et maxima que est boni et amabilis secundum om
nem rationem bonitatis et amabilitatis. sicut autem
est de amicitia propter honestum que est inter bo
nos: probatio quia nihil potest habere rationem
amabilis nisi quia est bonum simpliciter vel bo
nu amant: et iterum nisi quia honestu vel vtile vel
delectabile. sed hec oia reperiunt in amicitia ppter
honestu que est bonoru et in virtute perfectoru. vti
enim virtuosu sunt simpliciter boni et sunt adinuicem
boni et vtiiles quia pfecti i virtute est nō solū bene
operari ad seipm. sed etiam ad alium et spāliter
ad amicū. Iterum virtuosu sunt simpliciter de
lectabiles quia secundum rationem bene ordina
tam sunt etiam adinuicem delectabiles quia vni
cuius sunt delectabiles ppter actiones et etiā p
miles pteuosi aut p similes habet opationes et hoc
totū expōit Aris. in auctoritate pdicta. ¶ Tūc re
spondendum est ad rationes. Ad primam illa p
cedit via sua. secunda etiam quātū ad hoc conce
di potest: q amicitia propter vtile et amicitia pro
pter delectabile vt ab honesto distinguuntur sunt
amicitie per accidens id est secundum quid et nō
simpliciter. tamen secundum acceptionem vulgā dicū
tur simpliciter amicitie. ideo sic solum bene diuiditur
amicitia in illas et est concedendum q illa que to
taliter dñr per accidens nō cadūt sub arte. sz mul
ta q dñr aliqui scdm quid ppter aliquas conueniē
tias ad id quod dicitur simpliciter bene cadūt sub ar
te de talibus enī opz ostendere in quo conueniūt
cum eo quod est simpliciter et in quo distinguuntur ne
aliqui illud qd dñr scdm qd accipiat tanq dñrum
simpliciter mō ille amicitie: dñr amicitie scdm qd p
pter similitudinē earū ad verā amicitia quā similitu
dinē ponit Aristo. dicens que aut ppter delectabile
similitudinē ei? scz vere amicitie habet et enim bo
ni delectabiles adinuicē. Similr autē que ppter vti
le et enī tales adinuicē boni. ¶ Ad aliam pot dici
q amor naturalis patris ad filiū est ppter delecta
bile. Hā (sicut dñr nono huius) sentire qm viuit de
lectabilissimū est scdm seipm. Natura enī bonum
vita bonū est exis in ipso sentire delectabile. pat
autem quasi viuit in filio. sunt enim filij quasi pa
rentes. Unde in octauo huius dñr parentes quidē
filios diligūt vt seipos quoniam ex ipso velut alteri
ipso i seipati ppter q sequit q sentire filiū viuere est
naturalr delectabile ipso patri et sup hoc fundat
amicitia patris ad filiū. ¶ Ad aliā pot dici. q etiā
pnutriti cōiter sunt mox multū p similitū sumūtur
enī a pueris antē mores vt dicit seneca tertio de
ira q aut sunt mox p similitū sunt adinuicē delecta
biles et qz etiā cōnutriti multū cōscant in ludis se
inuicē delectātes. propter quod iterū sup delecta
tionē fundat ipsoz amicitia et concedo q ipso se
paratis remanere pot amicitia hūialis scdm quā
delectarēt se adinuicē. Si iterū cōuenirent vel etiā
aliqui manet amicitia actualis et actu delectantur

correspond

Ad rationes

Ad secundā.

Ad tertiam.

Ad quartam

Dubitatio

Responsio

Ad vltimam

ad inuicē p mēoriā vel spē q̄sticiōis sint corporali
ter separati: mēorantib⁹ em̄ qualiter ludebāt: q̄lī
conuuebant sit eis fantasia quedam scdm̄ quam
delectantur. vt declarat Ar̄. p̄mo r̄het̄orice. Ad
aliam concedi pōt: q̄ amor concupiscentie qui est
p̄pter vtile vel delectabile vt distincta sunt ab ho
nesto: talis amor non est amicitia vera nec qd sit
amat: amat amore amicitie s; si delectabile z vti
le non sint distincta ab honesto. tūc quod amam⁹
amore amicitie: possum⁹ etiam z debem⁹ amare a
more concupiscentie. p̄bi gr̄a si amamus deū vel
hominē p̄pter seipm̄ siue p̄pter suā p̄p̄am bonita
tē p̄ma intentione. z sic amore amicitie non est i
conueniēs imo p̄sonū rōi: etiā secundaria itētiōe
amemus ipm̄ p̄pter nos: quia scz ipse nobis ē vti
lis z delectabilis. ¶ Sed statim iuxta hēc dubi
tari pōt contra scdm̄ conclusionē z tertiam p̄p̄
positas: quia licet eundē quē amo p̄pter honestū
debeam⁹ etiā amare p̄pter delectabile z vtile: tñ non
eodē actu amo ip̄s p̄pter honestū z p̄pter vtile: qm̄
isti actus separari possunt z diuersos actus cogno
scendi consequit⁹ p̄pter qd videt⁹ q̄ licet ad idē
amabile sub diuersa tamen rōe sit amor amicitie
z amor concupiscentie: tñ alius est hic amor ille
et ita etiā si amamus amicū p̄pter honestū p̄
pter delectabile z p̄pter vtile: videt⁹ q̄ hoc non sit ea
dem amicitia sed diuersis: licet i eodem subiecto
z ad idē amabile simul existibus: scdm̄ tamen di
uersas rōes amabilitatis: p̄pter qd videt⁹ fuisse ma
le dictū: q̄ amicitia vera bñ diuiditur in amicitia
p̄pter honestum: z i amicitia p̄pter vtile: z ami
citiam p̄pter delectabile non diuisione totius vni
uersalis i partes subiectiuas: s; solū eiusdē nōis
in diuersas rōes sibi attributas. ¶ Ad hoc breui
ter pōt responderi q̄ ab eodē habitu non est i con
ueniens p̄cedere diuersos actus: verbi gratia ab
habitu fortitudinis aliquando aggredi aliquādo
expectare vel etiam fugere virtus enim ad nullū
talem actum secundum se acceptum inclināt de
terminatē: sed circa suū obiectum proprium in
clināt semper ad insequendū iudiciū ratiōis
dicam ergo q̄ habitus vere amicitie idē existēs
inclinabit circa verum amabile ad quemcūq; a
ctum ratio dictauerit: ratio autē dicat amare a
micum et p̄pter honestum z p̄pter delectabile
z p̄pter vtile z ad beneficiendum amico et ad reci
piendum beneficium ab eo. ideo q̄uis isti sint di
uersi actus: tamē amicitia p̄a hūitatis remanebit
vna z eadē amicitia aut p̄pter vtile z amicitia pro
pter delectabile q̄ nō sūt p̄pter honestū: qz inclināt
nō ad rōem. s; ad ip̄s passionū sunt diuersē p̄pter
diuersitatē passionū. q̄uis etiā ad idē amabile.
¶ Ad vltimā rōē dicēdū est: q̄ amicitia p̄a z p̄p̄e
dicta non distinguitur specificē penes differenti
as vtilis delectabilis z honesti adinuicem: sed a
micitia vulgariter accepta bene distinguitur sic:
quia licet ipsa non sit ad inanimata p̄pter defe
ctum readamationis: tñ ad rationem amationis
ipsa potest esse ad animata secundum rationem
conuenienter inanimatis: eo q̄ vulgus sepe ma
ximam habet affectionem ad inanimata. Et sic fi
nitur questio.



¶ Quinto q̄rit⁹ virū iter solos bonos
possibile sit fieri amicitia. Ar̄. q̄ p̄
fieri iē malos. qz saluata descriptio
ne saluaf descriptiū: s; iter malos
saluaf descriptio amicitie q̄ dicta
fuit i q̄rta q̄stione scz amor. beniuolus mutu⁹ ma
nifestus: sic em̄ q̄uis non sint p̄tuosi amant se ad
inuicē pater z filius. vir z vxor. robinus z marota
z alij multi p̄ sanguinei connutriti. militantes z
multalij. ¶ Itē effectus arguit causā z p̄p̄ij ef
fectus amicitie sunt delectabiliter p̄uere bñ vel
le z bñ facere sibi inuicē z se sibi inuicē p̄donare z
talitā. hēc aut oīs pueniūt aliqñ nō p̄tuosis. qz accē
dit sepe amatiū z amatiū sic scdm̄ volūtates ad in
uicē transformari: q̄ viriq; plus vellet oēm subia
re penā dāni vel sensus q̄ alteri displicere. sic et
am sepe vidim⁹ p̄ sanguineos p̄nutritos p̄militan
tes z alios h̄mōi sic adinuicē eē beniuolos z bñ fa
ctiuos vt se morti p̄inucē vellēt exponere p̄ sibi
odiosos. ¶ Itē i p̄ncipio huius. viij. dicit Ar̄. Ar̄.
amicitiā eē necēariā iuuenib⁹ ad ipeccabile. z ado
lescētib⁹ ad bonas actiones. z m̄tales nō dū sunt
p̄tuosi dicit eē amicitia nā iē ad id qd genuit ge
nito nō solū i hoib⁹: s; i volatilib⁹ z plurimis ani
malium. tale aut non sit solum iter bonos. ¶ Itē
in isto octauo dicit Ar̄. i eis dē eē amicitia iustū
z iōi cōcātioe eē amicitia z iustū. sed iter bonum
z malū est aliqñ iustū siue exercet opus iustitiet
nō oīs cōcātio est bonorū z c. ¶ Oppositū dicit
Ar̄. q̄ oib⁹ existib⁹ amicis nō est op⁹ iustitia. hoc
aut nō esset ver⁹ nisi oporteret oēs amicos esse bo
nos: qz malis aliqb⁹ existibus semp ad eos esset
opus iustitia. ¶ Item dictum fuit verā amicitia
nullā esse nisi p̄pter honestum. sed Ar̄. declarat
amicos illa amicitia nisi bonos esse non posse er
go oportet omnes vere amicos esse bonos. ¶ Et
tullius in libro de amicitia dicit exp̄sse. hoc p̄mū
sentio amicitia nisi i bonis esse non posse: qd etiā
patet p̄ descriptiōē amicitie quā assignat dicens
est enim amicitia nihil aliud nisi diuinarum z hu
manarum rerum cum beniuolentia z caritate sū
ma consensio. tale autem viro malo conuenire nō
potest. ¶ Item oīs p̄tuosus est vere bonus z oēm
amicum op⁹ esse virtuosū: dicēte Ar̄. est em̄ p̄tus
quedam amicitia vel cum p̄tute. Et tullius hēc
ipsa virtus ipsam amicitia genuit z continet. nec
sine virtute amicitia esse villo pacto potest. Et idē
tullius in talibus ea quā dudum tractabamus
stabilitas amicitie confirmari potest. cum homines
beniuolentia coniuncti p̄mū cupiditatib⁹ his
quibus ceteri seruiunt. i perabunt deinde equita
te iustitia: qz gaudebunt oīs que alter pro altero
suscipiet. neq; qd vñq; nisi i honestū z rectū alē
ab altero postulabit. hēc igitur prima lex in amicitia
sanctatur: vt neq; rogemus res turpes nec fa
ciamus rogati. Itaq; in his perniciosus est er
ror qui existimant libidinum pctōq; aliorū patē
re in amicitia licentiā p̄tutum enim amicitia adiu
trix. a natura data est non viciozū. comes. vt
cum solitaria nō posset virtus ad ea que summa
sunt peruenire. p̄ticia z p̄sociata cū altero perue
niret. que si quos iter societas aut est aut fuit aut
futura est eozū est habendus ad summū naturē
f iij

questio q̄ntē
Arguit p̄tio.

Secundo

Tertio

Quarto

Oppositum

Secundo

Tullius

Tertio

bonum optimus beatissimusque comitatus: hec ē
inque societas in qua omnia insunt que putant ho-
mines expetenda. honestas / gloria / tranquillitas
animi atque iocunditas. ut et cum hec assint. beatavi-
ta sit et sine his esse non possit. quod cum optimū ma-
ximūque si sit id volumus adipisci: virtuti opera-
danda est. sine qua nec amicitia nec ullam rem ex-
petendam consequi possumus ea vero neglecta. qui-
se amicos habere arbitrantur: tū se denique errasse
sentiant. cum eos grauis aliquis casus experiri
cupit hec tullius. Hanc questionem determinat
Arg. ponendo primo: quod amicitia propter honestū
non potest esse nisi inter bonos. hec conclusio pro-
batur sic. amicitia propter honestum est ad homi-
nem honestum ipsius gratia. hoc oportet supponere ex
significatione terminorum. sed honestus homo nul-
lus est nec honesti quicquam habet nisi virtuosus et
vere bonus. bona namque corporis et exteriora cum
ita possint inesse viris vite turpissime sicut alijs.
non sunt secundū se honesta. sed solum in ordine
ad virtutem igitur amicitiam propter honestum ne-
cesse est esse ad simpliciter bonum hominem. et quod ipsa sit
simpliciter boni hominis. et sic ipsa erit necessa-
rio inter bonos probemur. ergo sic assumptam con-
sequentiā. amicitia secundum propriam nominis si-
gnificationem exigit readamationem. virtuosus
autem nuncque readamaret perfecte nisi eū quē sciret
esse virtuosum. propter hoc quod oportet vniuersi volū-
tates amicorum. Et confirmatur quoniam prauus
nuncque posset perfecte amare virtuosum ipsi gratia.
cum perfecte amanti sit se condonare amico si-
ue transformari in ipsum ut ostendit que scit amicum
velle: prauus autem non omnia vellet que sciret vel-
le virtuosum. sed opposita. Item dicta consequen-
tia probatur sic. oportet amationē et readamationē in ami-
citiā. non latere amicos sicut dictum fuit prius. vir-
tuosus autem non sic quod vere ametur ab alio. nisi sci-
uerit ipsum esse virtuosum. quia malos sepe fingere
virtuosus non ignorat. Et iterum impossibile est
scire aliquē quod ab alio vere ametur: nisi multo tem-
pore conuiuendo ei beniuole et delectabiliter. sed
prauū cum virtuosio longotēpe conuiuere delectabiliter est. et
possibile: quia non solent delectari eis deus. Alios
enim mores consequuntur alie delectationes ut
dicit Aristoteles. ergo cum in amicitia propter ho-
nestum oporteat amatum esse virtuosum. necesse
est similiter et amantem esse talem. Ex hac autem
conclusionē sequitur statim alia. videlicet quod omnes
simpliciter et vere amicos oportet esse bonos. quod
probatum est in alia questione nullos esse simpliciter
et vere amicos nisi in amicitia propter honestum
nec ullam esse veram amicitiam nisi illam. Et iterum
vere amicitie proprium est amicos bene velle ami-
cis bene facere amicis. et cōdelectari in eis ipsorum
gratia prauorum autem contrarium est proprium
nihil enim eorum que bona reputant operantur
intentione directa ad alios. sed omnia ad seipsas
propter quod dicit Aristoteles. mali autem non
gaudent seipsis si non aliqua utilitas fiat. Aliam
conclusionem ponit Aristoteles. consequen-
ter scilicet: quod amicitia propter vtile vel amicitia pro-
pter delectabile potest esse inter prauos. quia prauus
prauo potest delectabiliter conuiuere possunt

enim esse morum consimilium. et sic eisdem de-
lectari. possunt enim virique tribuere quod appetunt
et ob hoc iterum delectabiliter conuiuere: Quis
sint diuersorum morum. verbi gratia avarus adu-
lator potest prodigum diuitem delectare adula-
latione et pecunias ab eo recipere quas intendit
similiter amasius et amasia sibi inuicem conferunt
delectationes quas appetunt et delectabiliter cō-
uiuunt proprijs suis delectationibus. Quis sine in-
temperati et mali. illa sufficiunt ad tales amicitias
as quis non sint vere amicitie. sed tales vocatas
vulgus. Adhuc Aristoteles aliam conclusionem
nem apponit videlicet quod bonos contingit prauis
esse amicos propter vtile et delectabile. dicit enim
propter delectationem quidem igitur et propter vti-
le et prauos contingit adinuicem amicos esse. et
epylas prauis. hec autem conclusio scilicet quod studiosi
cum prauo possunt talem amicitiam contrahere dubitabi-
lior est quam precedenti. dicens quod prauus prauo potest
quoniam beati (sicut dicit Arg.) vtilibus quidem nihil in-
digent. quod igitur cum prauis propter vtile contra-
hent amicitiam. si autem virtuosus delectationē appe-
tant. tū nuncque appetunt inhonestā quod tū sola prauus
natus est delectari. Item virtuosus et prauo nuncque vi-
dentur propter amicitie puenire posse. nuncque ei
virtuosus condonaret se prauo: nuncque suā volūtatē
transformaret in volūtatē ipsius id non est possi-
bile diu delectabiliter eos conuiuere propter esse dissimili-
tatem morum valde. et eisdem non gaudere. vnde tullius
in libro de amicitia: dispares enim mores dispersa
studia sequuntur. quorum dissimilitudo dissoluit
amicitias. nec ob aliam causam ullam boni impro-
bis improbi bonis amici esse non possunt. nisi quod
tanta est inter eos quanta maxima potest esse mo-
rum studiosorumque distantia. Sed ad hoc potest
dici: quod cum amicitia propter vtile et amicitia pro-
pter delectabile non sint amicitie. sed solum aliquā
pretendant amicitie similitudinē propter quā vul-
gus vocat eas amicitias cum non sint id nec oportet eas
veras conditiones amicitie puenire. sed tales que
solum gerant aliquam apparentem similitudinē
ipsarum: dicam igitur quod amicorum proprium est si-
bi inuicem benevelle. et bene facere et inuicem de-
lectari et gaudere: se sibi inuicem perfecte con-
donare volūtates inuicē transformare. et vniuersi ita quod
amicus fiat alter ipse sicut dicit Arg. hec autem am-
cis propter vtile vel delectabile dictis vulgaris non
conueniunt. nisi forte per accidens et secundum appare-
tem similitudinē. nam alteri benevelle proprie est sibi vel
le bonū virtutis. hoc autem tales amici non intendunt. sed
sibi inuicem volunt et procurant apparentia bona.
videlicet sensualia delectabilia vel vtilia. sed nec
ista bona apparentia talis amicorum directā intentionē
vult et procurat amico: sed sibi. non enim vult ami-
co bona: nisi ut illa sibi fiant et ita solum ibi est si-
militudinaria benevolentia vel beneficentia in qua
tum quod per accidens gerit apparentē similitudinē
eius quod est per se. Item talis amicorum de amico non
delectatur. sed de eo quod tribuit sibi nec iterum ta-
les copulantur seu vniuntur sicut dicit Arg. non enim
coniunguntur quod secundum accidens. persona namque non copulatur
ad personā: sed solum vtile vel delectabile ad perso-
nā. his autem modis forte non est inconueniens aliquā

decisio.
prima conclusio

tertia conclusio

Obiectio.

Tullius.

Solutio.

auctoritas.

Correspondē.

secunda conclusio.

Duplex prauus.

prauū se habere ad virtuosum & eōtra. ¶ Prauus em̄ ē dupl'r. vnus ē obstinatus oīno sic q̄ nō est spēs apli? de recessu ipsi? a malicia. & puto certe q̄ virtuosus talē aspiciat oīno: sic q̄ nec in aliq̄ vellet eū delectare nec aliq̄d vtiliū vellet ei tribuere. Hā sicut dicit Seneca lib. de bñficijs pecuniā nō dabo illi quē cōsumpturū adultere credā. ne ī societate turpis facti vel p̄siliū inueniar. si potero reuocabo. si min? nō adinuabo scel? Alter ē prauus nō total'r obstinat? in malicia: de quo scz ad huc ē spēs q̄ ad virtutē possit pueri & nō est incōueniens virtuosum tali velle cōuiuere & aliq̄ sibi necessaria ad vitā pferre ipm cū hoc a turpibus cohibēdo. & eōtra possibile ē illū prauū ppter vitē necessitatē velle virtuosū seruire & hoc posse ī q̄busdā q̄ virtuosus nō posset cōmode sol? exerce: sic etiā p̄ bon? potest filiū diligere q̄uis prauū & ei cōuiuere & necessaria vite tribuere. ¶ Ad hoc igit qd̄ p̄ arguebat rīdendū ē q̄n dicit q̄ beatus bonus viliū nō indiget: p̄t dici q̄ hoc ē ver? de illo beato q̄ est essentiali bñtudine bñs. & oīb? beatitudinē illā exteri? decoratibus abūdat. put est possibile in hūana vita. bñs tñ essentiali beatitudine p̄t bonis exteriorib? carere & eis indigere: q̄n etiā dī q̄ bon? homo nō vellet delectatōes q̄bus prau? innat? est delectari: pcedo de prauo obstinato. de illo aut prauo q̄ nō est obstinat?: q̄ retinet verecūdiā p̄ quā nichil in honestū audet opari in p̄stia boni viri: possibile est bonū virū velle delectari aliq̄n ab illo: q̄ tūc erūt honeste delectatōes. Ad aliā pcedit q̄ ille p̄prietates non vere sūt aicitie q̄ est viri boni ad prauū s3 mō supra dicto. ¶ Ad rōnes at̄ p̄ncipales q̄ ad vtrāq̄ ptez fuerūt aducite: p̄nt solui p̄ ea que dicta sunt in positione: p̄me em̄ p̄bat q̄ aicitia large accepta. put aicitia ppter vtile & amicitia ppter delectabile dicunt aicitie saluari pōt in prauos. Alie autē p̄bat q̄ nō est ita de p̄a aicitia. Hec de q̄stione.

ad rōnes p̄ncipales.

Ad sexto.

¶ Extō q̄rit vtrū similitudo sit causa amicitie vel dissimilitudo. ¶ Ad q̄ similitudo q̄ ī naturalib? videm? holoyos id est sturnel: los simul adinuicē pgregari cōuiuere. & garrire et ita grues s3 & porcos simul: non grues cū porcis aut sturnellis/ cū ergo pgregatio et cōuictus sint opā amicitie videt̄ p̄prium esse aicitie q̄ sit inter siles nō inter dissiles. ¶ Itē amicorū est q̄ sint inuicē saluari nō destructuri: sed (sicut dicit enpedocles) sile simili cognoscit nutrit et saluat: cōtrario p̄o corrūpitur: ergo similitudo est cā amicitie nō dissimilitudo. ¶ Itē amicitia exigit vnionē quādam amicorū. similitudo autē est vnio quedā et nō dissimilitudo. nam q̄nto methaphysice dī q̄ species vni? sunt idē sile & equale id ē. ¶ Itē quos videmus p̄iorū morū hos non videmus posse vti cōuiuere: sed magis illos q̄ morū sunt cōsimiliū: s3 aicitia requirit multū conuictū id ē. ¶ Oppositū arguit q̄ magis videm? figulum figulo inuidere & fabrū fabro. et oīno siles in artibus vel officiis q̄ figulum fabro vel alios dissiles in artib? & officiis ergo similitudo videt̄ eē causa odij non amicitie. ¶ Itē amor est actus q̄dam appetitus inclinat p̄m in rē amatā: appetitus autē p̄fectōis est rōne carentie. vt patz p̄mo p̄p̄sicoz: sed carētie

p̄fectōis ad p̄fectionē est p̄ietas: ergo aicitia fū datur sup̄ p̄ietatē non sup̄ similitudinē: p̄p̄ qd̄ eum q̄ destruit? ē ab humido videm? maxie amare potū. et famelcentē cibum. & infirmū sanitatez et sic de alijs. & dicebat enpedocles terrā siccā desiderare pluuiā. ¶ Itē ex differētib? sonis videmus optimā fieri hermonia. & ex differētib? sa p̄oribus videm? optimā salsam. et ex p̄ijs elemētis vniū mixtū p̄fectum & ita ex differētib? p̄sonis videmus optia fieri cōicationē domesticā vel politicā: sed amicitia ī cōicatione consistit. ideo & c. ¶ Itē amici est amico succurrere ī indigētijs sed siles simili non succurrit imo diues paupi indigēti cibo. et paup diuiti indigenti seruitio. ¶ Item amici est amicū nō destruere sed saluare: s3 scdm medicos p̄uū est p̄trari saluatiū: & sile siles destruciū: contraria nāq̄ vt dicūt p̄ijs curant. et simile simili appositū facit ipm furere. ¶ Itē inductiue q̄ p̄ magis amat filiū q̄ frater fratē: et vir vxorē & q̄ vir virū. Dico breuiter q̄ verā amicitia necesse ē fundari sup̄ similitudinē qd̄ p̄batur q̄ verā amicitia impossibile ē esse nisi inter vere bonos vt dictū est in alia qōne. sed vere boni sunt siles. si nō scdm corpus aut scdm exteriora bona tñ scdm animā q̄ sunt ambo prudentes: et p̄ p̄is singulis p̄tutib? moralib? habituati: & p̄ p̄is morū similiū nō em̄ vnus deficit & alter excedit: sicut est de victosis/ sed oēs ad mediū rectarōne inuentū reducti sunt: & oēs sūt p̄similiū volūtati: q̄ oē qd̄ est turpe fugiūt & aspiciunt. et oīne qd̄ est honestum volunt & amplecti. mali autē sp̄ sunt diffomes & deuij. boni p̄o semp̄ sunt conformes. vnde scdo hui? peccare multis modis dī dirigere autē vno mō boni quidē igit̄ simpliciter. multitudinē aut mali malū em̄ infiniti: bonū autē finiti: p̄tiosi sicut dictū sunt sunt simpliciter boni & adinuicē boni & sunt simpliciter delectabiles & adinuicē delectabiles. ergo valde siles et p̄tiosi sunt p̄fecti. dissimilitudo autē in eadē specie nō ē nisi scdm diuersuz recessum a specie p̄fectione. q̄ virtuosū nō p̄nt esse dissimiles. ¶ Itē ad verā amicitia requirit̄ delectabiliter cōuiuere multo tpe vt apparet ī isto octauo. Habetes autē mores dissimiles hoc nō possēt: nō em̄ delectarent eis dē: q̄n alios mores p̄sequunt̄ alie delectatōes. opz q̄ cōsiles eē veros aicos. Concedendū est tñ q̄ veros amicos nō oportet eē siles scdm p̄ditiones corporales vel scdm diuitias exteriores q̄ veri amici p̄ncipaliter & solū (vt est dicere respiciūt ad honestū si em̄ ad aliud respiciūt hoc semp̄ est honestū grā. ppter qd̄ sicut dicit Aris. ipsoz amicitia p̄manet vsq̄quo boni modo corporis deformitas aut exterior p̄aptas nō aufert bonū virtutis. vñ Seneca epla claranū ad Lucillū dicit. scire debem? non deformitate corporis fedari animū: s3 pulchritudine animi corpus ornari. et aristō. in p̄mo ethicorū dicit ī infortunij refulgere bonū virtutis. Verū est tñ pcedendū q̄ altero amicorū abūdante in bonis exteriorib?: impossibile ē coamicū necessarijs indigere ppter hoc q̄ amici (sicut post videbitur) est maxime p̄p̄iū & maxime appetibile bñ velle: et bñ facere ad amicū. Dico tñ q̄ amicitia ppter delectabile vel ppter vtile q̄ distinguūt ab aicitia ter dissiles.

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Decisio

Secundo

¶ aicitia vñ
lis & delecta
bilis p̄t eē in
f. iij.

propter honestum: potest fundari inter valde dissimiles et ratione dissimilitudinis: et aliquando inter similes et ratione similitudinis: propter quod notandum est quod inter illas amicitias ex una parte et amicitia propter honestum ex alia talis est differentia: quod amicitia propter honestum fundatur super perfectionem quod super virtutem propter quod tales amici magis intendunt bene facere quam bene pati: et magis amant ut amico beneficiantur quam ut ab amico bona recipiant sicut infra magis videbitur: amicitie vero propter delectabile et utile fundantur super defectum et indigentiam ideo tales amici intendunt principaliter et primo non benefacere sed quod eis bene fiat: tunc ergo possibile est quod amici tales eisdem indigeant: et quod illa possint persequi per inuicem coadiuvando sibi in eadem operatione: sibi gratia conuigatores indigent lucro quod lucrum innati sunt consequi per nauigium quod quidem nauigium unum solus exercere non potest: sed simul unum plures possunt: et ita est de commilitibus: vel etiam de mercatoribus qui suam ponunt pecuniam simul ut possint maiores exercere mercaturas et plus lucri: sicut etiam est de colludentibus si eiusdem ludii gaudeant delectatione et alijs commilitibus. Et iam manifestum est quod amicitia in tali casu fundatur super similes: et ratione similitudinis: quod super eodem indigentes et illud idem sibi contribuere vel ad ipsum procurandum cooperari potentes et scientes. Sed alio casu possibile est quod amici non eisdem sed diuersis indigeant et utriusque potest id alteri conferre quo indiget siue quod concupiscit: concupiscens enim in proposito dico indigere: quod etsi non indiget secundum naturam indiget tamen secundum eius opinionem: sibi gratia diuites ratione diuitiarum indigent seruitoribus et concupiscunt delectationes et pauperes nati sunt hec eis preferre pauperes autem contra indigent victu et vestitu alijs necessarijs que consequi non possunt nisi recipientes a diuitibus. Item forte vir antiquus et diues concupiscit venereas delectationes: et pauper iuencula pulchra concupiscit pecuniam et pulchras vestes: constat tunc quod inter tales nata est contrahi amicitia: scilicet inter diuitem ratione diuitiarum: et pauperem ratione paupertatis: vel inter virum antiquum turpem et pauperem iuenculam pulchram et lasciuam: et sic amicitia talis fundatur inter dissimiles et ratione dissimilitudinis. Sed tamen procedi debet inter amicos tales determinata requiri proportionem scilicet quod est inter actiuum et passiuum: quo enim passiuum indiget hoc actiuum debet esse innatum ei tribuere: requiritur enim quod dicta proportio sit reciproca. scilicet quod sicut unum amicum se habet in uno passiuo ad alterum: ita alter in alio se habeat passiuo ad illum. Si quod autem talis proportionem passiuum ad actiuum vellet vocare similitudinem potentialem: propter hoc quod passiuum est in potentia taliter qualiter ad formam actui tunc est concedendum quod talis amicitia fundaretur super similitudinem non tamen actualem sed potentialem. Ad rationes respondendum est ad primam dicendum est quod si turnelli vel grues sunt nati delectari adinuicem in eadem operatione et concupiscunt se ad inuicem sicut commilitates vel colludentes: igitur hi naturaliter illi pro artificialiter: et illa ratio procedit via sua. Ad alias conceditur quod amicitia non fundatur super dissimilitudinem talium contrariorum que sunt inuicem corruptiua: sed super dissimilitudinem passiuum indigentis ad actiuum potens implere indigentiam. Ad aliam dicendum est quod dissimilia

modo predicto accepta sunt innata unum in eadem operatione. Item enim actus actiuus et passiuus ut patet tertio philosophorum. Ad aliam conceditur quod super mores dissimiles non fundatur vera amicitia alie ratione amicitie igitur possint esse inter homines diuersorum morum: tamen ipse non fundatur in eis ratione diuersitatis morum: sed ratione superpredicte proportionis. Vnde putandum est quod amicitie ille essent maiores et durabiliores si amici essent eorundem vel similium morum. Tunc respondendum est ad rationes in oppositum ad primam dicendum est quod similes in artibus vel officiis non sunt propter illam similitudinem nati fieri amici nisi ubi fierent in eodem opere cooperatores ad ampliorem lucrum obtinendum vel ad maiorem adipiscendam delectationem sed nec ipsi propter dictam similitudinem nati sunt fieri inimici nisi per accidens scilicet ea ratione qua per opus unius lucrum alterius diminuitur. Alia ratio procedit sufficienter via sua. vera namque amicitia non fundatur super appetitum quod fiat ratione carentie: talis enim appetitus est ad bene patiendum: non ad bene faciendum. Alia ratio videtur esse secundum poeticam assimilationem de qua potest dici quod sicut miscibilia sub excellentijs suis non ununtur per mixtionem: sed oportet ea prius ad medium temperamentum reduci: sic homines sub impetibus passionum non possunt veram amicitiam contrahere sed oportet prius reduci per mixtionem ad medium rationis. Et iterum miscibilia non ununtur per mixtionem secundum quod habent actus contrarios adinuicem corruptiuis: sed secundum quod sunt in potentia ad formam perfectiorem: si ipsius mixti et ut sic elementa motu habent indigentie sic enim calidum indiget frigida: et frigidum caliditate: quas innata sunt consequi adinuicem propter quod ad eas consequendas ununtur adinuicem per mixtionem: et ita diues et pauper secundum quod indiget hoc illo: et ille illo ununtur per amicitiam sicut dictum fuit. Alia ratio procedit via sua: amici enim vera amicitia non amant principaliter ut eis succurrat: nec illa amicitia super indigentiam fundata est. Ad aliam dicendum est quod homo sanus per simile nutriuntur et saluati lapsus autem per similitudinem indiget prius reducens complexionem ad temperamentum. Homo enim de sana complexionem sed de egra verum est illud dictum quod simile simili appositum facit ipsum furere perfectioribus autem quod sanctis compantur amicitia fundatur super similitudinem. Indigentium vero quod lapsis simulantur amicitia fundatur super talia per que possibile sit indigentibus subuenire. Ad aliam potest dici quod amicitia cognationis fundatur super similitudinem siue conuenientiam in sanguine: talis autem amicitia maiorem habet pater et filius quam duo fratres: vir autem et mulier ad consequendas delectationes venereas indigent hijs qui sibi conferre possunt adinuicem non hijs qui vir posset preferre viro: et mulier mulieri: hec de ratione.

Primo queritur utrum vera amicitia scilicet amicitia propter honestum sit intransmutabilis. Arguitur quod non quia omne generabile et corruptibile est transmutabile cum generatio et corruptio sint quedam transmutationes igitur ipsa amicitia est generabilis: quia habet esse post non esse: et corruptibilis multis modis. Primo per mortem amici. Secundo per mortem amantis. Tertio per amicum diuturnam ab sentiam ipsa namque (sicut dicit Aristoteles) videtur amicitie obliuionem facere. Vnde dictum est multas vias amicitia

ad quartam

Ad rationes in oppositum

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

ad quintam

ad sextam

Ad. vii.

Arg.

Primo
Secundo
Tertio

Quarto

tas non appellatio dissoluit. Quarto p senectus
te senes em (vt dicit aristot:) non sunt amatiui p
pter hoc q in ipsis est breue qd delectationis: et sic
eis puiere e impossibile vel difficile: nullus em
vt dicit arist. pot p die morari cu tristitia neq cu
no delectabili: et tñ sine pñctu nō saluat amicitia
vñ sicut dicit Arist. qui recipiunt adinuicē nō cō
uiuētes beniuolis assilantur magis q amictis
nichil ei sic est amicor puiere. Dicit etiā post q
senes et seueri beniuoli qdē sunt adinuicē. volunt
ei bona et obuiāt ad necessitates: aici aut nō oino
sunt ppter nō pmozari neq cōgaudere adinuicē
que vñq maxie vident amicitia. Quinto ami
citis corrupit p sublimitatē et excellentiā qat al
terius amicor: qz p eā remouet eqūitas: q tamen
ad amicitia pñmere videt. Vñ dicit arist. Manife
stū autē si multa distātia fiat virtutis vel abūdan
tie pñ alicui⁹ alteri⁹: nō adhuc amici sunt: s; neq
dignificant manifestū autē in dijs plurimū ei isti
omnib⁹ bonis superexcellit manifestū autē et in regi
bus: nō enī his dignificant esse amici q multū de
fectiores. Sexto corrupit amicitia si alter amico
rū fiat malus: cū dictus fuerit amicitia verā esse
nō posse nisi inter bonos. Septimo cu amicitia
pñū habeat odiū: necesse est ipsā multiplex posse
corrupi: sicut possibile est odiū multiplex generari
qquid ei est gñatiū vñus pñor est corruptiū
alterius: qd aut tot modis corrupit nō solum est
trāsmutabile sed qñ instabile et infirmū ppter qd
amicitia nō videt esse qd mansuū. ¶ Oppositum

Quinto.

Sexto.

Septimo

Oppositum.

Secundo

Tercio.

Quarto.

Deciso

quid cognos
cat amicitia.

amicitia nō videt esse qd mansuū. ¶ Oppositum
arguit aucte arist. dicētis. sola autē bonor aicitia
intrāsmutabilis dicit etiā talē amicitia esse mān
uā qz fundat sup pñtū: pñtū autē mansuū. ¶ Itē
amicitia quō corrupit/non enī videt corrupi per
mortē amāris: cum aia nō corrupat p mortē cui⁹
amicitia est pñtus vel pfectio qdā: nec p mortem
amici: qz cū maneat aia amici vident in ea mane
re bona pñtū: ppter q amabam⁹ amicū. Et tullius
hoc videt in libro de amicitia scz q p mortē
nō corrupit amicitia dicens: michi quidē scipio
qñ est subito exēptus viuit tñ semp⁹ viuet vir
tutē em illi⁹ viri animi q extincta nō est. ¶ Item
nec amicitia corrupit p diuurnā absentiā nec p
senectutē nec p status excellentiā: cū dicit Arist.
amicitia bonor pmanere vsq; quo boni sunt: pro
pter pñcta autē non cessant eē boni. Et specialr
nullo mō videt corrupi ppter senectutē: cum em
ipsa sit virt⁹ aut fundata sup virtutē: necesse ē ip
sam sñ et virtutē magis firmari apud senes q apd
iuuenes: ppter maiorē expñtiam et prudētiā.
¶ Itē nō videt posse corrupi a pñio vel p hoc q
amicus pñs exñs bon⁹ fiat malus q ei hoc cē nō
possit arguitum fuit in viii. qñe scbi libi. Et vt
fit ad vñū dicere cū amicitia sit pñtus aut sup pñtū
tē aut bonū virtutis fundata: nō videt q ipsa ma
gis possit corrupi vel augeri vel minui q virtus
ipsa de qua facta fuit octaua qd in scbo lib. ¶ Di
camus pcedēdo cū eufratio q cū amicitia su vir
tus quedā moralis: sicut dictū fuit in scbo qñe
hui⁹ octauū q nomē amicitie cū illa virtute p qua
supponit appellat mñta. Pñmo ei appellat actū
amationis: illa em pñtus in ordine ad actū odij nō
dicit amicitia: sed solū in ordine ad actū amoris

et connotat actū amationis nō quēcūq; sed scz
quē bene volum⁹ amari ipsi⁹ gñā ppter qd ami
citis nō est ad inatata: vt dicit Arist. et si connotat
actū amationis s q nō potest esse nec intelligi sine
amāte et amato: sequit q nomen amicitie pñtat
amantē et amātū. Reinde nomē amicitie connotat
readamationē: amās enī potest dici q est beniuo
lus: licet nō readamēt: sed nō dicit amicus vt ex
pñesse ponit aristot. Reinde nomē aicitie connotat
vñq amicos manifestas eē tam amationē q re
adamationē vt vult ar. In qñ enī apponendū eē
nō latentē. Quiter enī aliq aicos dicat latētes: vt
hñt sibi ipsi. q. d. nullo mō. Adhuc vñter⁹ nomē
amicitie si pñpñissime capiat connotat cōdonatio
nē ipso p amicos scdm velle et nolle. ob hoc enim
amic⁹ dicit alter ipse connotat etiā ipsoz frequē
tem et vñformē cōuiciū et integrā bonor suorum
cōicationem: sic enim amicus vere fit alter ipse:
sic etiā inter amicos saluat vera et pfecta eqūitas
et hec oia satis apparēt ex dictis ar. in isto octa
uo q etiā pñcordat dictis alioz. Nam seneca pñta.
tertio ad lucillū dicit. Si amicū aliquē existimas
cui nō tātū dē credis quātū tibi vehemētē erras
ei nō satis nosti videt⁹ vere amicitie nullū hz ma
lus malū occupat⁹ et bonis suis et obsessus q
amicos sibi putat quib⁹ ipse non ē diu cogita an
sibi in aicitia aliquis recipiendus sit cū placuerit
fieri totū illo pectore admittere: audacter cū illo lo
quere q tecū curas oēs cogitationes tuas misce.
Et in epla sexta dicit amicos scire se hñe omnia
cōtia: eo q ipsoz aios in societate honesta cupien
di par voluntas traxit: hec igit et alia satis ostens
dunt q pñcta oia noie amicitie vere cōnotentur.
¶ Istis cōsideratis: apparēt q oibus pñdictis appo
nitis pñtus q pñtū ē moderatiua amoris et odij pñ
dicit amicitia aliq vero ipsoz remoto ipsa nō am
plius dī amicitia videt noie pñpñissime. nec ipsa
tñ corrupit. imo ipsa manens cessat eē amicitia
ppter defectū cōnotati: sicut filius manēs in sua
substātia et nō corrupt⁹ cessat eē filius p mortem
pñtis. Dicā igit q ipsa amicitia quātū ad substan
tiā pñtū p qua nomē supponit nō corrupit amā
te viuente eo mō sicut neq alie pñtutes morales:
de quib⁹ virtutib⁹ gñaliter quō possint corrupti
vel minui dictū fuit in octaua. qñe scbi libi. nñ
forte pñsum q nō euenibilem. Secūdo etiā di
co q vñq amicos viuēte ipsa amicitia nō cessat
quantū ad actū beniuolentie et bñficentie amatio
nis et readamationis: neq etiā quantū ad vñq
eē manifestā amicos hñmōi amationē et readama
tionē: qz si erat vera amicitia. constat vñq esse
pñuosum et hoc vñq sciuisse de alio p multam
experientia si autē sciueru: sequit q hoc sp sciet:
ppter hoc q virtuosus sen pñtū virtutē pfectay
non posse corrupi: sicut fuit determinatū in scbo
libro. Si etiā amauerit se honesti gñā sequitur q
semp amabit se. causa em quare se amabāt semp
manet scz bonum pñtus et ei⁹ vñq noticia: et
cū hoc pñtū est viro pñuoso oēm illū amare quē
cognoscit esse bonū et pfectū et ei bene velle. Sic
igit videt q p vitam ipsoz nunq cessabit aicitia
quantū ad pñcta. Et illā pñclusionē cū eius pñta
none intēdebat ar. cū dixit pmanet igit hñz scz

Seneca.

Modi quibus
dissoluitur ami-
cicia.

bonorum amicitia vltimo quo vltimo boni sunt: prius autem
mansueta. Et sic etiam intendit arist. qd sola bonorum
amicitia sit intrinsece mutabilis. Item si viuere am-
cis amicitia dicto modo cessaret: aut hoc etiam ppter
statu sublimitate vel depressione aut ppter absen-
tia diuturna aut ppter alterum amicorum fieri malum
aut ppter alterum ipsorum fieri decredentem vel for-
midantem de bonitate alteri: vel non egisse quod alter
volebat: non enim apparent alie cause notabiliores
cessandi amicitia: sed ipsa nullo modo istorum modorum
cessabilis est. Primo quidem senectus cum non tollat
virtutem non tollit beniuolentiam et p posse beneficam
amacionem. senes enim (vt dicit arist.) beniuoli sunt
ad inuicem nolunt enim bona et obuiant ad necessitates.
Secundo nec sublimitas nec depressio status: quia
neque prius nec p prius id quod in virtute fundat aliquid
fortunarum vincit: sed nec prospera nec aduersa: quod
quia satis apparet in precedentibus libris: sufficit mihi
vt ad presentem confirmet auctorem. Seneca in libello suo
ad serenum dicens: nichil eripit fortuna nisi quod
dedit virtuti aut non dedit: id nec detrahit libera
est inuolabilis: immota incoscussa sic est casus du-
rat: vt non inclinari quidem nec vinci possit: aduer-
sus apparat: terribilius rectos oculos tenet: nihil
ex vultu mutat: siue illi dura siue blanda ostendat.
Iterum sublimitas statu dat prae se habet facienda au-
co: prae autem habet facienda non aufert beniuolentiam
sed potius eam ad actum habet facienda producit: amicus autem
a fortuna depressus. et si prohibet ab actu exteriori
beneficentia erga potentiores amicum: tamen non prohibet
ab actu beniuolentie sed potius incitat cum videat
amicum sibi adolentem et ad sibi subueniendum laboran-
tem. Tertio nec amicitia dicto modo cessat p diuturni-
tatem absentiam: primo quia si sit possibile eis se de-
rectam rationem se inuicem visitare: nunquam erit inter eos diu-
turna absentia. Secundo si non possunt rationabiliter se sepe
visitare cum ipsi manent boni ambo et hoc sciunt et
et amantes et beniuoli sicut dictum fuit. Item forte non
possint commode exteri esse sibi inuicem benefici.
Iterum nec cessat ppter malitiam alicuius ipsorum: quia
prius mansueta est: nec ppter alterum formidare de
bonitate alteri: quia prius sciunt quate sit constantie
ipsa virtus: et quia sicut dicit arist. non est facile crede-
re male de eo qui in multo ab ipso probatur: cuius
modi est amicus. Nec iterum dicto modo cessat amicitia
ppter alterum non fecisse quod alter volebat vel fecisse
se quod nolebat: quia neuter vtriusque nisi bene operatur: et vtri-
usque semper in omni bono opere delectatur cum sint prius.
placet igitur vtriusque quod vtriusque operatur. Tertio etiam vi-
detur michi quod vtriusque viuente amicorum nunquam cessat
amicitia quantum ad ipsorum condonationem ad inuicem se-
cundum quod fiat ipsorum idem velle et nolle: quia neuter fa-
cere vellet nisi quod esset recta ratio faciendum: nec est
omnino vellet alterum facere nisi quod deceret cum ambo
supponant esse boni: sed nulla videtur esse ratio quare
bonus homo vellet suam voluntatem a tali voluntate sepa-
re: non enim ppter statu excellentiam de qua magis vide-
tur debere fieri talis voluntas: separatio quia posita
quod amicorum vtriusque fiat papa nunquam alter vellet secum
conicere in papatu nec in diuinijs vel honoribus: quia
sciret illud non decere nec vtriusque vellet papam sibi
donaturum esse nisi quod dare sciret honestum pape:
nec vellet pape conuicere nisi quod esset decere pape

et hec omnia vellet papa bonus: ergo nihil obesset pa-
pe talis vntio voluntatum. Quarto dicendum est quod am-
icitia multis modis cessare potest quantum ad frequen-
tiam et vniuersalem conuictum et bonorum exteriorum integram
conicationem primo quidem cessare potest p status alte-
rius amicorum sublimitate vt si ad principatum vel pre-
laturam assumat: quia tunc inter amicos priuos cessat
vniuersalis et integra bonorum conicatio et vniuersa
conuictus: quoniam non amplius est decere eos sic con-
uicere et conicare: quia viri boni nichil indecens ope-
rarentur: sed non decet subditum equiparare se plato vel
principi siue in conuictu siue in bonis exterioribus
quia auferret iam ordo polutiae: et quia fieret iniusticia
quedam ppter iniquitatem sibi de iure obligato soli prin-
cipi preferret duplex princeps ad eque: et quia si vtriusque
gereret statu debui principum vel plato fierent expen-
se nimie: et per prius reipublice depauperatio cuius de
republica viuunt principes et plati: si vero princeps aut
platus statu sibi debitum minoraret ad equiparandum
sibi socium: adhuc iterum iniustificaret cum ad hoc bo-
na sint sibi data de republica vt statu gerat sibi et po-
pulo decentem. Populus enim non solum in se sed etiam
in statu principis honoratur: sine capitis enim decetia
corpus decorum esse non potest. Et scias quod hoc non
tollit vntionem voluntatum: subditus enim bonus nun-
quam vellet se principi in talibus equiparare sed ei semper
debitam impendere reuerentiam: et seruire ordine suo
ad comitum perfectionem. Secundo amicitia cessare potest
p dicto modo p impotentiam senectutis vel omnino egri-
tudinis: quia tunc delectare se inuicem non possunt quod requi-
tur ad perfectum conuictum: et indigent aliorum obsequijs
partialibus et diuinijs hoc autem iterum tollit perfectum con-
uictum: nec amplius permittit integram conicationem bo-
norum exteriorum: illi enim p se non possunt intendere bonis
suis exterioribus: difficile autem est quod alij loco ipsorum
eis intendentes conicarere sibi et diuinijs suis ad ius-
ticiam cum forte non sint in priuatis perfecti: nec in ta-
li conicatione assueti. Tertio amicitia dicto modo potest
cessare p diuturnam amicorum absentiam: imo tunc nec
conuiuunt nec sua bona perfecte conicare possunt: imo quoniam
quod possibile est si post longam moram reuertant inuicem
quod non deceret eos conuiuere perfecte bona sua con-
icare. ppter hoc quod potuerunt rationabiliter ad alios
contrahere amicitias conuictuales et conicatuas quod
rationabiliter relinquere non possent: imo forte quod diu-
turna absentia non solum aufert conuictum et conicatio-
nem bonorum: sed cum hoc remittit siue debilitat aliquan-
ter effectus amacionis et readamacionis: cum enim
amici noui conuictuales effecti sunt: amor prius
diminuit ad antiquos: quia impedit consideratio circa
amicum antiquum ppter nouum: et quia sicut apparet de
cimo huius intensam delectationem circa vnum minus de-
lectationem circa alium. Et iterum p diuturnam absentiam
am non solum ille actus amacionis diminuit vt fiat
remissior sed etiam rarior siue minus frequens effi-
cit interuallis longioribus interruptus: non enim de amis-
co veteri toties rememorabitur qui in delectatione cir-
ca nouum sepius occupatur et ita quasi videtur absentia
diuturna obliuionem facere amicitie. sicut dicit arist.
videtur iniquum facere ppter raram cogitationem de amico
sed non facit quia scientia siue firma credulitas secundum
habitu semper manet de bonitate amici: ppter quod re-
greditur actus amacionis et beniuolentie quicunque de

Notabile

eo cogitam⁹. Et hoc intendebat arist. dicēs. quē
admodū autē in p^{er}tutibus hī qdē s^{ec}dm habitū
hī autem s^{ec}undū opationem boni dicuntur: sic
in amicitia hī quidem conuiuētes gaudēt adin
uicem et tribuūt bona: hī autē dormiētes v^{el} sepa
locis nō opant qdē: sic autē hī v^{el} opatiū aicabi
liter: loca ei nō dissoluūt aicūā simpl^r sed opati
onē. ¶ S^{ec}dm g^o p^{re}dicta r^{ati}ondū est ad rōnes Ad
primā pcedēdū ē q^{uod} aicitia sit g^{ra}abilis et si nō eēt
alia vita post mortē t^{em}palem sicut forte credidēst
multi antiquorū: tūc eēt amicitia corruptibilis p
mortē amāris aut amici: sed cū s^{ec}dm rei veritatē
sit alia vita inq^uirere si aicitia et alie p^{er}tutes mora
les maneāt post transitū hui⁹ vite: spectat nō ad
presētē considerationē sed ad theologicā de ab
sentia diuturna dictū fuit satis de senectute sil^r
nisi qd aliqui ppter p^{ro}ba Arist. dubitāt an senes
sint minus amatiui q^{uam} iuuenes. Ad qd s^{ec}dm p^{re}di
cta respōdēdū est q^{uod} senes quātū ad substractū
amicitiē scz quātū ad p^{er}tutē: et sil^r quātū ad benī
uolentiā sunt i aicitia firmiores: sed quātū ad cō
uictū frequentē et cōicationē bonorū et actū exte
riorū iuuenes dicunt magis amatiui. Sil^r dictū
fuit satis de stat⁹ excellentia si em aicitia sumat⁹
p^{ro}priissime ipsa cessat eē amicitia ppter remotio
nē vltimorū cōnotatorū scz cōuictus vniūformis et
integre bonorū cōicationis scz sepe nomen aicitie
vere et p^{ro}uose capis largius p omni mutua et p^{ro}fe
cta amicorū benīuolentiā ipsoz g^{ra} absq^{ue} cōnota
tione dictorū cōicationis et p^{ro}uictus: et sic nō cessat
ppter stat⁹ excellentiā sed poti⁹ quātū ad actum
maiorē beneficētie reducta p^{ro}fici⁹. de quo loquēs
Boetius tertio de p^{ro}solatione dicit tūc est iocūda
boni possessio q^{uod} cōicat amico ppter qd hōi po
sito in statu sublimi maxime iocūda ē amicitia q^{uod}
bonis abūdat q^{uod} potest cōicare amico. De hoc autē
q^{uod} alter amicorū p^{ro}prius virtuosorū existentiū fiat ma
lus: dictū fuit in s^{ec}do libro q^{uod} est impossibile nisi
forte p casum q^{uod} si non inuenibilē. ¶ Sciendū est
tū q^{uod} sepe hōies boni et amātes se honestū g^{ra} sta
tū p^{ro}metiē nō transcēdūt. loquendo de continē
tia non solū circa materiā tēperāte: sed largius
circa materiā cuiuscūq^{ue} virtutis: et tales quia nō
sunt in p^{er}tute firmati p^{ro}nt aliq^{uod} peccare imo etiaz
reuerit ad passiones et fieri viciosi si non volūta
te fortiter resistāt passionib⁹ sustinent em sepe tē
tationes vehēmentes: et istorū amicitia iuste cessa
re potest ppter alterum factum esse malum: sed
ista amicitia non est p^{ro}fecta sicut neq^{ue} eorū virtus.
¶ Ad aliā dicit q^{uod} odiū nullū habet introitū int^{er}
perfecte bonos ideo nō est amicitie ipsoz corru
ptiuū: sed inter alios concedit amicitiam talem
qualem habēt tot modis posse corrūpi quot mo
dis possibile est inter eos odiū generari. ¶ Ad
primā rationem in oppositū dicendum est q^{uod} amī
citia bonorū non p^{ro}priissime accepta sed p^{ro}mu
tua benīuolentiā amicorū adinuicē est intransmu
tabilis id est non cessabilis ipsis viuētib⁹: sicut
dictum fuit: que tū an in morte t^{em}pali corrūpatur
vel nō: nihil ad presens est dicēdū. De omnib⁹
alijs argumētis satis dictum fuit

¶ T^{er}tio querit⁹ vtrum amicitia ppter de
lectabile magis siue veri⁹ dicatur amī
citia q^{uam} amicitia ppter vtile. ¶ Arguit⁹
q^{uod} nō quia verior est amicitia q^{uod} est p^{ro}manēti⁹ q^{uod}
magis assimilāt amicitie ppter honestū. sed amī
citia ppter vtile ē p^{ro}manēti⁹. p^{ro}batur q^{uod} amicitia
ppter vtile cōuenit maxime senibus v^{el} dicit ar^{is}.
et minus iuuenib⁹. Senes em nō p^{ro}sequunt⁹ dele
ctabile ppter caloris paucitatē et spiritū debile
tatem sed p^{ro}sequunt⁹ vtile ppter multiplicē se
nectutis indigentia et impotentia. v^{el} p^{ro}uenit sepe
q^{uod} fiant auari sicut dicebatur in quarto libro amī
citia p^{ro} ppter delectabile maxime cōuenit iuue
nibus. sicut dicit Arist. ipsi enī ppter s^{ec}dm pas
sionē viuētes maxime p^{ro}sequunt⁹ delectabile et
p^{ro}sens ex quib⁹ p^{ro}p^{ro}ter amicitia ppter vtile sit per
manentior q^{uod} s^{ec}dm p^{ro}cessum tēporis augmēta
tur adueniente senectute: amicitia p^{ro} ppter de
lectabile minus manet et diminiuit s^{ec}dm transitū
iuuetutis. ¶ Et cōfirmatur q^{uod} amicitia ppter vti
le sit p^{ro}manēti⁹: quia illa amicitia est p^{ro}manēti⁹
cuius obiectū est minus mutabile. sed vtile man⁹
est mutabile q^{uod} delectabile omni tēte eadem
sunt nobis vti l^{ia}: puta pecunie. vestimēta. dom⁹.
et agri. sed alia etate alia sunt delectabilia. verbi
g^{ra}. iuuenes in choreis et luctis et alijs ludis plu
rib⁹ delectātur: de quibus senes non curāt: id ē. et.
Et istā rationē videt⁹ arist. exp^{ro}mere dicēs: iuue
nū autē amicitia ppter delectabile esse videt⁹. et
te autē transcēdēt delectabilia sunt altera ppter
q^{uod} velociter fiūt amici et q^{uod} descent. sil^r em cū delecta
bili aicitia transcēdit. ¶ Adhuc cōfirmat⁹ idē sic
amicitia ppter delectabile s^{ec}dm q^{uod} differt ab hōi s^{ec}undo
nesto sit s^{ec}dm passionē cuius tēte variabile tale at
videt⁹ minime p^{ro}manēti⁹. id ē. et. ¶ Maior et minor sa
tis patet ex his verbis arist. iuuenū amicitia p^{ro}
pter delectationē esse videt⁹ s^{ec}dm passionē et isti
viuūt: talis autē delectationis q^{uod} scz est s^{ec}dm pas
sionem veloci⁹ est t^{em}p^{or}al^{is} mutatio: et amatiui aut iuue
nes s^{ec}dm passionē id est s^{ec}dm delectationē p^{ro}p^{ro}
qd multū amatiue ppter qd amāt et cito desunt
multoties eodē die transcēdentes. v^{el} videm⁹ q^{uod}
iuuenes mō ludūt/modo irascunt/modo odiunt
modo pacē formāt/est igit⁹ eorū amicitia minime
permanēti⁹. ¶ Itē ad p^{ro}ncipale arguit⁹ sic illa est
verior aicitia q^{uod} magis stat cū aicitia virtuosa: scz
amicitia ppter vtile est h^{ui}us. delectatiōes ei sen
suales impediūt bonū p^{ro}tutis bona aut vtilia non
sed p^{ro}ferunt ad felicitatē et decorāt eā: v^{el} apparet
p^{ro}mo decimo hui⁹. ¶ Itē auerrois in p^{ro}logo suo
an octauū phisicorū dicit ph^{is} abstinētes fieri sic
enim cū enī sciant indignitates voluptatū q^{uod} non
sunt de dispositionib⁹ necessarijs inesse neq^{ue} de
p^{ro}fectionib⁹ ipsoz ei⁹ciunt de seipsis volupta
tes omni⁹: bona autē vtilia sunt de statu et necessi
tate vite: nec ph^{is} aut felices ei⁹ciūt ea omni⁹ scz
viunt eis: modo videt⁹ q^{uod} illa amicitia sit melior
verior que est ad necessitatē vite et q^{uod} ph^{is} nō ei⁹ci
unt quā illa que est ecōtra. ideo et. ¶ Oppositū
videtur velle ph^{is} dicens hōi em magis dicit⁹
tur amicitia ppter delectabile et. Ad qd ipse ar
guit ratione: quia illa magis dicenda est amicitia
que est liberalior: videtur enim esse similior vere

Arguit p^{ro}mo

Confirmat
primo

Confirmat
secundo

S^{ec}do p^{ro}nci
paliter.

Tertio

Oppositum.

ad rōnes

Dubium

Notabile

ad s^{ec}dm

Ad rōnes in
oppositum

Libet

Octauus

Secundo.

Notabile

q' aicitia delectabilis sit pmanentior.

Secundo.

Tertio

Quarto

Notabile

Dupl'r vna psona est delectabilis alii.

amicitie: sed amicitia ppter delectabile est libera
 hor ergo &c. Itē aliarōne arg. Arz. sic illa amicitia
 est potior q' magis querūt boni & beati: sed dicit
 Arist. et bñ quidē vtilib' nichil indigēt: delectabilib' aut indigent qd' pbat d. cōuere em' volunt
 aliquib' triste autē pauco tpe ferunt: p' tūne aut nullus vtiq' sustineret neq' ipm bonū: si triste
 ipfieri: ppter qd' amicos delectabiles querunt. Itē amicitia pmanētiōr est potior sicut dicebatur
 prius: sed amicitia ppter delectabile est pmanētiōr: nā amicitia p'is ad filiū vel fratrū adiūcem
 coetaneorū vel connutritorū fundat sup delectabile q' tñ sunt valde māsue: nisi forte aliqñ ppter
 vtile impediāt. Itē adūm est q' hīc querimus de amicitia ppter delectabile: & de amicitia
 ppter vtile: que distinguunt ab amicitia ppter honestū
 & ideo nō querim' de amicitia q' est ppter delectatiōes in opib' virtutū sed de ea q' est ppter delectatiōes
 sensuales & de ea q' est ppter acq'sitiōem & custodiā diuitiarū aut necessitatū vite aut aliorū.
 Dicendū est igit' cū Arz. q' cōiter amicitia ppter delectabile est potior & maior qd' pbat p'imo
 ex pte boni amabilis. nā amicitia videt' eē potior q' est
 amabilis potioris: amicitia autē ppter delectabile est h'mōi. q' vtile scdm qd' vtile nullā h'z
 rōnem amabilitatis nisi p modū ordinati ad finē delectatiōis aut est appetibilis siue amabilis ipf' g'ra
 tanq' finis vt dicit Arist. decimo hui' & p'mo r'hetorice. id ē. Itē pbat ex pte amātis. potior
 est amicitia q' fundat sup naturā pfectā quā q' fundat sup indigentia amicitia aut propter vtile
 fundat sup indigentia ex pte amātis: null' em' vtile qrit si nō indigeat aut scdm rē aut scbz ipi' opinionē.
 Hec obstat si diuites qrit tales aicos. qm' ipfi sepe sunt indigētes & vere paupes. nam (vt dicit Seneca) nō est paup' q' parū h'z. sed qui plus cupit.
 Et Arz. p'mo r'hetorice dicit dupl'r ei fūt indigētes aut em' vt necessarij sicut egeni aut vt excessiui sicut diuites: delectatiō autē et si qñq' sit nature impfecte: tñ ipa maxime est potissime nature pfecte. vt apparuit in septimo: ppter hoc em' dicit Arist. bestos nō vtilib' amicis sed delectabilib' indigere. Itē potior est aicitia in q' min' sunt accusatiōes ipse enī odium efficiūt et amicitia dissoluit. sed infra dicit arz. fūt autē accusatiōes & q'rele: in ea q' scdm vtile amicitia v' sola
 vel maxie rōnabiliter & hoc ipse pfecte declarat ibidē. Itē illa est potior q' est firmior & diuturnior
 s' ea q' est ppter delectabile est h'mōi. qd' p'mo p' hoc q' i ea min' sunt accusatiōes & q'rele vt statim dictū est. Scdo q' bona vtilia transmutabilia
 sūt et magis fortune subiecta q' bona delectabilia. Ad nūc ad pfectiōrē qōntis solutiō nē declarandū erit. Sciendū est igit' cū aicitia sit psona
 ad psonā q' vna psona pōt esse alteri delectabilis dupl'r. vno mō ppter cōueniētiā iporū in natura vel i more. alio mō ppter exhibitionem alicui' desiderati vñ tab altero. p'mo mō sunt
 alici multiplices scdm multiplicē pueniētiā iporū in natura vel in more. pbi g'ra. sic fūt amici p'sanguinei ppter pueniētiā iporū in sanguine natura
 li suorū parētū: sic fūt amici cōpatriote ppter cōueniētiā in loco g'natōis & nutritiōis: loc' enī

est pncipiū naturale g'natōis & nutritiōis quēadmodū p' vt dicit porphiri. sic fiunt amici marit' et vxor' ppter cōueniētiā & vnionē iporū in possessionē vel in ple sic fūt amici pnutriti & coetanei ppter cōueniētiā iporū tam in morib' q' in natura li nutritiōe. Itē autē oēs amicitie fundant' sup delectabile pncipaliter: l'z aliqñ sepe cōcurrat vtilitas: qm' delectatiō causat' ex p'uctione cōueniētiā: & q' vt infra dicit Arist. in nono libro. delectabile ē vniciū eē & viuere ppter qd' vnusq'sq' vidēs se esse & viuere delectat' vnusq'sq' autē predictorū videns op' suū et attendēs pueniētiā eius ad ipm videt seipm quodā mō & eē viuere: l'z nō scdm naturā: tñ scdm speciem & habitudinē quādā & similitudinē ppter qd' hī oēs inuicē delectantur naturaliter. dato etiā q' nō sequat' vtilitas: dum tñ nō sit aliud q' obstat. Alio mō at fūt delectabiles ad inuicē. vñ iuuenes ppter exercēdos act' venereos vt amasij aut actus lusuos affectatos siue in choreis siue in luctis vel alijs et nō solum iuuenes ad inuicē: sed etiā aliqñ difformes difformib' isto mō fūt delectabiles et iuēcule senib' luxuriosis & histriones diuitib' ociosis. hīs autē vtilis apparet satis q' causa ppter q' p'mo dictorū modorū p'sone fūt sibi delectabiles ē mansiua cū ipsa sit cōueniētiā qdā habitualis aut ppter naturā aut ppter morē cā aut ppter q' fiunt sibi delectabiles scdo predictorū modorū nō est duratiua cū ipsa sit actus quedā transitoriū vel passio variabilis qd' cito tediū cōsequit' et tristitia & q' ē isto modo plurimū q' ptingēt mō vn'. mō aut pōt fieri delectabiles eiusdē ppter qd' nec aicitia ppter delectabile illo mō duratiua est sed p'iori. Sed tñ adhuc pōt dubitari q' amicos erit pmanētiōr an illa q' ppter vtile vel ppter delectabile scdo predictorū modorū. Ad qd' dici pōt q' vtraq' est valde transitoria illa quidē ppter accusatiōes ptingentes & volubilitatē fortune: hec ppter passionū & actū variationes & psonarū delectantiū mutatiōes. talia aut oīa nō ē possibile artificialr cōpare q' scdm q' hīc inde circūstantie variant: hec sit illa labilior vel econtra. Ad rōnes igit' dicendū est q' oēs pcedūt de delectabili scdo mō non de delectabili p'mo mō dictorū modorū: dicendū est etiā q' l'z nō fit i hoc variatio qn' in omī etate pecunie sint vtilēs: tñ sepe variatio contingit in hoc q' p'sone viuētes ad pecunias acquirēdas deficiunt vel mutant'. Itē de questione.

Dubium.

Ad rōnes

Ad nona.

Ad primo.

Scdo.

Tertio

Quo querit vtrū possibile est eundē eē amicū pluribus scdm verā & pfectā amicitia. Arguit' q' sic q' causa siue fūda mentū amicitie qd' est p'tus pōt in multis inueniri multiplicata aut cā pōt effect' multiplicari. igit' &c. Itē cū virtuosus sit vere bon': debet omīe illud amare qd' est sibi amabile si cognouerit ipz sed omnis virtuosus est vere amabilis. ergo omnes virtuosī scilz qui se inuicem cognoscunt debent se inuicem amare: tales autem possunt esse plures aliter &c. Itē bonuz pfectū est suis p'p' diffusurū p naturā nec ob hoc corrūp't: sed potius saluat' & auge't vnde primo hui' bonū quāto cōius tāto melius & diuinius: & septimo politice ostēdit Arist. q' bonorū que circa animā vñq' qd'

Quarto:

Quinto

Oppositum.

prima conclusio.

secunda conclusio.

quāto quidē utiq; excedit tāto magis vtile et ma-
gis bonū: sed vera aicitia est de numero bonorū
aīe pfectoz. q̄ pueniēs est eā multiplicari ad plu-
res. ¶ Itē i pncipio hui⁹ octauū dicit Arz. non in
numero singulari sed i plurali. sine amicis ei nul-
lus utiq; eligeret vivere hīs reliq̄ bona oīa. Itē
p̄mo rēthorice loquēs Arz. de multoz aicitia vī-
loq̄ de p̄tuosa. qm̄ huic psonat descriptio amicū
dat ihidē. dicit em̄ sic: multoz aut̄ amicitia bono-
rū nō ī manifesta. amico definitio q̄ est amic⁹ talis
qui eorum que putat bona esse illi operatiuus est
propter illum. cui itaq; multi tales poliphilus
cui aut̄ et eptelēs vni poliphilus. videtur igit̄ ibi
velle q̄ amicitia p̄tuosa sit ad multos. Oppositū
apparet per Aristo. dicentem multis autem esse a-
micum secundum perfectam amicitiam non con-
tingit quemadmodum neq; amare multos cuius
rōem assignat dicēs: assimilatur em̄ amicitia sup-
abundantie tale aut̄ ad vnum natum est fieri. Sci-
endum q̄ Aris. in octauo hui⁹ et amplius i nono
tractare videtur istam questionē: vel forte i octa-
uo pertractat de possibilitate faciendi sibi plures
amicos. In nono tractat de experientia vel ier-
pedientia faciendi ip̄os. Sed vt nō oporteat res-
gredi. Dicamus de viroz. Loq̄ndo igit̄ in hac
q̄stione sp̄ de amicitia p̄tuosa. p̄mo ponā conclusio-
nē supponēda dicta i septia q̄stione q̄ possibile ē
eam esse ad multos et expediens q̄stū ad p̄tutē: p̄
q̄ nomē amicitie supponit. et q̄stū ad beniuolam
amatonē et readamatonē. qz possibile est et valde
expediens in ciuitate vna multos esse viros bo-
nos. et possibile est illorum vnūquēq; de alijs talē
habere notitiam per quā putet eos esse viros bo-
nos: q̄stū de hoc non sit certus: sed hoc sufficit i-
ter virtuosos ad mutuā amatonem et readama-
tonem eorum adinuicem. iō. et. ¶ Secundo etiā
dico: q̄ possibile est et expediens amicitiam p̄tuo-
sam esse ad multos q̄stū ad notitiam mutuā cū
cum certitudine de ip̄orum p̄tutibus et beniuolis
amatonibus et readamatonib⁹ quia plurib⁹ exi-
stentibus in vna ciuitate p̄tuosis possibile ē val-
de expediēs illos simul assumi ad cōe regimē ci-
uitatis in aristocrachia vel ad consilia pncipis vī-
ad p̄munia iudicia et alia reipublice cōia que post
pncipē per alios exercenda sunt ad cōe bonū ci-
uitatis: s; hoc posito in esse p̄ lōgū tps vnusq̄q; illorum
esset sufficienter experitus bonitatē et iu-
stinā alioz p̄socioz suoz: qm̄ i talib⁹ negocijs cōi-
bus ciuitatis ip̄osibile ē lōgo tpe latere prauas
affectiones specialr corā prudētibus viris eas ci-
to percipere potētibus. cuiusmodi sūt tales viri vir-
tuosi sepe em̄ occurrunt obiecta fortiter passiona-
tua innata quosq; nisi valde perfectos inclinare
puta pecunie magne. hōres/ dignitates/ timores/
terribilium p̄ sanguinei vel noti contra extraneos
liugantes. non solum de pecunia: sed et de vito si
autem apparet aliquem longo tpe nullo taliū icli-
nari credēdū esset cū certitudine talem esse p̄tuo-
sum. dico cū certitudine nō mathematica: sed tali q̄
lis nobis possibilis in hac materia: et quia p̄pū ē
viris bonis amare cū beniuolētia oēs illos quos
sciūt esse bonos: iō manifestis sic adinuicē p̄tuti-
bus ip̄oz manifeste essent eis. ip̄oz adinuicē ama-

tionem et beniuolētie. ¶ Tertio dico q̄ amicitia
dictomō esse ad multos est valde difficile. p̄mo qz
difficile est hōiem fieri perfecte p̄tuoſū et si diffi-
cile est de vno difficili⁹ est de duob⁹: et multo diffi-
cili⁹ de multis. put multa opponūt nō vnū s; pau-
cis: et adhuc ip̄is exstib⁹ virtuosis difficili⁹ est
oīno. q̄ habeāt ad adinuicē pfectā experientia ppter
celare malas suas volūtates. nā (vt dicit Aris.) hoc
indiget tempore et consuetudine. scdm̄ puerbium
enim non est scire adinuicē antedictos multos. a-
lis consumere: valde enī est difficile q̄ illi simul
ad commune regimen ciuitatis assumantur mo-
do prius dicto: quia plurimi alioz ad hoc tēdūt
affectiuosius propter propriū lucrum et honorem
et ea fortius pcurant per cautelas: diuitias et ami-
cos. Si autem multi virtuosī existentes nō fuerit
simul assumpti ad talia: tūc est quasi ip̄osibile q̄
de seinuicem sumāt perfectā experientiam quia
vel nō cōcabūt multū p̄tutem. vel hoc erit circa
parua circa q̄ p̄tū pfecta non opat. hac aut̄ expten-
tia non habita non est possibile amanti notā esse
readamatonem cū certitudine propter hoc q̄ fin-
gens se esse bonum fictoz est etiam amicitie. Sed
maior est dubitatio vtrum contingit eundem esse
amicum multis q̄stū ad pfectam p̄donationem
voluntatum et q̄stū ad frequētem et vniformem
conuictum et integram cōicationem bonorū de q̄
p̄mo distinguēdū est: q̄ multa dupl'r capiuntur.
vno modo vt opponuntur vnitati et sic duo dicun-
tur multa. alio modo vt opponūt paucitati et sic duo
non sūt multa. imo vno sunt prima pauca vt p̄t-
decimo methaphisice. imo p̄prie loquendo neq;
tria vel quattuor dicuntur multa cū ei statī possu-
mus nūmer aliquozum hōim videre: non dicim⁹
ip̄os esse multos: sed tres vel quattuor. ¶ Et igit̄
quarta cōclusio scdm̄ Aris. q̄ ip̄osibile est eīdē
esse amicum multis put multa opponūtur pauc-
capiendo amicitia q̄stū ad nunc predicta qm̄ vn⁹
non pōt pfecte conuivere multis simul. nisi seip̄
i sermonib⁹ et actionib⁹ distribuerit vnicuiq; ip̄o-
rum quod nec esset possibile nec deceret. Itē opz
amicū familiariter amico gaudenti congaudere et
dolenti condolere. quod non esset possibile nec di-
cens ad multos: sic enim oporteret aliquādo sūt
dolere et gaudere. Item talis amicitia consistit i
superabundantia que est vnū solum vel valde pau-
cos: vt dicit Arz. Itē ei cū q̄busdam alijs sūt ra-
tiones. Arz. in nono hui⁹. vnde verum ē q̄ hac
rōnem vltimā Eustratus videtur itelligere de
amore eros id ē non de p̄a amicitia forte propt̄
hoc q̄ superabundantia viciosa esse videt̄ sicut et
defectus virtus enim consistit in medio supabun-
dantie et defectus: in amicitia aut̄ nihil pōt con-
tigere viciōsū. forte p̄p̄ hoc q̄ in isto octauo dī-
cit Aris. tale scz qd̄ scdm̄ supabundantiā dī natū
esse fieri ad vnum. Eustratus autē opinatur ami-
citiam perfectissimā non esse ad vnicum. sed in-
ter tria. vel etiam propter hoc q̄ Aris. istū sermo-
nē de supabundantia p̄tinuauit sermoni de aōie he-
reos dicēs. multi aut̄ eē aīcū scd̄ pfectā aicitia
nō p̄tigit quēadmodū neq; amare multos sūt assila-
tur ei supabundantie tale. at ad vnum natū ē fieri. ¶ Ego
nū puto q̄ Arz. itēdebat arguere dī p̄tū aicitia
g.

tertia conclusio

alia dubitatio

Notabile.

Sed dubita

q perfecta ami
cicia d3 eē int
tres.

qm nono libro repetit illam rōem vbi tñ de amo-
re ereos nō videf. facere aliquā mētionē z qz scōz
veritatē amicitia pfecta pñstī i multiplici supā-
būdātia nō prout significat plusq opz: sed put si
gnificat sūmū qd ab alio nō excedit opz. em aicū
amico esse sūme beniuolū qñtū est possibile alterz
alteri esse beniuolū z sūme bñficiū z sūme delecta-
bilē z vtilē. Dico nō ad extēiores pecunias cumu-
landas: sed opēra virtutū exercēda z cū delecta-
ctione continuanda z multiplicāda: hec enī supā-
bundantia non est virtute aliena: cum sit conso-
na reiterationi. ¶ Scias tamē q vt credo ama-
tio si accipiat pro passione appetitus sensitui nō
habet in sua excellentia locum in amicitia pñtuosa
sicut nec aliqua alia passio appetitus sensitui. p-
pter hoc q oīs hñmōi passiones pñmunes exñtes
corpore z aīe (vt dī phemio de aīa) cū quodā mo-
tu sūnt corporeo p quē si supercedat. turbant or-
gana sensus: sic q sensus non posset sufficienter
et perfecte i ministeriū rōis: he tñ passiones hñt
locū in opibus pñtuosis put modificate sunt rōne
aliqñ intensiores. aliqñ remissiones scdm exigē-
tiā circūstantiā et operis sicut de ita dictū fuit i
tertio libro z in qñto. Sed si amatio z readamatio
capiant p actu volūtatis seqñte. rōnē organo sen-
motu corporeo non videntē non est iconueniēs eā
in sūmo cōuenire vere amicitie pñtuose. iuxta illd
septimo politice q aīe bona qñto quod magis ex-
cedunt. tanto sunt meliora. Et in hoc apparet so-
lutio qñtionis solite fieri an aicitia pñstī i supā-
būdātia amatiōis. ¶ Sed adhuc restat dubitatio
an vñ pōt eē aīc9 multis: put multa opponit vñ
capiēdo aicitia dictomō: videlz qñtū ad pfectam
pdonationē voluntatē. zc. de q dubitatione rñdet
eustratius q possibile est. pueniēs ipsam fieri iñt-
tres. et non inter plures z forte hoc pōt. pñbabilr
psuaderi. pmo auctoritate Arz. nono hui9 vbi mo-
uet questionem dicens studiosos aut vñm plu-
res secundum numerum. z respondet dicēs vel ē
quedam mensura z amicitia multitudinis. quē
admodū ciuitatis. neq ex hoīb9 decē sit vñqz ciui-
tas neq ex decē miriadib9 adhuc ciuitas est. et a-
micorum vñqz est quedā multitudo determinata
Ex qbus verbis notat Arz. q amicitia debeat et
possit fieri non solum ad vñm: sed ad plures qd
etiam ex hoc psuaderi pōt: quoniam virtuosus
oportet sic amicitiam suam disponere vt non sit
ex toto subiecta fortune. si autem esset ad vñm so-
lum. videtur q nimis esset subiecta fortune: quia
valde facile est hominem vñm mori. et sic alter
sine amicitia relinqueretur: oportet ergo tertium
habere q remaneat. Iterum (sicut dicit qdā) iñc
est perfecta multitudo amicorum: q i saluat i ea
omnis modus dilectionis sed hoc est in tribus
modi enī dilectionū sunt tres videlz dilectio q po-
nit eē ad seipsum: et redilectio que iam exigit se-
cundum z condilectio q requirit tertiu: si aut qñt9
aut qñtus apponaf nullus fiet mod9 nouus dile-
ctionis nō ei erit nisi pdilectio. Item artes virtu-
tes imitant naturā pñt qd sicut videm9 i aicitia
naturalī q ē (vt dī Arz.) vñt ad vñm: ita credēdū
est q debeat esse i amicitia virtuosa: sed amicitia
virt ad vñm pñstī per tertiu scz p. pñm propē

quod cici9 steriles dissoluunt vt dicit Arz. qd ite-
rum pñstī dicens: filij em cōe bonū ambob9 cō-
tinet aut cōe. qñtū amicitia pñtuosa tertio pñstī
et penit9 pñstī. erit enī tertio cōe bonū ambob9
continet aut cōe. ¶ Videt ergo q tertius requiratur
ad totalē pñmētū amicitia cōitatis. quart9 au-
tem vel qñtus si addaf. videt difficultatē appone-
re ad perfectū conuictū iporum z pñctā cōitatio-
nē bonoz et experiētiā perfectā vñus cuiusq de
vñquoqz. Et Arz. ideo dicit ad vñm esse amicitia
tam vel ad valde paucos. duo aut sunt valde pau-
ci: quia duo sunt prima pauca vt dicitur decimo
methaphisice. Sed pñra qz dicit Arz. nono hui9
qñtū aut nō ē forte vñm ali9 sed eē inter mediā qñ-
dā determinat qñ dicit mēsurā aicabilis multitu-
dinis nō est pñctualis sed h3 latitudinē. Solutio
pōt dici q illd dictū Arz. nō est referendū ad aica-
bilē sed ad ciuile. de q statim locutus fuerat: vel
pōt dici q saluat i duob9 z pñstī qñtū. sed potis-
simus ei9 status ē i trib9. ¶ Ad rationes ad pñmā
dicēdū est: q qñtum ad pñtū p q nomen amicitie
supponit: cōcessū est: q pōt esse inter multos. Ad
aliā cōceditur q oēs virtuosī qui se cognoscūt
debent adinuicem habere amicitiam qñtum ad be-
niuolentiam z beneficam amationem z readama-
tionem: sed nō qñtū ad pñctum pñctū z cōitatio-
nē bonoz: quia hoc esset magis operosum z diffi-
cile q vñt. ¶ Ad aliā cōceditur q bonū aīe qñ-
to magis excedit intensiue tanto est melius sz nō
oportet quācumqz actum virtutis tanto esse me-
liorem quāto ad plures est: verbi gratia distribu-
re decem denarios centum pauperibus non esset
melius q distribuere eos decem pauperibus. bo-
num ergo quantum est communicatum pluribus
tanto est melius. si ob hoc nō diminuat vñ9 cuius
libet. sicut de sole z mari: sed non oportet ita esse
si diminuitur: amicitia autem ad multos partita
minoretur vñcuiqz. iuxta illud pluribus inten-
tus ē. ¶ Ad alias duas dicendum est: q ipse loq-
batur de ciuili amicitia que saluat i ciuium cō-
cordia vel beniuolētia sñt loqbat de amicitia vir-
tuosa qñtū ad virtutē z beniuolentiam et amatio-
nem z readamationē solū. Ad rationem in oppo-
situm pōt dici q si Arz. dicit ad vñm. tamen nō
dicit ad vñm tñ: z hoc ipse seipm exponit in nono.
vbi illā qñtionē ipse magis perscrutatur dicens ad
vñm z valde paucos.

Ad rationes

Ad secundā.

Ad tertiam.

Ad quartam



¶ Secundo queri pōt (licet ista qñtio de-
terminef i nono libro) vñt faciēdū
est plures amicos pñt vñt vñt vel p-
pter delectabile. Arguit qñtū: au-
toritate Aristo. dicētis propter vñ-
le aut delectabile multis placere contingit: quod
pñt quia multi inueniunt potētes ministrare de-
lectationes tam i adulatorib9 qñ i ioculatorib9 qñ
alijs ludis liberalioribus aut scdm eutrapeliā cū
pñctis z irrisorib9: multi enī sūt potētes minis-
trare vñtates aut seruēdo vt pauperes aut dā-
do vt diuites. nec mix qz breui tpe talia ministra-
re possunt: ergo possibile est habere multos tales
amicos. ¶ Itē politica aicitia est ad multos qz eam

Questio. p.

Arguit pmo

Tertio.

Quarto:

Quinto

Sexto

Confir.

Oppositum.

q̄ppe amicis p̄pter utile.

Decisio

Secundo

Tertio.

expedit esse in oēs ciues adiucē. s; talis amicitia: cū nō sit p̄pter p̄turē ē p̄pter delectabile v̄l utile id ē. ¶ Itē q̄ p̄pter v̄tile expedit multos habere amicos af. q; sic magis q̄ p̄ paucos possum p̄ferre v̄tile z multiplicare. ¶ Itē iustitia p̄mutatiua pōt ēē ad multos. sed aicitia p̄pter v̄tile i tali iustitia p̄mutatiua v̄l p̄stare. p̄pter qd̄ dicitur Arg. q̄ circa eadē z i eisdē vidēt ēē amicitia z iustitia scd̄ q̄tū em̄ cōicāt itē est z amicitia z iustitia. ex qua auctoritate af. sic. expedit adinuicē oēs ēē iustos. ergo et aicos. ¶ Itē si nō expedit et c. hoc esset quia nō esset possibile oib; recōp̄sare v̄tutē arg. sed hoc nō obstat: q; qd̄ haberet ab vno. posset alteri dare z q; aic; p̄pter v̄tile plus p̄dest q̄ opz sibi tribuere alit̄ ip̄e nō esset aicus v̄tilis. ¶ Itē arguit q̄ p̄pter delectabile expedit multos h̄re amicos. quia eidē p̄nt inesse plures modi tristitie: contra q̄s hō idiget diuersis modis delectationū que nō bñ p̄nt īpendi p̄ vñ. ¶ Cōfirmat q; appetēs delectationes vult delectari plurib; generib; delectationū specialr: q; idē mod; delectationū sensualū de qbus h̄c loq̄ cito p̄nt in fastidiū: s; sepe si vnus est delectabilis in vno tpe: nō est delectabilis i alio. q; expedit plures habere amicos v̄l delectari. ¶ Oppositū vult Arg. nono huius. ¶ Videt̄ mih; notādū q; circa delectabilia z v̄tilia nunq̄ aliq̄ vocātur amici: si adiucē sibi delectationes p̄ferat vel v̄tilitates nisi iter eos aliq̄ iterueniat p̄federatio vel p̄bo vel itētiōe p̄bi grā mercatores extraneissimi sunt sibi inuicē v̄tiles i mercatura aliq̄. q̄ cum facta fuerit vterq; vadit ad alia z dissoluunt sine q̄rela aliq̄ neutro exite alteri obligato vel dñs p̄ certo p̄cio seruitores h̄z loco q̄rū pōt alios accipere cū voluerit. z qui p̄nt eū dimittere s̄l̄r: cū voluerint nulla idē p̄tigēte iusta querela. v̄l q; robin; hodie vult delectari cū marota z cras dat ei licētiā: nūq̄ tales vocamus amicos: sed si p̄bis aut gestib; aut q̄buscūq; signis p̄babilibus apparuerit int̄ tales p̄federatio: sic q; v̄te illū palio dimittere nō voluerit z ecōuerso. z sepe p̄uere z seinuicē videre voluerit magis q̄ aios. qui etiā eq̄ vel plus possent eis delectationes vel v̄tilitates afferre. tales iam vulgariter vocant̄ amici. z c. ¶ Dicam igitur cū Arg. q; p̄pter v̄tile non expedit facere plures amicos. primo: q; oportet eos p̄uere sepe z ad digne p̄pensandū vñ cuiq; intendere et p̄pensare: hoc aut̄ esset laboriosum z distractiuum z īpeditiuum ad beneuere: quia iam esset necesse in hoc expendere totam v̄tutam. ¶ Itē oportet omnes illos esse adinuicē amicos. aliter difficile esset sepe delectabiliter cū quolibet z p̄uersari. hoc aut̄ non esset bñ possibile p̄pter accusationes p̄tigētes i tali amicitia: et q; tales qui solū p̄pter v̄tile p̄hūnt amicitia non supponūtur esse p̄tuosi: sed cupidi: p̄pter quod sepe nō essent p̄cordes: z q; statī vnicuiq; illorū videtur min; sibi fieri q̄ alijs z sic oziret discordia cor et dissensio inter eos. ¶ Itē oportet vt dictum est p̄ederationē quādā habere cū quolibet seu obligationē et fiduciā cū quolibet hoc aut̄ est periculosum specialr circa v̄tilia. et quilli nō supponūtur esse boni. ¶ Vlex est tamē q; si aliq; vellet seruitores vocare amicos: statī esset dicēdū q; dī-

uites multis idigēt amicis: q; nō p̄nt oīa negotia suis diuitijs congruentia sine plurimis seruitoribus exercere. nec etiā possent aliter custodire diuitias suas idigēt: etiā aicitia politicā ad subditos z ad vicinos. q; i cōcordia i s̄plici benivolētia solū p̄sistit ne p̄curent seditiones p̄ eos. Dico etiā q; nō expedit facere multos aicos p̄pter delectabile: q; nō expedit i v̄ta multe delectationes sensuales de qbus nūc est sermo: imo si multe fiant. nō cēt subtrahentes v̄l rōnis z opationes p̄turū. et q; oportet p̄pter delectationē delectationē v̄l v̄tilitatem p̄ferre. alit̄ dissolueret aicitia nullus aut̄ nisi valde diues posset multis p̄pter delectationē recōp̄sare v̄tilitatem: z si eēt valde diues haberet delectationes eū: nō tāq̄ aicos nisi forte vñ v̄l paucos: s; tāq̄ seruitores si aut̄ deberet delectatio p̄pter delectationē p̄ferri: tūc eēt hōerosū v̄l īpossibile se sepe vnicuiq; multorū delectabile exhibere. ¶ S; dubitat̄ p̄ p̄dicta q; p̄stat p̄p̄tētiā manifeste q; magne diuitie p̄bēde dignitates et v̄l honores seculares illis p̄ferūt z nō alijs q; multos h̄nt aicos diuites et potentes. p̄pter qd̄ oīno videt̄ expedit ad hēc p̄curāda multos tales habere. Ad hoc pōt dici: q; ad p̄dicta obtinenda multos expedit habere carnales aicos diuites et potētes: sed nō oī cū illis oib; sp̄ale aicitia exercere: sed sufficit cū paucis aut vñ aut vñ aut vñ de v̄tutibus: et si q; nō h̄nt carnales aicos debeat p̄ amicos acquiritos multa sibi p̄curare. non opz ip̄m multis modis differenter se p̄bere amicum per specialem confederationē et conuictū: sed vñ oīno potenti seruire a quo specialr diligatur. et se ceteris scdm̄ amicitia politicā familiariter exhibere fingentes etiā se cū multis amicitiam velle contrahere nulla eorū repudiā aicū specialē. Cōcedēdū est tamē: q; multo possibilis et facilius est multos habere amicos ad v̄tile v̄l delectabile: q; secundum perfectionem amicitiam et hoc probat ratio et auctoritas Arg. adducte i principio questionis. hoc etiā qd̄ alicia ratio arguit p̄cessū est. Ad aliam pōt dici q; seruitores p̄nt diuites conseruare suas diuitias et multiplicare vna cū potētia p̄sanguineorū. et aicitia politica ad vicinos. p̄trahēdo cū paucis speciales amicitia. Alie dues rōes q; de iustitia loquūtur nō p̄cludūt nisi de amicitia politica. ¶ Ad alia p̄cedit q; nec eēt possibile multis p̄uenire ad sufficiētiā cuiuslibet nec eis ad p̄dignā p̄pensationem intēdere sine oī nimia distratiōe. q; nō opz sp̄ blado p̄blado reddere sed videre qd̄ amic; idigēat an potētia corporali vt cōtra inimicos vel confilio contra fraudulētos aut pecunia aut frumēto z c. et in hoc opz ei et nō i alijs qbus abundat subuenire. ¶ Ad aliam dictum fuit q; multe delectationes sensuales non expediunt ad bonam v̄tutam et si quis oīno vellet multis et diuersis v̄tutibus delectationib; oportet delectantes habere sibi tanq̄ seruitores vt ad ei; nutū veniēt successiue quos haberet vellet. Et hēc de questione.



Ad decio querit̄ v̄tū sit alia sp̄s amicitie p̄ris ad filiū et e; et v̄tū ad v̄tū rē et e; et p̄ncipat̄ ad subditū z e; Arguit̄ primo q; non sit amicitia i ter eos: qm̄ s̄l̄tudo dī ēē cā aicitiei

dubium

Ad rationes

Ad secundā.

Ad tertiam.

Ad quartam

Questio. xi.
Arguit̄ p̄mo

Liber

Octauus

Confir.

Secundo

Tertio.

Quarto

Oppositum.

Decisio

equeitas etiam causa amicitie esse videtur. ut dicitur arg. quod etiam per hoc quod in eisdem ut dicitur sit amicitia et iustitia iustitia autem equitate regitur: sed hoc non est in predictis igitur. Confirmatur quod non quod filius per se vel subditus dicitur solet vocare amicum. Item amici perdonant se sibi in vicem ut amicus sit alter ipse: sed absit quod dominus se condonet seruo ideo etiam. Item posito quod esset amicitia inter eos: tamen videtur quod sit eiusdem speciei: quia iustitia inter eos est una specie ut apparuit in quanto ergo et amicitia cum in eisdem et circa eadem sit amicitia et iustitia dicitur Aristoteles. Item posito fuit in quarta questione huius octauus: quod amicitia est eadem virtus ad notos et ignotos: id videtur quod ad omnes. Item quod est exhibere eadem bona amico. eorum est eadem amicitia. sed patet ad filium et subditum ad dominum tenentur eadem bona exhibere: puta reuerentia et honorem ideo etiam. Oppositum dicitur Aristoteles quod probare videtur ratione demonstratiua. cum enim amici sit bene uelle et bene facere amico. ille amicitie sunt diuerse quod operationes et operatiue virtutes sunt diuerse et bona iuxta ipsam diuersa sic est de dilectione amicitie quod patris est impedire filio nutrimentum et viri uxori fecunditatem principis subdito securitatem. oppositi autem cum sint minores non habent ad ipsos tales operationes: sed est eorum illis impedire seruitium et honorem: sed nec eundem honorem: quoniam honorare personam non est aliud quam magnificare eam: vel seipsum in conspectu eius pernoscere. propter quod secundum alium modum excellentie et magnitudinis persone debet et alter honoris patris autem magnitudo super filium est in potentia beneficii viri super uxorem in sensu regendi imperantes autem super imperatis in potentia dominandi apparet ergo quod et opera sunt alia et per consequens operatiue virtutes et alia que iuxta impeduntur. Credo dicendum esse ut fuit dictum in quarta questione istius octauus: quod amor et odium si contra accipiantur: non pertinent ad unam virtutem sed ad plures: ut amor delectationis tactus ad spem. amor honoris ad magnanimitatem amor pecunie ad liberalitatem: sed si capiatur specialiter ut sit ad personam ipsam persone gratia cuiusmodi stat? aut per dominum persona fuerit siue pater siue filius siue dominus siue seruus siue notus siue extraneus: tunc eadem erit virtus modificata illarum passionum et diuersi modo operatiua ad diuersas personas secundum exigentiam diuersorum statuum et conditionum personarum amatorum et amatum et aliarum circumstantiarum. talis enim diuersitas operationum non arguit diuersitatem in substantia virtutis ut de alijs virtutibus dictum fuit. sed quod ad secundum eadem virtutem fortitudinis aggredimur inimicos et aliqui expectamus. Item credo nulli esse dubium quod in prouidendo et bona debite impendendo iuxta aliter se habere premissa ad filium et eorum. uix ad uxorem et eorum. et quin oporteat alia esse opera ipsorum et alia esse bona que iuxta impendunt ut dicitur Aristoteles. et dictum fuit in arguendo. Puto ergo quod sit eadem virtus secundum speciem non alia que moderatiua amoris patris ad filium et eorum. uirtutis uxoris dominum ad seruum vel subditum et eorum. et hoc si amor capiatur ut est ad personam directe et principaliter nam si esset principaliter ad pecuniam vel ad delectationem carnis aut aliquid aliud tale dictum fuit quod esset alia virtus. Ista conclusio probatur sic: nihil aliud est eadem species quam esse eiusdem rationis diffinitive. sed virtus moderatiua amoris in patre et virtus moderatiua in filio et eorum. sunt homines si diffiniantur secundum preceptum suos effectuales circumscri-

ptis materialibus siue accidentalibus circumstantiis erit ei diffinitio huius virtutis in omnibus in quibus inuenitur et semper ipsa virtus operatiua circa amorem vel odium semper ut operatur. sed electiua semper medijs determinati recta ratione circa amorem vel odium: siue circa personas ad quas est amor vel odium: igitur est ad eas amor vel odium videtur enim quod ad essentialē intellectum fortitudinis non spectat nisi quod sit virtus operatiua circa timores et audacias semper ut operatur non enim differt quantum ad intellectum essentialē fortitudinis virtutem illa sit in paupere vel diuite. domino vel seruo et eorum. non differt etiam amicum timorem et audacia fuerit ad dominum vel seruus uix vel uxorem forte vel debile. et eorum. Ista tamen multum differunt quantum ad operationes. ab aliquibus ei fugiendum et alios inuadendum ita etiam ad intellectum quod dicitur liberalitatis non differt an liberalitas fuerit pater vel filius. et tamen hec valde differunt quantum ad operationes. Ita in proposito non differt quantum ad intellectum essentialē virtutis amicitie moderantis amorem qui est ad personam vel etiam odium uirtutem illam sit in patre vel in filio et eorum. licet illi valde differant quantum ad operationes. ita quod aliter ratio dicat ad istum vel ad illum. virtus autem semper inclinatur ad rationes quocumque. dicendum est tamen secundum quod nota significatio dicta virtutem non simpliciter sed per notandum aliam et aliam operationem vel aliam et aliam circumstantiam materiale seu accidentale. dicitur bene secundum speciem. et ab inuicem et ab illo nomine quod significat illam virtutem secundum se cuius ratio est quia ipsorum operatur esse alias et alias rationes diffinitiuas. cum diffinitio nominis non sit perfecta nisi explicetur per notata ceterum non solum per considerationem diffinitiuam: sed et per tempus serotinum sicut simum et simitas non per precautionem solum sed et per naturam et est simile: ac si dicam quod vir et femina non sunt homines diuersi secundum speciem. quia secundum preceptum essentialē a quo sunt nomen hominis non est alia ratio viri et mulieris: tamen ista nota vir et mulier sunt diuersa secundum speciem et ab inuicem et ab illo nomine homo nullum ei est inconueniens nota diuersa secundum speciem: imo etiam aliquam secundum genus supponere per eadem re sicut est ut puto de actione et passione. et etiam dictum est in precedentiibus quod est eadem virtus spem secundum speciem circa cibos et potus et venereos actus. quo non obstante nota supponetur per virtutem spem per notata cibos illos aut potus aut venereos actus: puta sobrietas per comestiones castitas sunt ad inuicem diuersa secundum speciem tanquam habentia diuersas diffinitiones proprias sic etiam non reputo inconueniens: quod ista nota sunt diuersa secundum speciem puta amicitia paterna. amicitia filialis amicitia uxoria. amicitia maritalis et diuersa et subditalis. et non sit cura si hic sint due diffinitiones potest enim totum uno nomine nominari. Ad rationes dicendum. ad primam quod amicitia inter quocumque fuerit. si sit virtus a quantum virtuosa sit in eis ratione similitudinis in moribus sed amicitia in filio et in patre igitur exigit diuersas operationes et igitur hec dicitur paterna et illa filialis. non sit ratio similitudinis formalis nec exigit equalitatem secundum quantum ut dicitur Aristoteles. sed exigit equalitatem secundum proportionem dignitatis et sit inter eos ratio debite proportionis et hoc sufficit. Ad aliam dicendum quod si per notum cat filium amicum et tamen virtutem nominibus sibi debitis secundum diuersam proportionem ipsorum ad inuicem. et

Ad rationes

Ad secundam.

Ad tertiam

filii? pñt se valde amare pñm et eñ et hoc suffi-
ciat. Ad alia dici potest: qd si aicitia capiat pñm
put significat et pñt oia q enumerata fuerit
i septia qñt de huius octaua ipa nō repñt nisi inf pa-
res: si tñ aicitia capiat qñt ad manifestā amatio-
nē et readamationē beniuolā et bñficā scdm posse
scdm q ratio iubet et pñt: ista inuenit in dñs
et seruū pñm et filium. Ad alias duas pceditur
q i eis amicitia sit pñt eadē scdm spēm. Ad vlti-
mā dictū fuit arguēdo ad oppositū q licet filius
patri et subdit pñt teneant ad honorē. tñ nō
ad eundē. id nō opz ista noia vt pñt illos ho-
nores vel etiam diuersa obiecta esse eiusdem spe-
ciei. Nec de questione.

Questio. xi.
Arguit pmo

Undecimo qñt vñt amic⁹ debet vel
le amico maxia bona. Et q nō: qz il-
lud nō debet velle amic⁹. specialr p
hñt amicitie p qd aicitia dissoluit.
cū aicitia sit et simplr bona et sibi bo-
na. sed p hoc q alr amic⁹ haberet maxia bona
dissolueret aicitia cū dicat Ar. q si multa distan-
tia fiat pñtis vel malicie vel abūditie vt alteri⁹
non adhuc amici sunt. Et eñ quē magis diligi-
mus maiora bona volum⁹ qlibet aut magis tenet
seipm diligere q amicū q sibi pñt et nō alio debet
velle maxime bona. Item si duo fuerint coequa-
les virtuosissimi et non sit vnus ad alterum diffe-
rentia et amicissimi. alter alteri. et in plena alteri⁹
ipsozū opinione et electione esset qd ipozū
esset papa. quero vñt ipse deberet. velle alteri pa-
parum vel sibi: si sibi: tunc non. vellet amico maxi-
ma bona. si alteri. tunc non vellet sibi maxia bo-
na quod videtur inconueniēs et ad pusillanimita-
tē pertinere nā vt dicit Ar. quarto hui⁹ magni-
mus magnis seipsum dignificat dignus existens
et maxime maximis pusillanimitas autem dignus
existens bonis seipm pñt quibus dignus est hec
aut ille facere videtur igitur et c. Et oppositū ar-
guitur: qz dicit Arist. scdo rhetorice q alios ea-
dem velle necesse est qre quia q sibi alij vult hñc
videt amic⁹ esse. et i tertio hui⁹ dñt aut ad seipm
habet studiosus: et ad amicū. alter em ipse amicus
est. q eadē volumus nobis et amico: sed nobis vo-
lum⁹ maxia bona: quare et c. Et eñ quē videt
esse non velle hñt pñtis ea qbus ipse est dign⁹. Et
amic⁹ cū supponam⁹ eñ pñtis esse est maximis
bonis dignus igitur et c. Et eñ volum⁹ amico iesse
oñs virtutes et opera earum. sed illa sunt maxia
bona. cū i eis pñtis hñana felicitas q et c. Et nota-
dum: q maximū bonū potest hñc intelligi duplr.
vñ modo simplr et hoc est summ⁹ de. alio modo
inter hñana bona que scz nata sunt hoibus inesse
Amici etiā sunt triplr. scz ppter honestū et isti sūt
vere boni et pñtis. vt ppter vñle vt ppter delectabi-
le. et isti possunt esse prauī. vt dictum fuit prius.
Sciendū ē etiā qz volūtas aliqñ sit impossibilis. vt
patet tertio hui⁹. tñ viri boni et prudētes et pñtis
illd nūq volūt qd sciūt simplr impossibile. impru-
des aut et prauī multa volūt aliqñ q sūt simplr im-
possibilia. vt deū nō ēē vñt ipos esse deo maiores.
Et qd⁹ satis appet q amic⁹ ver⁹ cū sit prudēs et

bon⁹ nō vult amico maximū bonū simplr. scz deū
esse vel ipm esse deū. qz hoc reputat impossibile vt
saltē nō vult hoc eomō qd sciūt ipm impossibile et sicut
nō vult hoc amico. ita neq sibi pñt cū vñtis reputet
eque impossibile. Fatui autem amicitiam non nī-
si ppter vñle vel delectabile querentes. vellent il-
los a quibus amari putāt esse deos. vt sibi maio-
res virtutes conferrent aut delectationes sed de
hoc nō curem⁹. non ei volenda sunt q vellent fatui
et prauī: sed que boni et prudentes. Bonozū autē
humanozū maxima bona simplr sunt pñtis et
opera virtutum. inter q sūmū est ipa felicitas: ma-
xima aut scdm sensualem vulgariū reputationem
sunt bona corporis et exteriora: puta diuitie. ami-
ci dignitates. papatus. cardinalatus et potesta-
tes seculares. vt regnū ducatus et talia et secund⁹
alios bestialiores maxima bona sunt delectationes
sensuales gustus et tactus. Et dicā ergo q amic⁹
verus scz secundū amicitia pñtis vult et velle
debet amico maxia bona humana. scz bona vir-
tutum: quia illud vult amicus amico. ppter opa vir-
tutum. sed ipse amat amicum ppter opa vir-
tutum ideo et c. Et eñ amare secundū veritatē est velle
amico bona ipsius grana et non sui. vt appet hic
in secūdo rhetorice. q amicus vult amico illa q
scit ei esse optima: illa autem sunt bona virtutis:
imo qd pl⁹ ē bon⁹ hñt vñtis oñs inesse bona virtu-
tum ad extremū. qñ hoc esset bonum et eis et sibi
Et ista vident mñt per se manifesta. et ab Ar. di-
cta satis: cū dicit q dubitatur ne forte non volunt
amici amicis maxia bonozū: puta deos esse
et soluit dicens homini aut vñt maxime esse bo-
na. i. amicus vult amico maxia bona innata ho-
mini inexistere non impossibilia simplr vt deum
esse. Dicam etiā: q amicus verus scz secund⁹
amicitā pñtis vult amico maxia bona corpo-
ris et maxia bona exteriora et maxia bona se-
sualis delectationis quia ipse vñt amico opera
tiones virtutum ad extremū perfectionis: ergo
vellet ea qd qz pñtis ad opandū scdm pñtis et eo
modo quo ad hoc pñtis: sed bona corporis et bo-
na exteriora eomodo nō alio sunt maxia bona
quomodo maxime pñtis ad opa pñtis. non eñ sunt
bona prout ordinant ad opera viciosa vel prout
sunt ipeditiua ab operibus virtutum: imo valde
mala: quia reddunt hominem deteriore. ergo a-
micus vult amico maxia bona corporis et exte-
riora etiam eomodo quo sūt maxime bona. Et no-
ta: q ex ista conclusione non sequitur q amicus a-
mic⁹ velit maxias pecunias vel maxias mun-
danas pñtis. vel maxias delectationes sensuales
qm illenō sūt maxia bona exteriora nec maxia bōa
corporis dicēte Ar. septio politice. q qd ē ei extra
hñtis vt organū quoddā. oē ei quod vñtis est eo-
rū excessū aut nocere neciūm aut nihil pñtis ēē
habētibus. Et decio ethicorū dicit exteriora bo-
na non esse speculati necessaria in supabundātia
sed (vt est dicere) impedimenta sunt ad specula-
tionem. vñt solum felices enunciauit eudoxius
dicens moderate hñtis que extra vitatos. agentes
optima et viuentes temperate. et videtur anara-
goras non diuitē neq potētē existimare felicem.
Sed ponam⁹ q sortes et platonē existēs diuites

Rñtio.

Notabile.

dubitatio.

neq; magni status: sint pfecti i pntibus z adiu
cē amici. dubitatio erit vtrum alter deberet velle
alterum fieri regem vel papam. Ad quam dubita
tionem respondent aliqui distinguendo. q; secūdu
habitum amicitie non deberet hoc velle. q; dissol
ueretur amicitia. null? aut scdm habitū simplr bo
num: et sibi bonum inclinā ad illud per quod il
le habitus dissolueret. Sed deberet hoc velle se
cundū habitum iustitie: quia bono viro debemus
velle bonum quo ipse est dignus specialr si illd in
esse ipi sit toti reipublice expediens: sed ille est di
gnus papatu z expediret toti reipublice q; ipse
esset papa: cum ipse sit pfecte pntus z prudens
ergo omis secundum habitum iustitie deberet vel
le ipsum esse papam. Credo tamen q; hoc non sit
bene dictum. sicut enī omni verū omni vero con
sonat. sic oīs verus oī pnt. virtutes enī iclināt i
id qd recta rōe iustitū fuerit: quod nō pōt eē nisi
verū q; nullomō dicēdū est: q; aicitia pntus icliat
ad oppositū ei? ad quod iustitia iclinabit. Cōfir
matur: quia rō prudentialis iudicat circūscriptis
oībus circumstantiis. aliter ipa sepe iudicaret ma
le oīb? aut eisdem circumstantiis attentis ipa nō
iudicabit oppositū ergo pntus iustitū qui nō nī
si ad iudiciū prudētie iclināt nunq; inclināt ad
opposita. Item si fortes sciat papatum esse bonū
platonī amico suo ipse nō solū scdm iustitiā velle
eū esse papā sed etiā scdm aicitia qm actus aicitie
proprius est velle bonū amico nō sūp? pncipa
liter: sed ipsius amici gratia. si vero sciat papatū
ei nō esse bonū. tūc nec scdm iustitiā nec scdm ai
citiam velle eū esse papā. Credo ergo q; p habitū
amicitie amic? amico velle qd crederet ei esse bo
num z non velle qd non crederet ei esse bonū: si
vere amare sit velle amico bonū ipsius gfa. Nec
valet rō illorum q; non dissolueret amicitia qtu
ad virtutē z beniuolentiā z scdm q; recta rō dicta
ret benefactiua amationē et readamationem vt di
ctum est i septima qstione. si autē ab eis auferret
vniū formis conuict? hoc est q; non esset honestus
eis nec p cōsequens delectabili cū nichil nisi ho
stum sit eis delectabile: z loco huius actus fierēt
inter eos alij excellētiōres scz opera suaz virtutū
simul quodā modo exrescere maiora extēsiue qz
ad totum pplm. et dico simul. q; licet ab eis aufe
ratur vniū formis pūctus. tū non auferet ab eis pū
ctus eis pportionalr. plato enī effectus pape non
expelleret a se fontē amicū sz teneret eū. cōsiliariū
et familiarē ministrū z aicū z ita simul exercebūt
actus suos. ille tū pncipalr. iste aut ministrat.
et ite videbit fontē mai? z excellēti? q; sit minister
proprius ploni pape. q; erat sibi paupr vniū for
mis. Nichil igit pntēs ad amicitia. dissoluet nisi
pro quo maius z excellentius adipiscet. Per qd
iterū potest cōfirmari oppositū ei? qd illi dicebāt
de amicis aut ppter vtile vel delectabile ali? erit
sermo possibile est enī illos esse prauos aut eorū
alterū vt dictū fuit nec illi qtu ad hāc amicitiam
diligunt suos amicos illorum: sed sui gratia. nam
scdm illā amicitia amicus non velle amicū esse
talem qualis nō amplius impēderet sibi vtilitatē
vel delectationē desideratā. Possibile est igitur
q; amicus non velle amico bona virtutum verbi

gfa fornicator amasius nō velle amasiam esse p
bissimam mulierem. q; scit q; amplius nō vteret
ea. nec histriones vel adulatorēs vel iniqui cōsilia
rij vellent tyranni esse meliorē. quia non pdeset
eis in hoc quod appetunt. possibile est etiam q; a
mic? talis non velle amico maiores diuitias aut
honores. quia non crederet eo vti vt prius vt q; a
masius non velle amasiam esse reginam. et sepe
videmus q; diuites non vellent vnum optime. sū
bi seruientem z qtu cūq; meritū effici ditiōrē ne
dimitteret seruitiū iporum. sic enī aliquādo au
ditus est: q; cardinales z epī nō pvidebāt clericis
suis melioribus ne carerent vtilitate quam illi i
pendebant eis seruendo. et sepe videmus conu
tritorum z ppatriotarum alterum alteri iudicare si
alter altero ditiōr effectus fuerit. aut potētiōr vel
in aliquo excellentior qtu cūq; pū vili fuisse
adinuicē gessisse amicitiam. z vt sit ad vnum dice
re: non est possibile differentias voluntatū hmoi
amicorum cū possint esse prauī: enumerare. quia
nichil vniū forme nichil stabile est in prauis mali autē
quidem firmum non habent. neq; enī sibi pīs per
manēt simul exites. z secūdo huius. boni quidem
enī simplr multitudine aut mali. Ex his appa
ret satis quō rōdēdū est ad rationes. Prima fuit
solua satis. Ad secūda dicēdū est. q; multum
differt velle amico maxima bona et maxime velle
ea sibi. cōcedimus ergo q; amicus amico vult ma
xima bona. sed non vult ei maxime. imo sibi z hoc
expressit Ar. dicens: q; licet amicus velit amico
ea que maxime sunt bona. tamen non vult ea ami
co pre omnibus: sibi ipsi enī maxime vnusquisq;
vult bona. hec g ofo amic? vult amico maxime bo
na est distinguenda. quia si li maxime cōstruatur
cum bona vera est. et sic cum amico. falsa ē. Ad
tertiā dicendum q; ille si crederet se dignum pa
patu. assumeret eum sibi: ita q; illo casu non velle
papatum amico: preferret ei seipm amico i ben
uolentiā. nisi crederet amicum esse digniorem se.
Sed ex hoc concludes: q; amicus non velle ami
co maxima bona exteriora. Solutio. amicus non
vult amico illa bona nisi sint sibi debita eque et
magis q; amico. Ad pnam rationem in oppo
situm dicendum q; amicus vult amico eadem que
sibi. id est cōsimila si possint ea simul participa
re: sed si nō tunc magis vult sibi si eā debita sint
sibi vt amico. Ad alias duas satis patet quomo
do sit respondendum.

Ad rationes

Ad secūda

Ad tertiam.

Ad pnam
i oppositum



Artidodecimo querit vtrū amare sit
melius q; amari. Arguit q; nō quia
vel ista ppatio attēderet qtu ad a
cium amous vel qtu ad psonas scz
amantem z amatā: sed nō primum
quia idem est amor quo ille amat et ille amatur: z
idem non est melius seipō neq; quantum ad per
sonas: qm in vera amicitia z perfectissima perso
ne sunt pares. Tūc actus ille videtur melior q;
magis est cōueniēs personis excellentioribus: sz
amare est hmoi quod patet p Aris. dicentē analo
gam aut in oībus scdm superabundantiā exiūb?
amicis et amationē oportet fieri puta meliorem
magis amari q; amare. z vtiliorem: et aliorum

qstio tertiade
cima
Ar. pmo.

Secundo

decisio qōnis
de amicis p
pter vtile

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Oppositum

Triplex sen-
sus questionis.

vnūquodq; similiter et hoc est rōnabile q; bonus est obiectum amoris: ideo molior est amabilior. ¶ Item actus ille videt melior qui attribuit perfectiori q; ille qui attribuit potentie indigenti et pfectibili sed cum amare sit appetere: et amari sit appeti: amare debetur potentie pfectibili et indigenti. Amari pō perfectioni ppter hoc enī dicitur primo physicoz q; materia appetit formā. ¶ Itē magis bonū excrecit nobis ex hoc q; amamur a deo: nullum autē bonum excrecit deo ex hoc q; amat nos: sed melius est vnūq; ex quo sibi magnum bonum excrecit quā ex quo nullum: ergo melius est amare q; amari. ¶ Item bene pati q; bene facere videt quidem eligibilius esse vt dicitur primo rhetorice quod ibidem pbat sic: que ad veritatem bona his que ad opinionē meliora sunt et eligibiliora sed bene pati est bonū ad veritatem. Bene facere autē est bonū ad opinionē. hoc iterum pbat Aristo. sic terminus autē eius qd est ad opinionē est quod si latere debeat nō vtiq; eligetur bene pati autē si lateat eliget. facere autem bonū latens nō videbit vtiq; eligi: ergo bene pati est melius quā bene facere: sed amari est sicut bene pati: amare autē sicut bñ facere. ppter quod scōo rhetorice amare per bene facere diffinitur. ergo amari est melius quā amare. ¶ Item sicut amans se habet ad amatum: ita amare ad amari: scilicet amatum est melius amate: quia amatum habet rationē finis. amās autem magis habet rōnē agentis ppter finē. ppter qd duodecimo methaphisice dicit Aristo: primum mouens quod mouetur in genere cause agentis mouere sicut ad amatum et desideratum: finis autem est optimum aliorum: ergo et c. ¶ Item amare ad amari se habet sicut honorare ad honorari: sed melius ē honorare ergo et c. ¶ Oppositum arguitur quia inter ea que pntent ad amicitiam illud videtur melius in quo magis consistit amicitia seu virtus amicitie: sed hoc est in amare vt dicit Aristo. ppter qd dicit q; amato rō virtus est amans. Item illud est melius in amicitia ppter quod magis laudam? alicuā de aicitia: sed aliq; magis laudam? ppter amare q; ppter amari: vt dicit aristote. et patz quia verum et fidelem amicum non dicimus alicuā ex eo q; amatur multum: sed ex eo q; amat multum. Item amare ad amari est sicut honorare ad honorari et sicut bene facere ad bene pati: sed in quarto libro probatum fuit q; honorare melius sit q; honorari: et in eodē dictū est q; pntis est bene facere magis quā bene pati: ergo et c. Item magis est nobis amare deum q; ipm amari a nobis. ergo amare est melius amari q; amari amato. ergo et c. Item actus ille videtur excellentior qui magis debet excellentioribus: sed amare magis debetur excellentioribus quia dicitur infra q; parentes magis amāt filios q; ecōtra: et bñfactores beneficiatos q; ecō. Item qd est liberi? et magis voluntariū est melius: sed amare est libertus et magis voluntariū: amari enī potest aliq; ignorans aut inuitus. igit et c. ¶ Itā questio posset exponi scdm triplicē sensum. Prīmus sensus pōt esse an actus quo amās amat sit melior actu quo amatum amatur. Et dicendū est q; non q; idem est in numero actus iste et ille: sicut

est idem motus quo mouens mouet et motum mouetur. ¶ Secundus sensus potest esse an amari sit melius amanti quā amato vel ecōtra. Et dicendum est q; amare melius est amari q; amari amato: quia bonum est melius cui est intrinsecū q; cui est extrinsecū: et ei cuius animā perficit q; alteri cuius virtute pcedit quā alteri: sed amare est bonū intrinsecum amati et perficiens eius animā et elicatum ab ei? virtute si loquamur de amore scōz amicitia virtuosam: amari autē est bonū extrinsecū amato quod attribuit hōi tā dormienti quā vigilantī. ¶ Imo nihil intelligēti vel nō operanti scōz virtutē. ergo et c. Si autem esset sermo de prauo amore: tūc pporionabiliter eodē mō est dicendū q; amare peius est amari quā amari amato: et hoc est satis manifestū. ¶ Tertius sensus est an ille qui amat sit melior eo q; amat. Et potest dici q; nō oportet vnū esse meliorē altero: q; tunc est amicitia pprjssime dicta cū amici sunt pares in oibus virtutibus: scilicet ad extremū pfecti et est vterq; amās et amat: imo i aicitia vniuersali nec ē si amās sit melior amato: q; etiā amatus sit melior amate: q; vtrūq; oportet et amare et amari: aliter nō esset amicitia. Si ergo fortes amās est melior platonē amato: necesse est forte amatum esse meliorem platonē amate. ¶ Sed restat dubitatio q; licet i agēte naturali qd agēdo repant est idē agēs et passū ei tñ maior attribuit nobilitas scōz illā rōnē scōz quā dicit agēs q; scdm illā rōnem scdm quā dicitur passum. agit enī rōne forme et patit rōne materie: et rōne forme dicit nobilitas q; rōne materie. Itā licet sit idem amās et amatum: tamen restat dubitatio scdm quā rōnem attribuit ei maior nobilitas vel bonitas: forte q; si ratio amantis accipiat ab hoc qd est habere in se amorem ad aliū et ratio amati ab hoc quod est aliū hēre in se amorem ad ipm tūc iterū facile erit dicere q; amico attribuit maior nobilitas scdm rōnē amatis q; scōz rōnē amati: q; nobilitas est hēre in se amorem illū qui ē quidā actus pntis q; nō hēre illū in se. ¶ Sed si q; ratum de rōnibus subtractorū q; ratio erit difficilior videt vtrū maior nobilitas debeat attribui hōi scdm illā rōnem scdm quā cōuenit ei q; amet vel secundū rōnem scdm quā cōuenit ei q; ametur. ¶ Ad hoc autē multi dicunt q; in illo sensu amatum debet dici melius amate: q; oibus pfectibilibus scdm q; pfectibilia sunt cōuenit q; amet et appetat suas pfectiones: oibus autē pfectionibus scdm q; sunt pfectiones cōuenit q; amet et appetatur a suis pfectibilibus: sed alicui maior attribuit nobilitas scdm q; est perfectio vel pfectuum alterius quā scdm q; est pfectibile ab altero: ideo et c. Item finis scdm q; habet rationē boni cōuenit q; amet et scdm q; habet rationem optimi q; super cetera ametur: ordinatis autem ad finem cōuenit q; amet et intendat ipsum finem: finis autē melior est his qui sunt ad finem: ideo et c. dicit ergo breuiter q; amare cōuenit alicui rōne indigentie cū sit quodā appetere ideo et c. ¶ Sed loqndo de amore et amari scdm amicitia virtuosam illud nō videtur michi bene dictū q; qd cōuenit virtuosō rōne sue pntis et p suā pntē nō cōuenit illi rōne indigentie: nec rōne q; pfectibilis est: sed rōne sue p-

Scds sensus

Tertio sensus

Dubitatio

alius sensus
dubitationis

Oppositio

Responso do-
ctoris

fectionis et ratione qua est perfectio et bene factio
cum sit perfectio habentem: et cum ei sit magis bene
facere quam bene pati: sed amare conuenit amanti per
suam salutem tanquam effectus ab ea elicitur et ratio. Item
quod conuenit alicui ratione indigentie et perfectibilitatis
conuenit sibi ad recipiendum principaliter non ad lar-
giendum: sed amare in amicitia deuota conuenit ama-
ti principaliter non ad recipiendum sed ad largiendum.
cum dicat Aristoteles in isto octauo: quod amici virtuosus vo-
lunt bona amicis illorum gratia: et quod amare scilicet rhe-
torice diffinit sic ab Aristotele: Amare est velle alicui quod
putat bona illi gratia et non sui: et secundum posse esse
actum hominum. Et ista sententia manifestat clare tui-
lius in libro de amicitia ubi de hoc mouet talem
questionem. Vtrum propter imbecillitatem et inopiam de-
sideranda sit amicitia et determinat quod non pro multis
rationibus quarum una est quod natura maximam dedit homi-
bus impetum: ad amicitiam putat ipse declarat ibidem
natura autem non dedisset tantum impetum ad inopiam suc-
currendum cum pluribus alijs modis sit possibile ma-
gis inopie succurrere quam per amicitiam: ubi gratia per
mercaturas per seruitia per labores: specialiter cum sepe
tantum oporteat amico dare quantum ab eo recipere
scilicet ratio. Scilicet ratio est quod ab hoc habet principaliter amicitiam
ortum quod est magis amabile: virtus autem est amabilior
omni utili bono: ergo principaliter amamus hominem propter
virtutem scilicet ut ad ipsum possimus operari secundum virtutem:
non ut nostre succurrat inopie. Tertia ratio eius
est: quod sapiens et felix non curaret habere amicum: cum
sit sibi ipse per se sufficiens: sed hoc est falsum: ut vi-
des postea. Quarta ratio eius est propter simile liberalita-
tem sub his rebus: ut enim beneficij liberales sumus
non ut exigamus gratiam sed ad liberalitatem natura
propensius: sic amicitiam non speramus mercedis: sed quod eius
omnis fructus in ipso amore sit expectanda putamus.
Quinta ratio eius est. nam si utilitas amicitias per-
tineret eadem commutata dissolueret: sed quod natu-
ra mutari non potest: idcirco vere amicitie semperne
Sexta ratio eius est. quod sequeretur quod muliercule magis
amicitias persequeretur quam viri: et inopes quam opulen-
tes: et calamitosi quam hi qui putantur beati: quod valde vi-
detur inconueniens cum ipsa nichil a dijs immortalibus
Septima ratio eius est. quod habeamus nichil iocundi. Septima ratio est
quod similitudo maxime trahit ad amicitiam veram quod
non esset verum si propter inopiam quereretur. inopes enim
inopes non succurrunt. Concludit igitur dicens non igitur
utilitatem amicitia. sed amicitia utilitas secuta est ut
amici propensiores sint ad bene merendum quam ad depo-
scentum. Eadem etiam est sententia senece epistolae inmerito
ad Lucillum dicens: Sapiens etiam si contentus est se
tamen amicum vult habere ob nichil aliud: ut exerceat ami-
citiam: ne tamen magna virtus taceat: non ad hoc quod vice
habeat epicurus ut habeat qui sibi egro assideat: suc-
currat in vincula prelecto vel inopi: sed ut habeat
aliquem cui ipse egro assideat: quem ipse circumuentum
hostili custodia liberet. Et (ut sit ad vnum dicere)
omnes famosi in virtutibus et sapientia quibus credendum
est: aspiciuntur omnino concupiscentias vtilium et volup-
tuosorum predicantes amicitiam re ingenuam valde: tam
quam secundum seipsam utilitatis aut voluptatis gratia ex-
petenda. Quod igitur illa opinio arguebat erat verum
de amicitia concupiscentie quam principaliter locum non habet
nisi in amicitia propter delectabile et propter utile scilicet

quod distinguit a vera amicitia: amas enim illa amici-
tia amat ratione defectus et indigentie: et amatum ama-
tur ratione qua potest supplere indigentiam: sed hec non
est vera amicitia ut ostensum fuit in precedentibus.
Sed adhuc videamus mihi quod amicitia vera quam non
est utilitatis proprie gratia: saltem principaliter distingui
potest est enim vna potentis et innati largiri esse et per-
fectionem ad potentem et innatum recipere: quibus est amici-
tia vera dei ad hominem/patris ad filium/ principaliter ad
subditum: et omnino benefactoris ad beneficiatum: et scilicet
ista rationem operis amantem dicere meliorem amato: et
excellentior. Alia est amicitia vera potentis et
innati impedere honorem et reuerentiam ei cui debet
honor et reuerentia intendens ad hoc impedendum
quibus est amicitia virtuosa hominis ad deum/filium ad patrem
subditum ad principem/et omnino benefactori ad benefactorem
et secundum istam rationem dicendum est amatum meliorem esse
amante. Tertia est amicitia vera paria ad parem
exemplum ponamus felicitis ad felicem: et inter illos
(ut michi videatur) saluatur ambo rationes amicitiarum
duarum predictarum: uterque enim dignus est reuerentia et
honore: uterque potens est: et volens hoc alteri impe-
dere cum magna propertitudine: iterum uterque susce-
ptibilis est ab altero aliquam perfectionem vel corporalem
vel exteriorum vel etiam interiorum propter nature huma-
ne fragilitatem multiplicem nunquam ad plenum refor-
mabile in hac vita: et uterque potens est et propter in-
his alteri subuenire ad humanam possibilitatem:
et sic si abe rationes considerentur simul in amate et ama-
to videatur michi quod non nisi equalitate concluditur: ut non
dicatur melior amans amato: aut amatum amate. si autem
in eis altera rationum consideretur circumscribendo aliam per
intellectum: tunc est dicendum quod secundum unam amans deus
melior amato et secundum aliam e converso. Ad rationes
dicendum est quod prima ratio soluta est ex dictis. De scilicet
ratio considerabitur in sequentibus. Tertia soluta fuit in
scilicet ratione gratia libri. Et vltima fuit soluta in nona
ratione gratia libri. Ad quartam dicitur quod amare nos est
ipsi deo multo melius et excellentius quam nobis ama-
ri ab ipso: quoniam amare nos in ipso deo est ipsa esse
ita diuina omnis enim actus immanens ipsi deo est ipsa
diuinitas quam est ipsi deo melior quam nobis: vnde quibus
anima non sit homini aliquid bonum excrecens eo quod ipsa
est deus substantia: et sanitas vel pecunia sit ei bo-
num excrecens non sequitur quod pecunia sit melior quam
aia. Ad aliam dicendum quod vulgares intendunt ami-
citiam propter utile ei delectabile principaliter: et hi vo-
lunt magis amari quam amare sapientes aut aliam et
alia de causa intendentes amicitiam aliter sapienter et vo-
lunt. Ad aliam dicendum est secundum intentionem comen-
tatoris scilicet dei. quod finis deus dupliciter scilicet secundum primam
intentionem: et ille est alius nobilior: sic enim deus est finis
aliorum: et dicitur secundum secundam intentionem et ille non est
nobilior. Immo sic factum est finis faciens. sic enim su-
mus finis dei: et hec qualiter intelligenda sunt ex qua-
tunc est apostoli in quoniam speculatiuis. Illis autem concessis
sit patet quod sit dicendum secundum ea que dicta fuerunt de
amicitia dei ad homines et e contra. Rationes ad opposi-
tum vadunt vijs suis. Hec de ratione.
Et circa quarta questio erit de amore re-
gis ad subditos: quibus enim Aristoteles in
isto octauo distinguit partes politiarum
siue species: et multa dicit de eis de

Triplex ami-
citia

Secunda

Tertia

Ad rationes
ad primam
ad secundam
ad tertiam
ad quartam

ad quintam

ad sextam

Ad illud



Argf pmo

Scdo.

Tertio

Confirmat

Quarto.

Oppositum.

Secundo.

Tertio

quibus fieri pnt plures qstiones: sed qz ille perti-
net ad politicā p nūc dimittunt & queramus nūc
Utrū amor regis ad subditos sit in supabundā-
tia beneficij? Arguit q nō qz medium ptinet ad
virtutē supabundātia autē defect? ptinet ad ex-
trema vitia. vt patuit in scdo huius. sed amor re-
gis ad subditos debet esse scdm pntutē: qz dī scdo
politice pncipantē quidē oportet hēre morālē vir-
tutē. ¶ Itē amor ille nō est in supabundātia bene-
ficij qui nō est maxime bñficiatius: sed amor re-
gis ad subditos nō est maxime bñficiatius. igit
zē. minor pbat pmo qz videmus cōter q reges
plus iniustificāt in subditos nouos vsus imponē-
tesq subditū in pncipē. Scdo qz amor patris ad
filium videt magis bñficiatius esse: cū filius re-
cipiat a pfe esse & nutrimentū et disciplinā. Ter-
tio qz cōuersus amor scz subditorū ad regē videt
magis esse bñficiatius qz ecōuerso cū rex a sub-
ditis recipiat honorē et reuerentiā: honor autē est
maximū bonū qd possum? hōi impedere vt dicit
qto huius. ¶ Item ad quē spectat magis amare
ad illū spectat magis bñfacere: cū de rōne amici-
tie sit amicū amico bñ velle & benefacere: sed ad
regē nō spectat magis amare subditos qz ecōtra
cū dicat Aris. in isto octauo analogiā aut in oib?
scdm supabundātiā existētibz amicis & ama-
tionē oportet fieri puta meliorē magis amare qz
amari. Et hoc ē rōnabile qz amabile non ē nisi bo-
nū. ideo quāto qd est melior & excellentior tāto ma-
gis debet amari. & quāto defectior tāto min? ama-
ri debet. vñ Aris. bñ dicit illos ridiculosos amato-
res q dignificāt amari vt amēt: nisi sint eqūl? ama-
biles. cū ergo rex debeat esse melior & excellentior
subditis: vt dicit Aris. pmo politice. pncipem qui
dē pfectā opz hēre virtutē morālē: aliorū aut vnū-
quēqz quātū immitit ipsis: sequit q rex magis de-
bet amari a subditis qz ecōtra. & tūc conuertēdo
cōcludit q ad subditū spectat magis amare regē
qz ecōtra. ¶ Cōfirmat: qz amor cū sit act? appeti-
tus videt nobis puenire ppter indigentia: ergo
indigentiores magis debēt amare: sed subditi sūt
indigentiores. ergo zē. ¶ Itē subditi magis tenēt
regi qz ecōtra cū ab eo plura bona recipiāt. ergo
magis dī eū amare. ¶ Oppositū dicit Aris. & argf
rōne. qz amici eū bene velle amicoz benefacere si
pōt: q in quo amico supabundat potētia bñficiēdi
in illo supabundat benefacere: sed in rege propter
abundantiā diuitiarū & ciuilis potētie supabundat
potētia bñficiēdi. igit zē. ¶ Itē magis pntuō ē
magis bñfacere cū pnt? sit potētia bñficiū mul-
torū & magnopet oīm circa oīa vt dī pmo rhe. s3
rex supabundat dī pntutē vt allegatū fuit. ex pmo
politice q rex supabundat dī in bñficijs. ¶ Item
capio eādē maiore qz prius accepi scz q ad quem
spectat magis amare ad illū spectat magis bñfa-
cere. Deinde capio minore pntū: scz q ad regem
spectat magis amare subditos qz ecōtra: et pbo
istā minore pmo autē Aris. dicēns: in supercef-
su aut amicitie hē scilz regis ad subditos. Scdo
qz amicitia vel est viri? vel fundat in pntutē. ergo
magis pntuō est magis amare. Tertio qz amare
est meli? qz amari vt dictū est: ergo ad excellentio-
res magis spectat amare qz amari. rex aut ē excel-

lentior. igit zē. ¶ Iuxta ea q tacta sunt arguēdo
ad questionē tres sunt articuli declarādi. Prim? Tres articuli
virū rex magis debet amare subditos: & omnino
virū excellentior magis dī amare inferiorē quā
ecōtra. Secundus virū regis magis sit bñfacere
subditis qz ecōtra. Tertius virū rex bñficiēdo sub-
ditis excedit patrē in bñficiēdo filijs. ¶ Prim?
articulus est soluendus p dicta in qōne pcedente
solet enī dīstingui duplex amor scz amicitie et cō-
cupiscentie: & vocat amor aicitie quo amam? ali
quē nō nostri sed ipsius grā. & iste ptinet ad amici-
tiā pntuosam: vt yisum ē in alia qstione. Locat at
amor cōcupiscentie quo amam? aliū: nō pncipalr
ipsius: s3 nostri grā. & ille amor iā spectat ad ami-
citia ppter vile & delectabile: et isti amores hnt
adinuicē nobiles differētiās pma imēdiate dicta
fuit. ¶ Alia est seqns qz p amorem amicitie volu-
mus pncipalr bñfacere amico: vt dictū ē in alia
qōne. p amorem autē cōcupiscentie volum? pncipalr
bñpati ab amico. Tūc tertia dīna est qz amor ami-
citie fundat in pfectiōe pfecti: perfecti enim est
alijs bñfacere largiēdo eis suā bonitatē: amor at
cōcupiscentie fundat sup indigentia vel veraz vel
estimata vt dictū est in qōnib? pcedētibz. Ex his
aut concludit q amare amorem amicitie magis spe-
ctat ad meliorē & supiorem qz ad inferiorē & defe-
ctiorē: & qz ecōuerso est de amore cōcupiscentie: et
qz amare aliū amore aicitie ē magis & veri? ama-
re qz amare amorem cōcupiscentie (vt in pcedētibz sa-
tis apparuit) id cōcludit simplr q reges est magis
amare subditos qz ecōtra. & vlr melioris inferioris
rē qz ecōtra. sic em credo deū magis amare nos qz
nos possem? amare: eū tñ michi videt q inferioris
res magis obligātur ad amādū superiores & me-
liores quā e3. qd appet pmo qz ab eis maior amo-
rer redamātur & maiora bona recipiūt. scdo qz me-
liores in rei veritate sūt amabiliore. Sed nō se-
quit: magis obligātur ad amādū q magis amāt.
qz magis pntū est melioris & pfectioris sine obli-
gatiōe bñfacere qz defectioris illud ad qd obliga-
tur p soluere. Et hec q nūc dixi intelligēda sunt si
rex sit subditis excellentior. nō solū in ciuili poten-
tia & in diuitijs: sed etiā in pntutē & prudentia vt
esse dī sicut allegatū fuit ex pmo politice: sed cū
cōtingat aliquē subditorū esse meliorē rege bono
concedēdū q ille magis amabit regē quā ecōtra:
qz scz ille est simplr excellentior rege: & adhuc for-
te corrigēda sunt ea q dicta sunt de amore regis
ad subditos & ecōuerso: sic qz rex maiore hz amo-
rē ad subditos simul acceptos quā aliq subditi-
rū ad regē. tñ vnusqzqz de populo si sit bon? ma-
gis amat regē qz rex amat ipm: ppter hoc q amor
diuisus ad plures nō pōt: s3 ita intēsus ac si eēt
victus: sed vbi vtrobiqz erit amor vni? solus ad
vnū solū: illud eēt verū qd pmo dictū fuit scz q
excellentior magis amaret amore amicitie & defe-
ctior magis amore cōcupiscentie: & hec de pmo ar-
ticulo. ¶ Scds articulus ē virū regis sit magis
bñfacere subditis quā ecōtra. de quo dicit q mul-
tū differt bonū facere & bñfacere vt dī scdo huius
et vt declarauit in nona qōne qrti huius. Dicimus
em bonū facere si illud sit bonū qd extra facim?: Dīna int bo-
nū facere &
lz malo sio hoc faciam? sed bene facere dicim? benefacere.

Tres articuli

Amor amicitie & concupiscentie

Tres vñ in ter dictos amore.

Superiores magis amāt inferiores nī inferiores magis tenentur amare

Auctoritas.

scds articulus

Dīna int bo- num facere &

si recto animo et secundum rectum rationis iudicium hoc faci-
ciamus: sed contingat opus extra esse malum: non enim
est inconueniens propter alicuius circumstantie ignoran-
tiam inuincibile aliqui facere bono alio illud quod est
valde malum: exemplum interficere iudicialiter ino-
centem per iniquam testium depositionem vel informatio-
nem: et hec multotiens prius dicta fuerunt. Ex quibus
manifestum est quod aliud est querere virtutem regis maiora fa-
ciat bona subditis quam e contra: et virtutem regis magis
beneficiat subditis quam e contra. De primo igitur horum
modorum dicendum quidam dixerunt quod subditi maiora bo-
na faciunt regi quam e contra: quod honoris ei tribuunt: et ho-
nor est maximum bonorum exteriorum ut dictum est quarto
huius. et quod populus a principio sibi reges instituit si
institutus fuerint ordine naturali: et ita populus ei
dedit autem iudicialiter et diuitias et alia singula si-
bi extrinsecus necessaria ad regendum: sed si hoc est
verum quod populus dedit regi omnia predicta: tamen adhuc vi-
detur quod rex facit eis maiora bona. Populus enim
tot et tanta non dedisset regi nisi credidisset maio-
ra inde recipere. rex enim leges dat populo et conseruat
sibi ad bene viuendum necessarias: punit malos et
fouet bonos et omnino pacem procurat et saluat quod multa
sunt meliora populo. Apparet etiam ex predictis quod
rex magis beneficiat populo quam e contra: quod meliori
animo cum ipse supponat esse meliorem. nec videlicet
quod arguebat de honore. Potest etiam dici quod honor
per exteriori actu exhibitionis reuerentie circumscrip-
ta virtute propter quam et in cuius signum exhibetur: non
est maximum bonorum exteriorum ut dictum est in quarto li-
bro: sed ipse est bene maximum bonorum exteriorum ex
trinseca denominatione a virtute: quam insinuat et propter
quam exhibetur ita quod non est maximum bonum essentialiter
siue formaliter sed significatiue: vel etiam honor non
est simpliciter maximum bonorum exteriorum sed est maximum
quod inferiores debent tribuere superioribus et perfectis.
De tertio articulo statim quantum ad amorem
apparet manifeste quod amore naturali pater magis
amat filios quam rex subditos: quod naturaliter propin-
quior est pater filiis magis propinquus eis quam princeps
subditis: imo in quantum rex non amat subditos
amore naturali: quod non est a natura quod ille est rex
subditorum sicut est a natura quod ille est pater filiorum
sed amore spirituali et morali rex amat subditos ma-
gis (ut credo) quam pater filios: quod ad meliorem magis spe-
ctat amare tali amore spirituali: sed rex in quantum
rex debet esse melior quam pater in quantum pater: cum opor-
teat ipsum habere perfectam virtutem ut dictum fuit. Et uerum
manifestum est quod ille amor interioris quod est patris ad
filium non est amor moralis neque spiritualis: quod eque
inter se videmus virtutem malum diligere filios suos ma-
los ut bonum bonos: et omnino apparet quod ille amor
patris in quantum pater ad filios: illo modo ita in bestijs:
ut in hominibus inuenitur. Potest ergo dici quod amor
patris ad filios sit interior: tamen amor regis ad sub-
ditos est multo nobilior imo amor paternus in sen-
sualitate fundatur: regalis vero in ratione. De benefa-
ciendo autem potest dici quod rex maiora bona facit po-
pulo quam pater filiis extensiuè: quia bona facit toti
populo: et quod maiorem habet abundantiam in diuitijs: in
amicis et in ciuili potestate. tamen concedi potest quod pater
maiora bona dicit filio intensiuè. quia dat ei esse quod est
maximum et nutrimentum et doctrinam: et omnino interius

laborat circa eum quam rex circa aliquem subditum: tamen
rex in quantum rex magis beneficiat populo quam pater
filio quod meliori animo cum supponat esse meliorem: et
quia rex secundum virtutem moralem facit illa que facit:
pater autem secundum naturam ut canis aut lupus. et si ali-
quis in ope patris ad filium ratio miscetur nature: tamen
in eius ope in quantum est pater natura est principa-
lior: in opere autem regis in quantum rex: ratio totum habet.
Ad rationes dicendum est ad primam: quod ad virtutem
spectat medium non rei sed rationis: sic quod neque fiat plus
neque minus quam oporteat secundum dictamen recte ra-
tionis: modo si rex ultra ceteros abundat in beneficijs
ex parte rei: tamen ipse semper tenet medium rationis nihil
plus faciens quam oportet de hoc autem duplici medio sa-
tis dictum fuit in secundo huius. Ad aliam dicendum est
quod nunquam bonus et verus rex in subditos iniustifi-
cat: conceditur tamen quod multi vocati reges qui tamen reali-
ter non sunt reges sed tyranni: multas faciunt sibi
subditos iniustificationes hoc enim interest inter re-
gem et tyrannum quod rex sibi bonum prout intendens
operatur omnia ad utilitatem subditorum: tyrannus autem quasi
nichil curans de virtute diuinitatis ad rapiendum ei sibi
omnia applicandum. Ad ea vero quod vltimus in illa ratione
continebatur satis solutum est per predicta. Ad aliam
dictum est quod ad regem magis spectat amare sub-
ditos quam e contra. Ad autem aristoteli dicendum est secundum
predicta quod ex obligatione meliores magis debent
amari quam e contra ut prius dicebatur et amore concu-
piscencie magis amantur superiores: sed libero amo-
re aicitie meliores magis amantur. Vnde ex dictis totum
est solutum quod in illa ratione pertinet. Et apparet considerari
quod omnes rationes in oppositum adducte procedunt vijs suis.



Undecimo quod virtutis amicitia lo-
cum habet inter principalem et seruilem.
Arguitur quod sic quia rex non minus
debet amare suos armigeros suos
bailiuos vel prepositos sibi seruien-
tes quam alios subditos qui sunt de communi plebe imo mul-
to magis sed regis ad subditos est amicitia: sicut et
inter quos locum habet iustum et iniustum inter
illos habet locum amicitia et odium: quod dicit aristoteles. cir-
ca eadem et in eisdem est amicitia et iustum: sed inter
dominum et seruum habet locum iustum et iniustum: quod in quinto
huius et primo magnorum moralium expressius aristoteles
distinguit quadruplex iustum scilicet politicum inter equa-
les paternum inter patrem et filium: et uxorum inter
virum et uxorem: et dominum inter dominum et seruum.
Item in omni conuocatione videtur esse iustum aliquod
et amicitia ut dicit aristoteles. sed multa conuocatio est inter
dominum et seruum: nam quotidie seruus a domino recipit
victum et vestitum: et dominus a seruo famulatur. Item
seneca epistola libenter ad lucillum vocat seruum humani-
lem amicum: et multum laudat lucillum de hoc quod ami-
cabiliter et familiariter vivebat cum seruis suis.
Oppositum arguitur per aristoteli dicentem secundum quod quidem
igitur seruus non est amicitia ad ipsum. Notandum
quod serui dicuntur sex modis: alij per naturam: alij per
suam beniuolentiam: alij propter indigentiam: alij propter
maliciam: alij per solam dominationem: aut per violentiam.
Serui autem per naturam dicuntur qui propter discretiorem
et industrie defectum non sunt sufficientes ad prin-
cipandum: imo nec ad nobiles et liberales actiones
exercendum: habent enim corpora fortia que sufficiunt a

Ad rationes

ad secundam

ad tertiam

2f. xv.
Arg. primo

Secundo

Tertio

Quarto

Oppositum.
Sex modis
aliqui dicunt
serui.

Tertius arti-
culus

De proportionem
amor patris
ad filios et re-
gis ad subdi-
tos.

graffas viles et rudes operationes: de quibus viciis
 primo politicoz quorūcūq; ē opus corpis vsus et
 hoc est ipsius optimū ipsi quidē de natura sūt ser-
 ui: liberi autē dictis seruis oppositi dicunt qui a
 natura discreti et prudentes digni sūt regere po-
 liticam. vel in ea nobiles et prudentiales exercere
 actiones. Et stat q̄ inter tales seruos et nobiles
 debet esse iustū et amicitia: vtriusq; enim vtriusq; egēt
 et vtriusq; vtriusq; q̄ sua sunt libere cōtēant et pmut-
 tant. De his enī seruis et de seruis p violentiā de
 quibus dicit: post loquitur arist. pmo politice dicens
 ppter qd expedies aliquid est et de amicitia seruo
 et dno adinuicē his q̄ natura tales dignificantur
 his autē q̄ non scdm naturā sed scdm legē et vio-
 lentiā passis cōtrariū. ¶ Serui pmo scdm benuo-
 lentiā sunt viri sufficiens in bonis exteriorib; q̄
 ppter bonū virtutis seruire volunt politicē quibus
 etiam exinde recipiāt diuitias et honores: et tales
 debent esse reges principes et plati barones/mili-
 tes et presbyteri et alij oēs qui ppter bonū hone-
 stum principalr sunt ministri illorū aut quorūcūq;
 q̄ bonorū verorū: sic enī papa vocat seipsum ser-
 uum seruoꝝ dei. Et non ē dubiū quin inter tales
 adinuicē et alios est iustum politicū et amicitia.
 ¶ Serui autē ppter indigentia sunt indigētes q̄
 ad acquirendū sibi vite necessaria cogunt seruire
 maiorib; et constat q̄ inter tales et maiores debet
 esse iustū et amicitia sicut inter natura seruos et li-
 beros: vel etiā maior si tales paupes sint viri dis-
 creti et boni sicut sepe cōtingit ppter fortunas:
 verū est tamē q̄ multi sunt ppter indigentia serui
 tores: qui tñ in bonis exteriorib; abundant quib;
 ea q̄ habēt nō sufficiunt: isti enim quibus nō sunt in-
 digētes necessariorū sunt tñ indigētes supfluoꝝ
 vt dicit pmo rhetorice et tales sunt multi volētes
 seruire reipublice: nō ppter bonū virtutis sed ppter
 lucrū bonorū exteriorū. Ad quos apparet statim
 amicitia esse ppter vtile: sed nō varā quia tales
 nō sunt boni. ¶ Serui pmo ppter maliciā sūt oēs
 mali: quibus sint reges vel plati: cū enī hō sit cōpo-
 situs ex pte sensuali et intellectuāli: pars sensualis
 in veris bonis seruit intellectuali: nihil operans
 nisi scdm ordinē et iussū rōnis. In malis autem
 sensualis ps absorbens rōnem impetu passionū
 subicit sibi pte intellectuāle: et q̄ intellectus est
 ps principalissima et nobilissima in hoīe: manifestū
 est q̄ homo ab ei⁹ libertate vel seruitute dicit
 simplr seruus aut liber: hō enī maxime ē pars in-
 tellectiva vt dicit nono hui⁹: ergo solus hō p̄tuo-
 sus est vere liber: et malus ē seru⁹. Et illo mō di-
 cit arist. pmo politice q̄ virt⁹ et malicia determi-
 nant seruū et liberū: nobiles et ignobiles. ¶ De
 malis autē seneca dicit eplā libēter ad lucillum
 alius libidini seruit/alius auaricie/alij ambitū
 oēs timori: et vltter seneca. nullum seruū secūdu
 veritatē vocat nisi malū: neq; liberū nisi bonum:
 vñ eplā iterū dicit nō facit nobilem atriū plenu
 fumosis imaginib; nemo in nostrā gloriā vixit
 nec qd ante nos fuerit nostrū est. anim⁹ facit no-
 bilem: cui ex quacūq; cōditione supra fortunā is
 surgere: et hoc ponit eplā libēter dicens quemad-
 modū stultus est qui equū emptur⁹ nō ipm inspi-
 cit: sed stratum ei⁹ ac frenos: sic stultissimus est q̄

hominē aut ex veste aut ex cōditione q̄ vestis mō
 nobis circūdat est existimat. Sitr nec illos de q̄
 bus post dicemus qui p tyrānos cogunt eis ser-
 uire cōcedit seneca esse seruos: q̄ sicut ipse dicit
 scō de beneficijs. Errat si quis existimat serui-
 tutē scz violentā in totū hominē descēdere. pars
 melior excepta est corpora obnoxia sunt et ascri-
 pta dñis: mens quidē sui iuris est q̄ a deo libera
 et vaga est: vt ne ab hoc quidē carcere cui inclusa
 est teneri queat quo min⁹ impetu suo viatur et in-
 gentia agat et cōes celestib; exeat hec aut notauit
 vt appareat qd ad q̄stionē ppositā nō respondet
 sufficiēter nisi qui de isto mō dñorū et seruoꝝ rñ-
 det scz bonorū et malorū. q̄rere enī simpliciter
 vtrū inter dñm et seruū sit amicitia nō est q̄rere
 nisi vtrū inter bonū et malū sit amicitia de quo sa-
 tis fuit in quinta q̄stione hui⁹ octauū. Scias in q̄
 isto mō dñs et seruus nō dicunt adinuicē correla-
 tiue: nō est enī talis seruus talis dñi seruus nec ta-
 lis dñs talis serui dñs. sed talis dñs sui ipsius et
 ois fortune dñs est: talis autē seru⁹ corpi suo ser-
 uit et fortune. ¶ Alij serui adhuc dicunt aut no-
 biles p solā denotatiōē extrinsecā a pgenitori-
 bus et hoc fit aliquo mō scdm rōnem. q̄ sicut dñs
 pmo politice dignificant quēadmodū ex homini-
 bus hoīes et ex bestijs bestias fieri: sic ex bonis
 bonū natura quidē vult hoc multociens tñ nō po-
 test. Et tertio politice meliores verisimile est esse
 eos qui ex melioribus. De istis nobilib; loquitur
 arist. scō rhetorice ponēs differentia inter nobi-
 lem et generosum dicens eñ nobile quidē scdm
 generis virtutē. generosum autē scdm nō degene-
 rasse a natura qd quidē in pluribus nō accidit no-
 bilib;: sed sunt multi lenis valoris et exptū est q̄
 tales nobiles specialr si nō fuerint morigerati cō-
 suenerūt alios vocare seruos seu rusticos et igno-
 biles notum est etiā q̄ tales vt in plurib; dñi sunt
 regionū villarū et terrarū alij autem sunt subditi
 eorū et nō est dubiū q̄ inter tales dños et subditos
 siue seruos debet esse amicitia sicut inter natura
 seruos et liberos: vel maior qm ab illis nō vident
 tur differre nisi q̄ illi a natura sic ordinati sūt: isti
 pmo a fortuna aut successione parētū. Apparet tñ
 si aliqui taliū nobiliū nō sint dñi villarū vel terra-
 rū sicut in multis cōtingit q̄ ipsi nisi bene morige-
 rati fuerint sunt despectui: supbiētes i sua pau-
 ptate et ne mendicēt: sunt raptores et valde mali
 cōfidentes in potētia amicorū. seuisima ei est in-
 iusticia habēs arma vt dicit pmo politice et tales
 nec alios amant nec ab eis amant. Alij autē qui
 scz sunt dñi terrarū si non sint p̄tuoosi sunt oīs
 tyrāni cogētes alios iniuste sibi seruire: eorū bo-
 na ad possibile cōsumentes: et rapiētes de quib;
 statim dicit. ¶ Serui autē p violentiā dicunt vt
 ri boni qui digni essent pncipari: aut alij q̄ p tirā-
 nos captiua nē aut eis seruire cogunt aut in cor-
 pore aut in bonis et statim certū est q̄ inter tales
 dños et seruos iniquantū sunt tales nulla est ami-
 citia neq; iustū: sicut dicit arist. q̄ nichil violentū
 est amabile: tales autē serui violentia coguntur
 dñis seruire et ab eis sua bona capi et cōsumi per-
 mittere. Et maxime apparet q̄ inter tales nō est
 vera amicitia que est ppter honestū. q̄ dicitur fuit

Scds mod⁹
 seruoꝝ ppter
 benuolentiā

Tertio mod⁹
 ppter indigentia

Quart⁹ mod⁹
 ppter maliciā

q̄ soli mali sūt
 serui et boni
 liberi

Quint⁹ mod⁹

Sext⁹ mod⁹

Obiectio.

Seco.

Tercio

De obiectio
ne

ad scdam

ad tertiam.

q̄ illa nō est nisi inter bonos tales autē dñatores non sunt boni. Et forte q̄ istā conclusionē inten-
dit Arist. pbare tali rōne. quib⁹ nichil est cōe int
illos non ē amicitia: amici ei est amico cōicare bo-
na sua: sed dñs et seruo sic accepto nichil est cōe:
seruus ei nichil h̄z quod sit suū. dico de bonis for-
tune subiectiuis: ipsemet ei seruus possessio dñi
sui est: ergo et ē. et benedixi de bonis fortune subie-
ctiuis: q̄ nulli⁹ mens aut futes mētis sunt alie-
ri subiectiue nisi voluntarie et libere: put ex sene-
ca allegatū fuit prius scdo de bñficijs. ¶ Sed tu
potes obijcere p̄tra istā rōnem q̄ licet ad pfectā
amicitiā spectet cōicatio bonorū in hoc nō est ne-
cessariū ad amicitia politicā cōiter acceptam vel
etiā ad amicitia ppter vile. nam iustū inter mul-
tos habet locū qui habēt adinuicē bona diuisa. et
per psequēs etiā inter illos h̄z locū amicitia cum
circa eadē et in eisdem sit amicitia et iustū vt dicit
arist. ¶ Item dñs et seruus magis vident sibi in-
uicem cōicare bona sua: q̄ multi fratres vel con-
sanguinei q̄ quotidie dñs cōicat seruo cibum et
potū. seruus autē cōicat seipm dño seruendo ei.
¶ Item cuius est posse alteri cōferre beneficium.
ei⁹ est posse illi cōicare bona sua: s̄ seruus potest
dño prestare beneficiū hoc determinat exp̄sse sene-
ca scdo de bñficijs. quia beneficiū formalr nō cō-
sistit in aliquo exteriori dato v̄l accepto: sed i ani-
mo nullus autē bonus homo pōt in tantā redigi
seruitutē. quā multa bona remaneāt sua sc̄z aīa et
virtutes scdm quas pōt ad oēs bene agere. ergo
seruus bñ agēdo ad dñm cōicat sibi bona sua q̄
uis nichil det sibi exterius. ¶ Ad primā illarum
obiectionū dicendū est forte q̄ si amicitia ita cōis-
accipere q̄ extenderet se ad simplicē beniuolen-
tiā ipsa posset eē sine omni cōicatione bonorū sal-
tem exteriorū. sed si capiat v̄t excedat beniuolen-
tiā ipsa exigit cōicationē bonorum aliquatū saltem
interdū. vel dicendū q̄ sine dubio necesse est oēs
amicos scdm q̄ sunt amici cōicare sibi adinuicē
quedā bona sua interiora sc̄z suas volūtaes vel
saltem beniuolas et gratorias collocutiōes si fue-
rit eis possibile. et si aliqui talia bona sibi inuicem
nō cōicent ipsi nō sunt amici q̄uis essent fratres
Ad hoc autem qd dicebat in eisdē esse iustū et ai-
citiā potest dici q̄ inter quoscūq̄ iustū inuenit in-
ter illos pōt amicitia inueniri: sed nō oportet q̄
de facto sit inter illos amicitia. nam inter te et illū
qui rapuit bona tua si cogat ea tibi restituere erit
iustum: et tamē nulla erit ibi amicitia. ¶ Ad aliā
dicendū est q̄ seruus inquantū seru⁹ nulla bona
sua potest cōicare dño. q̄ neq̄ corp⁹ ipm est. suuz
neq̄ aliquid bonorū exteriorū. voluntatē autē non
cōicat: quia nullū vellet ei bonū sub illa rōne sub
qua ille est seruus. et ille dñs tyrānus. et si cōtin-
geret q̄ cōicaret ei beniuolentiā: tñ hoc non esset
inquantū eēt seruus. sed inquantū liber: cū violēta
seruitus in voluntatē nō cadat. vt dicebat prius.
¶ Ad aliā eodē modo dicēdum est q̄ talis ser-
uus inquantū talis nunq̄ pōt prestare dño tali be-
nificiū: q̄ beneficiū nō potest esse sine beniuolen-
tia: quā talis seru⁹ inquantū talis nō h̄z ad dñm.
Arist. tñ concedit illud qd rōnes Senece vident
posse pcludere sc̄z q̄ inter tales seruos et dños po-

test aliquatiter esse iustū et amicitia inquantū sunt
hoies: q̄uis enī in aliquo casu esset iustū vt ser-
uis tā oīno esset iniustū et inhumanū vt seruus
qui sunt hoies tanq̄ bestiis dñs ergo aspiciēs ad
hūanitatē pōt cōpati seruo et indulgere sibi mul-
ta ad que cogeret eū et ad q̄ cogeret eū si non aspi-
ceret ad humanitatē. ergo in isto casu dñs habet
affectionē bonā ad seruū inquantū homo: cū rōne
humanitatis indulgeat seruituti et ecōtra seruus
potest scire dño multas grates de hoc q̄ non v̄l
eo quāto prius posset et sic amicitia locū h̄z inter
eos. Ad idē est alia ratio arist. talis. circūscripta
humanitate dñs vteret seruo suo ad oēm suā v̄l-
litate sicut artifex instrumēto suo sed artificia
ad suū instrumentū nō est amicitia. q̄ nō ē am-
icitia ad inanimatū: vel saltē circūscripta huma-
nitate dñs vteret seruo sicut equo vel asino suo
sed ad equū vel asinū non est amicitia neq̄ iustū.
ergo neq̄ ad seruū inquantū seruus. Item ad cor-
pus circūscripta anima non est amicitia: q̄ corp⁹
non redamaret: sed seru⁹ non est seruus nisi rōne
corporis: vt prius dicebat ergo et ē. Rōnes ap̄-
cipio questionis adducte satis pcedunt v̄is suis
si quis attente consideret.

¶ Primo exto querit vtrū pater magis
amat filiū q̄ econtra. Potest argui q̄
pater magis amat filiū p rōnes que in
xiii. questione adducte fuerūt ad pbā-

2f. xvi.
Arg. pmo.

dum q̄ excellentior et melior magis amet inferio-
rē q̄ ecōtra. et p rōnes q̄ ibidem posite fuerūt ad
pbandū q̄ rex amet subditos et magis eis benefa-
ciat q̄ ecōtra. q̄ Arist. amorē patris ad filios as-
similat amorē regis ad subditos: et p̄t ille rōes
breuiter recolligi. Prima est auctoritas arist. ex-
presse tā de rege q̄ de patre. Secda est q̄ pat̄ ma-
gis benefacit filio q̄ ecōtra: cū det sibi esse nutri-
mentū et doctrinā ergo magis amat eū q̄ ecōtra
cū sit p̄p̄iū amici bñfacere amico. Tertia est q̄
amicitia vel est prius vel fundat in p̄tute: id p̄tuo-
sioris est magis amare: decet aut patre esse p̄tuo-
siorē. Quarta rō est q̄ amare est melius et nobili⁹
q̄ amari. ideo magis d̄z attribui nobiliori. Quin-
ta rō est. q̄ amor supioris ad inferiorem videtur
esse ad benefaciendum et est amor amicitie. amor
autē p̄uersus videt esse ad bene recipiendū et est
amor cōcupiscentie. amor v̄l amicitie est multo
potior q̄ cōcupiscentie. ¶ Oppositū etiā potest ar-
gui per rōnes in p̄dicto loco adductas ad pban-
dum q̄ inferior magis debet amare supiorem q̄ sic
colligi possunt. ¶ Prima est q̄ fili⁹ maius bonū
impedit patri q̄ honorē qui est maximū bonorū
quod hō pōt alteri impedere q̄to hui⁹. ¶ Secda
est q̄ oportet analogā fieri amationē sc̄z meliorē
magis amari q̄ amare. ¶ Tertia rō est. q̄ amor
cum sit a ciuis appetitus videt nobis cōuenire. p-
pter indigentia: et filius est indigentior. ¶ Quar-
ta est quia filius magis tenet patri q̄ recipit ab eo
plura bona. Item filius d̄z amare patre sicut ho-
mines deū: vt dicit arist. hō autē maxie debet ama-
re deū imo magis q̄ seipsum. In p̄ma qōne hui⁹
octauū dñi incitū fuit de amicitia: et adhuc alia di-
stinctio nō illi discors sed consona pōt nunc dari
de ea. videt q̄ triplex est amicitia sc̄z vna natura

Secunda rō

Tertia

Quarta
Quinta

Oppositum

Prima

Secunda

Tertia

Quarta

Triplex am-
icitia

lis potētia q̄ nihil aliū ē q̄ debita psonātia ppor-
tio v̄l pueniētia entū adiūicēz ad v̄nū pncipiū p-
mū i mūdi pstitutiōe v̄l etiā pūū vniūscuiusq̄ to-
ti i ip̄i totū pstitutiōe absq̄ cognitione mediāte
de qua amicitia locutus fuit empēdocles in sua
scientia naturali. et de hac amicitia non est cura
ad p̄sens : eo q̄ amicitia patris ad filium et ecō-
tra ē mediante cognitione aliter em̄ homo hoc a-
more eque diligeret quēcūq̄ puerum sicut suū
filiūz ille enim amor naturalis ē indifferēt ad qd
cūq̄ p̄sile z eiusdē sp̄ei si sit eglia approximatō
vel remotio. p̄bi ḡa sicut hec aq̄ illi aq̄ iungit et
p̄tinuat ppter similitudinē : ita oī cōsili aq̄ p̄tinu-
aretur si approximarēt : z sicut per odiū naturale
hec aq̄ illū ignē extinguit z corrūpit : ita oī aliū
p̄silez extingueret z corrūpet. Scda aīcicia vocat̄
aīalis q̄ fundat̄ i appetitū sēsitiū mediāte cogni-
tione sensus z ista cōi nomie solet aliq̄ vocari na-
turalis inq̄atū ab appetitū sēsitiūo non libe-
re elicitur sed necessario scdm̄ exigentiam obie-
cti appetibilis et dīspōsitiōū corporaliū ip̄ius
appetentis et hec amicitia est patris iquantūz p̄
ad filium inquantū filius z ecōtra : et non ē p̄pā
hōibus quia puenit multis aīalibz cum in eis iue-
niatur pater et fili⁹ sicut i hōibus : et qz qñq̄z bru-
tū nō min⁹ bellare videm⁹ et mortū aut periculis
z oīno sollicitudinē et labori se exponere p̄ filioz
nutrimēto aut salute quā hōiem. z neq̄ min⁹ et iā
sepe viros z mulieres rōe carētes quā eaz vigentes
Et de ista amicitia scdm̄ Arz. videt̄ mihī esse dicē-
dum q̄ patris est magis amare filiū q̄ ecōtra ad
quod pbandū sūt multe eius rōnes. p̄ima est qz
ceteris parib⁹ appetitū sēsitiūus sit iēnsior si fir-
mius fuerit iudiciū sēsus sed parētes firmi⁹ sūt
q̄ filij sūt ex ip̄is q̄ filij sciant q̄ sūt ex illis. ideo
etiā. Scda rō Arz. est licet nō ponat eā i ordine est
tamen talis qz nō solū hōies : sed etiā aīalia bru-
ta cōiuentia videm⁹ se lōgitudine tēporis magis
ac magis amare ppter assuetudinē. sed lōgiori tē-
pore parētes dilexerūt filioz q̄ ecōtra : qz parētes
cōfestim natos diligūt : hī autē scz filij pcedētes tē-
poribus parētes diligūt intellectū vel sēsū accipiē-
tes ḡ. z c. Tercia rō talis est. actus amoris est tē-
dere i amatiū el v̄nre se amato : z si nō corporali-
ter tñ scdm̄ affectū sed naturalit̄ hoc magis cōue-
nit p̄i respectu filij q̄ ecōtra p̄ ei i cōnascēdo q̄
si seipsū ifūdīt i filiū z approximat se filio. fili⁹ au-
tem nō se infūdīt i patrē : sed exit ab eo q̄ si se elō-
gans ab illo. Et p̄firmat qz mor⁹ iūmīus resp̄i-
cit ad terminū ad quē itēdit q̄ ad terminū a q̄ re-
cedit. p̄ autē quasi itēdit i filiū ponēs eū i esse. fili⁹
autē ab eo recedit ideo. z c. Et hec rō pōt sumi ex il-
lis verbis Arz. z magis approximat qd a q̄ gēitū q̄
factū facienti. Quarta rō est : qz obiectū natura-
liter mouet potentiā tāto fortius q̄to est ei p̄imi-
us ideo magis amat qd est amati p̄imias filius
autē est p̄imior p̄i q̄ ecōtra. qz filius est quedam
pars p̄is z quasi de ei⁹ substantia pars aut magis
videt̄ esse eadā toti q̄ totū p̄i. qz pars scdm̄ se to-
tum est eadē toti : totū autē nō scd̄z se totū est idē m̄
parti igif. z c. Et istā sentētiā tetigit Arz. i his ver-
bis qd enī ex ip̄so p̄p̄i quī ei a quo puta dens vel
capillus vel quomōcūq̄ habēt : illi autē nihil qd

a quo vel minus. Et ista rō nō repugnat p̄cedens
etiā : quia p̄ma facie videretur ei repugnare : ppter
quod considerandū est qz filius proprie loquendo
non est aliqua pars patris sed quodāmodo scdm̄
virtutē potest dici pars patris inq̄atū caput ēē
a spermate quod decisu est a patre quod accepit
virtutē formatiua filij a corde quod erat pars p̄i et
palis patris. Filius igitur in ordine ad patrē pōt
intelligi dupl̄. v̄nomō v̄t est quodāmodo pars pa-
tris : z ita filius est p̄imior z magis idē patri q̄
ecōtra. et per p̄is amabilior z sup hoc fundat̄ qz
ta rō. Aliomō pōt filius p̄siderari v̄t est diuisus a
patre : sed tñ ab eo p̄cedens. z ita pat̄ tendebat in
filium infundēdo ei virtutē et esse : filius autē exi-
bat a patre et super hoc fundatur tertia ratio.
Differunt autē iste due rationes : quia tertia sume-
bat ex pte potētie amatiue. q̄ta autē ex parte obie-
cti amabilis. Sed contra istas duas rationes oc-
currunt dubitationes. p̄ima est contra secundam
rationem quia effect⁹ videtur magis naturaliter
tendere in suā causam q̄ ecōtra. loc⁹ em̄ est qdā
causa suē quodā pncipiū locat⁹ : z locatū magis
naturalit̄ tendit in suū locū q̄ locus in locatū
Et cū finis sit causa causaz oīa naturaliter i finē
tendunt. pater autē est causa filij. ergo filius magis
naturalit̄ in patrē tendit et approximat se ei q̄ ecō-
trā cuius oppositum dictum est in tertia rōne. Sec-
cunda dubitatio est circa quartā rōem. quia expe-
rientia videtur docere : qz partes magis diligūt to-
tum naturaliter quā totū partē si quis em̄ velit p̄-
cutere hōiem sup caput : videm⁹ qz brachiū se aī-
ponit exponēs se p̄ salute tot⁹ : totū autē nō sic se
exponit p̄ salute p̄is : imo totū p̄ eius salute per-
mitteret vel in casu iuberet ipsam partē aputa-
tari si igitur filius sit vel pars p̄is videtur qz ma-
gis debeat ipsum naturalit̄ diligere quā ecōtra.
Ad p̄imū dicēdum qz si effectus itēdit in suā
causā : hoc est v̄t idē recipiat virtutē et perfectionēz
et ita hoc videt̄ ēē ppter amorē suiip̄ius magis q̄
ppter causē amorē et cum hoc si effectus itēdit in
suā causā et approximat se ei tñ inimius causa
tendit in effectū et approximat se ei : qz interi⁹ ifū-
dit se ei qdāmodo. suā virtutē in effectū. Ad aliam
dicēdū qz pars per virtutē suā p̄pā non exponit se
p̄ toto : sed totū per suā virtutē extēdā p̄ oēs ptes p̄
salute ip̄ius exponit p̄tū v̄nāquāq̄. Ad dīcā igitur
qz brachiū se exponit p̄ salute hōis : sed hō p̄
suā salute exponit brachiū suū : et sic illa exp̄iētia
nō valet ad p̄positū. Quia rō arz. ad p̄positū p̄i
cipale est ista. v̄nūq̄q̄ magis diligit naturalit̄ id
quod est aliqd ip̄ius quā illud quod nihil est ip̄ius
fili⁹ autē ē aliqd ip̄i p̄is qz tāquā pars qdā et etiam
tāq̄ possessio ei⁹ v̄t d̄r. x. huius p̄i autē non est ali-
quid ip̄ius filij ḡ. z c. Et etiam pōt sic argui v̄nū
quisq̄ magis diligit seipm̄ q̄ quēcūq̄ aliū se esse
p̄is qdāmodo trāsit i filiū virtutē z p̄tinuat per esse
filij. idē p̄i amat filiū v̄t seipm̄ : esse autē filij nō tran-
sit in esse patris sed ab eo recedit. idē fili⁹ nō amat
patrem sicut seipm̄ ergo. z c. Item per rōez sū-
ptā ex nono libro pōt sic argui. p̄ ad filiū p̄atur
v̄t bñficius ad bñficiatū. sed bñfactor plus amat
naturalit̄ bñficiatū q̄ ecōtra v̄t habet in eodē
Et oēs rationes q̄ illic ponentur p̄nt ad p̄positū

Fili⁹ i ordine
ad p̄ez p̄t ou-
p̄r p̄siderari

p̄ia obiectio

Secunda

Ad p̄imam
dubitationē

Ad secundā

q̄ta rō p̄inci-
palis :

Sexta rō :

Scda aīcicia a-
nimalis.

p̄ma rō qz p̄i
magis diligit
filiū amore a-
nimali
Secunda

Tercia

Confir.

Quarta.

tertia aicla.

opinio q fili
scd3 rōez ma
gis obligat pa
trem.

Oppositum

Ad rationes
opinionis

ad scdam.

rōnes solute
sūt ex dictis.

qstio. xvij.
Arguit pmo

applicari. sed eas nūc dimitto qz suo loco videbū
tur. Alio g de aicitia aiali. dicamus vltra qz tertia
amicitia est hūana que fundat i voluntate mediā
te intellectuali rōez multi dicūt qz tali amicitia fi
lius magis amat patrē qz eē. ppter hoc qz recta rō
respicit ad obligationē. filiū aut magis obligatur
patri qz eē. quia plura bona ab eo recipit iō scdm
rectā rōne filius magis amat patrem. ¶ Itē rectā
rō nō respicit pncipalr ad ppietate. sed ad boni
tate rei amabilis. iō scdm rectā rōem magis ama
tur simplr quod simplr est meli⁹: ppter aut ē melior
iō rē. Et hoc ē mihi dubitabile: quia recta rō or
tū h3 a natura. iō nūqz pncipalr nature neqz mirū qz
natura directa ab infallibili cognoscente scilicet
a deo z itelligētijs nō errat i suis opationibus iō
bz septimo politice: qz nihil est bonū eoz qz ppter
naturā. si ergo naturale est qz pater magis diligit
filiū qz ecōtra: nūqz recta rō dictabit pncipalr. Itē mlt
tis rōibus rectis z veris pbatū fuit qz ppter magis
diligit filiū qz eē. recta aut rō recte rōi nō est pncipalr
g nulla recta rō docebit: qz filiū magis obligat ppter
qz eē. Et hoc g credo eē verū nec credo qz filiū obli
geatur ad magis diligendum patrē qz pater diligit
eum quia nullus recte obligat ad illū qd ē inatu
rale vel contra naturā. Nec credo hōiem obliga
ris ad magis diligendū deū qz deus diligit hōies
qz hoc credo eē impossibile: z nullus obligat ad im
possibile. credo itē qz hō vere obligat ad amandū
deū nō ecōtra. z filius eē vel multo magis obli
gatur ad amandū patrē qz ecōtra. sed non seqt
magis obligatur ad amandū qz obligat ad magis
amandū: est eī ppter et naturale meliori z per
fectione z magis amare z amore meliori sine obli
gatione. ¶ Ad pnam igit rationē alteri⁹ opinio
nis dicēdū qz recta rō nō respicit obligationē so
lum: imo etiā oēs alias circūstātijs z magis ipaz
rei naturā. dicēdū est etiā qz rō respiciens ad obli
gationē iudicat nō qz filiū magis debet amare pa
trē qz ppter filiū: sed qz filiū magis debz. magis obli
gatur ad amandū. sed nō ad magis amandū: dictū
est. Ad scdam pcedēdū est: qz recta rō iudicat me
liorē ut sic sp eē magis amandū: s3 nō magis eē a qdū
qz amandū exēplū si tu scis robertū eē meliorē z ex
cellentiorē teipso: recta rō propter hoc nō dictabit
qd magis debeas amare robertū qz teipm sed bñ
dictabat qz robertus magis debet amare se qz tu
te. Concedēdū est igitur ppter magis esse amandū
qz filiū: qz supponit esse meliorē: sed nō sequit. g ē
magis amand⁹ a filio. imo sequit qz pater magis a
mabit seipm qz filius seipm scdm rectā rōem. vlt
alijs vtriqz extrane⁹ magis amabit ptem qz filiū
¶ Itē etiā qz fuerūt adducte i pncipio qstionis
pbat bñ qz pater magis amat filium qz ecōtra
etiā amore hūano sc3 i recta rōe fundato. Itē rōnes
pō ad oppositū solute sūt decia qrtā qstioe vlt etiā
solui possunt ex nunc dictis.



Et cōsepio qrit. Vltz mtes ma
gis amat filios qz ptes. Af. qz nō qz
dictū est i decima qrtā qstioe qz ama
re perfecta amicitia magis cōuenit
excellētiōri qz defectiōri et hoc est
rationabile quia ppter amicitie est magis i amare
qz i amari: vt dicit Arz. iō amare magis cōuenit

virtu ossioribus: sed pater est hūmōi respectu mris.
quia patres sunt excellētiōres et ppteriores: ergo
ppter est magis amare filium qz matris. ¶ Itē pat
in generatione filij se habet p modum actiui z mtr
per modum passiui. Vltz qnto methaphisice pntē
to. pmo d3 pmentator qz pater est tanqz agens et
mater tanqz materia. Vnde pater dat filium mtr:
mater vero recipit sibi filiū a patre: sed appetitus
sue amor materie sue passiui iōtū tale. est ppter
indigentia et ad recipiēdū. appetitus sūt actiui ē
ratione pfectionis et ad largiēdū. modo dictū ē
pus qz verus et pfectus amor nō est ppter indigentia
sed ppter pfectionē. nec ad bñ patiēdū pncipalr
s3 ad bñ faciēdū g ppter est magis amare pfecto a
more qz matris. Itē qz agētis est dare formā ma
terie ad sui similitudinē: manifestū ē qz filius formā
h3 pncipalr a patre: z materia magis a matre: sic
filiū est magis aliqd ipius patris. qz scdm partes
pncipaliorē: mō parētes diligūt filios vt sunt ppter
aliquid exītes: vt dicit Arz. g patres magis debēt
diligere filios qz matres. vel rō formatur sic. ab il
lo filius debet magis amari a quo habet pncipa
liter partem magis amabilem: sed filius a patre
habet partem magis amabilem sc3 formā. g rē.
¶ Itē ille amor qui est constantior videtur esse
maior. sed amor patris est constantior qz matris.
Tum qz viri debēt esse pstantiores mulierib⁹. Tum
qz sicut dicit albertus qd est i filio a patre est for
mavel ptes formales qz manēt: qd aut i filio a ma
tre est materia siue partes materiales qz fluunt z re
fluūt vt d3 pmo de gñatiōe. g ppter est amare pstan
tius et magis. ¶ Itē cū ad amicitia spectat amā
tē readamari. videt qz ille magis debet amare fili
um qz filius magis amat: sed filiū scdm rectā rōez
magis amat patrem qz matrē. tum quia pater. cuz
sit excellētiōr est amabiliōr: tum qz filiū mai⁹ bonū
habet a patre quā a matre. quia partes formalem
vt dictum fuit. ¶ Oppositū dicit Arist. expresse.
Et arguitur rationib⁹ ipsius: qz amor longitudie
tpis et continuitate conuictus intenditur et pfer
matur: matres aut longiori tpe et magis pntino
puiunt filijs quā patres. ¶ Itē certitudo iudi
cij de re amabili acuit et pformat amorem: s3 ma
matres certius sciūt qz filij sunt sui quā patres.
¶ Itē magis amamus quod cū maiori labore ac
quirimus. quod eī plura emptū est plura precij
reputam⁹ ppter qd d3 qrtio huius qz cōiter liberales
non sunt qz ppter labore pecunias acquirunt: sed
qui eas suscipiunt vel susceperunt a predecesso
ribus pmi eni nūmīs amant eas ppter laboriosā
acqstionē: sed matres magis laborāt et laboraue
runt circa filios et i partu z alias rē. ¶ Itē qui p
pimior est filio debet magis amare filiū naturalē
amor: sed mtr ppter primior filio quia filium iterius
portat in vtero z ppter sūguie z ppter lacte nutrit eū
¶ Itē qd ē nāle h3 vbiqz i oib⁹ eādē potētiā ver
bi gā ignis hīc z i ppter ardet vt d3 qnto hui⁹ sed
i ppter aīalib⁹ videm⁹ qz a natura femie plurimū
diligūt filios suos masculi autē nihil aut parum
verbi gā i canib⁹ i equis/gallis/z gallinis. ergo
magis naturā femelle oēs amāt filios suos qz ma
res: qd etiā ex hoc pfirmat quia circa eos maiore
sollitudinē apponūt z i gñatiōe: z i educatiōe: z

Secundo

Tertio.

Quarto

Oppositum

Secundo

Tertio.

Quarto.

Quinto

Sexto.

rñio alberti.
ad qñtionem.

Reprobatio:

duplex amor
pñs et mñs
ad filiosde amore con
suetudinali

nutritione. Itē p expētiā videm⁹ i hūana spē ma
tres nūq̃ vel valde raro filios sine educatione di
mittere quacūq̃ fuerit necessitate coacte pñs au
tem sepe si paupes fuerit videm⁹ z filios et mñs
derelinq̃re z recedere z maxime si nō fuerit cōi
gati. pmo totalit̃ denegare filios ne cogātur eos
nutrire ergo videtur q̃ natura magis determinat
mares ad amandū q̃ patres. ¶ Ad istā questionē
multi respondēt sicutz albertus velle videt q̃ ma
tres feruētius patres aut̃ constātius diligunt. et
ita vtrique magis diligunt: sed aliter et aliter. Et
sic dicunt rōes hīc inde pcedere vñs suis. ¶ S
hec solutio forte non videt̃ sufficiens q̃ rōes ali
que videlicet due vltime non solū vident̃ arguere
maiorē i matre feruorē amicitie q̃ i patre sed
etiam maiorē constātiā et Arz. in duobus locis
scilicet i isto octauo et i nono simplicit̃ sine distin
ctione matres magis diligere filios q̃ non videt̃
dixisse si sic esset distinguēdū videt̃ ergo michi q̃
patris aut matris ad filios pōt esse duplex amor:
scilicet naturalis indit⁹ eis absq̃ cōsuetudine et
consuetudinalis scz acquisit⁹ p cōsuetudinālē cō
uictum z hōz amorz distinctio multū apparet i bru
tis in q̃bus videm⁹ nō ex lōgiori tēpore maiorē fie
ri amicitia mñs ad filios: sed magis amicitie dis
solutionē fieri: cū filij fuerint ex se sufficētes q̃ re
uictū: z oīno cū supuenerint noui filij pmo etiā
am et hoc videt̃ in mulierib⁹ sepe cōtingere scz q̃
semp habēt ad filios postremos maiorē amicitia
videt̃ ergo mñi q̃ hac naturalis amicitia mñs di
ligūt filios et feruēt q̃ pñs et cōstāt q̃ natura
egēs ppter finē faciē sp̃ res in dispositionib⁹ melio
ribus pueniētiorib⁹ finis si non fuerit ipedita nō
abundās in superfluis: nec deficiens i necessarijs
amor aut mñs ad filios est oīno necessari⁹ ad eo
rum nutritionē et educationē: nō solū amor remis
sus et leuis trāst⁹: sed amor itens⁹ valde et pñs
propter magnū z multiplicē laborē z cōtinuū cō
tingentē in nutritione z educatione filioz quē mñ
non sustineret ex leui amore: tant⁹ aut labor et tā
continu⁹ pñs circa filios non est necessari⁹ sicut
neq̃ tātus amor pñs ad matrē: ergo feruētior et
constātior debet naturalis amicitia mñs ad filios
q̃ patris: saltē donec filij fuerit enutriti. ¶ Et videt̃
mñi q̃ expētiā multū docet cōstātiā amorz ma
tris ad filiū i hūana spē. q̃ nūq̃ videm⁹ eā ppter
quacūq̃ filij malitiā ipz derelinq̃re: s3 sepe et sub
uenire pñe nesciēte vel nolēte. ¶ Item etiā amore
consuetudinali corroborāte: amorē naturalē mñ
magis videt̃ amare filiū q̃ pater: saltē in toto tē
pore infātie z pueritie quia cōiuit et magis con
tinue. Tñ rōnabilē concedēdū est q̃ filius cū per
uenerit ad etatē tendēs naturaliter ad altiores ac
tiones z extra domū incipit sequi patrem magis
q̃ matrē: et itic incipit crescere vel crescit in pñe
amor cōsuetudinalis et diminuit in nñe. et p cōse
quens etiā amor naturalis i pñe amore illo supue
niente acuit et i mñe ebetat. Debet etiā cōcedi q̃
amor pñs ad filios debet esse melior et nobilior
quā amor mñs q̃ amor pñs ordinat̃ magis ad i
troductionē filioz i morib⁹ et actionib⁹ excellen
tiorib⁹. amor aut mñs magis ordinat̃ naturaliter
ad nutritionē corporis z necessitatē z hoc est val

derōnabile pater ei cū sit melior et excellētior ma
tre: debet esse pñcipiū nobiliorz opationū z etiā q̃
fili⁹ quasi habet aīam a pñe: et corp⁹ quasi a matre
rōnabile est q̃ amor matris ordinat̃ ad pñfectionē
corporis: et amor pñs ad pñfectionē aīe modo ille
amor est melior et nobilior quā ad meliorē et pñs
ctiorē finē ordinat̃. Si ergo p magis amare itē
dū idē q̃d amare amore mñsiori credendū est q̃
mñs magis amat filios: sed si p magis amare vo
luntus mñs dēdere idē q̃d amare amore meliori: cōce
dendū erit q̃ pñs magis amant. Et p dicta forte
soluitur alia q̃tio possibilis fieri scz vñs filij ma
gis amat pñs q̃ mñs vel ecōtra. Credo enim q̃
amor filioz ad parētes fūdat̃ naturalr sup idigē
tiam z est ad bñ patiēdū magis q̃ ad bñ faciendū
ideo filij magis naturalit̃ debent diligere illum quo
magis indigēt et a quo magis bñ patiūt̃ modo
filij magis indigēt matribus a pñcipio q̃ patrib⁹
oportet corp⁹ nut̃ri et pñci: q̃d est officiū matris
ergo magis diligūt matres a pñcipio: sed pñfecto
corpore: credo q̃ naturaliter incipiāt magis ama
re pñs: quia tūc indigēt magis aīe pñfectionē ac
cipere z excellētiores exercere actiones que opz
fieri per auxilium z doctrinā pñs. iō z c. ¶ Tūc
ad rationes respondēdū ē. Ad primā et scdā
dicendum est: q̃ ipse bene arguunt quod amor pa
tris sit melior et nobilior. sed non q̃ sit intensior
¶ Ad aliam dicendum est: q̃ licet simplr loquen
do filius magis sit a patre q̃ a matre: tamē i pñci
pio etatis id quod est a matre scz corpus indiget
pñfici magis q̃ id quod est a patre ppter q̃d tūc
mater magis amat filium q̃ pater et filius magis
matrem q̃ patrem vt dictum est. Et eodē mō pce
dit alia formatio istius rōis. ¶ Ad aliam pōt dici
q̃ amor consuetudinalis patris est constātior q̃
esset amor amor consuetudinalis matris: si circū
scriberetur amor naturalis. tamē ex necessitate p
pter finē natura fecit i mñe amorē feruētiorē cō
stantiorē. ¶ Ad vltimā dictū fuit quō filij ma
gis amat patres aut matres. Rōes autē ad oppo
situm bene arguunt q̃ amor naturalis mñs sit itē
tior: imo etiā et amor pñsuetudinalis: in pñcipio
tamen etatis. hec de questione.



¶ Secundo natura robūis non magis est determi
nata ad marotam q̃ ad quālibz aīam: nec maro
ta ad robū q̃ ad quālibz aīū. q̃ aīa sic deter
minās hūc ad illā nō est naturalis. Itē hō natura
ciuile aīa est z cōiatiū vt cōdit pmo politice q̃
non videtur q̃ secunduz naturā vnus debet se
determinare ad vnam et ex maxime q̃ naturale ē
per quod finis naturalis scz pñficiatio maxie at
tingeretur quod fieret. si vnus nō determinaret se
ad vnam quia vn⁹ vir posset secundare plures mu
lieres sicut vnus gallus gallinas et vnus taurus
plures vacas. ergo vt prius concluditur: q̃ amō
cūa determinans hūc ad illā nō est naturalis
Itē hoc nō posset eē p naturā generis q̃ videm⁹
in plurib⁹ speciebus animalium vnū mare non se

dubitatio

Ad rationes.
Ad primam.
z secundam.

Ad tertiam

Ad quartam

Ad vltimam

qñtio. pñs.
Ad pñmo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Septimo

Oppositum

duplex dicitur naturale

duplex finis
mulieris scilicet
quod duplex considerantur

determinare ad unam femellam ut in canibus in porcis in auiibus ut gallis et sic de multis alijs: nec illud videtur esse per naturam spiritus: cum inter cetera animalia homo sit animal maxime continentium. Inter religiosos peccaret volendo castitatem: quia ageret contra naturam. et nihil est bonum eorum que sunt contra naturam ut dicitur septimo politico. Inter illud non videtur esse secundum naturam quod a voluntate libere elicitur: sed quod robur amoris coniugalitatis amat maritum magis quam aliam: hoc est ex libertate voluntatis. unde videmus sepe fieri contractus mere voluntarios inter parentes aliquos hec illi de filiis uxore et cetera. Inter coniugium fit aliter et aliter secundum diuersas leges: et in aliquibus legibus non determinatur ad unam sed naturale vbique habet eandem potentiam et vbique fit similiter ut dicitur quanto huiusmodi coniugium non est naturale nec per se sicut coniugalitatis. Et quia neque quilibet uxor amat viro suum. Inter argumentum platonis putat recitari secundo politico arguitur sic: quod est melius ciuitati hoc est secundum naturam: cum nihil horum quod preter naturam sit bonum. sed plato ait melius esse ciuitatibus quod omnes mulieres sint omnibus viris cōes quod appropinquent: propter hoc quod ciuitas esset magis una et magis vniformis: et sic essent in ea controuersie minores. propter primum enim et diuisibilem omnes essent etiam maior amicitia inter ciues: quia quilibet vir quilibet puerum amaret tanquam suum filium: et omnes viri amarent se tanquam fratres. et cetera. Oppositum dicitur Aristoteli fuisse in secunda questione secundum libri quod naturale siue secundum naturam multis modis accipitur. de quibus modis apparet statim quod in opposito sit dicendum. Cōstat enim viro et uxori non esse amicitia casualiter nec per violentiam neque per artem neque supernaturalem quod est eis secundum naturam: putat naturale distinguitur per tria casuale/violentum artificiale et supernaturale. Sed potest dici quod de eis non est amicitia secundum naturam: putat naturale distinguatur contra animale vel voluntarium cum ipsa non sit in eorum appetitu nisi mediante cognitione. Inter nec est secundum naturam putat naturale distinguatur per accidentale seu contingens: quia non de necessitate est quod uxor amat viro. contingit enim aliquis odio habere viros suos. Et si naturale dicatur alicui illud quod est sibi pueniens scilicet putat naturale distinguatur per disconueniens: dicitur quod viro et uxori est amicitia naturalis: quia conueniens est eos conuiuere per vitam ut videbitur: tales autem valde pueniens est amare se inuicem. Sed adhuc forte propter motus dictos dicitur aliquid alicui secundum naturam existere: ex eo quod natura ipsa ad hoc inclinat: vel etiam determinat si non fuerit impedita: et tunc non dubio talis est finis vniuersaliusque: spiritus enim natura agit propter finem et ad finem debitum vniuersaliusque inclinat ipsa et determinat ipsa: ut per tertio philosophorum et quia finis vniuersaliusque est eius bonum et omne quod est bonum alicui est sibi conueniens. ideo manifestum est: quod ille modus est idem prior vel sibi propinquus. Et iterum si natura inclinatur ad finem. oportet etiam quod inclinatur ad media per que finis ille potest acquiri et et saluari. ideo etiam talia media dicuntur existere secundum naturam. Et credo quod de istomodo secundum naturam intendit Aristoteles quod viro et uxori sit amicitia secundum naturam. Ad cuius euidentiam. Sciendum quod duplex potest esse finis mulieris et viri quod spectat prius: vnum est filiorum procreatio alter est sufficientia ad viuere bene: et isti fines conueniunt eis secundum duplicem

eorum considerationem: vir enim et mulier considerati possunt vnumquodque in quantum perfecti sunt in humana natura: alio modo secundum quod vniuersaliusque multis indiget ad bene viuendum. motus finis perfecti in quantum perfecti est largiri alijs perfectiones et esse. id viro et mulieri secundum perfectionem ipsorum in humana natura finis est filiorum procreatio et nutritio et totaliter eorum productio ad perfectionem: secundum nature indigentis secundum quod est indigentis finis est bonum illud per quod superplere eius indigentia: secundum quod quod ipsa sit sufficientes ideo finis viri et mulieris secundum quod sunt nature mulierum indigentis est sufficientia ad viuere et ad bene viuere. his visis dicendum est primo quod cohabitatio viri et mulieris est naturalis: quia per hoc et non aliter finis eorum qui est filiorum procreatio attingitur tale autem per quod vniuersaliusque finis attingitur est vniuersaliusque naturale ut dicitur. Inter cum natura non minus debet esse sollicita de sepe perfectionibus quam imperfectis cum natura ad spiritus brutorum perpetuandas inclinet masculum et femellam ad productionem: rationabile est quod hoc etiam naturaliter faciat in humana specie. Secundo dico quod insolubilitas coniugij in humana specie est naturalis. primo propter plenam quod indiget diuina educatione doctrina ad quam si mulier non sufficeret neque mulier sine viro. Secundo propter sufficientiam ad bene viuere. quia sicut dicit Aristoteles perfecti diuisa sunt opera et sunt altera viri et uxoris sicut videri debet in economica: propter quod neuter per se esset sufficiens ad bene viuere: sufficientes autem ad componentes propria. Inter aliter bonum domesticum cum non saluaret diuitie namque non congregarentur sed potius dissiparentur dum quilibet pro sorte sua augmentanda subtraheret alteri quantum posset. Tertio dico quod appropinatio viri et uxoris scilicet coniugium vniuersaliusque coniugatur est naturalis: non quidem ratione generis cum in multis animalibus videatur plures femelle sequi vnum marem: sed ratione spiritus quia si essent plures viri ad unam mulierem: incertum esset ad cuius esset plures propter quod periret sollicitudo requisita ad nutritionem proles et doctrinam et quia vnus sufficit ad secundandum vnam mulierem in superfluis aut abundare non est naturale. ymo si cut dicit albertus multitudo virorum impediret impugnationem: quia propter frequentem coitum matris lubricaret et non posset bene retinere semine iniectum. Si autem esset vni viro plures mulieres: non sufficeret iterum ad eas et plures earum vni viri sollicitudo et esset sepe inter mulieres rixa in domo. et sic periret bonum domesticum propter quod nos videmus in brutis vnicum esse marem vni femelle: vbi femella non est sufficiens nutrire et educare plures. nec eorum separationem videre minus fieri: donec plures fuerit ad complementum producta tanquam existet secundum naturam in talibus appropriatione inseparabilitate masculi et femelle. Ex dictis conclusio dicitur quod viro et uxori sit amicitia secundum naturam: quia non est possibile personam persone bene viuere et appropinquare ad totam vitam sine amicitia. Inter viri et uxoris ad filios est naturalis amicitia et est sicut dictum est prius ad hoc autem persequitur quod ipsorum adiunctio debet esse amicitia quia necesse est amare et amicos amicos et amantes quos ipsi diligunt et dilectos a dilectis sibi ut dicitur secundo rhetorice. Et ista ratio. Arguitur in isto octauo notat cum dicit coniunctio autem est confirmatio talis amicitie secundum viri et uxoris filij videtur esse propter quod et steriles dissoluntur: filij ei commune bonum ambobus pertinet autem

quod insolubilitas coniugij sit de iure nature

quod vniuersitas uxoris sit de iure nature

dubitatio

cōe. ¶ Sed dubitari pōt q̄s illorū magis amat: an vir vxorē an vxor virū. Ad qd̄ scdm̄ p̄us determinatū esse dicēdū q̄ vir magis amat vxorē et amor nobilior: q̄ vir ad vxorē est sicut excedēs ad excessum sicut p̄fectū ad ip̄fectū: sicut dās ad recipiēte et bñfactor ad bñficiatū vir ei p̄le dat vxori vxorē eam recipit a viro: modo dictū fuit q̄ ille amor est verior et melior et nobilior qui est ad bñficiandū et qui fundat in perfectiōe: q̄ ille q̄ est ad bñ recipiendū et q̄ fundat sup̄ indigentia. ¶ Ad rōnes igit̄ rñdēdū est. Ad p̄mā dicēdū q̄ non ē naturale q̄ robin⁹ determinat se ad maritiam potius q̄ ad hñorā. sed naturale est q̄ determinat se ad aliquā et accidit vel est mere volūtariū q̄ sit illa. Ad aliā p̄cedēdū est: q̄ hō naturalit̄ ē aīal cōicatuū: s; nō ad oēs et q̄tū ad oīa: sed ad eos et q̄tū ad ea q̄ expediēs ē cōicere ad attingēdū fines vite hūane. et si vn⁹ posset p̄les fecundare: tñ aliū obest scz p̄ nō sufficeret ad debitā sollicitudinē circa oēs vīdicebat: nec ē sile de vacis et gallinis eo q̄ in talibus femelle p̄st p̄le enutrire sine adiutorio rio masculorū. ¶ Ad aliā dictū est iā q̄ homo ē aīal cōicatuū: sed nō q̄tū ad oīa. Ad aliā solutū fuit i fine penultime q̄stōis tertiū lib̄i. Ad aliā p̄sum est illā aīciā esse volūtariam: sed tamen ad eam natura inclinat et ad appropriatiōē vnus ad vnā: licet non ad hanc magis q̄ ad illam sicut dictum fuit. ¶ Ad aliā dicendum est: q̄ vbiq̄ est idē modus coniunctionis viri et vxoris q̄tū ad substantiā coniugij: et q̄tū ad determinatiōē vni⁹ ad vnā et q̄tū ad insolubilitatē: nisi diuersitas p̄rigat ex praua p̄suetudine patrie sicut i lege machumeti vel ex prauitate doctrine vel ex p̄suetudine aut nature personarū. Verum est tamē q̄ solēnitates in coniunctione sunt aliter et a litera p̄d diuersos scdm̄ institutiōes mere volūtarias diuersarū legū vel patriarū. ¶ Ad aliā rñdet arg. sufficienter scdo politice: nō enī esset bonū ciuitatē esse maxime vnā: opz enī domum esse magis vnāz opz in ciuitate nō oēs esse clericos: quis ei faceret solutares et p̄antos et alia plurima quib⁹ q̄ plurimū diuersis et p̄ eosdē fieri nō possibilib⁹ indiget ciuitas ad salutē: nec est vep q̄ oēs viri amabūt oēs pueros taq̄ filios: imo nullos sic amabunt: q̄ ignorabunt q̄ sunt sui qui nō: nec erit circa pueros sufficiens sollicitudo: quia sicut dicē scdo politice minime cura sortitur quod p̄limorū ē cōe de p̄p̄is ei maxie curāt de cōib⁹ aut mīn⁹ q̄ q̄tū vni⁹ attiet et c. vide locū illū sup̄ lib̄is.



¶ Scimonono q̄rit vtrū i aīciā p̄p̄ vtile solū vel maxie fiat accusatiōnes et querele. Arguit q̄ nō: q̄ amicitia parētū ad filios nō est p̄p̄ vtile: est enī ad largiendū non ad recipiendū sicut p̄ius dicebatur: amicitia p̄o filiorum ad parentes est magis p̄pter vtile scz ad recipiendū: et tñ sep̄lie parentes filios accusāt ap̄ponētes obiurgatiōes et aliqñ penas punitiōes filij aut non sic accusāt parētes neq̄ sic hoc eos deceret. Itē aīciā amastorū nō est p̄p̄ vtile: s; p̄pter delectabile: et tñ i ea sepe fiūt accusatiōnes et querele imo quasi semp. ¶ Itē sicut aliqñ contin-

git in vtilibus non recōpensare p̄digne: ita et i delectabilibus ergo ita hic sicut illic cōtingūt accusatiōnes et querele. ¶ Itē nō min⁹ contingit iter los esse amicitiam p̄pter delectabile q̄ p̄pter vtile: sed mali semper sunt accusandi ergo et c. ¶ Item opposita nata sunt fieri circa idē: sed circa amicitiam p̄pter honestū sunt collaudatiōnes ergo circa eā p̄tingit fieri vituperia et accusatiōnes. ¶ Oppositū dicit Arg. i his verbis: fiūt autē accusatiōes et querele in ea que scdm̄ vtile aīciā vel sola vel maxia rationabiliter. Arg. sufficienter determinat istā q̄stionē. P̄mo ei dicēdū est q̄ i aīciā p̄pter honestū nūq̄ fiūt accusatiōes aut querele q̄ accusatiōnes et querele nō cadūt ier amicos nisi qñ apparet vni q̄ alter nō amat ip̄m vel nō sibi bñfacit q̄tū desiderat vel q̄tū putat hoc debere fieri: sed i amicitia p̄pter honestū vterq̄ facit alteri q̄tū ille desiderat: q̄ in quinta questione dictum fuit vtrūq̄ amicorū hoc amicitia esse p̄uosum. virtuosū autē faciunt q̄cūq̄ secundū rectā rationem opz: et qñ et vbi: et quomō: et ad quos nec aliq̄ alia vel aliter vel lent sibi fieri: q̄ amicitia virtuosū faciūt sibi inuicē q̄cūq̄z quocūq̄ vterq̄ desiderat vel putat esse faciēdū. Itē aīc⁹ p̄p̄ honestū cum sit vit bon⁹ nihil peteret ab amico inhonestū et aliter promptus esset facere omne quod honeste fieri posset ergo nulla est ibi occasio accusatiōis vel querele. ¶ Secūdo dicēdū est q̄ in amicitia p̄pter vtile put ip̄a distinguūt ab amicitia p̄pter honestū: sunt sepe fieri accusatiōnes et querele: quia hō conquerit si non fiat sibi qd̄ appetit et quo indiget: et accusat alterū si non fecerit id qd̄ credit ip̄m esse factū et debere fecisse: sed aīc⁹ p̄p̄ vtile nō facit alteri q̄tū ille appetit nec q̄tū indiget nec q̄tū credit debere sibi fieri: s; intendūt lucrū et hoc credunt ab amico sibi fieri quia ob hoc amant eū et sic vterq̄ talū amicorū appetit ab amico plus accipere et minus facere: et credit ita debere fieri: q̄ neuter vult facere qd̄ alij appetit et credit debere fieri. ¶ Item tales amici cōmuniter sunt cupidi aut oīno auari tales amici cōmunē credunt satisfactum esse eis: et semper credunt nimis fecisse: p̄pter quod conqueruntur et alios accusant. ¶ Tertio dicēdū est: q̄ etiam in amicitia p̄pter delectabile p̄tingere p̄st accusatiōnes et querele p̄pter hoc q̄ delectatiōes sēsuales trāstorie sunt et cito p̄tūt i tediū. p̄pter qd̄ contingit aliqñ altero aīc⁹ volēte delectari alterū esse atēdiatū et nō velle vel nō posse delectare illū et ita nō fit illi quod appetit et qd̄ credebatur sibi debere fieri. ¶ Quarto dicēdū est: q̄ multo magis hñt locū accusatiōnes et querele in amicitia p̄pter vtile: q̄ in amicitia p̄pter delectabile. p̄mo q̄ vtilis sūt nob⁹ magis necēia q̄ delectatiōes sēsuales intm̄ q̄ nō hñt vtilib⁹ cessarēt delectatiōes. iō appetit nūq̄ fons i vtilia: mō q̄tū aliqd̄ magis appetim⁹ iō magis p̄q̄rimur si nō obtrineam⁹. Scdo q̄ si aīc⁹ p̄pter delectabile nō p̄beat nob⁹ delectatiōē desideratam: magis possum⁹ appetitui nō remedia re q̄ si aīc⁹ p̄pter vtile nō p̄beret nob⁹ vtilitatē affectatā: q̄ si q̄rim⁹ delectari et aīc⁹ delectet nos: bñ est si p̄o tristis exis vel atēdiat⁹ nō delectet nos h.iii.

Ad rationes
Ad scdm̄Ad tertiam
Ad quartam

Ad quintam

Ad vltimam

q̄stio nona
Ad p̄mo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Oppositum

p̄mū dictum

scdm̄ dictum

tertiū dictum

q̄tū dictū et
p̄ncipale

possum⁹ ab eo ipso volente recedere. et querere alios delectantes q⁹ plurimi facili⁹ inueniunt⁹ v^l etiā sine de trimēto possum⁹ a delectatōib⁹ q⁹stis p⁹ tpe mo dico abstinere: sic autē nō ē i aicitia p⁹pt⁹ vtile q⁹ si a mic⁹ nō p⁹beat nob⁹ vtilitatē q⁹stā z spatā: diffici le. v^l i⁹ possibile aliū inuenire volētē eā nob⁹ p⁹bere mō certe (sicut dicit Aris. ridiculū videt⁹ accusas si faciliter possit in sperato vel desiderato reme diū apponere. Tertio q⁹ i aicitia p⁹pt⁹ delectabile aic⁹ cōit i actu suo p⁹po z delectat aicū z delecta tur. z sicut q⁹ adipiscēdo q⁹ desiderat tribuit alic⁹ q⁹ affectat q⁹ factis: nullū h⁹ locū accusatio v^l querela. v^l in hac p⁹petate hec amicitia maxime puenit cū amicitia p⁹tuosa: sed i amicitia p⁹pt⁹ vtile ptingit p⁹riū. q⁹ cōiter aicus nō eodē actu delecta tur vel lucrat simul z replet idigētā amici: imo mag⁹ subueniēdo aico minuit i his i q⁹ b⁹ appetit z intendit augeri: z hoc est natū generare q⁹rimoni as z accusatiōes: z i hoc hec aicitia valde p⁹riatur p⁹tuose. ¶ Sed tñ op⁹ notare sicut dictū fuit i ser ta questione. q⁹ aliq⁹ ptingit aicos p⁹pt⁹ vtile p⁹seq eodem p⁹uni actu z simul vtilitatē desideratam quam null⁹ eoz possit separatim consēd sicut il lic exēplificat de p⁹ilitibus/z p⁹naugantibus/et commercatorib⁹/z h⁹ mōi. z in his non habet locū tertia ratio prout nunc i⁹ducta fuit nisi dicam⁹: q⁹ adhuc inter tales amicos p⁹pter vtile et amicos p⁹pter delectabile hoc interest q⁹ in vtilibus illi act⁹ q⁹bus cōe lucrum acquiritur sunt tristes et duri. p⁹pter q⁹ v^l n⁹ quisq⁹ sciens q⁹ fecit et nō quod al⁹ fecit putat se plus laborasse z alterum minus z p⁹ consequens credit plus lucrū sibi debere: et sic ite rum fiunt accusatiōes controuersie z q⁹rele. In de delectabilibus autē q⁹ actus sunt agēti delectabi les qui plus agit plus obtinere putat eius q⁹ ap petit: z ita non p⁹querit nec alium potest accusare q⁹ seipm. ¶ Notādū etiā q⁹ vbi sunt inf amicos amicitie diuersoz genex: puta q⁹ hic amat p⁹pter delectabile et alius p⁹pter vtile contingit valde ra tionabiliter accusatiōes et querela. verbi g⁹ra: in amicitia inter delicatū diuitem et pauperem ioculatorem. vel inter senem luxuriosū ac turpē z iuenculā pauperem ac lasciuam. quia neuter i hoc quod alteri tribuit delectat: sed in eo solo q⁹ recipit: z sicut q⁹ plus dedisse putat q⁹ recepisse quia quod non delectat semper nūmū esse puta mus et quod delectat semper iudicamus esse mo dicum propter quod sequuntur accusatiōes z q⁹re le. ¶ Ad rationes Ad p⁹nam dicendum est q⁹ pa rentum ad filios nō sunt p⁹ptie accusatiōes sed potius excusatiōes propter ignorantiam iuuen tutis: nec sunt ad eos p⁹nitioes sed castigatio nes: differunt enim p⁹nitio z castigatio sicut d⁹ p⁹ mo rhetorice castigatio q⁹dē enim patientis gra tiōne z casti gationem. ¶ Ad aliā con cēdēdū ē: q⁹ inf amasios amore hereos cadūt val de sepe accusatiōes z q⁹rele: sed hoc nō ē ea rōe q⁹ talis aicitia ē circa delectabile. imo hoc eis puenit ex p⁹petate sue spēi scz q⁹ neut amasioz pōt velle q⁹ al⁹ amet nisi ip⁹z solū: z sp⁹ timet de opposito p⁹pter multotiēz facili⁹ accidere oppositū p⁹pt⁹ cō

uiuere sepe z cōicare cū alijs aicabilis z iocose si cutoz fieri pcedit g⁹ q⁹ i hac aicitia spēal⁹ r⁹ a⁹q⁹ fue rit p⁹firmata. cadūt accusatiōes z q⁹rele nō rōe ge neris sz rōe p⁹petatis talis spēi. ¶ Aliē due rōes p⁹bāt q⁹ i aicitia p⁹pt⁹ delectabile p⁹nt accusatiōes ptingere: sed nō p⁹bāt q⁹ e⁹q⁹ sicut i aicitia p⁹pt⁹ vtile cetera ei nō sūt paria sicut v^l fuit. ¶ Ad vltimā pōt dici q⁹ aliq⁹ subiectū determinat sibi alter op positū v^l ignis caliditatē: et tūc alter oppositū nō pōt sibi iesse. mō aicitia p⁹pt⁹ honestū determi nat sibi laudē: q⁹ ē p⁹ v^l nō sūneptute. v^l dicēdū q⁹ sicut par z ipar sūt circa numex i g⁹ne: nō circa eūdē numex i spē: ita laudes z vitupia sūt i gene re circa volūtarias passiōes h⁹it⁹ z opatiōes: sed nō circa easdē i spē moris. Et finit questio.



¶ Decimo q⁹ pōt de retributionib⁹. ¶ Itā vt dicit Ar⁹ p⁹ dignas exhibi tiōes z retributiōes saluat amicitia. ¶ Querit g⁹ v^l q⁹ oī bñfactori sit re tribuēdū. ¶ Ar⁹ q⁹ non: q⁹ i⁹ possibile fie ri nō est faciendū: q⁹q⁹ aut bñficiatus nō ē potēs retribuere ergo tunc nō est retribuendū. ¶ Item possibile est bñficiatē fieri malū: malo aut nō est retribuēdū. p⁹batio q⁹ nō est alicui faciendū p⁹q⁹ efficere mal⁹ v^l p⁹ q⁹ malicia ei⁹ augeret. ¶ Itā (vt dicit Ar⁹ nono hui⁹) magis adiuuādū est ad mo rē q⁹ ad substantiā seneca p⁹mo de bñficijs si po tero malū a malicia reuocabo si nō potero. nō ad iuuabo scel⁹: sz si malo retribuere malicia ei⁹ ide augeret: q⁹ ei mali singulis vtūtur male q⁹to sunt potētiores: tāto sunt peiores. seuisima enī i iustitia habens arma p⁹mo politice. g⁹ tali non ē re tribuēdū. ¶ Itē hoc nō ē faciendū q⁹ grauat faciētēz nō iuuat recipiētē. sz possibile ē q⁹ retributio gra uet bñficiatū. imo magis indigeret q⁹ adhuc dare tur sibi: et possibile est q⁹ non iuuaret bñfactores quia forte non indiget quo autē non indiget ill⁹ sibi tribuere non iuuaret eū: ergo illi non est retri buendū. ¶ Itē bñficiū est donū: sed nō op⁹ retri buere donū vel reddere donū quia tunc nō dif fert donū a mutuo. g⁹ z ē. ¶ Itē si esset retribuēdū sequeret q⁹ bñfactor deberet excitare bñficiatū ad retribuēdū. p⁹ns ē falsū g⁹z a⁹ns p⁹ns p⁹z q⁹ rōna bile est z meritorū excitare homines ad benefa ciendum et non ad malefaciendum. modo si recta ratio dictaret esse retribuēdū: retribuere est bñfa cere et nō retribuere est peccare: g⁹ rōnabile esset excitare bñficiatū ad retribuēdū: sed falsitas p⁹nt p⁹ acēte seneca scdōmō de bñficijs dicētis qui de dit bñficiū taceat: z aucēte Ar⁹ q⁹to hui⁹ dicētis q⁹ liberalis q⁹lis d⁹ esse bñfactor non vtiq⁹ erit pe titiuus z oēs morales in hoc p⁹cordāt. ¶ Itē aliq⁹ bñfaciunt eo solo q⁹ in sic faciendo lucrant nihil intendētes alijs bñfacere nisi sui ip⁹z g⁹ra: talib⁹ aut non op⁹ retribuere: tum quia operi suo lucrū quod est merces laboris p⁹uncrum est: tum q⁹ si lucrum habent a nobis sicut nos ab ipsis: tum q⁹ tales sicut bñfaciunt illis. ita malefacerent eis si hoc crederēt sibi esse vtile quia nō nisi propt⁹ vtil tatē propriam intendunt tales enī se habent ad il los quib⁹ bñfaciūt sicut hō diues ad porcos suos q⁹bus bñfacit impinguando. et cū fuerit pingues

Notabile.

scd⁹notabile

Ad rationes

ofa iter puni tionē z casti gationem.

Ad secundā.

Ad tertiā et quartam

ad vltimā.

Questio: xx.

Arguit p⁹mo

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

Sexto.

mactat eos: sicut ergo porci si haberent rationem non tenerentur ad retributionem sed potius deberent fugere a tali officio ita nec talibus est retribuendum. Item si omni benefactori esset retribuendum: hoc esset quod retribuere est opus bonum: quero ergo an sit opus ex se ipso bonum aut ratione circumstantiarum si sit non ex se bonum sed ratione circumstantiarum tunc non oportet omni benefactori retribuere quod potest deficere circumstantie si pro retribuere sit opus ex se bonum: sequere quod sit retribuendum cito fuerit possibile non enim est tardandum ad bene operandum: sed illud consequens est falsum scilicet quod cito sit retribuendum quod dicit Seneca quarto de beneficiis qui se finat utique reddere non habet animi grati hominis sed debitoris (ut breuiter dicamus) qui nimis cito cupit soluere debet inuitus et quod inuitus debet ingratus est. Et iterum ex hoc statim concluditur quod non sit omni benefactori retribuendum: quod aliquis est tardandum ut nunc dictum est et interim possibile est: benefactori mori et sic non poterit fieri et retributio ergo in isto casu non fuit retribuendum. Item si esset omni benefactori retribuendum sequere quod illud esset optandum sine quo non esset locus retribuendi sed si benefactor singulis bonis abundaret et nullo indigeret non esset locus retribuendi ergo deberemus optare aliquid euenire aduersum nostris benefactoribus ut esset locus retribuendi et debitorum soluendi quod non est concedendum. Item oppositum arguitur per aristotem dicentem. Potenti autem retribuendum secundum dignitatem eorum quod passus est et si non possit secundum dignitatem eorum que passus est tamen retribuendum est ad possibile nam sicut dicit Aristoteles possibile amicitiam requirit. Item ea debent fieri inter amicos per quod amicitia saluat sed amicitia per condignas retributiones saluat ut vult aristoteles. Item quinto huius refutamus eum opus et quod gratia fecit. Item hoc est euitandum quod inducit feruitutem sed non retribuere inducit feruitutem nam secundum Aristotem quanto huius feruitus videtur esse si non potest faciat. Item oportet esse gratum et non ingratum gratorum autem est retribuere et non retribuere ingratorum ergo oportet retribuere. Sciendum est sicut dictum fuit de quarta questione huius octauii quod multum differt bonum facere et beneficere: et differt bonifactor et benefactor est enim aliquis bonifactor non bona sed mala intentione benefactor autem non est si non faciat bonam rem sicut dictum est alibi. Dicendum est ergo statim quod non oportet retribuere quod bonum facit: hoc enim Seneca per plures instantias declarat sufficienter quanto de beneficiis ubi capiendum beneficium non propter sed per bonifacio dicit sic. multa sunt propter quod beneficium sine retributione debere desinimus: non quod ablatum sed quod corruptum est aliquis rem me defendit: sed uxorem meam stupro violauit: non abstulit beneficium: sed opponendo illi parere iniuriam soluit me debito aliquis michi pecuniam credidit sed domum meam incendit pensatum est creditum damno nec reddidi nec tamen debeo sepe in qua beneficium manet nec debetur si secuta est dante penuria si miserum se dicit quod dedisset: si cum daret vultum obduxit perdere se credidit si sua causa vel certe non mea dedit si non desit insultare glori et ubique iactare et acerbum munus suum facere: manet beneficium quod non debeatur.

Et ista dicta Seneca sine dubio sunt vera quo ad primum casum scilicet quo quis beneficio opponit partem iniuriam vel maiorem et ad illud casum forte re ducitur casus ultimus quo quod dedit non desit insultare et ubique iactare: talis enim forte maior facit iniuriam recipienti quam valeat illud quod recepit. Satis est concedere me non esse obligatum ei qui non mea sed solus sua causa profuit: sicut prius arguebat: sed nec ei qui perdere se credidit: talis enim non amauit: quia suifecit quod fecit: dedit enim non audens non dare propter timorem vel pudorem. Sed de alijs casibus est mihi maior dubitatio quod sic declaro non solum donatio sine spe remunerationis est licita et honesta imo etiam mutatio: imo certe nec solum donatio est actus liberalitatis: sed etiam quod mutatio quod quis enim donatio locum habeat propter istam inter amicos inter mutatio magnam habet locum inter vicinos inter copartitos inter sanguineos et homines et potest casus contingere quod recta ratio diceret te accommodare vicino tuo decem libras et quod tu faceres ei ex hoc magnam gratiam et tamen recta ratio non diceret te simpliciter ei donare illas decem libras: hec mutatio siue accommodatio licita et honesta potest esse duplex sicut dicit Aristoteles una legalis alia moralis legalis est cum pacto de re habendo quod pro quo moralis autem est sine pacto re habendo et sub nomine non accommodatio nis: sed donatio cum spe tamen et intentione re habendi: sic enim sepe faciunt boni conuicini succurrere in suis necessitatibus sibi adiuuantes: modo ut dicit Aristoteles danti oportet retribuere: aliter fieret querela et accusationes et dissolueretur vicinalis amicitia: quod non esset bonum. Et confirmo per rationem quam tangit aristoteles in ista quod oporteat retribuere sic donanti seu cum intentione re habendi accommodanti: quod sub modo et specie donationis quod retinens beneficium ab eo quod sic dedit vel accommodauit: vel retinet ipsum ratione cupiditatis vel amicitie vel necessitatis vel impotentie retribuendi: si ultimo modo tunc est accusatus: nisi quod ipse debet humiliter confiteri se illi esse obligatum et quasi se illi donare et omnino redditurum beneficium si posset: et hec humilis confessio est tam quedam magna retributio si pro retinet propter cupiditatem certum est quod est peccatum si autem vult retinere sub modo amicitie constat quod ipse peccat multipliciter primo recipiendo tale donum quod vel a principio recipi non debet: vel tali modo recipi qualidam ille autem dabat tanquam amicus propter utile non tanquam amicus propter honestum solum recipiens autem cum velut donum retinere sub specie amicitie recipiebat illud donum tanquam ab amico solum propter honestum igitur non bene. Secundo ille peccat quod retinendo illud donum videtur facere alterum amicum amicitia propter honestum ille autem non vult talis esse amicus modo nolentem nunquam faciendum est amicum ut dicit Aristoteles. Tertio ille peccat quod dissoluit amicitiam inter eos talem quale ut dictum fuit. Ex his autem sequitur non esse simpliciter et vltimè verum quod Seneca dicit primo de beneficiis quod dignus est decipi: qui de recipiendo cogitavit cum daret hoc enim est falsum in predicto modo donationis unde dicit aristoteles si potes est scilicet recipiens reddendum non igitur sic dante est decipiendum Seneca igitur per illa vera volebat intelligere quod illa

Duplex acco
modatio

imo

oide

h. iiij.

non sit simplr vera et pfecta donatio: nec est etiā
verum semp et o mib? modis: quod a seneca fuit
prius allegatū: scz q? recipiens solus ē a debito:
si secuta ē dantē penitētia. primo q? penitētia est
actus interior q? potest esse occultus singulis pre
terq? recipienti. ideo bñficiatus penitentiā bene
ficiātis ignorare pōt ignorātia inuincibilis: sed p
pter circūstantiā talis ignorāte nullus aliter age
re debet q? si esset absq? illa circūstantia cōstat aut
q? recta ratio iuberet retribuere si nō sequeretur pe
nitentia: ergo adhuc iubebit si sequatur penitētia
dictomō ignorata: sed qd recta rō iubet: hoc opz
facere ergo illo casu oportet retribuere. Itē bñ
factori effecto male retribuendū est vt post dicit
si igit? benefactor bñ dederit et bonus erat: et post
ea malus effect? de illo peniteat adhuc erit retri
buendū. Itē possibile est q? malicia accipientis
est occasio sequētis penitētie bñfactoris: vt si ex
eo solo me penitet tibi dedisse: q? video te dono
male vti: sed nec malicia tua nec illud qd rōnabi
liter ex malicia tua occasioat? absoluit te a debi
to: ergo zc. Intelligendū tñ sane quō malicia re
cipientis pōt esse rōnabilis occasio penitētie bñ
factoris: absit enī q? vnq? alicui debeat displice
re de suo beneficio ea rōne qua pcessit ab eo: qd
bene pcessit si bñficiū fuit: de bono aut vt bene ē
vel bñ fuit nūq? est penitendū. Sed rōnabiliter
displicere potest bñfactori de bñficio qdū ad ma
teriā beneficij ea rōne qua reposita est apud talē
qui male vti ea. Item licz qui penitendo dedit
nihil bene fecerit tñ bonū fecit: et licz a tali recipi
endū sit vt ab amico quia nō est amicus nec vult
esse: tñ a tali si fuerit diues et potens recipiendū
est in casu necessitat? vt a debitore qui ex debito
moris aliquorū indigētis succurrere teneret. Et
nō puto q? sit incōueniēs tali aliqliter retribuere
in licitis seruitijs ac debitis reuerentijs nō quia
benefecit vt simus sibi obligati: sed vt sicut bonū
fecit debitū: ita faciat iterato et ne occasionez nō
faciēdi assumat. ¶ Hunc est vidēdū de alijs casib?
bus tactis in arguēdo: vt per hec possint solui ar
gumēta. Et pmo concedendū est q? impotentem
nō opz retribuere nullus enī obligat ad impossi
bile: et vt dicit Aris. impotentē neq? dignificabit
vnq? debere retribuere: sed rarissime contingit
adeo fieri impotētē: si enī nō potest retribuere in
pecunia: potest tñ in reuerētia vel amore aut com
mendatiōe pbalis aut in oratiōe ad deū vel saltem
retributio interius facta est si pfecta voluntatem
h? de retribuēdo si possit. ¶ De scdo argumento
difficile est ad scrupulū distinguere: tñ pōt poni cō
clusiones cōtores. ¶ Prima est q? creditori effe
cto malo reddēdū est legalē mutuationem: q? ille
de illa haberet corā iudice actionē et iudicaret p
eo qd non fieret nisi eēt sibi retribuendū vel red
dendū. Nec obstat si fiat peior q? hoc non est ex
tua sed ex sua culpa: cū feceris id ad quod teneba
ris. ¶ Secūda conclusio moralē mutuationē scz
que fiebat mō simplicia donationis effecto malo
nō est reddendū in qbuscūq? bonis in quib? eēt
ei reddendū si eēt bon? q? non semp est retribuē
dum in cōsimilib? munerib? seu donis sed in his
que recipiēti cōueniūt modo nō eadem cōueniūt

bonis et malis. In nullo igit? erit sibi retribuendū
qd cederet in augmentū malicie ipsi. Nec obstat
si in te ferat querimoniam et accusationē dissoluen
tē amicitiam q? oportuna est dissolutio amicitia ta
lis amicitie: nec oportet satiffacere malicijs con
querētū nec semp timere accusationes ipsorum.
¶ Tertia conclusio est q? illi est retribuendū quib?
effecto malo: q? bona sunt duplicia q? possumus
nobis adinuicē retribuere. quedā quib? mali ma
le vterent: alia quib? malicie succurrat? vt sunt
morose psuasiones et monitiōes et interdū obur
gationes et punctiones et talia scdm status homi
et morborū indigētias sunt enī medicamēta mul
ta anime et corporis: et vt dicit Aris. nono hui? ma
gis adiuuandū est ad morē q? ad substantiā: tūc
arguit? sic si malo effecto nō esset retribuendum
hoc eēt ne inde peior fieret: sed ppter medicamē
tū anime non peior fieret: ergo in his est retribuē
dū. ¶ Confirmat q? benefaciēs tibi obligauit te
sibi ad hoc. ab hac autem obligatiōe nō apparet
quō possis absolui: nisi retribuendo: vel nisi ille
tñ aut magis faciat tibi malū quā pūfecerat tibi
bonū. bñfactor at mal? effect? nihil fortē mali fe
cit tibi: igit? remanes illi obligat? Qui? ē signus
est q? si iterato fieret bon? deberes ei retribuere:
sed quicūq? alteri obligat? est d? ei satiffacere loco
et tpe oportunis si cōmode potest: sed tūc est tps
oportunū satiffaciēdo qñ bñfactor plus indiguit
rit. indiget aut maxime si sit mal? quia defectior
seu defectuosior est indigētia bonorū anime quā
corporis ergo tūc maxime est retribuendū. Item si
benefactor indigisset apud corp? tu debuisses ei
succurrere: sed magis est aīe succurrendū q? cor
pori: cū igit? scdm aīam indigeat: si autē fact? sit
malus tūc maxime debes succurrere si potes. ter
tia ratio psequit? ad hoc q? nō semp est retribuē
dū in cōsimilib? munerib? qd em danti nuntū
obesset et nō pdesset recipienti nūq? eēt offerē
dū: licz in alio esset faciēda retributio: vt si paup
recipit pecuniā tpe retribuet honorē et reuerētiā.
¶ Ad quartā dicendū est q? purū donū nō in hoc
differt a mutuo qñ recipiēs non teneat ad condi
gnā retributionē: sed differt a mutuo legali et pro
priissime dicto: q? recipiēs tale mutū obligatur
alteri in tāto et tali: et si nō satiffaciat alter habe
bit actionē iustā cōtra eum. nō sic aut esset de do
no puro nec de morali mutuo. ¶ Purū autē do
nū a morali mutuo differt pmo ex donātis inten
sione: q? ille donat sub spe rehabēdi alter p? nō
scdo ex pte recipiētis: quia recipiens purū donū
debet tpm recipere tanq? ab amico ppter hone
stum vel tanq? a multo potētiorē se: alter aut tāq?
ab amico ppter vtile tñ. tertio ex pte retributio
nis q? retributor mutui morales in retributiōe de
bet aliqliter reducere ad memoriā acceptū bene
ficiū vt notet? q? intētiōi bñfactoris fuit satiffa
ciū: retributor autē doni puri nō oportet q? de be
neficio accepto faciat aliquale mēsiōē ne videatur
p modum mutui recepisse qd alter pure dona
uit. ¶ De quinta ratiōe dicendū est q? qui dedit sub
spe rehabēdi id est q? per modū doni accommoda
uit si indigeat nō est incōueniēs q? excitet recipiē
tem ad retribuendū: vbi recipiens esset potens et

Tertis

Confirmatio

ad quartam

Quō differt
purū donum
a mutuo mo
ralitriplicr

ad qntam

Diffusio rōnū

ad scdam

pma conclusio

Scda.

oblitus esset vel nimis tardaret ad retribuendū. Ipsam enim excusant circūstantie: sed ut dicit Seneca non sit huiusmodi gravis excitatio et acerba: ne in odiū beneficia adducat sed interueniat ammonitio verecūda quā non poscat nec in ius vocet. Nec obstat auctores in oppositum adducte: quia ut dicit Seneca sexto de beneficiis propter acerbos exactores reperiuntur prohibemur non ut nūquam fiat sed ut parce. Sed videtur michi quod qui puro dono donauit nunquam debet incitare recipientē ad retribuendū quia ceteris paribus donū purū est actus liberalitatis vel amicitie nobilior et excellentior quam sit donū sub spe re habēdi et nunquam nobilior actus virtutis debet in minoris specie permutari. permutaret autem statim quod veniret intentio re habēdi. igitur et cetera. Sed posito quod donator indigeat et quod recipit abundet: puto quod nec adhuc esset repetendū: sed magis velut a principio petendū simpliciter. nulla enim est deordinatio si indigēs petat donū a potēte amico vel vicino: sed ordinis peruersio eēt si donū in mutationem mutaret. ¶ Sed contra hoc arguitur quia recipiens purū donū peccat si non retribuat: nonne igitur euz excipit ut non peccet. Nam ut dicit Seneca quoscūque poterō peccare prohibebo. multo magis amicum et ne peccet et ne in me potissime peccet: alterū illi beneficiū do si illum ingrātū esse non patior. ¶ Ad hoc dicendū est quod nunquam est faciendū aliqūd malū et inordinatū ut inde bonū eueniat: quoscūque igitur poterō absque mei actus deformitate peccare prohibebo aliter non peccare aūt ut dixi: si purū donū meum mutare in spem mutationis et iterū non prohiberem ipsum peccare nec absoluerē eū ab ingratitude: quia vel incitare eū ad retribuendū antequā teneret retribuere et hoc esset valde turpe vel post et si sic iā peccauit: et tamen vitium ingratitude incurrat. Casus in sexta ratione tactus concessus est. ¶ De alia ratione dicendū est quod omne retribuere quod sit secundum prout et secundum rectā rationē est bonū et secundum se ipsum expetendū: tale autem est illud solū quod sit debitis circūstantiis obseruatis: sed quia possibile ē sub indebitis circūstantiis retribuere. id non oē retribuere est secundum se bonū. Locedendū est igitur quod retribuendū sit: non quod cito possibile est retribuere sed quod cito possibile est prout se retribuere scilicet secundū dictamē recte rationis: et quā ponit casus quod interea benefactor moriatur. dicendū ē quod sibi mortuo retribuendū est ad possibile scilicet vel oratio deū pro ipso: vel ipsum quous mortuū cōmendando et ad memoriam reducēdo vel etiā retribuendū est ei in personis heredū et amicorū suorū aut alio tali modo. Et quia nūc tactū est de retributione cito vel non cito faciēda: ne oporteat amplius super hoc reuertī tractare possumus breuiter an sit cito retribuendū. ¶ Arguitur ei quidā quod sic: quia retribuere est tribuere: et cito tribuendū est ut dicebat sup̄a caplo de liberalitate. igitur et cetera. ¶ Itē tarda retributio efficit ingrātū: ergo cito gradū. ¶ Itē benefactor dat sine termino: igitur cōmode potest ei reddi quocūque termino. ¶ Itē festinandū est benefacere sed retribuere est benefacere cū non retribuere sit peccare. igitur et cetera. ¶ Oppositū arguitur auctē et rationibus Senecae. dicit enim in secundo de beneficiis: festinat utique reddere non huiusmodi animū grati hominis sed debitoris: quod nimis ei

to cupit soluere dat inuitus quod inuitus dat ingratus est. ¶ Ad hoc breuiter dicendū est sicut dicitur batur pusque cū secundum indigentiam circūstantiarum recta ratio iudicat festinandū esse: statim festinandū est. ut si ex infortunio benefactor statim indigeat auxilio beneficiati: et si recta ratio iudicauerit ad oppositū: oppositū erit faciendū ut si retribuere sit graue beneficiato et benefactori non possit: vel si benefactor munus enim nullius valores esse censet: quod nec indiget nec volenti offert. et oīno non velle indigentē munus benefactoris ad tempus seruare. sed contra prudentie sed supbie et auaritie. Sed Seneca sexto de beneficiis de hoc querit dicens. Quid ergo si nulla interuenit occasio semper debebo: et respondet dicens. debebis. sed palam debebis. et cū magna voluptate apud te depositū inueberis quare quod dignus visus est a quo reciperes indignus videtur cui debeas: non minoris animi est beneficiū debere dare: eo quod operosius hoc quā illud. quomaiore diligentia custodiunt accepta quod dant: eque de linquit qui ad referendū gratias suo tempore cessat quod quod alieno propter qui nimis de beneficio reddēdo cogitat. nimis de recipiēdo alterū cogitare putat: prestat se in utroque faciem si vult recipere beneficium referamus reddamusque leti. si id apud nos custodiri mauult: quid thesaurū eius ei cū quod custodiā recusamus. ¶ Nec rationes facte pus aliqūd contra hoc pcludit: sicut ei non ē retribuendū nisi secundum dictamē recte rationis neque citius neque tardius. sic neque retribuendū. dicendum est enim quod sepe recta ratio dicit magis dare cito quod retribuere. tum quia dare magis est potēti indigentē et cito succurrēdū est indigentis. tum quia dare et tempore debito donū seruare ē ligamentū amicitie. retribuere pro nimis cito dissoluit ligamentū et animū non volētis alteri ligari ostēdit. Locedendū est etiā quod tardior retributio quod recta ratio dicitat ingrātū facit: sed et idē facit citior quod oportet. prout enim cōsistit in medio duorum viciorū. dicendū est etiā quod benefactor sine termino de reddēdo donat quia neque retributionē intēdit: donat tūc quā ubi et quod oportet donare si bene donat: ideo sic et non aliter est retribuendū de retributione aut quod sit benefacere dictū est pus. Sed de vltima ratione adducta ad questionē principalem dicendū est quod nullo modo nullaq; occasione malū amici benefactoris est optandū: hoc enim optātes ut sit locus iniuriā reprehendit Seneca quanto de beneficiis dicens quod illorū animus similis est prauo amore flagrantibus: quod amice sue optant exiliū: ut desertā fugientēque comitent optāt inopiā ut magis desiderātū donent. optāt morbum: ut affideat et quicquid optaret inimicus. Cōsideremus ergo quod Seneca plane declarat primo de beneficiis. beneficiū non in eo quod sit aut quod datur exterius cōsistit sed in ipso dātis aut benefaciētis animo: et cōcludes te magis benefactori amico beneficiū retribuere: si ei voluntati tuam cōformes. quod si te opposueris: amicus aūt potēs et diues vult apud te beneficiū suū residere et te illo vti et seruare. fac ergo sic animo locūdo: et ita adimplebo velle ipsi magnū illi tribuis beneficiū non enim in pecunijs oportet potētibus amicis retribuere

Responsio.

Seneca.

Ad rationes ben
tationisAd vltimam
rationē prin
cipalem

Obiectio

Responsio.

Ad sextam et
septimamDubium an
sit cito retri
buendum
Secundo
Tertio

Quarto

Oppositum.

Ad. xxi.

Arg. pmo.

Secundo

Tertio

Oppositum.

Secundo.

Tertio

Quarto

Quinto

Decisio

Notabile

buere sed vel in reuerētiss et regratiationib⁹ si ⁊ qñ oportuerit: vel forte in sola bñficij accepti cōfessioe ⁊ iocūda retēione cū beniuolentiā.



Ycesimo pmo querit. vtrū in amicitia inequalitū sit plus tribuendū et retribuendū maiori ⁊ min⁹ minori. ¶ Arguit q maior sit plus tribuendū p rōnes quas tāgit Aristo. in littera. qz cum dona ⁊ retributiōes pprie spectēt ad amicos: videt q ppter idē est aliquē amandū ⁊ illi donandū: sed est amandū vnūquēqz qz bon⁹ est ergo ē donandū: qz bonus ex quo sequit q magis donādum est meliori qz meliori. ¶ Itēz hec ē iustitia distributua scz plus dare meliori ⁊ excellentiori vt apparuit in qnto. Amicitia aut inuultitia fundat vel saltē ei non obuiat: ergo ⁊ c. ¶ Itē hoc apparet exēplariter in amicitia cōmer catorū in ea enī placita accipiunt conferētes pla: ⁊ hoc videt rōnabile: qz videt esse seruitus: si vtilior minus reportaret. seruit⁹ autē in amicitia locum nō habet: vt p⁹ dicebat aris. ¶ Oppositū arguitur etiā rōnib⁹ quas tāgit aris. qz amicitia nō debet esse inutilis amico: sed paup⁹ eēt inutilis amicitia ad potentē si deberet ei tantū dare quātū recipere. ¶ Itē amici ē amico bñfacere si potest maior autē pōt ergo maior debet magis bñfacere: qd enī diues pdesset paup⁹ amico: si tantū vellet recipere qd daret. ¶ Itē dona ordinata sunt i amicitia ad succurrendū hinc inde indigētiss ipsorū ergo magis indigētī magis ē donandū. ¶ Itē excellentiori cōueniētior est actus excellentior ⁊ indigētior actus vtilior: sed dare excellētius ē q recipere: lz recipe sit vtilius vt apparuit in quarto. ergo excellentioris est magis dare ⁊ minoris magis recipe. ¶ Itē reducendo istā qōnem ad octauū hui⁹ octauū pōt argui ad vtrāqz ptem tali maiore cū ad amantē spectet dare amato ille magis debet dare qui magis amat: ⁊ illi magis dari qui magis amat: sed in dicta qōne dictū fuit et argutū q excellentior debeat magis amare ⁊ minor magis amari: et ecōuerso. ergo pcludi pōt p eandē maiore et oppositas minores sic ⁊ ecōtra. ¶ Arz. statim soluit istā questionē q opz vtrūqz vterqz pl⁹ tribuere ⁊ recte vterqz enī dignificat se plus debere recipe scdm amicitie legē et exigentiā siue excellentiā sed nō eodē bono sed plus tribuendū est: sup excellētī quidem honoris indigētī autē lucrū. ¶ Et igit ista solutio magis appareat. ¶ Sciendū pmo q nō sunt oibus eadē danda vel retribuenda sed alijs alia sicut ego dixi. sūt enī dāda q deceat dantē dare ⁊ recipientē recipe: q scz recipiētī sūt necessaria vtilia vel iocūda maxime q recipientes appetūt cū inde dantes nō grauant. q sicut dicit aris. tribuendū est sup excellenti quidē honorē indigētī autē lucrū. pñia piz quia lucrū paup⁹ vtile est ⁊ iocūdū. ⁊ p pñis valde appetibile: nec in dādo diues grauat. imo delectat si sit bon⁹. qsqz enī delectari debet si sua debito mō in debitū finē pducatur. finis autē diuitiarū est dare ⁊ consumere nō recipe ⁊ seruare vt dicebat in qrtio hui⁹. diues autem p se nō potest suas cōsumere diuitias congrue ergo debet dare multas earū: paup⁹ autē nō solum pōt ex se cōsumere quicqd hz. imo adhuc

pluri indiget: iō si pecuniā daret grauari nīmīa. ¶ Ecōtra autē sup excellentib⁹ honor est iocūdissim⁹ ⁊ maxime appetibilis put cōter experimur et maxime puenit eis. specialr. si nō solū excellāt in diuitijs sed etiā in pñtibus. eo q honor pñtū est pñtis: vt dicebat in quarto. ⁊ nō est graue sz decēs si minor maiori deferat reuerentiā ⁊ honorē: paup⁹ aut nihil vel modicū curat de honore p exteriori reuerētie exhibitione: qz affect⁹ eius qñ torus tēdit in lucrū ppter indigentiā: ergo bñ cōclusum est q pñcipalr tribuendū est excellētī qui dē honorē. pauperi pō lucrū. ¶ Et si quis obijciat dicens q p pecunia donata non debet fieri retributio in eo qd sub nullo pñcio cadit cuiusmodi est honor cū sit pñtū pñtis. nec est diuiti p sua pecunia retribuendū tantū quātū deo: sed nihil videt maius honore qd deo retribuam⁹: ergo honorē p pecunia retribuere nō debem⁹. ¶ Ad pñtū istorū respōdet q nec p honore pecunia tribuitur vel retribuit nec honor p pecunia nō ei ppe eēt tributo vl retributio sz redditio: minori g tribuitur mus vel retribuim⁹ lucrū ppter ei⁹ indigentiā maiori pō honore ppter ei⁹ excellentiā nec i amicitia vera ⁊ pfecta tribuim⁹ vt fiat retributio. nec retribuim⁹ qz facta fuit tributo: sed absolūtes vtrūqz ab vtroqz tribuim⁹ et retribuim⁹ qz bonū ⁊ qñis retribuim⁹ tributiōe altera pcedente: nō min⁹ tñ retribuim⁹ a pñcipio si nō precessisset alia tributo. ¶ Ad scdm pō dicēdū est q honor simplr nō est magnū bonū si p exteriori exhibitione reuerētie capiat: sed dicit maximū bonorū non simplr sed eorū que possum⁹ ⁊ debem⁹ offerre maioribus scz in diuitijs ⁊ pñtū pfectis: et iō p honoris exhibitionē neqz dijs neqz parētib⁹ neqz oīno maiorib⁹ retribuere possum⁹ ad equale eorū que passi sum⁹ nec opz qz impossibile est vt dicit Aris. possibile aut amicitia requirit: impotentiā enim famulans epeltes esse videt. Concedēdū est ergo q nō esset tantū hominī retribuendū qd deo si ad equalia passis deberēt fieri retributiōes sed forte videt alicui hoc incōueniēs non esse vbi sicut neqz deo sic nec hominī esset possibile p retributionē debitū exsoluere. Sed etiā indubiū ter asserendū est q nō oēs idem honores deo debui debēt hoibus exhiberi: sed alij ⁊ alij: qz honores exhiberi nō debēt nisi ad signandum excellētias honoratorū q nō sunt eadē hoīm ⁊ dei: ⁊ diuersa signa debēt esse diuersorū signatorū. Et ex hoc soluta est questio illa fieri consueta. An patri iung oia exhibēda: manifestū ē ei q nō qz nec oēs modi honores et reuerētiarum de quib⁹ magis videt: nō enī patres excellūt filios oibus modis excellentiarū. alij enī modi excellentiarū sunt patrū ad filiōs et matrū ⁊ alij regū ad subditos ⁊ alij doctorū ad discipulos ⁊ sapientū ad ignaros: alij sanctorū et oīno dei ad hoies: ad quas excellentias designandū vrendū est diuersis signis cōueniētibus et cōsuetis. ¶ Scdo pñcipalr notandū q cōparationes pprie nō sunt in his q sunt diuersarū rationū sed in his q sunt eiusdē rōnis: vt dictū est septio phisicorū: lz aliqñ in pprie hec ⁊ illa compentur. Et dico aliqua esse eiusdē rōnis scdz cōparabilitatē. q eadem mēsurā vel mēsuris eiusdē spēi sunt

Obiectio.

ad pñtū.

ad scdm.

scdz notabile

mēsurabilia: q̄ at nō nō sūt eiusdē rōnis vt sic vñ
p3 q̄ oīa venalia qz nūmismate mēsurabilia sūt:
sunt adinuicē compabilia vt in vsū humanū
cadūt: sed honor cū sit premiū p̄tut: nullo nūmismate
mēsurari pōt. ideo nō est pprie comparatio
pecuniarū ad honores et ecōtra. vico autē p̄p̄e di
ctā cōparationem scdm q̄ ostēdi pōt in quanto hoc
illud excedit vñ in quāto hoc excedit ab illo scd3
tñ p̄p̄ationem cōter dictā honores z pecunie cō
parant sc3 scdm relationē ad appetitū humanū.
vt dicam⁹ illud vnicuiqz esse maius qd est ei p̄ue
niēti⁹ z appetibili⁹. z isto mō bene dicit Arist. qz
scdm amicitia ineq̄ualitū pl⁹ tribuit vnicuiqz ho
nor em p̄ueniēti⁹ est potēti⁹ z appetibili⁹: lucro:
ecōtra autē indigēti ergo vtriqz scdm suā estima
tionē plus tribuit. Aliiter etiaz exponi p̄t dictum
arist. si cōsiderem⁹ qz amic⁹ potēti⁹ nō solū lucrū
tribuit indigēti⁹ sed z aliqñ honorē paup̄ enī a
potēte multū honorat si reuerentiam sibi ab infe
riori imp̄sam acceptet benigne: z cū illo tractet
aliqua p̄ba iocūde. nec ecōtra paup̄ amico poten
tiori tribuit honorē solū: sed aliqñ quedā venalia
pui p̄ciji. vt p̄p̄a cerusa. aut aliq̄ talia. hoc enī
fieri op3 vt in omni ḡne bonorū sit aliqualis cōca
tio amicorū: hoc igi⁹ modo bñ dicit Arist. qz vtriqz
plus tribuit sed nō in eodē inferior enī inferiori
plus tribuit z retribuit in lucro. Et p̄ hoc solū
rōnes. ¶ Ad primā p̄cedit qz meliori plus est re
tribuendū de eo qd meliori est cōuenienti⁹ z appe
tibili⁹: et si indigēti plus de eo qd est illi p̄ueniē
tius z appetibili⁹. ¶ Ad aliā dicendū est qz opti
me iusticia seruat qz vterqz in eo qd est sibi cōue
niēs z appetibile lucratur. ¶ Aliā rō procedit vbi
eadē bona essent plurib⁹ distribūda qd in p̄po
sito locū non h3. ¶ Ad rōnes in oppositū dicendū
est: ad primā qz paup̄i inutilis ēēt amicitia si in pe
cunia vellea mēsurabilib⁹ deberet tātū dare q̄tū
recipere. ¶ Ad aliā cōcessum est qz vterqz magis
bñ facit: sed nō eodē bono. ¶ Ad tertiā negandū
est qz oīs aicitia sit ad succurrēdū indigēti. imo
potest esse ad magnificandū excellētiā p̄fectio
nis amico. ¶ Ad aliā potest dici cu3 amare sit ex
cellēti⁹ in amicitia q̄ amari: qz vterqz amicorū
inquantū amās pōt dici excellēti⁹ reliquo in quā
tū amat⁹ est: ideo etiā rōnabile est vtrūqz plus re
liq̄ tribuere s3 nō in eodē bono vt dictū est. ¶ Ad
vltimā dicendū est qz nō est vis ad p̄is qd pl⁹ amat
cū de vtroqz sit p̄cessum plus debere tribuere.



Vicesimo scdo querit vtrū p̄i pōt fie
ri cōdigna retributio. ¶ Arguit qz
sic. retributio cōdigna est q̄ sit scdm
dictamē recte rōnis. sed sic contigit
patri retribuire. igi⁹ maior p3 p̄mo
qz talis retributio est act⁹ p̄tutis. z nullus act⁹ vir
tutis ē indignus. ¶ Scdo qz illa retributio est cō
digna qua maior p̄pter excessū z minor p̄pter de
fectū esset erronea. sed dicta retributio maior p̄
pter excessum z minor p̄pter defectū esset erro
neā qz maior excedit dictamē recte rōnis. z mior
deficit a dictamē recte rōnis. z oē tale est erro
neū: et minor p̄ncipalis rōis p̄bat satis: qz qd sit
non scdm dictamē recte rōnis sit male vel non:
bñ ergo si nō p̄ungeret retribuire p̄i scdm dicta

mēre ceterōis: oīs p̄i retribūes ageret male. vel
nō bñ cōest absurdū. ¶ Itē ille p̄digne retribuit
qui quātū op3 retribuit. sed p̄tingit p̄i retribuire
quantū op3. p̄batio qz min⁹ videt qz sit possibile
p̄i pl⁹ retribuire qz op3: qz qz sit possibile retribue
re quantū op3. z tñ possibile est p̄i retribuire pl⁹
qz op3: hoc apparet qz nō cōia sunt p̄ari ex p̄ibēda
vi pl⁹ nō hui⁹. ergo si oīa ad retribūendū ei ex
hibeant: peccabit in plus qz op3. ¶ Et confirma
tur si ponat casus qz p̄i capiat ab inimicis: z dica
tur si hui⁹ si vis hodie patrē redimere abscondē vtrū
usqz manus tue vel mille libris. redimas eū. si vis
ad cras differre redēptionē. abscondē pui digitū
tui vel p̄ decē libris habebis eū. z tpe medio nihil
gravius ei fiet qz qz vñ nō potabit. p̄stat si filius
ad retribūendū patri penā exsoluat. ne p̄i nō bibē
do vinū vna die patiat: qz filius i h̄mōi retributio
ne peccat scdm excessum retribūdo plus qz op3
et cui⁹ quā op3. ¶ Itē filius tria p̄ncipaliter reci
pit a p̄e sc3 esse nutrimentū z doctrinā. id si filius
nō pote. l. p̄digne retribuire. hoc erit rōne alicui⁹
illoz: sed p̄bat qz nulli illoz repugnet fieri cōdi
gnam retributionē. p̄mo quidē de esse. qz p̄i dat
esse filio nō per actū volūtatis nisi forte per acci
dens sed p̄ actū nature. p̄ tali autē actu nō videt
ad gratiā retributionē obligari nisi vt canicatus
tulus et porco porcellus obliget. ¶ Itē nec p̄i
date esse filio sicut agēs p̄ncipale: qz si post emis
sionē seminis moriat statim nec min⁹ filius ḡat
sol ergo et astra vident esse agēta p̄ncipaliora.
ideo filius magis obligaret ad retributionē soli qz
p̄i. si p̄pter dare esse obligaret generātū. qd vide
tur absurdū. ¶ Itē nec pater forte couit p̄pter
filii generandū: sed solū p̄pter corpale delectatio
eē. et qz p̄uentus filij forte sibi displicuit: z ita nō
nisi si ḡa p̄fuit tali autē nulla retributio debet
cū ad naturā beneficij qd datur aut qd fiat nō re
ferat sed quā mēte. ¶ Itē forte pater i genera
tione filij peccauit. oīno: actus autē p̄au⁹ nō mere
tur retributio qz nō est necesse qz p̄esse recepto a
patre filius patri teneat ad retributionē. ¶ De in
de ostēdit qz nō sit impossibile p̄ nutrimentū p̄i cō
digne retribuire: qz nutrimentū sub p̄cio cadit. z
nūmismate mensuratur p̄ tali aut potest fieri p̄dig
na retributio. ¶ Itē possibile est qz pater filium
nihil aut modicū nutruerit. filius autē ex industria
p̄p̄ia vel a casu facit diues patrē depauperatū.
longo tpe nutrit. Deinde videt qz pro doctrinā
nullus tenet ad retributionē qz est res inestima
bilis sub nullo p̄cio cadēs ideo impossibile ē cō
pensare: z nullus obligat ad impossibile. igi⁹ zc.
¶ Itē filius aliqñ nichil aut modicū doceat a pa
tre vel etiā doceat doctrinā p̄uā z erroneā. filius
autē prius ab alio edocet. docet plus patrē z mior
liorē doctrinā: scd3 qz patrē malū reducit ad p̄tutē
quo casu filius quo ad doctrinā multo maius bñ
ficiū fecit patri qz pater facisset ei. ¶ Itē possibile
est qz aliquis ab alio magis edoceat quā a p̄e: et
tñ possibile est magistro cōdigne compensare: ita
qz magister de pacto nō tñ pereret: nec de tāto ha
beret corā iudice actionē. ¶ Oppositū dicit arist.
expresse sic. p̄ possibile em amicitia requirit nō qdē
scdm dignitatē neqz enī est in oībus quēadmodū

Scdo.

Confirmatio.

Tertio

Scdo pbat
p̄ma p̄s. sic
rōnis.

Tertio

Quarto

probat scda
pars.

Scdo.

Tertia pars.

Scdo.

Tertio.

Oppositum.

Ad rōnes

ad scdam.

ad tertiam.

ad rōnes in
oppositum.ad scdam.
ad tertiam

ad quartam.

ad vltimā

Ad. xxi.
arguit. p̄mo.

Scdo

In his qui ad deos honoribus et parces nullus ei
 secundum dignitatem aliquam utique retribuetur inde conclu-
 ditur. correlariū dicēs: propter quod utique videbitur
 non licere filio patrem abnegare: patri autem filium. de-
 bent enim reddendū: nichil autem faciēs dignū eo-
 rum que sub fuerūt opatus est. quare semper debet qui-
 bus autem debetur: patris dimittere et patri utique.
Secundo ¶ Item non est indigna retributio quod debentē relinquit
 adhuc debitore sed omnis retributio facta a filio relin-
 quit filium debitore. probatio quod beneficiat semper de-
 bet. donec tanti vel maioris valoris retribuerit:
 quāti valoris recepit: sic autem filius patri retribuire
 non potest. primo quod recepit a patre bonum substantiale
 cui nullū bonū accidentale vel extrinsecū est pro-
 pter. scdo quod secundum eōdem cursum nature et ordinē
 naturalē et secundum dictamē recte rationis filius recepit
 a patre nutrimentū et doctrinā dico nutrimentum
 quo nichil est melius neque eque necessariū eorum que
 ad corpus spectāt post eius esse substantiale. dico
 doctrinā qua post esse substantiale nichil melius
 imo nihil eque bonū alter alteri potest dare. et c.
 Seneca scdo de beneficiis omnino videtur niti contra
 Aristotē asserendo quod in beneficiis conferendis et retribuē-
 dis filius potest patrem excedere: cuius aliqui rationes ta-
 cte fuerūt. forte tamen Seneca non dissonat Aristotē. si de-
 bite exponat. ¶ Sed potest enim primo distinguere si-
 cut distinguit Seneca primo de beneficiis inter ma-
 teriā beneficii et beneficium formaliter acceptū. Est
 enim materiā beneficii id quod extra sit aut dat. Est
 autem beneficium formaliter ipse actus voluntatis recto
 regulatus iudicio rationis quo aliquid fit extra aut dat.
 Et forte debet sub distinctione dici sic: vel quo ali-
 quid fieret extra aut daret si appareret circumstan-
 tie opportune. ¶ Scdo oportet distinguere quod sermo
 potest fieri de patre et filio habentibus se adinuicē secundum
 cursum et ordinē recte rationis: vel potest fieri de patre et
 filio se habentibus adinuicē secundum cursum casualē
 vel propter ordinē recte rationis. ¶ Tertio distinguē-
 dū est quod retributio potest dici condigna triplex. Uno
 modo quod talis est quāle decet esse secundum rectū iudicium
 rationis. alio modo quod retributio ab obligatione absol-
 uit id est quod reddit retribuentē non amplius obliga-
 tū primo benefactori. tertio modo quod tāta vel maior est
 retributio quāta fuerit precedēs donatio. ¶ Quar-
 to distinguendū est quod duplex est obligatio. quedā
 legalis qua quis iuste cogi potest ad dandū vel sol-
 uendū. alia moralis solū qua quis secundum dictamē re-
 cte rationis dare vel retribuire tenetur. si oportuni-
 tas affuerit: sed ad hoc de iure cogi non potest. ¶ Illis
 visis ponēde sunt quinque conclusiones. Prima est
 quod filius patri facere potest retributionē condignam
 id est absoluentē eū ab obligatione legali: quod aliter
 nunquā liceret filio secundum leges habere bona sepa-
 ra sine licentia patris: dico bona talia quorum dominium
 sit in alterū transportabile: nec per prius aliquas gere-
 re mercaturas. nec ad matrimonium contrahendum
 aliqua talia bona obligare: quod in his omnibus esset de
 iure legali cōi et notorio patri obligatus. hec tamē
 omnia sunt incōueniētia valde. quod si ius paternū fi-
 lios redigeret in multiplicē seruitutē quod natura
 humana abhorret. ¶ Scda conclusio est quod accipiē-
 do retributionē putat dici primo modo condigna scilicet
 quod est talis qualē decet eā esse secundum rectū iudiciū

rationis: filius omni patri qui benefecit ei. imo
 deo et omni benefactori potest facere retributionē
 dignā: quod recte non iudicat retributionē esse faci-
 endā et non impossibilē. ergo possibilē. et illa si fiat
 erit condigna dicto primo modo sicut apparet ex ter-
 minis. ¶ Tercia conclusio est quod si pater et filius se ha-
 beat adinuicē secundum eōdem cursum et secundum ordinē
 recte rationis. impossibile est filium facere patri retri-
 butionē dignā accipiēdo. tertio modo id est impos-
 sibile est quod filius retribuatur patri equale: aut maius
 eo quod accepit: siue loquamur de materia benefi-
 cij siue de beneficio formaliter accepto. Ista conclusio
 probatur primo de beneficio formaliter accepto. quod
 sic maius est beneficium quod a maiori amicitia cum
 maiori discretione et prudentia procedit: sed secundum cur-
 sum eōdem pater discretior est et prudentior filio. quod
 magis expius. vnde sicut dicit Aristoteles. sexto huius. iuue-
 nes quia non sunt expi non videntur esse prudentes.
 filius etiā secundum rectū ordinē rationis et nature propter ma-
 gis amat filium quam e contra. sicut dictum fuit in questione
 decimasexta huius octauus. ergo beneficia patris in
 filium a maiori prudentia et maiori amicitia procedūt.
 quam e contra. ideo sunt maiora. scdo dicta conclusio pro-
 batur de materia beneficii. quod secundum eōdem cur-
 sum pater dat esse filio. non e contra. pater longo tempore
 nutrit filium et ministrat ei necessaria. non e contra
 quod secundum eōdem cursum scilicet ut in pluribus pater est fi-
 lio ditor usque ad mortē. tertio pater filio secundum
 eōdem cursum prebet vel prebere facit doctrinā in mo-
 ribus doctrinā in fide catholica. et sepi doctrinā
 in habitibus intellectualibus aut practicis aut spe-
 culariis: talia autem vel tāta filius patri secundum eōdem
 cursum retribuire non potest. Ex hac tertiā conclusio-
 ne intellexit Aristoteles. quod ut credo Seneca non ne-
 garet. ¶ Quarta conclusio est quod si pater et filius se
 habeant adinuicē secundum cursum casualē: vel preter
 aut contra ordinē recte rationis: filius potest facere co-
 dignā retributionē patri predicto modo. id est possibi-
 le est filium retribuire patri equale aut maius quam rece-
 perit. Ista conclusio patet primo de beneficio formaliter
 accepto: quod propter ordinē rationis et nature pertingit pa-
 trē in filij generatione nullā habuisse bonā intentio-
 nē ad filium: contingit patrem malū reliquisse statim
 filium sine administratione nutrimenti vel doctrine
 aut forte ad interficiendū ipsum laborasse et possi-
 bile est in posterū filium retribuire dicto patri mul-
 ta magna bona: et bona intentione quāuis ei secundum
 eōdem cursum et ordinē recte rationis pater plures amet
 filium et sit prudentior eo. tamen aliqui et in aliquibus propter
 ordinē rationis nihil prohibet e contra esse. scdo probatur di-
 cta conclusio quantum ad materiā beneficii. quod si pater
 dedit esse filio per generationē hoc fuit semel tantum: et de-
 dit esse valde imperfectū. imo non dedit ei nisi semē
 instrumentaliiter filij generatiui. nam post emissio-
 nē seminis nichil egit pater ad filij generationē:
 imo non minus ad generationem peruenisset filius si sta-
 tim pater mortuus fuisset. filius autem per casum potuit
 esse perfectus patris saluare et multoties eū redime-
 re. sic quod pater pluries interfectus fuisset: nisi filius
 redemisset aut succurrisset: sed maius videtur esse
 donū saluare perfectū inesse: quod alias destructum
 fuisset et multoties: quam semel re imperfectissimā in
 esse constituere. Ad etiā in aliquo casu filius possit

Tercia

Quarta

Secundo

Prima disti-
ctio

Scda distictio

Tercia distin-
ctio
Triplex de re-
tributio condi-
gna.

Quarta dis-

Quinque con-
clusiones.

Prima

Secunda

administrare p[ro]p[ri]um plus nutrimentum vel doctrine. Re-
cepit apparet satis ex p[re]dictis: quia forte nihil tale
recepit a patre. Et ista q[ue]rta conclusio intelligitur. Se-
cunda q[ue]rta. Arg. n[on] negaret. Quia conclusio est
q[uod] p[ater] se habere ad filium s[e]c[un]d[u]m c[on]suetudinem cursu s[e]c[un]d[u]m di-
crimen recte r[ati]o: filius n[on] p[otes]t p[ro]p[ri]um facere condi-
gnam retributionem id est absoluer[e] e[um] ab obligati-
one morali: quia qui benefactori non retribuit equale
aut maius tenetur adhuc ei ad retribuendum si ex p[ar]te
utriusq[ue] et aliar[um] circumstantiar[um] oportunitas re-
tribuendi interueniat: et si hoc accidente n[on] retri-
bueret esset ingratus: sed casu posito filius n[on]
potest patri equale retribuere: neq[ue] quo ad mate-
riam b[en]eficii neq[ue] quo ad b[en]eficii formalit[er] acceptu[m]
ut p[ro]batu[m] fuit i[n] tertia conclusio[n]e. ergo moralit[er] sp[eci]fi-
lius remanet patri obligatus. Ad r[ati]o[n]es dicend[um]
est: q[uod] due prime p[ro]cludunt p[er] s[e]c[un]da conclusio[n]e. Ad
aliam r[ati]o[n]em p[er] quanto ipsa arguit de esse quod p[ater]
dat filio concedendu[m] est (ut mihi videtur) q[uod] si p[ater]
non habuerit intentiones bonam ad filii p[ro]creatio-
nem et posito q[uod] hoc fuerit notorium filius p[er] actu
p[ro]creationis ip[s]a p[re] non obligaret p[ater]i: si aut[em] illud
non fuerit notoriu[m]: filius obligat[ur] p[ater]i ac si debita
intentione habuisset. q[uia] p[re]sumendu[m] est de bona in-
tentione: ubi p[ro]p[ri]u[m] n[on] apparet. R[ati]o[n]es etia[m] de nutrime[n]to
p[re]cedu[n]t b[en]e p[ro] quarta conclusio[n]e: et non p[ro]ce-
dunt p[er] tertia[m]. P[ri]ma r[ati]o de doctrina deficit q[uia] licet
n[on] sit possibile ad e[que]le retribuere: t[ame]n retribuendu[m] e[st]
ad possibile aliter deo nihil esset retribuendu[m]. Se-
cunda aut[em] r[ati]o p[re]cedit p[er] q[ue]rta conclusio[n]e. Et de ter-
tia sc[ilicet] quatu[m] vel quod doctor sit retribuendu[m] de-
betur post. Et hec de questione.

q[ue]stio. xxiij.

Arguit p[ri]mo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Oppositum
q[uod] p[ater] abne-
gat filiumduplex obli-
gatio

Ycesimotertio et ultio sup[er] octauu[m] q[ue]-
rit[ur] ut p[ater] liceat filiu[m] abnegare. filio
ho[m]i[n]i p[re]m neq[ue]q[ue] Ar[istote]l[is] p[ri]mo q[uod] p[ater] n[on]
liceat filium abnegare: q[uia] q[uod] aliq[ui]s
scit et sciuit et longo t[em]p[or]e approbavit
irr[ati]onale: est denegare. p[ater] aut[em] scit et sciuit et lon-
go t[em]p[or]e approbavit filiu[m] esse suu[m] q[uod] r[ati]o. It[em] p[ater]
ad filiu[m] est amicitia naturalis et nihil licet facere
p[er] natura[m] eo q[uod] o[mn]e tale est malu[m]. It[em] filius est
sicut p[ater] quedam p[ri]s ut dicit Ar[istote]l[is]: et n[on] est r[ati]onale p[er]
t[em]p[or]e relinq[ue]re. It[em] ar[istote]l[is] p[ri]mo q[uod] p[ater] min[us] possit reliq[ue]re
filiu[m] seu abnegare q[uod] e[st] q[uia] q[uod] magis amat min[us]
p[otes]t relinq[ue]re amatu[m]: eo q[uod] amicitia est ligam[en]tu[m] q[uod]
da[m] aicor[um]: sed p[ater] magis amat filiu[m] q[uod] ec[on]tra. q[uod] r[ati]o.
It[em] q[uod] est alteri maiori p[ro]p[ri]uate coniunct[us] mi-
nus p[otes]t ip[s]u[m] relinq[ue]re: sed p[ater] est p[ro]p[ri]us filio q[uod] fi-
lius p[ater]i sicut dicebat Ar[istote]l[is] q[uod] r[ati]o. It[em] p[ater] n[on] l[icet] filiu[m]
abnegare nisi p[ro]pter icorrigibile neq[ue]ciam ut vult
Ar[istote]l[is]: sed etiam filio licet b[en]e p[re]m relinq[ue]re p[ro]pter i-
corrigibile neq[ue]cia[m]: q[uia] nullis malis e[st] p[er]uicacu[m] nisi
causa reuocandi: eos q[uod] ita licet filio relinq[ue]re p[re]z
sicut e[st]. Oppositu[m] d[icit] Ar[istote]l[is]: nota d[icitu]r s[e]c[un]d[u]m. Eu-
stratiu[m] q[uod] p[ater] denegare filiu[m] i[n] p[ro]posito nihil aliud
est q[uod] e[st] a se et a domo sua expellere viciu[m] ne[cess]ia
non ministrare: et econuerso etia[m] filium abnegare
p[ater]em est filium n[on] velle p[ri]s in vite ne[cess]is subue-
nire ubi p[ro]p[ri]e casu p[ater] indigeret: et filius ab[st]ineret. Et
ex hoc sequit[ur] q[uod] sicut aliq[ui]s est alteri obligatus ad
ministrandu[m] vite ne[cess]ia: sic n[on] p[otes]t e[um] denegare et si
cut non est obligatus: sic p[otes]t. S[e]c[un]do rem[em]oran-
da est distinctio obligationis data i[n] p[re]cedenti q[ue]-

stione i[n] obligatione legalem q[uod] quis potest cogi
de iure et moralem q[uod] q[uod] s[e]c[un]d[u]m rectam r[ati]o[n]em tenet[ur]
sed de iure cogi non debet aut p[otes]t. Et it[em] mo-
ralis diuidi p[otes]t: q[uia] obligatio moralis vel attendi
p[otes]t r[ati]o[n]e b[en]eficii accepti vel r[ati]o[n]e aicitie vel r[ati]o[n]e
debiti ciuilib[is] b[en]euolentie dico p[ri]mo r[ati]o[n]e accepti
b[en]eficii: q[uia] b[en]eficiarius tenet[ur] ad retributionem neq[ue]
deatur ingratus. dico s[e]c[un]do r[ati]o[n]e amicitie: quia ad
amicitia[m] spectat b[en]euolentia b[en]eficientia et concor-
dia ut dicit[ur] post. dico tertio r[ati]o[n]e debite ciuilib[is] be-
n[u]olentie: q[uia] cu[m] homo sit natura[l]i[ter] aial[is] p[er]mutati-
u[m] singuli singulis de h[um]ano more tenent[ur] ad b[en]e-
uolentia[m]. Et q[uod] videmus o[mn]i[um] etia[m] inter extraneiss[im]os
humanam quadam pietate: compassionem vel
miam m[od]o constat q[uod] natura[l]i ordine ad b[en]e-
uolentia[m] sequitur b[en]eficientia si necessitas occurrat. ni-
si forte obstat aliquod grauame[n] persone b[en]e-
uolenti: ita q[uod] singuli singulis i[n] casu necessitatis tenen-
tur ad benefaciendum si possint: sine aliquo ip[s]o-
rum vel sibi proximoru[m] detrim[en]to aliter e[um] pecca-
ret c[on]tra h[um]anam pietate[m] vel miam. veru[m] est t[ame]n
q[uod] hec obligatio adeo debilis est: q[uod] ex ea nullus al-
teri tenetur administrandu[m] mansione[m] neq[ue] vite ne-
cessaria. ideo ad p[ri]s nihil de ista obligatione. di-
cendu[m] est ergo p[ri]mo q[uod] aliq[ui]b[us] t[em]p[or]ibus sc[ilicet] an[te]q[uam] fi-
lii possint uti r[ati]o[n]e et p[ro]videntia parentes ex lega-
li obligatione non p[otes]t filios abnegare. Illis enim
t[em]p[or]ibus parentes legibus cogent[ur] ad debita filio-
ru[m] nutritione[m] et educatione[m] iuxta posse suu[m] et hoc
est r[ati]onale quia leges h[um]ane debent ad possibile
p[ro]videre ne h[um]ane creature pereant ex culpa p[ar]e[n]t[is]
e[um] et p[er] p[ro]p[ri]os debent obligatos ad hoc astrin-
gere parentes aut[em] de iure natura[l]i: n[on] specifico s[ed]
generalit[er] singulor[um] aialiu[m] perfectorum obligant[ur]
enutritione[m] filior[um] usq[ue] ad vsum p[ro]videntie. ergo le-
ges h[um]ane debent eos ad hoc astringere si contra
naturam voluerint eos denegare. Dicendum e[st]
s[e]c[un]do q[uod] post sufficientem filios filioru[m] educatio-
nem et nutritionem licet parentib[us] filios denega-
re quantum est de legali obligatione quia t[un]c for-
te filij p[otes]t sibi eque p[ro]videre de necessariis sicut
parentes ip[s]i sibi parentes aut[em] grauarentur si co-
gerentur talibus p[ro]videre de necessariis. It[em]
leges non debent imponi quibus plurimu[m] filioru[m]
fierent deteriores et parentes plurimu[m] grauare[n]t[ur]:
sed si parentes cogent[ur] ad sp[eci]fice ministrandu[m]
filijs necessaria. multi filij fierent valde mali et pi-
gri nolentes laborare: q[uia] n[on] esset ne[cess]itati et p[ro]p[ri]is
parentes non sufficerent sibi et illis. It[em] leges i[n]
t[em]p[or]e p[ro]uifundate erat sup[er] debitu[m] naturale et ge-
nerale singulor[um] aialiu[m] ut dicebat[ur]: tali ergo debi-
to cessante debet cessare leges ille obligatorie s[ed]
illud debitu[m] naturale cessat c[on]pleta filioru[m] edu-
catione. unde iunc videmus i[n] singulis brutis p[ro]u-
erbes filios reliq[ue]re id r[ati]o. Impossibile e[st] t[ame]n q[uod] hec co-
clusio patit[ur] instantias p[ar]ticulares et locales sicut i[n]
omnib[us] ubi forte leges feru[n]t q[uod] filij debet p[ar]eri
bus succedere i[n] hereditatib[us] aut alijs p[ar]ticularib[us]
casibus forte infinitis. De filiis aut[em] as[er]q[ue] habe
ant[ur] r[ati]o[n]is et p[ro]videntie manifestu[m] est: q[uod] n[on] obli-
gant[ur] p[ar]entib[us] aliq[ui] legalit[er] obligati ad subuenien-
du[m]: q[uia] neq[ue] sciret neq[ue] possidet aliq[ui] quor[um] p[ater] n[on]
habeat d[omi]nu[m] vel salt[em] custodiam et ordinatione[m]
i. i.

obligatio mo-
ralis triplex.

p[ri]mo dictu[m].

s[e]c[un]d[u]m dictu[m]

tertium dictu[m]

quartū dictum.

quintū dictū si
ue conditio

sextū dictū.

septimū dictū.

nisi forte leges aliq̃ pticulares & locales obstant
de cōi em lege fili⁹ possessio est patris donec utiq̃
sit pelicon & separet ut dicit Ar. q̃nto hui⁹ ppe
q̃d illo tpe questio p̃is locū non h̃z. Et sic hec ter-
tia conclusio. ¶ Quarto dicēdū est: q̃ post tps edu-
catis filij q̃tū ē de legali obligatiōe possūt abne-
gare parētes abnegatione supra exposita. Itā le-
ges non feruntur cogentes filios ad nutritiones
parentū ppter multa. p̃mo q̃z ut i plurib⁹ parētes
vsum habēt rōis & puidētie & q̃z ut i plurib⁹ parē-
tes sunt ditiores filijs. tertio quia si ptingat utroq̃
q̃z pauperes esse. tamen filijs nimis honorati sūt
de nutritione & puiione vxorū suarū & filiorū suorū
ad quos legaliter obligant. q̃rto quia non est na-
turale q̃ filij nutriāt parētes: sicut ē naturale ecō-
uerso. quinto quia filij a parentibus legaliter ab-
soluti possunt liberius amicitias speciales & ma-
trimonia contrahere. & mercaturas & singulos ali-
os contractus ciuiles: quos tunc contrahere licet
et expedit sexto quia tantū forte esset vituperiū
potenti filio si pauperes parētes oīno abnegaret
q̃ hoc quasi nūq̃ cōtingit ppter q̃d leges hoc tā-
q̃ inuisum sine phibitione relinquerūt. vltio for-
te quia que parentes dederunt filijs non dederūt
per modum mutui sed meri doni pro quo nullus
ad retributionē cogendus est. ¶ Deinde dicēdū ē
de moralibus obligatiōib⁹: & erit quinta conclusio
q̃ put obligatio moralis attenditur ex parte bñfi-
cij recepti: pater abnegare potest filiū et nō econ-
uerso: quia dicto modo fili⁹ quicqd faciat patri sp̃
remanet debito: cū non possit adiequale receptis
cōpensare si adinuicē se habeant scdm cōmunem
cursum &c. sicut dictū fuit in alia q̃stione: sed q̃-
tū est ex parte recepti bñficii benefactor potest ab-
negare bñficiatū. quia pōt quetare sibi debitam
retributionē: beneficiatus autē q̃dū remanet de-
bito nō pōt abnegare bñfactorē: tenetur em sem-
per ad retributionē. Et hanc conclusiōē (ut michi
videf) intendebat Ar. in lra. vbi dicit. propter q̃d
utiq̃ videbif non licere filio patrē abnegare. pa-
tri aut filiū. debentē em reddēdū. nihil aut faciēs
dignum eoz quē subfuerūt operatus est. quare sp̃
debet: quibus aut debetur potestas dimittere pa-
trivtiq̃. Sexta conclusio erit prout obligatio mora-
lis attendit ex parte amicitie. patre & filio bonis
existibus & permanentibus. neuter vnq̃ potest al-
terum dimittere: quia amicitia est ligamentū ami-
corum quo alter ad alterum affectum habet bñfi-
ciandi et indigentis succurrendi. si possit. id op-
positionem includit: q̃ durante amicitia fiat sepa-
tio amicorum scdm p̃rpositam abnegationē: sed
manētibus bonis parētib⁹ & filijs semp opz du-
rare amicitia inter eos. & c. Septima conclusio
est q̃ scōz nūc imediate dictā obligatiōē p̃ filiū
et filius patrem potest abnegare propter alterius
aut vtriusq̃ maliciā quia cessante amicitia ces-
sat obligatio scdm q̃ attenditur ex pte amicitie: s̃z
ppter maliciā p̃is vel filij possibile est iter eos
nullā esse aicitia. ṽl existē cessare nullus enim ad
superexcellētē in maliciā & incorrigibilem tes-
nef scdm iudiciū recte rōis i amicitia p̃euerare &
&c. Ad dēdū est tñ q̃ nō statī apparente malicia
debet fieri abnegatio sed p̃mitus auxiliandum

est ad mores si possibile fuerit. et ante totalē abne-
gationē recedendū est aliquāter a ministratiōe
necessarioz. et nō est festinandū dare. dante nō si
malicia appareat obstinata erit totaliter ab nega-
tū & hoc totū exp̃ssit. Ar. i lra si q̃s p̃sideret. vlti-
tima conclusio pōt poni pparatiue q̃ quantū ē ex p-
te amicitie: pater min⁹ pōt filiū abnegare q̃ filius
patrem: quia q̃to amicitia est maior. tanto fortior
est obligatio. put extēdit ex parte aicitie: sed cōf
maior est amicitia p̃is ad filiū q̃z e. sicut aī pba-
tū fuit & c. ¶ Ad rōes rēddēdū est ad p̃mā dicen-
dū est. q̃ ipa nō arguit. de abnegatione de qua itē
dīmus: cū em offie mēdaciū sit peccatū: cōceden-
dum est q̃ nūq̃ licet patri asserere illum nō esse
filiū suū si sciat aut credat contrariū esse. ṽz nisi
forte hoc dicat sub tali sensu. tu non es filius me-
us: abnego te id est amorem paternum a te remo-
ueo. et a me te separo. tua malicia existente et tunc
ista esset abnegatio de qua locuti sum⁹. Ad aliam
dicendum est: q̃ amicitia naturalis patris ad filiū
a qua nullo casu est recedendum. est ṽs ad vsum
rōis & prudentie. & post non. ¶ Ad aliam dicēdū
est: q̃ aliqui vnā partem corporis insanabiliter in-
fectā expedita corpore separare: ne totū corp⁹ in-
ficiat. ¶ Alie due rōes p̃cedunt p vltima conclu-
sione. ¶ Vltima rō p̃cedit p septima conclusio-
ne nulle autē illarū rōnū p̃cedunt contra quintas
conclusionem quā intendebat Ar. Et sic finit⁹
tur questiones super octauum.

vltimū dictū.

Ad rationes

Ad secundā

Ad tertiam.

Ad q̃rtā & q̃n-
tam.

Ad sextam.

q̃stio prima

Ad primo

Secundo

Tertio.

Quarto

Quinto

Arca nonum librum querendū
est primo de retributionibus de
quibus Aristoteles partim tras-
ctat in octauo. et complet in no-
no. Sit itaq̃ p̃ma questio circa
nonum. Vtrum retributio mē-
suranda sit secundus estimatio-
nem dantis primum benefici-
um vel retribuētis. ¶ Arguitur primo: q̃ retri-
butio faciēda sit secundum estimationem dan-
tis: quia magis amicus magis debet esse estima-
tor amicitie communicationis: sed dans ē ma-
gis amicus: quia dicitur nono huius: q̃ benefa-
ctor magis diligit bñficiatū q̃ econtra. ¶ Itē
intēdens retributionē debet estimare eā cū a fine
sumant iudicia practica ut d̃z i sexto: sed dans p-
pter vtile intēdit retributionē ut d̃z i octauo & c.
¶ Item sicut est commutatiua iustitia ita est de a-
micitia octauo huius: sed ad vendentem pertinet
estimare rem suam ergo &c. ¶ Item omnis opera-
tio magis ordinari debet per precipientem et sus-
cipientem: sed dans est h̃mōi: quia se habet ad reci-
pientem: qui retribuere tenet. ut pater ad filiū. et
deus ad homines octauo huius id & c. ¶ Item in
aicitia et per cōsequens i bñficijs scdm amicitia
retribuēdis multo p̃ncipalior est i certior affectio
q̃ exterior opatio ṽn capitulo de liberalitate. non
enī in multitudīne datorum quod liberale: sed in
dātis habitu. & Seneca p̃mo de bñficijs nō quid

- detur aut quid fiat refert: sed q̄ mēte sed i practi-
cis opationib⁹ opz semp attendere magis ad p̄nci-
paliora. q̄ i retributionib⁹ faciēdis opz ad affectū
dantis maxime intendere ex quo seq̄ videtur q̄ il-
le pōt magis bñ estimare retributionem faciendā
qui magis nouit affectionē dantis. illam autē nul-
lus nouit nisi dāns ergo 2c. ¶ Item opz retribuere
non quecumq̄ sed q̄ p̄mi dantes appetunt. 2 p-
pter que habēda dederūt q̄ sua erāt. qz (sicut dicit
Aris.) si se est ei quod est nihil fieri. cum eo qd ap-
petit non potitur. q̄ estimāda est et ordināda retri-
butio per illum qui nouit que 2 qualia dāns appe-
tebat. nullus autē hoc nouit bñ nisi dāns. ergo 2c.
- Sexto** ¶ Itē non fit retributio sufficiens nisi bñfactor
ab omni damno vel grauamine quod ratione do-
ni incurrit releuetur: sed quantū dānū incurrit nul-
lus scit bene nisi ipse. q̄ ipse debet retributionē esti-
mare. ¶ Oppositum. arguit: quia in perfecta amī-
citia que sc̄ est ppter honestū benefactores dona-
tribunt sine intentione retributionis. ad tales autē
non spectat precīū retributionis estimare. ¶ Itē
ille non est iustus estimator beneficii qui benefici-
um magnificat ultra eius valorem: sed hoc facit
sepe donator vt dicit Aristoteles. et in multis ex-
perimur dicunt ei donasse maxima eorum q̄ apd
eos erāt. 2 que beneficiati non obtinissent ab a-
lijs: et succurrisse in periculis: aut in magnis ne-
cessitatibus 2 talia fecisse 2 dedisse: propter q̄ dā-
na sustinuerunt 2 labores. igitur illi non sunt iusti
estimatores bñfactorum. nec per p̄s retributionū
- Septimo** ¶ Item cui non licet repetere retributionem ad
ipm non spectat taxare retributionem sibi facien-
dam: sed donatori nō licet repere: qz tūc nō esset
donū sed mutuū. 2c. ¶ Deinde arguit q̄ retribu-
tio mensuranda sit scdm estimationē recipientis
p̄mū bñficiū siue retribuēns: seu eius qui retri-
buere tenet. auctē Aris. octauo huius dicentis q̄
ppter vtile amicitia existente patientis vtilitas
mensura est. q̄ta autē fuerit vtilitas: ipse nouit. q̄
ipse vere potest et debet estimare retributionem.
- Oppositum** ¶ Item auctē ip̄ius nouo huius dicentis. non so-
lū necessariū esse videbit vtiq̄ p̄habentē ordina-
re: sed etiā iustum. cuius rōem assignat quia iusti-
tia equat lucrū dāno. sed qui recepit nouit lucrū
nouit enī quātū adiutus est q̄ bñ pōt estimare quā-
tum sit iustum retribuere. ¶ Itē nō minor debet
fieri retributio i eo qd dat i vtili aicitia: q̄ si eme-
retur: sed emens tūc daret de re quātū esset vtilis
sibi: ergo tūc debet retribuere: hoc aut ipse maxie
potest scire. ergo ipse maxime potest bene mensu-
rare retributionem. Et hanc rationē notauit arg.
- Secundo** ¶ Item sicut se habet p̄mo dās ad dandū. ita res-
tribuēs ad retribuēdū: sed p̄mo dās mēsurauit
suū donū. q̄ retribuēs debet mēsurare retribu-
tionē. 2 hanc rōem notauit Aris. cum dixit. adhuc
quēadmodū cōcauit. ¶ Item benefactor i ami-
citia ppter vtile q̄uis intendat retributionem. tūc
non dat per modum mutui. sed per modum doni:
sed in tali mō dādi dās cōcedit recipienti acciem
estimādi retributionē. imo totū ponit in volunta-
te retribuēns: sic q̄ ille cogi non posset ad retribu-
tionē q̄ ipse debet esse dās 2 taxator in retributio-
- ne. id ergo concludendo dicit Aris. sed tamē retri-
butio sit ad tūc: quantū vtiq̄ ordinat recipientes.
- Oppositum** ¶ Oppositū arguit: qz ille nō est iustus estimator
qui parificat bñficiū citra ei⁹ valorem: sed bñficiū
tūc hūmōi: qz sicut dicit Aris. et sepe experitur
patientes quidē enim talia aiunt accipere parui-
cantes. ¶ Item si non debeat patientes vtilitate
mensurari retributio. non apparet q̄ recipientes de-
beat eā estimare: quia ob hoc solet dici: q̄ ad ipm
spectat estimatio. sed retributio non debet mēsu-
rari patientis vtilitate. probatio: quia si pauper
daret denari⁹. 2 diuiti florem⁹. denari⁹ esset pau-
per vtilior: q̄ diuiti florem⁹: eo q̄ paup ob indigē-
tiam multum iuuatur denario. diues autē forte ni-
hil iuuat floren⁹: qz nō indiget: q̄ si vtilitate patien-
tis deberet mēsurari retributio: paup plus tenere
turretribuere p vno denario recepto: q̄ diues p
vno floren⁹: quod videt valde inconueniens: sic ei
qui magis eget auxilio magis grauaretur. ¶ Deinde
arguitur q̄ oporteat vtriq̄ estimationē interue-
nire auctē Aris. dicentis maxie qdē forte apparet
retributionē fieri visam ā bob⁹ scdm dignitatem.
Et arguit p̄ si se i venditionib⁹: vbi opz estimatio
nē venditis et ementis cōuenire. Deinde argui-
tur: q̄ neutrius estimatione debeat hoc fieri: quia
scdm illius doni nullā estimationē debet mēsu-
rari retributio: qd quidem donum contingit esse
inestimabile et immensurabile. sed possibile est be-
nefactoris donum inestimabile esse sicut Aristo-
telis de phia cōcātib⁹. non em̄ (vt dicit) ad pecu-
nias dignitas mēsurat: p̄cū ei eq̄ ponderans nō
vltiq̄ fiet. ¶ Item si fieret estimatione dantis bñ-
ficiū magnificantis: fieret in pluri q̄ esset rece-
ptum: 2 ita bñficiatus grauaretur: 2 si fiat estima-
tione recipientis puificantis: bñficiū fieret in mio-
ri: quod itē fieret inconueniens. ergo neutri⁹ esti-
matione fieri debet. ¶ Aris. illam quēstionē soluere
videt p distinctionē. dona em̄ 2 retributiones fie-
ri p̄nt vel scdm amicitiam ppter honestum que ē
amicitia simpliciter. vel secundum amicitiam pro-
pter delectabile. vel vtile. que est amicitia secundū
quid. vt visum fuit in precedentibus. ¶ Primo
ergo dicendum erit de prima amicitia. et secundo
de scda. Deinde videtur michi q̄ ista quēstio pres-
guans est: et multas continet in se difficultates
partiales que sic enumerari possunt: prima sit de
eo quod in vltimo argumento tangebatur. videli-
cet vtrum oporteat retribuere plus recepto vlti-
mus vel equale. ¶ Deinde ad exemplificandum
alias dubitationes oportet supponere: q̄ certa p-
portio inter aliqua non scitur. nisi sita quantitate
vtriq̄: si ergo oportet retributionem proportio-
nari dono necesse est q̄ sciat siue estimetur quā-
titas vtriq̄. Ergo erit secunda dubitatio quo
quantitas doni mēsurabitur. vtrum scilicet vti-
litate recipientis vel grauamine donantis aut neu-
tro. sed electione et affectu donantis. ¶ Tercia
dubitatio erit. secundum cuius estimationem
illa donatio mēsurabitur. an scilicet donantis
estimatione vel recipientis. ¶ Quarta dubita-
tio erit consimiliter quo quantitas retributionis
mēsurabitur. ¶ Quinta erit p cuius estimatio-
nē. Sexta erit cuius sit inuenire debitam propor-

Oppositum

Secundo

q̄ opteat fieri retributio scdm estimatio-
nē vtriq̄

decisio

dubitatio
nes.
prima

Secunda

Tercia

Quarta

Quinta

Solutio p^{me}
dubitationis

Instantia p^{ia}

Secda instantia

Tertia

Quarta

Quinta

Sexta

Responsio

dubitatio.

tionē retributionis ad donationem an scilicet do-
nantis vel recipientis. ¶ De prima dubitatione
dicit Ar^g in fine octavi. et reddendum autem ipsi
quantum accepit et plus melius enim. Contra qd
obijcitur pluribus instantia. ¶ Prima est aucto-
ritate Aristotelis. quinto huius dicentis refam-
lari enim oportet ei qui gratiam fecit. Et postea
subdit quomodo hoc sit faciendum. dicens opor-
tet ergo hoc vtiq^{ue} equari. destruerentur enim si
non fecerit faciens et quantum et quale et patiens
hoc et tantum et tale. ¶ Alia instantia saltem qua-
tum ad alias amicitias est auctoritate Aristotelis
octavo huius dicentis his quidem in equalitate
existentibus amicis his quidem in superexcellen-
tia: equales quidem secundum equalitatem oportet i-
amare et reliquis equare inaequales autem analo-
gam superexcellentijs assignare. ¶ Item circa
eamdem et in eisdem est amicitia et iustum ut dicit
in octavo huius. sed iustum in equalitate consistit
dicitur in quinto. ergo et c. ¶ Item pauper valde gra-
uaretur in receptione beneficii si oporteret plus re-
ceptis retribuere melius enim eēt sibi nihil recepisse.
¶ Item videtur esse species v^{is}ure ubi op^{us} reddere ultra
forte. ¶ Item null^{us} tenetur ad impossibile. sed aliqui ē
impossibile plus retribuere ut p^{ri}vel deo v^{el} docto-
ri: et id impossibile eēt pauperibus retribuere diuitibus
plus receptis. ¶ Ad istā dubitationē breuiter dicē-
dū ē: q^{uod} i amicitia p^{ro}p^{ter} honestū nō est estimandū nec
oīno aspiciendū an p^{ri} aut min^{us} aut egle retribu-
mus q^{uod} ad illud q^{uod} exteri^{us} sit aut dā. q^{uod} donans
nullā retributionē intēdit. ideo neq^{ue} retribuens p^{ro}-
modū redditionis aut solutionis retribuit. absol-
uēde eī sunt donatiōes a retribuētibus et retribu-
tiones a donātibus: sicut dicebat i vicesima p^{ri}ma
q^{uod}ne octavi hui^{us}. id bñ dicebat Seneca quid autē
def. nō refert: sed q^{uod} mēte. Sed tu q^{uod}res. an q^{uod} affe-
ctione maiori vel minori vel egle debet fieri retri-
butio et qua fiebat donatio respondetur q^{uod} in ami-
citiā equalium debet esse equalis affectio. cum ut
dixi non fiat retributio rōe donationis: sed ac si ef-
fet prima donatio. In amicitia autē equalium dis-
cretum fuit prius quomodo melior magis amat et
amore meliori. ideo etiam dat intentione meliori.
Sed in amicitia p^{ro}p^{ter} vtile vel delectabile. di-
cendum est: q^{uod} oportet benefactori plus retribuere
q^{uod} dederit: q^{uod} vel illa est amicitia in equalium
vel equalium. si seqlit^{ur}. tunc vicesima p^{ri}ma. questio
ne declaratū fuit quō op^{us} vtriq^{ue} plus vel tribuere
vel retribuere: sed nō ex eodē bono. Si p^{ro} fueris
amicitiā egle: aut erit siliū scz eisdem bonis indi-
gentium aut dissimiliū scz diuersis bonis indi-
gentiū. ut forte alter lucro alter delectatione alter
frumētō v^{el} alter vīno. si ergo fueris dissimiliū: adhuc
apparet sicut prius quō vtriq^{ue} plus tribuendū et re-
tribuendū: sed nō ex eodē bono: erit eī vni p^{ri}us
tribuendū de delectatiōe. alteri vero plus de lu-
cro: et sic etiā vterq^{ue} scdm suam estimationē plus
recipiet: quia q^{uod} lucrū recipiet plus appetit et app^{et}
ciatur lucrū q^{uod} delectatiōe: et eō q^{uod} de delectatiōe
plus recipiet plus app^{et}ciat delectatiōe et quodā-
modo sili^{us} est in alio exēplo: si ei ponam^{us} q^{uod} eiusdē
p^{ri}ci quo ad pecuniā sint volū vini et modius fru-
mentū: et p^{ri}mus dat volū vini indigent^{is} vīno et ille

retribuit ei indigent^{is} frumento modū frumētū q^{uod}
uis simpl^{is} isti ambo egle p^{ri}ci tribuat^{ur} et retribuāt
i vtriq^{ue} scz suā estimationē plus tribuit: q^{uod} plu-
ris estimam^{us} q^{uod} plus indigem^{us} vterq^{ue} aut plus indi-
get eo q^{uod} sibi tribuit q^{uod} eo quod alteri dabat et sic
vterq^{ue} lucrā et aicitie sue finē attingit. Item adhuc
p^{ro}tingit i amicitia equaliū et siliū: quia q^{uod}uis simile et
simpl^{is} egle tribuant et retribuāt: tñ nō eodē tēpe
vel loco: sed vnus tribuit tpe vel loco indigentie
alterius et abundantie p^{ro}p^{ter} alter aut tribuit tpi-
bus et locis p^{ri}is: et ita adhuc vterq^{ue} lucrā. Et
in hi^{is} videtur esse de intentione. Ar^g. q^{uod} non solus di-
cto mō est plus retribuendū. imo etiam plus sim^{us}
p^{ro}p^{ter} q^{uod} quātū est possibile parificāde sunt grē i tali
amicitiā scz p^{ro}p^{ter} vtile ne interueniat materia q^{uod}ri-
monie q^{uod} ciuitiūne innata est interuenire gratie au-
tē non parificantur: nisi plus retribuāt q^{uod} nāq^{ue} p^{ri}-
mo dedit grām fecit. q^{uod} p^{ro} p^{ri}cise: tñ reddit nullā
grām facit: reddit eī solū quod debebat. nā i tali
amicitiā bñficiū. datū: q^{uod}uis sub modo doni offe-
ratur. tñ habet rationē veri mutui scdm intētiōe
offerentis. ergo qui tñdē p^{ri}cise tribuit. gratiā re-
cepit et nullā fecit: ergo grām grē nō parificauit.
oportet ergo (sicut dicit Ar^g.) reddere tñ et plus
et ne retribuens grauetur: sufficit aliqui forte ill^{ud}
plus esse in verbali regratiatione de receptis et
sui obligatione ad beneplacita et mandata: si ta-
men sit oportunitas retribuēti retribuere plus i
materiali vtilitate: et videat p^{ri}mu datorem indi-
gere: tñ sine dubio debet plus retribuere: quia
qualē grām recepit: talē cū redditione debet face-
re loco et tpe oportunis alias grām non parifica-
ret grē sicut dicebatur sed nec ille debet illud p^{ri}-
us quod sibi retribuitur retinere: imo reddere tpe o-
portuno aliter alius grauetur. et sic non attinge-
ret suum intentum in sua amicitia et ita esset oc-
casio q^{uod}rimonie et dissolutionis amicitie. Ad p^{ri}mā
ergo instantiā dicēdū est q^{uod} q^{uod} Ar^g. dixit. op^{us} ergo
hoc vtriq^{ue} equari. ipe loq^{ue}batur de p^{ro}mutationib^{us} pu-
re venalibus. que etiā fieri solēt inter extraneos et
absq^{ue} amicitia vel etiam cōcedendum est: q^{uod} opor-
tet in amicitia equari scilicet gratiam gratie. sed
hoc sit per plus retribuere ut dictum est. ¶ Ad
aliā dicendum est: q^{uod} in amicis equalibus sic o-
portet equare in amore et reliquis q^{uod} ipsi adinu-
cem habeant equales affectus interiores. et q^{uod} ex-
terius quantum p^{ri}mus fecit alteri eueniēte opor-
tunitate tantum alter p^{ri}mo fecisset illi si ad hoc
oportunitas p^{ri}mo euenisset vel dici oportet egle
re in reliquis. i. oportet ad possibile gratiam gra-
tie parificare quod non fit: nisi plus retribuendo
modo predicto. ¶ Ad aliā concedenda est au-
toritas: sed amicitia super iustitiā addit de suo
dare. ¶ Ad aliā dicendum est: q^{uod} pauper non
grauatur quia non ex eodem bono recepit et tri-
buit. recepit enim in pecuniā vel in pane. tribuit
autem in corporali labore. ¶ Ad aliā dicendū
est q^{uod} reddere fortem ex pacto et in volūtariē per-
tinet ad vsuram: sed non si hoc fiat libere per ami-
citiā. et cum hoc vsurarius semper retinebit il-
lud plus. amicus autem non ut dictum fuit p^{ri}us
¶ Ad aliā dicēdū est q^{uod} dicta itelligēda sunt vbi ē
possibile sine grauiamē alic^{ui} alic^{ui} vbi autē eēt i

ad p^{ri}mā instā-
tiā.

Ad secundā

Ad tertiam

Ad quartā

Ad quintā

Ad sextā

Quod debeat
fieri recipien-
satio doctori

possibile sufficit ad possibile retribuere sicut dicitur fuit plus. Et iterum quod dixi plus esse retribuendum dicitur veritate habere in amicitia propter utile: deus autem nobis et per filios non secundum tale amicitiam donauerunt de paupere vero quod possit diuiti plus retribuere satis apparuit. Non restat ergo videre nisi de doctore. Quantum ergo ad compensationem faciendam doctori qui non secundum amicitiam propter honestum docuit: sed ad lucrum recipiendum: prenotandum est quod si fieri debeat compensatio vel retributio pro dono recepto oportet retributionem esse dono proportionabilem: bonis autem anime cuiusmodi sunt scientie et virtutes recepte a doctoribus nulla bona exteriora sunt in valore proportionabilia: ideo pro bonis anime nulla bona exteriora retribuenda sunt ratione valoris eorum aliqua tamen sunt exteriora bona bonis anime proportionata non in valore (ut dixi) sed in proportionem signi ad signatum cuiusmodi sunt honores et reuerentie. ideo concludo: quod pro bonis anime nihil retribuendum est nisi honores et reuerentie tamen doctori utilitate intendenti retribuendum est lucrum in tantum quod sit merces non scientie recepte sed laboris sui corporalis et sue occupationis: quod secundum rebus suis euocatus nobis vocauerit et in hoc est doctoribus plus retribuendum quam ipsi dederint: quod possibile est fieri secundum estimationem eorum modo predicto: indigentes enim pecunia maioris precij estimant decem libras quam suum laborem vel suam occupationem annualem: et hoc sit dictum de prima dubitatione et de qua si placeret posset fieri pro modo questio specialis super prima librum octauum. Secunda dubitatio erat quo quantitas doni mensuretur: virum scilicet utilitate recipientis vel grauamine donantis vel neutro: scilicet potius electione et affectu donantis de qua dubitatione putavi mihi videretur intentio. Arguitur et Seneca et aliorum moralium est: quod in amicitia virtuosus seu propter honestum quantitas beneficii debet principaliter attendi ex electione et affectu donantis et non ex precio doni exterioris nisi solum significatiue dicitur enim Arguitur in octauo huius. In his autem amicitijs quod secundum prius accusatiue quod de non sunt mensure assilati operantis electio virtutis enim et moris in electione principale. Et Seneca primo de beneficijs dicit non quod deus aut quod fiat refert: sed quod mente et subiungit ibi Seneca verba pulchra ad propositum dicens si beneficia in rebus non in ipsa beneficientis voluntate persistere: eo maiora essent quo maiora sunt ea que accipimus illud autem falsum est non nunquam enim nos magis obligat qui dedit parua non magnifico quam qui regum equauit opes: qui exiguum tribuit sed libenter quam paupertatis sue oblitus est dum mea respiceret: qui accipe se putauit cum daret qui dedit tanquam non recepturus: recepit tanquam non dedisset: qui occasione questus est quam prodesse contra ingrata sunt licet re ac specie magna videantur que dant aut extorquentur aut excidunt multo gratius venit quod facili quam quod plena manu datur: exigui est quod in me contulit sed amplius non potuit. Et id quod dedit magnus est: sed dubitauit scilicet distulit: sed cum daret genuit: sed superbe dedit: sed circutulit et placere non ei cui prestabat voluit.

de secunda dubitatione

Ambitioni dedit non misit dixi autem non solum significat iure: quia dona exteriora maiora: si donantes desint tanta dare interiores affectus ceteris paribus desinant maiores. Sed in amicitia propter utile dicens est absque dubio: quod beneficium magnitudinem non habet neque mensuram ex affectione interiori danti ad recipientem: quia in quantum datur causa utilitatis proprie non habet affectionem bonam ad recipientem: ita enim alteri cuius daret si crederet utile esse sibi. Est ergo considerandum quod in amicitia que precise est propter utile dationes et retributiones modicum distinguuntur a venditionibus et emptionibus. pueniunt enim primo quia virobique opus dare quid pro quo. Secundo quia opus virobique utrumque lucrari saltem secundum opiniones ipsorum: quod enim equum suum permutat cum pecunia credit pecuniam utiliore esse sibi equo et alter econuerso credit equum esse sibi utiliore pecunia illa et sic uterque credit plus accipere. sic etiam amicitia propter utile non preheret iter aliquos nisi uterque crederet plus recipere et lucrari ideo si non fieret ita non attingeret finis talis amicitie propter quod oporteret eam dissolui distinguuntur tamen in alijs quod in venditionibus interuenit pactum secundum communem sensum et expressum de habendo certum quod et certe quantitas pro certo quod et certe quantitas et statim in amicitia autem quicquid datur certum quod sine pacto de re habendo certum quod vel certe quantitas imo oino sine pacto de re habendo pro modo puri doni licet item et si non sit donandi pure. Aliquid etiam prestat certum quod sub pacto re habendi idem vel equale et sub spe quod alias prestat sibi quam indigebit aliter illa prestatio magis esset propter honestum quam propter utile. Videamus ergo quo rei vendibilis aut emibilis precij mensuratur: quia per hoc propositum poterit esse manifestum. Dicam igitur sicut appeti in quanto quod rei venalis mensura est ceteris indigentia humana ob hoc enim videmus alio quo tempore quanta vini esse maioris precij quam alio tempore due quare secundo ad hanc communem mensuram addunt vel diminunt indigentie particulares permutantium abundans enim in frumento non daret tamen pro modio frumenti quantum daret indigens frumento et abundans in pecunia res eadem et eodem tempore apud abundantem est minoris precij et apud indigentem est maioris dicam igitur quod precium beneficii in amicitia propter utile primo mensurabitur per communem indigentiam loco et tempore quod beneficium illud datur. Secundo ad hanc mensuram fiet additio propter indigentiam recipientis quanto enim magis indigebit tanto donum maioris precij reputare debet propter quod in tali amicitia bene considerandum est quod dona fiant tunc et talia quod et quibus recipientes multum indigeant. Tercio fit adhuc additio ad illam mensuram si dans in eo quo amicus indiget non abundet: nam si dans ex eo quod dedit aliquod damnum incurrit vel facere commodum suum dimisit donum debet multo maioris precij reputari propter quod in tali casu non debemus recipere dona amicorum nisi plurimum indigeamus. Contra prima mensura beneficii minorat ex abundanti dantis et non indigentia recipientis. Et sicut dictum est de hac secunda dubitatione ita proportionabiliter dicendum est oino de quarta dubitatione quod querebatur quo mensurari debeat quantitas retributionis. Ideo persequens videndum est de tertia dubitatione.

si sumit mensura rei venalis

De tertia dubitatione

i. ii.

de sexta dubi
tatione

Ad rationes
Ad primam

ad secundam

Ad tertiam

Ad quartam

Ad quintam

Ad sextam

Ad rōes post
oppositum

Ad secundā

Ad tertiam

dubitatio. Iq̄ q̄rebat scdm cui⁹ estimationē quā
titas doni mēsurabit. Et videt̄ mihi dicēdū eē q̄
vterq; debet quātitatē doni estimare. p̄mo quidē
dant̄ ut sciat quātā debeat sperare retributionem
et ut sufficiat sibi tanta scdo recipiēs ut sciat i q̄
to tenet. Et eodē modo dicendū est de quinta du
bitatiōe. vterq; enī debet estimare quātitatē retri
butiōis. p̄mo qdē retribuens ut sciat si sit suffici
ens: qz si sic. bñ est et si nō. opz ut p̄stet bñfactori
p̄mittēs se bñ alias p̄ posse satisfactur scdo reci
piens retributionē debet estimare eā. ut si est suffi
ciens sibi sufficiat et perseueret i amicitia. et si nō
sit sufficiens. expectet supplementū loco et tēpe
faciēdū. De sexta p̄o dubitatione dicendū ē
q̄ ad retribuētē spectat inuenire p̄portionem re
tributionis ad p̄mum donū sicut Ar. determinat
quā bñfactor sibi dedit auct̄ hoc faciēdi i quātū
nō per modū mutui sed p̄ modū doni dedit q̄uis
intenderet retributionē. et qz quilibet si debeat bñ
agere debet opus suū oībus circūstantiis debite
p̄portionare. mō retributio opus est retributoris
nō p̄mi bñfactoris. dicēdū ē in q̄ retributor si ho
nelle pōt scire ierionē et estimationē p̄mi benefa
ctoris debet scdm illā si p̄node pōt p̄portionem
p̄dictam inuenire. Et si estimationē p̄mi benefa
ctoris ignoret. faciat ip̄e scdm p̄pam discretionē
et hoc iudicat Ar. (ut mihi videt̄) cū dixit maxie
qdē forte opz retributionē fieri visā ambob⁹ secū
dū dignitatē eē: si aut̄ nō hoc accidat. non solum
hēcū esse videbit̄ p̄p̄tē ordinare sed etiā iustum.
Addit etiā Ar. documētū bonū ut dignior fiat re
tributio. qz hoīes multa nō eq̄li mō app̄ciant̄ idē
gentis et repleti. ideo forte oporteret non tanti ap
preciari quātū habenti videt̄ dignū. sed quātū aīe
habere appreciatus est. R̄ndēdū est ergo ad rōes
Ad primā dicēdū est: q̄ i amicitia iequalit̄ ex
cellentior esset melior estimator eoz quoz estima
tio ad vtrumq; eque spectaret: hoc tñ non obstante
alr deberet illa estimare. s̄l̄r nec excellentior ē dñs
oīm actuum iter ip̄os cōicator̄ imo q̄libet suoz.
Ad secundā dicēdū est: q̄ vterq; deberet esti
mare quātitatē retributionis faciēde: sed retri
butio inuenire debet in quo q̄si. et quō retribuatur
retributio dono debite p̄portionē. Ad tertā
dicendū est q̄ tā emptor q̄ venditor estimat p̄ciū
rei vendēde et emēde. Quarta rō procedit sicut p̄
ma. Quinta rō p̄cedit de amicitia p̄pter hone
stū: nā in amicitia p̄pter vtile vtilitas est p̄nci
palissima. quia est finis ad quē cetera ordinatur
Ad sextā dicendū est: q̄ a primo dante est
bene estimanda retributio: sed non ordinanda. cū
illa non sit actio eius et cū ip̄e p̄miserit ordinatio
nem illam recipienti. ut dictum fuit. et tñ concessū
fuit q̄ retribuens ordinare debet eā scdm estima
tionē dantis si sciat et p̄mode possit. nec illa rō pl⁹
concludit. Et eodē modo dicēdū est ad vltimā rō
nem. Prima rō ad oppositum p̄cedit de amicitia
p̄pter honestū. Ad secundā dicendū est: q̄ il
le dator q̄ nimis donū suū magnificat. nō bñ a
git: nec est pueniēs aīcus etiā vtili aīcitiā nos au
tē locum sum⁹ de his q̄ debite exercent illā amīci
tiam iō rō nō est ad p̄positū. Ad tertiam rōnē
p̄cedit q̄ dās nō debet retributionē ordinare: qn

tñ debeat estimare eā: cū sp̄et eā. rō nō concludit.
Dēs alie q̄nq; rōes arguēt̄ q̄ scdm estimationē
recipiētis bñficiū debeat fieri retributio p̄cedunt
modo superius determinato. Prima rō ad op
positum p̄cedit de illo receptore q̄ non bene exer
cet amicitia sicut dictū fuit de datore. iō n̄h̄il ad
p̄positū. Ad scdam rōem dicēdū est q̄ q̄cunq;
mēsurā mēsuret donū vel retributio vterq; debet
vtrumq; p̄ posse estimare. qn etiā dī i patēris vti
litate nō debet mēsurari retributio. hoc est negan
dum: quāuis etiā alijs debeat mēsurari sicut di
ctū fuit. Ad hoc aut̄ q̄ opponit̄ de diuit̄ pau
pere: dicēdū est q̄ iter eos nō debet ex eodē bono
fieri donū et retributio sicut dictū fuit. iō rō nō va
let. Alia rō p̄cessa ē de penultiarōe q̄ arguit de do
ctrina et s̄l̄r de vltia rōe dictū fuit satis i positioē
Et sic est finis questionis.



Uerū scdo. vtrū oportet p̄i magis
obedire q̄ alicui alteri. Arguitur q̄
sic: qz cui magis sum⁹ obligati ma
gis debemus obedire: sed p̄ ceteris
magis sumus obligati parentibus:
quod apparet p̄mo quia ab eis maxima recipim⁹
imō oīa quia esse nutritū et doctrinā. Secūdo
quia pater oīno dñs est fili. primo secundū natu
ram in quātū ab eo habemus esse et nutritū. se
cundo scdo mores i quātū habem⁹ ab eo doctrinā
Et adhuc magnū signum q̄ nos sumus ei maxie
obligati est q̄ minus possumus ei facere retribu
tionē condignā q̄ alicui alteri ut vult Arist. Et
quia maior et fortior est obligatio scdm naturam
q̄ scdm p̄suetudinē vel institutionē hūanā p̄i au
tē obligamur scdm naturā: p̄ncipatib⁹ aut̄ v̄l legi
bus aut alijs vel scdm p̄suetudinē aut hūanā insti
tutionē. et quia primo sumus obligati patri poste
rius autem p̄ncipantibus et alijs. cum domus
sit prior ciuitate cui autem prius obligamur huic
magis obedire tenemur. igit̄ et c. Oppositum ar
guitur quia iustus precipienti est magis obediē
dū: sed homo rōe p̄iutis sit iustus p̄cipit q̄ rōne
p̄nitatis cum rōne p̄iutis sit iust⁹. et nō rōe pater
nitatis ergo magis obediendū est virtuoso p̄i q̄
patri non virtuoso: vel idē ratione virtutis q̄ rōe
paternitatis. Uerū dñs superiori est magis obedi
endum q̄ dñs inferiori: sed princeps est dñs su
perior pater ergo principi est magis obediendum
maior p̄batur multipliciter. primo: quia causa su
perior est potentior et magis influens in causatū.
Secundo: qz bonū quātō cōius tanto melius et dī
uini⁹. et dñs superior magis intēdit ad cōe bonū.
Tertio qz dñm inferiorē opz obedire dñs superior
riori et ita p̄cepta dñi inferioris contra p̄cepta
dñi superioris nullā debet habere efficacitā. q̄to
qz licet ab inferiori dño appellare ad sup̄iorem et
nō ecōtra: iō n̄cē est sup̄iori dño obedire. et nō in
feriori. Sciendum est: q̄ obedientia respicit p̄
ceptū. p̄cepta aut̄ solū p̄iēt ad dños in his et ad
eos in quibus et ad q̄s h̄nt dñum. Ex audito aut̄
magis respicit p̄ces et supplicationes p̄ces aut̄ p̄
tinet ad inferiores vel eq̄les. p̄ces ergo inferiorū
vel equalit̄ exaudim⁹. p̄ceptis p̄o dñoz obedi⁹
Secundo sciendum est: q̄ ista q̄stio pōt multī
pliciter specificari. vñomō vtrum oportet magis

ad alias rōes

Ad secundā

q̄stio secunda
Ad primo

Secundo

Oppositum

Secundo

of a. inter obe
dientiam et
auditionem.

multiplex ex
positio q̄on⁹

obedire patri q̄ amico virtuoso. sc̄do modo vtrū oporteat magis obedire patri q̄ principi vel legibus: posset etiā specificari alijs modis. de quib⁹ nō est vis: q̄ si de duob⁹ p̄dictis visum fuerit: poterit satis de alijs esse manifestū. De p̄mo ergo dicā q̄ virtuoso rōne qua virtuosus vel amico rōne qua amic⁹ vel etiā amico virtuoso rōne qua amicus virtuosus non op̄z obedire: q̄ amici virtuosī debēt adinvicē esse equales. neutro sup̄ alterū hñte dñm pp̄ie loquendo. Ideo vbi pater p̄ciperet filio in his in quib⁹ haberet sup̄ ipsum dñm p̄p̄atio erat nulla patri em̄ esset obediendū z nō amico virtuoso. Sed tunc esset dubitatio an sit magis p̄cepto patris obediendū: vel preces amici virtuosī exaudiendū. Ad q̄ ego respōdeo q̄ si p̄ceptū patris fuerit licitū z honestū: z de his in quib⁹ p̄f sup̄ filium habet dñm: magis erit obediendum patri cui⁹ ratio est: q̄ obligatio subiecti ad dñm ē in virtute iusticie ideo nō obedire esset iniustificare: sed obligatio amici ad amicū vel virtuosū ad virtuosū est virtute solū liberalitatis et amicitie modo maxima peccatorū sunt iniustificatōes sicut apparuit in p̄oribus liberis: maiora enī sūt p̄ctā p̄tra virtutes cardinales q̄ p̄tra alias: et maxima p̄tra iusticiā. dixi aut̄ si p̄ceptū fuerit licitū z honestū: q̄ in illicitis aut inhonestis nulli dñō ē obediendū: imo q̄ ad talia nullus alteri est subiectus: nec p̄ p̄is aliquis est quo ad talia dñs amic⁹. dixi etiā de his in quib⁹ pater h̄z dñm. quia in quo cessat dominiū. in hoc p̄ceptū nō h̄z locum: nec in his p̄ p̄is obedire oportet. nō em̄ omne q̄ per modū p̄cepti p̄ponit volumus vocare p̄ceptū: tamē si fiat de his in quib⁹ p̄cipiēs sup̄ illūz cui p̄cipit nō habet dñm. illud p̄ceptū erit illicitū. licet non ex p̄te rei: tñ ex p̄te p̄cipiētis. nulli em̄ de iure licet p̄cipe ei sup̄ quē dñm nō h̄z p̄ceptis autē illicitis nō est obediendū. ¶ Deinde dicendū est de alia specificatiōe sc̄z an magis sit obediendū patri vel principi. Circa q̄ notandū est q̄ princeps habet cōe dñm sup̄ oēs de ciuitate quantū ad opa ciuilia: que scilz cedere p̄t in cōe damni vel cōmodū ciuitatis: sed quantū ad opa precise domestica pater h̄z dominiū z nō princeps dico autē precise domestica. q̄ in casu opa domestica induunt rōnem operū ciuiliū. sibi gr̄a. domestici opus est ortos colere z plantare frumētum. emere. vendere. custodire. tñ in casu cogēte. videlicet si ciuitas est obsessa inimicis. princeps sc̄dm exigentiā circūstantiāz coget frumenta vendere arbores extirpare. z sic de alijs. sed vbi in nullum p̄iudiciū ciuitatis eēt arbores plantare vel eas detruicare aut frumenta vendere vel ea custodire. princeps in nullo se haberet de his intromittere. Ex his statim habet q̄ quantū ad opa ciuilia nō oportet patri obedire q̄ de his p̄cipe nō habet. cū non sit dñs quo ad ea. p̄ncipi autē op̄z obedire quia dñs est z p̄cipe p̄t. concedendū est tñ q̄ si pater vsurpādo sibi p̄ceptum: p̄cipiat in talibus aliqd q̄ nō videat̄ esse malū. faciendū est illud: non p̄ obedientiā sed p̄ exauditiōē: q̄ p̄ceptū cum sit ex p̄te p̄cipiētis illicitū. nō debet recipi sc̄dm virtutē p̄cepti sed sc̄dm virtutē p̄cis vel cōsiliij. Ecōuerso etiā dico q̄ quantū ad opera

precise domestica obediendū est patri in licitis et honestis q̄ sic dñm habet z nō esset in talibus obediendū principi. quia nō habet in his dñm nisi vsurparet tyrannidē. quo casu p̄pter timorē rōnabile esset ei obediendū dñtāmē illud q̄ p̄ciperet non esset inhonestū. ¶ Sed pone casum q̄ princeps (quacūq̄ vsurpātiōe dñi placet) p̄cipiat tibi v̄dere frumentū: pater p̄o p̄cipiat retinere. an tu vendas frumentū: dicam q̄ nō. quia p̄ceptū regis iniquū est: cū non habeat iustū dominū. Ideo nō est ei obediendū. z q̄ imponere manus in bona alteri⁹ inuito dñō est iniustificare: et si metu cadente in constantē virū tu principi obedias tu peccabis: sed tñ ventraliter: vt dicebat in tertio libro. ¶ Ponamus ergo aliū casum q̄ p̄ p̄cipiat portare frumentū in grangiā z princeps sub pena capitis hoc inhibeat. licet iniuste. an ergo filius obediret patri. credo q̄ non debet obedire. q̄ illo casu p̄ceptū patris esset irrōnabile z p̄ p̄is illicitū: q̄ irrōnabile est oīno ponere ī manifestō periculo p̄ditionis illud q̄ est sine p̄portione maius p̄ salute minoris. filius autē sine p̄portione est maior bonū patris q̄ frumētū: et q̄ p̄ceptū irrōnabile est q̄ exsequi ē irrōnabile: sed se manifeste p̄ditioni exponere p̄ salute frumēti est oīno irrōnabile. Quis se in bello exponere pro frumento cōtra raptōres esset rōnabile. vbi de victoria spes p̄babilis habet. Et scias q̄ multum differt casus iste a p̄o. In p̄mo em̄ casu peccatum erat. nō q̄ p̄ p̄cipiebat. sed q̄ inuito dñō ponere man⁹ in bona ei⁹ est iniustificare. In sc̄do autē casu filius nō tāgeret bona patris dñi exñtis: sed solū nō faceret q̄ p̄f illicite p̄cipet id nō peccaret. Eodem mō dicendū est si patiens subiiciat se medici dñto quātū ad sanitatē recuperandā. ipse quo ad hanc tāgētia magis op̄z obedire medico q̄ patri vel regi. imo nec patri nec regi ē pp̄ie obediendū. q̄ quo ad hoc nō habet dñm sup̄ illum s̄f etiam doctori quo ad doctrinā tangentia obedire op̄z. et ita de alijs. ¶ Sed ponat q̄ p̄ p̄cipiat de ope domestico. z princeps de politico. vide l̄z dicat pater vade in agrū. et princeps dicat vade ad preliū. quid erit faciendū. R̄s̄det gerardus bñ q̄ p̄ncipi erit obediendū: posito tñ q̄ vtrūq̄ p̄ceptū eēt rōnabile altero circūscripto z hoc p̄batur sufficienter p̄ rōnes q̄ arguendo adducte fuerūt ad p̄bandū q̄ dñs sup̄iori sit magis obediendū: his visis solū de sunt rōnes. ¶ Ad p̄mā p̄t dici q̄ nō magis obligamur ad obediendū p̄f in opibus domesticis q̄ ad obediendū p̄ncipi in ciuilibus. imo ecōuerso p̄pter superioritatē dominiij z melioritatē boni ciuilis z quia facilius est absolui a dñō patris q̄ a dñō p̄ncipis: cum sit facili⁹ et minus dānosū separari a domo q̄ separari a tota ciuitate. Et qñ dicat q̄ a p̄e maiora z plura bona recipimus. dicendū est q̄ l̄z hoc concedat: tamen ex hoc pater in filiū nō habet dñm. saltem post vsū rōnis z prudentie. q̄ illa bona filio donauit et trāstulit in dñm filij ex naturali debito patris sollicitudinis z amicitie. Ad autē pater sit oīno id est quātū ad oīs dñs filij. negandū est. Et concedendū q̄ fili⁹ nō p̄t compensare p̄f equale vel plus receptis. sicut p̄us dicebat. sed cōpensat. l̄z.

Dubitatio

de sc̄da expositione.

Aliud dubiū

Ad rōnes.

ratio vel retributio nō est p obedientiā cui fiat de bonis quorū retribuens est dñs. Et est concedēdū q obligatio p naturā est fortior obligatiōe scdm p̄suetudinē. ideo filio nō licet aī vsum rōnis exire a dñio patris sed pōt exire a dñio p̄ncipis si pat̄ velit se et filiū a ciuitate separe. Sed postq̄ filius h̄z vsum rōnis et puidētie. cessat naturale dñum patris sup ipsum et fit dñum voluntariū si filius velit manere cū patre et sub p̄fe. Et forte fili⁹ nō est p̄s sub dñio patris q̄ sub dñio p̄ncipis: quia pater ante generationē filij et bona p̄fis erat sub dñio p̄ncipis. ¶ Ad rōnem q̄ arguit q magis sit obediendū p̄tuofo. dicendū est q l̄ virtuosus sit iustus: tñ si non sit dñs ip̄e non pōt bñ p̄cipere licet possit iustissime p̄carī consulere vel exhortari et suadere et c.

Ad rōnes in oppositum.

Ad. iij. Arg. pmo.



¶ Veris tertio vtrū opz magis subuenire patri q̄ alicui alteri. Arguit q sic qz subuenire alicui est rōne pietatis et amicitie: s̄ nichil est magis p̄sū q̄ videre patris indigentia: et nichil etiam est amabili⁹ p̄fe: tum qz ip̄e maxime ē amicus: tum qz ab eo maximā et p̄ma bona recepim⁹ ergo et c. ¶ Itē illi maxime est subueniendū si indigeat: cui⁹ possum⁹ sufficiēter retribuere et cui sp̄ remanem⁹ debitorēs. pater est h̄mōi igit. ¶ Itēz p̄s magis d̄z subuenire toti q̄ alicui extraneo si cut naturaliter videm⁹ q p̄ salute totius corporis manū v̄l pedem statim exponim⁹: sed fili⁹ ē sicut pars quedā patris. ideo et c. ¶ Itē sicut sibi p̄s ē magis subueniendū q̄ alteri. ita sibi p̄p̄nquiori et cōiunctiori est magis subueniendū q̄ remotiori sed filius est patri p̄p̄nquissimus. id ē c. ¶ Oppositū arguit. qz cum amico rōne amicitie sit subueniendū. oportet illi magis subuenire quez magis amamus: filiū autē magis amam⁹ q̄ patrem: vt prius dicebat. ergo opz magis filio subuenire: et qz hoc est naturalius cū bruta magis subueniant filiis q̄ parētib⁹. ¶ Itē magis subueniendū est ei quē magis est amādum: sed virtuosum hōiem est magis amandū q̄ patrē. nam cū nihil sit amabile nisi qz bonū. magis bonū magis est amandū: sed p̄tuofo nō pater est melior patre nō p̄tuofo: vel etiā hōmo dicē melior et p̄p̄s amabilior ratiōe virtutū q̄ rōne paternitatis. ergo magis est amādum. et p̄p̄s ei subueniendum: virtuosum non patrem q̄ patrē non virtuosum: vel eundē magis rōne qua p̄tuofo q̄ rōne qua pater. ¶ Itē scdm amicitia meliorē et excellentiorē est magis operandū. sed amicitia p̄cise scdm virtutes est multo melior et excellentior illa que est p̄cise secūdū paternitatem et filiationem. hoc probatur multis p̄liciter. primo qz p̄ma amicitia nō potest eē nisi bonorū. secūda autē indifferēter pōt esse bonorū et malorū. Scdo qz scdm p̄mā amicitia distinguitur a brutis et excellim⁹ ea. In scda p̄o eis puenimus. Tertio qz p̄ma amicitia ē in nobilissima potētia. est em̄ in ipsa voluntate. scda p̄o amicitia est in appetitu sensitiuo: cum pueniat tam fatuis q̄ sapientib⁹. et tam brutis q̄ hominib⁹. Quarto qz p̄ma amicitia h̄z p̄ obiecto bonū anime. scda p̄o bonum corporis qd filius a p̄fe recepit modo (sicut dicit septimo politice) si quidē est aīa p̄cio

Secūdo

Tertio

Quarto

Oppositum.

Scdo

Tertio

fior et possessione et corpe. necesse et dispositio ē optimā vniuscuiusqz p̄portionabilr h̄fe. ergo cōcludemus q scdm aīcūā p̄tuofoam magis ē operandū q̄ scdm paternā. cū ergo bñfacere sit op⁹ amicitie. sequit q magis est benefaciendū p̄tuofo. ¶ Item cui est magis obediendū ei magis ob ligamur. et cui magis obligamur. ei magis est subueniendū. si indigeat ergo cui magis est obediendū: ei magis est subueniendū: sed p̄ncipi magis est obediendū q̄ p̄ri. vt dicebat in alia q̄stioe. id ē c. ¶ Sciendū est q ista quinqz noīa si p̄p̄e sumant distigūt puta satisfactio. et restitutio: redditio. solutio. et retributio. quia satisfactio respicit illatā iniuriā. restitutio p̄o respicit rē iniuste sublatā redditio autē respicit rem cōmodatā vel depositā vel locatā. solutio p̄o respicit rem ex legali obligatiōe debitā. retributio p̄o respicit rez. donatā. Subuentio autē de qua q̄stio formata est respicit indigentia. et si cōiter accipiat pōt extendi ad oīa noīa predicta respectu p̄sonarū indigentū: tamē magis p̄p̄ie dicē de gratuita donatione vel mutuatione p̄sone indigētī. donatio autē et mutuatō a predictis quinqz noībus distingunt qz nullū connotant actū priorem inter dantē vel mutuantē et recipientē. et ideo donatio vel mutuatō sūt p̄p̄e scdm merā liberalitatē vel amicitiam aut p̄p̄atio nem. sed alia quinqz magis sūt rōne actū p̄cedentiū quos illa quinqz noīa respiciūt. Ex his autē satis apparet q satisfactio nō est nisi eius q̄ iniuriā intulit ei qui illam passus est. nec restitutio est nisi spoliatoris ei q̄ spoliatus est. nec redditio est nisi h̄bētis cōmodatū vel depositū vel locatū. aut h̄mōi ei q̄ mutauit deposuit vel locauit: nec solutio est nisi debētis ex legali obligatione creditor: nec retributio est nisi ei⁹ cui donatū est donatori id est bñficiatī bñfactori. vt imur em̄ loquēdo p̄p̄ie noībus bñfactoris et bñficiatī p̄ donatore et eo q̄ donū recipit. Ex quo apparet q p̄dicto rū ad predictos scdm q̄ h̄mōi. referendo singulis singulos. nō sunt donatiōes neqz mutuatōes. s̄z donatiōes et mutuatōes sunt ad amicos aut cōpatriotas aut vicinos aut cōsocios rōne amicitie vel patrie vel societatis et h̄mōi. vel etiā donatiōes sunt ad extraneos in necessitate constitutos rōne humane cōpassionis. vel etiā magnorū viroz aut bonorū ad virtuosos rōne bone fame et p̄tut. ¶ Dicendū est ergo p̄mo q magis ē satisfaciendū leso vel restituendū spoliato: vel reddendū ei qui mutauit vel deposuit vel soluendū creditor: q̄ donare vel mutare amico vel patri vel alteri cui cūqz ceteris paribus. id est ipsis existētib⁹ in eqli indigētia et equaliter p̄tuofo. causa est qz oēs p̄ri actus p̄tinent ad iustitiā directe sic q non satisfacere leso petēti satisfactiōē v̄l nō soluere creditori petenti solutiōē. et sic de alijs: esset directe in iustificare. sed donare vel mutare non p̄tinet directe ad iustitiā imo ad liberalitatē vel amicitia ideo non donare vel nō mutare nō esset directe iustificare: sed ē illiberaliter v̄l inamicabiliter se habere. peccata autē cōtra iusticiā sunt maiora q̄ cōtra ceteras virtutes: et iusticia melior est quā alie p̄tutes vt determinatū fuit in quarto et in q̄no. ideo et c. Hec valet si q̄s obijciat q verorū amī

Quarto

Hec quinqz satisfactio restitutio redditio solutio retributio dñs.

p̄ma conclusio.

corū est omnia bona sua perfecte cōdicare. hoc em̄ nō est verū nisi saluo iure aliorū: sed p̄tra iusticiā nūnq̄ oportet ea cōdicare: qz dicit Tullius in libro de amicitia. hec ergo lex in amicitia sanciat ut neq̄ rogemus res turpes neq̄ faciam⁹ rogati. Si aut̄ cetera nō eēnt paria: nō oporteret illā cōclusionē v̄l esse verā nō enim oī casu reddendū est depositum aut soluendū debitū: v̄l si creditor sit in fura vel si creditor forte sit abundās copiose: et p̄ sit in extrema necessitate p̄stitutus vel amic⁹ vel etiā p̄tuosus extraneus. et tu solū haberes duos denarios. et tantūdem deberes creditori q̄ cū instantia debitū a te repeteret. puto q̄ potius eēt de illis denarijs em̄dum panē ad subueniendū patri vel amico q̄ reddendū creditori: qz necessitas legē non h̄y. imo in extrema necessitate oīa fiunt cōia. intantū (vt puto) q̄ in necessitate p̄stituti nō solum possent licite nō soluere debitū vel nō reddere depositum: sed etiā ab abundantibus inuitis v̄lētē auferre si possent. In quib⁹ aut̄ casibus et in quot dicta p̄clusio patere instantiā videlicet q̄ nō magis eēt reddendū vel soluendū q̄ donādum. non est possibile determinare ppter infinitatē circūstantiarū sicut notat Ar̄. Si ei sup̄ excedat donatio v̄l oatio bono vel necessario. ad hoc declinandū. sc̄do ponēdesunt p̄clusiones de cōpatione satisfactionis. restitutionis. redditiois. et solutionis adinuicē. et videt̄ esse dicendū q̄ citius ē restituendū ablatū q̄ reddendū depositū: si hec nō possunt simul fieri et cetera sint paria: qz sc̄bz fortorem obligationē citius ē agēdum. sed ille viri q̄ interesse obligatus est in hocq̄ rē suam habet et v̄lteri⁹ obligat⁹ ē spoliato. qz in eum iniustificauit. Item peiora citius sunt reformāda sed non restituere / est peius q̄ non reddere. qz ante repetitionem depositi nō male tenebat depositū: sed et affi et post repetitionē ablati semp̄ male tenebatur ablatū. Et eodē modo apparere pōt q̄ citius ē reddendū depositū q̄ soluendū debitū: qz dñs de positi formaliter est q̄ deposuit nō que habet: sed domin⁹ pecunie creditori soluēdē nō est creditor sed qui h̄y modo iniustus esse videt̄ retinere rē alterius ip̄o inuito q̄ retinere rem q̄ sua est. quāuis debeat postmodū esse alteri⁹: illo inuito. ideo et. Et ob hoc etiā iudices magis p̄sueuerūt dilatio nē aliquā p̄cedere de soluēdo debitū q̄ de reddēdo depositū. Sed p̄tra hoc obijci qz sc̄bz fortiorē obligationē citius est agēdum: sed videt̄ q̄ ego sim magis obligatus creditori: qz magis teneor et qui p̄ me fecit: q̄ ei p̄ quo ego feci. creditor autē multū fecit p̄ me credēdo michi debitū. ego autē multū feci p̄ alio cui⁹ depositum custodiui. Respondeo q̄ quantū ad gratiā hinc inde factam ego magis sum moraliter obligatus debitori ad gratiarū actiones et ad retributionē faciēdā p̄ter debiti solutionē: sed quantū ad rē depositam ego oīno sum obligatus ad nō retinendū rē alterius ip̄o inuito. De satisfactione aut̄ sciendū est q̄ nōne satisfactiois v̄timur. vno mō cōiter. alio mō specialiter. Satisfactio cōiter accepta est cōis oī solutioni rōnabili cuiuslibet obligatiōis ita q̄ restitutionē et redditio nē et solutionē et retributionē cōdignas vocemus satisfactiones et sic non

intendimus hic de satisfactione. Satisfactio autē specialiter dicta vel accepta distinguit contra p̄dictos actus. Et subdistinguit iterum qz aliqui satisfactio capiat̄ p̄ut respicit obligationem p̄ncipalem et distinguit p̄pue p̄tra restitutionē. conueniunt em̄ qz vtraq̄ respicit illatā iniuriā. Sed videt̄ qz restitutio respicit iniuriā spoliatiū quā quis ad se p̄uertit rem alteri⁹ illo inuito vel nolēte. Satisfactio autē respicit iniuriā illatam non spoliatiū sed corporis lesiū. aut possessionū destruciū vel honoris et fame depressiū et h̄mōi. Alio modo satisfactio accipit̄ p̄pue p̄ut respicit solum dāna expensas et interesse cōsequētia ad obligationē p̄ncipalem ex peccato v̄l defectu obligati. quecūq̄ fuerit illa obligatio et qñ satisfactio accipit̄ isto modo. tunc opz q̄ restitutio accipiat̄ cōis q̄ p̄ius. sc̄z p̄ut respicit illatā iniuriā tam p̄pue spoliatiū q̄ non p̄pue spoliatiū. v̄l bī ḡa. si comburas domū restitutio erit q̄ reficiās nouam. si vulneres q̄ sanare facias. et q̄ v̄ltra em̄dandū erit p̄tinebit ad satisfactionē. Si ḡ loquimur de satisfactione v̄ltimo mō accepta. p̄ut sc̄z respicit cōsequētia ad obligationē p̄ncipalē: videtur q̄ magis sit soluendū obligationē p̄ncipalē q̄ de cōsequētijs ad ipsam satisfaciēdū. saltem vt in plurib⁹ si ambo fieri nō possunt: qz ad p̄ncipalius ē magis et p̄ncipalius attendēdū. dico autē vt in plurib⁹: qz circūstantie p̄st aliqūā do ordinē p̄mutare. Sed si satisfactio capiat̄ p̄ori modo: forte pōt dici q̄ citius est restituendū ceteris paribus q̄ satisfaciendū. v̄l bī ḡa. equū ablatum p̄us est restituendū q̄ p̄ equo occiso alterius reddendū. qz hoc modo satisfactio p̄portionabiliter se h̄y ad restitutionē sicut redditio ad solutionem. rei em̄ ablate dñs vere est nō qui habet: sc̄z q̄ spoliatus est. q̄ vero equū interficit nichil h̄y cui⁹ alter sit dñs. ideo et. Et (sicut dixi) oīm p̄dictorū ordo mutari pōt aliqñ ppter diuersas et innumerabiles circūstantias: quas loco et tpe oportet cōbinare prudētē. Tertio dicendū est de p̄patione donationis. mutuationis. et retributionis adinuicē. Et dico statim q̄ ceteris parib⁹ potius est retribuendū q̄ donādum vel mutuandū: quia q̄b⁹ est donādum mutuandū vel retribuendū ex̄tib⁹ pariter amicis pariter p̄tuosis et pariter indigentib⁹ retributio v̄ltra illud q̄ donatio vel mutuatō significat cōnotat obligationē ex recepto b̄ficiō: sed ad q̄ faciendū magis obligamur: hoc magis est faciendū. dico etiā q̄ inter p̄fectos et p̄p̄ p̄ssime dictos amicos mutuatō nō h̄y locū: sc̄z solum donatio et retributio: qz mutuatō nō cōiscant̄ bona p̄fecte et simpliciter: amicorū aut̄ p̄dictorū est omnia bona cōicabilia p̄fecte et simpliciter cōdicare: cū talis amicus sit alter ip̄se. Si rētiā neq̄ mutuatō locū h̄y ad pauperes impotētes: q̄ neq̄ pecunia neq̄ possunt seruitio v̄l alio precio mēsurabiliter reddere imo diuites illis paupib⁹ debēt donare simplr et pauper debēt eis retribuere in ofonib⁹ regratiatiōib⁹ aut reuerētijs. hoc ē p̄ se manifestū. sed in amicitia debili sicut est amicitia ppter v̄tile vel amicitia cōuicinoz cōsocioz consanguineoz cōpatriotarū rōne vicinie societatis patrie vel consanguineitatis et h̄mōi locum

Quia in satisfactionem p̄pue dictaz restitutionē

sc̄ba de p̄patione restitutionis et redditiois.

Correspondentia de p̄patione redditionis et solutionis.

Obiectio.

Responsio.

multiplex acceptio huius termini satisfactio

Tertia p̄clo de cōpatione mutuatōis et donationis

Correspondio

Dubitatio 8
solutioe et red
dutione.

Ad rones in
oppositum.

Obiectio.

Solutio.

hnt tā mutuatlo q̄ donatio vel retributio. ¶ In
quibus satis apparet q̄ aliqui magis ē donandus
aliqui magis mutuandus scdm diuersitatē rerū cō
mutandarū et psonarū et amicitiarū et aliarū cir
cūstantiarū. In rebus em̄ modici p̄cij turpe esset
aliqui pactū apponē de reddēdo. vbi nō esset tutū
magis dare sine pacto: q̄n asit sit donādū vel mu
tuandū in talib⁹: iudicio prudētis relinquendum
est. ¶ De retributiōe autē compata ad solutionē
vel redditiōē aliq̄ dubitauerūt an scz magis sit
retribuendū donatori q̄ soluendum creditori vel
reddēdū mutuatori: ceteris parib⁹ scz donatore
creditori vel mutuatori eque indigētib⁹ et eque
p̄uosis existētib⁹. de hoc ei aliquibus visum ē q̄ ma
gis sit retribuendū donatori q̄ soluendū credito
ri vel reddēdū mutuatori: qz scdm maiore obli
gationē magis ē operandū: sed magis obligamur
donatori. p̄batio qz maius bñficiū magis nos ob
ligat ceteris paribus: sed si q̄s mutuat vel credit
michi decem libras: et alter donat michi decē: do
nans facit multo maius bñficiū q̄ mutuas. q̄ z c.
¶ Binor statim p̄batur qz licz res exterior q̄ ē ma
teria beneficij sit eq̄lis: tñ modus et act⁹ interior
nō sunt equales: mai⁹ em̄ bñficiū est donare. ¶ Pri
mo qz rei dñum transferē simplr in recipientē.
Scdo qz donatio sit ex maiori amore vel affectio
ne ad recipientē q̄ mutuatlo. sed hoc nō est tenen
dū: quia tribuere idem est q̄ donare. et retribuere
idem q̄ redonare. redonare autē est donare: ideo
retribuere ē donare. sed dictū fuit p̄us q̄ potius
est reddēdū vel soluendū q̄ donandus. q̄ z c. Et
causa ad hoc est que dicta fuit p̄us scilz qz retri
buere nō ē actus p̄prie p̄tēs ad iusticiāz sicut
reddere et soluere. nam ille cui donatū est ad quez
spectat retribuere fact⁹ est simplr dñs rei. q̄ vero
dñs est simplr rei nulli iniustificat si eam retineat
si eā neqz donat neqz redonat: sed forte illiberali
ter et inamicabiliter operās ingratus ē. et forte ob
hoc iudex cogit ad soluendū vel reddēdū et nō
cogit ad retribuendū. ¶ Ad rones in oppositum
dicendū est qz indubitatē donans maiorem facit
gratiā et maius bñficiū: et ideo morali obligatiōe
magis ei obligamur: sed simplr nō magis ei obli
gamur: qz alteri p̄ter obligatiōē morālē obliga
mur legaliter. Et iterū concedendum est plane qz
maius beneficiū magis obligat ad amandū ad
honorandū ad regratiandū. sed nō est necesse qz
maius beneficiū magis obliget ad dandū rē suay
q̄ minus beneficiū ad reddēdū alienā. Dicendū
est etiā qz maius beneficiū magis obligat ceteris
pib⁹: sed cetera nō sunt paria: qz recipiens do
num nichil habet cui⁹ donator sit dñs. et recipiēs
mutuū habet rem cui⁹ mutuator est dñs. ¶ Et si
quis dicat qz predicta nō valent ad pbandū qz ma
gis sit soluendū q̄ retribuendū. qz si credis mihi
pecuniā: ego factus sum dñs illius. et nichil habeo
cuius tu sis dñs sicut et si fiat donatio. ¶ Solutio
dico qz nō est simile qz debitor lz habeat rei dñiū.
tñ lege vel pacto obligatus ē ad relinquēdū dñiū
et in creditore transferēdum certo termino: v̄l pe
tente creditore. cū em̄ vendo tibi equū: et credo tibi
pecuniā: ego constituo te dominū equi non sim
plicitē: sed sub pacto qz talem pecuniā tali tēpo.

re michi soluas: ideo si pactū non teneas tu desti
nis iuste h̄re rei dominū: sic autē nō erat de dona
tiōe. quia dñum rei simplr et absolute transfere
bat in recipientē. Et p̄ hoc etiā apparet quid de
duplici donatiōe sit: dicendū est em̄ quedā dona
tio pura sine intētiōe remuneratiōis que in p̄fe
cta amicitia et in p̄fecta indigentū compassiōe
h̄z locum. Alia p̄o quasi mutuatlo facta sub exte
riori forme doni: sed tñ sub intētiōe remunera
tiōis q̄ locum h̄z in amicitia p̄pt̄ delectabile v̄l
utile. ¶ Querit ergo cui donatori sit magis retri
buendū. Et ego puto qz v̄triscqz parib⁹ scz eque
indigentib⁹ et eque p̄uosis existētib⁹: magis eēt
retribuendū scdo donatori: qui scilz donauit sub
spe remunerationis posito qz non posset cōmode
fieri v̄triscqz retributio. q̄a talis donatio spēm sub
intrat mutuatlois scdm intētiōē interiorē: mu
tuū autē magis est reddēdum vel soluendū q̄ sim
plicitē donādum v̄l dictum fuit. Et ista ratio sic
magis explanat: cuz verba non ad aliud inuenta
sunt q̄ ad designādū mētis cōceptus p̄ba obligāt
p̄ncipaliter: sed solū significatiue inquantū desig
nāt interiorē obligatiōē mentalem: sic ergo obli
gatio p̄ncipalr et formaliter accepta non ē ver
balis sed mentalis: tamē leges p̄cipiunt fieri iudē
tia scdm verbales obligationes q̄d est: qz iudices
aliter q̄ p̄ verba vel exteriora signa nō possūt ob
ligatiōes mentales cognoscere: si autē possemus
intētiōes hoīm intueri: leges p̄cepissent scdm
eas iudicia fieri. et de verbis nō curassent: cuius
signū est qz illos p̄ba nō obligant qui sciunt nō
h̄re sufficiētē discretionē ad formandū debite
legales obligationes sicut essent pueri v̄l mania
ci: verba etiā nō obligāt coactos: qz p̄sumit qz
eorū obligatiōi p̄bali mentalis nō correspondet.
ergo mētaliter obligati/ sunt simpliciter obligati
et ita scdm conscientiā tenent agere in p̄tute ob
ligatiōis quō leges cogerēt eos agere si obligatio
esset verbis designata: vel si esset possibile mētēz
interius intueri. sed si intētiōes donantiū et re
cipientiū scdm amicitia p̄pter v̄tile essent verbis
expresse: vel iudices possent eas int⁹ tueri: leges
cogerent ad solutionē vel redditiōē. qz vere eēt
mutuatlo vel creditio vel v̄ditio creditua scdm
quā magis esset reddēdū vel soluendū quā do
nandū: v̄l dictū fuit: ergo et c. Et detur tale exem
plū: amicus v̄tili amicitia dat amico frumētum:
sub intētiōe rehabendi vinū tantū p̄cij vel ma
ioris: et recipiens sub cōsimili intētiōe recipit
illud vinū: qui em̄ p̄pter v̄tile cōtraxit amicitiam
nō alia intētiōe debet recipere q̄ exigit illa amī
citiā: quia aliter ipse violaret amicitia contractā
et defraudaret amicū: sed si h̄e intētiōes p̄bis
designētur: v̄l iudex de his habeat noticiā: ipse co
get ad soluendū tanq̄ mutuū vel creditum: ergo
sine iudice opz ita fieri scdm bonā cōscientiā. Et
hoc exp̄sse dicit Aristoteles octauo libro loquēs
em̄ de amicitia p̄pter v̄tile dicit. potentī autē retri
buendū scdm dignitatē eorū qui passus est. Et q̄a
forte posset aliquis dicere: qz licet dans daret sub
intētiōe rehabendi: et sic p̄ modū mutuū: tamē
recipiēs volens cum illo cōtrahere honestā amī
citiā recipit illud p̄ modū puri doni. Contra hoc

Dubitatio

obicit Aristoteles dicens. nolentē enī amīcū non faciendū: ut utiq; peccantē in principio et bñ patientē a quo nō oportuit: nō enim ab amico neq; ppter ipsum hoc operāte id est recipiens statim peccat a principio si tanq; ab amico ppter honestū et per modū puri doni recipiat ab illo qui nō vult esse talis amicus: nec dare grā recipiētis sed grā rehabēdi. defraudat enim dantē. oportet ergo recipiendo intentionē intentioni dantis conformare. ideo concludit Aris. dicens. quēadmodū igit in dictis beneficiatū dissoluendū id est in moralibus obligatiōibus q̄ sola intētiōe sunt sine verbalī expressiōe bñficiatū tenet dissolvere: quēadmodū et in dictis id est quēadmodū in p̄bo de signatis et expressis. Facta ergo comparatiōe actū predictōr adinuicē qui specie differre videntur: nunc quarto faciēda est compatiō eiusdē act⁹ ad diuersitatē personarū. verbi grā. cōtingit pure donare filio scdm paternā amicitia: et amico p̄tuo so scdm amicitia virtuosam: et indigētī vicinō v̄ extraneo scdm compassionē humanā. ¶ Querit ergo cui sit magis donādū si nō est possibile cui libet simul donare vel etiā quem illor in periclo existentē oportet magis liberare: Si rē etiam de retributione an scz amico vel patri vel extraneo benefactori oportet magis retribuere? De q̄bus primo dicendū est: q̄ si eque indigeant et eque sint boni filius amicus et vicinus minus est donādū vicinō: quia in isto casu quisq; d est in vicinō rōne cuius sit dandū ei. idem est in filio et amico. et adhuc plus scz amicitia specialis: sed si filius et amicus non indigēt: magis est donādū vicinō vel extraneo indigētī: quia frustra donaret non indigētī. Sed ponamus q̄ filius et amicus indigēt minus tamē q̄ vicinus. Quid erit faciendū? dico q̄ si vicinus excedēt indigēt: filius autē vel amicus non nisi modicū indigēt: dandū est vicinō imo et filius et amicus deberēt illi dare. Si aut indigentia vicinī sit minor in valde modico q̄ indigentia filij vel amīci. dandū est filio vel amico. quātus autē et qualis sit excessus indigētie scdm quem declinādū sit hīnc vel inde. debet unusq; p̄ p̄p̄iam discretiōē determinare scdm exigentiā circūstantiarū. Infinite enī contingere possūt differētie: quas non est possibile vniuersali rōne apprehendere. ¶ Sed vtrū est magis dandū filio vel amico ppter mores vinculo sanguinis nō cōfuncto. Respondendū est (ut puto) q̄ magis ē dādū seu ministrandū filio vite necessaria: maxie ante vsum rōnis et providētie q̄ amico dandū quia pater (si potest) legaliter obligat⁹ est ad filij nutriendū: et ad hoc cogere inuitus. dare ergo filio vite necessaria quasi nō est donare p̄p̄ie. sed debitū soluere. Sed postq̄ filius ad statū viri p̄uenerit: an magis ē dandū filio v̄ amico. Respōdetur q̄ ipsi eque indigētibus et ipsi eque p̄tuo si existentibus: magis est donādū filio: q̄ si magis esset donādū amico extraneo in casu posito hoc solū esset ratiōe maioris amicitie. sed scdm cōm cursū et rectū iudiciū ratiōis impossibīle est patrē magis amare extraneū q̄ filium eque bonum. si ergo magis amat extraneū illa amicitia erit p̄ter rōnem: ideo scdm illas agere recta rō

non dīctaret. Concedendū est tamē q̄ amicus extraneus posset esse in tāto indigētior filio vel melior filio et prudētior bonorū suorū dispensator: v̄ etiam res donāda posset in tanto conuenientior esse statui amīci q̄ statui filij q̄ indubitanter magis esset donādū amico q̄ filio: et hoc etiā cōtingere posset alijs circūstantijs infinitis: quas cōsiderādas relinquendū est industrie operātis. Et per hoc soluta est questio fieri cōsuetā: an scz in extrema necessitate sit magis subueniendū amico ppter idētitatem generis vel amico ppter bonitatem moris: ad quā gerardus respōdet q̄ magis ē subueniendū amico ppter bonitatem moris. quod pbat multipliciter: primo q̄ amicitia ppter bonitatem moris claudit in se simul bonitatem delectationem et vtilitatem octauo hui⁹. Secūdo q̄ claudit in se idētitatem: quia amicus est alter ipse nono hui⁹. Tertio q̄ claudit in se equalitatem et similitudinem octauo hui⁹. Quarto q̄ claudit in se pacē cū iis ea non fiant accusationes octauo et nono hui⁹. Quinto q̄ claudit in se p̄manentiam et trāsmutabilitatem octauo hui⁹. Ultimo quia illi est magis subueniendū qui simpliciter est melior et subueniētī melior: et talis est amicus p̄tuosus. Et hec oīa sunt veravbi cōsanguineus: etiā si esset filius multū deficeret a bonitate illi. si tñ esset eque bonus subueniēs hoc sciret: magis esset subueniendū cōsanguineo. nec media gerardi oppositū cōcludunt. Si cōsanguineus esset eque bonus et subueniēs hoc ignoraret: non deberet magis ei subuenire: q̄ certū est tenendū et dimittendū incertum. ¶ Sed vtrū patri vel filio sit magis dandū v̄ etiam subueniendū ipsi eque indigētibus v̄ non indigētibus et eque virtuosis existentibus. Dicendū est q̄ si non indigēt quātū nisi ad sup̄ditatē magis ē dandū filio q̄ patri. quia sic magis seruat ordo naturalis sicut enī filius in eē succedit patri et non ecōuerso. sic magis est rōnabile q̄ succedat ei in possessione q̄ ecōuerso. et sicut pater generādō filij quasi se ipsum infundit in filium: filius autē non seipm infundit in patrē: sed exit a patre quasi elongans ab eo: ita rōnabilius ē diuitias patris infundi sup̄ filij recedendo a patre q̄ fieri ecōuerso. et ob hoc leges cōstiter instituit q̄ hominī possidētī diuitias mortenti filius i illis diuitijs potius in hereditate succedat q̄ p̄. Itē quē debemus magis amare et debemus magis dare: sed filij debemus magis amare q̄ patrē: ut dictum fuit in. xvi. questione octaua hui⁹. ergo et c. ¶ Sed tu respōdebis maiorē esse veram ceteris paribus: sed cetera nō sunt paria: quia pater plurima bona receperit que te obligant ad retributionem. ¶ Solutio dicā q̄ forte falsum est q̄ a p̄e plurima bona receperim: saltē animo beniuolo retributiōe digno. ppter qd̄ saltem cōclusio conceditur vbi tibi fuerint pater et filij pares in beneficiendo. Secūdo dicā q̄ donū purū nō est non indigētī retribuendū: nisi forte in seruitijs vel honoribus et reuerētijs. ideo instantia nō h̄z locum in p̄posito. Sed vbi pater tu⁹ et filius tu⁹ indigerent distinguendū est: q̄ v̄ illa indigētia est extrema scz mortis illatiua n̄ cōio si ei non subueniatur. vel ipsa nō est mortis illatiua. Si sit mortis illa

Dubium.

Aliud dubiū

Aliud dubiū

Evasio

Responsio.

tua discendum est: quod magis subueniendum est filio ceteris paribus: quod patet primo: quia filius est magis amandus. Secundo quod casu posito: pluris vita et eque bona saluat in salute filii quam in salute patris cum sit verisimile patrem citius debere mori naturaliter quam filium. Tertio quia esse et vivere patris quodammodo saluat et continuat per esse et vivere filii et non econverso. pater etiam mortuus quodammodo vivit in filio bono: esse autem et vivere est omnibus eligibile et amabile ut dicitur nono huius. ergo eligibilius est et naturalius saluare vitam filii quam patris. Concedendum est tamen quod ubi pater tuus fecerit tibi plurima bona et animo benefactor: filius autem nulla aut pauca tu magis debes declinare ad patrem salvandum non quidem modum domi simplicis sed per modum retributionis: quod magis est retribuendum quam donandum: ut dictum fuit prius. Si vero etiam si pater sit bonus et filius pravus vel languidus: vel si pater gerat rempublicam et ob hoc in tale mortis periculum inciderit vel propter alias dispares circumstantias innumerabiles possibile est quod convenientius sit patri subvenire. Si vero pater tuus et filius tuus pariter indigeant: indigentia tamen non mortis illatius sed curabilis tua subventionem circumscripta: ponendum est quod magis sit patri subueniendum quam filio. Enim posito quod filius tibi eque benefecerit sicut pater: quod filius robustior existat potest facilius sustinere gravamina: et quod iunior existens sanabilis est ab illis gravaminibus ob hoc est naturaliter quasi omnes magis compactionem sensibus passus quam iuvenibus: imo propter idem in isto casu magis est succurrendum patri quam sibi ipsi in causis vite id est in calidis vestimentis et in nutrimento: et specialiter hoc est faciendum si talia nobis ministraverit. Et hoc intendit Aristoteles nono huius dicens: videbitur autem utique nutrimento quidem parentibus oportere maxime sufficere ut debites et causas essendi melius quam sibi ipsi in hoc sufficere: et Aristoteles notabiliter dicit sufficere: quod secundum rei veritatem magis accipiendum est sibi ad extremam necessitatem quam patri vel filio donandum: sed habito necessario magis est donandum patri in predictis ad sufficientiam quam filio vel sibi ipsi de retributione autem solet queri an magis sit retribuendum patri vel virtuoso benefactori ad quod respondendum est quod recepto equali beneficio ab utroque et ipsis existens eque virtuosus: magis retribuendum est patri: quia sicut est sibi magis donandum ceteris personis: ita redonandum vel retribuendum consimilibus rationibus: quod enim esset in alio genere facienda esset retributio esset in patre et ultra. Si enim aliquis dicat quod forte alteri est magis retribuendum ratione contracte amicitie hoc nichil prodest: quia secundum rectam rationem non est magis amandum extraneum quam patrem: eque bonum et si extraneus de facto magis amicus: hoc est amicitia contra rationem. propter quam ratio non diceret esse faciendum: sed eam dimittendum. Concedendum est tamen sicut in precedentibus: quod si extraneus amicus multo maiora beneficia fecerit vel benefecerit et meliori intentione quam pater: vel si benefactor extraneus multo magis indigeat quam pater: vel sit multo fortuosior et politior forte sit magis necessarius: et sic de alijs naturalibus circumstantijs: tunc possibile est quod magis sit declinare

dum ad retribuendum extraneo benefactori et de hoc gerardus movet talem questionem. Utrum filius cum sui periculo teneat magis liberare patrem ab inimicis qui quidem pater ipsum genuit nutrit et docuit quam alium qui eum in simili casu liberavit et arguit quod sic: tunc quia pater plura bona dedit filio scilicet esse vivere et disciplinam. Tum quod filius est sicut pars patris et pars magis tenet toti quam alicui extraneo: tunc quia filius est res patris: tum quod nunquam potest sufficienter patri retribuere: tum quod pater magis diligit eum. Gerardus tamen dicit oppositum: quia beneficiis (ut dicit) naturaliter accepta sunt tanquam equalia ab illo et a patre: et formaliter sunt ab illo multo maiora quam a patre: dicit ergo quod equalia sunt materialiter accepta sicut equalia est deum te creare et te inesse conservare: quod enim pater dedit hoc liberator servavit: imo melius videtur triginta annis fore in statu perfecto quod mihi contulit liberator: quam triginta annis fuisse tam in infantia quam in statu non perfecto quod pater dedit. Dicit autem quod beneficium liberatoris quantum ad formale multo excedit beneficium patris: primo quod laudabilius. secundo quod difficilius: tertio quia liberalius. quarto quod fortius: quinto quod magis voluntarium. Sexto quia beneficio magis gaudiosum. dico primo quod laudabilius rarum enim laudabile secundo huius. huiusmodi autem beneficium liberatoris est valde rarum: beneficium vero patris communissimum quia convenit et bestiis: dico etiam difficilius: quia facile est et delectabile generare: dico autem liberalius: quod pater non generat gratia genitit: sed gratia sui ut salvet in genito: liberator autem liberat propter virtutem et gratia liberati: dico vero fortius quia aggrediendo terribile et expectando periculum: dico autem magis voluntarium: quod ex electione pater autem plerumque operatur ad generationem filii ex concupiscentia: dico ultimo beneficio magis gaudiosum: non enim gaudet infans in sui generatione sed a matre natus confestim plorans vocem luctus emittit. His tamen non obstantibus credo probabile esse quod in casu posito magis oporteat patrem liberare eque bonum alteri existentem: quod si quicquid pater dedit iste servavit: tamen pro plurimis actibus virtuosus operatus est in filium: iste autem solo actu et sic semel: pater multiplicatis vicibus hoc fecit propter nutrimentum quotidie sine quo ille non durasset et si iste liberavit corpus illius a morte temporalis: pater per doctrinam liberavit animam a morte eterna: et cum more pater si affuisset non minus exposuisset se ad liberandum filium quam ille fecit. Sed de patre non bono qui non dixerit filium studio et amore paterno bene concedere que nunc a gerardo recitata fuerunt: dicam ergo sicut Aristoteles quod non est simpliciter et vltiter dicendum: nec etiam sufficientibus distinctionibus determinandum utrum magis oporteat patri subvenire quam alteri benefactori: circumstantie enim infinite variare possent hinc inde rationem. Rationes omnes possunt per predicta dissolvi si quis diligenter attendat.



Meretur quarto virum homo debeat se habere ad amicum quemadmodum ad se ipsum. Arguitur quod non: quod ad amicum habet amicitiam sed ad se non habet amicitiam: ergo et cetera: minor pars: quia circa eadem et in eis est amicitia et iustum octavo huius.

Ad gerardum.

Rationes gerardi quod sit magis retribuendum liberatori a morte quam patri.

Rationes solvuntur ex dictis.

Ad. iiii. Arg. primo.

Secundo

Tertio.

Quarto

Tres opinio-
nes q̄s repro-
bat tullius de a-
micitia.reprobatio se-
cunde opinio-
nis.Reprobatio
tercie opinio-
nis.

Oppositum.

sed ad seipsum non est iusticia. ut appuit in q̄nto.
¶ Item amici ad amici est beneficia tribuere et
retribuere: sed nullus sibi sibi tribuit beneficia v̄l re-
tribuit. q̄ r̄. minorē ponit Seneca quarto de bñ-
ficijs et eā pbat sic. quēadmodū v̄dere sic dare a
liq̄da se dimittere est. id aut aliq̄s a se non dimit-
teret: q̄d sibi daret. ¶ Item q̄ dat h̄z q̄d dat et nulli
dat q̄d iā habet. q̄d sibi nihil dat. ¶ Item tullius
in libro de amicitia reprobat opiniones p̄cordan-
tes in hoc q̄ h̄o debeat se habere ad amicū quēad-
modū ad seipm: et dicit sic. p̄stituēdi aut sunt qui
sint in amicitia fines: et q̄si termini diligendi: de
quibus tres video sententias ferri: quarū nullam
proboynam v̄t eodem modo erga amicū affecti-
simus quo erga nosmetipsos. Alteram v̄t nostra
in amicos beniuolentia illorum erga nos beniuo-
lentie pariter equaliterq̄ respondeat. Tertiam v̄t
quanti quisq̄ seipsum facit: tanti fiat ab amicis.
¶ Harū trū sententiarū nulli p̄orsus assentior. hec
sunt verba tullij. Et reprobando primam senten-
tiam tullius sic dicit. nec enim p̄ma p̄a est v̄t quem
admodum in se quisq̄ sit in amicū sit aiatus: q̄
multa enim sunt q̄ nostri causa nunq̄ faceremus
facimus causa amicorū: p̄cari ab indigno sup-
plicari: tamen acerbius in aliquem inuehi insecta-
riq̄ vehementius. que in nostris rebus non satis
honeste in amicorum fiunt honestissime et indubi-
tante licita sunt nobis ac honesta de amicis mul-
ta verba p̄mendatoria: que de nobis p̄is speciem
haberent et modū iac tantie: multe que res sunt in
quibus de suis comodis viri boni multa detra-
hunt detrahinq̄ pat sunt v̄t his amici poss̄ q̄ ipsi
fruantur. Et Arist. in isto non bene ostendit quō
vir bonus aliter ad se se habet et aliter ad amicū:
p̄iicit ei ad amicū pecunias et honores et p̄ncipat-
us v̄t sibi p̄ bonū p̄utis acq̄rat. Reprobando
aut sc̄dam sniam tullius sic dicit. Altera senten-
tia est que definit amicitiam parib⁹ officijs ac vo-
luntatibus. hoc q̄dē est minus exigue et exiliter ad
calculos vocare amicitia v̄t par sit ratio accepto-
rum et datorum diuitior m̄hi et affluentior vide-
esse vera amicitia nec obseruare restricte ne plus
reddat q̄ acceperit. neq̄ enim est verēdum nec q̄d
excidat/ aut ne quid in terram defluat/ aut ne p̄
equo quid in amicitia congeratur. Et idem appa-
ret per Arist. quarto huius. nam liberalitas ma-
xime locum habet in amicitia. liberalis aut est (v̄t
dicit Arist.) vehemēter superabundare in datioe
v̄t derelinq̄t sibi p̄i minora: et cū amici sit benefa-
ce: non est ip̄ius beneficiari facilliter: v̄t exprimit
Aristote. quarto huius. Ex quibus omnibus ap-
paret q̄ aliter se habet ad amicū et ad se: vult eū
plus dare amico q̄ dari sibi: et amicū plus reci-
pere q̄ ip̄m. ¶ Reprobando p̄o tertiam sententiā
tullius dicit: tertius p̄o ille finis deterrimus ē v̄t
q̄ti quisq̄ seipse faciat: tanti fiat ab amicis sepe
enim in quibusdam aut animus obiectior est aut
spes amplificande fortune fractior: non est igit̄ q̄
amici talem esse in eum qualis in se est: sed potius
eniti et efficere v̄t amici iacentem animū excitet: i-
ducatur in spem cogitationemq̄ meliores. ¶ Op-
positū dicit Arist. ad amicū autem habere quēad-
modū ad seipm. est enim amicus alius ip̄se. Et p̄

batur. quia illi adinuicē se habent sicut ad seipos
quorum est v̄nto omnium rerum consiliorum et vo-
luntatum: sed tullius dicit. his igitur finibus v̄tē
dū arbitror v̄t cū emēdati mores amicorū sint: tū
sit inter eos oīm rex p̄silioz et voluntatū sine vlla ex-
ceptione cōmunitas. Et seneca epistola tertia ad
lucillum: si aliquē amicū existimes: cui non tan-
tūdem credis quantū tibi vehementer erras: et nō
satis nosti vim vere amicitie. cum amico oīs cu-
ras: omnes cogitationes tuas misce r̄. ¶ Item
epistola quadagesima octava. non sum amic⁹ n̄
si quicquid agitur ad te pertinet meum est: con-
fortium rerū oīz inter nos facit amicitia. nec sc̄di
q̄q̄ singulis est nec a duersari i cōe v̄uit. ¶ In
dubitā ter ponēdū est q̄ forte et platone existētib⁹
amicis non sc̄dm oīa et omnibus modis fortes se
habet ad platōē quēadmodū ad seipm: q̄ fortes
idem est in natura sibi p̄i: non platō. fortes for-
te loquitur ad platōē: non ad se loquit de plato-
ne: non de se fortes videt platōē et audit seipsum
neq̄ videt neq̄ audit. fortes forte de platōe sano
et bene operante gaudet: de p̄p̄a aut infirmitate
tristatur: et sic de alijs infinitis modis aut rebus
¶ Iterum m̄hi videat̄ q̄ quātū ad substantiā aicitie
q̄ est p̄us quedam moralis specialis v̄t apparuit
in secunda et in tertia q̄one octaua: homo non se
habet ad seipm quēadmodū ad amicū. non ei ad
seipm habet talē p̄iitē q̄d pbat quia prout deter-
minatū fuit in loco p̄dicto illa p̄us nō erat mo-
deratus omnis amoris vel odij: sed amoris vel
odij ad aliam personam illius gratia: talem autē
amorem non habet homo ad seipsum. cum ist vir-
tutis communis passio omnibus aut pluribus
passionibus circa quas sunt diuerses p̄tutes: amo-
re enī quē habeo ad meipm timeo mori et p̄cula-
ritor in assumendo m̄hi carnales delectationes:
congrego m̄hi pecunias: et retineo vel illiberali-
ter vel aliq̄ inuiste. volo m̄hi honores impendē-
trascor de mei p̄tensione. et sic de alijs. cū q̄ nul-
la virtus v̄na specialis sit talis passionis p̄munitis
moderatiua tāq̄ obiecti p̄p̄i: sequitur q̄ h̄o ad se
ip̄m talē p̄iitē non habeat. Et seneca in epistola
magnā ad lucillū bene declarat quō amor ad se-
ip̄m ducit ad omnia genera vicioz dicens: illud
p̄cipue impedit q̄ cito nobis placemus. si iueni-
mus qui nos bonos viros dicat: q̄ prudentes qui
sanctos igit̄ sc̄m⁹ non sumus modicā laudatioe
p̄tenti. quicq̄d in nos adulatio sine pudore p̄ges-
sit tāq̄ debuit perpendimus optimos nos esse sa-
pientissimosq̄ affirmantibus assentimus cū sc̄a-
mus illos multa mentiri. adeo q̄q̄ indulgem⁹ nō
bis v̄t laudari velimus in id cui contraria tñ ma-
xime facimus. mirissimum ille se in ip̄is suppli-
cijs audit: in rapinis liberalissimū: et in ebrietati-
bus ac libidinibus iustissimū. sequitur itaq̄ v̄t iō
mutari nolimus q̄ nos optimos esse credimus.
Apparet ergo q̄ ille non est amor quem specialiter
modificat illa virtus amicitie de qua tractaba-
tur in secunda questione et in tertia octaua. Scien-
dum est ergo q̄ homo duplicem potest habere a-
morem ad seipm: v̄num sensualem quo quis secū
dū impetū singularū passionū si nō ordinē rōe
sibi assumit pro posse omne apparens v̄tile vel
h. i.

Secundo

Decisio

h̄o duplicē a-
more h̄z ad se
ip̄m.

delectabile et iste amor inordinate excedens amo-
rem dei et proximi extinguit: ut ad nullum alium
sit amicitia vel contractus nisi propter utile propri-
um aut proprium delectabile. et iste amor corrigi-
et ordinatur per prudentiam et singulas virtutes mo-
rales et principaliter per principales: puta per
temperantiam/per fortitudinem/per iustitiam/deinde per
liberalitatem magnanimitatem/manisuetudinem et per
alias consequentes nec oportet si iste amor qui est
ad seipsum extinguitur vel modificatur per iustitiam
et amicitiam cum alijs virtutibus: quia propter hoc ius-
titia vel amicitia debeat dici proprie ad seipsum
iste enim amor non extinguitur vel modificatur
a iustitia tanquam proprium obiectum iustitie in genere
passionum: sed per hoc quod iste amor cum passionibus
fundatur in appetitu sensitivo: et est principium rebel-
lionis eius ad rationem: hec autem rebellio et per se ipse il-
le amor extinguitur per consuetudinem operandi
secundum rationem. quod sit secundum omnem virtutem mo-
rale. **¶** Alium amorem habet homo ad seipsum factum in
voluntate per consuetudinem insequendi ordinem re-
cte rationis. Isti amore volumus nobis non ap-
parens utile vel delectabile: sed verum bonum vir-
tutis. Isti amore respicimus sensibilia laboramus
pro vicinis pro amicis pro communi utilitate: ut
nobis acquiramus bonum rationis. Et credo: quod
istio amore corrigitur et ordinatur amor prior vir-
tute: quam voluntas habet super appetitum sensi-
tuum. et iste amor necesse est aliqua virtus specialis
nec obiectum speciale alicuius virtutis sed est effe-
ctus quidam communis consequens ad prudentiam
et omnem virtutem moralem. Ex his apparet:
quod homo non habet ad seipsum amicitiam illam que est
pius specialis de qua tractabatur in secunda quod-
ne octavi et in tertia. Iterum si amicitia capiatur
illo modo propriissime quomodo de ea maxime in-
tendit Aristoteles in isto nono et in octavo: constat quod
homo non habet ad seipsum amicitiam: quia amicitia
sic accepta requirit redamationem: ut apparet in
octavo eiusdem aut ad seipsum: saltem secundum idem non
est amatio et redamatio proprie: quia propter loquendo
amatio aliquid non debet redamatio nisi in respectu alte-
rius amationis. Sed constat quod non est alia et alia
amatio qua homo amat se et qua amatur a se. er-
go non est ibi proprie amatio et redamatio dixi au-
tem secundum idem: quia in homine virtuosum concedi pos-
set amatio et redamatio secundum diversas eius partes
pars enim rationalis amat sensibilia/regit colit et ordiat
sicut bonus dominus subditum et pars sensibilis re-
damat rationalem sicut subditus bene ordinatus dominum
et obedit ei et ministrat. Sed sciendum est quod ad
veram et proprie dictam amicitiam quidam effectus
sequitur in ordine ad amicum. ex quo etiam vel con-
similibus virtus amicitie generatur et salvatur et exte-
rius innotescit: puta benivolentia beneficentia et
concordia. unde quantum ad benivolentiam beneficentiam debet
secundo rhetorice sic itaque amare velle alicui qui
putat bona illius gratia: sed non sui et secundum posse
actuum hominum: quantum homo ad concordiam debet ibidem ami-
cum necesse est gaudentem bonis et condolentem tristi-
bus non propter aliquid alterum: sed propter illum.
Iterum octavo huius quantum ad benivolentiam dicitur
sic: amico autem aui oportere velle bona illius gratia

quantum homo ad beneficentiam debet sic: qui enim propter virtu-
tem amici existunt: bene operari ad invicem prom-
pti sunt. sed quantum ad concordiam debet sic: nihil enim sic
est amicorum ut conuivere conuersari aut ad invicem
non est non delectabiles existentes neque gauden-
tes eis dem. Iterum in nono huius quantum ad be-
nivolentiam et beneficentiam debet sic: ponunt enim amici
volentem et operantem bona vel apparentia illius gratia.
Et quantum ad concordiam dicitur ibidem: ponunt autem a-
micum putantem et eadem eligentem vel condolentem et
gaudentem amico. **¶** Dicam ergo primo secundum Aristoteliem quod
illi iidem tres effectus siue consimiles in homine bono
ordine ad seipsum consequuntur amorem illum quem
ipse habet ad seipsum. **¶** Secundo dicam quod in homine
malo in ordine ad seipsum tales effectus non con-
sequuntur illum amorem quem ipse habet ad seipsum: imo
potius effectus contrarii. **¶** Prima sic declarat pri-
mo quidem homo bonus habet ad seipsum benivo-
lentiam quia si quis vult seipsum vivere et saluari in bono virtu-
tis: non enim vult sibi ipse bona ficta: bona circumspectiva
pugnabilia nisi in quantum ordinantur in bonum virtutis
sed vult sibi ipse vera bona virtutis. unde debet nono
huius. vir bonus precipiat pecunias et honores et to-
taliter circumspectiva bona procuras sibi ipse bonum
simpliciter manifestum est: quod ipse illa vera bona
vult sibi ipse et ipsius gratia: quia gratia intellectus
seu partis rationalis. quod ipse maxime ut dicit
Aristoteles secundo vero manifestum est quod homo bo-
nus ad seipsum maxime habet beneficentiam: quia tota die
in omni sua operatione bene agendo et bono ani-
mo tribuit sibi ipsi maxima bona: quia operatur virtu-
tem in quibus consistit humana felicitas ut diceba-
tur in primo. **¶** Tercio similiter apparet quod homo bo-
nus ad seipsum maximam habet concordiam. primo quia
dem hoc apparet quantum ad interiores effectus. nam
sicut dictum fuit in quinta questione septimi libri et in
penultima primi appetitus sensitivus in homine vir-
tuoso obedit rationi perfecte idem sicut dicit hic Aristoteles
iste consentit sibi ipse et eadem appetit secundum ordinem
animam. id est secundum appetitum sensitivum et secundum intellectu-
um: nec ille illi discordat. **¶** Ille ergo scilicet homo vir-
tuosus condoletur et delectatur maxime sibi ipse omni
enim appetitui in ipso est idem et triste et delectabile: et
non aliud aliud. **¶** Secundo dicta concordia in homine bono appa-
ret ex delectabili intellectu ipso ad seipsum: tunc enim homo
sibi ipse putare debet quod propter suam conscientiam et proprias opo-
rationes scrutatur presentes preteritas et futuras: vel quod a-
ctu in theoreticis speculatur. sed hec omnia sunt homini bono
facilia et delectabilia quia sicut dicit Aristoteles. **¶** Operatorum
et delectabiles memoriet futuroz spes bone ta-
les autem delectabiles. **¶** Et theoreticis autem
abundat mente ergo talis potest sibi maxime et de-
lectabilissime conuivere. **¶** Ideo Seneca dicit secunda
epistola ad Lucillum primum argumentum composite
mentis existimo posse consistere et secum morari.
¶ Secunda conclusio prius posita declarat etiam facillime
primo quidem: pravius ad seipsum non habet benivolentiam
vult enim illa sibi que iudicium rationis peruer-
tunt: que bonum virtutis non compatiuntur: et ta-
lia sunt sibi ipse valde mala: volunt pravi talia per que
alijs odiantur: et aliqui non potentes obtinere qui
appetit desperati fugiunt vivere et interimunt se ip-
sos. ut bene dicit Aristoteles ergo pravi sunt valde ma-

prima conclusio.

Secunda

probatio secunde conclusionis

Illo sibi ipfis. Secundo propterea non habet ad se
ipsum beneficium: quanto enim alia principalior est
corpore et preciosior: tanto peiora facit qui deturpat
aiam et inficit quod qui corpus prauum autem proprias
animas malicijs et operibus distortis inficiunt. Er-
go ipsi maxima sibi mala faciunt. Tertio malissi-
mipfis discordant. illi enim sunt in quibus pars
sensualis aduersatur et obuiat rationi altera quidem
concupiscunt: altera autem nolunt ut dicit Aristoteles. id
neque gaudent neque condolent sibi ipsis: contedit
enim ipsorum anima: et hoc quidem propter malitiam
dolet recedens a quibusdam. hoc autem delectatur et
hoc quidem huc: hoc autem illuc tradit quemadmodum di-
scordantia. et si non est possibile simul delectari et tri-
stari: tamen post partem prauam tristatur. quoniam delectatur
est et non utique volebat delectabilia hec fieri ipsi pe-
nitentia itaque prauum replent. Apparet etiam quod ipsi
non possunt sibi ipsis delectabiliter conuiuere quod
spectat ad concordiam: recordantur enim multo-
rum et difficultum. et talia altera multa sperant
secundum se ipsos entes. vnde bene dicit Aristoteles. cum alte-
ris autem entes obliuiscuntur. querunt itaque mali quod
bus promouentur se ipsos autem fugiunt. non enim vis
detur prauum ad se ipsum amabiliter disponi propter
nihil habere amabile. Et propter hoc seneca dicit
epistola an merito ad lucillum nisi sapienti sua non
placent. omnis stultitia laborat fastidio sui. Sed
forte diceret aliquis quod hec discordia licet sit icon-
ueniens et incontinens ut apparuit in septimo
tamen non est in totaliter deprauatis in quibus ap-
petitus sensibilis ex toto trahit ad se intellectum
et ita corrumpit principia practica et iudicium ra-
tionis ut ratio nihil dicat nisi ad quod sensibilis
appetitus inclinatur. talis ergo idem appetit se-
cundum omnem animam et concordat sibi ipsi. et est impe-
nitentius sicut homo bonus. Ad hoc respondendum est
primo quod impossibile est potenti ut ratione corru-
pta esse omnia principia practica ideo necesse est
aliquam penitudinem accidere et discordiam: secundo si-
cut falsa adiuncta dissonant: sic et praua propter quod pra-
uorum appetitus est ad impossibilia. verbi gratia prauus
ardet super diuitias habendas et honores et
carneales delectationes quorum unum alteri contra-
riatur: et ita appetitus non solum alius sed vnde et idem
sibi ipsi quasi continue discordat: et trahitur inde huc
modo et illuc. non potens obtinere desideria semper
est in penitudine et tristitia. Tertio delectationes
prauorum cito deficiunt. imo vertuntur in tristitia
semper per excessum versus delectabilem et sic sequitur
penitudo. nam gulosus tristatur si cibo careat delicias
to: et cum ventrem repleuerit iterum summe tristatur quod
amplius comedere non potest: quia iam sua transi-
it delectatio. et iterum quatuor dolor persequitur ex sto-
machi grauamine et ardore: ex fumis ascendentibus
facientibus caput dolere et superfluitatibus gut-
tur obstruentibus et tales ergo semper repleti sunt
tristitia et dolore. Et ipse Seneca in epistola. Sic
est: ad lucillum bene declarat quod prauum hominem con-
uictus ad se ipsum est malus et periculosus: dicens
nemo est ex imprudentibus qui relinquit sibi de-
beat. tunc mala consilia agitant: tunc aut alijs
aut ipsis futura pericula struunt: tunc cupiditates
improprias ordinant: tunc quicquid aut metu aut

obiectio

Solutio.

pudore celabat animus exponit. tunc audaciam
acuit. libidinem irritat. iracundam instigat. dens
quod unum solitudo habet commodum: nihil
vult: et mittere: non timere iudicem: perijit stultus. Ipe
se perdit. Et ex predictis duabus conclusionibus
potest directe responderi ad propositam questio-
nem. Dicendum est enim quod homo bonus se habet ad
seipsum sicut amicus ad amicum: non quantum
ad omnia sed quantum ad tres predictos affectus. a-
micitia in alijs autem non ita se habet sicut dictum est:
et quilibet se debet habere et ad seipsum et ad alia
um sicut bonus homo se habet nam sicut dicit Aristoteles.
videtur enim mensurare unicuique propter et studiosus
esse. Ideo simpliciter concedendum est quod homo de-
beat se habere ad amicum quemadmodum ad seipsum
et ad seipsum quemadmodum ad amicum. Et ad
huc non debet intelligi. quod quantum ad tria predicta
homo ad se et ad amicum se debeat habere omnino
eodem modo sed secundum eundem gradum. vir enim
virtuosus maiori affectu vult sibi bonum quam
amico: bonum enim sibi ipsis tribuit summum bonum sed
opus prauum quod non potest alicui tribuere nisi forte
persuasionem vel aliquo tali modo. sicut minister: a
nobis enim ipse elicitur opus prauum vel malicie: et
ob hoc bene dictum est: quod caritas est ordinata. prauus
enim et magis est ad seipsum quam ad primum vel alium
Ad rationem respondendum est: facilius. Ad
primum concedendum est quod homo ad seipsum non
habet amicitiam propter dictam: sed amorem habet ad
seipsum quem amorem dicti tres effectus potius con-
sequuntur quam propter dictam amicitiam. Ad aliam ob-
iectionem dicendum est quod homo sibi ipsis potest dare: et dat de facto
maxima beneficia vel maxima maleficia quia vir
tutes vel malicias et opera eorum. nec est vniuer-
saliter verum quod dare sit a se aliquid dimittere:
deus enim omnia dat et inde nihil minus habet nec
doctor scientiam infundens in discipulum amittit
suam: neque opus eum qui dat habere in se formale
ter illud quod dat: sed sufficit quod actus et prauus sit.
Auctoritates talij arguunt bene quod non omnino
eodem modo quantum ad omnia habendum est se ad
se et ad amicum: sed non reprobant quin oporteat
ita se habere ad se sicut ad amicum quantum ad predicta
opere magis ad se sicut positum. non comparative: quia
est finis questionis.



Quidam dicunt quod benivolentia sit virtus
et idem qui potest de concordia et de benifi-
centia. Arguitur primo quod benivolentia
sit virtus: quia amicitia est virtus ut di-
cebatur in secunda questione octaua sed beniuo-
lentia est amicitia probatur auctoritate Aristoteles in octa-
uo huius ubi dicitur expresse benivolentiam in con-
iugatis. si enim est de per se quod amicus bene vult
amico: opus amicitie esse benivolentiam ad amicum
De concordia autem arguitur: quod sit virtus quia
legislatores ad nihil aliud magis intendunt quam ad
virtutem vel operam virtutum. Ista propositio pa-
tet quinto huius ubi dicit Aristoteles. precipit autem
lex et fortis opera facere et quicquid et quod mansueti-
similiter autem et secundum alias virtutes et mali-
cias: hoc quidem iubens hoc autem prohibens. Et
la. 11.

Ad rationem
par ad rationem

Ad rationes

Ad secundam

ad aucto-
res talij

Questio

Confr.

q̄ bñficentia
sit virtus.

Secundo

oppositum

q̄ p̄cordia nō
sit virtus

q̄ beneficentia
non sit virtus

Confir.

pm̄ notable

decimo huius dixit: existimant quidam legi pos-
tores oportere: quidē aduocare virtutem et puo-
care boni gratia: ut obedientibus his q̄ ep̄ythes
psuetudinis p̄cedētibz: inobedientibus autē et
degenerioribus existentibus et penas et punitiōes
appondere: infanibiles autē totaliter exterminare: si
q̄ dicte p̄positioni sic declarate apponamus q̄ le-
gislatōres maxime intendunt ad concordiam: ut
dicitur in principio octauū huius: p̄cludem⁹: q̄ cō-
cordia erit virtus. ¶ Deinde arguit: q̄ bñficentia
sit p̄tus secundo r̄hetorice virt⁹ ab Arg. descri-
bitur q̄ virtus est potentia quedam acquisitiua bo-
norum et seruatiua: et potētia benefactiua multo-
rū et magnorū et oīm circa omnia: sed certū est: q̄
bñficentia est potētia multorū et magnorū ut appa-
ret per quid nominis: ipsa etiam est acq̄situa bo-
norum et seruatiua. quia benefaciendo alijs acq̄-
rimus nobis bonā virtutem: et seruamus et multi-
plicamus q̄ bñficentia est virtus. ¶ Item oīs ha-
bitus laudabilis videtur esse p̄tus: q̄ primo r̄he-
torice laus sic describitur: Laus ē sermo illudicās
magnitudinē p̄tutis: beniuolētia p̄cordia et bñficē-
tia sūt habit⁹ laudabiles. ḡ 2c. ¶ Oppositū argui-
tur p̄mo de beniuolētia: quia si ip̄a esset virt⁹: nō
videretur q̄ esset virtus alia ab amicitia cum ad
amicitiā spectet bene velle et benefacere amico
sed beniuolentia non est idem q̄ amicitia ut dicit
Aristoteles. ḡ 2c. et Arg. minorem dicte rationis
probat multipliciter: primo quia amicitia nō ē ad
ignotos: nec latet eum ad quē est: sed beniuolētia
est ad ignotos et pōt latere eū ad quē est: sepe ei p̄-
pter bonam famam vellem⁹ magna bonā virtus ex-
traneissimis. ḡ 2c. Secundo: quia non nisi per lō-
gam experientiam et lōgū putatū fiunt hoīes amī-
ci ut dicebat in octauo et non sine hoc q̄ coopant
ad sibi uiuicē bonū p̄curandū: sed ex rep̄mo be-
niuoli fiunt qui nihil cooperentur: hoc apparet ut
dicit Arist. circa agonistas ubi statim aliter p̄plac-
z nobis et vellem⁹ q̄ viceret. Deinde arguit de p̄cor-
dia q̄ non sit p̄tus: nūq̄ virt⁹ est inter malos seruicē
malos ē p̄cordia: sepe em̄ p̄cordiāt ut possint alijs
iniustificare. ḡ 2c. ¶ Deinde arguit de beneficen-
tia q̄ ipsa non sit p̄tus quia vel ip̄a esset eadē p̄tus
cum amicitia vel cū liberalitate vel cū aliq̄ aliarū
p̄tutū de q̄bus determinatū est in q̄to: et in tertio
et in q̄nto libro: vel ip̄a esset p̄tus distincta p̄ singu-
las illas: sed nō est dicēdū q̄ ip̄a sit p̄tus distincta
p̄ singulas illas: q̄ oīm p̄tutū ē bñfacere ut dicit p̄-
mo r̄het. et bñfacere est maxie: iustitie et fortitudi-
nis ut dicit p̄mo r̄het. nec est dicēdū: q̄ sit aliq̄ illa
rū q̄ nō magis vna q̄ alia: cū sit oīm bñfacere ut
dicit p̄mo r̄het. et apparet p̄ diffinitionē p̄tutis di-
cētē: p̄tus est q̄ habētē p̄ficit ei op⁹ ei⁹ bene reddit
sc̄do huius: cum ḡ non magis posset dici vna illa
rum quam alia et non est quelibet illarū: sequit̄
q̄ nulla est eorum: ideo et cetera. ¶ Et p̄firmatur
quia si esset aliq̄ illarū: quare non determinabāt
de ip̄a ubi determinabāt de illa p̄tute cū qua ip̄a
est eadē null⁹ posset de hoc causā rōabilē assigna-
re. ¶ P̄mo sciēdū est: q̄ beniuolētia et bñficentia
deriuāt ab hoc aduerbio bñ: nō ab hoc noīe bonū
si ei deriuaret ab hoc noīe bonū deberēt dici boni-
uolētia et bonificentia. Unde dicēdū est: q̄ sicut

differūt bñ velle et bonū velle vel etiā bonū facere
et bñfacere sic or̄nt beniuolētia et boniuolētia vel
etiā bonificētia et bñficētia. quō autē differāt dictū
fuit i decia q̄rtā q̄one octauū et i sc̄do libro. ex q̄b⁹
locis appere pōt: q̄ i boniuolētia et bonificētia pos-
sit esse p̄ rectū iudiciū rōis et p̄ bonos mores: tñ be-
niuolētia et bñficētia neq̄q̄. ¶ Secundo sciēdū
est: q̄ tā beniuolētia q̄ bñficētia p̄nt capi p̄ actib⁹
q̄bus formalr alicui bñ. volum⁹ vel bñfacim⁹: ut
p̄nt capi p̄ habitib⁹ q̄b⁹ determinate icliamur ad
beniuolēdū alicui vel bñficiēdū. Si ḡ capiāt p̄ di-
ctis actib⁹: idubitant p̄cedēdū est: q̄ nō sūt p̄tutes
q̄ p̄tutes sunt hī⁹ p̄māsiui: illi autē nō sūt habit⁹
et cito p̄trāseūt. dicēdū est etiā q̄ nec est nc̄e illos
actus esse sc̄dm aliq̄s p̄tutes. q̄ voluntas p̄pter
eius libertatē etiam irretita malicijs potest bene
velle et bene agere: licet hoc sit difficile et raro cō-
tingat. Sed tñ dicēdū est: q̄ illi actus nunq̄ p̄-
cedunt ex malicia: sicut em̄ sc̄bz p̄tutē nō est possi-
bile nisi bñ velle et bñfacere: sic sc̄dm maliciā nō
pōt q̄nisi male velle et male facere. si ḡ malus bñ
velit vel bñfacit: hoc nō est sc̄dm maliciā sed se-
cundū simplicē voluntatē ratione sue libertatis.
Si vero beniuolentia et beneficentia capiant p̄
habitibus in ip̄a voluntate vel in potentia anime
firmatis determinate inclinātibz potētiā ad
beneuolēdū et benefaciēdū. ponendum est p̄mo
q̄ ipse non inueniuntur in malis q̄n habit⁹ tales
firmi necesse est q̄ generentur et confirmantur ex
operibus multiplicatis sibi conuenientibus cum
absentia oppositarū op̄ationū ut apparuit i sc̄do
libro. sed de hominibus viciōsis actus beniuolen-
di et benefaciendi non fuerunt multiplicati. p̄mo
potius oppositi. mali em̄ sc̄dm quod dictum fuit i
alia questione neq̄ bene volunt neq̄ benefaciūt
sibi ip̄is: nedum alijs videtur etiam mihi dicēdū
q̄ si beniuolētia et beneficentia p̄ talibus hī⁹
accipiantur communiter: ita q̄ omnis habitus
determinate inclinans ad beneuolēdū dica-
tur beniuolentia et omnis determinate iclinans
ad benefaciēdū dicatur beneficentia: sic indubitanter
omnes virtutes morales de quibus prin-
cipalr determinatū est in p̄cedentibus debēt di-
ci et beniuolētie et beneficentie: q̄ oīs talis virt⁹
circa p̄pā materiā determinat et iclinat ad bñuolē-
dū ad recte eligēdū. et p̄ p̄tis ac bñ et recte agēdū
ut in p̄ioribus libris dictū fuit. ¶ Iō Arist. descri-
bēs ḡnāl r̄ p̄tutē p̄mo r̄hetorice dicit q̄ virtus est
potentia bñfactiua multorū et magnorū et oīm cir-
ca omnia. Et capit potētiā p̄ habitu. ¶ Sed sciē-
dum est: q̄ beniuolētia et bñficentia q̄n p̄pē sumū-
tur restringunt ad illos act⁹ vel hī⁹ qui sūt ad per-
sonā aliquā ip̄i⁹ ḡra: ita q̄ non a quocūq̄ bñ velle
dicatur beniuolentia: sed solū a bñ velle alteri per-
sone: ip̄i⁹ ḡra. nec a q̄buscūq̄ bñfacere dicat bñfi-
cētia: sed solū ad bñfacere alteri p̄sone. ip̄ius ḡra.
Et tunc beniuolētia et beneficentia restringunt ad
materiā circa quā versat p̄tus amicitie. de q̄ tra-
ctabatur i sc̄da q̄one octauū istomō determinat
de eis in isto nono. Si ḡ beniuolentia et beneficen-
tia sic p̄pē capiant et p̄ habitibus et amicitia p̄-
p̄issime accepta ponat supponere p̄ hītu appella-
lādo actū: mō q̄ determinatū fuit i sc̄da questione

sc̄bz notable

qd bñficentia
proptie

Conclusio

octavi: dicendum est quod omnis amicitia est benevolentia et
beneficentia: sed non convertitur. Prima pars hu-
ius conclusionis probatur quia sine dubio amicitia
sic prope accepta iustitiam et determinat ad benevolentiam et
beneficiendum amico ipsius gratia sed omnis habitus
talis dicitur benevolentia et beneficentia: et hoc appa-
ret per quid nominis secundum predicta. Secun-
da vero pars secunde conclusionis. facilius ap-
paret quia virtus amicitie promittit accepta modo quod
eam vocabamus. b. in secunda questione octavi in-
clinat et determinat ad benevolentiam omni bono
homini: etiam ipsius gratia scito quod sit bonus et ad
beneficiendum et subueniendum ei si positus fuerit
in necessitatis articulo vel si indigerit et nobis
fuerit opportunum hoc facere secundum nostram facul-
tatem. imo et extraneis per passionem sic ei pauperibus
damus elemosinas: infirmos visitamus et alia ex-
ercemus opera caritatis. hoc tamen non sic intelligo:
quod solum personarum illarum gratia hoc faciamus imo pro
more et principalissime dei gratia. Secundo gratia nostri
ut nobis inde bonum sit ut acquiramus: sed sic illarum
personarum gratia quod nulli nisi illis personis iudicemus in de
lucrum in bonis exterioribus vel in modis temporalibus. Ex
his apparet quod in nobis erit benevolentia et beneficen-
tia ad paucos. id est promittimus dictam amicitiam et promittimus amicitiam
etiam prope dicta careremus. non ergo omnis benevolentia vel
beneficentia est amicitia dicta promittimus. Tamen ego opinor
quod benevolentia prope dicta sit prout si capiat per ha-
bitu firmo et promittimus intelligo de beneficentia
quia omnis habitus firmus inclinans ad mediam
rationis inter excessum prout et defectum vituperabilis
lem est virtus ut apparuit in secundo libro: sed be-
nevolentia et beneficentia esset talis habitus: quod
probatur: quia bene velle et benefacere est secundum
rectam rationem et virtus omne bene. licet non sit ita de
bonum velle vel facere. Item benevelle alteri habet
bet excessum vituperabile scilicet velle ei maiorem di-
uitias participare aut platuras quam exigeret suum statum
et sua discretio. et non dico quod ille excessus sit bene-
velle: sed bona velle. bene enim velle est semper
medium consonum rationi: dico etiam quod respectu
ipsius bene velle est dare defectum vituperabilem
scilicet virtuosus viris vel vicinis bonis nulla bo-
na velle: et ita de benefacere dicere: excessus eius est
plura et alia dare persone quam deceret statum vel
quando et ubi non expediret. defectus autem esset
nullis vicinis aut miserabilibus personis subue-
nire: id est cetera. Et si quidam quod esset talis virtus: res-
ponderem quod illa esset virtus quam vocavi. b. in
secunda questione octavi. que se habet ad amicitiam pro-
prie dictam sicut totum in modo ad suam partem.
nisi quod hec nostra contractus significant illam virtutem
tem quam. b. quod significat illam prout in ordine
ne ad illos quos amare debemus et quos odire de-
bemus benevolentia autem et beneficentia non signi-
ficant illam virtutem nisi in ordine ad illos ad quos
amare debemus saltem amicitia politica vel leuius con-
complacencia. ideo benevolentia et beneficentia essent si-
cut partes in modo ad. b. licet colores quam amicitia
cia propriissime accepta. Et etiam notandum quod si
benevolentia et beneficentia capiuntur non pro actibus
bene volendi et benefaciendi nec pro firmis
habitudinibus sed pro dispositionibus imperfectis et facile trans-

seuntibus: non debet dici quod benevolentia vel benefi-
centia sit virtus. quia prout perfectio et finitatem requi-
rit. esset tamen habitus laudabilis se habens ad prout
amicicie sicut forte continetur ad temperantiam. et enim
sicut pars et principium amicie perfectio. sicut bona dispositio
circa materiam virtutis cuiusque prout est pars et intensio
virtutis sicut calor remissus est pars et intensio
et ideo modo accipiendo benevolentia dicitur bene prout quod
aliquis dicitur prout ipsam ociosam esse amicitiam virtutis. Et
autem in consuetudine adveniente fieri amicitiam. Et
sicut dictum est de benevolentia et de beneficentia. sic
potest dici de concordia. sicut enim actus bene volendi et be-
nefaciendi potest in non bonis imo et in prout aliis
quando reperiri licet raro: ita et actus concordandi imo
etiam actus concordandi in ope malo potest per aliquod tempore
inter malos reperiri: et ratione malicie ipsorum tam-
en habet firmus inclinatio determinate et perfecte ad
concordandum alteri: non potest esse nisi in bonis: boni enim
per huius prout ut concordes nihil appetentes bonorum
sed principalem et solum (ut est dicere) appetentes bonum
prout quod ab eis eripi non potest: et sicut omne verum est prout
bona cupientes et agentes impossibile est discordare.
Contra autem ut dicit Aristoteles. prout non possibile est
concordare nisi in prout quod admodum amicos esse su-
perabundantiam appetentes in villis et laboribus autem
et ministrantibus deficientes sibi sibi ipsi autem unus
quisque vult hoc prout scrutari et prohibet. Si ergo con-
cordia capiatur large et per habitum firmum: omnis virtus po-
tens est concordia: sicut dicebat benevolentia vel
amicicie: dicitur sicut dictum fuit de benevolentia et be-
neficentia ad eandem materiam restrictis. Ex his res-
ponderetur ad primam questionem quod benevolentia
est amicitia: sed non omnis benevolentia est amicitia
quia concordia sit prout in modo dicto: et ideo etiam proceditur
de beneficentia de hoc autem quod dicebat omne habitum
dispositio sit prout ut dictum fuit. Ad primum
Aristoteles dicitur in oppositum dicendum est quod non erat intentio
prout dicta: sed solum volebat dicere quod non sunt idem con-
cordia et hoc solum probat rationes Aristoteles: quod ei benevolen-
tia sit actus ad prout esse ad ignotos et latentes et potest trans-
ire ad aliam dictum est: quod habitus concordie non est in ma-
lis nec inter malos: sed potest habitus discordie: ut
dictum est. Ad aliam dictum fuit: quod omnis prout dicenda est
beneficentia large capiendum beneficentia: stricte autem non:
sed modo determinato solum: et sic finitur questio.
Merito sexto. ut prout beneficentia debet
magis amare beneficentem quam eum. Et quod
non: quod presumere divitias non est amabi-
le: sed magis acquirere eas cum amabi-
le sit divitias esse: sed benefactor in benefi-
ciato presumit suas divitias. et beneficiarius eas acqui-
rit a benefactore ergo et. Item melius et excellen-
tius est amabilem: et prout magis debet amari: et bene-
factor est melior ut sic et excellen-
amari a beneficiario quam eum. id est dicit Aristoteles octavo huius.
analogia est in omnibus secundum superabundantiam existentibus
li. iij.

de concordia

Ad rationem
Ad primam
Ad secundam

Ad primam
Ad oppositum

Ad secundam
Ad tertiam

questio sexta

Secundo



Notabile

Tertio.

Quarto

Quinto

Oppositum.

Secundo

Tertio.

Quarto

multipler rō
q̄ benefactor
magis diligat
beneficiatū.

Secunda rō

Tertia rō.

amicitijs et amationē opz fieri. puta meliorē ma-
gis amari q̄ amare. ¶ Itē cū appetit? sit rōe idē
gētē p̄io phisicorum. et amor sit act? appetit? seq̄
tur q̄ idigentior magis debet amare. et ille ē bñfi-
ciat? ¶ Itē illū magis debemus amare a q̄ plura
bona recipim? q̄ a q̄ pauciora: s; bñficiat? a bñfa-
ctore p̄ia bona recepit q̄ ē? ¶ Itē magis amare
videt? q̄ maiora bona tribuit amico bñficiat? autem
maiore bona tribuit bñfactori q̄ ē? quia honore
quē Arz. q̄rto hui? dicit maximē esse eoz q̄ exteri?
bonoz. ¶ Oppositū determinat Arz. Et af rōe q̄rū
dā q̄ hoies naturalr appetūt esse libet. debito-
res autē et obligati vt sic: nō sunt liberi: liberiores
ei vident? q̄ nullis debēt: et nullis obligant? id bñfi-
ciati nō diligūt naturalr bñfactores: sed vellent
eos non esse vt essent a debito absoluti bñfacto-
res autē debent beneficiatos diligere et velle eos
esse/et bene habere/vt ab eis lucrantur gratias et
remuneraciones. ¶ Itē qui magis benefecit ma-
gis amat cū maxie sit amici benefacere beneficia-
tor autē magis benefacit beneficiato q̄ econtra.
inde em est q̄ d; bñfactor. ¶ Item benefactor in
quantū h̄mōi est virtuosior beneficiato. virtuosio-
ris autē est magis amare: cū amicitia sit virtus vel
fundetur in virtute. ¶ Item amor benefactoris
est amor amicitie: cū sit ad bñficiendū: amor autē
beneficiati est amor p̄cupiscentie: cū sit ad benepa-
tiendum: amor autē amicitie est potior: ergo bñfa-
ctor potius amat. ¶ Ista questio quasi soluta fuit sa-
tis in decima quarta questioe octauī. ¶ Ibi em p̄ba-
tum fuit: q̄ amare amore amicitie magis spectat
ad meliorem et excellentiorem: cuiusmodi est bñ-
factor vt sic: sed amare amore cōcupiscentie ma-
gis spectat ad inferiorem et defectionē. cuiusmodi ē
beneficiatus vt sic: et quia amare amore amicitie est
magis et verius amare q̄ amare amore concupis-
centie: ideo concludit simplr q̄ benefactoris est
magis et verius amare beneficiatū q̄ econtra. ¶ Et
istam p̄clusionē p̄bat Aristo. multis rationibus q̄
rum prima pōt esse: quia facies plus naturaliter
diligat opus suū q̄ econtra. sed beneficiatus est tā-
q̄ opus bñfactoris. id ē. ¶ Maiorē p̄bat Arz. pri-
mo per exemplū de poetis qui maxime superdili-
gunt propria poemata. Secundo assignat causas
illius maioris sic esse est oibus naturalr eligibile
et amabile: opus autem est quodāmodo esse opifi-
cis. quod sic p̄t commētator nono methaphisice
dicit q̄ potentia est rem non esse: actus autē est eā
esse. constat autē q̄ duplex est actus sc; primus: et
est forma rei et secundus. et est eius operatio. licet
ergo actuum habeat esse p̄mū p̄ suā formā q̄ est
ei? act? p̄m? tñ h; ēē secundū per suam actionem
que est actus eius secundus: actio autē que ē actus
agētis: passio que est actus patientis sunt realis
idem actus sc; idem motus q̄ recipitur in passio.
ergo i passio esse est agentis: et nō in agente ēē pa-
tiētis. agēs ḡolligit passū tanq̄ ēē ei? nō econtra.
Secda rō pōt esse talis q̄bus naturalr diligat ma-
nifestationē sue potētie et sue bonitatis. p̄p hoc ei
honores sūt de nūero delectabilissimoz vt d; pri-
mo rhetorice: sed potentia et bonitas opificis i
ope manifestat nō ēē. g; zc. ¶ Tertia rō ē q̄ vnus
q̄sq; naturalr diligat illū i quo est suū finale bonū

magis q̄ illud in quo non est. sed bonum et perfe-
ctio benefactoris est in beneficiato magis q̄ econ-
tra. p̄batio quia bonum et finis eius est beneface-
re modo licet benefacere q̄tū ad actum. interiorē
maneat in agente. tamē q̄tū ad actū exteriorē trā-
sit in bñficiatū. ergo bñfactor habet aliquo mo-
do p̄prium et finale bonū in bñficiato. bñficiatus
aut nullū habet bonū i benefactore. nisi forte vti-
le quod est minus bonū et min? delectabile natu-
ralr q̄ honestū igit ē. ¶ Quarta rō pōt sic for-
mari. bonū p̄tutis quod bñfactor habet ex opatio-
ne eius in bñficiatū est p̄māsiū. bonū aut vtile q̄
beneficiatus inde habet est transitoriū et cito pre-
teritū. hoc videri potest ex primo libro senece de
beneficijs vbi dicit sic: hec que tenemus que aspi-
cimus in quibus cupiditas nostra heret caduca
sunt. et ea nobis fortuna auferre potest et iniuria
beneficiū vero etiam amisso eo quod datum est
durat p̄mansuum aut enim maneat p̄sens et de-
lectabile scdm actū: transitoriū vero quia p̄terit
est delectabile scdm mēoriā: s; delectabilissimū est
q̄ est scdm actū cū p̄terita et futura nō delectēt nī-
si eo q̄ actū mēoramur aut spām? g; zc. v. ex p̄bis
Arz. rō talis pōt formari: q̄ pōt enūerari q̄nta rō
illū debemus magis eligere a quo magis bonū
habem? s; bñfactor a bñficiato saltē occasiona-
liter multo mai? bonū h; q̄ econtra. bñficiat? ei
a bñfactore solū h; vtile bonū quod ē transitoriū
bñfactor aut a bñficiato h; bonū p̄māsiū sc; bo-
nū p̄tutis: saltē occasionalr (vt dixi) inquantū op?
p̄tutis agendo in ipm exercuit. id ē. ¶ Sexta rō ē
talis licet expectatio vtilitū sit aliq̄b? forte delecta-
bilior expectatione honestoz p̄p hoc q̄ op? hone-
stū est aliq̄n difficile et laboriosū valde: tñ mēoria
honestoz ē multo delectabilior q̄ vtilitū. bñfactor
aut delectat i bñficiato scdm mēoriā honestoz econ-
uerso aut scdm mēoriā vtilitū id ē. ¶ Septia rō pōt
esse talis amare assilāt ei q̄ ē facere: cū sit p̄ncip-
um bñuolēdi et bñficiēdi amico. et amari assilāt ei
q̄ ē pati. g; amare debet maxie puenire bñficiēti.
et amari bñpatiēti. v. pōt alit argui ex dictis Arz.
et sit rō octaua talis. excellentiori debet maxime cō-
uenire actus excellentior amico amare autem est
actus excellentior q̄ amari et benefactor est ex-
cellentior beneficiato vt sic ergo et cetera. ¶ Ul-
tima ratio est talis bonum laboriose acquisitum
magis diligatur: ob hoc ei matres sūt magis ama-
trices filioz q̄ p̄res. sed bñpati laboriosū ē bñface-
re aut oppositū. g; zc. ¶ Et hīs rōibus possēt addi
alique rationes quas in octauo posuit Aristo. ad
p̄bandū q̄ pater magis diligat filium q̄ econtra
facies em appropinquat se opī transfūdēs se virtua-
liter in ipm: opus aut exit et elongat se ab opante:
sicut est de p̄re et filio zc. Apponi etiā possunt rō-
nes que in principio questionis ad istam partē ad-
ducte fuerūt: excepta p̄ma. Sed illa prima iepta
est ex ingrata ei voluntate est q̄ ex bñficio recepto
obligatus alteri velit sine retributione absolut et
ex iniqua voluntate est et iniustitia q̄ bñficiat? velit
dānū benefactoris sc; ipm non esse ea occasione
q̄ sibi benefecit: et vt sit ad vnum dicere puerissia
est voluntas velle bono malū ea occasione q̄ bene-
fecit. S; itē illa rō inepta est pro quāto arguit

Quarta rō

Quinta rō

Sexta ratio

Septima rō.

Octaua ratio.

Ultima ratio.

Notabile

Virtus hone
sta non repug
nat nature sed
magis ex natu
ra oritur.Ad rationes
ad primam

ad secundam

ad tertiam

ad quartam

ad quintam

ex parte benefactoris arguitur enim solus de illo qui alteri bonum facit: non illius sed sui gratia scilicet ut plus recipiat. talis autem non est benefactor sed forte sit boni factor his habitis. Sciendum est quod propter solutiones rationum ad oppositum aliqui sic voluit distinguere quod amicitia naturali ubi consideratur coniunctio. hinc ratio benefactoris magis diligit beneficiatum quam e contra: et sic dicunt procedere Aristoteles. Sed amicitia politica in qua consideratur ratio boni honesti: beneficiarius debet magis diligere benefactorem quam e contra. quod plus est in benefactore de ratione boni honesti et propter rationem diligibilitatis: hinc tamen distinctionem ego non sentio: quod sicut dictum fuit in decima sententia quod octavius non quod honestum nature repugnat: sed magis a natura oritur. et iterum bonum bono non opponitur. sicut neque verum vero. sed amicitia politica est bona. et amicitia naturalis est bona quod nichil secundum naturam est malum sicut nichil contra naturam est bonum. ergo absurdum est quod amicitia naturalis et politica sint contrarie. dicam ergo sicut dixi in decima quarta quod octavius. quod benefactor sua bonitate et excellentia inclinatur libere ad magis amandum beneficiatum quam beneficiarius amet ipsum: sic enim deus ipse magis diligit nos quam nos possemus diligere ipsum: sed beneficiarius magis obligatur ad diligendum benefactorem quam e contra propter receptum beneficium. sicut homines obligantur ad diligendum deum et nullo modo e contra. Non est tamen procedendum quod beneficiarius obligetur ad magis diligendum benefactorem quam beneficiator diligat eum sicut nec homo obligatur ad magis diligendum deum quam ipse diligit nos: quoniam hoc est impossibile: et nullus ad impossibile obligatur. Ad primam ergo rationem in oppositum dicendum est quod benefactor non propter consumit suam pecuniam beneficiando: sed ut sit ea ad finem ad quem ordinatur secundum dictam recte rationem: et hoc est simpliciter amabile et delectabile. Ad alias dicendum est quod benefactor indubitanter est amabilior ut sic. sicut deus amabilior est homini: sed ex hoc non sequitur nisi vel quod benefactor magis amat se et amorem meliorem quam beneficiarius se: vel quod beneficiarius magis obligatur ad amandum benefactorem quam e contra sic enim est de deo et de homine sicut dictum fuit: sed nec sequitur quod beneficiarius amat magis benefactorem quam e contra. nec quod obligetur ad magis amandum. Et hec ratio cum auctoritate Aristoteles confirmata est fuit perfecte soluta propter finem decem sexte questionis octavius. Ad aliam dicendum est quod imperfectis ut imperfecta sunt appetitus est ratio indigentie sed imperfectis non immo potius ratio perfectionis: et ille est appetitus ad beneficiandum. Alia ratio arguit de amore concupiscentie vel etiam de maiori obligatione ad amandum et cum hoc potest dici quod benefactor maiora bona sine comparatione recipit a beneficiario saltem occasionaliter quam e contra: ut dicebat in quinta ratione Aristoteles. Ad aliam potest dici quod ille magis quam principaliter maiora bona tribuit ceteris paribus. dico autem principaliter: quod beneficiarius occasionaliter aliqui tribuit maiora bona benefactori quam e contra. quod bonum virtutis. sed illud non tribuit sibi principaliter sed solum occasionaliter inquantum vult ab illo beneficium recipere: in quo actu benefactor acquirit sibi et principaliter dat sibi ipsi bonum virtutis. et quoniam dicitur quod honor est maximum bonum: dicendum est quod non secundum se: sed solum

significative ratione virtutum honorati: quas virtutes beneficiarius non dedit saltem principaliter benefactori sed ipsemet sibi ipsi. concedendum est tamen quod honor est maximum bonum exteriorum quod infirmior et defectior debet impedire excellenti et perfectiori. Et



Veritur septimo. vir homo debeat maxime amare seipsum. Arguitur quod non quod qui seipsum maxime amant nituntur sibi ad posse omnia attribueret: sed tales reprobantur tanquam pravi et infirmi. Et confirmatur auctoritate seneca epistola maxima ad lucillum ubi ipse manifestat: quod omnia virtutis ortum habet ex eo quod nimis placemus nobis: quod est nimis amare nos. Item quod magis amat amicum vel bonum comitum seipsum est ille qui bonum sibi ipsi propter sepe preterit amici vel publice rei gratia: talelem autem tanquam pravius et optimus comitum damus. ergo hoc est faciendum. Item amore meliori et honestiori magis debemus amare: sed amor amicitie qui est alteri ipsius gratia est melior et honestior. Item amor concupiscentie qui est ad seipsum. ergo magis est amandum alium. Item quod seipsum exponit morti pro salute civitatis magis diligit bonum comitum quam seipsum. sed fortis pro virtute fortitudinis in casu exponit se morti pro salute civitatis ut dictum fuit in decima octava questione tertii libri. Et fortis secundum virtutem fortitudinis plus diligit comitum bonum quam seipsum. sed quicquid est secundum virtutem bene est. ergo et. Item cum nihil sit amabile nisi quia bonum. oportet concedere quod magis bonum sit magis amabile: et propter hoc magis debet amari sed bonum comitum est melius bono propter hoc: ut dicitur primo huius. ergo magis debemus amare bonum comitum quam bonum propter hoc quod vel amor ferret obiective in bonum ratione qua bonum simpliciter vel ratione qua bonum amant. Si ratione meliore sed simpliciter: sequitur quod hoc quilibet me quod hoc est ratio magis diligit quam seipsum. Si vero dicatur quod non esset nisi amor concupiscentie: et non esset amor amicitie: quod est inconveniens. Item leges et fides ponunt quod magis amandum sit deus quam seipsum. non ergo maxime est amandum seipsum. Oppositum arguitur. quod nos ponimus charitatem ordinatam prius esse ad seipsum quam ad proximum. et aristoteles exprimit idem difficultate determinans autem que ad amicos et quibus amantur. dicit etiam quod ab ipso omnia amabilia ad alios amamus cui vellemus maximum bonum existere propter hoc: ergo maxime alter sciret: sed sic homo se habet ad seipsum. et in libro magnorum moralium. Ad hec omnia pro verba consonant. solet enim dici proverbialiter quod amicum eiusdem ad seipsum. et ut sit ad unum dicere Aristoteles. id est maxime amator sui. sed virtuosus in seque questionis huius non distinctus fuit duplex amor hominis ad seipsum. unus fundatur in appetitu sensibili ut homo sibi derelicto seu prudentia et virtutibus non ordinato quo laboramus ad attribuendum nobis ea quod libet.

Et septimo
Arguitur primo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Confirmatio

Sexto

Oppositum

Secundo

Tertio

duplex amor
homo ad seipsum
sum.

De primo amore

nam sentum delectare vident. Alius fundam⁹ in voluntate p^o consuetudine insequendi: ordine rōnis: quo nitimur ad acq^urendū nobis bona p^outū que p^oncipalr anime p^ote supertore p^oficiūt et delectant. ¶ Dicam ergo q^o p^omo amore nō d^oz homo seipm diligere: quia ille amor ducit ad singula genera vitiorū illo nāq^z amore volumus in vitiis in honoribus et in sensualibus delectationibus sup^oabū dare. In laboribus vero et ministratiōibus oīno deficere sicut dicit aristote. et hoc est p^oncipū vniuersalis iniusticie. Ito etiā amore p^opt voluptatē quidē mala operamur: p^opter tristitiaz autē a bonis recedim⁹: ut dicitur scō hui⁹. et sic omni mō peccādū peccamus scz et peccato cōmīssionis et p^octo omissionis. Ito amore largimur oīa passionibus et irrationabili anime et ita viuimus vita puerorū seu bestiarū. Ito tanto peiorū quāto pars aīe supior deprauata inuenit modos et vias obtinēdi singula ad que passionēs inclināt q^oto enī malicia est ingeniosior tanto peior. seuissima enī est iniusticia habēs arma. ¶ Sed dic q^o amore secūdo debet hō seipsum valde diligere: quia illo amore nitimur ad opera virtutū. ipso acquirimus anime supior scz rationali p^optā et debitas p^ofectionem et p^o consequēs illo amore puenimus ad humanā felicitatē: talī amore sumus viles et boni amici et vicini et multo meliores nobis ipso: p^osciunt enim tales (ut dicit aristoteles) pecunias et honores in quo plura recipient amici sūt enim amico quidē pecunie quibus indigebat: ipi autē bonum p^oruit: maius ergo bonū sibi ipi tribuit. ¶ Tertio dicā q^o simpliciter loquēdo homo debet valde amare seipsum: q^o p^obatur: quia hoc secūdo amore amare se est simpliciter amare: scz hoc scō amare hō debet valde amare se: ut iam dixi. ergo hō debet valde amare se. ¶ Aristote. p^obatur q^o hōmo cōponit ex duplici natura scz sensuali que est infima et scōm quā conuenim⁹ brutis. et rationali que est sup^oma et p^oncipalissima scōm quā cōuenimus deo et intelligētis: vnaqueq^z autē congregatio debet maxime denominari a p^oncipalissimo: non ab infimo sicut excercitus denominādus est simpliciter a p^oncipalione ab vno milite. ergo amare se ratione patris rōnalis est simpliciter amare se: amare autē se ratione partis sensualis nō est simplr amare se. imo vide tur q^o amare se ratione partis sensualis scz p^omo amore est magis odire se q^o se amare. p^obatio quia nō me amat: sed potius odit qui aduersariū meū amat ea ratione qua ipse est mihi aduersari⁹: sed appetitus sensitiuus nō regulatus rōne aduersatur homini: q^o aduersat parti rationali scōm quā homo maxime est id q^o etiā et p^oncipalissime ergo ille simpliciter odit se et non amat qui amat se ratione sensualitatis sibi derelictē. ¶ Deinde vidēdum est quid dicendū sit in hoc de hoīe bono et dicendū est q^o homo magis debet amare se q^o aliūz aliq^uē amicū vel vicinū vel aliā quācūq^z creaturam. hec p^oclusio p^obatur q^o hō magis d^oz illū amare qui magis dedit sibi maxima bona et bñficia sed ipse est inter ceteros q^o magis dedit sibi maxima bñficia. ergo rē. ¶ Supposita maiore minor satz apparet p^o hoc q^o nulla creatura dedit homini bo-

Principalis intentio quous

Quare p^omo sus d^oz se maxime diligē.

no p^oncipaliter nisi bona corpis vel exteriora bona. si em̄ doctor dedit discipulo bona et hoc non fuit nisi ministerialiter solū scz ministrando verba et alia quib⁹ mediātib⁹ ipse poterat et debebat se ipsum ad bene agendū determinare. nullus tamē post deū determinabat ipm ad hoc eque p^oncipaliter sicut ipsemet. poterat em̄ alijs singulis non obitātibus vtrūq^z facere p^otrarioz: si ergo alij dederūt sibi bona corpore et exteriora: et ipse dedit sibi ipsi bona p^outū: apparet q^o ipse maiora dedit sibi bona q^o aliquis aliorū vel etiā q^o alij vniuersi. et si alij docendo et suadendo dederūt ei bona virtutū: tamē ipse dedit sibi ea p^oncipal⁹. ergo manifestū est q^o ipse sibi ipsi magis dedit maxima bona quā aliq^u alter. ergo ipse magis debet amare se q^o aliū vel alios quoscūq^z: tamē post ipm deū. ¶ Deinde appono dicte p^oclusioni q^o circūscripto debito obligatiōis homo bonus libere magis inclināt ad amādū se q^o aliq^uē aliūz q^o p^obatur: q^o de rōe p^ofecti bñfactoris ē q^o sua bonitate icliet maxime ad amādū beneficiatū. ob hoc em̄ bñfactor magis amat beneficiatū q^o ecōtra. vbi distinguūt et pater filiū: quā ecōtra et deus hoīem q^o ecōtra. sed homo bon⁹ magis est bñfactor sibi ipsi q^o aliū cum sibi ipsi dederit bona virtutū et nullū alteri: nisi mō ministeriali p^odicto. ergo rē. ¶ Alterius ad do dicte p^oclusioni q^o de facto hō p^oruosus magis amat seipsum q^o aliū: q^o ip hō bon⁹ hoc facit q^o facere d^oz. mō q^o facere d^oz et tūc/et vbi et sic de alijs circūstantiis. et eodē modo facit semp illud ad q^o sua bonitate inclināt: sed iam dictū est q^o ipse magis d^oz amare se q^o aliū: et sua bonitate magis inclināt ad amādū se quā aliū. ergo rē. ¶ Itē illuz magis amat bon⁹ hō: cui maiora bona facit et affectu maiori: sed hoc est sibi ipsi q^o rē. ¶ Maior p^oty q^o per effectū debemus causam inferre: mō bñfacere et bene velle amato est naturalr effect⁹ amoris: minor p^o manifestat p^o hoc q^o hō bonus sibi ipsi facit bona spiritualia: alius aut non nisi ministerialiter solū sicut dixi p^ous. Sed q^o etiā affectū maiori faciat sibi illa bona q^o alijs alia hoc appet quia vir bon⁹ et p^ofectus siue filio siue patri siue amico siue toti ciuitati/ nullū bonū faceret si crederet hoc esse sibi vitiosum: sed pot⁹ patres vel filiū occideret et totam ciuitatē destrueret si sciret hoc esse benefactū et scōm virtutē iuxta illud: nō sunt faciēda mala ut inde eueniant bona. vnde seneca ep^ola Inimicitias ad luciliū dicit: vir bonus q^oqd honeste se facturū putauerit faciet. ab honesto nulla re deterreb⁹: ad turpia nulla spe inuitab⁹. ¶ Deinde de malo hoīe ponendum est p^omo q^o hō malus seipm non diligit sed potius odit: quia nō diligit nisi partē sensuālē etiā ea rōne qua ipsa aduersat rationi largiēs oīa cōcupiscentiis et totalr passionib⁹. sicut dicit Ar^o scz dictū fuit q^o hoc nō est simplr amare se. scz pot⁹ odire se ergo rē. ¶ Et cōfirmatur: q^o amās ad amādū d^oz hñe beniuolentiā/beneficiā et concordia. quas homo malus nō habet ad seipsum: ut dicebat in quarta qōne. ergo rē. ¶ Scōdo dicendū est q^o hō malus non debet seipm amare moraliter amore p^oplacētie vel amore delectatiuo q^o p^obatur: q^o amare aliq^uē moraliter amore cōplacētie. vel amore

q^o circūscripta obligatiōe adhuc homo magis inclinatur ad diligēdū seipsum

Definitio d^o mal⁹ hoīe quō se hñ ad diligēdū seipsum.

scōda p^oclusio

q mal' d'se
maxie amare
amore deside
ratiuo.

delectatiuo qui contra amorē desideratiū distin
guat nihil est aliud q̄ mores ei' nobis cōplacere
et nos delectare: sed mali viri mores nec debent
cōplacere nec sibi nec alijs: nec ipm delectare nec
alium: ergo mali viri nec a se nec ab alijs debent
amari. Dico tamē q̄ malus homo debet se amare
valde scz magis q̄ aliquā aliam creaturā amore
desideratiuo nichil aliud est q̄ desiderare sibi bo
na inesse vel adesse quib' ipse caret: sed mal' hō
magis d' desiderare maxima bona hūana sibi in
esse scz bona virtutū quā cuiusq̄ alteri quib' ipse
ipse caret: ergo z c. minor p̄batur: q̄ illud hō ma
gis d' desiderare ppter cui' nō euentū ipse magis
culpares: z magis reddere p̄niendus. sz hō ma
gis esset culpandus z p̄niendus si sibi deessent
bona virtutū z nō acquireret ea sibi: q̄ si deessent
singulis alijs: ergo homo malus magis debet de
siderare illa bona virtutū inesse sibi quā alicui al
teri. Et scias q̄ hec cōclusio partialis z p̄cedēs
ponunt ab alijs sub alijs verbis: sic null' d'z
moraliter amare malū hominē in ordine ad p̄nci
paliter habita: tamen malus hō debet maxime se
psū inter ceteros amare in ordine ad habenda
vel h̄re possibilia. Iterū alij ponūt eas sub alijs
verbis sic. nullus debet amare malū hominē scdm
q̄ est malus: ipse debet tñ seipsum amare maxie
scdm q̄ potest esse bon'. Et scdm istas duas con
clusiones forte p̄cedūt aliq̄ rationes que vidētur
adinuicē esse cōtrarie in hac materia. Arguit ei
aliq̄ q̄ malus nō debet se amare: quia nullus des
bet amare nisi amabile: sed p̄auus nichil habet
amabile: vt dicit Arist. ergo c. Alij autē credunt
ad oppositū arguere sic. quicūq̄ d' esse bon' ipse
debet se h̄re ad seipsum: sicut homo bonus se h̄z
ad seipm: sed quilibet debet esse bonus: ista p̄bā
tur q̄ quilibet hoc d'z z ad hoc obligat de iure di
uino quod si nō exsoluat p̄ni' a deo quilibet aut
p̄ni' a deo: si nō fiat bonus ergo quilibet debet eē
bon': igitur quilibet d'z se h̄re ad seipm: sicut hō
bonus se h̄z ad seipm: sz homo bon' valde amat
se vt dictū fuit: ergo quilibet valde d'z amare se.
Respondetur etiā ad istas rōnes q̄ nullus malus
d'z amare se malum existentē: tñ omnis malus d'z
valde amare se futurū bonū. Quid sic. nullus mal'
debet amare se quo ad id qd̄ habet: sz omnis ma
lus amore desideratiuo d'z maxime amare oppo
sitā dispositionē sibi inesse. Sed forte q̄ adhuc
ista dicta non sufficiūt ad soluendū rationes p̄fe
cte: posset enī argui qd̄ malus homo d'z amare se
p̄ntialiter amore cōplacēte z delectatiuo: quia
malus homo nō solum obligat ad hoc q̄ sit bon'
in futuro: sed etiā ad hoc q̄ sit bon' in p̄senti: a fr
in p̄senti de malicia nō esset p̄niendus: sz qui
obligat ad hoc q̄ sit bonus in p̄senti ipse obligat
h̄re se ad seipsum in p̄nti sicut homo bonus se h̄z
ad seipsum: et hō bonus seipm amore cōplacēte
z amore delectatiōis: ergo malus hō obligat ad
amandū se in p̄nti amore complacēte z amore de
lectatiōis. Credo q̄ ista rō sic solui d'z qd̄ hō
malus obligatus est ad habendū de p̄nti disposi
tionē cōsequentē scz amorē delectatiuū ad seipm
ex eo q̄ obligatus est de p̄senti ad habendū dis
positionē antecedentē scz bonitatem. Sed malus hō

non debet amare de p̄nti seipm stante malicia: et
hoc amore delectatiōis sed solū amore deside
ratiōis vel dicam' sic z redit in idem q̄ hō malus
debet amare de p̄senti seipsum bonū amore de
lectatiōis quia d'z esse bon'. et p̄ntis amare se bo
num: sed homo malus amore delectatiōis nō d'z
amare de p̄senti seipm talem existentē qualis ipse
est: sed pot' odire ppter maliciā/odio contrario
amori delectatiōis: d'z tñ amare se malū existentē
amori delectatiōis sicut dictū fuit: quia d'z maxie
me se desiderare malū existentē z odibilem fore bo
nū z amabilem. Et videt' mihi q̄ scdm dicta hec
est simplr concedenda homo malus debet valde
amare seipm: hoc patet p̄mo: quia d'z esse bonus
et p̄ntis debet amare se. Scdo q̄ d'z amare se sal
tem amore desideratiōis: ergo loquendo simplr
d'z se amare: p̄ntis p̄ntis qd̄ idem est amor p̄mo sub de
siderio. Deinde sub delectatiōe scz habito eo qd̄
ante desiderabat: sicut dictū fuit i vicesima nona
qōne septimi libri: ideo hec determinatio deside
ratiuū non d'z minuit de rōne amoris amor ergo de
sideratiuū se h̄z ad amorē sicut hō albus ad hō
minē: ideo dicta p̄ntis tenebat p̄ locū a parte in mō
ad suum totū. Postea ponendū ē q̄ homo d'z
magis amare deū q̄ seipm etiā scdm dictam ē rō
nis humane. Ad hāc autē conclusionē diuer' rō
nes adducūt. quar' vna p̄ntis tacta fuit
talis: quod scdm seipm est magis amabile hoc ab
vno quoq̄ d'z magis amari: sed indubitāter de
est magis amabilis officialio: q̄ simplr z sine com
paratiōe magis bon': ergo ab vno quoq̄ de ma
gis d'z amari q̄ aliquid aliud. Ratio p̄batur q̄ bo
nū reddi' alicui amabilius: vel q̄ simplr magis
bonū vel quia illi magis bonū. Si p̄mo modo ha
betur p̄positū. Secundus autē modus nō videtur
cōcedendus nisi p̄ponam' amorē cupiscēte (qui
est recipiendus scz sui ipsius grā) amoris amicicie
(qui est nō sui sed amari grā) quod oīno apparet
amicicie est amor simplr z amor p̄fectus: quē aris
toteles vocat amorē cupiscēte est amor solū scdm quid et imperfect':
quē aristoteles vocat amorē ppter vtile vel ppter
delectabile. Sed videt' mihi q̄ ista ratio non
sit bona. Nam si maior esset vera seque' q̄ qd̄
bet homo deberet magis amare quēlibet hominē
meliorē se q̄ seipsum qd̄ p̄ntis negatū est. Seque
tur etiā q̄ pater et mater deberet quēlibet magis
amare meliorem filio q̄ filium qd̄ esset oīno inna
turale: videt' ergo mihi dicendū q̄ amor oīnū h̄z
ex aliqua cōiunctione vel cōuenientia cōnaturalī
amanis ad amantē: ideo dicebat in octauo: q̄ ami
cicia omnis fun datnr in aliqua similitudine vel
in p̄portione aliqua velut actiui ad passiui: acti
uum aut z passiui cōiunctionē quandā habēt in
eodem actu ipso: cū sit idem actus virtutis: vt
apparet tertio phisicor. Ob hoc etiā videtur di
ci nō hui' q̄ amicus est alter ipse: et iterū illud
p̄ntis per hoc q̄ delectatio est alter ipse: et iterū illud
ri in tātum q̄ multi z magni crediderūt qd̄ oīnis
delectatio esset amor: et omnis amor desiderium
vel delectatio vt visum est in vicesima nona que
stione septimi libri: delectatio autē requirit cōiunctiō

q hō debeat
magis amare
deū q̄ seipm

in statu
malic

Obiectio:

Solutio:

hanc rō ē bti
thome.

nein vel cōuenientiā obiecti delectātis ad appeti-
tum delectatū: vt apparet septimo ⁊ decimo hui⁹
ideo describit pmo rhetorice q̄ delectatio est mo-
tus quidā anime ⁊ cōstitutio simul tota in existen-
tē naturā. Et iterū illud apparet in naturalib⁹ in
animatis in quib⁹ licet non sit amor ⁊ odiū pprie
tneft tñ aliquid eis pporcionabile quo huiusmōi
naturalia mouent aliquādo motu fuge vel psecu-
tionis pbi gfa. graue vel leue ad locū sibi natura-
lem h⁹ modū amoris quo mouet ad ipm et cōiū-
gitur ei naturaliter: quod est rōne naturalis cōue-
nientie: vt apparet q̄rto phisicor⁹ ⁊ h⁹ modū odij
ad locum oppositū ratione disconuenientiē. Sicut
frigidum videt habere modum odij ad calidū. id
fugit a calido vel corripit calidū si supercedit in
virtute: frigidum aut ad frigidū videtur habere
modū amicitie ideo saluat ipsum ⁊ auget ⁊ ei fa-
ciliter ⁊ naturaliter vnitur: q̄uis ergo locus sur-
sum bonitate nature sit melior ⁊ nobilior simplr
loco deorsum ⁊ caliditas frigiditate: nō tñ opor-
tet q̄ terra magis amet locū sursum q̄ locū deor-
sum. nec frigiditas caliditatē quā frigiditatem.
Quādo ergo dicebatur quod bonū amabile vel
reddat amabilius q̄ simpliciter magis bonū ⁊ c.
dicendū est (vt michi videtur) q̄ vtroq̄ mō suppo-
sita tamē cōiunctione vel puenientia cōnaturali
que est origo amoris: s⁹ supposita naturali discō-
uenientiā vel defectu naturalitatis obiecti amabi-
lis ad amatoz: nec oportet hoc illi esse amabile:
nec hoc illi p consequēs esse magis amabile. ⁊ si
minus sit cōiunctio obiecti melioris ad amantem
quā obiecti minus boni nō op⁹ obiectū simplici⁹
melius esse illi amabilius. Alij autē pdictam
conclusionē pncipalem intendent sic probare. bo-
nū totale ab vnoquoq̄ amabilius est bono ptiāli
sed deus est bonū totale: claudit em in se omne bo-
nū multo melius ⁊ excellētius q̄ possit in aliquo
alio inueniri. ergo deus est amabilior vnicuiq̄ q̄
aliquid aliud. maiorē pbat p experimētū in na-
tura. videmus em q̄ ppter salutē totius corporis
pars sc⁹ manus aut pes se exponit amputationi
⁊ bonus ciuis p cōi patriā se exponit morti. S⁹
iterum ista ratio forte indiget modificatione. nam
in casu in quo amator eet pars cōnaturalis illius
totius: indubitatē ille magis amare deberet to-
tum q̄ seipsum ppter hoc q̄ ipse cū alio sibi ama-
bili est sibi amabilior q̄ ipse tñ. sicut dicit pmo
huius q̄ felicitas cōnumerata cu⁹ minimo bono
rū redditur eligibilior. tñ homo mag⁹ debet ama-
re se: q̄ totā cōitatē aliquā cui⁹ ipse non esset ps.
Iterum cū dico hominē plus debere amare totā
cōitatem cuius ipse est pars q̄ se ipsum nō inel-
ligo q̄ homo si multū indigeat vite necessarijs de-
beat magis velle decē libras cōitati in cōmuni q̄
decem libras sibi tñ: sed dico q̄ plus debet velle
decem libras sibi et etiā aliquid vltra cōmunitatē
q̄ decem libras sibi tñ. Quā autem dicebat q̄ bra-
chiū se exponit amputationi p salute totius. pos-
set dici q̄ hoc non est pprie verum: sed totum p
sua salute exponit quālibet partē suā. imo etiam
totum p salute partis nobilioris ⁊ magis sibi ne-
cessarie exponeret aliā partē: vt manū exponeret
amputationi pro salute oculor⁹. hoc autē q̄ dicit

de ciue bono qui se exponit morti p cōmuni salu-
te alior⁹ non arguit q̄ ipse magis amet alios q̄ se
quia in hoc facto ipse magis agit pro se q̄ pro cō-
munitate: ⁊ maximū bonum sibi lucrat sc⁹ bonū
p̄rit⁹: vt dicebat in xliij. q̄one terti⁹ libri. De hac
autē materia sc⁹ an bonus ciuis magis debeat p-
curare bonum cōe q̄ propriū: determinat suffici-
enter quidā magnus doctor veritatē sub plurib⁹
pclusionibus: que sic breuissime recolligi possūt.
¶ Prima est q̄ magis est pcurandum cōmune i
quo ppiū includit q̄ ppiū solum equale illo p
prio quod in cōmuni includebat. Si autē bonus
pprium in cōmuni non includitur dicto modo: ⁊
vtrunq̄ sc⁹ tam bonū cōe q̄ ppiū sit tēporale.
¶ Scda conclusio erit q̄ si procuras multum in-
diget ppio: et alij parum indigent cōmuni: pcur-
randū est ppiū. ¶ Tertia conclusio est q̄ si procu-
ras parū indiget ppio: et cōmunitas multū indi-
get cōmuni. pcurandū est cōmune: sed forte hoc
nō esset verū si oporteret solū attendere ad bona
tēporalia. sed hoc esset quia pcurando illud cōe
bonum ipse procurat sibi aliud maius sc⁹ bonum
virtutis. ¶ Quarta conclusio est q̄ si similiter in-
digeat. citra tñ extremā necessitatē pcurandū est
cōmune. sed hoc est ex eo q̄ inde acquiris bonum
p̄rit⁹ ppiū. ¶ Quinta conclusio est q̄ si indige-
ant in extrema necessitate pcurandū est ppiū.
Videtur ergo michi q̄ nunq̄ sit pcurandum bo-
num cōmune tēporale in quo non includit bonū
propriū ⁊ p cuius purationem bonū tēporale
ppiū perderet: nū ea rōne qua loco ppiij boni
spalis relictū aliud bonū maius ppiū acq̄rit sc⁹
bonū virtutis. ¶ Sexta conclusio ē q̄ si vtrūq̄ est spi-
rituale: ppiū est mag⁹ pcurandū ⁊ si ppiū ē spūa-
le ⁊ cōe tēporale: adhuc euidentius ē q̄ ppiū sit
pcurandum. Si pō propriū sit tēporale ⁊ cōe
spirituale: et procuras non sit in extrema necessi-
tate constitutus. ¶ Septima conclusio est q̄ procu-
randū est cōmune Si pō sit in extrema necessita-
te constitutus: et cōe bonum non pcuratum non
redūdat in cōmune detrimētū ecclesie i fide vlt in
moribus. ¶ Octaua conclusio est q̄ ppiū erit
pcurandū. ¶ Ultima conclusio est q̄ si redundet
in hmoi detrimētū pcurandū erit cōe ⁊ morien-
dū: q̄ acq̄reret inde maxim⁹ aci⁹ virtutis. Hunc
revertor ad ppositum et dicamus q̄ quidā pbat
conclusionē pncipalem prius ppositam tali rōne
¶ Nichil ordinatum in finē est amandū nisi p-
pter causam finalem: q̄ nichil ordinatū in finem
est bonū nisi ppter causam finalem. vt dicit com-
mētator scdo methaphisice: et hoc est verū. quia
causalitas finis est in essendo alia bona ppter bo-
nitatem ipsius: cum ergo nichil sit amandū nisi
bonum et quia bonū: sequit q̄ nichil essentialiter
ordinatū in finem sit amandū: nisi ppter illū finē
et ex hoc cōcludemus q̄ nichil est amandū nisi p-
pter deum. cū deus sit essentiali ordine finis oim
aliorū. ¶ Et confirmatur hec conclusio: q̄ de⁹
essentiali ordine est causa finalis oim entū oim
habituū ⁊ operationū cōuenientiū. ideo nichil est
agendū vel patiendū nisi finaliter ppter deū: nec
ergo amandū. Arguamus ergo sic. quicqd debe-
mus amare: illud ppter deū debemus amare: sed

pma conclusio

Scda

Tertia

Quarta

Quinta

Sexta

Septima

Octaua

Ultima conclusio
Finis digres-
sionis

Conclusio ad
ppositum

Confirmatio

propter unumquodque tale et illud magis. ergo magis debemus amare deum quam aliquid aliud. et hec ratio videtur michi bona. Iterum arguitur sic ad idem. licet ad amorem requiratur aliqua coniunctio vel puenit etia conaturalis. tñ in rōne coniunctionis non clauditur tota ratio amabilitatis. cōtingit em̄ aliqua minus coniuncta esse magis amabilia. propter maiorem bonitatem ipsorum. verbi gr̄a. michi indigent bene expediret pmittere de me extrahi gutta sanguinis pro lucro decem librarum. nō ergo redditur aliquid amabilius alteri quam coniunctius tñ: s; suppositam coniunctione sufficere reddi amabilius: et quod illi magis bonum: et quod simpliciter magis bonum. Arguamus ergo sic. illi magis debeo amare quam me ipsum: qui michi est valde intimus quam in infinitum est melior simpliciter me. et qui multo est michi melior quam egomet: sed deus est huiusmodi ergo et cetera. maior est de se manifesta. minor probatur. primo quidem. deus sic est michi intimus quam immediate michi assistens: sine interruptione michi continue influens esse et vivere: non sicut pater meus carnalis qui solum dedit sperma a quo sicut instrumentali generabar: sed sicut dans continue et principaliter totum esse meum et salutem et conservatorem. sine cuius influentia in me statim ego nihil essem. Et ex hoc etiam apparet quod deus est michi melior quam egomet. primo quia sepe ego michi malefacio. deus autem nunquam benefacit michi. secundo quia ipse solus dat principaliter michi esse. et conservat quod ego non possum michi facere et si ego dono michi bona futurum: sine dubio ipse principaliter donat ea. causa enim primaria plus influit in causatum quam secunda causa etiam vltima: ut habetur in libro de causis: et indubitate credo fide et scire puto ratione naturali deum esse infinite meliorem simpliciter omni creatura: quolibet enim creatura si infinite esset multiplicata non pueniret ad gradum diuine perfectionis et diuine bonitatis. Absurdum est enim dicere quod infiniti equi (si essent similes accepti) tante perfectionis essent quante est deus: et cōsimiliter eēt dicendum de multitudine aliarum creaturarum. ergo et cetera. Arguitur etiam theologicè sic. charitas supernaturaliter infusa inclinat ad magis amandum deum quam seipsum. sed recta ratio humana non inclinat ad oppositum eius ad quod charitas supernaturalis infusa inclinat quia male inclinat: quod non est concedendum. Respondendum est ergo ad rationes. Ad primam dicendum est quod ipsa arguit de amore sensuali non regulato ratione: quo amore concessum est nemini debere se amare. Ad aliam dicitur quod nullus prudens amat magis alium vel bonum cōe cuius ipse non est pars quam seipsum. nec propter amicum aut patriam preterit bonum proprium nisi temporale quod facit. ut sibi maius bonum acquirat: multi tamen vulgares nichil considerantes nisi de bonis temporalibus credunt illos simpliciter magis amare bonum cōe: et commendant eos: quia ex eorum operibus lucrantur in bonis temporalibus. Ad aliam dicendum est quod amor amicitie est quo amamus alterum volentes et spōdentes sibi bona que recta ratio dicit sibi congruere et impendenda esse sic ipsius gratia quod inde non intendimus nobis lucrum fieri in temporalibus quod tamen non debeamus et non speremus nobis inde fieri magni lucrum in spiritualibus non est verum. amor autem cōe

pit centie est quo alterum amamus: non nisi ut inde lucrum temporale reportemus. Ad aliam dictum est quod fortis mouet in bello sibi iusto magis amorem sui spiritualiter: quam amore aliorum: sicut sepe dictum fuit. De alia ratione que arguebat de bono cōe et de eius confirmatione dictum fuit satis. Ultima ratio quod erat de deo concessa est rationes etiam ad oppositum non pcludunt quin magis sit amandum deum quam seipsum. nam amabilia que sunt ad amicos ex his que sunt ad seipsum venire debent: sed et ea que ad se ipsos ex his que pmitus ad deum nisi deficiat ordo rationis: nec vellemus secundum rectam rationem nobis maius bonum existere quam deo. cum hoc sit impossibile: et de toto residuo preter predictis.



Quoniam octauo. virum felix indigeat amicis. Arguitur quod non. quia sequeretur quod ipse non esset sibi per se sufficiens. cōsequens est falsum. ergo et cetera. falsitas patet apparet. quia felicitas est bonum per se sufficiens ut dicitur primo huius. et Seneca sepe dicit sapientem se ipso contentum esse: et ois felix cum felicitas in opere sapientie consistat ut dicitur in decimo huius. felix ergo seipso cōtētus est tanquam sibi per se sufficiens: sed per se principaliter probatur auctoritate Aristotelis. primo huius per se sufficiens ponimus quod solitarii et eligibilis facit vitam et nullo indiget si indigeret amicis non esset per se sufficiens vel arguitur sic. felix est per se sufficiens cum habeat felicitatem que bonum per se sufficiens dicitur: non qui sufficit sibi ipsi ducere solitarii quod sufficit paribus et filiis et vxoribus. talis autem nec parentibus nec filiis nec amicis nec ciuib; indiget: sed potius illi oēs indigent eo quam felix nullis talibus indiget: sed potius illi eo. et cetera. Item de octauo tertio de consolatione dicitur felicitatem esse statum oim bonorum aggregationem perfectum tale autem nullo indiget: cum indigentia signifi- ficet carētia. Item ad hoc expedit amicum ut tribuat et auxilietur amico in illis in quibus ille per seipsum aggregatione perfectum non indiget quod aliquid ei tribuat. ergo non indiget amico. Oppositum arguitur quia illo indiget felix ad felicitatem adipiscendam vel conservandam quo non habito non eēt felix. sed sine amicis non eēt felix: quia non haberet statum oim bonorum aggregationem perfectum. eo quod amicus videtur ex firmatur quod sit optimus amicus ad felicitatem. autem arguitur primo huius dicitur. non enim oino felix quod spectetur quia sicut dicitur ibidem multa opera sunt per organa. per amicos et cetera. Item arguitur rationibus. arguitur una tam tacta est. secunda non est talis magis est proprium virtuosum bene facere quam bene pati. et felix est virtuosissimus: ergo maxime spectat ad ipsum maxime bene facere: indiget ergo quibus sic benefaciat. sed melius est habere amicos quam extraneis: felix ergo optimus virtus: et felix debet esse oim virtute repletus. oportet felici habere amicitiam quam habere non potest sine amico. ergo et cetera. Item cum homo sit naturaliter animal

ad quartam

ad vltimam.

Ad. vlt. Arg. primo.

Secundo

Tercio

Oppos

Confirmat

Secd.

Tertio.

Quarto.

de sit dili-
gēdus supra
seipsum

Ad rationes
ad primam
ad secundam

ad tertiam.

Quinto

Sexto

Septimo

Octavo

Ultimo

Decisio
Dupl'r cap't
felicitas.

politicū id est cōciliatū oīs hō debet naturaliter eligere quibus cōuiuat nullus em̄ scdm̄ rectum iudiciū rōnis eligeret solus oīa habere bona: sed maxime p̄tuenū est amicis: ergo omni boni. z p̄sequēs felici expedit amicitia. ¶ Itē cū felicitas sit opatio virtutis vt dicebat in p̄mo libro: ip̄a cōsistit in fieri nō in facto esse ergo felix indiget ad quos faciat h̄mōi opationē: sed maxime cōgruit illos esse amicos. ideo zc. Et ista rō sicut multe alie vident arguere de felicitate actiua nō cōtē planua. ¶ Item arist. videt sic arguere. oēs exstī māt oportere delectabiliter viuere felicē. ḡ attri buendū est ei in quo possit bñ delectari: sed hoc ē in amico bono. quia opationes ei⁹ sunt felici delectabiles multipr. p̄mo qz sunt sibi similes imo tanq̄ iue. cum amicus sit alter ipse. scdo qz sunt scdm̄ seipsas delectabiles: eo qz p̄tuoze felix autē in talibus delectat. tertio qz quib⁹ si sit bonus ē innatus delectari in p̄pria opatione si cognoscat eam: felix autē opationes p̄prias magis p̄cipit in amico q̄ in seipso: sicut hō magis videt se in speculo q̄ in seipso. Amicus em̄ p̄pter similitudinē z coniunctionē est quasi speculum z representatio amici: ideo zc. ¶ Item illo opus est felici per qd̄ potest maxime opari continue: cum in ope p̄sistat felicitas: sed hoc est cū amico z non sine amico. solitario qdem enī difficilis est vita. vt dicit arist. nō enim facile scdm̄ seipm̄ opari continue: cum alteris autē z ad alios facile z maxime cū amicis z ad amicos cū sit eis delectabilis p̄uict. ¶ Itē cum felicitas sit quid delectatiū vt dicit p̄mo hui⁹ illud est attribuendū felici p̄ quod eius gaudiū augez z cōsummat. hoc autem sit p̄ cōuiuere amico quia ex gaudēte gaudiū augez: et etiam ex coercitatione opis gaudiosi. Amici autē opa gaudiosa scz opera virtutū coexercēt: z ad inuicē cōgaudent tam in p̄prij q̄ in amicorū opationibus ergo maxime p̄ueniens est felici habere amicum. ¶ Ultimo arist. ab illa pte naturalib⁹ autē intendit vsqz ad finem capituli videt sic arguere. felix nō debet carere eo qd̄ est sibi naturaliter eligibile z delectabile: nō enim haberet statū p̄ se cōpletissimū sed felici amicus est valde eligibilis z delectabilis: ergo felix debet h̄re amicū. minores pbat arist. quia si vnūquodqz ens diligit naturaliter se esse z pmanere. vt vult cōmentator p̄mo philicorū oportet qd̄ bene esse z bene viuere sit delectabilissimū z eligibilissimū bene enī z bñ viuēti z cognoscēti seruū bene esse z bñ viuere: modo felicitas est optimū esse et optimū viuere z hoc ip̄e cognoscit: ergo felici suū bene ēē z bene viuere ē delectabilissimū et eligibilissimū. sed (sicut dicit arist. vt ad seipm̄ hz studiosus z ad amicū vel proxime. Alter em̄ ipse amicus: ergo felici est valde delectabile et eligibile ēē z viuere amicitia: sed cui⁹ esse est ei delectabile ille est delectabilis ergo felici amicus est valde delectabilis z eligibilis quod intendeuamus p̄bare: ergo zc. ¶ Pro solutione istius qōnis oportet rememorari duplicē felicitatem distinctā in decina q̄rta qōne p̄mi libri: quaz vna est status eligibilissim⁹ quem hō possit habere in hac vita. scilz integratus ex his oībus q̄ vir optim⁹ mallet h̄re hoc nō habere. Alia est bonū

simplex optimū oīm simplicū bonorū humanorū cuiusmodi scōz arist. esse videt opus sapiētie. Si ergo queram⁹ de felice felicitate p̄ma dicendum est sine dubio qd̄ felix nō indiget amicis: loquēdo p̄prie de indigētia. indigere em̄ est non habere qd̄ opportunū esset h̄re vel dicamus z redit in idem qd̄ hominē indigere est ip̄m carere eo qd̄ ip̄e scdm̄ rectū iudiciū rōnis vellet habere: talis autē felix nullo tali caret vt apparet p̄ quid hominis. ḡ penitus nullo indiget. ¶ Dicendū est tñ qd̄ tali felici opus est amicis id est tali opportunū est z valde cōueniens h̄re amicos. z hoc p̄bant singule rōes arist. p̄ius facie. Et istas duas conclusionēs exp̄sit Seneca de sapiēte eplā An merito ad luciliū dicens. Volo tibi chrisippi quoqz distinctionem indicare. At sapiēte nulla re egere z in multis illi rebus opus esse. Multis tñ est dubium an hē due cōclusiones eēnt vere de omni sapiēte. Sed de felice felicitate p̄mo mō dicta non apparēt dubie aliquo mō. Eadem etiā conclusionēs arist. satis exp̄ssit dicens qd̄ ip̄i felici amicus ē de natura eligibilium quod autē est ip̄i eligibile. hoc oportet existere ip̄i vel ne indigens erit quod est cōtra rationē dicte felicitatis. opus ergo erit felicitati amicis studiosis et vlt̄er omnib⁹ bonis humanis opus est tali felici: cōuenientissimū est em̄ h̄re oīa bona humana q̄ etia singulis scit. et pōt vult bene vti. felix autem ille est h̄mōi. quia p̄udentia totalē z singulas virtutes morales habet. Iterum z corporis et exteriora bona. vt p̄is per quid noīs quib⁹ hō scit. vult et pōt circa singula bene agere z singulis bñ vti. De felice autē scda felicitate manifestū est qd̄ ip̄e multis pōt indigere pōt em̄ esse paup et exul. potest corpis egritudine p̄nti pōt omnib⁹ carere vite necessarijs nōne ergo in tali et tanta necessitate. cōstuit⁹ indiget amicis vtilibus sibi succurrētib⁹ in tanta necessitate nōne indiget cibo et potu vel medico z alijs h̄mōi ne moriat: sine dubio apparet michi sic. Iterum nec solū ad necessitatem indiget his: sed habitis vite necessarijs indiget ad iuuandū magnis diuitijs multitudinē amicorū. z vlt̄ his oībus q̄ p̄mo felici inerāt: quibus ip̄e caret: nam aliquo modo indiget his omnib⁹ vel ad viuendū vel ad iuuandū: vel ad felicitatis sue decoramentū quib⁹ ip̄e quē ratio recta dicitaret hēc velle h̄re. ¶ Iterum est tamē qd̄ sepe capis stricti⁹ indigētia p̄ carētia necessariorū ad vitam: quā si sic capiam⁹ apparet satis ex dictis qd̄ sit dicendū. Seneca tñ eplā an merito ad luciliū dicit. et bñ. qd̄ sapiēs quē omnē et solū reputat felicem ista scda felicitate se ip̄o quodāmodo p̄tensus est: z sic nullo indiget alio. Alio tñ mō nō est se cōtentus sed indiget multis nā vt dicit seipso cōtentus est sapiēs ad beate id est ad bene z sancte viuendū. nō tñ ad iuuādum. p̄tus em̄ qua semp hō bñ et sancte viuit. extrinseca instrumenta nō querit. Iter⁹ (vt ibidem dicit) sapiens seipso cōtentus est non vt velit esse sine amico: sed vt sine eo bene viuere possit. vide totā eplā si vis. quia q̄stio p̄is satis soluit ibidē: oū tamē p̄pter modū loquēdi Seneca tragicū non plus intēdamus q̄ intendit: nec a semitis arist. deuemus. Scias etiā qd̄ multa p̄tinentia ad h̄c

p̄ma conclusio

Scda

Dupl'r cap't
indigentia

questionē dicta fuerūt in questione decimaquarta et decimasexta primi libri: ex quibus quoniamlibus et ex nunc dictis apparet quod procedat omnis ratio a principio quoniam adducte.



Uterque nono. ut magis sit opus amicis in bonis fortunis vel in malis.

Arguitur in malis quia tunc est magis opus amicis quam in bonis fortunis: sed in malis fortunis sunt magis ne-

Quinto nona
Arguitur primo

Secundo

Tertio

Quarto

Oppositum

Secundo

Tertio

Duplex intelligitur quod sit opus amicis

Due personae

Dua iter bonitatis et necessitatis triplex.

Secunda.

Tertia.

Expositio duarum conclusionum

cessarij. ut dicitur Aristoteles. Item quicumque scio quod amico meo magis est opus visitatione mea tunc magis et promptius debeo eum visitare sed magis et promptius debeo eum visitare infortunatum quam fortunatum ut dicitur Aristoteles. ergo illi infortunato est magis opus visitatione mea quam in bona fortuna. Item tunc est magis opus amicis quando magis indigemus auxilio ipsorum. hoc autem est in malis fortunis ergo. Item dicitur Aristoteles. octavo huius dicentis in inopia quidem et reliquis infortunatis solum existimant refugium esse amicos tunc autem maxime opus est eis quam non est aliud refugium quam et cetera.

Oppositum arguitur: quia tunc magis est nobis opus amicis quam sunt nobis meliores siue quam est nobis melius conuersari cum eis vel cum amicis sed hoc est in malis bonis fortunis ut dicitur Aristoteles. Item quod magis est opus amicis tunc magis volens sunt sed boni fortunati debemus magis vocare eos quam male fortunati et boni fortunati est magis opus amicis.

Item tunc magis est opus amicis quam vita est minus secunda sed quanto est maior fortuna tanto minus est securus. ut dicitur octavo huius. diues est minus securus quam pauper. Item magis est iudex et quia multa possidet quam alij desiderant et scrutantur. Item questio supponit quod magis est opus amicis in bonis fortunis et in infortunis. Item quod in quibus magis: de supposito autem satis apparet et apparuit in questione precedente: et in prima questione octavo libri. Non restat solum dicere de quinto. De quo autem dicitur Aristoteles. sic distinguit quod opus esse amicis potest esse duplex. unum modo ad necessitatem alio modo ad bonitatem. tunc ponit duas conclusiones. Una est quod in infortunis magis est opus amicis ad necessitatem. Altera est quod in bonis autem fortunis magis est opus ad bonitatem.

Et ad evidentiam dictarum conclusionum. sciendum est quod in proposito bonitas et necessitas sic potest distingui: primo quia necessitas hominis autem dicitur quod ad salutem corporis et sustentationem vite. unde quanto metaphysice necessarium est sine quo non potest esse vel vivere. bonitas autem autem dicitur quod ad fructus et opera virtutum. Secundo quia necessitas magis attribuitur ordinatis ad finem per se in fine secundum philosophum: id est etiam necessarium per velle solet capere bonitas autem simpliciter attribuitur fini et principali.

Tertio quia necessitas humana fortune subest. bonitas autem nequaquam sed est in nostra potestate libertate bonitas est humana in virtutibus autem et secundum fructus in operationibus consistit quod nulli fortune subiacet. unde Seneca in libello ad serenitatem. nihil eripit fortuna nisi quod dedit virtuti autem non dat id nec detrahit. libera est et immobilis immota inconcussa sic contra casus iduratur ut ne inclinari quidem neque vici possit. potest ergo sic exponi dictae conclusiones quod infortunis magis est opus amicis ad salutem corporis et sustentationem vite: sed in bonis fortunis magis est opus amicis ad bene-

faciendum id est ad virtuose operandum. prima con-

clusio sic patet: quia infortunatus secundum quod infortunatus non habet unde bene faciat amico. ergo ut sic non indiget amico coad bene faciendum. dico autem ut sic: quia bonus homo quantumcumque male fortunatus potest amicis et alijs bene facere propter bonitatem et exemplis et persuasionibus: sed ut sic non est eo quod in omni statu potest suis fratribus: sed ut sic non est infortunatus: cum iam dictum fuerit virtutes non subesse fortune: sed male fortunatus innatus est et sibi est prouidentissimus quam ab amicis iuuatur et suis indigentibus subueniatur: ergo ut sic maxime est sibi ad hoc opus amicis. Secunda conclusio sic patet: quia bonus fortunatus secundum quod est bene fortunatus abundat in bonis corporis et in vite necessarijs ergo non est ei opus amicis ad talia sibi procuranda nisi ministerialiter. sicut seruus procurat domino. Et si dicatur quod opus est ei amicis ad talia procuranda. dicendum est quod hoc est verum inquantum fortuna potest sibi esse mala: sed ad hoc non esset ei opus si fortuna se esset sibi propicia. non ergo ad hoc opus est ei secundum quod est bene fortunatus sed secundum quod pertinet eum male fortunari ei de autem secundum quod bene fortunatus inquantum est talis prouidentissimus est bene facere: quia habet unde per se et unde ad hoc tenet secundum virtutem liber alitatis et amicitie: quia melius est bene facere amicis quam extraneis. ut dicitur Aristoteles. ideo talis ut sic est opus amicis ad bene faciendum. Et ex his concludenda sunt duo correlaria. Primum est quod infortunatis ut sic opus est amicis vilius secundum primum necessarium subuenire. Secundum est quod fortunatis ut sic est opus amicis virtuosius: quia maxime talibus est bene faciendum. Et si debeamus simpliciter respondere ad questionem propositam secundum distinctionem patet ex dictis quod magis est opus amicis in bonis fortunis quam in malis. et hoc probatur sic in bonis fortunis est opus amicis ad bona autem secundum quod ad opera virtutis ad bona autem secundum quod ad vite necessaria acquirere bona autem est. sed vnicuique multo magis opus est melior est bona corporis acquirere. quanto secundum autem propter bonum virtutis periculis corporis et vite ut dictum fuit in precedente. ergo. et vel aliter sic ibi magis est opus amicis ubi amici sunt eligibiliores sed ibi bonitas non probatur sunt eligibiliores quam in malis ergo. et cetera. melior est bona corporis. primo quia eligibilis est bene facere in altero: quam ab eo vilius corporis suscipere: sed fortuna ab eo bene patitur. ergo. et cetera. dicta minor probatur quod eligibilis est quod vniuersum est delectabile: quam quod in bonis fortunis est vniuersum delectabile. in malis autem est delectabilis sed in admixta tristitia. ergo. et cetera. sentia amici est delectabilis. ex eo quod amicus secundum quod est amicus est conuenientissimus amico: prout autem est sensus conuenientis est delectabilis: sed quia amicus se habet ad amicum sicut ad seipsum: et omnis homo in bono proprio gaudet in malo proprio tristatur. ideo per se opus amicum de tristitia amici tristatur: cuius igitur infortunatus sciat amicum esse triste de suo infortunio: opus ipsum de huiusmodi tristitia amici retristari. et maxime quia amicus est velle benefacere amico magis.

clusio sic patet: quia infortunatus secundum quod infortunatus non habet unde bene faciat amico. ergo ut sic non indiget amico coad bene faciendum. dico autem ut sic: quia bonus homo quantumcumque male fortunatus potest amicis et alijs bene facere propter bonitatem et exemplis et persuasionibus: sed ut sic non est eo quod in omni statu potest suis fratribus: sed ut sic non est infortunatus: cum iam dictum fuerit virtutes non subesse fortune: sed male fortunatus innatus est et sibi est prouidentissimus quam ab amicis iuuatur et suis indigentibus subueniatur: ergo ut sic maxime est sibi ad hoc opus amicis. Secunda conclusio sic patet: quia bonus fortunatus secundum quod est bene fortunatus abundat in bonis corporis et in vite necessarijs ergo non est ei opus amicis ad talia sibi procuranda nisi ministerialiter. sicut seruus procurat domino. Et si dicatur quod opus est ei amicis ad talia procuranda. dicendum est quod hoc est verum inquantum fortuna potest sibi esse mala: sed ad hoc non esset ei opus si fortuna se esset sibi propicia. non ergo ad hoc opus est ei secundum quod est bene fortunatus sed secundum quod pertinet eum male fortunari ei de autem secundum quod bene fortunatus inquantum est talis prouidentissimus est bene facere: quia habet unde per se et unde ad hoc tenet secundum virtutem liber alitatis et amicitie: quia melius est bene facere amicis quam extraneis. ut dicitur Aristoteles. ideo talis ut sic est opus amicis ad bene faciendum. Et ex his concludenda sunt duo correlaria. Primum est quod infortunatis ut sic opus est amicis vilius secundum primum necessarium subuenire. Secundum est quod fortunatis ut sic est opus amicis virtuosius: quia maxime talibus est bene faciendum. Et si debeamus simpliciter respondere ad questionem propositam secundum distinctionem patet ex dictis quod magis est opus amicis in bonis fortunis quam in malis. et hoc probatur sic in bonis fortunis est opus amicis ad bona autem secundum quod ad opera virtutis ad bona autem secundum quod ad vite necessaria acquirere bona autem est. sed vnicuique multo magis opus est melior est bona corporis acquirere. quanto secundum autem propter bonum virtutis periculis corporis et vite ut dictum fuit in precedente. ergo. et vel aliter sic ibi magis est opus amicis ubi amici sunt eligibiliores sed ibi bonitas non probatur sunt eligibiliores quam in malis ergo. et cetera. melior est bona corporis. primo quia eligibilis est bene facere in altero: quam ab eo vilius corporis suscipere: sed fortuna ab eo bene patitur. ergo. et cetera. dicta minor probatur quod eligibilis est quod vniuersum est delectabile: quam quod in bonis fortunis est vniuersum delectabile. in malis autem est delectabilis sed in admixta tristitia. ergo. et cetera. sentia amici est delectabilis. ex eo quod amicus secundum quod est amicus est conuenientissimus amico: prout autem est sensus conuenientis est delectabilis: sed quia amicus se habet ad amicum sicut ad seipsum: et omnis homo in bono proprio gaudet in malo proprio tristatur. ideo per se opus amicum de tristitia amici tristatur: cuius igitur infortunatus sciat amicum esse triste de suo infortunio: opus ipsum de huiusmodi tristitia amici retristari. et maxime quia amicus est velle benefacere amico magis.

oblectio

duo correlata

secundum

primum

secundum

ristocathesis

rica.

tristis documentum
de morali.

scd documentum
tunc

Tertium

gla tristatur amicus si videat se esse causam tristi-
tie illius. propter quod amici presentia ifortuna-
tum non pure delectat: sed et ipm tristat. Econ-
tra po cum hoc q fortunatus gaudet de presētia
amici scd3 seip3 est delectabilis: ipse gaudet de
gaudio amici congaudētia de bona fortuna ipi
et maxime de hoc q ipse est causa gaudij illius: et
sic patet q ex omni tempore presentia amici est
gaudiosissima fortunato. ppter quod aut pntia a-
mici sit delectabilis ifortunato dicit post. Et sciē-
dum est q ex dictis Aris. inferretur pulchra docu-
menta moralia. ¶ Primum est duplex: sc3 q ad bo-
nas fortunas o3 amicos vocare pōpte ad malas
vero pigritanter et tarde. causa primi est: quia ma-
xime est amici benefacere amico tempore et loco
oportunitis sed maxime possibile est et oportunus
homini in suis bonis fortunis benefacere. Et tunc
est maxime convenientissimum statim vocare a-
mum. Iterum quia benevolū amicos hoc est p-
pte faciendum per quod scimus amicum esse dele-
ctandum: sed scimus ipm delectandū esse in nris
bonis fortunis ergo statim ad eas vocandū est. Cau-
sa po secundi est: quia nō est faciendū vel saltem
tarde et pigritāter faciendū hoc per qd scim⁹ ami-
cum esse contristandū: sed per sensū nri ifortunij
scimus ipm esse contristandū. ergo. et dicit tamē
Aris. et bene. q aliqui vocandi sunt amici ad ifor-
tuniam videlicet si sint magna ei per amicos euita-
bilia et non sine ipis. vel vlr vbi auxiliū amici su-
perexcedit tristitiam de ifortunio. imo forte vbi
cunq3 amicus potest nobis magnū pberē auxiliū
vocandus est: quia si de nro ifortunio tristat: tñ
de auxilio quod prebet nobis q plurimū delecta-
tur: et q signū esset p̄aue p̄sidentie si non vocaret
vbi aut amicus plurimū tristaret et modicū aut nī
hil auxiliaret. nullomodo vocandus est. Secundū
documentū est q op3 amicum p̄mpte ire ad ifor-
tuniam amici etiā non vocatū. quia amici ē p̄mpte
bñfacere amico maxie i necēte i cōstituto et si non
sit possibile ifortunio resistere. tñ ire op3 ad p̄solā-
dū et tristitiā minuendū: q sicut dicit post. amico
rū p̄sitiā minuit tristitias ifortunator: dixit autē
non vocatum: quia sicut dicit Aris. si amicus a-
ico ifortunato succurrat non vocatus. hoc ē me-
lius vtriq3 et delectabilius q si expectaret vt eē
vocatus. dico autem melius. i. honestius quia et il-
le qui dat magis videtur dare sponte. et sic p̄uosi-
us agere et ille qui recipit virtuosē agebat in qua-
tum non volebat gravare amicum: dico vero dele-
ctabilius: quia recipienti parciť a verecundia quā
habuisset vocando amicum et dāns magis dele-
ctatur ex eo q non prouocat⁹ sed seipso facit op⁹
virtutis. ¶ Tertium documentum est duplex sc3
q ad bonas fortunas amicorum oportet amicos
ire p̄mpte ad cooperandū: quiete autem ad bene-
patiendum: causa primi est. quia bene faciendum
est amico. causa vero secundi est: quia p̄mpte
ire et inordinari ad beneficium recipiendum ab
amico potest assistentibus generare op̄niones q
ipse sit amico onerosus et indelectabilis licet nō
sit ita: potest etiā eis op̄nionem generare. q ipse
non sit amicus propter honestum sed ppter vtile:
licet non sit ita: tales autem op̄niones est remo-

uendum: quia sicut dicebatur capitulo de verecū-
dia si sunt hec quidem secundū veritatem turpis
hec autem secundum op̄niones nihil differt. neu-
tra enim operanda. ¶ Sed hoc vltimum documē-
tum videtur esse dubitabile: quia cum sit amici be-
nevelle et benefacere amico p̄mpte. illud p̄m-
pte faciendum est per quod amicus maxime dele-
ctatur et acquirit sibi maximum bonum sed ami-
cus bene fortunatus maxime delectatur in presē-
tia amici vt dictum est. et in benefaciendo ei maxi-
mum sibi bonum acquirit sc3 bonum virtutis: er-
go p̄mptissime debet amicus amico bene fortu-
nato se presentare. ¶ Et confirmatur quia sicut
bene dicit Aristo. magis adiuuandum est ad mo-
res q ad substantiam. ideo p̄mptius est facien-
dum per quod amicus virtuosē operatur q p qd
amicus recipit bona temporalia: sed per hoc q re-
cipimus beneficium ab amico fortunato ipse opa-
tur virtuosē per hoc autem q succurrimus ami-
co ifortunato ipse recipit temporalia bona. ergo
p̄mptius eundem est ad recipiendum benefici-
um ab bene fortunato: q ad succurrendū ifortuna-
to. ¶ Ad primum istorum argumētōr r̄ndendum
est primo: q omnis homo multo magis debet se a-
mare q amicum in sibi acquirendo bonum honestū
primo ergo debet intendere ad bonum honestum
propriū et p̄r ad honestum amici. et nunc facere
p quocunq3 contra honestum p̄pū. sed (vt dictus
fuit) non esset ei honestū cito ire et inozari ad be-
neficiū recipiendum. Secundo etiam dicēdū ē:
q multo virtuosius est melius et delectabilius a-
mico fortunato q vocet amicum non venientē et bñ
faciat ei non petenti: q hoc faciet sibi venientē et
petenti. ergo si attendamus ad bonū virtutis ami-
ci fortunati non debem⁹ ire ad bñficiū recipiendū
sed expectare q nobis bñ faciat non euntib⁹ nec
petentib⁹ vt magis bñ faciat. Et p idē p3 ad scd3
argumentum. ¶ Tunc est r̄ndendum ad rationes
p̄ncipales. Ad primam concedendum est q ipsa
bene arguit q ifortunij sit magis opus amicis
ad necessitatē q in bonis fortunis. ¶ Ad scdā
dictum fuit satis: q amico in bonis fortunis non
est opus visitatione mea. me non vocato. quia mi-
noraretur inde honestas sui bñficij: sed melius ē
illi me habere amicum quē vocet non venientē. et cui
benefaciat nō petenti: q ifortunato habere me
amicum statim venientē ad sibi succurrendū: hec ē
propositio. tunc magis est opus amico qn magis
ē op⁹ ei⁹ visitatiōe ē nā: si scelligas de visitatione
sine vocatiōe. Tertia rō et q̄ta arguit q i ifortuni-
is sit magis op⁹ amicis ad necessitatē q i bonis for-
tunis. Et sic finitur questio.

¶ Aris de ciuitate aico i tristitia existit de
q lectabilis p̄sitiā aico. Ar q nō q2 opposita
sūt stare nō p̄sit. sc3 delectatio et tristitia op-
ponūt q nihil delectat existē i tristitia vñ i ea exi-
stē. Itē p̄sitiā aico nō ē delectabilis aico nisi aufer-
ret vlr saltē diminueret ei⁹ tristitiā: sc3 hoc nō facit
quia ide nō auferet vel diminuit cā tristitie: puta
mors p̄sitiā vlr p̄ditiō possessiōis aut h̄mōi. et manē-
te cā manet effect⁹. Itē aico tristi p̄sitiā amici est
tristis q nō delectat. aico p̄bat: quia omne iuolūta-
riū ē triste sed amic⁹ i tristitia existis non vult p̄sitiā

oblectio

Confir

r̄sio ad p̄mū

Ad rationes

Ad secundam

ad tertiam et
quartam.

q̄stio decima.

Secundo

Quarto

Oppositum.

Nullis qre p
sentia amici
minuit tristitia

oblectio

Solutio

scda causa:

Tertia causa

amici: probatio quia non vult amicum contristari: et maxime non vellet esse ei causa tristitie. sed ipse scit qd amicus sibi presens contristaret de ipso qd non vult alicui esse sibi presens. Itē videt qd pntia amici augmentat tristitiam alterius amici plus in tristitia existentis: quia ille amicus pntia contristat statim et hoc displicet alteri amico. et sic ille cum prima tristitia habet aliam de contristatione amici. ideo prius qd prius. Oppositum vult Aristoteles. dicens Est enim et presentia ipsa amicorum delectabilis et in bonis fortunis et in infortunis. alleviantur enim tristati condolentibus amicis. Dicendum est breviter qd amico desolato vel in tristitia existente presentia amici est delectabilis. et hoc experimento scitur: quia apud presentiam amicorum videmus manifeste alleviari tristitias infortunatorum: sed huius causa consideranda est ad presens. Aliqui ergo huius affectus assignat talē causam: qd tristitia a mici partit ad amicum dolentē. pntia autē remanet minus toto integro. id min⁹ tristat: sicut duobus simul ferentibus graue pondus: neuter in tanto grauat: inquāto grauari si ferret ipm solus. Et hanc causam videt assignare Tullius in suo libro de amicitia dicens. qd essentant⁹ fructus in prosperis reb⁹. nisi hñs qd illis eque ac tuipe gaudeat. aduersas vero ferre difficile esset sine eo qui eas grauius etiā qd tu ferret: scdas res splendore facit amicitia et aduersas pntis cōcāsq fa-
cit leuiiores. Sed hec cā nō videt esse bona: qd amicus nō accipit sibi partē tristitie amici: sed aliā tristitiā. cū accidens nō transeat de subiecto i subiectū. modo p hoc tristitia amici non pnt: neq di-
minuit nisi alia rō assignetur: sicut quis lignū graue portans non alleviat si alter portet alterum lignū. Sed auctoritas tullij posset i tali sensu valere: qd amicus partitur sibi non tristitiā amici sed causā tristitie: scz assumēdo sibi partē damni vel re-
stituendo: causa autē tristitie partita et diminuta diminuitur pnt tristitia. Alia causa alleviatio-
nis tristitie per pntia amici solet assignari: scz qd amicus videns cōdolere alicui aduertit ad ipm. in qd autē aduertit ad ipm. min⁹ aduertit ad propriū infortunū. et minus sentit ipm. id min⁹ tristatur. Sed ista cā licet habeat veritatē inter mulie-
bres que sunt pploratiue vel etiā int viros mulie-
bres. nñ inter viros viriles nō hz efficaciam. qd si-
cut bñ dicit. Arist. oīs fugit tristitie cā esse alicui
ppter quod viriles quidē secundū naturā reuerē-
ter cōtristari aicos ipis qd ergo amicus scit: de sua
tristitia tristari alicui. id virile est alicui qd tuncq tri-
stem non manifestare exterius suā tristitiā. ne de
illa aicus tristetur. ex quo ergo amicus non ostēdit
se tristem amico nec condolentē videtur qd cā assi-
gnata non valebat. Et iterū qd amicus plus amat
amicū qd aliquod aliud bonorū amissibilū. si ami-
cus videt de se ipso dolere aicum magis dolet in-
de qd dolent de priorī infortunio. propter quod vi-
riles aici non cōsolantur aicos cōplorādo. vel sen-
sum cōdoloris manifestando. scz poti⁹ spē recupera-
tionis ostēdo ad utilitatē bonorū fortune mōstrā-
do et qd honestum sit se constare habere et incon-
cuisse persuadendo. Itē alia cā solet assignari.
qd sicut medicus est delectabilis infirmo ob hoc qd

infirmus sperat per medicū liberari ab infirmitate. Ita infortunat⁹ gaudet de amico pntē. sperans
q per ipsum ab infortunio euadat. Sed hec causa
non videtur valere. vbi manifestum esset qd a-
micus nō pōt obstarē infortunio quo tñ casu adhuc
pntia amici erit delectabilis. licet minus. Alias er-
go causas assignat Arist. rationabiles. quar vna
est qd amicus scdm seipm est delectabilis amico.
nam de rōne amici est q sit simpliciter bon⁹. et bo-
nus amico. et amans amicū. et amatus ab eo. he-
c autē oīs cōditiones et alie singule q cōueniūt am-
ico rōne amicitie spectant ad rationem delectabi-
lis. ergo amicus ratione amicitie est in oī statu de-
lectabilis amico. Alia ratio est ppter assuetum cō-
uictum amicorū amicus nouit omnes mores ami-
ci sui et per cōsequēs scit i qd⁹ verbis aut gestis
amic⁹ suus solet gaudere aut tristari. et sic ipse pōt
maxime consolari eū et per verba aut gesta dele-
ctabilia et pōt tristitiā ipsius remittere. et hoc ipse
vult facere pro posse. ergo ipse presens. hoc facit
et tunc cōcluditur eius pntiam esse delectabilem
et consolatiuam et preexistentis tristitie remissiuam.
Concedendum est tamen qd multi qui volunt ma-
gis amari qd amare. delectantur si videant de suis
amicos condolere: quia ex hoc percipi-
unt se ab illis amari qd ob hoc eos delectant: qd
maxime hoc appetebant: sed hec non est conditio
amicorum. vtrūque dicitur est prius. Conce-
dendum est tamen qd mulieres et homines mulie-
bres a tristitia suis alleviantur ex pploratibus et
proprium tristitiarum cōnarrationibus: tñ qd
nocuum est interius clausum magis congrega-
tur et magis sum: cum quia
tu sensituo qd in intellectu appetitus autem sen-
sitius tristitia minuitur per fictum et luctum: qd
fumi grossi ex rationes. Ad primam dicitur qd non solum illud
est delectabile quod infert delectationem: sed illud
quod minuit magnam tristitiam: vtrū illud esset cal-
dum quod cōtemperaret frigiditatem intensas
vel dicendum est: qd non omnis delectatio oīni tri-
stitie contrariatur vi apparuit in septimo libro. id
tristitia aliqua compatiatur secum aliquā delecta-
tionem. Ad aliam dicendum est: qd presentia a-
mici si non aufert vel minuit causam extrinsecas
tristitie: tamen minuit causam intrinsecam: quia
scz attentionē ad obiectum tristabile: et de hoc de-
ctū est satis i scda questioe octauī libz. Alia rō
bñ pbat qd pntia aici non est pure delectabilis in-
fortunato. sed mixti infert delectationē et tristitiā
fortunato. sed mixti infert delectationē et tristitiā
neq est vtrū qd infortunat⁹ non vult pntia amici:
sed verū est: qd non vult eā nisi voluntario mixto cū
involuntario: et forte si magis vellet pntiam ami-
ci qd nollet ipse ab eius presentia magis tristare
q delectaretur: hoc tñ non obstarē minueretur ei
tristitia de suo infortunio: vtrū enim delectationis
potentia vel in vno obiecto minuit delectationem
alterius potentie vel in altero obiecto: vtrū in vice
fina septima qd ne septimi libz apparuit. ita cōce-
dendū est de tristitia ad tristitiā. Et eodē modo
dicendum est ad vltimam rōem.

alio cause qd
aristoteles

Ad rationem

Ad secundam

Ad tertiam

qñto vñdecim
3 f primo



Meritur vñdecimo: vñrū amicis sit
delectabilissimū conuivere. ¶ Ar-
guit q non: qz pñuos nihil est dele-
ctabilissimū nisi felicitas. Amici au-
tē pñ amicicia sunt virtuosī: qñ nihil
est eis delectabile nisi felicitas: sed puenire nō ē
felicitas nisi tu dicas q amici adinuicē recedētes
nō ampli⁹ sunt felices: z nisi tu dicas q felicitas
est valde subiecta fortune: quia p multos cas⁹ po-
test impediri conuictus amicorū: z nisi tu dicas q
felicitas est bonum minime per se sufficiens: cu-
conuictus requirat alium. q zc. ¶ Itē q amic⁹ pñ
geret hoc est sibi delectabilis: sed amicus pñ
geret amicū esse sanū z bene fortunatū absentem.
¶ Egrum aut infortunatū pñtē et colloqñtē: er-
go amicus plus diligit sanitates z fortunam ami-
ci q conuivere ipsi: z adhuc plus diligit q sit vir-
tutibus anime perfectus. q q sit sanus: vel bene
fortunatus. Et adhuc plus diligit virtutes pñas
q virtutem amici: ergo plurima letioza sunt ab a-
mico q conuivere: z per consequens delectabilio-
ra. q zc. ¶ Oppositū videt determinare Arist. i si-
ne huius noni. Aliqui statī concedūt multa aīcis
esse delectioza z delectabilioza eligibilioza q cō-
uiueret sic concedunt q conuivere non est eis de-
lectabilissimū: intelligendo verba scōm pñtates
sermonis tñ conuivere est eis multū delectabile z
hoc solū pbat Arist. in lfa. vt pz consideranti nec
Arist. affirmat q eis sit delectabilissimū conuive-
re: sed querit vtrum sit ita. et solum determinat q
est multū delectabile. et si pñs aut alij doctores
inueniātur aliquando dicere in superlatiuo. q cō-
uiuere sit eis delectabilissimū vel optimū. de-
bet dici: q locutio est rhetorica modo tragico.
vbi ad laudem exprimitur plus q sit. illico ei mo-
do loquēdi capitur superlatiuus loco positiui ali-
quam habētis nobilem magnitudinem: quē ad mo-
dū obseruant cōter moderni predicatorēs in sã-
ctorū de qbus pñcāt exaltationibus aut sepe i re-
gū aut pñcipū aut vñorū qbus pñcāt adulatorijs
superlaudationib⁹. ¶ Alter aut pñt rñderi quod
amicicia ē quedā pñtus nō quo dictū fuit i octauo
sed alie sunt pñtues excellentiozes vt iustitia. for-
titudō et multe alie quaz actus amicicie sunt pñ-
ctis eligibiliozes z delectabiliozes q actus ami-
cicie verbi gratia iustus z fortis amicus plus vel
let actum iusticie vel fortitudinis exercere loco et
tpe oportunis q colloqui amico: sed intentio arg-
uit q inter actus a virtute amicicie pñcedentes cō-
uiuere est ipsia amicis eligibilissimū et delecta-
bilissimū. ¶ Actus enim pñte amiciciam
sunt concordare bñ velle bñfacere z conuivere a-
mico. Bñ velle aut icludit in se cōcordare. nā vel-
le id quod alter vult est ei pñcordare: sed qcuqz ti-
bi vult bñ tpe vult idē qñ tu: quia tu tibi vis bñ: si-
cut et quilibet alter sibi. ¶ Item benefacere clau-
dit in se bene velle: z licet aliquis bonum facere
possit malum volendo tamen non bene. Et vñteri-
us conuivere in amicicia bona claudit in se bene-
facere amico: amicos ei cōuiuere est eos cōicare se-
cundum q sunt amici: amici autem boni sunt a-
mici propter bonum virtutis ergo eos conuivere
est eos communicare in verbis et operibus vir-

Secundo

Oppositum

alio respōsio

¶ Itē: cōuiuere
sit delectabi-
lissimū iter a-
ctus amicicie

tuosis: et hoc est quemlibet benefacere amico: dis-
rigunt enim se adinuicem et ideo augerētur eorū
potentie ad melius volendum et operandū vt di-
cit Arist. vñdecimo huius dicitur. De sapiente
qui est scōm seipm sufficiens: qñ melius est
cooperatores habere econtra autem est de conui-
ctu pñuorū: cōmunicantes enim in pñuis operi-
bus sunt pñiores et fortiozes ad male faciendū.
¶ Ex his potest sic argui: ille actus est amico eligi-
bilissimū z delectabilissimū: qui ceteros omēs
actus amicicie icludit vel formaliter vel virtuali-
ter: sed pñuere est huiusmodi dictum est q zc.
¶ Item Arist. sic arguit: amicicia est quedam com-
municatio: communicatio autē maxime saluatur
in conuivere: ergo conuivere est amicis seu in a-
micicia delectabilissimū et eligibilissimū. ¶ Itē
ipse sic arguit vñcuiqz delectabilissimū est co-
gnoscere se esse et viuere: non solum quo ad actū
pñmū: sed etiam quo ad actū secundū: sicut
homo se habet ad seipm: ita ad amicū. q delectabi-
lissimū est videre amicū esse z viuere: se in conui-
ctu vñterqz amicorū vñtrūqz videt: scz z se z amicum
esse z viuere non solū quo ad amicicie actū pñmū
sed etiam quo ad scōm ergo hoc est eis delectabilis-
simū. ¶ Itē ipse arguit ad idem per expētiā indu-
ctiuā: quia singuli amici maxime desiderant in
illo opere cōicare scōm quod sunt amici propter
qñ hi qdē pñtāt. vt dicit Arist. hñvero colludunt
ad aleas. Alii autē exercitātur et pñozant z pñy-
losophantur: hoc est amicis conuivere ergo. zc.
¶ Itē Arist. vñ inuere talē rōez pñuere i aicitia vir-
tuosa proportionabiliter est ipi conuivere i amo-
re libidinoso: sed sic amantib⁹ conuivere est dele-
ctabilissimū q zc. ¶ Bñaloz sic hñ pñbilitatē: qñ si
cut visus certius iudicat et plurim is i aīco diffe-
rentias amabilitatis oñdit: ita pñtē certissime si-
gulas pñortiozes amabiles i aīco demōstrat mīoz
aut videt esse dubia: qñ i tactu videt eē maior de-
lectatio libidinosā q in visu: pñt qñ i pñantia vñ
maxie scōm tactū attendi. ¶ Sed ad hoc rñ rñeri
pñt. q in vñp z mulierē pñt attēdi amorē: z scōz be-
stiale pñcupisētiā pñte z pñcise z ita tāgere est dele-
ctabilissimū vñ bestia femellā capiti differēter tā-
turpē q pulchriā: vel pñt attēdi scōm humanū cō-
uictū quē amor hoīz addit vñtra amorē bestiaz: de
quo dictū fuit i octauo. q hoīes nō solū pñcreatio-
nis filioz gñā cōhabitāt: sed eoz q in vitā zc. z ita
bz hñc q delectabilissimū ē videre. ¶ Ad rōes
rñdendū est. Ad pñmam dicēdū q vñcuiqz eligi-
bilissima est felicitas: sed illa nō est pñte z pñcise
scōz pñtē aīcicie: sed scōm aliā pñtē: id pñmā rō
nō pñcedit q pñdeterminata. ¶ Ad aliā dicēdū est q
pñuere aīcorū simplr nō est i iñfirmate corporali
ipoz vel in iñfortuno vel in alio quocūqz i pñdimē-
to ipoz ab opatione scōm q pñcipalr sunt amici
id tale pñuere nō est nisi pñuere diminutū et dis-
ctū scōm qd: pñuere ei simplr aīcorū ē cōicare se
cū dū pñtutes sine i pñdimēto. z hoc icludit sanū eē
z sufficiēter bñ fortunatū id hoc vt sic est amicis
delectabilissimū: nō pñuere diminutū. Et sic finit
tur qñto: z oēs qñtōes sup nonū. zc.

obiectio

Solutio

Ad rōnes ad
pñmam

Ad secundā.

Consequenter querenda sunt alia
qua super decimum librum: in cu-
ius primo tractatu agitur de de-
lectatione de qua satis questum fuit
super septimum librum. Pro qua
rendum est super secundum tractatum
in quo Arg. inquit in qua actu consistit
humana felicitas. Et quia

dicitur Aris. quod ipsa felicitas est operatio optime po-
tentie secundum optimam eius virtutem. ideo oportet in-
quire que sit optima potentia. Optima autem potentiarum
ponitur ab omnibus vel intellectus vel voluntas.
Ideo necesse est querere de preparatione harum dua-
rum potentiarum ad invicem. Et quia statim videtur
quod illa potentia sit excellentior que est magis libe-
ra. Ideo primo queritur. utrum voluntas sit ma-
gis libera: quia semper divina ea ratione qua divina est li-
bertior est subiecto. intellectus autem ad voluntatem
comparatur sicut subiectus ad finem. quod patet primo quia
deprecans subiectus est ei quod deprecatur. et primo
ethicorum dicitur etiam recte ad optima deprecatur. et
non potest dici quod ratio habeat superiorem potentiam
quod deprecetur nisi voluntatem. Secundo hoc patet:
quia intellectus est sicut consiliarius et voluntas
sicut dominus habens in suis negociis consiliarios
vel consiliarios. quod patet in nostris consiliis et electio-
nibus. Nam divina consilium petentis est sibi statuere si-
nem et et consilium petere per quem modum per quem
media possit illum finem adipisci. ut apparet ter-
tio huius. et ibidem etiam manifestum est quod volun-
tas est ipsius finis: ergo voluntas in hoc est sicut
dominus. Sed illo instituto fine per determinationem
nec voluntatis. divina petit consilium quod sit et deinde per
electionem intellectualem quod consilio dato utrumque
gere per voluntatem hoc quod est per consilium iudicatum. et dicit
Aris. tertio huius. et electio utrumque erit consiliabile de-
siderium. ex consilii enim iudicantes desideramus secundum
consilium: iudicium autem est ipsius intellectus et desiderium
voluntatis. ergo omnis voluntas in his est sicut divina
Et iterum divina est precipere subditis suis voluntas autem
precipit intellectui quod studeat: quod speculetur studeo
enim quia volo. cesso quia aliquid magis volo. ut ire
ad ecclesiam. vel ad forum: et tunc studeo in metaphy-
sica. nunc in morali philosophia vel in logica non nisi
quia sic volo iuxta illud. Sic volo sic iubeo sit per
rationem voluntas. Et iterum cogi et posse cogi ab alio illi-
berum est et servile. non posse autem cogi liberum est:
sed voluntas in actu suo cogi non potest. repugnat ei
quod ad aliquid cogatur et quod ipsa volo. Intellectus autem co-
gitur seu necessitat ad studendum et speculandum a
voluntate: nam impedimentis extrinsecis remotis. nul-
lus mea potest resistere quoniam studeam si hoc efficaciter
volo. Et iterum quod omnibus eodem modo se habere
tibus potest in utrumque oppositorum. hoc est liberum
et quod non sic potest. sed necessatur et ab alio
determinatur. hoc est illiberum. voluntas et non intelle-
ctus sic potest in utrumque oppositorum. nam quis
intellectus iudicaverit eundem esse ad ecclesiam
voluntas tamen hoc scire potest non velle ire. imo et
velle non ire. sed ad tabernam. Et iterum phemio me-
thaphysice describit Aris. liberum esse quod summet et
non alterius gratia est. ergo liberum est quod magis habet
modum et rationem finis. voluntas est homini in respectu

intellectus. semper enim velle sequitur intelligere.
Et illa potentia videtur in homine liberrima in cuius
potestate est reddere hominem liberum aut ipsum effi-
cere servum: sed hoc est voluntas. quod patet quod
virtus et viciū que sunt secundum voluntatem et appeti-
tū determinant servum et liberum. patet primo pollice
non enim intellectus sed voluntas determinat hominem
ad virtutem vel viciū: quod est experientia manifestum
multos enim secundum intellectum et sapientiam excellen-
tes videmus iniustos et valde malos. imo demones
secundum intellectum sunt ingenui valde. et tamen ma-
li propter maliciam voluntatis. Alios autem secundum intel-
lectum simpliciores videmus iustos et sanctos propter bo-
nitatem voluntatis. et voluntas est divina in reddendo
hominem bonum aut malum. et per ipsam liberum aut servum.
Et omnis voluntas videtur habere dominum super in-
tellectum etiam quantum ad iudicium de principijs
que debent intellectui esse manifesta: quia dicitur sepe
to huius. quod malicia sepe voluntatis pervertit me-
tiram facit circa practica principia circa que virtus
intentionem facit rectam. Et in oppositum argui-
tur quia secundum Aris. phemio methaphysice libe-
rum dicitur. videtur quod summet et non alterius gratia est: et
maxime talis est felicitas et felicitas est maxime libe-
ra inter actus humanos ergo sequitur quod iter poten-
tias humanas illa est liberrima in cuius actu pos-
sit humana felicitas sed (ut habet. x. ethy. ipsa consi-
stet in opere sapientie. quod est habitus ipsius intellectus.
et voluntatis. et cetera. Et sic arguendo ad aliam
partem dicitur. divina liberior est subiecto. intellectus
autem est sicut divina: quoniam ordinare et determinare quid
sit faciendum. quid dimittendum pertinet ad dominum
intellectus autem determinat et ordinat quod sit volendum
vel nolendum. quid sit faciendum vel persequendum. quid
sit amandum vel odiandum. et non potest voluntas in illos
actus sine determinatione intellectus. unde phemio
methaphysice. Sapienter ordinare oportet sepe per
cie potestas esse divina. propter quod etiam bene deter-
minat primo pollice. et ponet leges re-
minas primo pollice. quod maxime convenit recte po-
tentes leges quecumque contingit omnia determinare
ipsas et paucissimas promittere iudicantibus: quod sepe me-
lius est divina legum quam iudicium ergo in nobis po-
tentia illa maxime dicitur potest divina cuius est leges
videre et illa non est voluntas sed intellectus. quod potest
bonum et discernere. quid iustum quid iniustum quid
dem iubet quid intel- lectum principari. iube videtur pri-
cipari dominum et leges. imo ex hoc intendit legem op-
tine dominum et leges. et dicitur sine appetitu intellectus. lex est
Et ad hanc partem videtur esse Seneca et Tul-
lius in epistola. et inquit me inquit dicit Seneca
philosophie servitias oportet. ut tibi contingat vera liber-
tas. hoc est ipsa philosophia servire libertas est philosophia agere
ad intellectum spectat. Et in epistola quod maximam
dicit ad hanc philosophiam te perfer si vis salus esse
si securus si brutus. dicitur si vis esse quod est maxi-
mum liber. et subdit post quod sapientia sola libertas est.
Si vis inquit tibi omnia subicere subice rationi
multos reges si te rexerit. Si r. Tullius in de
padoris dicit omnes sapientes liberos esse. et omnes
multos servos. In ista questione distinguendum est
de libertate et de servitute quia opponi videtur
l. ii

Quinto prima.

Arguit primo

Secundo

Tertio

Quarto

Quinto

Sexto

Oppositum.

Secundo

Tertio

Quarto

Sexto.

scd3 tria atē
dīf libertas z
seruitus

seruū z libez: et etiam in diuersis suppositis i q̄
bus hoc ē magis manifestū. scdō in eodē suppo-
sito quod est magis ad ppositū i diuersis suppo-
sitis dicunt libertas et seruitus vnomō scd3 cor-
pora. aliomō scd3 diuitias et exteriora bona. z ter-
tiomodo scd3 aiām. de seruitute z libertate cor-
porali loquitur Arg. p̄rio politice dīcēs vult quidē
q̄ natura z corpora p̄stitia facere q̄ liberos z ser-
uos. hēc quidē fortia ad vite vsum: hēc autē recta
z inuilia ad tales opationes: sed vtilia ad ciuile
vitā: hunc autē modum libertatis et seruitutis di-
mitto quia nō est ad ppositū de felicitate neq̄ de
cōparatione intellectus vel voluntatē: q̄ sicut di-
cta corpora seruilia p̄tigit habere animas liberas
ita et corpora libera aīas seruiles. vt. vult Aristo.
ibidē dicens. accidit autē z multotiens cōtrarium
hos q̄dem habere corpora liberos hos autē aīas
z hoc idē pulchre deducit Seneca in epistola cla-
ranum vbi dicit sic claranus mīhi videtur in epē-
plar editus vt scire possem⁹ non deformitate cor-
poris fedari animū: sed pulchritudine aīe corpus
ornari. Seruitus autē scd3 pecunias z exteriora
bona et libertas dicunt scd3 abundantia z defe-
ctū nēcior ad vitā. quēadmodū dīcīm⁹ pauperes
oportere seruire diuitibus vt habeant vite nēcīa.
z hēc etiā nō est libertas de q̄ ad p̄s intendimus
quia dictum fuit in p̄mo libro q̄ in talibus bo-
nis exterioribus nō cōsistit humana felicitas. imo
neq̄ proprie dicta libertas: quia sicut in predicta
epistola habetur. Q̄ia ista in q̄ dīcīū casus exercet
seruilia sunt. pecunia z corpus et honores: inbe-
cila fluida mortalia possessionis incerte. Adhuc
scd3 extrinsecā denotationē a progenitoribus di-
cuntur libertas siue nobilitas z seruitus seu igno-
bilitas: dicuntur enim vulgariter nobiles et libe-
ri qui ex magnis et ingenuis p̄creati sunt. ignobi-
les autē et tanq̄ seruiles qui ex humiliori gente na-
ti sunt vt cōes burgenfes/mercatores/z rurales.
z certum est: q̄ talis nobilitas et ingenuitas si es-
set secundum denominationem intrinsecam esset
multum honorabilis. aut etiam si essent illi secun-
dum similem anime dispositionem. dispositioni
p̄riora quibus contraxerunt talem denotatio-
nē contraxerūt ei ab excellētibus in diuitiis z vir-
tutibus vnde dicit Arist. tertio politice q̄ ingenu-
tas est virtus et diuitie antique. qui ergo ex inge-
nuis descendunt si suos progenitores secuti fue-
runt scd3 p̄tutes. illi formaliter et proprie dicun-
tur nobiles et ingenui. et sunt ceteris paribus ali-
is prehonorandi et etiam quicūq̄ ex tali ingenuo
genere si non appareant in his manifeste malicie
ipsi ceteris paribus sunt alijs in honoribus pre-
ponendi: quia sicut dicit Arist. verissimile est me-
liores esse eos qui ex melioribus. tñ sicut dī scd3
rhetorice. multi tales degenerant non insequen-
tes virtutes progenitorum et sunt leuiores valorē
imō valde raptōres. homicide. tyranni quia si-
cut dicitur p̄mo rhetorice. Seuissima est ini-
iustitia habēs arma. et tamen tales inter se nomi-
nant se adhuc nobiles strenuos ingenuos et libe-
ros licet nō vera: sed mendaci nominatiōe aut eti-
am alij nominant eos aut adulatione. aut quia
nō audēt aliter dicere. id manifestū ē q̄ talis liber

tas nihil est ad ppositū de felicitate. Adhuc au-
tē aliter tangendo aiām Arist. distinguit p̄mo poli-
tice libertatē et seruitutem: scilicet quia alia natu-
ralis. alia violēta. Est enim seruitus naturalis ro-
bur corporis cum parua anime industria. tales ei
nō sunt digni p̄mi esse in regimine et in ordina-
tione rei publice. tales igitur dignū est seruire. et
eis magis est expediēs quā dīari et regere nā (si
cut dicitur sexto ethicorum) corpori forti sine vi-
sione moro accidit falli fortius. liberi autē natura
liter et digni regimine sunt ingentiores et sensati et
habentes (vt dicit Aristoteles.) corpora recta et
inuilia ad tales operationes puta mechanicas:
sed vtilia ad ciuilem vitam. de istis autē dicit
Aristoteles p̄mo politice. principans autem et
subiectum natura propter salutem: quod quidem
enim potest mente prouidere principans et natu-
ra dominans quod autem prestat corpore subie-
ctum est natura et seruū secundum autem vlos
lentiam serui dicuntur coacti contra voluntates
eorū: vt captiuitatē z incarcerationē aut etiā qui ex le-
gibus sunt aliq̄bus alijs corporaliter obligati: et
non possunt neq̄ filij eorum sub pena corporis a
domino separari liberi autem correspondentes
h̄mōi seruis qui non sunt sic coacti vel alijs obli-
gati: manifestum est ergo q̄ libertas et seruit⁹ na-
turales sunt honeste et iuste z in policia optima z
nobilissima expedientes: sed tamē libertas est ho-
nesta z nobilior seruitute sicut anima nobilior est
corpore libertas autē secundum legem et violen-
tam actionem nihil habet pulchri nihil honesti ni-
hil amoris. vnde Arist. p̄mo politice. expediens
est seruo aicitia et dīo adinuicē his q̄ naturaralr
tales dignificant his autē q̄ nō scd3 hūc modū sed
secūdū legē z violentiā passis p̄tū. p̄pter q̄ etiā
talis nobilitas vel libertas dimittenda est nihil ei
ad felicitatem. de seruo enim dicitur septimo por-
litice. neq̄ em seruo iquantum seru⁹ vt venerabi-
le. Adhuc ad predictoz modoz oppositoz simili-
tudinem alie distinctiones sumuntur libertatē z
seruitutem. Et p̄pter quod est notādum q̄ libe-
rum prima intentione dī quod est et agit suū p̄ius
gfa z alta p̄p̄ ipm p̄ma itētiōe. z non gfa alteri⁹
put dī libez. seruū autē vt seruū dī quod est vt opa-
tur gratia alterius vt habetur prohemio metha-
physice. Ideo quātū aliquis est prima intentione
suū p̄ius gratia. tantū participat de modo virtutis.
z est idem seruū z liberū respectu diuersoz
vt comites z duces serui dicerētur regis. et liberi
respectu subditorum suoz et nos hoies sum⁹ ser-
ui dei. et sumus domini et liberi ad animalia bru-
ta ad plantas ad inanimata vtīmur enim ipsis p̄-
pter nos vt habetur secundo de anima et quia sp̄
naturalis ordine deterius siue indignius est gratia
melioris put determinat Arg. septimo politice. id
dicit ipē in p̄rio libro q̄ scd3 nunc dictum modū
libertatis et seruitutis sp̄ i oī genere dī liberū q̄
melius est et dignius z alia respecta h̄mōi dicunt
seruilia. et subdita tamē hūc modo alter modus
dīationis et seruitutis erroneus iuenit⁹ z innatu-
ralis opponi sc3 prout deterius z indignius assu-
mūt aliq̄ sibi dīū sup meli⁹ et dignius. put hoc
p̄tingit i trāsgressionib⁹ potentiaz q̄ p̄p̄ inordi-

alia dīctio
libertatē z ser-
uitutis scd3
animam

qd libez p̄p̄

Divisio dñij

Relectio novem modorum libertatis

Finis disgressionis reversionis ad propositum.

De dñio aie sup: a corp.

nationē nō meretur dici potentie: sed transgressio-
nes potētiarū q̄ enumerantur ab aris. tres opposite
tribus rectis politijs. scz tyrānis opponit regno
oligarchia opponit aristocrachie. z democrachia
opponitur timocrachie. in his naturaliter servit
sunt volenti z pter naturā dñi et liberi. z ecōtra
sumuntur ergo isti modi duo libertatū z servitutū
ex divisione dñij seu pncipatus in recte z natura-
liter ordinatum z indistorte z inaturaliter deordi-
natum. ¶ Adhuc vltimo notat aristo. divisionem
libertatis seu dñij vel pncipatus. Est em̄ dñitum
despoticu z est dñitum regale. dñitum despoticum
dicitur sup ea que nō habēt potestātē vel industriā
resistendi vel obuiadi volūtati seu impetui dñian-
tis sic enī dñiamur sup inaiata z plantas. et super
domos z agros. z etiā sup bruta. cū arte vel potē-
tia naturalī possum⁹ ea subiugare. et etiā sup ho-
mines scdm violentiā dñationē. de qua dictus est
ante. Dñitum autē regale z libertas regalis ē sup
ea que hñt potestātē z industriā resistendi vel ob-
uiandi volūtati vel impetui dñiantis: sed nō conā-
tur obuiare neqz volunt inoad subiiciendū incli-
nant. qz experiētia sciunt vel ex bona p̄suatione
vel ex assuefactione habēt industriā q̄ bonum sit
eis subiici z melius q̄ q̄ non subiiciant: quoniā
sicut dicit octauo huius. regis dñatio est ad sub-
iectos insup abundantia bñficij. benefaciūt enim
subditis z curam habēt ip̄orū et bene operantur:
quo tñ non obstante rex agit sui p̄p̄i. gfa. intētiōe
principali scilz vt virtute iustitie interius p̄ficiat
eius anima: et exterius sibi tribuat honor et glia
quibus aut non sufficiūt hec illi sunt tyranni put
bene dicit Arist. q̄nto huius. Sic ergo recolligē-
do positi sunt nouem modi libertatis aut seruitu-
tis. quorū multi si nō sunt suppositaliter distincti.
distingunt tamen aliq̄liter scdm diuersas rōnes.
¶ Primus est modus consistit in bona z subtili
cōplexione corporis z magis cōpacta z dura. red-
dente corpa fortia ad necessariū vsum. ineptiora
tamē ad mētis operationē. iuxta illud scdo de aia
molles carne apti mente duri p̄o inepti. Secūdu⁹
aut mod⁹ p̄sistit in abūdātia vel defectu pecunia-
riū z bonorū pecūia mēsurabiliū. Tertius aut mod⁹
consistit in extrinseca denotatione ab antiquis
p̄genitorib⁹. Quartus autē modus put addit su-
pra primū consistit in mentis discretionē vel indis-
cretionē: prudētia vel imprudētia. Quint⁹ etiam
consistit in violentia. violentas enī dicitur liberum: et
violentatū seruū. Sext⁹ modus p̄sistit in essendo
melius z dignius et pncipaliter. Septim⁹ p̄sistit
in transgressionē a recto z naturalī ordine. Octa-
uus modus libertatis z seruitutis consistit in sub-
iectū non posse obuiare volūtati z impetui dñian-
tis: z in dñm necessitare subiectū sine necessitate
violenta siue naturalī. Nonus autē modus liber-
tatis z seruitutis addit supra octauū q̄ subiectus
sit innatum obuiare volūtati z p̄ceptis domi-
nantis. ¶ Sed qz intellectus z volūtas de quibus
questio formabat sunt in eodem supposito. Nūc
restat dicēdū de libertate z seruitute in eodē sup-
posito. Et cōparabim⁹ primo animā ad corpus.
scdo partē superiorē anime scz rōnalem ad
animē inferiorē scz ad sensualem. et tertio in tel-

lectū ad voluntatem. de p̄ma cōpatione sequēda
est determinatio aris. p̄mo politice dicētis: anima
quidē corpori pncipat dñio despotico. corpus ē
non innatū est resistere aie moueo em̄ pedes si vo-
lo. etiā manus et caput aut linguā z c. put vnum
quodqz membrū innatū est moueri z non pōt alis
quodqz michi resistere si non sit egrū vel si non
sit extrinsecū impedimentū in quo casu aie nō p̄-
beret iam sup illud membrū dñium inquantū sic
est impedimentū. ¶ De scda aut cōpatione dicitur
q̄ superior dñat sup inferiorē partē dñio regali.
et q̄ hoc intendit aris. p̄mo politice cū dicit. intel-
lectum pncipari appetitui politico pncipari et
regali. dicit enim q̄ p̄ intellectū intendit Arist. to-
tā partē superiorem scz intellectū z voluntatē: z p̄
appetitū totam inferiorem scz sensum z appetitū
sensitiuū. et ideo de dominio aie sup corpus z in-
tellectus sup appetitū subdit statim Arist. mani-
festum esse q̄ sit scdm naturā expediens corpori
passibili regi ab anima: z parti sensuali ab intelle-
ctu z pte rōnem habēte cū enim copulatio p̄p̄ie
debeat copulare inter diuersa. videt q̄ aris. cum
diceret z pte rōnem habēte intendebat voluntatē
que dicitur rationē habere non quia rōcinef: sed p̄sup
positue qz nō fertur voluntas nisi in illud qd p̄e
iudicātū est rōne. Ad aut sp̄s sensuali sit inna-
ta aduersari z obuiare rōni. dictum fuit in primo
hui⁹ satis. dictū est autē q̄ ille nō modus liber-
tatis scz regalis supponit sextū modū: et hoc est
verū in p̄posito: qz oēs cōcedūt ptem intellectus
sensuali naturā r̄ meliorem z digniorem z
excellentiorem virtute et opatione. et qz dicitur est q̄
pars sensuali innata est aduersari rōni. cōtingit
aliquē ex defectu partis intellectualis z prauitate
sensuali. ¶ Intellectus succumbit z sensuali
dñatur et intellectuale. cum ergo pars intellectualis
naturā obediendū rōni. tunc est h̄mōi pncipa-
tus regalis. ordinat⁹ naturalis. rectus et optim⁹.
et talis ē principat⁹ in omni hoīe p̄uosor nō nisi
in eo. quādo aut est ecōtra. tunc est pncipat⁹ inna-
turalis peruersus et valde malus z est talis in oī
hoīe vitioso. cū ergo dictum sit in nono ethicozū
q̄ homo maxime est intellectus: z simplr a parte
intellectus recipere debet denotationē. ideo hō sim-
pliciter dicitur verus sui p̄p̄i dñs et videt liber si
intellectus succumbit sup sensum. ecōtra autē si intel-
lectus p̄p̄i et seruit sensui dicitur vere seruus
Et ad istam intentionē p̄cedūt plures auctorita-
tes philosophorū. scz aris. primopoliticozū dicentis q̄
virtus et vitia determināt seruū et liberū: z nobi-
les et ignobiles. et Tullij in paradoxis dicentis q̄
oēs sapientes Liberos esse: et oēs stultos seruos
et intendit oēs sapientes esse bonos et nullos esse
malos nisi stultos. Iuxta illud tertij huius: igno-
rat autē oīs malus. Idem intēdit seneca epistola
sterum ad lucillū dicens allegādo platonē. Pla-
to ait neminē regē non ex seruīs esse oriundū. ne-
minē nō seruū regē non ex seruīs esse oriundū. ne-
tas miscuit. et sursum deorsumqz fortuna varie-
uit: et tūc querit q̄s est generosus id est liber z no-
bilis. et respōdet ad virtutē bene a natura compo-
situs hoc vñ est intēdendū. Et subdit. animus fa-
l. iij

De dñio rō-
nis supra ap-
petitū sensu-
um.

Auctoritas

**De ppatione
Intellectus ad
voluntatem**

Dubitatio

Responſio

est nobilem cui est quacūq; pditione supra fortu-
nam licet surgere. ecōtra at homo virtus efficitur
seru? ut ipse dicit ep̄la libet. Alius libidini ser-
uit. alius avaritie. alius ambitioni omnes timorē.
hoc etiam dicit ille cōis versus: nobilitas sola est
animū que moribus ornat. Aliqui oblocuti sunt
in me quia sepius ad pposita mea tot auctes ad-
ducere auctoritates nō demōstrent: et ego dicā
quillum modū pcedendi nō dimittrā in moralib?
q; plus est credendū antiquis doctorib? et famo-
sis in moribus quā rōnibus novis supueniētib?
et nō exquisitis. naztales doctores (ut dicit sexto
huius ppter habere experientia visum. videt p̄n-
cipia: et iterū. ubi ille auctoritates ponunt ibi au-
ctoritates pban? et demonstratur. ideo q; pposito
rū demōstrationes h̄e cupiunt recurrere p̄nt ad
loca allegationū si vellint non ergo puto frustra
adducere eas. ¶ Hūc ergo restat dicere de cōpa-
ratione intellectus et volūtatis de qua a p̄ncipio
querēbā. Et ego suppono ex dictis prius in ter-
tia qōne sexu libri. et in tertio de anima q; in hōie
intellectus et voluntas sunt eadē res. imo q; vo-
luntas est intellectus: et intellectus ē volūtas. ex
q; suppositione ego infero hāc p̄mā cōclusionē q;
neq; voluntas ē liberalior intellectu: neq; intelle-
ctus liberalior voluntate. q; sequeretur q; volūtas
esset liberalior voluntate: qd non cōcedit. psequen-
tia tamē patet p̄ sylogismū expositōrū arguendo
sic. Intellectus est liberalior volūtate/et intellectus
est voluntas/ergo voluntas ē liberalior voluntate.
Similiter volūtas ē liberalior intellectu / et illa vo-
luntas est ille intellectus. ergo intellectus ē libe-
rior intellectu. Et eodē modo arguit de nobilita-
te et de p̄ncipalitate et de potestate/et de causalita-
te/et de prioritate/et vlt̄ iter de omnib? cōparatio-
nibus et relationib?: quibus nō cōtingit idē com-
parare vel referre ad seipsos. Si enī impossibile
est idem se ipso esse prius et posterius nobilior et
ignobilior vel q; idem esset causa sui ipsius et effe-
ctus cōcludet q; impossibiles intellectu nobilio-
rem ēē volūtate. vel ignobiliorē p̄iorē vel po-
steriorē causam ei? vel causatū vel econtra. Si r̄
ex eadē radice sequit q; oēs tales copulatiue sūt
impossibiles intellectus fortis intelligit et volūtas
eius nō intelligit. volūtas eius vult/ et intellectus
eius nō vult. voluntas eius ē ceca/et intellectus
eius nō est cecus. intellectus eius ē sapiētia vlt̄ pru-
dentia habituatus et nō voluntas: et sic de alijs ta-
libus. ¶ Sed tūc est dubitatio q; non solum intel-
lectus est idē quod volūtas imo etiā in homine ē
idem qd sensus siue potētia sensitiva: et idem qd
appetitus vel potētia appetitiva. q; ponimus q;
eadē potētia in hōie est potētia intellectiva et sen-
sitiva et vegetativa. quō ergo possumus predicata
cōtradictoria attribuere intellectui et sensui siue
appetitui sensitivo ut q; ille aduersat et obuiat ra-
tioni q; semp rō ad optima deprecatur et nō sensus
vel appetitus sed aliquā ad pessima: q; pars superi-
or scz intellectualis ē nobilior pte sensuali et oīa
tur ei dñio regali: hec oīa vident? p̄dicere p̄dictis
¶ Et ego respōdeo q; hec oīa cōsonāt si assignē-
tur illi sensus scdm quos hec oīa dicunt? a sapiē-
tib? et ponunt. Et si distinguant? modi diuersi qd?

utimur istis nominib? intellectus vel potētia itelle-
ctiva: sensus vlt̄ potētia sensitiva: et sic de alijs hu-
iusmodi. Dicam ergo q; oēm intellectū humanū
vocamus potētia intellectivā: q; pōt intelligere
vel nos ipso tanq; receptivo intellectionis et eodē
modo voluntatē vocam? potētiam volitivā. q; ipse
potest velle vel nos ipsa tanq; receptivo vo-
litionis: et si uer sensum vocamus potētiam sen-
sitivā/quia pōt sentire vel nos ipso tanq; recepti-
uo sensationis et appetitū q; potest appetere vel
nos eo tanq; receptivo appetitiōis. Si aut aliqd
sit actuum intellectiōis vel volitiōis hūane aut
sensationis vel appetitiōis quod nō recipiat i se
h̄mōt appetitiōē vel volitiōē sensationē vel in-
tellectionē. hoc nō vocamus intellectū humanū
vel voluntatē humanā: hoc nō vocamus sensum
vel appetitū sensitivum. Hoc ego suppono ex qd
noīa et si aliquis vult illis nominib? alias signifi-
cationes attribuere dicat cōsequēter sibi ip̄s. Et
non accipim? h̄c intellectū et volūtate et sensum
et appetitū p actibus intelligēdi et sentiēdi et nec
intellectū accipimus p habitu p̄ncipiorum. Ille
enī nō sunt p̄me significationes seu acceptiōes il-
lorū noīm. Scdo ego dicam q; differētia est inter
intellectionē et volitiōē ex vna pte et sensationē
et sensibilem appetitiōē ex altera pte: qm̄ intelle-
ctio et volitio nō recipiunt in corpore seu in orga-
no corporeo tanq; in subiecto de cuius potentia
egrediatur. sed recipiunt in sola anima humana
ideo nec illi actus extēdunt extensione corpis: sic
enī intelligim? illud qd solemus dicere. puta q; in-
tellectus et voluntas nō vtiunt in suis actibus scz
intelligēdi et volēdi organo corporeis. Sensa-
tio s̄o et sensibilis appetitio recipiuntur in cōposi-
to ex anima et corpore tanq; in subiecto de cui? po-
tentia egrediuntur et scdm corp? et scdm animam.
ergo illi actus scdm extensionē organi corporei
extēdunt: et hoc ampli? explanavi sup librum de
aīa. Et ex his videt sequi q; intellectus et volūtas
nō est precise nisi ipsa anima. sensus autē et appe-
titus sensitivus est cōpositum ex anima et organo
corporeo. tamē q; illa cōpositione aīa est ps valde
p̄ncipalis. ideo qnq; sensum et appetitū sensitivū
lz accipere p aīa. ita q; nomen solū supponit pro
anima appellādo tñ organum. Et ut distinguam?
inter has duas acceptiones: nos possem? ad pla-
citu? vocare sensum in vna acceptione sensum to-
talem: et in scda sensum partiale et sic etiā de ap-
petitu. Tunc ergo intellectus et volūtas essent idē
qd sensus vel appetitus p̄tialis. et nō essent idē qd
sensus vel appetitus totalis. put ergo nō sunt idē
non est mirū si de his vere dicant? predicata p̄tra-
dictoria: sed put sunt idem nunq; imo sic dicā q;
sensus intelligit et intellectus sentit scz tanq; senti-
ens partiale. nec intellectus dominat sup sensum:
nisi sensus dñet sup seipm̄ nec sensus aduersat
intellectui. nisi intellectus est liberalior vel nobilior
sensu. Sed tu q̄res an igit intellectus ē nobilior
quā sensus totalis: possum dicere q; nō. q; corp?
subiectū anime nō diminuit de p̄fectiōe aīe: imo
cōpositū ex anima et corpore videt esse meli? et
p̄fectius qd ipsa aīa circūscripto corpore sicut aris.
dicit p̄mo huius. q; felicitas humana cōnumerata

minimo bonorum redditus eligibilior quod autem intelligitur sit quod intellectus est multo nobilior potentia sensu: vel voluntas quam appetitus sensitivus dicitur post. Revertor ergo ad comparationem intellectus et voluntatis. et pono secundum primam suppositionem istam secundam conclusionem copulativam quod intellectus est liber et voluntas est libera et eque liberi sunt hic et illa. si enim ambo sunt liberi/oporret quod sint eque liberi: ex quo dictum est quod neutrum est liberius altero. quod ergo uterque sit liber probatur sic. omnes cedunt in homines liberum arbitrium. tamen aliquid dicitur ipsum esse liberum ex libertate intellectus: aliquid ex libertate voluntatis: et aliquid ex libertate utriusque. et omnes sunt concordantes vel quod intellectus est liber. vel voluntas est libera vel ambo. sed si intellectus est liber sequitur voluntatem esse liberam et e converso per syllogismum expositionis. ergo necesse est procedere utriusque libertatem: sunt ergo ambo liberi et eque liberi. Item dictum est quod intellectus est ipsa anima et voluntas etiam ipsa anima: et sic est dictum etiam quod anima est libera in respectu corporis. principat enim corpus principatu desponico ergo et intellectus est liber et voluntas libera. Sed dicte conclusiones non solvant que dubitabantur propter quod sciendum est quod licet intellectus et voluntas sint eadem anima. tamen nomina differunt secundum rationem. nam illa anima dicitur intellectus ex eo quod intelligit vel potest intelligere recipiendo in se intellectionem: et eadem anima dicitur voluntas ex eo quod vult vel potest velle recipiendo in se volitionem: et ideo quicunque attribuitur anime ea ratione qua intelligit vel innata est intelligere: illa attribuitur sibi ea ratione qua dicitur intellectus et quicunque attribuitur sibi ea ratione qua vult vel innata est velle. illa attribuitur sibi ea ratione qua dicitur voluntas principaliter enim predicata attributa anime ea ratione qua dicitur intellectus sunt intelligere vel posse intelligere et attributa ei ratione qua dicitur voluntas sunt velle vel posse velle scilicet posse intelligere et posse velle ea ratione qua dicitur intellectus et voluntas in potentia. intelligere autem et velle ea ratione qua dicitur intellectus et voluntas in actu. quoniam ergo dicitur quod intellectus intelligit sed non vult. et e converso quod voluntas vult sed non intelligit. autem etiam quod intellectus potest intelligere sed non velle: et voluntas e converso potest velle sed non intelligere imo est ceca. nos non debemus intelligere tales propositiones secundum sensum quem faceret de proprietate sermonis. quia ille essent falsae sicut dictum est: sed propter brevitatem nos ponimus tales propositiones loco aliarum propositionum reduplicatarum vel casualium scilicet intellectus potest intelligere sed non velle id est anima intellectus dicitur quod potest intelligere: sed non quod potest velle. vel dicitur intellectus secundum quod potest intelligere ea ratione qua potest intelligere: sed non ea ratione qua potest velle. et ita voluntas potest velle sed non potest intelligere. id est anima dicitur voluntas ea ratione qua potest velle: non ea ratione qua potest intelligere et sic suo modo de velle et intelligere quod intus ad intellectum et voluntatem in actu. illa ergo questio quod principaliter mota fuit scilicet utrum voluntas sit magis libera quam intellectus soluta fuit secundum sensum quem facit secundus futurus sermonis: sed restat dubitatio si loco alterius quodam formae scilicet reduplicative vel casualis. ubi gratia. iste quodam sunt dubie utrum anime magis con-

venias libertas vel officium secundum actum volendi: secundum actum intelligendi. vel utrum habeat gubernationem et principatum super corpus et appetitum sensitivum magis per actum volendi quam per actum intelligendi: et utrum liberi us producat vel recipiat actum volendi quam actum intelligendi: et omnino utrum actus volendi sit nobilior et liberior quam actus intelligendi. hec igitur consequenter inquirent. et c.



Verum scdo. utrum anima producat in se actum volendi liberius quam actum intelligendi. Arguitur quod sic. rationes que in precedenti questione arguebant quod voluntas esset magis libera et omnia quam intellectus quoniam ille rationes non bene arguebant ad illam questionem secundum sensum quem est de prete sermonis sicut visus fuit. Sed videntur arguere et hinc suam efficaciam ad illud sensum quod anima magis debeat dici omnia et libera ea ratione qua dicitur voluntas quam ea ratione qua dicitur intellectus. Sed hoc non videtur posse esse verum: nisi ex eo quod ipsa anima liberius se habet in producendo actum volendi secundum quem dicitur voluntas quam in producendo actum intelligendi secundum quem dicitur intellectus. In oppositum arguitur. et proportionaliter modo. per rationes que in precedenti questione adducte fuerunt ad arguendum quod intellectus sit liberior voluntate. Ista questio aliam supponit et aliquid aliud ultra quod sit. Supponit ei manifeste quod anima producat tam actum volendi quam intelligendi. et supponit etiam quod utrumque recipit quia dicitur in se. Deinde querit quod istorum actuum producat liberius: vel recipit liberius in quo etiam videtur supponere quod utrumque producat libere vel recipit si non debeat esse abusiva comparatio. Quod ergo anima humana sit receptiva illorum actuum non dubitamus quod etiam sit activa illorum: credo: et hoc suppono de hoc enim dixi in scda questione tertij huius. quantum ad actum volendi et nolendi quantum etiam ad actum intelligendi. dixi hoc super a scda. de anima in decima questione scda: et in decima questione tertij. hoc enim magis spectat determinare ad scientiam speculativam quam ad illam. Sed adhuc quia dictum est quod liberius presupponit libere si non sit comparatio abusiva. ideo videndum est de hoc primo scilicet tam de producere quam de recipere. Sit ergo dubitatio: an anima humana libere agat intellectionem et volitionem. Et videtur quod doctores et philosophi distinguunt quantum ad hoc duplex libere agere. Uno modo dicitur agere libere agere libertate finalis ordinationis. Alio modo libertate oppositiōis. libertate finalis ordinationis dicitur agere libere agere si agat sui ipsius gratia principali intentione. et servit si gratia alterius. vnde sic solus deus agit simpliciter et omnino libere. omnia autem alia agentia in ordine ad ipsum deum agunt servit quia omnia que sunt agunt gratia ipsius dei. vnde et nos debemus esse servi dei. deus autem quicquid ad extra producit vel conservat. ipse producit et conservat sui ipsius gratia. prima et principali intentione omnia enim que sunt in ipsum deum finaliter ordinata sunt. Et tamen hoc non obstat agens particulare dicitur agere libere si agat sui ipsius gratia magis principaliter quam gratia alicuius alterius finis particularis que non continet ipsum finalem secundum naturalem finem connectionem et ordinem. hoc autem dico quod deus continet nos: et omnia alia finaliter. et secundum Aristotelem nos continemus omnia alia inferiora. puta bruta plantas et inanimata finaliter secundum

Ad scda.

Arguitur primo

In oppositum

Duplex est libere agere

De libertate
opponis

Dubitatio

Destructio a
studii voluntatē

talem finem connexionē et ordinē: de qua conexio
ne dictum est in fine duodecimi methaphysice: 13
ergo agamus finaliter i ordine ad deū qz pncipa
lius ppter ipm qz ppter nos: tamē simplr loquē
do dicimur agere: libere si pncipaliter ppter nos
qz ppter aliqd pter deum qui finaliter continet
nos: Ita etiā si brutū agit pncipaliter ppter nos
et ppter deū qz ppter se scdm naturalem finē ordi
natū: tūc brutum agit serviliter in ordine ad deū
et ad nos: tūc scdm suā naturā simplr loquēdo di
citur libere agere hac libertate si agat ppter se
magis pncipalr qz ppter aliqd aliud pter nos
et ppter deū et pter illud aliud quod est finis eius
scdm naturalem finem connexionē et ordinē si ali
quid aliud sit tale: et hūc modū libertatē ponit no
bis Aris. pphemia methaphysice dicēs: sed ut di
cimus homo liber est qz suimet et nō alteri causa
est: sic et hec sola libera est scientia: i. metaphysi
ca inter humanas scientias: sola nāqz hec causa
suimet est: et per metaphysicā intendo theologiā
a metha quod est trās et physica natura et scos sciē
tia quasi scia transcendēs naturā. ¶ Sed liberta
te oppositionis agēs dicitur libere: qz cū agit ali
quid nō pncipalr ad agendū illud p quodcūqz
aliud vel aliorū quorūcūqz cōcursum: sed oībus
entibus eodē modo se habētibz sicut se habēt: qn
incipit agere pter ipsammet actionē et sic manen
tibus: possibile est ipsuz nō agere aut forte oppo
sitū agere. An autem iste modus agēdi libere sit
possibilis determinatū est sufficiēter qz sic. in pri
ma et in scda qōne tertij. et ibidē determinatū est
qz hac libertate volūtas est libera: et nulla alia po
tentia est magis libera qz volūtas: et qz velle et nol
le id est volūto et nōlūto sunt primi actus quorūz
sumus dñi scdm istū modū libertatē et dñi. et oīa
illa sicut illuc est manifestū sunt ibidez declarata
ad sensum de quo nūc querim: scz qz volūtas seu
anima scdm qz dicit volūtas pducit actū volendi
vel nolendi libere: et nullos alios actū pducit libe
rius hac libertate oppositiōis: hec ergo oīa sup
posita sunt tanqz vera. ¶ Sed restat magis dubi
tatio an hac libertate oppositiōis oēm actū pro
ducit libere: quē dicit pducere ea rōne: quia dicit
volūtas: vel nō oēm talem libere pducit: et si nō
omnē: tunc est dubitatio fortior quos illoz libere
pducit et quos nō. Et ad istas dubitatiōes respō
suros sufficiēter necesse est distincte supponere
multos diversos actus quos attribuimus ei rōne
qua dicit volūtas: et si multi attribuunt appetui
sensitivo scdm qz dicit appetit sensitiuus: tamen
pportionabiliter attribuuntur voluntati scdm qz vo
lūtas: ideo ppotionabiliter distinguuntur isti et
illi: distinctiōe autē illoz actū accipias in deci
ma qōne quartij libri. p quāto ergo ibi dictū
est: Bonamus qz pimus actū attributus voluntati
sit complacētia vel displicētia in obiecto que con
surgit ex apprehēsiōe illi obiecti sub rōne boni
vel mali cōueniētis vel discōueniētis: de quo de
terminatū fuit in tertia qōne tertij libri qz volū
tas nō se habet ad istū actū libere: nec est ei dñā
dñio et libertate oppositiōis et hoc ibi require
deinde istū actum complacētie vel displicētie sed
tur aliqd actus qz solet vocari acceptatio vel refu

tatio: et ille ppe loquēdo dicit volūto vel nōlūto
qz qd accepto hoc volo: hoc refuto qd nolo: ad
istum actū sequit statim actualis psecutio vel fu
ga: et si non est impedimentū et de illo actu deter
minatū est in pma qōstione tertij libri et in tribz se
quētibz qz ad eius actū pductionē volūtas se hz
libere et est dñācius dñio et libertate oppositiōis
et hoc etiā ibi requiratur. Tertio autē ex illo actu
acceptationis seu ppe dicte volūtois sequitur
amor necessario: et ex actu refutatiōis odiū vlt for
te illa acceptatio est formalr amor et refutatio odi
um. Si autē sit idem in re acceptatio et amor: tūc
sicut volūtas se hz ad acceptationē ita ad amo
rem. Si pmo amor sit passio consequēs acceptatio
nē seu volūtois distinctam realiter ab ea puto qz
necessario consequit eā: itaqz nō est possibile na
turaliter volūtatē aliquid acceptare et non ama
re illud: vel refutare et nō odire: et ideo volūtas
qz se habet primo libere ad velle et nolle: idē etiā
se habet consequēter libere vel amare vel odire:
sed non sic libere diuisim qz possit acceptans non
odire aut nō amare: aut etiā qz possit refutans nō
amare vel nō odire. et sic ad pns trāseo de amo
re de quo plus post dicet. Et iterū ex dicte accep
tatione vel refutatione: si cū acceptatione sit app
hēsiō acceptati p modum habēdi et modū obtri
nēdi: sequit necessario desiderū: et si sit apphē
siō eius per modū habiti et obtri: sequit necessa
rio delectatio et sicut etiam si sit apphēsiō refuta
ti per modum habiti cōsurgit necessario tristitia:
et si per modū habēdi et non habiti purgit oppo
situm desiderij: cui nō habemus nomē ppiū im
positū. Ex quibus est cōcludendū qz volūtas nō
se hz libere ad illos actus scz delectatiōis et tristi
tie nisi forte cōsequēter scz inquantū se haberet
libere ad illos actus pcedentes vel ad illum actū
pcedentē ad quos vel ad quē necessario psequit
tur hmoi delectatio vel tristitia. De his autē dele
ctationibz et tristitijs determinatū est prius mul
tū in septimo libro: et ibi visum est in decima no
na questioe qz delectatio et tristitia nō sunt idem
qz amor nec idem qd acceptatio et refutatio predi
cte: nec idem qd complacētia et displicētia qz sūt
primi actus attributi volūtatē scdm qz dicit volū
tas. Et notādum qz per pdicta non intēdo dice
re qz non consequūtur delectationes et tristitie ad
alios actus voluntatis quātū ad acceptationē vlt
refutationem: imo etiā verū est qz ad simplicē cō
placētiā vel displicētiā. si cum ea sit apphē
siō obiecti p modum pntis et habiti consequit ne
cessario delectatio ad complacētiā et tristitia ad
displicētiā: et hoc potuit apparere multoties in
libris pcedētibz: nam in volūtorio mixto 13 ob
iectū acceptet et nō refutetur: tamē nō solum ad
acceptationē et pntiam actus sequit delectatio
imo etiā annexa est multa tristitia ppter manentē
displicētiā: licet sine refutatione: et oīno obiecto
apphēso p modum pntis: nō abest ex toto dele
ctatio nisi cesset cōplacētia nec tristitia nisi ces
set displicētia. Sed vltius notandū qz illa cō
clusio indifinite ponēda est: non vlt scz qz actum
acceptationis vel refutationis volūtas libere p
ducit libertate oppositiōis quia cum hoc stat ista

conclusio quod ad aliquem actum acceptationis: voluntas ut voluntas non se habet libere imo ex precedente intellectuali apprehensione sequitur necessario acceptatio et volitio. et impossibile est ita habere apprehensione et iudicio: voluntatem iudicatum non velle et hec conclusio declarata fuit in octava questione septimi libri et eam ibi requirere. Apparet ergo quod que in hoc loco nunc dicta sunt illa alibi sunt probata: et hic solum recapitulata. Et sunt septem conclusiones de ipsa voluntate quantum ad libertatem oppositionis. Prima est quod voluntas est libera libertate oppositionis et quod nulla potentia est magis libera hac libertate quam voluntas. Secunda est quod voluntas libere producit actum volendi vel nolendi: et nullum actum producit liberius quam actum volendi vel nolendi. Tercia est quod voluntas non producit libere actus suos primos qui sunt complacentia vel displicentia. Quarta est quod voluntas libere producit actum acceptationis vel refutationis. Quinta est de actu amoris. Sexta de actu delectationis vel tristitie. Septima est quod ad aliquem actum acceptationis voluntas non libere se habet libertate oppositionis. Ad quem autem se habet libere et ad quem non: videndum est in septimo questione octava. Nunc videndum est si de ista libertate oppositionis quantum ad intellectum et actus sibi attributos ea ratione qua dicitur intellectus qui sunt simplices conceptus: non complexi ex pluribus conceptibus quos vocamus simplices apprehensiones et postea conceptus complexi multi plices sunt quidam sunt complexi ex determinatione et determinabili. Alii ex subiecto et predicato affirmatiue vel negative vel propositiones. Alii ut iudicia assensiuia quibus propositionibus tanquam veris et dissentimus eis tanquam falsis: et adhuc circa propositiones sunt alii actus: qui vocantur apparetie quibus propositio apparet vera vel falsa: cui tamen nunc assentimus vel dissentimus. Vnde multones ad eandem conclusionem habemus rationes faciētes nobis apparentiam quod sit vera et alias multas faciētes nobis apparentiam quod sit falsa. et tamen neutram partem adhuc assensiuie iudicamus. Est autem iudicium fides scientia vel opinio actualis ex quibus generantur fides scientia vel opinio habituales sunt etiam alii actus intellectuales qui dicuntur discursus ex premissis ad conclusiones: et inuentiones mediorum et comparationes et abstractiones et huiusmodi talia: de quibus alibi distinguendum et perscrutandum est. Quantum autem ad propositum spectat: videtur octava conclusio tenenda quod intellectus non se habet libere ad primos actus suos: quia nec voluntas ad suos ut dictum est quod tamen magis videtur. Sed est dubitatio magis de alijs actibus. puta ponamus quod intellectus est informatus pluribus conceptibus simplicibus et potest ex eis formare propositionem affirmatiuam et potest negatiuam. ut quod lapis est animal. et quod lapis non est animal. Et utrumque potest formare non formamodo aliam et potest ambas formare et eas simul perseruare in se formatas. an ergo intellectus sic informatus pluribus conceptibus possit libere formare affirmationem aut non formare: formare negationem aut non formare: formare vnam solam aut ambas hoc autem determinare est difficile. quia parum exigitur. Possit ergo videri aliquibus quod intellectus in hoc habeat libertatem oppositionis ea ratione qua

dicitur intellectus. quia si concessum fuerit quod voluntas mihi precipiat studere in geometria tamen non precipit mihi seu intellectui quod tales premissas formem secundum. videretur enim esse impedimentum processus et speculationis et retardatio. si in viroque talium actuum particularium oportet recurrere ad actum et de terminationem voluntatis: ergo dicendum est quod intellectus ad hoc potest se determinare libere. Item si pro actu voluntatis esset tales determinationes in processu speculatio: tunc voluntas magis esset dominus habitus speculatio quam intellectus quod non videtur concedendum. Item etiam sequeretur quod in studio speculatio acquireretur habitus et habitus proprius in voluntate sicut in intellectu. quod sicut ex actibus intellectus acquiritur habitus in intellectu. ita ex actibus voluntatis debet habitus acquiri in voluntate: et hoc non dicitur. Item antequam formare illam propositionem mentalem lapsus est aial vel lapis non est animal. ego non conoueram illas propositiones. cum ergo voluntas non possit ferri in incognitum. impossibile est quod voluntas per actum volendi determine me ad formationem illius vel illius propositionis. Sed ad oppositum posset alicui videri quod in hoc intellectus non habet dominum et libertatem sed voluntas: quia si dicat mihi forma vnam propositionem ex istis terminis homo et animal. potest quod obediendo tibi in parte voluntatis mee et formare affirmatiuam: vel formare negatiuam. Si enim volo formare negatiuam. formo eam et dico quod homo non est animal. et si querat quare formam illam negatiuam falsam. et non affirmatiuam quod est vera. ego non possum respondere nisi quia sic volui. et si volo studio in geometria. vel si volo in theologia et si incepti in geometria possum desistere siue statim post primam conclusionem siue etiam statim post maiorem formationem. et transfero me ad aliud si volo. putat unusquisque videtur in se experiri: ideo videtur quod his et in quolibet eorum voluntas habet libertatem et dominum. Item philosophia et speculatio secundum philosophiam mirabiles habent delectationes. ut dicitur decimo huius et non solum in fine sed in quolibet conclusionem et quolibet processu. delectationes autem ille sunt actus ipsius voluntatis. ergo per totum voluntas operatur et habet dominum. Item si in talibus intellectus haberet dominum et non voluntas: sequeretur quod intellectus per prius haberet libertatem et dominum super actum suum quam voluntas super suum scilicet super actum volendi aut nolendi. et quod illi non esset primus actus quorum sumus dominus dominus et libertate oppositionis. prima autem pars. quia oportet prius intellectum iudicare de bonitate vel malitia obiecti. quam voluntas acceptet vel refutet. imo prius quam voluntas habeat in eo complacentiam vel displicentiam. et tamen illud iudicium scilicet quod hoc est bonum vel conueniens. cadit super propositionem formatam ergo si intellectus in formatione propositionis habet libertatem oppositionis: ipse prius habet eam quam voluntas super actum volitionis. Ad huius evidentiam notandum est quod aial ad multos actus intellectuales se habet libere. primo. et ad multos spirituales et corporales et exteriores secundum quod dictum est in tertio libro. cum enim voluntas producat libere actum volendi omnis actus qui ab illa volitione procedit: et sine illa volitione non procederet dici videtur ex parte et libertate procedere: ut studere sedere facere ita

In opus

Decisio

re ire ad scholas secare ligna &c. pbi gratia. Intellectus meus sentētiat qd expedit michi facere domū. ex qua sentētia volūtas vult qd ego faciā: non necessitata p illam sniam ad volendū sed libere formās actum volendi: sed nō posset illū formare sine illa snia pcedente & ex illo velle sensus et appetitus sensitivus & mēbra mea cū securi agūt ad faciendū illā domū scz secādo ligna &c. et cū appetitu sensitivo. mouēdo mēbra q mouēt securim in scindendo ligna. nos ergo p hec oīa agentes dicimur has oēs actiones libere pducere nō quia securis libere scindat. p necessitata em est p mēbra. nec membra mouēt securim libere. qz p necessitata sunt ad mouendū p sensum & appetitū sensitivū. nec iterū sensus ad mouendū membra nec appetitū sensitivū agūt libere. qz ad hoc p necessitati sunt p volitionem q attribuit voluntati scdm q dicitur volūtas: qz volitionē voluntas tam pducit libere quā nō necessitata p aliud pmiū. sic ergo libertatē & dominiū sup hec oīa attribui mus voluntati. et nulli potentie inferiori: qz hec omnia non sunt in potestate nra scdm libertatē oppositionis: nisi p volitionem supra quā primo habemus hāc libertatē. ad qz oīa necessario consequitur si nō sit impedimētū: ita q sine illa volitione non cōsequerētur. ¶ Istis ergo pnotatis pty q duplr aliquis actus est in potestate nra libera. Uno mō qz ipsum pducimus p nullū tñ puius necessitati ad pducendū ipsum/qz ipm pducim⁹ et hoc potest vocari liberū scdm se: sic autē pducim⁹ actū volendi vel nolendi. Alio modo qz ipse necessario nō existēte impedimēto: sequit ad illū actum nrm scdm se liberū. ita q sine eo nō fieret: et talē actū possemus vocare liberū consecutivē vel quidā vocāt primū actū liberū elicitum qz voluntas pducit ipm libere immediate scdm autē vocant actū libere impatū: quia volūtas iubet alijs potentijs nostris q illos act⁹ exsequant⁹ vt qn volūtas iubet ad speculandū intellectui circa tales vel tales scias. ex ea iussione intellectus necessitat⁹ ad speculādū & speculatur si nō sit impedimētum. ita in ptiuo iubet volūtas appetitui sensitivo vt nō acceptet delectabile offensum sibi p sensum donec ratio viderit an sit honestū. deinde precipis intellectui q consideret an illud delectabile sit honestum vel inhonestū quo plderato iubet iterū appetitui sensitivo q ipsum acceptet: vel q ipsum refutet. Postea iubet sensui & appetitui sensitivo siue ptiui motiue q moueat membra ad exsecutionē exterioris volit⁹ vt ad intrandū balneum vel ad intrandū domū & sic de alijs. et oēs ille iussiones sūt necessitates illaz potētiarum ad operandū & ad sic opandū. ad que anima eas necessitat⁹ per volitionem & actus suos alios pcedentes si nō sit impedimētū. ¶ Scdm hoc ergo ponat nona pclusio q aīa libere pducit multos actus intellectuales: quos tñ ipsa pducit ea rōne qua dicit⁹ intellectus. qz non solum dicimur pducere libere actus scdm se liberos: imo etiam actus libere impatos seu consecutivē liberos vt dictum est: sed actus quos intellectus pducit ea rōne qua dicit⁹ intellect⁹ sunt sepe actus liberi a volūtatē impati. pbi gfa. studiū et speculatio geo-

metrica attribuunt⁹ intellectui scdm q intellect⁹ et tñ illos exercem⁹ aliqui p electionē & volitionē vt si in nobis querim⁹ an ne ibimus ad prandium vel ante studebim⁹ modicū & speculabimur i geometria. iudicato q sit studendū volūtas acceptat et volum⁹ studere ad qz volitionem cū nō sumus impediti: necessario sequit⁹ q studebim⁹ et speculabimur. ¶ Decima pclusio ponitur q anima pduces libere illos act⁹ intellectuales impatos nō pducit eos libere scdm q dicit⁹ intellect⁹ solū: sed etiā scdm q dicit⁹ voluntas: ita q libertas in pducedo eos attribuit anime nō solum ea rōne q dicitur intellect⁹: sed etiā ea rōne qua dicit⁹ volūtas: quia aīa pduces illam speculationē ea rōne qua dicit⁹ intellect⁹ est p necessitata p volitionem que nō debetur anime scdm q dicit⁹ intellect⁹. put at p necessitata est non dicit⁹ libere agere. nō ergo dicit⁹ libere agere ea rōne qua producit illā speculationē. sed ea rōne qua impat illā pductionē. Imperat autē eā per volitionē que attribuit anime/ ea rōne qua dicit⁹ volūtas. ergo libertas in pducedo illam speculationē anime attribuit vt dicitur voluntas. ¶ Undecima pclusio ponit q omnino silem actum speculationis pducimus aliqui libere aliqui non libere. Dico libere vt in casu pdicto. qz per liberū impatū voluntatis. Dico nō libere quia sine tali impio seu actu voluntatis. posito casu q fortes expgefactus a sōno surgat & occurrat aspectui suo liber geometrie. & ppter cōsuetudinē legit in eo et studet & speculat⁹. possibile est q in isto pcessu nullus est act⁹ libere scdm se elicitus qn potētia sit predeterminata & p necessitata ad pducendū eum supposito q non interueniat impedimētū. nam ille nō libere expgiscit⁹ s3 necessitate naturali. aut forte violente. et cū surgat et vadit: nō oportet q ille libere hoc faciat qz sic surgeret aut iret cantis quē nichil dicim⁹ facere libere: vel puer nondū hñs vsum rōnis. nec ipse ex libertate arbitrij inueniret liberos ibi positos: sed quia ibi positi erant preter ei⁹ intentionē. et si pñr videat legat & studeat in eo: nō est necesse ad hoc facere q ipse pccōsideret si est legendū vel p iudicet si ē legēdum. tūc nec per pñs q voluntate p acceptet tunc legendū satis em sine hoc determinat⁹ ē ad legendum ex objecti pñtia & assuetudine legendi istud. Sed tu qres: vtum ergo illa lectio vel speculatio est volūtaria. et ego respōdeo pmo q non dicit⁹ pprie in volūtaria: quia nō est q volūtatem nec est ppriissime volūtaria. qz nichil opatur tūc ad hoc imperium volūtatis scz actus volitionis. Sed dicit⁹ cōiter volūtaria vt qz assuetudo studēdi vel speculādi ad hoc opat⁹ & determinat⁹: q quidē assuetudo fuit acq̄sita per actus volūtarios. aut qz si intellectus potuisset q̄rere an esset ibi studendū vel speculandū. tunc sententiasset q sic/ et tunc volūtas hoc acceptasset. Si ltr etiam pclusio pty. quia impat⁹ aliqui presente obiecto statim p sensum & passionē & habitum cōsuetudinālē impantie sine p̄uia intellectuali cōsideratione determinat⁹ currit ad actū sicut bestia & agit in parte non obstatē tamē hoc. ille opationes que scdm passionem & sensum fiunt: nō coopante volitione pprie dicta. sunt nobis culpabiles & imputabiles

Decia pclusio.

Undecima

Duplr aliqd
act⁹ dicit⁹ in no
stra potestate

Nonā pclusio.

duodecisa cō-
clusio

tanq̃ qđāmodo volūtate eodē mō q̃ determinauit
mus i tercio libro. Itē si sine actu volūtatis dica-
mus nihil fieri libere scđz p̃dictā libertatē oppō-
nis seq̃t q̃ tu nō formasti libere p̃mā p̃positionē
quā tu formasti: q̃z nō p̃currebat ad hoc volūtio si-
cut dicebam⁹. P̃uoz tñ talē tu potes formare q̃z c̃.
Itē duodecimā p̃clusionē pono talē: q̃z iteleci⁹
hūanus nullū actū intelligendū producit libere tā-
q̃ actū scđm se libere elicū: licet bñ tāq̃ ipatuz
hāc p̃clusionē nescit euidēter p̃bare sed opinor
eā ex debili p̃uasiōe: q̃z nec q̃ eā habeo rōez diffi-
cilē persuadet aut hoc sic nullā talē ponim⁹ liber-
tatē in iaiatis iplāis. z i brutis. sed solum i natu-
ris intellectualibus. z itē videm⁹ carnem posse i
effectus contrarios. vt modo ābulare: mō ad dex-
tram mō ad sinistrā. modo āncedere mō retroce-
dere ac si tales act⁹ libere p̃duceret dicim⁹ itē eū
nullū taliū libere opari: sed i his oib⁹ et singulis
esse p̃necessitatē ex cōcurrētib⁹ cōcūctiōib⁹ scđz vlt
ex obiectis apparētib⁹ vlt ex sp̃ib⁹ in fantasia re-
seruatis aliter z aliter se sensui cōi reputantibus
z p̃motionibus sanguinis z spūm. per potētā ve-
getatiuā aut etiā ex p̃tutibus celestibus z alijs no-
bis ignotis hūmōi actū diuersorū alternationes
opantibus z determinantib⁹. z quia tales causas
determinantes ad illas diuersas opationes z op-
positas assignare nescimus putam⁹ prima facie
q̃ sic agat libere scđz quia sibi placet. sicut dicim⁹
de nobis hec oīa p̃rio supponim⁹. Scđo etiā sup-
pono q̃ ex dictis aliqui sumpserūt opinionē q̃ ita
in nobis omnia prouenirent ex p̃determinantib⁹
bus sicut z i brutis. quia sicut de cane dicim⁹. sic
et de nobis dicere possumus. Et ad hūmōi opinio-
nis reprobationē quas rōnes habem⁹ nisi ex fide
nostra catholica. et quia si essem⁹ in oib⁹ actibus
nris nō cōrio p̃determinati. illi non essent nobis
imputabiles ad meritū vel demeritū quod nō
solūz fidei nostre: sed etiam scientiā z principiā
moralibus repugnat. ideo illam libertatem nobis
non attribuimus plusq̃ brutis. nisi ad saluandū
q̃ bene vel male meritoze. vel demeritoze. et im-
putabiliter agamus. cum ergo non cuiuslibet potē-
tie aīe nostre libertatem hanc attribuamus. imo
nec voluntati scđm omnes actus ei⁹ videtur q̃ so-
lū illi potētie z solū scđm illos actus attribuē-
da est hec libertas sufficiat ad saluandū p̃dicta s̃z
sufficiat si aīe nre solū scđm acceptationes et refu-
tationes attribuam⁹ hāc libertatē q̃ solū scđm p̃-
dictos actus debemus illi attribuire illam liber-
tatem oppositionis. et non intellectui nec etiā vo-
luntati secundum alios actus. Item alij argu-
unt q̃ intellectui potius q̃ voluntati debem⁹ hāc
libertatem oppositionis attribuire. p̃pter hoc q̃
intellectus est anime nostra potētia nobilissima
et ego per illud medium possem arguere opposi-
tum. quia non attribuimus voluntati hanc liber-
tatem oppositionis scđm ei⁹ actum nobilissimūz
ergo nec p̃pter nobilitatem potētie opz q̃ eā at-
tribuam⁹ nobilissime potētie. Atq̃ ptz q̃ nobilis-
sim⁹ eēt act⁹ volūtatis scđz q̃ velle vel amaret de-
um sibi oīsū p̃fecte z firmit sub rōe sūme bonita-
tis q̃cūq̃ malicia carētis vel defectu z itē ad talē
actū eēt necessitata. z nō libere p̃duceret cū liber

tate oppositionis: sicut dictū fuit in octaua ques-
tione septimi libri. Itē deo p̃mo attribuit liber-
tas oppositionis. non itē scđm intellectu ea rōe q̃
d̃ intellectus: q̃z nō intelligit oīa p̃fina: p̃teri-
ta z futura. z quocūq̃ mō se habet habebūt et ha-
buerunt: sed attribuit scđm volūtate i p̃paratiōe
ad alia in creando ea vlt i p̃seruādo. aut in volēdo
ea creare vel non creare p̃seruare vlt nō p̃seruare
ergo verisimile est dicēdū ita de nobis nisi quod i eo
est necessitas per suā essentia sp̃itelligere. nobis autē
nō. sed ex p̃cedētib⁹ necessitatur ad intelligēdū
q̃n intelligim⁹. ¶ Tunc q̃ p̃nt solui rōes q̃ contra-
tistā p̃clusionē fuerūt adducte. Ad primāz rōe
p̃cedendo q̃ cū ex voluntate ego studeo in geome-
tria. non opz q̃ in cuiuslibet p̃positionis forma-
tione et ordinatione huius possillam. vel in qua
figura etiā concurrat actus nouus volūtatis nec
inde intellectus format z ordinat eas libere ea ra-
tione qua intellectus sed p̃determinat⁹ aut ex hūi-
tate p̃suetudie aut ex hūitudine illarū p̃pōnū aduicem
vlt q̃ sic p̃igit ex fantasia aut sōnīs aut alia hūmōi
circūstātia. sicut cytharista nō deliberat de quo-
cūq̃ actu chorde nec canis de quocūq̃ passu q̃n
cūq̃ ambulabit zc. sepe tñ p̃nt iteruenire multe
electiōes. Et ex his nūc p̃dictis facilius potest
qui vult soluere alias rōes. Cū aut dictū sit de age-
re libere. ego expedito me breuiter de libere pati.
ponendo decimā tertīā p̃clusionem q̃ quecūq̃ a
actum voluntas p̃ducit p̃mo libere. illum etiā
recipit libere: quia illum accipit in se et illum re-
cipit a se z sic quo ad illum actum est idem agere
et pati. p̃ducere z recipere. tamen potius attribui-
tur voluntati libertas in hoc ea rōe qua agens.
q̃ ea ratione qua patiens: quia libertas dicit dñi
et agens d̃ dñari super passū ea ratione q̃ agens
vbi differunt. Ideo etiā vbi non differūt debet
potentie libertas magis attribui ratione q̃ agēs
q̃ ratione q̃ patiens. actus autē libere imperatos
non opz omnes recipi in agente: sed forte recipi
tur extra in lapidib⁹ z lignis. et non opz passius
attribuere libertatem. ¶ Post hoc dicendum est
de libertate finalis ordinationis tam quātū ad in-
tellectum q̃ quantum ad voluntatem. Et pono de
cimā quartā p̃clusionē q̃ tam intellectus q̃ vo-
luntas. sunt liberi. z libere producant actus suos
intelligendū et volendū: quia actuales species et
habitus speculatiui inde generati sunt principaliter
intentione propter ipm intellectum perficiendūz
et non principaliori intentione propter aliud q̃ p̃-
pter deū. Actus etiam prudentie et actus p̃tutūz
moralium et ipse virtutes morales principali itē-
tione et scđm principalē finem ordinati sunt vel
propter habitus speculatiuos de qua habitudine
dictū est in vltima qōne sexti. qui iterū habet spe-
culatiui ordinant in aīam vt dictum vel p̃pter vo-
luntatē perficiendā. vel etiā p̃pter intellectū p̃actū
cū perficiendū. sic etiā dictū est in scđo huius q̃
p̃tutes morales et sciam de his querim⁹ vt boni-
fiamus. Decimaq̃nta p̃clusio est q̃ intellect⁹ z volun-
tas nō oēs actus suos intelligendū et volēdū p̃du-
cūt libere ac libertate suo multos seruiliiter z mī-
scere scđz oēs actus suos viciōs: quia isti nō p̃fi-
ciunt intellectu nec volūtate: sed i ficiūt iō manife-

Respondet ad
rationes que
videbantur p̃-
bare intellectu
ē p̃rio liberū

Decima tertīa
conclusio

de libertate fi-
nalis ordina-
tionis
Decima quarta
conclusio.

Decimaq̃nta cō-
clusio.

si est qd illi nō ordināt finaliter ad intellectum et voluntatē scdm naturālē finis ordinationē absur dū em esset dicere qd illud qd mihi est disconueni ens et nociuū sit gfa mei et i me naturāl'r ordina tum naturali ordine finis imo manifestū est qd sic intellectus et voluntas non sunt p'ius gratia agūt p'ncipali intentione: sed gfa naturālū delectatio num sensualū suis p'fectionib' p'riaz. Et iō scōz istā intentionē valde bñ pcedunt ille auctoritates oēs phōz p'us allegare. vnde Seneca dicit phie seruire vera libertas est. hoc sic intelligo. non qd i intellectus sit ad phiam seruus: sed tunc qd homo est vere liber quando ad phiam vires z opatiōes aīe et corporis ordinant finaliter. adeo qd intellect' expedite valeat speculari et qd sic seruiunt intelle ctui speculatiuo. et hoc est verū: qd sic intellectus est p'he dñs z liber. sicut alias dictū ē. dicit etiā Sene ca qd sapias sola libertas est p' eā et eius op' maxie homo est liber: scz plus qd p' aliā p'uitē ipius vel p' aliū actū. scdm hanc etiā sniam manifestū est illū (quod dicit Tullius) sapiētes omnes liberos esse z oēs stultos seruos esse. z quod Arist. dicit virtutes z malicie determināt seruū z liberū. Et quod Seneca de p'auis. alius em libidini seruit. alius ambitioi zc. z hoc etiā dictū est in alia questione. Ultimo dictis suppositis dicēdū est directe de q' sito p'po de libertate oppositiōis: z pono decimā sextā p'clusionē qd anima liberius pducit actū vo lendi qd actū intelligēdi: quia actū volēdi p'imo z imēdiate pducim' libere tāq' scdm se libere elī citū. actū autē intelligēdi nō pducim' libere nisi p' se curiue tāq' libere ipatū. z iō actū intelligēdi. libere pducim' p'p' libere pducere actū volēdi p' quē il lū i'peram'. z p'p' vñq'q' tale. z illū magis. De inde de libertate finalis ordiatiōis ponit decimā septimā p'clusio qd q'itū ad aliq's actū volēdi intelligē di voluntas liberi' pducit actū volēdi qd intellectus actū intelligēdi. z q'itū ad aliq's ē ecōuerso. simili ter etiā q'itū ad actū intelligēdi int se intellect' vñq' pducit liberi' qd aliter. z sic de voluntate quantū ad a actus volēdi. hoc statū p' qd illos liberi' pducim' quoz gfa alios pducim' final'r scdm rectā z natu ralē finis ordinationē. sed oēs act' n'fos i'feriores tā volēdi qd intelligēdi debem' final'r ordinare ad cōtemplandū z amandū deū. qd dē amor z p'ēpla tio sunt actus intelligēdi vel volēdi vel formāl'r vel connexiue. Itē si volo speculari (volitio illa fi nal'r ordinat ad speculationē. vñ prudētia z p'uites morales sibi p'neze qd sūt habit' intellect' spe culatiui. hoc fuit ex i'tentione. Arist. declaratum in vltima questione sexti. ergo actus volēdi bene ordināt finaliter ad actus intelligēdi et econ tra consilium quod est actus intellectus final'r or dina't ad electionē que est volūtatis et intellect' sentētiat hoc esse meli' z eligibili'. non vt in snia illa sit stat'. sed vt illud acceptem' z volitione i'pe mus exsecutionē. ergo snia est final'r gratia voli tionis licet non tanq' gratia finis vltimati. ¶ Qz questio restat difficilior. qd actum aīa producit li berrime hac libertate finalis ordinationis. an scz actum voluntatis aut actum intellectus. et certuz esse debet qd inter omnes actus quos anima n'fa producit ipse liberius hac libertate pducit illum

decimā sexta cō clusio.

decimā septimā: conclusio.

dubitatio.

qui est alioz optimus et perfectissimus. illum enī maxime pducit sūp'ius gratia. quia illo maxime perficitur. z ille etiam maxime est finis alioz. si ue sit actus volūtatis siue sit act' intellectus quis semper naturali ordine deterius id est minus bo num est gratia melioris vt dicitur septimo polu ce. quod est quia naturali ordine semper ordinata ta in finem sunt bona ppter finem esse bonum. et propter vnumquoq' tale et illud magis. Et tūc iterum restat questio quis sit dignior et melior: an optimus actus intellectus. aut optimus actus vo luntatis. z ista post tractabit. Sed vt tandē possit directe apparere p'itas de q' sito p'ncipali. ego po no duas vltimas conclusiones. vñ scz qd libertas oppositiōis. ordinatur finaliter ad libertatem fi nalis ordinationis. Itā cōclusio sic deducit: cer tum est qd aliquod sepe apparet nobis bonū. quod non est bonum. et malum quod non est malum. et sepe etiam aliquid apparet nobis bonum. quod ē simpl'r bonum. z malum quod simpl'r malū z ideo non esset nobis bonū acceptare oē qd appet nos bis bonū. nec oē tale non acceptare. libertas igit' oppositiōis (vt dictū fuit in tertia qōne terti) nō ideo est nobis data qd non acceptemus apparens bonū. nec ad hoc etiā qd de acceptem' app'ns ma lū qd appet qd sic ad n'fm malū ēēt nobis data qd ad nō acceptandū aliqñ acceptāda vel ad acceptā dū aliqñ non acceptāda sed sic ad bonū n'fm no bis data est vt de eo qd nō est firmiter z clare iudi catū esse simpl'r bonū vel simpl'r malū differam' acceptationē vel refutationē donec ad nostrā pos sibilitatē inq'suerimus an illud apparens bonum vel malū sit simpl'r bonum vel simpliciter malū vt finaliter acceptem' simplicit' bonū z nō simpl'r malū z refutem' simplicit' malū z nō bonū. modo vltra cū intellect' i'qrit z iudicat de simplicit' bono qd sit simplicit' bonū z volūtatis illū acceptat. tunc tā intellect' qd volūtatis hoc agūt p'p' se z ipoz gfa hoc ē vt sic ordiat ad p'fectionē intellect' z volūta tis. vt dicebat p'us. g' intellect' z volūtatis sic agunt libere libertate oppōis qd data est nobis final'r. vt tam scdm intellectū qd scdm voluntatē agamus li bere libertate finalis ordinationis. scz laudabil'r z bñ ad n'fam salutē z p'fectionē. z hoc volebamus p'bare. Itē ad acceptationē finalis boni perfecte et firmit' ostēsi sub rōe pure bonitatis nō se h'z vo lūtas libere libertate oppōis. sicut dictū fuit i' sex ta qōne septimi. sed se h'z ad eā libere libertate fi nalis ordinationis. vt p'dictū ē. et tñ ad clarā osten sionē illi' finalis boni. et ad ipius sic acceptatio nem vel volitionē ordinant finaliter oēs alioz ac ceptiones z ostensiones: z p'silia et electiones circa qd habem' libertatē oppōis. ergo manifestū est qd oēs act' n'fi liberi libertate oppōis et ipsa li bertas oppōis sunt gfa act' liberi libertate fina lis ordinationis. scz vñ sumus liberi. Itē scdm sum mū bonū hūanū quod ē hoīs felicitas ē sum ma hoīs libertas finalis ordinationis z ad illā fina liter ordinant oīa alia bona humana: vt dictum ē cum est in primo libro. z libertas oppōis non ē illa felicitas. qd illa libertas oppōis ē nobis i nata. et non ipsa felicitas. g' ad libertatem finalis ordinationis ordinat final'r libertas oppositiōis

decimā octaua conclusio

ultima.

Ultima conclusio ponitur quod si optimus actus intelligendi quod producit intellectus non sit nobilior: et melior quam optimus actus volendi quam voluntas nostra producit: tunc simpliciter loquendo intellectus nobilior liberi producit actum intelligendi quam voluntas nostra actum volendi et contra. **I**sta conclusio patet ex precedenti: quia in comparando libertates quod sit maior et nobilior et libertas non oportet attendere ad aliquam libertatem oppositam tanquam ad maiorem sed semper ad libertatem finalis ordinationis. cum dictum sit quod omnis libertas oppositionis est propter libertatem finalis ordinationis et propter unum quodque tale et illud magis ergo hec libertas est magis libertas quam libertas opposita et anima nostra de magis libera ex ea ratione qua dicitur libera hac libertate: quam libertate qua de libera libertate oppositionis: sed constat quod anima in producendo actus suos liberos diceretur magis libera libertate finalis ordinationis in producendo optimum actum siue sit actus intelligendi: siue sit actus volendi. **E**t manifestum est autem quod hec ultima conclusio est conditionalis et reducenda est ad categoricam conclusionem determinativam finalis questionis per determinationem illius questionis. videlicet actus optimus quod producit anima nostra sit actus intelligendi vel actus volendi de qua postea dicetur. **R**espondeo autem que in precedenti questione fuerunt adducte de libertate tam per parte intellectus quam voluntatis possunt solui per precedentes distinctiones de libertate et conclusiones vel soluentur ex alijs questionibus sequentibus.



Conuenit autem in tertio libro plane dictum sit quod voluntas libere se habet ad actum volendi: et libere producit eum etiam ea ratione qua de voluntas et quod liberius producit actum illum volendi

quam intellectus actum intelligendi loquendo de libertate opposita. tamen non est ex hoc determinatum an intellectus ea ratione qua de intellectus libere producat actum volendi etiam libertate opposita nec etiam an intellectus liberius dicatur producere illum actum volendi ea ratione qua dicitur intellectus quam voluntas ea ratione qua de voluntas et ideo oportet de hoc modo querere questionem. **S**it ergo tertia questio solum de productione actus volendi an scilicet illum actum anima producat liberius ea ratione qua dicitur intellectus quam ea ratione qua dicitur voluntas. **E**t arguitur primo quod questio nulla sit: quia anima non dicitur intellectus in ordine ad actum volendi ergo in productione actus volendi nulla debet attribui libertas anime ea ratione qua dicitur intellectus sed solum ea ratione qua dicitur voluntas. **C**ontrarium arguitur quia anima producit ea ratione qua est informata apprehensione intellectuali. obiecti sub ratione boni vel mali sed hoc puenit ei ea ratione qua de intellectus. Sed etiam arguitur quod voluntas non producit volitionem ea ratione qua de voluntas quod de voluntas non nisi ea ratione qua vult recipiendo in se volitionem: pro ut hoc dicebamus esse notum. ex quid nominis: scilicet ut sic non dicitur se habere ad volitionem nisi passive et non dicitur producere volitionem ea ratione qua recipit eam et passive se habet: ergo non producit volitionem ea ratione qua dicitur voluntas. **C**ontrarium tamen huius est dictum. et presuppo-

situm in alia questione. **I**sta questio supponit unum et querit aliud: supponit enim quod anima producit actum volendi tam ea ratione qua dicitur intellectus quam ea ratione qua de voluntas. **E**t iam de hoc supposito argutum est nunc ex utraque parte ex qua patet quod illud suppositum est dubium. **P**ostea visum quod sic queritur videlicet an anima se habet liberius ad illum actum volendi ea ratione qua de intellectus quam ea ratione qua de voluntas. **E**t ego totam istam questionem volo intelligere de libertate opposita. **Q**uamvis ergo ad suppositionem oportet videre quod anima producit actum volendi supponimus enim ex dictis prius quod producit eum. Sed ad videndum quomodo oportet notare et supponere quod non producit illum nisi cum est informata cognitione rei volibilis sub ratione boni vel appetitus boni quia omnes concedunt quod appetitus animalis putat distinguere eum per appetitum naturalem: non fertur in incognitum. **E**tiam oportet ulterius quod illa cognitio sit intellectiva non solum sensitiva: quia distinguimus inter voluntatem et appetitum sensitivum secundum rationem et inter actum volendi et actum sensualiter appetendi: quia actus appetendi secundum quod sequitur iudicium intellectuale de actus volendi et potentia illo actu appetens. ut sic de voluntas actus autem appetendi secundum quod sequitur iudicium sensuale de actus sensualiter appetendi: et potentia illo actu appetens ut sic dicitur appetitus sensitivus. hoc ergo supposito videndum est videlicet an illa intellectualis apprehensio illius volibilis aliquid operetur vel active vel passive in productione ipsius volitionis. **E**t de hoc ego pono conclusiones facillime. **P**rima est quod illa intellectualis apprehensio operatur ad illam volitionem vel active vel passive. quia cum supponamus animam agere illam volitionem et etiam recipere tamen illa apprehensio est dispositio anime sine qua non potest anima agere vel recipere illam volitionem et sic necessario requisita et non potest dici quomodo sit necessario requisita nisi tanquam dispositio vel instrumentum agentis ad agendum vel tanquam dispositio seu instrumentum patientis ad patiendum non enim est dispositio requisita in anima propter eam anime: quia anima potest esse sine illa ergo vel propter pati vel propter agere. Sed dispositio necessaria agentis ad agendum se habet active ad productionem effectus licet non principaliter sed active instrumentaliter seu dispositiva et ita etiam se habet dispositio necessaria ad patiendum scilicet passive dispositiva licet non principaliter ergo et contra. **S**ecunda conclusio quod possibile est animam agere volitionem alicuius obiecti illo obiecto nihil agente. **E**x quo sequitur quod obiectum volitum est non principale actuum volitionis conclusio patet quia pono quod nullum vinum sit ita quod deus annihilaret omnia vina: tunc possibile est: quod ego nunc sitiens incipiam nunc vellem vinum et ita nunc agitur in me volitio vini: et tamen vinum nunc in me nihil agit: quia nihil est: quia agens agit secundum quod in actu conceditur: tamen quod vinum egit specie suam in anima que reservata est in fantasia vel in memoria: aut ubi volueris in corpore vel in anima ex qua sequitur postea intentio.

Supposito

prima conclusio.

Secunde.

questio tertia.

Ad primo.

Oppositum

Tertia

Quarta

Quinta conclusio
suo p modum
correlarij.

tio et volitio obiecti: et sub hac intentione (que est bene remota a propria locutione) dicimus obiecta intellecta vel voluta: agere intellectum et voluntatem intentiones et volitiones. **Tertia conclusio** est quod illa apprehensio intellectualis operatur active ad productionem volitionis hoc probatur: quia determinatum est in tertio de anima quod appetibile mouet appetitum ad appetendum et primum mouet intellectum ad intelligendum: et est illud appetibile ut dicitur Aristoteles bonum vel apparatus bonum. quod enim primum mouet intellectum ad intelligendum apparet: quia dicitur Aristoteles quod mouet appetitum eo quod sic intellectum vel imaginatum: et in ut per precedentem conclusionem illud appetibile non tunc agitur secundum se sed solus secundum hanc intentionem: quia species reservata in sensu quod agit ad eius intentionem: et illa intellectio consequitur ad eius volitionem: et hoc est quod probare volumus. Et hoc confirmatur: quia dicitur Aristoteles quod appetibile mouet appetitum ad appetendum eo quod sic intellectum vel imaginatum hoc non esset nisi intellectio vel imaginatio operetur ad hoc active mouere enim est agere. **Quarta conclusio** est quod illa apprehensio intellectualis non operatur ad illam volitionem passive: quod sic declaratur quia intellectio illa nec est principale actuum volitionis nec passiuum: quia voluntas (puta omnes procedunt) est principale passiuum et receptiuum volitionis: et voluntas non est illa apprehensio: sed ipsa anima et si ipsa anima est magis principale actuum volitionis quam illa intentio. **Hic** oportet dicere quod illa intentio se haberet nobiliter et libere in producendo illam volitionem: quia anima quod est absurdum. Item quod imaginandum est quod sicut anima nutritiva agit nutritionem per calorem naturalem sic anima illa volitionem per illam intentionem calorem autem ille non est principale nutriendum: sed anima et calor est dispositio necessaria anime ad agendum nutritionem. Ita ergo intelligere debemus quod intentio non est principale agens volitionem sed anima et intentio est illa dispositio necessaria anime ad agendum volitionem. hoc supposito conclusio posita declaratur sic. Si apprehensio intellectualis operatur passive ad volitionem ita quod esset dispositio anime ad recipiendum volitionem sequeretur quod omnino idem et secundum idem et respectu eiusdem esset agens et passiuum quod Aristoteles negat in multis locis: vnde quanto et nono metaphysice describitur potentia actiua quod est principium motus et mutationis in alterum aut in se ipsum alterum. Et potentia passiuum ab altero aut in quantum alterum: et hanc veritatem specificare est speculative philosophie propria pars quia tam active quam passive ad eandem volitionem se haberet anima eadem extrinsece: et secundum illam apprehensionem eandem extrinsece. Item quia entis in potentia est pati et entis in actu est agere videtur rationabile quia anima humana quod secundum se est in pura potentia ad omnes dispositiones incorporeas possibiles habere inesse et sicut tabula in qua nihil est. Sic secundum se ipsam et non per aliam dispositionem actualem passiuam et receptiuam omnium predictarum dispositionum incorporearum et quod ipsa est actuata aliquid bus dispositionibus sit innata agere alias dispositiones consequentes. ergo videtur mihi quod anima per intellectionem quod est informata agit volitionem: et per suam naturam precise recipit eam. **Tunc** sequitur quinta conclusio: quod anima agit volitionem ea ratione qua dicitur intellectus quia agit volitionem per hoc et earum quod informat intellectionem illam

dictum est: sed ea ratione quod informat intellectionem dicitur intellectus. **Sexta conclusio** quod anima agit volitionem ea ratione qua dicitur voluntas quia (sicut dictum est) illi actus scilicet complacentia et displicentia acceptatio et refutatio volitio et nolitio amplius amor odium delectatio tristitia desiderium et similia actus ipsius anime sunt voluntas. ita quod anima ea ratione quod informat ea quo illorum dicitur voluntas: hoc supposito postea etiam suppono ex determinatis quod complacentia et displicentia sunt actus priores in voluntate naturali quam acceptatio et refutatio: quod proprie dicitur volitiones et si aliqui fuerint si tunc in voluntate complacentia in bono apprehensio et acceptatio: tamen hoc non obstat quod non sit prior naturaliter et necessario secundum ordinem nature in his autem sunt sic essentialiter ordinata in omnibus prius est causa posterioris: et ideo sicut anima per apprehensionem boni facit in se complacentiam in illo bono sic ipsa per illam apprehensionem et illam complacentiam simul facit actum consequentem scilicet volitionem. ergo anima agit volitionem secundum quod est informata illa apprehensione et illa complacentia sed ut informata apprehensione dicitur intellectus et ut informata complacentia dicitur appetitus et voluntas. ergo anima agit volitionem ut dicitur intellectus et ut dicitur voluntas. **Septima conclusio** est quod anima se habet passive ad volitionem ea ratione qua dicitur intellectus: nam dicitur intellectus non ex eo quod agit intellectionem: nec sensus ex eo quod agit sensationem. tunc enim obiectum sensibile vel intelligibile aut species eius dicerentur sensus aut intellectus: sed ex eo quod habet in se vel recipit intellectum non secundum quam formaliter intelligit et sic de sensu ad sensationem. ergo proportionabiliter voluntas dicitur voluntas ex eo quod habet vel recipit in se huiusmodi actus: et ex hoc quod est passive eam sic se habere ad illos unde oportet sic subtiliter imaginari et scrupulose dicere enim voluntas concedatur agere volitionem ea ratione qua dicitur voluntas: tamen non dicitur voluntas ex eo quod agit volitionem. sed ex eo quod habet in se complacentiam quod est actus attributus anime ea ratione quod dicitur voluntas: per quem agit volitionem imo etiam intellectus non dicitur intellectus ex eo quod agit intellectionem hoc enim accidit sed ex hoc quod habet in se intellectionem. Differt igitur dicere quod voluntas agit volitionem ea ratione qua dicitur voluntas: et dicere quod voluntas dicitur voluntas ex eo quod agit volitionem. prima enim est vera et secunda falsa. dico prima est vera quia voluntas agit volitionem per complacentiam per quam habet in se quod dicitur voluntas sed secunda est falsa: quia ipsa habens in se complacentiam tam per hoc dicitur voluntas: licet nihil ageret quia etiam si voluntas ageret complacentiam et volitionem: et non reciperet aliquam earum: nunquam ex hoc diceretur voluntas. **Octava conclusio** ponitur quod voluntas se habet libere in recipiendo volitionem libertate oppositis: quia omnibus eodem modo statim scilicet intellectu illa apprehensio et voluntate informat illa complacentia: in possibile est quod voluntas recipiat ab eis volitionem et possibile est quod non recipiat. **Nonam conclusionem** est: quod intellectus et voluntas si ille informat apprehensionem et ista informat complacentiam se habent libere in producendo volitionem libertate oppositis: quia sic se habent et omnibus alijs eodem modo se habent: prout producere et prout

Sexta

Septima

Octava

nona

dubitatio.

decia conclusio

qñto quarta.

Ad primo

non pducere: ne ut si sine aia. i. aia si libere pōt
pducere volitionē p illā apphēsiōe et p placētā:
nō p placētā sine apphēsiōe: nec p apphēsiō
nē sine placētā. ¶ Tu qres vñ aia habet iñā li-
bertatē: Ego credo q illā habet essentialr et for-
maliter ex se: ita q ipamet est illa libertas: hz eā
sicut et suā essentia ab ipō deo pmo active et finali-
ter. illa aut libertate est inata pducere i se actum
volendi per illas placētā et apphēsiōe dī-
spōsiue. non tamē est per eas nccitatē ad pducē-
dum. Ergo tandē appet q volūtas ea rōe q volun-
tas pducit libere volitionē: nō tñ tanq̃ totale p-
ductiuū: et sñr intellec. us ea rōe qua intellectus
aia aut ea rōe q dī sñr intellectus per apphēsiō-
nē et volūtas p placētā: pducit libere volitionē
tanq̃ pducens totale. non excludendo tamen del-
cōem influētiā: et ita dictū est q a principio in qōne
supponebat. Nunc dicēdū est formalr de qñto.

¶ De quo hec decima conclusio videt mibi ponēda
q si sit i hoc aliq opatio: aia liberi se hz i pducē-
do volitionē ea rōe q dī intellect⁹ q ea rōe q dī vo-
luntas. dico si sit in hoc aliqua comparatio: qz nō
videtur in hoc comparatio quo ad libertatem op-
positiōis: s3 quo ad libertatē pncipalitatis et fina-
lis ordinationis: si ei apphēsiō se habeat pncipa-
li i pducēdo volitionē q illa placētā: tūc aia
pncipaliter et per pñs liberior pducit illā volitio-
nē ea rōe q intellect⁹ q ea rōe q volūtas: sed ita est
qz tñ. minor pbat qz aia p apphēsiōe dirigit to-
tus qd se qd: et dirigens ē pncipali⁹ directo. Et qz
apphēsiō ad placētā pbat sicut agēs pmarit⁹
ad scd arit⁹: p apphēsiōe enī agēs complacētā
et p hec abo volitio: ut dictū est agēs aut pmarit⁹
ceteris paribus pncipaliter se habet i producēdo
effectū q agēs scd arit⁹. magis em̃ illud ut dicit a-
ctor de causis et magis mouet ut dī. viii. phyl. i. cor.
Et qz illa placētā reputat parue efficaciez et no-
bilitatis: oēs aut apphēsiōe illā que dicit quid
sit agendū et quō: et quid dimitte dū: que est actus
prudētie reputant magne efficaciez et nobilitatis.
tali aut magis attribuēda est libertas finalis ordi-
nationis. igit tñ. Si aut tu dicas: q volūtas ea rōe
q voluntas se habet libere ad volitionē tā active
q passive: intellect⁹ aut ea rōe q intellect⁹ nō nisi
active: igit volūtas liberi ea rōe tñ. Ego dico si
hoc pcedat. non est q conclusiōe posita: q illa nō
erat nisi de pducere: et cū hoc nō opzcedere hoc
q tu nūc pcludis qz libertas nō ppe dī libertas ex
passibilitate sed ex actiuitate: libertas em̃ ppe di-
cta significat vñ pnotat pncipalitatem et dñū. agēs
aut ea rōe q agēs dñat sup passū et nūq̃ passū ea
rōe q passū sup agēs. Rōes q fiebat i pncipio qō
nis solutur manifeste ex dictis. hec q dicta sunt
in his trib⁹ qñib⁹ de libertate. vñ seruitute hoīm
et potentiarū suarū.



¶ Quarto querendū est i quo actu pñs-
sit hūana felicitas: vel i qb⁹? et pōt
questio fieri sub hac forma. ¶ Utrum
hūana felicitas pñsistat i vno actu vñ
plurib⁹? Arguitur q in vno p Arg.
dicētē q hūanū bonū. i. felicitas est aīe opatio: se-
cū dū pñtū perfectissimā. si aut plures sint pñtutes
scdm perfectissimā et optimāz nō dicit opatioes

nec scdm virtutes sed dicit opatio et scdm pñtutes
vñā et pfectissimā et optimā. et idē etiā dicit et ma-
gis de articulat in decimo libro. ¶ Itē pñtū hui⁹
dicit Aris. optimū igit et pulcherrimū delectabi-
lissimū felicitas. tale autē non est nisi vñum: quia
quod p superabūdantiā dīvnt soli puenit. ¶ Itē
pñtū hui⁹ dicit Aris. finē aliquē ēē opationū hū-
manarū quē ppter seipm volum⁹. Alia pō ppter
ipm quē dicit esse bonū et optimū. et p illū inten-
dit hūanā felicitatē. et tñ ista nō pñt puenire duo-
bus actib⁹ hūanis: qz nō debet ēē i hoīe pfecto for-
dinatio: sicut nec in maiori mūdo: esset aut iordā
tio actū hūanorū si essent duo optimizēq̃ finales
qz neut i alter ordinaret finalr opz q ēē vicū talē
et illud est felicitas. ¶ Itē speculatio est vñus
act⁹ nō duo. et tñ decio hui⁹ Arg. pcludit q brevior
erit felicitas speculatio qdā. ¶ Itē seneca nō ces-
sat clamare i eplis suis q vñū ē hoī bonū: et quod
illud est rō pfectissimā i eplā iūmicitias pcludit q so-
larō perfecta hoīem beatū facit. q felicitas i vno
actu consistere videt. ¶ Ad oppositū arguit alit
opinātes plurib⁹ auctoritatib⁹ et rōibus: qñ om̃s
qui dicūt hūanā felicitatē in vno actu consistere.
dicunt q hoc est vel in actu intellectu⁹ ut i dei visio-
ne vel speculatione vel i actu volūtatis ut i dei a-
more. sc3 in illo istorū q est pfectissim⁹ et optimus
¶ Sed arguit q hoc sit impossibile quēcūq̃ illo-
rū dicas quia si dicas q act⁹ nobilissim⁹ q pñt hoī
in esse sit clara dei visio: tunc pbo q ille non esset
essentialiter felicitas: quia tñ ipō manente alijs
actib⁹ ablati: sicut auferri pñt p potētiā dei abso-
lutā (ut aliq̃ theologi dicūt) adhuc hō ēē felix si
cut lapis esset albus manēre in eo albedine oib⁹
alijs accidentibus remotis. et tñ illud consequens
est falsū sc3 q homo clare videns deū sine alia de-
lectatione et sine amore dei dicere beat⁹. opz ei
felicitatē esse delectabilissimā ut dicit Aris. g3c.
¶ Et confirmatur forti⁹: quia dicūt illi theologi
q in aia solis cū clara dei visione posset deus for-
mare itē sñā tristitiā sine delectatione et odii dei sine
amore an igit ēē felix pñt mibi q ego nō vellēta-
lē felicitatē. ¶ Itē oīs potētiā hūana ē felicitabi-
lis cū op⁹ inatū est attingere ad obiectū beatificū qd
est ipē deus: tales aut nō sunt potentia vegetaria
vel sensitiua: vel scdm locū motiua: vel appetit⁹
sensitiua: sed tales sunt intellectus et volūtas. p
intellectū enī deū intelligim⁹ et p voluntatē ipm
amam⁹. ergo scdm abas illas potentias homo est
verē felicitabilis. ergo si scdm vñicā illarū po-
tentiarū felicitaret: ipse nō pfecte felicitaret neq̃
totaliter: sed diminute et pñaliter quod nō est dicē-
dū ppterea quia nihil diminutū attribuit felicitati
vnde nihil impfectū est cor que felicitas decio
hui⁹. ergo nccē est felicitatē integrari cessā ex
actib⁹ illarū potētiarū. et non esse actū vñicū vñus
illarū. ¶ Itē felicitas ponit pñsistere i pfecta dei
pñtēplatiōe q nec est dei cognitio sine adre nec adre
sñ cognitio: s3 ex abob⁹ pñtuta. ¶ Itē felicitas po-
nit ēē qd p se sufficiētissimū. et null⁹ act⁹ vñic⁹ ē p
se sufficiētissim⁹ ¶ Itē dicit Arg. pñt h⁹. nō oīno se
lix q spē turpissim⁹ ē vel ignobilis vel solitari⁹ et
sine ple: et quō esset hoc vñ si felicitas consideret
vno actu siue intellectu⁹ siue volūtatis. Ad idē etiā
m. l. i.

Secundo.

Tertio.

Quarto.

Quinto

oppositū

Primo.

Confir.

Secundi.

Tertio.

Quarto

Quinto

pōt allegari Aris. vii. politicorū: dicens qd vnicuiqz
tū adiacet felicitas qd dē pūris et prudētie: et
ei qd ē agere scdm has sic p̄fessis nobis dicit igitur
Aris. nō solū prudētie p̄tinetis ad intellectus
nec solū pūris p̄tinetis ad volūtātē: sed sū pūris
et prudētie. et ponit sup hoc rōem dicens: nullū aut
bonū op⁹ neqz viri neqz ciuitatis sine pūte et pru
dentia. imo etiā alij morales et sacra scriptura vi
dētur idē itēdere. Itā multe auc̄tes sacre scriptu
re vidēt clare dicere qd i dei vīlione consistit huma
na felicitas: et multe alie qd in dei amore: quod nō
est nisi quia non tū in isto nec tantū in illo sed cō
iuncti et integraliter i ābob⁹: et sic esse v̄ de seneca
et tullio: modo eū dicit vñ modo aliud: h̄bi grā
tullio in padoris dicit oēs sapiētes liberos et oēs
multos seruos: et sic libertatem et p̄ p̄ns felicitatē
attribuit sapiētie que et habitus intellectualis:
sed etiam statim in eodē libro querit: quid enim ē
libertas et r̄idet p̄as viuendi vt velis. et sic attri
buit eam voluntati. Sū seneca valde sepe attri
buit felicitatem sapiētie et recte rationi: et sepe
etiam virtutibus moralibus verbi gratia in ep̄la
agnosco dicit: quod nō pōt esse nisi rex scia p̄m
gat et ars: per quā diuinat hūana noscant hoc est
summū bonū: et per consequē felicitas. Et i ep̄la
que incipit epistola tua dicit: bona illa sunt vera q̄
rō dat solida et cō dicit post qd rōe nihil valētius ē
Et in ep̄la sequente. In hoīe optimū quid est: rō
hec rectar p̄sumat felicitatē hoīs i pleuit. id cōclu
dit post: qd sola rō perfecta bñ facit: et sic manife
stū est qd in illa ep̄la seneca felicitatē consistere po
sunt in rōe et sapia. ¶ Sed tu dicit statim qd oēs au
ctoitates seneca et rōes super quas fundat: cōclu
dunt oppositū eius quod volebas p̄bare: intende
bas eū concludere qd non solū in actu intellectus
(cuius mōi sunt sapia scia et rō) consistit hūana fe
licitas: imo etiam in coniuncto ex actu intellectus
et act⁹ voluntatis: et auc̄tes allegare dicit ex p̄sse
qd in solo actu intellectus. idē enī seneca sola rō p
fecta bñ facit: et qd videret oēs libros ei⁹ ip̄e excla
mat et extollit sapias sup oīa hūana bona. It̄ndē
tū qd si exq̄site videat itentio seneca seu opio ap
parebit: qd ip̄e bñ scit distiguere int̄ p̄tutes mo
rales qd dixim⁹ esse p̄tutes appetitus seu volūtātē
et int̄ prudentiā quā dixim⁹ p̄tutē intellect⁹ practi
ci sicut p̄ ex illo quo libello suo pulcherrimo vo
cato de q̄tuor p̄tutibus cardinalib⁹: et vtrāqz vo
cat p̄tutes seu virtutum species in dicto libello.
has qdē p̄tutes aīe nostre vt dī: appetit⁹ practi
cū aut ei⁹dem aīe nostre vt dī: intellectus pra
cticus: sed neutras diuisim dicit esse p̄tutes sim
p̄r anime humane vt humana aīa dī: quia p̄tutē
opz esse perfectam dīspōitiōē ei⁹ cuius dī vir
tus ea rōe qd dī p̄tus ei⁹: sed nulla earū diuisim est
p̄fecta dīspōitiō aīe hūane scdm qd dī: aīa hūana
nec etiā hūane practice scdm qd dicitur humana
practica. Et videt qd hoc debeat Aris. p̄cedere: qd
eū virtus sit dīspōitiō perfecta habentis p̄t se
ptimo phisicorū. virtus enī perfectio est vñ qd qz
enim tunc maxime perfectum est cum attingit p̄
p̄tē virtutis: sū in secundo huius: virtus oīs cui⁹
vtrūqz fuerit virtus et bene habens perficit et op⁹
eius bene reddit: postea in sexto huius apparet qd

licet virtus moralis diuisim cōtra prudentiā red
dat voluntatem practicam perfectam vt volūtas
dicitur: et opus eius bene quantū spectat ad volū
tatem: vt voluntas dī: et sic de prudentia quātū
ad intellectū practicū: it̄ neutra diuisim reddit totā
aīam actiuā perfectā nec opus ei⁹ bñ. sed Aris.
p̄terit videt: dicens p̄tutē morālē p̄ncipalē nō pos
se esse sine prudētia p̄p̄ qd (vt dicit) oēs qñ diffi
niunt p̄tutē apponūt h̄rū dicētes et ad qd ē scōz re
ctā rōem: itā dē p̄cludit manifestū eē ex dictis qm
non possibile bonū esse p̄ncipalr sine prudentia
tunc sequitur: adhuc enī neqz prudētie sine mora
li p̄tute. Et in vii. politicorū vt p̄allegatū fuit: nul
lū aut bonū op⁹ est neqz viri neqz ciuitatis sine pru
dentia et p̄tute. Et ita secūdū predictas deductio
nes rōcinando videtur qd p̄tus anime actiue scdm
q̄ actiua dicitur est aggregatio p̄tutis moralis et
prudentie et neutra diuisim. Deinde consideran
dum est qd (sicut dicit Aris. nono ethicorū) cum hō
sit aggregatus ex aīa et corpore: ex parte sensuali
intellectuali. it̄ cum in hac p̄gregatione homo sit
p̄ncipalissimū homo maxie dī: hic intellectus. et
ita intendit de alijs p̄gregationib⁹: dicens quēdā
modū aut et ciuitas p̄ncipalissima maxie videt esse
et oīs alia p̄gregatio: sic et hō. Si igit dīcam⁹ qd i
illa p̄gregatione p̄tutis moralis et prudentie qd est
tus aīe actiue p̄ncipalissimū ē prudentia sequitur qd
scdm talē denotatiōē p̄gregationis a p̄ncipa
lior oīs p̄tus hoīs scdm virtutem actiuam vt a
ctia est. ē prudētia: quā itēdebat seneca p̄rōes et ē
p̄ sapiam quia sp̄ ip̄e locut⁹ ē de felicitate practi
ca scdm quam prudētia dī sapia. Sic etiam dī
cit seneca oīs p̄tutes anime rationes: et fortitu
dinē esse scientiam. vnde in epistola Bīales que
rit quid est sapiētia: Et respōdet qd sp̄ idē velle
atqz idē nolle: licet velle et nolle sint act⁹ p̄i⁹ volū
tatis. Et in ep̄la claranū dicit exp̄sse qd oēs p̄tutes
sunt rōes. Et in ep̄la pepcerā dicit: non est ei for
tudo incōsulta temeritas nec piculoz amor nec
formidabiliū appetitio scientia est distinguēdi qd
sit malum et quod non sit. Ad istam igitur itentio
nem et ad istum modum loquendi putandum ē so
crateū locutum fuisse: cum dixit oēs virtutes eē
rationes et prudentias vt narrat Aris. sexto ethi
corū. Hec Aris. ibidem videtur illa dicta repre
hendere scdm istā itentioē: sed rephendit illa ver
ba eomō quo rephenderet ei⁹ h̄ba ip̄oza cū dicit
ciuitatē et oēs p̄gregationē eē p̄ncipalissimū et ho
minē esse intellectuū. Ex istis igit oīb⁹ videt esse
dicendū qd felicitas practica de qua p̄dicti phi
sime loquebant: nec sit diuisim act⁹ itelligēdi scōz
prudētiā: nec act⁹ volēdi scdm p̄tutē moralem: s̄
actus ex illis actib⁹ p̄gregatus scdm p̄tutem per
fecta et ex illis p̄tialib⁹ p̄tutib⁹ p̄gregatā. In qua
tū p̄gregatiōe p̄p̄ncipalior nobilior et melior es
set prudentia et actus prudentie scdm delectatio
nē itentionis phloz p̄allegatoz. Et p̄porcionabi
liter v̄ esse dicēdū de felicitate p̄tēplatiā qd ad
act⁹ intellect⁹ p̄tēplatiui et volūtatis cōtēplatiue
put ip̄a dī felicitas aīe hūane: vt est et dī p̄tēpla
tiua. vnde puto qd in patria clare vīlioni que p̄pe
et scōz se nō debeat dīci practica corrīdeat: ad qd
etiā p̄pe nō debet dīci amor practi⁹ et p̄tēplati

Calūnia

Responsio.

optimū qd p
esse i hoie ou
pfr d

uus. Ego credo qd nō sit possibile modū istū dicē
di rōibus iprobare multā habētib⁹ efficacā: nec
puto qd istū modū negāss et Aris. ad sensū p̄dictū
Tū hīs nō obstantib⁹ pōt dari ali⁹ mod⁹ loquēdi
videlz qd cū felicitas debeat dici qd optimū ⁊ p̄fer
cissimū eoz qd in aīa sūt iesse felici seu felicitabi
lis scdm virtutē: optimū aut eoz qd hōi inesse p̄t. du
p̄t p̄siderari: vñomō optimū via cōpositiōis seu
aggregatiōis. aliomō via diuisionis seu resolutio
nis: ⁊ sic viroqz hōz modoz pōt dici hūana felici
tas. via ergo p̄positiōis optimū in hoie est p̄grega
tio ex oib⁹ virtutib⁹ opatiōib⁹ ⁊ dispositiōib⁹ qd in
nate sunt homini conuenire spectantibus ad ip̄i⁹
meliorationem: tam scdm aīam ⁊ singulas poten
tias aīe qz scdm corpus ⁊ singulas partes ad inte
gritatē corporis pertinetes: hoc igitur nomē feli
citas istomō supponeret p̄ tali p̄gregatiōe adhuc
appellādo sufficiētē adiacētā extrinsecoz bonoz
ad hoc qd hō valeat exercere expedite singulas o
peratiōes sibi pueniētes ⁊ scdm p̄tutes aīe: ⁊ scdm
p̄tutes corporis: ⁊ ista est felicitas qd a boetio de
scribit⁹ que est status oīm bonoz aggregatione
perfectus ⁊ sic nihil imperfectum est eozum que
felicitas vt dicitur in decimo huius. ⁊ sic diceret
aliquis qd ille non esset simplr homo felix qd esset
mēbro truncatus vel egritudine detentus vel in
carceratus aut infortunatus vel carēs diutius ex
teriorib⁹. putabat i p̄mo libro. ⁊ p̄ hīc fide catho
lica ⁊ spūali ac supernaturali reuelatione caren
tes scirent hūmōi felicitatē attribuerē in hac vita.
Quia autem resolutionis optimū in homine dice
retur illa dispositiō vel ille act⁹ aut quocunqz no
mine noīetur: que vel quī in p̄dicta congregatiōe
resoluta in suas partes esset optimū ⁊ finalissimū
alioz: ⁊ ad qd singula alia finaliter ordinarent nō
qd illa resolutio fiat scdm realē remotionē p̄tium
ab inuicē: sed scdm rōez distictē p̄tes oēs p̄siderā
tē. Si igitur dicam⁹ qd illū sic optimū sit act⁹ spe
culatiōis circa diuinā essentia nos dicem⁹ qd ille
act⁹ erit hūana felicitas: ita qd hoc nomē felicitas
supponit p̄cise p̄ illo actu: s̄ tñ nō absolute a cō
notatiōib⁹: imo p̄notat siue appellat oīa p̄dīta
ad expeditū exercitiū ill⁹ act⁹ speculatiōis: ⁊ na
turalr p̄tūa vel annexa: ⁊ sic appellat p̄mit⁹ amo
rē dei tanqz naturalr consequētē ex illa specula
tione si sit recta ⁊ p̄fecta: delectatiōē hīs actibus
connexā naturalr. deinde etiā appellat virtutē sa
pientie scdm quā est illa speculatio p̄fecta conse
quēter appellat prudētiā ⁊ p̄tutes morales paran
tes locū sapie vt dicit⁹ est in sexto. deinde sēsum
viuacitatē deseruiētiū intellectui ad speculatio
nem: et tandē virtutes corporis et bona exteriora
sicut satis deductum fuit in. xvj. qōne p̄mi libri.
Et certū est qd istum modū loquēdi tenuit Aris.
nec contra istū modū valent rōes qd prius fiebant:
faciliter enim respondendū ē ad eas. Ad p̄mā
ponam⁹ qd clara dei visio sit hūana felicitas i pa
tria: tu arguis qd tūc esset felix si clare videret deū
sine delectatione. imo cum trahit⁹ odio dei: ego
nego. imo potius esset miser: quia tūc illa visio
non esset felicitas propter defectum appellatiōis
sicut simitas que licet supponat pro caritate: ta
men appellat nēsum: ideo magnitudo et cāuitas

Ad rationes
q videbā p̄pro
bare qd felici
tas nō sit i ali
quo simplici.

nasī que est simitas si remouerent a naso et pone
rent in lapide. ipsa non amplius esset simitas p̄
pter defectū p̄notati. ⁊ ita licet Aris. teneat felici
tatē esse actū speculandi: tamē dicit in septio hū
ius qd dicētes hoīem rotatū vel ifortunatū esse fe
licem si sit bon⁹ licet actu speculetur nihil dicit
⁊ in p̄mo hui⁹ sit. Et quod dicebatur de albedi
ne non est ad p̄positū quia albedo significat id p̄
quo supponit sine p̄notatiōe alioz. Ad aliā qd
dicit qd tā volūtas qd intellect⁹ est felicitabilis cōce
do. Sed ad solūcū clare istā rōez p̄mūda erit
qdā alia distictio de felicitate. ideo nūc trāseo ad
rōez seqntē. Ad dī qd felicitas est dei perfecta cō
templatiō ego possū concedere: sed ista p̄tēplatiō
est speculatio seu visio dei tamen nōten cōtēpla
tione connotat sicut nomen felicitatis adiacenti
am amoris et delectationis naturalr connexoz
illi speculatiōi vel visioni. Et tu dicis visio est p̄
fecta cōtēplatiō. ego dico qd vix est adiacenti⁹
sibi amore et delectatiōe: sed si non adiacerēt ip̄a
non esset perfecta cōtēplatiō. imo nec esset perfe
cta visio. bene enim esset visio perfecta sua essen
tiali perfectione: sed non sequitur: ergo perfecta
perfectione innata sibi adiacere: sicut hō sine vir
tutibus moralib⁹ ⁊ intellectualib⁹ non esset sim
plr hō p̄fect⁹: licet is esset p̄fect⁹ scdm p̄fectionē
essentialē. Ad aliā qd arguit de p̄ se sufficientia
felicitatis: dictū est i. xliij. qōne p̄mi libri: vbi po
titi fuerūt quattuor modi per se sufficientie ip̄i⁹ ⁊
adhuc posset addi quintus: qz felicitas est per se
sufficientissima qd nullo indiget quod esset sibi cō
ueniens ad p̄fecte viuere: qm hoc non indigeo qd
habeo speculatio aut qd ē hūana felicitas oīa hīs si
bi adiacentiā que conueniūt hōi ad p̄fecte viuendū
⁊ scdm corpus ⁊ scdm aīam. aliter ip̄a nō esset fe
licitas. vnde concedo: qd felicitas posset multis
indigere: requisitis ad vitā perfectam hoīs: sed
tūc illa non esset felicitas hūana. id hec ē p̄ se p̄
felicitas est sufficientissima sic qd nullo indiget vt
dictū est. Ad dī aut auctēres siue sacre scripture siue
phōz licet exp̄sse dicerent felicitatē in dei amore
consistere vel in delectatione vel in amore ⁊ visio
ne aut felicitatem etiā esse amorem vel delectatiō
nem vel conuictū ex amore ⁊ visione: exponerē
tur qd hec dicta fuerunt ad signandū qd nō pōt ēē
felicitas sine illis: vel qd hec sunt necessario anpe
ra felicitati vel consequentiā ipsam vel aliquo ta
li modo. Sepius em sermōnes ponunt non secūdū
p̄boz p̄p̄tūas significatiōes ⁊ acceptiōes illūc
ergo admissa hac p̄ma felicitatis distictiōe cui⁹
mēbra cōcidūt qd ad realē hūanoz bonoz extitū ⁊
eoz ordinationem in hoie felici: ego ponā adhuc
vnā aliam distinctionem de felicitate. et notabo
qd cuiusqz conuenit habere p̄p̄iam virtutem: ei
conuenit ⁊ felicitas. et si expedite operatur secūdū
illam virtutem: habet felicitatē vel p̄portionabi
le felicitati: dico conuenit sibi felicitas si ip̄sū sit
naturā felicitari: vel p̄portionabile: si non p̄pe
diat⁹ felicitabile omne enī quod attingit p̄p̄vir
tutē et opatur scdm eā expedite: est perfectū ⁊ opti
me se hīs ⁊ p̄p̄tis est felix vt p̄portionabile felici
ci: p̄stat aut qd tot⁹ hīs p̄tes diuersas ⁊ ad diuer
sas opatiōes naturalr ordiatas assignāda est p̄
m. iij.

Ad secundam

Ad tertiam.

Ad quartam

Alia distictio
felicitatis

propria unusquisque partis. et eius pars est ei propria: et optima plexio cordis et alia cerebri et alia manus et alia oculi et cuiuslibet partis. pars propria alius cuius partis illa pars bene se habere perficit. et opus eius bene reddit oculi eius partem bene videmus ut notat in secundo huius. Et quibus sequitur quod cuiuslibet parti totum bene ordinatum convenit propria felicitas vel propria dispositio partis proportionabilis felicitati. Si ergo largo nomine omne proportionabili felicitati vocemus felicitatem: tunc et corporis in homine erit felicitas et anime felicitas et cordis et cerebri et manus et oculi: alia huius et alia illius. Sed cum istam ponamus potentiam partem: alia erit pars atque felicitas anime sensitive inquantum sensitiva: et alia appetitive inquantum appetitiva: alia intellectus ut intellectus: alia voluntatis ut voluntas et alia etiam intellectus activi ut actus et alia speculativi ut speculativus. Sed tunc de toto ex pluribus constituto que sit pars atque felicitas ipsius: et quod ab unusquisque partis propria felicitate distinguatur: oportet considerare. Et potest dici: quod ex partibus partium ordinatis et proportionatis resultat pars totum quod non est nisi ordinata et proportio nata congregatio partium partium vel potentiarum: et sic differt pars totius a parte partium: sicut differt congregatio multorum ab uno illorum ita etiam si felicitas ponatur in opere secundum partem: felicitas totum differt a felicitate partium sicut congregatio multorum operum ab uno illorum et hoc est loquendo secundum primum modum dicendi in prioribus diffinitionibus. Sed si loquimur secundum modum secundum de nominatione a principalissimo congregationis sicut a congregatione generalis universitatis vocarem congregationem rectoris et congregationem unius specialis nationis vocarem congregationem procuratoris tunc dicerem quod pars totum est pars principalissime partis: ut si virtutem animalis diceremus esse complexione cordis que est propria virtus cordis. Ista igitur nomina pars cordis et pars animae superponerentur eodem sed tamen differunt quia hoc nomen pars cordis non appellaret partem seu plexionem cerebri aut epatis: sed hoc nomen pars animae appellaret complexiones partium cerebri et epatis et aliorum membrorum. Sed posito quod cor esset optime plexionatum et non cerebrum tamen illa plexio cordis esset pars cordis: sed non animae diceretur pars animae propter defectum notatum. Et ita proportionabiliter debemus imaginari de felicitatibus totius et partium quo ad opera partium in quibus consistere ille felicitates. Hinc ergo descendamus specialiter ad felicitatem hominis et felicitates suarum partium. et loquimur secundum primum modum loquendi prioris diffinitionis quia ille est facilior et melior et dividiatur homines primo in portionem inferiorem quam dicitur vegetabilis et sensibilis et illa est composita ex anima et corpore cum vegetatio et sensatio non exercentur nisi in organo corporeo et in portionem superiorem quam vocatur intellectualis que est anima perfecta: cum operationes proprie illi portioni non sint in organo corporeo. Portio autem inferior dividitur in vegetabile et sensuale. vegetabilis autem dividitur in singula membra quorum quilibet est compositum ex anima et corpore. et habet plexionem propriam: et vegetatio nec propriam. Sensualis autem dividitur in sensum et appetitum sensitivum. parat autem quod pars sensualis ex naturali plexione perfecta est ad clare et distincte sentiendum. virtus autem appetitus ultra bonam et natura

divisio partium anime.

le complexionem requirit habitum bone assuefactionis inclinantem ad obediendum rationi. Portio autem superior dividitur potentialiter in partem activam et in partem contemplativam siue practica et speculativam: et utraque pars dividitur in intellectum et voluntatem scilicet pars practica in intellectum practicum et voluntatem practicam et pars speculativa in intellectum speculativum et voluntatem contemplativam seu speculativam quam non dico speculativam quia speculetur formaliter: sed quis eius actus ut sic sequitur actum speculationis: virtus ergo intellectus speculativi secundum Aristotelem est sapientia. et actus secundum illam partem est speculatio circa divina: que felicitas intellectus speculativi: et virtus voluntatis speculative esset amor habitualis dei et totius ordinationis entium ut a deo dependens et actus secundum illam virtutem esset actualis amatio dei consequens predictam actualem speculationem: quod amatio esset felicitas voluntatis speculative. et secundum veritatem felicitas intellectus speculativi seu contemplativi est visio clara dei: felicitas voluntatis speculative seu contemplative est actualis amor dei: et sic felicitas totalis partis contemplative esset connexio dicti amoris et dicere visio nis partem aut intellectus practici est prudentia: et eius felicitas est actus prudentie: et virtus voluntatis practice est connexio virtutum moralium cum prudentia et felicitas cuius est actualis inclinatio secundum illas partes ad iudicium prudentie. virtus ergo totalis portionis superioris est congregatio dictarum virtutum: et felicitas congregatio dictarum felicitatum. Et sic expediendo breviter de similitudine in prima quia illa transcendit methas huius considerationis: nos non diceremus hominem perfectissime esse bene an eius resurrectione: quia deficit ei beatitudo seu eius optima dispositio que est de integritate similitudinis hominis vel connotata per similitudinem hominis cum parte dictus homo sit compositus ex anima et corpore tamen ego ostendit quod secundum denominationem a parte principaliori (puta dicitur Aristoteles quod homo est in se intellectus) beatitudo per se beatitudinem anime eius licet non resurrexerit corpus: est tamen vere beatus et homo beatus. Secundum autem arguendum est proportionabiliter in hac vita: si ei homo sit felix secundum portionem superiorem practica non sequitur quod sit felix homo: sed felix activus. non tamen forte speculativus: quod requiritur ad esse simpliciter hominem felicem et si sit felix secundum sapientiam et prudentiam secundum practice et speculative: tamen non dicitur sequitur quod sit felix homo: quia forte deficit felicitas alicuius partis portionis inferioris ut si deficit oculi aut pes aut manus vel speculativa est pars vegetativa per similitudinem ex quo sequitur impedimentum partis sensitive et ite intellective quod tamen ad operis exercitium vel etiam ex defectu nutrimenti non potest vegetativa in opus suum et impediuntur statim omnes alie virtutes: et tamen felicitas hominis inquantum in hoc mundo naturaliter vivens secundum quod talis est talis congregatio felicitatum omnium hominum partium vel notatur. Ideo non sequitur si portio superior est in sua felici perfectione quod ex hoc sit felix homo. Et hec est intentio Aristotelis ex qua clare manifesta sunt multa que in primo libro querebantur. Manifestum est enim quod neque in hominibus exterioribus consistit humana felicitas nec in voluptatibus nec in partibus aliquibus

corporealis autem opibus imo nec in rebus vel opibus
 nobis intellectualibus nisi partialiter. Vel si iuxta scilicet
 modum prime distinctionis dicatur in ope intellectus consistit
 illud: hoc in non est sine adiacentia aliorum humanorum bonorum
 corporis et anime. Et appetit etiam quod illa philosophia seneca
 in quibus videtur sepius exclamare per hanc Aristotelem inquam quod
 cum aliqui recitata fuerint in octava questione primi libri scilicet
 quod bona corporis vel mala sanitas. vel egritudo diuicie
 vel paupertas et nichil augmētāt vel diminuit de humana sorte vel felicitate: nec ad ea apponunt
 vel auferunt et cetera. purilla philosophia sunt vera nihil procedunt
 per Aristotelem nam si loquatur de felicitate hominis. ut est compositus
 eius ex corpore et anima viuens naturaliter ipse non dicit verum
 cum ait loquatur secundum quod dicitur de sorte hominis quantum
 ad portionem superiorē: verum dicit de sorte acquirita
 scilicet non de acquisitione eius spirituali quantum ad sapientiam. multum
 ei obest studio corporis egritudo. captiuitas necessarium
 indigentia et cetera. Nec bene dicitur de felicitate si consistit in ope sapientie. Et bene dicitur de ope intrinsecum
 sicut in practice: non in de ope extrinsecum quod iam
 transit in alios vicinos in re publica et cetera. quoniam se habet
 bene secundum quodlibet istorum requirit ad hominem optime se
 habere quod est hominem esse felicem. Item seneca in illis philosophiis
 valde bene et pulchre et scilicet loquitur peratiue sed non
 simpliciter et absolute. dico peratiue quia tanta est excellētia
 portio superioris ad inferiorē. quod nulla admittenda
 est portio eorum ubi est impossibilitas salutis eorum
 et hoc tenemus ex fide nostra. Et aristoteles hoc idem crederet
 videlicet quod longe eligibilius est perdere diuitias alios
 membris imo corpore et vita temporalē in casu impossibilitatis
 tatis: quam leuissima culpa maculare portionem superiorē.
 Ista locutio peratiua est intentio seneca et moralium
 omnium videtur esse loquuta ut ait in epistola Inimicitias vir
 bonus ab honesto nulla re deturbat: ad turpia nulla
 spe iuitabit non fuit in intentione seneca quod hoc simpliciter
 et optime se habet cum est in tormentis afflicto et egritudine
 ne detur carere cibo pecunia et amicis: quia si tunc deberet
 optime se habere: non deberet magis statu alium quam illud
 appetere. quod negat seneca dicens in libello suo de vita
 beata non cōtinet se sapiens si fuerit in fine stature
 esse tamen se perceri vellet malā valitudinē tolerabit
 bonā optabit totū fortune/regnū despiciat: sed ex illo
 si dabit electio meliora summa. Et quis ista
 videatur esse vera determinatio felicitatis: tamen circa ea
 oritur questio. Prima est cum homo se habeat optime
 secundum animam et corpus: tamen opus senescere et non se habere
 tunc optime secundum corpus in tantum quod ambulare non potest et
 ita nullus senex est homo felix quod philosophi non concesserunt.
 Secunda est virum aliquis dormiens sit homo felix: videtur
 quod non quia tunc non operatur secundum virtutes intellectuales in
 quantum operatio tu dicitur humanā felicitatē consistere: saltem
 quantum ad partem felicitatis longe principaliorē. sed per videtur
 de inconvēniētiā si oporteat ita sepe hominem amittere
 suā felicitatē. Tertia est si homo sub tormentis seu
 egritudine infortunatus vel captiuatus non sit homo felix
 an est homo miser vel infelix. et videtur quod non si ante
 erat felix quia primo huius nullus bonorum fiet viri mi
 ser. Quarta est si homo per optime se habet secundum animam et
 corpus vel quod ad quadragessimū annum et per totā sequentē
 vitam ei maneat in captiuitate sepe sub tormentis
 sepe sub egritudinibus: et homo an vnquam fuerit vix
 dicere de illo quod ipse est felix homo. Quinta est an sit
 dare felice feliciose: videtur quod non quia est felix est opus

time se habere. et optime non est melius. Ad primam questionem
 ego respondeo quod hominem optime se habere est hominem esse felicem
 sed non optime se habere simpliciter: est enim deus. scilicet optime se
 habet secundum quod natura hominis permittit secundum totum tempus compositum
 vite sue. referendo ad quolibet partem ipsius illud
 optime se habere scilicet secundum quod permittit et requirit etas illius
 temporis. si est in puericia se habeat optime ut puer in iuuen
 tute. ut iuuenis in virilitate. ut vir in senectute ut se
 nex ipse simpliciter dicendum est homo felix. et in omni tempore vite
 sue. et in quolibet parte illius temporis verum est dicere quod ipse est
 homo felix. Contra dices tu tunc in tempore punicie dices
 refertur per hoc felix: in quo tamen ipse nullus est virtutis moralis
 aut intellectualis et sic quod est homo felix. sine sapientia
 sine prudentia et sine virtute moralis. quod est absurdum
 dicere et per determinata. Ista ratio est sophistica
 et magis physica quam ethica. ego ei possum vere dilige
 re quod sortes currit in illo tempore in quo ipse non currit loquor
 ei in vno tempore per alio tempore. aliter non possem tibi dicere
 re dicens quod sortes non currit. quia nescio tibi dicere
 donec locutus fueris. Ista ratio tibi dicendo quod sortes
 currit: et forte non currebat quoniam loquaris et curre
 bat quoniam loquar. et vterque dicit verum et sic ambe rationes
 ctione sunt vere dico quod non: quia dicendo ego non loquor
 bar pillo tempore in quo ego loquor. sed pillo in quo tu lo
 quaris et sic nos ab eo peodē tempore loquamur in diuersis.
 Si ergo in tempore punicie sortes: ego dico sortes
 est felix ego dico verum. quia non dico hoc per tempore pie
 cise in quo ego loquor: sed per totum tempore vite sortes in quo
 ipse est et vere felix. Sed tu quis non de loquor sed de
 esse an sortes est felix in tempore punicie. ego dico quod non
 nisi partialiter quia ipse est puer felix. An ergo ipse est felix
 tempore virilitatis quoniam ipse est perfecte virtutibus et secundum animam
 et secundum corpus. ego dico quod sic secundum denotatio
 nem apte principaliori felicitatis humane quia est felix
 vir. et virilitas est nobilior pars etatis humane scilicet non
 est homo felix: quia felicitas significat omniquam perfectio
 nem et secundum corpus et secundum animam et secundum tempus puen
 ens naturaliter humane vite. Et hoc notauit aristoteles
 de decio ethico. dicens perfecta igitur felicitas hec
 utique erit hominis accipiens longitudinem vite perfectam
 nichil ei imperfectum eorum quod felicitas. Quomodo dices
 tu nonne martires amore dei mortem passi vicesimo
 aut tricesimo sue etatis anno fuerunt homines felices
 Diceret quod non felices homines simpliciter: sed felices
 secundum partem superiorē: et etiam feliciores quam si non passi
 fuissent per salute partem superioris ad quam salus infe
 rioris in casu impossibilitatis nullā habet portione
 ut dictum est et in resurrectione fiet felices homines tota
 liter. Et de hoc dictum est in nona questione quod soluta est
 in primo libro. Sed ad hoc quod scilicet quod dicitur dicatur
 per quod in tempore in quo quod dormit verum est dicere quod ipse
 est felix. Si tu quis virum est felix pillo tempore per quo
 dormit: dico quod sic. quia ibi tempore accipit indefinite: et
 est vera per tempore totali vite sue. id simpliciter est vera. Et
 tu concludes. ergo dormiens est felix. procedo. nec mirum quod
 dormiens est vigilans: sed non simul sed prius et posterius
 Ego enim vtor tempore tanquam parte non vno momento vel
 vno die: sed totali tempore vite sue. Si itaque tu concludes
 ergo homo non speculatur est homo felix. nego. nam et tu pro
 bas. quia nullus dormiens speculatur. ego nego. sed pro
 do quod non sit dormit et speculatur: sed prius et posterius
 Sed pone quod per totā istā horā dormiat. An igitur in
 ista hora speculatur: dico quod non. An igitur in ista hora

Ratio

Obiectio.

Quinta
 uncule
 Prima

Secunda.

Tertia

Quarta.

Quinta

Ad secundam
 questionem.

est felix dico qd nō qd felicitas ē scdm integrū tē-
pus totū vite: imo etiā posito qd i hac tota die ipe
pēplāz. z aia optie se hz scdōz qd ē possibile hoiez
naturalr se bñ hñe p vñū diē. Ego dico qd ipe illo
die nō est simplr hō felix. sed ē felix scdm qd quā-
tū spectat ad statū hoīs p vñā diē. sed an ipse dor-
mies p totā istā horā pñse sit felix i ista hora mō
pdicto scdm qd. f. quantū spectat ad statū hoīs p
vñā horā. dico qd sit. qz i pñm dormire hac hora est
ipsū hac hora optie se hñe. f. mltō meli⁹ qd si vigi-
laret. pono ei qd i tpe pñi in tātū vigilauit z spe-
culat⁹ ē qd sensus idiget rede naturali scz sōno p
ista hora. tūc certe melius ē sibi nūc dormire qd vl-
tra supercedere i vigilia z speculatiōe. dormit ei
nō finalit⁹ vt dormiat: sed vt valeat meli⁹ vigilare
z potēti⁹ speculari. Et si sicut dictū est an nos dici-
mus felicitatē hoīs i speculatiōe pñstere nō tāq̃
in pgregatiōe oīm bonoz ad felicitatē requisitū:
sz tanq̃ i optia pte illi⁹ pgregatiōis. Et noli itel-
ligere qd hñmōi pgregatio bonoz hñanoz itegrās
felicitatē vel requisita ad felicitatē sit tota sñ. imo
est scdm ei⁹ ptes successive expansa p totālē vitā
ipsi⁹ felix: z ē p vñā diē vñā hora alia z alia
alia diē z alia hora. vt mō loq̃ cū aīco nunc ire ad
ecclesiā/mō dormire/mō speculari/aut comedere
z c. z qdlibet eoz qñ opz z vbi z quō z c. Bñ si qñ-
tur de felici an sit felicioz hora qd speculari qd ho-
ra qd dormire. dicā qd nō. qz neutra hora ē felix: sed
ps felicitatis qd ē in hora in qd speculari ē lōge me-
lior z honorabilior qd ps qd ē in hora in qd dormire.
Et ex pñctis in hñmōi qñsticūle solutiōe pñctif ma-
teria de pñuatiōe felicitat⁹ de qd in pñmo lib. ma-
gis supficialr dictū fuit. ¶ De tertia qōne dicen-
dū qd miseria ē pñafelicitati. Pñetas autē attēdit
scdm maximā distantia. vt hñ decio metaphisice.
vel saltē scdōz magnā z notabilē distātiā. mō dictū
est pñs qd porcio inferior pñata ad portione supe-
riorē nulli⁹ ē nobilitatis i casu incōpossibilitatis
Ideo ego dico qd nunq̃ hō dñ miser pñt defectū
porcionis inferioris si supior bñ se hñat: sed solū
miseri dñr cū porcio supior ē vitia i fecta. De in-
felicitate autē dicēdū ē qd cōiter istis noib⁹/ in pñ-
tia/ iusticia/ illiberalitas nos vtinur tanq̃ pñis
istis noib⁹/ iusticia/ iusticia z c. z etiā isto noie in fe-
licitas vel infelix possum⁹ vt pñe huic noī felici-
tas vel felix z tūc significāt miser z infelix. id ē sicut
de misero seu miseria dictū ē sic dicat de ifelicitate
sive infelici. Si autē ifelicitas opponat nō pñe
sed pñatue ad felicitatē solū: tūc ille qd nat⁹ esset
insensat⁹: scz nō hñs vsū rōnis pñtā. vt sūt fatui
naturales: dicere ē infelix. Ille qd de qd qrebat qd.
neqz ē miser neqz ē infelix/ sz ē nō felix hō. qz est
nō ē simplr felix hō. ¶ Ad qñtā qōnem ptz ex di-
ctis qd ille nunq̃ fuit felix hō. sz fuerit felix puer
felix iuuenis z forte felix vir: z sz etiā fuerit felix
scdōz porcionē supiorē. ¶ Ad qñtā qñstionē vides
mñi eē dicendū qd nō debem⁹ loq̃ de hoīe felice
scdm inaginatōnē mathematicā scz qd sp extre-
me bñ se hñat ita qd nō sit possibile excedere i me-
li⁹ qd hñ modico excessu. null⁹ ei fuit talis nisi so-
lus xps. Imo nō pōt hō naturalr eē viuēs in hoc
mūdo qñ aliq̃lter deuter a rector pfectissimo me-
dio pñtutis nisi miraculose regere z valde supna

turaliter ipm hñet. dicim⁹ qd de natāli moralitate
loq̃ntes qd cū dicim⁹ hoīem felicē z optie se hñtē
nos intelligim⁹ p hoīez optie se hñe qd nō deficiat
in corpe vel i mēbris notabili defectu qd sit mora-
liter bon⁹ z prudēs z sapiēs et diues z fortunat⁹
ita scz qd in nullo istoz notabilr deficiat: z sic cōce-
do qd pōt esse felice felicioz. z tēpato tēpantioz. id
grāmatici magni dicūt nō repugnare suplatiuo
qd iterū pñt: vt optim⁹ optimioz optimissimus:
Si autē iste nō sint dictaz qñstionū solones reales.
tñ recipiant sicut logice z lusue. Et appet qd oēs
rōnes hñc inde facte nō pcedūt p determinata pñs
quicūqz duoz modoz loquēdi de felicitate prius
narratoz in pñti qōne teneat. Tñ manifestū ē qd
hñana felicitas pñstet qdāmō in vno actu: scz vel
tanq̃ in illo actu qd est felicitas: vel tanq̃ in illo qd
est pñcipalissim⁹ z finis alioz i congregatiōe qd ē
felicitas. ideo qrendū est viroqz mō dicef. f. qd sit
ille act⁹ in qd pñstet hñana felicitas: Itaz (vt dicit
arist. in pñmo hui⁹) ad vitā cognitio ei⁹ magnū hñ
incremētū. z quēadmodū sagittatores signū pñ-
tes magz viroqz adipiscemur qd opz. ille em̄ est si-
nis z signū in quē opz finalr ordinare oēs actus
hñanos vsū alij z alij scdm qd putāt illud signū et
finē esse aliud z aliud: alr et alr ordināt vitā suā:
alij peius. alij meli⁹. et qz null⁹ magnoz phōz po-
sunt illū nisi actū volūtatis aut actū intellect⁹: qd
ta qd scdm sensus pñctos formabit.



¶ Quinto qñt. vñz hñana felicitas sic
pñstet i actu intellect⁹ vel i actu vo-
lūtatis. ¶ Et qd pñstet in actu volūta-
tis: qz dicunt aliq̃ theologi qd scdm
actū volūtatis magz meremur. ideo
rōnabile ē qd scdōz actū volūtatis pñcipali⁹ pñe-
mur: pñmū autē finale ē ipsa felicitas. z c. ¶ Bñ
scdō dicit aliq̃ theologi qd sūma pñtutū hoibus in
existētiā ē caritas qd est ipsi⁹ volūtatis. id act⁹ ei⁹
qd est actualis amor dei est act⁹ sūm⁹ z optim⁹. z p
pñs in illo pñstet hñana felicitas. id pñmū manda-
rū dñicum ē de illo amore diliges dñz deū tuū z c.
¶ Tercio qz in illo actu pñstet hñana felicitas:
scdm qd hō maxime vñt obiecto beatifico: sz hoc
est scdm actū volūtatis qd ē amor. nā scdm intelle-
ctionē nō intime vñt intelligēs cū intellectu. qd
ita intelligim⁹ qd refutam⁹ z fugim⁹: sicut qd ac-
ceptam⁹ z pñsequimur: sed amor sic vñt amās ama-
to qd amic⁹ ē alter ipse. vt dicit Arz. et qd ipsi con-
donāt se sibi iuicē. ¶ Quarto qz vetula amans
deū sz de deo modicā hñat noticiā. placet deo qd
amat. et tñ magn⁹ cleric⁹ multas hñs de deonoti-
cias si nō amat deū nō placet deo. sed illud est no-
bis lōge meli⁹ z felici⁹ p qd placem⁹ deo qd p qd
ei nō placem⁹. qd amare deū est nobis felici⁹ qd co-
gnoscere ipm. ¶ Bñ in meliori actu pñstet huma-
na felicitas: cū felicitas sit qd optimū in hoīe: sz
pñt qd act⁹ volūtatis sit melior qre si ille melior qd
determinat⁹ ad bonū qd ille qd est indifferēs bonis
et malis. ver⁹ autē amor scz amicicie nō est nisi in
ter bonos z nihil amam⁹ nisi rōne boni vel appa-
rētis boni: intelligim⁹ autē bonū sub ratiōe boni:
et malū sub rōne mali. qd z c. Et aris. nono metha-
phisice vt it talī rōne ad pbandū qd studiosē potē-
lic act⁹ sit melior z honorabilior. ¶ Itēz ceteris

¶ Quinto
Arg. pmo.

¶ Scdō.

¶ Tercio:

¶ Quarto

¶ Quinto

¶ Sexto.

ad tertiam

ad quartam

ad quintam

parib⁹ act⁹ et pot⁹ et ita dicunt meliores et nobiliores que sunt melioris obiecti ut patet scdo hui⁹ et p⁹he-
mio de aia. g⁹ sequit⁹ si sint duo act⁹ vel due poten-
tie circa idē obiectū q⁹ ille est melior et nobilior q⁹
ferit in illud obiectū sub rōne melioris: sic ē de vo-
lūtate. fertur em̄ volūtās in deum sub rōne boni et
optimi. intellect⁹ aut⁹ mag⁹ sub rōne entis aut ve-
ri. g⁹ et c. ¶ Itē beatitudo inter ea q⁹ bō infunt ē sibi
maxime amabilis: sed volūtās ē sibi amabilior q⁹
intellect⁹. p⁹batio q⁹ vnaqueq⁹ potētia sicut et vna
queq⁹ res plus inclinā naturā ad actū p⁹priū
q⁹ ad actū alteri⁹ potētie. g⁹ volūtās cui⁹ ē amare
plus amat in ipso bō actū volendi q⁹ ē ei⁹ actus
p⁹pri⁹ q⁹ actū intelligēdi q⁹ ē alteri⁹ potētie. ¶ Et
cōfirmat⁹ q⁹ beatitudo est qd delectabilissimū p⁹mo
hui⁹ act⁹ aut volendi ē bō delectabilior q⁹ actus
intelligēdi. g⁹ et c. ¶ Minor p⁹bat⁹ q⁹ (ut dictū ē scdo
hui⁹ qōne scda) delectabile ē: ex eo qd apphen-
sibile est sub rōne cōueniētis ipi appetēti. tale enī
adeptū delectat: appetēs aut⁹ dicit⁹ volūtās et nō
intellect⁹: ea rōne q⁹ intellect⁹ et cōueniētissimū
volūtati ea rōne q⁹ dicit⁹ voluntas ē delectabilissi-
mū et hoc est act⁹ volēdi q⁹ est p⁹pri⁹ act⁹ ei⁹: earō
nequa ē voluntas. g⁹ et c. ¶ Itē cui⁹ oppositū est
peius illud est meli⁹. ut h⁹ in thopias et in nono
hui⁹ de regno et tyrānide: sed odire deū (qd oppo-
nitur ad amare) est pei⁹ q⁹ ignorare qd opponit⁹
ad cognoscere g⁹ et c. ¶ Itē delectatio ē actus nō
intellect⁹: s⁹ volūtatis. et tñ i vicesima octaua qōe
septimi libri argut⁹ fuit q⁹ delectatio sit in hoīe
qd optimū et delectabilissimū et finalissimū scilz
p⁹pter qd final⁹ sunt opatiōes intellect⁹ et volūta-
tis. ad qd sequit⁹ q⁹ vere in ea consistit hūana felici-
tas. ¶ Itē cū libertas sit nobilis p⁹ditio: poten-
tia ē nobilior q⁹ ē liberior et p⁹pri⁹ ab ea p⁹cedit act⁹
nobilior et felicior. si g⁹ volūtās sit potētia liberi-
or intellectu: act⁹ eius erit nobilior et felicior. tūc
ergo ad arguēdū q⁹ voluntas sit liberior opz cape-
rōnes q⁹ adducebant in p⁹ncipio p⁹me qōnis hui⁹
decimi. ¶ Oppositū arguit⁹ ex eadē maiore sub-
mēdo q⁹ intellect⁹ ē potētia liberior q⁹ volūtās. et
pōt argui p⁹ rōnes q⁹ adducte fuerūt in eadē p⁹ma
qōstione. et etiā p⁹ decimā cōclusionē tertie qōstionis
eiusdē decimi libri. ¶ Itē q⁹ speculario est actus
intellect⁹ et nō volūtatis. et tñ scdm Arist. felicitas
est quedā speculario. dicit ei⁹ expresse in 10. et pro-
bare intēdit q⁹ p⁹fecta felicitas quedā est specula-
ua opatio. et cōcludit in fine capituli dicēs: quare
vtrq⁹ erit felicitas speculario qdā. Idē patet p⁹ sene-
cam q⁹ rō est intellect⁹: nō volūtās ea rōne q⁹ dicit⁹
volūtās. et tñ Seneca dicit (ut allegatū est in q⁹ta
qōne) q⁹ in hoīe optimū qd est rō et q⁹ sola rō p⁹es-
cta beatū facit. ¶ Deinde posset q⁹ arguere q⁹ hu-
mana felicitas nec sit act⁹ intellect⁹ nec volūtatis
sed sit ipsamet aia. q⁹ felicitas ponit⁹ esse optimū
bonū humanū et hoc est aia. est em̄ oī accidēte no-
bilior et melior ut dicit commentator scdo de aia.
¶ Pōt etiā argui q⁹ p⁹sistit in ope sensus. q⁹ cons-
cessum ē in p⁹ma qōne hui⁹ decimi q⁹ sensus ē p⁹fe-
ctior et intellectu et volūtate. et potētie p⁹fectionis
melioris d⁹ esse opatio p⁹fectior et melior. q⁹ felici-
tati multa noīa attribuit⁹ in suplatiuo gradu ut
qd ē qd optimū delectabilissimū et p⁹fectissimū et c.

¶ Notandū est de qbusdam talib⁹ noībus q⁹ siue
ipsa sinonima siue aliquo modo differāt scdm rō-
nem. tñ reputam⁹ ea oīa p⁹ eodē supponere et ideo
de quo cūq⁹ subiecto fuerit p⁹batū vñ illoz: repu-
to qd libet alioz tāq⁹ p⁹batū de illo eodē subiecto.
et de quo cūq⁹ illoz p⁹batū fuerit aliq⁹ p⁹dicatum
reputo idē p⁹dicatū tanq⁹ p⁹batū de quolibet illoz
et enūm⁹ ad p⁹is plura illoz noīz. ut act⁹ optim⁹
act⁹ nobilissim⁹ act⁹ p⁹fectissim⁹ dignissim⁹ excel-
lentissim⁹ honorabilissim⁹ itē amantissim⁹ cū mag⁹
bonū magis debeat amari ceteris paribus. Et si
nobilissim⁹ q⁹ cū in ordine essetali finis semp finis
sit melior ordinatis ad ipsum: necesse est finē vlti-
matū et finalissimū alioz esse optimū. Itē etiā li-
berrimū: q⁹ qd est liberrimū libertate finalis ordi-
nationis hoc ē simpl⁹ liberrimū ut dictū est p⁹us: et
idē ē est optimū et finalissimū ut dictū est p⁹us. Ad
huc etiā opz q⁹ p⁹ eodē supponat iste terminus
act⁹ delectabilissim⁹: q⁹ ex eo delectatio in aliquo
bono apphēso sub rōne p⁹is et adepti ē: potior
et maior ceteris parib⁹ q⁹ illud bonū est apphēsus
sub rōne melioris et cōueniētoris et scdm p⁹fectio-
rē apphensionē put in septio libro determinatū
fuit: p⁹stat aut⁹ q⁹ apphensio intellectualis et recta ē
p⁹fectior q⁹ sensualis vel obliqua et falsa. ergo i il-
lo actu maxie delectamur quē apphēsiōe intel-
lectuali recta et p⁹a apphēdim⁹ sub rōne optimi
nisi id qd est optimū. nec sub rōne act⁹ nisi optimi
nisi id qd est optimū. actus n⁹ aliter apphensio ē ē
falsa. g⁹ inter actus n⁹os maxie delectamur in op-
tuno vel de optio sic p⁹ modū optimi apphēso et
tale cui⁹ apphēsiōne p⁹ modū optimi et cōueniē-
tissimū sequitur maxia delectatio voco delectabilis-
simū. idē ē g⁹ act⁹ n⁹ optim⁹ et act⁹ n⁹ delectabilissi-
m⁹. Cū g⁹ i p⁹ncipio qōnis supposuerim⁹ q⁹ v⁹ i a-
ctu intellectu et actu volūtatis: p⁹sistit hūana felicitas
ad sensum ibidē expositū: oīs talis act⁹ ē alicui⁹
obiecti: qd intelligim⁹ v⁹ qd volum⁹ aut qd ama-
mus vel odimus i quo nobis cōplacet vel disp⁹li-
cet et c. ¶ Et ego pono istā cōclusionē p⁹ma q⁹ act⁹
in quo p⁹sistit humana felicitas siue sit act⁹ volū-
tatis siue intellectu ē circa deū obiectie q⁹ opz illū
actū inter oēs alios act⁹ intellectu vel volūtatis ē
nobilior et nobilissimū ut supponit⁹: sed cōstat q⁹
ceteris p⁹ib⁹ act⁹ q⁹ ē nobilioris obiecti ē nobilior
longe em̄ ē nobili⁹ et excellēt⁹ intelligere deū
q⁹ festucā etiā si esset eque firma et euidēs vtrq⁹
intellectio et eque spālīs. imo etiā q⁹uis multa
d⁹na esset in euidētia. ut cōcedūt oēs p⁹hi: sed oīs
bonoz siue intellectu siue volūtatis deus est obie-
ctū nobilissimū: igit⁹ ipsius soli⁹ tanq⁹ obiecti est
ille act⁹ in q⁹ p⁹sistit hūana felicitas. Et in hoc cō-
cordāt oēs theologi et morales p⁹hi. et ē oīb⁹ indu-
bitabile q⁹ hō debeat scdm rectā rōnē mag⁹ ama-
re deū q⁹ seipm. de quo fuit dictum in nono qōne
septia. p⁹ scda cōclusionē. ¶ Notandū q⁹ de neces-
sitate oēm actū volūtatis p⁹cedit act⁹ intelligēdi
vel malū. dico bonū. si debeat seq⁹ p⁹placētia/acce-
ptatio/desideriū/aut delectatio. dico malū. si de-
beat sequi act⁹ oppositi. hec alias dicta sūt et ap-
parēt tertio de aia. appetibile em̄ mouet eo q⁹ sic
intellectū vel imaginatū. et mouet q⁹ bonū vel ap-

¶ p⁹petates
felicitat⁹ dif-
ferūt sola ra-
tione

Septimo.

Cōfirmatio.

Octauo.

Hono.

Decimo.

Oppositum.

Secundo.

qd felicitas
nec sit iactu
volūtatis nec
intellectus

q⁹ sit in opere
sensus.

Prima p⁹clo.

Notabile.

Corollarium

parēs bonū vt ibidem dicitur et cū iudicātū fuerit obiectū bonū nobis bonū: sequitur necessario cōplacētia in illo obiecto: vt dictū est in tertio libro: et si illud iudiciū fuerit verū certū et firmū de pura bonitate obiecti sine aliq̄ rōne malitiae consequētis vel cōcomitantis: tūc sequitur necessario non solum cōplacētia: sed amor et acceptatio. put hoc dicitur est in octaua quōne septimi libri. ¶ Ex his autem sequi videtur qd si de pura et firma bonitate obiecti fuerit iudiciū perfectū scilicet firmū et certū: tunc necessario sequitur perfectus amor seu acceptatio et volitio perfecta: et si tūc iudiciū non fuerit perfectū: non sequitur perfecta acceptatio. Istud declaro (scilicet videatur qd deat per se procedi) pro quod tale perfectū iudiciū sequitur perfecta acceptatio et perfectus amor: quia ad aliqd perfectū iudiciū potest sequi perfecta acceptatio et perfectus amor: et non potest sequi perfectior acceptatio ad iudiciū imperfectū qd ad perfectū. qd ad tale perfectū iudiciū potest sequi perfecta acceptatio scilicet si potest sequi sequitur: quia dictū est qd non sequitur per modū libertatis oppositio nis: scilicet per modū libertatis naturalis: tale autem sequitur tantū quantū potest. Dico nisi deus de potestate absoluta velit auferre vel supaugere qd et c. probo etiā eodem modo qd si iudiciū non fuerit perfectū: non sequitur amor perfectus seu acceptatio perfecta: quia causis necessario requisitis ad eū et productionē alicuius effectus existens diminutus non videtur possibile qd pueniat effectus perfectus: sed iudiciū de bonitate obiecti ē cā necessaria ad productionē volitionis vt dictū fuit: imo etiā et necessaria ad esse eius et pmanentiā: apparet enī qd cessante actuali cognitione cessat omnis volitio vel cōplacētia vel delectatio vt in somno perfecto quod est sine somnio verū ē in qd ex somnio pueniunt sepe delectationes et tristitie aut timores quod est quia somnū est quedā apprehensio. ¶ Itē sicut impossibile est volūtatem ferri in incognitū: ita videtur parī rōne qd non possit plus ferri in obiectū qd ipm sit cognitū. qd non possit plus amare qd apparet eē amandū: quod est est ultra gradū cognitū est tanq̄ incognitū. id videtur qd non potest voluntas ferri ultra gradū iudicātū. Neq̄ hoc valet obiectio qd si ita sepe dicitur per vel in de filio: scio qd malus ē et qd nimis diligo eū: nec possum cessare qd diligā eū. Dico enī qd ibi est obuiatio sensus ad rōem. Illa est in fine pcludit qd scdm rōem ille non est sic amandus: sensus autem ex naturali inclinatione iudicat qd sit valde amandus: et viciat sensus rōem et non pmittit intellectū sistere i iudicio rōis. vñ scilicet illa in fine amat illū filiu sicut gallina pullū suū: et plus iōtū ielle et qd hīc ad sensū: et iudicat tandē cū sensu dimittit rōem de malicia eius. ¶ Itē qd si volūtas posset ultra iudiciū: hoc sibi pueniret ex sua libertate oppositōis: sed ex sua libertate non potest hoc sibi puenire: qd et c. Maior procedit: et minor pma facie videtur falsā: quia volūtas ex sua libertate potest min⁹ velle vel amare qd sit iudicātū esse bonū imo potest non velle si qd potest min⁹ qre non potest mai⁹: Rñdet per rōes potest qd non ē si se de min⁹ et de mai⁹: qd min⁹ claudis i maiori: id illud min⁹ non est incognitū. scilicet mai⁹ qd ad gradū scdm quē excedit ē incognitū qd sic nō includitur in minori. Declaro ergo dictā minorem: qd (sicut dictū est in tertia quōne tertij libri) libertas non est nobis data finaliter ad malū scilicet ad directio-

Rñdet obiecti.

nē videamus igitur qd si iudiciū de bonitate obiecti sit perfectū: tunc libertas de non acceptando iudicātū vel de minus acceptando expedit nobis vel saltem ad non acceptandū malū vel ad cautelā / ne forte acceptemus malū: nam si quod iudicio illo apparet bonū non sit bonū vel sit malū: vt si sit iudiciū erroneū: tunc statim expedit non acceptare: quia acceptare malū: si autē illo iudicio apparens bonū sit bonū: tamē non est certū qd sit bonū: igitur ne acceptet malū: tutela et cautela bona est differre acceptationē: donec plen⁹ ostēdat veritati qd sit bonū et non malū: sed in plus acceptando qd sit iudicātū nullo modo pdesset libertas. Nam si tali iudicio apparēs bonū non sit bonū sed malū: nocet acceptare illud: et adhuc plen⁹ nocet acceptare plen⁹: si autē quod illo iudicio apparet bonū sit bonum: tūc non est certum qd sit bonū iam acceptare ipsum: et plus non est cautela neq̄ tutela: sed periculū et casus: ergo non ē nobis ad hoc data libertas. ¶ His ergo premisis ego ponā scdm cōclusionem ad principale ppositū qd humana felicitas non consistit in intellectuali apprehensione essentie seu bonitatis diuine falsa vt infirma vel incerta nec in aliq̄ actu volūtatis sequēte talem apprehensionē. quia omnis talis apprehensio est imperfecta et defectuosa et etiā omnis actus volūtatis sequēs talē naturā est imperfectus vt dictū est: sed in nullo imperfecto consistit felicitas: nichil ei imperfectū est eorū que felicitas vt habet decimo hui⁹. ¶ Unde videtur sequi corollarium qd put fidē distinguim⁹ cōtra clarā seu euidētem noticiā: felicitas humana non consistit in actu fidei quātū ad illa de quib⁹ inati sum⁹ hīc euidētiā siue dicam⁹ in hac vita siue in patria: talis est act⁹ non est perfectus: semper ei de eodē de qd possumus hīc euidētiā perfectius est scire cū euidētiā qd credere sine euidētiā. Sed tu dices: nōne qd noticiā scdm fidē est noticiā perfecta. Ego dico qd non: put corollarium est positū. Unde is dicerem⁹ fidē quā de trinitate habem⁹ manere quantū a did quod ipsa est cū beatitudine in patria: tūc non maneret cū illa cōnotatiōe: scilicet non esset de trinitate euidēs noticiā. ¶ Vtrū autē noticiā sit perfecta quā scdm fidem habem⁹ de trinitate in hac vita: dico qd sic quātū spectat ad statum viatoris. imo multo perfectior qd euidēs et demonstratiua sciētiā qd triangulus hz tres. Sed hoc non est ptra corollarium: quia dicebat de quib⁹ inati sumus habere euidētiā. ¶ Tercia conclusio ponit qd hūana felicitas scdm modū a pncipio questiois expositū non consistit in delectatiōe: quia dictū est qd bonū finalissimū est optimū et psequens in eo consistit humana felicitas: et non in alio: sed delectatio iter act⁹ humanos non est bonū finalissimū. quia dictū est in vicesima octaua questioe septimi: qd pncipali seu primaria intentione delectatio est pter operationē: ergo et c. ¶ Item istā conclusionē aliqui nitunt⁹ pbare seu declarare sic: quia felicitas humana inter oēs actus nros dicitur esse nobis delectabilissima: sed nulla delectatio est nobis delectabilissima: ergo et c. Maior ponit ab Arist. et cōcedit tanq̄ pncipiū. Et minor probatur: quia dupl⁹ dicitur aliquid nobis delectabile. Vno modo obiectiue: alio modo subiectiue: obiectiue dicitur aliquid delectabile: quia nobis vñibile seu adipis-

Scdm pto.

Corollarium

Dubium Responsio

Tercia pto.

Dupl⁹ aliqd dicitur nobis delectabilis obiectiue et subiectiue

abile et apprehensibile per modum uniti nobis seu ad
eum. talem enim apprehensionem nostram sequitur neces-
sario et connectitur ei delectatio. Subiective autem
dicitur delectabile illa apprehensio quam sic necessario
persequitur et cui connectitur delectatio. Alij autem ponunt
tercium modum quam dicunt delectabile formale: et di-
cunt hoc esse delectationem. sed istum modum dimittimus
quia hoc non est nisi sicut si dicerem quod albedo est alba
quia alba est alba quod motus movetur et huiusmodi et tales predi-
cationes non recipimus tanquam proprias. revertamur ergo
ad duos priores modos: et patet quod delectabilissimum
obiective non est nisi deus. nam ipsum solum possumus
apprehendere recta et vera apprehensione per modum opti-
mi et nobis optimi secundum dicta prius et ipse potest no-
bis uniri per gratiam et gloriam ex parte sua et per eius con-
tentionem et amorem ex parte nostra. et sic ipse potest apprehen-
di a nobis sub ratione boni et optimi: et sub ratione no-
bis uniti et adepti. et nichil possumus aliud sic ap-
prehensione vera apprehendere et solum tale apprehen-
sionem sequitur maxima delectatio. et solus deus est ob-
iective delectabilissimus: et nulla nostra delectatio
imo nullus noster actus sed nobis inherens est deus.
ergo nulla nostra delectatio est nobis delectabilissi-
ma obiective. Et hec deductio bene demonstrat pri-
mam conclusionem prius positam. scilicet quod in dono vel circa
deum consistit humana felicitas obiective. Et si ite-
rum apparet quod nulla nostra delectatio est nobis de-
lectabilissima subiective: quia sic delectabilissimum est
illa operatio seu apprehensio cui necessario persequitur
et connectitur in nobis maxima delectatio: et illa est ap-
prehensio dei ut dictum est. que non est delectatio. et cetera.
Cum ergo neutro modo sit nobis delectabilissima: se-
quitur (ut videtur) quod ipsa non est nostra felicitas. Sed
tamen ista ratio non est demonstratio ad predictam
conclusionem: putamus enim apparet diceretur enim sustinen-
tes aliam opinionem quod felicitas nostra est nobis de-
lectabilissima obiective non simpliciter: quia solus deus ut
bene probatum est sed inter omnes actus nostros. quia ipsa
sic est optima: et optimum est delectabilissimum modo
non est probatum quod ipsa non sit obiective delectabilissi-
ma inter omnes actus nostros. ideo fito magis in prima
opinionem seu rationem. verum est quod ex dictis sequitur co-
rollarie quod felicitas humana est homini felici de-
lectabilissima: non enim est sibi delectabilissima obiective:
sed deus. sed bene inter actus humanos est sibi delectabi-
lissima obiective. quia beatus non solum intelligit et
amat deum: sed reflexive potest intelligere et intelligit
se intelligere et amare et delectari. Unde ergo
istorum sic optimum et felicitas potest beatus intelligere
vere per modum obiecti proprii et haberi et optimi in
actibus nostris: et tale apprehensionem cuius felicitas est
obiectum: consequitur necessario maxima delectatio
que posset haberi obiective de aliquo actu nostro.
Sed et cum hoc felicitas est nobis delectabilissima
subiective. si ponamus quod ipsa sit illa dei nobilissima
apprehensio: quoniam est illa cui consequitur necessario et
connectitur simpliciter optima et perfectissima delectatio
ut dictum est. Cum autem dicimus illam apprehensionem
esse delectabilissimam subiective. non est forte pro-
pria locutio: quia non recipit illam denominationem sed
animam: dictum enim fuit prius quod illa apprehensio non
passive sed active se habet ad actum voluntatis sequen-
tem: sed magis proprie diceretur quod illa apprehensio est

delectabilissima connective et causaliter causalitate
activa inter actus nostros. Cum ergo nullus ponat hu-
manam felicitatem consistere in simplici complacencia vel
desiderio: putamus distinguere ab actu volendi seu amo-
re acceptatio quos per eodem reputamus: manifestum
est quod non restat nisi videre an felicitas consistat in illa
perfecta dei apprehensione vel in actu volendi et ama-
di consequente. Et melius placet michi ponere
quod in apprehensione siue intellectus perfecti ipsius dei
consistit humana felicitas. Et hec sit quarta conclusio
et ultima. Hanc ego teneo. quia Aristoteles et Seneca et alij
antiqui morales in manifesto suorum sermonum omnino
preferunt alijs acibus humanis rationem et specula-
tionem: et etiam omnibus fructibus humanis preferunt sapien-
tiam. Sed contra istam persuasionem potest hec conclusio proponi
et auctoritates que in prima questione huius decem fue-
runt adducte de libertate et divino intellectu: et etiam
in tertia questione. Et iterum posset illa conclusio per-
mari ex hoc quod multi theologi tenent quod quoniamcumque
duorum entium: quorum neutrum est deus nec unum de essen-
tia seu de integritate alterius deus utrumque potest a reliquo
separare et sine reliquo conservare. ideo dicunt quod deus
de eius potentia absoluta posset in anima nichilam con-
servare claram ipsius dei visione auferendo amorem et
omnem actum volendi et e converso posset in eadem con-
servare dei amorem seu volitionem auferendo visio-
nem et omnem actum intelligendi. hec tamen dicta: nec
approbo ad prius nec reprobo: quia nec sunt de scientia
qua dedit nobis Aristoteles et excedunt nostram artem
facultatem secundum quam tamen (et non supra) fuit intentio
mea tractare de moralibus in hoc libro: et si aliquid
quando ego transgredior ego hoc reputo factum inci-
dentaliter. verum est tamen bene ad dictam nostram faculta-
tem spectat considerare quid ex aliquibus positis pos-
sumus ultra concludere siue illa posita sint possi-
bilia siue impossibilia: et hoc tam in terminis mo-
ralibus quam naturalibus. Videamus ergo quid sequitur
si esset clara visio dei sub ratione nobis presentis
et intimi et optimi secundum quod est in nostra vera beatitu-
dine et circumscriberetur amor et volitio acceptativa
posita tamen quod deus reliqua dimittat se consequi et
precedere naturaliter sicut innata sunt consequi
et precedere manifestum est michi quod tale apprehen-
sionem sequitur naturaliter et inseparabiliter perfecta
delectatio. In hoc enim consistit natura et conditio de-
lectationis quod sit inseparabilis passio propria talis app-
hensionis scilicet obiecti sub ratione boni presentis et obtentum
Sed pone contra quod maneat amor et volitio sine
visione id est sine intellectuali apprehensione non
consequitur delectatio. Tunc arguamus sic. Ille actus
noster est perfectior quem solitarie positum modo predicto
consequeretur perfecta delectatio quam ille quem nulla de-
lectatio sequeretur. et ita secundum opinionem illorum theo-
logorum concluderemus nostrum propositum. Iterum actus at-
tingens primo et immediate ad ipsum deum qui est obiectum
beatificum cum est nobilior actu non primo et immediate at-
tingente ad ipsum sed actus intelligendi est qui primo
et immediate attingit. et amor vel volitio non nisi
mediate cognitione. igitur et cetera. hoc etiam apparet
secundum quosdam theologos qui valde probabiliter po-
nunt (ut michi videtur) quod beatificatione anime
in patria deus immediate et tanquam causa totalis
agit in anima visionem sue essentie dico immediate

Quarta conclusio

Corollarium

Calvinus

¶ Tenz cū olia
q sol^o deus
causat visio
nē beatificā

ad rōnes sua
dētes q fel
citas sit in a
ctu volūtat
in scōa qōne.

Ad secundā.

qz nō mediāte aliqua alia specie intellectuāli vel alio qūqz repñtatiuo ipsius. dico etiā tanqz cau-
sa totalis: qz ad illā visionē faciendā nichil aliud
pcurrit active z determinatiue nisi de^o. volūtiō at
vel amor nō sic pmo z imēdiate sit ab ipso deo. s^z
mediāte visōe illa. q ē visio forte pcurrit ad pdu-
ctionē amoris: sicut actiua scōariūz determinatiua
sed qd ē pmo z imēdiate a deo est nobilius eo qd
nō sic. nā ppinquus nobilissimo ceteris parib⁹ d^z
pcedit nobilius. sic etiā Ar^z. ponēs ordinē entium
in depēdētia eoz ab ipso deo. poneret intelligētiā
pmo z imēdiate dependentē: esse oī alia sequēte
nobilitiorē. Et si iste rōnes nō sint demonstrabiles
tñ sunt pñsiones eqz fortes sicut ille q ad pte op
positā solent adduci. qd magis appebit si videan-
tur solutiōes illaz. ¶ Ad pñā igit rōnem addu-
cā in pñcipio pñe qōnis. qñ dicit q intellect⁹ cō
parat ad volūtatē sicut subiect⁹ ad dñm. ego ne
go. sed poti⁹ ecōuerso dico cū q intellect⁹ (vt dicit
tur pmo politicoz) pñcipat appetitui pñcipatu
regali. nō solū appetitui sensitui sed etiā intelle-
ctui. si nō sit ordo pñsionū. Et qñ d^z q intellect⁹
deprecā. ego dico q intellect⁹ aliqñ necessitat vo-
lūtatē sicut dictū fuit s^z nō cogit eā neqz violenta-
tur: qz hoc eēt non regāl sed tyrannice pñcipari.
rex aut et papa nō precipiūt subdit⁹ suis saltē ho-
nis cogēdo eos. sed exhortatiue z pñsatiue pñci-
piūt bñ agere ostēdēdo pñas leges z decretales
qd oporteat agere z a quib⁹ abstinere: z ita intel-
lect⁹ se h^z ad volūtatē z hñdī exhortationes vt
pñsiones regales vocat Ar^z. de pñatiōes. cū di-
cit q intellect⁹ ad opia deprecā. Et mirabile est
quō magni viri vtunt ista auctē ad pbandū q in-
tellectus subijciat volūtatē. cū Ar^z. dicat etiā in-
tellectū vtī hac deprecatiōe ad appetitū sensitui
quē dicit aliqñ aduersari rōni cū tamē nullus di-
cat intellectū esse subiectū appetitui sensitui. nisi
in prauis z ordine pñsionū. Et pñs ver⁹ dñs vsus
fuit ad subditos suos hñdī deprecationib⁹. Id ē ex
hortationib⁹ z pñsationib⁹: z sic etiā faciūt boni
pñlati ad pplm sibi subiectū. Non nego tñ quin
sint alie deprecatiōes inferioz ad supiores vt q dēt
ipsis de suis bonis tñalibus aut etiā de spūalib⁹
docēdo. pñlēdo. dñgēdo. z sic volūtas deprecā
tur intellectui si sciret deprecā. ¶ Ad aliaz qñ d^z
q intellect⁹ ē sicut consiliari⁹. ego cōcedo. sed qui
pōt dare bonū pñliū est in hoc maior q ille q indi-
get pñliū. Illi enī sunt sapiētiōes q sciunt dare
melius pñliū z in hoc digniores. Sed tu dicis.
dñi est statuere finē sibi z a pñliariis sibi subiect⁹
petere cōsiliū de ordīnatiōe ad finē statutū. Conce-
do q dñi est eē finē vel finem sibi z alijs statuere:
sed intellect⁹ ē qui statuit finē nobis. dicēs q ille
finis est optime viuere: z pñanc euidentē sniam
volūtas necessario acceptat z vult optimā vitā.
Deinde etiā qñre z inuenire z iudicare q sit illa
vita optima ē op⁹ ipsius tellect⁹. qd est statuere
finē scōm rōnem specialē: z nō pōt volūtas acce-
ptare tanqz finē z bonū qd nō pñdecreuerit intelle-
ctus eē finē z bonū. Deñ qñ dicit vltra q dñs pe-
tit cōsiliū a subditis suis. Ego dico pmo q non
sed a sapiētiōib⁹ se. qñ in hoc sunt digniores: si at
pñliarij sint in aliq alio subditū petenti pñliū. hoc

accidit: videmus enī populares pauperes z indo-
ctos petere cōsiliū in palatio regis ab aduocatis
multo excellentiorib⁹ eis et papa pñati z sacerdo-
tes boni pñliūt subditis suis ad salutē aīe. et me-
dicus patiēti ad salutē corpis. et vtinā nobis de⁹
pñlere dignet⁹. ¶ Postea etiā dico q volūtatē nō
est petere pñliū. petere enī z qñre sunt act⁹ ip⁹
intellect⁹ qñ etiā d^z q dato pñliū tñc dñi est elige-
re. ego dico q adhuc in eligēdo intellectus tenet
pñcipatū. qz stāte pñliū z deliberatione q a. sit
simplr meli⁹ et eligibili⁹ q b. et q sint impossibilia
eligere b. z dimittere a. non est in pñate volūtatē
lz possit nihil eligere z hoc dicit auctoritas qal-
legabat. Ex pñliari enī iudicātes desideramus
scōm pñliū: lz ergo pñliū non necessitat ad elige-
re tñ determinat si eligam⁹. qd eligamus. deside-
ram⁹ enī. eligim⁹ et volum⁹ scōm cōsiliū: si eli-
gimus z volum⁹ stāte iudicio. ¶ Ad alia qñ dicit
q scōm volūtatē sum⁹ dñi nñoz actiū. ego cōce-
do q et scōm volūtatē et scōm intellectū: s^z po-
tius et pñcipalius scōm intellectū vt dictū est in
tertia qōne. ¶ Ad alia qñ dicit q volūtas pñcipit
intellectui q speculet⁹ ad hoc ego dico pmo q vo-
lūtas si pñcipit q speculet⁹. hoc pñceptū est gñā spe-
culationis. et sic iterū speculationis est finalior z me-
lior. scōdo dico q nō est aliud pñcipe volūtatē q
velle. et tñ videt⁹ q velle nō est pñcipe loquendo
pñrie. qz possum velle q vadas ad ecclesiā et tñ
nichil tñbi pñcipio. tercio dico q si sit ibi pñceptū
tñ intellectus pmo pñcipit: tñne cuius pñcepto vo-
lūtas pñcipe nō pōt: ante qñ enī volūtas velit q
speculemur. intellect⁹ pñciat q speculandū est: z
postea volūtas scōm illā sententiā vult z acceptat
est gñā snia pñmū pñceptū. et volūtiō q fiat ē scōz
pñceptū. et pñmū pñceptū determinat scōm. sic
q necesse est velle scōm illā sniam vel nihil velle
Ideo intellect⁹ adhuc h^z in hoc pñmū dñm: z
oīno magis videt⁹ esse dñs q pñcipalius z libe⁹
facit pñceptū: et tñ si volūtiō est pñceptū dictum
est pñs q intellect⁹ pñcipalius facit illā volūtiō:
nē q volūtas: ad sensum alias declaratū. ¶ Ad
alia dico q intellect⁹ nō cogit neqz violentatur.
sicut nec volūtas sed necessitat ad speculandū z
gñā speculationis vt dicebat: nec volūtas est suf-
ficiēs ad sic necessitandū intellectū aut aliq alia
potētiā nostrā. Imo requirit iudiciū pñuū. sic
igit illi duo actus simul et neuter seorsum scz iu-
diciū q est speculandū. et sequēs volūtiō necessi-
tat intellectū ad speculandū: sed iudiciū pñcipa-
lius scōm dicta i tercia qōne. Alia rō non arguit
nisi de libertate oppōnis. de q ante dictū ē satis.
¶ Ad alia q ponit q actus volūtatē ē posterior
in esse et via gñationis. ideoqz finalior et pñfectior
dico q ita arguebat de delectatiōe i vicesima oc-
taua qōne septimi libri. z rō ibi soluta fuit. tō so-
lutionē ibi reqre. ¶ Ad alia dicit pmo. q lz non
requirat multa intelligētiā adesse bonū absolu-
te: tamē multa reqrunt ad esse optimū et optime
se hñe. requirit enī sapiētiā et op⁹ sapiē: et hec sa-
tis dicta sunt i vltima qōne sexti libri. Dicit etiā
scōdo q intellect⁹ poti⁹ et pñcipalius opat⁹ ad bñ
agere z esse bonū q volūtas vt apparuit. ¶ Ad
alia dictū fuit q est qdā modus dñatiōis errone⁹.

ad tertiam

ad quartam.

ad quintam.

ad sextam.

ad septimā.

ad octauam

et innaturellis. et est in hōe qñ pñ sensualis vsur
pat sibi dñum sup ptē intellectuāle in deprauat;
et nichil est ibi boni vñ sic. sed totū male z i intel
lectu z in volūate z in sensu. pñ qd in hoc casu
nichil pñet ad ppositū de felicitate: sic em̄ dñā
ri malū est. sicut et subijci z tñ in hoc solo casu ē
q malitia pñet et mentiri facit circa principia
practica. In bono autē dñio z ordinato intellectu
habet dñum. z principia opat in statuēdo finē:
z in alijs sicut dictū est ante. De illa autē aucte q
pñtus intentionē facit rectā zē. dictū fuit clare in
vecima nona qñe sexet libit. Vides ergo michi
q vltima pñclūso nra pñcipalis multū pñmat p
hoc q illerōnes quib⁹ alij vñt nō sunt difficilis
les ad soluendū: sed q ecōuerso ad partē nostraz
sunt fortissimē rōnes vt appuit. ¶ Hunc etiā sol
uende sunt rōnes que pñtē nostrā adducebātur
in pñcipio questiois. Ad primā pñtē dici q pñt⁹
z pñcipalius z liberi⁹ meremur p actū intellectu
q p actū volūtat⁹. nō em̄ solū volūtio recta ē act⁹
meritorius: imo etiā apprehēsiō agēs z dirigens
illam volūtiōē. Et si dicerem⁹ q pñtus act⁹ me
ritorius ēēt volūtio recta. tñ ad illā volūtiōē scōz
predicta intellectu se haberet nobilius pñcipali⁹
et liberi⁹ ea rōne qua dñt intellectu: q volūtas ea
rōne qua dñt volūtas: sō rōnabile ēēt q etiā aia
pñcipalius z pñt⁹ premiaret ea rōne qua dñt intel
lectu: q ea rōne qua dñt volūtas. Si ē aia dñt
diuerse potētie. nō sic q ille sint diuerse res: s3 qd
sunt ipsi⁹ aīe diuerse opatiōes: pñt aut q diuer
se sunt opatiōes premiū z meritū ideo nō est in
cōuentēs imo rōnabile q scōm mereri et pñiari
aia dñcat diuerse potētie. Differt em̄ scōm rōnē
posse mereri z premiari. sicut posse velle. z posse
intelligere. ¶ Ad aliā pñtē q Ar⁹ negasset q ca
ritas esset virt⁹ excellēti⁹ q sapia. z forte q ita
Salomon extollit sapientiā sicut aliq ali⁹ cha
ritatē. Et verū est q in cōpando istas tres pñtutes
que sunt. fides/spēs/charitas. dictū ē q maior ea
rū est charitas. Neq mirū q deus est charitas z
summ⁹ amor. etiā scōm aris. sed nō est fides neq
spēs put fides cōnorat in euidentia articuli credi
ti. z spēs carentia vel futuritiōē boni sperari. et
sicut multū differūt fides in hac vitaz clara visio
in patria: sic multū distāt charitas in via/ z chari
tas in pñia: et non opz credere q charitas in pñia
est nobilior q clara visio. An autē charitas i via
sit melior: fide relinquo relinquo theologis deter
minandū audiui enī a xpo fides tua saluā te fecit
sicut audiui. remittunt ei peccata multa qm dile
xit multū. ¶ Ad aliā dico q ar⁹ ponit ita vñtiōē
intellectus cū intellectu. sicut volūtat⁹ cū volūto
Dicit enī in tertio de aia q aia quodāmodō est oīa:
qd exponit non solū qñtū ad appetitū sed qñtū
ad cōm rationē dicēs. scia quidē scibilia quodā
modo sensus autē sensibilia. z oīno vñtiō illa z pñdo
nōtū nō sūt sine apprehēsiōne imo prius z pñci
palius p apprehēsiōē scōm dicta pñs. Et qñ dñt
q intellectu ita intelligit refutāda z fugiēda sicut
acceptāda z psequenda. ego pcedo. sed etiam ad
vñtiōē sequit act⁹ in voluntate sc3 volūtiō z noli
tiō. p intellectiōē ergo q hoc est bonū. p accepta
tiōē sequentē q ego vñtiō me illi vel illud michi

sicut possum. ¶ Ad aliā diceret aris. q vetula nō
plus amat deū q iudicat ipsum esse bonū et amā
dum: illa autē vetula firmitus iudicat z credit deū
esse sup oīa amandū z colendū z ei⁹ precepta ser
uāda q ille magnus clericus. Ille em̄ qñtū sciat
demonstratiue deū esse optimū z principiū z cau
sam oī. n tamē sentētiat deū non esse meliorē sibi
q voluptatē vel pecunias vel honores. nec iudis
cat esse meli⁹ seruare pñcepta diuina q voluptuo
se viuere aut q tyrānice dñari. imo iudicat oppo
situm qd pñt quia eligit z facit oppositū quod nō
sit sine pñuio iudicio. et si dicat sepe q melius est
pñcepta diuina seruare: apparet q hoc dicit ore so
lū et mentis. Sic ergo pñt q illa vetula nō h3
de deo nūll veras apprehēsiōes et firmissimas. s3
nō euidentes. Ille autē cleric⁹ multas h3 de deo
falsas estimatiōes. licet habeat demonstratiue ali
quas z multas veras z plures verarū quas hab3
habet infirmiores etiā h3 eas demonstratiue hēat:
hoc em̄ nō est impossibile. vt habet septimo ethi
corū. quidā enī credunt nichil minus qd opina ē
q alij quibus sciūt. Et cōmentator in pñlogo suo
in pñcipio tertij pñpilogi. firmior fides vulgi est
fide phōz. et dictū est q ceteris parib⁹ iudicio fir
miori de bonitate et amabilitate obiecti sequitur
amor intensior. Dicam⁹ ergo q illa vetula ē ma
gis grata deo. non solū qz magis amat deum: sed
etiā qz firmitus iudicat deū esse amandū: z super
oīa alia mādāta eius obseruāda. ¶ Aliq forte
diceret michi. tu pñposueras loq scōm phōs. quia
nō loqueris nūll theologice. philosophi enī natu
raliter pcedētes nō posuerūt mādāta diuina. Et
ego dico q primo oēs phī magni morales q neq
fuerūt iudei neq christiani dixerūt intellectu hu
manū esse deū vel quoddā diuinū. vñ Latho. Si
deus ē anim⁹ nobis zē. et Seneca eplā facis rē
optimā: pñe est ad te deus. tecū est. intus est. Et
quis sit ille de⁹ dicit eplā Agnosco. dicit enī de
animo recto. bono z magno. qd aliud voces hunc
q deū in corpe humano hospitantē. Et eplā cla
ranū. Rō autē nichil aliud est q in corpus huma
nū pars diuini spūs imersa. et Aris. in hoc decio
tal is aut vñti⁹ erit melior vita q scōm hōiem nō
em̄ scōm q hō est sic vñti⁹ s3 scōm q in eo diuinū
aliq d existit. Et nō dicit hēc qz credāt intellectu
humanū pñtē loquendo esse deū: sed qz est vñti
oīa corporalia deo sūtis: et pñtū z potēs sua
opatiōe ad essentiā diuinā attingere. Et secūdū
hoc isti phī oēm snām intellectu humani pñtē
non seducti de agēdis vocant pñceptū diuinū: z
vitam scōm intellectu sic se habentē diuinam. vt
pñt in hoc decimo. ¶ Ad aliā dicendū q volūtas
nō est magis determinata ad bonū q intellectu. sicut
em̄ intellectu intelligit vno actu bonum sub
rōne boni. z alio actu malū sub rōne mali. Ita vo
luntas circa bonū sub rōne boni h3 vñtiū actum
sc3 cōplacentiā vel amorē seu volūtiōem. z circa
malū sub rōne mali h3 alium actū sc3 displicētiā
odii seu nolitiōē: et sicut intellectu de malo pñt
iudicare q sit bonū. ita z volūtas pñtēter potest
illud acceptare tanq bonū. imo oīno necesse est
intellectū pñs determinari ad iudicandū q a sit
bonū et amandū ipsum: nec pñt esse act⁹ volūtat⁹

ad quartā.

Ad rōnes in
pñcipio hui⁹
qñtis pñtis.

ad scōm.

ad tertiam

Obiecta.

ad qñtam

ad sextam.

perfectus: nisi naturaliter precedat actus intelligē
di. ¶ Ad aliā dico q̄ sicut in nra beatitudine vo-
lūtas fert in deū sub rōne optimi: ita etiā z intel-
lectus z prius. Et si dicas q̄b etiā intellectus fer-
tur in deū scdm rationē vniuersaliorē: ego dico
q̄ tu arguis excellentiā z nobilitatē intellect⁹ po-
tentia em̄ sic superior in plura pōt q̄ inferior. vt
intellect⁹ q̄ sensus. et sensus cōis q̄ sensus exte-
rior.

ad septimā

¶ Ad alias duas dicendum est. q̄ q̄cquid est
cōueniens volūtatē est cōueniēs intellectui: z eq̄
huius sicut illi: q̄ idem est ille z illa. Et si redupli-
cantes p̄ficerēt ad cōcludendū vnā ptem q̄stio-
nis tñ p̄ficerent p parte nra. quia volūtas nō fer-
tur nisi in iudicatū quod ergo intellectus iudicat
cōueniētius. hoc volūtas magis vult. magis amat
et magis in eo delectat. sed intellect⁹ h̄z iudicare
ceteris parib⁹ actū suū cōuenientiorē. q̄ actum

ad octauam.

alienū. ideozē. ¶ Ad aliam dicif q̄ illa compatio
habet locū in eodē modo oppositis z tu nō sic ar-
guis. q̄z odire et amare sunt cōtraria. cognoscere
aut et ignorare non sunt nisi priuatiue opposita.
vñ ego concedā q̄ si iudicare deū esse optimū et
semp amandū sit melius q̄ amare deū. tūc etiā
iudicare deū esse pessimū z semp odiendum esset

ad nonam

peius si esset possibile q̄ odire deū. ¶ Alia ratio
remittit ad vicesimā octauā questionē septimi li-
bri: ideo ibidē videatur. Et totū quod sequit est

Ad rationes
p⁹ oppositas
q̄ cōtendit q̄
felicitas sit
ipsa aīa

vsq̄ ad illam rōnem q̄ arguit q̄ ipsa anima sit fe-
licitas: quia ipsa est optima bonorū humanorū: et
ego dico q̄ non. sic dicimus felicitatē esse optimū
humanū bonū: sed inter ea que nō sunt de substā-
tia humana. substātia em̄ humana est felicitabilis

ad rōnē que
arguit q̄ sit i
operatōe sen-
sus.

non felicitas. ¶ Ad illam rōnē que arguit de sen-
su et ei⁹ opatione. dicendū est q̄ h̄z in bona ordina-
tione cōgregatū ex dño et seruo sit p̄fectius z me-
lius dño seorsum sumpto saltē extensius licet nō

forte intēsiue tamē nō est nobilior opatio in qua
dñs indiget. p̄cipare seruo q̄ illa que est p̄pria
dño. imo opationes cōes domino z seruo ordinā-
tur finaliter ad illā que est p̄pria dño. tanq̄ ad no-
biliorē et excellentiorē congregatū autē ex aīa
et corpore congregatū ex dño z seruo ergo opera-
tiones p̄prie dño scz anime. cuiusmodi sunt act⁹
intelligendi et volendi sunt nobiliores q̄ opera-
tiones cōiunctis scz sensus vel appetit⁹ sensatiui.
Hec de questione zē.

Laus deo.

¶ Huc vsq̄ p̄ducte sunt q̄stiones Buridani mo-
rales. robustior etati. p̄cipue p̄legēde. quas Egi-
dus Delfus socius Sorbonicus: atq̄ in sacris
litteris doctor formatus. cū annotatiōib⁹ in mer-
gine adiectis. emēdatus imp̄m curauit. Anno
incarnationis dñice. M. CCC. XLII. vicesi-
ma sexta die mensis Martij.

Egidius Delfus ad scientie
moralis sectatores.

¶ Pagina doctorū quod habet diuersa p̄ orbem
Morbis egregiū: disputat iste liber.
Hoc tibi p̄cipue formanda virilior etas.
Elige de cumulo/que (tibi) cui⁹ placent
Vratior z mentē magni laudaro magistri.
Et studium feruens/ z sacra dicta proba
Iuuenes que te felicem reddere possint.
Iubertius: il non tu tibi deesse velis.
Cum memor extolles Buridani scripta colendi
Que studiozorum pectora docta fouent.





